This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z226827805

Digitized by Google

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

GODINA PETA.

Uredjivao

Dr. FRANJO MARKOVIĆ.

IZDALA DIONIČKA TISKARA.

105341-C.

U ZAGREBU, 1873.

TISKOM DIONIČKE TISKARE.

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Pjesme:

a) izvorne.

Samoborski vitez spjev. I. D., br. 1.
Vragolanke, br. 1, 2, 3, 4, 5, 6.
Pastir i djevojka spjev. J. E. Tomić, br. 2.
Smrtno zvonce spjev. A. Šenoa, br. 3.
Liek od ljubavi spjev. I. D., br. 4.
Junaci gologlavci spjev. A. Šenoa, br. 5.
Sastanak spjev. R. F—d—r Jorg., br. 6.
Mećava spjev. I. T., br. 7.
Bosanski korabljar spjev. And. Palmović, br. 8.
Sliepac (Romanca) od V. K. br. 8.
O uskrsu spjev. A. Šenoa br. 9.
Ujam spjev. Andrija Palmović br. 9.
Zimzelen spjev. Branislav br. 10, 11, 12, 42.
Prava ljubav spjev. I. D. br. 11.
Tužni udes Cviete Zuzorićeve spjev I. T. br. 12.
Nesmiljenoj spjev. Lj. Jurinac br. 13.
Pokupkinji spjev. Andrija Palmović br. 13.
Iztočene iskrice. Iz ostavštine Petra Preradovića br. 14.
Na zabavi spjev. R. Fl. Jorg., br. 15.
Dozivanje zlatne dobe spjev. I. T. br. 16.
Prodanov spjevao I. D. br. 17.
Senjani pod Šibenikom spjev. Lav. Vukelić br. 18.
Mojoj pjesmi spjev. Milan Grloci br. 19.
Vir spjev. A. Šenoa br. 20.
Hrvatski grobovi od I. K. S. br. 20.
Uspomeni velikoga pokojnika na dan 20. svibnja, spjev. I. T., br. 21.
Posljednji poljubac spjev. I. D. br. 22.
Prijatelju boravećemu u Rimu spjev. R. Flider Jorgovanić, br. 22.
Božić spjev. A. Š. br. 23.
Pjesnik u kolu spjev. I. T. br. 24.
Tada i sada spjev. I. D. br. 24.
Hrvatom izvan Hrvatske spjev. Andrija Palmović br. 24.
Zaman ukletva! spjev. Andrija Palmović br. 25:
Ranjen junak od I. Zahara br. 26.
Graničar spjev. I. T.. br. 27.
Vladičica i pjesnik spjev. I. T., br. 28.
Ban Petar Zrinjski na stratištu br. 29.
Vojvoda spjev. R. Flider br. 30.
Popievka hrvatske primorkinje spjev. I. T. br. 31.
Glas Hrvata izvan Hrvatske od M. Š—r. br. 31.
Prijateljem spjev. Milan Grloci br. 32.
Ribareva Jana spjev. A. Š. br. 33.
Glas od drage spjev. I. T. br. 33.
Mladićev san spjev. R. Flider-Jorgovanić, br. 34.
Dva dana spjev. Milan Grloci (Grlović) br. 35.
Hrvatska pjesma spjev. A. Šenoa br. 36.
Pjesme R. Flidera-Jorgovanića br. 37.
Veseo doček spjev. I. T. br. 38.
Utjeha spjev. I. Zahar. br. 39.
Djevojačka kletva spj. A. Palmović, br. 40.
Na te mislim spjev. Mirko Turić br. 41.
Na osvitku spjev. I. T. br. 41.
Prvi cvietak u vienac slave banu Ivanu spjev. I. T., br. 42.
Krajina na razkršću spjev. L. Vukelić br. 43.
Tužaljka spjev. I. T. br. 44.
Spominjanje spjev. Milan Grlović br. 45.
Lasta spjevao A. Šenoa br. 46.
Čeznuće spjevao Ivan Zahar br. 47.
Ruža i trn od Q. K. br. 48.
Pri povratku spjev. Gj. Arnold br. 49.
Vještice spjev. I. T., br. 50.
Krsto Frankopan, dopjevana Preradovićeva balada, br. 52.

b) prevedene.

Čas molitve prev. I. T., br. 10.
Domoljubje pohrvatio I. T., br. 14.
Rulle Britania pohrvatio I. T. br. 15.
Zazivanje vječite ljubavi po Manzonu pohrvatio I. T. br. 18.
Spomenak Opatiji na sinjem moru više Rieke pohrvatio I. T. br. 23.
Pjesma o caru Ivanu Vasiljeviću, mladome stražaru i smjelome trgovcu Kolašnikovu od Lermontova, preveo V—ž—ć. br. 25.

Digitized by Google

Moskva spiev V. Hugo-a pohrvatio I. T. br. 26.
Vila Uskočka pohrvatio A. Šenoa. br. 27.
Moja božica po Götteu oponio I. T. br. 28.
Talijanskoj pohr. I. T. br. 30.
Noćni piev arabskoga roba po ideji Chateaubriandovoj. Sjevao Milan Grloci, br. 31.
Danska balada pohrvatio I. T. br. 32.
Majčin jezik na hrvatku prekrojero po danskom izvorniku Nikole Grundtviga po I. T., br. 34.
Romantičnost pohr. I. T. br. 35.
Most po Anastaziju Grünu poh. I. T., br. 36.
Ovidijev oproštaj s Rimom pohrvatio I. T. br. 37.
Moja zviezda preveo Milan Grlović br. 38.
Ubogi pjevalac pohrvatio I. T. br. 39.
Pod oknom pohrvatio I. T. br. 43.
Lazara prev. Fr. Ciraki br. 44.
Grof Nilo pohrvatio I. T. br. 45.
Goldsmithova balada pohr. I. T. br. 46.
Shakespearovi soneti pohr. I. T. br. 47, 48, 49,
Kraljevićka preveo I. T., br. 50.
S Bogom! Pohrvatio I. T., br. 51.
Tamara od Lermontova, pohrv. I. T., br. 52.

Pripoviedke:

a) izvorne.

Krajiški Horacijevac od I. T. br. 1, 2, 3, 4.
Bodulka od D. Jose Gržetića br. 5, 6, 7, 8, 9.
Nada iza jada izvorna pripoviedka od V. K. br. 10, 11, 12, 13,
Prijan Lovro od A. Šenoe. br. 14, 15, 16, 17, 18, 19.
Dvobračnica Mara. Iz krajiškoga života prip. Milutinov, br. 20, 21.
Naša Linda od I. T. br. 22, 23.
Liepa Anka od D. L. br. 24, 25, 26, 57, 28, 29.
Prijateljice od Jos. Eug. Tomića br. 30, 31.
Prva ljubav od V. K. br. 32, 33, 34, 35.
Malene zapreke pripovieda L. N. br. 36, 37.
Mlinarska djeca pripov. R. Flider br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45.
Dobrosrećni klobuk (Humoreska) od I. T. br. 40.
Suparnici od Jos. Eug. Tomića br. 46, 47, 48.
Zagrebačka Donna Diana od D. J. br. 49, 50, 51, 52.

b) prevedene.

Čudnovata poviest Petra Schlemihla od Adelberta Chamissa, pohr. V—ž—ć. br. 1, 2, 3, 4, 5, 6.
Donna di Mendoza po Ad-Am. Kosinjskom, br. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.
Romeo i Julija na selu Bogomira Helera pripoviedku pohrvatio I. T. br. 17, 18, 19, 20, 21.
Ledena špilja jevrejska priča pohrv. A. Š., br. 22.
Gulnara stepska pripoviedka, preveo s poljskoga Al. T. br. 23, 24.
Crnogorka nap. Francesco dall' Ongaro, pohrvatio I. D. br. 26, 27, 28.
Pustolovina jedne noći. Novela Julija Barilla Genovežanina. Preveo Vilko Slavoj, br. 29, 30, 31.
Cipele velikog Kornelija iz francezkoga pohr. mlada domoljubka Z. T., br. 32.
Pukovnijska pomenica. Franc. prip. Edmond About. Pohrv. I. T. br. 33, 34, 35, 36.
Pod kestenjem u saskom vrtu. Ruski pripoviedao Vsevolod Krestovski poh. I. T., br. 37, 38, 39.
Gamior. Pripoviedka iz ruskoga života, prev. Gj. Š. B—čki br. 41, 42, 43, 44.
Margita. Pripoviedka od Bogomira Kinkela pohrv. I. T., br. 45, 46, 47.
Poljakinja zaručnica. Pripoviedka iz ruskoga života. Preveo Gj. B—čki. br. 48, 49.
Šutiti za života — na samrti oprostiti! Preveo Gj. Š. B—čki. br. 50, 51.

Pouka:

Nekoliko rieči o našem kazalištu od A. Š.; br. 1.
Novinstvo i klubovi za francezkoga prevrata. Iz Lamartinove poviesti Girondinâ, br. 1.
Petar Svačić, posljednji kralj hrvatski od V. Klaića br. 2.
O palčiću. Napisao Pajo Krempler, br. 2.
Prodani kraljević. Po Gustavu de Vieru. br. 3, 4.,

Digitized by Google

O hrvatskom primorju od I. K. br. 5.
Ženske u europejskoj, napose u slovinskoj književnosti, preradio iz českoga Al. T., br. 6. 7. 8.
Nikola Kopernik. Nap. Jos. Torbar, br. 9.
Kako su si prvotni narodi pomišljali dušu u čovjeku, br. 10.
Hrvatske uspomene u Dalmaciji. Piše Š. Milinović, br. 11, 12, 13, 14, 32, 33, 35, 36.
Moć značaja. Piše Gj. Š. B—čki., br. 11, 12, 13.
Što je siga i kako postaje. Nap. P. K., br. 16.
Neke životinje obumru zimi. Piše Iv. G., br. 17.
O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova, br. 18, 19, 20, 22.
Pavao Šubić i sin mu Mladen od V. Klaića, br. 23.
Hrvatska naselbina u Moravskoj. Piše I. K. br. 24.
Alessandro Manzoni od I. D. br. 25.
O antologiji hrvatskog pjesničtva svih vjekova, od Dr. Fr. Markovića, br. 25, 26, 27.
Sunce u naših bajoslovnih ostatcih. Nap. M. K., br. 26, 27, 28, 29.
Strasti od A. M., br. 28.
Josip Jungman od A. Š. br. 29, 30.
Katarina, predposljednja Kraljica bosanska. Nap. K. br. 30.
Dvié slike iz galerije Štrosmajerove. Nap. Dr. N. Voršak, br. 31.
O praznovjerju i predsudah, od M. G., br. 31, 32.
Na Lokrumu od dr. Fr. R. br. 34.
Dodolo. Crta iz hrvatskoga bajoslovja, br. 34.
Troja odkrivena, br. 35.
Ocjena Preradovićevih pjesama, br. 37, 38, 48, 49, 50.
Na bledskom jezeru od Dr. I., br. 37, 38, 46, 47, 48, 51, 52.
Mara kraljica hrvatske pjesme, od V. K., br. 39.
Jurko Križanić od P. K. br. 40, 41.
Poviest stenografije od I. O. br. 42.
Što bi nam trebalo? Piše I. T., br. 43.
Šupljikavost od B. Š., br. 44.
Važnost ugljikova dvokisa za rod ljudski. Piše Dr. Križan, br. 45.
Politika i pjesničtvo, br. 45.

Književnost i umjetnost:

Marta posadnica ili pâd velikoga Novgoroda. Nap. M. Ban, br. 3, 4.
Mlada majka, nap. Dr. F. K., br. 5.
Milovan, br. 6.
Ivana Gundulića „Jeruzalem slobodjen“ od dr. Fr. R. br. 7.
Narodno kazalište, br. 8, 10, 47, 48, 49, 50, 51, 52.
Još nešto o prievodu Taosova Jerusolima oslobodjena od I. K., br. 9
„Radišu pomaže Bog,“ od Dr. B. L. br. 9.
Kako da nam se glasbarstvo uredi? Piše Fr. Š. Kuhač-Koch, br. 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23.
Poturica od I. K. S., br. 15, 16.
Životinje našozemske i neke tudjozemske. Nap. M. K., br. 15.
Preporodjaj naše „Matice.“ Nap. I. T., br. 16.
Poezie svietovâ, prev. A. Š., br. 21.
Manuale de Regno di Dalmazia. Piše I. K. S., br. 23.
Risarije Albrechta Dürera u Zagrebu, od A. S., br. 33.
Jugoslavija. Piše I. D. br. 36.
Pjesme i besjede Mihovila Pavlinovića, od A. Š., br. 36.
Prva slika na liepu u novoj stolnoj crkvi djakovačkoj, br. 39.
Narodno hrvatsko glumište u Zagrebu, br. 39, 40.
Expositions des amateurs u bečkoj svjetskoj izložbi. Piše Iv. R. br. 42, 43.
Šta je Ivan Dežman ostavio na pismu. Piše A. Š., br. 46.

Listak u svakom broju, nekrolog, pozivi na predplatu itd.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 1. U Zagrebu dne 4. siečnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Samoborski vitez. — Krajiški Horacijevac. — Vragolanke. — Čudnovata Poviest. — **Pouka:** Nekoliko rieči o našem kazalištu. — Novinstvo i klubovi za francezkoga prevrata. — **Listak.**

SAMOBORSKI VITEZ.

Spjevao I. D.

„Oj Valdemaru, pusti otmičaru,
Na mejdan hajd pod onu lipu staru!“
To jeknu gora, ciknu zora,
Iz grada skoči Samobora,
I dolje s konjem vitez se zaglcâ,
Na prsih štit mu, šljem na glavi,
Od čelika mu nije vidit lica,
Al vidi ti se junak pravi.

A Valdemar, čuv kamo glas ga roči,
Svoj tabor pusti, pa na konja skoči,
I trgnu mač. Što radit mnije,
Iz oka žarkog to mu bije.
Put lipe smjeri, garnu konja mamna
I prije neg za goru zadje
Od zore plaha jurve noćca tamna,
Na biljezi se vitez nadje.

„Na korbu tvoju ja dohitah amo
I čekam spreman — kaži mi se samo!“
„Ja vjerenik sam liepe Stane
Od Valdemara u nas zaiskane.“
„Oj dosta reče; gdje još njetko ljubi
Za uzorom i mojim gine,
Tuj mača treba, jedan da se gubi,
Da drugom prava sreća sine“.

„Mač nek ju odmah jednomu prisudi!“
Tim vitez opet mejdanom se nudi.
I oba umukoše mukom,
Zaigraše si konje lukom,
I zakrešu im za čas mači ljuto
Neotimljuć još nikom nade,
Al skorom greznu u krv gvoždje kruto,
I vitez ranjen s konja pade.

I pade šljem i čelik s lica skoči,
Te sinu lice, sinule i oči,
A Valdemar bliedeći ciknu,
I s konja k ranjeniku djiknu:
„Oj Stano, Stano sladka čežnjo moja,
Zar morah smrt baš ja ti dati!
Oj zašto planu osveta ta tvoja,
Za ljubav mi sramotu vrati!“

„Odlučih mrieti pre neg za te poći,
I sretna sam, što mriet ću skoro moći.
Sve zahman grofe bilo tebi,
Mog srdca nikad steko nebi,
Jer sve da vjeru Jerku svom ne dadoh
Pre nego ti me jadan prosi,
Ja Celjskog grofa mrzit samo znadoh,
Što smrt i rug nam samo nosi.

Pa zahman s vojskom primače se gradu,
Pod silu tražeć da me tebi dadu,
Jurišat grad ti sutra htjede,
Ak knez me tebi ne izvede,
Al knez, moj otac, voli svi da ginu,
Do temelja da grad razvali,
Neg Celjskomu da izda me jedinu,
Il njemu spas da svoj zahvali.

Al sama gle od otca, Jerka podjoh,
U lice Celjskom grofu reći dodjoh:
Da svietom vladaš, rajski ljubiš,
Ti možeš samo da me sgubiš!“ —
To rekav dieva spokojna preminu,
A Valdemar se gubit stane,
I mač pograbiv u srdce si rinu,
I do nje mrtav ončas pane.

Digitized by Google

KRAJIŠKI HORACIJEVAC.

Pripovieda I. T.

I.

Nać će se morda gdjetko u čudu uzčitav i razabrav naslov našoj pripoviedci. Kako biesa dolazi Horacijo u krajinu? Koji bi se izim katoličkog svećenika našao štovalac i ljubitelj glasovitomu rimskomu pjesniku?

A vi čujte, ili bolje: čitajte, gdje se je i kako se je taj Horacijevac našao i da li razloga imadosmo, tako ga nazvati. Svakojako molimo to junački, to liepi spol našega čitateljstva, neka bi našoj poštenoj besjedi vjerovao, da je isto tako Horacijevac kao i sam Haracijo sbilja vjekovao te da i ovu pripoviedku po kazivanju starog nam druga i dragoga prijatelja istinski pripoviedamo.

Isti naš veleštovani prijatelj još dan danas žive, te bog dao, još dugo i dugo živio te kao i dosad oko napredka mile naše domovine nastojao! S toga će znalični moji čitaoci rado pregorjeti, ako im prijateljeva imena i prezimena nekažem, premda ću po koji put biti u velikoj nevolji, jer i naš taj prijatelj u mnogih sbitkah onoga junaka, o kom ćemo pripoviedati, na vidik dolazi i ljudinom se pokazuje.

Mirko barun Blagojević bijaše starinom Blagajac iz slunjske pukovnije. Djedu mu se nije ljubilo ostati pod sabljom, već preseli malo prvo, nego će se slunjska pukovnija zakotariti, i vojničkoj upravi predati, u Slavoniju, te dade svoga svoga sina školati, a taj mu postade kod dvorskoga suda u Beču velikim gospodinom. Tako eto rodi se Mirko usred Beča, al' mu otac bijaše ipak toliko dobar Hrvat, da Mirku nije dao drugdje učiti prava, već u samom Zagrebu. Morda je Mirkov otac i to mislio, da Hrvatu bez dobre latinštine neima velikog gospodstva, pa da zagrebački profesori obojega prava umiedu bolje latinski, nego li sva alma mater bečka.

Medjutiem uzbuni Napoleon I. svu Evropu i bijaše povodnikom, da su se najdarovitiji mladići zapisali u vojnike. U tom se kolu nadje i Mirko Blagojević, te ga mi zamietismo najprvo g. 1813. u bitci kod Hanove, gdje su Austrijci i Bavarci nadbili Franceze, i gdje je Blagojević, ranjen u samu jabučicu grla, na bojištu neznajući za se u krvi ležao. Neki franceski liečnik zaostav na bojištu uz franceske ranjenike i videći da ga sužanjstvo uminuti nemože, obadje ovoga i onoga austrijskoga ranjenika, te tako naidje i na mladoga satnika Blagojevića, davećeg se u svojoj vlastitoj krvi. Franceski liečnik opaziv, da je Blagojević živ, zavi mu ranu i dade ga odpremiti u bolnicu. Da se dakle nebude desio taj na bojištu pabirkujući liečnik, valjda bi bili vojnici uz druge nebrojene mrtvace i Blagojevića spustili u zajednički grob junaka, i morda još neohladnjela zagrnuli crnom zemljicom.

Mjesto u zajedničkom grobu, nadje se Blagojević došav k seki u bolnici, te dan po dan budi mu bolje i tako mu jabučica na grlu zacieli. a na junačkih prsih zasja mu zvjezda, krstić najvišega vojničkoga reda Marije Terezije, po kom se dosta i barunstva. G. 1815. bude kao satnik generalnoga štaba opredieljen, da u Galiciji granice medju Austrijom i Rusijom ustanovi, a jedan primjerak razvodnika i medjovida bude mu naloženo odnieti glavom u Petrograd, gdjeno ga opet odlikovaše nekim ruskim redom.

G. 1829. postade Blagojević zapovjednikom slunjske pukovnije i nadje tuj našega prijatelja, recimo, kao mlada čovjeka, kojemu ni latinska ni njemačka knjiga nebijaše tudja.

Došav sa sveučilišta mišljaše naš prijatelj, da je na konju, tiem više, što je bio baš za upravu propisane predmete svojski proučio i mnogo juridičkih i povjestnih bilježaka po knjižnicah posakupio. Za Blagojevića se onda samo toliko znalo, da je dobar vojnik, a da u krajini ni dana služio nije, s čega se je činimiske sudilo, da ob upravi krajiškoj ni zapeti nezna, a kamo li, da mu je knjiga mila, ili da bi to mogao biti kakov značajnik poput Milcijada ili Temistokla.

Ali čim je Blagojević preuzeo zapovjedničtvo, namah se je osjetilo po svih dvanaest satnijah, da su vojke dopale u ruke ljudini i vještaku.

Bit će povoda o tom obilnije govoriti.

Osvrnimo se malo na domaći život našega uglednika. Bivši u Galiciji na velikoj plaći a živući svejednako po dvorovih dočekljive poljske vlastele, prištedi si Blagojević kao neoženjen čovjek liepu glavnicu i mogaše uz pukovničku plaću u ono doba jevtinoće uprav barunski življeti.

I sbilja imao je u svojoj službi posebna sobara, junošu (inoša), kuhača i kočijaša. Izim toga bijaše vazda u njegovu dvoru jedan podčastnik slunjske pukovnije imajući ga svuda pratiti.

Posoblje mu bijaše vrlo dragocjeno, na velikašku oblikom te umjetnim radom i nakitom upriličeno, na pristup neponukljivo a svojski ponamješteno. U dnevnoj mu sobi bijahu ormari puni knjiga, po stieni zemljovidi, oružje i kipovi velikih vojvoda.

Osobitim se udobljem odlikovaše spavaća soba, u koju nije smio nitko ulaziti izim jedinoga sobara. Činjaše se do duše, da posoblje spavaće sobe nije posve novo, ali je bilo, reć bi, dragocjenije i nekom brižnom pomnjom čuvano te nikad s mjesta nekretano. Sav pod bijaše prikriven sagom, po-

Digitized by Google

stelja nadkrivena nebom od tezke zelene svile, ogledalo, umivalište, spremice i police, kano u kakve velikašice, a na stieni pokraj postelje preliepa ženska slika u zlatnu okviru, a na okviru kneževska kruna.

Pri dnu toj slici bijaše na mramornu stupu doprsni kip Horacijev a na stupu udubeno ovo pet redaka zlatnih pismena:

Exegi monumentum aere perenius
Regalique situ piramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquillo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series et fuga temporum.

Tih će pet redaka ovo reći: Sagradio sam spomenik dugovječniji od mjeda, uzvisitiji od kraljevskoga sagradka piramida, što ga neće porušiti niti hrdljiva kiša pljuskavica, niti biesna bura, niti nebrojena povorka godina, niti bieg vremena.

II.

A tko je bio taj Horacijo, koji je mogao toli samosviestno o sebi uztvrditi, da si je sagradio spomenik dugovječniji od mjeda?

Dozvolit će mi ona gospoda čitaoci, kojim Horacijo nije tudj, da ostalim čitaocem i krasnim našim čitalicam u kratko kažem, tko je bio Horacijo, da je mogao toliko omiljeti našemu Blagojeviću.

Kvinto Horacijo Flako rodjen je 8. dan prosinca g. 65. pred Kristom, pet godina poslije Virgilija u apuljskom gradu Venuziji. Otac mu bijaše slobodnjak, imajući u Venuziji malo zemljište i obavljajući malu službicu utjernika dugova. Videći otac u svoga sinčića dobru glavu preseli s njim u Rim i posveti ga nauci. U otčevu domu naučio je grčki jezik a oko njegove uljudbe nastojao je najviše sam otac.

Po tadašnjem običaju mladih Rimljana uputi se i Horacijo navršiv 17. god. života u Atinu, nebi li se dosinuo to većega umlja te osobito napredovao u mudroslovlju. Ondje mu bijahu učitelji glasoviti mudroslovci i akademici Teomnesto i Kratipo. Ali prvo, nego je dovršio te nauke, mjeseca rujna g. 44. doleti u Atinu Marko Junio Bruto, te obuzme rimske mladiće, koji su u Atini učili, za slobodu domovine i za rat na silnike. Tako i Horacijo podje uz Bruta, a ovaj ga imenova vojničkim tribunom (pukovnikom). U jesen god. 42. uslied nesrećne bitke kod Filipa dade se Horacijo u bieg i u beznadicu s nenapredka ustanka poput mnogih drugih revnih republikanaca. Malo za tiem prihvati amnestiju i povrativ se u Rim izhodi si službicu kvestrskoga pisara.

U to doba izdade Horacijo svoje prve pjesme, rugalice i pripievke, te izadje po svem Rimu na glas. Pjesnici Virgilijo i Varijo preporuče ga mogućnu svomu prijatelju Mecenu, kojega se imenom i dan danas svatko krsti, tko je prijatelj knjizi ili drugomu umieću, tko je prijatelj piscem i umjetnikom. Za malo omili mladi Horacijo Mecenu, te bude u njegovu sjajnu domu liepo dočekivan i pažen, okrilati odličnim drugovanjem sa slavnim Mecenom, Virgilijom i Varijom, dovi se radosti nebrižna i poučna bivovanja, kad ga Mecen pozva, da s njim putuje put Brindizija, pojmi svetost svoga zvanja i dužnost napredovanja, kad mu slavni Mecen pokloni divno sabinsko dobarce, da ondje ljetuje i pjesnikuje.

Pa kako mu je slavni Mecen to ljetovalište uljepšao, posobljem i knjigami upriličio, slikami i mramornimi kipovi izkitio, da mu uznosi pjesničku dušu, da ga podražuje na gradjenje spomenika, koji je dugovječniji od mjeda!

Nehotice mi tuj na um pada velikodušnost pokojnoga biskupa Šrota, koji je pokojnomu pjesniku Štosu, postavšemu župniku pokupskomu, preliepim pokućstvom ukrasio župnički dvor, da mu nebude neudobno ondje samotovati, i da se neodreče posestrime vile, koja ga je na glas izniela.

Ali se Mecenu nečinjaše dosta, što je sam učinio svomu i vilâ mitnjaku. Znao je uhvatiti sgodu i mudrim umovanjem skloniti cara Augusta, da bude zakrilnik i prijatelj Horaciju. Dugo mladi republikanac zaziraše od carske milosti, ali videći, koliko car Augusto u prilog radi obćemu boljku i koliko unapredjuje svako znanje i umieće, ublaživaše dan po dan veliki zazor, te mu u zadnju ruku postade velikim prijateljem.

Na istom umoru moljaše Mecen cara Augusta: „Sjećaj se Horacija Flaka, kan da se mene sjećaš“

I sbilja je shvatio car Augusto, koliki je mogućnik bio Horacijo; bud mu se odzivaše sav Rim i sve rimske države, kad je dirnuo u zlatne žice svoga barbita.

To vam je, drage hrvatske čitalice, onaj slavni Horacijo, kojeg su dičnu izreku: „Dulce et decorum est pro patria mori“ t. j. „Sladko je i dično za domovinu umrieti“ svi narodi, svi domoljubi na bielom svietu prihvatili i usvojili.

To vam je, drage čitalice, onaj Horacijo, koji je prikričao vieku i svietu: da čovjeka pravednika, da čovjeka naumu svomu vjerna neustraši niti pobuna gradjana, niti pomrkivanje zapretljiva samosilnika krepke volje, niti jug, biesni taj vladalac burnoga sinjeg mora, niti silna desnica gromovita Jupitra. Pa makar se oborilo nanj nebo, dočekat će neustrašen udarce nebeskih ruševina.

To je onaj Horacijo, koji je Rimljanom svoga vieka doviknuo, da su im otcevi bili hrdjaviji od djedova, da su oni nevaljaliji od otaca pa da će ostaviti iza sebe još kukavniju potomčad.

To je onaj Horacijo, koji je Rimljanom u oči hvalio vrline Geta a kudio rimsku raz-

Digitized by Google

kalašenost, krivodušno gomilanje imetka (improbae crescunt divitiae), lakomost, nepravednost, nejunačtvo; koji je silno zahtievao da mladji naraštaj ide za ozbiljnom naukom; koji je čuvenim rimskim pravnikom i zakonodavcem pritekao u pomoć veleći: Leges sine moribus vanae", t. j. da je zahman zakon, gdje neima poštenja.

To je onaj Horacijo, koji je pjevao, da od junaka postaju junakovići, da iz jastriebskog jajeta nije se nikad izlegla golubica; pa da se svaka vrlina u ljudskoj grudi naukom i gojitbom pravedničtva kriepi i jači.

Glasoviti Herder veli, da je Horacijo jedini taj srećnik, kojemu ljudi svake ruke, nemareći u ostalom ni za jednoga pjesnika, ljudi velikoga svieta, ljudi mudri i prometni tja do starosti preko mjere vole. Sjedoglavcem, koji niesu nikojeg drugoga Rimljana čitali, puna su usta Horacijevih mudrina. Horacijeve su pjesme u sve jezike prevedene i već blizu dvie tisuće godina odzivaju se iz grudih prvaka sviuh naroda.

Nečudite se dakle, drage čitalice, što je taj Horacijo, bio u volji rimskomu caru Augustu; ta bio mu je veliki pomoćnik pri zatiranju rimskih opačina, bio mu je krčilac napredku i njegovoj slavi!

Nečudite se, drage čitalice, što je taj Horacijo iza devetnaest stotina godina u volju ušao i našemu Blagojeviću.

Horacijo prišapnu mladomu Blagojeviću u uho: „Dignum laude virum musa vetat mori" t. j. da onomu, koji je vriedan dike, neda vila umrieti.

Horacijo mu usadi u srdce poštenje i sve druge vrline, Horacijo mu bijaše najmiliji svjetovalac i veselilac.

Blagojević je znao cieloga Horacija od rieči do rieči na pamet, sâm on kaza kašnje momu prijatelju, da bi se podhvatio napisati doslovce sve Horacijeve pjesme redom, kad bi tomu nužda bila!

Cesar je Augusto mnogo oko toga nastojao, da zavriedi prijateljstvo Horacijevo, on mu je vajlda i drugo dobarce Tiburtinum kupio, on ga je poslije smrti Mecenove svakidašnjim svojim gostom i sudrugom namjesto pokojnika držao. S toga je Horacijo na umoru sav svoj imetak ostavio Augustu, a ostavio je svemu svietu pa i Blagojeviću krasne svoje pjesme krilatice.

S toga si je eto Blagojević nabavio doprsni kip Horacijev i čuvao ga je u svetilištu svoga doma.

III.

Natuknusmo, da je sva slunjska pukovnija namah ljudinu osjetila, čim je Blagojević prihvatio uzde uprave.

Čovjek, koji mogaše pamtiti i razumievati svega Horacija, kako da nebi bio mogao shvatiti i na pameti držati jednostavnih Pidolovih zakona?

Gotov pravnik, komu nikad nedostajaše Horacijeve zrelosti i oštrine umovanja, da se nenadje u Terezijani, u nadgledanju suda te u tom, kako će da vrši jus gladii?

Izprvice gledaše izpitati i na dlaku doznati, koliki je svakomu izvjestniku posao. Gdje je našao, da je teret službe nepravedno porazdieljen, tu je namah liepim načinom jednomu oduzeo, a drugomu namakao službe, koliko je pravo bilo.

Prvomu sudcu dopade veliko odkapanje poradi sirota i uprave sirotinjskoga imetka. Morade mu sastaviti imenik sviuh sirota i njihovih skrbnika, te zabilježiti, gdje se koje sirotče nalazi, je li već za školu, tko mu zemlje drži i čim bi se moglo sirotinjskoj zadruzi pomoći?

Svakomu izvjestniku zapovjedi uglavice, neka mu pobilježi sve važnije već zapodjevene a još neriešene razprave i potežkoće krajiških zadruga i občina. Gdje je trebalo još kakva izvještaja od satnije, dade namah pisati, da za 8 ili 14 dana svakojako taj izvještaj stignuti ima.

Dogodi se dva tri puta, gdje takvi izvještaji u rok neprispjedoše, al eto satniku zapoviedi, da sjutradan nosi sam izvještaj uprav na ruke samomu pukovniku.

Blagojević je znao dočekati takova pozvanika ovimi od prilike besjedami: „Čudio sam se, gospodine satniče, što nedodjoste sâm, da me umirite o neposluhu u vašoj satniji; jer za cielo vi nieste ni nemožete biti neposlušnim."

I ni besjede više. Blagojević se nakloni, nakloni se i satnik, pa bjegaj brajko, da te koji drug nevidi i nepita: Je li te sletio, je li te ćio pogaziti? Jesi li mu kazao, da i ti nosiš carevo zlato? —

Poradi svoga ranjena grla govoraše Blagojević do duše tiho ali dosta razgovietno. Nikada mu se nije na glasu opažala nikakva ljutina, nikada nije izustio psovke ni druge krupne ili sramotne rieči. Na očima i na obrazu nigda sievka, nigda življeg rumenila, a na visoku čelu kanda bijaše napisan Horacijev naputak: „Aequam memento rebus in arduis servare mentem" to će reći: Gledaj da budeš ravnodušan u svakoj nevolji!

A besjede je birao što uludnije, a razloge je navodio što desnije, nije ga bilo, koj će mu prigovoriti, nije ga rodila majka, koj će ga nadmudriti.

Nestade prkosa, nestade oklievanja i nebrige; što je Blagojević jednom zapovjedio, to se je ovršilo do stanovita roka, makar se potrgali i hamovi i vozci službenih taljiga.

Najprvo uporavi i uz osobni uticaj upriliči, da se kraju doćeraju neriešene stare razprave. Gdje je trebalo, nadje se sâm na

Digitized by Google

licu mjesta, a nastojaše svagdje, da ne samo svaka koka nad svojim jajetom kokodače, makar je i mućak, već da se jednom i pile izleže, t. j. da pravdi i razpravi bude kraj.

Medju mladjimi častnici sviče mu se neki poručnik, recimo, da se je zvao Ranković. Namah izprvice reče mu Blagojević blagoumice: „Vi se, gospodine poručniče, morate puno više učiti, nego li vaši drugovi; jer u vašu glavu može više stati nego li u ičiju drugu. A čini mi se, da u vas ima dosta srdca i pregnuća, pak će tiem bogatstvo glave valjati i vam i narodu više, nego li u čovjeka bez srdca. S toga negubite časa, nedajte se ničim, ni veselim drugovanjem, ni sjetnim ljubakanjem odvratiti od knjige. Ja bih od srama u crnu zemlju morao propasti, kad bi mi se moglo reći, da je barun Blagojević svjetujući poručnika Rankovića bob u stienu bacao.“

Porumenje Ranković, sjeknu voljom i od to doba, kanda si ga za knjigu prikovao.

A nesmiemo tajiti, da se je tiem postupkom Blagojević jako zamjerio liepim Karlavčankam; jer je Ranković bio jedar, pun krasnik, vitka stasa, plave kose, sinjega oka opasne milote, najsrčaniji jašilac, najspretniji plesač i najzabavniji razgovornik.

Kojom je god ulicom jahao Ranković, onom ga je pratio zveket otvarajućih se okana i pomilanje krasnih glavica ukrašenih šušurom zavojaka i divnim posmjehom liepih lica.

Sbilja je bila grehota, što je ta jagma karlovačkih krasotica za Rankovićem imala jenjati. Svaka je pomislila, da je nju zanemario, a bog zna kojoj nevriednici prevolio.

Našemu prijatelju, bivšemu vještbeniku kod štopa, reče Blagojević poslije prvih šest nedjelja: Es „integer vitae scelerisque purus!“ Kanda mu reče: „Poštenjak si bez prigovora!“

Od to doba ostade taj „integer vitae scelerisyue purus“ u duši našega prijatelja pravilom žitota a klanjaše se duhu i starorimskomu značaju novoga zapovjednika, njegovoj pravičnosti i nigda nezakriljenoj istinitosti, njegovoj uljudnosti i prijatnosti, a najpače njegovoj učenosti.

Dostade li se prijatelj naš ikakve dokolice, to mu bijaše najpreče razklopiti Horacija i proučiti pomno po koju pjesmu, nebi li uzmogao bolje razumievati i življim zanosom pratiti doumke mudra poglavara, kad je horan bio Horacijevim jezikom sloviti.

A to se je češće dogadjalo, osobito za stolom Blagojevićevim, za kojim je svaki dan bilo najmanje pet šest gosti, a naš se je prijatelj dičio imenom stalna gosta Blagojevićeva, te je samo iznimice kadšto smio poručiti sobaru, da ima izpričaju mjesto.

IV.

Tko je ikada uhvatio sgodu proučiti naputak pokojnoga dvorskoga ratnoga vieća o dužnostih krajiških pukovnika obilazećih svoje pukovnije, taj će se dosta načuditi brižljivosti i poštenomu smjeru ljudi, koji niesu iz Krajine rodom bili, koji niesu podpunoma poznavali naših nevolja i potežkoća, kojim se ipak prigovoriti nemože, da su hotimice neprijateljevali narodu krajiškomu.

Blagojević je po tom naputku na prvom obilazku svoje pukovnije pogledao u svako selo, u svaku državnu i obćinsku sgradu, u mnogu krajišku kuću. Obišao je svaku učionu i dao djecu izpitivati, sa zemljovidom u ruci pazio je dobro, kuda vode ceste i putevi, kakvi su gdje mostovi, odkle se dovozi kamen i prudj, gdje treba prešna popravka, gdje li novoga prosjeka i sgodnije prevale. Govorio je s obćinari i sa starješinami o nuždi ravnih i zidanih cesta, o naprednijem težanju zemlje, boljem timarenju stoke, o priekoj nuždi velike štednje, o zatoru kradje i drugih opačina. Prietio je, opominjao, svjetovao, zakonom zastrašivao, zaklinjao svjetinu, da ga nenagoni na bezobzirnu strogost.

U svakom selu dao je privesti preda se sirote i njihove skrbnike, pitao je za sve i svašto te gdje je trebalo male pomoći, naredio je s mjesta, što se ima činiti, a gdje se je valjalo jače uprieti, tuj je zahtievao obširni pismeni izvještaj i zabilježio si je svaki put, što bi najbolje bilo izhoditi.

Medju timi sirotami bude mu u nekom selu Krstinjske satnije privedena u crno odjevena častnička sirotica, kojoj bijaše nedavno umrla udova mati. Imadjahu mati i kći samo drvenu kućicu, mali vrtić i jednu kravicu te življahu o materinoj mirovini. Poslije materine smrti življaše djevojka već dva mjeseca o tudjoj milostinji, a nije se bilo nadati, da će odrasla djevojka dobiti od države pomoć, pa bud bi ta i onako neizdašna bila, to mišljaše satnik, da bi najbolje bilo gledati, nebi li Mirka, tako joj je ime bilo, u koje gospodje mogla dobiti službu, dok se nadje koji vriedni podčastnik, da Mirka podje zanj, ako bude milosti pukovnikove.

— A kakva je to milost? — Zapita Blagojević satnika.

— Milost bi bila samo nada takovu podčastniku, da će tiem prije opasati sablju, — odvrati pošlušni satnik sastaviv pete i prinesav desnicu klobuku.

— A ima li takov podčastnik? — Nastavi pitati pukovnik povrativ milostivo satnikovu desnicu od klobuka mu k stegnu.

— Bilo je već uglavljeno, da će Mirku uzeti u pobočnoj pisarni bivši narednik Ranković, ali je naopako predlog za častničko mjesto bio već opremljen dvorskomu ratnomu vieću, pak se g. podpukovnik nije usudio dozvoliti vjenčanja nadajući se svaki dan vašemu dolazku.

Digitized by Google

Medjutim postade Ranković prije vašega dolazka častnikom, Mirka ostade neudata, a majka joj od žalosti obolje i prestavi se pred dva mjeseca. — Dočim satnik to kazivaše, poliše Mirku suze te si sirotica zakloni lice bielim rubcem.

Blagojević pristupi k njoj i položiv desnicu na rame joj reče žalobitim tihim glasom: — Žalim vas jako! nemojte plakati, već mi kažte, bi li vam za volju bilo ostati kod koje gospodje u pukovniji, dok vam se nenadje druga prilika?

— Nemogu ovdje ostati, dajte me kud daleko u tudji sviet! — Odgovori jecajuć Mirka.

— Ali će se naći druga liepa prilika, a gospodin je pukovnik milostiv! — Zaleti se satnik tješiti djevojku.

— Ne treba meni druge prilike — reče pregorljivo Mirka — mojoj je sreći odzvonjelo; nadjite mi mjesto u tudjem svietu, ako za boga znate, pa ću vas blagosivati, dok budem živa! —

— Zar nemarite za drugoga poći? — Zapita od čuda Blagojević.

— Nikad ni do vieka! — odvrati djevojka te opet zakloni lice rubcem.

— Dobro! — reče pukovnik — Spremajte se na dalek put, za koju nedjelju dana čut ćete, kuda i kamo. A sad s bogom! —

Mirka ga prihvati za ruku i nedade mu je izviti, dok je neprinese k ustma i dok je nepokvasi suzami nesretničke zahvalnosti.

Blagojević izruči satniku nekoliko desetača, neka djevojci nabavi ruha i odiela, a za tiem uzjaha konja i krenu put drugoga sela.

U Vališselskoj satniji naidje Blagojević osobito u Batnozi na vrlo umilovane njive i liepo čuvane sjenokoše, vinograde i voćare, te dočuv, da ta marljivost polieže tja od davne davnine, kad je još franjevački samostan na Cetinu obstojao, uhvati sgodu i druge seljake opomenuti, nebi li se poveli za Batnožani. Prikriča svietu, neka nezasiže u goru i neka si neprisvaja novih krčevina, već ako tko i ima malo zemlje, nek ju tiem bolje obradjuje, pak će mu tiem više roditi. A šume si nek čuva, ko oko u glavi.

Tako udesi Blagojević svagdje novu priliku, narod svjetovati i upućivati na bolje, odvraćati ga od mana i hrdjavih običaja te gledati da mu pomogne, gdje so je samo pomoći moglo.

U Vališselu nagodi domjenak na Mirkinu nesreću i doznade, da je sirotica na najboljem glasu, samo što se je u zadnju ruku kadšto vodala s Rankovićem. Ali čim Ranković postade častnikom, namah mu zabrani pokojnica dolaziti kćeri u pohode, bud se častnik bez jamčevine ženiti nesmije.

Do neko doba noći pisaše Blagojević dugo pismo, a odpravi ga sjutradan u Karlovac.

Nesmiemo odati, ni komu je, ni što je pisao. Dosta bilo našim milim čitalicam prišapnuti, da je sam sobom zadovoljan legao san boraviti i veseo sjutradan poranio raditi i put nastavljati.

Zahodno bi bilo našim čitaocem pratiti marljiva pukovnika po svih selih njegove pukovnije, al ajdmo ga samo još vidjeti, gdje dolazi u Slunj.

Kod Slunja, što morda najveći dio naših čitalaca znade, upada Slovinčica ili Sluinčica u Koranu. Posred Slunja u uzanu koritu vijugajuć se, kako joj visoke stiene zapoviedaju, proturuje se sglobita Slovinčica izpod slunjskoga mosta a od tuda joj se stane niziti i širiti korito, po kom se bistra tekućica raztječe u silu trakova koji veselim skokom i neprestanim bukom skaču u Koranu. To se mjesto zove raztoke i po tih raztoka pogradiše Slunjani male mlinove, jer je vodi veliki skok i svaki tračić jak je okretati kolom ili vratenom. Izmedju pojedinih trakova Slovinčice vidi se malo uzvisitije stienje, gdjegdje po koji grm i oko njega bujajuća trava, preko užih trakova ponamještene brvi i te brvi spajajuća staza; po raztokah vidi se plivajuća i u plitku brzicu roneća guščad; liepe Slovinkinje peru zavraćenih skuta bielo ruho, djeca skaču, djevojke pokraj mlinova pjevaju; na vodi je selo, živi život, neprestano okretanje vratena, neprestani klepet i bubot stupâ, a trakovi padajući u puno nižu Koranu razpadaju se u sićušne kâpce, pak ti se čini, da se sâm bieli snieg siplje u dubinu.

Pomislite još, drage čitalice, da su svi mliniči nakićeni zastavami, da sa visoke klisure gruvaju mužari, da je na mostu iznad raztoka sakupljena silna svjetina, da pred Blagojevićevim koli zagrebce jaši desetak šerežana, kojim je najveća radost opaliti samokres, pomislite još, da i zvona zvone, da čitava satnija najljepših junaka u najnovijem odielu i sa zakićenimi klobuci svomu pukovniku počast čini, a da dva bubnjara gjeneralsku koračnicu udaraju, pa ćete od prilike znati, kako je Blagojević u Slunju dočekan i kako mu se je taj doček milio.

Ostavimo ga u Slunju, pa ajdmo priekim putem u Karlovac, te ćemo ga ondje na miru čekati, dok se nevrati.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

VRAGOLANKE.

Hrvatici Jelci.

I.

Vragolasto je vrieme,
Goropadni su ljudi,
Hrvatica mi Jelka
Uprkosila grudi!

Uprkosila grudi,
Pomamila mi srdce;
Nakanjujem jurišat,
Zagonit se uzbrdce.

Za cielo i bog Ljeljo
Iglenjarku je steko,
U živac nebi l' mogo
Pogodit na daleko.

Za cielo je klobukom
Zaklonio si zrieće,
Da nevidim, kud gadja,
I kud mu zrno lieće.

Al vojnik ja sam stari
U vojsci boga Ljelja,
Vilovit zastavnik sam
Malena bjesnitelja.

Goropadnice pjesme
Šestoperi su moji,
Hrvatice se Jelke
Vragolast piev ne boji.

II.

Sam nas mudri Bog
Stvori, Jelko draga,
Stvori s milka svog
Andjela i vraga.

Ja sam crni vrag,
Ti si biel andjelak,
Pogled ti je blag
Zaklonjen u velak.

Ti andjeluj viek
A ja ću vragovat;
Suprotak će priek
Žicam gospodovat.

Ovaj bieli sviet
Propo bi na čami,
Da u diela pet
Andjeli su sami.

Da je sve cviet sâm,
A da nije trave,
Mnoge s gladi, znam,
Skapale bi glave.

Da je smiešno sve,
Da neumieš plakat,
Ne bi mogla lje
Od radosti skakat.

Da viek sunce sja,
A da noći nije,
Tko da za slast zna,
Kad ga sunce grije?

Da nam kiše pad
Višnji krati hljebu,
Tko bi vedru kad
Radovo se nebu?

S tog ćeš, Jelko, znaj,
Ljepše andjelovat,
Kad se u tvoj raj
Došuljam na dohvat.

ČUDNOVATA POVIEST PETRA SCHLEMIHLA.

Od Adelberta Chamissa, preveo V—ž—ć.*

Nakon sretna, ali za me veoma tegotna plova, stigosmo u luku. Kako pristanem s ladjicom k obali, uprtim svoju neznatnu prtljagu, pak, tiskajući se kroz vrveći sviet, umaknem u najbližu i najlošiju kuću, na kojoj spazim, da visi cimer. Zaištem sobu, a kućni sluga, izmjeriv me od pete do glave, odvede me pod krov. Dadoh donieti friške vode i opisati točno, gdje mi je bilo tražiti g. Thomasa Johna. „Pred Norderskiem vrati, prva selnica na desno; velika, nova kuća, od crvena i biela mramora, onizana množinom

* Adelbert Chamisso, po svom pravom imenu Louis Charl Adelaide grof de Boncourt, rodom Francez, izselio se kao diete godine 1790 iz svoje otaćbine u Njemačku, gdje postade jedan od najdarovitijih prvakâ književnih i jedan od najvećieh lirika. Njegove su pjesme divne tako sa ugladjena i zarubljena oblika, kao i sa izvornosti i krasote misli Chamisso je prvi zapjevao onako nedostižno u tecinah i u njih spjevao svoje najkrasnije i najuzvišenije pjesme — kao onu divnu i strašnu ob utopljeniku, koju nazva Salas y Gomez, zatiem smrt slikara Francie Retraite, Mateo Falcone, Vojnorovski i Bestužev

Digitized by Google

stupova. Dobro.“ — Bijaše jošte podosta rano, razdriešim odmah svoj svežanj, izvadim novu običnu crnu haljinu, obučem se čisto u svoje najbolje odielo, zatisnem svoje preporučno pismo, te se zaputim odmah k čovjeku, koji mi je imao biti od pomoći, da mi se izpune moje čedne želje.

Prevaliv Nordersku ulicu, i dospjev do gradskieh vrata, spazim odmah stupove, gdje ljeskaju kroz zelenilo. Dakle ovdje, pomislih.

Obrišem ubruscem prah s nogu, naredim svoj ogrljaj, pak, u ime božje, potegnem za zvonilo. — Vrata se otvoriše širom.

Na privraću bje mi podložiti se propitu, a za tim me prijavi vratar, te me zapade čast, da bjeh pozvan u vrt, po kome se je šetao g. John s maliem družtvancem. Prepoznam odmah čovjeka po sjajnosti njegova odebljega zadovoljstva. Primi me veoma dobro, kao što bogati goso prima ubuga siromaka, dapače obrati se i k meni, neokrenuv se ipak od ostaloga družtva, te mi uze iz ruke pruženi mu list. — Tako, tako, od moga brata; niesam čuo o njem već odavna ništa. Je li barem zdrav? Tamo, nastavi prema družtvu nepočekav na odgovor i pokazav listom na brežuljak, tamo ću, reče, dati sagraditi novo zdanje. — Pretrgne pečat, ali ne razgovora, koji se bijaše zasukao o bogatstvu.

— Tko nije goso barem od jednoga milijuna, zabuši g. John, taj je, nezamjerite rieči, hulja!

— Živa istina, prikliknem ja požešće uzkipljeliem čuvstvom; a njemu to kao uzprijalo, pak se nasmieši prema meni i reče: — Ostanite, dragi prijatelju, ovdje, može biti da ću imati kada kazati vam kasnije, šta ja o tome mislim; pokaza na list, spravi ga, i okrenu se opet k družtvu. Ponudi ruku njekoj mladoj gospodjici, ostala gospoda potakmiše se za drugiem ljepoticami, što komu prijalo, to se i našlo, pak krenuše k brežuljku zaokolišenu cvatućiem ružičnjakom.

Ja sam se šuljao od traga, a niesam bio nikomu nepriličan, jer se nije već ni duša za me brinula. Družtvo se bijaše razigralo živo dobrom voljom; zametne se šala i pošalica, poteče sad ozbiljan razgovor o lahkoumnieh stvarih, a sad lahkouman ob ozbiljnieh, a osobito prosu se dokolna dosjetka po odsutnih prijateljih i njihovieh odnošajih. Ja sam bio pretudj za to, da bih bio mogao razumjeti mnogo od toga svega, a preveć snužden i u se zamaknut, nego da bih se bio mogao ponieti za takovimi zagonetkami. Već bijasmo zamakli u ružičnjak, kad se liepa Fany, kraljica toga dana, hotjevši, diete svoje glave, odtrgnuti sama razcvalu grančicu, nabode na trn, te joj kao iz tmastieh ružica proteče purpura po ručici. Radi toga dogodjaja uzruja se cielo družtvo. Zapitaše englezkoga melema. Njeki čovjek, tih, tanak, štur, povisok, i starikov, koji je išao s družtvom, i koga nebijah jošte ni spazio, zatače odmah ruku u prilježni prsni džep svoje starofrancezke haljine od suroga tafeta, izvadi iz njega malu listnicu, te otvoriv ju, dade gospodji sa smireniem poklonom, šta željaše. Ova primi melem, bez svake prijaznosti i zahvale naprema davcu; rana bi zavijena, a družtvo se zaputi opet uz brežuljak, da mu se s tjemena naužije daleka pogleda na neizmjerni ocean, preko labirinta zelena perivoja.

I zaista pogled bijaše veličajan i divan. Jasna točka zablisnu na zreniku medju sinjom pučinom i nebeskom vedrinom. — Dajte dalekozor, klikne John; prvo nego se služinčad ganu na taj poziv, već se suri čovjek bijaše čedno poklonio, zataknuo ruku u džep, izvadio iz njega liep Dollond, i uručio ga gosp. Johnu. Ovaj, pritisnuv ga odmah k oku, kaza družtvu, da je to brod, koji bijaše jučer izjadrio, ali koga nepovoljni vjetrovi zadržaše luci na vidiku. Dalekozor podje iz ruke u ruku, al se nevrati više natrag u gospodarevu. Ja pako pogledam preseneđen čovjeka, nemogav se nikako dovinuti, kako je mogao izaći onakov veliki stroj iz onako malena džepa, ali se činjaše, kao da tu nije bilo čuda za nikoga, pak se za to nije nitko ni brinuo za suroga čovjeka, više nego li baš i za me.

Stadoše nudjati hladne poslaštice, najredje voće iz svijeh pojasa svieta, u najdragocjenijem posudju. Gospodin John činjaše honeure lahkom pristojnošću, pak obrati i prema meni rieč po drugi put: — jedite samo, toga niste imali na moru; ja mu se na to poklonim, ali on toga nije ni vidio, jer je već govorio s njekim drugim.

Družtvo bi rado posjedalo bilo brežuljku na obronku prema razvijenoj vidovini, al se uzbojalo vlažna tla. Ej divne divote, kliknu njetko iz družtva, kad bismo imali turskieh ćilima, da ih ovdje razastremo. Ta želja bijaše jedva izuščena, al čovjek u suroj haljini već s rukom u džepu, napinjući se čed-

---

po pjesmi glasovitoga i nesretnoga ruskoga pjesnika Rylejeva itd. Ali još više mu pronie slavno ime njegova bajovna pripoviedka „Peter Schlemihl“ u kojoj tkaje u odjevu bajovna oblika najtanju satiru proti slabostim, taštinam i obsjenam ljudskiem.

Ova je pripoviedka tako udešena, da ju mogu čitati sa nasladom i oni, koji joj nedosižu do prave jezgre, upravo onako, kao što i Engleza Swifta pripoviedku o Gullierovieh putovanjih.

Ovu bajku drže Niemci za jedan od najizvornijih i najsavršenijih rodova svoje knjige u toj struci; prevedena je u sve naobražene jezike evropejske.

V—ž—ć.

Digitized by Google

niem, dapače smjerniem naporom da izvuče bogat zlatom protkan turski čilim; sluge ga primiše, kao da bi imalo tako biti, te ga razprostrše na odredjenu mjestu. Družtvo posjeda po njem bez svakoga prigovora, a ja pogledam opet iznebušen čovjeka, džep mu, i čilim, koji je bio dugačak dvadeset koraka a širok deset, te počmem trti oči, neznajuć', šta bih imao misliti o svem tome, a navlastito s toga, što nitko nenadje u tom nikakova čuda.

Zauzela me želja, da doznam šta o tom čovjeku, i da se propitam tko je, ali neznadoh na koga bih se imao obratiti, jer sam se bojao više služeće, nego li služene gospode; napokon pregnem ipak srcem, te pristupim k njekomu momčiću, koji mi se činjaše omanjega ugleda naprema ostalim, i koji stajaše počesto osâm. Zamolim ga na tihano, da mi kaže, tko je onaj prijazni čovjek onamo u suroj haljini. — Onaj, što naliči na nit konca, koja se je promakla krojaču kroz iglu? — Da onaj, što no stoji sam. — Ja ga nepoznam, odgovori mi momčić, pak da se ugne, kao što se činjaše, dužem razgovoru sa mnom, okrenu se od mene, te zametnu razgovor s drugiem, o koječem i ničem. Sad će sunce početi jače pripicati, a gospodje ga teže podnositi; liepa Fany stavi podrugljivo na suroga čovjeka, s kojiem, na koliko se ja sjećam, nebijaše jošte nitko poveo rieči, lakoumno pitanje: ima li, možebiti, pri sebi još i šator, a on joj odvrati tako dubokim poklonom, kao da ga stiže nezaslužena čast, i već mu bijaše ruka u džepu, iz koga izadjoše pred mojiem očima tkanina, podporci struke, gvozdeno orudje, riečju: sve šta je treba za najkrasniji raskoš-šator. Mladja gospoda pomogoše razapeti ga; šator zasegnu cieli prostor nad ćilimom, a nitko nenadje ni sada u tom što izvanredna.

Meni je bilo već davno nemilo, il' da pravo rečem, užasno pri duši, al kako mi postade stoprom sada, kad vidjeh, da na prvu novu izušćenu želju izvadi iz džepa tri konja jahača, čuj, tri liepa velika vranca sa sedlom i uzdom. Promisli, za ljubav božju, još tri osedlana konja iz istoga džepa, iz koga bijaše izašla listnica, dalekozor, zlatom protkani ćilim, dvadeset koračaja dug a deset širok, razkoš-šator iste veličine sa sviem potrebitiem podporci i gvoždjem! Da ti evo nezadajem vjere, da sam to vidio svojiem vlastitiem očima, nebi ni ti toga nikada vjerovao. Akoprem se je taj čovjek činio snebljen i smjeran, akoprem nije zanj baš nitko hajao, to mi se ipak njegovo bliedo lice, s koga niesam mogao odtrgnuti pogleda, pričini tako grozovito, ga da niesam mogao dužje podnositi.

Odlučim da ću se prokrasti iz družtva, a to mi je bilo veoma lako, pri neznatnoj ulogi, koja me u njem zapade. Namjerim povratiti se u grad, pak pokušati sjutradan opet svoju sreću pri g. Johnu, dapače, ako na toliko osmjelim, i popitati ga o čudnovatome surome čovjeku. Jao puste sreće, da mi podje za rukom, tako se izbaviti!

Već sam se zbilja bio i prolibio sretno kroz ružičnjak niz brežuljak i dospio baš na otvorenu cjelinu, kad u strahu, da me nezateku gdje idem bezputicom po travi, razgledam se oko sebe. Ali kakova me obuze groza, kad spazim čovjeka u suroj haljini, gdje ide za mnom i baš na me! Skinu odmah preda mnom klobuk, nakloni se tako duboko, kao što se preda mnom nebijaše još nitko naklonio. Tu već nije bilo sumnje, da je hotio zametnuti sa mnom govor, a ja, nehotiv biti neuljudan, niesam se mogao tomu ugnuti. Skinem i ja klobuk i naklonim se, te ostanem gologlav na suncu, kao da sam prirasao za tlo.

Zagvirim se unj pun straha, nalik ptici, koju je zmija občinila. A i on se činjaše snebljen; nakloni mi se više puta, nepodignuv pogleda, a za tiem pristupi bliže, te stade polašniem i bojazljiviem glasom, a zanosom od prilike kakova prosjaka. — Oprostite, milostivi gospodine, što sam vam nepriličan, i ako se usudjujem ovako nepoznat... imao bih vas za nješto prositi. Dopustite milostivo.

— Ali za ljubav božju, gospodine, zaupim u svojoj bojazni, šta mogu ja učiniti za takova čovjeka, koji... tu nam zape rieč obojici, pak se, kako mi se učini, i porumenismo.

Za koji trenutak mučanja, prihvati on opet rieč: — Za ono kratko vrieme, što okusih sreće biti u vašoj blizini, mogao sam, milostivi gospodine, — dopustite, da vam smiem to kazati, — motriti njekoliko putâ, zaista neizrečeniem udivljenjem tu liepu i preliepu sjenu, koju vi, nečineći se tomu ni sam vješt, bacate na suncu, njekim osobitiem plemenitim preziranjem, velju tu krasnu sjenu tudjer pred vašiem nogama. Nemojte zamjeriti, što se usudjujem moliti za šta takova. Biste li se sklonuo prepustiti meni ovu sjenu? Tu umukne a meni zastroji u glavi, kao mlinski točak. Šta ću na tu čudnovatu ponudu, da će kupiti od mene moju sjenu? taj je, pomislim u sebi, bogme poludio, pak mu odgovorim promienjeniem glasom, koji je dolikovao njegovoj smjernosti.

— Ta za boga, prijatelju, šta vam nije dosta vaša vlastita sjena? to je za me trgovina veoma čudnovate vrsti. Al' mi on odmah u rieč: — Ja imam u džepu koješta, šta za vas, gospodine, neće biti po svoj prilici, bez svake ciene; za ovu neprocjenjivu sjenu držim ja premalenom i najveću cienu.

Tu me opet prodjoše strni, jer me sjeti na džep, te niesam znao, kako sam ga mogao nazvati svojiem prijateljem. Prihvatim rieč pak stanem kušati, nebih li to opet popravio.

— Ali moj gospodine, oprostite svomu prepokornomu slugi. Ja zaista nerazumiem posve dobro vaše nakane, ta kako bih ja

Digitized by Google

i mogao svoju sjenu... on će na to: ja molim samo od vašega gospodstva, da mi dopustite, da budem smio dignuti ovdje s mjesta ovu plemenitu sjenu, i pohraniti ju pri sebi, a kako ću ja to učiniti, neka bude moja skrb. Usuprot pako, i kao dokaz moje zahvalnosti prema vam, budi vam, gospodine, slobodan izbor izmedju svieh dragocjenosti, koje nosim u džepu: korienja od netika i pokrina, novčićâ mjenjačâ, razbojnički talir, ubrusac Orlandova momka, jedan obješenjačić, a ciena vam na volju; ali zbilja, to sve nije za vas, biti će bolje Fortunatiev klobučić željâ, na novo popravljen i trajan, a neće biti s gorega ni tobolac sreće, kao što bijaše njegov. — Fortunatiev tobolac sreće, prisunem mu ja u rieč, jer mi onom riečju, akoprem sam bio u velikom strahu, sputi hudu pamet.

Obuze me njeka vrtoglavica, a pred očima zablistaše mi kao dvostruki dukati.

— Izvolite, milostivi gospodine, pregledati i prokušati ovaj tobolac. Zatisne ruku u džep, te izvuče poveći čvrsto sašiveni tobolac od kordovana na dvie jake opute, pak mi ga dade u ruku; segnem unj, te izvadim deset zlatnika, a za tiem opet deset, i opet deset, pružim mu brže bolje ruku, „hrsk“ pogodba sklopljena, neka vam bude za tobolac moja sjena; a on tresni, te klekni u onaj mah preda me, a ja gledaj tu na vlastite oči, kako odlupi divnom vještinom sjenu od trave, počam od glave pak sve do nogû, kako ju diže, zakoluti, smota, i s njom u džep. Ustade, nakloni mi se još jedanput, a zatiem zamače u ružičnjak. Učini mi se kao da ga čujem, gdje se tihomice smije. Ele ja sam držao tobolac čvrsto za opute, oko mene plivaše sviet u sunčanoj svjetlosti, a ja se nebijah jošte osviestio.

II.

Napokon se osviestim, te se popaštim od onuda, gdje po svoj prilici niesam imao više nikakova posla. Najprije napunim džepove zlatom, a onda ovežem opute od tobolca čvrsto oko vrata, a tobolac zatisnem u njedra. Izadjem nespažen iz perivoja, priberem do ceste te udarim put grada. Idući zamišljen prema vratim, čuh kako njetko privikuje za mnom: — gospodičiću, gospodičiću, ta zar nečujete? obazrem se, al njeka starica dovikuje za mnom: — pazite gospodičiću, ta vi ste izgubio svoju sjenu. — Hvala majčice! — Bacim joj zlatnik za dobar svjet, pak smuknem pod stabla.

A i kod vratâ imadoh opet čuti od stražara: — Gdje ste, gospodine, ostavio svoju sjenu? A udilj za tiem opet od dviju ženâ — Isuse i Marijo, taj siromak neima sjene. To me poče srditi, pak se stanem kloniti posvema sunca, ali to nije išlo svakdje, na primjer preko širokoga puta, koji mi bje prekrižiti, i to, na moju veliku nesreću, baš u ono doba, kad se dječaci vraćahu iz učione. Njeki prokleti grbavi gursus, još mi je sveudilj pred očima, opazi odmah da neimam sjene, pak me izdade velikom krikom cieloj književnoj mladeži iz predgradja, koja mi se stade odmah podruglivati i nabacivati se za mnom blatom — „Pošteni ljudi običavaju uzimati sobom svoju sjenu, kad idu na sunce.“

Da ih se obranim, bacim medju nje pune pregrsti novaca, pak skočim u najamnu kočiju, a pri tome bjehu mi u pomoći milostive duše. Kad se nadjoh u kolajućieh kolih, stanem odmah gorko plakati. Tu se je već počela jamačno zaumati u meni ona slutnja, da za koliko zlato preteže na zemlji zaslugu i dobrinju, da se za toliko cieni sjena više od sama zlata, pak kao što bijah prvo žrtvovao bogatstvo svojoj sviesti, tako bijah sada dao sjenu za puko zlato. Bože moj, šta se mogaše, šta li sve imaše dogoditi sa mnom na svietu! Bio sam još jako smetan, kad stadoše kola pred mojom starom gostionom. Zagrsti mi se i od same pomisli, da bih mogao ma bilo samo i zaviriti u onu hrdjavu sobu pod krovom. Dadem donieti dolje svoje stvari, primim s preziranjem kukavni svežanj, pobacam i tu njekoliko komadâ zlatnikâ, pak rečem kočijašu, „vozi pred najugledniju gostionu.“ Zdanje stajaše prema sjeveru, te se niesam imao bojati sunca. Odpravim kočijaša, obdariv ga zlatom, dadem prirediti najbolje sobe s prieda, te se zatvorim u nje odmah, kako mi bje moguće.

Šta misliš da sam sada počeo? O moj dragi Chamisso, rumen me podbija, što mi je izpoviedati i pred samiem sobom. Izvadim nesretni tobolac iz njedarâ, pak njekom bjesnoćom, koja je kao bukteći požar rasla u meni od same sebe, stanem vaditi iz nje zlata, zlata, i opet zlata, i sve to više zlata; prospem ga po tlu, pak počnem po njem gaziti, da mi je sve zvečalo pod nogama; te siteći tako svoje siromaško srce sjajem i zvekom, neprestanem gomila ti zlato do zlata sve dotle, dok se, umoren, nesvalim na tu dragocjenu postelju, po kojoj začnem rovati i valjati se u njekoj biesnoj nasladi.

Tako minu dan i večer, a ja neotvorih vratâ, noć me nadje ležećeg na zlatu, a za tiem me svlada san.

Tad sam snivao o tebi; činjaše mi se, kao da stojim za stakleniem vrati tvoje male sobe, i da te vidim od onuda za tvojiem poslovniem stolom, gdje sjediš medju okostnicom i snopom suha bilja; pred tobom bijahu otvoreni Haller, Humbold i Linné, na tvojem blaznjaku ležaše jedna knjiga Goetheova i čarobni prsten; dugo sam razgledavao, sad tebe, sad svaku stvar u tvojoj sobi, a sad opet tebe, nu ti se niesi micao, niesi dihao, ti si bio mrtav.

Digitized by Google

Probudim se. Činjaše mi se, da je još jako rano. Ura mi bijaše stala; bio sam kao izprebijan, a uz to žedan i gladan, jer nebijah založio ni zalogaja od jučer u jutro. Jadan i zlovoljan porinem od sebe ono zlato, na kojem bijah malo prije nasitio svoje ludo srce, a sada u svojoj zlovolji niesam više znao šta ću s njime. Nije smjelo ostati onako prosuto, pokušam hoće li ga tobolac opet progutati, ali nehtjede. Ni jedan od mojieh prozorâ nije se nadnašao nad more; nije dakle bilo druge, nego spraviti tobolac težkom mukom i znojem u veliki ormar, koji bijaše u kabinetu. Ostavim ondje još samo njekoliko pregrsti. Dovršiv posao, bacim se umoren u naslonjaču, čekajući dok se čeljad počme micati po kući.

Čim bijaše moguće, dadoh donieti jesti, i dozvati gostionika.

Ugovorim s oviem čovjekom buduće uredjenje svoga stana; preporuči mi za bližnju službu oko moje osobe njekoga Bendla, koji mi uzprija odmah sa svoga vjerna i pametna obličja. Ovaj je bio, koji je, tješeći me svojom ljubavju, sprovadjao me kroz nesgode života, i pomagao mi podnositi moju crnu sudbinu. — Cieli dan sprovedoh u svojieh sobah sa slugami bez gospodara, s crevljari, krojači i trgovci, opokućih svoj stan, nakupih navlastito mnogo dragocjenosti i dragoga kamenja, samo da se riešim barem po nješto one množine nagomilana zlata, alise činjaše, kao da se ta gomila i nemože smaljiti. Medjutiem strepio sam u nemirnoj neodlučnosti, nad svojiem bitkom. Niesam se usudio ni krokom kročiti prieko svoga praga, a u večer dao bih nažgati u dvorani četerdeset sviećâ, prvo nego bih se pomolio iz mraka. Proganjaše me užasna misao o strašnome prizoru s učenikom. Odlučim, ako prem mi je trebalo za to dosta srčanosti, da ću pokušati još jednom javno mnienje. Onieh noći sjaše mjesečina. Zagrnem se jedno veče širokom kabanicom, nabijem klobuk tja do očijû, te se izšuljam, predajući, kao kakov zločinac, iz kuće. Stoprom kad bijah već podaleko odmašio, izadjem na mjesečinu iz zasjenka kućâ, pod zaklonom kojieh bijah domakao tako daleko, spreman da čujem svoju sudbinu iz ustijû prolaznikâ.

Oprosti mi, dragi prijatelju, bolno ponavljanje onoga, šta mi sve bi podnieti. Žene bi često pokazivale najdublje smilovanje, koje sam probudjivao u njih, ali čuh i očitovanjâ, koja mi promakoše srce uprav onako, kao što i poruga od strane mladeži, i oholo preziranje od strane muževâ, a osobito debljieh i omašnieh, koji bacahu široku sjenu. Njeka liepa i dražestna djevojčica, koja je sliedila, kao što se činjaše, sliedom svojieh roditeljâ, dok su ovi gledali pomnjivo samo pred svoje noge, baci ona na me slučajno svoje goruće oko, ali se prepade očevidno, opaziv da neimam sjene, zasloni koprenom svoje liepo lice, poniknu glavom i promače mimo kao niema.

Nemogao dulje podnositi, dva mi gorka vrutka briznula iz očijû, srce mi se raztvorilo, a ja doklecao nazad u zasjenak; bilo mi je od nevolje oslanjati se o kuće, da mi se korak nepodmota, pak doprem sporo i kasno do svoga stana. Ciele noći niesam mogao zavesti okom. Sjutradan bijaše mi prva briga, da dadem tražiti po svuda čovjeka u suroj haljini. — Pomislih, da bi mi srećom moglo poći za rukom pronaći ga opet, pak kamo sreće, ako bi se pokajao i on, kao što sam se kajao ja, radi lude trgovine.

Dadoh dozvati Bendla, činjaše mi se izkusan i vješt; opišem mu točno čovjeka, koji da ima u posjedu njeko moje blago, bez kojega mi je život puko mučeničtvo; kažem mu, kad sam ga, i gdje vidio, opišem mu sve, koji bijahu prisutni, a k tomu priložim sliedeća obilježja: neka se propita potanko za Dolondov dalekozor, za turski zlatom protkani ćilim, za krasni razkošator, a napokon za crne pastuhe jahače, jer da je poviest tieh stvari spredena, bog zna na koji način, sa onom zagonetnoga čovjeka, koji se čini sviem neznatan, al' koji susretnuv se sa mnom, bijaše porušio pokoj i sreću moga života. Kako izgovorim, donesem zlata koliko sam igda mogao ponieti, položim k tomu dragoga kamenja i draguljâ u većoj vriednosti. — Bendele, rečem, ovo izravnava mnoge puteve, i olakoćuje mnogo toga, šta se inače čini nemogućniem, neškrtuj s tiem, kao što neškrtujem ni ja, nego ajde, te razveseli svoga gospodara viešću, o koju sam ovinuo svoje jedino uzdanje.

Ode. Povrati se kasno, neveseo, natrag. Nitko od čeljadi g. Johna, nitko od njegovieh gosti — a govorio sa sviemi — nije se mogao više niti iz daleka sjetiti čovjeka u suroj haljini. Novi dalekozor bijaše ondje, a nitko nije znao od kuda dodje; ćilim ležaše prostrt, a šator stajaše razapet još ondje na istome brežuljku, sluge slavljahu bogatstvo svoga gospodara, a nitko nije znao, odkuda mu bijahu stigle one nove dragocjenosti. Njemu su prijale, a nije hajao, za to što nije znao od kuda su mu; konji bijahu u štalah one mlade gospode, koja ih bijahu zajahala, i koja hvaljahu darežljivost gospodina Johna, što im ih darova još onaj dan. To je sve, šta doznadoh iz potanke poviesti Bendlove, koga pohvalih, kao što bijaše i zaslužio, za njegovu hitru revnost, i razboritu vještinu, ako i neurođi nikakoviem uspjehom; smrknut mahnem mu, neka me ostavi sama.

Ja sam, prihvati Bendel, izpripoviedao svomu gospodaru, šta sam doznao o tome

Digitized by Google

poslu, koji mi leži najviše na srcu, nu još mi je odužiti se jedne naruke, koju mi naruči danas u jutro njetko, koga sretoh pred vrati, baš kad bijah pošao za poslom, koji mi, žalibože, nepodje za rukom. Rieči toga čovjeka bijahu uprav ove: kažite gospodinu Petru Schlemihlu, da me ovdje neće više vidjeti, jer idem prieko mora, a povoljan vjetar zove me baš sada na luku; ali za godinu i dan imati ću čast pohoditi ga glavom, i ponuditi mu drugi posao, koji će mu biti, uzdam se, ugodan. Izručite mu moj prepokorni oproštaj, te ga uvjerite o mojoj zahvalnosti.“ Ja ga upitam tko je, ali on odgovori, da ga vi već poznate. Kakove kobi bijaše taj čovjek? prikliknem pun slutnje; a Bendel opisa čovjeka sure haljine, potez po potez, rieč po rieč, onako, kao što bijaše označio vjerno u svojoj prijašnjoj poviedi čovjeka, za koga je propitkivao. Nesretniče! vrisnem lomeći ruke, ta to ti je bio on glavom! a njemu kao da padoše ljuske s očiju. Dà, on je bio, on zaista, zavapi prestrašen, a ja ga sliepac i budala neprepoznao, nego iznevjerio svoga gospodara. Gorko plačući udari u takovo oštro ukoravanje sama sebe, da mi se najzad i smili sa očajanja, koje ga bijaše obuzelo. Stanem ga dakle tješiti i uvjeravati ponovljenieh kratf, da nesumnjam o njegovoj vjernosti, pak ga pošaljem odmah na luku, nebi li ušao ondje u trag čudnovatomu čovjeku. Ali baš toga istoga jutra mnogi brodovi, zadržani dotada suprotivniem vjetrovi, bijahu izplovli, i zaputili se svi u druge strane svieta i na druge obale, a suri čovjek izčeznuo kao sjena bez traga.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Njekoliko rieči o našem kazalištu.

Od ovo njekoliko godina pisalo se u zagrebačkih novinah mnogo o našem kazalištu: o pojedinih predstavah, o repertoiru, o redu, ob ustrojstvu itd., pisalo se i dobro i zlo i pametno i nepametno. Šutio sam svejednako, nisam odgovarao na prigovore, i to s toga, jer kao član uprave nemogu svega pred sviet iznieti, što biva za kulisami, te bi se sa moga pripoviedanja mogle poroditi još i veće smutnje; jer je historija našega kazališta u istinu vrlo čudnovata i zapletena, pa i sad, gdje se odvažih javno govoriti, nemogu toga činiti na sva usta. Al šutiti nesmiem; nesmiem i neću, jer mi je već dotužilo. Negovorim radi svoje osobe. Nerado ju iznosim u javnost, nu opet nisam kukavica, da nebih smio kazati; da posao dramaturgički razumijem, da nebih smio reći, da me nevodi sebičnost. Nu govoriti ću radi samoga zavoda, radi družtva dramatičnoga. Najviše ponukaše me ovim riečim primjetbe „Vienčeva“ izviestitelja od 14. prosinca, gdjeno se veli, da opera dobro uspieva, samo na dramatične predstave da se ima obćinstvo tužiti, jer se daje malo drama i to slabo, i samo lakši komadi da idu nješta bolje; a u sliedećem broju veli se, da se davaju samo slabi komadi. Da vidimo, je l' to istina. Da govorimo prije svega o repertoiru. Šta da se daje u Zagrebu, gradu od 20.000 duša, koji ipak vrlo raznoliko obćinstvo imade? Zar operete? Ne, to je ludorija, koja silu novaca stoji, vele jedni, dajte drame. Drame! vele drugi, jeste l' s uma sišli? mi neidemo u kazalište, da plačemo. Dajmo fine francezke komedije. Ne, vele treći, to je prefino, to je dosadno. Dajmo talijanske komade. Hm, vele četvrti, mi mislimo, da talijanske stvari nevriede mnogo. Dakle izvorne komade? Sačuvaj bog, tko će to gledati! Dakle njemačke komade? Ne, nisu dosta fini. I tako dalje bez kraja i konca. Sve to nije šala, sve je to živa i prava istina

Danas se prikazuje nov komad, slavljen po svoj Evropi. Šta veli na to kritika? Jedan kritik piše: „Komad je vrlo zanimiv, gja. N. N. riešila je svoju zadaću majstorski.“ Drugi kritik piše ob istom: „Komad je slab, gja. N. N. nije shvatila zadaće.“ Šta velite na to? Komad taj napunio je drugdje 50 puti kuću. Dajte ga u Zagrebu drugi put. Škandal! Opet star komad! Šta velite na to? Dajte komad u 1 činu, koji je stalni repertoirni komad Theatre francaisa i dvorskoga bečkoga kazališta. Drugi dan napisati će vam netko, koj nije vidio ni većega kazališta, koj dublje ne pozna nijedne dramatične literature, koj nepoznaje ni kazališnih cedulja bečkoga kazališta, sliedeće: O tom komadu u 1 činu nije ni vriedno govoriti, komadi u jednom činu spadaju u Wurstlprater, a ne na naše pozorište.“ Pa taj kritik dodaje još i tu smjelu izreku, da estetici tvrde, da komadi u 1 činu ništa nevaljaju; premda su Lessing, Göthe, Molière i drugi dramatični prvaci pisali takvih komada, i kao ravnatelji ih davali, premda se takovi komadi davaju i sad na svih prvih kazalištih cieloga svieta. Šta velite na to? Pa uhvati li takvu kritiku koj protivnik hrvatskoga jezika u kavani, zaviknut će odmah: „Sto, mi da idemo u to kazalište, gdje se davaju takovi komadi!“ Šta velite na to? A šta vele ljudi stranci, koji dolaze u Zagreb, pa vide naše kazalište? Jedan mi takov gospodin

Digitized by Google

reče: „Vjerujte mi, čudio sam se, da u Zagrebu tako dobrih predstava imade, i da se tako težki komadi u Zagrebu davaju.“ Ali mudrost njeke naše gospode nije toliko bistra, da uvidi, da se za timi grdnjami i psovkami skriva nješto, što se nezove hrvatsko kazalište.

Izvolite izim toga uvažiti ostale slasti dramaturga, koji kod nas nije stalno namješten. On mora poznavati svih 600 komada kazalištne knjižnice, on mora poznavati staru i novu domaću, njemačku, slavensku, francezku i talijansku dramatičnu književnost te izabirat iz nje komade, koji se mogu kod nas davati. On mora kadkad pročitati 60 komada, poslanih od agenta, medju kojimi obično samo 5—6 valjanih imade. Dramaturg mora prevode novih komada — koji su obično slabi, jer se naši književnici s veće strane nebave prevadjanjem — izpraviti. K tomu može se dogoditi da na jedan put obole tri ili četiri člana, da promukne ovaj ili onaj pjevač, pa dajte komad iz oka iz boka.

To su vam u kratko slasti dramaturga. A najveće nevolje — spletke u družtvu i izvan družtva nisam ni spomenuo. Budite energični, viču nam. Dobro. Njeki glumac povratio dvie tri uloge, kojih nije ni čitao, povratio jednu u oči pokusa, tvrdeći, da to nisu njegove uloge, da on dramaturgu nemože „izkazati ljubavi,“ te prikazat uloge. Glumac bude odpušten. Sutradan viču energične novine: Kako je smjela uprava toli zaslužna glumca odpustiti! Što velite na to?

No da vidimo, je li opera više radila od drame? Za vrieme od 1 listopada do 18 prosinca 1873 bile su 53 predstave i to 20 opernih i 33 dramatičke.

Opere bile su pjevane sliedeće: Ciganka (nova) 10 puta; Ernani 5 puta; Ban Leget 5 puti. U 33 dramatičkih predstavah bilo je izim starih 15 novih komada i to 1. Maksim Crnojević 2. Supruzi 3. U petak. 4. Nevaljao čovjek 5. Školski nadzornik. 6 Sirotinski odvjetnik. 7 Vjenčani. 8. Čestitam 9. Francuzko-pruski rat. 10. Markez Villemer 11. Djevojački zavjet. 12. Čašica čaja 13. Sestra Tereza. 14. Svatbeno putovanje. 15. Prevrtljivost, dakle 4 izvorna i 11 prevedenih komada, tri drame, 2 igrokaza i 10 komedija. Ti komadi — izim izvornih — prikazuju se vrlo dobrim uspjehom na velikih kazalištih. A nisu li svi komadi izim prvoga dobro prikazani bili? Uzmite da se daje u 6 mjeseci 100 dramatičnih predstava, to po dosadanjem razmjerju dolazi 45 novosti na sezonu. Pa i to još nije dosta? Bečani su sretni ako u dvorskom kazalištu, gdje se članovi nemienjaju kao što kod nas, daje 6 noviteta. Pokažite mi jedno manje kazalište staroga i novoga svieta, gdje se više novih komada daje, i klanjat ću vam se do crne zemlje. Što dakle? Dà, trebalo bi dati operu, tragediju, igrokaz, komediju, lakrdiju, operetu, pantomimu, balet i to svaki dan nješto nova, a sve to za njekoliko šestica. Prigovara se repertoiru, da neima mnogo drama. Istina je, nedajem ih mnogo. A zašto? Jer k tomu dosta silâ neimam; jer mi navlastito valjani epizodiste fale; jer volim nedavati takovih predstava, nego kvariti komade; jer kod takovih predstava i ukupna igra izvrstna biti mora; jer će se takove predstave tek onda davati moći, kad bude valjano učilište dramatično u Zagrebu; jer napokon tomu neima dosta vještih sila, te sam morao izostaviti iz ovogodišnjega repertoira: Struensee-a, Fieska, Romea i Juliju, Dobroslava, Karla Dračkog itd. A prigovor, da neima pokusa, takodjor nestoji. Tkogodj se o tom uvjeriti želi, neka dodje svaki dan u kazalištno zdanje, pa će viditi, da se drže pokusi.

A zašto pripoviedam sve to? Da se jednom osnuje dogovorom pisaca valjana kritika, kritika osnovana na studijah, a ne na pustih frazah, kritika, koja nepsuje, već upućuje i razlaže, jer bez krilike neima kazališta. Valjana ga kritika razvija i diže, nevaljana ga ubija. A dok toga nebude, dočekati ću svaki neosnovani prigovor perom, da nebi premudrost njekih te njekih stala sanjati, da je mudra. Sl. uredničtvo pako molim, da primi ove redke svoga suradnika u svoj cienjeni list.

Aug. Šenoa,
dramaturg nar. kazališta.

Novinstvo i klubovi za francezkoga prevrata.

Iz Lamartinove poviesti Girondinâ.

Francezki prevrat imadjaše tri jake sile, koje izvadjahu onaj orijaški preporod naroda francezkoga. Narodna skupština bijaše vodilica i središte sve politike; uz nju poslovahu još dvie sile, sasma neodvisne, i silnije i strašnije od nje. Njimi potiskivaše duh prevrata onaj sbor napried, kadgodj bi postajao na svojoj stazi, a prevrat htjeo napredovati. Ove dvie poluge bijahu novinstvo i klubovi. Ovo dvoje bijaše naprama nar. skupštini, štono je prost uzduh naprama zatvorenu. Dok se je zrak u skupštini kvario i dotrašao u ogradi jur stvorenih ustanovâ, bijaše zrak novinstva i pučkih družtvâ vaviek neizcrpive svježine i neumorne želje za napredkom.

Štampa polustoljeća, koje bijaše izteklo prije prevrata, bila je jasan i čist odziv misli mudračkih i novotarskih. Buknuv prevrat, posta ona bučan i često prostački odziv pučke strasti. Ona promieni čak i način priobćivanja misli; ne stvaraše knjigâ, ne imadjaše kada; već ona se razprostiraše iz početka u brošurah, a kašnje u množini prigodnih listova ili u dnevnicih, koji se

Digitized by Google

narodu prodavahu za malu cienu, ili se pače pribijahu na zidove, nudeć se svjetini, da jih čita i o njih razpravlja. Blago narodne mudrosti, kojega žutaci bijahu odviše čisti ili odviše veliki za porabu puka, razbi se tako rekuć u čudo sitniša, kojemu bijaše naličje kovano po dnevnoj strasti svjetine, a često i okaljano gadnom hrdjom. Novinstvo, neodoljivi taj čimbenik u životu svakoga naroda, koji se diže, ugniezdi se u narod, uza sve zabrane zakonâ, kojim bijaše cilj ugušiti ga.

Mirabeau, kojemu bijaše stalo, da mu se rieč čuje i po pokrajinah, stvori ovakva glasila prevrata uzprkos vladinim zabranam u „pismih svojim biračem“ i u „viestniku francezkom“. Otvoriv se državni sabor, i iza jurišanja Bastille, pojave se i drugi dnevnici. Svakomu novomu ustanku odzove se postanak novih novinâ. Glavni organ javne agitacije bijaše za onda „Revolutions de Paris“, uredjivan Loustalotom; taj tjednik tiskaše se u 20.000 primjeraka. Smjer mu se razabire iz povodke: Velikaši nam se čine velikimi samo s toga, što klečimo pred njimi; dižimo se dakle! „Discours de la lanterne aux Parisiens“ pretvoren kašnje u „Revolutions de France et Brabant“ bijaše čedo Kamila Desmoulinsa. To djače, načinivše se jednim stolcem u vrtu Palais-Royala za prvih pokreta narodnih srpnja 1789 — novinarom, imadjaše u svom često divnom slogu nešto zanosećega na njegov predjašnji stališ. Bijaše kao da je sarkastički duh Voltaireov snišao iz dvorana te postao sajmovskim vikačem. Nitko ne predstavljaše bolje svjetinu od Desmoulinsa. On bijaše gotova svjetina, kako je godj ona nenadanih pokretnja, bučna, pvevrtljiva, nedosljedna, sad biesna sad u grohotnom smiehu, sad žedna krvi, a sad puna smilovanja prema istim svojim žrtvam. Čovjek u jedan mah tako vatren i hladan, tako nizak i tako oduševljen, tako neodlučno kolebajuć izmedju krvi i plača, toli hitar kamenovati sve što se opre njegovoj zanesenosti, morao je imati, upravo radi svoje velike srodnosti sa svjetinom, nad njom veliku vlast. Njegova uloga bijaše mu prirodjena. Ne bijaše puki lakrdijaš naroda, već puk u jednoj osobi. Njegov list, raznašan pod večer po ulicah i navieštan dosjetkami i šalom, ne bijaše dnevni smet. On je ostao i ostati će kao ona Menipejska satira puna krvi. Taj list je narodnim pripjevkom, uz koji se dizaše narod, i često se pjesma dovrši smicanjem uženca o svietilnicih ili udarcem žilotinina noža. Kamil Desmoulins bijaše okrutno čedo prevratovo, Marat predstavjaše prevratovo bjesnilo. Njegove misli bijahu kao kad se divlja zvier zaskoči, a slog kao izcereni njezini zubi. Njegov list, „l' Ami du Peuple“, vrijaše krvlju u svakom redku.

Marat bijaše rodom iz Švajcarske. Bijaše pisac bez dara, filozof bez glasa; željan slave, a ne dobiv ni od družtva ni od prirode sredstva da se proslavi, osvećivaše se svemu što bijaše veliko ne samo u družtvu nego i u prirodi. Veleum mu bijaše mrzak kao i boljarstvo. On ga proganjaše, gdjegodj bi opazio, da se tko iztiče. Prevrat mu bijaše mio, jerbo snižavaše sve do nizine njegova uma, krv mu bijaše mila, jerbo osvećivaše njegovu dugu sukromnost. Nametnu se denuncijantom tobože u ime naroda, znajuć da prijave ugadjaju svakomu tko se čega boji. A narod bijaše sveudilj u strahu. Bijaše gotov krivi prorok demagogije, utvore koje bi mu se noćju na snu prividile, prokazivao je danju kao urote i zlokovarstva. Preziruć svaki probitak, upozori narod na sebe. Poput svih orakula pričinjaše se otajstvenim. Življaše zabitno, ne izlažaše van noćju; ne obćaše s ljudmi, van uz kojekakove čudne ograde. Stan mu bijaše pod zemljom. Tude se sakrivaše od ljudi, bojeć se bodeža il otrova. Njegov list bijaše svjetini kao nješto nadzemaljskoga, on ju zanašaše do fanatizma, unj se pouzdavaše narod kao u kakva vjeroviestnika. Para krvi, koju neprestano tražaše, pomuti mu najzad mozak; on bijaše snatrom prevratovom, živom snatrom.

Brissot, takodjer doniekle neznano čeljade, pisao je „le patriot français.“ Bijaše čovjek političar, pohlepan za velikom ulogom, razpirivao je strasti prevratne samo na toliko, u koliko se mogaše nadati, da će nekoč njimi vladati. Iz prva bijaše ustavnjak, prijatelj Neckerov i Mirabeauov; izprva praktičnik, a poslje doktrinarac, ne smatraše puk inače, van vladarom, koji se dohvaća vlade. Republika bijaše mu izhodećim suncem. On stupaše kao na sreću, nu oprezom ogledajuć se počesto, pristaje li javno mnienje za njim.

Condorcet, rodom a i duhom boljar, posta filozofijom demokrat. Njegov smjer bijaše preobražaj ljudskoga uma. Pisao je la Chronique de Paris.

Carrat, obskurni demogog, strašnim si učini ime „političkimi anali.“ Freron natjecaše se u l' Orateur du pouple s Maratom. Fauchet uznašaše u la Bouche de Fer demokraciju čak do nekog vjerozakona i filozofije. Napokon Laclos, topnički častnik, pisac nekog sramotnog romana i pouzdanik vojvode Orleanskoga, uredjivaše Journal des Jacobins, širec po Francezkoj požar mislij i izreka, koje se radjahu u klubovih. —

Po svih velikih gradovih Francezke bijahu klubovi kao njeka vlada; uprava toga obćega nereda i meteža.

Gospodujući klub bijaše jakobinski; on bijaše središte nereda. Kada se godj koji narod silno pokrene, sprijatelje se i ljudi pobolje; individualizma nestane i bud zakonito

Digitized by Google

bud nezakonito udruživanje stvara njeki obći sklad. Narodna družtva porodiše se ovako: Kad bješe dvor stao prietiti državnomu saboru, sastave se u Versaillesu neki bretonski poslanici u družtvo, da pomrse dvorske spletke te osjeguraju slobodi pobjedu; osnovatelji toga družtva bijahu Sieyes, Chapelier, Barnave, Lameth. Iza dneva 5. i 6. listopada preseli se bretonski klub zajedno sa nar. skupštinom u Pariz, te poprimi smjelije ime „družtva za obranu ustava". Sielo mu bijaše u starom samostanu Jakobinaca sv. Honora nedaleko Manégea, gdjeno bijaše narodna skupština. Poslanici, osnovav ga iz prvine za same sebe, pripuštiše sada unj i novinare, prevratne pisce, te napokon svekoliko gradjanstvo. Jedini uvjet, uz koji se pristupaše, bio je taj, da pristupnika uvedu dvojica, i zatim se javno glasovaše o njegovoj ćudorednoj vriednosti. Članove dočikahu u sjednici nadzirači, koji primahu ulaznice; bijaše kućni red, pisarna, predsjednik, dopisujući odjel, tajnici, dnevni red, govornica, a na njoj i govornici, sve dakle poput sabora; bijaše to sabor naroda bez izbora i odgovornosti, ovjerovnicom bijaše mila volja. Mjesto da stvaraju zakone, stvarahu javno mnionje.

Sjednice bijahu na večer, da nebude nitko dnevnimi poslovi zapriečen dolaziti; tu se razpravljahu zaključci nar. skupštine, slučajni dogodjaji, pitanja o družtvu, vrlo često se podigoše tužbe na kralja, popečitelje i saborsku desnicu. Mimo svieh strasti najviše bijaše puku mržnja u volju; činjahu ga sumnjivim, da njim vladati uzmognu. Zaplašen tiem, da se sve proti njemu roti: kralj, kraljica, popečitelji, vlada, druge države, predavaše se puk zdvojno svojim zatočnikom u ruke. Najrečitijim činjaše mu se najveći sòk, pak jih i bijaše u izobilju. Takviem načinom stekoše ugled u narodu Barnave, Lameth, kašnje Danton, Marat, Brissot, Camille Desmoulins, Pèthion, Robespierre. Ova imena uzdigoše se zajedno s gnievom naroda; oni su nietili taj gniev, da ostanu veliki. Noćna siela Jakobinaca i Kordeliera nadvikaše često jeku sjednicâ nar. skupštine; manjina pobiedjena u Manégeu, dolažaše Jakobincem prosvjedovati, tužiti se i prietiti.

Sam Mirabeau, kadno udari Lameth nanj radi zakona ob izseljenju, dodje nekoliko danâ prije svoje smrti glavom, da čuje svoje protivnike i ne prezrie pravdati se. Klubovi bijahu vanjska sila, o koju se upirahu vodje nar. skupštine, da zastraše nar. zastupstvo. Narodni zastupnici ne imadjahu ništa do zakona; klubovi imadjahu narod, bunu, pače i vojsku.

Takvim načinom u stalne družbe po svih mjestih države ustrojeno javno mnienje bijaše kao munjevni udarac, kojemu nemogaše ništa odoljeti. Čim se štogod u Parizu krenu, eto ti odziva od kluba do kluba sve do najkrajnije pokrajine. Jedna iskra užigaše u isti čas istu strast u miliun dušâ. Svakolika družtva dopisivahu izmedju sebe i sa prvobitnom maticom u Parizu.

Predstavimo si jednu ovakovu sjednicu, u koju se sastajahu gradjani, razdraženi burnim uzduhom vremena, pod noć u jedan od hramovâ, odniekle osvojenih za novi zakon. Nekoliko svjetiljaka, donesenih po članovih, po malo razsvietljuje mračne prostorije; zidovi su goli, klupe od drva, na mjestu žrtvenika govornica. Oko te govornice otimlje se nekoliko obljubljenih govornika narodnih, da zadobe rieč. Hrpa gradjana svieh stališa, svakojako odjevenih, stoji na okolo; bogatci, ubogi, vojnici, radnici, žene, — koje, kudgodj dodju, donose strast, uzhit, tronuće, i suze, — djeca, koju žene uzdižu rukama, tobože neka se nasrču duha razjarena naroda; mrka tišina prekida se kadšto uzklici povladjivanja ili ruganja, već kako je govornik, koji traži rieč, omilio ili omražen; sad zaori vatren govor odjekujuć u svaki zakutak, čarobne rieči, koje občine i uzbune svjetinu, nenaviknutu još slušati takove govore. Jedni su zaista oduševljeni, a drugi se pričinjaju. Zaneseni predlozi, domorodni darovi, gradjanske krunitbe, pronašanje poprsjâ velikih republikanaca, paljenje znakova praznovjerja i boljarstva, gromovito sborno pjevanje demagogijskih pjesama na početku i na svrsi svakoga siela: — koji narod bi odolio, makar usried mira, trešnji takove groznice, koja se ponavlja dan na dan počam od konca g. 1790. po svih gradovih kraljevine? Bijaše vlada fanatizma, predteča strahovlade. Tako bijaše uredjen blub Jakobinaca.

Klub Kordeliera, koji se kadšto udruživaše s jakobinskim, bijaše još ljući i razvratniji. Tude vladahu Marat i Danton.

Umjerena ustavna stranka pokuša takodjer osnovati družtva. Nu za takve defenzivne zadružbe ne ima volje; jedina ofenziva stvara veće skupove; ovi klubovi propadoše sami sobom sve do osnuća kluba Feullanâ. Narod raztjera kamenjem prve sastanke poslanika kod Klermont-Tonnera. Barnave navali sa govornice na svoje drugove, koji se usudiše takove klubove osnovati, te jih izgrdi i pred narodom omrazi istim onim glasom, kojim bijaše sam predložio zasnutak i obnovu kluba prijateljâ ustava. Sloboda ne bijaše van stranačko orudje, koje se neprijatelju ne dade, da se njim posluži.

Prevreo B. M. V.

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. G. Ivana Zajca opera Amelija, u četiri čina, pjevala se ovdje prvi put dne 28. prošloga mjeseca, a dva dana zatiem i po drugi put. Obćinstvo, koje bijaše osobito kod prve predstave dubkom napunilo kazalište, nagradilo je češćim živim pljeskom i skladatelja i pjevače, kako se već kod nas najviše mile opere talijanske škole, po kojoj je i Amelija izradjena, smjera posve melodičnoga, a nipošto dramatičnoga. Taj operni prvienac g. Zajca, skladan na talijan. tekst, koji je vrlo nevješto izradjen po Šilerovih razbojnicih, pjevao se prvi put prije jedno deset godina na Rieci, a kasnije, kažu nam, nikad više. Hrvatski prievod talijanskoga libreta, spjevana u stancah, puka je proza bez stiha i sroka. Budući da Amelija nije postala repertoirnom talijanskom operom, to je g skladatelj njekoje ljepše djelove njezine upotriebio za kašnje pisane svoje operete, n. p. sbor razbojnikâ iz 3. čina za operetu Lazarone, zatim prvi dio dvopjeva izmedju Amelije i Ermana za vješticu boisijsku,, i. t. d. U Ameliji bio se poveo tada još mladi skladatelj za talijanskimi uzori, prvaci operne skladbe, imenito Verdijem i Rossinijem, a gdješto i za Mejerberom; najpače instrumentacija na početku 3. čina pokazuje nasljedovanje Rossinijeva Vilima Tela i Mejerberovih Hugenota. Najljepše su česti u toj operi: Dvopjev Amelije i Conrada (Šilerova Franz-Moora) u I. činu, samo mu je na uštrb prevelika dužina, onda konac 2. čina — taj je i najefektniji dio sve opere — instrumentacija mu liepo izradjena; nadalje je dramatički liepo izveden onaj prizor 2. čina izmedju Ermana (Karla Moora) na pozorištu te Amelije izza kulisa, koj doduše scenički sjeća na Trovatora; napokon je liepa i arija Conrada u 4. činu. Slaba je pjesma umiruće Amelije na koncu 4. čina, koja ni malo nedolikuje situaciji, a k tomu je odviše jasno ponavljanje njeke poznate njemačke pjesme. Prilično je liepa arija redovnika (bassa) nu sama već preduga još se i ponavlja, a uvod pred njom sjeća to instrumentacijom to prizorom i odviše na Hugenote. Već ovom svojom prvom operom bio je pokazao g. Zajc veliku darovitost i vještinu; dakako da ta opera u nikakvom savezu nije s razvojem naše narodne glasbe .— Pjevači uspješe dobro, ako se i poznao na kadšto nesigurnih im glasovih umor uslied čestih pokusa tik prije predstave. Gdjica Bartova veoma je liepo pjevala, po nješto ipak krasnomu njezinu glasu škodiše spomenuti pokusni napori. g. Kašman izvrstno se ponio, osobito u 4. činu, gdje ima veoma težku ariju, jer mora neprestance u visini mezzavoce pjevati. G. Hynku (bassu) od svih njegovih dosadanjih uloga ova (otca Maximilijana) pošla je ponajbolje za rukom kao pjevaču, a kao igraču nije mu liepo kretanje ruku ni držanje svega gornjega tiela. g. Raverta prvi put je pjevao prvu tenorsku ulogu (Ermana t. j. Karla Moora), obćinstvo ga izkazalo češćim pljeskom; pjevao je vrlo dobro, učiniv velik napredak u školi g. Zajca, no igra mu je još posve neokretna. g. Tercuzziju, takodjer učeniku g. Zajca, u manjem je prostoru zvonak glas, za kazalište nješto je za sada preslab, najpače u dubljini, osim toga ova, komična partija, koju imadjaše ovdje izvesti, zahtieva više vještine glumačke. — U obće opera Amelija to melodijoznom skladbom to vještim izvadjanjem stekla si kod obćinstva liepa priznanja.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdade ovih dana na svjetlo dvie knjige, o kojih ćemo sadržaju obaviestiti svoje čitatelje. „Rada“ knj. XXI (str. 211. Ciena 1 for. 50 nv.) je sadržaj: Kaćunovice od dra. J. Slossera; pogled na historiju iztočne crkve u Českoj i stara služba sv. Većeslava od K. Nevostrujeva; o dativu u slovenštini od prof. I. Radetića; izvještaj o svečanoj sjednici i izvodi iz sjedničkih zapisnika.

Druga knjiga jesu Starine knj. IV (str. 234, ciena 1 for. 50 nč.), u kojoj su priobćeni sliedeći spomenici: Prilog k razpravi o Markantunu Dominisu Rabljaninu od S. Ljubića; poslanica manastira sv. gorskih patrijarhu ruskomu Joasafu II od K. Nevostrujeva — Dvanaest petaka (priča) od St. Novakovića — psaltir s tumačenjem pisan 1346 god. za Branka Mladenovića, od dra. Miklosića. — Sliedeće spomenike priobći dr. Gjuro Daničić: tri stare priče; proroštvo despota Stefana Lazarevića; apokalipsa iz Hvalova rukopisa od 1405 godine; Tondal (priča); dva apokrifna evangjelja; poslanica sv. Save arhiepiskopa srpskoga iz Jerusolima u Studenicu igumanu Spiridionu, i poslanica patr. Teofila despotu srbskomu Stefanu. A dr. Rački izda ove spomenike: razhod grada Zagreba od 1362 godine; izvode iz djela E. L. Crievića, Dubrovčanina, koncem XV vieka; napokon popis župâ zagrebačke biskupije god. 1334. i 1501. U ovoj knjizi starina imade, kako se vidi, mnogo i raznolike gradje za poviest i književnost. Našim literarnim historikom preporučamo osobito one priče srednjega vieka i izvode iz Crievićevih rukopisa.

Poziv hrvatskim i srbskim piscem i skladateljem. Uvidivši od kolike da je potrebe, da se ocieni svako književno djelo naše knjige, odlučilo je uredničtvo toga lista ustupiti kritiki osebno mjesto, gdje će se svaka hrvatska i srbska knjiga osebice, i čitav književni rad u formi književnoga pregleda prosudjivati. Da se to izvede, potrebno je dakako, da nam svaka knjiga ruku dodje. Umoljavamo dakle sve hrvatske i srbske pisce i skladatelje, učena i književna družtva, da nam svoja djela, bila kakova godj sadržaja, pripošlju, da zadovoljimo svojoj zadaći.

— Suradnik naš Josip Eugen Tomić predao je upravi narodnoga kazališta izvornu glumu u tri čina pod naslovom „Bračne ponude“, koja će se još tečajem ovog mjeseca prikazati.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 2. U Zagrebu dne 11. siečnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Pastir i djevojka. — Krajiški Horacijevac. — Vragolanke. — Čudnovata Poviest. — Slava ljubavi. — **Pouka:** Petar Svačić, posljednji kralj hrvatski. — O palčiću. — **Listak.**

PASTIR I DJEVOJKA.

Romanca. Spjev. Jos. Eug. Tomić.

Dolinom je šetala
Djevojčica mlada,
Sitno cvieće trgala, —
Pjevala od jada:

„Čemerna mi života
Samotnoj na svietu:
Uvehnut' ću sirota
U mladosti cvietu!

Imala sam dragoga,
Još ga duša ljubi,
A sad čujem, nevjera
Drugu će da snubi.

Pa zato mi ginut je,
Kô bez rose cvieću:
Srdcem nanj' ću žaliti,
Al' ga kleti neću!“

To slušao pastir mlad,
Sitno pasuć stado,
I sa briega zapjevô
Pastir, momče mlado:

„Oj, što žališ djevojko
Na svoga junaka?
Nezovi ga nevjerom,
Vjera je u njeg jaka.

Eno jezde kićeni
Svatovi uz goru,
Da te mladu povedu
A k njegovu dvoru.

Ostav' meni mladjahnu
Svoga srca jade,
Moja ljubav nesretna
Radosti neznade!“

I skočila djevojka —
Svom se domu vrati, —
Za njom odmah kićeni
Dopanuli svati.

Dopanuli veselo,
Izprosili momu,
Te ju vode dolinom
Ženikovu domu.

Tad na jednom duhnuo
Tihan vjetrić s briega,
Žalobnu je pjesmicu
Ponesao s njega.

Gor' na briegu kraj stada
Mladi pastir sjedi,
Okom, suzom zalitim,
Za djevojkom gledi.

O nesretnoj ljubavi
Pjesmicu on pjeva:
Da li ga je, znao bog!
Razumjela dieva?

Digitized by Google

KRAJIŠKI HORACIJEVAC.

Pripovieda I. T.

(Dalje.)

V.

Velika je glavobolja biti velikim poglavarom, kada su mu doglavnici i izvjestitelji slabići ili lukave hrdje. Tu valja bistro gledati i ljude dobro poznavati pa neuzdavati se ni u koga, dok nevidiš, tko je.

Mi bismo mogli gdjekoju crnu nepodobštinu iz Pidolova doba na vidjelo iznieti, koja se je crnilom začrčkala, gdjekada zastrašivanjem ušutkala ili velikim novcem zabašurila. A sve takove nepodobštine pišu se u grieh poglavaru, koji neosjeti, u čijih je ruku ili nije jak zmiji na glavu stati.

Recimo, da je Blagojević koješta o tom tja u Beču dočuo prvo, nego je u krajinu došao. Recimo, da je namah izprvice predsjedničkim putem pozvan bio, da u drugoj nekoj pukovniji iztražuje nekakvu potajno prijavljenu kukavštinu. Kad tamo, nijedan u prijavi imenovanih svjedoka nećede, da šta zna o kakvoj krivnji tuženika. Isti neki duhovni otac, za koga je mislio, da će bar nešto natuknuti, učini se posve nevješt. Zapita ga Blagojević da li pozna stanovitoga satnika, čije mu ime razgovietno kaza.

— Molim, gospodine pukovniče, — odvrati duhovni otac — u kojoj satniji služi taj gospodin satnik? —

Sve udari rozgotom u smieh, jer je malo i veliko znalo, da taj gospodin kod štopa služi i da samo tuj služiti može. A ipak je sva prijava bila istinita. Sam onaj duhovni otac kaza Blagojeviću puno kašnje, kad je već sve probuktalo, da nije smio istine kazati, jer što se je primalo, nije se primalo uz namiru ili pred svjedoci.

Znalo se je i govorilo na sva usta, da je ovaj i onaj bogati kriomčar srećno prošao, ali da ga ta sreća dva najbolja vola stoji; znalo se je i tvrdilo svagdje, gdje netreba, da se pri gradjevinah u velike vara i krade. Ali nitko nije čio pristupiti sudu s dokazi u ruci ili s uzdanimi svjedoci, koji ga nebi u zadnji mah na cjedilu ostavili.

Nalazilo se je u svakoj pukovniji mladih častnika, sudaca i drugih činovnika, koji su takove poznane stare grešnike živo mrzili i od njih zazirali. Pri čaši vina rekla se koja i javno, reklo se na primjer: hoće li ta lija skoro dolijati?

Gdjekad je to stari takov grešnik sam iza drugoga stola čuo, ali se je nevješt činio; ili mu je koja hulja od goropaštine ili od zlobe kazala, tko je i što je govorio. Svakojako planu onda stari grešnik žarkim plamenom osvete, ali taj plamen lukavo prikri u crnoj grudi, te istom, kad se je sgoda desila, udari iz potaje, niti nožem, niti samokresom, već ocrnjivanjem ili najkukavnijim opisom u sposobniku ili zloglasnoj tako zvanoj kondujiti

Recimo, da je naš hvaljeni prijatelj i s njim poručnik Ranković spadao u to kolo, od koga su zazirali stari grešnici.

Već je davno predstojnik našega prijatelja o tom radio, da ga otjera kud na satniju. Svaki put je više mjesto naslutilo, koj je tomu povod i zabacilo predlog. Nakon nastade sbilja velika nestašica valjanih upravnika, te tako bu le od bojnoga vieća naredjeno, da se vještbenici imadu satnijam pridieliti kao pravi izvjestnici. Upita našega prijatelja njegov predstojnik, kuda bi mu milije bilo doći, ali naš prijatelj opazi namah, kuda stari grešnik šiba i imenova mu onu satniju kao najmiliju, u koju nikako nije bio voljan poći. I tako nadmudriv staroga grešnika dodje u Blagajsku satniju ni malo nedvoumeći, da se je štošta Blagojeviću prišapnulo, što je naš prijatelj nakanio sjajnim djelom opovrći.

Isto se je tako našao drugi neki stari grešnik, te je radio ocrniti Rankovića, da je kao narednik prevario dvie častničke kćeri, Mirku i još jednu drugu, koja je staromu grešniku bila u rodu pa da u zadnju ruku nije nijednoj prevolio, samo da neoženjen može pustoloviti. A sad da se ciele noći kod kuće karta, zavodeć dva druga častnika, koji svako veče k njemu dolaze.

Umni naš Horacijevac vrativ se s prvoga puta po pukovniji imao je tuštu i tamu pobilježenih razprava i potežkoća, naumljaja i zamisljaja u pravu kolotečinu uporaviti, s izvjestnici uglaviti, što je najpreče, te utanačiti, tko će se brinuti, da se ono sbilja izvršuje, što se zapovieda.

Napomenimo, da si je pukovnik nadziranje radnja na putevih i mostovih te na državnih i občinskih sgradah sâm pridržao, da je nadziranje školstva prepustio podpukovniku a nadziranje obće sigurnosti četnikom. Svaki je satnik u svojoj satniji imao odgovarati za izvršivanje zapoviedi a nijedna se zapovied nesmjede izdavati, gdje se nije moglo nadati izvršaju.

Ta podjelba nadzora neporemeti ni u čem odnošaja izvjestnikâ prema samomu Blagojeviću; uzde sve uprave ostadoše u njegovih ruku. Kad je kuda ili za službenim poslom, ili na dopust odputovao, bio mi je doduše zakoniti namjestnik podpukovnik i njemu je svaki put s velikim uzdanjem predao vojke, ali zahtievaše, da se za njegova odsuća od prihvaćena pravca nezastranjuje te nikakve osobne promjene neizvode i nepredlažu.

Digitized by Google

Vazda služben, vazda spreman molitelje primiti upravljaše Blagojević svojom pukovnijom vrlo vješto i vrlo sduševno, a gdje i najmanje posumnja, da nije pravi groš, tuj nepočasi časa, već udari namah iztraživati pa makar i na licu mjesta sumnjiv predlog prosudjivati, da ga štočija lukavost nenavede na odluku, za koju bi mu težko bilo odgovarati.

U gradjevnoj stuci morade mu se početak svakoga posla prijaviti, te je onaj dan ili sâm na radilištu osvanuo, ili mjesto sebe koga poslao, da vidi koliko je gradiva pripremljeno te koliko je zidara i drugih radnika došlo. Pri svakoj većoj gradnji postavi posebnoga častnika, da bude vazda na gradilištu, da unapredjuje posao i da mu svaki četvrti dan javlja, koliki je napredak, o čem li možda posao zapinje.

Često i iznenada osvanu pri takvu poslu Blagojević sâm s troškovnikom i osnovom u ruci, te stade izpitivati ovo i ono. Tako se nije smjelo ševrdati, a častnik mu je za to odgovarao, da se, tada još obstojala, carska rabota točno obavlja i sduševno odpisuje.

Svake se subote po podne zidari i drvodjelci izplaćivali, a pri tom poslu morade se naći i častnik uprave one satnije, u kojoj se je gradilo. Svaka izplata morala se je na mjestu potvrditi i podpisati. Svaki prištedak morade se u korist države obratiti i tako se je onda u slunjskoj pukovniji najcjenije i najbolje gradilo.

Ceste se niesu orda nasipale, kad je pukovnik ili gjenerao imao doći, već onda, kad je krajišnik svoj rad već uradio te dokolan i voljan bio carsku i občinsku rabotu odraditi. Niti se za Blagojevića nije nasipavalo kojekako, samo da se vidi diljem sve ceste prudj i piesak, već se je nasipavalo makar i manje, ali ljudski, gledalo se je, da cesta bude obla, ocjedita, ravna. Gdje su bile velike strane, tuj satnije sve redom svake godine po koju strminu napoškaljce obidjoše ili koju visočinu prosjekoše, a sav taj rad napredovaše vidno te bijaše i narodu po volji jedino pomnjom i mudrim udešajem pukovnika Blagojevića.

VI.

Naš prijatelj dodje Blagojeviću javiti, da polazi k svojoj satniji.

— S čega vam nije po volji pridjelba blagajskoj satniji? — Upita mirni i mudri poglavar.

— Dapače milo mi je, presvietli gospodine, što sam u tu satniju premješten. — Odgovori mirni i mudri naš prijatelj.

— A zašto zahtievaste, da dodjete u polojsku satniju? — Upita znalični pukovnik.

— Jer sam znao, da vam se neće preporučiti moj premještaj u onu satniju, kud ja zaželim. S toga sam se usudio ono zaželjeti, što mi nebi bilo po volji, te me tako uminu najveća nepovoljnost i nelagod. — Odvrati prostodušice naš prijatelj.

— Nije vam dakle do toga stalo, da se uklonite većemu poslu, kako mi je javljeno? — Nastavi pitati pukovnik.

— Baš mi je do protivnog stalo, t. j. do toga, da si savladbom većega posla pred vašom presvietlosti osvjetlam obraz. — Tvrdjaše naš prijatelj.

— A zašto nepristupiste uzdatljivo k meni i nekazaste mi vaše pravedne želje? — Upita opet Blagojević.

— Jer me je prvo reda sljetio moj predstojnik, da mu kažem svoju želju. Znao sam, zašto me pita. Na dobru temelju gradiah nadajuć se, da će me ono zapasti, što neželim. A da pravo rečem, nećedoh vašemu presvietlomu gospodstvu zadavati glavobolje poslom, koji se lih mene tiče. I onako ide vrieme i nosi breme, te ću se mnogo puti naći u nevolji i morati vašu prosvietlost slietati, da se mojim službenim vapajem pravdom i milošću odzovete. — Praviaše se naš prijatelj.

— Od danas vam prosto o svakoj stvari, gdje se kriva shvaćanja bojite, meni neposredice pisati. Ja se u vaše poštenje i u vašu dobru volju posvema uzdajem! — Reče Blagojević i pruži našemu prijatelju ruku. Kadgod dodjete u Karlovac, moj ste gost. —

— Hvala vašoj prisvietlosti od neba do zemlje! Ja ću nastojati, da tu veliku milost zavriedim. — Izusti pregnutljivo naš prijatelj te pokloniv se otvori vrata i na uvratinah razminu se sa svojim predstojnikom.

Nek ide naš prijatelj javljati se od doglavnika do doglavnika, od izvjestnika do izvjestnika, od prijatelja do prijatelja. Kad nam je slobodno prisluškivati, ostanimo u pukovnikovoj pisarni i slušajmo, što će prijateljev predstojnik kod visokoga poglavara?

Stari se grešnik pokloni smjerno, te uz ponizno smiešenje zače ovako:

— Usudio sam se milostivomu gospodinu pukovniku donieti gotov nacrtaj predsjedničke zapoviedi blagajskomu satniku. Tiče se vještbenika uprave, koji je toj satniji pridieljen. Bojat se je, da će mladi čovjek šenuti na stranu? —

— Mislite li? — Uleti mu se u besjedu Blagojević, a predstojnik nastavi:

— Znam ga ja dobro, a rad bih, da nam nečini sramote. Svoje je glave, rad je u veselu društvu, pa ako nebude stroga nadzora, zapustit će službu i prkositi svomu zapovjedniku a morda i pukovniji. —

Blagojević prihvati donesen nacrtaj i stade ga mirno čitati. Pročitav crnu tu omrazu i uvredljiv nalog, po kom bi imao satnik svaki mjesec javljati, kako se naš prijatelj ponaša, reče tiho i uljudno:

Digitized by Google

— Sudim, da krivo shvaćate toga poštenjaka. Ako li i nije poštenjak i pravednik, to omraza i neuzdanje nije način, kojim se mladi čovjek dovodi sa stranputice na pravi put. Ovaj će nacrtaj ostati kod mene kao dokaz vaše sdušnosti. A kad se uputite, da ste krivo mislili, onda ću vam drage volje taj nacrtaj povratiti, da ga spalite na plamenu vašega poštena obraza. — Svrši pukovnik.

Predstojnik prijateljev pobliedje kao krpa, žalobitim pogledom izprati nacrtaj u pukovnikovu spremicu, kud ga je zapovjednik sahranio, te iza niemih poklona nestade staroga grešnika iz službene sobe, gdje još nikada nije bio toliko pobijen i uništen.

Pričekajmo još malo tuj, još je netko pred vrati, da vidimo, tko je, te hoće li ući prav, a izaći zdrav.

Mnogo li je grešno čelo u toj sobi probijao smrtni znoj, mnogi li je težki uzdisaj izletio toj sobi do svoda iz ljudskih grudi, mnoga li je suza kanula na pod te odaje iz očiju sirotinje.

Al nikada nemunu uzdatljiviji pogled po toj sobi, nikada nesinu sjajniji i pošteniji obraz, nego li je pogled i obraz sada ustupivšega poručnika Rankovića. Mirno se upire taj bistri pogled u poštene oči mudra poglavara, mirno i blago slažu se crte toga obraza u sklad mirne sviesti i hrabra pregnuća.

Dostojno se na vojničku izpravio pred poglavarom, desnicom držeći klobuk a lievom ustaliv sabju kraj boka. Zvonkim glasom prosbori: -- Pokorno javljam, da sam došao na poslih. —

Čudnim zadovoljstvom motriaše pukovnik najmladjega svoga častnika, koji mu se oblikom i prikladnošću, bistrom glavom i marom sviče, a koga mu sirotinjske suze težko obtužiše i još crnje prigovori nekoga doglavnika ocrniše. Nakon će reći:

— Biede vas, da je na vašoj duši nesreća Mirke i još neke častničke kćeri. —

— Godspodine pukovniče, — odrieši liepi častnik — dugo me već srce boli, što moradoh mučati. Sad me moji neprijatelji riešiše te boli i sumnje, da sam klevetnik. Ja netužim, al se moram braniti. Istina je, da sam poslie osmogodišnje službe nadajuć se častničtvu uza želju svoje matere pristao i njezine prijateljice kćerku Mirku spoznao, te se s njom i zaručio. Gospodine pukovniče, ja sam sbilja ljubio siroticu Mirku i svoju sreću u tom nazrievao, da mi bude drûgom. Moja molbenica, da mi se kao naredniku dozvoli ženitba, još svejednako leži u pobočničkoj pisarni neriešena. Izprvice mi govorahu gospoda, da ima tomu još kad. Potla me sletiše, neka se na brzu ruku vjenčam s rodjakinjom vašoj milosti znana doglavnika, moga tužitelja, pa da će me namah iza vjenčanja predložiti prvoga za častnika. Ja o tom nećedoh ništa čuti, već zahtievah, da mi se dozvoli vjenčanje s Mirkom. Osam me dana, za kojih sam se imao vjenčati s tom doglavničkom rodjakinjom, svejednako napastovahu. Sve je bilo gotovo, ista dozvola u biskupa izhodjena, da nas netreba oglašivati, priedlog za častničko mjesto bijaše krasno udešen, samo je trebalo izpuniti prazan pretinak, jesam li oženjen ili neoženjen. Ja i osmi dan rekoh, da neću i moljah, da mi se neuzkraćuje zahtievana dozvola. Dobro, rekoše, kad nećeš, kako mi hoćemo, nek sve leži, dok dodje novi pukovnik. Ja se silno uzrujah s te nepravde i negdje se zakleh, da ću sav nečist posao dokazati vašoj presvietlosti. Prepadoše se valjda i hoteć tobože pokazati, da mi niesu neprijatelji, izpune prazan pretinak, da sam neoženjen, potajno pošlju priedlog višemu mjestu, te mi se tako ljuto osvete. Ja čekam i čekam, neće li vas bog i božja sreća skoro donieti, kad al jedno jutro nekoliko nedjelja prvo, nego će vaše gospodstvo doći, pukne po Karlovcu glas, da sam postao častnikom. Vjerujte mi, presvietli gospodine, da me je taj glas, kao grom iz vedra neba, težko udario i uništio. Nikada se nije nijedan novoimenovani častnik carevu zlatu toli malo radovao, koliko ja. U prvi mah skočim, da se na častničtvu zahvalim, pa da sav nečist posao najvišemu mjestu prijavim. Ali me uzdržaše drugovi rekav, da nebih ni sebi ni Mirci tiem pomogao: jer se i onako pri ratnom dvorskom vieću radje gleda, kad se neoženjeni narednici za častnička mjesta preporučuju. A mogla bi se gospoda i tiem izpričati, što Mirka neima nikakova imetka, pa da su mi s toga uzkratili dozvolu ženitbe. A kako ću da to dokažem, što su mi nudili? Obolim u prvi mah od žalosti, ali se za koji dan podignem i odem k Mirkinoj majci, da joj kažem, što se je sbilo. Starica se silno poruši s te nesreće, zabrani mi dolaziti kćeri u pohode i za nekoliko dana umre. Nemogu vam kazati, presvietli gospodine, koliko mi se srca kosnu taj strašni slučaj. Djevojka neće, da od mene prima ikakvu pomoć, već žive o tudjoj milostinji. U moju sreću nagna me vaša milost, da se učim, te se tako prihvatim matematike i geometrije, nebih li mogao gdje mjerničko mjesto dobiti ili bar polierom postati, pa da onda učinim, što mi pošten obraz zapovieda. —

Prestade Ranković, a Blagojević ga motriaše još s većim zadovoljstvom te poslije nekoliko trenutaka zapita:

— A što ona dva druga svaki večer k vama dolaze? —

— Učimo se zajedno. — Odgovori Ranković.

— A nikada se nekartate? — Zapita još zapovjedik.

— Nikada! Odgovori mladi častnik, a Blagojević mu pruživ ruku reče prijatljivo:

Digitized by Google

— Obraz vam je svietao! Drago mi je, da je tako. Nastavite nauku, a za Mirku se nemojte brinuti: ja sam joj izhodio mjesto u odličnoj kući, gdje može ostati, dok joj je volja. Nemojte joj otežčavati odlazka; najbolje je, da ide u tudji sviet — nekim je naravnim nagonom naišla sama na tu miso i olakšala mi dužnost brze pomoći. Netreba nitko znati, što meni kazaste. Bolje je po vas i po mene, da o tom nečistom poslu nebude spomena s naše strane. Što tko ima na krivoj duši, teže mu je podnositi, kad misli, da je u njega još čist obraz pred svietom. Zna li pako, da mu se crni obraz i pred svietom, onda se prevrgne duševna grižnja takva čovjeka u osvetni gnjev. Vi mi pako vazda držte na umu, da sam vam strogi poglavar al i iskreni prijatelj, pa da ću vas znati štititi od vaših neprijatelja. Od danas počamši, gospodine poručniče, moj ste svakidašnji gost. —

I tako udje prav i pokloniv se izadje zdrav naš liepi Ranković, a i mi nenakani više prisluškivati, što sve krajiški pukovnik u svojoj pisarni razpravlja, doznaje, utanačuje i kraju dotjeruje, ostavimo našega Horacijevca, kojemu je u onaj par, kad je Ranković izilazio kroz vrata, na um pala Horacijeva izreka:

Virtus, repulsae nescia sordidae,
Intaminatis fulget honoribus.

To će reči: da se vrlina sjaje neokaljanim dostojanstvom nemareći za ozloglašivanje i za suzbitak.

VII.

Sirotica Mirka bijaše krasna djevojčica. Još nebijaše navršila sedamnaestu godinu. U dječačkoj učioni u Vojniću prouči priedmete triuh razreda s odlikom, dobiv svake godine po jednu liepu knjigu na dar. Od trinaeste godine boravljaše danke uz milu majčicu, kojoj je bila jedinica, nedužna veselica i skromna poslušnica. Častničke gospodje onoga doba, osobito na selu, neznadiahu ništa o modi i toaleti. Ako se gdjekoje i preodjedoše na gradjansku, to im ipak bijaše sva nošnja jednostavna, povorkom mnogih i mnogih godina uviek istoga kroja. Častničke kćeri odievahu se ponajviše u vunene suknje i doramke. Nadje li se u zakladu koje djevojke barem svileni doramak, to se je oblačio samo na božić, uzkrs, duhove i na veliku i malu gospu. Ogrlica, zalistovac i rukavi biele košulje bijahu bodom ili glaskom ili vodjicom izvezeni, a zimi nošahu povrh doramka sukneni zubun ili poveći ogrtač srukavima, kadšto podstavljen lisičjim krznom. Oko biela vrata vidio si obično niz gmize ili grmljelice, a samo u bogatijih niz cekina. Kosu pletijahu djevojke u dva prama, te pramove savijahu oko glave poput vienca, ko što je u banovačkih djevojaka i dan danas krasan običaj. Oko ruku mogao si kadšto osobito zimi opaziti vunene zavezice, što si ih proste krajiškinje same pletu. Zlatnim narukvicama nije bilo onda nigdje ni traga.

Tako vam je bila odjevena i naša Mirka.

A kakova je izilazila dušica u seoske te krasote? Komu su znane naše poslovice, naše narodne pjesme i pripoviedke, onaj će mi vjerovati, da je domaći ženski život po selih osobito u krajini, gdje se i onako do junačtva i poštenja mnogo drži, krilate, pjesničke naravi. Cerka nemože stranputice poći, kojoj mila majka svakom sgodom veli: Ako nemožeš biti liepa i bogata, kao što bi ćela, možeš biti dobra i poštena. Cerka nemože neuka ostati, koju mila majka upućuje: da bez muke neima nauke; da je bolja dobra štednja nego hrdjavo tečenje; da je bolja jedna razmišljena nego stotina učinjenih; da je bolje nepravo trpljeti nego nepravo činiti; da je bolje pokliznuti nogom, nego jezikom; da je bolje samotovati, nego sramotovati; da je bolje umjeti, nego imati; da se je bolje i od po puta vratiti, nego hrdjavim do kraja ići; da je bolji dobar glas, nego zlatan pas i. t. d. Cerka nemože porasti a neimati srdca, koju majka zove njegom i suncem; kojoj krasna majka veli: da se drvo na drvo, a čovjek na čovjeka oslanja; da je bratac mio, koje vjere bio, kada bratski čini i postupa; da je lasno žalostna i nevoljna razcvieliti; da sbog sirota božje sunce sjaje; da djevojka mora biti krotka kao janje; da liepa liepu ište; da ljubav ljubav hvata; da je ljubav puna i meda i ieda i. t. d. Cerka nemože neradina biti, kojoj je majka ranoranilica, koja ju svaki dan i sborom i tvorom uči, da radiši Bog pomaže.

Mirci se uz majku umak bistrio, srdce joj uz poštenje i vjeru prianjalo, ruka poslu prikladnija postajala, duša krilatila! Mirka se uz majku Bogu molila, sviet i viek poznavati učila, od kara i nereda zazirala, sirotinji pomagala, svakoj se dobroti i ljepoti radovala, pa il u jagmu šivala ili šitan vezak vezla, il u vrtiću plievla, svagdje si mogao čuti veselo pjevucanje jasnog joj grlca.

Takva bijaše Mirkina krasna dušica.

A odkad joj majku u zlo doba sahraniše, umuče to jasno grlce, a bielo joj lišce polievahu gorke suze od jutra do mraka. Odkad joj obeća pukovnik Blagojević, da će joj naći mjesto u tudjem svietu, uze sirotica opet raditi i spremati se za put. Uz privolu skrbnika prodade sve posoblje i pokuhinjstvo, sve posudje i radilo, te si saši nešto ruha i odiela, nabavi si dva kovčega i preseliv satnikovici u Krstinju čekaše spremna svaki dan glas od pukovnika. Pregorljivo nastojaše, nebi li se priučila svojoj nesreći, nebi li zaboravila, da joj je zora ljubavi bila časak zarudjela, da je već i prsten od svoga dragog primila i nosila. Tužne Mirke! Brže li

Digitized by Google

joj sreća uminu, brže li joj sunce njezina vieka za oblake zadje, a povrh toga starica majka za mali humak crne zemljice zamače.

Na tom humku crne zemljice oprosti se Mirka s liepimi uspomenami srećne mladosti. Odkanljivo prihvati se tužne sbiljnosti, odreče se sreće jedine svoje ljubavi i sjeknu snagom i životom, kako će tudjoj sreći služiti i bez ljubavi izviti viek svoj na poštenju.

Takvu ju zateče pismo Blagojevićevo, kojim joj se doglašuje, da je visoka neka gospodja u Galiciji voljna primit ju u svoj dvor i povjerit joj oko svoje osobe posao, kojemu je dorasla. Blagojević zamoli krstinjskoga satnika, neka Mirku doprati u Karlovac, a odatle da će ju dalje opremiti sâm pukovnik.

Nećemo čitaocem našim dosadjivati poviedanjem, kako je Mirka doputovala u Karlovac, kako ju je krstinjski satnik priveo Blagojeviću, što li joj je ovaj govorio i kako se je liepo zahvalila Mirka svomu dobrotvoru.

Reći ćemo samo, da je satnik krstinjski bio s Mirkom kod Blagojevića na objedu, a da taj dan nije bilo svakidašnjega mladoga gosta Blagojevićeva za stolom. Mjesto njega bijaše pozvan onaj doglavnik, koji se je zlorado osvetio Rankoviću a tiem i Mirku unesrećio. Nećemo da opisujemo njegove muke za toga objeda. Svejednako se bojaše, da će se zapodjesti pitanje o tom, tko li je kriv Mirkinoj nesreći. Ali se Blagojević činjaše posve nevješt, a i Mirka nije poznavala svoga potajnoga zlotvora. Samo u zadnju ruku podiže Blagojević čašicu i reče:

— Gospodično u zdravlje vaše visoke zakrilnice, koja će vam pomajkom biti a tiem ublažiti vašu nevolju, da nežalite na svoju domovinu i da oprostite onim, koji su vam o glavi radili. Recite, kad dodjete, vašoj zakrilnici, da smo u njezino zdravlje u Hrvatskoj pili, pošto je velesrdno odlučila, hrvatskoj sirotici nedati, da s nemilka postrada. Dok mi posrčemo ovo malo crne kave, obadjite sve moje sobe i zapamtite si, što je gdje smješteno, biti će morda sgode i dokolice, da pripoviedate visokoj gospodji, kakvi su častnički stanovi u Krajini. Sva su vrata otvorena. —

Mirka ustade, a Blagojević ju izprati do prvih vrata. Gospoda izpiše još čašicu vinca, za tiem zapalise ponudjene smotke, crna kava zamiriši ugodno po jedaćoj sobi, te bude za čas porazdieljena. Ostavimo gospodu, gdje puše i kavu srču i gdje se krivac Mirkinoj nesreći snebiva od grižnje i straha neznajući, je li nije li strogi poglavar njegovu nedjelu u trag ušao. Potecimo za Mirkom.

Eno je, gdje sama polagačko koraca, pred svakom slikom, pred svakim kipom i posobljem popostava. Pomno se obazire, kanda se osvjedočava, je li dobro zapamtila, gdje što stoji. Ide iz jedne sobe u drugu; divi se, motri i opet motri, neusudjuje se nijedne stvari ni prstom taknuti, neima se kad ni u velikom ogledalu nagledati, premda se nikad tolike nevidje. Udje i u spavaću sobu i stane pred onom velikom nam već znanom slikom, te se gotovo zapanji s nikad nevidjene ljepote i umiljatosti obličja. Dugo, dugo tu stoji, ni neopaža starca Horacija, na koga se je nehotice naslonila. Nakon se ipak dosjeti, da je dosta, te zapamti sve ostalo po spavaćoj, udje nakon u zadnju sobu, gdje je pukovnik neslužbene posjete primao.

Čim u tu sobu koraknu i očima po sobi munu, prepade se i ćede uzmaći. Ali ju Ranković prihvati za ruku i reče mirno:

— Dugo te već Mirko, ovdje čekam. Volja je tvoga i moga dobrotvora, da se u ovoj sobi oprostimo, a da nitko za to nezna. Ti ćeš se onda opet vratit u jedaću, a ja ću ovdje ostati, dok se svi gosti nerazidju. —

Dok je Ranković to govorio, gledaše Mirka nice, grudi joj se s ponovljene boli obustavljenom sapom nadimahu, a ruka joj u ruci njegovoj drktaše. Nakon duboko uzdahnu i ruku mu uztegnuv reče žalobito:

— A čemu taj oproštaj? Ja i onako nemogu nikada tvoja biti. —

— Bog zna, tužna moja Mirko! Ja ću raditi, da dobijem drugu službu, ako ne do godine, to za dvie, za tri godine sigurno! — Uvjeravaše ju porušen Ranković.

— Dane! — odvrati mu Mirka, a to mu je bilo krstno ime — Ti si osam godina kukavno služio, dok si nakon sablju opasao. Ako ti je ni sad nebi bili dali, mogla sam samo ja kriva biti. Ja neću i nemogu pristati, da rad mene sablju odpašeš, da ostaviš svoju namišljenu sreću, svoj napredak i svoj ponos! Volim istog tebe pregorjeti, nego li krivom biti, da ono nebudeš, za čim si od postanja išao, što ti je materi najživlja želja bila. Kako bi to moja duša mogla podnositi, da se sa mnom ubogom negledan i nepažen od nemila do nedraga potucaš, dočim bi tvoji drugovi postajali sve većom gospodom. Nema druge, Dane, ni tebi, ni meni, već da se razkrstimo. Niesi ti meni sudjen. Čemu da se zatireš i ništiš pred svietom poradi mene neimalice? Vjeruj mi Dane, ja bih uz tebe nesrećnom bila, kad bi ti rad mene zlato s haljine skidati morao. —

Nemojte se čuditi, drage čitalice, osobito vi, pregalice naše po junačkoj krajini, znam, da se danas tako nebi govorilo, ali se je g. 1831. vjerujte mi, tako mislilo i govorilo. I sam Ranković nije se mogao oteti toli živomu i jasnomu shvaćaju njegova položaja. Pa kakvu je častnik mogao onda i dobiti službu u gradjanskom dielu domovine? Snuždi se s toga Ranković i reče tiho:

— Srdce mi i obraz neda tebe se odreći!

Digitized by Google

— Tuj netreba odricanja, to je gotova stvar, kanda je jabuka sabljom razpolovljena. Tko bi ju išao sastavljati? — Odvrati mu Mirka.

— Ali, Mirko, ja znam, da si ti pregla ostati neudatom; jer za mene poći nemožeš. — Pripomenu Ranković.

— Vidiš, da sreće neimam. Za koga bih mogla poći, da ga nevaram? Bi li mi obraz podnosio reći komu, da ga ljubim, kad ga ljubit nemogu? — Razlagaše Mirka.

— Dobro dakle, kad se ti odričeš svake sreće, kako možeš zahtievati od mene, da ja zaželim i uzmognem srećnikom biti po jedinoj sablji, koja nas razstavlja? — Zapita Ranković.

— To ti je dužnost, to ti je smjer života. Neoženjen častnik vriedi caru više, nego li oženjen. Lakša su mu krila. Neoženjen častnik lakše se dokopa najviših časti. Gledaj svoga zapovjednika, i on je neoženjen. — Umovaše Mirka.

— A srdce mu je sjetno i turobno, ko i moje. Jesi li upazila onu sliku nad njegovom posteljom? — Upita Ranković.

— Tko je ono? — Upita Mirka.

— Ono je njegova nesudjena draga, nedadoše mu je njezini roditelji, te sad uzdiše za njom, ko što ću ja uzdisati za tobom! Ona je soba samo tužna uspomena njegove nekadašnje sreće. Draga mu je sad udata za drugoga, a ti, čini mi se, ideš k njoj. Nije ga nikada zaboravila. Mirko dušo, nemoj ni ti mene zaboraviti, nemoj me od svog srdca odbijati. — Moljaše Ranković.

— A tko ti veli, da ću te ikada zaboraviti? — Upita Mirka a suza joj se otisnu niz obraz.

— A kako bi mogao ja tebe zaboraviti? Dopusti mi bar, da te samo u duhu svojim! — Reče Ranković i obuhvati Mirku oko pasa.

— Ako je to tvojoj sreći u prilog, ti me, Dane, svojataj, ali nemoj, da ti igdje budem na putu. Nemoj mi pisati, nemoj me uzbunjivati, nemoj si za me razbijati glave — živa il mrtva, ja sam tvoja! A sad s bogom moja nesudjena srećo! — I zagrli svoga nesudjenika i poljubi se s njim, pak se trže od njega, ustavi se još malo pred slikom svoje buduće gospodarice, utrie si suzno lice, poravna si pred ogledalom kosu i vrati se u jedaću sobu.

Blagojević ju upita, je li sve dobro upamtila? A kad mu reče, da jest, neuzdržavaše više sirotice putnice.

Razidjoše se gosti. Na večer odputova Mirka poštom u Beč u družtvu s nekim starim poštenjakom, trgovcem karlovačkim, koji je onamo svake godine išao za svojim poslom.

(Konac sliedi.)

VRAGOLANKE.

Hrvatici Jelci.

III.

Dobro jutro, Jelice!
Evo pjesme smjelice:
Daj se, draga, iz sna trzaj,
S posteljice skoknut brzaj!

Dobro jutro, Jelice!
Evo rane ptičice,
Gdje na okno kljunom kuca,
Novi tebi piev pjevuca!

Dobro jutro, Jelice!
Evo rane pčelice,
Omoknu ti sva u rosi,
Sladkoga ti meda nosi!

Dobro jutro, Jelice!
Čuj nam sladke željice:
Svojoj sreći uranila,
Na me prvog pomislila!

IV.

Jelko, draga Jelko,
Ja te ljubim strogu
Po sto puti jače,
Neg li ljudi mogu.

Ljubim tebe sviestnu
I andjelski čednu
Jače, neg li pčela
Sât si ljubi mednu.

I andjelsko ljubim
Ljepotno ti tielo
Jače, neg li i vuk
Janje ljubi bielo.

Ljubim, Jelko, tvoju
Duši primnu dušu
Jače, neg zrijuće
Grožđje ljubi sušu.

Hrvatsku ti ljubim
Rieč na ustih ludje,
Neg nam velikaši
Ljube, što je tudje.

Ljubim prigovore
Vedre ti mudrine
Jače, neg li grabež
Naši Katiline.

Ljubim, Jelko, jače
Bogatstvo ti grudi,
Neg li dionice
Neki ljube ljudi.

Jelko, draga Jelko,
Ljubim te nestaški
I još puno jače:
Kako bih, već — vražki?!

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

ČUDNOVATA POVIEST PETRA SCHLEMIHLA.

Od Adelberta Chamissa, preveo V—ž—ć.

III.

Šta pomažu krila tvrdo zakovanu u gvozdenieh verigah? tomu bi dapače bilo očajati još zešće. Ja sam ležao daleko od ljudskoga razgovora, oskudievajući pri svome zlatu, ali mi srce nebijaše zanj prionulo, dapače ja sam ga proklinjao, jer uvidio da sam radi njega izobćen iz svakoga života; krijući sam u sebi svoju crnu tajnu, prèdao sam pred zadnjiem od svojieh sluga, a imao sam takodjer svakomu od njih zašto i zavidjeti, jer je svatko imao svoju sjenu i smio se pokazati na suncu. Tugovao sam danom i noćju sám u svojoj sobi, a žalost me podgrizaše u srcu. Nu još je njetko tugovao pred mojiem očima; moj vjerni Bendel mučio se je neprestano tihiem korenjem sama sebe, što nije odgovorio povjerenju svoga dobrostivoga gospodara, i što nije prepoznao onoga, za kojiem bijaše poslan, i za koga je imao misliti, da je zauzlan tvrdo s mojom tužnom sudbinom. Ja ga pako niesam mogao okriviti, jer je virila iz dogadjaja bajovna narav nepoznatoga.

Da pokušam sve moguće, pošaljem jednom Bendla s dragocjeniem prstenom na briljante k najglasovitijemu slikaru u gradu, molit ga da me pohodi. Dodje; odpravim svoju čeljad, zatvorim vrata, sjednem uzanj, pak, počem se bijah nahvalio njegove umjetnosti, predjem težkiem srcem na stvar, al prva mi bila, da mi zada vjeru, da će sve ostati tajnom.

— Gospodine profesore, nastavim govor, bi li ste vi umio naslikati krivu sjenu čovjeku, koji je na najnesretniji način ovoga svieta izgubio svoju pravu? — Vi mnijete po svoj prilici osjenj? Dà, na svaki način. Ali, zapita me dalje, kojom nespretnošću, kojiem li nehajem, mogaše taj izgubiti svoj osjenj? — Kako se je to dogodilo, odgovorim, to je sve jedno, samo da je tako — i tu mu počmem bezsramno lagati: u Ruskoj, po kojoj je putovao prošle zime, priledi mu se za izvanredne studeni sjena tako čvrsto za tlo, da je nije mogao više odtrgnuti.

— Krivi osjenj, koji bih mu mogao naslikati, odgovori profesor, mogao bi biti samo takov, koji bi mu bilo izgubiti opet pri najmanjoj kretnji, a osobito takovu čovjeku, koji je prianjao toli malo za svoju prirodjenu sjenu, kao što se to vidi iz vaše pripoviedi; tko neima svoje sjene, taj neka neide na sunce, to je najpametnije i najsjegurnije. — Ustade i ode, ošinuv me takoviem žižkiem pogledom, da ga moj neuzmože podnieti. Oborim se nauznačke u stolcu, te poniknem licem medju svoja dva dlana.

Takova me nadje još i Bendel, kad udje k meni. Opaziv bol svoga gospodara, htjede se povući u počitanju i tihomice natrag. Ja se prenem; žalost me htješe umoriti, valjalo mi je dakle odkriti ju. — Bendle! zovnem ga, Bendle! Ti si sam samcat, koji vidiš i čuješ šta trpim, a ne pitaš za što, nego, kao što mi se čini, trpiš i sam tiho i krotko; hodi k meni Bendle, te mi budi srcu najbliži. Ja niesam zatvorio od tebe moga zlatna blaga, pak neću od tebe zatvoriti niti blaga svoje tuge. Bendle, nemoj me ostaviti. Bendle, vidiš, da sam bogat, podašan i milosrdan; tebi se čini, da bi me sviet imao u zviezde kovati pa eto vidiš da se sviet od mene odvraća, a ja da se od svieta krijem. Bendle, sviet izreče svoju osudu, te me odmetnu, a može biti da ćeš se i ti odvratiti od mene, kad doznaš strašnu moju tajnu. Bendle, ja sam bogat, podašan i milosrdan, ali, sveti bože, ja neimam sjene.

— Neimate sjene, vrisnu dobri dječak prestrašen, a bistrice suze poletiše mu niz lice. Jaoh meni i u zao čas me majka rodila, što mi je služiti gospodaru, koji neima sjene. — Za tiem umukne, a ja poviknem opet licem medju svoja dva dlana. Bendle, prihvatim dobrano zatiem i drhćući, sad ti eto povjerene moje tajne, sad ju možeš izdati — ajde pak svjedoći proti meni. — Činjaše se kao da se trza težkom nutarnjom pečalju, al napon pade preda me na koljena, prihvati me za ruku, te ju narosi svojiem suzami. Neću, odgovori, pa rekao sviet šta mu drago, ja nemogu a i neću radi puke sjene ostaviti svoga dobrostivoga gospodara, ja ću raditi pravedno, a ne razbori'o, ja ću ostati kod vas, ja ću vam posuditi svoju sjenu, i biti vam od pomoći, gdje mi god bude moguće, a gdje nebude, tu ću plakati s vami. Padoh mu oko vrata, diveći se toli riedkomu ćućenju; jerbo sam bio uvjeren, da on toga nečini zlatu za volju.

Od tada se promieni ponješto moja sudbina i moj način života. Neda se opisati, kakovom je opreznošću umio Bendel sakrivati moju manu. Svagdje bijaše preda mnom i sa mnom, sve predvidjajući i priprave čineći, a gdje bi pogibelj nikla iznevarce, svojom me sjenom hitro krijući, jer je bio veći i jedriji od mene. Tako se usudim zaći opet medju ljude, te počnem igrati ulogu u svietu. Istina, da mi je valjalo poprimiti na izliku svakojakieh osebina i mušica, ele tê se i pristoje za bogate ljude, pak sam tako, dok nedodje istina na vidjelo, uživao čast i poštovanje od svakoga i po svuda, dokuda god bijaše dopro moj novac. Očekivao sam mirnije obećani pohod za godinu i dan od strane zagonetnoga nepoznanca.

Digitized by Google

Čutio sam veoma dobro, da neću smjeti ostati dugo na jednom te istom mjestu, gdje me već bijahu vidjeli bez sjene, i gdje bih mogao doći lako na jezike, a pored toga sjećao sam se, i to po svoj prilici samo jedini još ja, kakov se pokazah pri g. Johnu, a ta me je uspomena jako mučila, pak sam za to hotio zametnuti ovdje samo pokus, da se uzmognem iztaknuti gdje drugdje lakše i obzirnije; nu dogodi se nješto, što me sputi njeko vrieme za moju taštinu, a taština je u čovjeku ono, za što se sidro najprije zakvači.

Uprav liepa Fany, s kojom se sretoh opet na trećem mjestu, i koja se nije sjećala, da me je ikada vidjela, pokaza mi, da ju ponješto zanimam, jer mi se sada bijaše i pamet otvorila, i dosjetka potekla; kad sam govorio, slušalo me, a niesam ni sam znao odkud mi ta vještina, da sam umio tako lako i sboriti i sbor voditi.

Po tome što se bijah, kao što mi se činjaše, dojmio ljepotice, postadoh uprav ono, što je ona željela, to jest: budala, te počmem pristajati za njom svuda, kud sam godj mogao, sjenom i sutonom, i kroz tisuću neprilika. Taština me poniela samo za tiem, da učinim nju taštom poradi mene, ali ni s najboljom voljom niesam mogao potisnuti onoga plamenca iz glave u srce.

Ele čemu da ti ponavljam na dugo i široko takovu običnu pripoviest? Ta i ti si mi pripoviedao često sličnu pripoviest o drugieh poštenjakovićih. K staroj posve poznatoj igri, u kojoj dobričina jaković bijaše primio već oklepanu ulogu, priloži se kao za to na vlaš spjevaha katastrofa meni, njoj pako i sviem iznenada. Jedno liepo veče imao sam, po svojem običaju, sakupljeno družtvo u perivoju, pak naprežući se oko obična čevrljanja, šetao se sa svojom gospodjom pod rukom, u njekoj dalečini od ostalieh gostova. Ona, gledajući kročano preda se, odvrati mi polaško stisak moje ruke, al pri tom pomoli se u zao čas na jedan put iza nas mjesec kroz oblake, a ona spazi pred nama samo svoju sjenu; prepadne se, pogleda presenećena u me, pa onda opet na zemlju, tražeći očima moju sjenu; šta se je u njoj sbivalo, proniče joj toli neobično na licu, da bih bio i sam najvolio udariti u grohotan smieh, da mi nezagrozi studen po plećih. Izmače mi se iz krila u nesviest, a ja nagnem kao striela kroz zapanjene goste, stignem do vrata, skočim u prvu kočiju čekalicu, na koju se namjerim, odvezem se natrag u grad, gdje bijah ovaj put ostavio na svoju nesreću svoga oprezna Bendla. Ovaj se prestraši, kad me spazi, cigla jedna rieč odkri mu sve. Poslah odmah po poštarske konje, uzeh sobom samo jedno od svoje čeljadi, prestrojena gursuza, imenom Raskala, koji, vještalija, umjede sve tako udesiti, da niesam mogao biti bez njega, i koje nije mogao ništa slutiti o današnjem dogadjaju. Prevalim još iste noći trideset milja. Bendel ostane za mnom, da razpusti moje kućanstvo, da razdaruje zlata, i da donese za mnom, šta mi bijaše najpotrebitije; kad me dostiže sjutradan, padnem mu oko vrata i zadam mu vjeru, ne baš, da neću činiti više nikakovieh ludosti, nego da ću u buduće biti oprezniji. Udarismo od tuda u neprestano putovanje prieko granice i planine, te stoprom na drugome pleću, i kad već bijasmo razstavljeni visokom tulačom od onoga nesretnoga kraja, pristanem na odmor od pretrpljena truda, u njekom obližnjem kupalištu, koje nije imalo baš mnogo gostova.

IV.

Preletjeti mi je u svojoj poviesti brziem lietom ono vrieme, pri kojem bih, o koli rado! popostao, kad bih mogao uzpiriti opet u uspomeni njegov živi duh. Ali ona mast, koja ga oživljaše, i koja bi ga mogla oživljeti i sada, zagasila se je u meni; pak kad pokušam, bih li našao opet u svojieh grudih ono, šta se je onda u njih toli silno dizalo: bol, sreću i bogomilu tlapnju, udarim zaman po klisuri, koja nemlazne više živiem vrutkom; i bog se je od mene odvratio. O koli na promienjena mene gleda sada ono minulo doba! Zapade me u kupelji igra junačke uloge, zlo naučio na izust, a i novak na pozorištu, zablehnem se iz komada u liepi par modrieh očiju. Roditelji zaneseni igrom, nastojahu iz svieh sila, da sklope posao čiem prije, te prosta lakrdija dovrši podrugom, a i sve se borme dovršuje tako. Čini mi se ludo, neslano, a pri tom zaista i strašno, da mi se sada može pričinjati takoviem ono, s čega mi se onda toli obilno i velebno nadimahu grudi! Mino, kao što sam plakao onda, kad te izgubih, tako plačem sada, što te i u sebi izgubih. Zar sam tako ostario? O žalostna pameti! Samo još jedan kucaj bila iz one dobe, samo još jedan hip od one tlapnje ali ne! Samotan na visocieh pustieh valovih tvoje gorke pučine a iz zadnje čaše čar šampanjca izkresao već odavno.

Bijah poslao Bendla napried sa njekoliko vrećica zlata, da mi priredi u gradiću stan, kakov sam trebao. Bijaše on prosuo tamo mnogo novca i nagonetnuo ob ugledu gospodaru dolazniku, ponješto nejasno, jer niesam hotio, da se kaže tko sam, pak se s toga uzrojile u onoj čeljadi čudnovate misli; kako mi stan bje gotov za doček, dodje Bendel po me, i odvede me onamo. Nastupismo put.

Od prilike sat hoda pred mjestom na sunčanoj ravnici množ svečano odjevena puka

Digitized by Google

premašila nam put, kočija stade, glasba zasvira, topovi zagruhaše, a slava zaori urnebesno do oblaka; pristupi sbor djevicâ, bielo odjevenih, divne ljepote, ali koje izčeznuše sve pred jednom, kao noćne zviezde pred suncem; pridje sbor kočiji do vratašca, a ona divna ljepota, izadje iz sredine svojieh drugarica; bijaše visoka i nježna stasa, kleknu porumeniv zastidjena, preda meni na svilenom sagu vienac, savijen iz lovora, maslenieh grančica i ružica, prosbori njekoliko rieči o veličanstvu i strahopočitanju, kojieh ja nerazumjeh, ali mi njihov srebreni romon opoji uho i srce; činjaše mi se, kao da ta nebeska pojava bijaše već jednom prošla mimo mene. Sbor zapoja u hvalu dobromu kralju i na sreću njegovu puku. A ciel dogadjaj, dragi prijatelju, na otvorenu suncu. Ona klečaše još sveudilj dva koraka preda mnom, a ja bez sjene, nemoguć niti bezdna preskočiti, a niti pred angjelom na koljena pasti. O šta nebih bio dao onda za jednu sjenu! Od nevolje bijah zatisnuo duboko u dno kočije svoj sram, svoju bojazan, svoje očajanje. Ele Bendel domisli se napokon mjesto mene, skoči iz kočije na drugu stranu, a ja ga zovnem k sebi, i dam mu iz škrinjice, koja mi je bila baš pri ruci, bogatu krunu na diamante, što bi bila imala resiti liepu Fany. Bendel, stupiv napried, prosbori u ime svoga gospodara, koji nebi mogao, a i neće, da primi takova odlikovanja, nego da je tu svakako njeka bludnja; medjutim budi, reče, uzdana hvala dobriem žiteljem grada za njihovu dobru volju. Za tiem uze namienjeni mi vienac od onuda, gdje ležaše, a na njegovo mjesto postavi diamantni obruč, pak sa strahopočitanjem ponudi krasnoj momi ruku, da ustane; nakon toga odpravi jedniem zamahom svećenstvo, poglavarstvo, i sve odbore, nepustiv već nikoga preda me. Zapovjedi svjetini, neka se raztvori i propusti konje; skoči opet u kočiju, pak udarismo skokom prema gradu, kroz slavoluk napravljen od granja i cvieća, a top za topom gruhaše bez prestanka. Kočija stade pred mojiem stanom, a ja skok! hitrokril na vrata kroz svjetinu, koja bijaše došla, znalična da me vidi. Ljudstvo pod prozori stane klicati slavu, a ja dadem zakrupnjati dvostrukiem dukati. U veče bijaše grad dobrovoljno razsvietljen. Ele ja niesam znao još uviek, šta bi to imalo znamenovati, i za koga me drže. Pošaljem Raskala, neka se razpita. A ovomu izpripoviedaše, kako bijahu stigle sjegurne viesti, da dobri kralj pruski pod imenom grofa putuje po zemlji, kako prepoznaše moga pobočnika, kako ovaj odade sebe i mene, kolika li im na koncu uzbujala radost, kad saznadoše za stalno, da me imaju u svom gradu. Nu da sada, pošto sam odlučio držati se najstrožijega incognita, uvidjaju i sami, koliko su sagriešili, hotjev mi onako dosadljivo podignuti koprenu, ali sudeći po blagom i milostivom načinu, kojiem sam se srdio, da nije sumnje da ću oprostiti oniem dobrim dušam.

Momu gursuzu učini se ta stvar tako smiešna, da stade šta igda mogaše oštrijimi ukori učvršćivati one dobričine u njihovu uvjerenju. Izpripovieda mi veoma smiešno izviešće, a počem opazi, da me to bijaše razgalilo, stade sam začinjati podrugom vlastitu zlobu. Ta smiem li priznati? prijalo mi je, ma bilo i od šale, da me drže za okrunjenu glavu. Za sjutradan na večer odredim, da se na prostoru pred mojom kućom pod stabli, koja su bacala sjenu, priredi svečanost, i da se pozove na nju cieli grad. Otajstvenoj moći moga tobolca, nastojanju Bendlovu i hitroj domisli Raskalovoj podje za rukom svladati i samo vrieme. Čovjeku je bilo divom se diviti, kako za njekoliko sati bje naredjeno sve bogato i liepo; tu se razvi krasota i obilje, a vješta razsvjeta bijaše udešena tako prikladno, da niesam osjećao nikakove bojazni. Niesam imao ničemu prigovoriti, nego usuprot sve hvaliti. Nasta suton, dodjoše gosti; bijahu mi predstavljeni. O veličanstvu nebje već spomena, ali me u dubokom strahopočitanju i smjernosti zvahu gospodinom grofom. Šta sam mogao učiniti? Valjade mi skloniti se, te biti grofom, pak i ostadoh od tada grof Petar. U toj svečanoj vrevi čeznjaše mi srce samo za jednom. Kasno dodje ona, koja bijaše kruna, i krunu nosijaše. Idjaše kroćano za svojiem roditelji, a činjaše se, kao da i nezna da je ljepota. Predstaviše mi g. nadšumara, njegovu ženu i kćer. Staromu umjedoh kazati mnogo mila i ugodna; a pred kćerju stajah kao izkarano diete, neznajući izbeknuti ni jedne cigle rieči. Na koncu zamolim ju tepajući, neka bi uzveličala ovu svečanost, obnašajući na njoj onu čast, koje znak nosijaše. Zastidjena zamoli razblaženiem pogledom, neka ju poštedim, ali ja, od nje još stidniji, učinim joj u dubokom strahopočitanju svoj poklon kao njezin prvi podanik, a mig grofov bijaše sviem gostom zapovied, pak nastojaše svaki od njih, da se po toj zapoviedi drage volje i vlada. Veličajnost, nevinost i miline, začinjene ljepotom, gospodovahu veselom svečanošću. Sretni roditelji Minini mnijahu, da im je diete odlikovano samo njima na čast, a mene bijaše obuzela neopisiva omama.

Dadoh donieti sve dragulje, koje sam još imao i koje bijah nakupovao, da se riešim potežka zlata, te nasuti sav biser i drago kamenje u dvie zdjele zaklopnice, pak porazdarivati u ime kraljičino njeniem drugaricam i gospodjam za stolom, a pored toga prosipalo se je zlato prieko ogradja medju klicajuće ljudstvo. Sjutradan, reče mi Bendel na pouzdano, da je sumnja, koju bijaše

Digitized by Google

začeo već odavna o Raskalovu poštenju, postala istinom, jer da je taj posakrivao jučer ciele vrećice zlata. Daj, rekoh, neka mu bude, tomu gursusu božjaku, ono neznatno plieno; ta ja dajem svakomu, pak zašto nebih i njemu. Jučer me je on kao i sva ostala nova čeljad, koju si mi doveo, poslužio čestito; pripomogoše svi veseli, da bavim veselu svetkovinu. Već nebje o tom ni govora — Raskal ostade prvak izmedju mojieh sluga, ali Bendel bijaše moj prijatelj i moj ponzdanik. Ovaj se je bio priučio smatrati moje bogatstvo kao neizcrpljivo, ali mu nije uhadjao izvorâ, dapače podje u tom posve za mojom voljom, pak da mi to i dokaže, zamišljaše sveudilj novieh neprilika, kako da se zlato troši. Ob onom nepoznatome bliedom vrzonji znao je toliko, da je samo on mogao skinuti s mene kletvu, koja me se bijaše uhvatila, da sam se bojao samo njega, o koga bijaše prionulo sve moje uzdanje. U ostalom da sam uvjeren o tom, da me on može naći svagdje, a ja njega nigdje, pak za to, da sam se, čekajući obećani dan, odrekao svakoga neuspješna potraživanja.

Krasna svečanost i moje ponašanje na njoj uzdrža s početka tvrdovjerne gradjane u njihovu prenaglu mnienju.

Doznade se istinabog iz novinâ, da je cielo bajovno putovanje pruskoga kralja bio samo krivo pronesen glas. Ali ja sam bio jedan put kralj, pak sam imao svakako kralj i ostati, i to jedan od najbogatijih i najkraljevnijih, što ih ikad bijaše, samo se nije znalo, koji. Svjet nije imao nikada razloga tužiti se s nestašice vladarâ, a najmanje dan danas. Dobričine, koji nevidješe ni jednoga svojiem očima, nagadjahu jednakom srećom sad na ovoga sad na onoga. Nu grof Petar ostade uviek onaj, koji bijaše.

Njeki trgovac, koji je bio dao u prezadug, dodje medju kupaoce, nebi li se obogatio; sve ga štovaše, a on bacaše od sebe široku nu ponješto zagasitu sjenu. Hotjaše iznieti sakupljeni imetak oudje na vidjelo, dapače dodje mu na pamet i sa mnom se potakmiti. Ja se obratim na svoj tobolac te dotjeram tu nesreću za kratko vrieme dotle, da mu, ako nije hotio izgubiti svoj ugled, nebje druge, nego pasti opet u prezadug i pobjeći prieko gore. I tako se oslobodim. — Ja sam u ovoj okolici načinio mnogo nitkovićâ i bezposlicâ.

Uz kraljevsku sjajnost i razsipnost, kojimi bijah sve svladao, živio sam doma jednostavno i sam za se.

Najveća opreznost bijaše mi postala zakonom, nitko osim Bendla nije smio stupiti u sobe, u kojih sam ja obitavao. Dok je sjalo sunce, ostajao bih s njim zatvoren u sobah pak bi se reklo da grof radi u svojem kabinetu. S ovom radnjom stojahu u savezu česti tekliči, koje sam pošiljao i dobivao sbog svake malenkosti. Primao sam družtvo samo u večer pod svojiem stabli ili u svojoj dvorani, koja bijase razsvietljena vješto i bogato po naredbi Bendlovoj. Ako sam išao na šetnju, za koje bi Bendel imao paziti na me uviek — Argoviem očima, — išao sam samo u nadšumarev vrt, radi one jedinice, jer najnutarnije srce moga života bijaše moja ljubav.

(Dalje sliedi.)

SLAVA LJUBAVI.

Po E. Geibelu Milan Grloci.

Vesnino je krasno prvo cvieće,
Krasno more, zvjezdno 'e nebo krasno,
Krasno sunce, nebom kad uzšeće,
A još ljepše Lune lice kasno;
Ali razkoš jednu znadem veću
Neg ju sunca ranog traci kreću,
Neg ju ružâ i lierâ miris dade.
To je: duši u najdubljoj vjernu
Nosit ljubav čistu, vruću, smjernu,
O koj samo višnji stvorac znade.

Koga darak taj zapade sjetna,
Blago njemu, blago po sto puta,
U luku je ušo mira sretna,
Ma i drugčie bila bura ljuta;
Ma nanj jadi navalili koji,
Ona uči, nikad da nezdvoji,
Ona 'e angjeo čuvar nada svimi,
I u nizu muka vazda klica
Ona srdcu sjajna predhodnica;
Ona 'e mir u buri, maj u zimi.

Ali hman bi tražeć ju krivùdo,
Kud je svjetska vreva bučit rada,
Ljubav ti je milost, ljubav čudo,
Što ko rosa sa visina pada.
Ona dodje kano miris cvieća
S vjetrom, i ko noćju sried proljeća
Iz oblaka bliedo lice Lune.
Nekoristi tude borba, želja;
Sama dodje, prilika andjela
Ona dodje: s neba u te dune.

A s njom dodje njeki strah, tjeskoba,
I sanjarstvo neizmjerne ciene,
Sretan snosiš boli poput roba
Dok te iz njih njezin cjelov prene.
Tad ti život njeki raj prepliće,
U tvom biću živi drugo biće,
Čišće, ljepše, puneć dušu tvoju.
Požrtvovno, brzo, smjelo ćuti
Duša svu sad sebičnost ginuti;
Jer za dragu živješ samo svoju.

Digitized by Google

To je dar, to milost svih najveća,
Kojom višnji čovjeka obdari,
Sebičnost da tašta krene pleća,
Dočim srce plamti, ljubi, žari.
Darivanje oj blaženo milo,
Bivstvo s bivstvom kad se ogrlilo!
Što 'e kvar drugdje, to je dobit tudi;
I čim više daješ, radje skačeš,
A čim više primaš, sladje plačeš —
Oj i srdce daj iz svojih grudih!

Il u oku njenom suze tvoje,
Il njen posmjeh na usnah ti sjao,
Sva ti miso, sanja, čeznja, što je?
Tvoja li, il njena? — Tko bi znao!
Ko da grma mlada dva se srastu,
Iz kih ruže blagodušne rastu,
Jedna biela, druga rujna cvieta,
Nitko nezna, s čije niče hvoje
Ona biele, s čije l' rujne boje:
Niče; a ti ćutiš: da ti cvjeta!

Cvjeta; u teb' proljeće nabuja,
Maj duševni za sve žića dane;
Žilami ti nagne silna struja
Od mladosti vječne i sladjane.
Žari, koji u njoj plamte, vriju,
Jači su i od snjegovâ svijuh,
Kojiem prieti vrieme od starosti.
Ni od smrti neima tu bojazni.
Jer ljubavi čašu ti izpraznì
I nje pravi nektar bezsmrtnosti! —

Već je kasno; iza tamnih gora
Zlaćano se sjaji rub oblakâ,
I tamnom se nad dubravom s gora
Mjesec diže crvenijeh traka.
Vjetrić leti, šušti, niše cvieće,
Ruže, sladko šapćuć im, oblieće,
Koje momu na prozoru cvatu:
Oj! vjetrici, dalje ded igrajte
I sad puni miris-dahom ajte
S pjesmom k momu i s pozdravom zlatu!

POUKA.

Petar Svačić, posljednji kralj hrvatski.

(1091—1101.)

Izmedju dvanaest plemena, štono su Kolomana za hrvatskoga kralja izabrala, za cielo je pleme Svačića najmoćnije i najotmenije bilo. Ali još za dobe narodnih vladara bijaše ono toli silno, da je hrvatskoj državi dva kralja dalo.

Od onoga vremena, kada se Krešimir Veliki kraljem Dalmacije prozvao te tim latinski sviet od hrvatske države emancipirao, nastade nezadovoljstvo u hrvatskom plemstvu, bojećem se, da će se kraljevi hrvatski s latinskim življem posvema sljubiti. Krepka ruka Krešimirova znala je medjutim to nezadovoljstvo smiriti. Čim je pako Krešimir umro, podigne se hrvatsko plemstvo, a na čelu mu pleme Svačića. Buduć da Krešimir nije imao mužkoga poroda, zabaci plemstvo prava sinovca mu Stjepana na hrvatski priestol, te odluči, da svoje izborno pravo vrši, te iz svoje sredine novoga si kralja izabere.

Izbor pade na pleme Svačića, te bude Slaviša kraljem proglašen. Tako postadoše Svačići suparnici posljednjemu Držislaviću Stjepanu.

Drugi hrvatski kralj od toga plemena jest Petar. Bijaše sin Rusina, brata kralju Slaviši. Još za vladanja svoga strica bijaše on hrvatskim banom, te podupiraše njega proti sjedinjenoj stranci prijatelja latinsko-ugarskih. Kada je pako Slaviša krunu izgubio, ter protivnik mu Dimitar Svinimir priestol zasjeo, htjede ovaj protivnu stranku umiriti zadržav Petra Svačića za svoga bana.

Petar Svačić predstavlja nam pravu hrvatsku stranku, težeću, da se stara hrvatska samostalnost uzdrži. Kako se je s ugarskim nametnikom, Dimitrom Svinimirom slagao, neznamo. Ali kada je Svinimir umro, tada istom nastade pravi metež u hrvatskoj zemlji. Jedna stranka nastojaše, da Stjepana II. na priestolu uzdrži; udova Svinimirova, Liepa-Jelina, uteče se svomu bratu Ladislavu, ugarskomu kralju pod okrilje, dočim je narodna stranka pod Petrom Svačićem pregnula, da njemu do krune pomogne.

Kralj Ladislav misleći, da je on zakoniti nasljednik Svinimirov, ter da mu pravo na hrvatski priestol pripada, zakorači u Hrvatsku, nu provala Kumana u Ugarsku te odpor naroda hrvatskoga pod Petrom banom preprieče ga na daljem osvajanju. Osim toga borio se je Petar proti Stjepanu II. Težkom mukom uzdržao se je ovaj dvie godine na priestolu, posudjujuć novac od samostanâ, da si privrženike miti. Ali 1091. umre Stjepan, te cieli hrvatski narod prizna sada Petra Svačića za svoga zakonitoga kralja.

Petar prenese svoju stolicu u grad Knin, u današnjoj Dalmaciji, da tako bliže Ugrom bude. Svom silom nastojaše, da Ladislavova sinovca Alma, koj se je u njekom dielu Hrvatske ugniezdio bio, protjera. To mu napokon i podje za rukom.

Skoro medjutim dodje po krvatsku samostalnost odsudni čas. U Ugarskoj zavlada Koloman, sin Ladislavu, čovjek hrabar i poduzetan. Mnogo mu bijaše stalo da Hrvatsku zadobije; gorljiva želja već prvih Ar-

Digitized by Google

padovaca bijaše, da se hrvatkoga primorja dočepaju.

Boj se začeo. Svaki kus Hrvatske zemlje trebalo je oružjem uzeti; težkom mukom dodje ugarska vojska do Gvozdanske gore. Tu se imala odlučna bitka biti. Krvavo se kreševo zametnulo. Na čelu hrvatske vojske bijaše sam kralj Petar. Dugo se hrabro borio, dok ga smrt od dušmanske ruke krune i života neliši. Na vječnu uspomenu njegova junačtva prozva narod onu goru „Petrovom gorom“.

Petar nam se prikazuje kakono posljednja iskra tinjajuće vatre, kakono posljednji dah umirućeg čeda. Kratka njegova vlada, izprepletena krvavom borbom i vječnim nemirom, uzrokom je, što se Petar dosele medju krvatske kralje ubrajao nije.

Tako pade posljednji kralj hrvatske krvi. Čuvši Koloman o smrti kralja Petra, podje sam glavom do Hrvatske, ali ga na Dravi dočeka druga hrvatska vojska. Da neteče više krvi, priznade ga 12 plemena za hrvatskoga kralja. Pleme Svačića zastupaše tom sgodom knez Juraj.

V. Klaić.

O palčiću.

Napisao Pajo Krempler.

Palčić, palček, carić ili krvavi zalogaj, kako ga gdje zovu, najmanja je naša ptičica, te jedna izmedju naših najživahnijih pjevačica. Neima ptice, koja bi bila u mladosti mojoj tako me zanimala, kako upravo naš palček, kako sam ga od mojih Zagrebčana nazivati čuo, jer ni on, kao ni duh mladića nikad nemiruje, već se svakamo, u svaku stvar, u svaki predmet zadieva, svakamo svoj pogled baca, sve vidi, sve ga zanima i sve i najneznatnije stvari izpituje. Palčić ili palček dobio je svoje ime od svoje malenkosti, jer se doista čovjeku čini, da je jedva palac velik, prem i do tri palca dug biva. Kao što su pako takodjer maleni ljudi veoma vjetrogonjasti, tako je i naš palčić velik vjetrogonja. Opaziš li ga iznenada gdje po zemlji skakuće, nećeš reći, ptica je! Miš je brz, miš prebrza iz jednog kuta u drugi strielomice, da ni neznaš pravo, vidio li si stvor pred sobom živući, ili samo prikazu; tako i naš palčić prebrza ti pred okom da se u prvi mah ni iznaći neznaš, vidio li si zviere pred sobom ili ne, pa i kakovo, dali krilato ili ne. Na zemlji svatko će u palčiću prije nazrieti miša, nego li pticu.

Neima dražestnijega bića od palčića. On pritisne prsi svoje prema zemlji, podigne rep u vis, te skakuće iz grma u grm, od grančice do grančice, iz škulje u pukotinu, okreće se sad na ovu, sad na onu stranu, prebrza sve šikarje, trnje, grmje i suho svržje i granje izvanrednom brzinom i vještinom tako, da ga u tom nijedna naša druga ptica nadkriliti nemože. Najnavadnije okretanje i gibanje mu je skakutanje; leti samo u velikoj stisci i sili, jer prem je u skakanju preokretan, ipak dosta teško leti. To on i vrlo dobro zna, te zato se ni neupušta u litanje preko velikih ravnica, već se, kao sliepac plota, najvoli grmja držati, i prije ćeš ga u mišju škulju utjerati, neg da svoju snagu u daleku letu kuša. Leti pako u tom slučaju vrlo nizko, razi zemlje u kratkih poluokruzih zmijastom crtom. Naumann tvrdi, da ga čovjek bježeć u ravnici lahko uhvatiti može, nesakrije li se prije u kakovu škulju.

Opazi li palčić nešto izvanredna, te ga ovo podraži, eto ga već, kako na to vreba i vrebajuć rep svoj u vis diže, i za čas već je ondje, da stvar dobro izpita i razvidi. Prem je palčić tako brz i lukav, ipak je i vrlo plah. Svake se najmanje stvari, svakog iznenadnog šuma u prvi mah preplaši; al za čas opet se primiri, i opet svoje potanko izpitivanje nastavlja, dok ga u prvi bližnji trenutak opet koj neznatan šum neiznenadi i u strah i bieg nenatjera. I tako biva neprestance. — Palčić je radi svoje velike tobožnje opreznosti vrlo od drugih ptica pažen jer njegov opominjajući glasak „crk, crk, crk, crk,“ druge ptice vrlo dobro poznaju i razumiju.

Pjevanje palčića vrlo je ugodno i krasno, te, osim kad se mitari, uviek veselo pjeva. Šećeš li se u vrieme, kad snieg svu prirodu pokriva i silna cića svoj naravi život oduzme, kroz šumicu, grmljem prepletenu, neriedko iznenadi te glasno tanko pjevanje. Obazriješ li se da vidiš, kakov te to prijatelj tako milo u tolikom sveobćem mrtvilu pozdravlja, neopaziš u prvi mah ništa živa oko sebe, dok, imaš li dobro oko, gdjegod sa strane u šikari i trnju nespetiš maloga, ljubeznoga — palčića! „U zimskih mjesecih, veli sam Brehm, od izvanredna je dojma pjevanje palčića na čustvo čovjeka. Sva je narav tiha i mrtva, drveće bez lišća, zemlja u snieg i led zakopana, sve ostale ptice nujno i snuždeno šute, samo on, najmanji izmedju ptica, veselo i pun nade uviek jednu pjesmu: „Proljeće nastat će“ — pjeva. Pak i svakomu, koj ga sluša i nehotice takove takodjer misli dolaze, ma i on i najkukavniji filistar bio, koj nikako dopustit neće, da onaj takodjer sasvim pravo ima, koj narav pjesničkim uzhitom promatra. Komu se u zimi kad pjesmu palčeka sluša, grudi otajstveno nenadižu, netreba u obće o čustvu ni besjediti; takov čovjek čuvstva nejma, te nije ino, van turoban, sjetan i neveseo čovjek!“

Palčića ostavlja riedko kada vesela ćut. Uviek tako prpošno i drzko naokolo skače, kao da u svem obiluje, pak i zimi, ako upravo odviše bura nehuji ili ako sunčani traci bar kadkada kroz oblake prodru. I onda ta-

Digitized by Google

kodjer, kad naše najvjernije nam ptice vrebci, nezadovoljne ljutom zimom, perje nakostruše i njihov nam žalostan oblik nezadovoljnost i skrajnu neugodnost odaje, naš maleni palčić ipak je radostan, te si pjeva pjesmu kao u mladu proljeću.

Palčić u obće rdjasto je smedj sa tamnimi popriečnimi prutci. Ženka nešto je bljedja. Kljun mu je šilu podoban, malko pognut i gotovo dug kolik glava; rep i krila su kratka i zaokružena; rep nije krilima pokrit. — Palčića ima od sjeverne Rusije sve do najjužnijega rta Evrope. Ima ga još u zapadnosjevernoj Africi i maloj Aziji. U Indiji ga zastupaju druge razne vrsti. U nas ga ima svagdje dosta, te ne riedko i u gradove dolazi, a na selih i kuće posjećiva, da muhe lovi.

Palčić se hrani svakojakimi kukci, pauci, muhami, pod jesen takodjer svakojakimi bobuljami; zato spada medju koristne ptice. Olaffsen tvrdi, da palčić u Islandiji ljudem u dimnjake dolazi i ondje im veliku štetu čini na mesu, što ga ondje imaju. Nevelim, da palčić u dimnjake dolazio nebi, al mi se čini, da onamo više radi muha, kukaca i crva dolazi, a da rad toga o velikoj šteti, što bi ju palčić počiniti mogao, ni govora biti nemože. Palčić sploh velik je neprijatelj muham i drugim kukcem, te svuda kroz sve škulje prolazi i nadje li gdje na kući rupu, nezaboravi je tako brzo, već kroz nju uviek u kuću i tavan ulazi i ondje se sa spavajućimi muhami hrani. Palčić si svagdje hrane lasno nadje, zato mu ni zima vrlo neškodi.

Malo koja naša ptica tako si liepo i umjetno gniezda gradi, kao palčić. Gniezda su im okrugla, i imaju sa strane krasan otvor. Načinjena su od mašine, koju palčić neobičnom vještinom sabiti i saliepiti umije. Ima na godinu dva put mlade, u travnju i u srpnju, i to svaki put po šest do osam. Palčić nepravi si poput ostalih ptica samo jedno gniezdo, već više ih tako, da se čini, da ih on gradi više iz zabave, neg iz potreboće, pak i zato, jer i stari najvole u gniezdu spavati. Prije neg si palčić ženku nadje, veli Boenigk, koj ih je dulje vremena motrio, načini si jur četiri malo ne sasvim gotova gnjezdašca. Napokon si je našao ženku, al nadošle neprilike prisiliše mladoženje, da si još tri gniezda načine, a to razjari i preplaši ženku tako, da se je činilo, kano da si ona drugoga muža traži. Suprug se više tjedana muči i trudi oko nje, nebi li ju opet za se predobiti mogao, pak u to vrieme još joj dva gniezda sagradi. — Palčići negrade si gniezda poput inih ptica na stanovitih samo mjestih, već ih je naći u kolibah ugljenarah i pod krovih, na vršcih drveća i na zemlji, u pećinah i u zidovih, na drvju i u grmju itd. Frinthammer pripovieda o palčićih, koji su si neprestano i uzastopce svake godine svoja gniezda u kolibi nekih ugljenarâ gradili, negledeć ni najmanje na to, da li je ta koliba i ljetos stajala na istom mjestu, gdje i lani, ili na drugom. I ugljenari su je poznali, te je za svoje ukućane smatrali.

Rekoh, da si palčići po više gniezda prave i to zato, da u njih prenoćiti uzmognu. U takovih gniezdih nespavaju samo pojedini palčići, već i ciela često obitelj. Nu oni za noćni stan neupotriebljivaju samo svoja gniezda, već i tudja zapuštena. Tako pripovieda Pässler, da je neki seljak pošao neke zimske večeri u hliev, da ondje u lastavičjem gniezdu uhvati vrebca, koj je znao danju često unj ulaziti. Turne ruku u gniezdo, i eto čuda! mjesto jednoga vrebca, izvadi punu šaku malenih ptica, u kojih on pet palčića spozna, koji su se ovim zapuštenim gniezdom u najvećoj slozi poslužili kao zimskim noćnim stanom. Takovi slučaji nisu vrlo riedki. Jednom doletio i u moju sobu palčić da razvidi, nebili koju muhu gdjegod našao, i ja sam ga upravo hvatao, kad mi nadodje zvonar, pomogne mi ga uhvatiti te mi iz pripovieda, kako je i on u kravjem hlievu prije nekoliko godina u nekoj rupi više ih spavajućih našao, al u nje nedirao, već ih ondje kroz cielu zimu pustio u miru. Kamo sreće, da se i mnogi tobož izobraženiji u tog seljaka ugledali i netamanili uboge ptičice jatomice samo za to, da se zabavljaju, ili da si malim kusom jezik oslade!

Kao nit slavulja, tako nije nit palčića težko uhvatiti, al će mnogi prije poginuti, dok se jedan u zatvoru živ uzdrži. U krletci zabavlja si vrlo gospodara, samo se mora u njoj na prikladnu mjestu mala tamna kolibica načiniti, kamo može palčić, kad mu se pričini, da mu pogibelj prieti, pobjeći. Tu će na vrata često povirkivati, sad van skočiti i u isti trenutak bez najmanjeg šuma opet se sakriti, i cio bogi dan okolo skakati. U krletci pjeva često počam od prvih zimskih dana do pod kraj ljeta.

Digitized by Google

LISTAK.

Hrvatske i slovenske knjige iz 16. vieka u Regensburgu. Primus Trubar bijaše jedan od najrevnijih kranjskih reformatora, koji su radili oko toga, da razšire protestantstvo po jugu slavenskom, te je on i za to radio oko prevadjanja biblije i spisa refomatorskih na slovenski jezik i oko štampanja takovih prievoda. Rodio se g. 1508. nedaleko Ljubljane; g. 1531. postavši ovdje kanonikom, morade poslje sbog svoje revnosti za novi nauk ostaviti svoju domovinu i pobjeći u Njemačku. Tu oko g. 1550. pokuša on vendski t. j. slovenski jezik pisati latinicom i švabahom, sastavi katekizam i abecedu, što dade potajno u Tubingenu iste godine štampati. S njim se tad složi prijašnji biskup koparski (u Istriji) Vergerio, da izdadu slavensku bibliju, te se god. 1555. štampaše u Tubingenu Trubarov slovenski prievod evangjelija Matijina. Odtad se ovdje sve to više razvijaše štampa slavenskih knjiga pismeni latinskimi, cirilskimi i glagolskimi. Vergerijevo nastojanje podupiraše najme sam virtenberžki vojvoda Krištov, osobito pak koruški plemić Janez Ungnad, koji je, takodjer prionuv uz protestantstvo, ostavio domovinu i naselio se u Urachu u Wirtenberžkoj. I Trubar se malone sveudilj u toj zemlji nalazio do svoje smrti (1586), baveći se, kao župnik zasebice u trijuh mjestih, izdavanjem slovenskih knjiga. Velika štamparna tubinžka trebaše mnogo pomagača za tolika izdavanja slovenskih, zatim i hrvatskih knjiga cirilicom i latinicom; za to i dolazaše sve to više ljudi iz juga slavenskoga, vještih knjizi, u Tubingen i Urach. Najznamenitiji su izmedju njih Stjepan Istranin, nazvan Konzul, i Antun Dalmatin. Onaj, izprva katolički pop, pristavši uz protestantstvo, dodje u Njemačku, a Ungnad posla ga g. 1560. u Norinberg, da ovdje napraviti dade glagolska pismena. Već prije bijaše Stjepan preveo bibliju na hrvatski jezik glagolskim pismom, a tad do g. 1566. radio je za slavensku štamparnu tubinžku. Pošto bi g. 1567. ovamo i Antun Dalmatin, takodjer pop, iz Ljubljane pozvan, uredi se i cirilska štampa, za koju pripravljaše hrvat. prevode najviše sam Antun. Poslje Ungnadove smrti ode on sa Stjepanom Istraninom u Regensburg i tu izdadoše g. 1568. latinicom svoju glasovitu postilju t. j. pobožnu svetog pisma se tičuću nedjeljnu čitanku, kako ih protestanti rabe. Jedini eksemplar te knjige nalazi se još sad u regensburžkoj okružnoj knjižnici. Knjiga ima dva diela, zajedno svezana. Prvomu je naslov: Parvi diel postile Evangeliov, koi se vsaku nedilu po običaju očito u crikvi čtu, začamši od adventa ili prišašća do vazma, po gospodinu Ivanu Brenciu tumačeni i prodikani, potle u harvacki jazik iz latinskoga verno obraćeni i stumačeni po Antonu Dalmatinu, i Stipanu Istrianinu..... V Ratisponi poli Ivana Purgara štampana u godišću MDLXVIII. Na drugom listu počimlje njemačka posveta plemiću Weisspriachu, vlastelinu Eisenstadta. Još danas stanuju oko toga mjesta Hrvati, koji su se tada, kako nam posveta kaže, iz domovine svoje pred Turčinom ovamo utekli i na Weisspriachovih imanjih naselili. Čini se, da je ta postilja baš bila namienjena tomu, da za protestantstvo osvoji naseljenike hrvatske, došavše iz „papinstvu“, kako se veli u posveti. Još je u tom djelu zanimljiv popis knjiga, koje su već štampane latinicom, cirilicom i glagolicom, i to su: novi testamenat, augsburžka vjeroizpoviest uz njezinu obranu, Luterov katekizam, virtemberžki crkveni sustav itd. Osim toga unika nalaze se u regensburžkoj knjižnici još tri slavenske knjige, štampane u Tubingenu 1562. dvie glagolicom a jedna cirilicom, i to prievod Melanchtonovih loci communes: njegovo glagolsko izdanje bijaše u 1000 iztisaka, trudom Antuna Dalmatina i Stipana Istranina. Izdanje cirilicom imade predgovor Trubarov i zatim hrvatski predgovor rečene dvojice. Treća je knjiga izdanje glagolsko vjeroizpoviesti augsburžke; početak naslovu jest: artikuli ili deli prave stare krstianske vere itd. Tu je predgovor njemački, upravljen na vojvode saske, a podpisan Truberom, A. Dalmatinom i S. Istraninom, zatim i hrvatski predgovor; na koncu djela ima kazalo pod naslovom ukaz. Na zadnjem listu imadu u drvorezih portraiti Antuna Dalmatina i Stjepana Istranina; obojica su u tadanjem odielu evangeličkih popovâ, bradatih lica; lice prvoga je ozbiljnije, a drugoga blaže i udobnije. Sva četiri spomenuta djela umjetno su vezana, u ozlate su utisnuti krasni ornamenti, u koricah, takodjer ukrašenih, vješto su izvedene slike Trubara, i ostale dvojice protestantskih naših književnika. —

— Matica dalmatinska izdala je: narodni koledar za g. 1873. Ciena mu je 50 nč. a sadržaj kao obično obilan. Uz imenik svihkolikih oblasti ima u njem podulja zemljopisno-povjestnička crta o slavenskom jugu od K. Ljubića; zatim poučnik za seljaka, u kom se tumače prirodni pojavi, te se tim putem nastoji razpršiti praznovjerje i predsude; a napokon ima u njem prekrasna historička pripoviedka iz XV. vieka, „Skoči djevojka,“ koja je od matice nagradjena. Koledar preporuča se svakomu najsrdačnije; ima u njem pouke i zabave za seljaka i za književnika.

— Troškom i nastojanjem matice dalmatinske izašao je: „tumač talijansko-hrvatski za činovnike“. Tim što se u Dalmaciji uvodi hrvatski jezik u urede, nastaje prieka potreba, da se takovim tumačem olakša posao onim činovnikom, koji nisu podpunoma vješti hrvatskomu jeziku. Tumač sastavio je g. Šimonić, a izpravljali su ga vještaci našemu jeziku Vranković, Ljubić i Danilo. Knjiga sadržaje po prilici 2400 rieči, te se može preporučiti i našim pravnikom, da mnogu nesgrapnu skovanu novotariju izmiene zdravim narodnim izrazom. Ciena 40 nč.

— U Djakovu će od početka 1873. g. izlaziti crkveni list pod naslovom „Glasnik biskupije djakovačko-sriemske“, koji će osim razglašivanja i

Digitized by Google

tumačenja crkvenih naredba i okružnica ordinarijata u Djakovu donositi: praktične razprave o bogoslovnih predmetih u obće, razglabanje crkvenih dnevnih pitanja, casus conscientiae, izvadke iz domaće crkvene poviesti, kratke ocjene valjanih knjiga, predloge svećenstva, dopise, a i razpravljati će liturgička pitanja. Izlaziti će u obliku „Katoličkoga lista“ dva puta na mjesec; ciena mu je na godinu 3 for. 50 nov., a na pol god. 1 for 75 n. Uredjuje ga Dr. Liebald-Ljuboević.

— Od nove godine izlaziti će slovenski list „Zora“ sa prilogom „Viestnikom“ u Mariboru. Zora ostaje beletrističan list kao i dosele, a Viestnik će kao mjesečni prilog izlaziti uz svaki drugi list Zore. Glavni nadzor nad oba lista ima g. Davorin Trstenjak. Ciena je obim listom zajedno (a svaki na pose niti se nedaje) kao i dosada „Zori“: 4 for. a za narodne učitelje i djake 2 for. 50 nov. Predplata se šalje: odpravničtvu „Zore“, Narodna tiskarna u Mariboru.

— U Dubrovniku izišla je u štamparni Dragutina Prettnera „Marta Posadnica ili pad velikog Novgoroda“ tragedija u pet razdiela od Matije Bana. Mi ćemo o tom djelu obširnije govoriti, za sada žalimo samo da u njem ima sila pravopisnih pogriešaka.

— Časopis mlade stranke slovenske „Slovenski Narod“, koj je do sad tri put na tjedan izlazio, počet će od nove godine izlaziti kao dnevnik. U listku donosi izvorni roman iz slovenske poviesti: „Ivan Erazmo Tatenbach“ iz doba XVII. vieka. Ova pripoviedka spletena je sa dogodjaji posljednjih Zrinjskih i Frankopana, pa će s toga i naše obćinstvo vanredno zanimati.

Novosadsko pozorište. Redovite predstave zimske sezone na narodnom srbskom pozorištu u Novom Sadu počeše dne 12. prosinca (p. st.) Prikazana bje lakrdija „Ni brigeša“ preradjena po talijanskom od K. Trifkovića. Dne 13. pros. prikazivahu prvi put na tom pozorištu supruzi Sajević, bivši članovi zagr. pozorišta, u Šillerovoj tragediji „Maria Štuart“. — Dne 3. prosinca bila je prviput prikazana na biogradskom pozorištu Banova tragedija „Vukašin“

— Moretovu španjolsku veselu igru „Dona Diana“, koja je sa izvrstna prevoda g. Ivana Zahara i našemu obćinstvu poznata, preveo je na srpski g. Milorad Šapčanin. Ovih se dana komad davao u Novom Sadu pak su u njem gostovali g. Sajević i gja. Sajevićka.

Kapiton Ivanović Nevostrujev, dopisujući član naše jugoslavenske akademije, profesor na moskovskoj duhovnoj seminariji, član carsko ruske akademije itd, prestavi se u Moskvi dne 30. nov (12. pros. 1872.) U njem gubi slovenska paleografija i arkeologija jednoga od najvrstnijih i najneumornijih svojih radnika; a kako je on, i kano Rus, odan bio našoj hrvatskoj književnosti, potvrdjuje njegova razprava tiskana u XXI knjizi „Rada“ i stari spomenik priobćen u ovoj knjizi i u knj. IV „Starina“.

Gašpar Glavanić, župnik u Orištanu u šopronskoj županiji a jurskoj biskupiji umro je 18. prošloga mjeseca. Malone jedini zatočnik hrvatstva u onoj krajini, revni i umni spisatelj i pjesnik naroda svoga, svjetovaše pravopis „ilirski“ a predavanje jezika po pravilih jugoslavenskih; ali svećenstvo i učitelji a naravno i narod nepristaše uz tužna Gaspara — a on morade šutiti. — Prošle godine odbio je ponudu jurskoga biskupa, da u jeziku naroda školske knjige piše, kako to odredi „corona“ (skupština) hrvatskih svećenika. „Jačke“ se njegove svuda po narodu pjevaju.. nu nezna se, da ih je on spisao. —

(M. Meršić, bogoslov.)

Srbsko učeno družtvo u Beogradu izdade novu knjigu svojega organa: Glasnik knj. XXXV (str. 323), kojoj je sadržaj sliedeći: obšti list patrijaršije pećske od N. S. Milojevića — o slobodnoj volji od A. Vasiljevića — srbska izprava iz XIV vieka od dra S. Šafařika — car Uroš i kralj Vukašin od Č. Mijatovića — bolovanje i umiranje srbske stajaće vojske od Vl. Jakšića — bibliografija srbske i hrvatske književnosti za god. 1871 od St. Novakovića — radnja srbskog učenog društva.

— Posielo, novo ustrojeno družtvo zabavno, izvelo je svoju osnovu o sjedinjenju svih zabavnih družtva u Zagrebu. Izaslani u to ime odbori složili su se o načinu sdruženja. U sjedinjenom družtvu Kazina, Dvorane i Posiela vladat će tečajem godine 1873. provizorij. Provizorni odbor sastojat će od strane svakoga družtva od 7 lica, dakle ukupno od 21. Tek g. 1874. zaključiti će skupština definitivno uredjenje družtva. Prinos biti će za samoglavce 12 fr. i 1 fr. upisnine, a za obitelji 18 for. i 2 for. upisnine. Tko nebi hotio biti članom sdruženih družtva, ima to najkašnje do konca siečnja prijaviti odboru. Dvorana i Posielo k ovoj su osnovi podpuno pristupili i već izabrali na njih odpadajući broj odbornika, a Kasino obdržavati će tek ovih dana svoju glavnu skupštinu, pak se je nadati, da se neće ni tu naći protivnika toli potrebitomu i koristnomu sjedinjenju.

— *Slika P. Zrinskoga.* Kako „pučki prijatelj“ javlja, u Senju su našli pravu sliku grofa Petra Zrinskoga, hrvatskoga bana, koji je poginuo u bečkom Novom mjestu 1671. godine.

— Kopernikovo slavno djelo: „de revolutionibus orbium coelestium“ čudnovatim se je slučajem u svom izvorniku sačuvalo, te je prvobitni rukopis proslavljenoga astronoma nedavno u knjižnici grofa Nostica nadjen. Kad se je ova knjižnica prije više godina procjenjivala, naznačili su „strukovnjaci“ vriednost rukopisa na 30 novčića.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 3. U Zagrebu dne 18. siečnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Smrtno zvonce. — Krajiški Horacijevac. — Vragolanke. — Čudnovata povlest. — Otaičanka. **Pouka:** Prodani kraljević. — **Književnost i umjetnost:** Marta posadnica ili pâd velikog Novgoroda. — **Listak.**

SMRTNO ZVONCE.

Spjevao August Šenoa.

U Remete u slavne,
Gdje božja mati sjedi,
Za dobe davne, davne,
Redovnik dodje bliedi.
„Iz zemlje obećane
Prevalih, reče, put,
Da grieh si skinem ljut,
Kim mlade težčah dane;
Vaj, nevjera sam bio!
U težku zlu se nadjoh —
A nakon amo zadjoh,
Obašav sviet vam cio
To zvonce na dar donih,
Zô nevjerniku glas:
Kad od sebe mu zvoni,
Tad zadnji kuca čas.“
I braći zvonce dao,
Pa onda mrtav pao.

* * *

U Remete u davne,
Gdje božja sjedi mati,
Sa kule staroslavne
Sve klikćuć idu svati,
Mladoženja prednjači,
Konjica hrla tjera,
Konjicu rebra kvači.
Ej što je njemu vjera!
U mlinu imo dragu,
A ta sad plače, plače.
„Oj plači, cvili k vragu!“
Ko mahnit mladić skače:
„Sad ljuba mi je druga,
I ljepša neg što ti!“
Bjesomučan se ruga:
„Baš gospodska je kći.“
Kad svati pod noć kući,
Sva gora gromom ječi
Od grla pjevajućih.
Al čuj! Što ono zveči?
Dà, kroz noć zaplakalo
S daleka zvonce malo.
„Oj neka bije, bije,
Oj neka ludo zvoni!“
Mladoženja se smije,
Konjica napried goni;
Al kada dodje do kraj mlina,
Nad gorom bljesnu mjesečina:
Na kolu visi blieda, mrtva,
Iznevjerena prva žrtva.
Ko biesan klisnu
Mladiću hat,
I mladić vrisnu,
I skrha vrat.

* * *

U Remete, u tihi stan,
Gdje božja mati sveta,
Na svečani ti vrvi dan
Još i sad sila svieta.
A zvonce? Stoji još i sada.
Nu zvoni l' i sad, reci, kada?
Ne. Niemo visi tudi.
Od nevjere je ljudî
Utrudilo se veće, —
I više zvonit neće.

Digitized by Google

KRAJIŠKI HORACIJEVAC.

Pripovieda I. T.

(Dalje.)

VIII.

Kad je već Mirka za putem, neću našim dragim čitalicam zadavati brige za njom, već ću u kratko kazati, da je srećno u Beč prispjela, da je tamo kneginja ***ska svoju kočiju po nju poslala, pa da je nakon i na kneževsko imanje u Galiciji, novim svietom u neku ruku obatrivena i zdrava stigla te preliepo dočekana bila.

Neće joj zlo biti. Oprostimo se s njom za neko vrieme, neka svojoj visokoj gospodji ulazi u volju, neka joj pripovieda, kako se u krajini životari i gospodski žive, kako se ondje zapovieda i sluša, kuka i pjeva, ljubi i mrzi, kakve su gore i ljudi, kakvi li su bieli dvorovi zemljotresa slunjske pukovnije?

Mi ajdemo na Veljun, našemu prijatelju u pohode, gdje taj poštenjak zapovieda i sluša, svoj posao radi i tudjemu poslu pomoć namiče, gdje se za svašto brine, samo se ne brine za se.

Naša gospoda, koja upravljaju zemljom, znadu, što će to reći: zapodievati ili zapodjenuti kakvu dobru stvar, oni vam to zovu službenim jezikom inicijativom. Do toga je zapodjevka pri upravi vrlo mnogo stalo. Tko nezna iz svoje glave zapodjenuti kakova upravna posla, tko za svašto čeka višu zapovied, onaj je upravnik slabe ruke. Takovih ima najviše, a riedko su nikli, koji predvidjaju, što će trebati; koji misle, što bi dobro bilo uploške ili za ovaj ili onaj slučaj; koji sami zapodievaju svakojake poslove, koristne podhvate, prikladniju uredbu službe, dapače i poboljšicu pojedinca. Takovi naprednjaci naidju često na svakojake potežkoće, na nemar, zazor i zavist, na malu hvalu, godine i godine muče se, svetomu smjeru žrtvuju isto zdravlje, a malo se kad nadje poglavar, koji se za njih brine ili koji samo sbog stvarnoga napredka nastoji, da se takovi naprednjaci dokopaju većega gospodstva i mogućstva.

I naš prijatelj bijaše takov zapodjevač svakoga napredka.

Iz same Blagajske satnije bijaše onda od pet tisuća duša sedamnaest stotina bjegunaca u Turskoj. Najviše ih je bilo pokraj medje oko Bišća, Ostrožca, Cazina, Šturlića, Kladuše, Pozvizda i Bužima', da budu svojštini na blizu. Samo oni, koji nikoga svoga do li zlotvora zadrugara neimadjahu, prebrodiše Unu i razsuše se tja do Banjeluke po svoj zemlji, hraneći se kao težaci, pastieri ili sluge turskih aga i imućnih kršćana. Gdjekoji bjegunci prevedoše i svoju čeljad na onaj kraj, a ostaviše roditeljem ili braći zadrugarsku imovinu.

Povod biegu bijaše najviše zabranjen priestup medje, kriomčarenje, ili kakva tatbina, a gdjekad i ubitstvo. Preko vrha dodijavahu krajišnikom tadašnji kontumaci: jesi li ćio prieći preko medje samo za jedan sat, trebao ti je pismeni dozvolak kordunskoga zapovjednika, morao si se na raštelu javiti i na povratku, kako kad, bezposlen odsjediti nekoliko dana, da te obezkuže. A bilo je gdjekad prešna posla, vazda liepe zasluge na onom kraju, bilo je najpače soli i svakojaka blaga u bezcjenje, a plaćala se je velika carina. Mogao si desetak dvadeset puti nevidjen prieći i vratit se, pa i blago pregnati. A jedanaesti ili dvadeset i prvi put eto u zasjedi straže, pak kad hoćeš da preždeneš, zagrmi iz grma iznebušce: Stani!

U takvu slučaju nije bilo druge, već da se predaješ dobro znajući, da ćeš nekoliko godina u Varadinu odsjediti; ili da ostaviš blago, pak da bjegaš. Ako te straža nije prepoznala, te neima drugog svjedočanstva, možeš se drugom dolinom preo medje vratiti i samo štetu prežaliti. Ako li te je straža prepoznala, a nećeš u Varadin, onda valja ostati u Turskoj i samo kradimice dolaziti kući, da obidješ svojad.

Ti bjegunci u velike dodijavahu oblastim, u nevolju mećahu svoje zadruge a gdjekoji pošav u hajduke zadavahu strah cielim kotarom, zadavahu strah svomu nesrećnomu zavičaju.

Naš je dakle prijatelj imao mnogo razloga mozgati i pokušati, nebi li mogao toj nevolji doskočiti. Govorio je s gospodom, sa svojimi uzdanci po selih, s rodbinom bjegunaca, govorio je s istimi bjegunci ročiv se s njimi po zastrancih, pak je sve misli smislio na jednu, da su tadašnji kontumacni propisi bili prestrogi, bud se u prkos strogosti sto i sto puti svaki dan, svaku noć prekršivahu, bud isti bjegunci bar svake nedjelje svojim kućam dolažahu, te nitko živ nevjerovaše, da se ljudska kuga može na ovaj kraj prenieti, koje na onom kraju nikada ni bilo nije.

Uze dakle pisati pukovniku dugo pismo, razlažuć mu, koliko stradaju bjegunci i bjegunačke kuće; koliko ljudi sve junačnije srću u pogibelj po onoj mudroj Horacievoj: Audax omnia perpeti gens humana ruit per vetitum nefas; kolika je nevolja oblastim, koje bi imale te bjegunce pohvatati; koliko se tiem uploške poštenje naroda zatire; a bud se nije nadati, da će se kontumacni propisi skoro ublažiti: to predloži pukovniku, nebi li dokon bio, svoje pravo pomilovanja obilatijom mjerom vršiti i nebi li ga ovlastio zadavati vjeru bjeguncem, da neće doći na ro-

Digitized by Google

biju, ako niesu kakva drugog zločina počinili i ako se sami predadu, a on da će sve spisove tako urediti i razlozi podkriepiti, kako će pukovniku lako biti odgovarati pred bogom i svietom, ako gdjekomu bjeguncu kazan ublaži a gdjekoga posve pomiluje.

Blagojević dobiv to razborito pismo nepočasi časa, već prizva namah k sebi prvoga sudca, a ovaj pristade uza savjet našega prijatelja, samo mišljaše, da se neće mnogo bjegunaca vratiti, sudeći, da su to same tatine i dangubnici. Pukovik napisa onaj isti dan odgovor našemu prijatelju i posla ga po onom istom listonoši na Veljun, koji je prijateljevo pismo donio. Ovlasti ga, da može ublažaj kazni svakomu obećati uz one pogodbe, koje je zapodjevač te nagodbe predložio.

Ajdemo za našim prijateljem u goru na ročište.

Krasno je jutro, šuma je istom listala, slavulj u grmlju miloglasnu pjesmicu slaže, kosovica žviždu̇če, suri se jastrieb mučke po visokoj vedrini krili, a sitna ševa nemareći za visokog neprijatelja titra pod njim i prebire pjesmicu u zraku nedaleko od zemlje u hvalu višnjega gospoda.

Na kladi u gustoj šumi sjedi krajišnik bjegunac. Na glavi mu crljena kapa, crljenom kabanicom prikrilio gujsko gniezdo, nož i dvie male, u ruku mu diljka, spuštio ju na oba koljena. Al eto našega prijatelja na gradjansku odjevena, šeširić mu na glavi, palica u ruci, neima sablje, neima samokresa, a veselo ide, te si tiho neku pjesmicu iz djačkoga doba pjevuca, pjevuca goloruk prema oružanu bjeguncu veselim srcem poput vesele ševe na pogledu zlorada jastrieba.

— Stante! — Kliknu bjegunac s klade, kad se naš prijatelj ukaza na čistini, odkle nije bilo dvadesetak koračaja do bjegunčeva sjedala. — Ako imate kakvo oružje uza se, položite ga tuj na čistini. —

— Ta vidiš, da sam goloruk! — Odvrati naš prijatelj i podje napried.

— Je li vjera? — Zapita još jednom bjegunac.

— Jest vjera! — Odvrati naš pregalac i pristupi bjeguncu na dohvat, te neokolišeć ni malo pozva ga, neka sve na dlaku pripovieda, kako je do toga došlo, da je morao bjegati. — Kazuj po duši; — reče naš prijatelj — sâm ćeš si biti kriv, ako te sudci zateku u laži, onda ti ja nepomogoh. —

I bjegunac izpripovidje neznatni dogadjaj svoga priestupa medje, te kako je od onda stradao i s oni kraj medje hranio ženu i diete.

— Ja ti vjeru zadajem, da nećeš na šanac, ako se sâm predaš, — uvjeri ga naš prijatelj — samo i ti meni moraš vjeru zadati, da nećeš više prelaziti medje bez dozvole. —

— Vjera i Bog, neću! — Odvrati mu bjegunac i zapita:

— A što će mi za ovaj put biti? —

— Kako milost pukovnikova nadje za pravo. Ili ćeš nekoliko nedjelja odsjediti u Karlovcu, ili će po tebi pasti pô stotine toljaga, samo nek se vidi, da vam se nepovladjuje nehaj za carske propise. — Odgovori naš prijatelj bjeguncu, a ovaj će reći:

— Pa vam se evo ja predajem. —

— A ti ajde za mnom, vidim da si poštenjak. — Odvrati naš prijatelj i zaputi s bjeguncem na Veljun.

Za osam dana puče mu sud, da ima odsjediti dva mjeseca u pukovnijskoj uzi. Kad se je to pročulo, navališe bjegunci ob dan i ob noć slietati našega prijatelja i za godinu dana povratiše se svi Blagajci iz Turske, do li jednoga jedinoga, koji se nije mogao oprati drugoga zločina, rad kojega bi svakojako morao u Varadin, te tako taj jedan ostade u Turskoj, pa ondje i zaglavi.

Čemu se nitko nije nadao, dogodi se i dade povoda istomu postupku po ostalih satnijah, a s toga uprav sjajnoga uspjeha dostade se naš prijatelj još veće milosti u svoga poglavara. Tom milošću osokoljen zapodjede i druge uporave, medju ostalim gradjenje narodnih učiona, da ih bude najmanje po četiri u svakoj satniji, zatiem predloži, neka bi se izhodila državna pomoć za učiteljske pripravnike; jer zahman učione, ako nebude dobrih učitelja.

Požuriv se, da prvi sagradi učionu na Veljunu, nadje se baš s nestašice učitelja u velikoj nevolji. Dadoše mu nekog doslužila desetnika Gojsovića za učitelja, a kad tamo, dječica nenaučiše ljudski ni čitati, a imalo je za nekoliko nedjelja doći izpitno povjerenstvo. Kud ćeš, kamo ćeš? Neima druge, već ajde svaki dan sâm u školu, pak upućuj učitelja, kako se djeca uče i nagòni ga ono dvie tri nedjelje, da onako postupa s neukom djecom, kao što je on postupao: prijatljivo, razgovorno, uputljivo. Te tako i tuj upriliči sjajan uspjeh.

U svakom selu pri cesti nadje po dva imućnija gospodara i smota ih mudrom besjedom, te jedan posla sina u kolariju, a drugi svoga u kovačiju.

Prizagradi občinske dudinjake i voćare, te udesi, da se je svako proljeće više stotinâ voćaka oplemenilo.

Budući u Krstinjskoj satniji, poimence u Mirkinu zavičaju, kradja bijaše mah otela, a i pri gradnji krstinjske ceste put Vališsela neke krivice na vidik izadjoše, o kojih je na Veljunu narod na sva usta govorio, to se usudi naš prijatelj pukovniku potajno pisati sve, što je dočuo, te na kraju pisma prisnovati svoj sud, da iztraga nebi ništa vriedila, već da bi najbolje bilo onamo poslati neoženjena, okretna, pregnutljiva po-

Digitized by Google

štenjaka, ko što je Ranković, nebi li se i korien zlu izčupao.

IX.

Blagojević u četvrtu godinu pukovnikuje. Narodu je u velike odlanulo, kradji nestalo traga. Samo po gdjekoji bjegunac boravi još u Turskoj i poručuje Blagojeviću, neka ga pomiluje, ako za boga znade.

Već godinu dana boravi Ranković u Mirkinu rodnom mjestu i u Mirkinoj kućici, te opravdava svaki dan preporuku svoga i našega prijatelja.

Samo još jedan pobjegli zločinac dodijava Rankoviću kadšto, zahtievajući, neka gleda, da mu pukovnik izhodi pomilovanje u samoga cara. Ali mu pukovnik poruči po Rankoviću, da nemože svojom zaštitom sloboditi zločinca, već ako se želi pomiriti s bogom i carskim zakonom, neka se bezuvjetice predaje i neka srećan bude, ako ga dugo sužanjstvo dopane, da ima kad okajati grde zločine svoje.

Taj nevaljali čovjek zlosrdice zamrzi Blagojevića, tobož što je tišućam naroda bio otac i majka, a njemu jedinomu neoprostljiv poglavar. Ranković poruči tomu zločincu po njegovoj ženi, neka nedolazi na ovaj kraj, jer da neće mirovati, dok ga neuhvati.

Od to doba bijaše se taj čovjek na onom kraju primirio, i neču se ni za kakvo njegovo nedjelo. Ranković dade o svom trošku izpraviti Mirkinu kućicu, prizidav uz družinsku sobu novu kuhinju, a od stare kuhinje, koja je medju dviema povećim sobama unepriličena bila, načini četvrtu sobu. Prozore dade povećati a sve sobe iznovice liepom uliepiti, pokrečiti i liepo pobojiti. Svu kućicu dade procieniti i osigura ju kod tršćanskoga družtva.

Onu odaju, gdje je Mirka negda spavala, pretvori u divno skrovište svoga raja. Sav joj pod zastrie liepim vunenim u Krajini tkanim zastiračem, prozore zavjesi šupljikastim bielim zavjesami, povrh kojih vijugasta okružica od crljene svile izticaše bjelnu obijuh krila. Krasno srpasto počivalo, obučeno u vunenu tkaninu iste boje, bijaše upriličeno u jedan uglić, a u drugi mali stolić od kamenite ploče nalik na kružni izsječak, što ga na glavi nosijaše pozlaćen andjeo od drveta, a nad stolićem bijaše veliko ogledalo u zlatnom okviru, što ga, razkriliv krila, šapama za grivnu držaše pozlaćeni orao, kanda ga hoće da ponese nebu pod oblake.

U treći kut upiraše uzglavlje njegove postelje a do uzglavlja o stieni visijaše troredna polica puna knjiga. Na ormariću pod policom mogao si vidjeti dva nabijena samokresa, gdje čuvaju svieću, noćnu zamjenicu žarkoga stanašca. U četvrtom kutu eno male gvozdene peći, a do nje o stieni vise dvie sablje, dvie puške, handžar i lovačka torba.

Tuj najradje boravljaše Ranković, tuj se najradje zavozijaše u liepe misli nekadašnjeg blaženstva, kad je s Mirkom snovao i ugovarao, kako će tu kućicu razprostraniti i u njoj boraviti srećne dane. I koliko se bijaše približila ta sreća, pa moradoše njegvi zlotvori, da ga upropaste!

A liepa bijaše Mirka i draga bijaše dušica, težko će Ranković ikada pregorjeti nesreću, što ga zlobno s njom razstaviše. I nećede je zaboraviti, sve mu se milija činjaše, svejednako snatrijaše, nebi li gdje mogao izkopati zatomljena blaga, ili kako zavrieditи junačtvom, da mu car dopušti ženitbu.

Tako snievaše jedan večer, kad iznenada pokuca netko na vratih. — Slobodno! — Reče Ranković a u sobu udje seoski starješina.

— Što je Marko? — Upita Ranković.

— Vladićev je jedinac obolio. Marta je večeras poručila Vladiću, da mu je sin na umoru, te neka dodje, da ga još jednom vidi. —

Vladić se zvao onaj bjegunac, kojega Blagojević nije mogao pomilovati. Marta je bilo ime njegovoj ženi.

-- Hvala ti Marko! — Odvrati Ranković — Vidjet ću, što imam činiti. Nemoj nikomu ništa kazati. —

I tako odpravi mladi častnik svoga uzdanika. A čim je starješina u selo zamakao, napisa Ranković pismo, pograbi dvocievku i kapu, pak ode u mrak. Za čas nadje svoga čovjeka i zapovjedi mu, neka u propanj jaše u Krstinju i neka to pismo preda liječniku.

Medjutiem ode sám do Vladićeve kuće i osvjedoči se, da je dječak sbilja opasno obolio. Upita planinku:

— Marto, zašto niesi po liječnika slala? —

— Mišljah jadna, da će mi diete lako preboljeti. — Odgovori tužna mati.

— A za ime božje, Marto, što si išla poručivati čovjeku, neka amo dodje. Neznaš jadna, da će sjutra ovuda pukovnik put Maljevca, čovjek ti je osvetljiv, ako se s pukovnikom sukobi, mogao bi zlo sagraditi. A onda mu ni u svoj Bosnoj neima mira. —

Prepade se Marta i stade jaukati. Sjede Ranković pokraj bolestnika i propitkivaše, kako je dječak obolio i gdje se tuži, da ga boli?

Za malo dojaha i liječnik, a Ranković mu, na brzu ruku pripovjedi, što mu je Marta medjutim kazala. Liječnik opipa bolestniku bilo, priniče glavom na grudi dječakove, raztvori mu silom oči. — uze se nešto čuditi, te nakon raztvori bolestniku i usta i umah osjetiv vonj duhana — nasmjehnu se i reče:

— Dječaku neće ništa biti. Onesviestio se je od ljuta duhana. Donesi mi, Marto, u

Digitized by Google

jednoj čaši malo sirketa a u drugoj vina i kakov rubčić. —

Lječnik umoči kraj rubčića u sirket, prinese ukvašen kraj bolestniku do nosa, uze mu sirketom kvasiti sliepe oči i bila, zatiem mu usu žlicu vina u usta, a kašnje još drugu i treću. Iza toga reče Marti, neka hiti uhvatiti i u začini svariti pile, pa kad joj se sin malo okriepi, neka mu da spavati, dokle hoće. Sjutra da će biti zdrav zdravcat.

I sbilja osviesti se dječak za malo i ćede spavati, ali ga lječnik posvema razbudi, te se stade s njim šaliti, da ostane budan, dok mu mati spremi večeru. Kako je lječnik nagadjao, onako se i sbilo.

Ode lječnik put Krstinje, a Ranković vraćajuć se svomu stanu razturi po selu zapovied, neka svi vojnici sjutradan oružani pred njegovim stanom osvanu. I Marta za to doču, te posla iste noći svoga glasnika Vladiću u susret, da mu kaže, kako mu se je jedinac na brzu ruku oporavio, tko je tuj bio i neka se čuva. U cik zore izadje Ranković i razmače svoje junake u zasjedu, kuda je znao, da će Vladić prolaziti, ako uz cestu udari najkraćim putem svojoj kući. A to udesi s toga, da Vladića il uhvati il uplaši a da mu se neda skobiti s pukovnikom, gdje bi mogao iz griča nevidjen nanj opaliti, pa opet umaći. I sâm Ranković ode uza svoje vojnike pješke, te razrediv sve, kako valja, čekaše na početku griča svoga milog pukovnika.

A čim se Blagojević na kolih ukaza, opali Ranković samokres, oglasiv tiem svojim junakom, da se je pukovnik stao voziti uz najopasnije mjesto.

Zasjednici povikaše jedan za drugim uza svu strieku: — Čuj, drži ga, eto ga k tebi na cestu! — A ćelo se tiem, da Vladić, ako je gdje blizu, začuje viku i zakrene s puta dalje od ceste, pa da i neopazi Blagojevića.

Ali Vladić čučaše mirno u šupljoj bukvi te jedva maknu brkom zlobno se nasmješiv, kad začu, da mu se žrtva približava. A uzdavaše se u svoju vjernu diljku u svoje čile mišice i u svoje bistro oko, da ga neće promašiti.

Eto kolâ, već se čuju, Vladić naperi diljku put ceste, nategne oroz (kokot), utvrdi kundak u desno pleće, zavati kažiputem odponac, zažme lievo oko i — kola u taj par projuriše.

A u isti mah na kolih s lieve ruke Blagojeviću šenu tielom Ranković i zanese svoje široke grudi naprema šupljoj bukvi, zakloniv tako svega Blagojevića, a dobro poznavaše Vladić plavokosa Rankovića i crnomanjasta Blagojevića.

Skide Vladić kažiput s odponca, odmače obraz od kundaka, spušti diljku na koljena i uzdahnuv pomisli: Ovaj te je put spasio Ranković. Opazi bistrac moju diljku i zakloni mi žrtvu. A ni okom netrenu junačina. Da sam ćio, mogao sam obadva jednim zrnom probušiti. Ali mi je Ranković sinoć jedincu lječnika namakao, nije se dalo odapeti.

Pitate me, kako je Ranković dospio u pukovnikova kola? Javljajuć se na cesti reče pukovniku, da je pošao u Maljevac, znajući dobro, da će ga povesti. A buduć se je zločinac samo na lievoj strani ceste zakloniti mogao, to Ranković čekajuć na lievom kraju lako nagodi, da mu je pukovnik morao ponuditi mjesto do sebe s lieve ruke.

Čim se kola malo odmakoše od one šuplje bukve, zamoli Ranković pukovnika, nebi li mu dopustio, da se vrati; jer mu se u griču nešto sumnjivo pričinilo.

— Kuda ćete sâm? — Upita pukovnik.

— Moji su vojnici u zasjedi. — Odvrati Ranković, a u isti par nasta puškaranje i vika: Čuj, evo ga!

Pukovnik zapovidje kočijašu, neka stane, Ranković skoči s kola i reče: — Valjda moji zasjednici naidjoše na Vladića, te ga već sastaviše s crnom zemljom ili ga uloviše živa, bud se ništa više nečuje. —

I sbilja izleće iz griča vojnik na cestu i opaziv Rankovića, gdje još uz kola stoji, doviknu mu: — Ulovismo ga! —

Pukovnik sadje s kola rekav: — To junačtvo vriedi, da poznajem i pohvalim junake, koji su ga počinili. —

Kad se pukovnik i Ranković vratiše šupljoj bukvi, imadoše što, da vide. Vladić razoružan i u desnu ruku ranjen sjedi na panju, jedan mu vojnik metnuo truda (gljive) na ranu te mu ju zavija, drugi plete od konopa spone, pa ih udešuje na Vladićeve noge, da može koracati, ali da nemože pobjeći. Četvorica vojnika stoje oko Vladića s nabijenim puškami, jednomu vojniku zavija drug ranu na stegnu, drugi mu udešuju log, kako će u griču ležati, dok kola dodju.

Pukovnik će zapitati:

— Koji ga je opazio i ranio? — Pokazaše mu toga vojnika, a Blagojević ga pohvali i dade mu tri dukata u zlatu.

— To je malo, — viknu Vladić — daj mu sto dukata, ako ti toliko život vriedi, jer da me neuloviše, bio bih te na povratku iz Maljevca ukinuo s glasa. A tomu tvomu laćmanu kúpi sav grad Karlovac; jer da te nebude na kolih svojim prsima zaklonio, sad bi ovi ljudi oko tebe mrtva jadikovali, što me niesu prvo u mom duplju opazili. Taj ti laćman udesi, da su me ovi vojnici ranili i ulovili i da se već nemògu tvojoj nemilosti osvetiti. A da nebude taj laćman sinoć mojemu djetetu u pomoć pritekao, nebih ni njega bio poštedio. Ali kroz njegovo srce nebijaše puta mojemu zrnu do tvojih nemilostnih grudi. —

Sve se od čuda zapanjilo s te drzovitosti. Sam Blagojević osta ravnodušan i reče:

Digitized by Google

— Hvala ti, Vladiću, što si mi sve to kazao. Morda ću ti moći zasvjedočiti svojn nemilost tiem, da te jedinac nemora vidjeti na vješalih, a vješala si davno već zavriedio, nije tomu trebalo, da još i mene smakneš, nije trebalo, da me učiniš dužnikom ovomu ćastniku i ovim junakom, što sam živ i što mogu i u napredak nastojati, da nekolicina hrdjâ nebude jaka kratiti sirotinji, da se pomaže, ni vlastna sramotiti svega naroda.

To rekav nadari i ostale vojnike, svakoga po dukatom, te zapovjedi Rankoviću, neka odmah dade odpratiti Vladića u Karlovac, a satnija neka kašnje službenu prijavu pukovniji odpremi.

Porukovao se s Rankovićem, reče vojnikom: — Sbogom junaci i ode do svojih kola, odveze se u Maljevac, a poslije poldana vrati se u Karlovac.

(Konac sliedi.)

VRAGOLANKE.

Hrvatici Jelci.

V.

Niti umiem sitno gudit,
Nit brzòprst glasovirat:
Umiem samo tebe žudit
I u njegu tvoju dirat.

Nit u trublju umiem trubit,
Nit u frulu sjetno svirit:
Ja te samo umiem ljubit,
U liepe ti oči gvirit.

Umiem samo ovo nešto
Hrvatskoga liepa sbora,
Umiem hvale nizat vješto
Najljepšega božjeg stvora!

Umiem samo rabit sgodno
Jezika nam zlatne ključe,
Kako nam je srdcu srodno,
Vuk i Veber kako uče.

Samo jedno sad se pita,
Je l' ti prija moje milje,
Je li dosta Jelci mita,
Što ga Hrvat pjesnik šilje?

Je li Jelci liepoj prija
Moga milka obiest biesna,
Jače l' ti se krv lelija,
Kad te obme moja desna?

VI.

Skokni u moj čamac
Andjeoče moj!
Da neplovim samac
Po dubini toj.

Sjedni napremame,
Upri u me gled,
Da me rieši tame
Tvojih zviezda slied.

Veslom daj da krenem
Čamac moj i tvoj,
Da ga u kraj šenem,
Gdje je pieska sloj.

Da te vozim, Jele,
Kroz viek cio taj,
Da za plovbe ciele
Moj te čuva haj.

Duhnut će u jedra
Tvoga milka dah,
Duša će ti vedra
Stišat vihor plah.

Vožnju će nam spiešit
Mojih želja val,
Svagdje će se smiešit
Naše sreće žal.

Život ćemo sladit
Liepih nada snom,
Tvoj će cjelov mladit
Snagu veslu mom.

Ponosom će hranit
Hrvatski nas dom,
Od zlih usta branit
Moje pjesme grom!

(Dalje sliedi.)

ČUDNOVATA POVIEST PETRA SCHLEMIHLA.

Od Adelberta Chamissa, preveo V—ž—ć.

(Dalje.)

O moj dragi Chamisso, ja se uzdam, da niesi jošte zaboravio, šta je ljubav. Ja pripuštam tebi, da dopuniš ovdje toga mnogo. Mina bijaše zaista ljubavi dostojno, dobro i krotko diete. Ciela joj se mašta osukala oko mene, a u svojoj čednosti neumjela se ni dosjetiti, čiem bi bila zaslužila, da se samo i ogledam na nju, pak mi odvratila

Digitized by Google

cielom mladjahnom silom nevina srdašca ljubav za ljubav. Ljubljaše kao prava žena, žrtvujući se posve, nemareći za se, nego samo na onoga misleći, koga je držala svojiem životom, nehajući makar i propala sama, to jest: ona ljubljaše u istinu.

Ali ja kukavac koliko strašnieh sati proplakah Bendlu na grudih! strašnieh, ali i dostojnieh, da ih opet poželim. Kad bih se razabrao opet iz bezsviestna opića, te stao razmišljati sama sebe, čovjeka bez sjene, koji je vuhvenom sebičnošću kvario onoga angjela, te radi puke sebičnosti oblagao i ukrao onu čistu dušu, tad bih odlučio, da ću se sam odkriti, pak se stao zaklinjati tvrdom kletvom, da ću se od nje odtrći i pobjeći, al tu bih udario odmah opet u plač, i stao se dogovarati s Bendlom, kako ću ju pohoditi na večer u nadšumarevu vrtu. Drugi put bih opet varao sam sebe velikom nadom o skorom pohodu nepoznatoga suronje, a zatiem bih oborio opet suzami niz lice, kad bi me nada minula. Bio sam izračunao dan, na koji sam očekivao, da će doći onaj grozovnik, jer je bio kazao za godinu i dan, a ja sam mu vjerovao rieči.

Roditelji bijahu dobri, čestiti starci, koji ljubljahu jako svoju jedinicu. Cieli odnošaj opaziše stopram onda, kad je već od podavna obstojao, a niesu znali, šta će i kako li. S početka nebi bili ni u snu zasanjali, da bi grof Petar mogao samo i pomisliti na njihovo diete, a sad je ljubio on nju i ona njega. Mati je bila, istina toliko tašta, da je pomišljala na mogućnost ženitbe, i radila joj u prilog; zdravi razum starčev nije se dao na takovu zamašnu misao. Oba bijahu uvjerena o čistoći moje ljubavi, te im nepreosta drugo, nego da se mole Bogu za svoje diete. Evo mi dodje ruke Minin list koji imam još od onoga vremena. Dà, to su njene crte. Evo ti ga u priepisu.

„Ja sam slabo i ludo djevojče, pak bih mogla ubiti sebi u glavu, da moj ljubeznik za to, što ga ljubim, ljubim iz dna svoga srca, neće učiniti krivo meni siroti djevojci; ah ti si toli dobar, ali nemoj me zlo razumjeti. Ti nesmieš ništa žrtvovati radi mene, o Bože, ja bih zamrzila sama na se, kad bi ti učinio šta takova. Nedaj Bože. — Ti si me učinio neizmjerno sretnom, ti si me naučio ljubit te. Bilo pa prošlo: ta znam ja svoju sudbinu, grof Petar nije za me, nego za sviet. Ja ću se ponositi, ako budem čula: to je on već jednom bio, a to je postao opet, to je izveo, ondje su mu se kljanjali, a ovdje ga obožavali. Čuj, kad pomislim na to, počnem se i sama na te srditi, što si poradi mene luda djeteta mogao zaboraviti na svoju uzvišenu sudbinu, ali pustimo to na stranu, jer bi me ta misao mogla učiniti još nesretnom; nesretnom jaoh, mene, koja sam po tebi toli sretna i toli blažena. Zar niesam uplela i ja grančicu od masline i ružičin pupoljak u tvoj život, kao u vienac, koji ti smjedoh prikazati onda? Ja te nosim u svom srcu, moj ljubezni, neboj se otići od mene, ja ću umrieti, ali toli blažena kroza te“. Slušaj pak reci kako da mi nepukne srce na takove rieči! — Na to joj kažem, da ja niesam taj, za koga me, kao što se čini, ljudi drže, da sam ja doduše bogat, ali uz to neizmjerno nesretan čovjek. Na meni težča, rekoh, kletva, koja ima biti jedina tajna izmedju mene i nje, jer niesam bio izgubio jošte svakoga uzdanja, da će se ta kletva s mene skinuti; to da je čemer mojieh dana, da bih mogao sunovratiti sobom u bezdan nju; nju, koja je jedina sreća, jedino srce moga života. A ona stade na to oplakivati opet moju nesreću. Ah bijaše toli ljubezna, toli dobra! Da izkupi samo jednu od mojieh suza, bila bi, i to s kakoviem blaženstvom, dala samu sebe.

Medjutiem nebijaše ona niti iz daleka dosegla pravoga smisla mojieh rieči; nego je slutila u meni kakova kneza, koga bijaše postiglo težko prognanstvo, kakova velikoga i prognanoga krunjenika; a njena neumorna mašta oslikavaše joj divno ljubovnika medju junačkiem slikami.

Jednom joj rekoh: Mino, zadnji dan budućega mjeseca može promieniti i odlučiti moju sudbinu; nebude li tako, valja mi umrieti, jer neću da te učinim nesretnom. A ona udariv u plač, prikloni glavu u moja njedra. „Ako se tvoj udes promieni, obznani mi samo, da si sretan; ja neimam nikakova prava na te. Ako li si nesretan, priljubi i mene k svojoj nesreći, da ti ju pomognem nositi.“

— Dievo, dievo, poreci prebrzu rieč, koja ti preleti nepromišljena prieko usnica. Ta znaš li ti, kakova je to nesreća, kakova li kletva? Znaš li ti tko je tvoj ljubovnik — — šta li on — — Zar nevidiš, kako se grčim i sgražam, i da krijem pred tobom njeku tajnu? — Briznuv suzami pade mi pred koljena, te mi ponovi svoju prisegu i svoju molbu.

Ulazećemu šumaru kažem, da sam nakanio dne prvoga dojdućega mjeseca zaprositi ruku njegove kćeri, — da ustanovljujem taj rok za to, što bi se do tada tegnulo dogoditi koješta, šta bi moglo pokrenuti mojiem udesom; jer da na svietu nije ništa stalna osim moje ljubavi prema njegovoj kćeri.

Onaj dobričina prepade se jako, kad ču te rieči iz ustiju grofa Petra. Pade mi oko vrata, nu podbi ga u taj mah stid, što se bijaše usudio, ali istiem hipom zveknu mu opet nješto, te stade dvoumiti, prosudjivati, razabirati, a najzad zametnu i govor o mirazu, ob osjeguranju, o budućnosti svoga djeteta. Zahvaliv mu, što me bijaše na to opomenuo, rečem mu, da se želim naseliti

Digitized by Google

i živjeti bezbrižan život u onome kraju, gdje me sviet, kao što se čini, ljubi. Zamolim ga, neka kupi na ime svoje kćeri najljepša dobra, koja budu na prodaju u zemlji a izplatu neka uputi na me. Tiem da može otac najbolje pomoći svomu zaljubljenu djetetu. Stade ga to mnogo posla, jer ga preteče svagdje njeki tudjin, pak zato i nakupova od prilike samo za milion.

Ele što mu naprtih taj posao, bijaše na koncu samo bezazlena lukavost, da ga odmaknem; sličnom lukavošću bijah se poslužio proti njemu već više puta, jer, da istinu kažem, bio je dobrano dosadan. — Dobra mati bijaše usuprot ponješto sugluha, a nije kao on lebdila za tiem, da zabavlja gospodina grofa.

Dodje za tiem i mati, sretna čeljad stadoše me moliti da ostanem to večer kod njih dulje, ele niesam smio više ni časa počasiti, jerbo sam već vidio, kako se je mjesec pomaljao na zreniku. Moje vrieme bijaše izteklo.

Sjutradan na večer otidjem u nadšumarov vrt. Bijah prebacio kabanicu na široko prieko ramenâ, a klobuk nabio duboko na oči; uputim s k Mini. Pozirnu, pak kad me spazi, kao da se nehotice trznu. U taj hip prikaza mi se jasno u duši pojava one strašne noći, kad bijah izašao na mjesečinu bez sjene. To je bila zaista ona glavom. Ali tko zna, je li me bila sada prepoznala. Stajaše tiha i duboko zamišljena. Meni se činjaše, kao da mi je ciela klisura nasjela na prsi, dignem se sa sjedje, a ona mi se, tiho plačući, prikloni na prsi. Otidoh. Od onda sam ju zatjecao čestokrat u suzah, a meni postajaše sve crnje i crnje u duši — samo joj roditelji plivahu u prekipjelu blaženstvu. Kobni dan približavaše se sve to bliže, timoran kao zlogodan oblak; prispije navečje, a ja jedva što još dišem. Oprezan, bijah napunio nekoliko škrinja zlatom, dobijem do dvanaestoga sata — taj udari, sad sam sjedio tu i prijanuo očima za sat, brojeći hipe i čase, kao rivnje noževâ, predajući od svakoga žamora, koji bi zujnuo; poče svitati. Olovni satovi gonjahu jedan drugoga, dodje poldne, večer, noć; kazala bježahu, a nada izčezavaše; udari dvanaest, al neima nikoga; odsukaše se zadnji časovi zadnjega sata, a nebahnu nitko: kucnu prvi kucaj, kucnu pokonji kucaj dvanaestoga sata, a ja se, lijući vrutak gorkieh suza, svalim onesviešćen u postelju.

Sjutra, za naviek bez sjene, imao sam zaprositi ruku svoje dieve; nemili san zavede mi oči o svitanju.

V.

Još je bilo za rana, kad me probudiše glasovi u mojoj predsobi, koji zavihoriše u žestoku pravdu: stanem slušati — Bendel nehtijaše pustiti Raskala na moja vrata, a Raskal prisizaše miliem i dragiem, da neprima nikakove zapoviedi od svoga premca, te osta pri tome, da će silom u moju sobu. Dobra duša Bendel stade ga koriti, da će ga takove rieči, ako mi dodju do ušiju, razstaviti s veoma uharnom službom. Raskal mu se poče groziti, da će uložiti nanj ruku, ako mu bude zabranjivao ulaz još duže.

Bio sam se već na pol obukao, trgnem srdit vratî te nasrnem na Raskala: šta hoćeš ti huljo? on uzmaknuv dva koraka natrag, odgovori sasviem hladno: „moliti vas preponizno, gospodine grofe, da mi pokažete već jedanput svoju sjenu; baš sada sjaje sunce divno na našem dvorištu.“ Kao da me grom udario. Prodje duže vremena, dok mi se rieč opet povrati: kako smije sluga proti svomu gospodaru... a on će presjekav mi mirno rieč: „i sluga može biti veoma pošten čovjek, koji neće da služi gospodara koji neima sjene; ja zahtjevam svoj odpust.“ Tu mi bje od nevolje napeti druge žice. Ta Raskale, moj Raskale, tko te je naputio na tu nesretnu misao, kako možeš misliti...? Ali on istiem naglasom. „Ljudi tvrde, da neimate nikakove sjene; riečju: ili mi pokažite svoju sjenu, ili mi dajte moj odpust“.

Bendel, blied, drhćući, ali razboritiji od mene, kimnu mi; utečem se k zlatu, koje sve utažuje, ali i to bijaše izgubilo svoju moć. Raskal mi ga baci pred noge: od čovjeka bez sjene neprimam ništa. Obrativ mi pleća, ode polako iz sobe sa šeširom na glavi, i švičući njekakov napjev. Ostadoh s Bendelom kao okamenjen, gledajući za njim zablehnut i ukočen.

Prodriev težki uzdah i sa smrću u srcu, ustanem, da podjem izpuniti napokon svoju rieč, te da stupim kao zločinac pred svoga sudca u nadšumarevu vrtu. Sadjem u sumračnu sjenicu, koju bijahu prozvali mojiem imenom, i gdje me je Mina imala i sada dočekati. Dodje mi na susret mati, bezbrižna i vesela. Mina sjedjaše ondje blieda i liepa kao prvienac snieg, koji poljubi kadkada o jeseni zadnje cvieće, i koji će se za čas raztaliti u žuhku vodu. Nadšumar s napisanom hartijom u ruci hodaše nagliem korakom gore dolje; činjaše se, kao da suzpreže u sebi toga mnogo, a to mu se je oslikavalo hitrovitom izmjenom rumenila i bjedila po njegovu inače nepomućenu licu; kad udjoh pristupi k meni, te zaiska počešće prekinutiem govorom, da želi govoriti sa mnom na samu. Put, kojiem me bijaše pozvao, da ga sliedim, vodjaše na golu i suncem obasijanu stranu vrta; padnem niem na sjedju, a za tiem nasta dugo mučanje, koga nije smjela prekinuti niti dobra mati.

Nadšumar brzaše sveudilj nejednakiem koraci simo tamo po sjenici, al na jedanput stade preda mnom nerekav ni rieči; pogleda

Digitized by Google

u papir, što je imao u ruci, pak onda zapita izkušavajućiem pogledom: „Gospodine grofe, poznajete li vi zbilja stanovitoga Petra Schlemihla?“ Ja ni rieči. „Čovjeka izvrstna značaja i osobitieh darovâ“. Čekaše na odgovor. — A kad bi ja sam bio taj? — „Koji je, doda on, izgubio svoju sjenu“. O moja slutnjo! zavapi Mina, ta znam ja to već odavna, da on neima sjene! Za tiem pade materi u krilo, a ova prigrljujući ju grčevito k sebi, stade ju koriti, što na svoju nesreću bijaše zamučala takovu tajnu. Ali ona obrati se kao Arethusa u vrutak suzâ, koji na glas mojieh rieči obilnije izviraše, a s moje blizine još žešće kipljaše. — „Pak ste se uzprkos svemu tomu usudio prevariti nečuvenom bezobraznošću ovu i mene, a uz to se usudjujete još i tvrditi, da ju ljubite, nju, koju ste toli ponizili? Gledajte ju ondje, kako plače i kako se trza.“ Aoh moje velike žalosti! Tu me sviest tako ostavi, da sam kao ludovan počeo buncati: da na koncu sjena nije drugo nego sjena, da bi čovjek mogao i bez nje dovršiti posao, da nije vriedno radi toga udarati u takovu buku; ali osjetiv i sam netemelj takova govora, zamuknem opet sam od sebe, a on se neudostoji niti odgovoriti mi. Napokon pripomenem još to, da, šta je čovjek jedan put izgubio, može drugi put i naći.

Ali on zastršeni ljutit: „Kažite mi gospodine, kažite, kako ste izgubio svoju sjenu? A meni tu od nevolje opet lagati: njeki nesretnik stade mi jednoč tako kruto na sjenu, da mi prodre u njoj veliku škulju; dao sam ju samo na popravak, jer zlato može mnogo; već sam ju jučer imao dobiti natrag. „Dobro, moj gospodine, dobro, odgovori nadšumar; vi prosite moju kćer, a to čine i drugi; dužnost mi je, kao otcu, skrbjeti za nju. Eto vam rok od tri dana, da se ogledate za sjenu; dodjete li za tri dana s takovom sjenom, koja će vam pristojati, bit ćete ni dobro došao, ali vam velju, da će četvrti dan moja kći biti žena drugoga.“ Htjedoh pokušati da rečem još koju rieč Mini, ali se ona stisnu još čvršće k materi, i udari u jače jecanje, a ova mi mučeći mahnu, neka odlazim. Odljuljam se od onuda, a pri srdcu mi bijaše, kao da se sviet za mnom zatvara. Utekav izpod ljubezna nadzora Bendlova, proletim neredniem skokom šume i poljane; težki znoj podbi mi čelo, mukla ječnja potisnu mi se iz grudî, a u meni zabjesni mahnitost. Neznam kako je dugo moglo to trajati, dok osjetim, da me njetko uhvati za rukav na sunčatoj luci; stanem, nerekav ni rieči, obazrem se, i eto čovjeka u suroj haljini, koji bijaše, kao što se činjaše, osipio od velika trčanja za mnom. Prihvati odmah rieč:

„Ja sam se bio naviestio za današnji dan, a vi se nieste mogao dočekati doba. Ali još stoji sve dobro; a sada poslušajte samo moj svjet, te izmienite opet svoju sjenu, koja vam stoji na volju, pak se povratite odmah natrag. Bit ćete dobrodošao u nadšumarevu vrtu, ta sve je bila samo šala. Raskala, koji vas je izdao, i koji prosi vašu vjerenicu, uzimljem ja na se; onaj je gursus već dozreo.

Meni se činjaše, kao da tlapim. Na današnji dan naviestio?. Prosučem još jedan put vrieme: imao je pravo, bio sam se preračunao, svaki put za jedan dan. Posegnem desnom rukom u njedra za tobolac, a on pogodiv moju nakanu, uzmače dva koraka natrag. „Ne, gospodine grofe, taj je u dobrieh ruku, toga vi zadržite“. Ja ga pogledam izbuljeniem očima, presenećen, i kao da ću ga zapitati, a on nastavi govor. „Dajte da izmolim samo jednu malenkost za uspomenu; budite toli dobar, pak mi podpišite samo ovo pisamce“. Na pergamenti stajahu ove rieči:

Kriepošću ovoga moga podpisa zapisujem držaocu ovoga pisamca svoju dušu nakon njenoga naravskoga razstanka s tielom.

Zagledam se niem i začudjen sad u pisamce, sada opet u nepoznatoga suronju. Medjutiem je on bio već zahvatio novozarezaniem perom kaplju krvi, koja mi bijaše probila iz friške ogrebine o trn, pak mi nudjaše pero. Ta tko ste vi? zapitam ga napokon; a on će na to: „Čemu to pitanje? Zar mi se nepozna, da sam tužan ubožak, njeka vrsta učenjaka i fizika, koji za svoje izvrstne vještine bere od svojieh prijatelja zlu zahvalu, i koji neima za se na svietu druge zabave, do nješto pokusâ. Ali dajte podpišite, na desnu ovdje dolje: Petar Schlemihl.“

Poklimam glavom i rečem: Oprostite, gospodine, ali ja toga podpisati neću. „Nećete? ponovi on začudjen, pa zašto ne“? Čini mi se ponješto pogibeljno založiti svoju dušu za svoju sjenu. — „Tako, prihvati on, pogibeljno?“ pak mi zagrohoti u brk. „Ali, ako smiem pitati, kakova je to stvar, ta vaša duša? jeste li ju ikada vidjeli, šta li nakanili s njome, kad jednom umrete? Hvalite bogu, da ste joj našli ljubimca, koji hoće da vam plati još za života za ostavinu te galvaničke sile ili polarizujuće jakosti, šta li god bila ta luda stvar; da vam plati, velju, njekom sbiljnom plaćom, najme vašom vlastitom sjenom, kojom ćete postići ruku svoje ljubovce, i izpunjenje svieh svojieh želja. Il zar volite natisnuti i predati onu siromašku mladu krv onoj podloj hulji Raskalu? Ne, to vam je barem uvidjeti svojiem vlastitiem očima, hodite, ja ću vam posuditi ovdje trnkapu (izvuče nješto iz džepa), pak ćemo hodočastiti nevidjeni u nadšumarev vrt.“ Valja mi priznati, da me je bilo u obće sram, što mi se taj čovjek posmjehava. Mrzio sam ga iz dna srdca, pak mislim, da me je više ova osobna mržnja, nego li načela ili predsuda suzdržala, da niesam odkupio svoje

Digitized by Google

sjene zahtjevaniem podpisom, ako prem mi je bila od tolike potrebe; isto tako grstilo mi se je od ponudjena mi puta u njegovu družtvu, jer mi se smućivaše i najnutarnjija ćut moga srdca, kad sam pomišljao, da će taj grdni vrzonja, taj podrugljivi maljak stupiti pakostniem podsmjehom medju mene i moju ljubovcu, medju dva ranjena srdca. Šta se god bijaše dogodilo, uzeh sve kao sudjeno, a svoju nesreću kao neodvratnu, pak obrativ se k tomu čovjeku odsjekoh mu ovako: Moj gospodine, ja sam vam prodao svoju sjenu za ovaj po samom sebi izvrstni tobolac, ali sam se za to dosta i nakajao. Ako se posao može razbiti, u ime božje! On zaklima glavom i namrgodi jako lice, a ja nastavim: ali vam neću ništa više prodati od svoje imovine, bilo to i za ponudjenu mi cienu moje sjene, pak niti čega podpisati. A od te vaše ponude može se i to odbiti, da bi to prekupljenje, koje mi nudite, izpalo kamo veselije za vas nego li za me. Izvolite mi dakle oprostiti, pa kad nije drugačije, dopustite da se razstanemo.

„Žao mi je, gospodine Schlemihle, da tako oporno odbijate posao, koji vam prijateljski ponudjam; nu moguće je, da ću drugi put biti sretniji. Vidjeli se opet na skoro! Ali zbilja, dopustite mi, da vam pokažem, kako ja nedam da zapljesnive stvari, koje kupujem, nego usuprot da su pri meni u časti i u dobroj pohrani.“

Odmah zatiem izvadi iz džepa moju sjenu, te odmotav ju vještiem zamašajem po ledini, razastre ju na sunčatoj strani pred mojiem nogama tako, da je hodao medju objedvima sebi poslušnima sjenama, mojom i svojom; jer je valjalo takodjer i mojoj slušati ga, ponašati se za svakiem njegoviem kretom, i s oviem se sudarati. Kad ugledam nakon toli duga vremena opet svoju biednu sjenu, poniženu do takove podle službe, i to uprav onda, kad baš radi nje bijah pao u neizrečenu nesgodu, malo što mi srdce nesvisnu, pak udarim u gorke suze. Onaj mrženik stade se tuj opet baniti otetiem mi plienom, te ponovi svoju bezsramnu ponudu.

„Još ju možete imati, potez pera, pak ćete tiem iztrgnuti biednu, nesretnu, Minu iz čampragâ onoga ugursuza, i spasiti ju u naručje gospodina grofa; kako rekoh, samo jedan potez!“ Briznem suzami još jače, ali se odvratim od njega i mahnem mu, neka odlazi.

Bendel, koji je pun brige sliedio dovle mojiem sliedom, bahnu baš u taj čas; kad me ona vjerna i krotka duša nadje gdje plačem, kad spazi moju sjenu — jer čovjek nije mogao da ju neprepozna na prvi pogled — u rukû čudnovatoga suroga nepoznanika: odluči u taj mah, da će me, ma bilo i silom, postaviti u posjed moje svojine, pak, kao što nije umio svileno govoriti, navali odmah nanj oštriem riečmi, te mu zapovjedi bez svakoga okolišanja, neka mi povrati iz tieh stopa, šta bijaše moje. Ovaj u mjesto odgovora obrati bezazlenu mladiću ledja i ode. Ali Bendel dignuv glogovac, koji je nosio, natisnu mu se za petami, pak ponavljajući mu više puta zapovied, neka mi povrati moju sjenu, dade mu poćutiti nemilice jakost svoje žilave mišice. Onaj, kao da je bio vičan takovoj raboti, pognu glavu, nagrbavi pleća, pak podje mučeći mirniem korakom svojiem putem prieko ledine, te mi odvede u jedno i moju sjenu i moga vjerna slugu. Još po dugo zatiem čuo sam, kako udarci odjekuju muklo po samoći, dok napokon nedojenjaše u daljini. Ostadoh sam, kao i prije, sa svojom nesrećom.

(Dalje sliedi.)

OTAIĆANKA.

Pjesma Viktora Huga; prevreo V. M.

„Bježat kaniš, reci? Zar će žalom tijem
„Nestašnieh jidarâ ugrabit te liet?
„Noćas čuh — sa žudnje sladke mani bdijem —
„Spiev mornarâ — čador gdje sapinju, zrijem.
„Plakala sam, kad jih slušah piet.

„Što mi bježiš otok? Zar tvoj otok ima
„Svod nebesâ ljepših? Jad li 'e manje ljut?
„Hoće l' smrt oplakat tvoji pobratima?
„Pod platanom, s kog se nikad cviet nesnima,
„Kosti u zemlje tamni složit skut?

„Kadno te doprati — siećaš li se dana? —
„S mora vjetrić blagi prvi put do nas.
„Zovnu me u u sjengajiću tihana.
„Nevidjeh te dotad sred našijeh stranâ,
„Nu pristupih ipak na tvoj glas.

„Vaj, tad liepa bijah; s plača lišca venu.
„Oj, tudjinče mladi, nepuštaj me, stoj!
„Spominjat ću s tobom majku ti milenu,
„Ljubim slušat piesni, doma uspomenu,
„Il pohvalu, kom Bog slovi tvoj.

„Budi mi životom, tebi se predajem.
„Što sam skrivila ti? Bježiš? Tu ostaj.
„Bit ću mila, dobra i lieka nać ti vajem,
„Imenom te onim zvati obećajem,
„Kiem te zove djedovâ ti kraj.

„Bit ću, ako hoćeš, robinja ti vierna,
„Samo pogled čarni nek mi oku sja.
„Stoj, tudjinče, bit ću liepa, dà, zamjerna,
„Nu ti ljubiš časak, kó lasta nevierna,
„A dok život teče, ljubim ja.

Digitized by Google

„Vaj, ti želiš poći. Po dno gorâ tamo
„Izčekuje dieva tvog povratka slast.
„Dostoj, gospodaru, povest me onamo.
„Bit ću joj pokorna; ljubit ju moramo,
„Samo kad joj ljubav tebi 'e last.

„Bez majčine sladke njege i pomoći;
„Bez luga, gdje padoh u naručaj tvoj;
„Bez cvieća i pômâ — neću' živjet moći.
„Ovdje mrijem sama. Daj mi s tobom poći,
„Daj uza se umriet čemernoj.

„Ako te u doček primi sjen banane;
„Ako me ljubljaše: praštaj srdcu tom.
„Bez mene nebrodi u kraje neznane.
„Boj se duše mlade, bludit da nestane
„Sinjom maglom tužna za tobom."

Kad bježeća jidra zlatom posù zora,
Mani je čekaše stanak lagani.
U lugu je nebi, nebi pokraj mora.
Dieva duše sladke, plačna razgovora
Nit s tudjincem ipak bila nî.

POUKA.

Prodani kraljević.*

Po Gustavu de Vieru.

Nakon odkrića Amerike silno procvate portugalska kraljevina. Njene naselbine u svih krajevih svieta bijahu izvorom bogatstva za pučanstvo, njezina mornarica bijaše snažna, te istoj španjolskoj pogibeljna. Dugo su čeznuli vladari španjolski, da se rieše toli pogibeljna takmaca i da osvoje Portugal. To jim napokon podje za rukom. Kad je g. 1580. bez odvjetka umro kralj portugalski, navali Filip II. španjolski silom i prevarom u susjednu zemlju, osvoji ju, i vladaše njom 60 godina. Portugalska mornarnica razprši se, a trgovina bude dugotrajnim ratom proti Nizozemskoj sasma uništena. Naselbine se odciepiše, jer je to Filip II. navlaš dopuštao po onom načelu, da je laglje gospodovati nad siromašnim nego nad bogatim narodom. Sve službe budu prodane tudjincem, a porez je daleko nadmašio poreznu snagu zemlje. Sav novac preseli se u Španjolsku, a bogata i bujna Luzitanija pretvori se u pustoš, iz koje se nikad više staroj svojoj veličini i sjajnosti vratila nije. Zlovolja bijaše obćenita i samo bi trebalo, da se tkogod stavi na čelo nezadovoljnoga naroda, pa ustanak bijaše gotov. Takov čovjek bijaše vojvoda od Bragance, koj je na portugižku krunu pravo imao. Jedan dan ustade sva Portugalska, i bez kaplje krvi lav španjolski bijaše za uviek izagnan iz ove zemlje.

Veliko bijaše slavlje u Lizabonu dne I. prosinca 1640.; teretno tudje gospodstvo bijaše sbačeno, i narod je vrvio, da se pokloni novomu kralju don Ivanu IV. Plemstvo i puk, svećenici i svetovnjaci pohitiše, da pozdrave onoga, koj je oslobodio domovinu.

Dok se je sve to zbivalo, boravljaše brat novoga kralja, dom Duarte, daleko od svoje domovine u Njemačkoj, boreć se u redovih carske vojske proti neprijatelju carstva.

On se rodi g. 1611. Posvetiv se već za rana vojničtvu, odluči napokon (bijahu mu 23 god.) stupiti u vojsku njemačkoga cara i ugarskoga kralja Ferdinanda II. Car ga primi kao vladara svom sjajnosti i počitanjem, prem se je tomu žestoko protivio španjolski poslanik. Dom Duarte stupi u vojsku upravo u ono doba, kad je Habsburžka kuća u najvećoj stisci bila. Svakom zgodom on se izkaza, prvi u boju a posljednji na uzmaku. Već nakon kratka vremena postade generalom topničtva a kašnje zapoviedajućim generalom (1640.) Popev se tako na vrhunac vojničke slave, nakon završenoga onogodišnjega rata ode sa carskom vojskom u Ulm, da tu zimuje. Ovdje ga stiže zla sudbina.

Poslanik španjolski kod carskoga dvora bijaše u ono doba don Francesco di Mello, koj si po naputku španjolskoga ministra predsjednika, vojvode Olivareza, stavi za zadaću, poniziti na svaki mogući način vladarsku kuću Braganca. Prvi mu posao dakle bijaše kraljevića uhvatiti.

Iz početka pokazivalo mu se je malo ufanja, da će svoju namjeru izvesti moći. Carski ministri odrešito se proti takovu bezakonju protivili, pa i sam kralj, sada Ferdinand III., nehtjede ga uslišati, prem mu je poslanik razlagao, kako bi taj korak bio važan po Španjolsku, i kako se sad caru pruža liepa prilika pokazati se naklonim kralju španjolskomu, svomu rodjaku; jer portugalske stvari mnogo bi se lašnje uredile, da se kraljević uhvati. Sam bog da je ovu priliku pružio kući Habsburžkoj; jer ako kraljević uteče, to će on uz svoju bojnu vještinu svomu bratu biti od velike koristi, podupiruć ga oružanom rukom proti kralju španjolskomu.

* „Dank vom Haus Oesterreich oder der Infant Dom Duarte" (Verlag von Carl Luckhart). Za podlogu ovoj radnji služila je piscu španjolska knjiga, što je u Parizu izašla g. 1643. pod drastičkim naslovom: prodani kraljević ili prodaja nedužnoga i slobodnoga kraljevića Dom Duarta u Beču 1642. Prodavalac kralj ugarski, kupac kralj kastilski. Visoki i silni infant Dom Duarte, brat kralja portugalskoga Ivana IV. prodan je za 40.000 državnih talira."

Digitized by Google

Osim toga razlagaše poslanik, da kralj Ivan neima nasljednika za priestol, osim dvoje nedorasle djece, a vrati li se u zemlju dom Duarte, to će ludilo Portugiza još dulje potrajati, videć u njem valjana i sposobna nasljednika. Budući je pako pogibelj, da će kraljević uteći, treba ga što prije uhvatiti.

Kralj se nedade sklonuti nagovaranjem poslanika, dapače se izrazi, da bi bilo očito vjerolomstvo postupati tako proti čovjeku nedužnu, koj je za carstvo toli zaslužan i komu je sâm toli obvezan. U tom ga je mnienju podupirao i brat mu Leopold, opominjuć ga: „nekaljaj se tako odurnim činom.“

Ravnim putem nije se dalo ništa učiniti, pokušaše dakle drugim načinom. Španjolski taliri, koji su znali velika čudesa počiniti, pomogoše i tu. Svemogući ministar Trautmannsdorf bude prvi podmićen, a za njim druga dva čovjeka od velika upliva. Jedan bijaše pater Diego Quiroga, caričin izpovjednik, a drugi dr. Navaro, njezin pisar, oba rodom Španjolca, kao i carica Marija Ana sama. Quiroga ju brzo uputi, kako je neobhodno nuždno uhvatiti kraljevića te i ona obeća podupirati kod cara ovaj predlog. Car bijaše sasma neodlučan i upravo melankoličan postao u borbi med dobrom i zlom. Težko mu bijaše birati med poštenjem i med prijateljstvom španjolskim; jedni navaljivahu nanj, da infanta dade uhvatiti, drugi poticahu u njem plemenitije čustvo zahvalnosti i vjere. U takovu času ozbiljne brige predloži mu carica, neka dozove izpovjednika patra Quirogu, pa se neka s njim porazgovori o tom pitanju sviesti. Sviestni izpovjednik već je čekao u predsoblju, kad ga pozvaše k caru. Kada mu car svoju dvojbu razloži, reče on, da je ne samo dozvoljeno, nego dapače dužnost careva neodvlačno dati uloviti infanta, da olakša svoju savjest. Tu dužnost da mu nalaže njegov položaj kao prvomu vladaru kršćanskomu, koj mora svako sredstvo upotriebiti, da opet upokori buntovni puk portugižki i vrati ga zakonitomu vladaru. A osim toga da je javno dobro prvi zakon, komu se svaki ini obzir imade podrediti.

Premda je Ferdinand ovim razlogom koješta prigovarao, to ipak naloži nakon kratka oklievanja vitezu Gonzagi, da infanta pozove u Regensburg, gdje je za onda boravio carski dvor, a samo ako bi se infant uzprotivio, da ga uhvati. Ovo nebijaše dosta španjolskoj stranki, nego raztrubi, da je infant već utekao, te tim dade povoda, da je 8000 dukata razpisano za onoga, koj uhvati portugižkoga infanta ili ga makar i ubije. I tolik bijaše upliv ove stranke, da je general Piccolomini izdao pukovniku Veza nalog: hajdete u Leipheim, uhvatite princa od Bragance i ako li vam se uzprotivi, ubijte ga.

Ove se ubojničke namjere ovaj put ipak neizvršiše, jer i nesluteć, što se proti njemu snuje, i neznajuć jošte, da je njegov brat zasio na priestol portugižki, bijaše se infant upravo u Regensburg k caru uputio, da se o vojničkih stvarih s njim porazgovori, kad mu putem stiže poziv carev, da dodje u Regensburg.

Njegova pratnja, koja mu bijaše veoma odana, navali sad na njega molbami, neka se ukloni na sigurno mjesto; jer da su ga valjda Španjolci ocrnili kod cara. Nu dom Duarte nehtjede takova savjeta ni čuti: „ja sam pozvan k caru, koj nemože nikakove zle nakane imati proti princu, koj mu je vjerno služio, premda nije njegov vazal. Znadem, da nisam ništa kriv, pa idem k njemu na vjeru, koju samo tiran može pogaziti.“ Poštenjak sudi svakoga po svom poštenju i vjeri. Nu kojom srećom, da je svoje pratioce slušao!

Došav pred Regensburg, bijaše to 4. veljače 1641, čekala ga je prekrasna carska kočija u kojoj bijaše sam dr. Navaro, da kraljevića dočeka. Taj stupi u kola, kola polete, a pratnja princova ostade sama. U gostioni, gdje odsjedoše, bila je već straža od 40 musketira; a carev poručnik objavi princu u ime njegova veličanstva, da mu bez osobite dozvole careve nije slobodno izlaziti t. j. da je uhvaćen.

Kao grom porazi ovaj doček princa. Malo za tim stiže vitez Gonzaga, te mu razloži uzrok njegova zatvora i dodade, da mu car poručuje svoju carsku rieč, da ga nikad neće predati Španjolcem. Obe viesti, jednako nenadane u isti mah, prva da mu je brat kraljem portugalskim, a druga, da se je samo i misliti moglo na to, da on bude predan Španjolcem, silno potresoše kraljevića. Još isti dan budu svi njegovi dvoranici zatvoreni, pismo mu oteto i pregledano.

Medjutim viećala je španjolska stranka o tom, kako bi moguće bilo dom Duarta odpratiti u Milan, koj je za onda bio u rukuh Španjolaca. Sreća bijaše za princa, da se je u isto vrieme bio sastao njemački sabor, koj je doznao za učinjenu nepravdu, te se kod cara potužio, da se u slobodnom državnom gradu, gdje sjedi sabor, može takovo bezzakonje činiti. Don Francisco Sousa Coutinho, portugižki poslanik pri švedskom dvoru, razloži u posebnom pismu na sabor, kako sadašnji kralj portugižki nije ustaša niti buntovnik, nego da je po svom zakonitom pravu samo odbio uzurpaciju kralja španjolskoga, koj je silom oružanom zauzeo bio slobodnu kraljevinu. Stroga i nepravedna vladavina španjolska bijaše put k slobodi i pravdi. Nu da je kralj Ivan IV. sve i buntovnik, kakova odgovornost može za to stići princa Dom Duarta, koj o svem, što se je tamo sbivalo, ništa ni znao nije? Pa sve da je i znao za kakovu pobunu, je li tim zagriešio proti državi Njemačkoj? Ako je

Digitized by Google

skršio mir kastilski, nije skršio mira njemačkoga. A napokon završuje portugižki poslanik: „Pa sada plemeniti ovaj vitez i vojvoda, koj je na vlastite troškove carstvu sedam godina nepokolebivo služio, koj se je svojih neprijatelja često oslobodio, pada u sužanjstvo kod prijatelja svojih; gdje je slobodu izčekivao, nalazi robstvo, gdje se je nadao nagradi, tu mu se čini nasilje. Sluge mu oduzeše. pače i sredstva života. Bi li neprijatelj gore postupao, da ga je zarobio? Sigurno mnogo blaže; jer bi ga sad već na slobodu pustio bio. Tako li se štuje medjunarodno pravo i državna vjera? To li je hvaljena njemačka sloboda, koja se neuzkraćuje niti prognanikom i zločincem drugih država, koji se u ovu zemlju uteku? To li je gostoljublje, to nagrada? Doista čudnovat način, da se potakne želja inostranih viteza, vojevati pod svetom carskom zastavom!“

Nu premda je svatko uvidjao veliku nepravdu i prem se je sve javno mnienje živo zauzimalo za princa, to se proti uplivu španjolske stranke ipak ništa učiniti nije dalo. Uzalud je dom Duarte pisao caru, uzalud je tražio kod njega audienciju. „Silni uvreditelj stidio se je pogledati u oko uvriedjenomu“. Ipak mu poruči car, da ga smatra za nevina, da priznaje njegovu hrabrost i zasluge; nu važni državni razlozi da mu nedopuštaju, da ga već sada pusti na slobodu, ali mu daje carsku svoju rieč, da ga nikad neće predati u ruke njegovih neprijatelja.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Marta posadnica ili pâd velikoga Novgoroda.

Tragedija u 5 razdiela, napisao Matija Ban. Dubrovnik 1872. kod Dragutina Pretnera.

Matija Ban, jamačno najplodniji naš dramatični pisac, izdade evo svoju „Martu posadnicu“ tiskom, pošto je već početkom god. 1872 prikazana bila na pozorištu biogradskom. Dočim su njegovi dosadanji plodovi: Mejrima, Dobrila i Milenko, Smrt kneza Dobroslava, Lazar, Vukašin, Zla kob, uzeti iz domaćega života, iz domaće poviesti, latio se u „Marti posadnici“ predmeta doduše slovjenskoga, ali našim stranam ipak tudjega. A da je upravo „Martu“ izabrao, lako se razumije, jer doista malo gdje ćeš naći tragičnijega predmeta od užasne propasti slobodne slavenske obćine novogradske. Već prije Bana opisaše sami Rusi tu sgodu, i to Pogodin dramom, a Karamzin pripoviedkom, koju je naš Ivan Kukuljević pohrvatio. Odmah iza prvoga prikazanja izjaviše biogradski listovi svoj sud o toj drami i to na vrlo različit način. Poluzvanični „Vidov dan“ donio je o tom djelu odugačku panegiriku, gdje se i Ban i njegova „Marta“ kuju u zviezde, gdje se ova drama usporedjuje prvim dramatičkim plodovom ovoga svieta. „Mlada Srbadija“ naproti navalila je upravo nemilice na Banovu „Martu“, biedeći pisca, da je veći dio svoje drame presadio iz Pogodinove tragedije, da je dapače intrigom izopačio rusku „Martu“. Vrlo žalimo, što nemogasmo nikako doći do Pogodinova djela, da bi mogli izpitati, u koliko da je Ban u „Marti“ svoj, u koliko li Pogodinov. Pošto nam pako Ban nudja ovu dramu pod svoju, te sve što je u njoj uzimlje na svoju dušu, uzet ćemo i mi „Martu“ za njegovu, te mjerit ju mjerilom neumitnim — povjestnicom, nezaboraviv dakako, da je pjesniku slobodno poviest oplemenit, uzvisit i prilagodit, da poluči svoju etičnu svrhu. Nas dakako nije osvojila „presuda“ proti Banovim proizvodom kao što Mlada Srbadija o sebi izpovieda, te ocjenjujući Martu suditi ćemo Bana samo kao pjesnika. Da nacrtamo prije svega radnju Banove drame:

U dvor Marte Borecke, posadnice slobodnoga grada Novigrada (Novgoroda) dolazi Teofil, arcibiskup novigradski i veliki posadnik Delinski, te joj javljaju, da je veliki knez moskovski Ivan poslao u Novigrad glasnike svoje, kneza Holmskoga i Davidovića, koji hoće da izjave poslanstvo svoje puku novigradskomu samo u sbornom vieću. Marta uvidiv, da se za tim krije Ivanova spletka, kojom da podjarmi slobodnu joj otačbinu, plane gnjevom, odlučna branit do kraja slobodu novigradsku, te se rieši, da će glavom poći u vieće, da ondje govori narodu, čemu ju posadnik Delinski obodrava, zadahnut istom mišlju. Arcibiskup Teofilo nasuprot nedieli ratobornih misli Martinih. U njem se budi tajna slutnja, da će rodni grad zlo proći u ratu, i Moskva da će nadvladati, pri čem se pozivlje na proročanstvo njekoga Mihajla pustinjaka, koj da je pobjedu Moskve i propast Novigrada proreko. On se boji, da bi mogao Bog poslati Ivana kao bič svoj na Novigrad, te svjetuje neka se bori Marta hitrinom i zlatom a ne mačem proti Moskvi, i nariče nad sudbinom zavičaja; nu Marta odluči se na junački odpor te konačno uglavi sa Delinskim izaći pred narod u vieću. Pošto je Delinski otišo bio, nadodju Ksenija, kći Martina, i Miroslav nezakonski sin Ivana, uzgojen od same Marte. Ova zabrinuta za sudbinu svoje kćeri, odluči istu udati. Na izliku nudja joj ruku boljara Federova i Dmitra, nu Ksenija ih odbija. Obodreni napokon blagošću Martinom izpoviedaju mladi

Digitized by Google

da se ljube, i Marta daje kćer kopilanu Ivanovu, kojemu ipak porieklo njegovo taji.

Na poljani skupio se narod novigradski sa svojom vlastelom, da sasluša glas poslanika Ivanovih. Dodje i Borecka te bude živo pozdravljena od naroda. Moskovski poslanik Davidović javlja narodu, da su se njeki novigradski gradjani utekli Ivanu, zovući ga, neka zavlada Novigradom, gdje da se je sloboda prometnula neredom. Puk se uzbuni na te rieči, a posadnik Delinski veli, da su to bez znanja naroda učinili izdajice Nazarija i Zaharija, koji moradoše pobjeći iz grada. Razjarena Marta popne se na besjednicu, te dozivljući puku staru slobodu u pamet, odkrije Ivanovu spletku i obodrava narod da do zadnje kapi brani svetinje svoje. Posadnik Delinski odgovara na ime naroda glasnikom, da se svoga zakona odreći neće i da će pomoćju Litve odoljeti navali Ivanovoj nu da je kao dosele Novigrad pripravan s Ivanom u miru živjeti, ali mu se nepodvrći. Knez Holmski naviešta Novigradjanom rat, a narod ga oduševljeno prima. Po skupštini sastaju se na pustoj poljani boljari Federov, Ovin i Vijatko, da uglave zavjeru proti Marti i slobodi novigradskoj, prvi naročito zbog toga, što mu Marta nedade Ksenije. Nadodje k tomu i mladi Upadiš gradjanin, kojino priča, da se stvara u gradu tajna stranka za Moskvu proti Marti, koja da mora zaglaviti. Urotnici podju na dogovor sa moskovskimi poslanici. (Čin I.) Ivan podigo se na Novigrad. U taboru nalazimo ga sa povjerenikom mu Maljutom. Ivan biesni proti Marti, koja mu se opire. On priča, kako je voljan pobiediti ne samo ruska plemena već i Astrahan, Tatare, Krm i Litvu, sve spletkom, te napokon osnovati veliko carstvo, nu najvećom zaprekom tomu smatra svoje boljarstvo, kojemu izim Maljute nevjeruje. Napokon zapovjedi Maljuti, da dovede vojskovodju Holmskoga, koji bje opustošio sav kraj do Novigrada, te time probudio zavist i nepovjerenje u Ivanovu srcu. Holmski javlja knezu, da će Novigrad morati pasti, pošto mu je vojsku bio dan prije potuko kod Krastinja, gdje bude sa dvie tisuće i Miroslav zarobljen. Viećnici jave Ivanu, da su i Ovin i Federov zasužnjeni i da se njihovu izdajstvu ima zahvaliti pobjeda Moskova. Ivan pozove zarobljenike preda se. Svi mu se poklone, ali se neklanja Miroslav, koji pred knezom Federovu nabacuje izdaju i prkosi prietnjam Ivanovim, u kome se ipak nepojmivo milosrdje prema Miroslavu pojavlja. Ivan odpušta Federova i Ovina kući te daje Marti tri dana, da se promisli za predaju grada, jer da će joj inače zet i drugi zarobljenici poginuti. Nu ujedno zakazuje Miroslav svojoj punici, da neklone duhom i da će on rado za svoj dom poginuti? Ivan razjaren trgne mač na Miroslava, al u to iznenada doleti Olga, za mladosti ljuba Ivanova, te pošto se sve boljarstvo odaljilo, izjavi knezu, da je Miroslav njen i Ivanov nezakonski sin. Miroslav izljubi se s majkom, klekne pred otca. Ovaj dozvoli, da uzme Kseniju za ženu te da se vrati u Novgorod, al da neoda svoga poriekla. Olga se prašta s Ivanom i Miroslavom, da podje opet u svoju zabit, premda ju Ivan zaustavlja. Knez osviesti se opet od čuvstvovanja svoga te se stane domišljati, kako će sina si rabiti, da predobije Novigrad. U to donese Maljuta pismo od poglavara livonskog reda, da Novigrad neće dobiti od Litve pomoći, jer da to prieče livonski mačenosci. Ivan odluči jurišati na Novigrad, te nagovara sina, neka sklone Martu na predaju ili neka mu grad pribavi izdajom, pa kad se sin tomu opire, grozi se Ivan, da će pogubiti i Martu i Kseniju, našto Miroslav upropašten odlazi a knez kliče veselo „u mreži si mojoj!“ pa pušta i ostale zarobljenike na slobodu, rekav im ipak, da će sav Novigrad poharati i razoriti, ako se za tri dana nepredade; odpušta ih pako zato, da šire u svom domu strah, nemir i razdor. (II čin.) Dok borba medju Novigradjani i Moskovljani traje pred gradom, sastanu se Miroslav i Ksenija u Martinu dvoru. Ksenija veseli se, da Novigradjani napreduju pod vodstvom brata joj Jakova Boreckoga, jedino se čudi neveselju Miroslavljevu i neiskrenosti. Miroslav odbija tu svoju sjetu na obću zabrinutost, ali da on nezdvaja o konačnoj pobjedi. Ksenija umirena time, veseli se već unapried, kako će Miroslav povjerena mu vrata moskovska junački braniti, te opominjuć ga, neka se neda zanesti svojom vatrom, oprašta se od njega. Miroslav koleba se u velikoj brigi. Da izdajom Novgoroda spasi Martu i Kseniju od smrti? Napokon odluči samo u skrajnjoj pogibelji predati grad Ivanu, nadajući se i pomoći od dvinske vojske. Sjeti se napokon, da se drugi bore, i pošto Marta i Delinski odlaze, ukloni se pred njima. Marta je zabrinuta, da još neima dvinskih pomoćnika. Delinski se boji, da će nastati buna u samom gradu, jer da prieti glad. Marta pozivlje boljare navlastito Srezenova, neka diele svoje žito s narodom, i zbog toga nastane svadja, jer Srezenov neće da razdaje žita. Ostali gledaju tu razpru utažiti, a Srezenov, čuvši, da je Marta svoje žito dala razdielit medju gladni puk, zastidi se i moli Martu nek mu oprosti. U to navali Šujski, te javlja da od Dvinaca pomoći neima, njihov grad da je Ivan zauzeo, vojska da im se utopila u Ilmenu; ni od Litvina da neima podpore. Marta pozivlje sve, neka se uzdaju u vlastitu snagu, Teofilo nadošav, opominje Novigradjane na pomirljivost, jer da će inače grad propasti; ali zaludu. Boljar Federov javlja, da se puk, dočuv zlokobne viesti, buni i da zahtieva predaju

Digitized by Google

grada. Marta zapovjedi, neka joj sin s vojskom u grad uzmakne, a sama polazi u vieće medju razjareni narod, premda ju Federov odvraća od toga, jer joj je htio odkriti tajni sporazumak medju Ivanom i Miroslavom, čemu on ipak istom dokaza traži. Slučajno nadodju Miroslav i boljar Vijatko, a Federov se sakrije, da prisluškuje. Vijatko poslan od Ivana, navaljuje na Miroslava, neka se odluči predati Novigrad. Nastaje borba u Miroslavljevoj duši, koji neće nikako počiniti izdaje. Napokon, kad mu Vijatko živo prikazuje, kako će Marta i Ksenija strašno poginuti, ako bude daljnjega odpora, klone Miroslav, te napiše otcu si tajno pismo, a Vijatko polazi, da ga ponese Ivanu. Osviestiv se Miroslav, odluči pismo Vijatku prije polazka oteti. — Vieće izlazi pred narod; puk po izdajicah podjaren buni se proti Marti i želi predaju, boljari opet zahtievaju, da se buntovnici kazne. U to dojavi Dmitar poraz Moskovljana, nu Jakov Borecki da je u tom boju zaglavio. Marta, premda osvojena težkom boli, obodrava živim slovom na nov odpor. Ljudi donesu po Ivanovoj zapovjedi nagrdjenu lješinu Jakova te nastaje sveobće naricanje. Marta klone od žalosti. Izdajice budu prognani, a narod dirnut užasnim prizorom, sprema se na nov odpor. (Čin III.) Novigradu raste pogibelj, Ivan napreduje pomagan izdajstvom, Marta i posadnik Delinski uvidjaju da zavičaju spasa neima, jer se izdaja svuda širi. Oni odluče slavno poginuti za slobodu svoga doma. Ksenija uvjerava majku, da će i ona uztrajati, kad na jednom narod prema dvoru grne. Dmitar i mladi gradjanin Upadiš javljaju, da je grad izdan, topovi da su zaglavljeni. Narod traži, da se izdajice kazne. Vijatka bje nestalo. Starac Upadiš izadje pa tuži sam svoga sina s izdajstva; da je naime sporazumljen s Ovinom i Vijatkom. Sin Upadiš bude uz proklinjanje puka odveden pred sud. Zaostaloj Kseniji odkrije Federov sporazumak medju Ivanom i Miroslavom i pokaže joj pismo Miroslavljevo, kojim taj javlja Ivanu, da je spreman Novgorod predati Moskvi. Pismo bje Federov oteo Vijatku, ubiv istoga. Ksenija očajava. Nadodje Marta s Miroslavom. Federov odkrije i njoj nevjeru Miroslava. Ovaj priznaje, da je on pisao Ivanu pismo. Marta proklinje savez Ksenijin i njegov, te hoće da zeta si predade sudu. Ovaj se brani, odkrivajuć namjeru, s koje da je to učinio, naime da spasi Marti i Kseniji život. Ksenija, koja se medjutim otrovala, umire oprostiv Miroslavu, a ovaj se probode. (Čin IV.) Osamljena u pustom dvoru oplakuje Marta smrt sina, kćeri, i zeta i tuži se bogu radi jada svojih, moli ga da i nju u brzo skonča. U to bane u dvor sestra joj Olga. Zagrliv Martu, kazuje joj, da je dohitila nju i sina si spasit od Ivanova biesa, pak dočuv sve što se je u gradu zbilo, da proklinje svoju nesreću. Marta izvinjava Miroslava, koji da nije bio izdajica, već je samo milim si htio spasiti život, kad već nije Novomgradu bilo pomoći; ona medjutim da neće preživjeti slobode svoje otačbine, koja pada izkvarenošću vlastitoga naroda. Pripravna je na smrt, i pokaže Olgi u pokrajnoj sobi lješine Miroslava i Ksenije. Dmitar javlja, da Ivan juriše sa svih strana na grad, a Delinski da skuplja izabranu četu na zadnji odpor. Marta odluči poginuti u tom zadnjem boju novigradske slobode. Moli Olgu da zakopa dvoje mladih, a i nju, kad pogine. Olga ju zaustavlja, al ona izmakne u boj. Na poljani sried grada skupili se njeki boljari i narod čekajući u strahu, šta će biti. Veliko zvono zazvoni. Ivan prodire u grad. Dodje Šujski ranjen te potvrdjuje pobjedu Ivanovu i svjetuje narod, neka se razidje, neka nečeka biesa moskovskoga. Al dodje Marta pod zastavom i oružjem te podje sa njekoliko viernih boljara, da pogine za domovinu. Za njom tuguje ranjeni Šujski, jadikuje nad propašću slobodne domovine i slomi mač svoj. Svećanstvo izlazi pred Ivana. Teofilo moli kneza, da se smili puku, ali ovaj ljutit odbija molbu. Šujskomu, koj smrt zahtieva, poklanja život. Sried pusta grada stoji knez i sažaljuje Novigrad. Zapovjedi dovesti preda se zarobljenu Martu i boljare, a slavne gradine Novoga grada porušiti. Pomiluje na izliku boljare i hoće da pogubi Martu, al nadodje Olga, te izmoli Martin život. Knez joj tobože prašta, nu ona neprima robskoga dara, te se probode. Ivan napusti svoju četu, da plieni grad. (Čin V.)

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Lakrdija si opet počimlje osvajati našu pozornicu; čujemo, da je to samo od nužde sbog novčana većega dobitka; čujemo, da je vladin povjerenik za kazalište u ekonomičnom pogledu mnoge nedostatke uklonio; čitamo, da se njegova uprava sprema doskora njekoliko izvornih veselih igara občinstvu prikazati. Kakov će biti uspjeh, to ćemo vidjeti; ako se kane lakrdije opet uzkrisiti, to će se načelni ovaj nazadak jače osvetiti, nego što vriedi novčani veći prihod; jer se pravom može pitati, gdje će biti granica novčanim obzirom, gdje granica daljnjemu kvarenju estetičnoga ukusa? Od štete, koja se tim nanosi tomu jedinomu zavodu umjetničkomu, ako se u njem nesmisao dramatički vrieži, nema nijedne druge veće; i nema preče zadaće, no što

Digitized by Google

je ta: uzgojiti pravi estetički ukus u samom zavodu, i u občinstvu. Makar samo i časovito odstupanje od valjanih načela glede ukusna izbora gorko se osvećuje, kako pokazuju druge velike pozornice n. p. o pražkoj njemačkoj čitasmo nedavno, da je tromjesečno neprestano glumljenje samih salonskih i veselih igara učinilo i glumce nesposobnimi, da valjano velike drame prikažu, i občinstvo nepristupno za najviše dramatičke utiske. — Našemu se kazalištu nikakvim ma kako praktičnim i novčano uspješnim eksperimentiranjem bez temeljitih estetičnih načela neće pravi napredak zajamčiti. Bez kazališnih novih štatuta, izradjenih po studiju najboljih tudjih, i bez dramatične škole nema sigurna napredka; ovako se samo životari. Repertoir za drugu polovinu o.m. odredjen je ovako: 18. ima se prvi put u ovoj saisoni pjevati opera Marta, koja se kani ponavljati četiri puta, dne 22., 25., i 29. o. m. Dramatične predstave imadu biti: Djačke vragolije, Poštenjaci, Izabella Orsini, Marija kći pukovnije, Gringoir, Nježnost i prostota. — Dà, nježnost i prostota! koliko je jedne a koliko druge u „Djačkih vragolijah," lahko je razabrati; ni izvrstni glumci dvorskoga kazališta u Beču nemogu zdrava suda pomutiti, jer ni oni nemogu benavljenje pretvoriti u humor.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 11. o. m. izviestio je u sjednici filologičko-historičkoga razreda pravi član dr. P. Matković o lanjskom statističkom kongresu u Petrogradu, kojemu je on kao zastupnik trojedne kraljevine pribivao. To bijaše do sada u dvadeset godina osmi takov sastanak, a prvi je bio g. 1853. u Bruselju. Svrha im je exaktno poredjivanje duševne i fizične snage svih naroda osnovati na posve točnih statističkih podatcih, a sredstvo je toj svrhi načelna jednoličnost službenih statistika po svih državah. Odbor, koji je imao pripraviti organizaciju petrogradskoga sastanka, izradio je ogromno spomeno djelo, u kom se nalaze svi predlozi, prihvaćeni u tom pripravnom odboru, i svi zaključci u prijašnjih sedam kongresa stvoreni; on se je ujedno imao brinuti oko što brojnijega posjeta na kongres petrogradski; i sbilja, nije na nijednom do tad bilo toliko članova, i to po broju 124 inostrana, a do 500 ruskih. Svaki takov kongres dieli se na pripravni i na pravi; u onom rade službeni izaslanici, riešavaju razne poslove glede službene statistike, i utiru tako put pravomu kongresu. Pravomu kongresu ovi su dielovi: 1. organizacija kongresa, statistička metodologija, pučki popis, ljekarska statistika. 2. pučki registri, miena žiteljstva. 3. statistika obrta i rudarstva. 4. statistika trgovine i poštarskih odnošaja. 5. kaznena statistika. Najznamenitiji zaključci petrogradskoga kongresa jesu ova dva: 1. odsad će obstojati stalni odbor medjunarodnoga kongresa, 2. izdavat će se veliko djelo medjunarodne komparativne statistike. Stalni odbor znatno će olakšavati i pripravljati rad svih budućih kongresa, pak će takodjer izvadjati kongresne zaključke. A izdavanjem komparativne statistike početi će jamačno novo doba znanosti onoj, koja račun vodi o duševnoj i fizičnoj snagi naroda; ona će s vremenom postati istinitim ogledalom svih vrlina i nedostataka svih naroda, pravim ogledalom svega čovječanstva, reć bi zornim globom za duševno i materijalno stanje sve zemaljske kruglje, te će ujedno napredujućemu čovjekoljublju uviek pokazivati moći, gdje i kojemu dielu ljudstva treba po vriednosti prosvjetne bratske pomoći, a pohlepnomu osvajaču, gdje je najizdašnije polje njegovu „svjetlonoštvu". Ovakovom znanošću bez dvojbe će se pobudjivat kulturno takmenje, što najbrža izmjena duševnih i materijalnih stečevina, nasljedovanje tudjih priednosti, poboljšice nedostataka, u kratko: humanizam, uljudnost i prosvjeta moći će u toj znanosti imati silno, neprecjenjivo pomagalo. — Taj je kongres ujedno uvjerio zapadne strukovnjake, kako ogromno napreduje Rusija, dapače da ona počimlje iznositi iz svoje dosadanje tame nov sviet duševnih stečevina, kako je to u svom oprostnom govoru pruski znameniti statistik Engel, prosvjetni napredak Rusije u veliko slaveći, iztaknuo. Vidit ćemo, što će bivati na budućem kongresu u Pešti, ako se bude tamo sastao, kako se očekuje.

Bakrorezi starijega i mladjega Mančuna. U Županovoj (Albrecht-Fiedlerovoj) knjižari mogu se dobiti sliedeći bakrorezi naših domaćih umjetnika Petra i sina mu Josipa Mančuna, rodom iz Dubrovnika a stanujućih u Rimu: stara slovenska slika sv. Petra i Pavla, koja se nalazi u vatikanskoj riznici, s nadpisom „сты Петръ сты Павьль"; za tiem papa Siksto V., rodom iz Kruševice u staroj Zeti, kako osniva kaptol sv. Jerolima, napokon veliko naličje srbskoga kneza Milana Obrenovića IV. Prva dva bakroreza jesu od Petra, treći od Josipa Mančuna. Prvi i treći izveden je u tamnu. Naličje kneza Milana osobito je krasno, te čestitamo mladomu umjetniku na njegovoj pomnji i darovitosti. Knez Milan predstavljen je u vojničkoj odjeći, u desnoj ruci drži zemljovid Srbije djelomice razvijen, lievom upro se o stol, na kojem stoji srbska kruna na jastuku. Dolje se čita cirilski nadpis „Njegova svjetlost Milan Obrenović IV., knez srbski," a na strani „Josip Mančun, po otcu Dubrovčanin, narisao u Rimu 1872." Preporučamo ove bakroreze čim toplije našim rodoljubom; nakitit će svoje sobe njimi mnogo ukusnije nego li kojekakovimi bečkimi kamenorezi. Osim toga, kada bi mladi Mančun našao u našem narodu podpore, nebi se ustručavao posvetiti svoje sile narodnoj umjetnosti našoj. Ako se pokaže veće učešće, poslati će stariji Mančun i druge svoje umotvorine na razprodaju; a on je u toj struci umjetnosti na liepom glasu. Posljednjih godina bješe počašćen naručbinom za državnu chalkografiju u Rimu, da snimi u bakrorezu divnu sliku neumrloga Rafaela: Oslobodjenje sv. Petra iz tamnice, koja je u vatikanskih loggiah.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 4. U Zagrebu dne 25. siečnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Liek od ljubavi. — Krajiški Horacijevac. — Vragolanke. — Čudnovata poviest. — Posljednje cvieće. — **Pouka:** Prodani kraljević — **Književnost i umjetnost:** Marta posadnica ili pád velikog Novgoroda. — **Listak.**

LIEK OD LJUBAVI.

Spjevao I. D.

Huji vjetar, grmi grom,
Stara žena pušta dom,
Jad ju tjera, noć ju prati,
Jer odoljen ide brati
Za ljepotu svoju Anu,
Da joj vida težku ranu:
Ljubi Anka mladog Stanka.

Huji vjetar, grmi grom,
Sjetan junak pušta dom,
Nesmje Anki danju doći,
Pa se krade tamnom noći,
Rad je vidit, je li tako,
Da je draga bolna jako,
Tuži Stanko: moja Anko!

„Tko tu tuži u taj čas,
Kćer mi zove na sav glas?“
„Ja sam majko, znaj mi boga,
Izbavi nas jada toga,
Daj mi ruku tvoje Ane,
Obadvima da nam lane,
Daj ti Anku vjernom Stanku!“

„Bježi samo, bjež' u lies,
Smirio te u njem bies!
Bogac hoće kćer mi vjerit,
Koju mogu zlatom mjerit,
U srdce se njojzi krade,
Al su lude njemu nade,
Jer za Stanka nikad Anka!

Znam ja basme moćan riek,
A odoljen valja viek!
Nepovrat mi traži sada!“
Junak njojzi vrati tada:
„Pamti majko, moje rieči,
Ljubav samo ljubav lieči,
Neće Anka bez svog Stanka.“ —

Mirno nebo, vedar dan,
Plačna majka pušta stan,
Ide u vrt cvieća brati,
Nju će prosit druga mati:
„Daj i meni vienac viti,
Da jedincu grob mi kiti.“
Umre Anka, nema Stanka!

KRAJIŠKI HORACIJEVAC.

Pripovieda I. T.

(Konac.)

X.

Prošlo je od tada opet nekoliko mjeseci. Naš mili prijatelj na Veljunu nadje se medjutiem u gadnoj nekoj nevolji. Bila na Cvijanović-brdu uvedba župnika i velika čast. Poslije časti razidjoše se sva gospoda kud koji, satnik Antolčić kući, a naš prijatelj nećede kući, već se svrati u častnički stan, gdje je bilo djevojaka, pjesme i razgovora.

Nemojte pomisliti, drage čitalice, da je u mudroga mi prijatelja bilo samo svježa razbora i budne opreznosti. I u njega, kao i u mudra Blagojevića, bijaše veliko prostrano srdce, pristupačno najnježnijim osjećajem; da ste ga vidjele, kako liepo umije dvoriti, koliko mu se mili skromna nedužnost ženska; vjerovale biste mi, da je vrstan i prikladan bio usrećiti, koliko i koji drugi poštenjak.

Digitized by Google

Tako sudijahu i one djevojke u častničkom stanu te svojski prionuše, nebi li ga koja predobila. Ali hoćeš dà!

Na cesti nasta vika i jauk ljudi i po koja puška puće iz daleka. Nije bilo našemu prijatelju sudjeno, da ga zamreži koja krasotica. Doleti vojnik javiti, da su se ljudi u krčmi potukli: neima druge, već onamo poteći. Naš prijatelj još nebijaše sablje opasao, te neimade čim svjetini straha zadavati, već onako goloruk izpade iz častničkoga stana, te reče vojniku: — Leti napried i vikni u krčmu, da idem, pa da ću ih svieh posjeći. —

Vojnik odskaka i viknu sbilja: — Bjegajte junaci, evo našega mudroga upravnika, sav je pobješnjeo od ljutine, posječe svakoga, koji mu rukû dopade. — I zaista se razbježa svjetina, samo još dvie pijanice zlostavljahu pijana ležećeg druga, te na njih se obori naš prijatelj: — Kukavice, zar neima drugoga junačtva, već da ubijate pijana čovjeka, od kog je svako diete jače. Skočite na me kukavice, koji sam evo triezan i goloruk, pa pokažite svoje junačtvo! — I ljudi se posramiše, posnimaše kape i stupiše u kraj.

Medjutiem dodje seoska straža, te joj hrabri naš prijatelj imenova nekoliko poznanih goropadnjaka, za koje je čuo, da su kavgu zapodjeli, te ih dade poloviti i satniji odvesti. Opremi namah po lječnika, da obidje ranjenike.

Koliko ih bijaše pri tom okršaju i koliko je bilo rana, postradalo bi polak sela noseći uznikom hranu, da je stvar u sudske ruke dopala, a bila bi grdna sramota po župnika i po župljane, kad bi se toliki sviet povlačio u Karlovac i onuda glas raznio, kako su ti ljudi uvedbu svoga župnika proslavili. Zamieralo bi se i onim, koji bi bili imali taj okršaj zapriečiti, da je komu na um palo nedati nakićenim i oružanim junakom, da ostaju dulje u krčmi nego li gospoda na časti.

S toga upriliči naš prijatelj, te župnik i svi ranjenici pristupiše satniji i zamoliše, neka se nedonosi ta zadjevica pred sud. Tiem povodom sastavi naš prijatelj obrazloženi priedlog, kako bi imali pohvatani kolovodje i svi ostali krivci na ime kazni desetak dana rabotati i tom sgodom župljansko groblje iznovice ograditi.

Uz iztražne spisove o tom okršaju odpravi naš prijatelj opet dugo pismo pukovniku, kojim pogodi opravdati službeni priedlog — zamoliv svoga visokoga prijatelja, neka bi i ovaj put širom vrata otvorio svojoj blagoći i milosti, tvrdeći, da će ga narod za to u velike blagosivati.

Lako se je bilo Blagojeviću domoliti, kad je tko umio i smio uz takove razloge na njegovo srdce navaljivati.

Dodje satniji zapovied, kojom se priedlog prihvaća, al u posebnom pismu bude našemu prijatelju na dušu natovaren veliki uvjet. To znamenito pismo glasilo je od prilike ovako: „Ja se ovaj put, mudra glavo, nemogu oteti vašim stvarnim razlogom, ali koji će biti ćudoredni dojam i zamašaj mojoj milosti? Vi to, prijatelju, premudro i, bojim se, naumice prešutiste, a znate, koliko jadikujem, što oblastim nitko nepomaže zatirati opačine. S toga vam dvoje zavezujem za dušu. Prvo, da gospodin župnik, koji je svojim svečanim uvodom s neke ruke povodom bio krvavoj zadjevici, na samom groblju, kad se počme ogradjivati, uhori krivce opomenuti, koliko bi ih moglo ondje sahranjenih biti, da nije viša ruka udaraca oslabila i od zla mjesta odvratila. Neka ih dakle na pogledu smrtnoga počivališta zaklinje, koliko najbolje umie, da se čuvaju kavge. Neka prokune onu ruku, koja se maši oružja na rodjenoga brata, na svakoga iskrnjega. Valjda se sjećate onih Horacijevih besieda: Tollite barbarum morem, verecundumque Bachum sangvineis prohibite rixis! Ja bih to svjetini ovako protumačio: Okanite se nečovječnog obicaja i nemojte namah u krv pri čašici vinca, koje je Bog dao, da veseli srdce! A drugi je uvjet, pod koji sam odobrio vaš priedlog: da uzmete mozgati i da mi što prije razložite način, kojim bi se mogla umjerenost osobito pri piću u našem narodu udomiti? A treće je, što vas molim, da mi dobavite Rankovićev podpis na bielu listu, al da nezna, čemu je, ni za koga je. Nesumnjam ni malo, da će te se domisliti kakvoj majstoriji, te da Ranković neće ni s daleka osjetiti ili naslutiti, da se potajno nešto snuje. Ako se vi momu naumu dosjećate, znam da ćete se, bilo pred kim mu drago, nevještim činiti. Uzdajuć se u svaku ruku u vašu pripravnost, da ćete mi i u napredak svjetom i činom u prilog biti, vaš sam štovalac i dužnik Blagojević."

Naš prijatelj jedva dočeka taj odgovor te radostno sa pismom u ruci poleće razigrati župnika, da jednom i on pokaže, koliko je vrstan pastirovati dušicam sebi povjerena puka.

Sâm pako, bivši zastrasio krivce, da će se pukovnik jedva odazvati njegovu priedlogu, pozva ih pred satnijsku sjednicu i reče im, da je do duše pukovnik s prevelike milosti od sudbene iztrage odustao, ali da svaki ima prihvatiti za pero i križem zadati poštenu rieč, da se neće nikada više u krčmi junačiti ni zaboraviti, da mu je već jednom prošteno.

Svi prihvatiše draga srdca za pero, zahvališe se na velikoj milosti i prvo, nego će početi ogradjivati župljansko groblje, pokajaše se čuvši župnikovu besjedu, na kojoj se je ovaj put opažala pomna osnova i uz pravo srdce govornička vještina.

Digitized by Google

Drugi dan namah, pošto je naš prijatelj dobio pukovnikovo pismo, uzjaha svoga zelenka i odjuri k Rankoviću, te mu stade na izliku govoriti: — Dragi Dane, došao sam te nešto liepo moliti. Znaš, kako se hrdjavo vozimo na graničarskih kolih. Čuo sam, da moj bivši predstojnik prodaje svoja liepa kolica te ih želim pod što pod to kupiti. Neznam, koliko ih cieni, ali to znam, da ih meni nebi dao ni pod koje novce. Zamislio sam dakle, da bi najbolje bilo, kad bi mu ti ponudio stanovitu svotu za ta kola, a ja bih tvojemu pismu namah priložio novce. Nebih rad kola preplatiti, s toga idem iz ovih stopa u Karlovac, nebi li dočuo, koliko starac za kola pita. Molim te dakle, da mi se na liepu čistu listu podpišeš, a ja ću u Karlovcu, kad doznam za cienu, ponudu napisati, novce priložiti te svoga čovjeka po kola poslati. —

— Drage volje, brate! — Odvrati Ranković, podpisa svoje pošteno ime na liepi bieli list, a naš prijatelj odjaha sbilja u Karlovac, predade zahtievani „bieli list“ svomu visokomu poglavaru i doglasi mu k jednu veliku zahvalnost i zavjet Cvianovićana, da se neće nikada više sramotiti.

— A gdje vam je razprava, koju sam kao drugi uvjet od vas zahtievao? — Upitat će smiešeći se pukovnik.

— Donio sam ju u glavi. — Odvratit će naš prijatelj. — Ja ću brzo svršiti, mogu jednom rieči odgovoriti, a vaša će me presvietlost dobro razumjeti. —

— Čudan sam znati. Dakle kazujte, čim ćemo umjerenosti put prokrčiti? — Upita Blagojević.

— Knjigom. — Odvrati naš prijatelj. — Treba nam, kao i cesaru Augustu, Horacija, da udara na opačine. —

— Razumiem vas. — Ali gdje nam je hrvatski Horacijo? — Uzdahnu Blagojević i oprosti se liepo s odličnim svojim štovaocem.

XI.

Prigovorit će nam tko, da navlačimo vodu na svoj mlin i da nam je uzdisaj Blagojevićev za hrvatskim Horacijem neopravdan. Čujmo, što veli glasoviti Niemac Voss:

Tko smognu slavnog Grka,
Divljaka negda mrka
Uzvisit vrh svih nas?
Ej tko, već vilin glas!
Tko smognu Talijancu
Francuzu i Britancu
Uljudit srdca ćud?
Ej tko, već vilin trud!

Prigovorit će nam tko, da je neumjestan bio taj uzdisaj s toga, što je baš onda u Karlovcu boravio srbski Horacijo, neumrli Mušicki, koji je pjevao, da je „s rodom svezana slava naša; da je svaki s rodom granato, kitnjasto drvo, a izvan njega odpali suvarak i da si onaj vienac vije, koji žive rodu i roda slavi. „Istina je, u Karlovcu je onda živio i stanovao nedaleko od Blagojevića onaj visokoumni vladika, koji na horacijsku pokliknu: „Djelajmo; sviet jest. Cilj je ljudskim silam trud, a nije pokoj! Svi revnujmo!“

Istina je, vladika Mušicki bijaše onda već na glasu, ali samo u uzahnom krugu kujiževnika. Njegove pjesme ugledaše tekar g. 1838. bieli sviet, a bijahu pisane klasičnim metrom i jezikom ili posve crkvenoslavenskim ili bar jezikom nekimi u te slevenštine uzajmljenimi besjedami zakićenim. Povremenih domaćih listova onda još nebijaše, a i nemogaše se nikomu namećati skromnik, koji je pjevao.

Dosta je čistim prsima utjehe,
Za obće blago ako su disale!

Nije dakle zamjeriti Blagojeviću, što je uzdisao za Horacijem svakomu dvoru i svakoj kolibici omiljelim, koji bi napred pokrenuo cielim narodom, a ne samo granom naroda.

Imao je Blagojević do skora postati gjeneralom te ostaviti slunjsku pukovniju. Mnogo je do onda dobra zamislio, mnogo je dobrih zamišljaja našega vriednoga prijatelja usvojio, mnogo je toga upriličio i izveo, a gdjekojih polakšica nije mogao izhoditi. Koji revnik nije naišao na krivo shvaćanje, na nemilost vremena i odnošaja?

Mnogu je hrdju pristranio, mnogog je poštenjaka podigao i osokolio, mnogo je briga pretrajao, a često si na pogledu neuspješne muke prikričao: Quod adest, memento componere aequus: caetera fluminis ritu feruntur Kanda si je hrvatski zapjevao:

Što se nàdâ, to ti bilo preče,
Što se neda, to niz rieku teče!

Pristupačan svakomu dobromu svjetu nenaviče se tudjiti od svojih častnika a umjede poštenjake i vrstnjake odlikovati svakom sgodom.

Bijaše velikaš srdcem i ugledom svoga dostojanstva te umnom, marnom i sviestnom upravom sebi povjerene državice. Nazivahu krajiške pukovnike ono doba malimi vladari, a gdjekoje okrstiše zla usta i bašami.

Blagojević bijaše prijatelj svačijoj sreći te brz i spreman pomoći svakomu pojedincu to častniku, to siromahu graničaru. Mnogim je častničkim kćerim dozvolio udatbu za podčastnike a onda nastojao, da ovi postanu častnici.

Osobiti prijatelj bijaše junaku Rankoviću, koj je bio speman zanj skočiti u vodu i u vatru i koj mu je spasio glavu vjernim grudima. Opisav tu sgodu svojoj visokoj prijateljici ponudi polovicu propisane jamčevine i obeća, da će izhoditi najvišu dozvolu že-

Digitized by Google

nitbe, ako je Mirka voljna ostaviti svoju milu gospodaricu i poći za svoga nekadašnjeg zaručnika. Kneginja mu odgovori, da je to njezina dužnost i da će položiti cielu jamčevinu, te koliko će žaliti za Mirkom, da ipak voli djevojkinoj sreći, nego li premilu družtvu mićenice.

Nijednim svojim pismom nije napominjao visokoj prijateljici svoje žalosti za nekadašnjom srećom. Horacijskom mudroćom i pregorljivošću premuća vjekovito plamanje svoje ljubavi, tajnu bolu svoga srdca, kojom je u tiho noćno doba poglédao na milu sliku i spominjao sladku prošlost a kadšto se zanosio u divote blaženoga bivovanja, kad bi ona njegva bila!

A i kneginja nikad nepovjeri pismu svojega najsladjega spominjanja. Njihovo dopisivanje ob odnošajih jedne i druge domovine, o napredku čovječanstva, o divoti zavičaja a osobito o nadobljaju Mirkine i Rankovićeve sreće bijaše dodir velikih duša, koje se podpunoma razumievahu, koje strogom vršitbom svoje dužnosti i nagodbom tudje sreće ublaživahu nemilost svoje sudbine.

S toga smjesti Blagojević pod živahnu sliku svoje nesudjene dike hladni mramorni kip mudroga Horacija.

Pobočniku svomu reče, nek napiše molbenicu za dozvolu ženitbe na onaj bieli list, što ga je Ranković podpisao, te ju predsjedničkim putem poprati najvišemu mjestu, da nitko nije mogao doznati za njegovu nakanu Istim načinom izhodi u biskupa i drugu dozvolu, da netreba vjenčanja oglašivati.

A kad dozvola ženitbe prispjede, veselo ju namah saobći visokoj prijateljici, da što brže liepo otisnu kraju, što velesrdice zamisliše.

Nastojaše Blagojević, da ostavi u slunjskoj pukovniji i u srdcih svojih prijatelja spomen velikoga srdca.

XII.

Al predugo već duljimo pripoviest a ni malo se nesjećamo krasne Mirke, koja je već ciele četiri godine u Galiciji. U volji je kneginji, kao nitko. Naučila je poljski i francezki. Opojila se duhom Mickivijevićevim, a zaniela se je uzvisitim osjećanjem svoje visoke gospodarice. Njezina je vjerna družica i uzdanica, njezina je mitnica, svemu je dvoru mila ugodnica, a služinčadi ugledna pomoćnica. Poljska ju vlastela nazva liepom Hrvaticom.

Što ih je god silnih posjetnika u kneževskom dvoru bilo, nijednomu za rukom nepodje udvorit se liepoj Hrvatici. Za uzrok je znala samo njezina visoka zakrilnica.

Al dodje nakon napomenuto Blagojevićevo pismo te velesrdna Kneginja nehtjede Mirci tajiti, što je naumila i kako tiem želi nagraditi i Mirku i Rankovića a Mirka ciknu od radosti i malo što se neonesviesti.

Kneginja namah sve utanači i odgovori Blagojeviću. Blagojević prihvati velesrdnu ponudu bogate kneginje tiem više, što je tu nagradu s neke ruke i Mirka zavriedila, neprimiv za četiri godine najuzdanije službe ni najmanje plaće. Valjda je kneginja već u prvi mah nešto dobra zamislila, pa joj se evo dade sgoda, da usreći tri srdca, mjesto jednoga.

Opet Mirka šije, opet se sprema na put. Al joj je ovaj put obilatije ruho i odielo, medju stolnjake, ubruse i ručnike, medju tanane plate, liepe pokrivače i zastirače bude u kovčege naslagano nekoliko dragocjenih čaša, srebrnine i drugih pariočica, pa i jedan krasni samovar.

Dodje i drugo pismo Blagojevićevo, da je sve ugodjeno, te da je Mirci putovati.

Roba se u napried opremila, kneževska kočija dogrmljela pred velika vrata, zaplakana Mirka kleče pred visoku gospodju i stade ju ljubiti u ruku i silno jecati. Kneginja joj vrže obie ruke na tjeme, te proslovi: — Bog te blagoslovio draga pokćerko, budi srećnija od mene! Pripoviedaj, ako ti se nada sgoda, kako se živi i spominje u ovih dvorovih! —

I podiže djevojku i poljubi ju u čelo i — rastade se s njom. Druge ju dobre duše izpratiše do kočije, pomogoše joj se uzpeti, pridodaše joj dvie tri kutijice, ručnjak i kišobran, omotaše ju u liepu šubu, koju joj je kneginja uza sve ostalo darovala, te uz srdačni „srećan put!“ zatvoriše kočijska vratašca, kočijaš ošinu konje i ode liepa Hrvatica put svoje mile domovine.

Mirka odputova iz Galicije u prve dane proljeća zadnje godine, koju je Blagojević u Karlovcu boravio.

Veselo putovaše Mirka u svoju domovinu! Srdce joj bijaše puno zahvalnosti stvoritelju svieta, koji liepo uporavi, da vrla i čedna djevojčica nestrada sa zavisti njezinih zlotvora. Što je sve naučila, koliko se je uljudila, i način utančila u družtvu visoke svoje gospodarice! Kolikom se zahvalnošću sjećaše liepe kneginje, koja ju je duševnim i zemaljskim blagom bogato nadarila. U vesele se sanke zanese, kako će sad tekar biti vrstna usrećiti svoga liepoga Danu! Svaki joj se priedjel tudjega svieta miljaše a koliko se radovaše liepoj svojoj domovini!

Al je eto već Karlovcu na domaku. —

Pukovnik Blagojević pozva u isto doba Rankovića i našega prijatelja, da dodju k njemu u grad preboraviti nedjelju, koja je imala prva doći.

Obadva omrkoše u subotu u Karlovcu, a pukovnik im sjutradan dade po pobočniku poručiti, neka se nejavljaju, već neka uprav o podne zajedno k njemu dodju.

Digitized by Google

Liepo se urediše i po zapoviedi pokucaše na vrata, kad je počelo zvonjeti podne.

Kad oni u sobu, al tuj već sakupljeni ostali gosti, sami poštenjaci i prijatelji unišle dvojice i mjestni župnik.

Ustade Blagojević i podav ruku obojici okrenu se ostalim gostom i prosbori: — Gospodo, danas mi je najsvečaniji i najradostniji dan moga vieka. Vaš drug i prijatelj Dane Ranković, koji mi je život spasio, predade prvo još, nego li je častnikom postao, molbenicu, da mu se dozvoli ženitba, a ta mu molbenica sve do danas neriešena zaleža kod pukovnije. Ja mislim, da se tadašnje svoje želje nije okanio, a ja sam bio dužan nastojati, da ona molbenica neostane zaludna muka. Kao što onda njegvi neprijatelji sve potajno pripremiše, da se može namah vjenčati ali s drugom djevojkom, tako sam i ja kao njegov dužnik i prijatelj sve pripremio i želim i da se namah vjenča. Evo vam mladi prijatelju, visoke dozvole. —

I tiem mu uruči sve spisove. al siromah zadrhta s nenadane radosti, te ni nepogleda u spisove. Naš mu ih prijatelj ote iz ruke i na brzu ruku pročita glasno dozvolu i uložnicu, po kojoj da je šest tisuća jamčevine položeno u Beču.

— Gle, evo i tvoga podpisa na molbenici — reče naš prijatelj — gospodin je pukovnik liepo izpunio onaj bieli list, što si mi ga pred dva mjeseca podpisao, da mi kupiš kola. Eh, živio naš krasni pukovnik, koji nas je tako iznenadio! Ali gdje je zaručnica? Bez nje nemože biti vjenčanja. —

— Eno je ondje, gdje se je Ranković zadnji put s njom razstao. Ajte sâm po nju, al nemojte, da vas dugo čekamo; jer će se za toga g. župnik odjeti a sobar svieće užeći i ja se pripravit, da kumujem. —

I tu prihvati pukovnik Rankovića pod pazuho i odvede ga do vrata, kuda se je išlo u pukovnikovo tajnovište.

— A vi ćete biti djever, oblačite rukavice i pričekajte kod vrata zaručnicu. — Reče Blagojević našemu prijatelju.

Naše bi drage čitalice mnogo dale za to, da vide, kako se Ranković i Marko opet sastaju i rade bi čuti, što si njih dvoje u prvi mah kazuje? Al eto pukovnik neda ni gledati, ni slušati.

Ja mogu samo kazati, da je Mirka blažena pogleda na vratih sinula te ljepotom i dostojanstvom sve goste zatekla, mogu samo kazati, da je poslije vjenčanja bila sjajna čast i da je Blagojević jako veseo bio te s našim prijateljem trknuv čašu o čašu zavapio za Horacijem: O fortes, pejoraque passi mecum viri! nunc vino pellite curas. To će reći: Oj junačine, koji ste sa mnom mnogu mučicu premučili, sad mi se veselite i zaboravite sve brige!

Naš će prijatelj izpratiti dvoje srećnih do Mirkina zavičaja i ondje ih ostaviti, da se Mirka raduje svemu, što joj je mili vojno u kući upriličio neznajući, da će s njom tuj sretnikovati. Reći nam je samo, da je Blagojević uz Mirkinu robu ȍpremio o svom trošku i posve novo pokućstvo, pa da je bilo mnogo toga stovarivati, namještati i novo gospodarstvo zamećati.

Bože dragi, srećnih dana, koji im nastadoše! Nemojmo im smetati.

Samo ćemo još napomenuti, da je Blagojević, postavši gjeneralom te imajući poći u Brod tik ruske granice, onu veliku sliku liepe kneginje poklonio Mirci, pošto si je dao naslikati puno manji snimak, koji se može lakše spraviti i zakloniti.

A momu dragomu prijatelju ostavi onaj mramorni kip Horacijev i tvrdu vjeru, da će ga sav viek spominjati i štovati, kao što ga spominjem i štujem i ja.

VRAGOLANKE.

Hrvatici Jelci.

VII.

Dodji, Jelko, uzkos šušam,
Što nam niemstvom kuže dvérca,
Dodj' na dvérca, da te kušam
Ponudami mog osmérca:

Gle mi odtle preko Save
Ravna polja, bujne vrte,
Gledaj sure gorske glave,
Plješevice, Kleka rte.

Sve ću ovo tebi dati,
Dokle srdce željet tegne,
Dokle vid ti oka shvati,
Dokle slova vlast nam segne.

Sve ću ovo tebi dati
Tja i Bosnu do Vrbasa,
Kraljicom će jug te zvati,
Klanjat ti se tja do pâsa.

Tvoja će se slava novit,
Dok je ovog svieta biela,
Jelkino će ime slovit
Zemlje naše sva tri diela.

Nad mladjakom, srpu sličnim
Uzdić ću te nebu zviezdu,
Da mi grbom budeš dičnim
Hrvatske nam knjige gniezdu.

Digitized by Google

Samo imaš mene biesa
Priznat svojim gospodarom,
Samo ti je do nebesa
Uznieti me živim marom.

Samo imaš pjesme glasu
Ti otvorit srdca dvérca,
Predati se u svom krasu
Dragoj njezi mog osméra.

VIII.

Ne čudi se, molim,
Smušen — što vragòlim:
Vedra mi je ćud,
S toga ti se ludim,
Smiešak tvoj si budim,
Uspio mi trud!

Ne čudi se, molim,
Što ti smušen volim:
Andjeo si sva,
Kuda Jelka skoči,
Zamiču mi oči;
Mog si radost sna!

Brzo vrieme leti,
Jedva čovjek peti,
Kratak nam je viek;
Brzo mladost mine,
Riedko radost sine,
Svud se bani niek.

Bezdušničkoj zloći
Dan će plače doći,
Bit će gdjekog sram,
Sunce i pred vrata
Doći će Hrvata,
To za cielo znam.

Eto s tog vragolim,
Veseo ti volim,
Hvatam horu brz;
Mrzim tugu, žalost,
Nerad, mlît i spâlost,
Mrzim isti mrz.

S tog uz radost kumu
Ti si mi na umu,
Kao pčeli cviet;
S tog te, Jelko, žudim
Privit svojim grudim,
A ne želim mriet! (Dalje sliedi.)

ČUDNOVATA POVIEST PETRA SCHLEMIHLA.

Od Adelberta Chamissa, prereo V—ž—ć.

(Dalje.)

VI.

Ostav sam samcat na pustoj tratini, prolijem obilno vrelo suzâ, olakotiv tako svoje biedno srdce od neizrečene i težke tištnje. Ali svojoj pregorkoj nesreći niesam mogao dogledati niti granicâ niti umaka, a niti cielja, nego počeh sisati nezasitnom žedjom novi otrov, kojiem onaj nepoznanik bijaše zalio moje rane. I zazovem u duši Miminu sliku, pak kad mi se ljubljena i sladka prilika, blieda i oblita suzami, prikaza onakova, kao što ju bijah vidio zadnji put u svojoj sramoti, tad stupi Raskalova sjena medju nas, a ja pokrijem lice, i udarim u bieg prieko pustinje, ali me strašna sablast nepusti, nego se natisnu za mnom bježećiem, dok nepadoh sav osopljen na tlo i nenatopih na novo zemlju svojiem suzami. Pak to sve za puku sjenu, a ovu sjenu mogao sam opet steći jedniem potezom pera! Stanem promišljati o čudnovatoj ponudi, i o svojem odbiću; u meni bijaše sve pusto, a ja niesam imao više ni razuma ni razbora.

Dan minu, utažim glad divljiem voćem, a žedju na prvome planinskome kladencu; padne noć, legnem pod njeko stablo. Vlažno jutro probudi me iz težka sna, u kojem sam čuo sama sebe hropljati, kao na umoru; Bendel izgubi svakako moj trag, a ja sam se tomu radovao. Niesam bo hotio povratiti se više medju ljude, od kojieh sam bježao, predajući kao plašljiva divljad u planini. Tako preživjeh tri kobna dana.

Četvrti dan u jutro nadjoh se na pjeskovitoj ravnici, po kojoj sjaše sunce; bijah zasjeo po vrh lomina njeke klisure, i na sunčenom žaru, jer mi sada ugadjaše, što ga se poslie tako duga vremena mogah opet naužiti. Srdce mi tonjaše mirno u svome očajanju. Na jednom rastrepim od lagašna šuma, te spreman na bieg, razgledam se oko sebe; nu nevidjeh nikoga; al' eto gdje promače pokraj mene po sunčatom piesku ljudska sjena, nalik na moju, koju valjda bijaše izgubio njezin gospodar, kad ona idjaše onuda sama.

Tu se probudi u meni silan prohtjev; „sjeno“ pomislih, ištež li ti svoga gospodara? taj hoću da budem ja, te skočim k njoj, da ju posvojim; ja bo sam mislio, ako mi posluži sreća, te joj stanem u trag, a ona mi ovezne oko nogu i ostane zapeta, da će s vremenom i obiknuti.

Netom se krenuh, a sjena u bieg. Kako da neudarim u napornu potjeru za takovom bjegunicom, kako li da mi neokrilate noge i na samu pomisao, da ću se, može biti, izbaviti iz strahovita položaja? sjena navrnu

Digitized by Google

prema njekoj još doduše podalekoj dubravi, ali gdje bih ju u hladu bio jamačno izgubio, kad to opazim, zabridi me od straha u srdcu, al' mi tiem žešća požuda podjari trk; trčao sam očevidno bolje od sjene, te joj se mal po malo sve bliže primicao, pak ju i dostići svakako imao. Na jednom stane sjena i okrene se prema meni: kao što lav na svoj plien, tako nasrnem i ja silniem skokom na nju, da ju sgrabim, al' kad tamo tresnem iznenada o tjelesni odpor: nevidjena ruka nabi mi rebra najtežiem udarci, koje čovjek ikada oćuti. Od velika straha obuhvatim objema rukama i stanem stiskati ono, što stajaše nevidjeno preda mnom; u živu hrvanju padnem kolik sam dug i širok ničice i baš na nos, a u taj mah pomoli se od straga čovjek, koga sam bio obuhvatio, i koji postade stoprom sada vidljiviem. Ali sad sam i razumio po sve naravski cieli dogadjaj. Nije sumnje, čovjek je nosio do sada ptičije gniezdo, koje čini nevidljiviem i onoga, koji ga nosi, ali ne njegovu sjenu, a sada mu se gniezdo izmaklo. Zapiljim očima na okolo i spazim, mal ne odmah, sjenu nevidljiva gniezda, skočim tamo i nepromašim dragocjena pliena. Nevidljiv i bez sjene, držao sam gniezdo u rukû. Čovjek, koji bijaše ustao onaj čas, te se počeo ogledavati za svojiem sretniem nadhrvateljem, nemogaše sgledati na širokoj sunčatoj ravnici ni njega ni njegove sjene, za kojom je žmirio vas uplašen na sve strane. Jer da sam ja bio bez sjene, nije on imao kada spaziti, a niti toga mogao slutiti. Kad se osvjedoči da bijaše nestalo svakoga traga, uloži u najvećem očajanju ruke na sama sebe, te stane čupati kosu. Meni se pako pomoću dobljena blaga otvori mogućnost, a niče podjedno u meni i želja, da se umiešam opet medju ljude. A niesam bio ni bez izgovorâ, da opravdam svoju sramotnu otimačinu; dapače niesam ih ni tražio, nego usuprot, da zabušim svaku takovu misao, krenem brže bolje, neobziruć se za nesretnikom, koga čuh još dugo jadikovati iza mene. Takove mi se barem pričinjahu sve okolnosti toga dogadjaja.

Žarka želja zapovrnu me u nadšumarev vrt, da vidim šta je tamo istine od onoga, šta mi onaj mrženik bijaše naviestio; ali niesam znao gdje sam bio; da se snadjem u tome kraju, uzadjem na najbliži brežuljak, sa vrhunca ugledam odmah gradić i nadšumarev vrt, gdje leži pod mojiem nogama. Srce mi poče žestoko kucati, a oči mi briznuše suzami druge vrste, nego li bijahu one, koje prolih od tada: sad sam ju imao opet vidjeti, težka lebda pospješi mi korake niz brdo na pravu stazu. Prodjem nevidjen mimo; njekoliko seljana koji idjahu iz grada, govorahu o meni, o Raskalu i o nadšumaru, nehtjedoh ni prisluhnuti, nego pohitim mimo. Udjoh u vrt sa užasniem očekom u prsijû; kao njeki smieh zamnie mi usuprot, zazebe me u srcu, ogledam se na okolo, al' nespazim nikoga. Popodjoh dalje; a činjaše mi se kao da čujem pokraj sebe tresku čovječieh koraka; ali nije bilo ničega vidjeti, pomislim da me vara uho. Bijaše za rana, još nikoga u sjenici grofa Petra, vrt još prazan, proletim po poznatieh stazah i dodjem tja do stana. Ista treska sprovadjaše me još glasnije. Sjedoh na sjedju srcem puniem težkobe, na sunčatome prostoru prema kućniem vratim. Pričini mi se, kao da čujem nevidjena maljka, gdje sjeda smijući se podrugljivo uza me. Njetko krenu ključem u vratih, vrata se otvoriše, nadšumar izadje van s pismi u ruci. Na jednom mi se poče činiti, kao da mi se navlači magla na glavu, ogledam se i gle strahote, eto čovjeka u suroj haljini, gdje sjedi uza me, gledajući me sotonskiem podsmjehom. Bijaše mi navukao na glavu svoju tarn-kapu, pred nogama mu ležahu mirno jedna uz drugu, njegova i moja sjena, a on se igrao nehajno s poznatom pergamentom, koju držaše u ruci, pak, dočim je nadšumar, vireći u svoje papire, hodao gore dolje u sjeni, prikloni mi se pun pouzdanja ka uhu, te mi prišapne ove rieči:

„Tako biste vi bio prihvatio ipak moj poziv, a ovdje bismo sjedile evo dvie glave pod jednom kapom; tako i valja, tako i valja.“

„Ali sada mi povratite i moje ptičije gniezdo, više ga i onako netrebate, a uz to ste čovjek odviše pošten, nego da biste ga hotjeli suzdržati, nu ja za to netražim nikakove hvale, budite uvjeren, da sam vam ga posudio drage volje.“ U to mi uze bez svakoga odpora gniezdo iz ruke, metnu ga u džep, a za tiem mi se podsmiehnu, i to tako glasno, da se i nadšumar ogleda prema toj vrki. Ja ostadoh sjedeći kao okamenjen

„Valja vam ipak priznati, nastavi on govor, da je ovakova kapa mnogo udobnija. Ne samo što sakriva svoga čovjeka, nego skupa s njim takodjer sjenu mu, a i toliko drugieh, za koje mu se prohtije uzeti ih sobom. Vidite, danas ih nosim sobom dvie!“ za tiem udari opet u smieh. „Zapamtite si Schlemihle, šta čovjek neće s početka po dobru, to će na koncu od nevolje. Ja bih bio toga mnienja, da vi kupite od mene toga biesa, te uzmete natrag svoju vjerenicu, a za to je još i sada vremena, pak da pošaljemo Raskala, neka se uzkopca na vješalih, a to će nam biti uviek lako dok bude užetâ. Zbilja ja ću priložiti k toj kupnji još i svoju kapu.“

Mati izadje na dvor, te započe razgovor. „Šta radi Mina?“ „„Plače!““ „Ludo diete“ „„Ali kad nije inače!““ „Dakako da nije.“ „„Ali ju dati odmah tako napriečac drugomu — Supruže, ti si nesmiljen prema svomu dietetu.“ „Nije tako, majčice, ti sudiš veoma krivo. Ako se ona i to još prvo nego je izplakala svoje uprav dječinske suze, vidi na jednoč ženom bo-

Digitized by Google

gata i veoma poštovana čovjeka, probudit će se ona utješena iz svoje žalosti, kao iz sna, te hvaliti Bogu s nami; vidjet ćeš.“ „„Bog bi dao.““ „Istina Bog. da ima sada veoma omašna dobra, ali nakon one graje, koju uzruja nesretna poviest sa oniem pustolovom, misliš li ti, da bi se našla tako brzo ovako pristojna udaja, kao što je za g. Raskala? Znaš li ti kakav imetak ima g. Raskal? On ima ovdje u zemlji za šest milionâ, za gotovo kupljenih dobarâ. Ja sam imao izprave u ruci. On je bio onaj, koji me preteče uviek za sve, što bijaše bolje, a osim toga u listnici papirâ na Thomasa Johna. od prilike, za tri miliona i pol.“ „„Griešna mi duša, ako nije toga mnogo pokrao!““ „Kakov je to opet govor! ta nije, nego štedio pametno ondje, gdje se je razsipalo, takav čovjek koji je nosio livreu,“ to su babje bajke; zato ima barem sjenu, kojoj nije prigovora. Imaš pravo ali...“

Čovjek se u suroj haljini stade smijati, te pogleda u me. Vrata se otvoriše a Mina izadje na dvor, oslonjena o sobaricu; tihe suze ronjaše niz bliedo lice. Sjede na stolac, što bijaše pripravljen za nju pod lipom, a otac posjednu drugi stolac uza nju; primi ju nježno za ručicu, te gorko proplakavšoj stade ovako govoriti:

„Ti si, moje drago diete, pametna, i pametna ćeš ostati, a nećeš hotjeti razevieliti svoga stara otca, koji želi samo tvoju sreću; razumiem ja, drago srce, da te se je kosnulo jako ono, šta se je dogodilo, ti bo si sama božjiem čudom izmakla svojoj nesreći. Prvo nego odkrismo pakostnu prievaru, ti si ljubila onoga nevriednika! Vidiš. Mino, ja to znam, pak te za to nekaram. Dapače ja sam ga sâm, drago diete, ljubio, dok sam ga držao za velikoga gospodina. Ali sada, vidiš i sama, kako se je to sve drugačije okrenulo. Svaki kudrov ima svoju sjenu, pak moje drago diete, da čovjek — —.

Nedaj Bog, ta više niti nemisliš nanj. — Čuj, Mino, sad te prosi čovjek, koji se neboji sunca, čovjek pošten, koji dakako nije knez, ali koji ima deset miliona, deset putâ više nego ti, u imetku, koji će te, moje diete, učiniti sretnom. Nemoj mi ništa odgovoriti, nemoj se protiviti, budi moja dobra i poštena kćerca, pusti neka skrbi za te, i neka ti otare suze tvoj tebe ljubeći otac. Obećaj mi, da ćeš dati svoju ruku g. Raskalu, — kaži, hoćeš li mi to obećati?“ A ona iznemogliem glasom: „Ja neimam svoje volje, a niti kakove želje na svietu, neka bude sa mnom šta hoće moj otac.“ Odmah za tiem javiše g. Raskala, te udje drzovito i on u družtvo. Mina ležaše onesviešćena. Moj mrženi drug pogleda me gnievniem pogledom, te mi prišapnu hitro ove rieči: „Pak vi to možete podnositi? Ta šta vam vrije mjesto krvi u žilah?“ Hitriem mahom zareznu mi laku ranu na ruci, iz koje probi krv; a on će na to: „ta sbilja ipak rumena krv. Dakle podpišite!“ Već sam držao pergamentu i pero u ruci.

VII.

Ja ću se, dragi Chamisso, podvrći tvomu sudu, a daleko budi od mene namjera, da te za tvoj sud podmitim; ja sam vršio lugo vremena strogu osudu nad samiem sobom, ja bo sam hranio vrtalca crva u svome srcu. Još mi sveudilj trepti pred očima onaj ozbiljni čas moga života, a ja smiem pogledati nanj podtmiljeniem pogledom, u poniznosti i kajanju. Dragi prijatelju, tko lakoum šène samo jednom nogom sa pravoga puta, taj će i neosjetiv zabluditi na druge staze, koje vode nazad i uvieke nazad; u zalud mu tada pozirati za treptećom zviezdom predhodnicom, njemu bo nije druge, nego bez prestanka niz brdo, dok postane žrtvom Nemezinom. Nakon nepromišljene grieške, koja me obprti kletvom, bijah se urinuo u sudbinu drugoga bića, griešeći u ime ljubavi; šta mi ostade drugo, nego da noseći spas, pohitim sliepo onamo, gdje bijah prosuo propast, i gdje se je zahtievala od mene brza pomoć, jer je kucao već pokonji sat. Nemoj mnjeti o meni, Adelberte, toli nizko, kao da bi mi se možebiti bila učinila predraga ma koja zahtievana ciena, il da bih bio skomračio s ičiem drugiem, šta je bilo moje više, nego sam skomračio sa zlatom. Ne, nije tomu tako, Adelberte, nego je moja duša bila napunjena neugasivom mržnjom proti zagonetnomu vrzonji, koji se je vrzao po krivieh putevih. Može biti, da sam ga sudio krivo, ali je živa istina, da sam mrzio svako zajedničtvo s njime. Nu i ovdje se dogodi, kao što mi se to dogodi više puta u mojem životu, dapače kao što se to dogadja u obće i u poviesti, da čin bje zamienjen dogadjajem. Kasnije sam se pomirio sam sobom; naučio se ozbiljno štovati triebu; a i u istinu, šta je svojnije triebi od svršena čina, od nastala dogadjaja? Zatiem naučio sam se štovati i tu triebu, kao mudru odredbu, koja se promiče kroz cieli veličajni stroj, u kojem mi zahvaćamo samo kao pripomažući gonjeni i goneći kotači; šta ima biti, biti će, šta je imalo biti, to se je i sbilo, i to ne bez one odredbe, koju se naučih napokon štovati, tako u sudbini svojoj kao i u sudbini onieh, koje bijaše zahvatila moja sudbina.

Ja neznam imam li to pripisati naporu svoje duše, pritisnute osjećaji, ili tomu, što mi klonu fizična jakost, onemogla sa oskudievanja zadnjieh dana, ili napokon poraznoj uzrujanosti, koju mi uzpiri u cieloj naravi prisutnost onoga suroga nečastnika; dosta tomu, kad dodje do podpisa, obuze me duboka nesviest, te zaležah dugo vremena, kao u naručaju smrti. Topotanje nogu i kletve bijahu prvi glasovi, koji mi obsunuše uši, kad se osviestih; otvo-

Digitized by Google

rim oči, bijaše mrak, a moj čudnovati drug nastojaše oko mene psujući: „Zar nije to ponašanje stare babe! Treba se sabrati, te svršiti odmah, šta se jednom odluči, il zar ste se drugačije promislili, pak nakanili cmiljeti?“ Težkom mukom dignem se sa tla, gdje sam ležao, pak se razgledam mučeći oko sebe. Bilo je već debelo veče, iz sjajno razsvietljene kuće nadšumareve zamnievaše svetčana glasba, pojedine hrpe ljudi šetahu se stazami po vrtlu. Dvojica ih pridje u razgovoru bliže, te sjede na sjedju, gdje sam ja prije sjedio. Razgovarahu se o sklopljenoj jutros ženitbi bogatoga gospodina Raskala s domaćom kćerju. Dakle bijaše svršeno. Otisnem rukom s glave nepoznanikovu tarnkapu, koga takodjer odmah i nestade, te pohitiv mučeći prieko sjenice grofa Petra prema izlazu iz vrta, zamaknem u sumračicu najdubljega grmlja. Moj napastnik sprovadjaše me nevidljiv, progoneći me oštriem ukori: „To je dakle hvala za muku i trud, što se čovjek uze da dvori cieli dan toga gospodina prtenieh živacâ. Pak još da se čovjek prečinja budalom radi njega. Dobro, prkošo, bježite vi slobodno od mene, ali smo za to ipak nerazdruživi. Vi imate moje zlato, a ja vašu sjenu, a to nam neda obojici mira. Tko je ikada čuo, da je sjena odustala od svoga gospodara? Vaša me bude privlačila k vam sve dotle, dok joj se opet nesmilujete a ja se je neoslobodim. Šta ste zanemarili učiniti dobrom voljom, to će vam valjati nadoknaditi, žalibože prekasno, od dosade i čame. Čovjek neizmače svojoj sudbini!!“ Takov govor preo je on i razpredao sve uviek i sveudilj; u zalud sam bježao, jer on neodusta. nego ostade uviek prisutan, govoreći podrugljivo o zlatu i o sjeni. Niesam umio zamisliti ni jedne cigle vlastite misli. Bijah udario samotnom ulicom do svoje kuće; kad dodjoh preda nju, i kad ju razgledah, jedva ju razpoznadoh: iza razbijenieh prozorâ nije bilo vidjeti vrata zatvorena, a od služinčadi ni koraka. Udari glasno u smieh uza me. „Dà, dà, tako to ide. Ali svoga Bendla naći ćete svakako unutra, jer se za toga, nije tomu dugo, postara njetko, da ga pošalje doma jako umorena, pak nije po svoj prilici izašao sve do sada iz kuće,“ a tu udari opet u smieh. „Taj će imati šta pripoviedati! E za danas vam dobra noć, dok se na skoro opet sastanemo.“ Bijah pozvonio već više putâ, dok laštnu svjetlost, Bendel zapita iz nutra, tko je pozvonio. A kad onaj poštenjak začu moj glas, nije znao šta će od radosti, vrata se otvoriše, a mi padosmo plačući jedan drugomu u naručaj. Nadjoh ga jako promienjena, onemogla i bolestna, ali meni bijaše kosa sa sviem posiedila. Odvede me kroz opustjele sobe u nutarnju sobu, koja bijaše ostala netaknuta, donese jela i pića, zasjedosmo, a on poče opet plakati. Stade mi pripoviedati, da je njeki dan onoga suro obučenoga šturoga čovjeka, koga bijaše zatekao s mojom sjenom, devetao tako dugo i tako daleko, dok neizgubi moj trag, i dok se nesruši od umora; da se je zatiem, nemogav me naći, povratio doma, a poslie toga da je svjetina, naslana Raskalom, nahrupila, prozore porazbijala, te izkalila razorom svoju bjesnoću, odvrativ tako žao za dobro svomu dobrotvorcu. Moja služinčad da se je razpršila, a mjestna policija da me je prognala iz grada, postaviv mi rok od 24 satâ, u kojem mi valja ostaviti gradski obseg. Ka onomu, što sam već znao o Raskalovu bogatstvu i ženitbi, znao je on priložiti još toga mnogo. Ovaj ugursuz, od koga bijaše poteklo sve što se ovdje dogodi proti meni, saznao je očivjestno odmah s početka za moju tajnu, a k meni ga po svoj prilici dovela pohlepa za zlatom, pak si i pribavio odmah s početka ključe za onaj ormar, gdjeno bijaše pohranjeno zlato, i odkud je izvadio temelj svomu bogatstvu, kojega mu sada nije više trebalo pomnožavati.

To sve izpripovieda mi Bendel, roneć obilne suze, sad od gorke žalosti, a sad od veselja, što me opet vidi i ima, i što me, počem se prije nije znao domisliti, kamo me nesreća mogaše zanieti, vidi sada gdje trpim miran i spreman, jer mi očajanje bijaše već sada navuklo takov oblik. Vidio sam pred sobom svoju gorostasnu i neukrotivu nesreću, kojoj bijah već izronio svoje suze, i koja mi nije mogla iztisnuti više jauka iz grudî; hladan i nečutan, nudio sam joj svoju odkrivenu glavu.

Bendle, kliknem, tebi je poznata moja sudbina, nepostiže mene kazan bez prijašnje krivnje. Ti nevini čovječe, nesmieš imati duže svoje sudbine zauzlane s mojom; toga ja neću. Ja ću odjezditi još ove noći, osedlaj mi konja, odjahat ću sam, ti imaš ostati, ja tako hoću. Tu ima još biti njekoliko škrinja zlata, neka budu tvoje; ja ću se prebijati sam po svietu, ali ako mi se ikada nasmieši veseli sat, ako me pomirena sreća opet pogleda, onda ću se sjetiti vjerno tebe, jer sam plakao na tvojieh grudih, u težkieh i bolnieh časovih.

Bijaše onomu poštenjaku izvršiti ranjeniem srdcem ovu zadnju zapovied svoga gospodara, koja mu zasjeknu u dušu, ja bo bijah ogluhnuo za njegove molbe i razloge, i osliepio za njegove suze; dovede mi konja, stisnem još jednom plačućega k svojiem prsima, skočim na konja i odaljim se pod noćniem plaštem od groba svoga života, nehajući, kojiem će me putem konj ponieti, jer tada niesam imao više na širokome svietu niti cjelja, niti želje, niti nade.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

POSLJEDNJE CVIEĆE.

Spiev nizozemskoga pjesnika Boucquillona.

Pohrvatio I. T.

Rumenilo se zahman prenježno joj lice,
Romorio joj zahman divni, zvonki glas,
Dragote dáškom zahman dahnu ugodice
Obmanjujući sviuh nas.

Nazrievao sam zahman mladosti joj cvieće
I čiste duše oko, kao vedri zrak,
Uznosilo ju zahman krašano umieće
Na domak žarkom suncu čak.

Preminula je jadna poput svih smrtnika
Dotekših, da se bore, na taj bieli sviet,
Sudbina obori ju, još mi pjevnu dika,
Pjevúšeć poniknu mi mriet.

A ja vam po njoj samoj dostadoh se spasa,
Našavši u nje same ljubav, sviet i viek,
A ja joj gledah borbu dugih smrtnih časa
Neznaduć ni za jedan liek.

Neciknuh iz sveg glasa, već ukrotih srdce,
Sustegnuh plakat, smrtni utiruć joj znoj,
Razumjela mi muke u oči si smrtce
I vidjela mi strašan boj.

„Netuguj dragi, sa mnom nenavaljuj poći,
Jer samo meni mjesto čuva otac drag;
Bez mene ti je ostat ovdje na samoći,
Sljedakat našoj sreći trag.

Lipiku kitnjastomu popotražuj hlade,
Gdje sjedosmo se ljubit često ja i ti,
Gdje i sad mala gniezda ptičice si grade,
Gdje sladki još nam lebde sni!

Oj nemoj, dragi, sa mnom grinuti u zator,
Neostaneš li, vjero, tko će na grob htjet
Donositi mi biele ružice i trator
I tko će ubirat mi cviet?

Dobukti I' jednom časak, da mi tebe vrati,
Andjelak ja ću doniet tvojim negvam ključ,
Zazovnut ću te, s nova življet ćemo stati,
Sjedinit se u jednu luč.“

Donesoh danas cvieća na grob njezin hladjan,
Jesenas bilo zadnje u tom vrtu mom,
Zazovnula me, čuh joj glasak onaj sladjan
Do skora onamo ću s njom!

POUKA.

Prodani kraljević.

Po Gustavu de Vieru.

(Konac.)

U isto je vrieme španjolska stranka napućivala cara, da infanta dade odpremiti iz Regensburga, jer da će tim prestati veliko zauzimanje sabora i poslanika. Car se skloni i dom Duarte bude odpremljen u Passau pod pratnjom dra. Navarra i čete muškétira. U gostioni, gdje odsjedoše, budu odmah na prozorih željezne šibe uzidane, nekoja vrata zazidana i straža postavljena. Ipak mu ovdje boravljenje nije toli neugodno bilo, jer je nadvojvoda Leopold, čija i vlastnost u ono vrieme Passau bijaše, znao izposlovati, da se je princ mogao preseliti u nadvojvodin dvor, gdje mu se je svaka čast i poštovanje izkazivalo. Ali i to nepotraja za dugo. Španjolska stranka izradi kod cara, da se infant već nakon pet mjeseci odvede u Gradac. Sućut i klicanje pučanstva pratilo je infanta, kad ga u kočiji španjolskoga poslanika uz jaku vojničku pratnju odvedoše u Gradac. U Gradac stiže dne 3 srpnja 1641. Dr. Navarro bijaše mu nadzornikom i postupaše s njim upravo nesmiljeno. Princ obrati se pismeno na papu Urbana VIII., da se zanj zauzme, nu sve uzalud — upliv španjolski bijaše i ovdje svemoćan.

U to doba postade poslanikom španjolskim pri carskom dvoru markiz Castel-Rodrigo, koj je sav svoj upliv na propast nevinoga infanta upotriebio.

Ipak je nalazio infant u svako doba mnogo zagovornika, koji su se i u javnom mnienju i pred carem zanj zauzimali. Neki karmelita, carev prodikač, bijaše jedna od plemenitih duša, koj je u svojih prodikah, neprestano umio stvar ovu napominjati i plemenitije čustvo u caru pobudjivati. Tako u jednoj svojoj propoviedi uze za predmet izreku iz poviesti apoštola: „i kad opazi da je to židovom po volji, ode da uhvati i Petra.“ „Nedužna ga uhvatiti samo za to, da se učini po volji bezbožnikom, tako radi Herodes, a predati vjerne njegove u ruke neprijatelja, uništiti ga, da si Cesarovu ljubav steče, tako radi Pilatus.“ — Ove rieči uzdrmaše cara a razbiesniše stranku španjolsku. S toga razasuše glasove, da se je fratar dogovorio s nekim častnikom, kako da pomognu infantu pobjeći. Oba budu uhvaćena i u krevetu udavljena.

Medjutim raztužiše princa još većma, kad mu bude oduzet njegov dosadanji izpovjednik, utočište i podpora njegove duše,

Digitized by Google

komu je još jedinomu svoj jad i čemer naricati mogao i koj ga je jedini prijateljskom blagom rieči tješiti umio; — a umjesto njega dadoše mu njekoga Španjolca, koj nije bio van doušnik i špijun stranke španjolske. U to saznade, kako se o tom radi, da ga predadu Španjolcem. U ovom zdvojnom stanju upravi dom Duarte na cara pismo, u kom ga opominje, kako je, ostavivši ugodnosti svoga doma, došao k caru da mu služi i da se za njega bori, kako se je nadao pohvali i nagradi, a umjesto toga da čuje, da ga kane predati Španjolcem u ruke. „Tako vam ljubavi božje, molim i zaklinjem Vaše Veličanstvo, da na meni nekrši zakona pravice i čovječtva, da negazi medjunarodnoga prava, koje isti barbarski narodi štuju.“ Nada se napokon, da će mu car vratiti slobodu. „Još Vas jednoč spominjem na onu ljubav, na napore i troškove, kojimi sam Vašemu Vel. služio, kolikim sam se pogibeljim izvrgavao i još bih se istom požrtvovnošću i istim srcem izvrgnuo, da Vaše Veličanstvo to dozvoli.“

Na to pismo odgovori mu 6. travnja 1642 ministar grof Trautmannsdorf iz Beča: „Predao sam pismo Vaše svjetlosti Njegovu Veličanstvu. Njegovo mi Veličanstvo reče, da neće pomnažati jade vaše svjetlosti, dapače da će Vam jih naskoro olakšati, te Vas prvom zgodom pomilovati. To mi naloži Vama javiti. Ljubeći ruke vašoj svjetlosti.....“

Težko je bilo vjerovati uz ovaj sladki, udvorni i laskavi list, da onaj, koj ga piše, upravo protivno namjerava. Nu otrov se obično pruža u zlatnoj kupi.

Medjutim bijaše uvidio španjolski poslanik, da svi njegovi dogovori sa ministri nemogu pospješiti željene svrhe, da dom Duarte bude izručen Španjolcem. Još bijaše nešto stida u tih ljudi. Odluči dakle upotriebiti najsilnije sredstvo, što ga ima, koje svlada sve protivštine: novac. On ponudi dakle neposredno caru 40.000 škuda, i to 30.000 u gotovu, a 10.000 u mjenicah, a zato da se infant odpremi u Milan. Čast države i cara, založena poštena rieč careva, — sve to bude pod pete bačeno i prodaja sklopljena dne 25. lipnja 1642. u Beču. Novac bude odmah upotriebljen za nabavu vojnika.

Dr. Navarro preuzme sada nadzor nad infantom, a u isto se vrieme nastojalo razturati kojekakovih zlih glasova o infantu, da se pred javnim mnienjem ponešto opravda sramotna prodaja. Nu svim tim glasovom malo se je vjerovalo; jer je svatko poznavao odurne spletke španjolske.

Sad se je samo još pitalo, kako odpremiti infanta u Španjolsku? Kopnom to nebijaše moguće, jer bi valjalo krenuti preko Francezke, koja je sa Portugalom u prijateljstvu živila, a morem bijaše stvar isto tako pogibeljna; jer je mornarica franceska i onako prietila španjolskoj u sredozemnom moru. Ostade dakle samo jedan način, t. j. odpremiti ga preko Tirolske u Milan. Kad je infant za ovu osnovu saznao, upita dr. Navarra, neka mu iskreno ispovjedi, što će se s njim dogoditi. Dr. Navarro, bojeć se, da bi infant poduzeo kakav zdvojni korak da se oslobodi, stane se zaklinjati i prisizati srećom svojom i spasom svoje obitelji, da se ni iz daleka nemisli na to, predati ga Španjolcem u ruke. U tom se je Navarro pokazao kao vrstan učenik jezuita, koji rekoše, da neima boljega i sigurnijega načina prevariti koga, nego prisega. Na takov način prevari on infanta, nu samo za kratko vrieme; jer pošto se bijaše u svakom obziru osigurao, udje sam sa četom oružanih vojnika u tamnicu infantovu i prizna mu bezstidno ono, što mu prije malo dana bijaše pod zakletvu zaniekao. Kad infant opazi oružanu četu reče po evangjelju Matievu (25, 55): „kao na hajduka izišli ste s noževi i s koljem na mene“. Izvedoše ga iz tamnice pred grad, gdje su ga čekala kola. Carski povjerenik barun Stubenberg i dr. Navarro bijahu mu pratioci. Putem uhvati dom Duarte toliko vremena, da carskomu ministru napiše pismo. Mišljaše jadan, da će mu koristiti! Pismo je odugačko i veoma duhovito. Mi vadimo iz njega sliedeće:

„Vaša svjetlost bijaše svjedokom mojih zasluga, budite i svjedokom mojih jada. Pa ako u svojoj tugi budem i nečedan, nečudite se tomu: uvriedjeno srce može se zadovoljiti samo velikom tugom i naricanjem. Sad izkusih na sebi, kako se pravda gazi, kako se istina gubi, kako se vriedjaju svi zakoni poštenja i gostoljublja, toga svetoga čustva, kojemu se ni najsuroviji ni najdivlji narodi oteti nemogu. Ostavih domovinu, braću, rodbinu, prijatelje, da služim caru Njemačkomu. Tečajem osam godina nisam štedio ni troška ni truda, preziruć život i pogibelji borio sam se u neprestanoj nadi, da će Nj. Veličanstvo moje zasluge ako ne naplatiti, a ono barem nagraditi onom zahvalnosti, koja ga ništa nekošta, a ipak je dovoljna onomu, koj traži samo vitežku slavu i poštenje. U neizrečenoj tugi, koja me okružuje, jedina mi je još utjeha, da patim i da sam izdan sbog vjernosti i zasluga.... Sad vidim, da prevelika vjernost i uslužnost služi na propast vjernomu slugi i da se velike zasluge velikom nezahvalnošću nagradjuju. — Kad je moj otac u bitki proti Maurom uhvaćen bio, dovedoše ga pred Mulei Ameta, kralja Marokanskoga. Kad ga ovaj vidje ranjena i okrvarena, proplače, dade mu izvidati rane i izkazivaše mu svaku kraljevsku čast pri svom stolu i u svom dvoru; pa ipak bijaše moj otac navalio oružjem u njegovu kraljevinu, da mu otme krunu i život i da ga odvede u robstvo. Pa ovaj nekrš-

Digitized by Google

ćanski kralj, prezriev odkupninu, koja mu se je nudjala, pusti moga otca nakon godinu dana na slobodu. A ipak bijaše moj otac njegov zarobljenik, a kralj bijaše nevjernik, dušmanin kršćanstva i božjega zakona. Ja pako, koj se stavih pod zastave carske, da spasim krunu carevu, da branim njegovo pravo, da krv prolievam za njegovu državu, evo sam zarobljen i utamničen kao neprijatelj carev, ja, koj mu bijah najvjerniji službenik; i kad ga umolih, da me barem zadrži u svojoj tamnici, u svojih lancih, — on me predade iz lakomosti mojim dušmanom. Tako neradi vladar, komu je bog povjerio da brani zakon i pravicu u svietu.

Nu kad je Nj. Veličanstvo zatvorilo srce mojim prošnjam i pravici, kad ga moje molbe, koje bi raztalile srce divljaka, nemogu omekšati, — onda mi neostaje ino, nego uteći se Bogu. Svojom sam se sudbinom pomirio, ako me je i stigla nenadano, priučio sam se biedi svojoj kao što se rob lancem priuči. Moj stališ traži od mene, da postojano trpim a jedina mi je utjeha, da se moji jadi više povećati nemogu."

Dne 19. kolovoza 1642. stigoše na španjolsko zemljište. Tu ga dočeka jedan časnik sa 200 vojnika, koj primi infanta iz ruku carskoga povjerenika barona Stubenberga. Na oprostu reče dom Duarte povjereniku: „recite caru, da od srca žalim, što sam takova tirana služio, koj me je u tamnicu bacio i predao dušmanom mojim. Bog će to na njegovih sinovih osvetiti, koji neimaju pred bogom veće povlasti, prem su potomci kuće austrijske, nego li ja, član kraljevske kuće Braganca. Poviest će suditi o njem i o meni!"

Putem u Milan u svih selih zvonili su zvonovi, kao kad se vodi razbojnik ili prognanik, a puk ga psovaše i proklinjaše. U Milanu baciše ga u najodurniju razbojničku tamnicu, u kulu della Rochetta, oduzeše mu sluge, i u samoj tamnici postaviše stražu, da mu je isti san, jedino utočište nesretnika, prekidala promjena stražara.

Nu sve to nebijaše dosta. Infanta staviše pred sud, koj je imao iztražiti sav njegov život i osuditi ga. Da ga posve skrše, svukoše mu vitežku odjeću i staviše ga u lance, ostaviv mu na volju, voli li lance na nogu ili na ruku. On odabra na ruku. Takovom zlostavom htjedoše ga prisiliti, da podpiše neke psovke proti svomu bratu, kralju Ivanu IV. Nu dom Duarte opre se tim osnovam odvažno i neustrašno.

Sud ga obtuži sbog raznih zločinstva 1. da je nekom zgodom nazdravio buntovnomu kralju portugalskomu. 2. da je reko, da bi volio služiti Turčinu, nego li caru i 3. da je namjeravao uteći iz tamnice. S bog toga obtužiše ga radi uvrede veličanstva i veleizdaje, i poslaše smrtnu osudu u Madrid na potvrdu.

Medjutim se je mnogo trudio kralj Ivan IV. da izbavi svoga brata. Poslao bijaše nekoga dominikanca sa pol milijuna talira, da na kakav mu drago način pokuša izbaviti infanta. Kad španjolska vlada na odkup nehtjede pristati, osnuje zavjeru u citadelli Milanskoj, gdje je dom Duarte zatvoren bio. Nu zavjera bude prerano odkrivena pa i isto umorstvo, osnovano proti zapovjedniku tvrdjave, bude izdano. God. 1648. predloži Mazarin, da se infant izmieni za uhvaćenoga vojvodu Turzisa, nu Španjolska vlada toga neprihvati. Svekoliko nastojanje francezkih poslanika pri sklapanju vestfalskoga mira, da se izposluje sloboda dom Duartu, ostade neuspješno. Napokon obeća kralj Francezki Ljudevit XIII., da neće pod nikoj uvjet sklapati mira sa Španjolskom, a da naročito kao uvjet nestavi predaju infanta. Nu u isto vrieme, prije nego se sve te osnove izvedoše, umre dom Duarte 2. rujna 1649. pošto je osam godina tamnovao u 39. godini života; njegovu a i narodanjekih životu pristaju stihovi:

Pro meritis carcer, pro lauro vincula dantur,
Virtus crimen habet, gloria supplicium;
Victrices onerant immania pondera palmas
At nequeunt palmas pondere deprimere.
Venditus argento tandem, das Inclyte Princeps
Effigiem Christi, non Eduarde tuam.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Marta posadnica ili pâd velikoga Novgoroda.

Tragedija u 5 razdiela, napisao Matija Ban. Dubrovnik 1872. kod Dragutina Pretnera.

(Konac.)

Nacrtasmo radnju Banove Marte nješta obširnije, jer je vrlo, pače suviše zapletena, pa i zato, neka se vidi, u koliko su naši prigovori opravdani. Da vidimo Martu i pâd velikog Novograda u poviesti. Borba medju velikim knezom ruskim Ivanom III. Vasiljevićem i slobodnom obćinom novgorodskom pada u vrieme od g. 1470. do 1478., dakle u doba gdje se je od raznih ruskih plemena i kneževina počela stvarati silna, jedinstvena ruska država. Pojav je taj posve naravan, jer je ljuto robstvo pod tudjim jarmom, a i navale drugih inoplemenika nukale ruski narod na slogu. Ivan Vasiljević shvatio je bistrim okom tu potrebu, Ivan Vasiljević bude začetnikom velikoga ruskoga carstva, on ga je osnovao silom, duhom, tiranstvom, lukavošću, te je bezobzirce oborio svaku preponu, koja

Digitized by Google

se njegovoj velikoj cielji nametnula bila. „Odsada“ veli slavni Karamzin, „uzvisuje se poviest Rusije do časti državne poviesti, jer nam neprikazuje više ludih razpra medju knezovi, već čine države, koja postaje velikom i neodvisnom“. Ivan, promatrav susjedne si države, morao je nehotice opaziti da su snažne, ujedinjene, s toga je i morao ujedinit bud dobrim bud zlim svu silu u jednoj glavi, da ujedini vàs narod, morao je ukloniti svaki živalj, koj se je njegovoj vrhovnoj vlasti opirao. Nekori nas nitko, da ovdje pišemo absolutistički, mi neopisujemo ovdje svoga uvjerenja, koje je slobodoumno, već crtamo samo historične sgode, koje se svakako prema stalnim zakonom razvijaju. Baltički Slaveni imadjahu slobodne obćine, demokratske uredbe, al neimadjahu ujedinjene sile i zato im kraj silnoga jedinstvenoga, na feudalnom temelju osnovanoga njemačkoga carstva propade sloboda i narod. Husitizam u Českoj uzkrisi demokratizam i slobodu, al i oslabi jedinstvenu silu naroda, koji bijaše susjed silnomu njemačkomu carstvu, i Česka morade doživiti bjelogorsku bitku. Slobodna Poljska, okružena absolutnimi susjedami Pruskom, Rusijom i Austrijom, morade pasti žrtvom tih vlasti, jer kraj ustava njezina nije bilo državi jedinstvene snage. Ti primjeri, mislim, dovoljni su svjedoci ovomu razlaganju.

Ponajjača zapreka namjeri Ivanovoj bijaše slavna i silna republika novgorodska. Stara ruska poslovica veli: „Tko može ustati proti Bogu i velikomu Novgorodu?“ Bogata sa svoje trgovine, i silna sa svoga bogatstva, uživala je ova obćina podpunu neodvisnost, podpunu slobodu. Veliki knez ruski bijaše rano po imenu glavar novgorodski, on bijaše Novgorodu „gospodin“ a ne „gospodar.“ Narod se je upravljao sam po staroslavenskom običaju; skupština davala je zakone, sudila sud, birala svoje posadnike (načelnike) i tisućnike, zaključivala mir, navieštala rat. Kraj takove uredbe razvijalo se po vremenu u Novgorodu njeko boljarstvo — nalik na patricije zapadnih gradova — a upravo boljari postaše najžešći zatočnici domaće slobode, dobro znajući, da njihova sila može samo potrajati uz silu i slobodu otačbine. Jedna od najslavnijih obitelji u Novgorodu bijahu Borecki, a za vrieme borbe proti Ivanu Marta, udova posadnika Ivana Boreckoga. Plemenita ova žena uvidjala je predobro namjere Ivanove, uvidjala je, da veliki knez hoće Novgorod sniziti do obična grada, otet mu slobodu, bogatstvo, silu. To uvjerenje, predanje djedova, uzgojenje i napokon brak sa slavnim junakom Izakom — sve to porodi u njoj tvrdu odluku braniti do kraja domovinu i to pomoćju Litve, Psovska itd. Većina naroda prianjaše uz nju, al se opet pojavi dosta jaka stranka, a na čelu joj nadbiskup Teofil, koja je gledala nagoditi se s Ivanom i izbaviti što više domaće sloboštine. Ivan saznavši da Novgorodjani rade utanačiti savez s Kazimirom poljskim, odluči dignuti na njih vojsku, te potuče slobodne gradjane kod Krstinja i Šelone; od Litve nebude gradu nikakove pomoći, jedan dio dvinske vojske poginu u Ilmenu, glad zavlada u gradu, i Novgorodjani klonuše duhom. S toga ojača se stranka Teofilova, te njegovim posredovanjem bude utanačen mir i „kletveno pismo“ s Ivanom dne 11. kolovoza 1471. Po tom miru ostade Novgorod slobodna obćina, gradjani nisu morali ići za Moskvu u boj, u ime daće morala se knezu davati mala svota itd. Taj mir bijaše prvi korak propasti novgorodskoj; Ivan se time za čas zadovolji imajući drugoga posla, Teofil mišljaše, da je spasio slobodu domovine, a Marta, ukloniv se u zabitne dvorove svoje, uvidi da Ivan i Novgorod kraj sebe postajati nemogu. Sve do godine 1475. uživao je Novgodrod svoje sloboštine. — Ivanu bijahu pune ruke posla sa Poljaci, sa zlatnom ordom, sa krmskimi kani, sa livonskimi maćenosci, te nije imao kada baviti se sa slobodnom republikom. Al i tomu dodje hora. Ivan pripravi bez sumje sam cieli povod propasti Novgoroda, što ćemo ga u kratko opisati. Izdajice Zaharija i Nazarija i neki drugi dodjoše u Moskvu tužiti svoje sugradjane, da neima u gradu reda ni zakona, da vlada razbojstvo i nasilje. S te svakako naručene tužbe podje Ivan glavom u Novgorod i bude po gradjanstvu čašćen i obdaren, nu na to stade suditi sud radi tobožnjega nasilja, i povede u robstvo više otmenih boljara, koji su bili odprije radili utanačiti savez sa Litvom; i naskoro povrati se Ivan sa silnom vojskom, da utamani Novgorod pod izlikom, da ga gradjani priznavaju samo „gospodinom“ a ne i „gospodarom.“ (1477.) Teofil pokuša i opet izbavit bar jedan dio domaće slobode, nu zaludu. Ivan nehtjede slušat o kakovih sloboštinah, njegova volja sama da ima biti Novgorodjanom zakonom. Još jednom planu u gradjanih žar stare slobode podjaren Martom, al vojvoda Šujski prebjegnu k Ivanu i Novgorod morade mu se predati na milost. Slobode nestade, Ivan zaplieni bogatstva u vriednosti od 14 milijuna forinti, Marta sa 4 boljara bude uhvaćena i odvedena u Moskvu a zatim pogubljena. Ivan uništi time zadnji odpor u svome carstvu. Iz toga prem kratkog i suhoparnoga pripoviedanja vidi se ujedno i dramatičnost samoga predmeta, vidi se, da velika državna miso Ivanova s jedne, a ljubav zavičaja i slobode Novgorodjana s druge strane sačinavaju pravi tragički sukob, ili kako Karamzin, dakako na svoj način, veli: „Ivan bijaše vriedan da satre propadajuću slobodu Novgoroda, jer je želio osnovati trajnu sreću ciele Rusije.“ Ban, po našem mnienju, nije toga veličanstvenoga dramatič-

Digitized by Google

noga sukoba iztaknuo ni toliko, koliko nam ga suhoparna poviest pripovieda, a kamo li da ga je pjesničkim duhom uzvisio. Koliko sile, koliko vrline, koliko strasti mora da plane, kad se sukobe dvie uzvišene misli: spas cieloga naroda i ljubav slobode. Iz same radnje Banove tragedije svatko će lasno razabrati, zašto da je Banova sila klonula pred tolikim predmetom. Većina naših drama ima premalo radnje, a Banova Marta ima je suviše. Izim glavnoga sukoba stavio je pisac mnogo nuzgrednih, kadšto nepotrebnih zapleta, a i potrebne je tako razširio, da se prekida glavna nît drame. Čemu je n. p. Miroslav morao biti nezakonski sin Ivanov, čemu s toga porodivša se borba njegova med ljubavlju za otca i za domovinu, u kojoj se Miroslav kraj svega krivudanja pjesnikova pokazuje sebičnom kukavicom? čemu suvišni, premda historički prizor medju starim i mladim Upadišem? Čemu na pokon suvišna Olga? S toga suvišnoga gomilanja nuzgrednih epizoda i spletaka gubi se cjelina i sklad glavne radnje, te se slabi nehotice glavni sukob.

Nu još većma kvari cielu dramu vrlo slabo crtanje dvaju prvih lica, koja nam prikazuju glavnu borbu u drami: crtanje Ivana i Marte. Banov Ivan je prosta kukavica i nevjera, čovjek silnik i krvopija bez srca i duše, ni za mrvu bolji od Atile i Batukana, koji misli samo o tom, da osvoji što više zemalja. Mjesto da govori oduševljeno o tom, kako će sav narod ujediniti i liepu državu stvoriti, pripovieda smiešeći se, (Dio II pojav I) da će svojoj vlasti medje razmaknuti i ogromno carstvo stvoriti, od koga će sav sviet strepiti; mjesto da dokazuje, da Novgorod pasti mora žrtvom velike državničke misli, veli da on netrpi opiranja proti svojoj volji, pa se hoće poglavito osvetiti Marti. Tu neima ni sjenke moralnoga motiva, s kojeg bi se Ivanu druge mane oprostiti mogle. Ban je dapače uradio još i više, da nagrdi Ivana. U čas, kad se pojavi pred njim Olga, prva njegova ljuba, pa mu odkrije, da je Miroslav njihov sin, koga je otac mal ne ubio, veli Ivan: „Sin naš! — evo ti ruke — ti si moskovski baljar — — (za sebe) ovim dječkom koristit se mogu! — — Uzmi Martinu kćer za ženu.“ — I pošto je časak sa Olgom čuvstvovao o prvoj ljubavi, nastavlja: „Ala sam smiešan! Krasna miso! Moj sin će mi otvoriti Novigrad. Sine, reci punici, ako nepreda grada, izgubit će glavu. Ili ako hoćeš, budi radje izdajicom, otvori mi moskovska vrata. Božja i svetoga Vladimira je volja, da budeš izdajicom. Idi! (za se) u mreži si mojoj!“ Koliko kukavštine u tom prizoru! A čim dalje tim gore. Zauzev grad, odvrati Ivan Teofilu da u njega milosti neima, al odmah na to proplače „Jereminim plačem“ nad Novigradom, prije nego je razoren, al zapovieda odmah da se razori, da se Marta i baljari pogube, nu Olga moli za Martin život, a Ivan veli za se „Mati sina moga moli! Moram ju slušati! Al poslje ću je ipak pogubit! (na glas) Vidite danas ću biti vrlo milostiv!“ Pa kad se Marta probode, primiećuje Ivan vrlo naivno „Imaše nož pri sebi.“ Pošto je napokon njekoliko lažnih patetičnih rieči o Martinom velikom duhu deklamovao, vikne vojsci: „Ej momci, palite, harajte, robite do volje, al samo gospodu štedite!“ To vam je Ivan u Banovoj drami. Ivan historički, koga je smio Ban idealizovati ili barem zaodjenuti demoničkim veličanstvenim svjetlom, bijaše bolji, uzvišeniji čovjek, u toj tragediji je ružan stvor nipošto dramatičan značaj.

A druga glavna osoba, — Marta? Marta je doduše poštena duša — Marta, Ksenija i Delinski jedina su poštena lica u čitavoj tragediji — nu za prvo nije po svome radu u tragediji ona uzvišena zatočnica domaće slobode, niti bistroumna žena, koja poznaje namjere Ivanove, kako ju druga lica u drami opisuju. Ona, istina bog, ljubi slobodu, ona bodri narod na obranu, govori u vieću o slobodi, ho će da za domovinu pogine, nu kraj svega toga nemože nam Banova Marta razžariti i zanositi srca. Karamzin opisao je u svojoj poviesti Martu Borecku vrlo pristrano, opisao ju je kao carski povjestničar, ali ju je zato nacrtao u svojoj pripoviedki „Marta posadnica“ — koja je svakako osnovana na potanjih povjestničkih studijah — prekrasno, kao divnu braniteljicu slobode. Kamo sreće, da se je Ban u tu pripovjedku ugledao ne samo glede Marte, nego i glede cielog konflikta. Za Banovu Martu moramo se nehotice pitat, žašto je takova? Kako je ta žena došla do načelničtva slobodne občine? Uzmeš li ju, kakova je u Banovoj drami, morat ćeš reći: „Marta je žena svojeglava, tašta, pa ako i nije sebična, ako je i voljna žrtvovati život, to može biti žena zanesena, koja ima „une idée fixe“ to je „slobodoumnost.“ Deklamacija njezina o slobodi i ljubavi domovine, koja bi se proti silnoj idei Ivanovoj svakako obrazložiti morala, neuzpaljuje nam duše, u obće u Banovoj Marti neima pjesničkoga zanosa.

Karamzinova nasuprot je posve motivirana. Njegova Marta je kći starog boljarskoga koljena, uzgojena je domoljubljem, djedovi joj branjahu slobodu, muž joj bijaše načelnikom, i na smrtnoj postelji morade mu se Marta zakleti, da će slobodu Novgorodu do kraja braniti, pa ako bi i bila uvidila velike namjere Ivanove, zakletva ju vezala. A kolikim žarom, kolikim oštroumljem govori Karamzinova Marta narodu! Kod Karamzina pogine Marta kao mučenica na stratištu, obasjana nebeskim svjetlom kao prava mučenica na oči svoga naroda. Kod Bana bude u boju uhvaćena, odsudjena na smrt, pomilovana pa

Digitized by Google

se probode, nehoteći preživjeti slobode svoga doma. Čemu i opet samokrv, ta vječita doskočica svih naših drama? Nedjeluje li više na narod, da mu junak pogine od krvničke ruke silnika, nego da se uz patetičan uzdah probodne?

Takova su dva poglavita lica Banove tragedije, i s toga nije se čuditi, da je sve djelo slabo. O drugih osobah govorit ćemo u kratko. Ljubovnik Miroslav postao je bez svake potrebe Ivanovim sinom. Ban je dakako htio dobiti po tom njekoliko efektnih prizora, al je upravo pokvario Miroslavljev junački značaj, jer Miroslav posto je izdajica, a po tom što je grad izdao samo da spasi vjerenicu, postao je i sebičnjak. Posve je suvišno bilo, da se sam probode, on je bar ljagu oprati mogo junačkom smrti. Teofil bi nam imao prikazati onaj živalj, koji radi dvie glavne protivštine u drami izmiriti razborom. Nu u drami je ta slika dosta nejasna: opominje na mir, jer vazda naslućuje zlo i to poglavito usljed proročanstva nekog starog pustinjaka. Šujski bori se kao lav do kraja, ranjen jadikuje nad domovinom i hoće da umire, nu pomilovan od Ivana neprobode se, već stupi u Ivanovu službu! Serezenev, Federov, Ovin, Upadiš ml., Vijatko zastupnici Novgorodjana, sami su cincari i izdajice. Jedini Delinski je značaj liepo crtan i do kraja izveden, a i moskovski vodja Holmski jest lice dosta dramatično. I tako ciela drama nije veličanstvena slika, gdje se ruši staro stablo slobode, već je vječito spletkarenje i izdavanje, trčkanje i srtanje, kraj kojega propada Novgorod. Govoreći o formi, valja nam prije svega spomenuti, da je Ban rabio obični deseterac, premda nam se jamb čini spretnijim za dramu; nu i u Banovu desetercu opazit je često početak jambičan, jer se nije držao pravilnoga naglasa, s česa je za glumce vrlo mučno deklamovanje, n. p.

Olúja te sa prestola baca.
I opali tvoj dom Jaroslavljev.
Pa zajedno s njome da oružje.

Po našem je mnienju skrajna nužda, da se jednom ustanove u nas dogovorom stalna prosodična pravila, jer tko je imao iole posla sa kazalištem, bit će opazio, da deklamovanje naših glumaca zapinje najviše o nepravilnih stihovih.

Ovo je naš sud o „Marti posadnici“. Svatko bit će, nadamo se, uvidio, da nije taj sud pisan bez temeljita razloga, i žalimo samo, da nam sud nije povoljniji biti mogao.

A. Š.

LISTAK.

Koncert pjevačkoga družtva Kola dne 20. o. m. dobro je uspio, a posjet bijaše tako mnogobrojan, da su sve prostorije redoutne dvorane posve pune bile. Glede koncertnoga programa morali bismo reći, da se premalo rabe domaći izvorni sborovi, a previše Abtovi i Kreutzerovi, koji reć bi već posve zapremiše sborni dio na programih pjevačkoga družtva; ako se i ne mogu samo hrvatski sborovi pjevati, zašto nečujemo više krasnih slovenskih, čeških, ruskih? ta sjećamo se, kako je jednom „Kolo“ zanielo bilo sve slušatelje karakterističnim ruskim sborom od Glinke. U istinu, veći goj slavenske glasbe dolikovao bi hrvatskim pjevačem, a milio bi se više i slušateljem. Nu ipak je ovim koncertom „Kolo“ mnogo ugodilo obćinstvu. Wagnerova ouvertura Tannhäuseru, igrana već na pravničkom koncertu, nije se tada, budući izvedena na glasoviru, u svojoj bitnosti iztaknula, glavnim bo češće se ponavljajućim motivom nemože glasovir svaki put posebnoga kolorita podati, što je moguće samo instrumentom. Upravo instrumentaciji osobit je Wagner i originalan majstor. Ovaj put škodilo je dobru izvadjanju, što su glasbila nejednako udešena bila inače su glasbenici liepo i točno svirali, svladav velike težkoće, kojih je puna ta ouvertura. Gospodjica Schneiderova pjevala je Franje Abta solo za alt „ostani tu,“ ugodnim i liepim glasom, kojim bi mogla mnogo postići, da uznastoji oko izravnanja njegovih registrâ. Obćinstvo je prijaznim povladjivanjem priznalo njezine sposobnosti, koje bi se podpunom naobrazbom krasno razvile. Zatim su članovi kola priličnom vještinom odpjevali, (na obću želju dva puta), Kreutzerov sbor „šumski čar“. Skladba je kao što sve Kreutzerove za mužke sborove efektna. Tahlbergovu fantaziju za glasovir svirao je g. Felbinger i kao misaon glasbenik svladao tehničke težkoće, kojih ima prilično mnogo u toj kompoziciji, inače nerazmjerno dugačkoj, i s toga poujeđto monotonoj. Osmerospjev (češki) Heinrichov dobro su odpjevali članovi sbora narodne opere s g. Strnadom, koralistom prvostolne crkve. Gospodjica Guthnerova liepo se poniela pjevajući Franje Abta solo „lahku noć; glas joj nije velik ali prijatan, i prikladan za koloraturu. Vidi se po napredku, koga je gospodjica učinila, kako revno nastoji oko svoje nauke; obćinstvo ju živahnim izazivanjem nagradilo. Najbolji broj za pjevanje bijaše posljednji: iztočna zora, kantata od I. Zajca za sbor uz bas-solo s orkestrom. To djelo držimo za najbolje, barem jedno od najboljih našega Ivana Zajca; i pri drugih prigodah kad god se je pjevalo, postiglo je najveći uspjeh. Instrumentacija mu je krasna, a mnogo je u njem liepih karakterističnih narodnih momenata. Mi bi se veoma radovali, da g. Zajc još mnogo ovakovih kompozicija u ovom smjeru napiše. Odpjevana je kan-

Digitized by Google

tata izvrstno, g. Kašmana bass-solo i ovaj put krasno je izveden, a orkestar je takodjer pripomogo podpunomu uspjehu toga djela.

Narodno kazalište. Suradnik ovoga lista A. Šenoa odrekao se zvanja dramaturga, što ga je kroz 5 godina vršio bio. Neznamo, tko će mu biti zamjenikom, al svakako želimo, da bude književnik, koji ima estetičnoga suda te poznaje temeljito naš jezik. Mi se nadamo, da će g. Vardian, koj je sad na čelu upravi kazališnoj, obraniti taj naš umjetnički hram od nasrtaja narodnih neprijatelja, i tim ga pričuvati boljoj dobi naprednoga preustrojstva. Naše kazalište uzvilo se do sada uz sve zapreke spletaka, nereda, nebrige tolikoj vriednosti, da mu se više ne smie poreći životna snaga, jer već može podnieti prispodobu s kazališti ponajvećih pokrajinskih gradova n. p. s gradačkim, koje, kako nam naš suradnik g. J. Zahar piše, u koječem je i slabije od našega. Već sada mora dakle zamuknuti njemački neprijatelj našega hrvatskoga kazališta, kad se u njem onako dobro može odpjevati opera Marta, kako je to onomad prvi a jučer drugi put bilo, za što ide svaka hvala pjevače g. Grbića i Kašmana, a ravnatelju g. Zajcu mora svaki pravedni pratilac razvoja naše opere priznati velike zasluge, koje bi se uz veći obzir na slavenske opere još podvostručile. Uztrajnošću, dobrom kazališnom organizacijom te dobrom konzervatornom školom postigao bi se sigurno za malo godina krasan uspjeh. Ali najpreča je potreba konzervatorij i dramatička škola; koliko to vriedi, pokazuje Laubeovo bečko kazalište, u kojem bivši dvogodišnji učenici bečke kazališne akademije preotimlju već slavu glasovitim umjetnikom dvorskoga kazališta. Da se pripravi osnutak dobre pjevačke i glumačke škole, oko toga bi gospodin Vardian po svom položaju mogao nastojati s uspjehom, koj bi mu na čast bio. Mi bi mu zahvalni bili, da se i za narodni repertoir pobrine, samo mislimo, da bi se tu i na starije hrvatske drame moralo misliti, kojih se njekoje glume na biogradskom i novosadskom pozorištu, a ovdje na hrvatskom ni traga im neima; tako na primjer prikazala se drama „Poturica“ od Ivana Kukuljevića, koja je već po više puta glumljena u Biogradu, opet na novu godinu u Novomsadu; na biogradskom repertoiru imade mnogo Banovih drama, a nedavno je ondje prvi put prikazan njegov „Vukašin.“ Ako i nebi svaki domaći komad uspio, za to je ipak hrvatskomu glumištu dužnost prikazivati sve iole dobre domaće drame, jer se tim sam pisac uzgaja tehničkoj korektnosti, kritika se razvija, obćinstvo — ako nije bolestno — dolazi u bliži savez s razvojem domaće drame. Posve je neistinita, a i nedostojna izreka, koja se gdjegod čuje: da je hrvatsko glumište samo zabavi žitelja zagrebačkih namienjeno. Koji imadu tako epikurejske nazore o zadaći našega glumišta, za koje zemlja plaća, njih upućujemo na Lessingovu dramaturgiju; ako ih ni ta neosvjedoči, neka se kane radamantstva o naših dramatičnih stvarih.

Književnost. „Vienac pjesničtva hrvatskoga i srbskoga“ sastavio August Šenoa, pripravlja g. Dragutin Albrecht za bečku izložbu; biti će to sjajno djelo, koje će se moći uzporediti najljepšim tiskotvorom inih naroda. Knjiga urešena slikami sadržaje do 200 umjetnih pjesama od 85 pjesnika hrvatskih i srbskih počam od 15. vieka do današnjega dana. Izim toga uvršteno je narodnih pjesama sa svih strana našega naroda.

— Naš pjesnik Ivan Trnski preveo je Grillparzerovu čuvenu tragediju „Valovlje mora i ljubavi“ (des Meeres und der Liebe Wellen) koja se pripravlja za predstavu na našem kazalištu.

— U Zori, slovenskom zabavnom i poučnom časopisu, izlazi izvorna poviest „Antonio Gledjević“ iz dubrovačke prošlosti, i to iz početka 18. vieka; u dosadanjih dvaju brojevih predočuje nam pisac (Ivan Tavčar) pjesnika Gledjevića, Ignjata Gjorgjića, Ivana Palmotića, plemićku obitelj Cerva itd. Kad bude pripoviest dovršena, kazat ćemo koju o njezinu crtanju dubrovačkoga života; za sada opažamo, da slovenski pisac opominje hrvatske tim djelom, gdje da traže veoma zanimljivu gradju svojim beletrističnim radnjam. Da su ovdješne knjižnice, preobilne takvom gradjom, uredjene i lahko pristupačne svakomu; da se počmu mladji književnici bolje upoznavati sa svôm domovinom hrvatskoga naroda: to bi našoj beletristici prekrasno polje historičke i tako zvane umjetničke pripoviesti puklo, te bi se obzorje njezino, sad dosta uzahno, razmaklo do velikosvjetskoga, obuhvaćalo bi najveće težnje i borbe ljudske, kojim je naš narod u prošlosti ili vidok ili junak ili mučenik bio. — Viestnik, znanstveni prilog Zori, ima više jezikoslovnih razprava.

— Edward Bulwer-Lytton, i kod nas mnogo čitani slavni englezki romanopisac, pak talijanski, u nas doduše malo poznati ali za Hrvate veoma zanimljivi pjesnik Francesco Dall' Ongaro, umroše ovih dana. Rád obojice označit ćemo prigodom potanje; o Dall' Ongaru pripominjemo odmah, da je on mnogim svojim pjesmam uzeo predmet iz naših krajeva, na primjer kratkoj svojoj „trilogiji Kraljević Marko“, koja kao što i mnoge mu druge pjesme vriede, da ih hrvatski čitatelji upoznadu, te ćemo se što skorije pobrinuti za njihov prievod. On je doduše hrvatske vojnike, koji su pod austrijskim stiegom g. 1848. ustanak gornje Italije potlačili, kao gorljiv domoljub i republikanac nekrive žigosao pjesmom „batte, fratell Croato“, ali i toj, nam nemiloj pjesmi, izvor je njegovo čovjekoljubno i slobodoumno čuvstvo, koje je on osobito u „Kraljeviću Marku“ o bratinskom savezu slobodne Italije i Jugoslavije iztaknuo. Da je pjesmom htio utirati put tomu budućemu savezu, izriče liepo u samom predgovoru florentinskoga izdanja svojih pjesama.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 5. U Zagrebu dne 1. veljače 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Junaci gologlavci. — Bodulka. — Vragolanke. — Čudnovata poviest. — Mornar. — **Pouka:** O hrvatskom primorju. — **Književnost i umjetnost:** Mlada majka. — **Listak.**

JUNACI GOLOGLAVCI.

Spjevao August Šenoa.

Budjevica* povrh tvrda grada
Žarko sunce božje vražki žeže,
Budjevicam uz grad nema hlada,
Tu panduri silnog Trenka leže:
S ljute žege izdala ih sapa,
A panduri nemaju već kapa.

Al u gradu pruski granatiri,
Crn i biel se stieg na kuli vije,
Prus ti pjeva, pije, pa se širi,
I Hrvatom s bedema se smije:
„Gle junaka tamo gologlavih,
Oj Hrvati, kukavci ste pravi!“

„Grom vam sprži kike!“ ljutit kune,
Mrki vuče, stari harambaša:
„Oj gospod'ne čuste li barune,
Je l' to pravo, je l' to plaća naša:
Mirno slušat lavež toga skota?
Trista jada! Prava je sramota.

Skupiste nas birane junake,
Sviet nek vidi, što Hrvati znamo
I na puške, sablje, nože, šake,
Da, kad treba, i glavu vam damo;
Ne da Prusu pandur ruglom bude,
I od sunca ljudi da polude.

Neka dodje orijaška garda,
Neka zvižde iz pušaka zrna,
Neka grmi tisuća lumbarda,
Il' djavolà bane četa crna:
Smrskasmo ih ljuto sve od reda,
Ali živ se pandur pržit neda.

Čalmu ima sarajevski paša,
Vladika se kamilavkom hvali,
Pećom kiti šijačka se snaša,
Samo nam da sunce mozag pali?
To barune nije račun pravi.
Mi idemo kući. Da ste zdravi!“

„Ele starče,“ Trenk-mu na to lukav,
„Žao mi je junačke ti brade,
Pamet tvoja uteče na rukav.
Kapa, veliš, u vas neimade?
Gle na gradu pruske granatire,
Do neba im sjajne kape vire.“

„Vidiš vraga, al sam, bože, lùda!“
Starac pandur po čelu se lupi.
„Čemu bilo toliko nam truda?“
Poput munje sve pandure skupi.
„Na noge se, braćo, širi šape,
Ajd na juriš, braćo, ajd po kape!“

Grom za gromom, udri biesna četa,
Leti, puzi, penje se i skače;
Tisuć sinù pruskih bajoneta,
Al panduri potisnuli jače:
Zamuknuli po zidinah gromi,
Harambaša pruski barjak slomi.

Kolo igra gradom četa mrka,
Navrh čela kapa granatirka,
A pred kolom evo bjelobrka,
Toke zveče, oziva se svirka, —
Nagne starac iz čuture pune:
„Živio nam junak Trenk-barune!“

* * *

Minu lieta trideset i više,
Sred slavonskog evo vidiš žita
Strašilo ti čudno vjetar niše.
Šta je ovo? Putnik tuj se pita.
Prhnuv vikne vrebac vražka ptica:
„Pruska kapa od Budjejovica!“

* Budjevice = Budweis, grad u Českoj.

Digitized by Google

BODULKA.

Poviestno-narodna pripoviedka iz XV. vieka.

Napisao D. Joso Gržetić.

Divne li krasote i ugodnosti u pramaljetju. Sva narav oživjela i podigla se iz svoga mrtvila. Urani na polje mjeseca svibnja, urani prije nego sunce prospe svoje zlato po bisernoj rosi na zelenoj travi, i oživit ćeš i ti, pomladit će narav i tebe. Koliko tu zdravlja, koliko tu nauke i za mlada junaka i za sieda starca.

Mlad učenik, koji je ponješto izbrusio pamet te izgladio stare klupe na gradskih učionah, koji može kazati, da znade prevadjati Homera, a junački izgovarati „Conticuere omnes“ dapače da je prebrdio sve težkoće Horatia, da imade poredane u svojoj glavi sve zviezde, sve gore, sve rieke, sva mora, sve ribe, sve zmije, sve ptice, sve zvieri, da imade svu poviest od počela svieta do dana današnjega, ma bilo to i u sitnoj slici... riečju da imade u torbi svjedočbu zrelosti: kad takav velim urani na polje, on si stvara iz svoga malenoga mjesta cieli sviet. U gaju čuje Orfeja, u kakvoj ruševini vidi razvaline Troje, zašumi li potočić, eto mu sv. Lovrenca i njegove Niagare, skoči li izpod grma kuna ili lisica, gle na pustari risa i lava. Bujna li je mašta mlada učenika. Dok je takav, sve mu je liepo, sve mu je krasno; sve mu je milo, sve mu je drago. Domovina i narod: raj i ugodnik božji. Sreća vrhu sreće! Strašne li zasjene, težke li prevare. Al kad tamo, domovina snižena, mora da gleda svoja prava pogažena i potlačena; a narod? narod mora da se smrtimice bori da ga tudjin pod noge ne baci!

Priznajmo, da se većini učenika tako dogadja, pa nije čudo što bijah i ja takove sreće.

Bilo godine 185... mjeseca svibnja. Provadjah kratke vazmene praznike kod svoga sudjaka i vrla prijatelja B..... na Dubašnici na otoku Krku. Zabava nam bila puškom plašiti zecove ili udicom mamiti ribe. U svibnju milije nam bilo vrebati na ribe nego li letiti za zecovi. Ipak imasmo uza se uviek i pušku, jer se moglo strieljati u ćifle, lubene i mrene, što se obično igruckaju na jarom površju morskom.

Njeko jutro probudila me ptičjad a jedva se bilo počelo daniti. Za dva trenutka bijah sasvim pripravan. Podjoh u sobu prijatelju, da ga probudim, a kad tamo, on već torbakom pri boku a puškom o ledjih.

— Hvala Diani, da te barem danas neimam buditi kano malo diete.

— Oho! hvala pietlu i kvočki sa pilići, da te neimam očekivati dva sata dok se opremiš, odvrati šaljivim načinom prijatelj.

— Nemojmo se sad pravdati, moj Kirie (tako ga prozvasmo mi djaci od šale, jer se jednom htio pogadjati s Grkom o punjge ili žabe pokrovate, pa svaka mu druga rieč bila „Kyrie,“ te bio tomu tako priviknuo kano da mu je krstno ime) hajdmo brže bolje, da toga sijaset sataremo za objed; barem danas nam je liepo sunce.

— Jesi li uzeo Klopštoka? upita me Kirie.

— Kakva Klopštoka? ne budali, valjda si hotio reći Palmotića; ostavi Niemca da počiva.

— Ostavit ću ga ja rado, ali neće ostavit ni tebe ni mene učitelj, kad se vratimo na Rieku.

Pomislite da je to bilo za bachovanja!

Svako jutro bila nam milom drugaricom kakva ugodna knjiga, s toga me prijatelj i zapitao za Klopštoka, toga njemačkoga pjesnika, koji mi dosta truda i muke zadavaše. Nismo doduše trošili vrieme u zalud, nu sreće da smo mogli već onda imati uza se noviju knjigu, toga poslenoga „Radišu,“ otu velikû neodoljivu silu, koja budi i potiče volju i srdce najljenijega stvora na poslenost i radinost! Bratjo, nosite taj biser i noćju i danom uza se kano čudotvorne moći, i sretniji biti ćete i vi i vaša domovina.

U mome torbaku ležao uz nekoje stare listine Bogovićev Frankopan, tada skoro izašavša knjiga, koja se dobro dojimala mladeži.

Zapalismo smotke te se upravismo ravno k bližnjoj zelenoj šumici. Malo nas stalo do lova, za nas mogao zec mirno spavati, mi se srdačno razgovarali o jutrenoj krasoti. Srdce nas nosilo, kano da se i nediramo zemlje. A kako i nebi? Sa svake strane udarala raznolika ptičjad. Kolika milina u tom naravskom neskladu, ako li se to neskladom nazvati može. Dvadeset koraka dalje zrcali se more izpod modrine nebeske, rekao bi ledac je, da ne probije kojekuda pljuskajuć na površju pliskavica riba.

S obilne rose moradosmo se svratiti k samomu žalu, da si noge do koljena rosom ne nakvasimo. Boduć osiekalj, počeli mi pregledavati biline i ljušture morske, da nam bude lakše u klupi sa naravoslovjem. Stupajuć dalje pozdravismo sv. Mariju Mandalinu kod manastira istoga imena. Najposlje začusmo nekakvo klopotanje, podigosmo glavu a kad tamo, fra Antun do koljena u moru bori se s ogromnom hobotnicom.

— Srečno, fra Antune. Pazi, da te ne povuče u more, vikne mu Kirie.

— Dodjite amo; gle nemani morske, kako se otimlje. Pomozite mi izvući ovoga biesa; imat će barem dvadeset librica, odvrati starac.

Digitized by Google

Skočismo k onoj strani te jedan vuci za ovaj drugi za onaj trak, privukosmo ju na suho; jedva se je oslobodili, dva tri koraka odstupili: tin, tùn puške zajeknule, a strašna klopotača uvijajuć se u kolobare smrtju se borila.

— Braćo, da nije vas, neznam kako bi bilo prošlo mojom glavom. Već me bila umorila, ja sam starac a sile me izdale; za moje mladosti nebi vas bio trebovao, al sada... sada hvala vam na uslugi.

— Hvala je za boga a mi neučinismo nikakva junačtva, nego hajdmo dalje, nebimo li što boljega uhvatili, imademo i puške i povraze pa nam ništa mrtva neuteče, da se praznoruki k samostanu ne vratimo.

— Uviek k samostanu! kano da nije drugoga puta nego kroz samostan; pa nek bilo. samo da napunimo torbe obilatim lovom, tada možemo zakrenuti uz more i odpočinuti u oporavnici.

— Evala, fra Antune, tako je mudro i pametno! viknuo Kirie.

— Dà, dà, ali sad na posao, moja djeco. Eno ondje kod križa naše staro mjesto, ono je najplodniji položaj osobito za lovrate.

I zbilja mi se približivali visokim stienam, na kojih nebilo nikakva križa nego samo komad stara hrdjom izjedena željeza, očevidan trag njekakvoj starinskoj uspomeni. Nu ja sam o toj uspomeni bio već obaviešten, jer smo mi trojica već prije njekoliko dana tu sjedjeli i lubene na povraz mamili, a starac fra Antun pripoviedao nam o križu; nego buduć slabe glave predao nam njekoje starinske listine, na kojih bili njekoji poviestni podatci o križu, ali pod prisegu smo morali obećati, da ćemo mu sve listine povratiti.

Tko je putovao uz obalu Lovransku, Kostrensku, Vinodolsku, a osobito kolom obkolio otok Cres i Krk, mogao je svakotoliko opaziti, gdje strše po klisurah ostanci kakva križa, a svaki krije uza se uspomenu kakove strahovite nesreće. Vriedno bi bilo da se napišu i zaboravnosti otmu.

Fra Antun bio vještak na povrazu te privukao na kraj dvie lovrate i jednoga lubena, a mi kano da nas i nije. Čim i njega sreća ostavila, pogledav na onaj zahrdjali komad križa, sasvim zabrinut zapita me šaleći se. Čuješ ti, mudra glavo, jesi l već pročitao listine?

— Jesam. Da imademo mi sada onakovih junaka, kojih je imao narod onda, nebismo bili tudjinci u svojoj kući! Nu ipak meni se čini, da nemogu biti sve one stvari istinite.

— Zašto da nemogu? — zapita me malo ne uvriedjen fra Antun — Vi drugi čim zavirite malo dublje u knjigu, čim prekoračite onaj prag, nad kojim je napisano VIII Classis, to imadete pravo o svem dvojiti, i sve vam je lažljivo, dok vi ne reknete da je možebit istinito, jer da ima mnogo sadržaja poviestju dokazana.

— Nemoj se srditi, fra Antune — prihvati Kirie — ako ćeš listine prodati, ja ću je kupiti i predati učenu čovjeku, da je prosudi i ocieni.

Fra Antun ne odgovori ništa, nego ga oštro pogleda i sam sobom zamumlja: Da mi dadeš dviesta zlatnih dukata, nebi je dao, jer nisu moje, nego molim te — obrativ se prama meni — nemoj sjutra zaboraviti, donesi je sobom.

Ja mu pokazah prstom, da je imade moj prijatelj Kirie u torbi, a on to opaziv, nasmiehnu se i obeća starcu, da će mu je pri objedu predati, samo ako mu tako gladnu dobar objed sgotovi; a bio fra Antun hvale vriedan kuhar te se mi podnevu jako radovali. Buduć sunce dobro odskočilo, more se uzbrukalo a mi obilat lovak učinili i fra Antunu sve predali i k samostanu odpravili: podjosmo ja i prijatelj kroz livade i dubravice, nebi li do podneva štogod za pečenku postrieljali, ali težko želudcu po našem lovu. Nego mi se znali u nevolji pomoći: kupili debelo janje te ga fra Antunu na dar poslali. Tako predložio Kirie.

Moj prijatelj Kirie bio odličan mladić, nije mnogo govorio al je mnogo mislio. Kadkad bi se razveselio i pošalio, ali ponajviše bio turoban, a ta turobnost padala mu na dušu kano gusta magla, osobito kad bi upravio pogled na istok. Njegove se misli nevrtjele samo okolo njega, nego letile munjevnom silom u sve strane svieta, osobito pako zabavljale se u granicah svoje domovine. Nemogaše nikako dokučiti, kako se drugi narodi slobodno i bujno razvijaju i napreduju, a onaj, komu on spadaše, kano da je u začaranih verugah zakovan: uviek sluga te sluga. Drugomu kuću valjda da čuva a svoju da ostavlja inostrancu na razpolaganje!

Težka mu bila na srdcu rana. Ali sve zaludo. Što će slabašno stvorenje proti silovitomu grostasu? Trebalo ćutiti, šutiti te umrieti. Rajske su mlade godinice. Koliko krat bi mi kazao suzom na oku: Ja neću morda vidjeti, al ti ćeš biti svjedokom nezahvalnosti, kojom će biti nadaren otaj junački narod, kojega prsa bijahu čelični bedem proti neprijatelju svomu i oklop cara svoga. Ali za sad nije nam drugo, nego braniti se riečju i perom, inače ostat ćemo živi u grobu. Danas je njegovo proročanstvo na redu. Nikad mu mudra savjeta ne pozabih. Svaki naš razgovor snovao se oko udesa našega tlačena naroda, stoga i onaj isti dan, kad se približismo samostanu da tu odpočinemo, opazio fra Antun i sva ostala braća, da smo nješto sjetni neveseli.

Starac fra Antun bio šalivdjija. Zdrav razum i čista savjest pomagali ga veseliti.

Digitized by Google

Bio zadovoljan, osobito kad mu prijatelj kazao, da su mu listine u torbi. Mi se po objedu zatvorili u sobice, da tu malo pospimo i trudni da se odmorimo.

Baš pripravljao se ja da legnem na dvie daske, nebi li se morfejem štogod zabavio, kad začujem njekakav žamor u dvorištu. Skočim k prozoru: prisluhnem i pogledam kroz rešetku. Na dvorištu u hladu sjedjeli težaci, kopači i težakinje pljevačice što su poslovali na livadah samostanskih.

Fra Antun došuljao se brzonog stupajuć na prstih, kazaćim prstom na ustnicah, opominjuć poslenike na mučanje; u lievoj ruci nosio dva uvitka papira. Jedan bijaše čadjav i ostariel, a drugi biel kano snieg. Čadjavi metnuo na stran, a bieli razvio. U taj čas dva tri krat strašno zagrmjelo i proljetna kišica počela sipati. Poslenici sakupili se oko fra Antuna pod lože; on nastavio debele naočnike da čita uvitak, nu najprije strogo opomene slušatelje, da se nebi smijali ni vikali, jer da bi se mogla probuditi ona dva prijatelja.

Premda me nije ni malo zanimala ta otajstvenost, ipak napni ja uhom, da mogu razgovjetno čuti, što će im dobra čitati.

Fra Antun bio prilično razuman čovjek, i premda neznao dobro, što je ta ljubav domovine do ljubavi bratinske, ipak svaku stvar što se tiče narodne prosvjete, veoma čustveno shvaćao, razgovjetno i točno tumačio, te počeo sliedeću poviest glasno čitati.

* * *

I.

Za vremena kneza Frankopana, gospodara otoka Krka, toga prilično dobra junaka i domorodca, premda su ga nekoji inostranci, naši neprijatelji, nasilnikom nazivali, dogadjale se ipak mnoge nepravice u onih stranah. Bila su tada težka i nesrećna, dapače grozna vremena. Sva Dalmacija a osobito Kvarnerski otoci morali su polja i livade zapuščati a uviek na oružju bditi, da si imanje, stan i život obrane proti tudjemu nasilju. Ma i nenapominjao gusarstva, sad mu se grozi Niemac, sad Magjar, sad Mletčanin, sad Turčin: nikad jadnomu narodu nebilo ni pokoja, ni počinka. Bilo u dnevu, bilo u noći, i staro i mlado, i mužko i žensko moraju uviek na oprezi biti, jer koli kopno toli more, sve i svakud bilo zasjedami prepleteno.

Najtvrdji gradovi na otoku Krku bijahu: Krk, Vrbnik i Omišalj, sva tri bedemom opasana. Omišalj već po svojem položaju mogao je duže vremena odolievati i povećoj sili. Podiže se na tako strmu vrhuncu nad morem osobito sa jugo-i sjevero-zapadne strane, da bi mnogi pomislio: eno ti siva sokola na klisurastoj vrleti. Čovjek mora da se začudi, kad doplovi šajkom na podnožje te opazi, da je to sokolovo gniezdo sagradjeno na tom premda strahovito strmom zelenom tornju. Sva strmina opasana je zelenim maslinovim viencem. Jedino što se sa mora nevidi, to je sjevero-istočna strana, spojena širokim drumom sa ostalim otokom, a tamo se u vis diže ogroman toranj, da brani i nadgleda pristup onomu, koj bi mogao drumom nahrupiti.

Liepa ti pogleda sa vidika na „stienah". Odatle vidiš sav Kvarnerski zaljev, oko kojega su poredana mnoga sela, a med njimi bani se liepi grad Rieka a do njega se proteže Kostrenska obala, posuta kano snježnim cviećem bielimi, krasno udešenimi sgradami.

Na drugoga listopada godine 1472. razliegao se jauk i lelek po gradu Omišlju. Vrvili ljudi kano bez glave kojekuda po ulicah, pitajuć prijatelje i susjede koji za sina, koji za kćer, neki za otca, neki za majku. Povod toj smetnji bio je taj: na 1. listopada mnogi čamci odjadrili u Bakar, da si na tamošnjem sajmu prikupe kućnoga posudja a drugi, osobito mladji, da se tamo do sita naplešu i navesele.

Svi se čamci kasno u noći povratili, ali Pavlova nebilo, a ovi tvrdili, da je uz njih odjadrio, nego noć bila tamna, te putnike donekle čuli pjevati, nu čim bacila gora puno jadro bure, pjevanja nestalo a pljuskanje valova nastalo. To bio smrtan udarac onim, koji su u čamcu Pavlovu koga od srdca imali.

No žalost skočila na sdvajanje, kad se doznalo, da su komadi Pavlova čamca na obali niže samostana sv Mandaljene. Doznalo se takodjer, da se našlo malo dalje na žalu truplo starca Pavla, našlo se takodjer množina kućnoga posudja, sijaset druge manje prtljarije, ali sve potrto, pokrhano i porazbijano. — Malo kašnje podizao se željezni križ na klisuri na uspomenu poginuvšim.

Na više miesta na plokati zaokružilo se klupko ljudi te se prepiru med sobom tražeći svaki da bolje pogodi i jasnije raztumači strašnu nesreću.

Dječurlija potiče od klupka do klupka otvorenima ustima užasom na licu slušajuć pripoviedanje i misleć, da je pò svieta propalo, te kano da će čas na čas svemu svietu odzvoniti.

Kod crkve živahno se razgovaraju dva čovjeka. Jedan porene klobuk na vrh čela, sklopi ruke i spusti je odmah preda se, drugi potrese glavom kano da ga smrt preskočila, stresajući obima rukama pred licem svoga druga, kano da se sili dokazati nepromotrenu pogibelj noćnoga putovanja na moru.

Prvi je bio čovjek dobre ćudi i vrli poštenjak, bio Mikula Drašković, a drugi nješto krupniji i stariji no čovjek vatren i odvažan, bistre glave, plemenita srdca, blage ćudi a bogu mile duše bio kapetan Jurko. Bile to

Digitized by Google

najmudrije i najpametnije glave za onoga vremena u onom mjestu.

Nenadno banula iz crkve u crno zavita žena naričuć i skubuć si razpletenu kosu. Moglo joj je biti oko trideset i šest godina. Crte njezina lica bile prekrasne. Premda joj bio obraz blied, suhonjast, na kojem bilo utisnuto pravo očajanje, ipak sličila anđelu tuge.

— Koja to je udovica? zapita kapetan Jurko.

— Pravo si reko. Uprav udovica — odgovori ganut Mikula — To ti je nesretna Luce. Da predvidi stvor, što imade kadkada pretrpiti, dok je na ovom svietu, to bi si za stalno prije dobe morao prekinuti nit života!

— Luce? koja to Luce? — upita začudjen Jurko zaroniv pametju u prošlost — Ja ti istinu kažem da se o ničem nespominjem. Ta znadeš, da sam bio preko petnaest godina po moru i daleko od domovine, pa nemogu znati, što se za te dobe u zavičaju dogadjalo.

— Ona ti se eno ubija za svojim sinom i kćerkom, što su valjda i oni poginuli prošle noći. Ostala kukavica sama samcata bez kite i ogranka kano oklaštren dub u zabitnoj gori bez podpore i pomoći. Mora jadnica da poludi.

— Da li je to jedinica pokojnoga Visovića?

— Uprav ona. Bolje da se nebi ni rodila bila.

— Oh zašto? Ona bila još dietetom, kad sam ja otišao; ja se je jedva spominjem; molim te kaži mi, što se s njom kašnje dogodilo?

— Eh prijatelju Jurko — uzdahnu Mikula — duga je tu razgovora, pa nemila razgovora. Sjedni ovamo do mene — i sjednu oba na zidac uz crkvu.

* * *

Fra Antun skine naočale, otare si debelu pot; pogleda na oblake i kaže svojim slušateljem, da idu na posao, jer da se vrieme razkidalo i da neće više kišiti; u to je strašno zagrmjelo.

— Zar nečuješ? — odvrate tiho poslenici. — Nude fra Antone, ti si dobar i ustrpljiv, čitaj nam dalje. Takova šta nečusmo jošte za života. Čudne se stvari ovuda dogadjale, a nas kano da nije ni na svietu.

Fra Antun zadovoljno se nasmiešio, nastavio naočale, pogledao na prozore, malo zabrbljao tražeć na listu, gdje je prekinuo: — aha, evo, čujte dalje, ali samo tiho.

II.

— Brate Jurko, što ćeš da lacmanin uradi dobra — nastavi Mikula — Mletčanin bio uviek naš zator, i danas je. A što da mu se smili na tudjoj zemlji? Sve galije dapače sva mornarica mletačka gradi se iz naših gora. Pustoše nam goru, pliene polje, odvažu stoku, gaze pravo naravsko i božje: rugaju se narodnom svetinjom. Knez nam je poštenjak, ali slaba je duha, a čovjek mlohav malo koristi narodu. Mletčani stari lisci dovili se toj neodvažnosti. Odkako je on postao gospodarom našega otoka, oni počeli vrebati na njega, mutiti mu sve naokô, mamiti ga, nudjati mu po koješta, te on počeo uz njih prianjati. Mreže bijahu razapete. Ponudili mu plemenitu Mletčanku visokoga roda, od koljena patricija, mladu ljepoticu Jelisavu. Ivan se uvukao u mreže i ostao u njih udilj na uštrb svomu puku.

— Nemoj tako glasno govoriti, da te tko nečuje, prekine mu ogledajuć se Jurko.

— Godine 1452. pripravio se knez da podje po nevjesticu; došle njekoje liepo urešene galije po njega, nu želio sobom povesti nješto starešine i mladeži po izbor, da ga prati na njegovu slavnom putovanju i da mu budu drugovi u radosti. Med djevojkami na narodnu nakićenimi bila i Luce, sloveća s ljepote po svem otoku. Veselile se i radovale djevojke, što će razgledati taj čarobni i velebni grad posred mora, te u svom uzhitu neopazile, da je galija već posred kvarnerskoga zaljeva i da se upravila prama užini, gdje se otvara jadransko more. Ja sam im bio srećnim suputnikom. Kapetan bio mlad i živahan čovjek u krasnoj zlatjenoj odori. Ime mu bilo Nani. Šetao se gore dolje od kormila do pročelja. Lukavim okom strieljao i žmirkao na djevojke, što se na okupu smijale, šale zbijale i veselo razgovarale. Strašno se ljutio i srdio u srdcu, što ih nije mogao razumjeti. Ipak pozvao k sebi jednoga podčastnika; približili se ovi djevojkam te se stali s njime smijati, šaliti dapače i podrugivati. Djevojke bi se samo obazrele na njih, ozbiljno i debelo ih pogledale, te nemareć za njihovo kesenje, napredovahu u svom blaženom razgovaranju. Dočim se ove nedužnice srdačno smijale, jednoj iz med njih sad bi lice probliednulo kano ledeni snieg, sad se opet zažarilo kano živa vatra. Luce je razumjela, što se ta dva častnika razgovarahu. Otac joj znao dobro talijanski te se i ona uz njega naučila. Doduše razgovor njihov nije bio najnedužniji, ali nije bio odviše ni slobodan: razgovor bio o Luci i o njezinoj krasoti. Kapetan opazio to mienjanje njezina lica i dokučio uzrok toj njezinoj smetnji i zabuni. Trebalo je, da s mjesta razgovor prekine, a on postostručio svoje sile, da izlije sva najtanja ćućenja na svoj medeni jezik, hvaleć taj djevojački vienac a kujuć u zviezde Lucine prednosti.

— A što je na to Luca? upita Jurko.

— E što ćeš: mladost ludost. Ona ga samo jednom strogim okom pogledala al pozorno uho napela, da joj ni jedna rieč neizmakne — i s toga tako raztresena bila, da nije nikad drugaricam odgovarala, nego zamukla i ni jedne rieči ne izustila. Kapetan

Digitized by Google

Nani bio pristao junak. Moglo mu biti trideset godina. Čovjek naobražen, gospodski odhranjen, znao se previjati i prečinjati, s prvoga maha bio drag i mio. Onaj jedini Lucin pogled, što se sukobio s njegovim okom, bio kano njekakva nevidljiva munjevna iskra, koja potresla svim njezinim tielom, a u srdcu tako ju zazeblo, kano da ju tko ledenim nožem duboko ranio. Već put se okrenula prama svomu zavičaju, kano da se želi onamo povratiti; bilo prekasno! Sunce se jedva bilo pomolilo iza Velebita a galija bila na prelazu iz kvarnerskoga zaljeva u jadransko more.

Oh da joj je bilo tada vidjeti otca! Odkako ju odpratio u ranoj zori na galiju, a morao ju odpratiti, jer tako zahtievao knez Ivan, podigô se na visoku klisuru i pratio okom svoje zlato, jedinicu miljenku. Mjesto da ga razveseli ono krasno jutro, mjesto da ga oporavi onaj svježi jutrašnji zrak na obali morskoj, njemu se kidalo srdce na komade a lice gorkimi suzami poplavljeno bilo, te mal da se ne srušio u more, čim zamakla za glavinu ona snježna točka, na kojoj se udaljivalo najdragocjenije, najsrdačnije njegovo blago.

— Čemu tolika žalost? to nisu nikoga vodili na vješala, prekine mu Jurko.

— Oprosti, nemožeš pojmiti, kolika je otčinska ljubav, osobito kad se dieli starac udovac sa jedinicom kćerkom. A tko je proučio velegradsko življenje, mogao se lahko osvjedočiti, da njekoj gospodi nije ništa sveto na ovom svietu. Siplju srebro i zlato, napinju sve svoje sile, samo da si steku zadovoljnost i ugodnost, da im bude svaki i svašta na volju.

— Ta ti, Mikulo, valja. Proputovao sam i ja mnogimi i najvećimi gradovi, a sviet ništa nego ogromna šarena guja. A što se kašnje dogodilo?

— Što se kašnje dogodilo, to je jošte svakomu zagonetka. To znadem samo, da se stvar odviše neprijazno dokončala. Čim stupismo u taj vilinski grad, taj labudovac posred mora, podjosmo uz kneza Ivana k duždu, a on nam svakomu naznačio stan kod bogate gospode mletačke. Od toga časa nevidjeh više Luce nego jedino pri narodnom plesu. Mi se vratili odakle i došli, ali se Luce uz nas ne vratila. Govorkalo se kašnje, da će poći za bogata Mletčanina, da joj takodjer i otac već na to privolio. Nješto bilo istinita a nješto izmišljena, kano što uviek biva kod takove okolnosti. Prošlo nekoliko godina, već se bilo na to i zaboravilo, kad si njeko jutro kume počele na uho prišapćivati, da se gospodja Luce iz Mletaka povratila, a neznalo kako, ni kuda, ni zašto. Svaki je pogodio uzrok, kad joj je otac strašno i odmah na smrt obolio, a miljenicu kćerku iz kuće protjerao. On je mislio, da je udata, prevario se jadan. Vratila se ona bila, ali žalibože nije sama, kad se nesretnica u svom zdvajanju bacila na koljena pred njega i tajnu mu odkrila, on joj grieh oprostio al nevjerniku neoprostio zločinstva, dapače u isti mah osveta mu u oku sjevnula i sunula mu mišlju ona grozna poslovica: tko se ne osveti, taj se ne posveti. Drugi dan ga nestalo a nitko nije znao, kamo ni kud je udario. Mnogi sudili, da se utopio, da ne prežive kćerine sramote.

Malo zatim Luce postala majkom dvoje andjelka. Jest andjelka u svakom smislu. Šteta, Jurko, što ih nisi bolje poznavao. Bili: jabuka razpolovljena. Moja se žena ponosila, što im je pri krstu kumovala a tim većma što su djevojčicu krstili u njezino ime, a moju Dragulu.

— Ja sam joj brata od mala poznavao. Bio vrstan mladić. Nije li to bio onaj, što su ga zvali „Slavićem“, onaj, što je znao onako liepo pjevati?

— Jest. Uprav s toga su mu i nadjeli „Slavić“ ali krstno mu ime bilo Nadko. Dragulka i Nadko bili uzor ljepote i dobrote. Majka im znala prilično dobro talijanski a osobito poznavala narieče mletačko, te su djeca uz svoj mili zavičajni jezik usisala i talijanski. Dok su bili maljušni, uviek bijahu uz majku bilo u crkvi bilo u kući, bilo u gradu, bilo na polju. Nevoljna majka odhranila ih u strahu božjem, priučila ih svakomu radu i poslu, usadila im u mladjahno srce sve što je dobro, krasno, plemenito; kad bi ju u nedužnosti zapitali o svojoj rodbini, odgovorila bi sasvim zabrinuta: Djeco moja, budite dobri i posleni, jer na svietu neimate nijednoga do mene. Priviknite poslu, trudu i poštenu življenju, jer ako vam mene nestane, neće vam ostati nego jedan neizmierno dobar otac na nebu. Tad bi joj se djeca ovjesila oko vrata, smijuć se poljubila ju u lice svako sa svoje strane, dočim bi se majci debele suze iz očiju obarale. Oni počeli razumievati, da im majci morade mučno biti pri srdcu; pa će brže bolje da ju razvesele: Budi nam, majčice, radostna, ta ti nas nećeš valjda nikad ostaviti. Nemože se to nikad dogoditi, da bi tko hotio ostaviti ili zaboraviti svoju jošte nejaku slabašnu čeljad...

Mislili su jadni, da će tim utješiti majku, dočim su joj staru ranu bolje otvarali i dublje zasjecali, nu silila se udušiti svoj plač, da srce djeci ne otruje.

— Je li što imala blaga? — upita Jurko — kako ih mogla prehraniti?

— Bila siromašna nu imala dvie ruke poslenice. Dok bili maljani, ona bi svu noć prebdila uz preslicu, ili uz krosna, uz švelo ili uz pletivo. Danom bi nadničarila. Ruke su joj zlata vriedile. Kad su djeca ponarasla i k osmoj godini priskočila, mužkarac polazio k popu Martinu Gojačiću da bi se knjizi priučio, pa kad bi mati i sestra na-

Digitized by Google

tkale liep broj šarenih pojasa ili tkanica, hajde obojica na Rieku, da tamo razprodaju za liepe novce svoje rukotvorine. Malo je tko bio na Rieci, da nije djevojčice poznavao radi njezine živahnosti i ljepote. Svaki čas bi joj se rumenilo razlilo po punih obrazcih, jer bi svako toliko na svoje uho čula: Eto opet mala trgovkinja, liepa „Bodulčica“ što doniela na pazar svoje tkanine... Već krat bi se stao s njom pogadjati i cjenkati kakov gospodin šalivdjija, okrstiv ju opet Bodulkom. Ona bi se smijala i radovala, tako da ju svaki tim imenom nazivao a na pravo ime skoro bi svi pozabili, da ju nije majka svojom milom Dragulkom uviek zvala. U okolici nije bilo sajma, gdje nebi ona uz svoga brata domaće tkanine prodavala. Pa eto sajam bio joj uzrokom smrti.

— Ajdmo k njezinoj žalostnoj majci, hoće na to ganut Jurko — Ajdmo da ju ponješto utješimo.

Mikula ne izusti ni jedne nego ustane i obojica se muklo upravili prama njezinu stanu.

VRAGOLANKE.

Hrvatici Jelci.

IX.

Sedmorice sudu previsoku
Hrvaticu tužim crnooku,
Tužim Jelku svoju;
Opačimi strašnoj takva čuda
Ne doskoči mudrost manjeg suda,
Vikla vam je boju.

Žarkoćom si dosle nevidjenom,
Posjekljivim crnog oka trenom
Probi moje grudi;
Bezdušce mi segnu grudim na dno
I iztrže srdce moje jadno,
Čudite se ljudi!

Taj „corpus delicti“ u nje eno
U prsih je srdce zatomljeno,
Za to ću priseći;
U Jelke su, kano u junaka
Dva mahnita srdca sada jaka,
Tko će joj uteći?

Prosudite sudci mudri, siedi,
Što bez srdca ubog čovjek vriedi,
Mogu li mirovat?
Ah bez srdca Hrvat ponajmanje
Sačúvati može dostojanje,
Kamo l' pjesnikovat!

A Jelka će uz dva srdca sada
Počiniti, znajte, trista jada;
Jer se odveć mami.
U gradu već, tko bi branit mogo,
Izkâpiste za nju čaša mnogo
I vi sudci sami!

Kad pòrote u nas jošte nije,
Izústite vi bar sud što prije:
Da je Jelka kriva!
Dosúdte joj uzu dugu sa mnom
U stánu mi tihom, skromnom, tamnom,
Dok uzbude živa.

Povrátit mi srdca nemožete,
Kad razstat se neće liepo diete
S igralom si malim:
Dosudite, nek mi srdce svoje
U zámjenu Jelka dâ za moje,
Da vas svietu hvalim!

X.

Pod oknom se šećem,
Oko tebe liećem
Kao leptir oko luči,
Uzdisaje putim
Zidinam ti krutim,
Nek ti okno s njih zazvuči.

Pod oknom se šećem,
Bacam ti se cviećem,
Visokoga do tvog triema,
Ljutit nogom tresnem,
Glasom ti se vesnem,
Ali Jelke nema, nema!

Svieća jošte gori
U liepih ti dvorih,
Još ne zádje moje sunce;
Vani mrak je gusti
A pločnici pusti,
Gluha nasta noć podpunce.

Gospodski i častno,
Lagodno i lastno
Kod tebe će gore biti,
A sa hladne tebe
Mene ovdje zebe,
Ljuta uze bura briti.

Nemoj dat Hrvatu
A na domak zlatu,
Da se smrzne tvoja žrtva:
Zagreb će te kudit,
Ledu ti se čudit,
Kad me sjutra nadju mrtva.

Okno bar otvori
Na visokih dvorih,
Znat ću, da me Jelka sluti;
Bar mi na visini
Samo malo sini,
Namah ću se odmrznuti.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

ČUDNOVATA POVIEST PETRA SCHLEMIHLA.

Od Adelberta Chamissa, prevreo V—ž—ć.

(Dalje.)

VIII.

Pridruži mi se na skoro njeki pješak putnik, koji me, počem bijaše pohodio njeko vrieme uz konja, zamoli, bi li smio prebaciti prieko konja od straga svoju kabanicu, kad idemo i onako istiem putem; a ja mu to dopustim mučke. Zahvali se lahkom pristojnošću za laku uslugu, poče hvaliti moga konja, a od tuda izprede priliku, da uzveliči sreću i silu bogatacâ, te zavrnu, neznam ni sam kako, u njeku vrstu razgovora sam sobom, pri kojem je držao mene za puka slušaoca.

Razvi svoje mnienje o životu i o svietu, a za tiem skrenu odmah na metafiziku, od koje zahtjevaše, da pronadje rieč, koja bi bila odgonetkom sviem zagonetkam. Razloži tu zadaću velikom bistrinom, a za tiem priedje odmah na odgovor.

Ti znaš, moj prijatelju, da sam se ja sa sviem uvjerio, da meni od onda, od kada sam proletio učione kao filozof, nedoliče više nikako filozofičke spekulacije, te da sam se okanio posve toga polja. Ja sam od tada pustio na miru toga mnogo, te odustao od učenja i ponimanja glede toga mnogo, pak sam, uzdajući se, kao što si mi ti sam svjetovao, u svoj zdravi razum, sliedio, koliko je bilo u mojoj moći, svomu nutarnjemu glasu. Sad mi se činjaše, da ovaj govornički vještak podiže velikim umljem čvrsto smoždeno zdanje, koje se, utemeljeno u samome sebi, visoko dizaše, i kao njekom nutarnjom triebom obstojaše; samo što nenadjoh u njem baš ni najmanje onoga, šta bih bio imao tražiti, pak mi se za to činjaše kao prazno umjetno djelo, koje je svojiem skladom i savršenošću bilo samo oku za nasladu; ali ja sam slušao rado toga milosboritelja, koji bijaše odvratio moju ponudu od moje nevolje i obratio ju na se, te bih bio pristao rado uzanj, kad bi mu bilo pošlo za rukom začarati mi onako dušu, kao što mi bijaše začarao pamet. Medjutiem vrieme bijaše proteklo, a ja i neopazio, da je prozorje bilo već zabielilo na iztoku, pak me tu prodjoše strni; dignuv na jednom oko, spazim, kako se već bijaše razvila na iztoku krasota mastî, koja navieštavaše skoro granuće sunca, a proti suncu u ovo doba, kad su se sjene prostirale u cielome omjeru, nije bilo nigdje ni zaštite, ni zaklona na otvorenoj okolici, a ja nebio sam! Vrnem pogledom na svoga suputnika, pak i tu me obuze groza, jer taj nije bio nitko drugi, nego čovjek u suroj haljini.

Poče mi se podsmjehavati za to, što se bijah prepao, te prisnovav razgovor, nepusti me do rieči.

„Ta dajte, kao što je to već običaj na svietu, da se radi svoje zamjenite koristi sdružimo donekle; za razdruženje imamo i onako još uviek vremena. Ako prem nieste jošte na to ni pomislili, ovaj put uzduž planine jedini je, kojiem po zdravome sudu možete udariti, jer u dolinu dolje nesmiete, a još manje ćete hotjeti povratiti se prieko planine onamo natrag, od kuda dodjoste, a ovaj je upravo i moj put. Vidim da probljedjujete radi iztičućega sunca. Ja ću vam posuditi vašu sjenu, dok budemo drugovali, a vi me za to podnosite u svome družtvu, neimate i onako više sobom svoga Bendla, ja ću vam biti veoma dobar sluga. Vi me neljubite, a to mi je žao. Ali se za to možete samnom okoristiti. Vrag nije onako crn, kao što se slika. Juče ste me razsrdili, to je istina, ali vam nebilo to odmazdjeno danas od moje strane, dapače valja vam i samu dopustiti, da sam vam prikratio put do ovdje. Na, uzmite dakle samo još jedanput svoju sjenu, kao na pokus.“ Sunce bijaše odskočilo, a sviet idjaše putem naprema nama; prihvatim ponudu, akoprem s velikom nutarnjom nepovoljom. Smiešeći se, pusti u taj mah moju sjenu na tle, a ova zasjedne umah svoje mjesto na konjskoj sjeni, te stade poskakivati veselo pored mene. Bijaše mi čudno pri duši. Projašim pokraj hrpe seljaka, koji se ugnuše, puni štovanja i sa šeširom u ruci izpred imućna gospodina. Za tiem uzjezdim dalje, gledajući nazasitniem okom i treptećiem srdcem pokraj konja doduše svoju vlastitu, ali od tudjina, dapače od neprijatelja sada posudjenu sjenu. A ovaj idjaše bezbrižno uzpored, švičući njeku popievku. On pješke, a ja na konju; obuze me njeka vrtoglavica, prevlada golema napast, a ja zavrni na jedan put uz dom, podbodi objedvima ostrugama, pak naženi zapućem iza svega trka; ali neodvedoh sjene, jer se ona spuznu odmah, kako se konj okrenu, te dočeka na cesti svoga zakonitoga gospodara. Valjade mi punû srama obrnuti natrag; čovjek u suroj haljini, izšvikav svoju pjesmicu, stade mi se podsmjehavati, primjeri opet sjenu, a za tiem me poduči, da će biti čvrsto obješena o me, i hotjeti ostati pri meni samo onda, ako ju budem imao kao svoju zakonitu svojinu. „Ja vas držim, reče mi on, čvrsto za vašu sjenu, a vi mi se neoteste, brajne. Čovjek bogat, kao što vi, treba na svaki način svoje sjene, tomu nije drugačije, a ukor vas ide samo za to, što toga neučiniste već prije.“ Nastavim svoje putovanje istiem putem; bijahu se povratile k meni sve udobnosti života, a

Digitized by Google

i ista njihova razkoš; mogao sam se kretati lako i slobodno, počem sam imao svoju sjenu ma bila i posudjena, a svakdje sam probudjivao štovanje, koje donosi sobom bogatstvo, ali mi smrt bijaše zalegla u srdcu. Moj čudnovati sprovodič, koji nazivaše sam sebe nedostojniem slugom najbogatijega čovjeka na svietu, bijaše izvanredno pripravne poslužnosti, okretan i vješt prieko svake mjere, prava slika i prilika sobara za bogata čovjeka, ali mi se nemače s poboka, nego ostade neprestano napereniem govorom prema meni, pokazujući uviek najveće povjerenje, da ću najzad sklopiti posao o sjeni, ma i nebilo radi česa drugoga, a ono da ga se barem oslobodim. A i bio mi je upravo onako dosadan, kao što i mrzak. Imao sam ga se sbilja i zašto bojati, jer sam mu bio posve u vlasti. Dobio me u svoju moć, odkad me uvede opet u krasote ovoga svieta, od kojieh bijah odbjegao. Bilo mi je podnositi njegovu rječitost, a osjećao sam i sam, da ima sbilja pravo. Bogatu čovjeku valja imati na svietu svoju sjenu, a počem sam se bio odlučio, da ostanem pri stališu, na koji me on bijaše opet naputio, niesam mogao iz toga tjesnaca, nego na jednu ciglu lazu; nu ovu i odabrah tvrdo, jer počem bijah pregorio svoju ljubav, počem mi se život bijaše zagasio, niesam hotio više za sve sjene ovoga svieta zapisati duše onoj nakazi. Ele niesam znao, kako će se to dovršiti. Jednom sjedjasmo pred njekom spiljom, koju običavaju polaziti putnici, putujući po planini. Tu se je čulo, kako odjekuje iz neizmjerne dubljine šuvljanje podzemnieh potokâ, a kad si bacio kamen, činilo ti se da neima dna, koje bi ga obustavilo u trjeskovitu padu. Poče mi, kao što je to običavao počešće, slikati preobilnom silom mašte i u laštivom čaru najsjajnijih mašti pomno uobličene slike ob onome, šta bih mogao izvesti u svietu krepošću tobolca, kad bih imao opet u svojoj moći svoju sjenu; uprtieh lakatâ o koljena, poniknute glave medju svoja dva dlana, slušao sam lažca s jednom polovicom srca za napast, a s drugom za strogu odluku. Pri takovoj nutarnjoj borbi niesam mogao dulje odoljeti, te započe odlučna bitka. — Vi ste, gospodine, kako mi se čini, zaboravio, da sam vam doduše dopustio, da ostanete u mojem družtvu pod stanovitiem uvjeti, ali da sam ja pridržao sebi svoju podpunu slobodu „Ako zapoviedate, a ja ću početi spravljati“, ta prietnja bijaše mu obična. Ja ni rieči, nu on poče odmah smatati moju sjenu. Probliedim ali pustim mučeći neka mota. — Za dugiem mukom prihvati on prvi. „Vi me, moj gospodine, nemožete trpjeti, vi me mrzite, to ja znam, ali kažite mi, za što me mrzite? Il' zar s toga, što ste napali na me, na javnoj cesti, da mi otmete moje ptičje gniezdo, ili s toga, što ste hotjeli prisvojiti kradljiviem načinom moju svojinu, sjenu, za koju znadoste, da vam ju povjerih samo na vaše poštenje, a ja vas zato sve nemrzim, dapače to je za me posve naravska stvar, što ste vi naperili sva svoja svojstva, to jest lukavost i silu; a što vi u ostalom imate najstroža načela, i što mislite kao najkroće poštenje, to je vaša osobita prohtjevica, proti kojoj ja neimam prigovora. Ja, da vam istinu kažem, nemislim tako strogo, kao vi, ja samo radim onako, kao što vi mislite. Al kažite, jesam li vam možebiti pritisnuo kada palac na grlo, da dobijem vašu vriednu dušu, za kojom me poniela želja, ili sam možebiti poradi svoga tobolca, koji vam dadoh u zamjenu, naslao na vas svoga slugu? il zar pokušao s njim pobjeći?“ Ja niesam mogao proti ničemu prigovoriti, a on nastavi: „dobro, moj gospodine, vi me nemožete trpjeti, a ja to razumiem, pak vam i nezamieram. Nama se je razstati, to je jasno, a uz to počimljete postajati podosta i dosadan. Da se dakle uzmognete i za buduće osloboditi moje prisutnosti, radi koje se vi stidite, svjetujem vam još jedaput, kupite od mene tu malenkost.“ Ja mu ponudim tobolac: „Evo ciene!“ — Ne, uzdahnem težko, pak nastavim govor: Kad je dakle tomu tako, a ja zahtievam, moj gospodine, da se razstanemo, nemojte mi više zasjedati puta na svietu, koji je, po svoj prilici, dosta prostran za nas obojicu. On se nasmieši i odgovori: „Ja odlazim, moj gospodine, ali ću vam prije kazati, kako ćete moći zazvoniti po me; ako bi vas kada snašla želja za vašiem prepokornijem slugom, trebate samo zatresti vašiem tobolcem, da zazvekću u njem vječni zlatnici: zvek će me odmah dovabiti. Svatko na svietu pomišlja na svoju korist, a vi vidite, da sam ja mislio takodjer i na vašu, jer vam eto odkrivam novu moć! Oto vam je tobolac! A vaša sjena, ma da su ju već i molji izgrizli, bila bi još uviek jaka sveza izmedju nas dvojice. Dosta tomu, vi me imate u mome zlatu, zapoviedajte i iz daleka svomu robu, vi znate, da se ja znam pokazati veoma služak svojiem prijateljem; a osobito, da sam bogatiem od velikoga uhara, kao što ste to i sam uvidio. Samo vaše sjene, vjera i bog, gospodine, nikada drugačije, nego pod oniem jedniem jediniem uvjetom.“

Slike prijašnjega vremena podigoše mi se u duši. Zapitam ga, ima li kakov podpis od gospodina Johna. A on će, nasmiešiv se „sa onako dobriem prijateljem nije mi bilo od potrebe.“ A gdje je sad? da zbilja, tu vam nije druge, nego da mi kažete. A on na to, kao da mu se neće, rukom u džep, pak, izvuče za kose bliedi nagrdjeni oblik Tomasa Johna, a modre mrtvačeve usnice zaustiše težke rieči: Justo judicio Dei judicatus sum, justo judicio Dei condemnatus sum. Protrnuv od užasa bacim zvoneći tobolac

Digitized by Google

u bezdan, te progovorim prema njemu pokonje rieči: I evo te zaklinjem u ime boga, strahoto, odlazi od tole, i nemoj mi se više nikada pokazati pred oči. Diže se namrgodjen i zamače odmah za klisure, koje su okružavale ono divljačno mjesto.

IX

Ostadoh sjedeći bez sjene i bez zlata, ali neizmjerna težina bijaše mi se odtisnula sa prsiju, i kao da me njeko veseljice razgalilo. Da nebijah izgubio svoje ljubavi, ili kad ju već bijah izgubio, da sam barem ćutio, da niesam kriv, mislim da bih se bio mogao nazvati sretniem, nu niesam znao šta da počmem. Potražim džepove, te nadjem njekoliko zlatnika, prebrojim ih i udarim u smieh. Imao sam svoje konje u gostioni, ali me bijaše sram tamo se opet povraćati, morao sam čekati, barem dok zadje sunce, stajaše bo još visoko na nebu. Sjednem u hlad pod njeko stablo i zaspem pokojno. Miljene slike protkaše se veseliem plesovi u prijazan san. Mina sa cvietniem viencem u kosi titraše preda mnom smiešeći se na me ljubezno. Isto tako i poštena duša Bendel bijaše ovjenčan cviećem, te prodje mimo, pozdraviv me prijazno. Vidio sam još i druge mnoge, a ako se nevaram i tebe, Chamisso, u dalekoj vrevi; sjajna svjetlost zasja, ali nitko nije imao sjene, pak šta je još čudnovatije, nije to ni stalo baš zlo. Cvieća, pjesamâ, ljubavi i radosti, u palmovniku — —

Nestašnieh i lako izčezljivieh slika niesam mogao niti uloviti, a niti ih umio protumačiti, ali znam da sam snivao rado takov san, i da sam se čuvao, da se neprobudim; dapače bio sam se već i probudio, ali sam držao još sveudilj zatvorene oči; sunce bijaše još na nebu, ali na istoku; bijah prespavao cielu noć, a to uzeh kao znak, da mi se nevalja povraćati u gostionu. Pregorim lako ono, šta sam jošte tamo imao, te pripustiv udesu da dovrši, šta bijaše od mene nakanio, odlučim udariti pješice zapućem, koje je vodilo podankom planine, obrašćeniem šumom. Niesam se obazirao za sobom natrag, a niti sam i pomislio na to, da bih se obratio na Bendla, koga bijah ostavio veoma bogata, a to sam mogao na svaki način. Stanem misliti, kakoviem ću se značajem zaogrnuti u svietu. Odielo mi bijaše jako priprosto; imao sam na sebi staru crnu kurtku, koju sam nosio već u Berlinu, i koja mi dodje opet ruke, neznam ni sam kako, za ovo putovanje; na glavi sam imao putničku kapu, a par starieh čizama na nogu. Dignem se, usiečem na istome mjestu čvorastu palicu za uspomenu, pak se zaputim odmah na svoje stranstvovanje.

Sretnem u šumi starca seljaka, koji me pozdravi prijazno, i s kojiem se upustim u razgovor. Najprije se propitam, kao znaličan putnik, o putu, a zatiem ob okolici i njenieh stanovnicih, o plodovih planinskieh i ob inieh sličnieh stvarih. Starac odgovaraše na moja pitanja pametno i govorljivo.

Stigosmo do korita njekoga planinskoga potoka, koji bijaše utamanio golemi komad šume; groza me obuze, kad opazim onaj prostor, obasjan suncem, za to pustim seljaka neka ide on prvi. No ovaj postane na polovici pogibeljna mjesta, i okrene se k meni, da mi izpripovieda poviest onoga opustošenja, al opazi u taj mah, čega neimam, i sustane u govoru. „Ta kako je to, gospodine, da vi neimate svoje sjene?“ — Žalibože, odgovorim uzdahnuv. U težkoj dugoj bolesti izpade mi kosa, nokti i sjena. Pogledajte, striče, u mojoj dobi, kosa, koja mi opet proraste, zgolj biela, nokti veoma kratki a sjena neće jošte da proraste. „Aj, aj, reče starac, klimajući glavom, bez sjene, to je zlo! to je bila, gospodine, zla bolest, koju ste preboljeli.“ Ali neprisnova više svoje pripoviesti, a kad dodjosmo do prvoga razkrižja, razstade se sa mnom, nerekav mi ni s bogom. Gorke suze zadrhtaše mi opet na jagodicah, a moje veselje izčeznu.

Nastavim žalostniem srcem svoj put, netražeći više nikakova ljudskoga družtva. Držao sam se najgušće šume, a čestokrat valjade mi čekati više satî, dok bih uzmogao proći prieko goletna prostora, kud sjaše sunce, da mi ljudsko oko nebi branilo prolaza. Na veče tražio bih noćište po selih. Bijah pako odlučio otići u planinu u koju rudnicu, da dobijem tamo radnje pod zemljom, jer, i neobazriev se na to, da sam po svojem sadanjem položaju imao skrbljeti za svoje uzdržavanje, bio sam se osvjedočio, da me samo naporna radnja može obraniti od mojieh ubojitieh misli.

Dva tri kišovita dana posporiše mi put, ali na trošak mojieh čizama, kojieh podplati bijahu napravljeni za grofa Petra, a ne za težaka pješaka; već sam išao bos. Valjalo mi je kupiti par novieh čizama. Sjutradan obavim taj posao velikom ozbiljnošću u njekome mjestancu, gdje bijaše sajam, i gdje u njekoj kolibi stajaše na prodaju starieh i novieh čizamâ. Izaberem sam, a pogadjao sam se dugo. Od nevolje odrekoh se novoga para, koji bih bio rado kupio, ali me uplaši predraga ciena. Zadovoljim se dakle stariem čizmami, koje bijahu još dobre i čvrste, i koje mi liep plavokos i rudast dječak uruči prijazno za gotovu plaću, nazvav mi sretan put. Obujem ih i odputim se odmah od tuda na vrata, koja zjaju prema sjeveru.

Bijah sav zaronio u mislih pak jedva vidio kud sam promicao nogama; mislio sam na rudnicu, kamo sam se nadao prispjeti još do večera, a niesam ni sam znao, kako ću se tamo najaviti.

Digitized by Google

Još nebijah prevalio dviesta koraka, kad spazim da sam sišao s puta, ogledam se za to na okolo, al eto me u pustu pradrevnu jelovniku, u kojem, kako se činjaše, nezveknu sjekira još nikada; trgnem još njekoliko koraka napried, i evo me medju golemiem klisurinami, zarasliem samom mahovinom i obasutiem svakojakiem piljem, a medju njima pukla poljana od sniega i leda. Zrak bijaše jako studen, obazrem se, al nestalo za mnom i jelovnika. Koračim još njekoliko koračaja, a okolo mene gospoduje već smrtna tišina; led, na kojem stajah i na kojem bijaše zaležala gusta magla, prostiraše se, da ga oko nebi pregledalo.

Sunce stajaše krvavo na kraju zrenika. Studen bijaše nepodnosljiva. Niesam mogao ponimiti, kako dospjeh ovamo. Trnica zima pospješi mi korake, čuo niesam ničesa do šuvljanja dalekieh vodâ; još jedan korak, al ja na sledjenoj obali njekoga oceana; golema jata tulonja poskakaše izpred mene pljuskajući u more; udarim tom obalom, a mimo mene prosukaše se opet gole hridine, poljane, bregovi i jelove dubrave; potrčem još njekoliko trenutakâ upravice dalje, a ja u vrućini, da se je čovjek mogao zadušiti; razgledam se, i evo me sred krasno obradjenieh pirničpoljâ i muravâ. Zadjem u hlad pod murvu, pogledam na uru, a kad tamo, stopram četvrt sata, od kad podjoh iz onoga mjesta; pomislih da sanjam; zagriznem za jezik, nebih li se probudio, ali sam bio zbilja budan.

Zatvoriv oči, da saberem misli, začujem gdje njetko ntže kroz nos čudnovate slovke; pogledam, a preda mnom dva Kitajca, koja si imao poznati po azijatskome obličju, ako im i nebi hotio vjerovati odielu; pozdraviše me u svome jeziku, po običaju svoje zemlje; ustanem i uzmaknem dva koraka natrag, i već ih niesam vidio; okolica bijaše posve druga; stabla i dubrave mjesto pirničpolja. Stanem razgledavati oko sebe ta stabla i ta bilja, koja su se bila razcvala; bijaše južno azijatsko rašće, htjedoh priči k njekomu stablu, jedan korak, pak opet sve promienjeno. Sad počnem stupati kao novak, koga vježbaju, te udri hodaj polako i ozbiljno simo tamo. Divne promjenljive pokrajine, polja, luzi, planîne, stepe, pjeskovite pustare, razvijahu se pred mojiem udivljeniem okom; sad već nije bilo sumnje, da sam imao na nogu čizme sedmomiljarice.

(Konac sliedi.)

MORNAR.

Spiev engleskoga pjesnika Rogersa.

Pohrvatio I. T.

Mornáru poć je, tisnu uzdisaj,
Zamàkoše mu tornji, mio kraj,
I zirnu milo još na zavičaj
Na katarku se popev časak taj.

Iz zavičaja drag ga prati lik,
Pod tudjim nebom spominje mu slast,
Ko blagi tihe mjesečine šîk
Razblažuje ga, ne bljedne mu mast.

I poput igle — srdce doma put
Kroz vihor teži, kroz strahote mrak,
Obùzimlje ga zadnje želje ćut:
Da vidi dragin mili smiešak pak.

Zabieli li se srebrom jutra god,
U suton krije l' more magle vîg
I noć li spoji s morem neba svod,
Svud nazre njezin praštajući mîg.

Valòvitim joj morem blagi duh
Malènu svuda vjerno prati plav,
Uzrûja l' vihor pučinu tu svu,
Upòkoji mu duši san i jâv.

Daleko tamo ime joj u lûb
Udúbe gramzeć kroz mirisav lies,
Gdje crnci kite perjem glave tub,
A velje palme motre mora blies.

Al eno već se jedra bieli snieg,
Na povratku je, nasta vreva, cîk,
Od pozdravljajâ sav se ori brieg,
Razabrat možeš svak veselja klîk.

Jest ona, ona, gle joj ruke mah,
A spuštat sidro, jedra — drag je trud.
Kroz prsak na brieg skočit nij ga strah,
I privi zlato jedino uz grúd!

POUKA.

O hrvatskom primorju.

Je li vas tko putovao kopnom sa Rieke u Bakar? Ta čudna li pitanja, mnogi će reći. Nije jednom, već sto puti! Pa kako vam se mili onaj vidik sa sv. Kuzme u bakarsku dragu? — Pa kako vam se mile one ladjice

Digitized by Google

koje po tihom moru ko striele lete, onaj vapaj mornarâ, koji se spremaju na put, ona vika ribarâ, koji se eno sada ondje kod sv. Margarite velikim trudom napinju spraviti ono malo ribe, što jim Bog dao. Zar nije liepo pogledati niz bakarski zaljev, koj je onamo pram Kraljevici pukao? — A jeste li bili kad na Križu kraj Bakarca il na Babnom, pa nije li vam oko tamo daleko u sinje more zašlo, tamo daleko nuz Vrata, gdje se u daljini dalmatinski bregovi kô u magli vidjaju? Nieste li bili uzhitjeni, ako ste kad amo uranili i vidjeli odavle u moru, gdje sunce iz mora izilazi? — Oni titrajući sunčani zraci na površju morskom, ono modro nebo, onaj mili klik pastira i turobno naricanje pastirice, štono tjeraju stada na pašu! U jedan je čas sve sinulo pod tebom kô bengalskom vatrom, narav je sva preporodjena i uzhitjena, Bog je sav svoj čar razasuo zemljom, vrh koje povisoko stojiš! — A jeli vas tko bio kad o sunčanom zapadu usried ljeta, — onih dana, gdje te u primorju sve prizivlje, da uživaš blagi južni zrak, gdje se nebo i more najvećim sjajem pred tobom razastire, — na otočiću sv. Marka? S nekom neopisivom radosti i blagim ćućenjem parite oči po zaljevu riečkom, po obalah otokâ te ti zapinju gdjegodje o ruševine kojega grada, odkale hrvatski junaci toliko puti odbiše turski polumjesec i mljetačkoga lava. Kud god se okreneš, sve ti oko mami; kad na jednom nestane sunca za istarskimi brdinami a sav zaljev odsieva od posljednjih sunčanih zraka, i brodovi i ladjice, koje raznimi putevi brode, reč bi stoje nepomično. Obale se rumene večernjim grimizom, cielim priedjelom reč bi nastala tajnovita tišina, koja čovjeka neodoljivo zanosi. Čovjeku se tuj tako mili, tako mu prija, on bi sav sviet ogrlio svetom ljubavi, koja nepoznaje ni hinbe ni pakosti. U tinji čas eto tama prikri zemlju! Nepomično stojiš tu, sav si zapanjen, dok te zvono, koje opominje sviet na molitvu, sa daleka ugodno probudi, a nehotice stanu ti se ruke kao na molitvu sklapati a duša bi rado jednim uzdahom Vječnoga si zamoliti, da procvjeta ova zemlja, koja ovakove mile krajeve krije! — Jeste li doživljeli ovakova šta, jeste li bili na otoku sv. Marka? Ta vi neodgovarate! — A jeste li bili na Rigi-u, na rajnskom vodopadu, u gornjo-austrijskih i salzburžkih brdinah, u gradu Laguna itd? Ta jesmo! I mnijah, — jer naše hrvatsko primorje i zagorje, naša plitvička jezera itd. nevriede vašega pogleda! — treba svakako, da nas tudjinci nauče, da ima i u našoj domovini naravnih ljepotâ, koje se mogu sa onimi inoga svieta takmiti! —

Za naše primorje, i to samo za jedan maleni dio onih kršnih stranâ, za zaljev bakarsko-kraljevički našlo se je tudje pero, da nam ga opiše. Dva ljetna mjeseca prebivao je tu jasni pisac i pozdravio iznova poslje mnogih godina kako piše, ljubezne bregove, koji se tu u punom sunčanom sjaju pokazuju i u klasičnih linijah iz mora podižu. On je zato vrieme ovaj prediel korak po korak ogledao i narisao u pedeset i tri slike, odbiv geografičke karte i mnoge osnove, sve glavne točke ovoga zaljeva. Risano je sve po naravi i tako vjerno, da nije izostavljena nijedna poveća hrid, a ako bi se, piše doslovno pisac i risar, u razmieru malenoga priedjela, koj se opisuje, broj slikâ činio prevelik, to neka se pomisli, da se je tim dvoje postignuti htjelo, i to ponajprije, da se ono, što se opisuje, jasno u slici prikaže, a s druge strane htjelo se je iztaknuti veliko bogatstvo zemaljskih dražesti ovih stranâ, nebi li se jednom već umjetnici i na ove obalne priedjele navrnuli, na priedjele, koji se malne u jednakoj ljepoti preko dviesto miljâ pram jugu protežu. Pisac želi dalje, da bi njegovi listovi, ako i jesu nepodpuni, bili mnogomu milom uspomenom na bakarski čarobni sviet a ujedno i malim prinosom na bolje poznavanje jednoga od malenih, al ne najneznatnijih kutića austrijske carevine! — A što bi bio pisac reko, da je vidio ove priedjele u ono vrieme, koje svaki Hrvat turobno opominje: kad se je ova strana naše domovine još najsjajnijim sjajem blistala, kad nije bilo vidjeti onih vrleti i kršâ, kad su još liepe gore i bujne livade pokrivale onaj goli kamen, i kad su još u onih jur porušenih dvorovih šetali dobročinitelji i vodje hrvatskoga naroda? kad je bakarska krajina još bogata bila i sa trgovine se slavila svim širokim svietom? Još nam ozvanja lelek i jauk u ušiju, a naricanje naroda kida nam srce, gledajuć kako u nastupku sedme desetice sedamnaestoga stoljeća surova ruka bjesnećih četâ platjenikâ ruši i pali kuće i dvorove, robi i raznaša blago i imetak i gospodina i kmeta! Nestalo je tada toj okolici domaćega gospodara a tudja je uprava stala gnjavit i gnječit što je bolje mogla, dok nisu oko druge desetine osamnaestoga stoljeća bakarske strane sasvim opustjele od velika zuluma Hohenzollerovih vojnika. Bakrani su morali tada i ono malo novca i blaga, što je još bilo preostalo, izdati da tudju vojsku hrane, i kad je i toga nedostajalo, morali su dirnuti i u crkovno blago, u darove svojih djedovâ, i prodati ciborija, mostrancije, kaleže, propela i sve što je bilo od zlata ili srebra, lišiti žrtvenike moćnicâ, da namire zahtjeve tamo nastanjenih njemačkih četâ. Tad se preseli iz bakarskoga kraja preko tri sto obitelji, stranom u Mlietačku, stranom u Tursku, nemogavši već u svojoj domovini živjeti! — Al tko da nabraja dalnje sgode i nesgode ovih krajevâ? Tužno je na nje i pomisliti, a kamo li o njih pričati!

Digitized by Google

Bilo je vrieme, kad je primorje cvalo, a tješit mora nas, kad još i poslje tolikih nesgodâ tudje oči još u njem divotâ nalaze, a ponajpače oči takvoga pisca, kao ovoga, koji nam bakarsko-kraljevički zaljev opisa, koji, ogledav se mal ne čitavim svietom, nalazi ipak još u naših priedjelih kutićâ, koji su zavriedili da ih opiše i ostalomu svietu preporuči!

Nadvojvoda Ljudevit Salvator Toskanski poznat je već u literarnom geografičkom svietu rad svojih djelâ na tom polju. Njegova geografička djela odlikuju se osobito živahnim i vjernim opisivanjem naravi, kojemu su opisu uviek dodane slike vjerno po naravi od njega narisane. Izmedju nadvojvodinih djela znamenitija su dva, i to: ono o otocih balearskih i Tunisu* a nedvojimo da i ovo o našem bakarsko-kraljevičkom zaljevu. Djelu je naslov: „Der Golf von Buccari — Portorè. Bilder und Skizzen. Prag (H. Mercy) 1871. 4°. 125 str.“ Kao sva djela prejasnoga nadvojvode, tako je i ovo što najsjajnije izdano, i žaliti je, da se djela visokoga pisca samo u malo iztisakâ štampaju i tako si ga riedki mogu nabaviti, ako samo u obće na prodaju dodje, što obično nebiva. To me je i ponukalo, da ovdje na ovo djelo o našem primorju hrvatski sviet upozorim.

Nadvojvoda Ljudevit Salvator pohodio je u ljetu god. 1870, poslje duga vremena Rieku i baveć se tamo koji dan, te motreć ljepote onih krajeva, odluči proputovati onuda, da se naužije one naravske divote, što je tamo u takvom izobilju ima. Puna dva mjeseca ostao je u onih krajevih, te je to svoje putovanje opisao u rečenoj knjizi i dodao sliku o svakom znamenitijem i ljepšem priedjelku. Glavna naslovna slika u šarotisku prikazuje nam ulaz u zaljev bakarsko-kraljevički (kako mislim sa vrha Križa). Dvadeset i dvie slike med tekstom su uvrštene a trideset ih ima naposeb uvezanih na čitavoj strani. Knjizi je dodana prekrasna velika geografička karta zaljeva bakarsko-kraljevičkoga (u mjeri od 1 palca = 160 hvati) i nacrt grada Bakra (u mjeri od 1 palca = 20 hvati).

Svoje putovanje preduzeo je nadvojvoda sa rta Škarice pa uzduš obale sižuć do vrha Babroga, do rta Mandrača i Podstena, na kojem je mjestu prešo preko brda u Kostrenu i vratio se preko Soplja na sv. Kuzam i preko Bukova na velika vrata u Bakar U Bakru razgledao je što je znamenitijega i obišao sav grad, te je nacrtao u kratko život bakarski dodav slike: grada Bakra sa Brajde vidjena, uzlaza na velika vrata, grada Zrinskoga, sa tri osnove, piace sv. Andrije, jedne ulice u Zagradi, druge u Zagradi gornjoj, kuće dviju sestarâ, kuće monarske, jednoga slikara, (Pankraca), obitelji Akačićâ, Bakra gledana sa grobišta i sa sjeverne strane. Iz Bakra krenuo nadvojvoda do vrha Paića, i pošo do Rebra, gdje se spusti dolje k moru i podje do Crnoga kraj mora, a tu se uzpne iznova na vrh Crni i sadje preko vrha Križa u Bakarac i ode do Gavranića. Odavle se popne na Piket, posjeti gradinu i sidje sv. Trojici, kroz potok i natrag na Nedomišal, a odtale završi svoj put, pošav u Kraljevicu do oštroga rta. Kraljevica nam se tu prikazuje u liepoj slici i to vidjena sa Kalvarije. Dalje je liepa slika Zrinskova i staroga i novoga dvora* sa mnogo osnovâ, a na kraju knjige ima slika kraljevičke luke.

Nadvojvodi nije se na ovom putu izmakla nijedna ljepota i kao vješt botanik navadja svaku redju bilinu, koju je gdje našô; on nadje svaki liepi izgled i neprodje dalje, da ga se nije naužio. Čovjek čitajuć ovu knjigu zanese se tako, da nehotice pomisli, da se u onih bakarskih krajevih sa dragimi znanci šeće, da se na večer na moru sa liepimi Bakarkami šaljka i njihove vesele pjesmice sluša il da u vruće ljetne dane pod večer hita preko Bukova u Dragu na posjet kojoj liepoj Bakarki, koja je u „campagnu“ radi vrućine pobjegla, te da na tom putu sustiže bakarske djevojke bremenom na ledjih, o kojih svietli pisac piše: „da i koliko i ponizuje ovaj posao (nosanje bremenâ), na koji je običaj jugoslavensku ženu osudio, plemenito je ipak njeno držanje, i zazove li nam ovakovo crnomanjasto, južno diete, u crno odjeveno, vatrenih očijuh, plahi: „Bog“, to mislimo, da ne stoji pred nama zemaljsko biće, već njeki preobraženi lik“. Našim sekam a napose Bakarkam, čestitim primorkinjam, doista liep naklon! —

U Beču. *I. K.*

* Die Balearen. In Wort und Bild geschildert. Leipzig 1869—1871. fol. 2 vol. Tunis. Ein Bild aus dem nordafrikanischen Leben. Prag 1870. 8°.

* Pisac zove novi kraljevički grad „Frankopanski.“ Toga grada nisu Frankopani ni sagradili ni ikad posjedovali. Sagradjen je od Petra Zrinskoga i Katice Frankopanske, njegove žene, medju g. 1660. i 1666. i stajao je za ono vrieme liep novac od 30.000 for. Petar Zrinski ga je bio nazvao: Novom Kraljevicom. Ovaj dvorac bio je što sjajnije sagradjen po načinu talijanskom. Nutrnjost je bila sva od mramora a na prvom katu bila je velika dvorana, u kojoj su bili postavljeni pradjedovi Zrinskih i Frankopanâ u naravnoj veličini iz mramora, izklesani od prvih talijanskih umjetnikâ. Sve ovo uništi surovost Gallovih vojnika iz Senja, kad su mjeseca travnja god. 1670. one primorske strane zauzeli.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Mlada majka.

Česki napisao Dr. Filip Kodym. Na sviet izdalo društro sv. Jeronima. U Zagrebu 1872. Tiskom dioničke tiskare. Strana 94. ciena 40 novć.

Nije tomu dugo, što nije hrvatska književnost za naravoslovnu knjigu ni znala, jer odbiješ li ono nekoliko školskih knjiga nije nitko ni pomišljao, da napiše takovu, misleć, da ju nema za koga da piše. Pa tek medicinsku knjigu! Za takovu bi se bilo i moglo punim pravom pitati: tko da ju piše? Naši su liečnici bili većinom ljudi „koji su znali jedno slavjansko nariečje", ali su malo marili za njega, a još manje za hrvatsku knjigu. I domaći sinovi, izučiv u tudjem svietu nauke, držali su do nedavna da je upravo nemoguće o medicini što hrvatskoga napisati. Kako je napredak oborio i druge predsude, pokazala su već nekoja mladja pera, da umije i Hrvat o lječničtvu hrvatski prosboriti.

Naše tako zvane strukovne knjige nemaju, a i nemogu imati još dovoljna čitateljstva. Ne treba zato prekrstiti ruke, već treba odgajati si čitateljstvo, a to se postizava, ako se znanost popularizira, t. j. ako se znanstvena knjiga tako napiše, da ju može svaki toj nauci i nevješt razumjeti. Ja mislim, da bi svi naši književnici, u koliko se oni takvimi naukami bave, imali jedino tako pisati, jer bi im onda za cielo bio trud blagoslovljen, a tako pišu samo za svoje književne prijatelje, koje mogu lahko na prste prebrojiti. Dok nebude u nas sveučilište, dok ne budu naši učenjaci imali sva potrebita pomagala, dotle neće oni moći u znanosti uspješno raditi, pa bi bilo zgodnije, da šire prosvjetu med pukom i priprave tako hrvatskoj knjizi sjajniju budućnost.

Osim pojedinih ljudi, koji su stali za puk pisati, bila je i Matica ilirska zamislila tim putem poći, al nije nekako pravo uspjela. Zato su i pomislili nekoji prijatelji puka da osnuju posebno društvo, nebi li ono bolje sreće bilo. Nadjenuv društvu ime sv. Jeronima izazvali su bili neku opoziciju, koja je trubila, da će to društvo samo katoličke crkvene knjige izdavati. Nu kako su oniemili za ovo nekoliko godina protivnici njegovi! Odbor je bio dosad dosta sretan u izboru knjiga, te nije ni čudo, ako se članovi društva već na hiljade broje. Osobito se rado osvrće odbor na naravoslovne znanosti, a tim će po mojem mnienju i najviše uspjeti, prem se ono ima ozirati i na druge znanosti, osobito pako na povjestnicu i životopise. Dà, životopise pisati i čitati preporuča osobito Samuel Smiles, onaj riedki poznavalac ljudskoga srdca. Na čelu svih biografija, veli on, stoji ona velika biografija, knjiga nad sve knjige. A nije li biblija, najsvetija i najsilnija svih knjiga, ona odgojiteljica mladosti, provodilja muževnosti i tješiteljica starosti, nije li ona niz životopisa slavnih junaka i proroka, kraljeva i sudaca? Posegnimo dakle i mi za takvim moćnim sredstvom obrazovanja, pa iznašajmo pred unuke slavne djedove i pradjedove, kojih je, hvala bogu, na našoj zemlji dosta niklo!

Nu da reknemo koju i o „mladoj majci". Ovom je knjižicom pokazao odbor društva Jeronimskoga, da mu je do velike zbilje, da poznaje griehe našega puka i da mu želi svom snagom priskočiti. Ta koliko nam mladih majka, koliko krasne djece pogiblje od puka neznanstva, nadriliečenja il samih predsuda! Bilo bi skrajnije vrieme, da se u obće pobrinemo za zdravstvenost našega naroda, jer se neda tajiti, da nam se narod po ravnicah i uzduž Save i Drave slabo, il nimalo ne množi.

„Mladu majku" napisao je česki Dr. Kodym, te prem nije označen hrvatski prevodilac, ipak se iz njegova prevoda vidi, da je čovjek lječničtvu posvema vješt, a takvi bi imali uviek prevodioci biti.

Knjiga je razdieljena u jedanaest razdjela, sasvim fiziologičnim redom. Tomu i ne može biti prigovora, ali nam se čini, da bi se imali pojedini razdjeli još u manje podieliti, upravo radi većega pregleda. Zašto se nebi n. p. reklo u posebnom razmatranju kako da se oblače žene, kad nose čedo pod srdcem, kakva da im bude hrana, ložnica itd.

G. pisac nastojao je da bude čitateljem. i manje izobraženim, sasvim razumljiv. Možemo mirne duše reći, da jo divno uspjeo, ali opet nebi bilo po našem mnienju suvišno, da je malo potanje razglabao anatomički i fiziologički sve te zanimive procese, da se neješ tak, da tako reknem više na svoje oči, nego li na svoje uši, osvjedoči o divotnoj tvornoj sili naravi. Pa čovjek, koj umije tako liepo pripoviedati, znao bi za cielo i te suhoparne i potežje razumljive predmete sasvim naravno nacrtati. Iz toga istoga razloga žalim svakako, što nije knjizi dodana nijedna slika.

G. piscu bilo je očevidno do praktičnosti. On se je upuštao do u najtanje sitnice, gdjegod kazuje, il savjetuje, kako se ima u raznih okolnostih vladati. To mu ne služi na prikor, ali držim da bi, stojeć upravo na tom stanovištu, imao bio prije govoriti o bolestih, il bar o bolovanju djeteta, nego li o prvoj duševnoj odgoji njegovoj. Ta znamo dobro svi kako se u tom pogledu grieši! Nema li diete još zubića, to će se svaka bolest odbiti na dobivanje istih, ili ćak na gliste! Koliko puti moram čuti da ima napršće, dakle diete koje se jedino majčinim mliekom hrani, gliste!

Digitized by Google

G. prevodilac nastojao nam je reći dobrom hrvaštinom sve ono, što je češki tako razumno pripoviedano. Moram svakako prigovoriti tomu doslovnomu prevodu, jer se je u tom prevodu imala bez dvojbe pred očima hrvatska majka. Zato će se n. p. mnoga Hrvatica začuditi, kad uzčita na strani 48 ovo: „U nas ima već i na selu piva, pa su ga i žene stale piti.“

Još više je pogriešio g. prevodilac što nije iztaknuo griehe hrvatskih majka prije i poslie poroda, jer se u nas u mnogom drugčije grieši, nego li u Českoj. Tako je n. p. specifično naše, da trudna žena ne prelazi preko vila i da ne jede zečjega mesa, jer će joj inače diete biti razroko (škiljiti); ili u Primorju vele, da takva nesmije da jede ribe, jer će joj diete ostati mutavo. Takvih predsuda ima na hiljade. Ima opet i takvih nazora, koji su zdravlju očevidno škodljivi, n. p. da se trudna žena nesmje kupati (jer bi se diete u njoj udavilo).

U gdjekojih predjelih postupaju sirotom porodiljom upravo surovo. Tako se mora ona u najvećih naponih prevlačiti kroz obruč, koj je sam puko na kakvom buretu, ili ju u istom stanju tuku po prstih štapom, kojim je netko oteo žabu od guje.

Svakako je trebalo iztaknuti i ukoriti ono nalievanje rodilje vinom, čim se ona dieteta oslobodi. U Slavoniji podadu joj k tomu odmah i u maslu prženih jajaca!

I glede dojenja trebalo je gdjekoju spomenuti. U našem narodu doje (ako ne bude druge zaprieke), dotle, dok se samom djetetu ne dosadi! Nije zaista pretjerana priča o Milošu i njegovoj majci, ta ja sam na svoje oči vidio, i to u gradjanskoj kući, trogodišnje diete Milošev primjer slediti.

To su moji prigori, kojim nije odista svrha knjigu osuditi, pače tko sretniji od mene, kad bi ju vidjao u rukuh svake mlade majke, jer bi tim najprije se postiglo, što se u uvodu o njoj kaže, da bude naime ona „priložak k tomu, da nam se rod hrvatski množi i sili!“

I. D.

LISTAK.

Izložba slovinskih starina u Kievu godine 1874. U zasjedanju drugoga ruskoga arkeologičkoga sastanka, koj je u prosincu 1871. god. držan u Petrogradu, bi zaključeno, da se treći sastanak drži u Kievu ljeti 1874. godine, i da se po predlogu gr. Uvarova, predsjednika moskovskoga arkeologičkoga obščestva onom prigodom uredi izložba starina ne samo ruskih nego i slavenskih.

U pozivu, koj je gr. Uvarov upravio na slovinske arkeologe i učena družtva, čitamo od ostalih sljedeće: „Spomenici starije dobe, po prilici do konca XIV. vieka, jesu svagdje veoma riedki; i odanle nalaze se oni i u nas skoro samo u pojedinih obrazcih, kojih ne možemo sravniti s drugimi suvremenimi jim spomenici. Drugda imamo u ljetopisih svjedočanstva o spomeniku, ali sam spomenik nije se sačuvao; u takovu slučaju bilo bi veoma znatno vidjeti spomenik njemu suvremen, koj bi nam mogao predočiti, kakav je onaj izgubljen bio. Za primjer navodim, da se u ljetopisu pod 1069. godinom pripovjeda o našašću krsta velikoga kneza Vladimira; nù samoga krsta, vjerojatno, od davno već ne ima.

Konačno, za podpuno razjasnenje drevnoga života u Rusiji, i stepena razvitka, na kojem bijahu njezini stanovnici, jest neobhodno prispodobiti naše stare spomenike sa suvremenimi spomenici onih naroda, s kojimi bijaše Rusija u tiesnijih odnošajih, ne samo političkih nego i rodbinskih. Uz takovo sravnivanje starih ostanaka svih slovinskih naroda razjasniti će se koješta, što nije dovoljno razjasnjeno u ljetopisih; pri čem shvatiti će se takodjer i sam razvitak obrtnosti i umjetnosti kod svih slovinskih naroda u ono davno vrieme. U kratko: sravnjajuća arkeologija jest jedan od prikladnih načina za razviće nauke o domaćih starinah, a za postignuće ove cieli poslužiti će najboljim sredstvom izložba starinâ svih slovinskih zemalja.

Za takovu izložbu ne ima prikladnijega mjesta od Kieva i ne može se odabrati sgodnije vrieme nego li je ono, kada će se ondje sastati treći arkeologički sbor, na koj su pozvani svi učenjaci, koji se zanimaju „slovinskom arkeologijom.“

Spomenici, koji će se izložiti, odnose se na dobu od IX. do konca XIV. stoljeća, i to za Rusiju od postanka ruske države do smrti Dimitrija donskoga (1389. god.), za zemlje krune česke do smrti Vjenceslava IV. (1376—1419.), za Poljsku do smrti Ljudevita I. (1382.), za Srbiju do cara Stjepana Dušana ili do kosovske bitke (1389.), za trojednu kraljevinu do konca XIV. vieka, za Galiciju do smrti Kazimira III. (1370), za Bugarsku, Lužice i Primorje do konca XIV. vieka.

Predmeti za ovu izložbu jesu: tlovid kurgana, mogila, gradišta itd. od mogila njihov oblik, razriez i način, kako su starine u njih razredjene — kumiri, vjerski spomenici, žrtvišta itd. — predmeti nadjeni u mogilah a odnoseći se na domaći život, kano što posude, nakiti itd. — odjeća, uresi, oružje, orudje za seosko gospodarstvo, lovstvo, obrt itd. Ako se predmeti ove vrsti nisu sačuvali u naravi, mogu se predstaviti u snimkah iz rukopisa do konca XIV. vieka. Na dalje stvari odnoseće se na trgovinu: ladje, brodovi, pjenezi. itd. Umjetnost i nauka: pismo, rukopisi, nadpisi, za-

Digitized by Google

pisi — gradjevine gradjanske, crkvene i vojničke — slike, na liepu, sitnoliki — tkanine — rezbarije i vajarije — glasbila. Iz rukopisa miniatur, snimke za umjetnost i obrt — djela o starih pjenezih — crkvene tvorine iz kovine, stakla, drva, posude, zvonovi, odjeće — stari portraiti historičkih osoba. Napokon bibliografia arkeologije za svaku struku naposeb.

Izložit se može sam spomenik; a ako se taj nemože dobiti, onda dobra snimka njegova u fotografiji.

Ako se slovenski starinari i zavodi odazovu ovomu pozivu, može ova izložba u Kievu uroditi za slovensku arkeologiju bar onolikim plodom, kojim urodi moskovska etnografička za etnografiju slovensku i za uzajemno upoznavanje slovenskih plemena.

Umjetnost. Milovana, sbirke hrvatskih napieva, izdavane pjevačkim družtvom Kolom u Zagrebu 1872. Ciena 35 nov. Ima u tom svezku 1. Poputnitnica Kola od Iv. Oertla na pjesmu I. Kučeka. 2. Večer na Savi, sbor uz četverospjev, od Iv. Zajca na pjesmu I. Zahara. 3. Želja zlatu, za jedan glas uz glasovir, od Fr. Grbića na pjesmu A. Šenoe. Tako je pjevačko družtvo, pošto je prije poduljega vremena prestalo bilo izdavati Milovana, sad opet nastavilo svoj rad za glasbenu umjetnost. Izdanje je ukusno, sadržaj mu obilat i liep, te je prema tomu i prema cieni prvih triju svezaka ciena ovomu svezku dosta malena. Družtvu je samo do toga, da se namire štamparski troškovi, pak će odmah, čim se za toliko iztisaka razpaća, odmah nastavljati sliedeće svezke, sa koje ima spremljenih glasbenih umotvora. Tim se ovaj glasbeni rad sam sobom preporuča našemu obćinstvu.

Književnost. Čitaonicu za ženki sviet počimlju ovim mjesecom izdavati u Novomsadu Dr. Milan Jovanović i Stevan Popović. Svakoga mjeseca izaći će jedan svezak od 4 tabaka za cienu od 20 nov.; u prvom svezku biti će Dra. M. Jovanovića spis „O dužnostih žene i matere". Ovogodišnji svezci poučati će zabavnim načinom, kako ima žena i mati čuvati i njegovati zdravlje svoje djece i svoje porodice, kako uzgajati djecu, kako držati kuću svoju. Predplatnici se imadu javiti izdavaocem u Novisad.

— Berlin. „Zeitschrift für Ethnologie", pod uredničtvom A. Bastiana i K. Hartmanna izlazeći, imade u svojem 4godišnjaku (1872), sv. IV. str. 288—93 bugarsku narodnu pjesmu u prievodu: „Jvan Popov und die Vila", za tiem pod nasIovom: „Südslawische Erzählungen" pet šaljivih narodnih pripoviedaka iz Vrčevićeve sbirke: „Srbske narodne pripovjetke" (Biograd 1868).

Česka književnost. Moravska matica u Brnu izdala je drugi svezak spisa glasovitoga českoga državnika Karla od Ževotina i to pisma njegova političkoga sadržaja od g. 1560—1612. pisana jezikom českim. U zadnjem svezku časopisa istoga učenoga družtva od g. 1872. valja takodjer medju inimi članci spomenuti velezanimivu razpravu „Sveti Oto, biskup bamberžki, apoštol Pomerana" od V. Royla. — Od česke „kazališne biblioteke" izdavane od Jaroslava Pospišila u Pragu izišo je 123. svezak. Sadržaje „Trosky" izvornu veselu igru u 3 čina od grofa Zdenka Kolovrata i „I tako je na svietu", izvornu veselu igru u 1 činu od Jos. Štolbe. — Od česke zbirke izvornih i stranih romana ugledo je sviet svezak 30. Nalazi se u njem prievod englezkoga romana „Tomes Jone" od Henry-a Fildinga. — Družtvo českih pisaca, a na čelu mu čuveni Hermengild Jireček pripravlja za tisak novo izdanje djela glasovitoga staročeskoga pravoslovca Viktorina od Všehrda. — Poznata našemu obćinstvu česka spisateljica Sofija Podlipska izdaje nov roman pod imenom „Dobra volja". — Od nove godine izlazi nov belletristički list „Lumir" pod uredničtvom dvaju najboljih mladjih pisaca Vitjeslava Hálka i Ivana Nerude. — U knjižari dra Gregra u Pragu izišla je 5. knjižica sbirke inostranih pjesničkih spisa i to prievod „srbskih narodnih pjesama" prevedenih od dra. Siegfrieda Kappera. Mi ćemo o toj knjizi obširnije govoriti.

— U Pragu izdao je I. Kalbač sbirku najboljih českih liričkih pjesama novije dobe. — Starinar Taussig u Pragu priobćio je deveti broj svoga starinarskoga kataloga. U njem nalaze se važna djela o estetici, slikarstvu, o narodnih pjesmah i pričah. Knjige ove polaze većim dielom iz ostavštine českih pisaca Vocela i Erbena. Preporučamo taj katalog jugoslavenskoj akademiji.

- *Poljska književnost i umjetnost.* U pučkoj biblioteki (Biblioteka narodowa) izdala je znamenita poljska spisateljica Paulina Wilkonska novu pripovjest „Opatstwo grodziecke." — Od lavovske kazališt. biblioteke izišo je 11. svezak, a u njem izvorna drama „Aklorka" od Aurela Urbarskoga, koja je u Lavovu vrlo dobrim uspjehom prikazana bila.

— F. Brandt, poljski slikar u Monakovu svršava za bečku svjetsku izložbu veliku historičku sliku „Sobieski u Beču".

Kazališno dobrovoljačko družtvo osnovalo se u Karlovcu te se ovih dana na glavnoj skupštini zaključila družtvena pravila, da se vladi za potvrdu odašalju. Već ove korizme kani se dati njekoliko predstava. Smjer je družtvu, sastavljenu od najotmenijih žitelja tamošnjih, prikazati hrvatska dramatična djela, a od čista prihoda osnovati glavnicu za buduće hrvatsko kazalište karlovačko. Članovi su koji podupirući koji sudjelujući. Član utemeljitelj prilaže najman je 25 for. Na onomad bivšoj glavnoj skupštini odlikovahu se gospodje svojim svjetom i glasovanjem kao ravnopravne pripomažući uljudnoj svrsi, kojoj se posvetilo družtvo. Za dičnimi Karlovčankami skoro se povele gospodje i po ostalih gradovih te prionule oko duševnoga napredka, a nasljedovanje drugih gradova ukriepilo bi i Karlovčane, da zamišljeno djelo uztrajno izvadjati ne klonu.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 6. U Zagrebu dne 8. veljače 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Hrvatskomu narodu! — **Zabava**: Sastanak. — Bodulka. — Vragolanke. — Čudnovata poviest. — Bjegunac. — **Pouka**: Ženske u europskoj, napose u slovinskoj književnosti **Književnost i umjetnost**: Milovan. — **Listak.**

HRVATSKOMU NARODU!

Preradović, dika pjesničkoga kola našega, razstavio se je već od nekoliko mjeseci sa ovim svietom.

Ali ako ga i nije medju braćom u kolu oko prosvjete i duševnoga napredka našega, ostadoše nam ipak u pjesmah njegovih neizbrisivi tragovi krasnoga umnoga rada njegova; spomenici žarkoga rodoljubja, riedke dosljednosti, smjernosti, poštenosti i postojanosti, ljubavi za svakom dobrotom, istinom i ljepotom, uzori vjere u samoga sebe i u bolju budućnost naroda našega.

Pjesme njegove plodovi su zreli, jedri i sokoviti, sposobni da oplemene srdca i duhove, da nas ugriju, pobude i probude, da nas nadahnu, ganu i podignu iz prašine svakdašnjosti i nemara za djela plemenita i rodoljubna, da potaknu u nas osjećaje i zamišljaje uzvišene.

Toga radi nam je i omilio Preradović, al plodovi njegova duha, pjesme njegove, niesu žalibože postale svojinom čitavoga naroda, većinom s toga, što su razsijane po raznih listovih, koji su čas ovdje, čas ondje nastajali i prestajali.

Iza pokojnika ostade povelik rukopis kao sbornik pjesama njegovih, što ga je priredio i namienio sâm za života svoga, da mu se štampa poslije smrti njegove, preradivši mnoge svoje starije pjesme po kasnijem, zrelijem znanju i razvijenijem estetičnom ukusu.

Podpisani odbor razmišljajuć, kako bi se najdostojnije sačuvala u narodu uspomena slavnoga pjesnika, odlučio je dobrovoljnimi prinesci izdati tiskom sva djela dičnoga nam pokojnika, te predati novčani dobitak zaostaloj sirotčadi, kojoj nije mogao pokojnik materijalno osigurati budućnosti.

Ne treba ni spominjati, kakva će biti po našu književnost korist, kad se ukupna djela Preradovićeva izdadu, ali dužnost nam je uteći se svakomu pojedinomu rodoljubu, da nam novčano priskoči, jer će trošak za izdanje ukupnih diela Preradovićevih iznositi više hiljada forinti, a s druge bi strane želili čim dostojnije po naš narod odužiti se slavnomu Preradoviću na nejakoj djeci njegovoj.

Odbor ovaj pozivlje tim svakoga rodoljuba i prijatelja narodne prosvjete, da nastoji svaki u svom krugu koliko više moguće skupiti dobrovoljnih prinesaka, pa da ih čim prije pošalje podpisanomu odboru, imenito blagajniku odbora g. Miji Krešiću.

Samo se kaže, da će odbor oglašivati putem novina poimence sve dobrovoljne prineske i davati obćinstvu točan račun o svom djelovanju.

Odbor ovaj nada se pouzdano, da će si narod naš i ovom prilikom osvjetlati lice, i dokazati, da i on umie i hoće da cieni veleume svoje i djela im, te da se sudbina osiroćele porodice takova veleuma dojimlje srdaca naroda njegova onako isto, kao što se je sudbina i slava naroda dojimala srdca dičnoga pokojnika.

U Zagrebu 2. veljače 1873.

Odbor za izdavanje diela Preradovićevih:

Dr. Franjo Rački, predsjednik odbora. **Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski. Ivan vitez Trnski. Mijo Krešić. August Šenoa. Dr. Franjo Marković. Dr. Ivan Dežman**, izvjestitelj.

Digitized by Google

SASTANAK.

Spjevao R. F—d- r.

„Dodji, oj, dodji do skora, druže mili,
Bez tebe više življet ne mogu jadna,
Danju i noćju za tobom srdce mi cvili,
Danju i noćju srdcu si uzdišem sa dna.“

Tebe još nema, te nema, živote sladki!
Il si se drugoj nevjeran predo krasoti,
I ti je rakom mora zelénac gladki,
Ili se bijuć pučinom opireš sloti.“

Nariče djevica pokraj obale morske,
Lagani vali biele joj nožice ljube,
Suze joj suše lahori s krajine gorske,
Otrovna dočim joj guja se u srdce dube.

Nema te nema njega! Vratili svi se,
Kojino s njime zabrodili morem širokim,
Valjda mu brod se razbi gdjegod o klise,
Pa mu sad more grobom vječnim dubokim...

Ko da je more razumilo njezine jade,
Jačim i jačim u obalu bije vali,
Sve se to bliže k tužnoj djevici krade,
Jednim ju zagrljajem u dno si svali...

Dragi se suprotne naporom silnim oluji,
Sladkom ga okrepom kriepila ljubovna nada,
Njome se oprieči hrô smrtonosnoj struji,
Njome si spasi i život, vihore svlada.

Opet se smieši nebo svakomu stvoru,
Tišim se romonom burno valovlje niše,
Vjetar do malo glibeć ponore moru,
Mirisnim sada dahom povoljno diše.

K obali žudjenoj krenuo slomljenu ladju,
Silnijim lietom misli mladićeve spieše,
Obalom munu mu oči, dragu da nadju,
Ali je nigdje bolne ne vidješe.

Crnom pošao slutnjom draginu domu,
Majku joj nadje gorko kukajuću:
„Majčice sladka, vratih se zlatu svomu,
Gdje mi je, da ju u svoju udomim kuću?“

„Čemu me pitaš, ja ti ne znadem za nju,
Davno se davno od majčina srdca vinu.
Valovlja burnog prisluškuj udaránju,
Pitaj ga, da l' ju zakloni u dubinu?“

Sunce, nebesa za nju jedinu pita,
S grmom i travkom svakom o njoj sbori,
Korakom naglim puklog mora se hita,
Zahman ga pita: „Gdje mi je draga, govori!“

Tužniem velom zastire noćca tamna
Majčicu zemlju, slazeć sve niže i niže,
Pustimi dvorî iztiče svjetlila plamna,
Pa se i mjesec visok na vidik diže.

Tad će se odtisnut mladić propalih nada,
Pa će zaplovit morem tajnovitim, puklim,
Čudna tišina veljom pustinjom vlada,
Tek će se veslo odzivat topotom muklim.

Suznim pozire okom u tajne dubine,
Bajne u vience morsko se svija cvieće,
Tad će u glibu nešto biela da sine,
K njemu će bielimi krili da lahorno skreće.

Pred njim se stvorila djevica divne krasote,
Šireći biele ruke k sebi ga mami,
Do dna se more sjaje od njene divote,
Traci su žarkoga sunca njezini prami.

„Vratih se, druže, iz dubinâ tajnih
Kristalnih iz dvorova morskieh vilâ,
Vile se smilile s mojih suzica vajnih,
Pa sam se k njima — k njima nevoljna svila.

Podji de sa mnom u dvorove radosti cvjetne,
Svietom mi suzâ i jada više ne bludi,
Podji vjekovat sa mnom časove sretne,
Žurno, dragi, na biele mi spusti se grudi.“

Glas joj zvoni, kano srebrna žica,
Zamamnim glasom srdce mu zaniela jadno,
Vid mu zasliepila čarom svojega lica,
Pa ga privukla na grud u naručje hladno..

Čudnim se sitne zviezde očima sjaju,
Žarkog se lica mjesec čudi s visine,
Dvoje gdje dragih nježnu u zagrljaju
Posred tajnih dubinâ morskieh gine.

BODULKA.

Poviestno-narodna pripoviedka iz XV. vieka.

Napisao D. Joso Gržetić.

III.

Nije nikakvo čudo, što je Bodulka bila svakomu draga; jer sviet lahko obljubi izvanjsku krasotu, nu koji ju je pobliže poznavao, taj joj se diviti morao. Još ljepše joj bilo srdce nego lice. Uviek bila vesela i ra-

Digitized by Google

dostna; živahno se okretala kano na igli; u crnoj zjenici strogost joj se iskrila kano munja u tamnu oblaku. Dobroćudnost i ljubav probijala iz svega njezina ponašanja. Ljubav, ali ljubav nedužna, nebeska, ljubav, s koje bi žrtvovala isti svoj život za majku, za brata, za prijatelja, za svoj narod. Jest, za narod, jer premda se nije nitko tada borio za načelo narodnosti, al se svaki borio proti krvoločnomu neprijatelju, grdu inostrancu, koji je gazio, tlačio, harao i odnašao sve što bijaše od koristi težaku i na boljak narodu. Nietilo je i razgaralo tu ljubav za svoju krv tudje nasilje. Što većma neprijatelj postaje čovjeku odurniji i gadniji, to mu je svoj narod miliji i draži. To su dobro osjećali u svom mladjahnom srcu ljubeznjivi i nerazdruživi blizanci Slavić i Bodulčica. Da ih nije odjeća razlikovala, čovjek ih nebi mogao razaznati. Kud god bi krenuli, prebacili bi uzajemno biele ruke oko vrata, milo i zvonko pjevali narodne pjesme a njekoje bi i sami sastavljali. Svatko, tko bi ih čuo, prekinuo bi svoj posao, na svoje se orudje ustobočio i njihovim se ubranim pjevanjem nasladjivao i zapanjen slušao, kano da vile pomorkinje na lagahnom oblaku mimo prolaze. A da je komu bilo čuti njihovo tihano razgovaranje! Sva se njihova mladjahna čuvstva prelievala u vatrene želje, nebili i oni kako mogli pomoći svomu najbližemu, svomu plemenu. Koliko krat nebi Dragulka u svom uzhitu rekla svomu bratu: Kako bi ja sretna bila, da smiem ovu nespretnu odjeću odbaciti a navući onu krasnu odoru, kao što ju nose oni carski vojnici na Rieci.

— Pa što bi onda? Doista bi mi smiešna bila, odgovorio bi od srdca se smijuć Slavić.

— Smiešna? Je li? O nemoj se varati, moj Nadko. U mojoj bi se desnici sablja vitljala kano u najvještijega Dužda Mletačkoga. Mogla bi ja prkositi svakomu plemiću, što se ovuda vuče kano prevejana lija, samo da može što lasnije svoje gospodstvo ovuda učvrstiti.

— I sbilja to ćemo doživiti. Ta gospoda talijanska polietaju oko kneza Ivana kano pčele oko meda. Nesretna bila ona ura, kad je privolio tudjinki.

— Tako je. Ipak nije ona kriva ničemu. Dobra je Jelisava kano rajska dušica, nu svakomu je drago svoje porieklo i svoj zavičaj. Nije njoj zamjere. Knez je krivac svemu. Da je on odvažniji, traga bi tudjincu nestalo.

— Vidit ćemo ako poživemo, draga sestro, da će ga tudjin od njegove kuće protjerati. A sam bog znade, što će se od nas dogoditi.

— Mi ćemo tudjinu prikrpom i pometačom biti.

Tako se mladi blizanci razgovarali. Nitko se nečudi, što su oni za one dobe onako mudrovali. Majka im bila uzor-majka, a pomagao ih odhranjivati i podučavati ondašnji poglavar crkve Omišaljske sv. Marije. Vriedni crkovnjak bio i vatren domorodac. Svom dušom ljubio svoj narod. Čim bi dovršio tumačiti djeci nauk krstjanski, onda pripoviedaj što se sbija u carstvu i domovini, odkrivaj tamnu koprenu što sakrivala sjajnu prošlost. Čovjek si nemože predstaviti raznolika osjećanja, što se pojavljala na licu djeci, kad im pripoviedao o silnom Batukhanu i groznom Kajdanu, kako su po Hrvatskoj i Dalmaciji harali i svakud požar sipali, kako su ih slavni Šubići uz svoje Vinodolce i hrabri Frankopani uz svoje vierne Krčane na Jelenskom a danas Grobničkom polju pomogli Beli i silnom Dragošu do noge potući; i stotinu takovih poviestnih zgoda: jest, tad bi se djeca radovala i veselila i domaćoj čeljadi pripoviedala, što su kod dobroga učitelja zapamtila. Oj da imamo i danas na svakom selu takovih učitelja, koji bi znali usaditi mladeži u srdce tako plemenito sjeme, da bi se mogli njihovi pitomci svojim znanjem ponositi, kako su se ponosili Dragulka i Nadko, premda bijahu desetgodišnja djeca.

IV.

Povratimo se malo i pogledajmo u kuću raztužene Luce, da vidimo što se tamo sbija poslje potopa. Pop Martin Gojačić ustobočio se do njezina kreveta. Na podnožju stoje neganljivi kano dva kamena stupa Mikula i Jurko, a Dragula, Mikulova žena, pomače joj sljepočice i vruće čelo svježom vodom, nebi li joj vrućica popustila te se ona osviestila. I sbilja razklopi trepavice, svih redomice pogleda, kano da se je iz sna probudila i da njekoga traži svojim težkim pogledom. Težko uzdahnu, i trepavice se opet sklopile. Valjda je tražila izgubljenu djecu. Malo po malo osviesti se i prilično razabra, tako da je sama i najprva grobno mučanje narušila. „Hvala vam na posjetu i pomoći, prijatelji moji. Osjećam, da rane preboljeti neću. Ova malenkost, što ostane po meni, nek se razproda a dobitkom nek im se zadušnice odpjevaju. Ako bi pak nemilostni valovi doturali na žalo ono dvoje“.... sad joj nestalo glasa a suze joj poplavile propalo lice, te nitko nije znao, što da progovori, dok sama jecajuć ne produlji. „Onaj dragocjeni prsten, što ga mora Dragulka na lievoj ruci imati, kojim me... ah nemogu dalje... on, njezin otac, prstenova, nek se na uspomenu zadrži u crkvi na oltaru, što ga biskup lanjske godine posvetio, a evo naša dobra Dragula liepim bogatstvom obskrbila. One pako zlatne moći, koje ćete naći Nadku o vratu; koje mi je poklonio maleni Silvio po nalogu svoje majke; u kojih je zatvorena i moja i njezina slika... u kojih bila upisana moja vječna odsuda: one, velim, moći nek budu na uspomenu evo ovdje mojoj kumi Draguli, pre-

Digitized by Google

poručujuć joj da se pobrine o mom pohranjenju.“

Nemila bijaše to oporuka. Svi poniknuše glavom. Nitko se neusudi što upitati, premda nije skoro ništa razumio. Dragula nješto iz znatiželjnosti, nješto kano da je uvriedjena zapita bolestnicu: Oprosti, Luce, ja bi morala odbiti ponudu, jer neznam odakle dar potiče. Ti si nješto natuknula, a ja nisam ništa razumjela. Ovdje vidiš samo svoje najvjernije prijatelje. Otvori nam svoje srdce, povjeri nam svoju tajnu, pa ti bude odmah bolje: prebolit ćeš, ozdravit ćeš.

— Istina je, da kad tko komu od srdca svoje jade odkrije, da mu tad pri srdcu olakša. Ja sam luda i nesmotrena to učinila, a posljedica je bila: otca sam za uviek izgubila!

— Tako je. Ali u nas možeš ipak utiehe naći. Mi te ostavit nećemo, da pače u dvojiti ćemo našu brigu, pa vjeruj, bit će bolje.

— Dragulo, Dragulo, ti ćeš silomice da me tješiš, a zar neznadeš, da li ne vidiš, kako je golemim bedemom nagomilanih nesreća obkoljena duša moja i crnim oklopom nemila udesa stisnuta, pa ti mniješ, da blaga utjeha može tako lahko sve te zapreke obaliti, kroz te čelične neprijatelje prodrieti i svoj priestol tu posaditi? Nemogu vjerovati. Ipak ležeć na obrubljju groba, kazat ću vam u dvie rieči kad toliko želite, kako mladosti lebdi pred očima krasotica rajska sreća, a kad hoće da ju zagrli, izmakne, pretvori se u maglu, u sjenu, u crnu paklensku neman. Prvi uzrok sve povorke mojih nesreća bijaše knez, što me silomice odredio u svoju pratnju do Mletaka. Na galiji, koja nas prevažala, bijaše zapovjednikom neki bogataš, imenom Nani — tu pogleda Mikulu kano zasramljena. — Bijaše krasan gospodin. Na putu se uviek sa mnom šalio i razgovarao. Meni bilo to po volji a mislila sam jadna, da voli meni nego drugaricam zato, što sam govorila talijanski, dočim ga one nisu ni razumjele. Prevarih se. Prije nego dojadrismo pod Mletke, odkrio mi svoju misao. Očitovao mi vatrenim govorom da me ljubi, da me obožava, da moram biti njegova carica, jer bez mene da bi mu bile sve časti, bogastva i razkošja ovoga svieta samo crn i nemio grob, i sto takovih ludorija. Ja se presenetih. Krv mi udri u lice... u glavu, neznadoh što da odgovorim, kud da se okrenem. On opazi moju zabunu. Primi me za ruku, stade me zaklinjati, neka se ničesa ne bojim, nego da promislim, jer da stoji samo do mene, a da on neće nikoga silom u brak povesti. Lukava zmija nakloniv se otidje. Ogledam se, pomislih, da sav sviet na mene gleda. Protarem si oči, nješto me po licu ogrebe, pogledam na ljevicu ruku i bliesne mi u zjenicah dragocjeni prsten, što mi je krasio srednji prst kano danica zviezda. Žacnulo me usred srdca. Prvim mahom pograbim prsten drugom rukom, hoću da ga izvučem i bacim u dubine morske, ali se odmah i pokajem. Ah puka taštino, pusta zasjeno mladosti! Prsten ostao na svom mjestu.

— To je onaj, koga si u oporuci napomenula? zapita Luka.

— Upravo onaj, koji je bio prva zamka moje propasti... Dragulo, molim te podaj mi kaplju vode.

Dragula bolestnicu vodom poslužila.

Ledena studeniko, ljekarijo moja! Kano da gasiš u grudih bukteću vatru, reče odahnuv Luce.

— Ta nisam li ti kazala, da će ti odlahnuti? primieti kuma Dragula.

Bolestnica svrne očima na nju, i kano da joj sjevnula u zjenicah iskrica zadovoljstva a na bliedih ustnah mignula zraka žalobna posmjeha. Kašljucne i nastavi: — Drugi dan opazismo zlatna trula visokih zvonika, zatim se počeli pomaljati krovi visokih palača kano da oholi Mletci niču iz dubine morske. Nemogu vam opisivati ljepotu, niti ponavljati utisak, kojim je udario na moje biće taj velebni morski velikan, taj najkrasniji alem sve zemlje talijanske; jer moja pamet toga nedosiže. Nego čim doplovismo na sami kraj, tu nas dočekale mnoge šajke. Nekoji stupiše na kraj a nekoji u male šajčice; ja moradoh u jednu takovu uz svoju drugaricu Perinku, pa kad se odtisnusmo po Kanalu, stupi u šajku i posadi se do nas kapetan Nani. On nas sâm izprati u veličajnu sgradu i označi nam sjajne izbe za naš boravak u tom gradu, kažuć nam na odlazku, da nam tu neće uzmanjkati ni ptičjega mlieka. Tako i bilo. Bijaše nam na volju sve što bi zaželile. Odmah drugo jutro pokuca njetko izbi na vrata. Dozvolih. Preda me stupi zaljubljeni kapetan i zapita me, što li sam odlučila? Ništa, odgovorim, i dokažem, da je medju nami strahovit bezdan, koga nemožemo nikako zasuti da se približimo, u ostalom da ja nemogu bez dozvole otčeve ni za pedalj koraknuti. On će na to: da je bezdan odmah izravnan, a da će se on s mjesta postarati, da otcu stvar javi i točno razjasni, samo ako ja na to privolim, Ja zamukoh i već ni jedne ne izustih. On, sasvim zadovoljan, pozdravi me i otidje. Mladost je zanesenost, prava izpraznost! Ja sbilja pomislih na svoju buduću tobož veliku sreću, nesreću li, neznam. Misli mi bijahu odviše plahe, raztresene; glava vatrometna gora. Nani bi me dnevimice dvakrat posjetio. Moradoh se preobući u bogatu ali nemilu mi mletačku odjeću, prem kad mi je donio otčevu dozvolu, da se mogu zanj udati. Vodio me na veselja i zabave. On se mnom ponosio a krasotice Mletčanke čudno gledale, nu, kako mi se činilo, meni sreće nezavidjale. Medju tim odputova knez s dovede-

Digitized by Google

nom pratnjom i svojom krasotom Jelisavom. Napokon Nani ustanovi dan vjenčanju. Ja mu priviknuh, privoljeh. Bijah srećna. A kako nebi? On mlad, krasan, plemenit, bogat... a ljubljah ga neizmjerno, kao što on mene. Prevarih se biedna!

— Kako je mogao toliko hiniti! — opazi Gojačić.

— Ne ljuti se, neodsudjuj ga. On me sbilja obožavao, ali... Oprostite, nesmiem dalje.

Okolo stojeći zaprosili u četiri glasa, da im do konca izpripovieda.

— Izpijmo do dna čemernu čašu; bit će posljednja, produlji bolestnica. Bila sam poskočila na vrhunac svoga zadovoljstva, te tko bi bio tada i pomislio, da se oko mene sakupljaju crni oblaci, i da će triesnut u mene zloudesna striela i strmoglavit me u ponor očajanja?! Jednom podjoh na njegovu želju sitnoslikaru, da mi dva obrazca naslika. Na povratku sukobim se s njim. Čim me opazi, probliedne i zakrene u drugu ulicu. Vodijaše pod rukom djevojku, gospodju li... neznam. Lievom rukom hitro reć bi vukao za sobom krasno, po prilici trogodišnje diete. Prenuh se i jedvice kući dotucah. Nikako ga nemogoh dočekati. Dodje i niti neupitan, stadese izpričavati: da mu je ono sestra s nećačićem, da ju je provadjao kući. Ja mu povjerovoh, ali mi se srce neumiri.

— Nije mu to bila sestra? zapita Luka.

— Jaoh, nije! Malo po tom podjosmo obojica pohodit liepi hram sv. Marije. Unidjosmo, kleknusmo jedno uz drugo. Kako vruća bijaše ona molitva! Ogledah se, njega nestalo, a nješto dalje opazih onu istu krasoticu i s onim istim angjelkom, kojih on bio okrstio sestrom i nećakom. Zazeblo me u dno srca; htjedoh im se približiti, al se već oni prama meni uputili. Ona me tamnim i strogim, pače prezirnim pogledom promjeri, dočim me dječko na pô otvorenima ustima u lice motrio. Tad će ona tihim nu uzrujanim i drhćućim glasom: „Odakle si, nesretnice? Kako poznaš onoga gospodina, koj te je ovamo doveo?

— Ja sam inostranka iz otoka Krka, a onaj gospodin, koj je ovamo doveo kneza Frankopana, prekosutra će povesti mene pred oltar, da budem njegova...

— Što njegova! — prekine naglo gospodja — Da li nisam ja više njegova? Nisi li znala, da sam mu ja odavna žena? i povuče iza pasa bridki bodež.

— Noge mi se kano prut zatresle. Naslonih se na klupu, al zaludo, strovalih se na zemlju. Diete se prestraši, ciknu i k majci se privi.... to mi život spasi. Ja joj se smilih. Čim se osviestih, opazih gdje mi gospodja svoju sniežnu ruku položila na čelo, a drugom izažimlje vodom, valjda blagoslovljenom, svoj rubac, da mi ga opet na čelo privije. Ona mi se smilova, nu bolje, da me umori. Činila mi se onaj božji poslanik, koj tjera iz raja zemaljskoga. Nemogoh podnieti njezina pogleda. Pruži mi ruku, da mi pomogne ustati, zatim me odvede u njeki zakutak crkve. Tada dignu sinćiću zlatne moći, što su mu o vratu visile. Otvori ih i pokaže mi na jednoj strani svoju sliku, a na drugoj moju, zatim mi prikaže oštar malen bodež. Ja na to smjelo rekoh: Ja sam i onako ovaj čas prestala živiti, evo ti mojih prsiju, udri bez milosti!

— Da nisi iz dalekih strana, i da te neupoznah zavedenom nedužnicom, ti bi već mrtva bila. Evo moj Silvio nosio je o vratu tvoju i moju sliku, da ako bih umrla, mene i tebe imade pred očima, majku da osveti a tebe da uništi.

— Ne praštaj — odvratim i bacim se na koljena u svom očajanju — ne štedi me. Jedan udarac sve će izravnati, svih umiriti. Da li nije ljepša smrt od otčeva prokletstva? Uništi ovaj zlosrećni stvor.... Moj jauk bijaše uzalud. Ona me tronuta motrila i moju nesreću do dna razumjela. Ponudi mi moći na uspomenu s tim uvjetom, da se odmah u svoj zavičaj povratim. Privolih, nu zaprosih ju i britki bodež, komu na držku bijahu okovana dva dragocjena slova N. N. Ona mi obeća i njega, samo ako joj rieč zadadem, da si neću njime života prikratiti. Zamukoh i glavom poniknuh. U to bacila mi zlatne moći oko vrata.

— Možeš li mi oprostiti, plemenita gospodjo? — zavapim nerazumljivim glasom.

— Bog te čuvao, jadna djevojko, reče zadjenuv mi o pojas svietli bodež. Uzmi, može ti biti na obranu.

Maleni Silvio položiv mi lahku ručicu na rame čudnim me glasom zapita: — A ti se nećeš srditi na nas, što smo te tako raztužili?

Neodgovorih, nego ga prigrlih onako klečeća, i pritisnuh si ga na grudi, i ljubeć ga u čelo sve mu lice natapah suzami.

Ogledam se, i opazim gospodju gdje se vruće pred oltarom moli. I ja se pomolih. Još jednom sukobiše nam se pogledi i to bijaše zadnji put.

Ona ostade, ja otidjoh. U domovinu se vraćah, proseć u svojem negdašnjem odielu kano bogac od kmeta do kmeta, stupih u kuću svoga otca, njemu krvavu ranu na srdcu otvorih, sebi pečat vječne sramote na čelo udarih.

Luce dovrši, slušatelji muče. Dragula ju suzami zasipa. — Luce ju tješila: Ne plači, sad mi je laglje, bit će posve dobro za mala. Zadnju mi želju izpunite: budu li se trupla onih utopljenika našla, uza me ih zakopajte.

* * *

Digitized by Google

Vrieme se bilo razvedrilo; sunce se k zapadu nagnulo te poslenici samostanski nehtjeli više na posao. Kirie s knjigom u ruci približi se fra Antunu, a taj sakri rukopis u svoje široke rukave. Kirie družtvo liepo pozdravi te hoće da se odputi na šetnju. Ja, koji bijah tajnu fra Antuna odkrio, zamolim svoga prijatelja, da o Z ane te da ćemo se o koječem razgovarati, ili bolje da ide po onaj svoj rukopis te da nam što god iz njega pročita. Fra Antun našao se u škipcu te mi bilo skoro žao što ga izdah, pa da ga te neprilike izbavim, pozovem ga da idemo štogod za večeru pripravljati, ali starac uvriedjen povuče iz rukava rukopis, predade ga momu prijatelju izpričujuć se i proseć ga u isti čas, da nastavi čitati poslenikom, koji bi radi i svršetak znali, a mene pogleda razjarenim okom.

Kirie nije bio odviš dobre volje, ipak nije mogao odbiti prošnje onih dobrih seljana. Ta on je bio mladić, koji je živio samo za narod. Svagdanja mu misao bila, kako da svomu narodu pomogne, kako da mu blagostanje poboljša, kako da mu srdce oplemeni a pamet prosvietli; kako da ga osviesti te u kolo nazobraženijih narodah uvede, čim da mu težki trud zasladi, jer premda dnevimice rije kano crv u zemlji, nesmie da ostane surov sluga crne zemlje, nego valja da si i kod motike i pluga stanje svojih suplemenika razabire i razmišlja, da mu bude ćud plemenitija a ljubav obširnija i uzvišenija; s toga nije Kirie propuštao nijedne okolnosti, gdje bi mogao svojoj braći pogdjekoje zrnce narodnoga ponosa i bratinske sloge u srdce uciepiti, nebi li jednom obilatim plodom urodilo i narod narodom ostvarilo.

Ja, da fra Antuna umirim i svoju nesmotrenost malko popravim, rekoh da ću mu ja pripraviti, što treba za gotovljenje večere, a on medjutim da može i nadalje ostati i pripoviest slušati. To mu bio baš melem na ranu, te mu se odmah lice razvedrilo.

Kirie razmota uvitak a fra Antun pokaza mu prstom, gdje da produlji čitanje. On pristane i nastavi.

V.

Petnaestoga stoljeća bilo težko i mučno našemu narodu. Bio sredotočje tudje prepirke. Polja bijahu opustošena, zanati zanemareni. Na istoku hara krvoločni Turčin, na zapadu vreba lukavi Mletčanin i gleda da se zakloni predzidjem Dalmacijom proti nemani turskoj, dočim se Hrvati na sjeveru sad moraju boriti proti domaćemu neprijatelju Ugrinu, sad opet krenuti proti istoku, nebi li zapriečili provaljujuću poplavicu divljih Azijata.

Oko polovice petnaestoga stoljeća nahrupio car Muhamed silnom vojskom na Biograd, nu zla mu sreća poslužila, jer ga Ivan Kapistran i Sibijanin Janko svojimi neustrašivimi junaci nesamo odbili nego mu 24 hiljade vojske na oružju raznesli. Tako Muhamedova vojska obkope zasu, i polje izpod Biograda prekri; a sto živa ostade, uteče bez obzira. Živa i vječna nam ostala uspomena o toj sjajnoj pobjedi: kad čuješ podne zvoniti, znaj da je to na uspomenu one glasovite bitke; pomisli da su bratja tvoja dvadeset debelih ura u krvavom kreševu uztrajala i oko podne onako odlučivu i odrešitu pobjedu održala.

Muhamed biesneć i zavijajuć ljute rane zaklinje se da će se osvetiti, i da će, makar propao, provaliti kroz Dalmaciju u Njemačku. I sbilja god. 1462 pade Hercegovina u njegove pandže, a sliedeće godine grozovitim porazom potlači on i zauze Bosnu. Iste godine provali pljačkajuć i harajuć turski vojvoda Ali-paša do Sriema, nego tu mu stadoše na put pravi naši sokoli Petar i Mihalj Sokolići i vojsku mu razbiše. Ipak Muhamed nimalo ne malaksa nego u svojem bjesnilu obkoli grad Jajce; u isto se doba morali Hrvati boriti proti ugarskomu kralju Matiji. Medju tim pade Jajce u turske šake. Na njihovo grozno i krvoločno postupanje, kano što su već prije kukavni Bošnjaci utekli u Dalmaciju a nekoji oeatle na more se dali, tako sada Hrvati počeli bježati u Primorje da si zaklona traže. U takovom komešanju pojaviše se nekoji gusarski čopori. Svi mišljahu da su to sami bjegunci Hrvati i Bošnjaci, a to bijahu ponajviše zapadnjaci, Talijanci, najpače u tiesnih prolazih medj otokom Cresom, Krkom i Rabom. Ti ljudi što god bi zaplienili, to bi odvukli u svoje gradove i tamo prodavali. Mletačkoj skupnovladi malo se zato marilo, jer u potrebi, kad bilo s kim rat voditi, bili su im to dobri junaci.

Kad Mletčani opaziše, da su se Hrvati s Matijašem sdružili, i uz njegovu pomoć tursku vojsku porazili, pobojaše se oni za svoju državu u Dalmaciji te počeše u takovom me težu vojsku sakupljali i na oprezi biti. Pozvaše sve mornare i ladje da se u Mletke sakupe, da uzmognu mornaricu uviek na okupu imati i spremni na boj biti. S toga uzroka križahu galije jadranskim morem te tko nebi hotimice i dobrovoljno u luku pohitio, toga bi oni silomice u Mletke odvukli, na iztragu metnuli i strog sud mu odsudili.

Godine 1478 doprati galija u Mletke poveću ladju, koja nesamo što se nije htjela odazvati skupnovladinu pozivu nego je gusarila i bogatila se otimačinom uz istarsku i kvarnersku obalu, dapače strašno se mornari protivili zapovjedniku galije, nu on ih ipak doveo u Mletke baš na Markovo, a morahu proći Markovim trgom uprav, kad se tu najviše gospode sakupilo bilo. Gusarski zapovjednik bijaše zločinac, koj je prije hajdukovao

Digitized by Google

okolicom jakinskom te kad je zadnjič utekao iz tamnice, skupio si drugovâ i preselio se na more, da može tudjer slobodnije svoje zlodjelo činiti. Imaše sobom dvanajstoricu lopova a bili to momci baš od oka. Svi bijahu raz-

lično, a bogato i krasno odjeveni, tako da se sama gospoda mletačka čudila njihovu krasnu licu i kićenoj odori.

Odvedoše ih na sud i sve ih u tamnicu vrgoše. (Dalje sliedi.)

VRAGOLANKE.

Hrvatici Jelci.

(Konac.)

XI.

Zadnji grozdak ima
U mene još sada
Kraljevine krasne,
Dike vinograda.

Sva je ružičasta
Jagodica gusta,
Kano što su divna
Ružična ti usta.

Svaka jagodica
Sladjahna je soka
Cjelovu ti poput
Meda samotoka.

Hodi zobat, dušo,
Jagode rumêne,
Hrvatskoj na gori
Slaščù zasladjene.

Zà rumên mi rumên,
Slast mi zà slast vrati
Te dragocjen grozdak
Podpuno naplati.

Ružičastim nabroj
Sladkim ustma, dīko,
Što je jagodica,
Cjelova toliko!

XII.

Divnim mramor-lukom
Bielom svojom rukom
Ogrli me, dragog svog!
Blaženih na licih
Čitali zlobnici,
Da je meni dobar Bog!

Žež' me oka sievom
I privlači grievom,
Kano sunce suncokret,
Smieškom lica cvjetnim
Stvori mene sretnim,
Umuknut ću blažen, svet.

Povitbe lahkoćom,
Besjede sladkoćom
Daj obuzmi um mi sav.
Moje želje male
Za malicom hvale
Turi u sna zàborâv.

Hrvatkom vrh čela
Ti svjedoči smjela:
Da te dirnu pjesme jek;
A tko znade bolje,
Široko mu polje,
Sav mu cvjećem cvao viek!

Uz tebe ću mladu
Počinut u hladu
U sne sladke uljuljan,
Na nebu nek ševa
Cvrkut zapodieva
U sreće nam blažen dan.

S ljubavi ti revne
Kad mi duša pjevne
Duša sama koji put:
Pjesmice mi, diko,
Neće čuti niko,
Samo će ju Jelka čut.

ČUDNOVATA POVIEST PETRA SCHLEMIHLA.

Od Adelberta Chamissa, preveo V—ž—ć.

(Dalje.)

X.

U tihoj pobožnosti padoh na koljena, i proronih suzom zahvalnosti, jer mi se na jedanput razvi bistra budućnost pred dušom. Ranom krivnjom izključen iz ljudskoga družtva, bjeh za naknadu upućen na prirodu koju sam uviek ljubio, zemlja mi bje dana kao bogati vrt, nauka kao pravac i jakost moga života, a znanost kao njihov cilj.

Odluke nebijah odsjekao, nego sam se

Digitized by Google

od onoga vremena samo trudio, da ono, šta bi se pokazalo u praliku jasno i savršeno pred mojiem nutarnjiem okom, oličim mirniem strogiem i neumorniem radom, a moje zadovoljstvo u toliko, u koliko se je oličeno skladalo s pralikom.

Pohitim da zauzmem u posjed brziem pogledom ono polje, na kojem sam hotio žeti u buduće. Stajao sam na visinah Tibeta, a sunce, koje mi bijaše ogranulo pred njekoliko sati, naginjaše ovdje već na počinak. Prodjem Aziju od istoka do zapada, te prestignuv sunce, predjem u Afriku. Razgledam se znaličan po njoj, promjeriv ju više krati na sve strani. Zablehnuv se, hrleći kroz Egipat, u drevne piramide i hramove, spazim u pustinji, nedaleko od stovratne Tebe, špilje, u kojih stanovahu njekoč kršćanski pustinjaci. Odmah ih zauzmem i rečem: tu ti kuća. — Odaberem za svoj stan jednu od najzabitnijih, koja bijaše ujedno prostrana, udobna i nepristupna šakalom, te nastavim svoj put dalje.

Kod Hreljevih pilovâ prekoračim u Europu, pak pregledav joj južne i sjeverne pokrajine, preskočim iz sjeverne Azije prieko polarskieh plazovâ u Grönland i u Ameriku; preputujem obje strane ovoga diela svieta, a zima, koja gospodovaše već na jugu, protjera me od kapa Horna natrag prema sjeveru.

Počekam dok svanu dan u iztočnoj Azijî pak se zaputim opet nakon kratka pokoja.

U oboj Americi podjem za bilom, koje zahvaća u sebi najveće poznate prelomine naše oblice. Koračao sam polako s visa na vis, sad prieko plamsajućieh ognjenikâ, sad prieko zakijanieh hoberâ, a često putâ niesam mogao ni dahom dahnuti; doprem na Ilinje brdo, te klisnem odonle u Aziju preko Beringova puta. Udarim joj zapadniem obalami, podav se za mnogobrojniem zatoni, te razgledam velikom pomnjom, koji bi mi od ondješnih otokâ bio pristupan. Sa poluotoka Malake prenesoše me moje čizne na Sumatru, Javu, Bali i Lambok, pokušam a često i s pogibelju, ali uviek uzalud, nebih li prieko malieh otokâ i grebena, koji strše po ovome moru, probio put prema sjevero-zapadu na Borneo, i na druge otoke ovoga arkipelaga. Ali mi valjade odreći se te nade. Najzad sjednem Lamboku na skrajni rat, te, okrenuv lice prema jugu i iztoku, počmem, s toga što bijah došao tako brzo do skrajne granice, plakati kao pri tvrdo zatvorenieh rešetkah svoje tamnice.

Čudnovata, te za razumak zemlje i njena suncem izvezena odiela, bilja i životinje, toli potrebita Nova-Holandezka, i južno more sa svojiem zoophytskiem otoci, ostade mi zabranjeno, pak tako bijaše sudjeno već s početka, da sve, šta sam imao skupiti i sazdati, ostane ulomak. O moj Adelberte, eto šta su sva ta nastojanja ljudska!

Često putâ u najljućoj zimi južne poluoblice pokušao bih da prevalim od kapa Horna prieko polarskieh plazovâ ono po prilici dvie sto koračajâ, koji su me razstavljali od zemlje Dima i Nove- Holandezke, nehajući kako ću se povratiti natrag, makar se ova nemila zemlja i zaklopila vrhu mene kao zaklopac moga liesa, pak bih zakročio ludom smionošću očajni korak na ledene sante, prkoseći studeni i moru. Ali zaman, još me ne bi na Novoj Holandeskoj; a onda bih se povratio svaki put natrag na Lambok, sjeo mu na skrajni rat, te, okrenuv lice prema jugu i iztoku, proplakao opet, kao pri tvrdo zatvorenieh rešetkah svoje tamnice.

Napokon se odtrgnem od toga mjesta, te udarim tužniem srdcem u nutrinu Azije, pak ju prodjem, hodeći za svitanjem prema zapadu, i prispijem već po noći u Tebaidu k svomu odabranu stanu, gdje bijah odpočinuo juče po poldana.

Kako se ponješto odmorim, a dan zabieli prieko Europe, prva mi bijaše skrb, da pribavim sve, šta sam trebao: najprie papuče sapetnice, jer sam bio izkusio kako je to bilo nesgodno, kad niesam mogao prikratiti koraka, nego morao izuti čizme, da uzmognem razgledati po volji obliže predmete. Par papuča nataknjenieh imadoše onu krepost, kojoj se od njih uznadah, dapače kasnije sam nosio sobom po dva para, jer bih često stresao koju, a neimao kada pobrati ju, kad bi me lavovi, ljudi i hiene poplašile pri mome biljkovanju. Moja veoma dobra ura, bijaše mi za ono kratko trajanje moga putovanja izvrstan viremenjer. Osim toga triebao sam još šetku, nješto fizikalnoga orudja i knjigâ.

Da to pribavim, poduzmem njekoliko nemilieh putovanjâ u London i Pariz, koje zastiraše povoljna mi magla. Kad bje potrošen ostatak onoga čarobnoga zlata, poče mi rabiti za plaćanje afrikanski slonov zub, koga je bilo lako naći, ali pri tome sam morao dakako izabirati najmanje, koji nebi pretegnuli moje jakosti. Za kratko priskrbim i nabavim svega, te počmem opet svoj način življenja kao sebkujući učenjak.

Makljao sam po zemlji simo tamo, mjereći joj sad visinu, sad toplotu vrutakâ i zraka, sad motreći životinju, sad iztraživajući rašće; pohitio bih od ekvatora k polu, od jednoga diela svieta na drugi, prispodabljajući izkušeno sa izkušenim. Jaja afrikanskoga noja il' sjevernieh morskieh pticâ i voće, a osobito od tropičkieh palmâ i banana, bijaše mi obična hrana. Nestašicu sreće naknadjivaše mi duhan, a nestašicu ljudskog milovanja i ljubavi ljubav vjernoga kudrova, koji mi je čuvao moju špilju u Tebaidi, te radujući se skakao oko mene, kad bih se povratio k njemu naprćen noviem blagom, davši mi osjetiti

Digitized by Google

po ljudsku, da niesam bio sam na svietu. Nu njeki dogadjaj imao me je dovesti opet natrag medju ljude.

XI.

Kad sam njekoč sapetieh čizamâ brao travu i svilinu po obalah sjevernoga svieta, stupi mi iznenada na poprište iza ugla njeke klisure bieli medvjed; stresnuv papuču, htjedoh premetnuti na otok, koji mi je bio naprema, i kud mi je otvarao prielaz goli iz valovâ stršeći greben. Jednom nogom koračim čvrsto na greben, a drugom padnem u more, jer nebijah spazio, da mi je papuča bila ostala viseći o drugoj nozi.

Obuze me golema studen; težkom mukom spasim život iz pogibelji; kako so dočepam kopna, počnem trčati što sam ikada mogao prema libičkoj pustinji, da se osušim tamo na suncu, ali kako legnem tu na sunce, počne me žeći tako žestoko po glavi, da sam odklimao opet, jako bolestan, prema sjeveru. Pokušam nebi li mi odlahnulo plahovitiem kretanjem, pak stanem trčati brziem nesjegurniem koraci, od zapada k istoku, a od istoka k zapadu. Sad sam bio po danu, a sad po noći, sad u ljetnoj žegi, sad u zimskoj studeni.

Neznam ni sam kako sam dugo vrlutao tako po svietu. Žestoka ognjica progaraše kroz sve živce; ćutio sam u najvećem strahu, da me sviest ostavlja, a pored toga htjede nesreća, da u takovu neopaznu trkanju njekoga učepim. Jamačno ga zaboli jako, jer me komnu tako silno, da sam se srušio na tle. Kad se i osviestih, al ja ležim udobno u postelji, koja stajaše medju mnogiem drugiem posteljami u prostranoj liepoj dvorani. Njetko mi sjedjaše pri glavi; ljudi hodahu po dvorani, od jedne postelje do druge. Dodjoše pred moju i stadoše govoriti o meni. Nazivahu me „broj dvanaesti," a na zidu prema mojiem nogami — to nije bila nikakova tlapnja, nego istina, jer sam mogao čitati razgovjetno, — stajaše na crnoj mramornoj ploči zlatniem slovi moje ime:

„Petar Schlemihl"

posve pravilno napisano. Na ploči izpod moga imena stajahu jošte dva reda slovâ, ali sam bio preslab, da bih ih mogao sabrati, nego stisnem opet oči. Čuh pročitati nješto glasno i razgovetno, gdje bijaše govor o Petru Schlemihlu, ali niesam mogao razumjeti smisla; vidjeh njekoga veoma prijazna čovjeka, i njeku veoma prijaznu gospodju u crnome odielu, gdje dodjoše pred moju postelju. Osobe mi nebijahu tudje, ali ih niesam mogao prepoznati.

Nakon kratka vremena dodjoh opet k sebi. Zvahu me broj dvanaesti, a broj dvanaesti držahu za židova radi njegove duge brade, ali za to nije on bio njegovan manjom brigom. Činjaše se kao da nije bio nitko opazio, da neimam sjene; moje čizme, kao i sve ostale stvari, koje se pronadjoše kad me donesoše ovamo, bijahu, kao što me uvjeravahu, u dobroj spremi, da mi ih opet povrate, kad ozdravim. Mjesto, gdje sam ležao bolestan, zvaše se „Schlemihlium". Ono što se je čitalo svaki dan o Petru Schlemihlu, bijaše opomena, neka se mole zanj kao za zasadnika i dobrotvora ovoga zavoda. Onaj prijazni čovjek, koga bijah vidio pri svojoj postelji, bio je Bendel, a ona liepa gospodja — Mina.

Ozdravim neprepoznat u Schlemihliu, a doznadem toga još više; bio sam u Bendlovu rodnome gradu, gdje je on ostanci moga inače neblagoslovljena zlata utemeljio pod mojiem imenom ovo vidalište, gdje me blagosivljahu nesretnici, a on mu bio nadzornikom. Mina bijaše udovica; njeka nesretna kaznena parnica, stade života Raskala, a nju veće strane njena imetka. Roditelji joj življaše ondje, kao bijahu pomrli, a ona bogobojeća udovica, čineći djela milosrdja.

Jednom zametnu razgovor s Bendlom pred posteljom broj dvanaesti. „Zašto se izlažete toli često, plemenita gospodjo, zlu zraku, koji ovdje vlada? Zar vam je sudbina nemila, da želite umrieti?" „„Neželim, gospodine Bendle, jer mi se je razgalilo od kada sam prosanjala dugi san, i od kada sam se probudila sama u sebi; od onda niti želim smrti a niti se bojim. Od onda pomišljam veselo na prošlost i na budućnost. Zar neslužite i vi tihom nutarnjom srećom na takov bogomio način svomu gospodaru i prijatelju?"" „Da, hvala Bogu, plemenita gospodjo. Veliko je čudo, što se je sve s nami dogodilo; nasrkasmo se neoprezno mnoge ugodnosti i težke boli iz pune čaše.. Sad je prazna; drugi bi mogao sada pomisliti, da je to bio sve samo pokus, pak oboružan pravom razboritošću, spremiti se stoprom sada na pravi početak. Ali je pravi početak posve drugačiji, niti je itko željan povraćati se iz nova na prvo glumovanje, a opet je zadovoljan, da ga je proživio onakovo, kakovo bijaše. A ja ćutim u sebi njeku vjeru, da našemu staromu prijatelju ide sada jamačno bolje, nego onda."

„„Takodjer i ja u sebi"", odgovori liepa udovica, i prodjoše mimo.

Ovaj razgovor zakosnu mi se duboko u srce; nu niesam se mogao odlučiti duhom, hoću ti se odkriti, ili otići nepoznat. Odlučim.

Dadoh donieti papira i olovku, te napisah ove rieči: „Takodjer i vašemu staromu prijatelju ide sada bolje nego onda, a ako čini pokoru, to je pokora pomirenja."

Za tiem kažem, da ću se obući, jer sam se već bio podobro oporavio. Donesoše ključ od maloga ormara, koji je bio uz moju postelju. Nadjoh u njem sve svoje, obukoh svoju haljinu, premetnuv prieko crne kurtke

Digitized by Google

svoju bilinsku kutiju, u kojoj nadjoh, na veliku svoju radost, opet svoje sjeverne sviline, obuh svoje čizme, metnuh napisano pisamce na svoju postelju, pak netom se otvoriše vrata, a ja odmašio već daleki put Tebaide. Prevaliv put uzduž sirskieh obalâ, kojiem bijah pošao od kuće, spazim svoga siromaškoga figara, gdje mi ide na susret. Činjaše se, kao da je ovaj izvrstni kudrov hotio poći tragom za svojiem gospodarom, na koga mu bijaše po svoj prilici predugo čekati doma. Stanem i zovnem ga. Skoči kudrov, lajući prema meni, sa neizbrojniem ćutljiviem očitovanji svoje nevine i razuzdane radosti. Uzmem ga pod pazuho, jer nije dakako mogao uza me uzdržati, i donesem ga opet sobom doma.

Tamo nadjem sve u starome redu, a kako se oporavim, povratim se opet na svoj stari način življenja. Samo što sam se čuvao ciele godine polarske studeni, koje niesam mogao podnositi. A tako ti, moj Chamisso, živim ja još i danas; moje se čizme nederu, kao što me bijaše s početka poplašilo veoma učeno djelo glasovitoga Tieckiusa „de rebus gestis Pollicilli.“ Njihova moć osta cjelcata, ali moja izčezava; nu ostaje mi za to utjeha, da sam svoju moć obratio neprekidnutiem pravcem, pak i ne bez koristi, barem za njekoju svrhu. Ja proučih, koliko dospješe moje čizme, temeljitije, nego ikoji čovjek preda mnom, zemlju, njen oblik, njene visine, toplote, njene athmosfere u njihovieh mienah, pojave njezine magnetičke sile, život na njoj a na vlastito onaj bilja. Ja razvedoh učine u više dielâ svom mogućom točnošću i jasniem redom, a svoje sliedke i nazore složih na brzu ruku u njekoliko razpravâ. Ja ustanovih geografiju nutarnje Afrike, i sjevernieh polarskieh zemaljâ, nutarnje Azije i njenieh iztočnieh obalâ. Moja historia stirpium plantarum utriusque orbis stoji tu kao veliki ulomak od flora universalis terrae, i kao sastojina moga systema naturae.

Ja mislim da sam ondje ne samo pomnožao dobrano i prieko trećine broj poznatieh vrsta, nego da sam takodjer učinio nješto i za naravni system i za geografiju bilja.

Sada radim marljivo oko svoje Faune. Biti će moja skrb, da mi rukopisi budu pohranjeni pred mojom smrću na Berlinskome sveučilištu.

A tebe, moj dragi Chamisso, odabrao sam za pohranitelja svoje čudnovate poviesti, da kad me nestane sa lica ove zemlje, uzmogne biti možda u koječem od nauke mnogom od njenieh stanovnika. Ti pako, moj prijatelju, ako si odlučio živjeti medju ljudi, nauči se štovati najprie sjenu a onda novac. Ako li si odlučio živjeti za se i za svoju bolju stranu, onda ti nije trieba nikakova svjeta.

BJEGUNAC.

Brdjanska priča od Lermontova, pohrvatio L. Vukelić.

Odleti Harun s bojnog' polja,
  Ko zec kad za njim navre hrt;
Tudjinu danas sreća bolja,
  Čerkeze ràza ljuta smrt.
Uz otca dva mu dala brata
  Slobodi žrtvu, život drag,
Preobražene s krvi blata
  Junakom glave čepa vrag.
Osvéti! krv ta zaklinje ga,
  Al Harun gluh za časti dug
I bez oružja glavom bjega
  Da umakne u zelen lug.
Unoćalo se, magla pala,
Po ravni pustoj poplivala
  Ko pokrov biel, što krije lies,
Popiri vjetrić svježim hladom,
Zabieli medju zviezdâ stadom
  Sa jasna neba lune kries..
A Harun dahteć s žedje truda
  Sa lica tare krv i znoj,
I obziruć se plaho svuda
  Prepozna rodni aul [1] svoj.
Prikrade mu se tapajući,
  Svud naokolo mir je gluh.
Iz pokolja još nikog kući
  Jedinac on je čitav tu.
I prijateljskoj saklji [2] leti,
Još domar čuje, oganj svieti,
  Odahnuv duši osvanu.
  Jer k pobratimu dopanu.
Jest pobratim mu Selim davni
  Al sad mu jedva pozna glas:
Na umoru je junak slavni,
  Za poslednji se sprema čas.
„Alah je velik! Poslanika
  „Svog nasla, čuvat viek ti drag,
„Da ostaneš nam rodu dika.
  „Što nosiš? Leže l' ljuti vrag?“
Upitav Selim brz oživlje,
  I okom sievnu nade žar,
Junaku kinu krvca življe
  I za smrt već mu nije mar.
„U klancu dva se bismo dana,
  „Uz otca leže brata dva;
  „A izmako sam evo ja,
„A za mnom pogon sa svih strana.
„Okrvavljen od oštra trna,
  „Nit uz koj naum, niti smjer,

Digitized by Google

„U bezput trčah kano srna
„Kud samo gorska lunja zvier.“
„Čerkezi ginu, vrag poplinu,
„Zakloni mene, druže moj,
„I proroka mi, bit ću tvoj
„Dok neležem u groba tminu.“
A umirući srete drug:
„Bež s očiu mi hrdjo jadna,
„Nit krova, niti groba hladna
„U brdieh nejma za tvoj rug!“
Od bratskog tako prognan krova
Uz ljuti jad uz težki stid,
Na trudan put se sprema s nova
Te izpa u mrak u nevid.
Obidje opet saklju jednu,
No ustavi se u ti par,
Pred dušom bolnom eno glednu
Minuvših dana divni čar.
I za čas minu čemer hud
I miljem mu se zali grud.
U mraku jadne ote noći
Sad nazri oči sladke moći,
Te stoji — misli —: „Moja je,
Pa ni smrt mi ju neote!“
Na vrata dopa — stuknu, stade:
Probliedje, pjesmu prepoznade.
Sja mjesec sja,
I tiho i blago,
A moje će drago
Na vojnicu, na!
Kad nabi dževerdan si ljut
Na strašan ga izprati put:
„U sudbu se svoju
„Pouzdaj u boju,
„I klanjaj i moli
„Al srdce sokoli.
„Tko dušmanskom svoje
„Nezamieni glave,
„Nit pjesma ga poje,
„Nit djeve ga slave,
„Nit okriepi rosa mu rane,
„Nit u grob se kosti mu stane.
„Sin brdâ nije taj,
„Tko nosi taj rug,
„Nit kukavica znaj,
„Za brdjanku drug! —
I poniknuvši jadan nice
U mrkli opet stupa mrak,
Povrieše suze niza lice
A srdcem jad mu žiga jak.
Gle kolibice! — Bure trazi
Po krovu joj, to j' njegov dom!
U novoj nadi, novoj snazi
Oživi, spieši krovu svom.
Tuj starica se moli majka,
Za sinka vruće moli svog,
Da uz braću, uz stara ćajka,
Sa vojnice ga vrati bog.
„Otvori majko! Skapah s truda,
„Tvoj sin, tvoj Harun evo sam!
„Kroz olova dušmanska huda
„Dotekoh k tebi.....
— „Sâm?“ —
„Ja sâm!“
— „A otac, braća?“ —
„Poginuše.
„Kod proroka im rajne duše.“
— „A osveti l' ih?“ — „Neosvetih
„I šaška[3] mi u rukuh kletih.
„Te uzeh bježat u sav mah
„Da utješim te barem ja.“
— „Oj muči, muči, Bog te smeo!
„S junaci mrieti nisi hteo,
„Pa odlaz', od sad živi sâm.
„Slobode kleta izdajice,
„Ocrnjet nedam svoje lice...
„Nit ja za hrdju sina znam! —
Dogrmi osud odvrgnuća,
I opet krugom mrak i muk,
Tek gjekad prodre molba vruća,
Tek gdjekad jekne sdvojni huk.
Bi nekoliko — kinžal[4] mahnu
I dokide mu život pust,
Kad u zoru ga vidje ranu,
Bijaše majci staroj grust.
Pristupit tielu prokletnika,
Ukopat zaziru ga svi,
A krv iz rane nesretnika
U jagmu ližu gladni psi.
Ko na čudu se djeca stiču
Da nejunaku side kraj,
Da o bjeguncu sluša priču
Slobode potlji naraštaj.
Od prorokova svjetla zora
Utekla strepeć duša mu,
Ukletnica u osoj gorâ,
Tumara i sad biedna tu.
Pa kada zora cikne rana
Zna zaklinjuć ti posjest prag
Al kada čuje rieč korana,
Ko ni pred mačem nejma stana,
I pišteć bježi u beztrag. —

[1] aul = čerkezko selo; [2] saklja = čerk. koliba; [3] šaška = čerk. sablja; [4] kinžal = cerk. dugački nož:

POUKA.

Ženske u europskoj, napose u slovinskoj književnosti.

Po českom od M. Krajnika preradio Al. T.

Prošlo je vrieme, kad se mislilo, da žena za to, što je žena, nemože imati mnogih umnih svojstva, kojih i muž, te da za nju nije književan rad. Dapače neima dvojbe, da bi se mnoge ženske, kad bi imale prigodu onako se naobraziti, kao što se naobražavaju mužki, nesamo uzvile do one visine umieća,

Digitized by Google

do koje dosegnuše toliki slavni muževi, nego bi ih u njekih strukah, oku i srdcu ženskomu pristupnijih, još i nadkrilile. Za to su nam dokazom izvrstna književna djela njekih darovitih žena. Istina, književni rad ženâ stoji sve dosad daleko za književnim radom muževa; nu to je naravna posljedica prilikâ, u kojih življaše žena usried družtva čovječjega. Kad je nastala tako zvana emancipacija: kad je žena postala slobodnijom u družtvu i zadobila veća prava, nego li prije, dok ju držahu ili samo gospodjom ili služavkom, što je i jedno i drugo krivo; kad je smjela pristati u boj za duševnu prosvjetu: tad je i ona svojski raditi počela na književnom polju. Nalazimo doduše već u sedmom stoljeću prije Isukrsta na ostrovu Lesbu glasovitu pjesnikinju Saphu i njenu učenicu Erinu; nu to je riedak pojav, koji nam se nigdje više neprikazuje. Stari i srednji viek, osim malo iznimaka kao n. p. u Italiji za zlatne dobe talijanske književnosti, nepokazuje nam nikakove ženske literature, napose beletristične. Istom u prošlom, a najpače u sadanjem stoljeću pojavljuje se žena u književnosti kao silan takmac muževa, osobito u njekih strukah, u kojih mužko oko nikad tako duboko neprodire, niti tako bistro neshvaća, kao oko žensko.

Medju novijimi evropskimi literaturami pokazuje literatura francezka najveću radinost ženâ. Nemože nam biti namjera poimence nabrajati pojedine spisateljice i njihova djela, nego ćemo u kratko spomenuti njekoliko najpoznatijih književnih gospodja. — Prva na glasu spisateljica francezka jest gospodja Staël-Holsteinova, rodjena Ana Louisa Germaine-Neckerova (1766 — 1817), kći poznatoga bankira i ministra financija Neckera. „Staëlovom htjede priroda stvoriti ženu savršena umjetničkoga tvora, koji je pjesničko, ljubavju prekipljujuće srdce žensko u skladu s najvišimi zahtjevi države i narodnoga bića prikazivati imao," veli o njoj Th. Schmidt u svojoj književnoj poviesti, kratko doduše, ali vrlo karakteristično. Staëlova bijaše učenica Montesquieu-a i Rousseau-a te prianjaše živo uz branitelje slobodne misli, za koju joj je kašnje pod Napoleonom trpiti, pače i u progonstvu živiti bilo. Već u svojoj dvadeset i drugoj godini izdala je „Lettres sur les ouvrages et le caractére de J. J. Rousseau," što zaisto svjedoči o njezinih već tada znamenitih duševnih prednostih. Njezin salon bijaše središtem slobodoumne parižke stranke, u kojoj je njezina rieč veoma mnogo vriedila. Tiem možemo si protumačiti, zašto se je Napoleon trsio zadobiti njezino prijateljstvo, i zašto je ona Napoleona tako mrzila, da se pod nikakov način nije htjela izmiriti s njim, nazivljajuć ga „Robespiere à cheval (Robespierom na konju). O tom se je medjutim mnogo koje čega pričalo, ali malo što sigurna znalo. Na velik glas izadje djelo joj o literaluri: de la litérature considerée," u kojem nastoji filozofički i historički dokazati, da je uzajamni dojam literature na narodni život i narodnoga života na literaturu glavnom polugom pravoga napredka i naobraženosti narodnje. Romanom „Delfine 1803." započe gospodja Staëlova tako zvani socijalni roman, u kojem poglavito opisuje stanje žene u družtvu i suprotbe medju pristojnošću, sklonošću srca i zakonom, u kojem smjeru nasljedovaše ju čitava povorka romantika, najpače George Sand. Čudno je, da ju je upravo nesretna udaja potakla pisanju njezinih najljepših romana, kao što to vidimo i u Sandove, prve iza nje francezke spisateljice. Najkrasniji roman gospodje Staëlove jest „Corinne ou l' Italie." Njezinu knjigu „de l' Allemagne" — koja postade uslied druženja s A. W. Schlegelom — u veliko hvale Niemci, nu za nas neima mnogo vriednosti. Napokon nam je spomenuti još spis joj o njezinu otcu, ministru Neckeru, kao spomenik djetinske ljubavi. — Druga isto toliko slavna a nam poznatija francezka spisateljica jest još živuća gospodja George Sand, inače pravim svojim imenom Aurora marquiza Dudevant, rodjena god. 1804. Glavni je predmet njenih spisa pitanje o ljubavi, ženah i družtvu. Ni ovoj spisateljici nemožemo potanje ocjenjivati spisâ ni njihova sadržaja, nego ćemo samo u kratko označiti cielo joj književno nastojanje. S početka je radila sa svojim prijateljem Jules Sandeau-om, od koga je i posudila svoje književno ime Sand. Pisala je u „Figaro" za tim izdala sa Jules Sandeau-om roman „Rose et Blanche", kojim očituje mržnju na sviet i na družtvo, te kojemu je osobito zanimljiv konac, gdje dokazuje veliku vriednost ženskih samostana. Njezini su nadalje romani „Jndiana", „Leone Leoni", za tim roman „André", u kojem upravo potiče na priezir muževa, dalje roman „Jacques," roman da tako rečem bračni, romani „Lelia", „Simon", „Valentine", „Secretaire intime" „Mauprat" itd. Napokon izadje „Horace" i njeno možda najljepše djelo „Consuelo", komu je nastavak „La Comtesse de Rudolstadt" mnogo slabiji. Na velik glas izadje Sandova novom strukom, kojom se je na posljedku bavila, naime idilami i seoskimi romani, krasnimi doista i pjesničkimi djeli, kao što su „Jeanne", „Vražja bara," (na hrvatskom prievodu u Nevenu) — „Francois le Champi," „La petite fadette" itd. Napomenuti nam je još njezine drame, kojimi se je napokon bavila, ali vrlo malo pohvale stekla. Romani su joj mnogo vriedniji od kazališnih diela. — Osim ovih dviju glavnih zastupnica književnosti ženske u Francezkoj, ima ih još mnogo drugih, kao što je gospodja Genlis (r. 1746—1830.), Marija Jozefina Cottin, koja je pisala romane, marquiza Fla-

Digitized by Google

hault-Souza, koja slika u svojih romanih francezko velikaštvo, Sofija Gay i sestra joj Delfina Gay, veoma slavljena, premda malo darovita supruga poznatoga publiciste Girardina; dalje gospodja Charles Reibaud, vojvodkinja de Duras itd. Na posljedku njekoliko liričkih pjesnikinja: gospodja Gautier, Felicie d' Ayzac, Adéle Janvier, Anaïs Segalas, Constance Marie de Théis, kneginja Salm-Dick-Reifferscheid, Victoire Babois, Eliza Mercoeur (1809—1830.), o kojoj rekoše Chateaubriand i Lamartine, da se može uvrstiti medju najveće talente francezke. Pomolivši se na književnom vidiku zateče sav sviet, ali u brzo poginu od nužde i biede.

I u englezkoj književnosti stala se početkom ovoga stoljeća odzivati žena, premda se tu ženska literatura nije uzvila do one visine kao u Francezkoj. Medju najstarije englezke pjesnikinje broji se Felicia Hemans (g. 1793-1835); ona medjutim nepokazuje u svojih pjesmah osobita dara. — Läticija Elisabeta Landon (r. 1802-1838) pisaše nježne melankoličke pjesme i izdade novelu „Romance and Reality.“ — Svojimi političko-gospodarstvenimi romani — što je zaista riedko zanimanje u ženâ — proslavila se u veliko Miss Harriet Martineau rodj. 1802, a osobito svojimi „Illustrations of Political Economie,“ gdje u formi novelističnoj govori o razdiobi i organizaciji posla, o kapitalu, strojevih i. t. d. Osim toga izdala je knjigu o amerikanskih običajih i životu, nacrtala domaći život u Englezkoj „Deerbrook“ i izdala više spisa za mladež. — Mrs. Charlotte Smith naginjaše smjeru francezkomu, te njezin roman „Desmond“ brani ideju francezke revolucije. — Romantična Ana Radcliffe izdala je „The Romance of the forest,“ „The Mysteries of Udolpho,“ „The Italian,“ a mnogostruka Lady Morgan odlikovala se osobito svojim romanom „The wild Irish Girl“ (divlja irska djevojka). U najnovije doba pojavila se tako zvana uzgojna literatura, u kojoj si je liepo ime stekla Currer Bell svojim romanom „Jane Cyre,“ u kojem slika žalostnu sudbinu englezke odgojiteljice u aristokratičkoj kući. I njezine dvie sestre bave se pisanjem, nu Currer Bell najdarovitija je izmedju njih, premda svojim romanom „Shirley,“ pisanim po uzoru Sandinih romana, u kojem je htjela nacrtati samostalnu, ženijalnu žensku, nije postigla žudjene svrhe. Nju je nasljedovala Mrs March u romanu „Natalie,“ gdje takodjer riše život takove odgojiteljice. Imenom samo navesti ću još Ivanu Baillie i Anu Lady Barnard, poznatu sa svoje balade „Ahe auld Robin Gray.“

U Niemaca je ženska literatura dosta znamenita, ponajviše gojena u 19 stoljeću. Poznata su imena: Rahel ili pravo Rahel Antonija Friderika Varnhagen Ense, slovuća sa svojih listova, koje joj je muž stopram poslie njezine smrti izdao i njim kašnje pripojio: „Gallerie von Bildnissen aus Rahels Umgang und Briefswechel“ — zatim Bettina v. Arnim r. 1787 „die geniale, romantische mystische i. t. d. Bettina,“ poznata imenito sa svoga krasnoga djela: „Briefswechsel Goethe's mit einem Kinde,“ u kojem najdublje i najsladje tajne ženskoga srdca takovim načinom odkriva, da je zaniela misli svega obćinstva. Napisala je i „Gunderode“ u spomen svoje prijateljice istoga imena, gdje sniva o njekom novom bogoštovlju, pri kojem bi, kako veli, ljudstvo opet sretno bilo. Glavnim zakonom toga bogoštovlja imao bi biti čin, jer samo činom moglo bi se ljudstvu opet pomoći. U tom smjeru izdala je i knjigu „Dies Buch gehört dem König“ (1843), gdje razpravlja o siromaštvu, znatnom i neriešenom dosad pitanju naše dobe. Nastavak te knjige bijaše opis u posve rojalističnom duhu „Gespräche mit Dämonen 1857.“

Charlotta Birch-Pfeifferova stekla si glas svojimi kazališnimi djeli. Napisala ih je doduše veoma mnogo, nu nisu od nikakove umjetničke vriednosti. Pisala ih je kao na naručbinu. Osim nje bijahu na dramatičnom polju radine: Ivana pl. Weissenthurn i Amalia princeza Saksonska, kojoj se u njenih drama: Lüge und Wahrheit, „der Oheim,“ „Braut aus der Residenz“ i. t. d. u mnogom pogledu izvrstan rad poreći nemože. Odlikuje se imenito poznavanjem značajeva, izvornom situacijom i elegantnim izvadjanjem.

Najviše pako ponosi se njemačka ženska književnost romani i novelami. Njemačke spisateljice napisale su već po koji od ponajljepših njemačkih romana. Tako zvani aristokratički roman njegovaše sretno grofica Ida Hahn-Hahn. Ona poglavito opisuje aristokratično družtvo u povorki romana i novela pod naslovom: „Iz družtva,“ gdje se nalazi i zanimiva novela „Aus der Gesellschaft“ zatim „der Rechte,“ „Ulrich,“ Gräfin Faustine“ i. t. d. U spisu „Von Babilon nach Jerusalem“ opisuje poviest svoga pokatoličenja. Nju je u aristokratičkom romanu zamienila Augusta Gaalzov, koje romani „Godwie Castle,“ „St. Roche“ rado se čitaju te su već mnogo puta preštampani.

Od svih pako najviše je poznata Louisa Mühlbachova, koja u svojih romanih više prijanja uz demokratičko, slobodoumno načelo, te osobito nastoji izmiriti i izravnati družtvene suprotbe sadanje dobe. Njezini historični romani svjedoče nam, koli je marljivo proučila poviest.

Fanny Lewaldova odlikuje se u romanih („Clementine“, „Jenny“) i zanimivih putopisih više duhovitom refleksijom, nego li čuvstvom, a tako i u svih drugih njenih djelih razum očevidno pobjedjuje čuvstvo.

Digitized by Google

Ostale spisateljice jesu: Ida Frick, Ema pl. Nindorf, Louisa pl. Gall, Elisabeta Wille, učena Talvj, poznata nam sa svojih prievoda narodnih srbskih pjesama. Ona je izdala i roman „Heloise". — Svojimi valjanimi pjesmami stekla si glas Anetta pl. Droste-Hülshoff. Nam više poznata je Ida pl. Düringsfeld, koja se je glavno bavila študijom narodnih pjesama inih naroda, kao n. p. jugoslavenskih, talijanskih itd., te je i česke narodne pjesme prevela. U najnovije doba izdala je i Julija Burov svoje pjesme.

I na sjeveru Europe, napučene germanskimi narodi, nalazimo izvrstnih spisateljica, koje važno mjesto zauzimlju u domaćoj književnosti.

Švedi imaju Frideriku Bremer, odlikujuću se originalnim slikanjem obiteljskoga života, Emiliju Flygare-Carlén, čuvenu sa svoga romana „Posveta hrama u Hamarbi", napokon gospodju pl. Knorring i Charlottu Berger.

U Danskoj pisale su novele Charlotta Biehl i Louisa pl. Lindenkron.

U Nizozemskoj, u naroda holandezkoga, maloga doduše, ali snažnoga, koji se znatnom literaturom izkazati može, ide kraj starijih pjesnikinja Julijane Cornelije van Lannoy, i Lukrecije Vilhelmine van Merken, častno mjesto duhovitu Elizabetu Volf rodj. Bekker i njenu prijateljicu Agathu Deken, koja se je proslavila svojimi pjesmami, složenimi posve u narodnom duhu.

U pjesničtvu naroda romanskih (izuzam Franceze) slabo se sjaji žena sried ogromnoga množtva muževa, koji su si svjetsku slavu stekli. Uzrok je tomu onaj isti, koji i kod nas Sloviena, gdje se je bilo ženi samo kućevnimi poslovi baviti, niti joj je preostajalo vremena posvetiti koju uru znanosti i umjetnosti. Pjesnikinjâ ima samo u puku, neznane su doduše, nu ipak su ženske stvorile i zamislile mnoge prekrasne narodne pjesme.

U Španjolskoj nalazimo stopram u ovom stoljeću izvrstnu novelisticu, slavnu sa svojih iz života i običaja narodnoga vierno crpljenih novela, Ceciliju Bohl de Faber, nazvanu Fernan Caballero. Rodila se od otca Niemca, koji doseliv se u Španiju uspješno se o tom trudio, da privede Španjolce boljemu poznavanju i cienjenju njihovih velikih dramatika Calderona i Lope de Vega.

U Italiji prikazuje nam se zajedno sa Petrarkom, Dantom i Ariostom velik broj učenih žena i pjesnikinja, većinom od visokoga roda. Mnoge stekoše si u talijanskoj literaturi častno mjesto.

14 stoljeća bijahu u Italiji sliedeće pjesnikinje: Caterina di Siena, Ortensia di Juglielmo, Lionora di Conti della Genga, Lisabetta Trebiani, perom kao i mačem slavna, Giustina Leri Perotti, koja je poslala Petrarki zvučnopojku (sonet), na koji je on drugim odgovorio, i mnoge ine. Tiraboschi u svojoj „Storia della letteratura" veli medjutim o njih, da mnoge izmedju njih nisu ni živile, nego da su tim imenom podmetnute mnogo kašnje sastavljene pjesme. Izvjestniji su podatci o učenoj Giovani Bianchetti, dvorkinji supruge Karla IV, kad je ovaj god. 1354 u Bolonji bio, te koja je i češki znala, „sapeva bene il tedesco, boemo e italiano."

U 15 stoljeću nalazimo Battistu de Montefeltro, koja se je ne samo pjesničtvom nego i filozofijom bavila, te se je i javno prepirala s filozofi. Njezina unuka jest Piergentilla Varano signora di Camerino, jedna od najglasovitijih žena toga stoljeća. Dalje prikazuje nam se Caterina de Bologna, Laura Breuzoni Schioppi, koju Dante veoma hvali, Lucrecia Fornabuoni de Medici, majka Lorenca velikoga, Izabela d' Aragon, Serafina Collonna i druge. Nada sve ove odlikovahu se Isotta da Rimini i Isolta iz veronezke obitelji Nogarola. Onu nazivahu drugom Saphom, a ova sjaše svojom učenošću, a u spisih elegancijom sloga. Kneginja ferarska Bianca d' Este, veoma darovita gospodja, uspješno se je raznimi strukami bavila: dalje Damigela la Trivulzia i napokon veleučena Cassandra Fedele. Sve te pjesnikinje zanimahu se glavno ljubovnom poezijom i lirikom.

U 16. stoljeću pojavilo se u Italiji veoma mnogo pjesnikinja. Godine 1559 bješe izdano djelo: „rime diverse di alcune nobilissime et virtuosissime donne." u kojem je pjesama od petdeset pjesnikinja. Nu poglavite su Veronica Gambara i Vittoria Colonna (gospodje visoka roda) dalje još Lucia Bertana, Tarquinia Molza i mnoge ine.

U najnovije doba napisala je grofica Ferucci krasnu knjigu ob odgoju talijanskih žena. Dora d' Istria pisala je novele i putopise o Dalmaciji; nedavno izabrana je za počastnoga člana više talijanskih akademija.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Milovan

sbirka hrvatskih napieva; izdaje hrvatsko pjevačko družtvo Kolo. Knjige I. svezčić IV. Ciena 35 nov. Vlastničtvo Kola. U Zagrebu 1872. tiskom Dragutina Albrechta.

Glasba mnogo pripomaže razvoju narodnoga duha, zato srdačno pozdravljamo Milovana kao znak napredka našega. Mnogo je u poviesti dokaza toj istini, da je glasbeni napredak k jednu i napredak knjige i narodnosti; eno kako se plemenito zanosio hrvatski duh i hrvatska knjiga onda, kad su Li-

Digitized by Google

sinskove krasne glasbotvorine postajale te šireć se po narodu uzpirivale domoljubni žar: a kod Slovenaca započe popievkom „Naprej“ posve drugi narodni život, reć bi novo doba njegovo. Da ne duljimo govoreći o sličnih pojavih kod drugih naroda, spomenimo samo Marseljezu; tko nezna, koliko je ona zavriedila razmahu franceskoga duha! Dobro nam dakle došao Milovan i stekao si prijateljem svakoga, komu je na srcu hrvatski napredak: ne samo glasbenomu vještaku, već u obće rodoljubu valja da bude Milovan milovanim gostom.

Naša je glasbena književnost tek na početku; za to će ovaj svezčić Milovana još po nješto nesavršen biti, ali ima u njem i krasote dosta. Ogledajmo mu sadržaj; ako ćemo gdješto i koriti, dobrom nakanom to činimo, ne bi li sliedeći svezci izašli još ljepši. U ovom su svezku dva sbora: prvi je: Poputnica Kola od I. Oertla na rieči I. Kučeka. Tomu su sboru dva diela: prvi je dio samostalna radnja skladateljeva, melodija (pievka) je prikladna za poputnicu i dobro pristaje uz rieči, osim što je odmah izprva proti govornomu naglasu glasbeni naglas: koràkom, barjàkom. U drugi dio t. j. trio ovoga sbora upletene su melodije dviju domorodnih pjesama „puna srca pune čaše“, i „nek se hrusti šaka mala,“ i to tako, da melodiju prve spomenute pjesme pjeva 1. i 2. tenor uz rieči Kučekove, dočim 1. i 2. bas prate u prekidanih dvozvučjih slovkom „la“ na naglašenih taktovnih dielih, kako je već nekako obično u poputnicah; a melodiju druge spomenute popievke ima 1. bas, dočim ga ostala tri glasa prate sličnim načinom kao gore, samo uz rieči pjesnikove. Sbor je primjeren na velik broj pjevača, te ako se valjano odpjeva, živo će se dojimati slušaoca. Nu ima tomu sboru i poviše manâ. Da je skladatelj upotriebio baš melodiju pjesme „puna srca pune čaše“, tomu je uzrok njegov njemački ukus; jer melodija tê inače u nas drage pjesme nije hrvatska, već upravo njemačka. Ne možemo pohvaliti harmoničke izradbe ni gramatikalnoga oblika. Primietit nam je, da u tiesnom položaju akorda nikad ne valja onakovo udešavanje (harmonijanje), kakvo nalazimo na primjer u 9tom, 11tom, 16tom, 17tom taktu ovoga sbora; jer prohodnice kajde onih tako na blizu stisnutih glasova, kako što je 2. bas k 1. basu, a ovaj k 2. tenoru, pa 1. tenor k 2. tenoru, čine ovdje užasne neskladnosti; u širokom položaju akorda može to često valjati, ali u tiesnom neda se nikako izpričati. Niti nedolikuje basu hromatično pjevanje, kako je namienjeno u drugom dielu basu 2.: basu pristaju samo krupni intervali. Takovih neoprostivih pogrešaka glede harmonične izradbe ima u tom sboru mnogo. I gramatikalnih nepravilnosti nalazimo. Spomenut ćemo n. pr. quintsextni akord u 2. taktu; tu zahtievaju gramatikalna pravila, da bude u 2. tenoru glas fis, nipošto ges, jer inače se nemože razriešiti onaj akord u quartsextni, kako ga tu nalazimo razriešena. S bog tih i drugih pogrešaka ovoga sbora željeli bismo, da se kod budućih izdanja Milovana pojedine stvari dobro pregledju, te da se za to gradja spremna za tisak dade u ruke strukovnjaku u kompoziciji. Ne mora se, dà nesmie se sve što se pjeva, onako i štampati.

Drugi je sbor: Večer na Savi od Iv. Zajca na rieči I. Zahara. Taj sbor može se brojiti ne samo medju najbolje skladateljeve sborove, nego i medju najbolje u obće tê vrsti tvorove naše glasbene literature. Sbor je pisan u f-duru, u dvodjelnom taktu, tempo allegro brillante. Na toniki i dominanti f-c, koje 1. i 2. bas kroz cieli prvi dio prvoga odjela u polukajdah neprekidno izdržavaju, kreće se melodija, koju pjeva 1. tenor uz tenor 2., reć bi kano titravi ljuljajući se talasi, i zanosi nam duh tako te nam se čini kao da se sbilja zibljemo u čamcu na valovih, gdje čujemo i šum srebernih talasa i monotoni udar vesala. Veoma krasno i tekstu primjerno ponavlja skladatelj prvi onaj motiv, koga su tenori u f-duru odpjevali, kašnje u f-molu i tim nam sbilja stvara neku karakterističnu sliku. Pošto su 1. i 2. bas kroz 20 taktovâ dominantu i toniku neprekidno te za ovu zanosnu sliku skladateljevu toli karakteristično izdržavali, kod rieči „dok smo mladi kano cviet, krvca burno vri“ pridruže se oni u fortissimu prvim dvjema glasovima, koji su dosad vodili melodiju, te sbor zaori upravo kao iz mladjanih srdaca, zanesenih divotom prirodnoga okola i ognjem mladenačkim.

Čarobne ljepote je drugi dio: četveropjev „oj djevojke oj, rumen vi ste cviet“. Koliko god puta smo čuli izvadjati ovu kompoziciju, a bijaše to već višekrat u koncertih Kola, uviek nas je zanio osobito spomenuti dio sbora, kao i u allegru moderatu onaj četveroglasni piev „sjaj, mjeseče bliedi, sjaj“. Tu je harmonijanje prirodjeno, neprisiljeno i progledno, pievka (melodija) je krasna, umiljata, gladka i riečim tako prilagodjena, da nam se čini, kao da na ove rieči nebi moglo ni biti drugačije melodije. U melodiji i ritmovanju vrlo je dobro pogodio skladatelj značaj narodnih popievaka. Sbor „Večer na Savi“ i kantata „Iztočna zora“ dva su djela Ivana Zajca takvim smjerom pisana, da im se upravo radujemo. Ipak bismo nješto primietili. Onaj stavak od jedno osam taktova, počimljući kod rieči „svak je od nas sokol 'siv,“ ponješto je operetna značaja, te nepristaje posve uz ostalo. Zatim se osobito ondje „dok je u nas takov plam“ opaža, da su za taj sbor vrlo vješti pjevači potrebni; jer kad se u drugi priemet (transpoziciju) prelazi,

Digitized by Google

može lahko disharmonija izaći. Napokon nam je spomenuti jednu tiskarsku pogrešku, koju valja izpraviti: u predzadnjem taktu u allegru moderatu ima u 1. basu biti *g* mjesto *e*.

Treći i zadnji je u tom svezčiću komad: Želja zlatu, za jedan glas(?) uz glasovir od Franje Grbića na rieči A. Šenoe. Mislimo, da se ima reći: za jedno grlo, ne za jedan glas, jer glas je ton, a „voce" je grlo. Ova Grbićeva kompozicija ima liep, naravit trodjelni oblik popievke, s dobrom cezurom, pojedini djelovi točno se slažu u cjelost, izradba je vrlo čista, gladka, ortografički bez pogreške; ciela popievka zadahnuta je nježnim dahom čustva, koga nigdje nikakvi barbarizmi ne kvare. Jedino, što bi se toj liepoj, čustvenoj i savršeno pravilno izradjenoj popievki moglo prigovoriti, ne može se držati krivnjom skladatelja, koj je tako sviestan, kakova svi poznamo Franju Grbića; najme početni motiv sličan je nješto pjesmi „Mačem kopljem oružani", koje medjutim skladatelj sigurno ne pozna, te je izumio motiv svoj samostalno, nu nije evo posve nov.

Milovana možemo dakle, i dužni smo ga najtoplije preporučiti hrvatskim rodoljubom. Kako je nizku cienu udarilo družtvo ovomu svezku, bojimo se da se razprodajom neće ipak namiriti štamparski troškovi; za to molimo ravnateljstvo Kola, da se sjeti predloga, koj se u članku Vienca od g. 1871. „Kuda ćemo u glasbi?" predlaže, najme neka Kolo potakne zajednicu svih hrvatskih pjevačkih družtva, da i ona prilažu za izdavanje Milovana. Onda bi se mnogo veći svezci i više ih na godinu izdavati mogli, što bi za razvoj hrvatske glasbe znamenit pojav bio. H.

LISTAK.

Matica ilirska u glavnoj skupštini dne 2. veljače opet je preuzela rukovodjenje književnih poslova, koje je bila prije njekoliko godina predala jugoslavenskoj akademiji. Izabran je odbor, koj će za mjesec dana izraditi nova družtvena pravila te ih onda izvanrednoj skupštini predložiti. Za izradbu tih pravila pregledat će se pravila česke „Umělecke besede" i „Matice lidu". Novim je presjednikom izabran M. Mesić, podpredsjednikom književnoga odbora I. Trnski, a gospodarstvenoga odvjetnik Jakčin. Novih članova upisalo se dosad 15. Pravila se kane preustrojit tako, kako bi se književni rad Matice posvetio njegovanju beletristike i popularnim znanstvenim spisom te bi tiem Matica bila za enciklopedijsku prosvjetu srednjih razreda našega naroda onakovo ognjište, kakovo je jugosl. akademija za strogu znanost a svetojeronimsko družtvo za prosvjetu puka.

Družtvo svetojeronimsko držalo je 23. siečnja glavnu skupštinu. Iz liepa govora predsjednika kanonika Tome Gajdeka i pojedinih izvještaja doznajemo: godine 1872. izdalo je družtvo koledar i dvie pučke knjige, steklo je dva nova mlada pisca Miju Kišpatića i Josipa Derenčina, sveučilištne djake u Beču, pristupila mu 483 doživotna člana. Glavnica narasla za 4025 fr. te iznosi sad 27.441 fr; ipak godišnji postotci, iznoseći samo 1237 fr. nedotječu ni za izdavanje samoga koledara kamo li ostalih knjiga, premda se pisci nenagradjuju, što bi imalo biti. U četiri godine što obstoji družtvo, izdalo je 11 knjiga, i to 4 koledara a u 7 ostalih ima sadržaja struke moralne, narodnogospodarstvene, poviestne, školske, prirodoslovne, zdravoslovne i prirodopisne. Dočim je još peta knjiga štampana u 3000 exemplara, štampana je već deseta u 8000; ukupno se do sad izdalo 50.000 komada. Knjige su većinom razpačane te je bilo za nje prošle godine čista prihoda 800 for. To brzo razpačavanje sviedoči, da družtvo nalazi liep odziv u narodu. Glavni su zaključci ove skupštine: g. 1873. štampati će se „Popularna fizika" napisana B. Šulkom, i započeti izdavanje „Života svetih;" od sad će jednogodišnji članovi plaćati 1 for. jer je prilog od samo 50 nov. na štetu družtvu; pobrinut će se za poučnu pripoviest, koja bi seljanku uputila valjanu odgoju diece, i za dobru pučku gospodarsku knjigu.

Književnost. Ovieh dana izadjoše u tiskari Albrechtovoj: Povjestni spomenici zagrebačke biskupije XII. i XIII. stoljeća, objelodanio ih Ivan K. Tkalčić. Knjiga I, str. 280. U ovoj knjizi imade 252 listine, ili izvorne ili iz starih prepisa. Najstarija je od 1134., najpozdnija od 1299. godine. Sbornik je znatan ne samo za crkvenu poviest nego i za političku, a najpače za topografiju naše domovine, osobito njezina diela izmedju Drave, Save i Kupe. Porabu olakoćuje obširan „index" na kraju knjige, u kojem se azbučnim redom navode osobe, mjesta i stvari, o kojih je spomen u listinah. Preporučamo ovu knjigu svim prijateljem naše poviesti.

— Jugoslavenska akademija nastavit će i ove godine štampanje starih hrvatskih pisaca. Pod štampom nalaze se već „razlike pjesni" Nikole Dimitrića, Dubrovčanina. Za njim sliedit će komedije Nike Nalješkovića, koje će takodjer još ove godine ugledati sviet.

Naličje biskupa J. J. Strossmajera, o kojem progovorismo u „Viencu" pr. g. br. 42. i koje je sada u maloj dvorani jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, izašlo je ovih dana krasotiskom u Beču a troškom i nakladom K. Stojšića. Slika stoji 15 fr. bez okvira; veoma je pomnjivo izvedena, i koliko to krasotisak može, vjerno prikazuje samu izvornu sliku. Njom si mogu rodoljubi pripraviti liep kućni ures.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 7. U Zagrebu dne 15. veljače 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Mećava. — Bodulka. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Ženske u europskoj, napose u slovinskoj književnosti. **Književnost i umjetnost:** Ivana Gundulića „Jeruzalem slobodjen". — **Listak.**

MEĆAVA.

Spjevao I. T.

Ljepotici Stani vienac oko glave,
A gmize je sjajne niz joj oko vrata
I nabrala biele vezene rukave,
Zobunčić si spela kopčami od zlata,
Krasnim si tielo opasa pasom,
Ruža je licem, jela je stasom.

Pridodjoše svati, čeka vjerenika
Vojnika Ranka sa straže sa medje,
Nestrpljiva s triema izgleda ga dika,
Nadnosila očma ručicu do vedje;
Poći je skoro povorci cieloj
Seocu na brieg crkvici bieloj.

Zazvonjelo zvono seocu na briegu,
Odjuriše drugi svatovi mimo njih,
Pocikuju cikom, glibe se po sniegu,
I vihori stiegom vodja, hržu konji;
Zahman, ah, gleda Stančica s triema,
Ranka joj nema, nema te nema!

Zaujala bura dolinom i briegom,
A ciknu na triemu nesretnica Stanka
„Ah joj si ga meni! Bura će mi sniegom
Zatomiti sunce, zasut moga Ranka!"
U to će puška grmnut s daleka,
„Rankove, čujte, puške je jeka."

Al bura se mami, kopa se u cjelac,
Leptirice vitla nebu pod oblake,
Zaputiti neće ni pregnutljiv smjelac
U pomete strašne, u te biele mrake,
Gdjeno se sušac po nebu mota,
Zasiplje pute biela strahota.

Zaravnjuje bura dolinu sa gorom,
Napunjuje svrtak i opet ga kopa,
Gomila se brdo Stankinim pred dvorom,
Pred dvore si Stanka sa svjetiljkom dopa.
„Za Boga kud ćeš u ziev bjesnoći?"
Veli joj mati, neda joj poći.

„Ne drži me, majko," — kći se Bogom kune —
„Ah sad sam ga čula u pomoć me zvati."
U mećavu Stanka, iztrgav se, mune,
Poteku ah za njom pregaoci svati,
Zamače Stanka, ne vide, kamo,
Čuje se bure ujanje samo.

Oblačine sušca zemlju s nebom svele,
Al ne vide ljudi ni pred očma prsta,
Ni ne smjeli, da se drug od druga diele,
A tko će pogodit, nema toga krsta,
Kuda u pomet nesrećom po se
Ljubavi krila kuda ju nose?

U mećavi strašnoj tako nesta Stane,
Ah zalud ju zovu, zalud puške pale,
Nečuknuše glasa ni od koje strane,
Dvie majčice tužne svu noć proplakale,
Spremaju jadne crno odielo,
Mjesto svatòvske čut će opielo.

Utolila bura, traže dragih dvoje
I nadju ih skupa na dnu bližnje luke,
Gdje smrzli se dubkom sučelice stoje
I hladjane kroz snieg pružaju si ruke:
Našli se dragi ginuć u sniegu,
Grob im je jedan selu na briegu.

Digitized by Google

BODULKA.

Poviestno-narodna pripoviedka iz XV. vieka.

Napisao D. Joso Gržetić.

(Dalje.)

Sud bijaše strog: bila takova vremena. O svih se gusarih mnogo govorilo u različnih krugovih, a osobito o nekom mladiću golobradcu. Svi su oni priznali svoju krivnju, dočim taj mladić, kano da je zaniemio, na iztragi ni da bi jedne izustio. Zaludo strašili, zaludo mučili, on uviek kano stanac kamen. Svakomu ga bilo milo, ako ne drugo to radi njegove ljepote. Vidjelo mu se na licu, kako mu je dobroćudno srce, a njegova neustrašivost dovoljno dokazivala nevinost njegove plemenite duše, te se iz svega ponašanja moglo zaključiti da taj mladić nije bio stvoren za gusara nego za gospodske dvorane.

Mladić Silvio, negdašnji naš maleni poznanac, komu su danas 23 godine, došao jednom kući, te odpasav svoju sablju i skinuv kapetansku odoru, reče svojoj majci: nije mi toliko žao onoga gusarskog zapoviednika, što što su ga na smrt odsudili: bio je nečovjek; ali šteta one jadne mladosti, bude li morala zaglaviti. Da vidiš, majko, kako se je ponašao neki Mirali, ti bi mu se začudila.

— Šteta, što nije djevojka, odgovori nasmiehnuv se majka. Ti bi mi se odmah zaljubio, i za njezin se život pobrinuo.

— Nešali se, majko, da je tako ni sam bog nebi me od nje odvratio!

Nebudali, sinko. Ti si kano diete. Jedva da takov stvor uočiš, ti ga odmah stvaraš svojim uzorom. Nebudi takav vjetrenjak. Ta nisi već diete, da uviek po vjetru misliš.

Silvio se malo zarumeni. Kosnule mu se srca rieči majčine. Silvio nije bio takav, kakova ga majka prekorila te mu opomena težko pala na dušu, nu nije se hotio prepirati s njome. On bijaše junak sabljom, a i glavom; mladić odvažan, pametan a vele dobroćudan. Zato ga eto vidimo pomorskim kapetanom u prvom cvietu mladosti. Cienile ga sve miestne oblasti, jer su upoznale u njem vješta vojnika i razumna gradjanina. Otac mu je jošte živio i bio ugledan član kod uprave skupnovladne. Bio uviek nezadovoljan, turoban, zagrižljiv. Žena gledaše, da mu u svem zadovolji ali mu u ničem nemogaše ugoditi. Sina si ljubila svom dušom, on joj bijaše jedina utjeha i radost; s toga se već i pokajala što ga je malo življe pokarala, te da ga razdobrovolji, reče: Silvio, ako ti je taj mladić tako po ćudi, a ti se pobrini za njegovu slobodu. Čovjek se nikad nepokaje za dobro, što ga je učinio; dapače te liepe uspomene u starosti padaju kano melem na žalostnu dušu.

Silvio muči i kroz prozor neganjivim okom gleda.

— Nemoj se srditi, nastavi majka: opomene majčine, ma i nebile prikladne, uviek su spasonosne.

— O nesrdim se, majko. Ta znadeš da tvoja volja sveta je moja dužnost. A kad ti želiš, da ga spasim i slobodu da mu vratim, nastojat ću se svom silom, upotriebit sva sredstva da ga smrti izbavim, nego pod jedan uvjet: Podje li mi za rukom da ga oslobodim, onda ću ga uzet da mi bude slugom. Što veliš tomu?

— O tom se lahko pogodismo, samo ako on na to privoli. I tako starac Sime nemože dalje. Siromah strašno boluje a nikad se nebi potužio.

— Šteta ga je majko. Vriedni starina jako se je grobu približio.

Dok se majka sinom tako razgovarala, stajaše Mirali pred sudom. Sudci se prepirahu, nesložni u odsudi. Jedni kazaše, da nije zaslužio smrti, jer da nije k tomu dovoljna uzroka te da bi se smrt mogla izmieniti batinami; drugi mnieše, da mora na stratište.

Mirali sav probliedjeo, korakne naprvo i reče stalnim glasom: Svietla gospodo! Nemojte mi sudit krivo. Vi znadete da sam gusar, zanat mi dakle dobro poznate. Treba li većega i jasnijega dokaza?

— Drugovi tvoji kazivahu da ti nisi nikakova zločina nikad izveo, nego jedino ranjenike vidao odgovori predsjednik.

— Nevjerujte. Prevariše vas. Ja sam bio najnemiliji okrutnik. Mislili su da ću ih vremenom osvetiti.

— Dobro, kad sam izpovieda — obrativ se k pisaru — napišite... Što vam se čini gospodo? obrativ se svojim drugovom.

Svi mukom muče. Dive se tako čudnovatu ponašanju toga gusara. Nemogu dokučiti zašto tako rado želi smrt. Slute na kakvu tajnu ali zaludu bilo nadat se kakovoj ubaviesti, s toga pristaše uz predsjednika i narekoše da se smrtna osuda napiše.

Mirali podigne glavu, pogleda okolo sjedeće i naklonom hoće, da im se uljudno zahvali na uslugi. U to digne se unišavši medjutim Silvio i glasno reče, kano da sebi kaže: — Ne, taj mladić nesmije, neće poginuti! Ustane i otidje. Svi za njim pogledaše.

A Mirali? Njemu mrtvačko zarudilo. Jedina ta misao, da se je našla dobra duša, koja se hoće brinuti za nesretnika svakomu nepoznata, jedina misao te veledušnosti, te

Digitized by Google

riedke ljubavi, tako ga ohrabrila, da mu je sada mnogo lakše umrieti.

Drugi dan bilo proglašeno, da kako su poginuli prvašnji gusari, tako bilo odsudjeno i najposljednjemu.

Mirali, na čudo okolo se nahodećim, zaprosio, da mu se dovede svećenik. Odmah bio poslužen. Da je tko vidio, kako se Mirali mirno i pobožno Bogu molio, pred starca redovnika na koljena bacio, vedrim čelom i veselim licem svoje krivnje izpoviedio; kako se težko od njega razstavio sjedoglavi starac gorko prosuziv i blagosloviv ga tresućom suhonjastom rukom; svaki bi rekao; taj nije za vješala nego za oltar sličan nedužnom Izaku. Sama dobrota, ista nedužnost.

— Ja sam pripravan — reče stražarom, gledajuć uviek ponizno preda se — hajdmo ja sam spravan; hajdmo u ime božje i uputi se u svojoj krasnoj gusarskoj odori med stražari na stratište.

— Stražari stante! — vikne netko med vrvećom znatiželjnom svjetinom — stante, zapovied je duždeva. Vojnici stanu.

Nadošlac stupi pred osudjenika i zovne tihim glasom: Mirali!

Mirali podigne oči i opazi pred sobom mladića u krasnoj kapetanskoj odori.

— Mirali živi. slobodan si ali samo jednim uvjetom — produlji kapetan Silvio.

Osudjenik mučeć zahtieva uvjet uprv strogim pogledom u kapetanove oči.

— Mirali budi mi pobočnikom, dapače prijateljem, ako ti je drago, pa evo ti slobode, dignuv u zrak komad pergamene na kojoj bila milost upisana.

Osudjenik poleti, da se baci pred noge izbavitelju, da ga u koljeno poljubi. Na to Mirali strielimice za korak uzmakne, porumeni,.. probliedi.

Silvio ostavši raztvorenimi nu praznimi rukami upita začudjen: Mirali zar neprimaš?

— Oprostite Gospodine mojoj drzovitosti što se usudih približiti da vam koljeno i ruku poljubim... Milost primam, a u ime zahvalnosti sluga vam budem.

Silvio privine si k' boku budućega pobočnika, povede ga do stratišta i predade komad kožice zapoviedniku, taj stupi na stratište i glasno pročita po prilici sliedeće rieči:

Mirali, gusar zarobljen, na smrt osudjen a po milosti Našoj pomilovan i na slobodu puščen.

Mocenigo.

— Grazia! grazia! — razliegalo se sa svake strane — živio naš dužd Mocenigo, živio osudjenik i njegov osloboditelj — i tako vičuć razišla se svjetina, možda koji i ražaloštjen što nije mogao dočekati grozna čina, naviknuv na takve strahote.

Silvio odveo sobom mladoga gusara i ponosio se koli svojim plemenitim činom, toli stečenim drugom.

Majka, otac i stari sluga Šimun dočekali ga veseli u jedaćoj sobi, a čim je stupio pred njih Mirali ostali svi osupnjeni. Svi udarili mišlju jednim pravcem: pričinilo im se da su već mladića njekoč vidjeli, s' toga pozabili ga ponuditi, da sjedne za spreman stol, da se oporavi, dok to sam Silvio ne učinio.

Majka sasvim zadovoljna prišapnula svim na uho: pravo si imao Silvio što si se u gusara zaljubio. Mnoge će se gospodjice u njega zagledati. Silvio se nasmiehnuo. Starac Šimun sjedeć u zakutku, dok se mladić oporavljao ni za trenutak oka s' njega ne odvratio.

Mirali bio Silviu jako zahvalan, uz njega se veselio i radovao. Silvio ga iskreno i vatreno ljubio. Ljubio ga kano rodjena brata. A kako nebi? Tà Mirali bi samim pogledom pogodio svaku misao i želju svoga dobročinca, a tako mu bio odan da bi u svaku pogibelj, dapače u živu vatru skočio za svoga neznam li, gospodara, prijatelja ili brata samo ako bi uztrebalo. Nu najradje razgovarao se sa starcem Šimunom, osobito kad mu ovaj odkrio da je i on od udesa progonjen inostranac. Starac obolio i težko obolio. Mirali ga rado dvorio i svu bi pomnju upotrebio da ga ohrabri, da mu srdce osladi.

— Nemoj se toliko za me starati — reče mu jednom Šimun — ja ti nemogu nikako truda naplatiti, a itako nije liekarije mojoj bolesti ni melema mojoj rani. Oh da mi je samo mirno umrieti, ali sad nije više moguće!

— Nemoj starče zdvajati — prihvati Mirali. — Što nije kod Boga moguće? Evo i mene na tvoju zapovied, evo me da ovršim potanko tvoju volju.

Starac upre u njega premda udubljeno nu plamteće oko, potrese glavom, pogled od njega odvrati i reče: Živi mladiću, živi čistom dušom. Mirna saviest velik je dar božji, a meni je davna zadaća i zadnja će mi rieč biti: osveta.

— Mirali se zgrozio na odluku starca što propada u grob težeći za osvetom. Nemoj Šimune tako, prva je stvar Bog i duša, ostalo sve ništa. Umiri se; neprijatelju treba oprostiti.

— Oprostit?! Bit će dvadeset godina da se prebijam od nemila do nedraga, da svoju nakanu ovršim, te sada kad sam na najljepšem koraku, kad sam se došuljao do otrovne zmije, koja mi ogorčila sav život ljutim čemerom, sad nećeš da ju satarem?"

„Neću da diram u tvoje tajnosti, nu zaboravi na prošlost, pomisli na budućnost.

— Liepo ti je srdce mladiću; krasna ti je duša. Vidim da ti nije ogrebao života trn podlosti ljudske, poznam da ti nije zavila

Digitized by Google

razumom krvoločna taština svieta; pa ti da si mi kakav gusar?!

— Odkrij mi Šimune što ti dušu uznemiruje, a evo ti poštene rieči da te izdati neću. Obećaš li ti meni da ćeš mučati, saznati ćeš zašto Mirali nije nego imenom gusar.

— Pogledaj izvan sobe, mogao bi tko slušati.

— Ni žive duše odgovori mladić.

— Kratka ti je moja poviest, ali što kraća to groznija — primieti starac podmuklim glasom — Živio sam srećne i vesele dane na krasnom otoku Krku. Ah neću ga više vidjeti!.. (mladić duboko uzdahne). Nije dneva da nepomislim na svoje milo rodno miestance, na krasni Omišalj... na svoju milu nesretnicu. — ovdje nestalo glasa jadnomu bolestniku, a Mirali napeo svu svoju pozornost — Odhranih jedinicu, srdačnu miljenicu, što je morala oči svomu otcu na smrti zaklopiti. Sklopila ih jadna već da živi svojom sramotom. Ti me razumiš. Tražio sam krivca skoro dvadeset godina. Našao bi ga bio da je pod zemljom, ali pravica božja ostavila ga u životu. Poznadeš — reče jedva razumljivim glasom — poznadeš kućnog gospodara Nana?

— Jeli moguće! Začudjen šapnu mladić i duboko se zamisli.

— Nitko, ah, nitko drugi nego on. Osveta ga moja stiže — govorio sve to srditije starac — On mi nalio čašu čemerom, koje nisam ni danas jošte dovršio izpijati, on me nagnao do skrajne žalosti tako da sam bio usiljen u svojem burnom uzrujanju prokletstvom udariti najmiliju zviezdu svoga života, svoju jedinicu Lucu!...

— Jaoh! što si izustio starče? viknuo pridušenim glasom Mirali i poletio da zatvori vrata na sobi. Sam Bog znade što se tu sada dogadjalo. Neznam nego samo da je malo kašnje Silvio unišao i zatekao obojicu jako smetenu i gorko zaplakanu. Obojica se što hitrije izpravili, ali nisu mogli sasvim zatajiti nutarnjega uzburkanja. Šimunu jako prigorčalo i nije mogao više govoriti. Silvio dozvao svoje roditelje nebili mu možda kako pripomogli. Čim su se pomolili na sobna vrata, starac sakupio sve svoje sile, digne desnicu i križajuć po zraku reče podmuklim, jedva razumljivim glasom: Ja vam opraščam i vi meni oprostite.

— Bog ti oprostio starče“ odjeknula četiri glasa oko kreveta.

Mučenik Šimun dovršio svoje trpljenje. Preselio se u divnije strane.

— Gospodine Nani — reče ozbiljnim glasom Mirali približiv se kuće gospodaru — Ovaj pokojni starac odkrio mi poviest svoga života, očitovao mi svoju groznu nakanu. Ovaj dragocjeni dar — predstavljajuć mu dragocjeni bodež na komu se moglo opazit slova N. N. — ostavio meni, nego bio namenjen vami; uzmite ga dakle; čuli ste zadnje pokojnikove rieči.

— Svim zabliesnula prošlost u pameti, ali kano što iza blieska čovjeku još većma potamni rasvietljena okolica, tako se i onoj trojici dogodilo. Svi upoznali bodež ali kako došao starcu slugi u ruke, to nije bilo takô jasno. Trebalo još jednom da sjevne i da tmine rastira. Začudjeni čekali da Mirali opet progovori.

— Ovaj vriedni poštenjak bio otac nekoje davno, davno zavedene ljepotice Luce.

Nani oborio oči na pod kano da se boji još i mrtva starca Šimuna. Žena mu pogleda sažaljajućim pogledom na truplo toga dobričine, koga je žalost srušila u grob. A Silvio? Silvio gleda zapanjen sad otca sad majku neznajuć o čemu se tu radi. On se nemože ničesa spominjati, dakako onda bio jošte maleno diete.

Nani obrati se k mladiću i reče turobnim nu očevidno ganutim glasom. „Bodež tvoja je sada imovina, nek ostane pri tebi; junaku može služiti u sto prilika. Silvio! pokojnomu nek se što sjajniji sprovod priredi, a na grobu liep spomenik podigne. Ostavio mi je svoj blagoslov ali... ah... podigne pogled prama nebu i suza pokajanica kanula mu niz lice — nu mislim... ufam se da mi je i ona oprostila.

— To izrekao stari griešnik, svrnuv žalostnim pogledom na lice svoje žene kano da je htio reći: Mnogo si pretrpila. Kako nam je strašno onaj slučaj bio poremetio, za dvadeset skoro godina, mir i ljubav domaću, sad budi mir med nami. Žena ga razumiela u naručaj mu se bacila i tako Mirali nehotice bio ako ne uzrok, to barem svjedok toga doživotnoga pomirenja. Silvio otišao da ovrši sve što mu otac naložio, tim hitrije jer nemogao dočekati onoga časa kad mu Mirali sve potanko stvar razjasni. Otišli i kuće gospodari pogledavši još jednom na preminuvšega inostranca.

Ostao kod trupla sam mladi gusar. Neizbrojne misli zarojile u njegovoj glavi. Oniemio, odrvenio. Opazilo mu se na licu kako mu je srdce klonulo. Nije sada onaj srčeni junak nego slabašna djevojka. Mučno i težko mu je pri srdcu jer mu obilne suze lice poplavile.

— Mislio sam da si junak — ukori ga Silvio banuv na sobna vrata — Nebudi mi kukavica, nego ohrabri se; junaku nedoliče suze a osobito na smrti jednoga nepoznatoga sluge. Odveć si ženskoga srdca. Ustani i dodji.

Mirali prenuo na takav glas, ukor pregorio, ustao i pošao kano rob za svojim gospodarom. (Dalje sliedi.)

Digitized by Google

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

1.

Dva sata vožnje od Burgosa prama granici kraljevine Leona, na putu u Valenciju leži malo selo Mirabella, selo, poput svih španjolskih, zanemareno i pusto, ali s crkvom, paće sa samostanom.

Ovaj je samostan bio znamenit i porad prostranih svojih sgrada i porad mnogih dragocjenosti i porad velikih imanja, te je bio živim svjedokom i o starodavnom bogatstvu zemlje i o mogućnosti svojih utemeljitelja i dobrotvora.

Utemeljila ga je pako jedna od onih španjolsko-visigotskih obitelji, kojoj bi postanak uzalud iztraživao; siže bo, kano što mu obiteljsko predanje i nejasni grbi svjedoče, ne samo do hrabrih kralja leonskih i do krvavih jim borba s Mauri, nego i do Hermana Vitikinda, do Rimljanâ i Grkâ, paće i do potopa. Al i mimoišavši te bajke obitelj se je Mendoza di Mirabella sbilja brojila medju jako stare i znamenite obitelji u španjolskoj to raznimi zaslugami, to ogromnim bogatstvom: na svakoj ćeš strani poviesti ove zemlje naći uviek koga člana roda Mendoza. U novije vrieme, kano za Karla II., jedan je od njih bio i pod kraljem meksikanskim, a za Filipa III. jedan je bio kardinalom i velikim inkvizitorom.

Ali davno jur minu kano za druga slavna imena iberska tako i za ime Mendoza vrieme sjaja i slave. Krvlju i izdajstvom u Meksiku i Perùu stečeni kupi zlata, sam Bog znade, kamo su se razvrgli, velika su imanja došla u tudje ruke, a posljednji je potomak starodavnoga koljena grandâ i grofova posjedovao samo spomenuto selo Mirabellu, i to jako zaduženo, i trećinu mjestnoga samostana Jakobita.

Nu Don Juan — to je bilo ime posljednjega Mendoza di Mirabella — nije uza sve siromaštvo mogao zaboraviti davne slave i sjajnosti svoje obitelji: htjelo mu se je življeti poput svih njegovih predja, sjajno i gospodski. Kano komornik kralja Karla IV. nastani se u Madridu, pa kano što mu rod nije starinom bio za nikim drugim, tako ne dade on da ga itko drugi sjajem nadvisi. Po primjeru druge velikoga imena mladeži činjaše on tadanjim ljepoticam kneginji Eskoissi i Ossuni bučne serenade, ustrojavaše za vladara i za ljubimca mu grofa Lermu skupe love, raztrašaše silu novca na kavalirske gostbe, pse, konje i odjeće.

Tako je hidalgov imetak, koji je prije iznašao pol milijuna reala, padao svake godine najmanje za sto tisuća. Pod kraj četvrtoj godini uvidi Don Juan, da plemić, ma kako slavna imena bio, ne može sa slabimi dohodci življeti na velikašku, da ples ili lov neće stalna sjaja podieliti palomu rodu; a napokon, ako bude onako živio, kano što je počeo, da će skoro postati bogcem i prosjakom bez reala u žepu, samo na teret svietu, rodu i sebi.

Zato udari drugim putem. Oslanjajuć se na visoka poznanstva, na saveze rodbinske i prijateljske s najznamenitijimi ljudi u zemlji dade se na trgovačke špekulacije, na poduzeća razne vrsti: trgovao je, čim je mogao, novcem, vinom, maslinami, dobri, saviešću; pa su mu ove špekulacije tako dobro za rukom pošle, da je na koncu prve godine ostao bez prijatelja, zaštitnika, imetka, pače što je više, pod progonom redarstva i svjetskoga i duhovnoga.

Progonilo ga je pako svjetovno redarstvo, što je u preveć uzkom savezu stajao s palim ministarstvom Lermovim, i što je dugovao svotu kano za Španjolca ogromnu, od nekoliko hiljada piastara; a duhovno ga je redarstvo progonilo kano pogibeljna rovara, privrženika pogubnih francezkih načela i štovatelja tadanjih filozofa Voltaira i Rousseau-a.

Nu posljednja barem osvada, kojom su biedili biednoga hidalga, nije imala nikakva temelja. — Kano pravi Španjolac, a osobito Španjolac osamnaestoga vieka malo je on mislio, a još manje čitao: rečene je filozofe poznavao jedva po imenu a da jih je i poznavao sbilja, bio bi jih se krstio kano sotone vrebajuće na dušu grešnika. Sva mu krivnja bijaše, da ga je trgovačko zvanje sililo obćiti s ljudi raznih stališa i načela, a što više, da jim se je porad vlastite koristi prilagodjivati morao: možda mu se je otela koja nesmotrena rieč, koje opačno mnienje, pak je to saznala inkvizicija, upisala u grieh, ter kano grieh hotjela kazniti.

Nevoljnomu Don Juanu ne preostade drugo, van ili poći u Ameriku, u taj Eldorado svih pustolova i propalica, pa se oženiti; ili pako, da izbjegne ono dvostruko progonstvo, postati fratrom.

Razmotriv ova tri načina obrane i izmiriv se sa svojimi željami, dušom i srdcem zaputi se u Ameriku, ostavi tajno Madrid i dodje u Kadix.

Ali udes kano da hoće, da se igra s nevoljnikom: propali gospodičić nenadje u luci nikakva broda, koji bi odjedrio na drugu polukruglu zemaljsku; pak se eto iznenada oko u oko, lice u lice sastade s najljućim od svojih vjerovnika, s barcelonskim trgovcem, sa sennorom Vincencijem di Martovel.

Taj Vincencij di Martovel bijaše, sam Bog zna, tko rodom: židov li, Maurac li, ili Španjolac, toga nije nitko znao, nitko

Digitized by Google

pogoditi mogao, jer je na sebi nosio znakove od sva ta tri plemena: lukav i okretan kano židov, skup kano Maurac i pravi pravcati Španjolac odvagom za najpogibeljnije špekulacije trgovačke. Tim sastavi ogroman imetak, ogroman kano za Španjolsku, u kojoj, kad tko ima sto ili dvie sta tisuća piastara, drže ga za neizmjerno bogata, za pravoga Kreza.

Taj je imetak uživao Don Vincencij mirno i umjereno, ne tako kako drugi špekulanti i trgovci španjolski, koji se sakupivši kakvu takvu svoticu, koja jih osigurava za starost, rado daju na sladki far niente i često na sjajnost, koja jih brzo upropašćuje. On je taj imetak neprestano povećavao, premda su mu dobom sile oslabile, a kose od briga dugoga života posiedile; radio je neprestano pa, čini se, s podvostručenom revnošću, osobito je pako lihvario, ter je tim nadkrilio sve svoje drugove i prošlih i tadanjih vremena. Ime mu bijaše poznano posvuda, osobito medju plemenitom ali ubogom mladeži; za nju bijaše on pravi pravcati bič: otimao bi jim i posljednje ostanke imetka, gnjeo jih i u tamnice bacao; milosrdja nije osim možda po imenu poznavao okrutnik: do srdca od kamena niesu mogle prodrieti ni prošnje, ni tužbe, ni suze.

Čim je nesretni Don Juan pao u ruke prokletomu židu, kano što ga je ovaj u ljutosti običavao zvati, bijaše siguran, da će putovati ne daleko u Meksik, nego bliže i teže u tamnicu Ospedala madridskoga: proklinjaj svoju sudbinu, proklinjaj trgovačke špekulacije i sjajni život, kad ga divna u svojih odredbah providnost, ako ne baš u sreći, a ono barem iz škripca izbavi.

— Dugujete mi, gospodine, šest hiljada piastara — reče dužniku lihvar, sastav ga, kano što sam rekao, u jednoj tiesnoj ulici u Kadixu.

— Dugujem gospodine, znam za to, znam i preveć dobro.

— Hoćete li dakle platiti? rok je jur prije mjesec dana minuo.

— Veoma rado, čim se povratim iz Meksika.

— Iz Meksika? Dakle onamo putujete?

— Neću da tajim, putujem; što da ovdje radim bez novaca i vjeresije.

— A ondje što ćete raditi?

— Hm, čudna li pitanja: to, što i drugi. Ne znate li, da je ono zemlja bogatstva i zlata, prignut se samo treba, da si natrpaš žepove.

Trgovac se nasmjehnu na rieči mladića, smiešne mu se pričiniše, al ipak reče:

— Moj gospodine, istina, da je Amerika zemlja zlata, da ono u njoj raste, ali ne raste za kojekoga žalibože! Da onamo idete kano general, ili namjestnik ili podkralj, drugo bi bilo; ali bez groša u žepu, bez vjeresije i znanaca laglje ćete od glada umrieti u bogatom Meksiku, nego li u našem siromašnom Madridu.

— Nadam se ipak.

— Nada i obsjena skupa idu, kaže stara andaluzijska poslovica: što se mene tiče, niesam nakanio čekati vašega budućega bogatstva: dugujete mi šest hiljada piastara: četiri u ime glavnice a dvie u ime kamata, platiti valja, ili...

— Što ili?

— Ili u tamnicu danas jošte.

— Kad nije drugačije, evo me gotova.

— Gotova! — trgovac viknu i čudeć se izmjeri mladića: valjda je mislio, da mu se ruga; ali u oku je hidalgovu bilo toliko ozbiljnosti, toliko očevidne hladnokrvnosti prama svojoj, kako mu drago, krutoj sudbini, da se je ovo srdce od kamena i nehotice uzpreglo u ljutosti, koja mu je bila gotova provaliti i reče:

— Kako to, zar Don Juan di Mendoza y Mirabella, rodjak Lermâ, Ossunâ i Escoissâ, potomak, Bog zna, koliko ministara, podkralja i kardinala, prvi nedavno gizdelin madridski, nedrhće pri samom spomenu tamnice, dopušta da ga u nju zatvore kako novičicu*, kakva židova ili propaloga Malteza!

— Don Juan di Mirabella y Mendoza, moj gospodine, odgovori s malo žalostnim, malo porugljivim posmjehom mladić — nije od staroga svoga bogatstva i prostranih dobara svojih predja sačuvao drugo, nego tašti naslov, slavno ime i nekoliko zaprašenih pergamena: tamnica ga ne plaši, jer se je jur od davna s njom sprijateljio: barem neće u njoj od glada umrieti.

— Ali vaša obitelj, gospodine, ta vi ste rodjak Lermâ, Silvâ, Attalajâ, Ossunâ! Neće li vam ovi priteći u pomoć?

— Lermi i Silve, gospodine moj dragi, kano što znate, sami ne imaju mnogo; pak sve da su i bogati, kano što su visoka roda, zar bi i htjeli pomoći? Siromah brat dalek rodjak — kaže stara poslovica.

— Hm, ali drugo što: visoka služba, bogata žena.

— Služba? Ta valjda neću s mjesta postati namjestnikom pokrajinskim ili podkraljem Perua ili Kube; a žena? ta vi bolje poznajete nego li tko drugi stanje naše Španjolske: biede na nevolju nebih hotio metati.

— Trgovac prevuče po dva po tri puta suhu malu ruku preko širokoga i košćastoga čela, kano da hoće, da u njem uredi neku misao, koja se je jedva porodila, pa utopiv s lahkim posmjehom suro svoje oko u crne oči mladića, progovori:

* Novičicom zovu u Španjolskoj potomke davnih Mauraca, koji su prešli na kršćansku vjeru za Izabelle i Ferdinanda.

Digitized by Google

— A kad bih vam ja hotio biti posrednikom, moj Done, kad bih vam našao ženu, kakovu upravo trebate?

— Bio bih vam veoma zahvalan.

— Ženu, koja bi izplatila vaše duge.

— Sami biste tim dobili, bar ne biste izgubili šest hiljada piastara, koje imate kod mene.

— Trgovac si protre ruke od veselja, mlada mu misao očevidno dozreli u plješivoj glavi — nastavi:

— Ženu, gospodine moj. liepu, mladu i dobru, razumiete li? sa sto hiljada piastara u gotovu, a toliko u nadi.

— Svotu u nadi podielit ću s vami, a gotovinu...

— Što ćete učiniti s gotovinom? — Zapita nešto nemirno, nešto sumnjivo lihvar.

— Izplatit ću dugove, uredit otčevinu, umnožit ju kojim bližnjim dobrom, otrest ću prah sa slika i rodoslovnih stabala, pa ću življeti mirno i sretno, naučiv se pameti iz izkustva. Madrida, špekulacije, vas i braće vaše lihvara čuvat ću se kano žute groznice: tko zna, možda ću moći i platiti za grofovsku povelju i pobrinut se za naslov granda prvoga reda, i to, ako ne za sebe, a ono za ženu i djecu.

— I sbilja hoćete sve to učiniti?

— Tako mi svetoga Jakoba kompostelskoga i moga križa kalatravskoga.

— Dobro dakle; danas jošte upoznat ću vas s onom djevojkom.

— Danas jošte! što prije to bolje; dobro, ali kako se zove?

— Večeras ćete znati.

— Je li grandkinja ili kneginja?

— Nije.

— Grofica barem?

— Nije.

— Kći koga u Americi obogatjeloga hidalga?

— Ni to nije.

— Što je dakle, doista, meni se vrti u glavi: bez roda, diete bez otca, možda i svete inkvizicije...

— Boga vam, šutite — šaptnu trgovac plašljivo, gledajući na okolo, da li tko nesluša, srećom ne bijaše nikoga — Želite li se spoznati s toledskom tamnicom?

— O doista ne, vjere mi; ali tko je kriv svemu tomu, tako na muke metati moju znaličnost.

— Ta kazao sam vam, da vam je neću umiriti do večeras, sad idite kući, obucite se.

— Sva je moja odjeća na meni, u žepu jedva tri sta piastara, reskirat ne mogu. Kupit ću svileni kaftan....

— Zato evo vam drugih tri sta, uredite se, kano što dolikuje čovjeku vašega roda i znamenitosti; jer premda je djevojka, o kojoj sam vam govorio, uza sav svoj ogromni ime tak privikla umjerenosti, ipak je ženska, kano sve druge: radje će pokloniti srdce elegantnomu mladiću, kakov ste još nedavno bili u Madridu, nego li poderanomu putniku u Ameriku, kakov ste danas. Žurite se i budite zdravo!

Htjede odići, uzdrži ga hidalg.

— Ali molim: uzajmljujete mi novaca, odjevate me, spoznivate me s baštinicom toliko hiljada piastara, a ne naznačujete mi ni vremena ni mjesta, gdje da bih se s njom ili barem s vami sastao: takova se raztrešenost, priznajte, ne pristoji točnomu i razboritomu trgovcu, kakov jeste, moj mili gospodine Vincenciju.

Lihvar se nešto zarumeni, dosjet ga malko ubode, al ipak odgovori smiešeć se:

— Ah, da, pravo kažete, prva je to zaborava u mojem životu: uzrok je nagla, nenadana osnova, niesam ni pomislio o njoj jutros, kano li kad sam vidio vas...

— Meni se čini, da je tomu drugi uzrok: najprije dobitak od šest hiljada piastara; jer biti siguran, da ćeš jih primiti, znači dobiti jih; zatim nekoliko hiljada reala, kad se oživotvori osnova.

— Može biti, može biti, moj Done! ali da svršimo: stanujem na Corsu, u svojoj kući, lahko ćete ju naći, čekam vas večeras u sedam sati.

— Neću faliti.

Razidjoše se: trgovac nešto zamišljen, ali dobre volje, još bolje Don Juan.

Ali kad se je na večer žurio, da se spozna s osobom, o kojoj je visjela sva budućnost njegova, sav udes i sreća; nemalo si razbijaše glavu, tko da je ona: šutljivost je lihvarova dražila njegovu znaličnost, namitala mu razne misli, jednu od druge čudnovatiju; napokon mu se pričini, da je u trag ušao, te reče:

— Da, da, ne ima dvojbe. Baštinica od dvie sta hiljada piastara to je u našoj Španjolskoj što repatica zviezda na nebu: svatko za nju znade, svatko o njoj govori; ali ovdje je sasma drugčije! Tko je ona? Čemu ju meni na vrat vješaju, pa još sennor Martovel, lihvar, bankir inkvizicije i dvora. Oh! bez dvojbe, nevaram se: ili je sestrična koga od naših bogatih monsignora, ili pako... Don Carlos... Prokleti dugovi, prokleta potreba, da toga ne ima, ne bih ni pomislio, što sada znati želim.

Tako misleć stade pred kućom trgovčevom i snažno pokuca na vrata. Sluga, star kano sviet, a mršav kano utjelovljena skupost, otvori.

— Ja sam hidalg Don Juan di Mendoza y Mirabella.

Vratar se duboko pokloni, pa šuteć sprovede došljaka u lihvarovu sobu.

— Ej, ej! — reče on ogledajuć Španjolca i pozornim rek bi okom razmatrajuć svaki

Digitized by Google

dio njegova odiela, počam od bruselskoga čipkastoga ovratnika i bogate kopče na klobuku pa sve do čižama sa srebrnimi ostrugami i do svilenoga plašćića: — nieste uzalud potrošili mojih novaca, odieli ste se, kako se pristoji pravomu plemiću i elegantnu mladiću pradskomu i eskurialskomu: veoma dobro, i ja sam jur gotov.

— Gotovi? Tako mi svetoga Jakoba! kliknu Don Juan, ogledavajuć mastni oplovnik (šlafrok), zamazanu spavaću kapicu i poderane papuče lihvarove. — Zar je to vaša etiketna odora? Ha, ha, ha! — nasmija se na glas i od srdca.

— Jest, ovo je moja etiketna odora — odgovori uštipno Vincencij — čedna i siromašna, kako vidite, ali za vlastite novce kupljena.

— Hidalg se zagrize nešto za ustnice, zlorado udari po srebrnom balčaku od špade i ponosito primieti:

— Prodjite se, gospodine, svojih dosjetaka; ako sam i pao nizko, niesam ipak tako, ter bih dopustio, da mi se ruga kojetko, komu se prohtije, a osobito čovjek neznana roda i lihvar: moja je odjeća, istina, za vaše novce kupljena, al ih niesam prosio i vratit ću, čim mi okolnosti dopuste.

— Oho! Don je jur ponosit sbog zlata buduće svoje žene: oprostite, molim, za nesmotrene rieči, za uvredu nanesenu visokomu rodu vašemu: ali ne gubimo vremena, idimo.

Hidalg nije znao, što da sudi, jer trgovac ne promieniv odjeće, ustade sa stolice, odsloni sag sa stiene, i dodirnuv se pera odtvori mala vratašca, vodeća na uzak i taman hodnik.

— Molim za mnom — reče u kratko.

Don Juan, metnuv ruku na balčak od špade, da bude spreman u svakoj potrebi, otežuć malko podje napried.

Hodnikom dodjoše skoro do prilično prostrane sobe: u njoj mrak, jer su prozori bili okrenuti na dvorište okruženo od dva reda visokih i gustim lišćem zaraslih kostanja; al pozorno oko mladića s čudom opazi obilje i sjaj te sobe: bogate zastore, skupe persijske sage prostrte podom, posude od srebra i zlata gusto razložene po stolcih i stolčićih, napokon umotvore Murilla, Rafaela i Van Dycka, kojimi su stiene bile pokrivene.

Sjajnosti se ovoj mogaše samo jedno prigovoriti i to preobilje i kramarski, tako rekući, namještaj dragocjenih priedmeta. Toga ne opazi Don Juan: Španjolac, a osobito Španjolac osamnaestoga vieka vidio je krasotu u bogatstvu, a ne u ukusu.

— Nije li istina, da je to kneževski stan, — reče stojeć nasred sobe lihvar i točeć sa zadovoljnim posmjehom svoj pogled naokolo.

— Dà, dà, niti u palači di Medina Sidonia ne ima toliko sjaja — odvrati mladić sbilja se čudeć.

— Ali je za to i mnogo novaca ovdje utonulo, mnogo se znoja prolilo, i noći ne izspalo. Gledjite lievo: onaj zlatni pehar, šest karata, zlato čisto peruvijsko, a što istom djelo, antik, nije li istina?

— Dà, dà, ne ima prigovora, ciena ogromna, umieća, djelo.

— A ona šalica pokraj njega, od srebra, ali kako debelo pozlaćena. Primite u ruku, pogleđnite bliže, šestnaest rubina tvori vienac, šest safira na podlozi. A ona ruža: gledite, tri diamanta! pravi diamanti, nije li tako, riedki su danas, brazilski.

— I to liepe boje — zamrmlja Don Juan — ogledajuć pozorno ružu — košta najmanje sto tisuća reala.

— Dva puta toliko, moj brate, dva puta kao groš, dadoh precieniti u Lisabonu; a pogodite, koliko mene sa šalicom stoji, ne biste vjerovali: hiljadu piastara, ništa više, hiljadu piastara, i to čista zlata! Oh, bio je to pazar! Bože daj drugi slični: drugi ću vam put sve pripovjediti, smijete li se rado, smijat ćemo se skupa. Pomislite, Don Ramon Garcias, poznajete li ga, grand prvoga reda, vitez zlatnoga runa, svetoga duha, kalatravski, alkantarski, knez fuergski, knez bajadoski, exmienski, igrao je jednom karte, metnuo, a to je uspomena za rod, uspomena poslije onoga slavnoga kardinala ministra, sina njegova pradjeda — pomislite, metnuo je, i zaigrao, i još se je dugo morao odkupljivati!

— A zar je ta šalica, pehar, te slike, srebro, sagovi, zar je to sve vaše?

— Moje, moje, da čije, moj brate! Tko bi u svoj Španjolskoj mogao imati što slična. Moje, moje, dragi Done, u tom je moje djelo, znoj od djela, krv, sramota, griz saviesti, razkoš, raj, nebo, sve je u tom moje.

A ja sam mislio, da ovdje stanuje ona, o kojoj ste kazivali; ta evo i krosne i šala ženskoga, i rubca od batista s bruselskimi čipkami — na stolici.

Sennor Vincencij nasmjehnu se lahko, lahko si mršavom rukom pogladi bradu, pogleda mladića oštro, i reče:

— Dà, zašto da vam tajim? Ovdje ona stanuje, ona je ovdje gospodarica, sve je njezino, ali ne namah, ne danas, malo mora počekati, nekoliko godina barem; ali vam opet kažem, da je sve, što je ovdje, što vidi e, čemu se čudite, sve je njezino: Oh, ona je bogata, bogata! Sretan, tko joj bude mužem, sretan ćete biti, moj Done.

Uzdahnu duboko i doda:

— Ovoliko zlata, ovoliko blaga! miraz kneževski, pa sve ovo baciti, drugomu komu dati, ah to strašno boli; ali ajdemo dalje.

Priedjoše u drugu sobu.

Digitized by Google

I ova je soba bila nabacana dragocjenim pokućtvom, kano i prva, samo sa više ukusa, a osobito se u njoj opažala briga i njega ženske, i to ženske mlade i liepe — brzo ju pregleda pozorno hidalgovo oko.

Kod krosne pri oknu sjedjaše... ona —

Bijaše to djevojka od osamnaest godina najviše, odjevena u crnu odoru od aksamita, u vranih kosah igla blišteća, bar sa sto dragih kamika, isto tako bogata ogrlica okružavaše vrat bio poput sniega, na prstih od male i liepe ručice množina prstenova: više je njih vještak hidalg procienio ogromnom cienom od desetak tisuća reala. Ali što nakit? Osoba je samo mnogo više zanimala sretnika, toli zanimala, da je šaptao:

— Vjere mi, liepa! Kakova svježost, mladost, stas, noga, čelo, kosa, sve u skladu doista; sve da mu je kći, oženit ću ju. Neka mi liepo oproste moje prababe, ali krasota će utrti ljagu roda.

Trgovac upoznade oboje medju sobom, veleć:

— Don Juan di Mendoza y Mirabella, vitez kalatravski — Donna Ineza.

Imenujuć donnu nedoda prezimena; malo za to haje hidalg.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ženska u europskoj, napose u slovinskoj književnosti.

Po českom od M. Krajnika preradio Al. T.

(Dalje.)

Prošavši tako literaturu žensku skoro svih naroda europskih, prije nego li predjemo na književan rad žena slavjanskih pogledjimo u obće literaturu naroda našega, naroda slavjanskoga. Literatura ova bijaše u svoje doba sjajna — izim u Ruskoj, kojoj je medjutim u naknadu bilo narodno pjesničtvo — i stajaše na takvoj visini kao malo koja ina literatura, osobito hrvatska, ponoseć se već u 15. 16. i 17. vieku Marulićem, Lucićem, Držićem, Š. Minčetićem, zatim Gundulićem, Palmotićem, Gjordjićem itd.; literatura poljska, gdje bijahu tri Rohanovca, Nikola Rej; literatura česka, gdje se je medjutim usljed humanizma iz Italije prenešeno, njegovalo pjesničtvo latinsko, koga glavnimi zastupnici bijahu Bohuslav Lobkovic, Gregor Hruby, David Crinitus itd. — literatura ta, kao i druge slavjanske, prije krasna, kašnje usljed nastavših težkih i pogubnih političkih okolnosti potamni i izčeznu. Stopram kad se je narodnost slavjanska i narodna sviest iz sna trgla, uzkrisi se i slavjanska literatura, čemu bar kod nas Hrvata i Srba, pa i kod Čeha nije davno. Za kratko vrieme uzdignu se ona na visinu svjetskoga glasa imenito slavnimi pjesnici Mickievićem i Puškinom, dočim mi Jugoslavjani i Česi, gdje je boj za narodnost i političku slobodu svimi narodnimi silami razpolagao, a i danas još razpolaže, nemamo iz domaćega svoga kruga nijednoga pjesnika europejskoga imena. Istina, stanje literature poljske prije Mickievića bijaše posve drugčije, nego li kod nas Jugoslavena i Čeha početkom ovoga stoljeća, a tako isto imaše i Puškin slavne predšastnike u pjesničtvu, koji su se uplivom kulture zapadne navlastito francuzke, englezke i njemačke do visoka stepena naobraženosti popeli, te su s toga i na polju domaće književnosti uspješno djelovati mogli. Oba ova naroda neimavši se bojati za narodnost svoju mogoše do veće izobraženosti doći, a boj politički u Poljaka i sociajalni u Rusa još im je duševne sile podvostručio i ojačio, postavši izvorom oduševljenja, odzivajuća se iz cieloga poljskoga pjesničtva a silno potrebna pjesničtvu narodno-umjetnomu, komu su početnici Mickiević i Puškin. S toga im jest tolika znamenitost, toliki upliv. — Da u tom književnom nastojanju neostaše ni žene skrštenih ruku, posve je naravno. — To se najbolje vidi u Poljaka, koji, što se umjetničkoga pjesničtva tiče, stoje slavenstvu na čelu, ali zato u narodnom daleko zaostaju za ostalom braćom svojom.

Već u 17. stoljeću nalazimo u Poljskoj Sofiju Olešnicku iz Piskove Skale, koja je spjevala „Novu pjesmu“, od koje se je medjutim samo neznatan odlomak sačuvao.

U 18. stoljeću pojavila se kao spisateljica kazališta — ne dramatična, jer nije imala ni pojma o tom, što mi sada tim imenom nazivamo — kneginja Franciška Voršila Radzivilova, u koje kući nalazimo prve tragove poljskoga kazališta; pisala je što i kako joj je upravo na pamet došlo. Da joj s toga djela nevriede mnogo lasno je pojmiti, a osobito ako u obzir uzmeno, da u njenih komadih često do sto osoba dolazi, a svaki komad da ima po sedam čina. Osamnaesto stoljeće, koje je za nas Slavjane što se književnosti tiče malo važno, nepokazuje ni u Poljaka ni jedne više spisateljice.

Kad je Mickievićem i njegovom školom nov život i nov pravac nastao, tada su se i žene na novo pomolile u literaturi, osobito kao spasiteljice romana i novela, koja je struka od njih u obće njegovana bila. Primjerom i uzorom bijaše im ponajviše Valter Scott. I tu imamo opet jednu Radzivilovu naime Anu Radzivilovu Mostovsku i Mariju

Digitized by Google

kneginju Czartorijsku, obie srednjega talenta. Mnogo darovitija bijaše Elizabeta Krasinski-Jaraczerska, koja nam vjerno predočuje društvene poljske odnošaje, poznavajuć temeljito značaje i slikujuć život upravo tako, kakov u istinu i jest. — Zanimiva je Eleonora Ziemiecka tim, što je uredjivala časopis „Pielgrzym“ (hodočastnik), smiera nabožno-filozofičkoga, koji je god. 1841 u Varšavi izilazio. Izdala je takodjer „Myśli o wychowaniu kobiet“ (Misli ob odgoju žena).

God. 1844 izdala je Narcisa Żmichowska pod imenom Gabriele „Wolne chwile Gabriely“ (slobodni časi Gabriele.), liepe pjesme, u kojih se znatan talenat očituje. — Gospodja Marija Ilnicka odlikuje se u svojih spisih dubokim čustvom kao i dražešću sloga i slika; prevela je ujedno i Valtera Scotta i pjesme Ossianove. — Veoma mnogo pisala je gospodja Severina Żochowsky Pruszakova; nu najljepša joj je pjesma: „Dwie gwiazdy“ (Dvie zviezde).

Gospodja Klementina Tanski Hoffmanova proslavila se ponajviše svojimi izvornimi pripovjedkami „Dziennik Krasiwiskiej.“ historička pripovjedka, spadajuća medju najljepše umotvore te struke, pa „Jan Kochanowski“. takodjer historička pripovjedka iz života staropoljskih plemića. Nju je mnogo oponašala Paulina Krakowa, koja je od god. 1838-1843 izdavala almanak „Pierwiosnki“ (jaglac) i uredjivala mladeži posvećen časopis „Zorza“ (zora).

Veoma slavljena bijaše plodna improvizatorka Deotyma iz Varšave, pravim svojim imenom Jadwiga Luszczewska, o kojoj se medjutim kritika neslaže. Bartoszevicz u svojoj povjesti naziva njenu poeziju hladnom, nepristupnom, mnogo staroga didaktizma sadržavajućom, dočim Wojcicki u svojoj književnoj povjesti navadja izreku Kremerovu, da je Deotyma jedan od najznamenitijih talenata poljskih, i veoma ju hvali. Daljna imena poljskih spasiteljica jesu: Ana Krajewski Nakwaska, koja je, buduć francuzki odgojena, u tom duhu i pisala, kao novele: Aniela neb ślubna obrączka (Angjela ili, zaručni prsten), što je prevedeno na francuzki i njemački jezik, „Odwiedziny (posjeti) Babuni,“ „Czarna mara“ (utvora) i. t. d. Umrla god. 1839.

Paulina Lanczow Wilkonska, supruga spisatelja Wilkonskoga, pojavila se skupa š njim na književnom polju. Izdala je god. 1842. „Wieś i miasto„ (selo i grad) i množtvo drugih novela, odlikujućih se uzvišenim moralom i plemenitom umisli; Sztyrmer Eleonora spisala je „Powieśći, nieboszczyka Pantofla,“ kojim djelom probudila sveobću pozornost. Lucija kneginja Giedrowćow Dantenstrauchova izdala je putopis, u kojem opisuje Francuzku za vrieme Ljudevita Filipa, i Italiju.

Ema Felinska izdala je zanimiv spis „Wspomienia z podrozy (s putovanja) do Syberyi. pobytu (boravljenja) u Berezowie i Sarotowie god. 1853.“ K ovim spisateljicam pridružuju se još: Karolina Potocki Nakwaska, spisala „Dwor wiejski“ (seoski), Josipa Prusiecka, Aleksandra Chomentowski Borkowska i Josipa Smigielska. Znatan talenat pokazuje na Litvi Gabriela Ginter kneginja Puzinin.

U Ruskoj pojavile su se ženske stopram u najnovije doba na književnom polju.

Grofica Rostopčinova poznata je sa svojih liričkih pjesama i pripoviedaka u srokovih, pisama u melankoličkom tonu maloruskih dumka. Gospodja Pavlova pjevala je liričke pjesme.

I ovdje su se žene najviše odlikovale u romanu i noveli. Eugenija Turova napisala je roman „Katakombe iz dobe prvih kršćana“. El. Veltmanova spisala je „Sgode Gustava Irikovića, mladoženje Ksenije Godunove“ — osoba zanimivih u poviesti ruskoj. — Roman ovaj svjedoči nam koli duboko poznaje mu spisateljica narodan život kao i poviest pri svršetku srednjega vieka.

Nu na najviši stupanj slave uzpela se grofica de Salies rodj. Chvoščinska, poznata pod imenom Vsevolov Krestovskij, koja je izdala god. 1866 roman „Petrogradske ljenčine,“ knjigu o sitih i gladnih, godine pako 1867 „Podzemni hod“ i Peterburgskija trušioby“ (gniezdo, ležaj). Djela ova veoma su obljubljena.

U Maloruskoj nalazimo izvrstnu spisateljicu Markovićevu (pseudonym: Marko Vovčok), odlikujuću se u noveli i narodnoj pripovjedki. Njeke njene pripovjedke priobćene su i u „Viencu“.

Napokon imahu još Rusi ženijalnu Helenu Andrejeovnu Halnovu rodj. Fadjejev rod. 1815-1842, koja je pisala izvrstne novele.

Prodjimo u Česku. Ženska literatura u Českoj nemože se uzporediti s onom u Poljskoj, premda i ona posjeduje velik broj spisateljica nu kojih je dobar dio samo slabe plodove proizvadjao. Stopram kašnje, osobito za posliednjih deset godina liepo je ženska literatura u Českoj napredovala.

Jedna od najstarijih českih spisateljica jest Josipa Pedalova, poznata više pod imenom: Marija Antonija. Rodila se god. 1780 na Višegradu. Odgojila ju sestrična njena Ana, koludrica sv. Klare, koja, poslie kako je Josip III dokinuo samostane, življaše u kući Josipina otca, te svojim pripoviedanjem i slikanjem samostanskoga života probudi u njoj želju za samostanom.

Već za rana prionu uz svoj materinski jezik, te je polazeć još učionu višegradsku

Digitized by Google

često češki krasnoslovila. Dne 21, studena 1803. stupi u red Elizabetinka i položiv god. 1805. redovni zavjet primi ime Marije Antonije. Pod imenom „Dobrovlastka“ pisala je u „Čehoslav“ i „Poutnik Slovansky“ (god. 1826), kašnje izdala je tri nježne pripoviedke za mladež: „Serafka“, Myrtovy věneček“ i keř (grm) rozmarinovy“, koje su u Českoj vrlo dobro poznate, osobito posljednja. Zatim je napisala život sv. Elizabete, molitvenu knjigu „Chlebové posvátni“ itd. Veoma su zanimivi njeni dopisi, jer je Pedalova rado obćila s mladimi rodoljubi, kojih nastojanjem počela se u ono doba buditi narodna literatura te je ne samo primila njihove posjete, nego je i s mnogimi od njih dopisivala. Dopisi ovi ponajviše sa Čelakovskim i Kamaritom bili bi mogli u mnogom obziru razjasniti stanje tadašnje književnosti, pa zato se je i spremao Čelakovski da ih tiskom izda; nu censura nedopusti toga, medjutim se je sbirka izgubila te još danas nije nadjena. Umre god. 1831.

God. 1839. pojavila se Ana Tukačeva u „Českoj Pčeli“ (Včela) svojimi pjesmami „Potůček“ i „U hrobu mé mátky“, u kojih se očituje nježna ćut. Kašnje medjutim gubi joj se sve to većma trag po časopisih. Umre god. 1864. Još pred Tukačevom nalazimo u „Prvotinkah pěkného uměni“ sestre Ljudmilu i Vlastu Henkovu od god. 1813.—1817. Najmnogobrojnije zastupane su žene pjesmami u „Květih“ godine 1844. i 1846.

Marija Čacka, koja se je u „Pčeli“ a g. 1844. i u „Květih“ pod imenom Bohunka Svobodova pjesmicom „Bila růže“ pojavila, bijaše kći prof. Fr. Svobode rodj. 1812. u Pragu. Postavši suprugom dra. Bojislava Pichla, podupiraše ga revno u njegovu domoljubnu djelovanju. U društvu s drugimi utemelji u Pragu prvu česku djevojačku školu, te je i sama jedno vrieme u njoj djelovala. Izdala je, osim pjesama po časopisih, posebice svoje „Písně“, koje su vrlo nježne i čustvene. U „Seoskih pjesmah“ sretno je pogodila duh narodne pjesme.

Josipa Zelinkova izdala je spis „Na hoře Kunětické“, rodj. 1845. i spjevala mnogo pjesama razsutih po tadanjih časopisih. — Zdenka Šantlova pisala je god. 1846. u časopis „Pčelu“, u kojem se je još prije nje god. naime 1840. i 1843. pojavila i Antonija Šemerova. Hedvika Volfova iz Moravske pisala je pripovjedki, a Marija Olivova sačinila novelu: „Ptáčnikova dceruška“ (Ptičareva kćerka). Za ovimi nalazimo još radine na književnom polju: Zdenku Njemečkovu, Anu Sazavsku i Vlastimilu Ružičkovu. Ova posliednja rodila se god. 1829. u Plznu, priobćila različite pjesme u „Květih“, „Pčeli“, a god. 1859. izdala u Pragu svezak pjesama, zaisto cvjetića nabožna i domorodna smjera.

Većim književnim radom odlikuje se Dobromila Retigova, a izvrstnim Božena Njemcova, Sofija Podlipska i sada osobito Karolina Svjetla. Krasne „Nezabudke“ (potočnice) Honorate Višniovski Zapove nadjoše vrela odziva u gospodja i djevojaka českih.

Dobromila Retigova rodila se god. 1785. u Všeradicah, berunskom kotaru, gdje joj je bio otac vlastelinskim providnikom. Po njegovoj smrti odseli se s materom u Prag, a kašnje u Plzno. Udavši se za českoga spisatelja Retiga, zavoli tako českoj književnosti, da je i sama počela pisati. God. 1820. spisala je prvo svoje izvorno djelo „Arnošt i Bělinka“, zatim više pripovjedaka u „Mařenčině košičku“. S početka nehtjede izdati toga svoga rada, nu spoznavši se s Klicperom, Zieglerom i Pospišilom u Kraljevu Gradcu, nagovoriše ju ovi, da svoje sastavke objelodani, što je i učinila. Sve njeno nastojanje smjeralo je jedino na to, da u mladih djevojkah ljubav k českomu jeziku probudi. Već godine 1820. izdala je do stotinu vlastitom rukom pisanih poziva na djevojke Uštjecke, da čitaju češki, te je u tom smjeru i dalje djelovala, izdavši „Věneček pro dcery české“ i preloživši „Příběhy (dogadjaji) pro dcery české“. Izdala je dalje „Chudobičky“, „Narcisky“, „Kvítí majove, „Jaroslav i Terinka“, neračunajuć amo mnoge pjesme, koje je priobćila u „Č. Č. M.“, „Květih“, „Pčeli“ i „Věncu“, „Poutniku Slovanskom“ i u „Dobroslavu“. Njeke njene pjesme kao „Jablička“ postadoše svojinom naroda. Kušala je svoju snagu i na dramatičkom polju n. p. „Bila růže“, „Koš“. Českim gospodaricam osobito je poznata sojimi djeli: „Kafa i sve što je sladko“, „Mlada gospodarica“, Sladka kuhinja“. Izdala je takodjer i molitvenu knjigu —bješe dakle veoma mnogostruka.

Božena Němcova, vrla nemilom kobi progonjena žena, kojoj proteče život u nuždi i nevolji, bješe prva, koja se je iz sgoljnoga dilentantizma uzdigla do visine umjetničke, bila je prva i dosad jedina Českinja koja je crpiv jezik iz duše naroda t. j. iz narodnih pjesama i priča umjela pisati čistim slavenskim jezikom, prostim od užasnih germanizmah, čega se žalibože velik dio českih pisaca otresti nemože. Rodila se uBeču dne 4. veljače 1820. od otca Niemca, a majke Českinje. Došavši s roditelji u Česku, uze ju odgojivati baka njena, kojoj je svojom prekrasnom i nam u slabom hrvatskom prevodu poznatom „Babičkom“ osvjetlala lice. Udavši se za Josipa Njemca, upozna se za njemačkom literaturom, s Goethe-om, Schillerom i drugimi čim se probudi u njoj volja k pisanju. Nu buduć nije sve donle dobro češki znala, napisa prvu svoju pripovjedku njemački; kašnje ju je spalila. Stopram kad je sa svojim mužem došla u Polnu upozna se s českom literaturom pomoćju svećenika

Digitized by Google

Kunza; preselivši se u Prag, gdje se je upoznala s českimi spisatelji, poče njihovim nagovorom pisati češki. U „Květih“ priobćila je svoje pjesme „Moje vlasti“ „Zasnoubeni,“ „Znameni“ i. t. d. Upozorena na narodno pjesničtvo marljivo se je s njim bavila te došav u Domažlice crpila je iz toga čisto českoga kraja svoje najljepše pripovjedke. O njenom daljnem čemernom životu govori obširno „Naučny Slovnik;“ napomenuti nam je samo toliko, da je liečeć se u Slovačkoj u kupkah Sliačkih množtvo pjesama i bajka narodnih sakupila, koje je zatim tiskom izdala u Pragu. Prevela je takodjer i srbske i ruske pjesme, nu se rukopis izgubio. Umre u Pragu dne 21 siečnja 1862. Najbolja joj djela jesu: glasovita „Babička“ „Pohorska vesnice“ i „Narodni báchorky i pohádky (bajke) česke.“ Njemcova je bez sumnje do sele najbolja česka spisateljica.

Gospodja Sofija Podlipska poznata je sa svojih novela, tiskanih u „Lumiru,“ „Česke moravskoj pokladnici,“ „Rodinnoj kronici,“ „Květih,“ osobito pako sa svojih izvrstnih paedagogičkih spisa i članaka, u razno vrieme priobćenih. Osim toga prevela je romanan George Sandove „Consuelo“ i „La comtesse de Rudolfstadt.“

Njena sestra gospodja Karolina Svjetla može se punim pravom usporediti sa najboljimi romanopisci i novelistami českimi. Njene novele i romani, spadaju medju najobljubljenije beletrističke spise. Svatko u Českoj poznaje njezinu „Prvni Češku“, „Na úsvité,“ „Rozcesti“ itd. Njezin najnoviji „roman„Kříž u potoka“ koji je izišao u „Matici lidu“ jest narodan, a predmet crpljen iz duha i života puka českoga, te je stoga i smjer taj najsretniji, koji si je samo odabrati mogla. Idea romana, jakost i požrtvovanje plemenite ženske ljubavi, za čudo je vješto izvedena. Isto tako zanimiv joj je roman „Kanturčice“, priobćen u lanjskih „Květih“ u kojem velikom vjernošću i točnošću riše običaje gorskoga kraja Ještjedskoga.

U najnovije doba pojavile se osobito u časopisih Antonija Körschnerova, bivša urednica „Lade“, koja je pisala novele, prevadjala iz francezkoga romane i izdala šaljiv spis „Havličkovy boty“ (čižme), zatim Vlastimila Nadjejna u „Ladi“, Berta Mühlsteinova (pjesme i novele), Albina Dvořakova, koja pokazuje liep pjesnički talenat, Božena Studničkova (Vzdušné pohádky u „Květih“), Eliška Krasnohorska poznata sa svojih pjesama i napokon Eliška Peškova, koja je stranom napisala stranom prevela do sto kazališnih komada.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ivana Gundulića „Jeruzalem slobodjen“.

Priobćio dr. F. R.

Neumrli piesnik Ivo Frana Gundulića spominje u svojoj posveti „piesnih pokornieh“, koju je vlastelinu dubrovačkomu Maru Mara Bunića dne 1. listopada 1620. upravio, svoja „složenja“ izvedena prije one godine, na ime deset drama „mnoziem i bezbrojniem piesnima taštiem i izprazniem“ U ovoj istoj posveti piše na dalje: „Ove dakle (t. j. piesni pokorne) pod zaštitjenjem tvoga gospodstva kako od moga draga prijatelja i vlastelina plemenita, bogoljubna i razumna, šljem na svjetlos, dokli s nebeskom pomoći **Jeruzalem slobodjen,** spievanje čestitiem imenom prevedre krune kralja poljačkoga nareseno, svemu našemu narodu ukažem.“

Kano što nam dakle posliedne rieči sviedoče, Ivo Gundulić zanosio se god. 1620. mišlju iznesti na svietlo „spievanje: Jeruzalem slobodjen“, te posvetiti ga poljskomu kralju, kojim je tada bio Sigismund III. (1587—1632.) Neveli se do duše izrekom o tom „spievanju“, je da li imalo biti izvoran pjesmotvor ili prievod glasovitoga talijanskoga eposa od Torkvata Tassa. Ali Gundulić nije ni o drugih svojih prievodih izrekom kazao, da su prievodi;* a za njegovo doba bješe si Tassova „La Gerusalemme liberata“, koja je god. 1571. svjetlo ugledala, svietski glas u toliko stekla, da je dovoljno bilo, osobito naprama dubrovačkomu vlastelinu, samo njezino ime spomenuti, a da je svaki umah dosjetio se njezina slavnoga pjesnika.

Dojakošnji pisci o Ivanu Gunduliću i o hrvatskoj književnoj povjesti u obće drže za stalno, da je slavni pjesnik „Osmana“ preveo rečeni talijanski pjesmotvor, ali nitko ne umije ništa o njem pripoviedati, niti da je tko vidio taj prievod, niti da ga tko od Gundulićevih suvremenika spominje. Appendini, koji je svoje „Notizie istorico-critiche“, osobito književni diel, sastavio po starijih dubrovačkih piscih veli: „Galatea, Diana, Armida, il sacrifizio d' amore, Cerere, Cleopatra, Adone, File e Silvana, erano altrettanti drammi, che colla traduzione della Gerusalemme del Tasso e con altre produzioni di vario argomento perirono miseramente, allorchè il terremuoto

* Vidi A. Pavića: Historija dubrovačke drame. str. 103.

Digitized by Google

e l'incendio distrussero le librerie dei privati“ (II, 234). Poznato je, da su kašnje nadjeni odlomci od dramâ: Diane i Armide, kano i od Proserpine, za koje kano da Appendini nije znao.

Iz Appendinieva navoda vidi se, da je on o prievodu Tassova „Jeruzalema“ znao samo iz one Gundulićeve posvete od 1. listopada 1620; a po što nije ni on ni drugi od predšastnika vidio prievoda: to je u Dubrovniku zavladalo mnienje, da je Gundulićev prievod propao u vrieme goleme katastrofe, koja snadje Dubrovnik 1667. god. Ovo je mnienje unišlo u našu knjigu.

Uzima se dakle za istinito, da je Ivan Gundulić preveo Tassov epos: „Gerusalemme liberata“, prem se iz one posvete može izvaditi samo toliko, da je Gundulić 1620. g. bio nakanio izdati prievod; ali ondje se ne kaže, je da li je taj prievod dogotovio. Izvjestno je dakle samo to, da je Ivan Gundulić prevodio rečeni talijanski pjesmotvor; a ne izvjestno dokle je taj prievod dotjerao.

Ovu neizviestnost mogli bi riešiti rukopisi. Ali niti se je takav rukopis od prije našao niti ga je, kako rekosmo, tko od Dubrovčana napomenuo. Prije njekoliko godina bje se je glas raznio, da se je rukopis s prievodom od I. Gundulića našao u Parizu u knjižnici kneza Czartoriskoga. Ovaj se glas držao vjerovatnim, jer Gundulić veli u onoj posveti, da će svoje spievanje svemu našemu slovinskomu narodu ukazati čestitiem imenom prevedre krune kralja poljačkoga nareseno. Mislilo se dakle ovako: Gundulić je svoj prievod poslao u Poljsku, on se ondje sačuvao i prešao u vlastničtvo porodice Czartoriskoga, koja polazi od gospodujućih litavskih knezova i obnašaše u Poljskoj prva državna dostojanstva.

Onom mišlju obuzet i ja sam bivši god. 1867. u Parizu izpitivao u tamošnjih krugovih poljskih, a poimence u tamošnjem književnom družtvu poljskom, ob onom rukopisu. Ali nitko od Poljaka nije vidio rukopisa u Parizu. Jedini A. Chodžko, profesor slovenske književnosti na kolegiju francezkom i poznati književnik, pripoviedao mi ovo: da je čuo iz ustiju njekdanjega predstojnika Czartariskovljeve knjižnice u Poljskoj, da je on imao Gundulićev „Jeruzalem slobodjen“ u rukopisu u ruci. Chodžko reče dalje, da su rukopisi one knjižnice posakriveni bili u vrtu kneževskoga dvora, kada je god. 1830. u vrieme poljskoga ustanka prodrla bila ruska vojska u kraljevinu; pa da je on rukopis ili izginuo ili možebit došao u ruske ruke te odnešen u Rusiju, poimence u c. biblioteku u Petrograd, gdje imade mnogo knjiga i rukopisa iz njekadanje Poljske. Ovo posliednje držeći za moguće dao sam se opitati u Petrogradu, a i našemu akademiku prof. dru. V. Jagiću preporučih tu stvar, kada je predlani pošao u Petrograd. Ali sva iskanja u Rusiji i Poljskoj ostadoše do sada bezplodna.

Dokle se ovako tražio Gundulićev prievod u inostranstvu, pročulo se prije njekoliko godina, da je on nadjen u Dalmaciji. Evo što je izviestna u toj stvari.

Braća Alačevići u Makarskoj nadjoše medju svojimi knjigami rukopis u 8ni, u kojem se nalaze dva pjevanja „Jeruzalema slobodjena,“ tri male pjesmice, i njekoliko pjesama iz „ugodnoga razgovora naroda slovinskoga“. Ona dva pjevanja i tri kratke pjesmice jesu pisane od jedne, a ostale od druge ruke. Ime prvoga prepisača zabilježeno je u rukopisu poslie II. pjevanja „Jeruzalema slobodjena“ ovako: „Prepisano od mene Piera Kiucha iz Cottora na 12. 8tta mieseca 1771.“ prepisač drugi podpisuje se „Gio. Ambrosio Gasparini.“ Po tom bi bio onaj prvi prepis upravo sto godina star.

U rukopisu ne bilježi se, da su oba pjevanja „Jeruzalema slobodjena“ od Ivana Gundulića; ali se ne pripisuju ni drugomu. Po što pako znamo, da je naš Gundulić zbilja prevodiv Tassov epos „la Gerusalemme liberata“, a književna poviest ne tvrdi toga o kojem drugom pjesniku: to bi već ta okolnost vojevala, da su ona dva pjevanja u onom rukopisu potekla iz pera Ivana Gundulića. Potanjemu iztraživanju propušta se to dokazati i utvrditi prispodobivši pjesničtvo onoga prievoda s ostalimi pjesmotvori našega I. Gundulića. Kod prispodabljanja imat će se ipak uzeti na um. da je Gundulić prevodio Tassa prije svojega izvornoga djela o Osmanu.

Onaj rukopis, koj se sada čuva u gimnazijskoj knjižnici u Zadru, ne imade, kako rekoh, više od dva pjevanja; a poznato je, da matica imade jih dvadeset. Gdje je dakle onaj ostatak od 18 pievanja?

U zadarskom rukopisu zabilježio je prepisač poslije drugoga pjevanja: „Finis“. Je li je tiem htio reći, da od toga pjesmotvora nije imao više do li ova dva pjevanja, ili da nije htio više prepisivati? Mi bismo prvo držali za vjerovatnije, po što je prepisač prešao na prepisivanje drugih pjesama. Ele, sada bi bilo suvišno svako gonetanje, jer ne imamo izvjestna osnova.

Za sada imademo dakle samo dva pjevanja „Jeruzalema slobodjena;“ te bi bezposlica bila aprioristički umovati: je da li Gundulić samo ova dva pjevanja preveo, ili više njih, ili cio epos, te se sav ostatak izgubio ili se još nalazi negdje u zabiti.

Pjevanje prvo imade u matici 90, u prievodu 344 kitica, pjevanje II. u matici 97 a u prievodu 383 kitica. Ali u matici kitice su obsežnije i dulje, jer svaka sadržaje osam vrsta a vrste su obljubljeni u talijanskoj epskoj poeziji jedanaesterci; dočim u prievodu imade kitica samo četiri vrste, a ove su

Digitized by Google

osmerci, u kojih je i Osman izpjevan. S toga nije čudo, što je jedna kitica matice prevedena u više kitica hrvatskih. Osim toga prievod je slobodan, prem se strogo drži izvornika, i gdje što parafrazom tumači maticu.

Ali mjesto daljega razjašnjenja priobćujem ovdje po priepisu, koj se sada čuva u knjižnici jugoslavenske akademije, dva odlomka, i to iz pjev. I. kit. 20-28 (matice), slovo na ime, koje pjesnik stavlja u usta Gottfriedu na vitezove sakupljene kod Tortoze za prvu križarsku vojnu; zatiem iz pjev. II, kit. 14 i 15: opis Sofronie. Posljednji odlomak je i za to znamenit, što je Tasso, po mnienju talijanskih književnih poviestnika, pod Sofronijom opjevao svoju Leonoru, ferarsku kneginju. A da se prievod našega Gundulića uzmogne koliko toliko prispodobiti s maticom, dodajem talijansku kiticu (II., 14), kojoj u prievodu odgovaraju četiri, za one, kojim izvornik nije možebit pri ruci.

Kada dodje red na „Jeruzalem slobodjen,“ izdat će ga jamačno naša jugoslavenska akademija u svojoj sbirci „starih hrvatskih pisaca.“ Dotle budi taj odlomak na sladko uživanje svim prijateljem našega staroga pjesničtva.

I.

(Pjevanje I., kitice 67—103).

Voevode skupiše se
i gospoda svakolika,
sám Boemondo ne vidje se
s družbom inieh od bojnika.
Jedni oni pod šatore
izvan mira pribivaju,
od Tortoze svjetle u dvore
stane druzi uzimaju.
Prvi blagdan pak za tieme
vladaoci pričestiti
slavno u vieće jedno u brieme
vidješe se svi skupiti.
Tù u liščU razvedrenu
Gofred meu njim usta otvorì;
podiže se svak za cienu,
a on ovako progovorì:
O vojnici vjere svete!
kojih višnji odabrô je,
svi oni raspi da se osvete,
kê grad njemu primio je
od izdajstvá i hitrina;
u nevjernoj ovoj strani
vjekuvječna vlast jedina
vas uzčuvà i obranì.
Medju oružja, medju striele
i u nevolji i u potrebi
vaše obrâne jesu bile
u desnici kralja od nebi.
Istina je još očita,
koji odmetni jesu bili,
množ u malo mi smo lita
država mu podložili;
i nevjerniem nad narodi
uzvisili svoj stieg sveti,
i činili da gospodi
u oviem mjestim bog propeti.
Nù ne scienim, da rodjene
strane, i u njih dobra svaka,
ostavismo i ljubjene
ljubav djece i rodjaka;
niti život naš podasmo
morskoj strašnoj mi pučini,
ni pogubni boj iskasmo
u inostranoj kraljevini,
za glas jedan tašte od slave,
koja gine kad se rodi,
ni za doteč sried države
tej nevjerne zemlju ôdi.
Tako bismo er stavili
za uzdarje naših truda
dar od ništa, i prolili
zaman bismo krv mi svuda.
Ali naše od dobiti
zamjeran je biljeg bio,
mîr sionski plemeniti
da bi se od nas pridobio;
i da bi se slobodili
teška od jarma i nevolje
puci, ugodni nebu, mili,
turska kieh vlas davi i kolje;
a najposlje u Palestini
drag početak postaviti
jednoj novoj kraljevini;
milos gdje ima s' uzvisiti;
i da unapried nie kô brani
bogoljubniem, oli smeta,
na grob doći sveti izabrani,
i dá doniet svoih zavjeta.
Dakle što smo učinili
sried krvave bojne smeće
u očitnoj pogibili
je da učinismo mi odveće?
Trud bì velik, sva godišta
biste u tudjoj kraljevini
nù se za čás našu ništa,
ni za ouku ne učinì:
oli da se ovdi ustavi,
oli inda kud obrati
ovi ljuti boj krvavi
i nemile svake rat'.
Što će, da smo, bolje biti,
u Evropi sjedinili
cviet junački plemeniti,
i Aziju popalili?
Ako svrha bude opaka
od viteškieh ovieh sprava:
ne kraljestva gradit jaka,
neg' pogube našieh glava?
Ne gradi oni, neg' razmeće,
koji ište sagraditi
nestavnosti i sried smeće
svoe cesarstvo na ovom sviti;
malo dana gdje stan ima
za mao čas gdje pribiva
medju pucim neizbranima,

Digitized by Google

neprijateljim boga živa;
gdje u Grcieh neima sada
njedno ufanje od pomoći,
a pomoći od zapada
ne mogu mu brzo doći;
i uzdiže samom sebi
od pogube grob očiti,
u nevolji i u potrebi
za ukopat se i sakriti.
Od Perzijana vojska ciela,
Turci i Antiokia pridobiti,
ni je od našieh djelo djela,
neg' od neba dar ćestiti.
Da ako oružje naše bojno
mi inuda obratimo,
ter proć volji nedostojno
božjoj sada učinimo:
strah me, da nas on ostavi,
i da u prikor glas se obrati,
nedobitan s kiem u slavi
svaki se od nas vidje sjati.
Ah nebudi itko sada,
rieč vas moja bogom veže,
boga istoga, ki nas vlada,
srećnie dare ko popleše!
Čin'te vašom snažnom moći
da odgovori svrha ugodna
na početke, s kojiem doći
htismo u ova mjesta plodna.
Sad slobodno kad je svuda,
kad zapreke puta nije,
kad proljetna svud razbluda
doba dieli najugodnije.
Što stojimo u zabiti?
Jur put grada hodmo sveta,
svrha našoj gdje 'e dobiti.
Tko nam brani? tko nam smeta?
Kraljevići! vam govorim:
(I čuti će rieči moje
sviet, i u viečnim čut će dvorim,
gdje odabrani božji stoje)
brieme ugodno i veselo
od dobića prislavnoga
eto 'e došlo i prispjelo!
Što krzmamo bez razloga?
Sve što veće ustoji se,
to će teže biti nami;
er lasno u vjetar obrati se,
što držimo sad rukami.
Ja gonetam, svi vidimo,
Palestini da će doći,
ako i malo uzlienimo,
iz Egipta sve pomoći.

II.

(Piev. II., kit. 52—59.)

Bješe meu njim djevojčica
u djevištu svomu zdrela,
časnieh misli, svjetla lica,
i izvrsna u sva djela;
nad ljeposti liepa ostale,
nu svû liepost malo scieni;
sve su pomnje nje i hvale:
da je riesi sram pošteni.
Paček pomnje svekolike
i uresba je nje izbrana:
svoe ljepote rajske dike
kritî u mirim tiesna stana;
od izpraznieh ljubovnika
svoj neuresen ures krije,
i od pogleda tamna i prika
kô od otrovne bježi zmije.*
Nu er ne može straže biti
ni skrovitieh tako strana,
liepos gdje se može skriti,
kâ 'e dostojna bit gledana.
A i ljubav usiona,
koja čâsne misli smeta,
htje, vidjena da je ona
od djetića mladieh lieta.
O ljubavi! koja uživaš
bit sva u očim oslieplјena,
sad koprenom pogled skrivaš,
sad ga vrtiš od krivina.
Djevičanskieh čâsnieh dvora
ti proleće strane skrovne,
i tisuću kroz zatvora
tudje unesè sglede otrovne.

* U matici (Canto II., 14.) sadržane su ove četiri u jednoj kitici:
Vergin era fra lor di già matura
Verginità, d' alti pensieri e regi,
D' alta beltà; ma sua beltà non cura,
O tanto sol, quant' onestà sen fregi:
E il suo pregio maggior, che tra le mura
D' angusta casa asconde i suoi gran pregi;
E de' vagheggiatori ella s' invola
Alle lodi, agli sguardi, inculta e sola.

LISTAK.

Hrvatsko pismo Judite Petronille Zrinjske pisano svojoj sestri Jeleni. Gospodin ministerijalni tajnik Ivan Maršo posla nam iz Pešte u prepisu pismo Judite Petronille Zrinjske, koje ova g. 1680. dne 21. rujna pisa u Zagrebu svojoj sestri Jeleni tadašnjoj udovi principa Franje Rakoca. Ovo na hrvatskom jeziku pisano pismo, našlo se medju rukopisi obitelji Rakocieve, i nalazi se sada u zbirci povjestničkoga družtva madjarskoga u Pešti, koje ga naumi u madjarskom prevodu izdati. Pismo ovo važno je radi toga što nam iz nova potvrdjuje, kako su u ono vrieme hrvatske gospodje od najplemenitijih porodica medju sobom obćile jedino u hrvatskom jeziku, i da je ista Jelena Zrinjska, kao žena dvaju najvećih madjarskih rodoljuba Franje Rakoca i

Digitized by Google

Mirka Tökölija, kod Madjara poznata pod imenom Illona Zriny, svomu narodu i materinskomu jeziku vazda vjerna ostala. Njezina sestra Judita Petronila bijaše u ono doba (g. 1680) opatica ili priorissa samostana sestara sv Klare u Zagrebu, u kojemu je tada jur 17 godina probavila bila. U svom pismu, kojemu bijaše glavna zadaća da dobi njeku podporu od bogate svoje sestre za siromašni svoj samostan, spominje i njeke tužne zgode svoje obitelji. Tako veli medju ostalim: Iz pravoga srca molim i prosim Vaše gospodstvo oznanite mi kako je, da se razveselim Vašega gospodstva pismo videć. Za našega dragoga gospodina brata Zrini Januša oh želim znati kadi su? — Z velikom žaloštjum srca moga čuti sam morala arešta njihovoga kojega vnogi put oplakala sam, i vernošću moga srca molila boga da ih naj oslobodi i čuva, ar mi je moje srce povidalo da Zrini nisu bili vu onom koj su ih potvarjali neprijatelji. Vindar Bog razveselil me je da su prepoznali da pravičnost njihova je, nad čim falim i dičim boga koj ih je tako čuval. Znam da moja draga gospa sestra i Vaše gospodstvo bili ste žalostni nad tim, kaj meni duplum (žal) je bilo; ar misleć i Vašega gospodstva žalost znović jesu mi se rane v srcu mojem ponavljale — Bog nedaj mi umrieti doklam ih nebum vidila; glasaju da dojdu, ali ja vsemu tomu neverujem doklam sama nezagledam, nego ako mi Vaše gospodstvo oznanite, tako se onda bum nadijala i sigurna budem.

Govoreći zatiem o svom samostanu, nastavlja: „Još i to mislim da bi naša sestra Aurora koja je u Klogenfurtu opatica, mogla se od onud izpeljati, njoj slobodno bi bilo v moj red dojti, ar je stariši red sv. Klare, nego je ono v kojem je moja ljubljena gospa sestra. Vnogo bi imala radi toga pisati.“ Žalostna Judita nije ni slutila kako tadašnja austrijska politika uprav djavoljskom opreznostju, svu pozornost na to obrati, da obitelj Zrinjsku sasvim satare, a živuće njezine članove da tako razprši, da u nikakov doticaj i uzajemno pobliže snošenje doći nemogahu. Na koncu pisma dodaje Judita: „Čujem da je stara gospa (koja?) preminula iz ovoga svita; ako je na žalost vašega gospodstva bum ju još bolje žaluvala, i ovak milujući Vaše gospodstvo, jesam žalostna za nju, koju imam preporučenu u mojih poniznih molitvah. Dokončam i preporučam V. G. vsa ova i v milošću V. G. i ja preporučam se, znate da ste mi otac i mati i vse moje na ovom svitu, vsa milošća i dobro. Pozdravljam Kišasonku sestricu moju dragu i Kišura (djetcu Jelene) Gosp. bogu i blaženi divi Mariji i sv. Klari V. G. preporučam

Ponizna pokorna službenica i sestra
G. Judit Petronilla Zrini
Ord. S. Clare priorisa.

Pečat kralja Petra Krešimira. Poznato je, da se do sada nijedan kovani novac od hrvatskih narodnih vladara našo nije, ali ni od pečata njihovih nebijaše novijim povjestnikom i starinarom ni jedan eksemplar poznat, prem da Lučić i Farlati spominju njeke pečate od Krešimira, itd. Tekar prije kratka vremena našli su u pismohrani grada Raba u Dalmaciji izvornu listinu kralja Petra Krešimira od g. 1071, na kojoj je sačuvan i viseć pečat istoga kralja. Pečat je od žutoga voska, okrugao i podobro velik. Na njemu se vidi slika sjedećega kralja, držeća u desnici podugački lier, miesto žezla, a u lievici jabuku ili kruglu svieta. Lice kraljevo oštećeno je žalibože na toliko, da se ni razabrati nemože da li prikazuje sliku mladića ili starca, odeća mu je obični kraljevski plašć, kakov se opazuje na pečatnih slikah zapadno-europejskih vladara. Oko slike stoji nadpis: SIGILLVM REGIS CRESIMIRI DALM..... Ostalo pismo oštećeno je, ali se može popuniti iz teksta listine, u kojoj dolazi naslov: Rex Dalmatinorum ac Chroatorum. Točan facsimile listine i pečata dobio je iz Raba g. Ivan Kukuljević Sakcinski, davši ga načiniti za svoj „Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“, koj se pod tiskom nalazi.

Književnost. Pohvaljeni franc. časopis „Revue de Linguistique“, koj uredjuje mladi francezki filolog A. Hovelaque, obazire se i na slovenske jezike. Posliednja svezka imade dva članka iz pera prof. Stojana Novakovića iz Beograda, na ime: „Transcription de la langue serbe“ i „une gramaire comparée des langes slaves.“ Posljednji članak jest razsuda slovenske sravnjujuće slovnice prof. Šercla u Harkovu.

— U Parizu sastavio se odbor, kojemu stoje na čelu prof. Gaidoz, A. Hovelaque, glavni urednik časopisu „Revue de linguistique,“ dr. L. Leger, član jugoslavenske akademije, i viceconsul Emil Picot, kojemu je svrha promicati uzajemno poznavanje slovenskoga i francezkoga naroda. Ovaj odbor pošiljati će francezke knjige učenim družtvom, knjižnicam itd. u slovinskih zemljah. „Želimo — veli odbor — postaviti Francezku u obćenje s prijatelji njezinimi, koje je ona do sada premalo cienila; a najbolje je sredstvo, da jim damo badava francezke knjige, kojih oni ne imaju.“ Ovomu se podhvatu radujemo. Kod nas je, žalibože, književnost romanskih naroda slabo poznata; pak je duh slovenski ipak srodniji romanskomu nego li njemačkomu, koj nas je posvema zarobio. O tom biti će medju tiem prilike obširnije govoriti; za sada želimo, da se i Sloveni odazovu Francezom.

Poziv na hrvatski narod u svrhu dobrovoljnih prinesaka za izdavanje ukupnih djela slavnoga Preradovića našao je već desada liepoga odziva, jer je za njekoliko dana poslano odboru 1235 for. 50 nvč. Većimi su se svotami javili preuzv. biskup Strossmajer (500 for.), preuzv. g. nadbiskup Mihalović (300 for.), presvietla gdja. grofica Burattijeva (100 for.), presvietli grof Janković (100 for.), vitez Zmajić (200 franaka u zlatu) itd. Prema tomu se je nadati, da neće nijedan hrvatski rodoljub oglušiti se rodoljubnomu pozivu, te će se tako hrvatski narod bar ponešto odužiti slavnomu pjesniku podupiruć zaostalu mu sirotčad, koja i jest podpore potrebna.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 8. U Zagrebu dne 22. veljače 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Bosanski korabljar. — Bodulka. — Donna di Mendoza. — Sljepac. — **Pouka:** Ženske u europskoj, napose u slovinskoj književnosti. **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

BOSANSKI KORABLJAR.

Spjevao Andrija Palmović.

Izpod brčnog otomaljskog brda,
Kud se Pliva sdvojna, razpojasa
Iz ponora baca u ponor,
Poput udilj plandujućeg krda
Vidiš eno gradić se bjelasa
Gjulhisare, turski ružin dvor.

Stjepanu je i tužnoj mu djetci,
Kraljici je Kati to na lasti
Veličanstven bio ružin stan,
Tužan rod mu sad ga zovu Mljetci,
Ne rad dvorâ ni zvonika tmastih,
Već na šumnoj što je Plivi sdan.

Tamo niže — vodi sred tišine —
Večerom i ljetnim ranim dankom
Sav jadolik kano tamničar,
Eda koju od srdca si vine,
Onom pjesmom starom jadovankom
Bosanski se javlja tamničar.

Pjev korabljara.

Ah! to pamet moja ne dohita,
Korabljo, mila korabljo,
Kako pade Bosna ponosita
Turačko pod ljuto kopito?
Niti marim znati to,
Moja mila korabljo.

Hoće l' dugo robove odgajat,
Korabljo, mila korabljo?
Il će jadna jošte sretno stajat,
Svoju imat kuću, hljeb i sô?
Radje to mi reci, to,
Reci, mila korabljo.

Poć li ćemo nebogu po Stojku,
Korabljo, mila korabljo?
Il Slobodu, ljepotu djevojku,
Nà otim ju da si vodimo?
To ti meni reci, to,
Moja vierna korabljo.

Čujem, nješto gorami odzvanja,
Korabljo, mila korabljo,
„Već hrvatka čalmi se ne klanja!“
Oj čuvenje blaženo!
Hitro, hitro, korabljo! —
Bog zna, kad se vidimo!

BODULKA.

Poviestno-narodna pripoviedka iz XV. vieka.

Napisao D. Joso Gržetić.

VI.

— Što misliš ti, Jurko, kako će se stvar dokončati? — zapita stari naš poznanac Mikula Drašković svoga prijatelja, kapitana Omišaljskoga. — Meni se čini da će tu i krvi biti.

— Kako ćeš brate da nebude? — odgovori zabrinut Jurko — Mi smo uviek med mlatom i nakovalom. Jedan prieti odanle (kažuć na Julske planine) drugi odavle (pruživ desnicu prama Vučkoj gori). Neznam ti

Digitized by Google

što kazat, nego jedino to, da ćemo što skorije imati mesarenja. Dobio sam nalog, da se što jače oboružamo i na oprezi da stojimo.

— Je li istina, da će udariti i na naš grad?

— Bolje da nebi, ali strah me, da nas ta nesreća minuti neće.

— Nude sjedi ovamo do mene, te mi kaži, što je rekao knežev tajnik i pošto je ovamo došao?

Mikula okrenuo ledja suncu, što zapadalo za Vučku, naslonio se na zidac „na stienah" a Jurko sa toga čarobnog vidika, kano oro sa timora, motrio zapadajuće sunce, dočim su se zlatni traci živim plamenom odbijali na tihom površju kvarnerskoga zalieva i Jurku na licu svojim rumenilom odsievali.

— Zlo i naopako! Bolje kuga nego vojska. Kuga zatire narod al nedira u polja, a vojska uništi i jedno i drugo, uzdahne Mikula.

— Vidiš ono zapadajuće sunce? — nastavi Jurko iza kratka mučanja — Vidiš ga, kako je krvavo. Slabo ti je ono znamenje.

— Jao ti ga nam! vojska nam je pred vratima!

— Tako je. Knez Ivan kano bez glave, nezna valjda što radi. Poslao ovamo tajnika a taj nas ovako počastio: Moji dragi Omišljani; budite pripravni na svašta. Znadete da se naš slavni knez bori za pravicu. Svaki valjda brani svoje. Tko mu može uzeti ono, što ga po naravskom pravu ide? Vi znadete, da mu je umro brat Martin bez odvjetka, bez ogranka, bez poroda. Tko mu dakle bližji nego brat da uživa njegove zemlje, ali Matija Korvin, taj oholi kralj madjarski, zapovjedio Ivanu da s mjesta ostavi Novigrad i sva ostala mjesta, što je u Japidiji zauzeo. Može li to biti Bogu drago? Knez počeo kupiti vojsku pod oružje, da silu silom odbije, ali Matija sakupio na brzu ruku silnu vojsku. Na čelu joj Blaž, doduše dobar vodja, nu vojska mu je razuzdana te goni i tjera naše a robi i pali svakuda kud prodje: za njimi ništa nego golema pustoš! Ovamo se približuju a moguće da će i na otok navaliti; s toga ne klonite duhom. Spomenite se, kakovu su slavu stekli vaši pradjedovi na Jelenskom polju, kad su silnoga Tatarina, sto put većega na broju, do noge potukli!

— Liepe rieči — presieče mu Mikula — Što će šaka junaka proti silnoj vojci? Istina Bog, bedem je širok i visok, ali ako nas obkoli i tako zatvori za njekoliko dana, poginusmo svi od gladi. Isti vojnici nevjeruju ni svake desete svomu knezu; gdje je tako, malo tu junačtva. Narod na svem otoku zlovoljan a s njegovim ponašanjem i njegovom upravom nezadovoljan.

— Tako je, Mikulo: kad ti se tudjinac u kuću uvuče, nisi više ni sam gospodar. Knez Ivan, odkako se oženio u Mletcih, nije više gospodar nego sluga. Tudjinac mu po svojem kopitu zakone kroji a ne onako kako narodu pristoji, misli i skrbi za ono što njega bogati, a ne za ono što je narodu od koristi i što ga izobraženju i blagostanju vodi.

— Knez je to valjda i opazio te poslao u Mletke poklisare, da tamo pomoć izprose.

— Dakako. On je uvidio, da neće Blažu moći odoljeti a da mu nisu Krčani nimalo skloni, poslao tamo biskupa Mikulu, svoju ženu i sina si Mikulu, nebi li kako kod senata pomoć izprosili.

— Izprosit će, izprosit. Što nebi izprosila Jelisava u svojih sugradjana? Nam sve jedno, dapače još gore, jer ovako il onako mi smo tlačeni i gaženi. Ta tko će Mletčana platiti, ako ne naša pot i muka, naši trudi i žuljevi!

— Čovjek bi i to pregorio — doda Jurko — ali kud vojska prodje, tud više neniče trava.

Medju tim zvono zazvonilo i prošla hitrim korakom jedna ženska, s goznoći* u ruci, zatim druga, treća...

— Luce, Luce! — povikne Jurko — A kamo u ovo doba? kakva je to svečanost u crkvi tako kasno?

Naša njegdašnja poznanica preboljela onu gorku žalost, te onako suha, košćurasta a probliednuta kano bieli mramor priskočila kano sjena pred kapetana Jurka i reče tresućim se glasom: Za Boga miloga, svakuda vas traže. Letite što hitrije možete. Došao poklisar iz Krka a opet drugi iz Tesnoga. Silna vojska pala na obalu Vinodosku naprama kuli što je u Tesnom, a opet druga polovica zaplovila tamo prama Kijcu, valjda da udari s one strane na naš grad.

Jurko kano strielom ošinut pogleda prama predbježju Kijcu i sbilja opazi u sutonu gdje su mnoge ladje zaredale ulaz u prostranu Omišaljsku dragu. Svrati pogled prama sjeveru-iztoku i opazi obzorje sve razgaljeno i crveno s noćne neprijateljske vatre, te će malo ne užasnim glasom: Braćo, propadosmo. Glednite ovamo prama Rieci i glednite tamo više k istoku. Nije više spasenja, ovo će se sve obaliti na nas. Omišalj će biti do malo dana, što bili njekoč Sodoma i Gomora. To rekav odleti, kamo ga najveća dužnost zvala.

Luce, kano da ju groznica tresla, upravi svoje hitre korake prama sv. Mariji, igrajuć svojimi bliedimi ustnami i premećuć zrna na goznocih.

Crkva je sva u crnih tminah, samo pred velim oltarom titra plamen četiriju svieća i jedva možeš opaziti njekoje redovnike bez crkvene oprave, što muklim glasom vrše po-

* Goznoci = brojanice, krunica, očenaši.

Digitized by Google

božne molitve. Okreni se niz ostali prostor crkveni. Tu nemožeš ništa razabrat do koje biele glave i sijaset očiju, u kojih odsievaju one četiri svieće. Čuti ćeš njekakav tihi žamor i duboko šumljenje, kano da su mrtvi iz rakah poustali i da se njihovi duhovi prostorijom crkvenom kolaju. Groza te hvata. Nu zašto tolik sviet neide, da utvrdi što bolje svoj grad, nego da tu vrieme gubi, dočim mu se neprijatelj približuje da ga utamani? Eh brate! Jedni su na djelu a drugi u crkvi. Prva je pomoć od Boga. Znali su to oni dobro; njihova vjera kano stanac kamen. Njihova molitva kano žrtva Abelova. Mnokrat su u najvećoj pogibeli najsrećniji bili i s malo sile neprijatelja porazili, jer gdje se pomoli pomoćnica krstjanska, tu najveća sila propada.

Noćna pobožna molitva je dovršena; ženskad se povukla kući a mužkadija sva na posao. Sa svake strane vrvili ili pastiri ili ribari, kažuć da je neprijatelj prešao sa kopna na otok u Tesnom i obkolio tamošnju tvrdju; do zore da će bit pred Omišljem. Narod se prepao niti znao što da učini ni što da odluči. Neki savjetuje, da odmah pristanu uz neprijatelja, neki da mu se opru, neki opet svoju obitelj nagovara, da uteče u dubrave prije nego ih neprijatelj zateče u gradu.

U Lucinoj kući ni žive duše do jedine i samcate gospodarice. Sjedi pri stolu a naslonjena na stienu. Nad njom visi polica a na polici malena uljenica svieća mrčeć nad njezinom glavom. Pred njom hrastovi ostarjeli stol. Ruke kano iz voska pružene po stolu a prsti med sobom propleteni. Na drugoj strani stola drugi prazan stolac. Reć bi da je netko stopram prazno mjesto ostavio. Tako i bilo. Ona poluglasno napreduje govor kano da s nekim razgovara: Kako je to moguće?... da on jošte živi... moj Nadko!

Ah budalaštine... onomu je skoro petnaest godina... Ah moj Nadko, kako bi bio sad velik!... izmišljotine... Ali s koga uzroka Jurko da takova šta izmišlja, da sa mnom šale sbija baš u ovakovih okolnostih? — Luce klonula glavom, duboko se zamislila, pa opet uzdahnuv: — Na taj način morala bi negdje biti valjda živa i moja golubica... Dragulka... dobra dušica... materino zlato... moja Dragulka... Pusta zasjena!... tlapnja... sanjarija! Ruke joj spuznule i pale mrtvole na skute a vruće suze prosule se obilno po njih.

VII.

Putovanje Jelisavino u Mletke neostalo bez uspjeha. Mletćani, stari lisci iz početka otezali se na prošnje biskupa Mikule i glušili na molbe kneginje, svoje sugradjanke. Naravski to bilo samo izvanjskim načinom. Oni su to jedva čekali i raslo im srdce s radosti, jer im se pružila prilika opet nješto prikrpati svojoj prostranoj vladi. Dapače dužd ni časa nije počasio nego sazvao vieće i potajno počeo davati naredbe, da se što hitrije vojska sakupi i mornarica uredi. Pobojali se Mletčani da mogu izgubiti prijatelja i zemlju, s toga tada negda prikazali krčkim poklisarom sve velike težkoće i troškove toga poduzeća, nu da će ipak svomu prijatelju pomoć poslati kako da si kneževinu obrani i neprijatelju odoli. Vlada dade odmah nalog Jakovu Veneriu da spremi što hitrije pomorsku silu te odplovi knezu Ivanu u pomoć.

Jelisava se tomu nalogu jako radovala, pa tada u svoj bezbrižnosti vozakala se od palače do palače u lagahnih šajčicah, da posjeti svoje prijatelje. Danas je baš kod svoje prijateljice i negdašnje drugarice. Vidi se na licu da je sasvim zadovoljna. — Oprostite Silvio, ali niste dobro proračunao na povratak svoga otca — reče smijuć se kneginja Jelisava našemu mladiću, što je sjedio naprama njoj u liepo uresenoj sobi. Iz tih rieči može se zaključiti, da je kneginja dobro poznata u kući Nanovoj.

— Molim, uztrpite se jošte malo, milostiva gospodjo; nemože kasniti. Vi poznate moga otca: on je jako točan u svojih poslovih i jako vjeran svojoj zadatoj rieči.

— O tom ne dvojim — primieti ozbiljno Jelisava. — Danas se prenaglih, dodjoh prerano. A znadete zašto, Silvio? Da mu izkažem svoju radost i da mu već unapred zahvalim na zaslugi, jer će i on momu Ivanu u pomoć. Tako je vlada dozvolila i odredila.

— Neće mu biti od velike radosti, nebudem li i ja uz njega, a meni bi bilo drago samo da bude uz mene moj Mirali.

— Krasno momče — doda kneginja. — Čudim se, da se nije u njega zaljubila koja grofica!

— O zaljubila više no jedna, ali njemu je ljubav peto kolo. Neće da uzvrati ljubav na ljubavi. I bolje da neće, jer kako bi ja bez njega?

— Što će reći, da vam je taj mladić tako po ćudi?

— Neznam ni sam. Dobar i ljubezan do savršenosti, očarao me i tako zabajao, da ja nebi mogao bez njega živjeti.

— Mora biti plemenita roda, kad je tako plemenita srdca.

— Oh to nije baš posljedica, koja se porodom baštini — i Silvio se nehotice nasmije.

— Dakle nije visoka roda?

— Neznam, a nije me ni briga znati ni roda, ni poroda, ni zavičaja. Zadnji je to značaj, koji čini čovjeka čovjekom. Dobrota i velikodušnost oplemeni do najvišega stupnja lozu porodice.

— A tako. Dakle vi se povjeriste mladiću, koga niti nepoznate. To nije ipak od-

Digitized by Google

više pametno. Oprostite, Silvio, ali budite oprezniji. Sviet jedno misli a drugo govori.

— Moguće da sviet, al Mirali ne.

— A kakav mu je zanat?

— Prije bio gusarom, nu samo imenom al ne činom.

— Gusarom?! — opetovà kneginja čudnim glasom — po takovu pustolovini povjeriste svoje misli, svoje srdce; takovu stvoru napiste pobratimstvo?

— Molim, molim milostiva gospodjo. Ne sudite naprečac. Predsude su pogibeljne. Mirali je vitez u svakom obziru. Junačko je sve njegovo ponašanje. Kad je čovjek pripravan u svako doba isti život žrtvovati za svoga prijatelja, dapače za svakoga svoga iskrnjega, to se onda nesmie tražiti plemenitije duše, a svaka sumnja o tako vitežkom ponašanju i neuzkolebivu značaju bila bi velika uvreda, strašna grjehota. Vjerujte pred Miralijem svaki takmac propada.

— Nemojte se uznemirivati. Budi slobodno na vašu. Meni je svejedno, ipak nisam toliko držala do toga mladića. Zadnjič, kad me je pozdravio, pričinio mi se odviše turoban, sjetan, neveseo.

— Jest. To je istinito. Pokle nam preminuo stari naš sluga Simun a on mu zatvorio oči, njekakva tamna koprena prekrila mu lice, a nikakva dosjetka ni šala nemože mu razvedriti čela. U veče, kad bi izplavao mjesec u tamnu modrinu nebesku, otisnuli bi mi u njihalici šajčici i vozakali se po tihanoj pučini morskoj, nebi li mu se usta nasmješila kod tolike večerne zabave i ugodnosti, te kad bi ga ja zapitao kakov mu se čini taj čarobni grad u tom noćnom bliedilu, on bi hladno pogledao na toga morskoga gorostasa, zatim bi podigao pogled više k nebu prama istoku a suhoparni posmjeh mignuo bi mu na bliedih ustnicah, kano da bi htio reći: Krasno, veličanstveno, tu su spojene sve ljepote i miline što mogu uznesti dušu do neba, ali... al to nije moja domovina, tu neima lieka mojim ranam, ipak srdce mi je tu prikovano, i premda bez nade rado bi uviek tu stanovalo. Tad bi mi grčevito stisnuo ruke, i poljubio je, kažuć: Nije li, Silvio, da me nećeš potjerati? Ja ću ti do smrti ostati vjeran. Ja mu gledah u zjenice, u kojih se zrcalio izvor svakoga najvećega blaženstva. A čim bi ga hotio privinuti k svojim grudima da ga svega izljubim, trgnuo bi se iz moga naručja kano da se ja pretvorio u živu vatru, kano da su mi ustne otrovom udahnute.

— Pazite se, Silvio. Moguće da njegujete otrovnu zmiju na svojih grudih, a vremenom mogla bi vas ćaknuti i život vam otrovati. Kakav je to pobratim, kad vam neće da kaže ni svoga zavičaja, ni svoje porodice?

— Neće da kaže, jer kazati nesmie — reče prijatno i nakloni se stupiv u sobu Mirali. — Nu sad, milostiva Jelisavo, kad vi toliko sumnjate o meni, mogu vam nješto kazati. Moja loza potiče iz siromaške kolibice, dakle da vam ju i kažem, vi je nebi poznali, nego ju možda većma prezirali. Želite li znati zavičaj? Toga dobro poznate: vaša kneževina moj zavičaj.

— Drago mi je. Dakle smo domorodci.

— Ne. Oprostite, vi ste Mletčanka a ja sam Krčanin.

— No nek bilo. Svejedno. Hoćete li i vi u pomoć Frankopanu?

— Sa svom dušom, ali ja sam ovdje pokoran sluga i ništa više — odgovori ponizno Mirali.

— Ja ću zaprositi vladu, da vam to dozvoli — primieti udvorno Jelisava.

— Vladu? Koju vladu?... Evo moja vlada — kažuć na Silvia. — Moj udes stoji do njega, kano život tielu do duše. Neznate, gospodjo, da sam mu dužan život? S toga sam pripravan svaki čas žrtvovati ga za njega.

— Hvale vriedno momče. Nezahvalnost je crnija od pakla. Blažen koji si steče takova prijatelja!

— Dočim se tako razgovarala ova dvojica a Silvio neganljivim okom motrio svoga pouzdanika. Na to stupio u sobu sjedoglav muž. Bio sam Nani u svojoj vojničkoj odori. Pokli se duboko naklonio kneginji, reče ozbiljnim glasom: — Evo nas, gospodjo, na vašu službu. Preksutra smo na putu prama otoku Krku. Bog bi dao, da neprijatelja odbijemo i sataremo!

Na ove rieči skočio na noge Silvio te će naglo zapitati otca: Neću li i ja uza te, ćajko?

— Dakako. A što si oborio lice, Mirali? Ne tuguj, i ti ćeš s nami. Valjda taj put svi metnemo glavu na kocku za našu kneginju.

Kano kad zemlja prosine suncem iza crne oluje, tako Miraliju sjevnulo lice na rieči svoga gospodara.

Kneginja se duboko zahvalila i obećala stostruku nagradu, vrate li se pobjedonosni s toga poduzeća. Junačka trojica propratila ju do izlaza palače, onda svaki se vratio da spremi i pregleda svoje bojno oružje.

Venerio priredio mornaricu i okupio vojnike. Sve bilo pripravno i spremno u redu. Dva dana očekivao a nemogao razapeti jedra radi velika vjetra. To bilo Silviju sasvim po volji. Prije nego će odputovati želio se svevišnjemu preporučiti i grobni spomenik posjetiti. Premda vjetar strahovito duvao, eto ga jedno veče uz svoga prijatelja, konale na šajkah presjecati i ulicami križati, dok najposlije ne uljeznu obojica u jednu crkvu. Posred crkve visi svećnjak a u njem malen i bljedjahan plamen sve to manji postaje i puckajuć po koju iskricu u zrak odpravlja. Obojica pali na koljeno nu svaki pred svojim

Digitized by Google

grobnim spomenikom. Grobna tišina svakuda zavladala. Nemoglo se ništa čuti nego pobožno šaptanje. Da se je tko približio Silviju, bio bi čuo sliedeće poluglasne i prekinute rieči: Ah nedvojim, da nisi oprostila svomu Silviju... tà si ga toliko ljubila, da si bez dvojbe radi njega život izgubila... Jest, jest moja nesmotrenost život ti ugrabila... Majko, majčice draga, blagoslovi svoga sina... možda, ti se skoro pridruži; njekakva slutnja, strahovita slutnja zadjela mi u pamet, da se neću više ovamo povratiti. Oprosti, ljubezna majko... blagoslovi... — i prignuo lice do zemlje, da poljubi studenu mramornu ploču.

Nije dakako nikakvo čudo, što je Silvio za majkom tugovao. Bila mu majkom. Ali on i za oproštenje prosio. Kakvo oproštenje? U Milanu bila njekakva velika svečanost. Bila je navada, da su kod takve svečanosti bile takodjer liepe nu pogibeljne igre i zabave. Mnogim su poznata nadtiecanja, nadtrkivanja i hrvenja junaka u obodu s obiest nimi bikovi. Mati ga prosila, da ne stupi u takvu pogibelj, gdje je mnogi junak život zaigrao. Mladost malo haje za opomene. Stupi uz svoga prijana u obod da pokusi nebi li bika oborio i nagradu odnio. Red je na njem. Poleti na konju da susretne razigranu zvier. Konju posrnule prednje noge a bik ruljeć smotao konjanika pod noge. Začuo se užasan krik: majci mu se zamračilo, pala u nesviest, ostala bez duše. Mirali ne zakasnio nego strjelimice skočio s konja i poletio pred bika. Ovaj ostavi Silvia i svom silom naskoči podkučiv glavu da i njega samelje, nu Mirali odskoči i prvim udarcem duboko zasječe u debeli vrat. Bik se divljim rulenjem strovalio na piesak. Hiljade i hiljade glasova zaorilo: Bravo. Živio junak, njega ide nagrada. Mirali kano da vikanja, pleskanja i pohvale niti nečuje poleti k svomu prijatelju, koji se bio medju tim podigao, i pita ga za zdravlje. Silvio problednuo, nu neimao nijedne težke rane. Junaka vode u slavlju i mole ga da skine krinku i odkrije ime. Mirali tako i učini. Sinulo lice kano proljetno sunce al je svakomu nepoznato. Mirali se na svem uljudno zahvali. Svjetina, gospoda a osobito krasotice neznaju čemu da se većma dive i čude, da li ljepoti ili junačtvu toga nepoznanca. Mirali se jedva oteo znatiželjnomu puku i odveo svoga druga k roditeljem. Crne tu nesreće. Majka zaniemila i više sinka jedinca nevidjela; krv joj se od straha skrutila a srdce od užasa biti prestalo. S toga biedan danas za oproštenje prosi na njezinu grobu.

A što Mirali? Tiha je njegova molitva na grobnici starine Visovića. Priliepile se ustne one mramorne ploče, reć bi da želi usasnuti duh pokojnikov i prenesti ga u svomu srdcu u rodno njegovo mjesto.

Drugi dan bilo vrieme nješto povoljnije. Venerio zaplovio s mnogobrojnimi galijami prama Krku. Putovanje bilo neugodno jer bilo u zimsko doba. Mirali za to haje i nehaje. Uviek je na krovu galije pazeć neganljivim okom, kad će jednom opaziti svoj zavičaj, koga nije vidio toliko godina. Da imade krila, poletio bi da stigne što prije na toliko omiljelu obalu. Silvio bio naravski na istoj plavi. Kad je Mletačka mornarica stupila u Kvarnerski zaljev, Silvio sjeo do svoga srdačnoga druga, ljevicom ga opasao oko vrata i prebacio preko lieva ramena Miraliju sjevnula očita radost na licu zagledav otok Krk.

— Mirali! — naruši Silvio mučanje — kad sam te zatekao u suzah onomadne kod smrti onoga našega staroga sluge, obećao si da ćeš mi vremenom odkriti štogod iz svoga tajnovita života.

— Jest, ali to vrieme nije jošte prispjelo niti je ovo tomu shodno mjesto.

— Meni se dapače čini da je ovo skrajnje vrieme. Čim se zametne boj, Bog znade tko živ ostane. Kazao si Jelisavi da si evo iz ovoga otoka. Nije li tvoja sudbina možebit skopčana bila s udesom našega sluge?

— Mirali zamišljen kano da ga i neslušao... mučao.

— Ili se možda ne uzdaš u mene? — nastavi Silvio — Zar ne vidiš, da si me sasvim očarao; zar ne osjećaš, da su uzkipila sva moja najnježnija čustva, da se preliju u tvoje srdce? Zar ne poznaš, da sam se tebi povjerio svim tielom i dušom svojom, da sam ti privezan ljubavju svojom, kano što je prikovan ljubovnik svomu uzoru?

— Mirali grizkao ustne, odvratio svoj pogled prama duvajućemu vjetru, da ugasi nutarnju uzrujanost. Obrati se k svomu prijatelju ali ga u lice ne pogleda nego reče nješto zadušenim glasom: Neću, Silvio, da ti ostanem dužan. Ti nisi bio razumio onoga prizora na smrti starca Simuna, ja obećah da ti ga protumačim. Slušaj. Vidiš eno onaj grad nad morem? Dobro. Ono ti je Omišalj. Onaj vriedni i pošteni starina bio odanle. Želio je i mislio da će mirno i radostno provesti svoje dane u onom zabitnom mjestu ali jedva mu se jedna rana zacielila, jedva počeo zaboravljati na smrt svoje drugarice a srknuo čašu otčinske ljubavi na svojoj odrasloj jedinici, dobroj Luci, eto ti otrovna crva gdje mu tu jedinu utiehu otruje i u srdu pretvori, tako da ona otčinska prsa gdje prije plamtila vatra ljubavi i domaće zadovoljnosti, buknula najvećom osvetom i nezadovoljstvom. Ti me razumieš. Žrtva nesretne ljubavi bila jedinica Simunova a žrtvovatelj bio... ah Silvio! bio tvoj otac. Ovaj bodež doniela Luce sobom a njezin otac namienio ga bio srdcu tvoga otca!

— Silvio se kano iz sna probudio; ogleda bodež, puklo mu med očima i sjetio

Digitized by Google

se dječinske dobe, nu zabunjen... zapanjen, nezna što da odgovori.

— Nu hvala Bogu — prodalji Mirali — pošlo mi za rukom te se sve izravnalo.

— Izravnalo? — prihvati Silvio — A Luce? Može li mu ona oprostiti? Oh ja se sjećam, kako je bila krasna, kako je bila dobra! — pogleda Miralia — bila je slična tebi. Ovo je dakle onaj bodež, kojim joj moja majka, pokojna joj duša, grozno u crkvi zaprietila, a ona kano mramorni svetac, komu se molila, probliednula. Nu kad joj majka bodež darovala, ah koliko je meni gorućih cjelova na čelu odbrojila. Jest, spominjem se kako mi majka povukla iz njedarca krasne moći i o vrat je ovjesila onoj nesretnoj djevojci, dakle Simúnovoj kćeri. A gdje je sad ona?

— Ona bi morala ondje biti odvrati Mirali kažuć prstom na Omišalj.

— Da li je jošte živa?

— Mirali ništa ne odgovorio a Silvio opazio da mu suze iz očiju provalile.

— A što dalje? zapita znatiželjan Mletčanin.

— Neznam, šapnu Mirali.

— Silvio prinese mu ruku k ustnicama i vatreno ju poljubi, te će ljubezno: A što mi kažeš sada o sebi?

Mirali se okrene i reče: Strpljen spasen. Eno ti otca, ajdemo mu na susret.

Sva tri se malo razgovarala te podju svaki na svoju stranu, da si valjda zaklope junačka prsa u oklope, da si o bok ostricu sablju ovjese, riečju: da se na boj priprave, jer se približili gradu Krku, koga već bila obsjednula vojska Blaževa.

Tko bi pogodio osjećanja, koja se tada Miraliju po srdcu talasala i maštanja koja mu misli zaokupila? Najbrže zaronio u prošle godine, koje su redomice oživljale, gledajuć nekoje položaje onoga ljepušna otoka, što se pred njim prostirao. Tvorile mu se živahno u duši one slike i prilike, koje su mu u bezazlenoj dječinskoj dobi toliko mile i drage bile; ponima i sada onaj uzhit, onaj polet s utiska one naravne ljepote s koje njekoč njegov duh lebdio u visinah nebeskih, koji mu pretvarao biednu zemlju u rajski priedjel. Oh kako je bio tada blažen! A sada? I sada je blažen, jer ide branit svoj zavičaj. Ali proti komu? Proti tudjincu. Dakle uz tudjinca proti tudjincu! A kakva tu korist? Tko će ponieti jabuku? To je opet Miralija jako smetalo i uznemirivalo. Predvidjao je on, da ili jednomu ili drugomu biti će koristi a biednomu krčkomu narodu jao i pomagaj! Opazio iz daleka da se na tvrdji Omišaljskoj vije madjarski stieg. Nezna, da li bi se s toga radovao ili srdio. Sad bi zaželio da Mletčani predobiju, sad opet da ih Madjari odbiju i protjeraju, a najvolio bi da mu se kako živu do Omišlja proturati.

(Konac sliedi.)

SLIEPAC.

(Romanca).

Četrdeset godinica
Već nevidim biela lica,
Već negledam božji sviet;
Moja uza težka muka:
Viek me hrani tudja ruka,
Tudje ruke rob sam klet.

Aj da jednom mjesto tmine
Žarko meni sunce sine,
Koli sretan za me čas!
Da pokročim njenu domu,
Nju privinem srcu svomu,
Da si bolim nadjem spas!

Ali miso, što me goniš,
Što u more želja roniš,
Što ubijaš živi stvor?
Davno ona moja nije,
Već ju možda zemlja krije,
Meni samo viek je spor.

Da progledam jednom jadan,
Susreto bi sviet mi ladan,
Novo doba, novi viek;
Zato bježte misli liepe,
Niste vi ga oči sliepe,
Mojoj boli niste liek.

Trudan kad se tu odmaram,
Drugi sviet si pjesmom stvaram
Uz gusala skladni poj:
Rajsko sunce tuj mi sieva,
Tu mi zlato, vječna dieva,
Tu se budi i duh moj. —

V. K.

Digitized by Google

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

(Dalje.)

Uru trajaše razgovor medju novimi znanci. Donna Ineza toliko pokaza u njem dosjetljivosti, toliko temeljita poznanja svieta, pače i visoke naučnosti i naobrazbe, da je začudjen don Juan kliknuo:

— Vi ste, gospodjice, morali mnogo vremena u inostranstvu sprovesti!

— Niesam do sada niti za korak ostavila tamnih zidova ovoga grada.

— A onda se bar mnogo krećete u družtvih, i to najboljih.

Sennora se lahko nasmjehnu, liepo pogleda lihvara, i reče:

— Sve moje družtvo jest gospodin Vincencij, a kadšto koja drugarica od djetinstva.

— Boga mi, ne razumiem toga; ali bez dvojbe čitate dosta, a okladio bih se ne samo naše španjolske pisce.

Donni zadrhta nešto srdce, lahko se rumenilo proli liepim licem i čelom — lihvar joj priskoči u pomoć, reče s očevidnim ponosom:

— Oh, što se toga tiče, ne varate se nimalo. Donna je Ineza razumna i učena ženska, kao nijedna ovdje. Poglednite gospodine, onaj ormar od cipresa na lievo. Koliko ima ondje knjiga, i to ne samo španjolskih, nego i francezkih i talijanskih.

Don Juan, pravi Španjolac, kano što sam jur spomenuo, i po rodu i po naučnosti, nije znao nijednoga od tih tudjih jezika; zato je tim više hvalio um liepe djevojke od dvie sta tisuća piastara, te prije nego je ostavio sobu, već se je u nju smrtno zaljubio.

— Što mislite o donni Inezi? — zapita ga trgovac, kad se je jur posadio u svojoj tiesnoj sobici u razlupanu naslonjaču.

— Augjeo, a ne ženska, krasna, bellissima!

— A mudra!

— Grofica di Fuentes, odgojiteljica dvorska, neće je nadvisiti oštrinom uma.

— Bogata.

— Ako je istina, što kažete, to je ona biser, fenix ženskih iz obijuh Aragonija i Kastilije.

— Pak hoćete li ju uzeti za ženu?

— Danas jošte i te kako rado, kad god hoće.

— I ona će za vas poći, dopali ste joj se, dade mi urečeni znak.

— Joj, ljubljeni Vincenciju, pozlati ću vas!

— Ha, ha!

— Pribavit ću vam plemstvo.

— Volim bez njega.

— Dvadeset hiljada piastara budi vam.

— Obećali ste, da ćemo podieliti medju sobom drugi dio miraza, miraz u nadi.

— Malo je odviše.

— Obećali ste.

— Vi ste pravi pravcati lihvar, ali budi i tako, nu pod uvjetom, ako taj dio ne iznosi više od sto tisuća piastara. Sretniče, kupit ćete grofoviju.

Lihvar si stade trti ruke i smijat se radostno. Don Juan bijaše još veseliji, te podvikivaše bez prestanka:

— Kako je liepa, dosjetljiva, učena! Svi će poludjeti od zavisti.

— Ali znate li, tko je ona? prasknu pitanje trgovca. Hidalg razvali oči, i okaniv se uzklika reče:

— Rekoste, da nije grandkinja, niti kneginja, ali ipak mora biti bar crvene krvi, ako nije plave.* Plemstvo i to visoko plemstvo probija joj iz naravi, razuma i cieloga tiela.

— Ha, ha, tako li mislite, moj Done! Prevarili ste se, i to jako: ni jednoga plemenitoga grba ne biste našli na njenom rodoslovnom stablu, kad bi ga tko hotio narisati.

Hidalg se zamisli ponešto, nekoliko puta priedje po sobi — ah, to li je dakle uzrok, zašto se nije dosada još udala, što nitko ne zna za nju — šaptnu; ali brzo mu se razvedri čelo, dignu se na prste, kano da bi hotio većom višinom od jednoga prsta dodati više važnosti svojim riečim, i reče:

— Pa što zato? Moje će plemsto pokriti ljagu njena roda, koje je tako glasovito i staro, da će za dvoje ljudi jamačno doteći. Sin neće, istina, imati prava na križ maltezki, ali ako bude bogat, neće mu on za ništa služiti; malko će se možda svieť razsrdit, začuditi, nagrdit će se rodjaci; ali u kratko će donna Mendoza di Mirabella potamniti uspomenu sennoritte Ineze. Ali kako se zove, do sada mi nieste ništa kazâli...

— Gospodična Ineza Martovelova.

— Martovelova! Nije moguće, čovječe, dakle ona je...

— Moja kći.

Hidalg odskoči za dva koraka natrag, obrve mu se stisnuše skupa, oko plamne očevidnim ponosom, prezirom, uvredom.

— Ona vaša kći! Rugate mi se, varate!

— Varati ne znam, moj gospodine — bijaše kratki odgovor.

— Djevojka tako liepa, duhovita, učena!

* Plemstvo se španjolsko dieli na klase po krvi: plava je krv najplemenitija, za njom crvena.

Digitized by Google

— Nastojao sam ju odhraniti prama imetku, a ne prama rodu.

— Pak vi hoćete, da ju ja oženim?

— Kako vas volja, moj gospodine.

— Da okaljam obitiljsko ime, uspomenu predja, oprznem grb čisti i slavni na viek vieka?

Da se izbavite sramotne tamnice, izplatite dugove, osvjetlate zahrdjali sjaj roda.

— Niposto, nipošto, uzaludan pokus! Oženiti kćer lihvara, čovjeka bez poštenja i vjere: volim u zatvor.

— Spremajte se dakle unj, i to zad ugo; jer tako mi spasa, tako mi boga i života, kunem vam se gospodine, nećete iz njega, doklegod ne izplatite posljedne pare od svoga, a hoćete li to ikad moći, promislite.

— Hidalg drhtne, baci se na stolicu, odakle je malo prije ustao, podupre rukom čelo i zamisli se duboko; lihvar reče:

— Poznate ju, bogata i liepa: zar mislite, da će dugo čekati na muža, da za njega kano za kakovu milostinju mora ruke dizati? — Hiljadu mladića propalih kao vi, a oprostite, još slavnijega roda od vašega, Done, probija se po obijuh Hispanija; samo rieč da reknem, a evo ih jatomice: klečeći zahvaljivat će se stvoritelju i sudbini, ako ona koga izabere, na koga oko baci. Danas ona može biti vaša, gospodine, dopali ste joj se, a i meni ste ušli u volju; ne odtiskujte sreće, koja vam se sama nudi; porad taštih tlapnja o ponosu i uspomenah obiteljskih ne žrtvujte sve sjajne i razkošne budućnosti! Ruka moje kćeri vam pripada, a to je, što biela kocka na genuezkoj loteriji za igrača. Samo lùda mogao bi ju odbiti. Ah, zašto ju ljubim, kao što ju ljubim! zašto je želja naslova i časti pomela krasnu joj glavicu! Inače, ne bi je bogac-grand aragonski, čovjek bez srdca i duha, razsipnik nadimljujući se ne porad svojih zasluga, već porad zaprašenih pergamena od svojih predja; nego bi ju koji okretni bankir amsterdamski ili livorneski zvao svojom ženom, svoj imetak sdružio s mojim; stvorili bismo kuću, kojoj nebi bilo druge u Španjolskoj, pače ni na cielom svietu, pa ne bi na stotinu tisuća, već na milijune piastara brojio svoj imetak.

Lihvar to reče glasom mirnim, umjerenim, pa stade uzdisati. Je li ga slušao Don Juan, ne znam — nu to znadem, da je naglo uzstao sa stolice, o suhu ruku starca silno udario svojom težkom rukom, pa rekao:

— Neka se vrši volja božja, to je očevidno njegova odredba. Vaš sam zet, to je moja zadnja rieč, a već sutra, kad vam se prohtjedne, povest ću ju pred oltar.

— Pred oltar? sutra? ne može biti!

— Zašto? — malko plašljivo zapita Španjolac.

— Velika zapreka: ona nije kršćanka.

— Nije kršćanka? čovječe, što govorite!

— Govorim istinu: ona je moja kći, a ja...

— Što ste vi?

— Ja sam židov portugalski.

— Vi! bankir inkvizicije! Vi ste poludjeli.

— Oh: niesam, istinu vam govorim. — Odgrnu tusti oplovnik, pokazav zamazani kaftan: obavijao ga crn širok pojas, o kojem je lepršalo nekoliko žnorica, od biele svile savitih: obična oznaka iraelićana.

Da je sama sotona u živu tielu stupila pred Španjolca, ne bi ga bila tako uplašila, kano ove žnorice lihvarove; naglo pograbi klobuk i skoči k vratima.

— Kamo tako žurno, moj gospodine? — porugljivo zapita trgovac.

— Idem u Meksik.

— Sbilja? a moj dug?

— Inkvizicija će ga platiti.

— Ha, ha, ha! Dakle denuncirat me kanite? Dobro, ne priečim, ali prije nego to učinite, posluhnite.

I nehotice ustavi se plemić, a tihim glasom progovori Izraelićanin:

— Pripovjedih vam, da ljubim svoju Inezu, svoju kćer, jedino mi diete; da, ljubim ju, to je jedina moja strast, jedino ćućenje, koje mi srdce silovitije razigrava, a razum nadvladjuje. Protivit joj se, u čem mu drago, kamo li ju razžalostiti, uvrieditи, za mene je uprav nemoguće; dat ću vam dokaz ove lude privrženosti: ljubim zlato: znojem ga čela, pogibelju života, krvavim radom skupljam, u njem je moja razkoš, nagrada, moj raj; pak ipak, kad bi hotjela, poželjela, to bih zlato na pune šake bacao na ulicu: umro bih od žalosti, sdvojnosti, ali bih bacao. Koristite se tim, moj Done, ne puštajte iz ruku liepe žene i miraza od pol milijuna piastara; jer pol će milijuna, a ne samo dva puta onoliko koliko sam vam prije kazao, imati, a tko zna, možda i vlše. Doba sjedinami kosu posipava, tielo grbavim čini, ali nije mi satro snage i volje bog Abrahamov: nekoliko će mi on još godina sigurno pokloniti, nekoliko godina, a to je opet novi jedan ili dva milijuna reala, za vas. Lermi, Ossuni, Silve, oholi Almadovari, pače i Fuenti uzstupit će vam mjesta, potamnit ćete svekolike: bit ćete grandom prvoga reda, grofom, članom kortezâ, poslanikom, podkraljem, kad vam se prohtije; žena pako vaša ne samo neće vam biti zaprekom u tih liepih osnovah i ponosnih nadah, već svakako pomoćju, prvim i najvažnijim stupom. Ne govorim više o imetku, ali poznajete joj duh, oštroumlje, njim će ravnati vaše korake, oživotvarati nade; povrh toga pomislite li, da vaša vjera ne može postati i njenom vjerom? Zaljubila se u vas, očitovala mi to, u njenoj glavici ima toliko oholosti, toliko želje sjaja, a samoća, u kojoj mora

Digitized by Google

živiti u ovoj kući, tako je neugodna, da će se rada odreći vjere predja; u Talijansku će nedaleko poći, krst primiti, vašom se ženom prozvati, a onda, tko će — kano što ste punim pravom malo prije kazali — u grofice de Mendoza y Mirabella tražiti, naći kćer židova lihvara? Tko kod sjajne zlatne posude traži blato i kalo, od koga je postalo zlato?

Govoraše još dugo pak uviek za razum temeljito. Slušaše ga pozorno Don Juan, a očevidno mu se oni savjeti primiše i srdca i glave; jer nekoliko dana kašnje, mjesto u Meksik odplovi u Napulj, a za dva nepodpuna mjeseca blagoslovi u crkvi svetoga Jaunara kardinal Barbarini njegov ženitbeni savez sa Sennorom Inezom de Martovel. Svetčanost se ta veoma sjajno obavi, a prisustvovaše tri kardinala, nekoliko knezova mjestnih i koliko je samo bilo najznamenitijih osoba u priestolnici kraljevine obijuh Sicilija.

2.

Don Juan zvao se je, kano što je to lihvar slutio, malo poslie toga grofom de Mendoza y Mirabella; glave, kano grand, nije odkrivao niti pred katoličkim vladarom, a bio je član korteza kraljevine stare Kastilije a kroz dvie godine i načelnik biskajski Fuerâ, jer je velika dobra posjedovao u onoj strani Španjolske — i to po ogromnom mirazu ženinu, osobito pako po okretnom nastojanju tasta si sennora Vincencija Martovala.

Ne bijaše ipak sretan.

Uzrok njegove nevolje, prvi izvor muka bijaše smrt donne Ineze, koja ju stiže nekoliko mjeseci poslije ženitbe. Sama sobom, ne mislim, da bi bila jako razžalostila hidalga: kano plemić, grand i čovjek nekoliko godina u liepom madridskom svietu živući, premda je ljubio svoju ženu, bio bi se ipak lahko razabrao u žalosti i našao veselja i utjehe; ali ona je smrt za sobom povukla osobite misli, lude hire donna Vincencija.

Biedni lihvar, izgubiv kćercu, jedini stvor na zemlji, koju je ljubio, koju je, kano što smo vidjeli, više cienio nego otčinsku vjeru, pače kano židov više nego isto blago, od žalosti se smrtno razboli i za dva tjedna umre. Još bi manje smrt tasta, nego li smrt žene razžalostila hidalga, možda bi ga i razveselila, da nije čudni starac umirući sav imetak ostavio, ne Donu Juanu, nego njegovoj kćerci a svojoj unuci, zaboravih bo navesti, da je donna Ineza umrla radjajući kćerku, diete i liepo i zdravo. Tako je oholi grand uživao samo dohodke imetka, pače i po glasu oporuke židove, gubio jih je na polovicu, kad gospodjica Franciška di Mendoza postane punoljetnom; k tomu su mu otčinska prava bila posve ograničena; dočim je sennor Vincencij, kako nekoč kćerci, tako sada unuci osigurao neograničeno pravo, da si sama izabere muža. Jesu li to bili puki hiri, ili bojazan, izviruća odatle, što je židov temeljito poznavao srdce hidalgovo; ili je pako bilo duboko osvjedočenje, da samo onaj savez može biti sretan, koji srdce naznači: toga ne znam, niti neću da dalje razpravljam.

Ovako ograničeni, svezani i sputani hidalg ne mogaše biti jako srétan. Navade se mladosti više puta pojaviše i u kasnije vrieme navali želja blistati na dvoru, ponositi se imetkom, komu je svatko zavidio. Zato življaše u Madridu, življaše bujno i halabučno, da su mu dohodci, ma koliko veliki, jedva doticali, a možda i ne doticali; jer se mnogi dužčić učini, mnoga zlatna i srebrna posuda Vincencijeva, lihvom stečena, opet lihvi povrati u ruke. Povrh toga možda je Don Juan, utješiv se rad nedavne smrti mile i liepe žene, hotio zametnuti nove ženitbene veze, koju kneginju ili groficu usrećiti svojim izborom. Ali kako da to učini, a svoga ponosa ne uvriedi? Ne bi li onda morao očitovati svoga stanja, priznati, da osim dohodaka ne ima prava ni za groš od ogromnoga imetka; da okaljav se savezom kćerju lihvara, kano grand, potomak jedne od najstarijih obitelji španjolskih nije imetkom dovoljno oprao ljagâ časti svoje? Bijaše kano onaj bajoslovni kralj Mitas: imaše vode, imaše zlatnih jabuka do ustiju, a ne mogaše jih žedan doseći.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ženska u europskoj, napose u slovinskoj književnosti.

*Po českom od M. Krajnika preradio Al. T.**

(Konac.)

Govorit nam je napokon o književnicah jugoslavjanskih, najpače hrvatskih. Valja nam žalibože izpoviedit već ovdje, da je u obilnoj našoj pjesničkoj književnosti malo ženskih pera naći, koja su svojimi plodovi pomagala promicati prosvjetu našega naroda, al što su ti pojavi riedki, to su zaista zanimivi. Pitaš li za razlog toj nestašici spisateljicah u nas, lahko ćeš ih naći u povjesti našega razvitka. Žena u nas i to u starije doba nije uticala u javni život; njezino carstvo bijaše kuća, njezino vladanje domaće

* Dio ovoga članka o jugoslavenskih spisateljicah preradjen i popunjen je po gg. I. K. S. i A. Š. Ur.

Digitized by Google

gospodarstvo i obiteljski život, a dok su muževi, neimajući u svom zavičaju dovoljno učilišta, išli po svietu, da se naobraze, ženu su dopale samo mrvice obrazovanja, te je lasno razumjeti, da nije bilo dosta ponuke, da se ženski um pokaže u javnosti kao u inih naroda, gdje su odnošaji mnogo sretniji bili. K tomu valja imati pred očima važnu u našem narodnom i književnom životu okolnost, koja nam je doniela mnogo štete, ta nesreća su — jezuite. U 16. vieku, kada su se znanosti i umjetnosti stale dizati, te posizati u naše strane, pojavi se družba Isusovaca i u nas u silnom broju, zaokupi sva učilišta, književnost, pače i privatno uzgojenje, tjerajući stare hrvatske glagoljaše, šireći latinski kozmopolitizam, iztiskujuć hrvatsku starinu čak iz obitelji. Pisci povjesti književne malo su se do sad sjetili te važne okolnosti, s koje se daje mnogo pojava u našoj knjigi, u našem duševnom životu tumačiti. Odkad su Isusovci sve više mah preotimali u Dubrovniku, od onda i pada malo po malo slava hrvatske vile u toj našoj dičnoj Atini, a plodovi književni gube sve više svoju jezgrovitost, svoju silu, te se izvrgnu u prazno ascetično pisanje. Pa pitam, nije li znamenit pojav, da je Ignacije Gjorgjić, ta zadnja zlatna zviezda na nebu našega pjesničtva, ostavio družbu Isusovaca, te prešao u red benediktinski? Dà što su naši literarni historici zaboravili, to je slavni naš pokojnik Preradović svietu smielo izjavio, veleć o Dubrovniku:

— Zlo te snadje po zlokobnu času
Stoput gore, jer bijaše novo,
A ko dobro najveće na glasu:
Ono crno sjeme Lojolovo
I po tvojoj zemljici se razsu,
I rodi ti jadom i čemerom
Stoput većom, nego potres mierom.

Taj pojav i to upravo u čas, kad je naobraženje stalo pronicati u šire krugove, taj pojav tamaneći slobodni narodni razvitak, i šireći bud latinizam bud talijanizam, odbijao je žene od većega obrazovanja dakle i od pisanja, pa kad se je koje pero pojavilo, vidjelo se, da stoji pod okriljem družbe Isusove. Još gore pojavljuje se upliv jezuita medju Dravom i Savom. Prva zadaća bješe im uništiti hrvatsku liturgiju i iztriebit pope glagoljaše bud redovnike bud župnike; drugo, i to mnogo veće zlo bilo, da su Isusovci odvratili višje plemstvo od naroda. Tko uči spomenike naše, vidit će, da je obiteljski život naših boljara sve do dolazka Isusovaca bio kroz hrvatski, da su i muževi i žene rabile u privatnih pismih samo materinski jezik — a poslje je Lojolova družba sve navraćala na latinsku, pače i žene latinizirala ili ih posve od naobraženja odbijala. Isusovci smatrahu podučavanje za svoj monopol i tko se je tomu opirao, prošao bi zlo, kao n. p. znameniti štampar i pisac Vitezović.

Nije dakle ni čudo, da se je u Hrvata medju Dravom i Savom malo pisalo hrvatski, nije čudo, da žene skoro ništa pisale nisu.

Prva žena za koju se znade, da je hrvatski pisala, bijaše Cvieta (Flora) Zuzorićeva, kći bogate vlastelinske dobrovačke obitelji rodjena g. 1555. Krasna likom, bistra umom, zanešena za znanosti i umjetnosti očarala je ta divna mladica sve plemenite duhove rodnoga si grada a i inorodne velikane. Ta i bezsmrtni pjesnik „Oslobodjenoga Jeruzolima“ Torquato Tasso izpjevao je ovoj znamenitoj djevici soneta. U ono doba natjecahu se hrvatskom pjesmom u Dubrovniku vatreni Dinko Ranjina, mudri Dominko Zlatarić, Niko Naljeković — muž Cvietine sestre Lukrecije Zuzorićeve, Mijo Bunić, Savko Bobalić i druge zvievde hrvatskoga pjesničtva. Bijaše to zlatni viek dubrovačke slobode, sreće i bogatstva, viek u kojem se slovinska pjesma orila duž sinjeg mora, u kojem je velepjesnik Gundulić ugledao sviet. A srce svega pjesničkoga i umjetničkoga života slobodne i slavne občine bijaše bogati dom Zuzorića, sunce, koje je slavne naše pjesnike grijalo i na žarke pjesme budilo bijaše — Cvieta Zuzorićeva, „Aspazija slovinska.“ Slavni Dinko Ranjina, ljubimac toskanskoga velikoga vojvode Kuzmaua tugovao je bez nade u svojih plamenih pjesmah za Cvietinom ljepotom, te bolno uzklikne u pjesmi:

O gorka ljubavi!
Kroz ovu vil, koja slavan se Cvît pravi,
Tvrdo ti vruć plamen u srce me stavi.

Miho Bunić Babulinović, zatravljen divnim licem djevojke pjeva:

Lieposti jer tvoje u mojoj spomeni
Kriepostno vík stoje, moj cviete rumeni!
Ovako od tebe ter dalek stojeći
Mnim te imat kon sebe, na tebe misleći.

Talijanski pjesnik Boccabianca nazivlje ju u svojoj pjesmi „Nova Dea celeste Flora,“ a Miho Monaldo posvećuje Cvieti sliedeće stihove:

Questo si vago e si gradito Fiore,
Ch' ebbe la terra, le onde e i cieli amici,
Con le sue fortunate alme radici
Dolcemente mi tiene avvinto il cuore.

Niko Gučetić Vidković sastavi djelo „o ljubavi i ljepoti“ po Platonu, te mu u slavu čarobne djevice nadjenu naslov „Anthos“ (Cviet).

Najživlje pako u kolu pjesnika uzplamti za tu čudnu krasoticu vrli učenjak i znameniti pjesnik Dominko Zlatarić. Cvieta bijaše mu uzorom, njoj su posvećene sve ljubovne pjesme, u kojih se rieč „cviet“ neprestano opetuje. On spominje kako se sve, što je liepa i slavna u Dubrovniku skuplja oko nje, u pjesmi:

Ka srića bi moja i milost oni dan,
Kad divnieh gospoja zamjenih skup sabran,

Digitized by Google

Proljetni dan zorom u gustoj dubravi,
Ka raste pod gorom kraj mora u slavi?
Svaka njih lipotom Venere jest ista,
A časnim životom božica pričista, — —
Jedna njih, ke obraz mi drag nad svima,
Sveza me u taj čas veselim očima.

On piše Dinku Ranjini, kojega je ista strast osvojila bila:

Kako ja proslavit možem vîk u piesni
Gizdavi oni cvît svom slavom uresni,
Od koga lipota i miris čestiti
Ovoga života može se raj rîti?

Nu svi uzdisaji za žudjenim cvietom razplinuše se u vjetar; Cvieta izmami iz zatravljene duše naših pjesnika silu krasnih pjesama, al zlatna ta jabuka, nikla na našem zemljištu nedopade našinca, Cvieta udade se na zapovjed svoga otca g. 1577. za uglednoga fiorentinskoga plemića Baltazara Pesciona. Al i sad je Zlatarić nezaboravi. Njoj posveti hrvatski prievod „Ljubavi Pirama i Tizbe te veli u posveti: Zašto ak bi odlučeno, da vi od nas na dalek provodite život u latinskoj zemlji, bi takodjer odlučeno, da svedj u pameti mojoj pribiva viečna spomena od vas, a da misli moje nikad neprestaju, gdi goder sam, razbirat na blizu neizmjerne hvale vaše — — — ne mogu boljet se u svako doba odiljenjem vašim, kojiem ste dvigli miestu ovomu Dubrovniku našemu pravo urešenje i taku svjetlost, kakvu bržek nigda prije ne vidi u sebi. — — — A ja se nasladjujem da vam vašemu cvietnomu imenu poklonim kojgodj dohodak rosom od piesni, u polje od ovieh knjiga, neka po tomu latinski pisci budu se probudit, slavit ljepotu i čás vašu i uzdizat dostojniem hvalami vaš razum, videć: da nakon toliko godišta, koje nam ste vazeli, nemožete učiniti, da se u našoj pameti smrze vaše vriednosti.“

Zlatarić pritajio je u ovoj prozi svoje čuvstvo hvalom i slavom, nu u posvetnoj pjesmi probukti s nova plamen:

Obrati Fiora! proć meni pogled tvoj,
U kom je ma zora, tere dan svietli moj!

Kad napokon poslje više godina Cvieta umre zavapi pjesnik iz dubine srca:

Poginu sva dika od svîta i ukras,
Kad čini smrt prîka zamuknut sladki glas.

A ta od stranoga i domaćega svieta slavljena mladica, ta „vila ljepote i mudrosti“, kako joj Dubrovčani kazivahu, nije samo u drugih budila pjesme, već je i sama hrvatski pjevala pjesme a navlastito nadpise, kako dubrovački pisci pišu. Nu zla kob, koja je toliko našega blaga zakopala, zakopa i plodove toga divnoga stvora. Njezina liepa slika sačuvala se do današnjega dana, njezine pjesme propadoše ili čame gdjegodj u tami, kako je kroz viekova čamio Gundulićev „Jerusolim slobodjen.“

Drugarice u vilinjem kolu, što ga je krasna Cvieta vodila, bijahu Mara Gundulićeva, žena pjesnika Nike Gučelića, i Margita Menčetićeva, sloveća sa učenosti i bistra uma, kojim je znanstvena i umjetna djela prosudila.

Ne manje zanimiv pojav jest hrvatska spisateljica kneginja Jelena Ohmučevićeva iz porodice bizantinskih careva Komnena. (Živila u Dubrovniku od 1569-1610), koja je slovila kao umjetna vezilja, vješta glasbenica i slikarica i kao hrvatska pjesnica. Benko Ursin, biskup lješarski, veli u svom dielu „De origine della famiglia Comnena“ o njoj: U našem slovinskom jeziku sastavila pjesama, liepih i duhovitih i po smjeru ćudorednom i duhovitom; a kad ju gledaš obasjava ju andjeoska čednost, kojom će svakomu zanieti oči. Brat joj Petar Komnen bijaše takodjer pjesnik hrvatski, latinski i talijanski.

Sedamnajsti viek rodi nam dvie spisateljice. Prva od njih bijaše najveća žena, kojom se hrvatski narod dičiti može — Kata Frankopanova udata Zrinjska. Ta žena puna uma, krieposti, naobraženja, odvažnosti — a ipak čista, prava Hrvatica rodila se g. 1625 od otca Vuka Frankopana čuvenoga junaka i udade se g. 1641. za kneza Petra Zrinjskoga, bana i pjesnika hrvatskoga. Tko je čitao, kako holandezki putopisac opisuje perivoj, slike, umjetnine, knjižnicu i umjetnine Zrinjskog grada Čakovca, tko zaviri u ogromni popis blaga, što su ga carski komesari iz Zrinjskih i Frankopanskih gradova raznieli bili, taj će razumit, koliko bogatstvo, kolika učenost vladala u tih dvih slavnih obiteljih, koje su sistematički izkorienjene bile. A ipak su ti ljudi, govoreći 7 do 8 jezika — jedinom iznimkom — ostali Hrvati. Čitaj njihova obiteljska pisma, gdje srce govori, gdje se spominju najtajniji, najnježniji osjećaji — hrvatska i hrvatski smišljena. Takova bijaše i banica Kata, koje ime još i sad u narodnoj pjesmi žive. Uzvišena ova gospodja sjetila se u svem svojem bogatstvu svoga naroda, te napisa u divnoj osami na gradu Ozlju g. 1660. hrvatski molitvenik pod imenom; „Tovaruš“ (drug), koji ugleda sviet g. 1661. u Mletcih sa drvorezi od Piccinia. Kata posvećuje ga: „Vsega hrvatskoga i slovinskoga orsaga gospodi i poglavitim ljudem obojega spola“. Korakteristično je, što banica u predgovoru piše: „Premišljavajuć, da se skoro zmeda svega svita jezikov najmanje hrvatskoga ovo doba štampanih knjig nahodi“ — Oj gospoje! koliko vas je danas, što o takovih stvarih razmišljate? Tko nezna za Katinu tragičnu smrt. Umrla je zatvorena u samostanu gradačkih dominikanica 16. studenog 1673. u nevolji, pošto je bečka vlada dala pogubiti muža joj Petra i brata joj Franju dva pjesnika hrvatska g. 1671.

Digitized by Google

u austrijskom Novom mjestu. Knjiga Katina bila poslje dva puta štampana u Ljubljani.

Druga spisateljica hrvatska jest Marija Dimitrička. Rodila se g. 1670. u Dubrovniku od pjesnika Bartola Betlera — te se poslje udala za Krista Dimitrića te je umrla 94 godine stara 1764. Njezina djela pokazuju utjecaj ascetički, jer je pjevala o samih pobožnih i biblićkih predmetih. Spisi su joj sliedeći: 1. Vrhu neoskvrnjenoga začetja blažene djevice Marije. 2. Vrhu porodjenja blažene djevice Marije. 3. Vrhu prikazanja u templo blažene djevice Marije. 4. Vrhu navješćenja od andjela blaženoj djevici Mariji. 5. Vrhu pohodjenja sv. Elizabete. 6. Vrhu očišćenja b. d. Marije. 7. Vrhu uzdignuća na nebesa b. d. Marije. 8. Muka Isukrstova u tormi drame. Premda su svi ti biblički predmeti mnogoputi po dubrovačkih pjesnicih opjevani bili, te nedavaju mnogo prilike samotvornoj sili, to imade u Marijinih spisih samostalnih ulomaka, refleksija i slika, koje pjesničkoga dara pokazuju, pa je i čistoća jezika i razlikost forme u tih pjesmah zanimiva.

Osamnajsti viek ima razmjerno najviše hrvatskih spisateljica. Prvu medju njimi spomenut ćemo Anicu Boškovićevu, koludricu Dubrovčanku, sestru Rugja Boškovića, Isusovca, glasovitoga zviezdoslova i pjesnika hrvatskoga (spisao je pjesmu o blaženoj djevici Mariji po apokalipsi) i Bara Boškovića Isusovca i pjesnika hrvatskoga, Anica napisa g. 1757 „Pastirski razgovor vrhu porodjenja Isusova“ za „kćeri slovinskoga jezika“ kako sama u svom predgovoru kaže; pjesmotvor posveti braći svojoj Rudju, Pierku, i Baru. Izim toga ima od nje pjesmah „u hvalu Rudjera Boškovića“ slavnoga astronoma, i „Misli djevojke, kad meće na se kaludjersko odielo.“ i „Razgovor o propetom Jezušu“ U Ankinih pjesmah pokazuje se velik uticaj Jezuita, i ona smatra, sudeći po njezinu predgovoru samostan idealom ljudskoga života. Pjesmotvori su joj odugački i puni pobožnih hiperbola, a jezik ponješto neokretan. Nu kraj svega toga proviruje gdjegdje pjesnički duh i što je zaminivo, imade dosta liepih slika iz naravi. Spisi su dielomice štampani 1758. g. u Mletcih i 1852. u Dubrovniku. Manje vriedne su pjesme Lukrecije Bogašinovićeve (rodj. u Dubrovniku, umrla 1800). Od nje imademo: 1. Pjesmu o porodjenju Isusovu. 2. Život Tobije. 3. Život patrijarha Josipa. 4. Dramu o posvetilištu Abrahamovom. Jezik joj je mnogo čišći, stihovi mnogo gladji od prehodnica njenih, nu zato ima mnogo manje misli i poleta u svojih pjesmah, koje su kadšto samo proza u stihovih.

Zadnja dubrovačka spisateljica bijaše Srećka Fantastić, koja je na početku ovoga vieka izpjevala idiličnu pjesmu „Smrt Adone“.

Barbara Vragović, plemkinja, izdala je 1760 prevod „Nasliedovanja Isusova“ od Kempisa (1789 drugo izdanje i Beču) a Magdalena Nadaždi, udova grofa Ivana Draškovića izdala g. 1696 u Zagrebu: „Sobotni kinč b. d. Marije ali pobožnost za subotne svega leta dneve“; zatim: „Žitek dveh verneh Kristuševih mučenic Marte i Marije Magdalene. U Beču 1718. Tim smo u kratko naveli, što je starijih spisateljica u Hrvata bilo.

Noviji pokret od g. 1835 ovamo nije nam takodjer žalibože uzgojio više spisateljica. Premda novi viek pruža ženi mnogo više prilike naobraženju, to se je tim slabo okoristila naša knjiga i nije se ni nadat plodu od ženskog pera, dok nam nepodje za rukom, da posvema iztisnemo tudjinstvo iz srdaca i ustiu naših ljepotica, dok neuništimo kojekakve zakutne zavode, po kojih se tudjinstvo uvlači.

Od novijih spisateljica spomenut ćemo sliedeće;

Dragojla Jarnevićeva Karlovkinja, bivši njemački odgojena mnogu je njemačku spjevala; nu upoznavši se god. 1839. sa tadanjim mladim rodoljubom, a sadanjim vrlim hrvatskim pjesnikom i pukovnikom Trnskim, odluči po nagovoru nigda više nepjevati njemački; nego sve svoje sile posvetiti domorodnoj stvari. I zbilja još iste godine 1839. odazva se ona u „Danici Ilirskoj“ svojom nježnom, svuda po narodu rado pjevanom pjesmom: „Oko proti jugu tamno gleda“, u kojoj vruće opisuje svoju ljubav i čežnju za domovinom. Od to doba vidimo ju neprestano poslujućom na domaćem književnom polju. Tako izdade tiskom god. 1843. svoje „Domorodne pripovjedke“. Osim toga napisala je kašnje više liepih novela u „Nevenu“, „Dragoljubu“, „Leptiru“ itd., od kojih spominjemo „Plemić i seljan“, „Ružin pupolj“, „Strašna smrt“ itd. — Druga Dragojlina, koja se je s njom u isto doba na književnom polju pojavila, jest veoma plodna pjesnikinja Ana Vidovićeva Šibeničanka. Rodila se od otca Nikole Vusija kapetana u vojsci Napoleona I., a kašnje častnika u službi austrijskoj. Udavši se za Marka Antune Vidovića stanovaše s njim duže vremena u gradu Pagu, na otoku istoga imena i tu — kako sama veli — poče pisati stihove. Prvi njeni pjesnički pokusi dopadoše se svim, koji su ih čitali, te ju zato mnogi svjetovahu, da se posve tomu radu posveti, nebi li štogod i znatnijega proizvela. Obodrena takovom hvalom prionu živo uz posao te god. 1841. izdade prvu svoju poveću pjesmu u dva pjevanja: „Anka i Stanko“. Pjesma se dopade občinstvu i to ju potaknu na dalnji neumoran rad, koga plodove vidimo u pjes-

Digitized by Google

mah: „Alva i Alko“ — pjesma u jednom pjevanju; „Prevara osvećena“, pjesma u tri pjevanja; „Ljubav i nemilost — pjesma u jednom pjevanju; „Razmišljanja o ljubavi“; „Senjanin Ive“, „Grabljenje“; „Dieva vitezica“; „Viernost u ljubavi i viteztvo pomorca bokezkoga“; „Vjenčanje Dalmatinca“ itd. Njeni proizvodi puni su čuvstva, pravi izljev pjesničkoga srca. Vidovićeva pisala je i na talijanskom jeziku i izdala god. 1847: Mestizio e distrazione; zatim Romolo ossia la Fondazione di Roma. Pjesma ta u 18 pjevanja sadržaje 1108 stihovnih kitaca.

Pri kraju možemo jošte spomenuti Julijanu Gajevu, koja se više puti ozvala u „Danici“ i Jagodu Brlićevu, koja je više pjesama izpjevala.

Kod braće naše srbske nalazimo: Milicu Stojadinovićevu, izdala g. 1852—1854. svoje pjesme pod naslovom „U fruškoj gori“; zatim Sofiju Štefanovićevu Somborkinju, koja je svoje pjesme, priobćene u „Danici“ izdala tiskom pod imenom: „Raviojla“; i napokon Danicu Raškovićevu, izdala dosad dva svezka svoje epske pjesme: „Slavopoj petdesetgodišnjoj svetkovini“.

Medju Slovenci nalazimo Josipu Turnogradsku (rod. 1833, † 1854), veoma darovitu, nu žalibože prerano preminulu suprugu pokojnoga sada već pjesnika i slovenskoga domoljuba Lovre Tomana. Pisala je u razne slovenske časopise liepe novele, kao n. pr. „Boris“, kralj bugarski itd. U najnovije doba pokazala je Luiza Pesjakova liep talenat u svojih pjesmah.

Priznat nam je, da su nam žene malo doprinijele književnosti. Neima li dara u njih? Jamačno ima, i obilja imade. Svrnite okom na ono silno blago našega narodnjega pjesničtva. Koliko ima tu bisera, niklog iz ženskih ustiju, koliko cvieća niklog iz ženskog srca, pa ako su kod drugih naroda žene u umjetnoj knjigi više radile, to možemo im mi odgovoriti: Slušajte nam narodne pjesme, ljepše od vaših, velik njihov dio stvorile nam žene iz puka našega!

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

„Bračne ponude“ izvorna vesela igra u 3 čina od Jos. Eug. Tomića, prikazana prvi put na narodnom hrvatskom kazalištu dne 13. veljače. Neki vjerni poklonik proroka Muhameda probavio bje poklade u Mletcih, te je ondje i vidio javne maškarade. Upitan, kakov da je taj mletački karneval, odvrati Turčin: Dodje vrieme, pa sav sviet u Mletcih, kao da je poludio; ljudi nagrdjeni lete kao mahniti po ulicah vičuć, urličuć i kukuričuć, te čine kojekakvih vragolija; al dodje opet dan, pa ti sav sviet grne u hram, gdje im silan čarobnik namaže čelo pepelom, pa se ljudi opamete. Nehotice sjetismo se ove pričice, pomisliv na naše narodno kazalište. Čitali smo, da će se za zabavu nedjelnog občinstva za poklada prikazati lakrdije, govorilo se, da će za vrieme posta repertoir biti biraniji. Mi smo u načelu proti prikazanju bečke lakrdije u hrvatskom jeziku, jer je to našoj ćudi, našemu mišljenju strana stvar, jer u tih lakrdijah humor i dosjetke zamjenjuje ludo benevetanje i karikatura.

Nu pošto nam se obećalo, da će svega toga nestati u triezno postno vrieme, zadovoljismo se nadom bolje budućnosti i bili bismo šutili o našem kazalištu do čiste sriede, da se nebude pojavila na našem pozorištu nova izvorna gluma „Bračne ponude“, dramatični prvenac Josipa Eugena Tomića. Tu moramo govoriti. — Za prvo je prikazanje svake izvorne dramatične novine za nas zanimivo, jer u nas malo toga rodi; za drugo poznat je Tomić kao darovit pisac, komu je ta konedija prvi dramatički pokus; za treće nam nalaže dužnost prema piscu i prema našoj knjigi, da sdušno i nepristrano izpitamo Tomićevu radnju i da vidimo, imade li u njega sposobnosti za tu struku, pa ako je ima, da ga za daljni rád obodravamo, i ako je u čem pogriešio, da mu máne iskreno i prijateljski odkrijemo, da ih odstrani i popravi. Rekosmo, da nam je to dužnost naprema književnosti i naprema piscu. I jeste sveta dužnost. Književnih sila ima u toj struci kod nas vrlo malo, ako se dakle kakova sposobna sila nadje treba je sačuvati knjigi i obodravati na daljni rad. A prema piscu? Mi smo neprijatelji „literarnih bratovština,“ — što ih Francuzi okrstiše imenom „cameraderie“, gdje se pisci medj sobom kuju u zviezde, gdje je sve „prekrasno“, „veličanstveno“, „divno“ itd. To medjusobno hvalisanje počinilo je mnogo štete u našoj knjigi. Nu zato ćemo mi pisci i sebe i svaki talenat braniti smjelo i odvažno razborom i razlogom proti praznim grdnjam umišljenih, veleučenih glava i proti praznim ciničkim navalam drzovitih reportera.

Imade u našem Zagrebu ljudi, koji vrlo rado „de omnibus et quibusdam aliis“ govore, kojim su puna usta šupljih fraza, estetika, koji nisu svoga vieka vidili estetike, enciklopedista, koji su svu svoju mudrost crpili iz bečkoga „Fremdenblatta“, ljudi, koji se nečuvenom smjelošću pačaju u sve, a u istinu

Digitized by Google

ne razumiju „zere“. kojim se sva kritičarska mudrost sastoji u frazi: „Ah to je škandal!“ Proti tim junakom nametnikom oštrit ćemo osobito svoje pero, da ih potjeramo u kut, a kažališna uprava, nadamo se, zahvalit će nam na toj za nas vrlo potrebitoj borbi.

Sada o Tomićevu komadu. Žao nam je, da je prikazanje „Bračnih ponuda“ palo u poklade. Zabave, plesovi bez kraja i konca otimlju občinstvu sav pozor, slabe interes za trieznije predstave. K tomu prikazuju se sada na našem pozorištu puste lakrdije, kojimi uprava hoće, da dobije što novaca od občinstva, te je naravski, da su druge predstave slabo posjećene, a napokon valja uvažiti, da medj našim občinstvom postoji neki predsud proti izvornim dramatičnim plodovom. Po svem tom vidi se, da „Bračne ponude“ neugledaše svjetlo kazališno u sgodno doba. A ipak su uspjele i mraz je pao na lice onoj rodoljubivoj gospodi,koja su Tomićevu prvencu već prije prikazanja proricali nemilu smrt.

Radnja komedije sliedeća je: Blizu Zagreba žive na svojem imanju imućni vlastelin Gjuro Dombaj. U njega je koketna pristara žena Klotilda, sin Božidar, lakouman domišljat djak i liepa milokrvna kći Ljudmila.

Ljudmila već je dozriela zamuž, te ju roditelji zbilja misle udati. Klotilda, mati joj, snuje udati mladicu za izkipjelog spletkara i puzavca Kočevskoga, doktora lječničtva, koj je gospoji Dombajevoj omilio, donoseći joj prašaka i masti za poljepšanje lica i dvoreći joj sladkimi riečmi. Ali liepa joj kći misli inače. Ljudmila zavolila Milana Budinića, mlada odvjetnika i prijatelja brata joj Božidara. Mladi ljube se živo, tajno si dopisuju a Božidar pomaže tu ljubav svimi silami, te napokon dodje Budinić na imanje Dombajevo, da zaprosi Ljudmilu, s čega se djevojka naravski vrlo veseli. Medjutim bio je i doktor Kočevski došo, te mu gospoja Dombajeva za stalno obeća, da će predati svomu mužu pismo, kojim doktor prosi Ljudmilinu ruku, te da će prinukati i muža si da pristane, te da se vjenčanje što prije ovrši. Dombajeva dozove i Ljudmilu, te ju kuša i dobrim i zlim prinukati na brak s doktorom, nu djevojka opire se tomu, te odbija doktorovo laskanje. U to prijavi sluga, da je iz Zagreba u pohode došla trgovkinja Vojnovićka sa svojom kćerju Zoricom, a čim to Kočevski dočuje umakne posvema smeten. Dombajeva i Vajnovićka kao i djevojke pozpozdrave se prijateljski, te poslje dužega razgovora javi trgovkinja, da će joj se kći do skoro udati za dra. Kočevskoga. Dombajeva se s toga začudi, žene se s prvine poriečkaju, a napokon izvadi i jedna i druga istovetno pismo Kočevskovo, gdje ovaj moli u jednom za Ljudmilu a u drugom za Zoricu, i pita ujedno, koliko će djevojka dobit miraza. Od ljutine onesvieste se obje gospoje (I čin.) Stari Dombaj, dobroćudan hrvatski šljivar nije osobito zadovoljan sa svojim budućim zetom doktorom Kočevskim. Dok on toj udatbi razmišlja, dovede mu sin Božidar svoga prijatelja Budinića, te ga ostavi s otcem na samu. Mladi odvjetnik zaprosi Ljudmilinu ruku, na što se Dombaj nadje u nemaloj smetnji, i čudeći se, kako mu se kćerka bez znanja otčeva zaljubiti mogla, moli Budinića nek se strpi koj dan, pa će dobiti odlučan odgovor. Starac ukori svoju kćer, nu pošto mu sin pripovjeda o sebičnosti doktorovoj, koji je u isti čas zaprosio ruku dviuh djevojaka, razljuti se starac do kraja na doktora, te nemilo kara svoju ženu radi prijateljevanja s Kovčevskim. Božidar bio je medjutim našao u dvorištu zapisku doktorovu, gdje isti tješi nekog vjerovnika u Varaždinu, da će do skoro izplatiti dug od 4000 fr., pošto će oženit onu od dvijuh zaprošenih djevojaka, s kojom će više miraza dobit. Dombaj odluči kćer dati Budiniću, a Božidar smisli vragoliju, kako će kazniti doktora, u koju svrhu mora stari Dombaj Kočevskoga pozvat, da dodje 16. listopada, da podpiše ženitbeni ugovor. (II. čin). Božidar doveo Milana iz Zagreba, Dombaj slavi zaruke svoje kćeri plesom i svirkom. Božidar pripovjeda Milanu spletku, koju je zasnovao proti doktoru, da je najme po njegovu naputku pozvan k Vojnovićevim na 16. listopada u isti sat, da podpiše ženitbeni ugovor. Napokon dodje Kočevski, nu družtvo se ukloni od njega. Budući sám, veseli se, kako je nadmudrio Dombajeve. Nu kad svi opet unidju, predade mu Božidar ženitbeno pismo medju Milanom Ljudmilom, da ga podpiše kao svjedok. Kočevski plane, al kad mu Božidar pokaže zapisku, klone u se; al oporavi se brzo, da podje k Vojnovićevim. Nu u to nadodje gja. Vojnovićka, te mu preda ženitbeni ugovor Zorice sa nekim mladim Bogdanom, da ga podpiše kao svjedok, Kočevski ode osramoćen, a mladi se uzmu. (Čin III.)

Radnja je, kako se vidi, dobro smišljena i dosta samostalna, jer se nesjećamo, da smo ju u kojoj drugoj komediji čitali, a i zaplet je dobro udešen; nu ipak je izradba zaostala za radnjom i pisac nije izcrpio svih komičnih situacija, što mu ih radnja podaje. „Bračne ponude“ po svojoj izradbi spadaju u onu vrst komedije, gdje se šaljivi čin razvija iz zapleta (Intriguenstück), nije dakle karakterna komedija, premda noviji osobito francuzki pisci umiju spojit i spletku i karakteristiku ma i najmanje osobe. Tomić je, pravo reć, jednu jedinu oštro crtao i izveo — a to je stari šljivar Domboj. Unj je uložio svu silu, i taj je karakter izvrstno izradjen, nu uprav s toga, što je svu tvornu silu skupio u starcu Dombaju, zanemario je pisac druge osobe, te jih je samo površno u njekoliko crtica označio. Zato mora i kroz cieli drugi

Digitized by Google

čin starac biti bez kraja na pozorištu, i pozor občinstva nesvraća se s te vierne humoristične slike poštenoga hrvatskoga šljivara. Nemislimo, da je pisac htio samo tu osobu do kraja izvesti, njega je ta genre slika posve osvojila, te je uz to druga lica manje više zanemario. Ovo mnienje potvrdjuje pokus pisčev da je i druge njeke osobe kako tako karakterisati htio, čega ipak izveo nije. Klotilda, Vojnovićka, Ljudmila, Zorica i Budinić lica su posve obična, koja nas mogu zanimati kao dielovi dramatičnoga skupa nipošto kao osebni karakteri; nu Kočevskoga i Božidara — svakako dva važna faktora komedije — crtao je Tomić nješta oštrije, al ih opet nije dotjerao do posve jasne slike. Kočevski, taj reprezentant današnje sebičnosti, koja nepoznaje srca, ni duše, već udešava svaki odnošaj života prema svomu dobitku, reprezentant opačine, koja se upravo šiba u toj komediji, nije ni nemože biti o sebe komičnom osobom, al se mora smiešnom učiniti po okolnostih i sukobih, u koje dolazi, i to smiešnom na način humorističan, jer čim se takova osoba dovodi u ozbiljan sukob, prestaje komedija. Premda je pisac po samoj radnji tomu dosta prilike imao, to vidimo Kočevskoga samo u dva zadnja prizora u takovoj neprilici, a ti prizori su odviše oduljeni, te se tim sila gubi. S toga je lice Kočevskoga nejasno. Drugi pokus karakterizacije vidimo u Božidaru, koji je svakako važan faktor u komadu. Božidar udešava savez dvajuh poštenih srdaca, Božidar osramoćuje nepoštenjaka. On je mladić lakouman, ali pošten i duhovit, a u komediji je prvo njegovo svojstvo suviše a zadnje premalo izraženo. Možebit će tkogodj reći, da je taj predmet premalen za tri čina. Nije istina. Taj predmet nemože se u manje čina svesti, pa ako radnja komada nije dosta obilna, to je samo zato, što nisu svi karakteri podpuno razvijeni. Da je to pisac učinio bila bi tri čina puna puncata. U buduće neka Tomić poglavito na to pomnju svoju obrati; izvrstnom karakteristikom staroga Dombaja pokazao je, da u njega zato sile imade, a komedije moraju u nas karakterne biti, jer samo po tom biti će i hrvatske, te će imati prednost pred stranimi plodovi.

Govoreći o izradbi komedije, reći ćemo da su prva dva čina piscu dobro za rukom pošla. Ekspozicija t. j. prvi čin teče naravski, živo bez dosadna pripoviedanja, a još bolji je drugi čin, gdje nam se Dombajeva osoba živo prikazuje, dialog je tuj lahak i prepleten dobrimi dosjetkami.

Prigovorit će možebit tkogodj da su ta dva jednaka pisma i nesretna zapiska nenaravska doskočica. Mi nesudimo tako. Izkustvo nas uči, da najprevijaniji spletkari i lukavci propadoše s vlastite nespretnosti.

Treći je čin, koji bi morao i po predmetu lasno mogo biti najbolji, najslabiji. Tu je pisac propustio izcrpit sve moguće komične situacije, koje bi mogle dovest radnju do drastičnoga riešenja. Za prvo je pogreška, da Božidar u obće osnovanu proti Kočevskomu spletku pripovieda, jer ju svatko već pri kraju 2. čina naslućuje. Za drugo nebi ni Milan ni nitko živ za tu spletku znati smio već bi morala tek kod samoga riešenja izići na vidjelo. Za treće morao je pisac dovesti sve osobe na pozorište, te je mogao Kočevskoga dovesti u veću nepriliku u kakovu dialogu sa ženami, a konac je imao biti živ i brz, bez onoga dodatka, pošto je Kočevski osramoćen.

Ove naše opazke prijateljski su savjet Tomiću, i mi ga radostno pozdravljamo i na tom polju naše književnosti. Njegova prva komedija pokazuje, da ima u njega dara za dramatično pisanje, a občinstvo potvrdilo je, što sada rekosmo.

Valja nam još dvie tri reći o samom prikazanju. Premda su naši najbolji glumci izišli pred občinstvo, premda su prve naše sile prikazale i male uloge bijaše predstava dosta slaba. Tečaj govora bijaše prelagan, ukupna igra suviše mrtva, a neke tančine ostaše neizradjene. G. Plemenčić st. (Dombaj) pokazao nam je već višeputi — n. p. u „Bogomoljcih“ — da umie i karakterne komične uloge izvrstno prikazati. Ovaj put nije posve sretan bio. Njekoje fraze govorio je doduše osobitim efektom, ali u svem bijaše odviše živahan za starog šljivara, u kome se flegma i humor spojiti mora. G. Pl. kao da je kadšto zaboravio da prikazuje veselu igru a ne lakrdiju. G. Freudenreich prikazao je u 1. činu posve dobro, nu u 3. činu kod samoga riešenja nije njegova igra imala živoga izraza, te je s toga i cieli prizor hladno prošao. G. Ban, premda darovit glumac, kao da se je onu večer zaboravio. Njegovo neprirodno skakutanje, previjanje, njegov promukli govor — sve to kvarilo je mnogo. Prikazanju gčne. Bajze, g. Jovanovića, gdje. Ružičke neima prigovora; gčni. Perisovoj imali bismo jedino prigovoriti, da neke pauze nenaravskim pentanjem izpunjava. Posliednja rieč ide gdčnu. Kraljevu. Ta gospodična ima dvie velike vrline i dvie velike mane. G. K. je vrlo darovita a i naobražena, nu gdčna. Kraljeva utvara si, da je već velika umjetnica, što nikako nije, ta gdčna. običava nadalje nenaravski bacati glavu ovamo i onamo, uzviti obrve, izvinuti usnice i skakutati na jednom mjestu, što podnipošto liepo nije. Njezine vrline i máne pokrivaju se od nekog vremena medju sobom, te nevidimo nikakva napredka. Zato joj preporučamo mir i skromnost pa će bolje biti.

?

Digitized by Google

LISTAK.

Kopernikova četiristogodišnjica slavila se 19. o. m. po svem svietu, a u veliko baš po svoj Českoj zemlji, a i u Poljskoj; glasoviti zvjezdar, osnovalac svemirskoga sustava, koj je njegovim imenom prozvan, bijaše najmc starinom Čeh, a rodom Poljak, kako to očevidni dokazi tvrde uprkos njemačkoj pohlepi, koja si i toga slavenskoga velikana posvaja. U nas se spomen Kopernikov doduše skromno ali dostojno proslavio u jugoslavenskoj akademiji javnim čitanjem akademika g. I. Torbara. Akademik je u onom dielu svoje učene razprave, koju podaje životopis Kopernikov, spomenuo dokaze za poljsku narodnost Kopernikovu, za tim je razložio postanak i istinitost Kopernikova novoga sustava, obarajućega do tad vladavši Ptolomejev sustav, te proslavio toga zvjezdarskoga genija kao začetnika svemu novljemu napredku eksaktnih znanosti, kao osnovnika filozofije prirodne. Slušaoci klicahu slavu Koperniku, ćuteći radostno zaključne rieči čitaočeve: da se pravo ponosimo velikanom Kopernikom, Slavenom Kopernikom!

Koncert „Kola“. Pjevačko družtvo „Kolo“ priredilo je 14. veljače u redutnoj dvorani koncert zanimivim programom. Vriedno je obazrieti se na svaku pojedinu točku istoga. Ouverturu „Egmont“ odigrao je orkestar veoma precizno i liepo niansirano. Vidi se iz svega da taj orkestar pod vještim ravnanjem g. Gjure Eisenhuta veoma dobro napreduje, a nadati se je, da će na skoro i najsmjelijim zahtjevom odgovarati. — Gospodjica Ljudmila Ratova javila se ove večeri prvi put obćinstvu i to glasovirajuć komad caprice de concert iz opere „l' etoile de Nord“ od I. Pachera. Ako uzmemo u obzir da je svako prvo javno produciranje svagda težko podajuć i nehote neku bojazan, a k tomu nije ni onaj glasovir (prem su govorili da je iz Bösendorferove tvornice) dobar za koncerte nemajuć dosta puna ni okrugla glasa, a i zlo je bio udešen — to se ipak možemo slagati s odobravanjem obćinstva, koje je ono gospodj'ci izkazalo za njezinu igru; ona će uz marljivo nastojanje i neprekidno vježbanje u buduće sigurno i bolje uspjeti. Gospodja Ružička-Strozzi pjevala je napjev iz Traviate. Ona nema jaka glasa, al je umiljat pak i prilično u svih registrih izravnan. Gospodja Ružička, odlikovana živahnim odobravanjem, bila bi i bolje uspjela, da nije izabrala baš taj komad, koj zahtjeva veliku tehničku naobraženost. Da je po sreći pjevala koju narodnu pjesmu, gdje ne treba toliko vještine, nego čustva u predavanju, uspjela bi vrlo dobro, jer opazismo da ima za takovu vrst pjevanja veoma liepih sposobnosti. — „Jedina ti“ pjesma za bariton uz pratnju orkestra uglasbio gospodin V. Horvić. Ota je komposicija nježna, puna čustva, a smjerom zanosi na Wagnera. Gospodin Horvić ima jako umiljat glas, te nije čudo, da je obćinstvo zahtjevalo da tu pjesmu još jedan put odpjeva. Radujemo se, da su nam pjevači kola taj večer samo narodne komade pjevali, jer ako se i može kad i kad kakov tudji sbor odpjevati, ipak je Kolu ponajglavnije njegovati domaću umjetnost. Sbor „hrvatski barjak“ od V. Justa bio je dobro izveden, pak je obćinstvu i u volju ušao. Napokon bje odpjevan sbor „poskočnica“ od E. Sima. Čestitamo g. Simu na uspjehu, koji je ovom kompozicijom postigo. Ta kompozicija pjevana je prvi put; motivi toga sbora su tekstu kao i nazivu „poskočnica“ liepo prilagodjeni, te se kreću u formi plesa polka francaise. Prigovoriti moramo, da je za prvi glas ponjekud naporno pjevanje, jer se isti neprestano u visini kreće, što pjevače veoma izmuči, pak želimo da skladatelj u buduće i tu potežkoću ukloni.

POZIV KNJIŽEVNIKOM.

Iz zaklade pok. K. H. Ristića izdati će se po odluci Srpskoga učenoga družtva sbornik pod naslovom: Bosanski sbornik. Sbornik taj namienjen će biti poglavito člankom, koji govore o Bosni ma u kom pogledu, tako da bi bili prilog, da se ta zemlja bolje pozna ili da se ono, što se o njoj danas zna, može bolje razsvietliti ili popraviti.

Prema tomu članci mogu zasiecati u istoriju, gdje bi mogle biti male monografije ili prosta gradja, po tom u zemljopis, etnografiju, statistiku, putopis, u kom bi se o naravi naroda, njegovoga trgovačkoga ili ekonomnoga stanja govorilo, zatim o samih granah narodnoga života, kao što su: zadružno i obćinsko življenje, misli ob onom, što ide u pravni život naroda, ili pravni običaji, dalje trgovina i trgovački putovi i sveze, proizvodnja u staro vrieme i danas, rude, ratarsko stanje itd. Ove su stvari danas malo poznate, a izvanredno potrebne, te je vriedno više na njih pažnju obratiti. Program je prostran za svakoga prijatelja ovih stvari, a traži se objektivno pisanje, gdje da se izloži ono, što se pouzdano zna o stvari. Tako će se najbolje poslužiti cjeli, koju smo postavili; tako će se iznošenjem samoga stanja stvari na korist upotriebiti svaki kus mjesta, koji je nabavljen rodoljubljem čestitoga pokojnika. Veličina sbornika biti će prema poslanim člankom, a prema tomu će se i gledati, da se pisci po mogućnosti makar koliko i nagrade. Rok šiljanju je kraj mj. rujna ove godine. Slati se može ili prosto na Srpsko učeno družtvo u Biogradu ili na podpisanoga sekretara društvenoga. — U Biogradu 22. siečnja 1873.

Sekretar: Sojan Novaković. Predsjednik Srpskoga učenoga družtva: Dr. J. Šafarik.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 9. U Zagrebu dne 1. ožujka 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: O uskrsu. — Bodulka. — Ujam. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Nikola Koperník. — **Književnost i umjetnost:** Još nješto o prevodu Tassova Jerusolima oslobodjena. — „Radišu Bog pomaže". — **Listak.**

O USKRSU.

Spjevao August Šenoa.

O uskrsu bilo, još pamtim i sad,
Jutarce zlatno nam sjalo;
Poletih vam živ, poletih vam mlad
U seoce mileno malo.

Dva jablana vita stajala tuj,
Dva vierna kući stražara,
Za ogradom lavež kudronje čuj,
A crkvica kraj kuće stara.

U dvorištu drvena suša i hliev,
Sred dvorišta drveni zdenac;
Čuj goluba guk i kokota gnjev
Na prozoru ljubica vienac.

Za kućicom vrta kitnjasti prug,
Tu klinčac cvate i ruža,
A dalje onamo u zeleni lug
Svud stazica biela se pruža.

O uzkrsu bilo, kad ustade spas,
Od zlata drhće ravnina,
Kroz uzduh lieva zvona se glas
U slavu božjega sina.

Svud naokô sveti pokoj i mir,
Sad gle iz pitomih sela
Na puteve vrvi šir u šir
Hrvaticâ povorka biela;

Na puteve vrvi hrvatski puk,
Sve radostno obraz mu blista,
Zvonova seoskih sliedeći zvuk
Pobrzala svjetina čista.

O uskrsu bilo, u vrtu bjeh ja,
Nad menom nebo plavetno,
Uz mene draga — ah bog to zna, —
Kol' srce mi kucalo sretno.

Na grudi spustila zlaćeni pram,
U pramu modar joj cvietak,
Zorolik na licu joj andjela sram,
Života u oku joj svetak.

Na ustnah joj ljubak lebdio smieh,
Tad planu cjelov nam prvi,
U miru se stopile duše dvie,
A srca nam zavrjela krvi.

Sve splinulo tad: i zvona glas
I nebo, zelenilo gaja,
Dva andjela bjesmo u taj čas
Sred božjega grleć se raja!

O uskrsu bilo, o bože moj!
Za krasni taj hvala ti danak!
O bože daj! o sreći toj
Bar kadkad da snivam sanak.

BODULKA.

Poviestno-narodna pripoviedka iz XV. vieka.

Napisao D. Joso Gržetić.

VIII. (Konac.)

Blaž nije mnogo vremena potrošio dok je Omišalj osvojio. Obsjednuo grad sa svake strane. Vriedni stanovnici branili se do zadnje kapi krvi, nu čim su doznali, da ide Mletčanin knezu u pomoć, odmah počeli sboriti o predaji, jer upoznali, da je u Blaževoj vojsci mnogo braće Hrvata te se od njih pomilo-

Digitized by Google

vanju nadali, dočim se Mletčića jako bojali znajuć dobro, što su njegove olovne podzemne tamnice. Kapetan Jurko sazvao starješine i pametnije kućne gospodare, nu svi bijahu toga mnienja, da se brane koli proti jednomu toli proti drugomu, jer da po tudjinu nikad im dobra. Nego sila Boga ne moli. Blaž počeo sve to većma na grad jurišati i stanovnikom groziti se vatrom. Sve bi u zalud. Najposlje prodre u grad i hotio sve pod mač okrenuti, ali njegov pobočnik izprosio milost za one nedužne stanovnike, dapače izposlovao kod vodje te im odmah priskrbio i podielio hljeba, jer su se mnogi s glada smrtju već borili.

Tu ostavio malo posade a ostala vojska krenula prama glavnom gradu otoka i tvrdo ga sa kopna obsjednula. Pokušao ga jurišem zauzeti, ali grad bio opasan čvrstim i visokim bedemom, te mu nasrti ostali bezuspješni. Medjutim prispjela i mletačka mornarica i usidrila se pod Krkom. Opaziv to Blaž razumio svu pogibelj, u kojoj se nahodila njegova vojska, nu nehtje dignuti obsade i želio pokušati sreću, nebi li nadvladao i gradjane i Mletčane te tako svoje poduzetje sjajnim slavodobitjem okrunio. S toga poslao u Omišalj jednoga svoga častnika, da ostalu skoro svu tamošnju posadu što hitrije pod bedeme Krčke dovede. Mletčanom lahko bilo stupiti na kopno, kad su im isti gradjani širom vrata otvorili. Venerio, taj lisac mletački, počeo nagovarati kneza Ivana, da se poglavarstva i zapovjedničtva odreče, obećav mu da će moći i onako u svojoj časti ostati i sa svojom milom Jelisavom uz svoju djecu pošteno i razkošno u Mletcih živjeti. Knez u takvoj stisci i velikoj neizvjestnosti nezna, česa da se lati. Nije ga strah toliko Madjara koliko one šake, što se njekoč, neznam odakle, sletilo na otok i ugnjezdilo u grad Krk.

Bolje da mu nikad traga ne bi, jer i danas hoće da nameće tamošnjim žiteljem zakone po mletačku krojene, i danas hoće da ga pod nogom drži, da mu u škole svoj sladki jezik uvadja a naš da pogrdi i utamani. Kakav je to neprijatelj našemu jeziku, što se vrlo dobro govori na svem otoku, može čovjek odatle zaključiti, što se to klubko tamo nahodi valjda preko petnaest vjekova, sgoljnimi Slavjani obkoljeno, dnevimice s njimi u trgovini i drugih poslovih, pa da mi jednoga nadješ da bi znao samo dvie rieči hrvatski dobro izgovoriti. Čudnovato!

Nije dakle nikakvo čudo, što se ih knez Ivan pobojao te se na milost i nemilost Veneriu predao i sav otok na njegovo razpolaganje podvrgao. Odatle njegovo četiri-stoljetno robovanje! Venerio pozvao na skup sve gradjane pak im javio da nisu više podložni nego jedinomu Duždu mletačkomu. Predstojnik tvrdje postao Andrija Kirin a zapovjednik grada Petar Marcello, a što Frankopanu? Frankopanu ostao prost put u Mletke! Naravski da tad buknula po svem gradu velika radost i pojavilo se svakuda neizrecivo veselje, jer su stekli drugoga tobož boljega sebi slična gospodara, koji će ih podupirati da uzmognu bolje i lakše musti one vriedne poljodjelce, one radine seljane. Odmah uz gromovito zavijanje i urlikanje „Eviva el Dože“ podignuli barjak sv. Marka. Svakud priliepili svoga zlatogrivna lava, koji je kašnje prostrô svoje šape preko svega otoka, da izskube i sakupi sve što bilo boljega kod onoga puka i odnese na dar u bogate Mletke svomu bogatomu gospodaru. Tada velikom svečanostju svi poglavitiji gradjani prisegli na viernost i podložnost duždu i senatu.

Dokle se oni tako veselili u gradu, Blaž sakupljao svoje sile izpod bedema gradskih, da pokuša zadnju sreću, i pripravljao se na juriš.

Medjutim vratimo se mi opet u Lucinu kuću. Ona sjedi kod onoga istoga stola, na istom mjestu, gdje ju zadnjič ostavismo. Zimsko je kruto i studeno vrieme. Njeki pokuca na vrata i ne čekav odgovora, unidje taruć si ruke nebi li je uzvrućio. Luce se okrene i reče: Koji te vjetar, kume Mikulo, ovamo nanio u ovako kasno doba?

— Baš vjetar, ali studen vjetar — odgovori Drašković, taruć si još uvick ruke ali više od radosti nego radi zime. — Nosim ti, kumo, nješto što će ti biti po volji. Dragocjeni dar bit će ti jako drag.

Luce se začudi, neznajuć se domisliti, na što smieraju ni kuda šibaju te njegove rieči. A buduć Mikula šalivdžija, mislila da se s njom našalio te će kano malo uvriedjena: „Ti se sa mnom šališ, ali kako možeš tako plandovati sada, kad se potokom krv prolieva. Ti, koji dolaziš iz tabora Blaževa, vidio si valjda i mletačku silu, koja, kažu, da je tamo prispjela.“

— S toga uzroka ovamo i dolazim, radi toga se radujem a ne šalim, odgovori ozbiljnije Mikula.

„Oprosti, kume, ali nam je svejedno. Po nas svakako slabo, pa nije čemu se radovati ni veseliti kod tudjega gospodara.“

— Dakako, ti me nisi jošte razumjela, nego slušaj pa sudi. Jučer podjoh skoro do sama Blaževa šatora, zatim krenuh na lievo, obkolih sve šatore, približih se k moru i sakrih se na jednom vršku, da odatle razgledam galije mletačke. Jedva što se tamo dovukoh, eto mi za ledjima dva junaka pod zlatnom kacigom i rešetkom nad licem nategnutom. Pomisli, kako mi bilo pri srdcu. Rekoh: propadoh. Jedan reče drugomu na jeziku, koga nerazumjeh, valjda da se odaleči, jer odmah odstupi nakloniv se prvomu. Tad će mi junak prosećim nu odvažnim glasom: „Prijatelju, malenu mi uslugu moraš učiniti a veliku ćeš uslugu

Digitized by Google

kod boga steći.“ Jedva odahnuh. „Ti si Omišljanin, dobro te poznam. Ti si, Mikulo, kumovao djeci Luce Visovićeve.“ Ja ga promjerio od glave do pěte i posumnjao da je duh a ne čovjek. „Ona djeca odrasla materi na radost pa joj jih u najljepšem cvietu nestalo. Nu nije jih nestalo svietu nego samo ljubeznoj Luci. Kad su se onomadne vraćali s bakarskoga sajma u crnoj noćnoj tmini, nahrupili gusari na malenu Pavlovu šajčicu. Naši se počeli suprotiviti, medjutim udari nekoji starca Pavla a on se mrtav svalio nauznačice u svoj čamac. Onda se odmah svi drugi predali i morali stupiti med gusare, dapače gusarenju priviknuti i uz njih siromašne primorce globiti i robiti. Kašnje se mnogo koješta dogodilo. Njekoji pomrli, njekoji utekli, njekoji bili prodani a njekoji zaglavili. Nije ovdje nabrajati, što se kašnje dogodilo, jer je vrieme kratko. Danas ili sutra moramo se pobiti, kako sam vidiš. Jedno mi na srcu leži i dušu pritiska, zašto te ovdje i zagovaram, t. j.: reci nesretnici Luci, da joj Nadko živi, da je u vojsci; ako živ ostane potražit će ju makar mu se o glavi radilo, ako pako padne, neka ga ona potraži na polju a naći će ga po obilježju, što mu sama o vrat ovjesila i po crno-bieloj perjanici što mu se povrh glave vije. S bogom.“ — Pogledah za junakom i opazih kako mu zatreptilo na zlatnoj kacigi crno-biela perjanica. Nemogoh ni rieći izustiti. Digoh se, ogledah se kao bena i nevidjeh više ništa. Pomislih, da sanjam, al malo zatim začuh vikanje: „Hura!... Viva!...“ i što ja znam, te podbrusih pete, da glave ne zaigram i ravno dodjoh ovamo. Dakle sad razumieš, da se ne šalim.

Za njegova pripoviedanja Luce ni da bi trepavicom udarila, nego na svršetku klonula glavom i kano da će dušu izdanuti, pak se odmah izpravila i hitro zapitala: „A što je kazao o Dragulki?

— Ništa, uprav ništa.

— Ja moram samo u tabor otići, obadvie vojske pregledati, mene će Nadko upoznati, sve će svojoj majci odkriti... Ah Dragulko moja ... ja moram da na svaki način saznadem, kamo si mi ti dospjela.

— Nebih ti svjetovao, dok se stvar ne dovrši. Poginut ćeš sama a možeš i sina pogubiti. Umiri se, pričekaj barem do prekosutra.

— Tko će do tamo preživjeti? — uzkliknula ljubeć ruke svome kumu i plačuć od zahvalnosti. — Pravo mi kazao Jurko, da mi moj Slavić žive... ali moja Bodulka, kito moja, ti si mi valjda zaglavila!

— Umiri se Luce. Ja idem odmah svojoj Draguli kazati, da joj pijun jošte živi. Kako će joj drago biti! — Ustane i otidje.

Luce nije ni spavati otišla nego čitavu noć za svoga se Nadka Bogu molila. Drugi dan dala služiti misu pred oltarom presv. Tela, koga pod igao njezin kum Drašković.

Bilo na dan sv. Fabiana i Sevastina a uprav na 23. veljače g. 1480. Luce odlučila, makar i zaglavila, odlučila si sina potražiti. Bilo prekasno. Na 22. veljače Krčani uzhićeni pomoću Mletčana, pograbili oružje svi do jednoga; naletili po mirih i počeli strašno napadati neprijatelja. Na mnogih mjestih obsadu suzbili, mnogo vojnika pogubili; njekoje drumove zapremili, da otežčaju Blažu zairom obskrbiti, tako da onoga istoga dana morao dignuti vojsku i počeo uzmicati prama Omišlju.

Ali mu Krčani nedaju počinka nego za njim idu u potjeru. I zbilja došlo opet do sukoba na domaku grada Omišlja na malenoj poljani nedaleko crkvice sv. Duha. Tu je opet mnogo krvi proteklo. Ravnao vojskom Nani a do njega uz ostale častnike Silvio i Mirali. Tu se Blaž žestoko opirao dapače istu smrt prezirao i sam svoj život u pogibelj metnuo. Uz njega se borio junak visoka stasa i krosnata tiela. Došlo do sukoba med najglasovitijimi junaci tako, da su obe vojske zapanjene prestale se boriti zagledav se u visoke borioce. S jedne strane Silvio i Mirali a s druge Blaž i vitez njegov podčastnik. Ali tko da odoli željeznoj ruci madjarskoga vodje? Srnuo na njega mladjahni Silvio, ali Blaž stoji nepomično kano klisura i odbija udarce, kano da se poigrava. Ipak mladi ga junak lahko ranio a Blaž kano da se razdražio, riknuo kano divljak svojim gromovitim glasom na svom divljem jeziku, navalio na protivnika te smotao poda se i konja i konjanika. Medjutim Mirali bio sretniji te svladao i oborio svoga premca, koji poljubio crnu zemlju, neznalo se da li mrtav da li grozno ranjen. Mirali okrenuo se na desno i opazio, gdje mu Blaž oborio i pogazio najmiliji stvor na ovom svietu. Neobori se tako jastrieb na svoju žrtvu kô što je on poletio na madjarskoga junačinu. Svimi zavladao strah i užas videći da se mladić bacio u čeljusti očitoj smrti. I sbilja neponese žive glave, da mu u pomoć nepriskočio Nani, koji ga iz nemile smrti izbavio. Blaž videći da nemože dvojici odoljeti uzmakne k svojim, digne ono malo posade iz grada i namisli odmah ostaviti otok.

Suton se počeo hvatati zemlje. Nani povjerio ranjena sina dakako nikomu drugomu nego raztuženomu Miraliju. Ostali ranjenici bili preneseni u Omišalj i tamo po kućah porazdieljeni, da im se biednim pomoć pruži. Silvio bio težko ranjen s toga priredili mu vojnici liepa nosila i pomnjivo ga do sela odnesli. Nu gdje će da ga nastane? Gdje? Ta nije li uz njega njegov srdačni drug Mirali? O bdije on nad njim kano andjel čuvar nad povjerenom si dušom. Eno ga gdje se približio kapetanu Jurku i s njim je u živahnom razgovoru. Zatim zapovjedi nosiocem, da ga slieđe. Mirali se upravio uz kapitana ravno

Digitized by Google

u odavna poznatu nam kuću, u siromašno pristanište dobre Luce. Nosile ga noge kano na perutih. Čim došao na izvanjske stube, začuo u kući plač i velik žamor. Stupio na izvanjska vrata... iundje. Srdce mu žestoko udaralo, kano da će grudi i željezni oklop razlupati, težko uzdisanje kano da će ga zadušiti. Stupi naprvo i upravi korake k onoj sobi, odakle plač dolazio. Za njim nosioci s ranjenikom. Čim stupio med one žalostne i tugujuće ljude, noge mu zadrhtale a nemože ni rieči da progovori. Ljudi se prenuli a osobito se prestrašio Mikula i žena mu Dragula misleć da su došli po ranjenika što ga je Mikula uz pomoć svojih prijatelja malo prije sa bojnog polja u kuću donio. Ranjenik ležao na krevetu a bio iz Blaževe vojske: bio onaj isti, koga je Mirali nadvladao. Biedna Luce jedva opazila u polutami kroz suze, da je to vojnik pobjeditelj, zajauknula, lice si rukama pokrila i do ranjena junaka na postelj se naslonila.

— Mirujte. Nebojte se ljudi — reče Mirali svojim tankim nu nestalnim glasom —. ja počitujem i svoje protivnike.

Mirali zapovjedi vojnikom nosačem, da odlože svoje sladko breme na dugačak stol, odakle je mogao Silvio sav prizor pred očima imati, te kad očitovao svomu zaštitniku da mu je lakše, okrene se ovaj na drugu stranu i približi se opet k postelji, gdje ležaše nepoznati ranjenik. Mirali opazio kod vitežke glave svietlu kacigu s crno-bielom perjanicom, i baci pogled na ženu što mu se bila na uzglavje prislonila i ranu mu na lievom ramenu svježom vodom hladila. Ranjeniku jedva bili oklop razputili i ranu kod pazuha umili i zavili. Mirali upoznao svoga protivnika, koga je udarcem s konja strmoglavio. Svrne pogledom na razpućena i gola junačka prsa, al što tu opazi? Opazi otvorene dragocjene moći a u njih dvie ženske slike. Koljena mu počela klecati. Miraliju se smrklo. Povikne ne jakim nu bronkim srdce dirajućim glasom: „Ah brate, mili moj brate Nadko, oprosti, oprosti! ubila te rodjena sestra, tvoja ljubezna Dragulka.“ Nadko se lahko nasmiehnuo. Ona ga poljubila u lice i naslonila lahko svoje čelo na njegove talasajuće se grudi. Nu odmah kano da se iz sna prenula, dignula glavu, skinula svietlu kacigu, krenula okom i susrela se s pogledom zabezeknjene Luce, koja kano da će pridošlu vitezu svojim neganljivim okom zjenice izpiti. Pogledat se i pasti jedna drugoj u naručaj bio tren-oka. Nije se čulo nego uzdisanje i šaptanje okolo stojećih. Poslje kratka mučanja uzdahne Mirali: — Što ti učinih od sina!

Na to će Luce, kano da se oporavila, kano da je oživila, pomladila: Prebolit ću; rana nije duboka. Nego meni se čini da sanjam — pogladi viteza po licu — reci mi, kaži mi, kaži da si ti moja golubica, moja Dragulka.

Mirali mjesto da odgovori, pokaže na prstu onaj dragocjeni prsten i... onaj oštri bodež.

Luce se malo poplašila i hitro zapitala: Odakle tebi taj bodež?!

— Umiri se, majko, kazat ću ti sutra. Za sada dosta ti je znati, da ti je otac, onaj dobri Simun, na smrti opet oprostio i po meni blagoslov ti svoj poslao.

Na ove rieči Miralijeve bila tajna Silviju odkrivena. Mirali se sada k njemu svratio. Razlio mu se po licu onaj žar djevičanske sramežljivosti. Mirali pretvorio se u rumenu ružicu, u krasnu junakinju Dragulku.

— Silvio! — reče Dragulka — Evo sad izpunjeno, što ti bilo obećano. Sada možeš biti zadovoljan!

Silvio ništa neodgovorio. Časak joj u nedužne zjenice zaviriv, gorko se nasmiehnuo, zatim oči zatvorio. Nekakvo bljedilo po licu mu preletilo. Mnoga i raznolika čustva počela mu se po srdcu komešati, a jedno sva ostala nadvladalo: ona tiha žalost, što čovjeku malo po malo nit života podgriza i zdravlje do zadnje kapi izpija.

Nadku bilo odmah bolje. I Silvio ranu doduše prebolio, ali mu se druga na srdcu otvorila. Jadan, dočim se oni veselili i radovali, on čeznuo, ginuo i vedao od dneva do dneva i najposlije ga ugrabila crna zemlja, a s koga uzroka? Jedna to sama duša znala, tugovala, al pomoći mu nemogla.

Drugi dan, poslje kako je protjerao Blaža, došao Nani. Potanko mu bilo sve pripoviedano. Upoznao svoju Lucu, ponudio joj svoju ruku, ali na njegovo veliko čudo ona ponudu ponosito odbila. On se snuždenom glavom uz Venerija i Frankopana u Mletke povratio, dočim se za mnogo vremena ne samo u gradu Omišlju i po svem otoku nego još i nadalje orilo: Živila slavna junakinja Dragulka.. živila krasna Bodulka!

* * *

Kirie počeo gibati svoj rukopis, da ga u torbu zatvori. Na to buknulo u isti mah sila raznovrstnih pitanja Njeki pita: što se dogodilo od Blaževe vojske? Njeki: kuda dospio Silvio? Drugi opet: kako došao Nadko u Matijaševu vojsku; onaj tretji: kada i zašto se Dragulka preobukla i nadjela si ime Mirali?.... Na to će Kirie, turajuć rukopis u torbu: O tom ću vam, braćo, drugi put čitati, sad vidite da sam dovršio.

U to zazvonio zvončić, što je kod vrata jedaće sobe iliti refectoriuma. Ja stupih na vrata kuharskom pregačom pred sobom i javih, da janje čeka na stolu. Poslenici seljaci srdačno mi se nasmijali, ali nehtjeli otići, dok im fra Antun na moj predlog nedao napiti se na poputnicu. Tada otišli kući veselo pjevajući a mi naš lov po plitici loviti.

Digitized by Google

UJAM.

Spjevao Andrija Palmović.

Pokraj bučna slapa, umilnu na dolu,
Blizu mala sela, malen tu je mlin,
Gdje se nadje seljak i seljakov sin,
Nebi l' svakdašnjega bilo mu na stolu,
Zato mlinski kotač dan i noć se kreće,
Bisernicu vodu, kamen brašno meće.

Šûmom šumi voda, ruši se i hita.
Ljudi jedni nutar, drugi grnu van.
Šiba tuče: „ti ta, ti ta, nosi žita.“
„„Ti vreću na ovu, ti na onu stran!
Koj si kašnje došo, pričekaj do reda!““
Drzovitim glasom mlinar zapovieda.

Prvi što su došli, oko mliva čêplju:
Jedan puši lulu, drugog hvata driem;
Neki kamenare gleda opet niem,
Gdje po dvoru trošne kamenove kleplju,
Neki bud se šale, budi krko sbore,
Na štibru se tuže, bud glavare kore.

Ni mlinaru nitko neće ostat dužan:
Čim su tašće vreće, tiem on bolje sit.
Bila suša sada, leda l' teglo bit;
Bio Božić južan, gore, nego kužan:
Njegov mu je, vele, svim u prkos strujam
Sve nadosut moguć krivi onaj ujam.

U njega ti ima preubava kćerka,
Gužvica joj stasak, lišce šipak rûd,
Namamne joj oči, grude sniega grud,
Hitra — kano lahka vjeverica zvierka
U svem ti je gledno, milostno čeljade;
Samo joj za jednu pogrešku se znade.

Vila brodarica iska od junaka
Desnicu mu ruku, da odsieče, oh!
Ova tek za ujam srdce sve ti sploh
I obadva oka uzeti je jaka.
Nejdi, brate, onud, jer ćeš težko za njom
Lutajuć pogibat i noćju i danjom!

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

(Dalje.)

Donna Franciška, kći grandova, buduća baštinica od pol milijuna piastara, raste sretna mirna, svaki joj dan razvije po koju dražest, ili novu doda prednjim; s imetkom čini se da je i ljepotu i oštroumlje materino baštinila. Oporukom na sve opreznoga lihvara bijaše naznačen pravac njezinih nauka. Tako tražeći po cieloj Španjolskoj težko bi našao djevojku tako liepu i naobraženu. Al i od otčeva značaja, pače od obćenitoga značaja Španjolaca mnogo je imala i mana i prednosti: blago sretniku, koji joj je ljubav stekao, a jao onomu, na koga se je mržnjom oborila, tko ju je možda i nehotice uvriedio.

U vrieme, u koje moja pripoviest dosiže, bijaše joj uprav šestnaest godina, vrieme dozrievanja ženskih španjolskih; ali donle joj srdce ostade slobodno, premda joj je južno ibersko srdce mladu krv palilo i bunilo, premda se je sve, što je samo bilo najodličnijih mladića u Madridu, Sevilli i Kadiksu za njenom ljubavlju trgalo, njoj na slavu serenade i plesove pravilo, očitovalo ljubav i pjesmom i prozom. — Ali bi svakako i ta hladnokrvnost bila svladana; ali uprav u ono doba buknu na poluotoku onaj strašni rat, rat, koji ga je zalio potoci krvi, i koji još sada drma nesretnom zemljom; drugamo svrnu on misli mladeži, dokinu odnošaje medju gradovi, prekide serenade, plese i sve javne zabave.

Don Juan di Mendoza y Mirabella pristade kano grand, grof i odhranjenik Karla četvrtoga s početka uz ovoga kralja, postade vatrenim pristašom kneza mira, premda je oholost i premoć ovoga sretnoga vojnika vriedjala njegovo samoljublje; ali pošto je poslie bajonskih dogadjaja spoznao pravu Napoleonovu nakanu, pošto je pravoga svoga vladara vidio u nevolji a gradove i tvrdjave u francezkih rukuh, ponos se u njem, kano u Španjolcu, probudi, poput svih domoljuba poče i on misliti na osvetu i na krvavi i ljuti boj.

Ali kano velikaš, kano čovjek, koji iz zemaljskih dobara sve svoje dohodke vuče, ne bijaše mu lahko odlučit se na boj. Zar ne bi u jedan dan, u jedan sat mogao izgubiti sva svoja dobra — bila su ona doduše kćerina, ali on je ipak dohodke pobirao, država bi ga bila mogla lišiti sredstava života; povrh toga uspjeh je rata bio jako nesiguran, vojska je francezka onda bila na glasu kano najhrabrija: pograbiv oružje zar se nije dragovoljno izvrgao progonu iz domovine i nevolji.

Tako bi bio Don Juan pokraj najbolje volje ostao samo niemim vidokom krvavoga rata, samo molitvom i tajnom željom dobra uspjeha pomažuć stvar Ferdinandovu, kad ga nekoga dana na večer pohodi stari prijatelj i daleki rodjak, glasoviti vodja asturskoga ustanka, grof di Blanca.

Digitized by Google

Čovjek radin, fanatički za svoju stvar zauzet, žrtvujući joj sav svoj ugled, imetak, pače i život, mnogo mu bijaše do toga stalo, da za nju steče Dona Juana, najbogatijega vlastelina u sjevernoj Španjolskoj; zato navali nanj sa svih strana, to dižuć mu ponos, to sjećajuć ga slavnoga roda. Grand je dugo odbijao sve navale, ali kad je ugrijan vinom, a siguran bud prietvorna bud iskrena prijateljstva, odkrio grofu svoje brige, a osobito glas lihvarove oporuke, ovaj viknu:

— To je uprav važan razlog, da se latiš oružja, Done Juane, jer što gubiš? Polovicu dohodka od dobara: ipak ne ćeš od glada umrieti, kćerka će drugu polovicu s tobom podieliti: to će biti, ako ne bi Bog pomogao pravednoj stvari, već bi prevario našu nadu pobjede; ali ako se protivno dogodi, ako, o čem ne dvojim, Don Fernando steče priestol otaca, zar ne će on onda nagraditi tvoje žrtve, tvoje sudjelovanje u ratu? Kad ti se prohtjedne, lahko se može mimoići oporuka tvoga tasta: onda možeš postati jedinim i pravim gospodarom svoga ogromnoga imetka.

Ponuka bijaše odviše jaka, a da ne zavede granda: Možeš li mi zadati poštenu rieč, zapita prijatelja, da bi se to moglo dogoditi?

Grof, da zadobije pristaša svojoj stvari, zadao bi što radje ne jednu nego hiljadu poštenih rieči, ne pazeć, može li jih se riešiti — zato ju brzo dade i hidalgu.

— Dakle ja sam tvoj, tvoj do smrti, moj grofe. Sutra ću već početi skupljati i oružati svoje podanike, viknu Don Juan: — življeti ili umrieti za stvar dobroga, pravoga našega vladara Don Fernanda, to će biti od danas moje geslo. Za mjesec dana sa tri stotine svojih hrabrih podanika sdružit ću se s tobom.

I što reče, ne poreče. Iz prostranih svojih dobara skupi množinu seljaka, oboruža ih i izvježba po mogućnosti, i na urečeni dan već bijaše spreman na polazak; još mu preostade samo jedna dužnost, i to, oprostit se s kćerkom.

Nadje ju u maloj ali kitnoj sobici, brbljala je s ljubljenom papigom, djetetom američkim, blištećim krasnimi bojami od zeleni i zlata, koju joj bješe poklonio neki rodjak, koji je više zanio srdce djevojčino, nego li drugi štovatelji. —

Slični su posjeti bili riedki za donnu Francišku. Jerbo hidalg, videć, da mu jedinica kćerka u mnogom sreći i željam pači, samo ju je trpio, nipošto ljubio, pak ako joj se i nije nikad približio s ukorom, ili trpkom riečju, a ono nije doista ni sa zagrljajem ili s onako otvorenim srdcem, koje je za mladjahnu dušu, rekao bih, potreba, život; kako se je dakle uzradovala, začudila, kad su se otčeva usta dodirnula snježnoga čela, kad je pritisnuta na grandova prsa prvi put u životu čula bilo njegova srdca.

Al se u kratko ta radost promieni u žalost.

Don Juan reče:

— Dolazim oprostit se s tobom, kćerko.

— Oprostiti? Vi dakle odilazite, otče? Al ipak ne za dugo.

— Sam Bog to znade: idem u rat.

— Vi! Starac od petdeset godina?

— Starac od petdeset godina kćeri moja, nesmie dopustiti, da mu sablja zahrdjavi u koricah, kada čast, dužnost i vladar zove. Poznaš više manje stanje naše zemlje, znaš za zloporabe Franceza, za bezprimjernu izdaju Napoleona, koji uza sve nagodbe, uza svu neslomnu ljubav drži u Bajoni zatvorena pravoga našega vladara, zar da kano Španjolac, kano potomak vitežke obitelji Mendozâ ostanem bez posla? Zar da podnosim ruganje neprijateljâ, dopuštam njihove krivice? Bog i čast zove, slušat mi je njihove zapoviedi!

Donna Franciška utre titrajuću u oku suzu — ona bijaše Španjolka, rieči i postupak Dona Juana činjaše joj se posve naravan; pače, da nepodje u rat u ovih okolnostih, više bi se tomu čudila, više s toga pače, žalostila — zato reče:

— Bog vas pratio, otče, Bog pomozi pravednoj stvari. Uz njegovu pomoć, svetu zaštitu, skoro ću vas, nadam se, vidit na povratku, sretna, pobjedonosna.

Don Juan nije se valjda nadao takovu razstanku — lahko bo skrivi usta u znak zlovolje, i zamrači čelo, al ipak reče:

— A da ipak sudbina neusliša tvojih želja, da naša stvar, ma koliko pravedna, drugčije okrene, ili — zašto ne bismo i to pomislili, što se lahko sbiti može — da ja poginem?

— Nije, nije, to nemože biti, krikne drhćući djevojka — Bog je odviše dobar, milostiv!

Hidalg lahko klimnu glavom — od naravi nije bio plašljiv, vitežka je krv predja tekla u njegovih žilah; nu starost je jur oslabila odvažnost mladića; osim toga prvi je put u životu imao u rat poći: lahko mu se dakle oprašta mala bojazan i turobne misli navaljujuće u glavu — dodajmo i to, da mu je uza sva liepa obećanja grofa Blanka težko bilo ostaviti mirni i sretni život — zato progovori turobno:

— Ipak, moje diete, treba na sve biti spremnim, razum to nalaže: eto, da moram pobjeći iz domovine, ili da padnem na polju bitke, što će biti s tobom? Sirota bez roditelja, bez zaštite, podpore, prijatelja!

Crne oči djevojčine blisnuše, planuše. — Zar nisam ja vaša kći, zar nisam diete starodavne obitelji Mendozâ — reče — tà vaša

Digitized by Google

otče, krv teče u mojih žilah! Znala bih vas osvetiti...

Ova izjava, ma koliko liepa, vriedna Španjolke, plemenite krvi — ne bijaše jako po ćudi hidalgu, ter reče:

— Ne znaš, moje diete, što govoriš: mlada si, ne razumieš, slutit ne možeš tadanjega tvoga stanja: u ostalom, zašto da ti tajim: volju za rat imam, ruka je još za oružje prikladna, ali doba, petdeset godina, gnjete, slabi. Bože moj! Zašto ne imam sina, on bi me zamienio.

Uzklik ovaj Dona Juana ne umiri nimalo vitežke vatre kćerine, pače ju razpiri još većma, s ponosom odgovori:

— Ili zar ne imate kćeri, moj otče? Ako vas i ne mogu zamieniti, a ono vas barem mogu pratiti. Dà, ćutim, ako i ne imam dosta snage, da dignem težki mač mendožki, to imam dosta želje i volje, da budem dionica vaše pogibelji, da vas zaštitim prsima u potrebi, da vas nastojim, njegujem. Otče, molim vas, zaklinjem, dopustite mi ići s vami...

— Ti hoćeš da ideš sa mnom? Za Boga, Franciško — viknu i sa čudom i sa strahom hidalg — promisli malko: ženska, diete! Kako mogu to dopustiti! Što bi sviet rekao?

— E što mi je do svieta, otče! U ostalom, zar to nije dužnost djeteta, podupirati, braniti roditelje? Sjetite se, što ste sami pripoviedali nedavno. Zar nije žena utemeljitelja ovoga grada, prvoga od predja našega roda, išla u sve ratove s mužem, zar ga nije spasila od saracenskoga sužanjstva? Zar ne teče u meni njena krv? Zar se posljednja od Mendozâ ne će moći izjednačiti s prvom u žrtvovnosti i odvažnosti? otče, tako vam uzspomene majke moje, tako vam časti roda, molim vas još jednom, ne odbijte mi prošnje, dozvolite mi ići s vami...

Don Juan bijaše u velikoj neprilici, a da ti bi se bio sklonio na prošnju kćerke, težko je kazati. Jer premda je u svih staleših i u obojem spolu Španjolaca jur g. 1808. kipljela želja ljutoga s Francuzi rata, nikad nije ipak dosta uzavrela, da bi se ženske, kano što se je to kašnje sbivalo, jednako kano i mužkarci borile, a često i hrabrije nego li oni — ter kažem, da ne znam, bi li mu bila i kćerka u rat pošla, jer uprav kad je grand pritiskujuć kćerku na otčinske grudi, hotio joj budi dozvoliti, budi zabraniti, začu se na utrtoj u grad vodećoj cesti gluh štropot, kano topot konjskih kopita, zatim zvek sabalja i karabina i bučni razgovor ovelike čete konjanika i pješaka.

— Za Boga, što je to, što to znači? — vikne grand, lahko od sebe odtiskujući kćerku, priskoči k prozoru, pogledne na okolo, probliedi i zadrhće: cielo su jur selo posjeli Francezi, a jaka se četa približava gradu uzkim vijugastim i strmim putem.

— Sve je propalo, izdani smo — viknu nesretni hidalg padajuć na bližnju stolicu — propast nam je sigurna; začuli su jamačno za moju nakanu, ter ju osujetili: jao meni!

Tako i bijaše. Skupljanje sabljaka u grad i vježbanje u oružju nije se otelo pozornosti maršala Bessier-a, imajućega svoj štop u Burgosu: zato posla jaku četu, da i razoružaju narod, i uhvate Dona Juana sbog izdajstva. Taj nenadani dogodjaj, koji je uništivao sve osnove Španjolca, oduze mu svu jakost duha; nikad ga doduše nije mnogo imao, a hrabrost mu je bila puko hvalisanje; nije se mogao održati u boju s neprijatnim udesom: trči po sobi, deri sa sebe haljine, proklinjaj izdajice Franceze; ali niti nije mislio, kako da se obrani, niti kako da se pogibelji ukloni. Ali je na to mislila Donna Franciška: čas joj je samo trajao strah — doista pravo reče: krv majka od mendožkoga roda sasvim se je pretočila u njezine žile. Pograbi za ruku otca, i viknu:

— Za Boga, spasite se, spasite, dok je vrieme.

— Gdje, kako? — viče Španjolac u sdvojnosti.

— Prodjite u vrt, bježite stazom, kad stignete na bisuerškku obalu, spaseni ste.

— Oni će tamo doći, naći me i ustrieljiti.

— Ah! — jauknu Španjolka; ali se brzo spasonosna misao zapodjede u liepoj joj glavici, časovita sdvojnost bješe minula: — Treba jih, zatrajati — reče — gdje su vam vojnici, otče?

— U dolnjih dvoranah i u oružani gradskoj.

— Hoće li vrata dugo odolievati navali?

— Sat i više, osim ako imaju topove.

— Ne imaju jih, barem jih ne vidim: slušajte, otče, spaseni morate biti, a i bit ćete spaseni, čim stignete do Bisuerga; zaklonjeni njegovom klisurastom obalom za četvrt sata doć ćete do La Vega: ondje ćete lahko naći i provodiča i konja. Noćas ćete se još sdružiti s Llannosom ili s Blankom.

— Ali ti, kćerko?

— Ja? Čut ćete o meni za čas.

— Navalit će ti na život, na poštenje.

— Na moje poštenje? Nipošto odvrati s ponosnom sigurnošću — nisam li ja vaša kći, ne leži li bodež u njedrih. Ali spasite se, spasite, već dolaze do vrta.

Grand pogleđnu, francezka je četa jur sasma blizu grada — na čelu joj jezdi neki franceski oficir u plavoj uniformi na vatrenu paripu: stade uprav onda, pozorno popogleda na okolo, pa kano da je slutio, da se riekom tekućom uz pećinu, na kojoj je grad stolovao, može lahko spasiti posada, viknu zapovied, a nekoliko vojnika slomi na onu stranu. Smotri to španjolka, ter pograbivši sa strahom ruku otčevu, viknu:

Digitized by Google

— Za boga žurite se! Hoće da posjednu i obalu i vrt, za čas je sve propalo; spasite se.

-- Ali ti, ti, kćerko, što ćeš ti učiniti? Idi sa mnom.

— Nipošto, nipošto! Da bez odpora grad osvoje, nebi li pohitili za nami, nebi li nas lahko dostigli? Ostavite mene sudbini i božjoj zaštiti, sami se spasite.

Iztrči žurno iz sobe, grand skoči kroz okno na shod, sa shoda se spusti po zidu u vrt, ter izčezne izsred gustih cipresa.

Uplašen i blied zakrči djevojci put gradski nadzornik.

— Spustiti most, zatvoriti vrata! viknu mu ona.

— Zar ćemo se braniti?

— Da, do zadnje kapi krvi.

Nadzornik izleti da izvede zapovied. Djevojka upadne u prostranu sobu gradske oružane, nekoliko desetaka seljaka, oružanih karabinami i sabljami, bijaše ondje sakupljeno: svi više znalično nego li u strahu gledaju kroz uzka okna od sobe na dugu četu Franceza, polagano se pod grad žurećih.

— Braćo! — viknu stojeći sred njih djevojka — hoćete li da branite moga otca, a vašega dobroga gospodara, da mu život spasite?

Te rieči mlade liepe djevojke, glas joj zvonki, i vatra probijajuća iz oka kako je moćno djelovala na seljake, težko je pomisliti: karabine i sablje zazveknuše, jednoglasni ču se uzklik:

— Dà, dà, rado do zadnje kapi krvi, budite sigurni gospodjice!

— Dobro dakle, bog naplatio vašu žrtvu: sad moramo braniti grad, sat barem zabavljati Franceze, naše neprijatelje, neprijatelje dobroga vašega gospodara! Dakle, braćo, odvažno na posao!

Seljaci se žurno razbjegnu po gradu: u nekoliko se minutah uz radostno klicanje digne most, zatvori težka kapija, okna zabrtve daskami, ostavljajuć samo male otvore za pucanje; uz oružanike pristanu i ostali stanovnici, a kad je ne stalo bojnoga oružja, svatko pograbi, što mu rukuh dodje: sjekiru, bradvu, bodež.

Prednjačila je svim, podticala na posao, na uztrajnost u poduzeću, djevojka.

Premda su Francezi bili vrlo malo udaljeni od grada, kad ga je hidalg ostavio, uzka jih je ipak, krivudasta i strma staza priečila u pohodu; a kad su se približili k mostu, opet je prešlo nekoliko minuta, dok su se uvrstili, uredili: toga vremena, kano što smo vidjeli, nisu izgubili obsjedjenici. — Vodja neprijateljske čete, opaziv, da se žele braniti, magnu jednomu od manjih oficira, i nešto mu šapnu u uho.

Oficir priveza bio rubac na sablju, i pristuppi reko greda polupanoga mosta kapiji.

— Predajte se, viknu jakim glasom — maršal Bessieres i moj zapovjednik pukovnik L** osigurava svim, pak i gospodaru grada slobodu i život.

— Ne vjerujte mu, ne vjerujte mu, ne vjerujte, hoće da vas prevari, moga otca upropasti, ubije, — viknu djevojka.

— Odtale, odtale! viknu tada nadzornik, koji je u odsuću gospodara, stupio na čelo posadi: -- odtale, odatle! — ponovi za njim cieli oružani skup, ne predajemo se do zadnje kapi krvi.

Al oficir odgovori:

— Ima nas četiri hiljada svega skupa pješaka i konjanika, osim toga imamo sobom nekoliko topova; vas je samo šaka, u prah ćemo raznieti taj grad, propast ćete sigurno.

— Bog i sveti Jakob kompostelski bit će nam u pomoć — viknu djevojka: — Bog i sveti Jakob kompostelski bit će naši zaštitnici — ponovi jednoglasno cieli skup — a kad je oficir hotio da ipak nešto progovori, iz svih prozora naperiše proti njemu cievi od pušaka i karabina, tako da je morao uzmaknuti k svojim.

— A sad nije druga, branit se moramo — viknu djevojka, nježnom rukom pograbiv oružje, podtičući tako i okom i riečju na hrabrost, na bitku svoju četu.

Skoro četvrt sata mirovaše sa svojom četom francezki vodja, očekujuć topove, bez kojih bi uzalud bio jurišao i vojnike izmučio: a kad su prispjeli, naperi jih proti kapiji gradskoj, ali prije nego li je dao znak za bitku, opet posla glasnika.

— Ne primiti ga, pucati! vikaše skup.

Nadzornik pristupi grofici.

— Donno, reče, stari sluga vašega otca i djeda, spreman sam rado za vas i za gospodara žrtvovati život, al ipak htiejte me posluhniti; obrana naša, ma koliko bila jaka, bit će uzaludna a može uroditi strašnimi posljedicami. Malo je stalo do propasti grada, malo do smrti njegovih branitelja, ali Donno, vaš je život u pogibelji.

— O ne pazite na mene, ne mislite o meni — sklapajući ruke govoraše djevojka — samo kratku uru zabavimo Franceze, to je dosta vremena, da grand uskoči u kantabrijske gore, dodje do Almanza ili do Torra del Vega.

— Ali, Donno, ja mislim, da za to vrieme možemo i inače zatrajati neprijatelja: stanimo se s njimi dogovarati, otegnimo navlaš dogovor, ura će brzo minuti.

— Ah! dà, istina, pravo velite, vi ste moj angjeo čuvar, pače spasitelj toliko nedužnih ljudi — pokaza pogledom šaku hrabrih, s nabitimi puškami pozornim okom pratećih kretanje Franceza.

— Dopuštate li dakle, dajete li vlast?

— Što radje.

Glasnik pristupi u taj par, nadzornik mu reče:

Digitized by Google

— Što nam nosite, gospodine, kakova uvjeta od vodje?

— Sigurnost života kano i prije, ali pod uvjetom, da se s mjesta otvori kapija.

— Dozvoljite, gospodine, da vaše uvjete prijavim gospodaru grada.

— Rado dozvoljujem.

Nadzornik odstupi od strielnice i smiešeć se šaptnu djevojci:

— Evo cielu smo četvrt sata dobili.

Oficir glasnik bijaše očevidno nestrpljiv; pošto je nekoliko minuta prošlo a nadzornik se još nije povratio, dva puta dozva posadu; odgovoriše mu na kratko, kano što jim bješe lukavi starac naložio:

— Nadzornik se nije još povratio.

Tekar poslje četvrt ure udostoji se pokazati, i reče:

— Mogu li osiguranje vaše dobiti na pismu?

— Veoma rado, i to s mjesta.

Izvadi papir iz žepa i približi se k strielnici.

— Ho! ho! oni se očevidno žure, ali sa mnom im neće biti lahak posao, znat ću ih navesti na tanak led — siči kroz zube starac, uzimajuć pruženi papir, a na glas reče:

— Za čas ću vam odgovoriti, gospodine.

— Čekat ću tri minuta.

— Tri minuta? Bog s vami, zar je to moguće? Za to vrieme jedva mogu doći do sobe svoga bolestnoga gospodara.

— Dakle je grof Don Juan di Mirabella bolestan?

— Na smrt.

— Niesmo o tom ništa znali; dajem vam deset minuta vremena.

— Nadzornik se prepire za četvrt ure; — Ugovoriše to vrieme.

— No, što gospodjice, zar ih nije moći na tanak led navesti, prevariti? Pa ti ljudi hoće da se bore s nami, da zavladaju našom liepom Španjolskom!

Djevojka sklopi ruke kano na molitvu, liepe oči diže prama nebu, zahvaljujući se vruće Bogu za nenadanu pomoć i za tako sretno stečeno vrieme — četa se francezka medjutim nešto uzkomeša, vodja jim dozva žurno glasnika.

— Što je to? šaptnu nadzornik i pristupi obzirno k strielnici.

Malo ipak mogaše saznati: samo opazi, da su se na obronku brdašca neprijateljski oficiri skupili u kolo, kano da bi se o čem važnom razgovarali i svjetovali, nasred njih medju dva ili tri vojnika stajaše neki civilista; težko ipak bijaše viditi mu odjeću, a još manje lice, kad ga iznenada obkoli skup oficira.

Glasnik se opet približi kapiji.

— No, ima li već taj odgovor? — zapita naglo, nešto ukorno.

— Za nekoliko minuta dobit ćete ga gospodine.

— A dat će ga grand Don Juan grof Mendoza y Mirabella.

— Da tko bi ga drugi mogao dati?

— I on da je bolestan i da se nalazi u gradu, velite?

— Za pol sata osvjedočit ćete se o tom!

— Veoma ću se rado o tom osvjedočiti, jer valja vam znati malo prije vrativši se iz zasjede na obali bisueržkoj naša četica dovede sobom uhvaćena nekoga milostivoga gospodina, urešena kalatravskim križem, kaže, da je gospodar toga grada, grof Mendoza; ali to je mislim varalica neka, možda i uhoda Blanca, ili Castannosa; za čas će ga i ustrieliti...

Uplašen nadzornik odskoči od okna, donna Franciška muklo jauknu, i pola onesviešćena sruši se na bližnju klupu...

Bijaše to čas strašan, grozan: seljaci i sluge riknuše skupa:

— Ajdemo, spasimo ga, ili poginimo s njim zajedno.

S lupom i s praskom otvoriše kapiju gradsku. Taj prasak, ta žurba osviestiše djevojku.

— Stanite, za Boga stanite! Ja ću sama poći, prosit ću jih i moliti — kriknu.

— Bog s vami, vi u tabor Francezâ, poganâ, bez poštenja i vjere? viknu nadzornik.

— Da, ja! Ta i oni su ljudi, smilovat će se.

I poleti, uzdržat je ne mogaše uplašeni starac.

Vodja francezki, pukovnik L** član počastne legije, Napoleonov ljubimac, zakrči put jaučućoj liepoj djevojci:

— Za Boga, što je to, tko ste gospodjice — upita.

Pada pred njega na koljena i zavapi: — smiluj se, smiluj se, spasite mi otca, grofa Dona Juana!

Oficir stisnu ponešto guste obrve, pridignu iz tala jaučuću, i reče:

— Ali on je mnogo, veoma mnogo skrivio, pobunio je i naoružao seljake. Hotio je s nami boj zametnuti.

— Oprostite, oprostite — jauknu djevojka.

— Doista, i težko je drugčije učiniti, kad tako liepa, tako vjerna kćerka prosi za otca: Don će Juan biti slobodan, neka samo grad bez odpora preda.

— Rad će to učiniti, kunem vam se gospodine.

Pak i u istinu, nesretni Don Juan nije se ni malo uztezao, a grad su Mirabelski — osim ljutosti posade, koja je htjela barem jednomu od neprijatelja krv proliti — posjeli bez hitca Francezi.

Pukovnik L** upriliči u njem svoj glavni stan.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Nikola Kopernik.

Napisao Josip Torbar.

Ovih dana slavljaše cieli učeni sviet četiristo-godišnju uspomenu velikoga zvjezdoznanca Nikole Kopernika, koj se na 19. veljače 1473. rodi. Ovom proslavom natjecahu se osobito Česi i Poljaci s Niemci, brojeći jedni i drugi Kopernika medju svoje; dapače Niemci nemogu niti ovaj put zatajiti nenavisti proti Slavenom te im upravo griehom smatraju, što se tolikom slavom usudjuju svetkovati uspomenu neumrloga muža, kano da je bio njihov.

Ako poviest porieklo Koperniku još i nije toli jasno i očevidno razjasnila, a težko da će ga ikada tako očevidno učvrstiti, da bi se ga Niemci odreći htjeli; mislimo ipak, da knjige njegovo slavensko porieklo tako jasno izkazuju, da je nepristranu misliocu o tom svaka dvojba presječena. Štovanje, koje smo ovomu slavnomu mužu jedno kao osnovaocu novoga zvjezdarstva, a drugo kao ogranku velikoga slavenskoga naroda dužni, nalaže nam da svoje čitaoce s njim i njegovim naukom upoznamo.

U imeniku krakovskoga gradjanstva upisano stoji, da je g. 1396. u Krakovu za gradjanina primljen Nikola Kopernik, a do njega umah stoji podpisan gradjanin Dambrova, koj potvrdjuje, da je novo upisani gradjanin iz Česke došao. Nedaleko Mnichova-Hradišta u boleslavskom okružju ima još i dan danas selo Koprnik, odkud starina Palacky drži da se Nikola Kopernik u Krakov preselio. U ostalom valja napomenuti, da ima još daleko natrag od trinaestoga stoljeća u poljskoj Šleziji takodjer mjesto Kopernik, odkud Poljaci misle da se Kopernik u krakov bio preselio. Isti nepristrani Niemci već danas priznavaju, da veliki zvjezdoznanac, ili ga ti zvao Kopernik, Koprnik ili Kopirnik, imaš li na umu priedjel, odkud se u Krakovu naseli, ili njegovo ime, nije njemačkoga poriekla.

Kopernik tjerao bi u Krakovu i daleko preko ovoga poljskoga grada trgovinu te bi u tom poslu osobito često zalazio u grad Torunj, koj ležaše na poljskoj rieci Visli i poljskoj pokrajini Mazoviji te osobito s Krakovom tjeraše živahnu trgovinu.

Jedan od Kopernikovih sinova, takodjer Nikola, nastani se g. 1459. u Torunju kao gradjanin i oženi se s Barbarom Vaczelrod iliti, kako drugi pišu, Vaiselrod. Ovo ime zanaša na njemačku te se zato Niemci tješe, da je u neumrlom torunjskom zvjezdoznancu bilo barem po ženskoj lozi njemačke krvi; poljski ipak izvori tvrde, da je Vaiselrod bila od pradavna mazurskom (mazovskom) plemićkom porodicom.

Nikola Kopernik, sin krakovskoga gradjanina, i Barbara Vaiselrod bijahu roditelji slavnoga našega učenjaka Nikole, koj se, kako no gori rečeno, rodi u Torunju na 19. velj. 1473.

Kako mladomu Koperniku bijaše 10 godina, umre mu otac te ga pod obskrbu uze ujak Luka Vaiselrod, varmijski biskup. Izučiv njegovim nastojanjem prvi nauk kod njegove kuće, pošalje ga u 19. godini života na visoke škole u Krakov, koje bijahu ono doba tako daleko na glasu, da su ih učenici sa svih strana Europe polazili. Medju učenimi profesori bijaše najglasovitiji prof. matematike i zvjezdarstva, Vojtjeh Brudzewski, koj darovita Kopernika osobito obljubi te ga svede na put, gdje si steče neumrlo ime. Kopernik htjede da postane lječnikom, učaše dakle mudroznanstvo i lječničtvo, ali uz to i zvjezdoznanstvo. Iz Krakova ode u Italiju, provede na sveučilištu u Padovi četiri godine te postade g. 1499. doktorom mudroznanstva i lječničtva. Zatim bude imenovan profesorom matematike i zvjezdoznanstva na visokih školah u Rimu, vrati se poslje dvie godine k ujaku u Varmiju, postade svećenikom, zaputi se opet dvie godine Italijom, vrati se izkustvom i naukom obogaćen u Krakov da bude profesorom; ali ujak mu, želeći mu za sebe živa budućnost osigurati, naimenova ga g. 1510. kanonikom na kaptolu u Frauenburgu, u današnjoj zapadnoj Pruskoj. Ovdje proživi 33 godine, vršeći svoje dužnosti kao svećenik i lječnik, dočim je sve ostalo vrieme motrenju zvjezdovita neba posvetio. Uz čedni svoj kanonički stan sagradi si zvjezdarnu, gdje je probavio cielo vrieme, što mu ga od službenih poslova preostalo.

Danom učio stare knjige, grčke i latinske mudrace, što li oni o zviezdah, planetih i njihovu kretanju pišu; što li znadu, što li nagadjaju. Danom uči knjige, noću motri i razmatra nebo zviezdami osuto, da im iztražuje putanje i vidi, kako se s bilježkami drevnih grčkih, talijanskih i arapskih zvjezdoznanaca slažu. Neslažu se njegova smotrenja sa starim naukom; drugo on na nebu čita, drugo stari zvjezdoznanci uče. Zapodjene se borba medju njegovim osvjedočenjem i starim svietom, odluči ju kraju dotjerati: uze i opet motriti pak učiti, snovati pak umovati, te raztjerav dugovječne magljuštine izvede pravdu viečnih prirodnih zakona na vidjelo, te ju predade zahvalnomu potomstvu u neumrlom djelu: o obraćanju nebeskih svjetova (de revolutionibus orbium coelestium).

Slave, kojom ga je veliko ovo djelo ovjenčati imalo, nije se mogao naužívati. Kako

Digitized by Google

mu je prvi otisak njegova u Norinbergu tiskana djela prispio, jedva ga tresućim rukama prelista te uprv posljednji krat svoje nekoč toli bistro oko u slova, koja su mu od naroda do naroda slavu naviešćati imala, izpusti dušu na 24. svibnja 1543. „Kako življaše — veli o njem vriedni mu drug i životopisac Gassendi — tako umre Kopernik.“

* * *

„Kad pogledam nebesa tvoja, djelo prsta tvojih, mjesec i zviezde, koje si ti postavio; šta je čovjek, te se ga opominješ?“ Tako zapjeva David zanesen sjajnošću i veličanstvom neba zviezdami osuta. I doista, što je zemaljski sviet sa svimi svojimi ljepotami napram uzvišenosti, sjaju i veličanstvu zvjezdovita neba. — Ali da se obazremo na zemlju i nebo onako, kako si ih običan čovjek shvaća.

Njemu zemlja stoji, a okolo nje vrti se sunce s ostalimi zviezdami od istoka prama zapadu. Jutrom mu izhodi na istoku, diže se nebeskim svodom sve više te više, o podne popne se do najveće visine, a onda opet pada dok mu na zapadu izčezne, da se drugoga jutra opet na istoku pokaže. Ovim obraćanjem, kojim se sunce u 24 sata jednom oko svoje osi okrene, postane dan i noć. Kako sunce zapadne, izlaze na istoku zviezde te provaliv polu nebeskoga svoda zapadnu i one na zapadu.

Ali osim dnevnoga obraćanja vidi i običniji, zvjezdarstvu nevješt motrilac, da sunce od 20. od prilike ožujka, dakle proljetnoga ravnodnevlja svaki dan na drugom mjestu, i to sve bliže prama sjeveru izlazi i sve višim krugom prama zapadu zalazi, dok napokon 20. lipnja najdalje prema sjeveru izide i najvišim krugom blizu do nad našom glavom o podne stoji, te onda najdalje opet prema sjeveru zapadne. Sad pošto je nekoliko dana kano postâlo (ljetna suncostaja), počimlje se natrag vraćati prama jugu, 20 rujna dojde opet na mjesto, gdje bijaše s pramaljeća, čini jesensko ravnodnevlje i prelazi dalje prema jugu; u prosincu dojde najdalje prema jugu te kao da bi malo postâlo (zimska suncostaja), vraća se natrag i dospije 20. ožujka onamo, gdje smo ga prije godinu dana bili smotrili. Ovo je godišnje kolanje sunca oko zemlje, te kao što se s dnevnoga obraćanja tumače različite dnevne i noćne miene, tako se razjasnjuju godišnjim kolanjem miene četirih godišnjih doba: pramaljeća, ljeta, jeseni i zime.

Kako sunce tečajem ciele godine svoja mjesta na nebu (izlazeći i zapadajući svaki dan na drugom mjestu) mienja, tako vidimo svake godišnje dobe druge zviezde stavnice na nebu.

Zviezdâ u obće ima dvie vrsti, jedne nisu od kad ljudi pamte svojega mjesta promienile, s toga ih zovemo stavnice; dočim druge očevidno svoja mjesta mienjaju, pomičući se od zapada prama istoku, s toga se zovu kretalice ili planeti.

Kako danas obični neuki sviet drži, tako držahu od najdavnijih vremena, više vjekova prije Isukrsta, stari narodi Grci, Rimljani i Arapi, da zemlja sried svieta nepomično stoji, a sunce, zviezde i planeti da se oko nje okreću. Klaudij Ptolemej sakupi ovaj nauk u jednu knjigu, koja se zato ptolemejski planetski sustav zove. Ovaj sustav bje poduprt vjerom i ugledom glasovitih grčkih, rimskih i arapskih mudraca; po njem bješe takodjer navikli tumačiti neka (zlo shvaćena) mjesta sv. pisma, n. p. gdje Jozua veli: stoj sunce! Nije dakle čudo, što se je ptolemejski sustav održao kao svetinja, te jao onomu, tko bi se usudio u nju dirnuti; Kopernik je ipak u taj do dva tisućljeća štovani i tolikimi učenimi ugledi držani sustav ne samo dirnuo nego, budući na krivu i neistinitu nauku osnovan, oborio i na njegovo mjesto postavio svoj na vječnih i neoborivih zakonih prirode sagradjeni Kopernikov sustav, koj stoji i stati će dok bude svieta i vieka.

Kopernik, dokazav da zemlja nije poput pladnja plosnata, kako si to misli običan čovjek i kao što mnijahu mnogi drevni mudraci, pak da nije u prostoru svieta ničim poduprta, nego da, okrugla kao što sunce i planeti, bez svake podpore svemirnim prostorom lebdi, stavi si pitanje: je li nas nevara oko, držeći da se sunce okreće, a zemlja da nepomično stoji? Na ovo pitanje nisu prije mislili, a ipak ono jezgru stvari rješava.

Nismo li toli puti opazili, vozeći se brzo ladjom, kako nam se činilo, da nam ladja mirno stoji na vodi, dočim se obale protivnim smjerom pomiču? Jošte jasnije smo takovo varanje oka mogli opaziti, vozeć se brzo željeznicom tiesnim klancem, te bi bio prisegao, da željezna kola nepomično stoje a klanac da protivnim smjerom leti. Tako isto nas vara oko i kod obraćanja sunca. Motreći sunce sa zemlje, a neimajući nigdje treće stvari, s kojom bi mogli zemlju uzporediti, čini nam se, da se sunce pomiče i ostale zviezde oko zemlje okreću, a ova da mirno stoji; dočim bi moglo, upravo ovako kao što i kod vožnje, protivno biti da sunce stoji, a zemlja da se oko njega okreće.

Dokazav Kopernik, da kod gibanja dvaju tiela oko nemože odlučiti, koje se od njih pomiče, koje li nepomično stoji, da nas dakle oko i kod sunca vara, pronašao je valjanije dokaze, nego što su naša sjetila za to, da sunce nepomično stoji, a zemlja i ostali planeti da se oko njega kao središta svieta okreću.

Mi nemožemo ovdje izbrajati one visoke iz pojava nebeskih uzete dokaze, samo ćemo ovaj jedan napomenuti.

Digitized by Google

Budući nedvojbenom istinom, da sunce veličinom zemlju i sve ostale planete skupno uzete nadmašuje, nemože se zdravom pameti niti pomisliti inače, nego da se manje oko većega, a ne veće oko manjega okreće.

Prema ovomu dokazanomu nauku ustanovi slavni Poljak ovaj red u tečaju nebeskih tjelesa: sunce stoji nepomično, oko njega kao središta obraća se najbliže donj planet Merkur, do njega Venus, zatim zemlja, oko koje se opet njezin pratilac mjesec okreće, za zemljom sliedi Mars, za njim Jupiter, a napokon Saturn. Za Kopernikove dobe nije se još znalo za dva planeta, koja su kašnje odkrita, Uran (g. 1781) koj obilazi oko sunca iza Saturna, i Neptun (g. 1846), koj završuje kolo. To je planetski sustav, s kojega je Kopernik, jer njegovo ime nosi, neumrlim postao.

Ako pomislimo, da za Kopernika nebijaše točnih ura, a za teleskope, koji danas na visokom stepenu savršenstva u neizmjernih daljinah nebeskih prostora čudesa odkrivaju, nije se one dobe niti slutilo, nemožemo se dosta nadiviti bistromu Kopernikovu umu, koj je onolike tajne prirode odkrio.

Neznajući ono doba neka mjesta sv. pisma drugačije nego po ptolemejskom planetskom sustavu tumačiti, proglasiše Kopernikov sustav sv. pismu protivnim, te bude njegovo neumrlo djelo „ob obraćanju nebeskih tjelesa“ 73 godine poslie njegove smrti medju zabranjene knjige uvršteno. Poslie Kopernika živivši zvjezdoznanci, medju kojimi najglasovitiji Niemac Kepler, uvidjahu istinitost Kopernikova sustava, ali se ga nisu usudili javno učiti i braniti: on si je ipak na tiho malo po malo sve više u javnost put krčio. Najviše mu pomogne do pobjede Galileo Galilei. G. 1593-1610 bivši profesorom na visokih školah u Padovi, branijaše u javnih predavanjih Kopernikov sustav te se je njegov nauk, slušavši ga sa svih strana došli učenici, daleko razišao. Istina da je Galilei svoj nauk o Kopernikovu sustavu morao g. 1637 u Rimu opozvati; ali bačeno na korist Kopernikovu nauku sjeme urodi željenim plodom te se osudjeni sustav već odavna i na rimskom sveučilištu učiti počeo.

Za Kopernikove dobe nisu gojili narodnih jezika, te bijaše latinski obćenito učenim jezikom, stoga je i Kopernik pisao samo latinski. Ali da mu je njegova poljska domovina milom bila, vidi se i s toga, što je, vodeći to kao zastupnik kaptola, to kao upravitelj varminjske biskupije i pouzdanik svojega poljskoga kralja čestu borbu s njemačkim redom križaka, koji su o šteti i poniženju poljske kraljevine radili, gorućim domoljubjem branio i zagovarao korist Poljske i prava njezina kralja.

Kopernikov nauk nije ostao omedjašen samo na zvjezdarstvo, on je naznačio put, kako se ima pravda uztrajno tražiti i odlučno braniti; on je napried pokrenuo svimi granami prirodnoga znanja: s toga će se Kopernik u poviesti prosvjete medju prvaci do vieka sjati, a slavenstvu će biti na diku i ponos, jer bijaše list njegove gore.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Još nješto o prevodu Tassova Jerusolima oslobodjena.

Neima sumnje, da je naš neumrli Ivan Franjin Gundulić pokušao prevadjati i veličanstvenu pjesmu Torquata Tassa „La Gerusalemme liberata“, koja ga po svoj prilici dovede i na misao, da je izpjevao svoga Osmana. Neimamo uzroka ni o tom sumnjati, da je Gundulić rečeni prevod, kao i svoga Osmana, naumio posvetiti tadašnjemu poljskomu kralju Sigismundu III., ali dvie ostaju pravedne sumnje, kojih još uviek riešiti nemožemo: prva, da li je Gundulić preveo čitavu pjesmu Jerusolima oslobodjena? druga, da li se još nalazi gdjegod uprav njegov prevod? pošto je poznato, da imamo pokuse još dvaju prevoda Tassove pjesme.

Prvu sumnju povećava izreka velezaslužnoga za književnu povjest dubrovačkoga pisca Serafina Crevića, koj o Gundulićevu prevodu veli: „Torquati Tassi Godefredum suscepit vertendum“, iz česa dalo bi se zaključiti, da je Gundulić započeo samo prevadjati Tassovu pjesmu, ali da je nije dovršio. Nu prije njekoliko godina pripoviedao je u Beču bivši bibliotekar kneza Čartoriskoga Karel Sieńkiewicz, da je on rukopis Gundulićeva prevoda u rukama imao, i to u poljskoj Pulavi, prije nego je od onuda premješćena polovica sbirke po Rusih u Petrograd, a druga polovica po Čartoriskih u Pariz. Ali isti bibliotekar nije znao, da li je u onom rukopisu bio prevod čitave Tassove pjesme. — Nezna se dakle pravo, u kojega grada sbirci nalazi se sada rečeni Gundulićev rukopis, pošto su po svjedočanstvu dr. Račkoga njegova i Prof. Jagića iztraživanja u Parizu i Rusiji bezuspješna ostala, a isto tako nije ni družtvu za povjestnicu, koje se radi istoga prevoda jur prije njekoliko godina obratilo molbom na svoga počastnoga člana Mačijevskoga u Varšavi, pošlo za rukom, da što izvjestna o tom prevodu dozna. Prvo pitanje ostaje dakle uviek jošte neriešeno, da li je Gundulić cielu pjesmu ili samo koj komad Tassova Jerusolima preveo.

Digitized by Google

Nastaje sada drugo pitanje: da li od sačuvanih do sada triju hrvatskih prevoda Tassova Jerusolima oslobodjena upravo pripada kojgodj Gunduliću? Iz književne poviesti poznato je, da je osim Ivana Gundulića preveo prva dva Tassova pjevanja Franjo Sorkočević Dubrovčanin sin Petra i Nikolete Gundulićeve. O tom prevodu veli Ivan Maria Mattei nastavitelj Crevićev po bilježkah njegovih sljedeće: „Torquati Tassi Goffredum vertere Illyrico Carmine tredecim syllabarum coepit 2. Junii 1754. primumque librum exegit 5 Julii ejusdem anni, agressus secundum eadem die. Primus quod sciam id metri in Illyricam linguam invexit.“ Da se čitatelji ošvjedoče, na koliko je istinita ova Crevićeva i Mattejeva tvrdnja, priobćujem evo iz Sorkočevićeva prevoda prve kitice prvoga i drugoga pjevanja:

I. Pjev.

Pjevam milo bogu oružje, pjevam vojvodu,
Ki slobodi srećno ukazà groba Jesusova.
Mnogo on podnje za čestitu dat mu slobodu,
Mnogo znanjem, mnogo vriednom desnom djelova.
I zaman se pakô oprieči, zaman izhodu
Od Azije i Libije vojske iz nova.
Jer pomaga nebo njega, i pod izbrane
Sveta stiege drúge skupi sve poskitane.
Blaga Muzo itd.

II. Pjev.

Dočim hudi silnik na boj oružje spravlja,
Jedan dan se njemu Ismeno sam prikaživa,
Ismen oni, ki pob'jenu čeljad ozdravlja,
I tjelesa mrtva iz groba povraća živa.
Ki vas pakô žamorniem pjesnim uzstavlja,
I istoga kralja od pakla straši i snebiva.
I zariče na svu opaku službu hudobe,
Odrešujuć ih i vežujuć ih gore neg robe.

Drugi prevod prvih dvaju pjevanja Tassova Jerusolima oslobodjena imamo od Antuna Matijaševića Karamanića iz Visa. Taj umni pisac i pjesnik hrvatski i latinski prevede rečena pjevanja takodjer oko sriedine XVIII. vieka u osmercih, te se od prvoga pjevanja samo 56 kitica, a od drugoga pjevanja 387 kitica nalazi u rukopisu čuvanom u Visu medju spisi Karamanićevimi na otoku istoga imena, odkuda dobih točan prepis po prijateljstvu Jeronima Marinkovića, iz kojega prepisa priobćujem opet početak prvoga i drugoga pjevanja.

Pjev. I.

Bogoljubne pivam rati,
I onega ja vojvodu,
Ki se vidi grebu dati
Isusovu svu slobodu.

Svistju i s rukom po načinu
Vele učini junačkomu,
Podni velu protivščinu
U dobitju on slavnomu.

Zaludu se pakal hudi
Odpri njemu najsilnije,
Oruža se puk zaludi
Od Azije i Libije.

Zač mu bog da brane svake,
Iz daleke jošće strane
Skupi svete pod barjake
Svoje drúge raztrkane.

O divica! koja s' ona
Koi javora nij' na glavi,
Po srid tašća Helikona
Venac brzo ki trohavi.

Na nebesih nego gori
Od zvizd vičnjih imaš punu
Blaženime meu kori
Vikovitu zlatnu krunu.

Prsi u moje oganj stavi
Ti s iskrami nebeskimi,
Glas ugodno moj napravi
Za pivanje, i prosti mi:

Ako čagod vrh istine
Nadodajem za uresu,
Ako u pismih mojih ine
Neg nasladbe tvoje jesu.

Pjev. II.

Čim se u gradu kralj svojemu
Na oružje pripravljaše,
Sám jedan dan dojde k njemu
Niki, ki se Ismen zvaše.

Ismen, koji mrtvo tilo
Iz pod ploče dojt siluje,
Koje bi se pak vidilo
I da diše, i da čuje.

Ismen, s ričmi ki nikima
Strah Sotoni tako čini,
Da š njih veći nemir ima
U paklenoj kraljevini.

I njegove tolikoje
Na zla posla vrage steže,
I njih kako sluge svoje
I odriši i zaveže.

Muhamedu sad se klanja,
A kršćanin prî bijaše,
Ali dila on prvanja
Još ostavit nemogaše.

Neg se od njega često sliša,
Na čaranje kad se daje,
Da zakona on dva mîša,
Koja dobro nepoznaje. itd.

Digitized by Google

Iz ovih priobćenih kitica dvaju prevoda, Sorkočevićeva i Karamanićeva, vidimo, da se prvi prevod ni u jeziku ni u metrumu, a drugi u samom jeziku ne slažu s onim prevodom, kojega ulomke priobći u Vienecu br. 7. g. Dr. Rački iz rukopisa čuvana u gimnazijskoj knjižnici zadarskoj. Ima dakle biti prevod ovoga posljednjega rukopisa svakako djelo trećega pjesnika, u rukopisu neimenovanoga. Nu pošto sám jezik prevoda, koliko iz kratkih ulomaka razabrati mogasmo, svakako više naliči jeziku Gundulićevu, nego jezik dvaju gore priobćenih prevoda, i pošto znamo za izviestno, da je Gundulić doista, ako i ne čitavu pjesmu Tassovu, a to barem dva prva pjevanja preveo, a izvan navedene trojice pjesnika, neznamo za nijednoga hrvatskoga pjesnika, koj bi se bio bavio prevadjanjem Tassova Jerusolima oslobodjena, to pristajem rado uz mnienje g. Dr. F. R., da je prevod sačuvan u rukopisu zadarskom doista djelo Ivana Gundulića, te se pridružujem želji svih cjenitelja stare naše književnosti, da se od strane učenih pojedinih ljudi i čitavih družtva sva pomnja na to obrati, kako da se što prije u trag udje onomu rukopisu Gundulićeva prevoda, što se negda nalazio u bogatoj knjižnici knezova Čartoriskih, kao nasljednika riedkih sbirka poljačkih kraljeva.

Ivan Kukuljević.

„Radišu Bog pomaže“

(Self-Help) Smilesa. Preradio Mihovio Parlinović. Troškom matice dalmatinske. Zadar 1871.

Prosvećeni ljudi već su davno uvidili, da ni pojedincu ni cielomu narodu neima sreće, ni napredka, ako se oslanja na tudju pomoć, ako izgleda od drugoga liek svojim nevoljam. „Radi, pa ćeš imati“ to je geslo, koje treba da vlada životom pojedinca i cieloga naroda, kad je rieč o namicanju, o materijalnoj dobrobiti, o bogatstvu; „uči, pa ćeš znati“ drugo je geslo, koje mora da ravna našim duševnim naporom, da nas nuka, te učimo, nastojimo neumornom radnjom ono polučiti, što nam manjka, te se popeti do one zamjerne visine, na kojoj gledamo danas neke narode evropejske.

Radnja i nauka upravljaju danas svietom, dižu narode materijalno i moralno; lienost i glupost leglo su siromaštvu, moralnim opačinam i propadanju individuâ i naroda. Našemu ubožtvu sami smo krivi, jer neradimo ili neumiemo radnju našu umno udesiti, neznanstvo naše treba da samim sebi upišemo u grieh, jer zaziremo od pregnuća, od truda, bez kojega nemožeš ni koraka napred. Od kako je čovjeku dosudjeno: „U znoju lica svoga služit kruh svoj“ u družtvu čovječjem nebi se smjeli trpjeti ljenjaci i bezposlice. O tudjoj muci živjeti isto je onako nečastno, kaó što je kukavno izčekivati od drugoga pomoći. Priroda obdari nas snagom fizičnom i duševnom, daje nam vlastite sile u pripomoć. Velik je grieh dakle, ako neupotrebimo tih dragocjenih dobara na korist našu.

Težnju za materijalnimi dobri, za bogatstvom, krste mnogi danas pogubnom. Neimaju pravo, barma ne bezuvjetno. Težnji toj dotlje neima prigovora, dok se bogatstvo nesmatra svrhom našega truda i pregnuća, nego sredstvom, da si pribavimo drugih još dragocjenijih dobara, da se čovjek tim lašnje dovine svoje uzvišene svrhe. Zato je nuždno težnju tu navrnuti ovim pravcem, a taj pravac kaže dielce, kojemu je gore naslov napisan.

Što je medju Niemci Hermann Schulze-Delitzsch, to je medju Englezi Samuel Smiles: neumoran propovjednik, tumač i zagovoritelj one viekom istinite Franklinove izreke: „Bog pomaže onim, koji si sami pomažu“. Nemožemo dovoljno zahvaliti vriednomu našemu Pavlinoviću, što je hrvatskomu obćinstvu priobćio čuveno Smilesovo dielce „Self-Help.“ U ovoj knjizi toliko ćeš naći istina, ima u njoj tako zdravih narodno-gospodarskih načela, a zadahnuta je tolikom ljubavlju prama čovječanstvu, da ju moraš najvećom slašću čitati.

K tomu dielce je ovo i primjereno našim okolnostim. Nauka narodnoga gospodarstva u nas slabo se poznaje, njena načela mnogim su terra incognita, a ipak nauka ova pokrenu svietom te pripomožè nekim narodom do blagostanja, bogatstva. U našem „Radiši“ nalaziš svega, što ti u prvi mah treba znati; u njem se govori: o radnji, ob obrtnosti, o radnicih, umjetnosti, o novcu; o gojitbi sama sebe itd. a kao crvena nît vuče se cielim djelom misao: radi, uzdaj se u sama sebe. Pripovieda se sve u lahkoj formi, izprepliće liepimi primjeri, a naš je Pavlinović liepo umio navesti primierâ iz hrvatske prošlosti ili sadašnjosti te ovako i u hrvatskom čitaocu uzpiriti s jedne strane ponos narodni, a s druge potaknuti ga da radi neutrudno i neprekidno. Tako na više miesta spominje naše glasovite hrvatske junake, navodi i sadanje čuvenjake, rodoljube i promicatelje svega dobra. Da se čitatelj uvjeri, kakovim je duhom pisana knjižica, kakove predmete razpravlja, navesti ću njeke stvari. Govoreći ob obrtnosti veli se tu: „Obrtnikovanje nije samo obilan izvor narodnoj dobrobiti, nego je jošter veliko sredstvo uzgoju. Bog je dragi tako naredio, da neima čovjeku sladjega hljeba dostečenoga trudom svoga tiela jal' svoga uma. Pravo zdravo svaku je radnjom steći; nit je užitka, kojega radnja nebi mogla pribaviti. Radnji je ljudstvo dužno ne samo što se je otreslo strahotâ divljači, nego jošter što se pomaklo napredkom i uljudnošću.“ Pa dalje: „Radinost je najbolje mjerilo vriednosti ljudske. Pamti dobro i svakomu kaži: tko će da

Digitized by Google

čestit uude po svaki način red mu je da radi Liencu je radnja smrt, al čovjeku razumnu radnja je spas.“ itd. Govoreć o krepkoći i srčanosti nalazimo ovo liepo mjesto: „Nemožeš ništa izvrstna učiniti ako svojski neprioneš. Živa želja kadšte je dovoljna, da mogućnost postane istinitost; jere višekrat naše su hlepnje znaci onih stvari, kojim smo vredni. Inače sve je nemogućno bojazljivcem i sumnjivcem najvećma, jer se njim tako čini.“ — A o novcu, tom toliko željenom i traženom dobru umah na početku čitamo ovo: „Pametan čovjek valjda se najbolje razaznaje po načinu, po kojem se služi novcem, kako ga dobiva, kako ga štedi i kako ga troši. Premda nevalja novac držati poglavitim ciljem života ljudskoga, ipak nije ga zabacivati nit mu se rugati, jerbo novac je velik dio tjelesnoga pokoja i zadružnoga dobrostanja. Doistine, mnoge najljepše vrline naravi ljudske uzko su spojene sa dobrom uporabom novca; te su ti: veledušje, poštenje, pravdoljubje, kao što su jednako tvorne kreposti štednja i providnost. Na drugu stranu tegle lakomost, prevara, nepravica, sebiradnost, što se kote iz žestoke žedje za dobićom i mahne razsipnosti i nepredvidnosti, što ustopice sliede one koji se novcem služe.“

Tiesan prostor „Vienca“ nedopušta mi, da još gdjekoju stvarcu priobćim, nu već iz ovoga dade se razabrati, da imade u razmjerno malenoj toj knjizi preliepih stvari, živih istina te mnogo pouke za praktičan život. Nećeš skoro u hrvatskoj literaturi naći knjige ove vrsti, koju bi mogao tolikom korišću čitati, kao Radišu.

Obaviest ova dolazi nješto kasno. ali ne prekasno; svraćamo pozornost hrvatskoga obćinstva na ovu knjigu te mu ju što toplije u vlastitom interesu preporučamo. Pisana je jezikom liepim kako to već umie naš Pavlinović; nalazi se doduše gdjekoja nam ovdje možda manje poznata rieč, gdjekoja fraza ili koja posebnost stilistična, nu čitajuć knjigu brzo ćeš i tomu priviknuti pa te neće nimalo smetati. I Matici dalmatinskoj, i g. Pavlinoviću iskrena hvala na „Radiši“ a želimo, da se ovakih spisa i što više izdaje i, što je veoma znatno — što više čita.

Dr. B. L.

LISTAK.

Spomenik iz dobe hrvatskih velikih župana. Vrlo malen je broj spomenika iz dobe domaćih vladalaca hrvatskih, što su se do današnjega dana sačuvali. Ponješto još je ostalo listina i to je jedna jedina s pečatom kralja Krešimira, za koju smo govorili u Viencu. Od kamena bila su do sele dva spomenika iz hrvatske kraljevske dobe poznata, i to nadgrobnica Vekenege u Zadru, i nadpis o kralju Zvonimiru kod sv. Lucije u staroj Baški na otoku Krku. Na veliku svoju radost možemo javiti, da se je našao — kako je već u zadarskom Narodnom listu natuknuto bilo — dragocjeni spomenik iz IX. stoljeća i to iz dobe hrvatskoga vladara i vojvode Branimira. Kad se rušila u selu Muću u sinjskom kotaru u Dalmaciji stara crkvica sv. Marije, da se podigne nova, izkopaše odug kamen s nadpisom: Branimiri Annorum Christi Sacram Aedem Virginis Aeternae Titulo sumptibus suis sacravit. DCCCLXXX. et VIII sextaque Jndictione. Kamen taj polazi iz g. 888, i morao je sačinjavat jedan dio pročelja rečene crkvice, koju je hrvatski vojvoda Branimir podigao u slavu djevice Marije. Samo pismo oštro je izradjeno i vrlo dobro sačuvano u kraticah po načinu IX. vieka, te se daje vrlo lasno čitati. Nad napisom proteže se pruga arabeska u spodobi zavinutoga lišća, a nad njom drugi red arabeska u spodobi puževa. Radnja izklesana je slogom bizantinskim za čudo čisto i pravilno za ono doba. Ovaj ne samo u hrvatskoj nego u cieloj slavenskoj arheologiji preriedki spomenik krasi sada narodni muzej u Zagrebu, za koji ga je velezaslužni muzealni čuvar g. Šime Ljubić nabavio. Dužnost nam je ovdje izjaviti g. Ljubiću najiskreniju zahvalu za njegov rodoljubivi trud, kojim je našemu zavodu već priskrbio bio i krasni mramorni kip Apolona. Dužnost vlade i sabora pako biti će odrediti za povećanje sbirke znatnu svotu, jer sadanja podpora nije ni spomena vriedna, te radi nestašice novaca prelazi mnogo naših starina u tudji sviet.

Književnost. Nov pravnički časopis. G. Antun Šimunić u Zadru pozivlje na predplatu na „Pravo, pravničko-upravni list,“ što će na hrvatskom jeziku u mjesečnih rokovih počam od 1. travnja t. g. izlaziti. Godišnja ciena mu je 4 fr. 50 nov. Predplatu prima i uredničtvo ovoga lista. Mi ga našim pravoslovcem što toplije preporučamo. Već je skrajnje doba, da hrvatsko pravničtvo steče svoj organ, jer je od prieke potrebe, da se po vještacih razpravi ona sila za naš narod životnih pitanja, u koje još dosele nije dirnulo pero.

— Matica dalmatinska imala je dne 16. veljače t. g. svoju glavnu skupštinu u Zadru. Iz izvješća razabiremo, da je Matica imala prve godine 250 članova, a od 1864. do konca 1872. prirasla su 144. Prošle godine izdala je „Koledar“ zatim pučke knjige „Mudrac Šimun“ i „Tumač“ za javne službenike. Sada pripravlja za tisak gospodarstvenu knjigu za puk, te je u tu svrhu razpisala nagradu od 600fr. U g. 1872.

Digitized by Google

razprodala je u svem 1828 knjiga. Imovina Matičina iznosi koncem g. 1872. svotu od 27886 fr. Drago nam je da to velevažno družtvo očevidno napreduje.

Jugoslavensko pjenezoslovje. Čuveni hrvatski starinar, akademik i čuvar narodnoga hrvatskoga muzeja, g. Šime Ljubić, poznat u numismatičkoj književnosti po svom djelu o starih dalmatinskih novcih iz grčkoga doba, dati će za kratko vrieme u štampu veliko djelo o pjenezih jugoslavenskih srednjega vieka (bugarskih, srbskih, bosanskih, dalmatinskih, zetskih). G. Ljubić dobio je u tu svrhu od jugoslavenske akademije 800 fr. od carske akademije znanosti u Beču 1000 fr. a od nj. svjetlosti srbskoga kneza rodoljubivim posredovanjem učenjaka dr. Janka Šafarika 2000 fr. podpore. Djelo biti će s toga sjajno i ukrašeno mnogimi slikami.

Naša opera. Čujemo, da kazališna uprava kani poslje „Fausta“ pripravit šaljivu operu „Crni Domino“ (Le domino noir) za predstavu. Mi se toj namjeri nemožemo dosta načuditi. „Crni domino“ doduše je vrlo liepo i fino djelo, al kod nas je upravo neizvedivo. Dvie trećine libreta pisane su prozom, te se hoće tomu i majstorske igre; za druge starije opere n. p. za „Ciganku“ izradjeni su mjesto proze recitativi, al za „Crnog domina“ ih neima. Izim toga hoće se toj operi izvrstan basista, a naš je prilično slab, navlastito što se igre tiče. Radi smo znati, kako će gđna Bartova i g. Hynek — koji još preslabo hrvatski znadu — svladati hrvatsku prozu. Neka si uprava prije dobro promisli, što radi, da nebude posljedica dugotrajnoga vježbanja — fiasko. Mi pitamo kazališnu upravu, zašto se nepripravlja krasna opera Smetanova „Prodana nevjesta“? Ta opera pjeva se u Pragu i Petrogradu, te je i na jednom i na drugom mjestu sjajno uspjela, a ta opera stoji u kazališnoj knjižnici. Pa zašto se ne pjeva? Čuli smo, da neka gospoda, neimajuća ni pojma o toj operi, govore: „Šta bi mi tu operu dali! Bog zna hoće li se milit! Mi je nepoznamo!“ Liepih zaista estetičkih razloga! Zašto se tako negovori o „kazališnoj bezumnosti,“ gdje bar svi poznamo to skrajnje bezumlje. Neutvarajmo si, da smo mudriji neg što jesmo, da smo mudriji od drugih prosvećenih naroda.

Kazališni repertoir našega narodnoga glumišta za ožujak o. g. opredieljen je ovako:

Dne 1. Parižka sirotinja. 2. Ernani. 4. Gospoje i Husari. 5. Trovatore. 6. Lovodska sirota. 8. Narciss. 9. Trovatore. 11. Mejrima. 12. Mali parižki potepuh. 13. Trovatore. 15. Svečanost u Bayonnu. 16. opera Amelia. 19. opera Faust. 20. Poturica (tragedija od I. K. S.) 22. Bajazitova ljubav (nova tragedija od V. Gjorgjevića.) 23. Faust. 25. Faust. 26. Dobričine seljaci. 27. Ljubav i spletka. 29. Faust. 30. Katarina Howard. — G. Ivan Vardian vladin povjerenik za upravu kazališnu, podpomagan sad novim dramaturgom Eugenom Tomićem, suradnikom ovoga lista, kani proljetos još nekoliko novih komada prikazati dati; u svojoj okružnici članovom narodnoga kazališta spominje g. Vardian, da bi se imale poimence ove novosti glumiti: Karlo Drački, Borba za život, Otello, Struensee, Dva dana iz života, Ljubav žene, Novi plemić, Gavaox Minor i družba, Rabagas.

Izpravci. Po želji gospod. pisca V—ž—ća molimo, da slavno čitateljstvo izvoli u „Čudnovatoj poviesti“ izpraviti ove krupnije pogreške: na strani 8. u stupcu 2. redku 3. stoji: u tecinah mjesto u njemačkih tercinah; st. 9. stup. 2. red. 14. nehotiv m. nehotjev; st. 9. stup. 2. red. 34. sreće m. sreću; st. 10. stup. 1. red. 18. hudu pamet m. cielu pamet; st. 11. stup. 1. red. 12. tobolac m. zlato; st. 11. stup. 2. red. 2. zaumati m. začimati; st. 11. stup. 2. red. 32. položim m. priložim; st. 24. stup. 2. red. 8. moga zlato m. svoga zlata; st. 24. stup. 2. red. 24. poviknem m. poniknem; st. 25. stup. 2. red. 2. koje m. koji; st. 27. stup. 1. red. 8. bavim m. probavim; str. 27. stup. 2. red. 16. neprilika m. prilika; st. 27. stup. 2. red. 14. i tako se m. i tako ga se; st. 40. stup. 1. red. 43. dobijem m. dobdijem; st. 40. stup. 2. red. 53. nepomućenu m. nepomičnu; st. 41. stup. 1. red. 28. on se ne udostoji niti odgovoriti mi m. on me neudostoji odgovora; st. 41. stup. 2. red. 54. posmjehava m. podsmjehava; st. 42. stup. 1. red 21. prekupljenje m. prekapljenje (Verkappung); st. 54. stup. 2. red. 10. raztrepim m. zastrepim. st. 56. stup. 1. red. 43. ta više m. ta ti više; st. 57. stup. 1. red. 44. nije bilo vidjeti vrata m. nije bilo vidjeti svieće; vrata — st. 72. stup. 1. red. 38. ponudu m. pomnju; st. 72. stup. 2. red. 41. Oto m. oh' to; st. 74. stup. 1. red. 42. i 43. od mene m. sa mnom; st. 75. stup. 1. red. 4. nezveknu m. nejéknu; st. 88. stup. 1. red. 34. prelomine m. prolomine; st. 89. stup. 1. red. 34. i osviestih m. osviestih; st. 89. stup. 2. red. 14. vidalište m. vitalište; st. 89 stup. 2. imade u redcih 21, 22, 23 ovako glasiti: Roditelji joj bijahu pomrli, a ona življaše ondje, kao bogobojeća udovica, čineći djela milosrdja.

U 7. broju „Vienca“, u članku: Ivana Gundulića „Jeruzalem slobodjen“, uvukle su se ove pogreške: na str. 110. u 11. kitici „za ouku“ mjesto „za diku“, na str. 108, redku 39. izpušten predlog e tè imade se čitati „10 drama s mnoziem i bezbrojniem piesnima“; na dalje izpuštena je ondje u 48. redku rieč „slovinskomu (narodu)“; napokon na strani 109. r. 28. mjesto „bje se je“ čitaj: „bješe se“.

U 8. broju Vienca u pjesmi Bosanski korabljar u 3. kitici zadnjoj vrsti ima mjesto tamničar biti korabljar.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 10. U Zagrebu dne 8. ožujka 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zimzelen. — Nada iza jada. — Čas molitve. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Kako su si prvotni narodi pomišljali dušu u čovjeku. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

ZIMZELEN.

Pjeva Branislav.

I.

Veni cviete, veni, veni!
Eto dodje tužna zima,
Smrklo se je ah i meni,
Led se moga srca prima.

Pani sunce, pani, pani!
Za visine, za planine,
Ginu zlatni mladi dani,
Zlatni sanak moj mi gine.

Trne svjetlo mladom plamu,
Bliednu nebom zviezde moje,
Sam si kopam bolan jamu,
Da zakopam srce svoje.

Ne pjevam ja bezposlice
Ove pjesme jadovanke,
Što mi srce, to mi žice
Javile vam po sve danke.

Neznam hinit, neznam lagat,
Kad me dirne biela vila;
Odkad klikoh pjesme slagat,
Svetinjom mi pjesma bila.

Rodili se sjajni kriesi
U toj plamnoj mojoj duši,
Rodile se bure, biesi --
Srce mora, da ih guši.

Pregnuh sterat svietom krila,
Zlatna krila Titanova,
Slomila ih kruta sila,
Prieka sudba tu me skova.

Zato trne svjetlo plamu,
Zato bliednu zviezde moje,
Zato bolan kopam jamu,
Da zakopam srce svoje.

Zato pjesmo miruj, šuti!
A kad dodje mrieti doba,
Ti ćeš mi se podignuti
Kao viečan cviet iz groba.

NADA IZA JADA.

Izvorna pripoviest.

Prijatelj moj, nespominjem mu imena, bijaše čudan čovjek. Jedanput polietao za nedosižnimi idejali, drugi put zaglibio u najgori materijalizam. Zanesen prošlosti hrvatskoga naroda, bila mu sadašnjost odviše neznatna, dok je i o budućnosti naroda zdvojio. To ga i prije njekoliko mjeseci sklonu, da je hrvatsku zemlju za uvieke ostavio.

Proživio je mnogo. Bilo je u njega dara i volje, nješto i sreće — ali u odlučni čas ostavljala ga samosviest i energija. Zato bijaše uviek pun nakana i osnova, ali izveo, postigao nije nikada ništa.

Poznavao je ljude i ljubio ih. U mnogih crticah naslikao je život čovječji onako, kakov je u istinu. Te je crtice meni na uspomenu darovao. Evo jedne:

I.

Dva su sata poslie podne u gradu Tr-

Digitized by Google

stu. Silna sparina srpanjskoga dana pritisnula cieli grad; neima skoro žive duše po ulicah. sve pobjeglo u kuće, da se ukloni silnoj žegi sunčanoga žara. Ista luka kano da je pusta; samo sa gdjekojega broda tovare bačve pune ulja i druge robe. Po barkah polegli ribari, te se ljuljaju u snu. Sa sjevera popuhne kadkada hladni vjetrić, da mirne talase morske uzrudi. —

Sutradan bijaše mi Trst ostaviti te preko Pulja na Rieku poći, a „Miramare," taj ponos naše Istre, jošter vidio nisam. Nepreostade mi drugo, nego da se barčicom tamo prevezem.

Odem na mulj „San Carlo". Pred menom razvalilo se sinje more, a tamo nedaleko strši unj tvrdi grad Maksimilijanov; misliš, da je iz mora niknuo. O mulj naslonila se mala ladjica na dva vesla; u njoj leže dva momka golih prsiju, te driemlju. —

— Aj ljudi, doviknem im glasno, jeste li voljni prevesti me u Miramare?

Mornari se prenu, te odvrate taruć si oči: Da, gospodaru.

— A koliko ima vožnje donle?

— Nešto preko dva sata.

Za čas bijaše sve priredjeno. Sjedoh u ladju. Promatrah more: u vodi caklilo se sjajno sunce. Cieli kraj bijaše miran, samo se čuo pljusak vesala o vodu.

— Odakle momci? upitam brodare.

— Iz Dalmacije, odvrate mi oni.

— Daklem ste Hrvati, nastavim hrvatski.

— Jesmo, rodjeni Dubrovčani.

— A ima li vas mnogo u Trstu?

— Kako nema, ta ciela je luka puna Hrvata.

Stariji mornar, čovjek krupna i zagorjela lica, opazi, da bih se rado s njima priegovarao, te nastavi:

— Vidite gospodine, ciel je moj rod na moru. Već kakovih dvadeset godina prodje, što rodne si zemlje pravo ni vidio nisam. Kad je tamo pokojni car Maksimilijan — budi mu zemlja laka — sviet oplovio, bijah i ja g. 1859. na brodu „Novari"; kasnije podjoh u službu austrijskomu Lojdu, a sada si služim kruh na svoju ruku. Brat moj, bio to momak od oka. poginuo u bitci na Visu, gdje su naši pobiedili. A sin evo moj — nije li pristao? — brodari treću godinu, te je već i u Ameriku plovio.

— A što vas tako daleko po svietu nosi, zar nije ljepše kod kuće?

— Jok gospodine, zemlja nam tvrda, sam kamen; a gospodari naši tvrdji od kamena. —

Dok mi je brodar ovo i drugo koješta pripoviedao, a ja ga pozorno slušao, neopazih, kako smo se prilično od kopna odmakli. Najednom škripnu nešto; kad pogledasmo, a to se starijemu brodaru veslo razbilo: udario njim o ladju. Sav protrnuh, te kako sam nevježa na moru, pobojah se, da se nećemo kraju privesti moći. Videći stariji brodar moju bojazan, reče mi, da tu pogibelji nema, te dohvativ rukom kus razbijena vesla, sveže ga užem i nastavi veslati. Ladja je polaganije išla te tako se otegnuo put. Da si vrieme prikratim, svrnuh okom natrag prema luci, nebi li se nagledao krasne panorame. Skoro zamjetih, da druga barčica za nami juri, te da će nas skoro prestići. Poveselih se, da neću sâm grada pregledavati. Kad se ladjica bliže primakla, uzeh paziti, nebi li razabrao, tko se u njoj vozi.

Skoro prodje ladjica mimo nas. Razpoznah u njoj pristarijega mužkarca i plavokosu djevojku. Bijahu ledjima prama meni okrenuti, te ih nisam u lice vidio. Gledajuć za njima prodje čas i eto, gdje se i moja ladja gradu približila.

Čim sam na kopno izašao, ponaglih u grad, nebi li gdje svoje suputnike sreo. I jedva što sam se najavio, sretoh ih u hodniku. Pred očima mi se zamaglilo, ni sâm sebi nisam vjerovao, da vidim živi stvor.

Liepa plavojka, visoka stasa i rumena lišca opekla me žarom svojih očiju. Kraj nje stajao starac siedih kosa. Čini mi se, da sam neko vrieme buljio očima u nju, neznajući, kako da joj se približim. Iz neprilike me izbavi sluga, koj nam prijavi, da će nas po odajah vodati.

Iz početka bijah šutljiv. Kako smo raznimi sobami prolazili, negledah niti skupocjene opreme, niti riedkih umjetnina, neslušah glasa tumačeva, već pogledavah kradomice na liepu djevojku. Na jednom se osokolih te zapodjeh s njima razgovor. Saznah, da su i oni tudjinci, ter da sutra dalje polaze. Liepa plavojka osobito se ljubko smiešila, te mi na moja pitanja nježno odgovarala. Zvonio joj glasak ko večerno zvono.

U to pregledasmo grad te izadjosmo pred perivoj. Kako se tudjinci u tudjini lahko upoznaju, tako ja umolim starca, da se njima pridružiti smiem. Starac mi radostno dozvolio, a djevojka se nasmjehnula; opazila valjda, da se za nju zanimam. Predstavih se novim znancem, te rekoh, da sam Hrvat. Na to me starac ljubezno pogleda i rekne:

— Veseli me, što sam se sastao s bratom iz Hrvatske. I ja sam Hrvat, rodom iz Brača otoka, ali — vam moram na svoju žalost priznati, da sam svoj materinski jezik zaboravio.

U to izvadi kartu-posjetnicu, te mi ju predade. Bijaše na njoj napisano „Bogdan Milojevich."

— Ovo je moja kćerka Aleksandrina, nastavi starac pokazav na plavojku. —

Podjosmo perivojem. Žarko se sunce upravo spuštalo u more. Na kraju horizonta podigli se rujni oblaci, te razsvietlili cielu okolicu svojim rumenilom. Približavala se večer. Pri-

Digitized by Google

poviedah znancem svoju nezgodu na moru, da se ladji veslo razbilo. Na to mi starac ponudi da se u njegovoj ladji do Trsta natrag prevezem. Umalo nisam ga u ruku poljubio od radosti. Dušom mi titralo čudno veselje. Voziti ću se na moru po mjesečini, a kraj djevojke koja mi godi i oku i srdcu! U daljem razgovoru odkrih svojim suputnikom sebe i svoju ćud. Govorah im o svojem putovanju po svietu, o raznih zgodah i nezgodah te natuknem ujedno, da ću sutradan na Rieku. —

— Vi na Rieku? pade mi u rieč plavojka.

— Jest, gospojice; zar vas to zanima?

— Drago mi je, odvrati mi ona, barem ćemo zajedno putovati.

— O koli sam sretan, primjetih, što ću toli liepu suputnicu imati. —

Doskora bijaše nam poći. Mjesec se već pokazao na nebu te odsievao u morskoj pučini. Voda se blistala: ko srebrne pjene pričinili mi se valovi. Sjedio sam kraj Aleksandrine, a otac joj prislonio glavu uz perdo. Mornari zaveslali. Iz daleka čulo se kako voda o obalu pljuska. Tik pred nama svietlio se Trst — u luci polegle ladje ko noćna strašila.

Bijah se već sprijateljio s liepom Dalmatinkom. Bliedi mjesec obasjao joj angjeosko lice, crne joj oči svietile poput dviju kriesnica.

— Dopustite gospojice, zametnuh govor poslie kratke stanke, negovorite li vi hrvatski?

— Znadem ponešto, učila sam ga od pokojne majke, ali mi se nesvidja, pa zato ga negovorim.

— Nije li možda hrvatski jezik liep?

— Nije gospodine, mojemu uhu nezvoni dobro. Pa tko bi se služio jezikom, što ga prosti narod govori. Za finiji priegovor nije on ustrojen. Moram priznati, da se sramim njim govoriti.

— Vi Hrvatica, pa tako mislite? upadoh joj u rieč, te samo da nisam iz ladje skočio.

— Imade dosta ljudi, koji za svoj jezik nemare, pa su zato ipak sretni. A napose mi žene u Dalmaciji svikle smo talijanskomu jeziku, jer je talijanski jezik mio i blagozvučan. —

— Da, vi mislite reći, on je jezik „ljubavi.“ Nu krivo sudite, uzpalih se na to, vi nepoznajete svojega jezika. Da ste samo jedanput zavirila u našu knjigu, uzhićena biste priljubila svoj narodni jezik. Da poznate svoj narod, narod, što ga sviet narodom pjesničkim krsti, da ste samo jedanput zagledala more naše liričke poezije: svom biste dušom prigrlila mili naš i liepi hrvatski jezik. —

— Čast budi, komu čast, zaključi plavojka, ali meni je jednom omilio talijanski, on mi je postao materinskim jezikom. Pa radite vi mužkarci, što hoćete, naobražena će Dalmatinka vazda prevoljeti talijanštini. Ili ima li hrvatski narod svojega Danta, Petrarku, Foskola?

Htjedoh joj odgovoriti, ali toli me blago pogledala, da mi je rieč u grlu zapela. Zaronih duhom u mletačke lagune, mišljah, da se vozim na gondoli uz mletačku madonu. Što sam čuo i čitao o mletačkoj noći, ob onoj razbludnoj, zamamnoj noći, sve mi u tren dodje na pamet. Mašta mi se razigrala — zaniemio sam bio. — Djevojka se zadovoljno nasmiešila: održala ljepota pobjedu nad menom narodnjakom.

Zapodjesmo drugi razgovor. U to dodjosmo u luku, te se izkrcasmo. Otac, koj je cielim putem driemao, probudi se, te nas sumnjivo pogleda. Zahvalih mu na prijateljskom susretu, izraziv mu svoju radost, što ću sutra s njima putovati.

I s djevojkom se razstadoh. Umolih, da mi dade ruku na razstanku. Dala mi ju — stisnuo sam ju živo. Pogledah ju u lice. Lišce se razžarilo, a na ustnama joj koraljnim zasjao razbludni, usrećujući čar.

— A rivederci — zaori nježni glasak, a ona mi ruku iz ruke izvinula te sa otcem pošla.

— A rivederci — klikoh gledajuć za njima, dok jih u vrevi i stisci naroda nestalo. —

Dugo — dugo još stajah na obali morskoj, gledajuć u sjajnu, blistajuću noć. Blaženi se mir u meni nastanio, cieli mi se sviet priljubio, cieli bi sviet grlio bio. — Slušao sam šum valova; svaki mi val odjekivao: „a rivederci“. Kud sam još Trstom po kavanah bludio, svigdje me pratila slika plavojke, svigdje mi zvonile rieči: „a rivederci. —

Snivah preugodno. Slušah u snu divnu neku skladbu, nedosižna se harmonija razliegala, kano da se je „duša s dušom složila.“ Ali na jednom zaječi sdvojna disonanca; — ode sklad, ode san. —

II.

Još kano djače ljubio sam prvi put. Prvu sam duševnu bol preboljeo; od onoga vremena bio sam ravnodušan prema čarom djevojačkoga svieta. Sastajah se s djevojkami, ali nijedna neostavi dublje spomeni u srcu mojem. Ali kad sam muževnoj dobi dorastao, počeh žuditi za nečim neizvjestnim, neopredieljenim, za nekom nepoznatom mi srećom. Težio sam za svetim mirom, — ne za umišljenim idealom — već za realnim pokojem, da položim trudnu glavu na skromnu grud ljubeće žene.

Lahko si zato mogah sutradan protumačiti, zašto se je mene prvi susret s Aleksandrinom toliko dojmio. Ali utisak disonance, što mi je u snu razorila divni sklad, nije me nikako minuo. Bojah se, da se neću možda prerano s djevojkom razstati, makar je još upoznao nisam.

Čim sam ustao, odletih prema luci. Kraj mulja stajaše već pripravljena ladja, koja će me za koj sat povesti na Rieku. Na mulju stoji stiska ljudi: jedni dolaze, drugi polaze.

*

Digitized by Google

Sve je živo na uranku. Pogledam na more: ono je mirno i ravno kano ogledalo. Biti će ugodna, liepa vožnja: „bonazza“. Gledajuć ovako naokolo na sve strane, opazih četu, koja se je oko jednoga čovjeka slegla, te slušala, kako on pripovieda. Približim se i ja toj hrpi, da čujem, što je. —

Čovjek, što je pripoviedao, bijaše srednje veličine, crne kose, liepih brkova i velike brade. Imao oči sokolove, čelo visoko. Bijaše liepo, na gospodsku odjeven. Na licu mu razabirah srčanost i hrabrost; ali ujedno razpoznah, da je već mnogo negdje u svom životu pretrpio. Na prvi mah prevoljeo sam mu, ni nečuvši ga jošter. —

Dokučim se hrpi bliže, te uzmem paziti, kako priča. Govorio je hrvatski. Razumio sam, da mu je blizu južne Afrike brod o liticu udario, te se polomio. On da se je jedva sa družinom od očite propasti spasio. Ciela roba s ladjom da mu je u more potonula. Sažaljivah jadnika. Upitam čovjeka, koj je do mene stajao:

— Tko je taj gospodin?

— To vam je Radovan Držić iz Rieke. On je pomorski kapetan, pa otišao netom sa brodom svojega gospodara na more. Na putu ga stigla nesreća, utopio mu se brod.

— Je li velika šteta?

— Jest velika; ali nije on siromah kriv. Vriedan je čovjek, cieli ga naš sviet poznaje u luci.

Hrpa se razidje, svaki za svojim poslom, a ja do kapetana, te mu progovorim:

– Oprostite gospodine, što vas pozdravljam, ali nesreća vaša kosnula se mene toliko, da vas sažaljujem. Primite moju iskrenu sućut.

— Drago mi je, odvrati on, a ozbiljno čelo kano da mu se razvedrilo; hvala vam. Boga mi, nesreća je ljuta, ali hvalim Bogu, što sam živ sa družinom ostao. Vi niste primorac?

— Nisam, odvratih mu.

Očitovah se, tko i što sam, te kamo idem. Bijaše mu veoma milo, što se je sa mnom upoznao, a najpače kad je čuo, da ćemo zajedno putovati. Pripoviedaše mi o prošlosti svojoj, i ja njemu. U razgovoru niti neopazismo, da se je vrieme polazku primaklo. Na brzu ruku spremismo si robu, te podjosmo na parobrod.

Cielo to vrieme nisam na Aleksandrinu pomislio. Istom kad sam na parobrodu bio, sjetih se svoje suputnice. Pogledah na sve kraje, neima nje, neima joj otca. Već sam i podvojio, da će doći, kad kraj mene prhne poput goluba liepa plavojka. Pozdravih ju.

— Koga vi pozdravljate? upita me kapetan.

— Liepu onu djevojku i otca joj, rodjene Hrvate s otoka Brača. Upoznah ih jučer u Miramaru.

— Neznate, kako se otac zove?

— Bogdan Milojević.

Kapetan se zamisli — Poznato mi je ime, nastavi on, ali — —. Da — sjećam se sada. Ovaj je Milojević mjernik, pa će sada na Rieku, da služi Ugrina kod gradjenja nove luke. Čitao sam netom o tom u novinah.

Rado bih govorio bio s djevojkom, a nemogoh ostaviti kapetana. Skoro mi je žao bilo, što sam se s njim upoznao. Kapetan kano da je opazio moju smetnju, umoli me, da ga s Milojevićevimi upoznam. Pristadoh rado. U to se razljegnu žvižduk po zraku te parobrod krenu. Na obali stajahu ljudi, mašuć rubci i kličuć za nami.

Bijasmo na palubu. Kapetan razgovarao se sa starim Milojevićem, a ja sjeo do Aleksandrine. Bijaše još ljepša od jučer. Zaodjela se crnim svilenim odielom te priličila amazonki. Bijaše neobično vesela i razkalašena.

— Cielu noć bijaste mi, gospojice, na pameti, danas jedva dočekah čas, da vas vidim.

— Tko bi vam vjerovao, hladno ste stajali, kad sam kraj vas prošla, jedva da ste me i pozdravili. Znate li, ja se na vas srdim.

— Bi li smio znati, zašto?

— Ne.

U to se približio k nama kapetan. Sokolovo mu oko sukobilo se s pogledom golubinjim plavojke, oba kano da su ranjena iz okršaja izašla. Opazio sam rumenilo na licu djevojačkom, primjetio nesigurnost u govoru kapetanovu. U obće je kapetan malo govorio, već to meni prepuštao, a ona mene pozorno slušala i odgovarala ali češće njega kradomice pogledavala. Moram reći, da me je nekoliko puti pri srdcu zazeblo. A zašto? zar sam kakovo pravo na djevojku imao? Ej takvi smo ljudi — — —

Uvidio sam, da kapetan nije mnogo mejdana s djevojkami dielio. Bio je prilično nespretan i govorom i vanjskim ponašanjem, ali ta mu nespretnost osobito pristajala, činila ga uzvišenijim nad nami drugimi mužkarci. — Djevojka kano da mu je sve praštala, toli ga milo znala pogledati. Prama meni držala se zbilja, kano da se ljuti. Razbijah si glavu, što bi tomu uzrokom bilo? Možda, što sam kapetana u družtvo doveo? Ali to nemogaše biti. Vidio sam, kako joj je suzica na oku sinula, kad joj je kapetan pripoviedao o svojoj nesreći, o silnoj borbi proti elementu prirode, i kako si je samo težkom mukom život spasio. —

Kako je život na parobrodu slobodan, te kako se sviet lako medjusobno upoznaje, biti će svakomu poznato. Osobito za liepa dana znade cielo obćinstvo na palub izaći, ter tamo vrieme sprovadjati. Ja prem ostavih na čas kapetana i suputnicu same, te podjem palubom, da vidim, tko se s nami vozi.

Digitized by Google

Rado bih se na koju gospodju namjerio bio, te se s njom u priegovor upustio, nebi li tim Aleksandrinu malo podražio. Čovjek je tašt pa misli, ako je sam u sebe zaljubljen, da ga i djevojka uzljubiti mora. Aleksandrinu nije medjutim s moga odsuća glava zaboljela, a kapetanu se razvezao jezik te uzeo mladoj udvorivati. Stari Milojević navalio na čovjeka, te mu predočivao, kako je Rieka mnogo bolja prirodna luka od Trsta.

Skoro prispije parobrod do prve postaje. Mnogi putnici odoše, mnogi nadodjoše. Medju ostalimi uočih dvie mlade djevojke sa čovjekom srednje dobe. Djevojke vesele ćudi govorile talijanski. Čim one sjedoše, sjednem i ja do njih, te ću s njimi u razgovor. Spominjao sam obične stvari, kao što nepoznati putnici običavaju. Djevojke bijahu iz početka stidljive, ali na svako moje pitanje prasnule bi u grozan smieh. Upitah ih, zašto mi se smiju. One mi odvratile, da zlo talijanski govorim, te da se nemogu uzdržati od smieha, kada što zlo reknem. Moraju silne guščice biti, pomislih u sebi te ih za kratko vrieme ostavih.

Vrativ se k mojim znancem, primjetih u Aleksandrine podmukli smieh. Kapetan bijaše sav razdragan, te neopazi toga. Mišljah, da se njen smieh nanj protože, valjda da je što nespretna govorio. Skoro medjutim minu me obsjena.

— Moram vas već pitati gospodine, začeti će Aleksandrina uštipljivo, kako ste se s onimi gospojicami zabavili, biti ćete za cielo šta šaljiva pripoviedali. Jelte? I ja bih se rada nasmijala, neobično sam zadovoljna.

— Drago mi je, što vas veselu vidim, odvratim ja ozbiljno, ali ja nisam šaljivdjija. Nisam kriv, što guščice nerazumiju talijanski književni jezik, već dijalektom govore.

— Vi vriedjate cieli moj spol. Kako smiete tako liepe djevojke guskami nazivati, pa u mojem prisuću? To nije liepo od vas.

— Sagriešio sam, gospojice, hoćete li mi oprostiti?

— Da — ali pod tom pogodbom, da se djevojkam vratite, pa jih do prve postaje zabavite.

— Oj ti gujo, pomislih u sebi, odpravljaš me, da sa kapetanom sama budeš. Grozno zaškiljih na kapetana, medjutim on toga neopazi.

— Svaku kazan od vas dragovoljno primam, reknem Aleksandrini, na vašu želju idem djevojkam. Aleksandrina na to se obrati kapetanu, te nastavi s njim priegovor.

Priznati mi je, da sam odilazeć silno uzburkan bio. Nisam umah djevojkam pošao, već sam se zagledao u more. Što sam mislio i smislio, više se nesjećam. Ali odlanulo mi je pri srdcu. Mora da sam silno tašt, rekoh sam sebi, te sjednem do mojih guščica.

Nitko sretniji od mene, kada brod kod bližnje postaje stane i djevojke ladju ostave. Nadošlo upravo podne. Nehtjedoh onaj čas do Aleksandrine, već ravnim putem podjem u blagovaonicu. Tamo nadjoh nekoliko znanaca iz kršnoga primorja. Kraj živahne besjede s njimi niti neopazih da se je i kapetan do nas došuljao i to sâm. Istom kada me je o rame tresnuo, uočih ga. Bijaše veoma ugrijan, sav uznesen. Govoraše mi neprestano o našoj suputnici, hvaleć joj um i ljepotu. —

Kapetan mi je osobito omilio. Slavio djevojku, koja se meni veoma priljubila, to mi je godilo. Ponudih mu pobratimstvo. Veselo prihvati on čašu crnoga Dalmatinca — drugi znanci svjedočili.

Poslje podne odosmo ja i kapetan opet na palub, gdje smo Aleksandrinu našli. Bijaše ona prema meni i prema kapetanu veoma ljubezna. U veselom skladnom razgovoru prodje nam vrieme. Osobito nas dva, ugrijana crnim vinom Dalmatincem, kano da smo kraj plavojke zaboravili na cieli sviet. —

U to se približavala večer. Bijaše nam dva sata do Pulja. Aleksandrina sumorna ode sa otcem u kabinu, da časak odpočine. Ostadoh sam sa kapitanom. Dugo sjedili oba niemi, neprogovoriv ni rieči. Sjećam se, da su me težke misli okupile. Vidio sam, da je djevojka pobratimu omilila, da se je u nju zagledao. I on se podbočio ter snivao. Neugodno mi je bilo. Nisam znao, kako da se iz toga položaja izbavim. I meni se priljubila djevojka. Nije mi osvojila srce, ali um joj i ljepota pokrenuše u meni želju, da bude moja.

Prenuh se. Pogledah kapetana, njega su valjda slične misli morile, bio je težko uzdahnuo.

— Pobratime Radovane, što uzdišeš? možda za našom liepom suputnicom?

— On me ozbiljno pogleda, al nereče ni rieči.

— I ja ju ljubim nastavim ja.

On uzdrhta na to, ali se sabere, te mi reče:

— Jest brate, da ti kažem, ljubim ju. Neznam, kako je došlo, ali u vieku svom nepoćutih toliko, koli za ovu djevojku. Nu čudno mi je duši, kad vidim, da sam sebi i tebi sreću razorio. Bila tvoja ili moja, ja neimam nikada više mira. Aj da sam samo poginuo tamo u dubinah južnoga oceana!

Bio je tronut, i mene je ganuo. Odgovorih mu:

— Ne tako, Radovane, budimo ljudi, m u ž e v i. Djevojka nije dosele nijednomu sklona, nijednoga nas nije osobito odlikovala. Budimo pobratimi. Koga ona usreći svojom ljubavi, neka ju vodi kući svojoj, a drugi neka preboli ranu te ostane dobar pobratim. Hrvat može sve pregorjeti. Jeli tako? Tako su i

Digitized by Google

Preradovićeva braća radila: — prava zajednička ljuba budi nam domovina.

Još ja u rieči, čujemo zvižduk i viku: Pola, Pola, dva sata odmora. Bijasmo u Pulju. Kasna noć pritisnula, bijaše oko deset sati. Nakanih u grad poći, makar ništa u tami nevidio. Upitah pobratima, da li i on sa mnom ide. Izpričao se, da je odviše umoran, te nemože. Odoh sam, da se za čas na parobrod vratim. Aleksandrine nisam tražio. —

Imade časova u čovječjem životu, koji sudbinom njegovom odlučuju. U taman kasnije čovjeku sva muka, u taman mu razbijati glavu, nikada lje neće prozrieti onu tajnu moć, što mu je u odlučni čas volju preokrenula.

Samo još pol sata bijaše do odlazka, a ja se ipak s mjesta nemaknuh. Zabrazdio sam u Pulju pred kavanu, ter tamo kano prikovan uz stol sjedio. Srce me vuklo, da poletim prema luci, da udjem u ladju te dalje podjem. Već htjedoh ustati i poći, ali nesmiljena moć privuče me opet na stolac. Ne, ti nesmieš poći, ne! ovakim šaptom govorio mi nevidivi duh, prem bi srce probilo prsi, što ga u mrtvom tielu kriju, prem bi želja posegla za nesudjenom.

Zadrhtalo srce, zamaglilo mi pred očima. Van, van na ladju želi srce — ali želja zaman!

Eto mi slike Aleksandrine. Moli me, da do nje podjem, moli me, da je neostavim. Nudja mi srce svoje, obećaje mi tvrdu vjeru do groba. I sada ću rob pred nju pasti — pobratim se već sprema, da blagoslovi sreću našu. Ali opet šapat grozni: Ne, ti nesmieš poći! —

U to se razliegnu zvižduk po noćnom zraku — odjekivao šuštanj kolesa na parobrodu.

Po cielom Pulju udarilo na tornjima dvanaest satî. Ostavim kavanu, te podjem do luke. Nigdje žive duše. Kasna, mrka noć pritisnula cieli kraj. Samo iz daleka dopiralo slabo svjetlo: bila to luč na parobrodu, što sam ga netom ostavio. —

(Dalje sliedi.)

ČAS MOLITVE.

Spiev Engleskinje Hemansove.

Čedo što se igraš cviećem
A na suncu zalazećem,
Majko, miljem pažnje, reda
Tetošeća oko čeda,
Otče, u mrak došav doma,
Smiriv posle podpunoma:
Kad zviezde sinu, pokleklijeh nogu
Uzneste srdca, molite se bogu!

Putniče mi ti u tmini
Putujući po tudjini.
Žalostniče tužna lika
Želeć milog pokojnika,
Sužnju suncem negrijani,
Mornaru mi ovijani:
Kad zviezde sinu, pokleklijeh nogu
Uzneste srdca, molite se bogu!

Borioče, nadbiv vraga,
Kad ti u mrak jenja snaga,
Ženo sudbe tužeć zlobu
Na malenu plačuć grobu,
Razigrani, raztuženi
U taj čas ste sjedinjeni:
Kad zviezde sinu, pokleklijeh nogu
Uzneste srdca, molite se bogu!

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

3.

Pukovnik L** bijaše jedan od onih vojnika, koga je sretna zviezda umjela zablieštiti, očarati i prikovati uz slavodobitna kola korsikanskoga gorostasa, pače koja ga je umjela prisiliti, da vuče ona kola.

Godina mu je bilo jedva trideset, pače možda mu ni toliko nije podpunoma bilo, pak je ipak sudjelovao u više bitaka: kano osamnaestgodišnji mladić borio se kod Arkole i Marenga, kano dvadesetgodišnji pod piramidami, pod zidinami Ptolomaidskimi; zatim je vojevao u Njemačkoj, zatim opet u Italiji, zatim opet u Njemačkoj, a napokon sada u Španjolskoj.

A iz svake od rečenih vojna donio bi u domovinu budi novu čast, budi častnu odliku junačtva. U prvoj talianskoj vojni po-

Digitized by Google

stade poručnikom, u Egiptu stotnikom; poslije austerličke bitke dobi čast podpukovnika; u Brlinu imenova ga sam car za nagradu junačtva izkazana kod Jene i Auerstadta majorom i članom legije; godinu kašnje dade mu pukovniju i barunstvo a zauzev istom Burgos uvrsti sretnika maršal Bassieres u popis kandidata za čast generalsku, pa mu kano generalu povjeri brigadu.

S toga se sretna budućnost smijaše mladomu vojniku; u tu budućnost vjerovaše ne samo on, nego i njegovi rodjaci: vidješe oni u pukovniku novoga viteza, viteza, koji se je imao izjednačiti sa sretnimi pobjeditelji Turaka, Tatara i Šveda.

Jer domovina pukovnikova ne bijaše niti liepa Francezka, niti bogata Njemačka, već studena, pjeskovita i siromašna Poljska; ponosio se je ipak on njom, kano što se pjesnik ponosi novim svojim viencem, kano što se ponosi ljubovnik ljubovcom, koju svatko rad veliča, rad slavi, ali nitko osim njega nemože joj steći srdca.

Kano Poljak, nije ipak značaj mladića bio drugčiji nego li značaj najvećega diela bojnih mu drugova, bilo je u njem nešto orientalne nemarnosti za sebe, povjerujuć se posve sudbini. nešto viteštva, komu je čast bila životom, i više nego životom, pogibelj pobudom na važna djela, slava svim, barem jedinim ciljem želja.

Kad je za austerličke bitke na svojem doratu, u kaputu, i pod malenim klobukom jašio Napoleon uzduž hrabre svoje vojske, opazi na nizku pjeskovitu brežuljku neprijateljsku bateriju. Dobro upravljana vatra desetinjala je njegovo konjaničtvo. — Ah, reče, tko me nje oslobodi, dobit će višu čast, moju milost.

— Što do časti, svietli vladaru, ali vašu milost, a što tekar vašu pohvalu! To je za mene najveći ponos i nagrada — progovori vatreno tadanji stotnik L**, koji je kano pobočnik bio kod cara: uzme dva švadrona konjaničtva, sastojeća najviše od sunarodnjaka, i baci se usred neprijatelja, usred vatre od dvanaest topova.

Bitka, koju je imao izvojevati, bijaše, kano što si lahko možemo pomisliti, ljuta i krvava, tri česti stotnikove četice pogiboše, on se sam težko ranjen sruši s konja, ali neprijateljski se topovi oteše i zagvozdiše.

Kad ga je poslije bitke ranjena vidio cesar, reče mu:

— Imenujem vas podpukovnikom, vlastitom ste krvlju kupili tu čast.

— Nije, nije, svietli vladaru, nemogu je primiti, — odgovori mladić.

— Zašto ne? zapita začudjeni vladar.

— Kad sam pošao u bitku, obećah predobiti bateriju ne radi više časti, nego da stečem milost i pohvalu vašega cesarskoga veličanstva i povrh toga, niesam ja vidio, kad su ju osvojili, neprijateljsko me je tane s konja bacilo: poručnika M** ide slava pobjede, on je zagvozdio topove, on je pobiedio, njega se htiejte sjetiti, svietli vladaru.

— Ti Poljaci to su pravo pravcato poštenje, — reče gorostas zapada, imenova stotnikom rečenoga poručnika, al i hrabromu L** neuzkrati obećane jur časti, pače mu i zviezdu počastne legije odredi, i milost svoju osigura; s tom milošću nije nikad skupario, pače tako je njom začarao mladića, tako je osvojio njegovu glavu i srdce, da je sam vladar o njem kazivao: Kad bi Bog odredio dane moga života, pak mi ipak dopustio, da nekoliko dana svoga života odkupim za cieli život kakova svakdanjega čovjeka, nebih dugo mislio, već bih se s mjesta pretvorio u pukovnika L**.

Ali nije samo na bojnom polju rado vidjao i odlikovao Napoleon svoga ljubimca; i u pozlaćenih dvoranah carske palače bio mu je on drag i mio; jer premda je uprav od djetinstva vojnikovao, to mu nije ipak dopustio prirodjeni ćut ljepote, obiteljska dvornost i viteški značaj, da onako težko griješi proti etiketi, kano što su griješili hrabri ali nipoštò dvorski vojnici utemeljitelja nove dinastije.

Milosti mu vladarove nije oteo niti preslobodni život, koji je pukovnik vodio u Parizu: mlad i pristao nije moguće bilo da neudari u oči kojoj krasotici, da nezametne koje ljubovne spletke. Cesar je ljubio i kano što znamo u svojoj kući strogo čuvao čistoću, barem nije rad javno proti njoj griešio, al na pukovnika nije se ipak mogao srditi; jer kad je jednom neka njegova ljubav bila pobunila sviet parižki. prouzročila dvoboj, hiljadu spletaka, ter došla do ušiju vladaru, htjede ponešto ukoriti krivca, te mu uštipno reče:

— Ali moj barune, ako podjete dalje tom stazom, pobunit ćete proti sebi sve muže moje države; Francezka će biti pretiesno polje za ljubakanje vaše.

Mladić odgovori smjelo i brzo:

— Nebojim se toga svietli vladaru, ta vaše ju carsko veličanstvo svake godine umnaža kojom novom kraljevinom.

Odgovor bijaše shodan i sretan, to se bo dogodi dan poslije carskoga dekreta, kojim se Nizozemska s Francezkom spaja.

Pošto je dakle takov čovjek, kakov je bio pukovnik, dva mjeseca sproveo pod istim krovom s mladom i krasnom Španjolkom, svatko će lahko razumjeti, da ni on nije bio prama njoj hladan, niti ona prama njemu.

Ona kano Španjolka i tielom i dušom vidjaše u pukovniku oživotvoreni uzor svojih sanja, vidjaše u njem junaka jednaka barem Cidu ili Gonzalvi kordubskomu. Čitajući od

Digitized by Google

djetinstva toliko legenda i priča o toj dvojici napuni svoju romantičkim se idejam lahko podajuću glavu, ter je po njezinu mnienju mužkarac, koji nije hrabro kretao oružjem, komu je strah kadšto osvojio srdce, ili sdvojnost ušla u dušu, bio nevriedan zvati se mužkarcem, nevriedan, da mu koja ženska povjeri svoju sreću i budućnost, dade srdce i ruku.

A o pukovnikovu junačtvu je li dvojiti mogla? Zar nije svaki njegov podčinjenik, kad bi god zaželila mogao navesti mnogo dokaza odvažnosti i junačkih diela ljubljenoga vodje? Ovaj je pripoviedao, kako je on, premda je njim gusta krv tekla, preplivao Dunav, da izviesti Napoleona o stanju i moći približujućega se neprijatelja; drugi ga je vidio prvoga kod proloma te i te tvrdjave, pod tučom taneta, isto onako mirna kano i na smotri pred cesarom, kad je ovaj vikao: — Dobro, dobro, pukovniče, sve u redu, vaša pukovnija zaslužuje pohvalu, ljubim vas.

Bijahu i takovi, koji su svojemu vodji imali zahvaliti život u ovoj ili onoj potrebi; bijahu drugi, koji su mu imali više zahvaliti, nego li život, to jest poštenje; pa niesu li svi ti bili zahvalni, niesu li često, rekavši istinu, pretjeravali njegovu slavu?...

Ali ne samo hrabrim već i plemenitim učini joj se mladić. Namah prvoga dana, kad je ušao u Mirabellu, podnese izvješće maršalu Bessieru: uvjeravaše u njem, da mu je grand dragovoljno odtvorio vrata svoga grada. Vješto je takodjer umio naličiti i pritajiti pravu svrhu oboružanja seljaka, tako da postupak, koji bi bio drugi platio glavom, barem gubitkom slobode, nije stajao hidalga više nego poštenu rieč, da će za ciele vojne na poluotoku ostati mirnim svjedokom, ne družeć se s nijednom strankom.

Kad je pako Donna Franciška poklonila srdce tudjincu oficiru, to ga kano prava Kastilijanka, kano diete juga, odhranjenica Solana, nije poklonila na polak.

A znate li čitatelji, što je to ljubav Španjolke? Prispodobit ju ljubavi vaših sjevernih žena bilo bi isto, što prispodobiti vaše sunce bliedo i studeno, iberskomu suncu, ognjevitu i plamnu.

Ljubav je za Španjolku život, raj, spas, dužnost, budućnost i prošlost ujedno: postavlja ona u nju svoju vjeru, želje i maštanja; razvrći ju, uništiti, znači razbit joj sve dražesti, nebo isto.

Lord je Byron punim pravom rekao: Kad bih poželio ćućenja, koja bi ostinuto i ozeblo srdce mogla ugrijati, oživiti, ugljenom izgoriti; kad bih bio žedan ljubavi, o kakovoj sam u pjesničkom nerazboru kano diete i kano biesan mladić snivao: hotio bih zadobiti srdce Španjolke. Španjolka zna jedina u svietu ljubiti. Ljubav je Englezkinje mrka poput neba pod kojim živi; Francezkinje je plahovita i zavodljiva poput njenih običaja i krasna stasa; — Njemica se povjeruje bez vjere, kano što bez vjere vjeruje u legende svojih Niebelunga; sjeverne kćeri, ako poznaju ljubav, poznaju ju samo po viestih, kano što po viestih znaju nešto o Široku, o pomarančanih gajih i o žaru Vulkanskom.

Što se našega pukovnika tiče, on je s početka primio ljubav liepe Franciške, kano što koketa prima uspomenu ljubovnika, koji kano što nije prvi, tako se nada, da neće biti ni zadnji.

A nije ni znao, bi li se veselio i ovladao, ili samo hladnokrvno primio lahku pobjedu.

I doista, kako da se veseliš s pobjede srdca nedužna, čista, neznajućega što je grieh, što obsjena; jer donle nije ga bila osvojila ni obsjena ni grieh; kako da se dičiš ljubavlju ženske, koja ti kaže: — Stanislave dala sam ti svoje srdce, ljubim te, Bog to vidi, ljubim te kano svoju vjeru, domovinu, uspomenu majke i spas duše; ali sve to nije dosta, više te još od svega toga ljubim. Oh nepreziri te ljubavi, neodtiskuj je od tebe, jer tvoj prezir, tvoja hladnokrvnost, smrt je za mene. Smrt je za mene svaki tvoj studeni pogled, svaka tvoja hladna rieč, ovako rukovanje, iz koga neprobija toliko ćućenja, koliko iz moga: a kad bi me izdao, hinio samo ljubav, a ne vraćao je... oh!

Ah uza sve ovakove rieči; uza svu dužnost i prirodjenu plemenitost srdca, tko znade nebi li bio pukovnik njena ćućenja uzeo za iskru mlade mašte, za časovitu pomamu, a njene rieči za vulkanička očitovanja uzrujanoga srdca, koja ipak hladni razum brzo i lasno razhladi; nebi li se bio radje okoristio srećom, koja mu se je sama davala u ruke, nego da ju raztvara i razmatra, da li jest, ili da li će biti trajna — kano što to čini Niemac ili Englez.

Jer sjetimo se, da je on bio odhranjen na vojničku; da je moralna načela crpio u taborih; da ga je u vrieme, kad običajemo mienjati život udarivši stalnom stazom, sudbina bacila u Pariz, u onu priestolnicu svieta, u novi Babilon, u družtva više manje takova, gdje su se gazila sveta načela čistoće, nepoznavajuć je osim iz starih izsmijanih romana gospodične Scuderove ili Fenelona.

Propast će biedna djevojka, tako se je činilo, sigurno i brzo; ali ju Bog spasi, Bog, čuvar čistoće.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Kako su si prvotni narodi pomišljali dušu u čovjeku.

Po Tyloru izradio T. S.

Sila pojmova kruži i danas po svietu, koje naobraženi ljudi odbijaju na praznovjerje puka samo zato, jer si ih protumačiti neznaju. Svi ovi pojmovi imadu svoju znamenitu poviest i sižu u tamnu davninu prvotnoga života čovječanstva. Mnogoj našoj djetinskoj igri naći ćete tumač u vjeri pradjedova naših pred hiljadu i više godina, a one bajke naše stare majke, koje smo tako ugodno a opet s toliko straha s njezinih ustiju zobali, tumačiti će vam vjeru i filozofiju otaca naših.

Maknite se samo za njekoliko godina natrag u djetinstvo i opomenite se na neizmjerni broj priča, koje vas oblietahu, pa ćete lasno dosegnuti smjer ove razprave, koja će razpravljati nauku o duši, kako si ju pomišljahu narodi u najprvlje doba.

Čovjeku prvotnu, na najnižem stepenu naobraženosti, duša je slika ljudska, tanahna i bez tiela, po naravi svojoj njeki dah iliti sjena, ona daje život i misao čovjeku, u kom biva; ima svoju sviest i volju, može tielo pustiti i daleko lietati; popasti je nemožeš, niti je nevidiš, al ima i fizičke sile, a može se i prikazati i preći u druge ljude.

Mi ćemo najprvo potražiti trag misli kod najprvotnijih naroda, sprovesti ćemo ju do više naobraženih i pokazati ćemo na žive jošte ostatke tih misli kod naobraženih narodâ Europe.

Jamačno su prvotnoga čovjeka obuzimale dvoje misli. Što čini da čovjek bdije i spava, da je bolan i da umre? čim se razlikuje živo tielo od neživa? A drugo: kako će da misli ob onih ljudskih spodobah u snu?

Sam jezik prvotnih naroda izdati će nam njihovu misao. Kod najprvotnijih afrikanskih naroda jest jedna rieč za tri pojma, za sjenu, dušu i duh, a kod drugih i za četiri: sjenu, dušu, jeku i sliku, sve je jedna rieč. Afrikancu pri smrti izadje sjena iz tiela, al se kašnje opet u njegova unuka naseli; što je sama njegova tjelesna spodoba pokazala, da je, u njem sjena njegova pradjeda. Afrikanac pazi na svoju sjenu, pa će se čuvati uz vodu iduć, da mu krokodil sjene neproguta i tako njega k sebi nepritegne. Za njega je pogubno izgubiti svoju sjenu, a čitatelji ovoga lista upravo su dočitali nevolje Petra Schlemihla, čovjeka, koji je bio izgubio svoju sjenu. Pisac je spisao pripoviest po njemačkoj pučkoj priči, kojoj evo vrela n misli Afrikanca o sjeni i duši.

Spomenuti ćemo ovdje samo mimogred drugu jednu nauku, al je nećemo provoditi do evropskih naroda, jer je ostala dosta osamljena. Njeki afrikanski narodi pazili su kucanje srdca i imadu za srdce, život i dušu samo jednu rieč. Pred njekoliko godina dogodilo se njekomu Europejcu kod Tonganeza, da su oni kazivali za jednoga čovjeka, da jošte živi, a bio je već davno umro. Nevjerovni Europejac pita: kako to?

A Tonganez mu prihvati ruku, pa veli: ovo će umrieti, al život u tebi neće umrieti, te s drugom rukom pokaže na srdce. Za mrtva će oni reći: srdce ga ostavilo, a kad bolestnik ozdravlja, srdce mu se povratilo.

Puno je znamenitija i za nas osobito zanimiva nauka onih prvotnih naroda, kojim je dihanje dalo jednu rieč za dihanje, život i dušu. Već Australcu i stanovnikom Kalifornije jesu ta tri pojma u jednoj rieči a Grönlandez na visokom sjeveru još k tomu je pridao i onu afrikansku nauku o sjeni, pak mu čovjek ima dvie duše, sjenu i dah. Kako su se svi ti pojmovi o životu, srdcu, dahu i duhu slievali u jedan pojam o duši, neka svjedoči jedan vjerski izpit od g. 1528. u Nikaragvi: Umre li čovjek, izadje mu nješto iz ustiju, ravno čovjeku, zove se julio (t. j. život). To je osoba, ona neumre, a tielo joj ovdje ostane. Pitanje: Ostaje li onim. koji odu u vis, isto tielo, isto lice. Odgovor: Ne, samo srdce. Pitanje: Recimo, da se srdce spali. Odgovor: Neide gore upravo srdce, već ono, što im dalo živiti, t. j. dah iz ustiju iliti julio.

Kako je upravo ovaj dah bio narodom prvim za duh čovjeka, svjedoče i običaji u njekih naroda Amerike. Pri smrti majke podržali bi joj najslabije diete nad njom, da dohvati duha majčina i dobije snage za budući život. Tko to zna, lako će pojmiti, zašto se nad umirućim Rimljanom nadvinuo najbliži mu rodjak, da pobožnim srdcem primi njegov duh.

I kod svih indoevropskih naroda može se njihovim jezikom pokazati, da su im pradjedovi uzimali dah i dihanje za dušu. A židovska rieč nefeš (dihanje) znamenuje: život, duša, duh i životinja, što je vrlo zanimivo, jer su s čovječjom dušom i životinjsku složili.

Ovi prvotni i pomućeni pojmovi nisu mogli narodom protumačiti raznolike manifestacije duše, kako se ona pokazala u životu i raznovrstnih mislih i pomislih. Mi danas uzimljemo, do duša ima raznovrstne moći, a oni su si mislili, da su to razne vrsti duša, od kojih svaka svoj posao radi. — Amerikanska plemena vele, da imaju dvie duše, jedna tamni duh ili sjena čovjeka, ona se spušta u podzemlje, a druga je svietli duh, koji ostaje med ljudmi, a Amerikanci mu i hranu donose. Zanimivija je za nas nauka afrikanskih plemenâ, koja je valjda prvotna i za

Digitized by Google

nauku Rimljana. Oni imadu četiri duše. Prva je najbolja i ide k bogu svega dobra, druga ostaje kod svoga plemena, radja se iznovice u svakoj generaciji, te svećenik pri porodu svakoga djeteta pita, koji se pradjed povratio; treća ode med duhove, ostavlja tielo spavajuć, a može proći i u životinju; četvrta s tielom umire. Eto vam onih četiriju stvari Rimljanâ: pût, koju pokriva zemlja, sjena oblieće grob, mane idu u podzemlje, a duh u zviezde lieće, kako reče rimski pjesnik. Takove razlike duše naći ćete u Egiptu četiri, u Indiji tri, kod Grka tri, i ća još u srednjem vieku, gdje su razlikovali vegetativnu, sensitivnu i rationalnu dušu.

Ove razlike duša, koje su si narodi od prvotnih ća do europejskih učinili, nisu sbilja drugo nego razne funkcije jedne substantialno jedinstvene duše.

To će se pokazati razmatrajuć dalje o duši.

Duša je život i vrelo života. Ona će kad god tielo ostaviti, a upravo tim nam se tumače mnoga duševna i tjelesna stanja kod prvotnih naroda. Ova je nauka preznamenita. Već južni Australac veli čovjeku u nesviesti, da je bez duše; gdje mi kažemo bio je bolan i ozdravio je, reći će Indijanac američki: bio je mrtav, pak se je vratio; a kad mu je jako zlo bilo, te mu je bolje, reći će: bila mu je duša na obali smrtne rieke, al ju poćeralo natrag i vraća se k tielu svomu. Na otočju američkom zove čovjek i sam svoju dušu u se, ako li se slabo ćuti. Često se dogadja, vele putnici, da kakva silna ljudina, ako li ga što god boli stisne, legne na zemlju, kako je dug i širok, pa si dušu zove, što ga grlo nosi. — Svako snebivanje (Geistesabwesenheit) uzimlju prvotni narodi, da se duh izselio, pak ga treba opet uvesti. Od toga jedan tračak Hrvat sačuvao, kad si sa malo jušice „dušu priveže“, a kad se užije, „duša mu se vratila iliti pritvrdila“. Nije tuj dakako onih orientalnih ceremonijâ, ko što se drže kod prvotnih naroda. Tamo dušu mora vještac natrag u tielo vabiti. Kod njekih ju narodâ love i groze joj se, sav rod i prijatelji zovu milo, liepo, ako neće onda kruto itd.; sad istom vještac izvadi knjige i izbraja one muke, kojimi se muče duše, što naprasito ostavljaju svoje tielo.

I zli kakov duh može iztisnuti dobri iz čovjeka, te mu ostane samo njegov životinjski, a čarobiji je zadaća izćerati zli duh i povratiti opet dobri. Za to mu treba posvete, koju dobiva obćeći s duhovi.

Australac pripovieda, kako je poslao duh svoj na put, kao što je jošte u šestnaestom vieku pripoviedao visionar Cardan, da ima moći stresti sa sebe sva osiećanja i prenesti se u exstasu. U taj čas da oćuti oko srdca, kako mu se duša razstavlja. Tad mu postane u mozgu, predje u hrbtenjaču, u taj čas da ima divne svoje prizore. Tako od prilike i vještac u Australiji tri dana biva u uzhićenom snebivanju, dok mu duša duhove pohadja. Tim bude posvećen. Kod drugih naroda obći duša takova visionara i više nedjeljâ s bogovi, dok se posveti. Čarobnjak leži u snih i poti se, dok mu se duša vrati, koju je poslao u zemlju duhova, da mu mudrosti donese. Liep ostatak te nauke naći ćete i u Europi, u skandinavskoj priči o kralju Ingimundu. On zatvori tri Čuda za tri noći u malu kolibicu, da odu na Islandiju te mu odanle glase donesu, kakova je zemlja, ne bi li se na njoj naselio. Tjelesa im omrznu, a oni pošalju svoje duše na Islandiju. Iza tri dana probude se i opišu kralju zemlju. Ima i drugih ostataka te nauke po Europi. A kad mi Hrvati ko i drugi Europljani velimo: izvan sebe, nismo rekli germanizma, ili kad kažemo: srodne se duše nadju, izrekli smo zaostalu nam nauku otaca naših.

Narodi nisu si znali niti sna drugačije tumačiti, nego da se duša za čas izseli, da obći s onimi stvarmi, koje su joj na javi bile najmilije. Grönlandcu po naravi njegove zemlje i života ide duša u lov, a sjevernomu Amerikancu izadje, da išće najmilije stvari, te, kad se probudi, treba joj ih pribaviti, da ga sasvim neostavi. Al nikad kod nijednoga naroda nepohadja duša drugih ljudi niti stvari, nego one za koje je znala. Polazak duše u snu poznadu i više naobraženi Indijci, a prešlo je to i u Europu. Sveti Augustin pripovieda zanimivu pripoviest, koja nam liepo pokazuje narav ove nauke. Augustinu pripoviedao jedan čovjek, prije nego će zaspati, da dodje k njemu njeki filozof, koga dobro pozna. On da mu je protumačio jedno mjesto u Platonu, koga mu prije nije nikako htio da tumači u svojoj kući. Kad ga je kašnje pitao: zašto mu toga u svojoj kući na tolike molbe nije htio učiniti, odvrati mu: nisam ja toga učinio, al sanjalo mi se da to činim. Tako, veli Augustin, vidio jedan svojom fantazijom što se drugomu sanjalo. I u europejskom pučkom životu ima mnogo takovih ostataka stare nauke o pohodu i seljenju duše u snu. Za sve budi ovdje ona o kralju Guntramu. Umoran kralj zaspao na krilu svoga vjernoga sluge. Spazi sluga kralju iz ustiju gdje izlieće mala životinjica, pa bjež k potoku, al nemože prieko; on priskoči i metne svoj mač na potok, a zvierka preko mača u bližnju goru. Za malo vrati se istim putem u kralja, i kralj se probudi. Divan sam san sanjao, veli slugi, prelazio preko željezna mosta u goru, svu punu zlata. Danas je to za nas samo čudna fantasterija, a pradjedovom svih naroda nemože duša preko vode (bez prenosa ili prevoza), to je bila njim zdrava filozofija, kô što je i danas divljim Afrikancem, koji će preko vode konce preplitati, da im duhovi mogu prelaziti.

Digitized by Google

Al ne samo da se duša u snu izseli, da pohodi mile si predmete, već i prima pohode. Afrikancu i Amerikancu doći će pradjed iz daleka u pohode, vidjet kako je njegovu narodu i da mu svjetuje; a njegov vizionar u svih snih svojih uvieke razgovara s duhovi, dok ne bude od njega ciela sanjarnica. Najzanimivija su opažanja učinili putnici med crnci na južnoj Guinei. Svi njihovi sni samo su pohodi duhova njihovih prijatelja. Njihove opomene, kad se probude, pripoviedaju i kao svete rieči obavljaju. A kako sve jedan drugomu sne pripoviedaju, to si sami opet nove sne bude. Oni u snu toliko obće s mrtvimi, koliko na javi sa živimi. Njihovo utvaranje tako je veliko, da jedva razlikuju san od jave, oni nemogu razlikovati niti realne stvari od idealne, negovore istine, vele da vide stvari, koje niti su postojale niti će postojati.

I stari Grci imadu pohode duhova u snu. Akile usnu san, koji mu razbi nemir duše. Ležeć nad uzburkanim morem, stajala mu pri glavi duša Patroklova, sasvim mu jednaka i stasom i milim očima, glasom i haljinami, te progovori. Akile segne za njim rukom, nije ga dosegnuo, već kô pušeći se dim spusti se duša, jasno zasvietlivši, pod tutnjeću zemlju.

Mogli bismo pohode duhova preko klasičnoga svieta, srednjega vieka i novije spiritističke nauke dopratiti do naših dana, al i bez toga teče za nas nepobitna nauka. Prvotni narodi tumačili su ovu zagonetku duševnoga života, kad čovjek spava, tako, da njekakva duša, koja je svoje tielo ostavila, našu dušu pohadja. Istom velikim napredkom dospio je čovjek dotle, da te slike uzimlje, da ih duša sama čini ne obćeć s drugom dušom.

I vizije i sanje pokazale su nam prvotnu najstariju nauku o duši, obadvije se medju se dopunjuju. I u zdravom stanju na javi nezna divljak razlučiti, što je objektivno, što je subjektivno, što je utvaranje, a što sbilja biva. Razlučiti što sbilja jest, i što nam se samo čini, to je i onako najglavniji rezultat naobraženosti.

Još će manje divljak vjerovati, da nevidi prave duhove u ljudskoj slici, kad mu dugom boli tielo oslabi a duh se smuti. Hoće li da vidja duhove, to će gledati dospjeti u to tjelesno i duševno stanje. A zašto poste dugo i dugo njihovi vizionari, daju si pokore, narkotiziraju se i svakim mogućim načinom učine se bolni i prerazdraženi? Samo zato, da vide duhove. U Africi ostati će duša u kući, al ju samo vizionar vidi. Kod Čudâ vide dušu samo šamani, a navadni čovjek samo u snu. To valjda znamenuje i ona priča, kako je vještica endorska vidila duh Samuilov, a Saul ju istom pita, što vidi.

Izpitatelji duševnoga života prvotnih naroda sbilja uzimlju, da pošten vještac vidi onako duha, kako kaže. Znade se, kako u naobraženih naroda fantom kakov, kad se razglasi, brzo uhvati sve za ovakove stvari prijetljive duše. A kamo da to ne bude u nenaobraženih, skroz i skroz fantastičnih divljih narodâ, kojim će svako gibanje, svaki šušak zdravu razsudu odnieti.

Vjerujuć prvotni narodi, da se prikazuje prava pravcata duša čovjeka, vjeruju i to, da uzimlje svoju sliku tjelesnu t. j. svoju sjenu I sjena će nositi na sebi sve one biljege, koje je živa slika čovjeka imala. Sjena će biti glasnik smrti. U Novoj Selandiji viditi sliku čovjeka, znamenuje da je umro, ako mu se i lice vidi, a da će umrieti, ako li mu se potamnjelo lice niti ne vidi.

Sjena će imati i svoj glas, to svjedoče sve priče od najnižih naroda do najnaobraženijih. Muklo mrmljanje čuju u Africi i Americi, a k tomu kad god čvrčanje čvrčka, u Novoj Seelandiji i zviždanje i cviljenje. A počamši od grčkoga i rimskoga svieta, taj je glas kod Europljana mukao i težak.

Predstavljajuć si narodi dušu kao sjenu, koja se i u snu prikazuje, pomiešala se med narode niže i više i nauka o materijalnoi duši. Ne samo da su Irokezi u grob rupu činili, da duša željna dodje do svoga tiela, ne samo da Kinezi nješto krova otvore, da duša prodje, već i danas po svoj Europi gusto se nalazi, da se otvaraju vrata ili prozor da duša prodje. Znate, da u Hrvata i danas na dušni dan na prostrtu stolu čašu vina ostave, da se dušice napiju. A u primorju iza karmina posiplju preko noći brašna po stolu za mrtvoga. U jutro da se onda vidja trag dušice ko kakve ptice, a ovaj isti običaj naći ćete kod naroda Austrije, Afrike i Amerike... —

O samom biću duše nalazimo od najnižih do najviših rodova ljudskih cieli red oznaka. Tonganezi, crnci afrikanski uzmilju, da je duša ljudska finiji ili više zračni dio tiela, koji ga u čas smrti zapušta, od prilike kako vonj iz cvieta stoji prema vegetabilnomu ustroju cvieta. Grönlandski vidci (Geisterseher) rišu nam dušu, kako im se ukazuje u njihovih vizijah; blieda je i mehka, hoćeš li ju popasti, to ništa nećutiš, jer neima ni kosti ni mesa ni žila Karibom nije bila duša toliko netvarna, da se vidila ne bi, al ipak zračna i tanka, kao zračno tielo. Više naobraženo pleme siamezko pomišlja si dušu od fine tvari, koje niti oko ne vidi, niti ćut neoćuti, a povezana na nekakvu tielu, koje je kao zrak i brzo se giblje. Kod Grka i Rimljana uzimala je Epikurova nauka, da je duša nematerijalna, ne bi mogla ni šta činiti ni šta trpiti. Tertulijan, pisac kršćanski trećega vieka, pripovieda nam viziju jedne proročice, u kojoj ona vidja dušu netjelesnu, tanahnu i svjetlu, od zračne boje, a u ljudskoj slici. Još u srednjem vieku pjes-

Digitized by Google

nik četrnaestoga stoljeća spominje na prvotnu nauku naroda, kako se čuvala u srednjem vieku. On opieva, kako duša u očistilištu upravo zato tako mnogo trpi, što je toli fina i nježna. Duša je, veli on, nježnija i mekša nego li tielo od kosti i mesa: a čim je nježnija tim joj je muka veća, nego što bi očutiti moglo i jedno tielo.

Da je duša eterične naravi nedvoji ni danas seljak europski, bio on Englez, Francuz, Niemac ili Hrvat. Dusi su mu umrli maglene tjelesne slike, jedu i piju kao i mi, samo na drugi način.

Metafizičnoga pojma o nematerijalnoj duši kod prvotnih naroda ne nalazimo. Njim je trebala eterična duša, da si mogu protumačiti, kako se govor i misao može s materijom spajati... —

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

„Slika pokojne gospoje Jeanette“ izvorna šaljiva igra u 2 čina od Velimira Gjorgjevića, prikazana prvi put dne 20. vel. 1873. na hrvat. nar. kazalištu. Repertoir da bude valjan, mora da je sistematičan t. j. u repertoiru moraju se tragedije, igrokazi, komedije, novi i stari, izvorni i prevedeni komadi razmjerno porazdieliti, da se sve te vrsti po nekakvoj osnovi izmienjuju. To je dakako vrlo težak posao, jer mu se hoće obilna poznavanja dramatične književnosti, al to svojstvo repertoira svakako je potrebi to, tako potrebito, da bez njega sav kazališni rad zapeti mora. Kad bi dakle uprava najednoč potisnula na pozorište redomice same lakrdije, zatim redomice same visoke drame, a zatim opet same fine komedije, griešila bi veoma, radila bi na uštrb kazališta, ma i nekoliko puti gledalište dubkom puno bilo. Zašto? Za prvo kvare se takvim načinom glumci. Dajte deset puti zasebice lakrdije, i značaj lakrdije osvojiti će posvema i jezik i kretanje glumaca, pa ako zatim dodje drama, prikazat će ju glumci lakrdijaški bez potrebna mira i zbilje, a drama biti će nakarada. Ili dajte deset puti zasebice dramu, glumci priučiti će se ozbiljnu, patetičkomu govoru a dodje li na to fina vesela igra, to će ju glumci patetički polagano deklamovat, mjesto da se lakim, brzim govorom prikaže. Za drugo odbija se takovim nevještim razdieljenjem repertoira občinstvo od kazališta. Hranite čovjeka kroz deset dana zasebice mliekom, zatim kroz deset dana zasebice mesom, najzad kroz deset dana kruhom, čovjeku dosaditi će i mlieko i meso i kruh, čovjek će vam pobjeći. A to valja imati pred očima osobito za izvorne dramatične plodove. Kamo sreće da možemo sav repertoir izpuniti valjanimi izvornimi komadi! Al ih žalibože neimamo mnogo, s toga ih valja razmjerno porazdieliti kroz čitavi repertoir.

Prema izvornim dramam vlada, kako već natuknusmo, u velikoj česti našega občinstva predsuda, jer nemogu razumjeti, da se šta valjana hrvatskim jezikom napisati može; s druge strane su naša izvorna dramatična djela još preslaba, da bi se mogla takmiti sa prievodi stranih vrstnih drama. Uzme li uprava to na um, to neće jamačno za sedam dana (od 13—20. veljače) stavit na repertoir četiri izvorna vesela komada (Bračne ponude, Imenjaci, Slika gospoje Jeanette, Amerikanski dvoboj), kao što ovaj put: nadamo se, da će se uprava na tih njekoliko rieči za buduće osvrnuti. Nu sada o predstavi dne 20. veljače.

G. Gjorgjević poznat je našemu občinstvu po svojoj lakrdijici „Amerikanski dvoboj“, koja se je takodjer 20. veljače prikazala. Ta stvarca svakako je samo pokus. Čin nije vjerojatan, ekspozicija preduga, glavna komična točka (dvoboj na pilule) nije izvorna i jezik slab, nu kraj svih tih mana zaplet je dosta dobar, pojedini dielovi dialoga dosta živahni tako da smo se nadali, da će druga radnja Gjorgjevićeva, ako se odbije nevještina tehnike, imati kakovu takovu vriednost. Da li nas je nada prevarila ili nije, neka sudi sam čitalac po činu „Slike pokojne gospoje Jeanette“.

U nekoj - bez sumnje hrvatskoj varošici, gdje ljudi — za čudo — francezka imena imadu, žive „Gedeon Garmond, veleposjednik i gradski zastupnik“, U njega je liepa, stidljiva jedinica po imenu Florenca. Florenca ljubi nekoga prislušnika po imenu Alfonsa, nu otac, čovjek lakom, namienio joj za muža Fouliera, starca imućna nu ipak tajnoga policajnoga agenta, crvena nosa i slabe pameti. O ljubavi prema Alfonsu nezna Garmond ništa.; Florenci je žao da nemože poći za Alfonsa, stidljiva ta duša pozove prislušnika u kuću, veli mu da mora poći za starca redarstvenika, i da Alfons neće više smjeti dolaziti u kuću, nu da ipak neće za starca — jer voli mladiću, čiju fotografiju na srdcu nosi, t. j. Alfonsovu, i djevojčica izjavi prislušniku ljubav, kao da ju je na pamet naučila iz kakova francezkoga romana. Alfons snebiva se, kao što smo se i mi sa stidljivosti Florence snebili, i napokon povuče mlada mladića u svoju sobu. (!) Dolaze Garmond i Foulier. Foulier posrne

Digitized by Google

na pragu — jer se obćinstvo u komediji smijati mora. Otac ga uvjerava, da će dobit djevojku, ako svojom policajnom vještinom pronadje medaljon, koj mu je ukradjen bio, a u kom stoji slika pokojne Garmondove žene Jeanette i važno oporučno pismo. Foulier kratkovid motri medjutim vezivo, i drži na njem rogata jelena za arapskoga konja — jer se obćinstvo u komediji smijati mora. Foulier uvjeravajuć otca da će sliku naći pošto po to, odlazi i posrne na pragu, — jer se obćinstvo u komediji smijati mora. — Izidju iz sobe Alfons i Florenca, gdje su medjutim spleli osnovu, i dobra djevojčica uči dragana, kako da prevari otca joj. Garmond pripovieda mladiću, kako mu je drag, al da se Florenca udaje, i da Alfons po želji zaručnika nesmie do vjenčanja polazit kuće, nu poslje da će ga Garmond za sina uzeti, al prije nego ga odpravi iz kuće, da će mu mastan ručak prirediti. Alfons pristaje i želi Florenci sreću, a u potaji se smije. Foulier, posrnuv i po treći put po svom običaju, vrati se, jer da je svoj šešir zaboravio — i jer se obćinstvo u komediji smijati mora. On se srdi, da je Alfonsa našo, otac mu veli, da ga neće više u kući naći, ljubovnik i ljubovnica smiju se crvenomu nosu i „dugim ušima“ policajnog agenta, Foulier odlazeć posrne opet na pragu, jer se obćinstvo itd. Svi se smiju i prva slika je svršena. Druga slika prikazuje nam kavanu najprostije vrsti „kod viečne svjetlosti“ (valjda „svjetla“ ili svjetiljke“). Za jednim stolom sjede tati, pijanice i krivi kartaši, igraju ferbl i piju „knikebein“ (rakiju s jajetom). Za drugim stolom sjede djaci, budući stupovi domovine, pjevaju i piju obilnije u slavu naroda. Jedan izmedju njih položio je upravo izpit, drugi govori mu govor — u tom kolu i kraj toga izmeta ljudskoga — kako da mora raditi za svetinje naroda. Slučajno dodje u krčmu neporočni ljubovnik Alfons, valjda da svoju tugu opere čašicom šljivovice. Slučajno izgubi jedan od krivih kartaša sve svoje novce, slučajno imade taj kartaš pri sebi medaljon sa slikom gje. Jeanette, što ga je Tonika, draga mu i Garmondova kuharica, ukrala bila svomu gospodaru. Kartaš ga hoće prodati konobaru, a ovaj naputi propalicu slučajno na Alfonsa, koj medaljon za 5 for. kupi. Slučajno dodje Foulier, preobučen i crnilom omazan — jer se obćinstvo itd. — u krčmu, da traži medaljon i kad mu konobar kaže, da je kartaš prodao takov medaljon, hoće Foulier kartaša uapsiti, kartaši i djaci pobune se i bace redarstvenika na polje. Obći smieh. Zastor se spusti. Konac prvoga čina. U drugom činu prikazuje nam se prije svega Eliza, kći pazikuće kod Fouliera. Oglas pripovieda nam, da je to zaručnica Foulierova, nu vesela igra dokazuje nam, da je Eliza milostnica njegova, koju kroz tri godine griešno ljubi. Eliza imala kćerku. Foulier joj obećao, da će ju uzeti, al u istinu nečini toga. Eliza jadikuje, veli da ju je majka opomenula, neka se čuva, al badava, sama priznaje, da je majka pravo govorila. Dodje Alfons, te nabacuje nesretnoj djevojci sve griehe načinom upravo ciničkim. Odkrije joj, da ju Foulier prevariti radi, da će uzeti Florencu, koju Alfons sam ljubi, da je došo na dogovor, kako da Florenca, Alfons i Eliza zajedno taj brak zaprieče. Napiše dva pisma jedno Foulieru, drugo Garmondu, pokloni se i ode. Dodje Foulier, te posrne po svom običaju na pragu (obći smieh). Eliza pita ga, hoće li već jednom biti svadba. Foulier ju tješi, da će za koj dan vidjeti, šta će biti. Eliza mu dade Alfonzovo pismo, gdje neka tobože djevojka piše Foulieru, da je Tona ukrala medaljon, da će na večer doći s medaljonom na maskirani ples i neka ju uhvati. Foulier se razveseli, hoće da o tom napiše Garmondu pismo, al ga polije crnilom (obći smieh). Odluči sam poći Garmondu al u crnom kaputu (a zašto mora mienjati kaput?), taj crni kaput traži Foulier u Elizinom ormaru, gdje same ženske suknje vise (obći smjeh). Dolazi Garmond, te pokaže pismo, u kom stoji, da će Tona sa medaljonom doći na maškaradu. Starci se dogovore, da će zajedno na ples. Foulier uzme Garmondov šešir (obći smieh), hoće otići bez kaputa, (obći smieh) napokon oba odu. Eliza, prevarena, razcviljena Eliza smije se od srca (!!!) i prva slika se svrši. U drugoj smo sliki na maškarnom plesu. Dodju Florenca, Eliza i Alfons, poslje Garmond kao Turčin i Foulier kao medjed (sa vučjom glavom) jerbo se obćinstvo u komediji smijati mora. — Djevojke draže Fouliera da je medjed, ovaj opazi na Elizi medaljon, što joj ga je Alfons povjerio bio; misleći da je Tona, pozove stražu, skine krinku djevojki, vidi da je Eliza, pokaje se, nakani odreći se zvanja policajnog uhode, jer dosta imetka ima (!) i uzme Elizu. Garmond čudi se svemu tomu, daje kćerku Alfonsu, veli, da će ga kod buduće obnove poglavarstva (u Francezkoj!) preporučiti za policajnoga činovnika, i komedija je svršena.

Pripoviedasmo radnju dosta obširno, da nas nemože nitko koriti sbog nepristranosti.

Po samoj radnji i po sredstvih, kojih je pisac rabio, vidi se, da Gjorgjevićeva komedija nije čista vesela igra, da naginje više na lakrdiju. Al shvatili ju i kao takovu, to nas radnja Jeanettine slike nemože zadovoljiti. Kod vesele igre neište se istinabog onaj strogi razredjeni i svezani čin, neište se razloženi razvitak i riešenje kao kod ozbiljne drame, nu ako je tragedija sgrada od čvrsta mramorkamena, to je i komedija ma i laka ipak cjelovita sgrada, koja svoj temelj i krov imati mora t. j. čin komedije mora da je dovoljno osnovan a i riešenje mora da je naravsko, te nesmie slieditи samo iz pustoga

Digitized by Google

slučaja. K tomu mora da je čin valjane komedije tako udešen, da nepogodiš odmah kako će se zaplet riešiti, navlastito ne u ovakovih glumah, kakovu je htio Gjorgjević napisati. U tom obziru je pisac svakako pogriešio. Motiv ciele njegove lakrdije jest „slika pokojne žene Garmondove Jeanette“, i u istom medaljonu nalazeće se „oporučno pismo“, dapače slika je samo izlika, a pravi motiv je „pismo“, Garmond doduše govori, da mu je ta slika osobito mila, al govori to glasom, kan da za sliku mnogo ne haje, da mu je nasuprot mnogo do toga pisma stalo; Garmond dapače obećaje Florencinu ruku Foulieru, ako mu medaljon sa tim pismom nadje. Nu pisac nije nam žalibože važnost toga pisma potanje označio, o kojem važnost cieloga čina visi, i koje je piscu za zaplet vrlo dobro služiti moglo. S te nejasnosti gubi se dakako interes ciele glume, i nehotice moramo se pitati: „pourquoi tant de bruit pour une omellette?“ Pisac je slutio unapred, da mu taj motiv neće pružati dovoljno gradiva za cieli zaplet. S toga je upleo nesretnu Elizu, što mu doduše daje predmeta za drugi čin. Taj drugi zaplet po sebi prikazuje nam odurnih prizora, pa pisac ipak nije njime postigo, što je htio. On je dobio tim samo dva uzporedna vrlo slabo vezana zapleta, gdje jedan kraj drugoga suvišnim postaje. Alfons je našao kobni medaljon, što ga Garmond toli željno doželjkuje, a Foulier badava traži. Alfons je mogao ravno ići Garmondu: Gospodine, velevažni za vas medaljon našao sam ja, a ne Foulier. Ja ljubim vašu kćer, dajte je meni.“ To bi bilo posve naravski i cieli drugi zaplet sa Elizom odpada, maskirani ples je suvišan. Ili uzmimo drugi slučaj. Alfons je znao, da Foulier ima milostnicu Elizu, kojoj je obećao, da će ju ženiti, s kojom ima diete, koju kani prevariti. Alfons je mogao sve to odkriti Garmondu, koj jamačno nebi bio dao takovu čovjeku svoje jedinice. I to bi bilo naravski, a daljni zaplet s medaljonom suvišan. Al pustimo sve to, piscu trebalo je čina za dva čina. Nu pisac je počinio mnogo veću pogrešku. Komedija riešava se samo prividno u drugom činu na maskovanom plesu. Pravo riešenje pada već u drugu sliku prvoga čina t. j. kad Alfons u kavani slučajno nadje medaljon. Još jedan bi prizor bio dovoljan, da se komedija završi. Jer čim se to dogodi, prestaje za gledaoca svaki interes, a što poslje biva, nije nego komedija, koju glumci medj sobom za sebe, nipošto za obćinstvo, prikazuju. A i to riešenje u kavani toliko je slučajno, da ga odobriti nemožemo, kako smo to već i pripoviedajuć radnju iztakli. Slučaj u komediji nije izključen, u njoj nemožeš sve mjeriti po strogom logičkom kalupu, nu opet nesmie puki slučaj, kao što ovdje, odlučit glavni prekret komada. Toliko o glavnoj radnji, koja nije osobito sretna. Pisac je bez sumnje ćutio da je radnja mršavo i izradjena, a ona što još ima jezgre u njoj, pokvario je razciepiv komediju u toliko slika. Tim komadanjem gubilo se ono malo komike, što je ima u njegovoj komediji, a da i čin popuni i komad komičnim učini, pao je opet u dvie nove pogreške.

Za prvo dodao je suvišnih epizoda, koje nisu svezane sa činom, te u razvitak ni najmanje neutiču, za drugo dodao je tobožnjih smiešnih efekta, koji nisu samo suvišni, već estetičku ćud gledaoca upravo vriedjaju. Posve je n. pr. suvišna u 2 slici prvoga čina pijanka djaka, gdje se ad captandam benevolentiam o rodoljubju deklamuje. Prizor taj nas dapače vriedja, kad vidimo za drugim stolom one propalice, kojim je svakdanja zabava karte i rakija. U prvoj slici prvoga čina prizor 7 do konca (gdje se Foulier zaboraviv šešir vrati) posve je suvišan, jer se u njem upravo ništa neradi, no samo u ludo govori. A i zadnji prizor produljuje se bez soka i smoka te se tim kvari ovdje svakako mogući efekt. Da bude ipak nešto smiešna u cieloj stvari, latio se pisac sredstva, kojimi se svjetini može izmamiti smieh, nu koja ili nisu nego puke lakrdijaške doskočice, nebuduči potrebne, ili nas upravo vriedjaju. Posrtavanje Fouliera na pragu, kad ulazi i izlazi, njegov slabi vid, s kojeg drži jelena za konja, njegova slaba pamet, s koje zaboravlja šešir, bacanje iz krčme, crveni nos, ženske suknje, medvedja maska sve su to takove krpice, kojimi je pisac svojemu komadu htio sašit komičnu haljinicu. Tjelesna ili duševna mána čovjeka po sebi nedjeluje nikada komički na čovjeka, i jedna i druga po sebi nije predmet komike. Takove máne pobudjuju u nas samo pomilovanje. Posrne li sliepac i padne, nasmijat će mu se surov čovjek, plemenit će mu priskočit u pomoć; buncanje ludjaka natjerat će surova čovjeka na smieh, plemenita će potresti. Da je Foulier jedan put posrnuo, kad se n. pr. odpravlja tražit sliku, bilo bi to naravski, djelovalo bi smiešno, al to opetovanje bez saveza, dosadno je, odurno. Pa koli je nenaravski prizor sa kaputom kod Elize. Foulier bio prije u svom običnom odielu kod Garmonda, dodje k Elizi, dobije pismo, hoće brzo da piše Garmondu, pospe papir crnilom i mjesto da napiše drugo pismo, hoće sam do Garmonda, nu mora da obuče drugi kaput, pa ga traži u Elizinom ormaru, gdje se vide ženske suknje i. t. d. a zašto sve to? Da bude smieha i da Garmond na pozorište doći može, a Garmond mora doći da se prizor nesvrši prebrzo. To nevalja.

Govorit nam je o karakterih i o etičnom značenju komada. Oboje obavit ćemo ujedno. Glavno lice, Foulier, čovjek je imućan i vlastnik kuće, i kraj svega toga član tajne poli-

Digitized by Google

cije, dakle mouchard par l'amour de metier. On je kraj toga glupan, slabouman, lakom za bogatom djevojkom i bezdušan, jer ostavlja sirotu majku svoga djeteta. Netreba nam spomenut, da je pisac htio stavit Foulierovu slaboću na ruglo. Nu pitamo, koju? Taj čovjek je skup nevaljanštine, gluposti i ludosti, da neznamo, što da više korimo u njega. Upravo taj skup Foulierovih mána čini, da to lice komično biti nemože, da je odurno. Da je pisac n. pr. iztaknuo samo plitkost njegovu, koja svom silom oštroumljem biti radi, mogo je Foulier komičan biti, a prišiv mu svu moguću nevaljanost, postade upravo nedramatičnim licem. Pa konac! Foulier nevaljanac pokaje se za jedan čas, odrekne se svoga nemilog zvanja, jer novaca ima, i uzme ljubeznu Elizu. Više nam o njem ne treba reći.

Eliza mora gubiti interes odmah s početka; ona je Foulierova milostnica, ima s njim diete, hoće na silu čovjeka o kom dosta prezirno govori, valjda da nebude daljnje sramote: nevjera je njegova nepotresuje, kako bi čovjek mislio, nu napokon uzme miloga Fouliera. Ni Eliza nas nemože zanimat. A Florenca? Ta je djevojka obična ljubavnica i mogla bi proć, da nebude nesretnoga prvoga prizora. Da mlada djevojka iz dobre kuće, u koje ipak nešto stidljivosti biti mora, nepitana mladiću izjavi ljubav, te ga vodi u svoju sobu na dogovor, kako će zajedno otca varati, to je suviše emancipacije i za 19. viek. Alfons je ljubovnik po šabloni, s prvine plah, zatim postaje spletkar, te pokazuje sposobnosti za redarstvenu službu. Kraj svih tih vrlina nemožemo mu oprostiti, da traži utjehu za nesretnu ljubav u prostoj krčmi, a još manje, da sirotu Elizu sjeća prostačkim načinom njezina djeteta, njezine sramote. Stari Garmond napokon jest vrlo lud. On ne vidi, da Alfons ljubi Florencu a djevojka njega, on uvidja da je Foulier čovjek nespretan, pa se ipak uzdaje u njega. On hoće da svoje diete žrtvuje ludovu starcu, nepitavši djevojke, da li pristaje uz Fouliera. A napokon nemože se načuditi, kako Alfons ljubi Florencu pa ih blagosivlje. — „Jeanettina slika“ svakako je nazadak prema „Amerikanskom dvoboju“, jer u tom prvom komadu može nas zanimati brzi dialog i dosjetke, čega u novoj komediji neima. Vesela igra ima nas svakako ugodno razigrati, te nesmie za sobom ostaviti bolna čuvstva, „Jeanettina slika“ pako odbija nas i ostavlja za sobom mamuru.

Na samom djelu vidi se, da je površno, nepomno radjeno. To nam potvrdjuju osobito pogreške u jeziku navlastito germanizmi: n. pr. „pade mi stiena sa srca“ (Ein Stein ist mir vom Herzen gefallen); „moram ga strmoglaviti sa visine njegovih namjera“; „iztrgnuti iz hladnog naručja njegovih želja“ (nesmisao!); „kad budete pronašli“ (mjesto kad pronadjete); „Kradljivac je vaše slike — Tona“ (mjesto „Tona je vašu sliku ukrala“) i t. d

Napokon valja nam još dvie reći.

Ponajprije velimo kazališnoj upravi, da se „Slika Jeanette“ na našem pozorištu opetovati nemože, jer vriedja dostojanstvo narodnoga kazališta. Piscu pako velimo, da bi mogao po vremenu napisati kakov dobar komad za naše pozorište, al zato mu valja prije proučiti estetiku, psihologiju, teoriju drame, i hrvatski jezik, valja mu i marljivo čitati vrstne dramatične plodove; glede ove pako neka upamti rieči glasovitoga francezkoga pisca:

Mais pour un faux plaisant à grossière équivoque,
Qui, pour me divertir, n'a que la saleté,
Qu' il s'en aille, s' il veut, sur deux treteaux monté
Amusant le Pont neuf, de ses sornettes fades,
Aux laquais assemblés jouer ses mascarades.

A. Š.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 1. ožujka počeo se dakle red ozbiljnijih predstava u našem narodnom kazalištu. Prikazala se na korist vriedne naše glumice Ivane Bajzove „Parižka sirotinja“, slika iz života (!) u pet čina po francezkom, preveo Stojanović. Mi takove predstave na korist valjanih članova smatramo nekom svetkovinom, kod koje posvjedočava občinstvo simpatije prema zaslužnim glumcem, a Ivana Bajzova, valja reći, zaslužuje štovanje občinstva punim pravom u svakom pogledu. Da ta svetkovina nije toli sjajno pošla za rukom, dva ima vrlo važna razloga. Prvi je sam komad, a drugi samo prikazanje. „Parižka sirotinja“ plod je gradjansko-romantičke francuzke škole, kojoj je kolo vodio čuveni član parižke komunske vlade Felix Pyat, kojoj imamo zahvalit „Prnjara parižkog“, „Chevalier de maison rouge“, „Sirota i ubojica“, „Toranj nelski“ itd. Glavni nišan te škole bijahu tanki živci, meko srce i suzne oči občinstva, t. j. efekt. Psihologija, razvitak, narav, to bijahu toj dramatičnoj školi stvari suvišne. Ne velimo tim, da se ta vrst drama izključi iz našega repertoira, neka se dadu; našemu občinstvu donekle mili, jer se nas Hrvata dojima više neposredni efekt. Al kako imade takovih plodova sila božja, treba i tu birat. „Parižkom sirotinjom“ pako nije naš repertoir

Digitized by Google

ništa dobio osobito nije u formi, kako se kod nas prikazala. Od 7 do $^1/_2$12 sati gledali smo smjesu svih mogućih nemogućnosti, nenaravskih prizora, nevjerojatnih slučajeva, da nam je skoro i dosadilo. Mi nećemo dojadit štiocem pripoviedajuć sam čin, samo velimo, da nismo još ni čitali ni vidjeli drame, koja bi toli protivna bila prirodi kao što je „Parižka sirotinja“. Velika pogreška bijaše, da se je prikazao cieli komad, premda se bar jedna trećina izbrisati može. Razdielenje bilo je u toliko pogriešno, da je sentimentalnu ulogu Antoinette imala prikazat gja. Ružička (ili mjesto nje druga koja mladja sila, pošto je ona bolestna bila), a ulogu Alide gđčna. Perisova mjesto gđčne. Kraljeve. Prikazanje u svem bijaše slabo, polagano. Jedini g. Freudenreich prikazao je ulogu propalice Plantrosea oštro, promišljeno i karakteristički, a i koristnica se je sretno riešila svoje plačne uloge. Ukorit nam valja gospodičnu Kraljevu. Ona je ulogu po sebi nenaravske prpošne Alide još većma bezobraznim reć bi prikazanjem izopačila, da je upravo odurno bilo gledati. Nadasmo se, da će ta neslika iz neživota naći svoj grob u kazališnoj knjižnici, al se prevarismo. Dne 5. ožujka prikazao se je taj komad po drugi put „na mnogostrano zahtievanje“. Takova vašarska reklama u obće ne spada na oglase umjetničkog zemaljskog zavoda, i pitali bismo smjerno, kakovim da je načinom uprava za to mnogobrojno zahtievanje saznala. Ako je bilo zaprieka, pa neka bi se reklo: zato i zato nemože se drugi komad prikazati, i obćinstvo bilo bi zadovoljno, al od nužde nevalja pravit reklame. — Dne 3. ožujka prikazala se Fredrova vesela igra „Gospoje i husari“, dobra al i do volje poznata. Glumci morali bi pamtiti, da je to vesela igra a nije lakrdija. S toga su se imale osobito glumice malko obuzdati. U obće bijaše predstava dobra. — Medju ostalimi novimi komadi obećala nam je uprava i veselu igru: „Gavaud, Minard et Compagnie“. Neka za boga prije, nego se prevede, taj komad pročita. Premda je scenički dobro radjen, toli je nemoralan i blatan, da bi povrieda bila našemu kazalištu prikazat ga u Zagrebu.

Književnost. Kod Albrechta dotiskan je libreto opere „Marte“, pohrvaćen po A. Šenoi.

Radnja jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Ruski državni savjetnik, član jugoslavenske akademije i prof. na odeskom universitetu dr. V. Bogišić, bivši ovih dana u Zagrebu, predao je našoj akademiji svoj rukopis: gradja za običajno pravo, koj će akademija ove godine izdati. Djelo je obsežno, bit će ga prieko 30 tiskanih tabaka, a sadržaje u sustavnom redu priloge za običajno pravo, koje je on po cielom slavenskom jugu pokupio. Vještaci vele, da će ovo djelo biti riedkost u toj struci književnosti.

— Osim akademičkoga organa „Rada“ nalaze se pod tiskom i ova djela: Starine knj. V., Stari hrvatski pisci knj. V., a skorom doć će i „Monumenta“ knj. IV. Na dalje zaključila je akademija pripraviti za štampu sjajno i kritičko izdanje historičkih spomenika, odnosećih se na dobu podpune državne samostalnosti hrvatskoga naroda do 1102. godine; pripravlja takodjer sbornik pisaca (Scriptores) za hrvatsku poviest.

Novo izdanje Čengić Age. Dionička tiskara u Zagrebu uzela je štampati Čengić Agu slavnoga Ivana Mažuranića. Ovo će se izdanje razlikovati od drugih dosadanjih na toliko, što će u njem biti natiskana i estetična razpravica o Čengić Agi, Dr. Franjom Markovićem u tu svrhu napisana.

— Knjižara braće Jovanovića u Pančevu namjerava izdavati biblioteku beletrističkih djela srbskih. Prvo djelo biti će pripoviedke Vladana Gjorgjevića i to: Puščana zrna. Zlatan bič. Pobratim. Hljeb i sol. Nevjera. Rosa. Dvie želje. Vukana (I. svezka već izišla). U drugoj svezci bit će roman „Kočina krajina“.

— Izašao je u Beogradu „glasnik srpskog učenog društva, knj. XXXVI. str. 316 i zemljovid. Ovo je četvrta knjiga za 1872. godinu, a sadržaj joj je sliedeći: Novi podatci za istoriju srpskih preseljenika u Ugarskoj od prof. G. Vitkovića. — Prinos za geografiju Srbije od Dragaševića. — Gradja za istoriju naroda okruga, podrinskoga od Stojana Obradovića. — Pre 300 godina, prilog k izučavanju izvora za istoriju našega naroda od Č. Mijatovića. — Zadruga po propisima našega gradjanskoga zakonika od A. Jovanovića. — Kako se teorijski tumači i na stvar primjenjuje jedna nova naprava za lomljenje stiena, koju je izumeo Lj. Klerić inžinjer rudarski. — Izveštaj izaslanika umetničkog odsjeka D. S. Milutinovića i M. Valtravića o svome poslovanju po Srbiji. Napokon radnja srpskog učenog družtva.

Najnovija djela dvaju slovenskih umjetnika. „Correspondence slave“ priobćuje (u br. 18 od 1. ožujka o. g.) sliedeću viest: „Pišu nam iz Pariza: Danas posjetih atelier Čermaka, glasovitoga slikara českoga. Čermak dogotavlja u taj čas veliku sliku za biskupa Strossmajera. Slika predstavlja Crnogorke, kako nailaze na jednoga ranjenoga vojvodu u planini, u koju nose hranu svojim suprugom. Ova predivna slika bit će izložena u izložbi umotvorina u Parizu. Taj slovinski umjetnik pripravlja takodjer drugu sliku, koje je predmet crpljen iz života Prokopa hologa.

Slavni poljski umjetnik Matějko dogotavlja sliku, koje je glavna osoba neumrli Kopernik. Taj slavni zviezdar sjedi za zviezdane noći, koju razsvjetljuje bliedo svjetlo mjeseca, na shodu, koj mu služi za zviezdarnu. Udubljen u svoja motrenja diže svoju glavu i ruke prema nebu. Kod nogu Kopernika stoji svjetiljka, koja baca svjetlo na dolnji diel slike. Nad shodom diže se gotička crkva Frauenburžka, gdje je Kopernik kanonikom bio.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 11. U Zagrebu dne 15. ožujka 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Prava ljubav. — Nada iza jada. — Zimzelen. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Hrvatske uspomene u Dalmaciji. **Listak.**

PRAVA LJUBAV.

Spjevao I. D.

Od zlata svog, u gluho doba noći,
A pustom šumom junak kući kreće,
I snuje kako njoj će opet doći,
Ta bez nje nema nigdje njemu sreće,
I buje misli, raste srdce mlado,
A grlo glasno zapjevalo rado:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

Al čula pjesmu vila nagorkinja,
I znade grlo, zna junaka mlada,
Ta za njim davno vatra u njoj tinja,
A živim plamom buknuti će sada,
I kliknu vila: gdje si, srdce moje?
Al preču junak upros, već on poje:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

I sinu mjesec, vila k momku skoči,
I uzdahom će: ti se glušiš meni!
Tad vidje junak one rajske oči,
I lice njeno kako se rumeni,
I prami zlate, grud se sniegom bieli,
A ustne sladke mame, al on veli:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

Tad svoju pjesmu vila zapjevala,
Njom lit bi makla, sklonila nebesa,
Povede i njeg, gdje joj stoji skala,
I kaza dvor mu, čudo i čudesa,
I reče: dielit rad ću sve to s tobom,
Al na to junak progovori sobom:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

Tad vila darovi ga mitit stade:
Još nevidjenom nudi ga ljepotom,
I mladost bujnu na dar drugi dade,
A s njima vječnim ponudi životom,
Za oto srdce rad bi njegvo steći,
Sve odklanja joj junak, pa će reći:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

Al planu vila, k izvoru s njim ode,
U kome prošlost i sadašnjost tonu,
On izpi kupu zabitljive vode,
Poletar duh mu ončas sasma klonu,
Nit vjere već se sjeća, roda, doma,
Nit ičeg, al — još ipak zna siroma':
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

Pomamila se vila, trgnu strielu,
I u srdce ju živo momku rinu,
I pade junak tananu pod jelu,
A duša ončas pod nebo se vinu,
I zadnji put kad junak dahom dahnu,
Na ustnah njemu sladka pjesma sahnu:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

* * *

Ljepota dieva s ovog svieta podje,
U vječnost mlada za dragim se vija,
Na grob joj vila s neven cvietom dodje,
Iz srdca dragom što kroz noć izklija,
Cviet vila sadi, glas iz groba zbori,
A neven njemu jasno odžubori:
Oj Milice, oj dušo moja, oj!

NADA IZA JADA.

Izvorna pripoviest.

III.

Kad sam poslje nekoliko dana u Zagrebu osvanuo, čudno mi je bilo pri duši. Sjećah se živo netom minule borbe: — pred menom stajaše Aleksandrina, pred menom se ukočio pobratim moj Radovan. Razmišljah

Digitized by Google

o koječem. „Pregarat viek je naš“ mutilo mi se po glavi. — — —

Skoro da sam se i pokajao sa svoga čina. Vidio sam, da sam se prenaglio. Istom drugi dan s djevojkom obćiti, pa već zaželjeti, da ti sklona bude! A šta onda, ako te možda ljubi? Možda neće nikada prevoljeti kapetanu? Slične misli vrzale su mi se po glavi.

Smišljao sam se, nebi li na novo poznanstvo sasvim zaboravio. Ali pobratima Radovana nesmjedoh ostaviti u neizvjestnosti.

Sjedoh uz stol, to napišem sliedeći list:

Dragi Radovane!

Čudom ćeš se čuditi, kada uzmeš čitati ovo pismo. Tomu se nisi lje nadao! — Znadem medjutim za cielo, da Te je briga spopala, odkada me je u Pulju na jednom nestalo. Čuj me zašto.

Jedva da sam se s djevojkom upoznao, sreća me svela s Tobom, dragi moj pobratime. Nisam mislio, da ću vas oba toli obljubiti. Zamietio sam medjutim, da je i Tebe naša suputnica svojom ljepotom zaniela. Moradoh se uvjeriti, da mi se skoro s Tobom ili s njom na uvieke razstati. Nijedno nebih mogao bio pregorjeti. Ostavio sam vas zato oboje, da vas barem u ugodnoj spomeni uzdržim. Moguće, da bih možda ja ljubavi u djevojke stekao, možda bih ju „svojom“ nazvao, ali što bi Ti tada radio, Ti, kojega je nesreća uvieke progonila! Nebudi zato, brajane na mene kivan — već traži sreću svoju; pa ako te snadje, sjeti se tada svojega

pobratima Mirka.

Nije prošla ni nedjelja dana, kada mi odgovor stiže. Naglo sam list otvorio i čitao ga:

— Jedini moj prijatelju!

Još ni sada ne mogu se pravo osviestiti, neznam, da li snivam ili se istina oko mene zbiva. Ta nemožeš si predstaviti, kako sam se uplašio, kada parobrod krenu, a Tebe natrag nebude. Još većma me kosnulo, kad Te na Rieci našao nisam. Nisam znao, što se Tebi pridesilo. Gorka me neizvjestnost mučila, kojekakve me slutnje morile. Propitkivah za Te na sve strane, nigdje nesaznah ni slovca o Tebi. Neznadoh, da li si se hotice od mene odielio, ili Te nesreća stigla. Istom Tvoje pisamce rieši me nebrojenih briga. Hvala ti na njemu.

Neznam, kako bih pismo udesio, rado bih mnogo — mnogo pisao, ali dvojim, da li ću Ti sve vjerno priobćiti moći. Na stvar.

Kad brod krenu, a Tebe nebude, nisam znao, što da o Tebi mislim. Neprestano bio si mi pred očima, neprestano propitkivah ljude na brodu, da li Te tko vidio. Duboka je — kasna noć već bila pritisnula. Nisam mogao s Milojevićem govoriti ni s kćerkom mu, oni su već spavali. Možeš si misliti, kako sam onu noć proživio, ma ni oka stisnuo nisam. Cielo sam vrieme sjedio na palubu te mozgao. —

Što? nesjećam se više. —

Zorom, kad su Milojevićevi ustali, pripoviedah im, što se pridesilo. Bit će zakasnio, primetnu stari Milojević, viditi ćete ga već na Rieci. Nepozna uredbe na parobrodu, te se valjda odviše gdje zabavio. Izgovorio on to toli hladno, kakono čovjek, koga se to ništa netiče. Aleksandrina bijaše se gromko začudila, te upala u: Jeli moguće? Žalila, što Te neima. Rekla mi, da joj je Tvoje biće veoma godilo, da si razgovoran. Žalila, što se tako prieko razstala, nerekav Ti ni s Bogom. Opaziv na meni, da sam veoma uzbunjen, uzela me tješiti, da ću Te već naći. —

Kada me je toli ljubezno utješila, razvezao mi se jezik. Još nikada nisam sa ženskinjom toliko obćio bio. Sve do Rieke neodkinuh se od nje.

Došav na Rieku, razstadoh se sa Aleksandrinom, umoliv otca i nju, da jih posjetiti smijem. Dopustiše mi. Možeš si misliti, da sam ih umah drugi dan potražio. Bijahu si dotle stan našli.

Kad ja u njihov stan, nadjoh Aleksandrinu samu. Redala si je upravo svoju robu, spremala ju iz kovčega u ormar. Potužih se djevojci, da sam Te cielo po podne po Rieci tražio, ali zaman, jer te našao nisam.

— Škoda, primjetnu ona, vrlo je uman čovjek i zabavan. U malo, što sam ga mogla upoznati, vrlo mi je omilio. Cieli bih dan š njim bila, neću skoro zaboraviti na prvi naš susret. Ali samo jednim mi se zamjerio. On je pretjeran rodoljub. Napadao me, zašto negovorim hrvatski, ta da sam rodom Hrvatica. I u Dalmaciji izmučiše me tim rodoljubljem do zla Boga, nazivali mene i otca renegati. Jelte, nastavi osvrnuv se k meni i pogledav me pronicavo, vi niste čovjek takove vrsti?

Oprosti, pobratime, prosti mi, tako Ti majčina groba, prosti, sagriešio sam proti domovini, proti Tebi. Prosti mi domovino, ta znadeš srce moje. Zatajao sam tada sama sebe.

— I ja sam dobar Hrvat, odgovorih joj ali prama ženskinjam blaži sam svojim sudom. Ljubav nepoznaje narodnosti. Osobito u nas, gdje se dva narodna življa stiču, nemogu zamjeriti, ako ženska prione uz talijanštinu. Zato ste i vi meni mila te draga, kano što svaka prava Hrvatica.

— Tomu sam se i nadala od vas, zaključi ona. —

Bijah uzhićen. Priskočih k njoj i poljubih ju u ruku. Ona me malo sumnjivo pogleda te nastavi:

— Eto, sada sam sa spremanjem gotova a otca mi neima kod kuće, otišao za poslom. Nebi li vi sa mnom pošli, da se progledam po Rieci. Razumieva se, da sam ponudu je-

Digitized by Google

dva dočekao te š njom pošao.

Od ovoga časa dobri smo znanci. Posjećujem ju svaki dan. Otca neima većinom kod kuće, obilazi oko naših Riečkih patricija. Češće znadem govoriti djevojci o ljubavi. Čini mi se, da nije posvema hladna.

Jučer sam joj pripoviedao, da si mi Ti pisao i rekao sam, da si hotice u Pulju izostao. Pravoga razloga tvojemu izostatku nisam spomenuo, već u šali natuknuo, da si pobjegao iz bojazni, da se nebi u nju zagledao, jer da je neodoljiva. Nasmijala se.

— Čudan li je čovjek, prihvati na to, bojao se mene! Bog zna, možda se nebi u taman zagledao? Mora da ima nesretan pojam o ljubavi. Ako mu doskora pišete, pozdravite ga s moje strane, recite, da se nanj još više ljutim, odkada je iznenada pobjegao, neoprostiv se sa mnom.

Kako vidiš, vršim drage volje njezinu poruku.

Dragi pobratime! Tvoja žrtva donešena iz pobratimske ljubavi usrećila je mene. Nemogu Ti zatajiti, zaljubljen sam u plavojku, kakono je rieč, do ušiju. Uvieke bih uz nju bio, aj da svane samo dan, kad bih ju svojom zvati smio. Dobri prijatelju, tebe neboli?

A propos. Skoro sam Ti zaboravio javiti, kako sam sa svojim gospodarom prošao. Primio me preljubezno, žalio me. U njega ima silne novčine, što je njemu do jedne ladje! Zadržao me u svojoj službi, pače mi povisio plaću.

Nemogu Ti reći, koli sam sretan. Našao sam opet pobratima, nadam se drugoj sreći; svega imam što mi srdce zaželi. Samo se bojim da s toga Tvoj duševni mir trpjeti neće. Piši mi zato skoro i to obširno, mnogo. Odkrij mi se. Znaj da je mir Tvoje duše takodjer jedino blago Tvojega

Radovana. —

Kad sam ovaj list pročitao, bijah osobito miran. Već prije nekoliko dana počeh se opet baviti s ozbiljnom naukom, znajući, da je to liek za naobražena čovjeka. Učio sam uprav kulturnu istoriju. Čitao sam o dobi renaisance u Italiji, te tom sgodom pobliže se upoznao sa starijom knjigom talijanskom. Veselim srdcem motrio sam svoj kratki roman, zaronio u ugodne časove svojega putovanja. I to je sretno prošlo, timi sam riečmi završio najnoviju crticu iz svojega života.

Za kratko vrieme odgovorih Radovanu. Neznam ni sam, što sam sve pisao. Eto ulomka:

Dobri brate!

Kad sam tvoje pismo pročitao, godilo mi je duši, kano da sam kakovo dobro djelo počinio. Pa nije li dobro djelo, kad sam dva srdca usrećio?

Vidim, da se Aleksandrina sa mnom šali — ona je Tvoja i biti će Tvoja. Natukni joj, da ju molim, neka mi bude barem dobrom prijateljicom, kad nas je kob zapričila da se uzljubimo.

Ovih sam dana mnogo razmišljao o ljubavi. Pio sam upravo lulu, kad sam se sjetio onih rieči u Tvojem listu: ljubav nepoznaje narodnosti. Prispodabljao sam u duhu razliku izmedju značaja hrvatskoga te talijanskoga naroda. Preletio sam umom zemlju talijansku, nazrievao u mašti hrvatski kraj.

Znaš li zemlju, gdje naranče cvatu? upitala dika ljubeznika svoga. Italija je zemlja romantična, blago ju podnebje čini rajem zemaljskim. Tamo zrije naranča, tamo raste masl na mira. Žarko sunce pripiče, — u sretnoj si zemlji. Al pogledaj pobro bliže. Vidiš li otrovnu zmiju, kako plazi, da Tebi, koj si došao, da se u prirodi razgališ, ugasi luč života? Tamo se diže nebu pod oblake živi oganj, da božanstveni dar prirode jednim mahom uništi. Kakva zemlja takav narod. Dodješ li u proslavljenu tu zemlju, o slavnih ćeš ćuti ljudih, naužiti se slavlja ljudskoga duha, ali pazi da neoćutiš u srdcu ubojni nož. Tamo se bieli gradina starodavna, u njoj caruje ljepota djevojka. Slave joj ljepotu, diče joj dobar glas. Množ se prosaca skupila, svaki žudi, da ubere bielu ružu, slavljenu djevojku. Roditelji joj našli vojna, junaka slavljena, junaka nedobitna. Muči djevojka, al muk je njezin grozan. Dodje dan vjenčanja. Slavljeni junak polazi po djevojku da ju vodi kući svojoj. Već igraju kićeni svatovi — a mlada? Nema nje — izpila gorki vrč otrova sa dragim svojim, samo da nemora ljubiti onoga, kojega srce neljubi. —

Nerodi Hrvatska narančom ni maslinom. Zelena šuma, rodni vinogradi, bistri potoci, plodne ravnine to su slava naše zemlje. I narod je vedra čela — otvorena, iskrena srdca. Igra tu kolo djevojačko, gledi ga momče mlado, jer u njem igra liepa Anka. Ona je u kolu, okreće se desno, lievo, i opazi momče. Lišce joj crven oblije pa bježi kući. Ide do vode, pjesmom tuži za dragim nesudjenim. Romoni Sava, prieko Save stoji momče, te sluša dragin piev. A ona pjeva: „S bogom lane, rano moja, od jučer sam zaručnica, moram poći za drugoga, al ljubit ću te sve do groba!“ — Pa ipak je vjerna žena svojemu vojnu. Nesudjeni joj dragi dobar je pobratim njezina muža. Ona ga jošter ljubi, al ljubavi čisćom; nije mu više ljubovca — već mu je iskrena „posestrima.“ —

Nu kuda sam zabrazdio? Prosti brate, zaboravio sam posvema, da Ti pišem list, mislio sam, da pišem razpravu o ljubavi.

Ti si dakle sretan i presretan. Ja Ti sreću od svega srdca želim, samo bih te svjetovao, da dobro promisliš, prije nego li se odlučiš. Pomisliti ćeš za cielo, eto govori zloba, nenavidan mi je. Ali Bože sačuvaj, ide mi od srdca.

*

Digitized by Google

Bojim se naime da se Ti i Aleksandrina slagali nebi. Kako Te poznajem prave si korenike hrvatske, nećeš li u koliziju želja, težnja i dužnosti doći sa potalijančenom djevojkom? Hoćeš li Ti njenim a ona Tvojim zahtjevom odgovarati?

Ljubav je sliepa i ljubav brzo prolazi. Što onda, ako sliepa ljubav prodje, a vi izkusite, da ste se prevarili?

Medjutim daleko sam ja od vas, lako je meni umovati, — nezamjeri. Ti, koj u njeno lišce zriješ i mile joj oči gledaš, znati ćeš ponajbolje, što da radiš. Oprosti mi, danas sam odviše dosadan — — — —

Pozdravi djevojku i otca joj, te mi piši, čim što ugodna doživiš. O da znadeš, koli željno izgledam pismo od Tebe.

Tvoj Mirko.

Radovan vratio mi milo za drago, prem sam dugo čekati morao. Eto mu pisma:

— Ljubezni Mirko!

— Moram, moram na brod gore, u daleki sviet ću ja. Tako sam predjučer pjevao, kad sam u večer kući polazio. Zbilja — bijaše mi poći po moru — za poslom. Gospodar natovario hrod, da idem u Marsilj. Čekao sam samo na vjetrić, da razapnem biela jedra i odplovim. A Aleksandrina? vrtilo mi se po glavi. Upravo se bijah š njom oprostio, misleći, da će sutradan vjetar dunuti. Kad joj rekoh, da idem na put, odvratila mi ravnodušno: Sretan Vam put. Igrala se sa psetancem. Kano da me je nožem probola, toliko me njezina hladnokrvnost dirnula. Nemogoh si protumačiti njezin nehaj. Rekoh joj:

— Nemožete gospojice, ni pomisliti, kako se težko razstajem sa Riekom.

— Kano da niste već sto puti na moru bili. Što je to kapetanu, koj je vičan na to, njemu je more pravi zavičaj.

Pogledala me pronicavo — pa opet dozivala psetu:

— Hektore, upravi se.

— Jest, pravo velite, i meni se prije srce topilo od veselja, kad mi je na put ići bilo. Veselio sam se tudjemu svietu, novim zemljam, liepim gradovom i slobodnu životu. Ali sada tiesno mi je u grudih, skoro bih proplakao, kad pomislim na čas odlazka. Ostavljam na Rieci sve, što mi je milo i drago.

Pustila pseto u miru.

— Što čujem? doda ona, ta vi nemate nikoga svoga na Rieci, što vas briga za nju?

Posljednje rieči izgovori ona nesjegurnim, pitajućim glasom.

Htjedoh joj odvratiti, ali tu unidje otac u sobu. Oprostih se s njom. Polazeć kući srce mi se ciepalo od boli. Idem na put, a ona me odpravila takovom poputbinom. Da si srcu olakšam, zapjevah Trnskovu pjesmu. Predstavljah si, da si Ti goranin, a ja primorac. —

Kad sam sutradan uranio, opazih da vjetru neima ni traga. To mi dobro dodje. Još neideš, poveselih se, jošte ćeš ju vidjeti. U obično doba bijah kod Aleksandrine.

Kad sam vrata otvorio, vidjeh ju sjedeću na divanu. Bijaše blieda, oči joj zaplakane. Čim me opazi, otare si oči, poskoči, pa će prisiljeno šaljivo:

— Jeli vaš duh k meni dolazi — aj — aj, zar niste još otišli? Mislila sam, da ste već preplovili sviet. —

— Neće u dobar čas vjetar dunuti, pa moradoh na svoju najveću radost ovdje ostati. Barem vas mogu još jednom vidjeti.

Sjedosmo, ja kraj nje. Lice joj opet potamnilo.

— Vas nješto boli? upitah ju.

— Nisam prošlu noć spavala, — te sam mamurna.

— I ja nisam oka stisnuo, da znate, koliko sam pretrpio!

Nastala stanka.

— Pretrpio sam mnogo, nastavih ja, a uzrok tomu ste vi.

Ona se sva stresla.

— Jučer bili ste na razstanku toli hladni prema meni. — Težko mi je bilo otići, odkrih vam se, a vi ste me toli okrutno, da prezirno odpravili. Inače ste toli dobra, a jučer?

— Komu je teže, upita me ona, koj u sviet polazi ili ostavljenoj? — a lice joj rumen oblije.

— Aleksandrino, zavapih, ljubite li mene, roba svoga?

Ona ni rieči.

— Ljubite li? zavapih za drugi put, uhvatih joj ruku i pritisnuh ju na svoje srce. Recite mi sladku rieč, nepustite me, da idem u sviet u neizvjestnosti, neubijte mene! Bijah sav razpaljen, grčevi me hvatahu. Ljubite li?

— Ljubim, bijaše odgovor. Padoh joj oko vrata. Dugo — dugo bijasmo zagrljeni, niemi, nijedno neizlane ni rieči. Poljubih ju. —

— Sada makar prieko svieta, uzkliknuh, kad znadem da me ti ljubiš.

— Ali ja s vami doda ona djevičanskim stidom.

Snovali smo o budućoj sreći svojoj, milovali se. — Dragi pobratime! kako da Ti kažem, koli sam sretan! Ona je moja — da moja. Očitovah se otcu. Obično mu mrko lice se razvedrilo, rekao mi, da sam njemu po volji zet.

Pripoviedala mi danas Aleksandrina, da je sažaljenje za me već onda poćutila, kad sam joj na brodu o svojoj nesreći pripoviedao. Junačtvo ju moje k tome zaniblo tako, da je mislila, da je našla ideal želja i snova svojih.

Digitized by Google

Kako vidiš, mene valjda koje vrieme na moru nebude. Možda ću Te skorih dana ugodnom viesti razveseliti, možda je za koj dan već moja žena? Dotle mi zdravstvuj. — S Bogom.

Tvoj vjerni pobratim.
Radovan.

Zbilja, za nekoliko tjedana dobih od Radovana poziv, da idem u goste, na njegovu svatbu. Nisam pošao, već se izpričao, ter mladencem liepu srećicu zaželio.

Radovan i supruga mu ostadoše mi dobri prijatelji. Kad mu je Bog brak blagoslovio, kumovao sam djetetu prem odsutan. I o prvoj kavgi sa ženom pisao mi je Radovan. Nu koga to zanima?

Tako prodje više od godine. Kad kasnije, a Radovan mi sve to redje pisao. Najednom zamukne sasvim. Mišljah, da me je, kako to obično biva, odnemario i zaboravio. —

IV.

Godine 1870 bijaše mi poći na Rieku. Prešni me poslovi gonili, da pobrzam. Ipak mi se veoma težko na taj put dalo. Bojao sam se, da mi nebi srce uzavrielo, kad bi nekadanju si suputnicu ugledao. Ali želja, da vidim pobratima, da se naužijem Verterovih slasti zrijuć sreću dragih mi srdaca te ljuljajuć jim nestašno čedo, moje kumče, preote u meni mah, te razprši svaku bojazan. Pojurih dakle na put. Odlučih tom zgodom ujedno Radovana valjano ukoriti, što mi se prieko pol godine nijednom rieči javio nije. Ali tajna neka slutnja pratila me je cielim putem, nisam se je mogao nikako otresti.

Čim sam na Rieku dospjeo, prva mi je briga bila, da Radovana obadjem. Uz put sretoh staroga znanca, županijskoga činovnika.

— Zdravo rode, kliknem mu ja.

-- Zdravo, što nosi tebe na Rieku? upita me on.

— Dodjoh u poslu, pa želim tom zgodom stare prijatelje posjetiti. Da, ti znadeš Radovana Držića?

— Kako ga nebi znao, ta ciela ga Rieka sažaljuje.

— Sažaljuje? upadoh mu u rieč, a srsi prodjoše mi cielim tielom.

— Dakako, jer je nesretan, odvrati hladni birokrat.

— Kakva ga nesreća stigla? upitan naglo a srce mi zadrhtalo kano prut na vodi. —

— Žena mu je pobjegla.

Okamenih se. Mišljah, da će me pamet ostaviti. Stajah kano izgubljen izlanuv nekoliko puti: pobjegla.

— Zar se to tebe toliko tiče? upita me znanac.

— Kako ne, odvratih mu, razabrav se malko, ta Radovan je dobar moj pobratim. Ali molim te, kaži mi, kako se je to pridesilo?

— To ti je duga istorija.

Uzev znanca pod ruku, odoh s njim po korsu, a on uze pripoviedati:

— Sjećati ćeš se, da se je Radovan Držić prije dvie tri godine oženio sa nekom Dalmatinkom Aleksandrinom Milojevićevom. Bila je liepa plavojka rado vidjena i obožavana, samo joj se zamjeravalo, što se je od svoga roda odmetnula te uz nesretnu talijanštinu pristala. Ali naš Držić nije lje na to pazio već joj prevoljeo i zasnubio ju. Bijaše to liep par. On vrla ljudina junačke vanjštine, a ona liepa skromna golubica. Svatko bi jim zavidio, kad ih je sretne prolaziti vidio.

Skoro se medjutim poče po Rieci glasati, da neživu baš u najboljoj slogi. Nije se znalo zašto, natucalo se koješta, izvjestna nije se ništa reklo. Govorili bi, da joj je suprug odviše ljubomoran, dosadan, da joj brani obćiti sa mužkarci.

Jednom dodje na Rieku liep, mlad Talijanac. Polazio on sva odličnija društva. Svakamo ga pozivalo i gostilo. U jednom takvom sielu upozna ga Držićeva gospodja. Pripoviedahu kasnije, da se je Talijanac u gospodju zagledao. Češće sam vidjevao Držića sa suprugom na šetnji, ali vazda se njima pridružio Talijanac. Ovaj znao gospodju uvieke zabavljati, dočim je Držić niemo uz suprugu koracao te samo kadkada svoga pratioca mrko pogledavao.

Dodje u to vrieme, kad je Talijanca iz Rieke nestalo. Pročulo se, da ga je Držić na dvoboj pozvao, misleći se tim riešiti nemila suparnika. Ali Talijanac ode svojim tragom. —

Od toga časa nevidje više Rieka Držića zajedno sa suprugom. Bijahu u vječitoj zavadi. Osobito kad jim je umrlo diete, jedinac sin, činilo se kano da su se za uvieke razstali. —

Prije jedno pol godine valjalo Držiću poći na dalji put. Prije odlazka izmiri se sa suprugom, te ode mirnim srcem na more. Supruga mu ostade sama. Kano da je zamrla, nitko je nikada vidio nije. Kad tamo, puče pred nekoliko dana glas, da je u Italiju pobjegla.

Predjučer vratio se Radovan s brodom kući. Možeš si predočiti, kako ga je pri srcu zazeblo, kad je kući poletio a žene našao nije. Mjesto nje nadje list, što mu ga ostavila, u kojem mu predbacuje, da je nesnosan čovjek, prostak, koj nezna što je ljubav, koji joj je sumnjičenjem svojim život otrovao. — A stari Milojević, upitam prijatelja, kamo je on dospjeo?

— Njega davno već na Rieci neima, kažu da je otišao preko mora, čim mu se je kći udala.

Kad je znanac dovršio, oprostih se s njim. Htjedoh isti mah Radovanu u dom po-

Digitized by Google

lećeti, da ga utješim. Ali sam bijah duboko uzrujan. Uvidih, da bi me bol njegova prevladati mogla, odgodih zato posjet na drugi dan, dok mi se uzburkana grud barem ponešto neumiri.

Dodjoh medjutim prekasno. Pošav drugi dan zorom u njegov stan, nadjoh ga mrtva. Silna bol prevladala ga posvema, dok mu jadno, slomljeno srdce puklo nije. Na bliedom mu licu sjao blagi trak nebeskoga mira, tužni svjedok mučeničke mu smrti. —

Dva dana kasnije kretao se Riečkimi ulicami sprovod prema gradskom groblju. Svieta nakupilo se sila, svatko žalio nesretnog kapetana. Za liesom nije nitko išao, ta nikoga nije svoga imao!

Tužan li bijaše glas zvonova, plačna li pjesma nadgrobnica. Malo da nisam od tuge svisnuo. Izkazah pobratimu posljednju počast; bacih mu u raku grudicu zemlje, nebi li mu lahka bila.

Vraćajuć se u grad, bijah se mišlju daleko zanio. Tu me prene iz sna nečiji govor. Dvie bake — bake prosjakinje polazile uz mene s groblja, te žalile za Držićem.

— Nebi bio morao umrieti, govoraše jedna, da ga nije ona nesretnica svojom nevjerom ubila.

— Da, promrmlja na nos druga, ubila ga žena, njegova vlastita žena. (Dalje sliedi.)

ZIMZELEN.

Pjeva Branislav.

II.

Ah kadkad mi je bilo,
Da sviet vam spalim sav,
Da srnem krvi žedan
Baš u sviet biesan lav.

Ah kadkad mi je bilo,
Miloduh da sam cviet,
Da milim dahom blažim
Vaskolik božji sviet.

Ah kadkad mi je bilo,
Da budem krvnik car,
Da koljem, gazim, smlavim
Sve ljudstvo u jedan par.

Ah kadkad mi je bilo,
Da angjeo budem biel,
Da kroz san ljubcem jednim
Razgriešim sviet vam ciel.

Ah kadkada sam bio
Blagoslov božji blag,
I kadkad zator snovah
Ko zamet griehu — vrag.

A sada viečna krvca
Iz srca teče mog,
Što kletu zmiju pusti
U zlatni raj nam bog.

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

Pod pukovnikom je služio major B**, rodom Mazurac nad riekom Vkrom, čovjek od šestdeset godina, prijatelj i bojni drug otcu tadanjega svoga vodje: on je uprav na svojih ruku odnjihao našega pukovnika, ter ga djetetom u oružju vježbao; on mu je bio vodjom u prvih vojnah, a sad ga je ljubio kano da mu je sin jedinac, kojim se je mogao ponositi, kano hranjenikom i poglavarom.

Značaja bijaše starac prosta, plemenita, odtvorena, razuma zdrava i pronicava, istina mu naviek u ustiju; zato ga pažahu svi drugovi, a pukovnik ga štovaše i ljubljaše; pa budi od običaja, budi što se je hotio pokazati zahvalnim iskrenosti davnoga svoga mentora, idjaše obično tragom njegovih savieta.

Major pojmi i shvati Španjolku, pogodi joj ljubav, i stvori se njezinim braniteljem.

— Stanislave — reče pukovniku, kad su bili na samu — kako vidim, nova ljubav zauzima tvoje srdce.

Pukovnik se zarumeni nešto s početka, zatim kano pravi Napoleonovac, kano čovjek, koji je nasnovao nekoliko desetaka ljubovnih spletaka, odgovori nemarno s lahkim ponosom sretnika:

— Jest, da ne gubim vremena, dragi majore.

— A sbilja li ljubiš?

— Sbilja li? — Pukovnik se lahko nasmjehnu — a zar je to prva ljubav moja?

— Da, da, znadem, ali svakako prva ovakova; kako će se svršiti?

— Kako su se svršile sve one, radi kojih si me toliko opominjao, dragi majore, u Parizu u Brlinu, a i u Varšavi. Dok nam Bog dade mir, sve dobro: radi dangube treba srdce zabaviti ljubavlju; ali kad zagrme topovi, na sve zaboravi.

Digitized by Google

Starac smrači nešto čelo, predje nekoliko puta po sobi, stane pred pukovnikom, i rekne:

— Naopako, Stanislave.

— Kako to, što naopako?

— Što je ne ljubiš za dobro...

Pukovnik odtvori oči širom: — Idi majore, ti me valjda svjetuješ, da ju ljubim za ženu?

— Za ženu, i te kako!

— Španjolku?

— Hm, jest, Španjolku.

— Djevojče od sedamnaest godina, bez izkustva! Ti jesi, ili si barem bio zakleti neprijatelj nezrele mladeži; a povrh toga inostranku, diete juga! Zar nesi uviek govorio: Svaka ptica svomu jatu leti, čemu da se čovjek ženi daleko od svoga roda sa ženskom, koja niti istoga s njim jezika negovori, niti ne ima istih običaja, niti nije jednako odhranjena. Osim toga, zar ne imam još kad? Jedva mi je dvadeset i devet godina, prava jezgra života, treba se njom okoristiti, zar niesi tako govorio?

I doista pukovnik je navadjao rieči starca, kad ga je odgovarao od koje parižke ili druge ženitbe. Major je trpljivo slušao, a kad je odhranjenik dovršio govor, zapali kratku vojničku lulicu, što je sigurno značilo, da se je spremao na dugu i važnu prepirku i reče:

— Htij me strpljivo slušati, Stanislave. Istina je, što si rekao, odgovarao sam te do sada od ljubakanja i od nerazboritih ženitba, ali sam imao i zašto; starac vidim stvari ne na durbin strasti i predsuda, nego ih shvaćam zdravim hladnim razumom; osim toga ljubim te kano sina, kano jedino svoje diete: na tvoju sreću više pazim, nego li na moju.

— Znadem — odvrati pukovnik snažno stisnuv ruku poštenoga starca, a ovaj nastavi:

— Sva tvoja dosadanja ljubakanja nisu zadievala u moje osvjedočenje; ali s ovom je ljubavju posve drugčije: Španjolka te ljubi.

— A zar je ona prva? — baci pukovnik polu šaljivo, polu sa smiešećim se ponosom drznika.

— Da, ali zar je koja ljubila kano ona? Zar nije pomama popušćala, izčezavala namah? Baci pogled u svoj život, u poviest svoga ljubakanja: zar niesu ženske, koje su ti prisizale što iskreniju vječnu ljubav, isto tako lahko na nju zaboravljale, kano što si i ti sam zaboravljao? Zar su se otrovi, bodeži, smrt, čim su sebi prietile u svojih ljubovnih izjavah, sbilja upotriebili, premda si se ti poslužio izdajstvom, koje bi bilo imalo izazvati one stvari?

— Zar misliš, da će drugčije biti s našom Donnom?

— Da drugčije, mislim, pače i znadem — odgovori major mirno.

Pukovnik se zamisli ponešto, pošteni starac nastavi svoj govor:

— Da, ponavljam ti, ona ne umie ljubiti na polak, izdajnički, napisano je to u njenu oku, na njenom liepom licu: izdav ju, ostaviv ubio si ju.

— Ali što da radim? — reče mladić.

— Dva imaš puta: ili uzet ju za ženu, ili ju ostaviti još danas, dok ljubav nije još možda sasvim osvojila njezina mladoga neizkusnoga srdca; ali postavimo, da... Stanislave, zar bi mogao otezati? Zar ti poštenje, tvoj glas ne nalaže biti joj mužem?

Predmnjeva je majorova bila bez temelja al se je ipak takla plemenitoga srdca mladoga junaka: — Da, pravo kažeš — odgovori starcu — upropastit je nesmiem, i ne ću; dosta je bilo ludovanja, razum i pravica treba da upravljaju mojimi koraci: predat ću ti pukovniju, odići u Burgos.

Ali odlazak se ne izvede tako naglo i lahko: sad bijahu razni poslovi tičući se brigade, sad zapoviedi maršalove, koje je trebalo izpuniti, sad opet mala bolest; ali najvećom zaprekom, kako si čitatelj može i sam misliti, bijahu crne oči donne Franciške.

Pukovnik se napokon zaljubi u Španjolku. A zaljubi se cielom vatrom snažne mladosti, zaljubi razumom i dušom. Ta ljubav spasi djevojku. Govorio, što mu drago, mahnitac, ili bezćutni Lovelas: ljubav, kako su ju razumjeli crkveni oci, kano što ju razumie vjera naša, može postojati, a i postoji kadšto.

Ali kad se je pukovnik zaljubio u Španjolku kano u ženu, kako se je izražavao pošteni major, naravski da ju je hotio razumjeti i pojmiti, proniknuti joj u dušu i srdce, i da je čovjek sjevera, diete leda i olujâ, uzdrhtao i uplašio se ljubavi sunca, ljubavi juga.

Svaki dan moraše pošteni major slušati novih njegovih tužba, novih muka.

— Ljubi me odviše. Njezina me ljubav pali. Ona je ljubomorna.

Na ljubomornost se je najviše tužio.

Al bi major uviek uzeo braniti groficu, sve navedene mane, koje bi mu se kod druge činile griehom pače i zločinom, u Franciške bijahu samo navade, muhe i hiri pokvarenoga laskanjem djeteta. Zato reče:

— Ali dragi moj Stanislave, tužiš se kano da nisi mužkarac, kano da bi te obred crkvene ženitbe imao podjarmiti pod njezinu vladu, a ne pako nju pod tebe; u ostalom zar misliš, da je ljubomornost, na koju se tužiš, u nje prirodjena mana? Pak da i jest, zar se neda izkorieniti? Jamčim ti, uz malo nastojanje, dobru volju i odlučnost lahko ćeš s njom na kraj izaći. Ženska je vosak, treba ga samo po svojoj volji previjati. Zla je žena bez dvojbe tvor slaba mužkarca; tà i ukrajinskoga kozaka možeš ukrotiti i pripitomiti,

Digitized by Google

zar će biti teži posao sa ženskom? Kuˇaj samo, osvjedočit ćeš se lasno.

Je li to major govorio od srdca, težko je pogoditi; možda je ogromni miraz grofičin zaveo ljubećega starca, koji je možda želio osigurati budućnost svomu odhranjeniku: bilo što mu drago, pukovnik podje tragom njegovih savieta, podje rado, a da ti savjeti nisu bili bez temelja, uči nas sliedeći dogadjaj:

Njeke večeri bijaše on s vjerenicom na samu u vrtu gradskom.

— Zar nije Stanislave, ti ćeš biti mojim mužem — reče mu ona poslije kratkoga razgovora, u kojem su se duše slijale, kano što im i srdca bila sdružena.

— A zar nije to moja najveća sreća, moja jedina želja?

— Ljubiš li me?

— Zar dvojiš o tom?

— Možeš li prisesći?

Pukovnik je već bar sto puta prisegao na to, zato ponovi i sada prisegu bez otezanja.

— Hoćeš li samo mene jedinu ljubiti?

— Oh jest!

— Slušaj dakle — razgrnu crnu svilenu mantilu, razgrnu rub steznika od atlasa, ter iz njedara izvadi kratak ali oštar bodež.

Pukovnik drhtnu: — Za Boga Franciško što ga trebaš? — viknu.

— Što ga trebam? Oh, za mnogo, da jednom pogaziš prisegu....

Pukovnik se nasmjehnu: — uronila bi ga u moje srdce.

— U tvoje? Dà, često mi je ta misao preletjela glavom; ali čemu, zašto to? Sebe bih samo ubila, oh ubit ću se, budi siguran...

Mladiću se čelo nešto zamrači, posadi do sebe Španjolku i reče:

— Slušaj i ti mene, Franciško, što ću ti kazati, Bog mi je svjedok, izvire iz dubljine duše: ta vjeruj, ja nisam Španjolac.

— Da, da, još te više ljubim za to. Domovina je izgubila za mene dražest, koju je nekoč imala, odkada... odkad sam tebe spoznala a otca vidila... Nikad neću zaboraviti onoga časa, drhćem kad se ga sjećam: otac popušta izpraznomu strahu, biegom spasava život, mjesto da ga brani prsa o prsa oko u oko neprijatelja. Stanislave, ti nebi bježao nije li tako?

Oko mladiću ponosno sievne, ruka udari o balčak sablje; opazi to Španjolka, shvati, a goruć cjelov pade na usta ljubovnikova.

Reče on za čas:

— Ali dopusti, da dovršim svoju izpoviest. Domovina moja nije Iberija, već studeni krajevi sjevera, krajevi leda, kano što jih vi Španjolci zovete. Oj nemožeš pomisliti, Franciško, kako na našu dušu i srdce djeluje hladno sunce s ledene sante sjevera: ljubav naša, premda je jaka, silna, ne može ni napolak toliko izreći riečmi i okom, koliko vaša: mi ćutimo. ljubimo, srdca naša biesna vatra raztraša, pak su ipak hladni naši izrazi, mrtva hladnokrvnosti koprena na licu. Franciško, ti diete juga, Solana, razumieš li mene sina leda, oluja? Prozvavši se mojom ženom, ljubeći me kako ljubiš, nećeš li oblak na čelu, studene rieči uzeti za dokaz nevjere, za nemar?

— Molim te, ne govori toga — zastenja Donna. Pukovnik ipak dovrši:

— Budući mojom ženom, živeći u burnom ogovorljivom, spletkarskom i zasjednom svietu, jer moj će nas stališ i dužnosti unj baciti: nećeš li za nevjeru uzeti obzire na ponos, često koju vanjskost, često koju neznatnu riečcu, koju kano groš milostinje bez misli komu i čemu bacamo? Franciško, ja se bojim.

— Ja te ljubim, i ljubit ću te svedjer, vječno.

— Ali ljubavju Španjolke, s bodežem u njedrih.

Djevojka pogleda časak u oko ljubovnikovo, kano da bi iz dubljine duše hotjela izvući sve njegove misli i želje, zatim izvadi oštri bodež:

— Stanislave, ja ti vjerujem, ja se u tebe uzdajem — protre si bielom ručicom čelo — dà, sbilja, bila sam luda — reče — ako me budeš ljubio, ne će trebati ovoga bodeža, ako li ne budeš, joj, zar bi se onakova muka, jedan čas onakove sdvojnosti mogao dovršiti? Ćutim, smrt ne bi bila konac moje muke, zavirit će ona i u onaj drugi sviet. Ah, tko ljubi, kano ja, mora znati trpiti. Jedan rajski čas mora platiti dugimi dani muke..,

Baci bodež proč daleko od sebe.

Iste večeri očitova pukovnik grandu ljubav svoju.

Grand ga posluhnu, kano što se slušaju djetinje pripoviesti radi roditelja, kano što se slušaju dosadni stihovi pjesnika, koji nas je tako u tjesnac zatjerao, da ga se nije moći obraniti. Povrh toga nije on ljubio, nije mogao podnieti pukovnika, to kano neprijatelja domovine, to kano osobnoga svoga pobjeditelja. Ne ima čovjeka, koji bi više pamtio nanesene njegovu svojeljublju uvrede koliko Španjolac, a Don Juan, kano što sam to više puta spomenuo, bio je Španjolac i srdcem i dušom.

Osim toga vlastita mu je korist donašala, da ne uda tako brzo kćeri; jer zar nije onda gubio polovice svojih ogromnih dohodaka? Tim je manje hotio za zeta inostrana, pak još čovjeka tako velike moći, kano što je bio pukovnik, jerbo zar mu onda ne bi morao priznati padanja imetka, i položiti račun o šesnaestgodišnjoj upravi istoga? S domorodcem mogao bi se nagoditi, s pukovnikom nikako: stid ga i ponos prieči.

Zato čuvši njegovo očitovanje, odgovori mirno, razborito, kano da bi se radilo o udesu koga naroda:

Digitized by Google

— Veliku mi čast izkazujete, gospodine, svojom željom i težnjom svezati se s porodicom siromašna hidalga, ali oprostite, toj želji zadovoljiti ne mogu, barem za sada. Moja je kći još premlada, do sedamnaest godina fali joj još nekoliko mjeseci: u toj dobi nerazbora, lahkoumnosti, sklapamo često saveze, koje moramo kašnje proklinjati. Izvolite se takodjer obazreti na okolnosti zemlje. Vi ste francezkim oficirom, moja kći Španjolkom i vam mogu zamjeriti poglavari, da ste izabrali ženu u neprijateljskoj zemlji, i njoj domorodci, da se je sdružila s vami... Povrh toga misli, vjera, običaji sve vam je različito. Vi diete dalekoga sjevera, ona juga: takovi su savezi riedko sretni.

Govoraše još dugo i dosta razborito, kako to znadu ljudi, kojimi u prsiju gnjev kipi a treba ga ipak ublaživati: na sve to izgovaranje odvrati pukovnik sa tri kratke rieči.

— Donna me Franciška ljubi...

— Ah, zar vas ljubi?

— Ona me je i nagovorila na prošnju, koju sam vam, Done, malo prije podnio.

Grand skide sa sebe malko krinku lukavosti, i odgovori uštipno:

— Donna je Franciška kod svojih nedovršenih sedamnaest godina veoma smjela u svom postupanju; volja joj je jaka i odluka brza: kod druge bi to ženske možda bio grieh, sramota, kod nje protivno: jednom kriepošću izpravlja te mane, i to ogromnim svojim imetkom; jer vi, gospodine, sigurno znate, da je i ovaj grad, i ovo dobro i mnogo drugih njezina svojina. Ja siromašni otac imam samo pravo na dohodke: doista dobra ženitba: može se i nešto žrtvovati za nju, nešto od zahtievâ studenoga razsuda.

Premda je taj uvredljivi hitac iz daleka izbačen, pogodi ipak u nišan: pukovnik stisnu obrve, i nešto življe odgovori:

— Moj gospodine, ne znam ni malo za imetak vaše kćerke, a i ne brinem se nimalo za to; po milosti božjoj i svoga cesara imam toliko, da mogu življeti sam i sa ženom udobno prama mojemu stališu. Kunem vam se, novac me nije nikad vabio, a sada tim manje, kad se radi o cieloj budućnosti; ako težim za rukom vaše kćerke, to težim samo za to, što ju ljubim, što u savezu s njom vidim sreću nas obojega.

— Ah, tako dakle, niesam znao, da se vitežka vremena, o kojih toliko znadem iz legenda, mogu jošte povratiti. Vaše su rieči, gospodine pukovniče, veoma liepe, ali oprostite, ne mogu me ipak posve osvjedočiti.

Pukovnik još jače stisne obrve, lahko udari po balčaku od sablje; opazi to Španjolac, možda se je malko i uplašio, pa u izgovoru tražeći spas, reče:

— Da, ne vjerujem posve, da bi kratko poznanstvo od dva mjeseca moglo sdružiti vaša srca silnom neslomnom ljubavlju i što više, da bi se medjusobno očitovala. Kano otac poznam narav, i želim sreću svojoj kćeri. Mlada, neizkusna možda je časovitu strast, pomamu uzela za pravu ljubav; a vi pukovniče, zavedeni njezinom krasotom, njezinimi vatrenimi pogledi, možda ne vidite malih njenih mana, koje bi, kad jih kašnje opazite, mogli uzeti za ogromne, trujuće sreću vašu. S toga mislim, za vas će oboje biti bolje, ako počekate koje vrieme; za nekoliko će mjeseci Franciška postati punoljetnom, po oporuci otca svoje matere može po volji razpolagati s rukom svojom. Kroz to ćete se vrieme bolje spoznati; u ostalom, ako ne bi po tom savezu bili sretni, ja ću biti slobodan od težke odgovornosti.

I na tu odluku morade pristati pukovnik. Ne bez tužba i suza pristade na to i Franciška; više ih još bijaše, kad je po carskoj zapoviedi morao nekoliko dana kašnje vjerenik poći u Madrid s pukovnijom svojom.

Medju ostalim reče mu ona na rastanku:

— Stanislave, sjećaj se svoga obećanja, sjećaj se prvoga lipnja, toga sam se dana rodila, i toga ću dana punoljetnom postati. Na taj dvostruki svetac moraš ovdje biti, moraš me prozvati svojom ženom. Oduzeo si mi bodež, zaklela sam se sama sebi, da ga nikad neću uzeti u ruku, ne zadaj mi smrti mnogo okrutnije, smrti muka, mnogodnevnoga skončavanja.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

I.

Dalmacija.

Dalmacija, nekoč prehodnica pred jednokrvnimi sestrami, zrcali se nad bljeskajućim sinjim morem, posutim čarobnimi i raznovrstnimi otoci, koji joj pred vedrim licem kao labudovi nad uzljuljanimi valovi plivaju, prkoseć već stotine vjekova svoj biesnećoj morskoj sili. Uz primamljive obale biele se visoki dvorovi, česta sela, izpred kojih bistrom vodom pljuskaju svakovrstne ribe, titrajuć se po dnu posutom rumenčastim draguljem.

Uz cielo joj se primorje nanizale mnogovrstne, pristupne i tvrde luke, iz kojih se otiskuju na čvrstih plavih najsmjeliji u svako doba brodari, jedreći po najdaljih pučinah,

Digitized by Google

polazeći u daleke gradove, države i mjesta na jednoj i drugoj strani svieta, svud pjevajuć svojim milim jezikom i spominjuć sladko ime domovine, koja im je u dno srca usadjena. Po cielom svietu skupljajuć blago i bogatstvo, natovariv visoke brodove, smjelo se i veselo vraćaju kući, koja im mila njedra raztvara i liepo ih prima, ter oni dovezenim blagom dižu visoke kule, prostrane i perivoj i okružene dvorove, ostavljajuć tim potomstvu vječni spomen slavnih poduzeća, vječni primjer svedjernoga nasljedovanja.

Ova zemlja, ako i malena obsegom, slavna je kroz sve vjekove u poviesti. Na njoj se prepirahu stari i novi viekovi, stoput bijaše ona poprišće silnih zatočnika, krvavih ratova, sukob krvoločnih silnika, mjesto preotimanja carstvâ i kraljestva, komešanja pukâ i naroda, takmenja i nadmetanja iztoka i zapada. Sto put zazveketaše mačevi i handžari, protekoše nove rieke krvi palih junaka, zatutnješe brda i doline, uzpljuskaše se potoci, rieke i more od strašnih udaraca borećih se vojska. Nadmetale se neprestano ovdje pogode i nezgode; sinje more često se puta uzmutilo i iz dna zatutnjalo od strašne lomljavine visokih brodova, borećih se za slobodu, ili branećih domovinu; a visoke gore uzdrmale se i odjeknule od kršljavine ubojitih koplja, oštrih mačeva, i paklenih vatrometa. Hrabri i glasoviti junaci na kopnu i moru često puta ovdje ili slavu proslaviše, ili stekoše grobnicu u sred dubine morske. Mnogo puta prosinu ovdje prosvjeta, i zasja na daleko i široko, i porodiše se muževi slavni na maču i umu, kojim će ime dično do vieka ostati; ne manje opet puta bude ista prosvjeta od nadošlih divljih čopora podušena i uništena. Ovdje se podigoše plemeniti gradovi, rad kojih se takmio iztok sa zapadom, sagradiše se visoke kule, kraljevskim sjajem obkruženi dvorovi, nepredobitne tvrdjave; ali ih kleta neman, biesni nasrtaj krvoločnih dušmana spali, shara, sruši i u ždrelo propasti hiti, pak iz rušećih se kula, dvorova i gradova, uzdiza se cviel, lelek i vaj do neba. Visoka brda, uzvišene i česte planine zaodievale su se stoput gustim, visokim i zelenim grmljem i svakovrstnim biljem, a doline uzklasivale bjelicom pšenicom, pitomim voćem, miomirisnim cvećem, ali ne manje puta ostadoše opet planine brez grmlja, brez smilja i kovilja, brda brez zelenila, a po dolinah ponaraslo trnje, troskot i kopriva, kuda probiesni samo kopito dušmanskih jangira.

Ovdje se porodio neizmjerni broj dičnih sinova, slavnih plemića, rodoljubnih velikaša, vlastela i velmoža, svietom vladajućih cara i kraljeva i domoljubljem i kršćanstvom slovećih duhovnih pastira, ponosnih kćeri, carica i kraljica; u svih tih plamtilo je plemenito domoljubno čustvo, te su oni bili spremni žrtvovati sve, pak i sebe iste za korist i slavu domovine. Ali je ovdje i izrodâ bilo, koji opojeni opakim duhom, sve su prije volili nego domovinu slavnu, sretnu i slobodnu.

Slavulj ptica miloglasna po brdinah i dolovih kroz gusto grmlje oj koliko puta veselo začurlikà i zagigoćà! A lastavica pokućinka dolietajući i previjajući oj koliko kitonosnih pramalieća naviesti! Nu jejoš više puta i kukavica tužno zakukala na velikom porazu i nemilom razspu, a zlokobna kukviža povrh kuća i miesta smrtno začuknula.

Na ovoj zemlji snašlo se je često toliko bieda, toliko nevolja, da si lasno pomisliti mogao: upropastit će se ona u toliko, da joj se ni za ime znalo nebude. Ali ona ostade proti svim nepogodam, svim prevratom i paklenim silam uviek kao nepomična klisurina, čila, moždena, kriepka i životna, obdržav svoje dično ime i svoju slavu. A kako to? Jer primi u svoja njedra narod hrabren, dičan i poduzetan, koj svaku prodolinu, svako brdašce, i svaku stopu zemlje, svojom krvcom natopi, dok ju neotè iz težkoga robovanja kletomu, divljemu narodu, podajuć joj tim nov život, novu snagu i bujnost. I tomu narodu toliko odraža i omili, da bi on sve i sam sebe prije no Dalmaciju svoju pregorio.

A taj je narod hrvatski, narod junački. Hrvati svojom krepkom desnicom protjeraše divlje Obre iz ove zemlje, pak ju naseliše i tim obnoviše palu slavu dalmatinsku.

II.

Obri.

Nikad groznijega, krvoločnijega, divljega naroda na pragu Europe do naroda Obra. Narod taj jedino sunarodan Hunom, Turkom i Madjarom, pojavio se okolo polovice šestoga stoljeća na obalah hvalinskoga mora, prevalio visoki Ural, prebrodio široku Volgu, i podjarmio moguće Ut-Ugure i Kut-Urgure na azovskih obalah. Tu odpočinuvši, okupi sve sile; udari na junačko slavjansko pleme Antâ na Dnjepru i uznemiri druga slavjanska plemena na prostranom Dnjestru. U isto doba ukaza se i na oholih carigradskih vratih, i na brzoj Labi udari na Franke, pak jim za malo i kralja Sigiberta neulovi.

Nije dugo vrieme postojalo, uztreptila i zadrhtala ciela Europa pred krvavim mačem toga nezasitnoga i krvoločnoga naroda. Nu ta pokora bila je nekojim narodom i pravedna, jer još i u prietećoj pogibelji življahu u neslogi, komešajući se i preotimljući silovito jedan drugomu države, gradove, i stanove. I svatko je htio samo s toga biti jači, da na drugom nemilo tabači, pak gdje nije mogao sam tu kletu svrhu postignuti, tu bi zvao u pomoć makar pakao, samo da se cilju dovine. Tako longobardsko njemačko pleme, nemoguće svladati suplemenike Gepide, po-

Digitized by Google

zva u pomeć klete Obre, nu u zao čas za Gepide i za se. Tako pozove kašnje njemački car Arnulf suplemenike jim divlje Magjare protiva Svatopluku, al mu, za uzdarje, haraše i pališe po samoj Njemačkoj

Kagan, to strašilo svieta, vodja Obrom, ustavi se na prostranih obalah Dunaja, Tise, Maroša; utemelji grozovito kraljevstvo, koje strah zadaje na sve strane, jer Obar svud prilieće, svud se pojavlja; kud prolazi za sobom pustoš ostavlja. Iztok i zapad oćuti težki udarac toga biesnoga naroda, jer on sve države, sva kraljestva i carstva ili uzdrma, ili pohara i pod mač okrenu. Carigrad holi scienjaše, da nije sile, koja bi se smjela zlatnomu rogu, tvrdim i visokim zidom ma samo približiti, a nekmo li na iste nasrnuti. Obri to smjedoše.

Taj narod od povoja pak do pokrova skita se na kržljavih, hitrih i biesnih konjih; uviek nestavan, naprasit, plah, silovit, goropadan i žestok, kao i druge skitalice, dodje u Europu jedino da plieni, robi, pali i ruši. Pak je tu kletu osnovu podpuno i izvršio.

Kao njihov vodja Kagan, tako i sav narod hvastav, ponosan, uza to vuhvasti hinac, smatrao je unapred sve narode svojim plienom, s toga nije ni primao poslanike inih vladara nego samo one, koji bi mu mito i darove nosili, a i ti bi jedva živi umakli. Saveznici prinašahu neizmjerno blago, a podvrženi narodi stenjahu pod najtežim robstvom. Svaki čas bi na hiljade nevoljnih sužanja glavom plaćalo. Grstne žene ljute bi zvieri radjale i odgajale, jer bi im najmilije bilo gledati, kako ti izrodi odrubljuju glave nevoljnih zasužnjenika. Kaganu bila žezlom kandžija, znak pravoga tiranstva i nasilja, kojim bi jednako šibao i saveznike i neprijatelje.

Biesni i plieneći taj narod bio je pohlepan za svim, što je znao ili čuo da je bogato, slavno, divno i umjetno; al ne da si tim prosvjetu stiče, nego da pita što više prirodjenu divlju ćud. Visoka, hitra i čvrsta stasa, lica grstna i neprilična, kose zamrljane, pogleda mutna i izbečena, u oklop kožni ili gvozdeni obučen, vrećom na plećih, kopljem na ramenu, lukom o ruci, mačem o bedru, živio je Obar na konju, brz kao vihar, silan kao oluja, nagao kao munja. Taj je narod napadao na neprijatelja strašnom bukom i talabukom, urnebesom i vrevom, vijući kao vuk, lajuć i režeć kao pas, ričuć kao bik. Protiv neprijatelju slao je prve svoje zasužnjenike, štedeć svoju snagu do zgode, nu uviek na plieno priljećujuć. Razdieljen na čopore, napadao bi sa svih strana na neprijatelja, da ga lašnje zavede i smete. Znali su se ti divljaci okoristiti i raznimi sposobnostmi nevoljnih zarobljenika. Carigradjani mu pripravljahu ustroje za predobivanja mirî opasanih gradova, Slavljani gradiše brodove na riekah i jezerih, a Longobardi na moru.

Obri udariše svom silom i paklenom obiesti na iztočno carstvo, ter ga iz temelja uzdrmaše i pokrenuše i za malo isti Carigrad neosvojiše; na stotine slavnih gradova porušiše; zapališe Sirmij dični, Singidun tvrdi; opustošiše prostranu Panoniju, Maesiju, Trakiju; pogubiše slavjanskoga kralja Dobretu; sve predjele na Tisi, na Dunavu, na Dravi, na Savi i dalje poharaše i opustošiše. Padao grad za gradom, klonula država za državom, ginula kraljestva, nestajali narodi. S prostranimi državami, s divnimi gradovi i mogućimi narodi gubila se i izčezavala i prosvjeta pred mačem njihovim. Mnoge zemlje, mnoge rieke, mnogamora zakrvaviše od strašnoga pomora tolikih ljudi.

Ali najveću obiest, najdivlju okrutnost iznesoše proti Dalmaciji. Rek bi, da je kralj paklenih dubina sakupio oko sebe klete nemani i svesrdi, i sam se Kaganom pretvorio, te podjaren poraznim plamom uzeo sve paliti i rušiti. Pade Skradin ,bieli, u dim se diže Solin divni, u more poronu Dubrovnik slavni, četrdeset napučenih gradova, bezbrojnih pomanjih miesta u plamenu zabuklja i Dalmacija, koliko je duga i široka, uzdrhta od toga strašnoga nasrtaja i grozovite vreve krvoločnoga udaranja i haranja i bila bi u viečni ponor propala, da ju Hrvati svojom čvrstvom mišicom neoteše.

III.

Hrvati.

Gdjeno se sred srca Europe razgranano i gorostasno prostire siedo karpatsko gorje, tamo je od vajkada obitavalo junačko pleme slovienskо, Hrvati. O te tvrde hridi i prirodne zidove još se od najdavnijih vremena razbijahu sve dušmanske sile: Rimljani, Huni, Goti, Alani, Gepidi, Eruli, Longobardi, Obri i sto drugih naroda uzalud svu moć uložiše, ali tu vječnu slobodu neoboriše, jer ju je branio narod, jak, kao i gore na kojih je stanovao, narod hrvatski, od koga ono gorje i ime steče, pak se i danas ponosi njime. Ovdje se širila Velika- i Bielo-Hrvatska, preko koje visokoletući orao rimski nepreleti, niti hunski jangir dopri, ni kandžija Obra zamaha. S ovih visokih gora na daleko dopiraše sloboda Veliko-Hrvatske i kako soko sa nedobitne hridi brani svoje sokoliće, tako Veliko-Hrvatska sakupila sva plemena Vinida do Labe i Sale pod slobodno okrilje, pod kojim se prozvaše dičnim i slavnim imenom Bielo-Hrvata.

Slovilo je onda ime Velike-Hrvatske po cielom svietu; pod tim imenom uzdržao se je znak slobode, hrabrosti i gostoljubivosti. Pak te vrstne krieposti i ta slava do carigradskih vrata doprla, i oholi grad u težkoj stisci mogao je oči svoje uprieti jedino u

Digitized by Google

Bielo-Hrvatsku da ga ona od očite biede izbavi. Glasoviti vojvode carigradski, Komentiolo i Prisko, nemoguć odtisnut od vratâ prestolnoga grada biesne Obre, obratiše se Hrvatom zaklinjuć i moleć za pospješnu pomoć. Na što Hrvati hitro odgovoriše, te složno s Bizantinci kod Singiduna, Viminacia, Sirmia, na Dunavu za prvi put uztuknuše i smetoše čete Obra. Tim oholi Carigrad odahnu, a Samo mogaše podjariti zavisne Sloviene na ustanak, i ustrojiti prostranu i moćnu državu. Iztočni car, opazivši tim u Hrvatih hrabren i značajan narod, zamoli ih, da iz svoje karpatske postojbine postupe s oružjem, protjeraju iz država udomjele Obre, izture jih iz Dalmacije, gdje su se nepredobitno utvrdili bili, uzmu ju za svoju i nasele te tim tvrdi bedem postanu klonulom istočnomu carstvu.

Još bijaše strašno medjunarodno komešanje, neprestane seobe, nasrtanja, tlačenja, haranja i paljenja; s toga meteža ime Bielo-Hrvatske svukud slovijaše ne samo rad miroljubivoga i poljodjelskoga naroda, koji tamo obitavaše, da li i s toga, što se o te kraje najprije uztuknu sila prietećih Obara. Pak kada poziv cara ohologa Bizanca u gore karpatske k junakom doleti, da Dalmaciju s medjašnim državami oslobode, sve poglavice Velike Hrvatske na poziv svoga kneza dodjoše u vieće. U tom vieću bi odlučeno, da se pleme najhrabrenije, boju i opet stavnu obitavanju najshodnije, odciepi, u Dalmaciju podje, Obre iztjera i tamo se naseli; a to bi pleme hrvatsko, koje se te težke zadaće i lati.

Ali prije nego se Hrvati iz karpatskih prediela odseliše, skupa sa ostalom braćom prikazaše žrtvu svojim bogovom. Tada bijaše knezom Velike-Hrvatske otac petero braće i dviju sestara, imenom Hrvat. Njega je bio sav narod odabrao za svoga vojvodu proti Obrom, koje on sa šinovi na više miesta zauzbi i potuče. Knez Hrvat odluči sa svojimi sinovi i narodom put Dalmacije poći; nu sva ina plemena na njega moleć, i plačuć navališe, da nikako neostavlja staru pradomovinu, jer da jedino njegova desnica i uprava može uzdržati mir, i odbiti dušmanska napadanja; i ako bi narodu u čem dodijalo, jedini da ga on može usrećiti. Pak sve poglavice jednoglasno izmoliše, da svoje sinove na čelo selećeg se plemena postavi, jer da su najhrabriji i najmiliji svemu narodu.

Nakon duga otezanja knez Hrvat pristade uz volju naroda, pak reče sinovom: pojdite, djeco, naučili ste jur sa mnom, kako treba krvoločne Obre dobivati. Uzdržite uviek medjusobnu bratinsku ljubav, tim ćete uviek sve dušmane nadvladati; nebude li sloge, nećete imati ni snage ni slobode. Sve države, koje Obrom preotmete, ravnopravno porazdielite. Budite u svem pravedni i značajni, tim ćete uviek slavni i poštovani biti. Neka s vami i dvie vam sestre pojdu: u dugu i krvavu putu bit će vam utjeha i razgovor, a tim neka sav moj rod jednaku sudbinu sliedi. Častite naše bogove, i nigda nezaboravite jim obilne žrtve prikazivati.“

IV.

Put sa Karpatâ do Dalmacije.

Mnogi ciene, da su Hrvati u svom prohodu iz prastare pradomovine do Dalmacije mirno prošli; nu sasvim je drugčije. Obri prikrili i svoju državu utemeljili bili pravo zdravo od Karpatâ pak do jadranskoga mora. Kroz tu silnu državu trebalo je hrabrom desnicom put si prokrčiti; jer ako i jesu već prije na više miesta Hrvati skupa sa Bizantinci Obre potukli, ipak jih iz zauzetih prediela još ma ni malo ne bješe potisnuli nego sada i nastade strašan i krvav rat, komu su zamašite posljedice za sve nadošle vjekove bile.

Ostavivši svoju pradomovinu, uputilo se na jug cielo pleme mnogobrojnoga naroda hrvatskoga, na čelu mu petero braće: Klukas, Lovel, Kosenac, Muhlo i Hrvat, i dvie sestre, Tuga i Vuga. Na silu biesnih Obara prebrodiše Dunaj vodu hladnu i Savu mutnu, krčeći put napred mačem u ruci, svud goneć izpred sebe Obre. Na stotine bojeva nastade na Dunavu, Dravi, Savi, Vrbasu, Uni, i Kupi; zemlja i rieke svud pokrvavile od množtva prolivene krvi. Nu Hrvati, ako i omučno, napred stupahu, iz svih prediela Obre izturivahu, ter jih stjerahu do velebitskih vrleti i tiesnih škripaca, gdje im smrt zadaše.

Hrvati se za tim na Velebit uzpeše, i okom naokolo svrnuše pak jim se srdce uzigra na veličanstveni pogled, koji se na jedan mah otvori; ali u isto doba prizor tužni, koga spaziše, dušu im prodre. Pred njimi sinje prostrano more, posuto plemenitiem otoci, napučenimi prebjeglim s otoka pukom, uz more pružila se Dalmacija, koja im se mahom pokaza, ter se zanieše sa toga divna položaja, a još više kad opaziše prostrane doline, široka polja, množ glavica, šumom zaodjevena brda i planine, vijugaste rieke. Videć gdje ovdje sunce sjajno svoje lice u svoj svojoj slavi pokaziva, čisti se i vedri zrak otvara, koji im dade vidjeti na jug Bosnu i na zapad Istru i na sjever ravan daleku do štajerskih priediela, uzradovaše se da ih tako divna postojbina čeka. Ali jih i srdce zaboli, kad na okolo spaziše i porušenih plemenitih gradova, a oko razvalina njihovih dižu se česti tabori divljih Obara, izpred kojih kunje zasužnjeni plemići i plemkinje dalmatinske, čekajući kad budu ih divlji gospodari ili smrću kaznili ili na muke stavljali. Zatečeni tim jadnim prizorom po prostranom pozorištu izpod sebe, zaustaviše se Hrvati na velebitskih visinah. Na to braća sakupiše sve poglavare, da se u vieću dogovore, smiedu li na neizbrojne čopore uda-

Digitized by Google

riti, koji su se po dalmatinskih prodolinah čvrsto utaborili.

Na vrh Velebita prostire se duga i oširoka draga, puna visokih jela i bukava, odkle mal da ne cieli jug slovinski razgledati možeš. Pod tiem drvljem, koje i danas pravjekovne vršike svoje uzdiže, sakupiše se Hrvati na vieće. U njem se razne misli pojaviše; i bio bi se narod možda nazad povratio, da nebude ustao veliki sveštenik, koga svikolici mnogo štovahu. — „Hrvatska djeco! reče on, naši stari uviek, kad se spremahu na koj posao, prikazivahu našim bielbogovom pretile žrtve, pomoć njihovu vapijahu, njihovu odredbu saznavahu. Naši su bogovi prijatni, ali ako jim dužnu žrtvu neprikažemo, očito će nam biedu poslati, kao što su jur nesporazumak na ovo vieće naslali. Naš pobožni knez, a vaš otac, oj jednokrvna prednjačeća braćo, vidjeste da se nigda neuputi na vragove prije nego žrtvom volju bogova saznade. Vidjeste i mene istoga, da sam ovima rukama žrtve prikazivao, i vam istim odredbe naših bogova objavljivao. Tako činjasmo prije, nego na toliko miesta Obre potukosmo. Sliedimo primjer starih naših. Slušajmo zapovjed kneza našega, koju nam na odlazku dade.“

Vieće i vas narod pohvali svjet velikoga svećenika, ter on čas pribaviše najpretljega što imadoše; veliki oganj od posječenih bukava navališe, a svećenik zakla žrtve, na žeravu postavi, a narod naokolo poredan očekivaše neustrpljivo odredbu bogova, koje svećenik s narodom moljaše: — Ti tvorče munja i gromova, gospodaru svijeh stvari, Perune slavni; Svetovide, Triglave, Radegoste, Pohode, Silnobože, Davoru i svi ostali Bielbozi, molim vas dajte povoljan odvjet hrvatskomu narodu, koji se je evo uputio da započeto najčovječnije i najslavnije djelo dovrši, prostrane i najobnevoljenije pokrajine od težke biede i krvoločna haranja izbavi. Dajte slogu, moć i hrabrenost ovomu hrvatskomu narodu, da kroz sve dojduće vjekove za primjer hrabrosti i značajnosti bude. Narod je silan, koji naproti nam stoji, i svi biesi, svi crnobozi pomažu mu; nego ih sputite u tvrde okove, i pozatvarajte u pećine, neka nam nenahude. Žrtve će vam uviek harni narod hrvatski prikazivati, niti će se dobročinstva zaboraviti.“

Vas narod pratijaše molitvu velikoga svećenika, koji medjutim prevrćući crieva žrtve, razgledajući dim i plamen, motreći lopaticu i pepeo, zamišljeno i bojazno sve te svete čine obavlja; a narod gleda neuztrpljivo očekivajući, koja je volja bogova. „Evo naši bogovi, zavapi svećenik, primiše dobrohotno našu žrtvu, i na prkos svijeh crnobogova odredjivaju, da na Obre udarimo; bozi će nam snagu i hrabrost podieliti.“

Tim narod ohrabren, zazveketa u znak zahvalnosti oružjem, poskoči naokolo žrtvenika radostno spominjuć svoje bogove. Starješine ustanoviše vojničku osnovu, ter se Hrvati niz vrletni Velebit uputiše. Koliko je god široka Dalmacija, Hrvati ju zakriliše, odredivši gonit Obre istim mahom iz svih prediela i tabora, i sabrat se kraj solinskih ravnica, ter tamo složno svom silom udariti na tvrdo obkopani i učvršćeni tabor im, gdje oni baneć se na razvalinah solinskih sciene se nepredobitnimi.

Ne bi nigda grozovitijega do ovoga rata; Hrvati se svom odlučnosti, a Obri svom očajanosti bore. Ravna polja, visoka brda, rieke Zrmanja, Krka, Cetina, prokrvavile od prolivene krvi. Obri ustupajuć stopu po stopu u svom bjesnilu svu žuč izlievaju proti nevinim zasužnjenikom, te jih na hiljade ubijaju. Ljuta borba neprestaje nego svakdan to žešća biva. Hrvati najpotla otriebili iz sve Bosne i iz svih dalmatinskih pokrajina Obre, koji su se sada sa onieh strana na solinske ravnice sabrali, sve sile priokupili, da konačno sa Hrvati parbu rieše. Ondje je i njihov Kagan kleti.

(Dalje sliedi.)

Moć značaja.

Po S. Smilesu piše Gj. Š. B—čki.

Značaj je najjače pokretalo svieta. I gdje ga opažamo ponajbolje plemenita, tamo vidimo najveću ljepotu čovječje naravi, jer nam upravo on prikazuje čovjeka u ljepšoj slici.

Muževom doista vrlim, marljivim, ćudorednim, poštenim, muževom plemenitih načela i napredne težnje svatko će se rado pokloniti, bili oni kojega mu drago zvanja. Nekako nam godi i vidi nam se posve naravno, da takovim muževom vjerujemo, da se u njih pouzdamo i da jih sliedimo. Sve dobro u svietu oni tvore, te da njih nebi bilo, ni sviet nebi vriedan bio, da u njem živimo.

Veleumu se doduše divimo, ali značaj skoro svi poštivamo. Veleum je plod možđana, a značaj plod srca, pa baš je srce u životu skoro vazda pretežnije. Ženijalni ljudi tiču se našega razuma, a značajni srca, pa dočim se onim divimo, ove ćemo slieditи.

Veliki muževi riedka su iznimka, a i sama ta veličina vrlo je relativan pojam. Krugovi, u kojih većina ljudi živi, toliko su uzki, te se čovjeku vrlo malo sgode pruža, da postane velikim. Ali zato može svatko bez iznimke svoju zadaću pošteno, vriedno i prema svojim najboljim silam izpuniti. Svatko može nastojati, da mu život bude valjan. Svatko može svoje darove upotrebiti, svatko se zloporabe kloniti, svatko može u istih malih i neznatnih stvarih biti istinit, pravedan, pošten i vieran. Riečju, svatko može u onom

Digitized by Google

krugu, kamo ga je bog postavio, svoju dužnost činiti.

Premda se ova naša rieč vidi običnom, to je ipak najveći ideal života i značaja, da činiš svoju dužnost. Neima u tom nikakova junačtva, ali niti je običan udes ljudi kakovo junakovanje. Sviest, da si učinio svoju dužnost, podiže te i uzvisuje, al ujedno te i kriepi, da učiniš ono, na što si svaki dan držan. Središte ljudskoga života nalazi se u krugu obćenitih dužnosti. One su krieposti najznamenitije, koje svaki dan činimo, one su najkoristnije i traju ponajdulje. Neobične krieposti, do kojih se obični ljudi podići nemogu, puko su vrelo raznim kušnjam i pogibeljim. Pravo indi veli Burke: da će onomu sustavu ljudskomu, koj se temelji na junačkih ili herojičkih kriepostih, biti pokrovom: slabost i hrdjavost.

Tako je netko, govoreć svomu prijatelju nadgrobno slovo, propustio o njem govoriti kano o zaslužnu državniku i slavljenu pjesniku, nego je govorio o kriepostih, koje je pokojnik činio kano čovjek, iz unjujuć dužnosti svakdanjega života. „Koli riedke vrline bijaše naš pokojnik! Tko bi mogao svoju ženu vrućje ljubiti? Tko bi mogao prema svojoj djeci brižnijim, prema prijatelju vjernijim, a prema neprijatelju nježnijim biti?“ Pak doista bolje ćemo upoznati pravi značaj čovjeka, ako gledamo, kako se ponaša prema svojim najbližnjim i kako vrši svaku svoju i najneznatniju dužnost, nego ako ga prosudjujemo kakov je govornik, spisatelj ili državnik.

Udara li dužnost kod svih poslova svakdanjega života pravac, kojim čovjek mora da radi, to ona takodjer i takove muževe ravna, koji se svojim značajem nad množinu podigoše. Bili takovi muževi ubogi, neuki i neznatni, to mogu oni ipak biti jaki srcem, bogati duhom, pošteni i vierni u izvršivanju svojih dužnosti.

Koj nastoji, da svoju dužnost svjestno učini, taj živi prema svrsi, na koju je stvoren, te u njem su razvita načela muževnoga značaja. Ima ljudi, za koje možemo reći, da neimadu ničega na svietu do svoga značaja, pa ipak su u životu silniji, nego li najmogućnija okrunjena glava.

Čovjeku, da bude vrla i čista značaja, nije baš priekom potrebom duševno naobraženje. Šaka značajna i ćudoredna života vriedi nagon učenosti. Nesmiemo doduše znanja prezirati, ali ono mora da je uvjek s vrlinom sdruženo. Duševnu bo naobrazovanost nalazimo često spojenu s najnevaljanijim značajem: s najodurnijom podlosti prema višim i naogavnijom objesti prema nižim. Netko može biti u književnosti, umjetnosti i znanju duboko naobražen, al' u poštenju, krieposti, istinitosti i vjernosti na izvršivanju svojih dužnosti može biti gori od najprostijega, neuka i uboga seljaka.

Vriedno je doduše, da štujemo učene ljude, ali nesmiemo zaboraviti, da su jakost duševna, dubljina misli, izkustvo svieta, nježnost, spretnost, odlučnost, poslenost, istinoljublje, poštenje i ljubežljivost sve same liepe i počitavanja vriedne sposobnosti, koje ipak čovjeku, ma bog zna kako učenu, manjkati mogu.

Kada je netko pred Valterom Scottom o vriednosti književnih talenata i vrlina tako govorio, kano da bi se ote vrline imale nada sve druge cieniti, reče slavni pjesnik: „Bog nas obćuvaj toga! O kako bi jadan i ubog bio sviet, da su vaše rieči istinite. Dosta sam za svoga života knjiga pročitao i s mnogimi duboko naobraženimi duhovi obćio, ali vjerujte mi: iz ustiju ubogih muževa i neukih žena, koje se u svom jadu ili nevolji junački ali čedno ponesoše, te mi svoju, ili svojih prijatelja i rodjaka gorku sudbinu priprostimi riečmi kazivahu, čuo sam ljepših i plemenitijih misli, neg li sam ih igdje našao, do u sv. pismu. Nikada se nenaučismo svoje zadaće ni svoje prave svrhe upoznati i cieniti, dok nedodjemo do toga, da budemo najviše držali do naobrazbe srca i ćudi, a sve drugo prema tomu uzgrednom stvari smatrali.“

Još manje treba čistu i vrlu značaju bogatstva. Dapače ono ga baš često puti ponizi i poništi. Bogatstvo i nevaljalost, razkoš i opačina često ko da su si braća. U rukuh čovjeka slaba i nestašna, koj nezna samim sobom vladati, niti strasti svojih obuzdati, u rukuh takova čovjeka jest bogatstvo velikom napasti, varavom zanjkom a možda i obilnim vrelom neizmjerne nesreće po njega, čestoputi takodjer i po druge.

Sa razmjernim pako uboštvom može se dobar značaj ponajbolje pogoditi. Čovjek bo može biti ubog, da neima nigdje ničega do svoje marljivosti, umjerenosti i svojega poštenja, pak će ipak od svakoga duboko i istinski biti štovan.

Najčistiji i najplemenitiji značaj upoznao sam u nekom radniku, koj je svoju obitelj pristojno uzdržavao tjednicom, koja mu nikad nije bila veća od deset šilinga. Akoprem je samo toliko znanja imao, koliko si ga je u početnoj pučkoj učioni pribaviti mogao, bio je ipak čovjek mudar i misaon. A kada je svoj čedni i marljivi život dovršio, ostade za njim dobar glas, da je bio pametan, mudar, kriepostan i na svako dobro djelo pripripravan, a taj bi mu dobri glas lje mnogi veći i bogatiji muževi zavidjeti mogli.

Značaj sam sobom jest najplemenitije bogatstvo. On nam prisvaja pravo, da nas ljudi moraju cieniti i štovati, a ovo poštovanje ljudij nadomjestiti će nam svako zemaljsko blago. Pak je i posvema pravedno, da u životu najvećma odlučuju marljivost, kriepost i vrlina, te da ljudi najbolji budu i najodlič-

Digitized by Google

niji. Jer nitko nije dužan biti bogatim ili velikim, a baš niti mudrim, ali svatko mora da je dobar i pošten. Samo valja da se to poštenje na zdravih načelih osniva: jer čovjek bez načela jest brod bez kormila, koga svaki vjetrić uznihati i nabaciti može.

Epikteta pohodi neki gizdavi govornik, koj je hotjeo polazeći upravo u Rim sbog nekakove parnice, da ga prije glasoviti stoik o svojoj filosofiji poduči. Epiktet se domislio, da mu gosta nemori iskrena želja za mudrošću, pak ga je hladno primio. „Ti hoćeš samo da moje rieči ukoriš, a za načela moja i nemariš.“ „Moguće“ odvrati govornik, jer bih onda bio sliepa kukavica, kakva si i ti, bez srebrna posudja, bez konjâ i kolâ i bez zemljišta.“ — „Ja toga netrebam“ odgovori mu Ekpitet, „a ipak si ti, koj sve to imaš, od mene siromašniji. Nepitam ja, imam li prijatelja ili ne? A ti i te kako. Ja sam indi bogatiji od tebe. Malo ja marim, što cesar o meni misli; nelaskam nikomu. A to je ono, što ja imam namiesto tvoje srebrnine. Ti imaš doduše srebrno posudje, ali zemljana načela i glinene želje. Moja mi je duša bogato kraljevstvo i mnogo me raduje i zabavlja, dočim ti bez mira svoj život sprovodiš. Sve što imaš, maloti je, a što ja imam, meni je dosta. Tvoje se želje nemogu zasititi, a meni je jurve zadovoljeno.“

Talent i ženij često se u svietu nadju, ali možemo li jim uviek povjerovati? Ne, nego samo onda, kada su poduprti o iskrenost i istinitost. Ove nam sposobnosti pribavljaju većega poštovanja i pouzdanja, nego li sve druge. Iskrenost i istinitost jesu temelj svakoj osobnoj vrlini i one se moraju vidjeti u svakom činu. Čovjek onda samo u svietu nešto valja, kada znademo, da se u njega pouzdati možemo. U životu više vriedi značaj nego li um, više srdce nego li mozak, više čestitost i poštenje nego li ženij. S toga i neima bolje priprave za gradjanski život, nego li je zdrav razum i pošteno srdce. Zdrav razum, ako ga razgrijava dobro srce, i vodi svakdanje izkustvo, postaje praktičnom mudrošću.

Budući je indi značaj u životu toli silan i mogućan, vidimo kako neki ljudi postaju znameniti, a da im baš duhovni darovi nisu toliko pretežni. Nu oni povlače ipak sve za sobom nekom tajnom silom, koja će valjda u tom biti, što se nastojanje otih muževa upoznaje kano čisto i plemenito, pak mu se svatko dragovoljno podaje.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Geognostička iztraživanja u sjevernom dielu prve banovačke pukovnije od god. 1871. Banovačka krajina po naravi svoga zemljišta čini prelaz iz nizina posavskih napram višavam krajine turske. Najniže točke njene površine neleže izpod 300 stopa absolutne visine, a najviši vrhunci nedosižu 2000 stopa nad morem..

Kako srednja visina zemljišta raste od Kupe napram krajini turskoj, na jugu ležećoj, naravno je, da se većina voda u spomenutu rieku slieva.

Tamo tridesetina površine odašilje svoje vode posredno potokom Žirovcem u pograničnu rieku Unu.

Medju pritoci Kupe najvažnija je Glina, koja medjutim samo u doljnjem svojem teku na pukovniju spada; gornji joj je tok i izvor u sluinskoj pukovniji. Glina odvadja vodu sa više no polovine pukovnijskog zemljišta (sa 573 tisućine). Ostali pritoci su manji te nijedan neima slitine od jedne desetine površine. Važnije su ipak po sliedu svoje veličine Utinja, Trepča, Udbinja, Petrinja.

Upliv voda je u ovoj pukovniji najvažnijim faktorom svake promjene površine te je takodjer bio pretežan za ciela trajanja mladjih tako zvanih neolitičkih tvorba. Ima tu znatnih žliebova od 400—500 stopa dubljine, pa ipak sve očituje, da svoj postanak imaju zahvaliti jedino dugovječnu uplivu često neznatnih voda tekučica. Ima doduše miesta, gdje se nalazi i plutoničkoga stienja, to jest takovoga stienja, koje su utrobne elastične sile zemlje izmetnule na površinu u stanju vruće-raztopljenom. Ovo zadnje medjutim spada na starije tvorbe, te sada samo još na tolike upliva na oroplastički oblik zemljišta, što kao i ostalo čvrsto stienje (vapnici, kremenipjeskari, dolomiti) bolje odoljava atmosferičkim učinkom i njihovu raztrošnu uplivu.

Raznimi tvorinami je pukovnija dosta bogata. Osim alluvialnih i diluvialnih taložina, kojih ima malo ne svagdje, liepo je u ovoj pukovniji razvijen neogen sa svoja tri oblika postala bud iz sladkih, bud iz lužnih voda, bud iz samoga mora. Daleko sve ostale tvarine nadmašuju cocenski pjeskari svojom horizontalnom razprostornošću, a nisu bez tehničke vriednosti, jer osim dobra gradiva koja daju, imaju takodjer podredjenih slojeva podobra uglja, te samo manjka boljih prometala ili razvoja koje domaće industrije, da postane od velike važnosti.

Starije tako zvane mezolitičke tvarine najviše su razvijene kao triadički sivi vapnici i werfenski škrilji te opasuju sve više skupine, koje zadnje opet su starijega poriekla, te se imaju uvrstiti med devonke ili silurske tvarine.

Ovo zadnje mnienje napram starijem, koje ih je smatralo istodobnimi sa tako zvanim kulmskim pjeskarom od tim veće je vjerojatnosti, što

Digitized by Google

su se analogne tvorine u Štajerskoj, Kranjskoj i Koruškoj, uslied našašća graptolita (silurskih okamina) pokazale puno starijimi nego što se je prije mislilo. Za podporu toga mnienja mogu se navesti chloritni, amphibolni i tinjasti škrilji imenito u dolini Bužetskoj, koji takodjer prije poznati nisu bili. Gdje je dakle tako zvanoga kristalnoga ili archeolitičkoga stienja tu se vjerojatno i mladjega silurskoga i devonskoga nalaziti može. Nepobitnih dokaza dakako još neimamo.

Rudnoga blaga u Petrovoj je gori i tu najčešće bakrenih i željeznih ruda. Do kokirne u Žirovačkoj prodolini ima takodjer bakrenih i željeznih pakovina, olovnjaka, zatim mnogo sadre, dakle vjerojatno i soli. Jurina brda imaju osim željezne ljuske i mangan rude.

Što se tiče napose sjevernoga diela pukovnije, to je ovaj pretežno pjeskuljast i ilovast, prava molassa. Nizki briežuljci od oglušine, prapora i žutice nisu povoljni kulturi a na oko rek bi ni rudarstvu. Ipak i pod tim plaštom skriva se ono isto krševito tlo, koje se u južnom dielu na stasne stiene diže.

Ovdje se nalazi od plutoničkoga stienja: Serpentina, Diabasa, Aphanita, Melaphyra, koji u trošnom stanju prelaze u neku vrst hrdjaste stienine od talijanskih geologa nazvane Gabbro rosso. Sve to stienje probija većinom pjeskare redje vapnike, koji se po svojem stratigrafskom položaju imaju uvrstiti u ugljevu tvorbu. Samo oko velike Trepče do Kezarca i Kirina prate ih triadičke taložine, te su očito od toga plutoničkoga stienja poremećene.

Od veće su zanimivosti trećegorske a napose neogene tvorine, koje se tako tipično razvijaju, kao samo igdje u panonskoj i bečkoj kotlini. Množina okamina morskih, lužnih i sladkovodnih mekušaca, čini njihovo razredanje veoma lahko a i zanimivo. Ove mlado tercijarne naslage nisu takodjer bez tehničke koristi. Ugarski tako zvani lajtanski vapnik daje dobro paljeno vapno a rabi se i za gradivo. Sladkovodne pako naslade sadržaju dobre vrsti lignita imenito kod Šljivovca, u Pavlovića potoku, kod Solne, uz Kupu kod Nebojana, u Topuskom itd. Pjeskuljasti gornji slojevi, osobito kod sela Kararca, sjeverno od izvora Golinji potoka imaju ugnjezdena do stope debela te dovoljno čista željeza. Bogatstvo na željezu očituje se u obće na mnogobrojnih mjestih crljenilom zemlje i pjeska ili željeznatimi izvadci. Željezom je pukovnija bez dvojbe najbogatija.

(Akadem. čitanje Dr. Pilara.)

Kazalište. U Karlovcu sastalo se, kako već javismo, liepo kolo vriednih Hrvata i Hrvatica, da sastave dobrovoljačko družtvo kazališno. Svrha mu je, da se namaknu sredstva, kojimi bi se u Karlovcu moglo podići samostalno hrvatsko kazalište. Tim će se načinom navieke put zakrčiti njemačkim lakrdijaškim skitalicam, koji pod izlikom umjetnosti globe občinstvo hrvatsko po manjih gradovih. Predstave počeše dne 9. ožujka u dvorani karlovačke čitaonice. Proslov govorila je vrlo liepo gčna. Ivančevićeva. Zatim prikazala se Girandinova vesela igra: „Urarov klobuk“. Dne 13. ožujka prikazala se vesela igra „Ljubav svemu odoli“. Družtvo priredjuje takodjer predstave u slavu Kopernika, i za podporu izdavanja ukupnih djela našega Preradovića.

U Varaždinu dogradjeno je liepo i ukusno kazalište, koje gradu upravo služi na čast. Nastaje pitanje, koja li će vila ovaj novi hram posvetiti, da li vila Hrvatica, koju po pravu to mjesto ide, ili tudja nametnica, koja Hrvate mili i gladi, kad valja izmamiti novaca, a u blato ih baca, kad se o tom radi, da domaći jezik, domaća umjetnost zauzme svoje mjesto? Na ovo pitanje nije težko odgovoriti. U obće je naša dužnost da tudjinstvo iztisnemo iz svog doma, a ovdje bi upravo prava sramota bila, da posveti varaždinsko kazalište kakovo putujuće njemačko družtvo. Rodoljubi varaždinski uvjeravaju nas, da su skloni u tom obziru prinieti žrtve. Gradsko zastupstvo varaždinsko i uprava narodnoga kazališta hrvatskoga upravo dužni su, sporazumkom urediti stvar tako, da domaće naše kazališno družtvo započne predstave na varaždinskom pozorištu. Uvjereni smo, da se Varaždinci neće tomu pozivu oglušiti da će se povesti za liepim primjerom Karlovčana.

Književnost. Pod štampom nalazi se: „Codex diplomaticus regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae“ t. j: listine tičuće se povjesti trojedne kraljevine počam od 6. do 13. vieka. Vrlo zanimivi taj diplomatar sastavio je naš povjestnik presv. g. Ivan Kukuljević Sakcinski, a izdaje ga družtvo za jugoslavensku povjest. Djelo će bit sjajno i i sasvim kritičko.

— Dotiskane su: „Putne uspomene po Dalmaciji i Italiji“ od Iv. Kukuljevića Sakcinskoga (preštampane iz hrvatskoga Sokola i Vienca). Knjiga može se dobiti u Albrechtovoj knjižari za 1 for. a. vr. a u pisarni družtva za jugoslavensku poviest (visoka ulica br. 158) za 80 novčića. Vienčevu občinstvu dielomice su poznate ove živo pisane i za prijatelje domaće povjesti i umjetnosti vele zanimive crtice, a mi ih sa svoje strane što življe preporučamo.

— Dne 23. ožujka t. g. biti će u 10 sati prije podne glavna skupština „Matice ilirske“ u dvorani akademičke sgrade. Nova pravila, udešena doniekle po onih „Umjelecke Besede“ u Pragu, dovršena su, te će se predložiti na odobrenje skupštini. „Hrvatskoj Matici“ (tako ima se taj zavod unapred zvati) biti će glavna zadaća podupirati izdavanje beletrističkih diela, popularnih znanstvenih spisa, kao i glasbenu i tvornu umjetnost.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 12. U Zagrebu dne 22. ožujka 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Tužni udes. — Nada iza jada. — Zimzelen. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Hrvatske uspomene u Dalmaciji. Moć značaja. — **Listak.**

TUŽNI UDES

Cviete Zuzorićeve.

Spjevao I. T.

Bijaše Cvieti poć iz doma,
Bolestnik kano da siromah
Oddjeljuje se pošav mriet;
Povedoše ju preko mora
Iz dubrovačkih milih dvora
U dalek, dalek tudji sviet.

Bijaše Cvieta divor sami,
Draguljak medju vladikami,*
Nedostižan joj visok um;
Bijaše vedra, svietla dika
Svegkolikoga Dubrovnika,
Okò nje vječnog slavlja šum.

Zanjihala ju gorska vila
Dragotom njege svoga krila,
Povilila joj oka siev,
Ljepotom ovi vito tielo
I ružom posu lišce bielo
I upjeva joj duši piev.

Krasota Cvieta suncem sjala,
Zanosit dušom duše znala,
Ugrievat vikla svaki mar,
I svak joj pogled munja biva,
A besjeda joj sladka, živa
Vilovit biva uhu čar.

Ponosila se njom vlastela,
Svojatala ju zemlja ciela,
Mirisav bila rodu cviet!
I sinjeg mora vali sinji
Odzivali se Dubrovkinji,
Kad trže divnim glasom piet.

I Ranjina se žarki javlja,
Gdje divno pjeva nježna slavlja,
Odzivaju se srdca sva!
I Zlatariću mudre žice
Uzeše same silimice
O Cvieti zujit u sav mah!

Pa ipak iz tog zavičaja
Bijaše poć joj, poć iz raja
U nedrag tudji, tudji kraj;
Bijaše poć joj otca voljom
Za namišljenom srećom boljom
Uz težki srdca uzdisaj!

I zastave se već vijore,
Pod Cvietom već se biba more,
Razkriliše se jedra već,
Povedoše ju tudji svati,
Na žalu plače sestra, mati,
A Cvieta tad će sjetna reć:

„Oj s Bogom, s Bogom, majko, sele,
I družbo svietla sve vlastele!
Ja odoh evo u sviet stran;
Al kod vas osta srdce Cviete,
Ah kod vas bijah srećno diete,
Vedraše mi se svaki dan!

Oj s Bogom, s Bogom, Dubrovniče,
Ti živo vrelo pjesme, priče,
Gdje shvatih vieku svet si smjer!
Slobode gniezdo, s Bogom budi,
Gdje robstvo mrze hrabri ljudi,
U robstvo vode tvoju kćer!

* Vladika = vlastelinka.

Digitized by Google

I s Bogom majčin sladki glase,
Što duša njime nasladja se
Na javi tako, ko i sneć;
Oj slovinska mi s Bogom pjesmo,
Uzbudit kojom rod si htjesmo,
Ja nikada te nečuh već!

Ah zaman, zaman vode mene,
Jer presadjeno stablo vene,
Kad korien osta starom tlu,
A korien žića, srdce moje
Cjelovito mi ostalo je
U zavičaju svome tu!

Ne glasite se pjevidruzi,
Ne odzivaj se nitko tuzi —
Jer puklo bi mi srdce sad!
Ah s Bogom, s Bogom, dome, rode,
Naslućujem si tužne sgode,
U groba da me vode hlad!"

I tako bilo. Gine Cvieta
Na nelagodi tudjeg svieta,
A plače za njom rod i dom!
Torkvato isti skladom rieka
Donosio joj zaman lieka —
Jer Cvieta vječnim usnu snom.

NADA IZA JADA.

Izvorna priporiest.

V.

Stric moj, spahija slavonski, ljubio me osobito. Preminuv bez obitelji ostavi mi cieli svoj znatni imetak. Postadoh iznenada bogatim čovjekom. Okanih se zato svakoga zanimanja. Odlučih u tudjinu poći te tamo neko vrieme proboraviti.

Odoh u Mletke. Još za djetinstva moga željela mi duša, da vidim taj divni grad, što su ga, kako pjesnik Sannazar veli, sami bozi dogradili. Mnogo i mnogo čitao sam o toj slavnoj kraljici jadranskoga mora. Sada mi se želja izpunila, bijah u Mletcih. —

Nemogoh se sit nagledati divnih Mletaka. Jedne liepe večeri podjoh na šetnju prema Markovu trgu. Prolazeći raznimi ulicami, razne mi misli navrvile. Vidio sam u mašti sjene slavnih Dandola, Contarina i Faliera, bratimio sam se s junaci sredozemnoga mora, gledao glasnike silnih kraljeva i mogućih careva, kako se lavu sv. Marka skromno klanjaju. Duša me zaboljela, kad sam pomislio na tu nekadanju slavu mletačku, a vidio tužnu sadašnjost. Neugodno mi je bilo, kano da sam prolazio grobljem. „Stalna na tom svietu samo miena jest" timi riečmi završih promatranje svoje o prošlosti mletačkoj.

Pogledah prema nebu. U divnom, čarobnom sjaju svietlio mjesec, tisuće zviezda polegle oko njega. Dugo borila se nebeska luč sa slabim svjetlom zemaljskim. Napokon nadvlada mjesec, a slabo svjetlo u svjetiljkah uličnih izčezne pred sjajnom mjesečinom. Dugo — dugo bludio sam raznim ulicami. Najednom zabliešti mi pred očima, zazuji u ušima.

Bijah na Markovu trgu. Na njem kano veliki sjajni kries. Tisuću svjetiljaka zasjalo. Kavane, dućani, ciela pijaca stajala u jednoj vatri, u jednom plamenu! Iznikla mjesečina pred ovom omamnom razsvjetom.

Cielim širokim trgom vrvila svjetina, sav mletački narod izašao na čisti zrak. O koli je sjajna, koli je bučna ta mletačka večer! Na Markovu trgu sastalo se malo i veliko, ubogo i bogato, sve dohrlilo do središta gradskoga života. Tu je neprestani žamor, neprestan govor, vika krika i cika. Poput mravlja vrvi sviet: ima tu raznolikih ljudi, raznih narodnosti. Jedni prodavaju uz strašnu viku južno voće, drugi opet slaštica svake vrsti. Ondje stoje improvisatori, pulcinelli i pisari. Kraj njih prolazi sviet, smije se, i sluša njihove lakrdije. — Pred sjajno razsvietljenimi kavanami polegle gomile ljudi, svi sjede uz stolove te užinaju. I tu je sve živo, sve veselo, sve sretno.

Došetah se i ja do jedne kavane. Bijaše pred njom nebrojena svieta, osobito liepih Mletčanka. Nasladjivah se, zrijuć taj krasni sviet. Htjedoh i ja sjesti, ali nigdje ni pedalj prostora, nigdje prazna stola. Proturah se težkom mukom do ulaza u kavanu. Tu opazih pred vratima osamljen stol. Poletih prema njemu te sjedoh uzanj. Bijaša ovelik. Na jednom kraju sjedio sam ja, na suprotnom nadjoh počivati starca. Pozdravih ga, skinuvši kapu, ali mi on neodzdravi.

Razgledavah se naokolo. Skoro medjutim svratih opet sav pozor na starca, što mi je naproti sjedio. Ljutila me njegova neuljudnost prema meni, što mi na moj pozdrav odvratio nije. Uzeh ga mjeriti.

Starca posula biserna brada, sieda oriedka kosa riesila mu glavu. Lice mu bilo dugoljasto, suho, ali odsievalo mu neobičnom blagošću i dobrotom. Čelo mu bilo visoko, nabrano, ali vedro. Crte na licu bile oštre, te označivale postojanost i odlučnost. Moglo starcu biti kakovih šestdeset godina.

Starac sjedio mirno, počivao. Podbočio se obima rukama o svoj štap, sklonuo glavu prema zemlji te neprestano gledao nice. Morao se je negdje duboko zamisliti. Htjedoh ga nešto upitati, ali pogledav ga pobliže, opazih, da je oči zaklopio.

Digitized by Google

— Sretan čovjek, rekoh sam sebi, kraj ovolike buke i vike može spavati, težko li se negdje utrudio na putu života!

Doskora dodje k nama drugi čovjek te sjedne uz stol kraj starca. Sudeć po izgledu mogao je biti mornar. Bijaše jošte mlad, čvrst, i krepak. Zapalio smotku te odbijao guste dimove. Cielo je vrieme šutio.

— Jesi li ti, Mile? zapita starac najednom došljaka u hrvatskom jeziku.

— Jedva da sam i dospio, odvrati pridošlica hrvatski, zabavio sam se odviše poslom.

— Čuješ li što nova, nastavi starac, što nam pišu iz Dalmacije?

Razabrah, da su oba Dalmatinca, zato se počeh zanimati za nje. Mogao sam ih sve čuti i razumjeti, za cielo bo nisu ni pomislili na to, da bih i ja hrvatski razumjeti mogao.

Došljak pripoviedao starcu koješta. Počeo sa rodbinom svojom, sa svojimi znanci, uzeo pričati o knjizi hrvatskoj u Dalmaciji, zatim o novinah, napokon dospio i do politike. Spominjao težku borbu hrvatskih narodnjaka u Dalmaciji proti Talijancem te pripomenuo, kako talijanske novine grde Hrvate, navodeći, da su Hrvati narod nečist, prost, propit, bez gradova, bez poviesti, bez pjesničtva, jednom rieči: da su barbari.

— Sinjih mi kukavica, razžesti se starac, to niesu ljudi. Istina, nastavi drhćućim glasom, nije našem narodu ruho čisto i tanano, ali duša mu je slobodna i u prostoti jaka. Pije nevoljan vina i rakije; ali pijanstvo oholosti, laži i novaca gorje je i nepoštenije pijanstvo. Neima nam narod dvorova, ali zato nije postelje svoje obezčastio, niti kuće pradjedova inostrancem prodao. Neimamo mi uspomena, kojimi bi se dičili, ali neimamo ni takovih, s kojih bi se stiditi morali. Pjesme naše pjevaju junačtvo i ljubav, prirodni duh živi u njih. Ne leži naša vila na mekanih, zlatom vezenih dušecih, nesjedi uz gospodske stolove; — gladna i žedna bježi gorami, postaje sve ljepšom te ljepšom, a glas joj izlazi puniji i jedriji iz golih prsiju. Kuće neimamo ali porodicu: otac i majka nisu nam jošter puka imena. Mi smo ubogi ali neiskvareni; tko nas prezire, prezire veliku čest čovječanstva, taj je varvar, pravi varvar". —

Udivljen slušah zlatne rieči ugrijana starca. Srce mi zaigralo od radosti, poskočio bih bio od veselja, da starca u ruku poljubim. Govorio od srca k srcu. Oprostih mu predjašnje neuljudno ponašanje prema meni, da sam mogao i smio, zaorio bih mu bio u slavu glasni živio.

Starac se medjutim opet smirio. Podigao glavu gori prema nebu, kano da žudi prebrojiti zviezde, kano da hoće budućnost odgonetnuti. Ugrabih tu zgodu, da mu u oči zavirim. Starac uzdigao lice ali očiju otvorio nije. Kano da se otimlje svjetlu, kano da se boji divnoga sjaja. U to mu težki uzdah iz grudiju prhnuo te o bližnji zid jeknuo. Oh koli bih rado vidio blago mu oko, oh koli rado bih mu kroz oči u dušu prozrio — ali nemogah. Starac bijaše sliep. —

Sažaljivah starca. Da sam se ikada bratimio s vilami, poletio bih bio do koje posestrime, da mi dade čudotvorne vode, nebi li starcu do vida pomogao. On, koj toliko ljubi taj božji sviet ne može se ga nagledati.

Prikučih se k njemu bliže. Drug me njegov pogleda široko, ali me to ne smete, već započeh:

— Oprostite, vriedni gospodine, što vas bunim. Vaše zlatne rieči kosnuše se mene duboko, dajte da vas pozdravim, da vam se divim. I ja sam Hrvat. — Starac okrenu lice prema meni, te nasluškivaše, kano da hoće saznati odkuda glas dolazi. Pruživ zatim ruku prema meni, reče mi: Da ste mi zdravo.

Starac me je pitao o svačem. Sve ga zanimalo, sve ga veselilo. Želio saznati o naših odnošajih, kako stoji narodni jezik u Hrvatskoj. Pripoviedah mu o našoj novijoj knjizi, o pregnuću nekih mladjih ljudi da nam ženski sviet u Hrvatskoj predobe za narodni jezik. Potužih mu se, kako se je uzprkos svemu nastojanju Njemština ipak u nas uvriežila. —

— Istina je, sinko, sramota je naša velika. Ali što će dva tri uraditi, kad je ostalo sve tromo i neradino. Naši mladići misle većinom više na odielo nego li na knjigu, ne uče ništa ili ako uče, ne znaju zašto. Kako će onda ženskinje uz knjigu prionuti, kad ni mi mužkarci ne znademo svoje književnosti. Naši se ljudi hvastaju rodoljubljem svojim, Hrvatstvom, ali iza liepih sladkih rieči sakriva se većinom tvrdo, bezćutno srce i prazna glava. Jeli tako sinko moj?

— Liepo li mi zborite, gospodine dobri, samo bih se pred vama usudio mladež nam ponešto braniti. Nije ona kriva, što ne ima valjanih, liepih knjiga, koje bi ju na rad i čitanje potakle. Poglednite samo širom književnog nam polja, ne ima tu mnogo bilja miomirisnog, već ima i dosta korova, dosta trnja. Tko da se tim nasladjuje? —

— A što su naše narodne pjesme, zar niesu poviest naša, u kojih se zrcali dobro i zlo naše? Drugi ih narodi štiju, prevode i dive se njim, a mi ih se sramimo, i još izmjehavamo u našem prosvećenom varvarstvu. Pokupite to naše blago, nasladjujte se njim, prije nego ga vjetar vremena ne pogubi. Vadite hljeb iz zemlje, ljepotu iz naroda, jer narod nam je otac, a zemlja majka naša.

Posljednje rieči izgovorio starac tolikom silom, tolikim uzletom, da mu odgovoriti nemogoh. Promišljah, tko bi to biti mogao. Obični čovjek, uvidih, da nije. Mora da je duboko proučio naše književno blago. Htjedoh ga već za ime pitati.

*

Digitized by Google

Nehotice pade mi tu na um Aleksandrina. Sjetih se prvoga našega sastanka na moru, sjetih se riečih joj, da hrvatski jezik uhu dobro nezvoni.

— Što velite na to? govorah opet starcu, meni se jednom naobražena neka Dalmatinka tužila. da joj hrvatski jezik nimalo ne godi, da nije umiljat, gladak, za finiji priegovor ustrojen poput talijanskoga.

— Hrvatska rieč dopire prije do srdca nego li do uha, komu se ta ne ljubi, ne ima srca, nije čovjek, završi starac.

Naš se domjenak odviše daleko razgranio. Bilo govora svakovrstna. Ne opazismo, da je već kasno doba noći. Sjajne svjetiljke na Markovu trgu bijahu jedna za drugom utrnule, sa morske strane pirio hladan, neugodan vjetar.

— Antune, ajdmo kući, klikne starac punim glasom. Iz kavane dohrli mladić prema starcu. Starac ustane, pruži mi ruku, te reče: Nadam se, da ćemo se još više puti vidjeti. Uhvativ se zatim mladiću pod ruku — ode.

Ostadoh sam s mladjim Dalmatincem.

— Ne bi li miznali reći, tko je taj stari, nevoljni plemeniti gospodin, upitah ovoga praštajuć se s njim.

— Zar ga ne poznate? odvrati Dalmatinac začudjen, to vam je naša dika, naš Nikola Tommaseo. —

VI.

Bijah sretan i presretan. Kraj divna, umna starca probavih mnogu dragocjenu uru. Otac Nikola, tako nazivah Nikolu Tommaseja, obljubio me veoma, vrelimi svojimi riečmi uzplamćivao mi dušu za sve, što je dobro, liepo i plemenito. Više puti ne odkinuh se po vas dan od njega. Tako se zgodi, da sam nehotice i preko opredieljenoga vremena u Mletcih ostao.

Jednoga dana — bijaše po podne — podjoh k otcu Nikoli na razgovor. Nadjoh ga zlovoljna. Hladno me primio, izbjegavao svaki domjenak, rieč mu tekla prisiljeno. Pričini mi se, da mu tielo i duša malakše.

— Sinko moj, zače starac, ostavila me dobra volja. Nujan sam, možda i bolan. Rado bih se malko razigrao. Nebi li me ti kamo sprovodio?

Pristadoh. Starac naznači mi ulicu i kuću, kamo da ga odvedem. Uzeh ga pod ruku te podjosmo. Željan sam bio saznati, koga li polazimo. Otac Nikola ne progovori medjutim ni rieči već koracaše mirno nuz mene. Htjedoh ga upitati, ali se ga ne usudih buniti. Cielim putem bijaše mi nekako tiesno i neugodno pri duši. Skoro da sam natrag okrenuo. Ali što bi na to rekao ubogi starac?

Dodjemo do kuće, u koju nam je bilo uljezti.

— Molim vas, dobri otče, odvažih se ja, kažite mi, koga polazimo, da ga potražiti mogu.

— Ajde samo po skalinah u prvi kat, te kreni na lievo.

Poslušah ga. Dok sam se sa starcem preko stubah penjao, munula u mojoj duši neka slutnja, s koje sam se gotovo prepao. Bojah se nečesa. Težkom mukom prevalismo skaline. Krenusmo u prvom spratu na lievo, te otvorih hodniku vrata, da unidjemo, — ali tu mi se zamagli pred očima: zapazih ženu, toli poznatu mi ženu, koju sam već negdje u životu vidjeti morao.

— Aleksandrino! uzkliknuh ostaviv starca na vratih te poletiv prema njoj, jeste li vi? Ženskinja stajala mirna, zapanjena i ne odgovori ni rieči.

Povratih se starcu, a on upita talijanski:

— Je li gazda kod kuće?

— Otac je u sobi, odvrati ženskinja razabrav se malo. Na to se otvore naglo vrata od sobe a iz nje poleti stariji čovjek, da pozdravi mojega starca Nikolu. Bijaše to Bogdan Milojević. Kako je prema starcu hrlio, ne opazi mene. Ugrabiv mi otca Nikolu za ruku povede ga naglo u sobu. Mene niti ne pozdravi. Valjda je mislio, da sam obični provodić starca Nikole.

Bijah sav smeten. Podjoh za njima. Prolazeć kraj Aleksandrine, naklonih joj se učtivo, ali ona opet kano da je oniemila. Kad sam u sobu uljezao, spazi me stari Milojević.

— Je li moguće? uzklikne on, priskočiv k meni, jeste li vi? Gospodin Mirko V....ć, ako se ne varam?

— Da, ja sam glavom, i vi Bogdan Milojević?

— Vi se poznajete? upade otac Nikola, te napregnu oči kano da želi progledati.

— Stari smo znanci, odvrati Milojević, prije nekoliko godina upoznasmo se u Trstu.

— Drago mi je, zaključi Tommaseo, barem ćemo više puti zajedno moga Bogdana obaći.

Milojević i Tommaseo bijahu stari prijatelji, znanci od djetinstva. Jedna ih domovina rodila, isti ih grad rodio, istu su školu polazili. Kasnije pošao svaki svojim putem, ali prijatelji ostadoše si uvieke iskreni. —

Kad se je Milojević prije dvie godine u Mletcih nastanio, polazila se oba starca medjusobno i gojili staro prijateljstvo. Tako htjede puki slučaj, da sam danas, provodeć starca Nikolu, Aleksandrinu opet našao.

Namjestio Milojević otca Nikolu na divan a mi posjeli uzanj. Bilo tu razgovora svakojaka. Većinom je Milojević govorio. Pripoviedao čas meni, čas otcu Nikoli. Bio je osobito dobre i volje, i starca je Nikolu razveselio.

Digitized by Google

Počeh okom po sobi amo tamo bacati, nebi li gdje Aleksandrinu uočio. Ne bijaše je nigdje. Najednom otvore se vrata, ona stupi u sobu, ali ode umah u pokrajnu sobu, te sjede uz maleni šivaći stol.

Dva tri puta ogledah se na nju. Napokon ustadoh sa svoga mjesta, te pođjoh k njoj. Ona se namrgodi, htjevši valjda meni pokazati, da joj moja prisutnost ne godi.

— Vi ste se, gospodjo, morala silno promieniti, začeh ja sjednuv njoj naproti uz šivaći stol.

Ona ne odvrati ništa. Dva tri puti dignula glavu, da me pogledje, ali svaki put ju opet k zemlji oborila. Počeh ju promatrati.

Aleksandrina bijaše ljepša sada, nego li kano djevojka, kad sam ju prvi put vidio. Crte na licu bijahu iste, samo u svem bila je mnogo punija, razvitija. One iste koraljne ustne krasile joj bielo lice, ona ista plava, bujna kosa kitila joj liepu glavicu. Samo oko, nekoč toli vatreno, puno neba i pakla, ono razbludno nekoč oko bijaše sada mrtvo -- prelomljeno.

— I vi ste me osudili, zaće ona najednom bolnim, plačnim glasom, jelte i vi ste me prokleli?

Rieči ove kosnuše se mene težko. Izrekla ih Aleksandrina tolikom boli, tolikom zdvojnosti, da sam se skoro razplakao.

Dugo, — dugo šutio sam. Ne znadoh, što bi joj odvratio.

— Ljubila sam Radovana, nastavi ona mirnije, kunem vam se živim Bogom, iskreno i vatreno. On je bio moje nebo, moja sreća, moj Bog. Ali uvriedio me je, ljuto me je do dna srca ranio. On me je ubio, a ja da sam trpljela, da ga niesam prezrela?

— Ne — padoh joj u rieč, ne vi nieste kriva, vi ne možete biti nevjerna. Vaše milo nedužno lišce svjedoči mi: vi niste sakrivila gorkog udesa svoga.

Ona podiže glavu, te me pogleda. Bijaše toli mila, toli ljubka ovaj čas. Iz grudih joj prhnuo lahki uzdah, a lice joj neobičnim blaženim sjajem zasjalo. Kano da se je preobrazila, kano da ju je nova nada oživila.

Pružih joj ruku, ona ju prihvatila. — Budite mi prijatelj, završi ona, obranite čast moju i poštenje moje. —

— Vi znadete, da je Radovan umro? nastavih za kratko vrieme.

— Znadem, i koli gorko oplakujem svoga supruga.

— Nije li druge bilo, van da ga ostavite?

— Ne, čujte, pa sudite.

Aleksandrina uze pripoviedati:

— Vi nieste Radovana poznavali. Kako ste žive vatrene ćudi, iskrena otvorena duša, obljubili ste u tren čovjeka, kojega ni iz daleka proučili niste. I ja sam ga obljubila, — bijah neizkusno, razkalašeno djevojče. Bio je liepe vanjštine, poštena duša, vatrena srdca, ali jedno trovalo mu život, tim je otrovom uništio mene i ubio sebe. Sumnja, vječna sumnja bila je smrt sreće naše.

Podjoh zanj. Ko oko svoje čuvao me je, stražio nad menom. Nad svakim je mojim korakom bdio, svaki mi priegovor s mužkarci branio, pače me pred svietom sakrivao. Govorio mi k tomu, da se kanim talijanštine, da prionem uz hrvatski jezik te budem žena Hrvatica, hrvatska majka. Ali dokazat, uputit, zašto da se svoga materinskog jezika kanim, nije mi znao. Moje talijanske knjige, moj život, jedinu moju duševnu hranu, to mi branio čitati, a sam nije nikada pokušao, da me nastoji naučiti hrvatski jezik, da me osvjedoči o ljepoti njegovoj, da u meni probudi želju za čitanjem hrvatskih knjigâ. — — — —

Rodih mu diete, ljepušno diete. Vi ste mu kumovali. Podnosila sam uzu svoju, živjela skromno u sobici svojoj kraj djeteta svoga. O koliko sam noćih plačuć kraj koljevke mog jedinca probdila!

U to dodje na Rieku mladi talijanski književnik. Nesreća htjela, sastala sam se s njim kod jedne prijateljice. Mladi se Talijanac u mene zagledao. Bijaše toli fin, toli ugodan, toli mil čovjek. Svatko ga cienio, pazio ljubio. I ja sam ga štovala — ali ljubila ga niesam. Znala sam, da sam supruga Radovana Držića, da sam mu pred oltarom božjim vjeru do groba zadala. Zato se i nije Talijanac usudio, da mi ikojom rieči svoju žarku ljubav spomene. Smilio mi se čovjek. Htjedoh neboga spasiti. Provodeć s njim bezazlenu šalu, nastojah ga odvratiti od ljubavi njegove. I bila bih ga spasila, da se nije moj suprug umiešao.

Vazda pun sumnje, silno ljubomoran nazirao Radovan u svakom našem domjenku opasnost. Za većih šetnja znao nam se Talijanac pridružiti. Bijaše on toli uljudan, toli naobražen, da mi je njegova rieč prava slast bila. Suprug moj, nije me mogao takovim načinom udovoljiti, ljubio me je, ali ljubav mu nije bila živa. Zato ga i boljelo, kad sam Talijanca pozornije slušala. Vazda bi se tada mrgodio, te me ljutito mjerio. Jednom plane, te se u ljutosti tako zaboravio, da je Talijanca izružio, nazvav ga protuhom. —

Talijanac ne reče ni rieči već se mirno udalji. Sutradan dobi Radovan list, gdje ga Talijanac na dvoboj pozivlje. On se pozivu odazove. Pobojah se za život svoga muža, ta bio je moj suprug, otac mojega djeteta. Što ne bi žena učinila da spasi muža svoga? Pozvah dakle Talijanca dan prije dvoboja k sebi u kuću, te ga umolih klečeć, da se prije zore iz Rieke udalji, te ne zametne dvoboja. Sklonuh ga molbom svojom.

— Vas sam gospodjo ljubio, reče Talijan, i za tu ljubav spreman sam i uvredu podnieti. Sutra odilazim, živite sretno sa svojim suprugom, prem ste zavriedila boljega muža.

Digitized by Google

Talijanac ode ali na kućnom pragu sastane se s mojim mužem. Ko bez duše doleti Radovan pred mene, te zahtievaše, da mu kažem, što je Talijan kod mene radio. Rekoh mu iskreno sve, ali on mi ne povjerova. Razjaren tumaraše po sobi amo tamo, proklinjao čas, kad je prviput na ženitbu pomislio, a na posliedku okrene se k meni, te mi djavoskim glasom zaviče, da sam mu vjerom krenula.

Odoh u svoju sobu, te počeh spremati robu svoju, da nesretnu kuću za uviek ostavim. Dodjoh do kolievke mojega djeteta, da ga posljednji put poljubim. Oh koli me ljubko, koli milo pogledalo, ne mogoh se od njega oddieliti. Djetetu za volju ostadoh u kući svoga muža. Medjutim skoro umre i to nestašno diete, ta jedina spona, što me je sa mojim suprugom vezala. Odoh iz njegove kuće, te življah o svojoj muci, radeć dan i noć.

Sviet na Rieci govorio koješta. Većinom mene biedilo. A što sam mogla ja sirota, ja uboga žena? Nigdje nikoga niesam imala, koj bi me obranio, sve govorilo meni, da sam kriva.

Radovan kušao se sa mnom pomiriti. Molio, da mu oprostim. Oprostih mu, ali zaboraviti ne mogoh. Niesam ga mrzila, ljubila sam ga, ali i prezirala.

Moje stanje postajaše sve nesnosnije. Nikoga niesam imala, da mu se potužim, nikoga, da mu boli svoje odkrijem. Tužne, gorke sam dane sprovodila, plačuć kadkada bez počinka. Tu mi sried nevolje mune misao u glavu. Zašto da dulje ostanemo na Rieci, gdje me sve smatralo preljubnicom, nevjernicom?

Odlučih se. Moj otac ostavio već odprije Rieku — odoh za njim ovamo u Mletke. Tu ste me i našli. Jesam li kriva što sam živa?

Liepa ženskinja poniknula glavom, niemo zurila u zemlju čekajuć osudu svoju. Pričinila mi se nalična skrušenoj griešnici. Na bliedom joj licu zatitrala biser suza, oj toli divna bijaše ta suza: u njoj se zrcalila sva bieda, sva muka stradajućeg čovječtva.

— A kako živite u Mletcih, jeste li zadovoljna?

— Zlo, bogme zlo, stradam. Otac me primio hladno, on ne mari za mene! Nikada nije upitao za bol moju, nije nikada utješio moje nevolje otčinskom riečju.

— Barem vas život u Mletcih veseli?

— Ne, znajte, da sam tudjinka u tudjini. Da mi je samo jednom opet pogledati u moju domovinu, u moju milu Dalmaciju, — sretna bih bila. —

Začudih se. Jeli Aleksandrina pred menom? Ono živahno, jogunasto djevojče bijaše sada izkušana nesretna žena. Mnogo li je morala pretrpljeti.

Rado bih ju dulje izpitivao bio, ali opazih, da je odviše bolna. Što, da ju više mučim, više joj srdce kidam, dozivajuć joj tužne dane u pamet? Znao sam i onako dosta, da odviše.

Bijaše mi poći. Starac se Nikola, moj dobri otac, podigao ter me dozvao, da podjemo.

Razstadoh se sa Aleksandrinom. — Još nije sve propalo, rekoh joj, ostala nam je nada. Nadajmo se, nada će nas usrećiti.

Sjetih se na prvi naš susret. Poljubih joj nježnu, malenu ruku. Provodeć kasnije starca Nikolu kući, pripoviedah mu na široko i daleko sve. Govorah mu, kako sam se s Milojevićevimi upoznao i dalje, kako se tužno sve svršilo. Starac kimnuo nekoliko puti glavom, na posliedku reče:

— Život je težak, život je gorak. — — Ista smrt bila bi sladja od života, da nije nade, usrećujuće nade.

Njom se čovjek tješi, njom se pita, ter nevoljan scieni, da je sretan. —

(Konac sliedi.)

ZIMZELEN.

Pjeva Branislav.

Gradio sam čudan grad
Oblaku na grani,
Bijah lud i bijah mlad,
Sveg me srdce zani.

Sjao mi se čudni grad:
Biser, alem, zlato;
Bijah lud i bijah mlad,
Klikovo sam zato.

Kratka radost, dugi jad,
Moji sanci pusti!
Razplinu se divni grad
Kao dažd se spusti.

I s nebesa suze tad,
Drobne kaplje pale,
Te su kaplje, ljudi, sad
Moje pjesme male.

Digitized by Google

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

4.

Pol godine brzo preleti. Strašno je to bilo vrieme za Španjolsku, krvavi je rat ništio sve joj pokrajine. Krv je škropila i grade i sela, počam od golih klisura pirenejskih do burnih obala Sredozemnoga i Atlantskoga mora. Rat je taj bio tim grozniji, tim oporniji, što se nije vojska borila s vojskom, vladar s vladarom, već je narod ustao, narod je pograbio oružje u ruke, a to je bio narod juga, potomak onih Ibera, koji su kartažkim navalam postavili Sagunt za bedem, a rimskim Numamiju.

Kad je Napoleon ostavljao Španjolsku, da se u novu borbu upusti s cielom Europom, htjede sobom uzeti junaka ove pripoviedke sada već brigadira; mladić se izgovorom ote tomu častnomu pozivu, navedši svoje uzroke nikakove protivnosti netrpećemu vladaru.

— No — reče Napoleon — vašoj se sreći, vjerujte mi gospodine L**, veoma radujem, a kad se moj dobri Josip napokon utvrdi na priestolju obijuh Hispanija i Indije, zamolit ću ga za vaš, mora vas učiniti grandom, i to prvoga reda. Ha, ha! rad bih vas vidio onda, u kratkom aksamitnom plašćiću, sa zlatnim runom na prsijuh, — — i s okruglim klobukom na glavi, koga nećete skidati ni pred menom. Nadam se ipak, kano što ste dosad bili dobar Francez, da ćete takov kano i Don Mirabella ostati.

— Poljak sam, svietli gospodaru!

— Bah! — kliknu Cesar — Kako to? Jedva na pol puta časti, a već mislite prosvjedovati proti mojoj vladi? Štipnu lahko ljubimca u lice, siguran znak, da je bio dobre volje, i da nije svojim riečim davao nikake važnosti; pa posadiv se uz pisaći stolac, poče žurno čitati depeše svojih ministara i snovati osnove budućoj vojni, zadnjoj, kojoj ga je sretna zviezda pratila.

General se povrati u svoj stan, da malen listić napiše i pošalje liepoj Španjolki; svakoga je tjedna to činio, a ti su listići bili za Donu Franciškn jedina naslada za dugoga s vjerenikom rastanka.

Evo tako je lećelo vrieme, dok ne dodje dan narodjenja grofice, dan, koji je njenu ljubav imao posvetiti blagoslovom svećenika.

Prvi trak sunca, kradeći se kroz zelen jasmina i trsja, koje se je vijalo oko prozora grofičine spavaonice, nadje ju probudjenu jurve. Bog zna, je li ona i kroz cielu noć zatvorila samo na časak oči, jer lice joj bijaše bliedo, izmučeno, jabučice pod očima nešto otečene, oko slabo. Pa kako da bi i zaspala? Tà zar nije svaki čas očekivala, da će joj dragi doći? Zar je nije svaki čas svaki lahki šum na putu, topot konja na utrtom drumu, vodećem u grad, trzao iz postelje, i silio da bježi k prozoru?

— Teresitto — viknu — Teresitto!

Teresitta, sada sobarica, a dojka nekoč, pade u sobu.

— Ne ima li ga jošte?

— Ne ima.

— Ah! — lice probliedi nevoljnici, groza joj uzdrma tielo.

— Sennoro, preveć ga ljubite!

— Preveć? Oh nije, nije: da ga poznaš, kano što ga ja poznam i da vjeruješ u njega, kano što ja vjerujem, nebi tako govorila!

— Ali zašto kasni tako?

— Tko zna. Bože moj! rat...

Grozna slutnja potrese još više nego malo prije cielim tielom djevojčinim...

Sobarica reče naglo:

— Nije, nebojte se, gospodjice, on ne će poginuti, on živi.

— Kako to? Odakle to znadeš?

— Molila sam se svetomu Jakobu, tri sam mise platila u Aquillaru; bila je i ciganka, bacala je karte, stoji mu sreća, časti...

— A meni, Teresitto, meni?

— Lice sobaričino jako probliedi — Vam gospodjice? Bit ćete njegovom ženom.

— Joj! On će dakle doći, nije na mene zaboravio, ne će se iznevjeriti, on ljubi. Teresitto, oblači me, oblači što prije.

— Kako to, tako rano?

— Što? Zar da ne moram biti liepa za njega? Zar da gubim dragocjeno vrieme? On je možda jur blizu, jako blizu. Oh ja mu vjerujem, više nego tvojoj ciganki, više... Ipak je tekar tjedan tomu, što je pisao, spremao se je na neku vojnu. Prokleta vojna; ali valjda mu nije mnogo vremena otelo. Oh da znadeš, da si pomisliti možeš, kako on piše! Svaka rieč razkoš, svaka rieč ljubav...

Sobarica je duboko uzdahnula, al i oblačila odhranjenicu...

Uprav cieli dan minu... pukovnik ne dodje. Nije bilo dosada svega vieka za Španjolku dana više žalostna, više mučna od ovoga. Premda se je uzdavala u pukovnika, uzdavala u rieči mu i ljubav, bijaše ipak Španjolkom: izčupati ljubomornost iz srdca bijaše za nju toliko, što odreći se svoje duše, svoga sunca, neba i Boga!

Koliko se je misli, koliko li sumnja premitalo po srdcu i glavi nevoljnice! Bog je jedini mogao to pojmiti i izbrojiti.

Evo ulomka njezina razgovora s vjernom sobaricom:

— Teresitto, već je podne.

— Jest, gospodjice.

— Njega ne ima jošte!

— Do večeri ima dosta vremena...

Digitized by Google

— Ali ako ne dodje, Teresitto — stade jecati.

— Gospodjice, umirite se, uzpregnite svoju bol.

— Znaš li, koliko ga ljubim?

— Možda se je razbolio, možda dužnosti službe, daljina puta.

— Oh nije nije, on me ne ljubi, on je zaboravio na mene u Madridu: ondje ima toliko drugih ženskih, toliko ljepših..

— Ljepših? Nije, gospodjice, ondje ne ima ni jednake vam. Joj, vi ste liepi! Bože oprosti griešnim riečim, kano Madonna našega samostana, a dobri....

— Slušaj me, Teresitto, ako ne dodje?...

Pograbi suhe ruke sobaričine, stisne jih svom snagom, oči joj sievaju kano dvie zublje, ali suza ne ima u njih, prsa se dišući dižu i padaju silovito, tako da je sobarica drhtnula:

— Za Boga, gospodjice, što mislite, što kanite učiniti?

— Ja? Vaj, da je na me zaboravio!

— Zar vi nieste kršćanka? Zar vas niesam uprav ja učila svetu vjeru?

Oko se nevjernici pomuti u mislih svoje odhranjenice, svoje gospodarice smotri sobarica krv; dobro ju shvati!

— Oh ne, ne drhći, Teresitto, — nije, nije, života si ne ću oteti, nikad, nikad sama sebi, on mi je to zabranio, ja sam obećala.

Sobarici odlahnu.

— Ali što je to? pritisnu joj ruke uz srdce — ta vatra, taj požar; to može prije ubiti, nego li otrov, nego li bodež.

— Bože, smiluj joj se, mieša joj se — šapće uplašena sobarica...

— Nesnosni onaj dan još nesnosnijim učini Don Juan...

Rekoh prije, da je po oporuci svoga djeda lihvara Donna Franciška na dan punoljetnosti postajala samostalnom baštinicom od polovice njegovih prostranih dobara: taj čin htjede grand proslaviti što svetčanije i pozva ne samo znamenitijih činovnika iz bližnjih gradova, nego i rodjaka i hidalga, koliko ih je samo smogao u prostranom području svoga grada.

Je li to učinio od taštine, oholosti, ili porad vlastite koristi, neću da iztražujem. Kad bismo izpitivali najplemenitija djela ljudi, i to ljudi slabih poput Donna Juana, zar ne bismo našli dosta toga, što bi trebalo prezirati, što bi nam vriedjalo najsvetiji ponos, vjeru u kriepost i poštenje ljudsko?

Tako je nesretna Španjolka uprav onda, kad ju je u srdcu peklo, kad joj je duša bila uzrujana, morala cieli dan slušati prazne i dosadne pravne dokaze, parbe, formalnosti, kojih nije mogla ni razumjeti, kamo li znati.

Davahu joj svežanja papira, da računa i podpisuje: računati nije ni mogla ni htjela, ter je podpisivala najprije bez misli, zatim samo onako.

Čitahu joj duga akta: u jednih je Don Juan opravdavao svoja zaštitnička djela u drugih je predlagao neke osnove, i svjetovao, kako da se dobra podiele: i to je slušala, jer što joj je drugo preostajalo; ali razumjeti, to je bilo težko, a zapamtiti još teže.

Gore je još bilo, kad ju je nekoliko mladih hidalga, granda i grofova, hoteći svratiti na sebe pozornost bogate baštinice, a možda i zadobiti njeno srdce, obasulo dosadnimi, tobože liepimi izrazi, uljudnostmi bez smisla i duše.

Ništa nije dosadnije, ništa trpčije za liepu žensku u družtvu, nego ono šaranje izpraznih kandidata ljubavi, koju je davno jur drugomu poklonila.

Osobito pako bijaše medju njimi neki Don Juseppo Hijacinto Diego Salvator di Altuncia di Medina y Puentes y Caballero, grand prvoga reda, gospodar trijuh dobara, zaduženi do posljednjega kamenitoga brežanjka, razvitez alkantarskoga reda, razljubimac dvora Karla IV., hvastavac i oholica kano što je malo koji Španjolac, a to znamo, da ta dva svojstva jesu, pače da su bila prirodjena onomu plemstvu.

On je proračunao, da miraz Donne Franciške može uprav osloboditi dugova tri njegove grofovije, da će mu pribaviti život razkošan, bezposlen i danguban, bilo to u Burgosu, Sevilli ili takodjer u Madridu.

Da bi se pako moglo gdje drugdje ugodnije, gdje razkošnije življeti, nego u Madridu, da bi na sjeveru od Pireneja bila kakova pokrajina ili mjesto vriedno ponosa španjolskoga, toga nije nijedan Španjolac onoga vremena vjerovao.

Dakle ovaj Don Juseppo (mimoilazim njegove poput pauzine duge naslove) htjede svakako i u jedan dan zadobiti srdce liepe baštinice.

Zato joj govoraše o svih svojih predjih, navodeć vrieme kad su življeli, počam od Roderika Leonskoga do tadanjih dana. Zatim uze izbrajati poznanstva svoja i rodbinstva: rodjaci mu bijahu Ebolci, Alkantari, Medine di Sidonia, i Medine di Celi, poznavaše Escoissa Infantada, pače i kneza mira, srećnoga Godoja, kod svih ovih objedova nekoliko puta.

Koliko tu časti, koliko tu naslova, da se dopadne!

Gore bijaše jošte, kad je hotio navoditi svoje vlastite zasluge, kad je izbrajao sve lovačke igre, pobjede na trčalištih, svoje pse, konje, službe i junačtvo!

Slušajuć ta hvastanja, činjaše ti se, da se je gorostasni duh Rodriga Cyda prelio u malenoga patuljastoga granda, da je moćan, ne samo obustaviti u kretanju sretnu zviezdu korzičkoga junaka, nego i pomaknuti granice

Digitized by Google

Španjolskoj dalje, nego što su bile za sretnih vremena austrijskoga Karla, ili Filipa drugoga, kad joj je sunce klobukom bilo.

— Ah — veljaše — pa što su tako velika učinili u našoj domovini Francezi, ovaj strah i trepet ciele Europe? Ako taboruju u Madridu, sjede u Burgosu, ako su osvojili Saragossu, zar su samo to naši gradovi? Zar neimamo jošte Cadyx, Terragonu, Sevillu? Sreća služi, dok naše plemstvo, što je sada razdvojeno i zlovoljno, što su dva vladara domovinom zavladala, ne pograbi špade u ruke, i ne razvije svojih obiteljskih zastava, ter s geslom praotaca i bog i Španjolska ne poleti u boj krvavi. Dà, može li se dvojiti o uspjehu boja? Zar krv, što je tekla u žilah Albam i Ebolom, neoživljava i njihovih unuka? Zar je oružje naše otupljelo, zar su ramena manje jaka? Oj doći će vrieme, u koje će Madrid, kano što je Franjo I. kralja Francezke i Navare, tako i Napoleona viditi kano zarobljenika u svojih zidovih.

Crne oči granda Juseppa plamte kano dvie zublje, maleni stasić kano da je narasao za nekoliko prsta: bijaše to junak, veliki čovjek: njegove rieči uzdrmaše poput električne iskre cielo družtvo: primiše ih pohvalnimi uzklici, propratiše pljeskanjem.

Da je taj grand prije još osam mjeseci i sam planuo tolikim uzhitom i druge razplamtio, Donna bi ga Franciška bila jamačno liepo pogledala, čistim ga i ponosnim potomkom Rodriga Cida smatrala, možda bi mu bila poklonila i srdce i ruku, — ali sada...

Ah danas joj bijaše sitnim patuljkom, kano što je i sbilja bio; bijaše pravim hvalisavcem, koji rieči i djela za jedno te isto drži; a kad se je sjetila pukovnika, njegova junačtva uz čednost, odvažnosti uz prezir hvastanja, lovor-vienca a ne prazne o njem tlapnje, srdce joj se razkošju napuni, ponos u oku sievnu. Samo on bijaše joj velik, on i Francezka. Španjolska bijaše za nju komad drva, gorostasna nekoč, ali sada raztočena, sagnjila, koje možeš jednim udarcem noge strovaliti; a njezina djeca ne vjerovahu u nje...

Pa i kako bi vjerovala? Zar nije malo prije vidjela otca, jednoga od Mendoza, potomka stotine junaka, gdje je videć samo pogibelj, kojoj se je ona smjelo oduprla, drhtao i pobjegao!

Jao onomu, koji razčarava srdce ženskoj — ljubavi, pače niti pravednosti neka u nje ne traži.

Pa nije ipak niti jednom riečju, niti jednim pogledom, kano što je htjela, kano što je nekoliko puta željela, pokazala hidalgu, da ne vjeruje i da ga prezire, već je samo šapnula: Oh da se on povrati. — A mislila je: Oh da se on povrati, kako bi ti bio malen.

Jedini je grand Don Juan u cielom družtvu znao za tajnu djevojčina srdca, ter i razumio njezinu šutnju. Ponos se kastilijanski porodi i zagluši ostale otčinske obzire, ter uštipno reče, obraćajuć se prama svomu prijatelju hidalgu:

— Oj! nenastoj, Don Juseppo, liepimi riečmi i vatrenim pogledom svraćati pozornosti, prelievati tvoje vjere u srdce gospodjici: drugčije ona, nego li mi, pomišlja i misli; nekoč je inače bilo, ali od pol godine...

— Od pol godine, reče ponosno grand, grof, to je upravo u vrieme bitke pod Tudelom.

— I u vrieme, kad je moj grad osvojio puvovnik L**, da znaš.

Grand se nasmjehnu, pogladi pozlaćeni balčak od kratke svoje špade i reče:

— Doista ne mogu pojmiti, kako si mogao ti Mendoza, plemić čiste krvi predati grad otaca svojih šaki Franceza, a osobito nekomu barbarskoga imena pukovniku: da je to maršal ili general, moglo bi se laglje podnieti, čast bi bila manje uvriedjena povrh toga tko je on, koje su mu zasluge, nitko nije dosada ništa znao...

Don Juan odgovori važno ali uštipno:

— Dobar savjet primi, Don Juseppo, ako nećeš da imaš jednoga neprijatelja više, ne kori pukovnika pred Donnom mojom kćerju, ona vidi u njem uzor svojih sanja, drugoga Cida i Albu.

— Oh, da taj Cid, taj Alba stupi kad pred mene, oko u oko, prsa o prsa, pa da se hoće s menom ogledati, vidjeli biste, Donno, junačtvo Franceza, osobitu mu hrabrost. Samo pretežniji broj vojske stiče im kadšto pobjedu; ali gdje su god s nami jednaki, ne mogu se opitati niti zlo oboružanim, zlo uvježbanim seljakom našim.

Živo rumenilo poli lice gospodjici: nju bi još mogao tko bez kazne ukoriti, uvrieditі; ali gaziti vjeru njena srdca, najsvetijim se rugati ćućenjem, to se ne može oprostiti — zato odgovori ponosno i uštipno:

— Ako Don Juseppo svakako želi ogledat se s pukovnikom, izkusiti oštricu njegova mača, iztražiti odvažnost srdca, može se to još prije dogoditi, nego li se misli, jer on će još danas biti ovdje, danas, ovoga časa.

Kano na potvrdu riečih uvriedjene Španjolke zatrubi na gradskoj cesti glasno poštarska trublja.

— To je on, to je on! — klikne Španjolka i brzo k oknu skoči. Hidalg grof di Medina probliedi očevidno, zadrhće i nagne kano nehotice uzmicati prama vratima od sobe.

Ali nije dugo trajala radost djevojke, nije to njezin vjerenik došao, poslao je samo list — brzo prelomi ona pečat, list je pisan tudjom rukom, u njem čita:

Digitized by Google

„General L. javlja gospodični, da je u nedavnoj bitki, koju je u gori Guadeinazi zametnuo s ustašami, ranjen te ne može na njezin rodni dan doći u Mirabellu. Gospodična će vjerovati, da to još više boli bolestnika, nego li rane iste. Život ipak nije mu u pogibelji barem koliko gradski liječnici osjeguravaju.“

List bijaše još duži, ali ga ona ne pročita, nebijaše kadra dalje čitati, sva joj se krv u žilah počme buniti, zatim zebsti i ledeniti — ali dugo ne potraja ovo stanje, pogibelj vjerenikova povrati Španjolci sviest, odvažnost i prirodjenu smjelost.

— Teresitto! Teresitto!

— Što zapoviedate, gospodjice?

— Spremi sve, što je za put potrebno za nekoliko časova idemo.

— Kamo Sennoro? Nije već još nešto! viknu Don Juan.

— U Madrid, Done.

— Kako to? Ti sama, u ovo doba?

On je težko bolestan, on je težko ranjen.

Široko čelo grofa di Mendoza razrovaše duboke brazde, guste se obrve stisnuše prama sebi:

— Znaš li, što si nakanila učiniti?

— On je bolestan, on umire možda.

— Ti, grofica di Mendoza, moja jedinica kćerka, ti diete Iberije, Kastilije! Znaš li, što će sviet kazati? Za jednoga Franceza, za neprijatelja naše zemlje: Ne, to nije moguće, to bi bio priekor, neslava, vječna sramota za mene, za sve predje i rodjake. Ne, zabranjujem ti, ti nećeš ići.

Djevojka zadrhće i padne pred noge hidalgu, uzme lomiti ruke, vikati:

— Otče, smilujte se, smilujte se, ubit ćete me.

— Ah, ubit ću te, kažeš: pa dobro, pogini radje, nego da okaljaš moj rod, moje siede kose...

Bijaše to prizor, koga nije moguće opisati. Gnjev, stid i ponos prevukoše živahnim rumenilom lice hidalgu, razplamtiše njegove oči; sdvojnost i muke nevoljne djevojke bijahu bez kraja i konca. Valjala se je, vukla otcu pred nogama.

— Nipošto, nipošto — vikaše on: dosta već sramote za vječni rod Mendoza, da jedna od njegovih kćeri smije uz prkos svietu uz prkos cieloj Španjolskoj očitovati svoju griešnu ljubav, da je smjela zametnuti misao, koja će ju osramotiti za cieli život: dozvoliti, da se izvede, bila bi sramota, ludost! Nije li istina gospodo? obrati se prama prisutnim.

Svi, a osobito grand Don Juseppo di Medina glasno potvrdiše hidalgovo mnienje.

Franciška se na tu odsudu digne s tala, utre si suze, pače one joj same usahnu u očiju; — ura odbije u taj čas šest sati na večer; čini se da je zvuk njezina zvona nadahnuo novom nekom mišlju, utvrdio u odluci Španjolku i ponosno pogleda vidoke, kano da im hoće reći: Ah, vi stiene, vi me ne shvaćate, vi ne razumijete ljubavi, što vrije u duši, u srdcu. Sobarici pako, koja je nekoliko koraka daleko stajala šuteći, reče jakim i silnim glasom:

— Teresitto, zar nisi čula moje zapoviedi?

Biedna se sobarica okrenu prama vratima, ali ju zadrža hidalg.

— Do vraga, kunem ti se, jao tebi ako samo za korak dalje stupiš, ako ludu zapovied izpuniš.

— Moraš izpuniti, ili ćeš namah ovaj čas iz moje službe. Zar neznaš, da sam danas punoljetnom, da sam ja ovdje gospodarica, mene slušati moraš...

Težko je pomisliti, kako su te djevojčine rieči djelovale na ohologa hidalga — cielo mu tielo grozničavo drhće, lice bliedi, u oku bukti žar zavisti i gnjeva; silovito pograbi kćerinu ruku i rekne:

— Da, istinu si kazala Donno, punoljetna si i gospodarica ovdje, tvoje zapoviedi imaju biti svete svim slugam tvojim; spomenula si mi tvoja prava, spomenula, da ja otac ne imam nikakve moći nad tobom, pak niti kano prijatelj, niti kano štitnik; da, ti si gospodarica svojih diela — pa hoćeš li ići?

— Moram, hoću, dužna sam.

— Ćuj dakle, ne mogu te uzpregnuti nikakvom silom, ne mogu te uzdržati otčevim ugledom, ali pamti, prokleti te mogu...

— Teresitto, za Boga, žuri se, idemo! izpade sa sobaricom iz sobe i za nekoliko časova bijaše na put spremna.

Kad je sjedala u težka kola na dvie uprežene mazge, zadrža ju grand:

— Ćuj blagoslov roditelja — reče glasom turobnim, svetćanim: — Odrekla si se, slomila si moju vlast, ja se tebe odričem. Sramotom si okaljala moje siede kose, ta sramota padni na tebe; prouzrokuješ mi muku i brigu, ista budi tvojom baštinom za ostali život. Kuća je ova na vieke zatvorena za tebe, niesi mojom kćeri, ja ne ću da ti budem otcem; ti se meni rugaš, ja se rugam tebi: diete i unuko židovke, ja kršćanin i Španjolac proklinjem te!

— Za Boga, gospodjice stanite, ne idite — stenjuć vikaše poštena sobarica.

— Ne, ne, on hoće da me vidi, mora me vidjeti, zar ne znaš?

— Bože čuvaj nas. Bože prati nas — šapće Teresitta prebiruči čisto. Gori, žuri se, viknu kočijašu grofica.

Potjera mazge i podje.

Dugo je ipak šumio grofici u ušijuh glas otca, stojećega na pragu od dvora: Proklinjem te!...

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

V.

Boj na Solinu.

Divno je ravno polje medju Spljetom i Trogirom; na tom polju uza sinje more uzdizao se je još divniji Solin, koji se je ljepotom i veličinom sa najvećimi ondašnjimi gradovi svieta takmio. Ime i bogastvo slovilo mu po svih stranah, pak i Obri zanj dočuše, te odmah sve sile naproše, do njega doletiše, izdajstvom ga i prievarom osvojiše, opljeniše, i srušiše. Gdje su se podizali visoki dvori, sjajne palače, sad je gnjusni stan ogreznuta u krvi Obra.

Koliko je od tihoga Jadra studene vode, pak do trogirskih tvrdih mira, sve to prekrivaju obkopi Obara; nove stanove na razvalinah solinskih podigli. Ali tužne li promjene tute! Zidi su im svud naokolo izkopane široke jaruge, na nje je Jadar voda navraćena; pak je nasip visok i širok uz jarugu nadnesen. Drugi nasip iznutra je uzdignut. Medju izvanjskim i iznutarnjim prostora podosta, koji je nabacan drvljem, te kamenjem srušenoga Solina. Pred unutrnjimi zidi nabacano je hrečje posječenih zelenih maslina, oraha, bajama, smokava, što su perivoje solinske krasile. Vanjski miri prepleteni su jošte dračastim i kukričastim plotom Bojni ti zidovi visoki su preko triest stopa, a u širinu sto i šestdeset. Dvoja su samo, i to tiesna, vrata: jedna izvode Klisu i Spljetu, druga Trogiru i Zagorju. Devet je priklopa na svakih.

U tom zlokobnom obkopanom novom gradu porazdieljena su prebivališta po starješinstvu, svako se pleme opet posebnim miri i obkopi ogradilo, nu jih medjusobno uzke ulice spajahu. Tiesni prohodi stječu se sriedi, Gdje je najtvrdji, najširi i najviši obkop. tu oholi Kagan stanuje. Iz pred kletih dvora i zidova udesnih svuda gledaš snudjene solinske plemiće i slavnu gospodu, i gizdave solinske gospoje cvieleć i plačući pred čadori nemilih gospodara. U svih oči upale, lice probliedjelo i uvenulo, pogled težak, rekao bi, da su utvare iz grobnicà izletjele. Oh! to su gospoda solinska i sve Dalmacije, koju Obar krvoločni težkim jadom davi!

Medj sužnji eto i osamdesetgodišnjega starca, gdje je pred čadorom biesnoga Kagana na tvrdu zemlju sjednuo, na koljena lakte naslonio, a na šake glavu naklonio, koju često puta k nebu uzdiže i pomoć vapije. Uz njega zamišljena djevojka, visoka stasa, rusih kosa, lica probliedjela, na njem čitaš težku bolest srdca njezina, oči u starca uprla, ter ti srdce protrnjiva od gorke žalosti gledajući to gizdavo stvorenje u težkoj biedi da čami. Koj god pogleda njih dvojicu, svaki iz cmieljenja upoznaje otca i kćer. To je slavni Kajo i kćer mu Aleksandra.

Kajo je posljednji potomak roda cara Dioklecijana, baštinik velikih dobara, i zapovjednik Solina grada. Imade tu sina, i kćer jedinicu Aleksandru. Pribivaše obično kraj grada Solina u dvorih Dioklecijanovih, koji su još i danas mal da ne čitavi, i u koje se Spljet grad zaklonio; nu, kao zapovjedniku grada i carskomu namjestniku, trebalo mu često i u Solinu biti. Sva rodbina Dioklecijanova, još za njega živa zapoznade vjeru Krstovu, za nju mnogi i mučeni bijahu u Rimu i Solinu, pak za to imade krstjanstvo u ovom rodu najveću zaštitu.

U to vrieme živio je u Solinu i Galerio, okrutnoga Galerija sucara Dioklecijanova zadnji potomak, koji još jedini u cielom Solinu sa svojimi sinovi poganstvo uzdrža. U svakoj sgodi tražio je smutnje, nebi li u metežu opet obnovio vjeru starih Rimljana, scieneći da će se tim opet i rimska slava i moć povratiti.

Netom bijaše Kagan svoje čadore pred Solinom razapeo, Galerio pomisli, da je sada sgoda dostignuti za čim je uviek hlepio. Uzalud je Kagan nasrtao neprestano za trideset dana na Solin, Kajo starac sa sinovi vitežki ga obraniše. Nu svà tri mu sina braneć mili grad poginuše; na to Kajo, ako mu srdce i protrnu, nezaplaka, jer se nadom tješio, da će Solin divljoj sili odoljeti. I Kagan je već bio izgubio svako uhvanje, da će igda grad na silu oteti, kad al Galerio otajno stupi pod čador k njemu, s njime kletnik ugovori da će mu grad izdajom predati, a njega da Kagan vladàrom Solina i ciele Dalmacije uz godišnji harač uzpostavi, i staru vjeru rimsku obnovi. Kagan najstrahovitiju prisegu, zovuć Vokolabra svoga boga, pred Galerijem izusti.

Po čadorih Kaganovih nastade neko gibanje i premješćanje, a Solinjani tim pomisliše, da se on na odlazak sprema; s toga i malu hajnost na čuvanje grada uzdržaše.

Jednom noćju, kada već nikakva straha Solinjani neimadoše, po urečenom izdajstvu Obri kroz zlatna vrata nasrnuše, koja im Galerio sam raztvori. Netom u grad navališe, počeše rušit, palit i ubijat. Stade velik metež, krika, vika i urnebes nečuveni; Galeriju se istom dojadilo, stupa pred Kagana i opominje ga na ugovor. Ovaj lice nanj namrgodi, riečmi pogrdniem nahrupi i htjede ga mahom presjeći, ali Galerio, smeten, osramoćen, on čas u zdvojenju sam si mač u srdce rinu, i tim zasluženu plaću stignu.

Digitized by Google

Uzalud Kajo u drhćućoj desnici mač uzvišen nosi, tražeć gradjane ohrabrit i uredit, oni se umjesto da primjer i svjet njegov sliede; u velikoj smetnji i očajnosti bezsvjestno na obalu morsku sgrnuše, da na ladjah očitoj smrti ubjegnu. Ne buduć dosta brodova da sve gradjane prime, mnogi se hitiše sami u more, a mnogi si sami smrt u strahu zadadoše. Obri uhvativ Kaja i Aleksandru, predaše ih Kaganu za sužnje.

Tiem pade Solin, što po izdajstvu, što po nehajstvu. Sruši ga i spali krvoločni Obar, i svoje čadore uzdignu, gdje su bili visoki dvorovi, krasni perivoji. Što od mača ne poginu, ili se u moru ne potopi, to je divlji Obar zasužnjio, te jih gore nego smrću mori. Svoje razkošje i uživanje u tvrdih obkopih, nakon toliko predobivenih gradova i država, rek bi najviše nahodi. U ove tvrde obkope svaki dan čopori novo roblje i novo plieno sakupljaju.

Kad al jedno jutro po svih širokih mirih i svih čadorih trublje zatrubiše: stade jeka, uka, vreva, skika strahovita. Sve straže podvikuju i u rogove pušu, na sve strane vika: na oružje! na oružje! — Šta je? Hrvati na malačkom brdu vrh Solina!

Hrvati, odagnav Obre iz svih ostalih južnih strana, eto banuše pred njihov strašni solinski tabor. Svaki drugi narod, videći pred sobom neizbrojne čete i nepredobitne obkope, ovdje bi se zaustavio, nu Hrvati već su spravni omjerit se i tude sa Obri, da do kraja sataru moć najgoremu strenitelju svake prosvjete, kao što kašnje oslobodiše cielu Europu od srodnih jim Turakâ.

Svih petero braće preokupiše svoje čete, ter se dogovoriše kako i ovdje na Obre udariti, i pred cielim narodom zakleše se: oli svi poginuti, óli na solinskih poljanah krvnoga dušmana svladati. Najmladjemu, ali najhrabrenijemu bratu Hrvatu najteža zapade zadaća, jer prvi imade na dušmana udariti i preko tvrdih mira u obkope uzskočiti.

Kako more uzbunjeno od olujskih vjetara uzdiže valove, jekti i tutnji, svojim bjesnilom prieti, o tvrde hridi bije, nebi li ih skrhalo, nu ove ako i odjekivaju na bučne udarce, ipak stoje nepomične, dok kidisana sila ne izmogne i ne utihne: tako valovi neizbrojnih obarskih čopora na Hrvate sbučiše, nu ovi kao klisura ostadoše nepomični na ljute zamahe. Devet dugih dana neprestano navaljivahu Obri na brdašce, koga čuva najmladji brat Hrvat, devet velikih megdana održa on protiv svoj sili. Od strašnoga zatočničtva, jake i neprestane borbe, nigda prije ni potla čuvene oli vidjene, od zveketanja mačâ, lomljavine koplja, lupanja štita i oklopa, od buke i vike borioca, zadrhtaše visoke dalmatinske planine, odjeknuše brda i doline, uzpljuska se more na valove i prokipi iz svojih mejaša, ter na hiljade mrtvih lešina u dubine privuče, tim Hrvatom put raztriebi, koji deseti dan na obkope udriše. Hrabri mladi Hrvat prvi se hiti na obkope preko jaruga, lešinami Obara zajaženih, a za njim sva hrvatska vojska. Strašna borba, krvavo preotimanje! Hrvati sve to jače nasrću, a Obri stopu po stopu zemljište ustupaju. U svom jedu, da jih Hrvati gone, ne moguć gnjev na nje izliti, izkaljivaju ga na nevoljne zasužnjenike, siekuć jih nemilo u svom uzmicanju. I bili bi starca Kaja i kćercu mu Aleksandru pogubili, da ne bude ovo dvoje u vrieme gorostasnoga komešanja pribjeglo u jednu špiljicu, gdje ostaše do kraja, boju zaklonjeni od biesa obarskoga.

Uzalud Kagan biesni, uzalud, kud god se krene, komsa, sieče i hara, svoje na odpor slobodeći, uzalud hita zasužnjene na oganj, svojim bogovom obilnu žrtvu dajuć: sve to više njegovi uzmiču, niti itko već može zaustaviti Hrvata. Ovaj pred svojimi napried stupa i širok prokrčiva put. Spaziv Kagan toga mladoga junaka iztaknu se da ga smrvi, i tim sve Hrvate prestraši i predobije. Netom Kagana poznade Hrvat, u njem uzavrie ratoborna krv; na pogled toga nezasitljivoga krvnika vas se u se uže i stostruku snagu oćuti, ter u toj razdraženosti, neosjećajući se, skoči protiv Kaganu, koji režuć kao pobješnjeli griveš, nasrnu na Hrvata, misleć ga jednim mahom presjeći. Nu Hrvat, hrabar i hitar, čvrstom mišicom smete i povali to strašilo svieta. Na što nastade neizmjerno veselje kod Hrvata, a strah spopade Obre, koji sada mahom pleća okrenuše, i glavom bez obzira bježati stadoše, ostavivši sve plieno zaplienjeno.

Hrvat, da se od težka napora odmori i hladnom vodom okriepi, pojde k vrelu, koje iz pećine izviralo, a i još danas teče. Nu se čudom začudi, kada dvie osobe u toj pećinici spazi, pomisli na bogove, jer zanosita ljepota i krotak pogled činjaše mu se kao da je božanskih bićâ. Stà u čudu na nizkih vratih te špiljice, kad na njega oči Kajo svrati i progovori: „Ne čudi se, junače nepredobitni, da u ovoj sakrivenoj pećini dvie osobe vidiš. Potomak sam velikoga Dioklecijana, i sa ovom kraj mene cvielećom kćerju vas smo ostanak slavnoga Solina. Sudbina nas na ovo dotjera, da gledamo poraz negda proslavljenoga grada, i smak svega mu pučanstva. Ali ove naše oči, koje gledahu divljačnost kletih Obara i njihova vodje Kagana, vidješe i desnicu tvoju junačku, kako to strašilo svieta porazi. Sada mi je najpovoljnije umirati, jer se ufam da ćeš ti, junače, obnoviti slavu pogaženoga mjesta ovoga. Tvoj pogled i tvoje lice odaje dobroćudnost i milostno srce: tebe je bog moj na utjehu ovih poraženih miesta poslao.“

Hrvat milostno pogleda siedog starca i

Digitized by Google

nježnu mu kćerku; ne bi rekao, to je oni junak, koji svojom mišicom obori krvoločnoga Obra. — „Kad su vas bogovi vaši, odvrati junak Kaju, od Obra sačuvali, ja ću vas sačuvati od svake biede.“

VI.

Bijač.

Nakon dugog hrvanja, kraj solinskih ruševina, na brdašcu tiho uznesenom, gdje najžešća borba započe i odkle Hrvat najprije Obre potisnu, sastade se petero rodjene braće sa svojiem ljubeznijem sestrami, i prvaci narodnjimi, da na hrvatsku razdiele i urede osvojene države. Razdieliše svu zemlju na županije, banovine i kneževine, a njim na čelu da budu braća. Nalik Hrvatske, iz koje se izseliše i koja jim duboko u srcu usadjena bijaše, cielu državu nazvaše Hrvatskom.

Brdašce pako, s koga Obre s najvećom hrabrošću potisnuše i na kom otvoriše prvi sabor u Dalmaciji, naimenovaše Bijač na vječnu uspomenu strašnoga sa Obri bijenja. Najmladjemu bratu Hrvatu, a najvećemu za toga boja junaku, jednodušno ostala braća opredieliše Bijač i srednju Dalmaciju za upravu te ustanoviše, da će se, kada god uztreba, sabor sakupljati baš na bijačkom brdašcu, to rad uspomene to rad prirodne ljepote toga kraja, najdivnijega od svih predobivenih pokrajina.

Skladna braća razprostraniše tako i urediše svoju državu na dugo i široko s ovu i onu stranu Velebita. Sve od mora jadranskoga pak do Dunaja hladnoga Hrvati zavladaše. Ime hrvatsko svim osvojenim mjestim nadjenuše, a samo za oznaku i pridjevak ostaviše prvašnja zemaljska imena: Dalmacija i Panonija, tako da se je zvao ovovelebitski kraj dalmatinskom, a prekovelebitski kraj panonskom ili savskom Hrvatskom. Ime prekovelebitske Hrvatske jednako se doslje uzdržalo a u Dalmaciji svuda još slovi ime „Hrvaština“, što je nekoč značilo: vlastničtvo Hrvata.

Kud se županije postaviše, tud se i gradovi podigoše. Na stotine visokih dvora, kula, varoša i gradova ureda se po Hrvatskoj. Skladovala braća pak i država u svem napredovala i širila se. Vojsku na kopnu i moru uzmnožali, dušmane svud naokolo predobili; na Bijač se često sakupljali, i o dobru države razborno viećali. Milijega, ugodnijega, dražestnijega položaja baš i ne bijaše do Bijača u svoj zemlji hrvatskoj, pak je lasno morao i srdca Hrvatom zanieti, kao što je i sva potonja hrvatska pokoljenja zanosio.

Pokraj sinjega mora, sred ravnih kastela, u prančioku, uzdiže se brdašce Bijač, na kom najmladji brat Hrvat kraljevskim sjajem obastrte dvore sagradi, tim stolicu potonjim hrvatskim vladarom čvrsto posadi. Koliko su sjajni i veličanstveni dvori bili, svjedoči nam najbolje ulazak i velika vrata plemenite crkve sv. Ivana u Trogiru, koja su nekoč vrata kitila dvore kraljevske na Bijaču kao što sada najljepše rese crkvu Trogirsku. Na Bijaču Hrvati najprije i krštenje primiše, tu prve povelje hrvatski vladari izdadoše, tu inostranske poslanike primahu, cielom državom odtalen vladahu, i sva je poviest mnogih hrvatskih kraljeva s Bijačem spojena.

Krasan je to i čaroban položaj Bijača još i sada, kad ga sama prirodna ljepota kiti; a kakav je ures i ljepota bila, kada se sjajni dvori s prirodnom krasotom takmijahu?

Nad bijačkim obzorjem nebo je najvedrije pak s toga i najkrasnije zaodjeveno, pod njim priroda najbujnije razvijena. Mjesec i nebeske zviezde svoju svjetlost tu uzmnažaju, da brodari, sa svih strana vraćajući se u bijačku luku, slobodnije i veselije sried pukle noći kao i u podne mogu s nakrcaniem ladjami a sa sladkiem pjesmami doploviti pred dvore kralja svoga, da pohvali poduzetnost podložnika. Sunce se ovdje najsvjetlije i najveličanstvenije pokaziva, prosipljući sjaj i ogrijanje, dovodeći ugodne dneve i ostavljajući blage noći, budeći brdašca i doline na obilno uzplodjenje.

Divno je sunce nad bijačkim obzorjem, ili sipalo razsvietljene zrake, ili njegov žar promahivalo i blaznilo blago povjetarce, ili se ono odkrivalo u svoj svojoj sjajnosti, ili se skrivalo za prohodeće i ninajuće oblake, oli se uzvisivalo nad podnevni kolobar, oli se spuštalo k noćnom zahodu.

A prem čarobno je, kad se pomalja iza zagorskih gora nad Bijač, prosipljuć obilnu svjetlost i raznu bojadisanost, pozlaćivajući sva okolišna brda, ravnine i more. Rek bi, prilieva se po klasatih njivah, grozdatih vinogradih, kitonosnih maslinah, žutkastih narančah, cvjetastih sjenokošah, zlatkajućih se i srebrkajućih jutrnjih rosicah, tiho romonećih potočićih, svud budeći i pospješujući prirodu, koja ovdje miomirisna njedra svedjer raztvara i ugodnim dahom ljubavi odiše i posmjehom sreće neprestano sja se.

Nije manje divno, kada pred zahod pozlaćiva živim plamom široko ovdje obzorje, oblačeć ga draguljastim plaštem i kiteć ga svakovrstnim šarom, toneć iza provirućih otoka u pučinu morsku. Rekao bi, da se ondje poigrava proziruć kriomice u dvore kraljske, i razlievajuć se po širokih prostorih, pozlaćivajući grimizom i sagovi načirlikane i napirlikane odaje. Nu bi rekao jošte, da se na crkvi veličanstvenoj s. Petra, koju hrvatski kralji sagradiše, najradje zaustavlja, svode joj raznovrstno obsjajivajući, hitajući širitaste zrakove i reseć visoko podkrovlje srmenčastiem strujami, ogrljujući žrtvenik i svete ikone. Na bijačkom brdašcu sve što je najveličanstvenijega i divnijega, hrvatski vladari

Digitized by Google

sagradiše i sakupiše, doklen na hrvatsku hrvatskom državom vladahu. A sada? tužna pogleda, gorke uspomene, koja ti srce prodire, suzu na oko tjera, a rieči same na usta ti lete: Oj sveto brdašce Bijaču, gdje sinu i za najdulje održa se slava i moć hrvatskoga roda, kamo ti davni sjaj? gdje li su ti dvori hrvatskih vladara, koji su te resili i slavnim činili? Kada na te pogledam, svi vjekovi hrvatske prošlosti na um mi panu, pak mi i srce protrne, gledajuć promjenu kobnu. Blaženo i opet brdašce, i vi okolišne ravnice, kuda je nekoč stopa hrvatskih vladara stupala!

(Dalje sliedi.)

Moć značaja.

Po S. Smilesu piše Gj. Š. B—čki.

(Dalje.)

Premda se ljudi plemenita značaja veoma lagano dobrim glasom pronesu, to jim ipak prave vrline za dugo sakrite ne ostaju. Makar jih neki krivo razumjeli, drugi klevetali, makar da jih kadikad zloba i nesreća pritisnula, oni si opet znadu svojom strpljivošću i postojanošću pribaviti štovanje i ono pouzdanje, koje zbilja zaslužuju.

Govori se o Sheridanu, da je on bio većma pouzdan čovjek, da bi bio svietom gospodovati mogao. Al ovako bili su mnogi njegovi sjajni darovi bez osobite koristi. Burke pako bijaše velika značaja. Premda mu bilo tekar 35 godina, kada ga izabraše u parlament, ipak je imao već dosta vremena, da si utisne ime u političku poviest Englezke, a to mu je za rukom pošlo osobitom moći svoga značaja.

Značaj se razvija i plemeni množinom neznatnih okolnosti, kojimi čovjek manje ili više po svojoj dragoj volji ravna i upravlja. Ne smrke danak, da ti se nije značaj na bolje ili na gorje pokrenuo. Ne ima djela ma i kako neznatna i svakdanjega, koje ne bi imalo cieli niz posljedaka, kao što ni vlasa ne ima tako tanka, da nebi sjene za sobom bacao. I vrlo je mudro netko rekao, da ne smiemo u malom popuštati, jer bi nas ota malica i preko glave prerasti mogla.

Svaki čin, svaka misao i svaki ćut razvija nam volju, navadu i pamet, pak i nehotice silno zasieca u pravac svih budućih čina života našega. S toga se i može značaj promieniti, boljim ili gorjim postati, dobiti ili opet nešto od svoje veličine izgubiti.

Onaj mehanički zakon, da je učinak jednak protivnu učinku, valja takodjer za ćudoredju. Tko čini dobro, osjeća u sebi silu toga zakona, a jednako ju i onaj osjeća, koj čini zlo. Dapače se oti učinci posredstvom i uticanjem primjera i na trećega pretegnuti mogu. Čovjek stvara okolnosti, a ne stvaraju one njega, i znade li slobodnu svoju volju upotrebiti, to će svoje čine tako ravnati da više dobra, nego li zla počini. „Nitko mi ne može toliko škoditi“, govoraše sv. Bernardo, koliko sam; sa sobom bo nosim tugu, koja me tišti, i ako što zbilja trpim, trpim svojom krivnjom.“

Plemenit i dobar značaj dade se tek naporom uzgojiti, a k tomu treba, da uviek na sebe paziš, da samoga sebe poznaješ i da se svladati možeš. Možda ćeš se koj put pokliznuti, a i pasti, mnoge ćeš težkoće i neprilike morati snositi i napasti svladati, nu jesi li jaka duha i hrabra srdca, pobjeda je napokon ipak tvoja. Već samo nastojanje, da postaneš boljim i da se za koj stepen podigneš, ohrabrit će te i okriepit. Pak niesi li najzadnje svoje svrhe podpunoma stigao, to si ipak svakim valjanim naporom ponešto boljim postao i k svojoj se svrsi približio.

Svaki od nas imao bi nastojati, da što viši stepen značajnosti doskočimo, a k tomu nas ima voditi sjajno svjetlo velikih primiera, koje nam dadoše značajem svojim veliki muževi: imamo nastojati, da budemo ne blagom, nego duhom najbogatiji, ne dostojanstvom, nego pravom čestitošću najveći, ne najmudriji, nego najkrepostniji, ne najmogućniji, nego najistinitiji, najiskreniji i najpošteniji.

Značajnika poznamo po njegovu ponašanje, koje ravnaju zdrava načela, prava poštenost i praktična mudrost. Najljepši je značaj, koj se time očituje, da na njega utjecaju vjera, ćudorednost i razum. Takav značaj udari promišljeno svojim pravcem i ne kreće se s njega, dočim predpostavlja dužnost dobru glasu, i svoju dobru saviest izpravnoj hvali svjetskoj. Takav će značaj ostati ćudoredno pošten, makar time omrznuo, čekajući da vrieme i izkustvo njegovo ponašanje dobrim pronadju i priznadu.

Ako prem moć primjera mnogo u razvitak značaja zasieca, to će se on ipak ponajbolje snagom vlastitoga duha uzgojiti i razviti. Ova ga snaga podržava, ona ga čini slobodnim i krepkim; kukavac je čovjek, koj se ne može nad sama sebe nadnieti, veli neki pjesnik. A bez neke stanovite tvoreće snage, koju proizvodi volja, taj korien, i mudrost — to deblo značaja: život je bez koristi i svrhe, te priliči više stojećoj vodi, nego li derućemu potoku, koj obavlja razne koristne poslove i pokreće strojeve ciele svoje okoline.

Ostaje li značaj, potican odlučnom voljom, uviek raden i djelatan, i prati li ga još k tomu velika i plemenita misao, to je čovjek udario stazom dužnosti, i sliedeć ju postojano, približit će se najzadnjoj i najvišoj svrsi svoga života; razviti će značaj u najkrasnijoj mu slici i pokazati najviši ideal muževnosti. Djela takova čovjeka hiljade se u životu i djelih drugih ljudi, dapače iste njegove rieči živu i postaju djelî.

Digitized by Google

Protivno se opet može dogoditi, da nam krepak značaj bez poštenja, bez duše i srdca predstavlja upućena zloduha. Ideal savršenosti ne ima pogibeljnijega premca, nego li je ideal krute sile, kojoj primiešaj malo oholosti, slavohlepja i sebičnosti, pak si stvorio podpuni ideal vraga. Medju ljudmi takove bagre nalazimo najoštrije bičeve i harače svieta, one izabrane lopove, kojim nedokučivà providnost dopušta, da smiedu svoj posao haranja na zemlji do mile volje tjerati.

Takav je značaj bio Napoleon veliki, čovjek neobuzdane krepkosti, ali bez načela. On je svoga bližnjega baš za ništa smatrao. „Ljudi su krmci, koje zlatom ukrmiti možeš“, govoraše on. „Bacite jim zlata, i vaši su, kako i kamo vas je volja!“

Kada je Abbé de Pradt nadbiskup malinski god. 1812. odilazio na svoje poslaničko mjesto u Poljsku, reče mu Napoleon na razstanku: „Gledajte, da se bude dobro kod vas jelo i mamite žene.“ Ovimi je riečmi prema slabu onemoglu šestdesetgodišnjemu starcu izrekao Napoleon preziranje ljudi, bez razlike naroda ili spola. Jednaku krutu silu bezdušna značaja i naša je Hrvatska domovina većkraj trpiti morala, te joj sve do danas nije od nje pravo odlanulo.

Posve je drugčiji čovjek krepka značaja, i velika duha, koj spoznaje, da je za svoje čine odgovoran, i komu je dužnost životni zakon. On je pravedan i istinit, ne samo u svojih javnih činih i poslovih, nego takodjer u obiteljskom krugu; jer je pravednost jednako potrebna prema obitelji, kano i prema puku. On je pošten u svem, svakom sboru i tvoru; plemenit i velikodušan prema svojim protivnikom, kano i prema slabijim. On je savjestan u svih svojih riečih i činih. Kada je Kromvell prosio od parlamenta, neka mu mjesto izslužemih konobara i služnika, koji sačinjavahu vojsku republike, dadu vojnike, zahtievao je, neka mu dadu muževe savjestne. Čovjek značajan znade takodjer štovati; on štuje sve što je tečajem stoljeća svetim postalo; štuje dakle svaki plemeniti uzlet, svaku veliku misao, svaku visoku svrhu; štuje takodjer velike muževe prošlosti kano i svoje suvremenike. Štovanje je takodjer sreći pojedinaca potrebno, obitelji i naroda. Bez njega ne ima vjere u boga, ni pouzdanja u ljude, ne ima družtvena mira ni napredka. Štovanje je druga samo rieč za vjeru, koja ljude medju sobom i s njihovim bogom veže.

Čovjek velika duha pretvara svaki dogadjaj u gotovo izkustvo. Medju izkustvom i njegovim razumom sklopi se uzki savez, komu su plodovi velika i plemenita djela. On čini sve od ljubavi, da ljubav uhvati; njemu je dobar glas mio, a sramota prezirna; on zapovieda i sluša, jednakom dušom, jerbo je i njegova namjera u oba slučaja jednaka. Budući znade, da razum nije uzaludni dar božji, dade se po njem voditi. Istina mu je sveta, i nju si nastoji prisvojiti. U družtvu je žarkim suncem, čiji svjetli traci svačije korake pravim putem vode. On je prijatelj mudru, primjer neodlučnu i liek opaku čovjeku. Tako ne prolazi vrieme od njega nego s njime i što je stariji, to više osjeća jakost duševnu jače nego li slabost tjelesnu.

Krepka volja i samotvorna snaga jesu temelj velikomu značaju. Gdje je takova volja i snaga, tamo je život, a gdje njih ne ima, tamo je robstvo i slabost. „Krepak čovjek i vodopad sami si put prodiru“, veli poslovica. Krepak i odlučan vodja ne otvara samo sebi put, nego i druge za sobom povadja. Svaki je njegov čin znamenit, pokazuje samotvornu snagu, neodvislost i pouzdanje u samoga sebe, te probudjuje i nehotice obće štovanje i udivljenje. Takovi su značaji bili Washington, Pitt, Wellington, Ivan Huss, naš pokojni Ljudevit Gaj, ban Jelačić, riečju takovi su značaji svi veliki vodje ljudstva.

„Uvjeren sam“, reče Gladstone govoreć u dolnjoj kući englezkoga parlamenta o vrlinah nedavno preminuloga lorda Palmerstona, „uvjeren sam, da nam ga je uzornikom učinila njegova krepka i snažna volja. Ona ga je podržavala, da nije mario za breme svoje starosti, nego ga je dapače od sebe odbacio, pak se mi i danas čudimo njegovoj djelotvornosti, i osjećamo se njegovim sjajnim primjerom potaknuti, da jednako uztrajemo na stazi pravde i dužnosti, a njega da ljubimo i zamieramo.“ (Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Od 6. do 16. ožujka prikazale se na našem pozorištu izim opernih predstava tri poznate vesele igre: „Brute pusti Cezara,“ „Da se mienjamo“, „Kardinalovo kumče“, zatim Brachvogelov „Narcis“ i napokon prvi put na korist vriedne glumice Marije Ružičke tragedija: „Svečanost u Bayonnu“ od Rudolfa Bungea. Na repertoir stavljeni komadi „Lowodska sirota“, „Mejrima“ i „Parižki potepuh“ izostaše i to valjda zato jer su za veliku operu „Faust“ potrebiti pokusi zapremili pozorište. Taj razlog svakako izpričava upravu. Radnja „svečanosti u Bayonnu“ u koliko se ljubavne spletke tiče, poznata je bez sumnje većemu dielu našega občinstva iz liepe Zschokkeove pripoviedke: „Floretta ili prva ljubav Hinka IV“; Politički dio tragedije prikazuje nam borbu medju Hugenotti i Katolici, te je ne-

Digitized by Google

kako predigra onih krvavih dogodjaja, koji se završiše krvavim pirom bartolomejske noći god. 1572. Pisac je nacrtao Hinka IV. kao junaka protestantskoga i završio svoj čin smrću Florette. Politički dio nije zaglavljen, te se vide samo početci velikoga sukoba, nu pisac nije mogo dalje izpresti dramatičnu nit, jer bi mu junak izgubio dramatičnu zanimivost, ta znade se, da je Hinko IV. poslje prešao na rimsku vjeru. Radnja te romantičke tragedije zamišljena je dobro, nu pjesnik nije imao sile tu zamisao tehnički svladati i na kraj izvesti. Užasna Katarina Medicis, spletkar Guise, okrutnik Alba, uzor junaka Hinko bearnski i mati mu Ivana d' Albret, junačka glava Hugenota admiral Coligny, koliki i kakovi karakteri u poviesti! a sve te glave htio je pjesnik svesti u uzani okvir ljubavnog romana, sve su samo stafaža za prvu ljubav Hinka IV.

Radnja je svakako svladala pisca: neki dialozi odviše su mu epični, pojedine sgode (smrt Leonore toledske i Florette) nenadane, a od znamenitih historičnih značaja skoro nije nijedan dovoljno izveden. Kraj svega toga imade ta tragedija nekoliko dramatičnih prizora, koji živo djeluju na obćinstvo. Prikazivanje glavnih uloga uspjelo je dosta dobro, zato su opet epizode i ukupna igra slabe i mlitave bile.

Glavnu ulogu Florette prikazala je gdja. Ružička, koju je obćinstvo živahno pozdravilo. A gdja R. i zaslužuje tu odliku, jer je vrla glumica, ne samo po svojih naravnih vrlinah, već i po revnosti svojoj. Gdja R. shvaća zadaću glumice, kako ju shvatiti valja, ne kao zanat, kao puko sredstvo, da se prehraniš, već kao put do hrama umjetnosti. To nam najbolje potvrdjuje njezina Partenija, Debora, Julija, Mejrima itd. Premda uloga Florette nije skroz, štono vele, „zahvalna", premda je taj značaj izradjen vrlo nenaravski i pun nevjerojatnih slučajeva kao n. p. prisluškivanje u šumi, dolazak u dvor, prisluškivanje kod prozora medju Hinkom i Leonorom, to je gdja. R. ipak pojedine dramatične prizore (sastanak sa Hinkom, oproštaj sa domom, spasenje Hinka, povratak u zavičaj) liepo i živo iztakla te punim čuvstvom ih prikazala.

Gčna. Perisova (Leonora Toledska) uspjela je osobito pri kraju IV. čina, gdje radi zavesti Hinka bearnskoga; tu je razvila punu silu strastvene Španjolke. Primietili bismo ipak, da bi gčna. P. imala pomno paziti na logički naglas u izreki; čuli smo nekoliko pauza, koje nas iznenadiše, budući neosnovane. Takva površna deklamacija kvari jasnost govora.

Gčna. Bajzova riešila je malu zadaću Ivane d' Albret posve dobro. Nasuprot nije gdja. Jovanovićka sretno uspjela kao Katarina Medicis. Mi joj toga nepišemo u grieh. Uloga sama po sebi pisana je vrlo nejasno, a izim toga je posve protivna značaju gje. Jovanovićke, koja ju je bez sumnje morala prikazati od nužde.

G. Jovanović (Hinko bearnski) prikazao je francezkoga junaka lahko, naravski, nu izraz nebijaše mu svud dosta oštar i živahan, osobito klonula mu je sila na kraju 4. i 5. čina, te je tragični govor spao u običnu konverzaciju. Bez prigovora — izim odiela — prikazao je g. Freudenreich Albu. G. Brani (vojvoda od Guisa) bijaše suviše intriguant. Guise je istinabog spletkar, al je i vjerski fanatik, častoljubiv i zaljubljen, a upravo tih strasti nevidjesmo u njegovu Guisu. G. Kontilović (stari vrtljar) nekako se razigro u 5. činu, inače bijaše mu govor nejasan, gdjegdje nerazumljiv. Isto valja o g. Banu (stari Hugenot Marcell). G. Ban je glumac darovit, ali glas mu nije ni najmanje gibak, govor mu ne ima modulacije i to s toga, jer ne umie razdieliti glasa i jer ga u obće nevježba. G. Ban iztisne kadkada brzajuć jezikom nekoliko fraza, jezik mu zapne, progutne nekoliko rieči, pa udari iznenada u posve drugi glas. S toga neka posveti osobitu pomnju gimnastiki jezika. Posve promašiše svoju zadaću i govorom i kretanjem g. Leković (admiral Colligny) i vojaci gg. Ružić i Fijan. Glede scenerije imali bismo prigovoriti prvomu činu. Čemu toliko ženske pratnje kod lova na tako malenu pozorištu? Hinko bearnski morao je mučeć čekati preko mjere, dok su lovkinje provukle svoje dugačke haljine preko strmoga uzanoga mosta. Prievod E. Tomića — u jambskih stihovih — teče dobro, samo su ga glumci krivim naglašivanjem rieči izkvarili, da niesi mogo razabrati stiha. Žalimo što je potrošeno toliko vremena na pohrvaćenje komada, koj nije zaslužio toli liepa prievoda. *A. Š.*

— Dne 19. ožujka pjevana je prvi put u hrvatskom kazalištu velika dramatična opera „Faust" (Glasba od Gounoda, rieči od Barbiera po Götheovoj drami pohrvatio Aug. Šenoa). Predstava je dobro uspjela u muzikalnom i sceničkom obziru, samo je prva pjevačica nešto slaba bila. Uprava stekla si je zaslugu za naše pozorište, staviv to težko djelo na pozorište, te je učinila sve što se za kazalište manje vrsti učiniti može. Predstava opere „Faust" svakako je znamenita sgoda za cieli razvitak našeg dramatičnog zavoda. Toliko za sada. Obširniju kritiku o glasbi, pjevanju, prikazivanju i sceneriji doniet ćemo budući put.

Književnost hrvatska. Knjižara Drag. Prettnera pozivlje na predplatu znamenitoga djela „Ostan božje ljubavi" od Andrije Vitaljića Višašina. Krasna ova pjesan je tim zanimivija, što pada u kasnu dobu dalmatinskoga pjesničtva (1712.) a ipak je od velike pjesničke vriednosti. Knjiga bje prvi i zadnji put štampana g. 1712., te je s toga vrlo riedka. Ciena će joj biti 1 for. 30 novč. — U Varaždinu ugledala je sviet knjižica „Težak" od Dragutina Stražimira t. j. nauk za seljaka, kako da mu bude gospodarstvo unosnije. — Kod Dr. Albrechta u Zagrebu doštampan je libreto opere „Faust", sastavljen po Götheu od Barbiera a pohrvaćen od Aug. Šenoe.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 13. U Zagrebu dne 29. ožujka 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Nesmiljenoj. — Nada iza jada. — Pokupkinji. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Hrvatske uspomene u Dalmaciji. Moć značaja. — **Listak.**

NESMILJENOJ.

Spjevao Lj. Jurinac.

Pohiti, pjesmo, blaga mi za Minom,
Kroz grudi snježne srdašcu joj pani,
I tuj se javljaj zatravnom milinom,
Okò srdca joj živim žarom plani,
I budi glasnik svoga siela pravi,
Što u sve vrieme njenu spomen slavi.

Pa, koja dušom tužnjava mi struji,
To zvuci tvoji nek joj zaromone,
A divne udilj skladove joj zuji,
Njih čarnom moći nek u sanak tone:
U sanak čiste ljubavi mi raja,
Koj srdca naša neka viekom spaja.

Da bez nje mi se zore kras ne ljubi,
Da bez nje danja sreća me ne dira,
U vaju večer bajna mi se gubi
Kad na mir sretnim zvoni zvonce mira,
Oj tako, pjesmo, tužeći joj, moli,
Izkaži sve joj težke moje boli.

Da samotan si plačne trajem dane,
Te cielo biće suzom mi se stvara,
Da ljute sviet već zadao mi rane,
Da zlobe jed već u grob me obara,
Da u nje samo liek je duše vaju,
Ah u nje dragom, dragom naručaju!

Ah sladku spomen časovâ joj bûdi,
Dok prve ruže ljubavi nam cvale,
I koja od njih ako jošte rudi,
Pod lednim mrazom nisu li sve pale,
Bar nade nek mi od njih vienac vije,
Ne dòsudi li, da me trava krije.

Pa razplakani ako, pjesmo, glasi
Ledena srdca nekosnu se Mini,
Povratit mi se časa ne počasi,
Oj ostavi ju njenoj na visini!
Al prvo jošte, pjesmo, kletvom plani,
Ko sudija mi nesmiljenoj svani.

Al ne, ne, blaga, nježna viek mi budi,
Sve dobro nek ju za života prati,
Ah s ovom željom vazda za njom bludi;
Još s ovom molbom skuta joj se hvati:
Dok žića sretna cviet joj ne povene,
Bar kadkad tužnog nek se sjeća mène!

NADA IZA JADA.

Izvorna pripoviest.

VII.

Bijah u Milojevićevoj kući svakdanjim gostom. Većinom dolažah sa starcem Tommaseom, mnogo puti dodjoh sam. Osobita me sila vukla u tu kuću. Kako i nebi? U tudjem svietu, gdje je čovjek osamljen, nepoznat, veseli ga, kad nadje srodnih si duša, zemljaka svojih.

Brzo li prodjoše dnevi moga živovanja uz krasnu mi poznanku, uz čarobnu udovu mojega pobratima. Gospodja Aleksandrina Držićka osvjedočila me već davna o nevinosti

Digitized by Google

svojoj. Neosudih je — ali neosudjivah niti Radovana. Moralo je tako biti, zaključio bih vazda, kad sam o prošlom jadu promišljavao.

Aleksandrina postala na jednom opet živahnijom i bolje volje, ali zato ju ozbiljnost nije minula. Ostavila ju ona čemerna tuga, što joj je srdce kidala. Sad bi joj kadkada proletio licem lagani posmieh. Češće ju ipak spopadala neka sjeta, melankolija; ta ju činila osobito nježnom, ljubkom i milom.

Jedne jesenske večeri bijah opet na posjetu kod Milojevića. Stajah upravo s Aleksandrinom kod prozora, gledajući kako pod nama sviet u sumračju vrvi. Aleksandrina bijaše zašutila i ja sam se daleko zamislio bio. Na jednom zamiętih sitni potihani glas, razabrah jednu kiticu toli poznate mi pjesme.

Aleksandrina pjevala tiho:

— — — — — — —
U svietu bi bogče bilo,
Plačuć prage oblazilo,
Svak bi mislio, da ti treba
Za utjehu mrva hljeba.
Tko bi poznô suze tvoje?
Miruj, miruj, srdce moje!

Začudih se. Aleksandrina da pjeva, i to hrvatsku pjesmu? Zbilja — ona je pjevala toli čuvstveno, toli izrazito, kano da je shvaćala dojam svake rieči. Pjevala od srdca, pjesma joj bila vjeran tumač snuždene duše. Nikada prije nečuh je ni hrvatske rieči, sada mi izpjevala ciela kiticu i to kako jasno, kako razgovjetno!

Nehtjedoh je buniti. Nasluškivah samo. Ona pjevala više kitica. Najednom opazi, da ju osobito pozorno slušam. Pogleda me, ja se nasmijah.

— Smijte se samo, zače ona stidljivo, vi se za cielo čudite, kako ja hrvatski pjevam? Jelte?

Baš ste mi misao pogodila. Ala kako ste liepo, divno pjevala!

— Majka moja, moja dobra majka naučila me tu pjesmicu. Sjetila sam se nje. Poletila sam umom u milu domovinu, pohrlila u staru našu kuću, tamo sam našla milu si majčicu. Ona me digla u naručje te me uspavala pjesmicom ovom. Nezaboravih te pjesme nikada. Ona je jedina uspomena na majku moju, na domovinu moju. Dok sam sretna bila, nezapjevah je nikada, ali sada, gdje sam bez kuće i kućišta, sada mi pjesma toliko godi, kano da je za me izpjevana.

— Znadete li ime pjesniku, poznajete mu ostale pjesme?

— O tom mi nije majka ništa spomenula.

— Da vam ja kažem. Pjesnik te pjesme jest moj zemljak. Za mladosti svoje neznadijaše on za domovinu svoju, za narod ni jezik svoj. U tudjini boravio dane svoje, naučio se tudjemu jeziku, tudjim običajem, tudja ga majka svojakala. Nije ni sam znao, da je sin hrvatske majke.

Najednom nabuja mu srce, nečesa mu se prohtjelo, ali sam nije znao, što mu manjka Tu spazi da nije svoj, da nije u svojoj kući, u svojoj domovini. Nitko neràzumie jada njegovih, nigdje nenalazi ljubavi ni za liek.

Saznao je, da je poriekla hrvatskoga, da ga je hrvatska majka porodila. Duša ga zaboljela, kad je pomislio, da kano rodjeni Hrvat svojega jezika neznade. Uvidi, da priliči grani, što je daleko od stabla svoga odpala, te lišena svega života, uvenula i osušila se.

Tumarajuć po tudjinju bez prestanka, poželi si domovine svoje. I nadje ju. Svom silom vatrene, mladenačke duše prione uz materinski jezik te poče narodu svom u divnih pjesmah pripoviedati, koli je to velika sreća, biti svoj. Danas je najveći pjesnik našega naroda; ime mu je Preradović. —

Aleksandrina slušala me pozorno, kano da ju život pjesnika zanima.

— Mislila sam si, doda zatim, da je pjesnik te pjesme morao slična šta doživjeti, inače dvojim, da bi mogao bio toli vjerno, toli čuvstveno naslikati bol i muku ranjene duše. Čujte, imade li više tako liepih pjesama od njega?

— I koliko, nebrojenih, jedna ljepša od druge.

Od ovoga dana nebijaše mi više mira od Aleksandrine. Moradoh joj Preradovićeve „Prvience“ i „Nove pjesme“ donieti, gdje sam mogao, morao sam pokupiti njegovih pjesama. Aleksandrina ih osobitom željom i nasladom čitala, mnoge je na izust naučila. Izprvice stalo ju to mnogo truda; svaku drugu rieč nebi ni razumjela, a kamo li da bi ciele pjesme shvatila. Bijah joj vazda na ruku, tumačeć joj rieči i naučajuć ju pravilnom jeziku. Poveće pjesme znao bih joj prije protumačiti, zatim redak za redkom proći, te ljepote iztaknuti. Prodjoše dva tri mjeseca, a Aleksandrina navikla Preradovićevoj vili, da se nije od nje više odkinuti mogla. Dan i noć prebirala ih redom, učila i uživala ih. Dva put me osobito razveselila. Govorila mi na izust liepu pjesmu: „Majka kod kolievke“; besjedila toli vatreno, toli nježno, da mi se srce od milinja razigralo. Kad je svršila, spusti glavicu, te pokunjena primetnu:

— Oj gdje je moje diete, moje liepo diete, da ga ovom pjesmicom uspavam! — — — Moj je život izgubljen, ja sam na tom svietu suvišan stvor.

Sve pjesme Preradovićeve znali smo nas dvoje skoro na pamet. Aleksandrina učila „Putnika“, čitala „Prve ljude“, divila se baladam „Mujezinu“ i „Zmiji“. Pregledala prievode talijanskih pjesnika, najpače ulomke iz Danteove pjesni, čudila se gibkosti našega

Digitized by Google

jezika. Jednom prodje upravo pjesmu „Rodu o jeziku“, kad sam ju posjetio.

— Krivo sam činila, započe ona sama, nisam znala, što govorim, kad sam hrvatski jezik na robiju odsudila. Oj koli je sladak, milozvučan taj jezik. Neznanje moje bijaše krivo, nisam ga poznavala — pa sam ga prezriela. Kazna me stigla. Ali odsele obričem vam: uvieke, uvieke govoriti ću samo hrvatski. Raditi ću kako naš Preradović veli:

„Tudje poštuj, a svojim se diči.“

— Živila! moja draga gospodjo, upadoh joj u rieč. Žalim jedino da vas je nemila nesreća, težki jad istom na taj pravi put doveo. Oj koli bi ljepše, veselije bilo, da sam vas ovakovu prvi put uočio. Vi ste Dalmatinka, Hrvatica: samo kano Hrvatica možete se u svietu dostati ugleda, sreće i zadovoljstva. Znate li što naš Pero veli:

„Ljubi, rode, jezik preko svega!
U njem živi, umiri za njega.
Po njemu si sve, što jesi“ —

Aleksandrina razstala se s prošlim životom svojim. Talijanske knjige zabaci, sama hrvatska pjesan obuzela joj dušu. Ta kako i nebi? Slavjanin vazda je trpio, vazda gorku nevolju podnosio. Još malo kada grijala ga je blaga zraka sunca slobode, još malo kada je tonuo u slastih ovoga života. Zato mu i pjesma odiše takvim duhom. Nije mu pjesma razkalašena, razbludna, već cielim mu vilinskim carstvom vlada neka sveta, uzvišena moć, što no slaboga sokoli, plahoga bodri a nevoljnoga tješi. U našoj će pjesmi naći bolna duša žive okrepe, hrvatska će pjesma u njoj probuditi želju za životom i nadu sretne budućnosti.

Aleksandrine dojimala se pjesma hrvatska. Podnosila biedu laglje, navikla pregarati, te se svedjer pitala nadom, da će još jednom domovinu ugledati i sretna biti. Otac se čudio, kako mu se kćer naglo promienila, a stari se Tommaseo razplakao od milinja, kad sam mu pripoviedao, kako se Aleksandrina obratila.

— Sretne li domovine, doda starac kroz plač, da se sve hrvatske kćeri u nju ugledaju! —

Mirnim okom gledao sam rad svoj, veselilo me veoma, što mi je uspjelo liepu udovu za Hrvatstvo predobiti. Ali ujedno moradoh opaziti, da sam ja kraj toga nastradao. U mojoj duši tinjaše već davno sitna vatra, ali vrieme ju bijaše čas udušilo. Na jednom uzpirila se sada ta jenjajuća vatra u silan plamen. Gorila mi duša za nečim, što mi je toli blizu i daleko bilo.

Jednoga dana podjoh s Aleksandrinom i otcem joj na šetnju. Bijaše liepa ugodna večer. Dodjosmo do mora. Sjedosmo u gondolu. Prekrasna li bijaše ta zamamna vožnja! Aleksandrina sjela do mene, a otac joj govorio s brodarom. — Bilo mi izprvice toli ugodno, toli milo, kraj obraćene, kraj liepe udove. U duši mojoj poče me nešto moriti, boljeti. Pričini mi se, da sam se već jednom slično vozio. Nepoznato me čuvstvo obuzelo, rado bih opet pobjegao iz divnijeh Mletaka u skromnu moju Hrvatsku. Ali nemogah više.

— Kakova vas nevolja mori? upita me Aleksandrina, što ste mi danas tako snužden?

— Čitao sam jednu Preradovićevu pjesmu, pa me ta osobito dirnula. Mislim svedjer na nju.

— Možete li mi sadržaj pripoviedati?

— Lirična je pjesma, nije osobito važna, ali prema mojem duševnom stanju toliko mi godi, da je zaboraviti nemogu. Pjesmi je naslov „San.“

— Nu dajte kažite jednom.

— Snivao sam, veli pjesnik, prošle noći, da se vozim na uzbunjenom moru sam samcat u slabom brodiću. Crna noć pritisnula more, na nebu oblak do oblaka, sve tamno, nebi ni prsta pred očima vidjeti mogao. More kipi, gromi tutnje, vjetar strašno huče. Val se vije, cielo je more grozno uzburkano. Moja ladja, kano mala orahova lupina, drhće sried biesnih vala: sad ju jedan u oblake rine, sad ju opet drugi u ponor svali. Težki me strah obuzeo, već vidim kako će me smrt živa progutati. U sdvojenju, u najvećoj pogibelji tražim utočišta — ali nigdje, kamo da se spasim. Tu se najednom na crnom nebu oblaci otvore i dvie zviezde progledaju k meni. Blage zviezde ublaže sve sile: grom umukne, vjetri se umire, more stade kao zablenuto, tmina mine, a preda mnom se zemlja ukaže. Vidim zemlju, vidim žiće svoje, ugrabim veslo i krenem brodom tamo. Stignem do žudjene zemlje, stignem žiće svoje. Presretan sam. Da uživam sreće života! Tu me ostavi san.

— A što hoće taj san, što znači?

— Neka pjesnik odgovori:

„Ono more — to je sviet opasni,
Onaj brodić — to je žiće moje,
One zviezde blage, čudotvorne —
To su, dušo, meni oči tvoje!“

Dok sam posljednji stih besjedio, pogledah Aleksandrini u oči. Pričini mi se, da su sievnule u nekadanji neodoljivi plam. Na licu joj zasjao dugo nevidjeni čar. — Šutila je mramorkome.

Nemogoh se više obraniti, srdce mi odviše planulo.

— I ja rado snivam, rekoh joj, uhvativ ju za ruku, o koli bih sretan bio, da mi se san izpuni! Što vi velite na to, gospodjo? Snivate li i vi rado?

— Snivala sam liep san, ali san je laža, prevario me.

— Laže li moj san? upadoh joj u rieč.

— Nemislim, vi ste sretniji od mene.

*

Digitized by Google

— Snivajmo dakle zajedno, vaša sreća budi moja sreća, vašu bol dopustite mi da s vama dielim. Vaše oči neka budu one zviezde čudotvorne, što su slabašni brodić kraju privele. Dopustite mi, da s vami snivam, da za vas živim!

— Neka bude, cieli život budi nam miran, sretan san — — — — —

Na nebesnom svodu ukazao se u to sjajni mjesec. Cielo nebo zasijalo neobičnim svjetlom, kano da se raduje sreći dvaju srdaca. Na sjevernom nebu ukazala se zviezda, zatitrala jasno, i izčezla. Bijaše to zviezda sreće moje. — — — — —

Dva dana kasnije spremah se na put u Hrvatsku. Razstadoh se sa starcem Tommaseom. On me blagoslovio otčinskim blagoslovom, ter mi zaželio sretan put, i dobro zdravlje do vidjenja.

Bijaše mi poći kući na imanje, da priredim udoban stan za svoju ljubeznu Aleksandrinu. Ona me s otcem dopratila do parobroda. Težkim srdcem razstadoh se s njom. Ona je gorko plakala, kano diete na majčinom grobu. I mene je pri srdcu zazeblo. Uzeh ju tješiti, ali ju utješiti neuzmogoh.

— Bojite li se, upitah ju, da me više nebude?

— Toga se neplašim. Najsretniji sam sada stvor na svietu; ali gdje je sreća najveća, tamo je propast najbliža. —

U to žviždnu parobrod. Još posljednja rieč — i odoh.

Dugo gledah s parobroda na kraj, gdje sam Aleksandrinu ostavio. Skoro medjutim izčeznu kopno, nestade Mletaka i zlata moga. —

Sjedoh na klupu. Ugodna me sjeta morila — zaronio sam u sladke čase posljednjih dneva. Najednom pričini mi se kano da me tko zove, kano da me Aleksandrina u pomoć dozivlje. Okrenuh se prema Mletkom — ali se prevarih. Nigdje Mletaka — svuda jedno valovje, posvuda sinje more. —

VIII.

Oj Slavonijo ravna, zemljo divna, ti kolievko moja, ti majko moja! U tebi zagledah bieli sviet, ti me odhranila, ti me do muža odgojila. Aj da ti se poklonim, da ti se nadivim. Budi mi i odsele dobrom majkom!

Dodjoh sretno iz Mletaka u svoj spahiluk. Nadjoh u njem sve na starom. Čika Joso, stari naš providnik, dotrčao pred mene, pozdravio me i zagrlio. Veselio se poput djeteta mojemu dolazku. Nekoč me ljuljao u kolievci, na svojih me rukû nosio.

— Jok, gospodaru, nevalja vam posao, zače on, zašto se neženite, propasti će vam spahiluk. Mene potrla ljeta, a staru moju nije već nekoliko godina sunce ogrijalo. Ženite se, gospodaru, dok je vremena.

— Netrošite u taman rieči, starče moj, ženiti ću se i onako doskora, ali ne sa Slavonkom.

— Težko li meni, gospodaru, tada, tudjinka me neće u kući trpjeti. Morati ću se seliti pod stare dane.

— Ne, starče, vaša nova gospodja biti će dobra, ona je Hrvatica, ljubi mene, ljubiti će i družinu moju, a napose čiku Josu. —

Čika Joso živo pregnuo, da čim ljepše i udobnije svojoj budućoj gazdarici stan nakiti, nebi li joj u volju ušao. I ja sam se svakojako trsio, da ljubljenoj Aleksandrini novu postojbinu što milijom i dražestnijom učinim. Valjalo nam staru gradinu urediti, vrt raznim cvećem nakititi. U vrtu dadoh liepu sjenicu dograditi, gdje da se za ljetnih vrućih dana sa mojom ljubljenom ženom odmaram. Krasno sam joj uredio dvor, i vile bi se u njem nastanile. Po raznih odajah sabrah joj liepe slike, k tomu joj jošter nabavih malenu knjižnicu hrvatskih knjiga.

Kad bi dnevnim poslom gotov bio, znao sam za večera sa čikom Josom na šetnju poći. Pripoviedao mi o posljednjih dnevih pokojnoga mi strica, govorio mi o gospodarstvu, o naših susjedih. Ja mu spominjao češće o svojoj budućoj suprugi, hvalio joj um i ljepotu. Starca veselilo, osobito kad mu rekoh, da ću se stalno s njom u gradu nastaniti.

— Daj mi Bog samo još onaj čas doživjeti, reče on jednom zgodom, da vam prvorodjenca na svojih rukû u san uljuljam.

Neznadijah ni sam, kako je vrieme brzo proteklo. Aleksandrina pisala mi dva tri puta; pisma joj bila puna iskrene ljubavi prema meni, svaka rieč bila zlata vriedna. Tako prodjoše četiri puna mjeseca. Već je vrieme, pomislih u sebi, da se u Mletke vratiš, dosta si već dugo boravio u Slavoniji. Odlučih za koj dan poći u Mletke, da Aleksandrinu kući svojoj povedem.

U to bijaše grad moj sav ponovljen, sav uredjen. Bilo ga milina pogledati. Jedan dan prije svoga odlazka podjoh sam na šetnju. Bijah osobito mujan i zlovoljan. Gledao sam, da se otresem neugodnih misli. Uzeh promatrati dan za danom mojega života: najljepši mi bili oni, što sam ih uz Aleksandrinu provodio. Gledao sam gorke jade prošlosti naše, nazrievao u mašti buduću nam sreću.

Iza tolikoga jada zasjala nam ipak blaga nada.

Došav sa šetnje kući, doleti mi na susret moj čika Joso, te mi preda pismo. Bijaše od nepoznate mi ruke iz Mletakâ. Naglo otvorim list. Brzo ga proletim, ali ga nemogoh dočitati. Stari mi Milojević piše, da mu je kći na smrtnoj postelji, da se odmah na put spremim, želim li ju još jednom vidjeti.

Što se s menom sgadjalo, nesjećam se više. Znadem da sam tri dana putovao bez

Digitized by Google

odmora i počinka. Bio bih prekoračio gore, preplovio vode, proletio bih zrakom, samo da prije do Mletaka stignem. —

Putem pratila me silna nepogoda. Osobito blizu Mletaka kano da se sviet rušio. Silna oluja zavladala, nebo zasuli tmasti, crni oblaci, grozan grom i neprestan bliesk pretvorili cielu krajinu u bučeći pakao. Dodjoh na večer u Mletke. Bura još nije prestala. Silan vihar duhao gradskimi ulicami, sa krovova padalo criepovlje. Kako me grozno dočekaše ti nekoč sjajni, veseli Mletci.

Jurim bez prestanka, samo da mi srce nepukne. Eto Milojevićeva stana. Bez duše letim preko skalina. Eto hodnika, vratâ. Sustavim se. Da mogu produljiti tu neizvjestnost u vječnost, da nemoram vidjeti strašnu istinu. Pamet me ostavlja. Vihar strašan duva, ruši mi se krov nad glavom. Pada krov na tarac. Prenem se. Upanem u sobu. Na krevetu leži Aleksandrina, kraj uzglavja sjedi na stolcu Tommaseo, otac joj niemo ukočen pred posteljom. U sobi tamno, samo u skrajnjem kutu dogara svjetiljka.

— Spava, šapnu Milojević, kad sam prema Aleksandrini poletio. Dodjoh tiho do kreveta. Stisnuh starcem ruke.

— Neće preboljeti — šapnu Tommaseo, sve je izgubljeno, sve je propalo. Aleksandrina otvori oči. Lice joj bijaše bliedo, upalo, ustne uvehle, oči mutne.

Padoh na koljena pred posteljom. Gorućimi cjelovi obsipah joj ruku, ali ona ostane hladna, ledena.

— Dobri moj Mirko, zače ona slabim glasom, meni je poći, daleko poći. Dugo sam se nadala — — — — — — S Bogom!

Izdanula.

Proplakasmo. Mene je osobito bol nadhrvala; kano da mi je cieli sviet propao u dubine nedosižnog oceana.

— Ljudi smo, progovori najednom dubokim plačnim glasom starina Tommaseo, budimo dakle ljudi. Žena ova zavriedila je bolji udes. Mnogo je trpjela i težko trpjela. Skrušena — izmirena s Bogom svojim i narodom svojim. otišla je u nedohitne visine, da se izmiri sa suprugom svojim i sudbinom svojom. Ona je sretna — blažena. Pustimo plač — čuvajmo suze za svoje jade. — —

Nikada — nikada više nevidjeh Mletaka. Oprostih se za uviek sa starcem Tommasejom; on mi dade na dar sliku svoju. Ta mi je jedina uspomena na dane sreće moje.

* * *

Oj ti nado, ti jedina nado, ti sladka utjeho trpećega čovječanstva. Koli bistro sjajiš nad obzorjem zemske biede, činiš, da se čovjek bolan u te uzdaje, da se tobom pita, ter nevoljan cieni da je sretan.

Ali varava si, nado, nestalna si, ti momu narodu okrutnice nemila. Budi jednom stalna, budi jednom vjerna, nebudi više vapijući u pustinji glas: budi spas!

V. Klaić.

POKUPKINJI.

Spjevao Andrija Palmović.

Kralj je Trojan ljubio si lane,
Divno lane iz bogata Sriema.
Svako veče k njoj se junak sprema
I radostan, kao golub stane
Oko drage gukat, oko nje leprhat,
Oko svoje drage, svoje žudjenice,
To za gluhe tmice, i to samo tmice,
Jer bi uvjek neki hvatao ga drhat,
Sunce li ga s dragom igda zateć neće,
Mogav mu raztopit srdašce ljubeće.

Mili bože, liepoga mi čeda!
Lice gladko — pisao bi po njem,
Grudi rajskim dišu blagovonjem,
Puste oči — blažen tko ih gleda!
Pokupkinjo zorna, kad te pazim gdje si
Uznosita takva domu na triem stala,
Mudru glavu sjajnim suncem prevezala,
Što će meni ono sunce na nebesih,
Kad nemogu s ovim da se jednim minem,
Od kojeg se topim i opeta stinem?!

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

5.

Putovanje to ne bijaše hitro: težke i stare mazge klonuše sasvim jur u Burgosu.

— Teresitto, što ćemo sada?

„Da je sobarica smjela svjetovati, bila bi bez dvojbe nagovarala na povratak u Mirabellu; ali je poznavala svoju gospodaricu, ter znala, da bi to značilo uzalud trošiti rieči, k tomu bila je i sama Španjolkom, pa razumjela Španjolku.

— Joj, to je grozno, to je strašno, tako putujući ne ćemo za tjedan dana stići u Madrid a on bolestan, on ranjen, bez njege, bez podpore: Teresitto, da on umre!...

Digitized by Google

Sobarica drhtnu.

— Joj ne bih ga preživljela ni časak.

Težka grofičina kočija stade na trgu, bilo slučajno, bilo s nakanom kočijaševom, pred poštom.

U toj kući krika vika. Postiljoni i sluge tovare paketi i svežnji težki ogromni pomnjovoz; nagla neka misao preleti glavom biednoj djevojci, ali to bijaše misao trpka, strašna, jer joj uz nju strašno zadrhta cielo tielo, a ogavnost se neka pojavi u liepom oku.

— Diego — (tako se zvaše kočijaš), kad ćemo biti u Madridu?

— Po milosti božjoj i svetoga Jakoba kompostelskoga, donno, ako mazge dobro potegnu, za četiri dana.

— Za četiri dana!

— Mršav crnomanjasti postiljon preleti u taj čas oko kočije.

— Ide li taj pomnjovoz u Madrid?

— Ide Sennoro.

— Kad ćete biti ondje?

— Već posjutra, i to rano.

— Djevojka drhtnu — posjutra! Teresitto posjutra ćemo jur biti u Madridu, vidjet ću ga...

— Zar pomnjovozom hoćete da idete, donno? Za Boga, što mislite?.

Da se uzmogne razumjeti čudo i strah poštene sobarice, treba znati, da su u ono vrieme u cieloj Španjolskoj, a u nekih pokrajinah i do danas, poštarska kola bila opredieljena za najnižu vrst ljudi. Oholi grand, nešto bogatiji hidalg, pater samostanac stidili bi se voziti njimi, kamo li ženska, koja mari za svoje poštenje, ili koja barem pokazuje da mari.

— Donno, ta vi znate, što će na to sviet kazati!

Španjolka utone u mislih, rumenilo probije čelom. Mogla je bez tužbe i straha slušati otčeve kletve, ali izvrgnuti se ogovorom, pogaziti predsude narodnje, koje je od kolievke gojila mišlju i srdcem, u koje je kano u istinu vjerovala, to je bilo odviše.

— A on pukovnik, što će reći?...

Poštena sobarica nije pitajući niti pomisliti mogla, da bi ta pitanja riešila borbu ćuta i otezanje djevojčino.

Prenu se ova iz mislih, oko sievnu: — On, kažeš? On nije Španjolac — cvrštim glasom reče — on će me shvatiti, razumjeti, on neće za grieh uzeti; ta samo za njega to činim...

Mrak je bio jur debeo, kad je ušla u pomnjovoz, al se je ipak brižno zamotala u crnu svilenu mantilu, zavukla u kut voza, kano da se želi skriti od svačijega oka, ili od same sebe.

Kola su bila dosta puna, što je riedko u Španjolskoj; u nutri osim donne i sobarice još četiri osobe.

Prvi bijaše Talijan, bogat trgovac iz Burgosa idjaše u Madrid porad nekoga važnoga trgovačkoga posla. Smieh te je hvatao gledajuć ga: spremio se na put od nekoliko milja kano da ide u Ameriku ili Australiju.

Premda je ljeto bilo sparno, kano što je obično ibersko, on je ipak, nezaboraviv na mantu, tako zvanu kratku kabanicu španjolsku, metnuo na sebe dva duga suknena kaputa, u svakom je bilo nekoliko žepova spreda, straga i u njedrih, a u svakom žepu paketâ bez broja; strčali su jako, i nosili hrane dovoljne za švadron konjanikâ na dva ili tri dana; jer Talijan je od naravi imao, ne kano njegovi zemljaci, prostran i dobro probavljajući želudac... Niti na oružje nije zaboravio: široki je vitežki mač okolo boka pripasao, zanj je zataknuo dug bodež i dva samokresa.

Drugi je putnik bio Francez, crnomanjast i suh, auditor pukovnijski, Parižanin rodom, nekoliko je mjeseci stanovao u Burgosu, a sada je hitio k svojoj diviziji u Madrid: godinâ mu bijaše najviše dvadeset i četiri, za oružje imaše malen samokres u njedrih, i špadu po boku.

Kano svaki posekvanski Francez bijaše i on okretan i govorljiv, jezik mu ne mogaše ni časak počivati, govoraše, koliko su mu prsa donosila, a kad nije imao s kim, govoraše sam sobom.

Dva ostala putnika bijahu Španjolci.

Prvi od njih, najamnik iz Tardachora, malena gradiča blizu Burgosa, bijaše jedna od onih malo važnih figura, koje je lahko uviek i svuda sresti. Navukav okrugli klobuk na oči, i metnuv ruke u ogromne žepove poput granata crvenoga kaftana sa zlatnimi puceti, hladnokrvno je okolo sebe gledao, šutio ili driemao.

Njegov drug, pače susjed više je mogao na sebe svratiti pozornost naše donne, pače i svratio ju je doista, svratio je, jer ju je uplašio.

Težko si je i pomisliti grublje poteze od njegovih. Svaka strast uzrujavajuća dušu, pače svaka misao uzbunjujuća srdce probijaše kroz izgorjelo lice i široko čelo: pogled si mu težko podnosio, toliko je u njem bilo drzke oholosti, toliko nemarne nadutosti glede svojih prednosti — ali to nije ništa: nu i divljač tigrova, nešto od zlobe inkvizitora, kad sjeda na sudačku stolicu, kipljelo je u njem: bijaše ondje i lukavosti i prevare, i zlobe i krvi.

Kad se je s njegovim okom sastalo oko sobarice, i nehotice zadrhta, i tiho gospodarici šaptnu:

— Ah gospodjice, to je sotona; Bože čuvaj nas, ja se bojim...

Djevojka se s početka htjede nasmijati i razboritošću doskočiti poštenoj sobarici ali

Digitized by Google

kad je i nju dosegao neznanac okom svojim, zašuti: u misli prenese znak svetoga križa od čela na ramena, pa se još jače udubi u kut od kola.

Što se tiče odjeće toga putnika, sam Bog znade, iz kojega je bio kraja i koje mode, glavu je pokrio primjerenim klobukom, ali bez kokarde, svileni mu je kaftan bio obložen zlatnim ovratnikom, a nakićen raznobojnimi vrpcami: premda je bio sličan onim, kojim se odievaju Sevilci, bijaše ipak posve drugoga kroja, široki kožnati pantaloni i čižme sa širokimi ostrugami dovršivahu odielo, koje se je tako činilo smiešno takodjer u Španjolskoj suputnikom, ter čim ga je prvi put pogledao veseli Francez, namah viknu trgovcu:

— Boga vam, kažite mi done, kakov je to hidalg i odakle uzima mode: šaren kaftan i opaljene čižme; zar je to vaša dvorska odora?

Trgovac klimnu glavom važno i zamrmlja.

— Bog ti dao i sveti Jakob kompostelski da je on hidalgom; ne poznam mu odiela, premda već od četrdeset godina na sve strane oblićem Španjolsku, ter poznam savršeno sve joj pokrajine i grade.

— Aha! To je dakle možda koji poslanik iz vaših prekomorskih naselbina, iz Meksika ili Perua, i to iz onih strana, kamo još nije prodrla europska ugladjenost.

— I to neka dade sveti Jakob kompostelski, premda moram jako o tom dvojiti — ogledava se na sve strane, kano bojeć se, da ga tko ne čuje, i doda glasom bojazljivim, otegnutim: — Jeste li čuli što, done o djeci gorâ?

— O djeci gorâ nisam, nu o goštacih nešto.

— Djeca gorâ u Španjolskoj — to su ono što kod nas u Italiji banditi.

— Aha, razumiem, dakle našega suputnika držite za...

— Sačuvaj Bože, moj done, ja ga držim za jako uljudna čovjeka, za stanovnika Oranzeeskoga i ondašnjega trgovca s limuni, kano što je to on naveo u putničkom listu; hotio sam vam samo kazati, da se djeca gorâ često čudnovatim načinom odievaju.

— A to je druga — nemarno Francez promrmlja, uze zviždati i povuče se na stranu; trgovac posegnu u žep, da se osvjedoči, jesu li samokresi na svojem mjestu, i sablju trgnu iz korica, i rukom se lahko dodirnu oštrice.

Razumie se samo sobom, da se je donna Franciška tekar u jutro upoznala sa svojimi suputnici, jer kad je u Burgosu sjela u pomnjovoz, bijaše tamna noć, a putnici ju primiše samo zievanjem i tihim šaptanjem, nezadovoljni, što se je družtvo povećalo za dvie osobe, koje su jim mnogo udobnostih stezale, pače i posve kvarile.

Francez nastojavaše ipak da zametne razgovor, ali kad ga je suzbila kratkim jest ili nije i napokon tvrdokornom šutnjom, razsrdi se, zazvižda kontradans i zaspi. Spavaše jur i trgovac i najamnik, a možda i četvrti putnik.

I Sobarica uza svu želju da bdije, sguri se spavati.

Samo biedna djevojka ne driemlje, ne spava. Prvi krat, od kad je ostavila roditeljsku kuću, umiri joj ponešto uzbunjenu krv i povrati razbor čudnovati položaj, strah a napokon i obična španjolskih noći studen.

Strašan je često neprijatelj našoj sreći razbor. Bijaše on i za Francišku.

Iztisnuta iz otčinske kuće, obtršena prokletstvom, bačena u nepoznani sviet sama samcata — jer što joj je mogla pomoći sgurena stara sobarica — pogazivši sve ljudske i rodbinske obzire, je li mogla biti sretna? Je li to mogla ikad biti, ako ju i on, vjerenik, prozove ženom? Zar neće teret roditeljske kletve pasti na glavu nesretnice?

Ura za urom vukla se je za nju polagano, dva je jur puta pomnjovoz promjenio mazge a ona nije mogla zaspati, već je trpljela. Sam Bog znade, koliko je trpljela. Pade joj takodjer misao na pamet, misao spasiteljica, nebo ju dade: — vratit ću se, past ću pred noge otcu, oprost ću dobiti, ta neće ga uzkratiti kćerci, pristat će uz moju s njim udaju. — Ali druga misao, strašna, grozna svlada ju s mjesta — ta je misao njezin pakao, njezina sotona. On je bolestan, on trpi, idem!

I tako se je do rana jutra borila s razborom i s ljubavlju, s paklom i s nebom; toliko je suza prolila, toliko trpljela, ter kad je sunce, krasno, španjolsko, ognjevito izplivalo iza golih klisura Sierre de Oca na nebesko obzorje, nevoljnica nije bila ni za čas stisnula oka: bila je blieda, izmučena, i tako bolna, ter kad je pomnjovoz porad nove predprege stao u malenom gradiću Gumielu de Izan, uplašena Teresitta viknu:

— Za Boga, gospodjice što vam je, vi ste bolestni?

— Oh niesam, niesam, zdrava sam, ništa me ne boli.

— Tako ste bliedi, ostanite ovdje, neidite dalje.

— Oh neću, neću, ići ću, moram ići.

Svi se nazočni prenuše: sad svi obratiše svoje oči na suputnicu.

— Tako mi poštenja, to je angjeo — promrmlja Francez izpravljajuć se i namješćujuć sgnječeni ovratnik.

— Doista liepa — doda Talijan, uzmičuć prama boku od kočije, sjedeć bo na istom sjedalu s djevojkom, htjede joj više mjesta dati.

I zaredišе obična na putu pitanja i prazne opazke o suncu, putu i nenarednosti poštarskih kola.

Digitized by Google

Jedini neznanac, četvrti suputnik šuti, ali oko mu, ono žeže, pali djevojku.

Onda je sobarica bila učinila gori navedenu opazku.

Oj, da nije bilo onoga četvrtoga groznoga suputnika, donna ne bi bila imala povoda tužit se na svoj udes, na put odviše smioni, nerazboriti; ali on odluči nekako, da ju muči. Sad ju pita, s čega joj živo rumenilo polieva liepo lice, sad opaža, što ju napunjuje strahom i grozom: sad ju opet gleda; žar tih pogleda već sam opisao.

— Ne mogu ga podnositi, Teresitto — reče nesretnica, kad se je pod večer pomnjovoz približavao Segoviji: — ne mogu ga podnositi, neka odurnost, neka tajna slutnja kaže mojoj duši, da će mi prouzročiti brigu, nesreću.

Zatim nastavi:

— Sjećaš li se, Teresitto, u našem hramu u Mirabelli one slike na velikom oltaru, gdje sveti Michael Arkandjel plemenitim mačem vojuje, silnima nogama gazi neprijatelja naše vjere, napastnika Eve, duha tame, sotonu. Sjeti se mrkoga mu lica, brazdami satrte oholosti razrovanoga čela, a osobito oka: to oko — drhtnu — oh ne imam rieči da ga opišem. Zar to nije njegovo lice, njegovo čelo i oko? Teresitto, bojim se.

Teresitta, plašljiva jer polomljena dobom, praznovierna, jer rodom Kastilijanka, poboja se ga takodjer, al ipak uze tješiti svoju gospodaricu.

Pa što nam može zla učiniti? reče, zar nas ne ima mnogo osoba u ovih kolih; zar nas ne bi trgovac i najamnik francezki oficir branili? Trojice neće ipak premoći; a niti ne računam poštenoga konduktora i dva mu postiljona.

— Da, pravo imaš — primieti djevojka — ovaj Francez, on je njegov bojni drug, mora da mu je prijatelj, uzdajem se u njega.

I od toga časa auditor se je kroz sav ostali dan ponosio, veselio i maštao možda i ugodno, jer Španjolka ga je odlikovala nad drugimi suputnici, slušala je pozorno njegove duge pripoviesti, priče. A to je u očevidnu ljutost natjeralo i cholost uvriedilo Španjolcu.

Jesu li i njegove sanje smjelije lećele, je li drznik mislio, da će se liepa i mlada grofica, a osobito jedna od Mendoza, moći u njega zaljubiti, ne znam. Je li on nju ljubio, ni toga ne znam: ali pogledi su drznikovi bili tako smioni, tako bezsramni; toliko je u njih bilo požude, strašno kipeće... Jao djevojci, koju Španjolac onakovim pogledom goni. A sad je u tih pogledih bio i priekor, i osveta, i sdvojnost, sve sotonske strasti, koje su kadre bodež, ubojstvo, paklenu osvetu dati u ruke Španjolcu.

I poče se svadjati s Francuzom, i rugahu se i prepirahu medju sobom. Francez nadkriljavaše uviek dosjetom, nu Kastiljanin zlobom.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Dalje.)

VII.

Krštenje Hrvata.

Ne samo s toga što je u naroda hrvatskoga srce dobroćudno i puno samilosti bilo, nego i s toga što je u Hrvatu srce prama Aleksandri planulo bilo, želio je on, Kaja sviem mogućiem sredstvi obdariti, i gorke dneve njegove dobročinstvi osladiti.

Pod zaštitom Hrvata posjede Kajo palaču svojih predja, pak se u tili čas okolo njega sakupilo sve što je po dalmatinskih pećinah živo preostalo od mača obarskoga. Splilo se u palaču sve što je rimskim dahom još disalo, pak se palača i prozva Spljet. Svuda puče glas kako Hrvat štiti i obdariva rimski živalj, jer Kajo na sve strane Hrvata navješćiva osloboditeljem, prijateljem i braniocem preostavših Rimljana.

Sa svojih bijačkih dvora često dolazio Hrvat posietiti starca Kaja. Na njegov dolazak sav bi Spljet na noge se ustao i časti mu izkazivao. Glas puče da je Hrvat gizdavu Aleksandru u Kaja zaprosio, pak se još većemu dobru od toga nadali.

Nigda ljepšega stvora na tih stranah ne bi od gizdave kćerke starca Kaja, mlade Aleksandre, u koje srcu duboka ljubav prama Hrvatu planu još kad ga na vratih tužne solinske pećinice spazi. Pak se još višim žarom napunilo od kako je svom blagodatju Hrvat ju sa starcem otcem obdario. Neima mira niti pokoja njezino srce, uznemireno jedinim bojazom, jer njoj krstjanki nigda moguće neće biti vjenčati se sa Hrvatom neznabožcem. Ona je tim više venula, jer je otac jur Hrvatu stavnu odluku izrekao, da voli i opet sve izgubiti, i od mača hrvatskoga poginuti, nego svoje jedino u starosti utješenje za poganina dati.

Sreća je za Aleksandru i Hrvata bila, da, nakon njihove srčene duge boli, prispie u Spljet poslanik papin Ivan iz Ravene, čovjek sveta življenja, velika uma. Kajo povjedi Ivanu, kako hrvatski vladar, mladi

Digitized by Google

Hrvat, išće mu kćer, nu on mu je nipošto rad njegova krivoboštva nemože dati; pak se boji, da se njegova ljubav neokrene najpotla u srditost i ta se sva na nevoljnom preostavšem rimskom življu ne izlije. Ivan utješi starca i Aleksandru, i obeća sve uložiti da na vjeru Krstovu Hrvata i vas narod obrati.

Često bi Ivan dovozio se do Bijača, gdjeno bi duge noći i ciele dneve u dvorih Hrvata provodio. Ivan tuj u čestom razgovoru nauči podpuno hrvatski jezik; Hrvat mu za učitelja bio. Kad je Ivan naučio narodni jezik, već počeo vjeru Isusovu Hrvatu i svim dvoranom najoduševljenijim i najosvjedočnijim riečmi propoviedati. Tu bi se Ivan desio kad bi se god Hrvati na sabor sakupljali, pak bi posobno i skupa o istini vjere Isusove razlagao.

Iz ciele prostrane Hrvatske skupiše se u bijačke dvore svi poglavice, i velik broj naroda hrvatskoga, da svečano od Ivana iz Ravene sveto krštenje prime. Velika se svečanost na to spravljala, mnogo rimske gospode iz sve Dalmacije na nju prispilo. Ivan, praćen od mnogobrojnoga svećenstva, srcem veselim u Bijač stigao. Tu najprije petero rodjene braće i dvie im mile sestre krstio, zatim vas sakupljeni narod, uz biljege najvećeg oduševljenja i ugodnosti. Hrvati se zakleše branit i čuvat vjeru Isusovu, odani biti uviek stolici svetoga Petra, pod okrilje kojoj stavljaju svoju kraljevinu, a ona će jih čuvat i branit od neprijatelja. Za uspomenu toga sretnoga dana, i za biljeg odaničtva prama stolici rimskoj, Hrvati u sred bijačkih dvora, gdje su podignuli bili hram velikomu svomu Perunu, posvetiše ga na čast s. Petra.

VIII.

Pir Hrvata. Crkva sv. Kaja u Solinu.

Ako se je itko obeselio pokrštenju Hrvata, to je zaisto najviše starac Kajo i kćer mu Aleksandra. Isti dan kad su se Hrvati na Bijaču pokrstili, imali su u Spljet kao krstjanski svati po Aleksandru gizdavu djevojku prispiti, a Kajo i vas Spljet s najvećim ih veseljem očekivao.

Liepo ti je bilo pogledati sve prvake hrvatske preko solinskih i spljetskih ravnica jezdeći u kićenoj narodnoj odjeći, po djevojku roda Dioklecijanova, da ju za junačkoga Hrvata dovedu. Tko bi mogao pomisliti da su to oni silni junaci, strenitelji krvoločnih Obara?

Svak je u Spljetu vrlo dobro znao, da je do blagoćudnosti Hrvatove bilo, što je Kajo palaču Dioklecijanovu opet posjedovao, toliku moć i ugled opet stekao, i u palači grad zasnovao od preostalih nevoljnih Solinjana, pak se je s toga svak radovao, da su Hrvati primili krst, i još više da po vjenčanju Hrvata sa Aleksandrom dva će naroda medjusobno u slogi i ljubavi živiti. Spljećani zato Hrvata sa svom družbom najsvečanije primiše, da mu tiem izkažu biljege svoje odanosti i dužne harnosti; a starcu Kaju, koga kao najmilijega otca štovahu, jer u njem još posljednju sjenu solinske mogućnosti i Dioklecijanova potomstva zamierahu, htjedoše ovom zgodom sve svoje srce otvoriti, i na tom veselom pirovanju otca u kćeri Aleksandri proslaviti. Nakon ljute nevolje i težke biede, Spljećani po razorenju mila im grada Solina prvi put razveseliše raztuženo srce u udadbi mlade Aleksandre.

Pravo zdravo u hramu nekoč poganskom, koga bje Dioklecijan na čast svojim bogovom najkrasnije sagradio, a koga malo prije Ivan, jur prabiskupom solinskim naimenovan, svom svečanostju posvetio za hram krstjanski, rukova on mladoga Hrvata i gizdavu Aleksandru, u prisutnosti sve hrvatske i spljetske gospode. Od milinja i veselja svakomu suze niz oči tekle, i svak tu ženitbu blagoslivao i najbolju sreću proricao. Nakon višednevnoga pirovanja Hrvati se put Bijača povratiše.

Sred ravnih Kastela, uprav gdje se nekoč grad Solin podizao, i sada obstoji crkva svetomu Kaju posvećena, kamo iz sve Dalmacije, Bosne i Hercegovine neizbrojno množtvo puka na hodočastje dolazi, osobito na 22. travnja, kada se štuje blagdan s. Kaja. Po čudnome čudu ta crkvica kroz sve vjekove i sva haranja Tatara i Turaka dosle uzgor ostade. S njom je spojena velika poviest Hrvata i Latina, za to je uviek kod obaju i bila u poštovanju.

Crkvica je sagradjena ondje, gdje je bila pećinica, u koju se starac Kajo sa kćerju bio sakrio od Obara te ih tu najprije Hrvat mladi ugleda i spasi. Kad Hrvat i Aleksandra sina stekoše, po želji Kajovoj bi s velikom svečanostju i prisustvom sve hrvatske i latinske gospode baš u onoj špijli kršten Hrvatov sin, pak za uspomenu toga čina Hrvat dade rečenu crkvicu sagraditi, koja eno i sada obstoji. U njoj i Kaja pokopaše, a moći svetoga Dujma, koje je bio Kajo u špilji solinskoj sakrio, dade Ivan prabiskup prenieti u spljetsku crkvu; kod toga se prenašanja dogodi po narodnom poviedanju zamierno čudo na njekom mjestu, gdje se za uspomenu sagradi crkva, koju zajedno s vrelom narod i sad zove „sudujmovača.“ A čudnu vodu, što provire iz žrtveničke ploče u crkvici Kajovoj, zove narod Kajovom vodom, i za svakovrstnu ju ljekariju pije.

IX.

Tuga.

U svakom hrvatskom srcu sama se budi želja znati, što se je dogodilo od dviju sestara, koje su hrvatsku braću do Dalmacije dopratile? Jeda li se o njih što u poviesti čita? Nije li u narodu kakva uspomena ustmena ali pismena preostala? To su i slična

Digitized by Google

pitanja, na koja svak želi odgovor čuti. Ali kako milomu srcu hrvatskomu zadovoljiti? Tražimo koliko god.

Kada su braća na Bijaću novoosvojene zemlje ravnopravno razdieljivala, opredieliše bogat miraz i sestri Tugi, davši joj Poljica sred Dalmacije. Pak baš i nije bilo shodnijega prediela do Poljica u svoj Hrvatskoj, koga su joj mogli namieniti. Poljica su tvrdiem prirodjeniem zidi opasana, preko kojih nebi mogao svagdje niti orao krstaš preletjeti, kamo li bi dušman smio pristupiti. Od Klisa pak do Cetine kod Noviselâ visoka planina Mosor; odtolen do Omiša rieka Cetina, brda i vrleti visoke i neprehodne. Od Omiša pak do Žrnavice i Klisa nad morem opet visoka se planina uzdiže. Medju timi neosvojnimi zidovi prostiru se divne poljičke ravnice, najpitomije i najplodnije u cieloj Dalmaciji. Osim prirodne tvrdje, Poljica su bila postavljena pod okrilje sve braće, pak je s toga i procvala tude svaka sreća bila.

Tuga je udilj sve uložila, da Poljica sa svakoga pogleda usreći, kao što je u najvećoj mjeri i postigla, jer je svakomu bila ne samo i otac i majka, da li i primjer svake kreposti i radinosti. Kroz kratko vrieme stvoriše se mnoga bogata sela, a u sred Poljica, u najljepšem prančioku, gdje je vječnje pramaljetje i najkrasnija priroda, sagradi Tuga plemenite i gizdave dvore. Okolo dvora podigoše poljički velikaši visoke palače, tim postade napučen i liep gradić, koji se nazva „Tugini dvori“ ili „Tugari“. I danas je selo Tugari sred Poljica, gdje se poznaju ruševine staroga Tugina grada, o kom Poljičani znadu ti svašta liepa poviedati.

Nigda, ni prije ni poslie, Poljičani nebijahu sretniji i bogatiji što dok je Tuga kod njih vladala. Ona se je poljička kneginja zvala, pak je tražila da bogat i siromah jednako bude pristupan, i svakomu bez obzira bude pravica učinjena. U svih selih liepe crkve ona je sagradila, i svu kneževinu pod zaštitu s. Jurja postavila, a o Jurjevi sabor redovito držala, i o svih poljičkih potrebah sa Poljičani viećala, tim zakone shodne stvarala, koji su Poljica za više stolietja sretnimi učinila. Sve ostale hrvatske kneževine uzeše poljičku za uzor uprave, pak je svakomu raslo srce, da pod blagom upravom krepostne Tuge uzmnaža se sreća i čestitost.

Ako su se onda Poljičani zanosili za vriednom dobrotvornicom Tugom, oni se nisu još tih sretnih vremena zaboravili, nego je živa uspomena o kneginji ostala u njihovih ustih i srdcih. Poljičani svakomu poviedaju: „Kod nas je jednom slavna jedna kneginja hrvatska vladala, koja istomu svomu čovjeku nikakvu vlast nije u šake davala, jer se je bojala, da nebi koga nepravicom ucvilio, a ona je htjela da svak bude sretan i svakomu pravedno sudjeno. Ona je bila odveć bogoljubna, pak nikakve rieči nepodobne nije se u svih Poljicih smjelo reći. U svih selih i na svih vrsih planina, sagradila je crkve, i bogato jih nadarila. I nije dala drugčije nego da u Poljicih samo naši hrvatski poljički popi službu Božju obsluživaju i nas nauku krstjanskomu i pismu uče; pak je svaki poljički pop u svojoj župi sve naučivao mužko i žensko štiti i pisati. A sada ima u svakoj kući starih pisama od naših pradjedova, pak mi neznademo jih čitati, a drugomu ih nesmieš u ruke dati.

Onda nije nitko smio preko tudjega têga preći, niti pomaknut medje, niti komu kakvu štetu prinieti, ili se svaditi, ili opiti, ili ukrasti. Svak je svoje čuvao, svesrdno se trudio i radio, pak je punu kuću svega imao. Susjed sa susjedom, selo sa selom u ljubavi bili, i za zdjelom punom često ujedno sjedili. Takih sretnih vremena već Poljičani ne doživiše. Pak bi i sada u Poljicih ista sreća kao u vrieme te kneginje bila, niti bi Poljičani igda svoga kneza izgubili bili, da budu u skladu živili. Da li jih dragi bog rad nesklada i nevjere težko pokara. Nije već mogao brat brata podnieti, nego se porazdieliše, niti susjed sa susjedom niti selo sa selom u ljubavi već htjede živiti. Pače svak svakomu stà o nevjeri raditi, teg gaziti, laze otvarati, medju preoravati, voće krasti, i u isto djevojačko poštenje krećati. Nasta svud nenavidnost, i zloba, pak se Bog razsrdi i Poljičane pravedno pokara. Diže jim kneza, crkve jim se stare ruše, nove negrade. A što je još najžalostnije: nestane poljičkih popa, koji su sv. misu hrvatski čitali, nas strahu božjem učili, i nas sve u naš jezik štit i pisat trkomice izučili, pak bi u crkvi, kad bi oni naški zapjevali — Slava bogu — i mi naški odpjevali: I na zemlji mir ljudem dobre volje. — Da budu nam barem naši popi preostali, nebi nam ni pô žalosti bilo, jer bi se uhvali, da će nam kad li tad li opet se sreća povratiti. Ali nam se i oni polatiniše i potudjiše, svoj mili jezik ostaviše, i u njem Boga slavit zanemariše i zaboraviše, svojih Poljičana stidit se počeše; nas nejma tko čitat naučiti, niti već misu odpjevati znamo; od toga nam sve nevolje prispile. Godine već neradjaju, grâd često obija, i svake nam godine sve to gore biva.“

Ako tkogod Poljicim projde, neka zametne govor s kakvim hoće Poljičaninom, njemu će svaki ovako poviedati. I srdce će ti procviliti, čujuć kako se još Tuginih vremena živo sjećaju, i na polatinjenje svojih popa žaloste.

X.

Vuga.

Ova nerazdruživa i mila seka petero braće hrvatske, ovo najplemenitije stvorenje svega hrvatskoga naroda naselivšega se u Dal-

Digitized by Google

maciji, nehtjede najmilijega si brata Hrvata do smrti ostaviti. I ona je zadobila kneževinu u Dalmaciji na razdieljenju osvojenih zemalja, al i netom se Vuga na Bijaču pokrsti, uzhićena i zanesena nebeskimi govori Ivana Ravenjanina, sve svjetovno ostavi, ter poče koludarski pokorni život provoditi. Svoju kneževinu bratu Hrvatu dade, a dohodci poče graditi crkve i samostane po svoj Hrvatskoj. Uz dvore brata Hrvata na Bijaču, dade sazidati za se samostan sv. Marije, u kom svoje dane najviše je provodila, tim s bratom uviek u doticaju bila. Njezina dobrotvorna djela vas hrvatski narod velikim čudom zamierao, pak ju u svih potrebah kao angjèla utješitelja vapio. Ona je na ustih svakoga bila. Ako bi se kakva omraza, nesklad, nemir, nepravica pokazala, tu bi Vuga prispila da mir, sklad i ljubav opet povrati. Svojom milom, blagom i prodirućom riečju svačije bi srdce na dobro sklonila.

Sabra ona u samostan sv. Marije iz sve prostrane Hrvatske najodličnije djevojčice, da jih nauči čitati, i duhom ih krstjanske kreposti i domoljubne ljubavi nadahne. Nju su zvali majkom, pak je baš kao takva i bila. Čim su braća i vas narod po običaju i potrebi onoga vremena jedino se oružjem bavili, braneć državu od mnogih neprijatelja, Vuga se je najviše za prosvjetu i razširenje vjere krstjanske brinula. Najpače joj je ležalo na srdcu odgojiti krepostno krasni spol, jer tim je znala, da u dobrih materah odgojiva vas narod. Često je puta s bratom Hrvatom, a često sama pohadjala cielu Hrvatsku; svukud nova sredstva za prosvjetu stvarala i kršćanstvo, što tvrdje u srdca hrvatska usadjivala. Gdje bi god prispjela, tamo bi sviet od svaklen sgrnuo se, da ju vidi, i da joj se pokloni. Nebijaše sirotice niti ucvieljenika, koga nebi utješila.

Jer je narod po njoj velike blagodati primao, nazivaše ju sveticom, i o njoj svakojaka čudnovata djela poviedaše Tim više što je vidio, da je ona ugodni vez, koji braću i vas narod u ljubavi spaja, budući ona znala naprasitost braće i inih velikaša krotiti, od neskladâ, nepravicâ i omrazâ odvraćati.

Kako bi ona u svih zgodah i nezgodah, u svih potrebah, i gdje bi nesklad buknuo, kao po čudu prispjela, da utaloži i umiri, tako je nevini narod njoj svrhunaravnu moć pripisivao, scieneći, da je ona velikom svetošću i nebeskim življenjem krila stekla, u pticu se pretvorila, da lašnje svakomu u nuždi i potrebi doletjeti može. S toga je narod mislio, da nikakvo opako i zločesto djelo učiniti se ne može, gdje nebi Vuga prispjela i za zločin prigovorila i zasramila.

To je obće osvjedočenje bilo, te je s toga narod nju u blagoj i neškodljivoj ptici Vugi pripoznavao. Po taj način živa se je spomen slavne Hrvatice u narodu do danas uzdržala. Pak o Vugi ptici po Dalmaciji svašta se povieda, i dobru kob u njoj svaki sluti. U svem primorju, a navlastito u Kastelih, kad se Vuga po vinogradih, smokvah i maslinah često vidi, tad će svako voće roditi, i godina plodna i sretna biti. Riedko se za planinom opazi, ali ako se po njivah prelećivati vidi, tad će godina obilnim žitom i voćem roditi. U njoj nešto svrhunaravna narod sluti, pak ju riedko tkogod smiede i ubiti.

Narod naš dakle uzdržà živu uspomenu svoje najprve prosvjetiteljice i dobrotvorke, pak će se i ona spominjati, dok bude njega obstojati.

(Konac sliedi.)

Moć značaja.

Po S. Smilesu piše Gj. Š. B—ćki.

(Konac.)

Hrabar vodja privlači muževe srodna značaja, kano što magnet privlači željezo. Njegovu primjeru težko je odoljeti. On potiče slàbišu, da ga mora slieditì. Tako se pripovieda o nekom mladom častniku, da je u odlučan čas bitke skočio na junačke noge, mahnuo šeširom i pozvao najbližje vojnike, da podju za njim, te se bacio medju neprijatelje. Vojnici se ohrabriše, udariše za mladićem i neprijatelj bude sretno suzbit.

Jednako se godi u svakdanjem životu. Za velikimi i dobrimi ljudmi povode se drugi; oni potiču i pobudjuju na rad svu svoju okolinu; oni su reč bi živ stožer liepih diela. Dodje li čovjek krepka i čestita značaja do kakove moći il oblasti, to se svi, što pod njim služe, osjećaju potaknuti na vrline, što jih u svom predpostavljenom opažaju. Svaki mornar, što je pod Nelsonom služio, bio je nadahnut hrabrošću svoga vodje.

Kada je Washington privolio, da primi vrhovno zapovjedničtvo, činilo se, kano da je američka vojska dvostruko ojačala. Poslie mnogo godina (1798.), kada je Washington bio već ostario i u Mount Vernonu mirovao, bilo je tek vjerojatno, da će Franceska uniji rat naviestiti. Tada mu je pisao predsjednik Adams: „Mi trebamo vaše ime; dopustite da se njim služimo, jerbo je u njem veća sila, nego li u mnogoj vojsci.“ Tolika je bila moć Washingtonova značaja!

Krasno, dà upravo divno piše Jefferson Washingtonu, kada se ovaj htjeo na časti zahvaliti i na to zaprietila pogibelj, da će se američka unija razpasti. „Ciela se unija u vas pouzdava. Od svih razloga, kojimi bismo narod umiriti mogli, bit će najjači, ako mu reknemo, da ste jošte u časti. Ima kadšto takovih značaja, koji kano da pripadaju narodu, i onda se čovjek mora želji za posebnom srećom oglušiti, ter samo na to obzirati, kako će se sadanji i budući boljak ljudstva unaprediti. A to, čini mi se, da je i vaša duž

Digitized by Google

nost, koju vam je vječna providnost onda dosudila, kada je stvorila vaš značaj i ove dogodjaje, koji se po njem razviše. S ovih indi razloga, a ne što bi se ja bojao za sebe i za svoje prijatelje, koji neimamo nikakova prava da od vas kakovu žrtvu tražimo, prizivam proti vašoj odluci i molim, da ju prema promienjenom stanju stvari promienite".

U pojedinih slučajevih čini se kano da su stanoviti ljudi sredstva neke vrhunaravne sile. „Trebam samo nogom udariti o tlo Italije i ciela će vojska ustati" veljaše Pompej. Pustinjak amienski Petar viknu Europom i sva se listom dignula na Aziju. Za kalifa Omera pripovieda se, da je svojim štapićem znao veći strah utjerati nego tko drugi britkim mačem. Samo ime nekih ljudi prilično je silnu glasu trublje; a bilo je i takovih muževa, koji su tek po svojoj smrti najsjajnije pobjede izvojevali. „Nikada nije bio Cezar bolje živ, mogućan i strašan, veli Michelet, nego kada je staro njegovo tielo, kano bliedo izranjeno truplo na tlu ležalo; onda ga tekar upoznaše kano čistoga, značajnoga i pravoga muža". Nikada nije veliki značaj Vilima Oranskoga na njegove zemljake toliko uticao, koliko baš onda, kada su dočuli da je ubijen. Istoga dana odlučiše holandske državice: „da će svetu svoju stvar pomoćju božjom do skrajnosti braniti, te niti novca niti krvi štediti", pak i pošteno rieč svoju održaše.

Dokazano je, da je život značajna čovjeka u poviestnom i u ćudorednom obziru trajni spomenik ljudske energije. Čovjek umre i nestaje ga, ali ostaju i njegove misli i njegova djela reć bi usadjena čitavomu potomstvu. I tako živi duh njegova života te utičuć u misli i volju potomsta razvija i uzgaja buduće značaje. Vrlinom napredni ljudi prave su svjetionice na pučini ljudskoga napredka. Poput svjetla na visokom briegu, razsvjetljuju oni sav ćudoredni dahokrug i svjetlo njihova duha prodire u sva buduća koljena.

Sasvim je naravno, da se čudimo i divimo ljudem, koji su značajem zbilja veliki Oni posvećuju narod, od koga potiču i veličaju ne samo svoje suvremenike nego i sve potomke. Njihov veliki primjer obća je baština njihova roda, a njihova djela i uzvišene misli najljepši su zapis čovječanstvu. Oni spajaju sadašnjost sa prošlošću i pripravljaju budućnost, napred noseć zastavu krieposti, oni uzdržavaju čast ljudskoga značaja oduševljujuć za sve, što je u životu najvriednijega i najplemenitijega.

Po mislih i činih biva veliki značaj neumrlim. Tiha misao velikoga razmišljača prebiva tisuća godina u dušah mislećih ljudi, dok se napokon u svakdanji njihov život ne utisne i navadom jim nepostane. Ona živi tisuće stolieća, govori svejednako kano otajni glas iz groba i zasieca u misli duhova, od kojih je na stotinu godina razstavljena. Mojsija, David i Salomo, Plato, Sokrat i Ksenofon, Seneka, Cicero i Epiktet reć bi da nam još svejednako iz svojih grobova govore. I danas ih još mnogo pazimo, a i mnogo još utiču u naš značaj, premda njihove misli do nas u takovih jezicih dolaze, kojih oni nisu govorili, i koji su još za onda sasvim nepoznati bili.

Veliki radnici i razmišljači sačinjavaju upravo poviest, i pravo reče Carlile, da je obćenitom poviestju poviest velikih, značajnih muževa. Oni bo označuju i izpunjuju dobe u životu naroda. Od njih dolaze učinci i protučinci. I ako je njihov veliki duh plod njihove dobe, oni tvore i bude javno mnenje i misle velike misli i snuju uzvišene osnove, koje postanu obćenitimi i proizvode razne dogodjaje.

Veliki muževi udaraju svojim značajem biljeg svomu narodu i svojoj dobi; tako je pokojni Ljudevit Gaj udario biljeg sadanjoj Hrvatskoj i toga joj biljega nikada ma i najkruća sila nemože više izbrisati; a sadanjoj Italiji tko je drugi udario biljeg nego li njezin veliki pjesnik Dante. Njegove su vatrene rieči stotinu godina plamtile u srcih pravih muževa. On je bio glasnik italske slobode, za koju nije mario prognan biti, ni umrieti. On je bio najnarodniji, najobljubljeniji pjesnik, njega su Talijani najviše čitali i poslie njegove smrti najljepša njegova mjesta na izust govorili, a misli i čustva, što su u tih mjestih sadržana bila, oplemeniše jih i učiniše napokon slobodne.

Jednako je Washington primjerom svoga čistoga života i svojim velikim, čestitim i plemenitim značajem ostavio svojoj domovini najveće blago i svomu narodu najljepši uzor, po kojem se ima na sva buduća vremena uzgajati. Washington kano i mnogi drugi veliki vodje čovječanstva nije bio velik pameću, talentom i ženijem, koliko čestitošću, istinitošću, poštenjem, savjestnim vjernim izpunjivanjem dužnosti, riečju pravom plemenitošću značaja.

Takovi muževi jesu pravi život onoga naroda, komu pripadaju. Oni tješe i kriepe, oni jače i plemene svoj narod i reć bi posvećuju ga primjerom svoga života i značaja.

Imena i uspomena velikih muževa jesu doživotni prihod njihova naroda. Ni ubožtvo, ni izdajstvo, pače ni robstvo nemože jim toga svetoga zapisa ugrabiti. Čim narodi opet ožive, probudi se opet u ljudih uspomena mrtvih junaka i oni stoje opet pred živimi kano uzvišeni motritelji i sudci. Sretan svaki narod, koj si je svjestan, da ga toli slavni svjedoci gledaju i motre! Oni su u životu i smrti sol svoje domovine. Što su oni činili, mogu im punim pravom i potomci činiti; njihovi sjajni primjeri vjekuju u njihovoj domovini, pobudjujući sveudiljno svakoga, koj ima zato srdca da jih nasljeduje.

Digitized by Google

Nesmiemo se medjutim sudeći vrline kojega naroda, obazirati lih na njegove velike muževe, nego moramo takodjer gledati, kakova je duha i značaja ona velika množina, što u narodu živi. Kada je Washington pohodio Waltera Scotta, povede ga ovaj k mnogim svojim prijateljem koje je imao ne samo medju mnogobrojnom obližnom vlasteli, nego i medju istimi seljaci. „Hoću da vam pokažem nekoliko naših vrlih priprostih Škota," reče Walter Scott. Značaja bo narodnoga nećemo razpoznati po njegovoj gospodi i nježnih gospojah, kojih svagdje nalazimo i svagdje su si spodobne kano jaje jajetu.

Kaošto pojedinci tako moradu i narodi svoj značaj sačuvati, a osobito u narodu, koj na ustavnu živi, gdje naime svi slojevi pučanstva veću ili manju političku vlast izvršuju, treba da narodni značaj visi o vrlini mnogih, a ne pojedinaca. Iste vrline, koje rese značaj pojedinaca, treba da krase takodjer značaj narodni. Nije li narod velikodušan, pošten, krepostan i hrabar, to će pred svietom malo vrieditи, a narod komu je najveci Bog njegov svakdanji kruh, po zlu je i hrdjavu putu pošao. Kakav je koji narod, takvi su obično i oni, koji njime vladaju. Gdje je množina savjestna, ćudoredna i poštena, tamo su i vladatelji pošteni, ćudoredni i savjestni, narodom pako izkvarenim sebičnim, nepoštenim, koj istine ni zakona neštuje, zavladat će sigurno sebičnjaci, i nepoštenjaci. Jedina obranajod takova despotstva leži u prosvjetljenoj osobnoj slobodi i čistoći osobnoga značaja. Bez tieh vrlina nemože biti u nijednom narodu krepke muževnosti, ni prave slobode. I najveća politička sloboda nepodiže naroda, čiji su pojedinci zli i pokvareni, dapače je takovomu naroda sloboda gotova propast.

Narodi kano i pojedinci ćute se ojačenimi i ohrabrenimi, kad znadu, da pripadaju uzvišenu rodu, da su baštinici njegove veličine i da moraju slavu njegovu sačuvati. Liepo je to, kad ima narod veliku prošlost, na koju se s ponosom obazrieti može.

Uspomenom velikih diela prošlosti oživljuje se sadašnjost. Život naroda jest kano i život pojedinih ljudi veliko blago izkustva, koje rodi družtvenim napredkom i boljkom, ako se mudro upotrebi, a izgubi se u sanjarijah, varkah i pogreškah, ako se zlo uporabi. Narodi se kano i ljudi čiste i kriepe kušnjom i trpnjom. Ono su najslavnija poglavlja u narodnoj poviesti, koja nam pripoviedaju, što je sve narod imao pretrpiti, dok mu se je značaj liep razvio i uzgojio. Moguće da je tude ljubav za slobodu i domovinu mnogo učinila, ali najviše je bivalo kušnjami i pretrpljenimi jadi.

Najveći dio onoga, što se danas domoljubljem zove, puko je farizejstvo. Ono se nepokazuje djeli, nego hvastanjem, urlikanjem, koprcanjem, zavijanjem i neprestanim jadovanjem; takvo domoljublje jest za svaki narod prava prokletinja.

Pravo domoljublje uzdiže i kriepi domovinu vjernim radom, vrši muževno svoju dužnost, živi pošteno, triezno; čestito gleda upotrebiti svaku sgodu k boljku, koja mu se s koje godj strane pruža, štuje uspomenu i primjer velikih muževa prošlosti, koji su svojom trpnjom za vjeru i slobodu stekli sebi vječnu slavu, a svomu narodu pravo na slobodan i samostalan život.

Da bude narod velik, netreba mu, da je obilan brojem. Može on imati prostranu domovinu i silan biti brojem, a opet neimati prave veličine. Narod izrajelski bijaše malen, pa opet koli je velik život razvio i kako silno utjecao u sudbinu čovječanstva! Grčka bijaše mala prostorom, Atena neznatna brojem, pa ipak koli velika umjetnošću, znanošću, hrabrošću i domoljubljem. Nu Atena imadjaše dvie velike mane: njezini gradjani nepoznavahu obiteljskoga života, zatim je bilo u njoj više robova nego li slobodnjaka. Njezini javni muževi bijahu u svojoj ćudorednosti mlaki, ako ne pokvareni, a žene skroz nečiste, pak to joj privelo brzu propast.

Jednako se ima takodjer propast Rima pripisati obćoj skvarenosti i bezposlici naroda. U Rimu je bio za kašnijih vremena rad sramotan i lih robovom namienjen. Gradjani se nisu više ponosili značajem i vrlinom svojih velikih predja, i carstvo je palo; jer nije bilo vriedno da živi. Svi narodi, koji vole u jednom jeditom boju funtu krvi, nego li kod čestita rada kaplju znoja proliti, moraju umrieti i marljivim te krepkim narodom mjesto ustupiti.

Kada je Ljudevit XIV pitao glasovitoga Colberta zašto on, vladalac prostrane i napučene Francezke, nemože da pobiedi malu Hollandezku, odvrati mu ministar: „Zato, gospodaru, što se veličina zemlje nemjeri po njezinu prostoru, nego po značaju njezina naroda. Budući su Holandezi marljivi, triezni i krepki, težko će jih vaše veličanstvo nadjačati." U čistu dakle značaju pojedinaca nalazi se prava veličina. Bez toga može biti narod bogat i naobražen, ali zato je ipak na rubu svoje propasti. Prestaje li narod poštovati istinu, poštenje i pravdu, to nezaslužuje više, da živi. Je li koju zemlju snašla nesreća, da joj je narod stranačkim biesom tako zasliepljen, te neima u njem više poštenja, ni reda, ni zakona, ni poslušnosti, ni kreposti, ni vjernosti, ni značajnih čestitih ljudi, onda mu je odzvonilo, a niti bi baš vriedno bilo, da se štogodj od njega spasi.

Digitized by Google

LISTAK.

Hrvatska matica. U nedjelju 23. o. m. imala je matica ilirska glavnu skupštinu, u kojoj se je razpravljalo, kako bi se ista prema napredku i potrebam hrvatskoga naroda najbolje preustrojila. Odbor, komu je bilo povjereno izradjenje novih pravila, osnovao je ista ogledav se ponješto i na druge književnosti, imenito česku, u kojoj umělecka beseda tako liepo uspieva.

Glavna se promjena predlaže u § 1. koj ovako glasi;

Dosadanje družtvo „matica ilirska“ promjenjuje svoje ime, te će se zvati „matica hrvatska“, kojoj je smjer:

a. Širiti koristne nauke u gradjanskom svietu;

b. unapredjivati liepu knjigu, glasbenu i tvornu umjetnost (slikarstvo i kiparstvo);

c. podpomagati zaslužne pisce i umjetnike, a ponajprije članove ovoga družtva, na književnom radu i na nevolji, te koliko je moguće

d. namicati pomoć njihovim udovicam i sirotam.

Prem su nekoji stariji rodoljubi htjeli svom silom oboriti taj članak, nedopuštajuć da bi matica mogla drugo biti, van puka nakladateljica knjiga, to je ipak skupština, na obrazloženi potanki predlog Dr. Dežmana, taj paragraf ogromnom većinom prihvatila, posvjedočiv tim, da joj je u istinu stalo do napredka družtva, koje nije većom stranom zato moglo uspjevati, što su akademija znanosti i Jeronimsko družtvo podielili medju se matičinu književnu zadaću, koju oni i toli uspješno vrše. I mi smo osvjedočeni da samo na temelju tih novih pravila ima razloga obstanku Matici, a nadamo se da će i gospoda protivnici uviditi vremenom da je njihova bojazan netemeljita, a njihov konservatizam suviše bio.

Narodno kazalište. Dne 23. ožujka vidjesmo poslje više godina opet Šillerovu gradjansku tragediju „Spletku i ljubav“, na korist g. Toše Jovanovića. Dramatički ovaj plod zaslužuje svakako, da bude uvršten u stalni repertoir našega kazališta. Što nije od duže vremena prikazan bio, nije komad kriv, već stari užasni prievod, pun strahovitih pogrešaka, izradjen, u koliko se sjećamo, od nekoga glumca, nevješta ni hrvatskomu ni njemačkomu jeziku. Prijašnja artistička uprava mislila je, da bi povreda bila proti uspomeni slavnoga Šillera, da mu se „Spletka i ljubav“ i nadalje prikaže u toli kukavnom prievodu. S toga je sadanji dramaturg g. J. Eug. Tomić već onda pozvan bio, da priredi dostojniji prievod, a u tom novom liku vidjesmo dne 23. t. m. „Spletku i ljubav“ Kazališna uprava morat će na isti način dati s nova prevesti nekoje klasičke drame: kao „Fiesko“, „Marija Stuart“, „Vilim Tell“, od Šillera, (prevodi od Špire Dimitrovića), „Emilija Galotti“ od Lessinga (prevod Ljubice Mařikove), „Vesele žene windzorske“ od Shakespeare-a (prevod Špire Dimitrovića) itd., sve se to na novo pohrvatiti mora, jer stari prievodi stranom se nemogu nikako rabiti prema današnjemu napredku jezika, stranom nebi kraj silnoga popravka ništa ostalo od staroga prievoda. Prikazanje „Spletke i ljubavi“ zanimalo nas je tim većma, jer su uloge zapale s veće strane nove osobe. Prije nekoliko godina pojavila se u toj tragediji prvi put na našem pozorištu Marija Jelenska, ovaj put prikazala ju gja. Ružička; Ferdinanda je onda predstavljao g. Brani sada g. Jovanović. Usporedimo li tadanju predstavu sa sadanjom, to moramo izjaviti, da je posliednja svakako u obće bolja bila, u nekojih pako prizorih zaostala je ipak daleko za predšastnicom.

Gdja. Ružička, prikazala je, kako već spomenusmo, Luizu. Bilo se je nadati, da će tu ulogu dobro riešiti, nada nas nije prevarila. Vanjski lik, glas, ozbiljno držanje gje. Ružičke odgovaraju i onako posvema značaju Luize. Millerova kći, skromna gradjanska djevojka, živahna, darovita po naravi, a naobražena nad svoj stališ s obćenja s Ferdinandom grije se o suncu prve čiste ljubavi. Nu predsuda vremena, djavolska spletka, opačina, bace tu čistu dušu u užasnu borbu, meću ju na muke, ali ona kraj svega toga moralno pobiedi. Sav taj razvitak predočila nam je gja. Ružička osobitom vještinom, udešavajući i glas i držanje prema duševnoj situaciji; u svakom prizoru, kao i u svoj predstavi vidjelo se, da je svoju ulogu promislila i svladala. Valja nam ipak dvie, tri prigovorit. U prizoru, kad dodje Luiza iz crkve, činila nam se igra odviše hladna. Luiza mora se tu prikazati kao djevojka sretna, opojena prvom ljubavlju, glas mora da joj je zvonak, nježan, a u gje. Ružičke bijaše i glas i držanje ponešto hladno. U tom jedinom prizoru milila nam se gđna. Jelenska bolje. Drugi prigovor tiče se prizora, gdje Wurm kazuje Luizi pismo u pero. U svem ga je gja. R. izvrstno izvela, nu kod samoga pisanja, čini nam se, trebalo bi, da bude igra oštrija, potanja, što će gja. R. budući put jamačno popraviti. Najposlje primjetit ćemo, da joj je u 7. prizoru 4. čina (kod Milfordice) kadkada glas klonuo; nu tomu nije toliko ona kriva, taj dialog je dugačak i iziskuje neobičnu silu i uztrajnost glasa; tu se je imalo brisat i to ne malo. Prizori pako s otcem, s predsjednikom, konac dialoga s Milfordicom a i zadnji prizori 5. čina upravo su nas uzhitili, te i opet vidjesmo, koliko gja. Ružička za naše pozorište vriedi.

Ferdinanda prikazao je g. Jovanović (prije g. Brani). Jovanović je prvi savršeni Ferdinand, što ga na hrvatskom pozorištu vidjesmo. Živa gledasmo pred sobom plemenita, vatrena mladića, koj se je, razpaljen ljubavlju, digo skršit sve krive družtvene predsude, sve gluho rob-

Digitized by Google

stvo svojega mračnoga vieka, te boreći se poštenjem i duhom proti zlobi i varki zaglavi. Majstorski izveo je g. Jovanović prvi dialog s otcem si, veliki prizor s predsjednikom u Millerovoj kući, sastanak s lady Milfordovom. Iz „Ljubavi i spletke“ razabrasmo da je g. Jovanović u gradjanskoj tragediji sretniji nego u stihovnoj drami. Obćinstvo ga je pozdravilo s početka i pri kraju predstave živahnim pljeskom, a svatko će rado priznati, da je sud obćinstva pravedan bio.

G. Brani (predsjednik; prije g. Izaković) pomogao je mnogo, da je cieli uspjeh drame bio bolji, nego prijašnjih godina, jer je sada prvi put predsjednikova uloga prikazana bila po dobrom glumcu. Očito se vidjelo, da ju je valjano proučio, te i razborito i potanko izveo. Navlastito mu podje dobro za rukom prvi govor s Ferdinandom, i prizor u Millerovoj kući. Slabiji bijaše mu dialog s Wurmom. Tu se mora iztaknuti kontrast medju bezobzirnim, bezćutnim ministrom, koji radi i opačinom postići sebične si svrhe i medju prostim spletkarom Wurmom. Mi nevidjesmo toga. G. B. bijaše proti Wurmu odviše passivan, odviše prijateljski, govor, često trivialan, spao bi kadšto u obično pravdanje; izim toga želili bismo, da u predsjednika ministra bude nešto više finoće, te da prema svom značaju obuzda glas u prizorih, gdje se nejavlja strast.

G. Freudenreich bijaše svakako bolji Wurm, nego prijašnjih godina. Glumci rado izvraćaju Wurma u neku vrst sotone, te tako postane karikatura. Prije, koliko se sjećamo, pretjerao je g. F. ulogu Wurma. Ovaj put prikazao ga je naravski. Njegov Wurm bijaše zlikovac, hulja, al opet je bio čovjek. I crvene vlasulje na našu radost nije bilo.

Lady Milfordovu prikazala je gčna. Perisova kao što prije. Uloga ponosite englezke milostnice svakako je jedna od najboljih darovite ove glumice, al za ovaj put nemožemo je baš od srdca pohvaliti. Bilo je časova, gdje joj planu puna strast, al bilo je i časova, gdje je, štono se veli, „plivala“, jer nije umjela na pamet uloge, dà gdčna. premetala je kadšto rieči tako, da nismo upravo ništa razumjeli. Izvrstan bijaše joj prizor s Ferdinandom.

G. Plemenčić st. predstavio nam je ulogu dvorskoga maršala Kalba. Dozovemo li si u pamet g. Lesića, koga smo prije kao maršala vidjeli, valja dakako priznati, da je to tolik napredak, da se o kakvoj prispodobi ni nemože govoriti. Nu govoreći bez obzira na g. Lesića, opazit nam je, da su dva razloga kratila našemu inače vrlomu Plemenčiću uspjeh. Pl. popularan je u nas kao komik, i obćinstvo jedva čeka, da ga vidi u kakvoj smiešnoj ulogi, dà komika i Plemenčić kod našega su obćinstva nerazlučivi pojmovi. Pa k tomu još u nedjelju, kad grne sviet u kazalište, da se nasmije! (Zar nije Šillerova tragedija zaslužila treznijega dana?) I k tomu još i lakrdijaška vlasulja! Kako da sve to prodje bez grohotna smieha! A Kalb nije strogo komična, Kalb je karakterna uloga. Plemenčić ju je dakako prikazati morao, jer naše dramatično družtvo nema obilja valjanih glumaca, al nas je neugodno dirnulo, kad je u prizoru medj Ferdinandom i Kalbom, gdje se pojavljuje očajanje mladoga častnika, udarilo obćinstvo u glasan smieh.

G. Ban (mužikaš Miller) zaostao je daleko za svojim predšastnikom Mandrovićem. Vidjelo se, da u njega puno dobre volje imade, da se je dosta namučio ulogom Millera, dà, nekoje krupne fraze govorio je posve dobro, al po žestini igre opazilo se, da pod tom siedom vlasuljom mlada glava stoji, i da glumac nije nikako mogao sebe i svoju narav zaboraviti. A to nevalja. G. B. umio je ulogu vrlo dobro na pamet, te je kraj toga s uma smetnuo karakterisanje, zaletio se u pustu komiku, pa mu zato djelo nije uspjelo.

Nikako nemožemo odobravati, da je ulogu Millerke igrala gdja Miškovićka. Kao što prije, morala ju i sad gčna Bajzova prikazati. Millerka je karakteristična uloga, tu se hoće više vještine. Žalili smo gdju. M. Vidjelo se je da je nešto htjela karakterisat, al na žalost sve je to nespretno bilo.

O gospodičnah Culifajevoj i Potočnikovoj (sobarice kod Milfordove) nećemo ni govoriti. Takove osobe nespadaju u drame toga velikana, to je uvreda Šillerove veličine. Zar nije mogla prikazat gdja Jovanovićka ili Kraljeva ulogu gdne Culifajeve, i gčna Hoićeva ulogu gčne Potočnikove?

Predstava trajala je do 11 sati. To je suviše, suviše za naše obćinstvo, koje nije viklo, — osobito poslje Fausta — toliko vremena sjedit u kazalištu, te se tim načinom odbija od drame, suviše za glumce, jer nemogu svladat toliko retoričkoga gradiva. Trebalo je brisat, ne ciele prizore, već prikratit pojedine govore, što je kod Šillerove obilate dikcije lako moguće. Šillerovi komadi neprikazuju se nikad podpuni; (samo si ih dao bavarski kralj s osobite voljice prije nekoliko godina predstaviti bez kratice, što se je po svih novinah kao pozorištni „unicum“ spominjalo) epizoda kod Milfordove sa diamanti može n. p. izostati, jer se Englezkinja svojim govorom dovoljno sama karakteriše. Dakle brisat!

Nikako nesmiemo prešutiti neoprostivi nesklad odiela, kojemu nevidjesmo nigdje para. Rococo, Renaisance, odielo s početka ovoga vieka, vojnički kaput po najnovijoj modi, policajne agente sa austrijskimi kapami i francezkom trobojnicom na ruci, majorski šešir 19. vieka na glavi dvorskog maršala 18. vieka — sve to smo vidjeli u jedan mah. To je skrajna nemarnost, na narodnom pozorištu nesmie biti takovih, da blago govorimo, krupnih pogriešaka. Znamo, da se „spletka i ljubav“ prikazuje na mnogih kazalištih u modernom odielu, nu mi nismo toga mnienja, jer nam se čini, da je to

Digitized by Google

anakronizam. Tragedija napisana je oko g. 1782, te šiba bezdušnost i pusto gospodarstvo malih njemačkih dvorova 18. vieka. Vidio je doduše i 19. viek sličnih vladavina, al nije toli krupnih, kako ih nacrta Šiller. Baš prije francezkoga prevrata evalo je po Njemačkoj to užasno gospodarstvo. A kad se ostavila epizoda kod Milfordove, gdje se pripovieda, da je vladar podanike prodao tudjincem za vojnike, to je sadanje odielo upravo nesmisao, jer se znade, da su vladari hessenski, braunšvajžki i nassovski prodavali svoje ljude Englezom za rat proti Washingtonu osloboditelju Amerike. Novi prievod je vrlo dobar nu potanjega suda nemožemo izreći, jer bi ga valjalo slagati sa izvornikom, pa su, mislimo, i glumci proti prievodu nemalo griešili. Nemožemo ipak odobriti neke provincijalizme u Millerovu govoru n. p. „rubača“ mjesto „košulja“. Ti govori nisu pisani u kakvom narječju, već je to samo krupna, priprosta, pučka proza.

A. Š.

Nepoznata slika hrvatskoga sitnoslikara Jurja Klovija Grižanina. Učenomu svietu poznati predstojnik mletačke knjižnice sv. Marka g. Josip Valentinelli, putujući prije nekoga vremena po Englezkoj, da razvidi tamošnje knjižnice, nadje slučajno u Londonu u privatnoj sbirci g. Lugarda, bivšega tajnika ministarstva vanjskih poslova malu izvornu sliku neumrloga hrvatskoga slikara Julija Klovija, rodom iz Grižana, koja nebijaše do sad umjetnomu svietu poznata. Budući da je g. Valentinelli dva fotografička odtiska iste slike poslao svomu prijatelju Ivanu Kukuljeviću Sakcinskomu, znajući, kako se ovaj kroz više godina bavi sabiranjem podataka za životopis naših umjetnika, to smo u stanju opisati na kratko višerečenu sliku.

Ista slika, visoka 6 p. 2 c. a 4 p. široka, prikazuje rodoslovno stablo B. D. Marije, koje tobožnji rod po predanju evangjelija sv. Mateja poteče iž plemena Jessejeva i Davidova u 14 koljenu. Na podnožju slike prikazan je ležeći starac s dugom bradom, kojemu iz tiela diže se stablo sa trinaest grana, na kojih sjede dvanaest korunjenih djedinskih poglavica roda Marijina, a na najvišoj grani B. D. Marija s malim Isusom a njemu na koljenih, pruža posljednji s desna sjedeći plemenik kruglu svieta. S traga u dalekoj perspektivi naziru se brda s porušenim gradom, valjda Jerusolimom. Na koliko se iz tamne fotografije razabrati može, izradjena su sva lica velikom izvrstnošću, nu najveću pomnju uloži umjetnik u izradjivanju slike Marijine, koja se kao djevica mati odlikuje nekom osobitom dražešću i milinom. Osobitu živalnost podaje čitavoj slici to, što je svako lice u drugom položaju prikazano, te je naš umjetnik velepohvalnom brižljivošću izbjegavao čestu pogrešku umjetnika sveđeničkoga stališa, koji su u prikazivanju više licà u skupu, sve glave po jednom kalupu predstavljali, kao da sve jednomu tielu pripadaju.

Književnost hrvatska. U štamparni D. Albrechta nalaze se sliedeća diela pod tiskom: Statistika trojedne kraljevine od dr. Petra Matkovića (za bečku izložbu na hrvatskom, francuzkom i njemačkom jeziku). — Jamnička kiselica (troškom vladinim za bečku izložbu na hrvatskom i francuzkom jeziku) — Pripoviedke iz starogai novoga zavjeta od dra. Gjure Daničića. — Zablude uzgoja, od Mijata Stojanovića. (Izdaje pedagogičko družtvo.) — Drugi svezak „spomenikà historičkih prvostolnoga kaptola zagrebačkoga“ od Ivana Tkalčića. (U ovom svezku biti će glasoviti „Liber acclavatus“ Ivana arcidjakona goričkoga.) Izim toga izašlo je drugo izdanje „Basna“ i „Metodika“ od Vj. Mařika, zatim „Metrička mjera“ od prof. Peksidera. — Napokon spominjemo polemički spis muzealnog čuvara Š. Ljubića o rodnom mjestu Petra Hektorovića pod naslovom Faria Citta vechia e non Lesina. Pietro Hektorović Cittavecchiano e non Lesignano.“ O tom dielcu govorit ćemo obširnije, nu već sada spominjemo, da prvi njegov dio, razlažući, da ime Faria (Hvar) znači Starigrad (Cittavecchia) a ne otok Lesinu, govori o Staromgradu I. za dobe pelasgogrčke, II. za dobe rimske, III. za dobe mletačke, a prema tomu dokazuje drugi dio, da je Petar Hektorović rodom bio upravo iz Staroga grada.

— Zastupstvo glavnoga grada Zagreba darovalo je svotu od 200 fr. za izdanje Preradovićevih diela. Nadamo se, da ćemo slično u skoro moći javiti i za druge gradove naše domovine.

Trgovačko družtvo „Merkur“, u Zagrebu sastalo se je iza potvrdjenih mu pravila, ovih dana prvi put. Predsjednik odbora g. Crnadak pozdravio je skupštinu, naglasiv potrebu i korist ovakova družtva; za njim izgovori podpredsjednik g. Legat „Proslov“, sastavljen vješto za ovu svečanost našim pjesnikom I. T. Poslie toga pročita Dr. Lorković razpravu o znatnosti i koristi trgovine u narodnom gospodarstvu. U njoj naglasi osobito potrebu radnje, a ne manje i nuždu, da budu trgovci ljudi podpuno naobraženi, koji imaju navlastito poznavati nauku narodnoga gospodarstva. Na koncu svoje razprave izrekao je predavalac nadu, da će družtvo uz obrazovnu, zabavnu i humanitarnu svrhu, gojiti i ljubav prema domovini i narodu svomu. Jednoglasni „živio“ dokazao je, da će družtvo i zbilja tim putem poći. Iza te razprave pjevalo se i veselilo, a mi osvjedočeni o plemenitoj svrsi družtva od srdca mu što ljepši napredak želimo.

Izpravak. U predjašnjem broju, prvoj pjesmi, drugoj kitici molimo da se mjesto Nedostižan čita: Nedostignut.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 14. U Zagrebu dne 5. travnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Iztočne iskrice. — Prijan Lovro. — Domoljubje. — Donna di Mendoza. — **Pouka**: Hrvatske uspomene u Dalmaciji. — **Književnost i umjetnost**: Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

ISTOČNE ISKRICE.

Iz ostavštine Petra Preradovića.

1.

Vi junaci zapadnjaci!
Kako to je, da Slavenstva
Neprestano bojite se?
Pri kretu mu i najmanjem
Vi strepite i mislite
Da gorostas taj već kroči,
Kako će vas pogaziti.
Nije šala silan narod,
Zdrava duha, krepka tiela,
Blage ćudi, čista srdca,
Čedno živi, sviestno sbori.
Vaši mudri ljudi znadu
O narodih svijuh nešta,
O Slavenih samo ništa!
Putnici vam probijaju
I najdaljih do krajeva:
Do Slavenâ, do susiedâ
Jedva koja biela vrana
Po slučaju od vas dodje.
Okrenuti pram zapadu
Na Slavene negledate;
Zato šušanj i najmanji
Iza ledja prepada vas.
A dobro je, da je tako:
I odrasloj, a zločestoj
Djeci treba još bauka.

2.

Nemrzimo na Madjare!
Nit ih silom progonimo!
Al da niesu, kano magla,
Usred sriede kola pali,
Bolje bi nam slozi bilo,
Bolje bi se vidjet mogli
I upoznat, da smo braća.
Ali kad su naši gosti
Već tolika kroz stoljeća,
Nemojmo im puta kratit
I nadalje u slavenstvo.
Oni sami izčeznut će
Kao magla izpred sunca,
Kad slavenski svane dan.

3.

Od istoka krst zabliesnu
Sunčanijem svjet'om svietu.
Zapad zažga svoje baklje
I lomače i požare,
Istok vatre domaće si
I vidjela kućna na njem.
Dogorješe tamo baklje
Dogorješe i lomače,
Požari se utrnuše,
Po pepelu zapad gazi,
Na glavu si pepel siplje
I jauče od žalosti:
Izgorješe svi savezi,
Nema roda nit rodbine,
Nema u nas obitelji.
Na istoku gori vatra
Na ognjištu jošte svakom,
Grije svoje ukućane
I druži ih oko sebe.
Kod nje bolje spoznava se
Otac s sinom, kći sa majkom,
Brat sa sestrom, djed s unukom,
Otac, majka, sin i kćerka,
Brat i sestra, djed i unuk
Prijateljstvo i poznanstvo.

4.

Mržnja teče, silna rieka
Izmedj Niemca i Slavena
Kroz vreménâ prostor silni;
A ta rieka crvena je,

Digitized by Google

Jer je krvlju napunjena.
Preko rieke nema mosta,
Preko rieke pravdaju se
Ti susjedi kroz sto vieka.
Vele Niemci bezobrazni:
„Robovi ste vi Slaveni,
Potišteni narod hudi:
Lahko vam je na vrat stati,
Kad ga dolje sagibate.“
„„Rob se robom sam nečini,
Nasilje ga robom čini —

5.

Dudari ste i guslari,
Vi, Slaveni, svirat znate
Samo drugim na veselje!
Vele Niemci podrugljivo.
Oj dajte nam mira samo!
Sklada pravo još neznamo
U glasbi si udesiti.
Kad se malo uvježbamo
Prilagodit dudam gusle,
Uzajamnost kad spojimo
Svih glasova na čas jedan:
Zaigrati ćemo kolo,
Zemlja će se od njeg tresti,
A vi plesat znam nećete
Od slavenske te radosti!

6.

— — — — — — —
Po slavjanskoj uljudnosti
Liepim ćemo načinom vas
Izpratiti do pred kuću.

PRIJAN LOVRO.

Crtica po istini. Napisao August Šenoa.

Prije više godina pozva me neki moj prijatelj, vlastelin, na selo u berbu. Rado ozvah se njegovu pozivu, da se naužijem malko slobode. Al čovjek snuje, a bog boguje. Jedva došav u njegov dvor, opazih, da se nebo silno oblači i u brzo udari kiša, a ja jadan nedočekah se kroz punu nedjelju dana vedroga neba. Eto jada, eto me na selu u gorem škripcu, nego li u gradu! Što da radiš? Gospoda sjede, puše, piju vino, pa igraju taroka, a gospoje sjede, pletu, piju kavu, pa čevrljaju. Da sdvojiš!

Na sreću ne stajaše dvor moga pobratima na osami, bijaše susjeda dosta, i kako je moj prijatelj bio veseljak, kako mu je gospoja vrla kuharica bila, a gorica zlatnom kapljicom rodila, često bi zašli susjedi u prijanov dvor, da si razigraju srce. Jednoga mutnoga po podne bilo se skupilo baš vrlo družtvance. Župnik, velik politik; sudac, biesan voćar, sudinja, dobra duša premda ponješto spore pameti i — neka liepa, crnooka mlada gospodja u crno zavita, udova susjednoga vlastelina, kako mi poslje rekoše.

Velečastni gospodin župnik stao je na široko razvijati Napoleonove misli, poglaviti gospodin sudac dokazivao uzhićenim glasom, kako mu je rodila kruška, koju je prije dvie godine ciepio; dobra sudinja primjeti kroz božanstven posmjeh, kako je cieli dan rublje gladila; pobratim moj bubnjao prstima po stolu, a domaćica nudjala nas bez kraja jelom i pilom. Nije li to divna zabava? Nu mene je od svega toga slabo bolila glava. Budući za onda neženja, slabo sam mario i za Napoleona i za kruške i za sve drugo, kad bi mi se oči namjerile na kakvu liepu žensku glavicu. A tako i onaj put. Sav moj pozor osvajaše crna udovica. Sjedeći u prikrajku do prozora čitkala ona neke stare njemačke modne novine, kakovih ima obilje po naših kućah. Pristupih k udovici, a ona zaklopiv novine, pridignu polagano glavu.

— Vi čitate milostiva gospodjo? zapitah ponješto naivno.

— „Čitam“, odvrati prostodušno, jer baš ne marim puno ni za župnikova Napoleona ni za sudčeve kruške.

— Na sreću nemože ni mene ni jedno, ni drugo uzhititi.

— Na sreću?

— Svakako. Jer iz naše zajedničke antipatije proti Napoleonu i kruškam mora svakako postati neka vrst simpatije medju nama.

— Vi umujete brzo gospodine! nu neprotivim se vašoj logiki, jer me može zabavljati. Književnik ste, i ne pišete, koliko je meni znano, gramatike, znat ćete dakle i sa ženskom govoriti.

— Kad me moga zanata sjetiste, gospodjo, dozvolite, da vas upitam, što čitate?

— Humoresku iz lanjskih modnih novina.

— A kod kuće?

— Čitam romana, putopisa, novela, gospodarskih knjiga i toga više.

— Sve njemački?

— Dakako, ponešto i francezki.

— A hrvatski?

— Skoro ništa.

— A ipak ste — Hrvatica!

— Nevaljana Hrvatica htjedoste reći, jelte? I opet brzo umujete. Ovaj put se varate gospodine! Vazda sam se ponosila ženskim srdcem, koje je, kako nam vi učena gospodo dokazujete, premašnije od našega uma. I pošto znamo, da i zvier svoje duplje, divljak svoju šumu nada sve ljubi, to nisam

Digitized by Google

ni ja zaboravila, da me je hrvatska majka rodila.

— Vaše su misli vrlo plemenite, milostiva gospodjo, al zato ipak nerazumijem —

— da malo hrvatskih knjiga čitam, jel te? Kazat ću vam, zašto. Neupišite mi moje iskrenosti u grieh, znam, da su gospoda vitezi svetoga duha vrlo osjetljivi, nu nadam se, da će vas moja iskrenost ponjekle umiriti. Ja vam malo hrvatski čitam, jer sam odviše hrvatski čitala. Vam se to čudno čini, al jest tako. Naš vriedni župnik, kako je velik rodoljub, kupuje sve hrvatske knjige i novine te ih šalje redovito meni već od više godina. Ja najvolim čitat pripoviedke, te sam hvala bogu silu toga u raznih jezicih pročitala, dakako i hrvatski. A čitajući sve te moguće naše pripoviedke, do zlovolje sam ih se nasitila. Zašto, pitate? Kazat ću vam. Ženska ćud je strastna, fantazija bujna, miso živa i brza kao ptica. A kakvu hranu davaju naši noveliste toj nestašnoj ptici, koja lepršа od mjesta do mjesta, koja, viečne promjene željna, nikad nemiruje. Vazda jedno te isto. Dvoje mladih se zavoli, al im se nameću kojekakve vrlo obične prepone, kojih vrlo običnim načinom uklone, pa budu, hvala budi bogu, svoji. K tomu malo sunca, mjeseca, cvieća, suza i pripovjest je svršena. Samo kadkad udje komu piscu u glavu, te junak ili junakinja moraju se otrovat, probost, pače umriet od suhe bolesti. Viečna idila, viečna monotonija! Time se naša strastvena ćud ne može zadovoljiti, samo u borbi nalazi nam duša mira, a fantazija nam se popinje do plamtećih zviezda. Nu ne shvaćajte me krivo; ne biedim ja naših književnika, opisuju vam ono, što u svom zavičaju nalaze, odnošaje malene, neznatne, kako smo i mi maleni. Jesu li pisci krivi, da u nas neima velikih katastrofa, koje znadu uzdrmati dušu? Jesu li pisci kadri naslikati u malenu okviru velike divske slike, može li u naših okolnostih postati kakov zanimiv junak romanu? To su vam sve pitanja, na koja mi duša, premda velikom mukom, mora odgovoriti „ne“ i s toga nečitam skoro nikakvih hrvatskih knjiga.

— Plamna vaša riečitost, milostiva gospodjo, zanosi čovjeka nehotice i skoro bi ga prevarila. Maleni smo žalibože, slava naša neori se svietom, da i ono, što smo pošteno zaslužili, otimlju našemu imenu. Žalostno je to, muka hvata čovjeka, pravo velite. Al ipak ne sudim, kao što vi. Upravo okvir naše malešnosti, koja sapinje često smjelu dušu i žarko srce, rodi toliko borbe, toliko sukoba, da će dušu silno protresti, i povjest ljudskoga srca u nas je toli razlika, toli živa, da našim piscem netreba, nego prepisat je, pa su napisali najljepši roman. Al da vam pravo kažem, mnogi naši pisci pišu o naravi, ne motreći naravi, pišu o ljudskom srdcu nepoznavajući ga.

— To je sve teorija, nasmieši se liepa gospodja, a ja ću se vašim riečim tek onda pokoriti, kad mi pokažete živ primjer, kad mi pokažete pravog junaka za roman.

— Hoću! gospodjo! odvratih joj. Naš razgovor bivao je sve glasnijim i življim, te je župnik zaboravio Napoleona i sudac svoje kruške. Sve se oko nas sakupilo bilo, svi su htjeli slušat o junaku romana.

— Čujmo! zaviknu velečastni gospodin izbočiv se za mojim stolcem, a ja nastavih·

— Ne nadajte se, gospodo moja, da ću vam dokazati pričicu, složenu po pravilih umjetnosti; ne mislite da ću dozivat u pomoć oštru dosjetljivost ili bujnu maštu. Nipošto. Što vam evo kazujem živa je i prosta istina. Učio sam prava i zakone na sveučilištu pražkom. Nekoliko godina nebjeh vidio hrvatskoga si doma; s toga prodjoh g. 186* božićevat u Zagreb. Sve se bilo prevrnulo, slobodnije se tuj disalo, sretnije živjelo. Praznici mi letili i odletili neopazice. Toliko je toga bilo gledat, slušat, govorit. Nije dakle ni čudo, da sam praznovao preko reda. Napokon valjade odkinut se od doma, vratit se na nauke. Podkraj mjeseca siečnja sred ciče zime vrati me večernji povoz sumrtva i ledena u Prag. Razpremiv se malko, pohitim medj hrvatsku braću. Dà, braća bijasmo, gospodo, kao da nas je jedna majka rodila. Bijaše nas liepa šaka Hrvatića u českoj priestolnici, bijaše pravnika, liečnika, miernika, jezikoslovaca, bijaše sinova sa svih strana roda hrvatskoga. Pa da ste nas vidjeli, slušali. Liepe li zadruge ponositih, živih mladića! Bijasmo kao prst uz prst, svi za svakoga, svaki za sve. Dielismo radost, dielismo žalost, i radost bude vedrija, žalost lakša. Nepomagati brata, bijaše grieh, bijasmo komuniste medj sobom. A ta živa zadruga iskrenih, mladih duša pazila, motrila, slušala na svaki kucaj srdca hrvatske majke domovine. Ma se i kako razigrala mašta, neće si stvoriti ljepše poezije, nego što je živovanje slobodne djačke obćine na sveučilištu. Doživio sam onih godina mnogo gorke nevolje, al nedoživih nikad poetičnijega doba. Hrvatska braća sastala bi se svaki dan u kavani, da čitaju domaće novine, jer nije bilo hrvatskoga lista, ni hrvatske knjige, koja bi nam utekla bila. Nu redovite sastanke imasmo svake subote. Kao da vidim sada pred sobom tu vatrenu četicu. U posebnoj sobi pražke neke gostione siedjahu veseli, vedri mladići hrvatski. Nad stolom drktaše plinska svietiljka, prostirući što jasnije, što slabije svjetlo nad glavami mladića. Oko dugačkog stola junaci. Veselo je tuj bilo i preveselo. Ne bijaše to pijanka njemačkih djaka, ne ozivahu se tu blatne pjesme. Tu se deklamovale pjesme, čitali

Digitized by Google

sastavci, pjevalo u četvero, nazdravljalo po običaju hrvatskom sve u slogi i ljubavi.

Kanarinac, vele, niti je vanjskim licem liep, niti grlovit u svojoj djedovini, na atlantskih otocih, nu kad dodje u široki sviet, požuti mu perje poput zlata, otvori mu se grlo u mile pjesmice. Tako i naša mladež. U svom domu je mladić plah, veže ga rodbina, vežu znanci i drugi obziri. Al kad zadje u sviet, plane mladić i razvija se kao cviet, tu ga možeš učiti i proučiti. A koliko raznolikih značaja, koliko protivnih slika — al sve samo jedno srce. U tudjinstvu treba učiti razlikost tipa našega naroda, kad mu se sinovi skupe sa svih strana u jedno kolo. Tu ti izlaze na sviet flegmatična dosjetljivost Zagorca, žive vragolije okretnoga Dalmatinca, anakreontična nebriga šijaka i epigramatična odvažnost krajišnika. Zato me ti naši sastanci vrlo zanimali. Često zavuko bih se u zakutak, te sam motrio to šareno kolo. Al bilo, prošlo. Razidjosmo se u sviet, kao što se razplinu zlatni oblaci na nebu.

Nu eto zadjoh stranputice, zanese me duša u minule dane, a ja obećah pričat vam o junaku romana. Oprostite. Hoću.

Pohitim, kako rekoh, med hrvatsku braću u prvi kat prve pražke kavane. Neprevarih se. Nadjoh braću, kao da sam ih jučer ostavio. U zadnjoj sobi kavane bijaše hrvatsko taborište. U večer dolazile s juga novine, valjalo ih u prvi mah proučiti, te najvažnija pitanja razpravljati, a razpravljalo se vrlo glasno. Ljudi sjevernjaci čude se našemu glasnomu govoru, a penzionirci, čitkajuć po dva sata augsburžke novine, mrzili naša glasovita grla od srdca. Ja u kolo, a svi na mene kao pčela na med.

— Ta mani novine, podviknu šijak čitajućemu si susjedu, evo ti iz Zagreba najnovijih živih novina!

— Servus dragi brate! pozdravi me Zagorac.

— Kad si krenuo iz Zagreba. — A što radi ovaj? A što veli onaj? Pa je l' to istina? Kazuj nam ti pravo! Jesi l' vidio Tinku? Jel' se zaručila Minka? I tako dalje bez kraja i konca.

— Mir djeco! otresoh se ljudski, da sam zdrav i čitav, morao bih imati deset glava i jezika kao indijski bog, da smirim vašu radoznalost, a eto vidite, prevalih preko sto milja sred tvrde zime, i više sam ledena svieća, nego čovjek. Dajte da mi se duša mrvu ogrije, pa sam vaš sluga!

Da se otmem bratinskoj nalogi, sjedoh u kut do znanca moga, bradata Bodula, koji je na sveučilištu prežvakao helensku bezsmrtnost.

— Eto vidiš, i opet se nadjosmo! prihvati moj krčki apoštol, pogladiv svoju dugačku bradu, pa ni besjedice nisi pisao iz Zagreba.

— Nisam imao kada brate.

— Nu, prihvati Bodul na novo, evo nam nova prijatelja, te mi pokaza prstom čovjeka za očarima, koji no za istim stolom naproti nama siedjaše.

Novi prijatelj pridignu se, pokloni se svečano i predav mi svoju posjetnicu graciozno, reče u kratko: „Lovro N. profesor jezikoslovja.“

Svečani taj naglas s prvine me nešto zabušio, a ja mu ga odvratih isto tako, po svoj prilici nespretno. Od kraja govorasmo malo, tek nekoliko običnih rieči. I bilo mi je vrlo drago. Imao sam kad motriti novoga znanca. Po naglasu sudeć bijaše pohrvaćen Slovenac. Da vam ga u kratko opišem. Bio čovjek srednjeg stasa, koščast, širokih plećiju. Glava neobično velika naličila posve kruglji; čelo mu bilo široko, visoko, reć bi uglasto, lice osuho, bliedo u sriedi široko, s dola posve šiljasto, nos fin, usne tanke, stisnute, brčići slabi, kosa crna i gladka, duga, pravilno u dvoje razdieljena, a oči male, tamne, žmirkave, al i vrlo žacave. Gledajuć ga, smetoh se nešta. Opazio sam na tom čovjeku nekakov nesklad. Posavski šešir bijaše mu nov, siva surka sa srebrenimi dugmeti fina, ovratnjak svilen, košulja tanka; vidjelo se, da se taj čovjek ukusno odjevati mari, al sva ta finoća bijaše nespretna. Kao da sam vidio školnika il kapelana pred sobom. A i kretanje bilo mu neobično. Sjedio je ponosito osovljene glave, stisnutih usnica, sve izpod oka motreći čovjeka, nasmjehnuv se kadšto porugljivo, kimnuv kadšto glavom. Jednom rukom držaše rukavicu, a drugom popravljao si neprestance ovratnjak. U svem je htio biti fin, elegantan, dostojanstven, al po svem si vidio, da je taj čovjek doduše mnogo obćio s finim svietom, al da je kraj svega toga ostao ponešto neugladjen. Govorio je s prvine polagano, svečano, kratko poput epigrama, al i apodiktički, prepličuć govor francezkimi dosjetkami. Bio je pod silu miran, al neobični sjaj njegova oka odavao je, da je čovjek strastven. Kad bi se zapodjela živahna prepirka o kakovoj neznatnoj stvarci — a toga je bilo za onda dosta — šutio Lovro mramorkom, te bi samo pod kraj govora ironičkom izrekom izvrnuo cielu razpravu na šalu. A kad se je govorilo o važnu poslu, planulo bi mu bliedo, pristaro lice, sjevnule male oči, i zabadajuć kažiprst u zrak, govorio je kratko, oštroumno, rado pobijajuć tudje pravo mnienje doskočicom a braneći svoje krivo, kad je trebalo, i sofizmom.

Po prvom razgovoru razabrah, da je Lovro vanredno darovit čovjek, da mnogo, veoma mnogo znade. Kraj svih tih vrlina, ne bijaše mi Lovrin prvi pojav prijazan. Nešta me odbijalo od njega. Kad nam se jezik ponajbolje razigrao bio, izvadi Lovro sat, pa reče

Digitized by Google

vrlo važno: „Kasno je gospodo!“ Dignuv se, pogladi si kosu pred velikim zrcalom i pruživ mi tri prsta pokloni se svečano: „Meni je bila osobita čast! Klanjam se!“ Odvratih mu poklon na isti način ponešto zabušen, pa s toga valjda opet nespretno. Razidjosmo se, a ja dugo razmišljah u postelji: Kakav je to čovjek taj Lovro.

Na skoro saznadoh, kakav je. Sastajasmo se često kod moga pobratima Bodula. Lovro bavio se knjigom, bavio i ja. Pobratismo se i napokon izjavi mi Lovro: „Našao sam liep stan za trojicu. Jednoga sam već druga zakaparío; dodji i ti; rad sam s tobom zajedno stanovati.“

— Valja, rekoh, bit ću ti pagat ultimo.

Za kratko udjosmo u novi stan i to kod kapelnika opere, te se namjestismo kako smo bolje znali, u svom novom šatoru. Treći medju nami bijaše Ž. tehnik, valjan i vriedan sin hrvatske kajkavštine. Nu taj treći svat bijaše obično van kuće, vezala ga vatrena ljubav za neku pražku mladicu.

— Hvala bogu prihvati Lovro razrediv pod svojom bielom puhovom kapom pokućtvo po svojoj voljici. — gotovi smo; sad imamo salon i alkov; sad stanujemo gospodski i možemo bar pohode primati.“

Poznavajući svojeglavost brata Lovre, nisam dirnuo u razredbu njegovu, samo se nasmijah u duši njegovoj aristokratičkoj primjetbi. Tako bude Lovro muče priznan glavarom naše malene zadruge. Sad se tekar pobratismo od srdca, sad smo bili prijatelji i nerazstasmo se, dok Lovro neostavi sveučilišta.

Za zimskih večeri sjeli bismo Lovro i ja za peć, da učimo. Vatra praskala u peći, lule nam se dimile. Lovro razglabao „Ostromirovo evangjelije“, ja „enciklopediju prava“. Lazila tako ura za urom, al napokon dignuo bi se Lovro, natukao svoju puhovu kapu, očiti biljeg glavarstva, a to je bio znak da je učenje svršeno, i da je hora „akademičkomu čaju“ i razgovoru. Čaj kuhao je Lovro sam; u taj posao nije se smiela miešati živa duša; kuhao ga je točno reć bi matematičkim redom. Kad bje sasuo čajevo lišće, izvadio bi Lovro svoj časomjer, te brojio minute, koliko ih treba. Pijući lulu, srčući čaj čevrljasmo od srdca o svem i svačem. U takovih prilikah kazivao mi Lovro o svojoj kući, o svojoj mladosti.

Lovro rodio se od seljaka, malo imućnih kod Postojne. U onih stranah gospodarstvo malo vriedi, zemlja je suha, kamena. U kući bilo više djece i ženske i mužke; nevolja da ih podigneš na noge. Starci pobožni želili, da im se bar jedno čedo podigne do sreće, do gospodstva. A može li za njih biti veće gospodstvo, veća sreća do svećeničke haljine? Kad mi sin poraste, mišljaše starica majka, bit će mi župnikom, susjedi ljubit će mu ruku, sudac klanjat će mu se, jesti će svagdan mesa na bielu pladnju, imat će od čega živjet do groba, pa što još više, molit će za moju dušu a njegova je molitva bolja od druge molitve. Ima li veće sreće? Starci uglavili, da im jedan od sinova bude popom. Kocka pala na Lovru. Sve selo je znalo, da je bistra glavica. Umio on na pamet sve crkvene pjesmice. Tim bolje po njega, bit će mu poslje manje muke. — I neka je, Lovro nek bude popom, reče otac. Al eto biede! Za popa treba školanja, a u selu školnik jedva bio za orguljaša; školi u gradu hoće se borme troška, a odkud?

— Eto sreće! dosjeti se brzo starica. U Ljubljani nam je kum zvonar. Kako bi bilo, da Lovru smjestimo kod kuma, nek se što ranije priuči svetomu poslu. Vidiš dobre pameti i bolje sreće. I kumstvo valja.

— Pravo majko, reče otac, Lovro nek ide zvonaru. Valja ti pamet.

Sudski pisar napisao za Lovrina otca pismo kumu. I dobro pogodio pisar. Zvonar bio dobar kum, te zajavi, da je Lovri prosto, doći k njemu u Ljubljanu, jer on sam da je već oslabio, pa će mu kumče biti u pomoći. Pa tako i bilo. Jednoga jutra blagoslovi majka Lovru, tisnu mu u ruku dvogrošku, u torbu dva biela sira, a za kumu povjesma. — Idi sinko reče maja, da si mi valjan i pošten. U svietu je mnogo zla, al ti mi budi dobar. Pratio te bog i njegovi angjeli. Pa dadne li sreća i milost božja, čitat ćeš novu misu pred našim velikim oltarom. Idi, pa moli za majku svoju.

Lovro je dakako od svega toga malo razumio. Znao je da ide u velik grad kumu si. I veselilo ga. Al kad je vidio, kako je iz majčinih očiu udarila kiša, svilo mu se oko srca, pa udri i on plakati. Nu otac odkinu sinka od majčine grudi, te povede Lovru kumu zvonaru.

Tu je dakako drugče bilo. Kad je Lovro vidio velike kuće, silu ljudi, visoke tornjeve, kad su mu prviput zagrmile velike orgulje, razigra mu se mlado srce preko reda. Nije se Lovro plašio, kao drugi seoski dječaci. Hitra mu pamet primila se brzo svega. Dadoše mu i knjige. Eto veselja. Po vas dan sjedio maličak u školi, samo večerom zvonio bi mjesto kuma „zdravu Mariju.“ Nebijaše mu to dužnost, to bijaše njegovo pravo, kojim se je ponosio.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

DOMOLJUBJE.

Scott—ovu pjesmu pohrvatio I. T.

Imade l' igdje hladnik koj,
Uz čudni štono nehaj svoj
Ne klikti: To je drag mi dom!
I ne kuca li srdce kom,
S daleka kad u zavičaj
Ponese brz ga koračaj?

Imade l' igdje takvić koj:
Ne jeknuo mu pjesme poj,
Velikaš bio, bio ban,
Bogataš makar svuda znan;
U prkos časti, blagu svem,
Domoljub kad je gluh i niem,
Zakopao si slavu živ
I dvojom smrću umro kriv.
Ne slovila mu pjesmom kob,
Ne močio se suzom grob!

Oj škotska zemljo, kraj ti gô
Zanjihao mi srdce to!
Oj zemljo šumâ. kraju pust,
Uz sinje vode luže gust,
Otaca zemljo, tko će, oj,
Razriešit onaj živi spoj
Što pripaja me uz hlad tvoj?
Bogovjetni je svaki kraj.
Što bješe, što li čas je taj,
Gubitku momu spominjaj,
Te s toga mi je jedin drug
Uz rieku šumnu, tavni lug,
I draži još je drug mi sad,
Gdje najteži me snadje jad.
Obilazit ću Jarov-žal,
Bez vodje minut glib i kal;
Etrikov će mi hladit zrak
Od mrske stvoren lica mrak;
Na Tevijotov ja ću kâm,
Zaboravljen ću ondje sam
Izdahnut zadnji duše plâm.

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

(Dalje.)

Približujući se Segoviji, razgovor se skrenu na politiku; kad će se i koji Francez njoj ukloniti? Poče veličati Napoleona, njegov veleum i sreću, i moć Francezke, te kraljice svieta, kano što ju je nazivao u svojoj posekvanskoj oholosti.

— Tko će se oprieti našemu oružju, govoraše, tko će uzpregnuti naše vojne? Na jednu rieč moćnoga gorostasa, našega vladara, ruše se st ra priestolja, a uzstaju nova: Njemačka, Talijanska i Španjolska pokorile su se jurve sretnoj njegovoj zviezdi.

— Španjolska? — oholo viknu drznik: lice mu probliedi kano u mrtvaca, grozno blisnu oko; ali brzo se umiri ponešto, porugljiv mu posmjeh obleti usta i reče uštipno:

— Oj ne slavite jošte slavlja, done: vidite li one gore? — Pokaza prstom prama goram Guaderamskim, koje su se kano gorostasni stupovi nebeski viencem razilazile okolo obzorja, sakrivajući gole vrhunce u oblake. — Ove su gore naši angjeli čuvari; ovo su davni od vjekova utrnuli vulkani, al ako Bog dade, buknut će jedanput ništom i grozom, a onda...

Francez ga prekinu sa smiehom:

— A onda će Španjolska oplakivati jedan poraz više, jedna će hvoja više pristupiti lovor-viencem, resećim čela naših junaka; ta ona je još mokra od krvi vaše braće, done: jer je ovdje, ako se ne varam, General L** slavnu pobjedu održao nad bandom vaših uzstaša.

— General L**, velite, gospodine? — brzo primjetne djevojka, a živo joj se rumenilo prolije licem, a srdce joj uzme jače tući: — to se je dakle ovdje izvojevala ona bitka, u kojoj je on ranjen?

— Da, gospodjice, ali krv, koju je prolio, nagradjena mu je liepom pobjedom i vječnom slavom. Uprav jučer pročitah buletin maršala Viktora, koliko je u njem hvale za hrabroga generala! Uzstaše španjolski, premda brojem tri puta jači, biše hametom potučeni, dvie ih hiljade pade na ratištu, a toliko ih je zarobljeno. General se boraše kano lav, boraše se s običnom si odvažnošću: tri mu puta bijaše život u pogibelji; tri ga puta odsiecahu Španjolci; al si ipak uviek oružjem prokrči put kroz njihovu sredinu. U istinu veoma bi se malo neprijatelja bilo izmaklo progonu, a mir bi ove pokrajine bio na dugo osiguran, da nije udarac iz zasjede oborio hrabroga junaka s konja: taj nesretni dogodjaj spasi bjegunce al ipak samo malen broj, kano što sam spomenuo, uteče: vodja im prvi pobježe.

Lahko si je pomisliti, kako je ta hvala ugodna bila Franciški. Drugčije se ima sa Španjolcem, divljim mrkim izrazom gnjeva i uvrede plamti mu oko, duboke brazde ruju mu čelom, iz prsiju hrapavo sopoće. Al u kratko umiri ipak krv čudno uzrujanu;

Digitized by Google

glasom se mirnim, ali punim poruge opiri Francezu, podruguj se sjajnoj slici nedavne bitke, a broj zarobljenika i palih Španjolaca zovi pretjeranim.

Osobito se pako general L** ne mogaše spasiti od njegovih ujedljivih opazaka; o junačtvu mu dvoji, u hrabrost ne vjeruje, nikakva mu vojničkoga dara ne priznaje.

— Da sam ja mjesto onoga Poljaka — veljaše — vodio vojsku onako izvježbanu i oružanu, da sam imao onolika topničtva; nijedan Španjolac, što no je od pluga ili stoke u rat pohitio, koji nije često puta imao ni mača, ni taneta, ni praha, ne bi se bio oteo iz mojih ruku.

I mnogo je još govorio — i dugo, a svaka mu je rieč ciepala, krvavila srdce djevojci.

Nekoliko se puta htjede ona umiešati u razgovor, htjede priekorom, uvriedjenim ponosom saletiti drznika, ali se suspregnu, ćuteći, da prsa nebi odoljela riečim, da ne bi dobro izrekla onih ćuta, koji su joj duboko u duši vreli.

I ovaj joj se zlobni Španjolac još dva puta nesnosnijim učini; kroz cieli put do Segovije ne odgovori ni jedan put na mnoga njegova pitanja i opazke, niti jedan ga put ne pogleda; pače, kad je ženskim srdcem počutila i slutila, da ga uljudnost njena prama Francezu peče — dvostruko postade uljudna i otvorena auditoru; smiešila mu se, i nadarivala ga hiljadami onih družtvenih sitnica, kojimi ženske kano svojim oružjem umiju vješto vladati, sticati srdca ili ih ranjati. I postiže svrhu.

Španjolac jasno opazi, da ga djevojka odurjava, da ga hoće da vriedja; s toga mu se i prsa jače nadimlju, i lice divljim gnjevom prevlači.

Ne opazi toga, ili ne htjede opaziti grofica, ali opazi poštena sobarica.

— Gospodjice — prišapnu mladoj si gospodarici — vi ste ga uvriedili, ljubomornost i gnjev bjesni mu u grudih.

— Ej, ja sam to hotjela, željela, ja sam to navlaš učinila; niesi li čula, Teresitto, on je blaznio proti njemu, on ga je i ogovarati smio.

Gostiona bijaše u Sigoriji poput svih španjolskih smradna, tiesna, nenaredna.

Kad se je u naznačenoj sobi spremila grofica spavati kako je mogla, posla sobaricu u nekom poslu gospodaru. Nekoliko časova kašnje vrata zaškripnu, djevojka plašljivo vikne — strašni... Španjolac pred nju stupi.

— Donno — reče — jednu rieč.

Nesretnica htjede vikati za pomoć.

— Tako vam Boga, senoritto, molim, šutite: rekoh vam, da ću samo jednu rieč kazati, kazati ju moram.

I osvoji ju svojim mrkim zloslutnim pogledom, da je obsjenjena ostala na stolici sva drhćući. On prekrsti ruke na prsiju i gleda:

— Senoritto, ljubite li Franceza?

— Done!

— Odgovarajte mi kano što biste odgovarali popu pri svetoj izpoviedi: ljubite li, ili ne ljubite?

— Kakovo pravo imate, gospodine, pitat me za to? — odgovori grofica, dozivajući se malko od mučnovoljne zabunjenosti.

— Kakovo pravo? I te kakovo! Ljubim vas!

— Vi, mene?

— Dà, ljubim vas, morate biti moja.

— Ja vaša! — nasmjehnu se porugljivo; sav joj ponos Mendoza, sva krv iz žila brizgnu joj u liepo lice.

— Ja da moram biti vaša? A poznajete li vi mene, gospodine?

— E što mi je do toga; da ste i najneznatnija ženska na svietu, una Gitana, Zingara, ljubit ću vas.

Djevojka dignu ponosno glavu:

— Jeste li, gospodine, čuli za rod Mendoza di Mirabella?

— Dosta — odgovori nešto začudjen pitanjem drznik. Don Juan hidalg plemenite krvi, kao je hotio služiti dobroj stvari, valjda joj je i sada privržen; ali kći njegova...

— Ja sam njegova kći.

— Vi, donno?

— Jest...

Oko Španjolca sieva, plamti, uprto u goreće lice senoritte; u tom oku bijaše nešto strašna, nešto divljega, kano ruganje sotone, pogubljene duše.

— A vi ste dakle zaručnica francezkoga generala L**?

— Pogodili ste.

— Pa porad toga jamačno ostavljate kuću otca?

— Gospodine, prodjite se izpitivanja.

— Nipošto, ja hoću, ja moram sve znati; jer znate li usuprot vi donno, tko sam ja?

Prezirnom šutnjom odbi se pitanje.

— Onaj prokleti Francez, drug naš u pomnjovozu, pripovjedio vam o nedavnoj bitci u Guaderamskih gorah; ja sam bio ondje, bio sam, i zašto da vam tajim, ja sam bio jedan od pobiedjenih vodja.

— Vi, pa kako smiete tu biti?

— Zašto ne? A znate li, zašto sam ovdje, i zašto hoću da u Madridu budem? Prisegoh na kosti sv. Jakoba, da ću svoj bodež u njegove grudi utopiti, u grudi našega pobjeditelja, silnika, da ću ruku svoju poškropiti krvlju najljućega od naših neprijatelja, onoga, što je Španjolskoj za dugo a možda za uviek novom pobjedom ugrabio mir i život, utopit ću ga u krv vašega ljubovnika, vjerenika, budućega muža.

Drhće to govoreći, i maše srebrnjastim bodežem, što je iz njedara trgnuo i smije se

Digitized by Google

muklo, prezirno. Zatim mu nova misao preleti glavom:

— Ljubi li vas on, donno?

Ona šuti.

— Oj znadem, da vas ljubi, vaša je slika uviek u njegovih grudih, vaše ime uviek u njegovih ustiju. Oh, dragocjena je to misao, koju mi osveta podaje.

I palio je svojim divljim ognjevitim okom djevojku, da su ju zone prolazile, da je upomoć vikati htjela. Španjolac ju zadrža. — Još nije vrieme tužbam, moja donno, reče, smrt je njegova daleko, i ne od moje ruke, kunem vam se zato; biti uhodom, krvnikom ne imam rado; pograbit se u koštac, pobiediti ili umrieti to je druga; povrh toga da ga iz zasjede smaknem, neće li i mene ubiti? Bih li mogao pobjeći od madridskih uhoda? Oh, drugčije, drugčije ću se osvetiti, nebo me je samo nadahnulo. S bogom, donno; u pomnjovozu neće vas više mučiti nazočnost moja, ali tako mi svetoga Jakoba, kunem vam se, skoro ćemo se vidjeti, prije nego što mislite; a onda, onda! — ne dovrši misli, samo se uze smijati muklo, porugljivo; porugljivo se i nizko nakloni uplašenoj djevojci, i žurno izpade iz sobe.

Kad se je pako u nju vratila Teresitta, nadje svoju gospodaricu na drvenoj stolici, polu onesviešćenu.

— Za boga gospodjice, što vam je?

— Joj, on je tu bio.

— Tko on, molim vas?

— On, kažem ti, onaj strašni Španjolac; tà ti ga poznaš.

* * *

Sjutradan čim svanu, a poštarski zvončić zazvoni, grofica sjedjaše jur u pomnjovozu.

Svi suputnici, pak i za sve hladokrvni najamnik, opaziše čudnu promjenu njezina lica, kako je blieda, siguran znak, da će se skoro razboljeti. Kako bi i moglo drugčije biti, kad nije nesretnica cielu božju noć zatvorila oka, kad joj je ta noć prošla u brigah i suzah.

Nije razumjela podpuno riečî groznoga Španjolca, ali jim je prietnju čula, i od nje drhtala, kano djete od zmije, koja premda zlatom sieva, premda je privabljiva, okretna i liepa, ipak ga i nehotice plaši.

Ali se prevarih, pače usnu ona časak, ali taj san bijaše teži, grozniji od pravih muka.

Jer je mašta, uzburkana jučeranjimi dogodjaji dielovala, i čudne slike tvorila. Španjolac i ljubovnik stoje joj pred okom duše jasno, očevidno. Španjolac se je naglo pretvorio u gadnu sotonu, t. j. u onu, koja je na onoj slici bila pod nogama Mihajlu Arkandjelu, i povukao nevoljnicu u paklenu propast. Nu ljubovnik je nebrani, neće ili nemože da ju brani, pače sam se baca u vražji naručaj.

Nije li ta sanja za Španjolku, za diete, što je od kolievke hranjena praznovierjem i predsudami svoje domovine, nije li bila upravo strašna?

— Oh Teresitto, Teresitto, ja se bojim, ja trpim, viče.

— Gospodjice, vi ste bolestni, ostanimo ovdje, dan, dva dana ostanimo ovdje, pozovite liečnika, kad se okriepite onda ćemo poći.

— Oh nije, nije, Bog će pomoći.

Sa savjetom sobaričinim doskočiše i Francez i trgovac Talijan, — ali ne uputiše djevojke. —

Ali ako je njezina tjelovna snaga bila slomljena to se je još više dogodilo s duševnom. Duša joj bijaše sasvim razvrgnuta: silna volja, koju je čitatelj vidio, kad je htjela braniti Mirabellu, kad se je opirala zapoviedim otčevim, i kako je podnosila njegove kletve, sad se posve satre i razprsnu.

Ah niesu li naše duševne moći posliedkom naših tjelovnih sila? Nevoljni ljudi sa svojimi tlapnjami, s ponosom glede budućnosti, s veličinom u nadah, s veličinom u željah!

Putnici putovahu neko vrieme neobično turobno šuteći, al jim napokon svježi jutarnji vjetrić i proljetni zrak španjolski, čisti, ugodni i mirisni, povrati dobru volju i bodrost duha. Samo djevojka, zamotavši se u svoju crnu mantilu, i udubivši se u kut od kola misli, tlapi. Francez ju htjede svakako razvedriti: šali se i dosjetke sipa, osobito na izgubljenoga suputnika.

— Ipak — govoraše – osim čudnovite odjeće, opaljenih čižama i šarenoga kaftana, osim crnomanjastoga lica, poput etiopskoga, i osim divljega banditskoga pogleda, imao je dobar ukus.

Obrati se prama djevojci i doda smijući se:

— On se zaljubio u vas, donno.

Grofica probliedi, zadrhta.

— Za boga vas molim, gospodine, ne gorite mi o njem ni rieči.

Pomnjovoz prošav mimo Santa Ildefonsa udje u gore Guaderamske. Francez pomoli znalično glavu kroz prozor i znalično gleda na okolo.

— S ove strane navali general sa svojom četom — reče — poznam mjesto po buletinu i novinah; ovdje se prvi put sraziše, glete, donno, još su frižki grobovi.

Tih grobova bijaše nekoliko.

Proći ćemo jamačno klancem, gdje je odlučena bitka. Španjolci su bili zauzeli sav klanac, porazmjestili se i utaborili po šikari, pobjeda se je činila ne mogućom; ali general je vriedan Napoleonov učenik, zanj ne ima nikakvih zaprieka.

— Je li taj klanac siguran? plašljivo zapita konduktera trgovac.

— Kano ulice madridske, gospodine.

Trgovac izvadi ipak samokres iz žepa i sablju primakne k sebi, dosizala je balčakom

Digitized by Google

uprav do njegove glave, što je bilo doista smiešno, a nije se otelo pozornosti i dosjetkam auditorovim.

— Ha, ha, moj gospodine, vi se, kako vidim, bez šale spremate na bitku. Sablja će vam služiti za štit i oružje ujedno; doista u vaših će ona ruku biti i obrambeno i navalno oružje. Ali, moj gospodine, ne bojte se u zalud, pamtite, da ne putujemo kroz vaše rodne Abruze; naše je redarstvo i oružničtvo preveć budno, a da dopusti lupežem ugniezdit se nasred pećinâ pokraj glavne ceste.

Trgovac promrmlja nešto na tiho, ali oružja ne odloži. Francez se neprestano ogledava prozorom, te govori neprestano sad sebi sad suputnikom:

— Ah u ovom zavoju izgubi general nekoliko ljudi, ali zato obori nekoliko desetaka Španjolaca; ovdje se njihov vodja braniti htjede, ali poslije hrabre navale i borbe od nekoliko minuta, uzmaknu dalje. A na ovom opet mjestu, eno uprav gdje su oni grobovi ... ali što je to, vidim ondje nekoga...

Talijan se strese, silno stisnu kuburu.

— Ha, ha, nasmija se auditor — ne bojte se, gospodine, to niesu banditi: poznam ih, to su pošteni pastiri merinosnih ovaca.

Trgovac sa strahom pogleda na okno, umiri se ponešto: — Dà, istina, to su pastiri merinosnih ovaca — šapnu: bijaše ih dvojica trojica, sjedjahu na frižkom grobu šuteći.

Za nekoliko minuta stiže opet trojicu pomjovoz, mičući se polagano uzkim klisurastim u goru zakrećućim klancem.

— Skoro ćemo doći — reče Francez — na mjesto, gdje je odlučena bitka; klanac se mora za onim zavojem širiti; ondje je general uvrstio svoju četu, topnike je porazmjestio, a konjanikom na otvorenijem polju dao priliku za radnju. Hrabro je to poljsko konjaničtvo, njemu zahvaljujemo pobjedu.

I u istinu za nekoliko minuta puta pomnjovoz dodje na rečeno mjesto: klanac se je ondje širio, tvoreć malu dolinicu, po kojoj je uz gole zemaljskimi provalami polomljene i vodami potoka razrovane klisure raslo trnje i divlji kaktus i patuljasta gorska trešnja. Cesta bijaše ipak uza sav širi prostor gore nego drugdje razrovana dubokimi brazdami i nabacana kamenjem padajućih i pucajućih pećina, tako da je pomnjovoz neprestano zadievao o kamenje ili se dizao u visinu. Francez svjetova suputnike:

— Izadjimo ovdje, pa pješice prodjimo dolinu, put nije dalek, utrudit se ne možemo a mnogo ćemo dobiti; jer ne ćemo, ako se pomnjovoz izvrne, natući se kikorova i rana, a drugo bolje ćemo moći razgledati mjesto, gdje je naše oružje steklo novu tako slavnu pobjedu.

Putnici uztežući se malko prihvatiše napokon dobri savjet i već htjedoše izaći, kad...

A sve, što ću vam dalje opisati, dogodi se samo za nekoliko minuta.

Iza gustoga grmlja kraj iste, iza bližnje stiene od klisura gdje su se lomila na komade, prasknuše naglo, s muklim praskom dva karabinska hitca. Jedan od postiljona, ranjen uprav u prsa, sruši se s boka pod mazge. Francez, koji je kano što smo kazali neprestano gledao kroz okno, muklo jauknu i sruši se nauznačice u kola. Hitac iz vješte ruke ne promaši nišana i tane neprijateljsko pogodi uprav u čelo nesretnika, razdrobi mu lubanju, krv poškropi blizu sjedeću sobaricu i njezinu gospodaricu.

Straha njihova ne moram dalje opisivati — a u to:

— Stoj, stojte, ako vam je drag život — zagrmi nekoliko grlâ.

Konduktor probliedi — djeca gorâ — šaptnu: jao nam! — Talijan pusti iz ruke kuburu, a i sablju zaboravi.

Nekoliko bandita, čudno odjevenih poput jučerašnjega putnika Španjolca obkoli poštarska kola, iztrgne im vrata, presieče uzde mazgâ.

Trojica četvorica li skoči u kola — lica im bijahu crna, pocrnjena čadjom sigurno hotomice, oči grozne, zloslute, u njih sama krv.

Samo jedan nepocrni lica, jedan se samo smijaše priekorno, grozno, a to bijaše jučerašnji suputnik biedne grofice, viknu:

— A opet se vidimo, sennoro Franciško, vidite, ja znam rieč održati. Zaručnice generala L**, ta vi me poznajete!

Nesretnica se onesviesti.

On se je smijao, smijao i govorio: Jao vam, rekoh jučer; jao njemu, on vas ljubi, moja je osveta dobro promišljena. On vas ljubi, neka vas prozove ženom. Ah ti si moja, ti moraš biti moja. Ha, ha! njegova zaručnica, ljubovca!

I pograbi nesretnicu požudnima drhćućima rukama, opasa ju i silovito iz kola izvuče.

Sobarica skoči za njim. — Smiluj se, smiluj, oprosti život.

Španjolac se nasmija muklo, porugljivo — Teresitta mu obuhvati noge, obavi se oko njih s tolikom snagom, da nije mogao koraknuti, i uze vikati:

— Mene ubij, samo njoj oprosti...

— Primite ju, proč s ludom — vrisnu srdito zlotvor drugovom, udari ju silno nogom, te se slaba ženska s jaukom pod kola sruši.

Grofica bijaše uviek bez sviesti — zlotvor skoči s njom u dubljinu doline; došav do gusta grmlja, stane malko, oko zatoči na okolo, nasmije se i vikne:

Digitized by Google

— Ah ondje, gdje je onaj friški grob, viši od drugih, ondje ga vidjeh, sjedio je na svojem konju, gledao naš poraz, zapoviedao ubijati, klati, veselio se s naše propasti. Ondje je mjesto! Oh osveto? Neka bude sretan!

Oko je njegovo plamtilo, palilo, svrati ga na Španjolku; divlji pozar užge jedno lice, zvjerinska požuda, strašna grozna unj navali a smijao se, smijao, ne bijaše to čovjek, nego zvier, pače još gore, sotona.

Poleti na onaj friški grob.

Sobarica, koju je nekoliko bandita silno držalo, dok su drugi izpražnjivali i robili kola, iznenada drhtne, jaukne — začuje vrisak jedan — vrisak. U nijednom jeziku svieta ovoga ne ima rieči, koja bi izrazila njegovu grozu, — njegov zvuk.

A izadje iz prsijuh njezine gospodarice...

— Oh!...

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Konac.)

XI.

Ravna Kaštela.

Nema u Hrvatskoj niti u Dalmaciji ikoje drugo mjesto, gdje bi se bolje prastari uzor hrvatski u svem sačuvao bio sve dosle, što uprav u ravnih Kaštelih. Pak ako su Hrvati, još u najprvom dolazku u Dalmaciju, ravna Kaštela za najugodnije razkošje obrali, i vladari svoje dvore u tom prirodnom perivoju na Bijaču podigli bili, koga su inostranci Alma Regia nazivali: nisu nigda ni Kaštela iznevjerila se svomu rodu, niti zastidila svoga plemena. U govoru, u licu, u ponosu, u odielu i u svem Kašteljanin ti se i sada odaje pravim pravcatim Hrvatom. Visoka, tankovita i zamašita stasa, prostrana čela, čvrsta hoda, vatrena pogleda, osuha lica, govora bistra, posmjeha mila i iskrena, značaja neporočna, takov ti je pravi Kašteljanin.

Najveća te radost obuzme, kada, prolazeć kroz Kaštela, svuda prastaru hrvatsku gostoljubnost sretneš, i u svakom, pak bio bogataš, plemić, gospodičić i učenjak ili najpriprostiji težak, bila gizdava gospoja ili mlada pastirica, narodni ponos i narodnu odjeću spaziš. Lasno ćeš se uvjeriti, da bi ti Kašteljanin i Kašteljanka radje sve blago od svieta pregorili nego ma i najmanji običaj narodni zanemarili i zabacili, uzdržao se on makar i u najneznatnijoj kojoj stvari; to ti je Kašteljaninu narodna svetost, koje lasno neostavlja.

Ogledaj se Dalmacijo i sva Hrvatska zemljo na Kašteljane i Kašteljanke mlade, pak razgledaj dobro gospodičića i gospoju, ili ti draže prostaka i pastiricu, jednako ti se narodnim ponosom uznose. Uzajdi na bijačko brdašce gorke uspomene, pak ćeš sva Kaštela razgledati: pazi mladu pastiricu po stranah biele ovce pasti; svrni oko po divnih dolinah, gledaj gizdavu plemićkinju po perivojih sitno cvieće gojiti i po prsima sterati: slušaj jih da jednako u svom jeziku milo popievaju, liepe pjesme izvadjaju, i jedino u svom se jeziku razgovaraju.

Stasa vitka i ovisoka, stupaja tiha i ponosita, pogleda žarka i prodirućega, lica gizdava i rumena, jagodicâ rumenilom napunjenih, posmjeha postidno-sramežljiva, rusih kosa na burmu svijenih, oko glave vienac od njih napravila, odjećom se narodnom zaodjela: to ti je Kašteljanka mlada. Ili se pod večer iz pitoma polja povraćale, ili na vrutcih bielo platno bielile, ili na obali tihoga mora na sjaj mjeseca sielo se zamećalo, ili se morem mladost šaljiva provozila: svukud čuješ da se na usta im sladji od meda ciedi mili jezik, koga kao najveću svetinju čuvaju i njeguju.

Ako Hrvati preko Velebita, od kada je god Dalmacija otrgnuta nepogodom vremena od jednokrvne braće, nigda ju nesmetnuše s pameti, nego u svih zgodah i nezgodah, u svih javnih i odlučnih časih njezino pravo iskreno izticahu, nije se tomu ni čuditi bilo. Jer kako su igda Hrvati mogli zaboraviti pokrajinu, koju je jedan te isti narod naselio? Pokrajinu, gdje hrvatska moć i hrvatsko kraljestvo udilj podiže se i usnaži? Gdje bani, knezovi, župani, plemići, velikaši, vladari i kralji, varoši i gradovi, prosvjeta i veleumnost, sva poviest i državni ustav najprije započe i razvi se? Kako li kolievku i svu slavnu prošlost mukom premučati? Kako li suzu na grobovih slavnih svojih vladara neproliti?

Nego se je čuditi, da se u Dalmaciji, koja je već više vjekova otrgnuta od jednokrvne braće, uzdržala najživahnija uspomena državnoga jedinstva i hrvatske moći, a to u mnogih dalmatinskih mjestih, da li za najviše u Kastelih slavnih, i to upravo kod negdašnjih bijačkih dvora, kako će čitaoci za veliko svoje čudo razumjeti.

XII.

Kralji hrvatski.

Po smrti velikoga Krešimira, kralja hrvatskoga, nastade metež, nesklad i preoti-

Digitized by Google

manje priestolja, tim nastadoše stranke, koje krepku državu razdvojiše. Neposlušà se glas vapijućega: složite se i bit ćete opet jaki. U toj medjusobnoj kobnoj borbi najpotla odabraše Kolomana ugarskoga i za svoga kralja. Koloman pohodiv i Dalmaciju, kraljske povelje obilno razdjeljivaše, a dalmatinski Hrvati samo od nevolje skloni mu bijahu. Oni nikako nemogahu pregoriti kralje svoje krvi, pak jim se to najviše srca kosnu, kada već u bijačkih dvorih nevidjahu kralje stolovati. Pak ako se to svakomu na žao dade, Kašteljani ponajviše oćutiše u dno srca žalost, koju nikako udušiti nemogahu, jer s propadanjem dvora bijačkih ponestajaše ponosa i slave kašteljanske gospode. Počeše se rušiti i visoke kule, gizdave palače bana, knezova i plemića hrvatskih, pak je to sve to veće udaralo u srce hrvatsko.

Da bi se pak živa uspomena domaćih kralja uzdržala, poslušajte Hrvati što su Kašteljani izumili bili, i vierno uzdržali sve do francezkoga osvojenja, i do austrijskoga posjedovanja.

Po svih dalmatinskih mjestih, što se sada zove načelnik, to se je nazivao „župan“ — glavni župan, ili veliki župan. Ove bi promjenjivali, kao što se sada sa načelnici običaje činiti.

Kada bi pak novoga župana u Staromu u Kaštelih odabrali, tad bi nastalo veliko veselje u svih Kaštelih i svih okolišnih mjestih. Netom bi bio izabran, nebi ga zvali „županom“ nego baš „kraljem hrvatskim“ koji bi mu naslov za osam, a kadkad i mjesec dana ostao, pak bi mu kao pravomu i istinitomu kralju pristojnu čast i poklon izkazivali.

Novoizbrani kralj obukao bi se u kraljsku odjeću, (možda se ona u čijoj kući u Starom još nahodi), koja je kao najveća svetinja čuvana bila u kući županovoj, i o kojoj se je govorilo, da je odjeća posljednjega hrvatskoga kralja, — što je lasno moglo i biti. Isto tako čuvana je bila i sva oprava kraljičina, pak se je takodjer govorilo, da je posljednje hrvatske kraljice, ter bi zaručnica kraljeva postala naravno kraljica. Iz svih Kaštela, pak takodjer veliki broj Spljećana, Trogirana i Zagorana svrvilo bi se k Staromu na veselje. Kralj bi sjednuo na priestolje, pokraj njega hrvatska kraljica. Najprije bi mu se došli pokloniti najveći dostojanstvenici, koji su sada nosili ime: bani, knezovi, župani, plemići, velikaši, dvornik, veliki sudac, štitonoša, dvorski župan, peharnik, konjušnik, te ina imena dostojanstvenička, koja su nekoč Kašteljani dobro poznavali rad obližnjih bijačkih dvora, a vierno ih u pameti uzdržali. Priestolje je bilo u županovoj obćinskoj kući, koju su nazivali „kraljevski dvori“

Sva kašteljanska mladost svečano u narodnoj odjeći sakupila bi se pred dvor kraljski; na čelu joj vojvoda, koji bi tom novom narodnom vojskom upravljao, odredjivao da naizmjenice čuva dvor kraljski danju i noćju, i sve vojničke službe kroz to vrieme obavljao.

Kad bi tako prva svečanost u dvoru kraljskom svršila, zatim bi nova i veličanstvenija sliedila. Kralj bi sa kraljicom, sa svimi dostojanstvenici, velikaši i glavari svega Zagorja, sa prispjelom gospodom iz Spljeta i Trogira i inim pukom, uz veselo pjevanje i popievanje, uz pucanje iz pušaka, uz klicanje najradostnije, uz pratnju sve vojske, u najsvečanijoj povorci, uputio se na divno narešenomu zečku.. kuda...? Na veselje....? Na uzbudjenje, oživljivanje bitnosti...? Na uspomenu koje slave...? Na obnovljenje kakvih prastarih čina...? kuda? kuda.? Sve se uputilo na brdo nekoć slavne a sada tužne uspomene, na Bijač... da tamo u sjeni, u utvori obave, što su u bitnosti njihovi stari gledali, što jim je kroz sve vjekove živo u srdcu i pameti ostalo. Došli su Kašteljani, da na tom brdu o k r u n e novoga hrvatskoga kralja... —

Na bijačkom brdu bila je mala crkvica, koja je naročito za tu svrhu uzdržana bila, i na poštenje s. Petra sagradjena. Okolo crkvice razapeti veliki čadori, okolo istih puk i vojska, a pod čadori velikaši i gospoda, svak došao, da činu krunjenja prisustvuje. Župnik Staroga postao kraljski svećenik pak bi obavio svečano krunjenje; a više puta biskup spljetski ili trogirski krunili bi toga imenovanoga kralja.

Rad Bijača strašni su i krvavi rat medju sobom Spljećani i Trogirani za više vremena vodili. Tad na istom Bijaču Bela IV., budi što htjede tim počastiti grobove hrvatskih kralja, budi što je Bijač postao uzrokom nemira i preotimanja izmedju Spljećana i Trogirana, godine 1251. sabra baš ondje sve trogirske i spljetske velikaše i biskupe obijuh gradova, da ta dva grada na grobovih hrvatskih pomiri, što mu je i za rukom pošlo. Svečanost krunjenja novoga hrvatskog kralja bila je tim zgoda, kada bi se biskupi i velikaši Spljeta i Trogira na Bijač sakupljali, da urečeni mir ponove. Čudne sudbine! Bijač bio uzrokom svadje, pak opet pomirenja medju dva jednokrvna grada! Preotimali su se zar da bolje čuvaju grobnice hrvatskih kralja...?

Kada bi se krunjenje obavljalo, dosta bi suza niz lica teklo, dosta se gorkih uzdaha čulo, dosta spomena preko pameti preletjelo i srdca se duboko dojmilo. Kakov uzhit, kakovo osjećanje, zamišljavanje, uzdrmanje nastalo bi kod svih gledalaca onda, kada bi novookrunjeni hrvatski kralj, pred velikaši i svim pukom, u svečanoj kraljskoj odjeći, krunom na glavi, britkim mačem u desnici, a propelom u ljevici, popevši se na priestolje, tronutim ali i gromovitim glasom prisegu izgovarao, neka si svaki čitalac sam pomišlja. „Ja, novo obrani

Digitized by Google

kralj hrvatski kunem se pred vječnjim Bogom i svimi ljudi, pred vami, o bani, knezovi, župani, plemići, vojvode, velikaši i ini dostojanstvenici crkovni i svjetovni, i pred cielim hrvatskim narodom, koji me čuje i ne čuje, na grobnicah naših posvećenih kralja, da ću svom moćju svetu vjeru Isusovu i državni ustav neoskvrnjeno i podpuno čuvat, branit i širit; sve što bude na korist vjere i države, promicati i cjelovito uzdržati; bogatu i siromahu jednako pravicu podjeljivati; komu dotuži, uviek ga pred priestolje primiti; izdajice vjere i domovine, zloporabnike, zločince, koje mu drago vrsti, teško kazniti. Biti ću otac cielomu narodu. Tako mi Bog i sveti njegovi pomogli!"

Kralj bi prvi dan gostbom počastio sve velikaše, a kraljica odličnije gospoje. Ostali gosti svaki u svoga prijatelja. Drugih dana na kraljevski bi objed pozvani bili i siromašniji.

Nije on samo imenom nego uprav i djelom bio kralj, jer mu je pravi danak i porez dobrovoljno davan bio, a obilni bi darovi iz svih Kaštela i Zagorja u kraljevski dvor dolazili. Globa je bila nametnuta na nepravde i usilja te bi ova skupo došla onih, koji bi jih počinili. Vrata su kraljevskoga dvora danju i noćju otvorena bila, a straža narodna neprestano stražila. Stvar nevjerojatna i čudnovata, ali uprav istinita! Puk bi iz svih Kaštela i svega Zagorja, koga je god koja nepravda ili nevolja tištila, svomu kralju, vapijući pomoć i pravicu, najpouzdanije trčao, ter što bi god kralj u vrieme svoga kraljevanja sa svojim viećem odlučio, to bi svatko kao sveto primao i obslužavao. Narod, obsjenjen kraljevskim imenom, njega je ne rieči no uprav osvjedočenjem obožavao i častio.

Trebalo je kralju i kroz sva Kaštela poprohodat se, ter bi svakud velikim veseljem i čašću dočekan i podvoren bio, a on bi razmirice riešavao i poredak namješćao. Narod bi se radošću uzhićivao na sami spomen svoje nekadašnje slave, ter bi se radovao da može barem u toj sjeni, u toj utvori, slobodno častiti, što je jednoč bitno i stvarno uživao.

Vlada mletačka, koja je Argovim okom pratila svaki čin naroda hrvatskoga u Dalmaciji, i tražila mu izbrisati iz srdca i pameti sve što se je odnosilo na nekadašnju svezu, ipak je, za čudo, pripuštala u Dalmaciji na više miesta, a osobito u Starom, da se svečano izabiranje i krunjenje hrvatskoga kralja obavlja, što je najviše imalo probuditi ćut narodnu. Francezka vlada takodjer je s početka tu svetčanost i običaj naroda poštovala, ali ga je potla zabranila, nu samo krunjenje a ne izabiranje kralja. A kad je Dalmacija pod vladu austrijsku došla, onda su se Dalmatinci vrlo obveselili, jer kad joj je Dalmacija pripala, to je kao hrvatskomu kralju prišla, i obećano bilo u svih saborih, da će se djelomice sa Hrvatskom sdružiti. Ali od ono doba prestalo je mnogo običaja, koji su se na hrvatstvo odnosili, bud su puk uviek zamamljivali drugimi obećanji, kuda mu je osobito srce hlepilo!!

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

I. Glava.

Hoćete li znati, da li se kojim narodom dobro upravlja, i da li je valjan i čudoredan, slušajte mu glasbu.

Confucij.

Po zvuku se vrieme pozna
Hrv. narod. poslovica.

Glasba je toli znamenit faktor u narodnom odgoju, da nadzor glasbaonâ (glasbenih zavoda) i čitavog javnog glasbovanja svakojako državi treba da dopane. Ništa bo na svietu ne može značaj, duh i čuvstvovanje naroda tako lahko na krivi i protunarodni pravac dovesti, kako trajno njegovanje tudje glasbe.

To ja mogu unatoč svim povjestničarom, jezikoslovcem, političarom i liečnikom tim većim pravom uztvrditi, jer mi primjeri iz naše neposredne blizine to uvjerenje dan na dan sve to više potvrdjuju. Poznajem bo mnoge ljude, koji se u nas smatraju na naučnom polju izvrstnimi, a na političkom rodoljubi, nu koji u užem krugu domaćega života prianjaju za takovimi navikami, i tako se drže, da se samo „vanjskimi domoljubi" zvati mogu. Javno se oni svom govorničkom snagom svojom upinju proti svemu, što je tudje, a kuću si pak tako upriličuju, te nećeš u njih naći ni mrve slovjenske obrazovanosti. Oni se ponose, što su Slovjeni a naposeb Hrvati, nu slabo mare za proizvode domaćih pisaca, ili umjetnika. U njihovu ćeš stanu naići na talijanske i francuzke pjesnike u sjajnu vezu, ali ne na Preradovića, Mažuranića, Trnskoga, Pucića, Gjorgjića, Kačića; oni imadu množtvo njemačkih naučnih diela, od uzornih do onih što su pisana za pazar, ali nemaju „Rada jugoslovenske akademije," ni „Glasnika srbskoga učenoga družtva", drže „Bazar" i „Kikeriki", na stienah vise u širokih zlatnih okvirih „Tirolske okolice",

Digitized by Google

„divljačar," Galmajerka i Heinrich Heine, ali nijedna okolica ili grad naše domovine, (n. p. krasne fotografije Standl-ove) niti Čermakova liepa slika „Roblje", niti ima tu Gundulića, Zrinjskoga, Jelačića, Strosmajera. — Gospodja našega domoljuba glasovira valcere, nešto od Donizettia i krasne njemačke sonate, ali ne kolo, ne koju melodiju iz „Ljubavi i zlobe", ili ini kakav slavenski glasbotvor. Nadje li se ipak gdjegod koje djelo domaće književnosti i umjetnosti, za cielo se možeš okladiti, da je nabavljeno više po milosti, nego s ljubavi za domaću knjigu i umjetnost.

Gdje nam je tražit uzrok, što je domoljublje te gospode tako jednostrano, tako neskladno?

Nigdje van u tom, što im je tek razum, a ne srdce i ćut u domoljubnom smjeru odgojena. Naše su pučke škole, kao što i srednje, Bogu hvala, ipak dotle uredjene, te se na to gledje, da um i ćut mladeži ne podje protunarodnim pravcem; javni nam je gradjanski život ipak toliko zdrav, te se nitko neprijateljem naroda pokazati ne smie; kod uprave se državne pazi na to, da se ništa ne sbude, što bi zemlji materijalnu štetu nanieti moglo: jedino glede regulacije čuvstva — a to je zadaća glasbe preko mjere smo nehajni, te prepuštamo odgoj čuvstva volji svakoga pojedinoga učitelja glasbe, a to znači toliko, koliko prepustiti stvar pukomu slučaju! Meni se pako čini, da znanje prava i morala čovjeka manje štiti od grieha proti njima, nego li ćućenje onog, što je pravo i pošteno. Ovo pako ćućenje može niknuti samo iz valjana odgoja čuvstva: tomu su zvuk i ritam najzamašnija sredstva. Svako direktno moralizovanje promašuje svoju svrhu; samo u glasbi se duša, srdce odgaja; jer glasba ćut elementarno razvija, i za sve, što je liepo, pravo i uzvišeno razgrijava i oduševljuje. Vjera i bogoštovlje samo po sebi, bez pripomoći liepih umjetnosti nikada ne bi bilo ljudski rod otelo divljačtvu. Utemeljitelji raznih viera jamačno su to dokučivali, jer su u liturgiju ne samo pjesničtvo, govorničtvo, glasbu, slikarstvo i kiparstvo nego tja i mimične umjetnosti primali. Pa ako je Luther uklonio iz svojeg hrama i slike, te sve htio na realistički i umovni način upriličiti, to ipak niti je mogao niti je smio glasbu izključiti, jer dobro znadijaše, da bi bez nje srca njegovih vjernih ostala zatucana i tvrdokorna. Turski koran, koji je sve liepe umjetnosti zabranio, najbolji je dokaz našoj tvrdnji. Turci kraj svega vjerskog revnovanja, kraj svega moljenja i izpaštanja opet ostadoše, što su od vajkada bili: divljaci, barbari.

Medo Pucić u trećem pjevanju svoje „Karagjorgjice" govoreć o vilinjem pjevanju, prekrasno veli: „Odgovor mu vraćaju skladanja, kojim vječno vrte se nebesa". Pa sbilja je glasba upravo od Boga dana umjetnost, u kojoj se kao u ogledalu zrcali vaskoliki poredak svieta. Jer ne samo da rad svoga strogo duševnoga (čuvstvenoga) sadržaja duh i pamet svraća gore spram visina nebeskih, već ona navlastito svojim sićano i tanano razvijenim ritmom dovodi do tolikoga sklada i reda, koliki čovjeku niti arhitektura niti slikarstvo podati ne može. Slikarstvo i plastika nipošto ne mogu imati one obrazovne snage, što ju ima glasba, jer ako i što doprinose na poljepšavanje i oplemenjivanje života; ako u samih djelih svojih značaj kojega naroda, duh kojega vremena i mogu izraziti: ipak su tek proizvodi spolja potaknute razmnjeve, a djela im tek likovi nečega, što već obstoji, ter ne sudjeluju kod prvog odgoja, kod prvog razvoja narodnoga karaktera.

Ako Schiller veli: „Laglje je povriedjeno oko zatvoriti nego zlostavljeno uho pamukom začepiti," to tim jamačno nije hotio uztvrditi, da bi glasba poput slikarstva bila kadra, i štogod neestetično prikazati, već da glasba na nutarnjost čovjeka puno silnije djeluje nego slikarstvo, i da je naopak glasbeni odgoj mnogo teže popraviti, nego izkvaren ukus, koji nastane likovnimi umjetnostmi.

Da se glasba više prima čovjeka nego ine umjetnosti, vidimo takodjer iz toga, što se više ljudi bavi glasbom nego li drugimi umjetnostmi; dapače ja mislim, da se nitko pjesničtvu ili slikarstvu ni posvetio nebi, kad bi učenje ovih umjetnosti zahtievalo toliko muke i vježbe koliko učenje glasbe. Al uprav zato, što glasbeni zvuk u čovječje srce vrlo zavodljivo dira, to se čovjek podlaže — da jezik tê sirene nauči, razumie i sam izustiti znade — najvećemu naporu i bezprimjernoj uztrajnosti i uztrpljivosti. —

Jesmo li glasbu s te strane shvatili, upoznat ćemo tim laglje, da ona — upravo s toga, što nutarnošću čovječjom vlada, što nam se ukazuje vezom, koji no se tjesnije i tajnije vije oko srdaca što pojedinaca što čitavih družtava i naroda nego li ikoji drugi vjerozakonski ili ćudnoredni ili jezični zakon — imade veliku prosvjetnu misiju, a po tom i golemu političku znamenitost. *

—

* Već Plato kaže, da ćudoredju u državi ništa toli ne hudi koliko to, ako se ona malo po malo odvrati od čiste i nevine glasbe; jer da ćud slušateljâ umah od toga strada, od dana do dana gorja biva te ni traga uzvišene i valjane mjere u sebi ne sačuva; da se kod cielih naroda srodnost ćudorednih nazora sa njihovimi napjevi sasvim jasno prikazuje, pak kao najočevidniji primjer spominje Gećane, koji da u običajih svojih sjedinjuju pobožnost i tjelesnu krepkoću, te je u njih i sbilja

Digitized by Google

S toga pako država treba da strogo pazi na glasbeno odgojivanje, a osobito na glasbaone, da se nebi ondje takove tendencije širile, takovi nazori učili, koji bi svojim pogubnim pravcem domoljubje mladoga gradjanina podjedali sklanjajuć mu čustvo proti narodu.

Kakva da bude ta pazka, kako da se glasbarstvo uredi? — Svakako ima polaziti od vlade. Imade li se kod odgojivaja djeteta, kod dotjerivanja koje stvari postupati po pedagogičkom načelu „od lagljega k težemu" s nižega na više: to bi bio taj put kod organizovanja kakove državne stvari sasma pogrešan, jer organizovati mora se odozgor dolje. Drugimi riečmi govoreć, treba da se prije svega kod vladinog odjela za bogoštovlje i nastavu pridade referent za glasbarstvo, ili da se kod vlade ustroji zemaljsko nadzorničtvo za glasbu.

Pitate li, zašto n. p. u Austriji ili Ugarskoj takova nadzorničtva ne ima, gdje je glasba za cielo isto tako važna kao kod nas, mogu vam ovo odgovoriti: U Austriji, što se Niemaca tiče, jošte se dosele nije pokazala nužda da se njemačko narodno čuvstvo moćju prave pravcate njemačke glasbe okriepi, jerbo tamo mniju, da je tako zvana „klasička glasba" i onako njemačka; a ta se s njekoga mukloga dogovora i sbilja u glasbaonah revno, da ne rečem, biesno goji, ne mareći za to, da li njemačkome narodu do te glasbe stoji ili ne. Što se pako Magjara tiče, to je kod njih, odkad su samostalniji postali, tako zavladala misao, da su kakova evropejska velevlast, te hotomice, dapače nekim zadovoljstvom svoju domaću narodnu glasbu zanemaruju, pak iz petnih žila oko toga nastoje, da se obožava Händl, Bach, Mendelsohn i. t. d. hoteć i tim posvjedočiti svoju evropejsku obrazovanost i veličinu. Pak, kakogod se je prije magjarska glasba liepo počela razvijati, i kako se je god korektno i promišljeno, da — moram da reknem — metodično kod toga postupalo, tako je sada opustjelo to polje. Ne da bi oni u tom samo nazadovali, već su jurve u gustu mračinu ujedrili. Od samih Haydena i Mozarta zaboravljaju oni svaku prijašnu stečevinu magjarske glasbe, te im se mili zanosit se samo novom prosvjetom i opet ne mareći za to, hoće li magjarski narod sada ili za sto godina ili nikada posati i probaviti one zastarjele sonate, i da li će time magjarskomu narodnomu čuvstvu nahuditi ili ne.

ljubav krepkih napjeva karakterstična. S toga scieni Plato, da bi državi valjalo osobito na to paziti, da joj glasba bude što iole može čista i ćudoredna, pa da se s toga tvori na način najdostojniji, tako, da bude nevina, jednostavna i muževna, ne pako ženska, divlja i nestalna.

Da oni niesu na evropejsku tašti, oni bi istom ljubavju, kojom i prije, svoju narodnu glasbu njegovali, pak dosljedno onom stazom napredovali.

Ele uz sve ovo sadašnje budalisanje, ipak u Magjara, promotriv svekoliko, nije u glasbi tako zlo i naopako kao što u nas; jer oni jošte uviek imadu svoje narodne glasbare, cigane, imadu jošte sveudilj množtvo glasbenih učitelja, koji magjarskim duhom odišu, imadu jošte svedjer veliko občinstvo, koje u svako doba narodne popievke rado sluša, napokon još i sada imadu kavalirâ, koji hoće da štogod žrtvuju za magjarsku glasbu, te će bez dvojbe opet u žep segnuti, čim se itko pokaže, koji će srčanost imati, te im one klasičke hire izbiti iz glave a novo im svjetlo zapaliti. —

Hoćete li, da vam stanje jugoslavenske glasbe nacrtam, pak da vam kažem, kako je u tom pogledu kod nas u Hrvatskoj i Slavoniji?

Eto me spremna na to; ali ja ću tu sliku tek povećimi crtami narisati; jer kad bih hotio ubrazditi u sitnež, morao bih vam pokazati sliku toli žalovitu, te bismo se za cielo pred svietom zastidjeli i zarumenili.

Naši velikaši, višje svećenstvo i drugi dostojanstvenici i odličnici zemlje, našu krasnu i doista najpomnije njege vriednu narodnu glasbu iz raznih uzroka ne vole, obično ne dadu ni pare za glasbaone ili druga poduzeća, koja bi mogla unaprieditи narodnu glasbu te se prije za bog zna što brinu, nego li za nju. Oni si o prijašnjem kao i sadašnjem stanju naše glasbe pribavljaju tako malo (ma i površna) znanja, te bi čovjek po tom sudeć morao pomisliti da pripadaju kinezkomu carstvu.*

Naše gradsko občinstvo, u kom se mnogo stranoga porietla povlači, tako je oholo, da se samo za onim povodi, što je u modi u Parizu, Berlinu, Beču i po drugih velikih gradovih. Jer pako u tih gradovih nije običaj, slovjensku glasbu cieniti i gojiti, ne goji se ni kod nas u našoj domovini. — Naši učenjaci, vele- i poluučeni sa svojimi su strukami tako zaokupljeni, da ne imaju ni kada promišljati o znamenitosti glasbenoga odgojivanja, a osobito o takovu, koje bi na temelju narodnom bivalo, pa ne imaju ni volje, ni vremena pribavit si kakvogod, ma i obće

* Vrla doista rieč, što ju sada jur pokojna carica Karolina Augusta g. 1872. u Klausenburgu izusti: „Tudji jezik učiti nije dužnost, domaći ne znati je sramota" može se pravom uporaviti takodjer na umjetnost i njezina djela, a imućnijih ljudi naše domovine trebalo bi da se tim prije dojme, što ovi imadu sredstva, da si nabave naše domaće umjetničke proizvode, te da se uživajuć ih, bar ovako s njimi upoznadu.

Digitized by Google

eoretičko umienje glasbe, kako to čine pri drugih stvarih, koje ih se takodjer ne tiču više nego glasba.

A naši pjesnici? Kao što glasbotvorac treba da poznaje oblike ili forme pjesničtva, tako je opet i za pjesnika, da mu glasba barem po oblicih stavkogradnje i melodisanja bude poznata; jer samo tada biti će mu pjesme prikladne za uglasbu. Nu koliko se puta namjeriš na pjesan, kojoj bi sbog sadržaja bilo vriedno izumjeti napjev, te bi se tim ne samo pjesniku nego i občinstvu ugodilo, ali se zaludu trudiš, jerbo pjesan nije pojatna, makar da je po sadržaju upravo pievu namienjena! Neka je n. p. pjesma tako udešena (izumljena) da ne možeš svakoj kitici dati drugu pojku (melodiju), već pojka prve kitice mora za sve ostale valjati t. j. pjesma je za kitični piev. Drži li se dakle u tom slučaju glasbotvorac prve kitice, sbude se često, da se prozodija i naglas druge kitice ne sudara više s pojkom, što si ju izumio na prvu kiticu. Drugi put opet je pjesan izvedena tako da se ne mogu sve kitice uglasbiti i pjevati na isti napjev, nego se ona do kraja mora glasbeno odjenuti. Ele tu su opet kitice tako nepravilno razdieljene, da ih ne možeš u dvie jednake polovine, u svjetlo i sjenu, razdieliti, već bi trebalo, da osim svjetla i sjene još nešto trećeg upotriebiš, čega glasba — ne ima; pjesan ti je tek potpuri od kitica. Nije dakle čudo, ako i glasba ovakovoj pjesmi ne postane organička cjelina, nego samo potpuri različitih glasbenih pomisli.

U naših nam crkvah daju slušat glasbene mise, koje ćeš od operete jedva moći razlučiti, pa ipak je crkva takova institucija, koja se ne mienja, te se s toga i u ritualnih stvarih i obredih vazda drži historijskih tradicija. Pak mjesto da tu starinski ostanemo, — mi imademo liepu slovjensku crkvenu glasbu, što tradicijalnu, što kašnje složenu — tuj smo moderni, vani pako n. p. na koncertu, gdje bi valjalo, da nam se pomila napredak vremena, tamo smo historični. Nije li to naopako?

Naše se glasbene kapele ponajviše tako ravnaju, da im je na čelu ponajviše zapovjednik, koji svaki slovjenski komad zabranjuje, ali zato opet na velikih kao na malih svečanostih poznate ludorije uvršćuje u program.

Neki kazališni orkestar glasbuje na zapovied pridošlice pruskoga „kapellmeister"-a* smjesu iz glasbovnika njemačkoga, talijanskoga, kinezkoga i mongolskoga, al pod živu glavu ništa slovjenskoga. Medju akti kakove vesele igre slušamo glasbene oklepine, koje u Pragu ili Milanu već prije petdeset godina u ropotarnici ležahu; slušamo valcere, polke i landlere, liepu i ružnu Helenu, potpurije, sastojeće se iz kojekakvih harfenističkih popievaka, ali ne čuješ slovjenskih plesova niti slovjenskih napieva. Zamnie li kadgod po milosti „kolo", to je umah i za cielu sezonu dosta, dočim Niemcem valcer a Magjarom čardaš nikad ne dosadi, ma da ga svaku večer slušaju, ko što to i biva.

A naše glasbaone? Kako su nam te uredjene? Mjesto, da se tamo u učenicih ljubav i počitanje prama domaćoj umjetnosti budi, udara se na nju pismeno i ustmeno, kadkad i pred povećim slušateljstvom. —

(Dalje sliedi.)

---

* Mnijem, da bi ovu rieč imali prevoditi „skladbarom" ili „skladateljem;" skladatelj bo mislim da nije componist, glasbotvorac t. j. čovjek koj glasbu izumljuje, tvori, već je onaj, koj ili stvorenu već melodiju harmonizuje, sklada, ili za kakvo bud glasbalo priudešuje, ili koj, izvadjanje glasbotvora rukovodeći, u sklad ga dovodi; skladatelj znači po tom kapelmeistera.

LISTAK.

Narodno kazalište. Faust, velika dramatična opera u 5 čina. Rieči od Barbiera i M. Carré-a, pohrvatio A. Šenoa. Glasba od Gounoda. Pjevana prvi put na narodnom hrvatskom pozorištu dne 19. ožujka 1873. Velikom je željom izgledalo naše občinstvo Gounodovu znamenitu operu, ta želja bude dne 19. t. m. ponešto smirena. Na kazališnih oglasih čitalo se doduše „Margareta" al sav sviet govori samo ob operi „Faustu", a tako ju zovu i Francezi, zemljaci skladatelja, tako ju okrstio i sam skladatelj. S toga se i nam Hrvatom valja držati izvornoga naziva, a ne prihvaćati njemačke promjene. Mi pozdravljamo operu „Faust" na hrvatskom pozorištu kao znamenitu sgodu, te izričemo svoju hvalu prijašnjoj kazališnoj upravi, koja je „Fausta" stavila na repertoir, i nabavila ga, koja je i sastavila operno družtvo i orkestar tako, da se ta zaista težka opera može u nas pjevati; mi izričemo svoju hvalu sadanjoj kazališnoj upravi, koja je u svakom obziru revno radila, da to djelo izadje na vidjelo. Suum cuique. A sada ćemo reći, zašto je ta predstava toli znamenita. Neki ljudi u Zagrebu govorahu dosad, da je hrvatska opera suvišna, jer da vrlo puno novaca stoji, a razlika medju hrvatskom i drugom operom da tek u tom sastoji, što se talijanske ili franceske opere pjevaju hrvatskimi riečmi; drugi pak neki veljahu „netreba opere, gojmo dramu." Ni

Digitized by Google

prvi ni drugi ne sude pravo. Ljudem koji iz zasjede uzdišu za tudjom Talijom, možemo reći to: Zagrebačko občinstvo traži mnogo, a Zagreb je gradić malen, medju zahtjevi i medju prihodom kazališnim neima razmjerja, s toga i kazalište ovdje bez podpore obastati ne može, podpora može se dati od sabora hrvatskoga, a zakonotvorno tielo kraljevine neće nikad sramotit si lica, podupiruć tudju umjetnost. Oni pako, koji su radi operu izključiti, tvrdeći da s toga naša drama štetuje, negovore razložno. Zagreb je središte književnoga i umjetničkoga pokreta u Hrvatskoj. Neobzirući se na to, da već svaki manji grad operu ima, pitamo, kakvim se pravom smie izključiti pjevana drama iz našeg kazališta, i da li je hrvatski narod do vieka odsudjen negojiti dramatične glasbe? Da naša drama još nije ravna operi, tomu je posve drugi razlog. Pjevači su naobraženi sistematički, naši glumci s veće su strane naturaliste. Hrvatska opera ima pred stranom mnogo prednosti. Za prvo možemo ju cielu godinu slušati; za drugo može joj repertoir mnogo obilatiji biti, dočim bi od tudje opere mogli na godinu u jedno 30 predstava samo jedno 4 poznate opere slušati i to po svoj prilici najobičnije talijanske.

A još govoreći o vrstnoći pjevača, možemo posve sigurno uztvrditi, da tudja opera nebi kod nas imala takovih sila i takov sbor, što ima stalna hrvatska opera. Ta znamo, da ima kod talijanskih družtva obično samo po jedna dvie li valjana sila, a drugi pjevači nevaljaju ništa. Samo stalnom hrvatski pjevanom operom možemo doći do izvornih hrvatskih opera, samo stalno domaće operno družtvo može prikazati većih dramatičnih pjevoigra: od tudjega kojega družtva nebi nikad „Fausta“ čuli. Prikazanjem „Fausta“ prestaše sanci tajnih patrona njemačkoga kazališta; „Faustom“ je uvedena velika dramatična glasba u naše kazalište, zato smatramo otu predstava znatnom sgodom. —

O vriednosti i značaju glasbe u toj operi nije nam ovdje govoriti; „Faust“ je velika dramatična glasbena slika, za zagrebačko občinstvo dakle nešto posve nova, jer su Zagrebčani vikli slušati samo smjesu talijanskih melodija. Sam čin izradjen je po Götheovoj tragediji vrlo spretno dramatički te ne pamtimo boljeg opernoga libreta izim Wagnerovih i Scribeovih? Za čovjeka, koj umie triezno suditi, koj ne zaboravlja da je u Zagrebu, ma bio „Fausta“ i vidio u Beču, za takova čovjeka uspio je „Faust“ u svakom obziru vrlo dobro — izim grla gdčne. Bartove. Prva slava ide tu po pravu našega vriednoga tenoristu g. Grbića, (Fausta), koj je u svih 5 čina jednakom snagom posvjedočio, da je pravi umjetnik. Radostno opažamo, da je g. G. grlo od nekog doba znatno ojačalo. Deklamacija mu bijaše jasna, razumljiva, te je svagdje izrazila čuvstvo prema situaciji. U trećem činu upravo nas je uzhitio g. G. kavatinom. „O zdravo da si mjesto sveto!“ U kratko Grbićev Faust je cjelina umjetnički promišljena i pjevana.

G. Kašman (Mefisto) imao je riešiti ponajtežu zadaću, i bila je njemu tim teža, što je Mefisto uloga dubokog basa. Medjutim ište prikazanje Mefista mnogo glumačke vještine, i tu nije dakako bilo druge, nego povjeriti ju g. K. Pjevanje, ako se odbiju duboka mjesta, pošlo je g. K. dobro za rukom, nekoje točke karakterisao je osobito oštro. G. K. hvalu zaslužuje s toga, što je Mefista prikazao demonički, što je pomno pazio, da mu se Mefisto neizvrgne u smiešna lakrdijaša, na što glumca mnogi prizori lako zavesti mogu, te što se kadkad i na većih pozorištih opaža. Gja. Lesićka (Siebel) riešila je svoju zadaću kao svaki put izvrstno. Pjesmicu „Cviete mil, cviete drag!“ pjevala je prekrasno. I g. Hynek (Valentin) bijaše bolji nego u mnogoj drugoj operi. I gja. Vormanstini (Marta) dobro je riešila svoju zadaću, nu maska bijaše svakako premlada. Težko nam je govoriti o glavnoj ženskoj ulogi — o Margareti gdčne. Bartove. Kad smo gčnu. Bartovu prvi put čuli u „Ciganki,“ ne malo se uzradovasmo. Vrstne li Margarete! mišljaše svatko, čuvši, da joj je to glavna uloga. Da, takva nada nas nebje još ostavila, kad vidjesmo gčnu. Bartovu u 4. činu „Trovatora“, gdje joj je i pjevanje i prikazivanje izvrstno bilo. Al dne 19. ožujka nestalo je te nade posvema. Grlo gčne. Bartove sasvim je iznemoglo. Nekoja divna mjesta kao krasna elegija, veći dio balade „Na Tuli kralj vam vlada“ izostaše posve. Občinstvu bijaše upravo tužno slušati gčnu. B., tim više, što je ona uz nevaljano pjevanje Margaretu izvrstno (osobito u 5. činu) glumila.

Sborovi bijahu točni, dobro uvježbani, i tu je mjesto, da g. Zajca od srdca pohvalimo, jer samo njegovoj vještini i revnosti ima se s veće strane pripisati, da je „Faust“ sretno izišo na pozorište. Uprava je gledala, da i odielo i dekoracije u toj novoj operi budu što sjajnije. Odielu nema prigovora. Točno je i ukusno izradjeno. Nove dekoracije (Margaretina kuća, gorski prediel, čarobna palača, spasenje Margaretino) naslikao je bečki dvorski dekorateur Bredov. *A. Š.*

— Dne 27. ožujka prikazivana je izvorna drama Iv. Kukuljevića „Poturica,“ koju su ovdje prije više godina prvi put glumili. U budućem broju ocienit ćemo potanko ovo vriedno djelo našega prezaslužnoga pisca; za sad kažemo samo, da je u toj drami prvi put kao dobrovoljac prikazivao glavnoga junaka Vladka gospodin Fijan, učitelj u Šestinah, a kod toga prvoga svoga glumačkoga pokusa pokazao je on toliko i vještine i neobična u nas dara, te se nadamo da će g. upravljatelj kazališta na svaki način nastojati, kako da g. Fijan postane članom našega dramatičnoga družtva.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 15. U Zagrebu dne 12. travnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Na zabavi. — Prijan Lovro. — Rulle Britania. — Donna di Mendoza. **Književnost i umjetnost:** Poturica. — Kako da nam se glasbarstvo uredi? — Životinje našozemske i njeke tudjozemske. — **Listak.**

NA ZABAVI.

Spjevao R. F.

Jedinac ti u družtvu glasnom,
Bučećem pjesmami i razgovorom,
Gonećem muk u času kasnom,
Ti djevicom očaran krasnom
Tužaljivo to sklanjaš lice,
Nasladjujuć se divnim uzor-stvorom.
De, podji bliže poput drugâ
Dragotom sretat rieči njene,
Ne obaraj te oči nice
Ko tajnom tugom orošene,
S mučaljivosti da ne dostaneš se ruga!

Daj kucni čašom, da ti zvonko zvekne,
Razgali srdce pićem plamnim,
I pusti krvcu da ti licem tekne,
I duša sievne okom tamnim.
Golubici de pridji sladkoj,
I očituj u rieči gladkoj:
Da u srdcu ti nešto bije
Ko milje — ako ljubav nije.
Nasmjehnuše l' se ustne rujne,
I bude l' milo ti odreći,
Na glase hrlo sladkočujne
Priteci sretan svojoj sreći!
A bude li se ona ljutit,
Pregarajuć ćeš k drugoj se uputit.

Ti bježiš! bježiš! — — —
A kuda ćeš u tamnoj noći?
Pod noćnim li će velom proći
Vredovitoga srdca jadi?
Zar da ti ona ranu srdca hladi?
Molećim okom u nebesa težiš,
Kud zagone se crne oblačine,
Kud zviezda će za zviezdom da izgine,
I u tom mraku noćne sjene
Još jasnije ti oči sjaju njene,
Još jače čuješ u tom muku
Svog uzbunjena srdca buku...
O, da joj srdce — srdce znadeš tajno!
To skromno, čisto vrelo,
U kom se nebo, sunce, mjesec, zviezde sjajno
Ogledaju, visoke gore, cvietni gaji:
U kom se ciela narav taji.
Da znadeš to ljepote sielo!
Da vidiš onu bujnu vrevu
Krasnolikih mladića,
U mladosti bujećih sievu,
Milosjajnoga oka, zlatnog vlasa,
Junakâ vitkog stasa,
I hitrijih od sokoliča:
U njenom srdcu — vrelu tajnom
Odsievat se ljepotom sjajnom.
Pak još da sluhneš; skloniv glavu,
Čudnovate bi čuo zvuke
U njenom srdcu zvonit,
Ko uzdahe ljubovne muke,
Uznašajuće njenu slavu;
I pjesme čuo bi romonit,
Sladkoreke i zvučne,
I strastvene i bučne,
Ljepotu uzornu slaveće,
U žaru ljubavi toneće.

Na časak da se dostaneš te sreće,
Na časak bar u srdce njeno gledât,
Drhćućih grudi počeo bi predat:
Potražio bi suznim okom tamo,
Sred meteža tih bujnieh slika,
Sam svoga lika:
I našao bi — bliedu sjenu samo;
Od drugih zatomljenu,
Duboko na dnu,
Samotnu zapuštenu,
Sirotu jadnu,
Ko suho drvo usried raja,
Bez cvieta i bez sjaja.

Digitized by Google

Ti slutiš to — i bježiš zato
Pod mračno krilo noći,
Zaboraviti hoćeš lice umiljato,
Čarobite mu modre oči;
U gustom neprozirnom mraku
Prolievat ideš od priegora suze,
U bolu trzajuć se jaku,
Što pokoj ti i radost uze.
I plači, plači! Tvoja sreća,
Uminuše l' njeni čari!
Za tebe nema u nje cvieća,
Kad sretnijeg ju ljubav žari.....

PRIJAN LOVRO.

Crtica po istini. Napisao August Šenoa.

(Nastavak.)

Uz glasove zvonova, razliegajućih se u daleki sviet, kan da se okrilio Lovrin duh, prezajuć sve dalje i dalje. Za ono doba dočekala bi se slave školske samo gospodska djeca; ta kako da nebudu pametna, dobra, kad su gospodska, mišljahu učitelji. Seljačko bogče, ne znajući ni zapeti njemački, moralo se stisnut u kut ma i kako pametno bilo. I Lovro bijaše takovo bogče, al se on nije dao. Mali taj bogčić obori oštrim umom, zrelim i smjelim sudom u toliko predsude svoga doba, da mu se učitelji čudjahu, gospodska djeca klanjahu, dà, neki učitelj reče o njem: „Nad glavom toga dječarca sjaje vatreni jezik svetoga duha.“ Svaki zavod ima djakâ, koji se i poslije spominju kao neobičan pojav. Takov bijaše i Lovro. Nu dosta o tom djakovanju. Svršiv srednje škole znao je Lovro više, nego većina njegovih učitelja, pa ako je nekad majčica mu mislila, da će joj sin dočekati župničku slavu, tvrdili su sad i pismeni ljudi, da će jamačno postat mladim kanonikom. Dodje hora da se Lovro zapopi. Srdce ne kucaše mu veselo; žarkomu srdcu mladića bijaše i sviet preuzan, prezalo ono preletit preko svieta, više svieta, a ovamo ustadoše kidat ga od svieta, zatvorit ga u sebe. Ima duša mirnih, krotkih, pobožnih, u kojih je snage, da metnu sav svoj život na oltar božji, a da ne požale nikada žrtve. Al ne bijaše Lovro tolik junak. U njem je sve kipilo, vrilo, plamtilo. Bijaše preslab, da si sam slomi krila. A ipak se dao zapopiti. Navukoše mu crnu halju, obrijaše tjeme. Neizmjerna žalost osvoji mu srdce. Pamet bludila mu u sumraku. Crna haljina činjaše mu se oklopom orijaša na prsih patuljka. Al junački sprezao on svoje jade, zakopao ih na dnu srdca svoga. Nu ne bijaše to junačtvo oduševljena ratnika, koj plamnim srdcem srće u boj; bijaše to niema odvažnost vojnika, koj prisiljen nositi pušku mirno izlazi pred neprijatelja, ne mareći hoće li ga probosti sablja il sa zemljom sastaviti zrno. A tko ga je silio na to neželjeno zvanje, na taj sveti, za njega pretežki jaram? Tko me sili? upitao bi se često i sam Lovro. Ta nitko, baš nitko. A zašto da ne razkinem svetih veriga? Silio ga, silio posmjeh majčin, majčine suze radostnice. Pred tim osmjehom nabranog starog lica, pred tim sjajnim biserom spalo mu sve junačtvo na ništa. Lovro ljubljaše majku van reda, a ta ljubav zaustavila bi mu svaki prigovor u grlu, svaku oporu miso u glavi.

Pod večer nekoga jesenskoga dana — u vrieme praznika — povrati se Lovro rodnoj kući — prvi put u svećeničkoj haljini. Nad oštrimi pećinami pustoga Krasa drhtala večernja rumen. Sred kamenite pustare sjajila zelena osama, a sred nje kamena kućica. Župno zvono zvonilo „Zdravu Mariju“. Pred ogradom stajaše mlada ženska, puna, jaka. U dvorištu moljaše stojeć starac, na ćeli mu sjali zadnji traci sunca, zapličući zlato svoje u srebrne mu sjedine. Pred kućom na kamenoj klupi sjedjaše starica sklopljenih ruku. I ona moljaše.

— Isuse! pljesnu mlada rukama, opaziv, gdje se mladić u crno odjeven uz brdo primiče kućištu, „Mamo, mamice! Evo gosta! Lovro ide! Duše moje! Lovro, mamice!“ i pobrza nizbrdo pred došljaka. Otac podje za njom, a majka osovi glavu i spusti ruke u krilo. Drhtala je. Za čas doleti predanj mlad bogoslovac, kleknu i spusti glavu u staričino krilo. A ona? Razkrilila ruke, tiho plačuć i smijuć se gledala ukočenim okom mladu glavu. Napokon spusti i ruke i glavu na sinka svoga. U taj par ne bijaše na svietu u jedan mah veće žalosti i radosti nego na tom mjestu.

Za večerom bio Lovro vedriji. Sloboda, svježi zrak, mila mu lica i prizor mjesta, gdje je ugledao sviet — sve to ga je bilo zanielo, da je i zaboravio svoju crnu haljinu. Govorio s otcem i svákom o koječem, govorio razborito, oštroumno al i priprosto po duši priprostih si rodjaka.

Otac razpravljao š njim kao sa svojim vršnjakom, nudeć ga neprestance primorskim vinom. Svák, ljudina, upleo bi se kadšto u govor, a i sestra rekla bi časom kroz šalu svoju krpicu, držeć diete na prsih. A majka? Stvorila se mramorom. Niema, blažena sjedjaše na kraju klupe, šapćuć molitve i gledajuć crnu haljinu sina si.

Digitized by Google

— E Lovro! prihvati crnooka jedra sestra, vi ste mužke glave pile za svačije zdravlje, al je Lovro zaboravio, da nije samo sin i brat, već i ujak. Hodider bliže, brate, gledj ti moga dječka i taj nešta valja, ne budi mu uroka, doda mlada žena, skinuv maramu s glave svoga jedinčeta.

— Gle ga no! Lovro! nasmija se svak, pa reci po duši, nije li se taj mali debeljaković vrgo na mater. Pun je kao jabuka, pa to ti nisu miši dovukli, je l' Kato? I poljubi muž mladu ženu i crnomanjasto čedašce, koje se je toli pametno i milo smiešilo ujaku.

— Id pogani jeziče! lupnu žena pecavoga si muža lako po ruci, vidi ti se, da nisi na tašte. Misliš ti, da nam je brat došo iz grada, da tvoje bajke sluša? Prodike ti treba i prodike.

I svi se od srdca nasmijaše. Brzo minuo smieh Lovru. Čelo mu se zamrači. Zamislio se. Sretnih li ljudi! Tu je života, prava, zdrava života. A on? Pogledao crnu haljinu, zadrhtalo mu srdce! pogledao majku, i smirio se.

Napokon da se vrati u grad. „Pusti mene," reče majka sestri spremajuć Lovrinu robu, „pusti mene, sama ću. Što ti znaš!" I plačuć na tiho skladala prtljagu. Na polazku uhvatila Lovru za ruku i taruć si suze govorila: „Moli za me sinko, moli. Liepo umieš govoriti, kao da je štampano, znat ćeš i liepo molit. Oj sretna sam i presretna! Oprosti, ti si već sad gospodin — al ja sam ti majka, majka!"

Poslije tih vedrih dana nastade u Lovrinoj duši noć, tamno noć, burna noć. Dugi hodnici sjeminišta zievahu nanj kao otvorena ždriela. Lovro se odbi od drugova. Bivao sve bljedji. Stao je moliti, moliti pritiskujuć čelo na molitvenik. Al dim njegove žrtve ne vinuo se uz nebo, dim se gubio po tlih. Zakopao se u Augustina, Hrisostoma i druge svete otce, zadubio u psalme. Badava, badava! Duh mu se svraćao na Berangera, Göthea, Byrona i Mickiewića. Tu je nalazio sebe. Duša bijaše mu kao Byronov Mazeppa, privezan krutom sudbom na biesna hata — na vrieme. Vrieme, mladost leti, duša ranjena, krvava. Lovro stao čitati, učiti u noć. Al nije učio svetih otaca. Učio poviest, jezike, matematiku. Ne bijaše Lovro pjesnik, to jest ne imaše tvorne pjesničke sile. Al mu duh bijaše ognjevit zmaj. Primiv toliko slika pjesničkih velikana, toliku silu razlikih mislih i osjećaja u sebe, buktilo mu srdce kao vatrena gora. Bivao sve bliedji, sve suhlji, a oči sve plamnije. Nadjoše u njega Kanta, nadjoše Rousseauove „Confessions". Mrko gledaše ga predstojnik od onoga dana. „Vas je obsjeo nečisti duh, vi ste pust svjetovnjak, pod svetom haljinom!" Od onog dana nije bilo mira. Predstojnik bude mu krvnim neprijateljem. „Vi ste husita, heretik!" ukori ga „čita li se vječna mudrost u tih krivovjernih stihovih?"

— Ne, odvrati mu Lovro, ja sam sveti Lavrencij, vi me pržite na roštilju!

— Propast tvoja od tebe samoga! zagrmi predstojnik, ne spadajući ni pošto u red krotkih pobožnih pastira stada Kristova.

Lovro stisnuo zube, pohitio u vrt, čitao Tomu od Kempisa al odmah zatim Prešernove sonete. I skoro bude posve robom Petrarkinih zvonkih lanaca.

Za vrieme drugih praznika povede neki drug bogoslovac Lovru sobom u rodno si mjesto. Bijaše to seoce u krasnoj gorskoj krajini. Ne daleko sela stajaše vlastelinski dvorac. Domaćina čovjek vrlo naobražen i prijazan, pozvao bi često mlade bogoslove k sebi. U kitnjastom perivoju, na liepih brežuljcih bilo do volje zabave. U vlastelina bila ljepušna jedinica, crnooka, i zlatokosa, bujna i vesela, a pametna, van reda pametna. Umjela ona više jezika, umjela crtati, udarati u glasovir i više toga. Osobito rado govorila je francezki, pa je francezku knjigu i dobro poznavala. I Lovro bijaše tomu jeziku vrlo vješt. Nije dakle ni čudo, da su mladi svetac i crnooka plavka mnogo medj sobom čevrljali o cvieću, o suncu, o glasbi, o Berangeru i o koječem. Mladica bijaše živa, vrlo živa. Dosjetljivost i oštroumlje mililo se Malvini — tako bijaše joj ime — nad sve ino. S toga je i rado govorila sa Lovrom. Oko joj pri tom sipalo iskre; al kad je govor udario u življe, prenula bi se Malvina, oko joj budne ozbiljnim. Jedno ljetno po podne uputi se Lovro sam u dvorac, koji no je samo razizemlje gradjen bio. S daleka ozivali se zvuci glasovira. Lovro zaviri na prozor u kuću. Malvina sjedjaše za glasovirom. Zavjese bijahu na polak spuštene, samo nekoliko sunčanih zraka dopiralo u polutamnu sobu, al te zrake titrale nad zlatnom glavicom Malvine. Prava Rembrandtova slika. Igrala Schubertovu pjesmu. Lovri kao da su se noge uštapile u zemlju, al napokon udje u kuću, u salon, gdje je Malvina sjedila. Kroz smieh kimnu djevica dva tri puta, pa je dalje prebirala tipke. Lovro sjede u prikrajak niem, zanesen. Bog zna o čem je razmišljao. Čelo mu bilo sad gladko, sad mrko, oči sad sanjive, sad vatrene. Malvinine ruke kao da supre birale njegovo srdce. Na jednoč probliedi, skoči. Malvina se lecnu, glasovir umuknu.

— Za boga, šta vam je? upita djevojka.

— Ništa, ništa, iztisnu težkom mukom Lovro.

— Govorite molim vas.

— Da govorim? U istinu? Da govorim? zapita muklim glasom bogoslov.

— E dà!

— Ja — vas ljubim, odvrati u pol glasa mladić.

Digitized by Google

Za jedan čas zašutiše oba. Lovro osta kao kamen, djevojka osviesti se, lagano podje k mladiću, ustaviv se pred njim uhvati ga za obie ruke i progovori od srdca:

— Lovro! Vi ste pametan, ljubezan čovjek. Vjerujte, da umiem cienit vrelo vaše srdce, genijalni vaš duh, al na vaše rieči ne znam vam odgovoriti, ne smiem. Crna vam haljа nije mi dala ni misliti o tom. Al s bogom — inače bih stala razmišljati — s bogom, prijatelju moj! I nesta djevojke.

— S bogom dahnu Lovro, Gospode, budi volja tvoja!

Laganim korakom odmicao se mladić od dvorca. Kraj šumice sjede na panj. Sunce zašlo, stada se vratila, zanoćila nojca i sinule zviezde, a Lovro sjedjaše poniknute glave na panju. Hladan vjetar duhnu s gore. Lovro zadrkta, ustade. „S bogom!“ šapnu još jednom i nesta ga za šumicom.

Drugog dana vrati se Lovro u Ljubljanu, a Malvina podje u Trst.

Odsada gotovo ne stalo misli iz Lovrine glave. Samo jedno mjesto u njegovu tielu bijaše živo, mahnito — samo srdce bijaše mu živo, a sve ostalo tielo mrtvo. Al srdce ga je bolilo; bijaše mu da ga izčupa iz grudi. Po ciele dane znao Lovro po svojoj sobici koracati amo tamo niem, blied, bez sviesti. Glas orgulja činjaše mu se olujom, gdje bjesni na uzbibanom moru, sveta pjesma bijaše njegovu uhu izdisanje umirućih a rieči njegove molitve ne bijahu neg zrna, padajuća na pust, neplodan kamen. Ah koliko je puti zavidio mramornim svetcem u crkvi njihovo mjesto. Zašto niesam ja na vašem mjestu? U vas je mozak i srdce, u vas je sve od hladna mramorkamena. Malo kada je Lovro spavao. A kad je usnuo na časak, mučili ga snovi. On da je bio ptica podrezanih krila, zatvorena u gajbi. A vani u zelenu lugu sjedio na grančici slavuljak, slažući mile pjesme. I htio poletiti iz gajbe, poletiti svomu slavuljku u zelenom lugu. Tri puta razmahnuo krila, tri puta lupi glavom u gajbu i s glave poteče mu krv. Strašna li sna!

Lovro ginuo od dana do dana. Malvina bi mojom bila, da me ne sapinje crna haljina. Ta misao osvajaše mu cielu dušu. Predstojnik nije mario izpitivati ranu mladog pitomca, ne bijaše on dobar pastir. Vanjski obredi vriedili u njega više, nego skrušenost srdca, nego čista duša. S toga je Lovri bilo svak dan od njega ukora. Za svaku malicu znao uštinuti jadnika. Lovro da sdvoji.

— Ne zabadajte oštrih si nokata u moje srdce, vrisnu jednog dana Lovro, tako mi spasa moga, poludit ću.

Mladić obolje. Lovro bijaše medj svećenstvom poznat kao vele uman mladić, osobito mu je volio neki starac kanonik, vriedna pobožna glava. Dočuv o Lovrinoj bolesti, podje u sjeminište. Bolest išla na bolje, al mladić bijaše slab. Kanonik sjednu do njegove postelje.

— Sinko! reče dobri starac, dojaviše mi da boluješ. Zato me evo ovdje. Kako ti je? Kazuj mi, što te boli. Govorili mi ljudi, da si od više vremena blied, žalostan. Kazuj bez obzira, kao da govoriš svomu otcu, svomu izpovjedniku.

— Hvala vam prečastni otče, odvrati bolestnik slabim glasom, hvala za vašu otčinsku brigu. Da vam sve kažem? Bože! mogu li?

— Kazuj sinko!

— Dobro. Hoću. Al molim vas, ne ljutite se na mene. Nesretan sam, srdce mi boluje.

— Kako srdce?

— Velika je stvar, sveta je stvar služiti vas smrtni viek bogu — i samo bogu. Ali tomu se hoće, otče, jakosti, junačtva. Ne može to svatko. Mnogi su pozvani, riedki izabrani. I mene je kob krenula na taj sveti put. Nu žalibože podjoh krivim putem. Niesam ja izabranik. Srdce mi kipi, duša preza u sviet, a niesam junak, da se svladam. Sveta haljina gori na meni, spalit će me. A šta ću ja? Budući slugom božjom, htio bih mu služit svim srdcem. Ne ću da budem pol čovjeka. A ne mogu. To mi je bolest. Sudite mi i neka mi bog sudi, ja niesam kriv.

— Nesretan si, sinko moj, razumiem, ti izabranik nisi, vidim. Žao mi te je. Nadah se, da ćeš puku vieran pastir biti. Neću te korit, kao što bi drugi možda činio. Bolje da budeš valjan svjetovnjak, nego li nevriedan svećenik. Znam da se svetomu zvanju hoće junačtva. Reče mi, da ti srdce boluje. Ljubiš li možbit ženu?

— Ljubim otče!

— Ako je samo to, proći će taj san mladosti.

— Nije samo to. Proći će taj san, jer mora proći, al ne izlieči to moje rane. Duša gine za širokim svietom, u mome srdcu ne bude nikad svetoga mira.

— Kad je tako, ne ću te više nutkati. Idi u miru, ja te blagosivljem. Čudni su putevi providnosti, razni su putevi čovjeka. Idi, kuda te želja vuče, i tiem putem možeš doći do spasa. Govorit ću, da te odpuste, pa uztreba l' ti poslije moje pomoći, zadji pod moj krov, naći ćeš otca.

Sretan spusti mladić bolnu glavu na starčevu ruku i nakvasi je vrelimi suzami.

Za nedjelju dana otvoriše se jednog jutra vrata sjeminišta. Iz kuće izadje blied mladić u svjetskih haljinah — Lovro. Uzdahnu. Slobodan sam, mišljaše i zaboravi na sve. Sunce je sjalo, sve bijaše živo, zeleno. Lovro podje iz grada. Šetao i šetao po zelenih gajevih. Na obronku brežuljka vrh grada sjeo mladić. Oči mu letile po gorah, po dolinah. Uživao je ne misleći ništa. Napokon shrva ga san, sladak san. U snu gledao je Malvinu, sjedeću za glasovirom. Oko glave

Digitized by Google

drhtalo joj sunce. Malvino! kliknu mladić, gledaj ne stalo je crne haljine. Dodji, dodji! I razširi ruke i — probudi se. Večernja zvona sjetila ga sbilje. Sad je tek počeo razmišljati. Kamo sad? Pogleda prama strani, gdje mu stoji dom. Čelo zamrači mu se. Šta će moji reći? Mogu li k njim? Mogu li? — Moram. Odvažno dignu se Lovro i podje znancu si u grad. U rano jutro drugoga dana već je koracao Lovro cestom put Postojne. Iduć dobru uru dodje do vrška. Naproti njemu idjahu kola, vitlajuć za sobom silnu prašinu. Lovro zadje na brdašce do ceste, da se ukloni prahu. Projurila laka kola. Srdce zazeblo mladića. U kolih sjedjaše fin, mlad gospodin, do njega mlada gospoja. Opaziv putnika probliedi mlada. Bijaše Malvina. Dugo gledaše Lovro za plavetnom joj koprenom, koja se je vijala na jutarnjem suncu. Zatim sjedne na briežuljak. „S bogom“! šapnu, „Dakako, ludjače, dakako! Vlastelinska kći i ubog seljanin! Naravski! Pa čemu i dalje misliti. Srdce ne umuje. Ludo srdce, tko te pita? Šuti, trpi! S bogom!“ Hitrim korakom nastavi Lovro putovanje. Napokon opazi rodno si mjesto, opazi otčevu kuću. Bilo mu težko, kao da se je valjalo popeti na ledovito brdo. Dodje bliže. Ah da je ta kuća još sto milja udaljena! Badava nužda mienja zakon. Putem sreo se sa seljaci iz svojega sela. Ljudi bi postojali, u čudu gledali. Odkud mladomu svećeniku svjetovne haljine. Je l' šta skrivio, te ga odtjeraše? Bog zna. Dodje pred kuću. U dvorištu nikoga. Valjda bijahu ljudi na polju za poslom. Uzidje na pristrešak. Vrata bila pootvorena. U sobi sjedila starica preduć i nogom zibajuć diete. Lovro stade, zatim koraknu. Starica pridignu glavu.

— Za rane božje! vrisnu srušiv kolovrat, „sine! sine! Što je od tebe“? Pritisnuv ruke na srcde pade na stolicu. Spopade ju drhtavica. Diete u zibki stade vikati. Lovro stajao smeten. Napokon dosjeti se, skoči potražit octa, te stade starici trti sliepe oči. Majka pootvori oči i pogleda sina si pogledom tužnim, korećim, da mu je srdce pucalo.

— Majko! prihvati u pol glasa Lovro stojeći kao kip od mramora, „oprostite, ne sudite mi krivo. Ne mogu inače. Bog mi je svjedok.“

— Šta si uradio sine? nastavi starica kroz plač, pomozi nam bogorodice! Ubio si nas svih. Našoj kući ne ima više blagoslova. Kako sam si sve to liepo smislila bila, a sada — od svega ništa.

— Al zaklinjem vas slušajte me! Kazat ću — —

U to pojavi se na pragu otac i svak. Otac zapanji se.

— Ti Lovro?

— Jesam otče!

— Pošto? U tih haljinah? Gdje ti je crno ruho?

— Ostavio sam ga u sjeminištu.

— Zar te otjeraše?

— Otidjoh svoje volje.

— Lude volje! A zašto?

— Bijah nesretan. Niesam rodjen za sveto zvanje svećenika.

— Nesretan? A koja te sreća sada čeka. Zašto si?

— Sviet će mi sreću dati. Učio sam štogodj.

— Valjda ćeš preko mora — u Ameriku?

— Neću.

— Da kamo.

— Ostat ću medju svojima.

— Kod nas? Ne ćeš. Bez djela ne ima jela. A kod nas djela ne ima van plugom i motikom.

— Neću, da se hranim vašim znojem. Vratit ću se u grad. Naći ću pomoći. Al bar za prvi čas dajte mi zakloništa.

— Ne dam. Idi, kud ti drago.

— Taste! uplete se Lovrin svak ne naglite. Slušajte ga barem, Bog zna šta je.

— Šuti zete moj! Lovro !Svieta si željan. Idi u sviet. Sretan put. Prenoćit možeš slobodno, al sjutra zorom čisti mi kuću.

— Otče!

— Ništa. Rekoh. A tako će biti.

— Dobro otče! Ići ću.

Starac izidje iz kuće — u selo mrk, zamišljen. Sin zavuče se u komoru, baci se na postelju. Tu ležaše niem. Prsa mu se nadimahu, usne drhtahu. Najednoč zaškrinu vrata. Unidje starica majka?

— Lovro! Ču li me? Lovro! zapenta stara.

— Što je majko? pridignu se Lovro.

— Kazuj mi sve, kako je bilo.

Starica sjednu na postelju kraj Lovre, a ovaj razgali roditeljici svoju ranjenu dušu.

— Liepo govoriš, krasno govoriš, zakima starica kroz suze, ah kako bi ti liepo propoviedao bio. Pa kad je tako, neka bude božja volja, al — al ta rana mi zacieliti neće. Pri tom si starica otrla pregačom suze.

Drugog dana u zoru krenu Lovro natrag u grad, oprostio se sa sestrom i svakom. Majke ne nadje nigdje. Došav do mjesta, gdje se staza stiče sa drumom, opazi staricu sjedeću podno crvenoga razpela.

— Dočekah te, da te izpratim, Lovro, komadić puta. Evo ti pogače. Sama ju spekoh. I to uzmi, reče majka tisnuv sinu pet škuda krstaških u ruku; znam, trebat ćeš.

Mučeć idjahu časak oboje drumom. Tu se oprostiše. Treba l' vam kazat kako?

Došav u grad podje Lovro ravnim putem starcu kanoniku.

— Prečastni dobrotvore! reče, otac me otjera iz kuće, dodjoh k otcu.

— U dobar čas sinko. Vladin predsjednik izabra te na moju preporuku odgojiteljem svoga sina. Sutra valja ti se selit k njemu.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

RULLE BRITANIA.

(Vladaj Britska.)

Thomsonova iz engleskog. Pokrvatio I. T.

Iz morskog vala kad na zor
Britaniju je digo Bog,
Slobode pjesmu kraja tog
Pjevaše angjeoski sbor:
Vladaj Britska! More tvoja vlast će bit!
A robovat ne će Brit!

Ne toli srećan narod mnog
Tiranstva, grabeži je plien,
Velikan Britske, narod njen
Slobodi, sreći, jak je stog.
Vladaj Britska! More tvoja vlast će bit!
A robovat ne će Brit!

Ponosnija ćeš ti nam stat,
Zagrize I' u te tudji zub,
Oluju ko što jaki dub
Preživi biesnu toli krat.
Vladaj Britska! More tvoja vlast će bit!
A robovat ne će Brit!

Tiranstvo htjedne I' otet mah
I skučit tebe u koj par,
Razpali plemenit si žar
I slavom sini — vragu strah.
Vladaj Britska! More tvoja vlast će bit!
A robovat ne će Brit!

Težakov tebi zori plod,
Trgovinom ti cvate grad,
Na moru ti je sili sâd,
Pri žalu svakom tvoj je brod.
Vladaj Britska! More tvoja vlast će bit!
A robovat ne će Brit!

Slobode zuji vilin glas,
Veliča, diči srećan žal,
Oj srećna zemlja, srećan val,
Junačtvo gdje nam brani krâs!
Vladaj Britska! More tvoja vlast će bit!
A robovat ne će Brit!

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

6.

Ostali put do Madrida prodje bez nikakva važnijega dogodjaja: trgovac malo mari za svoje suputnike, broji samo piastre, koje je izgubio, lomi ruke i sdvaja, najamnik nije ništa imao, nije dakle ništa ni izgubio, šutio je kano i prije ili driemao.

Što se grofice tiče, Bag sam znade, što je bivalo u srdcu nesretnici, jer na veliko sobaričino čudo na licu joj ne bijaše ni znaka velike takve promjene, u očijuh ne sievnu ni jedna suza, iz prsiju se ne izvinu ni najmanja tužba, jauk ili uzdah.

— Bože moj, što joj je, što misli? mrmljaše poštena sobarica.

Donna uviek šuti, samo kadšto pojavlja joj se iznenada na licu sad škrletno rumenilo, sada mrtvačko snježno bljedilo. Samo jednom prekinu bolnu šutnju, bijaše to u malome Pueblu Zaznoli, zadnjoj pošti pred Madridom. Postiljon je mazge mienjao, najamnik su i trgovac u krčmu ušli, a ona je ostala sa sobaricom u kolih — zapita:

— Teresitto, prije dva dana spomenula si mi u Mirabelli nešto o ciganki, onda te niesam mogla slušati, sada mi kaži.

Sobarica se zali suzami.

— Kaži, tako ti Boga, kaži, prosim te, molim. Rekla si, da ću mu biti ženom, nije li tako?

— Jest tako, gospodjice.

— Rekla si, da ću biti sretna?

— Gospodjice!

— Da ću umrieti?

— Za Boga, gospodjice, prestanite.

— Za Boga? — gluho uzdahnu — za Boga kažeš — oj, on je dobar, milostiv, nije li istina?

Sobarica drhtnu. Vi blaznite, gospodjice, želite li pogubiti dušu?

— Zar dušu samo? I tielo bih rada pogubila, ali čemu te misli, te izprazne rieči: gonetala mi je, da ću mu biti ženom, i biti ću.

Zamota se u svoju svilenu mantilu, koprenu spusti na lice i zašuti opet, šutijaše do Madrida. Pod večer stiže unj pomnjovoz.

— Kamo se želite odvesti, sennoro? — zapita poštarski činovnik.

— U kuću generala L**.

— U kuću generala L**? Je li on vaš rodjak, sennoritto?

— Može biti.

— Jamačno brat?

— Da, brat.

— Jer ne ima žene, barem niesam čuo za to.

— Španjolke činovnikovo naricanje ne razsrdi, ne uzruja nimalo; ah nekoč, jutros jošte, ne bi ga bila podniela.

U dvorištu od generalove kuće šaptnu sobarica:

— Gospodjice, možda je tko kod njega, možda će se razsrditi, da tako naglo, bez prijave dolazite; u ostalom šapti, ogovori sud svieta.

Digitized by Google

— Sud svieta! Zar na njega da ja pazim? Teresitto, ti si zaboravila na današnje jutro...

Sobarica muklo jauknu. Udjoše.

General bijaše sam, blied, bolan počivaše na postelji — do njega na stolu flašâ i škatuljicâ ljekarničkih bez broja.

* * *

Dva tjedna kašnje šapću po madridskih kavana ili glasno govore, osobito francezki oficiri.

— Znaš li, general se L** ženi.

— A da, čuo sam.

— Žena mu je grofica, kći granda, prva bagatašica u Španjolskoj, a liepa, i to jako liepa.

— Sretna li čovjeka!

— Da i te kako sretna! Jedva trideset godina, a već brigadir. Napoleon ga ljubi, za nekoliko će ga godina tko zna divizionerom, ili maršalom učiniti.

Nu je li general sam sebe držao sretnim? Evo kratka ulomka iz njegova razgovora s poštenim majorom.

— Dakle za tri dana, reče ovaj, vidjet ću te napokon, Stanislave, što sam već davno želio, oženjenim; sreća ti je osjegurana...

— Sreća, oh!

— Kako to? Ti dvojiš o njoj?

— O ne, nipošto ne, bît ću, moram biti sretan! — Žurno bježi sobom kako je duga i široka.

Pošteni major, klimnuv lahko glavom u znak zlovolje, vjernu družiću života, lulicu, izvadi iz ustiju.

— Kaži mi otvoreno, Stanislave: ovaj ti savez ne prija srdcu, ne odgovara tvojim budućim nadam; ti je ne ljubiš.

— Ja da je ne ljubim! Oh i jako, preveć, kunem ti se.

— Preveć, kažeš, pa se ipak trapiš i dvojiš o sreći, bora mi, ja te ne razumiem.

— To nije nikakvo čudo, niti ja sam ne razumiem sebe.

Stade pred majorom, i silovito mu stisnu ruku.

— Gjuro, zastupao si mi pokojnoga otca, prijatelj si mio bio i jesi, ja hoću, ja moram da ti odkrijem srdce svoje: sjedni.

Major se začudi svetčanomu glasu odhranjenikovih rieči, ter sjede. General je bliedo od nedavne bolesti lice pokrio rukama, kano da bi htio skupiti raztrešene misli, kano da bi hotio obračunati s njimi, napokon silovito viknu:

— Dà, dvojit ne mogu, ona me ne ljubi!

— Ne ljubi te, Franciška? Nije već još nešto! —

Stari vojnik ne znadijaše, bi li se smijao, srdio, ili odhranjenikove rieči za šalu uzeo, ili sve skupa držao za slaboću živaca poslije tako težke bolesti — za čas primieti:

— Bora mi, i ja sam bio mlad, i mene je više puta osvojila ludost ljubovna, često mi je i mazurska ljubomornost kipljela u prsiju i u srdcu; ali da moja zarnčnica dodje nekoliko desetaka milja daleko na viest o mojoj bolesti, da me cieli tjedan ne izspavajući, ne mareći za svoj život i zdravlje nastoji i smrti otme; da napokon porad mene ostavi otca, rodbinu, prijatelje, da se izvrgne šaputanju svieta, potvorom i ogovorom, da u moje ruke položi svoju čast, život, i svu budućnost: oj Boga mi! nit bih oklievao reći, ona me ljubi, niti bih uztezao nazvat ju ženom.

— Da — zamrmlja general — sve je istina, što si rekao. Ostavila je otca, kuću, bila mi je angjeo čuvar, otela me je smrti, posvetila mi je svoje poštenje, sreću; ali, ali, brate, ja drugčije još shvaćam ljubav, u drugčiju sam ljubav Španjolke vjerovao. Oj da znadeš.

Opet pokri rukama bliedo lice, opet stade razmišljati.

— To ti je današnja mladež, čega sve ne će, — promrmlja pošteni major: — ništa joj nije dosta; pa to hoće da bude sretno!

General ili nije čuo toga šapta, ili nije zanj mario, nekoliko je još minuta razmišljao turobno, zatim uzstav naglo s divana viknu:

— Ajdemo k njoj.

I podjoše.

Donna Franciška grofica di Mendoza y Mirabella stanovaše u Toledskoj ulici u prostranoj i liepoj palači, vriednoj njezina imetka i imena.

General ju sam najmi, sam ju uredi pokućstvom, uresom, nijedna se sitnica ne ote njegovu oku pozornosti; sve moraše biti liepo, kitno.

Sluga ne najavi posjetnika, jer poznavaše mladića kano budućega svoga gospodara, a majora kano njegova pootčima; povrh toga, zaručnik i muž to je jedno ter isto u Španjolskoj. Niti do dana današnjega nije se to mnienje promienilo u Španjolskoj, premda je mnogo drugih izumrlo: nitko u Madridu ne gleda sumnjivo na samu budućih oženjenika: vjerujuć u svoje poštenje, svatko vjeruje i u drugih poštenje.

Prešavši general i major dugi red soba, dodjoše i do razkošnoga budoara grofičina.

— U istinu vriedan bijaše toga imena: sve što je umjetnost i zlato rukovodjeno dobrim ukusom moglo uresit, sve je to i uresilo.

Mehki perzijski sagovi pokrivaju podove, po stienah prše u skladu zastori od muslina po tadanjoj modi — odtvoren stolčić sieva zlatom i dragim kamenjem; svaki komad pokućstva, do najmanjega, uzhićuje te dobrim ukusom, liepotom?

Što se grofice tiče, počiva ona na stolici pokrivenoj ružičastim aksamitom. Crna, svi-

Digitized by Google

lena težka odjeća i crna baskinja jedinim su joj odielom; od dva tjedna nije drugoga poznala ni na se metnut htjela uza sve nagovore prošnje i tužbe istoga zaručnika, koji je svakako želio vidit ju odjevenu na francezku. Sjedi — pako bokom do vrata, tako da su ju oba dolazeći mogla lasno i dobro viditi, i svoje opazke praviti, a mogli su ih po volji praviti, jer niti škripanje otvaranih vrata, niti topot njihovih koračaja ne probudi pozornosti u djevojke.

Lice joj je bliedo, samo kolo jabučicâ bolestnim rumencem malko poliveno; liepe je ruke prekrstila na prsijuh — a oko, oh to oko, to je bilo čudo, bilo požar i led ujedno palilo je i zeblo; bio je u njem i život i smrt, sreća i sdvojnost. A tako se je ono upiralo na protivnu stienu, tako se je, rekao bi, u svoje fantastične utvore udubljivalo okamenjivalo i smrzavalo, da su ti, gledajuć ga, i nehotice zone prolazile cielo tielo...

— Gle majore, o čem ona tako misli, tako sanja: — prišaptnu gluho general: — ne vidi nas, ne čuje.

Major klimnu lahko glavom, i zasuka brk nemarno.

— A dane, ciele sate gotova je tako sprovadjati, niema, blieda, s okom Bog zna kamo okrenutim, s mišlju Bog zna kamo upravljenom.

— Bah! — promrmlja starac.

— Je li to radost, ili žalost, sdvojnost, ili sreća? kaži mi, Boga ti, kaži mi.

Major je časak pozorno gledao — ona je bila tako liepa; samo se je od onoga oka čelo smrklo! — pameti se je predočila slika Mandaljene grešnice, umotvor divnoga Murillova kista, vidio ga je nedavno u Sevilli.

Grofica je čudnom igrom slučaja bila i liepa i uprav onako odjevena, i onako se držala, kano ona slikarova Mandaljena na slici, grešnica ona, štono se je sjećala prošlosti i svega života, ili štono je možda dvojila o neizcrpivom milosrdju božjem; jer ona je bila tako od svieta okaljana, tolikimi težkimi griesi opržnjena.

Ali grofica je ne oskvrnuti angjeo čistoće

Major je vjerovao, al ipak... Neka čudna divlja, priekorna misao prošulja mu se glavom, pozorno, kušajuće oko utopi u lice mlade prijateljice, čini se, da ga želi uroniti u njenu misao, u njenu dušu i srdce — i glavom silovitije potrese, i zamrmlja nešto kano nezadovoljan sam sobom.

— Ne, to nije moguće.

Donni Franciški poli u taj čas lice svježi rumenac, grudi se uzeše silovito nadimati i buniti, ruka posegnu za gorućim od maštanja čelom.

— To je kriza — šaptnu general.

U istinu bijaše to kriza: mukao težak, trpak uzdah potrese labudjima grudima djevojke, oko sievnu i plamnu; zatim hitro strastno, kano da ju sdvojnost goni, ustade sa stolice, opazi dva oficira — i

— Stanislave, to si ti Stanislave — viknu i baci se u njegov naručaj.

S kakovom je on raskošju opasao vitki joj stasić, s kakovom ju je raskošju pritisnuo na silovito bijuće srdce! Ali to bijaše samo snaga, samo je oko kano i prije čudno sievalo.

— Za Boga, Stanislave, pusti me, pusti.

I trza se u naručju ljubovnikovu, i svakako hoće da se iz njega silovito iztrgne.

Ej, sennoritto — reče tada nešto otresito major — pazite, što radite, zar nije on vaš zaručnik, vaš muž, za tri dana, ta sami ste obećali, pristali.

General se svakako htjede ustima dotaći koraljnih joj ustiju — srdce mu tuče silovito, a ruke uprav grčevito stišću vitki joj stasić.

— Ne, ne, za Boga, tako ti majke, molim te, Stanislave, pusti me — vikaše.

— Jedan samo, samo jedan poljubac.

Djevojka se grozničavo trese, pa se ipak silno otima tomu poljubcu, kano da ju ima ubiti, ili dušu joj pogubiti — al uzalud samo časak, pak usta bi se vjerenikova dotakla njezinih ustiju — sdvojno vrisnu tada.

— Slušaj, Stanislave, ne, to ne može biti, tako mi ljubavi moje, molim te, tako mi poštenja...

General pusti iz ruku Španjolku — dakako pomamno ljutit, u sdvojnoj uzrujanosti; odtisnu ju k bližnjoj stolici — pade na nju bez snage, bez sviesti, blieda, drhtava, polu onesvieštena.

Major prodje po običaju, kad krv biesni u prsijuh, po sobi, nezadovoljnost si očevidnu vidio izraženu na junačkom mu licu, brk zasuče dolje, obrve stisne, napokon se ustavi:

— Donno, i vi ne dajete generalu, zaručniku ne dajete, ne dopušćate jednoga poljubca?

Ona šuti.

— Vi ga odtiskujete, prezirete, pa ipak hoćete da se zovete njegovom ženom?

— Oh!

Tako je bila liepa, a tako je očevidno trpljela, da je pošteni major možda i nehotice obuzdao jezičinu svoju, pa jur mirnije, sjedajuć pokraj djevojke i primajuć ju za bielu ručicu, reče:

— Poslušajte me časak trpljivo, sennoritto; što ću vam kazati, Bog je svjedok da iz srdca ide. Poglednite moje kose, evo vidite, šestdeset ih je godina posulo gustim sniegom starosti, poglednite čelo, ne čitate li na njem jasno, što u duši biva? Dugim sam životom stekao izkustva, razum mi je uviek nalagao, ići tragom zahtjeva časti i dužnosti, ljubim generala kao sina, ljubim i vas, jer imate njegovu budućnost ukrasiti, u raj pretvoriti, usrećiti. Oh! osim toga, diete moje,

Digitized by Google

još niesam mogao ni slutiti vašega saveza, a već sam, poznajuć vašu dušu isrdce, obljubio vas kano kćerku.

Djevojka mjesto odgovora pritisnu k srcu suhu starčevu ruku, on nastavi:

— Evo, diete moje, kažem vam iskreno, odtvoreno, kažem kano otac svojoj kćerci, zlo radite. General vas ljubi, ljubi vas toliko, koliko zaslužujete, hoće da vas oženi, za tri je dana vaše vjenčanje; zar se ne uzdajete u njegovo poštenje, zar je koji lažljivi jezik okaljao njegov dobri glas, da mu uzkraćujete toga maloga dokaza svoje ljubavi, jamca svojih ćućenja?

Djevojka šuti, major nastavlja:

Možda se vaš ponos buni na njegovu želju, možda je to skrupul nevine duše, možda samo puki hiri, želja prenavljanja, to vi mlade djevojke običavate činiti, kad ste sigurne, da ste ljubljene. Ali vam i opet kažem, moje diete, to je zlo, jako zlo, niti ne znate koliko ranjate, vriedjate generala. Nesretnik je danas trpio, još nedavno tužio se je preda mnom; želite li ga mučiti, želite li svakako da suzami, krvlju svojom kupi buduću svoju sreću? To bi okrutnost bila, draga Franciško.

Španjolku kano da su osvjedočile ove rieči poštenoga starca: glava joj klone na grudi, u oku zatitra suza, prva, koju je general vidio od davna.

* * *

— Ja ću vas pomiriti — reče lahko smijuć se major: Amo Stanislave! General pristupi.

— Daj ruku svojoj zaručnici.

Strastno ju primi i k silovito tukućima prsima pritisne Španjolka.

— No, sad ću vas blagosloviti: jedan poljubac...

Djevojka drhtnu, hitro sa stolice uzstade: Ne, ne!

* * *

— Daj joj mira — reče general, kad je za nekoliko časova jenjala uzrujanost duše i srdca, ter je mogao govoriti i ćutiti:

— Daj joj mira, ne prosi, ne govori ništa, zar ne vidiš, zar ne razumieš, ona me ne ljubi.

Usta mu se stegnu, čelo nabere, ter porugljivo šuteći uzmakne za nekoliko koraka.

— Ah dà, sad i sam vjerujem, ona te ne ljubi, turobno doda major.

— Ja da ne ljubim, ja da tebe ne ljubim, Stanislave — vikne djevojka, a grudi joj se uzmu tresti, lice poput sniega probliedi, priskoči generalu, ter prije nego što je mogao uztegnuti, posipa mu ruku gorućimi cjelovi.

* * *

— Ah, moja Franciško, vi ste puni hirâ reče donni pol sata kašnje udobrovoljeni jur major — ljubite ga, to vidim, pa ipak...

— Stanislave, nije li, ti se ne srdiš na me?

— Ne srdim, ne, Franciško, premda...

Skloni liepu glavicu do uha zaručnikova, lahko se nasloni na njegovo rame, i šaptnu.

— Oh ja hoću da budem tvoja, hoću i moram biti tvoja; za uru, za minutu, za čas barem — hoću da poznam raj i nebo; a onda, onda kad uzhtiješ, ne ćeš li me odbiti, odtisnuti, kad?

— Ja tebe odtisnuti od sebe, ja? Nikad, nikad, osim... ali onda moja je smrt i tvoja smrt, Franciško!

Djevojka drhtnu: A kad to Stanislave?, — zastenja.

— Kad? da... ali ti ne razumieš toga izraza, da mi postaneš nevjerna.

Španjolka pade opet na stolicu, blieda i drhtava. — Major pogleda začudjenim mrkim okom taj njezin nemir; General vidi u njem samo novu navalu grčeva, čudovitosti.

Djevojka se napokon razabra, lahak joj posmjeh zaigra oko ustiju, oko duboko utonu u zaručnikovu oku:

— A ti ćeš me ubiti, Stanislave?

— Da — odvrati pola smijuć se, pola važno general.

— Ali ćeš oprostiti.

— Što govoriš, što tlapiš, čudačice?

— I sebe ćeš ubiti, umriet ćemo skupa, nije li tako; jedna duša neće ni časak prije u raj stići, svu budućnost, sve vieke bit ćemo sretni. Ja ću biti kao nekoč; drhtnu opet i doda hitro: Vjeruješ li u raj, u nebo, Stanislave?

General se nasmija.

— Oh vjeruj, vjeruj, moj zaručniče, moj mužu, moj dragi — pograbi silno ruku njegovu — vjeruj, moj mili, jer je grieh ne vjerovati, jer onda je sreća, nada taštom sanjom; Don Antonio izpovjednik kaza mi to danas. Dobri i milostivi Bog mnogo zna oprostiti, oprašta; u raju se, moj Stanislave, zaboravlja sav sviet, sva prošlost, brige, muke; kratki čas smrti uništuje, zatire, ništoži pamet. Joj, ta pamet, znaš li, što to znači prokletstvo otca? Ah da si čuo, a izpunilo se, izpu...

Sakri lice u male ručice.

General se lahko nasmija. Toliko je jur puta izgonio izprazni strah od rečenoga hidalgovoga prokletstva iz djevojčina srdca, da sada nije hotio dalje kušati. Majoru se naoblačeno od nekoliko časova čelo razvedri, u oku sievnu, dušom mu promili očevidno misao neka.

— Donno, reče, jeste li kada ne vjerovali izgubili nadu u Boga?

Oh jesam, jesam, ne ima tomu dugo: oh! vi ne vjerujete, dragi moj otče! Rada bih i danas ne vjerovala, ali moram, ali hoću: strašan je bio moj grieh...

* * *

Digitized by Google

— No razumieš li ju — reče majoru general, kad su ostavivši grofičinu palaču, bili u svom stanu.

— Oh razumiem, do posliednje misli do srdca i duše.

— Ljubi li me?

— Bez dvojbe.

— Ali njezina čudovitost! hiri, njezine rieči, majoru, bojim se.

— Pravo imaš, ali ne posve: poznaš li joj izpovjednika?

— Sam joj ga izabrah.

— Kakov je to čovjek?

— Jako vriedan kano za Španjolca, pobožan, svi ga jednoglasno hvale, ne mieša se u spletke.

— Ali to je uviek Španjolac, svjetujem te, promieni ga; jesi li čuo, što je govorila o prokletstvu otca?

General protare čelo, u oku sievne radost, stisne ruku starca, i rekne.

— Da, sad razumiem, kako niesam mogao sam doći na tu misao: Ljubljeni majoru, ti si moj angjeo čuvar, moj spasitelj...

* * *

Tri dana kašnje stoji jur od rana jutra veliko kretanje cieloga višega madridskoga svieta: granda i grandkinja, francezkih generala, komornika od dvora Josipa kralja i njihovih žena, bez prestanka lete po gradu njihove kočije, a malobrojne za onda kitničarice jedva odolievaju množini kupaca. Na Porti del Sole na Pradu i po drugih kavanah mjestih svi se dangube, brbljavci i novinari bave samo ženitbom brigadira baruna L**, s liepom i bogatom Franciškom di Mendoza, groficom di Mirabella.

Sam je kralj imao usrećiti svetčanost svojom osobom.

U budoaru grofičinu, kako si svatko može lahko pomisliti, žurba i tiska, porazložene odjeće, porazbacane suknje.

Oko šest sati na večer svrši donna Franciška odjeti se za vjenčanje, nekoliko se je sati tim bavila, ali bavila ne s raztrešenošću djevojke sanjajuće o budućnosti, koju vidi samo za nekoliko sati, nego sa hladnim razmatranjem svjetovne ženske, koja odievajući se za ples hoće da se svakako pokaže liepom, hoće da steče svih hvalu, svih naklon.

I bijaše takodjer liepa i odora joj bijaše liepa.

Pogleda se još jednom u zrcalo, ništa nemanjka: svilenoj odjeći od atlasa ne kvari ni jedan suvišan nabor sklada, ne strši ni jedan vlasić od crnih vitica, svaki briljant, kopča, svaka je vrbca na svom mjestu.

— Maritto — reče svojoj služavki — javi generalu, da sam jur gotova, za pet minuta bit ću u dvorani.

Služavka podje da izvede zapovied, u sobi ostade sama sobarica. Pred njom skrivati svoje misli, zatajivati ćućenja nije imala razloga grofica, nasloni glavu o lakte i uze stenjati:

— Gospodjice, gospodjice, prodjite se toga, umirite svoju žalost, uzpregnite suze.

— Vaj, meni je tako zlo, tjeskobno, mučno. Teresitto, niesam znala, niesam mislila, da bi bilo tako strašno, razstat se sa životom, makar i tako grkim, groznim.

— Razstati se sa životom? Gospodjice, što govorite?

— Pa zar nije moj grobni sag ova odjeća, ona postelja — pokaza bližnju spavaću sobu, nije li ono moj lies?

— Vaš lies?

— Ah, da ti ne znaš, ti se čudiš: on mi je obećao, on će me ubiti, tri dana ima tomu, što mi je to kazao.

Sobarica probliedi mrtvacem.

— Sutra u isto ovo doba, moja Teresitto, morat ćeš me opet oblačiti, a obuć ćeš me uprav ovako kano i danas, pamti, da niesi ništa promienila, štuj moju volju, tà volja umirućega sveta je stvar, sjećala bih se tvoje neposlušnosti i u grobu; hoću da budem liepa, liepa i po smrti. Metnut ćeš mi ovu odjeću, ovu koprenu i briljante, on jih rad ima; i ovaj prsten, ovaj jedini, što ga nosim; on mi ga je dao; ne zaboravi ni na kose — izvadi iz njedara svezčić kosa zamotanih u malom papiriću: — ovo je njegovo, dao mi je još onda, kad sam bila, kad sam sanjala, da ću uviek biti sretna.

Teresitta nije razumjela čudnih rieči svoje po mlieku kćerke, al je ipak plakala.

— A zašto plačeš? Plačem li ja, tužim li se? Moja je sreća tašta sanja na zemlji, ali ondje u nebu, u raju, s njim! Bog je milostiv, ja ću biti sretna.

U taj čas netko zakuca na vratih: bijaše to pošteni major.

— Samo časak, — reče mu proseći djevojka — za minutu bit ću ondje: on izadje.

— Teresitto, s Bogom, ne zaboravi na mene, ta na cielom tom svietu ti ostaješ jedina, koja si me ljubila.

Padoše jedna drugoj u naručaje, plakahu zajedno.

— Dosta, dosta, u ostalom — šapne djevojka, brzo otare trag suza, i silovito se trgne prama vratima.

— Gospodjice, gospodjice, počekajte, nieste još posve odjeveni.

— Ne? — skoči k zrcalu, pogleda se pozorno — ne vidim.

Sobarica jecajući jošte pristupi do stoličca, nasred hiljade vrpcâ i ženskih sitnica ležaše na njem mala kitica cvieća od briljanta: djevičanski vienac, a u njem nekoliko svježih hvoja od pomarančâ i mirtâ.

— To ide u vaše kose, gospodjice.

Digitized by Google

— U moje kose, Teresitto? — drhtnu, jauknu: ti mi se rugaš, baci na tla vienčić, pogazi ga sitnimi nožicama.

— Ja da ga nosim, da njega zasliepim, prevarim pred licem Boga i svieta: to bi bio zločin. Ne, nikada!

Izleti iz sobe.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Poturica.

Drama u 4 čina, od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. U Zagrebu 1867. Tiskom Dragutina Albrechta.

Od kako je ova drama ugledala svjetlo, glumila se na zagrebačkom pozorištu za sedam godina tek drugi put pod konac prošloga mjeseca; u Novomsadu i Biogradu pako prikazali su ju za to vrieme već barem deset puta. Odakle ta razlika? Zar se ondje više mili za to, što se pomnije i bolje prikazuje? ili za to, što je ondje občinstvo blažji sudac za domaće drame, u kojih se narodna sud bina zrcâ? ili za to, što se našega občinstva ništa ne tiču nevolje i borbe u Bosni i Hercegovini? Gdjetko bi odgovorio, da smo mi ovdje u Zagrebu napredniji, da smo tankoćutni zapadnjaci, a oni da su tamo još žestoki iztočnjaci. Tužna li takova ponosa, s kojim se ujedno i to izriče, da je obzor našega političkoga i narodnoga zanimanja veoma uzko stisnut. Socialni jadi parižki, idealizam njemačkih klasika, plačljive tužaljke Birchfeiferičine — to su za hrvatski Zagreb razumljive stvari, a istočno pitanje, a borba krsta s islamom, to je za nas surov, divljački prizor? Mi smo, veli se, već preboljeli „tursku“ dobu naše književnosti, vjekovito klanje s Turci već nas vriedja u pjesmi i glumištu. I tako je Turstvo pokopano u našoj knjizi; al u životu našem narodnjem? Glavobolja čitaoca od turskih strahota u pjesmi, pripoviedci. drami, polazi morda od toga, što se estetički vriedna gradja naše narodne borbe s Turci nije estetički vriednim oblikom izradila; način, kako se je „turska“ naša knjiga pisala kriv je onomu negodovanju, a nije sám predmet. Tko ne cieni Čengić age visoko? Pače je izvjestno, da će jak pjesnički duh i srdce domorodno upravo rado se zabavljati predmeti iz narodnje borbe s Turci; jer je isti predmet našoj epskoj narodnoj pjesmi; jer se u borbi s Turci može nazrievati i novlja borba s kojekakvimi srodnici turskimi i poluturci, te u tom ruhu može pjesnik najmodernije tendencije svoje iznositi pred sviet. Nu hoće li uspjeti takov predmet u pjesničkom djelu, to stoji najviše do sloga: ako je taj naturalističan, ako se robski drži onih sgoda, što ih sam istinit život izvadja, mislim da će neliepo djelo izaći; ako li je umjetnički, idealističan, ako više prema estetičnoj ljepoti nego li prema stvarnoj istini izvodi činjenice života, može djelo s predmetom turskim toliko izvrstno izaći, kô ma s kojim drugim; jer vriednosti pjesničkoga tvora ne stoji do predmeta, već do oblika njegova. Dakako da se pod estetičkim oblikom nema razumievati samo metrički i govorni oblik pjesni, već ideja, sastavba, značaji, psihologička razložitost. Zato se mi ni malo ne plašimo naslova „Poturica,“ već pitamo za estetički oblik drame, uvjereni, da se i takov predmet može savršeno izvesti; ali prema današnjemu stanju naše knjige, koja je iz stavnih duševnih uzroka morala poći smjerom tendencijnim, dužni smo takodjer obazirati se i na piščevu namjeru te ako je ova plemenita, izpričati donjekle i nedostatke oblika umjetničkoga, znajući da je svaka vriedna tendencija kad se u književnosti pojavi iz prva na uštrb savršenosti formalnoj te se tek s vremenom plemenitu etičkomu smjeru nadje i liep estetički oblik. Mjerom absolutne estetike smiemo ocjenjivati djela prošlosti, jer tu dolikuje stanovište skroz teoretično bez praktičnih obzira; ali dok se knjiga tek stvara, motrilac njezina razvoja mora se obazirati i na okolnosti, koje pokazuje sam narod i samo doba, gdje je nikao pjesnički tvor: takova motrioca sud neima biti samo istinit, već i pravedan. Na taj način kušajmo ocieniti dramu „Poturicu.“

Radnja je drame u kratko sliedeća. Selim Nenadović, poturica iz pohlepe za vlašću, slavom i razkošju, doglavnik mostarskoga vezira, rádi lupežki oteti Mijatu, bogatu Trebinjcu, imetak i jedinicu kćer Bojanu, za to ga raznimi zasjedami gleda ukloniti, pače smaknuti. Ali ni lukavština ni sila mu neuspieva; kršćani mu pomrse račune, dà junak Hercegovac Vladko, zaručnik Bojane, digne narod na noge, da se ustankom silničtva turskoga oslobodi; Selim pak, ako i nije uništio Mijata ni stekao Bojane, dovio se bar više časti, postao je kajmakamom, t. j. prvim dostojanstvenikom do vezira, na žao i sramotu Hercogovcem Turkom staroga kova i plemena. Vojvoda kršćanskih i hrišćanskih ustaša hercegovačkih Vladko porazi Turke, ali se zatim narod polakomi za plienom, razdvoji se, izmiri se s Turci, a Vladka junaka svoga kao izdajicu odbije od sebe. Vladko hoće ostaviti domovinu, kad al mu Mijat, od Turaka na smrt ranjen, na umoru ostavlja dužnost, da čuva Bojanu; sad mora ostajati, da osveti Mijata a zaručnicu si Bo-

Digitized by Google

janu da spasi. Nenadan mu se pomoćnik nadje Trojan, tajnovit Dubrovčanin, koj je baš amo došao, da kazni istoga zlotvora, koga ima i Vladkova osveta stići, ubojicu Mijatova, zasjednika Bojanina: Selima Nenadovića, svoga poturčenoga — brata.

(Konac sliedi.)

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

I. Glava.

(Dalje.)

Naše glasbene zabave zimi i po vrtih jesu — izuzam po gdje koju — javna škola laži i himbe. (Nu o tom kašnje jošte koju).

Naše se političko novinarstvo tek sa malo iznimaka — ne zanima narodnom glasbom.

Tu se ciele strane izpunjuju radje sasma nepotrebnimi stvarmi, nego li da se uvrste sastavci o gojitbi narodne glasbe. Gospoda urednici znadu u svih znamenitijih stvarih kao u narodnom gospodarstvu, trgovini, prometu i. t. d. naći političko zrno, samo ne u glasbi. A vjerujte mi, da sve blagostanje, sve udobnosti i tjelesna tustina ne dižu domoljublja gradjanâ, ako im se čuvstvo rodoljubno ne odgoji. — Jedine, što naši časopisi o glasbi donose, jesu kritike o kazališnih predstavah, i oglasi, da je ovo ili ono glasbeno djelo izdano na svjetlost. A kakove su te kritike naših poštovanih uredničtva? Vazda na isti kalup — kuju pjevačicu u zviezde, ako joj se je u parteru pljeskalo, a drugu meću na ruglo, ako joj obraz i stas nije tako liep, ma ona i mnogo više znala. nego ona prva. Piše li tko god kritiku, ne pitajuć za pleskanje, već oslonjen na svoje strukovnjačko osvjedočenje, tad mu kritiku dotle pobrišu i nagrde, da je niti ne poznaš niti ne razumieš. — A što se oglasâ tiče, oni se uvode i prate frazami običnog hvalisanja. Pa kakove se stvari tuj često hvale i uzdižu!

Evo nekoliko primiera.

Izadje knjižica crkvenih pjesama, namienjena mladeži i pučkim učiteljem. Pjesme su udešene za orgulje, u orguljskoj pako pratnji imade takovih glasova, kojih ne ima ni na najvećih, a kamoli na malenih seoskih orguljah, čitava pratnja pisana je načinom kao za „verkel“, pisac ne ima ni pojma o orguljskoj udesbi (orguljskom sastavku), harmonisanje pjesama je kukavno, i tako puno glasbenih pravopisnih pogrešaka, da se niti učeniku, što se je 6 mjeseci učio skladbouku, nebi mogle oprostiti. Tu ne ima ni traga popravku stare isto tako loše knjige orguljačke, iz koje su te pjesme prepisane; i tu ti mora pobožni pjevač n. p. „iz neba će sada doći“ pjevati tako, da bude slovka „ba“ rieči „neba“ tri puta tako dugačka, kao što ona prva „ne“. Liepe li mi pripomoći za obuku jezičnu, krasne li škole valjana naglašivanja! — Porad svega toga knjiga se u novinah hvali. učiteljskim pripravnikom preporučuje, u škole uvadja!

Ugleda svjetlo pjesma uz glasovir. Oblik pratnje je onakov, kakov ište skladnoglasje ili orgulje, ne pako glasovir. Pa ipak uza sve očevidne reminiscencije i glasbene pravopisne pogreške pjesma se hvali.

Izdadu se „Bački napjevi“ za mužki sbor. Skladatelj nije bio kadar pogoditi glasovrst napievâ, što ih je od naroda čuo, te ove inače prekrasne popievke uharmonisao, da ti se koža ježi. Djelo se hvali.

Nekomu dodje u ruke starinski slovjenski napjev, a on ga uharmoniše na njemačku, t. j. na „klasičku“, kako kažu. Ele napjev bude u toj odori prava nakaza. Nu onaj, koji ga je udesio. dobrano je vješt svomu glasbilu, misli dakle urednik, da ta udesba takodjer mora valjati. pa ga udri hvaliti. Drugi sklada polku ili koračnicu, ali su mu periode do zla boga loše, te kompositor čovjeka u smieh natjera svojim znanjem stavkouke. Naslov toga komada inače je liepo uréšen, s toga se i komad sam opet mora hvaliti. I tako dalje.

Taj himbeni način niti obodrava niti stvari pomaže. Naše občinstvo neosvrće se više na hvalu našega novinarstva, jer se je takovimi hvalami jur više puta prelastilo, te veli: „Ta navikli smo iz novina naših takovim rečenicam i frazam, koje se o Petru mogu jednakim pravom izreći kao što o Pavlu.“ Takove kritike ni onoga ne vesele, koji je hvalu sbilja zavriedio, jer vidi da se dobro upravo onako hvali kao što i zlo. A onaj koji se preko zasluge hvali, postaje drzak, pozivlje se na novine, te prestaje o svojem dalnjem napredku raditi, jer ga je takva kritika uvjerila, da se je jurve popeo na vrhunac savršenstva.

Ljude temeljita umienja ne zasljepljuje pohvala, već ih sokoli; ali djeca ili šeprtlje bivaju od nezaslužene hvale nestašni, nemarni i za ljudsko družtvo bezkoristni; oni misle, da su savršenstvu jurve sasvim blizu, smatraju samoljublje veleumljem, taštinu zaslugom, okretnost talentom, pak tako ostaju na stazi kukavne priličnosti, a bili bi se mogli uz manje maženja, a više marljivosti po svojih naravskih sposobnostih lahko uznieti nad svagdanju običnost.

Knjižari su nam, što se naklade glasbene tiče, veoma uzprežljivi ljudi. Ponudiš li im rukopis, koji se na narodnu glasbu odnosi, budi što za praktičnu pouku, budi što za salon ili koncertnu dvoranu, budi stvar teoretičku, budi što mu drago, jedva da te udostoje odgovora. Oni će ti platiti za prevedene pripoviedke, zagonetke i kuhinjske knjige, samo od glasbe ne će ništa živa, ma da im rukopis badava daješ.

Digitized by Google

Pouka u pjevanju na pučkih učionah na realkah i gimnazijah onakova, kakova je sada, nema vriednosti, ne ima obrazovne sile, ne ima — da pravo rečem — niti svrhe. Mjesto bo da se nastoji vježbati učenike u poznavanju kajdâ i sgadjanju glasova ter dotjerivati im grlo, mjerovno čuvstvo i ukus, eda bi danas sutra od tog nauka ili kao svećenici ili učitelji ili pjesnici ili jezikoslovci korist imali, ili ako ne to, bar bez zapreke mogli stupiti u glasbeno ili pjevačko družtvo* te si tim život ukrasiti na plemenit način: utuve si gimnazijalci uz orijaški napor učitelja pjevanja tek po koju pjesmicu, da ju uzmognu na koncertu odpjevati. Svatko vidi, da je priprava za takovo glasbovanje više na uštrb za strukovnu nauku mladeži — jer zaprema vremena — nego što je na korist glasbenom umieću njenom.

Podučavanje u glasbi na gimnazijah i realkah moralo bi biti nekom podporom obuci jezičnoj, jer bi ova istom onim bila sasvim savršena. Zaludu tumačiš učeniku narodne pjesme i modulaciju govora, badava ga učiš deklamovati koju pjesmu, ako ne pojmi glasbeni ritam i visinu glasa, ako ne umie odmjeriti, dokle će na kojem mjestu pjesme glas podići, kako dugo će njim stati, kako krepko, kako li će brzo što izustiti. Otuda ti onda to, da često čuješ, gdje tko stihove bud deklamuje, bud čita, bud pjeva, koji i naglas i modulaciju do zla boga vriedja. Nu što zato? Mjesto toga znati će mladež nekoje sborove pjevati, kako i na kojem nastavnom i odgojnom temelju, deveta nam briga! U nas se u mnogih stvarih ne radi metodično, jer se ne nastoji da se srodne znanosti i umjetnosti svedu u savez, već se svaka struka za sebe opravlja.

U preparandijah je s glasbenom poukom još kud i kamo gore. Mjesto da se tu pjevanje (takodjer obzirom na jezik) u prvom redu i prije svega tjera, uči se ono tek mimogred, pak samo po sluhu. Pripravnici uče se na orgulje udarati i utuve nekoliko preludija, koji im za sve slučaje moraju dostajati, a ne gleda se na to, da se ponešto sa skladom (harmonijom) i modulacijom upoznadu, eda bi bili vrstni i sami prikladne kraće ili dulje uvode i zapremice izumiti, (sastaviti) kao što je kod službe božje od potrebe. Ostane li iza orguljanja jošte štogod vremena, to se uče glasovirati, nu kako? Ne dadu im se u ruke tehničke vježbe, da si izvježbaju opore svoje prste, jer obično odrasli ka glasoviru dodju, — a okretnost prstâ bogme i orguljašu mnogo prudi —; ne pokazuje im se put, kako valja djecu u glasbi podučavati, i kako tko sam u glasbi može dalje dotjerati, ne, već ajde uči glasbeni smet, kao što je „Gebet einer Jungfrau“, „die Klosterglocken“ i drugo koješta, te se misli, da je onaj već dogradio sgradu pripravničke glasbene obuke, koji na onakom kljusetu, kao da je hat, kod izpita izjaši. Plod toga nauka je taj, da se u tih mladih ljudi ukus i domoljubno čuvstvo u velike kvari, kao što sam se osvjedočio iz pripoviedke, što ju jedan otih mladih pedagoga nedavno u „Viencu“ priobći, te u kojoj na žalost svim onim, koji za čim boljim teže, svoju radost i dopadnost nad tom „molitvom djevojačkom“ očituje. Velikom pogreškom scienim i to, da nitko tih budućih učitelja nesvjetuje učiti gusle ili karablje (klarinete) već samo glasovir, kojim se instrumentom kad medj puk dojdu, kod podučavanja u pjevanju riedko mogu poslužiti, jer mnogo stoji te ga nije lahko nabaviti. Da on umie na koju sviralu svirati, mogao bi u tom i mladiće na selu podučavati, te bi time glasbi mnogo koristio, budući nam se je bojati, da će nam ponestati sviračâ, ako se vojničke kapele, iz kojih još i sada ponajviše dobivamo svirače za naše civilne kapele i orkestre (kad na ime kod vojske dosluže) sbilja malo po malo dokinu. — Uz ovoliko znanja i umienja, što se od učiteljskih pripravnika ište, trebalo bi dakako ustrojiti za nje učiteljska sjeminišta poput sjemeništa svećeničkih, gdje bi se pripravnici, kojih su kuće ponajviše „tankih rebara“ bezplatno obskrbljivale, da ne troše dragocjena vremena na instrukcije i drugu zaslužbu, kojom se prehranjuju i uzdržavaju.

Naši su glasbenici većinom pridošlice, koji po svojoj umišljenoj prosvjetnoj zadaći od svega zaziru, što je narodno slovjensko, koji napredku i radu narodnomu ne će da pripomažu, već samo hoće da zapoviedaju. To valja i za većinu onih učitelja, što su rodjeni Česi, jer makar da su inače dobri Slovjeni, kao glasbenici oni su usjani Germani, da si goropadnijih ni ne možeš pomisliti. Samo klasički, sve i svuda klasički! E da bome, kad se u českih glasbaonah ta klasička sablast već odavna udomila i ljude tako obmamila, te jedni ni ne opažahu, kako im Niemci najprije ugrabiše sve, što je narodna bilo u njihovoj glasbi, pa zatim i glasbeno ih podjarmiše! — Svaki od naših glasboučitelja naobražava čuvstvo hrvatskoga mladića po svojih sobstvenih uzorih i hirih, a mnogi se i veseli kad je koje mladjano srce od narodne glasbe odvratio. Što više njemu je to slavna dobit, ne opaze li roditelji kako je on ovu od početka nevinu i nepokvarenu narodnu ćud i pravi slavenski ukus svoga učenika malo po malo sklonio na nehajstvo prama domaćemu. — —

Može li se tomu pomoći?

Na mah ne, jer ni država u privatni ži-

* Koja su družtva danas mal ne jedino ognjište narodne glasbe, premda bi i tu valjalo prihvatiti koji dobar savjet.

Digitized by Google

vot ne može dotle zaseći i zabrazditi, ali se dade za koju godinicu.

Evo primjera:

Kadno se god. 1861 naše gimnazije opet pohrvatiše, mnogim se roditeljem nije dalo vjerovati, da će njihova djeca poviest, matematiku, i. t. d. moći na hrvatskom jeziku učiti. Poslaše dakle svoje sinove na sve strane pod njemačku nastavu, budi da ih upravo kao javne učenike ondje dadoše upisati, budi da ih, kod kuće po njemačkih informatorih podučene, povedoše na koju gimnaziju s njemačkim nastavnim jezikom, da tamo kao privatiste budu izpitani. Pa ako je to u Zagrebu slabo bivalo, pače baš protivno se pokazivalo, tim više je toga bilo u nekih drugih gradovih naše domovine. Nu domaća se vlada tim ne dade smesti, već se je i dalje na narodnom jeziku obučavalo. I gle na skoro se uvjeriše roditelji, da djeca sbilja mogu sve na svom narodnom jeziku učiti, pak da uzanj i napreduju; pa tako nestade krivih nazora i sve pristade uz narodna srednja učilišta.

Eto vidite, tako bi moglo biti i s našimi glasbenimi zavodi, kad bi občinstvo uzčulo zapovied „dosad tako, a od sad ovako“ i vidjelo, da nije drugačije, s vremenom bi se i od privatna glasboučitelja zahtievalo, da povjerena mu učenika tako podučava, kako se to u javnih zavodih čini.

Dajem li ja glasbi odlučnu prosvjetnu misiju, to ne kanim tim reći, da svatko treba da kakvo glasbalo podpuno umie, ili čak da se sasvim glasbi podade, kako ne bih ni predlagao, da svatko bude odvjetnikom; ali to bih rado, da se s onimi, koji glasbu odaberu za svoje zvanje te se na javnih zavodih podučavaju, tako postupa, kao sa učenici na gimnazijah i sveučilištih, t. j. da zemaljska vlada tu obuku nadzire. Bude li tako, razvoj će i odgoj narodnoga čuvstva tiem isto tako prodrieti u gradjanski život, kao što načela morala i državnoga prava, što no ih omladina naša upija u gimnazijah i na viših učilištih. Da se pak to poluči, valja da svaki, koji je vrstan k tome što god doprieneti, bude na svoje mjesto postavljen, i to ne po kakovoj protekciji, već po osobnoj vrlini. Za sada u glasbarstvu našem gotovo sve biva za čudo naopako; n. p.:

Na gimnazijah vode glasbenu obuku glasbari obične ruke, mjesto da se tamo postave ljudi, koji ne samo pedagogičkog znanja nego i znanstvena naobraženja imadu. Guslaču se nalaže da za orgulje sklada, karabljaču (klarinetisti) da pjeva; tko imade dar organizatorni, mora da glasbare obučava, teoretik i glasbenjak mora biti virtuos, ili je bar dužan na koncertih pjevanje glasovirom pratiti, kako neke naše novine uztražiše; frulač, koji po tri puta mora nagadjati, dok glase izvadja, dirigira; onaj gospodin pravnik, koj si ni red kajdah (skala) zapamtiti ne može, piše programe i kritike, kojeg bi mogao drugi ravnati, ravna sam, a koji bi mogao ravnati, mora da sluša, onaj, koj je po velikih i napornih svojih glasbenih studijah napokon došao do toga osvjedočenja, da Hrvatom nije druga zadaća, van da oni što više starih nota (komada) ponakupe, nebi li se hrvatskim novcem pomoglo nakladateljem klasičke glasbe u njihovih spekulacijah, stupa čak na čelo, pravi honeure, te postaje tako, znajući ili ne znajući, glasbenim agentom za inozemske spekulacije itd. Pravi Babel!

Posljedak toga glasbenog gospodarenja jest, da ne možemo napried, te da se je sve što je odličnijega občinstva, glasbi našoj narodnoj tako otudjilo, da ima jedva gdje na svietu drugoga sličnoga primjera. Pravo dakako to nije, jer po pravu baš ide njih, kao najobraženiji dio naroda, ta dužnost, domaću nam glasbu podizati i u toj stvari jedanput red učiniti. Oni bi bili imali već odavna uviditi, koliku štetu narodu našemu nanose svojim kućnim glasbovanjem, kako hrvatskim gradovom otimlju narodno hrvatsko lice, kako slavjanski ukus uništuju, kako narod hrvatski od narodnih domoljubnih čuvstva odvraćaju, pak kakov nehajnički primjer mladeži podavaju, koja se tako rado za starijimi povodi.

Boječi se, da na ljepak glasbenih klasičara ne sjednu samo kojekakve ptice, nego da nanj ne padu takodjer mnoge krasne pjevice čistoga narodnoga poštenja i značaja, hoću da našemu občinstvu podadem nekoliko znaka, po kojih će lahko moći izpitati i prosuditi nastojanje i rad tih naših usrećitelja, klasičkih glasbenika. Mene već duže vremena nešto nutka, da o toj, što no vele klasičkoj glasbi, bez ikakva okolišanja svoj sud izrečem, a ni malo od toga nepredam, hoće li ti „klasici“ s toga o mojem glasbenom umienju i znanju podvojiti ili ne.

Jošte prije trideset godina tumačila se je glasba po prilici ovako: Glasbom se razumieva ona umjetnost, što no liepim glasoskladom (Tonspiel) uhu ugadja, čuvstvo i strasti radja, te razmjevu **svakojakimi** predstavami oživljuje. — Danas se veli: Glasba je umjetnost koja ćud uredjuje i oplemenjuje, ponim (Sinn) poredka i ljepote budi, razmnjevu oživljuje, razum jači, čase i dogodjaje iz ljudskoga života slika i ideališe, te time vremena i narode karaktekteriše i uhu godi.

Iz tih dviju definicija lahko je svakomu razabrati, da glasba danas na sasvim drugom temelju stoji, sasvim drugu zadaću imade, pa s toga i posve inim jezikom govori i govoriti ima, nego li nekada. Prije se glasbotvorac nije za drugo brinuo van da

Digitized by Google

što umiljatije melodije, što prijatnije ritme i harmonije iznadje, da periode valjano gradi, da svoj tema dobro izprede, da zakone kontrapunkta i glasbenoga pravopisa dobro upozna. — Danas je glasbotvorcu osim ovih tehničkih stvari poznavati jošte nešto drugoga: on mora tumarajuću razmnjevu slušatelja svratiti na stalan objekt, mora ju sačuvati od zahadjanja (vrljanja), te svoj priedmet znati karakterisati. Danas nije glasba samo namienjena glasbenomu vještaku, t. j. onomu koji razumie i znade njezine teoretičke zakone, već svakomu čovjeku, u koga ima srdca i čuvstva.

Tomu, što mnogi naši glasbenici, osobito gospoda klasičari o preporodu glasbe ništa ne znadu, imade se pripisati, da ovi onaj stari glasbeni „Kanzleistil“ jedini smatraju pravim i spasonosnim, te stare njegove fraze hoće da svim narodom uciepe. Što se n. p. tiče jezika, ova bi gospoda svakoga nazvali ludjakom koj bi hotio onako hrvatski, ili njemački govoriti, kako se je prije dviesta godina govorilo, ali u glasbi hoće, da se staro narječje zadrži.

(Dalje sliedi.)

Životinje našozemske i njeke tudjozemske.

Diel prvi. Napisao Mijo Kišpatić. Na sviet izdalo družtvo sv. Jeronima. Sa 20 slika. Zagreb 1872

Još uviek nailazimo u nas i kod naobraženih ljudi na mnoge i mnoge krive nazore o živom u prirodi, a puk nam o tom žalibože skoro ništa i nezna. Potreboća je dakle prevelika, da se naš puk na svoju korist upozna sa prirodom, a to je družtvo sv. Jeronima ne samo uvidilo, nego je, izdavši ovu knjigu, odmah i sasvim shodno sredstvo odabralo, kako da tu pomogne. Na ovom daru budi dakle liepa hvala i družtvu sv. Jeronima kao širitelju prirodoslovnoga nauka u puku, i piscu knjige, koji je taj nauk u pučko ruho pristojno zaodjeti znao. Toliko rekavši podjimo do sama sadržaja knjige. Ponajprije govori pisac u „Uvodu“ o našoj zemlji i njezinih stanovnicih: o čovjeku u prirodi, navodeć ovdje prednosti čovjeka pred životinjom te njegov postepeni razvoj od lovca do umnika i gospodara svieta; tada o životinji u prirodi, sasvim pravedno koreć tom sgodom mučenje i bezpotrebno ubijanje životinjâ, koje čovjeka mučiteljem i ubojicom i samih ljudi učiniti može; onda o prirodi kao učiteljici ljudî, veleć medju inim živu istinu, da bez proučenja prirode neima pravoga spoznanja boga i sama sebe, neima boljka narodnjega; napokon dolazi pisac i do samih domaćih životinje tè opisuja od njih: psa, mačku, konja, magarca, ovcu, kozu, govedče, devu, lamu, sjevernoga jelena, svinju i kunica sa svimi vrstmi i suvrstmi. Ob ovih životinjah govori pisac dosta obširno: nabraja, kao što i valja, više njihove vanjske nego li nutarnje razlike, ali nezapušta ni ovih, gdje je potrebno; pripovieda o životu njihovom u prirodi i u domu; spominje korist, što ju čovjek od njih ima, ali i štetu, koju mu gdjekoja od njih počiniti može; napominje i neke bolesti u životinjâ tè načine, kojimi ih čovjek od njih uzčuvati a oboljele liečiti može; nezaboravlja ni na duševni život životinjâ posvema, no ja bih želio, da ga se je više sjetio; napokon kaže nam i domovinu svake životinje a od gdje koje i praroditelje.

Sve ovo pripovieda pisac istinito prema sadanjemu stanju znanosti, pravilnim i liepim, pa što je meni još vriednije, puku razumljivim jezikom. Prigovorâ ovoj knjigi imam veoma malo, ali nešto više željâ, te su ove:

Rieč „četveronožac“ nevalja upotrebljavati kao sinonim rieči „sisar“ ili „sisavac“; jer ima sisarâ, koji neimadu četiri noge, a opet ima životinja sa četiri noge, koje nisu sisari. Nadalje ću još pripomenuti, da govedče neima „podvoljka“ nego „plahticu“; da krava „ne leže“ nego „teli“; da narod ne govori „mlado“ nego „mlade“, gen. mladeta.

Poznato je, da naš narod ima veoma mnogo poslovicâ, kojimi izražuje vlastitosti životinjâ. Pisac je doduše gdje koju takvu poslovicu sgodno upleo u ovu knjigu, ali trebalo mu je mnogo više toga uzeti, a tim bi mu knjiga puku samo više omilila.

Gdje no pisac o mučenju i ubijanju životinjâ u obće govori, spomenuo bih ja naposeb i to, da je i protiv božjemu zakonu i i protiv vlastitoj koristi, ako djeca i odrasli ljudi koristnim pticam pjevicam jaja iz gniezdâ vade, ako ih ubijaju, hvataju i u krletke zatvaraju, a sve to iz puke zabave i naslade. Razlozi, koje protivnici navode, da opravdaju svoje djelo, nemogoše me do sada o njegovoj pravednosti osvjedočiti, pa ako je i pisac mojega mnienja, a on će ovaj nedostatak nadoknaditi onom sgodom, kad bude o pticah govorio; medju tiem umolio bih naše svećenike i učitelje, da puk i djecu o tom poučavaju, kako je griešno tamaniti ptice pjevice, a koliko koristno čuvati ih.

Napokon želim, da se pisac u svojem dalnjem, puku namienjenom radu više osvrne na predsude, koje u njem vladaju, te po mogućnosti pripomogne, raztepati ih.

Toliko imadoh reći ob ovoj knjigi, želeć vruće, da nebi uzmanjkala u nijednoj kući našega seljaka, komu je ponajprije namienjena, a družtvo sv. Jeronima i pisac da bi započeti koristni rad dalje nastavili. γ.

Digitized by Google

LISTAK.

Iz Križevca. Križevačko pjevačko družtvo „Zvono“ udarilo je napretnim pravcem i, koliko znamo, njegovat će osobito naše popievke. Viesti o njegovu uspjehu donosit će „Vienac“ a valjalo bi, da se sva pjevačka družtva za njim povedu. Za ovaj put priobćujemo našemu občinstvu poskočnicu „Zvona“, koju je spjevao I. T.

Zvono zvoni, u skup zove,
Pobratimski u liep sbor,
Žove braću sokolove
U pjesmovit vilin dvor.
Zvôni, zvono, u sav zvêk,
U slogu nas zove viek.

Poput zvona zvonkim grlom
Zapjevajmo novi piev,
Sievkom uma, mišlju vrlom
Nek se jari srdcu griev,
Nek nas milo bude čut,
Pjesma k srdcu našla put.

Hrvatskimi goricami,
Gdje nam zori sladka kap,
Nek razliežuć piev se mami
Kao rieke bujni slap;
Piev taj dopro u svak kut
Hrvatsku nam budit ćut.

Nije hora mučke stâti,
Neka čuje čitav sviet,
Da smo sgoljni mi Hrvati,
Da smo vikli svoju piet —
I da mio roda glas
Sam razblažit može nas.

To nam zvoni, naše zvono,
Oplemeni svaku ćud!
I razplani svesiono
Hrvatske nam kćeri grud!
Nek se širi pjesmi krug,
Nek uz drûgu pjeva drug.

Zvoni, zvono, ljubav, slogu
I za svoje pravi haj!
Molitve nam nosi Bogu
Da se smisli na naš kraj:
Da nam srećan bude dom,
Srećan svaki svoj pri svom!

Književnost. Obavješćujemo naše občinstvo, da će se u najnovijem izdatku Preradovićevih dielâ izim njegovih „Prvenaca“ i „Novih pjesamâ“, te kašnje po domaćih listovih objelodanjenih pjesmotvora, što ih je sam pokojnik uredio i za tisak pripravio, naći i njegova pjesnička ostavština, to jest nekoliko njegovih dosad netiskanih pjesama, njegova nedopjevana romantička pripoviest „Lopudska sirotica“, nedopjevani prvi spiev eposa „Pustinjak“, njegova opera „Vladimir i Kosara“ i nakon dramatična pjesan „Kraljević Marko“. Na čelu knjige bit će njegova krasno izradjena bakrorezna slika, njegov vjekopis i procjena njegova rada. Tisak napreduje liepo a tom će knjigom naša dionička tiskara steći liep glas.

— Družtvo za povjest i starine južnih Slavena držalo je dne 13. ožujka svoju odborsku sjednicu u Zagrebu. Iz razprave bilježimo ovdje nekoliko zanimivih priedmeta. Prije svega bude izviešteno, da se već štampa „sbornik listina trojedne kraljevine.“ Za drugo prihvaćen je „naputak o starinah po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji,“ koji će se podnieti za potvrdu vladi. (Sabor mora da o tom stvori zakonski članak, jer je od skrajne nužde proti barbarstvu u tom obziru. Op. Ur.) Odkupit će družtvo nekoliko rukopisa pokojnog Vinka Sabljara. Presv. g. predsjednik izvještuje, da je odkrio rimske gradine kod sela Trnave kraj Zagreba, te se je našlo starih novaca, kipova, opeka i. t. d. (Tu bi se moralo sistematički kopat i stvari sačuvat muzeju, Op. Ur.) Historičko družtvo u Regensburgu javlja, da se je našao u tamošnjoj gr. knjižnici primjerak riedke evangeličke „Postile“ na hrvatski jezik prevedene po Antunu Dalmatinu i Stipanu Istraninu g. 1578. Zaključeno bude, da se štampa u 12 knj. „Arkiva“ nastavak izvješća Marina Sanuda ob odnošaju mletačke republike naprema zemljam jugoslavenskim, nadalje bude zaključeno štampati „Sbornik nadpisa kraljevine Hrvatske, Slavonije i Medjimurja“ sastavljen po presv. g. Ivanu Kukuljeviću. Nadpisi ovi spadaju u srednji i novi viek. (od 12 do 18 stoljeća).

— Izišla je izpod štampe 36. knjiga „Glasnika srbskog učenog društva.“ Sadržaj joj je sliedeći 1. Novi podatci za historiju naseljenja srbskog u Ugarskoj, od Gavrila Vitkovića. 2. Prines za geografiju Srbije od Dragaševića. 3. Gradja za historiju okruga podrinskog. 4. Prije trista godina od Mijatovića. 5. Zadruga po propisniku gradjanskog zakonika od A. Jovanovića. 6. Tumačenje novog izuma lomljenja stiena od Klerića.

Na narodnom kazalištu u Zagrebu predstavljat će se, ako se nedogodi kakova nepredvidjena i neizbježiva zaprieka: 14. „Kazalištna bezumnost“. 15. „Margaretha-Faust“. 16. „Skupac“ vesela igra u slavu Molliera. 17. „Banditi“ vesela igra. 19. „Margaretha-Faust“. 20. „Rukavica i Lepeza“ prijam gospodične Peris. 21. „Katarina Hovard“. 22. „Margaretha-Faust“. 23. „Rukavica i Lepeza“. 24. „Fabričar“ vesela igra 25. „Margareta-Faust“. 26. „Mamica“ i „Lokot“ prijam g. Bana. 28. „Fabričar“. 29. „Margaretha-Faust“. 30. „Ljubav žene“ tragedija od Arnolda.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 16. U Zagrebu dne 19. travnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Dozivanje zlatne dobe. — Prijan Lovro. — Donna di Mendoza. — **Pouka:** Što je siga i kako postaje. — **Književnost i umjetnost:** Preporodjaj naše „Matice". — Poturica. — Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

DOZIVANJE ZLATNE DOBE.

Spjevao I. T.

Oj dodji jednom, dodji, dobo nam zlatna,
Rumenilom se zore rodu nam javi,
Pozlati prag i krila ulazu vratna
I rose biser svježoj pospi po travi,
Razavij k jednu dragost cvieća i bilja,
Ukrasi cvieće duge nebesne šarom,
Zadahni rodu cviet miloduhom milja
Obsini dom nam sav tajnovitim čarom!

Oj dodji jednom, dodji, dobo nam zlatna,
Jedrotom bujnoj strni napuni klasje,
Nadobi zrnju množtva tisućukratna,
Pretvori samom svilom laneno vlasje.
Ustostruči nam voća sladjanog plod,
Usladi rajskom slasti lozice rod,
Ukloni ladji s puta pogibnu hrid,
Namakni maru stostruk prometa prid,
Namami boljkom blaga narod nam sav,
Da marom svikne biti pčela i mrav,
Ublaži daškom negod dneva sparnoći,
Daždićem blagim kriep umnoži nam noći,
Dragotom svakom drag nam napuni kraj,
Da bude pravi to na zemlji nam raj!

Oj dodji jednom, dodji, dobo nam zlatna,
Blagoćom svakom roda majčice datna!
Po zemlji našoj zavist prestala žuta
I mržnja, zloba crna, osvada ljuta;
Udomila se u nas sloga nam stara,
Prijatljiv doček u Hrvata domara;
Poštena rieč i bratu zadana vjera
Uzvriedila nam i bez pisaja pera,
Nedužnost čista mlade dičila grudi,
Njom se stari opet mladili ljudi;
I ljubav sveta, dična kćerka nebesa
Tajnovitog se opet dostala kriesa,
Protekla opet sve u bistre studence,
Vjenčavanju i sreći vila si vience,
A porodom se pomladjivala viekom,
Kod groba hladnog još ne sustala tiekom,
Sprovodila nas i pod zemlju zaniećem!
I groblje isto opet kitila cvićem!

Oj dodji jednom, dodji dobo zlatna,
U pozdrav već ti zvonom nišu se klatna!
Vrednoća svud se ukorienila opet
I zakon onog, koj na krstu je propet!
Po rieku starom blagog našega roda
Gospoda nek nam — naša budu sloboda!
Da napredak se pravog dostane maha,
Da sudac sudi prost od mita i straha,
Da brzo kraju pravda svačija teče,
Da obće dobro vazda bude nam preče,
Da umom, srdcem velih dika prvaka
Okrilatit mladića bude jaka!

Oj dodji jednom, dodj' dobo nam zlatna,
Ustašca vili našoj napuni cvatna,
Da zvonkim glasom, umnim javi se slovom,
Divotom cio sviet zaokupi novom,
Čistotom da se žive besjede slavske
Do zviezda popne kći nam doline savske,
Da knjiga naša bude zemlji nam sunce
Povratit vrstna majci sinke bjegunce,
A pčelinjaci po cvjetnjacih da stoje
I da se tuj nam zlatne pčelice roje!

Oj dodji jednom, dodj' u krajeve ove:
Hrvatstvu vierna mladež željno te zove!

Digitized by Google

PRIJAN LOVRO.

Crtica po istini. Napisao August Šenoa.

(Nastavak.)

Na ovaj glas iz ustiju starca dobrotvora uzkliknulo srdce Lovrino od radosti. Biti ću slobodan, bit ću sretan, ozivalo se u njegovoj duši, i jedva se dosjetio, da se valja kanoniku zahvaliti. Tako je negdje kukavnoj ribici, koju voda izbaci na suho, a plima opet ponese u rodni joj stakleni stan, u vodu, gdje se može naplivati od srdca. Lovro pokloni se lično vladinu predsjedniku. Bijaše to grof, dakle aristokrat i birokrat u jedno, nu ni jedno ni drugo, kako se obično piše i razumieva. U njega bijaše finoće i dovoljno nauke, pače i smisla za znanosti i umjetnosti. Svojim uredskim poslovom vješt pokazivao on mnogo zdrava razuma, te je zazirao od činovničkog cjepidlačarenja, koje se rado iztiče kao nepogrešiva premudrost. Bijaše prijatelj puku, a puk njemu. Od srdca je mrzio na činovnike, koji su se višim sve do crne zemlje klanjali, a na občinstvo pozirali prezirno kao polubogovi. Što više, vladin predsjednik ljubio je svoju obitelj od srdca, a takav čovjek ne može biti tvrd ni u svojih uredskih poslovih. Htio je, da mu sin bude u svem čitav čovjek, koj ne smatra priedsude zakonom naravi. Zato se velc uzradova, da je steko Lovru za učitelja. Mnogi mu to dakako zazirali u potaji, jer molim vas, razpop pa učitelj djeci! To mal da nije grieh. Medjutim nije se predsjednik obzirao na šaputanje svieta, te pozdravi Lovru ovako:

— Da ste mi zdravo gospodine! Veseli me, da sam našao, što sam dugo vremena tražio. Da vam kažem iskreno svoje mnienje. Vi ne ćete biti mojemu sinu školnikom, vi ne ćete biti samo gouverneur, već upravo mentor, kako ga biskup Fenélon shvaća. Znam, da ste čovjek iskren, da je u vas značaja. Vidite, to ja želim svomu sinu. Meko je to momče, sakujte mi od njega čelik čovjeka. Bez naravi ne ima u životu računa, a mjerilom u naravi mora da je značaj; ne poznavajte naravi, zlo ste prošli. Vi ćete mem, momu sinu, mojoj obitelji biti prijatelj, i kao prijatelj živit ćete u mojoj kući.“

Tako po prilici govorio je grof. Lovre dojmiše se te rieči milo, novo mu zvanje bude s toga stoputi milije. Mladi razpop preseli se s mjesta u predsjednikovu kuću. Tu mu dakako pred očima puče nov sviet, gospodski sviet. U kući ga pazili kao svoga; udobe i povoljice nudjalo mu se na sve strane, brigi ni traga. Učenik ne bijaše mu razmaženi gospodičić, već zdrav, uman, povodljiv dječak, koj se je znanjem svoga mentora ponosio. Učiteljevanje nije dakle Lovru stajalo mnogo muke, te je uz najveće revnovanje mogao odbit dosta vremena za vlastite nauke. Učio je mnogo, čitao i suviše i svašta. Duh brz, pronicav, vatren ne ide vazda jednom jedinom omjerenom putanjom, no kopa samo sistematički po jednoj znanosti, nalazeći savez medju svimi granami nauke i radeći uspjeh iste spojiti sa živim, praktičnim životom, siže takov duh u sve ljudsko znanje i kuša ga obuhvatiti, koliko mu sile dadu. Takov duh ne poznaje medjaša. To je biljeg ženijalnosti. Takov bijaše i Lovro. Vrlo rado učio matematiku, prirodne znanosti i filozofiju; dobro je poznavao poviest, a osobito mu bijaše milo jezikoslovje i učenje stare i nove svjetske književnosti. Poznavanje jezika — a on je sve glavne evropske jezike temeljito poznavao — smatrao je Lovro samo sredstvom, kako i valja, a učeći ih, nije si razbijao glave premudrimi sitnicami bez svrhe, već je on učio postanak, filozofiju, narav jezika. Zavirio bi kadšto i u političnе znanosti. Šteta, da nije duboko zavirio u njih; oštri mu um bio bi našao mnogo hrane u toj struci. Lovrina nauka ne bijaše pusto pamtenje, svagda je stvar promatrao kritički; sudio je oštro, izvorno, razlagao jasno, kratko. Tako prolazilo vrieme Lovri voljko, udobno, prosto nenaravskih stega i dužnosti, protivnih njegovoj volji i želji. Mladi grof priljubio se uz njega kao uz starijega brata, revnovao učeći, te liepo uspievao. A i Lovro ne smatrao učenika van bratom. S njime zimi zimovao u gradu, proljetovao na putu, a ljetovao u seoskom dvorcu.

Lovro disaše slobodno, sretno. Što više, Lovro posve se prevrnuo. A nije ni čudo. Kako je gledao taj sviet ubogi zvonarski dječak, krotko djače, niklo iz seoske kolibe, snuždeni mladi bogoslov? Zvonarski dječak vidio sa tornja svoga da imade visokih, gospodskih krovova, al bog zna, što se pod timi krovovi taji, ubogo djače gledalo čudom svjede visoke prozore gospodskih palača i brze bogate kočije, a snuždenomu bogoslovu odzivala se vjekovita jeka sred pustih zidina: „Ti se moraš odreći svieta.“ A sad? Sad je Lovro koracao po gladkom parketu palače, sjedio na mekoj sjediljci gospodskoj, blagovao na srebrnom pladnju kao i gospoda, gledao i dielio sav gospodski život, sve njegove spletke, velike malice, ozbiljno i smiešno takmenje, učio prazne velikane i umne patuljke, u kratko sad je virio u dasu svietu, koj vlada svietom. S prvine bio se nekako smeo budući neuk svjetskomu običaju, jedan časak driemala mu kritična sila, al mu se duh u brzo oporavi, te je zvao novi taj sviet pred

Digitized by Google

sud svojega uma. Gospoda klanjala mu se dva puta: kao prijatelju predsjednika i kao čovjeku vrlo umnu. Kad glavari štuju vrline duha, padaju pred njom mali velikani na koljena, jer im se gospodsko to štovanje čini tek pravim pečatom božjega dara.

Jedne večeri bio u predsjednikovih dvorih „thé dansant". Skupilo se liepo družtvo nu s veće strane birokratičko, dakle ponešto ukočeno. I Lovro dieleći tu zabavu gledao je to medjusobno klanjanje. Kad se pojavi predsjednik te baci nekoliko pošalica, nasmieši se družtvo po dužnosti i budne za čas živahnije. A kad predsjednik Lovri stisnu prijateljski ruku, nastade šaputanje i gospoda stadoše oblietati Lovru. U jedan put pojavi se pred njim mlad,vrlo nacifran gospodičić. Pokloniv se lagano predstavi se, govoreć kroz nos: „Ferdinand N., kotarski predstojnik."

— Osobita mi je čast, odvrati Lovro ravnodušno.

— Oprostite mi smjelost moju, veleštovani gospodine! nastavi predstojnik igrajuć svojim očalinom, „nu htjedoh svakako doviti se sreće s vami se upoznati prije, nego vas pozdravim u svojoj kući."

— U vašoj kući?

— Ah! ne znate? Tim bolje. Superbe! Njegova preuzvišenost gospodin vladin predsjednik izvolio je primit moj smjerni poziv, da mu mladi gospodin grof dodje budućih praznika na moje imanje u L. Divna krajina.

— Poznata mi je. Krasna je, odvrati Lovro i sjenka proleti njegovim čelom.

— Jel te? Krasna. Veseli me, da mi to i vi, veleštovani gospodine, kao čuven poznavalac krasote potvrdiste. Nadam se tvrdo, da ćemo ondje veselih dana proživiti.

— Liepa vam hvala unapried!

— Al kad se naše poznanstvo toli sretno zametnulo, dozvolite, da ga dopunim, da vas predstavim svojoj gospoji. I ona ljubi osobito umjetnost.

— Bit će mi velika čast. Molim vas za to, gospodine predstojniče!

Činovnik uhvatio Lovru pod ruku, i povede ga u drugi salon. Na pragu ustavi se Lovro. Predstojnik ćutio, da mladi učenjak drkće.

— Šta vam je? upita predstojnik.

— Ništa, odvrati Lovro, izvolite me predstaviti.

U kutu salona na mekanu naslonjaču odjevena plavetnom svilenom haljinom sjedjaše bujna plavokosa crnooka gospodja. Koketno spustila bila liepu glavu na naslon sjediljke, te hladila biele prsi lepezom. Oko nje titralo nekoliko mladih činovnika u crnom fraku i mladjih poručnika u bieloj uniformi.

G. Lovro N., učenjak i gouverneur mladoga gospodina grofa! — Moja gospoja, Malvina rodjena plemenita L., predstavi predstojnik Lovru svojoj gospodji. Nu. gospodine filozofe, nastavi kroz nos, prepuštam svoju gospoju vašoj dosjetljivosti. Jurišajte živo, pravite joj „cour" po volji. To joj budi kazna za nesretnu migrenu. Moram da igram četvorku sa savjetnicom M., pa eto već je i glasba započela. Adieu ma mie! Adieu monsieur le gouverneur! I odkliznu mladi predstojnik gladkim podom.

Na prvi pojav Lovrin bila se Malvina stresla kao list o večernjem vjetru. Zatim obori oči i nakloni se dostojanstveno. Lovro? Probliedi na smrt i stajaše časak niem.

— Milostiva gospodjo! uplete se mlad poručnik, spasite nesretnika, učinite me najsretnijim čovjekom, igrajte sa mnom četvorku!

— Hvala! glava me boli! odgovori u kratko predstojnica.

— Dakle sans pardon? priskoči golobrad vježbenik karnoga suda.

— Sans pardon, završi Malvina.

Lakokrilo činovničtvo i častničtvo razprši se u brzo izpred očiju liepe okrutnice, tražeći drugdje plesačice.

— Oprostite, milostiva gospodjo! osviesti se Lovro, pokloniv se ponešto nespretno. Zla sreća vrgla me je pred vas, te mjesto zanimiva kola mlade gospode evo mene ovdje, da vam svojom nevještinom dosadjujem. Nu ja niesam tu krivac. Samo sam nesretan quid pro quo, što ga je vaš gospodin suprug izvolio postaviti ovamo, da straži vašu migrenu. Izpričajte moju nevještinu, neima tomu dugo, te izidjoh iz sjemeništa, a takov mlad svetac ne zna za gospodski običaj.

— Sjednite do mene gospodine Lovro! progovori žacavo Malvina, lupkajuć lepezom po svilenoj haljini, sjednite do mene; ne pomaže nikakova izprika, gospodine stražaru moje migrene. Moj muž povjerio me je vama. Vršite svoju dužnost. Ples, kako vidim, slabo vas zanima. Apropos! Rekoste mi, da ste se ostavili svećeničtva, al vi ste, vjerujte, velik jezuita.

— Ja?

— Dà, vi gospodine! Svoj vatreni duh, svoju živu dosjetljivost zaklanjate tobožnjom nevještinom samo da me se riešite.

— Varate se, milostiva gospo! Vi me smatrate slabim čovjekom. Jak sam. Evo sjedoh do vas. Zapoviedajte!

— Dobro! Kažite mi, šta radite sada?

— Uzgojitelj sam grofova sina, odvrati Lovro hladno.

— Znam. Ne pitam vas za vaš putni list, gdje je osoba potanko opisana. Pitam vas kao čovjeka umna, naobražena, komu duh nikad ne miruje: Šta radite sada?

— Učim botaniku.

— Poznavati bilje i cvieće?

— Dà.

— Kako to?

Digitized by Google

— Velik sam prijatelj prirode. Već odavna bavim se biljarstvom; kupim trave i cvieće i prešam ih u knjigu. Sbirka mi doduše malena, ali poučna.

— Zbilja?

— Nedavno nadjoh ljubicu stisnutu u takovu staru knjigu. Bože kakve promjene! Kad ju prvi put vidjeh, cvietaše divna, svježa pod zelenom travom, sada stisnuta, suha bez života.

— Čemu ta vrlo obična biljarska opazka?

— Da ljubica duše ne ima.

Malvina probliedi, te sakri svoje smeteno lice za lepezu. Za malen časak osovi glavu, kao da je pribrala nove snage.

— Gospodine! prihvati Malvina, vi mi govorite tu o bilju, o cvieću, nu ja ćutim otrov toga bilja, samo trnje toga cvieća. Razumijem vas predobro. Čim vas opazih, domislih se odmah, da će medju nama biti razgovora o minulih danih. Vi ste nekako nestrpljivi. Ne ćete l' me slušat?

— Hoću, milostiva gospodjo!

— Nekad se vidjesmo, ja nevino djevojče poznavajući samo narav, vi mlad bogoslovac, idealista. Vi ste me ljubili — a ja? i ja sam vas ljubila, a to čuvstvo prema svećeniku činilo mi se tolik grieh, da sam ga po svojoj djetinskoj domisli morala okajati svojim životom. Odlučih poći za ne ljubljena, odlučih sliediti trpeć, šuteć put naših družtvenih priedsuda, koje bacaju čuvstvo pod noge, te tako budem suprugom gospodina predstojnika. Ljudi me ciene sretnom, al u istinu nije moja sreća nego komedija pod svilenom haljinom, za finimi čipkami.

— Ne imam prava, ne imam razloga, milostiva gospodjo, pitat za sve, što mi evo dokazaste. Žalim, ako sam povodom bio, da ste svoju sreću promašili, ali ne mogu, da vam se ne zahvalim —

— Na čem?

— Na čuvstvu, što ga u meni probudiste, na čuvstvu, što me razplamti do kraja, da skinem verige sa sebe, koje mi nametnuše. Ljubeći vas strastno skinuh crnu halju, te izidjoh slobodan na sviet. Nu pustimo tu razpravu. Čemu tražiti lieka rani, koja je već zacielila.

Malvina griznu si ustnice. Dobro bje opazila, da joj je romantična doskocica promašila cilj.

— Dà, dà! nastavi nazlobno. Morala je zacieliti. Sudbina je tako htjela. Il sam možebit ja kriva, da se rodih kao kćerka bogata vlastelina, â vi —

— A ja kao ubogo seljače? nasmjehnu se Lovro, i krv uvriedjena ponosa skoči mu na lica. Nieste krivi, liepa gospodjo. To je čista, prosta istina, i vaša žrtva nije nego obična posljedica naših družtvenih okolnosti. Ja medjutim ne žalim toga. Romantična ova epizoda — ne mogu ju po uspjehu inače krstiti — sjetila me je živo, da po svom porodu niesam ništa na tom svietu, bar ljudi dan danas tako misle. Romantička ota epizoda sjeti me, da sakupim svoje vlastite sile i stanem na svoje noge. Čim je više čovjek po sebi zaslužio, tim više valja. Vaš moral, liepa gospodjo, i opet me nuka, da vam se zahvalim. Gledat ću, da budem čovjek — čitav čovjek.

— Vi ste zlobni, preko mjere zlobni, gospodine Lovro.

— Ja prevodim idilu u prozu.

— Vi se samo rugate pojavu svoje prve ljubavi.

— Prvi čin te ljubovne pričice postaje smiešnim, osvrne li se čovjek na prozaičko riešenje. Ta smiešnost nastaje uprav iz kontrasta.

— Gle, gle! „dokliznu predstojnik“ gospodin gouverneur lieči valjano migrenu moje gospoje. Čini se, da mi se dobro zabavljaš Malvino!

— Gospodin pripovieda mi vrlo zanimivih crtica iz botanike, nasmjehnu se Malvina pod silu.

— O ljubicah bez duše, g. predstojniče! doda Lovro.

— Zar ima cvieća u duše? zapita u čudu predstojnik.

— Ima kadšto, odvrati Lovro.

— To vi kao učenjak morate bolje razumiti, zapenta predstojnik.

— Al u bodljike ne ima duše! doda Malvina, jer zna čovjeka ranit do krvi.

— Bodljika je prosta biljka, prezirana od svakoga; možda se osvećuje svojom oštrinom svietu, koj ju je posve zavrgao, odvrati Lovro brzo.

— Ja od svega toga, duše mi, ni mrve ne razumiem. Ma foi, ništa! nasmija se kroz nos. Vaša biljarska razprava mi je pustom zagonetkom. Razpravite stvar, kako vam se drago, ja perem ruke, pa idem srknut čašicu čaja. Gospodina predstojnika ne sta.

— Bodljivi moj gospodine! započe Malvina, da vidite, da vas se ni malo ne bojim, evo moje ruke, povedite me glasoviru u drugi salon. Bojite li se?

— Bog sačuvaj! Ja poznajem samo liepu gospoju predstojnicu i ništa više. Pa kako je ta dama vrlo zabavna, slast mi je prikratiti vrieme kraj nje. Ona boluje na sreću s aristokratičke bolesti migrene, a ja sam seljački porod pa ne umiem plesat. Les extremes se touchent. Izvolite, evo ruke.

Lovro povede mladu gospoju do glasovira. Malvina sjedne.

— Šta da igram, šta da pjevam?

— Sve po vašoj volji, milostiva gospo.

— Zar Schubertovu pjesmu? Ne, ne! Znam, da vam Niemci niesu dragi. Hoćete li Prešernovu „Luna sije“?

Digitized by Google

— U taj par ne bih mogao slušati tih pjesničkih uzdisaja.

— Dakle? lupne predstojnica ponešto ljutito po glasoviru.

— Ritornel iz „Rigoletta“.

— Ha, ha, ha! Nasmija se Malvina, oprosti vam bog taj grieh! Budi po vašem! Brzo prebirala tipke i zapjeva liepim zanešenim glasom:

La donna e mobile
Qual piuma al vento,
Muta d' accento
E di pensier!

Lovro se nasmjehnu i nastavi deklamovat u pol glasa:

Sempre amabile,
Leggiadro il viso
In pianto ed in riso

— E — menzogner! Živili! To vam ide od srdca!

— Ferdinande! viknu Malvina, skočiv ljutito.

— Šta zapoviedaš dušo? dotrči predstojnik.

— Ajdemo kući. Laku noć, gospodine Lovro! i pokloniv se tako ode sa mužem si.

— Klanjam se gospo predstojnice! zahvali se Lovro.

U onoj noći dozri u njem nova miso. Ja da ne imam snage, da duhom ne nadkrilim te velikane? Kukavica bih bio, da se otimljem za predstojnikovom srećom. Više, više leti mi, dušo! Lovro stade ozbiljno razmišljati o svojoj budućnosti, te odluči posvetit se višjim državnim znanostim, kad dovrši svoju zadaću u predsjednikovoj kući.

(Dalje sliedi.)

DONNA DI MENDOZA.

Po Ad-Am. Kosinjskom.

(Konac.)

Svatba bijaše tako svetčana, kano nijedna druga u ono doba u Španjolskoj. Nevjestica tako liepa, da je sva mladež govorila:

— To je andjeo, kako je taj general sretan!

— Važne matrone mrmljahu ipak:

— Što je to, u kosah joj ne vidim djevičanskog vienca, to je valjda francezka moda: gadno, griešno.

Kod oltara ne poteče nijedna suza grofici iz oka, ali probijaše očevidno iz njih sreća, radost, a matrone opet u šapat:

— Kako je sretna, kako se veseli, da dobiva muža, francezkoga generala! Barem porad svieta morala bi skrivati radost svoju.

Ako je sjajna bila svatba, isto tako bijaše sjajan i ples večernji. Kralj Josip usreči ga sbilja svojom osobom. Imaše za to dva razloga: najprije htjede si privržena učiniti hrabroga generala, zatim steći privrženost velikaša, koji su bili daleko ili blizu u rodu s groficom di Mendoza.

Nekoliko minuta prije dvanaest sati donna Franciška izčeznu iz plesaće dvorane, izprati ju grofica d' Ossuna, grandkinja, njena bratučeda, koja joj je bila mjesto majke kod današnje svetčanosti.

I ovi i oni, i ova i ona, opaziše čudnu promjenu lica, drhtavost tiela, neki nedokučivi strah i bol u taj čas u grofice: odbiše to pako na djevičansku čednost na stidljivost mlade ženke — kako se je i pristojalo.

— Tako mi duše, sretni ste i to jako sretni, moj generale — reče neki komornik, nekoč komornik kralja Karla IV., zatim komornik kralja Josipa, jedan od onih ljudi, koji kabanicu prama svakomu vjetru kreću — sretni ste, dobili ste za ženu angjela bogataša, a nada sve biser nevinosti.

Mladež je slične ali smjelije opazke medju sobom prišaptivala.

* * *

Kad je za kratka pol sata kašnje stupio general u spavaću sobu svoje žene, nadje postelju praznu, a nju u svatbenom odielu na koljenih pred slikom bogorodičinom:

— Stanislave, slušaj me.

— Oj, sav viek, svu vječnost!

— Mi ćemo biti sretni.

— Niesi li ti mojom ženom?

— Ne ćemo se nikad razstati.

— Nikad, nikad!

— Ljubiš li me?

— Čudačice, kako možeš o tom dvojiti?

— Sad je dakle vrieme, ubij me. Oh, smrt od tvoje ruke to je razkoš, rajska vrata, ti ćeš i sebe ubiti, ali namah, u isti par: nije li tako?

— Za boga, Franciško, što govoriš!

Ona mu tisne u ruku bodež, gol, liep, svietao, grandsku maursku oštricu.

— Ja sam jur gotova, evo prsiju, ne promaši.

— Ti si poludjela, Franciško.

— Ja poludjela? — Nije, nije...

— Ubiti tebe, za boga, kad je sav život pred nama.

Donna se nasmija smiehom, običnim prekomjernu mučeniku, strašnim, trpkim, hrapavim: — I ti ne ćeš da me ubiješ, Stanislave?

Digitized by Google

General poče jur sbilja vjerovati, da mu je poludjela mlada žena.

— Oh ti ćeš me ubiti, ti ćeš i sebe ubiti, tà obećao si to, ima tomu tri dana tekar; rekao si: ubit ću nevjernu, i sebe ću ubiti.

General pobliedi — nevjernu kažeš?

— Dà, ja sam nevjerna, dà!

Nije moguće ponoviti njenih rieči, a pripovjedi sve, sav svoj put do Madrida, ne zataji ništa, kano da je pred svećenikom pri svetoj izpoviedi, pa doda:

— Pak sam ipak htjela biti tvojom ženom, htjela sam biti pa makar za časak sretna. O! ti ne poznaš Španjolke, što si ona pomisli, osnuje u svojoj glavi, mora svakako onako biti; zatim, kašnje, smrt, propast duše: ništa zato, to je razkoš. Htjela sam se utopiti, u Manzanares skočiti, s prozora se na pločnik baciti; ali ti si obećao, da ćeš me ubiti, i sebi život uzeti. — O, to je još bolje; smrt briše uspomenu i prošlost, a budućnost je u njoj... budućnost, bezkonačnost razumieš li ju ti? Ja ću ondje, u njoj biti kano i nekoč, nedavno jošte, čista, ne oskvrnuta za tebe, ne oskvrnuta, moj dragi.

General — što je on trpio — čovjek ne može pojmiti, niti riečmi izreći.

— A sada samo jedan još zagrljaj; al ti moram priznati, kazati, zašto te niesam nedavno, ima tomu jedva nekoliko dana, htjela poljubiti, pa ipak... Oh, ti ne možeš pomisliti, kako sam to željela: sva mi se je krv bunila, palila, duša pomamljivala; ali ne — drhtnu i reče — meni se je činilo, na licu, na ustijuh bio mi je jošte njegov dah, smrad njegovih cjelova. Oh! dà, dà, ali krv će jih izmiti, nâ prolij ju — prolij, uzmi bodež.

I šutećemu, obnemrlomu generalu rinu bodež u ruku.

— Proč s njim, proč — viknu general; bodež razbi staklo od okna i zveknu na ulici. General ustane, primi ruku ženinu i rekne: glas mu pako prama smrtnoj odsudi, prama času duševne propasti, pali, davi, i grmi u ušijuh nesretne Španjolke:

— Uzvratice slušaj i ti mene: Ja te ne ću ubiti, ne mogu ubiti, jer ja niesam Španjolac, diete tvojega sunca, odhranjenik tvojega Solana. Upropastila si moju sreću, otrovala mi život, okaljala moje pošteno ime, pogozila mi vjeru. Ljubim te, ali živiti ne možemo skupa, nedužna si, ali... moja žena mora biti čista, ne oskvrnuta. Sav će mi sviet bacati mraz na obraz, smijat mi se i rugati. Ah! to je pakao, to duševna propast!

Španjolka ne ču tih rieči do konca — onesviesti — on je nije budio, dozivao — izleti iz sobe i žurno podje k majoru. S majorom su cielu noć do jutra nešto najprije živo, zatim mirnije razpravljali, a o zori, kad im se bilo razići, mladić stisnu ruku prijatelju, i reče:

— Uvek me osvjedočiš, uviek iz sdvojnosti trgneš, ali to boli.

— U boga se i u vrieme uzdaj.

* * *

Kad je u ženitbenu sobu opet stupio general, nadje mladu svoju ženu, kano što ju je bio ostavio, na istom mjestu, u istom položaju.

Lice joj je bliedo, vitice u neredu, oko pritvoreno.

Pogleda malko — izlazeće sunce promiluje žarkimi traci kroz otvoreno na polak okno, zato ju mogaše dobro viditi, vidi i drhtnu. Ne živi. Primi joj snježnu ruku — ukočena, prisloni ruku uz srdce — ne tuče

Oko podne istoga dana razidje se glas po gradu, da je grofica Mendoza di Mirabella, generalica L** prve noći po vjenčanju umrla od prenapete i pukle srčene žile. To su barem pozvani lječnici za uzrok smrti naznačili.

Ali puk nije toga vjerovao, već je čudne uzroko navadjao smrti nesretnice, doista veoma čudne, pa je tako u nje vjerovao, ter kad jegeneral prvi put po ženinoj smrti jašio po ulicah, niesu više šaptali već glasno vikali: Evo ubojice svoje žene, krvnika, lakomicu, ubio ju je, da prije pograbi ogromni joj imetak — i tomu slično.

Sam kralj Josip svjetova jedva ozdravljela generala — jer je cieli mjesec poslije ženine smrti u vrućici ležao u postelji — da ostavi Španjolsku, i to da se ne razdraži narod, i da se on ukloni njegovoj nepravednoj osveti.

I general ostavi Španjolsku, ostavi Europu takodjer, čudne su stvari o njem pripoviedali. — Jedni su ga putnici vidjeli na podrtinah Palmire, drugi u prašumah amerikanskih; drugi opet sred leda Špicberžkoga, drugi druguda. Bio je pako uviek zdrav i jak, samo turoban i šutljiv...

Kad je imala g. 1812. buknuti nesretna za korsikanskoga goroštasa vojna, iznenada se general pokaza u Tuillerijah. Cesar ga milostivo primi i reče:

— Niesam dvojio, moj zanesenjače, da će vas miris puščanoga praha makar s drugoga kraja svieta k nam dovabiti i s nami sdružiti.

— Nieste se prevarili, vaša cesarska milosti.

I podje na onu vojnu, i poginu pod zidinami Smolenska, upravo kad mu je Napoleon hotio povjeriti vojvodstvo jedne od najljepših svojih divizija.

Grand Don Juan di Mendoza grof di Mirabella živio je dugo i umro nedavno, a živio je veoma sretno, jer je posvojio cieli imetak po nagloj smrti svoje kćeri.

Istina, da bi po španjolskih zakonih barem polovica njezina imetka bila imala zapasti generalu L**; ali grof podiže parnicu

Digitized by Google

proti nezakonitosti udaje, a general se ne htjede braniti — a sud izreče pravovaljanu osudu po želji lakomoga otca.

A do smrti niti jednom ne spomenu svoje kćeri, a kad bi ju tko drugi spomenuo, ljutio bi se i studeno odgovarao:

— Ja niesam nikad imao djeteta, jesam i bio sam posljednji od svoga roda.

Teresitta preživi samo mjesec dana svoju po mlieku kćerku.

Četnik Guaderamskih bandita, priedje poput svih bandita, kad bukne narodni rat proti Francezom, na stranu ustaša i postade vodjom jake guerillske čete.

Nitko nije od njega odvažnije i lukavije vojevao, nitko nije više škodio naglim navalami neprijatelju, nitko nije rata vodio ljuće i strože. Strašne su stvari o njem pripoviedali, kako bi francezke zarobljenike davio i mučio, žive žgao i na miehe derao.

Zato mu je i rasao glas i časti, postade generalom, a kad je umro — ne on žive dosada.

Možda ste što čuli, čitatelji, o Esparterovu generalu Zurbanu?

Kažu, da je on nekoč bio vodjom Guaderamskih bandita...

POUKA.

Što je siga i kako postaje.

Napisao P. K.

Tko nije čuo o špilji postonjskoj, kamo putuju svake godine hiljade i hiljade ljudi sa svih strana svieta? Koliko ljudi o duhovih turobno ne uzdahne: zašto niesam i ja tako sretan te bih onamo poći mogao, da se nagledam i nadivim toli veličanstvenim pojavom naravi! Špiljâ, kakova je postonjska ima na svietu više samo što mnoge niti su tako prostrane, ni toli pune sigastih stupova, pilova, zastora i drugih oblika, kao što je ona. Njoj se mogu od prilike uzporediti Antiparoska, Baumannova u Harcu, Hanska u Belgiji i „Grotte des Demoiselles“ u Héraultu. I u hrvatskoj državi ima ih poviše, osobito liepe su one u karlovačkoj krajini. Pô ure od sv. Šimuna (Markuševca) pri Zagrebu takodjer se nalazi u gori takova špilja, nu ova je dakako prema spomenitim samo patuljak. Komu ipak od vriednih Zagrebčana i liepih Zagrebčanka u Postojnu poći nije moguće, neka se potrudi na taj do dva i pô sata daleki put, pak će u malo viditi ono, što bi u Postojni u veliko viditi mogao. Samo šteta, što pastiri i putnici sv. Šimunsku špilju kvare trgajuć sa stiena i sa svoda komade sige i ložeć u njoj oganj. Pokojnomu župniku Hržiću bijaše u životu jedina želja, da onu špilju ogradi i da ju dapače u hram božji pretvori i tim krhanje i razorivanje stvarajuće se još sveudilj sige zaprieči, al nije mogo izvesti sve nakane.

Stvaranje sige spada bez dvojbe medju najzanimivije pojave u neustrojnoj naravi i daje nam najljepši primjer o tom, kako narav ponajmanjom silom prevelike stvari počiniti može. Siga t. j. oni ogromni bieli komadi, što sa svoda špilja vise, i opet se sa tla dižu, jest ugljeno kiselo vapno, što su ga kapljice vode malo po malo tečajem bezbrojnih godina naslagale i stvorile. Ove su kapljice stvorile sve one fantastičke forme, što ih u takovih špiljah vidimo; stvorile su one kao snieg biele viseće svieće, stupove itd. Svi ovi kipovi u takovih šupljinah jednako su postali. Samo se oblici i veličina špilja razlikuju, te ih ima od najmanjih, kamo bi jedva jedan čovjek pristao, do najvećih, sličnih ogromnim hramovom, kojim svoda niti razsvjetom zubalja viditi nemožemo, i u kojih se u noćnoj tmini šumeće rieke u utrobu zemlje dalje gube. Razvidismo li više takovih špilja, uvjerit ćemo se, da si je ures u svih sličan. Ovdje i ondje nalaziš slične oblike na stienah, na tlih i na svodovih. Ovdje i ondje stvara siga ogromne pilove, koji od svoda do tala dosižu, te kao svod podupiru; ovdje i ondje nalaziš viseće sa svodova ili sa tla dižuće se svieće, koje jedna nad drugom stoje, te su jedna od druge ili još daleko, ili jur tako blizu, samo da se nesrastu. Ovdje i ondje nalaziš sigu, gdje ti predstavlja mramorne zastore ili smrznute slapove itd. itd., a sve to stvorila je kapljica vode, u kojoj raztopljena ugljeno kisela vapna ima. Doista silne li moći stvarajuće naravi! —

Voda raztapa i raztvara stvari.

Obično dielimo sve stvari u dva razreda; U stvari, koje se u vodi raztopit daju, i u stvari, koje se u vodi raztopit nedaju. Slador, sol itd. u vodi se tope. Isto tako ima u svakom našem piću i tekućoj hrani raznovrstnih raztopljenih stvari, pak i ista obična pitka voda nije bez njih. O drugih stvarih, n. pr. o kamenu, staklu itd. velimo, da se u vodi nedaju raztopit. No prem se to u običnom životu tako uzimlje, pak nas lučba i opažanja, kako narav ledce stvara, uče, da u naravi nijedne stvari ne ima, koja se ne bi dala raztopit. Što veliš, krasna čitateljko, može li se staklo u vodi raztopit ili ne? — Uzmi staklenu bocu, nalij u nju vode i drži ju u njoj pet, deset, trideset makar i petdeset i više godina, pak ti se ne treba bojati, da tanja postane, a još manje, da se

Digitized by Google

sva raztopi i da je nestane. Uslied toga sliedilo bi, da se staklo raztopiti nemože. Ili, sigurno nisi jedanput samo staklo na tvojih usnah imala, pak, ako se staklo u vodi raztopiti može, reci mi, molim te, kakova je okusa? — No lučba protiva svim tim dokazom tvrdi da se i staklo u vodi raztapa! Lučba veli, uzmi sitan pilnjak (rašpu), te si napili nešto sitna staklena praška, metni na jezik, pak eto — okusiti ćeš, da je taj prašak lužičast! Solajka ili pepelina, što je u staklu ima, raztopila ti se na jeziku! Staklo se je imalo presitno razmrviti, da se što brže raztopi. Tako biva i sdrugimi stvari, pak iz toga sliedi, da u naravi neima stvari, koje se nebi raztopit dale, samo se jedne brže, druge sporije raztapaju. Sadra i vapnenac uviek se još laglje u vodi raztapaju od kremičnine ili granita, zato može voda laglje u se primati sadre i vapnenca od kremičnine i granita. —

Iz mora hlapi voda u zrak. Iz zraka pako pada kao kiša na zemlju. Zemlja vodu upija. Tu se kapljica s kapljicom združuje i počne u tankih žilicah teći. Ove se žilice spajaju u žile, koje napokon gdjegod iz utrobe zemlje na površinu izviru. Dok voda kao kiša na zemlju pada, neima u sebi neustrojnih stvari, već ih ona tekar na svom putu, kad u zemlji preko raznih rudnih slojeva teče, u sebe prima. Čim se koj rudni sloj, preko kojega voda teče, laglje raztapa, ili čim ga više onuda sitno razmrvljena ima, i čim je podzemni put dulji, tim voda više takovih rudnih čestica, kad na vidik izadje, u sebi ima.

No kad voda na koju stvar djeluje, neraztapa ju samo, već ju ujedno i raztvara.

Posvema čiste vode malo ima. S veće strane ima u vodi kiselca i ugljičnine, koju u običnoj toplini pohlepno u se prima. Ugljičnina je u vodi od veće znamenitosti od kiselca, jer je s vapnenjaćom u izvanrednom srodstvu, te slučena s ovom, čini ugljeno kiselo vapno (vapnenac), koje se u vodi raztopiti može.

U većini vrela ima ugleno-kisela vapna, kojega se u povoljnih okolnostih u vodi, gdje ugljičnine ima, do $^1/_{10}$% raztopiti može. U vrelih i potocih, koji iz vapnenih gora dolaze, ima ga najviše, no nikada toliko, koliko bi ga voda u se primiti mogla; pravilno $^1/_3$ do $^1/_2$ samo. No uzmemo li u obzir množinu vode, što je ma samo jedno prilično jako vrelo daje, uvidit ćemo lahko, kolika množina lučbenih stvari iz zemaljske ljuske izlazi. Bišof je pronašao, da voda rieke Pader-a samo $^1/_{3959}$ stranu svoje težine ugljeno kisela vapna u sebi ima. Pak ipak uzprkos toga nosi ova mala rieka odmah čim se njezina razna vrela sastanu, svakog časa 271.4 fnt. vapna sa sobom. Ova svota daje nam na dan množinu od 395,000. fnt. ili, buduć jedna kubična stopa vapnenca 150 fnt. teži, 2633 kub. stopa, na godinu pako imala bi samo ona malena rieka 961045 kub. stopa kruta kamenja u mora prosipati!

I u vrućih vrelih obara se vrlo mnogo ugljeno kisela vapna. Dapače u tom slučaju biva to još mnogo brže, neg u studenoj vodi, jer iz tople vode potrebna ugljičnina za raztapanje ugljeno kisela vapna mnogo brže izlazi. Jedan najpoznatijih primjera takovih oborina jesu Karlove vari, u kojih se neizmjerno množtvo vrelovca obara. Kruta, mrka i vlasasta vrst vrelovca ima u sebi do 97% čista ugljeno kisela-vapna.

Nigdje ipak sigurno nepravi se vapno u toplih i studenih vrelih toliko i na tolikom prostoru, koliko na apeninskih obroncih u Talijanskoj. Pri San Filippiu u Toskani naslagala su topla vrela kupališta cieli brieżuljak slojeva preliepoga bieloga vapnenoga mačka u visini od 250', i u duljini od $^1/_2$ milje. Voda toliko toga vapna u sebi ima, da stvari, koje se u nju stave, u kratak čas vapnenom korom zaodjene i cieli se basrelifi u malo danah u vapnu načine. C. Ritter piše o vrelu Pambuk Kalissi, koje se u blizini razvalina staroga Hierapolisa nalazi: „Njezino u četiri struge razdieljeno veliko množtvo vode sabire se ponajprije u prepuno glavno korito, te se divje šumeć i pjeneć riva i tura kroz gromade štalaktita, što si ih je sama načinila, u dubljinu doline. Gledaš li odozdola, vidiš, kako silna rieka srebreno se pjeneć iz tamnih špilja prodire; nad ovimi svode se gorostasne gromade poput visećega grmja strmogleda, no koji nisu drugo, nego kao snieg biele stalaktitne tvorbe, koje vuni sličnoj pjeni naliče. Ove stalaktitne tvorbe pružaju nam onaj fantastički pogled, kojemu sadašnje ime cieloga toga vrela u današnjih turskih stanovnika, Pambuk Kalissi najme, t. j. pamučna tvrdjica, podpunoma odgovora.“ — Sad dakle znamo, kako i koliko vapnenca u vodu dolazi, kako ga voda sa sobom najprije pod zemljom nosi, u sviet s njim prodire, te se s njim u prostrano more baca.

U vapnenih gorah svih zemalja ima špilja, u koje voda, gdje ugljeno-kisela vapna ima, dopire. Na takove gore kiša pada, a ova prodire kroz pukotine kamenja sve bolje i bolje u dubljinu. Čim su te pukotine šire, tim se brže sakuplja, u veće žile sabire i u podzemne potoke i rieke sastavlja, kakovih u mnogih podzemnih špiljah nalazimo. No kamenje neima samo prostrane, već i presitne i pretanke pukotine, a voda dapače i kroz isti kamen prodire. Al u tom slučaju nesabire se voda s jedne strane u veće žile, već došav do praznine, u špilju, kapljimice na tle pada; s druge strane sabrav tako vodena kapljica u sebi ugljeno kisela-vapna, neteče odmah dalje, već se na kakovom rtu svoda ili stiene uzdrži, te tu izhlapi, ugljeno-

Digitized by Google

kiselo se pako vapno ovdje utvrdi. Ovamo dopre doskora druga takova kapljica, i opet se tu s njom isto dogadja, te to traje sve dalje i dalje, dok se u bezbroju godina u špiljah oni ogromni vapneni pilovi i drugi oblici ne stvore.

Dodješ li u takovu špilju, te nagledav se i načudiv uzvišenim proizvodom veličanstvene naravi, ušutit ćeš mramorkome. Sad, kad posvuda otajstvena tišina zavlada, začuješ sad ovdje sad ondje uz podzemni romon i šum potoka ili rieke kapnuti kapljicu vode. Zvjedljivost primami te nehotice k onoj bieloj svieći, ili k onomu snježnomu zastoru, ili k onomu alabastarnomu pilu, ili u onu šumu mramornih stupova, te tuj opaziš, kako je kapljica već u toliko narasla, da se jur na tla spušta, i kao što je na onom rtu svoj sigasti trag ostavila, tako ga ima i na tlih, pošto voda izhlapi, ostaviti. Ovo kapanje pod nipošto vrlo brzo jedno za drugim ne sliedi, već sporo i polagano, pak u svakoj toj kapljici, koli malo kamena ima!

Gdjegod bezživotnu narav promatramo, kako raste, svagdje opažamo, da to vrlo sporo napreduje; doba života najkršnijega duba, pričinjava nam se u prispodobi k vremenu, što ga jedno samo vitko kamenito stablo uztreba, dok takovo postane, kano danovka! U franačkih špiljah učinjeni su pokusi, da se vrieme proračuna, što ga po prilici treba, da se koj pil načini. Nad stalagmitom sabirale su se padajuće kapljice i proračunalo se, koliko tuj vapna ima. I pronašlo se, da je u svakoj kapljici samo $^1/_{4500}$ strana vapna, da se ga u 24 satih nabere 120 miligrama ili $^1/_{14}$ kvintla! Da se kubična stopa sige nabere, trebalo bi uslied toga računa 2125 godina. No moram naročito spomenuti, da ovaj račun ne valja za sve slučaje. Sige bo se može ovdje više i brže sakupljivati, ondje pako polaganije, kako već voda više ili manje ugleno-kisela vapna u sebi ima, a ima ga u sebi tim više, čim dulje preko vapnenjače ili vapnenca prolazi, čim je vapnenac sitniji i čim voda više ugljičnine u sebi ima. Dapače na jednom te istom mjestu može u vodenih kapljicah sad više sad manje ugljeno-kisela vapna biti. No taj primjer ipak nam jasno svjedoči, da siga presporo raste i da su kolosalne mase, što ih u mnogih špiljah nalazimo, neizmjerno vrieme zahtievale, dok su se stvorile takove, kakove su danas.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Preporodjaj naše „Matice“.

Napisao I. T.

Spomenusmo već u ovom listu, da se radi o preporodjaju dosadanje „Matice ilirske“.

Pošto se je oko sjedinitbe toga družtva s jugoslavenskom akademijom nastojalo i ta sjedinitba s neke ruke postigla, uvidiše za malo svi umnici, da u tom spoju namjenku matičinu ne ima prave prilike. Akademikom je našim drugi posao, te, koliko ih je malo na broju, jedva dospievaju odzivati se zahtjevom stroge znanosti, svomu poglavitomu zvanju. Radnji akademijskoj pripade do duše i izdavanje starih hrvatskih pisaca, što je djelomice i matičin zadatak bio. Ali pošto akademija ima odkud za taj posao trošak namicati, to joj zato matičina dohodka ne treba, a maticu minu u dobri čas dužnost ulagati novce u posao, koji velikomu našemu obćinstvu ne ide u korist i, koliko znamo, ne bje mu priman.

Pošto se je pako medjutiem zametnulo i liepo ojačilo jeronimsko družtvo, baveće se širenjem pučke knjige, to matičinoj radnji ne stade polja, gdje drugi uspješnije ne rade, te da kako ne stade povoda i uzroka, da obćinstvo mari za našu maticu. I sbilja trošio se je zadnjih godina dohodak matice samo na podpomaganje izdavanja beletrističkih listova. Pa to, da po duši rečemo, i nije bio pravi rad članova matičina družtva, već tudja muka, a što su matičari „Neven“ i potla „Vienac“ za pol ciene dobivali, to se ne može prozvati, bog zna kakvom, probiti po našu liepu knjigu.

S druge se je ruke živo osjećalo, da našim piscem, koji niesu akademici, ne ima jediništa, ne ima vršišta, gdje bi uz hvaljenu udružbu, te uz diobu radnje i sami bolje napredovati te mnogim nedostatkom i priekim potrebam na književnom polju doskočiti mogli. Trebalo je našim književnikom neakademikom udružbe, da dodju do ugleda, pa da i oni mogu svoju reći, koja, kad je dogovorna, stoput više vriedi, nego li glas pojedinca.

Nije li se pak „matica ilirska“ imala posve poništiti, kao što je tečajem vremena oronula i ponikla, nije li joj se glavnica imala predati ili akademiji ili jeronimskomu družtvu pa da joj ne stane i traga i glasa: to joj je trebalo širega polja radu i trebalo joj je najpače radilaca.

Hvale vriednom velikodušnosću potaknu sama jugoslavenska akademija potrebu, da matičari o tom sami sude i svoju reku.

Mladji pak književnici i učenjaci neakademici umujući dugo već, kako bi sklopili novo književno družtvo, pomisliše, ne bi li se oni kao radioci sjatititi mogli oko dičnoga imena „Matice“, ne bi li oni vrstni bili obno-

Digitized by Google

viti ugled i nadobiti uspješnije živovanje našega najstarijega družtva.

Čim se taj pomišljaj u širem krugu dostade privolje, pribra se u samom Zagrebu desetak novih članova a, valja priznati, i sami stari matičari ne zazirahu od zamišljena preporodjaja naše matice.

Tako eto dodje do prenapravka matičinih pravilâ.

Zašto maticu ilirsku prekrstismo u maticu hrvatsku, daje se sam sobom razlog, što se je tomu zavodu osvrtati ponajpače na potrebe naše hrvatske domovine, što ne bismo radi svojemu plemenskomu imenu prava uzkraćivati, koje ga po smjeru družtva i porieklu većine članova teče, što nakon i srbska i slovenska matica uza svoje posebno ime obstoje te svoje posebno kolo književnika goje i čuvaju.

Pa kako utanačismo prenapravak matičinih pravila i što mislimo, da tim postigosmo?

Kanimo širiti koristne nauke u gradjanskom svietu popularnimi predavanji i spisovi o svih strukah znanja, koje osobito u obrtni i prometni život zadiecaju, a to dosle ne bje smjer nijednomu drugomu družtvu.

Voljni smo unapredjivati liepu knjigu čitanjem i vlastitim radom, n. pr. izdavanjem almanaha, podpunih antologija, sukupljanjem i izdavanjem narodnih pjesama, pripoviedaka priča i poslovica, izdavanjem Rakovčevih, Demetrovih i Perkovčevih spisova, izpravljanjem i popunjivanjem glumišnoga repertoira i. t. d. i. t. d.

Dokoni smo unapredjivati glasbenu i likovnu umjetnost strukovnimi razpravami o smjeru i naprednu goju naše glasbe, upriličbom izdavanja narodnih napieva, izložbami i drugim podpómaganjem naših umjetnikâ, što nije smjerom akademiji ni budućemu konzervatoriju, ni pjevačkim družtvom.

Naumismo podpomagati zaslužne pisce i umjetnike nagradjivanjem njihova književnoga rada, namicanjem putnih troškova, kad ih uztreba poslati, da što skupljaju i iztražuju.

Volja nas je, koliko bude moguće, namicati pomoć udovicam i sirotam zaslužnih pisaca i umjetnika, ko što ju u ovaj par namičemo obitelji slavnoga Preradovića.

Voljni smo po gospodarskom odboru dogovorno s inimi družtvi upriličiti, da se dobro uredjenim knjižarstvom sva domovina zamreži i prodaja družtvenih knjigâ osigura.

Najzamašnijim promakom matičina smjera smatramo ustanovbu dična imena i dužnosti matičara radnika, koji će smjer družtva oživotvarati, te ako niesu zakladnici, samo 3 st. svake godine plaćati, da si osiguraju radnji nagradu a za nevolju i pripomoć.

Po tom matica hrvatska postaje sbilja književničko-umjetničkim družtvom.

Zakladnikom, koji se uz to ne prodiče zvanjem radnikâ, i ostalim prinosnikom pripada slavno ime matičinih prijatelja, kojih nam velika množina treba, te koji će sve manje družtvom izdane knjige bezplatice a veće knjige uz umjereni nadoplatak dobivati.

Istinabog, mala je danas matičina glavnica, puno manja od glavnice jugoslavenske akademije i od glavnice jeronimskoga družtva, a treba nam u velike veći dohodak, da sve ono postignemo, što smo nakanili; ali koliko poznajemo domoljubje našega naroda, nije nas strah, da će se oglušiti našemu pozivu na pristup. Nadamo se dapače, da ćemo se moći ponositi povećim brojem domoljubnih prinosnica; jer ćemo baš ponajviše njim posvetiti naš rad, kao što to već činimo u „Viencu," koji je i onako čedo matice ilirske i koji će, ako Bog dade, biti glasilom matice hrvatske, a vršištem složnih i marljivih matičara radnika.

Nije nas strah, da se ne ćemo moći hvaliti velikodušjem naših poznanih darovnika, te i sâmi ćemo gledati i svojski nastojati, da matičinu glavnicu umnožamo!

Tko hoće da svojima očima gleda, što sve mogu ujedinjene sile i koliko je diobom radnje svako djelo naprednije, onaj će se s nami radovati preporodu naše matice i živo će željeti, da nam visoka vlada što brže potvrdi preradjena pravila.

Poturica.

Drama u 4 čina, od Irana Kukuljevića Sakcinskoga. U Zagrebu 1867. Tiskom Dragutina Albrechta.

(Konac.)

Osvetnici Trojan i Vladko ne idu istim smjerom: Vladko snuje krvavu, a Trojan kršćansku osvetu, te ovaj umom svojim i čarom tajnovitosti vodeći Vladka prisili ga, da mora na miru puštati sluge Selima poturice, kad ovi na lupežki način ugrabivši zaručnicu njegovu Bojanu odvode ju k svomu gospodaru. Trojan dolazi k Selimu, odkriva mu se kao rodjeni brat, kuša ga obratiti na bolji put, ali poturica, slavohlepni Selim, neda se s dobra uputiti na pokoru; sad se Trojan laća gorčijega lieka: učini da konzuli evropskih vlasti tuže Selima sbog bezzakonja caru turskomu te ovaj Selima skida s vlasti i okovana ga zapovieda voditi u Carigrad. Ni sad se Selim neće okaniti ugrabljene kršćanke Bojane, već trgnuv mač hoće da si ju silom uzprkos tolikim protivnikom svojim uzčuva, al u to banu ustaše Hercegovci, na čelu im Vladko, koj Selima ubije. Osvetivši se Selimu, zove Vladko svoje drugove u Crnugoru, odakle će pomoćju slobodne jednokrvne braće raditi oko spasa podjarmljene raje.

Kako se vidi, u ovoj se drami bore dva protivna življa: nasilje gospodstva turskoga,

Digitized by Google

i težnja za narodnom slobodom robovâ kršćana. Osobe, koje se za Turstvo bore, jesu poturica Selim, dva Turčina staroga bosanskoga plemena a politički dostojanstvenici, pak turski lupežki sluga Arbanas Musija. Na kršćanskoj je strani Vladko vodja ustaški, Trojan dubrovački gradjanin a brat poturičin, stari dobroćudni Mijat sa svojom kćerju Bojanom, sestra Vladkova Mandaljena, i ustaše hercegovački. Izmedju obiju protivnih strana stoji samoživi bogataš Stojan i bezdušna mu žena Smilja, oboje pripadajući vjerom i krvlju kršćanskoj raji, ali nehajstvom ili robskom griešnom uslužnosti pomažući Turstvu.

U dramah, kojimi se izvodi borba dvaju protivnih načela, nalazimo po estetičnom zakonu simetrije malne jednaki broj pristaša uz jedno ko uz drugo načelo i to na taj način, da na obih stranah ima završen red raznih značaja od najsavršenijega ili najjačega do najkukavnijega te su tim izvedeni svi mogući načini, kako se može uz ovu i uz onu ideju pristajati. Ovako su obe ideje izražene u svih mogućih značajnih niansah. Sličnu gradaciju moralne i estetične vriednosti nalazimo i u značajih drame Poturice; samo opažamo, da Turstvo nema najdostnijega branioca t. j. vjerskoga i plemenskoga fanatika, već skroz sebičnoga poturicu, a kršćanska i narodna ideja ne ima jednoga, već dva junaka. Nu nije ni bila nakana pjesnikova prikazati borbu junačtva mučeničke raje proti fanatizmu vjerskoga silničtva turskoga, on je htio predočiti kazan, koja stiže odmetnika poturicu. Prva mu je očevidno nakana bila žigosati samoljubno narodno izdajstvo, bilo mu je dakle najviše do didaktične, etične svrhe; da li je tim i estetički cilj postigao, za kojim mora ići drama? To odlučuje značaj poturice. Budući da kršćanska narodna misao ne ima u ovoj drami jednoga junaka, koj bi mogao biti glavni junak i ciele drame, već ima dva, Vladka i Trojana, od kojih je prvi na čelu kršćanske strane do konca drugoga čina, a od tud do kraja drame pako Trojan; budući da je drami ime „Poturica“, a i sbilja najviše se u njegvoj osobi stiču svi smjerovi raznih značaja ove drame: to moramo poturicu Selima držati po samoj pjesnikovoj nakani glavnim junakom drame. Je li značaj Selimov takov, da on može biti junakom dramatičnim? Nije. Aristotel hoće, da junak drame ne bude ni posve dobar ni posve zao. Selim je pak posve zao, u njega nema ni mrve etične vriednosti. Nu rečena Aristotelova izreka ne drži se danas za valjanu; novlji estetici pokazaše na Shakespearova Makbetha, a najpače na Richarda III, koj je puka opačina, pak ga je Shakespeare ipak učinio junakom tragedije. Ali kako? Richard III nema doduše nikakve etične vriednosti, nu estetična mu je vriednost golema: on je velikan svojom voljom, strašću, svojim umom, svojim ciljem, i uspjehom svojim. Kao strašan orkan surva se on na razklimano, iztrulo englezko kraljestvo te, orijaški zlotvor, na razvalinah izopačena pokoljenja podiže svoj krvavi priestol. Tom veličinom svoga zloga značaja zanima nas Richard te nam je uzvišen estetički pojav, budući izvanrednošću svoje veleumne zloće nedokučan ljudskomu umu; on je demon te je kao takov jednako estetički vriedan predmet, kao što je toliko put opjevani pakleni vladar. Poturica Selim mnogo je slabiji značaj; nit se možemo diviti njegovoj demonskoj opačini, nit ga možemo sažaljivati kad propada; on je priezirna prosta izdajica svoga roda, on je, rekli bismo, naturalistički portrait, izveden po živih primjerih iz naroda. I tim se očituje didaktična nakana pjesnikova, koja je oštetila savršenost dramatičnoga oblika.

Poturica Selim nije estetički zanimljiv. Spomenut ćemo jednu vrst izdajničkih značaja, koji se mogu pjesnički upotriebiti. Primjerom tomu može nam biti Mickievićev Konrad Walenrod; ovaj na silu uzgojen za pruskoga križaka i tim za dušmanu svomu narodu litvinskomu, dozna za svoje porieklo pak ne mogući svojoj domovini inače pomoći dosluži se najviše moći u križačkom redu, da onda kao vodja njegov tako udesi ratovanje s Litvini, da mora križački red propasti. Taj tobožnji izdajica svoga roda a u istinu izdajica svoga reda, komu je poglavica, estetički je zanimljiv, jer je donjekle moralno izpričano njegovo izdajstvo, što je nanj psihologički prisiljen, i što mu je cilj pošten. Takov izdajica pobudjuje u nas samilost, te je njegova propast tragičan dogodjaj. Nješto slična čusmo da je htjeo i poturica Omerpaša, najme da je svojimi junačtvi za tursko carstvo htio se dokopati najviše moći u Turskoj, samo da se onda učini vladarom Bosne i Hercegovine. Da je Omerpaša digao Bosnu i Hercegovinu proti sultanu, smierajuć izbaviti svoj narod robstva stambulskoga, pak da je u takovu boju zaglavio: on bi bio tragičan poturica. Mogli bismo i drugačijih izdajničkih značaja natuknuti, koji bi vriedni bili estetičnoga zanimanja; nu u svih bi svakako trebala i psihologična razložitost i njeka moralna izprika. U posve opakih pako ljudi, kao što je Richard III., hoće se vanredna sila značajna, velika težnja, demonska domišljatost u izboru sredstava, ako će nam takve osobe estetički prijati. S navedenih razloga nije poturica Selim estetički zanimljiva osoba. A budući je njegov značaj preslab, prenizak, to nas ni one osobe dovoljno nezabavljaju dramatički, koje se proti njemu bore; n. p. djevojka Bojana ne može ino nego s priezirom odbijati njegove nasrtaje; u njenoj borbi proti njemu ne može biti dramatičnoga razvoja i na-

Digitized by Google

predka, njezino čuvstvo prema pohlepniku uviek je jedno te isto: priezir. Kršćanka Smilja, koja kao zavodnica pomaže Selimu dokopati se Bojane, takodjer samo čuvstvo preziranja u nas ko što i u Bojani probudjuje; Arbanas Musija, drugi pomagač Selimov, prosti je lupež, loši sluga gorjega gospodara, zanimiv jedino svojim lepežkim humorom, poput Hasana u Fiesku, i s toga sbilja prikladna i shodno izvedena dramatična osoba. Bliže uz poturicu Selima stoje u drami još dva muhamedovca staroga koljena bosanskoga, bez energije i moći, samo tužeći na nove zapadnjačke naredbe stambulske, mrzeći Selima, koj im je homo novus, složna oba u svom turskom ponosu a nesložna u tom, što jedan sve poturice zatorom pravoga Turstva drži a drugi jedinim spasom.

Ni na kršćanskoj strani neima, kako već rekosmo, glavnoga junaka već se izmedj ostalih borioca za slobodu jednako ističu dvojica, Vladko i Trojan; razlika je izmedj njih ta, što Vladko oružjem, a Trojan retoričkom silom svojom pak pomoćju evropske diplomacije kuša izvesti svoju namjeru U koliko je njim do slobode rajine, obojica se trude bez uspjeha; Vladku nema napokon druge do nada u pomoć susjedne Crne gore i ostale braće jugoslovinske; u koliko se njihova težnja tiče poturice Selima, to Vladko radi da mu se osveti za umorstvo Mijata i grabež Bojane zaručnice svoje, a Trojan kao brat gleda Selima moralnim načinom na bolje okrenuti, pak prevariv se u toj nadi, zakonitim ga putem lišava vlasti i nudi mu kršćansku pokoru. Trojanova je težnja poglavito na brata Selima upravljena, sloboda rajina nije njemu prva briga, pak i veli, videći brata neskrušena, „moj je poso svršen! amo braćo!“ te Vladko s braćom Hercegovci nahrupi i izvrši smrtnu kazan na Selimu, koj se kaznom pokore nije htio oprostiti grieha izdajničkoga. Politička borba Vladkova prestaje pravo uzamši koncem drugoga čina, te odsad do kraja drame radi se samo o kazni poturice. Očevidno nema u drami jedinstvo čina. Početkom trećega akta pripovieda nam u monologu Vladko, kako je on kao vodja ustaški sretno potuko Turke, nu se onda narod razdvojio, s Turci se izmirio, a njega svoga vodju prozvao izdajicom. Šteta, što nije ovaj momenat izradjen dramatičnim prizorom, koj bi u istinu bio vršak razvoju borbe za slobodu, a ujedno bi s njim bio spojen prvi tragični momenat za Vladka, koj bi pripravljao peripetiju radnji i konačnu katastrofu. Onda bi se drama bila dakako prometnula u tragediju i Vladko bi postao glavnim junakom, što bi bilo u prilog estetičnoj vriednosti drame; nu pjesnikova tendencija navrnula je tečaj dramatičnoga čina drugim pravcem. Možemo slutiti, zašto je tako pjesnik udesio. Po svoj mu je prilici lebdila pred očima sudbina Luke Vukalovića, koj je kao vodja narodnoga pokreta, premda izprva sretan, s narodnie nesloge morao uzmaći iz domovine, neoslobodivši je. Čini se, da je otu za onda kad je drama pisana još posve skoru sgodu htio pjesnik dramatički izraditi. Tako ne hoteći historične istine pozlieditі i ostajući naturalističan crtanjem to glavnih osoba to kršćanske raje, nestalne, nesložne i neprikladne za veliku borbu, nije pjesnik mario za savršen oblik dramatični, te mu i nije radnja drame s dramatičnoga pogleda valjano izvedena.

Nu ako možemo samo kano vjerojatno uztvrditi, da je pjesniku bilo do historične i životne istinitosti te je ova uzrokom nedramatičnomu obliku drame, to moramo iz najljepših miesta te drame posve sigurno zaključiti, da mu je bilo najviše do etične tendencije, prikazati moralnu rugobu domovinskoga izdajstva a ljepotu domoljublja. Zato i nema ni u Vladka ni u Trojana prave dramatične tvornosti, već ima više retorične misaonosti; upravo su liepo i čuvstveno izvedeni njeki govori Vladka i Trojana. Na isti način i djevojka Bojana neprikazuje nigdje žestoke duševne borbe, već nam odkriva u njekih prizorih plemenitu dušu svoju krasnimi govori. Ne ima u tih triju glavnih osoba na kršćanskoj strani onoga što Grk zove pathos, već ima u njih ethos, njeko značajno čuvstvovanje i umovanje bez žestoke strastvene sile. Isto su tako protivničke osobe bez plamenite velike strasti, već su prostačkoga čuvstva i ponajviše plitka uma. Gdje se bore takovi protivnici, ne može biti u drami dramatične živosti. S didaktične i retorične stane ima u Poturici sbilja krasnih miesta, te je u tom i književna vriednost toga djela. Pobude na plemenito pravo rodoljublje, istinita razlaganja uzroka našim narodnim nevoljam nalaziš u drami u obilju. Većina govora Vladkovih ističe se tom prednošću, osobito je spomena vriedan njegov dvogovor s Bojanom (drugi prizor drugoga čina).

Da je naše obćinstvo vrstnije zanimati se narodnimi težnjami; da je izvadjanje velikih prizora, u kojih se puk prikazuje, išto spretnije na našem pozorištu: nedvojimo da se mnogi prizor „Poturice“ ne bi živo kosnuo slušalaca. Ali se sbilja moramo gorko tužiti na onu bezćutnu glupost, kojom n. p. junaka Vladka, kad Hercegovce na ustanak bodri, slušaju njegovi zemljaci. I glumcu „Vladka“ i gledaocu nestaje sva pjesnička iluzija od onakovih statista. A budući da je većina naših izvornih drama poviestničkoga sadržaja te se tu često prizori nalaze, kojimi se narod u skupu prikazuje, to je veći napredak glumstva našega jedino jamstvo većemu uspjehu naše domaće dramatike.

F. M.

Digitized by Google

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

I. Glava.

(Dalje.)

Za novu glasbenu eru, koja je sada u Njemačkoj i Francezkoj ogranula, mogli bismo ovdje množinu njemačkih i francezkih glasbopisaca za svjedoke prizvati, nu zadovoljiti ćemo se sa tri nova, ali prevažna spisatelja.

Dr. Ambros kaže u svom djelu „Die Grenzen der Musik und Poesie“ na strani 64. ovo: „Mozart je upravo kao nedužno diete, moguć nas na jedan dušak smiehom i plačem susretati, a mi ga ni za uzrok pitati ne smiemo. Posao ti je zahman, ako mu u sinfonijah, četveroglasjih itd. ideš tražiti psihologički razvitak, kao što n. p. Quilibischef čini sa G-mol sinfonijom.“ — Na strani 126—127 kaže se; „Dok je glasba na gradivu kontrapuntike klesala i rezubkala, nije nitko ni pomislio, da što drugoga u njoj traži van samo glasbu. Bilo je već nešto velikoga kad se domisliše Mozartovu veliku C-dur sinfoniju nazvati „Jupitrom“, a kraj svega bila je ta misao još tako nesretna kao išto pod bogom, premda se još i danas amo tamo pomîla. Prva djela Beethovena, koja se dese na istom temelju kao djela njegovih predšastnika Mozarta i Haydena, primila su se sličnom bezazlenošću: slušateljtvo reć bi šetalo se u njegovu sedmoglasju od melodije do melodije i veselilo se čarobnoj krasoti, kao što se u cvjetnjaku šećemo od cvieta do cvieta, radujemo sjaju, titranju bojâ i miomirisu, pak onda — mirna Bosna. Oznaka „pathetique“, što ju sam dade jednoj sonati za glasovir, nagovješćuje tek u obće karakter cielog djela po prilici onako kao „Jupiter“, samo sgodnije. Ali već tada imao Beethoven svoje tajne primisli; ta znademo iz samih njegovih ustiju, da onaj veličajni largo u D-dur sonati op. 10 riše stanje sjetne duše, valjda upravo Beethovenove.

Na strani 139: „Da je Haydn u svojih sinfonijah nešto drugoga hotio nego „glasbu pravit“ ne bi se ni pod živu glavu dalo protumačiti, zašto se često koji preozbiljan, nešto velika navieštajući andante uvod (!) iznenada preokrene u razgaljen, šaljiv i skroz veseo allegro, zašto mnoga sinfonija sa zamašnim prvim dielom iztiče u lahku igrariju kakvog ronda. Isto valja za Mozartovu E-dur i D-dur sinfoniju — da i ne spominjem djela manjih duhova Gyroweza, Pleyela, Wittaseka, i drugih. Gdje Haydn svojom instrumentalnom glasbom nešto više namjerava, nego slušateljevo srdce razveseliti, ipak je još daleko od toga, da nam što potanko u glasovih izpripovieda, već ti je to priprosto glasovno slikanje, koje se tomu raduje, što milu božju prirodu s njezinim zelenilom, kukurikanjem pietlova, kreketanjem žaba, njezinom grmljavinom, olujom, maglom i sniegom, dapače i rikanjem lavova, trešnjom zemlje itd. tako liepo može oponašat.

Vilim Tapert, ravnatelj nove akademije za glasbu u Berlinu kaže u svojem djelu „Muzik und musikalische Erziehung“ (1867) na strani 11. ovo: „Duh vremena, t. j. vladajući duševni pravac krši bez milosrdja sve što je iztrunulo, te pušta da propadne, što više ne ima života, koliko se god ovdje ondje tomu tko protivio! Ljubav za fosilnu glasbu pobudjena nekojimi starinarskimi glasbopisci sad je u modi. Imade ljudi koji očajani slušaju kakovu glasovirsku fugu Seb. Bacha, te se ljuti odvraćaju, kad se ima pjevati koja pjesma Rusa Rubinsteina — s timi se nije pravdati. Nadam se medjutim, da će i ta bolest — mogla bi se zvati morbus classicus — proći, i ljubav za ono što se radja, za ono što nam sadašnjost podaje stupiti na mjesto tê većom stranom bezrazložne sanjarije“. Na strani 12. veli se: Koliko je nehajstva glasbenikâ napram strujam umjetničkoga života, čovjek jedva bi povjerovao. Neka koji slikar začuje, da je u najdaljem zakutku svieta obretena nova boja zar se nebi trudio, da štogod od nje dobije na pokus. Inako glasbenik! On si, ako može, začepi uho, zamnie li kakav novi akord, kakakva nečuvena instrumentalna kombinacija ili modulacija, koje ne ima u pokrajnoga Sulzera (ili u pražkom stogodišnjem koledaru), ter tamo nije predvidjena ili, — što često znači — koja se neda iz klasikâ dokazati. Pače stoji ga čak pomaganja radi toga oskvrnuća umjetnosti, prekrsti se i podje hitro dalje.“

U knjizi „Der rationelle Musikunterricht“ pisanoj od regensburžkog profesora Ferd. Kriegera (Lipsik 1871) čitamo na strani 122: „Imade se osobito priznati, da se stuttgartski konservatorij ne osniva na nikakovih jednostranih i izključnih nazorih, da se ne ograničuje pedantično na jur **opravljene** umjetničke dobe već prema historičnomu razvoju glasbe uzimlje doduše klasičku glasbu **za izhodište**, ele primajuć i mnogo izvrstna, što se porodi u krilu sadašnjosti, izbjegava svaku jednostranost obrazovanja i ukusa“.

Neka tko prispodobi — da mu Gundulićem i Obzorom ne dodijavamo — jezik glasovitoga njemačkoga pisca Goethea sa jezikom dobro pisana sadašnjega kojega feuilletona njemačkih novina, pak će naći, da se ni toga velikana njemačkoga jezik više nemože mjeriti glede točnosti kratkoće, lahkoće i elegancije današnjega novinskog članka. Živimo bo u vieku novu, u kojem se je znanost novimi obreti obogatila, pak se svuda o tom nastoji, da se te stečevine ovog novog vieka u život uvedu, te da se popularizuju, samo u glasbi da vlada reakcijonarstvo? — Za

Digitized by Google

onoga čovjeka misle i vele, da nije naobražen, koji ne poznaje najznamenitijih književnih proizvoda našega vremena, u glasbi usuprot sciene, da je onaj učen i naobražen, koji za novije, osobito naše domaće glasbotvore ne zna! Ti ljudi znadu planuti za staru glasbu i podsmievajući se sažaljuju sve što je novo, a kad koji od tih klasičara do toga dodje ,da što uglasbi, ne upotrebi ti on oblika starih sonata, već oblike novije glasbe. Nije li to sebe sama udarati u obraz?

Našim glasbenim nomadom, koji to ime s toga zaslužuju, što nigdje domovine ne imadu, i nijednoma narodu ne pripadaju, nebi se moglo načiniti veće veselje, nego da kakav Nero sve glasbatvorce novijega vieka, osobito pako one, što o domovini govore, poubije, te im sva djela bez razlike spali.

Odkale taj zanos i uzhit ove vrsti glasbenikâ? Možda od usrdna počitanja i ljubavi prema starim majstorom, ili iz jasna razumievanja starih diela? — Bože sačuvaj! — Sav taj humbug, što ga tjeraju, ima svoj izvor u malenoj riečci „klasički.“ Kako tu rieč začuju, razbor im se povuče za peć, a osvjedočenje im se naglavce koprca. U otmenijih krugovih naših zaredila je sada neka neobična pomamnost za tom klasičnosti tako, da nas nekolicina, koji se ne pomamismo, imademo osobit uzrok, da od sve duše na rieč „klasički“ mrzimo. Sreća po nas, da osim nas nekoliko osebujaka, i u Njemačkoj imade nekoliko muževa, koji su s tom klasičkom glasbom jur davno na čistu, te su za novije nazore već prije više godina krepko i odlučno govorili. Povjestnik glasbe Fr. Brendl veli na nekom mjestu:

„Za Luthera i Sebas. Bacha bijaše njemačka umjetnost popularna, narodna umjetnost, nu taj se narodni značaj izgubi; kako je bo kašnje utemeljena univerzalna država tako i glasbena umjetnost primaše inozemskih elemenata tako, da od tada vidjevamo u Njemačkoj istinabog evropsku, ali samo u odieljenom razvoju narodnu umjetnost. S toga učini pravac, kojim se u minulom (18.) stoljeću pošlo, veliku narodnu umjetnost dosele upravo nemoguću. Jer baš na izključnosti (Exclusivität) aristokratičkog svieta učestvovala je naša glasba. Ovo izključno stanovište uzrokovalo je, te se ona sada napram obćem ponimu pokazuje kao izraz jednostrana nedopuštenim načinom odieljena duševnoga svieta.“

U velikoj školi za glasovir od Lebenta i Starka, što je posvećena Karlu Kralju Wirtemberžkom, i što je na sviet izašla god. 1870. u Stutgartu, veli se na strani XX. ovo: „Imade i klasičara licumjeraca; to su oni, koji se istina upiru na stare majstore, ali preko toga niti što znadu, niti hoće da znadu. Sva ograda, što si ju sami povukoše, vrlo im je sgodan i unosan branik, za kojim rupe svoga znanja i umienja kriju.“

Možda da gospoda klasičari čak misle, da prijašnji citat govori za nje, t. j. za njihovo svjetsko gradjanstvo (Weltbürgerthum; kozmopolitizam?) Nu prije svega neka ne zaborave, da nitko nedopire do toga svjetskoga gradjanstva preskočiv svoj narod, zatim da je uz tadašnje stanje njemačke glasbe tek nužda dala život slavljenomu onom glasbenom kozmopolitizmu. Niemci to tada bijahu prinuždeni raditi oko neke evropejske glasbe, buduć da premalo pravoga narodnoga njemačkoga glasbenog materijala imadjahu, a da uzmognu stvoriti čistu narodnu njemačku glasbu. Dugo se ostali narodi evropejski usručavahu priznati i poprimiti (kako nas poviest podučava), ovu putem teoretičkim i reč bi na pisaćem stolu stvorenu glasbu, koja bez ikakva narodna značaja bijaše. Dugo Niemci kušahu i mudrovahu kako da svojoj glasbi pribave evropejsko priznanje i znamenitost, mnoge knjige i mnoge blagoviestnike razposlaše oni po svietu, da navještuju tu glasbu, ali se dugo badava trudjahu: Kad eto jednom njemačkom profesoru pade na um tu glasbu, zbog njezine korektnosti, označiti klasičkom, a sva djela što ih njezini majstori stvoriše, proglasiti uzornimi, premda mnoga od njih ni iz daleka klasička, uzorna ne bijahu. I gle gospodstvo bilo je osigurano!

Osnova ova, na taj način od svieta izmamiti priznanje, bijaše — to se dopustiti mora — veoma lukavo zasnovana. U istinu bijaše samo malo njih, osobito glasbarâ od zanata, kojih ne spopade ta taština da budu smatrani za muževe na klasičku naobražene, te koji toj slavi za volju ne bi bili hinili gromornu ljubav za klasičku glasbu. Občinstvo, pa čak i njemačko, moralo si je reći, da ta klasička glasba baš ne prodire do srdca, ali liepa da svakako biti mora, kad ju eno gospodin školnik, g. trubljač, g. pisar, g. „Commerzienrath“ i drugi učeni ljudi hvale i preporučuju. Pak k tomu još ponosna misao, da su Niemci onaj od Boga odabrani narod, koji jedini klasičku glasbu imade i da će im se rad nje sav sviet duboko pokloniti. To uvjerenje toliko ih je kriepilo, da su akoprem s priegorom ipak najzad zaboravili glasbu svoga naroda, te tu novu njemačku umjetnost ne samo sve udilj hvalili, nego ju i jednako vršili. Položiv oni tim načinom temelj svomu gospodstvu, stupahu odmah i dalje, te prije svega proglasiše talijansku glasbu, koja se je unutar medjâ doma i zavičaja svoga desila, i svakim korakom ne samo značaj svoga naroda, već i pravo pravcato čuvstvovanje odavala, tu glasbu, velju proglasiše Niemci ništavilom, izmetom, ludorijom!

Digitized by Google

Riečca „klasički“, što no je tolikom srećom njemačku glasbu proturala, osmjeli ih, te ajde oni tako i za druge stvari natučke (Schlagwörter) izmišljat. Metnuše na dnevni red i rieč „kosmopolitisch“ i potrošiše mnogo štamparskog i drugog kojekakvog crnila, savjetujuć narodom, da idu u „kozmopolite.“ Ali s tom riečju ne uspješe, i to s tog, što u kozmopolitizmu ima premalo hrane taštini. S toga ju iztrše i mjesto nje upotriebiše rieč „international“, u nadi da će drugi narodi ovom medjunarodnom pobratimstvu za volju svoje narodnosti kao kapute svući (na klin objesiti?) čim Niemci u sviet zatrube, da su „internacionalni“. Ali se prevariše. Zato brže bolje nešto drugog, napokon ipak će se naći pravi nazov, samo kušaj, pak nekloni duhom! Eto ti dakle najnovijega vranca: „human“! — E to i liepo zvoni, i daje nade, da će imat uspjeha jer biti „humanistom“ isto je tako laskava stvar kako no biti na „klasičku naobražen.“ I sbilja ti se jur stvaraju sila humanitarnih družtava, koja uz majašnu i dvojbenu hasan, što ju donose, Niemštinu prekrasno šire — u nas tako dobro, kao što i drugdje.

To su ti vranci, na kojih Niemci znadu sviet, a osobito Slavene podjarmljivati. Slavenska gospoda, navlastito naša, ne vide i ne opažaju ili neće da toga vide: opažaju, već se raduju, kad im se u dvojih trojih njemačkih novinah satirična hvala i slava podieljuje, da su na blaženom putu do „klasičnosti i humanizma.“ —

Ako Niemci svoje stare glasbotvorce u zviezde kuju i neprestance pred občinstvo iznašaju, to oni imadu tomu uzroka, jer im oni mnogo, vrlo mnogo pomogoše dočepati se duševnoga, (dà i fizičnoga.) gospodstva nad drugimi narodi; ali da se mi Hrvati za njimi povodimo, nije ni najmanje od potrebe, ne ćemo li da te vražje verige još uže sapnemo!

Al promatrajmo de tu klasičku glasbu jednom i sa neke druge strane. Potražimo der jednom, je li sbilja istina, da su naši glasbari s tih sonata tako zaneseni, tako zatravljeni, kao što se pokazuju.

Pomislimo li, da ljepota takve sonate takva četveroglasja* ne stoji u onom, što je prirodno liepo, već u gradnji (arhitektonici), u kontrapunktičkih mudrolijah i dosjetkah, jednom riečju u goloj učenosti, koja se teoretički naučiti mora, to je doista smiešno, kako zvekljar, koji tek od zabave sviri, gospodja, koja je istom nuzgredice t. j. toliko koliko joj je za kućnu porabu dosta glasovirati učila, pri toj znanstvenoj glasbi kakvu dopadnost ili uzhit može pokazivati. S toga se prijatelj istine mora da razplače, kadno gleda, kako velik dio slušateljstva nasladu hini, kako si vlastitu ćud vara i jedno drugo hoće da zavede, onako kao da mu ono godi, kod čega bi vrlo rado očitovao svoju ćamu.

Ne ću da mnogo držim na svoje fiziognomičko znanje, ali zato vas ipak uvjeravati mogu, da sam na naših klasičkih koncertih često i prečesto opažao na licih i držanju slušatelja, kako neuztrpljivo je naše občinstvo izčekivalo svršetak onakovog četveroglasja, i kako se je izvinjavalo i ustručavalo, kada je opazilo, da su glasbenici nakani čitavo četveroglasje na jedanput t. j. sve dielove njegove bez dužih odmora odguditi. Tu se govorilo, da se na jedanput ne može toliko probaviti, ili da u posljednih ovih izvadjanje ne može biti tako liepo, jer su gudioci jur utrudjeni, zatim da promjena maha (tempa) ćud odviše uznemiruje i što ja znam; ali to sve nije ino nego — kako naš narod veli — istinska laž. Prava istina jest: Veći dio občinstva ne imade toliko uztrpljivosti, da sve do kraja sluša, ne može tako dugo dopadnost hiniti, te se boji, da se ne opazi koli slaba mu je prava ljubav za tu glasbu. Jedan čin kakove opere, koji je deset puta tolik, kolik one četveroglasje, ne utrudjuje onih istih slušatelja, oni sve probavljaju, niesu za gudioce zabrinuti, niti ih promjena maha ne smućuje. Kad je četveroglasje svršeno, tad svatko pljeska, koliko igda može, ali ne s uzhita, nego s veselja što je četveroglasje minulo*, a još više s toga da se svaki sam svojemu klasičkomu ukusu pokloni, te da tako svojim sasjedom podade dokaz, koliko mu je obrazovanost u glasbi. Novim se kakvom komadom manje ili posve ništa ne pljeska, jerbo se ljudi boje, da tim slaba ukusa svoga ne izdadu, makar da je taj noviji komad dopro do dna srdca, i duša im se razplamtjela od radosti i veselja.

Možda pitate, kako može tko, koj se u glasbene tajne ne razumije, ipak razumjeti komad, što je iz novog doba? Već sam prije rekao, na kojem temelju programska glasba — a to je uprav nova glasba — stoji, te mi je ovdje samo još primietiti, da takovu glasbu, koja više za istinitošću i karakteristikom ide, nego li za zastarjelom mudrinom školskom, svatko u kog samo ima zdrava čuvstva i zdrave razmnjeve upravo onako može

* Predlažem, da se rabi rieč „četveroglasje„ za takove glasbotvore koje se na 4 glasbala (instrumenta) izvedu, a rieč „četveropjev“ za onakove koje 4 ljudi pjevaju. Po tom se može takodjer kazati: dvoglasje i dvopjev, troglasje i tropjev i- t. d.

* Jedna mi gospoja nedavno pripovjedi sasvim iskreno i otvoreno, da je onomadne u koncertu, kako to pristojnost ište, nakon minula kvarteta živo pljeskala, nu kad gospoda gudioci izadjoše na poklon da nije ni ruke maknula sve od straha da nebi možda komad još jedan put stali guditi.

Digitized by Google

ili mora razumjeti, kako no svaki čovjek zdrave pameti, ako nije i nikad sjedio na školskih klupah, razumije onaj govor koji se ne sastoji iz pukih školastičkih i sofističkih mudrolija, niti se igra s riečmi, niti je pun puncat terminologičkih nazova svake vrsti, već hoće da koju istinu kaže, i to u onom jeziku, koj je materinski jezik slušatelja. Neuki slušatelj doduše neće ponimati umjetnosti u stavačnih sglobah i u porabi govorničkih pravila, neće dokučivati vrstnoće i spretnosti u deklamaciji itd. ali jezgru govora za cielo će shvatiti, nauku ili moralu brzo će se doviti. — Postignemo li mi u svojoj narodnoj glasbi ovaj učinak, eto ti nas na pravoj klasičkoj visini, eto ti nas na stupnju onoga klasiciteta s kojega je stare Grke cieli sviet hvalio i slavio. Nam Slovjenom dopade to prekrasno poslanstvo, da ono, što je istinito, prirodno i pravo, opet uzpostavimo, pak da narode odvratimo sa stranputica, na koje ih je kriva prosvjeta ili hipercivilizacija zavela. Pa ne možemo li u inih stvarih medju svojom slovjenskom braćom prvi da budemo, to sasvim jamačno možemo na polju glasbe, tu bo imamo, česa nijedan narod, a ni drugi Slovjeni ne imadu: slovjensko glasbeno gradivo, slovjenski glasbeni narod. Zato na stran s timi njemačkimi klasici, koji se i onako svietu ne gube, te koji istom glasbenoj nauci, nipošto pak narodu mogu biti na hasan! Podajte narodu ne zao, već dobar ugled, jer će inače tudjinstvo uz odvagu, kojom postupate na toli grozan način, mah preoteti, da ćemo mjesto da budemo prvaci u slovjenskoj glasbi, dospjeti u vječno robstvo, u kukavnu podložnost (odvislost), ili u neprestani rat sa Niemci. Podjete li i u napredak ovom stazom prilagodjujuć se s neke krive učtivosti nekim ljudem, što su sada baš u modi, otudjit ćete nam dobrano gradsku mladež, nu i dotle se narodu zamjerit, da će se on s prezirom odvraćati od gospode svoje, koji će se po svojem odgoju udaljiti čim kašnje tim više od svoga naroda. — U ime naroda vas dakle molim, kanite se, kanite te opasne igre! — Vi ćete time istinabog za neko vrieme izgubiti pridjevak „klasični glasbenici“, a strani sviet više vam se neće onako udvarati, ali narodu na čast ne mojte mariti za to, jer će vas on za to odlikovati imenom „glasbenih patriota“ (patriotičkih glasbenika.). Da smo, što je umjetničkog stanja naše narodne glasbe, jošte malodobni, to niekati bilo bi izprazno hvalisanje; ali upravo s toga mora nam biti do toga, da više za budućnost nego za sadašnjost radimo i nastojimo, ma nas i koju žrtvu i trudbu stajala, da najme slavjanski značaj i ukus čist sačuvamo, ma nam i težko palo da se bud prave bud namišljene naslade odrečemo. — To budi osobito našemu glavnom gradu Zagrebu rečeno, jer se pouzdano može reći, da će se, čim u Zagrebu bilo u slovjenskom mahu začme biti, za njim skoro i svi ostali gradovi povesti, te se radjat umovi, kojim će se ne samo južni Slaveni, nego čitav sviet radovati. — (Dalje sliedi.)

LISTAK.

Slika biskupa Strossmajera. Preporučamo našim čitateljem što topliję šarotiskom izvedenu sliku, koju je dao izraditi čuveni naš širitelj knjiga i umjetnina narodnih gospodin Stojšić. Tu je sliku radio profesor Šams u Beču po slici rimske umjetnice Dangelis za šarotisak; izvorna slika je, veljahu u Beču strukovnjaci, do sad najbolji šarotiskom patvorena. O samoj slici sude bečki vještaci, kao profesor Šams i Russ, najvještiji portraitista u Beču, da je u istinu prava umjetnina, a osobito dekorativna joj strana riedkom vještinom izvedena; a što se morda njemačkomu ukusu pričinjaju boje, crvena, zelena u toj slici prejake, tomu da je uzrok obća razlika hladnoga Niemca od živahnoga Talijana, koj da u svem a i glede boje mnogo bujnije i življe prikazuje. Cieneći mnogo sliku talijanske umjetnice Dangelis preporučahu rečeni vještaci i gosp. Stojšiću, neka bi se izložila u bečkom künstlerhausu, jer da će se samo tako njezina prava vriednost upoznati i svietom razglasiti, nu g. Stojšić ne bijaše vlastan izlagati sliku. Svi rodoljubi, sve naše čitaonlce i družtva narodna svakako će, nadamo se, podupriеti, plemenitu nakanu g. Stojšiću, da se ova umjetnina prikazujuća prosvjetitelja naroda našega, što više po domovini razširi. Ciena je slici prema vriednosti umjetnoj dosta malena, te naručuje se kod g. Stojšića u Zagrebu, a shodni ukusni okviri dobivaju se za 6 for. kod gosp. knjižara Svetozara Galca.

Književnost. Odbor za izdavanje Preradovićevih pjesničkih spisova primio je nadalje 520 stot. 74 nvč., te tako dosad dobivena svota iznosi 2268 st. 9 nč. Veće svote darovaše: slavni mecen naše liepe knjige, presv. grof Pavao Pejačević 100 st., podmaršal baron Benko 30 st., podmaršal Pavelić 20 st., opat bistrički Tumpić 20 st., poglavarstvo grada Petrinje 50 st., ostali pomanji darovi sakupljeni su ponajviše u Djakovu, Gospiću, Gorici i Petrinji. Veliku Goricu ide slava, da se je ondje prvo, nego li igdje drugdje, priredio u isti smjer dobrovoljački koncert. Naša mnoga pjevačka družtva po gradovih valjda će se povesti za tiem liepim primjerom, te se s toga nadamo obilnijim prineskom.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 17. U Zagrebu dne 26. travnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Prodanov. — Prijan Lovro. — Romeo i Julija na selu. — **Pouka:** Neke životinje obumru zimi. — **Književnost i umjetnost:** Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

PRODANOV.

Spjevao I. D.

Grof Erih, Frankom vojevoda ljuti,
U vieće doglavnike skupi,
Jer s njimi rad je snovat, od njih čuti,
Na Hrvatsku kad on da rupi;
Moguća još slobodom sija,
Pa zapad sav bi mogo od nje planut,
Car reče: nek se satre zmija,
Da nebi Franku bilo robom svanut.

Mladića eto ući med gospodu:
U licu blieda, mrka gleda,
Od gnjeva drhćuć, pospješna u hodu,
Al grof mu k sebi bliže neda,
Već kliknu: „Kaži nam se, tko si?“
„To pitat nemoj, Hrvat bijah pravi,
Sad desna mač ti evo nosi,
Da s tobom nemilo Hrvate davi.

Moj otac, Prodan, znanik tebi davni
U Oglej polazio često,
Utvrdit s tobom kako car će slavni
Dat Hrvatskoj u kruni mjesto,
Pod velikog nam Karla žezlom
Da i njoj svjetska sine slava,
I njom, već dosta u krv grezlom,
Da jednom mir i sreća vlada prava.

Al eto četam tvojim na vidiku
Sav Trsat na mog otca plane,
I mače vadeć digli groznu viku:
„„Nek izdajica mahom pane!““
Raznesu tad mi otca jadna,
Do temelja nam tvrdu kulu sruše,
I proklinjuć nas zvjerad gladna
I moje skoro dočepa se duše.

Utekoh smrti, ponieh kletvu sobom,
Što nada mnom ju otac reče,
Odužit joj se grofe rad sam s tobom,
Ak želiš da se Hrvat sieče.

Oj žedan hrvatske sam krvi,
I željan boja s nebraćom sam mojom,
Zakaži krenut, ja ću prvi
Na udarac pred vojskom stupat tvojom!“

Grof vrati: „vjerne duše vjerni sine,
Tvog otca s tobom ću osvetit,
Još prije neg nam sutra sunce sine
Na Hrvatsku ću ja poletit!“
„Al, svietli grofe, noć ta jedna
Produžit mi se viekom groznim hoće,
Jurišat daj nam mahom, žedna
Jer duša mi je ratne već strahoće!

Oj sretna li me, da ja mogu reći,
Hrvatica mi nije mati,
Al zato hoću pre neg u grob leći
U tvog se boga ruke dati.
Daj grofe krstiti me sada,
Armína vašeg ime mi nadjeni,
Nek zadnja sveza s rodom pada,
I Hrvat mre, oživi Frank u meni!“

A grof će njemu: „Naprasni junaće,
Ne dušu, sablju trebam tvoju.“
Al kameneć se na to junak zače:
„Ne želiš grofe li u boju
Za krst i istinu se borit,
I zemlje svladav njima krčit pute?
Ne želiš dobra takva tvorit,
A čemu biješ dakle boje ljute?“

„Oj uprosa li smiešna, ja se borim
Da caru zemlje tečem nove,
Pod štitom krsta laglje onog morim,
Koj neće robom da se zove,
A Frank što nije, rob bit mora,
Rabotat mu je, podnožje nam biti,
U carstvu zanj ne sviće zora,
I sretan, damo l' krv mu za nas liti.“

Digitized by Google

Uzkipi junak, ponosno će vratit:
„Svu Hrvatsku ćeš ti pokorit,
Životom il sam spreman ja ti platit:
Dost drugâ sa mnom će se borit
A sve to uzdani su mači,
Što znadu gmut, ne znaju uzmaći,
I budemo li mi tad jači,
U Ahenu ću silnog cara naći!“

Uboden grof će: „car se viek veseli,
I vitežtvom junaku plati,
Al znaj od mene car što silni želi:
Da carstvu ugnu se Hrvati.
Tvom plemenu je sad se selit,
Daleko tražit zavičaj si blagi.
Do groba jer će boj nam dielit,
Il podleć rob će carskoj snagi.“

Al planu junak: „Ugnut se Hrvati,
A Franku?“ — „Da, to Erih veli,
Koj sutra s vojskom med njimi će klati,
Koj carsku vršit grozno želi:
Koj neće starce, žene štedit,
A utrobnim vam plodom pse će hranit“...
„Ne, nećeš tako rod mi zliedit!“
„A tko će kratit?“ „Ja ću tebi branit!“

„Ha kukavice sinja, jednom rieči
Odpremit bogovom te mogu,
Nek lanac ov čas na tebi zazveči!“
I zovnu grof i eto mnogu
U vieće čeljad vrvit, djiknu
I pograbe gospoda sablje ljute,
Al junak trgnu mač i viknu:
„Tko Morani mi želi ljubit skute?

Ljudomorcu ja hoću samo reći,
Da na njem svetiti sam rada
Krv otca moga.“ Grof ga dade sjeći,
I mač već po junaku pada,
Al on ko striela grofu mune,
I prekide mu gvoždjem život kleti,
I kliknu: „hvala ti Perune,
Što mogu sretan ja Hrvatom mrieti!“

PRIJAN LOVRO.

Crtica po istini. Napisao August Šenoa.

(Nastavak.)

U ono vrieme izmiri se Lovro sa svojom rodbinom. Predsjedniku bilo po uredskih poslovih putovat po okolici postojnskoj. Doznav od starca kanonika, kako i zašto se Lovro povadio bio sa otcem si, odluči starca udobriti. Došav dakle u onaj kraj pozva preda se Lovrina otca, te mu reče: „Moj dragi kume! Valjda znate, da je vaš Lovro u mojoj kući, da uči moga sina. Bog vas doista blagoslovio davši vam takova sina, jer je pošten, uman i učen čovjek. Dika vam je i čast cieloj vašoj kući. Znam, da vam se na žao daje, što se je Lovro razpopio. Nu ne srdite se zato. Bog je dao čovjeku volju, a svaki čovjek ima svoju. Vjerujte mi, da će danas sjutra Lovro i bez crne halje biti velikim gospodinom. Ufam se, da ćete se od njega te sreće dočekati. Dakle pomirite se, poslat ću vam ga na uskrs. S bogom.“

Starac razveseli se vrlo. Kako neće? Kad glavar zemlje kaže, da je Lovro valjan i učen, i da će biti gospodinom, kad je Lovro dapače toli učen, da može podučavat sina milostivoga gospodina predsjednika, onda mora da je istina. Vidiš, vidiš, reče si starac, Lovro je dakle junak, nije šeprtlja. Kad on svojim susjedom dokazao, rad šta ga je predsjednik preda se pozvao bio, i kako je sina mu hvalio, govorili si seljani: Ej lako Lovri, kad ima svetoga Petra za kuma. A tek u kući. Majka da se raztopi od radosti. Sestra i svak veselili se Lovrinu dolazku.

— Vidi mamo, reče otac, da mi je to koj kum i susjed govorio za dječaka, bio bih mu odgovorio, da ludo baje; al kad mi je stao sam milostivi gospodin udarat u hvalu Lovrinu, omekšalo mi se srdce, te si mislih, pa ako ne bude pop, opet može biti po vremenu dična glava.

— Da bog da, pa hvala bogu! odvrati starica.

— Amen mamo, nasmija se starac; ako ti ne bude zlatna kapa sjala na Lovrinoj mladoj misi, a ono će na gospodskom piru.

O uskrsu zagrlio Lovro od srdca svoje mile. Svi mu se ne malo čudili. Bio odjeven u crno, odjeven ljepše nego kotarski sudac. Divili se zlatnomu lancu, sjajnomu prstenju, svjetlim cipelam i visokomu klobuku. Svakomu donio Lovro kakov dar. Otcu srebren sat sa lancem, majčici svilen zobun, sestri finu haljinu, pače i crnooki maličak dobio dvie tvrde škude i silu paprenjaka. Kod kuće bilo Lovri malo mira. Zalazilo amo ljudi vas božji dan, da se napita mladoga mudraca o ratu, o miru, o porezu, o žetvi, o vojsci, jer kako nebi za sve to znao čovjek, koji jede s predsjednikom za jednim stolom. Lovrinim

Digitized by Google

starcem ta radoznala naloga po volji bila. Ponositi oni navijali jadnoga Lovru kao uru sviralicu, nek svoju mudrost pokaže. Mladić medjutim nije se ni malo srdio. Bijaše vedar veseo. Za Malvinom nije ga više srdce bolilo. Neprirodna joj koketerija bijaše mu dapače odurna. Uvjeren tvrdo, da će se doviti dičnomu cilju, podao se posvema prostodušnosti svojih ljudi, puštajuć, da ga se nauživaju do mile volje. Samo kadkad popeo bi se na samotnu glavicu vrh sela. Tuj je znao ležat po više ura sam te sam, tu je u svojoj duši radio i gradio budućnost. Povrativ se u grad, doču, da je dobričina kanonik preminuo. Živo kosnuo se taj glas njegove duše. Po više dana bijaše žalostan, vrlo žalostan. Nu i ta tuga utiši se po vremenu. Ta sgoda bude medjutim Lovri novom ponukom, da se sjeti Malvininih rieči, da misli o svojoj budućnosti.

Da govori o tom grofu? Bilo mu je mučno o tom zapodievat rieč; al se napokon osokoli. Jednog dana prijavi se kod predsjednika. Ovaj ga dočeka prijazno u svojoj pisaćoj sobi.

— Čim vam mogu služiti dragi prijatelju!“ pozdravi ga grof. „Imadete li možda tužbu proti mojemu sinu?“

— Ni najmanje, gospodine grofe, odvrati Lovro, vaš je sin valjan mladić. Molba tiče se mene.

— Izvolite mi kazat, što je?

— Gospodine grofe, nastavi Lovro, ne znam, imam li viečnoj providnosti ili vašoj plemenitoj duši više zahvalit, da me je sreća smjestila u vašu kuću. Po mene je to svakako sreća. Zapuštena mladića primiste me u svoje krilo. Ne mislim samo na svakdanji hljeb, na materijalnu udobnost, koja mi po vašoj dobroti u dio pade; mislim na onu slobodu, što mi ju dadoste, da sam se, premda službujuć, mogao ćutiti slobodnim čovjekom, da mi se je mogla razvijati duša. Ne pišite mi u grieh, što ću vam sada kazati, al čovjek slobodnjak govori vazda po misli, po duši svojoj. Za malo vremena svrših zadaću svoju kod vašega sina. Griešio bih proti vašemu pouzdanju, da podučavanje preko vremena, preko mojega znanja produljim. Kucnut će sat, a meni će biti dielit se od vaše kuće. Da sam učiteljevao, kao obični pogodjeni učitelji, poklonio bih se na prosto, pošo bih slušat prava, da budem činovnikom, ili medicinu, da budem liečnikom, sve hraneći se poudučavanjem drugih djaka. Al vaša kuća bijaše mi — oprostite mi tu smjelu riečcu — otčinskom kućom. To me ohrabruje. Duša gori za radom, hoću da tvorim, da svoju budućnost udesim prema svojoj želji i volji, da ne gazim obični put života, na kojem čovjek nije van karika u povorci ljudstva, gdje tvorna sila zadriema. Reći ćete, da je to ponešto drzovito, al ja vam kažem, gospodine grofe, da ćutim sile u sebi, i to samo sviest izpričava moju smjelost. Zato utičem se k vam. Vi ste čovjek uman, sdušan, kavalir u liepom smislu; uputite me, pomozite me, recite, šta da radim.“

— Vaša iskrenost veseli me, dragi prijatelju, ona je posve prema vašemu duhu i što vi nazivljete drzovitošću nije neg čista istina, nije neg vaše pravo. Rad moga sina hvala vam od srdca. Znam da je takvomu duhu, ko što ste vi, neprilika baviti se školničtvom. Vi ste medjutim svoju zadaću liepo riešili. I opet vam hvala, vaš sam dužnik za svu budućnost. Vi ne ćete biti činovnikom, bar običnim ne. Razumiem. Tvorna sila klone pod prašinom uredskom. Duša vaša rada je sterat krila u široki sviet. Domislih se nečemu. Osobit ste vještak jezikom. Da vidimo. Slaven ste. Zaista će vas zanimat istočni sviet. Jel tako?

— Za cielo gospodine grofe.

— Dobro. Posvetite se diplomatičkim naukom. Imam prijatelja kod ministra Buol-Schauensteina. Kušat ćemo, da dodjete u orientalnu akademiju. Jel vam to po volji?

— Jest, gospodine grofe. Tisuć puti hvala vam zato.

— Dakle gledat ćemo, da dodjete u domovinu Harun al Rašida i liepe Šeserade. Ondje biti će dosta hrane vašemu duhu.

Lovro bijaše s obećanja grofova presretan. Istok! Divni, bajni istok! U snu i na javi lebdijaše pred njegovom dušom bieli Carigrad sred plavetna mora, Ninive, Memfis, Jerusolim, Ganges; pred njegovom dušom sjalo novo sunce. Težkom mukom čekaše jadnik da dovrši učiteljsko zvanje u predsjednikovoj kući. Vršnjaci mu bijahu već činovnici, kapelani, častnici. Valjalo ih je dostići. Sviet obično ne sudi mladića po duševnih vrlinah već po školskih svjedočbah ili kašnje po većem ili manjem zvanju. Često klanjaju se ljudi plitkoj glavi, jer je uvrštena u red javnoga zvanja, često rugaju se umniku, jer je „ništa“, jer ne spada u koju od družtvenih kasta. Osobito u malih okolnostih vidi se ovo pusto idolopoklonstvo. A takovo očito vriedjanje umnih vrlina boli i čovjeka duhovita, ma se i ne povadjao za ludilom svojega vieka. Na istok! klicaše Lovrina duša, van iz ovog kola neprirode, previjanja i himbe; na istok! prema izvoru vječnoga svjetla. Mladi grof dovrši prve nauke. Poslaše ga u Beč učiti prava, da za koju godinu stupi u red visokih činovnika, premda su mu visoko rodjene tetke tvrdile, da bi mu bolje dolikovalo bielo odielo dragunskoga poručnika. Spašen sam! uzdahnu Lovro, oprostiv se po izpitu sa mladim učenikom. Grof u istinu ne poreče rieči. Pisao on na sve strane pisma radi Lovre, ne bi li se dovio mjesta u orientalnoj akademiji. Poslao i samoga Lovru na svoj trošak u Beč, da se predstavi gospodi.

*

Digitized by Google

Plahom dušom stupi mladić u kuću, gdje se kuje sreća države — u ministarstvo vanjskih poslova. Svuda prostrti sagovi, svuda zelenim suknom obavita vrata, da ne mute škripljuć dubokih misli diplomatičkih glava, svuda u vratih okanca, da mogu vidjeti tebe prije, nego ti njih. Prijatelji grofovi pozdravili Lovru sladko i gladko, izjavili mu, da im je predsjednik pisao o njegovu zvanju i umu, i da se nadaju, da će mu za rukom poći zadobiti traženo mjesto. Lovru je to ponešto veselilo, al mu sve bijaše presladko, pregladko. Lovro položi napokon izpit, da bude primljen u akademiju, položi ga sjajno. Rekoše mu, nek podje kući, da će dobiti odluku sudeći po izpitu povoljnu. Osvojen liepom nadom povrati se u predsjednikovu kuću, gdje je imao dočekati odluku. Nije ni najmanje sumnjao, da će ga primiti u zavod, gdje se odhranjuju mladići za iztočnu diplomaciju.

Jednoga dana dade ga predsjednik pozvati k sebi. Bijaše neveseo. Na pisaćem stolu ležaše smotak papira.

— Zapoviedate gospodine grofe? progovori Lovro prvi.

— Sjednite, dragi gospodine. Pišu mi prijatelji iz Beča, da ste si izpitom osvjetlali lice, da ste bili predloženi na prvom mjestu, da budete primljeni u akademiju —

Neki nemir osvoji Lovru.

— Medjutim, nastavi grof, čovjek snuje, a bog boguje. Grof Buol mi je prijatelj, al ima u njega drugih prijatelja, moćnijih prijatelja. Na preporuku carskoga poslanika u Carigradu, baruna H., primljen je drugi pitomac u akademiju, a i sami znate, da je samo jedno mjesto prazno bilo.

— Dakle ništa? iztisnu jedva Lovro blied na smrt.

— Žalibože ništa, jadni prijatelju moj! Al ne gubite nade. Učite prava, budite činovnik! Skrbit ću za vas.

— Hvala, gospodine grofe, ne mogu.

— A zašto?

— Oprostite, da vam i opet iskreno govorim.

— Govorite slobodno.

— Utekoh iz sjeminišta, da se dokopam slobode. Niesam bio jak u niemoj zabiti probaviti nekoliko godina. A da budem svezan sav svoj viek. Gledao sam to živovanje po više godina. Vi ste k tomu blag i pravedan, al ima i drugojačijih glavara. Ne mogu, gospodine grofe, ne mogu! I najbolja služba bila bi mojemu duhu, što je Herkulu bila Nessova haljina. A sada još više, gdje me je liepa nada prevarila.

— Što korite dakle prijatelju?

— Što? Znam li ja? Viest? koju evo razumih, ošinula me, kao grom iz vedra neba. Ne iman sile ni misliti, al samo to znam, da ne ću biti činovnikom.

— Ohrabrite se, prijatelju. Vi znate puno jezika, poznajete razne književnosti.

Budite učitelj. Šta velite na to?

— Pravo rekoste, gospodine grofe! Sila vraća mi se. Da, biti ću učiteljem za sve, što sam bio za našega sina. Svratit ću svoju tvornu silu u tu struju, i kad mi nije dano, da budem sam čitavim čovjekom, odhranjivat ću bar čitave ljude.

— Dobro! Napišite odmah molbu na ministarstvo! Sam ću ju popratit, da vam se podieli štipendij državni. Što grof reče, to Lovro i učini. Valjalo je čekati, čekati. Lovro bavio se pisanjem književnih slavenskih razprava. Minula tri mjeseca, ne bude odgovora. Grof se tomu čudio. Zdravlje bijaše mu slabo. Prekret pripravljao se po svoj državi. Grof odluči ostavit se službe i poći na godinu dana putovat po Italiji, po Švajcarskoj. Lovri valjade poći kući, nije mu se dalo samu bezposličit na tudjoj hrani. Starci slušali, kako će Lovro biti profesorom, starci zadovoljni bili, samo bi se starici kadšto iz oka izvinula suzica. Sve će biti dobro, tješio se Lovrin otac. Ta nije li sam predsjednik reko, da je Lovro valjan, pošten, učen čovjek, a takov mora da bude velikim gospodinom. Lovro pričao, kako će tri godine morati boraviti u Beču. Starci se divili. Naš Lovro učit će u samom carskom gradu. Mladiću čekanje dodijavalo. Znanje mu smetalo. Šta će sa filozofijom, sa svimi evropejskimi jezici u maloj kolibi sred pusta kamena? Šta hasni bogatstvo, kad ga ne možeš potrošiti. Nujan verao se po ciele dane po goloj vrleti čitkajuć sad Byrona, sad Berangera, sad Göthea. A kakva mu korist od toga čitanja? Bijaše nemiran, zabrinut. Jednog dana, kadno se je vraćao kući, izleti sestra pred njega.

— Lovro, Lovro, podviknu mu, evo ti ovog smotka. Donio ga uredski sluga. Vidj, šta je.

— Napokon! uzdahnu Lovro, i stade brzo skidati uredski pečat. Progleda pismo, probliedi, pust smotak na zemlju, pokri si rukama lice, i vrati se hrlim korakom u goru.

— Isuse Krste! zavapi sestra, šta je Lovri? mora da je zlo. Snebio se jadan, progledav pismo.

Otac uze pismo i podje ravno u krčmu, da potraži starog sudskog pisara, jer je pisar umio njemački, pa da mu ljudskim jezikom protumači zlokobne artije.

Pisar nataknuv očale poče kroz nas čitati nadpis na molbi Lovrinoj: „Ova molba vraća se molitelju, jer je ministarstvo zatraženu podporu drugomu podielilo.“

— To bome nije dobro, dragi kume, stade pisar tumačit Lovrinu starcu, to vam znači naški: Lovro neće ništa dobiti, neće u Beč u velike škole.

Tako je i bilo. Stari državni sustav bijaše na domaku, al jošte su stari doglavnici

Digitized by Google

vršili vlast. Lovro bio razpop, tu nije mogo ni predsjednik pomoći. A kako i bi? Grof putovaše, nije se znalo gdje, po južnoj Italiji. Starca kao da je ujela guja. Govorio nije ništa. Niem strpa pisma u žep, namrgodi čelo, stisnu usne i podje laganim korakom prema svojoj kući.

— Gdje je Lovro? zapita ušav u kuću, u kojoj je rodbina u strahu sjedila.

— Ne znamo, tato! odgovori sestra drkćuć, cieli dan ga nije bilo kod kuće. Da si nije učinio zla. Poslah muža si i nekoliko pastira, da ga traže po gori.

— Izbavi nas od napasti! moljaše starica u kutu sve suze roneć.

— Dobro, reče otac, kad se sin povrati kući, recite mi.

Starac zašav u svoju komoru zaključa za sobom vrata. Izvadio račune, brojio, slagao, klimao glavom. Medjutim protekoše tri puna sata.

— Bog zna, što otac u komori snuje, prihvati sestra, pošto je već deseti put pred kuću izašla bila, da vidi vraća li se brat. Čuste li mamo? Da pogledam, što otac radi.

— Občuvala te gospa nebeska, zapenta kroz plač starica, ne poznaješ li otca? Ne dirni u njega. Žestok je. Moglo bi biti zlo.

Pod kraj dana dovede svak Lovru. Nadjoše ga sjedeć kraj bezdna na strmu kamenu o največoj žegi, gdje ko mahnit pred sebe bulji. Do njega ležaše knjiga. Da su dobri ljudi umjeli čitat, bili bi razumili, da je knjiga Byronov „Don Juan.“ Lovro nije ništa govorio. Bijaše blied, drktaše kao šiba. Staviše ga na postelju. Ni malo se nije branio. Na plač majke izadje otac iz komore.

— Lovro! Kako je? zapita starac nadnesav se nad sina.

— Zlo, otče! odvrati sin i zaklopi oči.

— Strpi se sinko, prišapnu mu starac, biti će dobro.

Lovra spopala ljuta vrućica. Čelo mu gorilo kao usijano gvoždje. Bila mu letila brže od munje.

— Idite mi po doktora, zapovjedi otac. Dodje doktor, to jest seoski ranar. A što zna takov čovjek? Kroz svoje debele očale nije vidio ništa. I hvala bogu na njegovoj sljepoći, jer inače Lovro ne ostade živ.

— Gospodine doktore! reče mu starac oštro, pazite, da mi sin ne pogine. Seoski eskulap izbrblja, taruć si modrim rubcem očale, nekoliko latinskih ludorija, odredi da bolestnik ne smije vina piti, turnu svoju tvrdu škudu u žep i ode.

Vrućica potegla jače. Valjalo je mladića držat i kako, da ne skoči iz postelje. I otac i svak namučili se dosta. Sva živa duša Lovrina kano da je radila provalit. Vikao kao biesan, plakao kao diete. Noževi starici srdce parali, a otac niem kao kamen. Mladić stao tlapiti. Crna ga haljina u ludila sapinjala, postajala sve uža i uža, sad će Lovri zagušiti srdce. Zraka! Zraka! ruknu bolestnik. I puknu haljina. Bilo mu lakše. I budne orlom; rastu mu krila, zlatna velika krila. Čuj kako žamore! On leti, leti daleko, visoko! Što vidim? Piramide sred puste Sahare! A ondje? Carigrad diže se kao labud iz mora? Vidiš li onu ljepotu djevojku pod sjenom lovorike? Ah ona! Andjeo! Malvina, divna, krasna! Ha! ha! ha! Gle, gle! Na vrpci okreće se! Lutko! Drvena, šarena lutko! Skoč! Skoč! I rastu mu krila! Sada će k suncu! Jaoh! Tresnu nebeska striela u orlovo krilo — — —!

Sumrtav sruši se mladić na postelju. Već ga nije trebalo držati. Driemao je slabo, slabahno. Jedva da diše. Al hvala bogu! Šest dana jedva da Lovro živio. Život mu bijaše svjećica, kojom vjetar poigrava. Oporavljao se pomalo. Ni da ruku makne. Jedva dvie, tri da za dan progovori. Seoski doktor bubnjao po svietu, da je čovjeka spasio. Na čast mu spasenje, mišljaše otac. Jedno liepo po podne sjedne do sina:

— Lovro! Je l' ti bolje?

— Ponešto, otče.

— Imam s tobom razgovora. Je si l' dosta jak, da me slušaš?

— Govori, otče.

— Ti ćeš u veliku školu u carski Beč. Bolestnik raztvori oči.

— Dà, Lovro, u Beč. Tebe su od nekad krstili gospodinom. Budi tako. Popom niesi htio biti. Sbilo se. Božja je volja. Učen si, pametan si, reče predsjednik. Mora da je istina. Kako si inače mogao učit mu sina. Htio si u Beč. Ne dadu ti novaca. Na čast im novci. Ja ti velim, ti ćeš u Beč. Pa baš. Gle tvrdi su moji žuljevi, tvrda i naša zemlja, al mrva ostane vazda. Pa pošto sam se mučio? Star sam, preživjet je čime ovu šaku dana. A da im dokažem, da ne tvori samo dobra ruka milostnica već i ruka radilica, dat ću ti ja troška, dà ja. Skuckao sam kroz pol vieka koji grošić, a susjed Ivan daje mi na kuću novaca. Trebat će plaćat kamate, al bolje i to, nego obijati tudji prag. Da vidimo, niesmo li svoji ljudi. Dà, dà, sve sam sračunao. Ti ćeš u Beč!

— Otče! šapnu bolestnik poljubiv starčevu ruku, nemoj, nemoj!

— Šuti! Spavaj! Miruj da se ne pokvariš! Ja ti velim, ti ćeš u Beč, na moj trošak, na moj trošak, na trošak siromaka seljaka.

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

ROMEO I JULIJA NA SELU.

Bogomira Kelera pripoviedku pohrvatio I. T.

Samo bi nam od dokolice moglo na um pasti pripoviedati ovu pripoviest, da se ne temelji na istini dokazujuć, koliko se je duboko ukorienila svaka liepa gatka, od koje ima sagradjeno koje veliko pjesničko djelo. Mali je broj takovih gataka, kao što i malo ima kovova, ali se te gatke sbivaju opet i opet uz druge okolnosti i u najčudnijoj preobuci.

Uz liepu rieku, koja pol sata daleko mimo Seldvila teče, podiže se svojski obradjena široka brina i poniče u plodnoj ravnici. Daleko pri dnu te brine ima selo, a u selu nekoliko boljih seljačkih kuća, uz brinu dosižu daleko tri duge njive, kano tri uzporedo pružene orijaške vrpce. Neko liepo jutro mjeseca rujna plužahu dva seljaka na dviuh izvanjskih njivah; sredinja njiva bila od puno godina na prielogu, pusta, te kamenjem zatrpana i u visoku draču zarasla, a rojevi mušica zujahu nada njom, nitko im nije smetao. Oba plužioca bijahu dva stasita, koštunjava, sredovječna i po prvom pogledu imućna seljaka. Oba bijahu odjevena u hlače dokoljenke, na kojih je nabor bio nepomičan, kano da je od kamena izklesan. Kad bi plug o što zapeo, prihvatili bi plužioci jače ručice, a potresali bi im se rukavi od debela platna od laka potrzanja plugova, dočim oni liepo obrijanim, mirnim i pozornim obrazom, jedva koji put žmirucnuv malo na sunčanu zraku, preda se gledahu, brazdu krojeć, te se kadšto samo obziruć, kad bi kakav šum iz daleka zašumio kroz poljsku tišinu. Polagačko i uz neku naravsku gizdu mećahu nogu pred nogu, nijedan ne progovori ni besjede, već ako bi imao što prikričati dječaku, koji tjeraše četiri liepa konja pred plugom. Bijaše osobito iz daljine prvobitnim načinom te okolice jedan na drugoga posve nalik i u prvi mah mogao bih ih samo po tom razlikovati, što jednomu rogljić biele kape visiaše u napried a drugomu u nazad. Ali se i to u njih mienjaše; jer orahu usuprotce, te kad se na vrhu brine sastadoše i razminuše, prevrnu oštra ustoka rogljić kapin jednomu u napried a drugomu u nazad, kako komu na onom mjestu vjetar u obraz ili u zatiljak dunu. Bijaše i trenutaka, kad na obodvojici rogljići kapa stršahu u vis i kao dva biela plamena put neba palucahu. Tako orahu obodvojica tihomice te liepo bijaše pogledati niz tihu, zlatnu rujansku okolicu, kad se na vrhu razminjahu, tiho, polagačko te sve pomalo i razdalje razmicahu, dok obadva poput dviuh zalazećih zviezda na dnu nebesnoga svoda ne zaminuše i ne ponestaše, da za čas opet osvanu. Nadjoše li u brazdi kamen, baciše ga lakim zamašajem na srednju njivu, ali se to malo kad dogadjaše, jer je pustaru pritislo već sve kamenje, što ga je bilo na obližnjih dviuh njivah. Tako minu dugo jutro, kad se najednom iz sela približiše mala liepa kolica, jedva bi ih mogao sa brine vidjeti, kad se počeše na dnu popinjati. Bila zelena djetinja kolica, a dvoje djece obadvajuh orača, dječačić i mala djevojčica vozahu im na kolicih zajutrak. Za svakoga bijaše liepa kruha u otarak umotana, pehar vina s čašami i ponešto kakva smoka, što bi ga pazljiva domaćica vriednu gospodaru namakla, izim toga bijaše još antrešelja svakojakih čudno nagriženih jabuka i krušaka, što su djeca putem ponakupila, a uza to posve gola jednokraka lutka zamazana obraza, bijahu ju kao gospodjicu posadili medju oba kruha, da se lagodice voza. Kolica po koji put zapeše i popostadoše, te se nakon na brini u hladu mladoga lipika povrh njiva ustaviše, pa si sad istom mogao uočiti vozioce. Dječaku bilo sedam, djevojčici istom pet godina, obodvoje bilo zdravo i veselo, te niesi mogao ništa baš osobita na njima opaziti, van liepe oči u obodvoga a u djevojčice crnomanjasto lice i kuštravu mrku kosu, po čem je izilazila vrlo živa i prostodušna. Orači dopadoše opet na obršje, donieše konjem po naviljak djeteljine, ostaviše plugove u brazdi te kao dobri susjedi sastaše se, da zajedno zajutruju i tuj se istom pozdraviše; jer do toga časa niesu onaj dan govorili.

Blagujući njih dvojica ugodice te uz zadovoljnost i blagovolju dajući dielak i djeci, koja se od njih ne makoše, dok se je jelo i pilo, šibahu očima po blizu i daleku te motriahu brda, s kojih se bieljaše i dimljaše gradić; jer Seldviljani bijahu vikli gotoviti obilan objed, a od toga posla podizahu se srebrosjajni oblaci nad dvorovi i teciahu veselo uzduž brda.

— Dobro li se hrane lupeži Seldviljani! reče seljak Mance, a seljak mu Martić odvrati; juče je bio jedan Seldviljanin kod mene poradi ove njive. — Onaj viećnik? I kod mene je bio! reče Mance. — Sbilja? Pa nije li ti nudio, da obradjuješ njivu, a da gospodi plaćaš zakupninu? — Nudio mi je, al tobože od onda, kad sud pukne, čija će biti zemlja i što se ima od nje činiti. Ja mu se liepo zahvalih na milosti, da od kamena i drače nekomu drugomu stvorim mekotu, te mu rekoh, neka njivu prodadu a novac sprave, dok se vlastnik nadje, čemu nije prilike, jer što u šeldvilske pisarne dodje, ono je i Bog zaboravio, a osim toga težko je to odlučiti. Hulje se polakomiše za zakupninom, a pristala bi im i pridatbina;

Digitized by Google

samo se mi ne bismo htjeli nagoniti, a znalo bi se bar, što imamo i čije je!

— Baš to i ja sudim, te sam zanovietalu odvratio to isto!

Mučahu časak, a onda zapodjede opet Mance: Ipak je šteta, što dobra zemlja ni u kakvu korist tuj stoji, grdoba je gledati; to je tako već eto dvadeset godina, pa nikoga ni briga nije; jer u selu ne ima nikoga, tko bi mogao tu zemlju svojatati, a nitko ne zna, kud su dospjela djeca pokojnoga trubača.

— Ej! reče Martić, nešto bi se moglo iza brda dovaljati! Kad pogledam crnoga gudača, koji sad boravi medju bezkućnici, sad opet gudi plesačem po selih, mogao bih se zakleti, da je unuk trubaču, al odkuda će znati, da je ta zemlja njegva. Što bi od nje i radio? Mjesec dana imao bi se čim opijati, pa onda opet, kao i danas! A tko bi i smio što natuknuti, kad se pravo ne može znati!

— Tiem bi si čovjek mogao liepu poparu svariti! odvrati Mance, i onako imamo mnogo glavobolje odričući gudaču pravo domarstva u našoj obćini, a sve bi nam radi natovariti na vrat toga smetenjaka. Kad su mu se roditelji potudjili, neka i on ostaje medju tudjicami neka sirotinji gudalom ciliče. Kako ćemo za Boga znati, da je on trubačev unuk? Koliko bih ja imao odkapati, ako mi se i čini, da razpoznajem starca u crnomanjastu obrazu, to bih ipak rekao: ljudi se varaju te bi mi najmanji odrtak papira, samo komadić krstnoga lista više umirio dušu, nego li desetak grešnih ljudskih obraza!

— Ta da što! reče Martić, gudač do duše veli, da nije kriv, što ga niesu krstili. Zar da se krstilom hoda po šumi? Neka krstilo stoji uzidano u crkvi, dosta je, što su nosila prislonjena o crkveni zid, te se mogu nositi, kud hoćeš. Već se je premnogo svieta ponarodilo u selu, te će nam za malo trebati dva učitelja!

Tiem se svršio zajutrak i domjenak seljaka, ustadoše i odoše dovršiti predpoldašnji posao. Ono se dvoje djece bilo već dogovorilo, kako će zajedno s otcevima kući, te s toga zavukoše kolica posve u mladi lipik te odoše bazati po pustoj njivi, jer im je to sbilja bilo neko čudovište tolikom travurinom, dračom i kamenjem. Pošto su se po sredini te zelene pustoši neko doba verali i držeći se za ruke preko grmlja veselo premahivali lukom ne razstavljenih rukuh, posadiše se nekomu grmiću u hlad i djevojčica uze odievati svoju lutku u dugo bokvino lišće, te postade od lišća liepa zelena, dolnjim rubom pilasta, suknjica; ubraše jedini makov cviet, te ga lutci namjestiše namjesto kape i privezaše ga travicom, te izilazila lutčica kano kakva čarobnica, osobito, pošto joj od mala crljena jagodja nanizaše grotulju oko vrata i pojas povrh suknjice. Posadiše ju na rašljastu grančicu grmečku na vrh i zajedno ju gledahu, dok se dječak nije nagledao i lutke kamenom oborio. Po tom joj se poremetio nakit, te ju djevojčica brže bolje razodjela, nakaniv ju iznovice nakititi; ali kad se je lutka opet dostala svoje golote, te joj se samo još kapa na glavi crljenjaše, iztrže ju mladi divljak svojoj družici i baci ju visoko u vis. Djevojčica skoči jadikujuć za svojom igračkom, ali dječak uhvati lutku u zraku i opet uze uzamance njom bacati i dražiti djevojčicu zaman se trudeću, ne bi li mu ugrabila svoga gojenčeta. U rukuh dječakovih dopala leteća lutka ranu na koljenu jedine noge, kroz malu rupicu počeše se posije prosipati. Jedva mučilac lutkin spazi tu rupicu, utahiri se namah i stane zjati, te noktima širiti rupu, da vidi, odakle dolaze posije. Njegva se tihoća učini djevojci sumnjivom, s toga doteče do njega i prestravi se videć njegovo nedjelo. Gle de! reče dječak klamićuć joj lutkinim krakom izpred nosa, da su joj se posije sipale po obrazu, a kad djevojčica posegnu za lutkom vičuć i moleć ga, odbježa goropadnik i ne prestade lutkom podrmavati, dok joj krak ne splasnu i sav se ne izruči, viseć zatim poput tužne ljušture. Za tiem lupi zlostavljenom igračkom o tle gradeć se drzkim i nemarećim, što je djevojčica plačuć lutku pograbila i keceljicom zakrilila. Djevojčica ju kašnje opet izmota, uzme žalobito gledati siroticu, te opaziv, kakva joj je noga, udari glasno plakati; jer noga visiaše o truplu kao šturov repić. Bud je pako djevojčica baš ljuto plakala, zabrini se goropadnik te bojeć i kajuć se stajaše pred jadnicom, a čim ona to opazi, udari ga nekoliko puti lutkom, a on se pričinjajuć, da ga boli, jaukne po koji put toli naravski, da se je mala zadovoljila i zatiem s njim zajedno nastavila parati i razoravati svoju igračku Probušiše na mučeničkom tielu jednu rupu do druge te pustiše posijam, da sukljaju na sve krajeve. Posije prigrnuše na pljosnatu kamenu u hrpicu, premiešaše i uzeše ih motrit pazljivo. Od sve lutke ostala krta jedina glava te se nakučila djetinjoj pazljivosti; odrubiše glavu od izmrcvarena trupla te čudimice pozirahu glavi u šupljinu. Gledajuć šupljinu i posije nadade im se ponajprvo i samo sobom na um, da napune glavu posijami i tako im zapade prstiće trpati posije u glavu, te se tiem načinom u toj glavi prvi put nešto nalazilo. Ali se to dječaku valjda činilo mrtvo znanje; jer za čas uhvati veliku modrastu muhu i reče djevojci, da iztrese posije. Upustiše muhu u praznu glavu i začepiše ždrielo travom. Prinieše glavu ušima te ju za tiem postaviše na kamen; pošto je na glavi svejednako bio makov cviet, to je naličila ta zujalica na proričuću glavu a djeca zagrliv

Digitized by Google

se slušahu na gluhoj tišini njezine priče i gatke. Ali se sviet svakoga proroka plaši i nije mu zahvalan; ono malo života u pološo naobličenu kipu pobudi djetinju okrutnost te odluče sahraniti glavu. Izkopaše grobić i položiše unj glavu ni ne pitajuć zatvorenu muhu za njezinu volju, te podigoše povrh grobića ugledan spomenik od kamenja. Poslije toga uhvati ih groza, što su nešto naobličena i živa zakopali te se udaljiše dobrahno od neugodna mjesta. Na zelenu proplančiću leže djevojčica nauznačice, jer se bijaše umorila, te poče jednoliko pjevucati nekoliko rieči, sve isto te isto, a dječak čučnu pomagati, skanjujuć se, nebi li se i sam do nje uvalio, toliko je bio lien i dokolan. Sunce sjalo pjevajućoj djevojčici u otvorena ustanca, zubići se bjelucahu i svjetlucahu a pune se grimiz-usnice prozirce rumenjahu. Dječak upaziv zubiće prihvati djevojčicu za glavu i zubiće joj znalično obišav, kliče: Pogodi, koliko ima u čovjeka zubi? Djevojčica razmišljaše časak, kanda svojski sbraja, te reče namjerice: stotina! Ne ima toliko, već trideset i dva! reče dječak, čekaj malo, da ih brojim! i poče brojiti zubiće djevojkine, te jer ih ne mogaše ni jedan put nabrojiti trideset i dva, počimaše svejednako iznovice. Dugo djevojčica to podnosila, al kad vidje, da marljivi brojilac ne može dokrajčiti podiže se i kliknu: Sad ću ja tvoje brojiti! Uvali se dječak u travu a djevojka nanj te mu obuhvati rukom zatiljak, dječak zinu, a djevojčica brojaše: Jedan, dva, sedam, pet, dva, jedan; jer mala ljepotica nije umjela brojiti. Mališ izpravljao i upučivao ju, kako ima brojiti, i tako ona nebrojenih puta iznovice počimala, a ta im se igra milila najviše od sviju, što ih danas zapodjedoše. Nakon se svali djevojčica posvema po malom računaru, te djeca zaspaše na žarkom podnevnom suncu.

Otcevi im medjutim dooraše i njive pretvoriše u svježoduhe sure površine. Dobrazdiv zadnju brazdu htjede sluga jednoga od dvojice stati a gospodar mu reče. Šta si stao? Uvrati još jednom! — Ali smo gotovi, reče sluga. — Jezik za zube, pa čini, što ti kažem. Oborio gospodar na slugu. Uvratiše plug i počeše odvaljivati grdnu brazdu od srednje ničije njive, sve se drača i kamen razlietaše Oraču nije bio mar odstranjivati ni drače ni kamenja, valjda mu je palo na um, da još ima kad to činiti, te bijaše zadovoljan, što obavlja posao s najtežega kraja. Tako se žurno popinjao na obršje malom oblinom te kad dospjede na ono mjesto, gdje je povjetarce rogljić njegove kape i ovaj put u nazad prevrnulo, plužaše njegov susjed na drugom kraju mimo njega niza stranu, a rogljić susjedove kape stršaše u napried pa i on odvaljivaše grdnu brazdu od srednje njive, sve se grumenje razpršavaše. Svaki vidje, što drugi radi, ali se činjaše, da nijedan ništa ne vidi, te se kao dvie zviezde tiho razminuše i zatonuše za oblim svietom. Tako se razminjuju čunci sudbe i „što li sudba tke, to nijedan tkalac ne zna!“

———

Dodje i minu žetva za žetvom, a svaka zateče djecu veću i ljepšu a onu njivu bez gospodara užju medju u šir ponaraslim susjednim zemljama. Kad se je godj oralo, odvali se od srednje njive po jedna brazda sa svakog kraja, a s nijednog kraja nije se ni besjeda proslovila, nit se je činilo, da ičije oko opaža to nedjelo. Kamenje se sve više sgrtalo i od njega postao čitavi greben diljem sve njive, a drača ponarasla u vis, da se djeca ne mogoše vidjeti, kad je jedno s ovog drugo s onog kraja hodalo, premda i djeca bijahu ponarasla. A sad više ne dolažahu zajedno na njive, jer se desetgodišnji Salko svojski družaše s većimi dječaci i s odraslimi ljudmi a crnomanjasta Vrenka, premda je bila vilovita djevojčica, moraše se podavati ženskomu nagledu, jer bi ju drugačije bili nazvali dječakušom. Ali ipak, kad bi nastala žetva i kad je bilo sve na polju, nadjoše po koji put sgodu i popeše se na onaj greben od kamenja, te poturivahu jedno drugo niza stranu. Prem da se drugda ne sastajahu, to ipak ne zanemariše svakoljetnog običaja tim više, jer im se roditeljska polja ni na jednom drugom mjestu ne tukahu.

Medjutim se imala njiva ipak prodati a prodatbina pri sudu privremence pričuvati. Dražba se obavila na mjestu a našlo se izim seljaka Manca i Martića samo nekoliko zijača; jer nitko nije bio voljan kupiti i medju onima dvama susjedima obdjelavati taj komad zemlje. A premda su to bila ponajbolja dva seljaka i premda ne učiniše ništa drugo, već što bi dvie trećine svih ostalih učinile, to se je ipak namigivalo na njih i nitko ne htjede, da bude medju njima ukliešten tom uzanom sirotinjskom njivom. Najviše je ljudih vrstno i spremno počiniti nepravdu, koja se sama nadaje, kad naidju na nju; čim je pak tko nepravdu počinio, svim je ostalim drago, gdje vrag nije njih napastovao, pak onda po tom nepravedniku mjere zloću svojih svojstava i zaziru nježnom plahoćom od njega kao odvodnika zla, koga je Bog nakazio, a medjutim rastu im zazubice za dobitkom, kog se je nepravednik dokopao. Samo se dakle Mance i Martić i baš ljuto nadmetahu a nakon ostade njiva na Mancu i treći put se na njegovo ime odbubnjalo. Činovnici i zijaci odoše s prodane njive, a oba seljaka zabaviše se malo na svojih oranicah te se na polazku opet sastadoše pa Martić započe: Valjda ćeš svu svoju zemlju, staru i novu, sada sjediniti, pa onda u dvie jednake pole razpoloviti? Ja bih bar to bio učinio, da je zemlja na meni ostala. — I ja ću tako ude-

Digitized by Google

siti, odvrati Mance, jer bi mi sva zemlja u jednom komadu prevelika bila. Al ču li! imam ti nešto kazati: Opazio sam, gdjeno si neki dan na kraju njive, koja je sad moja, kosimice zabrazdio i dobar trokut odvalio. Morda si to učinio misleći, da ćeš sav komad kupiti i da će svakojako i onaj trokut tvoj biti. Ali pošto je sad ta njiva moja, uvidit ćeš, da mi taj čudni izkrivak nije po ćudi i da ga trpiti ne mogu, pa ne ćeš valjda zamjeriti, ako strieku izpravim! S toga ne treba da medju nama bude svadje!

Martić odvrati isto tako hladnokrvice, kao što je Mance govorio: Ja i ne znam, odkud bi svadja poliegala! Ja sudim, da si ti zemlju kupio, kolika je, tolika je, svi smo ju zajedno obišli, i za jedan sat se nije ni malo promienila!

Tandara, mandara! reče Mance, što je bilo, ne ćemo spominjati! Ali što je preko vrha, to je prevršeno, a svaka stvar treba da se ljudski izpravi; ove su tri njive jedna od druge u pravac razmedjene bile, kanda je tko pravilom medju odkončao, čudnu mi šalu sbijaš toli smiešno i nerazborito želeći izkrivudat medju, ta obodvojica bi se dostala kakva nadimka, ako taj zašćnak tako ostavimo. To se mora izpraviti po što, pod to!

Martić se nasmija i reče: Napopala te iznebušice čudna bojazan ljudskoga rugla! Tomu ima pomoći; meni taj izkrivak nije zazoran; ako je zazoran tebi, dobro, izpravimo ga, ali ga ne ćemo izpravljati na mom kraju, to ću ti crno na bielu dati, ako te volja!

Ne šali se, reče Mance, medja će se izpraviti i baš na tvojoj strani, koliko je bog na nebu!

Ta vidjet ćemo i doživit ćemo! odvrati Martić i oba se pravdača razstadoše, te se i ne pogledaše već šibahu očima taj tamo, onaj onamo po nebeskoj modrini, kanda bi im se tud i onud, bog zna, kakvo čudo prikazivalo, koje imadjahu motriti uz napor svih svojih duševnih sila.

Već sjutradan posla Mance svoga slugančića, mladu nadničarku i svoga sinka Salka na njivu, da travurinu i draču izčupaju i u kup pomeću, kako će se to lakše pokupiti i izvesti kamenje. To mu bijaše prva promjena ćudi, što si je sina uzprkos materinu suprotku poslao za takovim poslom, a bilo dječaku istom jedanaest godina i nikakvu radu ne bijaše dosta priučavan. Činjaše se, kanda osbiljski i svetčanim besjedami zapovieda, budući tobože voljan tom radinom strogošću naprema svojoj krvi ublažiti nepravdu, na kojoj življaše, i koja nepravda taj čas poče tiho zamećati svoje posljedice. Mladi težaci čupahu medjutiem veselo travurinu i podsiecahu radostno svakovrstnu draču od mnogo godina tuj uzbujalu. Jer pošto je to izvanredni i od prilke divlji posao bio i pošto se na tom poslu nije zahtievalo reda i točnosti, to je i veselju sva prilika bila. Drača se i trava na suncu posuši a mladež ju u jedan kup snese i uz velik ijuk zapali, dim se na daleko kulja a mladež kao mahnita skače po tom dimu. Zadnja je to slava na toj nesrećnoj njivi, te eto i Vrenke, Martićeve kćeri, gdje se je došuljala i pomaže goropadnjeti. Nesličnost toga dogodjaja i vesela uzrujanost valjanim su joj povodom, sto se nekadašnjemu sigraocu opet približuje, a djeca su pokraj vatre srećna i živkasta. Eto i druge djece iz sela, čitava je vreva mladih veseljaka i veselica; ali čim bi se ono dvoje u toj vrevi razstalo, umjede se Salko za malo opet naći uz Vrenku, il opet Vrenka veselo smiešeć se skoknu k Salku, činjaše se dvomu božjih stvorića, da ne smie i ne može taj krasni dan minuti. Al eto u sumrak staroga Manca, gdje ide, da vidi što je učinjeno, te premda obaviše posao, uzme ih karati radi toga veselja i tako razplaši družtvo. K jednu se ukaže i Martić na svojoj zemlji, te opaziv svoju kćerku, zviždne joj zaglušice i oštrovoljice u prst, a ona uplašena doleti, te ju otac ne znajući ni sam zašto, ćune nekoliko putih uz uši, i tako njih dvoje, u veliko se žalosteć i plačuć. odoše kući, ne znajuć pravo, zašto su sada turobni, zašto li su prvo veseli bili; jer ljutina otaca, mal ne posve nova, ne munu još bezazlenim stvorićem ni u pojam ni u jači dojam.

Teži posao nastade, i tuj je trebalo ljudi, kad Mance drugi dan navali kupiti i odvažati kamenje. Neda se do kraja doći, čini ti se, sve je kamenje bieloga svieta tuj nagomilano. Mance ne vozi kamenja bog zna kud, već iztovaruje voz za vozom na onom trokutu, što ga je Martić očistio i uzorao. Bijaše prvo uzpravnu strieku odkončao, da im bude medjom, pa onda na onaj okrajak nagomila sve kamenje, što ga obadva susjeda od nepamtivieka na tudju njivu nabacaše, te tako postane tuj golem rtić, što će ga po njegovu sudu Martić jedva kad odstraniti. Martić se nije ni najmanje nadao tomu kolaču sudeći, da će protivnik po starom običaju navaliti, da obavi stvar plugom, te mišljaše čekati, dok vidi Manca da ide s plugom na kupljenu njivu. Već kad je stvar mal ne posve gotova bila, dozna Martić za onaj liep spomenik, što ga je Mance podigao, doleti biesan na njivu, vidi vražji posao, srne opet nazad i dovede občinskoga urednika, kako će u prvi mah proti gomili kamenja posvjedovati te onaj komadić zemlje sudbeno zaplieniti, i eto od toga dana, udariše ta dva seljaka u pravdu i ne primiriše se, dok se nakon ne zaklaše bez noža.

Kanda si tiem mudrim glavam izsjeckao misli na kratko, kao sječku; najnedotupavnije pravdoljublje na svietu zavrtilo im mozgom, jer ni jedan ne htjede i ne uzmognu pojmiti, kako onaj drugi toli nepravedno i

Digitized by Google

svojevoljno može ugrabiti spomenuti posve mali okrajak zemlje. U Manca se pojavi uza to čudna volja simetriji i uzporednim striekam, pa ga je uprav vriedjala mahnita tvrdoglavost, kojom je Martić obstanak najludjega i najobjestnijega krivudka zahtievao. U obodvojice pako ukorienio se isti osvjedočaj, da jedan drugoga drzovito i glupo vara te nuždno i najprezirnijom budalom smatra, bud bi se to jedva kakvoj nevoljnoj i ne paženoj šušiei a ne uglednoj, obzirnoj i na obranu spremnoj ljudini učiniti moglo, te tako svaki mišljaše, da mu je čudno njegvo poštenje povriedjeno te bezobzirce srnuše u strast svadje i u propast odatle postajuću, a život im od to doba bijaše nalik na muku dvajuh prokletnika, koji puštiv se na uzanoj dasci niz mutnu rieku bojak biju, po zraku sieku te sami sebe napadaju i uništavaju misleći, da su se dočepali neprijatelja. Budući im je stvar traljava bila, to su dopali u najhrdjavija ruke nadriknjiga, koji svoj izkvareni zanos naduše u mjehure, što su ih napunili najlošijimi stvarmi. Osobito prometnikom seldviljskim dodje ta pravda u dobri čas, te se za malo nadje oko jednoga i drugoga parca pristaštvo mešetara, dokazivalaca i svjetovalaca, koji su svaki gotov novac u sto prilika sebi ustavili. Jer onaj komadić zemlje i na njem kamenje zaraslo ovet u koprive i draču bijaše samo zametak ili temelj pripoviesti i načinu života, u kom se oba sredovječnjaka prihvatiše posve drugih navada i običaja, pravila i nada, nego li im dosle prijahu. Što više novca kvarovaše, to se lakomije željahu novca dokopati i što manje imadiahu, to tvrdoglavije nastojahu obogatjeti i ostale bogatstvom nadkriliti. Upuštavahu se u svaku vrtoglavštinu i svake godine uzamance kupovahu srećke njemačkih lutrija, štono ih po Seldvili sila božja kolaše. Al ih nikada ne zapade ni talir dobitka, čuše samo, da su drugi ljudi nešto dobili a oni za malo da niesu dobili, medjutim ta strast postala pravilnim odtjecalom njihovu novcu. Kadšto se Seldviljani pošališe i nakučiše za tu šalu neznajućim obima seljacima dionice iste srećke, te tako jedan i drugi nadaše se poražaju i uništaju svoga protivnika od iste srećke. Što je Bog dao dana, polovicu ih prodangubiše u gradu, gdje je svaki u svojoj krčmici ustanovio svoj glavni stan, i tuj se nadimao i smiešno zatrašao novce udariv u jadno nespretno čašćenje, što ga je potajno ipak ljuto žalio, te tako u svadju udariv samo s toga, da ih sviet ne nazove budalami, pobudalješe sbilja u velike i sviet ih držaše ipak za budale. Drugu polovicu božjih dana boravljahu zlovoljni kod kuće ili idjahu za djelom, a tuj biesnim prekamikanjem i ludim silenjem gledahu nadomjestiti, što bijahu zanemarili, čim opet sve vriedne i uzdane radioce od sebe odbiše. Srnuše u velik nazadak i još ne bijaše minulo desetak godina, a oni već greznuše u dugove, te poput čapalja stajahu na jednoj nozi povrh svoje imovine, svako ih povjetarce mogaše oboriti. Ali kako im bilo, da bilo, mržnja njihova postajala svaki dan veća, jer je jedan drugoga smatrao povodnikom svojoj nesreći, glavnim i davnim svojim neprijateljem te bezumnim suprotnikom, koga je vrag navalice na bieli sviet donio, samo da ga upropasti. Kad bi se iz daleka opazili, pljunuo bi jedan i drugi a nijedno kućno čeljade nesmjede sa ženom, djetetom ili družinčetom druge kuće ni prosloviti, jer je drugčije bilo ljuta zlostavljanja. Žene im se prikazaše različite pri tom siromašenju i nazadovanju svega gospodarstva. Martićka, budući dobroćudna, ne mogla pregorjeti propadanja te od težke žalosti umrla prije, nego li joj je kći navršila četrnaestu godinu. Mancovka pako podade se nastalu drugačijemu živovanju a da se hrdjavom ženom objelodani, nije joj trebalo ništa drugo, van razuzdati one dvie tri ženske mane, što se na njoj kad i kad opažahu, da se pretvore u opakost. Njezina sladokusnost pretvori se u divlju lakomost, njezina rječitost izrodi se u krivo i lažljivo prilizivanje i ozloglašivanje, kojim je načinom svaki čas drugo govorila a drugo mislila, sav sviet svadjala a svoga čovjeka ljuto varala; iz prvobitne njezine očitosti, po kojoj se je nedužnom blebetušom smatrala, izleže se tvrdokorna bezobraznost, kojom se je šarala i dvostručila i mjesto da uz čovjeka trpi, njega nasadjivala; kad je Martić vragovao, ona je sotonovala, ništa si nije uzkraćivala, te tako uzbujala u sav cvat vladalicom propadajuće kuće.

(Nastavak sliedi.)

POUKA.

Neke životinje obumru zimi.

Piše Iv. Gvozdanović.

Priroda obiluje krasnimi i zanimivimi pojavi. Takav veoma zanimiv prirodan pojav, kojemu se ne malo čudi naše oko i duh, ukazuje se kod nas i u studenom podneblju zimi, a u vrućih krajevih ljeti. Ljuta studen i žestoka vrućina ukoči mnoge životiuje na više mjesecih; one posve obumru.

Pa i ciela priroda, reći bi, umorena, teži, kada zima dodje, za odmorom. Tlo se smrzava; biline svlače sa sebe nakit raznobojna cvieća i zelenila i spuštaju se u naručaj zimskomu počinku. Nije više vidjeti

Digitized by Google

raznolikih leptirića, kako brzo i lahko skakuću i prhutaju od cvietka do cvietka, nasladjujući se njegovim ugodnim i miomirisnim sokom; niti je čuti cvrkutanja strielovitih lasta, niti ugodna poja veselih pjevačica. Jedne zamuknuše, da nam se jadne već nikada neoglase, spustiše se u hladan grob; a druge nas ostaviše, da nam se vesele opet k nam povrate; podjoše zimužljivke u toplije krajeve, odseliše se nepristrane, da zapoje svoje milozvučne pjesmice po dolinah i brdinah stranih krajeva, da i tamo svojim nježnim i milim glaskom razvesele, što je tužno i samotno.

No pustimo ptice selice, neka se sele, neka bježe pred zimom u toplije krajeve, a svrnimo se k životinjam, koje od zime ukočene i obumrle neprekidno danju i noćju snivaju zimski sanak, dok jih neprobude proljetni sunčani traci te veseli i ugodni glasi njihovih vraćajućih se drugarica

Skoro svi znademo za taj zanimivi prirodni pojav polusmrti u zimsko vrieme, ali su opet mnogi, koji bi rado znali, koje su te obumrle, kojim je omilio taj zimski ukočeni život.

Naći ćemo jih skoro u svih životinjskih redovih i to medju sisavci, pticami, dvoživci, ribami, kukci, mekušci itd.

Napose u redu sisavaca nalazimo jih medju šišmiši, mesožderi i glodavci.

Šišmiša ili netopira ima puno vrsti kod nas. Možemo uztvrditi, da sve vrsti zimi obumru. No zna se ipak sigurno, da se zimi ukoče netopir ušati (vespertilio auritus), netopir obični (vespertilio murinus), netopir noćni (vesperugo noctula), netopir patuljasti (vesperugo pipistrellus), netopir nosasti (Rhinolophus ferrum equinum); netopir sumračni (vesperus serotinus).

U nijednom drugom redu sisavaca nije tako koža tanahna i nježna kano u šišmiša. Ne samo perutnica, koja tielo polukrugu podobno obkoljuje i životinjam pomaže prhati, nego i nos i ušesa pokrivena su takovom kožicom. Kako je jako ota kožica osjetljiva pokazalo se je tim, što su mnogoput šišmiše, izkopavši jim prije oči, napustili u sobe prepletene konci. Tako nakažnjene životinjice pršahu dulje vremena po tih sobah, ali se ne dotaknuše konca. Bez razloga se lecamo kad nas za liepih ljetnih večeri te kukavne životinjice obliću; pustimo ih na miru, sigurno će oni i nas pustiti na miru, neće se nas niti dotaknuti, a kamo li zaplesti nam se u kosu.

Toli mudro ustroji priroda ove životinje, da si mogu i noćju brzim, strielovitim poletom nalik lastam hranu po zraku hvatati. Nu spomenuta kožica nije kod svih šišmiša jednako tanahna i osjetljiva, te i s toga jedni više, drugi manje osjećaju vjetar, studen, vlagu i kišu. Bila ta osjetljivost veća ili manja, ipak obumru zimi sve vrsti šišmiša. Prije toga posakriju se obično na hrpe po starih zapuštenih stanovih, tornjevih, pivnicah, špiljah, razpucanih klisurah, šupljem drvlju; objese se noktom stražnjih noguh i zavuku glavu pod perutnicu.

Različite vrsti mrtvuju različno dugo. Jedni se probude pri toplijem vremenu, izletaju već koncem siečnja i veljače, a drugi se ne miču punih pet mjeseci, probude se u istom proljetnih danih kano n p. noćni šišmiš. Toplota krvi pada jim sve do 1°. Čim je veća studen, tim jim većma toplota krvi pada, i tim se jače ukoče. Padne li jim do 0°. ili izpod nje, tada ostanu za uviek ukočene, više se nikada ne probude.

Kada se probudjuju, toplota krvi raste brže od toplote u zraku.

Medju mesožderi obumru zimi ježi i to najobičniji jež (erinaceus europeus) i u južnoj Ruskoj živući ušati jež (erinaceus auritus.) Pod jesen, kada se dobrano podkože, izkopaju si sami u šikari, pod lišćem, kamenjem ili u drugom prikladnom zakutku jamu prosteru si po njoj mahovine i lišća, te se sad mjeseca listopada sad studenoga u tako mekanu legnu na zimski počinak. Istom u proljeću, kada se ciela priroda probudjuje, probudi se i jež, te si traži drugaricu ženku. Za mrtvila padne mu toplota krvi skoro do 0°.

I medvedi obumru barem za najljuće zime. U sjevernih krajevih, kada sunce prestane izlaziti, zakopa se sjeverni ili bieli medved (ursus maritimus) pod snieg i led, te ukočen počiva pod njim, dok se opet sunčani traci po sjevernih ledinah nepočmu odsjevati. A naš medo (ursus arctos) i s njim jazavac (meles taxus), kada se prije zime dobro podhrane, ukoče se barem za najljućih zimskih dana.

U redu glodavaca imade puno zimskih ukočenjaka. Puh (myoxus glis), živar (myoxus quercinus i orašar (myoxus avellanarius) nemiču se pet do osam mjeseci. Leže skvrčeni u rupah, pećinah, dupljih ili pod zemljom, gdie si nastru lišća, sena ili slame. Puh se kadkada pri liepom toplijem vremenu probudi. I svizac (aretomys marmotta), koga stari Plinij nazivlje planinskim mišem (mus alpinus), i koji živi samo u planinah, ukoči se po pet do osam mjeseci. Svizci grade si zimske stanove 5—10' duboko a 3—7' široko pod zemljom. U taj stan, koji si prostru slamom, sienom ili mahovinom, imaju jedan jedincati $^1/_2$—5° dugačak put; pod jesen pri polazku na zimski počinak, zatrpaju taj ulaz čvrsto i izkopaju iz sredine zimskoga stana na drugu stran drugi put, koga otvore, kada se u proljeću probudè. U stanu leže postrance po dva do četernajest stišnjeno jedan do drugog, te se skvrče tako da jim rep glavu pokriva. Profesor Mangili proračunao, je da svizac za šestmjesečnog mrtvila samo 71.000 put dahne dočim u

Digitized by Google

ljetu u dva dana 72. 000 put dahne. U proljeću izidju posve mršavi van Ovomu srodna u Sibiriji živuća vrst šušlik (spermophylus citillus) obumre takodjer više mjeseci zimi. Naša obična vjeverica i sve vrsti miševa, osim štakora i domaćega miša podvržene su tomu zimskomu počinku, koji ipak ne traje tako dugo kano kod svizaca.

Napokon nam je spomenuti u ovom redu hrčka (cricetus frumentarius), koj izgleda kano štakor, ali je srčaniji i grižljiviji od istoga; znade napasti istoga čovjeka. Kano što puh i vjeverica, koji se pri toplijem vremenu i zimi probude, tako i hrčki napune ljeti svoje podzemne stanove svakovrstnim žitom jer se i on probudi kadkada. Stan si izkopaju na oranicah 3—4' duboko, te im sastoji iz više medju sobom u savezu stojećih sobica, u koje nanese u laločnih torbicah po centu žita. Jednu od tih sobica prirede si za zimski počinak, prostrv si po njoj mahovine i trave. Ta sobica imade okomičan ulaz, i kos izlaz. Polovicom listopada zavuku se u te stanove, zatvrde jim iznutra ulaz i obumru.

Drugče je uredila priroda sa pticami, one neobumiru zimi. Koje nemogu podnašati studeni, sele se u toplije krajeve i vraćaju se ljeti opet k nam. Mislilo se je prije, da roda i šljuka prezime zimu pod ledom ali to nije istina. Isto tako je težko vjerovati, da lastavice, kada jih zima zateče, obumru preko zime u stajah, sjenicih, špiljah itd. Pripovieda se, da su laste bregunice (hirundo riparia) nadjene zimi u mulju jezera i rieka, u toplih sobah oživile i po njih lietale. I neki francuzki prirodopisac pripovieda, da je vidio na svom putu iz Italije u Francuzku na tisuće visećih lasta u nekoj špilji u dolini Maurienne. Brdo u kojem se ta špilja nalazi, nazvano je lastino brdo, jer se jeseni na tisuće i tisuće lasta na njem odpočiva. No sve je to prije bajka no istina.

Dvoživci ili vodozemci (amphibia) kamo brojimo kornjače, guštere, zmije otrovne i neotrovne, žabe i burnjake, obumru bez razlike svi zimi: Kornjače zakopaju se koncem listopada pod zemlju te izidju istom u travnju. Tako dugo prezimuju slepići i gušteri ležeći u rupah, luknjah, pod kamenjem. Zmije neobumru tako rano, i probude se prije od kornjača i guštera. Njih vidjamo još studenoga pri liepom toplom vremenu, a pri istih okolnostih već mjeseca veljače kako puze okolo. Od žaba najdulje su ukočene krastače; probude se koncem ožujka ili travnja. Zelene žabe neodpočivaju tako dugo. Sve se zavuku u luknje, u šuplja drveća, samo mrka vodena žaba u mulj na dnu vode. Ovo valja i za burnjake ili godinjake.

Kod riba znade se stalno, da obična jegulja (muraena anquilla), čikov (cobites fossilis), linjak (cyprina tinea) i obični šaran ili krap (cyprinus carpio) barem neko vrieme prezime u miru, poturiv glavu u blato. Dà, krapi si izkopaju i poveću jamu pod vodom, u kojoj njih više skupa zimu u miru spovedu. Za druge ribe nezna se jošte pravo, jeli obumru zimi ili ne, jer jih nije moći pod vodom valjano motriti, no ipak možemo uztvrditi, da i druge zimi obumru, jer plitke vode, koje se za ljute zime smrznu do dna, pune su proljećem riba.

Niže životinje kano bube, pauci, crvi, puževi obumru skoro sve zimi osim raka. Bube premru u svih stupnjih svoga razvitka. Ne samo savršena buba ili pak njezina ličinka, nego takodjer i čahura i jaja premru zimi, i stoga se čahure i jaja nemogu dalje razvijati do proljetne topline. Dočim nalazimo kukce pod lišćem, kamenjem ili u zemlji kano savršene kukce i kano ličinke zimi ukočene, vidjamo tada od krasnobojnih leptira samo gusjenice i čahure, a od pauka i nje i jaja.

Svi puži kopnjaci sa kućicom i bez nje, pak i povodnjaci obumru zimi. Svi se zavuku u zemlju. Oni sa kućicom povuku se sasvim u nju i zaklope ju vapnenastim zaklopcem. I gliste obumru zimi, ali ne dugo.

Napokon u vrućih stranah svieta zavuku se ljeti pod zemlju pred sunčanim žarom zmije, krokodili i krastače, te ostanu ukočene cielo vrieme žege.

Oto se zanimivo obumiranje veoma dojimlje svih životinjskih ustroja, osobito pako želudca, crieva, pluća i kolanja krvi. Životinje, koje zimi obumru, prije toga su neobično tuste i trome, malu jedu, a za počinka baš ništa. Nekoje se pravilno probudjuju u stanovitoj dobi i hrane se hranom što su si ju spravile jeseni za zimu; a po tom opet obumru. Druge se pak probude pri duljem toplijem vremenu, moraju si hranu potražiti, premda jim je netreba puno, jer su kô sanene. One koje se višekrat zimi probudjuju, oslabe tako, da napokon poginu.

Želudac tih zimskih obumrlaca veoma se sguri za zimskoga počinka; u njem obično neima nikakove hrane, samo nešto kiselasta soka. Crieva su jim takodjer uža nego li za bdijenja. Žučni mjehurić pun je zelene žuči, a u mokraćem ima malo mokraće.

Poznato je već od starine, da ote životinje osobito sisavci pod jesen otuste. Tustina se nalazi osobito oko drobčaca, jetara, bubrega, slezene i u prsnoj šupljini. U proljeću je skoro sasvim nestane.

Pluća, kojimi dišu, slegnu jim se na hrbtenicu; u njih ima samo nešto malo zraka; te stoga nije ništa moći čuti niti spaziti, da dišu. Srdce tuče slabije i redje; krv kola laganije, neima tude razlike izmedju jasno i tamnocrvene, a u cievćicah odaljenijih od srdca niti neima krvi. Kucavica, kojom se mjeri jakost i brzina srčanog udarca, nekuca

Digitized by Google

tako živo i brzo kano prije. Tako np. udari kod hrčka u ljetu u časku 150—200, a za obumrenja samo 25 puti; kod šišmiša mjesto 200 samo 20, kod ježa mjesto 80 samo 25 puti.

Sbog slaba disanja i kolanja krvi pada i tjelesna toplina otih životinja, koja je malo veća od vanjske zračne topline. Sve se ovo dojimlje jako i živaca. Životinje nemogu pred obumrenjem niti pravo stati, niti hodati, niti jesti, niti piti; neosjećaju onako živo kano prije, dok jim napokon za obumrenja i toga nestane.

Pravi i najvažniji uzrok ovomu znamenitomu i čudnovatomu pojavu, što neke životinje zimi obumru, jest svakako velika studen. To su dokazali životoslovci mnogimi pokusi na raznovrstnih životinjah; jer su jih sred ljeta uspavali studeni; a nije jim pošlo to isto proizvesti gladju i tminom. Glasoviti englezki životoslovac Dr. Richardson pokazao je to na golubu. On mu je umjetnim načinom (aetherom) lagano umanjivao toplotu moždjana. Ptica je postajala troma i tromija, dok napokon pri većoj studeni nije zaspala. Pustio ju je 10 satih u tom mirovanju; po tom ju je počeo opet ogrijavati. Čim joj je pripuštao više topline, tim je i krv brže kolala, životinja se probudjivala, i napokon okolo hodala.

Pri tih pokusih opazili su, da se obumrle životinje, koje su tako ukočene odmah donešene u dosta vruću sobu, nisu probudile, nego su ostale i dalje ukočene. Ovo nam opet pokazuje, ako želimo životinju probuditi i oživiti, nesmijemo ju naglo ugrijati, nego nam ju je polagano topiti, dok se neprobudi; jer inače se cievčice u moždjanih napune krvlju; ova tišti moždjane; a svaki pritisak na moždjane proizvodi spanje.

Svako spanje prouzročeno umjetnim načinom nije pravo spanje nego samo nesviest, koje nestaje s uzrokom, koji ju je proizveo. Zdrava čovjeka možemo probuditi vikom, štropotom, pipanjem iz najtvrdjega sna, dočim onoga, koga smo uspavali umjetnim načinom n. p. driemkom (opium) nećemo moći probuditi niti najvećim udarcem, dok se sam neprobudi. I obumrenje životinja nije pravo spanje, jer ih nemožemo niti vikom, niti štropotom, niti najvećim udarcem probuditi.

Osobiti nutarnji uzrok obumrenju životinja bilo bi neko ćutjenje, neka slutnja nastajuće zime, životinjski nagon, koji jih tjera, da se pred zimom zakopaju i sahrane kamogod. Jer prisiljeno bdenje uz potrebnu toplinu i primjerenu hranu usmrtilo je puno obumrlaca.

Priroda, koja različitim načinom uzdržava sve stvorove, štiti ote životinje obumrenjem od neugodna vremena, komu bi bdijući morale podleći, čuva jih, da nepoginu od gladi, kada si zimi nebi mogle naći dosta hrane, te jim tim produljuje život.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

(Dalje.)

I. Glava.

Otto Louisa umna i bezpristrana njemačka spisateljica veli: „Ako umjetnik poštuje svoj narod, sve želje mu i potrebe živo osjeća, za cielo će i tvorit ono, što je s duhom ovoga naroda što većma srodno, a ipak razumljivo i za druge narode, dakle umotvor, koj će si ne samo jedan narod nego narodi svieta prisvajati. Tu je zaista, gdje umjetnik samo treba da prisluškuje što mu nutrnji nagon govori, te ga samo treba da čuva od spoljašnjeg uticaja ili od opake ruke, koja ga je rada uništit, da mu tudja, umjetno uciepljena grana zauzme mjesto“.

Dr. Ambros veli u knjizi: „Die Grenzen der Musik:“ Daje li već narodnost i okolni sviet umjetniku u obće — ne samo glasbeniku — njegov značaj, to duh vremena, koji sve ljude, što u njem žive, kao uzduh okružava, dovršuje njegovu osobnu sliku, on pako imati će uzroka, da se duhu vremena u toliko ne opire, u koliko se ovaj s neuzkole bivimi i vječnimi zakoni istine, dobrote i krasote slaže. Ništa bo nije smiešnije no kad si umjetnik navlaš kakvu starinsku bradu pušta rasti, te si medj starežom prošastih vjekova traži sagrinjale plašte, da mu budu impozantnim ogrtalom. Tu ti više ne vidimo pred sobom čovjeka sama kakav jeste, nego maškaru“.

To vam je put, na kojem si zasluga steći možete; tu stvarajte i utemeljujte, te pokazujte svoj umjetnički ponim, svoju radinost, svoje domoljublje. A mi se tomu od vas, koji se sinovi domovine nazivate, tim više nadamo, mi to od vas tim većma ištemo, jer se u tom pogledu od glasbenika pridošlica ništa očekivati nemože, buduć da su u svoju s mukom naučenu staru teoriju i u svoja njemačka klasička načela tako umotani, da se iz te mrježe sve da hoće nemogu izmotati, kako se — što no rieč — ni kriva ulica izpravit nedade.

Naslikav ovako viernu i istinsku sliku stanja naše glasbe, obraćam se na sve one u čije je ruke položena sudbina našega naroda, te pitam: eda li je narodu, koji imade jošte neizcrpljenu narodnu glasbu, ali mu je

Digitized by Google

u gradovih stanje umjetnosti takovo, da se ne samo zapuštenim i razrovanim već upravo državi opasnim može nazvati, eda li je, velju, narodu u tih prilikah i neprilikah od potrebe, da vlada glasbarstvo uredjuje i nadzire? eda li je od potrebe, da se podigne glasbeno nadzorničtvo, koje bi vladu u poslu umjetnosti zastupalo?

Ja i opet odrješito i po svojem stalnom osvjedočenju, velim, da se u taman dižu glasbeni zavodi i družtva, i da niti reda u naših glasbenih stvarih, niti sustavnoga razvoja naše narodne glasbe ne ćemo doživljeti, ne ustroji li se u nas prije svega vrhovno glasbeno poglavarstvo, koje da u zemlji bude najvišim glasbenom autoritetom, te kojega bi djelokrug po prilici bio ovaj: Sve javne i privatne glasbaone, glasbena posiela, besjede i pjevačka družtva podpadaju pod nadzorničtvo. Svaka glasbaona imade nadzorničtvu predložiti svoju učevnu osnovu, svako družtvo svoja pravila. Dalnji obstanak ili podignuće takovih zavoda odobrilo i dopustilo bi se tek tada, ako se učevna osnova ili pravila slažu sa programom vrhovnoga glasbenoga poglavarstva, dakle sa namjerami zemaljske vlade.

Na prigovor, da je nepravedno umješavanje takova vladinog nadzorničtva u zavode, koje pojedini gradovi i občine iz svoga uzdržavaju, te u družtva i privatna učilišta, koja čak o privatnom trošku obstoje, može se time odgovoriti, da i pučke učione i privatne obučne i odgojiteljne zavode, da i književna družtva isto tako potvrdjuje vlada, a napose nastavna oblast.

To nadzorničtvo valjalo bi da pozove nekolike gradove i poveća mjesta u zemlji, neka u svom području podižu narodne glasbaone a u tu svrhu imalo bi nadzorničtvo izraditi shodne predloge te ih šampane razaslati na občine. Nadzorničtvo imalo bi uz to odlučivati tužbe, molbe primati ili odbijati, svjetovati, podticati, štititi i zapoviedati. Najposle imalo bi nadzorničtvo i visokomu saboru o svem, što se glasbarstva tiče, predloge podastirati. —

---

2. Glava.

Danas nek se ne radi toliko oko toga, da se uzgoje glasbari, koliko oko toga, da se stvori višja narodna glasba.

Već se više puta po novinah naših očitovala želja, da se u Zagrebu podigne glasbeni konzervatorij. I mene dojmila se ta stvar jur nekoliko puta, ali sam svaki put zaiskao, da se utemelji narodno glasbeno sveučilište, ne pako konzervatorij. Kadkada je i do imena, a ovdje više nego li gdje drugdje, i to s toga, što se s riečju „conservatorium“ spaja pojam, da se na tih zavodih ne goji nova glasba, već da se samo stara glasba, ona što ju zovu „klasičkom“ konzervira ili sahranjuje, kakono to biva poglavito na njemačkih konzervatorijih u Pragu Beču i Lispskoj. U drugih državah, kao n. p. u Pruskoj ne biva više tako. Tuj se je na mnoge žive opomene pokojnoga Adolfa Bernarda Marxa i sada živućih najvećih umjetnika Fr. Liszta i R. Wagnera od konzervatorija odustalo, pak su se mjesto toga podigle narodne glasbaone, glasbene akademije, višje glasbaone ili glasbena sveučilišta, u kojih se i niemštini i novom vieku gleda zadovoljit. Tuj se stalo uvidjat, da su vremena Bacha i Mozarta prošla, da se, razkrstiv se sa svim, što je predožujsko, ni glasba ne smie na ugaru da ostavi, te da će narodna njemačka glasba patriotizam gradjana mnogo više jačiti, nego li svi klasički hvalospjevi i svekoliko klasičko majmunjenje. Ali i u Italiji, toj kolievci konzervatorija preustrojilo se na novu već više takovih zavoda, tako se n. p. veliko glasbeno sveučilište u Napulju ne zove više konzervatorij već „Real collegio di Musica.“ U Londonu postoji „Royal academy of music,“ u Parizu „Institut national de Musique“*

Dakle nikakva konzervatorija, u kojem bi se tek obzir uzimao na narodnu glasbu, već sveučilište, na kojem je narodna glasba prvo i najglavnije! Konzervatorij sa kozmopolitičkim smjerom nebi imao za slovjenstvo nikakove svrhe, a za sviet ni koje znamenitosti. Naše glasbeno sveučilište mora da na tri stvari osobitu pozornost obrati: ponajprije da nam narodnu glasbu u višjem smislu razvije, zatim da za nas sile izobrazi, a najposlje da svietu slovjenske umjetnike svoje vrsti pokaže i podade.**

To nebi nikako moglo biti, da mi na svojem sveučilištu idemo istu kozu derat, što su ju stari kozervatoriji od vajkada derali i još uviek deru; već istom onda, ako mi svoje učenike na novom pravcu naime u slovjenskom duhu budemo odgajali.

Marx kaže u svom krasnom djelu: „Die Musik des neunzehnten Jahr hunderts“ strana 9—10 ovako: „Sve te liepe rečenice, da je umjetnost nešto strogo ljudskog, t. j. svojina svega kolikoga čovječanstva, a ne jednog vremena i jednoga naroda, da je ona na cielom svietu ista, da samo ište začetno srdce, to su tek rečenice i ništa drugo, — rečenice, koje jednu malu česticu istine pod čita-

---

* U ugarskom saboru 9. veljače o. g. bi definitivno zaključeno ustrojiti „Zemaljsku glasbenu akademiju,“ za koju se odredila godišnja svota 36000 for., te će njome ravnati Dr. Franjo Liszt.

** Ob uredjenju višje glasbaone govorio sam već nešto i u razpravi „Narodne glasbe Jugoslavena“ koja je u „Vienacu“ od god. 1869. sviet ugledala.

Digitized by Google

vom gomilom neistine i bludnje kriju, a oni, koji se upiru takve fraze najvećma širit, obično su ljudi, koji ne vide puno dalje od nosa. Ostajući pri tom, da umjetnost ne zna ni za pojedino vrieme ni za pojedini govor, ipak im je umjetnost premnogih vremena, čitave ogromne prošlosti, a od istodobnoga sve ono, što nije po njihovoj ćudi i po njihovu subjektivitetu, zagonetka, čudo, ponajvise zatvorena knjiga; njim je čitava umjetnost sputana na obseg jednoga ili nekolicine umjetnika, kojih upravo zbog toga opet ne razumiju.“ I dalje veli Marx. „Umjetnici i umjetnički učitelji kano i umjetnički dobrovoljci pripadaju narodu; vršitba umjetnosti oslanja se o jedan dio od svote vremena i snage i mogućtva, koja je svojina čitavoga naroda; učinak umjetnosti dopire na svaki način do sama naroda, ter ne može da ne djeluje na njegovo duševno i ćudoredno stanje, na njegovo biće u najširjem smislu rieči. U tom pogledu pokazuje se njega umjetnosti znamenitim predmetom obćega pučkoga odgoja.“*

Po mom sudu to sveučilište ne bi smjelo postati iz razširena zagrebačkoga glasbenoga zavoda, već bi se moralo na novo stvoriti kao zavod, na kojem se ne bi učila prva počela.

Sveučilište neka uzdržaje zemlja, a zagrebački glasbeni zavod grad Zagreb, ili što je isto, ljudi privatni, i to s toga, što bi inače nepravedno bilo po druge gradove u zemlji, kad bi se elementarna glasbaona zagrebačka uzdržavala iz državnih dohodaka, a sva druga mjesta i obćine, da si ju same o sebi uzdržavaju; nadalje, što bi zemlja, kada bi i elementarne glasbaone imala uzdržavati, premalo na glasbeno sveučilište mogla trošiti, a najposlje, što to miešanje elementarne glasbaone sa sveučilištem niti učiteljem niti učenikom ne bi dolikovalo. Medju učitelji bo mnogi je za više naobražavanje veoma sposoban, ali za početnu obuku nikako nije, i obratno. Za učenika je pako od potrebe jednom onamo dospjeti, da nauku počelâ sasvim završi, te se u višji umjetnički sviet premjesti.

Da to sveučilište kao narodni zavod zadaću si valjano rieši, imadu se izprva podići samo stolice za obću glasbouku, (glasbenu znanost), za glasbotvorstvo, deklamaciju, estetiku, za višji pjev i za glasovir, kao najprikladnije pomoćno glasbalo za glasbotvorca i pjevača.

Za te struke imademo već dovoljno materijala, dapače i malu literaturu, tako da će nam kod podučavanja samo u malo slučajeva trebati primjere vaditi iz proizvodâ tudje umjetnosti. Stolice za gudbu i svirku podizati, scienim da za prvi početak s toga nije od potrebe, jer gola vještina gudalačka i sviralačka imade više značaj univerzalan, te u višju naobrazbu koje narodne glasbe ne upliva. Dobar gudač ili svirač može, bio on koje mu drago narodnosti, isto tako dobro slovjensku kao što njemačku ili talijansku glasbu izvadjat, dočim najbolji njemački ili talijanski pjevač nije kadar način slovjenskoga pjevanja oponašati, niti je njemački ili francezki glasbotvorac kadar slovjensku glasbu tvoriti. Ja idem jošte dalje, te velim, da bi to upravo smetalo narodnomu pravcu višje glasbaone, kad bi se namah ustrojila višja škola recimo za frulu ili gusle, jer za gusle i frulu imademo još premalo kompozicija, a da ne bi morali svakom prilikom posizati za stranimi djeli. Doći će i tomu čas, da se za ove i druge instrumente podignu stolice na glasb. sveučilištu, ali istom tada, kada slovjenski glasbotvorci za ta glasbala toliko uzkomponuju, da i tuj naša narodna glasba na glasbenom sveučilišta bude mogla gospodovati. To je pak po mom sudu dovoljan uzrok, da za sada gudbu i svirku sa našeg sveučilišta izključimo, buduć da se u nas manje radi o tom, da na glasb. sveučilištu naobrazimo glasbarâ, nego o tom, da narodnu glasbu promaknemo i razvijemo. Mi bi morali ta glasbala izključiti i onda, ako na cielom svietu nebi bilo konzervatorija, na kojem se ta glasbala ne bi učila, ele imade sbilja i takovih zavoda, na kojih se uči samo teorija, pjevanje i glasovir; spominjem n. p. konzervatorij u Stutgartu; u Kölnskom i Monakovskom ne ima svirala, a i sadanji veliki parižki „Institut national“ bio je s početka samo: „Ecole royale de chant et de declamation.“

Dakako da na takov način naša višja glasbaona neće imati orkestra pitomaca, kao što ga imade bečki konzervatorij sa svojih 35, a parižki sa svoja 52 profesora, nu naš posao nije, da se tek povodimo za priestolnicami i inimi velikimi gradovi, već da se za budućnost svoje narodne glasbe pobrinemo, pa onda — da i sa danimi faktori računamo. Za svoju se pak budućnost ne možemo bolje brinuti, no ako uzgojimo slovjenske glasboučitelje, slovjenske glasbotvorce i slovjenske pjevače i pjevačice.

(Dalje sliedi.)

* Na ono, što mi se glede množine citatâ u ovih člancih prigovara, reći mi je, da sam ovimi citati niti htio dokazati svoje poznavanje glasbenih spisa, niti člankom želio podati veći obseg, nego sam ona mjesta s toga doslovno a ne skraćena naveo, jerbo sam svoje čitatelje hotio osvjedočiti o važnosti i istinitosti stvari, i jerbo znadem, da se riečim stranaca u nas uviek više vjeruje, uviek više vriednosti pripisuje, nego onim, što ih koji domaći sin izusti, makar da s otvorenim očima u sviet gleda, makar da mu je govor istinit, a namjera najpoštenija.

Digitized by Google

LISTAK.

Književnost. Ovih dana izašo je „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XXII. str. 257, ciena 1. for. 50. nov., kojoj je sadržaj ovaj: O hrastovih belovarske županije od Lj. Vukotinovića, o zaimenu i glagolju od A. Veber-Tkalčevića, Hrvati nakon bana Berislavića do muhačke bitke od M. Mesića; zaključci VII. zasjedanja internacionalnoga statističkoga kongresa od dr. P. Matkovića; napokon Jan E. Vocel, nekrolog od dr. Fr. Račkoga. Najobširnija je razprava akademika M. Mesića (str. 55—204), obsižuća znamenitu u našoj poviesti dobu od 1523—26 godine.

— Izašli su na svietlo u drugom umnoženom i popravljenom izdanju „Grundzüge der slavischen Philosophie von dr. Clemens Hankievicz. Rzeszów 1873. U uvodu razpravlja pisac o osebinah slovenskoga duševnoga života i o znamenovanju pučke filozofije. Onda razpravlja o filozofiji kod Poljaka, Rusina, Čeha, Srba i Hrvata, napokon kod Rusa. Razpravljajući o filozofiji kod Srba govori o Dositiju Obradoviću, Stojšiću, Filipoviću, Urošu Milankoviću, Kosti Brankoviću, M. Ristiću itd., napokon o Milanu dr. Kujundžiću, kojega je „harmonije u svetu“ izašo ne davno II. diel: nauka o svesti. Nas Hrvata ime se čita samo na nadpisu, ali ne razpravlja se o filozofičkih djelih, koja su sinovi našega plemena napisali. Pisac ne napominje u predgovoru ni jednoga Hrvata, koj bi ga bio uputio, kano što ga uputi od Srba prof. St. Novaković i M. Kujundžić, od Čeha dr. Fr. Palacky, dr. Fr. Čupr, A. Dastich.

— Poznati francezki slavista i naš akademik prof. dr. Lj. Leger. pripravlja za štampu djelo o južnih Slovenih, koje će sadržavati sliedeće glave: 1. Zagreb i Hrvati. 2. Južni Sloveni i njihova književnost. 3. Beograd. 4. Životopis biskupa J. J. Strossmajera. 5. Sadanja drama u Srbiji. 6. Bogomili, 7. Početci panslavisma.

— Upravljajući odbor hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora izdavati će od 1. svibnja „Smilje“, list sa slikami za mladež pučkih škola. „Smilje će izlaziti svakoga mjeseca jedan put na cielom arku, a ciena mu je na cielu godinu samo 50 nov. za Zagreb, a 62 nov. za vanjske, poštom, ili ako se u Zagrebu u kuću uosi. „Smilje“ će donositi svakovrstne pjesmice, i umjetne i narodne, zatim pripoviedčice iz života i poviesti, bajke, priče i zagonetke, povjestne, životopisne i ine poučne članke, a sve jezikom lahkim i za mladež pučkih škola razumljivo i zanimivo sastavljeno. Bude li „Smilje“ zbilja ovakovo, kako nam izdavatelji obećaju, a ne imamo razloga sumnjati da nebude, to bi se za njegovo čim veće razprostranjenje imali brinuti svi rodoljubi, imenito pako oni, koji se bave oko umnoga napredka našega naraštaja, ne imajuć ni onako u našoj književnosti mnogo takovih spisa, kojimi bi se mogla mladež ugodno i koristno zabavljati a uz zabavu i oplemenjivati za svoje buduće čovječansko i rodoljubno zvanje.

— U Pančevu izlazi s nova medicinski časopis „Domaći ljekar“, uredjivan po dr. K. Peičiću i dr. Lj. Nenadoviću. Nadalje pozivlje dr. Nenadović na predplatu na „Domaćeg riečnika za njegovanje i vidanje zdravoga i bolestnoga tiela čovječjega“. Cilj tomu listu biti će pružati narodu sredstva, da si u nuždi i sam lieka naći može. „Domaći riečnik“ izlazit će u svezcih od 3—4 tabaka svakih 6 nedjelja. Ciena svezku biti će 30 novčića.

— Zemaljsko školsko vieće izdalo je „anatomiju tiela čovječjega“ za slovenske glavne i pučke učione od dra. M. Samca. Jedan od čuvenih slovenskih pisaca dao je pod štampu obširan „Obći zemljopis“.

Glas Crnogorca biti će ime novomu listu, koga će pokrenuti na Cetinju Savo Popović na mjesto „Crnogorca“, zabranjenoga u Turskoj i Austro-Ugarskoj državi. Prvi će broj izaći još ovoga mjeseca, a uredništvo se nada, da neće se prijatelji „Crnogorca“ ni ovomu listu oglušiti, koj će nastojati svom snagom da pravednim željam obćinstva u svakom pogledu odgovori.

Prosvjeta. Mnogi, koji su pitali za dra. Miklošića: Monumenta Serbica (Viennae 1858 p. 580), dobili su odgovor, da jih već ne ima u prodaji, jer da su razpačani. Sada pako javljamo, da je sam izdavatelj poslao Albrecht-Fiedlerovoj knjižari u Zagreb stotinu iztisaka i udario jim cienu samo na 3 for., da si svatko može nabaviti ovu knjigu. Književnikom, osobito onim, koji se bave starim jezikom i poviešću, netrieba preporučati ove knjige, bez koje oni ne mogu i nesmiedu biti. Ali naša preporuka ide dalje, te bismo željeli, da bez ovih starih spomenika, koji od konca XII. vieka dopiru u XVI. viek, ne bude ni naša zrelija omladina, a osobito naši pravoslovci. Glagolske hrvatske listine od G. Kukuljevića, koje sada spadaju u nakladu jugoslavenske akademije, te stoje samo 3. for. i „Monumenta serbica“ od dra. Fr. Miklošića popunjuju se; pak nitko nebi smio biti bez većih djela, kojega hrvatsko i srbsko pravo srednjega vieka iole zanima. Za malu cienu od 6. for. dobiješ u ruke dva velika sbornika starodavnih spomenika, koji bi u drugih velikih svjetskih književnostih stajali bar dva puta toliko. A za porabu ovih spomenika služi vrstan Daničićev rječnik srbskih starina (Beograd 1863-4,) koj se takodjer u nakladi jugoslavenske akademije prodaje samo za 6. for.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 18. U Zagrebu dne 3. svibnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Senjani pod Šibenikom. — Prijan Lovro. — Zazivanje vječito ljubavi. — Romeo i Julija na selu. — **Pouka**: O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — **Književnost i umjetnost**: Kako da nam se glasbarstvo urodi? — **Listak.**

SENJANI POD ŠIBÉNIKOM.

Spjevao Lav. Vukelić.

Na kamenu, Senju moj,
Viek se evo mlâdî tvoj,
Pa nek mladost slušat mari,
Što li su joj bili stari,
S pômjeseca, s ljuta lava
Kolika im tekla slava.

Krajem neda Turčin ljut,
Morem Lacman prieči put;
Al' mi Senjče gušter nije,
Pod kamenom da se krije,
Već sa sile junak dvije
Bojak bije, krvcu lije.

Pod Šibenik — davno bì —
Došle senjske šajke tri.
Al' u drazi Rogožnici
Njih obteku zatočnici:
Poklopi im Lacman more,
Zakrili im Turčin gore.

Lacmanu se smije brk,
Bradu gladi Turčin mrk;
Raduju se kršnu lovu;
Svaki svoga svetca zovu,
Da im Senjčad da u ruke,
Da im grozne vide muke.

„Predaj nam se dok je kad,
Da te manji snadje jad!“
„„Za predaju mi ne znamo,
Na nož! da se ogledamo!““
Senjani se tako glase,
Turčin, Lacman — ne uhva se.

S galije tad planu top,
Odgrmi mu s brda top.
Baš med šajke zrno ljusnu,
Preko šajkâ more pljusnu,
Talasi se uzigrali,
Senjani si — zapjevali!

Oganj sieva, grmi grom,
Ko da stoji neba lom.
Zrnje droždi, more vari,
Ali Senjčad slabo mari;
Već kad i jug biesnit poče,
Senjani se soče, skoče:

„Juriš braćo! Sad je čas,
Sveti Gjurgju, vodi nas!“
Senjče viknu, nogom lupnu,
Družba ciknu, vesla trupnu;
Što bi trenô, šajke male
Sinjim morem odsanjkale:

Bulji oči Turčin hud,
Vrpolji se Lacman lud.
Ne sta lova izpred nosa,
Čini im se vraži posa'!
Pa prosuše oganj s nova
Ne pogodiv sokolova.

Preveslali topu mêt.
Pomogo im Gjuragj svet.
Te odnieše tako slavu
Mjesečini, ljutu lavu.
A baš sam se Lacman stàrâ,
Tomu da je pametara.

Na kamenu Senju moj,
Uz viek dičan, slavan stoj!
Eto opet zora ruji,
Viek ti mladi titnja, buji:
De se s svietom ogledajmo!
De se živi ne predajmo.

Digitized by Google

PRIJAN LOVRO.

Crtica po istini. Napisao August Šenoa.

(Nastavak.)

Tri mjeseca iza razgovora sa otcem uputi se Lovro u Beč. Bolest, slabost ne dala mu prije krenut od kuće. Ponosito kucaše mu srdce, kad je ulazio u taj grdni grad. Evo me na izvoru nauka, ne tudjom milosti, već dobrotom mojega roditelja. Ne treba mi se nikomu klanjati. Lovro uhvati se objeručke nauka. Učio je slavensko i klasično jezikoslovje, budne filologom, kao mnogo naših mladića, koji bi možda u drugih okolnostih odabrali drugo zvanje. Ćutio Lovro jezikoslovje kao nekakov jaram, koj mu steže živu krilatu dušu, nu junački žvalio svoga pegaza, sjetiv se, da ga pomaže otac, da mu valja što prije do kraja i zvanja doći. Kraj sve revnosti za zvanični nauk, kupio Lovro i drugoga znanja, te zalazio u kolo književnika. Živjet mu je dakako dosta mučno bilo. Obično misli se, da mladić može u svietu prokuburit sa nekoliko forinti i uz to postati učenjakom. To je užasna varka, koja upropašćuje mnogog mladića. Žitelji velika grada smatraju svakog stranca svojim plienom, koga smiju globiti i oglobiti do zadnje pare. Bečlije osobiti su tomu vještaci. Što i sto briga navali na jadnog mladića, a duša da mu bude kraj toga mirna, mareći samo za nauk, kad često ni korice hljeba neima? Lovro nije doduše imao državne podpore, otac slao mu redovito novaca, al žalibože je samo kapalo, da upravo ne pogineš od gladi. A tko je to starcu u grieh upisati mogao? Što je on znao za život velikog grada, njemu bijaše grdna glavnica, što jedan bečki pustolov potroši za jednu noć. Tako se je Lovro učeć borio dvie pune godine. Naučio mnogo. Neću da vam o tom vremenu na široko pričam. Malo biste marili saznat kukavno živovanje uboga jezikoslovca u priestolnici, a nebih vam za tu dobu Lovrina života ni mnogo znao kazati. Moj pobratim mi dokazo o tom vrlo malo. Na kraju druge godine budne zlo Od kuće stigne Lovri pismo, gdje mu otac na veliku svoju žalost javiti dao, da ga više pomagat ne može, da se je kroz te dvie godine preko sile iztrošio, da je kuća pala duboko u dug. To je bio grom iz vedra neba. Ne moći produžiti nauka i opet biti povodom propasti otčinske kuće, to je Lovri ciepalo srdce. Stajao je kao vojnik na bojištu, komu ustrieliše konja, a četa mu odmiče dalje. Grofu ne htjede pisat, ta velika gospoda imaju pune šake drugoga posla, pa težko se je sjetit kukavna filologa. Što sad? U Beču ne bijaše mu obstanka. Na sreću umio Lovro dobro hrvatski govorit; mnogo drugovao sa hrvatskimi djaci u Beču. Idi u Hrvatsku, reče mu jedan. Kod nas upravo otjeraše proroke velike Germanije sa učiteljskih stolica. Treba nam sila vještih našemu jeziku. Idi u Hrvatsku. — Zle sam sreće, odgovori Lovro. — Kušaj! odvrati mu mladi Hrvat.

I uspjelo djelo. Lovro bude imenovan namjestnim učiteljem na primorskoj hrvatskoj gimnaziji. Tu je učiteljevao godinu dana. Napokon dozvoli mu zagrebačka vlada podporu, da svrši treći tečaj sveučilišta i da položi učiteljske izpite. Baveći se slavistikom, odabra si Lovro zlatni Prag, gdje se, kako već prije čuste, upoznasmo i pobratismo. Kazivanje Lovrino za naših akademičkih večeri dirnulo me osobito: cienio sam ga sve više. Lovro je o tih stvarih malo s kim govorio. Bijaše na oko cjepidlaka, satirik. Sviet ga je takovim i smatrao, te ga se na neki način i bojao. Ja mu zavirih dublje u dušu. Uvidih da pod tim bodljivim, na pol kavalirskim na pol neugladjenim likom gori plemenita, žarka duša, da pod tom priprostom puhovom kapom stoji velik um. Kad je govorio o svome životu, o svojih prevarenih nadah bijaše mu glas mehak, žaloban, kan da mu je na srdcu neizcjeliva rana.

Jednoga po podne podjosmo šetat pred gradska vrata. Idjasmo duž Vltave. Dodjosmo na gol vršak nad velikim selom, komu već ne pamtim imena. Divna li prizora! Nad nama nebo plavetno, pod nama zeleni brežuljci i dolovi, medj kojima se vijuga srebrna Vltava. Pred nama gomila starih, orijaških palača, sto šiljastih tornjeva, kitni otoci, pred nama kameni most Karla četvrtoga, strmi Višegrad, njegda „sunce česko“, ovjenčano kraljevskimi dvorovi i zlatnimi kulami, sada — austrijska tvrdjava ovjenčana topovi, na kojoj sred pusta groblja vrlo ne ukusna crkva sv. Petra stoji. To bijaše zlatni Prag. Sjedosmo na vrh briega, na kojem je, kako se priča, stajao „Děvin grad“, gdje da je junakinja Vlasta sa svojom amazonskom četom branila slobodu ženskoga spola proti nasilju muževa. Branila, al ne obranila.

Siedjasmo dugo mučeć, diveći se krasnomu prizoru.

— Koliko je bilo nada sred toga grada! prihvatih ja, — koliko bura biesnilo u njem. Prava je to kamena elegija.

— Reci tu se od jada okamenila jedna oriaška duša, odvrati mi Lovro — Život i neživot izmienjuje se. Kamen dobiva dušu, a čovjek postaje kamenom. I opet se zamisli Lovro časak, spustiv glavu. — Kaži mi, nastavi: Nije li Jean Jaques Rousseau istinu govorio, odgovoriv dijonskoj akademiji, da

Digitized by Google

znanosti čovjeku više škode, neg hasne? Jest vjere mi. Gledji pred sebe, evo ti Praga, evo ti primjera. Da nije bilo toliko prosvjete u tom gradu, da nije bilo u njem Husa, bio bi sretniji, Biela gora ne bi bila postala crnom. I ja sam živi atom te istine. Šta je meni trebalo stablo spoznanja? Volio bih znojiti se za otčevim plugom, nego brodit sa Akilom pred Troju ili uzvitlati prah junaka Igora. Buditi znanjem želje u sebi, a ne dovit se činu, letiti mišlju preko mora, preko zviezda, a tielom biti prikovan do groba na jedno mjesto, to je prokletstvo. Blaženi slaba uma ljudi!

— Odakle tebi danas takve misli Lovro, zapitah ga.

Od prilike tako! Odakle? Nosim ih uvjek sa sobom brate kao rob svoje verige. Samo jednog bremena da se mogu riešiti, bar bi mi verige lakše bile.

— Kakvog bremena?

— Hoće l' to breme pasti s mene u vodu Vltavu, ako ti dokažem, šta je?

— Ne kaže li Rimljanin, da je dobro imati u nevolji supatnika?

— Ne marim za te mudre izreke, većim su se dielom već iztrošile. Kazat ću što me peče, jer si mi prijatelj.

— Kaži brate!

— Dobivam pisama od kuće, gdje mi svak javlja, da je u kući otčevoj velika nevolja. Podupirali me, zadužili se. Djedovina da dodje sbog mene na bubanj. Veli mi svak, da se žurim, da što prije stečem kruh, a otca da dignem iz nevolje. Imam i sam za sebe duga u Beču. To je, to je, lupnu Lovro šakom o kamen. Razumiješ li? Odrekoh se svojih visokih snova, moram se odreći ljubavi i gledati da koristnom ženitbom izbavim otca i majku, da spasim kuću. To je, to je, brate moj težka, pretežka nevolja. Meni je, kao da mi zla sreća zabada usijan gvozden ostan u srdce. Život mi ne ima više svrhe. Al vidiš kasno je; ajdemo kući.

Iduć kući ne govorismo ni besjedice. Lovro potiho pjevucao staru slovensku crkvenu pjesmu, lupajuć nemilo štapom grmlje kraj puta.

Naši večernji razgovori ne ticahu se vazda našega života, obično govorasmo o književnosti. Lovro imao riešiti zadaću o staroj slovenštini. Kraj domaće tuge bijaše mu to najvažniji predmet. O tom pitanju govorio mi je obširno. Često puti bi me upitao, da li mu je uspjeh iztraživanja temeljit, logičan. Dogodilo bi se ne jedan put, da na večer ni ne zapalismo svieće. Svaki ležaše na svom divanu pušeć i u mraku razpravljajuć bud književna bud socijalna pitanja u sav glas. Lovro je često branio paradoxa. Ne znam kakovim povodom zapodjenula se jednoč medju nama prepirka o teoriji svjetla. Ja branjah Nevtonovo mnienje, da svjetlo postaje gibanjem etera, Lovro dokazivaše biesno svom mogućom sofistikom, da je svjetlo tvar. Tri puna sata prepirasmo se vičuć i ležeć u mraku o svjetlu. Drugog jutra zapita me služavka plaho, dal' sam se već pomirio sa g. Lovrom. Zašto? zapitah ju. Ta bog vas vidio, gospodine mladi, niste li se sinoć ljuto svadjali? — A dà draga moja, to bijaše tek prijateljski razgovor. — U politiki mislio Lovrovazda na široko. Bijaše živ, iskren rodoljub, al često se srdio i smijao domaćim dogodjajem. — Ludorija! viknuo bi često u kavani, baciv domaće novine. To da čovjek čita! Uvodan članak o novoj čitaonici u kukavnom selu. Zar ti ljudi neimaju boljega posla nego skakat i piti u slavu domovine! Već sam tih malica sit, konobaru dajte mi: „Independance belge.“ Jednom čitah kod kuće „Le contrat social“ od Rousseau-a. Lovro pozva me, nek mu kažem u kratko smisao razprave, u kojoj glasoviti Francez dokazati radi, da država postaje medjusobnim ugovorom državljana.

— Nije istina, viknu Lovro, Rousseau krivo sudi. Silom postaje velika država. Samo sila tvori velika djela, sila u ruci veleumna pojedinca. Ljudi su ludi. Ugovarajuć medj sobom o državi, poklali bi se. Nas takova teorija upropašćuje, mi smo vječni pravdaši.

Najviše zabavljasmo se večerom čitajuć pjesničke plodove. Pročitasmo zajedno Danteovu „božju komediju“ Ariostova „biesnog Orlanda“ Mickievićeva „Walenroda“ Byrona, Heinea, Nekrasova, Berangera, Čelakovskog i mnogo drugih pjesnika. Za takovih časova bijaše Lovro van sebe; oko mu blistalo, na lica bi mu skočila krv. Kad mu pročitah „Alpuharu“ od Mickievića, mal da nije poludio od zanosa. Meni su te razprave osobito mile bile. Kad se ovako u dvoje čita, kad dva zanešena prijatelja razabiru misli pjesnikove, javlja ti se krasota pjesmotvora jasnije pred očima. Lovro sam ne bijaše ni pošto pjesnik, nikad za života nije napisao stiha; al duboko je ćutio osjećaje, bistro pronicao misli pjesmotvora. Radovao sam se Lovrinu drugovanju tim više, jer je bio ujedno i kritik plodovom moje vile. Odjevao sam za ono doba ljuvene uzdisaje u sonete, a gradio satirične feuilletone prozom. Ni slovce ne dodje mi u šake zagrebačkoga slagara, a da nije Lovro reko „imprimatur.“ Našim peroracijam najviše se srdio treći list našega trolistka — bradati ljubovnik Žigec. Skoro ne vidjeh toli flegmatična čovjeka, skoro ne vidjeh toli zaljubljena „mačka.“ Bijaše tehnik. Dva predmeta osvajahu njegovu dušu: gospodarstvena lučba i bistrooka Dragoila. Nije mario slušati dugačkih pjesama. Kad mu se koj pjesmotvor milio, znao bi kimnuti glavom, žmirnuti lievim okom i u kratko promrmljati: „Mhm“! A kad bi mu nečija vila dosadila, reko bi zievnuv „Ajdmo spat!“

*

Digitized by Google

Ne bijaše on dionikom naših kujiževnih razprava. Zavuko bi se Žiga pod pokrivač i hrkao. Samo kad se je debata o Ariostu ili Danteu preživo razigrala bila, kad je Lovrina puhova kapa na hero stajala, znao je kadšto planuti izpod mekanog zaklona: Mračnjaci! Niste li se dosta nakukurikali! Dajte biesu mira! Idite spat! Nu dà! Ne imam li pravo?

Komičan bijaše Lovro u našem gospodarstvu. Nisam za života vidio većeg pedanta. Deset puti znao je u red postaviti knjige, duhan, lulu, kesu, itd. Gospodarica naužila se kraj njega dosta muke. Sad mu bijaše kava prebiela, sada precrna; sad mu bijaše peć pretopla, sada prehladna. Jednoč plamenom planuo na debeljastu drugaricu opernog ravnatelja. Staviše nam za večeru na stol suhe kobasice. „Bar su nam mogli dodati hrena“, primjeti ravnodušno naš Žigec. „Istina je“ skoči Lovro, „to je bezobrazluk! Toga ne smiemo propustiti“! Po večeri podjoh sa Žigom u šetnju. Lovro reče, da ne može rad posla s nama. Kad se povratismo pruži nam Lovro papir. „Podpišite“! — „Šta je to“? — zapitah. — „Ultimatum“! odvrati Lovro. „Komu“? — „Našoj gospodarici!“ — „Zašto“? — „Radi nanešene nam uvrede, radi hrena“! Zapanjih se, a moj Žigec stao sa strane grizkati cigaru, da su mu se brci živo micali. „Pa ne imam li pravo? Nije li to pravi škandal“? perorirao moj Lovro. Ja uzeh čitati papir; bome pune četir strane samih finih, dosjetljivih fraza, kao da je Gorčakov pisao notu caru Napoleonu. Lovro medjutim koracao pod puhovom kapom po sobi, a hulja Žigec zavuko se kradomice u postelju. Drugog jutra dokazasmo Lovri težkom mukom, da je svakako bolje stavit ultimatum ad acta.

U to vrieme po prilici govorio mi Lovro, da je našao obitelj slovensku, a u njoj dvie ženske, vatrene domorodke. Nisam baš mnogo zato mario; tà svaki djak na sveučilištu ima znanaca a osobito znanica. Nisam ni s daleka mislio, da bi s toga moglo važnijih posliedica biti. Lovro kao da se je odrekao ljubavi, to jest prave ljubavi. Nije, da ne bi bio mario za ženske, al sve to bijaše amour sans consequance. Za neko vrieme nešta me iznenadilo na Lovri. Došao bi četiri do pet puti na dan kući, da se počešlja i pomadizira. Stajao je pol ure pred zrcalom, sve cifrajuć se. Sad bi svuko kaput i obuko surku, sad svuko surku i obuko kaput. Ja sam po podne obično ležeć na divanu čitao pandekte, al od Lovre ne bijaše mi mira.

— Auguste, zakopči mi rukavice! Zakopčih je. — Auguste, bil uzeo surku ili kaput? — Što te godjer volja. — Al reci mi svoje mnienje! — Dakle uzmi surku! — I obukav surku ode prijan. Za pet časova povrati se. — „Predomislih se, reče, obuć ću kaput, bolje mi dolikuje“! I pol sata gladio i kefao Lovro kaput. Akademičke razprave bivahu sve redje. Lovro dolažaše sve kašnje kući. Meni se to čudno činilo, al ne htjedoh ga izpitivati. Kraj svega gospodarismo mirno u medjusobnoj slogi. Al na jednoč skupi se bura nad našim mirnim stanom i striela puče! —

Naši mili gospodari bijahu nekako negospodari, to jest, u kući ne bijahu financije u redu. Mi smo taj nered kod svakog ručka, kod svake večere najbolje čutili. Gospodari dobivahu od nas redovito mjesečnu plaću, ne ostasmo im za čudo ni pare dužni, al gospodin kapelnik bijaše velik čudak, navlastito što se nas tice. Za nas hrvatske djake mišljaše taj trbonjasti germanski Orfej vazda: čovjek ne živi samo o hljebu, no za sebe znao je za naše hrvatske novce smotati svake večeri pet pržolica i tri puta toliko čaša piva. To nam se svakako krivo činilo. Lovro stao oštriti pero, ja stadoh kašljucati, a Žigec grizati brkove. Kapelnik došo bi obično pred zoru kući, i skoro nikada triezan. Od njegova stana dielila nas samo vrata, i tako imadosmo ne jedanput priliku slušat burne dialoge medju gospodarom i gospodaricom radi nevaljala gospodarstva. S prvine smijasmo se toj komediji od srdca. Jedne noći razglabao Lovro pod puhovom kapom narav tankoga jera. Ja i Žigec spavasmo. Najednoč probudi nas strašan štropot. U sobi naših gospodara biesnila oluja. Iz krike i vike razabrasmo, da u susjedstvu padaju debeli jerovi i krupne note na gospoju kapelnikovicu. Bijaše to andante furioso iz neke paklene simfonije, što ju je kapelnik izvadjao na nježnih ledjih svoje zakonite drugarice. Lovro sjeo pisat ultimatum, Žiga stajao kao kamen sred sobe, držeći svieću, a ja uhvatih jedan svezak Rotekova „naravskog prava“, te primaknuv se vratima uzeh u sav glas čitat poglavje o moralnom značenju braka. Na čarobne rieči njemačkog državnika utaloži se bura. Drugog jutra pročita nam Lovro svoj ultimatum pun hrena, mi ga podpisasmo, poslasmo gospodarici i ostavismo kuću. Žigec odieli se od nas. Ja i Lovro smjestismo se u sobu trećega dvorišta i četvrtoga kata nekog „hotel garni“ — gdje je stanovala sama učena i umjetnička fukara, kao što djaci, urednici, pjesnici, slikari, glumci i t. d. Ne malo razveselismo se, dočuv da nam je najbliži susjed Hrvat, filolog, kršni Bodul, koga ćemo nazvati Macanom Gladibradićem, jer bi zbilja žmirnuo kao macan, kad godj je opazio koju ljepoticu, te je pri tom gladio svoju liepu bradu. Živući tako osamdeset i šest stepena više površja zemlje, odlučismo po predlogu prijana Lovre svakog jutra piti čaj, tako da će ga svaki dan jedan od nas trojice izmjenice kuhati. Jadni Bodul bude unatoč

Digitized by Google

dogovoru našom žrtvom, našim vjekovitim kuharom. Kad je bio red na mene il na Lovru, mi ni makac iz postelje, već na oko hrči, dok nezaviri u sobu Macanova brada. Bodul sve mrmljuć kuhao čaj, a kad je bio gotov, skočismo smijući se, da posrknemo svoju čašicu. Pri tom je Lovro dokazivao Macanu po svih pravilih logike, da neumie živ na svietu skuhati čaja, van Boduli, a Macan bi se mahnuv lievom rukom otresnuo. „Id kukavče!“ Medjutim Lovro bivao sve više zamišljen; računao, računao, svejednako govorio o financijalnih operacijah. O svojoj mladosti ništa ne govorio, kasno dolazio kući.

— Čuj, reče mi jednog krasnog ljetnog po podne, dodji pod večer na bedeme, da vidiš!

— Dobro, doći ću.

Bedemi, vijući se oko Praga i nasadjeni drvećem i cvećem, iza kojeg viri po gdjekoj pavillon ili ljetna kavana, prelieno su šetalište. S njih možeš poviriti u srdce grada, s njih pregledati cielu okolicu van grada.

Podjoh na bedem. Bijaše liepa, jasna noć, zlatni mjesec sterao čarobito svjetlo na drveće i grmlje. Brzo nadjoh Lovru.

— Ajdmo, reče, gledaj, motri, pazi!“

Zamakosmo za čeminovo grmlje, i eto nas pred ljetnom kavanom. Oko bielih stolova srkao je tuj otmeni sviet sladoled, u zadku svirala glasba ouverturu „Semiramide“. Pred jednim stolom ustavi se Lovro, pokloni se nekom prisiljenom finoćom, i predstavi me slovenski družtvu. Aha, to je ona slovenska obitelj, pomislih si, da vidimo! Čelo stola siedjaše debeo starac, biele kratke kose, tupa nosa, široka, obrijana i kozičava lica. Dugački kaput bijaše mu zakopčen do grla, visok šešir pomaknuo se bio natraže, a objema rukama držao medju nogama debeo štap sa zlatnom kitom. Starija gospoja, bez sumnje majka bijaše žena malešna, oštra lica, oštrih očiu. Zaogrnuta crnom svilenom beduinom i pokrivena šeširom od tamne kadife, brbljala starica sladko, lukavo al glasom tankim, pronicavim sve klimajuć glavom, sve mašuć rukama. Napokon svrnuh okom na kćer. Ta na nju je valjalo najviše paziti. Bila se namjestila, da si je mogao samo sa strane gledati, da joj je čas mjesečina sinula licem, čas sjenka bagrema zaklonila obraz. Možda hotomice. Na prvi mah smetoh se ponešto. Nisam znao da l' je mlada, da l' prizrela djevojka. Bijaše visoka, tanka, gibka, bliedjana lica, krasna profila, tamne kose u uvojke spletene, i tamnih, žarkih očiu. Iza širokih rukava tamne svilene haljine virile biele drobne ruke, a nad čelom treptila zviezda od brušene ocjeli. Uprla bje glavu u ruku, da joj je mjesečina padala na sjajnu kosu, i iskrami se prelievala u tamnih očih. Liepa je, mišljah u prvi mah. — To družtvance pozdravi nas van reda radostno, pače preradostno. Samo kći kao da je poslje prvog veselog pozdrava nekako čudljiva, sjetna bila.

— Osobita mi je čast! No kako gospodine Lovro? zapita starac pouzdano, pruživ momu prijatelju ruku.

— Liepo ste nas prevarili, zabrblja starica, niste po podne došli; i Minka se srdi na vas. Jel te?

— Ali majko! će na to mlada. Gdje ste bili gospodine Lovro? nastavi mekanim glasom, nu šta vas pitam, šta tražim računa. A vi ga ne ćete odati? okrenu se koketno prema meni.

Govorasmo o svem i svačem, kao ljudi, kad se prvi put vide. Mene za čudo hvalili na veliku moju nepriliku. Lovro govorio mladoj sve u pol glasa u kratkih riečih, a ona mu isto tako odgovarala. Starci se kriomice gurkali gledajuć izpod oka Lovru. Govorilo se slovenski al tako, da mi se je činilo, da ti mili ljudi ne govore obično svojim jezikom.

Sve čevrljajuć sa starci o bledskom jezeru, o bohinskoj dolini, o Prešernovom rodnom mjestu, slušah na jedno uho kćer. Govorila je priprosto, stidljivo, čas planuv, čas umuknuv, govorila je glasom mekim, čuvstvenim. Slagao sam njezin glas sa divnimi zvuci Rosinijeve Semiramide. Srdce mi osvajalo neko mučno čuvstvo. Čutio sam kontrast medju Minkinim glasom i romonom glasbe. To me je mučilo. Napokon sinu mi istina dušom. U glasu te djevojke ne ima naravi, prišapnu mi tajinstven glas, ta čuvstvenost, ta prostota i stidljivost je varka. Možda Minka nije van koketa. Munjimice svrnuh okom na djevojku. Mjesečina pokaza mi cielo joj lice. Zadrktah. To ne bijahu cvatući obrazi mladosti. Od nosnica prema kraju usnica pružile se dvie crte, svjedočice zrelijih ljeta, usnice bijahu vehle, pod očima si vidio nagrešpanu kožicu; cielo lice bijaše osuho, uvehlo. Ne, to nije razcvala ružica — to je osidjelica, koja doziva u pomoć mjesečinu, da joj pozlati uvehlo lice. Minka prepa se s moga pogleda i okom joj sinu iskrica demonske ljutine, al u brzo zapita me smiešeći se: „Šta ste zamukli?“ al Minkin posmjeh nebijaše smiešak angjela od šestnaest godina.

Umuknu glasba, svjetina se razidje, i mi odpratismo Minkinu obitelj kući. Oprostiv se od njih ne govorih do naše kuće sa Lovrom ni besjedice. Putem razmišljao sam o riečih Shakespearove Julije „Ne kuni mi se mjesecom, jer lažac ti je!“ Kod kuće legoh u postelj. Lovro navuče puhovu kapu, sjednu na moju postelj; sjedio kao kamen i kao da će mi očima probosti dušu.

— Nu? zapita me muklim glasom, šta veliš?

Digitized by Google

— Sada ništa.
— Govori, molim te.
— Strpi se, ta jedva je vidjeh, skoro i ne govorih s njome.
— Meni se — mili. Zemljakinja mi je, vatrena rodoljubka — liepa je, umna je i imade četiri tisuće forinti imetka — a ja — moja obitelj strada.
— Dobro, kad je tako — — —
— Laku noć!
— Laku noć Lovro!

Drugoga jutra probudiv se, ne nadjoh Lovre. Ostavi mi pisamce, da je sa Mirkinom obitelju pošo na dva dana na selo.

(Konac sliedi.)

ZAZIVANJE VJEČITE LJUBAVI.

Po Manzonu pohrvatio I. T.

Jednom jošte snidji, vječna,
Kao žudjen blagi duh,
Štiti svoje štovaoce
I, tko na tvoj zov je gluh!
Snidj' i srdca daj oživljuj,
Kad ih dvojbe snadje lom;
Pobjednik ih, božji grom,
Smilovanjem ti prikriljuj.

Snidj' ukrotit, vječni milče,
Oholničkih dušâ gnjev,
Smogni misli, kojim smrću
Ne potavni žarki siev.
Blagoslovi blag si darak,
Blagosti si hrani moć,
Ko što sunce, probiv noć
Tromoj klici, cviet joj mami.

A u nizkoj klica travi
Propala bi, u sav čar
Ne b' se mogla zašarenit,
Ko što niklih sine šar,
Da od vrela sve vedrine
Ne spušta se zrake šik
Oživljavat klici lik
Te ju hranit neprestance.

Nevolji nam, zazivana,
Sadji pudit sjetan mûk,
Sadji tihi, nježni dâšće,
Utjehe nam gukni gûk!
Ko oluja daj s' obori,
Na silnika goropâd
I zastrašuj njegov rad,
Da se boji bar nebesa.

Uč' sirotu suznim okom
Zavriedjen si nazriet raj,
Te ijučuć raj sporedjat
Uza bjedni život taj.
U kog ima izobilja,
Davo drago, kao brat,
I da nitko neće znat,
Da se mili tebi darak.

Vrz' u smiešak nevinosti
Na ustašca čedu slâd,
Nedužnice pospi ruže
Djevojčetu na lik mlad!
Dievi tiho napupiloj
Tvoju radost kušat daj,
A gdje vjenčaš naraštaj,
Spoj posvéti blagih duša.

Daj ublaži duh mladića,
Koj ko smjela srće zvier,
Daj nagodi mužku volju,
Da na pravi nagne smjer!
Nakiti nam siede glave
Svetom srećom doma svog;
U glêd zasjaj nebogog,
Koji s dušom razstaje se.

ROMEO I JULIJA NA SELU.

Bogomira Kelera pripoviedku pohrvatio I. T.

(Nastavak.)

Po tom bijaše zlo i naopako po ono dvoje uboge djece, koja se ničemu dobru ne nadahu od budućnosti, nit se mogahu veselo i milo namladovat, jer odasvud režaše na njih svadja i briga. Činjaše se, da je to dogrdilo većma Vrenci, nego li Salku, jer joj mati bijaše umrla a podivljali otac uze joj silnikovati samotujućoj u pustoj kući. Navršiv šestnaestu godinu izadje tankovitom i ljepotnom djevojkom; u tavno smedja kosa uvijaše joj se sve jednako u uvojke tja do preko žarkih smedjih očiu, u tavno crljena krvca prosja-

Digitized by Google

jivaše joj se kroz lišca crnomanjasta obraza a tamnovitim grimizom rudjahu joj se svježa ustanca, kako se malo kad vidi, a to joj bila neka posebna odličnost, neki poznavaći biljeg. Živom željom živovanja i radovanja poigravaše svaki živac tomu stvoru božjemu; smijaše se i bijaše spremna šaliti se i sigrati, ako je tomu išto hora bila, t. j. ako je niesu odviše na muke mećali i ako joj niesu brige dotuživale. A brinula se je često! jer je imala tugu i nevolju sve kuće podnositi, a i samu sebe na um uzimati, ter se bar polu uredno i čisto odievati, dočim joj otac u taj smjer ne dade nikada ni groša. Bijaše dakle Vrenci težka mučica izkititi ponešto svoju miloliku osobu, skucat si bar najčedniju nedjeljnu opravicu, imati u spremici nekoliko šarenih, mal ne bezcjenih vratnih rubčića. Stoga se je liepa, voljkasta mladokrvnica posvema poništila i zaplašila, a nije se nikako mogla uzoholiti. Osim toga, kad se je već počela svemu dovijati, vidje muku i smrt matere si i taj spomen bio drugom obuzdicom veselu joj i vilovitu biću, a po tom bijaše preljubezna, neporočna i smiljeva pogledati, kada bi se dobroćudnica uprkos svoj nevolji razvedrila i spremna bila nasmiešiti se.

Koliko se je u prvi mah moglo opaziti, Salko nije te nevolje toli težko podnosio jer je bio liep i čil mladić, gotov se braniti a izvanštinom bar ne dajuć na se zlu postupanju. Opazi doduše negospodarstvo roditelja, sjećajuć se, tobože, da tako nekada nije bilo, dapače na pameti držeć prvašnju sliku otca svoga, kao mudra i mirna temeljaka, onoga istovjetnika, koji je danas sjedoglav ludjak, svadljivac i dangubnik, koji talabučeć i hvalisajuć se u stotinu stranputica ludo i opasno srnu, a svejednako u nazad veslaše poput raka. Ako mu to i nije bilo po ćudi, te ako mu je to često srama i jada zadavalo, svojom neizkusnošću nemogav se doviti, odkuda je to sve poleglo, to mu je ipak mati ušutkala sve brige neprestanom mitnjom Jer, da uzmogne svoje nedjelo nezaprećce nastavljati, da steče k jednu pomoćnika, pak da se ima čim veličati, davaše mu sve, štogodj je želio, odievaše ga liepo i ponosito, te prilagaše mu u svačem, što bijaše svomu zabavku naumio. To mu se dosta mililo, ali ne bijaše materi puno zahvalan, jer je ona uza to puno blebetala i lagala, a Salko više nerad nego li rad činjaše nemarice ili nenaumce, što je voljan bio, što se ipak ne izvrnu ni u kakvo zlo, jer se još ne bijaše poveo za primjerom roditelja, već se mladjahnoj nuždi odziva, da posvemce negizdav, miran i kolik-tolik valjan bude.

Bijaše od prilike sav onakov, kakov mu je istih godina i otac bio, te s toga se nehotice žapao otac sina, u kom pomućenom sviešću i mučeničkim spominjanjem naziraše i štovaše mladost svoju. Uza svu svoju slobodu nije se Salko nikada poradovao, što žive, osjećajući dobro, da se nikakvu dobru ne nada, a da se ništa pravoga nije mogao naučiti jer u Mancovoj kući nije već davno ni spomena bilo savezitu i razboritu radu. Jedina mu utjeha bijaše, što se je smio ponositi svojom nepodložnošću i dosadanjom neporočnošću, a uz taj ponos prkosice boravljaše dane svrnuv oči s budućnosti.

Jedinoj se stezi imao pokoriti, što je otac svakomu i svačemu neprijatelj bio, što se je Martićevim imenom zvalo, ili što je nanj spominjalo. Ali tomu nije znao za bolji uzrok, već da je Martić kriv bio nekakvu očevu kvaru, pa da se je ista mržnja u Martićevoj kući udomila, s čega ni Salku težko ne bijaše ne gledati Martića ni njegove kćeri te na svoju ruku gradit se novim podosta ravnodušnim neprijateljem. Vrenka pako, koja je imala više pretrpljeti od Salka, i koja je više od njega samotovala, ne bijaše toliko sklona pravomu neprijateljstvu, misleć samo, da ju ljepše odjeveni i činimiske srećniji Salko prezire; s toga se je krila od njega te čim bi ga opazila na blizu, pobježe namah a on ni da bi pogledao za njom. Tako se dogodi te već nekoliko godina nevidje Salko Vrenke s bliza, pa ni ne znadiaše, kakvom je ponarasla. Ipak čudjaše se kadšto velikim čudom i kad bi se o Martićih što spominjalo, nehotice sjećaše se samo djevojke, kojoj sadašnjega oblika ne poznavaše, i njezina mu uspomena nipošto ne bijaše mrzka.

Salkov otac propade prvi od dvaju neprijatelja te ostavi kuću i kućište. Propade prvi, jer mu je žena pomagala propadati, jer i sam Salko ponešto trošiaše, dočim je Martić na svome razklamitanu kraljestvu bio jedini trošilac a kći mu samo smjela raditi poput domaće životinjice a ne smjela ništa trebati. Mance pak neznade ništa započeti van da sluša svjet svojih seldvilskih prijatelja pa da preseli u grad i zapodjene krčmarit. Od vajkada je to velika nevolja pogledati, gdje nekadašnji težalac, koji je na svojih njivah ostario, pokupi ruševine svoga imanja, te preseli u grad i tuj otvori krčmicu, da se morda još na posliedku kao prijazni i ugodljivi krčmar spasi, dočim mu se najmanje na prijaznost nadaje. Kad se Mancovi uzeše seliti, tad se je istom vidjelo, koliko su već osiromašili; jer su samo staro i trošno pokućstvo tovarili, na kom se je opažalo, da se već više godina nije ništa popravljalo a kamo li što nova nabavljalo. Mancovka ipak odjede se u najljepše odielo te sjede na voz ropotarije zasinuv nadom na licu, te je kao buduća gradjanka prezirce na suseljanke pogledala, koje iza živica čudnu tu seobu motriahu. Jer bijaše naumila svojom ljubeznošću, i mudrinom začarati sav grad, i što joj prostačina suprug ne bijaše vrstan, to

Digitized by Google

htjede ona izhoditi i izdvoriti, samo kad se stane u gospodskoj gostioni iznositi gospodjom krčmaricom. Ali ta tobožnja gostiona bijaše samo žalostnom zastranom krčmicom, u kojoj je prvašnji zakupnik propao i koju Seldviljani Mancu samo s toga u zakup dadoše, što je još imao kod ljudi nekoliko stotina taliera. Prodadoše mu uzato i nekoliko sudića uzavrelice i krčmarsko pokućstvo, svega skupa dvanaest malih staklenih boca i toliko čaša, nekoliko jelovih stolova i klupa, nekada pocrljenenih a sada posvema izlizanih Povrh okna škriputaše o željeznu brku željezni obruč a u obruču vidjaše se limena ruka, gdje iz vrča lieva crno vino u čašu. Izim toga visiaše šušnjat česminov suvarak povrh kućnih vrata, pa i taj cimer dopade zakupom novoga krčmara. S toga ne bijaše Mance dobre volje kao što bijaše njegova sudjenica, već zloslut i zlovoljan pogna mršavu kljusad, štono ju bijaše u novoseoca uzajmio. Njegov posljednji hrdjavi slugančić bijaše ga već pred nekoliko nedjelja ostavio. Mance prtljajuć se tako mogaše lako opaziti gdje se Martić zloradice i podrugljivo, tobože za nekim poslom hodeć, pokraj puta nadje, te ga s toga proklinjaše držeći, da je Martić jedini krivac njegovoj nesreći. Salko pak, čim opazi, da je prtljaga krenula, uze brzati i stranputicami sâm teći u grad.

Eto nas! Reče Mance, kad je s tarnicami pred krčmicom stao. Mancovka se prepade, jer to sbilja bijaše kukavna gostiona. Ljudi pohićeše što na okna, što pred vrata, nebi li vidjeli novoga seljačkoga krčmara te seldvilskim premogućstvom žaomice nagodiše obraze na podrugu. Mancovka se razljuti i jedva zakloni suze na očiju, te sišav s kola i psujući u prvi mah uleće u kuću, nakana nepomolit se više taj dan; jer se je sramila kukavna pokućstva i trošnih postelja, što ih taj čas uzeše raztovarivati. I Salka bijaše sram, al morade pomoći te s otcem nagomila po uličici čudnu spravu, po kojoj su djeca propalicâ uzela poskakivati i podsmievat se odrpanu seljačkomu prostačtvu. U kući bila još veća kukavština, kano da je to prava razbojnička špilja. Židovi bijahu vlažni i hrdjavo pobieljeni, a izim tamne, neprijatne gostovske, u kojoj nadjoše ono nekoliko negda crljenih stolova, bijahu još dvie kukavne sobice, a svagdje ostavio odselivši predšastnik najgadnije prljavine i smeta. Takov im početak, takov bijaše i nastavak. Prve sedmice nadje se osobito večerom, kadšto po jedan sto gostiju znaličnih vidjeti seljačkoga krčmara te izgledajućih kakvugodj ciganiju. Na krčmaru nije bilo mnogo vidjeti, Mance bijaše neprikladan, okorio, neprijatan sjetan i nevješt kakvu takvu postupanju, a i ne htjede se uvještiti. Polagano i neprikladno napunjavaše pehare, mrgodice postavljaše ih pred goste kušajući progovoriti, a nikada neprogovori ni besjede. Tiem se više uze izticati gospodarica i sbilja držaše goste nekoliko dana na okupu, al u posve drugom smislu, nego li njoj bijaše na umu. Okrupna ta gospodarica bijaše si posebno domaće odielo skrojila, u kojem je mislila, da joj nitko ne može odoljeti. Povrh biele prtene suknje nosila je zobun od zelene svile, pamučnu kecelju i traljavi bieli ovratak. Od riedke si kose savila smiešne zavojčiće pokraj sliepih očiju a u perčinić zatakla si visok česalj. Takva se uze povijati i skakutati oko gostiju usilnom umiljatošću, uze se smiešno prćiti te skoknuv do stola i metnuv čašu ili pladanj sa slanim sirom pred gosta, znala bi se nasmiešiti i reći: To toli! To toli! Tko gospodi da nevoli? ili drugu kakvu ludoriju; jer premda je u nje jezik bio, kano sablja, to joj ipak nedodje ništa pametna na um, bila je još tudja i nikoga nije poznavala. Seldviljske hrdje, dangubeći tuj, zaklapahu si usta rukama, malo nepopucaše od smieha, te turkajuć se nogama izpod stola priklapahu. Trista mu jada! To ti je krasotica! Jest bome divna divota, reče drugi; tako mi Vinka Lozića! bar vriedi amo dolaziti, takove davno već ne vidjesmo! — Čovjek joj to opazi mrkogledice; gurnu ju u rebra te joj prišaptnu: Luda glavo! što radiš? — Ne smetaj mi, stari tupane! odvrati mu žena, zar ne vidiš, koliko se trudim i s ljudmi postupati umiem? Ali su to samo lupače i tvoji pristaše! Daj mi samo, da nagodim, ja ću za malo goste ovamo domamiti! — To se sve sbivaše uz posvjet dvijuh tananih lojanica; sinak se Salko odšulja u tamnu kuhinju, sjede na komin i uze plakati s otca i s matere.

Gosti se brzo zasitiše prizora, što im ga bijaše upriličila dobra Mancovka te se povratiše onamo, gdje im je bolje bilo, i gdje su se smjeli čudnu gospodarstvu siti nasmijati; samo kad i kad dodje po koji samoglavac, popi čašu vina i popozija malo u židove, ili se pak izvanredice nadje čitavi čopor, koji bi prolazeći topotom i bukom samo zavaravao siromašne ljude. Bijaše ih strah u uzanih zakutcih toga židovlja, gdje ih je jedva kad sunce ogrijalo, a Mance, obikao bivši u gradu probaviti čitave dane; nije sad mogao obastati medju tiem stienami. Kad mu dodje na um čista pučina polja uze piždriti zloumice u tavan ili u pod, il poleće na prag uzanih kućnih uvratina i brzo se opet odanle povrati, jerbo susjedi čudno gledahu u zla krčmara, kakovim ga nazvaše. Ne trajaše tako dugo i Mancovi osiromašiše posve, ne imajući ništa u ruku! Želeći što založiti moradoše čekati dok tko ne dodje i za malo novca ne popi štogod od preostala vina, a kad bi gost zaiskao kobasicu ili što drugoga, onda je bilo velike muke i skoka, dok naručeno ne dobaviše. Za malo spadoše na

Digitized by Google

zadnje grane, te točiahu vino iz sakrivene velike boce, koju su u drugoj krčmi dali napuniti, trebalo im krčmariti a ne imadoše ni vina ni kruha, trebalo im prijatnimi biti, a ne imadoše se šta najesti. Bijaše im već i milo, da nitko ne dolazi, te kutriahu u svojoj krčmici, ne mogli ni živjeti ni umrieti. Pošto je gospodarica svu tu žalost okusila, svukla je zelen zobun, te se je opet sva promienila, jer kao što je prije uz neke mane prijanjala, tako se je sada prihvatila nekih ženskih vrlina i njih njegovala, jer joj vile uproše u oči. Bijaše sama strpljiva, pa radiaše utješiti starca a sina si naputiti na dobro; u svaku ruku i u mnogih stvarih umjede se žrtvovati, jednom rieči, svojim se načinom dobrotvorice dojimaše, ali taj dojam nedohvaćaše daleko i neudobravaše nikoga u velike, pa ipak bijaše bolji, nego li nikakav ili suprotivni dojam, bar im prikraćivaše vrieme, koje bi bilo puno prije shrvati imalo ove bjednike. Mancovka je sad umjela svjetovati u kukavštini po svom umu, i ako svjet nije valjao ili ako nije uspio, podnosila je dragovoljno gnjev mužkaraca, u kratko, ostarjela činjaše sada sve, što bi probitačnije bilo, da je prvo započela.

Da ikakvu hranu nabave i da vrieme protraju, uzeše otac i sin ribariti, to jest udičati, u koliko je to po rieci prosto bilo. Tiem se najpoglavitije bavljahu sve propalice seldviljske. Za horna vremena, kadno ribe rado hlape mêku, možeš vidjeti po desetak Seldviljana, gdje s dugim prutom i s kablićem idu za svojim poslom, šećuć se briegom pokraj rieke, naić ćeš svaki hvat na jednoga, gdje udiča, taj u dugoj smedjoj gradjanskoj haljini upanjio se bosonog u vodi, drugi u repastu modru haljetku na staroj vrbi razkrečio noge a naherio stari tuljac do uha; onaj malo dalje udiča odjeven u izderanu velecvjetnu spavaću haljinu, jer druge nikakve i ne ima, duga mu lula u jednoj a udičalo u drugoj ruci, ako li rieci uza zavoj zakreneš, eto gdje stoji na kamenu stari plješivi trbonja, go gocat, te udiča; premda boravi na vodi, noge su mu toli crne, da ti se čini, kanda čizama nije sozuo. U svakog je lončić ili kuzolić, u kom se gujavice vijugaju, štono ih u drugo doba dana nakopaju. Kad se odasvud naoblači i sparno, tmurno vrieme nastane, te se kiša sprema, onda se najviše takovih prikaza ukipi pokraj tekuće rieke, kano kipovlje svetaca i proroka u kakvoj galeriji. Nemarice prolazi mimo njih seljani s blagom i s koli, isti brodari vozeći se riekom nepoziru na njih, a udičaoci tiho zamumljaju, što im brodovi plaše ribe.

Kad bi tko bio Mancu rekao pred dvanaest godina, kad je još na dva liepa konja orao po brežuljku pokraj rieke, da će se i on pridružiti čudnoj povorci svetaca i da će poput njih ribe loviti, bio bi ga udario u obraz. I sad Mance žurno iza njihovih ledja mimo njih prolazi te brza uz vodu kao tvrdoglava tjena s onoga svieta, tražeći svomu prokletstvu udobno samotno mjesto pri tmurnoj vodi. Ali ni otac ni sin niesu strpljivi udičati te im došlo na um, kako seljaci drugim načinom love ribe, kad pogoropadne, osobito rukama po potocih; s toga ponieše uza se udičala samo na izliku, a krenuše obalom uz potoke, gdje znadiahu da ima dobrih i dragocjenih pastrva.

I na selu ostavši Martić glavinjao u nazadak, a uza to mu bilo vrlo dugočasno te s toga, mjesto da svoje zanemareno polje obdjelava, uze i on loviti ribe i po ciele dane po vodi bućkati. Vrenka ne smjela ga puštiti sama već morala mu nositi vedricu i drugu spravu po močvarnih livadah preko potoka i svakojakih bara, po kiši i po suncu, dočim je najnuždniji posao kod kuće neobavljen ostavila. Jer ne bijaše druge žive duše u kući i nije nikoga trebalo, jer je Martić najveći dio zemalja bio već zarajtao, te je samo još nekoliko oranica imao, kojih je sa svojom kćerju vrlo kukavno obradjivao ali posve zanemario.

Tako se sbilo, da je Martić išao neki večer obalom dubokoga i majevita potoka, po kom su se pastrve živo praćikale, jer se jebilo jako naoblačilo, te da se je tuj iznenadice sukobio sa svojim neprijateljem Mancom, koji bijaše na drugu obalu nadošao. Čim Martić opazi Manca, snadje ga strašna ljutav i rugav, već se više godina ne sastadoše nigdje, već samo pred sudom, gdje se niesu smjeli psovati, a sad se Martić obori na Manca: Što tuj radiš, kujo? Zar ne možeš, seldviljska hrdjo, ostati u svom sramotnom gniezdu?

Doć ćeš, huljo, i ti onamo — za malo! odvrati mu Mance. Ribe i onako već loviš, te ne ćeš valjda drugoga posla imati, da ga zanemaruješ.

Umukni, obješenjače! viknu Martić jače, jer tuj potok bučaše, ti si me unesrećio! — I pošto zauja vjetar i vrbovim šušnjem silno zašumlje, to morade Mance još silnije odviknuti: Samo kad bi to istina bila, ja bi ti se radovao, jadna kukavice! — Bezobrazniče! kliknu Martić ovamo, a Mance odjeknu onamo: Voletino, grdno li luduješ! Martić se razžestio poput tigra i pohiće niz potok, da nadje mjesto, gdje bi prešao. Bijaše s toga bjesniji, što je mislio, da Mance kao krčmar ima dosta jesti i piti, i da s neke ruke kratkočasnu dangubicu sprovodi, dočim je njemu nepravednim načinom od duga časa dodijalo na svom propalu gospodarstvu. I Mance pobrza medjutim srdit drugom obalom niz potok; za njim poteče mu sin, ne slušajući toliko ljute zadjevice, koliko poziruči znatiželjno i čudomice na Vrenku, koja je iduči za svojim otcem od srama ponikla glavicom, da joj je

Digitized by Google

kovrčasta kosa u obraz udarala. Nosila je u jednoj ruci drvenu vedricu za ribe, a u drugoj cipele i bjelajice, skute od suknjice bijaše uzvinula. Odkad je Salko dugom obalom š njom uzporedice išao, spustila je od stida skute, te bilo joj tegobno i mučno, imajućoj svu spravu nositi, suknjicu pridržavati i radi zavade žalost podnositi. Da je bila uzgledala i na Salka pogledala, bila bi na njem opazila, da nije ponosit ni gizdav, već da i on neku mučicu muči. Dok je Vrenka posve zasramljena i smućena ničice gledala i dok je Salko samo tu pored sve nevolje tankovitu i prijatnu žapimice i skromno stupajuću krasoticu motrio, neopaziše obodvoje, kako su im otci umukli i podvostručenim biesom potekli k brvnu, koje su nedaleko opazili i kojim se je mostilo preko toga potoka. Poče sievati i čudno razsvjetljivati tmurno i tužno porečje, uze i grmljeti po mrkih oblacih muklim srdom, uze i kiša jače prokapljivati, kadno podivljali starci k jednu srnuše na uzko pod njihovim se nogama uginjuće brvno, kadno se oba uhvatiše u koštac i pestima si udariše u obraze, koji im od gnjeva i nastala jada pobliedješe i zdrktaše. Nije ugodno pogledati a nije ni pristojno, kad odrasli ozbiljni ljudi u nevolju dopanu, te se od obiesti, s nerazsuda ili na obrani stanu tući s prostosvjetinom, za koju ih nije nikakva briga; ali je to nedužna šala prema težkoj biedi, kad pobjesne dva starca, koja su se dobro i dugo poznavala, kada se njih dvojica s najžešćega neprijateljstva i s tečaja svega njihova vieka golim rukama zaokupe i pesnicama udarati uzmu. U tu biedu ugrezoše naša dva sjedoglavca; morda se pred četrdeset godina kao dječaci zadnji put pohrvaše, a četrdeset godina nije jedan drugoga ni dirnuo, izim u njihovo srećno doba, kad su se rukujući za zdravlje pitali, a i to se je riedko dogadjalo s njihova neumiljata i odrješita načina. Pošto se dva tri puta udariše, prestadoše se tući, te se natezahu tiho drkćuć i kad i kad uzdanuv ili biedno zubmi škrinuv, a jedan drugoga nastojaše preko pucajuće perde baciti u vodu. U to dodjoše za njima i djeca, te vidješe žalostni sukob. Salko priskoči, da pomogne otcu skončati mržena neprijatelja, koji se je i onako slabiji činio i već snemagati počimao. Al i Vrenka baciv u kraj, što je nosila, priskoči i uz dugi vrištaj obuhvati otca, da ga brani, dočim ga je samo zaprečivala i otežčavala. Suze joj briznuše iz očiju te milost moleć pogleda u Salka, koj bijaše skočio da joj pograbi i posve svlada otca. Nenaumce sgrabi Salko svoga otca radeći ga jakim mišicama razstaviti sa suprotnikom i umiriti, po čem je boj za čas jenjao, ali se hrpa uzkomešala i ne mogla razstaviti. Tako dodje mladež, uturiv se medju starce, u najbliži doticaj a u taj čas razstavi se oblak i propustiv žarkasti sjaj večernjeg sunca zasinu lice djevojkino, a Salko zirnu u to poznano, u to ipak drugačije i puno ljepše lice. Vrenka opazi u taj tren Salkovo čudjenje te mu se majucko i brzo nasmieši kroz svoj strah i kroz svoje suze. U to se ojunači Salko, jer mu se je otac navalio iztrgnuti iz ruku, te nakom živom, prošljivom besjedom i čvrstim pomakom odvrati si otca od njegova neprijatelja. Oba starca predanuše i počeše opet psovati i vikati obrnuv se jedan od drugoga; djeca im pako kanda i ne disahu te mučahu mukom, kano zamrli, samo na obrtaju i razstanku, nevidjeni od otaca, porukovaše se brzo, a ruke im od vode i riba bijahu mokre i hladne.

Kada kivne stranke kući zaputiše, sklopiše se opet oblaci, sve se više uze smrkavati, a kiša stade lievati, kao iz kabla. Mance bazaše prvi po mračnu močvarnu putu, sguriv se pod pljuskom kiše i turiv ruke u žepove drktaše svejednako obrazima i cvokotaše zubi, a nevidjene suze potekoše mu niz kostrušavu bradu, dao im je neka teku, nehoteć se utiranjem odati. Sin mu ne opazi ništa, jer se je hodeći za njim zaglibio u srećne prikaze. Ne osjeti ni kiše ni bure, ni mraka ni biede; već mu nešto lagodjaše, nešto mu svietljaše i grijaše ga unutra i s vana te se cienjaše bogatim i presjegurnim, kao kakov kraljević. Svejednako vidjaše onaj prekratki smiešak bliza i liepa lišca, i sada putem, čitava pol sata za tiem, odazva se tomu smiešku, nasmiehnuv se iz puna srdca kroz noć i nepogodu premilomu lišću, koje mu se odasvud iz mraka prikazivaše, a Salko mišljaše, da Vrenka na svom putu tu smijavicu svakojako vidi i opaža.

Otac mu bijaše sjutradan sav slomljen i ne ćede nikuda iz kuće. Sinoćni okršaj i sva mnogogodišnja bieda prikazaše mu se puno jasnije te ustaniše se udobice u težkom zraku krčmice, a muž i žena šaljahu se sumorno i plaho oko prikaza, ljamahu iz gostovske u tavne odajice, odtale u kuhinju a iz kuhinje opet u gostovsku, u kojoj se nijedan gost ne nadje. Nakon se čučnu svakoje u svoj kut te uzeše se vas božji dan mrtvosrdice grizkati i spočitovat si to i ono, pri čem kadšto i zaspaše, a nemirni im se dnevni sni navezaše, dolazeći iz saviesti, te ih namah i probudiše. Jedini Salko niti šta vidje nit šta ču, svejednako misleć na Vrenku. I sad mu bijaše oko srdca, kano da je ne samo u velike bogat, već da je i što prava naučio, da preko vrha svakojakih ljepota i dobrota znade, pošto se toli bistro i stanovito sve sinoćnice sjeća. Sve mu znanje tobože s neba dopanulo, i svega se puta tomu presrećan čudio; a ipak mu se činilo, kanda već od davna zna i umie, što ga čudnovatom slašću razblažuje. Jer ništa nije ravno bo-

Digitized by Google

gatstvu i nedohitnosti sreće, štono čovjeka snadje u čistoj i bistroj podobi, koju je popo krstio i kojoj je nadjenuo ime ne glaseće onako, kao što glase druga imena. To vam je tanana stvarca, u njoj se krije tajna i obaviest o blagostanju vieka, ob uzdignuću obitelji i onoga, što su mnoge obitelji u skupu. To vam je proljetni cviet, od koga plod dobre porodice naraste; nekojim je bilinam dvaput, triput, dapače i četiri puta cvasti, dok im plod uspije, a toj je sgodi mudrost naravi ili bogova udesila, da se cvatućim zadnji cviet najtananiji čini i da misle: još nikada nije bio toli liep. Pa il je narav, il su bogovi to tako upriličili, zaista je to dobra i uputna stvar. Mnoge biline cvatu samo jedanput, ali i taj cvat razvali vihor, popari mraz, ili zatopi dugotrajna kiša, pa nikad od njega ploda; mnoge opet cvatu u divljači, ili u kakvoj pustoj baretini na samoći, pa ni od njih ne bude ništa, van kadšto kakva oskomljiva, okržljala voćka; jer svi dobri plodovi rastu u velikoj družbi, klas stoji uz klas, grozd visi do grozda tisućeć se. Ali cviet svakojako bijaše, il je vidjen ili ne vidjen docvao, a proljeće je liepo, ma što od njega postalo.

Salko ne osjećaše taj dan, ni da je bezposlen, ni da je nesrećan, ni da je siromašan, a kamo li da je beznadan; udari dapače u velik posao, da si Vrenkino lice i stas predočava neprestance, jedno doba dana kano i drugo; uz tu razigranu djelatnost ne stade mu mal ne posvema priedmeta djelatnosti, to će reći, činjaše mu se nakon, da sad ipak nezna, kolika i kakvolika je Vrenka, da mu je do duše obćenita njezina slika na pameti, ali kad bi ju imao opisati, da toga ne bi umio. Svejednako vidjaše tu sliku, kanda pred njim stoji i osjećaše kako se ga ugodno dojimlje, pa ipak gledaše ju kao nešto, što je samo jednom vidio, čemu se čovjek nehotice pokorava, i što ipak pravo ne pozna. Pamtio je dobro nekadašnje crtice male djevojčice uz veliko radovanje, ali nije pamtio onih crta, što ih je sinoć vidio. Da nije nikada više Vrenke vidio, to bi mu se pamtisile bile napregle i sazdale spretno liepu podobu, da ne bi ni jedne crte manjkalo. Sad ga te sile iznevjeriše lukavo i tvrdoglavo, jer mu oči zaželješe svoje pravo i svoju radost, te kad je sunce po podne u gornje spratove crnih kuća zasinulo i prigrijalo, odšulja se Salko kroz gradska vrata i zaputi put staroga svoga zavičaja, koji mu se sad istom činjaše rajskim Jerusolimom s dvanajstorim sjajnim vratnicami, gdjeno mu srdce jače udarati stade, čim se je bliže tomu zavičaju primicao.

(Nastavak sliedi.)

POUKA.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nješto na širje izvedeno.

Štovana gospodo! Na častan za me poziv gospodina predsjednika ovomu štovanomu družtvu, nakan sam Vas ponješto upoznati s antologijom hrvatskoga i srbskoga pjesničtva svih vjekova, koju je sastavio naš književnik August Šenoa pod naslovom „Vienac izabranih pjesama hrvatskih i srbskih“, a natiskao g. Dragutin Albrecht za svjetsku izložbu u Beču, u sjajnom izdanju sa krasnimi ilustracijami. Na svjetskom bečkom izložištu, gdje je toj knjizi namienjeno mjesto, razabirat će strani sviet samo vanjski lik te sbirke; nutarnji njezin sadržaj, one hrvatske misli i ćuti od prošlih četiri i više sto godina, imadu na drugom mjestu sahranjene biti: u srdcu sadašnjega našega naroda, u srdcu svakoga od nas. Hoteći Vas točno upoznati sa sadržajem te knjige, imao bih Vam uzkrisiti četiri vieka narodnjega našega života, prikazati Vam sve junake, sve slavne i tužne po naš narod sgode četiriju stolieća, tolika bojišta, tolike razvaline, tolike sjajne gradove, slavne svojom trgovinom, obrtom, umljem i umiećem; imao bih Vam pokazati sliku pjesnika umnih i pjevača sljepaca i dje vojaka milotnih, kojih misli i čuvstva u toj su knjizi složena; predočit vam i hrabre čine junačke pjesme i sva čuvstva lirične pjesme, od vedre popievke uz žetvu, uz zabavu, kolo, svu dragost i žalost, smieh i nestašnost ljubavi, pak do najuzvišenije ode na boga, na veličajnu narav, na velike muževe naroda, napokon elegična čuvstva na razvalinah slobode, na ruševinah sjajnih gradova; imao bih vam predočit i sinje more i velebne gore i ravna polja i pitome gorice naše: u kratko imao bih bezbrojne žarke zrake mnogovječnoga duševnoga života hrvatskoga sastaviti kao u jedno ognjište, sbiti kao u jedan dragi kamen, da vam ga predam i da Vam sja, kao onaj dragi kamen u narodnoj pjesmi, u ponoći ko u sried biela dana.

Nu ni s daleka nemogu ja na toliko oživit Vam sadržaj te knjige; kušat ću da Vam samo glavne njeke stvari iztaknem. Ukupno su u sbirci 284 pjesme; od tih je 56 narodnih, a ostale su od umjetnih pjesnika. Najprije mi je govoriti o pjesmah, koje je sam narod ili puk naš izpjevao, narod koj za tisućljetnoga svoga boravka u domovini od sinjega do crnoga mora mnogo je propatio, ali je ostao živ, i pjesmom svojom

Digitized by Google

slavu stekao po svoj Evropi: on je naša sila, naša nada, o njem najprije da govorimo.

Narodnih je tu pjesama, kako rekoh, 56: ima ih starih iz 14, 16, 17 vieka, a ima i novljih, i najnovljih; ima ih, koje su spjevali junaci, i koje sliepci, i koje djevojke; ima ih iz raznih krajeva našega naroda: iz Dalmacije, Istre, primorja, iz hrvatske krajine i provincijala, iz Slavonije, iz tužnoga nam Medjumurja, iz hrvatskih naseobina u Ugarskoj, u dolnjoj Austriji, da i u južnoj Italiji, iz otoka naših u sinjem moru, iz Crne gore, iz Srbije; evo tolik vremeni i prostorni obseg obuhvaćaju narodne ove pjesme: od 14. do 19 vieka, pak od Beča do Dubrovnika, od sinjega do crnoga mora.

Označujući Vam na kratko narodno naše pjesničtvo, neću se uviek stezati samo na one pjesme, koje su u toj antologiji, već ću se kadšto obazrieti i na ostale, kojih tu ne ima. Neću se držati stroge logične razdiobe po sustavu poetike, već ću koju reći o narodnih pjesmah: predhistoričnih, historičnih junačkih, i liričnih. Predhistoričnimi pjesmami možemo smatrati one, koje nam štogodj o staroj mitologiji našoj odkrivaju. Najviše se tu iztiče jedan pojav: vile posestrime junakâ, družice i čuvarice uviek vjerne našemu narodu; vilinski sjaj, vilinske pjesme trepte nad cielim životom našega naroda. Čudnovato je, da svi narodi tajnovite čarobne sile personificiraju u ženskom liku: takove su muze, sibile, valkire, erinije, vile, vještice, sudice; u ženi eto i naš narod ćuti onaj divni, silni čar, koj sve miline i sve strahote u sebi spaja, koj radja krasnu pjesmu, bogoduho proročtvo, slast života, gorkost zdvojenja, pomor rata i zaraze. Osim vilâ i sličnih personifikacija prirodnih silâ prikazuje nam pjesma i priča narodna prirodu u pojedinih joj bićih: i tu se moramo diviti i radovati onoj nježnoj i plemenitoj ljubavi našega naroda prema svoj naravi, prema svakomu stvoru njezinom.

Personifikacija životinjâ i bilinâ obćenita je u svih pričah i pjesmah ljudskih; nu naš narod pokazuje njom osobito nježno i plemenito osjećanje. Kako Kraljević Marko spasi sokola, komu su krila u krvi prolivenoj na Kosovu ogrezla, te okorjela da nemože poletiti, kako junak u priči sačuva od propasti gavrana, mravca, ribu itd, kako se s ružom, s borom, s oblakom, s danicom razgovara djevojka: sve to pokazuje srdce našega čovjeka ne samo čovjekoljubno nego i prirodoljubno, svjetoljubno. Po osjećanju našega naroda sva je narav, organska i neorganska, duhom proniknuta, sva mu je osjetna i čuvstvena; tim si pomišlja naš narod u pjesničkom obliku onako harmonički sviet, kako to veliki filozofi umnimi sustavi izvode.

Historične junačke pjesme narodne najviše pjevaju bojeve s Turčinom, koji su i najznatniji diel naše prošlosti. Nije mi govoriti o tom, kako narodna pjesma mieša historičnu istinu s mitologijskimi uspomenami, nit mi je iznositi pred Vas razne junačke značaje; samo ću spomenuti dva junaka, koji kao heroji narodni sjaju: jedan je Kraljević Marko, iztočni, drugi Ivo Senjanin, zapadni naš heroj. To su dva mužka herojska ideala; svak ih pozna, svak njihovu sliku na srdcu čuva i nadu goji, da će se izpuniti vjera naroda u budući uzkrs heroja njegovih. Uz ta dva uzorna junaka spomenut ću i dvie uzorne djevojke. Jednu, Hrvaticu, prikazuje nam stara hrvatska pjesma iz 16. vieka: sestru Ivaniša bana. Ugrabio ju Turčin, pak brat joj ban Ivaniša skupio vitezove da ju idu izbavljat, kad al ona sama dodje, sama se oslobodivši turske sile. Uz tu junakinju, hrabru i neustrašljivu, pokazuje nam se Kosovka djevojka kao uzor trpeće nježne djevice; Hrvatica je više mužke, aktivne, Kosovka je prave ženske naravi. I Kosovku djevojku tko Vas nepozna, kad joj slavu znadu svi narodi, svi tê struke učenjaci evropski? Da spomenem samo jednoga, filozofa i estetika Moriza Carriera, koj veli da pjesma o Kosovki spaja mirnu epsku plastičnost grčku s dubokom čuvstvenosti Staroindijaca i Germana. Više hvale nemožeš izreći pjesmi.

I sbilja mora ta pjesma svakoga začarati vanrednom ljepotom pjesničkoga oblika. Na razboju kosovskom sried mrtvaca, krvi, polomljena oružja, stoji u bielom ruhu djevojka sjetna, te razgovara s umirućim junakom Orlovićem Pavlom. Poviedajući mu o sjajnih junacih kako su se u Samodreži crkvi prije boja pričešćali i kako ju krasni junak Toplica Milan tada na crkvenima vratima zaprosio, da mu poslje boja bude vjernom ženom: dovodi nam djevojka u strašni prizor razbojišta sjajnu i milostnu sliku priprave na boj i zaruke svoje s polazećim k slavi ili smrti junakom.

Ovaj kontrast izmedj truplja junačkoga i sjajne vreve junačke oko crkve, izmedj divnoga početka sreći dvoje dragih i težke slutnje djevojačke, nije li amo došla vidjet samo trup dragoga zaručnika: taj kontrast podaje pjesmi vanrednu njeku krasotu, koja nas spominje na slike romantikâ slikarâ i risarâ francezkih, kao što je Delaroch, Delacroix, i poznati svud Doré. Kako djevojka svoju bol izriče, pošto joj je kazao Orlović, da će zaručnika naći ondje, gdje je najviše palo krvi junačke, gdje su najgušće nagomilana kaplja bojna: to je toliko put spominjano, ali je toliko krasno, da se i sad spomenuti smie. Djevojka zavapi: da se jadna za zelen bor hvatim, i on bi se zelen osušio! Kolika je opreka izmedju toga sdvojnoga svršetka pjesme i vedroga početka, koj nam pokazuje djevojku rano raneću u svetu nedjelju, zasukanih bielih rukava, na plećima joj bieli hljeb, u rukama dva zlatna kondira, jedan

Digitized by Google

vodice hladne, drugi rujnoga vina. Evo takova nam se ukazuje djevojka na polazku svom na Kosovo, a na odlazku — kakova je jadna! i bor bi zeleni uvenuo pod njezinom rukom, koliko je puna jada i čemera!

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

2. Glava.

(Dalje.)

Da se za budućnost dostanemo dobrih glasboučitelja svjetovao bih, da se dotle dok samo glasb. sveučilište ne dobije preparandiju za glasboučitelje onim, koji se žele glasbenom učiteljstvu posvetiti, dozvoli na ovdješnjoj preparandiji nekoliko predmeta slušati kao izvanrednim slušateljem, i to poglavito metodiku i odgojoslovje te se iz tih predmeta i izpitu podvrći. Nadzorničtvo pak imalo bi sa svoje strane o tom nastojati, da se kod popunjivanja učiteljskih mjesta na kojoj glasbaoni takvim natjecateljem dade prednost, koji pokažu, da su metodiku i odgojoslovje, valjano izučili. — Kad bi se primio ovaj moj predlog, to sam osvjedočen, da bi do mala nestalo ševrdanja i šeprtljenja kod poduke, te da bi se vrstnih učitelja glasbe dobavili, učitelja, koji bi znali razabrati, da je drugo odgajati a drugo dresirati.

Za dokaz da tako vrstni ljudi sude i u drugih naroda, evo njekoliko citata:

Ferd. Krieger veli (u „Der rationelle Musikunterricht. Leipzig. 1872)„ Hoće glasbena obuka da odgojno djeluje i k pravoj cieli da vodi, najme k cieli ćudoredne slobode čovječje pomoćju uma, to joj nipošto ne smije manjkati stalna osnova niti se ona prepustiti slučaju, buduć da pomanjkanje osnove kod odgoja samo po sebi nije nikad vodilo k sretnu uspjehu. Ona se imade po dobro promatranoj osnovi, po stalnih, točno, svestrano i sveudiljno uporavljenih načelih, k tomu i uz pravi način poduke podavati. Samo valjanom metodom postigava se svrha glasbene obuke, ćudoredni i estetični odgoj čovjeka, i s toga je za svakoga učitelja glasbe od prevelike važnosti, da se točno uputi u narav i biće glasbene pedagogike i metodike, polje, koje se je sve donekle unatoč obsežnoj znamenitosti svojoj tek po malo i u pojedinih zametcih obradjivalo.“

Ludvig Meinardus veli (u „Zwölf Briefe. Oldenburg. 1873):“ Čudna ti je stvar, dà, reko bih smiešna ironija, kako upravo oni konzervatoriji, koji se za „klasicität“ — što no ga zovu — preko vrha skrbe i staraju, s nedostatka ozbiljnosti u razsudjivanju odgojne si zadaće, te s pogubne nesavršenosti nutarnjeg si uredjenja preko svoje volje svake godine mnogobrojni kontingenat neukih i zavedenih umjetničkih novaka i novakinja onom umjetničkom pravcu tjeraju u naručaj, kojega načela oni uslied svojih načelâ već mrze i pobijuju.“ Dalje na strani 57 veli se: „Konzervatoriji doprinose doduše k razširivanju, ali i k razpljoštivanju glasbe, kano da je stvar mode i zaludno, sgolja puteno sredstvo zabave. Oni bo u neizmiernoj progresiji razplodjuju neku vrst ljudi obojega spola, koji no se kao pitomci kojega glasbenoga odgojilišta (?) ponosno gradeć pravimi pravcatimi umjetnici, sve krugove gradjanskoga života poplavljaju; te na nazore umjetničke i ukus naroda veoma škodljivo djeluju. Ali i družtvenoj nevolji ovi zavodi znatno doprinose, radjajuć glasbeni proletarijat, koji živi onako „što kuc to muc,“ najvrlije radiše državnomu i družtvenomu boljku otima, te za širenje razpuštenih, razkalašenih misli u narodu čestokrat priliku nadje i upotrebi u koliko na ime primjer i ugled posvuda jednako premamljuje i kuži.“

A. B. Marx veli (u „Die Musik des neunzehnten Jahrhunderts na str. 207:)“ Umjetnik je primio narav, odnošaje i naobrazbu od naroda i stanja u kom narod jeste. Nauka ga je umjetnička u razvoju njegovih darova do pravoga umienja pomogla. Što je on zatim tvornim žarom izumio, što kao plod vierna rada nudja, povraća se opet medj životno i obrazovno blago naroda, od kuda je on to iznajprije primio, i gdje je medjutim umjetnički učitelj pripravio veću i laglju začetnost (Empfänglichkeit.) Umjetnik i umjetnički učitelj ne mogu biti jedan bez drugoga. Bog je njim govorio kao što nekoč Aronu i Mojsiji: „Ti da budeš njegov Bog, a on tvoja usta, kojim da govoriš.“ Bez umjetnika ne bi imala nauka svoga predmeta, a bez nauke nebi umjetnik imao djelatne snage i moći; obojica jesu služeći organi duha, kojim narod odiše, iz kojega i po kojem najzad ipak svekoliko biva ma to i sto puta oholost, preuzetnost i kukavština uma htjela zaboravit i zatajit.“

Buduć dakle da sve što biva, za narod biva, i bivati mora, to ne može biti ni shodno ni probitačno za uzgoj narodne nam glasbe i za naše okolnosti, ako si od kojega god konzervatorija pravila naručimo, ter po njih

Digitized by Google

našu višju glasbaonu hoćemo da uredimo. Odora što je mi trebamo, valja da je o naše, a ne o tudje tielo omjerena.

Obširna osnova što sam ju niže za našu narodnu višju glasbaonu napravio, hoću da bude smatrana kao predlog, kojeg visokoj vladi i visokome saboru podastirem.

Ja sam tu osnovu tako uredio, da najprije predlažem naukovne predmete, zatim ove kritično razjašnjujem i opravdavam; najzad govorim o dalnjih uredbah, te donosim obći proračun o svekolikom trošku.

Osnova za hrvatsku narodnu višju glasbaonu.

A. *Praktičke struke.*

1.

Pjevanje (usavršbeni tečaj) kao glavna struka za pitomce (mužkarce); u dva tečaja; na tjedan po 3 predavanja, svako 2 sata. — Vrieme podučavanja: prije podne I. tečaj: poned., sried., pet. od 10—12. II. tečaj: utor., četvr., sub. od 10—12.

Propisane obligatne nuzstruke: Obća glasbouka (glasb. znanost), deklamacija i estetika.

Predmeti preporučani: glasovir; koji sjevero-slavenski jezik.

Uvjeti, pod kojim se tko prima: dobro grlo, dobar sluh, dar za glasbu; k tome, da je dotičnik na kojoj javnoj ili povlaštenoj privatnoj glasbaoni kroz 4 godine s dobrim uspjehom učio. — Za oba tečaja jedan profesor sa godišnj. plaćom od 800 for.

2.

Pjevanje (usavršbeni tečaj) kao glavna struka za pitomice (ženske); u dva tečaja; na tjedan po 3 predavanja, svako 2 sata. Vrieme podučavanja: kao pod 1. Propisane nuzstruke i preporučani, predmeti kao pod 1. Uvjeti primanja kao pod 1. — Za oba tečaja jedan profesor (bolje pofesorka) uz godišnju plaću od 800 for.

3.

Operna škola kao glavna struka. *a)* za pitomce (mužke); u dva tečaja; na tjedan po 3 predavanja, svako $1\frac{1}{2}$ sata. Vrieme podučavanja: prije podne: I. i II. tečaj (zajedno) poned., srieda, petak od 9—12 satih.

Operna škola kao glavna struka *b)* za pitomice (ženske), u dva tečaja, na tjedan po 3 predavanja, svako $1\frac{1}{2}$ sata. Vrieme podučavanja: prije podne: I. i II. tečaj (zajedno). utorak, četvr., subotu od 9 do 12 satih.

Propisane nuzstruke: Polazak dramatičke škole. Predmeti preporučani: ples; koji sjevero-slavenski jezik. Uvjeti primanja: pravilan uzrast, izvrstno grlo, čist izgovor, zvanje umjetničko; k tome, da je dotičnik ili dotičnica svršila dva tečaja pjevanja na ovdješnjoj višoj glasbaoni s dobrim uspjehom.

Za operne škole pod *a)* i *b)* jedan profesor s godišnjom plaćom od 1000 for.

4.

Usavršbena glasovirska škola kao glavni predmet za pitomce (mužkarce); u tri tečaja; na tjedan po 3 predavanja, svako 2 sata. Vrieme podučavanja: prije podne I. tečaj: poned., sriedu, petak od 9—11, II. i III. tečaj: utorak, četvr., sub. od 9—11 satih.

Propisani nuzpredmeti: Obća glasbouka (glasb. znanost), deklamacija, estetika, te ako pitomac prije pjevati učio nije i učenje pjevanja. Preporučani predmeti: Metodika, odgojoslovje (što se ima učiti na učiteljskoj preparandiji), koji sjeveroslavenski jezik.

Uvjeti primanja: Dotičnik ima svjedočbom dokazati, da je kroz tri godine polazio glasovirsku školu na kojem javnom ili povlaštenom privatnom glasbenom zavodu, i nauke s vrlo dobrim uspjehom svršio, ako dotičnik takovu glasbaonu polazio nije već je privatno učio, te hoće, da u višju glasbaonu primljen bude, imade se podvrći izpitu, te tu pokazati, da je glasoviru i teoriji toliko vješt, koliko onaj, koji je dovršio tri tečaja javne glasovirske škole; — k tomu: dobro oko, dobar sluh, glasbeno pamtenje i kod kuće glasovir na porabu.

Za tu usavršbenu glasovirsku školu jedan profesor uz godišnju plaću od 800 for.

5.

a) Glasovirska pratnjoškola kao nuzpredmet, za pitomce (mužke): u dva tečaja; na tjedan 3 predavanja, svako $1\frac{1}{2}$ sata.

Vrieme podučanja: prije podne: I. tečaj: utorak, četvr., sub. od 9—$\frac{1}{2}$11. II. tečaj: poned., sried., pet. od 9—$\frac{1}{2}$11 satih.

b) Glasovirska pratnjoškola kao nuzpredmet za pitomice (ženske), u dva tečaja, na tjedan po 3 predavanja, svako $1\frac{1}{2}$ sata. — Vrieme podučavanja: prije podne. I. tečaj: utor., četvr., sub. od $\frac{1}{2}$11—12, II. tečaj: poned., sried., pet. od $\frac{1}{2}$11—12,

Opazka. Ta je glasovirska pratnjoškola samo za pitomce pjevanja ili teoretičnih tečaja višje glasbaone, koji se ili kao pjevači žele sami pratiti i partije svoje učiti, ili koji si odabraše teoriju kao glavni predmet ali neznadu dovoljno glasovirom baratati. Po tom se u tu školu ne uzimlju vanjski učenici, koji ne polaze višju glasbaonu i bez toga.

Uvjeti primanja: njeko umienje glasoviranja i kod kuće glasovir na porabu.

Za tu glasovirsku pratnjoškolu jedan profesor uz plaću od 600 for.

Digitized by Google

B. *Teoretične struke.*

1.

Škola za obću glasbouku (glasboznanstvo) sa akustikom. *a)* za pitomce; u dva tečaja; na tjedan po 3 predavanja, svako $1^1/_2$ sata. Vrieme podučavanja: poslje podne. I. tečaj: poned., sriedu, petak od $^1/_2$5—6, II. tečaj: poned., sriedu, petak od 3—$^1/_2$5 satih. *b)* za pitomice; u dva tečaja, na tjedan po 3 predavanja, svako $1^1/_2$ sat. Vrieme podučavanja: I. tečaj: utorak, četvr., sub. od $^1/_2$5—6, II. tečaj: utor., četvr., sub. od 3—$^1/_2$5. — Uvjeti primanja: Umienje koga glasbala ili pjevanja; k tomu: treba znati dobro i izpravno hrvatski pisati.

Za te obe teoretične škole *a)* i *b)* jedan profesor sa godišnjom plaćom od 1000 for.

2.

Glasbotvorska škola (Nauk o melodiji, harmoniji, kontrapunktu i likoslovju), kao glavna struka za pitomce; u dva tečaja; na tjedan po tri predavanja, svako 2 sata. Vrieme podučavanja: poslje podne: I. tečaj: poned., sried., pet. od 3—5, II. tečaj: utor., četvr., sub. od 3—5. Propisani nuzpredmeti: glasovir, deklamacija, estetika. Preporučani predmeti: metodika i odgojoslovje (sluša se na preparandiji); da u kojem orkestru guda ili svira; sjeveroslavenski jezik — Uvjeti primanja: Ima dokazati da je proučio obću glasbouku s dobrim uspjehom, da je prošao pjevačku školu, da umije na jednom glasbalu guditi a na jednom svirati.

Za tu školu glasbotvorsku jedan profesor uz godišnju plaću od 1000 for.

3.

Škola za višje glasbotvorstvo i instrumentaciju, kao glavna struka za pitomce; u dva tečaja; na tjedan po 3 predavanja, svako 2 sata. Vrieme podučavanja: poslje podne. I. tečaj: poned., sriedu, petak od 3—5, II. tečaj: utor., četvr., sub. od 3 do 5 satih. — Propisani nuzpredmeti: praktično dirigovanje (ravnanje), glasovir i polazak dramatičke škole. — Preporučani predmeti: gudanje ili sviranje u kazališnom orkestru, francuzki jezik. — Uvjeti primanja: da je dotičnik s dobrim uspjehom svršio dva tečaja glasbotvorske škole s nuzgrednimi joj predmeti.

Za tu školu višjega glasbotvorstva jedan profesor uz godišnju plaću od 1000 for.

4.

Škola besjedna (vježbanja čitalačka, naglas i melodija hrvatskoga jezika, deklamacija, poetika). *a)* za pitomce; u jednom tečaju na tjedan po 2 predavanja, svako 1 sat. Vrieme podučavanja: poslje podne: poponedeljak, četvrtak od 6—7 satih. *b)* za pitomice; u jednom tečaju; na tjedan po 2 predavanja, svako 1 sat. Vrieme podučavanja: poslje podne: utor., petak od 6—7. Uvjeti primanja: znanje hrvatskoga jezika, okretnost u čitanju i pisanju hrvatskom.

5.

Škola za temeljne nauke estetike. *a)* za pitomce; u jednom tečaju; na tjedan po 1 predavanje, 1 sat. Vrieme podučavanja: poslje podne: srieda od 6—7. *b)* za pitomice; u jednom tečaju; na tjedan po 1 predavanje 1 sat. Vrieme podučavanja: poslje podne: subota od 6—7. — Uvjeti primanja: oni isti, kao kod škole besjedne.

Za obje ove škole t. j. za besjednu i za estetiku jedan profesor uz godišnjih 600 for.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Književnost. Upravo je izdala jug. akademija znanosti i umjetnosti podporom svoga pokrovitelja preuzv. g. J. J. Strossmajera: „Izprave o uroti bana Petra Zrinskoga i kneza Franje Frankopana, skupio dr. Fr. Rački, predsjednik jugoslav. akademije, prigodom 200godišnje uspomene dogodjaja dne 30. travnja 1671, str. I—X, 1—595, ciena 3 for. U ovom sborniku imade u 648 brojeva više od toliko izprava, koje su crpljene iz deset arkiva i knjižnica na ime iz tajnoga kućnoga dvorskoga arkiva u Beču, iz arkiva i knjižnice sv. Marka u Mletcih, iz vatikanskoga arkiva u Rimu, iz arkiva roudničkoga kneževske obitelji Lobkovica u Českoj, iz zemaljskoga arkiva u Gradcu, onda iz arkiva zagrebačkih, na ime zemaljskoga, nadbiskupskoga i kaptolskoga, napokon iz knjižnice jugoslav. akademije. U predgovoru razlaže se obširnije o tih izvorih. Izprave i listine tako su obilne, da za god. 1670 tek u skoro svaki dan. Sada tek može se na ovom čvrstom temelju pisati obširna i jasna poviest one krvave epizode. A u sborniku naći će dosta gradje ne samo poviestnik nego i dramatik i novelista.

— Tko je iole zavirio u hrvatske čitanke nižih i srednjih učiona, bit će se do volje uvjerio da to nisu za hrvatskog mladića ni s gledišta pedagogijskoga, a još manje hrvatskoga. Knjižice te osnovane su na temelju državne ideje njemačke centralizirane Austrije, koja se je u našoj domovini preživjela, i sbilja ne razumiemo što se tiču mlada Hrvata austrijski i salzburžki junaci. Mi imademo, hvala bogu, dosta svoga,

Digitized by Google

o tom te čitanke skoro ne znaju ništa. Kako čujemo, kani se tomu zlu „post tot discrimina rerum“ doskočiti, te će hrvatski pedagogijski sbor imati sastaviti osnovu za čitanke nižih učiona, a g. dru. Markoviću povjeren je sastavak čitanke za IV. gimnazijalni razred. Uvjereni smo, da će te nove knjige biti u pravom smislu hrvatske, i da će razredba gradiva odgovarati pedagogijskim svrham. Veoma bismo se veselili, da ta sreća snadje i čitanke hrvatske (olim ilirske) za višje gimnazije. Njemačka vlada izključila iz njih sve ljubovne i domorodne pjesme, te nekojim piscem u njih neima ni traga. Tko je pregledo te omašne knjige, bit će vidio, da to nije ni najmanje pregled naše književnosti, da tu treba korjenita lieka. Napokon pitamo smierno, dokle će školske knjige uzprkos pisanju akademije i svih književnika nositi pravopisne starine kao „ě“, „ěr“, „tj“. Quousque!

—r—

— Kod Lavoslava Hartmana u Zagrebu izašla su dva velika zemljovida sa hrvatskim napisom, priredjena po dru. Petru Matkoviću i to: Zemljovid svieta u dvie polutke (u Merkatorovoj projekciji), zatim zemljovid Evrope. Do skora izići će takodjer zemljovidi austrijske monarkije i trojedne kraljevine.

— Izišo je drugi „bibliografički spisak knjižare braće Jovanovića“ u Pančevu. Kako si je taj zavod iztako cilj, da bude posrednikom medju hrvatskim i srbskim književstvom, preporučamo ga što bolje.

— Dne 11. travnja slavio je glasoviti povjestnik Franjo Palacký petdesetgodišnjicu književnoga svoga djelovanja u Českoj. God. 1823. dodje najme kao siromak mladić u Prag, da uči izvore za povjest husitskoga pokreta. Od onog doba stanuje stalno u priestolnici českoj, gdje si je ime proslavio pred cielim svietom monumentalnim svojim djelom: „Povjest českoga naroda“.

— Pod naslovom „Pěkné čtení“ (Liepo čitanje) izdaje Josip Vilimek sbirku najboljih českih pjesama za puk. — Od „Viestnika kritičkog i bibliografičnog“ F. Urbanka izišo je treći svezak.

— Dne 16. travnja imala je „lužičko-srbska Matica“ u Budjišinu svoju glavnu skupštinu pod predsjedom pisca i župnika Hornika. Prošle godine izdalo je to družtvo 2 svezka matičinoga časopisa; pučki koledar u 5000 iztisaka, za tim „Swěrnaj susodaj“, pripovjedku od Munčika, sbirku srbskih školskih pjesama, i srbsku čitanku. Iduće godine izdat će matica spise pjesnika Seileřa, pjesmaricu za mladež i „Kuchinska zahrada“ (domaći vrt). Za predsjednika bude izabran poznati lužički rodoljub Smoleř.

— U ruke nam dodje djelo: „Руский народный орнаментъ, отдѣлъ цервый: шитье, ткани, кружева, изданіе общества поощренія художниковъ (ciena 10 rub.)“, u litograf. zavodu V. Prohorova. Do sada izadje 19 listova. Iz ljubopitnosti stadosmo prispodobiti ove proizvode domaće obrtnosti ruske s jugoslavenskimi, koje objelodani naš F. Lay, a izvede Fr. Fischbach. U prvi mah iznenadi nas srodnost i sličnost ovih pučkih proizvoda ruskih i naših, tako glede tipa, kako i glede nacrta, živalnosti i raznolikosti boja. Ova suvislost domaće obrti kod dviju slavenskih plemena, koja su prostorom toliko odieljena tè od tisuće i stotina godina živjela u različitih državnih odnošajih, može dati povoda dalnjemu iztraživanju o postanku ove obrti, o kojem u Rusiji, gdje se ovo pitanje razpravlja, vladaju dva različita mnienja. Jedni na ime misle, da su ovi proizvodi domaće obrti prvobitno i izvorno slavenski; drugi pako sciene, da su u Rusiju uneseni. Ostavljajući ovo pitanje strukovnjakom ne možemo se uzkratiti ove opazke, da su naše pučke obrtnine daleko ukusnije i bogatije od ruskih, koliko imade ovih u onom djelu. A samo izdanje Lajevo daleko je od ruskoga točnije, preglednije i sjajnije. Ne ima sumnje, da će i sbirka Lajeva na bečkoj svjetskoj izložbi obću pozornost probuditi, te da će i on biti tiem potaknut na daljnji rad u toj struci, pak da mu domovina naša neće uzkratiti potrebite podpore.

— U Franczkoj zanima se javno mnienje svaki dan sve više za Slavene. Kako su Francezi željni to bolje upoznati se sa svojimi, kako misle, budućimi saveznici proti Niemstvu: tako rado primaju svako djelo o Slavenstvu, osobito o južnom. Danas možemo opet oglasiti u kratko jedno djelo, koje je E. de Sainte-Marie pripravio za štampu o Hercegovini, u kojoj je on sproveo više vremena. Kano što on piše jednom od naših književnika bit će njegovo djelo razdieljeno u XXIII glave, te će sadržavati podataka o sadanjem stanju i prošlosti ove jugoslavenske zemlje. Dodao je djelu takodjer nacrte „stećaka“, koje je on našao u Hercegovini. Sada izradjuje drugu knjige: „La Presqu'ile Balkanique et les Yugoslaves“ (balkanski poluotok i južni Slaveni).

Umjetnost. U českom kazalištu bješe prikazana dva nova komada i to: Dvě krásnych očí (Do dva krasna oka) komedija od Franje Zákrejsa i „Na rozcesti“ (Na razkršću), drama od grofa Zdenka Kolovrata. Zakrejsova komedija, vadjena iz povjesti kralja Gjure Podjebrada uspjela je prilično. I Kolovratova socijalna drama održala se na pozorištu.

— Za izdanje Preradovićevih diela prirediše, kako mimogred spomenusmo, na Velikoj Gorici gg. medik Mirko Ištvanić i Janko Hribar ml. koncert i tombolu s plesom. Na koncertu deklamovao se „Putnik“ od Preradovića. Zabava bje dobro posjećena, čisti iznos od 40 for. već je predan odboru. A gdje su druga hrvatska mjesta? Još neimamo od njih glasa.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 19. U Zagrebu dne 10. svibnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Mojoj pjesmi. — Prijan Lovro. — Romeo i Julija na selu. — **Pouka:** O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova — **Književnost i umjetnost:** Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

MOJOJ PJESMI.

Spjevao Milan Grloci.

Opjevana već su djela slavna
Ljudskog tvora a božanskog daha,
Opjevana ljubav već od davna
I nje slasti vazda pune straha;
Ludosti se staroj spiev jur spjeva,
A i novoj, vriednoj kćerci vieka,
U kom lažnim sjajem množtvo sieva,
Što privriedi uzlet duha prieka.

A ti, pjesmo moja, kud mi hrliš?
Po tom pustom kud mi bludiš svietu?
Kakove mi to sve sjene grliš,
Sjene crne u tvom hitrom lietu?
Odvraćaj se od njih — zaboravljaj!
Posmjeh svaki ljubki milje nije,
Nit u vedro čelo vjere stavljaj.
I pod mirnim likom bura bije.

Zar u mrtvom svietu tražiš jeku?
Il u podlih djela plemenita?
Počinak li u odroda tieku!
Vjeru l' glas tvoj u nevjere pita? -
Prije sve, ah, sravnat ćeš vrhunce,
Nego ljudske duše sblažit, složit;
Prije smekšat mermer, skrenut sunce,
Nego svieta strasti utaložit!

Ti si pjesmo ušutkala vaje —
Uzorne mi, zlatne dobe cilje,
Zakopala prve mlade haje
I to milo kovilje i smilje;
A sad, ja te skupljam pak na novo,
Da mi budeš mač i munja hitra,
Zlobi kuga, srdcu sveto slovo,
Milje s tobom čedno da zatitra. —

Ja te šiljem širom svieta biela,
Dižem poput orla ptice sive,
Od srdca mi budi žarka striela,
Duši kùpi mile — smrskaj krive!
Od srdca mi idi k srdcu svakom,
Pozdravi mi borce jednog cilja,
I obasjaj narod pravde trakom —
Bez srdca viek gonjen i bez milja.

A kad nadješ dušu našku krasnu,
Oh daj! izlij, nad nju sav čar svieta,
Nju posveti kano zviezdu jasnu,
Nek viek sjaji i ko ruža cvjeta,
Ter joj reci, neka iz dna duše ljubi,
Neka bude angjel svietom mireć,
Jer čas kratak sunce gore rubi —
A tad noć se spusti krila šireć. —

Putuj, putuj, čedo duše moje,
Pokucaj mi čedno na vratašca,
I gdje godjer dobri ljudi stoje,
Svud otvorit hoće se srdašca.
Vjerujte mi, što ne mogu ljudi,
Niti sjaji, nit divote, česme,
To vam duše iskra dušom budi:
Ganut mogu, uzdić — samo pjesme!

Digitized by Google

PRIJAN LOVRO.

Crtica po istini. Napisao August Šenoa.

(Konac.)

Pohitih, da dojavim Macanu, šta to s našim Lovrom biva. Naš Bodul upravo razčinjao starca Omira na najmanje čestice, te je, koliko se sjećam, grdio gadobnog Terzita. Čuvši, da je Ljeljo okupio Lovri glavu, namršti čelo, primaknu lievi kažiprst rtu svoga nosa, te odreza kao junak Akil: „Viš! pasja vjerica!“

Drugog dne na večer podjosmo ja i Bodul na sastanak mladih Hrvata. Bijasmo van reda veseli. Na obće zahtievanje Dalmatinaca odpjeva nam stidljiv filolog, koj se zvao u našem cehu „osiečki dievac“, Tordinčevu pjesmu „Gdje ptičice milim glasom pjevaju“ i to jasnim i zvonkim glasom, da je neki šijački sve zibajuć se od milja kliknuo „Oh brate ala je to liepo, to duše mi vriedi više nego turska cigareta!“ te me nakon toga uzklika i zagrlio. Upravo stade „Uskok Ive“ miroljubiv potomak ratobornih Senjana tankim glasom razlagati važnost senjske željeznice na veliko nezadovoljstvo prisutnih Riečana i Kraljevčana, kad se u jedanput otvoriše vrata, i svečano, lagano, olimpijski smiešeći se unidje Lovro. Braća zaboraviv senjsku željeznicu, udare grmiti „Živio Lovro!“ Samo Žigec gunuo Macana, a ovaj smiešeći se lopovski u kutu gladio bradu.

Na taj rogoborni poziv pokloni se Lovro „dostojanstveno“, otre si očale, i sjednuv do mene uze razbirati jestvenik. Pogledmuh ga sa strane. Bijaše nekako uzvišen, vedar i ponešto gjornut.

— Konobaru! viknu glasom diplomatičkim, „Befsteak! Dakle, okrenu se prema meni, ja se ženim.

— Zbilja?

— Sve je gotovo. Konobaru jošte kiselih krastavaca. Za četiri nedjelje, prihvati opet meni, biti će vjenčanje. Ti ćeš mi biti kum.

Ne prigovorih ništa. Tko će i prigovarat u takvom slučaju? Lovro bijaše veseo, reć bi mahnit. Ne vidjeh ga nikad takova. Iznenada skoči, uhvati čašu i stade mal ne drkćućim glasom govor dug i širok u slavu starih hrvatskih kraljeva, o kojih je u onaj blaženi čas više znao nego stari arcidjakon Toma i hrvatska kronika. Presenetih se ne malo, nu poznavajući njegovu cud, volio sam šutit. Idući kući nije govorio ni riečce o ženitbi, već je sve pjevucao staru slovensku pjesmu o svetoj Barbari.

Kad bjeh lego, izpravi se Lovro pred mojom posteljom, dakako pod puhovom kapom, te mi reče:

— Stavljam ti alternativu, il si ti lud, ili ja?

— Ja si toga baš ne želim, odvratih mu kroz smieh, budi ti lud.

— Beno, reče al sam uza sve to ipak pametan, jer se — ženim.

Od onog dana bivao Lovro sve redje kod kuće. Svršiv pismene izpite imao je kada probaviti cieli dan kod Minke. Dolazio kasno u noć kući, i često netriezan. Hvalio mi prijaznost Minkinih ljudi, hvalio dobro im vino, al nista više. Ne poznavajući s prvine pobliže ćudi Minkine, stao sam gatat, da je ženska od srdca, glava pametna, ma i nešto zrelija bila, a tim da je osvojila Lovru. Moj prijan gradio i gradio svejednako kombinacije, kako će sebe i otca izbaviti duga, a ta ga je miso toliko obmanula bila, da je bistroumni taj čovjek posve osliepio, da je zbilja mislio ljubit djevojku. Minka i roditelji joj smubili me više puti, neka ih s Lovrom često pohodim. Samo dva tri li puta odazvah se pozivu Nešto me od njih odbijalo. Ljudi življahu dosta udobno. Otac bijaše viši činovnik. U Minke ne nadjoh ni iskre pravog djevojačkog života. Gradila se, da ljubi glasbu, a vrlo hrdjavo igrala, da ljubi pjesničtvo, a ništa o tom nerazumjela; da je vatrena domorodka, al zna se, da se usidjelice često domorodstvom iztiču, kad ne mogu ničim drugim zanimive biti. Lovru ti ljudi na oko ninali i mazili, ma da im je rodjeni sin, al u istinu držali ga gvozdenimi kliještami. I sami možete si mislit, kako mi je bilo pri duši. Niesam smio govorit. Starac bi često pokazao Lovri državne papire od veće vriednosti, govorio o sretnoj budućnosti. Zvali ga na kratko „gospodin Lovro.“ Pače više. Jednom starci posli na ladanje bez Minke, koja da boluje. Lovro dakako nije pratio roditelja. Čemu? Na večer mi pripoviedao, da je bio kod djevojke. Ne bijaše nikoga kod kuće. Minka da je plakala, da se stvar zavlači, da ne treba dočekat zadnjega izpita, sve nek se u brzo svrši. Lovro privoli. To je starce vrlo veselilo. I oni rekoše: Brzo! brzo! Pisali po krstni list i papire, samo da bude brzo, jer bi inače djevojku ubila tuga. Ta preša činila mi se sumnjivom. Zašto rade ti ljudi oženit Lovru prije, neg steče učiteljsko mjesto? Lovro me zapita, kakovih papira ženitbi treba. Rekoh mu, kakovih. Sastavih mu i molbu, da bude oprošten od redovitog oglašivanja crkvenog. Sve brzo.

Jedne večeri šetasmo Lovro i ja kraj Vltave.

— Hvala bogu, reče prijan, gotovo sve je u redu. Sve me glava boli. Bio sam da-

Digitized by Google

nas kod župnika. Tjeraju me. Šta ćeš? Kad djevojka želi. I bolje je.

— Al čemu ta preša?

— Rekoh ti, da djevojka i roditelji žele.

— Ima l' možda razloga, s kojeg obično vjenčanje brzo slediti mora?

— Kunem ti se, ne ima.

— Oprosti brate, da te pitajuć mučim. Valja sve promisliti, kad sklopiš savez za cieli život.

— Hvala ti brate. Pače drago mi je, da pitaš. Promislio sam sve. I meni je ta preša draga, da budem što prije siguran. Znam, da će mnogi kazati, Lovro se oženio sa kesom svoje žene. Neka ih, srdce mi govori drugče. Ako tražim nešto novaca, rad mojeg je otca, rad moje slobode, da se otresem brige. Vjerovnici su jakrepi, muče čovjeka do smrti, ne možeš spavati, ne možeš raditi. Budi onda učenjak. Na zdravlje. Ja se držim Horacijevih rieči: „Utilia dulci! Korist i slast!“ Tko me može zato biedit? Praktičan razum, kad imaš uzanj srdca, nije grieh. Djevojka dobiti će 6000 for. u državnih papirih. Pet stotina namienio sam otcu, pet trebati će meni za vjerovnike, a ostalo bit će dobra pripomoć, da mogu življeti bez brige, jer hoću da radim, mnogo radim.

— Šest tisuća dobit će djevojka? Tko ti to reče?

— Ta, bog te vidio, otac, još prije nego je zaprosih.

— Prije? A poslije?

— Ne govorasmo o tom ništa.

— Ništa?

— Ta čemu. Tomu bit će vremena poslije vjenčanja.

— Lovro, oprosti mi! Težko mi je govorit, al moram. Govorim ti kao brat bratu, jer bolje je čuvat kuću od vatre, nego li gasit je, kad gori

— Govori jasno! Ne razumiem te.

— Je l' starac upravo tebi obećao 6000 fr?

— To jest, upravo nije. Samo reče, kad bi se jednom Minka udala, dobila bi po prilici toliko i toliko.

— A što, da starac ne može Minki toliko dati?

— Ne budali. Ta vidjeh novce na svoje oči. —

— U njegovih rukuh. Minkin otac ima više djece, ima šestero djece, a koliko sam saznao od drugih ljudi, ne zna se ništa o njegovu bogatstvu.

Lovro zapanji se. Tomu se nije dosjetio bio. Bio sam opazio po govoru, da Minkin otac spada u vrst onih ljudi, s kojim čist ugovor učiniti valja, a pred očima lebdila mi užasna nesreća, u koju bi Lovro s nesretne ženitbe pasti mogao. Mišljah, da mi je prijateljska dužnost, raditi tako.

— Pravo veliš, reče mi Lovro, u nedjelju za pet dana ima se ženitba oglasit. Poći ću sutra k starcu; stvar se mora svakako izvesti na čistac.

Drugog dana povrati se Lovro nemiran kući.

— Bio sam kod starca, u uredu, reče prijan, baciv se na divan.

— Pa šta?

— Šta znam ja. Gradio se ponešto uvriedjen. Čemu takova pitanja, reče mi, ne kanimo li sklopit prijateljstvo? Il mislite, da ću svoje diete prikratit? — Ni s daleka, odgovorih mu, al brak je, kako i sami znate, savez na sreću i nesreću, na vas život, pa tu se hoće svakako ozbiljna razgovora. Vi znate, da niesam imućan čovjek, pače da imam nešto duga, a učiteljska plaća nije bogato vrelo. S toga morate mi oprostiti da govorim iskreno. — Starac na moje ove objektivne opazke nešto porumeni, nu malo zatim udari u smieh: „Gle, odkad je gospodin Lovro postao računarom? Idite, ne budite diete! No da vas mlada čuje! Hajdmo k meni na objed, uhvati me pod rukom, sutra pri crnoj kavi pravit ćemo račune. I podjosmo objedovat. To je sve.

Drugog dana po podne dodje Lovro još nemirniji kući. Baci ljutito šešir na postelju.

— K vragu! iztisnu ljut.

— Šta je?

— Šta si mi govorio. Poludit ću.

— Jesi l' govorio sa starcem?

— Niesam. nije ga bilo kod kuće. Al govorio sam s djevojkom. Bijaše zaplakana, kan da se je ljutila, a kad pristupih k njoj odbijala me rukom. Trebalo je dosta rieči da se odobri. Napokon pokaza mi vienac smjeseći se kroz plač, i zagrli me viknuv: „Tako li umiete ujest u srdce?“ Na to me, je poljubila.

— Smiešila ti se, veliš? Lovro! Zar se Minka smiešila, kao što nekad prvi put Malvina?

— Malvina? Malvina? zapita Lovro sagnuv glavu, „šta me pitaš? Nije, nije. Sije li mjesec kao što sunce? Al zaludu je govorit. Tvoja me pitanja ujedaju kao zmije. Ne mogu takova šta vjerovat.

— Brate! Ti me držiš sotonom, moje rieči su ti djavolske? Naravski. Rieč hladna razbora smatra se često djavolskom misli; razum je često mraz, koj nam opali cvieće naše mašte. Ti o tome sada i ne možeš sudit. Obujmilo te. Al vjeruj mi, samo bratinska ljubav me nuka, da ti govorim kroz hladni razum. Il ne imam li pravo? Kuća ti je u nevolji, ti u neprilici. Dugovi dosadjuju. Ženit se kaniš, da sebe i kuću duga riešiš. Nije to pusta sebičnost, jer znam, da ti je srdce vrlo i vriedno. Nadaš se dobit podpore, radiš življeti bez brige, radiš za prosvjetu naroda. Liepo je to, krasno. Pred tvojima očima sjaji zora. Al, Lovro, pomisli, ako

Digitized by Google

se sve to proti tvojoj nadi izvrne, ako mjesto zore budne noć? Ako mjesto imetka dobiješ siromašnu ženu, naučenu na gospodski život? Ako dobiješ djece, nove brige, nove skrbi? Ako ti propadne otac do kraja, a ti sâm sve dublje u dug? Ako se ljubav prama ženi pretvori s te nevolje u mržnju, koja te do groba minuti neće, jer si s tom ženom do groba svezan. Što onda brate? Noć, viečna noć. A ti toga ne smieš. Bog ti je dao sjajan talenat, ne zato, da ga zakopaš u brizi, već da ga množiš na korist naroda svoga. To ti je dužnost, a ja ti to govorim, jer neću, da budeš vjekovitim robom.

Spuštene glave sjedio Lovro na divanu. Kad završih, ustade, i sjede pisat za stol. Pisao je preko tri četvrta sata. Svršiv pismo predade mi ga.

— Pravo imaš, čitaj! reče mi.

Bijaše to pravcati ultimatum Minkinu otcu, neka govori cielu istinu; jer inače da ne ima od svatova ništa, do četiri sata po podne neka mu odgovori. Slog bijaše udvoran, dostojan al i hladan. Služnik ponese pismo starcu.

Pod večer vratih se od pohoda kući. Lovre ne bijaše kod kuće. Sjedoh čitat pri svieći. Za malo pade Lovro u sobu. Prepah se. Kao da je duh ušao u moj stan. Bijaše na smrt blied, oči mu ukočene, usnice modre.

— Dakle! prihvati staviv se pred mene, ja dolazim od svoje nevjeste. Razdero sam vienac i bacio joj ga pred noge. Dà, pravo si govorio. Htjedoše me upregnut za vàs život pod jaram koketé, usidjelice, koja ništa — ništa ne ima. Bože, bože, jesam li bio lud, sliep? Što li? Stari mi odgovori dugim birokrotičnim pismom, u kratko, da ima šestero djece, medju koju imetak od jedno 6000 for. razdieliti treba i to po njegovoj smrti, a donde da će mi davat godišnju podporu od 100 for., je si li čuo? Ubit me htjedoše, do kraja ubit. Krila su mi slomljena, moji nekadanji sanci minuli, al još sam čovjek ostao, al sada me htjedoše ubit. Groza me hvata. Ja podjoh k Minki, raztrgah vienac svatbeni, bacih joj ga pred noge. Ona se plačuć izvinjavala, da su roditelji krivi, a ja ostavih kuću na vieke. Moj otče! Moj ubogi otče!

Kako je Lovro strastven bio, bojah se da će obolit. Ne oboli. Osobito mu hasnilo, da se pristara Minka malo poslije udala za malena činovnika iz ureda njezina otca. Kraj svega se toga Lovro strašno porušio. Na bliedom mu licu opazih kadšto neobično drhtanje. Usne bijahu mu suhe, bliede, oči žute, mutne. Na sjetnom mu čelu vidjelo se, da ga mori tajna tuga, što mu ne podje za rukom izbaviti otca od nevolje. U družtvu, pače i preda mnom gradio se Lovro veselim, nehajnim, al to bijaše tek na oko. Ljuta ironija, kojom je začinjao svaki svoj govor, ciničke kadšto primjetbe o priedmetih idealnih odavahu duboku njegovu bol. O Mini ne bijaše više govora medju nama.

Lovro svrši sretno i ustmene izpite, te čekaše samo, da mu se odredi mjesto na kojoj hrvatskoj gimnaziji. Odlanulo mu malko. Jednog liepog ljetnog dne — nikad neću toga kobnoga dana zaboravit — sjedjasmo poslje objeda zajedno u kavani. Macan i Lovro prepirahu se o nekom jezikoslovnom pitanju oštro. U jedanput unidje u dvoranu visok debeo čovjek, obrijana, smiešeća se lica, šiljasta nosa. Po dugom kaputu i visokih svjetlih čizmah, opazismo, da je taj čovjek svećenik. Došljak nešto u kutu šaptao s konobarom, napokon pokaže ovaj prstom naš stol. Stranac približi nam se, pokloni se pokorno, te zapita nas hrvatski skinuv šešir.

— Jesu li tu gospoda Hrvati?

— Jesmo, odgovorismo u jedan glas.

— Vele mi je drago, te nadjoh ovdje svojih narodnjaka, nastavi popo smiešeći se, jer ovaj grad je velik, a ja sam stran. Ja sam Ante L. učitelj iz S. u Dalmaciji. Dodjoh amo, da položim profesurske izpite iz hrvatskog jezika za svu gimnaziju. Ne umiem ni češki ni njemački, te se radujem liepomu družtvu našinaca, pa vas molim za vaše prijateljstvo.

Smjestismo popa Antuna medju se. Bijaše čovjek pristar i vrlo obične pameti. Hrvat po imenu i po mlieku govorio doduše prilično hrvatski, al u primorskom narječju više, nego bi čovjek pismen smio. Kadšto podkrala bi mu se i talijanština. Vrlo mu je mučno bilo, kad bi se povela rieč o hrvatskoj knjizi, tu kao da je moj šjor Antonio koracao gladkim ledom. Čudio sam se, kako da naš popo bude učiteljem hrvaštine. Po prvom razgovoru s učitljem hrvatskoga jezika na sveučilištu uvidi šjor Antun, da izpit iz hrvatskoga jezika nije ni za Hrvata maćji kašalj. Oblici slovnički ne bijahu mu dosta jasni a o hrvatskoj književnosti znao je, da je po prilici prije nekoliko stotina godina neki Gundulić napisao neku „lipu“ pjesan, po imenu „Osman.“ To je dakako pražkomu professoru premalo bilo. Valjalo je dakle Antunu skupit skutove i ljudski bubat. Svi mu bijasmo učitelji. Professur Antun dobio jedno osam professora. Način predavanja bijaše nam neobičan. U stanu nekog primorca pravnika sjedjasmo obično pod večer pušeć i srčuć pilzensko pivo oko stola. Šjor Antonio sjedio podalje od naš kao skrušen grešnik kraj peći, premda je ljeto bilo. Predavasmo hrvatsku književnost igrajući tarok.

— Pagat ultimo! viknuo bi mladi Primorac; šjor Antonio! Kada se je rodio Gundulić?

— U sedamnaestom vieku.

Digitized by Google

— Jok! ozvao bi se Macan, rodio se g. 1588. Tous les trois gospodo! Platite novčić.

— A šta je pisao? zapitah ga ja.

— Osmana.

— Šta je Osman? zapita ga Lovro; ja ću biti valat.

— Pjesma velika, odgovori naš učenik.

— Epos, šjor Antune, epos! dodao Primorac.

I tako dalje. Šjor Antonio znojio se nemilo od same hrvaštine, al uza sve to bijaše veseljak. Jednoga dana po objedu sjedjasmo opet za stolom u kavani. Poveo se bio govor o djevojkah. Rešetasmo ih nemilo.

— Molim vas ostavite se te razprave, prihvati Lovro, već mi je dosta toga. Jedva što sam se jedne riešio. Svaka je ženska Evina kći.

Šjor Antonio veoma se čudio Lovrinu neprijateljstvu proti ženskomu polu.

— Kazat ću vam, šta je u stvari, odvrati mu Lovro, te mu izpripovjeda Minkinu varku na moje veliko čudo.

— E! nasmija se šjor Antonio lukavo, dodjite vi k nam u Dalmaciju. Tu imate šta vidjeti. Izvrstne djevojke. Ima tu kod nas u S. neka mladica liepa i puna jaspre. Jedinica je i sirota bez otca i majke, samo ima strica skrbnika, a imetka do 40.000 fiorina. Dodjite a ja ću gledat da bude vaša.

Lovro stao Antuna izpitivati potanje za tu bogatu siroticu, a mi se nasmijasmo od srdca. Za malo ostavi nas Antun, obaviv svoj izpit za pol gimnazije. Zaboravismo bogatu Dalmatinku.

Jedne večeri dodje Lovro veselije kući.

— Za osam dana odlazim! reče, pokazav mi dekret, kojim bje imenovan učiteljem neke hrvatske gimnazije. Prije svega idem pohodit roditelje.

Dodje taj nesretni osmi dan. Valjalo se dielit. Meni bijaše mučno, mučno i Lovri. Kao braća probavismo toliko veselih i tužnih dana, a sada se dielit! Izpratih ga na kolodvor. Izljubismo se.

— Dao Bog, opet se sretni u našem kraju vidjeli, rekoh.

— Da bog dâ! odvrati Lovro. Zvono zazvoni drugi put i prijan moj ode.

Za neko mi vrieme pisa, da je bio kod roditelja. Mal da se nije pokajo s toga puta. Majka oslabila, iznemogla. Otac mrk, tvrd, neveseo. Nevolja u kući.

— I sam si možeš misliti, brate, pisa mi, kako mi je pri duši bilo; da svisneš.

Od onoga vremena ne dobih već pisma od prijana Lovre. Niesam se tomu ni najmanje čudio. Ljudi književnici nerado pišu pisma. Najednoč dočuh u nekakvoj novinarskoj polemiki, u koju je Lovro zapleten. I o dvoboju se govorilo. Opitah se pobliže. N a novom mjestu svojega zvanja smotri Lovro ljepotu djevojku. Bijaše visoka, bjeloputna, crnooka, crnokosa — pravi istočni biser. Al koliko je bilo u nje ljepote, toliko ne imala srdca. Demonski taj pojav, obožavan od svih, razapinjao svoje mreže bez obzira proti svakomu mladiću, nu kad bi „mramorna ta nevjesta“ opazila, da mladić luduje od ljubavi, odbila bi ga hladnim posmjehom. I Lovro budne žrtvom te bogate nesmiljenice. Strastven, kako je bio, zaplete se u polemiku s nekim nuzljubom. Porodi se škandal, Lovri ne bijaše već obstanka u onom gradu.

Toliko dokazah vam u kratko, više niesam mogao saznati. Šta će jadnik sada? upitah se zabrinut. Ne prodje dugo vremena, i eto u službenih novinah: „G. Lovro N. imenovan je profesorom gimnazije u S. u Dalmaciji.“ Zapanjih se. Zašto je Lovro ostavio Hrvatsku? Zašto? Al dà! Nereče li mu šjor Antonio: „Dodjite u Dalmaciju!“ Lovro traži Dalmatinku, mislih si. I niesam se prevario. Neki prijatelj javi mi malo zatim, da Lovro ženi bogatu onu siroticu, za koju nam je Antun bio govorio. Nije li to čudan slučaj? A ipak istina, ciela, prava istina! Dobro, mišljah si, napokon poslije čitave jedne Odiseje.

Povratih se u Zagreb. Treći dan poslje svoga dolazka sretoh se na ulici s nekim znancem pravnikom iz Postojne.

— Jeste li čuli za Lovru? Zapita me.

— Jesam. Ženi se.

— Dodjite, da vam kažem, uhvati me znanac pod rukom. Kako vidim, čuli ste, da se je u S. upoznao s bogatom djevojkom. Stvar se je brzo razvila. Lovro ljubio je žestoko, jer bje našo pravu, zdravu, nepokvarenu i naravsku djevojku. A i valjalo je brzat. Vjerovnici naumiše proti Lovri oglasiti stečaj, a otcu mu imala je kuća prodana biti javnom sudbenom dražbom. Stric i skrbnik volio mladomu profesoru od srdca. Ljubio sinovku van mjere, a ona ljubila Lovru bez kraja. Sve bijaše već priredjeno svatbi. Profesor Antonio L. imao je mlade vjenčati. Jednog dana sjedjaše Lovro sretan u svom stanu. Pisao je majčici svojoj o ljubavi, o sreći, o slobodi. Upravo htjede zamotati pismo, al netko kucnu na vrata.

— Slobodno! ozva se Lovro.

Vrata se otvore naglo. Pred njim stajaše blieda zaplakana vjerenica.

— Andjelijo? Ti! Šta si došla? zapanji se Lovro.

— Lovro! Lovro! progovori težkom mukom djevojka, zlo po nas! Doglasili tajnim pismom momu stricu, da si propao čovjek, a mene da uzimlješ, da se riešiš propasti. Stric me neda. Zaklinjala sam ga. Badava. Nisam te već nikad imala vidjet. S jutra valja mi parobrodom poći u Zadar. Jao nama jadnima!

Kao kamen slušao Lovro te užasne rieči.

Digitized by Google

— Čekaj! reče mirno i pohiti u drugu sobu. Za jedan čas izleti.

— Na eto me imaš! viknu mladić divljim glasom i prereže si britvom grkljan. Bez sviesti sruši se djevojka na mrtvog krvavog zaručnika. — — — —

Toliko saznah od znanca si.

— To je moj prijan Lovro, milostiva gospodjo! obratih se crnoj udovici. Čovjek, koj bi u velikih, sretnih okolnostih bio postao velikim čovjekom, koj je u naših malih okolnostih postao žrtvom, šakom praha i pepela; stablo, koje bi bilo nosilo rodu zlatna ploda, da ga ne bude oborila nemila bura. Je l' to junak romanu?"

— Jest! odvrati mi udovica snuždena.

— Pitate me možda, zašto ne napisah sam o njem romana? Ljudi toga nepisanog romana živu jošte. I onako previše rekoh. Ova moja pričica budi samo sveta suza na grobu vrloga prijatelja, nesretnog genija. Njegovoj uspomeni posvećujem ove rieči.

Iz oka vinula se udovici sjajna suza niz lice. Mučeć razidjosmo se.

ROMEO I JULIJA NA SELU.

Bogomira Kelera pripoviedku pohrvatio I. T.

(Nastavak.)

Putem u zavičaj srete Salko Vrenkina otca, činjaše mu se, da je pošao u grad. Bijaše divljolik i razuzdan na pogledu, svoje siede brade nije već više nedjelja obrijao, te je izilazio kao posve hrdjavi i propali seljak, koji je svoje polje zakockao a za tiem pošao, da drugomu nahudi. Ipak ga Salko, kad se razminuše, ne pogleda mrzko, već strašivo i plaho, kanda mu je vlastnik životu, štono bi ga radje u njega izmolio, nego li izprkosio. Martić ga zlobnim okom izmjerio od pete do glave, pak ode, kud je pošao. To medjutim bijaše Salku po volji, jer se je, videći starca, gdje iz sela polazi, tad istom dosjetio, do šta mu je pravo stalo, te s toga uze znanom si stazom oko sela obilaziti, i zaklonitim se ulicami prikradati, dok ne izadje uprav pred Martićevu kuću i dvor. Već više godina ne vidje Martićeve državice s bliza, jer, kad su još Mancovi u selu stanovali, čuvahu se zavadjenici svakoga sukoba. S toga se Salko čudom čudio opaziv ono isto, što je na otčevini sam doživio, čudom se čudio pustari, koja mu se ukaza. Zaplieniše Martiću jednu oranicu za drugom, te mu ništa ne ostade do li kuće, dvorišta, malo vrta i one oranice na briegu pokraj rieke, s kojom se tvrdoglavice do najpotla nećede razkrstiti.

Nije tuj ni traga bilo pravoj radnji; na onoj njivi, gdje se je negda pred žetvu ravnoklasno žito lelijalo, bijaše sad svakojako sjemenje usijano i niklo, iz starih spremica i poderanih zamotaka našlo se tuj malo repe, malo kupusa i koješta drugoga, a i nešto koruna, pa je oranica nalikovala na hrdjavo uradjen vrt, na čudan ogledak, udešen po onoj poslovici: što kuc, to muc! Jesi li ogladnio, eno pregršti repe, eno kotarice koruna ili koja glava kupusa, a ono drugo neka buja i sagnieva, kako Bog hoće. Po toj oranici mogao svatko prolaziti, kud mu drago, te liepa široka njiva izilazila kao ona ničija pustara, od koje je sva bieda poliegala. Ni oko kuće ne bi se našao tražak gospodarstvu. Staja eno pusta, vrata samo još o jednom stožeru vise, silne paučine zamrežene na uvratinah ljeskaju se na suncu. O otvorenih vratnicah suhote, kud se je negda teg s polja dovozio, visi traljava ribarska sprava, kao svjedočanstvo, da se tuj udara u tudj posao; u oboru ne vidiš nigdje ni kokoši ni goluba, ni kučeta ni mačeta, samo još zdenac na nešto živa naliči, ali voda ne teče na točak, već kroz pukotinu pri dnu zemlje i po zemlji te se oko zdenca stvorile same barice, pravi pravcati znamen ljenoće Jer dočim je otac mogao malom mukom pukotinu začepiti i točak opet upriličiti, mora se Vrenka mučiti, te bistru vodu pri dnu zemlje hvatati, a rubine po plitkih lokvicah prati, njesto da ih pere u kopanju, koji se je osušio i već popucao. Istu je kuću rugavet pogledati; okna su ponajviše polupana i papirom zaliepljena, pa ipak su okna na svoj kući najprijatnija; jer su sva stakla, pa i polupana, čisto oprana, pače, reć bi, ugladjena, pa se svjetlucaju, kao Vrenkine oči, koje su opet njoj na njezinu siromaštvu namjesto svakoga drugoga zaklada. I kao što kuštrava kosa i u žuto crljeni katunski vratni rubčići pristaju Vrenkinim očma, tako pristaje svjetlucajućim se prozorom divlja ona zelen uzplećuć se oko kuće, to šuma vijorećeg se graha, to čitava mirisava divljač u crljeno žutoga šeboja. Grah se zapleće, gdje se bolje može, tuj uz držalo grabalja, ondje uz tubastu držalom u zemlju zasadjenu metlu, ovdje uz zahrdjani oštroperac, štono ga je Vrenkin djed nekada kao stražmeštar nosio, a sad ga Vrenka pretvorila u grahovu trklju; ondje se opet grah uzpinje veselo uz trošne ljestve, bogzna kada prislonjene uz kuću, a brčići grahovi vise s ljestava u bistra okna, kao Vrenkina kuštrava kosa u njezine oči. Taj više slikoviti nego li gospodarski dvorac stoji na zastranku, ne vidi se nijedna susjedna kuća na blizini a u ovaj čas ne ima nigdje

Digitized by Google

žive duše na ulici; s toga se Salko posve sjeguran naslonio na nekakvu staru suhoticu, do triest koračaja daleko, te gledaše neobzirce na tihu, pustu kućicu. Dugo tako stajao i gledao, tad se istom Vrenka pomoli na pragu gledajući preda se, sve svoje misli sjativ oko jednoga priedmeta. Salko se ne maće i ne svrnu s nje pogleda. Vrenka nakon slučimice pogleda put suhotice i upazi Salka. Nasta gledujava amo i tamo, kanda jedno i drugo kakvu zračnu prikazu motri, nakon se Salko osovi, podje polagano preko puta i preko obora do Vrenke. Došlu do nje pruži djevojčica obie ruke i zausti: Salko! Salko prihvati pružene ruke i uze neprestance gvirit joj u lišce. Suze joj navroše na oči, od njegove gledujave sva porumenje i opet zače: Što si došao amo? — Samo da te vidim! odvrati Salko; ne bi li se nas dvoje opet sprijateljilo? A što bi naši roditelji? zapita Vrenka, zaplakanim lišcem odniknuv, budući joj ruke ne bijahu proste, da ga njima zakloni. — Zar smo mi krivi njihovu nedjelu i njihovoj propasti? reče Salko; možda možemo biedu ukloniti, ako se nas dvoje složi i jedno drugomu pravo u volji ostane! — Neće nikada dobra biti, zakuka Vrenka, iz duboka uzdahnuv, podji, Salko, s blažibogom, kud ti je put! — Jesi li sama? zapita Salko, mogu li na koji trenutak unići? — Otac je, kako mi reče, otišao u grad, da ti se otcu ičim osveti; al unutar ne smieš, jer kašnje ne bi mogao nevidjen otići, kao sad! Još je svud tišina, i nikoga ne ima na putu, molim te, ajde sad! — Ne mogu, ne ću! od sinoć si mi svejednako na pameti, ja ne mogu tako otići, moramo se porazgovorit, barem pol sata, ili čitavi sat, to će nam biti u dobri čas! — Vrenka se malo domišljala, tada reče: Do veče idem na našu oranicu, ti znaš, na koju, ta je još jedina naša, idem onamo po malo variva. Znam, da ne će nikoga tamo biti, jerbo seljani drugdje žanju; ako te je volja, dodji onamo, a sada mi svakojako ajde i pazi, da te nitko ne ugleda! Premda se ni živa duša s nama više ne druži, to bi ipak zla usta toliku graju digla, da bi ju i otac morao čuti. — Pustiše ruke, a u isti ih čas opet sastaviše i k jednu zapitaše: Pa kako si mi još? Ali, mjesto da si odgovaraju, udariše opet u istu pitatbu, a odgovarahu si sladkorekim pogledi, jerbo poput zaljubljenih ne umjedoše besjeda ljudski nizati, već se nakon nerekav ni jedne polublaženi i poluturobni razprhaše. Eto me za čas na oranici, ajde namah onamo! viknula Vrenka za Salkom.

Salko zavrnu sbilja namah na onu tihu, liepu visočinu, po kojoj su se pružile zlokobne tri njive, te žarko i tiho srpanjsko sunce, nebom kolajući bieli oblaci, štono iznad dozorjele lelijajuće se raži letiahu, bjelucajuća se rieka, štono pri dnu visočine teciaše, sve to razblaži Salka prvi put poslije mnogih godina srećom i zadovoljstvom, mjesto da ga je raztužilo tugom, te se uvali, kolik je dug, u prozirni poluhlad guste raži, gdjeno je u Martićevu divljačnu oranicu udarala, i gledaše blažen u nebo.

Premda je jedva četvrt sata trajalo, dok će Vrenka doći, te premda nije Salko ni na što drugo mislio, već na svoju sreću i njezino ime, ipak svanu iznebuha i iznenada ta sreća pred njim, nasmješkujuć se nanj, te se drago lecnuv skoči na noge. Vrenko! zavapi mladić, a Vrenka mu dade tiho i smiešeć se obie ruke, i sastavljenih ruku hodahu sad uzduž žuboreće raži tja do rieke i opet nazad, a ne govorahu mnogo; dva, tri puta tako uzidjoše i nizadjoše tihi, blaženi i pokojni, pak je taj složni sglob nalićio na dvie zviezde, koje povrh svietla obljaja visočine i za njom zaidjoše, kao što nekada zailažahu sjegurno upravljani plugovi njihovih otaca. Bijahu njih dvoje uprli oči u modri različak, a kad ih s različka svrnuše, opaziše crnu hulju, za koga ne znadoše, odkuda je iznenada niknuo. Morao je u raži ležati; Vrenka se lecnu, a Salko reče zastrašen: To je crni gudilac! U istinu nosiaše taj hulja, pred njima bazajuć, gusle i gudalo pod pazuhom i crnjaše se sbilja dobrahno; uz pusten crni klobučić i uz crni garavi haljetak, bijaše mu vrana i kosa i vrana neprikraćena brada, a i lice i ruke bijahu mu takodjer mrke; jer se je zabavljao svakojakim zanatom, osobito kotlokrpnjom, pomagao je ugljarom i smolarom u šumi a išao bi samo onda udesiti gusle, kad su gdjegodj seljaci dobre volje bili i kakvu slavu slavili. Salko i Vrenka idjahu za njim mûkom mûčeć i mišljahu, da će otići s polja i zaminuti, a da se ne će ogledati, i tako se činjaše, jer se je nevješt činio, kanda za njih i ne zna. Osim toga bijahu njih dvoje kao obajani, te ne smjedoše zastraniti s one uzke staze, već sliedjahu nehotice onoga neugodnika do na kraj njive, gdje je ona nepravedna gomila kamenja stajala i onaj okrajak njive pokrivala, za koji je svejednako pravda tekla. Nebrojena množina makova cvieta i turčinka bijaše tuj ponarasla i procvala, s čega ta gomilica izilažaše kao ognjeni kries. Iznebušce skoknu crni gudilac na crljenkastu gomilu, obrnu se i uze se naokolo obzirati. Naš sglobić stade i uzvrnu poglede na mrkoga vragometnika; jer mimo gomile ne mogoše proći, kud je put u selo, a ne htjedoše se vratiti, dok ih gudilac vidi! Uoči ih oštro i reče im: Poznam vas, djeca ste onim, koji mi ovu zemlju ukradoše! Radujem se videć, dokle ste doćerali, pa ću za cielo i doživljeti, gdje ćete prvo mene oboje zaglaviti. Gledajte me samo, vi vrebčići! Ne prija li vam moj nos? — U istinu bijaše u njega strašan nos, kao da mu je na suhom crnom

Digitized by Google

obrazu usadjen veliki kutomjer ili kanda mu je tko bacio medju oči omašan klip, pak da je ondje prirasao, a pod njim da je postalo oblo prelce mjesto usta, koje se čudno prči i skuplja, te neprestance huče, zviždi i ciči. Uza to još onaj mali pusteni klobučić — čitava je strahota, nit je obao, nit je uglast već čudno nekako upriličen, da činimiske svaki čas svoju spodobu mienja, a ipak se s mjesta ne miče; od očiju vidiš mu samo bjelinu, jerbo mu zenice neprestance i strelimke lieću i kao dva zeca amo tamo skakuću. Gledajte me samo, nastavi govoriti, vaši me otcevi dobro poznaju i svaka duša u selu zna, tko sam, samo kad mi u nos pogleda. Tuj su vam pred nekoliko godina razglasili, da ima nekakvih novaca za nasljednika ove njive; dvadeset sam se puti prijavio, ali ne ima u mene krstnoga lista niti domovnice, a moji prijatelji bezdomovnici, koji znadu, kad sam se rodio, ne mogu vjerovano svjedočiti, i tako je rok davno već iztekao a meni se otelo ono malo krvavoga novca, s kojim bi mogao bio odseliti! Ja sam vaše otceve zaklinjao, nebi li mi posvjedočili, da me po svojoj saviesti za pravoga baštinika drže; ali me vaši otcevi odagnaše iz svojih dvorova, a sad je vrag i njih odnio! Marim ja, tako se eto sviet okreće, meni je pravo te ja sam spreman, da vam gudim, ako vas je volja poigrati! — To reče, pa niz drugi kraj gomile skoči i ode put sela, kuda se je pod veče požnjeveno žito s polja dovozilo i gdje je dakle moralo biti veselja. Kad je toga vragometnika ne stalo, spusti se naš sglob, duhom klonuv i tužan na gomilu; razstaviše zadjevene ruke te na njih osloniše glave; jer ih je prikaza i besjeda guslačeva izturila iz srećne zaboravi, u kojoj su se kao dvoje djece prošetali, a pošto na tvrdi temelj svoje biede sjedoše, smrče im se veselo svjetlo života, a na srdcih osjetiše težinu, kano da je na njih ono težko kamenje.

Tad se sjeti Vrenka iznebuha čudna guslačeva nosa, nije druge, morade se grohotom nasmijati te reče: Ali je taj kukavičić ipak smiešan! Bože čudna nosa! — I premila, poput sunca jasna, radost razplinu se po djevojčinu lišću, kano da je samo čekala, dok guslačev nos razturi tmurne oblake. Salko pogleda u Vrenku i vidje tu radost. Vrenka bijaše već zaboravila uzrok svojoj radosti te se na svoj račun uze smijati Salku u obraz. Salko se zabezeknu i začudi, te uze nehotice smiešit se i gvirit joj u oči poput gladna čovjeka, kad opazi sladki pšenični kruh, pa joj reče: Boga mi, Vrenko, prekrasna si i preliepa! — Vrenka mu se još ljepše nasmjehnu, te iz pojasta grla prosu kratki goropadni kikot, koji se ubogomu Salku pričini pjesmom slavuljevom. Oj ti vještice! viknu Salko, gdje si to naučila? Kakve to vragolije izvodiš? — Oj dragi Bože! odvrati Vrenka umiljatim glasom i prihvati Salka za ruku, to niesu nikakve vragolije! Koliko sam ti željela, da se jednom pravo nasmijem! Istina bog, gdjekada sam sama s čegagodj udarila u smieh, ali nije bilo pravoga groša; a sad bih ti se svejednako smijala, kad te vidim, i svejednako i do vieka bih te gledala! Voliš li i ti meni toliko? — Oj Vrenko! izusti Salko a pogleda joj prijatno i prostodušno u oči, ja niesam nikada druge djevojke pogledao, sve mi se je činilo, da moram nekada tebi prevoljeti i premda niesam htio ni znati, bila si mi vazda na srdcu i na umu! — I ti meni, reče Vrenka, i to puno više; jer ti niesi nigda mene pogledao i niesi znao, kakva sam izašla; a ja sam tebe kadikad iz daleka, dapače potajno i iz bliza dobro motrila i vazda znala, kakov si mi! Pamtiš li još, kako smo kao djeca amo dolazili? Sjećaš li se onih malih kolica? Kako smo maleški onda bili, i koliko je dugo tomu! Mora biti, te smo ostarjeli — Koliko ti ima godina? Zapita Salko veseo i zadovoljan, bit će ti od prilike sedamnaest? — Sedamnaest i po, odgovori Vrenka, a koliko ima tebi? Ja već znam, za malo ćeš dvadesetu navršiti! — Od koga to znadeš? pitao Salko. — Jest, da ja hoću da kažem! - Ti mi ne ćeš, da kažeš? — Ne ću. — Sbilja ne ćeš? — Ne ću, — ne ću! — Al moraš kazati! — Zar me kaniš prisiliti? — Vidjet ćemo! — U taj ludi domjenak udari Salko, samo da povoda ima rukom se je ticati i nespretnim draganjem, tobože da ju kazni, u tjesnac ugoniti krasnu djevojku. Vrenka braneć se duljaše strpljivo to benavenje, koje im se uza svu prazninu dosjetno i sladko činjaše, dok se Salko nije razljutio i osokolio prigrabiti Vrenkine ruke i zavalit ju u mak. Eto je sad ležeće, gdje žmirka očima na sunce, gdje joj se zažarilo lice kao živ ugljen, gdje joj se malo razstaviše rumene usne a iznutra zasinuše dva niza bielih zubića. Obrve joj se liepo i tanahno na obočju sjedinile a mlade joj se grudi podizahu i poliegahu obiestno pod svim četirim rukama, štono se unakrstice dragahu i bojak bijahu. Salko nije znao, što da čini od radosti videći pred sobom vitu krasoticu, svojatajuć ju pred Bogom, te mnijući, da svojata cielo kraljestvo. Još su ti svi tvoji bieli zubići na broju, reče joj nasmjehnuv se, znaš li, koliko ih puti nekada prebrojismo? Umieš li sad brojiti? — Ta niesu to oni isti zubi, moj sladki tupane, reče Vrenka, oni su već davno popadali! — Nedotupavan Salko hćede onu igru ponoviti i svietle joj biser-zubiće opet brojiti; ali Vrenka sastavi brzo rumene usnice, osovi se sidjeti i stade viti vienac od makova cvieta, te si vrže vienac na glavu. Vienac bijaše pun i oširok te po njem izadje crnomanjasta djevojka čudnom divotom, a siromaškomu Salku nadje se u naručju, što bi

Digitized by Google

mnogi bogataš skupo platio, samo da može na svom zidu vidjeti bar naslikano. A sad skoknu na noge i uzdahnu: Mili Bože, vruće li je tuj! Tuj sjedosmo kao ludi u najveću žegu! Hodi, dragane moj, da sjedemo visokoj raži u hlad! — Udjoše vješto i lagačko u raž, da im se nije ni trag poznao, te si sagradiše uzanu uzu od zlatnoga klasja, štono im sjedećim visoko nadvisivaše glave, da su samo mogli vidjeti u tamno modro nebo nad sobom i drugo ništa na svietu. Zagrliše se i uzeše se namah cjelivati toli dugo, dok se za čas ne umoriše, ili kako da se rekne, kad se cjelivanje dvoga zaljubljenih za čas, za dva preživi, te kad se minutljivost vieka usred opojenosti cvatnoga doba naslućuje. Čujuć, gdje visoko iznad njih pjevaju ševe, uzeše piljiti bistrim očima u visinu, te kad mišljahu, da su opazili, gdje jedna il druga na suncu strelimke sjevucnu poput iznebušce zasinule ili modrim nebom sjeknule zviezde, tad se opet ljubnuše nagradice te se radiahu što više zakinuti i prevariti. Vidiš li, eno sjevucnu jedna, šapnu Salko, a Vrenka odvrati tiho: Čujem ju dobro, ali je ne vidim! — Gledaj tamo pokraj onoga bieloga oblačića malo na desni kraj! — I oboje uzeše pozorno piljiti raztvoriv usta, kao kad prepeličići u gniezdu razvale kljuniće, pa opet neoklievce sastaviše usta, čim se kojemu pričini, da je opazilo ševu. U jedan put prekide Vrenka šalu i reče: To se dakle kaže samo sobom, da svakoje nas ima svoje zlato, sudiš li i ti, da je tako? — I meni se po gotovu tako čini, reče Salko! — Kako ti prija tvoje zlato, zapita Vrenka, kakov je to stvor, što mi znaš o njem kazati? — Čudan ti je to, tanahni stvorić; ima dva smedja oka, rumena ustašca i trči na dvie nožice; ali mu ne poznam uma, kolik ni pape u Rimu! A što mi ga ti znadeš o svom zlatu? — Ima dva smedja oka, ima goropadna usta, diči se drzkim i jakim mišicama; ali mu ne poznam uma, koliko ni turskoga cara! — Istina je do duše, reče Salko, da se manje poznajemo, nego li da se i nigda ne vidjesmo, toliko se otudjismo za to dugo vrieme, odkad smo ponarasli! A što se je tebi motalo po glavici, moja draga dušice? — Nije mi se mnogo motalo! Kadšto mi naidje na um tisuća ludorija, ali me je vazda bieda snahodila, te se ludorije ne mogoše uvriežiti! — Zlatna moja sirotice! reče Salko, ali ja mislim, iz mire tri vraga vire, hoće l' tako biti? — Možeš sve malo po malo sam uznati, ako mi posvema prevoliš! — Kad jednom moja ženica budeš? — Vrenka zadrkta na tu besjedu i privi se većma u Salkovo naručje, te ga uze iznovice dugo i prenježno ljubiti. Nadadoše joj se pri tom suze na oči i oboje se raztuži, jer im pade na um beznadica njihove budućnosti i neprijateljstvo roditelja. Vrenka uzdahnu i reče: hodi, ja moram sada poći. I podigoše se te sastavljenih ruku izadjoše iz raži, a pred sobom opaziše na oprezu Vrenkina otca. Malodušnim bistroumljem bezposlene biede razbijao si je znalično glavu, što li Salko sam u selu posla ima, te se sjetiv sinoćnjega sukoba naidje, svejednako put grada ljumajuć, na pravi trag, sve od gnjeva i neradine zlobe, te čim se je sumnja u svu priliku pretvorila, okrenu usred Seldvila grada i odpirla nazad u selo, gdjeno je zaman tražio kćerku si po kući, na oboru i oko živica. S to većom znaličnošću odjuri na njivu i kad tu naidje na Vrenkinu kotaricu, u kojoj je donašala varivo, i kad nje nigdje ne opazi, poče prezati po susjedovoj raži, a u isti čas prestravljena djeca predanj izadjoše.

Gotovo se okameniše, a Martić sam upanji se u prvotač i samo ih mrzko gledaše pobliedjev kao krpa; tad poče strašno bješnjeti to mahom to besjedom te posegnu ljuto za mladićem, da ga izlema; Salko uzmače za nekoliko koraka, prestrašiv se pobješnjela čovjeka, ali namah opet priskoči, čim vidje, da se je starac mjesto njega mašio svoje kćeri, da ju je udario u obraz te udarcem oborio vienac s glave, da ju je za kosu sčepao i kosu oko ruke omotao, kako će ju za sobom povlačiti i još zlostavljati. Nepromisliv ništa, ubra brže kamen i baci se njim starcu u glavu nešto bojeć se Vrenci, a nešto od ljutavi. Martić pobasrlja i onesviestiv se pade na gomilu, povukav za sobom Vrenku bolno uzvrisnuvšu. Salko odmota s ruke onesvieščena kosu Vrenkinu i podiže siroticu; a tad se ukipi nit što misleć niti znajuć za kakov svjet. Djevojka upaziv otca, gdje leži poput mrtvaca, te utrv si rukama pobliedjelo lice trznu se i upita: Jesi li ga ubio? Salko kimnu tiho glavom, da jest, a Vrenka zavapi: Jaoh Bože, dragi Bože! Otac mi je! Jadni je starac! spusti se do njega i podiže mu glavu, ali glava ne bijaše krvava. Spusti mu glavu, a Salko sjede s drugoga kraja do starca, te oboje gledahu tihomice i nemičuć odrvenjelih ruku u zamrlo lice. Da samo što počne, probesjedi nakon Salko: Ta valjda nije namah izdahnuo? To se još ne može znati! Vrenka utrže listak turčinka i prinese ga pobliedjelim ustma starčevim, te se listak malo uvijao. Još diše, kliknu Vrenka, trči u selo, ne bi li tko pomogao! Pošto Salko skoči i poleće, zovnu ga Vrenka i pruživ mu ruku reče. Ali mi se ne vraćaj i nikomu ne kazuj kako se je dogodilo, i ja ću mučati, nitko ne će iz mene ni besjede izmamiti! To rekav oboriše joj se čemerne suze niz lice, kojim se je k njemu obrnula. Daj, poljubi me još jednom! Al nemoj, ne! Već ajde brže! Svemu dodje kraj, za sve vieke kraj, mi se ne možemo sastajati! — Turnu ga, a Salko odljuma mrtvosrdice put sela. Srete nekoga dječačića, koji ga

Digitized by Google

nije poznavao; njemu reče, neka otidje po bližnje susjede i razgovietno mu kaza, gdje treba pomoći. A zatiem odjuri očajan i svu noć bazaše po šumeljku. U zoru prikrade se k polju, da dozna, kako je sve okrenulo, te ču od ljudih, koji se domienjahu, da Martić još žive, a da ništa nezna o sebi, pa da je to čudna stvar, gdje nitko nezna, što mu se je dogodilo. Poslije toga istom ode Salko u grad i zakloni se u tavnu biedu tavnoga stana.

Vrenka svjerova; iz nje ne mogoše ništa drugo izmamiti, već da je ona otca takova našla, i pošto joj je otac sjutradan premda još nesviestan počeo ljudski dihati i pomicati se i pošto nitko nije tužio, to uzeše ljudi misliti, da se je starac prinapio i na kamenje pao, te tako sve leglo. Vrenka ga dvoraše i ne mače mu se od uzglavlja, van kad je išla lječniku po liek, ili kad si je kuhala ono malo jušice; jer življaše gotovo o ničem, premda je i dan i noć čula i premda joj nitko nije pomagao. Prodje malo ne šest nedjelja, dok se je bolestnik malo po malo osviestio, premda je već prvo počeo jesti i dobre volje biti. Samo nejasno sjećaše se onog dogodjaja, kao kakva veselja, koje ga se ništa više ne tiče, smijaše se vazda poput ludjaka i bijaše posve veseo. Kad je još na postelji ležao, prosipaše stotine mahnitih obiestnih besieda i doskočica, kreveljaše se te namicaše si spavaću kapu od crne vune na oči i na nos. Blieda i od žalosti uvela Vrenka slušaše strpljivo i suze prolievajuć to mahnitanje, a to joj mahnitanje više straha zadavaše nego li predjašnja zloba; ali, kad je starac gdjekad što posve smiešna počinio, na najvećoj muci udari Vrenka u smieh, bud joj je potlačena narav vazda poput napeta luka gotova bila prebuknuti u veselje, a za tiem veseljem nastade svaki put to veća žalost. A kad se je starac već pridigao, ne mogaše se po gotovu ništa š njim opraviti, vazda ludovaše, smijaše se, njuškaše oko kuće, il sjedjaše na suncu izplaziv jezik, ili pak govoraše dug govor grahu.

U isto doba izmače mu se i ono malo ostanaka njegova negdašnjeg posjeda, te mu i kuću i onu posljednju već od davna zaplienjenu njivu sudskim putem prodadoše. Jerbo seljaku, koji je obe Mancove njive kupio, u dobri čas dodje Martićeva posvemašnja oskudica i bolest te staru pravdu radi onoga kamenika mahom i pregibce dogna kraju, a izgubiv pravdu doćera Martić do torbe i do pâsâ, premda sulud ništa nije ni znao za svu svoju nevolju. Prodadoše te prodadoše; občina udieli Martiću zakladno mjesto, gdje se takvi jadnici občinskim troškom uzdržavaju; taj je zavod bio u glavnom gradu te zemlje, nahraniše još dobro zdrava i sladokusna ludjaka, posadiše ga na volovska kola, a siromašni neki seljak ujarmio dva vola te povezao uzgredice dvie vreće koruna na prodaju, a Vrenka sjede na kola do otca, da ga na posljednjem putu sprovede do živoga groblja. Bijaše to tužan i čemeran put, ali Vrenka čuvaše brižno svoga otca, sve mu po volji činjaše, nikada se ne obaziraše i nigdje se ne ukaza nestrpljivom, kad je nesrećnik benavio i kriv bio, što je sviet za koli letio, kad su prolazili. Nakon dospjedoše u veliku kuću u gradu, gdje je sila takvih benastih nevoljnika žamorila po dugih hodnicih, po oborih i po liepu vrtu, svi bijahu u biele haljetke odjeveni a na tvrdih glavah imadjahu dugovječne kožnate kape. Na Vrenkine oči odjedoše Martića na istu ruku, a on se uzradova kano diete te uze pjevajući igrati. Pomozi Bog! slavna gospodo! pozdravi svoje drugove, liepi li su vaši bieli dvori! Ajde kući, Vrenko! i kaži majci, da ja ne ću nikada više kući, ovdje mi se, bora mi, mili! Ijuju! Domiljeo je poljem jež, i čuh ga gdjeno ževka, poljubit ne će starca tog, mladiću voli dievka! Svi se potočići liju u Rajnu, ona crnooka zna mi za tajnu! Ideš li već Vrenko? Ti mi se činiš kao smrt u lončiću, a meni ne može da bude bolje! Lajuca lija poljem: ah jaoh! ah jaoh! Lisjaka mi je moga ah žao! ah žao! — Nadglednik mu neki prikriča, neka umukne, te ga odvede, gdje će nešto laka djelati. Vrenka pak ode, da potraži kola. Našav ih sjede na njih, izmota komad krušca, uze blagovati, a zatiem leže spavati, dok seljak ne dodje, da idu kući.

Kasno u noć dovezoše se u selo. Vrenka odskaka svojoj kući, u kojoj je rodjena i u kojoj je smjela još dva dana ostati. Prvi put joj bilo samotovati u toj kući. Uzpirila vatricu, pri kojoj će si svariti zadnji ostatak kavice, što ga je imala, te sjede na komin; jerbo joj bijaše nevolja dotežčala. Snadje ju želja i žalost, da samo još jednom vidi Salka, te punosrdice mišljaše nanj; al brigom i jadom ogrknu joj gramza te se uze još većma starati. Takva sjedjaše nasloniv glavu na obie ruke, kad netko na otvorena vrata udje. Salko! kliknu Vrenka i skoči ga zagrliti; a tad pogledav se zavapiše obodvoje u jedan mah: što mi toli u licu spade? Jer i Salko bijaše pobliedio i spao, kao i Vrenka. Smetnuv s uma sve privuče ga k sebi na komin i reče mu: Zar te što boli, ili je i tebe nevolja shrvala? Salko odvrati: Ne boli me ništa, do li srdca za tobom! Kod nas pošlo sve na visoko, po gospodski; k otcu nalieže i prikrada se svaka tudja hrdja, te sudim po onom, što opažam, da je tatski spremo postao. S toga ima za neko vrieme svega tušta i tama u našoj špilji, dok to traje i dok strahovito ne zaglave. Mati otcu pomaže s čemerne lakomosti, da samo što ima u kući, te nekim redom i nadgledom radi upriličiti to nedjelo, ne bi li bilo ugodno i probitačno.

Digitized by Google

Mene i ne pitaju, a ja se i ne mogah brinuti za to; jer mislim sav dan i svu noć samo na te. Bud se svakojake skitalice k nama svraćaju, to doznasmo svaki dan, što se je kod vas sbivalo, a moj se otac radovao, kao malo diete. Čusmo i to, da tvoga otca danas opremiše u ludnicu; stoga pomislih, da ćeš sama biti, i dodjoh, da te vidim; — Vrenka mu se iztuži, što ju tišti i koje je muke premučila, iztuži se lakom, uzdanom besjedom, kanda mu je pripoviedala kakvu veliku sreću, jer je srećna bila imajući Salka uza se. Medjutim je naciedila za nevolju punu zdjelicu vrele kave i prisili dragoga, da š njom pije. Dakle ti je prekosjutra poći odavle? pitaše Salko, a što ćeš za Boga tad početi? — Ne znam ni sama, odgovori Vrenka, valjda ću u bieli sviet za službom! Ali mi ne ima nigdje obstanka bez tebe; pak ipak ne mogu za te poći, sve da ne ima nikakve druge zakačke, već samo one, što si mi udario otca, te je s toga sišao s uma! To bi bio vazda hrdjav temelj našemu braku, a briga nas ne bi nikada ostavila, nikada! Salko uzdanu i reče: I ja stoput već htjedoh poći u vojnike ili u tudjem svietu biti čijom slugom, al nikako ne mogoh otići, dok si ti tuj, a i onako ću bez tebe svisnuti. Čini mi se, što je veća moja nevolja, to te jače i bolnije ljubim te mi se radi baš o životu, ja niesam toga nikada slutio. Vrenka ga milo i nasmješce pogleda; tad se sjedeć na kominu naslonišе na zid i umukoše, te se zanjihaše u blažena osjećanja i shrvaše ono malo tuge, tobože da nije jedno drugomu od sve sbilje u volji i da si za ljubav pravo ne znadu. Tiem pokojno i usnuše na tom neprikladnu logu, gdje ne bijaše ni uzglavja ni blazine, te spavahu toli tiho i mirno, kao dvoje djece u jednoj kolievci. Već zabielje dan, kad se je Salko probudio; uze buditi Vrenku koli lakše mogaše; ali ona svaki put klonu nanj sanovna i ne mogaše se pravo prenuti. Tad ju ljubnu jače u usta. Vrenka se trznu iz sna, razvali oči na široko i opaziv Salka kliknu: Dragi Bože! baš sam o tebi snievala! Snievala sam, da plešemo na našem piru, dugo, dugo doba! pa bijasmo srećni, krasno nakićeni, i svega dosta imadiasmo. Tad se hćedosmo poljubiti, al svejednako nas nešto razstavljaše, a sad si ti sâm krivac, što se ne poljubismo! Sreća i Bog, da si mi tuj! Zagrli ga objeručke i uze ga ljubiti, kano da ne ima nikada prestati. A šta si mi ti sanjao? upita ga i pošašolji ga po obrazu i podbradku. — Sanjao sam, da idem bez kraja i konca dugim putem kroz neku šumu, a da ti daleko preda mnom juriš; po koji se put ogleda na me, mahnu mi rukom i nasmjehnu se, a ja mišljah, da sam u devetom nebu. To ti je sve! — Pristupiše na otvorena kuhinjska vrata, kud se je izilazilo na dvor, te udariše u smieh, čim se pogledaše. Jerbo desno lice Vrenkino i lievo Salkovo, o koja se bijaše jedno uz drugo u snu prislonilo, crljenjahu se od pritiska, a druga dva bliedjahu se još većma od noćna hlada; svježim jutrenjim zrakom, rosnim tihim pokojem po obližnjoj okolici i mladim rumenilom zore razvedriše se i zaboraviše svoju nevolju, a osobito Vrenkom zavlada prijatna bezbrižnost. Sjutra mi je dakle pod večer ostaviti ovaj dom, reče Vrenka, a potražit drugi stanak. Al bih se prije rada proveseliti jednom, samo jednom i to s tobom; rada bih s tobom svesrdice i živo negdje proplesati, jer mi onaj ples, o kom sam sanjala, ne će s uma! — Svakojako imam i ja tuj biti i gledati, gdje ćeš se pribiti, reče Salko, a i plesat rad bih s tobom, divno moje lutče, ali gdje? — Sjutra je sbor na dva mjesta, ne posve daleko od nas, odvrati Vrenka, jedva će nas tko ondje poznati i na nas se obazirati; kod rieke čekat ću te, a onda možemo, kud hoćemo i proveselit se jednom, samo jednom! Ali jaoh, u nas ne ima ni malo novca! Pridodade žalobito, pa od toga ne može ništa biti! — Ta valjda ne ćeš tražiti u svoga otca i od — od kradena? — Ne ću, neboj se! imam još srebrni dobnjak, pa ću ga prodati. — Ne marim te odvraćati, reče Vrenka porumenjev, jer mi se čini, da bih morala umrieti, ako ne uzmognem sjutra s tobom poigrati. — Najbolje bi bilo, kad bismo mogli oboje umrieti! reče Salko, zatiem se na oprostu zagrliše sjetno i bolno, a kad se razstaviše, nasmjehnuše se jedno drugomu, uzdano se nadajuć sjutrašnjemu danu. A kad ćeš doći? upita Vrenka; — najpotla do jedanaeste pred podne, odgovori Salko, onda ćemo svojski zajedno objedovati! — Dobro dobro, dodji radje oko deset i po! — Ali, kad je Salko već bio pošao, zovnu ga opet Vrenka i prikaza mu se iznenada promienjenom i očajljivom. Ne bude od svega ništa, reče gorko zaplakala, ja ne imam više nedjelnih cipela! Ne mogu smoći cipela! — Salko se upanjio ne znajuć ju svjetovati. Kad ne imaš drugih, reče joj, morat ćeš u tieh poći! — Nikada i nipodšto, u tieh ne mogu plesati! — E pa onda nam je kupiti druge. — Gdje i čim? — Ta u Seldvilu ima dosta postolarskih skladišta! Za dva sata imat ću već novce. — Ali ja ne mogu uza te po Seldvilu hodati, a ni novaca ne će ti doteći, da mi uzmogneš i cipele kupiti! — Mora doteći! ja ću cipele kupiti i sjutra donieti! — Ali, luda glavice, koje kupiš, ne će morda pristati. — A ti mi daj staru cipelu, ili čekaj, još će bolje biti, ja ću ti mjeru snimiti, to valjda ne će nikakva coprija biti! — Ti ćeš mi mjeru snimiti? Gle, na to ne pomišljeh! Udji, udji, idem da nadjem uzicu! — Zatiem sjede opet na komin, uzvrnu malo suknjicu s noge, na kojoj je još od sinoć bjelajica bila.

Digitized by Google

Salko pokleče i uze snimati mjeru, kako je umio, sitnu nožicu uzduž i poprieko uzicom mjereć i brižno uzicu uzlajuć, gdje je trebalo. Ti postolaru! reče Vrenka i nasmija se porumenjev, a Salko svejednako držaše u rukuh nožicu, dulje, nego je trebalo, da je Vrenka još većma porumenjela i nožicom uzmakla, te zabunjena Salka opet na juriš zagrlila i izljubila, a nakon ga odpravila.

(Nastavak sliedi.)

POUKA.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Dalje.)

Spomenuvši iz naših pjesama narodnih, koje se tiču borbe proti turskoj sili, dva junaka i dvie junakinje, iztaknut nam je još romantični odnošaj izmedju junaka kršćanskih i žena turskih. Često se u narodnih pjesmah povieda kako kršćanski junak zapade u tursku tamnicu, gdje se unj zaljubi turkinja djevojka, te ga oslobodi okova, a on ju povede sobom, krsti ju, oženi i junački porod s njom ima. Tako se naš junak ne bori proti Turčinu samo za svoju slobodu, samo da sebe robstva spasi, nego on se bori i za one turske duše, koje su po islamu na vječno robovanje odsudjene, to jest za žene, oslobadja ih haremske uze i otvara im plemeniti kršćanski sviet. Najpače ovom romantikom priliče neke naše narodne pjesme španjolskim, dočim opet neke druge imenito najstarije hrvatske to dramatičnim oblikom, to gorostasnimi čuvstvi mnogo su slične škotskim i engleskim baladam. I tako nas s dvima velikima narodima, španjolskim i engleskim, spaja narod, spaja prosti naš puk, i strahovito tim kori više krugove u našem narodu, u našoj zemlji, koji ni iz daleka niesu vrstni na jednaki način sveze kakve i prispodobljivosti sa slavom onih velikih naroda pokazati. Još bismo se rado ponosili uspomenami na slavne čine iz prošlosti hrvatske: koliko je tih u narodnih pjesmah opjevano? Gdje je u narodnih pjesmah spomen grobničkoga polja? Gdje su uspomene hrvatske samostalne kraljevine? Za sad ne znamo takovih pjesama pokazati, ali u pričah, tih rodjenih sestrica pjesmam narodnim, ne nakićenih doduše gizdavim ruhom pjesničkim, ali i u svojoj jednostavnoj prostoti divnih i dražestnih, naći ćemo po koj dragi spomen davnosti naše, kako ću to na koncu spomenuti.

Da sad malo ogledamo lirske pjesme narodne, ili pjesme čuvstva.

Što god ima plemenitih čovječjih ćuti, što god ima vriedna i uzorna u ljudskoj družtvenoj svezi, o svem tom čujemo krasnih glasova u naših narodnih pjesmah. Iz njih čujemo i kakav je po ćućenju narodnjem pravi čovjek, i kakva je svetinja otac i majka, i kakva je ljubav brata i sestre, i kakva je vjera pobratimska i posestrimska, i kakva je harnost djece, i koje su milote i dragosti obiteljske, iz njih doznajemo kako se žena i muž, kako se dragi i draga plemenito i krasno pomišljaju u našem narodu; ali ne samo čovjek u svih njegovih odnošajih, nego i narav u svih njezinih tvorovih liepo se zrca u lirskih narodnih pjesmah. Kakva je majka svetinja djeci, to nam na divan način kaže jedna jedina pjesnička prispodoba u nekoj svjetovnoj pjesmi, koja prispodoba više kaže nego što bi mogle izreći velike knjige. Mladoženja naime polazeći po svoju mladu oprašta se od svoje majke, te moleći ju za blagoslov materinski zove ju ovako: Mila majčice, biela crkvice! Koliko ne kaže ova prispodoba; Kako se biela crkvica na visoku humu, iz daljine vidna, iztiče visoko ponad ostaloga prizora kao najveća svetinja, kao utočište, utjeha čovjeku našemu: tako se njemu majka kao najvišja svetinja, kao najmilije drago na svietu iznad svega ostaloga sjaje. Isto je tako liepo opet ljubav majke prema djeci opjevana u slavnoj baladi Hasan-aginici, koja je Göethea i u prevodu ne najboljem tako uzhitila, da je poželio znati hrvatski jezik. Hasan-aginicu odpustio njezin muž ni krivu ni dužnu, te jadna mora ostaviti svoju sitnu dječicu, sirotčad bez majke odsad i bez dobra otca. Njezin ju rod ipak prisili, da se udaje po drugi put. Kad ju vode svatovi novomu joj domu, moli ih, da ju bielom koprenom prevjese, da ne bude mogla vidjeti prijašnjega doma svoga, dvorova Hasan-aginih, ni djece svoje, nu kad svatovi prolaze uz te dvore, iztrče dječica pred majku, ona ih sve nježno dariva, nu kad ima polaziti dalje, od težke tuge materinske i od žalosti na nepravedni priekor Hasan-agin, da u nje ne ima srdca materinjega, sruši se na tla mrtva: srdce joj je prepuklo.

Kako smo ovdje ljubav djece prema majci i ljubav majke prema djeci spomenuli, mogli bismo iznieti primjera narodnih pjesama i za druge plemenite ćuti, medju kojimi n. p. savez pobratimski ili posestrimski tako je odličan i značajan pojav narodnjega života, da bi on sam, kad bi se njegovao u prosvietljenom dielu našega naroda mogao učiniti domovinu našu slobodnom, sretnom i slavnom.

Digitized by Google

Kako je svigdje lirskoj poeziji glavni predmet ljubav, tako je i u naših narodnih pjesmah. Iztaknut ćemo u tom pogledu samo nekoje crte, naime kako je u narodnih pjesmah prikazana uzor-djevojka, uzor-mladić, uzorna ljubav, nesretna ljubav, vjera u ljubavi, čeznuće, dragost, domišljatost i vedra vesela vragolija ljubavi, pak mislim da smiemo, obaziruć se samo na te nekolike crte, prozvati narodnu liriku najvećom dragocjenosti, sjajnim alem-kamenom naše poezije.

Da vidimo najprije uzornu djevojku.

Narodna pjesma nam opisuje i njezinu vanjštinu, ili njezin lik, i njezinu dušu. Junak pita djevojku, čim joj to njedra mirišu, da li dunjom, da li narančom, da li smiljem, da li bosiljem, djevojka mu odgovara: ni dunjom, ni narančom, ni smiljem ni bosiljem, nego dušom djevojačkom. Kako jednostavno, kako ipak savršeno označuje se tu idealna djevica! Dočim je onako duša uzor-ljepotice posve kratko prikazana, opisuje nam se njezina vanjska ljepota potanko na sjajan, živ pjesnički način. Sve što je najljepšega, najdragostnijega i najsjajnijega na svietu, sve je to spojeno u djevojci, jer se sa svim tim njezina ljepota prispodablja, dapače sve to njezin čar nadmašuje. Djevojka nosi sjajne mjesečine u njedrih, sunca u kosah, da ona je ljepša od sunca, ljepša od zviezde danice, sve cvieće, sav biser ne može se takmiti s njezinom divotom.

A kakav je uzor-mladić?

Vidjmo ga, kakov je on. Žuta dunja uz more hvali se, da je najljepši cviet na svietu, al se glasi pšenica bjelica, da je ona najljepši cviet, pak se javlja vinova lozica: ne, niesi ti, nego ja, zatim im dovikuje ljepota djevojka: aj, ta zar niesam ja taj najljepši cviet na svietu? Kad to začuje mladi junak, on zapjeva: ja pijem vinovu lozicu i ja ljubim tebe djevojko: Ja sam najljepši cviet na svietu! Nije li to miljenik sve naravi, gospodar svieta, živ, veseo, snažan i zanesen junak? Nije li zemlja njegova, a nije li mu ta zemlja raj? Nije li to uzor-mladić?

Kad takovo dvoje plemenite, krasne čeljadi ljubav spoji, to će biti sretna uzorna ljubav. Evo kako ju kratko, ali divno narodna pjesmica riše. Da je sve nebo papir, a sve zviezde da su pisci, nebi ju izpisali, onu ljubav, koju smo nas dvoje imali. Može li se ljepše označiti neizrečna sreća sretne ljubavi nego što ju ta narodna hiperbola izriče?

A sad vam neka pokaže narodna pjesma nesretnu ljubav, nesretnu djevojku: vidit ćete toli slavljenu toli ganutljivu sliku poznate tužne Margarite Faustove. „Nemam ti ja bratca nit sestrice, moram si uzdisat kod majke djevice. Ufanje, ufanje, ufanje me drži, dokle jedna mati sina ne oženi. Kad je jedna mati sina oženila, onda je moja misal Dunaj preskočila, ne Dunaj, ne Dunaj, neg široko more, — neg široko more, kô je puno vode“. Ne vidite li ovdje Margaritu pod kipom bogorodičinim ne vidite li ju u njezinoj neizmjernoj boli, koja je još veća, nego široko, bezkrajno more?

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

2. Glava.

(Dalje.)

Rekoh, da ću, nacrtav osnovu višje glasbaone, pojedine učevne predmete opisati i opravdati.

To obećanje evo izpunjujem.

Što se tiče nauke pjevanja na našoj višoj glasbaoni zahtievao bi ja, da se tu ne samo uzima obzir na način pjevanja, kakav je u našega naroda, nego da se taj način pjevanja uzvisi i podigne do „posebne škole,“ t. j. da se po tom načinu i na njegovu temelju umjetno pjevanje uzobrazi. Svatko znade, da njemački pjevači inače pjevaju nego li talijanski, ali nije svatko voljan na to pazit, da i naš narod ima svoj vlastiti način pjevanja, što više, svoju reć bi, vlastitu pjevačku umjetnost, koja se od svih tuih škola i načina dotle razlikuje, da se ni s kojim drugim načinom ni iz daleka neda prispodobiti. Zapjev (Stimmunsatz) našega pučkoga pjevača a po njem i čitav zvuk njegova grla skroz je osobit, te se riečmi neda tako lahko opisati, kao što ni različit nakit (fioritura) i predavanje melodije. „Potresac“ našega pjevača sasvim je nešto drugog nego li je „mordent“, premda i ovog u naših pjesmah dosta imade. „Ćurlik“ naš narod sasvim drugojačije izvadja nego u talijanskoj školi. Talijanski se „trillo“ potiho začme, prama sredini postane glasniji a prama koncu opet tiši, te se prirazcem završi; naš ćurlik veoma se glasno započme ali se umah utiša, te uz najtiši pianissimo, — ali bez prirazca — dokonča.

Pa kako s tiem, tako je i s predavanjem i ritmom.

U naših narodnih pjesmah riedko se pjevaju dvie do tri mjere (takta) jednako glasno, što više, narod naš pjeva tolikim zanosom i čuvstvom, da svaki glas drugačije bojadiše; kod napjeva sa dužimi kajdami čak jedan te isti glas raznovrstno izpromjenjuje.

Digitized by Google

Ritam mu je pak tako strog i odmjeren, da me je motreć tu strogost, često snašlo čudo; tako n. p. nalazimo u naših narodnih pjesmah na onakove vrsti mjere (takta), koje se u ostalih evropejskih glasbah vrlo riedko pokazuju, pa ako se pojave, skoro ih uvjek naopako shvaćaju i upotrebljuju, mislim $^5/_4$ i $^7/_4$ mjeru. — Kada sam našim obrazovanim glasbenikom o takovu 5 ili 7 četvrtinskom mjeru što god pripoviedao, prezirno mi se nasmjehnuše, veleć, da $^7/_4$ takta na čitavom (?) svietu ne ima.* — Nu nije krivnja niti našega naroda niti moja, što ti naobraženi glasbenici još ne opaziše, da oni sami, čim gusle uzmu u ruke, ili sjednu ka glasoviru, odmah $^7/_4$ mjeru izvode. Pogledaš li ova dva primjera:

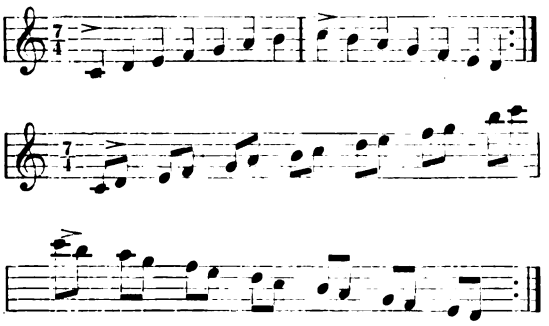

svakako moraš zaključiti, da naš narod naiav glasbenoga ritma mnogo finije ponima nego li „najnaobraženiji“ ljudi.

Osobito sam se pako divio tomu, kako naš narod upotrebljava „ritenuto“. Kod njemačkih i talijanskih pjesama tako dugo se pjeva po uzetom jedared mahu (tempo), dok nedodje takovo mjesto, koje nalaže „ritenuto“; kad je to mjesto minulo, tad se piev namah povráti k prvom onom mahu. Naš narodni pjevač ne radi tako, on neda nikad „ritenutu“ mjesta, dok prije ne izvede razmjerni „stringendo“, kanda vrieme izgubljeno kod ritenuta hoće da nadoknadi prijašnjim „stringendom“. pa tako mah opet izjednači. „Ritardando“ bez predilazećega ili dojdućega stringenda upotrebljuje on samo tada, ako se „ritenuto“ na toliko mjerâ proteže, ili je toli razvučen, da ritenutom zakašnjelo vrieme novu mjeru (takt) sačinjava. — Tko je te naše narodne pjevače tu matematičnu točnost naučio, Bog si ga zna, ali je ona svakojako čudjenja vriedna već s toga, što Talijani i Niemci uz svu svoju mnogo godišnju glasbenu školsku praksu, jošte na to ne dodjoše, da pojka u kojoj jedna mjera n. p. jednu minutu traje, ne može na jedanput imati koju mjeru od $1^1/_2$ minute, a da se ta suvišna i neopravdana polovina minute prije ili kašnje ne nadoknadi. — I tako dalje. —

Ovdje doduše nije mjesto pobliže opisivati način našega narodnoga pjevanja i osebine naše popievke, ele ne mogu da neovratim pozornost na ono misteriozno ali i veoma poetično pojanje u srbskoj crkvi, — na onaj zanešeni „oj“ koji se obobito u gornjoj krajini čuje, na onu nježnost i osobitu čuvstvenost, kojim sriemske djevojke najjednostavnije pjesme izvadjaju, na onaj elegični zvuk bosanskih, a na starodrevni bugarskih pjesama, ili na onaj naravni i nadahnuti recitativ naših guslara, sproću kojih svi recitativi njemačkih i talijanskih opera nisu ništa. Naš „oj“ sa njegovimi maljušnimi razmaci (intervali) ne može uho, priviklo evropejskoj glasbi ni shvatiti, a kamo li koji tudji pjevač, ma da je najvještiji na svietu oponašati. Neka se neki pjevači i gudači, štono se ponose svojim klasičkim uhom, inače pak hrvatski kruh jedu — koliko ih volja podsmievaju, osobitosti našega narodnoga pjevanja i onim malenim intervalom, ipak se time ono, što jeste, neda zatajiti i zagrnuti, jer u našem narodnom pievu ima tih malih intervala ipak, tere oni zasvjedočavaju divni i zavidjenja vriedni sluh, što ga naš narodni pjevač imade, a klasičke uši ne imadu. Kad na tu gospodu pomislim, vazda se sjećam mjesta neke narodne pjesme, gdje je govor o vremenih kne a Lazara, te se tamo ovako veli: „Gle vidiš li, vojvoda Milošu! vidiš našu crkvu Dimitriju, kakova je i kolika li je? Vi nemate takovijeh crkvi“ — „„Vi ste mudri, gospoda Latinska,““ — veli njima vojvoda Milošu — „„jeste mudri, al zborite ludo; da vi znate naše manastire, naših slavnih cara zadužbine, kakovi su i koliki li su: šta je vaša crkva Dimitrija!!““ —

Budemo li mi svoje pjevače i pjevačice tako naobrazili, da uzmognu na slovjenski način pjevati, biti će to našoj operi od goleme hasni i silno će ju dizati; jer je do načina pjevanja gotovo toliko, koliko do sama glasbotvora. Danas neka glasbotvorac stvori ma kako slovjenskim duhom zadahnutu pojku: onim načinom, kako ga naši gradski pjevači ili pjevači-umjetnici pjevaju, izgubiti će sav svoj narodni značaj. Tko našega Alberta Štrigu, koji je znao usvojiti način pjevanja našega pučkoga pjevača, jedared uzćuje, gdje pjeva koju hrvatsku popievku, toga će ta popievka inače dirnuti, nego da ju pjeva koji talijanski ili njemački bariton. Narodna koja pjesma kad ju narod pjeva, može nas često preko mjere uzhititi, dočim nas ista pjesma, kad ju pjeva koji od naših školanih pjevača, ostavlja sasvim hladne.

To dakako nije nipošto priekor našim pjevačem, jer čega se niesi učio, ne ćeš lje ni umjeti, ali je rug na one, koji ne će da nastoje, da nam se narodni piev domogne

* (Humboltu) „Nepravo nazvo si Kosmosom djelo glasovito tvoje, pol svieta fali u njem, cijeli slavenski rod.“ P. Preradović.

Digitized by Google

prava i časti, što ga ide. Osuda, koju će potomstvo s toga izreći, ne će toliko stizati one, koji su bili prije nas, ili će biti poslije nas, već će ona pasti na nas, koji smo sada, jer je sad upravo ono doba, gdje nam je narodna umjetnost došla do razkršća, te gdje se ori rieč: ili našinstvo viekom ili tudjinstvo viekom! —

Tudji sviet ne će da bome pojmiti, kako se od krasnoga, jurve naobraženoga talijanskoga pjevanja može voljeti piev seljački, te kako se tko može trudit oko toga, da taj piev uzobrazi; nu to nas ne smie smetat, jer tudjinci ni drugih naših ustanova, običaja i navada ne dokučuju, ali se tu mora njim uzprkos raditi i pokazati, da smo mi gospodari u svojoj kući; tad će oni malo po malo privoljevati, te najposlije i sami stati slaviti hrvatske pjevače i pjevačice, kad u svietu glasovitim postanu. Tu sjajnu budućnost, koju proričem našim pjevačem i pjevačicam, ne predvidjam ja možda uslied takove obljubljene pomisli, već po sasvim jednostavnom zaključku. Inozemstvo je naime od uživanja talijanskoga i njemačkoga umjetnoga pjevanja, koje svakojaka lica, svake vrsti grla, jur izcrpiše i iztrošiše, već tako zasićeno, da ravnateljstva kažalištâ više ne znadu, koje bi zamame upotriebili, da pjevače obćinstvu pohvale kao takove, koji će nešto nova reći, t. j., koji će nešto dosad nečuvena pjevati. — Nu takove reklame ne će više dugo zamamljivati, jer ako se obćinstvo i dade nagovoriti, da nitko tako ne pjeva, niti je pjevao kao N. N., ipak će ono najposlije uvidjeti, da je ta roulada, ta passaga taj ćurlik itd. već češće do volje čulo i da ono što se nova obećalo postoji samo u osobi pjevača ili pjevačice, ne pako u načinu pjevanja ili u školi. Način našega pjevanja, bude li na umjetnu usavršen, biti će ono, što se u inozemstvu jošte čulo nije, te što će već zbog svoje novosti imati silu privlačivu. Ele, ako se naši pjevači i pjevačice zbog svoje slavenske škole u Njemačkoj ili Francuzkoj s početka i ne budu Bog zna kako proslavili, to ih za cielo čeka sjajan doček u onoj zemlji, u koju polaze svi veliki pjevači i virtuozi, koje si osim priznanja i koji forint hoće da zasluže; mislim Rusku. — Za nas Hrvata može pak to samo častno biti, ako Hrvatska državi, kakova je Ruska, bude davala pjevačâ. A Hrvatska će ih davati: jer kolikogod Ruska pravoga narodnoga pjevanja imala, njezini su glasbeni zavodi ipak jurve prije mnogo godina utemeljeni, pa ako i niesu sasvim po evropejskom kalupu, opet su tako uredjeni, da se u tih zavodih na rusku narodnu glasbu istom obaziru, na slavensku maniru pjevanja pako niti ne obaziru. — Druga probit, koja bi nam iz takovu narodne pjevaone proizticala, jest ta, da nikad ne bi bilo u nas nestašice pjevača i pjevačica, buduć da ne bi mogli svi, kad im krila ponarastu, umah u Njemačku lećeti, jer bi im znanje i umienje bilo poslovjenjeno, dakle na domovinu vezano. A sbude li se opet to, da se naši slovjenski pjevači i pjevačice pošav u Njemačku, ondje dopadnu, to bi ta stvar našoj umjetnosti bila takodjer na uvar, a Niemci nebi više mogli tako govoriti, kao što onomad organ omladine Njemačke, da je gospodja Malingerova ponajbolja pjevačica njemačka, rodjena i odgojena u „Agram"-u u Njemačkoj. Svakoga je od nas ljutilo, kako gdja. Malingerova zatajiva svoju domovinu, i kako se ti Niemci mogu drznuti te tvrdit, da je gospodja Malingerova u Njemačkoj odgojena. Ali srdi li se mi, ili ne srdili, one njemačke novine ne govore sasvim u tutanj. Jer po načinu pjevanja gje. Malingerove sudeć, ležao bi Zagreb sbilja u Njemačkoj, i to tim sigurnije, što nitko neka ne misli, da je gdja. Malingerova učila pjevati u Beču ili Pragu, već je pjevati učila jedino u Zagrebu. Ali i gdja. Vizjakova, gdjce. Vodičkina, Terputčeva, Göttlingova i Spitzerova naobrazile su se, što se pjevačkoga diela njihova umieća tiče, nigdje no u Zagrebu, ma gdjekoja od njih u neharnosti prama svome učitelju Lichtenegeru i svojoj domovini to i sto puta nijekala. To, što su se te gospodje u Beču ili Pragu naučili, proteže se na deklamaciju, mimiku, pozorištnu praksu i izučbu partijâ. Ono pako, što se Njemačkoj na hrvatskih slavuljih dopada, nije morda novost pjevačke manire, već je zdravo, čilo grlo, kakovimi Njemačka a i Italija jurve oskudieva, zatim hrvatsko lice, što no je u njemačkom teatarstvu takodjer novo, ter i oštri dohvat Hrvaticâ, koji se Niemcem isto tako daje na čudo. Naša narodna poslovica „novina, rodina" jurve se je obistinila, a još većma će se obistiniti, izašljemo li u sviet u istinu novih t. j. slovjenskih pjevača.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Lettere dalla Croazia del Dr. Constantino Vojnović deputato alla dieta dalmata. Zara, tipografia del Nazionale. 1873., pag. 162.

Izmed ostalih zaprieka složnomu i napredno mu radu našega naroda bila je sjegurno ne najmanja ona, što su se sinovi toga naroda malo ili nimalo poznavali. Ta koliko je bilo Hrvata, koji su poznavali Dalmaciju, koliko

Digitized by Google

Dalmatinaca, koji su proputovali Hrvatskom, razvikanom po neprijateljih naših kao zemljom barbarskom u svakom pogledu? I prem je tako do skora bivalo, to nije ni danas još mnogo bolje, a silno bi trebali da bude bolje, da se svi, što se dičnim hrvatskim imenom ponosimo složimo u jedno kolo jednom misli, jednom težnjom, jer ćemo se samo tako oteti propasti, koja nam se sa svih strana grozi i sprema.

Izmed ono malo prekovelebitske braće, koja je htjela na svoje oči viditi, kako se ovuda u nas živi, sjaji se ime Dra. Koste Vojnovića, koj je prošle godine mjeseca svibnja našom kraljevinom putovao. Dr. Vojnović nije htio samo viditi i čuti, nego je htio i zabilježiti sve što vidi i čuje, a zato ga ide još i veća slava. Njegova pisma iz Hrvatske pisana su, kako sam veli, zato, da pobude i druge na isto putovanje, a pisana su talijanskim jezikom, da pokaže svojim sunarodnikom, koji samo tim jezikom govore, kako se njihove predsude o našoj zemlji temelje samo na podpunom neznanju, koje ih odsada više izpričati ne može.

Vrućim srdcem i zanesenim čuvstvom za Hrvatskom došao je dr. Vojnović med nas, pa nije ni čudo da se u njegovih pismih sve, što je u nas dobro, još i boljim opisuje, a sve što je zlo, blagimi rieči prikriva i na dobro navraća.

U osam pisama umio je dr. Vojnović opisati našu zemlju sa svake ruke, a htjela je baš sreća, da je došao k nam u onaj čas, gdje je sav narod ustao i pohitao, da bije izbornu borbu, koja je imala pokazati, eda li smo vriedni, da budemo i nadalje Hrvati, sinovi onih djedova, kojih nitko nikada svladao nije.

Kako se je kosnula ta borba Vojnovićeva srdca, to on slika, da ne možeš bolje.

Opisav on liepimi, iza branimi riečmi, a namjestih pjesničkim poletom, svu Hrvatsku i Slavoniju, ne zaboraviv ni odmetnice Rieke, orisav nekolikimi, ali karakterističnimi crtami znamenitije naše muževe, s kojimi se je on sastao, završuje svoja velepoučna pisma dokazujuć, kako se Dalmacija i Hrvatska u mnogom i mnogom popunjuju.

Istinita je i zlata vriedna ona izreka, gdje veli govoreć o Dalmatincih i Hrvatih, kako mi trebamo njihova kvasa, a oni našega tiesta, kako moramo po svem i svačem da se najtjesnije udružimo, da budemo jedno, kako to bog i narav od nas traži. Tako i jest, pa zato „što je bog spojio, neka čovjek ne razstavlja“. *I. D.*

Koncert gimnazijalne mladeži. Od nekoliko godina uzeli su gimnazijalci hvale vriednim požrtvovanjem izvadjati koncerte, da se novcem, što ga odtuda dobivaju, podupiru siromašniji drugovi. I ovih su dana nakon tromjesečnoga vježbanja uredili takvu zabavu, na koju je došlo mnogo upravo odabranoga občinstva, koje je tim najbolje posvjedočilo kako zbilja pristaje uz tu plemenitu svrhu.

Bilo bi nepravedno, kad bi čovjek htio strogim kritičkim perom pisati o mladih umjetnicih, što smo ih one večeri čuli. Svakako moramo priznati, da su oni i više nam podali, nego smo očekivali, imenito su zborovi bili izvrstno izvedeni tako, da se je Zajčev zbor „djačka“ morao i opetovati, što se mnogo i vrstnoći Zajčeve glasbe pripisati ima.

Kako se kod nas žalibože koncerti priredjuju većinom zato, da mogu gostovi poslije njih plesati, tako je i ovoga puta bilo, prem smo se nadali da ne će htjeti mladež, zanesena samo za pravom umjetnosti, vriedjati na taj način pravo uživanje glasbe i pjevanja.

Književnost. Izišao je tiskom Albrechtovim u Zagrebu 1. broj „Smilja“ zabavno-poučnoga lista za mladež sa slikami, što ga izdaje hrv. pedag. književni sbor. Uvodna je pjesma od Jos. Eug. Tomića, priča Kulin ban od I. T., pjesma „Što je Bog?“ od M. Bana, basna „Prerana radost škodi“ od A. V. Truhelke, prievod Andersonova „Opakog kralja“ od J. J., prievod basne „Svrakoper i rovka“ po českom od I. E. Tomića, opis magneta od ne imenovana pisca, crtica „dobro djelo“ od St. S. — Još imadu sitnice, dječije igre i zabave, te program. List izilazi svakoga mjeseca jedanput na cielom arku. Ciena za domaće 50 nv. na godinu, u kuću i poštom 62 nv. Urednik je listu Vjenceslav Z. Mařik. Pravopis je onaj, kog je prihvatila jugosl. akademija, te koga se i mi držimo. Naravski, da u takvu listu, treba i u pravopisu velika točnost, pa da se ne smie naći ni tiskarskih pogrešaka, koje se u češće izlazećih listovih podkradu, kao n. pr. kljeste mj. kliešte. Turskih rieči moma, budžak, avlija možemo se lahko okaniti, buduć imademo svojih, koje narod rabi, gdje se češće govori. Sgodna rabnja obe vrsti glagolja glavni je zahtjev ugladjenu slogu. To preporučujući uredničtvu, preporučujemo i list a želimo, da se u njem oglašuju češće poznati strukovnjaci Mijat Stojanović i Ivan Filipović.

— Dobismo prvi svezak „Prava“, lista pravničko-upravnoga, što ga izdaje u Zadru Ante Šimonić. — Sadržaj mu je sliedeći. Nešto o zadaći pravničkog lista od dr. P. — Nešto o oznaci prava od A. V-ia. — Zadruga s pravnog gledišta od I. Tončića. — Preinake občinskomu pravilniku od K. Lj. — Primjeri nekadašnjeg i sadašnjeg suda u Hercegovini od V. Vrčevića. — Sgodjaji gradjanski, kazneni. — Književnost. — Različitosti.

— Znameniti poljski historik Leonard Chodžko, učitelj slavenske književnosti na sveučilištu parižkom, umro prošle godine, ostavio je nakon sebe znamenitu knjižnicu, koju će francezka vlada kupit za državnu knjižnicu.

Umjetnost. Ruskih kazališta ima u svem sto četrdeset i dva, na svakih dvadeset gradova ruskih dolazi dakle jedno kazalište, što je doista malo.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 20. U Zagrebu dne 17. svibnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Vir. — Dvobračnica Mara. — Hrvatski grobovi. — Romeo i Julija na selu. — **Pouka:** O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — **Književnost i umjetnost:** Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

VIR.

Spjevao August Šenoa.

Jezero se gorsko ziba,
Tajni u njem driema vir;
Staklenoga povrh gliba
Svud je mir.

Časom tek kroz puste liese
Kukavicu možeš čut,
Časom na val jablan strese
Listak žut.

Nakraj vode stala kuća,
U toj kući draga dva,
Ljubav srdca bje im vruća
Sreća sva.

I po noći i po danu
Orio se milka piev;
Čù ih vila; ljuto planu
Vilin gnjev.

Pa kad jednom s kasna puta
Ribar sjeko veslom val,
Zavri voda, čun proguta
Vilin jal.

Na vidiku sreće hude
Ciknu draga u sav glas,
Kukavicom sinjom bude
Isti čas.

Kuka grani sa vrhunca:
„Kuku jadna, jadna ja!
Bog ti nedô gledat sunca
Vilo zla!“

Jezero se gorsko ziba,
Nesta vile, šuti vir;
Staklenoga povrh gliba
Vječni mir.

DVOBRAČNICA MARA.

Iz krajiškoga života pripovieda Milutinov.

I.

Kuc, kuc netko na okno i zveknu praporac a male potekoše k majci.

— Čarojice su, ne bojte se, djeco, tahirnu domaćica Micu i Savicu, obe još u maloj školi nejake polaznice.

— Al ih eto u kuću, zabrzaše male na cilik zvonca, uzvrnuv plahe očice k smiešećoj se majci. A vi spavati! odvrati gospodja i Ruža ih podvorkinja odvede u spavaću sobu. Ne dospješe male ni lahke noći nazvati.

Prvi se uvali u sobu okostan Turčin, kadeć iz čibuka sve na sladke sase a za njim ustopice došume kadune, plemenite i stasom i pasom; na vratima se trenom pomoli i odmah šmigne slugan, prevjesio preko ruke ogrtaće haljine prekrasno na bosansku odjevenih čuvida.

— Ja sam Zule iz prieka, komšija, progugla Turčin nesvojiem glasom, odbivši srkalj dima iz čibuka, — a ovo su, vire mi, moje kadune, gle: Dilber Fata i Gjul-Mejra. Čuješ li! — pritvrdi Zule oštrije i mahom nekrst skrsti noge na sagu. A bule se, pozametnuv svoje nazovi-porieklo, oddvoje

Digitized by Google

jedna k domaćici a druga k meni, lastno poigravajući.

— Koja si ti zlato? tepnem svojoj Turkinjici, popostav i nehote okom na divnih joj strukah.

— Ja sam Fata, veselo zacijuče, ponapraviv gusto prekrivalo, komu roglji padahu niz grud i pleći joj preko fesa, vragolasto ponalievo namaknuta i svega zlatnim novcem podkićena.

— Ne poznaš me, komšija, zaleti se na me i uzme huhukati a pod velom sievnu nebeske dvie luči. I trgne si ručicu iz moje desnice, popoigra kraju u liepih svojih — dimlijicah, šapne nešto druzi Gjul-Mejri, koja zabavljaše domaćicu, pa opet doskakuta.

— Krasoto moja! ručicu mi bolje pokaži, da sam srećan bar domnievati se boravištu tvomu na prieko, pritečem moliti i ona ju sbilja ali samo časom pomoli, bielu kao sniežak, te umah s njom opet k sebi, udarivši u smieh.

Medjutim se Zule razvaganio i s domaćinom po tenani udario u "eglen", pa kako je rakolan a lice mu gornje zastrto crnom krinkom — onako se od ništa i ne leca.

Hćedoh zametnuti trag svomu doumljanju, pa Fatimi stanem hvaliti gizdave haljine od liepoga čita-beza, gajtani obilno pretračene a ona me bocne obiestno „kako nije vika, slušavati tetošeća dvorioca."

— Te si ti rieči, dilber Turkinjice, presvojila od moga poočima, zamotam malko a ona se diljem nabaci kao u prkos: Vragolanka niesam, Jelkom me ne zovu, al i meni pale kries, znaj, kaurine, naši pjevaoci.

— Hoho! uzigram se, skočim, gotova si, to li je to tvoje tursko porieklo! Sutra te javljam Kriesničaru ravno u banov grad.

— O Ivanju javi, potvori me svojačicom, pa neka mi sudi — u prostrano mu srdce upirem — tvoj poočim! cijukne tanko i odbjegne k druzi a Zule protisne tobož hrapaviem glasom: Vire mi, komšija, nit je dobro u vas, niti u nas; dina mi, došlo da se selimo. Još da mi nije ovih poslušnica, ne prekužih ovo crnih dana. Pa će se brzo prebaciti: „Imaš li kave?" a gospodja domaća prihvati: evo će ovaj čas na sto čaj, dobar čaj, Turčine!

— Ehvala, ne marim, što bruji, ne pijem van kave, odbi mudar Turčin, da se ne odade a u to domaćin zaigra na glasoviru „polku tremblente" i to tako vješto, da kadunam on čas opet s uma puznu, što su hćele biti. U tili časak poniknula dilber Fata krasnom glavicom o moju grud a gjul-Mejra ovila svoju desnu domaćici oko pasa i ponesoše nas krila igraće glasbe podosta prostranom sobom. Još mi pravo i ne obredili a Turčin kliknu: izdaja, za mnom kadune, pa trže u mrak.

— Izdaja! šapnu moja dilberica i poteče s drugom van a ja joj doviknuh: — O Ivanju, Fato zlato, puknut će nam sud!

U dvorištu pristigne ih slugan s ogrtači a moj se domaćin i gospodja i ja u glas nasmijemo, kako li glasbeni zvuci lahko prevjeriše liepe Turkinjice.

— Ta turska hulja! odvede obie kadune, da je bar ostavio jednu! — Rećem od šale

II.

Dobar je bio čaj, pravo reče domaća gospodja, dobar da mu ne bi, što no veli pjevalac Smiljanov — ni u dvoru Altunkhana našli prigovora.

Odtisne se govor, uvolji nas piče — toči se opet iz nova čaj, toči se iz nova rieč ob ovom i onom, a domaćin povodom moga zamjeraja, što onomu Turčinu dopadoše dvie kadune i opaziv, kako mi je sladak spomen dilber Fäte, poposuče brk, zamisli se časom, pa nagne ovako:

— Daj da vam kazujem o liepoj Neturkinji sa dva muža, kad uteče Turčin sa dvie kadune. Nije izmišljaj, već je doživljaj, ja svjedok, koliko me vidite.

Domaća se gospodja ponamjesti slušati, ja isto, a domaćin — Ljubomir mu ime — zasnuje:

— Godine 1857. bio u G.... sajam, velik sajam i u sajmu red. Kad oko podne, iznenadke silna trka. Povrvlje svjetina sva na jedan kraj. A tamo se zapodjela ljuta zadjevica. Dva se čovjeka otimahu oko jedne žene. Čudna stvar, jedan vikaše: to je moja, drugi: to je moja žena. U njihovu sreću, što li, dohita straža a da ne bi nje, porodi se valjda krv. Ali stražci u brzo razkrste pravdaše a ženu pritvore, razaznav na kratko, da je kriva svadji. Nadzorni častnik predade pismenu prijavu satniji, ova pukovniji i tamo stvar dopadne sudu. Malo za tiem odpravljena bude žena pukovniji u uzu i povede sudac iztragu; uhvano mi vjerujte, što ću kazivati dalje, znam to tvrdo, kao da sam polag bio.

Žena se nadje na prvom sasluhu. Stupiv u sobu sviće se neobično sudcu, sa šta, ni sam se on možda ne dovinu. Bilo je to liepo čeljade, pristalo do kraja. Mlada ko kapljica, na oko joj moglo biti osam-, devetnaest li, dvadeset jedva. Srednje rasti, crne masti, guste, guste pletenice a pogleda mila — do neba. Toplotom, blagotom nekom sva je odisala i kad bi joj u lice pogledao, niesi mogao pomisliti, da je golublji taj stvor vrstan počiniti volj kakvo nedobro. Stidna stojaše pred sudcem, nedrago joj bilo pred njim stati: to je on spazio, dok ju uočio.

Razpitav za ime i prezime, za vjeru i dobu joj itd. vještak-sudac okrene prijatno, bud ga je još i umiljati njezin glašić mitio, predobivao.

Digitized by Google

— Maro, reći će sudac, sad mi pripovjedi sve potanko, ali potanko, čuj, što se je to s tobom dogodilo. Budeš li otezala ili možebit niekala, sebi ćeš na žao, sebi na štetu i na veću sramotu. Pred krajiškim sudom nije šta okrajčiti, naša je od vajkada, posizati do na dno istini. A što vjernije okrivljenik iznese istinu, to mekši mu zakon, koji nam sviem sudi po zasluzi.

Mislio je sudac, da će Mara namah odtočiti ali ona se uzmuči, uzvrti, počme odbijati, da ni ne zna, kako je i rad šta dospjela u zatvor. Od toga se mrvu sudac žacne, nu brzo se opet nadje i s nova posakupi uputnu rieč, da ju na priznaju skloni. Ne postalo dugo, Mara se trgne pripoznati pravu istinu.

Ovdje skoči domaća gospodja naglo u spavaću sobu, gdje se ču iza sna zov najmladje im kćerce, mjezimice Katinke. Našav, da se čedašcu samo sanja, vrati se skoro ostavivši poodškrinuta vrata i kaza nam, da sve tri djevojčice spavaju kao zaklane. A pošteni se domaćin sad još bolje ponapravi priobćiti pripoviest zatvorene Mare. Valja reći, da Ljubomir, kako je vikao nizati pod pero svoje misli podpuno, razgovietno, onako je željak pričati podrobno, što je čuo, i svakad mu poznaš na govoru pomnju, da ne bi štogodj izostalo.

Evo kako je odriešila Mara, nadoveže domaćin: — U jesen godine, za kojom će sčepiti Moskov Turčina — bilo mi je šestnaest godina. Stane me oblietati Dujo Grbaš mlad vojak iz našega sela. On mlad, a ja i mlada i luda. Neimućna bijaše kuća njegova, siromašna moja; hrdja nas je trla i jedne i druge. Okrene Dujo zanovietati, pute mi presiecati, u kolu sa mnom poigravati, pred crkvom me začekavati, na vodi mi vodu dodavati i što nije radio (čega se nijedan drugi nije podhvaćao), da bogme ne bi li mi ušao u volju. Mùke luda zaluditi! On prem vojnik nit je bio sputan nit umjetan, ali se kazivao medene rieči i mile krvi. Zaskoči me negdje, hoću li zanj poći. Učinim se gluha. To i nije u našoj ruci, ovako se sgledavati pa još na svoju ruku i ugovarati. Ali moj Dujo dvostruči skokove, pa me sve to češće svakom ponudom miti i svakim se marom i liepiem darom meni umiljavaj.

Sve do nekle sam se držala dobro, znala sam se otimati zamamljivim riečim i dragim miloštam. A i niesam, bog mi je svjedok, nikad da bi trenom unj se zagledala; niti me je za njim um nosio, niti srdce zvalo. Ali on za to ne prestavao, slietati me na svaku ruku. Kratkoumnu bogme negdje me ipak smota; u zao čas onako u ludo rečem: ako naši roditelji pristanu. Mora da me je nečim bio občinio, šta li, jer ja ni danas ne znam kazati, kako sam se u to mogla dati.

Već koji dan za tim sastanu se naši otci, u njega to jest bio samo očuh — i ovaj naveze dalekim razgovorom, na što ga je Dujo bio naputio. Ali moj otac o udaji ne dade ni prosloviti, a mati mu moja, kad doznade za to, povladi. Ne hćedoše moji hrdje sa hrdjom vezati; kamo sreće, da ih poslušah! Amo tamo progrizem ja za sve. Začeka me na vodi Marta, strina Dujina, sve mi pripovjedi pa drž' se oko mene, kako sam sliepa i vrtoglava, što odbijam liepu sreću, kako Dujo ima izobilj prilika i boljih, ali mu baš ona ne dâ na nje ni misliti itd. I ovako i onako zaleti opet on: smetu me, pristanem i povjerim majci, kako sam mu uzvoljelja, te neka mi sreće ne ubija. Ali ona odbi i otržito me i liepo sjede svjetovati: Nije to kućić, reče majka, već je to crna potreba, moje diete; oni se ne imaju ma ni o božiću čime omrsiti, krušne im mrve ne staje već o sv. Ivanu, pa ne bude često čime, što riek, miša otrovati. Ne pomagaše. S njime rekoh s lista vodu piti, a mati se na to posve ozlovolji. Kaza otcu, što sam naumila, a ovaj obori krupnije. Ali što je on većma mojoj nerazumi pribadao, to ludje ja za nesudjenikom ludovala. Bio mjesec dana u kući ni za liek mira. Razložiše mi roditelji i to, da je Dujo nazlija, da je žestok i nemila srdca, ali ja sve odbih na zlohotnu kudbu, na ogovor, ne dadoh se prenikako urazumiti.

Stanu me opet jednom svjetovati, a ja kao da sam s uma sišla, prpošito odkrojim: zanj pa zanj i voljelija zanj, nego li za prvoga Koljenovića; il njegova il ničija, amin. Pa udarim u suze, u jauk, a oni se nešto sgledaju te će otac na jednom izpraviti: E pa kad hoćeš, da te hladna voda nosi, topi se; al od danas kćeri, da znaš dobro — za nas ne pitaj, kao da nas ni živieh nije. Preko moga praga nikad mi se više ne podstupi, za onom li hrdjom posrneš: to ti moja zadnja, to namjesto moga blagoslova.

Hoću, zanj ću! odsiečem ja, i to bijaše moja zadnja, od koje se naopako po se niesam dala. U kući ostane mladja mi sestra Anka.

Nit i sam ja, gospodine, prošena, niti k božjemu hramu i od svoga roda vedena, kao druge krštenice, niti se je svatba svatbovala po hrišćanskom starom običaju, nit išta. Moji slabo imadoše šta i spremiti a u Dujinu kuću otac ne dodje k piru već samo mati mi i sestra, kad će se dieliti darovi .Kako mu drago. Njegova sam bila.

Prve dvie nedjelje po zakonu i pomozi bože! Uznadah se i boljemu. Nego me skoro opuri to, što se u selu uzelo bilo na sva usta govoriti, kako je moj Dujo naprasit jogunica, kako nam brak ne će izdobriti. A ovi se nemili glasi brzo istinom provrgoše. U kratko vrieme okrene sve naopako. Prvi ga dodje bies baš rad ništa. Prokisnu mu negdje natikače, pa se preko noći dobro ne osuše. Kad ih sutra dan obuvati, opazi da su vlažne.

Digitized by Google

Zažagri na me očima i uzme mi nadievati ovakovice i onakovice, jednu goru od druge, kao da sam svakom sramotom priekorna. Ne pobilo dan dva, sine opet a da bi zašto, nebih jadnica bila ni žalostna. S nova vrisne nadievati mi nadimke, jedan crnji od drugoga. Obliju me suze a on tekar prospe. Ne mogoh već podnositi ruga, što ga je na me metao. Ne minula iza toga ni puna nedjelja, dodje srdit iz drva i zatavri biesan na me, rekao bi, da će me nogama sgaziti. U zemlju sam propadala od srama i žalosti; uzmem ga, kleti, što je od mene nevoljko naumio. A on me bezdušnik uzme zlostavljati. Jedva me mati njegva otme, ali to ne bila mati već zmija, ona ga je onakva i odhranila.

Pobjegnem kući, u sav glas bugareći. Dočeka me otac, izjazbi se na me; mati bila negdje u selu. Kad se vratila, ni ona ne znade ljepše. Kud ću, što ću? Vratim se, odkle sam i došla, jadna, čemerna. Očuh Dujin u me od prvoga dana, kako sam dovedena, ni gledao nije, kolik ni u pseto, a nemati mene stane koriti, ja da sam svemu kriva. Kukala sam i kukala, ni odkle pomoći.

Zlostavi me drugi put, potečem opet kući. Moji za me ni čuti; nejaka me Anka žalila, ali otac i majka ne dadoše ma ni zuba obieliti. Imali su pravo; preko srdca sam im i otišla. Pod večer se mati nešto povrati i natrag me odvede. Ali Dujo s moga biega devet puta goropadniji. Klela sam dan i tren svoga rodjenja, klela sam sreću, klela njega bezdušnika. A on čim sam se opet vratila, još bjesniji nečovjek nego li igda prije. Rugavet je krštenu čeljadetu pripoviedati a kamo li trpljeti, što je od mene radio. Jedva se od težka boja osviestim a preda dan odmiljim do kuće te tuj odležim dva dni na pojati ni živa ni mrtva. Srdce mi se zalije čemerom, zabuše me jadi; smislim sve na jedno, izkažem materi sve. Njojzi na vrat ne ću, tvrdo joj se zavjetujem a uzmaka nije ni bilo — i Bogu se zakunem, da me žive ni Grbašu pod krov više ne bude.

Odlučim u sviet, ma bilo služiti crna ciganina, samo da me odonud ne stane. Mlada sam, zdrava sam, prehraniti će mo ruke, a na poštenju i pravom načinu ni tudjica ne će u me zadievati. Tako složim u glavi, pred noć se preobučem u djevojačke haljine, poljubim majku i sestru, otcu na oči smjela niesam — i odsrtam u mrak.... Do preda dan išla sam utrenikom, onda se hvatim gušte; druge noći prenoćim u grmu i sutra dan doprem težko umorena jedva za vidjela u selo M..... u, na* kordunu. Od straha se putem niesam smjela nigdje ustavljati, niti u čijoj kući noćišta potražiti. U selu me ovom dobra sreća namjeri na boljega čovjeka. Sretnem nekoga Marka ...ra, gdje goni mlievo. Zamolim ga i on mi dopusti, da u njega drage volje mogu prenoćiti.

Dodjemo pred kuću i nadjemo planinku, gdje nosi u kravljači mlieko. Nazovem joj dobar večer, a ona liepo prihvati, i Marko joj kaže, kako sam ga molila za noćište. Rado me i ona primi, u kuću uvede i propita, što sam i odkle sam. Kažem selo blizu našega i kako sam s puste potrebe tegla služiti. Pomognem joj zatim ovce podojiti i vatru naložiti a ona sjede večeru spravljati. Bilo je odkle, kuća svega puna. U to hrupi njihov jedinac i kaže otcu, da je dognao i naredio konje. Ja ne znam, što je i kako je bilo, ali dok je preko praga stupio, učini mi se, kao da me je plamen oblaznuo. A rieč mu topla, a pogled mio a sav je bio skrojen na božju. Kaza mu mati, kako sam se navratila na noć i kako me goni nevolja po svietu, a on me požali, požali, da sam u onaj tren na svu svoju muku bila zaboravila: tako mu je ljudski bio riek.

Uzmu me za večeru i mati se otcu stane tužiti, kako je stari govedar obnemogao pa od male pomoći došao, kako joj, ako sina nije kod kuće — ne ima tko ni drva izciepati, te se izroniše, jer ono njih ne premože tolikoga domaćega posla. — Pa ćemo tražiti još slugu, ako nije druge, odvrati gospodar, izpod oka pogledavši u me i onda se svrgnu na drugi govor o svom gospodarstvu.

Kad podjemo na počitak, dade mi se na misao onaj planinčin govor, čištoća, red po kući i... to, pomuca Mara....

Lahko zaželi krštena duša i na javi takovu priličicu, prem kad je s vjekovita boja i straha nekriva i nedužna postradala, a da bi gdje i bilo, van uprav na kukavštini i hrdjavštini..., kamo li je ne bi zaželjela u snu? Svaka mi se dobrota i ljepota u onoj sretnoj kući snila na prvom prespalu podvostručena, prezamjerita..... U snu gramzijah za suncem, koje će me u tom blaženom domu ogrijati....

Pravo reći, a što sam drugo i mogla, veselo prihvatim, kad mi planinka ponudi sjutradan, da u njih ostanem. Brzo se i lahko pogodismo: hranu i odielo i dvanaest stotinjaka na godinu. Znala sam ja, što će reći tudjim se slugom zvati, ali za to ništa. Dobra mi je bila planinka, dobar, gospodar vrlo su me pazili, a mladost je jaka raditi, pa još na pravoj prilici pjevajuć se radi.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao Ivan Kukuljević-Sakcinski.

XIII.

Marulić Marko.

1450—1524.

Spljete sjajni grade, ponosit sokole!
Koj uz more pade sa vrleti gole.
Rimski Solin stari, s mosorskom planinom,
Čarom te nadari zemaljskom milinom.
Predavne starine lice tvoje rese;
Sred kieh su vrline mnoge rodile se.
Ti hrvatske slave divan hram si bio!
Liek si vjere prave narodu donio.
Rieke od Bojane hladna do Dunava
Crkva ti prostrane vlasti bješe glava.
Dvorio si, grade, hrvatske vladare,
Tjerao s ograde Turke i Tatare.
Sâm tvoj grieh starinski Hrvatom dojadi,
Kad jezik slovinski ti izda zloradi,
Al mržnja nemila i sve zlo usahnu,
Kad hrvatska vila pjesmom te nadahnu,
Kad sunce žarko, pomoliv se danu,
Tvoj Marulić Marko sried tebe ogranu,
Sa svojom Juditom i čistom Susanom,
Sa svetim uzhitom i riečju izbranom,
Kad narod probudi, sklonivši Hrvate:
Što nose u grudi, u pjesmi da shvate. —
Kad Marko tvoj mudre napisa nauke,
Sav učen sviet udre s pohvalom u ruke.
Al prvikrat kada Hrvatom zapoji,
Sve duše on svlada, sva srdca osvoji.
Kad Marul zapiva, svud pjesme zaore,
Gdje Hrvat prebiva uz gore i more.
Ti, Marka ko diete, praćena vilama,
Gledo si grad Spljete! radostnim suzama.
Čuvaš mu grobnicu sried hrama svetuga,
Gdje još u zornicu, kad pój hvali Boga,
Duh Marka doleti, sjednuv si na rako,
Tiho glas se sveti razliega po zraku.
On pjeva i moli, ko i u životu:
Da tudjin oholi ne čini sramotu
Baš tebi, o grade, mjestu mu rodnomu,
Da ne množi jade narodu bjednomu.
A ti daj na grobu svog prvog pjesnika,
Svu zatari zlobu, i strast odmetnika;
Spljet da bude s nova, što je s Markom bio,
Prost tudjih okova, svom narodu mio.

ROMEO I JULIJA NA SELU.

Bogomira Kelera pripoviedku pohrvatio I. T.

(Nastavak.)

Čim je Salko u grad dopao, odnese svoj dobnjak dobnjačaru, koji mu za dobnjak šest ili sedam stotinjaka dade, a za srebrni lančić dobi još nekoliko stotinjaka, te mnijaše, da je bogataš; jer još nikada nije na jedanput imao toliko novca, odkad je dorasao. Samo da je već subota minula a nedjelja nastala, da srećicu prekupi, kojoj se je od sjutrašnjice nadao, tako umovaše Salko; jer ako mu se je prekosjutrašnjica to više tamnila i tudjila, to mu se je to više sjutrašnje veselje čudno svjetlucalo. Medjutim proboravi nekako taj dan ištući cipele za Vrenku i to mu bijaše najugodniji posao, za kojim je igda išao. Idjaše od jednoga postolara do drugoga, te sve cipele, što ih je bilo, pregledavaše, pa nakon pogodi i izplati lake, tanahne i toli liepe cipelice, kakovih Vrenka još nigda nosila nije. Sakri ih u doramak i vas ih dan nosiaše uza se; i u postelju vrže ih pod uzglavje. Vidiv jutros svoje zlato i nadajuć se, da će ga i sjutradan vidjeti, prospa svu noć tvrdo i pokojno, prenu se ipak u cik zore i poče svoje nedjeljno odielo spremati i čistiti, koliko se je bolje dalo. Mati mu se čudom začudi i upita ga, što li je naumio, buduć se od davna već nije toli brižno odievao. Odvrati joj, da je naumio jednom po selih proći i malo se obazreti, bud će inače u toj kući oboljeti. — Neko se doba, zamumlja otac, tuj čudan viek vije i kradom kojekuda šulja! — Daj mu, neka ide, reče mati, morda će se oporaviti, prava je bieda, kakov nam je izišao. — Imaš li novaca za svoju šetnju? Odkuda su ti? upita starac. — Ne treba mi novaca, odgovori Salko. — Nà ti stotinjak! zagrokta starac i dobaci mu novac. Kad dodješ u selo, navrati se u krčmu i potroši ga ondje, neka vide ljudi, da niesmo spali na zadnje grane. — Ne ću u selo i ne treba mi stotinjak, spravite ga! — Bio tvoj, pa više nije, šteta bi bila, kad bi ti tvrdoglavcu trebao, vikne Mance, i turnu novac u žep. Mancovka pako, ne znajuć, zašto je danas za sina svoga toli sjetna i boleća, donie mu veliki, crni milanski vratni rubac s crljenim rubom, što ga je malo kad nosila i što ga je Salko davno već imati zaželio. Obavi si ga oko vrata, te duge krajeve pusti, da uzanj vijore, a ovratnik od košulje, što ga je dosele vazda zavraćao, ostavi osovljen, neka

Digitized by Google

mu častno i na muževnu strši u vis i preko uha, te poniev se na seljačku, a cipele zakloniv u njedrištu zaputi već oko sedme jutrom za svojim umom. Kad je izišao iz sobe, obuze ga čudno čuvstvo i porukova se s otcem i materom, a na ulici obazrie se nekoliko puti na kuću. Čini mi se napokon, reče Mance, da taj dječak vrluda za kakvom ženskom glavom, to bi nam još trebalo! — Mancovka pako reče: Da bi samo Bog dao, ne bi li morda naišao na svoju sreću! tiem bi se siromah osokolio! — Dà što! gaknu Mance, nije druge, to će nebeska sreća biti, samo ako ga nesreća nanese na takovu govorušu! Tiem bi se siromah dječačić osokolio! Dà što!

Salko ugodi najprije put rieke, gdje ga je Vrenka imala čekati; ali putem odumlje taj naum i uporavi uprav put sela otišav po Vrenku tja u kuću; jer mu je dugo bilo čekati do polak preko desete. Šta nas je briga za sviet? mišljaše Salko. Nitko nam ne će, da pomogne, a ja sam pošten i ne bojim se nikoga! Tako iznebuha upade u Vrenkinu odaju i iznenadjen nadje Vrenku posve odjevenu i nakićenu, gdje sjedi i čeka, da može poći, samo joj cipele trebahu. A Salko se zabezeknu otvorenih usta usried sobe zablenuv se u djevojku, toliko je liepa bila. Odjela se bila u posve jednostavnu opravicu od pomodrena platna, ali opravica bijaše još nova i čista te joj pristajaše preliepo oko vita tiela. Povrh oprave ogrnu bieli mušulinski rubac i to joj bijaše sve odielo. Smedju kuštravu kosu bijaše uredila i divljačne uvojčiće tanahno i umiljato uz glavicu priljubila; a pošto Vrenka već više nedjelja nije iz kuće izilazila, to joj s toga i od tuge put izadje nježnija, prozračnija; a od ljubavi i veselja prosu se u tu prozračnost sve to divnija rumen, a za prsi zadjede krasnu kiticu od ružmarina, ruža i liepe kate. Sjedjaše kraj prozora udišući tiho i voljko svježi, suncem ogrijani, jutrenji zrak; čim pako opazi Salka, gdje ulazi, razširi mu liepe do lakta nage ručice u susret i guknu: Pravo li učini, podraniv toliko rano i došav po me amo! A jesi li mi cipele donio? Za cielo! Ne ustajem, dok ih ne obujem! — Salko izvadi željno izgledane cipele iz njedrišta i dade ih očekljivoj liepoj djevojci; Vrenka otrese stare i uturi nožice u nove cipele, te joj preliepo pristadoše. Sad istom ustade sa stolca, zanjiha se u novih cipelah i popodje nekoliko putih amo, tamo. Podignu dugu modru opravu i motriaše drago crljene vunene šepute na dnu zalistaka, taj nakit cipelica, dočim Salko neprestance gviriaše u tanano podražljivo tielo, štono se umiljatim zabunom nadimaše i razigravaše. — Ti gledaš u moju kiticu? opazi Vrenka, niesam li ju preliepo savila? Valja ti znati, to je posljednje cvieće, što sam ga u ovoj divljači našla. Tuj bila ružica, ondje liepa kata a pošto su savijene, tko će na njih opaziti, da su iz razsula poubrane! Ali sad je već hora, da polazim, na vrtu ne ima nigdje cvietka a i kuća je sva prazna! — Salko se obazrie i opazi sad istom, da je sve pokućtvo odneseno. Uboga Vrenko! reče, zar ti sve oteše? — Sinoć, odgovori Vrenka, sve odnieše, što se je moglo s mjesta maknuti, samo mi ostaviše postelju. A ja sam ju namah prodala, te i u mene ima sada novaca, gle! I izvadi nekoliko sjajnih škuda opravi iz žepa i pokaza ih Salku. Tiem bih imala, kako mi prikriča tuj bivši sirotinjski otac, poći za službom u grad, te namah danas krenuti na put! — Ali ni tuj ne ima ništa više, reče Salko zaviriv u kuhinju, nigdje ni trieske, ni tavice, ni noža! Zar niesi jutros ništa založila? — Ni zalogaja! odvrati Vrenka, mogoh si šta donieti, al voljeh gladna pričekati, da se mogu s tobom do volje nablagovati, a ja se tomu radujem, ne možeš mi vjerovati, koliko se tomu radujem! — Da smiem u te dirati pokazao bih ti, koliko sam blažen, sladka moja ljepotice! — Pravo činiš, što u me ne diraš, sdrepao bi me, pa dočim ovu kiticu malo čuvamo, ostat će mi i glava u redu, jer mi ju drugda umieš grdo uskušljati. — Ajde dakle, da krećemo. — Još nam je počekati, dok dodju po postelju; — jer ću onda zatvoriti kuću i onda se nikada više ne vraćam! Svoj ću svežanj dati onoj ženi, koja je kupila postelju! — Sjedoše dakle jedno prema drugomu i čekahu; omašna neka seljakinja glasna grla dodje za malo i dovede uza se dječaka, koj je imao nositi postelju. Upaziv Vrenkina dragoga i djevojkin nakit, razvali ta seljakinja usta i oči, podboči se rukama i zakokodaka: Gle, gle, Vrenko! Liepo si počela! Eto kod tebe posjetnika, a odjede se kao kneginjica! — Vrenka se prijatno nasmjehnu i reče: a ne znate, tko je to: — Mislim, bar da znam, to je Mančev Salko? Gore se i dolovi ne sastaju, rieč je, ali se ljudi sastaju. Ipak se pazi, kćerko, i misli, što se je dogodilo vašim roditeljem! — Ej, to se je sve promienilo i na bolje okrenulo, odvrati Vrenka povjerljivo i prijatno se smiešeć, te gotovo na gospodsku uljudno, znajte, Salko je moj zaručnik! — Tvoj zaručnik? Gle čuda! — Dà, dà, a Salko vam je bogat gospodin, dobio je sto tisuća stotinjaka na lutriji! Pomislite si samo tu sreću, susjedo! — Susjeda skoči u vis i ustrašena pljesnuv sastavi ruke, te stade mucati: Sto — sto ti — tisuća sto — stotinjaka! — Sto tisuća stotinjaka, uvjeravaše ju Vrenka ozbiljno. — Bože, stvoritelju! To nije istina, ti me varaš, kćerko! — Vjerujte, što vam je drago. — Ali ako je to istina i ako ti podješ zanj, što ćete početi od novaca? Zar ćeš se sbilja pogospoditi? — Da što! Za tri nedjelje bit će naša svatba!

Digitized by Google

— Okani me se, ti si grda lagalica! — Kupio je već najljepšu kuću u Seldvilu, i liep, velik vrt i vinograd! morate me i vi posietiti, kad se uredimo, ja vam se nadam! — Vazda si prava vragolanka! — Vidjet ćete, kako je liepo u nas! krasnu ću vam kavu svariti i na cipov namazati jaja, masla i meda! — Vještice mala! nadaj mi se, doć ću sjegurno! odpjeva susjeda lakomim pogledom i poraslim zazubicami. — Dodjete li oko podne umoreni sa sajma, bit će vazda gotova dobra jušica i čašica vina! — To će mi goditi. — A ni sladčica ili bar cipova za milu dječicu kod kuće ne ću vam nikada uzkratiti. — Ali si mi presladka! — Naći će se možda i liep vratni rubčić, preostali komadić svile, kakva liepa stara vrpca za vaše suknje ili komadić tkanine za novu kecelju, kad stanemo svojski premetati moj zaklad po ormarih i sepetih. — Susjeda se okrenula na peti i otresala ijukajuć svoje suknje. — A kad vam gospodar uz dobru cienu udesi kupiti zemlju ili blago a ne bude imao gotova novca, onda znate, gdje imate pokucati. Momu će milomu Salku biti drago, svaki put nešto gotovine sjegurno i probitačno uglavničiti! I ja ću sama štogodj prištediti i spremna biti uzdanoj prijateljici pomoći! — Sad već susjeda nije mogla odolieti već udari u plač: Ja sam vazda govorila, da si ti predobra i prekrasna djevojka! Bog te unapriedio vazda i svagdje i naplatio te za ono, što meni činiš! — Ali i ja od vas zahtievam, da mi svako dobro namjenjujete! — Vazda možeš to od mene zahtievati. — Zahtievam, da mi svaku stvar, bilo voće, korun ili kakvogod varivo, prije, nego li na sajam odete, na ogled donesete i ponudite, pa da sjegurna budem, imajući svoju smočaricu, u koju se mogu pouzdati! Što vam itko drugi daje za vaš smok, to ću vam zaista i ja te predrage volje dati, ta vi me poznate. Ah ta ne ima ništa ljepšega, već kad se imućna gradjanka, budući neuputna medju svojimi zidovi i trebajući štošta, sprijatelji s vriednom i poštenom seljankom, koja je uputna u švačem, što je valjano i koristno! To vriedi u sto slučajeva, u radosti i žalosti, na kumstvu, svatbi, pri nauci djece, birmi, kad se djeca uče zanatu, kad se idu uvještiti po svietu. Vriedi pri nerodici, povodnju, pogoru i gràdu, a od svega nas toga sačuvao Bog! — Od svega nas toga sačuvao Bog! reče dobra seljanka jecajuć i otiruć si keceljom suze; pametna si i tankoumna zaručnica, dà, dà, dobro ćeš proći, ako ima pravice na svietu! Liepa si, čista, pametna i mudra, radina i vješta svakomu poslu! Ne ima je tankoumnije i bolje od tebe u selu i izvan sela, i čija si, taj mora misliti, da je u raju, ili je pak hulja, kojoj će biti sa mnom posla. Čuješ Salko! da mi budeš vazda svikljiv mojoj Vrenci, jer ću ti drugčije ja popovati, pošto si srećan bio ubrati takovu ružicu. — A sad ponesite i pričuvajte ovaj moj svežanj kako mi obećaste, dok ne pošljem po njega! Morda ću se sama dovesti na karucah i doći po moj svežanj, ako vam je to po volji! Ne ćete mi valjda uzkratiti čašu mlieka, a dobru bademaču doniet ću sama! — Vragometnice! Daj mi tvoj svežanj! — Vrenka joj navalila na povezanu posteljinu, štono joj je već na glavi bila, dugu vreću punu siromaškoga ruha i odiela, po čem je ubogoj sirotici čitav njihajući se toranj na glavu dospio. Bit će mi pritežko najedanput, reče seljanka, ne bih li mogla na dvaput prenositi? — Ne bi, ne bi, odvrati Vrenka, namah nam je poći, a dalek nam je put, da posietimo nekoliko odličnih rodjaka, što ih se je pojavilo, odkad smo obogaćeli! Ta znate, kako u svietu biva! — Znam dobro! Podji s Bogom, pa me nemoj zaboraviti na svome gospodstvu!

Seljanka podje noseć onaj toranj svežanja i težkom mukom ravnotežu održavajuć a za njom tetubaše njezin slugančić ušav u Vrenkinu negda pošaranu postelju, te uprv glavu u nebo postelje, pobliedjelim zviezdami urešeno, i poput Simsona, prihvativ dva prva kitno izdjelana stupca toga neba, nosaše Vrenkino noćno obitalište. Vrenka se nasloni o Salka i gledajuć, gdje njezina postelja iz medju vrtova kao putujući hram prolazi, reče: Ono bi bila prekrasna vrtna koliba ili sjenica, kad bi se u nju dio stolić i klupica a okolo posadio slak! Nebi li i ti, Salko, u toj sjenici sjedio? — Dakako, Vrenko, osobito, kad bi slak ponarasao! — Što čekamo? reče Vrenka, ne ima ništa više, što bi nas ovdje obustavljalo! — A ti zaključaj kuću, pak ajdmo! Komu kaniš predati ključ? — Vrenka se obazrie. Evo ob ovu ćemo ga sulicu objesiti; preko sto godina čuva se u toj kući, kaza mi otac, evo je sad tuj kao zadnjega čuvara! — Objesiše zahrdjali ključ o zahrdjali kovrčak staroga oružja, po kom se je grah uzpinjao i odoše. Vrenka pobliedje jače i zakloni časak oči, te ju je Salko morao voditi, dok se desetak koračaja ne odmakoše. Sirotica se ne smjede ogledati. Kuda ćemo ponajprije? zapita. Po volji ćemo od sela do sela, odvrati Salko, gdje nam se uzmili, preboravit ćemo vas dan, ne trebamo se prenagliti, a doveče nać ćemo već koje plesalište! — Tako valja! reče Vrenka, vas ćemo dan biti zajedno i vodat ćemo se, kud nas volja bude. Sad mi se je uzmučilo, kako dodjemo u drugo selo, gledat ćemo, da dobijemo kave! — Da što! prikriepi Salko, samo gledaj, da se odmaknemo od rodnoga mjesta!

Za malo izpadoše na ravno polje i tiho bazahu jedno uz drugo mimo usieva; bijaše krasno nedjeljno jutro mjeseca rujna, nigdje nebi oblačka na nebu, nad visočinami i šu-

Digitized by Google

mami kriljaše se tanahna čadina, po kojoj sva okolica tajnovitija i svečanija postajaše, a od svieh krajeva zvoniahu zvona, odanle skladnim krupnim bubanjem iz bogata mjesta, od druguda čavrljavim cinikanjem po dvajuh zveketala iz siromaškoga seoca. Dvoje dragih zaboravilo, što bi poslije današnjega dana imalo biti, te samo većma odahnuv i mučaljivo podadoše se veselju pa liepo odjeveni i slobodni, kao srećnik i srećnica, štono su pred Bogom i pred ljudmi svoji, ušikaše se u nedjelju. Svaki po nedjeljnoj tišini razliegajući se glas ili daleki ziv jeknu im potresice u dušu; jer je ljubav zvono, koje i najdaljim i najneznatnijim glasom pozujuje te ga u osobitu glasbu pretvara. Premda su ogladnjeli, to im se ipak ono pol ure hoda do bližnjega sela činjaše samo zečji skočaj te oklievce udjoše u prvu krčmu na početku sela. Salko naruči zajutrak i dok se je taj zajutrak spremao, gledahu njih dvoje mukom mučeć u to sjegurno i prijatno gospodarenje u velikoj i čistoj gostovci. Krčmar bijaše k jednu i pekar, skorim pecivom mirišaše ugodno sva kuća, pune košare svake ruke kruha donašahu u gostovku, jer je sviet poslije službe božje grnuo u krčmu po bieli kruh, gdjetko da popije svoj jutrenji peharac. Uljudna i čista krčmarica odievaše prijatno svoju dječicu i čim je koje bilo gotovo, dodje namah pouzdano k Vrenci i pokazivaše joj svoje ljepušnosti i pripoviedaše o svem, što se je kojemu mililo i čim se je dičilo. A kad miomirisna, jaka kava dodje, sjedoše dvoje dragih plaho uza sto, kanda su čiji gosti. Za malo se ipak osokoliše i počeše tiho i blaženo šaputati; ala ga procvićućoj Vrenci idjaše u slast dobra kavica, mastan skorup, svježi još topli hljebčići, liepo maslo, med, razljevuša i svakojake poslastice, idjahu joj u slast, jer je uza to pogledavala u Salka, te veselo zalagala, kanda je cielu godinu postila. Izim toga radovaše se gospodskomu posudju i srebrnim žličicam, jer se krčmarici činjahu vriedna mladež, koju treba dostojno podvoriti, s čega po koji put sjede s njima razgovarati, a njih se obodvoje pametno odazivaše, što joj se je vrlo mililo. Dobroj Vrenčici bijaše težko izabrati, hoće li van, da se po polju i po šumi s dragim voda, ili da ostane u prijatljivoj gostovci, ne bi li bar koju uru posanjala, da je na gospodskoj toj priličici doma. Salko joj olakša izbor, častno i podvorljivo opomenuv ju, da je dalje poći, bud se ima stanovit i nuždan put prevaliti. Krčmarica i krčmar izpratiše ih do pred kuću i nazvaše im milo i drago srećan put, radi njihova liepa načina, premda se je na njima sirotinja poznavala, a uboga mladež oprosti se najtanahnijim sborom i poklonom, te dostojljivo i častno nastavi put Ali i onda, kad su već bili izašli iz sela i kad su putovali kroz hrastik na čitav sat daljine, hodahu istim načinom jedno uz drugo, oboje zaronilo u ugodne sanke, kanda niesu iz zavadljivih, biedom zapremljenih i propalih kuća, već kanda su djeca vriednih roditelja, kojim od mile nade tiho krila rastu. Vrenka poniče glavom sjetno k nakićenim grudma te ruke brižno složiv izpod grudiju, badaše krotko po vlažnu i klizku šumskom putu, a Salko tankovito osovljen koracaše živo i razsudljivo, šibajući očima uz pojedine čvrste hrastove, poput seljaka, kad prosudjuje, koja bi debla najprobitačnije bilo posjeći. Nakon probudiše se iz zaludna snievanja, pogledaše se i opaziše, da svejednako onim složajem tiela stupaju, u koj se složiše pred krčmom, te porumenješe i poniknuše glavama. Al je mladost ludost, šuma se zeleni, nebo se modri, a njih dvoje tuj samo samcato na bielom svietu, pa se opet podadoše tomu svojtljivu čuvstvu. Ali ne ostadoše dugo sami, jer se na liepu šumskom putu pojavi omladina hrpimice ili po dvoje u liepu sglobu, gdje se šale i pjevaju, te vrieme poslije službe božje ugodno borave. Jer i seljaci imadu svoja šetališta i svoje perivoje kao i gradjani, samo, što ih ništa ne stoje i što su puno ljepši; ne šeću se samo osobitim nedjeljnim blagim umom uz cvatuće i zoreće njive, već zapućuju po izbor stranputicami po griču i zelenih pristrancih, posjedavaju tuj na ugodljivoj dalekovidnoj visočini, ondje na prikrajku šume, te pjevaju pjesme i razblažuju se voljko ljepotom divljači; a pošto to ne čine na ime pokore, već da se provesele, to se može vjerovati, da ih se priroda dojima i onda, kad se ne radi o koristi. Svatko, dječak a i stara baba naišav na pute svoje mladosti, rado utrgne kitnjastu grančicu, isti ozbiljni seljaci, najboljih poslenih godina, kada vanštinom podju, osieku u griču vitku šibu, ošmrcaju s nje list, samo na vršku ostave kičicu. Takovu šibu nose, kao žezlo, pred sobom; dodju li u ured ili pisarnu, onda počitimce prislone svoju šibu u koji kut, a po svršetku ma i najozbiljnije razprave ne zaborave je nigda, već ju čuvarljivo ponesu ne oštećenu kući, gdje je jedva mjezimcu prosto skršit ju igrajuć se. Zašto biva to? — Čim Salko i Vrenka opaziše tolike šetaoce, udariše u smieh kradimice radujuć se, što su i oni liep sglob, šmrcnuše ipak stranputice užom stazom, gdje u skrovitu samčinu zamakoše. Zabaviše se, gdje ih je volja bila, pojuriše napried i sjedoše opet počivati, i kao što na čistu nebu nije bilo oblačka, tako i njihovih duša, ne snadje u taj čas nikakva briga zaboraviše, odkuda su došli, kamo li idu, a ipak se vladahu svega puta toli dostojno i neobiestno, da je uza svu uzrujanost i kretnju Vrenkin jednostavni nakit svjež i neporemećen ostao, kakov je u početku bio. Salko se nije na tom putu vladao kao se-

Digitized by Google

ljački mladić, komu ima gotovo dvadeset godina ili kao sin propalice krčmara, već kano da je nekoliko godina mladji i svojski uzgojen, bijaše dapače gotovo smiešno, uz koliku je njegu i pažnju i uz koliki štovak motrio tanahnu, veselu Vrenku. Bilo je sirotam taj jedan dan, što im ga je Bog dao, okušati sve obike i pokretnje ljubavi te nadoknaditi dane nježnijega doba, kao i unaprediti strastni okončaj uz neštednju samoga života.

Tako hiteć ogladnješe opet i poradovaše se, upaziv napremase sa visine hladovita briega selo, gdje se bjeluca. Sidjoše žurno, a udjoše opet onako krotko u to selo, kao što su iz predašnjega krenuli. Ne bijaše nikoga pokraj puta, koj bi ih poznavao, jer osobito Vrenka nije posljednjih godina išla medju sviet a kamo li u druga sela. S toga izilažahu njih dvoje kao vrlo prijatan pošteni sglob, štono za nekim velikim poslom ide. Udjoše u prvu krčmu na početku sela, gdje Salko poobilan objed naruči; prostrieše im na posebnu stolu na nedjeljsku pa opet tiho i čedno sjedjahu poziruči na zidove liepo popločene ovoštenom orahovinom i na vidne biele prozorske zavjese. Krčmarica pristupi prijazno i postavi na stol punu posudicu svježa cvieća. Dok se jušica donese, reče, možete, ako ste voljni, malo napariti oči na toj kiti. Sva je prilika, ako smiem znati, vi ste dvoje zaručenih, pak idete u grad, da se sjutra vjenčate? — Vrenka porumenje i ne smjede uzvrnuti očima, ni Salko ne reče ništa, a gospodarica nastavi: Do duše mladi ste još, al tko se rano ženi, taj se ne kaje, tako vele kadšto ljudi, a bar mi se činite liepi i dobri, pa se ne trebate kriti. Valjan sglob može mnogo privriediti, kad se za mlada sglobi i gdje je mara i vjere. Ali svakojako treba marnim i vjernim biti, jer vrieme brza a ipak je dugo, te ima puno, puno dana! Kako mu drago, ima i dosta liepih i zabavnih dana, samo kad čovjek zna nadobiti! Ne zamjerite, ali mi je radost, gledati vas, toliko ste krasan sglob! — Pivničarka donese juvu i pošto je nekoliko zadnjih rieči čula i sama željna bila udati se, s toga zaziraše od Vrenke, koju je po njezinu sudu ta sreća zapala. Ta neprijaznica poče u bližnjoj sobi neštedice negodovati te reče si gospodarici, koja u toj sobi neki posao obavljaše, toli glasno, da se je moglo i u drugu sobu čuti: To je opet prava kukavčad, samo što nije gola i bosa, pa već leti u grad, da se dâ vjenčati, a ne ima ni novčića, ni prijatelja, ni viena ni što izgledati već samo sirotinju i prosjačtvo! Na što to sluti, kad se takve kukavice udavaju, koje ne umiju ni same obući zobunića, ni svariti juve! — Ps! Hoćes li umuknuti, ti grdobo! prikriča joj gospodarica, na te ti ne dam navaljivati! To je zaista dvoje valjane čeljadi sa brdâ, gdje su tvornice; sirotinjski su odjeveni, ali čisti, pa ako si samo vole i ako su radni, to će uznapredovati prvo, nego li ti, zlokobnice! Tebi dakako valja još dugo čekati, dok tko dodje po te, ako ne budeš ljubeznija, ti kiselice!

Tako se dostade Vrenka svega blaženstva zaručnice, koja ide, da se vjenča, dostade se: blagoumna razgovora i upute vrlo pametne gospodarice, zavisti za udatbom gramzeće zlobnice, koja je od ieda zaručnika hvalila i žalila, dostade se sočna objeda uza svoga dragoga. Obraz joj se crljenjaše, kao crljeni klinčac, srdce joj kucaše, a ipak joj idjaše u slast jelo i pilo te s pivničarkom postupaše to ljubeznije, ne zaboravi ipak uz to nježno pogledati Salka i s njim pošaputati, te se je tiem gotovo i Salku u srdcu smučilo. Sjedjahu medjutim dugo i udobno za stolom, kanda oklievaju i kanda se boje, da će sladka ta obmana prestati. Krčmarica donese poslije naručena objeda još poslastica, a Salko naruči boljega i jačega vina, od koga se uzigra Vrenkina krv, čim ga malo srknu; al se čuvaše, te po koji put samo nakvasi usta, te skromna i srameća sjedjaše tuj, kao prava zaručnica. Nešto se pričinjaše takova od ciganije a i od želje, da vidi, kako bi na zbilji bilo, nešto se ipak od zbilje žapaše, jer joj je žarka ljubav stegla srdce te je htjelo puknuti, s toga joj se učini tiesno medju četirim zidovima, te poželje, da opet krenu. Sva bje prilika, da se nešto žapaju stranputice i sami hodati, jer bez dogovora udariše obodvoje drumom usred ostalih sborara stupajuć, te se ne obazirahu niti lievo niti desno. Čim pak izadjoše iz sela i čim zaputiše do drugoga, gdje je sbor bio, zadjede Vrenka ruku pod Salkovo pazuho i šapnu tiho drkćućim besjedami, Salko! Zašto se ne bismo uzeli i usrećili? — I ja ne znam, zašto to ne bi smjelo biti! odvrati Salko i šinu očima na blagi sjaj jesenskoga sunca, što no po ravnom polju lebdiaše, te se morade svladati i obraz čudno izkriviti. Popostadoše, da se ljubnu; ali se ukazaše ljudi, te se dvoje dragih opet izpraviše i put nastaviše.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Dalje.)

Prije nego što ću još njekoje lirske narodne pjesme tumačiti, koje pjevaju razna to radostna to žalostna čuvstva ljubavi, osvrnut mi se je na onu pjesmicu, koja nam kaže, da je ljubav dragost najveća na svietu. Ta je pjesma: „Riba i djevojka“ (str. 33). Djevojka, uz more sjedeći, zanosi se najsavršenijimi u raznom obziru stvarmi te si pomišlja, da je more najširje što ima na svietu, da je polje najduže, konj najbrži, med najsladji, a brat najdraži. Ali nije tako, — predomisli se odmah, — već je nebo širje od mora, more dulje od polja, oči brže od konja, sladji cjelov od meda, a dragi draži od brata. A da je dragi najveće i najvrednije na svietu, to si stidljiva djevojka sama sebi rek bi ne smie reći već joj tobože riba iz mora tu sladku istinu povieda. Tako se u ovoj pjesmi duša djevojke uznosi kao njekom ljestvicom najsavršenijih pomisli i stvari od manje vriednih medju njimi do najvrednije, do vrhunca, do dragosti, koju joj dragi podaje. — Kad je djevojki dragi najdraže i najviše na svietu, kolika će biti njezina bojazan, da joj se on neiznevjeri! To nam kaže divna pjesmica ugarskih Hrvata: „Sudjenje i nesudjenje“ (str. 157). „Kad se bude u crkvi sa mnom ružom moj mili zaručao, onda će se u crkvi sve svieće užigat, i svete knjige otvarat; a kad se bude zaručao s drugom ružom (djevojkom) — onda će se u crkvi sve svieće ugašat, — sve će se svieće ugašat, a svete knjige zatvarat.“ Eto, nesreća će njezina tolika biti, dogodit će se nješto tako protunaravna, ako se dragi s drugom vjenča, da će i bezćutne svieće i knjige svete u ime višnjih nebesa prosvjedovati proti tomu. Koliko pak trpi dragi od bojazni, da djevojka njegva o njem sumnja, i kako je stalna vjera njegva, to je na nedostižan način izvedeno pjesmom (takodjer iz hrvatskih krajeva u Ugarskoj): „Orlu“ (str. 99). Radi osobite ljepote i misli i oblika hoću vam svu pjesmu pročitati:

Orle moj, orle moj, šara ptico moja!
Visoko mi letiš, još na širje gledaš;
Jesi li mi vidil prvu ljubav moju?
„Vidil ti ju nisam, začul ti ju jesam,
Kad sam sinoć kasno nje dvorom proletil:
Po dvoru 'e hodila, žalno stugivala,
A tebe junaka težko proklinjala“. —
Orle moj, orle moj, šara ptico moja!
Ako joj ti opet nje dvorom proletiš,
A ti joj poruči, da se nezaruči,
Da je nikdar junak ostaviti neću,
Ako bi mi bilo v crnoj gori stati,
V crnoj gori stati, kalinu zobati,
Kalinu zobati, a kalužu piti.

Ima li ljepšega predmeta za genre-skoga slikara, nego što je ovaj junak, kako razgovara s orlom ponad njega letećim, i opet njegova djevojka, kako tuži po dvoru a nad njom oro se vije? Možete li si pomisliti sjetnijega, ganutljivijega lika, nego što je njezin? a ljepšega tvrdom vjerom u ljubavi, nego što je njegov? I samom tom slikovitom situacijom, i retoričnim nakitom, najpače ponavljanjem onih rieči, koje najznatnije misli imadu izreći, i čuvstvi izrečenimi ta je pjesma vriedna, da bude uzorom umjetnomu pjesniku hrvatskomu.

Da sad vidimo drugu njeku pjesmicu „Neven cvieće“ (str. 134), koja nam kazuje sjetu djevojačke ljubeće duše, sjetu ne sbog nevjere dragoga, već — kako si ja tumačim misao pjesme — sbog siromaštva svoga il' njegova, koje im prieči da budu sretni. Djevojka beruči neven cvieće govori mu, neka vene ko što vene srdce u dragoga. Al joj se ovaj javlja iz daljine: ne kuni me, draga! A ona sad smirena vjerom njegovom iz dražestne duše svoje iznosi želju, koje se jadna doželjeti nemože, ali sama želja, tim što je toliko plemenita, tješi njezino srdce. Djevojka si želi, da bi sa zelena bora zlatna rosa pala, te bi ona rosu pobirala, pa oda nje tri prstena kovala, dva bi svomu rodu darivala, a treći bi sebi ostavila. Odkud djevojki takova želja? Ja mislim odtud, što ona nema zlata, nemože pravoga, stvarnoga prstena smoći, nemože se vjenčati s dragim; al je duša njezina zlatna, puna je milote i najdražega blaga — ljubavi, te takova krasna, plemenita duša iz sitne rose, koja se kao zlato lješti na suncu, stvara si prsten vjenčani. Pomislite si živo sliku te djevojke, kako pred zelenim borom zamišljena stoji, sa krioca joj neven cvieće nabrano a sad zaboravljeno po malo spada, a ona gleda, gleda u zlatnu rosicu i prsten si vjenčani, sreću svoju si iz nje sastavlja; zagledajte se u te njezine čarobne djetinske oči, iz kojih takova pjesnička predražestna misao sjaje, pak recite, ima li što milotnijega, što čarobnijega od te djevojke?

Pogledajte sad ovu dražestnu genresku sliku, koja pokazuje djevojku čeznući za „Dragim na daleko“ (st. 166). U malenu ogradjenu vrtku, koji je pun ružicami zasadjen, šeće djevojka a za njom se vije ružica; djevojka joj govori: „što mi se viješ, ružice?

Digitized by Google

Nemam te komu trgati; otac i majka prestari, bratac i sestra premladi, moj mi je dragi daleko, črez tri vode duboke, črez tri gore visoke, črez tri luga zelena.“ U štampanoj narodnoj pjesmi nije još ovdje konac, ali po estetičnom zahtjevu morao bi biti, te se smie sumnjati, da je ono ostalo pridometnuto nevještimi širitelji i pjevači narodnih umotvora. Pogledajte točnije sliku djevice, kako ju podaje ova pjesmica.

Kraj ružicâ u milenu vrtliću prolazi djevojka, ali se ne obazire na svoje miljenice ruže. A komu drugomu cvatu one, ako ne cvatu krasnoj djevojci, da se njimi kiti, i da drago svoje dariva? Ne ćuti li to upravo ružica, kad se za prošavšom mimo sebe djevojkom povija i tako joj se nudi: uberi me, mlada, ja sam za tebe rasla. Ova simpatija izmedju ruže, koja reč bi djevojačkim bezrječnim susretanjem sjetnu djevicu razvedriti želi, te izmedju djevojke, koja se nikomu drugomu iztužiti ne može, što joj je dragi tako na daleko, nego samilostnoj ružici, ova simpatija, dražestnim kretom povijajuće se ruže i nježnim sborom postâjuće djevojke izražena, nije li najmilotnija slika idilskoga čara?

Razaberimo sad ono milje, koje po narodnih lirskih pjesmah donosi sretna ljubav. Pjesma „Drinopoljka“ (str. 92) kaže nam, da može djevojka sve i najtežje svladati, kad ljubi, uz svoga ljubovnika. Sve je polje gorsko cvieće pokrilo, njega bere Drinopoljka djevojka; kraj nje jaše mladi junak, a ona mu veli: tiho jaši, mlad junače, ja ću s tobom; a on će joj na to: neidi, dušo, utrudit ćeš se širokim Drinopoljem, umorit ćeš se visokom gorom, utopit ćeš se širokom vodom, ugodit nećeš mojoj majci okrutnoj. Al mu odvraća djevojka: lahko prodjem Drinopolje cvieće beruči, visoku goru boga moleći, široko vodu biser loveći, a ja ugodim tvojoj majci, tebe gledajući. Oživite si fantazijom taj pogled djevojke u dragoga svoga, takov pogled, koj će ju i majci njegovoj okrutnoj milom učiniti: nemora li to biti najdražestniji pogled, koga je mogla dati narav djevojci? Nije li ovom samom crtom prikazana podpuna dražest djevojke, kako ju umovanje estetično pomišlja a umotvor slikarski izvodi? I ostale su crte u ovoj pjesmi liepe, pokazujući djevojku, kako si sve i najteže tegobe uza svoga dragoga podnosljivimi čini zabavom poetičnom i plemenitim osjećanjem; ali konac pjesme, koj govori o sili dražestnoga pogleda djevojačkoga, pravi je biser, što ga je hrvatska vila pjevačica iz mora poezije izniela.

Kako se pak junak trudi, da izmoli od nemilostne majke jedinicu njezinu, dragu svoju, to je na milotan način izvedeno pjesmom iz kršne Like: Radost i briga (st. 156.) Vidio sinoć Mio jedinu u majke, rada bi ju, al ju neda majka, ukro bi ju, al ju čuva straža. Što će jadan? Pred kućom draginom je bunar voda hladna, a kraj bunara jablan drvo raste, pak će se Mio uzpeti jablanu na grane, i zakukat će kano kukavica, prebirati kano slavulj ptica, prevraćati kano lastavica, ne bi li se majka smilovala, ne bi li mu svoju kćerku dala. Kakov je vedri humor u tih namišljenih metamorfozah vragolana Mije, kako on sad kano ptica kukavica, sad kano slavuljak, sad kano lastavica jablanu na granah leprša i previja, da gane tvrdo srce materino, koja mu neda drage!

Ljubećoj djevojci sav se sviet od dragoga ljepotom sjaje i cvećem cvate, njegovom stopom ružmarin rodi, dok za tudjimi ni pelinak neće, a i njezine podkovice, kojimi za dragim „blato gazi“ kako to veli sama u pjesmi „Put dragoga“ (str. 130), pričinjaju joj se u njezinoj zlatnoj sreći kao da su od čistoga zlata. Tako djevojačka ljubeća duša sav sviet naokolo sjajem i cvećem zaodieva, sjajem dragosti žudjenika svoga.

Još ću spomenuti njeke pjesmice, u kojih se pokazuje ljubavna šala i vragolija. Tih je jedna: „Sud djevojački“ (str. 138). Tri djevojke posijale cvieće, brdom smilje, a dolom kovilje; tud se namjeri junak neženjen te počupa cvieće djevojkama, a one izpletoše mrežu i uhvatiše momče neženjeno. Sad će mu one sud suditi: jedna hoće, da ga utope, druga da ga zakolju, a treća da ga objese. A on, buduć nije janje da ga kolju, ni riba da ga tope, već junak, moli da ga objese o zlu drvu — djevojačkom grlu. Tu nalazimo na koncu pjesme krasnu lirsku pointu, to jest neku nenadanu duhovitu misao, za koju je sva ostala pjesma samo priprava; s takvih pointâ na koncu pjesme osobito se slavi Heine, i eto ni našemu narodu nije takva domišljata vragolija nepoznata. — Slična dražestna ljubovna šala sa lirskom pointom na kraju nalazi se u kratkoj pjesmici na strani 63. „Momče ide planinom, a djevojka gradinom; on se meće gloginjom, a djevojka trnjinom: ne misle se ubiti, već se misle ljubiti.“ Nije li i to prekrasan predmet za sliku genrsku: ljubovno lumbardanje? Da vidim sad još treću dražestnu sličicu u maloj pjesmi iz kamenite Like: „Liepi Ive“ (str. 144.) Ima joj samo pet redaka, ali je i s teoretične strane za tumačenje osobitosti naše narodne poezije doista zanimljiva.

Ive jaše kroz orašje.
Ive li je, sunce li je?
Konjik li je, vila li je?
Uzda li je, zviezda li je?
Sedlo li je, srebro li je?

U prvi mah mogla bi se ova pjesmica pričiniti ko prazna igrarija, ipak je ona krasna milotna slika, kako ću vam kušati pokazati, — vriedna, da njom završim razmatranje lirske narodne poezije. (Dalje sliedi.)

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

2. Glava.

(Dalje.)

Pitat ćete, kako li je možno u našoj pjevoškoli slavenske pjevače i pjevačice uzgojiti, kad neima takova učitelja, koj bi slovjenski način pjevanja umio nasljedovati i druge učiti? — Na to pitanje doista bi bilo težko odgovoriti, da ne imamo jednog utočišta, odkuda nam u svih slučajevih narodnoga života ima upute i obaviesti, ter odkuda bi našoj domaćoj umjetnosti bilo takodjer najboljih učitelja, a to je — naš narod. S toga ja sasvim od sbilje mislim, da bi na naše pjevaone valjalo pozvati djevojčice sa selâ, dobra grla, a liepa stasa i obraza, te ih nagovoriti, da se dadu podučiti u pjevačkoj umjetnosti, a poimence naobraziti za pozorište. Tada bi sve druge učenice, a s njime i učitelj pjevanja (koji po slovjensku umjetnost ljudski misli, ter ovoj za ljubav svoje prijašnje navike hoće da žrtvuje) prisluškivanjem tomu narodnomu pjevanju privikli, te ga malo po malo i u praktički život gradjanski uveli. Stvar nije ni tako neizvršiva, kako se na prvi mah čini, te sudim, da će svatko to tim prije priznati, upozorim li ga na to, da se je tako postupalo i kod našega narodnoga kazališta. Pokojni je Dr. Demeter svojski o tom nastojao, da mlade muževe i djevojke iz puka privede kao novake k pozorištu, jer je bio čvrsto o tom osvjedočen, da se samo tim putem može doći do valjana izgovora i naravskoga narodnoga prikaza. Redatelja i majstora našega narodnoga kazališta jamačno neće se kosnuti, ako reknemo, da je njegovo sokolovo oko više nanielo u ovih novaka iz našega naroda, nego li u svih njemačkih dramaturgijah. Da takovo iztraživanje ište istinsko i pravo rodoljublje, to je jasno, jer bez ovoga nikad se nebi bio odvažio, da se pravilâ i zakonâ njemačke mimike odreče, pak prikaz našega naroda izprvice još neznatan i primitivan do umjetnosti podigne. Sada je samo do toga, da se takovih Freudenreicha i za naše pjevaone pronadje, takovih učitelja pjevanja, kojim bi ugladba našeg narodnog pjevanja bila milija od svega, te koji bi se i trudili, da slovjenski način pjevanja prodre, a ne da se talijanskimi solfeggijami i njemačkimi pravili pjevanja zatre. Nu uza to jošte treba, da se iztaknu naši velikaši i bogataši, te nekoliko štipendijâ utemelje za pjevače i pjevačice iz puka, da se ovi, kad se jednom za kazalište odluče, tomu i zbilja uzmognu posvetiti. Snažni lica i dobrih grla ima, budi Bogu hvala, u našem narodu do mile volje, tako n. p. u Hrvatskoj i Bosni navlastito krasnih sopranâ, u Sriemu i Srbiji preliepih kontra alta i krjepkih basova, u Dalmaciji i Kranjskoj veoma liepih tenora u Hercegovini i Crnoj gori izvrstnih baritona i. t. d. Odtuda valja, da si dobavljamo pjevače, ta vrela treba da izcrpimo, tada našoj glasbi ne će manjkati izvornosti.

Medjutim tko zna, ne ima li za tu vrst pjevanja, što ju ja ovdje mnijem, veće i silâ? Tako sam ja poznavao medju ostalim jednu prestavljačicu Srbkinju, jednu gospodjicu (kćer liečnika) u vojnoj krajini, a i kćer nekoga pučkoga učitelja u Slavoniji, koje su sve tri glasbi dobrano vješte bile, pa su i naš narodni način pjevanja tako liepo umjele, te bi čovjek bio mislio, da upravo iz naroda polaze.

Za pitomice je najprobitačnije, da ih učiteljica a ne učitelj podučava, jer se nigdje ne pokazuje valjanost načela: „mužki neka uči od mužkarca, a ženska od žene“, onako, kako upravo kod pjevanja, i to ne samo s toga, što mužko grlo ne može, da sopranu ili altu dade praktičkih primjera, što će ih učenica nasljedovati, već i s toga, što pjevačica za razvitka svoga grla mora sasvim drugačije biti na oprezu, sasvim druge se diaete držati i. t. d. nego li pjevač mužkarac; i s toga, što s napomenutih razloga češće o takovih stvarih mora biti govor, s kojih profesor sa učenicom ni govoriti ne može.

Ovomu se doduše može doskočiti time, da se učenicam dadu čitati knjige, koje razpravljaju o fiziologiji grla, ali je ipak sasvim druga stvar o kojem priedmetu učenici naustice govoriti, nego li joj dati knjigu čitati o stvarih, o kojih se ona stidi učitelja zapitati, ako što god nije sasvim razumjela.

Šta se operne škole tiče, moja je želja, da bi se ona odmah otvorila, e da si za naše kazalište pribavimo silâ, pak da se i učeniku pjevanja postavi cilj, za kojim da ide. Mnogi domaći pjevači i pjevačice, koji bi se rada pozorištu posvetili, odustaju od te nakane, jer ne imadu sredstvâ, da u Beču, Pragu, Milanu i skupu poduku plate i skup život podmire. Opernoj školi u nas i zato je već vrieme, jer će se, kako čujem, na skoro u Zagrebu otvoriti škola dramatička, gdje će oni, koji budu htjeli postat operni pjevači imati krasnu priliku, da se i u mimici i. t. d. naobraze, pa da se radi toga ne moraju po inozemstvu potucati. A kako će god naša dramatička škola imati jamačno tu zadaću, da nam glumce i na narodnom jeziku i u narodnom duhu odgoji, tako je od potrebe, da i operna škola k tome cilju teži. To će reći, da u toj školi treba učiti

Digitized by Google

samo partije slovjenskih opera, dakle ne „Ernani“, ne „Martu“ ne „Ciganku“ već hrvatske, česke, poljske i ruske opere. Mi na ime valja da se skrbimo po najprije za sebe same i za ostalo slovjenstvo, a ne za Njemačku i Talijansku, i to s toga što se i njemačke, francuzki talijanski konzervatoriji samo za sebe brinu, de ne dadu da njihovi pitomci uče partije iz slovjenskih opera. — Sad će se i razumjeti, zašto sam pitomce viših tečaja pjevanja i opere ruski, poljski, i češki jezik naznačio propisanimi predmeti.

Ovom prilikom valja da prorešetamo nekoja pitanja, što su sa ustrojenjem operne škole u uzkom savezu t. j. da li je opera kod razvoja narodne glasbe velik i nuždan faktor i da li naša opera jur slovjenski temelj pa s njime i budućnost imade. — Što je prvoga pitanja, očitovat mi je, da operu za razvoj narodne glasbe doduše znamenitom ali nipošto nuždnom ne smatram. Toga se osvjedočenja dosinuh po poviesti glasbe, koja nam kaže, da je talijanska i njemačka umjetna glasba već onda bila na visokom stepenu obrazovanja, kad no opera još ni ne bijaše u porabi. Tu nam ne treba i opet spominjati, da se naobrazba narodne glasbe ne smije da počme kod opere, krova sgrade, već pri temelju, t. j. kod narodne popievke, narodnog plesa, i glasbenih oblika narodne glasbe.

Nu bilo to koliko mu drago bjelodano, opet je živa istina, da se je opera u evropskih gradovih jurve tako ukorienila, da je postala potrebom. Pak s toga dakako ne ima druge, van da ujedno i podzidamo i dozidamo sgradu narodne glasbe. Mi tuj radimo poput graditelja, koji istom podiže kuću, pa uz nju k jednu na obližnjem mjestu već i krov slaže. On to s toga mora činit, jer živimo u vremenu željeznicâ, gdje se sve hoće da brzo postigne, i gdje se ljudi, koji se već unapred na stanove predbrojiše, ne će i ne mogu strpljeti, da najprije zidar, pak zatim tesar, onda stolar, onda bravar i lončar svoje poslove urade, već valja, da sve zajedno biva, neće li se, da stanovnici, siti čekanja za drugimi se stanovi ogledju.

Dakako, da takovu graditelju treba mnogo opreza i znanja, ter će morati pazit, da mu krov na stienje upravo prilegne. Jer da mu je krov trgati, pak drugi i možda treći podizati, potratio bi više vremena i sila, nego da je išav onim redom kako naši stari. — — Imamo li mi u našoj narodnoj glasbi takovih opreznih majstora? — Da vidimo!

Sve, što se je do danas na polju hrvatske opere uradilo, bijaše samo pokus, više nešto slučajna nego nešto pozitivna. Te pokuse bilo je doduše vriedno učiniti, ali precieniti ih ne smijemo dotle, da bismo se dali nagovoriti, da je to slovjenska glasba; puke bo opomene na narodne napjeve, kako ih n. p. ima u operi Crnogorci („Les Montenegrins“) od Limandera, u operi „La madre Slave“, i „Il Ducca di Istria“ ili u operi „Zrinskoj“ od Abramovića, jošte nipošto niesu narodna glasba. U operah Lisinskoga pomila se velji um, prekrasno se ozvanja tada probudjeni ilirizam; ali po glasbenom smjeru i po glasbenih oblicih obje su te opere („Ljubav i zloba“ i „Porin“) istom kopije talijanskog i njemačkog glasbotvorstva, jer u njih arija, kantata, romanca i. t. d. imadu upravo onakovo lice, kao što u kojoj talijanskoj ili njemačkoj operi. Zajčev „Mislav“ je djelo, kakovih se u Italiji i u Njemačkoj množtvo naći može; opera ova imade amo tamo ubavih melodija, krasnih instrumentalnih miesta i prizora, koji prasketaju, ali ne ima glasbenih karaktera. Mislav, je od šarenih trakova sašiven sag, na kom ćeš gdjegdje naći koju arabesku ili cvietak, ali je taj više slučajno nego li po namjeni vezilje u niz ušao. Kod takova libreta, kakvog ima Mislav, nije napokon ni drugčije biti moglo. Da je pjesnik na razliku izmedj glasbene i literarne drame više pazio, on nebi bio mogao glad odabrati za predmet opere. Gdje bo je taj glasbotvorac, koji bi bio kadar dobu nerodice i neplodnosti glasbeno opisati, van da tko glasbi pripiše onu silu, koju vele da je Garrik kao deklamator imao, za koga se govori, da je abecedicu takovim naglasom i čuvstvom kazivati umio, te su se svi slušatelji razplakali. — Da se opera „Mislav“ u Pragu ne dopade, nije za me mjerodavno, jer su Česi upravo oni Slaveni, koji se u slovjensku glasbu baš puno ne razumiju.

Što se predmeta opere „Legeta“ tiče, to ni on nije mnogo sretnije odabran nego li kod Mislava, ali je za glasbu u toliko povoljniji, u koliko razmnjevi, a s njom i glasovnom slikanju, riečju glasbenoj karakteristici ostavlja šire polje.* U Legetu su

* Koliko je do mene, ja ne bih nikada drugu no romantičnu ili komičnu operu priznao, jer je baš unutrašnje biće glasbe romantično, t. j. glavna boja joj čeznuće, razmnjeva i humor, pa tako i ponajprije može karakterisati radnju takovih opera. Priedmet opere valjalo bi da bude vadjen iz socialnoga, iz pravoga života, jer ja narodne opere inače ni pomisliti ne mogu. Znam da će mi dramatici prigovoriti, da je naše vrieme bez ikakve romantike, a ja im to moram i dopustiti, buduć da je vrieme vila i priča sbilja minulo; nu ja ne razumievam romantičnom operom onu, koja se desi u vremenu bajkâ, već onu, koje se je priedmet ili u istinu sbio ili bi se mogao sbiti, ali ga pjesnik uzidiališe. U sadašnjih operah trebalo bi da plemenita ćud i čovječnost održi pobjedu, a ne da svekoliko vrhuje u ubojstvu, u maču i otrovu. —

Digitized by Google

što se glasbe tiče i sbilja čitavi karakteri. Občinstvo i kritika naša bijahu prema glavnim stvarim ove opere nepravedni, dapače ju na prosto odbiše, ali to mene ni malo ne smeta, već javno očitujem, da samo opera Leget pokazuje put, kojim buduća slovjenska opera valja da stupa.

Da me tko krivo ne shvati, hoću da jasnije govorim.

Talijanske opere sa malo iznimaka ne imadu baš nikakove karakteristike, ter su tek razkoši ušiju namienjene. Dražestni se napjevi, što u njih ima, pomilaju izsred glasbenoga žamora, koji ih okružuje, i ostalo vrieme izpunjuje, onako, kao što ocvierci u bolničkoj čorbi, a udešeni su tako, da isti napjev dolikuje svakomu licu, svakomu karakteru, što se u operi pojavljuje, bio to kralj ili harambaša, dvorska gospodja ili sobarica, dvorski čauš ili doktor. Nu takav napjev, koji za okrutnost isto tako valja kao za ljubavno ginuće, za šalu onako kao za zbilju, je — traljav; on može biti liepo poredan niz glasova, ali ne može biti izraz duševna života i stanja. Takovih pojaka ima ponajviše i u njemačkih operah, što su tvorene prije Richarda Wagnera.

Te pogreške u Zajčevu Legetu* ne ćeš naći;

Tu ti se svako lice prikazuje kao cieli glasbeni značaj; svaki na svoju govori, svaki na svoju pjeva, imajući svoju glavnu melodiju, koja se ne da prenieti na drugo lice ni na drugi značaj. Pa tako i treba da bude.

Ta ni u životu nije drugačije. I tu imade svatko svoj način kako govori, svatko svoje kretanje, svoj hod, svoje pomišljanje, svoju ćud. Ni dvojica se ne dadu naći sasvim jednakih lica, jednakih čuvstva, pakota, naravi, načela. Na pozorištu se pako imade život i istina prikazati kako u drami, tako i u operi, inače će pjevači i predstavljači biti sgoljne lutke.

Občinstvo našega kazališta, naviklo od vajkada talijanskim operam, u kojih ne ima druge plemenštine, nego da ono nekoliko im napjeva lahko za pjevačem pjevati možeš, ne htjede da bogme uza to pristati, da ban Vukmir ili Lovica vazda na jednu i to svoju pjevaju i govore; što više, ono se je baš i ljutilo, kad je orkestar svirajuć opriedieljenu onu melodiju kojeg lica, navieštao, da je to lice sad na putu pram pozorištu. — Mi pako baš to prianjanje za pojedine glavne motive, smatramo pravom pravcatom karakteristikom, te se ne možemo dosta nahvaliti g. Zajca, što se je trsio pazit na stanje današnje umjetnosti, kojoj se, kako već po sto puti rekosmo ne će tek razkoši za uho, nego karakteristike;

Ja time ne velim to, da je g. Zajc (ta niti ni isti Wagner) u glasbovnom slikanju već došao do vrhunca, jer se tomu jošte hoće velika truda i nauka, dok glasba to premogne, da napjev kralja i sbilja bude veličanstven, melodija nježne ljubavi i sbilja ljubovna, pojka sveštenika i sbilja pobožna, ali Zajc je, kako rekoh, slovjenskoj operi pokazao put, kojim joj valja udariti, a naša opera tim temeljem ne samo da je stekla budućnost, nego je ona u estetičnom i psihologičnom pogledu ponešto i pretekla operu drugih naroda. Dalnja izvedba i gojitba ove ideje pripada budućnosti.

Spoji li g. Zajc sa svojim bogatim darom za glasbotvorstvo i glasbenu imitaciju, volju i točnost kod radnje, bude li više na to gledao da štogod vrstna nego li da mnogo toga stvori, to će on još biti suradnikom kod dotjerivanja te ideje, pa će načinom umnim našoj operi tako udariti temelj, da ova ne će biti samo kopija budi njemačke, budi talijanske ili francuzke opere; a to će mu tim sigurnije poći za rukom, čim većma on uzhtjedne truditi se, da gradnju naših narodnih napjeva, ritam, harmoniju i oblik narodne glasbe prouči.

Ja bih sa svoje strane svjetovao, da se opera Mislav sasvim ukloni, i to s toga, što je neka slabost našega Zajca zavela, te je one motive, koji su se u Mislavu najviše dopali, primio opet u Legeta, zašto je i govorilo občinstvo, da bi glasba Legetova bila liepa i nova, da se prije nije čuo Mislav i neke druge pjesme i sborovi, što ih je Zajc prije Legeta sastavio. Neka gospoda, koja po što po to htjedoše, da tu pogrešku za-

„Ali to ne će biti drama!“ — Poput književnih drama dakako ne, ali kao što rekoh, kod glasbe čuvstvo preteže, a ovo valja da uznastojimo oplemeniti, a ne podivljačiti. Gdje se zor traži, tuj dašto nije dovoljna glasba, tu treba da ju rieč zamieni. Moguće je, da se tim načinom od talijanske i njemačke heroične opere sve više udaljujemo, pa se nekakve glasbene priče domognemo, nu to bi bilo za umjetnost možda prije koristno nego li škodljivo. Mi bi naime tim valjda na onu pravu glasbenu stazu došli, što no ju Voltaire u 25. poglavju svoje „Candide“ premda negativno naznačuje, veleć: „Ja bih operu možda jošte i volio, da nisu iz nje napravili pravu nakazu, koja me razjaruje. Neka podje tko mu drago, da vidi te jadne žalobnjače sa glasbom, gdje je svaki prizor samo za to, da se prilika nadâ, dvie tri li smiešne arije, za grlo koje pjevačice čudnovato priudesiti.“

* Ja tu govorim o originalu t. j. o prvobitnom obliku, a ne o njezinu preradu od g. 1872—83, gdje je glavbotvorac po savjetu dobrih (?) prijatelja ono, što bijaše u izvoru dobro, pogoršao.

Digitized by Google

bašure, misleć, da je bolje i hiniti, nego li napredku umjetnosti za volju istinu izpoviedati, tumačili su tu stvar tako, da se ovakvo ponavljanje imade smatrati stilom. Nu kao što se u knjizi stilom ne razumieva ponavljanje jednih te istih fraza, uprav ta koni u glasbi.* Tim ne velimo, da je Zajc manirista u obće, jer kao neslovjenski glasbotvorac dokazao je do volje, da mu obret nije ograničen tek na nekoliko slova glasbene azbuke, već da mu je priroda udielila obilnu razmnjevu.

Do pravog stila narodnoga ne ćemo drugčije doći, van ako uz nastojimo prebogatu pučku nam glasbu i njezine hiljade i hiljade fraza što više i bolje imitovati. A to Zajc doista umie kao nitko drugi.

Što se tiče slovjenštine u operi Legetu, to je Zajc, uzme li se na um ono malo materijala što ga imadjaše, da prouči našu glasbu, mnogo, doista veoma mnogo učinio. Sbor kaludjera, sbor u IV. prizoru (u prvom činu), davorija u drugom činu, kolo,** i III. prizor u trećem činu naše su stvari. Glasbotvorac pazio je takodjer izumljujuć napjeve i recitative na naglas našega jezika, što do njega nitko ne učini. Uza to je u toj operi mnogo manje išao za efektom, nego li u Mislavn i u drugih svojih operah i operetah, a to bi, promotriš li izreku Brendlovu, da su glasbotvorci smjerajući na efekt, znakom malaksajuće umjetnosti — upravo značilo napredak naše umjetnosti. Posve slovjenskim duhom dakako ni ta opera ne odiše, ali tom izvrštinom ne može se danas jošte baš ni koji slovjenski glasbotvorac punim pravom ponositi, jer niti smo od malih nogu slovjensku glasbu slušali, niti nas je škola u slovjenskom duhu odgojila. Uzmeš li pako na um, da je umjetnik pravo čedo cieloga naroda, to je Homer istinu rekao: „Toga se krivnja ne ima pjesnikom predbacit, nu Zevsu (mi bi rekli vremenu, narodu, občinstvu), koj po svojoj volji umjetnike nadahnjuje.“ — Jedna je istinabog u Legetu tek kopija, na ime arhitektonički oblici, nu ni to kod današnjega stanja naše glasbe za sada drugojačije ne može biti, kad oblici naše narodne glasbe jošte niti nisu proučeni. Doć će i tomu vrieme. Medjutim pako radimo toliko, koliko je u čovječjoj snagi, al na čast naroda, pa umom i srdcem.

Sudim, da se iz dosadašnjega razlaganja dosta jasno uviditi može, da je kakav glasbotvor u slovjenskom duhu stvoriti, mnogo teže nego li ga je stvoriti u glasbi jurve umjetnu ugladjenoj. Schiller bo nije bez razloga rekao „Weil ein Vers dir gelingt in einer gebildeten Sprache, die für dich dichtet und denkt, glaubst du schon Dichter zu sein?“

Občinstvo nam je upravo dužno, te rieči dobro si upamtiti!

Tko mnije, da bismo se jednim mahom dočepali narodne glasbe, kad bi nam se samo kakav veleum rodio, taj se ljuto vara isto tako, kako onaj, koji mnije, da prije petdeset godina ne bi bilo trebalo iztraživanja jezikoslovnoga, već samo kakova veleuma, da se u hrvatskom jeziku uzmognu pjevati pjesme, kakovih Mažuranić, Preradović, Trnski, Pucić, Marković i drugi pjevaju.

Iz svega toga sliedi, da nam opera ima budućnost, te da je i sad već nešto uradjeno, ali se ujedno i to vidi, da bi se novac, što ga zemlja za uzdržavanje opere daje, uzalud tratio, ne bude li se i za to skrbjelo, da se ciela sgrada na valjanu temelju sagradi i uzpostavi. Da pravo kažem, što mislim, ja bih, ne ima li zemlja toliko novaca, da uz operu i narodnu glasbenu obuku pomaže i uzdržaje, prije pustio operu, nego glasbene škole i nastavu. Nu toga se lje nije bojati, jer će u zemaljskom proračunu jamačno biti i takovih troškova, koji ni iz daleka niesu tolikog zamašaja, kolikog je zamašaja odgojivanje čuvstva, obrazovanje estetičnog ponima i jačenje hrvatskog domoljublja.

(Dalje sliedi).

* „Glasbeni manirista ostaje u obće u svakom svojih diela, bili im priedmeti koliko mu drago različni, uviek jedan te isti, tako da je jedno izmedju njih poznavati gotovo isto, kao kad si se sa svimi upoznao. Usuprot glasbeni stilista, kome nije kao glasbenomu maniristu samo jedan, nego mnogo raznih izražaja na službu, u svakom svojih diela je, reć bi, drugi i novi, tako da tek malo o njem znamo, ako ga samo iz jednog jeditog njegovih djela poznajemo, podpuna i čitava mu slika može se istom iz cieloga obsega njegovih umotvora pred nama pomoliti.“ („Die Tonkunst in der Culturgeschichte“ od Emila Neumanna, knj. I. na st. 531.)

** Kad se je prvi put ta opera pjevala, plesali su kolo sboraši; kod ovogodišnje predstave moralo se kolo izpustiti, izpričavajuć se time, da je kolo preprosto, te da ne dolikuje odličnijemu pozorištu. Plesača istinabog ne imamo, a niti takova čovjeka, koji bi od mnogih i preliepih naših pučkih plesova i igara štogod umjetna sastavio, ali je uza to sve to ipak velika sramota po Hrvate, da se svojih narodnih plesova stide, a još je veća sramota po nje, što si oni to daju propisati od piskaranja dječaka ili kakova neizkusna dandije; da ništa ne rečemo o takovoj intendanturi, koja to jedno i drugo sluša i sliedi. Da tkogod što takova u Srba pokuša, pa da im ide „oro“ „paraćinku“, „dunerankuu“, „polomku“, itd. na takov način vriedjati, ili da tko koji prizor na njihovu pozorištu, gdje narodni ples dolazi, nazove „orgijom, bahanalom, komedijom“, kako su to činile neke ovdješne novine našemu kolu u Legetu, toga bi oni inače pameti i poštenja učili!

Digitized by Google

LISTAK.

Naš glasoviti jezikoslovac Dr. Jagić, član jugosl. akademije, koji se za Rauchova banovanja odreče službe a koga ne dugo za tiem s puno većom plaćom namjestiše na sveučilištu u Odesi, boravi u domovini na dopustu.

Književnost. Vienac izabranih pjesama hrvatskih i srbskih sastavio ga August Šenoa. Za svjetsku izložbu u Beču natiskao Dragutin Albrecht. Zagreb 1873. Već odprije javismo, da će to djelo skoro izići na sviet, sada je dovršeno, te ćemo u kratko govorit o njegovu liku i sadržaju. Tiskarski zavod Dragutina Albrechta osvjetlao je tim izdanjem i sebi i svoj domaćoj umjetničkoj obrtnosti lice, jer se u tipografičnom obziru može usporediti punim pravom sa sličnimi proizvodi francezkimi i njemačkimi. Knjiga štampana je u velikoj osmini na najfinijoj žutkastoj artiji, te imade 256 strana. Ukrašena je sa 50 finih slika, neračunajući mnogo liepih početnih pismena. Tisak je krasan, slova oštra, a tipografički sastavak vrlo vješt i ukusan. Jednako sjajan i ukusan je vez. Na vanjskih tvrdih koricah od fine tamne kože stoji slika zlatom natiskana. Okvir slike sačinjavaju dvie mlade lipe, pod kojima se lira vidi. Sgora, gdje se lipe sastaju, stoje grbovi trijuh naših kraljevina, nad kojima lebdi zviezda prehodnica. Sama slika prikazuje nam gorsku krajinu. S lieva na brdu stoji vilin grad, iza koga sunce izlazi, u sriedi vidi se kako vila na zlatnu jelenu leti prema svojim dvorovom. Sada o sadržaju. U toj sbirci imade 284 pjesme, i to 228 umjetnih i 56 narodnih pjesama počam od 15. vieka do današnjega dana. Umjetnih pjesama ima od 113 pisaca i 11 spisateljica. Zastupana je tuj prva doba dalmatinskog pjesničtva, zatim dubrovačko zlatno doba i epigoni dalmatinske književnosti, slavonski pjesnici prošloga vieka i srbski od svršetka 18. stoljeća. Zastupano je pjesničtvo iz prve polovine našega vieka, zastupano i novije doba hrvatske i srbske poezije od g. 1860. ovamo. Izim dramatične nalaze se tuj sve vrsti umjetnog pjesničtva, a nekoje pjesme (od Anice Boškovićeve, od Rugja Boškovića, od Lukrecije Bogašinovićeve, od Paska Primoevića, Frane Lalića, Ivana Dražića i Ante Kastratovića) niesu dosele nikad štampane bile. Narodnih pjesama junačkih i ženskih imade iz svih krajeva naroda hrvatskoga i srbskoga. Ima tu hrvatskih starih iz 14. i 16. vieka zatim novih iz hrvatske krajine, iz Dalmacije, iz Primorja, Istre, kvarnerskih otoka, Zagorja, Medjimurja, Slavonije, iz hrvatskih naselbina u Ugarskoj, doljnjoj Austriji, i južnoj Italiji. Imade srbskih pjesama iz Srbije, Sriema, Bačke, Bosne, Hercegovine i Crnegore. Tako prikazuje nam ciela knjiga priegled cielog našeg pjesničtva od četiri vieka. Od ovog sjajnog izdanja štampano je samo 150 komada, te je ciena prema znatnomu trošku i znatnija. Tko si želi to djelo nabaviti, neka se prijavi kod akademičke knjižare Albrechta i Fiedlera u Zagrebu. Stoji 15 fr.

— Kako čujemo izlazit će u Zagrebu još jedan list za mladež pod imenom „Bršljan“. Čovjek, ne poznavajući naših književnih odnošaja, morao bi mladeži na tom obilju čestitati, pošto onomad javismo, da je sviet ugledao prvi broj „Smilja“ takodjer lista za mladež. Nu mi se tomu ni najmanje ne radujemo, jer je to nov dokaz nesretnog književnog razkola, koji žalibože svuda prieči razvitak naše književnosti. Ljudi, koji mare i smiju pisat hrvatski u ma kojoj struci, morali bi raditi složnimi silami a ne sbog osobnih hira i spljetaka, ciepat se u bog zna koliko koterija. Piscem našim neka bude pred očima, da rodoljub pisac ne smie nikad pisat za svoju slavicu i voljicu, već za naobraženje svoga naroda.

— Pod uredničtvom Aksentije Mijatovića izišo je u Biogradu prvi broj „Siela“ lista za zabavu i razgovor. Ciena mu je 6 fr. na godinu. — U Beču izišo je srbski prievod Foëvog poznatog djela „Robinson Kruzoë (prievod K. Mandrovića) sa sto slika. — U Biogradu izdao je P. I. Savić srb. prievod političnosatirične pripoviedke „Džiuksovo diete“.

— Dr. Ivan Vranjican u Makarskoj pozivlje na predplatu „Pakla“ (L' inferno) bezsmrtnoga talijanskoga pjesnika Danta Aligierija, što ju je pohrvatio i obilnimi opazkami iztumačio pokojni čuvveni književnik Stjepan Ivičević. Ciena toga djela biti će 2 for. a. vr. Izim toga izići će i izvorna djela Ivičevićeva u dvie knjige. Prvi razdiel biti će „pismovnik“ t. j. dopisivanje njegovo sa poznatimi hrvatskimi književnici, i kao dodatak poslanice Nikole Tomasea Vuka Stefanovića i drugih. U drugom razdjelu nalazit će se razne izvorne pjesme starca Ivičevića pod imenom „Lasice“ do 2000 stihova. Ciena Pismovnika i Lasice zajedno 1 fr. a. vr. Neke pjesme starca Ivičevića poznate su našemu obćinstvu iz „Danice“, „Zore dalmatinske“ i „Glasnika dalmatinskog„, te vidiš iz njih da je malo tko proučio pravi jezik naroda hrvatskoga u Dalmaciji, kao što pokojnik. S toga mislimo, da ne bi smio ni jedan našinac propustiti predbrojiti na rečena djela.

— Pedagogički spisak „Kako se djeca odgajaju u kući i u školi“ izdao je na sviet Simo Milojević učitelj u Biogradu. — Romana „Jadnika“ (Le Misérables) od Viktora Huga izišla druga knjiga, posrbljena M. Rakićem.

— Vrstni češki list „Lumir“ donosi češki prievod Jurkovićeve humoreske „Sudbina jarac“, što ju je prije nekoliko godina priobćio „Vienac“. Doznajemo nadalje, da gja. Marija Fabkovićeva prevodi na češki jezik u „Viencu“ priobćeni roman A. Šenoe „Zlatarovo zlato“ te će se taj prievod štampati u sbirci „Ženske biblioteke.“

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 21. U Zagrebu dne 24. svibnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Uspomeni velikoga pokojnika. — Dvobračnica Mara. — Moja Mironosnica. — Romeo i Julija na selu. — **Književnost i umjetnost:** Poezie světová. — Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

USPOMENI VELIKOGA POKOJNIKA.

Na dan 20. svibnja.

Savila se roda tuga
Oko puste stolice ti,
Oko žezla, stiega tvog,
Oko tvojih bielih dvora,
Oko tvoga hladnog groba,
Oko doma hrvatskog.

Razlieže se jauk gorom,
Tužni lelek huji dolom,
Tuga ote svuda mah,
Tužne gusle javorove
Za tobom nam žalost slove,
Odziva se zemlja sva:

Jaoh! gdje je prostrano ti
Ono srdce velikansko,
Onaj živog ognja žar,
U kom ti se blagoumce
Rudiaše svega vieka
Za Hrvatstvo pravi mar?

Gdje je blagi ustâ smiešak,
Onaj žarki oka plamen,
Onaj sladki mili glas?
Ona milost ugodnika,
Ona mudrost i visina,
Kojom vazda nadbi nas?

Gdje su tvoja vita krila,
Dà nas ima tko zakrilit,
Orle suri, orle naš!
Da nas ima tko uznosit
U vis nebu tja do zviezda,
Gdje za sielo slave znaš?

Gdje je dika i poštenje
Junačke ti čiste grudi,
Pred svim svietom naša čast?
Gdje je čar ti dostojanstva,
Odsjev žarki zlatna žezla,
Kad je tvoja bila vlast?

Gdje je naša bučna radost,
Našeg stiega vijorenje,
Našeg rada vedra last,
Iskrenosti živa iskra,
Naše pjesme puno slavje,
Tvomu srdcu rajska slast?

Stolica ti pusta stoji,
Na vidiku našeg vieka
Strašna pustoš još nam zja,
Vila naša u crnini
Grob ti hladan obhvatila
Porušena u taj mah!

Podirućoj uzdisaje,
Na grob hladan roneć suze
Jedan joj je samo mar:
Da je tvoga bar poštenja,
Nasljedniku, koga čeka,
Da je tvoga srdca bar!

Digitized by Google

DVOBRAČNICA MARA.

Iz krajiškoga života pripovieda Milutinov.

(Konac).

IV.*

U proljeće odu naši na vojsku, rekoše ljudi, da će na Moskova. Sad me nekoliko pusti strah, da bi mogao Dujo za me doznati. Al svakako niesam se iz kuće nikud nikamo pomiljala, izim što bih nedjeljom k crkvi otišla; niti sam se s kime družila: nije mi toga srdce željelo.

Kako me je razčovjek onaj zlostavljao, neka mi Bog prosti, bila bih lahko pregorjela, da mi ga gdje dokazaše mrtva. Je li mi se to po glavi vrzlo, ili je lažac san me obmahnuo, prisni mi se jedne noći, da ga na nosilih nose. Pravo ću reći, nije me za njim boljelo. — A u kuću našu više puta dohodila gatarica — pustoruka nije nikad odlazila — i ona mi u dlan kaza, da je netko moj na vojsci poginuo. Brata ne imadoh, otac za vojsku već nije bio, tko bi dakle do li Dujo? A dušom se svojom baba preklinjala, da ga nikad više neću viditi. Od tad se s mene mora svalila. Ob dan sam bivala veselija, u snu mirnija, srdcem hrabrija, voljom pregnutljivija: sad mi se tek posve za poslom uzmililo.

Kako su mi u kući voljeli, sudite po tom, što me je planinka mjesto Mare „Milom“ prozvala a tako za njom onda i muž joj i sin im jedinac. Još mi ovaj preko reda pomagao u poslu i volio sâm uprieti, kad bi vidio, da se ja kinim. Dobar mi je bio, čemu kraja nije. A za to sam i ja njemu svagda po volji radila, i bila bih, čini mi se, ruku svoju zanj odsjekla.

Ne potraja mjesec dva, pronese se glas, da je naša vojska negdje na poljskoj granici hametice potučena — ta naopako su ju na Moskova išli i dizati. Što se je otelo pušci i nožu, to rekoše — u vodu poskakalo i u njoj se podavilo. Sužnja nigdje piličnoga, a da je koji i dopao u sužanjstvo, tomu ne vele nikad više kuće svoje viditi: tako sviet po našem kordunu. Meni bilo žao pustih naših ljudi, za moga nesudjenika niti sam više pitala, niti mi je srdce za njim plakalo, ta kako bi gospodine? Tada negdje uzmem večerom muzti ovce na struzi, a Markov će sin napuštati. Navede on razgovor, kako je težko po mladu djevojku, služiti po svietu. Ali se ja oprem, jer što je mene, rekoh, da bih draga srdca svoj viek u njihovoj kući preslužila. Ta nije ti sile baš služiti — pridovrgne on, gledajuć preda se a ja mu suzbijem, da se od svoga roda i od svoje makar i potrebne kuće ni od mila nitko ne razstaje. Tad on popomuči, pouzdahne, pa me pogleda milo, Bože moj, premilo. Obori oči k zemlji te me stidno zapita, da kad ću se udavati? Kad Bog reče — odgovorim — a osjetim, kako mi se obraz pali. — Da što sam mu mogla reći? Ali on pobrže pripadne: kad sudjeni dodje, nije li Mila? Eh ta da, uzvratim ljubezno a on me na jednom stisne za ruku i predobrim mi zamolniem glasom proguče: Čuj, Mila ti biti moja, ili mene ne biti, oli za me poći, ol ja drûge nikada ne steći. Trgnem se plaha, opet mi sunekrv u lice, i već ne znam kako sam se kući vratila.

Svu sam noćcu u glavi premetala, što se ono dogodi, ali se pravomu računu nikako ne dalo doumjeti. Duša mi je, srdce mi je za njim naginjalo, ali kako bih..... ona moja grjehota pod zemljom.... što Bog reče! — Kad sutra dan, prizove me mati njegova, i liepo me zagrli, u čelo me poljubi, pa će reći: Diete moje, ja sam s mojim čovjekom govorila. Naumismo ženiti jedinca. Budi mi snahom, sunce te žarko grijalo. Ništa ti ne dostojati ne će, dušo Mila, to ti veljoh, ja kolik da sam te rodila. A moj te je Radojlo odavna veće uzvolio, odavna te žudi za vjenčana druga, odavna je tvoj i za uviek tvoj, ako reče Bog, tvoj sudjenik.

Nitko ne zna, kako mi je tada bilo. Nu što ću vam kazivati? Natrag puti bili zarastli, na to sam Bogu prisegla; moj nevoljko prvi, zlotvor moj, koji me je po svietu i odagnao, pod zemljom: to sam znala, kao da mu mrtvo tielo gledam očima, to mi je i srdce kazalo —; Radojlo mi u srdce ušao od prva dana, a sad bih već bila dušu svoju zanj dala: on je bio moja prilika, on desni drug i od prave krvi, Radojlo... Zamislim se, sav mi prvi moj nestalež i veliki jad opet pred oči dodje. A tko bi mi griešan sudio, što sam vjeru dala, da ću poći zanj?

Svi se veliko obveselješe i ugovorimo, da se namah na put spremim po dozvolu od naše satnije i od moga pope.

V.

Oko svetoga Ilije — pred čim će se kukuruzi brati — a usred ljetne upale krenem u cik zore sama samcata, — tako uglavismo — kamo niesam odista nikad više nogom mislila stupiti. Slabo sam gdje pristavala na počitak, nešto puta premaknem pješice, nešto i na kolih, koja bi me pristizavala. Od podnevne se žege sklonim u hlad, u torbi bilo hrane, a za žedju vrutaka dosta. U debelu noć stignem u selo, jaka tri sata daleko od naše satnije i tuj prospavam malko a preda dan se dalje trgnem i prispiem, sunce ako je bilo za koplje odskočilo — kamo sam željela.

* Na str. 307. u predj. br. Vienca ima svrh nastavka: Evo kako je odriešila Mara itd. stajati br. III.

Digitized by Google

Svega sam puta mislila što ću, ako me poznadu ili mi dozvole ne dadu. Al sad ne bijaše druge, zamaknem u parohijalni dom, onako na djevojačku odjevena. Sretne me mlada ženska i upita, koga tražim pa odvrati: moj je popo u vrtlu, strpi se, sad će doći. Meni svane: staroga našega paroha nije dakle više, pomislim u sebi. Ali kad se pomoli mantija popina iz vrtla na vrataca, opet se uzmutim; strah me je bilo, da što! Eto pope mlada, žute bradice. Poljubim mu ruku i kažem, po što sam došla. Podje u sobu i za sobom me zovne. Izvadim škudu a on me za ime upita. „Anka“ protisnem nekako, a koljena mi klecnu. Sad ne bijaše druge, moja je Anka djevojkom ostala: na sreću dakle. Potmurim se, oblije me živa plamenica. A on poviri u knjigu, segne po nešto hartije, sjedne za sto, napiše i dadne mi pismeno, ja njemu škudu: bog mu dao!

Nu kako ću sad? Podaleko je kuća mi s onu stranu satnije, a ljudi se u nas iz drugieh sela, izim onieh, što trže, slabo poznavaju. Ali ako se tko od naših seljana ovdje desio bude, naopako? Pa su opet mudrija gospoda pri satniji. Ni potreba nije svakad domišljata. Sjetim se, da je satnik valjda poginuo na vojsci, podjem na srecu, što bilo, bilo. U hodniku puni lulu stari neki častnik, sied kao ovca. Ja da ću šmucnuti mimonj a on se smijucnu: što bi rada mala? Prestravim se, dadem mu popino pismo, a on me pogleda. nasmije se izpod brka, pogladi me po obrazu, pa se našali: koze pasti, diete, nejaka si ti jošte za udaju. Za tim udje u sobu, a ja onako kamena ostanem čubeći do vanjskieh vrata. Eto bogme staroga, dimi i nosi dvoje pismeno. Prihvatim pisma i snizim se k zemlji, a on me opet pogladi po glavi horno se smijuljeći. A gdje ti je otac, mala? jeknu već iza mene gromovni mu glas. Odvrnuh neobzirce, hitajući dalje: logom leži, gospodine. Hajde, hajde, srećno mala! stiže me njegov blagoslov već podaleko i tuj ne bijaše do stanja. Već kad sam dobrahno odmaknula iza sela, spravim pismena, pa se obazrem prama onomu kraju, gdje sam se rodila i sužanjstvo trpila. Uzdahnem, težko uzdahnem, muka mi je bila, žao mi je bilo, gdje ne vidjeh otca ni odgoje, ni sestrice, koje mi je ime eto glavu privezalo. Al je valjda tako sudjeno, rekoh si najzad, razbadrivih se i pobrzah, što se je moglo, natrag.

Zaista čudna sgoda priteče Mari ovoga puta u pomoć, uplete od svoje domaćin. Dok je ona odbjegla od Grbaševe kući, umre joj otac a mati se preseli s Ankom k svomu rodu u drugn pukovniju, gdje i Anka malo za tiem umre. Al onaj popo onamo zaboravi doglasiti Ankinu smrt ovomu i tako je ovaj bez zapreke mogao dati pismeno djevojci, koje budući sam malo vrieme ondje, nije poznavao.

Da kako je stari umirovljenik mogao dati dozvolu? utečem mu se u rieč a on slegne ramenima: mahni se, prijane, stara umirovljenika, valjda će on ići pod starost prebirati štokakve pravionike i još u ratno vrieme oštro izgoniti svaku sitnjariju. Ali Mara naša, nastavi Ljubomir, ni tad pred sudcem nekmo li onda za sve ovo znala nije; ali sbog toga se je onako srećno provrla. Ja vidim, gdje žurno prebire dole i dubrave, blažena sva, kako će svomu sudjenju u naručaj pasti. Al pustimo ju samo, kako sam dosle činio, nek onako po svoju dalje pripovieda:

— Lahko se je to sad išlo, slabo sam se gdjegodj odmarala. Veselo srdce pospiešilo korak, kano da me vjetar nosi. Kud sam prohodila, sve mi se je priklanjalo, sve mi se je ljubilo. Gorskim sam hladom pjesmu pjevala, gora je majka tuzi i žalosti; pa još kad se granata onako nakiti, kao kod nas! Zagustili jelići, bukvići kao konoplja, pogdjekud se izmiešalo brestovlje, grabarje, klenovlje. U gorici kosovi pjevaju, kad u polje, vesele im mobe pripievaju: brzoruke žetelice i žurni kupioci, što danji posao utakmice šalom začinjaju.

Ej, slavo božja, vesela kući dobrzam!

Malo vrieme za tim vjenčamo se. Radojlo moj, sve mu cvalo i pjevalo, pazio me kao oko u glavi, nikada mi nije na žao učinio, a njegovi starci, sve im se širilo i visilo — i danas miluju svoju Milu, u srdcu ju nose, Bog jim platio! Uzdahne i odahne Mara il volite Mila.

VI.

Sudac glavu naslonio na ruku, ne spušta oka s okrivljenice. Vrzu mu se, sudeć po očima, misli uzgrednice, davna mu i davna ne bijaše ovakova sasluha, a tko zna.... i sudac je čovjek, doživio je svašta, dok se je ove časti dopao — tko zna, što mu sve glavom sieče.

Velikim se smilkom ozva: dalje Mila! pripoviest mu prijaše dvostruko.

Što ću vam dalje, gospodine, kazivati. Povede me Radojlo sa sobom na sajam; ta gdje bi se sada, tri godine i pô od onda, nesgode mogla bila pobojavati. Kad na jednom, spazim onoga nesretnika, sito mi se na oči navuče — i već on k meni doklisio. A gdje si ti kučko? vikne maman. Ja te ne poznam, odreknem ja i kao da me prisojkinja ćeknu za srdce. A on obori što je grdje znao dok ne priteče Radojlo. Sad se njih dva ljuto porječkaju, tvrdeći svaki da sam njegova žena i proli se krv, da ne pridje straža.

Eto to vam je, ja drugo ne znam, a sad Bog vam a duša! završi Mara dugiem kazivanjem umorena a i potresena.

---

*

Digitized by Google

Pridugo mišljaše sudac ob ovoj stvari. Napokon prizove Duju, prvoga joj muža a predanj stupi u vojničkom odielu dosta omašit čovjek, opaljena mrka lica, svedenih gustih obrva, malena izogrizana brka iznad debelih ustana. Ukočio se sdubce, mrzko narozao čelo a iz sivih mu vrckastih očiju, rek bi, plamen bije. — Mara stojaše kao ukopana, potočila oči, za pod jih prikovala.

Sudac je dakako službeno već znao, da je kamena srdca, da je sbilja Maru težko zlostavljao i da ju je najzad za stupac privezao bio. Sve se je to bilo izpipalo, još kad je Dujo bio satniji prijavio, da ga je žena ostavila.

Razpitav sudac svoje od početka pogleda Maru: Je li ovo tvoj prvi drug? — Moja nesreća: bje mu odgovor i onda prosu Mara u srdce dirajućim glasom, kako ju je nemilostno na muke metao.

Dujo plamtiaše očima i grizkaša ono štetinjasta brka; na jednom se smrče, pa ju stade šibati, da je skitnica, nevjernica, povukuša, propast, na što mu zakrči sudac, da se ima pristojno vladati i na njegova pitanja mirno odgovarati. Nije mu pomagalo niekati tučnju i svoju krivnju, sudac uzbi maloumno izvraćanje i odpravi ga, izpitav još koješta, a sam se u sebi čudeći, kako uzročniku Marinoga grieha dotječe obraza, zahtievati, neka se k njemu vrati.

Za tiem udje Radojlo. Ni njemu Mara ne mogaše pogledati u oči, tištaše ju sram pred mužem a još većma njegovo čudo, kad mu sudac na kratko razloži, kako je s Marom. Nastane muk. Radojlo se boraše sam sobom, Mara uzpravi za tren oči, na kojih se rosa zaiskrila. Pozva sudac njega, da pripovjedi kako se je na nju namjerio i s njome vjenčao. Radojlo sve mirno izkaza, hvaleći tronutim glasom ljubav svoje Mile. Na to se ona uzjeca od gustoga plača a Radojlo uze sudca zaklinjati, neka dobroj, vrstnoj Mili nebi zlo sudio. On da će sve zaboraviti, oprostiti i k sebi je uzeti. A kad se zakle Bogom i Bogorodicom, da joj nikad za života niti će prieke reći, niti učiniti, briznu Mila iznovice i tište se on k njoj, ona k njemu. Dok još sudac u rieči, da on sada može van, oni se već žarko ogrlili. Liepo je bilo pogledati Milu, kako tresući se od provale uzbujala čuvstva toči pokajnice suze u naručju milolika stasita junaka, komu je poštenje naviralo na svaku crtu mladjahnoga lica. Sudac mahne rukom, Radojlo se dozove te izpadne i sam suzan van.

Mari pukne sud. U veliko tegnuše dobre strane: neporočan dosle glas i mladost, velika patnja, priprost duševni razvoj, jasna i obsežna priznaja itd. Sve su to pravedno na um i na dušu uzeli članovi krajiškoga kaznenega suda te se hvatiše izpod obične mjere a pukovnik, proučivši svu stvar, rado pristade i potvrdi osudu. Pročitaše Mari četiri mejseca zatvora, a ona kazan umah nastupi.

S nova ju obori žalost. Težak je to život za svako čeljade od obraza, težak bijaše i tri puta za ženicu, kojoj biljeg izpod srdca odavaše bračni blagoslov. Spustila se bila nebožka, survala se na nju i samota i sramota, al joj većma dotežčala misô, što će, kad izadje. Radojlo, milovanje moje! znala bi na javi tiho, tiho prošapnuti, kao da ga u pomoć dozivlje i gorko uzdahnuti. A bez njega ne ima joj života. A k Duji natrag — sveta je smrt. Radija bi Turčina dvoriti, dindušmana od vieka. Biedna Mara ne zna za mir i pokoj, slabo zna i za san, malo haje za hranu.

VII.

Ljubomir odahnu malko i pogleda nas važnim licem, motreći valjda našu radoznalost, rastuću pod konac Marina stradanja. A onda nadoveza: — Druge nedjelje, sto ju odsudjena Mara probavi u zatvoru, bane glas i za njim prijava, da je Dujo Grbaš počinio trostruko zlo: na dan udaje svoje sestre opalio pušku na pirnoga zvanicu u istoj svojoj kući, al ga srećom promašio; za tiem se suprotnuo straži, koja ga je imala pritegnuti, pa u kašnju i samomu častniku, prem sâm vojnik a to sve u triezno doba jošte. S mjesta bude stavljen u zatvor i odanle doveden pod stražom k sudu, a ovdje mu dokazano zločinstvo. Kako su vidoci ne okolišeći posvjedočili, što su znali, ne prodje nekoliko nedjelja a njemu dopadne sedam godina težke tamnice. S toga bude Mari ondje s mjesta skrbnik postavljen. Uvjedit ovaj u svoje poslove, zamoli iz one stope dogovorno s Marom, da se od nadložne crkvene oblasti što skorije dopusti razstava, bud se tomu u hrišćanskoj ruci ne protivi zakon, čim muža ili ženu sud odsudi na više od pet godina.

Sudac se je svojim poslom ljudski pripaštio i tako dodje sve u red, još prije nego li će Mara odsjediti kazan; to jest vrati spise crkvena oblast i priloži svoju dosudu, kojom izriče razstavu prvoga braka. Poštenoga sudca pozove mahom pukovnik preda se, te saslušav, što je trebalo, izgladi do kraja stvar, oprostivši Mari ono nekoliko dana, što je još imala tamnovati.

Nu Mara ne izadje sama, već iznese na njedrima mužko čedašce, a skrbnik se nadję pa ju s mjesta kući odveze. Ne zahtievajte od mene, da vam pričam, kakva je to bila radost, kad su tamo došli iz nenada i kazali, što je i kako je: palo jedno po drugom, Radojlo i Mila, jedva ih razstavili vriedni roditelji, sami od mila plačući.

Skrbnik kumovaše pri oltaru, pred kojim je Mara sad treći put stala. A djetetu daše na krstu za ljubav materi ime

Digitized by Google

Milin. Zdrav je to — kažu — junačić a njih dvoje slažu kao golubovi. Stari Radojlovi roditelji uzeše nekoliko kašnje majku Milinu k sebi, da se starka pokriepi i boljega dana užije.

Prva i jedina Marina sreća bijaše Radojlo a naša je stara rieč u narodu: što omilje, ne omrznu.

* * *

Vraćajuć se već o gluho doba kući, te radujuć se, gdje ću imati čim novim netudjinskim oveseliti naše drage čitalice, rekoh zahvaliti liepim Turkinjicam, što mi domaćina navedoše dodolskim posjetom na ovu pripoviedku.

MOJA MIRONOSNICA.

Spjevao A. Palmović.

Mladosti mi divni danci,
Liepog carstva sladki sanci,
Biste — pa vas nikad već!
Mladosti mi kruna, žezlo,
Sve u bezdno to ugrezlo
Naglo, uprav ko na sneć!

U dubinu suza mojih
Ukopa se, upokoji
Taj velecjen dragi kam,
Nema ruke, čija bila,
Koja bi ga izvadila,
Razpudila srdca čam!

U srdcu se ljubav meni
Goreć divno još rumeni,
Ko oblačka rumen rub,
Kad je suncu počinuti;
Al s oblačka dažd mi ljuti,
Dažd mi plača poli lub.

Štuknu nâde skromni gradić,
Za koj mnijah, da ga nadić
Nije moguć isti grom.
Sve to lahko i za malo
Jezikom se srušit dalo
Krivim putem, varkom zlom!

Ele ipak uza sve to
Jedno mi je ne oteto:
U tebi mi dok je smjet,
Domovino, sladka mati,
Makar plakat, uzdisati,
Al te ljubit, za te mriet!

ROMEO I JULIJA NA SELU.

Bogomira Kelera pripoviedku pohrvatio I. T.

(Konac.)

U velikom selu, gdje je sbor bio, već se sviet veselio i žamorio; iz ugledne gostione čula se veleljepna glasba, pošto su mladi seljaci već oko podne počeli plesati, na tržiću pred gostionom upriličio se mali sajam, našlo se tuj nekoliko stolova punih slastica i peciva te nekoliko koliba kojekakva blistavila, oko koga se gurahu djeca i druga svjetina, koja je došla samo gledati. Salko i Vrenka proturaše se takodjer do tih dragota, te uzeše po njih šibakati očima; jer je oboje turilo ruku u žep, želeć jedno drugomu nešto kupiti, bud su prvi i jedini put zajedno na sajmu; Salko kupio Vrenci kućicu od medenjače, kućica bijaše prijatno pobieljena poljevom od sladora, na zelenu joj krovu sjedjahu dva goluba, a iz dimnjaka pomilaše se Ljeljo kao dimnjačar; na otvorenu prozoru grljahu se dvoje jedrolike čeljadi, u koje su bila sićušna rumena ustašca, poljubcem sastavljena, jer je brzi, tvorljivi medičar jednom šljopicom načinio dvoja ustašca, koja su se tiem slila. Crne piknjice bijahu na mjesto živih očiju. Na rumenih vratih bilo napisano:

Unidji u dom draga!
Tuj nema nigda pre:
Jer poljubcima samo
Računa ti se sve!

Odgovara mu draga:
Računa nij me strah,
Poljubit tko je gotov,
Taj usrećiti zna!

Ne mògu sad već tajit
I došla sam ti s tog!
Unídji ljubit, draga,
Pomòć će domu Bog!

Na zidu pokraj vrata bijaše naslikan s desna gospodin u modrom fraku, a slieva go-

Digitized by Google

spodjica preobilnih njedara te se klanjajuć nudkahu u kuću po glasu redaka na vratih napisanih. Vrenka kupila Salku veliko srdce, na jednoj strani bio prilieplen ovaj redak:

Badémak sladki srdcu je na strani toj,
Al od njega je puno sladji milak moj!

A na drugoj strani bilo:

Zaboraviš li srdce, nezaborav' bar:
Ugasit da će oko, a da neće mar!

Pročitaše pomnjivo te redke, i nikad se niesu tiskani stihovi ljepši činili niti se jače srdca kosnuli, nego li ti paprenjački napisi; činilo se dvoma dragima, da je to naumice baš njima sastavljeno, toliko im sve dolikovaše. Ah, uzdahnu Vrenka, ti si mi kupio kuću! I ja sam tebi kupila — i to pravu kuću; jer su nam srdca naše kućice, gdje obitavamo, te tako kud mi, tud i naše kuće, kao u spuževa! Drugih kuća ne imamo. —

Ako li je tako, onda smo dva spuža, kojih svaki drugoga kuću nosi, reče Salko, a Vrenka se opet dosjeti: Tim se manje smiemo razstajati, da si blizu kućâ ostanemo! — Al ne osjetiše, da se ljepše dosjećaju, nego li je na mnogolikih medenjacih napisano bilo, te nastaviše učiti tu medenu jednostavnu ljubovnu knjigu, koja je tuj raztvorena te osobito na svakojako našaranih velikih i malih srdcih prilieplena bila. Sve im se pričini prekrasno i svojski pristalo; pročita Vrenka na pozlaćenu srdcu, na kom je lira sa žicama izhitrena bila, ove redke:

Srdca mi žice tihano zuje,
Dirneš ih jače dalje se čuje!

te se razigra toli jako, da je gotovo sama čula, kako joj srdce sbilja zuji. I Napoleonova slika bila tuj, čudnovat zaista povod zaljubljenu rieku, jer pod tim velikanom bijaše napisano:

Velik junak bje Napoleon,
Hladno srdce imao je on;
Niesam junak, nit velikan car,
Ali imam žarko srdce bar!

Dočim se tako pričinjalo, da su u čitanje zagrezli, udesi jedno i drugo priliku, da kupe nešto kriomice. Salko kupio Vrenci pozlaćeni prsten, u koj bijaše uložen zelen staklenac, a Vrenka kupila viticu od roga divokoze, u koju bijaše udjelana potočnica od zlata. Valjda obodvoje smierahu dat si na razstanku kakvo obilježje.

Na tom dojimljivu zabavku zaboraviše se i ne opaziše, kako ih je obkolilo mnogo svieta, štono ih pozorno i znalično motriaše. Jer pošto se je mnogo mužke i ženske omladine iz njihova sela tuj sleglo, to ih namah spoznaše, i sve se pobliže oko njih sgrnu gledajuć s čudom na svojski nakićen sglob, štono bijaše činimiske sav sviet oko sebe s uma svrgao na pobožnu zanosu. Gle, gle! govorilo se, ta to je Martićeva Vrenka i Salko iz grada! Ti li se ljepotno nadjoše i skrpiše! A čudne li milosti i dragosti, gle, da od Boga nadješ! Što li ti naumiše? — Čudjahu se ti gledaoci nešto žaleći nesrećnike, nešto prezirući hrdjavštinu i opakost roditelja, nešto pak zavideći sreći i jedinstvu sglobа, štono se posve neobičnim i gotovo gospodskim načinom zaljubljen i zanesen činjaše, te na toj neuzpregljivoj odanosti i samozaboravi prostosvjetini toli tudj bijaše, koli i na svojoj samotinji i sirotinji. Čim se dakle osviestiše i obazrieše, opaziše svagdje samo zijače, a nitko ih ne pozdravi, niti ne znadoše, bi li oni koga pozdravili, a to tudjenje i neprijaznost na obadva kraja poliegahu više od zabune nego li od nauma. Zaokupi Vrenku tjeskoba i vrućina, pobliedje i porumenje, ali Salko prihvati siroticu za ruku i povede ju odatle, Vrenka mu sa kućicom u drugoj ruci sljedjaše draga srdca, premda trublje veselo treskutahu u gostioni a Vrenka preželjna bijaše plesa. Tuj ne možemo plesati! reče Salko, kad su se malo pristranili, koliko se čini, malo bi nam ovdje bilo veselja. — Pravo veliš, reče Vrenka tužno, i bit će najbolje, da se posve okanimo plesa, pa da ja idem gledati, gdje ću se prikloniti! — Nije sile, veljaše Salko, ti moraš jednom plesati, s toga sam ti cipele donio! Valja nam poći, gdje se sirotinja veseli, a i mi smo sad sirote, pa nas ondje ne će prezirati; u „rajskom“ se „vrtu“ svaki put pleše, kadgodj je ovdje sbor, jer spada u ovu crkovnu obćinu, onamo ajdmo, ondje možeš za nevolju i prenoćiti. — Vrenka se prestravi pomisliv, da će prvi put imati prenoćiti u tudjoj kući, al ipak podje nehotice uza svoga vodju, koji joj sve bijaše na svietu. „Rajski vrt“ bijaše krčma na liepu mjestu na samotnu pristranku, odakle se je daleko preko onoga kraja vidjelo, ali se je u tu krčmu, kad je ondje veselja bilo, svraćala samo sirotinja, sinovi i kćeri najneimućnijih seljaka i nadničara, a kadšto i kojekakve skitalice. Pred sto godina sazidao je tuj neki bogati nastranac to ljetovalište, ali iza njega nehćede nitko tuj stanovati, te tako taj čudni seoski dvorac propade i dospjede nakon u ruke nekomu krčmaru, koji je tuj išao za svojim dobitkom. Ime i sva prilika ostade dvorcu ista. U pretinke bijaše pregradjen samo razi zemlje, iznad prizemnih pretinaka bijaše po cieloj sgradi otvoren tavan, a na tavanu držahu četiri kamenita već trošna arandjela sva četiri roglja krova. Po okviru krova sjedjahu na okolo mali svirajući andjelići od kamena krupnih glavica i proturenih trbušića, gudeći na guslah, svirajuć u sopilku, te udarajuć u trokutnik, poludricu i bubnjić a sva glasbila bijahu negda pozlaćena. Po krovu iznutra, po perdi tavana i po svih zidovih dvorca bijahu naslikane vesele četice an-

Digitized by Google

djela, te pjevajući i plešući svetci. Sve te fresko-slike bijahu većim dielom otrcane, sve bijaše pobrljano i nejasno kao sanak te povrh toga vinskom lozom obilato zamreženo, a crno dozrievajuće grožđje visiaše u tu sjenicu. Oko dvorca dubljahu zanemareni kestenovi i kvrgasti oveliki ružini grmovi, kao divljač rastuć na svoju ruku, kao drugud zovika. Na tavanu bilo plesalište; Salko i Vrenka dolazeći opaziše već iz daleka, gdje se nekoliko sglobova pod otvorenim krovom vrti, a oko dvorca pijaše i vikaše sila božja veselih gosti. Vrenka, noseć pobožno i turobno svoju ljubovnu kućicu nalikovaše na kakvu sveticu ili crkovnu zavjetnicu na starih slikah, kojoj je na ruci obrazac kojeg hrama ili samostana, što ga je u ime zadužbine sagradila; al od njezine zadužbine, koja joj je na umu bila, nije moglo ništa biti. Čim pak Vrenka začu glasbu sa tavana, skide s uma svu nevolju ne želeć ništa drugo, već da sa Salkom pleše. Proturaše se kroz gomile pred kućom i na ulazku, kroz gomile poderanaca Seldvilskih, došlih u tu hladovinu na nedragi zabavak i kroz gomile sirotinje iz svieh krajeva popeše se uza skoline i mahnuše plesati valjušak, ne smetnuv jedno drugoga s očiju. Istom, kad se je valjušak svršio, stadoše se obazirati; Vrenka bijaše slomila svoju kućicu i baš hćede zakukati, kadno se od straha zapanji, opaziv tik do sebe crnoga gudača, gdje sjedi na klupi, koja je bila postavljena na stolu do zida. Crnjaše se, kao vazda, samo si bijaše zakitio škrljačić zelenom jelovom kiticom, do nogu mu bila boca crnoga vina i čašica, a nigda ih ne prevrnu, premda je gudeći nogama svejednako bacakao i tiem načinom neku vrst jajačkoga plesa izvodio Uzanj sjedjaše još neki turobni mladi krasnik s lovačkim rogom, dočim nekakav grbonja do njih stojaše imajuć pred sobom gusletine. I Salko se predade opaziv guslača; ali ih taj pozdravi najprijaznije i reče im: znao sam ja, da ću vam još zagudjeti! Veselo, veselo, liepi moj sglobe! Zdrav! Prihvati čašu i ponudi ju Salku, Salko odvrali: zdrav! i izpi času. Opaziv gudač, koliko se je uplašila Vrenka. uze ju prijazno sokoliti i neke gotovo ugodne šale sbijati, da se je Vrenka nasmijala. Razvedri se Vrenka te se oboje radovahu, naišav na znanca i s neke ruke stoječ pod okriljem gudača. Opet trgoše plesati neprestance, zaboraviv sebe i sviet pri toj vrtnji, pjevanci i talabuci, štono se u dvorcu i izvan dvorca čujaše, te od briega razliegaše daleko po okolici, po kojoj se je sve po malo srebrna čadina jesenskoga večera hvatala. Plesalo se, dok se nije zamračilo i veći dio veselih gostiju posrćuć i ijukajuć na sve krajeve razprhao. Što ih je još ostalo, bijaše prava kukavčad, ne imajući nigdje pravog stana, te gdje veselo predaniše, tuj naumiše veselo i prenoćiti. Medju timi bijaše ih nekoliko, na kojih se je vidjelo, da su gudačevi dobri znanci i po svakojakom kroju odiela tudjinčad. Osobito se izticaše svačijim očma mladić, odjeven u zelen haljetak od manšestra, naheriv sgužvan slamnati škriljak, oko kog je vienac od jerabike i brekova kitja savio. S njim se sglobila nekakva paligorka u katunskoj crljenoj suknji s bielimi piknjami, saviv oko glave mladicu od loze tako, da je na oba sliepa oka došao po crn grozdić. Taj sglob bijaše od svieh najvećma razkalašen, plesaše i pjevaše neutrudice, te se nadje u jedan čas tuj i ondje u sva četiri kuta. Za tiem se nadje tuj tankovita krasna djevojka u crnoj posivljeloj svilenoj opravi, okomotav bieli rubac oko glave tako, da su joj rogljići po ledjih klempali. U rubac bile utkane crljene pruge, te je to bio pravi pravcati prteni ručnik. Izpod rubca sievahu dva ljubičasta oka. Oko vrata i po grudih titraše šesterostruka grotulja na konac namizanih brekinja, nadoknadjujuć najljepši niz koralja. To čeljade plesaše svega puta samsebice i odbijaše tvrdoglavce svakoga, koj je hćio š njom plesati. Ipak se vrćaše lagodno i lahko naokolo i nasmiehnu se svaki put, kad se je mimo turobnoga trubača povijala, dočim bi trubač svaki put odniknuo glavom. Bilo još nekoliko drugih veselih ženskih glava i njihovih pratilaca, samih jadnih neimalica, ali bijahu medju sobom to veseliji, to složniji. Kad se je već posve smrklo, ne ćede krčmar upaliti sviećâ, tvrdeći, da bi ih vjetar ugasio i da će skoro pun mjesec izaći, a za ono, što će mu ta gospoda platiti, da je mjesečina dosta dobar posvjet. Taj očitovak bude uz veliko zadovoljstvo primljen; sve se družtvo načičkalo pokraj perde zračne te dvorane izgledajuć izhod noćnoga svjetla, od kog se nebo već rudilo; čim pako mjesec izadje i zrakami tavan „rajskoga vrta“ prosinu, skoči družtvo opet plesati na mjesečini i to toli tiho, skladno i blaženo, kanda na svjetlu stotine voštanica pleše. Čudno svjetlo učinilo svakoga uzdanijim, te tako Salko i Vrenka ne mogoše odoljeti, već se u obće veselje umiešaše i s drugimi plesači i plesačicami plesati uzeše. Al svaki put, pošto su časak razstavljeni bili, doleće jedno k drugomu svetkujući novi sastanak, kanda su se godine i godine tražili i nakon našli. Salko se svaki put snuždi i namrgodi, kad je s drugom plesačicom plesao, te se svejednako ogledavaše za Vrenkom, a Vrenka ga ni ne pogleda provitlav se mimo njega, već se zažari kao grimizna ruža te se preblažena činjaše, s kim godj je plesala. Jesi li ljubomoran Salko? Pitala ga, kad su se gudači i svirci već umorili bili i s toga prestali. — Nedao Bog! reče Salko, ja ne bih

Digitized by Google

znao, kako da začnem! — Pa zašto se namah ljutiš, kad ja s drugim kojim plešem? — Ne ljutim se ja s toga, već što ja s drugom plesačicom plesati moram. Ne mogu da marim ni za jednu drugu djevojku; kad s tobom ne plešem, već s kojom drugom, čini mi se, da se okrećem s kakvom cjepanicom u ruci! A kako se tebi čini? — Oj! ja sam ti vazda u devetom raju, samo neka plešem i znam, da si ti tuj! A mislim, da bih se namah mrtva oborila, kad bi ti otišao i mene samu ovdje ostavio! — Sidjoše pred kuću, Vrenka ga zagrlila objeručke i privila se vrućim, drkćućim tjeocem uzanj, pritisla goreće a vrelim suzami pomočeno lice uza Salkov obraz i jecajuć zavapi: Ne možemo zajedno boraviti, a ipak se ne mogu s tobom razstati, niti samo za trenutak! — Salko obuhvati djevojku, privi ju jače uza se i izljubi joj sve lišce. Zabuniv se zaman sumavaše, kako da sebe i drugu iz nevolje izkopa, ako bi i mogao pregorjeti biedu i beznadicu svoga poriekla, to je bio premlad, odveć ne otresen i prestrastan, te nebi bio mogao dugo vrieme podnositi kušnje i razstanka, a nakon svega nemogao svrći s uma Vrenkina otca, koga je nesrećnim udarcem obezumio. Osjećao je isto tako, kao i Vrenka, da se u gradjanskom životu samo na poštenju i čistoj sviesti upriličiti i nadobiti može bračna sreća, u obodvoga tieh sirota plamtiaše zadnji plamen poštenja, koje je u staro doba u njihovih kućah gospodovalo, i koje su njihovi otci, osjećajuć se presjegurnimi, neznatnim promašajem pod noge si bacili baš onda, kad su mislili, da mogu to poštenje umnožiti povećajem svoga posjeda ne pobojav se nikakve opasnosti. Istina bog, to se sbiva svaki dan; ali je kadšto sudjeno, da bude primjera te se takva dva umnožitelja kućnoga poštenja i imetka sukobe, sataru i proždru, kao dva ljuta zviereta. Jerbo se često prevare množitelji države ne samo na priestolih, već i u prizemljastih kolibah te dospiju na čisto protivni kraj a ne na onaj, kamo su smierali, te se štit poštenja u jedan tren pretvori u ploču sramote. Salko i Vrenka vidješe to poštenje za malih nogu te se sjećahu, koli se je liepo oko njih negda tetošilo, i koliko su im ugledni i otreseni bili njihovi otci. Za tiem bijahu dugo raztavljeni, a kad se opet sastadoše, spetiše u sebi samih uminulu sreću svojih kuća, te si tiem većma udjoše u volju. Živo željahu, da srećni i veseli budu, ali samo na pravom temeljištu, a do toga se ne mogoše dokopati, dočim njihova krvca bijaše uzavrela i navalila, da se slije. Eto noći, reče Vrenka, sad bi nam se bilo razstati. — Ja da idem kući, pa da te samu ostavim? Kliknu Salko, toga ne mogu učiniti! Iza noći zabielit će opet dan, a naša sreća neće na bolja okrenuti!

Ja ću vas svjetovati, luda djeco, zakrešta netko, a gudač stupi preda njih. Eto tuj stojite, reče, a ne znate, šta biste počeli, pa ipak biste se radi uzeti. Ja vam velju, uzmite se, kakvi ste tuj, ne oklievajte. Hodte sa mnom i s mojimi dobrimi prijatelji u brda, ondje vam ne treba ni župnika, ni novca, ni pisama ni poštenja, ni postelje već samo vaše dobre volje! Ne ima baš zla u nas, zdrav je zrak i dosta jesti, kad je čovjek radin; zelena je šuma naša kuća u njoj si volimo, koliko srdce zahtieva, a zimi si sagradimo najtoplija skrovišta ili se kod seljaka zavučemo u toplo sieno. Brzo dakle pregnite, ovdje pirujte, a onda podjite s nami, sve ćete se brige riešiti a vazda i za sav viek svoji biti, bar dotle, dokle vam se mili; jer ćete pokraj našega slobodna živovanja za cielo ostariti, to možete vjerovati! Nemojte se bojati, da ću vam se osvetiti za ono, što su vaši roditelji meni skrivili! Ne ću! Radujem se do duše videći, dokle ste doćerali; ali tiem sam zadovoljan, ja ću vam pomoći i poslužiti, ako sa mnom podjete. — To izusti iskrenim i blagim glasom. — Promislite malo, ali me slušajte, kad vas dobro svjetujem! Okanite se svieta, uzmite se, a ne pitajte nikoga! Pomislite si veselu svatbenu postelju usried šume ili na plastu, ako vam bude zima! — To rekav vrati se u dvorac. Vrenka drktaše u Salkovu naručaju, a Salko reče: Što ti sudiš? Čini mi se, da nebi zlo bilo, sav sviet smetnuti s uma i ljubit se onda bez zapreke i bez kraja i konca! — Reče to više od očajane šale, nego li od zbilje. Vrenka pak odgovori posve prostodušno i poljubi ga: Nije me volja onamo poći, jer se ondje ne žive po mom umu. Onaj mladić s lovačkim rogom i ona djevojka u svilenoj odjeći zavjeriše se tako, a vrlo se ljubljahu. Prošlu mu se nedjelju iznevjeri prvi put djevojka, a to ga je poništilo, te s toga je tužan i ljuti se na nju i na druge, koji mu se smiju. Ona se pak od obiesti kaje, te samo pleše i ni s kim ne govori, a tiem se vjereniku samo ruga. Na ubogom se trubaču vidi, da će se još večeras š njom pomiriti. Gdje se tako sbiva, ondje ja ne bih rada biti, jerbo ti se ne bih hćela nikada iznevjeriti, ako bih i mogla sve podnositi, samo da moj budeš! Medjutiem strepljaše uboga Vrenka sve većma Salku na grudih; jer još od objeda, kad ju je krčmarica držala za zaručnicu i kad se je ona neprigovarajuć zaručnicom gradila, sunu joj vjenčanje u krv i što mu se manje nadaše, to življe i žešće za tom srećom gramziaše. I Salko stradaše isto toliko, jer mu je uput gudačev, makar se za njim povesti ne hćio, ipak pomutio misli, te s toga izmuca bezsvjestice: Udjimo, moramo bar štogodj pojesti i popiti. — Udjoše u gostovku, gdje nikoga drugoga nije bilo, do li maloga dru-

Digitized by Google

žtvanca bezzavičajnika, koji bijahu već sjeli za sto i nešto malo blagovahu. Evo naših mladenaca! kliknu gudač, veselite se, radujte se i dajte se vjenčati! — Nagnaše ih, da sjednu za njihov sto, a Salko i Vrenka pobjegoše sami od sebe k stolu; odlanulo im, samo kad su mogli medju svietom biti. Salko naruči vina i malo obilatiju večeru te nastade veliko veselje. Srditko i nevjernica pomiriše se te se pomireni sglob grljaše i ljubljaše pohlepnim blaženstvom; a onaj drugi opaki sglob pjevaše i pijaše pa se nezaboravi kadšto i podragati, sâm gudač i grbonja krupnogudilac bučahu za prava Boga. Salko i Vrenka mučahu obuhvativ se rukama oko stasa: iznebuha zapovjedi gudač: Mir! te poče smiešnim načinom Salka i Vrenku vjenčavati. Moradoše si ruke dati, a družtvo ustade i dodje im čestitati i njihovu zavjeru blagosivljati. Ne branjahu se, ne rekav ni besjede, držeći sve to za šalu, a ipak ih promunulo kroz sve tielo hladno kao led i vrelo, kao usijano željezo.

Malo družtvance uze sve to većma bučiti i razigravati se, jer ih je jače vino ugrijalo, dok gudač iznebuha ne poviknu, da je polaziti. Dalek nam je put, reče, a ponoć je prošla! Ustajmo! da izpratimo ženike a ja ću pred njima gudjeti, kako se pristoji! — Buduć neuputne sirote niesu ništa boljega znale i buduć su i onako posve smućene bile, to se opet ne suprotnuše, kadno ih povorci za prednjake postaviše a za njima ona druga dva sgloba poredaše. Grbonja sa gusletinami na ledjih bio posljedni u povorci, dočim crnac pred Salkom i Vrenkom kao mahnit gudaše i poskakivaše nizbrdice, za njim svi ostali smijuć se i pjevajuć oddjipaše niza stranu. Tako pirlaše ta mahnita noćna povorka preko tihih poljana i kroz Salkovo i Vrenkino rodno mjesto, gdje je već sve spavalo.

Prolazeći tihim ulicami mimo prošundranih roditeljskih kuća ne mogoše Salko i Vrenka odoljeti bolnoj divljoj ćudi, te zaplesaše s drugimi u jagmu skačuć za gudačem, ljubeć se, smijuć se i suze roneć. Uzplesaše za svojim vodjom i na brinu do onih triuh njiva, gdjeno crna hulja još bjesnije zacilika, poposkaka i pouzklisnu kao kakva sablast, a njegva družba ne hćede goropadnjeti manje od svoga gospodara te se tako na tihoj brini stvorilo čitavo Vrzino kolo; isti grbonja skakaše sîpajuć pod svojim teretom, te kanda jedno drugoga već i ne vidi. Salko uklepi Vrenku pazuhom jače i prisili ju, da stane; jer se je on prvi osviestio. Vrenka se posve zaboravila te glasno pjevala, s toga ju Salko silno ljubnu u usta, da umukne. Nakon se dosjeti, do šta mu je, te tiho ćuljahu, dok im bučni svatovi ne odpirlaše niz polje i dok se ne pogriešiv njih dvoga po briegu uz rieku ne razprhaše. Gusle, smieh djevojaka i ijuk mužkaraca još dugo razliegahu se kroz noć, dok nakon ne doječaše i ne umukoše.

Tiem smo utekli, reče Salko, ali kako ćemo sami sebi uteći? Kako ćemo se jedno drugoga okaniti?

Vrenka ne smognu odgovoriti već mu uzdišuć visjela o vratu. Ne bih li te odpratio opet u selo i probudio koga, da te pušti pod krov? Sjutra bi mogla dalje zaputiti, pa ćeš dobro proći, svagdje možeš sreću naći!

Sreću naći bez tebe?

Moraš me zaboraviti!

Ne mogu nikada i nikako! Zar bi mogao ti mene zaboraviti?

Do toga nije stalo, sladka dušice, reče Salko, i uze ju rukom gladiti po jednoj il drugoj strani lica, kako ga je od strasti po njegovoj grudi premietala, o tebi se samoj radi; ti si još posve mlada, i možeš se, kud pošla da pošla, dostati dobra.

A ti se ga nemožeš dostati, ti starče, ti?

Ajdmo! reče Salko i stade ju povlačiti. Ali podjoše samo nekoliko koračaja, pa opet popostaše, da se tiem udesnije zagrle i pomiluju. Tišina im svieta pjevucaše i cilikaše kroz duše, samo rieka na dnu brine žuboraše tiho i umiljato dugimi uztrajcî

Kako je liepo ovud okolo! Ne čuješ li, gdje nešto tiho ječi, kao krasna pjesmica, kao zvona iz daleka?

To samo voda žuberka! Drugo se ništa ne čuje.

Čuje, čuje, još se nekakov glas razlieže ovdje, ondje, svuda!

Čini mi se, da čujemo svoju istovjetnu krv, gdje nam u uhu zuji!

Slušahu časak te pričinljive ili prave glasove, koji su poliegali od velike tišine ili koji su im se pričinjali od bajnih učinaka mjesečine, štono je blizu i daleko lebdila po ničice polegloj, sivoj, jesenskoj magli. Iznenada pade Vrenci nešto na um; uze tražiti po njedrih i reče: kupih spomenak, što sam ga naumila tebi dati! — I dajuć mu jednostavnu viticu natače mu ju na prst. Salko izvadi svoj prsten i natače ga Vrenci na prst rekav: Eto vidiš, isti nam bijaše naum obodvoma! — Vrenka podiže ruku prema mjesecu motreć dobiven prsten. Gle, gle, reče smiešeć se, krasan li je! sad se ipak prstenovasmo i zaručismo. ti si moj muž, a ja tvoja ženka, bar da si to pomislimo koji trenutak, dok onaj pramen magle mine mimo mjeseca, ili dok ne nabrojimo dvanaest! Daj, me ljubni dvanaest puti!

Salkova ljubav bijaše isto toliko žestoka, koliko i Vrenkina, ali mu ipak ne bijaše ženitba toliko strastno i živo na umu, kao da je pregnuo: ili — ili, kao da je ili poživljet ili umriet, kako si je Vrenka to upilila u glavu, samo taj jedan jad noseć na srdcu, a strastvenim pregnućem naziruć na tom neposredice ili smrt ili život. Ali sad istom

Digitized by Google

puče Salku medju očima, te žensko čuvstvo mladoga djevojčeta pretvori se u njem jednim mahom u biesnu, vruću gramzu, a žarka vedrina sinu mu u osjećala. Koliko je živo Vrenku i prije grlio i ljubio, to se ipak sad istom pomami i na juriš trže ju ljubiti. Uza svu svoju paljevinu opazi Vrenka namah tu promjenu, te joj silna drktavica promunu cielo biće, ali se još onaj pramen magle nerazminu s mjesecem, a već se Vrenka pomami istom pomamom. Šašoljeć i hrvuć se sastaviše im se prstenovane desnice te se živo prihvatiše, kano da se same zavezuju a da im nijedna volja ne zapovieda. Salkovo srdce uze udarati, kao kad kovač kuje, tad prestade, Salko uzdahnu težko i reče tiho: Ne ima druge, Vrenko, svojim nam je biti, makar za malo, a tad nam je poći s ovoga svieta — eno na dnu duboke rieke — ondje nas nitko ne će razstaviti — a mi svoji bijasmo, za malo ili za dugo, to nam je sve jedno. —

Vrenka odvrati namah: Salko — što to sad veliš, ja sam već dugo pomislila i pregnula, to jest, da bismo se mogli zadaviti, pa bi onda svemu kraj bio — zakuni mi se, da ćeš sa mnom umrieti!

To je već gotovo, nitko mi te više ne ote iz ruku, već jedina smrt! kliče Salko obezumljen. Vrenka odahnu, kano da joj je kamen sa srdca spao, od radosti proli suze iz očiju; podiže se i odskaka laka kao ptičica niz polje put rieke. Salko pohiće za njom; jer je pomislio, da mu hoće pobjeći, a Vrenka pomisli, da ju hoće ustaviti, tako udariše u bieg i poćeru, a Vrenka se smijaše kao diete, koje se ne da uloviti. Zar već žališ? reče jedno drugomu, kad doigraše do rieke i kad se uhvatiše; ne žalim! već se sve više radujem! odvrati jedno i drugo. Riešiv se sviuh briga hićahu briegom niz rieku i prestigavahu žurnu vodu, toli naglo iskahu mjesto, gdje će doviti još ono malo svoga vieka; jer od strasti obuze ih samo pomama blaženstva, što su sad svoji, a sva vriednost i sadržaj ostaloga vieka sbiše se u to blaženstvo; što će za tiem doći, smrt i propast, to im se činjaše dašak, ništavilo, te im bijaše manje na umu, nego li lakoumniku, o čem će sjutradan življeti, kad je već sav svoj imetak zarajtao.

Moje će cvieće prednjačit, reče Vrenka, već se je otreslo i povenulo! — Iztrže cvieće iz njedrišta, baci ga u vodu i uze pjevati: Al od bademka još je sladji milak moj!

Gle! kliknu Salko, evo tebi vjenčane postelje!

Bijahu dotekli do puta, što iz sela ide do rieke, a tuj bijaše pristanište, gdje je bila privezana velika ladja, nakrcana sienom do neke visine. Od velike obiesti poče Salko namah razriešavati jake konopce, Vrenka se nasmija, prihvati ga za ruku i viknu: Što si nakanio? Zar ćemo još seljakom i ladju i sieno ukrasti u oči našega skončanja? — To će biti vieno, što nam ga daju, ploveća postelja i posteljina, kakve nije imala još nijedna zaručnica! A izim toga ne će im njihova imovina propasti, nać će ju ondje, kud ima ići, samo neće znati, kako se je to dogodilo. Gle, već se ladja zanjihala i hoće da odplovi!

Ladja je stajala nekoliko koračaja od briega na dubokoj vodi. Salko podiže Vrenku te zagazi u vodu, da ju prenese u ladju; ali ga Vrenka ljubakala toli živo i praćikala se kao riba, da se je jedva u nagloj vodi održao. Nagnu se Vrenka licem i rukami k vodi i reče: I ja bih rada pokušati, koli je hladna voda! Pamtiš li, kako su nam hladne i mokre bile ruke, kad se prvi put rukovasmo? Onda smo ribe lovili, a sad ćemo se sami pretvoriti u ribe u dvie liepe, velike ribe! — Primiri se, draga vragolice! reče Salko, težkom se mukom održav pod goropadnom dragom a u struji rieke, ako se ne primiriš, oborit će me naloga vode. Sad podiže svoj teret na ladju te se mahnu za njom; tad ju diže na visoku i mirisavu plastinu i uzavi se k njoj, a kad su već na sienu sidjeli, dopade ladja u sredinu rieke, te poče, polagačko se obrćuć, ploviti niz rieku.

Rieka teciaše sad kroz tavne šume, koje ju zaklanjahu, sad kroz puklo polje; sad uz tiho koje seoce, sad uz pojedine kuće; tuj dospjede u tišinu, te nalikovaše na tiho jezero te i ladja gotovo stade, ondje svinu se oko gaja te brzo uminu spavajuće bregove; a kad je zora svitala, ukazivaše se grad sa svojimi zvonici, kanda iz rieke niče. Zalazeći mjesec zlatiaše zlatom po rieci svietlu strieku, kojom se ladja poprečke pomicaše polagano. Kad se je ladja približavala gradu, spuštiše se za hladna jesenskoga jutra dvoje bliede čeljadi, obuhvativ se čvrsto, spuštiše se s tavne gomile u hladno valovlje.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Poezie světová.

V. Zpěvy lidu srbského. 1. Preložil dr. S. Kapper. V Praze 1873.

Od nekoliko godina počelo u zlatnom Pragu družtvo književnika izdavat pod imenom „Svjetska poezija“ u svezcih sbirku najljepših pjesmotvora sviuh naroda svieta u českom prievodu. Liepi taj podhvat budi i

Digitized by Google

nam Hrvatom primjerom. I nam se valja što prije takova posla latiti. Ima doduše u našem jeziku liepih prievoda iz pjesničtva svih naroda, al su raztreseni po svih listovih, te ne ima našinac pregleda o pjesničkom radu drugih naroda, a opet ima i mnogo čuvenih umotvora, koji nisu iztumačeni našim jezikom. Tako su tudje literature poznate našemu občinstvu s veće strane samo iz njemačkih antologija, a to nije probitačno. Za prvo širi se tiem putem nametno niemstvo, za drugo su takove njemačke sbirke vrlo pristrane. Tu se iztiče i slavi samo sve, što je germansko. Vriednost franceske i talijanske književnosti umaljava se sitničarskimi prigovori, a poezija slavenskih naroda, baca se upravo u blato. I sam professor Scherr, znameniti pisac povjesti literaturne sviuh naroda i sastavitelj velikog djela „Die Welthalle der Poesie aller Völker“, ne radi bolje od svojih germanskih drugova. To budi mimogred rečeno. Takov razlog valjda je i Čehe ponuko da izdadu „svjetsku poeziju“. Nas dakako najviše zanima peti svezak toga djela. U njem je čuveni književnik dr. S. Kapper izdao svoj češki prievod srbskih narodnih i to ženskih pjesama, pa će nam po svoj prilici 6. svezak donieti prievod junačkih pjesama. Pjesme te s veće strane su izvadjene iz prve knjige Vukove sbirke i valja priznat da je izbor vrlo dobar, jer je prevodilac birao upravo karakteristične pjesme; jedno samo ne možemo nikako odobriti. Prevodilac je najme nadpise Vukove svojevoljno promienio i to kadkad netočno. Kapper razdielio je cielu sbirku na 6 razdiela i to: 1. Mladost i ljubav. 2. Pjesme u kolu. 3. Pjesme žetelačke. 4. Pjesme svatbene. 5. Obitelj. 6. Pjesme šaljive.

Drago nam je, da su jednom i ženske pjesme prodrle u tudj jezik. Dosele mogahu se samo junačke pjesme tom slavom pohvaliti, samo za njih govorio je na sva usta tudji sviet, samo njih je prevodio. A ipak su ženske pjesme ljepotom ravne junačkim. U junačkih pjesmah prikazuje nam se junakovanje našega naroda proti neprijatelju krsta i roda, prikazuje nam se vanjsko djelovanje širokom epskom formom. Ženske pjesme razgaljuju nam dušu i srdce naroda, prikazuju mu najtanje osjećaje u svih sgodah života. Te svojom formom kratke pjesme pune su slika, čuvstva, prirodne prostote, a ipak čine krasnu, cjelovitu, pjesničku sliku. Ima tu sitnih dragulja pjesničtva, a vješt slikar našao bi u njih neizcrpivo vrelo svojoj umjetničkoj radnji, a što više lirska ta poezija samonikla je i karakteristična, pače se znatno razlikuje od pučkoga pjesničtva drugih slavenskih naroda. Želi li dakle tudj pjesnik naše narodne pjesme protumačiti svojemu narodu, to valja, da je točan, vieran osobito kod pjesama, koje nam karakterišu nutrnji život naroda, jer inače ne stane pravoga značaja.

Kako je Kapper riešio tu zadaću? Kad čitaš češki prievod bez obzira na izvor, pjesme teku voljko, gladko, samo te nešta sjeća značaja čeških narodnih pjesama i nuka te nehotice, da slažeš prievod sa izvorom. I zbilja kao da je dr. Kapper htio navraćati naše pjesme na narav čeških, pa s toga se je kadšto dobrano odmaknuo od izvora. Najbolje uvjerit će nas primjeri Na 12. strani Kapperove sbirke stoji pod nadpisom „Napomenutí“ (Opomena) prievod 571 pjesme iz Vukove sbirke „Djevojka na gradskim vratima“. Izvor glasi ovako:

Soko leti visoko,
Krila nosi široko,
Na desno se okrenu,
Gradu vrata ugleda.
5. Al na vratih djevojka
Bielo lice umila, —
Obrvama uzvija;
Grlo joj se bijeli
Kao snijeg u gori;
10. Momče stoji prema njoj,
Pak joj tiho govori:
„Oj djevojko, dušice!
Sapni puce pod grlom,
Da se grlo ne bjeli,
15. Da me srce ne boli.“

Kako je Kapper preveo tu liepu plastičnu pjesmicu? Da se njegov prievod prievede opet na naš jezik, pjesma bi po prilici ovako glasila:

Soko leti visoko,
Krila nosi široko,
Na desno se okrenu,
Gradu vrata ugleda,
5. A do vrata vodica,
Do vodice djevica
Lice sebi umila,
Obrvama uzvija,
Kan da munja zasija,
10. Grlo joj se bijeli
Kao snijeg u gori.
Ne daleko za grmom
Sjedi mlado pastirče
Pa mi gleda djevicu;
15 Malen časak gledalo,
Pa ju slovom razbornim
Opominje na dobro:
„Oj djevojko pazljivo
Lice sebi umivaj,
20. Crne oči zaklanjaj;
Sapni puce pod grlom.
Jerbo bog će dozvolit,
Pa će biti nevolje,
24. Puć će srdce od jada.

Redje naštampane rieči i stihove pro mienio je K. po svojoj domisli. Koliko raz-

Digitized by Google

like medju izvorom i prievodom! Od 15 stihova načinio Kapper 24. a u tih 24 toliko je toga prišio i prešio, da izvornoj sliki ni traga ne ima. Šta nam kaže izvorna sličica? Široko soko razkrilio krila nad gradom. Šta vidi? Djevojku, gdje si pred gradom umiva bielo lice vodom tekućicom (izvorna pjesma ne veli doduše ništa o potoku kao prievod. Al tu je logička elizija, jer se razumieva naravski tekućica voda, kad je djevojka izišla umivat se pred gradska vrata. Pa čemu mesto pjesničkog epiteta „bielo“ lice, ono prozaičko „sobě“?) Uzvija obrvama t. j. pomoli liepe oči (burna hiperbola o munji u prievodu ne spada u tu mirnu, nježnu sličicu). Divno se djevojki biele prsa. Koli liepa je ta slika priproste krasnice, koja ne haje, što oko nje biva! Prema njoj t. j. valjda na drugoj strani vode stoji momče (ne vreba dakle nikakvo pastirče za grmom, kao što u prievodu). Djevina krasota zanese momka u čas (negleda dakle jedan čas iz zasjede kao u prievodu) i tihim t. j. nježnim glasom govori (ne mudruje dakle niti ne opominje razborito djevojku kao u prievodu, jer ljubav takova mudrovanja ne poznaje) — govori momak djevojki: Sakrij si dušice! biele prsi, jer će me srdce zabolit od ljuvena jada. (Čemu u prievodu to pazljivo umivanje? To nenaravsko zaklanjaje očiu? Ta nevolja uz dozvolju božju? A zašto i opet hiperbola, da srce puca?) Po ovom primjeru vidi se, da je prevodilac izvornu liepu sliku tako izvrnuo, da joj u prievodu ni traga ne ima. Neznamo zašto? Ta neke pjesmice n. pr. „Riba i djevojka“ preveo je g. Kapper upravo majstorski.

I u nekih drugih pjesmah, dodao je Kapper bez potrebe više stihova, ili je neka mjesta netočno preveo. Na str. 7 (Stav panenský) preveo je na pr. frazu „tako tebi zdravja“ sa „piju na tvé zdraví!“ premda o nikakovoj napitnici govora ne ima. I krasnu pjesmicu „Najljepši mir“ (u prievodu „duše panenská“) raztegnuo je prevodilac opet bez potrebe dodavši stihova i epiteta, kojih u izvoru ne ima. U pjesmi „Prelja i car“ (br. 240 Vuka) prevodi K. stih „Stigla je hvala do cara“ posve pogriešno: „Sultan jí za to pochváli“ i „u mom ih dvoru derala“ vrlo prozaički „by s v něm chodila v dvorech mých“. U pjesmi „Prelja i kujundžija“, prevodi K. „misirsko povjesmo“ sa „egiptská přeslice“ (preslica), što upravo nikakova smisla ne ima i t. d. Žalimo, da nisu sve pjesme jednako točno prevedene, da su neke prava prilika izvora, dočim su druge s prevelike slobode posve iskvarene. Nadajmo se, da će prievod junačkih pjesama točniji biti. Pri kraju svraćamo pozor g. Kappera i na hrvatske narodne pjesme. U sbirkah Miklošića, (stare hrvatske pjesme), Kukuljevića, Kurelca, Vraza, Marjanovića i Plohla nalazi se mnogi biser hrvatski, koj bi zaslužio, da se prikaže stranomu svietu.

A. Š.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

2. Glava.

(Dalje.)

Kako je vidjeti iz osnove za višju glasbaonu, predložio sam za glasovir dvie škole, jednu za pratnju a jednu za višji usavršbeni nauk, te sam to protiv ostalih glasbala, što ih iz višje glasbaone izključih, time opravdao, što za glasovir već imademo slovjensku literaturu, pak što je glasovir pjevaču koristan, glasbenomu odgojitelju potreban, a glasbotvorcu upravo nuždan.

Početna nauka za glasovir na višjoj glasbaoni strogo uzevši ne ima, nu pošto budu sigurno glasoviru nevješti tu školu za pratnju polazili, za to da koju reknem o početnom nauku osobito pako o glasovirskoj početnici, što no ju Niemci „Schule“ zovu. Neka nitko ne misli, da nam hrvatske početnice za glasovir s toga sastaviti ne treba, jer ih toliko pa k tomu baš izvrstnih — osobito od njemačkih majstora imade. One bo su tako uredjene, da se njimi njemački ali nipošto slovjenski glasbeni ponim može budit, mnogo je pak do toga stalo, u kakovu se pravcu ukus učenikov umah s početka naobrazuje. Hrvatsku glasovirsku početnicu tako sastaviti, kao što ju je za ruse Kontski napisao („Полная школа для фортепиано“), u kojoj samo komadi od Bacha, Haendla, Humela, Mozarta i Bellinia dolaze, to bilo bi za nas u toliko bezkoristan posao, što se time naša glasba ni malo ne bi unapriedila. Naša početnica za glasovir treba da bude tako uredjena, da se za sve slučajeve uzmu samo komadi iz naše pučke glasbe i iz naših ili drugih slovjenskih glasbotvoraca, što dakako valja za melodične i ritmične vježbe, ne pak za strogo mehanične, jer su ove sasvim universalne, te ne imaju upliva na ukus.

Za srednju obukn imademo nešto više gradiva nego za početnu, al se malo pozna; dotični profesor mora se iztruditi, da sve te narodne glasbotvore prouči i iztraži, pak da ih svojim učenikom redom, kako valja, zadaje.

Za više obrazovanje imamo mi samo veoma malo gradiva, ali zato mogu poslužiti stranom koncertni glasbotvori, što ih Rusi, Poljaci i Česi sila božja posjeduju, stranom kompozicije ne slovjenskih glasbotvoraca, koje su po slovjenskih napjevih tvorene. Time da što neću reći, da si glasovirsku školu proti talijanskoj i njemačkoj glasbi, proti sonatom itd. tvrdo ogradimo, već ja tek hoću, da u njoj slovjenski elemenat bude gospodujući. Toga mi bo nitko neće dokazati, da se ondje može uspješno raditi, gdje se u

Digitized by Google

vječnoj izmjeni svašto, staro i novo, njemačko, talijansko i slovjensko udara i proučava. Slikar bo, koji ujedno slika i okolice i obraze, domaći život, dogodjaje i nakaze, neće u nijednoj struci moći dotjerati do savršenstva.

Što hoću, da se u usavršbenu glasovirsku školu (a ja bi to čak i za početnu glasovirsku školu koje glasbaone predložio) uzimaju samo mužki pitomci, tomu je uzrok taj, da su glasovirajuće ženske, ma i izvrstno glasoviraju, za našu narodnu glasbu od veoma male koristi. Istina bog, naše su ženske u djevojačtvu mnogo darovitije i naučljivije od mužkaraca, ali buduć da su nam naše ženske mnogo volije život obiteljski, nego li vitežtvo emancipacije, izgube one za glasovir, koji više vježbe zahtieva nego ikoje drugo glasbalo, na skoro ustrpljivost; što naša žena, bud znajuć, bud ne znajuć za to k svojoj velikoj od naravi joj odredjenoj svrsi većma hrli, te voli živjeti i raditi kao majka u skrovnom obiteljskom krugu, no kao na glasu umjetnica, to je samo na čast njezinu čuvstvu, a mi joj tu neuztrpljivost pri glasoviru nećemo nipošto u grieh već u gore naznačenom smislu upravo u zaslugu upisati. Ali i neuzev na um, da se od 50 žena, kako se udome, njih 49 glasovira okane: učenje glasovira, mjesto da je uzgoju probitačno, ponajviše mu je upravo ubitačno, i to ne samo za dotično čeljade, nego i za cielo potomstvo. Po današnji ženski naraštaj glasoviranje je stoga škodljivo, što se glasoviru, želiš li do kakove vrline doprti, hoće svakim danom po više urâ vježbanja. Taj sied od više ura, uz ne mali tjelesni napor, prieči razvoj tiela djevojčina, koje je ponajviše slabije i nježnije od dječakova, te je tako po zdravlje i ljepotu veoma škodljiv. Vrieme pako, što ga ovo vježbanje ište, dade se samo time smoći, da se ostali školski i družtveni odgoj djevojke ponešto zanemari. Roditelji u tome prečesto su toli malo sdušni, te im je slabo do toga stalo, eda li im kćerka iz prirodoslovlja, iz nauke o slogu, iz zdravoslovja štogod znade ili ne, eda li si potrebito znanje kućnog gospodarstva pribavila, eda li o odgoju djece ima pojma ili ne, samo ako gospodjica svoje vrieme kod glasovira prosiedi. Ona poslovica „dobri guslari zli političari“ može se pravom preinačiti u: „dobre glasoviračice, nespretne gospodarice, nemarne majčice.“

Velik je grieh našega vremena, da gradjani — ne samo imućni, nego i takovi, koji na srednju ruku premognu — svoju mužku djecu skoro nikako a svoju žensku na velikašku ili što no se veli „nobel“ dadu odgojivati, pa ti se ta noblessa ne sastoji u ničem, do li u glasoviru i francezkom jeziku. Takovi roditelji izdadu često više nego li premognu za taj nobel odgoj svoje kćeri, njoj pak mnogi hiri i zahtjevi i neka oholija udje u glavu, a najposlje uz sve ševrdanje i pecanje ipak se ne postigne drugo, no da kćerka najde muža prema sebi, t. j. ili jednako siromašna ili nešto bogatijega, ali opet iz gradjanskoga staleža, gdje ona od 100 slučajeva u 99 i glasovir i francuštinu za cielo netreba. Roditeljem ostane često nauka, da bi bolje bilo, da su one biele pare, što su izdali za kćerino nobel odgojenje, od kojega ona sada nikakve koristi neimade, spremili za crne dane.

Mnogi roditelji će to svoje naopako postupanje tim htjeti izpričat, da bi im kćerka, ostane li poslije njihove smrti kao sirotče sama, danas sutra kao gouvernanta kruh zasluživati mogla. Bože mili! Da oni znadu za žalostno stanje takovih nesretnica, po imenu gouvernanta,* oni bi svomu djetetu dali bolji nauk, ter bi mu rekli: Diete moje, te sreće nikad si neželi; budi marljiva i čestita, nastoj da ti ruke budu za posao, a glava pametna, pak se udaj — ma za zanatnika. To se posljednje često i dogadja, te vidjesmo već sila primjerâ, gdje je kakva nobel odgojena gouvernanta iz petnih žila nastojala, da dobije muža bud i s malom plaćom i zaslužbom, pučkoga učitelja, nižega činovnika, klobučara, kramara i. t. d. ele i to doživismo, da se je kob gdjekoje gouvernantice i mnogo biednije, nesretnije jer nečastnije svršila.

Tim ženu od glasbe nipošto neću da izključim, dapače ja hoću, da niti djevojka, niti majka, niti ista baka nikad ne bude bez glasbe samo scienim. da bi ženi trebalo drugo učit a ne glasovir, nešto, što je zdravlju i tjelesnomu razvoju probitačnije, što ne ište niti toliko troška, što je kod odgojivanja djece od velike hasni, a to je: pjevanje.

Hoćemo li da govorimo o onih djevojkah, koje se uslied svojih krasnih sposobnosti žele naobraziti za glasbu, to one mogu kao pjevačice mnogo bolje uspjeti, nego li kao

* Kažem li gouvernante, to se samo od sebe razumije, da ja tu nerazumievam onih ženskih, štono su se po svom zvanju učiteljstvu posvetile, pa si zato na kojem pripravilištu potrebito znanje, krieposti i vještinu, koju svaka odgojiteljica mora da ima, prisvojile, jer te zaslužuju i više počitanja i odlikovanja, nego li im se obično daje; već ja tu mislim na one ženske, koje do svoje malo francuštine, malo glasoviranja i malo ručna djela, ništa se učili nisu, a ob odgoju djece niti pojma neimadu; te koje se nebave obučavanjem iz ljubavi i požrtvovanja prama mladeži, već iz tisuć onih pauzroka. Odnošaj izmed gouvernante i odgojiteljice je posve jednak onomu glasbara (muzikaša) i učitelja umjetnosti.

Digitized by Google

virtuozice, jer tko ne zna, kako se sjajno nagradjuju operne pjevačice, a kako se slabo izplaćaju koncerti na glasoviru. Žele li se pako koje učiteljstvu posvetiti, to se učiteljice pjevanja mnogo bolje plaćaju i mnogo više traže, nego li učiteljice glasovira. — Hoćemo li pak govorit o onih gospodjah, koje ne kane same u bieli sviet, nego im je sviet njihov dom i obitelj, opet je pjevanje ona glasba, kojom će one i sebe same i svu čeljad oko sebe uznieti u sretniji, blaženiji i idealniji sviet, a njim će one i u djeci glasbeni ponim puno prije uzbuditi, nego li ikojim drugim glasbalom.

Ja sam u toj stvari mnoge pokuse pravio, slobodnim okom u sviet gledao i bez predsuda iztraživao i sudio, te sam našao, da su djeca u onih kućah, u kojih majka glasovir udara, tupa za glasbu, dočim je oko majke pjevačice svakolika čeljad puna glasbenoga života. A to je i sasma naravno. Pjev bo majčin diete rado i većinom jur za rana oponaša; udaranje na glasoviru ne može ono nasliedovati. Jednostavnim pievom se diete uči izmjerivati razmake glasova (intervale), sluh mu se dakle time obrazuje; velikom i bučnom gomilom glasova glasovirskih sluh se djeteta zabunjuje. Ritmi pjevanja djeluju na ritmičko čuvstvo djeteta uspješnije nego li onaj izprepleteni slied glasova na glasoviru, gdje ponajviše u svakoj ruci ima kajdâ različne vriednote; rieč, što je s pjesmom spojena, olakšava shvaćanje glasbe, zdravija je ona dakle za razmnjevu djeteta nego li glasovir, što no sa svojim jednolikim glasovnim slikanjem traži razvijenu maštu, ište, da si stvari motrio i s njimi se upoznao, riečju, zahtieva izkustvo u čovjeka. Za sluh djeteta je glasovir i za to škodljiv, jer se to glasbalo često, ili bar kad i kad mora udešavati, toga pak ugadjača neima — bio on i koliko vješt — koji će glasovir vazda u istoj ugodbi (temperaturi) uzdržati. Ako si je dakle diete na glasoviru koji glas, recimo „*a*“ zapamtilo, iza drugoga ugadjanja više ga ne može naći, jer uslied one maljušne razlike u sitnini (Höhe) nit „*a*“, nit „*b*“, nit „*gis*“ više tako ne glasi, kao što prije „*a*“. Istinabog ni pjevačica, koja nije skroz vješta, neće svoje pjesme uviek pjevati u propisanom priemetu (Transposition, Tonart); nu ona je neće zapjevati za koj treptaj (Schwingung), već umah za pô glasa ili cio sitnije ili krupnije, te će si mali slušatelj ovako opet lako naći glas, što si ga je prije zapamtio. U odgojoslovju ćeš naći zakon: „od lagljega se ide to težega, od jednostavnoga do sastavljenoga, od poznatoga do nepoznatnoga.“ Ako ta načela na ritmički ponim djeteta uporavimo, to valja skrbit za to, da se djetetu izprva daju slušat sasvim lako ponimljivi ritmi. Kad bi dakle majke, koje glasoviraju, svojoj djeci za ljubav često i prečesto jednostavne i vesele djetinje popievke, jednostavne i zdrave pučke napjeve, zatim pako plesove, koračnice — u obće takove komade glasovirale, u kojih se ritmički akcenat točno razabire, bilo bi to još kako tako, ali mjesto toga posjedaju one diete uza se glasoviru, pak — misleć, da im je ponim djeteta već za rana svratiti na svoju klasičku glasbu — udaraju sonate, etude i što je još te mudrosti. Tim načinom diete za glasbu otupi, mjesto da je s materinim mliekom kakav klasički ukus usisalo.

Naš narod je kod glasbenoga odgoja svoje djece mnogo spretniji, nego li gospodje u gradu, jer on sam od sebe pravo nadje. Majka svomu djetetu nikad negudi u gusle, udara u tambure, svira na frule ili diple, da ga u glasbu uputi, već mu ona pjeva pjesmicu milu i toli jednostavnu, da se tek unutar kvarte i u sasma jednostavnom ritmu mica, kako no to one djetinje pjesme u naroda našega dokazuju.

Prevelikim razprostranjivanjem glasovira po gradskih obiteljih odaljujemo se od ustanova i običaja našega naroda i odviše; a ja sudim, da bi nam upravo valjalo nastojati, da nam se gradsko odgojivanje s pučkim podudara. Niemcem, narodu, ne ljubećemu toliko pjevanje, kao što naš, glasovir prije dolikuje. Glasovir im za niema njihova čuvstva bio dobro došao, te se oni trudili taj obret koliko god su uzmogli, usavršiti i u „njemačkoj kući“ nastaniti. K tomu je u Njemkinje jačih mišica, te ona nije toli nježna kao što Slovjenkinja; njezinu dakle tielu i manje škodi taj napor glasoviranja, nego li našoj djevojci. Po mom je dakle sudu pogrieška, što se u djevojačkih školah (osobito u javnih gradskih) i u kućah naših gradova djevojke samo glasoviru tjeraju, mjesto da se neprestano na pjevanje potiču. *

Hoćemo li, da glasbeni odgoj velikoj budućnosti našega naroda bude na uhar, to se zemlja mora za dobe pobrinuti, da se taj odgoj tako uredi i rukovodi, da s njega imade korist ne samo sada živući naraštaj nego i potomstvo. —

---

* Ako je dr. Franjo Liszt, taj najveći izvrstnik na glasoviru, koji je u tehničkoj vještini do nevjerojatne savršenosti dotjerao, slaveć slavu sa svoga nedostižna udaranja, najzad se zapopio, to nam se i nehotice namiće misao, da ga je ona silesija glasovirača, što ju taj prorok glasovira oko sebe sakupi, uplašila, a on da time ranu, koju je glasbenomu odgoju čovječanstva zadao, time hoće da lieči, što odjeven pokorničkom haljinom odsele samo glasbu za piev i orkestar stvara.

Digitized by Google

S toga se neka i usavršbena škola za glasovir na našoj višoj glasbaoni tako uredi, da poduka ne ide iz „infinitivum“, već da se učeniku navršivšemu tri tečaja pravom može reći: „sada ste svršili“. Učeniku glasovira pako po mojem mnienju tad više netreba škole, ako obćenitu teoriju sasvim dobro pojmi, ako svaku stvar bez pomoći učitelja može naučiti, ako je siguram u mjeri (taktu), a samostalan u shvaćanju glasbotvora, ne pako tada: ako ima bog zna kakovu tehniku, ako bog zna kako s mjesta pogadja, jer pri svem tom tek je do toga, da se sam za sebe mnogo vježbaš. Puka brzina prstâ, koja je na mnogih konzervatorijih glavna svrha, riedko čini čestite glasbenike, a jošte redje valjane učitelje, jer takov, kojega obćinstvo zbog takve umjetarije prstâ stane u zviezde kovat, više ne vidi potrebe, da se jošte kako naobrazi.

LISTAK.

Na 20. osvanu opet Jelačićev spomenik nakićen ne brojenimi vienci, štono ih domoljubne Zagrebkinje saviše i u prvi sievak toga dana, po spomeniku ponamjestiše. U oči godišnjice odpjeva zagrebačko pjevačko družtvo „Kolo“ nekoliko pjesama pred spomenikom a iz silnih grla sakupljena svieta odjeknu uzklik kolaša: Slava mu!

Narodno kazalište. Važnije književne viesti, kojih nismo nikako odgoditi mogli, zaokupiše od više vremena naš list, te nije bilo gdje govorit o kazalištu. Zato ćemo u kratko naknadit, što smo zanemarili. Opera pretrpila je veliku krizu. S toga ne bijaše — izim jedne predstave Amelije i Ernanija — nikakove promjene; pjevao se je svejednako „Faust“. Povod toj smutnji bijaše oporost našega prvoga baritona g. Kašmana, koji bje vratio upravi uloge Mefista, Devilsona (u Ciganki) i Plumketa (u Marti). Razpra došla je pače pred sud. Nam nije stalo do pravne pobjede g. Kašmana ni do pravničkih lovorika protivnog mu odvjetnika, nam je samo žao, da se je u obće ta razpra porodila. Odobriti ne možemo nikako vladanje g. Kašmana ni prama upravi, a još manje prama obćinstvu, koje ga je toliko odlikovalo. Najmanje pako razumijemo onaj dio obćinstva, koj prkosu našega baritoniste pljeska. Drugdje bi se inače sud u dvorani kazališnoj krojio, kod nas — testimonium — —. Čujemo, da će nas g. Kašman za kratko ostaviti. Žao nam je; zar naši umjetnici neumiju biti i rodoljubi? Volili bismo javiti, da će gđna Bartova i g. Hynek ostaviti naše pozorište. Nadamo se tvrdo, da uprava neće s njima obnoviti ugovora, mi dapače upravu za to molimo. Ne ide, te ne ide! Preporučamo upravi, da čita česke „Hudebne listy“, ima tu dosta pjevačica i pjevača.

Dramatički repertoir bijaše dosta dobar, ako odbiješ Benedixove dosadne „Bandite“, i davno zakopanu i na nesreću na no novo izkopanu „Preciozu“. Od ostalih predstava spominjemo za sada: „Skupca“ (u slavu dviestagodišnjice Molierove) „Tvorničara“; (prvi put) „Mamicu“ od Szigligetia (prvi put) Dozrelu dinju (prviput) i To bijah ja (dječija predst.)

Zanimivih komada bilo bi tuj dosta, al pita se kako su bili prikazani? U obće opazismo kod predstava — u koliko smo imali priliku gledat — neku površnost. Brzo učenje novih komada bez dovoljnih pokusa kvari glumce, ubija komade. Kad se uloga ne umie na pamet (n. p. u Preciozi) onda ne ima govora o karakterisanju. „Skupac“ poznat je našemu obćinstvu odprije, nu na žalost prikazala se ta komedija prošlih godina mnogo bolje nego sada u slavu tvorca novije komedije. Uloga Valerija nije za g. Branija, i taj ju preuze na glavnom pokusu za nevolju, jer — čujte — g. Fijan imao je tom znamenitom ulogom proslaviti jadnoga Moliera. G. Ban letio je opet jezikom, da nismo razabrali, kojim indo-evropejskim jezikom govori. G. Freudenreich, Plemenčić i gđna Bajzova riešili su svoje zadaće vrlo dobro; al kadno vidjesmo, da glavne ženske uloge u „Skupcu“ prikazuju gđne Culifajeva i Kraljeva, posvetismo nekoliko gorkih suza velikomu Molieru. I on je jamačno u grobu proplakao.

„Tvorničar“ je socijalan igrokaz, kojemu je jezgra tobožnji preljub i bankerot. Predstava bijaše dobra. Gg. Freudenreich, Jovanović i Brani prikazaše svoje uloge dobro. Izvrstna bijaše gja. Ružička, kao svakiput. Kako je izradba ovog igrokaza slabija od sličnih Girandinovlh, i Augierovih ostalo je obćinstvo ponešto hladno.

„Mamica“ je prvi dramatički prvenac čuvenog magjarskog dramatika Szigligetia. Radnja je po prilici ista kao što u španjolskoj glumi „Liek od punica“. Premda se po drugih dialogih i malenoj radnji vidi, da je to prvenac, ipak se razvija čin dosta naravski, te imade komičnih situacija. Brisat se je svakako moglo. U ostalom nije taj komad ni malo bolji od Tomićevih „Bračnih ponuda“, koje su kako čujemo, na veliko obodravanje hrvatskih dramatičnih pisaca dosele zaludu čekale na nagradu. Nu o tom obširnije drugi put. U „Mamici“ odlikovahu se gje. Ružička i Bajzova i g. Jovanović. I g. Ružić nije pokvario ništa.

„Dozrela dinja“ dosta je dobra šala u jednom činu, te naginje više na lakrdiju. Gg Freudenreich i Jovanović, gja. Ružička prikazaše nam upravo liepu komičnu sličicu. Ni gđna Kraljeva nije kvarila sklada.

Dječija predstava poznate glume „To bijah ja“ pokazala nam je naraštaj našeg dramatičnog družtva. Taj nas je prizor upravo razveselio. Djeca nadredatelja Freudereicha Dragoila, Dragutin, Zvonimir i Micika zatim mala

Digitized by Google

Jelena Vormastinijeva uzhitiše obćinstvo do pljeskanja, komu nije bilo kraja ni konca. Ta malena junačka četica dokazala je istinu rieka: „Na mladjih sviet stoji!“ Malići kretali se toli odvažno, govorili toli dobro, da nam se nehotice izvinuo uzdah: „Kamo sreće, da neki od naših glumaca imaju bar pol hrabrosti i okretnosti, što ta junačka djeca.“

Govorit nam je jošte o drami „Ljubav žene“. Dužnost nam je kazat o njoj obilniju, jer je bar na pol izvoran komad, i jer je nova sila stupila u kolo dramatičnih pisaca. G. Arnold pretočio je roman poznate njemačke spisateljice Luize Mühlbachove u dramu. Prije svega reći ćemo, da je čin izvadjen iz mletačke povjesti, iz dobe vladanja dužda Kontarinija. Dužnost nam je sjetit g. Arnolda, da u domaćoj povjesti obilna gradiva za dramatiku ima, i da je dužnost svakoga talenta — a liepa dara za takov rad imade g. Arnold svakako — latiti se prije svega domaćeg gradiva. Mislimo, da nije u obće koristno za početnika dramatizovat roman. Glavna vještina dramatika sastoji se u tom, da si pisac pronadje pravo dramatično gradivo, i da ga dramatički sastavi, mislimo invenciju i kompoziciju. U tom valja piscu vježbati, u tom mjeriti svoju silu. Dramatizovanje romana može piscu s više razloga škoditi. Za prvo su roman i drama bitno različne struke. Drama je cjelovita stroga sgrada, koja mora biti motivirana, koja se mora naravski razvit i riešit. Zgrada romana nije toli stroga. I sama psihologična motivacija obavlja se tu kadšto dialektikom, refleksijom, al drugo je pozorište, drugo živo prikazanje. Dramatizujuć tudji roman prima pisac nehotice više ili manje pogrešaka izvornika u svoje djelo. To se opaža i kod Arnoldove radnje.

Nu sve te naše opazke valjaju za budućnost Arnoldovu, sada nam valja govorit o gotovom djelu — o „Ljubavi žene“. Višeputi spomenusmo, da naše obćinstvo ne rado umuje u kazalištu, neposredni dojam ili u kratko efekt mnogo mu je miliji. Takova je narav svih južnih naroda. S toga i vanjski uspjeh Arnoldova komada. I zbilja, pogledaj ga prvi put, zatvori kritičarske oči, i morat ćeš reći: Ima tu nešto, ima neka živa cjelina, koja ti uhvati srdce. Pogledaj ga drugi put, suditi ćeš ponešto drugčije, naći ćeš dosta mana. Te mane ne mogu se dakako samo g. A. u grieh upisati. Iz cielog djela viri mekano žensko pero, u kojem više krvi nego mozga ima, t. j. mnogo strasti i čuvstvovanja, a malo razuma i razbora. Sve to dakako popravit i u strogi psihologički red svrstiti ne bijaše g. A. moguće, s toga bi čovjek griešio, da njegovu radnju osudi.

Da vidimo u kratko čin. Dužd Kontarini zaručio se bio u mladosti sa gradjanskom djevojkom Lydijom (gdčna Bajzova). Lydija porodi mu sina, al mu nestalo majke i sina. Sin Luigi dodje u kuću Maligiera u Mletke i bude uzgojen zajedno sa Bijankom, jedinicom obitelji. Luigi postane častnikom republike, a Biankina majka preda umirući jedinicu zaštiti mladog posinka. Oboje znalo, da si nisu brat i sestra. Luigi dapače imao sliku prave si majke, Bianka ljubljaše Luigia kao dragoga. Ona mu ne dokaza toga al mu to svakom prilikom pokazuje i suviše. Luigi, čovjek vrlo sliepih očiju, ne vidi od te ljubavi ništa, on ljubi posestrimu kao „milu sestricu“ i želi da se udade, a njemu se hoće junakovati na brodovlju kod Kandije, nu vlada mu ne da. Bianka odluči žrtvovati se slavičnosti Luigijevoj t. j. poći za dužda, ako isti imenuje mladića brodovodjom. Dužd prima tu ponudu, polumrtva Bianka bude njegovom ženom, Luigi brodovodjom (premda je u istini brodovodje mletačke samo senat imenovao. Opazka kritika). Kličuć „U boj!“ polazi mladić, ni ne pitav zašto mu je mila sestrica pala bez sviesti. Kontarini misli, da je Lydia poginula, a pouzdanika, koj je znao za to, dade po policiji ubit. Luigi se proslavi na Kandiji, slučaj ga sastavi sa izgubljenom majkom i sretan povrati se u Mletke. Luigi se sastane sa Biankom da ju pozdravi, ljubomorni Kontarini ih zateče. Strašan im dosudi sud. Bianka da će u svojoj sobi piti otrov, znajući da će Luigi zaglavit na stratištu, a Luigi mora gledat Biankinu smrt. U oči smrti javi Bianka Luigiu, da ga ljubi, a ovaj žali, što se nije prije tomu dosjetio. Napokon se oboje otruju. Medjutim bje odkrila Lydia Kontariniju da je Luigi njegov sin. Dužd i prva mu žena polete, da spase mlade. Prekasno. Tragedija je svršena. Temelj na kojem se sve to zapliće, jest ludost junaka. Da je imao mrvu najobičnije pameti bio bi odmah opazio da ga Bianka ljubi, i nebi trebalo žrtva, ni onoga smiešnoga kajanja „Zašto nisam toga prije opazio?“ Il Bianki trebalo je samo reći: Ja te ljubim i sve bi bilo svršeno. To bi g. Arnold svakako moro popravit. Pohvalit ga moramo, da je neke prizore vrlo dobro dramatički udesio i po tom nadamo se, da će iz njegova pera niknut po vremenu dobrih drama. Nu ne možemo oprostit tehničke pogreške u 3 činu, gdje dužd na koncu prve slike poleti u Biankinu sobu, koja tik njegove stoji, a u drugoj slici ljubovnici pol sata umirući deklamuju, pa onda tek dužd unidje? To ne valja. Govor u Arnoldovoj drami u obće je liep, samo gdjedje ima za čudo germanskih barbarizma n. p. „Duvari imaju uši“, (die Wände haben Ohren). Prikazanje bijaše dobro. Gdja. Ružička prikazala je Bianku (osobito u 3. činu) majstorski. Isto tako dobro uspješe gdčna Bajzova (Lydia) i g. Jovanović (Luigi). G. Brani (Kontarini) karakterisao je dužda preoštro. G. Kontilović (svećenik) govorio je svašta i koješta, al bog zna šta. Vrlo smiešna figura bijaše žalostna drugarica Biankina (gdčna Kraljeva.) Svojim smiešnim cyrkutanjem i previjanjem pokvarila je gdji Ružički jedan liep prizor 3. čina.

A. Š.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 22. U Zagrebu dne 31. svibnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Posljednji poljubac. — Naša Linda. — Prijatelju. — Ledena špilja. — **Pouka:** O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — **Književnost i umjetnost:** Kako da nam se glasbarstvo uredi? — **Listak.**

POSLJEDNJI POLJUBAC.

Spjevao I. D.

Pod bielim ruhom, kose razprosute
Iz dvora Cvieta bane. Kud li kani
Sred noći puste? Nezna sama dieva,
Al pokoj otimlju joj rane ljute,
Što od davna ih bolno srdce hrani,
A ne može da već im odoljeva.

Milutin u nju zagleda se mladi,
I plane za njom, i njoj se srdcem dade
Svjedokom zovuć osvetnika boga.
A Cvieta? Davno već u sladkoj nadi
Za jedinoga samo njega znade,
I zanj odluči poć, il ni za koga.

I došo krasnik, dočeka ga mlada,
On rajsku žuborit joj pjesmu stane,
Od nje milinja zagluhnuše uši,
Osliepe oči, drhat mladu svlada,
I nehotice na grudi mu pane,
Da bolje njegvoj priljubi se duši.

Milutin k srdcu prislonio svomu,
Pa glednu Cvietu i poljubi ju divnu,
I ona vidje sedmera nebesa,
I čula zavist u blaženstva domu,
I na nju vječnu vidje sreću kivnu,
I gospodjom se osjeti čudesâ.

Ah to bì davno. — Sada sjetna dieva
Iz dvora perivoju svom vrluda,
Ta sladka nada, utjeha jedina,
Od danas njoj već jadnoj ne dospjeva
Umirit dušu, jer se danas uda
Za vojna njenog plemićkinja Mina.

I divna bila noć, nebesne luči
Kroz bujnu zelen čarobno se sjale,
Uz lavor vjetra, romon tekućice
U grmu kako svom da slavulj muči?
Uz proljetne divote sve ostale
Ah gledaj bliedo djevojčino lice!

Ni sama ne znajuć pod drvom stane,
Gdje ročiti ju milovanje znalo
Na kamen nesviest položi ju prieka,
Gdje prvi ljubac na usnah joj plane,
Gdje oboje si dragih vjeru dalo
Bit zajedno do groba i do vieka.

Ah mriet da može zapuštena tude,
Gdje svieta sjajnog odrekla se rada,
Da njemu živi. — Prenula se bože!
I ciknu mlada: Ne smjem već med ljude,
Milutine povrati čest mi sada,
Oj gdje si, da te jad moj sklonit može!

Ah nevjere ti ljubac žeže ljuto,
Sramote žigom na ustih mi gori,
Kad živit ne smjem, dodji smrt mi dati,
Pa prosto tebi bilo srdce kruto,
Da jednom me ljubljaše još prosbori,
I spokojna ću na sviet drugi stati.

I ljubio me, srdce to mi veli,
Svjedoči i ti sladka noći moja,
Ti slavjo glasna, mirisno ti cvieće,
Vjetricu blagi, potočiću bieli,
I mjeseče ti i sva svojta tvoja,
Gdje sto put reče da me pustit neće.

Oj ljubavi nam vi svjedoci živi
Potražte samo moga Milutina,
Izkažte njemu moje gorke jade,
Poručit hoće moj mi soko sivi,
Da ljubav ja sam njemu još jedina,
Da njega Cvieta samo ljubit znade.

I tako dieva k jezeru će doći,
I mirnoj vodi glednu sjajno lice,
Pa kliknu: Milutine, Milutine!
Zar dugo čekaš? Nemoj mahom poći,
Pre ljubac primi tvoje vjerenice!
I skočiv dieva nesta sred dubine.

Digitized by Google

NAŠA LINDA.

Pripovieda I. T.

I.

Za glasovir sjela tanahna, bljedjahna, zlatokosa djevojčica, sedamnaeste godine još nije navršila. Na počivalo se spustio smedjokos mladić u ljetnoj surci od polusvile s crljenimi gajtani i u bielih pantalonih. Hrvatku kapu položio do sebe i počeo svlačiti biele rukavice.

Djevojka poskakuta bjeljušastimi prstići po tipkah dva tri puta, onda stade, uzdahnu i zapodjede:

— Što vam se mili, da vam glasoviram?

— Ta znate, odvrati mladić, da ja ni Mozarta ni Lista ne razumiem, a vi ne ćete da naučite koju našu najjednostavniju pjesmu. Pak eto gotova nesporazumka. Igrajte, što vam je volja, ja ću pobožan slušati.

Djevojka porumenje, pak življe, nego li drugda, trže izvoditi neku sjetnu sonatu, za tiem ni ne pogledav na svoga pobožna slušaoca, neki ulomak iz Majerberovih Hugenota a nakon popostav malo, te baciv kajde u kraj, tisnu se u turobno glasovlje našega kroja, mladić skoči s počivala, kano da se je iza sna trznuo, te za malo udesiv grlo prema začetomu napjevu zapjeva zvonkim glasom:

Ah stisni se u svom kutu
I pregori želju ljutu;
Tople su ti ove grudi,
Sebični su vani ljudi:
Svaki grije srdce svoje.
Miruj, miruj, srdce moje!

Nijedno pero nije vrstno opisati, kojim je uznosom mladić pjevao, kojim li se potresom i zavojem glasa kosnuo srdca svoje mlade pratilice. Samo tko je našega Štrigu čuo, gdje koju našu pjesmiću svomkolikom samosvojnošću iz dna duše izvodi — sâm gotov zaplakati, onaj će pojmiti, koliko je u taj čas djevojkinim srdcem pokrenula ta divna pjesmica. Navroše joj suze na oči i prestade pratiti pjevaoca, skoči po tanahni rubčić i ode k oknu, da utire rosicu prvog življeg uzmućaja.

Mladić potrča k njoj, obavi ju lievom oko vita stasa a desnom prinese nježnu joj ručicu k svojim ustam te ovako uze izpričivati tu svoju slobodu:

— Oprostite, Lindo, u velike me obradovaste, ne umjedoh vam ljepše svoje zahvalnosti pokazati, a vaše mi suze svjedoče, da se je naša pjesmica većma kosnula vaše duše, nego li ikoji tudjinski glasbotvor.

— Istina, odvrati Linda, al ne zamjerite, tomu je dojmu povodnik ljudski glas, koji divnom umiljatošću nadkriljuje milinu bilo koga glasbila. Vi da zapjevate svojim zvučnim glasom makar koju njemačku pjesmu, ne znam, ne bi li me više zaniela, nego li ona hrvatska, kojom se izvoliste momu nagadjanju na tipkah odazvati.

Smrče se mladić i uzdahnuv reče: — To je strašno, da tako suditi možete. Nijedna vam se milota narodnjega pieva ne odziva iz djetinskoga doba. Ni najnedužnija ljuljanka ne spaja vas s narodom, komu vam i otac i mati pripada. Srdce vam gramzi za ne obiklim, za vazda novim zabavkom. Srdcu vašemu ne ima nigdje kopna, kuda bi ga s neizmjerne pučine morske pritezalo, ne ima luke, gdje bi ga sidro ljubavi i nade, kad zauji bura ljudskoga vieka, za tlo zavičajne obale prikvačivalo. Vi ste tudjinka cielomu svietu, a najtudjija svojemu rodu!

— Pa zar se i od vas tudjim? prigovori Linda.

— Tudjite. Ljepotica, koja je tudja narodu svoga sudjenika, tudja je ovomu, odvrati majčin sinak.

— Hoćete, da za vas skočim u vodu? Hoćete, da ostavim svoje roditelje, da se ne obzirem na njihovu volju? Spremna sam, reći će ona.

— Lindo! ukori ju turobnim glasom mladić, ne trebate za me skakati u vodu, ne trebate ostavljati roditeljâ niti raditi preko njihove volje, ali rad bih, da vam bude ono sveto, što je i meni sveto, da vam se dojima duše, što je meni milota i dragota. Bez toga nam neima prilike sreći, ne ima temelja domaćemu blaženstvu.

U taj par nasta buka i vika na ulici.

Bilo je to godine 1848. Otvoriše okno i za malo razabraše, da je opet iz nekog kotara došla nebrojena množina seljana i nalegla na Markov trg, da se pokloni slavnomu banu. Predugoj povorci na čelu stupaše golema ljudeskara vijajući obilatom zastavom trobojnicom, a za njim idjaše ponosnim pomahom i vesela lica rodoljubni hrvatski pop, popostav kadšto i ogledav se smiešeći na svoju vojsku. Tomu se ogledjaju odazva svaki put ciela povorka poviknuv iz svega grla: „živio“. A sav Zagreb skočio bi na noge i pratio bi svečano odjeveno seljanstvo do banovih dvora, odjekujuć se dolaznikom gromovitim pozdravom: živili! da se je sav Zagreb orio.

Kad bi se takovo poslanstvo pred banovimi dvori već poredalo, običavaše ban pristupiti k oknu i pokazat se svjetini. Urnebesnim uzklikom pozdravljen klanjaše se na sve krajeve, a kad bi nakon tisućoglasni uzklici utišali, poče običajno vodja u crnoj haljini pozdravljati bana dugim govorom, koji bi se svaki put svesti mogao na ovo

Digitized by Google

nekoliko besieda: Evo, svietli bane, naroda toga i toga kotara. željan je nagledati se tvoga mila lica i junačkoga pogleda, željan ti je kazati, da si mu otac i majka, da se u te uzdaje, da te nosi u srdcu, pa da će za tobom u goru i vodu! Željan je čuti tvoju otčinsku besjedu, da ju drži na umu pa da tvoja besjeda ide od usta do usta, dok je našeg roda i pokoljenja. Živio! — Opet bi tad nastalo silno podvikivanje, a za toga bi ban na svečanu odjeven sišao s dvora i uzjahao svoga bjelca, te bi uz neprestanu urnebesnu viku silne svjetine, uz vijor kapa i rubaca projahao uzduž poredane povorke seljaka, da ga svaki vidi. Tad bi znao umiljatim jasnim glasom od prilike ovako probesjediti: Dragi moji Krašićani! (ili koji su već bili). Radujem se, da ste me došli pozdraviti; jer sam hrvatske krvi ban te živo želim, da vam osobito u ovo burno doba prekreta budem sbilja otac, budem sbilja ban! Doba je već, da se i Hrvati dovinu samosviesti i narodnoga ponosa, doba je, da stupe u red drugih naroda pa da ne budu tudje sluge, već ravni drugovi i složni radioci na polju svakoga napredka. Mi zahtievamo ravnopravnost sa svimi drugimi narodi, što su pod sjajnom krunom našega predobra vladara, mi zahtievamo, da budemo kod kuće svoji gospodari i da nam se hrvatska rieč čuje tja i u dvoru našega prejasnoga kralja. Pozdravite mi malo i veliko kod kuće te znajte i kažite svakomu, da ću vas na tom putu voditi, pak „što Bog dade i sreća junačka!“

I opet zagrmlje urnebes silnoga svieta i koje oko nije onda zaplakalo od radosti i ponosa, ono neće nikada zaplakati.

Samo onaj, koji je bio vidokom te slave, vrstan je na um si dozvati uzkip i uznos hrvatskih srdaca.

I naš se soko, dohićev s Lindom na Markov trg, uzigra po stoti put do suza i blažen pritište pazuhom Lindinu zavješenu ljevicu.

Ali Linda ne vidje te slave, ne shvati silnoga uzkipa i uznosa, već samo svejednako gviriaše u dragoga uza sebe, te svesebice imadiaše samo svoju sreću na umu.

II.

Linda bijaše čudno djevojče. Uzgojena na gospodsku po tadašnjem običaju naziraše ljubav kao jedinu sreću ovoga vieka. Prionuv nežapimice i cielim srdcem uz mladoga krasnika, okomotav se svom dušom oko njegove dragote, kao bršljan oko kitnjasta hrasta ne mariaše za sav ostali sviet, ne bijaše ju ni za što briga, što se je oko nje sbivalo.

Čitajućoj francezke i njemačke romane prividje se svaki junak njezinim Stankom. A ona dakako bijaše priedmetom junakove paljevine. Sudeć, da liepoj sreći ne treba ništa drugo osim vitka stasa, liepa lišca i vilovitih očiju, ne opazi ni u jednom romanu, na što pisac nagadja i koliko se liepa čitalica može opametiti razabiruć, kuda čovjeka luda strast dovodi.

Glasba i pjesma bijahu joj samo dangubicom, samo igračkom, da se može topiti u dragoti ljubovnoga snatrenja, kad nije prilike bilo liepoj sbilji Stankova zagrljaja.

Vredovnih živaca, ćudljiva i materinom pažnjom razmažena mišljaše, da je dragi, koga je ona usrećila svojom ljubavi, dužan samo oko nje tetošiti, samo o njoj misliti i sanjati, samo nju svojom srećom smatrati.

Živi žeratak njezina oka, vilovit navor strasti uzbibane grudi, strepnja i drhat udâ dragomu na dotiku, ognjeviti uzdisaji srdcu iz dubine — to bje njezina narav, to njezino bivovanje, njezina sreća.

Roditelji sve to opaziše i dosudiše, da ne može drugčije biti. Jedno samo ustanoviše, da se Linda ne smie udati, dok ne navrši osamnaeste godine. Stanko im se činjaše dobra prilika, te tako ne bilo uzroka ne dati djevojci, da okuša podpunoma slast prve ljubavi, ne bilo uzroka tiem manje, što je Stanko bio poštenjak i sdušnik, komu sâmu do toga stajaše, da ne uzmognu zla usta o Lindi zlo reći.

Tako uze Lindina ljubav bukćeti živim plamenom a težko je bilo taj plamen gledati a pri njem se ne ugrijati.

Kad je Stanko Lindu doveo opet u stan, kad se nadjoše opet u dočekaćoj sobi, uze Lindino srdce navirati na liepa usta:

— Liepi moj gospodaru, sad vam se opet smiem kazati samo vašom! I prihvativ se Stanku za rame ponikne glavicom na njegove prsi, te uzdahnuv nastavi: — Samo vi budite moj, pa mi ne treba ni blaga ni bogatstva, ni glasbe ni pjevanke, ni družtva ni plesa.

— Al odkud, Lindo, ta sumnja, da niesam vaš? Pripomenu Stanko i podhvativ joj lišce navrnu ga u vis, da joj gleda u oči.

— Sumnja, svietli gospodaru, odtud polieže, što vam nikad ne pade na um tikati me, što se nikad ne zarekoste, a kamo li, da naumice prosloviste sladku besjedu, i da mi navikoste tepati, kao majka čedu.

— Zar bi vas to srećnom učinilo, da vas uzmem tikati?

— Dà, dà presrećnom! Oborila bi se medju nama ona stiena od leda, što ju štovaći način sborenja uzzida. I spustiv se nice na koljena i sklopiv ruke zavapi: Molim vas, liepi moj gospodaru, usrećite podpunoma svoju robinju. Stanko ju podiže i reče:

— Bilo dakle, kako želiš, ali uz taj uvjet, da se samo hrvatski tičemo, i kad smo sami. Čim uzmeš njemčati, onda smo si tudji; dodje li tko drugi, te uzmogne li nas čuti, ne treba, da zna za našu sreću.

*

Digitized by Google

— Dobro, ja pristajem, a sad me uči, kako da ja tepam tebi?

— Zovi me svojim vojnom!

— Dakle, mili moj vojno, sad mi daj kušati sreću, da čujem, kako ćeš ti meni tepati, da se divim blagu materinskoga jezika, kad srdce govori.

— Zar ti se to mili, dušice!

— I koliko?

— Ti si moje zlato.

— Dulji, dulji, dragi moj, to je divota.

— Ti si moje milo milovanje.

— Još, još!

— Moj andjelak, moja golubica.

— Još, još!

— Moje žarko sunašce.

— To je predivno, to vriedi stotinu cjelova.

— Ali znaj, smušenice moja, to ćeš mi sve samo onda biti, ako budeš valjana Hrvatica; onda ću te na njedrih nositi i stotinami cjelova nagradjivati svaku ti domoljubnu besjedu.

I stade Lindi činom tumačiti sreću, koju ima izgledati, ako se uzmogne doviti pravoga Hrvatstva.

III.

Stanko bijaše poštena, uza svaku vrlinu prionljiva duša. Bijaše mile slavske krvi i, kako malo prvo vidjesmo, prostrana srdca — ljepoti i umiljatosti na doticaju.

Ali je ljubio svoju domovinu i svoj narod više, nego li ma kakvu sreću i prema toj ljubavi zahtievao je sam od sebe i od svakoga drugoga, da svoj posebni boljak smetne s uma, kad je raditi u korist domovine.

Stanko bijaše bistroum shvaćalac naših nevoljâ i duhovit ljubitelj našoj knjizi, paće se i sâm znadiaše zavesti nebu nad oblake te žice udesiti prema glasu posestrime vile.

Da mu je takovu Lindina ljubav mogla samo u toliko vriediti, u koliko se ukaže jakom i vrstnom, prilagati njegovim naumom, okrilačivati njegov zanos, te prianjati uza svaku dobrotu i ljepotu, to se samo sobom kaže.

S toga zahtievaše i nadaše se od Linde, da će se osviestiti i navratiti pregnuće srdca svoga na put dužnosti, na put prave ženske vrline.

Sudeći, da je i njemu prije dužnost vršiti a pošto i nevolja domovine zahtievaše, da nitko ne uzpregne, komu je Bog snage i mozga dao, to odluči i on poći, kud mu se braća zaputiše.

A to mu dobro dodje, jer je mogao vidjeti, što je s Lindom, i da li će ona moći nadjačati ćudljivost i sebičnost.

Poslije nekoliko nedjelja liepe pažnje i dobra uputa trgne Stanko kazivati, da nije druge, već da je i njemu poći na dužnost te rastat se sa svojom sudjenicom, pa bilo vratit se kada il nikada.

Čim je Linda tu kobnu viest dočula, onesviesti namah i istom za četvrt sata pridiže se materinom brigom i zahtievaše onaj čas, da Stanko dodje pa da se njihova stvar dokonča, kud puklo, da puklo.

Zahman ju mati uze svjetovati, da je to uzaludna muka, što je nakanila, pak da bi joj svaka duševna borba mogla nahuditi.

Stanko morade doći i začudi se čudom, našav ju uz mater toli otresenu i hrabru.

— Vi dakle naumiste krenuti i mene ostaviti? Zapita djevojka, a glas joj se malo tresao.

— Sveta mi je to dužnost, Lindo, a mislim, da će se vaše srdce osokoliti i taj kraćahni razstanak lahko pregorjeti. Uputi ju mladić.

— Ali kad biste hćeli ovdje ostati, ne bi nikomu na um palo, siliti vas, da idete, ne bi vam težko bilo taj preum izpričati?

— Toga ne bi moj obraz podnosio. A nakon znam, što mi je prva dužnost i ni pod koju cienu ne ću se je odreći.

— Vi me dakle ne ljubite! Ponagli Linda prigovarati.

— Lindo! ukori ju Stanko, — ljudi mojih načela niesu vikli dvostručiti i ljubav hiniti, kad se o sreći cieloga vieka radi. Ja vam vjeru dadoh, da ću vaš biti, ako vam je do toga stalo, da budete mojom.

— Ali vas ja ljubim više, nego li rodjenu majku, više nego li spas svoje duše i gotova sam za vas sve, al ne mogu i ne ću nikomu vas žrtvovati! Vjerujete li to, neće vam težko biti odlučiti, imam li pravo zahtievati, da ne polazite.

— Ne imate pravo, kao što ne biste imali pravo kao vjenčana druga od mene zahtievati, da ne obavljam nikakve službe, ili da se nikada ne bavim knjigom, kad bi vam milo bilo, da budem uz vas. Koliko je veća dužnost stati na branik, kad se radi o slobodi domovine? Pojmim u punoj mjeri vašu riječ, da sam vam predrag, ali na takvoj predragosti ne temelji se sreća nijednoga braka. Lindo, ja bi bio nesrećan, kad bi s te predragosti potamnjela svaka druga zviezda našega vieka!

— Vidim ja, reče na to Linda, kako ste nagodili, da me se riešite! Ja ću vam olakšati posao, te vam odrješito velim: ili vi ostati, ili ja ne biti vaša!

Prestravi se Stanko s te otrzitosti, ali se za malo opet razabra, te će reći ćudljivoj djevojci:

— Gospodično, ja vas rješavam dužnosti, da me čekate, ali vam vjeru zadajem, da nikada druge uzeti neću, ako vi ne budete mojom. Još ću vam jednu reći: sva je prilika, da bi se po tom, što mi je sada posve jasno, naše vjećanje svakojako razvrglo bilo, makar da se ja ne bi bio ni makao iz Zagreba. Ali to svakojako znajte, da sam vas

Digitized by Google

iskreno ljubio, i da ću vas do na kraj svoga vieka kao najsvetiji spomen srećnih dana u srdcu nositi, žaleći jedino, što niesam vrstan bio, uputit vas, da ženskoj izim ljubavi i druga dobrinja a osobito žarko domoljubje treba, ako hoće da podpunoma usreći svoga sudjenika. Dužnost mi je i to reći: u velike se bojim, da će vam, čija bila, dragost u zadnju ruku onemiljeti, da ćete za bogzna kakvom drugom srećom gramziti, te ako ne bude uputa i čelik-volje, ljuto postradati. S toga vas zaklinjem našom ljubavi, budite u takvu slučaju jači, nego li biste tražeći sreću na mojih grudih!

Linda se upanjila slušajući Stankove besjede, te priznavala ili ne priznavala njihovu istinu, to ipak vidje, da tuj njezinoj oporeci i dozvanju mjesta ne ima. Što majka u mlado srdce ne usadi, ne niče lahko iza druge ruke.

Linda osta upanjena, jedva bi vješt motrilac mogao bio opaziti, da je ustne jače stisla, Stanko koraknu k njoj, da se s njom oprosti: - - Pružte mi, Lindo, morda zadnji put vašu ručicu, da se toli mrtvosrdice nerazstajemo! Ali Linda ni ne maće rukom. Tad se Stanko obrnu k Lindinoj materi, suza mu zasja u liepom oku, te poljubiv gospodju u ruku srnu na vrata, pa ni da bi: s Bogom!

Sjutradan imao je Stanko krenuti. A znalo se je, da su neki mladi u Zagrebu ostajući činovnici svoje k vojsci polazeće drugove pozvali u neku gostionu na oprostnu večeru.

Kraj te gostione prodjoše u kasno doba noći dva tri puta u povorci šećućeg se svieta dvie gospodje koprenama zaklonjene, a ne prosloviše svega puta ni besjede.

Samo jednom popostadoše kod gostione, kad.o u njoj vesela mladež zapjeva Preradovićevu: Miruj, miruj srdce moje. Gospodjica tanahnijeg stasa pritište se većma uz omašitiju pratilicu, te iza te pjesme krenuše te dvie gospodje dugom ulicom na gornji grad, gdje im je bio stan

Djaci silazeći istom ulicom na Jelačićev trg pjevahu:

Sjećaš li se onog jada
Kad glas dodje iznenada,
Ko iz vedra neba grom,
Da ja moram odlaziti,
Tebe dragu ostaviti
I moj mili stari dom!

Što li onda reć ti mogoh,
Žalost nema rieči mnogo,
Pitaj glasak srdca svog!
Suza zasja u tvom oku,
I provali preduboku
Ranu tužnog srdca mog!

(Konac sliedi).

PRIJATELJU

boravećemu u Rimu.

Spjevao R. Flider.

Žarkovitim trakom sunce na zapadu gori,
A neznano, tajno čeznuće srdce mi mori,
Tjeskoba mi težka ko teret dušu pritište,
Tom teretu krileć se smjelo otet se ište,
I laganih krila poput nebeskieh magla,
Polećela silno — lietom vijora nagla.
Blagoslovnim čuvstvom domovinu tužnu ostavlja,
I jarkomu jugu liet silovit upravlja.
Na žarkom se suncu italskoga neba grije,
I peruti vitke poput orlovih vije.
Četrunovi luzi, mirisni mirtovi gaji,
Ti puni bujnoga cvieća talijanski kraji,
Visoki vrhunci strmoga Apenina
U čarnih se pod njom razstrti sjaju milinah.
Al neda se mamit ona, k vječnomu gradu
Svoj upravlja liet, otevši se željnomu padu,
I smirena ondje stegnutih krila staje,
Te uznosim čuvstvom — vječni Rim razaznaje.
Sred bučnieh ulica pusta i samotna bludi,
I prijateljeve traži tu iskrene grudi:
Tuj onoga traži, za kim je čeznula tako,
I koga je ljubila uviek svejednako.
Al gdje će ga naći? možda u svetome hramu,
U čistom žareć se ondje, uznosnom plamu,
Uz uzore divne slavnoga Rafajila,
Gdje podno Madone srdca se skrušena svila
Il možda snatrećeg sred mračnieh razvalina
Kog drevnoga doma silnoga Rimljanina?
Ah, zalud ga traži, zalud bludi po gradu,
I bude li našla gjegod sladku si nadu?
Na obalu Tibra grad bućeći ostavlja
I izlazi — kud rieka šumnim se valovi javlja,
Sred cvietnih se vijuć poput zmije gajeva;
I gdjeno naranča dozrieva zlatnoga sieva,
Gdje mrtve grane hladne sjenice viju,
I tajno u sjeni srdca ljubeća kriju.
Ha, tu si mi dakle, tu si mi, mili druže,
Zar tako očarale tebe talijanske ruže?
Tu sniješ ljubovne sanke — blage ti sreće!
Ne sluteć, da se prijatelj k tebi sad kreće;
Bar hrvatskom milom ga rieči sretati skoči.
I radosti suzu pusti teknut na oči.
Što gledam? Biele te poput mramora zmije
Ogrljuju tiesno — Ah, takvim izbjeći nije —
Ogrljuju tiesno, pak te privijaju na se,
I čudne iz ustiju tvojih izmamljuju glase.
Nè, niesu to zmije — ženske biele su ruke —
I meni su takve dosta već zadale muke.
Prisakriv se tajno, puštam te snatrit sama,
Kad tako te očiju crnih občinila tama,

Digitized by Google

I koje se poput zviezde noćna za mraka
Talijanska toči duša žarkovita jaka;
Kad tako te punane grudi talijanske smele
Niz koje se zamamno crne zavojke svele;
Kad plamena ljubiš ustanca rujnoga cvieta,
Iz kojih se liju stihovi zvučnog soneta.
U grmlju se zaklanjam gustu, smetat vas neć',
Iz kriša vas gledam sjedat u mirisnom cvieću,
I divim se izboru tvomu — krasna je Blanka!
I sjajna i čarna poput južnoga danka.
U ljubovnoj gledam vas slasti splinut u jedno,
I samom mi drhće srdce u grudima biedno.
Popirnuo vjetric tihi iz hladnije strane,
Nabujali ljubeći cviet kraj vas će da mahne,
Razljubio vam lica, rieči sladke vam lovi,
I plaman tad njima žurno do mene plovi.
Tu slušam — gdje živom Taljanka riečju te mami,
Da pustoj i mračnoj sjevernoj otme te čami,
Ponudjujuć čare ti — divne pokazuje kraje,
Gdje lagoda sladka, gdje nježna razkoš se sjaje,
Domovinu novu, u kojoj ne zalazi sunce,
Ko duša talijanska uviek vedro podpunce:
Gdje mirta i lovor po mračnih se skalinah penje,
U hladu krijući slave propalo stienje;
Kud čarne se ore pjesme Danta, Petrarke,
U sanke srdca ljubeća ljuljajuć žarke;
To zamamnom riečju, to tamnoga oka blieskom,
To ljubavi mami te silom — silom nebeskom.
U strahu te gledam, gdje ti podrhćuju grudi,
Gdje ponosnog oka pogled k sjeveru bludi,
Gdje lica ti planula čistim, hrvatskim žarom,
Gdje suznim se okom italskim otimlješ čarom.
To ponosnom rieči — pričaš o narodu milom,
I srdcem poštenim, i dušom bistrom i čilom,
Miroljubnom svagda — strašnom, branit li pravo,
Kad mira mu stan bjesoduh podire djavo;
Prem palača nema, ni sjajnih nema hramova,
Al nema ni lažnih kumira, ni krivih bogova;
Četrunom i mirtom kraji li njegvi ne cvatu,
Al gorice rode vincem rujnim Hrvatu.
Uz koje si pjeva — ne pjesme divlje i strastne;
U kojih junake, spominje bojeve častne,
I djevojke mile, što gorskom ružicom dišu,
I kako im grudi ljubavlju čednom se nišu,
I kako u očima modro nebo se sgleda,
I kako na lica zore rumenilo sjeda.
Ah, Dušane! Dušane! oko mi stalo se močit,
Suzdržat se dulje ne mogu, do tebe ću skočit,
Za toliko vjere! u draga ću ljubnut te usta,
Taljanke da sretno te minu zamamna, pusta!
I kako ću skočit — shvate me ručice drage,
I njene me sretnu oči mile i blage;
A sniješ li o meni? draga pitat će u to,
Ah, prosti! prosti! pogled njen me je sputô.

LEDENA ŠPILJA.

Jevrejska priča.

Mudar, silan i bogat srebrom i zlatom bijaše kralj Salamun; pod blagosovnim mu žezlom cvjetaše sreća u Izrailu. Ne orijaše se za njegova kraljevanja bojna trublja, zaniemio bio zveket oružja, tutanj oklopa; mirno, spokojno sjedjaše seljanin pod vinovom lozom, pod smokvinim stablom. Silni brodovi otiskivali se u pusto more, silni brodovi vraćali se puncati zlata iz Ofira i Taržiša. Al ne hajaše kralj za srebro i zlato, ne hajaše za slavu i silu — jedno tek blago zanosilo kraljevo srdce, divan draguljak, kćerka mu jedinica — Zulamita. Od njere ljepote bliedilo sjajno sunce, od njezina milja tavnio zlatni mjesec. Dičila se ona vitim stasom put tanane palme, pod drobnom joj nožicom podavala se tvrda zemlja, a duša bila joj čista ko žeženo zlato. Poput zlatne danice sjale joj oči, poput ružice cvalo joj lice, a na rumenih joj ustašcih lebdio čaroban smieh. Ne bijaše oka, koje se mladici divilo nije, ne bijaše srdca, koje krasnice kraljevice ljubilo nije. I navali sila careva i knezova silnih i slavnih preko mora, preko gora prosit divotu djevojku, navali sila svietlih kruna darivat obilno kraljevu kćer, klanjat se njenoj dragoti. Al nijedan Zulamite ne izprosi.

A pitate li, zašto? Zulamita ljubljaše, ljubljaše cielim srdcem Amnona, stotnika kraljevske straže.

Nizak bijaše Amnonu rod, al visok um i divan lik, ma da ga je rodio kralj. — Bijaše visok, vit ko čedar u gori, bijaše biel i jak, ko tvrda od mramora stiena Silno junačtvo odavalo visoko mu čelo, djetinja blagoća virila iz crna mu oka. Tko je smio bolje od Amnona žvalit biesna konja arapina? — Nitko. Čiji luk nije nikad minuo cilja? Amnonov. Čija je desnica najsilnije u Judi bacala ubojito koplje? Amnonova. A kad je junak pod oružjem svietlim silnoj prednjačio vojsci, bilo je, kan da Davor prolazi zemljom.

Ni duša nije slutila o ljubavi divne kraljevice; ni sam mudri otac, vještak jeziku zvieri i bilja, neuhodi tajne, što se krila u srdcu jedinice.

Al odkri ju slučaj.

Pred gradom do gore Libanona, stajaše kraljev ljetni dvorac, a oko njeg grdan perivoj, tičući se gorske dubrave. Lako je bilo tude zabluditi s puta. — Kad ljubiš, rado tražiš samoću, da ti se duša razkrili za željenim milkom. Tako i budne. Sama te sama zaputi Zulamita jednog dana gorskom stazom u gustu šumu; sama idjaše osvojena ljubavnom mišlju. — Išla te išla, dok se ne

Digitized by Google

stvori pred njom visoka strmina. Sad tek opazi, da se je poodmakla od dvorskih djevojaka, pa da se vrati; al ne nadje traga, jer je bila krajina gusta i pusta. Dozivala dvoranke — dozivala ih u sav glas — zaludu! — Od nikud odziva. Udarila putem na desno, udarila na lievo, al šuma sve tamnija, staza sve strmija, a nježne joj nožice slabe. Umorna klonu na kamen, obrašten mahom. Najednoč začu se sušanj grmlja i krhanje granja. U šikari zaruknulo rukom užasnim. Plaha djevica da bježi — al u tren skoči iza lista šarena neman; jednim skokom da skoči — i propade djevojka. Drkćuć stajaše blieda mladica — a neman plamtećih očiju skutri se. Sad će — al sa vrleti svirnu striela i prosviri srdce ljutoga risa. Ljuta neman djisnu, ruknu i svali se mrtva pred noge sumrtve kraljevice. Sa hridine sišo krasan junak. Na plećih mu tul i luk; pristupi djevojci i prepoznav mladu, gdje od užasa bez sviesti leži, kroz strah zavapi: „Zulamito!“ Jedva je smio dodirnut se dieve. — Zamaknuv brzonog blizu kladencu, zahvati šakom hladne bistrice, i svježom kapljicom nakvasi Zulamitina usta. Djevojka dahne, djevojačka se grud nadme, djevojka pootvori oči.

— Amnone! kliknu u prvi mah, Amnone, ti li si, ili je andjeo od Boga?

— Ja sam Zulamito! Evo gospod Izrailov obilježi me spasom tvojim! blago odvrati mladić. Djevojka plaho gleđnu okolo sebe i opaziv mrtvu neman vrisnu:

— Spasi me! Eto risa!

— Neka te nije strah, kraljevice. Mrtav je ris. Izdahnu od moje striele, umiri ju Amnon.

— Slava Jehovi! Da ne bude tebe, smrknuo bi mi bio dan života moga. Kako da ti se odužim? zapita Zulamita.

— Pusti, djevice svjetla, da mi se usne dodirnu haljine tvoje.

— Nemoj tako prijatelju moj! Ti si mi spasio život, tvoja sam sada. Od davna ljubi te duša moja — a sada ti velju, tvoja ću žena biti — ili ničija.

I zaboravi Amnon nizko porieklo svoje, zaboravi uzvišeno pleme miljenice svoje, zaboravi kraljev gnjev, i sviet i sve — samo ljubav osvajala mu srdce i pamet, rajska razkoš drhtnu mu dušom, i svinuv ruke oko biela grla miljenice divne pritisnu je niem, blažen junačkim prsima. — Dugo sjedjahu ljubovnici na mahovitu kamenu, ne mareći, kako za goru zalazi sunce.

A šta je i ljubavi vrieme? Ljubav ne poznaje ure ni dana — vjekove prevalit će trenom! Najednoč probudiše čovječji stupaji mlade od ljubavnog sna, — progledaše — pred njima stajaše kralj Salamun i njegova družba. — Kralj zapazi mrtvog risa — krvca mu stinu. Al kleknuv pred njega, reče mu kći:

— Otče moj! Propade jedinica tvoja, da joj bog ne posla čovjeka toga!

Radostan zagrli kralj kćerku si, pa će zatim Amnonu:

— Stotniče! Vele si me zadužio, — velika neka ti bude plaća. Moli za štogodj, i izmolit ćeš.

— Gospodaru moj i kralju moj! pokloni se Amnon, ne imam zašto molit. Sretan sam, te mi Bog dade, da svomu kralju čime poslužim. Dugo ti sjala kruna!

— Nemoj tako, uze govoriti kralj; kralj ne smie, da bude ičiji dužnik. Sbori, čime da ti naplatim junačtvo?

— Gospodaru moj i kralju moj! Junačtvo ne ište plaće. Što evo uradih za tvoju kćer, bio bih uradio i za posljednju služavku. Ja ne tražim plaće.

Al zavapi Zulamita:

— Tako li Amnone? Ništa i ništa ne tražiš od gospodara svoga? Ali ću ja! Premili otče! Za tim čovjekom otimlje mi se srdce i duša. Stotina me prosila, al ne izprosila, za njega ću i ne prošena; on da mi je vjerenik po Bogu, a ja njemu pokorna žena. Tu, gdje mi je spasio mlade dane, klekoh te zaklinjat otče moj! Kći moli, a ti dozvolji!

Zamrači se lice kraljevo, al joj reče bez gnjevna srdca:

— Da promišljamo o tom koj čas. — Valja nam hrlit, da skinemo brigu s tužne ti majke.“ I ode s kćerkom.

Mladiću moj!. komu omilje djevica plemenitija, uznositija od tebe, reci, kako ti je zaigralo srdce, kadno mladica, junakinja ljubavi, izidje pred oholog si otca, kadno mu reče: „Otče njegova il — ničija? Ne bijaše li jak u onaj čas dati sreću i zdravlje, dati glavu za onaj časak blaženstva? Ne zasinu li sviet pred tobom krasniji, jasniji? Nije li te nukalo srdce zagrlit od milja sav široki božji sviet? Tako i bilo jadniku Amnonu. Dugo zatravljen bludio šumom, kasno povratio se domu svomu.

Kralj Salamun one noći ne vidio sna. Težko zabrinuše ga rieči mile jedinice. Snovao, snovao, kako da se rieši za vieke Amnona. — I domisli se kralj. Nije mladića imala smaći kruta sila, ni krvna izdaja; sam si je imao splesti mrežu, vlastito junačtvo imalo ga ubit. — Mudro smislio misli kralj, a u brzo da se djelo ovrši. Do grada na kršovitu brdu zjalo ždrielo duboke špilje. U njoj vječni mraz. Narod joj govorio: Ledena špilja.

Vrutci tekući s vrha unj stvoriše se u čas ledom, a živa duša nije mogla u njoj od ljute zime prebavit ni tri časa. — Još ne bje čovjek samrtnik povirio ledenoj utrobi do dna, dà svatko živ se klanjao toga smionstva, jer tu je, veljaše puk, stan hudoga duha Azazela.

Digitized by Google

Malo dana za tiem častio kralj sve dvoranstvo svoje, častio i mladoga junaka Amnona. Veselo klikovahu gosti, jer i kralju bijaše lice vedro. Zlatne čaše krunilo vrhom rumeno vince, sladki cilik strune i svirala razliegao se mramornim dvorom; bilo smieha, bilo šale i pričica bez kraja. Pričalo se i o strahoti ledene špilje.

Tad izprazni kralj zlatnu si čašu, okovanu dragim kamenjem, izprazni čašu i viknu:

— Evo vam zlatne čaše kraljeve! Vriedi pol kraljevske krune! Tko je junak, tko mi dokaže, šta je u ledenoj špilji, na čast, na dar mu sjajna čašica ova!

Sve zamuknulo širom. Ni živ se ne dignu dobivat čašu. Al ljudit nastavi kralj:

— Šta? Ni duša? Ta kud se djedoste junaci od Izraila?

I šutilo sve.

— Ni ti Amnone? I ti kukavica? okrenu se kralj stotniku.

Mladić se dignu, pokloni se kralju i reče:

— Dugo nam živio kralj! I slava mu sjala, dok bude sunca i mjeseca! Za domovinu evo moje glave, za kralja evo mi krvi — al za podlu plaću ni kapljice krvi, ni vlasa moje glave.

— Razumiem! odvrati kralj. Premala je plaća. Pa dobro, dati ću više. Tko mi prenoći noć u ledenoj špilji, neka si vodi Zulamitu, jedinicu moju!

Al mudri Heman, kraljev viećnik osovi glavu.

— Ti se šališ, kralju moj! reče, ti se šališ, jel te? Jer od zbilje nebi smio tražit, da i posljednji naroda tvoga stavi glavu na kocku, da namiri radoznalost tvoju Bog te občuvaj takove misli!

— Šuti, brbljavče stari! otresnu se kralj, nije mi do šale. Rad sam znati, imade li jošte junaka u Izrailu Jednoč prohtjede se otcu momu hladne vode iz kladenca betlemskoga. Do tri junaka skočila, kroz tabor neprijatelja provalila i momu otcu doniela vode. To bijahu junaci mojega otca — u mene ih ne ima. Vaj! Obumre koljeno junačko, pleme Judino po vremenu prometnulo se strašivicom, kukavicom!

Pred kraljevo lice izidje Amnon. Oko mu plamtilo, lice mu plamtilo, silno mu se nadimale prsi.

— Ima junaka u Izrailu, kralju moj! prihvati ponosito, — jošte nam nije ne stalo junačtva! Evo mene, zadnjega slugu tvojih! Poći ću, da ti namirim želju, il da umrem.

Sve se čudilo mladcu, sve od čuda šutilo mramorkome, al progovori kralj.

— Tomu se i nadah od tebe junače mladi! Idi, javi mi o Azazelovu stanu i Zulamita bit će ti žena.

Ode kralj i družba za njim. U brzo išo o tome čudu glas po čitavom gradu. Po ulicah, po dvorovih pričalo se ob Amnonovu smionstvu, o liepoj jabuci, koja ga čeka; svatko dakako dvojio, hoće l' junaka služiti sreća, svatko s lude želje korio kralja. I kraljica zato čula, čula i kraljevica.

U dolini Jafet do strme stiene stajaše koliba stovjeka starca, božjega proroka Natana. — Svatko — kad ga snadje nevolja bud na duši, bud na tielu — pošo bi pitat od svetog muža pomoći i savjeta, svatko dobio bi ljekova, utjehe, nauka. — Tako udje nekog dana u kolibu i gospoja pokrita lica, da traži pomoći.

— Govori kćeri moja! Koji su te jadi snašli? zapita starac.

— Momu bratu rade o glavi — samo ti ga možeš spasiti; odgovori žena.

— Govori jasnije kćeri! Boluje li brat tvoj? — Dat ću ti lieka. —

— Ne boluje otče; zdrav je ko kaplja; a i ipak mu se pripravlja propast.

— Ne razumiem ti rieči, govori od srdca; ti kan da se uklanjaš istini.

— Prosti proroče božji! — strah osvaja mi srdce, muti mi jezik. — Dodjoh te molit, da izbaviš smjelog mladića, koj ima prenoćit u ledenoj špilji.

— U ledenoj špilji? U Azazelovu stanu? A što ga nuka, da srta u gotovu smrt?

— Kraljeva je želja — Kraljevica ima biti plaćom toga smionstva. — Oj spasi ga bogolikom moći svojom.

— Gospod spasava samo pobožnika, koj se u njega uzdaje, nipošto drznika, koj ga kuša. — Tvoj je brat mladić ohol, mami ga čast i slava. —

— Ah da ga poznaješ, ne bi o Amnonu govorio tako. Krotak je i plemenit, pobožno mu je srdce, čista mu duša. Vriedan je božje milosti, vriedan kraljeve kćeri. —

— Živo li zagovaraš brata svoga. Gle, skoro bih podvojio, da si Amnonu sestra.

Žena baciv koprenu reče:

— Vidim, da si prorok, da pogadjaš čovječje misli. Ja sam glavom Zulamita, kraljeva kći.

Smiešeći se odvrati starac:

— Niesam li pravo slutio? Znadem, što ti otac ište od mladića. Idi, uzdaj se u boga. Radit ću po svojoj moći, da ti spasim dragoga — al šuti — ne kazuj živoj duši, da si u mene bila.

Zulamita zakloni lice i ode iz kolibe.

Za goru zalazilo sunce. Iz gradskih vrata vrvila svjetina mravljem put kršnoga brda, gdje je stajalo ždrielo ledene špilje. Mužko i žensko, staro i mlado grnulo k mjestu, gdje se imalo spustit Amnona pod zemlju, u stan zloduha Azazela. Vojnici pod oružjem stražili stražu oko ždriela. Nad zjalom sfajalo vitlo, a o njem visila vedrica. Sada mahnu kralj, a pred njega stupi Amnon.

— Kralju moj! Idem pa dadne li Bog,

Digitized by Google

vratit ću se opet. Ne udieli li mi Bog milosti, zaglavim li, sjeti se sirote majke moje!

Zatim skoči mladić u vedricu nad ždrielom. S vitla se odmatalo uže, sve više padala vedrica, sve dublje se spuštao Amnon, napokon nesta ga u dubini izpred očiju zlovoljnog puka.

Dva dana iza toga sjedjaše kralj Salamun na zlatnome priestolu, a oko njeg viećnici, vojevode i silno dvoranstvo. Na triemovih bila se sgrnula sila naroda. — Sbilo se čudo. Kralj mahnu rukom, na strani otvoriše se vratašca i živ i zdrav unidje junački Amnon.

— Kazuj, kakva si se nagledo čuda pod crnom zemljom, i kako si iznio glavu?

— Liepo se pokloni Amnon i prihvati ovako:

— Kralju i gospodaru! Koga smrtna porodila majka, ne kušaj gledat stana zlih duhova! Da mi ne bude božje milosti, nikad već ne ugledah sunca ni mjeseca; užasno je dolje pod crnom zemljom. — Još se ne bjeh špilji dodirnuo dna, mrazan me sleti vijor, mal da me ne obori. Da mi se ne sledi krv. valjalo mi postupati napried. — Jošte dopirao do mene slabašan tračak danjega svjetla, jošt sam mogao napredovati. — Al čim dalje moja noga, tim tamnije pred očima, čim dalje provalim, tim ljući mraz. Najzad potavnilo sve, ni prsta da ne vidiš a oko mene led. Časak da sam počinuo, stvorih se ledom smrznuh. Kušao sam pomicat se napried, da si ugrijem tielo, al nisam znao kamo, noga mi poklizala ledom. Poda mnom grmio slap, nada mnom se krhao led. Sve jače navaljivala zima, sve slabije tekla mi krv. Nadodje trud, navali san, niesam mogao ni koraka dalje. — U toj nevolji dozivah boga: Oj bože silni, prašak mi podaj sunčanog svjetla! — Na jednoč zasinu okolo mene. — U sto svjetala šarih bljesnula ledena špilja, kan da se vine nebeska dúga nada mnom. Jošt jednom skupih mlohave sile i pohitih hodnikom prema strani, odakle je dolazilo svjetlo; al čim brže letih, tim se više od mene odmicalo svjetlilo, mameći me iz jednog prolaza u drugi. — Pomalo nestajalo mraza, zapirio topliji vjetric i eto me pod podzemnim svodom. Tude utrnulo svjetlo, sve se oko mene zamrači. Polako koracao sam napried, sve topliji bivao zrak. — Pogledam nad sebe. Al eto radosti moje — nadamnom puklo jasno, božje nebo, a na njem tisuće zlatnih zvjezdica. — Umoren od težka puta padoh bez sviesti; zadriemah. Dugo sam negdje spavao, jer već je bilo zapalo sunce, kadno se probudih. Preda mnom stajaše božji prorok Natan.

— Šta tu radiš sine moj? zapita me sveti starac, a ja mu izkazah sve, kako se sbilo. Tada će mi prorok:

— Sine moj! Ne izkušavaj u ludo Gospoda; ovaj put te je spasio — al drugi put mogao bi te zapustit. Idi, pa reci kralju: Ledena je špilja mjesto strahovito — al u Izrailu neka ne bude prazne vjere. — Bog ne čini čuda bez potrebe.

Amnon svrši — al zagrmi narodom burno veselje, kliktao narod: Slava tebi Amnone, kraljev zete! — Slava tebi, Zulamito, nevjesto divna! Kralj mahnu rukom i sve se utiša.

— Ovršio si, što si obreko; pokazao si veliko junačtvo, i velika neka ti bude plaća. — Al povriedio si uvjete; ne bje uglavljeno, da ćeš naći u špilji svjetlo. — O svjetlu si se grijao, zato si i mogao prenoćit pod zemljom. — A toga radi ne ćeš dobiti moje kćeri.

To reče i sadje sa priestola. Puzavi licumjerni dvorani kovali u zviezde kraljevu mudrost, puk smijao se zlorado — samo mudri Heman zaklinjao kralja — al šta smije cigli glas poštena službenika proti gvozdenoj sili vladara? Amnon stajaše kao kip od kamena ni besjedice da je izustio — tek kad je kralj prolazio mimo njega, drkćućim glasom progovori:

— Ne dao Bog, da sudiš drugim, kako si danas sudio meni!

Zatim pohiti u svoj stan, da izjada svoje jade na majčinoj grudi. I utješi ga mudra starica majka.

— Zašto mi niesi prvo o tom kazao? prihvati majka; bila bi ti prorekla, kako će biti. Al ne gubi srdca, sine moj! Još nije propalo sve. Kralj nam je mudar, lako ga svladaš dosjetom, rado sluša domišljatu rieč. Samo mi reci, kad li običaje izići pred grad u šetnju, za ostalo se ne brini. Ja kriva, ako ga vesela pošalica ne premogne prije, nego mudro govorkanje pismoznanca.

Kako mati reče, tako učini sin. Jednog joj dana dojavi, da će kralj izići u šetnju prama Betlemu. Amnonova mati zakla gusku fino ju očupa, uze ražanj i goriva, pa izidje pred grad. Blizu ceste naloži veliku vatru, natače gusku na ražanj, al ne stavi ga na plamen, već podalje od njega. Bez obzira obrtala starica ražanj, i tkogodj je prošao mimo, od srdca se nasmija ludoj kuharici. Dodje i kralj, — gledao časak čudnu ženu, da vidi, kako peče. Sluteći na kakovu tajnu domisao, pristupi i zapita ženu:

— A šta mi tu radiš?

— I sam vidiš; pečem gusku, odvrati starica, pa svejednako obrtala ražanj.

— Lude li si pameti! Zar da ti se guska speče o žarkom suncu.

— Ni pošto! Vidj, kako vatra veselo praska!

— Al šta će ti vatra, kad niesi nad nju stavila guske?

Digitized by Google

— Izpeć će se guščica, ako bog da, počekaj časak, da vidiš na svoje oči.

— Bog ti dao pameti, ženo! Šenula si umom. Šta će ti vatra na daleko?

— Zašto nebi? Ta ono daleko svjetlo ogrijalo Amnona u ledenoj špilji, te nije junak zaglavio od studeni; pa zašto da mi se na daleku plamenu ne izpeče guska!

— Salamun uvidi da je sudio krivo. Zabušen domišljatosti staričinom zapita:

— Govori, tko ti reče, da uradiš tako?

— Kralju moj i gospodaru moj, majčino srdce! Oprosti. Za sreću poroda svoga majka je domišljata. Amnonova sam mati.

— Dobro je. Prilikom pokazala si mi, da sam ne pravo sudio. Popravit ću sve, tvomu sinu junaku budi pravo!

Kralj ode, a žena vrati se u grad.

Za malo bude Amnon kraljevim zetom. Ledene špilje sada već ne ima, al vele, da iz nje izvire potok Kidron.

Pohrvatio ???

POUKA.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Dalje.)

Ova nam pjesma posve jasno tumači psihologički postanak one posve narodne hrvatske i samo u našem narodnom pjesničtvu nalazeće se vrsti prispodabljanja pjesničkoga, što no se u tri diela izvodi, od kojih je prvi pozitivan, a drugi opozivlje negacijom ono, što se u prvom mislilo, pak tek treći dio kaže pravo ono što jest n. p. Dva su bora naporedo rasla, a medj njima tankovrha jela (1. dio); to ne bila dva bora zelena ni medj njima tankovrha jela (2. dio): već to bila dva brata rodjena, a medj njima sestrica Jelica (3. dio). Svu tu prispodobu izrekao bi obični evropski pjesnički slog ovako: Rasla su dva brata i medj njima sestra kô dva bora a medj njima jela. Nu našemu se pjevaču sličnost izmedj prispodobljene i prispodobne stvari tako silna čini, da on oboje zamieni te u prvi mah vidi prispodobnu stvar kao pravu (u 1 pozitivnom dielu). onda se tek osjeti i prizna optičku varku (u 2. negativnom dielu) pak kaže ono pravo, što uprav misli (u 3. dielu). Takova optična varka jest povod svemu onomu pitanju u gornjoj pjesmici. Djevojka negdje s polja ugledala junaka, kako je krasan sjevnuo projašiv kroz zeleno drvlje, te što od njegove strelovite brzine što od sjaja njegova oružja, odiela i opreme konjske zasjenile joj se oči pak nezna pravo, što gleda, a gleda ipak neprestance preda se kao začarana — zagledala se za sjajnim junakom. Kako joj negdje srdašce silno bije, a oči sievaju žarko, kad gleda za Ivom, a Ive sjaje kao sunce, konjic mu leti kao vila, uzda bliešti kao zviezda, sedlo se bjelasa kao srebro! Ne biste li željeli, da vam je s ovom dražestnom djevojkom, tako začaranom, više puta gledati za njezinim suncem? ne biste li željeli, da se nadje umjetnik slikar hrvatski, koj bi prizor ovaj kistom ovjekovječio, i tako učinio trajnom i velikom onu ugodnost, koju vam ja, spominjući tu pjesmu, mogoh samo za kratak čas i u maloj mjeri podati?

Prelazimo na umjetno pjesničtvo. Ovo obsiže četiri stoljeća, broji u ovoj zbirci 125 pjesnika, od kojih je 10 pjesnikinja. Najprije nas zanima, što su krasotice hrvatske uplele u vienac poezije naše. Zato ćemo najprije o njih govoriti. Možemo u napried slutiti, da njihov pjesnički rad zaostaje za mužkiem; kao što je to drugdje, mora još više biti u našega naroda. Broj onih ideja, koje zanose ženska srdca, mnogo nam se manji pokazuje, nego li je onaj, koj pokreće mužkim svietom; nu ako i nemožemo biti skroz zadovoljni sa dosadanjim izrazom ženstva u našoj knjizi, nadajmo se, da će bolji uzgoj u budućnosti podati prilike hrvatskoj djevojci, hrvatskoj ženi, da iznese svu krasotu srdca svoga pred sviet, a i sama ova antologija moći će uvrštenimi u nju ženskimi pjesmami poticati plemenite Hrvatice na svaku vrlinu, plemenitu ljubav i domoljublje.

Iz prošloga vieka nalazimo tri pjesnice: Bogašinovićevu Lukreciju, Boškovićevu Anicu i Dimitrićevu Mariju. Sve tri pripadaju dubrovačkoj dobi naše knjige, sve tri pjevaju didaktične pjesme obćenita sadržaja; subjektivnih čuvstva lirskih, kao što je ljubav, nema u njihovih pjesmah.

Od Bogašinovićeve Lukrecije imamo pjesmicu: „nestalnost žene“, u kojoj nam sve žene kao Evine slike i prilike, nestalne i nestašne, prikazuje, ali zato ipak u drugoj pjesmici na „ženu nevjerenicu“ stalnost žene u vjeri kao najpotrebniju njezinu kriepost zahtieva. U trećoj pjesmici „slabost ljudska“ spominje ograničenost ljudske pameti i slaboću ljudske volje, koja često baš protivno postiže, nego što hoće.

Kao što ova, tako je i druga dubrovačka pjesnikinja Boškovićeva Anica posve tendencijoznim, didaktičnim pravcem udarila. Od nje su u našoj zbirci takodjer tri pjesme: prvom „o nestalnosti ljepote“ opominje žene, neka goje duševnu ljepotu, jer tjelesna da je prolaznija od cvieća, cvieće bo vene, pak opet s nova prozene, a ljepota kad jednom

Digitized by Google

izgine nikad se više ne povrati. Druga joj pjesma spjevana je u slavu njezina brata Rugjera Boškovića, slavnoga hrvatskoga zvjezdoslovca. Budući da se u sustavu nebeskom najljepše veličina božja očituje, to je i znanost ona najljepša, koja se zviezdami bavi. Za to slavi i hvali Anica svoga brata zvjezdara. Treća pjesma: „Djevica i ljubica“ ne izvodi nikakve samosvojne misli, ali je nježna, i oblika dosta okretna. Što je u ljubice miris, to je u djevojke kriepost, i djevicu i ljubicu diči skromnost, kojom se one kriju, ali baš tim većma vrednoću svoju odkrivaju.

Najslabija je treća pjesnikinja prošloga vieka, a dubrovačkoga značaja: Marija Dimitrićeva. Od nje imamo dvie pjesmice ovdje: „plač nad Jerusolimom“ i „sljepoća ljudska.“ Ona prva pjesma ima doduše živih slika, ali nije drugo nego retorična vježba, kao da je izradjena po učiteljskoj uputi, a ona o sljepoći ljudskoj nije drugo nego sentencija bez osobite ideje, a oblika nješto nejasnoga.

Sve ove tri pjesmice strogo se luče od onih, koje ćemo sad spominjati, te koje pripadaju 19 vieku. Dočim se u pjesnicah prošloga vieka vidi uzgoj ježuvitski, zanos duše za vjerozakonskimi i ćudorednimi idejami, a nigdje nema ni domoljubju, ni ženskoj ljubavi traga, to se baš požrtvovna ljubav prema domovini i plemenita ljubav prema uzoru svomu javljaju kao glavne dvie ideje u pjesmah naših pjesnica 19 vieka. Vidi se po tom, kako je duh vremena od dobe našega narodnoga preporoda ženskomu našemu družtvu posve drugačiji idealni sviet otvorio, nego što ga je mogla uživati djevojka naša u prošlom vieku, u vieku mrtvila narodnoga.

Iz ovoga vieka nalazimo u antologiji sliedeće pjesnice: Jagodu Brlićevu, Krunoslavu Horvatovu, Dragojlu Jarnevićevu, Lauru Slaburovu, Milicu Stojadinovićevu i Anku Vidovićevu.

Od Jagode Brlićeve imamo ljubavnu pjesmicu: „čekanje dragoga“. Ako i jest forma pjesme gdjegdje lošija, to se ipak njom pravo čuvstvo žensko odaje, istinito se razvija ona živa želja srdca djevojačkoga za dragim iza gore; svud bi ga draga tražila, na sve strane svieta išla bi za njim, al nemože, nesmie, mora ga čekati, težko čekati.

Druga pjesnica: Krunoslava Horvatova podaje nam domoljubnu pjesmu „Budnicu“. Domovini je zora sinula, nedajmo da ju opet mrak obavije, nedajmo je nikomu za nikoje blago. Robovala je, u neznanstvu bludila, jedva joj života ostalo, jedva je traga i glasa o njoj bilo, ali krepka njezina narav sve je nadhrvala: domovina živi i kao majka svu djecu oko sebe skuplja. Tko da k njezinim grudima ne poleti? svi se sgrnimo oko nje, oko majke naše. Oblik je ovoj pjesmi podosta spretan, mjestimice se opaža nasljedovanje dubrovačkoga pjesničkoga sloga, što je znak, da je našu pjesnicu mnogo zabavljalo i poticalo ilirskom Maticom uzkrisivano dubrovačko književtvo.

Trećoj pjesnici Dragojli Jarnevićevoj ja bih prvenstvo prisudio, a i sav narod čuvat će harno njezino svud popularnu pjesmu: „Želja za domovinom“ i s njom njezino ime. Negdje u tudjini, na sjeveru dalekom gleda dievojka oblake, kako jedre s juga, od domovine njezine. Nek se vrate oblaci, nek pozdrave domovinu dragu, nek se ustave nad Kupom, nad rodnim joj ondje gradom, nek domovinu plodnom k šom orose, da ju djevojka, vrativši se k njoj, krasnu, jaku ugledati može. U ovoj je pjesmi istinita poezija, pravo čuvstvo, koje se i refrenom: „Ah za milom domovinom!“ i mal ne svakim redkom nježno i žarko očituje. Uz ovu pravu domoljubnu lirsku pjesmu ima od Jarnevićeve još jedna ljubavna: Cviet. Djevojka bere cvieće, od kojega spliće vienac oko slike svoga dragoga. Ona to cvieće bere rosno za rana, da nebi povenulo, a i kad bi ono povenulo, to će se bar jedna grana upletena u vienac uviek zeleniti: grana lovorike. Domoljubna, plemenita djevojka ljubi dakle samo plemenitoga domoljuba, koj radi zaslužiti vječnu lovoriku. Uz ovu prvu našu pjesnicu nalazimo još Slaburovu Lauru; njezina pjesmica „Poziv“ jest poziv na hrvatski ženski sviet, da se s muškarci u domorodno kolo uhvati. Vriedna tendencija ove pjesme izpričava nješto slabiju pjesničku formu.

Od Milice Stojadinovićeve ima nješto preduga alegorična pjesma: Tužni cviet. Njetko pita cvietak, zašto je tužan oborio glavu, zašto mu u proljeću već lističi odlieću? Cvietak odgovara, da je on svoj viek izvio, svoju zadaću svršio, svoj cvat procvao; tako hoće sudba, pa tako i pitalac nek vrši svoju zadaću: nek vije viek svoj kao čestit član naroda, nek pomaže postići — slobodu. I u ovoj pjesmi oblik je nješto neukusan, ali didaktična ideja, pobuda na domoljublje, diči našu vrlu pjesnicu.

Od pjesnicâ ovoga vieka još nalazimo Dalmatinke Anke Vidovićeve ljubavnu pjesmu: Pjesma slavulja. Slavulj tuži za dragom, koja mu je daleko odletila, zove ju da se vrati draga, živa želja njegova. Ova pjesmica iztiče se izmedju ostalih ženskih tim, što zanosi oblikom svojim na narodno pjesničtvo.

Još nam je spomenuti jednu našu pjesnicu, tragičnu junakinju sedamnaestoga vieka, knjeginju Katarinu Žrinjsku, od koje ima ovdje pjesmica: Opomena čovjeku. Ova posve didaktična, bogoljubna, sentenciozna pjesma označuje nam radnju slavne Katarine kao nabožne prosvjetnice pučke; nu njezine glavne

Digitized by Google

težnje, njezina života ova nam skromna i neznatna pjesma ni s daleka ne prikazuje. I neima pjesme, koja bi mogla dostojno i dovoljno izrazivati sjajni vladarski reč bi kraljevski život a tragički konac ove najveće i najtužnije žene hrvatske. Katarina Zrinjska jest hrvatska N i o b a. jest ona nesretna majka divna lika s neizkazanom boli. ona majka, koja gleda, kako sav porod njezin propada. Kad je knez Petar Zrinjski godine 1671. na vjeru carsku ubijen u Novom mjestu kraj Beča, krvničkom rukom smaknut, pošto je carskom rukom, carskim podpisom i vjerom onamo namamljen kao da mu neće ništa biti; kad je i brat Katin Franjo Frankapan s Petrom poginuo; kad je sin njezin Ivan Antun takodjer pod okrutnu pazku carskih ljudi stavljen; kad je sav imetak Zrinjskih i Frankapana razgrabljen carevimi doušnici i krvnici: tad se je jadnoj udovi, osamljenoj u najvećoj biedi, bilo s pametju boriti u njezinoj uzi gradačkoj; tad su joj dolazile pred oči slike svih onih junaka iz Frankapanske i Zrinjske porodice, koji su kroz vjekove za Hrvatsku, a od jednoga vieka za svu Europu neumrle zasluge sticali; medj njimi joj se i brat Petrov Nikola prikazuje, komu su Poljaci krunu nudili! za ovimi sjenami prošlosti vrve joj pred očima povorke nedoželjenih budućih slika: njezin sin narešen kraljevskom hrvatskom krunom, stečenom po njoj majci i po otcu Petru, počimlje povorku kraljeva iz Zrinjske kuće. To bijaše njezina težnja, to nada njezina života, a jao, što je sada, iza onakova sna kakva grozna java! Suprug na stratištu pokopan, sinu Antunu ime Zrinjski izbrisano i kao žig mu udareno od cara ime „Gnade“! To je historična tragedija, koja nadmašuje svaku drugu meni u poviesti poznatu; to je pjesma ženska još nikada nečuvena, nezapjevana, nedopjevana. Ako ta pjesma pravim svojim glasom u srdcih vaših zazvoni: Hrvatska je domovina slobodna!

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

2. Glava.

(Dalje.)

Glede glasbenih teoretičnih struka (obće glasbouke i glasbotvorstva) ponajprije mi je napomenuti, da bi školu za glasboznanstvo istom nakon dviju ili bar ne prije godine dana valjalo dići, ali da bi vlada umah, kako se odluči višu glasbaonu ustrojiti i za mjesto učitelja ove struke morala natječaj razpisati. U natječaju bi se moralo spomenuti, da natjecatelj za to mjesto imade ne samo dokazati, da je sposoban obću glasbouku predavati, već se i obvezati, da naučnu knjigu za taj priedmet možda po „Allgemeine Musik lehre“ od dr. A. B. Marxa, ili po „Allgemeine Musiklehre“ od Aug. Reissmanna, i to za jednu ili dvie godine, kako se već rok opredieli, na hrvatskom jeziku izradi. Za tu knjigu, koju bi vlada na svoje troškove dala štampati, nebi taj učitelj dobio ine nagrade do svoje godišnje plaće, jer bi se umah pravim profesorom imenovao, a predavati bi počeo istom tada, kad prema ustanovljenomu roku knjigu dogotovi. Svi praktički primjeri, kojih će u toj knjizi trebati, morat će se uzeti iz glasbe slovjenske, poglavito iz glasbe južnih Slovjena. Kad taj sastavitelj knjige nebi hotio samostalna djela sastaviti, već koju od onih dviju knjiga, što ih napomenuh, za nas pripraviti ili prevesti, to bi morao pojedinim glavam takove opazke dodati, što se napose naše glasbe tiču Kao što je sastavitelju obće glasbouke od prieke potrebe, da imade pri ruci za taj svoj posao podpunu sbirku naših narodnih pjesama i narodnih plesova, te glasbotvore Lisinskoga, Livadića, Stankovića, Zajca, i. t. d. isto tako ako ne jošte više je to od potrebe sastavitelju „hrvatskoga glasbotvorstva“, a nam je moliti u ime umjetnosti onu gospodu, kojih se to tiče, da učine te to gradivo što prije dodje pod štampu, jer se bez toga gradiva naše glasbotvorstvo niti ne može predavati. Vjerujte, da onaj, koji bi se ponudio, da će bez toga gradiva hrvatsko glasbotvorstvo predavati, o narodnoj glasbi nikakva pojma ne imade, i da nikad neće hrvatskih glasbotvoraca uzgojiti. Njemački i talijanki nauk o glasbotvorstvu niti se može, n i t i s e s m i j e u s v e m na našu narodnu glasbu uporaviti; naši su bo napjevi inače gradjeni nego njemački ili talijanski, naš napjev služi se drugimi frazami, imade drugu modulaciju, druge nakite i druga bojadisanja; on imade druge prielaze, druge klone (kadenze), drugi pravopis; ali i oblici su naše glasbe drugi, nego li njemačke i talijanske glasbe* Pučki nam napjevi moraju u svih slučajevih biti na uzor našoj glasbenoj umjetnosti, oni nam moraju biti majdan, iz koga da učenikom vadimo primjere, kao što je tekst narodnih pjesama majdan za jezik, pjesničtvo, dà često za istu domaću poviest. Pa kao što njemački učitelji umjetnosti vazda i svagdje svoga Haydena i Mozarta napominju, eda si narenu učenike, da u njemačko-klasičkom pravcu

---

* O toj stvari nešto sam obširnije govorio u predgovoru k svojemu „Srbskomu Oru.“

Digitized by Google

nauče ponimati i stvarati, isto tako i mi vazda moramo svoga Haydena, t. j. svoj narod napominjati, ne bismo li mi takodjer onamo dotjerali, da nam pitomci umjetnosti tim narodnim duhom budu nadahnuti.*

Lahko je pojmiti koli ogroman rad čeka učitelja glasbotvorstva na našoj višoj glasbaoni. Tu se ne da, kao što na drugih glasbenih sveučilištih i konzervatorijih iz gotove knjige predavati, tu ti je svekoliko samu iztražiti, samu gradivo urediti, samu stvarati. Jer pako nijedan čovjek nije Bogom, koji bi u jedan mah sve uradio, knjigu pisao i predavao, nije ni tu druge, već da se umah, kako se škola za glasbotvorstvo otvori, razpiše natječaj za profesora glasbotvorstva (kompozicije), pak da se i njemu dvie godine pusti vremena, da naučnu knjigu o tom predmetu napiše. Taj red, t. j. da se o knjizi za glasbotvorstvo istom tada raditi započme, kad je jurve obća glasbouka štampana, s toga se mora obdržavati, da se te dvie naučne knjige niti u smjeru niti u trminih ne protuslove; jer bi se inače lahko moglo dogoditi da u jednoj knizi stoji: teorija priemet, povisilica, ugadjača (ugadjalo), surla, — a u drugoj: predugotovljavajuća-škola, vrst tonova, krst, glasbena viljuška, fertbog (za fagott!) i. t. d.

Glede besjedne škole ili škole za govorno predavanje jedva mi treba spominjati, da je učenje akcenta i melodije hrvatskoga jezika, a i deklamacije i poetike isto tako za pjevača i glasbotvorca, kao za glasbenog teoretika, učitelja i glumca od prevelike važnosti. Pjevaču je umienje naglasa jezičnog s toga od potrebe, da pjevajuć glasove napjeva tako uzmogne iztaknuti, da se sa naglasom govora podudaraju, deklamacija s toga, da bude izražaj pjesme naravniji i na našu. Glumcu je umienje naglasa i melodije, što je u jeziku, kano i deklamacija potrebno, da nevriedja uho slušatelja barbarizmi; teoretiku opet zato, da za narav slovjenskoga napjeva i glasbenih oblika postavi takove zakone, koji se sudaraju s jezikom i oblici poetike. Slovjenskim glasbotvorcem napokon je nuždno, da dobro poznaju naglas i melodiju jezika, deklamacije i oblike poetike, jer je do njega najviše, da se pravi slovjenski napjevi, slovjenski recitativi i slovjenski glasbeni oblici u našu umjetnu glasbu uvedu. — O toj stvari govorio sam već prije 4 godina u mojoj razpravi „Narodna glasba Jugoslovena;“ ne ću dakle da istu ponovim. —

Ja smatram besjednu školu kao pripravnu školu za dramatičnu. Da se ta dramatična škola na našoj višoj glasbaoni ustroji, bilo bi doduše željeti, ali koliko ja naše odnošaje poznajem, biti će to iz prvoga kraja jedva možno. Dramatična bo škola, ne samo da bi trebalo jednoga dva li profesora, već takodjer i malo pozorište, odiela za glumce i. t. d. a to sve dakako mnogo stoji, te bi ti troškovi za višu glasbaonu bili u toliko suvišni, jer naše zagrebačko kazalište takovo učeničko pozorište i odielo i onako već imade, pa i za dramatičnog učitelja i za dramaturga iz zemaljske zaklade dobiva subvenciju. A htjeti opet besjednu školu smjestiti pod krov i rukovodstvo dramatične škole, bilo bi dati povoda, da mnogi roditelji svojoj djeci ne bi dopustili polaziti besjednu školu, jerbo mnogi roditelji ne će, da im djeca prerano u kakov savez s kazalištem dodju, što im ni ne ćes zamjeriti, uzev na um odgojno načelo; „sve u svoje vrieme, sve na svom mjestu.“

U tu besjednu školu, kao što i u školu estetike mogu se primati i vanjski učenici, t. j. takovi, koji inače više glasbaone ne polaze. Ti vanjski učenici ne bi se smatrali javnimi već privatnimi učenici, te ne bi pravili javnih izpita, a dužni bi bili dvostruku školarinu platiti. Zažele li ti privatni učenici dobiti svjedočbu od više glasbaone za to, da su te nauke učili, to imadu dokazati svjedočbom dotičnog profesora, da su marljivo polazili predavanja, i podvrći se posebnu izpitu, za koju imadu platiti odredjenu taksu.

Što se tiče ostalih disciplina, a napose poviesti glasbe, to se za sada ne da ni pomisliti na to, da se za nju podigne stolica, jer smo za svoju t. j. slovjensku poviest umjetnosti jošte premalo podataka sakupili i uredili, a da bi se sad već poviest naše glasbe kao poseban priedmet mogao predavati. Što se o poviesti naše glasbe kazati dade, moći će se pridodati obćoj glasbouci kao dodatak. Poznavanje obće poviesti glasbe mora se iz početka prepustiti posebnomu nastojanju učenika. S toga bi trebalo djela Forkela, Brendla, Kiesewettera, Ambrosa, Reissmana i. t. d. koja bi svakako morala biti u knjižnici više glasbaone, dati učenikom čitati i proučiti.

---

* „Mi spisateljem i umjetnikom podielismo najčastnije mjesto — mi ih nazvasmo naravskimi zastupnici njihova naroda — oni bo su vazda kao kakvi vršci i planine svoje zemlje, koji se daleko vide, tere se po njihovu položaju i značaju vaskoliki značaj te zemlje razabire —; oni indi neka gledaju, da to mjesto dično i izpune! Ja uztražih od umjetnosti, da u se primu narodni elemenat, te da ga i izmole — ja tražim od umjetnikâ, da ih duh naroda prožme. Ja tražim, da budu ponajprije gradjani svoje domovine, jer samo time bivaju vrstni i dostojni, da budu gradjani svjetski.“ (Otto Luise).

Digitized by Google

Za slavjenske srodne nam jezike imenovali bi se na višoj glasbaoni posebni učitelji, koji bi za primjernu plaću, po prilici po 10 for. za učenika na 5 mjeseci, podučavali. Osim toga honorara nebi imali nikakove plaće.

Učitelja te više glasbaone tajnika i liečnika imenuje vlada; poslužitelja i ugadjača za glasovir imenuje ravnatelj a potvrdjuje vlada.

Odgovornim ravnateljem više glasbaone imenuje se jedan od učitelja za glasbeno-teoretičku ili za glasbeno-praktičku struku, te imade povrh svoje učiteljske plaće jošte povišicu od 300 for.

Ravnatelj zastupa glasbaonu u svih slučajevih, predsieda sjednicom i saziva ih, te naznačuje u sporazumku s profesorskim sborom vrieme za izpite i večerne produkcije učenika. Ove produkcije imaju biti jedanput na mjesec, i to pred profesorskim sborom i nekojimi po ravnatelju na to pozvanimi gosti. Za te produkcije, koje su pravo reći tek za to uvedene, da se gorljivost učenikâ množi, te da se oni javnom glasbovanju priviknu, ne smiju se učiti drugi komadi van oni, što tiekom podučavanja upravo dodjoše na red. Jedan učenik ne smie više nego dvaput na godinu kod večernjih produkcija pjevati, glasovirati ili dirigovati.

Tajnik više glasbaone, koji je ujedno arhivar i blagajnik ima na godinu 800 for. Njegov je posao obavljati sve pismene poslove više glasbaone. Njemu je sastaviti svake godine izvješće, voditi zapisnik sjednica i dopisivanje, bilježiti u imeniku knjige i glasbotvore, uredjivati knjižnicu i voditi račuue više glasbaone.

Dobro bi bilo, da se tajničtvo podieli takovu mužu, koji je glasbeno naobražen, te tko bi se htjeo baviti poviesti naše domaće glasbe.

Da djelovanje tajnikovo pobliže označimo, napominjemo ovo: Godišnje izvješće imade se na način izvješćâ gimnazijskih sastaviti i učena razprava glasbena uvrstiti. Ta uvodna razprava izvješća ne ima biti svaki put posao tajnika, već sad jednoga, sad drugoga profesora izmjenice, što se svake godine u sjednici profesorskoga sbora u mjesecu siečnju ustanovljuje.

Kod upisivanja pitomaca, kao i u svakoj profesorskoj sjednici imade tajnik biti nazočan te voditi i upisni i sjednički zapisnik. Nabavljanje knjiga i glasbotvora za knjižnicu i arkiv više glasbaone, pribavljanje tiskanicâ kao godišnjih izviešćâ, disciplinarni zakona za mladež, diploma, darova i. t. d. ide tajnika. Nu ipak ne nabavlja on to posve po svojoj volji, već uviek u dogovoru sa ravnateljem i profesorskim sborom, te samo ono izplaća, što je ravnatelj vidirao. On imade u svakoj sjednici račune blagajne na ogled staviti.

Dohodke više glasbaone, koji u samu njezinu blagajnu teku, sačinjava naukovina, koju imadu pitomci svakoga poluletja unapried platiti, nadalje takse za diplome učenika, pak ako tko što višoj glasbaoni pokloni.

Iz toga prihoda se namiruju: knjige za knjižnicu, glasbeni časopisi, darovne medalje, diplome, godišnja izvješća, disciplinarni zakoni, i ostale tiskanice, dalje marke za poštu, pošiljke i naručbe.

Tajniku takodjer dopada uprava zaklade za mirovinu profesorâ.

Ta zaklada nastaje iz 2% odbitka od profesorskih plaća, iz dohodaka koncerta, što ga viša glasbaona svake godine u to ime priredjuje, i od novaca, što ju strani ili zavodu ne pripadajući umjetnici i privatna glasbena družtva zato davaju, što im se dvorana više glasbaone propušta za porabu, napokon od darova namienjenih toj zakladi.

Za dozvolu, da se dvorana prepusti za koncert, imade se pismena molba ravnateljstvu podnieti. Kod dobrotvornih koncerta ništa se ne plaća za dvoranu.

O umirovljenju i podielivanju podporâ odlučuje jedini sbor profesorski.

Posao zavodnoga liečnika bio bi: pretražiti učenike pjevačkih škola, navlastito one, što kane poći kazalištu, da li su na prsima i na pjevalu dosta zdravi i jaki, da im napor, koji se tu ište, ne bude na uštrb zdravlju. Taj oprez, da se na ime učenici odmah na pragu svojih viših nauka pretraže, vrlo je potreban, buduć da se odveć često dogadja, da si mladići odaberu pjevački stališ, ma mu tielo njihovo i nipošto ne bilo doraslo, ter s toga svoje vrieme zaludu potrate, pače najzad, kad nikako ne mogu da uspiju, ne samo da su nesretni, nego često to i životom plate. — Dotični liečnik mora da bude dobar fiziolog, laringoskop i perkucient. Zavodni liečnik bi imao na godinu po prilici 100 for.

Poslužiteljem trebalo bi da bude takov čovjek, koj bi umio i kajde prepisivati, da u glasbaoni i za taj posao bude skrbljeno. On imade bezplatan stan i 200 for. plaće, a za kajde se nagradjuje po cjeniku.

Ugadjač glasovira imade se u ustroj glasovira bar toliko razumjeti, da manje popravke sam uzmogne izvesti. On ima glasovire vazda uzdržati u dobru stanju i dobroj ugodbi. Za to će on svake nedelje glasovire ugadjati, čistiti i pregledati. Plaća mu je na god. 150 for.

Digitized by Google

Ustanove (statuti) tičući se nutarnjeg uredjenja više glasbaone bile bi ove:

Pitomci se zavoda samo početkom godine primaju.

Učenici iz zakonito dozvoljenih nižjih glasbaona zemaljskih primaju se u višu glasbaonu ako pokažu pismeno svjedočanstvo bezprikornog ponašanja i potrebitih sposobnostih, što se ištu za ulaz u višu glasbaonu, bez ikakva predidućega izpita. Učenici pak takovih zavoda, koji niesu vladom potvrdjeni nego su tek trpljeni, imadu se podvrći izpitu.

Kod primanja (upisivanja) pitomaca, koje imadu roditelji ili ovih zamjenici dopratiti, nazočan je ravnatelj, profesor priedmeta, komu se učenik želi posvetiti, pak tajnik i liečnik zavoda.

Naukovina (školarina) imade za jedno poluljeće, iznositi 10 for., učio učenik jedan ili više priedmeta na zavodu. Pitomci škole za operu plaćaju za poljeće 15 for.

Diplome se učenikom izdavaju samo na naročitu želju njihovu, ako u to ime polože 2 for.

Jedno mi je ovdje osobito naglasit, t. j. neka se u statutih više glasbaone naročito ustanovi, da se učenici, osobito mladji ne smiju upotrebljavati za svakojake produkcije izvan zavoda, što žalibože kod mnogih glasbaona biva, ter propisanoj obuci vrlo smeta. Učenik neka bude samo učenik, tad neće jednoga predmeta 6 godina drti i trti, koga li bio inače u 3 godine svršio, da ga nije za kojekakve privatne nakane i spekulacije upo triebilo. Uztreba li sbora bud pjevačkog bud glasbalnog, neka se za tu svrhu odabiru učenici prema potrebi i prema znanju i umienju, ne pako dakako gdje kad biva — ideš zapoviedat sasvim nedoraslim, da n. p. mise pjevaju, samo da bude sbor što mnogobrojniji i što — jeftiniji. Takove produkcije nazivaju na mnogih mjestih „praktičnim obrazovanjem“, pak vele, da spadaju k obuci. Dà, dà. takova ti praksa učenika glasbe upravo onako podučava, kao što je ono pravna praksa, kad se gimnazijalci za političke poslove upotrebljuju, za koje ni dozreli nisu, samo da time za nauku vrieme gube. Od takovih mladih umjetnika (!) i političara (!) ne će nikad biti ništa valjana. Praksa je, tko bi, da to niječe, dobra i koristna stvar, ali praksa ne smie da pretječe positivna znanja učenikova, te se neka od njega ne zahtieva, čega jošte ne pozna i ne dokučuje. —

Da viša glasbaona dobije dobro pripravljenih pitomaca, od potrebe je, da sve niže glasbaone u zemlji budu valjano uredjene, jer se danas u ovih glasbaonah većinom samo pjeva, gudi i svira, ter ništa no pjeva, gudi i svira, a nemisli na to, da učenik i štogod glasboznanstva okusi. Nadje li se ovdje, ondje učitelj, koji nešto o glasbi nauča, riedko je kako valja da bude. Učenik, koji 1—2 godine gudi, mora se na izpitu sa glasovirskom stavkom na ploči producirati; a zapitaš li ga kako se pojedini dielovi gusala zovu, kako se glas radja, zašto kad ovako uhvatiš tanko glasi a kad inako opet debelo, gdje se prave najbolje gusle, najbolje strune, koji li su umjetnici guslari sada na glasu: nezna ti ni slovca o svemu tomu. — Mlada pjevačica sopranistica pokazuje na ploči, kako se akordi iz jednog priemeta u drugi prenose, a ne zna ti kakov obseg joj imade grlo, kako li se grlo u zdravstvenom pogledu njeguje. Druga opet pjevačica pjeva bravourariju iz kakove talijanske opere, a ne zna što će reći povisilice na početku redka, ne zna što se razumieva grlenim registrom. Al tako ti je! U trećoj normalci uče djeca deklamovati, pa se time na izpitu pokazuju, a u 6. gimnazialnom razredu bilo bi skoro nuždno početnu hrvatsku gramatiku predavati. — To meni nije učiti glasbu, ili deklamaciju već ptice dotjerivat.* „Nauka se ne smie, kao ni ladja, nepotrebštinami pretovariti, ali ne smije ni prazna sasma ostati, jer ti u jednom i drugom slučaju može na moru nauke, preko kojeg joj je broditi, utoniti, ne izkrcav ni jednog putnika sretno na obalu.“

(Konac sliedi.)

* Dotjerati, n. p. dijete, Konja abrichten (Vuk).

LISTAK.

Narodno kazalište. Ovo posliednjih dana pjevala se u našem kazalištu poznata Zajčeva šaljiva opera „Vještica boysijska“. Od drama bilježimo dva njemačka igrokaza „Grof Waldemar“ i „Valentina“ od Freitaga, i Demetrovu „Teutu“ na korist mirovinske kazališne zaklade. „Boysijska vještica“ omiljela je našemu občinstvu već odprije. Predstava bijaše u toliko zanimiva, što je skladatelj mjesto proze uvrstio više recitativa i što su neke uloge po novih silah pjevane bile. Florencu je pjevala gčna. Bartova (prije gčna. Köslerova); Flagoleta g. Raverta (prije g. Grbić); paža Favorita gčna. Culifajeva ml. (prije gja. Norvegova). Fatrasa g. Tercuzzi (prije g. Ban). Drago nam je, što je po recitativih nestalo dosta upravo lude proze, nu rieči podmetnute recitativom do zla boga su prozaične, te s toga kadšto upravo smiešne. Predstava bijaše prošlih godina mnogo bolja nego ovaj put. Gčna. Bartova — ako se čovjek i

Digitized by Google

obzire na njezinu boležljivost — zaostala je za gčnom. Köslerovom. Bijaše slaba, vrlo slaba. G. Raverta pjeva prilično, al prikazat ne umie nikako. Tu mánu valjalo bi popravit privatnim učenjem. Da je g. Tercuzzi slabiji bio od svoga predšastnika razumieva se po sebi. Gčna. Culifajeva imade dočuše jošte slabo grlo, al za početnicu pjevala je dosta dobro, i prikazivanje bilo joj je dosta okretno. Dara ima svakako, al ga naobrazit treba. Ali zato njezin hrvatski govor! Da bog prosti! Krivo naglašivanje, otezanje kratkih samoglasa, kriv izgovor suglasa — sve to bijaše upravo užasno n. p. mjesto „kàko“ govorila je „kháko“, mjesto „ljubicâ“ govorila je liübicach“, itd. To su nesretne posljedice onog zlosretnog njemčukanja za kulisami. Uprava neka kazni takove njemškutarice novčanom globom, jer dobro znamo, da tu opomene ništa ne hasne. Igrokaz „Waldemar i „Valentina“ prevedeni su za naše kazalište već prije 8 godina. O Waldemaru govorit ćemo prilikom druge predstave. O „Valentini“ ne ćemo mnogo pisati. Taj komad driemao je u kazališnoj knjižnici pod prijašnjimi upravami s dva razloga. Za prvo je taj komad toliko germanske naravi, da hrvatskomu občinstvu dosaditi mora, za drugo je i prievod S. D. vrlo slab. Sad se je svidilo upravi probuditi od sna — na kratak život, jer je taj igrokaz s više rečenih razloga propao.

Demetrovoj „Teuti“ posvetit ćemo osobit članak, kako ga i zaslužuje. Tom prilikom dužnost nam je popravit samo krivu viest, koja se je bila uvukla u zagrebačke dnevnike, gdjeno se veli, da je pokojni dr. Demeter sastavio mirovinski štatut. Ne znamo, po kom su ti listovi upućeni bili, al uputa bje svakako kriva. Pokojni dr. Demeter ima zaslugu za naše kazalište kao nitko drugi — on ga je utemeljio, ali mirovinskog štatuta nije sastavio on, već odbor pod predsjedom presv. g. Žigrovića i to u vrieme, kad dra. Demetra nije bilo u odboru. Ljudi, koji pišu inšpirirane viesti o kazalištu po dnevnicih, imali bi se ostaviti onog grizkanja proti upravi gg. Žigrovića i Farkaša, jer se tim ne grieši samo proti uljudnosti, već i proti istini, nu o tom ćemo drugi put svojim načinom računati. U ostalom veseli nas, da je sadanja uprava započela mirovinske predstave. Nadamo se, da će se do skora sastaviti naš sabor, koj će, saslušav vještake, definitivno urediti upravu i odobriti po prijašnjih odborih izradjeni mirovinski štatut. Do sada se konačno riešenje kazališnog pitanja odgadjalo i to sbog odgadjanja našega sabora. Tvrdo se nadamo, da će sada bolje biti.

Koncert. Dobismo iz Križevca dopis o koncertu, što ga je na 11. o. m. ondješnje hrvatsko pjevačko družtvo „Zvono“ upriličilo i, kako se Križevčani hvale, sjajno izvelo. Radujemo se, što se je na tu zabavu mnogo liepa družtva iz susjedstva sabralo. Ne bi li dragi Bog dao, da se stara hrvatska družbenost u nas opet udomi! Orkestar odigra ouverturu „Slavsku“ od M. Titla i pod kraj koncerta, „Proljeće“ od Bacha. G. S. Brodski odigra na glasoviru fantaziju „Rigoletto“ od I. Oestena a dvie neimenovane gospodjice izpjevaše dvopjev: „Osvanu proljet (sic) milena“ od Dr. Bendla. G. Krunoslav Jović izbesjedi sam svoj pjesmotvor „Vapaj iz Bosne“. Članovi pjevačkoga družtva izpjevaše poputnicu „Zvona“ od I. T. uglasbenu Ivanom Laksarom, Zajčev „Večer na Savi“, Voglovu „Vltavu“ mužki sbor s jekom i Lisinskovo „Jutro“. Svim velika hvala, a osobito neimenovanim gospodjicam, koje su morale svoj dvopjev po drugi put pjevati. Žao nam je, što nam dopisnik ne imenova liepih pjevačica, da im bude dugovječna spomena u „Vieneu“, pa da i oni, kojim to treba, doznadu, u kojih Hrvatica ima zvonko, pojasto grlo. Ne možemo pregorjeti, da ovom sgodom ne svjetujemo naša pjevačka družtva ne bi li se porazumjeli s g. Kochom, koje bi narodne napjeve imali nabaviti i uvrstiti u svoje programe.

Književnost. Milo nam je javiti, da je književni odbor naše „Matice“ po priedlogu Dra. Dežmana odlučio još ove godine izdati sbirku pjesmotvora, koji se mogu krasnosloviti. Gledat će se da naša dorasla i ne dorasla omladina u toj knjizi uzmogne naći, što će toj i onoj sgodi dolikovati. Izabiranje i uredjivanje povjereno je podpredsjedniku Iv. Trnskomu, Dru. Ivanu Dežmanu i Augustu Šenoi.

— U odborskoj sjednici „Matice dalmatinske“ od 17. svibnja zaključeno bje u 3000 iztisaka izdati drugo, pomnoženo, izdanje „Pjesmarice“. Izim narodnih junačkih pjesama prvog izdanja imadu se uvrstit neke Kačićeve i bosanske narodne pjesme Petranovićeve sbirke. Zatim imade se dodati nešto ljepših ženskih narodnih pjesama, a i one umjetne pjesmice, koje se rado pjevaju po družtvih. Ovoj sbirki dodat će se i riečnik. Sastavak sbirke povjeren je našemu vrlomu književniku Mihovilu Pavlinoviću. — Srbskog glasnika izišo je svezak XXXVII. sliedećeg sadržaja 1. Fiziologija glasa i glasovi srbskoga jezika od St. Novakovića. 2. Život Srba seljaka od M. Miličevića. 3. Bilježke o Bogomilima od S. Kosanovića. 4. Studije za historiju srbske trgovine XIII. i XVI. vieka od S. Mijatovića. 5. Kritički pogled na prošlost Srba u Ugarskoj od Vitkovića. Glasnik se dobiva u knjižari braće Jovanovića u Pančevu.

— Slovensko dramatično družtvo razašilje sliedeće spise: Visoki C, gluma po njemačkom; „Gorenski slavulj“ od Luize Pesjakove; „Kći palikuće“ od Kajetana Tyla preveo I. Starè. „Umjetnost i narav“ od Albinia, poslovjerio Andrijčekov; „Razsipnik“ od Raimunda, poslovenio Ogrinec. — U Ljubljani izlazit će do skora humorističan list pod imenom „Strela“. — Glasbena matica slovenska izdat će za kratko prvi svežčić svojih pjesama, u kojem se odlikuje osobito pjesma „Želje“ od Nedveda.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

Svec

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 23. U Zagrebu dne 7. lipnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Božić. — Naša Linda. — Spomenak opatiji. — Gulnara. — **Pouka:** Pavao Šubić i sin mu Mladen. — **Književnost i umjetnost:** Kako da nam se glasbarstvo uredi? — Manuale del Regno di Dalmazia. — **Listak.**

BOŽIĆ.

Spjevao A. Š.

Božić je. Dol i brieg
Pokrio gusti snieg;
Dà, sviet je ciel
Sve biel i biel.

Tek okno ti selom svjetluca,
Na stolu vidiš kolače
I otac baje i puca,
Dječurlija veselo skače,
Od dragosti klikće i sieva,
Kud komorom prostrta slama;
A s dječicom majčica pjeva:
Kralj neba se rodio nama.

Božić je. Dol i brieg
Pokrio gusti snieg;
Dà, sviet je ciel
Sve biel i biel.

U kolibi žena sjedi
U niemu propala muku,
Pa diete mrtvo si gledi
Ah na slami skrštenih ruku.
Tek slaba svieća svjetluca,
A žena hvata se prama,
I pjeva — srdce joj puca —:
Kralj neba se rodio nama.

Božić je. Dol i brieg
Pokrio gusti snieg;
Dà sviet vam je ciel
I grob je biel.

NAŠA LINDA.

Pripovieda J. T.

(Konac).

IV.

Premda je Linda mogla poznati odlučnost Stankovu, to se je ipak drznula nadati, da će se Stanko u zadnji mah predomisliti i ne mogav gubitka njezina srdca pregorjeti dohićeti, da o njezinu grlu svoj prenagljaj okaje.

Ali dan odlazka Stankova minu nujan i dugočasan, a Stanko se ne povrati, srdce Lindino hćede da pukne, žestoka joj se i silna paljevina pretvori u čudan gnjev, od nježne, umiljate djevojčice postade prpošno, lakoumno čeljade. Koliko joj se slika Stankova u snu i na javi blagoduha, veličasta prikazivaše, koliko joj pomisao vlastite krivnje samotežce dušu otežčavaše, ipak smognu turiti sve to u zaborav. Sve kajde, u kojih je bilo što narodnoga, podera i uništi, iste joj se trobojne vrpce toliko zamjeriše, da ih je sa šešira i sa drugoga zaklada namah odparala. Hrvatstva, što ga nije s majčinim mliekom usisala, već što joj ga je Stanko za dušu privezati radio, ne stade iz njezina srdca, još se ne bijaše tuj ukorienilo.

Ohladnje, okorje, odtudji se posvema.

Minulo za tiem nekoliko godina. Linda

Digitized by Google

se medjutiem udala za nekakva tudjina i sprovodila uzanj čudne dane pune nebrige nemara, nemilka i neblaženstva. Našla se dječica. Ne smognu im majkovati, ne bilo u njezinu srdcu domoljublja, golemost majčine dužnosti splasnu do prostoga draganja, te se i te male sreće brzo zasiti.

Stanko se trudom i marom dokopa neke slave u našoj trojednici, premda se veli o naših zemljacih, da domaćemu sinu puno lakše prišivaju krpice, nego li, da ga u zviezde kuju. Bilo to, kako mu drago, toliko stoji, da je Stankova slava doprla dogodice i do Linde, pa se je do neba hvalila njegova značajnost, njegovo poštenjačtvo.

Sjeti se jadna sreće, koju je uzanj okusila, sjeti se njegova tužna nagadjanja, da Linda ne će umjeti u bračnom životu srećnom biti, da će, ako ne bude uputa i čelik-volje, postradati.

A koji je taj uput?

Da ju je Stanko iskreno ljubio, kako joj to sam kaza, o tom ni malo dvojbila nije. A on se sbilja nije oženio, kako joj se na razstanku zavjetova. Malo što nije poželjela, da ne bude svjerovao! Lakše bi joj bilo pregorjeti svoju težku krivnju.

Svakojako govorio je Stanko pravo i pogodio je sve na dlaku.

A što je on učinio ne dokopav se s njom sreće, za kojom je išao?

Udario je putem slave, ovjenčao si glavu lovor-vienccm, te pažen i štovan od svoga naroda može lahko pregorjeti sebičnu težnju za srećom u uzahnom domaćem krugu.

Zar to nije činom nagodjen i obrazložen uput?

A za kojom slavom da ona podje? kojim lovor-viencem može si ovjenčati glavu slabahno žensko čeljade.

Pjevanjem, dà, dà! On je toli ljepo pjevao: Miruj, miruj, srdce moje! Oh hoće li se i moje srdce smiriti?

A umiem li ja liepo pjevati? Jesam li dosta jaka nadjačati sve potežkoće? Dà, dà, Stanko, tuj treba čelik-volje. A tvoja je volja bila vazda čelična, na što si se dao, to si umio postignuti.

Ja idem tvojim tragom, to mi je uput; a jačoj mi je biti, nego li sam bila iduć za tvojom ljubavi.

Tako Linda sama sobom sumavaše te nakon sjeknu voljom, da postane glasovitom pjevačicom.

I udari u pjevaću vještbu, uze grlo udešivati te glasom previjati, uze napjeve i čitave opere pamtiti, uztraja dane i sedmice, mjesece i godine — svejednako učeći, svejednako dokapajuć se i načina i vještine, i spretnoće i tankoće, pa sbilja neutrudnim marom i nečuvenom mukom za nekoliko godina i kod više majstora izadje i ona pravom umjetnicom.

Ali prvo, nego će zaputiti po tudjem svietu idući za slavom, ne uzmognu Linda okanit se želje, da se bar jednom sastane s onim, koji joj bijaše prva sreća, te jedini povodnik njezinu naumu i njezinoj muci, da se uzmogne grlom proslaviti.

Trebala joj utjeha, da ju Stanko nije zaboravio, pa da će ju netko bar duhom na putu slave pratiti, njezinu se napredku radovati, svojom se ljubavi nad njom kriliti. Ej da je tako uzljubila narod, iz kog je nikla, divna li bi to radost bila, da mu može osvjetlati lice, pa da može osjećati diku ponosa, što je hrvatskoga poriekla!

Lahko se odbi od roda i poroda, od svojštine i prijatelja. Davno joj se srdce od njih otudjilo. Samo joj njezino prvo milovanje bijaše na umu, samo joj težko i pretežko bijaše ne imati tog jednog srdca uza se, pak da onda od njezina slavja potavni sunce i mjesec i slava cieloga svieta.

Dan prvo svoga polazka u tudji sviet došla Linda u Zagreb i kradomice došuljala se u večernji sumrak do Stankova stana u gornjem gradu. Čudna joj tjeskoba stegla grudi, žapala se njegova zazora. Popodje koprenom prikrivena izpod okana, da joj malo odlahne. Iz Stankove sobe zaječi turobni glas poznate joj pjesme:

Nije Linda tvoja više,
Za drugoga ona diše,
Drugi ljubi zlato tvoje,
Miruj, miruj, srdce moje!

Nije više mogla srdcu odoljeti, drkćućom rukom maši se kvake, odškrinu vrata, udje u dvorište, obnemoglim korakom uzpe se uza skaline, od navora žalosti i patnje težko dišuć u nevidici jedva napipa Stankova vrata, te ne pokucav uturi ih i obori se pred sjedećeg Stanka prihvativ ga za koljena te iz stegnuta grla jedva pronie: — Stanko, oprosti!

— Lindo! zavapi Stanko, ustade, podiže i posadi ju na naslonjač, jer nije mogla stajati. Tad ju prihvativ za obie ruke stade pitati:

— Za ime božje, koja vas je težka nevolja k meni doniela?

— Odilazim u tudji sviet i došla sam se oprostiti s t—, s vami.

— Jaoh, dakle već sbilja dotle dodje? Niesam se uzalud bojao.

— Stanko, vi me bolje poznavaste, nego li sam se poznavala i sama. Ja sam težko sagriešila, vas i sebe unesrećila; dodjoh vas zaklinjati da mi oprostite, da ne žalite na me polazeću —

— Al kuda ćete, zašto?

— Idem postati pjevačicom. Za drugo me ne pitajte. Ne mogoh inače.

— Ali je to pretežki zadatak.

— Trgla sam biti jačom, nego li sam bila, kad sam svoju liepu sreću nogom pogazila.

Digitized by Google

— Lindo, zaboravite to, tomu bijaše vaš uzgoj kriv — pa kad nije druge, vi sad junački uztrajte i držite vazda na umu, da bez krepke volje niesmo dostojni onoga, koji nas je na podobu svoju stvorio.

— A vi mi opraštate, vi ne ćete žaliti na me? —

— Davno već oprostih, a kako ću žaliti na onu, koju jedino ljubih?

— Zaboravte nevrednicu, nadjite si koju dobru dušicu, svaka će uz vas srećna biti, a ja ću lakše prežaliti svoju krivnju —

— Nikada toga ne učinih! odgovori joj Stanko.

— Vi me dakle nevrednicu svejednako ljubite?

— Ljubim kao sunce, koje me je za liepih dana ogrijalo, ali ne zahtievam od vas, da smetnete s uma dužnost, koje se poduhvatiste —

Ali ako i ja za vama pogiboh, ako vam se zakunem, da ste vi moja jedina i prava ljubav —?

— Onda — bježte iz ovoga skromna stana, bježte u tudjinstvo, da vas ne vidim, da ne znam za vas. Predjenite si ime, ako se slave dosinete, da ne znam, tko je to — da ne moram misliti: Ta se je meni i domovini iznevjerila!

I razstadoše se ponikli, porušeni, plačni...

V.

Nije nam do toga stalo, da sliedimo Lindu od grada do grada, da redomice nabrajamo potežkoće i neprilike, kojimi bijaše staza njezina umjetnikovanja zakrčena, ne ćemo spominjati trnja, koje joj je na putu slave nicalo, ni ruža, kojih je na njem prigodice ubirala.

Malo koja naših liepih čitalica ne će znati, kolika je to muka i opasnost ženskoj glavi tumarati samohranom po tudjem svietu od nemila do nedraga, bez druga i prijatelja, bez uputnika i zagovornika. A kamo li, kad rodoljublje ne širi volje ni mara, kad u tudja srdca imaš dirati udešajem sklada i milote, štono samo iz pune duše izviru. A nije puna duša, kad nije svoj uza svog, kad ne uznosiš i ne sklanjaš i ne sokoliš svoga plemena liepim umiećem. Tužni su to vienci, što ih tudja ruka vije i bez milka i bez ponosa daje.

Tieh je vienaca dosta dobila naša Linda po svih velikih gradovih ciele Evrope. Ali ju ne usrećiše. Glas joj slovio na daleko. Sve se velike novine natjecahu, koje ću ju bolje hvaliti. Ali joj ta hvala ne nadobi duši blaženstva, štono bi ga bila osjećala, da je ta hvala zakolala po hrvatskom rodu i zavičaju, gdje bi ju malo i veliko našom dikom prozvalo.

I u Moskvi i u Petrogradu dostade se naša Linda velikoga slavja, sve ju boljarstvo i isti carski dom uze odlikovati više, nego ikoju drugu gostiniu. Glas, da je Hrvatica, bijaše tomu odlikovanju velikim povodom i bijaše jedinim uzrokom, što ju neki moskovski učenjaci navališe pozivati i svojiti.

U Moskvi je bilo, gdje je naša Linda pjevala prvi put „Livdu šamonijsku“ i gdje je poslije te opere imala doći na večeru u dom učenjaka S***, koji je hrvatskom jeziku posve vješt bio.

Gotovo se prepade, kad ju učenjak čistom hrvaštinom pozdravi:

— Dobro došla hrvatska slavlja u mojem domu! Radujem se, što me je sreća srela, te mogu vraćajući Hrvatom zajam, prvu vas onako dočekati, kao što mene dočekaše u Zagrebu.

— Velika mi je čast toli prijatljivo dočekanom biti u ovom odličnom domu. Odvrati Linda te bude domaćici i ostalim gostom predstavljena.

Za večere bilo spomenka o Hrvatskoj, o Zagrebu, o svetom kralju, o Jelačićevu trgu i liepom spomeniku, o hladovitu Tuškancu i divnom perivoju Jurjevcu ili Maksimiru, Linda se duhom preselila u Zagreb, u davno minulo najsrećnije doba svoga vieka, u blaženstvo prve ljubavi. Često joj se odtisnu tihi uzdisaj sa dna srdca, taj uzplamaj želje za negdašnjom ili budućom srećom.

Poslije večere odvede domaćin slavnu pjevačicu u skromni kuteljak dočekaće sobe, domaćica sjede za glasovir i stade dirkati u žalobite žice neku sjetnu rusku dumku od Lvova, mogao se zametnuti tihani domjenak i moglo je uho ne prečuti sjetna razgovora gospodaričinih prstića i tipaka.

I ostali gosti odieliše se sve po dvoje i stadoše žamoriti biranim, pitomim i zvonkim sborom, kao da se liepi ljudski glasovi takme s prebiranjem zvučna tipala.

Primaknimo se tiho kuteljku, gdje se Linda i domaćin, koliko se opaziti može, ne rogobore i ne prepiru, ali ipak voljnije i brže nižu besjede, življe se očima sretaju, te pomakom tiela i pomahom ruku jasnije tumače pokret srdca i polet duše.

Čujmo ih:

— Vi dakle, gospodično, nikada ne zapjevaste pred hrvatskim občinstvom?

— Nikada. Iz prva sam se žapala stupiti pred znance i znanice na pjevalište, a potla ne bje u domovini momu napredku prilike. Tamo glasba i pjevatba ne vriedi još toliko, koliko po ostalom svietu.

— Tužni Hrvati, koji se ponose glasovitimi pjevačicami, a ove ne pjevaju svojim zemljakom, već ponajviše tudjinstvu.

— Ali će vaše gospodstvo priznati, da je moja mala domovina nejačka davati samo dvima boljima pjevačicama onoliko plaće, koliko ih daju zavodi po velikih gradovih.

*

Digitized by Google

— Istina, ali bi se ondje dostale domoljubne pjevačice veće pažnje i slave. Mogla bi jedna i druga po ostalom svietu za koju godinu nateći dosta imetka, pak onda posvetiti svoje sile domovini, kud je srdce vuče i izvan koje ne ima prave slave i dugovječna spomena. Tako mi Rusi sudimo. Mogla bi nakon svaka bar koji mjesec svoga dopusta probaviti u svojoj domovini i odazvati se želji i pažnji naroda svoga. A tko za liepim glasom, za slavom ovoga svieta teži, onaj se ne smie odreći najsvetije dužnosti, onaj ne smie zanemariti svoje makar koli male domovine. Oprostite, gospodično, ja znam, da su domoljubni Hrvati neku svoju pjevačicu upravo o svom trošku dali izučiti, da su ju na noge podigli, da su ju na prvom uzletu pjesmami pozdravili i vienci od hrvatskoga cvieća obasuli. Ta se je pjevačica dapače obvezala, da će deset godina u domovini pjevati — pak eto sad o tom ništa ni čuti neće. Nezahvalnost ta čini, da joj vehnu vienci slave i ja ne bih te nezahvalnice svjetovao, da dodje u Moskvu gostovati. Gospodično, ženskoj glavi isto toliko doliči veliko srdce, koliko i svakomu prvaku roda.

— Što nam to spočitujete, strašno je čuti. Niesam mislila, da nas sviet toliko osudjuje. A ni iz domovine ne čujem takove zamjere, kamo li odrješita zahtjeva, da onamo dodjemo pjevati.

— Ne može se nikomu zapovidjeti, da bude velikodušan. Za vas znam, da ćete se svakoj želji iz domovine odazvati — ja vas dapače u svih naših družtvih slavim i proglašujem najrodoljubnijom Hrvaticom.

— Čim ću se oddužiti tolikoj milosti?

— Nije to milost, nit se trebate ičim oddužiti, van da prijateljevu besjedu držite na umu; jer Moskovljani od nerodoljublja vrlo zaziru.

— A čim da sada rodoljublje svoje zasvjedočim?

— Da u družtvih odpjevate po koju hrvatsku popievku, a da se okanite njemačkih napjeva: jer nam niesu za volju. Dobro bi bilo, kad biste i večeras bar jednu hrvatsku popievčicu odpjevali, da moji gostovi razglase po Moskvi, koli kosnutljivo hrvatski pjevate. Sjetite se Linde šamonijske, koju nam danas toli divno odpjevaste. Srećan je to doum i silno se dojima srdca, kad se poludjela sirotica dočuv popievku miloga si zavićaja osviesti. U tu misao zaronite i iznesite na čuvik milotu koje hrvatske popievke.

Linda porumenje. Čula je za svoga vieka samo jednu hrvatsku popievku, koja joj je nagnala suze na oči. Samo je tu popievku kadšto na samoći pjevuljila te nagadjala i pogadjala onu milozvučnost, kojom ju je Stanko pjevao.

— Molim vas, odvedite me do glasovira, te progovorite milostivoj gospodji, ne bi li mi za čas svoje mjesto ustupila.

— Hvala vam gospodično! Reče domačin te odvede Lindu do glasovira i šaptnu svojoj gospodji: — Dušice, Linda će te izmieniti.

Gospodja skoči veselo i reče prijatno: — To je preliepo! te k jednu zapljeska bielim ručicama, sve družtvo opazi, što će biti, iz toga kuta čuo si: ah! iz onoga: pravo! pravo! Sav prvašnji žamor presta, nasta čekava, svetčana tišina. Linda ponamjesti se za glasovir, dirnu u tipke te ugodi Lisinskovim uvodkom nagovieštati, da će hrvatska biti. U duši joj se prikaza Stanko i njegova silna bol, kojoj je ona povodom bila te njegovim potresom grla zapjeva:

Ah stisni se u svom kutu
I pregori želju ljutu;
Tople su ti ove grudi,
Sebični su vani ljudi:
Svaki grije srdce svoje.
Miruj, miruj, srdce moje!

— Ah prekrasno, predivno! zareda žamor od usta do usta. Na Lindinu oku zasja biser suza, te za mala opet nastavi:

Oh mahni se svieta, mahni,
U bolesti šta ćeš vani?
Sviet boluje viek do vieka,
Ni sam sebi nema lieka,
Kamo l' boli rane tvoje,
Miruj, miruj, srdce moje!

Spomen jedine joj sreće savlada Lindino srdce. Suze navroše na sjetne joj oči. Ustade i poleće ne obziruć se na pljesak i radostne uzklike u svoj kuteljak, da rubčićem polovi i zatomi suze odavalice silnoga porušaja.

VI.

Čudan je to udes naroda hrvatskoga. Ima rodjenih sinova, vojvoda na glasu, najveći narod ponosio bio se njihovim ugledom, njihovom slavom; ali im nije biti u domovini. Ima učenjaka na glasu, članovi su naše akademije, treba nam ih doma kao korice krušca, al je udes udesio, te oni eno tja u Odesi svietle svojim učenjačtom. Ima tri, četiri rodjene kćeri, glasovite pjevačice, svaki bi se narod dičio, da su to njegove kćeri, ali ti slavulji Hrvatom ne pjevaju, Hrvatom neka kukavice kukaju. Nije li to čudan udes?

Ima i drugih glasovitih i neglasovitih ljudi, koji nebi morali u tudjinstvu boraviti, kojih bi dapače u domovini moglo ogrijati sunce narodnoga ponosa, mogao razblažiti glas materinskoga jezika, pak eto vele, da je nesloga naša kriva, što se i oni odoše tudjiti.

Bog bi ga znao, tko je sve kriv. Ali krivnje ima dosta i u svakom kutu.

Tom je krivnjom obiedio u duši i našu Lindu učenjak Rus, pak joj tanahnim načinom u velikom svietu navali na srdce težki

Digitized by Google

kamen žaobe, što se je otudjila rodu i plemenu. Taj ju kamen tištaše to većma, što je nekada Stanko u sve ruke zahman nastojao, da ju opameti.

Napisala i poslala Linda Stanku ovo hrvatsko pisamce iz Moskve:

„Predragi Stanko, moje najsladje spominjanje! Ne dolazim zliediti starih rana, koje vam ja nevoljnica zadadoh. Već me evo, da ih zavijem melemom vaše vrednoće a moga štovanja, s koga me evo u daleku svietu pred vašom dušom na koljenih. Dolazim vam kazati, da sam dosle mahnitala, tudjeć se od svoga roda, pak da sam se poput Linde šamonijske prekasno, jaoh, ali ipak dosinula svoje pameti. Čujte, kako se je to dogodilo. Bilo mi je u odličnom moskovskom družtvu iz oka iz boka oglasit se hrvatskom popievkom. Znate, da mi se hrvatske popievke niesu milile izim one jedine, koju mi vi jednom za moje sreće odpjevaste i koju opet sami sebi popievaste u oči moga polazka iz domovine, ne znajući, da ja s ulice slušam. Došla mi na um ona mi je bila spas. Sjećajuć se vašega zvučna i dirljiva popievanja, sjećajuć se vaše ljubavi, kojom za me nevrednicu i sad marite, sva se pretvorim u vašu narav, u vašu plemenitu dušu, te sbilja iz puna srdca i suzna odpjevam dvie kitice one popievke: Miruj, miruj, srdce moje! Ne možete pomisliti, koliko se same mene i slušalaca kosnu ta popievka. Gospodje me uzele od radosti ljubiti, odlična gospoda ne sramila se suza, koje ih posuše. U nijednoj operi, nijednom tudjom pjesmom ne stekoh tolikoga slavlja, sjutradan iznenadio me svaki slušalac dragocjenim darom, a na svakoj pošiljci stajalo pisano: u spomen suze, koju mi izviste hrvatskom popievkom. Sva Moskva stade govoriti o toj popievci, u najsjajnijih palačah udešivala se posiela, za pozivom sliedio poziv, sva Moskva navalila, da čuje hrvatsku popievku. Sad se istom osjećam Hrvaticom, sad bih se istom prerada pretvoriti u onu plemenitu i pregnutljivu dušu, kakovom me željaste imati kao svoju sudjenicu. Težkom sam si mukom dobavila još dva hrvatska napjeva i naučila nekoliko ruskih dumaka, da se uzmognem odzivati silnim navalam, kojim nije moći odolievati. S toga vas molim i zaklinjem, izaberite i dajte mi prepisati te po kom knjigaru na brzu ruku poslati desetak hrvatskih popievaka. Ne zahtievam, da mi odgovorite. Ja sam zadovoljna, da znate, kojim sam putem udarila i da vi sami izaberete popievke, koje su vrstne prodičiti našu domovinu. Kamo sreća, da sam se vašemu razboru i izboru vazda pokoravala! Vaša sam, žalibože, nesreća al ipak vaša dužnica i štovalica Linda.“

Al je bilo Lindi okusiti i najgrču grčinu.

Dugo ne bje odgovora iz Zagreba. Već je mislila, da je Stanku posve onemiljela, da ju je uzeo sbog njezine lahkoumnosti prezirati.

Bijaše predala pismo uz preporuku, pak već hćede naručiti propitnicu. Ali na pošti doznade, da je pismo doduše primljeno, ali da je netko drugi prijamnicu podpisao.

Odjuri iz onih stopa k prijatelju učenjaku, predbrojniku i revnu čitaocu hrvatskih novina. Od njega doznade jadna, da je Stanko težko obolio.

Začudi se Rus učenjak Lindinoj nagloj pitatbi, njezinu strahu i bljedilu i njezinu zadrktaju, kad je čula za stankovu bolest. Briznuše joj suze na oči i jedva ju mudri Rus nekako utješi.

Ne minuo ni mjesec dana, kad jedno jutro doču Lindin zakrilnik, da je ona sirotica oboljela.

Neoklievce ode k njoj i nadje ju na postelji od težke tuge i plača obnemoglu, bliedu, gotovo zamrlu. Čim jadna osjeti, danetko oko nje tetoši, uze namah jecati, a kad joj se prijatelj javnu i zapita, što ju je za Boga snašlo, izvadi izpod uzglavlja pismo i predade ga učenjaku — ne mogav prosloviti niti besjede.

Ovaj stade čitati: „Vele štovana zemljakinjo! Vaše pismo zateklo je Stanka na umoru. Olahkotiste i zasladiste mu zadnji čas života. Jedva je mogao tihim glasom spomenuti nekoliko popievaka, koje neka nabavim i u njegovo ime nek vam pošljem uz posljedni pozdrav i bratsku poruku, da ostanete jakom i da se nikada ne iznevjerite svomu narodu. Kratak je viek, al je i nevjeri dug spomen, nekmo li ljudskoj dobrinji i rodoljubnu nastojanju. To šaptnu, te poljubiv vaš rukopiš smiešeći se usnu. Šaljući vam dakle popievke, koje su se pokojniku najvećma milile i koje je, kako rekoh, sâm na umoru napomenuo i vama za spomen namienio, imenujem se pokojnikovim uzdanikom i suznim drugom a vašim na svaku uslugu spremnim štovaocem. N. N.“

— Umirite se, gospodično, zavrnu učenjak tješiti Lindu, pokojnik je dostojan vaše tuge, al je i dostojan, da ne smećete s uma njegova svjeta, te da budete jakom. —

— Ali sam ja kriva njegvoj nesreći a morda i njegvoj smrti, zajeca Linda.

— Ako ste i kriva, to je valjda trebalo vašemu dozivu; ako ste i kriva, to veća vam je dužnost obzirat se na bratsku poruku. Ako li ga sbilja ljubljaste, to ga ne možete ljepše okajati, nego li štujući i ovršujući njegove želje i namjene. Čovjek je bez jake, neuzmakljive volje hrdja i ništarija, kao nezrio ili u nerad ugrezao djak, koji mari za sve drago, samo ne mari za knjigu. Oprostite, gospodično, ja sam profesor, taj

Digitized by Google

mi je primjer ponajbliži. Ja vas u ime pokojnikovo zaklinjem, da se osviestite. —

To je koristilo. Linda prestade jecati, pruži učenjaku ruku i obeća, da će se umiriti.

Rús ju pozva, da dodje sjutrašnji dan proboraviti u njegovu domu, a dušom sjeknu, te se zavjetova, da ne će mirovati, dok ne navrati Linde na put, što ga je sud i razbor glasovitih ljudi svieh vjekova svakoj poštenoj duši odbo i živim primjerom utro.

Pitate me, je li Rús uspio i hoće li nam koja Linda i kada u domovini zapjevati — i hoće li nam upljoške ptičice pjevati, ili i u napredak samo kukavice kukati?

Bog vam dao, drage čitalice, liepa zdravlja, pak ćete same doživljeti, što želite, samo nastojte i vi, da se dovine pravoga rodoljubja svaki stvorak, komu vaše oči ognjem svietle, koga vaša njedra mliekom doje, koga vaše biele ručice ponjihuju.

SPOMENAK OPATIJI

na sinjem moru više Rieke.

Spjevala Ada Kristenova. Pohrvatio I. T.

Vječno more, krasno li si,
Kad te vihor muti ljut,
Valovlje ti na žal klisi
Pjenom posuv zemlji skut.

Morski galeb klikne, mune,
Žuran, lakom sgrabit plien,
Zlovoljice mornar kune,
Kad jedrènjak krkne stren.

Takvu ti se čudjah čudom,
Opatovski gdje je hrt,
Gdje je stvoren vilâ trudom
Južnog kraja bujni vrt.

Nada mnom se gora žuti,
Odsieva se sunca sjaj,
Poda mnom se more muti,
Kraj mene je cvieća raj.

Cvrkut pticâ, hùka bure,
Tudje cvieće, pjenast val,
Pučinom se zraci tmure,
Tuj mi vedar, tih je žal!

Pjesme suzbit ja ne mogu,
Gdje je divost i siev taj,
Njom se molim višnjem Bogu
Za te ljude, za taj kraj.

GULNARA.

Stepska priporiedka od Paulina Stachurskoga. Pr. s poljskoga. Al. T.

I.

Bog je stvorio Ukrajinu, da razkošju napunjuje dušu čovječju — a ukrajinsku krasoticu, da zatravljuje mladiće! Prodji cio sviet, od jednoga do drugoga mora, hoćeš li naći ljepše od Ulane Damjanovne, utjehe otčeve, dike stepa ukrajinskih!

Divna li je ta ukrajinska krasotica! Oči joj — večernje nije na nebu zviezde, kad svojimi traci strieljaju po zemlji; a vlasi, vlasi ... gavran im dao sjaj i crnilo, a grana žalostne vrbe dužinu im posudila. Uzrast djevojčin — vitki cvieta struk. Ali čemu duže o tom govoriti! tà zna se: to je krasotica Ulana! Takove sultan još vidio nije, na takovu još sunce sjalo nije, a samo jednu jedinu rodila je Ukrajina — kako je široka od jednoga do drugoga kraja.

Pripovieda se, da kad je jednoč stajala na obali Rusije, zagledala se u nju rieka i ustavila se na istom mjestu, te se sve do danas široko razlieva po poljani, čeznuć za tim divnim pojavom.

Raznesla se svietom slava o ljepoti Ulane Damjanovne; a medjutim i srdce djevojčino oćutilo volju božju, te mu nekako dosadno u svietu — sniva o ljubavi, kojom bi mu sinulo sunce sreće.

Ne malo gospode šalje prosce k Ulani crnookoj, množtvo mladića izjela živa čeznja za krasoticom ukrajinskih stepa, za slavom ljepotice kozačke. Ali sve bijaše uzalud. Odilazili bi prosci iz Damjanova dvora, te kako bi donesli, tako bi odnesli ne načetu bocu; ne sluša krasotica nježnih mladenačkih kletava. — jer joj je djevojačkim srdcem zavladao kozak Iskra, onaj isti, koji je na slaboj šajci doplovio k Carigradu, i sultanu takovu zapalio svieću, da je njom vas Bospor razsvietlio.

Ali je i bio junačina taj kozak. Nije mala Ukrajina, na Zaporožju kozakâ u izobilju — ali Prokopu Iskri da bi samo jedan ravan bio. Silan bio to junak! Baš po srdcu znala si Ulana odabrati druga.

Dugo bi bilo o tom pripoviedati kako se je to dvoje mladih jedno u drugo zaljubilo. Nad Rusijom vidila jedan put kalina, slavulj slušao srdačan razgovor, a mladjak na zvjezdovitu nebu vidio nešto takova, na što nigda

Digitized by Google

zaboraviti ne će: vidio je zaljubljenih prvi zagrljaj — ključ, koji nebo sreće otvara.

Obljubili se. A tako je to već Bog naredio: mladić stopram s djevojkom — „čovjek“; a bez nje skitalica, kao izrod na zaporožkoj Siči.* A svieta više nego na Čertomeliku. Nije dakle ni čudo, da je Prokopu došla volja sjediniti se s Ulanom — sivomu sokolu s bielom golubicom.

Ali miljenikom ne podje to namah za rukom.

U našoj Ukrajini nije kao gdje drugdje. Mnogo vode proteče Dnjeprom i ne jedan put samo zaodjenu se travom stepski lugovi, prije nego li mladić zadobije krasoticu. Pa još takovu, kakova je Ulana! Ona je sve blago otčevo, draža mu od blaga sultanova, od sjajna zlata tatarskoga kana!

Skupo drži Damjan svoje zlato i ne će ga po što po to odstupiti kozaku.

Ali koja korist govoriti mladencem o zapriekah!.. Oni misle, što je njima drago, to ni cielomu svietu ne smie krivo biti; a kako im se duše sporazumiše, to im već ne govori o razstanku!.. Uzeše se za ruke; krasotica gori poput višnje rumenilom djevojačkoga stida, a kozaku silno bije srdce.

Unišavši u sobu bace se pred noge staromu Damjanu.

— Daj mi Ulanu, otče! povika kozak gledjuć u starčevo lice, kao u svetu sliku.

— Daj me za Prokopa, ponavlja Ulana, cjelivajuć noge roditeljeve.

Ej vi mladi, mladi! Čemu nieste razmišljali o Damjanovih riečih! Kako će vam sada biti slušati njegov neveseo govor?

Ne podiže Damjan mladoga sgloba, ni blagosova zanj ne ima. Preko navorana čela ne preleti dobra misô. Pogleda na mladence i uzdahnu, uzdahnu težko.

— Otče! kriknu kozak, pobliediv kao krpa, jer na licu Damjanovu smotri zlu svoju kob.

— Tatice! zajeca Ulana i suzami poli koljena otčeva.

Šuteć podiže stari Damjan zaljubljene i rukom pokaza na naslonjač, da sjednu; a kad sjedoše reče kozaku:

— Vidiš Prokope tu prostranu stepu? progovori važno. Takov mi daj komad suha zlata, i još ne ćeš imati Ulane! Od kijevske gore izdjelaj mi bieli biser, i amo mi ga u dvor stavi — i još ne ćeš dobiti Ulane! Visoko si posegnuo Kozače! Sto imaj glavâ — i sve ćeš ih izgubiti! četir života i još ne bude Ulana tvojom!

Zanihao se Kozak, kao u polju trava; a Ulana zajecala bolno.

— Oj golube moj bieli! tatice dragi! ne gubi mlade, jedine u tebe, tako milovane!

Zalud što je Kozak — zaplaka Prokop kao malo diete.

— Ne govori te strašne rieči! kriknu odvojno, obuhvativ koljena Damjanova — ne izazivaj mi kletve na glavu. Ne ima mi života bez Ulane! bez nje ne ima spasa duši mojoj!

I oboje cjeliva noge starčeve, suzami ih polieva; tja nebu je težko od njihova jecanja i uzdisanja.

Damnjan šuti važno, viditi je, da se bori velikom namišlju.

— Ulano! reče iza duge stanke djevojci — ostavi me s Prokopom: imam mu nešto važna reći.

Nije to onakova kći, koja ne bi slušala volje otčeve. Duboko se pokloni i izadje iz sobe, a suze joj curkom teku niz lice.

— Slušaj me junače! reče Damjan Kozaku pošto ostadoše sami. Dugo već živim; i još mnogo godina može proći, a ti ćeš jedini znati za ono, što mi je u grudi vrglo strašnu muku, i s kojom mi se ne će u grob! jer bi se kao sablast potipao svietom.

— Vidiš me sakata starca... ne mahnuh sabljom već toliko godina — jer mi je oduzeo neprijatelj silu grozne po njega ruke. Al moraš znati, da sam ini nekoč bio — o sma ini!

Poznajem ja otče vašu slavu — Poče Kozak, nu zaustavi ga Damjan.

— Ne prekidaj me, Kozače, i pomno me slušaj!

— Sasma drugi bio sam ja nekoč. Neka govore kosti neprijatetjâ, kakov je bio Damjan u ono ljepše doba Kozačtva! a Dnjepar neka im do sudnjega dana pjeva groznu pjesmu o kozačkoj slavi! To je već prošlo — minulo — to sve već nije moje. Amo, k ovoj staroj prikloni se grudi. Sedamdeset godina bije to srdce... pa slušaj: čuti ćeš tužbu veliku, glas užasan, koji vapije za osvetom — velikom kao što je velik bio zločin! Ne gledji, što ti drhćuć, sa suzom u starom oku govorim — tako ću o tom govoriti Bogu, ako me bez osvete na drugi sviet pozove. Imah ženu. U nebu znadu, da li je od nje ljepše bilo; ali ja znam, da mi je ona nebom bila! Glas o njenoj ljepoti pukao na daleko — kamo sreće da nigda nije! I Tatarin čuo o njoj — Fazil-Kiram, taj moj stari dušman od stepskih vojna, u kojih ne bijaše ugodno tatarskima nogama. On mi ne mogaše oprostiti tatarske sramote spaljenih miesta i porušenih tvrdjava! Nepripravna napade me u stanu. Na moje oči ... Oh, te oči gledju još!... moje blago najveće, ženu moju... Na muke stavljen ne osjećah boli, jer mi sva bol u gledanju moje sramote, u gledanju njene muke, koja sreća, što se je svršila smrću. Polu mrtav dovukoh se do trupla ženina. Kad k sebi pridjoh, nadjoh se medju dobrimi ljudmi.

* Stolica neženjenih zaporožkih kozaka.

* Potok, na kojem je ležala Siča.

Digitized by Google

Tu gle izrasla zelena mogila — a uza se opazih cvieleće maljušno sirotče, koje mi ostavila sveta mučenica, odilazeć u krajeve, gdje ne ima krivde, ni gorkih suza!... Od to doba vas je život kljastoga Damjana — čežnja za osvetom; Ulanu odgojih osvetniku. — Kozače! tu mi živa stavi Fazila... tu ću ga na laganu ognju spaliti, i tada je Ulana tvoja!

To je moje posljednje slovo — više ti ga ne ponavljam!

Grozna li slova! kao da se je grob otvorio Kozaku. Krim je prostran, a Fazila čuva mnoga vojska. I do njega doći biti će težko, a kamo li teže živa predati ga Damjanu.

— Otče! reče zamisliv se malko — svete su mi tvoje rieči — neka bude tvoja volja. Ili će mi vrani gavrani raznesti kosti po stepi, mladu glavu primiti zemlja crna — ili ti amo stavim Fazila živa! Blagoslovi otče na daleki put! S Bogom ostaj Ulano! Ne budeš li mojom ovdje — tamo u ljepšem svietu naći ćemo se oboje.

Suze blište Prokopu u očima — a kozački mu glas drhće. Ah, nije to lasno reći: S Bogom ostaj, kad u duši ječi: — na vieke.

Damjan šuteć moli se. A Ulana kako je pala Prokopu oko vrata, tako se namah i onesviestila; a Kozak ju položio u naslonjač. Pokloni se bogovom* i još jedan put pogleda na Ulanu.

— Zdravo ostajte! i iztrča iz sobe.

Vranac zahrza pod konjanikom — kozačko kopje zablisnu na suncu, vrh od kalpaka zatitra sred trave — malo praha... zvižd, kud je kozak projurio — i ne stade svega.

Damjan mirnim okom gledje u nebo i kao da se razgovara s pokojnicom.

Ulana došla k sebi i zalamala nježnima rukama.

— Sokole moj! orle ponosni! zajauka. Pozdraviti ćeš me u studenoj mogili, jer mi ne ima života bez tebe!

Iztrča iz sobe i pade na mogilu majčinu.

— Majčice, golubice, srdašce moje drago! izpròsi u Prečiste, da mi se zdrav vrati! da ga bar još jedan put vidim, prije nego li umrem.

Takova bijaše sudbina djevojačka za ono doba u Ukrajini. Sladko milovanje, ali je gorko stajalo; sreća velika, al ju je težko bilo postići na široku svietu.

Majko Ukrajino! na obdiv te stvorio Gospod i na radost kozačkoga duha! Glasno govoriš ti mogilami i davnom slavom tvojom. Čemu tako malo ljudî govor tvoj razumie!..

* Izraz, koji je i danas još u Ukrajini u običaju; a znači: pokloniti se svetim slikam.

II.

Teče dan za danom; mnogo ih je već minulo — a o Prokopu ni glasa ne ima.

Široko je stepsko more! Tko duboko unj zaroni — lahko izpliva na onaj tamo sviet. Možebit počiva i Kozak njegdje u mogili? Težka zemlja pritisla možda prsa mlada, a jasno oko izgrizao jedan crv?

Stari se Damjan samo Bogu moli; a krasotica Ulana pita stepske vjetrove za sudbinu dragoga — a vjetar ju tješi pjesmicom, noseć joj glase o mladom Kozaku.

Živi! živi.. On nije poginuo!. vratit će se!

Mlado srdce ne vara se; a ono kazuje Ulani, da nije poginuo dragi.

Istinu je govorilo djevojčino srdce.

Da Prokop živi, znadu u Siči; znadu na Limanju i na crnomorskih obala — znadu o Kozaku i u Krimu.

Nije se svagdje tu najednoč stvorio; a kako se je to dogodilo, nije duga pripoviedka.

Oprostiv se Kozak s Ulanom i Damjanom pojurio je napried. Crne misli slegle mu se na dušu kao crni oblak. A ima i zašto biti mu zamišljeno mlado čelo! Nije malena Tatarska — Fazila ne čuvaju jedna samo vrata — a Kozak sâm samcat.

I vranac raztužio se sa svojim gospodarom: ne trese grivom, ne vriska radostno, kadkad samo zahrže na stepsku jeku.

Duboko zamišljen dojezdio Kozak do kurenja.*

Pozdravio ga Ilko, drug i pobratim Prokopov.

Ilko bio njegda Kozak; stariji viekom od Prokopa, bio on mladiću kao zaštitnik.

Ne bijaše mu težko pojmiti boli Prokopove. Prem mu je u boju srdce otvrdnulo, ipak ga je bolila sudbina drugova, te je stao razmišljati o njegovoj tjeskobi.

— Ne tuguj Kozače! reče nježno pobratim. Velika je žalost, velika bol tvoja, ali i takovu sam ja sretno proboljeti znao!. Svakoj rani nadje se lieka, naći će se i tvojoj. Ej trista mu! ti se jadom ne ubijaj!.. Hm! Treba ti toga tatarskoga psa.. Lasuo je s Tatarinom! al kako ga iztjerati iz rupe, kako ga uhvatiti, da cielu kožu predademo Damjanu? Ne bi težko bilo s junaci pohoditi kana — mi i tako imamo s njim još koješta obračunati... ali koja hasna od vojne, kad ni sâm vrag nezna, u koju stranu da udarimo! poslušaj moj savjet Prokope! Ne govori tu nikomu ni rieči, jer bi sve propalo... a kad ti je već takova sila — hajde! idemo nas dvojica u Krim potražiti skrovište Fazilovo.

— U dugu sažanjstvu dobro sam se naučio tatarski; zaodjenuti ćemo se obadva kao ti pasji sinovi i baviti ćemo se u kan-

* Pukovnija i ujedno stanovi pukovnije.

Digitized by Google

koj priestolnici. Izmjerio sam ja Krim nogama — širok je, ali nadje mu se kraj. I Fazil nam ne uteče, samo ako mu nije vrag odnio crnu dušu; jer tada — piši Kozače: propalo! Dati će Prečista, te ćemo se zdravi vratiti s našega puta — a tada „hura“ s junaci — ma baš u Bahći-Seraj! Što si se zamislio brate? nerazumieš li možda mojih rieči?

Prokop stisnu pruženu si ruku i sutradan zorom krenuše iz kurenja.

Tri puta prekrstio se Ilko, prije nego što će prebroditi Dnjepar. Iza Poltave idjahu dva Tatara prama Perekopu: to je Ilko i zaljubljeni Prokop.

Poznavajuć dobro običaje tatarske, vodio je Ilko druga od mjesta do mjesta. Tu je bio putujućim trgovcem, tamo ubogim drvišem, ovdje hodočastnikom, a ondje opet čobanom; pa prem ga je mrzilo to potucanje, išao je ipak sve to dalje, propitkujuć za stan Fazilov.

Putujuć tako više nedjelja, saznadoše napokon Kozaci, da Eazil Kiram živi na jugu u svojoj zimskoj palači i da će se na proljeće vratiti na svoja imanja uzduž granice nevjernih pasa. Takovim imenom nazivlju Tatari Kozake.

Toga je baš i trebalo putnikom. Znadu, gdje imadu pograbiti Fazila.

Sad će oni k svojim, da za vremena skupe družinu na vojnu. A jer je do proljeća daleko — to će oni, da raztjeraju čamu, do Vlaške, do Carigrada ili kamo drugamo! Ta čemu se ne naužiti mlada vieka! Medjutim prispjeti će proljeće i Fazil pasti će u kozačke ruke.

Dvanaest puta poklonio se Ilko svetomu Nikoli, što ih je sretno vodio po tudjoj zemlji, i obećao mu veliku svieću, ako čitave kosti donesu do stepskoga kurenja. Te svieće kao da je malo bilo svetcu, jer nije mnogo manjkalo, te bi zlo bili prošli Kozaci.

O tom pripoviedaše Ilko drugovom, kad je već bezbrižno sjedio kraj kotla puna tečne kaše, slaninom dobro začinjene.

— Nečistnjak tako udesio — govoraše Ilko, pljunuv na uroke — da u Perekopu pogodismo doći na pazar, gdje se prodavahu robinje. Sgrnula se hrpa Tatara, da ogleda robu, ali i bijaše što gledati! Meni samu ne bijaše mrzko zuriti na krasotice, prem nijedna nije bila kršćena!. Nu znao sam, da odtuda može zlo poteći, pa zato sam hitio pod zidove, da što prije izmaknem iz prokletoga grada. Takov je tamo cviel i jauk, da srdce boli čovjeka: tu kćerku trgaju od majke i prodaju tamo preko mora; tamo mužu otimlju ženu. Nagledao sam se ja toga dosta i znam pasji običaj; ali Prokop, vas se u licu promienio, te bi rado pesnicom raztjerati trgovce.

— Kùpi se junače! šaptnem mu u uho, i vučem ga, da što prije izmaknemo iz grada. Još nekoliko koračaja i eto pred nami vratâ, iza njih široka stepa, i nos mi već, gospodine brate, njuši vjetar ukrajinski. Slava tebi Gospode! pomislih u duhu; kad al najednoč podiže se iza nas velika vika i ženski jauk. Prodjoše me znini od pete do glave: mlada robkinja iztrgla se kupcem i leti k nam kao striela, ravno prama Prokopu, vičuć za pomoć. U istinu ne bijaše obična krasotica; nu nije baš sgodan čas odabrala za zagrljaje. A moj Prokop, mjesto da ju rine od sebe i izmakne iz grada, kao što bi trebalo: privi krasoticu na grudi i podiže šaku na boj. O muko moja! A odasvud nas obkolili Tatari i stali izpitivati. Jedva jedvice, težkom mukom otresoh se pasa. A krasotica cvieli, da sve srdce puca; pograbljena od kupaca obraća glavu prama nama i sa suzami viče na Prokopa: kardaš. Baš joj se je ljubio Kozak; nu hvala ti liepa na ljubavi — bilo bi mu visiti za rebro zakvačenu. A nesmotreni Prokop hćio ipak braniti Turkinju. Jedva ga izvukoh iz grada. Turkinja ostala u trgovca, a mi evo živi došli do vas. Al, dajte još rakije!

Tako pripoviedaše Ilko Kozakom ob onom, što im se je dogodilo na perekopskom pazaru.

Prokop muči duboko zamišljen. Možebit misli na mladu Turkinju?. Oj, nije mu ona na pameti! Tamo na stepi dvorac Damjanov, u dvoru prostrana soba, a u njoj Ulana, čekajuća na povratak Kozakov. Eto to je Prokopova Turkinja!..

Na onu tamo već je i zaboravio; zvoni mu samo u uhu njeno ime, kojim je vikao na nju trgovac: Gulnara. Ime — pusto je slovo, gdje osobe ne ima.. A Turkinja ni imena Kozaku nezna — al joj se je možebit slika njegova utisnula u mladu dušu?. Tko bi saznao tu istinu!..

III.

Nevolja snašla Kozačtvo. U Siči ni zalogaja slanine, a židov ni čaše rakije ne će da posudi. Pokupili se Kozaci i idu k atamanu.

— Otče atamane! govore uz poklon — uludo propada Kozačtvo. Tko je tust došao do koša* taj se je već osušio kao daska — muka je živiti bez hrane!

Ataman češe se po glavi; ali istine ne možeš zatajiti: baš da jedan samo tust Kozak — svi kao dusi prozirni.

— Ha! kraljevska gospoda nekako nam dugo nešalju plaće — podjimo k Turkom tražiti žutaca.

— Hurah! kriknuše Kozaci, da se je uzljuljao talas na Dnjepru — i još malo,

* Kozački šatori.

Digitized by Google

te vesela družba polazi na grozan plien — ide k poganom po harač!

Dnjeprom plovi Kozačtvo, a medju njim Prokop.

Drvene klade trgaju na Limanju silni zapor Turskih lanaca; sto sjekirâ bije u mrtvo drvo — a živo Kozačtvo veselo pjevajuć protisnu se u crno more.

Hitra šajka presieca talase, svojimi krili pljuska po smaragdovoj vodi, okretno se po površini uvija; a gdje se približi obali, tu selo zapali ili grad, ne malo prolije dušmanske krvi i nanovo kupa svoje bokove u vodi.

Znadu o Kozacih u Turskoj, znadu i o mladom Prokopu, jer ga je sâm ataman nagradio pregršću zlata — a to nije mala stvar.

Počastili se u sultana — grieh bi bio ne sjetiti se i krimskoga kana, grieh — ne pozdraviti ga kozačkim pozdravom.

— Zdrav bio gospodine kane! došlo ti u goste Kozačtvo. Vadi srebro i zlato — daj pod sablju bisurmanske glave — došli mi tu k tebi gospodariti!

Ali kanu, kao da se ne ljubi kozačko gospodarstvo, jer je utekao preko mora i u Carigradu zatvorio se sa sultanom, te obadva zazivlju pomoć prorokovu.

A Kozačtvo se časti. Zabavlja se s krasoticami, odsieca glave uškopljenikom. Živa radost u duši kozačkoj — samo šteta, što medju momci neima Kozaka Ilka.

Pobudalio u stare dane: omilila mu srdcu crnomorska rusalka, te za jedne bitke podje na dno do njenih palača, noseć u srdcu — da što prije na dno dodje — olovno zrno. Sad njegdje tamo lastuje po častnu životu kozačkom. Samo suza Prokopova kanu za njim u crno more, a bolan uzdah drugova dopre do trupla kozačkoga. Ini odabiru si za vječit stan visoku mogilu na stepi; a Ilko odabra si hladno more, te mu ne možeš ni reći po kozačkom običaju: lahka mu zemljica! Ej, što se sve ne sgadja na svietu.

Kupku, ne kakvugod samo pripravlja Kozačtvo Tatarom!

Ne leži to na sjenokošah pokošena trava — već su to tatarske glave pokrile akermanske poljane — niesu to vatre po polju zapalili junaci — već to gore sela i gradovi tatarski!

Oj zaslužili ste vi tu kupku lukavi Tatari! za onu nevino proljevenu krv, za podrtine i pepeo, pa za ono roblje ne malo i svakojaki drugi plien! Napajali ste nas gorkim napitkom — kušajte sad sami, kako je tečan!

Razigralo se kozačtvo! Dalo sablji na volju, te ona poput munje pade na dušmanske čete, a za svakim blieskom spusti se gust dažd, ali od krvi rumene!

Od svih kozaka odlikuje se najvećma junak Iskra. Kadgod sabljom mahne, namah jedna tatarska čalma zemlji klone; kud mu vranac krene — odtud dušman bježi pred groznim gjaurom, kako ga prozvaše Tatari. Kozačtvo izkazuje čast hrabrosti druga svoga i na vieću imenuje ga vatažkom;* starešinstvo poziva k sebi kozaka, te prem je mlad, sluša njegove rieči. Velika čast, veliko štovanje! Pa ipak Prokop za to i ne mari. Nije mu do odlikovanja, koliko do Fazila, bez koga ne može se vratiti u Ukrajinu, niti viditi Damjanova dvora i u njem sunca svoga — Ulane crnooke.

Do zemlje poklonio se Kozak atamanu.

Dozvoli mi otče protrkati se s Kozaci. Imam tu zvier jednu, al ju treba na čistac iztjerati. Kad bih imao satniju junaka, to bih i slave i pliena izvojštio Kozačtvu, a ne bih ni sebi štete nanesao! Kad bi vaša volja bila, gospodine atamane... I nanovo se klanja po običaju.

Ataman milo pogleda na krasnoga junaka, nasmjehnu se i zasuka brkove.

Dobro sine! reče. Izaberi satniju i vrati se što prije, jer idemo dalje.

Hej, tko da opiše radost kozačkoga srdca! Prokop ima već Fazila — ima cio raj!

Ne raduj se prije vremena Kozače! jer zli dani ne spavaju i još mnogo puta ne će ti poći za rukom tvoje osnove.

Pokupio družinu i pustio se poznatim tragom — do Fazilova dvora.

Iz straha pred Kozačtvom ruše se zidovi, tatarska klatež odilazi na vječni počinak. Prokop provaljuje u palaču. Preletio dvorane i dug red soba. U harem! Tamo se je skrio mehkoputni Fazil.. Tu.. tu.. Posljednja soba.. Vrata željezom okovana.. Ne uzdržaše petice; sa štropotom padaju željezna vrata.. Plamtećim okom, sabljom u viernoj ruci pade Prokop u sobu i — stade.

Na podu pred njim leži ženska, koja uočiv ga ciknu i baci mu se pred noge, šapćuć nerazumljive rieči.

Fazila ne ima u sobi!

Kozak namrštio guste obrve, a sablja kao da mu se topi u ruci.. Pogleda na klečeću.

Njeno jasno oko počiva na Kozaku; bielo joj lice pokriva skrletna rumen, ruke složene na molitvu, a usta šapću rieči čudne, ognjene. Kozak vidio je negdje to lice — sjeća se poteza — sjetio se.

— Gulnaro! povika i živ mu rumen oblije lice.

Rieč ta taknu se djevojke čarobnom silom; oko joj planulo divnim ognjem, te kriknuv pronicavim glasom baci se oko vrata Kozaku.. U isti čas predomisli se Gulnara — i baci se pred noge svomu gospodaru, te suzami zali si lice.

Kozak podiže plačuću. (Konac sl.)

---

* Podzapovjednik kozački.

Digitized by Google

POUKA.

Pavao Šubić i sin mu Mladen.

Bribirska župa bijaše od vajkada u rukuh silnih plemića Šubića. Kad su tamo oko g. 1102. hrvatska gospoda pred Kolomana pošla, da ga pozdrave ter za hrvatskoga kralja izaberu, bijaše izmedju dvanaest zastupnika hrvatskoga naroda takodjer Mrmonja Šubić.

Za nasljednikâ Arpadovca Kolomana vladahu knezovi Šubići nasljednom si župom, dok im uvala Tartara u Hrvatsku zgode ne pruži, da se za novu dinastiju žrtvuju. — Hrabri Stjepko Šubić ne dade se uplašiti porukom mongolskoga kana, već hrabro obrani gradinu Trogirsku, te doprinese tim ne malo slavi hrvatskoga oružja u vrieme te težke odlučne borbe sa divljim Tartarom. Bela IV. vrati za to Stjepku milo za drago, te ga imenova banom slavonskim, pače mu i neko vrieme povjeri upravu Štajera.

Tako se domogoše Šubići vrlinom svojom a milošću vladara velike slave, silna ugleda i moći u Hrvata. Pokraj Frankapana bijahu oni najmoćniji velmože na hrvatskom jugu. Pa baš u ono vrieme, kadno je moć tih hrvatskih dinasta toli uzrasla, približavala se kuća Arpadovaca izumrću. Slabi kraljevi kao da su navieštivali skoru propast roda svoga.

U to doba zavladao višim plemstvom po Evropi čudan, neobičan duh. Silna moć kraljevâ, njihov sjaj i ugled propade podpunoma za ubitačnoga bezvladja u drugoj polovini trinaestoga vieka. Vlast visokoga plemstva uzdigne se naprotiv skoro do neograničene moći. Tu se sasvim naravno nametnula plemstvu misao, da si u to vrieme nemoći kraljevske čim većma osili svoju teritorijalnu vlast, da granice svoga zemljištnoga posjeda razmakne te imovinu svoju zaokruži. Ali mirnim putem nije se to izvesti moglo, jer su se tomu protivili i gradovi i obćine, koje su pod nasilnoga plemića spasti imale. Za to vidimo, kako se po cieloj Evropi zametnula borba izmedju vladohlepnoga plemstva i slobodnih gradova te obćina, kako gdjekoji kraljevi prianjaju i pomažu obćine i gradove, samo da ne padnu u ruke neprijateljem kraljevske moći i ugleda.

I u hrvatsko više plemstvo uljezao taj nasilni, vlastohlepni duh, a bijaše i zgode, da si svoje namjere izvede. Na hrvatskom su priestolu sjedili Arpadovci Stjepan V. i Ladislav IV, ljudi oslabljeni i na tielu i na duhu. Je li zato čudo, ako su se hrvatski Gusingovci, Frankopani i Šubići ugledali u zapadne susjede svoje?

Osobito pako Šubići, ti dosadanji miljenici Arpadovaca, otvoriše u hrvatskoj zemlji prvi tu borbu. Zgodno mjesto njihove župe poticalo ih neprestano, da se razšire prema jugu i iztoku, koli primorjem toli kopnom balkanskim. Tu se moradoše ponajprije sraziti sa dalmatinskimi gradovi, koji su vazda opet kolebali medju hrvatskom krunom i mletačkim lavom.

Prvi od knezova Šubića, koji je takovim putem udario, jeste ban Pavao. Još za posljednjih dneva Ladislava Kumanca pokuša prvi put Pavao bojnu sreću sa nekimi dalmatinskimi gradovi, ali mu loša bila. Doskora umre zatim Ladislav. Borba izmedju nasljednika mu posljednjega Arpadovca Andrije III. te napuljskoga pretendenta Karla Roberta bijaše Pavlu Šubiću voda na mlin. Tu, gdje nije bilo vrhovne kraljevske moći, mogao je Šubić po volji gospodariti svom Dalmacijom i Hrvatskom, ter posjed svojoj kući razgraniti.

Andrija III. poznavaše dobro moć Šubića. Znajući koli oni vriede, imenuje umah na početku svoje vlade Pavla Šubića (te braću mu Gjorgja i Mladena) za nasljednoga bana primorskoga. Tim htjede Andrija III. steći revna privrženika u Primorju. Pavlu Šubiću ne bijaše medjutim ni do Andrije III. ni do suparnika mu Karla Roberta stalo; nijednoga nije si želio vidjeti na kraljevskom priestolu. Najvolio bi bio, da se je ta borba o priestol na vieke otegnula. Jedino za slabe kraljevske vlade mogao je Šubić svojom nakanom uspjeti.

Kad je Andrija III. ojačao, predje Pavao Šubić na stran Karla Roberta. Da domaći nemir i nesklad još većma uzpiri, dovede Karla Roberta iz Napulja u samu Hrvatsku, u Zagreb. U borbu ovih dvaju suparnika nije se Šubić upuštao, ta njemu ne bijaše stalo, tko da će prevladati. Dok se u Hrvatskoj vodila borba o nasljedstvu, pripravljao Šubić temelj teritorijalnoj vlasti svoje kuće. Znajući dobro, da kršno primorje malo vriedi, ne ima li za ledjima plodovite zemlje, nakani on Bosnu osvojiti ter ondje postaviti temelj zemljištnoj moći kuće svoje. To mu bilo lahko učiniti. Buduć hrvatskim i primorskim banom mogao je pod izlikom, da vojuje za pravo hrvatske krune, u istinu za razgranjenje svoje vlasti raditi. Kraljevska mu sila nije na put stati mogla, jer je ni bilo nije.

Nakon silnih razmirica priznadoše ne samo hrvatski stališi, već i ugarski Karla Roberta za svoga kralja. Čim se tako ovaj priestola dovine, preduzme si, da će kraljevsku moć na novo uzkrisiti.

Karlo Roberto ne htjede da nosi samo kraljevski naslov, njemu bijaše do toga, da bude pravi vladar, da vrši kraljevsku vlast. Hrvatski velmože mišljahu naprotiv, da će

Digitized by Google

Karlo Roberto, buduć mu baština u Napulju, samo pukim imenom sjati, a vlada da će spasti u njihove ruke. Videći sada ti oligarhi, da su prevareni, započeše borbu proti onomu, kojega su sami na priestol pozvali.

Na čelu tim hrvatskim velmožam bijaše Pavao Šubić. Kad je onomadne Karla Roberta u Hrvatsku dopremio bio, nije ni iz daleka snivao, da će se borba o priestol tako brzo svršiti. Sada, gdje si Karlo preduzeo, da digne kraljevsku moć na razvalinah slave i sile podloženih si velmoža, udari Pavao Šubić drugim putem: on postade sa svojom kućom najljućim dušmanom anžuvinske dinastije. Tu mržnju usadi u sina si Mladena.

Pavao Šubić življaše u vrieme, kada su habsburžki grofovi ljuti boj vodili proti slobodnim obćinam švajcarskim Ovi nam habsburžki grofovi najsjajnije pokazuju težnju evropskih knezova za učvršćenjem teritorijalne moći svoje. U te se je Habsburgovce i Pavao Šubić ugledao. Prva mu želja bila, da Bosnu svojoj kući steče. Još za živa Andrije III. zametne s toga Šubić rat za Bosnu proti srbskim Nemanjićem, kasnije u vrieme hrvatskoga bezvladja nastavi taj rat proti kralju Milutinu. Napokon svlada g. 1302. svoga protivnika, a bosanska krajina postade svojinom Šubića. Pavao nadjene si naslov bosanskoga bana, a da mu se banat bosanski poslie smrti ne otme, imenova još za života sina si Mladena nasljednikom u Bosni, želeć tim pokazati, da je ta zemlja prava njegova svojina.

Uzporedo sa nastojanjem silnih velmoža, da si steku čim veću zemljištnu moć, teče u ovo doba borba gradskih obćina za samostalnost. Naši gradovi u Dalmaciji znali su se dobro premstvom izmedju Mletaka i Ugarske okoristiti, priznavajući sad Mletčanina sad opet Ugrina vrhovnim svojim glavarom. Dakako da su se ovim načinom povlastice i sloboštine tih gradova svedjer umnažale. Upravo sada, kada se hrvatsko-dalmatinski ban Pavao Šubić jošte bosanskom krajinom osilio, upotriebe tu sgodu dalmatinski gradovi, da se izvinu mletačkomu vrhovničtvu, pod koje su za slabih Arpadovaca spali bili.

Pavao Šubić bijaše netom svoj posjed Zahumjem razgranio, trebalo mu samo jošte primorja i čvrstih luka na jadranskom moru. Tu mu u dobar čas dodje borba Zadrana proti Mletčanom. Pristajuć uz nezadovoljne Zadrane oslobodi ih od Mletačke vlasti, a zahvalni ga Zadrani imenuju za to svojim županom.

Pod konac svoga života bijaše Pavao Šubić na vršku moći. U drugih se krajevih Evrope nastojanja velmoža većinom ojalovila, slobodoumni Švajcari razbili moć Habsburgovaca, te proslavili sjajnu pobjedu svoju divnom pričom o Vilimu Tellu. U hrvatskoj naprotiv mogao se Pavao Šubić pohvaliti, da je u svih svojih poduzećih podpuno uspjeo, da je temelj položio budućemu sjaju kuće svoje. Upotriebiv domaće bezvladje zgodnim načinom, stvorio je u kratko vrieme svojoj obitelji veliku imovinu, iz koje bi se s vremenom poveća kraljevina razviti mogla. Hrvatski ga kralj Karlo Roberto u tom nije prepriečiti mogao, prem mu po njegovih nazorih o kraljevskoj vlasti nimalo po ćudi bilo nije, što se unutar njegove kraljevine hrvatski velmoža dovinuo nevidjenoj još moći. Ali pomoći si za čas mogao nije, s jedne bo strane bijaše mu Pavao Šubić u taj tren presilan, da bi ga prevladati mogao, s druge mu strane zadavahu posla još i drugi silnici po Ugarskoj. Zato odgodi pokorenje Šubića na zgodniji čas.

Godine 1312. umre hrvatski ban Pavao Šubić, a njegovim putem udari sin mu Mladen. Još za živa otca bude ovjenčan bosanskim banom a po smrti otčevoj nadjenu si dugi naslov: „ban hrvatski, vječni zadarski župan, knez dalmatinski, i bosanski ban“, da tim pokaže nasljedno pravo svoje kuće na te zemlje. Mladen ne nasliedi samo zemlje, već i duh otca svoga. I on se zanese namišlju, da kuću Šubića na hrvatskom jugu zemljištem čim većma obogati te stečeno sačuva. Ali zato priedje nanj i mržnja otčeva proti zakonitoj kraljevskoj vlasti, proti nosiocu te vlasti Karlu Robertu anžuvinskomu.

Pitanje je samo bilo, da li će Karlo Roberto dugo vremena još mirnim oko gledati, kako se ti podložnici njegovi samovoljno šire, kako snuju kraljevine u sred zakonite starodavne kraljevine?

Prvo vrieme Mladenova banovanja bijaše po njega još sretno. Borba sa Mletčani, što ju od otca baštinio, bude mirom svršena, u kojem on Mletčiću Zadar prepusti i naslova se župana zadarskoga odrekne. Mletčić mu zato imao u buduće u svemu pri ruci biti, imao prijateljskim savjetom i vojenom silom pomagati nastojanje njegovo i svojte mu, te za nevolje obraniti ga proti zakonitomu kralju.

Karlo Roberto bijaše u to već osnovao, kako će uništiti Mladena. Lukavim načinom, ne vojenom silom, imao je Mladen pasti. I zbilja Karlo Roberto udesi osvetu tako, da se je Mladen sam upropastio. Ponajprije poče Karlo Roberto svoga protivnika prijazno susretati, povjeri mu dapače vojsku, koja je imala poći na srbskoga kralja Uroša. Mladen ode na vojnu, ne sluteći ništa zla, te misleći, da će predobljene zemlje i onako njemu pripasti. Vojna mu sretno izpala: ciela mačvanska banovina sa gradom Biogradom podpade hrvatskoj vlasti. Mladen bijaše sada na vrhuncu moći svoje, u kralja našao milost, sa Mletčani se liepo pazio, a baština mu ostala ne povriedjena. Jedina još

Digitized by Google

Dalmacija ne bijaše njegova svojina, nju mu valjalo tada učiniti nasljednom krajinom za kuću Šubićevu. Ali taj pokus bijaše njegova gotova propast. Ne samo da su gradovi Trogir, Šibenik i Spljet proti njemu se podigli, isti velmože dalmatinski, njegovi premci pobojaše se sada, da će doći pod vlast njegovu. Zato se digne malo i veliko proti njemu: gradovi i moćni mu susjedi Frankopani. Mladen, dosele nedobitan, bude sada napadnut u vlastitoj zemlji, od sunarodnika svojih.

Tu zgodu upotriebi Karlo Roberto, da Šubića uništi. Sa svih strana Dalmacije dolazile su tužbe na kraljevski dvor, sve je tražilo, da se upokori i ugne moćni silnik Mladen. Karlo Roberto usliša taj vapaj Dalmatinaca: on im pošalje slavonskoga bana Babonića u pomoć proti Mladenu. Ovaj bude poražen, te morade pobjeći u tvrdjavu Klis. Sada dodje sam kralj u Dalmaciju, da kroji sud Mladenu.

Mladen htjede kralja utišati, zato ode sam predanj u tabor Kninski, misleći, da će milost u njega naći. Kralj ga medjutim pridrži ko d sebe, skine ga sa svijuh časti, liši ga banovine bosanske i Zahumja, te ga dade u verige okovati. Bijaše to god. 1322. Mladen Šubić morade u Ugarsku na robiju.

Tako se jednim mahom razprši sva nada Šubićeva koljena. Osiljeni milošću svojih kraljeva zapodješe boj proti kraljevskoj vlasti, u kojem izgubiše sav svoj skupo stečeni zemljištni posjed. Da nije Mladen Šubić toli tragično završio, to bi se tečajem vremena iz njihove imovine liepa kraljevina razvila bila.

Ali ovako ne stade svega. Dvadeset i pet godina poslie pada Mladena Šubića podieli kralj Ljudevit I. kući Šubića gradinu Zrinj u Hrvatskoj. Šubići se bribirski preseliše ovamo, nadjenuše si ime Zrinjskih, a u dalmatinsk om primorju ne stade jim traga.

V. Klaić.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kako da nam se glasbarstvo uredi?

Piše Fr. Š. Kuhač-Koch.

2. Glava.

(Konac.)

Pregled godišnjih troškovah višje glasbaone.

Plaće: Ravnatelju povrh njegove profesorske plaće 300 for., profesoru pjevanja (za pitomce) 800 for., profesoru pjevanja (za pitomice) 800 for., profesoru operne škole 1000 for., profesoru višje glasovirske škole 800 for., profesoru glasovirske pratnjoškole 600 for., profesoru glasboznanstva (teorije) 1000 for., profesoru glasbotvorstva (kompozicije) 1000 for., profesoru višega glasbotvorstva 1000 for., profesoru besjedne škole 600 for., tajniku 800 for., lječniku 100 for., poslužitelju 200 for., ugadjaču 150 for.

Drugi troškovi: Pisaća sprava i potrebštine za ravnatelja, pisarnu tajnikovu i škole 100 for., za loženje sgrada 200 for., za razsvjetu 100 for., sve skupa 9550 for.

Obseg sgrade.

a) Jedna velika dvorana za izpite, koncerte (sa pokrajnimi prostorijami za svaku udobnost).

b) pet velikih soba za predavanje, i to: 2 sobe za pjevanje; 1 soba za opernu školu; 1 soba za višje glasovirske škole; 1 soba za glasovirske pratnjo škole.

c) 1 pomanja soba za sastanak profesora; 1 pomanja soba za pisarnu tajnika; 1 poveća soba za biblioteku. 1 pomanja soba za pisarnu ravnatelja.

d) stan za poslužitelja.

Opazka. Za teoretičke struke nisu posebne prostorije od potrebe, jer se one poslje podne prodavaju.

Upriličba (glasbala i pokućtvo).

a) Dvorana se ima urediti poput svake koncertne dvorane. Tuj treba da budu: fotelji, brojevî označena sjedala, viseći svjetilnjaci, velika ogledala, shodni kipovi i portraiti, grbovi, emblemi, veliki podij, dva izvrstna glasovira za koncert, jedan harmonium i stolnice za kajde (Notenpulte).

b) U dvima sobama za pjevanje: u svakoj sobi po jedan glasovir, klupe, stolci, stolovi, tintarnice, po jedna katedra, jedan velik ormar, velika ploča, sviećnjaci za petroleum ili plin, klinci za odjeću.

c) Operna škola neka se uredi poput pjevačke škole.

d) Viša glasovirska škola imade se isto tako urediti, kao što pjevačka, samo mjesto jednoga glasovira dva.

e) Glasovirska pratnjoškola neka se uredi kao pjevačka škola, samo treba da bude mjesto jednoga glasovira njih četiri.

f) Sbornica profesorska mora imati jedan velik stol i dovoljan broj stolova, jedan ormar, sviećnjaci, i. t. d.

g) pisarna za ravnatelja s potrebnim pokućtvom.

h) Pisarna tajnikova mora da ima poveći pisaći stol, ormar, policu za pisma, stolce, vješalo za odielo i. t. d. zatim dvie Wertheimove kase, i to jednu za novce zavoda, a drugu za zakladu mirovine.

Digitized by Google

i) Soba za knjižnicu mora da imade police prikladne za knjige i glasbotvore (kajde) jedne ljestve, stol i. t d.

Na svršetku ove glave budi mi dozvoljeno jošte koju reći o plaći profesorâ, o nagradi umjetnikâ.

Da profesori na našoj višoj glasbaoni budu pristojno plaćeni, već se time opravdava, što oni, kao što sam jurve napomenuo, mnogo težu zadaću imadu, nego li profesori na njemačkih, talijanskih i francezkih konzervatorijih. Uza sve to imadu ipak profesori ovih zavoda veću plaću, nego li sam ja ovdje predložio za našu višu glasbaonu. Ja doduše ne niečem, da bi se za neke priedmete našli i takovi učitelji, koji bi za manje htjeli služiti, ali i ne obaziruć se na to, što se obično drži do jeftinih učitelja, uvjeravam vas, da se od takovih jeftinih odgojitelja, niti za razvoj naše umjetnosti, niti za našu višu glasbaonu nikakvoj probiti nije nadati. — Učitelj na našoj višoj glasbaoni neka je bar u toliko obskrbljen, da u svietu pristojno može življeti, a da ne bude prisiljen ono vrieme koje mu od podučavanja preostaje, izpunjati privatnim podučavanjem ili inom kojom zaslužbom, jer se tad ne može od njega očekivati, da će se baviti glasbotvorstvom ili spisateljstvom, što nam je za razvitak domaće glasbe od prieke nužde. A od koga profesora tražiti, da se za predavanje svoje svaki dan pripravlja, propisane ure točno drži, da i za nuzgrednimi zaslugami ide, osim toga, glasbu tvori i piše: jest više nego se može i smije tražiti, više nego i snaga ljudska podnaša. —

Svatko, bio on tko mu drago, koji se poslom obterećuje, gubi veselje za posao, gubi bodrost duha i pruživost tiela, te polazi — ne može li tomu svomu udesu izbjeći — ne radostno već hladno i mlitavo na svoj rad. Gleda li se pako kod činovnika, trgovca, zanatnika na to, da ga prekomjerni tih rada ne skrši, to je jošte mnogo više na to gledati kod umjetnika, koji li morao svetim oduševljenjem, plamom umjetničkim i veselim srdcem na svoj rad polaziti, komu mora vazda ne samo duh nego i srdce biti budno, hoće li da si učenike za umjetnost predobije, nadahne, uzplamti, da mu snagu duha pobudi, čuvstvo oživi. Tko drugoga hoće da dirne, mora sam biti dirnut.

Ele osim toga ima i drugi za budućnost naše domaće umjetnosti, prevažan uzrok za to, da se sadanji umjetnici ne bore s nevoljom, već da budu čestito plaćeni, pak da im se takav položaj u družtvenom i političnom životu priskrbi, koje no država po prilici gimnaz. profesoru podaje. To kažem i predlažem toga radi, što sam tvrdo osvjedočen, da roditelji ne opredjeljuju svoje sinove za koji stalež, niti si ga ovi sami odabiru zato, što su oni uzvišeni, liepi, po domovinu korisini i potrebiti, nego što ti staleži obećaju časti, ugled, što se izplaćaju ili bar pribavljaju bezbrižan život. Veoma je malo svećenika, koji se svomu zvanju posvetiše za to, da narod o vjeri, ćudoredju i kriepostnu životu podučavaju, da djecu krste, uboge tješe i pomažu i mrtve sahranjuju; veoma malo imade pravnika, koji za to izučiše pravo, da narod štite od nepravde, da šire pravni ponim, pa da tako narod duševnoj slobodi privode; — jako malo imade mladića, koji s toga trgovinu uče, da prometu koriste; jako malo koji s toga zanat uče, da kašnje budu valjani rukotvorci: već svatko s toga ovaj ili onaj stalež odabire, što vidi ljudi oko sebe, koji su u kratko vrieme došli do crvena pasa ili tja do biskupske kape, jer gleda primjera, kako su neki pravnici u političkom svietu do znamenitosti došli i bogatstva si stekli, jer susreta trgovca bogata i razkošna, i zanatnika dobro obskrbljena.

Pjevao je jednom slavni naš pjesnik Kriesnicâ pjesmu pokojniku Lisinskomu, koja je koli istinita, toli tužna za domovinu našu:

Oj Lisinski, tužni druže,
Domaćine smrtnog stana,
Druže sveze ponajuže,
Spominjanje krasnih dana!

I ti brate mlad ljubljaše
To milinje gudbe zvučno.
I list zelen gore naše
Prekoredne, bjesomučno!

Oj da si mi tu na svietu,
Ti bi znao shvatit jedan
Glasom divnim, tugu svetu
I ljubavi pogled žedan.

A ovako, moj Lisinski!
I za tobom pjesnik plače,
Plače gorko drug starinski;
Jer nam zviezda brž' zamače.

Mi smo krivci težke sudbe,
Nehajstvo ga naše skrši,
Taj bogataš naše gudbe
Kukavno li jadan svrši!

Imao je puštit dragu
Puštit divno miloglasje,
A ne imo tomu snagu....
Zla kob, druže, stigla nas je.

Govorio sam i ja jednoč u jeziku glasbe rieč o našem glasbenom velikanu, na koju se do sada doduše još malo pazilo, ali koju će se valjda kašnje bolje razabrati, te za koju će se reći: Liepo si tugovao u tvojoj koračnici „Na grobu Lisinskoga“ a punim pravom tamo onim težku kletvu izrekao, koji

Digitized by Google

su dopustili, da prvi taj narodni glasbotvorac naš postrada i propadne. — —

Da o toj stvari još nešto iz vlastite prakse pripoviedam, navesti ću dva slučaja. Imah prije više godina dva liepo nadarena učenika. Oba ta mladića prekrasno mi napredovahu ne samo na glasoviru, nego i u teoretičnih znanostih, ter živo željahu, da se na umjetnost posvema dadu. Nu roditelji jednoga i drugoga ne htjedoše o tom ni čuti, veleć, da ne ima ni jednoga jedinoga primjera u cieloj nam domovini, da si je ikoji umjetnik štogod stekao. Roditelji ostadoše pri tom, da ti mladići uče pravo, jer da je to onaj stališ, rekoše, koji se u domovini najboljma izplaćuje. Meni ne dade saviest te mlade ljude proti volji roditelja im k čemu mamiti, te krasni ti glasbeni talenti pojdu, svršiv gimnazije, u pravnike u Beč. Konac toj pripoviesti jeste, da je F. P. kao pravnik u Beču umro, a I. L. da je sada jurasor.

Tako dodje godine 1869 jedan gospodin sa sinom si malenim k meni, da mi izruči nalog, što mu ga dade prijatelj sbog novih glasbotvora. Ja sam baš bio zabavljen sbirkom svojom narodnih popievaka te je sva soba bila prostrta rukopisi. U razgovoru upita me taj gospodin, kako mi se taj posao izplaćuje. Ja mu dakako ne mogoh tada preliepe slike naslikati, ali mu rekoh, da se najboljemu nadam. — „Tako, tako“, reče on, pak okrenuv se svomu sinčiću, progovori mu sasvim ozbiljno: „Uči se, Dragutine, kažem ti, marljivo u školi, jer ako se sasvim ne popraviš, morat ćeš i ti biti hrvatskim glasbotvorcem i sakupaocem narodnih popievaka“.

Evo čudnovata i žalobna pojma o umjethosti i umjetnicih — ali i veoma žalobita pogleda u budućnost naše glasbe!

Ja ne ću da ovdje biedim, što se umjetnici i učitelji umjetnosti u našoj domovini slabije plaćaju, nego li pomoćnici u kojoj trgovini, nego li krmilari na brodovih, pisari koje štedionice, gore nego li poslužitelj svratištâ; već hoću, da radi budućnosti naše umjetnosti želju očitujem, da se naši umjetnici tako obskrbe, da im kob ne bude sažaljenja vriedna, već da se u današnjih umjetnicih mladeži primjer dade, koji bi ju mogao primamiti, da i ona saželi danas sjutra domovini u takovu stališu koristna biti Ne bude li to, kani li se i u napredak poništivati umjetnika siromaštvom, neka svatko znade, (a to se i sad već opaziti može) da nam se u našoj domovini nitko umjetnosti više neće posvetiti. Da se to zaprieči, budi briga vlade, budi skrb zastupnikâ naroda!

G. Koch, pripravljajuć za svjetsku izložbu svoje narodne napjeve, prekida za sad članke o glasbotvorstvu, te će ih drugom zgodom nastaviti.

Ured.

Manuale del Regno di Dalmazia per l' anno 1872 e 1873.

compilato da Luigi Maschek consigliere Imperiale, Direttore degli Uffici d' Ordine dell' I. R. Luogotenenza dalmata. Zara 1872. 1873. Anno II. i III.

Pod ovim naslovom izišle su lanjske i tekuće godine dvie podobro omašne knjige u vel. 8. jedna sa 336 str. a druga sa 377 strana. Ote dvie knjige nastavak su trećoj, koja je kao dio I. izašla jur god. 1871. nu koje pri ruci ne imamo. Ručna knjiga (Manuale) g. Maška, rodom Čeha, ima zastupati ne samo šematizam svjetskih i crkvenih oblasti, nego takodjer statistički, mjestopisni, i povjestni pregled kraljevine Dalmacije. Posao ogroman, kojemu bi, da može zadovoljiti strogoj kritici i višemu smjeru današnje znanosti, jedva dotekle sile čitavoga družtva, kamo li pojedinoga čovjeka, koji je još k tomu u žemlji, o kojoj piše, stranac, nastaniv se u njoj privremeno kao činovnik. Nu tim veću pohvalu zaslužuje gospodin Mašek, što je veliki trud položio ne samo u to, da se pobliže i svestrano upozna sâm sa zemljom, u kojoj obnaša odličnu čast, nego da i domaći i tudji sviet upozna sa rezultati crpljenimi iz nauke i svoga trudovanja. Istina je, da mnoga, osobito povjestna vrela, iz kojih je g. pisac crpio svoje podatke, pred sudom kritike svoju vriednost gube, kao n. pr. Poviest Bommanova, Memorie Lagove, djela Appendina, Katalinića itd. ali s druge strane upotriebi on i manje poznata rukopisna i arkivalna vjerodostojna vrela, pak se znao vješto koristiti i Luciom i Farlatom i novijimi dalmatinsko-talijanskimi pisci, te imamo jedino žaliti, da se kao rodjeni Slavjan nije više obazirao na slavenska djela, koja, čini se, kao da su mu sasvim ne poznata.

Koliko bogata gradiva i obilnih podataka za statistiku, zemljo- i mjestopis, gradjansku, crkvenu, umjetnu, trgovačku i obrtnu poviest sakupio je g. pisac pri izradjivanju svoje ručne knjige, neka bude svjedokom sadržaj ljetošnjega Manuala. Odmah u uvodu nalazimo kratak zanimiv opis Dalmacije pogledom na položaj zemlje, na bogatu floru, faunu, rude, proizvode, ljekovite vode, znamenitije rieke, divne slapove, špilje, i na pučanstvo. Zatim prelazi pisac pod A. na opis zemaljske uprave, priobćujući članove sabora, različitih komora, zemaljskoga odbora (Giunte) itd.

Pod B. podaje pisac na str. 14. kratak opis staroga, veoma znamenitoga arkiva dalmatinskoga zemaljskoga upraviteljstva. Za ovim sliedi imenik svih ureda i činovnika. Kod ureda financije dodana je kratka statistika o proizvodu soli. Izpod imenika sudbenih činovnika sliedi popis nekih znamenitih sudačkih izprava, počam od g. 1328. do 1795. Kod poštnoga ureda ima kratka

Digitized by Google

poviest dalmatinskih pošta, počam od g. 1822. isto tako i poviest uprave brzojava, luke, pomorstva, rudokopja, kao i stare uprave občina i gradova dalmatinskih. Od mnogih občina i miesta, koja su abecednim redom uvršćena, dodana je obširnija poviest, kod nekih ima i kratak životopis onih slavnih ljudi, koji se rodiše u dotičnom mjestu. Kod Hvara nalazimo spomenutu znamenitu Makiedovu zbirku starih novaca, knjiga i prirodoslovnih priedmeta, kod Šibenika crtice iz života slavnoga Nikole Tommasea s potankim opisom svih po njem izdanih nebrojenih djela.

Iza imenika svećenstva zapadnoga i istočnoga obreda sliede škole, muzea, književna i čitaonička družtva, vojničke časti, a na čelu imenika rimskoga svećenstva priobćen je red biskupa rabske biskupije počam od g. 530. do 1823. dotično 1828., kad je ista biskupija dokinuta i s krčkom sjedinjena. Od svih ostalih biskupija, kao i od mnogih monastira, redova, itd. priobćio je g. pisac kratku poviest jur u lanjskom manualu.

Iz ovoga na kratko opisanoga sadržaja može se razabrati, koliki je trud uložio g. pisac u svoje djelo, kad se na um uzme veoma kratko vrieme, odkad se nalazi u Dalmaciji i odkad se bavi iztraživanjem prošlosti i sadašnjosti ove za nas Hrvate toli znamenite zemlje. Nu kad gledamo, kolikom ljubavju, požrtvovanjem i duševnim naporom inostranci, koje slučaj dovede u Dalmaciju, kao spomenuti g. Mašek, zatiem Petter, Eitelberger, Vilkinson, Engel, Appendini, Fortis Farlati, Bomman, Frešot i ostali nastojaše da upoznadu sviet sa Dalmacijom, ovom slavnom zibkom našega narodnoga života i razvitka, onda nas tuga popada pri misli, kakovim nehajstvom gledaju rodjeni sinovi liepe Dalmacije na onaj rad inostranih pridošlica, uz koj bi oni sâmi po zakonu prirode, domoljubja i narodnoga ponosa, sa svimi, prirodjenimi Dalmatincu duševnimi silami, prionuti morali.

I. K. S.

LISTAK.

Narodno kazalište. Na koncu kazalištne sezone prikazana je na korist mirovinske zaklade glumaca narodnoga kazališta „Teuta“ od Dr. Demetra. Pred predstavom progovorio je g. nadredatelj proslov, o kojem moramo, prem ne rado, koju reći. G. nadredatelj spominjuć presv. g. Žigrovića veli, da je on stvorio operu, da imamo njemu jedinomu zahvaliti postanak naše opere.

Istini za volju, pa makar nas i biedili s nečednosti, moramo reći, da je našu operu stvorio „Vienac“ i nitko drugi nego „Vienac“. Poznajuć presv. gospodina Žigrovića uvjereni smo, da će nam i on to posvjedočiti.

Kad je na našem pozorištu cvala opereta stali su muževi, koji se oko „Vienca“ kupe svom silom navaljivati na nju i dokazivati kako nam je opereta štetna i kako možemo i moramo imati operu. O tom ima skoro u svakom broju tadanjega Vienca dovoljnih dokaza. Mnogi su se rodoljubi čudili, a nekoji i smijali se smionosti „Vjenčara“ koji hoće da i Peštu nadkrile. „Vjenčari“ nisu se nimalo poplašili, već su pisali g. Zajcu, bi li on htio doći u Zagreb. G. Zajc čuva i sada još ono pismo, te je jedino na nagovaranje njegovih prijatelja, suradnika Vjenčevih, i pristao da podigne operu u svojoj domovini. Onda je po dogovoru „Vjenčara“ presv. g. I. Trnski, bivši odbornik, predložio u kazališnom odboru, da se naš Zajc pozove. To bi i jednoglasno prihvaćeno. Tako se osnovala narodna opera, koju je onda neumorni i veće hvale vriedni g. Zajc u život priveo.

Samo se kaže, da nam godi kad vidjamo kako su se naše želje liepo izpunile, a nadamo se da ćemo na skoro i opet doživiti veliku radost, kad će se prigodom koje god prestave reći, da je taj ili onaj gospodin stvorio narodnu operu, koju još badava mi tražimo i za koju nam taj i onaj gospodin danas još veli, da je nema, pače da je neće nikad ni biti.

Književnost. Hrvatska i Slavonija u svojih fizičnih i duševnih odnošajih. Spomenica za svjetsku izložbu u Beču 1873. Na poziv visoke kr. hrvatsko-slavonske zemaljske vlade napisao Dr. Petar Matković. U Zagrebu. Štamparija Dragutina Albrechta. 1873. 160 strana.

Poznati strukovnjak Dr. Matković napisao je tu knjigu, koja bi s jedne strane imala prikazati sliku fizičnih i duševnih odnošaja naše zemlje, a s druge biti tumačem one slike, koju će prikazivati u svojoj cielosti iz ovih zemalja u svjetskoj izložbi izloženi priedmeti.

G. pisac razredio je knjigu u osam razdjela, govoreć u njih: o prirodnih odnošajih zemlje; o žiteljstvu; o fizičnoj kulturi; o obrtnih odnošajih; o trgovini i prometu; o umnoj kulturi; o socijalnih i napokon o političnih odnošajih. — Izcrpiv g. pisac priedmet, u koliko mu je to kratkoća vremena dopuštala žali, a i mi s njim, što nije djelcu mogo dodati geografsku kartu zemlje i ostale grafiske priloge. Ne treba u ostalom knjige napose preporučati, jer se ona, kako i svako djelo g. pisca, sama sobom hvali.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 24. U Zagrebu dne 14. lipnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Pjesnik u kolu. — Liepa Anka. — Tada i sada. — Gulnara. — Hrvatom izvan Hrvatske. — **Pouka:** Hrvatska naselbina u Moravskoj. — O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — **Listak.**

PJESNIK U KOLU.

(Po narodnom napjevu.)

Spjevao I. T.

Igra kolo
Na okolo,
A u kolu pjesnik.
Nek bi malo
Kolo stalo,
Zahtieva nam bjesnik.

Pjesnik bolan
Mlad vragolan
Rad bi, da se ljubi,
U ta pusta
Sladka usta
Želje svoje dubi.

Ali kolo
Na okolo,
Leti neprestance
Usta meda
Ljubit neda
Kličuć uzamance:

„Pjevaoče,
Pregaoče,
Pjesmom nas veseli!
Navij koju
Na grud svoju,
Nek te ljubit želi.“

A od gnjeva
Pjesnik pjeva:
„Žalostna vam mati!
Odniela ju
Vila kraju,
Koja neće stati!

Neka s mene,
Bog dâ, vene,
Kojoj niesam mio,
Nek se iedi,
Tužna sjedi,
Gdje ja nebih bio!

Nek me želi
Viek si cieli,
Koja ljubit neće.
Nek joj ševa
Nepopieva
Ni ne cvate cvieće!“

Stade dika,
Te pjesnika
Namah ljubit mune;
Mili pobro,
Nije dobro,
Kada pjesnik kune.

LIEPA ANKA.

Izvorna pripoviedka od D. L.

Jedno jesensko po podne — bit će tomu trideset godina — sjedjaše gospoja Milićka do otvorena prozora svoga drvenog dvorca u Zagorju, uživajuć udobni gorski zrak, pletuć čarapu i čitajuć neki amerikanski putopis. Gospoja Milićka bijaše majorska udova. Bilo je tada već desetak godina, da joj je muž — rodom krajišnik — preminuo, a iza njegove smrti preseli se već vremešna majorica iz štopskog mjesta u svoj

Digitized by Google

zagorski rodni kraj. Tu je živarila što o gospodarstvu, što o mirovini. Muž joj ostavi jedinu utjehu — sina jedinca po imenu Milana.

Pokojni Milić sve mislio, kako će mu i sin po vremenu junakovati, kako će mu i mladić biti krajiškim sokolom. Težkom mukom izhodila bje mati — šljivarska kći — da je major pustio sina u prve latinske škole. Al nakon otčeve smrti budne inače — već se nije mislilo o junakovanju. Za prvo nije mati marila, da joj sin bude vojnik, a i sam Milan, premda vragolast dječak, ne bijaše željan pozlaćene sabljice i gvozdenog zakona. Mladić polazio i višje latinske škole i „humaniora", a za vojničtvo nije se više ni pitalo. Nu kad je prevalio i filozofiju i logiku, valjalo je pitat: Šta sad? Trebalo je odlučit se, uz kakvo će zvanje Milan prionut u životu. Gospoja Milićka imala u Zagrebu brata kanonika. Taj je dakako Milana snubio na svoju stran t. j. da se zapopi. Dugo majka oklievala, jer da joj je Milan jedinac, kako će nestati Milićeva imena i više toga. Nu prečastni brat, budući dobar propoviedalac. razbio sve mušice oporne sestre si, i Milan da bude pop. Mladić sam bijaše dosta laka uma, pa nije ni znao, kako se žive u sjeminištu. Neka bude! reče majčici, dakle i ja ću biti neverendissimus kao moj ujo! Zapopiše ga. Od tog dana prošle dvie godine. Nezna se kako je Milanu crna halja i sjemišna juha godila. Bar majci nije ništa o tom kazao, ujak pako pazio mladića oštrim okom, da se Milanu uz svete otce ne uvuče u mozag kakov svjetovni djavo. Gospa Milićka, dobra duša, mišljaše u sebi: I tako je dobro! Bog ga blagoslovio.

Baš bje nastalo vrieme praznikom. Milan imao se na dva mjeseca vratiti k majci. Prošle subote bila poslala staru kočiju u grad po sina si. Jučer je imao doći. Ne dodje. Danas već minula četvrta ura po podne i opet ne dodje. Neki nemir osvoji majku. Često bi virnula iznad knjige na cestu, a tu ne bijaše duši traga do nekoliko pastira, sjedečih kraj živice.

— Šta je to, zapita se napokon gospoja, staviv amerikanski putopis na prozornicu. valjda nije kakovo zlo. Da bog sačuvaj! Zatim pogledav na starinsku stajaću uru, šaptnu: Četiri ure i pol! Ni danas ga neće biti. Skoro bih išla u susjedstvo!

Već se bila gospa digla, da podje, al na jednoč začu se štropot sa ceste, prah se uzvitla a iza praha pojavi se orijaška kočija gospoje Milićke.

Hvala Bogu! kliknu domaćica i licem joj sinu sunce. Evo moga dječaka! Vesela pristupi k prozoru da si dočeka sina, al za malo se zapanji od čuda. Gospoja provuče ruku očima, kan da hoće skinuti s vida čudnu prikazu. Al nije se imala kada čuditi. Na jednoč otvoriše se vrata širom i u sobu pade mladić visok, crnook, crnokos, fina, liepa lica, baš majčina prilika.

— Zdravo majčice mila, majčice sladka! skoči mladić grliti Milićku, hvala bogu, da te imam zdravu i cielu. Ah kako sam željan bio, da te opet onako od srdca zagrlim.

Gospoja Milićka vraćala i nevraćala draganje sina si. Napokon izvinuo ustupi za jedan korak, te ga stade u čudu motriti.

— Šta? je od tebe Milane? zapita mladca ozbiljno.

— Šta? Valjda se čudiš majčice, da mjesto crne halje i šiljastog klobuka, vidiš na meni biele pantalone, crven ovratnjak i slamnat šešir. Ne srdi se, majčice sladka. Duše mi, nije moglo drugčije biti. Ja ti se ne rodih za svetca. Dugo je to u meni kipilo, a ja sam ti žvakao staru židovštinu i svete otce kao suhu pogaču. Mirovao sam, jer me je gospodin ujo držao na uzdi. Al sad je ujo pošao nekamo u kupelj — uloge ga muče jadnika — a ja skok iz crne halje, pa evo ti od svetca tvoj Milan — vragolan. Ne srdi se, majčice dušice. Ta stara je rieč: Čovjek veli, a Bog dieli, a srdce i volja u čovjeka nije šipak, i hulja čovjek, koj pogazi volju i srdce svoje.

— Al Milane! odvrati koreći majka, ti kao da si van sebe. Što je od tebe? Što te je nagnalo, da tako uradiš? — Idi, ti nisi već onaj sin, koj si mi prije bio? A ujo, šta će ujo reći? Idi — da te već ne vidim.

— Ne, ne ćeš tako, majčice moja, zaskoči je mladić, staviv svoju ruku na majčino čelo, razvedri svoje liepo gladko čelo, molim te. Kad me tek razumieš, kad ti dokažem sve od srdca, ne ćeš se više srditi. De, majčice, sjedi amo, sve ću ti kazat. I nježno uhvativ majku za obie ruke posadi ju na divan.

— Ti si — ti si — odgovori gospa Milićka tobož ljutita.

— Ja sam vragu iz torbe uskočio, pravo veliš. Grdi me, grdi! Al me slušaj! Zatim sjednu sin do majke.

— Govori!

— Vi, to jest ti draga majko i moj prečastni gospodin ujak dosudiste mi, da budem pop, a ja golobrad, neznajući kakvi su to računi rekoh: Amen.

Medjutim osula me brodica, a s bradom, vele, dolazi i razum. Puklo mi nekako medju očima. Stadoh domišljat se, kako je sviet velik i širok, kako mi je duša živa i svieta željna, stadoh misliti, nebi li crni djak smio svući svoju crnu halju, kao što rak svoj oklop. Kraj svega toga neznam, bi li tvoj Milan u bielih pantalonih danas pred tobom stajao, da mi nije naš prečastni ujo tamo povoda dao.

— Što to govoriš? Ujak? zapita u čudu majka.

Digitized by Google

— Dà ujak, ujak moj, majčice sladka!

— To nije moguće.

— Jest, vjere mi! samo me slušaj, pa ćeš vidjeti, da jest.

— Govori, al se kani šale, jer ćeš me još većma razljutiti.

— Bene! Ti znaš, da moj prečastni ujak ima do Zagreba liep vinograd i veliku kliet. O branju zna ti se tu skupit sila gosti, i najveća je radost dobrog trbušastog kanonika, kad se gostom volja onako od srdca razigra. Ti si to sve na svoje oči vidjela, pa nebi ni trebalo na široko o tom govoriti. Ali moram da nadovežem svoju pričicu. Lanjske berbe nisi vidjela, bila si upravo u Gradcu kod neke znanice. Jedno prije podne pisa moj gospodin ujak ravnatelju sjeminišta pisamce da me pusti u vinograd, pošto i onako niesam išo kući na praznike. Ravnatelj mi reče, da idem. Pa zašto i nebi? Pod strogim okom kanonika i ujaka nije mogla mladoga bogoslova snaći baš nikakova napast. Ali dà. Ovaj put prevari se i ravnatelj i ujak. Vozeći se u kanoničkoj kočiji u Bukovac reče mi ujak, da nas u vinogradu već gosti sa sela očekivaju, a ja da budem osobito udvoran. Smatrajući taj nauk običnom prodikom gospodina ujaka malo sam mario, a gostî niesam se bojao, jer i sama znadeš, da niesam drven svetac. Dodjosmo u vinograd. Pred klieti vrtili ljudi iz sela na ražnju janjca, sluga ujakov punio krupnim prahom mužare, a špan bje upravo razredio cielu vojsku bocâ, punih zlatne bukovačke krvi. Pred nas izidje s punom čašom trbušasti senator Levanić, vječni stola ravnatelj moga ujaka, za njim pojavi se kašljivi veliki sudac sa drugaricom svoga života, ocvalom gradskom koketom, koja je u prkos hrvatskomu družtvu bez kraja njemčukala, pojavi se i veseljak prebendar, glasoviti propoviedalac slavne božićne prodike, a najzad strana gospoja srednjih godina, vlastelinka iz Zagorja, kako mi rekoše.

Bilo tuj i druge poznate gospode, nu ja sam se malo obzirao na to cielo družtvo, znajući da ja u to kolo ne spadam. Poklonih se vlastelinci i progovoriv nekoliko vrlo običnih rieči, otisnem se preko vinograda put šumice na drugom kraju briega, da prebirem Vrazove pjesme, što sam ih uza se ponio bio. Radovao sam se tomu već kod kuće, jer ne znam doista veće slasti, nego ležeć na mekom malu sred šumske tišine čitati nježne pjesmotvore, crpljene iz božje naravi i vreloga srdca. Prilika bijaše momu biegu sgodna, jer je veseljak prebendar stao pričat na veliku radost družtva o svom vele zanimivom putovanju po Zagorju. Mene, mišljah, ne će nitko pogriešiti. Nu jedva se odmakoh jedno trideset koraka, doviknu mi ujak sa pristreška klieti.

— Milane! Milane! Kaže ti gospa Jalička, da ideš u šumicu po gospodičnu Anku i drugu dječicu!

— Hoću, gospodine ujače! odvratih i udarih put šumice.

Anka? pitah se. Kakva je to nesretna Anka, koja je zaokupila mirni šumski zakutak, koja mi ne da, da se tiho razgovaram sa svojim Stankom Vrazom. Do biesa! Ode mi radost! Nu neka čeka ta Ankica. Izvadiv knjigu, stanem polagano koracajuć razbirati divne kitice žeravinskog pjesnika. Čitkajuć dodjoh do mlade, hrastove šumice. Drveće bijaše dosta riedko, te je sunce svuda prodiralo, te reč bi zlatom osulo lišće. Na jednoč dočuh zvonko grlo djevojačko, a brzo zatim nekoliko dječijih glasića. Ustavih se za jednim grmom, da vidim, šta je. Na mahovitu panju sjedjaše djevojka od jedno šestnaest godina. Ne bijaše ni malena ni visoka, a u svem nježna. Lice puno, bielo ko snieg, rumeno ko ružica; na ljubičastima očima savijale se guste crne obrve, a bujna crna kosa padala joj niz vrat, tek lako svezana crvenkastom vrbcom. U kosu bila zatakla plameni cviet divljega maka. Odjevena bje stidno-bielom haljinom osutom zelenimi piknjicami širokih rukava. Nauhvice i naprsnica od velikih koraljskih zrna osobito dolikovahu crnookoj neznanici. Na sitnih prebačenih nožicah, što su joj malo virile izpod haljinice imala izrezane crne cipelice vezane unakrst crnimi vrpcami. Kraj djevojke skakalo dvoje dječice vukuć bielu pitomu kozu za rogove. Djevojka plela dugačak vienac od hrastova lišća.

Jurice! Mimice! Da ste mi na miru, viknu djevojka glasom ljutitim i milim. Djavoljčići ste pravi. Ne mučite mi koze. Evo sad ću doviti vienac, pa ćemo ovjenčat tu bielu mekavku. Ala će se gospoda čudit. Dječica udarila ručicami pljeskat od veselja.

— Daj, Ančice draga, daj! Dobri ćemo biti! uzela djeca udobravat sestru si. To je dakle Anka bila. Biele joj ruke neobično hitro nizale list na list. Svaka žilica trepetala u toj djevojki. Čas bi naherila glavicu, motreći vienac na svome krilu, čas bi poljubila koje diete, čas pogladila bielu kozu, čas bi podigla glavu na najmanji šušljaj, pa kao da te je poglednula srna. Nad cielom tom slikom razlievalo se kroz granje sunčano zlato. Nesretno sunce! Zašto je toli jasno? Stajao sam ti u svojoj zasjedi, kao da su mi noge ukopane u zemlju. Bog zna, šta sam onda mislio. Mislim, ništa. Samo sam gledao. Napokon opametih se. Izidjoh iza grma, pa ravno prema djevojci.

— Sluga pokoran, čast mi je — poklonih se malko nespretno, držeć svejednako knjigu.

— Službenica! Vi ste gospodin Milan Milić, jel' te? pokloni se djevojka skočiv

*

Digitized by Google

na noge. Drago mi je. Po svoj prilici poslaše vas po mene.

— Na službu, gospodično.

— Molim vas, počekajte samo časak. Sad ću svršit. Djevojka ko ne mareći dalje za mene, stade vjenčati kozu i ne progovori ni riečce, dok je ne ovjenča. Zatim dignuv glavicu pogleda me bistro, pa reče:

— Izvolite! Idemo! Dječice ajdmo!

Vraćasmo se polagano, govoreći o ljepoti kraja. Na jednoč me zaskoči djevojka:

— Kakva je to knjiga? Dozvolite da vidim. Dadoh joj knjigu. Vrazove pjesme! Čula sam za njih. Tek su izišle. Moram si ih nabavit, prije nego odem iz Zagreba. Molim vas, čitajte mi koju putem.

— Samo da znam, koja vrst vam se najviše mili, gospodično?

— Sve jedno! Čitajte, gdje ste prestali, gdje vam stoji znamenka.

Otvorih knjigu. Čudna slučaja! Čitah joj:

Ala je liepa naša Anka!
Da l' je istina, da l' je san,
Tresu se bor i jela tanka,
Zavidjajuć joj struk tanan. —

Lagano iduć kraj mene slušaše djevojka Vrazove stihove spuštene glave, sklopljenih ruku.

— Vi umiete pjesmu bolje čitati, nego mnogi drugi. Tu se čuju ne samo rieči, već i osjećaji, primieti Anka.

Zaista bio sam tu pjesmu čitao svim srdcem, svom dušom. Anka se bila nešta zamislila.

— Gospodično! rekoh, vi kako vidim marite za pjesme, osobito za ove Vrazove. Dozvolite, da vam pristedim jednu brigu. Drago će mi biti, ako primite ovu knjižicu kao malenu uspomenu današnjega veseloga dana.

— Hvala liepa, gospodine Miliću! Primam ju rado, al dà — pod jednim uvjetom. Da vam kažem, mi smo susjedi. Otac moj kupio je dobarce kraj dvora vaše gospoje majke. Poznam ju dobro. Primam dakle vaš poklon, al mi morate budućih praznika sve pjesme sami pročitati i protumačiti, da vidim jesam li ih dobro shvatila. — —

(Dalje sliedi.)

TADA I SADA.

Spjevao I. D.

Kadgodj prodjoh mimo dvora,
Gdje ljepota cvate Zora,
Vaviek slušah kako dieva
Radovanke pjesme pjeva,
Vaviek vidjeh kako mlada
Cvieće goji i prigleda,
Titrajuć se kako rada
Od ptica se svojih neda.

Sad kad prodjem mimo dvora,
Gdje ljepota cvate Zora,
Nit ja čujem njena glasa,
Nit ja vidim njena stasa,
Samo gledam kako vene
Ono cvieće, one ruže,
I još ptice kako njene
Za gospodjom svojom tuže.

Danas prodjoh mimo dvora,
Gdje ljepota cvate Zora,
Na okno mi Zora bane,
A na putu mladić stane,
Njihove se oči srele
Zatravljenim žarkim gledom,
Al im duše nevesele
Uzdahnule težkom biedom!

GULNARA.

Stepska pripoviedka od Paulina Stachurskoga. Pr. s poljskoga. Al. T.

(Konac).

IV.

Tišina zavladala u dvoru. Skoro bez boja predobili ga Kozaci, i Prokop mogaše predati Gulnaru u ruke mnogobrojnu dvoranstvu harema.

Dozvan tumač priobćio je novomu gospodaru dvora, da je Gulnara kupljena bila za Fazilov harem; da je nepametna odbila veliku sreću; kušala je uteći, sbog česa je, poslije mnogih inih kazna, ostala napokon zatvorena u sobi, u kojoj ju je našao Prokop, prem nije na nju mislio, razbijajuć željezna vrata.

Fazila nije bilo nigdje naći. Nitko od

Digitized by Google

Tatara ne znade ili ne hćede kazati mjesta, gdje im se gospodar skrio; ali Prokop ne odilazi bez Damjanova dušmana! Razaslao Kozake na sve strane i neuztrpljivo čeka, kakove će mu viesti o njem donieti. A dani prolaze..

Žalostna je sudbina haremske robkinje; a još žalostnija mlade Gulnare.

Djetetom ukradjena iz otčinskoga zavičaja Gruzije, s pazara na pazar vučena, dok ju nije kupio Fazil.

I ne nadje u Gruzinki onoga, sbog česa je izdao toliko novaca. Gulnara bijaše neskloniva; izjavila svomu gospodaru, da će si oduzeti život, bude li ju hćio silovati; a to je takovim glasom izrekla, da je Fazil prestao čekati, dok mukami slomi njezin odpor, te ju je zato bacio u zatvor.

Oj, već koliko puti hćelo si djevojče skončati taj pun jada život!.. Koliko već puti bio je otrov, skriven u perčinih njene kose, u koraljnih joj ustih!.. Samo časak.. i krasna robinjica skončala bi muke svog života; ali ju je nešto uzdržavalo od samoubojstva; neki joj je glas govorio: Čekaj! sinuti će još tvoje sunce! I djevojče čekaše, snivajuć o neznanoj sreći danju i noćju.

Usred nebotičnih gora, u otčinskom aulu snivaše djetetom Gulnara, da će na vatrenu konju, sa zlatnimi krili, dolećeti k njoj junak i odnesti ju u daleke kraje, gdje vlada razkoš, sreća neograničena, nedokučiva, vječna, ničim nesmućena.

Činjaše joj se, da je onaj mladi Tatar, koga je u pomoć zazivala na perekopskom pazaru, imao lice, slično onoj prikazi njenih djetinjih sanja... Ali sada... o! Gulnarina duša sluti, a srdce joj govori, da je gjaur, koji je predobio grad Fazilov i nju iz robstva oslobodio — onaj angjeo njenih sanja, koji je došao podieliti joj vječnu sreću!. Već sama ta misao usreći biedno djevojče.

Mladi je gjaur gospodar njezin, ona njegova robkinja — ne će se razstaviti jedno od drugoga; ona će neprestano biti kraj njegovih nogu: gledati će u te oči — nebesku bezkrajnost! slušati glas, koji joj milo zvuči, kao glas iz domovine; davati mu napitak, kad ožedni, uspavljivati ga, kad ga umorna san nadvlada. Njegov prvi pogled, kad iza sna otvori oči, pasti će na nju, svoju prvu rieč, zaželi li štogod, upraviti će na nju. To je sva sreća Gulnarina! ona ništa više ne želi, ništa vise ne zahtieva — te je nitko lišiti ne će — te joj nitko oteti ne će!

Volja gospodareva i njena je volja, njegova misô i njena je. Ali zašto oblak nekakav zastire mu krasno čelo? Zašto bliesak očiju njegovih potamnjuje tmasta magla, a na ustnah ne vidi se sunčana posmjeha?

Gulnara je kraj njegovih nogu; zašto ne uzme od nje vedrinu čela; zašto ne zapovjedi služavki svojoj, da ga ogrije jasnošću pogleda, veselim posmjehom? Ta on je vlastan zapoviedati joj! O kojom radosti izpunila bi ona zapoviedi njegove, ma joj baš rekao zaklopiti oči na vječni počinak. Bez njega? O, ne! Gulnara mora živiti, mora gledati sunce svoga bića, onaj sjajni stvor, koji ju je k sebi privio na vieke!

— Zašto je tako turoban?

Kazaše Gulnari, zašto ne poznaje radosti mladi kozački kan.

Biedno srdce! jednim slovom oteše mu raj.

— On ima svoju Peri.. šapće djevojče tihe roneć suze. — Odtisnuti će Gulnaru od njega; položiti će ruke na silno njegovo rame, pogledati će mu u oči, kako Gulnara u nje nigda gledati ne će. O, sretne i presretne! Biedna Gulnaro! kamo odoše tvoji sni!

Za čas joj se opet razvedrilo lice.

Neka bude sretan! viknu radostno — gospodar moj nasmieši ti će se veselo i baciti možebit pogled svoj na služavku svoju Gulnaru. O, nek ju posjeduje, nek ju ima uza se, samo da je on sretan!

Nakon kratka razmišljanja podiže se, nadje tumača i unidje s njim u sobu Iskrinu.

Na zlatnu uzglavju leži mladi Prokop; okom motri ravni Krim, razprostiruć se pred prozori palače, a uzrujanom mišlju odletio daleko: bludi nad vodami Rusije i žalostiv vodi razgovor sa svojom sudbinom — sa srećom svojom, koja sinuv mu u zoru ranu, izčeznu, odstupi od njega; a da li će se vratiti?

Lahka kao vjetarca dah približuje se k zamišljenomu Gulnara; mučeć klekne pred Kozakom i utone okom u dušu njegovu; a to oko suzom orošeno i tiho jecanje objavi Prokopu, da nije sam sa svojimi misli.

Gulnara namignu na tumača i skupiv svu moć duše svoje, rače Prokopu:

— Srodniče mjesečnim trakom, kao gora uznositi i ponosni, gospodaru moj najviši, čemu si žalostan?

Kozak muči zamišljen, a Gruzinka govori dalje:

— Robkinja gospodara svoga, u prahu pred njim, ne smie boli svoje sdružiti s njegovim jadom. Dozvoli joj, gospodine, suze roniti u tvojoj prisutnosti.

— Ti si se nasmiešio, vladaru i gospodaru moj! povika Gulnara ne izrečeno sretna. Ti si ljubezan spram tvoje služavke i dozvolio si joj gledati posmjeh tvojih usta. O život mi skončaj, samo mi drugi put te ljubavi ne uzkrati!

— Kao proljetan dah, kao ljetan dan, kad zefirom razhladjuje uznosno čelo, tako srdce moga gospodara zaodjenulo se haljinom tuge i na sunce sreće ne gledje! Ja znam uzrok boli njegove. Nad velikom riekom, što no ravnicom teče, gospodar moj ostavio

Digitized by Google

svoju Peri, te čezne za njenim posmjehom, i želi, da njeno oko ugledje njegovo sjajno lice.. Oj sretna Peri!. Imati ćeš ju, vladaru moj, jer Gulnara želi sretnim viditi svoga gospodara.

Tako govori biedno, gorsko djevojče svojim krasnim iztočnim jezikom; a okom govori još više.. a u riečih joj takova bol, kao u pogrebnoj pjesmi.

Kozak sluša njena nevina slova, kao da sluša romon potoka, što no preko kamenja svoje pjesme izvadja; kao da sluša lahor svibanjskoga povjetarca, milujućega mirisne glave cvieća.

Najednoč trgnu sobom, a oči mu se zasjaše.

Gulnara govori o Fazilu!

— Ti znaš, gdje se on skriva! viknu Kozak, da se je sva uzdrhtala Gruzinka.

— Znam — odvrati djevojče, i predati ću ga u ruke gospodara svoga, da dobije svoju Peri i da sretan bude.

— Gulnaro! viknu kozak, silno stisnuv ruke Gruzinki, a izraz očiju, kojim je popratio tu rieč, ostati će dugo u srdcu djevojčinu

— Gulnaro!. — Sa silne uzrujanosti ne mogaše ništa više reći.

— Na konje! povika svojim ljudem. — Gulnaro! vodi!.. ma u pakô — i odtud ću izvući Fazila; a tada — polovica Iztoka je tvoja!

— Gospodar moj pogledati će na me, šaptnu djevojče — sjetiti će me se, kad budem u mogili — dodade tako tiho, da ju je jedva čuo tumač; ali tih rieči ne priobći Iskri, obuzet grozom, što robkinja vodi gjaure na svoga gospodara.

Za Iskrom izadje iz sobe i Tatar, ostaviv Gruzinku samu.

Nitko nije čuo njenih uzdisaja, niti je tkogod vidio suzâ, što ih je lievala nad gubitkom svoje sreće; samo Bog je znao, što u djevojčinu srdcu vrie. Biedno to srdce! Ono je svagdje jednako!

V.

Poput munje goni odjel kozaka preko stepe.

Plaho jato ptica odmiče već iz daleka pred njim, te grakćuć i cvrkutajuć navješćuje dolazak gostî.

Naprvo jezdi vatažka Prokop; uz njega je mlad predvodnik — robkinja Gulnara.

Zapala gluha noć; mjesec kadkad samo proviri kroz oblake, pogledje na Kozake, na što opet skrije svoje rogato lice. I njega kao da groza spopada pred stepskom djecom.

Ne nadaše se gostom u Fazilovu dvoru. Ljubimac kanov driema na sofi, obkoljen hrpom žena i robkinja.

Ej ne spavaj, Fazile, jer možeš zaspati na vieke. Tatar upotrebljuje svakojaka sredstva, da odtjera od sebe nemile prikaze. Miomiris, svirka i spiev uspavkuju Fazila.

Kao noćne utvore došuljaše se Kozaci do dvora.

U staroj kuli još se nije oglasila sova; vjetar još nije imao kada stići pod grad za Kozaci; a već njihove sablje prolievaju pasju, tatarsku krv.

— Allah! vrište Tatari; ali kasno zazivlju pomoć prorokovu! već im ni vrag ne pomože!

Kao muhe padaju od kozačkih sabalja i njihovih vrlih striela.

S vatažkom premeću momci sobe po palači — padoše u dvorane harema. Tamo, do posljednje sobe! Tu šaka Tatara brani Fazila, svoga gospodara — ne obrani ga!. Izprekrižale se sablje; puška odgovara bliesku jatagana.

Poput snopja padaju Tatari, a Iskra navali na Fazila.

Mač izpade iz drhćuće starčeve ruke.

— Moj si! kriknu Kozak. — Momci, u lance ptića, jer mi ga je živa predati!

Tatar zajecao pod težkimi okovi; ne pojmi strogosti tatarskoga vodje.

Svim svojim blagom hoće da se odkupi iz robja, daje stada, marhu.. Zalud!

Kozaci uzimlju blago, konje i marhu, ali i Fazila vode sobom.

Uslužni tumač ponovio Tataru rieči Iskrine.

— Damjan! sjeti se Fazil i kao smrt pobliedi, a zubi zacvokota od straha pred groznom osvetom.

Zla te kob snašla Fazile! Ne dade ti naužiti se slave i blaga, brzo si pao u ruke Kozakom, u ruke Prokopu Iskri.

— Braćo! govori sretni vatažka, vraćajuć se k svojim — sad već ne vidiste više u mene turobna lica. Ini sam ja sada o! sasma ini.. Ognja amo! zapaliti treba to pasje gniezdo; a s tim bradatim ptićem dalje k našim! dosta bo smo se tuj u Krimu nagospodarili.

Radost pomutila pamet vatažki: zaboravio, komu ima zahvaliti svoju sreću.

Gruzinka žalostno gledje na to veselje gospodarevo; radostnih rieči ne spaja s kozačkimi uzklici... tihe suze kaplju joj niz bliedo lice, a srdce joj puca u biednima grudima.

— Nek te Allah blagosovi s tvojom mladom Peri, gjaure moj dragi — šapće Gruzinka. — Zasto da ti budem pred očima, kao spomen pretrpljenih muka? Tuj ću ostati sama samcata.. tuj, gdje si prvi put primio sreću iz moje ruke. Veliki prorok nek te vodi na otčinske njive — dao ti svaku sreću. — Suze prekidoše dalnje rieči Gruzinkine.

Gulnara nikim ne opažena krade se iz dvora; unilazi u vrt i zamišljena spušća pod čempresom mladu glavu.

Digitized by Google

U slavju povraća se Kozačtvo s vojne. Vidi mnogo pliena i ne jednoga zarobljenika u lancih.

Mladi Prokop frče brkove i veselim okom pogledje na zatvorena kola — krljetku Damjanova dašmana.

Poput jasne luči gori Damjanov dvor; griju se u njem tatarska trupla. Momci pjevaju stepsku pjesmu; vranac hrže i vriska — ponosan, što takova nosi viteza.

— Gdje je mlada djevojka? zapitkivahu u četi. — Gdje je Gruzinka?

— Gulnara — sjeti se vatažka. Braćo! za mnom! ta njoj imamo zahvaliti se na pobjedi! — Obratio vranca i leti prama gradu; a za njim otisnulo se uzagrabce nekoliko momaka.

Upadoše u dvorište trupli naslagano. Prokop preleti okom cio prostor.

— Ne ima je tuj!

Poput zmije previjajući se plamen goni Kozaka; siže mu do ramenâ, dotica se guste kose..

Konjanik projezdi iz medju dogarajućih gredica; minu ruševine harema.. već je u vrtu! Nad potokom, pod čempresovim drvom opazi Gruzinku, zaljevenu gustimi suzami.

Otrov, koji joj ima pokazati put i ljepši sviet, već je u ustima gorske krasotice; a ta usta tiho šapću — da li slova molitve?.

— Sunce tako krasno pozlaćuje vrhunce čatirdažke.. Kad ono zapadne i mene će ne stati!

— Gulnaro! povika u taj par Kozak, a glas taj odjeknuo u srdcu djevojčinu, nebo sreće sinulo mu u očima.

— On! on! kliknu uzhićena i trgnu od usta otrov. — Ne danas — ne danas! — Još ga želim gledati, ma bilo i posljednji put.

— Gulnaro! ponovi Kozak, skočiv s vranca — nevaljala moja curo! Hćela si ostaviti gospodara svoga u onom času, u kom si ga sretnim učinila..

Gruzinka ne razumie kozakovih rieči; ali u glasu mladoga gjaura toliko je sladkosti! u pogledu takov govor duše, da srdce djevojčino drhće od prevelike radosti, a mlade joj grudi takovom se slašću napajaju, da veće ni u raju biti ne će.

Sile ju ostavljaju; djevojče zaklapa vedje i naslanja se na Kozakovo rame.

— Tako, tako, po kozački! veselo povikaše druzi, smotrivši Gruzinku u Prokopovu naručju. — Ta grehota bi bilo gledati, da takova krasotica uludo vene.

Prokop ne odgovara na rieči Kozaka; on esviešćenu posadi u sedlo i ubrzo pridruži se četi svojoj.

Uz bok gospodara svoga sniva mlada djevojka Gulnara o rajskih slastih. Vidi ga.. sluša njegov zvučan glas.. jest pri njem. Izpunili se njeni sni! to je najveća sreća Gulnarina.

— Tvoja Peri, gjaure — zapitkuje Gruzinka — je li ljepša od rajskih huriska? jer inače nije vriedna, da baciš na nju svoj sjajni pogled.. Iza časa sama si turobno odgovara. — Ona je ljepša od prorokovih huriska i Allah joj je dosudio velike slasti, jer će sreću s tobom dieliti.

Gulnara znade, da Kozak ne razumie njenih rieči, pa se ipak srdačno s njim razgovara.. To joj jedina i posljednja sreća! — U brzo će izgubiti gjaura nauviek..

Vraćaju se doma Kozaci sa gostbe.

Ostaviše iza sebe mnogo porušenih sela i gradova. Jata grabežljivih ptica, kaka su ih krešteć pozdravila tako krešteć i praštaju se s njimi, zahvaljujuć im na priredjenoj gostbi.

Častite se krilati junaci! dušmansko meso — tečno je meso.. Još ćemo vam bolju čast prirediti!

U daljini, na stepi vijuga se siva vrpca — to je slavjanski Dnjepar, najmilije diete naše Ukrajine.

Življe stalo kucati kozačko srdce. — Oni su već medju svojimi, u vlastitoj koljebi kao kod rodjene majke.

Od radosti zarumenio se Prokop. Lice Gruzinkino još većma pobliedilo, a okovi na Fazilu turobno zazvečali.

Svakomu ino usud usudio! Jedne čeka radost i sreća — druge blieda smrt. — Čudno li je na tom svietu!

Nad Dnjeprovom vodom ponikle kozačke glave; u dugih redovih silaze momci s konja i cjelivaju zemlju svetu, zemlju otčinsku.

Velika radost, velika slava u Ukrajini, koja pozdravlja svoje sokolove, vraćajuće se iz daleke vojne.

Tu se junakom razilaze putevi: jedni veselo vraćaju se u Siču; drugi polaze k svojim domovom. Razliežе se vesela pjesma, a prate ju teorbane.*

Prokop s malom četom prebrodi na ladji Dnjepar. S njim je vierno djevojče Gulnara i zalog sreće njegove: Fazil-Kiram u okovih.

Što dalje, to su bliže cilju putovanja.

Već zaronjivahu kozački konji stepsku travu; široko raztvaraju nozdrve, srčuć u se zrak rodnoga kraja.

Oči Prokopove veselo gledju prama zapadu; tamo je stan nad srebropjenom Rusijom — u njem prostrana odaja — a u njoj: sunce jasno — rujna zora Kozakova — Ulana!

Srdce Gulnari zamire u mladima grudima. Drhćućom rukom maša se poslanika smrti — otrova. Ona neće da preživi gubitka sreće svoje.. Nju samo još da vidi, tu zviezdu svoga dragoga gjaura, pa onda otići će na

* Lutnja.

Digitized by Google

ljepši sviet k Allahu, s niemom tužbom, što ju je stvorio, a usrećiti ju zaboravio.

VI.

Zakukala kukavica u gaju nad srebropjenom Rusijom: blebetuša svraka doletila na Damjanovo dvorište i kreči; a mačak sjeo u zapećak, pa se šapami umiva. To je znak, da idu Damjanu gosti.

A kakvi li su? Idu li velika gospoda s ručnici od pomorskoga kneza? ili dolaze vesele drugarice tješiti Ulanu? Pomorskim proscem polomile se, da Bog dâ, osovine na kolih, a čavrljanja i vesela smieha drugaricâ ne podnosi tuga Ulanina.

Suze izpile rumen s djevojačkoga lica; goruća čežnja potamnila bliesak crna oka i proćerala posmjeh s višnjovih ustna mlade krasotice. Njoj ne ima sreće ni veselja! Ulanu čeka zelena na polju mogila.

Već dva ljeta ne ima dragoga; minula godina, odkako nije dao od sebe glasa. Možda je gdje poginuo od tatarske striele? možda je pao Turčinu u težko roblje?

Stari Damjan moli se danju i noćju. Je li se moli za spas duše? ili prosi Boga, da osveti krivdu nanešenu viernoj drugarici?

Čim oko na prozor baci — eno pred njim zelene mogile — i stupi mu pred oči pokojnica, skončava u težkih mukah — i starčevo se srdce krvlju zalieva.

A Ulana svakim danom sve više vene i suši se kao cviet bez kiše.

Niemu nevolju gledje otčinsko srdce i nova bol mu staro srdce ciepa.

Iz prva kušao je, kako je boljma znao, tješiti ju nadom; nu poslije je uvidio, da je sve zaman — samo vara sebe i Ulanu. Okanio se je dakle i toga, ostaviv sve na božju volju.

— Budi volja tvoja — šapće i hitro briše suze, što mu iz staroga oka padaju na — viekom i dušmanskimi sabljami izrovano lice.

Pognute glave sjedi Damnjan u naslonjaču; u sobu unidje Ulana.

To je samo sjena negdanje svježe krasotice. Lice joj izgubilo prvašnju krasotu i pobliedilo kao ljiljan, štono se u vienac spleten tužno oko kose vije.

Poput grobne sjene stupa tihim korakom preko sobe, trgajuć listiće tratorove i nešto tiho šapćuć — možda se tuži na svoju nemilu sudbinu!

— Ulano! zavapi Damjan — Dušo moja! Smiluj se starcu i razvedri tvoje mlado lice.

— Otče! pada mu pred noge Ulana, ruke mu oko vrata savija i upire pogled svoj u roditeljske oči. — Ja vam tugu povećajem, a imate je i onako dosta. Oprostite neposlušnoj kćeri! Nu meni je tako težko, tako nevoljno, da bi mi možda laglje bilo u mogili... dodade tiho, obima rukama prikri lice, da ne vidi otac njenih gorkih, ljutih suza.

Damjan šuteć podiže oči k nebu i privi na grudi svoju ljubljenu kćerku.

— Ne ubijaj se čežnjom — tješi ju. — Prokop će se vratiti mà i sâm. Ako je takova volja božja, uzeti će te — i bez odkupa.

— Otče! kriknu presretno djevojče, cjelivajuć otcu i noge i ruke. — Ta on će vam drag biti i bez Fazila! O hvala vam, hvala! Sada već vjerujem, da će mi se zlatna sreća vratiti. Bog će vam dati radost i sreću; on bez dvojbe ne će te osvete!

Damjan uzdahnuo; sluša romon kćerinih rieči, sretan, što ju vidi veselu, ma samo jedan časak.

— O mi ćemo biti sretni! veselo kriknu Ulana. — Noćas u snu prišla do mene majka, blagoslovila me i dala za Prokopa. Ali da to možebit još na zlo ne sluti? dodade tužno. — Možda me majka zove k sebi? Otče! otče! težko će mi biti umrieti ne vidivši dragoga.

— Ne! to nemože biti — povika za čas, da ga na ovom svietu više ne vidim! On će se vratiti, zateći će me živu! Poći ću na grob majčin, zamoliti ću ju, da me dade za Prokopa.

Tiho, kako je i došla, izadje iz sobe: a Damjan vidi ju kroz prozor, gdje na majčinoj mogili lije gorke suze i goruće moli se Bogu.

— Gospodine Bože! zavapi Damjan — učini, kako je tvoja sveta volja, samo daj sreću momu milomu djetetu.

Ulana moli se na visokoj mogili i suzami rosi joj zemlju. Najednoč baci oko na stepu spram izhodu sunca — i srdce zamre joj u grudima — osjeća, kako joj lice gori.

Nekakva četa približuje se k stanu.. kozačka koplja i krasni kalpaci.. napried vranac.. a na vrancu..

— Prokop! ciknu djevojče i poput striele leti na susret dragomu.

— Ulana! skoči Kozak s konja i na srdce pritište svoju milu.

— O da mi je sad umrieti.. šapće mlado djevojče, s prekomjerne sreće zaklapajuć oči, kao na vječni sanak.

Vatreni cjelov vrati ju životu.

— Ti ćeš živiti! biti ćeš sretna! viknu Kozak. — Već me ništa od tebe ne odieli.

Drugovom se od radosti grudi šire, gledjuć taj sastanak mladoga sgloba i veselje srdca njihova — a ne vide jadni, kako je lice mlade robkinje na smrt pobliedilo. Gulnara pada s konja..

Onesvješćujuću se spazi Prokop i pohrli u pomoć.

Mlada Gruzinka dolazi k sebi; težak uzdah ote joj se grudima.

Prokop pokazuje Ulanu Gruzinki.

— To je tvoja gospodarica — reče radostno. — Ulano! doveo sam ti viernu služavku.

Digitized by Google

— Sestru! reče Ulana; ne dozvoli Gruzinki pasti joj pred noge, već ju srdačno na grudi privinu.

Zagrljaju tomu odgovara Gruzinka tihimi suzami. Posljednje su to suze, kojimi se Gulnara na vieke prašta s nadom u bolju sreću.

— Krasna je — šapće bolno. — O, ona je vriedna te rajske sreće! — Biedna Gulnara usnuti će u studenu grobu.

VII.

Velika slava u Damjanovu dvoru.

Starac kao da se pomladio. On ima u rukuh svoga dušmana, osvetiti će sramotu i smrt ženinu.

Mladenci rado bi što prije naužiti se svoje sreće. I nije im trebalo dugo čekati. Seoski svećenik blagoslovi im brak.

U slavju, sred puškaranja, prate Kozaci mladi sglob u svatovsku izbu.

Naslonjena na rame Kozakovo vraća se iz crkve Ulana, poput svibanjskoga sunca smieši se na muža.

Prokop jednom rukom ogrlio ženu; a drugom dieli darove drugovom.

U veselom družtvu ne vidi se Gruzinke.

I ona slavi pir; samo što na njem ne ima radostna klicanja, već tu vlada grobna tišina.

U onaj par kad su svatovski gosti nazdravili mladencem, primilo je biedno, gorsko djevojče poslanika smrti.

Nadjoše ju na mogili: lice bliedo kao u mrtvaca, usta modra.

Pohitiše u pomoć. Ulana oživljuje obumrlu, Prokop svojim glasom u život ju dozivlje.

Težkim trudom podiže vedje. Posljednji pogled baci na mladoga gjaura, mrzlom rukom prihvati njegovu ruku i pritisnu ju na ledena si usta.. Skončala..

Biednomu gorskomu djevojčetu bijaše dosta samo viditi Kozaka, kako ga nigda više pregorjeti neće.

Svatovi Prokopovi začeli se s rakom — nije to dobar znak po mladence!

Kad je Damjan saznao za smrt Gruzinkinu, naobłačilo mu se staro čelo.

— Djeco! reče Prokopu i Ulani — idite u ime božje, i uživajte sreću svoju — jer tu smrt traži već svoje žrtve. Uzmi ju Prokope! Mene ostavite — s Fazilom.

VIII.

Mladi sokô odnesao golubicu u rodno gniezdo nad Dnjeprom, i žive sretno; a nad riekom Rusijom uzdigla se nova mogila.

Damjan izvršio krvavu osvetu.. i malo zatim otišao primiti od Boga ono, što je dugim životom zaslužio.

Mogilu mlade Gruzinke obavio zimzelen. a modre po njoj potočnice zovu tude: suze Gulnarine.

HRVATOM IZVAN HRVATSKE.

Spjevao Andrija Palmović.

Običaj je bio u Rimljana:
U tudjinsto kad bje, da se seli,
S ognjišta bi svi si ponijeli
Sveti oganj do najdaljih strana.

Njih da bude duša ogrijana,
Ko i prije na djedovskih sielih,
Domovnom su ljubavi se kleli
Hranit oganj do kraj svojih dana!

Oh da mogu i ja oganj sveti
Širom svieta, širom naških kuća
U grud svačju, u dušu vam snieti:

Gdje je Hrvat — plani krv mu vruća,
Svagdje nam ga prvi žarak sjeti
Jedne braće, jednoga pregnuća!

Digitized by Google

POUKA.

Hrvatska naselbina u Moravskoj.

Piše I. K.

U drugoj polovini šestnaestoga vieka, kad je turska neman na našu zemlju sa ne vidjenom još silom napadala, ponajpače na onu stranu naše zemlje, koja leži izmed Kupe i Une, odseli se odtale mnoga hrvatska obitelj u tudjinu, da si spasi svoj život i tamo novo ognjište sagradi. Tada su postale većim dielom i tako zvane hrvatske naselbine na granicah ugarsko-austro-štajerskih, oko Beča na Marchfeldu, Taji, Lajti i u Moravskoj. Tko je dulje vremena u Beču živio, mogao se je često naslušati na trgovih ovih hrvatskih izseljenika, a i ja sam se toliko puta u razgovoru zabavljao s njimi i vidjah im veselje uviek na licu, kad dodjoh do njih i popitkivah je, kako im je, odkale su, i kako živu. Osobito se spominjem sa prvih godina svoga boravljenja u Beču neke stare bake Hrvatice, koja je imala baš ljepušnu kćerku, vitku ko jelu, uviek ukusno po hrvatsku odjevenu, liepimi crnimi pletenicami, crnooku i crvenih jagodica a vragolanku, da si se morao prečuditi njezinoj domišljatosti. Ja sam bio u nje vele dobro vidjen i od svakoga voća, što bi ga na trg na prodaju doniela, spravila bi za mene najljepše, i to još u prilično jeftinu cienu. Kad bih obično oko osam sati u jutro preko trga išao, to bi me djevojka već sa daleka opazila i ja bijah uviek dobrodošli kupac. Kad jednom djevojci neki dar donesoh, to je mojoj staroj Hrvatici vele ugodilo i ona mene svakako nagovarala, da dodjem jedne nedjelje do njih, nedaleko od Beča. Ja bijah kod njih „naš mladi gospodin“ i kad bi se dogodilo, da bih se ja iznova oko jedanaest sati u jutro preko trga kući vraćao, to bi se stara moja baka, razprodav sve, i narediv kćerki, da se sprema na povratak, vele rada sa mnom razgovarala. Uviek mi se je tužila na njihova svećenika, koji ne zna hrvatski. Ja kašnje za neko vrieme odoh iz Beča i u to vrieme nesta i moje bake i njene liepe djevojke. Po svoj prilici djevojka se udala a majka prestala ići na trg.

Ovi su hrvatski naseljenici osobito liep sviet i njihove ženske su više puta čarobne krasote. Do svojeg hrvatskoga poriekla vele mnogo drže i sav njemački napor, da se ovi hrvatski otočići u tudjem svietu poniemče, bijaše dosele uzaludan. Njemačke učione i njemački svećenici će ipak po svoj prilici na skoro uništiti hrvatski ponos ovih naših zemljaka, a liepo bi bilo kad bismo je mogli od te pogibelji osloboditi, — al to leži u naravnom tečaju stvari, koji se ne da svratiti. Vele liepo je reko pjesnik Kollár, da se ne smie dopustiti, da se nijedna slavenska duša svomu rodu odtudji al izmedju pjesničkoga dopustka i naravnoga tečaja stvari ogromna je razlika. Odsieci grančicu najzelenijega stabla i posadi ju u tudju zemlju, ona može neko vrieme doista ljepušno rasti i razvijati se, al kad dodje za onu vrst stabla odveć neugodan, onomu stablu ne prirodjeni vjetar i mraz nježne pupove ofuri, tad vehnu mladjahne grančice, dok se sasvim ne posuše. Ovako biva i sa malenimi kojekud u tudjih zemljah i medju tudjimi narodi, raztrešenimi naselbinami.

Hrvatske naselbine na ugarsko-austro-štajerskoj granici i oko Beča prilično su nam poznate, ali tim nepoznatija nam je ona malena naselbina u Moravskoj, koja se je, unatoč njezina malena broja, ipak do danas tako dobro sačuvala odlikujuć se osobito nekimi starimi hrvatskimi osebujnosti. Ne daleko od Nikolsburga, dva sata prama rieci Taji, na granici austro-moravskoj nalazimo obično na etnografičkih kartah mali uzahni prstenčić sa posebnom bojom obilježen, kojemu po sredini rieka Taja teče. U tom prstenčiću leže tri sela i to: Neu-Prerau, Fröllersdorf i Guttenfeld, koja spadaju k imanju Dürnholz, a sačinjavaju moravsku hrvatsku naselbinu.

Imanje Dürnholz u Moravskoj, koje sad bečkoj terezijanskoj akademiji spada, bilo je još šestnaestog stoljeća gospode Liechtensteina. Godine 1583. proda Hartmann von Liechtenstein svoje dobro Dürnholz cars. vojenomu savjetniku i feldzeugmeisteru Kristofu barunu Teuffenbachu. Novi posjednik nadje mnogo pustih sela na svojem imanju i pošto je bio tad u hrvatskoj granici zapovjednik, pozove odtale naše ljude, da mu nasele pusta sela na njegovom dobru. I tad naseli Teuffenbach od svojih pustih sela tri: Neu-Prerau, Fröllersdorf i Guttenfeld s Hrvati, gdje i današ još živu i izmedju svih hrvatskih naseljenika su ovi najsvijestniji. Oni živu na zemlji u obsegu jedne i po □milje i ima ih po najnovijem popisu 2342 duše. Ako i jesu od svih strana okruženi Niemci, to su ipak do danas svoj hrvatski jezik, nošnju i običaje uzdržali i jedino to bi im se moglo spočitovati da su stali od nešto dva decenija svoja hrvatska obiteljska imena mienjati u njemačka, tako n. pr. je danas Vuk — Wolf, Godina — Regen, Grahovina — Arbesstroh, Vrana — Krähe itd.

Moravski se Hrvati žene i Njemicami, al ove ženitbe ne škode njihovoj narodnosti, jer se Njemice za malo vremena sasvim pohrvate. Oni su svi katolici i vele nabožni i ljube vanjske crkvene obrede a osobito proštenja. U crkvi i školah neslušaju drugoga jezika do njemačkoga, al ipak nalazi se kod njih

Digitized by Google

mnogo hrvatskih molitvenih knjiga, kao: „Zlata hiža“, “Zlatni kluč“..., koje oni, kad idu na proštenje u Šoprunj, pokupe. Drugih hrvatskih knjiga kod njih ne ima, a težko bi i razumjeli današnji naš hrvatski jezik. Njihov hrvatski jezik je mal ne sasvim onakav, kakav su donieli seleć se iz Hrvatske, a što su trebali radi u kasnije vrieme razširenijih pojmova, to su uzeli iz českoga, rad šta i ima u njihovoj hrvaštini mnogo českih rieči. Uz hrvatski govori svaki moravski Hrvat još i češki i njemački. Onaj osobiti dar Slavena, da se lahko uče tudjim jezikom, pokazuje se osobito kod ovih moravskih Hrvata. Njihovo visoko, otvoreno čelo, izvanredno malena usta, osobito kod žena, pokazuju njihov razvijen um i blagost, a oštar pogled i bistro oko svjedoče nam o njihovoj razboritosti i pazljivosti. Oni su visoki, vitki i gibki i odlikuju se u svakom obziru od svojih susieda. Osobito su liepe i vitke njihove žene i čine neki prelaz od Hanakinja k Slovakinjam.

Kako u obće svi Sloveni, ljube i moravski Hrvati osobito glasbu i piev. Njihove pjesme ozvanjaju se sve u molu. Do najnovijega vremena nije se kod njih drugo čulo do narodne glasbe i to gajde i dvie gusle, koje su za čitavu oktavu više ugodjene. Njihovi narodni plesovi jesu skokak i redovak; ali i njihova narodna glasba ne staje u novije vrieme sve više i vise pred njemačkom glasbom i njemačkimi plesovi. A kod proštenja, gdje oni osobito svečanim načinom dočekuju svoje pozvane gostove uvukla se je već njemačka umjetna glasba.

Poznati moravski historiograf Beda Dudik posietio je ove naše zemljake i boraveć dulje kod njih učio je njihove običaje i život i on mi je neki dan mnogo o njih pripoviedao. Pošto je moravsko povjerenstvo za bečku svjetsku izložbu nakanilo i etnografičke pojedine slike i grupe stanovnika Moravske na bečkoj izložbi izložiti, to je isto umolilo gosp. Dudika, da napiše kratki katalog i razjašnjaj k etnografičkoj izložbi Moravske. Cienjeni učenjak je mislio, da ne bi zadovoljio svojoj zadaći, kad bi samo puki katalog moravskih etnografičkih izložaka napisao, već se je mislio bolje odužiti učenomu svietu, ako napiše u kratko uz katolog i nekoje etnografičke crte, koje će i učenjaka i neučenjaka zanimati. Gosp. Dudik je bio tako dobar, te mi je već unapried prijateljski priobćio svoju kratku crticu o nekih običajih moravskih Hrvata, a ja mislim, da ne će biti mojim zemljakom nemilo, ako po Dudikovih crticah u kratko nešto o svatbah i pogrebu, nošnji, kućnoj uredbi i životu ove hrvatske kolonije ovdje priobćim. *

Osobito svečano obavljaju moravski Hrvati svoje svatbe (pir) i pogrebe. Kod svatbe, kad idu zaručnici u crkvu, kamo ih svi svatbeni gostovi (momci i djeveruše) uz gajde i dvie violine sprovadjaju, nose pred njimi, ako su pošteni bili, tako zvanu sulicu t. j. vrst zastave, koja je urešena raznobojnimi maramami i vrpcami. Zaručnik obuče čubu. t. j. ljubičastu, do pete sizuću, operemljenu šubu, a nevjesta nosi na liepo opletenoj glavi blistajuću se krunu. Po vjenčanju baca zaručnica, kad se vrate k njenoj kući, med djecu preko glave velike okrugle pogače, zvane vience (što znači valjda ono latinski nuces projicere), kod koje prilike momci polievaju vodom gurajuću se djecu na veliko veselje ostalih prisutnih.

O podne počimlje svatbena gostba, kod koje se donaša na stol jela i pila u izobilju sve do ponoći. Svatbene gostbe traju kod imućnijih dva do tri dana. U vrieme gostbe sjede zaručnik i zaručnica na uglu stola mučke i ne smiju sve do ponoći ništa ni jesti ni piti. Gostovi ih za to vrieme draže, pružajuć im svakojaka jela, kojih ne smiju dirnuti. Na svatbu se pozivlju sva bližnja rodbina i susjedi na lievoj i desnoj strani zaručničine kuće i to sa svom obitelji, djecom, slugami i služkinjami. Na pročelju stola sjednu kumovi zaručnika. O ponoći, do koje dobe donašaju neprestano jela na stol, razpletu se zaručnici u drugoj sobi, nazvanoj hiži, uz veliko naricanje zaručnice i pjevanje zalostnih pjesama, liepo opleteni vlasi i postave joj na glavu, u znak da je sad žena, poculicu, koju moravski Hrvati zovu skufiom. Tad dodje zaručnica pod poculicom k stolu i sad njoj gostovi pružaju svoje svatbene darove· rubaca, rubenine, platna, novaca, stolne sprave, liepih kupica itd. Darove ove prima u svoje ruke ponajpre štovnik (glavar stola), on je pokaže ostaloj družbi i preda zaručnici bockajuć ju i šale sbijajuć na darovnike. Sad stoprv mogu mladenci jesti i piti i zato donesu iznova

* U drugoj grupi etnografičke izložbe Moravske u bečkoj izložbi biti će pet slika izloženo, koje prikazuju koloniju hrvatsku u Moravskoj, i to: a) Hrvatica zaručnica iz Nove Prerave; b) Hrvat zaručnik plešuć iz Nove Prerave: c) Udata žena Hrvatica iz Nove Prerave; d) Oženjeni Hrvat iz Nove Prerave; e) Hrvatsko diete iz Nove Prerave. Izvan ovih pet slika izložena će biti još jedna čitava grupa, prikazujuća proštenje u novoj Preravi, kamo su došli i susjedi Novih Preravčana. Spis Bede Dudika imati će naslov:

Catalog der Volkstrachten und der nationalen Hausindustrie in Mähren bei der Weltausstellung in Wien 1873. Ethnographisch, statistisch und historisch erläutert von —. Wien 1873. 8°.

Digitized by Google

na stol sve, počamši od juhe, i jede se do biela danka.

Glavno jelo kod svatbe je čorba sa čitavimi kuhanimi pilići i sa rezanci. U vrieme gostbe igraju na gajde i gusle i to što glasnije mogu, a mladi sviet pleše u dvoru, u štednju, il na ulici, kakvo je baš vrieme. Drugi dan u jutro vode zaručnicu pod sulicom koju obično pred kućom o plot vrta naslone, gdje ju sav dan djeca okružavaju, u kuću zaručnika, kamo ona tako zvanu mladu vodu nosi. Tu joj vrata, iza dugoga kucanja, otvore i predadu joj velik hljeb kruha sa drvenim nožem. Ovaj hljeb mora ona narezati i vodom, koju joj podaju, kuću poškropiti. Iza toga vrate se u kuću zaručnice i gostba počme iznova, a za njom ples. U vrieme čitave svatbe puca se iz pištolja, čega im nikakva oblast ne može zabraniti.

Od svojih susieda različite običaje imaju moravski Hrvati i kod pogreba. Kako tko umre operu te postave mrtvo tielo na zemlju, na slamu i pokriju ga platnom. Onda dodju znanci moliti nad mrtvacem te ga škrope blagoslovljenom vodom i pokrivaju ga nebrojenimi slikami svetaca, kipi. Kod mrtvoga tiela gori uljena svjetiljka i ubožničari mole tu dan i noć. Mrtvaca nose na grobište, ako je mužkarac mužkarci, ako je ženska ženske, i najstariji mužki ili ženski član obćine nosi pred mrtvačkim liesom, neposredno pred svećenikom, pločevnu svjetiljku a u njoj goreću svieću. Uz veliko naricanje spušte mrtvaca u grob, a istom prilikom spominju nad njim sve dobrinje njegove uz veliki plač i tugovanje, to isto čine ako se i diete pokopa. Odmah posle crkvenih obreda drži se u kući umrvšega mrtvačka gostba, koju karmina zovu. Ova gostba sastoji u vinu i mekanu siru, a pozovu se nanj oni, koji nariču, nosioci mrtvaca i bližnja rodbina. Djeci, koja oko kuće umrvšega stoje, poda se takodjer kruha i sira. U vrieme gostbe gori na prozoru mrtvačka svieća ili svjetiljka. Pri odmorih kod gostbe moli se za dušu pokojnika, pa opet jedu i tako traju više puta karmina do u po noći. —

Moravski Hrvati obojega spola, mladi i stariji, imaju svoju posebnu narodnu nošnju, koju pratež zovu. Ova je zimska i ljetnja. U zimi nose muževi i momci dugu šubu, kožuh, i povrh iste, kad idu na proštenje, na sajmove i na sud, modri njemački plaštić. Izpod šube nose muževi i momci prsluk, laibl, koji je crvenim kožnatim remenjem, žnoricami, obrubljen, a kovinasta mu se puceta nižu do vrata, gdje je šarenim zavratkom obrubljen. Izpod prsluka je kratka košulja, košula, do pojasa, za svetce i nedjelju od finijega, a za tjedne dane od debljega domaćega platna. Kod ne oženjenih ima košulja i uzke vrpce.

I muževi i momci nose uzke čakšire, hlače, momci od crvenoga finoga sukna, čimašenki, a muževi od modroga, koje su kod momaka na zalistku sa svilom više puta vele umjetno i liepo izvezene. Remenom, zapač, vežu čakšire i biela izvezana marama, facol visi iz zalistka čakšira, gdje visi i torbica za duhan, torbica na tubak, sa kratkom lulom. Zimi nose velike nelične čižme sa širokimi sarami, škorne, i mjesto nazuvaka napune čižme slamom; ljeti lagane čižme, zušme, sa svilenimi kitami i visokimi željeznimi petnjaci. Ljeti nose i muževi i momci mjesto šube vrst kaputa, modre boje a s crvenom podstavom, sa modrimi straga visećimi kitami koje zovu mentli. Zimi se pokrivaju njemačkom zimskom kapom, haubom il crnim okruglim škriljakom okruglakom širokih krila. Ljeti nose svi svoj okruglak. Momci su prije nosili maleni, okrugli skrljačić sa uzkimi, podvitimi krili, koj je bio raznim blištavilom narešen, a vrh svega se je vidjao kosirak (liepo, više forinta vriedno nojevo pero). I sad se još okrugljak naresi, al kosirka je ne stalo, koji je značio, ko i u Slovaka, junačtvo i jakost i više puta bi ga krvava glava izvojštila.

Kosu nose hrvatski naseljenici u Moravskoj dugu i diele ju na tjemenu a siže im do ušesa i mažu je vele masti. Ni muževi ni momci ne nose nikad brade. Oko vrata nose i muževi i momci i ljeti i zimi lako vezanu crnu svilenu maramu. Za djelatne dane rabe mužkarci i ljeti i zimi biele platnene široke gaće (gaće) sa kratkom košuljom i ne nose u kući ni na polju kod djela nikakove obuće. Kad je zima ili kiša pokriju se slovačkom halinom belaicom.

Zimsko odielo žene jest smedja kratka šuba, pod kojom je šarovito navezan, više puta svilen, zobunčić. U nedjelju i po svetcih nose izpod zobunčića liepo izvezenu košulju sa širokimi kratkimi rukavi, opleće, i vrh iste umjetno izvezeni ovratnik, koralin. Ljetna nošnja je ista, al samo bez šube. Kad je ljeti hladnije nose ženske vrh opleća mali, ko što i mužkarci, vuneni zobunčić. Na glavi nose tad umjetno vezenu, većim dielom svilenu maramu; prije su nosile skufiu zlatom i srebrom izvezenu i to udate žene sa pločicom, koja je bila na stražnjoj strani glave učvršćena, a ne udate bez pločice a vrpcami oko glave privezanu. Kosu vežu straga u lahko, al sprieda ju liepo razrede. Djevojke, izmed kojih ima mnogo prekrasnih lica, nose na glavi slovenku t. j. svilenu maramu oko polovice glave liepo vrpcami vezanu, tako da izpod nje vire liepe tamnosmedje pletenice. Žalibože ne staje sve više i više slovenke i preotimlje mah svilena marama, koja svu glavu pokriva. Na dolnjem tielu nose mo-

Digitized by Google

ravske Hrvatice šarovite suknje (sukne), koje krije sprieda, već puta umjetno, izvezena pregača sa dugimi svilenimi vezovi straga. Izpod suknje nose bubac t. j. prostu platnenu suknju sa poramenicami. U zimi nose velike nelične čizme, postole, ljeti liepe čižmice sa svilenimi kitami. Kod osobitih svečanosti kao kod krštenja, blagoslova, pogreba itd. nose još moravske Hrvatice čubu t. j. ljubičastu dugu žensku šubu, kojoj dolnje krajeve straga privežu, i obrus izpod ruke t. j. izvezeni veliki rubac. Obrus drže kao neku svetu ostavštinu u obitelji u velikoj časti. U novije vrieme ne staje staroga narodnoga odievanja kod žena i djevojaka sve više i više, napose u Tröllersdorfu i Guttenfeldu, i mnogo puta se vidjaju već i duge suknje i njemački zobunci. Samo obuća je još uviek svagdje stara.

Kuće i kućno uredjenje je mal ne kod svih moravskih Hrvata, u svih trih selih, prilično jednako. Žene moravskih Hrvata ljube svoju osebnu sobu, koju one same, kao što i predsoblje i triem sa pticami, ružami i monstrancijami izmaljaju i slikami svetaca, većim dielom na staklu naslikanimi, izvješuju. U osebnih su sobah velike čiste visoke postelje, koje su pokrivene liepimi izvezenimi pokrivali, izpod kojih vire liepe, biele plahte. Usred osebne sobe je stol a oko njega klupe, vrh klupa jesu police za tanjire, zdjele i drugu stolnu posudu. U ovih se sobah drže velike gostbe, a drugčije su zatvorene. Vele bieli pod soba je uviek sa sitnim pieskom posut a zid ima dolje kraj poda crveni rub.

Moravski Hrvati živu patrijarhalno i jedu svi kod jednoga stola i to družinčad na stojeć a gospodar i gospodarica sjedeć. Njihova su jela prosta al tečna, kao: suho meso, kobasice, kupus, valjušci (fanki) itd., a osobito liep i tečan kruh. Vele ljube pogače i kolače (flekince), koje znadu vrlo dobro umiesiti.

Ljeti jedu glavni obrok ponajveć u večer u triemu kuće, na veži, kod stola, koji je u jedan ugao naslonjen. O podne su obično u polju na poslu i tamo se zadovolje s komadom kruha i sira. Čorbu jedu iz jedne zdjele, a druga jela iz pladnja sve po dva i dva. Kod stola im rabi žepni nož i pločevna žlica a za vilice nisu znali do najnovijega vremena. Prije i poslije jela mole svi ukupno i poslije jela se ozvanja sveobći: Bog vas plati! Ostanci sa stola sprave se u stolnu ladicu (škrinjicu), kamo se i druga stolna sprava metne. Pije se iz velikoga zemljenoga crnoga vrča (hrugta); kupice i čaklenice (stakla) rabe se samo kod gostba. Obično piju moravski Hrvati vodu, kad i kad malko vina, redje rakiju a mal ne nikad pivo. U obće su oni vele umjereni, družtveni i rad diele siromakom i prosjakom. Velikih potreba ne imaju i ne zavadjaju se vele za novotarijami. Obradjuju zemlju i goje blago, a osobito svinje i konje. Vina rodi kod njih malo. Zimi pletu mužkarci koševe a ženske predu lan i šivaju. Marljivosti i štedljivosti dotjerali su oni do velikoga blagostanja, da se mogu mjeriti i s Hanaci. Oni su vele oholi na svoju narodnost, žene se vrlo mladi, obično već u dvadesetoj godini, i većim dielom medjusobno a kad se hoće komu da narugaju il se na koga ljute, zovu ga: Hanakom.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Dalje.)

Imajući još govoriti o umjetnih pjesnicih naših, bilo bi mi nacrtati sgode i nesgode četiriju vjekova, koje su se našemu narodu pridesile; najpače bi imao naslikati život slavne naše republike dubrovačke, gdje bijaše kolievka našega umjetnoga pjesničtva, naše znanosti, obrtnosti, pomorske slave, i gdje je izvor našemu novljemu književnomu radu. Ako i jesmo u novlje doba daleko zaostali iza inih prosvjećenih naroda, to je u petnaestom, šestnaestom i sedamnaestom vieku naš duševni život u Dubrovniku smjelo se mogo takmiti s prosvjetnim razvojem najprosvjećenijih tada naroda, te ako uzmemo na um one silu učenjaka svih znanstvenih struka, koji su 15., 16. i 17. vieka nikli u našoj domovini, a djelovali kao sveučilištni profesori na najodličnijih talijanskih i francezkih zavodih, onda moramo gorko žaliti nepovoljne tadanje političke okolnosti na slavenskom jugu, koje ne dadoše te bi se sve te duševne sile bile mogle sjediniti u našoj domovini. Da ne bude bilo vječita nemira od Turaka, kakva bi to bila nastala prosvjećena hrvatska država, kad bi se bili u Hrvatskoj našli oni državnici, koji su Karlu V., Alfonzu V. služili svojim svjetom, oni filozofi, koji su podučali u Bologni, Padovi, Parizu, oni pravoslovci, koji su javnimi spomenici za uviek proslavljeni u Fiorenci, Rimu, Padovi, oni pjesnici, zvjezdari, matematici, koji su bili uzgojitelji tudjih vladara, tudjih naroda, oni vojskovodje i junaci, koji su slovili po svem zapadu! Sam jedan grad naš, slobodni Dubrovnik, napunjaše svojom slavom obrtničkom, mornarskom i učenjačkom svu Evropu! Sve, što je tada napredak zapadne Evrope velika proizvodio, nalazilo je odjeka i u našoj zemlji. A danas? Ne smatra li nas neprijazni zapad kao poludivljake, koji su prospali zoru čovječjega preporoda novovječnoga, premda je hrvatska zemlja jednom rukom junački odbijala izlamsko zaneseno divljačtvo, a drugom živo pomagala udarati temelje prosvjetnoj sgradi.

Digitized by Google

Najstariji naš umjetni pjesnik jest Spljećanin Marko Marulić iz sredine 15. vieka. Njegove moralno-poučne knjige prevodjahu se na malo ne sve evropejske jezike, njegove hrvatske epopee mogahu se smjelo takmiti s tadanjimi poboljimi zapadno-evropejskimi, njegova iztraživanja po razvalinah grada Solina, njekočnje priestolnice hrvatskih kraljeva pokazuju nam već prije četiri vieka domoljuba zanesena davnom slavom hrvatskom i želeća njezinimi uspomenami probuditi na vredniji život neslobodno tudjim vladam robojuće potomstvo samostalnih pradjedova. Pa ipak ne znamo ni za grob toga našega prvaka književnoga, dok drugi narodi i pomanjih svojih umnika pepeo častnom uspomenom štuju!

Poslije Marulića spomenut nam je dva naša najveća epska pjesnika, Ivana Gundulića i Ivana Mažuranića. Premda jih tri vieka diele, sastavlja jih zajednički rad na prvom hrvatskom eposu „Osmanu“, koj je ne samo njegovu piscu Gunduliću vječiti spomen slave pjesničke, ćuti domoljubne, sveslovinske, mudrosti, savršene jezične i ritmične ugladjenosti, nego je i njegovu dopunitelju, Ivanu Mažuraniću, trajan svjedok riedke kongenialnosti, koja može iza više viekova nastaviti duševno savršenstvo, štono ga je narod davno postigao, pak onda za dugo nizbrdice potisnut reč bi za uviek izgubio. Vršak našega epskoga pjesničtva u Gundulićevu Osmanu i Mažuranićevu Čengić-Agi obasjan je istom veličajnom ideom, junačtvom našega roda proti Turstvu. U Čengić-Agi odlučio je genij pjesnikov morda za cieli viek prije realnih dogodjaja uzkrs našega naroda, a smrt Turstva. Njegova slika junaka crnogorskih, koji dugovječan boj biju za krst častan i slobodu zlatnu, daje nam slutiti budući slobodni i prosvjetni rad Jugoslavena, a „kob“ Turčina Čengić-Age buduću samo starinsku zanimivost Turstva.

Kao lirični prvaci naši iztiču se izmedj inih Ignjat Gjorgjić — rodjen g. 1675 — i Petar Preradović. Ako je Ignjat Gjorgjić najduhovitiji i najmilotniji dubrovački pjevalac ljubavi, to je Petar Preradović lirični genij preporodne naše knjige. Preradović nije samo pjesnik plemenite sretne i nesretne ljubavi, on je i pjesnik najuzdanijega rodoljubja, velikog zvanja slovinskoga, uzvišenosti i etične i naravne i ljudske. Njegov „Putnik“ kazuje nam nerazkidnu svezu izmedj domovine i sina njezina; njegova „Mrtva ljubav“ podiže ljubu upokojenu, kojoj ni u bezpokojnom pjesnikovu srcu, ni pod zemljom, gdje bi dragim kamenom postala, ni u moru, gdje bi se biserom stvorila, te bi ju blagohlepni ljudi izvadili i razprodali, pokoja ne ima i tu ljubu podiže njegova pjesma u nedokučne visine, da mu odanle sja ko jasna zviezda. Njegova oda „Ljubavi“ pokazuje svesilnu svezu svega stvarstva, kao stvoriteljku svega života, sve duševne uljudbe, kao prehodnicu budućoj obćenitoj sreći. Njegove pjesme „Rodu o jeziku, Zviezdam, Smrti, Nikoli Zrinjskomu, Moru, Cirilu i Metodu, Slavjanstvu, Strosmajeru“ odkrivaju nam veliku dušu, koja žarom svojim obuhvaća sve, što je velika u naravi i u narodnoj prošlosti te sadašnjosti našoj. Sama Preradovićeva duša iznosi cieli sviet životonosnih idea pred naš narod i glasno mu kliče: ti ćeš živjeti kao slobodan, dičan drug u prosviećenom ljudstvu!

Osim Gjorgjića spomenut nam je iz velikoga broja dubrovačkih lirika najstarija dva: Gjoru Držića i Šiška Menčetića iz konca šestnaestoga vieka, koji se mogu smatrati hrvatskimi troubaduri, to jest pjesnici sredovječnoga obožavanja gospodja, kakovo vladaše po svoj prosvećenoj zapadnoj Evropi do izmaka srednjega vieka. I našim jezikom dakle pjevala se ona vitežka ljubavna dvorba gospodjam, koja se njegovaše najprije u predražestnoj južnoj Francezkoj, pak u Španiji i Italiji. — Pominjem još dubrovačke lirike Dinka Ranjinu, koji se svojom platoničkom nježnošću, Ivana Bunića i Hanibala Lucića, koji se bujnom plastičnošću, Barakovića i Menčetića Vlahu, koji se domoljubnim hrvatskim i slovinskim čuvstvom odlikuju. Od novljih sjaju uz Preradovića lirici Stanko Vraz, koji spaja zapadnu evropsku sumornu romantičnost sa milotom slavenskom te prvi kod nas vjestački njeguje epskolirsku struku romance i balade, zatim Medo Pucić, svjetski putnik, uz prvoga našega pjevaoca elegije značaja komopolitskoga, Dragutina Rakovca, kojemu pjesma „sila ljubavi“ sama nezaboravnu spomen naroda našega zajamčuje; Antun Niemčić, kojega sa prijateljem mu Blažekom Tomom spaja slobodnjački napredni duh, i sjetni priezor ljudske sreće sa nepovoljnih, tiesnih životnih im odnošaja. Nadalje mi je napomenuti red onih naših novih pjesnika, koji se svaki osobitom ideom ili karakteristikom iztiču, tako je Iv. Kukuljević, pjevalac davne slave i neprestana jada hrvatskoga, t. j. sile u pojedinosti a nemoćja u cielini; tako je Dimitrija Demeter, pjesnik pravoga umjetničkoga ukusa, kojemu je prva svrha umjetnička, a s njom on i drugu, naime domoljubnu kadšto izvanredno sretno postiže; tako je Ivan Trnski, pjesnik domoljubne i svake čovječje vrline, uviek upućujući narod svoj na sve, što je dobro, plemenito i krasno, a to najdoćeranijim, preobilnim narodnim jezikom.

Premda u ovoj antologiji dakako ne ima dramatične poezije, navodimo dubrovačke dramatike: najukusnijega Ivana Gundulića i najplodnijega Gjona Palmotića iz prve polovine 17. vieka, a novlje iz našega vieka Matiju Bana, Dimitriju Demetra i Jovana

Digitized by Google

Subotića, od kojih su i posljedna dvojica takodjer kao lirici zaslužni. Iz starije naše t. j. dubrovačke književne dobe spominjemo osobit pojav književni Andrije Kačića, koj je pjesmami narodnoga kroja i mjerila proslavio svu hrvatsku historičnu slavu. Sbilja je uzvišen, svakomu Hrvatu utješan prizor, koga nam mnogi primorci radostno poviedaju, kako naime naši pomorci na dalekom neizmjernom oceanu znadu prisluškivati pjevanju vještaka svoga druga, koj im iz Kačića obnavlja spomen davnine hrvatske. Kao što je u starijoj dobi Kačić, tako su u novljoj Ante Kazali, Luka Botić, Vladislav Vežić znali romantične ili historično — domoljubne predmete izpjevati oblikom čisto narodnim. Žalimo, što se u uzko odmjereni obseg antologije nije uvrstio po koj ulomak njihovih epa, najpače Vežićeva „Sievka Zrinjske zviezde".

Spomenimo još nesretne naše knezove, smaknute god. 1671, Franju Frankopana i Petra Zrinjskoga, s kojima su s obzorja hrvatske poviesti izginule dvie najslavnije porodice naše. Petar Zrinjski predao je svomu narodu u eposu „Sirena jadranskoga mora" sliku uzvišenoga tragičnoga svoga pradjeda, slavnoga Nikole, kao da je htio unapried neumrlost svoje porodice obezbiediti proti kašnjemu smrtonosnomu udaru nevjernoga bečkoga dvora; a tužni mu drug na stratištu Franjo Frankopan pjeva još u oči smrti sad junačke i veseljačke, sad elegične pjesme. Sa propasti dviju ovih porodica dugotrajan se duševni mrak nadvio nad našom domovinom, kida ga u prošlom vieku narodni prosvjetnik Pavao Vitezović, seljački svjetovalac Ante Relković i milotni idilik Petar Katančić; na iztoku i jugu našega naroda pokreću pjesnici i mudraci Dositej Obradović, Mušicki, Milutinović, crnogorski vladika Petar Petrović, narodu novi duševni život; ali nam Hrvatom svanu zora narodnoga preporoda novljega tek veleumom Ljudevita Gaja. Kako njegova pjesmica „Preobraženje" kaže: on se stane, sviet se gane, rodu zora svane: tako se u istinu sbi i „još Hrvatska nije propala"! Ali kad još hrvatska nije propala, gdje je, pitate me, u hrvatskom pjesničtvu, slika prave Hrvatske, one nekoč samostalne kraljevine Hrvatske? U umjetnom pjesničtvu ne ima još njezine slike, ali ima li je u narodnom, ima li je barem u priči kakovoj? Zar je moguće, da bi u spominjanju narodnom sasvim bila izginula davna ona sloboda naša, i da se ne bi nigdje elegična sjeta sa gubitka tolikoga ozivala? Težko mi je na ova pitanja odgovarati, doista malo i premalo odsieva se u dosadanjoj našoj knjizi doba samostalnosti hrvatske; a u narodnih pričah dosad poznatih ne znam, da li bi kritički razum smio razabrati takove uspomene; nu, ako i s nješto prevelikom pjesničkom licencijom, ja ću na koncu ovoga predavanja poviedati i tumačiti sadržaj narodne priče u Valjavčevoj sbirci „Vila u Molingradu", koja se priča barem meni prikazuje kao krasna ako i bezsvjestna elegija nad propašću davne kraljevine Hrvatske i živa nada njezinoga uzkrsa. Evo ću kazivati doduše nješto idealizovan sadržaj te priče.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Oproštaj g. dra. Gj. Daničića s jugoslavenskom akademijom. U sjednici od 29 p. m. oprostio se je Dr. Daničić s jugoslavenskom akademijom kao njezin tajnik polazeć na visoku beogradsku školu za profesora slavenske filologije i književne poviesti.

Čudnovato je sudbina udesila, da su dva naša najbolja filologa, koja je jugoslavenska akademija za Zagreb privezala bila, mogla samo tako kratko vrieme medju nami ostati, gdje su toli uspješno djelovali i toli se sjali medju ostalimi učenjaci!

G. Dr. Daničić posvetio je bio jugoslavenskoj akademiji od njezina početka g. 1867. sve svoje sile i riedke sposobnosti i kao jedan od najjačih stupova toga našega znanstvenoga zavoda pripomogao je bez dvojbe svojim ozbiljnim i znamenitim radom veoma mnogo liepomu glasu, što ga akademija uživa ne samo u našoj domovin i već i u ostalom izobraženom svietu.

Tko pozna osobno g. Dr. Daničića znati će cieniti takodjer gubitak što je akademiju snašo odlazkom njezina t a j n i k a, jer je g. Dr. Daničić uz ostale svoje vrline i bio upravo uzoran tajnik to glede njegove sdušnosti i marljivosti, to glede njegova socijalnoga ponašanja.

Nemogućе jugoslavenska akademija oteti Dr. Daničića Beogradu, kamo ga osobni i ini domaći odnošaji zovu, prisiljena je bila primiti njegovu ostavku, a to je učinila riečmi svoga predsjednika, koje ovdje priobćujemo:

„Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti za žalošću primi u skupnoj sjednici od 28. travnja o. g. vaše očitovanje, da polazeći u Beograd na veliku školu kano profesor slavenske filologije i književne poviesti, dajete ostavku na tajničtvu, koje od 25 srpnja 1867. godine odličnom revnosti i sjajnim uspjehom obavljate.

Vi ste visoko učeni gospodine! pomogli privesti u život naš zavod; vi ste svojimi učenimi radnjami na polju slavenske filologije obogatili

Digitized by Google

njegove spise i promaknuli našu učenu književnost. Za taj trud bit će vam zahvalan naš narod, a uspomena vašega imena ostati će vječita u zavodu našem.

Dieleći se od siela akademije nedielite se od kruga njezina; ona se pače tvrdo nada, da ćete i u novom zvanju svojem jednakom uztrajnosti podupirati njezin zadatak u promicanju nauke i prosvjete.

Čast je predsjedničtvu priobćiti vam ova čuvstva jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

U Zagrebu dne 17. svibnja 1873.

Predsjedničtvo jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Dr. Fr. Rački s. r.
Predsjednik.

Kano što je g. predsjednik jugoslavenske akademije izreko tvrdu nadu, da se g. Dr. Daničić dieleć sa Zagrebom neće dieliti sa akademijom, tako se i mi nadamo, da će se slavni akademik revnujući na polju filologije više puta sjećati literarnih naših krugova, koji mu sa svimi njegovimi štovatelji, (a tko se je god s njime sastajao morao ga je štovati,) srdačno kliču: Sretno svani u Beogradu, komu te iskreno zavidjamo!

Jugoslavenska akademija. U sriedu 11. o. m. čitao je u narodnom domu pravi član akademije g. Šime Ljubić: O spomeniku Branimirovu, jedinom na kamenu iz dobe hrvatske neodvislosti, onda poviestnička iztraživanja o Hrvoji velikom bosanskom vojvodi i spljetskom hercegu.

Narodno kazalište. Na narodnom kazalištu u Zagrebu prikazano je od 1. listopada 1872. do konca svibnja 1873. ukupno 160 predstava i to 60 opernih, a 100 dramatičnih.

Od opera pjevane su: Ciganka, Ernani, Ban Leget, Amelija, Marta, Trovator, Faust i Boasijska vještica.

U 100 dramatičnih predstava prikazana su 84 komada, a medju timi 33 noviteta.

Drama bilo je 10, tragedija 5, igrokaza 16, šaljivih igra 11, veselih igra 33, lakrdije 3, slike iz života 4, čarobne igre 2.

Od sveukupnih 160 predstava unišlo je 25.884 for. 24 nov. brutto, a po odbitku dnevnoga troška i prijama (njih 20), neračunajuć ovamo stalne plaće za pjevačko, glumačko i orkestralno osoblje, plin, repertoir, garderobu, dekoracije 18.155 for. 25 nov.

Računajuć brutto dohodak prosjekom, dolazi na svaku opernu predstavu 220 for. 20 nov. bruto a 145 for. 21 nov. netto, na svaku dramatičnu predstavu 126 for. 35 nov. brutto, a 94 for. 42 novčića netto.

Književnost G. Danilo Medić izdao je tiskom Dragutina Albrechta u Zagrebu svoje „Različite pjesme prvog doba“.

Knjiga na liepom papiru i ukusno štampana ima kratak predgovor i 94 strane, na kojih je 41 pjesma tiskana. Prodaje se kod Albrechta i Fidlera za 50 novčića.

— U Vienu jur obznanjenu knjigu našega akademika Dr. Petra Matkovića: „Hrvatska i Slavonija u svojih fizičnih i duševnih odnošajih“ preveli su na njemački g. Lipeš profesor na ovdašnjoj realci, a na francezki jezik pristav narodnoga muzeja g. Dr. Pilar. Knjizi je ciena 1 forinta. — Milo nam je javiti, što se je u novije doba počeo strani učeni sviet ozbiljno zabavljati s našom knjigom, imenito s Radom jugoslavenske akademije, koj si sve to ljepše priznanje stiče. Ovih smo dana čitali u „Auslandu“, kako g. Hinko Möser na široko ocjenjuje geografičku radnju Dr. Matkovića: Orografska razredba južno-hrvatske visočine i njezina hipsometrijska razmjerja. G. Möser hvaleć u velike tu radnju, razlaže ujedno njemačkomu obćinstvu svrhu i pravac jugoslavenske akademije, za koju drži, da će biti od velikoga kulturnoga dohvata na našem jugu. I hoće, ako bog da! — I Petermannove „Mittheilungen“ u 19. V. svezku ove godine priobćuju iz iste te radnje veoma na široko izvadak pisan g. Knappom. Za čudo, kano dogovorom, dopunjuju se ocjene g. Mösera i Knappa. I tako pokazuje i priznanje sa strane ne baš hvalom darežljivih Niemaca, da je neumorni i učeni Dr. Matković pravim putem pošao, kad je riedkim rodoljubnim požrtvovanjem stao iztraživati našu zemlju.

— G. Ivan Nikolić uzeo je u zadarskom Narodnom listu prevadjati na talijanski jezik pjesme naših čuvenih pjesnika: Preradovića, Pucića i Trnskoga. Prevodi odlikuju se dosta vjernim čuvanjem originala, a ipak nam se tako krasnom i pravom talijanštinom prikazuju, da nebi čovjek ni pomislio na prevod kakav. Čestitamo g. Nikoliću na tom mučnom podhvatu i usudjujemo se nadati, da će vrli rodoljub taj po našu knjigu svakako znamenit posao i dalje nastaviti.

— „Zastava“ javlja, da je upraviteljstvo patrijaršije, po nalogu peštanskoga ministarstva, poslalo na ravnateljstvo srbske gimnazije ukaz, kojim se zabranjuje da se i dalje na istom zavodu upotrebljuju Boškovićeva poviest i Novakovićeva čitanka.

— Od „propovjedi O. Arkandjela Kalića, dubrovčanina“, što ih je za tisak priredio kanonik Stjepan Skurla, izišao je nakladom Dragutina Pretnera u Dubrovniku III. dio.

K tomu je dielu priložio g. nakladnik „Dvije proste rieči gospodi kako se zoveš? na sud, koj izrekoše u br. 75 narodnoga lista o propoviedih O. Kalića“ napisane u obranu Kalićevu Nikšom Gradićem.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 25. U Zagrebu dne 21. lipnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Pjesma u caru Ivanu Vasiljeviću itd. — Liepa Anka. — Zaman ukletva! — **Pouka:** Alessandro Manzoni. — O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — **Listak.**

PJESMA

o caru Ivanu Vasiljeviću, mladome stražaru i smjelome trgovcu Kolašnikovu.

Od Lermontova, preveo V—ž—ć.*

Oj Ivane, Vasiljević care,
o teb' svoju mi spjevasmo pjesmu
i o tvome ljubimcu stražaru
i o smjelom tržcu Kolašniku.
Složismo ju po drevnome skladu,
pjevasmo ju na romon gusalâ.
Mnogo putâ nju smo izpjevali
i spjevanu opet zapjevali.
Njom se ruski razgalio narod.
A boljar nam, Mate Romonovski,
dade čašu strujne medovine,
bjelolika njegova boljarka
prinese nam na srebrnom pladnju
ubrus novi svilom sašiveni,
pak tri dana i tri noći ciele
gostiše nas pjesmu slušajući,
al se pjesme naslušat ne mogli.

I.

Već na nebu ne sja sunce žarko,
nit razkoše s njim oblaci sinji;
a na gostbi grozni care sjedi,
grozni care, Ivan Vasiljević;
na čelu mu zlatni vienac sjaje,
za njim stoje stolnici mu redom,
prema njemu knezi i boljari,
a po boku njegovi stražari;
car se gosti sve u slavu Božju,
a nasladu i veselje svoje.

Milostivo zapovieda care,
u njegovu da se kupu zlatnu
toči sladko iza mora vino
i ponudi njegoviem stražarom;
pak svi pili i slavili cara.

Samo jedan od čete stražarâ,
smjeli momak, goropadan borac,
zlatnom kupom ne omoči ustâ.
Mrki pogled k zemlji oborio,
glavom k jakiem prsim poniknuo,
biesne misli u grudih mu struje.

Tad namrči car obrve crne
i okomi na njeg oko zorko, (1)
kano jastrieb s nebeskieh visinâ,
modrokrila kad sgleda goluba;
al mlad junak ne diže pogleda —

* Mihajlo Lermontov Jurić, rodi se 1811. a pogibe na dvoboju godine 1841. u Kavkazu, kamo ga, častnika garde, bijahu poslali radi uzrujane i osvetu vapijuće pjesme na cara Nikolu povodom Puškinove smrti. — Veliki ruski pjesnici prve polovice ovoga vieka: Puškin, Lermontov, Rilijev i Kolcov umrieše svi u cvietu mladosti; prva trojica smrću tragičnom, a posljednji u velikoj nevolji. Čovjeka obuzme njeka neizreciva bolna ćut, kad pomisli na udes tieh velikieh Božijeh nadarenika, koji za kratke dobe svoga života pretrpješe goleme nesgode, umrieše u cvietu mladosti, a ostaviše nakon sebe toli divne i zrele rodove, koji će živjeti dok bude ruskoga jezika. Lermontov je velik osobito sa svojieh epičkieh rodovâ, a od ovieh drže za najbolje: „Meiri Imail beja“, Demona, poslanicu Valerik, i pjesmu, koju eto prevedoh; ali i liričke mu pjesme slove s velikoga milja i izvornosti, a kad bih ja smio kazati svoju, rekao bih, da nalazim to-

Digitized by Google

Tresnu care okovaniem štapom,
pak on probi gvozdeniem ratom
kroz podnicu tvrde hrastovine
na duboko do tri četvrtine,
al se mladi još ne trznu borac.
Nu kad grozne car proslovi rieči,
tad se prenu momče zamišljeno.

Ej čuj de nas, naša slugo vjerna,
ej čuj de nas, Kiribejeviću,
ili kriješ nečastive misli,
il nam našoj ti zavidiš slavi,
il ti služba dodijala dična?
Bieli mjesec, kad pomoli lice,
zlatne mu se uzraduju zviezde,
jer im svjetlja po nebesih šetnja;
a koja se za oblake skriva,
na zemlju se ta obara nice.
Čini mi se, Kiribejeviću,
da zazireš od radosti carske,
a roda si, znadeš, Skuratova
i iz loze nikô Miljutinâ.

Odgovara Kiribejeviću
i klanja se caru do pojasa:
„O naš care i naš gospodare,
ti ne karaj nedostojna slugu;
plamen srdca ne gasi se vinom,
niti crne ublažuju misli.
Uvriedi l' te, budi volja carska,
kroji kazan — nek odrube glavu,
nemilo mi na ramenu težča
i k zemlji se već prigiblje sama".

Na to care Ivan Vasiljević:
„Ali kaži, moje momče, caru,
što je tako snuždilo te jako?
il razdera kaftan od baršuna?
ili sgnječi kapu sobolovku?
il si svoje iztratio novce?
il ti tvrda okrnjala sablja?
il ti konjic oštro podkovani
ohromio glavu objesio?
il te koje nadhrva trgovče
na šakanju na toj Moskvi hladnoj? (2)

Nećnu momče rudokosom glavom,
te prozbori Kiribejeviću:
„Nije toga vilena junaka
do današnjeg lje rodila dana,
nit boljarka, nit trgovka majka;
moj argomak stepom poigrava,
kano staklo gori sablja britka,
o blagdanu po milosti carskoj
odjeven sam, ne gore od drugieh.

Jednom pojas pritegnuo svilni,
naherio kapu od baršuna
obtočenu crnom sobolinom,
posjednuo biesnoga konjica,
pak zaigrô k Moskvi vodi hladnoj,
da se lagan potociljam ondje;
al po kućnieh izredane vratih
krasne mome, djevojčice mlade,
glede, šapću, poviruju puste!
ali jednoj od tieh moma krasnieh
ne ljubi se šapot, ni gledanje,
neg šarenom prikrila se fatom. (3)

U Rusiji našoj majci svetoj
nij' ljepote do ljepote njene:
hodi divno, kano labudica,
gleda milo, kano golubica,
Kad govori, slavuljem žubori,
a rumene jagode joj gore,
kano zlatne na vedrini zore,
plava kosa, kô pramenje zlatno,
svietliem vrpcem podvezana liepo,
po plećih se svija i prelieva
i s grudima cjeliva se bieliem
Od trzkoga potekla je roda,
a ime joj: Jelina Dmitrevna.

Kad ju vidjeh, već izgubih glavu;
malaksala mišica mi jaka,
potamnjela zjenica mi žarka;

liko čara i naslade u Lermontovieh rodovih, da bi se već radi njega izplatio trud naučiti ruski, tu bo je bogatsvo i izvornost u mislih, gladkost i naravnost u obliku, budnost u razvoju, a slikanje naravi toli živo i divno, da je malo pjesnikâ, koji bi se mogli u tome s njime takmiti, pak za to i rekoše mnogi vrstaci, kao i njegov prevoditelj, slavni njemački pjesnik Bodenstedt, da čovjek upozna Kavkaz i njegove stanovnike laglje i dublje iz Lermontovieh pjesamâ, nego li iz debelieh knjigâ, koje se napisaše do sada ob onieh pokrajinah. Pjesma, koju eto prevedoh, spjevana je, kao što i sam pjesnik kaže u pristupu k pjesmi, po načinu starijeh ruskieh narodnieh pjesamâ, a Rusi ju drže za alem-kamen te vrste; Scherr u svojoj poviesti književnosti kaže, da se u ovoj pjesmi ponavlja nedosežnom viernošću i izvornošću pravi duh i način stare slavenske pučke pjesme, a to u obliku savršene umjetnine.

Bodenstedt je preveo sve, šta je boljega od Lermontovieh pjesamâ, ali meni se čini, da se Bodenstedt nije držao podosta izvornika, nego da je njegov prievod više vierno i krasno oponašanje, nego li vierni prievod.

Lermontov je napisao čuveni roman „junak našega doba", koji doživi već raznieh prievoda u Njemačkoj, a i sam čuveni Varnhagen von Ense prevede iz toga romana krasnu epizodu „Bela". Pak toliki i takov rad u kratkoj dobi od trideset godina! A šta bi taj plodni i skladni duh bio sve stvorio, da je poživio još desetak, dvaest godina!

V—ž—ć.

Digitized by Google

težko mi je, pravoslavni care,
da pogibljem tu sjetan na svietu;
za lagane već ne marim konje,
nit za ruho od meka baršuna,
niti zlatna više trebam blaga;
a i s kiem li, pravoslavni care,
da ja svoje sada dielim blago?
pred kiem svoje da junačtvo kažem?
pred kiem da se u odielu banim?
Pusti mene ti na stepe puste,
na slobodu života kozačkog.
Tamo burnu priklonit ću glavu
buzurmanskom na sedlo konjicu,
a Tatari razdielit će kleti
dobra konja, moju sablju britku
i čerkezko moje sedlo bojno;
plačne oči izkljuvat će jastrieb,
a na daždu kosti iztrunuti;
pak će prah mi ne sahranjen, tužan
razniet vjetar na sve četri strane.

Nasmieši se i prihvati care:
„Umiri se, moja slugo vjerna,
ta ni car ti uzkratiti neće
svoju pomoć u toj biedi tvojoj.
Evo t' prsten od kamena dragog
i niz ovaj od bisera biela;
najprie mudru nadji zagovorku,
pak ti šalji dragocjene dare
svojoj liepoj, Jelini Dmitrevnoj.
Ako dievi omile darovi,
a ti kupi kićene svatove,
ali ako ne omile dievi,
a ti nemoj zamjeriti, sinko.“

Oj Ivane, Vasiljević care,
lukavi te tvoj prevari sluga,
ne kaza ti po istini pravoj,
ne kaza ti, da je krasotica
već u Božjoj vjenčala se crkvi,
vjenčala se s mladijem trgovcem
po zakonu našemu hrišćanskom.
Skočte djeco, dajte,
Gusle navijajte.
Skočte, djeco, pojte,
o pjesmi nastojte.
Dajte pjesmom uzradujte liepo
domaćina, dobroga boljara
i boljarku bjeloliku gospu.

II.

Za privlakom vidjen tržac sjedi, (4)
mladi Stjepan Paramanoviću,
prezimenom prozvan Kolašnikov,
pak on svilnu tu razklada kupnju,
mami kupce riečju laskavicom,
te prebraja i srebro i zlato,
al taj dan mu ne krenuo sretan,
mnogi boljar tud bogati prodje,
al u njegov dućan ne zaviri.

Već bijaše pobožna večernja
po božijih odzvonila crkvah,
a magleno rumenilo noćno
iznad Kremla zaplamtilo biela;
pognali se po nebu oblaci,
a tjera ih hučna vijavica.
I široko trgovačko dvorje
mal po malo opustjelo cielo,
pa i Stjepan Paramanoviću
već zatvara svoju trgovinu,
zatvara ju vratim hrastovijem
i njemačkiem na tetivo ključem,
psa režonju, zloga, zubatoga
na gvozdeni privežuje lanac,
a za tiem se k svomu domu krenu
vas zamišljen k svojoj ljubi mladoj,
k ljubi mladoj iza Moskve hladne.

I on u dom svoj visoki udje
I čudi se mladi Kolašnikov,
što mu ljube na susrete nema.
što li stoljnak ne pokriva bieli,
stol od gladke smožden hrastovine,
a pred svetcem dotinjala svieća!
On dozivlje staru rabotnicu:
„Remejevno, ta, za Boga, kaži,
kuda podje, od kuda l' je nije,
moje žene, Jeline Dmitrevne,
u to kasno gluhe noći doba?
Je l' mi mila čaj dobiše djeca?!
jesu li se dosta poigrala
i za rana na počinak legla“?
„Gospodaru, Paramanoviću,
evo tebi divno čudo kažem:
od kad gospa k večernji ti podje,
eno popo s mladom popadijom
iz crkve se povratio natrag,
užgo svieću, sjeli večerati,
a gospa ti sve od ono doba
iz župne se ne vrnula crkve;
ni djeca ti još polegla niesu,
a niti se danas poigrala,
plačem plaču, umirit ih ne ćeš“.

Vas u crne tad zaroni misli
mladi tržac, Stjepan Kolašnikov.
I on snužden do prozora pridje,
pak s prozora na ulicu viri;
po ulici pala noćca tamna,
a snieg bieli praminja i raste
i zameće svaku slijed ljudsku.
Evo sada baš njekoga čuje,
gdje prilupi u trijemu vratî;
za tiem nagli zatopću koraci;
svrnu okom, da pogleda tko je,
al kako se jadan upropasti!
Mladjahna mu pred njim žena stoji,
sama blieda, razsutijeh vlasi,
plava kosa pliva razpletena,
po njoj snieg se uhvatio s hinjem,
mutniem okom, kano luda gleda,
usta šapću rieči neponimne.

„Od kud, ženo, kuda li se šećeš,
u kom dvoru, na kom bješe trgu?

Digitized by Google

Zašto tebi razkosmani vlasi?
Zašto tebi sgnječeno odielo?
Il si bila na ljubnom sastanku?
il čaj pila s' mladiem boljarići?
A ne, niesmo pred ikonam svetiem
za to s' tobom vjenčali se, ženo,
niti zlatno mienjali prstenje;
zatvorit ću gvozdeniem te ključem,
za hrastova okovana vrata,
da Božjega već ne vidiš svjetla
i imena ne kaljaš mi častnog".

Kad to čula Jelina Dmitrevna,
sgrozila se jadna golubica
i stresla se, listak na topoli.
Gorko, gorko ona proplakala,
i svom mužu pred koljena pala.
„Gospodaru, moje sunce žarko,
il me ubij, il poslušaj tužnu;
tvoje rieči za me nož su britki,
koji srdce u grudih mi para.
Ne, ja smrti ne bojim se ljute,
nit se bojim ljudskog ogovora,
neg se bojim tvoje nemilosti.

Kad s večernje vraćala se doma,
i spiešila niz ulicu sama,
priču mi se, kano prasak sniega,
prestrašena obazrem se malko,
al se njetko za mnom natisnuo.
Meni noge zaklecaju biednoj,
pak se spustim u svilenu fatu.
Nu on čvrsto sgrabi me za ruku
i reče mi tiho šaptajući:
„Šta se plašiš, krasotice divna,
niesam lupež, nit ubilac šumski,
nego cara, groznog cara sluga,
prezimenom Kiribejeviću,
od plemena slavnich Miljutinâ".

Još od žešćeg sad ti zamrem straha
i biedna mi zavrti se glava.
al on uze cjelivat i grlit,
cjelivajuć 'vako govoriti:
„Daj kaži mi, šta ti srdce traži,
moje blago, moje milje drago.
Hoćeš zlata il bisera nize,
Dragi kamen, il cvietna baršuna?
kô caricu zaodjet ću tebe,
sve će druge zavidjeti tebi,
ali ne daj, da ti umrem griešno,
daj poljubi, daj zagrli, dušo,
makar zadnjem na razstanku bilo".

Pak i opet stade grlit mene,
pak i opet stade ljubit mene,
tako, da mi još jagode gore,
plamenom se razlievaju živiem,
jao meni, ti cjelovi kleti.....
a susjede iz prozora glede
i smijuć se na nas prstom kažu.

Počem mu se iztrgnem iz rukû
i navrem ti strmoglava doma,
uzor-rubac, tvoje darovanje,
i bugarska moja fata svilna
razbojniku ostaše u ruci.
Tako on me snizi i obruži,
mene ženu, čistu neporočnu.
Šta će reći zlobne susjedice?
komu da se sad na oči kažem?

Ne daj mene, svoju ženu vjernu,
zliem jezikom, jadan, na porugu;
kud ću s svojiem, neg k tebi uzdanjem?
u kog drugog da pomoći tražim?
Na bielome sirota sam svietu.
Otac mi je već u zemlji crnoj,
s' njim uzpored leži moja majka,
starjeg bratca, kano i sam znade š,
u tudjini ne stade bez glasa,
mladji bratac, jošte diete malo,
diete malo, diete jošte ludo".

Tako zbori Jelina Dmitrevna
toplim suzam oblivajuć lice.

Šalje Stjepan Paramanoviću
po dva svoja od njeg mladja brata,
braća došla, brata pozdravila,
te ovako njemu prozborila:
„Daj nam kaži, naš stariji brate,
kakva kob te il nevolja snadje,
da u noći po nas posla crnoj,
noći crnoj, i noći studenoj"?
„Znajte dakle, moja braćo draga,
da me j' ljuta sukobila bieda,
carski stražar, Kiribejeviću,
osramoti naše pleme dićno.
Takve ljage ne pretrpi duša,
niti srdce podnese je mlado.
Kad se sjutra pred careviem licem
boj na šake zametne na Moskvi,
a ja toga sukobim stražara,
smrtni boj ću zametnuti s njime,
i borit se do posljednjieh silâ;
svlada li me, a vi ustanite
za pravicu, našu majku svetu;
duhom, braćo, ne klonite, moja,
vi ste mladji i bujnijih silâ,
na vas manje nabralo se grieha,
pak će vami Bog se smilovati".

Na to njemu odzborila braća:
„Kuda vjetar po nebesih dune,
tamo krenu poslušni oblaci;
kad sur oro zaklikće zovući
u krvavu dolinu bojišta,
da se ide gostba gostbovati
i pustijeh nagrabit mrtvacâ,
tad orlići oko njeg se sliću.
Starji brat si, a drugi nam otac,
radi, šta znaš, kako l' ti se svidja,
a mi brata ne izdasmo svoga".

Digitized by Google

Skočte, djeco, ajte,
gusle navijajte,
skočte djeco, pojte,
o pjesmi nastojte.
dajte pjesmom uzradujte liepo
domaćina, dobroga boljara,
i boljarku, bjeloliku gospu.

III.

Povrh Moskve zlatoglave, velje,
povrh mirâ bielo-kamenieh
sjajnog Kremla sa svetijem crkvam,
iza drevnieh dalekieh dubravâ,
iza sinjieh, visokieh planinâ,
ljeskajući po daščenieh krovih
i oblake razgoneći tmaste,
zlatna zora već pomalja lice.
Razmetala svoje prame zlatne
umiva se u sniegu padanu.
Kano što se krasotici ljubi
u zrcalo ogledat se bistro,
tako i njoj ogledat se ljubi
u bistrinu vedrijeh nebesâ.
Ali kaži, moja zoro zlatna,
zašto si se probudila divna
i na kakvu radost razigrala?

Narod vrvi, sabiru se borci,
ljuti borci sami Moskovljani,
na šakanje na toj Moskvi hladnoj,
da se danas za blagdana prodju,
da se prodju i zabave liepo.

Već dojezdi care i družina
sa boljari i svojiem stražari,
pak dâ srebren raztegnuti lanac
spojen čistiem u kolutih zlatom,
te bojište obsegoše lancem
dvaest i pet punieh sežanjâ
za hotome i naposeb borce.
Tada care Ivan Vasiljević
zapovieda svojiem dvoranikom,
da se kliče glasno tankovito:
„Ej što vas je od oka momakâ,
dajte svoga razgalite cara,
tko je junak, u okružje amo;
tko pobiedi protivnika svoga,
tog će care nadariti liepo,
a svladanu Bog će oprostiti“.

Eto hrabra Kiribejevića:
smjerno caru do pasa se klanja,
s jakieh plećî baršun-šubu skida,
pak se desnom podbočio rukom,
kitnu kapu lievom naherio,
te on čeka svoga protivnika.
Tri već gromka prokliknula klika,
al se cigli još ne mače borac,
neg svi stoje kano ukočeni,
samo jedan što drugoga gura.

Smjeli stražar po bojištu šeće,
podsmieva se strašivicam borcem:
„Šta mučite, šta l' se zamisliste,
ne bojte se, jer vam vjeru dajem,
da ću na čast svetomu blagdanu
uz pokoru odpustiti živa
svakog, koji na boj mi izadje,
samo cara da zabavim ćaćka“.

Na jedan put raztvori se hrpa,
stupi Stjepan Paramanoviću,
mlad trgovac i smioni borac.
Najprie groznom pokloni se caru,
bielom Kremlu i svetijem crkvam,
onda cielom ruskomu narodu.
Ognjem gore oči sokolove,
za stražara prionule ljute;
i stavi se njemu na poprište;
pak nataknu rukavice bojne
i izpravi svoje pleći jake
i pogladi zarudanu bradu.

Al mu zbori Kiribejeviću:
„Daj kaži mi, moje momče drago,
od kakva si roda i plemena,
da znam komu naručiti imam,
da ti služi, bolan, zadušnice;
a i za me hoće l' biti dično,
da se takvom baš pobjedom hvalim?
Al na to će Paramanoviću:

„Ja se zovem Stjepan Kolašnikov,
a rodih se od poštena otca;
po zakonu gospodnjemu živim,
tudje žene postidio niesam,
nit po tamnoj hajdučio noći,
nit od vidna sakrivo se dana.
A ti pravu istinu naviesti,
jer će zbilja za jednoga od nas
pojati se skoro zadušnice,
i ne kašnje, neg sjutra do podne!
jer i od nas hvastat će se jedan
medju smjeliem na gostbini druzi.
Niesam došo ja, da šalu zbijam
niti inom da se rugam svietu,
nego k tebi, busurmanski sine, (5)
na boj strašni i na boj pokonji.“

Kad to čuo Kiribejeviću,
vas probliedi kano snieg jesenski,
žarke mu se pomutiše oči,
jakiem plećim prosunuše strni,
a rieč zamrie na zjenulieh ustih.

I oba se mučê razmakoše
i junački bojak zametnuše

I zamahnu Kiribejeviću
i udari prvi Kolašnika,
udari ga u junačke grudi;
zajecaše grudi mladićeve
i pošenu Paramanoviću.
Na širokieh nosio je grudih,
krst s moćima iz Kijeva svetiem,
krst se častni pod udarcem svinu,

Digitized by Google

i zamače duboko u grudi,
pak prorosi krvca iz njedarâ.
Na to misli Stjepan Kolašnikov:
Nek se zbude, šta sudbina sudi,
al za pravdu do posljednje kapi.
Izpravi se i pripremi opet,
te sabrao, što šilâ imao,
pak udari svoga zavidnika
iz sveg maha prema oku sliepom.

Mladi stražar zastenja polaško,
zaljulja se i svali se mrtav;
i svali se preko hladna sniega,
preko sniega, kano bore viti,
kano bore u crnom boriku,
kad mu smolno izpodsieku žilje.
Kad to vidje Ivan Vasiljević,
topnu nogom, razgnjevi se gnjevom
i obrve namrgodi crne,
pak on dade svoje zapoviedi,
da smjeloga uhvate trgovca
i njemu ga dovedu pred lice.

Pravoslavni pa govori care:
„Kaži meni sviestno po istini,
ubi l' moga ti stražara vjerna,
slavnog borca Kiribejevića,
voljnom voljom, ili nehotice?"
„Kazat ću ti, pravoslavni care:
voljnom sam ga ja ubio voljom,
za što? rad šta? to ti kazat ne ću,
to ću kazat Bogu jedinomu.
Sudi kazan, na stratilih krvnieh
neka padne moja glava griešna,
al milosti nemoj uzkratiti
ti nejakoj mojoj siročadi,
niti mojoj udovici mladoj,
niti mojiem dvama miliem bratom."
„To je liepo, moje momče mlado,
smjeli borče, trgovački sine,
da po sviesti odgovor mi dade.
Mladu ženu i sirote tvoje
iz svoga ću pripomoći blaga,
tvoja braća od današnjeg dana
po širokom nek trguju carstvu
bez carine i svakoga datka,
a ti, sinko, ajde stupaj tamo
sam na ono visoko stratište
i položi svoju smjelu glavu,
ja ću dati svoje zapoviedi,
da se bradva natocilja velja
i da krvnik odielo obuče
i veliko da zazvoni zvono,
neka tako moji Moskovljani
svi saznadu, da i tebe niesam
bez milosti ostavio svoje.

Vrvi narod skupa na pločište,
velje zvono zvuji — zveči, tužno
viest nedobru razglašuje svuda.
Na visokom krvavom stratištu,
u crvenu obučen košulju
i pregačom zaopasan svietlom,
velju oštru zametnuo bradvu,
veselo se krvnik prošetava
i protire zadovoljno ruke
željno smjelog čekajući borca.
Hrabri borac, a mladi trgovac
sa rodjenom oprašta se braćom:
„Dajte braćo, prijatelji krvni,
da se danas na zadnjem razstanku
izljubimo, bratski izgrlimo.
Moj mi pozdrav, braćo, izručite
mojoj ljubi, Jelini Dmitrevnoj;
tješite ju u žalosti njenoj,
kažite joj, nek ništa ne kaže
ob otcu im mojoj sirodčadi,
pozdravte mi kuću roditeljsku,
pozdravte mi moje prijatelje,
a za moju, braćo, griešnu dušu
u Božjoj se pomolite crkvi."

I smaknuše smjeloga trgovca
smrću ljutom i smrću žazornom,
pak mu skoknu jadna i krvava
Na stratilih odsječena glava.
Shraniše ga iza Moskve hladne
izmedj' triju na ravnici cestâ
med razanskom, tulskom, vladimirskom.
Tu od zemlje humak podigoše,
krst javorov na njem posadiše.
Biesni vjetri zviždaju i huje
nad njegoviem bez imena humkom.
Mimo humka dobri ljudi gredu;
prodje l' starac, a on se prekrsti;
prodje l' mladić, on se osokoli;
prodje l' dieva, ona se raztuži,
prodje l' guslar, a on pjesmu spjeva.
Ej dječaci smioni,
ej guslari mladjahni,
pjesmu začinjajte;
krasno ste počeli,
krasno dokončajte,
tko je časti vriedan,
tomu čast uzdajte:
Slava našem podatnom boljaru
i boljarki, slava krasotici
i narodu svem kršćanskom slava.

---

1. „Ej djevojko ne gledaj me zorko."

Ja sam s profesorom Š. u njegdašnjem gradu i stolici naših kraljeva, a sada selu, Ninu, u Dalmaciji, slušao pak s njime i napisao redak za redkom pjesmu, koju ovdje navadjam. Nu pjevač ne bijaše Ninjanin, nego od nekle drugdje iz Kotara. Po ovoj i Lermontovoj pjesmi rieč zorko znači u nas i u Rusâ jedno te isto, to jest: oštra oka, oštra ili žižka pogleda. Professor Š. bio si je ubio u glavu, da će prevesti na svaki način ovu pjesmu na talijanski jezik, a znam dobro, da je bio dospio težkom mukom do 20. redka, to jest, do onoga: „mene sluša, a tebi nagluša", nu tu zapeo, jer je on taj redak preveo najmanje dvadeset puta, al mu

Digitized by Google

LIEPA ANKA.

Izvorna priporiedka od D. L.

(Nastavak.)

Ja sam taj uvjet dakako prihvatio objeručke. Zavjerih se Anki tvrdom vjerom, da ću joj biti živim komentarom našega Vraza. Napokon povratismo se družtvu. Nekako smo se polagano vraćali, pa nas je družtvo pozdravilo kojekakvimi pecavkami, da sam se upravo od srdca razljutio. Ja — budući na pol svećenik — nisam dakako smio sve te ljute striele odbijati na sva usta. Al je zato Anka nemilo jurišala na napadače.

— Ecce! haecce! prihvati senator Levanić, do volje nakićen i crven kao rak, ludo smiešeći se sa triema klieti; ecce haecce! Tu su naš mladi svetac i stidna pastirica. Gospodjice Ančice! Vi ste se valjda tomu mladiću izpovjedili. Morate imati pune vreće grieha, jer je ta izpovied vrlo dugo trajala. Ej lako si ga onomu, komu je sveti Petar kum. Da sam ja takova sveta glava!

— Idite gospodine senatore! odvrati brzo djevojka, vi sa svojim poštovanim trbuhom ne biste bili neg fratarski gvardijan, a ja vam se nebi fratru za živu glavu izpovjedila.

Družtvo udari u grohotan smieh a veseli prebendar lupnuv dlanom blaženoga senatora po trbuhu kukuriknu:

— Ecce haecce, domine! Ala vas je nemilo opržila. Zar nieste znali gospodine gvardiane, da je već prva žena od zmije primala lekcije, i od toga dana da su sve ženske glave mudre kao zmije. Ergo za buduće čuvajte svoju senatorsku pamet od ženskoga jezika.

Tako se je družtvo o nama šalilo a i sam prečastni moj ujak upleo je svoje krpice. Meni je to i drago i ne drago bilo, te snužden sjedjah na kraju stola motreći izpod oka liepu Anku. Anka bijaše van reda vesela; govorila je kratko, živahno,

---

ne izpao nikada po ćudi, a kad sam ga ja svjetovao, neka on tu pjesmu, ako mu je toliko do prievoda, dade g. Pellegrini-u, Zadraninu, slavnomu prevoditelju naših narodnieh pjesamâ na talijanski jezik, a on samo što se nije u me zaletio odrezav meni i Pellegrini-u stanoviti naslov.

Je li on nakon moga odlazka na nauke u Zagreb tu pjesmu preveo, ili ju predao Pellegrini-u, kao što mi je udobrovoljiv se bio na koncu i kazao, toga ja ne znam, ali znam, da mu je ta pjesma gmiljela po glavi, kao kakova fixa idea.

Evo pjesme:

Pjeva momče u kolu djevojci:
„Ej djevojko, ne gledaj me zorko,
probost ćeš me, ne bilo ti kletve;
ima jošte u ravnim kotarim
i bez mene na izbor momakâ,
ne plač za me, nego migaj na nje.
Al odpjeva u kolu djevojka:
„Ko ostavi na vjeri djevojku,
taj je težko ogriešio dušu,
ali ko se za nevjerom ruga,
taj se davno raju odmetnuo,
jer su svete muke u djevojke,
kad boluje tajno u njedarcu.
Ne boli me zbog udaje glava,
jer mi prosci dodijaše majci,
neg mi gori rana u srdašcu,
što ne imam brata od zakletve,
da se sveti, i sestru osveti;
al u Boga bratac i sestrica,
on me sluša, a tebi nagluša.
Moje suze, što izronih za te,
ugasle ti oganj na ognjištu,
da ne osta iskra u pepelu;
moji dugi, plameni uzdasi
užgali ti dvore i žitnice,
da ne osta kamen na kamenu;
ljuba ti se suzam razplakala,
što ti mlada ne rodila ranka,
koji bi ti pleme uzdržao.“
Bog usliša djevojčinu kletvu,
pak on kara momka bezdušnika,
što se ruga s vjerom i s djevojkom.
Kućište mu ralo izoralo,
pak se po njem crne vrane šeću;
crna zemlja, djevojčina majka,
pokrila je mlada iz nenada,
pak po njemu bujna trava raste,
a u travi cvietak bez mirisa,
to je, vele, djevojčina kletva,
a u cvietu kaplja pelimova,
to je, vele, suza djevojčina.

2. Na šakanju na toj Moskvi hladnoj. Šakanje ili boj na šake bila je u Rusâ običajna krupna zabava za starijeh vremenâ a navlastito po blagdanih.

3. Fata. Vrsta ruske koprene od davnieh vremenâ.

4. Prilavka; lavka znači ruski: dućan, štacun, ili i koliba, gdje se trguje, a prilavka je oveća daska ili stol pred tom lavkom, na koju se razklada i razastire roba na prodaju.

5. Busurman: poganin, neznabožac. Tu je rieč prekrojio narod ruski po svoju od rieči musulman. Prekroj naličan tomu ruskomu dolazi i u povelji od 1442., koju daje Amurat II. Dubrovčanom i gdje se veli: „Ja veliki gospodar i veliki Amir Sultan Murat beg i. t. d. zaklinam se: tako mi Boga, koji je stvorio nebo i zemlju i tako mi velikoga proroka Mahmeta i tako mi itd., što vjerujemo mi musromanie (Miklošić monumenta serbica). *V — ž — ć.*

Digitized by Google

duhovito, smiešila se, bože moj, da poludiš; i kadšto me gledmula ljubičastim očima, da mi se je mozag zavrtio. Odlazeć sjeti me moga obećanja, a ja joj ga ponovih. Od onog dana s Bogom pamet, s Bogom sveti otci i židovština. Uvidih, da niesam za svećenika. Čim se više primicalo vrieme praznika, tim sam bio nemirniji, da su mi se drugovi čudili, a kad dodjoše praznici, kad mi ode ujak, odlučih; svukoh crnu haljinu, i nikad je više obući ne ću. Sad mi sudi, majčice sladka, osudi me, ako ti je srdce od kamena.

Mladić skoči, uhvati majku objeručke za glavu i poljubi ju živo u čelo.

— Milane! Milane! Lakoumni čovječe! odvrati gospoja Milićka, koja je bila slušala pripoviest sina nekim tajnim veseljem — jesi li pomislio, što će sve to biti, jesi li pomislio, da ti valja postati čitavim čovjekom prije, nego se ideš ženiti.

— Jesam, mila majko, o svem sam mislio, ne kao nesmotren mladić, već kao čovjek, u koga je volje, u koga je srdca. Pred očima stajao mi vazda naš mili dvorac, komu si ti duša, koj je po tebi rajem. Vidjah te dobru dušu sred toga dvorca, sred toga kitnjastog kraja, vidjah uz tebe Anku kao vjerenicu svoju, koja te ljubi, ko što i ja; pa kad mi se duh zaleti u daljnju budućnost, vidjeh kako oko dobre majke skaču unučad, kako ih ona miluje i gladi, radujući se, da pleme Milićevo izumrieti ne će. —

— Milane! Ti si poludio! zaskoči ga majka, al tajna suza radostnica treptila na njezinu oku.

— Oj ne kvari mi toga sna, majko, daj da bude istinom, daj da bude mojom srećom. Zar bi ti draže bilo, da živariš ovdje samohrana do puste starosti sred pustog dvora? Zar bi ti draže bilo, da ovaj mili dvorac propada, bujni voćnjak, kitni cvietnjak oko njeg da podivlja? Ne, ne, majko moja, pusti da sve to ostane veselo, živo; da se voćem, što si ga ti zasadila bila, sladi porod tvojega poroda, da cvieće tvoga cvietnjaka zalievaju ruke miljenice tvoga jedinca. Majko, ja sam ti čovjek, i sama znaš, da u mene volje, uma ima. Učit ću zakone, kao tvoj otac, moj djed. Neću, da živem samo o tvojoj milosti, al mi pomozi, jer bez Anke ne ima mi života. I od srdca zagrli Milan majku.

Nehotice podade se gospa Milićka sinovljevu zagrljaju, debele suze kanule iz oči joj na njegovu kosu, gospoja Milićka bijaše sretna, van reda sretna.

— Idi, idi nevaljanče! šapnu kroz tobožnji gnjev, ti si svoje volje kao i tvoj pokojni otac. Idi!

Vrela suza kanu na Milanovo čelo. Zanesen skoči mladić.

— Oj znam, ti se samo jezikom srdiš, al srdce ti igra od radosti, iz oči teku ti suze radostnice! Dà, dà evo na svom čelu osjetih žarku suzu, to je pečat mojoj ljubavi. Je l' tako, majčice!

— Radi kako znaš, sinko, odvrati domaćica, i gospodin bog neka te blagosovi. Po tih riečih stavi majka ruke na Milanovu glavu, koj je blažen pred njom klečao.

U jedanput otvore se naglo vrata. U sobu udje liepa crnokosa djevojka pod širokim slamnatim šeširom, u lakoj modrastoj haljini. U pregaču bila skupila silu krasna cvieća, a pod pazuhom držala Vrazove pjesme. Bijaše Anka.

— Milostiva! — prihvati Anka, ušav u sobu, al se ustavi videći pred gospojom Milićkom klečećeg mužkarca, komu nije mogla razabrati lica. Al u tren krenu mladić glavom, skoči, Anka zadrkta, krv joj skoči na lica, ruke pustiše pregačicu, sve liepo cvieće razsulo se po podu, a iz prsiu izvinu se mladici krik, u kojem se u jedanput ozvao strah, čudo, veselje. Velike ljubičaste oči uzplamtiše joj, te joj se zadješe na Milanu gledom čudnim, pronicavim, kan da gore odgonenuti veliku zagonetku. Brzo se dignu gospoja Milićka, brzo i Milan.

— Da ste mi zdravo, draga Ančice! pohiti domaćica prema djevojci, što ste se toga mužkarca toliko poplašili? Ta nije stranac! Da vam ga predstavim. Moj je sin, moj Milan!

— Oprostite, milostiva gospodjo, odvrati smetena Anka, dodjoh, kao obično po vas, nu opaziv gospodina, lecnuh se malko. Čast mi je bila već odprije upoznat se sa vašim gospodinom sinom, al mi se dalo na čudo vidjeti ga u takovih svjetskih haljinah. U ostalom da ste mi zdravo, gospodine Miliću, i dobro nam došli u našem kraju! Koraknuv korak napried pruži mu djevojka, milo smiešeći se, ruku.

— Da ste mi zdravo gospodično Anko! pokloni se Milan, poljubiv djevojku na silu u liepu ručicu. Žao mi je od srdca, da ste se sbog mene toliko prepali. Moram, da sam pravo strašilo u tih nesvetih haljinah. No tomu ste s neke strane vi krivi. I sami znate, da vam se zavjerih, da ću vam ovih praznika tumačiti Vrazove pjesme, a da mi to lakše bude, svukoh crnu haljinu. I sami ćete vidjeti, da se na taj način pjesme bolje tumače. Il ste možda zaboravili na naš ugovor, ili ste voljni riešit me zadate rieči?

— Niesam zaboravila, odvrati djevojka stidno, evo vidite sami! doda pokazav mu knjigu Vrazovih pjesama.

— Ala su moji gosti čudni, nasmjehnu se domaćica, na pragu ovdje sklapaju ugovore i dogovore, kao dvie neprijateljske vlasti na medji svoje države. Pustimo za sada Vrazovo tumačenje, podjimo u vrt. A

Digitized by Google

ti, moj Milane, poberi brzo to jadno cvieće, što ga je gospodična od samog straha zapustila bila. Hoćemo li Ančice?

— Sve po vašoj volji, milostiva gospodjo! pokloni se djevojka i pri tom zape joj oko na Milana, koj je klečeć pred njom pobirao razsuto cvieće. Ženske podjoše u vrt za dvorcem, a brzo za njima dodje i Milan, te predade djevojci vienac, što ga je od Ankinog cvieća savio bio.

Vrt gospodje Milićke stajaše na brežuljku, odakle si mogo okom omjeriti svu divnu zagorsku krajinu. Dolina i brieg, šuma, vinograd i livada, vijugasti potoci, bieli plemićki dvorovi po humovih, drveni mlinovi, male kolibice i podrtine starih gradova, sve se to prikazivalo oku u jedan mah, a nad gorom lebdili ljubičasti oblačići, prepleteni zlatom zalazećeg sunca. Sred vrta stajahu četiri starodavne lipe, a pod njima kamenit stol i kamene klupe. Tu se smjesti družtvance. Čelo stola sjedjaše gospoja Milićka, a proti njoj Anka, za domačicom stajaše Milan. Gospoja Milićka gledala okom radoznalim Anku, a djevojka, ćuteć da ju Milanova mati gleda i sluteć da je uhodila neku tajnu, obarala oči, ne znajući šta li će reći te je smetena čupkala cvietić po cvietić iz vienca.

— Oj majko, majko! sretna li si bila, a i vi gospodično Anko! uze Milan govoriti. — vam je bilo dano živjeti dan za dan u tom zraku, u toj slobodi, sred te krasote, a meni bilo samovati sred pustih visokih zidina. Pod ovim suncem, sred ovog zelenila radja se prava ljubav, i ta ljubav je sto puti jača od čuvstva, koje je postalo medju sjetnimi gradskimi zidinami. Sada te ljubim dva puta, majčice, a sred grada, mislim, ne bih te ljubio toli silno. Sada dišem, što mi duša daje. Ne žalim što sam učinio, ma kazao moj prečastni ujo što mu drago.

— Ti si divljak, ti si strastven čovjek, moj Milane! ukori ga tobož majka, — znam da će dosta okapanja s mojim bratom biti.

— Ja sam živ, vrlo živ, dà. Krv mojega pokojnoga otca, ali divljak, vjere mi, niesam. Pusti, majko! neka nam sudi gospodična Anka. Ona je mirna, krotka, ona znade samo za narav, za istinu, nje ne osvoji predsuda svieta. Sudite mi, gospodično, molim vas zato? Je sam li pravo učinio? Ostavio sam sveto zvanje, kojemu nisam doraso, povratih se u sviet, za koj sam rodjen. Sudite!

— Šta znam ja neuka djevojka. Kako da sudim, ne poznavajući svieta. Pa da sve i poznajem ljude i njihovu dušu, ne znam pravo, što vas je ponukalo, da ostavite toli uzvišeno zvanje. Kako da vam sudim, gospodine Miliću?

— A da vam kažem, što me je ponukalo, bi l' onda izrekli sud?

— Ne znam, odvrati djevojka.

— Milane! opomenu ga majka, šta si naumio? Hoćeš li šutiti?

— Badava majčice! Srdce i jezik zaletiše mi se danas bez obzira, neka teku. Ti se i onako na mene srdiš. Malo grieha više ili manje, znam, da će i onako sliedit generalna absolucija. Čujte me dobro, gospodično, pravedna sudinjo moja, sudite, al ne budite prestrogi. Ah bit ću iskren, izpovjediti ću sve, sve, da vam i skrajnji kutić moje duše jasan bude. Bio vam je mladić živ i zdrav, duše ne izkvarene, odgojen od dobre majčice, od andjela, gospodično! Po njezinu nauku učio on raditi sve po naravi, povadjati se za istinom, sliediti razum i srdce. Svom silom pregnuo mladić, da skupi što više znanja, da bude vriedan čovjek u svom domu, da mu bude znanje ne samo za vlastitu korist već i za obće dobro. Dodje vrieme, da se odluči, uz koje će zvanje mladić pristati, kako li će živjeti do svoga groba. Sam je o tom malo suditi smio. Nije poznavao svieta, nije ni sebe. Bijaše šibka, koju lako previnuti možeš na ovu ili onu stranu. Odkroji mu sudbinu jedan njegov rodjak, velik gospodin. Dosudiše mu, da se odkine od svieta, da bude svećenikom. I pristade mladić. Ta zašto i ne bi. Njega je vezala uz ovaj sviet samo dvojaka ljubav — prema majci, prema domovini, a svećenička haljina ne brani takovih osjećaja. Dvie godine bio se pripravljao tomu svetomu zvanju. Bijaše mu mučno, osvajaše ga neznana tjeskoba. Željan bijaše svieta, al ta želja ne bijaše mu jasna. Jednog dana — nastavi Milan drhćućim glasom — jednog dana dodje mladić medj sviet u divnu, slobodnu narav božju. Tu opazi djevojku — kao kapljicu na razcvaloj ruži i u njem planu treća ljubav, ljubav, koju zabranjuje svećenička haljina. Odzvonilo svetomu zvanju; mladić je ljubio strastno. —

Na ove rieči probliedi Anka, žilice oko očiju stadoše joj drhtati, i jedva digne prestravljene oči, iz kojih si mogao razabrati bojazljivo pitanje.

— Ne ima sile na svietu, nastavi Milan, koja bi me ustavila bila; skinuh sa sebe teret, poletih svojoj majci na krilo, da joj javim sve, sve. To mi je pripoviest. Sudite, molim vas, gospodično Anko, sudite, al ne budite prestrogi. Vašemu sudu poklonit ću se. Reknete li, kriv si, povratit ću se u zidine pustoga sjemeništa, reknete li, pravo si učinio, danas jošte — krenuh odavle, da potražim miljenicu srdca svoga, da joj dokažem svu svoju sreću.

Kod zadnjih rieči uhvati Anku drktavica, i u jasnih joj očih pojavi se neizmjerna bol. Slabim glasom obrati se gospoji Milićki.

— Imam li reći, milostiva gospodjo, zašto me vaš gospodin sin pita?

Digitized by Google

— Govorite od srdca, Ančice! odvrati dobrostivo gospoja.

— Čujte me dakle, gospodine Milane. Sudeći po svojoj priprostoj domisli, sudeći po svom premda tim poslom nevještom srdcu, velim: Pravo ste učinili. Sliedite glas srdca, idite potražite djevojku, budite sretni, kažite joj, da ja i vam i njoj od srdca želim svu sreću ovoga života. Pri tih riečih zasja tajna suzica u Ankinu oku.

Blažen pristupi Milan k djevojci:

— Hvala vam na toli mudru sudu gospodično Anko! Vaša je glavica mudrija od kralja Salamuna. Al čujte me dalje. Jošte niesam svršio, Vidite, ja nisam čovjek po običnom kalupu, po svakdanjem običaju. Mnogi će možebit reći, da sam šenut. Al šta ćete, kakov sam, takov sam. Oprostite, što ću vam reći, što ću vam to kazat drugčije, nego drugi ljudi. Niesmo, istina bog, sami. Al svjedokom mi je tu samo moja majka — moj andjeo čuvar i Bog na nebu. Gospodično Anko! Znate li, tko u meni probudi želju za širokim svietom? Znate li, tko je u meni razplamtio treću onu ljubav? Znate li, radi koga svukoh crnu haljinu? Znate li? Vi ste to, vi, gospodično Anko! Vas ljubim od srdca, od sve duše. Šta ćete, ne mogu drugčije, ne mogu. A sada, gospodično Anko, bi ste li htjeli smilovati se tomu ludekastomu, nevaljanomu razpopu, bi li našli u svom srdcu za njega mrvicu ljubavi? Sudite mi! Il vječna smrt il vječni život!

Anki skočila krv u lica: srdce joj burno igralo, ruke stiskale vienac. Nepomična kao kamen sjedjaše pootvorenih ustiu, u očih joj tinjala vrućica. Ukočenim okom gledala Milana. Govorila nije ništa.

— Vi šutite? To je zlo i naopako. O majko, majko, reci joj ti, reci joj, neka govori.

Umilnim okom pogleda Anka gospoju Milićku, kao da je moli, neka ju siroticu rieši neprilike.

— Gospodično Anko! prihvati tronutim glasom gospoja Milićka, govorite mi slobodno, što mislite, a ti nevaljanče idi u kuću pa zovnem li te dodji po svoj sud! Bez prigovora! Ajde!

Nije bilo pomoći. Valjalo je ukloniti se. Još jednom poglednu Milan Anku, al ona oborila oči. I ode mladić.

— Nu govorite slobodno Anko! Zaklinjem vas živim Bogom, kažite istinu.

— A šta ću vam jadna kazati, milostiva gospodjo! udari Anka u plač i padnuv na koljena pred gospodju Milićku sakri si lice u krilo domaćice. Što ću vam kazati? Dakako! Ljubim ga, ljubim vašega Milana. Kunem vam se na moju dušu. Klilo je u meni, odkad ga prvi put vidjeh, a sad, kad sam ga čula, sad sam izgubila pamet. Oprostite, al ne mogu inače.

— Anko! Anko! kliknu iza grma Milan, i zaleti se prema djevojci: Moja Anko! Mal da je nije zagrlio.

— Dosta, prihvati gospodja, Anka nije svoja. Valja pitat roditelje. Ančice, sada idite kući. Sutra navratit ću se k vašoj majci, ne bi li ste postali mojom kćerkom. S bogom!

Djevojka poljubi Milićku u ruku, pa će za tim mekim glasom Milanu kroz smiešak:

— S Bogom!

— S Bogom Anko! iztisnu Milan.

Dugo sjedjaše mladić pod lipami, gledajuć prama Ankinu dvoru. Već je i majka spavala, već je i mjesec plamtio, a on sve jednako sjedio šapćuć neprestano:

Ala liepa naša Anka,
Dal je istina, dal je san?

* * *

Gospodin Lacković, Ankin otac, bijaše čovjek osobite ćudi. Bijaše po svom zvanju odvjetnik; stanovao prije u gradu i steko si priličan imetak al sve poštenim načinom po svojoj vještini. Ljudi ga tražili i povjeravali mu svoje poslove. Nu g. Lacković primao je samo parnice, gdje je vidio, da može s poštenjem svoga branjenika zastupati, jer su mu advokatske doskočice do zla boga mrzke bile. Ja sam branitelj prava, a niesam zastupnik neprava, znao bi više puti reći! Neke svoje drugove, koji su znali osobitom vještinom poticati seljački sviet na pravdanje, običavao je nemilo šibati. Kada se jednom u družtvu o tom živa prepirka medju odvjetnici zapodjela bila, skoči g. Lacković te odreza jednomu svomu sudrugu:

— Spectabilis domine collega! Znam po prilici kako vi o pravdi i pravici mislite. Božica pravde ima, kako vele, zavezane oči, a vi se s njome igrate sliepa miša. Nije ni malo dično po naš stališ posvadjati medj sobom mirni neuki sviet. Naš seljak je i onako žestoke naravi, i namamiš li ga na pravdu, prodat će i zadnju kravicu, samo da se pravda. Da sam ja sudac, znam šta bih uradio. Svakomu bezdušnomu odvjetniku dao bih stavit na glavu rogove svih onih volova i krava, što su ubogi seljaci rad njegova pravdanja prodati morali, onako ovjenčana i zavezanih očiu tjerao bih ga po ulicah grada, neka se vidi, kakov je to fin čovjek.

Premda je mnogo njegovih drugova bilo posve druge misli, to su ga svi pravnici, odvjetnici i sudci van reda štovali kao neku osobitu riedkost. Jednom zametnu se baštinska parnica. Milostnica nekoga bogataša pravdala se sa zakonitim baštinici pokojnika radi ciele ostavine. Govorilo se mnogo o toj parnici i Lackovića zanimala, premda ne bijaše odvjetnikom ni jedne ni druge stranke. Puče sud. Doskočicom odvjetnika, možda i mitom podje maitressi za rukom dobiti pravdu,

Digitized by Google

i jadna obitelj spade na prosjački štap. To je uvriedilo Lackovića, uvriedilo baš u srdce.

— Dosta! reče, sviet ne zna više za pravdu i pravicu. Crn mi obraz, ako jos jednom zamočim pero za kakovu pravdu. Blažen onaj, koj, daleko od pravdanja svieta, volovi teža polje djedova. Tako će biti! G. Lacković predade sve parnice jednomu od svojih drugova, javi svim branjenikom svojim, da se je ostavio odvjetničtva, te da odlazi iz grada. Do imanja gospoje Milićke kupio u Zagorju liepo gospodarstvo, kamo se preseli sa svom svojom obitelji. Corpus juris i sve zakonske knjige strpao g. Lacković u veliku škrinju, te ju zabio svojom rukom velikimi čavli, pa ju dao uznieti u zadnji kutić tavana.

— Tako, reče, odniela kuga sve pravde. Svukoh starog i obukoh novog čovjeka. Verböczius requiescat in pace. Ja sam Cincinatus. Za tim je Lacković išao sijati repicu.

(Dalje sliedi.)

ZAMAN UKLETVA!

Spjevao Andrija Palmović.

Zapjevaju rajsku pjesmu
Nikola i sveti Petar
A utiša svaki vjetar
I utiša lišće sve,
Jasikovo samo — ne.

S toga kune sveta Andja
Jasikove previjance:
„Trepećite neprestance,
Ma i vjetra ni za liek,
Trepećite cio viek!“

Ali lišće nebje krivo
Što je, pievom nehotice
Razdragano, poput ptice
U nebesa hćelo kraj,
U taj pjesme zavičaj.

U dubokoj Vilin-drazi
I ja tebe, Podravkinjo,
Liepa moja zemljakinjo,
Smeten, drhćuć kao prut,
Slušah pjevat prvi put.

Poposkaka srdce mlado,
Zatrepeta svaka žila,
Zaigra mi oko s mila,
Kako onda, tako sad,
Ni s' umirit imam kad.

Iz prsih mi svedjer šapće:
„Pjevaj, pjevaj i tamburaj!
Pjesmom već se vinu u raj;
Zaman će te tko i klet,
Kad si sobom blažen — svet!“

POUKA.

Alessandro Manzoni.

On bje! Ko što tielo njegovo
Sa zadnjim si žića dahom,
Silnoga mu duha lišeno,
Nepomično osta mahom,
Tako strta i zapanjena
Stoji zemlja na taj glas.
(Peti svibnja. Po Manzoniu preveo P. P)

Iz ville Brusuglio kod Milana razleže se na dan 22. prošloga mjeseca žalostan glas, od koga „osta strta i zapanjena“ sva divna Italija, od koga se raztuži sav izobražen sviet: preminu ondje čovjek, kakva vjekovi samo roditi mogu, usnu prvi talijanski pjesnik svojega doba, riedki mitnik vila Alessandro Manzoni. Pred smrt skupi on svoje najmilije i reče im: kad umrem, činite ono, što sam svaki dan činio: Molite se bogu za Italiju!... Nikad ljepših rieči, izrečenih na pragu vječnosti čovjekom, koj je jedino živio i radio za spas domovine svoje.

Sretna Italijo, što si mogla i hćela, u crno zavita, pohrliti i proliti suze žalosti nad onim truplom, u kom je božanski duh kraljevao, koj je stvarao, što se nikad više razstvoriti ne će! Sretna Italijo, gdje ti se kraljevići otimlju, da ti pjesniku oko odra stoje, gdje ti se plemstvo sa gradjanstvom natječe, kako da ljepši i trajniji spomenik podignu veleumu svomu, gdje ti pjesnici i književnici razcviljenim srdcem, al uznositom rieči viju neumrli vienac oko glave predhodnika svoga; gdje ti i najzadnji čovjek, i razboru tek dospjelo diete ćuti, čega mu je ovih dana ne stalo.

I našoj je zemlji, nesretnoj i pociepanoj Hrvatskoj, umro ne davno prvi lirik, koj se je junačtvom dovio do kraljeva prestolja, a pjesmom prikovao si ime uz vječitu zviezdu, a njemu se jadnom nije mogla ni pravedna želja izpuniti, želja koju u svom „Putniku“ izriče:

Domovino, majko sreće!...
U tvom polju daj mu groba,
S tvojim cviećem grob mu kiti!

Hoće li nam moći oprostiti unuci nehaj-

Digitized by Google

stvo, koje pokazasmo i pokazujemo za svojim Preradovićem?!

Manzoni se rodio u Milanu godine 1784., od otca grofa i maike, kćeri glasovitoga pravnoga filozofa Cezara Beccarie.

Već godine 1806. izpjeva na smrt svoga otčuha Carla Imbonata svoje „Versi sciolti“, kojimi se je dovoljno iztaknuo.

Al još više se proslavi sa svojimi „Inni sacri“ (g. 1810.), u kojih je razvio sasvim novu stranu lirike, pokazav mjesto dojakošnje retorike i deklamacije čuvstvenu srdačnost i prave, goruće osjećaje. Iztaknuv na prvom mjestu oslobodjenje Italije uze u njih pjevati tajnu religije jednakosti i ljubavi. Uz taj duh forma je pjesmam kroz i kroz slikovita i muzikalna, sasma prema Talijanu i katoliku, kakav je bio Manzoni. O toj njegovoj poeziji veli Alfred Reumont: „Njegova poezia je bistra i čista kano gorski vrutak. Njezina se ljepota ne pokazuje u bogatstvu slikovna nakita, ni u retoričnih formah, kako ih rado Talijani njeguju, već u dubokoj srdačnosti i gorljivosti, koju on spaja, okaniv se subjektivnih i individualnih odnošaja, sa preljubeznim i živahnim shvaćanjem višjih potreba čovječje naravi.“ Vrhunac svoje lirike postigo je glasovitom odom na smrt Napoleona prvoga (il cinque maggio), koju nam je Preradović u „Viencu“ pohrvatio.

Kano što je lirikom, tako je on i dramatikom utro svojoj književnosti nove puteve skršiv njom onu ukočenost francezke škole i podajuć joj značaj narodan. „Il conte di Carmagnola“ (g. 1820.) i „Adelchi“ (g. 1823.) tako se zovu njegove dvije tragedije, u kojih se osobito hvaliti moraju lirična mjesta, imenito zborovi, koje je on po načinu starogrčkom u nje upleo i divno izpjevao. Za Manzonia kao dramatika veli sam Goethe: on je uviek elegantan, točan, te je u pojedinostih tako sdušan i doćeran, da ne ima u njegovih komadih jednoga mjesta, u kom bi bila koja rieč odviše il premalo. Jednostavnost, snaga i bistrina u njegovu su pisanju tiesno spojene, te je on u tom pogledu doista klasičan. Manzoni se je odviše držao poviesti, što dakako sapinje svaki pjesnički polet. A dobro veli Goethe u tom pogledu: Ako pravo pomislimo, ne ima u poeziji nikakvih historičkih osobnosti. Uzhtije li pjesnik risati moralni sviet, kako ga on shvaća, to će samo častno biti za gdjekoja individua, koja on u poviesti nalazi, ako im upotriebi njihova imena podajuć ih stvorovom svoga umotvora.

Najviše se je Manzoni proslavio romanom, i to historičnim romanom. Kako je Walter Scott pokazao izobraženomu svietu divne plodove svoga izvanrednoga duha, stali su se i Talijani otimati za takvom slavom, ali nitko do Manzona ne uspje tako. Johannes Scherr veli doduše za njegove „Promessi sposi“, da su u Italiji i Njemačkoj svojimi pojedinimi krasotami, koje bi na čast služile svakomu pjesniku prvoga reda, stekli si mnogo štovatelja, ali da niesu u istinu drugo nego nezgrapno i razmrvljeno djelo, koje se nije niti iz daleka primaklo uzoru svomu, Scottu. S tim se sudom jedva koj drugi kritik slaže.

Znao je Manzoni, da nebi mogo Talijanom orisati bolje ono žalostno vrieme, u kom je Lombardija čamila pod španjolskim vladanjem, nego li se to romanom može, a gdje ćeš ljepših, vjernijih i plastičnijih slika od onih kao što su milanezki namjestnici, kardinal Federico Borromeo, opatica od Monze, Don Rodrigo, itd.

Neprimjernim, sjajnim, kroz i kroz pjesničkim načinom opisuje život talijanskoga puka. Prem te ne nudi sjajnošću ovoga života, ipak ti pokazuje, kako ćeš se u nevolji tješiti, u gorkosti ublažiti, u krieposti buduću sreću uživati. Svrha mu je u obće sasvim moralna, rad šta ga i njekoji kritici prećeranim katolicizmom biede. Al dobro primjećuje na to otac Tedeschi. Manzoni nam je pokazao kršćanstvo u njegovoj djevičanskoj čistoći onako, kako nam ga je podao božanski početnik njegov, neokaljano ljudskimi strastmi, bez poruge neuklonih abata, te stare talijanske biede, toga živoga pokućtva lombardskih patricija.

Kako je njegov roman u svrsi i predmetu samostalan, originalan, zdrav, tako je u izvedenju dosljedan i dobro razredjen. Ta epizode opatice od Monze i sjeknuća kuge u Milanu, prem se ne mogu strogo svezati s glavnim predmetom, ipak ćutiš da moraju u romanu biti, jer bi bez njih nekako postradala prava gradja njegova. A tko da bolje i življe opiše ganuća srdca, dramatična čustva, kano što je to on u karakterih svoga romana učinio? Gdje ćeš naći što uzvišenijega nego li je sastanak kardinala sa Innominatom, nepokoj Lucijin kod glasa svoga zaručnika, razgovor Renza s Luciom u Lazzarettu; gdje življega i naravnijega opisanja od jezera Como, od onoga jesenskoga jutra? Nada sve pako sjaje se ono opisivanje kuge, kakvomu ćeš jedva premca u drugih svjetskih literaturah naći.

I tako se je Manzoni pokazao pravim genijem današnje Italije, podigav joj dosta palu književnost na visinu svjetske slave i priznanja. Nije dakle čudo, da se je sav narod složio, kako da se pokaže zahvalnim velikomu pokojniku, jer slaveć njega slavi najbolje sebe.

Osim navedenih jur diela napisao je još „osservazioni sulla morale cattolica“ braneć od Sismonda katolički moral i njim talijanski narod.

Iza njegove smrti našli su u Brescii njegovo još netiskano djelo: „pobjeda slobode“ pjesan u 4 pjevanja, pisana odmah poslije

Digitized by Google

bitke kod Marenga (u 15. njegovoj godini), koju je pjesan on zabacio napisav svojom rukom da mu se djelo vidi formom veoma manjkavo. Vele ipak, da ima već u njem traga silnomu duhu njegovu. Još se je našlo njegovom rukom pisano historično djelo: o francezkoj groznoj vladavini za vrieme revolucije, koje je, kako kažu, majstorski napisano.

Evo ti, hrvatski rode, može bit suhoparne, al dosta vjerne slike jedne od najsjajnih zviezda na nebu talijanske poezije. Ovom sam ti slikom htio i prikazati jednoga od najsretnijih pjesnika još za života svoga, jer je znao biti najvjerniji izraz naroda svoga.

Sretna li pjesnika, koj umie tako iz duše narodu pjevati, sretna li naroda, komu se takav pjesnik rodi!

I. D.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgoračkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Konac.)

Sadržaj priče o vili molingradskoj izvodit ću vjerno po Valjavčevoj sbirci „Narodnih pripoviesti oko Varaždina," samo ću početak nešto promieniti i podati mu malo dramatičniju motivaciju. Evo nas na tužnom bojnom polju; dušmanin je pobio svu vojsku, koja se tu suprotnula napadaču braneći svoju domovinu; svi junaci leže mrtvi, samo je vojvoda ranjeni još na životu. Dušmanski kralj odvodi ga sobom kao roba, nudi mu zasužnjenu domovinu za kneževinu, ako hoće kneževsku vlast od njega primiti: ako li ne će, prieti mu stratištem. Ali junak voli poginuti nego da iz rukû razornika svoje domovine prima gospodstvo nad ruševinami njezinimi; i kralj ga daje smaknuti. Ali junaka ne pogodi na mrtvo striela ubojita, te kad ga ostavljaju krvnici tobož mrtva za plien vranim gavranom, spusti se nadanj vila i zapita ga, što si želi, a on zaželi konja. Namah se stvori krilat konjic, junak ga posjedne i odprhne za čas svietom daleko, daleko. Najednom se zaljeste pred njim silni zvonici, iz golema grada bielih kamenicâ kućâ proviruči. On ujezdi u bieli grad, al sve je u njem zamrlo, ništa živa, ljudi i životinje okamenjeni; junak se od čuda trgne, okrene natrag, al vila opet pred njim. Kakov je to mrtvi grad? Ja ću ti kazati, veli mu vila. To ti je njekoč bio najveći grad na svietu. U njem je vladao kralj, dobar dobrim, a zlim zao, nesmiljen sudija. Zli se urotili proti njemu, sina mu jedinca ubili, skočili i na sama kralja te ga umorili. Na umoru prokle ih dobri kralj: „tisuću godina bit ćete vi i sav grad i sve kraljevstvo prokleti; tisuć godina bit ćete kamenovi, samo moja kći ne će zamrieti, ona će samo usnuti. Kad prodje tisuć godina, doći će njezin izbavnik, koj će izbaviti i vas". — Ti si došao. Još vila u rieči, a junak se našao pred sjajnom kraljevskom palačom, a njoj na pragu ciknula krasota djevojka, pak odmah izčeznula. Junaka srdce zaboljelo; pita vilu: Kako ću ju spasiti? A vila će mu: toga ti ne može nitko kazati, to moraš sam sobom učiniti. Junak udje sjetan u kraljevsku palaču i dodje u sjajnu izbu; tu na priestolju spava krasota djevojka. Junak pristupi k djevojci, nadvije se nad nju, gleda ju, srce mu silnom ljubavi plane, on ju poljubi, a djevica se prene, na grudi mu pane. Sadju dolje u božju crkvu, pridju k velikomu oltaru, ali nema crkvenjaka, da im užge posvećene svieće, da im u zvona zazvoni, nema popa, da im ruke sveže za uvieke. Klekoše pred oltarom, zagrliše se, sljubiše se i dugo dugo tako ostadoše niemi, dok junak uzvi oči i reče djevici: ti si moja! I maša se junak konopa, što se spustio sa visokoga zvonika u crkvu, potegne, zvono zatutnji, i zatutnji sav grad: prenuo se sviet, povrvio ulicami, nagrnuo u crkvu i ori se do neba klik: živio naš izbavnik, naš kralj! I vjenča se junak s djevicom pred cielim narodom, učini veliko veselje, gostbu nečuvenu. I kraljuje sretan sa svojom dragom ženom. Ali mu se zaželi srdce starice majke, davno nevidjene, samotnice negdje ostavljene na svietu daleko, daleko. Ali kako će, kud će do nje? Ne zna puta, ne zna provodiča. Žena mu dade četiri vilinska konja, da ga odnesu majci, ali mu zabrani, da nikomu ne kazuje ništa, gdje je bio i što je vidio. Junak sleti na vilinskima krilašima do svoga doma; al mu starice majke davno već nema, nov je sviet, nepoznat njemu neznaniku, tudjinu u svom domu. Davno, davno je tomu, što je otud otišao bio! Nov je tude sviet! Čudnoga neznanoga junaka zaokupe ljudi, neka priča, odkud je, što li je. Prevari se junak i kaza im sve, a u taj tren ne stade vilinskih konjica. Kako će sad jadan natrag Molingradu k svojoj ženi, bez puta, bez provodiča, bez krilatih konja! Podje k suncu, da mu kaže pute molingradske; ne kaza mu ih sunce; podje k mjesecu, ni mjesec mu ih ne zna; podje k sjeveru, istoku, zapadu: ni koj mu ne pomožè, ni koj ne zna putâ molingradskih. Zadnjemu dodje jugu i veli mu: Silni juže! Nosim ti pozdrave od sve braće tvoje, sjevera, istoka, zapada, da mi kažeš pute molingradske. A jug se pljesnu po koljenu, skoči na lagahne noge i reče junaku: Ej baš sam sada ondje bio, ajde sa mnom! Uzmaha se silni juže, junak mu na krilu, i za čas se nadjoše nad nekim gradom. Evo, junače, tu smo, reče jug. Spustiše se dolje u grad, gradom se ori veselo klicanje, zastave se viju, svjetina oko kraljevske palače kolo igra, u palači su svatovi, vjenča se kraljica. Kad to junak čù,

Digitized by Google

stisnu ga oko srdca, a ruka mu junačka stisnu gusle javorove, što ih nosi sobom. Udje junak u palaču, u dvoranu, pred kraljicu ga pustiše, neznana al uviek dobrodošla pjevača. Kraljica sjedi sjetna u suzah čelo stola, do nje mladoženja, skoro vjenčani. Mahnu kraljica pjevaču, da zapjeva, a on propjeva pjesmu, nikomu od svatova ne znanu, ali kraljici znanu. Ej zna ju ona, zna, tu je njezin izbavnik, njezin prvi muž, koj se nikad više vratit neće, njojzi pjevao, kad su sretne boravili dane, to je njezina najmilija pjesma, samo njoj i njemu znana. Tko bi ju drugi propjevati znao osim njega, davno izgubljenoga, tužno očikanoga vojna! Ta to je on, to je on! Skoči kraljica pjevaču, zagrli ga, suze se njihove stopiše i tako stajahu niemi dugo, dugo. Podiže glavu kraljica s predragih grudi i jasno gospodi svatovom progovara: Podjite kući, evo moga prvoga milovanja, moga prvoga dobra na svietu. I zvonovi zatutnjiše, sav grad zatutnji od urnebesna klika: živio naš izbavnik živio naš kralj! I opet se zakralji junak, i kraljeva sretan, i porodi divni porod: sinka, komu je zlatan mač na desnici ruci, i kćercu, kojoj je zviezda danica na čelu.

To je priča o vili molingradskoj. Ne ćemo je kritički pretresati; nego vas pitam, gospodo, ne ćuti li vaše srdce hrvatsko, kao da ta priča o vašoj domovini sbori? Niste li se kod prokletstva onoga kralja sjetili prokletstva, što no je po legendi zadnji hrvatski kralj izrekao svomu narodu, a niste li se kod uzkrsa onoga okamenjenoga, mrtvoga grada i kraljevstva sjetili vaše najljepše, najmilije želje? Svakako ćete osjećati, da je i propast i spas naroda onom pričom tako umno, etički i estetički valjano, obrazložen, da se barem ta pjesnička vriednost priči poreći neda. To je najljepša parabola, koju može narod kao makar bezsvjestnu uspomenu davno izgubljene slobode a želju i slutnju budućega spasa u srdcu svojem kao najdraži amanet čuvati. Jest, koj je narod bez slobode, taj je kao uklet, okamenjen, mrtav; samo ljubav, najplenenitija junačka ljubav može ukletvu skinuti s njega. Sve one duševne jasne zrake, koje vam prodiru u dušu iz ciele naše prošle umjetne i narodne poezije, nek se sastave u jasno svjetlo, koja bi vam razasjavalo onu djevicu, koja čeka na izbavnika junaka. Kad bude ta idealna djevica svakomu Hrvatu jasno vidna, naći će se i ljubeći junak izbavnik njezin, zatutnjet će zvonovi, prenut će se zamrla kraljevina.

Ako se, štovana gospodo, sjetite kada ove djevice, ovoga junaka; ako kad u duši nasluhnete onaj tutanj zvonova, i klicanje probudjena grada: onda je mnogovječno hrvatsko pjesničtvo ne samo u ovoj mrtvoj knjizi sakupljeno, ono je sahranjeno u živih srcih vaših.

Dodatak.

Ovomu nacrtu predavanja pridodat mi je još koju rieč o samoj knjizi „Vienac izabranih pjesama hrvatskih i srbskih“, kojom si je izbirač pjesama g. A. Šenoa i tiskar g. D. Albrecht zaslužio trajnu zahvalnost hrvatskih čitaoca. Mora se priznati književnopovjestno znanje i estetički ukus, s kojim je znao g. Šenoa na tako malenu prostoru od 246 strana, izpunjenih povrh toga gdješto na pol a gdješto posve ilustracijami, sastaviti karakterističnu, vjernu i liepu sliku naše mnogovječne umjetne i narodne poezije. Da barem ponješto dopunim prvašnji prekratki nacrt ob umjetnom pjesničtvu ove sbirke, svratit ću pozor čitaoca na zanimljivije pjesme njezine, navodeći ih redom po stranah kako sliede. Pravo započimlje ovaj baš krasoticam hrvatskim namienjeni sbornik pjesama čuvenom Ljepotom djevojkom Hanibala Lucića (g. 1480—1534.), koj je ovdje krasnom pjesničkom formom izvio plastični lik uzorne krasotice. Veoma je dražestno dubrovačka lirika Šiška Menčetića (g. 1457—1501.) pjesma o Slasti ljepote. (str. 6); mnogo vriede i njegova druga Gjore Držića (g. 1460—1507) čuvstvene, ritmom za onda odlične pjesme Ljubi me i Sužanj (str. 7 i 8). Nježan i slikovit je opis Šturka (str. 10) od Mavre Vetranića (g. 1482—1576.) a u Galiunu (str. 12.) dira nas plemenit domoljubni njegov ponos radi mornarske slave dubrovačke. Kao što ova tako i Ivana Vidalija (godine 1525.) slava Dubrovniku (str. 17.), koga on krunom svih hrvatskih gradova zove, pobudjuje čitaoca na elegično prispodabljanje njekadašnjosti i sadanjosti. Dubrovačkoga čuvstvenoga lirika, prave pjesničke duše, Dinka Ranjine (g. 1536—1607) pjesma Pomoć od Jadaljuvena (str. 23) odlikuje se hiperbolami rekao bi šekspirskoga zanosa. Dominko Zlatarić (g. 1556—1607.) pjeva u Tužbi ljuvenoj živo te istinito bol neuslišana ljubovnika, a u Studenoj vili tumači u triju kitica vještimi prispodobami i duhovitimi figurami pjesničkoga paradoxa čudnovitu silu nemilostne ljepotice (str. 24). Pjesmom Slobodi od slavnoga Iv. Gundulića (1588—1638.) iz drame njegove Dubravke možemo se ponosit kao izrazom republikanske sviesti i prave uljudbene ćudi dubrovačke. Njegov sbor Zori iz iste drame krasan je dokaz zvonkosti i umjetničke simboličnosti našega jezika u samih mu glasovih, a Ljudski život iz njegove dubokoumne didaktične pjesme „Suze sina razmetnoga“ ističe se sjajnom retoričnom tehnikom (str. 25, 26, 28). Oda, koju je Vladko Menčetić († 1666.) „trubljom slovinskom“ zaorio Petru Zrinjskomu (str. 31) kao junaku i književniku, kao „Apolonu i Marsu hrvatskomu“, svjedoči o tadanjoj duševnoj zajednici svih naobraženih Hrvata, o njihovoj političkoj bud-

Digitized by Google

nosti, o njihovih kašnje tužnim smàkom Zrinjskoga uništenih velikih nada: „vidim, bojne sred potjere, gdje stieg carski na tli pada, gdje se drugi s križem stere vrh bieloga Carigrada"; a rieči „o tvom svjetu diha i visi narod puka hrvatskoga" pokazuju, koliko je Petar Zrinjski Hrvatskoj onda vriedio, i što je izgubila ta zemlja izgubiv svoga uzdanika. Domoljubljem odiše i pjesma Zadru gradu (str. 32) vatrenoga rodoljuba Gjure Barakovića (1548—1628), kojega pripjev u onoj pjesmi „Zadre grade, diko naša!" bog dao i opet se zapjevao! Veoma je zanimljiva Bugaršćica (str. 34), hrvatska narodna balada iz 17. vieka. I metričkim oblikom i kompozicijom ova je stara balada posve različna od novljih; patetičnim ritmom, sgodno promienjivanim pripjevom uz svaki stih, plastičnošću i dubokim čuvstvom odlikuje se ona kao pravi uzor staro-hrvatske balade, a takmit se može s najljepšimi toli glasovitimi škotskimi; njekimi sintaktičnimi osebinami sjeća nas na ruske dumke, kao n. p. ovom: cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastavica;... sjede to mi stara majka bîloj vili besjediti. Kompozicija joj je dramatičnija nego što smo joj vični u naših pučkih baladah, a konačno riešenje svega zapleta u njoj baš nas iznenadjuje sretnim svršetkom, dočim smo očekivali tragičan krvav konac, ko što je to obično u baladah naših; zato nam se ova pjesma čini izraz blage uljudnosti i nježna estetičnoga ukusa hrvatskoga; ne vriedja nas u njoj nečovječna okrutnost, kojom nas mnoge balade u Vukovoj sbirci odbijaju. Sadržaj je ovaj. Stara majka Ivanova tuži i jaduje, te joj dodje vila da ju pita, koji su joj jadi, a starica povieda, kako već dugo nema glasa o bratu svom i sinu, pak je vidjela nad gradom gavrana vijuća se, „komu bjehu crna pera sva od krvi uštrapana, onoj crnoj ptici; sjela sam ga jadna majka kumiti i bratimiti, onu kobnu pticu: kaži meni gavrane to biljege od istine, ptice zlokobnice! a ja ti se jadna majka vjerom mojom obituju, moj crni gavranče! da ti hoću trudna pera sva suzami prohladiti, ptice zlokobnice! — Ali gavran majci neodgovara, pušta ju grozne suze prolievajući: sad ju vilà pita, čim bi sina a čim brata izkupila iz uze turske? To je starici lasno: za brata bi rusu glavu dala, a za sinka živim ognjem izgorila. Izkušav vila ljubav starice prema sinu i bratu, istinu joj sad kaže, da su obojica dopanuli ne turske već djevojačke uze: bratca je mlada Grkinjica napojila mrzle vode zabitljive, a sinak se je u primorju valovitom namjerio na liepu Cvitu vilovitu, tu su se očicami sagledali mladi i gizdavi, a srdašcî saljubili te je liepa Cvite viencem okrunila ono malo diete. Nikad više starica ni bratca ni sinka neće ugledati." Doista, svakoga će iznenadit ovaj plemeniti, nježni završetak balade; ne treba krvava pokolja, nesreće i grozne smrti sinove, da se majčino srdce neutješno ucvieli: i sreća sinova u tudjini jad je njojzi kad jadna dielit ne može te sreće s njime, ne može ga vidjeti. Evo tako je u 16. vieku znao hrvatski narod plemenito osjećati, a umjetnički izvoditi pjesmu, koju bi svaki mladi književnik današnji često i često čitat imao, da se duhom njezinim okrili. Čudno nas diraju na strani 37. 38. 39. 40. zajedno smještene pjesmice Petra Zrinjskoga, Katarine Zrinjske i Franje Frankapana; one nam živo u pamet dozivlju svu tragičnost njihove sudbine. Uz vedre glase uviek zaljubljenoga veseljaka, lahkoumnoga viteza Frankopana slušamo iz ozbiljnih besieda junačkoga Petra i strastvene Katarine reč bi slutnju njihove tužne smrti. „U gore visoke najveć striele biju, u doline nizke trjeski ne dospiju", veli Petar u svom Epigramu, i tim si je sam nehotice svoju nadgrobnicu napisao. A nije li Frankopan pravi hrvatski, lahkoumni srčani vitez, kad pjeva u Napitnici: Nek vam prodje misal nujna, toči čašu vina rujna, da se srdce razveseli;... vitezovi, da ste zdravi, vrla sreća vama rabi, hej! pri stolu gospodskomu, na mejdanu junačkomu!... desna ruka koplje lomi, dobra volja srdce goni; nek zdravica obhadjuje, jedna drugu dostiguje, a spomenak da ne gine sve hrvatske pokrajine, Bog ju čuvaj i potvrdi, poganina pak sateri! Njegova ljubovna pjesma Dragoljub tumači dragoj simboliku cvieta, koga vragolan poklanja svojoj žudjenici. Na jarobujnu silovitost mladoga viteza odgovara Kate Zrinjske Opomena kao ozbiljni momento mori. Ove nam pjesmice Petra, Kate i Franje, ovako uzpored postavljene, reč bi daju gledati tri groba njihova uzporedo, bujnim cviećem nakićena.

Dražestni lirik Iv. Bunić Vučičević († 1658) uživa svoje (Ljubavno) proljeće (str. 42) u draginu pogledu, a pati ljutu zimu, kad draga pogled od njega odvrati; zato ju moli za dozvolu, da može uviek gledati njeno lice, te će mu uviek biti proljeće, nikad mrazna zima; razkošno slavi čar Draginih usta (str. 42), a o Njedrima drage (str. 45) izvija tako plastičnu, razbludnu sliku svojom pjesmom, da ju mora ublažiti riečmi: nu ljubice, moja diklice, čim ja hvalim, ti si skrila prsi mile i prebîle; što si mi se zasramila? — pak baš tim svršetkom pridaje draginu liku dražest djevojačke duše. Ignjat Gjorgjić (1675—1737) pošilje dragoj Gospodji na daleko, za kojom samotan tuži, „dušu svoju na krilih od ljubavi, pokle mu nije dano, da može krila od ptice po ljuvenom čudu steći, te do nje prispjet leteći, do uzdisane svoje božice!"

(Konac dodatka sliedi.)

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. Predstave u našem narodnom kazalištu, kako je poznato, svršene su. Radi se o tom da se učine priprave za buduću sezonu, pita se, kako će dramatično i operno družtvo sastavljeno biti, što li će se prikazati, što li pjevati. Niesmo žalibože pobliže obavješteni o tom, što se kani, što li ne kani, viesti, koje prodiru u javnost o umjetničnih namjerah, vrlo su riedke i nepouzdane. Bariton g. Kašman ostavlja naše kazalište, dvojimo da će uprava naći boljeg zamjenika. Čujemo, da bi g. K. primio i dalji engagament, al uprava o tom nije htjela ni čuti, te nije učinila ni jednog pokusa, da ga pridrži i to sbog nesretne one parnice. Obćinstvo pako malo haje za parnice i nutarnje razmirice, već pita za valjana baritona. Medjusobnim popuštanjem mogao se taj posao izravnati. Sad je prekasno. G. Grbić i gdja. Lesićka ostat će i nadalje članovi naše opere, što nam je vrlo drago. Basista g. Hynek odpušten je, pa se nadamo da ćemo svakako boljega dobiti. Primadonna gdčna. Bartova boravi svejednako u Zagrebu, ne znamo zašto. Govorka se po Zagrebu, da će engažirana biti za buduću sezonu. Ne vjerujemo. Uprava znade vrlo dobro, da je cielo obćinstvo proti toj gospodjici. S toga se i nadamo, da se s gčnom B. ne će sklopiti nov ugovor. To ne smie biti na nikakav način, van ako uprava želi imati u kazalištu škandala. Za nove sile u drami ne čujemo ništa, a vrlo su potrebite. Našemu družtvu treba najmanje jošte jedan vrstan glumac i dva epizodiste a i dvie epizodistice. Cujemo, da je gdčna. Vizjakova kanila pjevati u Zagrebu za vrieme budućeg sabora, nu kako je operno družtvo razpušteno na praznike a baritona i basa ne ima, morati će uprava odbiti ponudu naše umjetnice. U interesu našega narodnoga zavoda opominjemo upravu, neka sazove odbor književnika, da se utanači štogod o družtvu, o repertoiru i tako dalje, ali odbor književnika ne diletanta, koji upravo ništa ne razumiju. Jer više oči više vidi, više ljudi više znade, a svatko nije vještak svemu. Književnici odazvali bi se jamačno ovomu pozivu, jer je svrha domoljubna, ali opet ima u njih toliko ponosa, da se nikomu nametati ne će. Bez složne pomoći književnika pako ne može kazalište napredovati, pa će radnja ostati samo eksperimentacija bez pravog temelja.

Umjetnost. Desila nam se sgoda vidjeti kod g. Kocha-Kuhača sbirku jugoslavenskih napieva te novijih i starijih glasbotvora i plesova, koju taj naš revni hrvatski umjetnik na bečku izložbu šalje. Silno je to i dragocjeno blago posavezano u nebrojenih svezcih i naskladano u osam zapečaćenih spremica u liku ogromnih knjižurina. Grdna šteta, ako to blago u tudje ruke makar djelomice dopane, ako se nadje bezdušna ruka, te tudju muku u štetu revna kupioca i u našu sramotu posvoji, jer si g. Kuhač, žalibože, nije nikakva priepisa pridržao. Ne bi li se duša našla, koja bi predusrela svaku, recimo, nepodobštinu, a naše izložbeno povjerenstvo neka onda nastoji na vidik iznieti, čim se ponosimo.

Znamo, da i g. pl. Zajc, naš najrevniji glasbotvorac, svoje hrvatske opere i napjeve na bečku izložbu šalje.

Poziv na predplatu.

Molimo gospodu predplatnike, koji su na pol godine predplatili ili koji iznovice na „Vienac“ predplatiti žele, da se požure i predplatu neposredice upravi ovoga lista i to najlakšim i najjeftinijim načinom t. j. poštovnom naputnicom pošlju. Dužni smo napomenuti, da smo na kraju prošloga polugodišta morali odbiti gdjekoje predplatnike, koji su se u zadnju ruku, to jest prekasno prijavili; jer se je razpačala sva polugodišnja naklada „Vienca“.

Ne želeći odbijati svojih predplatnika svakomu našemu prijatelju privezujemo za dušu, neka ne oklieva radit nam u prilog, da uzmognemo svoju želju izpuniti.

List je naš poprištem najboljih naših pisaca a mili nam dolaze glasovi, da liepi spol uz „Vienac“ sve to više prianja.

Dužnost nam je dakle prikričati, ne bi li i na polju liepe knjige ono revno rodoljublje, onaj pravi hrvatski ponos zavladao, kojemu „Vienac“ služi, ne bi li se ponajpače naše mile čitalice za dobe pobrinule, da poslom zabavljena gospoda ne zaborave naručiti „Vienac“.

Ciena je na čelu lista naznačena.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 26. U Zagrebu dne 28. lipnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Ranjen junak. — Lieba Anka. — Moskva. — Crnogorka. — **Pouka:** O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — Sunce u naših bajoslovnih ostatcih. — **Listak.**

RANJEN JUNAK.

1.

Tam na Savi hladnoj vodi
Ranjen junak spava,
Pod oružjem ruka mu je,
Pod kalpakom glava.

Preko crnih magla svietle
Dvie tri zviezde nice,
U bezglasnu gaju cvile
Dvie tri tužne ptice.

Kakvi vihri, kakve bure
Prohujale tuda!
Bies li burnih tih vjekova
Podniela ta gruda!

Negledaš li, moj junače,
Toga silna razspa:
Hrabro svlada dušmane si,
Pa umoran zaspa.

Ako l' vrane napast banu
Tvoju djedovinu?
Zastru l' tebi, ako sine,
Bliedu mjesečinu?

Stanu l' sbirat bojnim poljem
Skupe amanete,
Po tvom gaju vit si gniezda
Ove crne čete?

Panu li ti na te grudi
Ko na mrtvo tielo,
Stanu kljuvat Prometeju
Srce živo, cielo?...

Oj, ožar'te, zviezde jasne,
Obzor magloviti,
Propjevajte, ptice drage,
Neka stane bditi!

Tam na Savi hladnoj vodi
Ranjen junak spava:
Klonula mu trudna ruka,
Zaspala mu glava.

2.

Takov li je, sudbo jaka,
Tvoj pravjeki nazor,
Da u djelu vlada tvomu
Vječna smrt i razor?

Carice, zar što u magli
Magla si nam siva —
Po tvom carstvu zlo da hara,
Smutnja da je živa?

Zar je dobro žrtva tvoja,
Pravda zalogaji,
Protuslovje živalj pravi,
Smieh ti suze, vaji? —

Ne! i gromom orio bih,
Tresom, žarom, blieskom!
Šaptao bih, uvjeravo
Blagosti nebeskom!

Dobro — to je zamet žića,
To je svrha svieta;
Borbom samo, žrtvom svetom
Ta se stiže meta.

Skupa ciena kazat ima,
Što nam dobro vriedi;
Kad se pravda dobit kani,
Život se ne štedi. —

Probudi se, moj junače
Pokraj Save tije!
Još si snažan, dok u grudih
Živo srdce bije!

Digitized by Google

Tvojih rana sveta žrtva,
Sudbe volja jaka
Jačati će tvoju ruku
Proti četam mraka.

Svietlit će ti sa sjevernom
I iztočna zora —
Dozvati ćeš svoju sreću,
Kada dodje hora.

Ivan Zahar.

LIEPA ANKA.

Izvorna pripoviedka od D. L.

(Nastavak.)

Gospodarstvo ne bijaše već znanjem ili zabavom umirovljenog odvjetnika nego upravo strašću. Navlaš je izbrisao svaki i najmanji trag svoje prošlosti, da ga ništa već ne sjeća pravdanja. U zoru mogao ga je čovjek vidjeti pod širokim slamnatim šeširom, u platnenu haljincu, visokih čižmah, bez ovratnika gdje u vrtu kopa, čupa, sije, plije, zalieva i to sve do žarkoga podne, a poslije do mraka, da je graškom s njega curio znoj. Dà, kadkad bi sjeo medju svoje težake, te je velikom slašću grabio žgance iz ilove zdjele. Svoj kalpak sa orlovim perom, pod kojim je nekoč polazio županijske skupštine, stavio je na prutu u kukuruzu kao strašilo proti vrabcem. Premda je velik domorodac bio, čitao je malo. U novinah gledao je samo ciene žita, inače je prebirao samo razprave o špargi, o svilenih bubah, o modrom krumpiru i crvenoj kuruzi. Jednu jedinu uspomenu svoje klasične prošlosti nosio je vazda u džepu, Virgilove pastirske pjesme „Bukolika“ a uz njih sviralu i kosturu. Strast njegova bijaše poznata po svih dvorovih Zagorja, i sav sviet mu govorio „zagorski Cincinatus“. Evangjelije bijaše mu koledar „zagrebački šoštar“, u kojem je pomno učio po čudnovatih znakovih, hoće l' kiše biti ili ne. Na patriarkalne gospodarske običaje pazio kao na deset zapoviedi. Kada se zelje rezalo, morala gospoja Lackovićka težakom speći gusku, kad se je gnoj vozio, speći gibanicu, a o svih svetih dobilo svako pastirče pečeno pile, pogaču i čuturicu vina

Gospoja Lackovićka imala s toga dosta okapanja. Sto puti znala mu vriedna domaćica reći:

— Lackoviću! Bog te vidio, je l' ti je toga trieba? Nije li nam i našoj kćeri bog dosta dao, a ti se na svoje stare kosti mučiš i znojiš, kao da samo od te božje korice živimo.

— Muč ženo, muč! odvratio bi Lacković, duga kosa, kratka pamet. Plug, kosa i srp više vriedi od sve mudrije svjetske. Idi u mliečnicu i obiraj mlieko. Na mlado mi zelje u vrtu ništa ne paziš. I rekoh Anki, da će gusjenice pojest sve breskve. Muč ženo! Duga kosa, kratka pamet.

Strasti Lackovićevoj čudio se sav sviet i dobri gospodari. Sam župnik, koj bijaše na glasu stočar, voćar i vinogradar bielo je gledao gospodarstvo bivšega branitelja prava. Ljudi rado dolazili u njegov dvorac, jer je obitelj vrla i valjana bila; ali ih je stari Lacković ubijao svojimi gospodarskimi razpravami. Samo jedan čovjek pristajao svom dušom uz njega, — barun Lilienfeld, vlastnik bližeg plemićkog imanja. Lilienfeldovi pradjedovi dodjoše kao častnici u Hrvatsku pod Marijom Terezijom. Tu stekoše nešta imetka i indigenat, pa se računali za Hrvate. Svoje novce trošili obično u Gradcu, gdje su i djeca polazila školu. Hrvatske korenike, hrvatskog sbora malo bijaše u toj kući.

Otmar Lilienfeld — o kojem govorimo — bijaše s prvine poručnik kod palatinovih husara. gdje se je dakako ponajviše za konje, karte. hrtove, dvoboje i plesačice brinuo. Ta zabava, kako se znade, vrlo je skupa; plesačice, konji i hrtovi izjeli bi redovito cieli godišnji prirod Lilienfeldova imanja, a „makao“ razgrabi veći dio stoke i šuma. Napokon uzkrati otac Otmanu pomoćnicu ruku, i mladi poručnik morade se odreći vojničke časti. Po smrti otčevoj valjalo gospodariti. Živio dosta skromno i kukavno, jer je sve bolje po zlu pošlo bilo. Hude li sreće, čudna li gospodarstva. Vinogradi po više godina ne okopani, puni drača, voćnjak pun gusjenica, pčelinjaci puni miševa, marva suha i slaba. Pa da je mladi barun bar dobivao, što je gospodarstvo nosilo. Al dà! On je svejednako pazio na „kavalirsku teinturu“. Vozikao se po svih zagorskih imanjih na svojih slavonskih kolih, da pokaže svietu svoje vrance, ili novu dvocjevku. Medjutim se gostila od barunova prihoda i Jana i Bara i Dora — nu cielo selo, a španj, pastiri i težaci plienili kao vuci.

Nu i tomu je morao doći kraj. Karlovački mjenbeni sud strašno dojadjivao barunu. Valjalo opametit se. Budući kao husar kroz nekoliko godina u Českoj slušao Otmar mnogo za ratarske reforme i uzorno gospodarstvo českih kavalira. Svom snagom baci se Otmar na reforme, da naknadi, što je zanemario bio. Gradio novu staju po vlastitoj domisli, al staja se sruši. Htio trgovat vinom, al vino mu se pokvari. Nabavio si merino-ovaca, al sve poginuše. Kraj svega toga bulaznio je neprestance o reformah gospodarstvenih, al u duši pokazala mu se živa istina. Najbolja reforma, reče si, jest ženitba, i to bogata ženitba. Otmar je tražio,

Digitized by Google

vrebao, mreže stavljao po starom husarskom običaju, al sve badava. Ni jedna djevojka ne udje u njegovu mrežu. Tad na jednoč sjeti se „zagorskog Cincinata“ i njegove liepe Anke. Eto reforme! kliknu veseo i pohodi Lackovića. Starac primio gosta s prvine ponešto hladno, al kad mu ovaj dojavi, da je najviše s toga došao, da utanači s Lackovićem ugovor, kako bi oni zajedno pravili u veliko ocat, i kako bi trebalo cielu tvornicu uredit, planu Lacković od radosti, te se je svoga novoga znanca do mrtva naužio.

Otmar dolazio sve češće — sve radi „octa“. Bio je na pamet nacrtao cielu osnovu tvornice, opisao ili prepisao iz kakvog starog njemačkog koledara potanko, kako se kemičkim putem ocat dobiva. Lacković slušao je sve to kao sveto pismo. Iza takove jedne razprave uhvati starac mladoga baruna za kaput, pogledne ga oštro, te viknu ozbiljnim licem:

— Znate li šta, gospodine barune, znate li šta?

— Šta, gospodine Lackoviću?

— Vi ste genie, velim vam, genie strictissimo sensu. Bog vas poživio! Izvolite ovu čašicu izpit u vaše zdravlje. Dobra kapljica, à? Vlastita produkcija. Bog vas poživio, vi ste genie.

Vanredna ta pohvala obodravala je bivšega husarskog poručnika ne malo. Da mu pako genie pred očima starog Lackovića izadje na sjajnije vidjelo, počeo je govoriti; kako bi liepo bilo, da on i Lacković urede zajedno svilanu. Lacković bijaše do kraja zanesen. U brzo uze mapu svoga imanja, izmjeri potanko površinu, te je stao perorirati, kako će izčupat svu vinovu lozu, posjeći sve šume, stao je računati dan i noć, koliko će moći posaditi na tom zemljištu murvinih stabala. Računajuć tako u široko, okrenu se na jednoč prema gospoji Lackovićkoj:

— Majčice, dušice! reče, žao mi te je, al ne mogu ti pomoći.

— Šta je opet za Boga? zapita gospoja.

— Ne mogu ti pomoći. Tvoje ruže, georgine, hortenzije, šparge, višnje, dinje, sve se to mora izkorieniti, sve, velim ti, dušice.

— Zar i moj liepi karanfil? upita plaho Anka.

— Ne mogu ti pomoći, i tvoj koranfil, zlato.

— Al dragi Lackoviću! Što si za boga opet naumio. Čemu sve to?

— Čemu? Čudna li pitanja. Naš vrt ima preko jedne rali. Na jednoj rali može se sila murva zasaditi za moju veliku svilanu. To ti je. Al umirite se, i ti, majko, i ti, Ančice, nosit ćete od sele same svilene haljine i to od same domaće svile. Šta velite na to?

— Ja ti velim na to, odgovori gospoja Lackovićka, da su ti svilene bube zaprele mozag.

— Dobro, dobro! prihvati na pol smijući se, na pol ljutit domaćin. Duga kosa, kratka pamet.

— S tobom ne ima ozbiljna razgovora, reče napokon gospoja i ode sa kćerju iz sobe.

Otmar Lilienfeld uvidiv, da je predobio starca, stade se klanjati majci, udvoravati kćeri, da si tako osigura sa svih strana pobjedu. Gospoja Lackovićka bijaše dobroćudna, iskrena Hrvatica. Ne bijaše baš, Bog zna, kako naobražena, al je imala mnogo, vrlo mnogo zdrava uma. Kad bi joj gospodičić Otmar stao s daleka govoriti, da se kani svakako ženit, zakrči mu gospoja Lackovićka brzo rieč:

— Šta mislite, gospodine barune, hoće li sutra kiše biti. Vi ste glasoviti gospodar, vi biste to morali znati.

Bivši husar zapanjio se s toga pitanja. A kad je opet Anki stao šaputati sladke rieči, odgovorila bi mu ona u sav glas:

— Gospodine barune! Vaše su rieči omotane svilom. Ded govorite jedanput onako prozaički. Mi smo vam, reč bi, seljaci, pa ne razumiemo svilenog jezika.

Bivši husar zapanji se i opet. Otmar opazi, da su gospoja Lackovićka i Anka dvie neodoljive tvrdjave, proti kojim lako konjaničtvo nikako uspjeti ne može. Valjalo se dakle poglavito držati starca.

Upravo onog dana, kad je Milan pod lipami izjavio Ančici svoju ljubav, sjedio barun Otmar sa Lackovićem u sobi, te je potanko razglabao nacrt o mladom nasadu murva. Govorilo se je oštro, živahno. Otmar dokaza posve matematički starcu, koliko će centi svile već prve godine dobiti, i kako će mu svila bolja biti od milanezke.

— Barune! kliknu bivši odvjetnik, vi ste genie. Od prve svile dat ću vam načinit tucet svilenih rubaca. Komu čast, tomu čast! Vašemu veleumu pripada prva slava. Ergo od prve svile tucet svilenih rubaca.

— Ali, gospodine Lackoviću —

— Ne, ne, ne, ne! Bez prigovora! Vi ste genie! Hvala vječnoj providnosti, te me je sastavila s vama, jer sad ću tekar gospodarit u veliko.

— Gospodine Lackoviću, pokloni se husar. Drago je i meni da se nadjosmo.

— Molim, molim gospodine barune, čast je na mojoj strani.

— Odmah, kako sam imao sreću sastati se s vami, uvjerih se, da sam hvala Bogu, naišo na muža, koji shvaća duh vremena, koj nazire, da glavna sreća naroda stoji u materijalnom napredku. U nas je takovo cvieće žalibože riedko posijano, u nas gospodari se žalibože još po patriarkalnom načinu; što ti polje dade, pojedeš; što ti loza dade, popiješ.

Digitized by Google

Bijah mnogo po svietu, vidio sam, kako se ondje radi o napredku. Sve to htjedoh uvest na mojem imanju, pa stranom i jesam i kad svoje uzorno gospodarstvo posvema uredim, biti će mi čast, pozdravit vas ondje.

— Bit će mi vrlo drago, g. barune!

— Nu pravo reć, mnoga mi se liepa osnova osujetila, jer ne bijaše zajedničkog rada, jer po svem kraju vladaju predsude, a vi kao vanredno razborit čovjek, dobro uvidjate, da se samo udruživanjem može postići velika svrha narodno-gospodarska. Nadjoh ga, viknuh, kao nekad Arkimede, nadjoh klin, na kojem ću pomaći ovu sumrtvu pokrajinu, čim progovorih s vama nekoliko rieči, jer govorilo se, što mu drago, praktičan razum, bistro oko odaje se na prvi mah. Taj Arkimedov klin našega Zagorja vi ste, gospodine Lackoviću. Ima ljudi, koji ne vjeruju u providnost. Ja niesam takov, ja tvrdim, da si je providnost zadužila zagorje, baciv vas nakon burna života u ovaj krasni ali zapušteni zakutak naše domovine. Vi ste blagovjestnik nove dobe, pod vašima očima, po vašem naputku niknuti će znameniti podhvati, niknuti će sreća ove strane; dà, vi ste Arkimedov klin Zagorja.

— Molim barune, molim.

Sve je to živa istina, gospodine Lackoviću. I sami možete si misliti, koliko se uzradovah uvjeriv se, da sam dobio u ovom kraju druga vrstna razumjeti moje namjere, koj će biti drug i pomoćnik mojim podhvatom. Kako i sami vidite ne prevari me nada. Uglavismo zajedno dva znamenita podhvata tvornicu octa i svilanu. Zamisao naša skoro će djelom postati. Dokazat ćemo svietu na oči, što smiju i mogu dva prosvećena muža i tvrdo se nadam, da ćemo svoje djelovanje razširiti i na druge grane gospodarstva.

— I kruto hoćemo.

— Naš kraj nije samo gladan nad zemljom već i pod zemljom.

— Pod zemljom?

— Bog zna, koliko se tu krije ugljevja, olova, željeza, koliko mineralne vode i tako dalje. Razumiete li sad?

— I kako! Gospodine Barune, vi ste genie!

— Kako i sami vidite, naši će interesi tvrdo svezani biti.

— Ako Bog da, in saecula saeculorum.

— Nu moja je želja dokazat vam, kako hoću, da budemo nerazdruživi za tvaki slučaj. Samo ako je i vaša volja.

— Govorite barune! Vaša rieč moja volja.

— Dobro vam je znano, da pravoga gospodarstva bez gospodarice ne ima. Oćutio sam to u sto prilika.

— Dakako.

— U vas je jedinica, uzgojena posve po načelih, po kojih valjana žena uzgojena biti mora. I u tom vidi se vaša umna glava.

— I jest valjano uzgojena moja Anka.

— Dopustite dakle, da vaša gospodična kći bude baronicom Lilienfeldovom.

— Barune! veliku mi nudjate čast. Upravo ste me iznenadili. Što se mene tiče, vaša je i ja ću svom silom radit, da bude vaša. A šta veli Anka? Jeste li možebit već pokucnuli; a?

— Joše niesam al se nadam vašom pomoći. —

— Zato se ne bojte. Ja ću svoje otčinske baterije već namjestit, sad samo dajte vi kao laka kavalerija, ta vi ste vragolan, vi ste husar.

— Dobro. Pripravite Anku i milostivu gospoju, a ja ću nastavit svoje operacije. Nadam se, da će zasluga gospodina Lackovića biti, da ne izumre pleme Lilienfeldovo. A sada ostajte mi s Bogom. Imam mnogo posla, moram da proučim geologički jedan dio mojega imanja, da vidim, kakvim minenalom bi se moglo ući u trag, S Bogom, gospodine!

— Sluga dragi barune! Dodjite za dva tri dana, medjutim ću za vas raditi.

Lacković odprati sretnog baruna do kola, povrativ se kuću reče slugi:

— Kad se gospodična Anka povrati, reci joj neka k meni dodje.

Za jedno pol ure otvoriše se vrata Lackovićeve sobe. Unidje Anka držeći rukama vienac.

— Dobar večer, otče dragi. Što zapoviedaš?

— A ti si, Ančice? Hodi der amo.

Anka približi se otcu.

— Anko dušo! nasmjehnu se Lacković. Ej znam ja nešta nova.

— A šta otče dragi?

— Ančice! Ti ćeš biti barunicom Lilienfeldovom.

Djevojka probliedi, protrne, vienac pade na zemlju i kao mahnita izleti iz otčeve sobe.

(Dalje sliedi).

MOSKVA.

Spiev Viktora Hugo-a pohrvatio I. T.

Praminja snieg. Taj nadbi dobitnik nas ljut,
Pokunjio se eto oro prvi put...

Oj crnog dana! Cesar uzmicati spori,
Pustivši s traga Moskvu, gdjeno ognjem gori.

Digitized by Google

Praminja snieg. Ta strašna zima ote mah.
Za bielom ravni druga biela ravan zjâ...
Ne poznaš niti vodje, niti svoga stiega:
Jučerašnja je velja vojska stado — biega;
Ne znadeš, gdje li su joj krila, gdje sredina.
Praminja snieg. U palich konja utrobinah
U zaklon se od bure ranjeni uvlačê;
Na ulazu u tabor smrzle gle trubače,
Osovce još na sedlu sjede niemi, bieli,
Polednjelima ustma trublju obajeli.
S lepiricami bielim siplje zrnje topa,
Granàtir čudeći se, od straha gdje propa,
Koràcâ snužden, brk mu od inja se bieli.
Praminja snieg, praminja! Bura huči, cvieli:
Ledovitom ravnicom, ne znajući puta,
Bosonog vojnik gladuje i luta.
Ni živa to već niesu srdca u junaka,
Tumarajući san to, prikaze iz mraka,
I tušta sienâ, što po crnom nebu gredu.
Samoća u šir pukla, strašna na pogledu
Pričinjala se svuda niemom osvetnicom.
Nebesa prostirahu muklom vijavicom
Na grdnu onu vojsku grdni pokrov smrti;
Mnijaše svak da mre, da sâm po sniegu prti.
— Izaći li je igda iz tog smrtnog mora?
Dva vraga gone: car i bura, bura j' gora...
Pobacaše i toplje, da se griju kolî.
Koj leže, taj i umrie. Pa od straha toli
Poleti kup a pustoš proždire ga namah.
Razaznat moglo se po sniega gomilama,
Pukovnije gdje ciele spavat su se sbile.
Hanibalov to poraz! Sjutra dan Atile!
Bjegunci, ranjenici, kola, konji teku
Na mostovih se dave hćev premostit rieku.
Desetak tisuć zaspa, stotina se prenu.
A Ney nam, vodja dosle, uzmače u trenu
Kozaka tri zavadši, čija bit će ura.
Po cielu noć se ori: Tko je? Pozor! Hùra!
Bjednici sgrabe puške piljeć zastravljeni
Gdje na njih srće, uz klik muklo iztureni
Po glasu jastrebova, biesnijeh vojaka
Golèma, strašna četa, čopor li divljaka.
Cjelovite nam jedne vojske ne sta naše.
Bijaše cesar tuj i izpravljen gledaše,
Stajaše tuj ko drvo taj čas okresano,
Gorostas i velikan čuvan postojano.
Sudbinom težkom sada nemilice kvaran
I sjekirom sjekomce hrast već eto sharan
Drhtaše sad pod žezlom strašne osvetnice,
Gledaše, gdje mu širom granje pada nice..!

CRNOGORKA.

Napisao Francesco dall' Ongaro, pohrvatio I. D.

I.
Vladika.

Prije nekoliko godina upoznao sam se u Trstu s otim znamenitim mužem. On, knez i vladika Crne Gore bio je ujedno i svjetovni i duhovni glavar republike; k tomu je bio i najbolji strielac i putovao je uviek oboružan. Ne bi po tom prećerali, kad bi rekli da je bio i vojnički glavar. Nikad dakle absolutnijega i svestranijega vladaoca do njega.

Činilo se je takodjer, da ga je narav upravo zato i upriličila. Bio je za glavu viši od svih liepih junaka njegova naroda, što nije za pravo na kneževstvo mala stvar. Već se u svetom pismu pripovieda o Saulu, kako je njega izabralo za kralja Izrailu upravo radi visine njegova stasa. On je bio, kako je poznato, oslar u plemenu Benjamin u ono doba kad se je božjemu puku, poput Ezopovim žabam svidjelo, da kralji njim vladaju, te je uz privolu Samuilovu odabrao si takvim najvišjega i najsnažnijega u plemenu.

Ne znam je li tako bivalo u Crnoj gori, kad se je republika, mienjajuć vladu, Petrovićem povjerila. To mogu samo reći, da je vladika, koga sam poznavao, bio i Saul i Samuil one državice, a k tomu da je u njega bilo i takovih svojstva, kojih nije možda imao prvi kralj Izraila. Bio je naime ujedno i izvrstan govornik i pjesnik i zborio je najčišćom ilirštinom. Putujuć često Evropom uvidio je prednosti današnje civilizacije, te mu sinu čudna misao, podati je onim, kojih duhom i tielom on vladaše.

Nije to lahko bilo; ipak je on uspio, ako mu hoćemo vjerovati, sredstvi, o kojih nemam prava suditi. Ponajprije je pomislio stvoriti senat, koj ga je imao u tom podupirati. Zatim, uvidiv kako su naše zemlje poplavljene knjigami i novinami, kojimi se javnim mnienjem vlada, kupio je tiskarnu i uredio ju je u svojoj palači. On bude tuj žurnalistom i odgovornim izdavateljem političko-literarnih novina, koje su imale širiti u njegovoj zemlji svjetlost izobraženja. Mislim, da je to bila prva knjiga, koja se pod takvimi okolnosti tiskala. Vladika je scienio, da se je dovio svomu cilju; ali je skoro uvidio, čega mu nema: Crnogorci nit su znali, ni htjeli tim se okoristiti. Veoma malo izmed njih umjelo je čitati. —

Šta da počme jadan vladika? Pozvati učitelje da mu se ondje nasele i škole mu dižu — toga mu niesu dopustila novčana sredstva. Drugu on zamisli. Uteko se je svojim kneževskim štitnikom: caru ruskomu, caru austrijskomu i kralju bavarskomu, da mu primu u svoja učilišta u Petrogradu, Beču i Monakovu koj desetak crnogorskih mladića. Ja držim, da je tim i zbilja nešto

Digitized by Google

postigo, i možebit da su ti mladi crnogorski misionari donieli u svoja brda početke njemačke i ruske literature i filozofije. Škoda, što nije vladika mogo sam ubrati plodove te svoje muke.

Ali nije to sve bilo, čega se on za svoga života latio. — Upoznav veliku korist putovanja i uvidiv da mu ne može sav puk putovati, putovao je on sam i za se i za druge. Svake bi godine dolazio u Trst, svake druge u Beč, svake treće u Petrograd. Tako mu je pošlo za rukom u tih trih glavnih gradovih iznieti pred sviet mane i prednosti svoje kneževine, o kojoj su se najčudnovatiji glasovi širili i još uviek šire.

I za njega je to bilo od velike koristi. Svakoga bi se puta vraćao blažiji i ljubezniji, obćeć u onih državah s gospodjami, koje su nastojale dotjerivati u njegovom srdcu najplemenitija čuvstva.

Upoznao sam se s njim u kazalištu, kad je ono gospodjica Fitz-James ulogu Gizele plesala. Kneževskog je vladiku ona tako zaniela, da je u slavu parižke vile izpjevao liepu ditirambu, koju sam odmah na talijanski jezik preveo i u novinah tiskao. Tako stekoh prijateljstvo i štovanje uzvišenoga pjesnika. Ja držim, da bi me bio i kolajnom nagradio, ali ih njegova kneževina nije još poznavala. Tim bolje po nas obadva. Ne ću nikada zaboraviti njegove ljubeznosti, njegove vatre, njegovoga plemenitoga ponosa i očite radosti, kojimi mi je govorio o svojoj zemlji i o svojih ćovjekoljubnih osnovah. Hoću, reče mi on, da bude od Crne gore uzorna država. —

Kako da to učinite, vaša svjetlost? rekoh mu. Vi samac, bez svih onih sredstva, što ih imaju drugi vladari.

Učinit ću, što mogu, odvratio mi. Pucati ću sa svojimi podložnici u nišan, piti ću s njima, gledat ću da im budem nekako ravan, da mi se laglje podadu, da ih posve svladam. Tako sam do sada radio, te sam i najdivlje upitomio. Kad mi dogusti putujem, da se na novo okriepim i nastavim svoje osnove dalje izvadjati.

Tako razgovarajuć s vladikom naučio sam ono malo, što znadem o naravi i običajih crnogorskih. Mi po Evropi svi smo na jedan kalup skrojeni, te je već s toga dobro upoznati samorodna plemena, ma i bilo, da bude nekakve promjene u svagdanjoj jednoličnosti naših pripoviedaka. Mi smo kao i novac i kolajne, koje izgube iz ruke u ruku prvobitni kov. S toga smo si sami tako dugočasni, a bivamo sve to više. Kad sam se jednoga dana tužio na to zlo i većom vatrom, nego li obično, napadao na prozaičnu jednoličnost života, nasmieši se vriedni gospodar nekim zadovoljstvom i obeća pripoviedat mi nešto o onoj samonikloj, donekle divljoj poeziji, za koju se činilo da mi tako ugadja. Tako se domogoh te istinite, upravo crnogorske pripoviedke, koju mi je čast preporučiti dobrostivoj pažnji čitalaca. —

2.

Krvava košulja.

Vladika nije bio nikakav socijalista. Ipak je u njegovu narodu vladalo neko nasljedno pravo, koje bi bio rad utamaniti: pravo prolivene krvi. Kod nekojih slavenskih plemena kano i na nekojih talijanskih otocih, Korzici i Sardiniji, ima još danas zakon odmašćanja. Ruku za ruku, nogu za nogu, glavu za glavu — to je i staro židovsko pravo bilo, samo što je Mojsija to dozvoljavao pod stanovitimi uredbami, to je svakako o tom imalo suditi sudište.

U Vlaha, Albaneza i drugih srodnih im plemena malo se pazi na te formalnosti. Ako ti tko glavu odsieče, dužan je tvoj sin, tvoj brat ili ma koj od rodbine po pravu odmašćanja tebe osvetiti; on može kod prve prilike dočepati se glave tvoga neprijatelja. Tako se prištede parbeni troškovi i čuvanje zatvorenika.

Samo se kaže, da nije mogo vladika, proputovav svu izobraženu Evropu, trpiti takvih običaja. Nastojao je svom snagom, da zatare takov prieki sud, te da uvede više reda u osudi i kazni. Ne znam, na koliko je uspio; težko je neke predsude i predanja izkorieniti ne samo u Crnojgori, nego i u najbujnijih i najplodnijih ravnicah svieta.

Kako da prosudimo mi naobraženi narodi, kojim se načinom dojimlje duše pogled na krvavu košulju, koja visi kao neki amanet u našoj dvorani, u našoj sobi, u najsvetijem prostoru naše kuće? Viseć takova košulja, omašćena krvju otca, brata, sina, danju i noćju, kako je to kod onih naroda bivalo, pred našima očima, uzbunila bi i razjarila i najpitomiju ćud, i najumjereniji značaj našega vieka i naše zemlje.

Zato je i pomislio vladika pokupiti i sažgati ona krvava znamenja. Bio je to državni prevrat, uz koj moraš sasma pristati.

Tim ne ću da kažem, da je svatko povladjivao vladičino postupanje. Vikalo se, kao obično, na to novotarenje na to oskvrnuće, na silu učinjenu starim pravicam i i običajem djedova. Košuljom nije se naravno i stvar sama odstranila. Zavjet se je držao, kao i prije, i vršio se je. Ali prvi korak bje učinjen a praznovjerju oteo se kumir.

U nekoj kolibici, na samoj granici Crnogorskoj, ne daleko od Kotora, imali su vojnici odredjeni da kupe te krvave košulje veliku muku jednu takvu izvinuti iz ruku dvijuh ubogih žena. Čuvale su ju one kao neku moć, kao dragocjenu amajliju.

Digitized by Google

Bila je moga muža, reče starica.

Moga otca, doda stenjuć mladja.

Ubili su ga tamo za granicom i odrubili mu glavu.

To nam je jedina ostavština, a jao si ga onom, tko nam se je dotakne prije nego se ubojstvo osveti i krivac plati glavom za glavu otca moga.

Bio je to žalostan prizor; obadva vojnika oklievala videć bol onih nesretnica, lišenih svake obrane, i ogorčenih od težke nevolje.

Ta vi ne možete same osvetiti si čovjeka, rekoše oni. Ostavite to sudovom. Ima sudaca i sudišta za to za granicom. Vladika će reći svoju, a jadnika stići će kazan za ono zločinstvo.

Nikada! viknu stara. Ne smije mi on za granicom platiti za glavu moga muža. Ovdje, ovdje same si hoćemo sud krojiti.

A kako? Vi nemate rodbine. Vi ste dvie uboge, slabe žene!

A ipak ne ćemo biti bez osvetnika, nastavi nepokolebiva starica. Samo će za onoga poći moja Jela, tko mi donese Stenovićevu glavu.

Nemam brata po krvi, reče mladja, ali našla sam, tko će tu dužnost izpuniti. On mi je obećao. Nosite samo košulju; zato mi neće otac ostati ne osvećen.

Majka navalila iz nova, da ne da svoje ostavštine: sjetila je onu dvojicu na vjeru. — Crnogorci ste, reče; znate, šta je to, kad se komu iz potaje izdajstvom odsiječe glava i gavranom baci. Šta bi vi na moju?

Na oto pitanje ne znadoše ona dva vojnika odgovoriti. Ta i njihova bila je domovina onih nesretnica. Ali zapovied bila je stroga i bezuvjetna, pa morali su ju vršiti po što po to.

U to se mladji vojnik prikuči djevojci i reče: Ako ti pobratim ne održi zavjeta, meni se uteci! Ime mi je Grga; opitaj se u Cetinju, svatko me znade, i ja ću ti osvetit otca. To ti budi dosta, a sad ne prieči nas više slušati gospodarevu zapovied. Amo košulju! Vjera mi je tvrda!

3.

Pobratimi.

Zaboravio sam popitati za ime nesretnoga Crnogorca, koga je trebalo osvetiti, i rad šta je on poginuo. Ali Jela bila liepa, vriedna kći one gore, dugaćke vrane kose, crnih očiju, vitka stasa, čila struka. Ponosom hodala je pod crvenom kapom, kako ju nose sve ondašnje djevojke do udaje. Nošnja crnogorska bogata je i sjajna, sitno izvezena do na košulji i čarapah. Njihova dalmatinka, na strani otvorena, protkana je u sto boja i svakojako našarana. Opanci, izpleteni od tananih kožnatih uzica, slični su starim sandalam; oko struka joj pojas, o vratu ovratnice, a po opravi još sijaset olovnoga i srebrnoga uresa. Oko crvene kape prikopčani su i pričvršćeni zlatni dukati. Tako iznosi djevojka svu svoju baštinu, te svatko znajuć zaručnicu znade joj i za vieno.

Jela nosila doduše liepu i bogato narešenu opravu, ali dukata nije baš mnogo na kapi bilo. Otcu nije doteklo vremena da izpuni na onoj zaručničnoj kruni nedostatak, zato se i niesu baš otimali za njom i bilo se je bojati, da će i dulje nositi crvenu kapu, nego što bi joj milo bilo.

Ne smijete zato misliti, da joj nebi tko sklon bio. Imala je brata po izboru, pobratima, kako u slavenskom tom narječju kažu.

U nas naobraženih nitko i ne sanja o takvom rodbinstvu. Mi ne znamo nikakvih pobratima i nikakvih posestrima.

Taj običaj i danas još vlada u Dalmaciji, kod Vlaha i Srba. Dva mladića, dvie djevojke, često i mladić i djevojka, tako se bratinski svežu, te ih i svećenik pred oltarom posveti, i to drže kao da su pred bogom duševno svezani. Tim jedan drugomu zavjetuje prijateljstvo i obranu, dodje li do nevolje i pogibelji. U toj svezi nema ljubavi. Riedko kad zahtieva pobratim od posestrime ljubav. To bi bila opačina, oskvrnuće, zloporaba pouzdanja, koja se nebi dala izpričati i obraniti. Brat posveti sestri život i smrt; on ju štiti, brani od zlih jezika, od pogibelji, koje bi joj mogle prietiti. On joj donese, uzhtie li ona, glavu uvreditelja i dieli s njom zadnju koru kruha. Sestra usuprot odreče se svake ljubavi i nastoji samo oko svoga izabranika. Ima u toj svezi duša mrva prvobitne poezije, za koju bi se mislilo da je nema više, kad ju nebi baš ilirsko pleme sačuvalo bilo.

Jela odabrala si po otčevoj smrti izmed mladića svoje župe, koji su se za njom otimali, svog pobratima. Vladko joj se činio najvrednijim i najhrabrijim. Bio je odviše mlad i ubog, da bi mogli na ženitbu misliti, a k tomu bili su si on i Jela rod, ako i dalek, ali ipak za one pravovjerne krajeve kanonička zapreka. Oni budu dakle brat i sestra, a jadna sirota mogla je opet suze otrti i osamljena laglje susretati pogibelji.

Ali žalibože, minuše skoro liepi dani! Vladko nije ni najmanje zavriedio njezino pouzdanje. Boljelo je vladiku to mi priznati. Bio bi volio pripoviedati mi ljepši primjer crnogorskih običaja i dokazati mi, da nije još izumrlo staro prijateljstvo izmed Nisusa i Eurgalosa, izmed Oresta i Pylada, nego da još danas živi u Crnojgori, i to med pobratimom i posestrimom.

I ja žalim sa plemenitim vladikom i rado bi okrenuti vam to lice moje pripoviedke, ali istina prodire, a ja ju, kako me god boli, ne mogu prešutiti.

Digitized by Google

Vladko je zaboravio i prebrzo, da bi mu imala posestrima biti tako svetom i nepristupnom, kao rodjena sestra. Ona je bila mlada, liepa, i odviše se u njega uzdala! Njihova sveza dopuštala im češće se vidjeti, govoriti, u kući, u šumi, na polju, kud se širio blagovonj onih dolina. Niesu se ljubili kao braća, već kao zaručnici, kao supruzi, ne opitav prije roditelje ni svećenika. — Ali, reče vladika, nije biela golubica izdala tajnu ljubavi; crni gavran klevete raznosio ju je selom.

Izprva nije se glasu vjerovalo. Jela je bila tako dobra i čedna, da bi prije svaku drugu osumnjičili, ali u zavisti i ljubomornosti oštar je pogled; one ne odkriju samo griešku drugoga, one ju izmisle, gdje i takve nema. Djevojka iz sela, manje liepa od drugih, a možebit i manje čedna, jedva dočekala, da može potvrditi sveobći glas, i izvrgne sirotu Jelu preziru i osveti ostalih. — Čuti ćete o groznom običaju, reče vladika, koj u nas još vlada. Rado bi da mogu izkorieniti ga onako kao i krvavu košulju, ali stvar je nježnije naravi, pa se bojim da ju nebi još i pogoršao.

4.

Crvena kapa.

Da govorim o nakitu, što ga slavenske djevojke do udaje na glavi nose. Dukati izkićena kapa više im je nego samo nakit. Ona im je znak poštenja i viena. Tko hoće da vidi zadnje dukate svetoga Marka neka ide u Crnugoru, ondje će ih viditi oko vrata ili na crvenoj kapi odraslih djevojaka.

Crnogorka se ponosi svojom crvenom kapom i cieni ju svetom. Jao si ga onoj, koja bi se usudila i dulje ju nositi, nego li smie po pravu. Bila bi to preuzetnost, oskvrnuće! —

Žalibože sbilo se tako s Jelom. Crvena joj kapa otežčala na čelu; najvolila bi ju bila skinuti kad već porugljivi pogledi družica odavahu, kako ono Margareti Faustovoj, da je gavran već graknuo, da nije njezin prestupak nikakva tajna u selu.

Sirota Jela! Jedva i smjela u budućnost se zamisliti. Ljubila je Vladka! ali nekakav nutrnji joj glas govoraše, da joj se ljubav ne odvraća istom naklonosti. Od onoga dana, kad mu je podala zadnji dokaz ljubavi, nije ga tako često vidjala, kao prije. Izprva tražio bi kakav razlog ili izliku da izpriča svoj dulji izostatak, kasnije ni na to nije mislio. Prolazile su nedjelje i mjeseci a nesretnica je ćutila kako se sve bliže primiče čas, gdje ne će više moći ugasiti žamora, gdje će i jadna majka s njom trpiti pod bremenom sramote.

Starica Crnogorka nije ni o čem još znala. Bila je na staru nasnovana, tvrda, stroga značaja, oporija sve od samoće i nevolje. Ljubila je svoju jedinicu kao medjedica svoje mlado, ali volila bi bila poginuti, nego da joj glas prestupkom postrada.

I Jela bi bila volila umrieti nego li da se odkrije ono, što se svakim danom sve više neuklonivo približavalo. A ipak je još nosila crvenu kapu; volila je i sebe i sviet varati, nego da jadnoj majci smrtni udarac dade. Tako su prolazili dani, a ona se nije mogla ni na što odlučiti, nikakva spasa naći, da ni na to nije mogla misliti šta će joj sjutrašnji danak donieti. Vladko je mogao i morao izpraviti što je sakrivio; ali slab i neodlučan, kakav bijaše, odgadjao je i čekao, dok mu dogusti, prije nego li se poprime ukloniti nevolju.

Sirota Jela! Dosta opaka si pobratima i druga izabrala. Nadala se je štitniku, a našla jadnika, ni na kakvu žrtvu spremna.

Vladika ga je krstio u svojem jeziku mnogo krupnijim, neprevodljivim izrazom.

Medjutim se nova pokora na Jelu spremala. Njezine ćudorednije i opreznije drugarice mrmljale su u potaji proti tomu, da se usudjuje pod oznakom djevičanstva u crkvu ulaziti. Ima u Crnojgori i obližnjih slavenskih pokrajinah starodavno predanje, po kojem smie djevojka jedne župe skinuti crvenu kapu sa čela onoj, koja je sagriešila proti poštenju. U potaji se sastane sudište i odkroji sud. Onda dočekaju ćudoredne djevojke iz sela jadnu žrtvu pred crkvenimi vrati i otmu joj silom djevičanski nakit, koj joj više ne pristoji. Skoro se već i zaboravilo na taj grozan obred; Jela nije na to ni mislila, možebit nije ni znala za to. Ali nesreća riedko sama dodje; sirotu, težko i onako svojim prestupkom kažnjenu, htjeli su na to sjetiti tako groznim načinom.

Bila je cvietnica, crkva dubkom puna. Jela se nije mogla izprositi da ostane kod kuće, te stupi pod crvenom kapom uz svoju majku u crkvu i sjedne u kut, možebit nehote naslućujuć, šta ju čeka. Iz tiha se molila i plakala je zastrv lice obima rukama, i ponizila se pred Bogom i svietom, koj najoštrije sudi o takvih prestupcih, koje treba često više pomilovati nego li kazniti.

Spasitelj nije ondje bio, reče vladika, da kaže onim nesretnikom: „Tko je medju vami bez grieha, taj baci prvi kamen na nju!“ — Izidjoše iz crkve i skupiše se kod izlaza da dočekaju sirotu Jelu. Ona zadnja izadje; oborenih očiju, čislom u ruci, stupila na vrata. Tuj ju zadržaše i kriepke ju mišice uhvatiše. Najjača i najružnija od svih skinu joj kapu, baci ju na tle i gazeć po njoj surovo se rugala! Jela malaksala i prvi se put za svoga života onesviesti. Sirota majka od gnjeva probliedi; već htjela nasrnuti na izvršiteljicu onoga strogoga suda, kad joj sinu žalostna istina kano grom u pameti i ote joj svaku snagu i silu. Bezčustvene djevojke ne oprostiše ni majci da sluša pogrde i predbaciva-

Digitized by Google

nja: trebala si bolje na nju paziti, govoraše one. Vodi ju kući, dobila je, što je zaslužila.

Jela podignu oči i pusti umoran pogled medju svjetinu. Tražila je jednoga, ali u zalud; Vladka nije ondje bilo. Da je možebit bio svjedokom one grozne osude, il bi ju obranio il bi se priznao njenim suprugom. — To je bio dužan, doda vlad ka, a jao si ga njemu, da nije toga učinio! Ima lopovština, koje ne ostaju u našoj gori nekažnjene. Jela bi bila našla osvetnika onaj čas, kad je imala kajati svoj grieh. Ali Vladka nije ondje bilo, a sirota nije se usudila imenovati ga.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Dalje.)

O krasoti pjesme Kosovka djevojka (str. 50) već sam prije govorio. Od Ignj. Gjorgjića imamo opet na str. 52 dražestnu pjesmicu Mladici pod čeminovim (jasminovim) viencem: „ko što se svjetlilo neba pokriva bielim cviećem drobnih zviezda, tako je nebo lica tvoga, djevojko, skriveno drobniem' zviezdami bielih cvietâ.“ Glasovita je sliedeća Gjorgjićeva pjesma (str. 53) Kriesnica. Dragi čeka svoju ljubicu kod njezinih dvora, kad al mjesto nje spusti mu se s prozora bieli listak; dragi gori od želje, da ga pročita, al je tmina, mjesec još ne izteko, a zviezde su predaleko; da mu barem trjeskovi sviete! U to spazi u travi kriesnicu, ulovi ju i po pismu vodeć njezin plam krilati, sve razvidi, što plamtijaše znati. Zato haran slavi kriesnicu kao zviezdu malu od livade, drobnu iskru od ljubavi, dielak sunca, koj je osto za razgovor cvieću i travi, kao zenicu zemlje, kao dan, koj leti simo i tamo. Zato svedj kušala s dobrote svoje dragu radost zvierca draga, mednom rosom dojilo ju milo nebo, zemlja blaga. Veleumna idilna slika u ovoj pjesmi i duhovite pjesničke figure njene daju Kriesnici Gjorgjićevoj malone prvenstvo izmedju svih dubrovačkih lirskih pjesama. Pjesmicom iz Crne gore Milo za drago (str. 55) liepo se karakteriše udvaranje i očijukanje pučko. Niko Bunić Vučičević (1678) kaže nam u pjesmi Gjonu Palmotiću (str. 56), kako su onda već Hrvati osjećali duševnu zajednicu sveslovinsku, on pjeva najme: „... jezika nam slovinskoga, koj se od naše stere strane čak do mora ledenoga“. Narodna pjesmica iz Dalmacije smrtna bolest (str. 58.) vriedi da ju svu izpišem: ah što ću, što ću! Ne spavam noćju, srdce mi gori, muka me mori, umrieti hoću za tobom, dušo! Koliko je jednostavna, a ipak silna dubokim čuvstvom ta pjesmica! — Pjesma Ig. Gjorgjića Ljubav (str. 60) daje nam slutiti žestoku borbu u duši toga svećenika pjesnika proti krutoj stezi Grgura 7oga, a pokazuje i veliku lirsku vrstnoću pjesnikovu. Izpisat ću evo radi osobite zanimljivosti cielu pjesmicu: ako ljubit nepravo je, ako ljubav grieh je u sebi, grieh je nebo, i sve što je zamjerniie nać pod nebi (t. j nebom); jer sve ljubav svemoguća stvori, da sve ljubit ima, po ljubljenju vlast živuća podana je sviem stvarima; zemlja nebu ljubav nosi, sunce zviezdam, koje obsiva, mjesec moru, koje zanosi, more žalom, koje cjeliva. Osobito je zanimljiva Petra Kanavelića († 1690) elegija o Potresu (trešnji) u Dubrovniku, koja se trešnja na strašan način sgodi g. 1666. Pjesniku se na snu prikazuje djevica idealna, alegorična slika vile zaštitnice grada Dubrovnika, te mu živo opisuje strašan razsap od potresa, nu se bodri stalnom nadom, da će ona „na krilieh od slobode i svojih sina mudrieh dielâ, nestrašeć se nijedne sgode ptica izletit iz pepela; opet će se obnovit u gradu zakoni, uzdržani složnim narodom, koj će i umriet pri potrebi za slobodu u slobodi“. — I našoj dobi valja da ova idealna djevica tako priklikne! Pjesma smrti (str. 66.) od Jakova Palmovića († 1680.) daleko zaostaje za glasovitom Preradovićevom odom na smrt; prispodoba obiju pjesama pokazuje nerazmjernu veću pjesničku silu i mnogo filozofičniji nazor o svietu ovovječnoga pjesnika od pjesnika 17-oga stoljeća. Dočim je duh Palmotićev sasvim poražen i strven strahovitom zagonetkom smrti, to našega vieka pjesnik uzvišeno shvaća taj pojav prirodnih zakona te tiem njegovu strahotu pobjedjuje. Ante Kanižlić (1700—1777) opisuje u Kupanju slavulja (str. 75.) veoma plastično i vješto onomatopoetički život i poj slavulja. Od Marka Bruerevića (godine 1774—1823,) rodom Franceza, pravim imenom Bruère-Dévivaux-a elegija U smrt majke (str. 80.) ide medju najčuvstvenije pjesme književnoga doba dubrovačkoga. Antun Reljković (1732.) milotnom jednostavnošću opisuje u Seljačkom stanju (str. 87.) idilski seoski život, a Šime Milutinović (1791—1847.) biranimi pjesničkimi onomatopoemi riše pjesmom „Djevojka u zoru“ (str. 89.) cvrku i vrevu probudjenih zorom ptičica oko kuće, te usried njih ranoranilicu ljepotu djevojku, kako se u jutro krasna oprema bez naprave umjetne, prosto i jednostavno naravski.

Digitized by Google

Gjure Hidje (1752—1833) jednoga od zadnjih pisaca starije dubrovačke književne dobe pjesma Sve u dragoj str. 94. mnogo sjeća na narodnu Riba i djevojka (str. 33), buduć narodnim desetercem posve sličnu misao izvodi; mlado momče samo sobombesjedi: liepa jasnost vedroga je neba, velik prostor sinjega je mora, veselo je zelenilo gaja, divno razno cvieće perivoja; no kod mene da je moja draga, što mi dušu i srdašce mami, u njojzi bih skupa uživao: i vedroga liepu jasnost neba, i sinjega velji prostor mora, i veselo zelenilo gaja, i divotu cvieća perivoja. Samo nenarodno, umjetno poredanje rieči odaje u ovoj pjesmi, da ju je umjetni pjesnik po narodnoj sastavio. Ovako opažamo na izmaku starije dubrovačke književnosti opet imitaciju sloga narodnoga, koja je u novljoj poeziji našoj uslied Vukove sbirke narodnih pjesama znatno mah preotela, dočim je u starijoj dobi sam Kačić oblik narodni dosljedno oponašao. — Počam od strane 97. nalazi se u našoj antologiji izbor pjesama novlje i najnovlje hrvatske i srbske književnosti; budući da su ove pjesme našim čitateljem više poznate, nego li dosad spominjane starije dubrovačke, to ću samo njekoje izmedju njih posebice navesti.

Nježna je misao u Jovana Hadžića (rod. 1799.) pjesmi narodnoga oblika Djevojka i ruža. Elegična popievka Tome Blažeka (1807—1846) Jednoč i sada (str. 98) krasnimi metaforami izvodi beznadnu sjetu blagoćudnoga pjesnika, a pjesma Slobodi (str. 99) završuje značajno: „nu ako li vrieme jošte nije, sunce tvoje da Slovinca grije, i ako li jošte nije doba, da se popne iz duševna groba, tada budi slika od gospoje, koja često poklonike svoje medju nemir i ufanje vrže, da ih jače slobodi i brže.“ To je žalostan program za postizanje slobode! Molitva domoljuba (str. 100) Pavla Štoosa (rod. 1806) pjeva misao onu, koja se toliko puta u preporodnoj novljoj knjizi našoj kao glavna misao njezina pojavlja. Balada Bura (str. 112) od Stanka Vraza (1810—1851) izvrstna je kompozicijom svojom, vještimi retoričnimi figurami, živom slikovitošću. Vrazova pjesma Šta je ljubav? (str. 113) može se takmiti s ponajljepšimi lirskimi pjesmami inih naroda, tako su u njoj krasne metafore i antiteze; da navedem samo konac njezin: Tvoja ljubav, srdce drago, bila uviek kako treba: bila vjetrić, sunce blago, bila zlatan most do neba, bila uviek i bez kraja ko tvoja duša — kćerca raja. Vele je čuvstena pjesma Vidrensko brdo (str. 113) od Ljudevita Vukotinovića, a krjepko i slikovito je izvedena njegova balada Gotalovac (str. 115). Liepom retoričnom formom i plemenitim uzhitom odlikuje se svud poznata i draga himna Mate Topalovića Bog i molitva. Osobita je obzira vriedna prekrasna oda Sila ljubavi (str. 120) od Dragutina Rakovca († 1853). Da je ta pjesma pravi biser naše poezije, razabrat će svatko iz njezina sadržaja. Prava je ljubav duboka ko more, vjerna ko jeka, čvrsta ko zrno, hitra ko rieka, žarka ko iskra, tiha ko raka; ni mrzli sjever je nemože oledenit, ni ikoj vijor izkorenit, nit sunce krila joj otopit, jer je njezina sila srodna s nebeskom; iz nesreće pije nov život, u verigah je slobodna, iz pepela lomače se diže, sve više ustaje, čim je pala niže; lasno prekroči rieke i bregove, posmjehom prodire kroz jazove, uviek se ponavlja, uviek se bori sa žićem, sa smrću poigrava, nikakve spone ju ne stežu, ni mjera prostor ni vrieme, a kad joj ovdje izteče doba, ona vlada i preko groba“. Doista Dragutina Rakovca žarka ljubav k rodu svomu veže uviek sa živućimi, al kakva zahvalnost veže živući naraštaj s njim? Mile i drage pjesmice Antuna Niemčića (1813—1849.) Domovini (str. 122.) nitko se, u kom je srdca hrvatskoga, nemože dosta načitati ni poja njezina naslušati. Tko ju još nije čuo, nek se je zaželi sto i sto put čuti, pročitav ju ovdje diljem: Gori nebo visoko, dolje more dùboko, a ja u sredini noćnoj u tišini mislim na te, moja jedina premilena domovina! Slabe barke smjera liet u daleki strani sviet; u njem strani ljudi, jezik stran i ćudi, a u tebi sve poznano, došo kasno ili rano. Tko te ne bi ljubio, u te doći žudio, bio bi od kamena, srdca nesmiljena; zalud sunce drugdje sija, moga srdca nerazgrija. Nemoj buro biesniti, smjeli brod mi slomiti; nu ako se skrši, i moj život svrši, tad donesite vi valovi miloj zemlji cjelov ovi.“ Sadržaj ovih dviju pjesama, Rakovčeve „Ljubavi“ i Niemčićeve „Domovini“ navedoh diljem, jer su ta dva čuvstva, ljubav u obće i na poseb ljubav za domovinu, ona dva stožera, oko kojih se kreće sva sreća i vriednost to pojedinca to naroda; bile dakle ove dvie pjesme čitaocem antologije često i često na umu.

(Konac sliedi.)

Sunce u naših bajoslovnih ostatcih.

Napisao M. K.

Tko se je iole nešto upoznao s našom književnošću, morao je sa žalošću opaziti, da je u svakom pogledu za drugimi narodi zaostala, a napose se je jako malo bavila s narodnim blagom. Svi skoro narodi imadu već izradjenu svoju mythologiju, dočim kod nas nitko ni ne govori o njoj. Ne bi to čudo bilo, kada ne bi imali bojaslovnih ostataka, pomoćju kojih bi sastavili vlastito bajoslovje; ali pogledji onu ogromnu množinu narodnih pjesama, narodnih pripoviedaka, bajanja i pričanja, posmotri narodne običaje i poslovice, pa eto ti obilna gradiva za naše bajoslovje. Dakako da tomu predstoje mnoge

Digitized by Google

borbe, ali to nas plašiti ne smie, mi moramo jednom započeti — prije ili kasnije. Svaki početak je težak — pa s toga i mislim, da se od mene ne će ni zahtievati što savršena i izvrstna - - ali mi ne smiemo za ostalimi narodi zaostati. Česi su u tom pogledu najbolje svoju zadaću shvatili i vršili, ali ni njim ne bijahu svi a osobito hrvatski i srbski bajoslovni ostatci sasvim poznati, pa za oto sam si i uzeo za zadaću u ovom članku osvietliti samo jedan dio našega bajoslovja služeć se većinom jugoslavenskim gradivom, koje je dosadanjim glasovitim slavenskim mythologom manje poznato bilo, ne pregledav dakako i ostale Slavene i neke druge narode, koji potekoše iz iste indoevropejske kolievke.

Da su Slaveni u prvom razvitku svoga bajoslovja imali samo jednoga boga, o tom, mislim, da neće već nitko više podvojiti, jer o tom ima dokazâ ne samo u današnjih naših bajoslovnih ostatcih, nego i u spisih vjerodostojnih ljudi davne prošlosti. Tako piše Prokop u „de bello gothico“: θεὸν ἕνα τὸν τῆς ἀστραπῆς δημιούργον ἁπάντων κύριον μόνον αὐτοῦ“; onda Ekhard (Monum. Jutreboc str. 62): „Verum enim apud Helmoldum legitur non plures sed unum tantummodo deum... gavisum fuisse...“ Ali slabi čovječji um nije mogao ostati kod ideje jednoga boga, jer je težko pojmio, kako jedna osoba upravlja cielim svietom, pa je mislio, da je to dostojnije velika boga, ako podieli svoju vladu (tragovi toga dieljenja sačuvaše se u narodnoj pjesmi: Angjeli blago diele*) medju više osoba, koje iz njega proističu, i koje niesu ništa drugo nego on sam. S toga nam se nije čuditi, da Perun** u naših bajoslovnih ostatcih često stupa mjesto Bielboga i Crnboga, jer on izvorno to oboje znamenuje, a napokon i taj dualizam nije se posvuda jednako razvio. Ovim si načinom najlaglje protumačiti možemo mnoga prividna protuslovja, koja su se tiekom vremena sve većma pomrsila.

Izvorno je dakle bog svemira — bog Perun — bio i bog sunca, ali je kasnije to prenio na svoga sina, koji dolazi u slavenskom bajoslovju pod raznimi imeni. Ekhard (Monum. Jutreboc str. 57.) piše: „Slavi omnino solem sub nomine Suantoviti coluerunt, quod argumentis probatum datur apud Hoffmanum.“ Na drugom piše isti spisatelj (str. 62.): „Verum enim apud Helmoldum legitur non plures, sed unum tantummodo deum nomine Belboci gavisum fuisse.“ Jungman u kroku II. strani 347. tvrdi, da je taj Bielbog sunce, a Hanûš u svom vrstnom djelu „Wissenschaft des slawischen Mythus od str. 149—177. dokazuje jasnimi dokazi, da se pod Bielbogom ili Svantovitom razumieva sunce. U ipitavskom ljetopisu* stoji: „нѣкогда царствовалъ на землѣ Соварогъ, научилъ человѣка искуству ковати и брачнымъ связямъ, потомъ царствовалъ сынъ его Дажбогъ, еже нарицается солнце.“ — Štovati i obožaviti sunce i njegovu blagotvornu svjetlost bilo je u običaju kod svih skoro naroda ne samo staroga nego i novoga vieka. Već u Zend Avesti stoji „Štovati i slaviti sunce je izvor svjetla i slave“. Riedko u kom bajoslovju dolazi sunce kao najveći bog, nego je više sin kojega praboga, te je doduše ponešto u svom djelokrugu neograničen vladar, ali za oto ipak ovisan o prabogu, kako se to upravo kod nas najbolje vidi. Indijanci, Iranci, Rimljani, Grci i mnogi drugi narodi predstavljali su si sunce kao mladića, gdje se vozi po nebeskom svodu. A sigurno da je sunce i u našem bajoslovju imalo svoje konje, na kojih se je po svom dvoru borilo i vodilo borbe, na koje ćemo još kašnje doći, sa svojim protivnikom Crnbogom. O tom nam piše Historia episc. Camin. II. vol. ser. rer. ger. pag. 509.: Praeterea peculiarem albi coloris equum possidebat, cujus jubae ac caudae pilos convellere nefarium ducebatur. In hoc equo Suantovitus adversus sacrorum suorum hostes bella gerere credebatur.“ U slovačkoj narodnoj pripoviedci Slnceví kuoň** sačuvala se uspomena na sunčanoga konja. Taj konj bio u nekoga kralja (Peruna?), a imao na čelu sunce. Kad je jednom taj konj ne stao, nastade na svietu velika nevolja radi neprestane tmice, a kralj podje s velikom vojkom po svietu tražit konja, koga mu sbilja neki vještac dobavi, da ga povede u svoje carstvo. Kad je s njim prekoračio granicu tmavjeho králouvstva, kamo ga je sigurno Crnbog pobiedjena odpravio, sve novim životom oživi, krasni se krajevi osvietliše i novim cviećem okrasiše. — O sunčevih konjih spominje jošte jedna narodna hrvatska pjesma, koja spada sigurno medju najstarije.

Grij, grij sunašce.***

Grěj, grěj sujnčécé,
Dam ti bělo jajčécé,
Kukurovu deklicu.
Kaj buš ž jóm delalo?
Bu mi kojnké pásla,
Po čém bu jé pasla?
Po Čupaní dvóri.

* Petranović: Srpske narodne pjesme.

** O Perunu niesu do danas na čisto, jer ga neki mytholozi ne drže za praboga.

* Очеркъ старославянского баснословія или миѳологій — Я. Ѳ. Г. str. 6.

** Rimavski: Slovenskje povesti strana 27.; Erben: Sto prostonárodnih pochádek a pověstí slovanských str. 58.

*** Plohl: Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke str. 77.

Digitized by Google

Kaj Čupani dělaju?
Ostružice kujéju.
Za koga je kujéju?
Za Běléga Bána.
Bejži, bejži Běli Bán!
Kam bi bejžal, kad sém sám?
Pod zelene drěvcé:
Kupi žéné věncé
I snašicé pamuka,
I deklicé zaruka.

Ciela je pjesma dialog, koji ima sunce sa nekakom osobom (možda i sa Perunom). Ota osoba veli suncu, da grije, a da će mu radi toga dati bielo jaje i „Kukurovu deklicu“ i ujedno ga pita, što će raditi s tom deklicom. Sunce osobi odgovara, da će mu konje pasti; a iz toga se jasno vidi, da sunce ima svoje konje. Veoma je žaliti, što nam gosp. Plohl u svojoj sbirci nije ni rieči napisao na razjašnjenje ove pjesme, te nam nije kazao, što narod razumjeva pod Kukurovom deklicom, Čupani dvóri i Bělim Banom. Kukurova deklica, što čuva sunčeve konje noćju, jer ih danju sâmo sunce treba, i to po Čupanovih dvorovih, biti će možda zviezda danica, sunčeva sestra, koja u narodnih pjesmah straži zviezde; a Čupanovi dvorovi biti će noćni nebeski svod, stan Crnboga, koji, kako doznajemo iz narodnih pripoviedaka (Crnbog je tude u podobi zmaja), ima svoje sielo na čardaku, koji nije ni na nebu ni na zemlji. — Kad je sunce odvratilo na pitanje, komu kuju Čupani ostružicé, da za Běléga Bána, reče nam nepoznata osobá suncu: „Bejži, bejži Běli Bán!“ „A kám bi bejžal, kad sém sám?“ „Pod zélené drěvcé,“ itd. — Ovdje nazivlje dotičnik sunce Běli Bán, što ne će ništa drugo biti nego Bielbog, koji je u neprestanoj borbi s Crnbogom. Mjesto, kamo bi sunce imalo pobjeći izpred Čupana, je raj, jer je slavenski raj krasna livada zasadjena najljepšim drvećem, pod kojim sjede pojedini bogovi, kako nam to svjedoči narodna pjesma „Najveći griesi“:*

Raslo drvo usred raja
Plemenita dafina,
Zlatne grane spustila.
Lišće joj je srebrno:
Pod njom sveta postelja,
Svakog cvieća nastrta
Ponajviše bosiljka
I rumene ružice;
Na njoj svetac počiva
Sveti otac Nikola itd.

U českih narodnih bajkah jaši Svantovit, bog sunca na bjelcu.** A i o mjesecu kako ću kasnije navesti, ima jedan trag, da je i on imao svoje konje.

U današnjih naših bajoslovnih ostatcih sačuvalo se dosta dokaza, koje ću tiekom ovoga članka navesti, da sunce bijaše bog. Ono je rôdjeni sin boga neba i zemlje, gromova i oblaka, praboga Peruna, koji se je morao u bajoslovnih ostatcih ponešto prilagoditi kršćanskoj ideji. Sunce si naš narod predstavlja kao mladića od neizmjerne ljepote, pa ako bi se koja liepa djevojka hvalisala, da je ljepša od njega, težko njoj, jer bi tu drzovitost skupo platila, sam bi ju sunčev otac, Perun, kaznio, kako to svjedoči narodna pjesma.

Djevojka i sunce.

Djevojka se suncu protivila:
„Jarko sunce ljepša sam od tebe,
„I od tebe i od tvoga brata,
„Od tvog' brata, sjajnoga mjeseca,
„Od sestrice, zviezde preodnice,
„Što preodi preko vedra neba,
„Kano pastir pred belim ovcama.“
Jarko sunce, bogu tužbu dalo:
„Što ću, bože, s prokletom djevojkom?“
„Jarko sunce, moje čedo drago!
„Bud' veselo, ne budi ljutito,
„Lasno ćemo s prokletom djevojkom:
„Ti zasijaj, proplani joj lice,
„A ja ću joj hudu sreću dati,
„Hudu sreću, sve sitne djevere.
„Zlu svekrvu a svekra gorega,
„Sjetit će se, kom se protivila“.

Vuk: Srp. nar. pjesme knj. I. str. 305.

U ovoj pjesmi bog nazivlje sunce svojim čedom, dakle svojim rodjenim djetetom, jer se izraz čedo upotrebljuje za rodjeno diete, dočim izraz sinko upotrebljuje stariji u nagovoru pram mladjemu, ma mu ovaj i ne bio sin. Dakle sunce je zbilja božji sin. Isto tako je kod Rimljana Apolo (Sol), kod Grka Apolo ili Feb ili Helij (Ἀπόλλων, Φοῖβος, Ἥλιος) rodjeni sin Jupitrov ili Zevsov. A Jupiter sa pridjevci: Pluvius, Tonans, Fulgator i Zevs νεφελαγερέτα sasma točno odgovara njemačkomu Donaru a našemu Perunu, koga je u kršćansko doba zamienio gromovnik Ilija. U ovoj nam se već pjesmi pokazuje ovisnost, u kojoj stoji sunce prama prabogu Perunu. Ujedno se ovdje upoznajemo sa bližnjim rodbinstvom božjim, po kom su sunce i mjesec braća, a njihova sestra danica, a zviezde spadaju k imanju božjem kao živad ili stado. Sunce i mjesec su braća, dakle oboje muško, dočim to rjedje kod ostalih naroda dolazi, a i u naših narodnih pjesmah se oba žene. Nu kod Niemaca, Litvanaca, Arapa i Meksikanaca sunce je žensko a mjesec muško, te su i tu brat i sestra.* A kod Grka i Rimljana su Sol i Helij (tj. sunce) bili muški a Luna i Selena ženski, te su bili brat i sestra. U indijskom

* Vuk: Srp. nar. pjesme I. knj. str. 134.
** Grohman: Sagen aus Böhmen, str. 92.

* Grimm Mythologie.

Digitized by Google

bajoslovju je oboje, sunce i mjesec, muško, ali ne stoje u nikakvom bližjem rodbinstvu

Sunce kao oživljujući i blagotvorni bog bilo je i ostalo je sve do danas u velikom štovanju kod našega naroda. Njemu kao rodjenomu sinu božjemu ne smie se nitko čuditi, kao niti njegovu bratu, sjajnomu mjesecu, da ga ne bi kakvo čudo snašlo. Isto tako ne valja izalaziti na sunce okaljan ili oskvrnjen, a još manje iznašati u prisunje kakav gad. Tko bi to učinio, prezirao bi sunčanu blagotvornu svjetlost, a za oto bi ga sigurno kakva kazna stigla. Za oto neka nitko ne gleda neumivenim licem u sunce, ako ne će da mu se imanje cieli tjedan ne umanjuje a a sliedeći jošte ne umnožaje. Dapače moglo bi se tomu dogoditi, da i svoj vlastiti sjen izgubi. Takvoga nesretnika nazivlju sjenovit.* Takav sjenovit čovjek tumara kao lud bez sjena po svietu, kao i sjen bez njega, te jedan drugoga uzaludno traže, jer se nigda ne mogu sastati, osim ako ne bi samo sunce grešniku oprostilo. Naš narod ima jako čudnovat pojam o sjenu, misli bo, da je to nešto takova, što se može lahko od čovjeka odieliti, za oto je opasno stajati kod gradjenja velike sgrade, da mu nebi zazidali sjen. Ovakov čovjek bez sjena mora skoro umrieti.

S velika štovanja prama suncu ne valja nigda kazati, da je zašlo ili sjelo, nego smirilo se, jer ako tko kaže, da je zašlo, rekne sunce „zašao, pa neizašao," ako kaže sjede, odgovori „sjeo, pa neustao". Nu ako se kaže, „smirilo se", odgovori ono, „smirio se i ti". Tomu sasma slično imadu i Niemci, a u novogrčkih pjesmah vele ὁ ἥλιος ἐβασίλευε, da je dovladalo, pa da više ne vlada, nego da je zašlo.

Mnogi starcevi i babe osobito po selih, ovršuju svoju jutrnju molitvu još i dan danas pod vedrim nebom pri izhodu sunca, kao da još i sada sunce obožavaju. Neki dapače nabrajaju onda i svoje griehe i misle, da će ih se onda lišiti. To osobito čine na velike svetkovine, kao na božić, poklade i uskrs, koje su u pogansko predhistoričko doba bile svetkovine na slavu sunca, a sad se prilagodile kršćanskoj ideji, kako ćemo to kasnije točnije razmotriti. U tom se ujedno nazire ono staro bajanje skoro svih naroda, da sijanje sunca, vatra i voda (kupanje) čisti nas od griehâ. Za oto pale još i dan danas na mnogih mjestih svečani oganj, koji ima sviet od griehâ očistiti, a palenje ognja i sviećâ po grobovih za mrtve duše je poganski običaj, kao što je i kupanje mrtvaca, mislili su bo, da će ga tim od griehâ očistiti. S istoga se razloga kupaju već na Bogojavljenje (sv. tri kralja) i na Gjurgjevo i Ivanje. A da i sunčana svjetlost čisti od griehâ, svjedoči narodna pjesma:

Isusovo kršćenje.

Poručuje blažena Marija
Krstitelju svetom Jovanu
Po onome krilatom angjelu:
„O moj kume, krstitelj Jovane!
„Bog te zove i ja božja majka
„Na Jordanu da mi krstiš sina."
Kada Jovan začuo angjela,
On otide na Jordan na vodu,
Te Isusa krsti u Jordanu,
Kada Jovan Isusa krstaše,
Nebesa se nad njim rastvoriše,
Na istoku zagrijalo sunce,
Za tri danka bez prestanka,
Za tri druge sjede na zapadu,
Sunce grije, od grieha nas mije,
I ostaše griesi u Jordanu,
A na nebu čeka nas spasenje.
Spasi Bože, sve riščanske duše,
I izbavi iz djavolske ruke.

I u toj pjesmi nije se moglo kršćanstvo uz sve nastojanje oteti poganskom uplivu, da se nije s njim pomiešalo. Obratiti nam je takodjer pozornost na sudjelovanje sunca pri Isusovu kršćenju, jer stajanje i zastavljivanje sunca je sasma bajoslovno. Još veći upliv poganstva u ovoj pjesmi viditi će se, ako pripomenem, da je Isus u bajoslovnih ostatcih stupio na mnogih mjestih mjesto mladoga sunca, koje se na božić radja, o čem ćemo naskoro koju više prosboriti.

Sunce po bajanju našega naroda ima glavno svoje sielo noćju u podzemnom raju, gdje kod svoje majke odpočiva i odkle svako jutro kroz svoja vrata na istoku izlazi. Ta vrata dolaze u narodnih pjesmah pod imenom božjega prozora kao u pjesmi o ljubi bogatoga Gavana.*

Od božjega prozora,
Od sunčeva istoka,

a u pjesmi: Hristovo kršćenje** dolazi:

Eno gospod na istočna vrata.

U pogansko, predhistoričko doba slavili su Slaveni na božić radjanje sunca, a to je bilo spojeno s velikom svečanošću i raznim bajanjem i vračanjem. Rimljani su 25. prosinca — dakle na naš božić — slavili „dies natalis solis invicti" (rodjen dan nepobjediva sunca). Ime božić znamenuje maloga boga i smiera sada na Isusa, dočim je u pogansko doba znamenovalo mlado novorodjeno sunce. Česko ime božića vanoc je iz poganskih vremena, te ima korien u va, što znači oganj, svjetlo, i noc = noć,

* Vuk: Život i običaji naroda srpskoga, str. 236.

* Vuk: Srp. nar. pjesme, knj. I. ženske str. 129.

** Vuk: Srp, nar. pjesme, knj. I. ženske, str. 123.

Digitized by Google

pa znači svjetlu noć. A imena za božić, kao rusko karačun, koračun, slovensko kračún, bugarsko kračun (kao i rumunjsko kréčunu a magjarsko karàcson) imati će po svoj prilici jedan te isti korien u korak, krok, karak, te bi to onda značilo, da sunce na taj dan bolje korači, tj. da ide na višak, da dan dulji biva.* Kod nas vele još i dan danas, da od božića biva dan svaki dan dulji, koliko može petao zakoračiti, a Česi pjevaju u svojih narodnih pjesmah,** kako dan raste ovako:

Na boži narození

pak

Na Novýrok
O slepičí krok
O kuři*** pokročeni;
Na tři krale
O tři kroky dale.

Pietao je u našem bajoslovju znamenit, jer se na njegovoj nozi okreće podzemni raj u slici grada.

Kod nijednog skoro slavenskoga naroda ne ima toliko bajoslovnih ostataka o božiću, kojimi se lahko dokazati može, da se pod božićem razumieva mlado sunce, koje se je na božić rodilo, kao kod južnih Slavena u obće a Srba i Hrvata napose. Već sâm izraz „sunce se radja (ili rodilo)“, da se označi, da je sunce izašlo, je bajoslovan, nu pri tom se zaboravilo na oto, da se sunce samo jedanput i to na božić u jutro radja a ne svaki dan, te bi se po tom samo na božić upotrebiti smjelo. — Kod nas ima u tom pogledu jako krasnih božićnih pjesama, od kojih ću ovdje nekoliko navesti. Sasma se jasno vidi iz početka ove varoške božićne pjesme, da se je sunce rodilo na božić:

Slavno sunce u pô noći
Porodi se u goloći
U betlemskoj štalici,
Na preoštroj slamici.*

Isto tako u pjesmi:

Granu sunce iza brda,
Veselo. veselo!
Nije ono sunce, nego božo
Koledo, Koledo!
Nosi igru za pojasom,
Veselo, veselo!
Manu igrom na junake
Koledo, koledo!
I junaci se razigraše,
Veselo, veselo!*

U toj pjesmi nazivlje sunce sasma očito božo ili božić. — Važna je i pjesma:

Kako božić hoće da ga časte.**

Božić zove s vrh planine one visoke:
„Veselte se, Srbi, braćo, vrijeme vi je,
„Pripravte mi sve badnjake svilom kićene,
„A odaje i pendjere lovoričicom,
„A ikone i stolove masliničicom.
„Prostirite šenićnu slamu mjesto trpeze,
„A po njojzi trapaznjake zlatom vezene,
„Navrćite dobre ovne na ražnjevima,
„Sijecite suvo meso, a ne mjerite,
„A ložite krupna drva ne cijepajte,
„Pripravte mi dosta vina, rujna, crvena,
„I rakije lozovače, prve bokare:
„Vi nevjeste i djevojke, kolo hvatajte,
„Vi junaci često iz pušaka mećite.
„A vi staro i nejako, boga molite.“

U ovoj pjesmi razumije se pod božićem, štono dovikuje Srbom s vrh planine, kako da ga dočekaju, sunce izlazeće na badnjak iza planina. Vrlo važna je i ova česka narodna pjesma, u kojoj drugi stih razjašnjuje prvi i veli da je Isus u poganstvu bio sunce:

Slunečko vychází z hory ven
Pan Kristus jide z neba ven.***

U pjesmi:****

Božić ide u ulicu, te se veseli,
Pred njim ide žarko sunce, te svijetli.

zaboravio je narod na poganstvo, te sunce ili božić rastavio na dva pojma. U jednoj českoj narodnoj pjesmi sačuvalo se dapače, da se je Isus porodio u raju, dakle u sunčevom stanu, što je jako bajoslavno, jer se to samo protegnuti može na sunce, koje se je na božić u raju rodilo. Evo pjesme.†

Šla Maria, šla do raje
Potkal†† jest ji anděl Páne.
„Kam jdeš, Maria? nedojdeš.
„Težko pod svým srdcem neseš.“
Jak Maria tam vkročila†††
Hned†††† synačka porodila.

Čarobni sat sunčeva radjanja je pônoć. Naš narod baje, da onda sve bilje i pod sniegom procvate i da svaka životinja progovori tri rieči. Nebo se otvori, a novorodjeno

* O tom piše dosta obširno Hanůš u svom po slavensko bajoslovje vrlo važnom djelu: Bajeslovný kalendař slovanský.

** Erben: Písně a říkadla. 1864. v Praze.

*** Kokošji.

**** Ilić: Narodni slavonski običaji str. 98. Prem će svaki na prvi pogled reći, da ta pjesma nije čisto narodna, to joj ipak nitko ne će moći odreći velike važnosti glede prvoga stiha, koji se nije unj bez ikakva razloga uvuči mogao, nego koji siže u daleku pogansku prošlost, duboko uvriježenu u srdce našega naroda.

* Vuk: Srp. nar. pjesme iz Hercegovine str. 337.

** Vuk: Srp. nar. pjesme iz Hercegovine str. 339.

*** Erben: Nar. pis. a řík. str. 502. br. 54.

**** Vuk: Sr. nar. pj. iz Hercegovine str. 340.

† Erben: Nar. pis. a řík. str. 500. broj 50.

†† Susreo.

††† Zakoročila = stupila.

†††† Odmah.

Digitized by Google

sunce obaspe sviet darovi, te pri tom je vidjeti rajski žar i onda vele, da se sunce radja. Sunce tako rekuć na novo oživi, na novo se rodi, pa se s toga ono u ponoć zastavi i poskoči, te počme pospješnije ići. To zastavljivanje sunca poznato je i Niemcem pod imenom sonnewende. Isto tako zastavljuje se sunce na Ivanje, kadno začme padati, te se na božić štuje zimska suncostaja, a na Ivanje ljetna.

Svi skoro poganski narodi običavali su u slavu radjanja sunca ili zimske suncostaje, koju po Dalmaciji nazivlju i koleda, paliti oganj. Palenje kladâ i panjevâ na badnjak bilo je razširenо po cjeloj Europi.* U Marselju palili su hrastov balvan calendeau ili caligneau pa su ga posipavali vinom i uljem. Isto tako palili su i drugdje po Francezkoj chalendal i vinom ga polievali i držali za sveta, pa bi ga na miru ostavili, dok ne bi sasma izgorio; a samu badnju večer nazivlju ondje chalendes. Taj poganski običaj najbolje se sačuvao kod Srba i Dalmatinskih Hrvata pri palenju badnjaka, a od njega ima ime i dan prije božića. Česi nazivlju badnju večer štědrý večer, to jest darežljivu, obilnu večer. jer misle, da onda novorodjeni bog, sunce snilazi na zemlju, pa dieli darove po svietu. Palenje badnjaka ili cerove glavnje, spojeno je s mnogimi obredi, koje je vriedno ovdje napomenuti, jer svi sižu još iz poganske dobe. Svaki domaćin pobrine se već prije nekoliko mjeseci prije božića, da si izabere u obližnjoj šumi kakov odebeo cer, pa ga onda na badnjak podsieče i kući doveze. Domaćica s ukućani dočeka na pragu mila gosta i pozdravi ga pjevajući božićne pjesme i posipajuć ga žitom. U Dalmaciji** dovezu badnjake pred kuću, te ih istom na veče unesu u kuću. Kad stupi gazda s badnjakom u kuću, prosbori ukućonom: „Dobar veče i čestiti vam badnji dan!“ ili „Dobra vam došla badnja večer“! a koja mužka glava odvrati: „Dao ti Bog sretni i čestiti“!

Donesavši gazda badnjak u kuću, skine kapu i pozdravi ga: „Dobro došao badnjače!“ pa ga pospe vinom i žitom. Onda zazove gazda božji blagoslov na kuću, zdravlje na ukućane, sreću u trgovini, plodnost ljetine i nepomanjkanje djece. Misle bo, da će onda najlaglje izposlovati kod novorodjenog sunca, kada po svietu darove dieli. — Doveženi badnjak postave na najsvetije mjesto u kući, na ognjište, pa ga onda zapale, i više ne trnu, dok sav ne izgori. U Dalmaciji*** na nekih mjestih pale tri badnjaka, te polože jednoga pokraj drugoga. Najmanji i najkraći nazvan badnjačić leži u srediui, a s desna leži najdulji i najdeblji. Onaj najdeblji i najveći znamenuje — tako si oni tumače — Boga otca, ljevi je sin, a onaj u sriedi duh sveti. Iz ovoga se jasno vidi, da su u staro pogansko doba držali badnjake za bogove. Da su oni ove badnjake ovako tumačili, upliv je kršćanstva, a mislim, da ne bi pogriešio, kada bi jih ovako tumačio: onaj u sriedi badnjačić predstavljao je u poganstvu novorodjeno sunce, a onoj najdeblji badnjak s desna značio je sunčeva otca Peruna, a onaj s lieve strane bio bi onda sunčeva mati, Perunova baba ili djedova baba, o kojoj će još kašnje biti govor. Što rieč badnjak znamenuje, nije se moglo do danas dokazati, ali je sasma sigurno, kako i Hanuš misli,* da se je tim slavila uspomena kakvoga poganskoga Boga, kako to svjedoči koledska pjesma:**

Za staroga za badnjaka
Za mladoga za božića.
Božić baje po svem svietu
Po svem svetu po ovome.

Iz ovoga se ne samo vidi, da se pod badnjakom razumieva kakav poganski bog, nego bi čovjek i nagadjati mogao, da je badnjak otac a božić sin. Stari badnjak je sigurno Perun, koji se obično nazivlje i djedom, kao kod Njemaca Donar alvater, te pod tim imenom hoda Perun u naših narodnih pripoviedkah po svietu.*** Najstarije i najveće bogove običavali su predstavljati kao klade, tako, su n. p. Feničkoga Baala (Asirskoga Bela) najvećeg boga, kojega su moć upoznavali po učincih sunca, predstavljali su kao drveni stup. A kod starih Slavena bio je hrast radi svoje ogromnosti i ustrajnosti simbolom boga Peruna, kako to opisuje Helmold Chron. I. 83.. Leibnitz II. p. 606: Illic inter vetustissimas arbores, vidimus sacras quercus, quae dicatae erant deo terrae illius Pronen. itd.; to isto veli i Hartknoch u: Alt und neues Preussen, a Siefried II 4, 106 Acta Ss. Antv. Jul. I. 403. veli: Erat praeterea quercus ingens et frondosa, quam plebs simplex numinis alicujus inhabitatione sacram aestimans magna veneratione colebat. Isto tako i njemačkom Donaru bio je hrast posvećen. — Na badnju večer

* Grimm: Mythologie.
** Ljubić: Običaji kod Morlaka u Dalmaciji str. 44.
*** Ljubić: Običaji kod Morlakah u Dalmaciji str. 41.

* Bajoslovni kalendář slavansky.
** Vuk Srp. nar. pjesme, knjiga I. str. 115.
*** U Bugarskoj nar. pripoviedci hoda bog Дѣдо-господь po svietu i uči sviet dobru (Erben: Slovanska čitanka str. 205), isto tako snišao je Bog u drugoj bugar. nar. priči Бѣгарско тостопрѣемство na zemlju u slici starca siede brade, da vidi kako sviet živi. (Erben: Sl. č. str. 207.)

Digitized by Google

posiplju kod nas po slami orahe i cieloga se božića s njimi igraju, a Česi počimlju svoju koledu ovako: „Koleda, koleda Dědku, dejvořišek k snědku,“* a kod nas baju, ako se gromovnik Ilija ćim god razljuti, te prije Ilinja dana grmi, biti će te godine orasi pušljivi; a sveti Ilija kao upravitelj gromova stupio je u kršćansko doba mjesto Peruna, pa iz toga je jasno, da su orasi bili posvećeni Perunu. Litavski najviši bog jede u raju orahe. Iz toga se svega jasno vidi, da se je badnjakom častio Perun, sunčev otac.

Niemci pale osim svoga weinachtsblocksa točak s kolà i to čine ovako: omotaju točak sasma slamom, odnesu ga sasma na koje visoko brdo, pa ga zapale i dole spuste. Dole leteći točak predstavlja mlado sunce snilazeće u sviet, da darove dieli. U Šlesvigu turaju u nekih okolicah na božić točak, sonnenrad, kroz selo, te je, kako ime svjedoći, simbolom mladoga sunca, koje po svietu hoda. (Dalje sliedi.)

* Erben: Pism: a řik str. 39.

LISTAK.

Muzikalna djela g. Ivana pl. Zajca. U zadnjem broju „Vienca“ spomenuli smo, kako je velezaslužni sabiratelj narodne glasbe gosp. Koch odlučio poslati na bečku izložbu narodne napjeve te starije i novije glasbotvore i plesove, da se sviet upozna i s ovim blagom našega naroda i da nam prizna, da smo i na tom polju upravo onako dični, kao što i sa svojih narodnih pjesama.

Ovoga puta nam je milo pripoviedati čitateljem o izvornih djelih, što ih gospodin ravnatelj opere Zajc na bečku izložbu šalje. G. Zajc poslati će svoje opere Mislava i bana Legeta u podpunoj partituri, a k tomu još mnogo hrvatskih pjesama, što ih je tečajem vremena uglasbio, te napokon podpun index svih svojih muzikalnih djela, u kom se može viditi koje je godine sastavio koju skladbu, gdje je ona prvi put izvedena, i kakav je njezin muzikalni karakter. Iz toga indexa vadimo sliedeće:

Gospodin Zajc rodjen na Rieci god. 1834. stao je za rane mladosti već skladati, te je do danas komponirao 335 opusa.

Prva muzikalna skladba, kojom je pred javnost stupio, bila je aria za alt pjevana u Milanu g. 1853., za koju je on, pitomac ondašnjega konzervatorija, steko srebrnu medalju.

Nije tuj mjesto nabrojiti sva njegova djela, ali ne možemo nikako, da ne spomenemo bar njegove veće kompozicije.

Kad je g. Zajc u Milanu boravio, te došav onda na Rieku za ravnatelja glasbe; bavio se je u to doba izključivo talijanskom glasbom. Pošav iz Rieke u Beč stao je većinom operete pisati, al ujedno i gojiti hrvatsku glasbu, kojoj je, preseliv se u Zagreb, sasma svoje sile posvetio.

Njegove su opere: La Tirolese, Adelia, Amelia, Rovilda, Mislav i Leget. K tomu ima 5 talijanskih i 2 hrvatske nedovršene opere.

Operete, napisane i prikazane u Beču ote su: Mannschaft am Bord, Fitzliputzli, Lazzaroni, Hexe von Boissy (više opera), die Nachtschwärmer, nach Mekka, Ein Rendevouz in der Schweiz, Das Gaugericht, Sonnambule, Meisterschuss von Pottenstein, Raub der Sabinerinnen (više opera), Meister Puff. — K tomu se imaju pribrojiti i operete još nigdje ne pjevane: Ball-Fest, Zwei Paar Geschwister, In der neuen Welt, Junge Garde, Flötenspieler, Prinzessin Tausendschön, die Wirthin in der Au, ein Polterabend, des Teufels Vergnügungsfahrt i Krampusinerl.

Osim ovih dramatičnih kompozicija napisao je g. Zajc tri velike mise (u Cdur, Asdur i Cdur. (Ovu je posljednju prozvao Štrosmajerovom misom).

Što se tiče g. Zajca kao hrvatskoga skladatelja, to imamo spomenuti, da je on prvu hrvatsku skladbu napisao na Rieci g. 1855. i to kadrilu „Slavska“ izvedenu na plesu u čitaonici riečkoj.

Dalnje njegove hrvatske i slavenske skladbe, jesu osim spomenutih opera: Slavenski zvukovi, U boj! Na Savi, Hrvatska mazurka, Kad! Nadgrobnica, Iztočna zora, Bože živi, Noćni stražari, U slavu Štrosmajera, Mornarska, U slavu Mrazovića, Gdje si dome moj?, Jugoslavenska elegija, Requiem za Jelačića bana, Ouvertura za graničare, Hrvatska ouvertura, Kolo, Frankopanska davorija, Srdce moje tuži, Domovini i ljubi, Djačka, Pozdrav brodara, Putnička, Solopjev za tenor, Jugoslavenska ouvertura za 4 glasovira, velika ouvertura za učiteljsku skupštinu, Izlaz sunca, Zapad sunca, Prosjakinja.

Kako se vidi iz ovdje nabrojenih kompozicija, g. je Zajc riedke marljivosti, a kako je on u najboljoj snazi, te jedino sad hrvatskoj vili živi, nadati se je još mnogoj i vrloj hrvatskoj skladbi, kojom će nam se obogatiti ne samo naše kazalište, već i sva pjevačka družtva po našoj domovini.

Književnost. Nakladom Lavoslava Hartmana izišao je tiskom: Mali Krasnoslov, ili sbirka deklamacija sastavljenih po hrvatsko-srbskih pjesnicih. Sakupio i našoj školskoj omladini posvetio Autun Truhelka. U uvodu razlaže na kratko g. pisac kako se ima deklamirati. Ciena knjizi nije naznačena.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 27. U Zagrebu dne 5. srpnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Graničar. — Liepa Anka. — Vila uskočka. — Crnogorka. — **Pouka:** O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova. — Sunce u naših bajoslovnih ostatcih. — **Listak.**

GRANIČAR.

Na turskoj medji stražu straži,
Bezposlen sjedi graničar,
Jatagan svjetla, pušku snaži,
Razmišljat mari u taj par
Jade težke toli,
Pa ga duša boli.

Ah čemu su mu ruke jake,
Pregnuće, naum budna sviest?
Kotarice li i rudnjake
Da uviek tamo ide plest?
Kuda li bi, što li?
Pa ga duša boli.

Na domu eno mila druga,
U naramku joj sinčić mlad,
Na domu, jaoh, žalost, tuga,
Ne doradjen je silni rad,
Nema krušca, soli,
Pa ga duša boli.

Privriedit voljan, maran steći,
Za dobrom pošav nije spor,
Ah, i on voli svojih sreći,
Ko svaki drugi božji stvor,
Voli svojim, voli;
Pa ga duša boli.

Slobode željnu, željnu boljka
Zanosit mu se Višnji dâ,
A na oblacih zračna, voljka
Sagradit dvore duša znâ:
Čim se da sokoli?
Pa ga duša boli.

O stieni vise javor-gusle,
Junaku sjetna zalagôd,
Oblačine se nebom sgusle,
Zatutnji grmeć tamni svod.
Junak gusle snimi,
Bugariti primi:

„Oj, rodna Bosno, puna braće,
Zabielit kad će tebi dan?
I kada tebe razputat će
Sudbine tečaj, Bogu znan?
Da i nama svane —
Braći s ove strane.

Oj, tužni brate s onog kraja,
Oj kad će biti muke plod
Svojinom tvojom, kad će raja
Domoć se prava kolik god?
Kad će za nas oba
Doći boljku doba?

Oj kada ću te puštat amo,
I ne bit bratu tamničar?
I ne žaliti tebe samo,
Slobode već ti doniet dar?
Bože na visini
Jadom kraj učini!“

Izmjence tako stražeć stražu
Žalobit tuži naraštaj,
Izmjence istu pjesmu slažu
Stražari gledeć na naj kraj —
A što pjesma snuje,
Dobri Bog to čuje.

Digitized by Google

LIEPA ANKA.

Izvorna priporiedka od D. L.

(Nastavak.)

Drugi dan iza dogovora medju starim Lackovićem i barunom Otmarom dodje u dvor gospoje Milićke Ankina mati. Zateče ju u vrtu.

— Ele čuda! začudi se Milićka opaziv susjedu, kako me pretekoste prijateljice draga! Baš htjedoh, da podjem rad važna posla k vam.

— Znam prijateljice, odvrati Lackovićka nešto žalobno.

— Vi znate dakle?

— Anka mi je sve kazivala.

— Tim bolje, mislim.

— Tim gore, mislim ja.

— Tim gore? Kako to? Zar savez medju našom djecom ne bi vam drag bio?

— Dapače vrlo drag, draga prijateljice.

— Ne razumiem dakle. —

— Zašto rekoh: Tim gore. Da vam kažem.

— Molim vas zato.

— Moj Lacković na neki je način žalibože poludio. —

— Kako to?

— Jadnik sanja o velikih gospodarskih i umjetnih podhvatih Dvie misli zaokupiše mozag: Ocat i svila.

— Ocat i svila?

— Dá, on sanja, da će svu Hrvatsku poplaviti octom svoje tvornice, i sav sviet odjenuti u svilu svoje velike svilane.

— Al gdje je ta tvornica, gdje svilana?

— U njegovoj ludoj glavi. Rekoh vam, da je starac, reč bi poludio.

— On mjeri i računa dan i noć. Reče mi da će mi sve cvićće, sve voćke moga vrta izkrčiti, pa sve zasaditi murvami.

— Murvami?

— Za svoju svilu.

— Jel moguće?

— Jest duše mi.

— Al opet ne razumiem —

— Što se to ženitbe vašega Milana sa mojom Ankom tiče? Kazat ću vam.

— Molim vas.

— Moj Lacković nije se tim ludorijam sam domislio.

— Nego tko?

— Barun Otmar Lilienfeld.

— Vlastnik imanja Jezerovca?

— Dà on. Barun Otmar smeo mojemu jadnomu mužu pamet. Baje mu vasdan o uzornom gospodarstvu, o velikih podhvatih. I predobio starca.

— Predobio?

— Dušom i tielom. Sklopiše ofenzivni i defenzivni ugovor, a pečat tomu ugovoru ima biti. —

— Razumiem — vaša Anka.

— Žalibože — moja Anka.

— To je zlo.

— To je dapače užasno!

— Jadni Milane moj! Al kakov je čovjek taj Lilienfeld?

— Šta znam ja. Od nekog vremena dolazi mnogo u našu kuću. Hrani moga starca gospodarskimi osnovami, a mene i moju kćer dosadnim laskanjem. —

— Jadni moj Milane!

— I kako jadan. Sinoć po barunovu odlazku, izjavi Lacković Anki, kakva joj se sudbina kroji.

— A ona?

— Još me pitate? Ona doleti k meni, dokaza mi sve, što otac kani, da bude najme barunicom. Anka mi reče još i više, najme o Milanu i o vašoj namjeri, da me danas u tom poslu pohoditi kanite. Podjoh k Lackoviću pa mu stadoh oštro govoriti. Kakva to svila, kakov to ocat, kakov to barun? I da bi se Ančici bolja partija našla i nek se koj čas strpi.

— A on?

— Vjekoviti mu je odgovor: Duga kosa, kratka pamet.

— Strašno!

— Jel strašno? To rekoh i ja. Odkad smo muž i žena, ne reče mi žalne rieči, a sada, odkad nam je taj nesretni barun ušao u kuću: Duga kosa, kratka pamet.

— Pa vjerujte muževom!

— Dá, pravo rekoste, vjerujte muževom. Koliko sam mu ja jadna sirotica govorila. Badava. Anka će bit barunica Lilienfeldova, odreza mi; punctum. Ni rieči više.

— Strašno!

— A što je strašnije, bit će barunica za tri dana.

— Šta da uradimo?

— Tako pitam i ja! Zato i dodjoh.

— To valja zapriečit.

— Al kako!

Gospodje susjede bjehu se zaletile u najživlji razgovor, al najednoč orila se od kuće ciela litanija latinskih uzklika i psovaka i to glasom, reč bi, žabe kveketuše. Susjede umuknuše. Za malo pojavi se pred njima vrlo čudan prizor. Neki omašni starac paprena nosa, ćelave glave i ježevih očiju, odjeven dugom prašnom svećeničkom haljinom vuko za uho jadnika Milana, kao što nekad Akil mrtvog Hektora. Starac crvenio se od ljutosti kao rak, a Milan previjao se od boli kao piškor.

— Ecce haecce! stade paprenasti došljak

Digitized by Google

kveketati. Jesam li te, neharna dušo, izvuko iz zakutka tvojih grieha?

— Jao! zaviknu Milan, admodum reverende, to boli.

— Ecce haecce! Boli! Jel? Uho te boli. A duša, crni griešniče, duša te ne boli, što si, nečista ovco, ostavila sveti tor? Servus humillimus milostive gospoje, nastavi debeli prebendar, opaziv gospoje pod lipami, oprostite, da vam dosadjujem, al moram po strogoj zapoviedi prečastnoga gospodina ujaka ove zabludjele ovce, inkviziciju iztjerati na kraj, i povratit ga u svete zidine zagrebačkog sjeminišta.

Gospodje čudile se veoma tomu doista smješnomu pojavu. Napokon će kroz šalu gospodja Milićka:

— Da ste mi dobro došli, velečastni gospodine! Nu vi ste se kako vidim putem čitavo izmučili kotrljajuć se na kolih.

— Molim milostiva, per pedes apostolorum; na mojih vrancih.

— Je l' moguće? Pa vidite, ne bi li prije čašicu vina?

— Molim, milostiva, ja primam velikom hvalom ponudjenu dobrodošlicu, ali, — post inquisitionem. Vi predobro poznajete vašega prečastnoga gospodina brata, s kojim imam čast na mrsne i postne dane sjediti za jednim stolom. Kad je on povrativ se iz kupelji dočuo, da je ovaj vaš — salva venia — nevaljani sin objesio reverendu na klin, popale ga s nova uloge i on se izviknu na mene: Amice! Podbrusite pete, uhvatite i inkvirirajte toga sina razmetnoga, dovucite ga k meni, i pozdravite mi sestru — inače ne ćete dobiti za mojim stolom kroz punih dvanaest mjeseci ništa nego šeminarsku juhu. A vi milostiva znate, da se obično kod vašega prečastnoga gospodina brata vrlo dobro jede, a k tomu dodajem prepokorno, da sam se za mladjih dana dosta najeo te šeminarske juhe. Ergo mora vaš sin sa mnom.

— Velečastni, viknu Milan izvinuv se trbušastomu prebendaru, ja stojim ovdje na svojem dobru, na plemićkoj zemlji, i oponiram svečano svečano proti vašoj eksekuciji!

— I on se ruga, čuste li milostiva, on se ruga; — taj, dopuštenjem govoreći, Dagon, Astarot, Belzebub! razpuri se prebendar.

— Velečastni gospodine, prihvati lako smješeći se gospoja Milićka, žao mi je, al i ja kao plemkinja moram na svojoj zemlji proti toj eksekuciji protestirati i oponirati. Uvjerila sam se, da od moga sina ne će biti svetac. Šta ćete? Otčeva krv. Nadam se da će mi i kao svetovnjak dobar biti. Prepustite meni, da umirim svoga brata, i ne bojte se šeminarske juhe. Povratit se ne može Milan nikako, jer — jer, nu da vam iskreno govorim! Šta mislite, bi li moj pokojni gospodin major pošao bio u svećenike, pošto se je upoznao sa mnom?

— A ha! zakima prebendar, dakle tù? doda pokazav prstom srdce.

— Tako je velečastni, a proti toj bolesti ne ima u vašem brevijaru lieka. Pustimo ga dakle, nek ide svojim putem.

— Perem ruke, milostiva, kao što njekad Pilat, pokloni se prebendar.

— Ne perite ruku velečastni, viknu Milan donesav kradomice bocu vina i čašu, perite jezik i grlo. Bog vas poživio!

— O — o — o! pogleda starac mladoga Milića, vidim da nisi dobar ni za laikuša, da si — salva venia — vragu iz torbe uskočio. Fiat! Bog vas poživio! I pozdravljam ovom čašicom od srdca ovo čestito družtvo.

— Milane! okrenu se majorica sinu, ostavi nas za čas na samu. Ima tuj važna razgovora.

Pošto bje sin otišao, započme Milićka s nova.

— Vi ste velečastni, koliko znam, iz prekosavskih strana?

— Na službu milostiva! Iz Pokupja.

— I sjećate se, mislim, nešta i napoleonskoga vremena u našoj zemlji?

— I kruto, milostiva.

— Vi štujete staroga Napoleona, premda ste svećenik.

— Kao da sam bio granatirom stare garde. Tko se ne bi divio tomu vještomu vojskovodji i državniku.

— Vi ste, koliko sam čula, učili njegov životopis i njegova djela potanko.

— Znam sve to na pamet.

— Vi ste dakle strateg i diplomat.

— Ponešto, mislim.

— Ne vjerujem.

— Milostiva!

— Dokažite.

— Ja? Ta za Boga ne živemo više u ovo doba, kad je dubički opat pod oklopom išao proti Turkom.

— Ne šaljemo vas na Turke.

— Ta na koga?

— Na moga muža, progovori gja. Lackovićka.

— Na vašega gospodina supruga, moga dobroga prijatelja, upita zapanjen starac. Ta to je, kako vidim, ženska urota.

— Po prilici, nasmieši se gja. Milićka.

— Ta to je strahovito, milostive gospoje. A znate li vi, da je gospodin Bog u raju Evi kazao, da bude pokorna mužu, da je muž ženi gospodar? A ja da budem pomoćnikom takove urote, koja se protivi odredbi svetoga pisma?

— Krivo ste nas razumjeli, velečastni, zakrči mu Lackovićka rreč. Ne radi se tuj o nikakovoj revoluciji proti svetomu pismu, već vas pozvasmo, da vaša čuvena diplomacija i strategija izmajstori dobro kršćansko djelo.

*

Digitized by Google

— Gladke i sladke rieči, fine mreže, odvrati prebendar dvojbenim glasom.

— Živa istina, zaskoči ga Lackovićka, samo me slušajte.

— Molim.

— Moj dragi Lacković ili kako mu obično vele, „zagorski Cincinatus“ jest gospodarstveni ludjak i ludujući gospodar.

— Čuo sam nešta o tom.

— Po glavi vrzu mu se kojekakvi ogromni podhvati.

— I to sam čuo. Vaš župnik mi je za to govorio. Svila i ocat, jelte?

— Tako je. Na to ludovanje potiče ga poglavito barun Otmar Lilienfeld.

— Bivši onaj palatinalski husar?

— Da, ovaj isti. Priliepio se momu mužu kao pijavica, ne znam zašto. Zatražio je dapače ruku moje Anke, a Lacković hoće pod silu, da djevojka podje za baruna.

— A Ančica neće ga? zapita starac.

— Neće ga, odvrati Lackovićka, jer je zavolila sina gje Milićke, moje prijateljice.

— Zar Milana, razpopa?

— Tako je, odgovori Milićka.

— To je dakle ona kvaka, na kojoj je taj himbeni griešnik objesio svoju reverendu? To su čudne historije, vrlo čudne historije, milostive gospoje.

— Milan ne zna ništa o namjeri barunovoj, a moj Lacković ne zna ništa o željah Milanovih.

— To je dobro, zamisli se starac.

— Pomozite nam vi! Spasite sreću naše djece, zamoli ga Milićka.

— Ali kako? zapita prebendar.

— Ta svojom napoleonskom strategijom.

— Hm! stade se starac po nosu česati, napoleonska strategija, to je sve liepo, al prečastni gospodin kanonik, kad sazna zato, opržit će mi strielom i uši i nos — i vjekovita šeminarska juha!

— Za kanonika jamčim vam ja, ohrabri ga Milićka.

— Bene, lupnu prebendar dlanom po koljenu, bene! Fiat. Ja ću se podat vašoj volji, milostive gospoje, ali velim vam: subordinacija, stroga subordinacija! Meni je, govoreći medju nama, drago, da mi se je kosa namjerila jedanput na toga barunčića. Imam ga odavno na mojem rovašu. Jednoč za kanoničkim objedom pograbismo se ja i taj blaženi palatinalski husar nemilo. On vam se gradi, kao da je sam Sokrates, a svaka druga, treća mu je: Što vi Hrvati? Što vi Hrvati? Vi ste jošte Kinezi! Toga Kineza platit će mi palatinalski husar skupo. Dakako Kinezi, mi smo Kinezi, to nam kaže svaki bies, i psuje i grdi našu zemlju, naš narod, a ipak se to dovuče u hrvatsko gniezdo, pa se širi, pa se šepiri i grije kao kukavica u tudjem gniezdu i hoće jošte da svoju nevolju zakrpa imanjem hrvatskih kćeri. Mi Kinezi! Nije li Napoleon veliki reko, da bi sa jednom vojskom hrvatskih sokolova osvojio čitavi sviet, a Napoleon veliki bijaše jamačno finija glavica nego taj palatinalski husar. Nu neka čeka, ja ću ga potući do nogu!

— Živili velečastni! kliknu gospoja Milićka!

— Živio oživljen Napoleon! poprati ju Lackovićka.

— Dobro! Dobro! nasmija se prebendar, ali nastavi dignuv kažiprst „sliepa subordinacija!“

— Sliepa subordinacija! potvrdiše gospoje.

— Amen! zaključi prebendar posegnuv duboko u burmutnicu.

(Dalje sliedi.)

VILA USKOČKA

ili

postanak bure.

Talijanski od Frana Dall' Ongara stihom izvora pohrvatio Aug. Šenoa.

I.

Sestra.

— Kamo s diljkom i kopljem od boja
Mila digoste braćo se moja?
Tako krila ah majčinog nam,
Svud drugaricom biti ću vam.
— Stan, pa nas pusti, sestrice,
Samih na more poći,
Mletačke i njemške galije
Slietati složnom moći.
Strah nas sred borbe hude
Ne budi za tvoj spas,
Moli, kad hora bude,
Višnjega mol' za nas. —

— Koja nevolja na nas se diže?
Bože, jarost vam iz oka liže!
Tako krila ah majčinog nam,
Zašto biesa vas uzjari plam?
— Uskoci šta su? Desnica
Tudju za slavu vrla,
Bogati plien naš kitit će
Nevjestam tudjim grla.

Digitized by Google

Vrag se sa vragom brati,
Naški da smrvi sviet;
Skoro će oni znati:
Uskok zna svladat — mriet. —

— Jednog barem od devet mi pùste,
Sama suze da ne ronim púste!
Tako krila ah majčinog nam,
Jedan ostaj, il u boj ću s vam.
— Umieš li sestro bacati
Gotovu smrt iz luka?
Jaka je l' snažno kretati
Sabljom ti ženska ruka?
Ostaj i vezuć krati
Samotna nujni čas,
Pjevaj i nek te prati
Gusala zvonki glas.

— Ima l' se orit smrt ili slava?
Otac, majka nam u grobu spava!
Tako krila ah majčinog nam,
Stante braćo, jer ubì me sram! —
— Bog, koj junačtvo djedova
Junačkoj djeci plaća,
Znat će i sestru braniti,
Dok joj se biju braća.
S bogom! Izmoli tudi
Vjetar nam sretan, blag,
Da se o našoj grudi
Izdajni smrska vrag!

II.
Vila.

— Što si mi povrh kršna brda sjela
Djevojko liepa, djevo biela čela?
Što u pučini tražiš podno sebe? —
— Tražim sve što mi dao ljubit bog. —

— Možda vjerenik, možda dragi krenu
Blizom na žalu doviti se plienu? —
— Ne imam ni dragog, niti vjerenika,
Dražeg, oj dražeg čekam tude kog. —

— Čekaš li otca, čekaš milog brata
Djevojko liepa, djevo umiljata? —
— Devet mi braće u boj — dugo tomu —
Jadranskim valom brza ponie plav.

Za dom si sveti braća bojak diele,
Pjevat mi pjesmu, davor pjesmu vele.
— Jadnice sestro drugu pjesmu pjevaj!
Ginuti vidjeh bratski rod ti sav.

Srnuše u boj ljutu nalik lavu
Ubojnom sabljom skupo braneć glavu.
Kao što braća jedan sve do jednog
Padoše. Zaman im vrlina sva.

Rekoše: Podji! Sestra osta sama.
Tješi ju! Ubit će je jad i čama!
— Avaj mi braćo da s iste ruke
Bijući bojak uz vas pala ja. —

— Rekoše: „Podji!“ braća umirući
U volju gledaj kao muž joj ući!
Osvetu za nas, što smo krvcu lili,
Sinova njenih neka vrši mač! —

— Glasniče pusti crnu javljaš sreću,
Prestaj, ah tvoja nikad biti neću.
Osvete neće vršit sinci moji,
Vršit je mora bog — i gorki plač.

Sama ću živjet, dok je smrti hora,
Sama ću molit usred pustih gora:
Borit se molbom, ko što oni mačem
Ljubeći mrtvu braću — mili dóm.

Vijore urlaj! biesom burnog vala
Brodove tudje od tog tjeraj žala;
Od nas daleko bacaj ih oj bože,
Brat moj omasti sve ih krvlju svom. —

— Pravo mi plačeš s gorkih svojih jada
Djevice tužna, jadnice liepa, mlada!
Ti mi bud štitom sladkoj otačbini
Bezsmrtna odsad stresi smrtni prah!

Poslanik božji skidam s tvoga čela
Koprenu zemsku vilo silna, smjela,
Carstvo bud tvoje pusti zrak. Oj leti,
Neka te svietom nosi bure dah!

III.
Bura.

Kao što valom laganim
Jezerca tiha, tajna
Sjevne i opet nestane
Prilika oku sjajna:
Samotna vrh visine
Javlja se vila i gine.

Razsuti prami vjetrom se
Vijore kose vrane,
Čelo se muti s žalosti,
Lice joj s tuge sane;
Oko joj morem bludi,
Glava joj klone na grudi.

Niti za dašak ružice
Tužno joj srdce haje,
Niti za topli lavorak,
Gorske što ljubi gaje;
Rada je tek oluji,
Crnom kad gorom huji.

Moleći vapaj prodire
Mraznoga vjetra struje,
Hrvana neukrotive
Bjesnilom od oluje,
Stravljena traži mjesto,
Uskok gdje živjet presto.

Traži uvrebat očima
Rodne si krvi trage,
Plačnijem glasom dozivlje
Bratinske sjene drage,
Imena redom mila
Spominje moru vila.

Digitized by Google

Zarukne u to i zacvili,
Zavrielo njenim vajem,
Valovje pusto jadransko,
Vijor ti urla krajem;
Pjeneć se lomi o stienje,
Pjeneć se plače i stenje.

Vaj da se njemška il mletačka
Ladja zabludi smjelo
Vriedjati slavu žalobnu
Junačkog tuj opiela:
Pala bi jedra mahom
Protivnog vjetra dahom.

Sveto je mjesto. Vjeran mu
Stražar je vjetar s gore;
Ladju si krmar otisne
Plah u široko more,
Proklinjuć jarost vala,
Što no ga baca od žala.

Samotna vila obavlja
Svečane tude žrtve,
Devet kroz dana spominje
Slavne junake mrtve:
Pjeva im djela sjajna
Smrtvome uhu tajna.

Kad al opjeva pobožno
Bratinske sjene mile,
Opeta briegu rodnomu
Krila se brza krile;
Duša joj mirna i blaga
S obreda sveta i draga.

Tužna kad lice razvedri,
Rumeni veo pane
Krajinom gorskom, jarostnog
Vijora sila stane,
Slaže se more i živa
Voda ti brieg cjeliva.

Danak će doć i duše će
Devet junaka ljutih
Blažene bit i slobodna
Nevoljnih spona krutih
Dočeka slavnog dana
Slovinska pak se strana.

Tada će vila zapjevat
Domu si slavnu pjesan,
Što no ju nekad začela,
Niti već vijor biesan
Ladju u more šćera,
K žalu što slavskom smjera.

CRNOGORKA.

Napisao Francesco dall' Ongaro, pohrvatio I. D.

5.
Za granicom.

I mi imamo granicu, reče vladika, kojoj čuvamo svaki pedalj zemlje. Tuj Turska, tamo Srbska, ovamo Austrija. Jednom nam bio ovamo sveti Marko, stari naš saveznik. Proživismo vjekove slave za vrieme Mljetčana. Turčin se nije usudio na nas; znao je dobro: udari li na Crnogoru, navaliti će na njega mljetačke galije. Dalmatinci bijahu nam za ono vrieme prijatelji; bojali su se istih pogibelji, a imali su ista prava s nama. Sad je to drugčije. Dalmatinci i sad su nam braća, ali niesu pod istim zakonom, nemaju iste politike. Ostali smo braća, ali povukoše kordun i stražu, koji nas diele i otudjuju. — Čitalac ima znati, da su te rieči izrečene prije duže vremena, a da ta pripoviedka nije list iz dnevne povjestnice. U ostalom, ako postoje zbilja još gdjegod jednaki odnošaji, nije to moja krivnja.

Obitelj, koju je Jela krivila rad prolivene krvi i od koje je tražila osvetu za otca svoga, živila je za granicom iza onoga korduna, koj je vladici tako dodijavao. Bila je to, po ondašnjih pojmovih, bogata i ugledna obitelj.

Gospodar kuće, koj je ono umorstvo počinio, živio je bezbrižno i rugao se onoj krvavoj košulji, koju oteše truplu njegove žrtve kano zalog osvete. Pošlo mu je bilo za rukom, potušiti stvar, to mu nije ni njegova već vlada zato dodijavala. Njemu nije ni kraj pameti bilo, prieći granicu, a u slučaju da bi jedan od onih ovamo došo, bilo je dogovoreno sa njemu prijatnimi carinskimi stražari, da ga još za vremena opomenu. A onda: one dvie žene bile su same a niesu imale bližega roda, komu bi do toga bilo, da ih osveti; jedino još, mogla se je djevojka udati.

Znamo sada, kako je stajalo s Jelinom ženitbom. Vladko bio obećao i zakleo se, ali kako je skršio kletvu pobratimstva, tako je mogo prezreti i tu drugu, o koje je izpunjaju visilo poštenje i život njegove zaručnice. Kad ju je iza onoga groznoga prizora s crvenom kapom prvi put vidio, strašno se poriečkaše, što si možete laglje pomisliti nego ja vama izpisati. Jela bila još bolestna; majka dočekala mladoga junaka, komu se je nadala, predbacivanjem i grožnjami. Pripoviedala mu je što se dogodilo, ali i prije nego mu je spočitala vjerolomstvo, zapitala ga je, gdje je bio onaj dan, i zašto nije bio pri ruci, da priskoči svojoj sestri, kad ju je tako osramotio? On bi se je bio imao jedini

Digitized by Google

dotaknuti, podići ju i pred čitavim pukom svojom zaručnicom, svojom drugom proglasiti!

Vladko slušaše to mukom mučeć. On nije ništa znao, što se je dogodilo, a pogledav jadnu majku, koju je prevario, oćuti u svom inače hladnom srdcu pomilovanje i kajanje. Šutio je; kako da i odgovori na ta pitanja, a da ne prizna nove kukavštine. Bio je za granicom, u kući ubojice, ali ne da osveti koga, nego da zaprede novu podlost.

U onoj kući živila druga djevojka, liepa, lukava plavuša, koja je umjela u svoje mreže uplesti Jelina zaručnika, te ga svojim ljubovnikom izabere. Marička nije ništa znala o nedjelu svoga otca i o osveti, koju bi mogo Vladko snovati. Ali otac posumnjao je, i prije nego li će silu silom suzbiti, pokušao je pogibelj na drugi način odvrnuti. Dočekao je mladoga Crnogorca licumjernom ljubeznosti i ponudi mu da sjedne k stolu. To je bio najjednostavniji način, umiriti i razoružati neprijatelja. — Nikad, reče vladika, ne ubijemo čovjeka, koj je od nas okusio kruha i soli. —

Vladko se dao lahko prevariti, tim lasnije, što nije pristajao uz pogibeljna poduzeća, te je volio biti ljubovnikom kćeri, nego li zasjedati otcu.

Od neumoljive starice u tjesnac utjeran, a uplašen glasom svoje saviesti, nije Vladko imao drugoga odgovora do li laži. — Bio sam daleko, reče, izvan sela, za granicom. Ta vi znate, da tražim uviek dobru priliku, da izvedem po čem bi ruku vaše kćeri dobio.

Ljutim, groznim pogledom zagleda se starica u Vladka, da izvidi, koliko li je istine u onom uvjeravanju. — Dobro dakle, reče mu, jesi li nakanu izveo? Jesi li zaslužio dati tvoje ime Dragonićevoj kćeri? Gdje je glava njegova ubojice?

Nemam ju jošte. zatepa Vladko, ali donieti ću ju, kunem vam se!

Prečesto si se već kleo, prevèć obećivao, da bi tvojoj rieči vjerovati mogla! Izdajica si, zlorabio si moje pouzdanje, prevario svoju posestrimu. bacio na nju sramotu i očajanje! Nećeš je prije vidjeti, dok ne osvetiš krv moga muža i ne doneseš zalog tvoje vjere!

Vladko htio da otide, da izbjegne novim pitanjem, kad na jednom susrete ga Jela, koja je u bližnjoj sobi sve čula, blieda i skoro bez daha, te ga priečila da ne ide. — Majko, kliče ona poluzagušenim glasom, ti tražiš smrt drugoga, a ne vidiš, da ti ja sama umirem! — Sirota istinu govorila; jedva to izrekla, padne Vladku oko noga, a on se ne usudi pridignuti ju.

To je tvoje djelo, viknu majka, dotle si dotjerao svoju posestrimu! Zašto ju mahom ne zakolješ? Dokončaj, možebit je još u tebi toliko junačtva, da joj utrneš još ovo malo života, kad ga niesi dosta imao, da ju osvetiš!

Vi me ne znate, vrati Vladko, razjaren timi riečmi i prezirnim načinom, kojim ih je stara izrekla. Pustite me. Za ne dugo čuti ćete o meni! — I izvinuv se iz Jelinih ruku, kojimi mu je koljena obuhvatila bila, segnu za vratima i ode iz kuće, u koju nije imao više ući.

Majka odprati Jelu u ložnicu i sjedne do nje. Oboje se gledale mučeć, bez rieči, bez suze, tako ih svlada bol i očajanje.

6.

Marco Madonna.

Vladko je stanovao ne daleko od granice, te je obćeć često s trgovci, koji su iz jedne zemlje u drugu dolazili, izgubio mnogo od svoga prvobitnoga crnogorskoga značaja; ćud i običaji niesu mu se doduše krozato popravili. Bio je neodlučne naravi, popuštajuć prvoj navali, ne umujuć mnogo o posljedicah. Slučaj bio njegova pamet i njegova promisao.

Pošav iz Jeline kuće, razjaren govorom majke, a ipak žaleć stanje, u koje mu je zaručnica njegovom krivnjom pala, udari ravno put svoga sela. Unidje u svoju kolibu, uze samokres i nož, te se hitrim korakom uputi onom pustarom, trnjem i grmljem zaraštenom, koja dieli Crnugoru od Austrije.

Kud se tako požurio?

Toliko je bilo jasno, da je krenuo put one kobne kuće, ali nije se moglo znati, što ga onamo tjera. On bio zabunjen i neodlučan kao što nikad prije. U onoj kući stanovao čovjek, za koga se je zakleo, da će ga ubiti, a i liepa djevojka bila ondje, koja ga je predobila pogibeljnim laskanjem. Pravo uzev nije to bio boj med zlim i dobrim, prije je to bila zavada izmed dvijuh nagona, dvijuh misli, koje kažnjivo djelo s raznih strana pogledaju. Ako je i bilo umorstvo zločin, zato nije bilo izdajstvo Jele i njezine ljubavi kriepostan čin.

Sjedne na panj na vidiku one kuće, kojoj ga tako protivna čustva gonila.

Čutio se onemoglim, ne toliko od duga puta, koliko od nutrnjega boja, što mu je grizao savjest. Nakon dugoga mozganja izvadi iz žepa malen bakren novac. koj je očevidno za drugu svrhu pri sebi nosio, nego da ga potroši. Bio je to dinar od vremena republike; onda su ga zvali Markulin, po lavu svetoga Marka, što je na jednoj strani bio. Na drugoj strani bila je slika bogorodice: Marko i Madonna (Marko i bogorodica). Djeca, a i odrasli trebali su taj dinar za igru, koju su po kovu prozvali Marko madonna (pismo, glava); to je varijacija igre sa starimi i novimi kockami, ujedno jedan od sto raznih načina da izpitamo i izkušamo sudbinu.

Ali Vladko bio sam; mrkim pogledom promatrao je novac i bacao ga je med dlani

Digitized by Google

amo i onamo prije nego li ga u vis odtisne, da vidi koja će mu se strana pokazati kad ga na dlanu dočeka.

Nesretnik igrao „marko madonna“ na život jednoga čovjeka i na poštenje sirote djevojke, koja ga je ljubila! Bude li se Marko pokazao, biti će, veljaše u sebi, jedan mrtav, jer lav ne prašta; bude li sveta bogorodica, onda će drugčije biti. Ona ne će smrti grešnika, a ja ću oženiti Maričku i sve će biti gotovo. Jela se ne može prepirati s providnosti božjom, koja o njezinoj sudbini odlučuje. —

Ali kano da se providnost nije htjela dati izkušati. U vis bačen novac padne i izgubi se u dubokoj pukotini. Vladko bio bi ga mogo tražiti, il drugim se novcem iz nova metnuti, ali je bio praznovjeran, te je slučaj držao za prst božji, koj mu kazuje, da se ne će na takvu odluku dati upotriebiti.

Tim gore, kliče on skočiv na noge, sad idem upravo onoj kući: prva osoba, koju sretnem, odlučit će. Ukaže li se stara, morati će umrieti, ukaže li se djevojka ogrlit ću ju pa — šta bilo, da bilo!

Odlučiv se tako, podje putem ne ogledajuć se ni desno ni lievo dok ne dodje do kuće. Pokuca: Marička otvori i dočeka mladića kao uviek sladkim milovanjem.

Nebo je sudilo, pomislio jadnik — to liepo djevojče biti će moja žena!

7.

Treća napovied.

Minulo već više dana, što je Vladko otišao bio iz Jeline kolibe. Možete si pomisliti stanje sirote ostavljene! Šta je s njime? Gdje je? Zašto se nije vratio da izpuni rieč?

Po načinu kako se je bio s njom razstao moglo se je svašta naslućivati. Je li izveo nakanu? Je li mu pošlo za rukom umorstvo, ili je sam pao žrtvom silnoga protivnika? Te su misli osobito mučile djevojku, koja nije još uviek mogla iz kreveta. Da je samo što slutila o pripoviedanom, ne bi bila u istinu krozato ozdravila.

Majka nije se od nje ni makla; što je pako mogla reći kćeri, da joj raztužno srdce utješi? Ta ona je sama nesretnika gorkom rieči i predbacivanji natjerala, da se tako grozno odluči. Zato je zašutila i podajuć se volji sudbine stala je koješta snovati.

Ali Jela nije već podnosila to stanje neizvietnosti neznajuć si pomoći. Kad se je jednom majka na čas uklonila, iztrča ona, onako slaba i još grozničava na polje. Više od groznice nego od prave snage poticala je ona časovitu jakost, kojom je svoju nakanu izvela. Kogagod je susrela, rado bi ga bila pitala, ne zna li on štogod o Vladku, ali se nije usudila njegovo ime izreći i prošla bi ne pomoliv zuba. Ugibljuć se drumu, lutala je kud ju udes tjerao bez počinka, bez obzira dok napokon ne prispije pred Vladkinu kolibu. Jednom je samo za života u njoj bila — one zlokobne večeri, kad se je, svladana čudnovatim čuvstvom, bacila pobratimu u naručje i pristala da mu pred Bogom ženom bude.

Pokucala, nitko se ne javi, Susjedi rekoše, da je Vladko prije nekoliko dana otišo i da će se po svoj prilici po svatbi vratiti. — Svatba? — Sirota Jela probliedi pri tom odgovoru. O kakvoj se to svatbi moglo govoriti? — Nije pogodila. — Bit će izlika, pomisli nesretnica. Možebit je i sam turio taj glas u sviet, da sakrije pravi uzrok odlazka. Bili ga tuj počekala, ili se praznih ruku vratila? — Ne: ja ga moram vidjeti, moram znati, šta je s njim! Sama ću prieći granicu, možebit je ondje da čeka sgodan čas, da održi rieč i steče majčinu privolu! Za cielo biede ga nevina; vriedjam ga svojom sumnjom! Ne će se usuditi kući doći, a da ne izpuni uvjeta! Ta on samo na mene misli; meni se za volju izlaže najvećoj pogibelji.

Tako se sirota varala i novimi, ludimi se nadami pitala. Samo ta svatba nije joj mogla iz pameti, te ju progonila kao zlokobna rieč, kao proročanstvo novih muka. I opet je pošla ne znajuć kamo. Na jednom se našla na granici Crnegore i Ilirije, preko koje se nije ufala prieći. I sad je oklievala dugo, prije nego li će stati na zemlju, koja joj se vidila crvena od otčeve krvi.

Prešav upravo preko carinske medje sretne zemljaka, koga je jednom već vidjela. Bio to onaj vojnik, koj joj je oteo bio po zapoviedi kneževoj onu krvavu košulju i ponudio joj se pri razstanku uztreba li ga kada. — U mene se uzdaj, reče onda, bude li ti ikad trebalo brata il prijatelja. — Vojnik ju jedva razpoznao, jer joj se od bolesti i boli srdca lice veoma izvrglo bilo. Jedva što ju upozna, sjeti se svoga obećanja, te ju zapita kuda li će.

Niesi ti tuda sjegurna, reče joj.

Ništa zato, odvrati Jela, moram dalje. Imam silna posla ondje prieko.

Znam, znam, prihvati prvi — pa ipak s koje li ćeš god ruke, bolje bi učinila da ideš kući. Poslušaj savjet prijatelja svoga.

Hvala vam, hoće mu ona: hvala vam na dobrom savjetu, ali ja moram po što po to doznati gdje mi je zaručnik.

Tvoj zaručnik, djevojko?

Poniknu glavom i pocrvenje do očiju.

Tvoj je zaručnik izdajica! nastavi vojnik. Zao brat, gorji štitnik. Vrati se, vrati, ne mari vidjeti ga, a ako ikako možeš, izbij si ga iz pameti!

Mrtav je! promrmlja Jela. Poginuo je kod čina, što ga je uzeo izvoditi. Ubojica moga otca po drugi nas je put svladao! Samo izrecite! Njegova je smrt i moja smrt, ali

Digitized by Google

barem nije mi tako težko, ko što da umrem izdajom! —

Siromašno diete, reče surov ali dobroćudan Crnogorac, težko mi je kazat ti, ali se zlo ne može već izpraviti, a niti prešutiti. Il prije il poslije morat ćeš i onako doznati. Digni glavu, djevojko! Sjekni snagom, draga sestro! Moraš se odlučit: Vladko ti je okusio kruha i soli pri stolu ubojice. U mjesto da ti otca osveti i povrati poštenje obitelji, žrtvovao te je jadnik i hoće da vjeri kćer tvoga neprijatelja.

Vi lažete, kriknu Jela; to nije moguće!

Ne lažem zaista, djevojko. Istinu ti velim, prem mi je težko takve ti žalostne novine pripoviedati! Nasjela si sa svojom ljubavi i pouzdanjem.

Jela, blieda kao mrtvac, sruši se onesviešćena. Lovac, koj joj je tako iz nenada toli groznu viest pripoviedao, uze ju u svoje ruke i pokuša ju životu privesti. — Ne, to nije istina, klicala je sirota, kad se već pameti dovila bila, to nije moguće! To je san, zločest san, ovaj će se čas izgubiti. Nije li tako, to je bio samo san? —

Lovac, uplašen kako su mu se rieči dojmile jadnoga onoga crva, šutio je, ne znajuć šta da kaže, i tako ju milo pogleda, kako nije to nikad u njega bivalo.

Zašto da me nalažete? stane ona. Ta znate jako dobro, baš kao ja, da Vladko ne može druge oženiti. Ja sam pred Bogom njegova žena. Svaka je druga udaja ne moguća.

Idi dakle, reče lovac. Možebit imaš i vremena svojim se pravom braniti. Idi župniku pa nastoj, da zapriečiš ženitbu, ta još ih nije zadnji put ozvao. Ovoga je puta Jela poslušala, što joj reče. Kaži put! Umoli ga naglo.

Podji tom stazom, vrati joj lovac. Za malo vidjet ćeš selo. Pitaj za župnika, sutra je nedjelja, bit će za cielo u župi. Šta ti se god dogodi, vrati se, i naći ćeš me ovdje. Ja ne ću odavle, a mogu li ti što pomoći — pamti, dao sam ti rieč i držat ću ju! —

Jela odtrča, kao striela, ne rekav jedne, ni da se zahvali. Prešla preko granice, udari naznačenom joj stazom, i za jedan sat pomolio joj se iza brdašca zvonik župne crkve.

Sunce bilo već zašlo; ako i vele nestrpljiva ipak nije se sirota djevojka ufala tako kasno pokucati na vrata župnoga stana. Namjeri se na kuću, kojoj su bila vrata otvorena, te zamoli da smije ondje glavu skloniti i liepo ju primiše i ne pitav je ni zašto, ni kako ona k njima. — Gostoljublje je jedna od velikih krieposti u svih slavenskih plemenih. —

Mogla se je ona i tuj opitati, te ne bi trebala i dalje sumnjati, ali nije se ufala ni jedne rieči izreći. Drugoga dana bio baš svetak, udje s narodom u crkvu, da sluša službu božju.

Po evangjelju ozove župnik po treći put zaručnike Vladka i Maričku. —

Ciknu netko i zakrči župnikovo ozivanje. Sve se oglednu u onaj kut, odakle je pošo onaj krik; ne treba ni reći od koga je pošo! — Upoznav sirota Jela sasma svoju nevolju sruši se kao gromom ošinuta. Taj ju grom ne ubi, ali joj ote pamet!

(Konac sliedi).

POUKA.

O antologiji hrvatskoga pjesničtva svih vjekova.

Predavanje Dr. F. Markovića u trgovačkom družtvu Merkuru, sad nešto na širje izvedeno.

(Konac).

Jedna od najljepših pjesama u antologiji jest Grobničko polje str. 124 od Dr. Demetra iz istoimenoga nedovršenoga eposa. I kompozicijom i dikcijom pokazuje se Demeter kao pravi pjesnik umjetnik. Pjesma ima tri diela; u prvom se opisuju umjetničke i naravske krasote Italije, u drugom strahota kamene pustoši grobničkopoljske, u trećem se uzhitno i krepko slavi ta pustoš ko najdičnija, najutješnija svetinja hrvatska, ljepša svakomu Hrvatu od ma i kakve zemaljske divote. Kompozicija je dakle sredstvom najjačega dramatičnoga kontrasta veoma živa, a dikcija plastičnimi ukrasnimi epiteti, krepkimi retoričnimi figurami i uzhitnimi metaforami savršena pjesnička, umjetnički ukusna. Taj ugladjeni ukus Demetrov pokazuje se posvud i u ostalom tom žalibože nedovršenom eposu. — Krasna je Stanka Vraza elegija Tuga (str. 127). Pjesnik se prašta sa svojim tihim, idilnim rodnim domom, s cviećem u vrtu kraj doma, sa studencem pod zelenim javorom, sa zelenim lugom, s travnikom, gdje pastirski oganj praska a oko njega pjesma i svirka se vesela čuje, s poljem i žnjicami, a medj njimi s dragom svojom, ljepšom od zore. Sve to milje pregledavaju još zadnjič misli pjesnikove ko lastavice u jesen skupljajuć se na visokih zidinah, prije no što će otići daleko za to sinje more. Sve to sad gubi pjesnik, te skriva lice plačno od tuge sa razstanka svoga. — Hajdmo napred (st. 129.) od Dr. Rakovca kliče Hrvatom, da poput drugih naroda razviju stieg napredka: „Stare halje zabacimo, iz pepela uzkrsnimo! Hajdmo, braćo, mi napreda, vječni zakon zapovieda“! Poklon

Digitized by Google

kite cvieća (str. 132.) od A. Kaznačića starodubrovačkim pjesničkim slogom pokazuje kako književni rât ovoga umnika našega spaja novlje pjesničtvo dubrovačko sa onim prošlih slavnih vjekovâ. Djelo skrušenja (st. 135.) od Stjepana Buzolića jest krasna elegija o čuvstvih sjetno-radostnih, koja obuzimlju srdce čovjeka netom spašena od zaraze tudjinske i povraćena domovini svojoj; ideja pjesme slična je onoj u Putniku Preradovićevu. Grob kaludjera (str. 139.) od Antuna Niemčića ide medju najbolje hrvatske balade; sve što baladi podaje dramatičnu živost, sve je to Niemčić ovdje vješto znao upotriebiti. Molitva majke (str. 143.) od P. A. Kazalija jedna je od najčuvstvenijih elegija ove sbirke; živo je prikazana bol majke, kojoj je smrt otela predrago čedo. Iz Mažuranićeva eposa smrt Smail-age Čengića imamo na str. 145. i dalje dio „Čete crnogorske". U raznom pogledu divimo se kao što svemu eposu tako i ovomu dielu njegovu. Sa razmjerno malo stihova izvodi pjesnik veoma živu savršenu sliku Crnogoraca i Crne gore. Najprije nam pokazuje njihov danji tabor na Morači, opisujuć posve kratko ali podpuno raznolike figure toga tabora; tad nam riše popa crnogorskoga, vanjštinu njegovu jednostavnu, toli različnu od sjaja inozemskih svećenika, prikazuje i njegov značaj, koga resi moralna sloboda, t. j. podpun sklad izmedju načela i djela njegovih. Govor svećenikov Crnogorcem daje nam sliku i zemlje Crnegore i narodnoga značaja Crnogoraca tako podpuno, da se ni jedna crta nebi mogla pridati; osobito je sjajna sredina govora, pravi vršak njegov: tu se Crnagora kao uzvišen kulturni pojav, kao nebotično zatočište kršćanske luči iznad maglovitih nizina zapadnih lastujućih naroda uzhitno ističe. — Što se tiče pjesničkoga sloga ovoga eposa, to se obće slavi sretan u njem spoj narodnoga i umjetnoga sloga. Osmerac i deseterac narodan je stih, ali česti logični zasjeci u stihovih, uži spoj jednoga stiha s drugim, to oduzimlje Mažuranićevim osmercem i desetercem pučku jednostavnost i monotoniju te im podaje umjetnički govornički numerus. Napose glede dikcije, rieči su pojedine tako narodne ko da je pučka pjesma, ali spoj je njihov često umjetan, te postaju retoričke figure takove, kojih u narodnoj pjesmi nema, poimence aliteracija, onomatopoija (n. pr. „ko biserak sitan sinu; kojemu se zvonko oziva prevodnika ovna zvono; na ljeskovu veseo vrti ražnju"); govornička anafora i epistrofa često se nalazi i u narodnom slogu. Mnogo se razlikuje Mažuranićev slog od narodnoga metaforom; u epskih narodnih pjesmah veoma je malo metaforâ, (u lirskih ima ih poviše) a epos Mažuranićev obiluje tom najotmenijom slikom pjesničkoga nakita. Osobito je krasna sliedeća metafori se primiču prispodoba na kraju „Čete": stoji četa višjeg boga puna, ne ko krvav nož, kiem rana zadaje se smrtna i težka, već ko pero sveto i zlatno, kojiem nebo za unučad poznu djela otaca bilježi vitežka." Ove rieči ujedno pokazuju, koliku etičnu vriednost je znao pjesnik podati junakom crnogorskim; mnogi junaci u narodnoj pjesmi samo se materijalnom silom ističu, a u moralnom su pogledu posve ružni. I s te strane stoji epos Čengić-aga visoko iznad narodnih pjesama. Oda na Zviezde (str. 149) od Petra Preradovića posve je karakteristična za pravac ovoga velikana liričnoga; on se najradje zanosi za uzvišenimi predmeti, a slog mu je pjesnički skroz proniknut metaforami, koje najbolje dolikuju uzvišenomu predmetu; antiteza i metafora tako su pretežni biljezi poezije Preradovićeve, da se i jednostavnije njegve popievke kao dubokoćutna Miruj miruj srdce moje (str. 151) baš metaforami odlikuju. Posve druge vrsti, al' u svojoj vrsti jednako savršene su reflexivne pjesme Tužba (str. 152) i Slava mladosti (str. 155) od I. Trnskoga. U nijednoga našega pjesnika ne nalazimo tolike metrične i ritmične korektnosti, u nijednoga takove pregnantnosti u izrazu, koja se rekao bih s krepkom jedrinom narodnih poslovica takmi, u nijednoga toliko mudre pobude hrvatskoj mladeži na plemenit domoljubni râd. Pjesnikova uspomena (str. 154) od I. A. Kaznačića izvodi na svoj izvorni način istu krasnu misao, koju nalazimo u Preradovićevu „Djedu i unuku". Pjesnik, ne imajući svomu sinu ostaviti ni zlatne krune ni sveukupne ljudske mudrosti ni rajske savršenosti, ostavlja mu kao baštinu javorgusle, da uz njih pjeva slavnu prošlost narodnu i želje budućnosti, te si izpjeva vječni lovorvienac. Moje proljeće (str. 158.) od A. Niemčića odaje nježnu dušu pjesnikovu elegičnim uzdahom za prošlom mu srećom zemaljskom. Veoma su plastično opisani Pjesnikovi dvori (str. 161) od I. Trnskoga. Jeka od Balkana (str. 163.) od O. Utješenovića odjekivala je bezbrojnih puta u tisućah srdaca hrvatskih, dirala ih do suza, i dirat će ih sveudilj; ova je pjesma reć bi program pjesnički i politički, koga je pjesnik u svih svojih kašnjih najizvrstnijih pjesmah samo izvodio, ovom jekom zajeknula mu je sva duša, koliko bolna s nesreće narodnje od silničtva turskoga, toliko krepka i željna pripomoći spasu narodnjemu. Svakako bi se i pjesma Utješenovićeva „Spomenik Jelačića bana" imala bila uvrstiti u antologiju. Ljubovna pjesma Turčina (str. 165) iz eposa „Biedne Mare" od Luke Botića, krasnoga je ritmičnoga narodnoga oblika, a liep dokaz tomu, kako je sretno umio Botić romantiku Turstva upotriebiti za umjetničko-narodne pjesni; to je Botićev odlični biljeg, po kojem je on

Digitized by Google

jedinac u našoj novljoj poeziji. Pašinica (str. 169.) od kneza Meda Pucića uprav je majstorska karakterna slika, tako živo realistična i tako psihologički istinita, da kao svojima očima gledaš tu tielom krasnu, a skroz i skroz proničeš u tu dušom strašnu pašinicu. Kako je genijalno tako zvano clair-obscurno slikanje u ovoj pjesmi, neka čitaocu kaže prva i zadnja kitica: „Čempres (cipres) hladi silno groblje po čarobnom Stambulkraju, kano čempres uznosite munarè se tankovite sunovratno ogledaju u bosporsko bistro more... Kako čempres tmasto, gusto, kako groblje niemo, gluho, ko munara pouznosno, a ko more nemilosno u njedrima hrani suho pašinica srdce kruto.“ Muževna odlučnost Mihovila Pavlinovića bodri nas u pjesmi Hrvatskomu sinu (str. 170) značajnim svjetom: „visom digni vedro čelo, korak čvrsti makni, kreni!.... nosi ljubav na svom srdcu, za slobodu, za prosvjetu diži desnu ruku svoju, djelaj smjelo, otvorito!“ Popievka Izpit ruže (str. 174.) od Dr. J. Subotića riedak je primjer, kako se dade ideja umjetnički liepa s narodnim oblikom sretno složiti. „Ruži je otud rumen, što ju je djevojka pogledala, kad je prvi poljubac dala; miris joj je otud, što ju je dieva zadahnula, kad je za dragim uzdahnula; trnak joj je otud, što ju je majka kćerci dala, kad ju je u kolo poslala, nek od ruke momka smjela ruža obrani njedra biela“. Kako svatko vidi, doista je nježna, krasno pomišljena ideja toj popievci, a primisli si još pravi narodni oblik, to se moraš radovati ovomu tvoru umjetničko-narodne fantazije. Kako je sa svojih sjajnih, čuvstvenih hyperbolâ liepa pjesma prerano umrloga Branka Radičevića Kad mišljah umrieti (str. 177), razabrat će čitalac iz ovih redaka: „Pjesme moje, jadna sirotčadi, djeco mila mojih lieta mladih! Htjedoh dûgu da sa neba svučem, dûgom šarnom sve vas da obučem da nakitim sjajniem zviezdami, da obasjam sunčanijem lučmi. Zviezde sjale, pa su i presjale, a sunašce, ono ogrijalo, i ono je sa neba mi palo!“ Prekrasna bi bila i Miloroda Popovića pjesma Sklopi oči (str. 187) da je originalna njena misao završena prikladnom pointom u zadnoj kitici. Pjesme, koje se nadalje nalaze u sbirci do kraja, većinom su čitaocem iz Vienca te drugih časopisah beletrističnih toliko poznate, da ne trebam o njih duljiti; spominjem kao najljepše po mom sudu pjesničku pripoviest Kameni svatovi (str. 189) od A. Šenoe, romanzu I. Dežmana Prava ljubav (str. 195), elegiju Eug. Tomića Na gradini (str. 204), baladu Majka i sin (str. 211) od N. Špuna Strižića, elegiju Grob hrvatskoga slikara Klovija od I. Kukuljevića, idilu O uskrsu (str. 218) od A. Šenoe, pjesničku pripoviest od istoga Kugina kuća (str. 227), romancu A. Palmovića Bosanski korabljar (str. 230), baladu Ban Leget (str. 231) od Š. Šuljoka; o prekrasnoj popievci P. Preradovića Mrtva ljubav (str. 198), o njegvoj pjesničkoj pripoviesti Putnik (str. 237) govorio sam već prije. Sgodno završuje antologija svud poznatom i dragom popievkom Hrvatska domovina od Ante Mihanovića; govoreći o njoj završit ću i ja ovaj dodatak predavanju.

Da bude sbilja naša domovina onako krasna, kako se u ovoj pjesmi pjeva, onako mila svakomu Hrvatu, onako vriedna duševnom vrlinom, požrtvovnim junačtvom svojih sinova, kako to ova pjesma želi: tomu može i ova sbirka našega narodnoga i umjetnoga pjesničtva mnogo pripomoći, ako ju naše čitateljstvo bude kao vriedni poklad narodnoga duha često prigledalo i njezinimi se darovi kriepilo, koji bi mogli tako utvrditi žarko rodoljublje, te bi se izpunila želja Mihanovićeve pjesme: Teci, Savo, Dravo teci, niti Dunaj sile gubi, kuda šumiš, svietu rieci: da svoj narod Hrvat ljubi!

Sunce u naših bajoslovnih ostatcih.

Napisao M. K.

(Dalje.)

Da sbilja sunce na božić, po mnienju naroda, ili samo snilazi na zemlju ili koga drugoga šilje, da dieli darove medju sviet, svjedoče to mnoge narodne pjesme, od kojih ću neke ovdje navesti.

1. U oči božića.*

Božić, božić bata
Na oboja vrata,
Nosi kitu zlata,
Da pozlati vrata
I oboja poboja.

2. Poruka božiće ve majke.**

Poručila božićeva majka:
„Tamo ć'mo vam poslati božića,
„Po božiću tri kite cvijeća;
„Jednu kitu zdravlja i veselja,
„Da ste vazda zdravo i veselo;
„Drugu kitu mira i pogodbe,
„Da ste vazde mirni i pogodni;
„Treću kitu vina i šenice,
„Da ste vazda p'jani i sitani.“

3. Božićeve tri sestre.***

U božića tri mile sestrice;
Božo sestre divno razredjuje,
Jednu šalje, da šenicu žanje,
Drugu šalje, da vino grad trga,
Treću šalje, da mu jagnji ovce.

---

* Vuk: Srp. nar. pjesme, knj. I. str. 117.
** Vuk: Nar. pjesme iz Hercegovine str. 336.
*** Vuk: Srp. nar. pjesme iz Hercegovine str. 335.

Digitized by Google

Koju šalje, da šenicu žanje,
Ona sestra bratu poručuje:
„Dodji, božo, dodji mi brajane!
„Dobro ti je rodila šenica,
„Svako zrno po šinika dalo;
„Koja li je njiva preložnica,
„Preložnica sto šinika ravno.“
Koju šalje, da mu lozu trga,
Ona seka bratu poručuje:
„Dodji, božo, dodji mi brajane!
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —“*
Koju šalje, da mu jagnji ovce,
Ona seka brata poručuje;
„Dodji, božo, dodji mi brajane!
„Dobro su se izjagnjile ovce,
„Svaka ovca po jagnjicu dala,
„Uvodnica janjca i janjicu.“

4. Tri tice s neba.**

Čestitale božić hrišćanima,
Hrišćanima nose s neba dare.
Jedna nosi grozdak od lozice,
Da se Srbi ponapiju vina;
Druga nosi klasak od šenice,
Da Srpkinje mijese pogače,
Treća nosi bratskog mirobožja,
Da se Srbi i grle i ljube,
U ljubavi jedan drugom vika:
„Mir je božji, jer se Hristos rodi.“

Svi skoro običaji o božiću, koji su se do danas sačuvali, jesu poganski i imali su u poganstvu svoje značenje, nu narod je za oto zaboravio, te za većinu običaja ne zna sam, zašto ih upotrebljuje, a neke drže za upliv kršćanstva, kao što smo već vidili kod ona tri badnjaka u Dalmaciji. Na božić se moglo najviše darova izmoliti od darežljiva sunca, pa se za oto onda najviše baje i čara, da bude rodna godina i živad napredna. Od božićnih običaja navesti ću ovdje najvažnije i koji sigurno sižu još iz poganske dobe.***

Kad se već smrkne, badnjake unesu i podpale, unese domaćin ponjavu slame u sobu kvocajući kao kvočka, a svi se ukućani pohvataju oko njega, te pijuču kao pilići, a on ju onda pospe po tavanicah. Nešto od ove slame uzme domaćin i postavi na stol, a u nekih mjestih kao u Boci dapače i jedu cieloga božića na slamnjači, kao znak velike plodnosti, pa misle, da će posljedica unašanja ote slame biti plodna ljetina. Ovom slamom, koju je božić blagoslovio, služe se na razni način. Nešto odnesu u staje pod goveda, da budu ciele godine čila i zdrava, nešto meću pod kokoši, pa će onda one puno jaja iznesti, a nose ju i na njivu, da bolje rodi. — Mnogo paze na oto, tko će ih prvi na božić posietiti, jer o tom odvisi, da li će svi u kući zdravi biti i ciela kuća sretna. Njega nazivlju položajnik. Nikako ne trpe, da bude položajnik kakva ženska, jer će onda biti kuća nesretna i biti će više ženskih nego muških porodjaja, što dakako nije nikomu milo. Za oto ima svaka kuća svoga stolnoga položajnika, koji, kad stupi na prag baci, baci se žitom na kućne zidove. Unilazećega u kuću pozdravi isto tako obitelj obsipavajuć ga žitom i voćem. Prva briga položajnika mora biti, da vatraljem udari nekoliko puta po badnjaku govoreć: „Koliko iskara, toliko ovaca, toliko goveda, toliko konja itd.“

Položajnik mora taj dan u toj kući i ručati, za oto ga odmah postave u pročelje kod stola. —

Častno mjesto na stolu zauzimlje posuda napunjena žitom. U žito se postave zapaljene voštanice, kojimi pri jelu jedan drugoga mirbožaju, a po jelu jih opet u njem ugase. Ako se ovo žito dade kokošim, ponesti će ti toliko jaja, da nećeš znati, kuda ćeš š njimi. Pokraj posude sa žitom stoje na stolu još dva okrugla kolača, jedan se zove badnjača, a drugi ljetnjača. Ljetnjača je sasma išarena i svakakvimi od tiesta napravljenimi priedmeti izkićena. Na sried ljetnjače stoji novorodjeno sunce, a s jedne strane brat mu mjesec, a s druge strane sestra danica. Još peku na božić neku okruglu vrst kolača nalik buzdovanu, a tako se i zove (tj. buzdovan), te je simbolom, mladjahnoga sunca. U obće sve vrsti kolača bile su u početku okrugle, kako to samo rieč svjedoči (korien u „kolo“) i suncu posvećene. — Jalovu voćku udaraju rogom božićnjega peciva govoreć: „ja tebe rogom, ti mene rodom,“ pa vele, da će voćka opet nositi. Drugi opet zamahnu sjekirom, kao hoteć da ju podsieku, a drugi na oto rekne: „nesieci, rodit' će!“ pa ako to triput učine, roditi će voćka. — Čestnica, božićni kolač — simbol sunca — znamenit je, jer ako se pepelom, što ga s nje odstružu, pospu svilene bube, biti će ih toliko, koliko prašaka u pepelu. U Hercegovini milaju čestnicom na božić, to jest uzmu dvojica čestnicu, pa ju okreću medju sobom i pitaju jedan drugoga: „Pomilam li se (tj. pomalja li se iza čestnice)?“ Onaj mu odvrati: „Milaš malo“. A onaj prvi onda reče: „Sada malo a do godine ni malo (t. j., da dobro rodi žito i da tako velika bude čestnica, da se nimalo nepomalja iza nje).“ Obično meću u čestnicu kakav zlatan ili srebrn novac, pa kada sjednu

* Ovo nekoliko redaka ne ima u Vukovoj sbirci, ili što on nije za nje znao, ili što ih je s nepazljivosti izostavio.

** Vuk: N. sr. pj. iz Hercegovine str. 336.

*** Ove običaje sam napisao ili kako su mi bili poznati ili sam ih izvodio iz Vukova djela: Život i običaji naroda srpskoga. Božić. str. 3.

Digitized by Google

ručat, izlome čestnicu, pa svakom dadu po komadić; u čijem komadiću nadju onaj novac, onaj će, vele, biti najsretniji one godine. U Grbju gledaju s koje će im strane pinjata navrieti, pa komu navrie od istoka, gdje se najprije novorodjeno sunce pokaže, onaj se nada sreći one godine. Biti će valjda svakomu poznata ona smješica, kako je jedan vračao na badnju večer, da mu kuća bude puna svačesa, kao što je pun onaj orah, što ga je u ruci držao, nu kad ga je razlupao i vidio, da je prazan i pušljiv, reče sav ljutit: „Neslušaj bože, što pseto laje!“ — Po Hercegovini i Bosni izadje domaćin na božić rano, pa sjače, t. j. viče, obrnuv se prama izlazećemu suncu: „Sjaj bože i božiću našemu Ivi“ ili „našoj Milki“ (po imenu redom svojim ukućanom). Ovo je jako važan bajoslovan ostatak, u kom je sunce još bog, jer mu ovdje vele, da sja i nazivlju ga bogom i božićem. Slično tomu imadu i Moravci jednu pjesmu, koja takodjer svjedoči, da je sunce bog, i to: „Svitaj bože! co by spěšěj deň byl,“ — Božićni stol ili slamnjaču, na kojoj jedu, ne spremaju cieloga božića, pa je svakom slobodno u svako doba pristupiti i najesti se, koliko mu je volja. Kod našega je naroda velika sramota, ako se kada koja ženska opije, nu na božić joj ne zamieraju ni to („ako sam se opila, božić mi je došao“), a to sigurno za oto, da nebi kuća sagriešila škrtošću ili lahkomošću proti darežljivosti mladoga sunca, te ga tim ne ponukala, da i ono bude škrto svojimi darovi.

Svaki, komu su poznati nešto bolje narodni običaji, viditi će, da ovdje nisam nabrojio ni dvie trećine važnijih običaja, koji su to sa svoje bajosjovne vriednosti zaslužili, a to većom stranom s toga, što ih se sam niesam mogao dokopati. S toga pozornimi činim sve prijatelje narodne knjige, koji imadu prilike medj prostim narodom živiti, da sve običaje i bajanja što vjernije popišu, jer s njimi će budućnost imati mnogo posla, da što sjajnije izvrši svoju častnu zadaću. Većina običaja pričinja se na prvi pogled kao da je bez ikakve važnosti ili prilagodili kršćanstvu, nu ako čovjek bolji zaviri u nj i točnije ih promotri, zaista će naći, čemu se ne bi nadao. Za oto treba sve točno pobilježiti, što samo dodje pod ruku, ne obziruć se ništa, a znanstvena kritika odlučivati će, što je važno, a što ne.

Svetkovanje sunčeva radjanja nije prestalo već na božić, nego je tek onda počelo a dovršilo bi se na sv. tri kralja. Mlado bo sunce, kako znademo iz narodnog bajanja, ne dieli darove samo na božić, nego i na mladi božić (novu godinu) i sv. tri kralja, dočim ono noćju u oči otih svetaca nebo otvara i darove na sviet šilje. Za oto vrieme moglo se je kod mladoga darežljivoga sunca najviše blagoslova i sreće izposlovati, a to su postići mislili ili bajanjem, o kom sam već gore govorio, ili želenjem (čestitanjem). Naši predji mnogo su držali do samih rieči, jer su mislili, da samo izgovaranje rieči mora na čovjeka djelovati. Tako su mislili, da već sam blagoslov mora sretnim učiniti, a prokletstvo naviek unesrećiti. Tim si možemo tumačiti zašto se naš narod tako jako boji proklinjanja, a osobito kletve djevojačke, koje su jako težke. S toga je još i dan danas kod svih naroda u običaju pri pojedinih svetkovinah želiti (wünschen), a to dakako nije moglo ni kod božića izostati. Kod nas po Dalmaciji sakupi se nekoliko momaka, pa idu od božića do sv. tri kralja od kuće do kuće i pred svakom kućom odpjevaju nekoliko pjesama od kolede, u kojih se uz svaku vrstu pripieva: Koledo! Taj se običaj zove koleda, a momci, što igraju i pjevaju, koledjani. Što ova rieč znamenuje i odkle ima svoj korien, teško je reći. Mnogi su o tom svakako nagadjali, ali ništa sigurno niesu mogli reći. Ni sam Hanůš nije se usudio o korienu te rieči svoj sud izreći, on je samo zaniekao tudja nmienja, ali sam nije ništa pozitivna stavio. On veli doduše, da je sigurno rieč „koleda“ istoga koriena, kog i francezko ime badnjaka calendeau, ali iz toga još ipak ništa ne znamo, odkle je sama rieč potekla. Nu ja ne bi toj rieči išao daleko korien tražiti, nego bi uztvrdio, da je nastala iz koriena kolo, koje je simbolom sunca, te je to svečanost u obće suncu zasvećena. Dokazom bi mi to služilo, što Česi i na uskrs, a žumberski uskoci od Duhova do Ivanja koledaju, a i Rusini nazivlju pjesme, štono ih o Ivanju pjevaju, koljadke, a u poganstvu su Sloveni u to doba, kada uskrs i Ivanje pada, svetkovali svetkovine u slavu sunca, te su se do dan danas mnogi poganski običaji kod tih kršćanskih svetkovina sačuvali, kako ćemo to kašnje obširnije čuti. — Neke pjesme od kolede, koje se tom prilikom pjevaju, važne su sbog svoje predhistoričke, poganske starine, s toga ću navesti ovdje nekoliko važnijih.

Domaćinu.*

Domaćine, koledo, gospodine, koledo!
Zastasmo te sa večerom,
Gdje večeru ti večeraš,
Bielim grlom vino piješ
I očima biser brojiš
I rukama gajtan pleteš;
Dodaj nama kraj gajtana,
Na čem ćemo boga molit
Za staroga za Badnjaka
Za mladoga za Božića,
Božić baje po svem svietu,

* Vuk: Srp. nar. pjesme, knj. I. str. 115.

Digitized by Google

Po svem svietu po ovome.
Slava i čast domaćinu,
Tebe na čast, gospodine!

Domaćici *

Uranila, koledo, stara majka, koledo!
Svetoj crkvi na jutrenju,
Susrete ju sveti Petar
Na jelenu zlatorogu,
Zlatorogu i parogu:
„Vrn se natrag, stara majko,
„Evo su ti gosti došli,
„Dobri gosti koledjani,
„Koji ode, boga mole
„Za staroga za Badnjaka
„Za mladoga za Božića"
Slava i čast domaćinu!
Tebe na čast, stara majko!

Djevojci **

Oj djevojko bljedoliko, koledo!
Što si tako bljedolika?
Je l' si suncu dvore mela,
Jel' mjesecu konj' sedlala,
Nisam suncu dvore mela,
Ni mjesecu konj' sedlala,
Tek stajala te gledala,
Gdje se vile gromom bile,
Vile groma nadolješe,
Sestre brata nadigraše.
Slava i čast da je na čas
Djevojčici, koledo!

Ova poslednja koledska pjesma važna je s toga, što iz nje doznajemo, da je mjesec u našem bajoslovju imao svoje konje, na kojih se je vozio, a pod sunčevim dvorom razumieva se sigurno nebeski svod.

Kako smo vidili iz božićnih pjesama, mlado je sunce (božić) jako darežljivo i ono dapače samo snilazi s neba i hoda po svieta i darove dieli, a škrte i negostoljubive kazni. U više bajoslovja poznato je pričanje, da bog snilazi s neba i hoda po svietu; tako na primjer kod Rimljana hoda po svietu Jupiter i Merkur (Ovid, Metamor. VIII. 611—724) s istoga razloga s kog i kod nas. U narodnih pripoviedkah hodaju po svietu Isus i Petar pretvoriv se obično u prosjake, pa razgledaju kakav je narod, je li propala kod njih gostoljubivost. Gostoljubivost svagdje nagrade, ali teško onom, tko se naprama njim negostoljubivim izkaže, jer mu cielo imanje oduzmu i unište. U tih pripoviedkah igra Isus glavnu ulogu, dočim je Petar mlitav, bojazljiv i dosta prikorne vlastitosti. Ovdje je sigurno Isus stupio mjesto darežljivoga sunca, boga svjetla — Bielboga, a Petar više zlobne naravi mjesto Peruna, ali ne kao praboga, nego kao boga zime u zloj podobi. Da je sbilja i Petar kao i Ilija u našem bajoslovju stupio mjesto Peruna, svjedoči jedna česka narodna pjesma.*

Svatij Petr hřima (grmi = sv. Ilija)
Naděli nám vlna itd.

Po tom dakle snilazi mlado darežljivo sunce na zemlju u pratnji oslabljela i ukroćena Peruna.

Sve do božića, dok se nije sunce rodilo, vladao je na nebu Perun u zloj podobi, a na zemlji vladala je uz njega i Morana, boginja smrti. Nu kad je nebom zavladalo mlado sunce, morade se Perun povući sasma na zemlju. Ali ni ovdje ne uztraja dugo Perunovo i Moranino vladanje, jer se moraju do korizme — na poklade — ili gdjegdje još i prije a negdje i kasnije povući u svoj podzemni stan, raj. Ovo ustupanje vlade suncu sačuvalo se kod svih Slavenah pri vrlo važnih običajevih o iznašanju Morane, djedove babe ili smrti, te bi se o tom dalo podulje govoriti, čemu ovdje nije mjesta. Možda drugom kojom zgodom napose o tom.

U slavu toga, što je sunce i na zemlji vladu preuzelo, palili su na mnogih mjestih oganj, a pale ga gdjegdje još i dan danas. Taj običaj sačuvao se sve do danas kod Srba u Osieku, doljnjem gradu. Na biele poklade na veče sakupi se mladež obojega spola u ulici kod jednoga križa, naloži vatru, pa ju onda preskače uz veliko cičanje, huku i buku. Nu uz to palenje i preskakivanje vatre niesu se sačuvali upravo nikakvi običaji, koji bi sizali još iz poganske dobe.

Nu od toga vremena nastade sasma drugo doba za sunce. Ono ne ide više onako sporo, nego svakim danom biva silnije, pa osiliv se već dovoljno, poskoči ono sasma omladjeno na uskrs tri put od radosti pri izlazu. Na čast omladjenu suncu i proljetnomu bliesku, palili su nekada a i sada pale vatre na uskrs mjestimice, oko koje mladež igra i pjeva. Paliti oganj na uskrs bilo je u običaju skoro po cieloj Europi. Već i sami Rimljani palili su u travnju svoje palilije na čast božice Pales, pa bi preskakivali preko vatre, kao što to preskakuju Niemci i Slaveni i dan danas. Po većem dielu Njemačke sakupljala bi se ne samo mladež obojega spola nego i stariji ljudi po brežuljcih i gorah, te bi ondje vatre ložili. Mladji bi oko vatre igrajuć i skačuć pjevali, stariji se samo pogledom nasladjivali; nu katoličko je svećenstvo ove nevine zabave silničkom rukom uništavalo, a to mu je većinom i pošlo za rukom. —

Hamůš tvrdi,* da rieč ostrn, nije nikako kršćanska, nego je indoevropejska i predhi-

* Vuk: Srp. nar. pjesme, knj. I. str. 115
** Vuk: Srp. nar, pjesme, knj. I. str. 161. Ova pjesma nije u toj sbirci kao koleda, nego sam ju negdje drugdje u tom obliku čitao, ali se ne sjećam gdje.

* Erben: Prostonarodni české písně a říkadla str. 57.
* Bájeslovný slovaský kalendař str. 119.

Digitized by Google

storička i pojavljuje se u latinskom âstrum, grčkom ἄστρον, a sanskritski âstran znači svjetlo, dočim izvorno znamenuje svjetlo noseći, jer rieč „as“ znamenuje svjetao, kao što je vidjeti u našem j-as-an, a „tar“ znači stvar što nešto proizvadja, iz toga je nastalo i naše jutro-j-as-tar, j-us-tro, jut-tro, jutro. Ja mislim, da i naš uskrs imade ovaj isti korien. Po tom su onda rieči uskrs, uskrsnuti, iskresati i kresivi, o kojih će kašnje biti govor, istoga koriena. Iz toga se jasno vidi, da je uskrs (ili ostrn) bila svetkovina u pogansko doba na čast nebeske svjetlosti, sigurno sunca i proljetnoga blieska. Jaja s bog svoje okrugle spodobe bila su posvećena suncu, pa bi jih davali suncu na dar, kako to svjedoči hrvatska pjesma:*

Grěj, grěj sujnčécé
Dam ti bělo jajčécé;

pa za oto se i sada na uskrs crvene jaja tako zvane pisanice; pisati znači prvobitno bojadisati. Crvena boja je simbolička, te znamenuje boju izlazećega, proljetnoga sunca. U Dubrovniku miese na uskrs kolače u sriedi s bielim jajetom, teharica zvane, te je diele služinčadi.

Omladjeno i osiljeno sunce u svojoj slavi stupa pobjedonosno sveto brže, dok napokon ne postigne najveći stupanj, kad opet padati začme. To biva na Ivanje. 54. lipnja; onda nastaje ljetnja suncostaja. Na božić, kako smo vidili, zastane sunce u pô noći, da pospješnije ići počme, a na Ivanje zastavi se ono u pôdne, ali ne da raste, nego da pada, dočim ono na uskrs omladjeno triput od radosti poskoči. Na božić diele sunce i drugi dobri bogovi darove, pa to neprestano čine, dok ih sasma na Ivanje ne podiele, a onda traže oni sami od ljudi žrtava. Na božić slavio se narodjaj sunca, dočim su na Ivanje slavili umiranje boga sunca, boginje prirode — Lade i ostalih ljetnih bogova. Taj dan izgubi ciela priroda svoju moć i počme tako rekuć tugovati, što ne može podnašati nesnosnu vrućinu umrvšega boga sunca, isto tako izgubi čarovno bilje svu svoju moć. Doba toga umiranja je čarobna ura poldnevna, za oto se još taj dan prije izhoda sunca poslednji put bere čarobno bilje. Veče pako u oči Ivanja je najveća poslije božića svetkovina u slavu sunca, jer se onda slavi sunce u najvećoj svoj moći. Njemu u slavu palilo se ne samo kod Slavena nego i po cieloj Europi, a na mnogih mjestih pali se još i dan danas oganj po brežuljcih. Ovaj oganj bio je u Njemačkoj** poznat pod imenom sunventfeuer — sonnenwendefeuer. Dan danas ga pale samo djeca, dočim je prije i kod njih bilo isto tako kao i kod nas. Oni bi na veče izašli na veče na koji visoki brežuljak, naložili vatru, pa ju preskakivali i u nju bacili razno cvieće i travu, svaki bi gledao, da bar preskoči jedan put vatru, da bude ciele godine zdrav. U nekom njemačkom selu kod Mose napravili bi veliki točak, pa ga cieloga slamom omotali i još od slame napravili mnogo bakalja. Na visokom briegu zapalili bi točak i baklje, pa ga uz veliko klicanje pustili dole, isto tako dočekala bi ga i na podnožju briega velika hrpa ženskih velikim klicanjem. Palenje ovoga ognja poznato je u Francezkoj već odavna, a na mnogih mjestih sačuvalo se još i dan danas. U velikih gradovih, kao u Parizu, Metzu i drugdje, naslagali bi pred viećnicom čitavu hrpu drvlja, liščem i cvićem uresili, a sam bi mair zapalio vatru. Na mnogih mjestih kao u Marseillu donesu na Ivanje veliku množinu raznovrstna cvieća, štono ga prije zore, nabraše, na prodaju; svaki obično kupi ponešto cvieća i njim kuću okiti — a to bilje onda ima čarobnu moć. — U Engleskoj skače mladež ovjenčana cvićem sve do po noći u oči Ivanja preko vatre; a te vatre palili su i u Norveškoj, Italiji i Španiji. U Grčkoj pale žene vatru, pa ju preskaču govoreć: ja ostavljam moje griehe. Ovdje se sačuvalo prastaro bajanje, da nas vatra čisti od grieha, kao što sam to već na početku napomenuo. — Predjimo sad na Slavene.

Hrvati i Srbi nazivlju otaj sveti oganj kresovi; on se još i danas pali po Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Srbiji, Hercegovini i Bosnoj uz skoro iste običaje. U oči Ivanja odu djevojke u šumu, pa beru cvieće i viju vience, kojimi se ili pri večernjoj zabavi kite, ili ih meću na krovove kûćâ i stâjâ i po plotu. Berući djevojke cvieće pjevaju razne pjesme, a osobito ovu:

Ivanjsko cvieće, Petrovsko,
Ivan ga bere, te bere
Majci ga baca u krilo,
A majka s krila na zemlju* —

Ove vience meću na krovove i plotove za oto, da tim preprieče pristup u domove svim vješticam, i da kući ne može nitko naškoditi, jer vještice (i zle vile) imadu Ivanjsku moć najveću moć nad ljudmi. Pred veče ode mladež obojega spola u bližnju šumu, te ondje nakupi drva i odnese na brežuljak. Nu čim sunce ode na počinak u krilo svoje majke i čim mrkla noćca svietom zavlada, zablista u očiju gledalaca divan prizor, gdje se na tisuć brežuljaka bajno plameni put nebesa dižu, a oko nje vesela mladež izvadja svoje igre, ostatke poganskih žrtava. Kada zapale vatru, stane mladež preko nje ska-

* F. Plohl: Hrvatske narodne pjesme str. 77.

** Ove običaje navadjam (Grimm Mythologie) najviše s toga, da vidimo veliku slavensku, grmansku i romansku zajednicu.

* Ilić: Narodni slavonski običaji str. 159

Digitized by Google

kati i to obično dragi sa svojom dragom, ili dva momka uhvate djevojku u sriedu, pa š njom skaču preko vatre. Tim poskakivanjem postaje svaki zdraviji, za oto prenose majke na nekih mjestih djecu, što ne može sama da preskače preko vatre. Ujedno nas ota vatra čisti od griehâ kao i kupanje, te se je ta vatra tako izjednačila s kupanjem, da se danas u Ruskoj nazivlje ova vatra kupalo, kupadlo. — Djevojke su, kao što sam napomenuo, toga večera okićene vienci, u kojih najviše mora biti paprati, jer će onda ciele godine prosti biti od glavobolje. Paprat je kod naroda jako čarobna biljka, koja samo noćju u oči Ivanja od 12 do 1 sat cvati i urodi čudotvornim zrnom. — Svaka djevojka ima uz taj vienac još bar jednu kitu cvieća, kojom obdari svoga milenka. Nu ovi nečuvaju svoje cvieće, kako bi se to očekivalo, već ga pri preskakivanju u vatru bacaju, a djevojke kao da se srde sbog tog neuljudnoga čina, pjevaju tomu shodne pjesme, u kojih mladiće kore. Kada se do sita naskaču, uhvate se oko vatre u kolo, te popievaju koju Ivanjsku pjesmu, ili poigraju nekoliko puta na okolo kolo. Od pjesama, koje se ovdje kod vatre pjevaju, navesti ću samo jednu, koju nikako ne mogu mimoići sbog njene bajoslovne starine.

Tužilo se žarko sunce*
Sa vedra neba,
Tužilo se svetom Ivi
Na dan Ivanja,
Da ga viła dvorit neće
S hladjanom vodom.
Al govori sveti Ivo
Na dan Ivanja:
„Stan'de sunce do tri puta
„Na dan Ivanja,
„Dojt' će tebi mlade dive
„S hladjanom vodom,
„S hladnom će te vodom dvorit
„Na dan Ivanja,
„S vinci će te zlatne kose
„Lipo kititi."
Stade sunce do tri puta
Na dan Ivanja,
Dojdoše mu mlade dive
S hladjanom vodom,
S hladnom njega vodom dvore
Na dan Ivanja,
I s vinci mu zlatne kose
Lipo kitiše,
A cvitom mu duge pute
Voljno kitiše.

(Nastavak sliedi.)

* Ilić: Slav. nar. običaji str. 162.

LISTAK.

Hrvatsko kazalište. Čujemo da sadašnja kazalištna intendantura nastoji, da se do godine bude i hrvatska opera bolje gojila, nego je to dosada bivalo. Imeníto se pogovara, da se kani Lisinskijev „Porin" pjevati. Mi se tvrdo nadamo, da će nam kazalištna uprava, koja je za „Fausta" toliko potrošila, tu našu narodnu operu malo bolje inscenirati, nego li se to dosada s narodnimi operami činilo. Narodan zavod, u koj država toliko ulaže, imao bi na narodne predstave i najviše trošiti, jer će samo tako najbolje odgovarati onomu cilju, koj mu je po saboru opriedeljen onda, kad mu se je ona doista nemalena novčana podpora votirála.

Umjetnost. Slušatelji gospodarsko-šumarskoga zavoda u Križevcih osnovaše još prošle zime družtvo pod imenom „Plug". Zadatak im je sastajat se često, novine čitat i predavati gospodarstvene razprave. To je družtvo priredilo 2. lipnja t. g. koncert s predavanjem na korist svojih siromašnih drugova. Na tom koncertu sudjelovalo je i naše pjevačko družtvo „Zvono". Izpjevalo je junački spiev poznatoga nam glasbotvorca D. Jenka: „Oštre su naše sablje" s velikim uznosom. Za tiem čusmo milozvučni mješoviti sbor „U zoru" od Abta, koji se je morao opetovati, a napokon mužki sbor „Hajdemo djeco" (Marseillaise) od Ruže de Lila.

Osim toga, poslije pozdravnoga govora, što ga je slovio slušatelj Muačević, predavaše sluš. Prokić „O važnosti udruženja". Slušatelj Kadić krasnoslovio je izvadak iz pjesme „Vapaj Hrvata" od K. Jovića. Napokon odgudiše nam petorica ouverturu „Tancred" od Rossinia, a cavatinu iz „Sonnambule" slušatelj Ilinkić uz pratnju glasovira. Našlo se mnogobrojno občinstvo, pa tako taj koncert izmetnu 200 for. čistoga dohodka. (Što je od koncerta za izdavanje Preradovićevih diela? Ur.)

POZIV NA PREDPLATU.

Molimo gospodu predplatnike, koji su na pol godine predplatili ili koji iznovice „Vienac" predplatiti žele, da se požure i predplatu upravi ovoga lista i to najlakšim i najjeftinijim načinom t. j. poštovnom naputnicom pošlju. Dužni smo napomenuti, da smo na kraju prošloga polugodišta morali odbiti gdjekoje preplatnike, koji su se u zadnju ruku, to jest prekasno prijavili; jer se je razpačala sva polugodišnja naklada „Vienca".

Imamo i to napomenuti, da se od budućega broja ne će list slati nikomu, koji se nije predplatio, jer nije moguće drugčje pravoga reda držati.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 28. U Zagrebu dne 12. srpnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Vladičica i pjesnik. — Liepa Anka. — Moja božica. — Crnogorka. — **Pouka**: Sunce u naših bajoslovnih ostatcih. — Strasti. — **Listak.**

VLADIČICA I PJESNIK.

U bielom gradu Dnbrovniku
Vlastelin drevni kćerku goji,
Talijanskim ju miljem poji,
Odtudjuje si rodu diku,
Tudjozemski se glas i sjaj
Činjaše dici pravi raj.

I sinjim morem vladičica
Na lagahnom se čamcu ziba,
Lavori vjetar, val se biba,
Obrnuv dika jugu lica
Zaslutit mari sreći slut,
Zaputit želi juga put.

Te žarkim očma tamo gviri
A grlom tudji piev pjevuca,
Prkosito joj srdce kuca
A biele ruke jugu širi,
Zaboravlja si zavičaj
I majčin cjelov, uzdisaj.

A pjesnik s kraja sjetan gleda
U tamburicu milo dira
I zlato umlja dušom bira
I biser rieči u sklad reda,
U čamac puti riečî sklad,
Ljepoticu bi spasit rad:

„Ne leti, zviezdo, s našeg neba,
Ne mrači domu vedra svoda,
Ne množi rodu crnih sgoda,
Ne ogorči nam koru hljeba,
Sramotit nemoj tvojih nas,
Na nevjere nas izniet glas.

U zavičaju milje cvati,
U zavičaju vjera buji,
Slobodnije nam krvca struji,
A pregaoca sestra brati;
Hrvatu, dušo, božji sud
Pregnutljivu je dao grud.

Oj sinje more! ne daj zlatu
Iznevjerit se rodu svomu,
Pjesniku već mi svojtljivomu
Navrati srdce to Hrvatu,
Navrati živu uzkos-ćud
Na pjesničku mi viernu grud!

Razumljeti ga neće dika,
Razumljelo ga more sinje,
Od valovlja se diglo brinje
I čamcom lahkim o hrid šîkâ,
Sa ćamca bielu kano lier
Vlastele drevnog šplinu kćer.

Pokretljiv pjesnik srdcem pregnu
U uzburkano more klisnu
I čuv još samo, odkle vrisnu,
Ah za njom plinu, za njom segnu,
Pomagao mu mora val
Te iznie diku na suh žal.

Onesvieštenu uz grud privi,
Ah uz grud onu milka punu,
A radost s oka njegva munu
Bud osjeti, da dika živi,
Bud vidje oka blažen siev,
Gdje unj se dubi u sav rev.

Osvješćuje se dika, budi,
Pjesnikova se sjeća sbora
I uzburkaja sinjeg mora,
S pjesnikove se ne da grudi,
Pripojio ju mladu tuj
I mora huk i žice zuj.

„Ah nejmam više kud ni kamo
Od tvojeg srdca i pregnuća,
Od tvojeg milka i čeznuća;
K oltaru, dragi, vod me samo;
Milota mi je za krst seć,
Da ne ću odtud nikad već.“

Digitized by Google

LIEPA ANKA.

Izvorna pripoviedka od D. L.

(Nastavak.)

Lackovićka i Milićka ne pogaziše vjere, zadane prebendaru. Šutile kao mrav, što je u žena vrlo neobično. Milan navalio pitat majku si, zašto već ne prosi Anke, al ne izpitao ništa. Sirota Anka u svojoj sobici plakala i očajavala s nemile sudbine, te nije smjela Milanu pred oči. Medjutim je stari Lacković grmio po kući, čas zapovjedajuć, što da se za svatove pripravi, čas buncajuć o svilani.

Na tornju župne crkve upravo odbilo dvie ure po podne iza tajnoga razgovora za Milićkinim dvorom. Stari Lacković sjedeć sam samcat u svojoj sobici slagao pomno račun, koliko će mu za deset godina velika svilana koristi dati. Netko pokucnu na vratih.

— Slobodno! nakašlja se ljutit domaćin, koj me bies opet buni u nevrieme?

— Pax tecum carissime amice! zakveketa netko iza pootvorenih vrata. Brzo pojavi se velika trbušina, zatim crven nos, a najzad in plena forma velečastni gospodin Boltek Junković, prebendar stolne crkve zagrebačke. Lacković, opaziv došljaka, skoči, otre si oči i kliknu radostno:

— Za pet rana, odkuda ti amice Boltek? Kako si se ti zavuko u ovaj naš kut. Prebenda svetoga Gervazija i Protazija rodi, kako vidim, dobrim kruhom i vinom.

— Bog, koj hrani ptice nebeske i tako dalje, nasmija se Junković; nu ti se ne čudi, ne izvaljuj tako očiu na mene kao ždriebe u toranj. Kao što svake godine, uputih se i sad propriis pedibus u krapinske toplice, da si rogove stavim. To mi je najbolja medicina. Da ne stavim jedne samo godine rogova, ne bi se više tvoj stari Boltek sladio kruhom i vinom svetoga Gervazija i Protazija. Naši mladi doktorčići prigovaraju doduše tomu liečenju, nu ni jedan od njih nije dokazao, da je živ čovjek od rogova umro. Kad se krv sgusne, ide čovjeku u glavu, a ne staviš li rogova, poludit ćeš. Nu oprosti, to su moji privatni poslovi. Pustimo to. A kako ti drugčje? Zdrav, jel te?

— Zdrav, hvala bogu, kako i sam vidiš.

— A tvoji zakonski članci?

— Na tavanu ih miši jedu.

— Dakle zbilja?

— Obuko sam novog čovjeka.

— Kako sveti Pavao veli. Čuo sam, čuo.

— Dà, dà, tako ti se čovjek mienja.

— Vrieme se mienja, a mi u njem, veli Latinac. Bože, kad se sjećam, kako su francuzki chasseuri stražu stražili na savskom mostu.

— A dà, pod Napoleonom.

— Kad su mene zvali, da idem pod francuzku pušku.

— A mene dječaka u insurekciju.

— Kad smo svojemu professoru poezije objesili s traga mrtvu šojku.

— To jest ti furbo!

— Dà, dà, sad je sve drugče.

— Duh vremena!

— A mi smo stari.

— Biesa stari. Duša mi je mlada.

— Ti dà. Imaš mladu kćer, od oka djevojku.

— Nije zato. Ja sam tek sada zaputio pravim putem. Sjećaš li se iz mitologije gorostasa Anteja?

— Po prilici.

— Stari govorahu, da ga je zemlja porodila, i dok je na njoj stajao, nije mu nitko mogao nahuditi, jer je iz nje crpio snagu. Nu čim ga je Herkule dignuo u vis, propade Antej.

— Pa šta meni to?

— Ja sam ti se dragi brate, mnogo hrvao sa zakonskimi članci, sudovi i pravdami, i visio sam pri tom žalibože u zraku: Sad sam se povratio k zemlji, sad sam poljodjelac, u kratko Antej.

— Titire ležeć ti pod krovom granate bukve, tananom frulom prebireš milu sad pjesmicu šumsku, deklamovao prebendar.

— Dà, dà, baš tako.

— Čuo sam, čuo. Zovu te zagorskim Cincinatom.

— Pa neka me zovu, ti ludi varošani. Misliš li da se ja srdim? Ja se pače tim imenom ponosim.

— Ja mislim ipak —

— Ti misliš, dragi brate moj, da je ljepše dozivat svetoga Gervazija i Protazija, jer je mrtva ruka izdašnija.

— Ja mislim, da si ti ohol čovjek.

— Ohol čovjek? Ja, koj sam skinuo sa sebe svu himbu svjetsku, da ljudski prionem plugu? Ohol čovjek? Ja, koj radim i gradim danju i noćju za napredak zemlje, koj sam zamienio vaše prašne dvorane sa listnatom šumom. Ja ohol čovjek?

— Baš zato ohol, jer misliš, da osim tebe gospodara ne ima, da osim tebe nitko o napredku ne misli.

— I ne misli.

— Oho! carissime! Kruto si se prevario, kruto. Ecce haecce! Evo mene, evo živoga primjera!

— Ti?

— Ja, amice, ja. Ne govori se dakako na sva usta, kao što drugi, al ima istine.

Digitized by Google

— Ha! Ha! da čujemo!

— Da čujemo. Ako ti ocat praviš, ja pravim samotok, da ga prodadem u tudje zemlje, ako ti murve za svilu sadiš, ja sadim repicu u veliko. I — — no ne govorimo dalje.

— I — i — i — Dapače govorimo dalje.

— Neću, moja je tajna. Znamenito — eximium, velim ti.

— Al govori.

— Nečuvena stvar u Hrvatskoj.

— Izkrčit ću sve vinograde sv. Gervazija i Protazija.

— Izkrčit, pa onda?

— Neću ja više piti thé od Kineza. —

— Kineza?

— Pit ću ga iz Hrvatske, i neću ga samo pit, prodavat ću ga na cente.

— Na cente?

— Ali. —

— Na cente, amice, na cente.

— Ali trista, kako, odkuda?

— A? Ima li drugih ljudi, koji u veliko misle?

— Dobro, dobro, al kazuj.

— Patientia jest fratarski smok dragi Cincinate. Naperi svoje bukoličke uši, i nauči se poznati, da prebendar ne živi samo o kruhu. Vidiš, ja sam već u svojoj mladosti mislio na djela velika, na djela slavna. Sanjao sam, domišljao sam se, kako ću se proslavim. Napoleon bijaše mi vazda uzorom. Znao sam vrlo dobro, da je Napoleon car, a da bi ja najdalje do krapinskoga sudca dotjerati mogao. Znao sam i to da neću biti velik vojskovodja, jer sam iz matematike po koj put dobio sekundu. A slavan sam htio svakako biti. Razmišljao sam o tom mnogu godinu dana, išla godina za godinom, a ja pod siedu glavu sjedim na prebendi svetoga Gervazija i Protazija, i najveća slava sastoji mi se u tom, da mi možeš ime svake godine čitati u šematizmu naše biskupije.

Pri tih riečih staroga prebendara začu se iznenada, kako netko na vrata kuca.

— Slobodno, skoči Lacković na noge.

Vrata se otvoriše i u sobu pade Junkoviću nepoznat čovjek. Bijaše to suh, visok plavušac, suh, kao da su ga guje pile. Pùt bijaše mu žuta, pjegava, oči plavetne, driemne; na uvijenu riedku kosu naherio zelenu lovačku kapu, a pod šiljastim nosom vidio si dva fino naoštrena brka. Odjeven bijaše kratkim sivim kaputićem, a na noguh mu visoke lovačke čižme. Taj dugonja bijaše tanak, da si ga mogao prelomit i bez koljena. Uza sve to bijaše živ, okretan, fin, te se vidjelo, da je morao negdje služiti u vojski. Došljak, opaziv velečastnoga debeljaka, namrči ponešto lice, kao da mu nije osobito drago vidjeti strana gosta. Prebendar motrio ga je nasuprot vrlo ljubopitno izpod oka.

— Otmar barun Lilienfeld, predstavi se vrlo aristokratički stranac.

— Baltazar Junković, prebendar zagrebački, pokloni se kroz lukav smieh starac.

— Oj dobro mi došli, kliknu radostno Lacković, dobro mi došli. Baš vas je sreća naniela, a i tebi čestitam prijatelju. Ovo je barun Lilienfeld, uzorni gospodar, genie primae classis i moj budući zet. —

— Gratissima praesentia. Osobita mi je čast, g. barune, pokloni se s nova svećenik, mnogo sam, vrlo mnogo čuo za vašu osobitu gospodarsku vještinu. Tà duše mi, već sam vas i vidio u Zagrebu, vi bijaste palatinalski husar, jel te?

S toga čudnoga pitanja prepa se Otmar ponešto. Uspomena na njegovo husarovanje ne bijaše mu osobito mila.

— Dà, dà, neko vrieme, odvrati ponešto smeten; osobito mi je drago.

— No vidite, mi smo dakle donekle znanci.

— Barune, zaplete se opet Lacković, da znate, to je moj stari prijatelj Baltazar, suučenik i duša od čovjeka. Šta više, fina glavica.

— Molim, depreciram, branio se starac.

— Ništa, ništa, nastavi Lacković. Djelo mora na vidjelo. Znate li barune, da smo našli trećega druga za svoje podhvate, znate li, da ćemo mi kinezki thé na cente piti?

Otmar se s tih rieči ponešto lecnuo.

— Kinezki — thé — na cente? zapita u čudu, gledjuć sa strane prebendara,

— Govori, govori, lupnu Lacković starca po plećih, iztjeraj na kraj, što si počeo.

— Ako g. barun dozvoli, odvrati prebendar.

— Molim, izvolite.

— Dakle, kako rekoh, od mladosti moje, gonila me misao, da se čime proslavim i koristan pokažem. — Brate Lackoviću per tangentem govoreć, vrlo sam žedan.

— Odmah brate! ozva se Lacković i za čas stajaše na stolu vrč vina i tri čaše.

— Sreća mi je slabo služila, nastavi prebendar, jer kako i sami vidite, ne doživih ni slavę crvenog pojasa. Bog vas poživio g. barune, izpijmo tu čašicu. Tako valja! Kako sam onako jedne zimske večeri kraj tople peći za čašom čaja razmišljao, puče mi medju očima. — Bog te poživio brate Lackoviću. Da izpijemo. Tako. — puče mi medju očima. Ja pijem vrlo rado čaja i to kinezkog, a taj je vrlo skup. Kako bi bilo, da to bilje presadimo u našu zemlju?

— Čaj? zapita u čudu barun.

— Čaj? doda ponešto razdražen Lacković.

— Čaj dà, čaj! ozva se prebendar strastveno. Tim hoću da si proslavim ime. Pijmo u moje zdravlje gospodo! Bog poživio jedi-

Digitized by Google

noga sina moje majke. Jeste li izpili? Jeste. Dobro. A zašto se čudite gospodo?

— Ja mislim velečastni, prihvati Otmar, da se ta biljka ne može presadit u našu zemlju, jer nije naše podnebje prema tomu.

— I ja sam toga pokornoga mnenja, potvrdi Lacković kimajuć glavom.

— Perite jezik gospodo čašicom vina, perite jezik, Tako! Ja svečano protestiram proti vašoj dvojbi, i nepobitnimi dokazi potući ću vas do nogu. Mi pijemo evo ovdje vino. A raste li ta biljka od početka svieta u našoj zemlji? Ne raste. Car Probo dao ju ovamo presadit. A zašto nebi prebendar Junković presadio čaj? Mi pušimo duhan respective šnofamo ga. Pitam ja, jesu li naši stari banovi za vrieme tatarske vojne pušili. Nisu. Tu biljku donio je iz Amerike glasoviti Nicot, a sad ga sadi svatko, koj ima za dva prsta zemlje. A zašto nebi prebendar Junković sadio čaj. Pijmo gospodo! U svih nas zdravlje. A da vam kažem najpopularniji primjer. Krumpir, gospodo — krumpir! Ne jedete li ga svaki dan sa pržolicom? Pa mislite li, da je to diete evropejske civilizacije? Nije. I krumpir donesen je preko mora. Iz svega toga vidite per analogiam jasno, da se čajev cviet može presadit u našu zemlju.

— Ali oprostite, velečastni — zakrči mu rieč ponešto razdražen Otmar, dočim je Lacković kimanjem glave povladjivao čudnovatu argumentaciju prebendara.

— Vi, gospodine barune, prigovarate mojoj osnovi? nastavi lukavo Junković, vi? Baš od vas nisam se nadao prigovoru. Da mi to koj drugi konzervativac kaže, koji priekim okom gleda svaki napredak i razvitak i koj ničemu ne vjeruje, što novi viek stvara, Ali vi, gospodine barune, koji snujete velike svilane.

— Ali molim, gospodine Junkoviću!

— Koji gradite velike tvornice za ocat. —

— Ali gospodine Junkoviću.

— Koji namjeravate kopati po Zagorju srebra i zlata. —

— Sic est, stade Lacković veselo skakutati po stolici, pogodio si, amice Baltazare, dà barun namjerava kopati srebra i zlata.

Jadni barun stao se snebivati; velikom mukom otirao si s čela debeli znoj crvenim svilenim rubcem. Prebendarov smiešeći se pogled sretnu se s barunovim okom, a barun je starca vrlo dobro razumio.

— Živili gospodine barune! Živio vaš poduzetni duh! Izpijmo tu čašicu. Znam da mi samo od šale prigovarate. Ta vi morate imati smisla za moj podhvat, vaše uzorno gospodarstvo, komu u Hrvatskoj para ne ima, vaše silno gospodarsko izkustvo, kad ste kao palatinalski husar po svietu išli. O ne branite se, kazivala mi je o tom vaša premilostiva teta, presvietla gospoja grofica Mihaljevićka.

Jadni barun probliedi kao krpa. Šiljasti brkovi stadoše mu drktati kao od groznice. Uvidio je, da je posve u prebendarovih pandžah.

— Molim, velečastni gospodine, nastavi barun mekše, krivo ste shvatili. Ja ne velim, da vaš liepi posao ne će uspjeti, dapače mu se veoma veselim, nu hćedoh samo reći, da ćete imati mnogo zapreka.

— Dajte si tomu mira, ja sam taj posao već u malom započeo sa jednim svojim prijateljem u vrtu zagrebačkih milosrdnika.

— Tako? prihvati u čudu barun, drage volje biti ću dionikom vašega podhvata.

— I ja, doda uzhićeno Lacković, komu se je više od vina, nego od silnih podhvata magliti stalo.

Sva trojica — i to barum od nevolje — stadoše obilnije vinom posvećivati taj novi savez za proizvadjanje kinezkoga čaja u Hrvatskoj. U široko se tu snovalo o prodaji čaja, Lacković dapače bio se toliko osokolio, daje smjelo tvrdio, da će se čaj uvažati u Kinu iz Hrvatske a ne iz Kine u Hrvatsku. Vino silno ugrijalo goste, Lackoviću sve svilni leptiri titrali pred očima, a barun, skučen u to vrzino kolo, stao je prazniti čaše od samoga očajanja. Samo stari Baltazar pazio, da ga ne svlada vino. Gospoja Lackovićka i Anka čudile se ne malo viki u otčevoj sobi, ali ne hćedoše buniti gospode. Napokon dignu se stari prebendar.

— Znao sam ja, da moje sjeme ne će pasti na kamen. Al valja nam iztjerat brzo posao na kraj. Prekosutra moram gospoji grofici Mihaljevićki u važnih poslovih. No, brate Lackoviću, nosi vina, ali molim te idi ti sam u pivnicu.

— Hoću — hoću, uhvati exprofessor vrč te izidje iz sobe.

— Barune, nastavi prebendar, mi se razumiemo. Ne bojte se. Evo vam pisma; podjite sutra u Zagreb, pa ponesite ga milosrdnoj braći, ondje će vam pokazati moj novi nasad čaja, pa onda govorit ćemo zajedno.

— Hoću drage volje, odvrati smeten barun.

— Evo vina djeco! pade u sobu Lacković, točite, ovu čašicu izpijam u zdravlje hrvatsko-kinezkoga čaja!

— A ja čašu u zdravlje barunova octa nasmija se prebendar.

— A ja ovu doda barun, u zdravlje svilenih buba gospodina Lackovića.

— A ja drugu čašu u slavu mladenaca kukuriknu Lacković. Ja idem sutra u Zagreb, da sve za svatbu pripravim.

Barun bivao sve nemirniji, stao je premišljati, ne bi li mu stari prebendar po teti Mihaljevićki pokvario račun. Valjalo ga preteći. Brzo ustade.

Digitized by Google

— Oprostite gospodo, reče, moram reći kočijašu da zapregne. Imam sutra silnoga posla na svom imanju. Al ću se odmah k vama vratiti, samo dok mu dokažem.

Kad je Junković vidio, da je na samu sa starim Lackovićem, zapita ga svečano:

— Pristaješ li uz moju osnovu?

— I kruto.

— Al ja tražim pismeno očitovanje.

— Makar pod pečatom. Živili Kinezi! Živio čaj!

— Već sam ga sastavio. Da ti ga čitam.

— A šta čitat! Oči mi danas nekako ne valjaju. Daj da podpišem ab invisis.

Uhvativ Lacković pero podpisa svoje ime pod papir, što mu ga predloži brat Baltazar. Ovaj stavi papir pomno u žep.

— Sad idem natrag u dvor gospoje Milićke. Sutra na večer vidit ćemo se opet. S bogom.

— S bogom moj vice Napoleone! Sutra! Živili Kinezi!

Prebendar ostavi mamurnog prijatelja. Za malo povrati se barun. Nemalo zabrinu se ne našav prebendara.

— Gdje je vaš prijatelj?

— Ode; živili Kinezi!

— Dragi gospodine taste! prihvati barun, vi idete sutra u Zagreb. Ja ne mogu. Evo vam prešnog pisma predajte ga kod milosrdne braće i pogledajte si nasad čaja.

— Bene, bene!

— Sad s bogom!

— S bogom, amice barune! Živili Kinezi!

Po tih riečih stavi Lacković pismo u džep i za malo zadriema na stolici svojoj. Barun pako odjuri na brzih kolih put tetke Mihaljevićke.

Nestrpljivo čekala Lackovićka prebendara.

— Šta je za boga? zapita ga.

— Sutra ide Lacković, da pripravi svatbu s barunom.

— Ali —

— Subordinacija! stavi prebendar prst na usta i pokloniv se ode.

(Konac sliedi).

MOJA BOŽICA.

Po Götheu oponio I. T.

Kojoj neumrlici
Da prvenstvo priznam?
S nikim se ne inatim,
Al ga dosudjujem
Uviek pokretljivoj,
Vazda novoj
Čudnovatoj kćerci Jova,
Njegovoj mićenici,
Živoj mašti.

Jerbo što ih je
Samu sebi
Drugda prisvajao,
Čudi je sve
Namako njoj,
Pak se još raduje
Smušenoj kćerci.

Nek ružami ovjenčava;
Il noseć ljiljanov struk
Cvjetnom dolinom baza,
Ljetnim gospoduje pticam,
Il lako gojljivu rosu
Pčelinjim rilcem
S cvieća srče.

Il neka pak
U razplet kosom
Žalobitim gledom
S vjetrovi juri
Okolo stienâ
I stošarice
Ko zorom, večerom,
Izmjence vazda
Umrlim sjetluca!

Ajdmo k jednu svi
Prodičit otca
Velika, drevna,
Koj toli liepu
Neuvenljivu drugu
Čovjeku umrlu
Pridružit hćede.

Ta samo nam
Priveza bujnu
Nebesa vezom,
Te joj zapovidje,
Da nas radostnih
A ni žalostnih
Poput vierne druge
Ne ostavi nigda!

Svi ostali
Biedni stvorovi
Na naseonoj
Majci zemljici
Landaju i pasu
Uz tavni užitak,
Uz mutnu mučicu
Istodobna
Kraćahna života,
Skučeni jarmom
Potrebe.

Digitized by Google

A nam je pako
Svoju najvještiju,
Razmaženu kćerku
Priuštio, veselte se!
Tetošte oko nje
Ko oko drage,
Dajte joj dostojanje
Domaćice na domu!

A da vam starka
Punica mudrost —
Nježne dušice
Ne uvriedi nipošto!

Još joj znam za sestricu
Stariju, ozbiljniju,
Tibu mi prijateljicu:
Oj da ona tek
Svietleć mi životu
Uza me prione
Plemenita poticalica,
Utješiteljica — nada!

CRNOGORKA.

Napisao Francesco dall' Ongaro, pohrvatio I. D.

(Konac.)

8.

Nenadani branitelj.

Videć lovac, koj je Jeli onu žalostnu viest dojavio, da se ona ne vraća, ode sam u selo te ju pričeka pred crkvom. Kršnomu Grgi nije lje ni na kraj pameti bilo, da bi s njom tako zlo biti moglo. On je bio, kako ćemo vidjeti, čovjek od srdca, ali nešto grubo osnovan, te nije po tom mogo razumjeti kako će se dojmiti takva viest ćudi jedne žene. Možete si pomisliti, kako mu je pri duši bilo, kad je vidio Jelu izlazeću iz crkve, poduprtu, skoro nošenu po ljudih, koji ju digoše. Zgražajuć se, sav uzrujan pridruži se žalostnoj povorci i javiv se kuće gospodaru, uze na se odpratiti nesretnu djevojku majci njezinoj. To je bilo najbolje, što se je moglo učiniti. Jela je pustila da ju vode, niema, ne opiruć se nimalo. I Grga šutio, videć dobro, kako bi bilo suvišno tješiti ju. Da nije sirota djevojka u takvom stanju mogla izvesti svoje nakane, samo se kaže; on odvede dakle kćer staroj majci, pripovidje joj je kako je najbolje znao, što se je dogodilo, te ode svojim putem. —

Ali onaj priprosti sin Crnegore nije bio čovjek, koj ne bi zadane rieči održao. Nije on govorio, gdje je raditi trebalo. Pogledav nesretnicu u onako žalostnom stanju i pomisliv na nepravdu i izdaju, kojima je ona podlegla bude duboko ganut i uzrujan. Od onoga časa smatrao je jadnicu svojom sestrom ili kćeri i zakleo se, ako i ne bude mogao toliko zla popraviti, a ono će bar nezasluženu sramotu osvetiti.

To je tvrdo odlučio, ali odluku još tajno držao i čekajuć zgodu i mjesto, da ju izvede. Svakako je gledao kušati svako zakonito sredstvo, i ne znajuć ni sam pravo što da radi, vratio se u selo, gdje se je onaj grozan prizor zbio.

Ode ravno k župniku, te mu na kratko pripovidje žalostan dogodjaj, izjaviv kako ne može biti nova ženitba valjana ni vriedna, i kako on dolazi da ju zaprieči.

Župnik to slušao sasvim ravnodušno. Nesrećom nije bio on čovjek bistre pameti. Bojazljiv i ne imajuć pravoga pojma o svetosti i dužnosti svoga zvanja, zadovolji se opitati Grgu, kojim pravom i u kakvom on svojstvu dolazi, da zaprieči tu ženitbu. Nije li on brat, ili rod djevojčin? — Tako ne ide u mojoj župi završi on. Vladko je slobodan, ne buduć od prije valjano crkovno svezan. Zaručene sam tri puta zakonito ozvao, kako to propisuje gradjansko i kanonično pravo. Vidite dakle, da su vaši prigovori nezreli i nezakoniti. Zaručnici vrli su i bogabojeći; oni su ko stvoreni jedno za drugo. Djevojka nije samo iz moje župe, ja sam ju i krstio. Ona ima prilično vieno, a vi se varate ako mislite da možete tako liepu svezu razkinuti.

Ali šta će ona druga, prigovori Grga, ona nesretnica, koja je pred Bogom njegova žena i koja će za cielo biti izgubljena, ako joj on rieči ne održi te ju ne uzme?

Žalim njezinu nesreću, vrati župnik, žalim, ali ne znam šta da za nju učinim. Napokon ona je tudjinka, pa nije ni katolikinja; ne mogu je svomu stadu pribrajati. U ostalom ako bude tražila odštete — obitelj je imućna te joj neće odreći podpore, ako ju treba. Ja sam sâm pripravan, da to predložim, i biti ću sretan, ako se to dobrim načinom uredi bez ikakve buke i pre.

Te su rieči Grgi podale novu misao. Videć on, da se nije od te strane dobru nadati, odluči, potražiti poznata odvjetnika te se s njim o tom savjetovati.

Odvjetnik, kako i možete sami misliti, upitao ponajprije, nema li ništa pismena od Vladka? Grga nije o tom ništa znao, ali pisanje nije baš onuda obično, a Vladko je jedva to i znao.

U tom slučaju, reče odvjetnik, imamo se malo nadati. Komesar ne dopušta lahko ustmene dokaze; on sudi samo po pismenih

Digitized by Google

valjanih izpravah. Zato vam savjetujem, da štedite trud i trošak. —

Dakle nema pravice na svietu? kliknu Grga. Smije li se dakle nekažnjeno tako prevariti i ostaviti sirota? Pasja vjero! U nas se to drugčije postupa! —

On je naglasio tu izreku tako oštro, da se odvjetnik prepao. — S Bogom, gospodine odvjetniče. reče uzrujan jedva se svladajuć. S Bogom! Čuti ćete o meni! — Tim natače kalpak i ode psujuć rad ludo potrošenih rieči i izgubljenoga vremena.

I ode ravno u kuću zaručnice. Zapita za otca, komu da ima nešto silna kazati.

Nije mogo izabrati zgodnijega časa. Budući tast sjedio još pri stolu sa zaručnikom. Zajedno su objedvali te su mirno pušili, dočim je majka s Maričkom pospremala. Kod Slavena ne sjede žene pri stolu, osobito pako onda ne, ako ima gostova.

Grga bio stran, ali po običaju ponude mu kupicu i dugačku čeminovu lulu. Ne taknu ni jedno ni drugo. — Dozvolite, reče, da vam kažem zašto sam došo, prije nego li izpijem dobrodošlicu.

Reci, vrati mu domaćina.

Ja sam Grga Marković iz Cetinja, po zanimanju lovac, imam kuću i nešto polja. Dolazim da prosim vašu kćer.

Nemam nego tu jednu, prihvati Maričkin otac. Žao mi je, da ste zakasnili, ona je udata, tuj sjedi njezin muž.

Udata? upita Grga najvećim udivljenjem.

Ozvana jest, treba još samo blagoslov.

Treba još nešto, reče Grga. Nemože se blagosloviti, jer vam zet ima već ženu.

Ženu? upitala na jedanput četiri začudjena glasa.

Da, ženu, vrati kriepko Grga. Moj rodjak Vladko, koga tuj vidite, ima već ženu u Crnoj gori. Ne znam je li pred sveštenikom s njom bio, ali to znam da je ona sveza sveta i nerazriešiva pred Bogom.

Kako je ime toj ženi? zapita Marička pola porugljivo, pola ne vjerujuć.

Jela joj je ime, vrati Grga. Pitaj samo zaručnika on ju bolje pozna.

Kojim se pravom miešaš u moje poslove? stane Vladko. Bolje bi učinio, Grgo, da odeš!

Ne govorim s tobom, vrati Grga. Dolazim da prosim djevojku, koja mi se mili; i ne vežuć me nikakvo starije obećanje, nadam se ponešto, da ću imati prednost. Svakako nemaš mi ti odgovoriti, nego djevojka, koja je prisutna i njezini roditelji.

To je neslana šala, kliče Maričkin otac. Ima li kakva zakonita zapreka, a ti idi gospodinu župniku. Duhovni otac znat će svojom mudrosti pravo pogoditi. Što se mene tiče, držim obećanje i ne ću svoje odluke mienjati. Ne poznam žene, o kojoj govoriš, a nemaš li ništa više da kažeš — eno ti vrata!

Moguće, vrati Grga dižuć se sa stolice, moguće, da ju ne znaš, ali njezina si otca sigurno poznavao. Moj rodjak Vladko mogo bi ti više o tom kazati.

Jesi li došo u moju kuću, da me izazoveš? kriknu starac, komu su iskre iz očiju vrcale, digav se takodjer sa stolca.

Svi skočiše na noge i bilo bi do okršaja došlo, da se niesu umiešale žene i da nije Marička, čiju su baš u kući najviše slušali, umjela otca laskavimi rieči utješiti i na stolac iz nova posaditi.

Ne vidim razloga, da se takva graja diže, reče bezdušna, prevrtljiva namiguša. Tuj je nov prosac. Dobro nam došo kao i ostali. Niesmo Crnogorci, ali zato niesmo zaboravili starih običaja. Svakomu je dozvoljeno do udaje prositi djevojku. Tko je ne umije drugim proscem oteti nije je ni vriedan. Ja smatram dakle ovog junaka kao i ostale, koji su me prosili, a kod „kušnje“ vidit ćemo, jeli me zaslužuje. Svakako će sjediti pri piru a do onoga dana s Bogom!

Hvala ti, djevojko, reče Grga krepkim glasom. Do vidjenja, rodjače. Sudbina neka odluči!

Timi on riečmi pozdravi osbilnjo i ode.

9.

Obdulja.

Moram vam tumačiti, mili moj, upane Vladika, šta je Marička mislila, kad je ono za Grgu rekla da će ga na „kušnju“ pustiti.

Kod slavenskih plemena, koja niesu još vaših običaja poprimila, najvažnija dva dogodjaja za života jesu svatba i pokop. Obadvoje se obavlja velikimi gostbami, koje traju po više dana, i pri kojih se sakupi skoro čitava obćina. Gdje se o čašćenju radi, svi su ti ljudi više ili manje rodjaci ili bar prijatelji. Ne ću da govorim o pokopu; to ovamo ne spada; kako se pako svatovi drže hoću da vam u dvie rieči kažem. — Veoma je to zanimiv običaj. Vi poznavalac klasične knjige naći ćete veseljem u njih nekoliko crta iz poviesti Peirithoosa med Kentauri. Na dan svatbe dodje zaručnik u svečanom odielu, oružan od glave do pete, pred kuću zaručnice. Jaše vilovita konja, a prati ga rod i prijatelji, te drugovi, koliko ih već smoći može. Toj pratnji kažu svati, što će toliko reći, koliko svjedoci, kumovi, kako se je u starih reklo paraninfos, djever.

Oko zaručnice nastoje djeveri, što u slavenskom narječju to isto znači. Djeveri su njezina rodbina, braća itd., koji isto tako svečano i u velikom broju dolaze. Vjeritba se obavila, ili se u velike pred kućnimi vrati obavi. Na to će se otac ili koj drugi član obitelji oprieti. Djevojka da je svojeglava, da ne pristaje uz poso ili da je odviše mlada za udaju. To sve ne će uplašiti zaručnika,

Digitized by Google

već on izjavi, da će ju uzprkos tomu ipak povesti. Na to će domaćina prividno popustiti i odstupi, ali će onda djeveri pristupiti da ju ne daju, i to ne samo na rieči, već da će se i silom oprieti. Zaručnik udje med svoje svatove, dogovori se, pa onda navale. Eto onda borbe, naravno većinom nevine gdje se opaljuju prazni samokresi i puške. Lahko je pomisliti kako se to svršava. Zaručnik prevlada, otme djevojku, baci ju na konja, pa odjuri s njom u nevid. Svati se sa djeveri pomire, ruke ruče i sjednu da se časte. Vidio sam često takve svečanosti u Hercegovini.

Razumjet ćete sad Maričkine rieči i pogodit ćete Grginu osnovu. Na skoro ćete uviditi, jeli neoprezna imala razlog svojim se ponašanjem dičiti.

Urekli svatbu na nedelju, koja će prva doći. Bio krasan lipanjski dan, nebo vedro i čisto, zemlja bujna i puna ljetnoga blagovonja.

One su obale i otoci obrasli dušicom i mrčom, kano i otoci grčki. Vi znate, da su grčke djevojke od toga cvieća u slavu Aphrodite sebi vience svili. Zaručnice su uzprkos kršćanstvu pridržale tragova onih starih obreda, samo što je nošnja manje jednostavna i manje ukusna. Marička nakitila opravu silnim kojekakvim nakitom, što ga je putujuć u Trst pokupovala. Crvena kapa sjala se od nanizanih zlatnih dukata; velika biela koprena pokrivala joj je stas od glave do pete. Moglo se je prispodobiti ju majci božjoj u Lorettu, kad ju na njezin blagdan izkite. Liepa plava kosa i nježna brst, riedka u onih stranah, podavala je licu nješto tudjega, gradskoga, za čim su sve oči zamicale.

Vladko bio u raju. Tako je bio očaran, da nije ni ozbiljno već pomišljao na Grgin obećani posjet ni na njegove rieči. — Htio sve uplašiti, mislio on, ali će uviditi, da bi nasjeo, kad bi navalio! — Na Jelu nije ni mislio; izgubila pamet — tim gore po nju!

Vladko bio mladić krepka, liepo izvedena struka, a tomu je baš imao zahvaliti, što je dobio Maričkinu ruku; gledao je dakle, da bude na dan ženitbe čim ljepši i sjajniji. Za pojasom imao je svietlo oružje a jašio je pomamna konja. Dalmatinsko odielo, što je na njem bilo, upravo je skrojeno, da iztakne snagu i gibkost uda; tiesne hlače od biela sukna, kaftan bogato sa srebrom izvezen, k tomu nož sa vajanim balčakom, kratka puška o ramenu, kojom je Vladko umio veoma dobro baratati. Dugačka crna kosa u splete spletena visila mu je otraga do sedla, a malena modra kapica, sa paunovim perom, jedva se glave i dodirala. Takva bila nošnja Crnogoraca i Dalmatinaca do u najnovije vrieme.

Pratnja mu nije bila velika, jer se je za granicom ženio, a mnogi mu rodjaci zazirali s njim onamo poći. Deset do dvanajst svatova bila mu je družba. U Maričke bilo bar dva put toliko. Njezin je otac bio najbogatiji na široko i daleko a imao je roda i prijatelja, koliko mu se hćelo. Kći se i više tim gizdala, nego li joj pristojalo.

Već iz daleka čuo se prasak pušaka malih i velikih; gromkije mu se javljala Maričkina družba. Njezino srdce raslo od radosti i gizde gledajuć dolaziti zaručnika; ljubila ga je po svoju istinski, već poradi neprilika, koje je imala svladati, da ga otme nuzljubi.

Vladko stupi sa malenom pratnjom u dvorište, gdje su već bili stolovi za čašćenje priredjeni. Pozdravili se po običaju, kad se na jednom iz daleka oglasile nove puške. Za cielo dolaze drugi svatovi, pomisli Vladkova družba; ali on je vrlo dobro znao da se nema nikomu nadati, do li rodu Grgi.

Ne marim! veljaše u sebi običnom lahkoumnosti: dolazi li kao prijatelj, sjesti će za stol, dolazi li kao takmac, zakuhati ćemo mu poparu!

Bio je doista Grga! I on se svečano odjeo, ali tamnije boje. Jedva je u dvor unišao, okrenu se Vladku i upita ga hoće li mu djeverovati?

To bi tebi pristalo, vrati Vladko; baš pravo dolaziš, da bude jedan svat više. Što se mene tiče, nisam ničiji djever, već sam zaručnik, i jao si ga onomu, koj bi se drznuo mutiti nam veselje! —

Šta si s Jelom učinio? upita Grga.

Nećeš li prestati, bacat se na me imenom te djevojke? Ako ti je tako srdcu mila, zašto ju ne ženiš? Ja ti neću braniti, budi sjeguran!

Ti si nitkov, nebrat, izdajica, koj nije vriedan da se našim pribraja! —

Tražiš li kavge? kriknu Vladko, i trgnuv za pasa malu naperi ju na Grgine prsi. Ali kano grom skoči Grga na njega, uhvati ga za kosu, povuče ga sa konja i razstavi mu oštricom glavu od tiela! — To se je u kraće vremena dogodilo nego li ja pripoviedam. Ostali okamenili se od groze, Marička padne onesviešćena u majčin naručaj. Vladkova svojta i nekoji od djevera skočiše za ubojicom, ali taj već sjedio na konju i zgubi se onaj čas u šikarju tako, da ga niesu mogli progoniti.

10.

Gradiška.

Tuj prekinu vladika pripoviedku i gledao me izrazom mirne ironije.

Vi ste očekivali, da će se drugčije dovršiti? reče on.

Priznajem, vaša svietlost, da mi se to malko oštro vidi, odvratih mu ja.

Digitized by Google

A ipak je to najrazboritije bilo, što se je moglo od toga družtva, podrovanoga starodnevnimi predsudami i divljimi strasti očekivati. Vladko je bio bez dvojbe najviše kriv od svih, a ipak bio bi utekao osvetnoj ruci zakona. Grga htio biti i sudcem i izvršiteljem osude. Ne velim zato, da je dobro i po pravdi radio. Život je jedino božji, njegov je to dar; ali dok bude naroda, u kojih se dopušta pojedincem po volji krojiti pravdu, moramo se i s posljedicami zadovoljiti.

A šta se je s Grgom dogodilo, vaša svietlost?

Nesretnik nije mogo do granice doći. Njegov je konj bio slabiji i manje brz od onih njegovih progonitelja. Maričkin ga otac brzo preteče i zakrči mu put baš onaj čas, kad je na granicu prispio. Austrijska carinska straža stražila, i uzprkos njegovom junačtvu i divnoj hladnokrvnosti podleže sili. Tajiti čina nije mogo, predade se dakle i morao se pokoriti zemaljskim zakonom, koji su koli strogi toli pravedni.

Odsudiše ga na smrt?

Ne baš na smrt; na dvadeset godina robije. Izgubio sam u njem, njegovom krivnjom i prevelikom, zlo shvaćenom dobrom nakanom, vrloga podanika. Rekoh vam već, da je, ako i ne rado, stao izvadjati moje zapoviedi i kupiti one krvave košulje. A sad padne u isti grieh, koj je nastojao po načelu izkorieniti! Za mene odista gubitak! Napokon ne mogu se u jedan dan, u jedan mjesec zatrti stare predsude. „Što je moguće, to biva, a što je ne moguće, to će biti“.

Čitali ste Macchiavela, svietlost! Ne smijemo zdvojiti za budućnost. Ali zašto ne upotriebite svoje moguće sveze, da prikratite podaniku kazan.

Učinio sam to i imam nešto nade, da ću uspjeti. Hoćete li ga vidjeti? I onako namjeravam sjutra u Gradišku, da vidim, kakav je. Dodjite, možete mi pomoći kod toga izpita.

Ponuda je bila odviše ljubezna, da ju s veseljem ne prihvatim. Tako smo se našli drugi dan pred starim gradom Gradišćanskih grofova, koj su sad u zatvor izvrnuli. Svakako su izviestili inspektora već prije toga, jer su nam otvorili vrata zatvora bez ikakve potežkoće. Oprostiti ćete mi, ako vam ga ne opisujem, ne imajuć ništa nova il originalna kazati. Svi su ti zatvori jednaki, svi su više manje opetovanje Danteova pakla, komu na vratih stoje one mrke rieči: Lasciate ogni speranza! Da je on bar očistilište! To bi bar bilo kršćanski i ljudski. —

Dali smo zvati Grgu. Već je bio odrobovao dvie godine, a svietli gospodin jedva ga je mogo spoznati u onom groznom uzničkom odielu. Crnogorac porumeni do ušiju zgledav svoga vladiku i duboko se nakloni ni cigle rieči ne rekav.

Grgo, sinko moj, reče vladika, dodjoh k tebi, da ti pokažem, da ne zaboravljam svoje braće u nevolji i da vidim mogu li što na tvoju korist učiniti. Tebi ne sude moji sudovi, ne mogu ja svojom voljom ništa. Ali njegovo veličanstvo car naklon mi je i bit će pripravan uslišati mi molbu.

Želio bi, svietli kneže, da mi izmolite milost!

Kakvu milost? upita vladika.

Milost, da me u mom zavičaju ustriele, da ne ostanem dulje u tom stanju.

Te rieči reče on bez osobite krepčine mirnim i najpoštenijm licem na svietu. To nije težko razumjeti. Crnogorac mnogo je sličan Beduincu i ne može da živi bez svjetla, zraka i slobode. Mirna posla ne ljubi ni u svom domu, ni za svoju korist; kako mu mora biti nesnosno raditi pod silu, bez vlastite hasne, u stanovite sate, gvoždjem oko nogu i zatvoren u tiesnom prostoru s najvećim izmetom ljudskoga družtva! Usuprot mu se činila smrt manje gorkom, osobito kad bi smio vidjeti prije domovinu, i naužiti se onoga čistoga svježega zraka svojih gora.

Rado bi ti izprosio milost, za koju moliš, vrati vladika, ne da te kod kuće ustriele, nego da ti dadem bolju priliku da okaješ grieh. Zato treba da pokažeš, da se kaješ i da obećaš, da ne ćeš već nakanom ubijati.

Uvjek stara pjesma! reče Grga izrazom gorke srčbe, koju nije mogla ni vladičina prisutnost ublažiti. Možebit da sam po austrijskom zakoniku zakrivio, ali pred Bogom, vaša svjetlost, držim da niesam tako težko sagriešio. Vladko je zaslužio smrt; kako da požalim, što sam brzo i dobro sudio?

Vidite, reče mi vladika francuzki, da me moj bivši podanik ne razumie. Navada druga je narav. Treba svakomu vremena pustiti, da se osviesti i iz temelja izpravi. A prema Grgi će: Ti imaš krivo, brate; samo Bog ima suditi. Ti si htio bližnjega kazniti pa trpiš zato sam kazan, jer si to učinio bez dozvole zakona. Ne sudite, da ne budete sudjeni, reče gospod. Ti si dakle zlo učinio i moraš se trsiti, da se pokaješ.

Grga poniknu glavom i zašuti.

Vladika ga blagoslovi i obeća mu, da će se za njega zauzeti. — Idem u Beč, reče on, govoriti s carem i uprosit ga, da te meni prepusti. Dotle se pretrpi, i moli se Bogu da ti oprosti prolivenu krv.

Knez bio kao pravi vladika, kad je te rieči govorio. Pustio je uznika utješena i ode sa mnom iz onoga žalostnoga doma krivnje i zdvojenja.

11.

Poludjela.

Hvala vam, svietlosti, što ste onoga nesretnika tako tješiti hćeli. Ne dvojim nimalo,

Digitized by Google

da će vam poći za rukom osloboditi ga iz onoga pakla i pomoći mu da se vrati u svoj zavičaj.

To bi pogibeljno bilo, vrati mi on. Vladkova bi se rodbina gledala po običaju osvetiti. I Maričkin je otac preko reda na njega biesan. Pročula se tajna, pa je sve zamrzilo na njega i na sina mu. Čuo sam, da se je morao seliti iz onoga mjesta, gdje mu je imanje bilo; nije već dobio težaka, koj bi u njega radio, a i kći nije već prosca našla.

A šta je sa sirotom Jelom? Kad bi mogli dogadjaje po svojoj volji udešavati te bi sami morali pronaći kako da se rieši žalostna ta drama, to izpoviedam, da bi je završio sa sretnom ženitbom nje i njezina divljega branitelja!

Ona je sad majka, reče vladika, i luda! Ali je to mirna, nevina ludost, od koje se nemamo zla bojati. Čudnovata je to mahnitost, kojoj je sirota podlegla. Pomislite, ona ne vjeruje na smrt svoga zaručnika i svagda se smije ne vjerujuć, ako joj ljudi stanu o tom govoriti, da ju tim osvieste i istini dozovu. Još uviek čeka na svoga pobratima, na svoga muža, na svoju prvu i jedinu ljubav. — Rekoše mi, da mi je izdao za volju bogate, liepe tudjinke, koja ga je premamiti znala. To je laž! Kleveta! moj me Vladko nije ni za časak prevario il pustio.

Vidite, doda Vladika, takva se mahnitost ne može ni zvati nesrećom za sirotu. Ta to je više oblakšica, utjeha, koju joj gospod šalje, da joj ublaži jade! Ako me posietite u mojoj domovini, kako ste mi obećali, pokazati ću vam poludjelu, kako sam vam u Gradiški njezina branitelja pokazao. Liepa je još, nešto čudnovate, divlje ljepote, uslied te nevolje, ali pravi tipus Crnogorke: crnih očiju, crne kose, kože osmagle od sunca, vitka i gibka stasa, prava šumska kći.

Jela stanuje sa svojom majkom, koja još živi, i kojoj su priskočili, da si može najpotrebitije pribaviti.

Djevojka nimalo ne trpi. Nesmiljena strogost drugaricâ ustupila je boljemu čustvu. Drže ju za Vladkovu udovicu, a njezina nesreća, koja je veća od njezine krivnje, probudjuje samo sažaljenje i nagnuće.

POUKA.

Sunce u naših bajoslovnih ostatcih.

Napisao M. K.

(Dalje.)

Sunce na Ivanje umire, kako sam to već napomenuo, a naravskoj smrti mora predići bolovanje, za oto se u toj pjesmi sunce tuži u svojoj bolesti svetom Ivi, što ga neće da služe vile hladjanom vodom, a sveti Ivo mu obećaje, da će ga djevojke služiti. I sbilja one ga kite cviećem i vienci kao mrtvaca. Prispodobimo li pjesmu „Sunce i djevojka“ koju sam odmah na početku naveo, sa ovom pjesmom, lasno ćemo si moći protumačiti, koga ovdje zastupa sveti Ivo. U onoj pjesmi tuži se sunce svomu otcu, bogu Perunu, što mu je već dosadilo hvalisanje klete djevojke, pa bi rad, da ju on kazni. Skoro isti slučaj nalazimo i ovdje: sunce se tuži sv. Ivi, što ga vile neće da služe, a kako ondje bog, tako ovdje sv. Ivo pomaže suncu. Iz toga se jasno vidi, da je sv. Ivo u toj pjesmi stupio u kršćansko doba mjesto poganskoga Peruna, sunčeva otca. U toj pjesmi, kako vidimo. staje sunce tri put na Ivanje na zapovied Peruna.

Kada vatra već začme dogarati, zapale momci već priugotovljene baklje, pa tako si svietleć podje cielo družtvo uz miloglasno pjevanje već u samu pônoć kući. Dogorele baklje postave ili na bostane, da ne bude u njih buhači, ili jih pozatiču u plotove, da ne budu vještice mogle kući ništa naškoditi. — U Dalmaciji, u Dubrovniku, pali mladež, osobito ženska, u oči Ivanja, Petrova i Vidova vatre po polju, pa ih preskače namjenjujući svaki put za koga, n. p. ovo za oca, ovo za mater, ovo za brata Andru i. t. d. — Žumberski uskoci hodaju sa gorućimi bakljami oko svojih polja, pa se svi strču na kojem brežuljku i od bakalja vatru nalože.

Rusi nazivlju ovu vatru, kako sam već napomenuo bio, kupalo ili kupadlo, a Slovenci i Štajerci nazivlju kao i mi, kresovi. Korutani spuštaju s bregova jošte k tomu ognjeno kolo — kod Njemaca feuerrad — kao šimbol umirućega sunca. Slovaci nazivlju otu vatru Janvo, Va-janvo, Vajanovo, Vajanok a i turice. Poljaci i Česi nazivlju kresove sobotka. Česi ne samo da pale vatru na brežuljcih, nego i hodaju sa zapaljenimi bakljami govoreći: Povez nám velký bože sv. Jene, dlouholi živi budeme, pa koliko puta se bačena baklja neutrne, toliko će godina živiti. Česke djevojke potrgaju zeleno lišće sa žitnoga klasja pa ga vežu govoreć.

Velký Bože! svatý Jene!
Prosim tebe ponižené
Oznamtý mi sám
Za koho se vdám!*

Ovo mi potvrdjuje već gore navedeno mnienje, da je sigurno sv. Ivo stupio mjesto Peruna, jer tude nazivlju Česi sv. Ivu ve-

---

* Erben: Prostonár. čes. písně a říkadla. str. 76.

Digitized by Google

likim bogom, dakle Perunom. Preskakivanje vatre je u običaju kod svih Slavena isto tako kao i uporaba cvieća, tako n. p. kod Čehâ prave si ženske vience od komonike, a njom se i pašu.

Promotrimo li sada palenje vatre na božić i Ivanje, uviditi ćemo, da Hanûš dobro opaža, kad veli, da je palenje badnjaka bilo simbol mirna kućevna života i da se je njim slavilo rajsko svjetlo, a kresovi kao simbol visoko stojećega sunca, sunčano svjetlo.

Ivanjem prestaju ljetni svetci — onda prestanu štovati Ladu, boginju prirode. Obožavanje prirode traje dakle samo od poklada, kadno unesoše u selo Ladu, pa do Ivanja, kadno ju iznašaju kao i Moranu na poklade. Ovo iznašanje boginje prirode, koju predstavlja kakva djevojka Djevka-kupalo zvana, sačuvalo se do danas samo kod Bjelorusa, ali sigurno je to bilo u običaju i kod ostalih Slavena, ali se na to zaboravilo.

U Šleskoj peku djevojke neko pecivo „slončeta“ suncu posvećeno, pa ga prostiru na bieli ubrus prije istoka sunca na Ivanje i igraju pjevajuć: „graj słońce, graj, tutaj sa tvoi słončeta.“* —

Promotrivši točnije narodne običaje pri pojedinih ovdje navedenih svetkovinah, viditi ćemo, da se njimi nije štovalo samo sunce, nego da je s njimi ujedno usko skopčano bilo štovanje prirode i njom vladajućih bogova. — A razlog zašto se je na božić mnogo više poganskih običaja nego na Ivanje sačuvalo, je sasma očit, jer da je kršćanska crkva stavila veliki petak — umiranje sunca — tamo gdje oko 24. lipnja, kada se je slavilo umiranje boga sunca, kao što je božić — rodjenje Isusovo — stavila upravo u ono doba, kad su pogani slavili sunčev porod, sigurno bi se sačuvalo više poganskih tragova o Ivanju.

Da si bogovi uzimlju supruge sa zemlje, poznato je skoro u svih bajoslovjih, a i da vode ljubkovanje sa zemaljskimi ženami, u pogledu česa možemo čitati najzanimivijih bajaka u grčkom i rimskom bajoslovju, a mnogo toga ima i u indijskom. I kod nas ženi car nebeski, Perun, svog rodjenog sina, pa mu uzimlje ženu sa svieta, ali ta žena nije kao ostale, nego je nadahnuta svetim duhom, kako nam to pripovieda stara hercegovačka pjesma:

Kako je bog ženio sunce.

Car nebesni kad sunce ženjaše,
Svetitelje u svatove zvaše:
Starog' svata Petra u sried ljeta,
Prvijenca gromovnik Iliju,
A za kuma krstitelj — Jovana,
Dva djevera dva božja angjela,
Barjaktara u proljeće Gjorgja,
A čauša svetoga Nikolu,
Pratioca svetog Arangjela.
Otidoše svati po djevojku,
U djevojke svetoduhe Janje,
Lijepo ih tamo dočekali,
I lijepim darom darovali, —
Svakom svecu što je za kojega:
Ilij' daše munje i gromove,
Svetom Petru u snope pšenicu,
A Jovanu krste i ikone,
Angjelima ključe od nebesa,
Barjaktaru svetitelju Gjorgju
Darovaše cvieće i proljeće,
A Nikoli po moru brodove,
Arangjelu sve kršćanske duše.
Otolen se svati podigoše,
Te na nebu trudni počinuše,
Najtrudnija svetoduha Janja.
Sjela Janja kumu uz koljeno,
Na kuma je naslonila glavu;
Kad osvanu i ogranu sunce,
Sunce sjanu i ugrabi Janju.

Vuk: Srp. nar. pj. iz Hercegovine str. 304.

Premda je ova pjesma, kako se po sadržaju vidi, sasma bajoslovna i jako stara, to se ona ipak nije mogla oteti kršćanskom življu. da se s njim ne pomieša. Bog kupi svatove — kršćanske svetce, koji su stupili u kršćansko doba mjesto poganskih bogova, pa se pri tom služi sasma starimi poganskimi običaji — Kod Bugara sačuvala se jedna druga legenda o ženitbi sunca, u kojoj ima veoma malo kršćanskoga življa.* — Porodivši Slavka veoma liepu kćêrku, nije znala, kako da joj ime nadjene. Poslje dulja predomišljanja dade joj ime „Grozdanka“, to jest „Gadura“, da se ljudi od nje straše. Od Grozdanke naraste tako krasna djevojka, kakvu još nije sunce obasjalo. Jednoga dana ode ona u vrt svoga otca, gdje ju zapazi sunce, koje njena ljepota tako zanie, da je drhćući tri dana i tri noći zastalo i zaboravilo da mu valja zalaziti. Kada se sunce na posliedku kući vrati, zapita ga zabrinuto majka: „Sunce moje, majčino djetence, gdje si dosad dangubilo? Tvoja večera mlada junica i devet hljebova, sasvim se ohladila“! „Oj, sladka majko“, odgovori sunce, „da ti znadeš, kakvu sam ljepu djevojku dole na na zemlji vidilo! Ako ju ne dobiem za ženu, neću nikad vise zasijati! S toga te molim, idi odmah k Bogu i pitaj ga, da li mi dopušta, da djevojku živu u nebo dovedem i

---

* Hanûš: Bájeslovný kalendář slovanský str. 176.

* Ovu legendu upleo je prevodioc dr. Kapperova članka „Bajeslovné vzpomynký naroda srbského“ u nj u Matici god 1869. br. 2.

Digitized by Google

da se s njom vjenčam.“ Sunčeva mati ode odmah Bogu i reče mu: „Gospodine bože! Gledj, kako sunce jadikuje, odkako je na zemlji zapazilo jednu liepu djevojku. Reci, ne bi li ju živu u nebo dovesti mogli“? „Ostarjela sunčeva majko, a što ja učiniti ne bi mogao“? reći će na oto Bog. „O Gjurgjevu dne spustiti ćemo zlaćenu kolievku na zemlju u dvor djevojčin. Ona će leći u nju pa se ljuljati, a mi ćemo ju s kolievkom zajedno podići u nebo“! Tako se i sbi. O Gjurgjevu dne spustiše kolievku, mlado i staro pristade da se ljulja, a napokon dodje i Grozdanka, a mati ju htjede sama ljuljati. Nu čim leže u kolievku, spuste se gusti oblaci, pokriju kolievku i podignu u vis u nebo. Poslije zapovjedi Grozdankina mati njoj, da devet godina šuti, što je i učinila. Sunce se oko nje neprestano umiljavalo; nu kad je od težke tuge zamislilo na drugu djevojku, progovori opet Grozdanka, te onda postanc sunčevom nevjestom.

U grčkom i rimskom bajoslovju imao je Apolo (Sol i Ἥλιος) ljubovne odnošaje ne samo s boginjami nego i s mnogimi liepimi djevojkami sa zemlje, s kojimi je mnogu djecu radjao.

Prem je sunce tako liepo i dobro, to ipak ne ide rado svaka djevojka za njega, jer se boji njegove vatre, kao što svjedoči pjesma

Sunce i mjesec prose djevojku.

Pade magla po Bojani,
Sitna rosa po livadi,
Nitko rosu proć ne može,
Nego jedna bosa Mare;
Ni ona je proć ne može,
Noga joj se popljužnula,
Prsten joj je odskočio,
Mare Marka potvorila:
„Ti mi, Marko, prsten nadje“.
Marko joj se kunijaše:
„Nijesam ti prsten naša',
„Već sam sinoć s vojske doša',
„Puštah hrte i ogare,
„Puštah hrte niz livadu
„A ogare uz dubrave,
„Do Dunava dohodiše,
„Na Dunav se nadzirahu,
„Al su u grad devet brata,
„Devetina sestru 'maju,
„No ih sestru sunce prosi,
„Nijedan je brat ne daje,
„Najmladji je brat davaše,
„Ona braća govorahu:
„„A ne brate, jedan brate!
„„Jer je sunce ognjevito,
„„Sestru će mi izgorjeti“,
„S druge strane mjesec prosi,
„Nijedan je brat ne daje,
„Najsrednji je brat davaše,
„Sva ga braća poslušaše;
„Jer se mjesec promjenjuje,
„Ono ima svojte dosta:
„Sve zvijezde za jetrve,
„Prehodnicu drugaricu
„A danicu zaovicu“.

Vuk: Nar. pj. str. 154.

Ovaj strah pred sunčanim ognjem sjeća nas na indijsku Savarnu, u koju se bio zaljubio Surjas (Sjonas), bog sunca, te ju htjio za suprugu uzeti, nu ova bojeć se njegova ognja pretvorila se u kobilu a poslije u oblak; nu to je bilo u zalud, jer ju je on ipak oplodio.

Veoma je važna i sliedeća pjesma „Sunčeva sestra i paša tiranin“ sbog svoje starine i bajoslovnih ostataka, na koje narod zaboravio i tako ih pomeo, da ih je težko protumačiti.

Sunčeva sestra i paša tiranin.*

Izvirala studena vodica
Na vodici zlatna stolica,
Na stolici lijepa djevojka,
Žute su joj noge do koljenâ
A zlaćene ruke do ramenâ,
Kosa joj je kita ibrišima.
Ono čudo po svietu podje
I to začu paša tiranine,
Pa odpravi svoje dvije sluge:
„Ajte sluge, do vode studene,
„Da vidite lijepu djevojku;
„Ako bude, kako ljudi kažu,
„Uzet ću ju za vjernu ljubu.“
Odolen se podigoše sluge,
Kad dodjoše do vode studene,
Al istina kako ljudi kažu,
Te odoše te paši kazaše.
Silne svate paša pokupio,
On sakupi svata šest stotina,
Te otole odoše po djevojku.
Kad ih vidje lijepa djevojka,
Jeste mlada riječ govorila:
„Hvala Bogu, čuda velikoga!
„Da li se je paša pomamio?
„Koga hoće da uzme za ljubu,
„Da on uzme sunčevu sestricu.
„Mjesečevu prvobratučedu,
„Daničinu Bogom posestrimu“!
Pa se mlada od zemlje podigla,
I bacila u žepove ruke,
Te izvadi tri jabuke zlatne,
I baci ih nebu u visine.
Natače se svata šest stotina,
Ko će prije ugrabit jabuke;
No tri munje od neba pukoše;
Jedna gadja dva djevera mlada,
Druga gadja pašu na dorina,
Treća gadja svata šest stotina;
Ne uteče oka za svjedoka,
Ni da kaže kako pogiboše!

* Vuk: Srb. nar. pjesme knj. I. str. 157.

Digitized by Google

Ova sunčeva sestra nije kakovo ljubimče sunčevo, zemna djevojka,* koju je sunce obdarilo, nego je poganska božica. Njeno sielo je, kako iz te pjesme vidimo, potočić, ondje ona prebiva, te je po tom boginja potoka, rieke. Ona se sama nazivlje u toj pjesmi sunčevom sestrom, mjesečevom prvo-bratučedom. Nu mi znamo, da je sunce mjesečev rodjeni brat, pa s toga, ako je ona sunčeva sestra ne može biti mjesečeva bratučeda, bila bi kći sunčeva; a sigurno da je sunce i u našem bajoslovju imalo djece. Po tom bi ota krasotica kao boginja potokâ bila slična indijskoj božici Jamuni, kćeri sunčevoj (Surjas), koja je bila božica rieke Jamuna. — Kao sestra sunčeva a po tom i mjesečeva odgovarala bi ona našoj Vesni, boginji proljeća, koja se u ljetu prikazuje pri potocih. Paša tiranin uvuko se u tu bajku tek kašnje.

(Konac sliedi.)

Strasti.

Po Dr. Feuchterslebenu od A. M.

Strasti su dvovrstne; jedne oživljuju, druge ubijaju. Oživljuju strasti dok ne prekipe, dok ne prekorače granica umjerenosti, čim ih prekorače, ubijaju. U prvom su slučaju strasti radine — aktivne — u drugom trpne — pasivne.

Bez strasti ne ima života. Hladnoća, kojano se još uviek u životu smatra praktičnom tobož mudrinjom, nije ništa no pusta smrt. Njena sestra je dosadnost, a lienost je opet posestrima dosadnosti... Groznih li drugarica! „Tko me rani," opominje nas duhovit nekoj pisac, „ozledjuje mi samo tielo, nu tko mi dosadi, taj mi ubija dušu."

Ljubav i mržnjaponajdublji su osnovi našega žića. Suvišno je, mislim, spominjati, da mržnja nije drugo no sakrivena ljubav, kao što je smrt otajan život. I sjeta je elemenat životna djelovanja, te čovjek, koj ima srdce, ne može biti bez nje kano ni tielo bez žuči. U obće strasti su sile isto tako kao i druge: bud duhovne bud tjelovne, a silâ ne smiemo umarati a još manje uništavati, već nam ih je proučiti, redati, ravnati, nadvladati. Ta oduševljenje nije drugo no strast, pa nije li ono plam, koj hrani i podržuje čovjeku i duhovni i tjelovni život? Ono nas uzdiže nad tisuću gvozdova, o koje zapinje hladno razabiranje, uslied kojega bi mnoga velika pomisao ostala neuprilićena.

Srčba je prosti pokret duše proti prostoti i snizava k predmetu: ako se srdimo, naš protivnik postigo je svoj cilj, mi smo mu podlegli. Priezor ćudoredan je pokret, plemenita strast, koja nas visoko uzdiže nad prostotu, te dočim nam ju omrazi, štiti nas od nje. —

Plato nazva strasti groznicami duše, jer su kao krize, koje, poput onih tjelesnih, često izliječe dušu, očistiv ju od najukorenjenije gube.

Nu strasti su koristne samo dok niesu prekoračile granica umjerenosti, dok su aktivne. Aktivno je sve, što se prikuplja oko razborne česti čovjeka, jer samo u toj sferi može biti čovjek, kao čovjek, aktivan, radin. Pasivno je sve, što podlegne puti, jer čovjek tad robuje surovim silam naravi. Ganutljivost oživljuje — jest aktivna — dok je samo udivljenje, priedje li u sažaljenje, već oslabljuje, umara — jest dakle pasivna. Ljuta srčba nije, kao što bi se mogo tko varat, aktivna; pa ni u istih učincih svojih ne. Svaka žestoka strast izražaj je slabosti. Ponajviše ju rodi bieda, da nam potlači pravu nutarnju jakost, da nam duh ponizi. Usuprot nježni pokreti duše naše, blage strasti razvedruju obzorje života: pokreću ne trudeć, griju ne ništeć, te svode malo po malo plam, koj bukti u svačijih grudih, na tihano blagoslovno okrepljujuće svjetlo. One su znakovi prave silnosti, koja nikad ne pušta iz ruku žezla duhovnoga gospodstva. Jer takovi se radjaju pokreti, kad se strast opre strasti, kad se duh opre puti a iz odpora toga nastane ravnotežje. Pravi mir duše ne leži u nestašici pokreta, već je on ravnotežje pokretâ.

Kao što se strasti medjusobno ugušuju, tako se one i potiču i to tako, da aktivne probudjuju druge aktivne, a pasivne opet druge pasivne. Za to dirneš li u zgodan čas jednu samo žicu u srdcu stalna čeljadeta, njen će zveket probuditi drugu, druga treću i za čas zazveknut će čitav štroj i pjevati ti pravu skladnu pjesmu života, jer za pravi život traži se ne šutnja već sklad.

Većina njih, koji su pisali o strastih, čini ti se, da ne govori o stvarih naravnih, koje su podvržene obćenitim zakonom, već kao da ti razpravljaju stvar, kojoj nema u naravi mjesta, stvar nenaravnu. Oni ti čovjeka oplakuju, ismjehivaju, čude mu se i preziru ga mjesto da ga prouče. Nu ja mislim, da nema ništa u naravi, što bi joj se smjelo spočitati, jer ona je uviek i svuda ista, te se drži jednoga nepromjenjivoga zakona. Mržnja, srčba, zavist i. t. d. promatraš ih kakove su u sebi, posljedica su iste nužde, kao i sve drugo; one nas upućuju na stalne uzroke, po kojih ih možemo razumjeti, te imadu stalne vlastitosti, koje su isto tako vriedne naše pomnje, kao što i vlastitosti drugih stvarih, koje nam je slast promatrati.

---

* Kako to dr. Sigfried Kapper u svom članku „Bajeslovné vzpomynký naroda srbského" (Bajoslovne uspomene našega naroda), od mene prevedenu i u Dragoljubu 1868. tiskanu, misli.

Digitized by Google

Mi radimo, ako se štogod u nami ili izvan nas dogodi, čemu smo mi pravi uzroci, t. j. ako što sliedi iz našega sućstva, što se iz toga sućstva da i protumačiti. Mi trpimo, ako se u nami štogod sbiva, čemu smo mi djelomice samo pravi uzroci. Strast je što tako potrese našim tielom. te mu tiem djelatna sila ili ojači ili oslabi. Ako pravi uzrok strasti leži u nami, to će tiem djelatna naša sila ojačiti — strast je čin, ako ne, djelatna naša sila oslabi — strast je trpnja. Tako duh naš mnogo toga čini i opet mnogo toga trpi. Dok je sam sa sobom na čistu t. j. dok su mu pojmovi jasni, dotle on i radi; čim stane bluditi već trpi. Odatle sliedi, da nam je duh tiem više podvržen strastim, čim više čami u neznanstvu, a čim si više prisvoji istine, tiem je više aktivniji.

Radost je pokret, koj nam podiže duh do većega savršenstva, žalost nam ga umara. Ljubav nije ništa drugo no radost praćena mišlju na izvanjski nje uzrok — mržnja naprotiv ništa no tuga, potaknuta pomišlju na izvanjski uzrok. Sličnost neke stvari s drugom kojom, koja nam je nekoč ugodila ili nas raztužila, potakne u nami ljubav ili mržnju, kojoj nam je uzrok nekako tajan, nepoznat — što tad zovemo simpatijom i antipatijom.

Nemoć čovjeka držati na uzdu svoje strasti, njimi zagospodovati, nazivljeno robstvom. Duh ustupio je tako svoje pravo izvanjskim stvarim, te je prisiljen pogazit dobro, a uz zlo se prilicpit. Pa jer nam je duh sa tielom uzko skopčan, to smo tiem i tielo predali sili izvanjske naravi. — Za to bi rado imao dušu vazda veselu, jer su suze, uzdasi, strah i drugi takovi pojavi znak slaba duha, a ujedno prieče biti kriepostnim i zdravim. A čim je tielo zdravije, tiem je bolje kadro podavati duhu gradiva da se usavrši i ojači.

Pametno raditi ne znači drugo no raditi ono, što vidiš da zahtieva nužda naravi. Narav pako svakoga bića teži uzdržat se u svom bivstvu. Čovjek slobodan najmanje misli na smrt. Njegova mudrinja stoji ne u razmatranju života. Jer čovjek slobodan, t. j. čovjek, koj pametno živi, ne da se zastrašit već gleda, kako će djelatnošću uzdržat se u svom bivstvu. On se trudi razumjeti stvari, kakove su u sebi, te odstraniti sve, što smeta pravoj spoznaji, kao što je mržnja, zavist, srčba, zlovolja i t. d. da tiem uzmogne raditi i dobrim biti.

Svako naše pregnuće i naginjanje ima klicu u naravi našoj i to tako, da ili si ga možemo protumačiti iz same te naravi, koja mu je prvi i jedini razlog, iz kojega potiče, ili si ga opet ne možemo iz same naše naravi protumačiti, već mu moramo tražiti korjenčiće izvan nas. Takova pregnuća i naginjanja, kojim je korien jedino u nami, te koja možemo posve razumjeti motreć samo našu narav, odnose se na duh. Sila njihova ne može se ni ljudskom zvati, jer viri o stvarih izvan nas. I tako možemo u kratko ona nazvati radišami, ova trpišami. Jer ona pregnuća i naginjanja pokazuju našu silu, ova našu slabost i glupost. Ona uvieke su dobra, ova sada dobra sada zla. Za život je dakle prije svega koristno usavršit si što više možeš um, i o tom jedinom visi sve blaženstvo ljudsko. Ta to je baš onaj mir srdca, koj polieže od poznanja božanstva. Jer usavršivati um niti ne znači drugo no učiti poznavati božanstvo u nuždnih zakonih naravi. To ima dakle biti posljedni cilj, to najvatrenija strast umna čovjeka, kojom će moći nadvladati sve ostale strasti: vrstan biti jasno upoznati sebe i sve oko sebe.

Pokret naše duše, nagnuće, koje je postalo strašću, strašću prekomjerno — trpišom, prestaje biti takovim, čim to nagnuće jasno shvatimo, čim nam bude pojam njegov čist. Jer prekomjerna strast niti nije drugo no zamršen pojam. Toga pako nagnuća, te strasti nema, o kojoj ne bismo se mogli doviti čistu pojmu. Shvaćamo jasno sve, štogod shvaćamo u skladu sa zakoni svemira, u smislu vječne pravde. Otale se učimo dvojemu: prvo, koli moguć je čovjek u ugušivanju trpnje, kad polieže od strasti, drugo, da rad i trpnja u čovjeku imaju jednu te istu klicu. Narav ljudska n. p. tako je sazdana, da svatko čezne za tiem, da se drugi za njim povadjaju. Ta čeznja rodit će u onom, koj ne živi po razumu, trpnju, koju zovemo zlovoljom, a u čovjeka pametna pretvorit će se kriepošću, koja se prikazuje svietu u silnom naporu za radom. Tako je svako pregnuće i naginjanje trpišom dok polieže iz zamršenih pojmova — radišom, čim ga jasno upoznamo.

Nema dakle izdašnijega te sjajnijega sredstva držati strasti na uzdi nego što je poznati ih. U našoj barem moći ne poznamo boljega, jer sva sila našega duha jest jasno razumjeti.

Čim više toga strpa um u okvir nužde, t. j. o čem više toga jest osvjedočen, da tako mora biti, tiem veća je njegova sila nad strastmi, tiem manje dakle trpi; te čim ti je jače takovo osvjedočenje u promatranju svjetskih dogodjaja, tiem je i jača tvoja sila. Iskustvo nam to potvrdjuje. Vidimo naime, da nam jenja bol za izgubljenim dobrom, čim uvidimo da ga ne mogosmo spasiti. Isto tako nitko ne žali djeteta, što ne zna govoriti, hodati, te što toliko godina u besvjestici proživi Nu da većina ljudi ugleda sviet razumna i pametna, a samo gdje tko da se rodi kano diete, tada bi svatko žalio diete, jer bi djetinstvo smatrao ne kao naravnu

Digitized by Google

nuždu, već kao žalostnu iznimku od zakona naravi.

Dok još niesmo točno shvatili svih naših nagnuća, ponajbolje je, da prihvatimo pravi neki način, stalna pravila, da si ih utisnemo u dušu te po njih da živimo, o njih da omjerimo svaku pogodu i nepogodu života. Takovo n. p. pravilo moglo bi biti u životu: ljubavju obhrvat ćeš mržnju. A da nam bude to oružje „ljubav“ uviek spremno na borbu proti izjelici sreće naše „mržnji,“ mogli bismo promotrit sve dobro, što nam ga podaje ljubav, pa uz to pomisliti, da ljudi rade uslied neizbježivoga pritiska naravi; tako će nepravdu, što no ju čovjek svaki dan počinja, te koja bi nas mogla do biesnosti razjediti, jedva malen koj kutić mašte naše zapremiti. Nu staneš li tako redati misli svoje, obzirat ti se je samo na dobru stranu ideala tvoga, da ti rad i pregnuće budu poniknuti čustvom veselosti. Koga potiče slava na râd, tomu je razmišljat o plemenitoj samo strani slave te imat pred očima samo dobro, koje ju kiti, a ne smije zanimat se lošom nje stranom kao što je posliedak zle uporave slave ili prolaznost njena, jer tiem se muči bolestna samo pamet. Takove misli poiedaju slavična čovjeka, komu su se negdje sve liepe osnove razplinule i nade po vodi otišle pa rigajuć ied svoj na slavu misli svietu mudrim se prikazati. Sjegurno, vjerujte mi, najveći su slavičnici, koji neprestance prodiču o ništetnosti slave. Propala tvrdica nikada ti ne prestaje rogoboriti na nesreću u koju novac tura ljude, na opačine bogataša itd; nesretan ljubovnik opet o ničem ti ne zna razgovarat no o nestalnosti o prevrtljivosti žena a nijednomu nije tiem pomoženo, pače im je odmoženo, jer bieda im biva krozato veća, a osim toga zasvjedočuju pred svietom ne samo, da neumiju muževno snositi boli, već i da im je tudja sreća trn u oku.

Strasti ne ćeš ničim svladati van drugom jačom strasti, drugim živahnijim pokretom, komu ima duh tvoj biti sielom. A takovih jakih, živahnih pokreta rodit će se u tvom duhu tiem više, čim mu bude spoznaja obsežnija, čim bolje bude umio pojedinosti svadjati u jednu cielost, pod jedan pojam. Napokon može duh ljudski dotle uspjeti, da mu se svi likovi skupe pod jedan pojam, pojam božanstva, i to je duhu ljudskomu najviši pojam, višemu nije se kadar doviti. U tom je pojmu vrutak ljubavi pram božanstvu, a to je najčišći, najjači pokret duše. U njem se razpline svaka druga strast. Tko se u toj ljubavi kupa, taj stupa nepobjediv po jasnom danu i tiem je rečeno sve, što se u obće da reći o pobjedi nad strastmi.

Nu i taj pokret duše, i ta strast ima svoj korien u spoznaji, kano i sve strasti radiše, koje iz nje izviru. Čim više pojedinih stvari spominjemo, tiem se više primičemo spoznaji najvišega, spoznaji božanstva. U toj spoznaji počiva ono najblaženije zadovoljstvo duše. — Ljubav, rekoh, nije ništa drugo no radost praćena mišlju na izvanjski nje uzrok. A radost, koja se proteže na sve, jer u Bogu upoznasmo uzrok svega, mora potaći u nami ljubav vječnu. Ona sve nadkriljuje, jer je sama nenadkriljiva.

Odatle vidimo, u čem stoji naš spas, naša sreća, naša sloboda, naše zdravlje: u kremenitoj naime i stalnoj ljubavi prama Bogu. Svjetina dakako drugačije sudi. Ona je slobodna kad smije ugadjati požudam svojim, a mora li se podvrći vječnim zakonom, tad biesni, da joj se krnje prava njena. Ona ne zna, da nije blaženstvo plata ljubavi, već da je to ljubav sama, te da niesmo mi za to blaženi, što na uzdi držimo strasti svoje, već da smo za to njih gospodari, jer smo blaženi.

I tiem sam kazao sve, što sam mogo kazati o moći duha nad puti, o slobodi njegovoj. Svatko je mogao uviditi, koliko je silniji mudrac od ludjaka. Ovoga gone izvanjske strane od istoka na zapad, od sjevera na jug. Nikad miran, nikad zadovoljan ne zna ni za Boga, ni za sviet, ni za sama sebe, kad prestane trpiti prestane i bitisati. Mudraca naprotiv ne smete ni paklena oluja u nutarnjosti njegovoj, već imajuć vazda na pameti boga i vječnu nuždu, nikad ne prestaje biti, nikad raditi.

LISTAK.

Razpis književne nagrade. Družtvo za poviest i starine Jugoslavena u Zagrebu liepu ima svrhu da iztraži, izpita, sabere i sačuva sve, čime bi se poviest Hrvata, a i poviest ostalih jugoslavenskih plemena bar ponešto razjasniti dala; ima dakle liepu svrhu, da pripravlja i prinese kamenje za palaču kritičke poviesti i Hrvata i njihove sadašnje domovine. Koliko je družtvo liepu svoju svrhu za dvadesetdvogodišnjega obstanka svoga kod neznatnih sredstva promaknulo, na rodoljubivom je obćinstvu hrvatskom, da prosudi. Nu da se radinost na tom polju i još većma probudi, a radniku da ne bude trud baš sasvim uzaludan, odlučilo je ravnateljstvo družtva u sjednici, držanoj dne 19. lipnja t. g., da se razpiše nagrada od tri carska dukata za najobširniji i najbolji odgovor na družtvena pitanja, koja su već slav. obćinstvu poznata, ali će se još jednom putem javnih glasila objaviti. — Radnja treba da bude bar od

Digitized by Google

pol tiskana arka, a ima se poslati podpisanomu tajniku družtva do konca rujna t. g. u frankiranih pismih, ali bez imena piščeva, koje ima biti napisano u posebnom, zapečaćenom i radnji priloženom pismu. — Nagradu dopitat će samo ravnateljstvo u svojoj ravnateljskoj sjednici.

Molimo najučtivije uredničtva svih hrvatskih i ostalih jugoslavenskih glasila da izvole ovaj razpis slav. obćinstvu saobćiti.

U Zagrebu dne 1. srpnja 1883.

Ivan Kukuljević, predsjednik. Gjuro Šimončić, tajnik.

Poziv na rodoljube! Gospodin Miroslav Alačević, gimnazijalni učitelj u Spljetu, kani izdani razgovor o primorju Makarskom, ili pjesmar primorski, u kom će biti sakupljene sve do sada izdane i neizdane pjesme o primorju Makarskom. To će djelo biti poput Kačićeva razgovora, te će prema tomu biti i prozom pisanih članaka tičućih se poviesti našega primorja.

G. Alačević moli sve rodoljube, u koliko mogu, da mu pošalju svake vrste podatke, bilježke, pjesme junačke i ženske, priče, pripoviedke, predaje, zagonetke, spomenice o rukopisih i starinah, životopise itd., u koliko bi ih u svom djelu upotriebiti mogo.

Isti gospodin sakuplja pjesme o Kraljeviću Marku, te ih ima već 53, od kojih su 2 jošte ne izdane, te kani tiskati radnju o Kraljeviću Marku. U koliko bi se rodoljubi hćeli narodu zadužiti, morali bi i u tom plemenitom poslu g. Alačevića sdušno podupriеti.

Književnost. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdade ovieh dana „Rad“ knj. XXIII, str. 223 i 5 tabl. (Ciena 1 for. 50 nov.) Sadržaj je knjizi sliedeći: Srećogorje u u okolini zagrebačkoj od Lj. Vukotinovića — Brojna vriednost slova ю (ju) od dra. Iv. Črnčića — O pravu nasljedstva kod Srba od dra. B. Petranovića — Bosanske stupnjevine od dra. Petra Matkovića — Iztraživanje sunčane duge od prof. M. Sekulića — Panodija rimska od I. Kukuljevića — Kopernik prema svojemu životu i nauka od I. Torbara — O glagolu „objicere“ od Fr. Kurelca. Napokon izvodi iz zapisnika od jugoslav. akademije primljene.

— Srbsko učeno družtvo u Beogradu objelodani „Glasnik“ knj. XXXVII, str. 321, kojoj je ovo sadržaj: Fiziologija glasa i glasovi srbskog jezika od St. Novakovića. — Život Srba seljaka od M. G. Miličevića. — Beleška o Bogomilima od Save Kosanovića. — Studije za istoriju srbske trgovine XIII. i XIV. vieka od Č. Mijatovića — Kritički pogled na prošlost Srba u Ugarskoj od prof. G. Vitkovića. Radnja srbskog učenog družtva. Uz ovu knjigu organa družtvenoga izadje i III. knj. II. odjelka i Spomenici iz budimskog i peštankog arhiva od pr. G. Vitkovića (str. 309).

— Kano dopunjak statistike od dra. P. Matkovića može se smatrati „Statistika nastave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji školske godine 1871—2“, u Zagrebu 1873. Str. 145, koju je na poziv izložbenoga osrednjega odbora izradio kan. Stjepan Sabljak.

— Topličkі liečnik u Lipiku dr. H. Kern objelodani u Beču kod Braunmüllera djelce: Das Jodbad Lipik und seine warme Quelle. Str. 31.

Tjelosloviе. Kratki tumač Dr. Fiedlerovim anatomičkim stjennim daščicam. Napisao Gjuro Šimončić, učitelj gojitbe na kr. učiteljištu u Zagrebu. Tlsak Hartmana. Strana 44.

Srbski spomenik u Italiji. Kad je knez Nikola Crnogorski sa kneginjom Milenom i sa pratnjom nedavno stigao u talijanski Bar, spomenuo se da u stolnoj crkvi S. Nikole, velikoga odvjetnika slovinskoga, nahodi se veličanstveni žrtvenik, kojega je g. 1319, kralj srbski Uroš III. bio od zavjeta sagradio. Doznav nadbiskup da će knez Nikola pohoditi s. moći, naredi da cielo svećenstvo svetčano primi kneza u crkvi, premda je on rano u jutru prispio na ruskom parobrodu „Ruriku“. Knez primi udvornu ponudu, da mu se svetčana misa odpjeva. Ali on predstavi ruskoga duhovnika, želeć da bi se njemu dopustilo, da očita molitve. Kad se je kneževoj želji neoklievajuć zadovoljilo, svećenik izadje na žrtvenik nad rakom s. Nikole, i tu uz pripomoć pet svojih vještih mornara, izpjeva Vozskresnu i Nikolajevsku himnu, uz veliku radost prisutnih Talijanaca. Knez Nikola sa svojim Crnogorcima očevidno bijaše uzhićen i ganut, slušajać slovensko pojanje u zemlji talijanskoj na žertveniku kojega bogoljubstvo srbskoga vladara prije petsto pedeset godina bijaše bogato od samoga srebra i suvoga zlata podiglo.

Jungmanova svečanost. Preporod českoga naroda, komu se je bilo već i za slavnu povjest i bogati jezik zaboravilo, nastao je ne mačem silnih junaka, nego čednim perom umnih velikana, medju kojimi jedno od prvih mjesta zauzima I. Jungman. Rodio se je Jungman 16 srpnja god. 1773. od otca ratara u selu Hudlica, a umro je god. 1847., pošto je kao gimnazijalni i sveučilištni profesor nebrojene zasluge stekao za školstvo i navlastito za česku knjigu, napisavši povjest stare česke literature i riečnik jezika českoga, koji se svojom izvrstnosti može sravniti akademičkim riečnikom inih naroda.

Osim toga preveo je na česki neka djela Chateaubriandova i Miltonov izgubljeni raj, te može se reći, da jo on u literaturu uveo narodni česki jezik i probudio u spavajućem narodu česko rodoljubje. Nije dakle čudo, što se sav česki narod digao na noge, da nad grobom Jungmanovim zahvalno proslavi stogodišnju uspomenu njegova rodna dana. Mi ćemo u svom listu priobćiti obširnije životopis velikoga českoga rodoljuba.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 29. U Zagrebu dne 19. srpnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Ban Petar Zrinski na stratištu. — Liepa Anka. — Pustolovina jedne noći. — **Pouka:** Sunce u naših bajoslovnih ostatcih. — Josip Jungmann. — **Listak.**

BAN PETAR ZRINSKI NA STRATIŠTU.*

Dodji o ljubi ma ljubjena!
dodji vidjet draga tvoga,
ponosito uzvišena
vrh priestolja kraljevskoga.

Nù ne, vajmeh! bježi veće.
Eto istinu znam očitu,
udes mi je mjesto od sreće,
gdje smrt čekam strahovitu.

Onu vjeru u me prsi,
kû udieljah čistom krvi,
ti raztresi, ti zamrsi,
ti izkoriepi, ti izmrvi.

Cien', Cesare! rieči moje:
tko oholne veličine
ženske ne tre, pravedno je,
da kô i tamna žena izgine.

Da se mâ smrt čas ne dieli;
tko s prievarom življe mnogom,
živjet ne ima. Prijatelji,
ženo, sinci, družbo — s bógom!

Razpukni se srdce moje;
ako niesi stanac kami:
pukni, er puknut pravedno je,
za dat izhod sviem zlobami.

* Ovu pjesmu izpisah iz rukopisa franjevačke knjižnice u Dubrovniku pod br. 346, str. 307. Nadpis glasi: „Ban Zrinski, doveden gdje mu se ima glava odsjeći po zapoviedi Leopolda I. cesara rimskoga, scienim da ovako govoraše". Neimenovani pjesnik dubrovački drži, da je ban Petar Zrinski zaveden bio svojom slavohlepnom suprugom Katarinom, koje mnienje bijaše prodrlo i u mnoge tadašnje diplomatske krugove.

Priobćio F. R.

Pjesma ova priobćena više s književne zanimivosti nego s pjesničke vriednosti iznenadit će doista svakoga Hrvata. Čudno je doista, kako se je usred slobodne hrvatske republike hrvatskim perom mogla smrt Petra bana tako karakterisat, u Dubrovniku, gdje je malo prije Vlaho Menčetić u svojoj „Trublji slovinskoj" Petra uzdigo bio pod zviezde. Isto shvaćanje nalazimo medjutim i u čakavskoj narodnoj pjesmi (Kukuljevićeva sbirka) dočim su suvremeni pisci hrvatsko-latinski slavili Petra po smrti njegovoj kao junaka, koj je htio uzpostaviti moć bansku, okrnjenu po njemačkih generalih. (Vidi arkiv za povj. jugosl. X. Hrvatski pisci XVII. vieka s ove strane Velebita.) Opazka ured.

LIEPA ANKA.

Izvorna pripoviedka od D. L.

(Konac).

Drugoga dana oko devete ure u jutro dozibala se zagorskom cestom kočija do zagrebačke mitnice. Bijaše visoka, uzka, s vana zeleno omazana, a s nutra modrim suknom podstavljena. Za kočijom bje privezan kup sjena, male mršave konjiće tjerao prost Za-

Digitized by Google

gorac, u njoj pako sjedio naš slavni gospodin Lacković, pod širokim slamnatim šeširom, odjeven lakim odielom od žutoga nankinga pušeći dugačku lulu. Premda mu je glava puna mamure bila od pijanke prošloga dana, sjajilo mu se lice od radosti, i iz dima njegove lule razvijale mu se pred očima neprestance velike tvorničke sgrade. Snivajuć tako na javi domaknu se Lacković do sgrade milosrdne braće u Ilici. Čim opazi prozore zagradjene zelenimi rešetkami, zaigra mu srdce od radosti.

— Janko stani! doviknu kočijašu, zavedi kočiju u krčmu „k debeloj Pepi“, a po podne dodji po mene. Evo ti cvancige za trošak.

Gospodar spusti se s kola, kočijaš kimnu glavom, pucnu bičem i ne stade ga bez traga.

Oprašiv modrim rubcem prašne čizme, zazvoni pojače kod milosrdničkih vrata.

— Koga tražite gospodine, zapita ga debeo milosrdnik, otvoriv vrata.

— Gospodina priora, imam s njim važna razgovora.

— Izvolite dalje. U svojoj je sobi u prvom spratu.

Lacković pozdravi vratara, te stade pušeć penjati se uz stepene.

Zakuca na priorovih vratih.

— Slobodno, ozva se glas iz nutra.

— Servus humillimus, gospodine priore! pokloni se Lacković, lievom rukom držeć lulu, imam čast predstaviti se kao Emericus Lacković emeritus professor regiae Academiae, a sada vlastelin imanja Repinca i tvorničar svile i octa in spe.

Dugoljasti suhi prior, pomagjareni Slovak, na desno oko škiljav, izkobači od čuda oči na došljaka, jer mu se ta personificirana smjesa octa, svile i verbecianske mudrosti činila pojavom doista neobičnim.

— Meni je, nastavi prior magjarskim prizvukom, osobita čast, upoznat se s vašim gospodstvom, premda niesam imao sreće čuti vaše vriedno ime. Jer —

— Naravski, naravski. Koliko ste godina u Zagrebu?

— Dvie, domine clarissime!

— Naravski, naravski, a ja sam se već davno zavuko na svoj repinski Tuskulum. Gospoja Justicija povlači se sada sa svakim vragom, i čudim se, da ju varoški kapetan nije dao strpati u buturnicu; moja božica je Cerera. Za moje vrieme bijaše priorom pater Onufrius. Al sada in medias res. Ovo vam imam predati jedno pismo od baruna Otmara Lilienfelda, pa onda imajte dobrotu pokazat mi svoj novi nasad čaja.

— Nasad čaja? začudi se prior.

— No dà! Molim vas ne pravite komedije, admodum reverende, ja ću vam samo dvie rieči kazat: Sveti Gervazij i Protazij.

— Sveti Gervazij i Protazij? začudi se opet prior, zatim brzo otvori pismo, i pročitav ga lecnu se, te omjeri okom Lackovića.

— Aha! Sad razumiem, nastavi prior, izvolite sa mnom.

— Hvala bogu! Tada negda! uzdahnu Lacković. Obojica dodjoše dugim hodnikom do sobe dosta prostrane. Putem dozva prior drugog milosrdnika i slugu, koga je Lacković držao za vrtljara. Ušav u sobu prihvati prior.

— Molim vas, gospodine Lackoviću, dajte mi svoju lulu.

— Moju lulu?

— Dà, sparina je, i duhan razdražuje živce.

— Živce? Kad vam se baš hoće, evo vam lule.

— Gospodine Lackoviću, molim, dajte mi svoju batinu; običaj je, da ovdje ne smie nitko nosit batine.

— Batinu? Kad je običaj, evo vam je.

— Recite mi g. Lackoviću, imate li možebit pri sebi kakov nož?

— Noža ne imam, ali kosturu! Na gledajte, izvadi starac kosturu iz žepa.

— Dajte ju meni, uzajmite mi ju.

— Kosturu? E neka vam bude! začudi se Lacković. Ali sada molim vas, pokažite mi svoj novi nasad čaja, jer imam još i drugoga posla.

— Molim vas, mirujte gospodine, sjednite.

— Hvala vam, ne imam kad, pokažite mi nasad čaja, nastavi Lacković razdražen.

— Mirujte, jer inače. —

— Jer, jer, — inače? Jeste li poludili? Liep ste mi čovjek. Kakve su to opet ludorije?

Prior mahnu rukom, milosrdnik i sluga nahrupiše iznenada na Lackovića, i sve što se je silno koprcao navukoše mu zobun komu dugačke rukave konopcem svezaše.

— Bestiae infernales! vrisnu stari professor. Je li vas vrag obsjeo? Nisam li vas razgovietno pitao za čaj svetoga Gervazija i Protazija.

— Za čaj? zapita prior.

— Dà škiljava, vrano fratarska! stade Lacković svezanih ruku agirati.

— Sacvit, reče prior svomu drugu, Jankić de! i na ćelavu glavu professora spusti se ploha hladne vode.

— O — o — o! Bože! viknu Lacković ove lude drže mene za ludjaka! Brrr! Ako dobijem hunjavicu, ode vam glava! Mene za ludjaka! Mene ekonoma, kakvoga nije vidjela Hrvatska, koj pravi ocat u veliko.

— Ocat? zapita prijor.

— Dà ocat, mršavi gursuze, biti će mi ocat kiseo, kao što tvoja duša.

— Saevit, opetova prior, Jankić! Tuš!

Digitized by Google

I opet se spusti debela kiša na Lackovićevu glavu.

— Joj! majko moja! Kako sam zašo in hanc speluncam latrunculorum? A znate li vi, šta je duša, vi gušteri. Znate li, da ćete mi glavom platit, što ste uradili, meni koji ću proizvodit svilu u veliko?

— Svilu? zapita mirno prior, te nastavi: saevit, Jankiću! Tuš!

I po treći put udari hladna ploha na Lackovića.

Starac obilnim pljuskom nemilosrdnih milosrdnika promočen klonu u se, te stade pritajenim bjesnilom buljit u svoje mučitelje, koji ga pozorno promatrahu. Napokom prenu se, kao da se je nečemu dosjetio, udari u paklen smieh:

— Ha! Ha! Sad mi je puklo medju očima! Sad vidim jasno paklenu spletku, koju mi spletoste! Otmaru, ti si to, ti! Ti si se urotio sa ovim Belzebubovim koljenom, da me satreš. Tebe, komu htjedoh povjeriti svoju jedinicu, zavede paklena strast — zavist, jer ti je žao bilo da budem i ja dionikom novog podhvata. Bog zna nije li i mojemu jadnomu prijatelju Baltazaru učinio kakovo zlo! Al evo, čujte mučitelji, evo moje plemićke rieči: Taj arcispletkar Otmar Lilienfeld nikada moje Ančice dobiti neće, čuste li? nikada, nikad mi neće biti drugom moje velike svilane. —

— Jankić! zaviknu prior.

— Ne, ne, ne mojte gospodo moja! iztisnu vas skvrčen i skrušen jadni Lacković, ne govorimo više o svili ili o čaju, vidim, da vas to ženira, al molim vas pokorno, dajte mi štogodj založiti, jer sam vele gladan i žedan. Dajte, ako je u vas ostala krpica duše.

— Budete li mirni i poslušni, dobit ćete okrepe. Patre Viktore! Donesite čašu limunade i tanjir čiste juhe. Al velim vam, gospodine Lackoviću, kad vam razvežemo ruke, da ste mirni, inače privezasmo vas remenom na postelju.

— Do vraga vi, vaša limunada i govedja juha! Teleću pečenku mi dajte sa kiselimi krastavci i polić vina.

Prior mahnu rukom, i obojica odvedoše professora u zabitnu sobicu. Svjetlo božje prodiralo amo kroz visoko okance, zagradjeno gvozdenom rešetkom, a do zida stajalo gvozdena slomnjačom i gunjem pokrivena postelja. Milosrdnici zaključav vrata odoše. Jadni Lacković bijaše sam — sam zatvoren kao ludjak u bolnici milosrdne braće. Raznolike misli križale se njegovim mozgom, raznolika čuvstva igrala njegovim srdcem. Dozivao si je u pamet sve sgode prošloga dana — i napokom dodje uvjek na ono zlokobno pismo. Svu svoju nenadanu nevolju pripisivao barunu Otmaru. Težko se ljutio na svoga nesudjenog zeta. Sto puti se zakleo, da Otmar neće dobiti Ančice. Napokon pade izmučen od težka jada na slamnjaču i usnu.

* * *

Istog dana prije podne ustaviše se kola pred repinskim dvorom, u njih siedjaše velečastni prebendar Baltazar Junković.

— Milostiva gospojo! zakriešti mamurni starac.

Na taj poziv pojavi se na prozoru gospoja Lackovićka i Anka.

— Dobro jutro velečastni, što želite?

— Dobro jutro, dao Bog; izvolite ni pet ni šest obući se, pa sjednite vi i gospodična Anka na moja kola.

— Ali ne razumiem —

— Subordinacija! viknu prebendar.

Malo zatim krenuše prebendar, Lackovićka i Anka na kolih cestom u goru. Prebendar nije govorio ni rieči, Lackovićka gledala ga u čudu, Anka pako sjedjaše snuždena, misleći o nemiloj udatbi sa barunom Lilienfeldom.

Za dva sata dobre vožnje stadoše kola pred župnim dvorom sela Jelkovca. Unidjoše. Za čudo nadjoše i gospoju Milićku i Milana. Anki vrvile suze na oči, kad je opazila nesudjenog si miljenika. Župnik jelkovački pozdravi došljake udvorno, nu govorilo se vrlo malo, jer nitko nije pravo znao što tu biva.

— Amice! reći će napokon prebendar, jel ti gospoja Milićka predala moje pismo?

— Jest.

— Jel dakle sve u redu?

— Jest.

— Milostiva gospodjo? obrati se starac Lackovićki, molim vas dvie tri na samu.

— Izvolite.

— Čitajte ovo pismo svoga gospodina supruga, reče starac Ankinoj majci u pol glasa, pruživ joj pismo.

— Jel to moguće? snebivala se Lackovićka, moj muž piše župniku neka na brzo vjenča moju kćer sa Milanom Milićem? Al jest — jest — njegov podpis! Nu ne razumiem toga načina.

— Subordinacija milostiva! šapnu prebendar.

— U ime božje! odvrati Lackovićka

Prebendar mignu župniku, a ovaj reče začudjenomu družtvu:

— Izvolite u crkvu.

Dodjoše u crkvu. Zvonar zapalio svieće. Župnik obuko košuljicu, uze razpelo, i pristupi k oltaru. Šta će to biti? svi se gledali od čuda.

— Gospodine Miliću! Gospodično Anko! Pristupite bliže! Milane ljubiš li ovu poštenu djevojku?

Milanu se nadimala prsa, gorilo čelo.

— Ljubim, odvrati napokon junački.

*

Digitized by Google

Ančica? Probliedila na smrt. Otvorila usta. Oči joj plamtile nestalnim plamenom, gledala je župnika bojazljivo, plaho? Nije li to šala? Ne, ta to je crkva, tu je župnik, svieće, razpelo, jest, jest, oj jest istina. Njezino srdce kao da je imalo krila, njezina duša kao da se vije medju zviezdami i kad je na pitanje svećenika odgovorila:

— Ljubim, ožari joj rumen krasno djevojačko lice, glava joj klonu na grudi, a na oko joj skoči suza — biser ljubavi.

Mladi izidjoše iz crkve muče, oborenih očiu. Pred vratima, kao da im je munulo srdcem, zagrliše se, poljubiše se. Oj kakav sada puče pred njima sviet — koli krasan, koli jasan, kan da se je sva narav rajem prometnula. A i jesu mlada ljeta raj ovoga svieta, a i jest ljubav ono sunce, što nam srdce grije. Majke gledahu sretne djecu svoje, a stari prebendar stojeć podalje kopao po velikoj tabakiri. Suza radostnica drktala mu u očih.

— Ali majčice! zapita Anka plaho, gdje mi je otac, zašto njega ne ima?

— Umirite se, mlada gospodjo, pristupi prebendar, otac ne će ništa, biti će mu dapače vrlo drago; to budi moja briga.

Svatovi, povrativ se u župnikov dvor, sjedoše za stol, da mrvu založe. Stari prebendar zaleti se u svečanu peroraciju počam od Adama i Eve. Sretni, blaženi slušahu mladenci starčeve rieči, od sreće, od čuda, od stida ne smjeli se ni gledat. Sve im se činilo kao magla, iza koje je treptila zlatna zviezda — istina, da su muž i zena.

— Ančice draga, govorio medj ostalim starac, vi ste pravo govoreć velika kradljivica, u istinu kradljivica, vi ste iz tora svete crkve ukrali jednu ovcu. Imajte si ju, držte si ju. Sreća samo, da je kradljivica dobra dušica. A ti, Milane, vragolane, ti nestašna ovco, daj se strići od svoje nove pastirice, i ako joj ne budeš dobar, ne jeo do groba nego šeminarsku juhu. Čuvaj se, pokaži da je kadšto lažna ona stara rieč, da je razpop gori od vraga. Al šta to govorim, ti niesi ni mogao biti pop, ti si moj Milane židov. Jesi. Ti si išo u zemlju Kanan, kao što nekad Židovi, pa si donio sebi velik, sladak grozd. Čuvaj ovaj dar božji, pazi da ti ne prevrije, da ti ne cikne, da —"

Najednoč uzbuni goste velik štropot. Pred župnim dvorom stadoše kola. Za nekoliko časova blied, blatan, zamrljan pade u sobu barun Otmar Lilienfeld. Anka privinu se Milanu od straha, gosti se gledahu u čudu, prebendar stajaše mučeć, držeć desnicom čašu, a barun kan da se je na pragu okamenio.

— Vi — vi — vi tu barune? zapita ga u čudu prebendar.

— Kako vidite, jesam velečastni, iztisnu ljutit Otmar.

— Vi nieste u Zagrebu?

— Niesam.

— A ono pismo?

— Dao sam g. Lackoviću, da ga izruči prioru. Čuo sam u Repincu, da se je moja zaručnica odvezla u ovu stranu. Saznah, propitkujuć putem kamo, a dolje mi ljudi rekoše, da su tu neki svatovi, što mi se vrlo čudno čini, jer ne vidim nevjeste.

— Ecce haecce! pokaza u pol šale, u pol ljutine prebendar prstom na Anku.

— Moja zaručnica! To nije moguće! To je prievara, proti volji otca, stade Otmar vikati drkćuć od ljutosti.

— Molim, gospodine barune! digne se Lackovićka, tu je pismena privolja mojega muža.

— A ja velim i opet, da je to prievara, bezobraznost! Pa vaš Lacković, vaš svilar, vaš octar, vaš šljivar nije samo luda, već i varalica.

— Oho! viknu prebendar, a vi ste si tom ludom htjeli okrpat propale svoje husarske lakte, nu čekajte, sad ćemo vas mi okrpati.

Prebendar zvižnu, i u čas pojaviše se dva sluge kao gore pod vratima.

— Šta kanite? viknu Otmar biesan.

— Bacite toga palatinalskoga husara, zagrmi prebendar, u tmine vanjske, gdje je plač i škripanje zubi. Jedan, dva, tri!

Kao munja uhvatiše sluge Lilienfelda, kao munja skotrlja se jadnik niz stube i uz gromoviti smieh seljaka odleti na kolih bezobzirce.

— Amen, reče prebendar, taj diakulum izvući će palatinalskomu husaru sav ocat i svilu iz glave. Ali — lupnu se dlanom u u čelo — zbilja! Djeco, dajte mi zapregnut! S bogom! Sutra vidit ćemo se opet!

Bez šešira poleti prebendar niz stepene, baci se na kola i kao striela poletiše mu konji put Zagreba. Bilo je po podne. Pred milosrdnom braćom ustavi kola.

— Jel g. prior kod kuće?

— Jest, admodum reverende!

— Povedite me k njemu.

Za čas udje Junković vas uznojen u priorovu sobu.

— A! skinu prior kapicu, admodum reverende.

— Servus priore! Pustite sve reverencije, pa recite mi, jeste li danas koga za ludjaka zatvorili?

— Hát jesam. Profesorem quendam emeritum, koj je hotio vidjeti, kako kinezki čaj od sv. Gervazija i Protazija raste. Idea fixa dapače rabies suprema — bjesnoća.

— Ali kako ste mogli?

— Hát! Evo vaše pismo. Ja čitaj: Domine prior! Donositelj ovoga pisma je poludio. On ima maniju graditi velike fabrike za ocat i svilu, i hoće u Hrvatskoj sadit

Digitized by Google

kinezki čaj. Pridržite jadnika i držite ga pod ključem, dok vam ne javim, da ga izpustite, jer može biti velike nesreće. Bene, rekoh, i zovem Jankića! Profesor govori za svilu, ja tuš na glavu, profesor govori za ocat, ja tuš na glavu, profesor pita za čaj, ja tuš na glavu.

— Hladnom vodom ste ga polievali?

— A jesam. Sigurno dva vjedra. I obuko mu ludačku haljinu, i svezo rukave, i strpo ga u buturnicu.

— A joj, joj! stade starac naricati, gotova je kaša.

— Šta kaša! Sad je moj professor miran i dobar. Habet lucidum intervallum.

— Molim vas, povedite me k njemu.

— Bene, ajdemo.

Prebendar i prior podjoše do Lackovićeve izbice, iz koje se čulo strahovito kihanje. Prior otvori vrata. Skvrčen, mamuran sjedjaše na slamnjači nesretni Lacković. Opaziv prebendara udari naricat.

— Amice! Amice! Spasitelju moj! Tvoj prijatelj Lacković, emeritus professor jest luda — luda sensu strictissimo! Okupali mi glavu, kao kakovu kudravu psiću, trapili me gladom i žedjom, a ja pri zdravoj pameti odnio kijavicu.

— Vidite, primieti prior zaškiljiv, habet lucidum intervallum.

— Amice, zavapi prebendar zagrliv jadnika. ti si muke trpio za drugoga. Ajde, da te izbavim iz babilonskog robstva pa da te napojim i nahranim.

Prebendar i prior svukoše professoru ludačku haljinu. Raztegnuv se nekoliko puti, obrati se prioru.

— A — a! Ala je liepo biti pametnim čovjekom. Ne daj bože, da u istinu poludim. Ala, priore, da mi je batina pri ruci, baš bi vas se naužio od srdca.

— Silentium! primjeti prebendar, prior nije ništa kriv. Hajde ti sa mnom noćit u moj dvor, a vam, dragi prijatelju, sve ću sutra razjasnit. Ali i vi o tom nikomu ni rieči.

— Hm! Bene! slegnu prior rameni, a vi, gospodine Lackoviću, ako ste zbilja pri zdravoj pameti, oprostite, da sam vas tuširao.

— Idite vi, salva venia, do vraga s vašim tušom, uzjari se kihnuv Lacković i podje sa svojim prijateljem u prebendarski dvor stojeći u Novoj vesi. Za malo sjedjahu prijatelji za okruglim stolom, na kojem stajaše staklen vrč pun crna vina, pečen pjetlić, i pladanj žutkaste šalate. Kad je Lacković smirio bio jadni želudac progovori puhnuv tri puta dim iz lule ovako:

— Sada, dragi moj Baltazare, reci, šta će sva ta komedija? Kako sam ja ni kriv ni dužan dospio u ludjake? Razjasni mi to, jer sada tekar, pošto sam ostavio ludnicu, počimlje mi se miešati.

— Imbrice dragi, odvrati prebendar, rado ću ti sve kazat, ali zadaj mi vjeru tvrdu, da si ne ćeš izkaliti duše, da ćeš mirovati, bilo što bilo.

— Hm, bilo, prošlo! Evo ti ruke i poštene rieči.

— Ti si htio pravit ocat?

— Jesam.

— I svilu?

— I svilu.

— I zlato kopati.

— I zlato i srebro.

— A tko te je na to naputio?

— Ta Lilienfeld.

— A komu si obećao svoju Anku proti njezinoj volji.

— Ta Lilienfeldu.

— A poznaš li ti toga čovjeka u dušu.

— E dà.

— Biesa poznaješ. Uzoran gospodar jel?

— A dà.

— Biesa. Tri godine nije okopao vinograda.

— A!

— Sve pčelinjake izjeli mu miševi.

— A!

— Vino mu ciknulo, kupuje kruh od pekara, a mast od židova.

— Ta je l' moguće?

— Eksekviraju ga radi silnih mjenica.

— Ta. —

— Teta Mihaljevićka razbaštinila ga.

— Kap će mi past. —

— Silne novce trati sa nekom švabskom komedijašicom.

— Per amoren dei, ta, amice Baltazare, taj je čovjek vragu dušu prodao.

— A tomu si htio svoju Ančicu dati?

— Oprosti mi Bože grieh, skoro bi reko, da sam poludio.

— Ocat i svila nije neg pusta komedija.

— Sramota.

— Htio je zlato kopat al u tvojoj kesi.

— Nek čeka taj palatinalski husar, mojega se zlata dokopati ne će.

— A ipak si kćer htio za njega udati. S tobom nije bilo razgovora, tebi su velike gospodarske sanjarije bile zaokupile glavu. Tvoja kći je plakala, jer ne ljubi toga Otmara.

— Neka se ne boji, nek si bira drugoga poštenjaka po srdcu svom.

— Već si je izabrala. Šta misliš, koga?

— To je opet druga urota. Šta znam ja za djevojačke mušice.

— Mladoga Milana Milića.

— Milića — razpopa?

— Al majka mu predaje imanje.

— Hm, neka si ga uzme.

— Već si ga je uzela.

Digitized by Google

— Oho! Baltazare, ti sbijaš komedije. Kako bi smjela djevojka bez moje dozvole?

— Uz tvoju pismenu dozvolu.

— Moju — moju — čuješ, Baltazare, ne srdi me — ta skoro bi vjerovao, da sam poludio.

— Čuješ Imbrice, uhvati smješeći se prebendar professora pod ruka, ti si mi obećao, da se ne ćeš srditi. Mala je komedija, samo što je po tebe malo krivo izišla. Slušaj. S tobom nije bilo razgovora proti Lilienfeldu, a ja sam znao, da mlada voli Miliću. Zato sam vam počeo bajati o sadjenju kinezkoga čaja. Ti niesi uvidio sljeparije, ti si povjerovao i podpisao si ab invisis medjusobni ugovor za sadjenje čaja ili bolje reć dozvolu, da Anka smije poći za mladoga Milića.

— O mens perversa, ti adjutante živoga vraga, to je dakle kinezki čaj!

— Šta ćeš? Morao sam ti kćer pod silu izvući iz vražjih pandža, kad si bio izgubio glavu. Tako se mladi vjenčali.

— Dobro, dobro!

— Ja sam te htio ad oculos uvjeriti, da je Lilienfeldovo gospodarstvo sljeparija, i i drugi dan sam te htio povest na njegovo zapušteno imanje. Da ga uklonim, dadoh mu pismo na priora milosrdničkoga, neka ga kao ludjaka pridrži koj dan. To mu imala kazna biti za sljepariju.

— To je i posve pravo bilo.

— Na nesreću dao je on bez mojega znanja to pismo tebi —

— A ja sam bio mjesto njega ludjakom, ja sam došao pod tuš, no toga mu ne ću oprostit. Ali i ti — i ti, Baltazare, i ti si vražji majstor, ti si morao služiti u kuhinji samoga vraga. Ja bi imao volju —

— Šta ćeš? Šuti, pa odnesi mirno batine svoje. Ili hoćeš li pravit škandala, hoćeš, da sav sviet sazna, da su gospodina professora kao ludjaka kod milosrdnika polievali mrzlom vodom. Hoćeš li da budeš ruglom čitavoga grada?

— Pravo mi je, posve pravo, što sam se biesa upuštao u svilene i octene poslove.

— Pa kad ti se je kći sretno udala, kad je matrimonium ratum et consumatum, reci Amen pa živili mladenci.

— Neka te voda nosi ti kinezki mudrijašu. Živili mladenci.

Drugoga jutra doveze se Lacković sa prebendarom u Repinac. Sve ga dočekalo nekako plaho. Dozvaše Milana i Anku. Prebendar im namignu veselo. Osokoliv se stupiše mladi pred otca.

— No, no, no, mlada gospojo! zakihnu starac, nekako je drugčije izišlo — dakako bolje —

— Sve po otčevoj volji, primieti prebendar. Lacković ne reče ništa već samo okom ošinu prebendara.

— Moja djeco! Bog vas blagoslovio, kad ste se našli. Ženo, obrati se svojoj drugarici, sadi slobodno repu, zelje, georgine i šta ti drago, a murve do vraga. A meni, pošto sam iz Zagreba strašnu kijavicu odnio, pripravi thé —

— Kinezki? zapita gospoja.

— Ne srdi me! Kakav kinezki? The od gamilica.

U jedanout stupi u sobu Otmar kao bez sebe.

— Gospodine Lackoviću —

— Gospodine barune?

— Došo sam pitat —

— Šta ste došli pitat? Za svilu, zapredite se sami u nju —

— Gospodine Lackoviću —

— Za ocat? Popijte si ga.

— Gospodine Lackoviću!

— Za zlato? Platite svoje mjenice.

— Gospodine Lackoviću, to je —

— Za Anku? Uzmite svoju švabsku komedijašicu. Et in fine finali, moj dragi barune, sluga pokoran, ljetos je kod mene grožđje kiselo, a batine vrlo rodne.

Starac gurnu zablenutoga baruna iz sobe, i kad se taj biesan pope na kola, baci Lacković kroz prozor sve osnove i račune za svilanu i octanu, vičuć:

— Evo i vam tuša! Servus!

Svemu svietu bijaše tajna, kako se to sve sbilo, svatko se je pitao odkud ta promjena. Samo Anka i Milan nisu pitali, svoji bijahu do vieka. Milan sjedeći pod lipami poljubi svoju ženku i šapnu joj:

Ala je liepa naša Anka,
Da li je istina, da l' je san?

— I kruta je istina, nasmija se grohotom prebendar iza grma, a ja velim djeco: Amen.

PUSTOLOVINA JEDNE NOĆI.

Novela Julija Barilla Genovežanina. Preveo Vilko Slavoj.

I.

Bilo to noćju medju 12. i 13. siečnja 1857., kadno zaurla ulicom Assarotti u Genovi vjetar običan, kad se Eolu prohtije morem goniti koga svojih podanika.

Piri li to sjever, pogorac ili ustoka? Tko da to zna! Ne zna se — odkud dolazi a zaokupi te najedared oda svih strana, i jao si ga tebi ako si kakvi gradski pisarčić, pa ne čuvaš dobro oka!

Digitized by Google

Jedva ćeš naći palaču Tursi i u njoj svoj pisaći stolić, a strogi gospodin predstojnik ljuto se mrgodi kad ga zamoliš za dopust na 24 ure.

Naopako borme i po nebogu gospodjicu, nije li osobito oprezna na svoje odielo, obješenjak bo taj od vjetra nailazi na prikriljene tajne, te ih zlorad svietu razokriva.

Ali koja nas briga za vjetar? Sgoda, o kojoj sam naumio pričati, ne sbiva se na ulici, nego u udobnu stanu trećega kata druge kuće na lievu ruku. To je gniezdo sokola Sokolovića, koji bude junakom ove pripoviedčice: Doktor je prava, mladić, ni ružan ni neugodan a ima dvadeset tisuća franaka godišnjega prihoda.

Trideset i četiri godine moglo bi biti malko i previše, a doktorske časti nešta i ništa; ma biti mladenac, sve prije nego li ružan i neugodan pa imati dvadeset tisuća prihoda: — to je svakako, ako si previše ne želiš, već dosta mnogo, da možeš upriličiti svoju sreću.

Pa ipak naš sokol Roberto Fenoglio ne bijaše sretan; bijaše mu dug čas od jutra do mraka i od mraka do jutra. Bilo u njega dobrih i veselih prijatelja, kojim je često pozajmljivao novaca, i koji su mu ih kadšto i vraćali i bila stara gospodarica, koja mu nije dosadjivala i kuhar, koji ga nije okradao; bio u njega konj, koji je sa svoga blaga kasa u poslovicu ušao; hvaljaše se sjedalom u kazalištu, gdje mu susjedi ne dodijavahu; pa ipak ne bijaše sretan i od duga časa skapavaše.

Bijaše pokušao koješta ne bi li se zabavio; ali mu nijedan posao ne prijaše te ga za malo opet zanemari.

Ali će sve to mojim liepim čitalicam većma prijati iz vlastitih ustiju moga junaka, pa zato dozvolite, da vam ga predočim, gdjeno se u prvoj dvorani svoga stana u tri sata poslije pol noći na kinezku odjeven sa četicom mlade gospode i ukrabuljenih veselih gospodjica prašta.

Čemu je na kinezku odjeven, što li znače one čarojice?

Roberto pribra sinoć oko sebe sve svoje prijatelje i opet samo zato, da mu pomognu tratiti vrieme. Sviralo se tuj i plesalo gostilo i veselilo sve u šestnaest. Gospodjice se ne žapahu i ne tudjahu, našlo se tuj najljepšega cvieća od časti vriedna plesačkoga sbora sa kazališta Carlo Felice. Pomajke se nahraniše i udobrovoljiše, liepe se plesačice takodjer zadovoljiše, ali se ne zasitiše, već željakahu što prije i drugu čarobnu zabavu te ruke, kakva je ova bila, što ju im je Fenoglio upriličio uza sav sjaj, dostojan dugočasna Mandarina. Vesele se čarojice napokon digoše na oprost, zamotaše se dobro na obranu od neuljudna vjetra i uz pratnju vjernih si vitezova te čavrljajuć i smijući se poput jata vrebaca ili ševa odskakutaše niza skaline, pa probudiše svojim žamorom sve miroljubive susjede Robertove.

Medju zastori bračnoga skrovišta osovi se uztrepetav pamučna spavaća kapica i zapita: koji to bies vani udario u graju? Da sbilja, pleše se u odvjetnika Fenoglia! — Na to kapica, slabo uzpregnuv uzdisajem, klonu opet na uzglavlje.

U to se do nje trgnu i njezina pletena ženska druga i pridodade: Kako samo može Fenoglio pozivati na plesove? Ta on nema gospodje. Kakovo li se to žensko kolo u njega sastaje?

Na to pitanje pamučna kapica ni ne pisnu već se okrenu k stieni i povuče pokrivač tja preko nosa.

Pletena drûga pako uze misliti, misliti — što li je zamislila? — Možda to, da nije pamučna spavaća kapa upravo najljepša stvar na bielom svietu.

A medjutim ova opet sanjarila dugo i dugo o nečem, čega bi jezgra od prilike glasila. Blaženi Fenoglio, ti si bolje udesio.

Pustimo ih, nek misle, sanjare i driemlju te melankolične prikaze bračne sreće, pa se vratimo k našemu junaku, koji se je baš nekako u taj par na sried sobe okrenuo k svomu zaostalomu gostu Srećku Manjasku te mu po smiešnom kinezkom obredu zakukurika: A-ing-fo-hi!

Srećko Manjasko, mladovjek po izbor kicoš, na kom se je odmah opažalo, da ga najvrstniji krojači — oblače ili bolje reći svlače, sleže rameni, pribrav tiem dva bora na svojoj haljini, te odvrati: tako li se praštaš s ponajboljim prijateljem!

Ja ostajem za danas kinez, odvrati Fenoglio; pa ne opažaš li i ti, kako mi je pristala uloga Mandarina?

Tandara, mandara to je taj tvoj... Mandarin.

Živio, Srećko! Molim te, deder još koju!

Do šta ti je?

Do tvoje doskočice sličnom rieči. Tvoja doskočica meni je poskočica. Vidiš, da i ja znam naklapati. Domišljam se do duše pod silu, kao što sam noćas pod silu goropadnio.

Valjda ti nije dug čas bio?

I koliko, dragi Srećko! Zavriedio sam batina. Sin mjesečev, sinovac sunčev, a bratac sjajnih zviezda grozno se je borio, da ga ziev ne svlada.

Šteta brate; ja sam ti se prekrasno zabavio. Istinabog, nije me stajalo ni probijene pare, a veselje, od koga ne usahne kesa, to ti je tekar pravo veselje. Pa kakova je to večera bila! Živio Roberte, prvi i posljednji svoje dinastije! Živilo tvoje vince, i tvoje bajadere! Koli su živa to dječica! Velju ti, brate, po duši, da mi nije na umu moja

Digitized by Google

liepa sestrična — noćas bi se ovdje bio oženio makar i bez oziva.

Hvala ti, braco, u ime svieh ljepotica na tvojoj plemenitoj nakani, odvrati zievajući i protežući se Mandarin, pa ti ujedno u svoje ime i čestitam, što ne moraš zievati, kao ja evo već stoti kra .

Ali koji ti je bies i sunuo u glavu vrgnuti se u tu dosadljivu, skoro niemu ulogu kinezkoga mrtvopuhala?

Žali me brate Srećkoviću! Dodje mi na um nebogomu, da su ti Kinezi najuljudniji stvorovi na svietu, pa sam se zato kao obrednik svoga doma vrgao u Mandarina. Zato si mogo opaziti, da niesam ciele večeri ništa drugo proslovio, van: A-ing-fo-hi! što na kinezkom od prilike znači: Radujem se, da vas vidim.

A tvoji gostovi, nasmija se Srećko, — ne mogli te se do sita nahvaliti.

Roberto Fenoglio uvali se umorna pogleda na počivalo. Ti me tješiš, brate, reče, uzdahnuv duboko; bar ću zadovoljan umrieti znajući druge zadovoljnimi.

Koga to vraga buncaš? Zar si poludio?

Ne dao Bog, dapače pametniji sam taj čas nego li bijah igda. Ali gle, brate, taj mi je jednolik život dozlogrdio. Ista moja noga počimlje žaliti svaki korak, kojim na tom dosadnom svietu pokroči.

To je neka vrsta „malade imaginaire!“ kliknu Srećko i razvagani se udobice naprema prijatelju u naslonjaču.

Roberto i nepazeć nanj nastavi: Dà, dà, vazda tako zdravi bolestnim sude. I ja sam onomad kliknuo nekomu suhobolniku: za volju božju, vi govorite o smrti, a lice vam je crljeno poput jabuke; za osam dana nesretniku odpjevaše opielo.

Bar mi kaži, brate, gdje te boli, pa ću ti već pribaviti liečnika.

Oj, tuj ti liečnik ne pomaže. Znanost ne zna za moju boljeticu; u knjigah je još ne popisaše; pa ipak se uvriežila — ovdje.

Gdje?

Evo ovdje u mom dobnjaku; dobnjak je živa prilika i nevriedni sukrivac toj boljetici. Čuješ li ga? tik, tak, tik, tak! Do vraga! Dobnjak nam mjeri život, pa nam ga dnevice po 24 vavoljka podaje. Dobnjak nas homeopatično šestdesetinom ure i šestdesetinom minute podržaje, pa nas tako na obroke, koji se jedva izmjeriti mogu, privodi smrti. Da mnogo neokolišim, velju ti: mrzim dobnjake. Jošte mladićem slutio sam, da ću se s timi neprijatelji čovječanstva zaratiti, pa sam se i u napred osvećivao, zalažuć ih redomice u zalagaonice. Sad mi se kao zrelu čovjeku imajući dvadeset tisuća dohodka ne pristoji takova osveta. Ali ću naći pošto po to drugo sredstvo. Razpisati ću dvadeset tisuća franaka nagrade za knjigu, koja je naperena proti dobnjakom, bili oni stieni, žepni, stajaći, ili valjkovci, noktovci, opetovnici, ili koje mu drago vrsti; pa će se pokazati, da je izumilac dobnjaka bio nevaljalac, prava hulja.

Dok je tako odvjetnik Fenoglio reć bi lakrdijaškom svečanošću rogoborio proti nebogim dobnjakom, izvadi Srećko svoj žepnik, i odvali mu zlatni poklopac.

Tvoj ili moj ne ide u redu, — rekne. Već je pol četvrta a ja te imam prije nego odem još za jednu uslugu zamoliti.

Fenoglio ga i ne slušao, već motreć žepnik svoga prijatelja odape nanj ovu strelicu:

Ha! zar i ti Brute? Pa možeš li se zabavljati imajući takova neprijatelja u žepu?

Šta ćeš brate? Navika je gotov gospodar, i tako smo mi robovi vlastitih dobnjaka. I moje kuckalo poput drugih tek po jedanput u godini pravo kaže. Pogledam na njega, da si prikratim čas; — ide, kako ga je volja, a ja idem, kud je mene volja. I tako ti živimo složno kao muž i žena. Ali zašto ti svojih dobnjaka ne skrhaš ili kamo ne pristraniš?

Liepo zanovetaš, a šta će služinčad? Ta dobnjak treba u kući kao svako drugo zlo, kao isti dugi čas, koga ne može da ne bude. Sretna li tebe, Srećkoviću brate, ti ne znaš, što je dugi čas!

Ja ga se neću nikada ni dosinuti; jer u mene ima siguran liek od te nevolje.

Gdje ima takova lieka. Idem iz ovih stopa u ovoj mandarinskoj haljini, kud bilo, da si ga nabavim.

Polahko, brate, polahko; ne trebaš po taj liek ići k ljekaru. Radi kao i ja: prepusti se sasma ne znanoj sudbini! Nepitaj nikada: na što da se danas dadnem, ne bi li se dana riešio? Ja ti se, prijo, nikada nezabavih ljepše, van upravo onda, kad sam krenuo od doma s nakanom, da se nazievam. Prepusti se slučaju. Sidješ li na ulicu, a ti ne skreći po običaju na lievo, već upravi pravcem. Tamo ćeš se po svoj prilici namjeriti na prijatelja, koga si mislio u kavani potražiti, gdje ga ne bi bio našao. Opazit ćeš u dućanu liepu prodavačicu i kupiti si od nje ubrus polu svilen polu vunen, pa ćeš ga poslije darovati sobarici svoje ljepotice i prištediti puna tri franka. Ili morda opaziš koju liepu neznanku, popodješ za njom, dostaneš se za uzdarje povjerljiva smieška, ili i dvoboja s njezinim ljubovnikom. Sve te stvari pokrenuti će ti glavom nove misli i želje i pribaviti nova poznanstva, o kojih niesi slutio krenuv od kuće i koje bi ti mogle život skroz drugim pravcem pokrenuti. Dakle: ne misli nikada, šta ćeš, dok ne uradiš; tomu je doba i kašnje. Ne idi za svojim umom, nego kud te noge nose. Jednom rieči: poigraj se žmirke.

Ali, ako tresnem nosom o zid?

Digitized by Google

To je onda, odvrati dostojanstveno Manjasko, svakako mala neprilika, koja u ostalom ne pobija ni malo valjanosti moje teorije.

Dobro dakle, pokušat ću jednom i to, rekne Roberto protegnuv se i opet zievajuć po počivalu.

Srećko to opazi i skoči na noge. Svojim zievanjem bacaš me na polje, a borme je i doba, evo četvrta jur bije; a ja malne zaboravih, za što sam tuj zaostao. Fenoglio, učini mi nešto za volju.

In manus tuas domine! Trebaš li novaca? Žalibože, danas ti neskuckam više od dvie tisuće franaka.

Krivo sudiš. Ne tražim od tebe novaca već mnogo važniju i nježniju uslugu.

Možebit se kaniš s kim pobiti?

Natucaš malo: kanim se ženiti.

Koga biesa?

„Pa gdje i kada
Opalio si krilca mlada?“

Predugo bi to trajalo, da ti sad na tanko sve izpripoviedam, odvrati Manjasko, a moram bar tri ure prospavati, dok se opet uzmognem k tebi vratiti.

Da se vraćaš opet k meni? Kako? zašto?

Dakle, da ne zanovetam dugo: U mene je, kako znaš, sestrična.

Zar ona udovica?

Da; zar ju poznaješ?

Ne poznajem je do ovoga časa; nego si mi ti sâm o njoj koješta bajao pa mi nedavna reče —

Da sbilja. Vidiš kakov sam zvekan. Dakle u moje sestrične udovice, ne znaš, je li više ljepote, dražesti ili okrutnosti, i što ja njoj više bajem o ljubavi to se ona meni rozgotnije smije.

Ali čemu da se ja u vašu šala upetljavam?

Posieti ju, ja sam te već pred njom kovao u zviezde kao blaga, poštena i razborita čovjeka.

Pa misliš li sbilja, sinko moj, da sam ja u istinu takav?

Ja ću joj te predstaviti, nastavi Manjasko ne dajuć se pomutiti, a ti ćeš mi onda triezno i razborito prilagati te najnježnijim načinom malo po malo vodu na moj mlin navlačiti, razumieš li me? Svojom ciceronskom riečitosti možeš mi u velike pomoći. Predoči joj koliko sam ja pristao drug za nju, — mladenac prijatna načina, vitežka značaja, u poslu obziran.

Pa misliš li sbilja, sinko moj, da si ti u istinu takav? priudesi opet pitati Fenoglio.

Ni sad ga ovaj tobože ne čuo.

Sestrična mi je vrlo bogata — a njezin upravnik okrada ju uprav bezdušice, pa će ju napokon do gola oplienjati.

To je previše, uteče mu se u besjedu Fenoglio — taj se je čovjek podhvatio k jednu dužnosti upravnikove i sobaričine, pa ako je tvoja sestrična sbilja liepa kako mi ju crtaš, onda dakako dokučujem, kako se tebi vragometno krivo viditi mora, da svu tu službu kod nje drugi vrše. Ha, ha, ha! Nu što ćeš ti na to sad!

Da su ti dosjetke kao obično neslane, odvrati Srećko. A sad šalu kraju: kaniš li mi u prilog biti?

Baš promišljam o tom. Ti mi tuj od prilike namjenjuješ ulogu Seviljskoga brice!

Što ti je opet na um palo —?

Čini mi se tako i sudim tako, ali to ništa ne smeta. Ako misliš, da će ti štogodj moj govornički veleum kod nje pomoći — oj sinko dragi, ja sam ti se govornikom rodio! — Basta! valja ti pomoći, ti si mi svoj specificum od duga časa prepisao — ja sam tvoj dužnik. — Samo ako uspiem! Pa kad ju mogu posietiti?

Oko podne; rana je ptica. Doć ću dakle oko desete po te, pa ćemo zajedno na zajutrak, a odanle u hram moje božice. Dakle zdravo, pa ne zaboravi na moj specificum.

Da se dâm u namjericu —? reče Fenoglio.

Dà, odvrati Manjasko — prepusti se slučaju sasma —

I pusti noge neka one misle, nadopuni Fenoglio. Ne sumnjaj, braco, ja ću se baš robski pokoravati tvojoj uputi, pa ću udariti tako umovati odmah kod tvoje sestrične prosipljuć na te obilje hvale.

Doista mandarina dostojna dosjetka.

A-ing-fo-hi! odvrati Roberto uz lik ne ograničene skrušenosti. A-ing-fo-hi.

To znači od prilike —?

Brate, srdačna ti hvala.

Ta tvoja besjeda pristaje svakoj sgodi.

Hm, baš to je prava prednost kinežtine.

I tako se šalami natječuć oprostiše se prijatelji. Ne diži se, brate, rekao Srećko Robertu, koji se je spremao ustati, da si prijatelja poprati, znam, kud mi je ići pa ću već vrata iza sebe priklenuti.

Fiat voluntas tua! odgovori Roberto, komu je u taj par tako ugodno bilo protegnuti se po počivalu kao Manjasku pomisliti na ženitbu sa sestričnóm si, ili bolje rekši, na njezina pol milijuna franaka.

Vesele duše i lahkonog odaljio se Manjasko, pomišljajuć na novac i na snagu svoga novoga saveznika, kojom će jurišati tvrde bedeme oko ljepotičina srdca, kako je obrekao, na izlazu priklenu za sobom vrata, ali se nije uvjerio, je li kvaka ljudski zakvačila.

Oj božanstveni slučaju, to je i opet jedna tvojih vragolija.

II.

Roberto Fenoglio, kako se je pružio, onako i ostao ležeći na svom mekanom baršunastom počivalu, s koga se ni ja nebi ustao,

Digitized by Google

pa bilo na pir, okladio bih se, da se i ti štovani čitaoče ne bi s njega makao, makar baš i zato, da si nabaviš ovu knjigu, u kojoj mi se evo namiče ugodna priličica s tobom se porazgovoriti.

Naš čamoviti Mandarin sveudilj sanjario pola na snu a pola na javi o mudrom savjetu, kojim ga Manjasko svjetovao.

Pravo je čudo, koliki se ukaza duh u liepoj Srećkovoj glavici! Udje u trag istini, za kojom se ja evo dvanaest godina zaludu bočim pamećju. Prepustiti se ne znanomu slučaju sliepo, pustiti, nek peta mjesto glave odlučuje, to ti je pravi uztuk svakoj dosadi. Kušajmo dakle! Na što da se dadnem za prvi četvrt ure? Ele sam ipak zvekan, opet sam uzeo misliti! Ne smiem i ne ću da umujem, što da radim. Uj! Ala sam trudan! Najpametnije će biti, da legnem spavati. Srećko mi obreče, da će u jutro doći i povesti me svojoj liepoj sestričnoj, a ovako umoran, borami, ne mogu k njoj. Što je to? Opet se ja ukebah? Opet promišljam i snujem? Baš ne idem na postelju, tamo spavam svaku noć, to bi značilo navadi se podati, a to ne smie biti.

Ovdje na ovom počivalu tuj sam slučajno — tko da se usudi inače uztvrditi? Dakle ostanem ovdje, pa sam čudan znati, što li će me na njem zadesiti. Povjerimo se budućnosti! Bogme sam umoran! Rad bih, duše mi, na svoju postelju. Ali ne ćeš, Fenoglio, ne smieš toli sramotno podleći razboru! Reklo bi se, da se bojiš ne znanoga.

A tko je taj ne znani?

Mrzak li je, ili liep. I ta Srećkova sestrična je li sbilja tako liepa? Ili se njemu hoće samo njezine novčine? Govorio tko, što mu drago, novac je svačemu krivac; makar se mi zaklinjali i uvjeravali medjusobno, Bog zna kako, da tomu nije tako, ipak nam bogatstvo zasljepljuje tjelesne i duševne oči. U ostalom tko zna? Lahko, da je ona povrh toga zbilja i liepa, ta sestrična!

Mile moje čitalice i čitaoci, ne ću vam više dodijavati prekinutimi pomišljaji svoga junaka. On je više od lienosti, nego li po savjetu Srećkovu ostao na počivalu, gdje je koj čas kasnije blaženo usnuo.

Ne bih rekao, da nije i obilat srk pjenovita šampanjca malko bio tomu kriv. Roberto Fenoglio nije mrzio čašice a baš tu noć, gdje mu je kao domaćinu bilo prednjačiti, nije previše štedio ni sebe ni svoga šampanjca.

Spavaj, Roberto, spavaj, čamni Mandarine, ne ćeš dugo spavati.

Domišljata bo liepa čitalica bit će se za cielo dosjetila već, da ga ne kanim dugo ostaviti na počivalu sama, ni duljiti mučaljiva toga prizora preko granice njezine strpljivosti.

Podjimo do kućnih vrata. Ne čuješ li, kako netko brzo i lahko koraca uza skaline? Ne boj se, niesu to lupeži, uz topot bo koraka čuješ šušnjavu svilena odiela.

Pa tko je ta gospodja, koja se uzpinje, koja dapače uzlieće uza skaline, jedva se nogom ili rubom haljine dotičući pojedine stube, koja zastravljena, drhćuća i jedva dišuć na najgornjoj stubi popostaje, a tad se na pločniku tik Fenoglievih slabo pritvorenih vratâ u kut stiskuje.

Strpi se časak, za malo ćeš sve doznati. Liepa neznanka — a da je liepa to ja znam, makar smo u mraku, — liepa dakle neznanka ustavi se tuj u biegu i borom obilati svileni ogrtač pribra k sebi, te uze pomno prisluškivati, ne će li što na dnu skalina šušnuti. Ne ču ništa i laglje uzdahnu; zatim se osokoli i glavu preko perde nadnie. Naopako! Upravo taj čas začuje na dnu skalina korake, neki žamor, a malo zatim prštanje, kao kad se žigica zapaljuje. I sbilja dno skalina odsinulo svjetlom.

Neboga ljepotica stisnu se opet u svom kutiću, ali joj ni tu ne bi duga obstanka.

Dobri Bože, što ću sad? pošaputa sama sebi. Gdje da se zaklonim? Sbunjena i drhćuća uze se šuljati oprezno napried pipajuć po stieni, ne bi li naišla na koje uvratine, jer valjda imadu na tom spratu vrata.

Bijaše dokona, pozvoniti i udariti u pomaganju — samo ako joj dospiju otvoriti? Medjutim pipala ona ručicami i tražila vrata ili zvonilo. Liepa joj ručica — a ja znam da je liepa, makar smo u mraku, i razpoznao bi ju, da je med stotinami — liepa joj ručica, velju, tumarala časak a zatim napipala vrata, i vrata — divite se ljudi! — otvorila se odmah sama, a iz predsoblja Fenoglieva sinulo svjetlo na hodnik.

Blagoslovljena bila bezbrižnost Manjaskova, koji se nije mario uvjeriti, je li vrata iza sebe valjano priklenuo. Oj slučaju, slučaju! Pa će te ipak mudrijaši potvoriti, da si ti tek zapletica a ne vodilac ljudske sudbine.

Neboga ljepotica zakocienula se sva, opaziv, kako se tek uz dodir njezinih prstića vrata sama otvoriše. Taj otvoreni, reć bi opustjeli dom zadade joj straha. Drhćuć sva od glave do pete koraknu natražke do perde. Ali tuj začu jasnije topot koraka i razgovor dvajuh mužkaraca uzpinjućih se uza skaline, od toga razgovora razabra rieči: Popnimo se samo gore, tuj nam ne izmače.

Sirotica pregnu, pogleda okom u vis, kao da se preporuča u nebesku zaštitu prije nego li će zaputiti u tu neznanu razvietljenu i otvorenu odaju i, kud puklo da puklo, banu u predsoblje.

Dvorana bila prazna. Jedinomu sluganu, bud je to bila razkalašena čarobna zabavica, dozvoli gospodar poslije zadnje boce

Digitized by Google

šampanjca, da ide spavati a on to učinio, kao na zapovied.

Liepa neznanka nije se usudila ni vrata pritvoriti, bojeći se, da ne dopane iz zla u gore, pa da onda ima bar kud uzmaknuti. Obziruć se pokroči napried do drugih vrata, koja bijahu zakriljena zavjesom od modre svile, mali časak tuj nedokona poposta, tad pokuša lagano zavjesu odkriliti te pomoliv liepu glavicu u drugu odaju, opazi — spavajućega Mandarina i snebivena od čuda šapnu si sama: Za ime božje, što je to? Molim da zapamtite, ja, rekoh, da se je snebila od čuda, a ne od straha.

Spavajućega se mužkarca nikoja ne prepane žena. Jael, Judita a i druge glasovite žene istoga plemena za to jamče.

Naša neznanka, ne pošla za tiem, da Siseri zabije čavle u sliepe oči, ili da Holofernu odsieče glavu, već mirne duše dozva se od čuda, složi lišce na posmjeh, na posmjeh, vjerujte, toli mil, da joj se po tom liepa ustanca stoput dražestnijimi prikazaše.

Jer liepa ti je bila, dragi čitaoče, liepa, — mila čitalice, kao ti sama. Tuj uz sjaj luči — ja pjesnikujem, inače bih morao reći uz petrolejsku svjetiljku — valjalo bi, da opisujem njezinu divnu krasotu. Ali mi tomu ne dotječe vremena, pa si ju, dragi čitaoče, predoči sam kako ti bujni zanos nadaje — a ti, dražestna čitalice, baci oko na ogledalo.

To je Kinez! pomišlja neznanka motreć Fenoglia. Za dragoga Boga, kud sam ja to dospjela? A ne ima nigdje nikoga drugoga u cielom domu, — nigdje ženske glave, da joj se preporučim — a ona dvojica na skalinah! — Bože, mrka li su lica! Pa kako uzeše trčati za mnom! Oj, eto ih jur na hodniku — na vratih — a ja ih biedna niesam zatvorila! Što li ću sad? Gospodine! Gospodine!

Da zovi ti njeg; Roberto Fenoglio spava, kao da je cio dan nosio vreće i ni malo se na njem ne opaža, da se kani probuditi.

Ona ponovi utišanim glasom: Gospodine! Gospodine!

A-ing-fo-hi! izmuca dobričina Mandarin kroz san.

Tako se ne odgovara, to će mi svatko priznati. Neboga ljepotica prestravljala se od topota na hodniku, pa se prometnu lukavkom poput fazana, koji hoteć se sakriti pred lovcem turi glavu pod krila. Baciv svoj lahki plašt na naslonjač naprema spavajućemu Kinezu, sjede zatim sama na naslonjač, i spusti glavicu natražke, kao da tobož i ona tvrdo spava.

Oho, Piccione, tuj su vrata otvorena! —

Vidim, vidim, tuj nam je za cielo ptičica ulećela! —

Ne vjerujem, ona bi bila iza sebe vrata zatvorila. Ne, ne, tuj ti se nešto drugo sgadja — tuj se je kralo!

Onda moramo tim više u nutra!

Dakako! Ajdemo!

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Sunce u naših bajoslovnih ostatcih.

Napisao M. K.

(Konac.)

Sunce, kao representant dana i svjetla, i noć — dakle Bielbog i Crnbog, jesu još i danas u neprestanoj borbi, kao što je to bilo u pogansko doba. Ota borba sačuvala se još i danas u bajci o kralju Trojanu, bogu tmine. On je imao svoj dvor na vrh gore Čerske nad Drinom sa zviezdami, svojimi dvorjanici. Danju je bio sakriven u tminu, u koju nisu mogli doprieti sunčani traci, pa se nije smio nikada pokazati suncu, da ga ne bi raztopilo. Nu tek kad bi se sunce sakrilo za gore, uzjašio bi svoga vranca, pa bi se cielu noć skitao po gušturah i šumah, ili bi jošte radje boravio cielu noć u naručju kakve liepe djevojke. Ali uviek je morao na oprezu biti, da go ne zateče sunce, nego da se prije zore vrati u svoj tamni stan, koji se ne nalazi ni na nebu ni na zemlji. Kad se jednom zaljubi u neku krasnu djevojku, snadje ga zora u njenu naručju, a kad je vidio, što ga čeka, uzjaši svoga konja, pa bćede pobjeći u svoj dvor. Ali uzalud. Sunce ga stigne na putu, postrieli ga svojimi strielami — a od Trojana ne preostade ništa do rose. To se sastajanje sunca sa Trojanom dogadja svaki dan, kad ima rose. S toga valja brati ljekovito bilje (a i ljekovitu vodu kao n. pr. omaju) samo prije izhoda sunca, jer čim ograne sunce, izgube trave svoju jakost, ono im skrši čarobnu moć a zli dusi moraju u svoj podzemni stan... Tim, što Sunce pobjedjuje tminu Trojana, početnika svakoga zla i oslobadja čovječanstvo od zla, njegovim je spasiteljem, a to se je sasma liepo prilagodilo kršćanskoj ideji, da je sin božji spasitelj svieta. Sigurno je, da tomu bogu tmine i po tom svake zloće nije izvorno ime Trojan, nego da je to ime sjećalo na krvoločnoga rimskoga cara, koji je ća po Dalmaciji kršćane proganjao (biskup Dujmo). U narodnoj pripoviedci: „U cara Trojana kozje uši“* predstavlja si ga narod kao grdu nakazu s kozjima ušima, te je u svih bajoslovnih ostatcih representant zla i to je ime uviek skopčano sa zlom.

---

* Vuk: Srp. nar. pripoviedke br. 39.

Digitized by Google

Tako je u nar. pjesmi „Angjeli blago diele (Petranović, I. svz.)“ pri dielenju svetaca, stupivših mjesto poganskih bogova, zapade Mariju grad Trojan, koji je bio jako pokvaren i pun zloće, da ga popravi. Iz toga se jasno vidi, da je kralj Trojan stupio mjesto poganskoga boga Crnoboga, početnika svakoga zla i nesreće, o kom se spominje u srbskoj narodnoj pjesmi: „Smrt Kraljevića Marka“ — „od Boga, od staroga krvnika“, i koji je, kako nas bajoslovje uči u neprestanoj borbi s Bielbogom, Bogom svjetla, kog Helmold nazivlje Bogom Svetovitom — dakle bogom sunca. Našemu Bielbogu odgovara sasma dobro u misirskom bajosljovju Oziris, bog svakoga dobra i bog sunca, a Crnbogu Titon, bog mraka i protivnik Ozirisa i Izise, boginje mjeseca i zemaljske plodnosti.

U narodnoj pripoviedci „Zašto u ljudih nije taban ravan“,* gdje se takodjer sačuvala priča o borbi sunca ili Bielboga sa Crnbogom, djavolski je car — Crnbog — ukrao sunce, pa s njim pobjegao na zemlju, a arangjeo otišao za njim u potjeru, te ga pri kupanju prevario, vodu zaledio i sunce odnio. Sačuvala se još jedna narodna pjesma istoga sadržaja, u kojoj je samo mjesto djavolskoga cara stupio car Dukljan, a mjesto arandjela krstitelj Jovan. Evo pjesme.**

Car Dukljanin i krstitelj Jovan.

Vino piju do dva pobratima
Na pržini na kraj mora slana,
Jedno jeste care Dukljanine,
A drugo je krstitelj Ivane.
Pošto su se napojili vina,
No da reče Krstitelj Jovane:
„Hodi, pobro, da se posigramo,
„Ti korunom, a ja ću jabukom.“
Sveti Jovan otisnu jabuku,
Ona pade moru u dubine,
Tople su ga suze propanule,
No mu care riječ progovara;
„A ne plači, dragi pobratime!
„Nemoj mene ugrabit korunu,
„Ja ću tebe izvadit jabuku.“
Jovan mu se bogom kunijaše,
A da mu je ugrabiti ne će.
Tade care u more upliva,
A poleće Jovan na nebesa,
Pred gospodom te je izlazio,
Pa je pred njim riječ govorio:
„Bože vječni i presveti oče!
„Hoću li se tobom zaklet krivo?
„Hoću l' caru ugrabit' korunu?“
Gospod njemu riječ govorio:
„O Jovane, moja vjerna slugo!
„Zakuni se mnome triput krivo,
„Teke nemoj mojijem imenom.“
Sveti Jovan sleće na pržinu.
Tade care iz mora izide,
I iznese u zube jabuku,
Pa su opet igru zametnuli:
Sveti Jovan otisnu jabuku,
Opet pade moru u dubine,
A Jovana suze propanule,
No mu sbori care Duklijane:
„A neboj se, mio pobratime!
„Ne moj meni ti ukrast korunu,
„Ja ću tebi izvadit jabuku.“
Jovan mu se bogom kunijaše,
Kune mu se bogom po tri puta,
A da mu je ugrabiti ne će.
Car korunu vrže pod kapicu,
Kod nje stavi ticu zloglasnicu,
Pa u sinje more uronio.
Sveti Jovan more zaledio,
On zaledi dvanaest ledova,
Pa ugrabi od zlata korunu,
I poleće k nebu u visine,
I zakrkta tica zloglasnica,
U dno mora care zapazio,
Pa se zagna moru iz dubine.
Tri je leda glavom prolomio,
Pa se natrag opet povratio,
I na glavu kami dohvatio,
Mali kami od hiljadu oka,
I prelomi dvanaest ledova,
Pa je svoja razklopio krila,
Za Jovanom u poćeru podje,
Dostiže ga na nebeska vrata,
Za desnu ga nogu uhvatio,
Što dohvati ono i odkide.
Suzan Ivan pred gospodom dodje.
Sjajno sunce * na nebo donese
I bogu se Jovan požalio,
Kako ga je care nagrdio,
Gospod mu je tade govorio:
„A ne boj se moja vjerna slugo!
„Svakome ću lako učiniti.“
To je bilo, a bogu za slavu.

Naši su stari predstavljali Crnboga, pripoviedajući njegove borbe s Bielbogom, kao aždaju, zmaja, lava i zmiju. U slici lava nadjen je u Budišinu, gdje se bori s Bielbogom, a i Kolar je našao sliku lava od kamena s ruskim napisom Črn bog. Radi otih borba postao je kasnije Svatovit takodjer bogom rata.

U tom, da i u naših narodnih pjesmah i pripoviedkah sbilja zastupa Trojana — dakle Crnboga, potvrdjuje me još i sliedeće. U priči, koja nam se sačuvala o kralju Trojanu, pripovieda se kako on noćju hoda i djevojke ljubi i nje rado ima, a u narodnih pjesmah kradu zmajevi liepe djevojke, pa ih u svoj stan odnose. Tako u Vukovoj pripoviedci „Čardak ni na nebu ni na zemlji,“ kad je car dozvolio svojoj kćerci, da smie

* Srb. nar. pripoviedke br. 18. str. 114.
** Vuk: Srb. nar. pjesme II. str. 81.

* Sunce = koruna = kruna. Vukova opaz.

Digitized by Google

na večer ići šetat, doleti zmaj (a zmaj — Crnbog smie u to doba po zemlji hoditi, jer ne ima sunca) s neba,* te ju ukrade i u oblake odnese, u svoj stan, koji nije ni na nebu ni na zemlji. Prispodobimo li ovaj zmajev stan sa Trojanovim, koji stoji na vrh planine pod oblaci, viditi ćemo, da su jako slični. Braća odu tražit zmajev stan, da mu iz pandža otmu sestru, nu našavši zmajev čardak, ne usudi se nijedan popeti do najmladji, koji je zmaja i ubio.

U narodnih pripoviedkah zastupa najmladji brat u borbi sa zmajevi mlado sunce sa Trojanom, Bielboga sa Crnbogom, te oslobadja svoju braću, sestru i ostali sviet gospodstva Crnboga, kako se to liepo vidi u Vukovoj pripoviedci „Aždaja i carev sin.“ — Ovdje se sjećam, da se je Apolo u svojoj mladosti borio sa aždajom Pitom, koju je strielom ubio.

Ruski narod tumačio si je — kako nam to njihovi ljetopisi javljaju pomrčanje — sunca kao da zmaj pojede sunce, no da ono ipak uskrsne i neprijatelja pobiedi.

U narodnih pripoviedkah dolazi, da car (Perun) ima obično tri sina, a kadkad i jednu kćer, ili jednoga sina i tri kćeri. Najmladjega brata preziru druga dva brata za luda. Najstarijega drže za najpametnijega, ali za oto ipak oslobadja najmladji svoja druga dva brata i sestru. Osobito se on odlikuje u borbi sa zmajevi, dakle sunce u borbi s Crnbogom, Trojanom. Dva najstarija brata, što uviek podliežu u borbi sa zmajem, jesu dva sunčeva brata: mjeseci vjetar. Vjetar dolazi u narodnih pripoviedkah kao najpametniji (pametniji od sunca i mjeseca), on znade uviek za sve, gdje se što nalazi. Mi se susrećemo u zmajevu dvoru, u čardaku (Vuk, 2.) sa mjesecom u slici kvočke na zlatnoj tepsiji, a to za oto, jer je zmaj potukao onu dvojicu, pa mu s toga moraju biti podložni i noćju služiti. Za oto mora mjesec noćju sjati, a vjetar puhati. Sestra one trojice braće, dakle sunca, mjeseca i vjetra, jest, kako iz narodnih pjesama doznajemo, zviezda danica — prehodnica. Danica nije ništa drugo nego Vesna, božica proljeća, prehodnica ljeta. U českih narodnih pjesmah dolazi zviezda danica kao mati Isusova — dakle sunčeva mati.** Tu se je izvorno rodbinstvo zaboravilo i pomiešalo.

U narodnih pako pripoviedkah, gdje dolazi samo jedan brat u borbi sa zmajevi radi tri svoje sestre, pretstavlja on sunce. Jedna njegova sestra je Vesna, kako smo već rekli, a druga će sugurno biti Lada, boginja uzbudjene prirode, što doznajemo iz pjesme:

Brat i seka.*

Sunašce se lugom krije, lado le, mile!
To ne bilo žarko sunce, oj lado, oj!
Već to bio brat od seke, lado le, mile! itd.

U toj pjesmi prispodablja se na način u naših narodnih pjesmah običan brat i seka sa suncem, gdje se lugom krije, al od koga, to se ne veli, već samo pridodaje „lado le, mile!“ i „oj lado, oj!“ Taj „lado le mile.“ postao je tek kasnije (u krsćanskoj dobi) samo kao puki pripjev, dočim se prije sigurno sunce i Lada prispodabljala sa bratom i sekom, kako se jedno od drugoga krije, jer ovako, kako je sada, nebi bila prispodoba podpuna, a ja dvojim, da je igdje naš narod pogriešio. Po tom bi dakle bila druga sunčeva sestra Lada. A treća je sigurno boginja Živa. A da zbilja sunce ima u našem bajoslovlju tri sestre, svjedoči nam božićna pjesma „Božićeve tri sestre,“ koje božić, mlado sunce, šilje po svietu. Tu sam pjesmu naveo već s prieda.

Iz ovoga, što sam ovdje u kratko naveo, vidi se, koliko neizcrpiva blaga kriju naše narodne pripoviedke, koje nam se na prvi pogled pričinjaju kao puke izmišljotine bez ikakve važnosti. S toga opetovano opominjem rodoljube, neka se bave kupljenjem narodnih pripoviedaka, ali to neka čine što opreznije, što točnije i vjernije.

Iz ovoga, što sam dosada naveo, mogli smo viditi, da je sunce bilo u poganstvu u uzkom odnošaju sa čovjekom i da su ga mogli štovati radi njegove darežljivosti i blaga djelovanja njegovih traka. Sunce je kod našega naroda jedan od najmilijih bogova; djevojka tužna sbog nevjere svoga dragoga ne zdvaja, ne zadaje si sama smrt, već u svojoj prostodušnosti ode u priroda, pa se iztuži i izjadikuje suncu, kao da će joj ono pomoći, pa je onda opet mirna i zadovoljna. Evo jedne takve pjesme:

Žalost za dragim.

Djevojka se žarkom suncu tuži:
„Oj sunašce, boli me srdašce!
„Ne boli me bolom od bolesti,
„Već me boli od težke žalosti,
„Jer sam čula da se ženi dragi.
„Nek se ženi i meni je drago!
„I ja ću mu na veselje dojti,
„Lijep ću mu darak donijeti.
„Svakom svatu po košulju tanku,
„Starom kumu od gjolča košulju,
„Milom dragu svilenu maramu,
„Svile mu se kosti od bolesti,
„Kao moje srdce od žalosti.“

(*Tamburaši, M. Topalović str. 46.*)

* Pod nebom nerazumie se u našem bajoslovju raj, već prostor medju oblaci i pravim nebom, za kojim stoji raj.

** Erben: Prosto národni písně a říkadla str. 500., 503.

* Tamburaši, M, Topalović str. 1.

Digitized by Google

Kao što se naš narod bratimi s ljudmi, tako se on bratimi u svojoj naivnosti i s bogovi i boginjami (n. p. vilami), a osobito sa suncem, kao što svjedoči pjesma:

Djevojka sunce bratimila.*

Djevojka je sunce bratimila:
„Bogom sunce, bogom brat da si mi;
„Počekaj me, sunce, na zahodu,
„Da navezem bratu zarukavje,
„Oba kraja krila pounova,
„A na sriedi oči sokolove.“

Narod upotrebljuje sunce kao proricatelja, kao što se vidi iz sliedećega bajanja. Djevojka u oči mlade nedjelje ili petka ode u šumu pri zalazku sunca, pa na koji je bršljan bacilo zalazeće sunce zrak, odande uzkine granu, savije u vienac i rekne: „Sunašce na zahodu! kô što ti ovaj vienac ovdje vidiš, tako jasno i liepo daj da i ja u snu noćas vidim onoga, koji mi je od boga sudjen.“ Po tom metne vienac na glavu i rekne: „Zeleni vjenče, tu ćeš se osušiti, ako ne doneseš mog sudjenog, da te skine“. Onda poveže glavu rubcem, da nitko vienca ne opazi, u veče moli se bogu i tako s viencem na glavi legne spavat.

Ovdje mi je navesti jošte jednu vrlo važnu mythologičku česku pjesmu, koju djeca pjevaju, čim se ukaže zubato sunce poslije kiše, jer nam i ona služi na dokaz, u kakvom si je uzkom odnošaju mislilo Slavjanstvo biti sa suncem.

Sviti, sviti, sluníčko!
Dám ti zlaté jablíčko,
Bude-li to málo,
Dám ti panské stádo.
Panské stádo leží,
Panna Lída běží.
Pan Jan, Didi-Jan
Pase koně
Na výhoně
O zlaté oprati;
Zlatým bičem
Pohoničem
Je bude šlechati.**

Sunce ili njegova sjajnost rado se uzima u narodnih pjesmah kao prispodoba i jest jako omiljela. Izmedj mnogo primiera navesti ću samo ova dva tri:

Što se sjaje u sred Sarajeva?
Al je sunce, al je mjesečina?

Košuta i djevojka.

„Košutice rosna ti si!
„Gdje si bila, te si rosna?“
„Ja sam bila u djevojke.“
„Jeli kakva ta djevojka?“
„Iz lica joj sunce sjaše,
„A iz grla mjesečina,
„Iz njedarc zora sjajna,
„Dvije ruke do dva krila,
„Kako nećeš da je mila?
„Ko je nebi poljubio,
„Jezik mu se ogulio!“
Ili:
Ruke su joj od bisera,
Kose su joj suvo zlato,
Lice joj je sunce žarko.

Kada se hoće da naznači, da je koga sreća obasula, veli se, da ga je ogrijalo sunce kao u ovoj pjesmi.

Kad ugleda plemenitu Maru,
Žarko ga je ugrijalo sunce.

Na nekih mjestih u narodnih pjesmah dolazi sunce kao odielo ili ures kakve boginje, kako to svjedoči sliedeća pjesma „Angja kapidžija,“ gdje je sigurno Angja stupila mjesto Lade, boginje prirode:

Angja kapidžija.*

Visoko se soko vije,
Još su viša gradu vrata,
Andja im je kapidžija:
Suncem glavu povezala,
Mjesecom se opasala,
A zviezdama nakitila.

— Mislim da mi neće biti nuždno ovdje dokazivati, od koje je potrebe naše bajoslovje, da se upoznamo sa duševnim stanjem naših djedova, s toga bi samo želio, da svaki prouči naše bajoslovje bar onoliko, koliko se o njem znade, da si bolje narod upozna. Jer sbilja, kad čovjek pogleda, kakve nazore naš narod ima o pojedinih stvarih i bogovih, mora se diviti umnoj i tanahnoj mašti našega naroda. Nisam sigurno u ovom članku što izvrstna napisao, a to mi nije mogla biti ni namjera, njim sam hćio obratiti samo pozornost kojega vještijega pera na to ne obradjeno polje. Pogledjimo u koje njemačkim jezikom pisano bajoslovje, gdje se navadjaju primjeri iz našega bajoslovja, pa ćemo viditi, koliko imade tude pogrešaka i krivih mnienja. Ali zašto to? Jednostavno za oto, jer su sami bili prisiljeni prebirati po naših bajoslovnih ostatcih, ako su hćeli što o nas spomenuti, pa s toga im ni zamjeriti ne smiemo. Predusretnimo tim bludnjam, pa radimo sami. Trud nam sigurno ne će biti uzaludan, a posla se ne bojmo, pa će nam potomci sigurno za oto zahvalni biti.

Josip Jungmann.

Godina 1873. važna je u povjesti naroda českoga. Njom se završuje prvi viek naroda uzkrsnulog od mrtvih, prvi odsjek nove dobe narodnjega života. Dà uzkrsnulog od mrtvih! Slavna ta zemlja, čuveni taj narod,

* Vuk: Srp. nar. pjesme knj. I. str. 219.
** Erben: Prostonarodni písně a řík. str. 76.

* Vuk: Srp. nar. pjesme, knj. I str. 341.

Digitized by Google

iz kojega je niklo toliko junaka, toliko učenjaka, toliko zatočnika slobode, koji je proizvadjao u svih strukah čovječjega znanja i umieća toliko sjajnih primjera izdisao je, g. 1621. na smrt ranjen na bieloj gori pred očima svoje slavne priestolnice. Izdisao ne moguć ni živjeti ni umrieti, a živuć samo na svoju sramotu, zaboraviv sjajnu prošlost svoju, teturajuć u snu, pogažen, zabačen, skučen — rob. Sila junačkih sinova zaglavila mu na stratištu, sila ih čamila u tamnici do smrti, sila iznesav svoju glavu obijala tudje pragove, a sjeme im prometnulo se tudjinom, stara im se loza osuši. Vanski biljeg kraljevine ne izbrisa doduše ni krvavi sud pražki, al samo vanski, nu jezgru, srdce raztočio českomu narodu crv. Materinski jezik bje stisnut u kolibu prosta seljaka. Jezuite praćeni od draguna zalazili u najzabitnija mjesta, da uvrebaju koju česku knjigu, a knjiga bje spaljena, ne zato što je husitska već jer je česka bila. Bila to kronika, gramatika, pjesmarica, zakonik, a bila knjiga pisana jezikom českim, napisalo se na nju: „liber haereticus — comburatur. Ex comissione Societatis Jesu“ i sažgala se knjiga. Plemstvo se odbilo od poriekla svoga, njemački naseljenici bjehu dovedeni u poharane krajeve, sve — sve bijaše pusto — mrtvo. Samo molitva — koja se i Laponcem govori u njihovu jeziku — govorila se češki, a dočim se prije u svih strukah znanosti pisalo češki, pojavile bi se sada samo neznatne molitvice i koledarčić na tom jeziku. I slavni Dobrovski smatrao materinske svoje glasove jezikom mrtvim, kojega učit treba, kao što se kaldejski, latinski, il staro-grčki uči. Al i to što je češtine preostalo bilo u školi i crkvi htjelo se do kraja izkorjenit. Česi imali su postat, što su danas Lužičani pod pruskom vladom. Car Josip II. htjede osnovat monarkiju na novom temelju, na osnovi centralizacije i germanizacije. Taj prosvietljeni vladar, koj se je u vjerozakonskih poslovih toliko izticao slobodnjakom, htio je gvozdenom rukom izkorienit sve što ne bijaše njemačko i tako bude njegovim dekretom izključen češki jezik posve iz škola, te je odsele živario samo u kukavnoj kolibi seljačkoj. Čudno doista! Kad sav narod klone, kad savkoliki broj ne pomaže ništa, budi providnost pojedinca, koji silom genija svoga, skine mrtvilo s naroda, koj ga probudi od težka sna. Ponositi se mora čovjek dostojanstvom, silom duha svoga, videći kako pojedinac pokreće tisućami srdaca, kako pojedinac smije od mrtva uzkrisiti čitav narod. Takov neobičan pojav jest Josip Jungmann, kojega ime i stogodišnjicu proslaviše dne 12. srpnja.

Jungman punim pravom zaslužuje ime narodnoga uzkrisitelja, on je i opet pokazao, da spasitelji naroda s većine niču u nizkoj kolibi. Jungmann se rodio usried narodnog mrtvila dne 16. srpnja 1773. u selu Hudlicah u okružju rakovničkom od otca seljaka. Već u normalnih školah u Berounu, kojih je od 1784—88 polazio, pozdravila ga njemština nemilo. Kako se do novijega vremena trpao našoj hrvatskoj dječici u Krajini u nejaki mozag taj jedino spasujući jezik na sramotu ljudskoga duha i zdrave pameti, tako su i josefinski školnici dobrim i zlim „pemakom“ htjeli izvadit dušu i materinski jezik, te presadit slavenske mladiće na germansko stablo. Mislilo se, da će se tim putem najprije iztriebit narod, i zato se gradilo škole na sve strane, a i viša učilišta prije većinom u jezuitskih rukuh počela se otvarati široj slobodnijoj znanosti. Ali upravo tim načinom skovaše apostoli germanizacije narodu českomu silno oružje proti svojim namjenam, zaboraviv, da se sloboda samo na naravskom temelju graditi može, da se u prkos tudjemu nasilju na ovaj temelj vratiti mora. Škole ostaše u Českoj, al od njih bude mjesto sjeminišta germanizacije silna tvrdjava česke narodnosti i ako se dan danas češki narod uzpeo i u seoskoj kolibi do tolikoga naobraženja, ako tudja sila zaman kuša podiedati zdravi korien naroda, to se ima razlog toj neoborivoj snagi tražit upravo u silnih školah, osnovanih u josefinsko doba, koje su imale izkorienit česku narodnost, ali ju nehotice većma utvrdiše. Važan doista primjer u poviesti naroda, o kojem bi morali u Hrvatskoj razmišljavat oni muževi, koji su zvani uzgojivati narod hrvatski.

Svršiv prve nauke podje Jungman u zlatni Prag, te stupi ondje u gimnaziju novomjestsku, a zatim u filozofički fakultet Karlova sveučilišta. Obaviv i mudroslovne nauke po tadanjem sustavu dade se upisat kao slušatelj nauka pravoslovnih, kojih g. 1799. svrši.

Za ono doba bio se već razbio sistem josefinski o tvrdoj volji naroda, pa ako su i za vladanja Leopolda drugoga i Franje I. česke škole ostale pod jarmom njemštine, to se ipak pojedinci budili od sna, vlada dapače dozvoli — za onda velika milost — da se učitelji u srednjih školah imadu obzirati i na češki jezik. Lako si može čovjek misliti, kolik i kakov je to obzir bio. Pojavila se gdjegdje sbirka pjesama, pojavilo se prievoda, al kakvi su to plodovi prema draguljem kraljodvorskoga rukopisa, kakvi prema cvietu današnje česke književnosti? Puste rieči bez pjesničtva, srokovi bez uzhita, samo gdjegdje pojavlja se čuvstvo — pojavlja se skroman uzdisaj. U to doba valjalo Jungmannu odlučit, kojim će putem poć za svega svoga vieka.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. Intendantura narodnoga kazališta počela je prikupljati pjevačke sile za buduću sezonu. Čujemo da je za naše kazalište angažirana gospodjica Antonija pl. Neugebaurova, kći otmjenih slovenskih roditelja u Ljubljani. Vele za nju da ima prekrasan glas, da joj je predavanje puno čuvstva i da ima vrlo dobru školu. Ako je to istina, onda moramo doista sretni biti, da smo za male novce takvu silu stekli.

Nova kazališna zgrada u Varaždinu biti će ovih dana sasma gotova. U koliko nam kažu vještaci, sgrada, u renesanci po našem vrlom graditelju Ivanu Jambrišaku sagradjena, služila bi i mnogo većemu gradu na diku, jer je odista ne samo prema oku, nego i prema svrsi sasvim liepo i praktično izvedena. Porodilo se sad pitanje kako da se proslavi dan otvorenja kazališta varaždinskoga, pa je gradsko zastupstvo na predlog našega vrloga pjesnika Vežića jednoglasno zaključilo, da se ono ima otvoriti hrvatskom predstavom, prikazanom po osoblju hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu. U to se je ime zastupstvo jur obratilo na kr. zemaljsku vladu i pripravno je nositi sve troškove te svečanosti. Da nije na sreću prije kratkoga vremena obnovljeno bilo varaždinsko zastupstvo doživili bi bili i tu sramotu, da nam se nov hram Thalijin njemačkom kakvom lakrdijom proslavi. Zato živilo zastupstvo i dao bog orili se po onom zavodu samo zvukovi našega krasnoga hrvatskoga jezika!

— Ovih je dana dala gdja. Matilda Lesićka koncert u Ljubljani, te ju ondašnja kritika vele hvali veleć da je pokazala svojim milim i krepkim glasom, da je odista izvrstna pjevačica. Na tom je koncertu pjevala i naša buduća primadona gdjica. Neugebauerova ariju iz opere un ballo in maschera, te je u njoj veoma uspjela.

Književnost. Sbor duhovne mladeži zagrebačke izdao je knjižicu pod naslovom: „Jagodice“ pripoviedke za mladež. Knjižica ima 16 liepih pripoviesti za kršćansku mladež, te iznosi 8 araka, a ciena joj je tvrdo vezanoj 23 novč. Dobiva se u nadbiskupskom sjemeništu i u svih knjižarah.

— Upravo su izpod tiska izašle: Pesme Laze Kostića, knjiga prva. Novi sad, srbska narodna zadružna štamparija 1873. 160 strana. Ciena?

Laza Kostić razdielio je te svoje pjesme u one spjevane g. 1858—1862, pa onda u one g. 1862—1864. Te su pjesme plodovi njegove najmladje fantazije, pa se imaju i kao takovi suditi.

— Od početka ovoga mjeseca izilazi u Ljubljani nov politički i gospodarski list za seljake pod imenom Slovenski tednik. Ciena mu je na godinu 2 fr. 40 nov., a izlazi svakoga petka.

Dr. Bogišić u Cetinju. Mnogo se je po evropskih novinah govorilo o ruskoj tobož misiji, što ju ima naš zemljak i akademik a profesor ruske odeske univezitete u Crnoj gori.

G. Dr. Bogišić priobćuje sam u „Crnogorcu“ osnovu svoje radnje, koju želi još ove godine obaviti i kojom će uvesti u Crnu goru valjanimi zakoni uredjenu upravu.

Radnja Dr. Bogišića dieli se na pet sliedećih diela:

1. Sastavljanje prostrana a ujedno s tim i podrobna sistematična programa u formi pitanja za opisivanje statističkih, ekonomnih, psihologičkih, pravnih, administrativnih i u obće sociologičkih odnošaja, koji postoje „de facto“ u kneževini crnogorskoj, ali u koliko je to moguće, pogledom na historički razvitak pojedinih inštituta i odnošaja.

2. Izpitivanje na temelju izvedenoga programa (questionaire) starijih ljudi, koji dobro poznaju Crnu Goru, njezine odnošaje, potrebe, sud i druge prilike, te su se dosad bavili sudbenimi i administrativnimi poslovi, kao i zapisivanje njihova kazivanja.

3. Često prisustvo u senatu pri sudjenju, pretresanju, razpravi i rješavanju sudnih predmeta s jedne i administrativnih poslova s druge strane, da bi se neposredno mogao spoznati s dosadanjom praksom suda i uprave.

4. Izučavanje glavnih presudjenih poslova (res judicatae) i prakse u poslovih uprave prošlih godina, na osnovi protokola i akta službenih i administrativnih, koji se nalaze u arkivih senata i u drugih središtnih uredih na Cetinju.

5. Putovanje po različitih predjelih Crne Gore i Brda:

a) da bi se avtoptično upoznao s načinom narodnoga življenja u pojedinih predjelih, te se uvjerio o točnosti zapisanoga, na temelju kazivanja vještaka (pod 2), da bi tako dopunio i popravio što bi moglo biti propušteno i netočno shvaćeno.

b) da bi se glavom upoznao sa običnim sudjenjem i upravom srezkih kapetanija, kao vlasti prve molbe.

Kad sva ta predtečna radnja, izučenje faktičnih odnošaja i sabiranje gradje, gotova bude, tad će g. Bogišić, obzirom na rezultate svojih iztraživanja na mjestu, na pojedine zakone do sad izdane u Crnoj Gori, a da kako, i obzirom na rezultate današnje nauke i najnovijega evropskoga zakonotvorstva, fiksirati glavna načela kojih se misli držati pri izradjivanju samih zakona, označiti institute koje po njegovom mnenju, treba ili ukinuti ili preinačiti ili regulirati ili uvesti, te podnieti ih na potvrdu zakonodavnoj vlasti, koje sve pošto bude odobreno, početi će na tom temelju samu redakciju zakona.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 30. U Zagrebu dne 26. srpnja 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Vojvoda. — Prijateljice. — Pustolovina jedne noći. — Talijanskoj. — **Pouka:** Katarina predposljednja kraljica bosanska. Josip Jungmann. — **Listak.**

VOJVODA.

Spjevao R. Flider.

I.

Još jednom pritegne konja i suzniem okom
Sa milim se oprašta domom i odjuri skokom.
Još dugo mu potla u duši gradić sjâ se
I žena, gdje lievom na okno uprla se,
Gdje desnu na pozdrav snježanu podiže ruku
U polazak sretni, trublje jer sliedio zvuku,
U žarkome sunca zahodećega traku
U oko joj vidje sinut suzicu laku,
A tihani vjetrić, što s visoke gore se spušta,
Donosio njen mu „s bogom“ tajnoga šušta.
Hoj! konjiću vrani, skokni de samo ljuto,
I ocjelnom podkovom bij o kamenje kruto,
Silovitim lietom vjetra da si mi tekô,
Još ovu je noć nam stići daleko, daleko!“...
I ko da su biesi ga pognali, konjić ti krene,
A za čas ga tielom biele posule pjene;
Kremenita iz tla iskre kopitom bije,
A crna se na njem griva vijori, vije.
Na konju se hitrom sjetan vojvoda sguri,
Tamnòvitim okom tiho preda se zuri;
A oko se ljeska, čas mu se opet muti,
Baš ko da sad tuži, sad se opeta ljuti.
Pred dušom mu sjâ se žena obraza biela,
A kraj nje vrag mu kleti pogleda smjela:
Taj krvavi mač mu u srdce upire eno —
A žena ga cieli — bolno, izranjeno...
I ko da su biesi ga pognali, konjić je tekô,
Još ovu je noć im stići daleko, daleko!...
Po krajini tiho; niti što mûka mu smuti,
Konjića tek topot po kamenoj cesti je čuti.
Ni živa ih duša na biegu silnome sgleda,
Tek s prozirna neba eno mjeseca blieda,
U mračno se lice vojvode ljutog smijuca
A strmom ga prateć gorom na put svjetluca.

II.

Po mutnom se nebu viju oblaci tamni,
A užasno treskaju po njih gromovi plamni.
Na poljani bojnoj vrve dušmanske čete,
U bliesku se gromnom mači smrtonosni sviete.
Strahovitim ujanjem bure lomnja mačevâ
I ranjenih vapaj u pjesan groznu se slieva.
Bjesovitih konja topot i tutanj kolesa
Kamenito bojište krši i do dna ga stresa;
Od navale silne dušman se hametom stravi,
U vlastitom mlazu krvi strven se davi.
A tko li je, koj ga takvim progoni biesom?
Od zamaha ljuta mu mač se obara triesom —
A grmljavom klika ljute vodi junake.
I kletoga vraga sgrće u pokoja rake!
Po konju se pognuv ovud, i onuda mune,
Razprho se dušman prahom, ko vjetar kad dune.
Ej mora da bude junak, pregalac smjeli,
Kad tako srčanom rukom dušmane dieli!...

III.

A što se to svietle sjajni vojvode dvori,
A kakovom svirkom i pjevankom svod im se ori?
Po visokih stienah vienci cvieća se viju
I razkošan miris po kićenoj dvorani liju.
A okolo stola silni posjeli gosti,
I buče — i srču vinca rujnoga dosti!
Očekuju l' tude se kićeni svati,
Il možda se vojvoda već iz pokolja vrati?
U vojvode nema kćerce, poroda mlada
I proscu ne cvate tude nikoja nada;
Pogledaj der stolom i gostiju lica razmotri
Uz domaća znana tudja su do dva, do tri;
Al koliko godjer stolom oko ti kola:
Tuj vojvode nigdje lica ne opažaš hola!
Na pročelju stola vojvodovica sjela,
A radošću sjevaju bujnom lica joj biela,
Po vitom si vratu crne spustila prame,
A oko joj žeže iz dna čarobite tame,
Da, sladko se nasmieškuje, strojno se kreće

Digitized by Google

Sa susjedi sbori blažena s velike sreće.
Al komu se ljubezno ona sagnula sada,
I šaptnula tajno rieči sladkoga sklada,
Nadatljivo pružila nježnu mu desnicu svoju,
Il drugu mu ljubavi milost nudila koju?
Iz pristranka da ga motriš, scienio bi ga
Svjetnikom možda njenih tajnich briga,
Pristupi mu bliže, te zamietit ćeš namah,
Da mjesta mu nema tiem u dvoranama.
Po prkosnom licu, po zlobi potmula gleda,
Što paklenim žarom s hladna odsjajuje leda,
Sa užasom poznat ćeš Gruju, kletoga vraga,
Na kojega vojvoda osvete gromova smaga
Rad uvrede strašne, što mu je nanio jednom,
Sa prvom ga griešno razstaviv ženicom vriednom,
Al minula po tom ljeta bogovjetnim redom,
I našla se druga drûga vojvodi siedom,
Al kako je god pregorio ljubav si staru,
Pregorio nije uzroka osvete jaru.
Ha! osveta strašna po mozgu mu vječito vrvi,
Bar Grujevom da mu je dane ugasit ju krvi!..
Pa ipak je Grujo kod nje; čudnoga čuda!
Šta, zar se je stara mržnja razhlapila kuda?
Ta pogledaj samo za čas vojvode ženu,
Naslutit ćeš pomirbu mržnje uz udvornost njenu.
Al tko da ju smiri? kad ovdje vojvode nije —
Ta davno je otišo u boj, da dušmana bije,
Pa možda već zemlja kosti krije mu trudne;
A njegova žena — ah, žene, žene su čudne!...
Vesele se gosti, plešu — pjesmice zuje,
U mraku se noćnom topot konjića čuje...
Al trže se vojvodica, Grujo se trže,
Zamjenjujuć šapat groznjom — hitaju brže,
Grozota im čudna mozgom silno zavrti,
Ko stravljeni šapću o maču, o uboju — smrti..

IV.

Ah, koli je sladko poslije napora, muke
Uživati mir i trudne skrstiti ruke,
A kuda je sladje poslije duga odsuća
Cjelivati žene usta sladjahna, vruća!
Ponaškrapan konjić krvlju dušmana kletog
Iz pokolja vojvodu nosi do kućišta svetog,
Al koliko vojvoda konjića bocka i tjera,
O zapreci posrće svakoj — kano ti vjera.
„Aj, konjiću vrani, što mi se danaske smuti,
Što posrćeš skokom — zar ti ne znani puti?
Il možda te vriedja nevjera staroga druga,
Što mračnim se licem iza oblaka ruga?
Ej, što nam je stalo, bude li putem nas pratit,
I bez njega mi ćemo mrakom kući se vratit!“
Al posrće konjić opet — ko da se smuti
A vojvode dušu čudni prolaze sluti...
„Poteci još malo — bar sada se bjegati pašti,
Zar ne vidiš dom u mraku, gdjeno se lašti?
Ne zvoni li u tvoje uši slavlje iz grada,
Što povratku sretnom žena mi pripravi mlada?
Al nečuje konjić — posrće, ko da se muti,
A vojvode dušu mračni prolaze sluti...
I začu se topot konja do stepena dvora,
A čudno se u to — svjetlost pogasi zgora;
Zatihnula za čas svirka i veselo pienje,
A mračno i mrtvo zjâ na vojvodu stienje;
I posrće konjić opet — ko da se muti,
A vojvode dušu strašni prolaze sluti...
Sa biesnoga odskoči konja vojvoda tako,
Koraca uz skaline starac muklo, polako,
Al koliko godjer zove — koliko čeka,
Ni živoga ne ču stvora — sbori tek jeka.
Ta zar da je začaran? misli, san li ga ludi?
Po mračnieh tapajuć soba — do ženine bludi,
Milozvučnom rieči pita, traži po mraku,
Kad bljesnula netom soba u mjesečnom traku.
Dva lika dva poznana zasjala pred njime u to,
Zar Grujo? zar žena? u rukuh im gvoždje je kruto,
Zamahnuli mačem na vojvodu istoga trena,
I da ga je onaj — al baš ga pogodi žena!...

PRIJATELJICE.

Izvorna priporiedka od Jos. Eug. Tomića.

Davno ne vidjeh svoga prijatelja Božidara. Imao dobarce u našem Zagorju, gdje je, kako sam čuo, samotan živio više godina.

Vukla me želja, da ga posietim. O njem se glasalo koješta, da je nesnosan drug, pun letargije, ugrizljiv i takova štošta, a ja ga poznavah u najboljih godinah najprijatnija, vesela i blage duše.

Sam se upitah, odkud bi ta promjena? Kao obično u životu, govorilo se i o njem na svaku ruku, svaki drugačije. Jedni rekoše: izgubio on dušu i srdce i poštenje svoje, drugi opet uzeše ga štititi, govoreć, da je žrtva sudbine!

Znajuć, da ne imadjaše prama meni nikakove tajne, odlučim posietiti ga, da dočujem, odkuda razlog njegovu novomu živovanju. Prijatelj, valja, da vazda dieli sudbinu prijatelja. Dakle, u ime božje, tjeraj u to divno Zagorje.

Zavrnuo sam već oko Susjed-grada, podrtine, koja na onom mjestu, gdje je sazdana, rek' bi, gospodi kopnom i vodom. Utonuše mi misli u davnu prošlost, i tako podržavan u sumornih mislih junačke naše drevnosti krasnim okolišem, nadjem se, sumrtav čuvstvom, pred dvorcem prijatelja svoga.

Pomisliv na njega, meni osobu zagonetnu ponjekle, prenem se vàs.

Srdce mi začelo udarati. Nehotice osjetih se takav, kao da sam ja strog sudija svojemu prijatelju, a on nekakav moj krivac, komu valja odgovarati. Ne mogoh si pomisliti ga, da nije vriedan poštena prijateljstva.

Digitized by Google

U njegovu dvorcu, sazidanu, kako su sve po prilici kurije zagorske, na jedan kat od drva, razgranala se u sriedi dvorišta lipa. Što sam prvo opazio bijaše moj prijatelj Božidar. Snužden i sgružen sjedio pod stablom, kao niema stiena. Vidiv ga, pomislim o njem, kao da je voljan reflektirati o krasnoj pjesmi Petra Preradovića „Suho drvo“. Jedina, žalibože, razlika bijaše, da se je drvo nad njim zelenilo, a on pod njim sjedio poput osušena drveta.

Uočiv on mene, ustane krepko, doduše, ali sam opazio, da ga dolazak moj učinio nervoznim.

— Zdravo brate! Pozdravim ga ja, i težko mi bijaše; — a on klonu glavom na moje rame i ne reče ništa, jedino što uzdahnu, a uzdah taj bijaše toli silan, da sam mislio, evo dignuti će mi srdce iz grudih.

Mučke podjosmo u kuću.

Hrvatski domaćina ne će nikada zaboraviti, što duguje baštinjenu gostoljubju. Ni moj Božidar. Prva mu briga bijaše, da se priredi dobar objed. Reče mi dotle, da se zabavim čim god.

U sobi, u koju me uveo, ogledah dvie lošo naslikane slike njegovih djedova, a zatim uzeh u ruke običajni „album“.

Dok sam ja s Božidarom djakovao, znao sam, da je zaručen s djevojkom, plemenita roda, doduše, kao što je i sám bio, i možda, kao što mu je i duša tražila, al bez imutka. Ja u glavu ne poznavah nikad ove odabranice, ali toliko mogu kazati, da je moj Božidar uzhićen bio s nje, da ju je kovao u zviezde i volio se prije sa životom razstati, nego li s njom. Bijaše ona prava Hrvatica, a to je riedko bilje, krasna i poštena djevojka, šta, dakle, želiš još srdce moje? Ovako je mislio i Božidar, i ne samo, da je nije nikad smetnuo s uma, nego ju je uviek i u svom „albumu“ imao.

Ovaj put, kako sam prevrćao po toj knjizi, ne nadjoh te djevojke. To me zapanji.

Kad mi se prijatelj vratio, činjah se nevještim. Nešto mi uzrujalo grudi, al to bio nekakav kaos, da ga i sam razumio niesam.

Je li bila znaličnost, je li volja, da ga odmah napanem, što se je onepoštenio? — Bog bi znao, šta li je tad kipilo u mojoj duši.

Svladam se, i nas dvojica udarimo u razgovor, koji očito nikomu od nas dvojice nije prijao; vidjelo se, da tu treba račun polagati!

Dodje objed. Pozdravi mene Božidar, — a ima se znati, da nije poznavao ni otca, ni majke, — reče on, u mojem domu da si mi došao zdrav i veseo, i bio mi mil gost, kolika te volja!

Kucnuše čaše, al onako niemo zazvečale. Pogledam si prijatelja, al on s uzdahom i pod tužnim utegom duše, pusti čašu na stol.

Dalje ne mogoh mučati.

— Božidare, brate, ako ti je iskre u duši, reci, što ti je! Ti si mi se posve preobrazio? Rekoh to mehkim glasom, kao što mi zanj i srdce mehko bilo, a on — udari u plač.

Zašutim! Sveto bilo svačije tužno čuvstvo. —

Otare on na jednom suze, osokoli se, zasjaju mu oči, i kao ponosit grešnik, koj uznaje krivnju svoju, izvadi on iz surke knjižicu.

— Evo čitaj, reče mi skoro osorno, tu je zabilježeno ono, česa ja niesam kadar, neposramiv se, pripoviedati. I ode u drugu sobu.

Otvorim knjižicu; za objed nikoga mar. Pisano je olovkom, težko je i čitati, al tim dublje zahvaća srdce. Početak se čita:

Prijateljice!

Krasnoga dneva god. 186* razstanem se s milim Zagrebom i krenem u svoj zagorski žavičaj. Težko mi bijaše. Moje milovanje, liepa moja Jelina, ovjesila mi se pri polazku oko vrata i zajecala plačno: „Božidare, čuvaj ljubav našu!“ Svilo mi se srdce od žalosti, pomisliv, da se, ma i na kratko, dieliti moram s onim, što mi je na svietu najmilije. Obrekoh djevojci sveto, da ću ju ženiti za koj mjesec, i baš zato odoh na svoje dobarce, da uredim, što bijaše neredna.

Susjeda moja u vlasteostvu bila mlada, krasna udovica. Istom, što bijaše udana jednu godinu, umrie joj muž, koga i onako nikad ljubila nije.

Rad šume, koju svojataše i moja i njena muža obitelj, a sada ona, valjalo mi, da zapodjenem s njom osbiljne priegovore. I uputim se k njoj. Polazeć onamo nehotice sjetim se riečih svoje Jeline: Božidare, čuvaj ljubav našu! I sada još ne znam, kako da me je odmah s početka ona slutnja snašla, a toliko se još sjećam, da bijaše onaj dan osudan u mojem životu.

Dovezoh se u dvor liepe udovice, kako ju je sva okolica zvala. Imenom zvala se Ljubica. Kako se sretosmo u njenu domu zatrepetalo mi srdce. Nikad još ne učini žensko u mene takav utisak, kao ta mlada i liepa udovica. A bijaše i krasna! Crnomanjasta, stasita, ubava žarkih očiju — s uma će te smetnuti.

Smršenim govorom pozdravim ju, a ona me dočeka najvećom ljubežljivošću. Činilo se na njoj, kao da me je od vajkada poznavala. Da ne bijaše onako krasna, kakova je bila, skoro bi me uvriedilo, da me je uhvatila izpod ruke i povela kroz dvie tri sobe u sjedaću.

U svom životu ne bijah nikada onako uzrujan. Posadi me na naslanjač uza se, a u živu svom razgovoru višeput uhvati moju ruku, što me je vazda svega omunjilo, malo ne snebilo. Ne ima ništa opasnijega

*

Digitized by Google

nego li osamčenu čovjeku s liepim ženskim stvorom.

Počmem govoriti o šumi, o uzroku, rad koga dodjoh. Nu ona odloži to na kašnje. Reče: Hrvati su vični sve važne stvari pri gostbi razpravljati. Oduprieti se, kako da sam mogao.

Kod objeda bijasmo sami nas dvoje. Ljubica bijaše upravo razigrana. Smijala se, sbijala prokšene šale, svaki čas mi natakala vina u čašu, da sam se jedva braniti mogao. Jedva sam uhvatio časa, da ju pomotrim bolje, kad je mirnija i kad lice dodje u navadne svoje crte. Bijaše i sbilja krasna, dražestna.

Na šumu zaboravio ja posve i za to će me ona prokšeno upitati: A gospodine, sbilja, šta ćemo sa šumom, čini mi se, vi ste na nju posve zaboravio? I nasmije se lukavo, kao da se raduje mojoj smetnji. No, nastavi ona, ja nisam velika pravdašica, to ću vam i dokazati. Vaši zahtjevi nisu prećerani, i poznam jih od više godina. Da ste me kojom srećom prije pohodili, bilo bi već sve u redu. Al dobro je i ovako, neka bude dakle sve onako, kako vi želite.

Ja od zahvalnosti potečem k njoj i poljubim joj liepu ručicu. Ona mi ruku živo, pače strastveno stisne i pridržav ju u svojoj, položi ih oboje na stol, i nasloni glavicu svoju na položene naše ruke. Neznam je li to učinila baš od čuvstva ili zato, da joj mogu vidjeti krasan vrat i ubava joj ramena. Srdce mi je živo kucalo, a ja sam stajao kao okamenjen. Za čas digne ona glavu i oborena pogleda izusti tiho: Kako bi krasno bilo, da je obim dobrom jedan vlastnik! I prije nego sam mogao shvatiti doseg ovih rieči, skoči ona i uhvativ me izpod ruke, odvede me u sjedaću sobu, gdje će se crna kava piti.

Ljubica šutijaše, možebit hotice, samo da ja progovorim. Izpunila se joj želja.

— Vi ovdje krasan, idiličan život imate? Počmem ja.

— Idiličan! primieti ona gorkom ironijom, preletiv rukom prieko visoka svoga čela. Kod udovice prestaje idila života.

— To ste si sami krivi, gospodjo, odvratim ja polušaljivo. Čujem, da imaste na čete prosaca izza kako obudovljeste!

— Istina, bijaše ih dosta i preveć, potvrdi ona, bijaše ih i mladih i pristalih i imućnih, — ali — —

— Ali —? Upitam ja.

— Ali odbih sve, jer nijednog niesam zavolila. Reče ona i skoči k prozoru, koji je gledao u vrt i nagne se gledati. Ja sam sjedio na naslanjaču na svom mjestu.

— Gospodine susjede! Zovnu me izza kratke stanke domaćica, tapkajuć peticom od čizmice po podu. Izvolite amo k' meni, da vidite, kako moja mala vidra (pseto) lovi leptire.

Odazovem se pozivu i naslonim se do nje na prozoru. Prozor bijaše tako tiesan, da je Ljubica nuždnim našla svoju ruku zakvačiti u moju.

— Vidite, počme ona, onaj tamo šareni veliki metulj, što sjedi na korunu, na njega vam vreba to ludo pašče. I sbilja vidra uzdigla glavu, naštrljila uha i vreba. Najednoč skoči prieko tri, četiri sloga koruna za leptirom, al ovaj, naravno, bijaše odletio.

Udarismo oboje u smieh.

— Ludo živinče! Primietim ja.

— Istina je, uze Ljubica umovati, nu nije ni čovjek ništa bolji, kad u varavih nadah ide za nedostižnim ciljem.

— To je svakako nesreća, odgovorim ja, takav čovjek je izgubljen na ovom svietu, jer je neprestani mučenik.

— To je sveta istina, povladi mi domaćica, to ja najbolje osjećam! I uzdahne. Ali tko zna! Pridoda odmah na to i pogleda me lukavo smiešeći se u lice, te polahko nasloni svoju glavu na moje rame.

— Vi zar imate koj nedostižan cilj? Upitam ju tiho, ni neganuv se.

— Moguće. Odgovori ona na kratko, i zašuti

Šutio i ja. Tad će ona opet, videći, da se ja ne trudim saznati njezine tajne, upitati me kao iznebuške.

— A ljubite li vi g. Božidare?

Ja se skoro presenetim na to pitanje.

— Zašto pitate to milostiva? Primietim ja.

— Jer je to u savezu s mojim nedostižnim ciljem, s mojim mučeničtvom!

— Tako! Reknem ja i zamuknem.

— Odkad sam vas vidila, vi bijaste — —, al u taj čas svrne proračunano na drugo, nu što se to vas tiče. Nuder recite Božidare, ljubite li?

— Je li vas to baš tako zanima? Upitam ju s posmjehom.

— Ta rekla sam vam već!

— Molim, da vam smijem za danas ostati dužan odgovorom. Uprosim ju, ne znajuć ni sam, s kojega baš razloga, da sam tako uradio.

— Neka dakle bude tako! Pristane ona.

Služavka doniela u to kavu i sjednemo opet za stol.

Ja uzmem srkati, a ona se nekako skanjiva, mieša srebrnom žlicom slador i misli nešta.

— Neda mi se! Reče na jedan put i poturi od sebe čašu. Dajte pijte samo vi, g. Božidare, ja ću vas gledati; jel te, jako uljudno?

Bijaše toliko koketerije u tih riečih, da sam i nehotice porumenio.

— Vi ste odviš dobrostivi! Izmucam očito smeten i jednim srkom izpijem svu kavu.

Digitized by Google

— Težko mi je, reći će ona na jedanput. Zraka mi se hoće, slobode, tiesno mi je tu u sobi.

— Izvolite li u vrt?

— Da u vrt, u sjenku.

I sajdosmo u vrt.

Idući mi stazom, utrgne krasno razcvatenu ružu i zapjeva tihano osmješkujuć se na me: Vehni cviete, vehnem i ja mlada, jer mi srdce od ljubavi strada! Šta ne gosp. Božidare, upita me, malo se jače objesiv o moju ruku, odviše sentimentalno.

— Istina tužno i čuvstveno, odgovorim, al mislim, da se vas ne tiče.

— Ha! nasmije se ona gorkim posmjehom, i skoči u sjenku do koje dodjosmo. Ova sjenka mogla bi vam pripoviedati, kad bi govorit znala, tiču li se te rieči i mene. Prihvati opet rieč Ljubica i ponudi mi da sjednem do nje.

— Ta vi milostiva, opazim ja, uviek ste tako vedra, vesela, pače i prokšena, da ne bi nitko mogao ni pomisliti, da vaše srdce znade za kakav jad!

— Pa ipak je tako! Uzdahnu ona. U čas segne za mojom rukom. Vidite kako mi glava gori! I pritisnu moju ruku na svoje čelo. Kako da se oprem. Pustim joj mirno ruku, nu u tinji čas obuhvati mi ona objema rukama rame i klonu uzdahom na moje grudi.

— Zaludu sve, Božidare, ubit će me ljubav za tobom.

— Milostiva! Zapentam ja zabunjen i uzrujan, saberite se za boga!

— Ah ne govorite tako, govoraše ona na to strastveno, ja sam vas ljubila prije, nego sam poznala svoga muža, od prvoga časa, kako vas vidjeh. A vi? I uzdiže mokre oči te ih upre u moje lice.

— Milostiva, vi me tjerate, da vam priznam istinu, i ja ljubim. Reknem joj blago, al osbiljno.

— I vi, a koga? Upita ona, a u licu zrcalila joj se znaličnost, nada, strah, nestrpljivost. Čudna smjesa.

— Jelinu R. iz Zagreba. Bijaše moj odgovor u kratko.

Ljubici klonu ruke u krilo.

— Jelinu R. Izusti ona opetujuć, skoro bez glasa. Jelina R. jest moja najbolja prijateljica... neka bude... odričem se. Dvie suze kanu joj niz krasno lice, ali ona ih brzo otare rubcem.

— Zato ostanimo prijatelji, pruži mi ona ruku smiešeći se gorko-tužno, želim vam svaku sreću.

— To ćemo i ostati nadam se. Prihvatim joj ruku i poljubim. Ona ju hitro izvadi iz moje.

Dugo nisam boravio kod nje.

Kad sam se izvezao iz dvorišta njezina, okrenem se i spazim ju na prozoru, gdje za menom gleda. U lievoj ruci bijaše joj još ona ruža. Desnicom je poduprla glavu i piljila očima za menom. Pogled taj bijaše ukočen, hladan al ne bijaše za me niem. Činilo mi se, kao da joj oči govore: Ti ćeš pasti u moju mrežu!

(Konac sliedi).

TALIJANSKOJ.

Glasoviti sonet Vincenza da Felicaja *pokrvatio I. T.*

Talijanska mi zemljo! tebi biše
Nebesa dala zao dar ljepote,
Jer vienom uz nju svedj te jadi krote,
Na čelu što ih nevolja ti piše!

Oj da si manje liepa, jača više!
Da stranci tvoje boje se jakote,
Da manje ljube divne ti milote
Pregnućem, kojim tebe usmrtiše.

Tad vidjo ne bih, gdjeno s Alpâ leti
Oluja vojske, Páda okrvljena
Napajao se ne bi Franak kleti.

Ni vidjo ne bih, gdjeno obkoljena
Vojnike tudje u rat šalješ sveti,
Gdje robuješ i nadbiv i nadbjena.

Digitized by Google

PUSTOLOVINA JEDNE NOĆI.

Novela Julija Barilla Genovžanina. Prevo Vilko Slavoj.

III.

Tako se razgovarahu na uvratinah dva počernika liepe neznanice, a ne bijahu to dvie pustaije već dva poštena redara: Negri i Piccione.

Topotu mužkih im koraka u prednjoj sobi; zveketanju njihovih sabalja o pokućtvo podje za rukom, za čim se je neznanka zahman trudila: probudi se odvjetnik Fenoglio, skoči sa počivala, pa opaziv, kako svilena zavjesa migoli, kako se najprije ruka, a onda golien u dvoranu pomila, zavika urvice: pustaije! i uhvati za stolac, da se njim u mjesto željezne budje brani.

Primírite se, gospodaru, primirite, rekne Negri, pokročiv korak napried. Niesmo pustaije, niesmo došli, da zlo činimo. Pogledajte nam samo na cimer — Ali što vidim? — Gospodin odvjetnik —

Roberto Fenoglio ciel cjelcat, gospodo, odvrati Fenoglio prepoznav redare. Ali što vas nosi u to doba po kućah miroljubivih gradjana.

Prostite, gospodine odvjetniče, ostaviste vrata otvorena. —

Druže moj, ozva se na to zvonko grlašce, od koga naš junak zapanjen dva koraka uzmače, to je valjda i opet kriv onaj hulja Batista, komu se svaku noć prohtieva sa sobaricom iz prvoga kata čavrljati. Napokon morat ćemo ga ipak pročerati, zar ne sudiš i ti tako?

Dakako, pročerati, ništa drugo! odvrati Fenoglio, motreć poput mjesečnjaka sad redare, sad opet neznanicu, koja ga nazva: „druže moj“.

Ne bismo radi, da sbog nas možda koje nebogo družinče postrada, upaće tuj Piccione u rieč.

Trice! opet će gospodja, ono je i onako puka danguba i ništa drugo, ne velim li pravo, Roberto?

Dakako, hulja, tat, ubojica! nadoveže Roberto neznajuć više što da rekne.

E, kad je tako, ozva se Negri, pa ćemo ga s dozvolom vaše milošti odmah utamničiti.

Da, da u tamnicu s njim — to jest, ne, pustimo kukavca! Ja tako običajem česće govoriti, ja se prema svojoj služinčadi malko preoštro izražujem.

Ali već bi i doba bila, da se okaniš te zle navade, dragi Roberto, prosbori gospodja, podhvativ se dražestnim pouzdanjem Fenogliju pod pazuho. Je l' te, ti ćeš sve učiniti za volju svojoj maloj ženici, štono vele: kud ona okom, tud ti skokom?

Fenoglio stajao tuj kao lipov svetac, ali nije zanemario ručice pod pazuhom, dapače, mogu vas uvjeriti — koliko ga udvorna poznajem, makar u kako kritičkoj sgodi bilo, on je na vrlo uljudni način ručicu pritisnno pazuhom, da sladku teretu podavije uprište.

Pri tom osjeti čudnovati tiskac liepe ruke, kano da hoće reći: za volju božju, ne ostavite me na cjedilu! Neznanica uprla očice u njegove zjenice umiljatom blagoćom kao da izazivlje blagi odgovor; neznanica bila krasna, pače prekrasna; čim bi se malko dodirnuo njezine milovide osobe, prošli bi ga nekakovi munjeviti trni po svem tielu. U kratko: krv nije voda a svi smo ljudi te Roberto Fenoglio odvrati: Dà, dà, draga ženice, sve bude po tvoju.

Sve se to u tren oka sbilo, a sad, pošto se je započele, moralo se je i svršiti, te sva zagonetna sgoda zaodjenuti u ruho bezsumnjivosti i Roberto, koliko je bio smeten, ipak se nastavi pretvarati

Čudna li slučaja! izusti, okrenuv se prema redarom. Kod nas se je pjevalo i plesalo, pribrao sam oko sebe kolo prijatelja, da im svoju gospodju predstavim.

A tako! zakrči Negri. Vi se valjda tek oženiste, jer mi bar još ništa ne znademo o tom.

U istinu, odgovori Fenoglio, ja do danas ne rekoh nikomu o tom ni slovce.

Dakle tajna ženitba, usmjeli se žapimice dodati Piccione.

Da što, bila je tajna do danas, ali večeras ju svečano proglasismo i sad neka za nju dozna sav rod, prijatelji i ciela Genua. Izrekav to Fenoglio okrene se svojoj tobožnjoj ženci, koja ga u zahvalnost predražestnom milinom pogleda.

Tako mi sunca i mjeseca, ja od svega ni slovca ne razumiem, pomisli sam sobom Fenoglio.

Oh, to nam je neizmjerno drago, milostivi gospodaru! veljaše Piccione, redar uljudniji od svoga druga, pa ujedno i srdačno čestitamo vam i vašoj milostivoj gospodji.

Hvala vam, hvala, odvrati dražestna ženica i opet joj se uzvitla čarobni posmjeh na usnah.

Napried, reče sad Negri svomu drugu, tu nam ne valja dulje smetati.

Ne ćete tako, prijatelji, suprotne se Fenoglio. Vi me valjda ne kanite ostaviti, dok vas ne podvorim čašicom vinca.

Oprostite, milostivi gospodaru, ali mi smo upravo bili u potjeri za nekom gospodjom — koja —

Za kakvom gospodjom? upita domaćin preko mjere znaličan kadno redar zape. Ako nije tajna, molim vas, dovršite jasno.

Oj nije ništa zla glede njezina ponašanja. Fenogliju odlanulo.

Digitized by Google

U kratko da vam kažem, nastavi Negri, tuj se radi o nekoj izaslanici Macinovoj. Gospodin redarstveni povjerenik doznade, da je ta gospodja najpogibeljnija urotnica proti vladi iz Londina u Genovu stigla i da se za cielo u kojoj od obližnjih kuća nalazi. Mi smo prolazili ovuda dolje i gore, a ona to valjda opazi, jer doista izadje neka gospodja — po svoj prilici ta ista, iz naznačene nam kuće. Čim opazi, da ju sliedimo, uzmače uza skaline ove palače.

Do biesa! kliknu Fenoglio. A kako ćete ju sad naći?

Ona je valjda, dok ste vi tuj, opet skalinami dolje uzmaknula, požuri se primetnuti gospodja.

U istinu. Segnora Fenoglio ima pravo! kliknu Piccione udariv se šakom u čelo. Ala smo nas dva veliki bukvani. Sad nije druge već moramo —

A koja vam je sila, molim vas? uteče mu se u rieč opet smiešeća se gospodja. Ona je od to doba mogla već daleko izmaknuti, pa gdje bi ju sada već i našli? Što je minulo, ne da se više uhoriti, te bi bilo najpametnije, da se odazovete ponudi moga Roberta i da izpijete koju čašicu vinca.

Milostiva govori posve pravo! zasnuje Negri nekako snužden. Pa pošto nam se je ipak izmakla — a mi se tješimo kapljicom vinca.

Gospodine odvjetniče, proslovi Piccione, pit ćemo u zdravlje vaše gospodje, za koju ne znate, je li bolja ili ljepša. Oprostite milostiva, i ne zamjerite mojoj udvornosti! Mi smo vam priprosti ljudi.

Roberto Fenoglio, otišav medjutim u bližnju sobu, donie bocu šampanjca, koju odmah i odčepi sve u slavu svojih „Visoko poštovanih“ gostova.

U zdravlje gošpodje Fenoglijeve! kliče Negri uzdignuv čašicu pjenećeg se vinca.

Bog ju blagoslovio i udielio joj desetak liepih malih sokolića, a svi bili naliki na gospodina odvjetnika Fenoglia! dodade Piccione.

Hvala vam, prijatelji, srdačna hvala! odvrati Fenoglio. Mi znamo svoje dužnosti, a vi ne bili zli proroci! Uz to skromce pogleda u svoju ne znanu susjedu, koja se zažarila kao kuhan rak.

Ona dvojica, prem su već boci na dno doprli, ne miču se s mjesta. Fenoglio sjedio kao na žeravici; morila ga znaličnost, tko da je ta gospodja i kako je k njemu dospjela. A i gospodja imala je valjda dobar razlog živo željeti, da te dvojice jedared ne stane.

Nekoliko časova šutijahu svi, a onda će Negri: Gospodine odvjetniče, ne zamjerite mi, što ću vas moliti — ali ne mislite da sam nečedan —

Ej podnipošto, odgovori Fenoglio.

Da, da, svakako je malko drzovito od nas — ali ne ima druge: moramo vas moliti. —

Vajme, pomisli Mandarin, kuda li to šiba?

Neboga ljepotica, koja no se netom onako zažarila bila, izadje sada u tren bledja, nego li je bila prije.

Milostivi gospodaru, nastavi redar, ne opaziv ništa od svega toga — vi se znate sa našim gospodinom predstojnikom vitezom Gallesijem...

Dakako, mi se poznajemo dobro; vriedan i častan je to gospodin, reći će Fenoglio. Kadšto se vidjamo a on me običava počastiti svojim pozdravom. — Ali što da —

Vidite, gospodine, upane opet Negri, mi svoje učinismo, ni više ni manje, nego li što nam je dužnost. Ali ako li gospodin vitez slučajno dočuje, da smo ju pustili izmaći — vi ćete me razumjeti —

Razumiem, razumiem, odvrati mu Fenoglio uzdahnuv u oblakšicu. Ja bi imao šutiti. Ne brinite se, šutit ću kao žena — to jest, hćedoh reći, kao stiena. Pasja noga taj jezik, kadšto mi se zaplete te zablebećem koješta naopako.

Tuj se je naš junak izlagao. Njemu se nije to izmaklo, nego mu vragolije došle u glavu, čim je razabrao, kuda redar naginje.

Gospodine odvjetniče, mi smo vam neizmjerno zahvalni, izklepeta otežko Piccione, bud mu šampanjac nekako odrvenio jezik. Dakako, da smo to i očekivali od tako poštovana gospodina, kao što ste vi. Da su samo svi takovi na tom opakom svietu, kao što je vaša milost.

Jezik za zube, ludo, prosu Negri, komu se je takodjer prohćelo laskati odvjetniku. Kada bi svi bili, kao što je gospodin vitez —

Molim, molim, okanite se naslova, mene ne riesi nikoji red, pa se i ponizno zahvaljujem — u kratko, ja nisam vitez, dokonča Roberto.

Čast i poštenje visokoj vladi, uzplamće Negri, ja joj služim, štujem ju i cienim, kako mi je dužnost; — ali to nije od nje pravo, da tako odličnu mužu, kao što ste vi, gospodine, nije već reda podielila. Dosta toga — ja neimam tuj ništa reći — gdje sam ono zapeo, Piccione!

Reko si, kad bi svi bili —

Da, sad se sjećam, hćedoh ti reći, kad bi svi bili, kakav je gospodin odvjetnik, naopako onda po nas — jer nas ne bi trebalo na svietu.

Uz to se Negri Fenogliju duboko poklonio, a opet ga zamolio, neka im ne zamjeri, što su mu u to doba noći nehotice smetali, te se napokon obojica udaljiše.

I tako se svršio taj prizor, uz koga bi se vrlo lako za zaostale osobe koješta drugoga moglo izleći. Fenoglio odprati oba redara do kućnih vrata, koja je sada osobi-

Digitized by Google

tom opreznošću zaključao, zakrenuv ključem po dva puta.

Zatim se vrati u dvoranu, gdje je medjutim neznanica ostala bila i prekoračiv preko praga, stane pred njom a cielo mu tielo, reć bi, složi se u sliku upitnika.

IV.

Liepa neznanica klonu na stolac kraj počivala. Toliko ju uzdrmao netom minuli prizor, da se dalje nije mogla održati na noguh.

Oh moj gospodine! šaputnu ona više nego li proslovi, hvala vam! —

Molim, samo mi ništa ne zahvaljujte zakrči joj Mandarin. Recite mi radje, ako mi je slobodno znati: tko ste vi, gospodjo, koja se eto u tren stvoriste mojom ženom, te mi tako iztrgnuste s čela vienac mladenca, i samotna mukotrpnika, koji mi je toli liepo dolikovao

Gospodine, uze opet mucati neboga ljepotica, oh moj gospodine, dobar li ste vi, plemenita srdca. —

Gospodjo, ne imam pri ruci voska, da si zalijem uha, kako je to Ulises u sličnoj sgodi učinio; ali vam se kunem, budete li mi nastavila tako i dalje laskati, morat ću se dlanovi u mjesto voska braniti.

Te rieči medjutim neizrevoše iz Fenoglijevih usta popot osbiljne prietnje, a izrekav ih prinese obie ruke, kao da si kani oba uha začepiti, što mu je vrlo liepo pristojalo, te premda se tomu ne činjaše sgodna hora, udari ipak gospodja rozgotom u smieh.

Liepo li me nasadiste, liepa neznana okrutnice! nastavi Roberto. Doista, imate pravo! Ja sam oženjen, pa niti ne znam s kim? S gospodjom, kojoj se ima po članku 185. kaznenoga zakonika suditi.

Kako? kliknu ova osoviv se naglo.

Nemojte se povrh toga žestiti, gospodjo, požuri se dodati Fenoglio. Članak 185. ne kalja poštenja ženskoga. Ali sad druge nije, dokazane vas činjenice potvaraju, sumnja se strovaljuje na vas! Koga su drugoga progonili netom izašli redari, nego vas — horresco referens — buntovnica! —

Štovani gospodine, prigovorit će neznanica na to, kojoj se je na umiljatu pokretu opažalo, da joj je nakon opet nešto odlahnulo, molim, i nadam se od vas, koliko vas dosle nadjoh uljudna, da će te se još koji tren strpiti. Sve, što se je noćas sbilo, valja mi razjasniti i vaša će mi prijatnost dopustiti, da se imam kad pred vami opravdati.

Sačuvaj Bože, da bih vas osudio bez saslušanja! kliknu Fenoglio. Hvala Višnjemu, prošla su vremena inkvizicije, a ja sav strepim čuti, kako ćete se braniti.

Dobro dakle, gospodine, ja ću govoriti — ali prije svega — vi ste poštenjak, pa —

Pa se tiem i ponosim, gospodjo! Ja sam vazda umio povjerene mi tajne sdušno sačuvati, što mi je tiem laglje bilo, što strašno slabo pamtim. Jedva mi koja viest dopre na desno uho, već ju zaboravim, da i ne ima kad dospjeti na lievo uho van

Tiem bolje! Znajte dakle, da je redarstvo dobro ubavišteno bilo, i da se tražena prevratnica doista ovdje nalazi.

Oho, dakle i priznajete? Ali molim vas, kako se može tako dražestna, mlada gospodja — oprostite, ja sam iskren, velim vam, ja sam samo iskren, i ništa drugo nego iskren, uviek govorim istinu, — kako se može, velju, tako dražestna, mlada gospodja, kao što ste vi, zaplesti u toliko pogibeljnu mrežu?

Hvala vašim očma, koje se toliko varaju, odgovori ona nasmiešiv se izdajnički, ali ne smiem dopustiti, da vam se i sud vara. Niesam ja ona prevratnica, o kojoj se radi. Jeste li sad zadovoljan?

Odlahnulo mi u velike, gospodjo, ali vas molim, nastavite.

Čujte dakle: prevratnica je moja prijateljica. Prevratnica, buntovnica! Nespretnih li rieči! Ona nije ništa do li žena vrstna gradjanina, koga odsudiše na smrt, pa zato u tudjini, daleko od doma svoga taj dom ljubiti ne prestaje, ne želeć ništa drugo življe, nego da se sudbina domovine što prije na bolje okrene, toga bo ljudina Talijan, komu je srdce na mjestu —

Dugo snositi ne može! nadopuni Roberto Fenoglio.

Oj koli se radujem, što eto govorim s ljudinom! reče gospodja i pruži Robertu ruku. Ovaj hitimice prihvati ručicu te ljubnu ju sa strahopočitanjem, ako je uploške istina, da su cjelovi dokaz strahopočitanja.

Nježnom blagošću izvinu svoju ruku iz njegove te nastavi: Dobra moja prijateljica, Erminija imenom, nije amo došla, da spletkari, van da si ogrli sinčića, koga je ovdje u Genui kod roda si ostavila bila, i koji joj sad već više nedjelja boluje. Sirotica je jučer stigla i s mjesta me dala zamoliti, nek ju ove noći posietim. Lako će te pogoditi, da sam se ja požurila njezinoj želji zadovoljiti. Moj me sluga pratio do vrata, a onda sam ga veće sigurnosti radi odpravila kući. Dok sam se ja uz skaline njezina stana uzpinjala, čujem gore topot koraka — ja se uplašim i uzmaknem, ali me progonioci već osjetiše, te pohićeše za mnom niza skaline. Ja se na to silno uzbunim, uzmem bjegati pak se i neobazirem, već bjeguć zaminem u ovu palaču, nadajuć se, da me neće opaziti. Prevarih se, eto ih za mnom; ja se tiho uzpnem skalinami dovle, — nadjem otvorena vrata — a za drugo znate i sâm, prikloniv me pod svoje okrilje ni ne znajuć, tko sam i što sam. I zato, gospodine, dozvolite, da vam

Digitized by Google

se zahvalim, jer ako mi se i nije bilo bojati za sigurnost moje osobe, to je ipak moje žensko poštenje bilo u opasnosti našav se ja samo u to doba noći pa na takvi način potjerom hvatana! — Bože moj! samo kad pomislim na to, sva se sgražam!

Pravo imate, gospodjo, rekne Roberto, kad je ona dovršila; pravo imate. Gospodja, a sama po noći pa uza sve to toliko krasna, kao vi — ali zašto ste toliko krasna? I pošto je Roberto Fenoglio te rieči nehotice izustio, uzdahnu iz dna dubljine duše svoje.

Što vam je? pitala ga ona.

A-ing-fo-hi! odgovori Fenoglio opet uzdahnuv.

Kako? što to znači?

To znači, gospodjo, ali ponajprije obrecite mi, da se ne ćete ljutiti?

Obričem, samo ako mi se ne uzmete ulagivati.

Ne ću se ulagivati, samo ću svetu istinu govoriti; kazat ću vam, što osjećam i više ništa. Znate li, što biva od sumpora, ako se nanj kroz zapalno staklo sunčane zrake navrnu?

Čini mi se, da se sumpor zapali; al na to se zaklela ne bi, jer se u siloslovje ne razumiem.

O, zakunite se, zakunite, gospodjo! To se je baš i meni sbilo, odkad ste vi amo stupila, ili bolje, odkad sam se ja probudio. Vi ste sunčana zraka; čudnovati povod, kojim se tuj nadjosmo, jest ono zapalno staklo, a sumpor sam ja, Roberto Fenoglio, odvjetnik, pa još k tomu ne oženjen. Jeste li vi ne udata?

Niesam ne udata, gospodine.

O dakle imate muža! —

Ne imam, već sam ga imala. —

Dakle ste udovica? Udovica! Oj sladka li imena! Vi ste udovica i vi ste liepa! Ali je sve to i samo san — prepustiti se ne poznanu, pustiti slučaju, nek sam udešuje. Ne poznane eto tuj, slučaj je počinio čudo!

Što vi to govorite?

Dajte mi, gospodjo, da nastavim govoriti. Ja se razgovaram sa svojim andjelom čuvarom. Zar ne vjerujete da ja imam svoga andjela čuvara? On mi vas amo i privede. Dozvolite, da u vašoj osobi slavim dosudak nebeske providnosti. Ili zar ne polieže s nebesa onaj sveti glas, kojim se prozvaste mojom ženom? Pozvanju su Abrahamovu puno nezatniji uzroci bili! U kratko, gospodjo, da dokrajčim govor, koji vam se valjda smušen čini — ali se ja sâm razumiem, pa mi je to dosta — što bi vi rekla o čovjeku, kojega još sjedine ne probiju, koji nije baš neprijazan, a ima dvadeset hiljada franaka prihoda, pristraniv iz računa ujaka stara, slaba i bez djece, u kog će biti pol milijuna?

Ja bih rekla, navrnu gospodja na šalu, da je taj čovjek sretan.

Nieste me razumjela; moram to nekako pametnije reći. Što bi vi rekla o takovu čovjeku, kad bi vam svoju ruku ponudio, zamoliv vas prije presmjerno za vašu?

Ja bih rekla, da je to pravi smušenjak, komu što takova u glavu sune, a još veći onaj, koji bi mi što takova povjerio, netom što me je prvi put vidio, i to još u ovakovoj sgodi.

Roberto Fenoglio ponikao glavom, a ruke spustio lagano niz naslon stolca, na koj se bijaše na početku toga domjenka posadio.

I takve su sve, sve gospodje! kliknu uzdišuć.

Sve, mislite li? A zašto ako mi je slobodno pitati?

Zašto? opetova Fenoglio uz gorki naglas. Pitate: Za što? Za to, jer im je radost na muke stavljati mužko srdce; natežu ga amo i tamo, vještbaju na tom igralu svoje mačje šapice zadru u srdce gdje ga se taknu, te ne mare, kad mu se krvca toči. Reknemo li kojoj: ljubim te sa svim žarom izkrene ljubavi — eto smieha i dvoumna pogleda u brk! Gospodje ne znadu za drugu ljubav, van koja ima kad, da ostari. Tvrde, da ljubav samo od navike postupice postaje, a niječu, da se radja ne nadanom provalom. Liepa to stvar, takova postupna ljubav! Pa kad je nakon moći dostupiti dotle, da se smie kazati: ljubim te, pa da se to još i vjeruje? Idem se, gospodjo, suprotnuti toj krivoj teoriji. Ni vi sama, prem ju na sva usta izpoviedate, ne vjerujete ni liečak toj nauci, nego vam samo rabi zato, da se imate kad nasladjivati našimi mukami.

— Nemojte, gospodjo, nemojte tako mašukati glavicom! Slušajte jednom istinu od čovjeka, komu je evo prvi put ta munjevita iskra upalila srdce! Duše mi, prvi put! Nikad ne ljubljah, prem mi se to kadšto po zavarljivih biljezih pričinjaš. Čuvstvo, što ga sad osjećam, i što vam ga netom izpovjedih, obuze me na jednom svega. Kad bi se to kako drugčije sbivalo, kad bi se ja imao korak po korak u vas zaljubiti, imala biste pravo, biti nemilosrdnom, jer bi ja onda morao biti pravom kukavicom. Kako li postade ta ljubav? Ne znam. Dapače imao sam po novosti susreta razloga u vas se ne pouzdati, pa sam se ipak u vas pouzdao. Hoćete li da vam priznam, što mi se čini, a ono ću vam reći, da sam vas zavolio od onoga časa, kad se k meni pribiste zadjenuv se rukom pod pazuho mi. Nježnim onim pritiskom tobože mi rekoste: Spasi me! a ja sam razumio i: ljubi me! Ja sam vašu molbu shvatio, vaš nalog izvršio! jer me je munjeviti strujak potisnuo i posve mi mah preoteo.

I koliko sam godj bio smeten, uzeo sam ipak namah sve činiti, što sam mogao i što vam je u korist bilo. Tko mi drugi reče,

Digitized by Google

van moje srdce, da ste vi poštena duša? Jest poštena duša! Vi me se samo takoste, i onaj mah prosinu mi kroz sav život vjera u vas, te vam bijah poslušnikom ni ne pitajući vas za ime, kao ni za to ne pitah prvo, nego li vam svoju ljubav priznah. A sad smijte se, smijte mi se, koliko vam drago!

Zašto da se smijem? odvrati neznanica uz dragotni povijaj. Iskrenoj vam rieči moram iskreno i odgovoriti. Što bi vi rekao o ženi, koja će na prvu rieč mužkarcu, netom što ga je ugledala, odvratiti: ja vam vjerujem! pa i odmah njegovu ljubav prihvatiti?

Ja bih reko, ta žena nadkriljuje sve druge, ili da se poslužim riečmi divnoga Petrarke „samo ti mi se činiš ženom“.

Nipošto, gospodine Fenoglio, vi toga nikada ne rekosto, ili da i rekoste, nikada ne vjerovaste. Ako ta žena mužkarca još ni ne pozna. —

Ali ni ja, gospodjo, niesam vas poznao, pa ipak. —

Liepa mi razloga, uteče mu ona u rieč. Zar ne vidite sad, u kakovu se pogibelj strmoglavljujete? Pa zar je moguće, da vaša pronicava glava neopaža, koli golema razlika obstoji medju srdcem muža i žene? Što žrtvuje muž, koji ljubi, i tu ljubav očituje? On napastnik, ne gubi kod sve te igre ni one malice, koju uloži! A mi sirote žene uzljubismo li — a naše je osjećanje istinitije od vašeg i mi ga osjećamo življe i naglije, nego li vi mislite, to mi svoje zablude moramo okajati vlastitim preziranjem. — Vi šutite, vi ne mašikate više glavom, tobože da mi ne vjerujete? Uvidjate dakle, da ste krivi mudrac. Ali ima nešto, što i ja krivo shvatih, pa kako sam iskrena, priznati ću vam i to. Rekoh malo prije: ako ta žena mužkarca još ni ne pozna — a to je krivo; jer sam vas već spoznala bila, makar tek pred pol ure, ali ipak bolje, nego da se godine poznavasmo. Vi ste vitežki poštenjak, i to mi netom činom dokazaste. Vjerujte mi, da vam pravo sudim. Mi neboge žene ne možemo onako na sva usta govoriti, kao vi. I narav nam manje priuštila i uzgoj nas manje usavršio, pa smo tako slabiji spol; sve naše oružje, kojim se moramo braniti, jest ciglo neuzdavanje, vječno neuzdavanje.

Slabi spol! ponovi Roberto. Mi smo taj slabi spol!

Dakako, kad nas ljubite. Ali ta vaša bolest prekratka je vieka! Prebrzo se od nje oporavljate, i čudnovatom vam se brzinom obnemogle sile opet vraćaju.

Roberto Fenoglio zaniemlje. Tiem je neznanici i najbolje odgovorio. U bitnosti ona imala pvavo, pa ako Fenoglio u svom posebnom slučaju takodjer nije imao krivo, nije ipak bila sad hora siliti ju, da mu to prizna.

I tako s te njegove šutnje zape im najedared razgovor. Roberto ponikao glavom broji kamenčiće na svom musivnom podu, a gospodja ga gleda i čeka, da joj nešto progovori.

I dočim ona tako niemca motriaše, uvuče se iznebušce u njezino srdce izdatljivi smilak, a to vam je kako znate, bratac milku, te ne ima drugoga posla, van bratu si svigdje vrata otvarati.

Siromah čovjek! poče smilak iz srdca zanovetati, ti si mu mnogu zlu rekla, a on se sad ne usudjuje odgovoriti! Vidi ga samo, koli je sav porušen i ukroćen! Kako ono veli sveto pismo: cor contritum et humiliatum deus non despiciet; Bog ne će odnemiljeti srdca, koje se je pokajalo i ponizilo. U istinu je prijazna lica. Pa koli mu je uljudan način! Odmah i dobre volje priteče ti u pomoć. Koliko bi mužkaraca na njegovu mjestu tako postupalo? Koliko drugih ne bi što posve drugoga pomislili, skobiv se na samo s neznanicom u svojoj kući? Mužkarci su uploške zlobno pokoljenje podle duše i prizemljastih nagona. Ali on! Siromah čovjek! Neka bude. Nagradimo ga kojom prijaznom riečcom.

I ona se uze domišljati toj prijaznoj rieči, ali joj se iz onih stopa ne mogaše domisliti. Ipak se domogla prijazna glasa, prijaznoga posmjeha te će mu reći: Dakle, gospodine Fenoglio, jelte, vi će te mi vitezovati i izpratit me do kuće?

Kako vas volja, gospodjo, kako vas volja. Letim svući sa sebe to smiešno mandarinsko odielo i onda sam spreman na posluh. Ali prije nego li krenemo, čujte još jednu, kunem vam se biti će posljednja!

Oj kako se smrkoste to mi govoreć! odvrati gospodja Razvedrite se, molim vas; puno mi je draže, kad se šalite kao prije, nego li kad udarate u turoban glas i kad toli mrko gledate, kao u ovaj čas.

Oprostite, reče Roberto, ali se ja ne mogu siliti. Pod krinkom šale izrekoh vam malo prije sve, što u srdcu osjećam. Ja niesam oklievao izaći pred vas iskreno kao vaš prosac, ne bi li se s mjesta uvjerila, da pošteno mislim. To je prvi put, što sam osjetio, da sam se odmah u prvom trenutku dužan zavjeriti ljubavlju takovoj gospodji, kakova ste vi. Vi me medjutim shvatiste kao čovjeka lakke ruke i šuplje glave, štono se obikoše na vrat na nos zaljubiti; a sad mi je trpiti kazan zato, što sam onako iznebušice tresnuo svojom ponudom prije, nego li vam obrazložih hvale vriedne razloge.

Ej, gospodine moj, sudite li vi, da ja o svoj toj liepoti i dobroti nisam ni pomislila? Ajte, ajte, molim vas, nemojte se zanositi, već se preobucite, jer ćete inače, oko si stavite razbijati glavu tiem sumavanjem, u istinu i meni i sebi krivo suditi.

Digitized by Google

Idem, gospodjo, idem; ali recite mi još samo to — ako vas ja sad kući odpratim, pa se onda bez utjehe vratim u svoj samotni bezženički stan: — što će na to ona dva redara — koja su uvjrena, da sam oženjen — koja će to dalje pripoviedati. —

Istina! kliknu neznanica pustiv u naslonjač dražestnu glavicu. To mi nije palo na um! Sad mi tek otvoriste oči — koli sam glede vas ne promišljeno uzradlia. Doista to mi je vrlo žao!

Izreče to toli raztuženim licem, da je Roberto Fenoglio kleknuo pred nju, uhvatio ju za ruku i žestoko kliknuo:

Oj ne žalite za to, gospodjo, zaklinjem vas! Što sam izrekao! to je puka ludorija — kako mi je samo moglo doći u glavu? Radje bih umro, nego da vas vidim, gdje plačete. Neka sviet govori, što mu drago — nek misli, da sam oženjen; briga mene, ja ću se sam osuditi na vječno bezženičtvo, pa ni to mi ne će biti tolika žrtva, kolika je moj zavjet, da vas ne ću više uznemirivati. Kako bih samo mogao, od kada vas ugledah, drugu ženu zavoljeti?

Orosile se očice neznanice, čemu će i opet onaj izdajica smilak kriv biti.

Gospodine odvjetniče, progovori ona ljubkom pouzdanošću, vi će te me pratiti; saznat će te, gdje stanujem, a ja vam evo očitujem, da su poštenjaku, kakav ste vi, u dvoru Laure Moneglio vrata vazda otvorena.

Da je sama striela Robertu na domak pukla, nebi ga tako prestravila bila, kao ime, koje no uprav milo pronieše usta njegove liepe gošće.

Kako? kliknu on, skočiv na noge, vi ste dakle sestrična Srećka Manjaska.

Zar poznajete moga bratića? upita ga Laura.

Kako ne bi poznao gospodjo! Promislite: Srećko je bio tuj, samo pol sata prije, nego li vi udjoste, sjedio na istom naslonjaču, na kom vi sada sjedite, i molio me je, rekao mi je u kratko, još danas, danas hćede me vama predstaviti.

Meni? vas? Ah, da sbilja, sad mi pada na um; — on mi je govorio o nekom gospodinu — svom prijatelju — jest, jest! Sjećam se sad: vašega imena. Napripoviedao mi se je bratić puno dobra o vas, i pravo je imao. Ali što je po vašem sudu zla u tom, što sam ja njegova sestrična?

Nije ništa, gospodjo, nego — ta vi će te znati i sama — Srećko vas ljubi —

Pa dobro, nek me ljubi!

Vi velite dobro? klikne Roberto sav smeten.

Svakako, ali ja ne ljubim njega.

Roberto Fenoglio jedva obustavio uzklik zadovoljstva.

Vi će te mu vremenom ipak prevoljeti, ojunači se izreći Roberto. Vi će te njegove molbe, njegove želje uslišati. Srećko je liep, mladovjek čovjek, srdce mu je sama dobrota —

Sve, što vas volja, — pridoda gospodja Laura, ali se meni ne mili niti će mi se ikada militi.

Kako vidim, to zlo stoje stvari moga prijatelja. Ma koja pomoć meni odatle! moja nada nije ni za vlas porasla. Jer na temelju obećanja, što mu ga zadadoh —

Što mu obećaste?

Smiem li napried s istinom? Ta i onako mora djelo na vidjelo. Mislim, da tim ne činim nikomu krivo. Ja sam mu obrekao, da ću ga zagovarati i preporučati njegovoj dražestnoj sestričnoj, ne bi li mu prevolila.

Ha, ha, ha. prekrasna li sredstva! nikad se nebi boljemu dosjetio! kliknu Laura, prasnuv u rozgotni smieh.

Kako to, gospodjo?

Oh dajte, da se smijem! Odtud se vidi, koli je bistra glava moj bratić.

Gospodjo, ja ne znam, — ne znam, bi li vam zamjerio — ili se s vami zajedno smijao.

Da, da smijte se, smijte se. Kunem vam se, mojoj smijavici ne ima ni malo povoda, koji bi mogao uvredom biti vašemu značaju.

Vjerujem vam, liepa gospodjo i smijem se s vami. Siromak Srećko!

Ali — vrieme odmiče. Ajte se preobucite.

Pravo velite, ovaj put idem s mjesta, pa sam za dva časa gotov.

Kad se je Roberto udaljio, zaveze se samotna Laura u čudne misli. O čem je mislila, toga vam ne odadoh, jer se dosele jošte ne usmjelih proniknuti u srdce ikoje žene.

Iza deset časova stupi Roberto Fenoglio opet u dvoranu, odjeven na kršćansku u crno gospodsko odielo, s klobukom u ruci, a gornju haljinu prekoramiv. Kako se je mogao toli brzo odjeti, nebih znao kazati. To samo znam, da ljubav premaže čudesa, pa se zato ni toj brzini ne čudim.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Katarina, predposljednja kraljica bosanska.

Napisao K.

U Rimu, onom „vječnom gradu“ ima sakrivenih najvažnijih i najdragocjenijih spomenika cieloga svieta. Ima med njimi dosta takvih, koji se tiču neposredno poviesti našega naroda. Izmed ovih potonjih čini mi se da je jedan od najznamenitijih grobnica Katarine, predposljedne kraljice bosanske, o kojoj sam naumio nekoliko rieči napisati.

Digitized by Google

Kad je nejak i mladjahanStjepan Ostoja popeo se na priestolje kraljeva bosanskih uze on vladati po svojoj domisli ne obaziruć se na savjete svojih doglavnika, već gledajuć samo zadovoljiti svojoj taštini i slavohljepju. Tako se on upusti u rat s Dubrovnikom, a malo kašnje složi se sa Ugri. Narod mu zamjeri ono prvo, a ovo drugo nije mu mogo nikako zaboraviti, sjećajuć se dobro koliko su im zla Ugri počinili. Narod se sastane i u svojoj skupštini zbaci Ostoju sa priestolja, te proglasi Stjepana Tvrdkovića svojim kraljem.

Ostoja se pokori volji naroda i ode u Bobovac, gdje je žaleć mladjahnu svoju nesmotrenost sasvim mirno živio.

Znali su medjutim Ugri i Tvrdkovića u svoje mreže zaplesti i gledali su svakako da i njega predobe, ali narod pazeć uviek kako mu se kraljevi vladaju i mrzeć to prijateljstvo dozna još za vremena za sve te osnove te zbaci i Tvrdkovića. Trebalo mu je sad nači nasljednika. Osvjedočiv se narod o vrlinah Ostojinih i odbiv mu one prijašnje griehe na mladost izabra ga opet svojim kraljem. Ostoja se nije dugo naužio te sreće, jer za kratko vrieme preminu. On ostavi dva sina: Tomu i Stjepana.

Na Tomi, starijemu, bilo je sad kraljevstvo, al nije Toma za njim čeznuo, pače nastojao je, da to svakako preprieči. Zaljubi se Toma u neplemkinju Vojaču i uze ju za ženu znajuć, da će si tim zakrčit put do priestolja. I tako bi. Nehtijuć velmože, da bi im neplemkinja kraljicom bila izaberu si kraljem mladjega Ostojina sina Stjepana, al se taj jedva dvie godine nakraljeva, jer oboli naglo i umre. Pomišljalo se sad opet na Tomu, komu se već i sin Stjepan rodio, al je Tomo sveudilj odbijao tu čast, te su i opet izabrali Tvrdkovića kraljem bosanskim.

Preminuv za nekoliko godina Tvrdković, a držeć narod da bi skroman i čedan Toma bio najčestitijim kraljem, izabere ga jednoglasno u svojoj skupštini bosanskim kraljem. Prem je Toma oklievao primiti krunu, ipak nije mogo odoljeti živoj želji boljara i prošnji čitavoga naroda, te prihvati ponudjenu mu čast.

Sjednuv Toma na priestolje i primiv poklon od naroda uze mu razvijati, kako on misli kraljevati, kad se na jednom neko oglasi, da si on mora tražiti drugu ženu, dostojnu njegove krune, jer da ponos Bošnjaka neće trpiti, da mu neplemkinja priestolje skvrni i kraljicom bude.

Toma se brzo odluči: htio je položiti krunu i vratit se čedan u krilo svoje obitelji. Eto mu izmed ljudi dodje pred lice Vojača, koja mu uze ovako govoriti: Volja je čitavoga naroda, da mu budeš kraljem, jer si ti jedini dostojan te najveće časti. Ti se toj volji naroda moraš pokoriti. Ono što ti je na putu do krune lahko ćemo ukloniti. Ako i jesam neplemkinja, ali volim si izgubiti supruga, nego li da Bosna izgubi kralja. Da i niesu boljari toga iztaknuli, rekla bi ti to sama Vojača, koja nebi pod nikako hćela sjajnoga bosanskoga priestolja svojom osobom tamniti!"

Toma hoće da okrunjen k njoj skoči, da ju zagrli, al ga Vojača sustavi ovimi riečmi: Svietla kruno: Ne kaljaj svoje kraljevske časti! Ja želim, ja hoću da idem u samostan i nikakva me prošnja od toga odvratiti neće. Tebi, svietli kralju, preporučam našega sina Stjepana.

I osta Vojača postojana. Kad ne bje druge, privoli težkim srdcem i kralj na Vojačine molbe i napiše na njezino zahtievanje pismo sv. otcu neka ih razveže, da si može Toma izabrati uglednicu svojom suprugom.

Ovo pismo pisano papi Evgeniju godine 1445. ovako glasi:

Sveti otče! Ja sin slavnoga kralja bosanskoga Ostoje videć da me velmože i narod žele kraljem izabrati, a znajuć koliko je tegobno kraljevanje odbijao sam na svaki mogući način ponudjenu mi čast, te da si i bolje put k priestolju zakrčim oženih neplemkinju, s kojom imam i mužkoga poroda. Narod misleć u meni naći onakva kralja, kakva si on želi, izabra me ipak u svojoj skupštini jednoglasno bosanskim kraljem: htio sam da položim ponudjenu mi krunu znajuć da mi dostojna i svakom krieposti naresena Vojača nemože radi neplemenštine svoje na priestolju sjediti, al se najviše tomu opre sama Vojača voljna poći u samostan, ne dajuć, da se ja krune odreknem. Sveti otče! Vezu po crkvi svezanu razrieši i blagoslovi tvoga smjernoga poslušnika.

Evgenij posluša molbu.

Za kratko vrieme odluči Toma potražiti si zaručnicu.

U Zahumlju — sadašnjoj Hercegovini — spadajućem bosanskoj kruni gospodovaše kuća Kosača. Valjan junak naime vojvoda Sandalj razbivši sa svojimi Bošnjaci tursku silu na Kosovu, povrati se u Bosnu, a kralj Stjepan Tvrdko, u priznanju njegovih zasluga dade njemu i njegovu potomstvu Zahumlje na uzdarje. Tim Zahumljem gospodovaše sada Stjepan Kosača, unuk Sandaljev, veliki vojvoda bosanski. U njega bila krasna kći, imenom Katarina. Dočuv kralj Toma za njezinu krasotu i njezinu kriepost, zaprosi ju u otca. Djevojka pristane, otac privoli i blagoslovi.

Naš neumrli Kačić u svom „ugodnom razgovoru" opisuje njihove svatove, veleć: Odkako je Bosna postanula, niesu ljepši svati sakupljeni, te nabraja po redu svu po izbor gospodu. Da su svatovi bili sjajni, o tom ne dvojimo, al ne vjerujemo da su bili oni

Digitized by Google

koje on spominje, jer je to protivno starim spomenikom.

Toma odabere si stanom Sutjesko i Jajce. U ovom posljednjem zovu još i dan danas neki kuću „Katina.“

Toma živuć u liepom skladu sa svojom Katarinom bio je s njom svomu narodu i otac i majka, a narod nije ga štovao, već upravo obožavao.

Kralj i kraljica bili su vele pobožni, te su se upravo natjecali, tko će više zadužbina učiniti, crkava zagraditi, samostana podići. Ima i danas još u Franjevačkom samostanu u Sutjeskoj ostanaka misničkih haljina, koje je Katarina svojom rukom izvezla

Bog blagoslovio njihovu ljubav, te se nadje diete medju njima. Ne kaže poviest kako mu je bilo ime, al u benediktinskom samostanu u Dubrovniku nalazi se grobnica, na kojoj je latinski napisano: ovdje leži sin Tomaša kralja bosanskoga. Vele da je umro u 14. svojoj godini.

Drugo bi čedo Sigismund, a treće Katica.

Ota sreća nije mogla uviek trajiti. Sadje jednom Tomaš na Bielopolje niže Sutjeske da razgleda vojsku, i tuj mu pade kap te umrie.

S najvećom ga svečanosti pokopaše u Sutjeskoj, a sina mu od Vojače Stjepana proglase za kralja bosanskoga. Stjepan, gledajuć otčevu udovicu kako jadikuje za njime uze ju u dvor za svoju pomajku, kad mu je majku davno već grob krio.

Ali i vrh Bosne počeli se grdni oblaci nadvijati. Turčin znajuć, da je Bosna ključ i luka u zemlje prekosavske i latinske odluči na svaki način njom zagospodovati. Lahko Turčinu kavge naći i za ne dugo podvostruči on danak prietnjom, ako ga ne će plaćati, da će doći vojskom po njega.

Stjepan, v deć se u nevolji, napisa Papi pismo, napisa drugo mljetačkoj vladi, napisa treće kralju ugarskomu Matijasu moleć od svih savjet bi li danak platio, a u slučaju rata bi li se mogo njihovoj pomoći nadati. Svi mu odgovoriše da ne plaća danak i da će mu oni priskočiti.

Katarina stade zaklinjati Stjepana, neka se ne uzda u lažljivu pomoć, već neka plaća danak, jer će drugčije Bosna ljuto postradati. Kralj ju ne posluša, već vrati turskoga poslanika praznih ruku kući.

To je Turčin jedva dočekao. Namah stane on tajno vojsku kupiti. Stjepan dozna po svojih uhodah kako se vojna sprema, te se uteče vlastim, koje su mu pomoć obećale. Od nikle ni jednoga vojnika, već samo puste, gole rieči!

Medjutim Turčin stigne pod Bobovac, a Stjepan poleti k Jajcu, pa odanle u Ključ pripravljajući se tako na odpor, a nadajuć se s druge strane laglje dočekati pomoć ugarskoga kralja, koj je s vojskom bio na Savi, te je mirno gledao, što se u Bosni radi. Videć Stjepan da mu ni odkud pomoći nema i pročuv da mu je Bobovac izdan te da je svom silom Jajce obsjednuo, primi po veziru u carevo ime ponudjen ugovor mira i podje k caru u Jajce, da se o sklopljenom miru zajedno porazgovore. Car primiv ga pod svoj šator dade ga svezati i živa na mješinu odriet.

Katarina ne hćede poći u Dalmaciju sa mladom kraljicom Marijom, već se sa dobrim dielom vojske zatvori u tvrdi grad Kozov više Fojnice. Čula je Katarina, da je kralj poginuo, čula je da su joj Turci uhvatili djecu Sigismunda i Katicu i da je veći dio Bosne pao, ali nije za to ona marila, već se je na junački odpor pripravljala.

Navale paše na Kozov, dodje glavom i car sa nebrojenom vojskom, koja je prikrivala Milodračevo i sve do Fojnice. Katarina dočeka junački tursku silu, o čem i danas svjedoče nebrojeni spomenici turske vojske, koja je onuda izginula, a pred njom više paša i vezira.

Videć vojvode da se ne će moći obraniti zabrinu se za Katarinu, te ju stadoše nagovarati da bježi u Rim. Nadajuć se Katarina, da će iz Rima moći svoje pravo bolje braniti ukloni se sa sedamdeset konjanika. Bošnjaci postavili spomenik, kojim su taj izlaz iz grada zabilježili: urezali su na kamenu pred gradom četiri konjske ploče i rupicu koju je kraljica štapom izdubla kad je pošla. Tim su hćeli reći, da je ona preko volje iz grada otišla, te da je tako dugo oklievala, da joj je konj nogama, a ona štapom tvrdi kamen prekopala.

U Rimu dočeka ju papa Pavao drugi najsvečanijim načinom. Čuvši u Rimu, da je sva Bosna propala i videći, da joj ne može nikako pomoći nastani se na Monte pinciu gdje prime treći red sv. Franje asiskoga.

Fratri bosanski, jedini još prijatelji naroda, radili su još jedini oko oslobodjenja njegova izpod turske sile. U to se ime i obrate kralju ugarskomu Matijašu nudeć mu pokroviteljstvo nad svom Bosnom i uvjeravajuć ga kako je narod već upućen, da se listom digne čim Matijaševi vojnici na bosansko zemljište stude. Matijaš je primio dragovoljno ovu ponudu, ali se nije usudio sam na Turčina udariti, već pozove vladu mletačku i velikog vojvodu bosanskoga u pomoć „da jadni narod oslobodi“.

Kako bi med saveznici dogovoreno, tako i učine. Vlada mletačka udari preko Dalmacije, Stjepan Kosača i sin mu Vladislav od Hercegovine, a Matijaš od Save. Do Jajca lahko dodjoše, jer im se Bošnjaci veselim srdcem predavahu i Turke sjeći pomogahu. Videć Matijaš, da bi se na taj način lahko bosansko kraljestvo podići moglo, a da bi onda njegova želja za tom kraljevinom bez uspjeha ostati morala, udari u obične mu

Digitized by Google

petljanije te potvori vladu mletačku i Kosaču, da si oni za sebe Bosnu osvajaju, a da im je narodna sloboda deveta briga. Čuvši to Matijaševi saveznici odstupe sa svojom vojskom, a to isto učini i kralj Matijaš ostaviv u Jajcu nešto posade.

Vrativši se Matijaš kući, gizdav i slavohlepan, „da se može slaviti — veli Pejačević -- kako je on prakralj, koj si ima podčinjena kralja“ imenova proti svakomu pravu Nikolu Iločkoga za kralja bosanskoga.

Poznavajuć Nikola nevaljanost svoga naimenovanja nije se usudio u Bosnu ni poći, ali poče ipak za zbilja bosansku krunu tražiti.

Mlada kraljica Marija bijaše jur mrtva, a za sina i kćer kralja Tomaša nije se ništa znalo nego da su poturčeni i odvedeni. Jedina preostade još naša Katarina u Rimu, na kojoj je kraljestvo bilo.

Ne vjerujuć dakle Nikola u Matijaševo imenovanje poleti u Rim Katarini, da od nje potvrdu dobije, al mjesto potvrde, naidje na najžešći odpor. Fleuri nam pripovieda, da se je on više dana Katarini ulagivao, al bje od nje suzbit kao nepravedan otimač. Tako se on sramotno povrati.

Katarina videć, da joj dolazi čas, gdje će se sa svietom razstati, te „želeći po dužnosti providiti puku svomu (njezine su to rieči) i odrediti s kraljevinom bosanskom, da ne bi došla u ruke onih, koji nikakvo pravo na nju ne imaju (t. j. Ugri)“, izjavi u svojoj oporuci „da kraljevina bosanska spada jedino na sina joj Sigismunda, ako bi se povratio i katolik bio, u protivnom slučaju bi kraljevina pripala Katarini njegovoj sestri.“ Ako se djeca ne bi povratila ili se ne bi iznova pokatoličila, onda pušta ona kraljevinu sv. stolici, koja će po svojoj volji imenovati kralja, koj će znati štovati prava naroda i kraljevine. Pred smrt obdarila je sve svoje sluge i pratioce i pomogla utemeljiti zavod sv. Jerka, komu je i ruho svoje ukućne kapelice dala.

Sebi je priredila grobnicu u Aracoeli, samostanu franjevačkom na Campidogliu.

Po smrti bila je ukopana u rečenoj crkvi blizu velikog oltara, a franjevački martirologium prozva ju „podpuno kriepostnom“, te da su njezine krieposti već prosudjene, pa da je ona zato „venerabilis serva Dei“.

Napoleon prvi porušivši tu crkvu razori i oltar sv. Jeline križarice, u kom je naša Katarina pokopana bila, nu Franjevci su kasnije oltar obnovili i malko ga dalje odklonili od grobnice kraljice Katarine.

Naš Jukić bivši u Rimu dao je tu grobnicu popraviti, poslije pako na molbu nekoga bosanskoga državnika, koj je našao, da se nadgrobnički napis ruši, prenesoše starješine tu ploču na stup od propovjedaonice, gdje se i sad nalazi.

Ploča je od mramora, dugačka 15, a široka oko 5 pedalja. Na sriedi pri vrhu ima angjelska glava, na kojoj je povelik križ, pri dnu je nakit, na sriedi koga stoji pozlaćena Konka. U sredini ploče urezan je kip kraljičin s krunom na glavi, pod glavom su izvezeni jastuci, a ruke sklopila na prsih; na njoj su naušnjaci, plašt, pregača i dug pojas niz pregaču. Kip je dugačak 12 pedalja.

Upravo je tako obučena na dvih slikah u samostanu Sutjeskom, a i na jednoj u Rimu, koju zovu „ritratto incognito“, a jest bez dvojbe slika naše Katarine.

Nadpis pod kipom čitao sam na više mjestih, al sam se osvjedočio da je svagdje pogrešno napisan. Zato ga ovdje iz izvora prepisana priobćujem:

D. O. M.
CAT(H)ARINAE STEPHANI DUCIS SAN(C)TI SABBAE,
EX G(E)NERE HELENAE ET DOMO PRINCIPIS
STEPHANI NATAE, T(H)OMAE REGIS BOSNAE
UXORI, QUANTUM VIXIT ANNORUM LIIII,
ET OBDORMIVIT ROMAE ANNO DOMINI
M.CCCCLXXVIII, DIE XXV OCTOBRIS
MONUMENTUM EJUS SCRIPTU(RA) POSITU(M).

Ovaj latinski napis prievod je samo izvornika, koj ovako glasi:

КАТАРНИН КРАЛИЦИ БОСАНСКОН СТИПАНА ХЕРЦЕГА ѡТЬ СВ. САВЕ
ѡТЬ ПОРОДА ЄЛНИЕ И КУЋЕ ЦАРА
СТИПАНА РОЕНИ, ТОМАША КРАЛА БОСАНЬСКОГА
ЖЕНИ, КОЛИКО (КОЮ) ЖИВИ ГОДНИН .И. Н. Д.
И ПРИМНИУ У РИМИ НА ЛИТА ГОСПОДНА
.ЧУОИ. ЛИТО, НА .К. И Е. ДНИ ОКТОБРА.
СПОМНИДК НЕ ПИСМОМЬ ПОСТАВЛЕНЬ!

(Miklošić: Monumenta serb. p. 519).

Nezaboravi nitko, tko od naših u Rim podje pohodit grob Katarine, uzora vladalačke mudrosti i kršćanske pobožnosti!

Josip Jungmann.

(Konac.)

Za čudo je, kako mnogi veleum prinužden okolnostmi zadje na krivi put, al kako ga nevidjena ruka povrati na stazu pravoga zvanja, da izidje slavan, bezsmrtan pred sviet. I Göthe imao je biti pravnikom, praktičnim odvjetnikom — badava. Neugasiva iskra, koja je u njem tinjala, planu i Göthe bude velepjesnikom njemačkog naroda. Da je Jungmann, to čedo neznatne kolibe, napredovao putem, kojim se je zaputio bio, bio bi od njega možda vješt odvjetnik ili kakav gubernialni savjetnik, al neodoljiva sila mu reče: „Stani! Povrati se na svoj pravi put“, i Jungmann bude uzkrisiteljem svoga naroda. Jungmann iznevjeri se božici pravde, i bude g. 1800. učiteljem na gimnaziju litomjerič-

Digitized by Google

kom, gdje je sve do god. 1815. učiteljevao. Već pred tom dobom pojavljao se Jungmann na poprištu slabašne, nejačke književnosti, bijaše to doba pjesničkih pokusa. Pisac Puhmýr izdade najme „sbirku izabranih pjesama“, u koje je i Jungmann uvrstio svoje pjesničke prvence. Kašnje počeo je češki pisac Nejedlý, pjesnički birokrat i školastik po starijoj školi izdavati časopis „Hlasatel český“. Jungmann postade stalnim suradnikom toga lista. Radnja smjerala mu je poglavito na to, da književno djelovanje česko ne bude samo igrarijom, ili zanimivom riedkošću, načelo mu bijaše „Rieč je tielom postala“. Uzkrisiti na pol mrtvi jezik, podići ga na davno dostojanstvo, pribavit mu pravo u svih vrstih naroda, povratit narod samomu sebi — to bijaše cielj, koja je lebdila Jungmannu pred očima. Toj radnji htjelo se orijaške sile, htjelo se genija, jer češki jezik negojen nigdje van na propoviedaonici, iztisnut posve iz javnosti — bio je toli zanemaren, toli izkvaren tudjim uplivom, da je svoj slavenski značaj u štampanih djelih posve izgubio bio. Jungmann htjede svietu pokazati, da se i slavna djela drugih naroda dadu protumačiti jezikom českim, a Čehom htjede dokazati, koliko blaga da je u prošlosti njihovoj zakopano. Da dokaže prvo prevede Chateaubriandovu glasovitu pripovjest „Attalu“ i bezsmrtni piev Miltonov „Izgubljeni raj“. G. 1816. posluži mu sreća, te bude pozvan na akademički gimnazij u zlatni Prag, u srdce naroda českoga. Tu mu se pružila prilika, da svomu narodu pokaže bogatu davninu. G. 1820. izdade svoju „Slovesnost“ t. j, izbor pjesničtva staroga i novoga. Malo zatim izadje Jungmann na bojište sa starcem Dobrovským, velikim slavistom, koj je više za knjižnice nego za narod pisao. Proti njemu branio je izvornost zelenogorskoga rukopisa, poznatoga svemu svietu pod imenom „Libušin sud“. Brzo iza toga g. 1825. izdade Jungmann „Historiju česke književnosti“, iz koje je narod razabrati mogao, da domoljubno nastojanje za materinski jezik nije pusta tlapnja starinara, već revnovanje živo od pamtivjeka.

Najslavniji spomenik, u istinu „monumentum aere perennius“ postavi sebi i narodu svomu deset godina poslje prvog izdanja „Historije literature“ a to je „Riečnik jezika českoga“, djelo veliko, znamenito, što ga obično učena družtva kroz čitav jedan viek sastavljaju. Tim djelom otvorio je Jungmann svomu narodu sve obilje jezika, tim je povratio narod svoj svietu. Tajna zamisao skromnoga genija okrilila se mogućima krilima, i kao da je voda živa niknula izpod zemlje, na njegovu rieč probuji nova česka književnost u svih granah, svih znanostih, svih odnošajih života, te stoji dan danas kao neoboriva sila, jaka odoljet svim navalam protivnika. Jungmann bude od pražkoga sveučilišta dvaputa izabran za dekana fakulteta filozofičkog, a g. 1840 rektorom, da ne spomenemo sve počasti, što mu mnogo učenih družtva pa i sama vlada izkaza. Štovan, slavljen od naroda umre Jungmann g. 1847 u zlatnom Pragu.

Naš zadatak ne bijaše nacrtat obširan životopis Jungmannov, već nekoliko živih rieči toga u istini bogoduha čovjeka, posvetit njegovoj slavi, posvetit ih i našemu narodu, da mu bude živom naukom. Rimski govornik reče „Povjest je učiteljica života,“ nu posve pravo može se i reći „Povjest je učiteljica naroda“. Iz Jungm. uspomene neka uči svaki narod, koj se tek duševno razvija, koliko snage u čovjeku pojedincu stoji, kad ga oduševljava velika misao, iz Jungmannove uspomene neka crpi svaki narod veselu utjehu: Silom duha stiče se pobjeda, koje ne izbrisa kruta sudbina.

A. Š.

LISTAK.

Narodno kazalište. Španjolska, Grčka, Romanija i hrvatsko kazalište diele, kako se čini, istu sudbinu. Svaka tri mjeseca nova vlada. Sada gdje smo toliko čitali o novih pripravah, gdje smo sudeći po izvješćih, mislili da su financije našega kazališta vrlo dobro uredjene, pripovjedaju nam službene novine, da se je g. Vardian odreko časti povjerenika kazališnog. Dakle nova kriza. Htjedosmo do početka sezone posve šutit o kazalištu, nu po glasu ob ostavki g. Vardijana dužnost nam je progovorit za sada u kratko, a poslje malo obilnije. Korjen svega zla u našem kazalištu jest mienjanje uprave osobito u doba gdje se glavne priprave činiti moraju. S te nestalnosti pošla je jedna od prošlih sezona po zlu. A k tomu dolazi drugo zlo: nesretno diktatorstvo pojedinaca, koje se namiće umjetnosti, težnja sve znati, umjeti, svuda vladati htjeti. Mi se tvrdo nadamo, da će naš budući sabor učiniti tomu vječnomu kolebanju kraj, osnivajuć stalnu upravu kazalištnu. Al donle je rodoljubiva dužnost g. Vardijana uztrajat na svom mjestu, dužnost vis. vlade je pako dodat g. Vardijanu odbor pravih vještaka književnih sa odlučnim glasom tako da se g. povjerenik neće imati mješati u artističko poslovanje, kao ni vještački odbor u gospodarsko. To je običaj svih civiliziranih naroda, u koje bismo se i mi ugledat mogli. G. Vardijan imade mnogo revnosti, mnogo rodoljubivosti, ali od njega ne

Digitized by Google

može se zahtjevati znanje dramatičke književnosti i teorije, jer se tim nikada bavio nije. Vještački odbor pomagao bi jamačno svimi silami njegovo rodoljubivo revnovanje, nu bez toga, tvrdo smo uvjereni, neće biti uspjeha. Drugi put više o tom.

L. C.

• *Koncert pjevačkoga družtva „Zvona“ u Križercih za izdavanje Preradovićevih diela.* Niesmo doduše još obaviešteni, kako je uspio taj koncert, nu progledavši program njegov moramo koju o samom tom programu kazati. Doista je krasan pojav u zadružnom našem gradskom životu, da se umjetnička družtva sklapaju, i nakanu svoju izvode što češćimi zabavami. Nu pošto je svrha tim družtvom njegovati umjetnički ukus, gojiti glasbu i liepo besjedničtvo, u obće zabavom prosvjetu i narodnost promicati: to je od velike znamenitosti za koristni obstanak i napredak takvih družtva baš način, kako se sastavljaju programi družtvenih zabava. Kad progledamo program „Zvonova“ koncerta od 23 srpnja, neznamo, što da kažemo o ukusu sastavljača njegovih; neznamo da li odbor družtva Zvona u istinu tako oskudjeva prikladnimi glasbenimi komadi, te bi morao na slavu pjesnika Preradovića odpjevati dati i takovu pjesmu, koja samo pokladnoj šali dolikuje. Ako nas je to veoma raztužilo, to nas zatiče i ona velika pretežnost tudjih glasbotvora u Zvonovu programu. Ne smiemo i nećemo ni duljiti o tom, nego samo navodimo sadržaj programa: 1. ouvertura Tancredu od Rossinia. 2. Predavanje o Petru Preradoviću od Milana Grlocija. 3. „Bože živi“ od P. Preradovića, sbor M. Brave. 4. „San“ od A. Br. bass-solo, uz pratnju glasovira 5. a) Pčela, sbor od Justa; b) Domovini, sbor od Dürnera 6. Deklamacija „Putnika“ od P. Preradovića. 7. „U zoru“ sbor od Abta 8. Žabji poj, četverospjev od Heniga. 9. Kolo, sbor od Havlasa. —

Kad se već daje koncert za izdavanje Preradovićevih diela, svakako će se odboru, koj se za koncert brine, i nehote nametnuti misao, da se tim koncertom ima što više djelovanje Preradovićevo slušateljem prikazati, a to je doista lahko; ta kolike su njegove pjesme hrvatskimi glasbenici uglasbene, kolike su opet prikladne deklamaciji, vrstne uznieti slušatelja! Mjesto takovih nalazimo koješta tudjega, što s duhom Preradovićevim u nikakovu savezu nije; a što bi rekao taj uzvišeni pjesnik, da sluša na slavu svoju žabji poj? Strahota! Čujemo, da je „Putnika“ imala besjediti gospodjica; bila ona i kako vješta besjedovanju, ipak će rieči „Bože mili kud sam zašo“ iz krasnih ustiju glasiti kao da su se zarekla. Tako se na veliku svoju žalost bojimo, nije li ovaj koncert bio samo praktičan primjer onoj izreci, da je od uzvišenosti do smiešnosti samo jedan korak.

Književnost. Upravo je izašao: Poučnik za čuvare šuma i pomoćno šumsko osoblje. Na poziv visoke kr. zemaljske vlade za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju sastavio Franjo Čordašić, profesor šumarstva na kr. gospodarsko-šumarskom učilištu križevačkom. Zagreb 1873. Tisak dioničke tiskare. Ovo je drugo izdanje istoimenoga djela, koje se je za godinu dana tako razpačalo, da ga je trebalo na novo tiskati. To je najbolja ocjena tomu strukovnomu djelu, komu se tim više radujemo, što je njim pružena velika pomoć znamenitoj struci našega narodnoga gospodarstva.

— Braća Jovanovići u Pančevu izdali su svojom nakladom četvrto izdanje Pjesama Branka Radičevića, prerano umrvšega srbskoga pjesnika. Da su Radičevićeve pjesme Srbom omilile vidi se već odtuda, što su dosada tri izdanja sasvim razpačana. Braća Jovanovići, valjano spajaćuć knjižarsko svoje zvanje sa plemenitim rodoljubjem pogodili su upravo živu želju srbske omladine, kad su ju ovim novim darom ponudile. Knjizi, u kojoj su sva pjesnička djela Radičevićeva sakupljena i koja ima 348 strana nije odista udarena visoka ciena, naime 80 novčića.

Nov banjevački tjednik izdavati će se počamši od 1. kolovoza o. g. u Subotici. Listu, koj će imati različiti sadržaj, biti će urednikom Dragutin Milodanić. Mi se ovomu listu osobito radujemo, jer će buditi narodni ponos u onih krajevih, za koje su već mnogi držali da su za Hrvatstvo izgubljeni. Tom prilikom moramo i opet potaknuti naše rodoljube, da gledaju u svakom ikoliko većem gradu naše domovine osnovati tiskarne i izdavati lokalne jeftine listove, jer je preka nužda da dignemo kulturno narod i da ga listovi i knjigom u jedno čvrsto neoborivo kolo spojimo. Liepo su počeli primorski gradovi Kraljevica i Senj, gdje se već uredjuju tiskarne, i gdje će se takvi listovi izdavati. Sramota je upravo velika, da Osiek, bogat i napredan, nema ni jednoga hrvatskoga časopisa. Nije ni čudo, da nam ondje narodna stvar nimalo ne napreduje.

— Naš marljivi mladi historik i ujedno bibliotekar prečastnoga kaptola zagrebačkoga Ivan Tkalčić našao je ovih dana u prvostolnoj crkvi zagr. plašt Sv. Ladislava kralja ugarskoga, za koj se je već nekoliko stoljeća držalo, da je izginuo. U škrinji, gdje se je on našao stoji sasvim dobro čitljivo napisano: pallium sancti Ladislavi.

Mušickiev spomenik. Pravoslavna obćina karlovačka napravila je liep spomenik neumrlomu rodoljubu i pjesniku pok. Vladici Mušickomu. Spomenik postaviti će se svetčano dne 17 (5) kolovoza u oči carevdana, a na svečanost biti će pozvane obćine iz sve zemlje. Po pripravah koje se čine biti će svečanost veoma sjajna.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 31. U Zagrebu dne 2. kolovoza 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Popievka hrvatske primorkinje. — Prijateljice. — Noćni piev arabskoga roba. — Pustolovina jedne noći. — Glas Hrvata izvan Hrvatske. — **Pouka:** Dvie slike iz galerije Štrosmajerove. — O praznovjerju i predsudah. — **Listak.**

POPIEVKA HRVATSKE PRIMORKINJE.

Spjevao I. T.

Gdje si nam, ladjo,
Gdje si nam dugo?
Straha je pun već
Svaki nam nugo;
Nevjeran mora skut,
Dalek je tebi put!

Gdje si nam, ladjo?
Srdce te želi,
Tvoje se jedro
Još nam ne bieli,
Nema te, nema još,
Nadi nam vjetar loš!

Na tebi vojno
Vojuje, strada,
Za srećom plovi,
Krmilom vlada,
Danice pazi sjaj,
Misli na drag si kraj!

S tobom će žarko
Sunce mi sinut,
S tobom ću sreće
Sna se dovinut!
S tobom će kroz sav kras
Veseo jeknut glas!

Ladjo, na putu
Daj se ne smeti,
Dragog mi nosi,
Žurno mi leti,
Jedru ti u pram dug
Duvao horni jug!

Zviezde ti sjale,
Svjetlale pute,
Vihora sile
Neka ušute!
Dala ti božja moć
Skoro u luku doć!

PRIJATELJICE.

Izvorna pripoviedka od Jos. Eug. Tomića.

(Konac.)

Bio sam silno uzrujan, došavši kući. Ta liepa udovica ne idjaše mi nikako iz glave. Legnem i spavat, al neda se usnuti. Niesam je mogao ni mrziti, ni prezirati, za to bijaše odviše dražestna, a voliti ju? — Toga nije dopuštala ljubav k Jelini, toga ti nebih smio ni priznati, — a ipak me ona živo zanimala.

Mišljah, što da li će biti izza našega zadnjega sukoba. izza one moje izjave, da Jelinu ljubim? Počeo sam već sumnjati, da me ona ni posietiti ne će, uvriedjena buduć u svom ženskom ponosu. Nu prevarih se. Nekoliko danah kasnije vratim se kući od jednoga svoga prijatelja, i tu mi špan moj predade posjetnicu Ljubičinu, pridodav, da je mladoj gospi veoma žao bilo, što me nije zatekla doma.

Ne mogu tajiti, bijah u duši s toga posjeta obradovan, nu ne dadoh, da to itko opazi. Prva misao bijaše mi, da se skoro navratim kod liepe udovice. Nekakav nagon vukao me

Digitized by Google

onamo i ja znadijah, da je to nešta griešna spram Jelini, al zalud, onaj nutarnji, odvraćajući, glas bijaše slab, kao i ja na dobru.

Jednoga dana dobijem goste, kojom sgodom bijaše veoma veselo u mom domu. Lagano vince zagorsko razigralo nam srdca i preko mjere. Pod večer razidu se gosti, a ja hoteć se, onako ugrijan, malo razbistriti, zajašem konja i pojurim ravno na imanje mlade udovice.

Došav u dvor začujem, da je u vinogradu. Tim bolje, pomislim ja, sjašem s konja i predam ga slugi, da ga provede dvorištem, pa onda u staju smjesti, a ja pješice krenem u vinograd, koji se je sterao poviš dvorca na brežanjku.

Za čas stignem onamo. Pred drvenom klieti uzrasao visok javor, a pod njim sjedi na prostrtu sagu liepa Ljubica. U rukuh imala je vezivo, a kraj sebe bieli, veliki, okrugli šešir. Nosila je vele ukusnu bielu ljetnu opravu, koja joj je osobito krasno dolikovala. Ja ju glasno pozdravim, a ona se sva strese i plaho okrene.

— Ha! kriknu, uhvativ si glavu objema rukama, kao da je rad sabrati se. Vi ste to? Niesam se nadala. I pruži mi ruku onako, kako je sjedila, nepridigav se nimalo.

— Možebit sam došao u nevrieme? Primietim.

— Nipošto, vazda ste mi drag! Nasmieši se ona i pruži mi opet ruku. Nuder sjedite amo do mene. I ponudi mi mjesto do sebe s lieva.

Pustim se na sag na pol ležimice, tako, da sam se opirao o lakat desne ruke.

— Evo, tako će biti dobro! Našalim se ja. Kao rob u noguh svoje carice.

— Nije sgodna prispodoba, gospodine! Opazi ona i pogleda me znamenitim pogledom. Šibala je bez dvojbe na moju Jelinu. Onda se nasmieši i bezbrižno uzdahne.

— Ne razumiem vas, milostiva! Odgovorim joj.

— I bolje je, odsieče brzo ona. Vidite, okrenem govor na drugo, ja sam ovamo došla, da vidim, je li nam mnogo štete počinila jučerašnja oluja, vinograd je u cvietu, pa sam se pobojala.

— Niesam znao, da ste vi milostiva i tako brižna gospodarica. Opazim ja.

— Od toga živimo, valja nam dakle nastojati. A propos, gospodine Božidare, koliko ima u vas krava? Upitat će ona, kao da se je nečemu brzo dosjetila.

— Ala ste prozaična, milostiva! Začudim joj se. Ta vašim liepim ustam ni ne dolikuje takav razgovor.

— A o čem, da govorim s vami? Uze se s menom prepirati. Ta vi ste — i zagrize u rujne svoje ustnice.

— Dalje, dalje — obodrim ju smiešeći se, — da čujem bar što sam!

— Moj susjed, koga rado vidjam. Izusti ona lukavo i udari u glasan smieh.

— Vi ste velika vragolanka, gospodjo susjedo, i uzeh se i ja smijati.

U to nadodje Ljubičin vincilir Martin i popostav malko, stane nas postrance gledati. Na jedan put počeše se za uhom i smiešeći se stane kretati glavom.

Opaziv ja to upitam ga:

— No što je, Martine, što mislite?

— E, uze on zatezajuć, nekako mi se vidi. — —

— Zar ne, priskočim mu ja u pomoć, da bi za nas dva popa trebalo. I pokažem Ljubicu i sebe.

— Tako nešta! Naceri se Martin i odvuče se u kliet.

Ja i Ljubica udarimo u smieh.

— Vi ste velik nevaljanac, Božidare! Razigra se dražestnim gnjevom Ljubica i taknu se svojimi prstići mojih ustana, tobože da mi zakrči prokšenu rieč.

Ja upotriebiv tu sgodu, pograbim joj ručicu i vatreno poljubim.

Opazio sam, da se je trgla, kao u čudu, s ovoga moga postupka, al ipak je za to lagano mi ruku stisnula. Razgovarah se s njom još dugo i to živahno, skoro preživahno, više, nego li bi smio učiniti zaručnik jedne djevojke s mladom udovicom.

— Vrieme je, da krenemo. Reče ona i htjede ustati sa saga. Jao, neda se, reći će odmah na to, dočekav se rukami o zemlju, zamrla mi lieva noga.

— Ja ću vas pridići, milostiva, brže će vam proći. Ponudim se ja.

— Slobodno. Odvrati ona uz bezbrižan smieh.

Uhvatim ju poviš lakata za obie ruke i polagano dignem krasno breme. Nije se mogla valjda još pravo držati na noguh, jer je klonula na moje rame. Htjedoh upravo, da joj pritisnem cjelov na vranu kosu, al u taj par izadje opet iz klieti vincilir Martin, te vidiv prizor, naceri se lukavo i htjede skrenuti u vinograd.

Postidim se pred priprostim čovjekom, i odlučim odmah popraviti stvar:

— Stolac amo, Martine! Viknem za njim, Gospodja ne može da stoji, zamrla joj noga.

— A to je nešto drugo! Promrmlja on i donese sbilja stolac, na koji se Ljubica spusti.

Kratak čas prodje i mi podjosmo na put. Povedem Ljubicu izpod ruke nizbrdice. Sunce je zapalo za gore, zrak bio čist i hladan, šturak šturio u travi, a slavulj pjevao pjesmicu ljubavi u grmu. Ljubica, dosele i odviše živa, zamisli se, i muče stupaše nuza me. Ja ganut prirodnom krasotom, zapjevam potihano (moram reći, da mi nekoč bijaše glas veoma ugodan) čuvstvenu onu pjesmu „Hoćeš dievo stan moj znati“. Svršiv, pogledam Ljubicu, ali njoj oči mokre.

Digitized by Google

Što vam je, gospodjo! Upitam ju živim učešćem.

— Ništa, — ta vidite malo sam plakala. Odgovori ona bezazleno poput djeteta, i nasmieši se.

Nisam znao, što da joj na to odvratim. Dospijemo u dvor. Ljubica ponudi mi, da podjem gore u sobe, nu ja se zahvalim; bijaše bo već kasno i pričeo se mračak hvatati. Ne zadržavala me dugo i ja zajašiv konja poletim na svoje dobro. Bielim svojim rubcem domahivaše mi Ljubica „sretan put!“

Došav doma svučem se i odmah u postelj. Osjećao sam, kako sam slab bio taj dan, kako sam bio mogao podleći strasti, da ne bijaše vincilira u vinogradu. U duši mi ustade mila slika dobre moje Jeline, te me tužnim i opominjajućim okom motri. Nehotice urinem lice u vanjkuš, srameći se sama sebe. Suze mi navru na oči i prvi put osjetim u svom životu, kako je gorak plod svakoj zabludi.

Moje kajanje, medjutim, trajaše kratko vrieme. Sutra dan već sam živo osjećao, da težim za družtvom mlade udovice.

Prodje nekoliko dana, i ja nevidjeh nje. Svaki taj dan činio mi se vječnošću. Već nakanih, da ju po drugi put posietim, premda mi je ona dugovala drugi vlasteosko-zagorski posjet. Kad al dobijem list od Jeline iz Zagreba. List taj bijaše pun čuvstva i živa osjećaja. Ne smiem, da nanj pomislim. Sirotče djevojče pisalo mi, kako joj je tužno i težko bez moga razgovora, i kara me, što joj tako riedko pišem. Zabrinuta je za moje zdravlje i skromno pita, kad li će doći onaj čas, da će se nas dvoje vidjeti. Pročitav list bijah vàs porušen. Sve me je ljutilo i žalostilo, što sam god vidio, čuo il uradio. Opet nastade dan kajanja za me, i ja odlučim udariti posve drugom stazom.

Nakanio sam odmah poći u Zagreb i ne krenuti odonud, dok se ne vjenčam s Jelinom.

Tako sam ja zasnovao, al bilo drugačije. Dan na to dodje po mene kočija Ljubičina, i uruči mi se list, gdje me ona poziva, da dodjem svakako s tom prilikom k njoj na objed, i da ne učinim drugačije.

Što sad. Slab sam bio i napast me za čas savlada. Sjedoh u kočiju i goni na imanje liepe, mlade udovice.

Unišav u gornje sobe dvora nadjem tu domaćicu, a s njom sjedi jedna vremešna gospoja i mlad konjanički nadporučnik. Domaćica primi me preuljudno i predstavi mi svoju rodjakinju i njezina sina iz Varaždina. Bio to daleki rod.

S početka odmah uzmem misliti, zašto me je pozvala na objed, i zaključim, da sam tobož samo za dekoraciju ondje. Nu prevarih se.

Nadporučnik udvarao je iz petnih žilah mladoj udovici, nu ona mu očito odbijaše dosadna i prazna laskanja, — a mene odlikovaše svakom sgodicom, kako je samo najbolje umjela. Sada uvidjam, da je htjela laskati mojoj taštini, i nije promašila cilja. Na koncu pokunji se nadporučnik i reče već oko četvrte ure materi svojoj, ne bi li bilo vrieme krenuti doma. Majka povladi mu, a domaćica nije baš odviše silila goste, da ostanu. I odu njih dvoje, a nas drugih dvoje osta samo.

Izprativ putnike vratimo se opet, ja i Ljubica, u gornje sobe. Ona se baci u naslanjač i uzdahnu, kao da je soborila težko breme.

— Hu! bijaše to tegotna zadaća za me. Reče ona i podniemi se.

— Kako to mislite, milostiva? Upitam ju.

— Pomislite. Taj nadporučnik daleki mi je rod, pa mu se pohtjelo, da po mom imanju dodje do žene, ili po meni do mog imanja. Jutros, kako dodjoše k meni, priobći mi mati tu njegovu nakanu. A molim vas, šta ću ja s njim, kad mi ga je srdce u prvi mah odbilo. Zato pozovem vas ovamo, da vidi, da — ah — kako bi vam rekla, — no, da nije vam par! Nisam li to krasno sumila?

— Čini mi se, da je otišao nezadovoljan. Primietim ja

— I te kako. O moji recepti djeluju vazda. Pohvali se Ljubica, i poletiv k meni, lahko me svojimi ručicami pogladi po bradi, i izleti van na vrata. Nešto je govorila kratak čas sa kuharicom, i opet se vratila, sjednuv na prijašnje svoje mjesto.

— Čim si, gospodine, kratite vrieme, kad imate lazna? Upita me.

Ja: Čitam.

Ona: A što?

Ja: Poučna i zabavna, kako mi dodje pod ruku. A vi?

Ona: Uzdišem.

Ja: A za kim, ako smijem znati.

Ona: Za kim, hm, hm! Sada nasloni glavu na desnu ruku i zapita: A kažite mi, gospodine, kako je to vaše ime: Božidar?

Preseneti me to pitanje.

— Kako vam to pade na um milostiva? Upitam ju.

— Kažite, molim vas! Zapovjedi ona.

— To ime znači, da je onaj čovječji stvor, dar božji, koji nosi to ime. I imao bi to da bude.

— Tako! Izusti ona zamišljeno. Onda vi niste dar božji, jer stvarate pakao u čovječjoj grudi.

— Tko to može reći? Upitam ja ne sigurno.

— Ja. Odgovori ona sigurno. Vi se titrate samnom.

— Ne razumiem vas! Izmucam sbunjen.

— Sad ćemo biti na čistom. Nastavi ona izazovno. Božidare, je li me mrzite?

— To ne!

Digitized by Google

— Ljubite li me! —

Zapne mi rieč.

— Kazujte! Zapovjedi ona. Ja se ničesa ne plašim! I sievnuše joj krasne oči.

— Molim vas, ne pitajte me! Zamolim.

— Kazujte, zaklinjem vas. Opetova ona drhćućim glasom.

— Ni sam ne znam! Uzdahnem muklo i pokrijem obima rukama lice. Mislio sam, da će mi se glava i grud razkinuti.

U taj čas, što izustih one tri kobne rieči, skoči Ljubica k meni i žarkimi cjelovi posu mi vruće čelo. Nadvila se glavom nada me i — plakala.

U tom položaju koji slabiš da se opre dražestim krasne ženske. I ja sam bio oniemio, ne znajuć ni sam, što biva sa mnom. Prepustih sebe i sudbinu svoju udesu, neka bude, kako mu drago.

Izza poduže stanke uzdignem oči pram Ljubici, a ona dočeka me smiešećim se pogledom, nujno-vesela, i opet mi klonu oko vrata. —

Kasno otidoh od nje. Bijah začaran dražešću ove krasne ženske. Jelina bude potisnuta u dno duše moje. Ne imah već srdca ni sjećati se na nju.

Od toga kobnoga dana ne prodje nijedan, da se niesmo vidjevali. Ili sam ja došao k njoj, ili je ona pohodila mene. Sviet je već koješta govorio.

Pisao sam Jelini doduše, nu ti listovi bijahu veoma suhoparni, ma koliko sam se trudio, da pišem što nježnije i čuvstvenije. Ali i njezini listovi bijahu isto takovi, a onda osobito kratki, kojih pet šest redaka.. To me je smutilo, al nisam smio prigovarati, jer sam osjećao, da sam kriv.

Jednoga dana dodje Ljubica k meni, i kad je već bilo vrieme polazku, ovjesi mi se laskajuć o jedno rame i progovori:

— Je li Božidare, — tikali smo se duže vremena — — ti ćeš me budućega ćedna pratiti u Rogatac!

— A što ćeš tamo, liepa moja? Upitam ju.

— Ne bijaše me još nikada ondje, da vidimo!

— Nek bude dakle.

Budućega ćedna dovezemo se u Rogatac. Nakanismo ondje dva ćedna probaviti. Gostih bijaše dosta, a medju timi ponajviše zdravih. Krasni spol bio osobito dobro zastupan, nu Ljubica daleko nadkrilila sve ljepotom i dražešću svojom. Gospoje joj zavidiše s toga, a mužkarci otimahu se o njezinu milost, nu uzalud, ona je svakda i svagdje odlikovala samo mene. Radi toga probudio se u većini gostih jal na moju osobu. To valjda bijaše svrha, rad koje je Ljubica pošla u Rogatac. Uzdajuć se, naime, u svoju ljegotu, ufala se, da će sve nadsjati, da će joj sve laskati, a ona mene samo odlikovati, što je najbolje sredstvo, da čovjek još bolje prikovan ostane uz predmet svoje strasti.

Nu ne za dugo trajaše ovaj naš dokoličan život.

Bijaše to jedno krasno jutro, i ja, kao obično, podjoh šetati sa Ljubicom. Sjednusmo izza poduže šetnje u zabitno jedno mjesto, kamo ne može lasno doprieti oko zavistna gledaoca.

Ljubica naslonila, kao umorena, glavu na moje prsi onako nauznačice i poluotvorenih ustiuh sisaše u se svježi zrak. Ja sam na nos pjevuckao neku pjesmicu.

U jedanput čujem kriknu netko u najbližoj blizini: Bože, to je Ljubica! Trgnemo se oboje; skočim i pogledam k onoj strani, odkuda je glas prodro i vidim za prvim grmuškom stati Jelinu sa njezinom majkom. Uboga djevojka od velike žalosti nije mogla ni stajati, uhvatila se svojoj majci za rame.

— Milostiva! Izmucam težkim naporom ja i potečem k njoj.

— Ostajte, gdje ste, ne ćemo vam smetati! Reče mi gorko mati i povede dalje kćer. Još s podaleka čuo sam jecanje nesretne Jeline.

Ja stajah kao okamenjen.

— Tko je to bio? Upita me tjeskobno Ljubica.

— Jelina! Odvratim na kratko i krenem stazom natrag. Ljubica podje muče uza me do našega stana. Cielim putem ne govorasmo ni rieči. Poslie kakove dvie ure dobijem sliedeći list od Jeline:

Gospodine!

U svakom listu opominjala sam vas, da se kanite družtva vaše mlade susjede, odkada sam čula, da ju pohadjate i to često pohadjate. Kazivahu mi, da ste me njoj za volju iznevjerili, nu ja toga nisam mogla vjerovati, nu dočuvši, da ste s njom krenuli u Rogatac, dodjem i ja ovamo s majkom i današnji dan uvjeri me, da ste me podlo prevarili, vi i moja nekdanja najbolja prijateljica mladosti. S ovim prstenom, koji vam u listu vraćam, vraćam vam i vašu rieč. Jelina.

Tomu sam se nadao, jer sam poznavao Jelinu kao osobito ponositu i čestitu.

Isti dan krenem s Ljubicom natrag u Zagorje, a sutra dan u Zagreb, kamo se je i Jelina s majkom vratila.

Nakanio sam čvrsto skrušiti se i moliti oproštenje od Jeline i njezine majke, no uzalud, ne pustiše me preda se. Pokunjen vratim se doma. Saznav u Zagrebu, da je Ljubica bila zajedno s Jelinom u samostanu varaždinskom i da su njih dvie bile najbolje prijateljice, ogorčim se na Ljubicu, što je mogla onako gadno raditi o sreći svoje prijateljice. Jelina pako ne znadjaše, tko je ta mlada udovica, dok nije u Rogatac došla, jer ju niesu zvali obiteljskim njemim imenom,

Digitized by Google

već onako, kako joj se pokojni muž zvao. Sve ovo razjari me i ja napišem list Ljubici, gdje ju molim, da se neka više ne brine i ne pita za me, te joj živo prigovorim, kako je koketerijom svojom razorila i moju i Jelininu sreću, a možda i svoju. List taj bijaše pisan tako odlučno, da od Ljubice ni odgovora niesam dobio, niti mi je ikad pred oči dolazila.

Udovica to mišljaše valjda ovako s menom uraditi: Najprije ću ga dobiti u svoju mrežu, a onda ćemo tjerati ljubovanje tako javno, da će Jelina to dočut morati, i jer je čestita i ponosita, odbit će ga; a onda je mladić moj! Sve joj je pošlo za rukom, samo ovo potonje nije. Ja evo ostah sam sa gorkom pokorom u duši svojoj!

Nešto mi se samo čudno vidilo u listu Jelkinom, ono, gdje veli, da me je u svakom listu odvraćala od drugovanja sa mladom udovicom; takova šta niesam u nijednom listu čitao. Nu i ta se stvar razbistri. Kod Ljubice bijaše neka propalica, koja je vodila njezine račnne i u obće obavljala sve pismene poslove. Ljubica je uviek na mene upravljene listove prva dobivala u ruke, jer ih je za me s pošte dopremala. I tako je ona svaki list Jelinin, — pismo joj je od prije poznavala, — kod sebe otvorila, list, što je bio unutri poderala, a u zamotak metnula drugi list, koji je propalica onaj veoma vješto patvorio, da nije bilo moći vidjeti razlike medju jednim i drugim pismom. Zavadiv se taj pisarčić s Ljubicom sbog nagrade, otide od nje i dodje odmah k meni, da mi, s osvete proti njoj, saobći tu tajnu. Od to doba još ju jače prezirem. Pisao sam o tom Jelini, i priložio joj sve patvorene listove, da se uvjeri, da niesam toliko kriv, koliko me ona drži; nu dobih cielu pošiljku ne razpečaćenu natrag.

Tako ja sada samotan pokornik sprovodim svoj život, osjećajuć uviek, da samo Jelinu neizrecivo ljubim i da je to moja nesreća, jer nje više dobiti ne mogu. Prije dvie godine umrla joj majka, a djevojka odputovala u Talijansku, gdje je stupila u duvne, da zakopa ondje svoju ljubav i sreću.

A Ljubica? Prodala je pod dobru cienu imanje i udala se tada za onoga nadporučnika, koga je s menom toliko dražila. Gdje je sada, ne znam, jer ide s mužem od posade do posade.

To je ciela ona sgoda u mom životu, koja me je svega preobrazila.

Uzdahnuv zatvorim knjigu. Nadošavši Božidar upita me: Šta kažeš?

— Ja kažem, odvratim mu ja, da je čovjek slabiji od svojih strastih, i da je to njegova najveća nesreća.

NOĆNI PIEV ARABSKOGA ROBA.

Po ideji Chateaubriandovoj. Spjevao Milan Grloci.

U zadnjih tracih sunca minaret se svieti.
Na molitvu poje derviš vjerne svoje,
U pustari za gazelom lav sad leti,
A za ružom orienta oko moje.
Oj Arabije zviezdo, kćeri moga gospodara,
Oj bisere tamnooki, kaži ljubimice,
Ima l' veće sreće, neg li rob bit tvojih čara
Oj carice! oj carice!

Kad prije ja napregnuh k noćnoj plovbi sile,
Veslah stenjuć sjetan po azurnoj puči,
A niz vesla suze kapahu nemile.
I čuh često iz dna, gdjeno zov mi zuči.
Al sve podnieh, a sad preobražen, sretan pojem;
I ko luč u luci brodu 'e sladkog cilja lice,
Tako i ti, nježna palmo, svietiš robu tvojem,
Oj carice! oj carice!

Oj divna noći, bajna s razkoši i sjaja,
Razpni, razpni krila, da uz vodomete
I harema dvore sried mirisna gaja
Roba brzog noge k milju svom polete.
Oj opasna srećo rajska i presladko doba,
Kad se taknuh dušom očaranom tve usnice,
I kad vratni biser tvoj dotaknu lanac roba —
Oj carice! oj carice!

Sjegurast, lahak korak bielog dromedara
Koj te nosi, poznam iz daleka veće
A ni većih još ne vidje vjernik čara,
Kad se javiš, ko mornaru zviezda sreće.
Nit su ljepši zore traci, nit proljetno doba,
Nit je draže palme u pustari željno lice;
A sultana, kog se mjeri sjaj sa srećom roba,
Oj carice! oj carice!

Ah domu sladkom, za kim nekoč lievah suze,
Žalostno ko negda pjesma mi ne teži,
K majci već ne želim iz te sladke uze,
Veće strepim, da me tko izkupit bježi.
Oj ne rieš' me mojih spona, crnjeg ne znam groba,
Jer ti si bog i sviet i sloboda, oj ljubice,
Nježnu, bielu nožicu si na vrat metni roba
Oj carice! oj carice!

Digitized by Google

PUSTOLOVINA JEDNE NOĆI.

Novela Julija Barilla Genovežanina. Preveo Vilko Slavoj.

(Konac).

V.

Pošto se je moj junak lišio kinezkoga odiela, prometnu se opet u spretna krasnika, kakav je i prije bio; ako se što takova uploške može tvrditi o čovjeku, koji je već pred nekoliko godina kobnu tridesetu prevalio. Signora ga Laura motrijaše — a oko joj odavaše, koliko bje ugodno iznenadjena. I živa istina, drugčije nije moglo ni biti; jer naš odvjetnik bijaše doista liep čovjek, pa još k tomu preko vrha zaljubljen; ljubav pako, kao što vi znate — ili ako vas koji ne zna, ja mu evo velim — ljubav vazda diže ljepotu u čovjeka, bilo sad vatrenijim okom, ako je sretna, ili bledjim licem, ako nije sretna.

O Robertovoj se strasti za sad ne može ni jedno ni drugo reći; ljubav mu bijaše istom jednu uru stara, ali već od porodjaja jaka poput mladoga Hrelje, o kom se priča, da je još u kolievci snažnim ručicama zmije gnjavio. Želja, da liepoj gospodji u volju udje, štovanje, kojim ju obuhvaćaše uzprkos čudnu načinu njihova sukoba, pa i neobičnost slučaja sama, kojim ¡ta sama sobom pikantna sgoda još slanijom postade, sve to razigra i razblaži Roberta Fenoglija. I kad se ne bih bojao, da će me tko s pogana jezika osvaditi, to bih rekao, da je on svoj Tabor tuj našao, i da mu je čelo odsievalo slavljem.

Dakle gospodjo. veljaše on, duboko se nakloniv, ajdemo, kad tako zapoviedate; ja sam vaš poslušnik.

Uljudan ste vitez, odvrati mu Laura, ajdemo dakle; meni se i onako čini, kao da me cieli viek doma nije bilo.

Ova kuća može vam domom biti, ako vi samo hoćete, milostiva gospodjo —

Zar sadjoste s uma? unie mu se ona u besjedu, ali namah ublaži oštre rieči posmjehom punim blaženstva. O tom ćemo kasnije!

Dok je ona to govorila sliedjaše ju Roberto Fenoglio u predsoblje do vrata.

A sada se sbi nešto čudnovata, neobična i pustolovna, ni čuvena ni vidjena; čega stotine ni tisuće ne bi pogodile, da im dam pogadjati, što će se nekim činiti nevjerojatno pa i sbilja toliko nevjerojatno, koliko je dosta puti nevjerojatna istina sama.

Niesi li, štioče dragi, kadšto motrio zapadanje sunca, kakovimi neobičnimi bojami i čudnim žarom odsieva tada svemir i zemlja? Kad bi to koji slikar baš tako naslikao, sviet bi mu prigovorio, da prećeruje. Niesi li nikada slušao, gdje se pripoviedala takva čudna sgoda ili se ne sjećaš takva nenadana doživljaja za svoga vieka, o kom bi rekao, da je koji pripoviedalac to pripovidio, ne bi se vjerovalo.

Pa upravo takav se slučaj sbio s mojom dvojicom čeljadi: takovo „zapadajuće sunce“ ovjenčava moju pripoviedku, koja se bogme sa suncem uzporediti ne može.

Roberto baš da će ključem zakrenuti u ključanici kad u isti tren vani zazvonje. Robertu to bogme sada nije godilo ali je ipak već vrata odključao te sad nije bilo druge. Vrata se otvoriše širom, a pred vrati stajaše čovjek, požuriv se da unidje. Prvo lice, što ga taj čovjek ugleda — jerbo se Roberto otvarajuć zakloni — bijaše ljepotica Laura Monegliovka.

A tko je taj čovjek? I za što ugledav tu gospodju trže korak natrag, izkolačiv oči poput kipa od kamena?

Bijaše to Srećko Manjasko a njemu na pogledu njegova nemilosrdna sestrična.

Ovakovi se prizori ne daju opisati. Sukob se sbudne u trenutku, pa kako ćeš ga dospjeti naslikati. Camera obscura služi svjetlopiscu a ne književniku.

Sav zabezeknut, a mogao je i biti zašto — stupi Srećko napried. a lahko možete misliti, da se i Roberto Fenoglio nije manje žapao.

Dobar dan dragi Srećko! kliknu, ni ne znajući što govori. Što te dobra nosi amo? Kako si?

Hvala, dobro; a ti?

Optime, mili druže, optime; ali koja te sreća nanie u to doba k meni?

Dakako, primieti Srećko, doba nije obično — ja sam u nesgodu došao —

Niesi, braco, niesi! — samo ti to misliš? Prijatelj, kakav si mi ti, vazda mi dobro dodje.

Liepa ti hvala; ali mi daj bar oduška, da se razaberem — primieti Manjasko.

Da da, razaberimo se; ne bi li sjeo? signoro —

Signora Laura razumjela ga odmah, da ju moli, ne bi li koji časak još pričasila; te se uze vraćati u dvoranu.

Meni je vrlo žao, da vam smetam, reče Srećko, ali ja sbilja nikako ne dokučujem — ne mogu se dosjetiti, pošto sam se amo vratio. —

I nebogi Manjasko izvadi rubac pa si uze otirati debeli znoj, koji mu je čelo probijao.

Da sbilja, reče on, čim su u dvoranu ušli, sad se sjećam — tek, što sam te ostavio bio, podjoh kući — ali se sastadoh pred vrati kazališta Karlo Felice s prijatelji, koji su se od večere vraćali — zadržaše me svojim čavrljanjem — zatiem pohićeh kući — ali na sredini skalina opazim, da sam

Digitized by Google

negdje ključ ostavio. Gdje sam ga mogao ostaviti, kad sam ga sinoć još imao? Tad se dosjetim, da sam svoju haljinu u tvom predsoblju svukao pa će valjda — ali dozvoli mi, da odmah pogledam; sigurno mi je ključ morao pasti u onaj kut tamo.

I Srećko Manjasko ne dočeka odgovora, već sunu na polje a za sve to vrieme ne usudi se uzdići oka do svoje sestrične.

Nu, a što ćemo mi sad? Zapita Roberto gospodju Lauru.

Što ćemo? odvrati mu ona — sve po istini kazati — to je najbolje.

Jao, za Boga, gospodjo, samo to ne smiemo za živu glavu. Srećko nebi od svega toga ni slovca vjerovao, misleć, da ga prevodimo žedna preko vode. Ništa gorega od istine. Pa onda: Zar vam upravo toliko stoji do toga, da se pred njim opravdate? Budimo iskreni: ljubite li ga?

Što sanjate opet!

Nu, pa onda —

Nu, pa onda — recite mu dakle, što vam drago.

Neograničena punomoć?

Neograničena!

I bilo doba, da se porazumješe, jer se Srećko medjutiem vratio, s nadjenim ključem u ruci kličuć:

Evo ključa! I sbilja se bijaše tamo pod stol skotrljao.

I ja sam svoj ključ našao? smumlja Roberto Fenoglio potajno se obziruć na madonnu Lauru. A zatim utrie si rukom čelo, kao čovjek, koji je nešta umom odsjekao, pa proslovi mirno:

Mili brate — stari, dobri moj prijatelju, evo ti predstavljam svoju ženu!

Svoju ženu! kliknu Manjasko, onako od prilike kako je Cesar morao kliknuti: Tu quoqne, Brute, fili mi? Tim uzklikom kao da mu izreče i čudo i nevjerovanje i prigovor i Bog si ga znao, što još.

Roberto Fenoglio reče pravo o sebi, da je rodjen govornikom. Govor, što ga proslovi u ovoj doista mučnoj prigodi, prem da mu se je liepa bujnost uticanjem presiecala, ipak diže ga — ne želim preteći suda čitaočeva — do visine Ciceronove i Demostenove.

Dragi brate, započe Fenoglio ozbiljnim glasom, kao da njim jednaku zbiljnost od slušaoca zahtieva, promotrimo mi sve ono, što se je sbilo, pa ćeš se uvjeriti, da mi ne imaš sasma ništa spočitovati.

Da čujemo! odvrati Manjasko.

Čuti ćeš i to sbilja a ne tobože samo, kako ti ironički sudiš. Ponajprije dakle: Što sam ja znao, kako si ti te ženitbene osnove sa svojom sostričnom u glavi zasnovao? Zar sam ja mogao predvidjeti, da će gospodji Lauri Monegliovci prije, nego postade gospodjom Laurom Fenoglijevkom naći prosac medju mojimi prijatelji? Pa da sam prije i pomislio na to, zar se može od mene zahtievati ta ne ljudska žrtva, dapače je li pravedno i očekivati od mene, da se odreknem ruke, ove toli krasne ruke? Jel te, dobri prijatelju, ti ne ćeš toli okrutan biti što takova od mene zahtievati? A povrh toga mislim, da ne ćeš od svoga prijatelja na račun njegove prijateljske dužnosti zahtievati i proročanstvena duha.

Doista, toliko ne zahtievam.

Nuder mi reci dakle; što mi prigovaraš za to, što sam se oženio s tvojom dražestnom i plemenitom sestričnom — pa da sam uslied tajne ženitbe —

Ali, gospodine — uteče mu se Laura uzbunjena u rieč.

Što je? zašaputa joj Roberto Fenoglio okrenuv se k njoj. A moja neograničena punomoć? — Pri tom joj se prikaza toliko prepalim, da mu se je gospodja Laura morala prepustiti, spustiv si liepu glavicu mlohavo i bezvoljno natražke u naslonjač.

Roberto se Fenoglio opet okrenu prema prijatelju pa nastavi:

Pitam te opet, čemu sam ja dakle kriv? Ove noći navališ na juriš i skroz iz nenada na me, upreš mi, reć bi, nož u grudi i moliš me, da ti budem u prilog kod tvoje poštovane rodjakinje — ja se obeznanim — pa ni toliko sviesti ne smognem, da ti u tren golu istinu kažem — hćedoh pričekati, dok se vratiš pa ti onda mirno i kako se prijatelju pristoji sve odkriti? — ali eto tebe pet sati ranije, pa me nadje samu uz moju ženu, — što ja mogu tomu?

Krasno! propenta naporice Srećko, nego ciela ta stvar nije pravo jasna. Pa čemu vam tajna ženitba?

Oj za to smo, dragane moj, imali prevažnih uzroka, povjeriti ću ti kasnije i to — samo dok se s mojom ženkom sporazumiem.

Srećko, kunem vam se, započe Laura.

Da, kad ne bi bila moja žena, nastavi žurno Roberto — da započetu izreku spretno dokonča — ti je za cielo u to kasno doba noći ne bi samu u mojem domu zatekao.

Svesrdno čestitam mlađim mladencem! izmuca Srećko mrkogledice. Ali sad valjda ne imate razloga dulje stvar tajiti, i ti ćeš se svojom tek procvalom srećom javno ponieti.

Dakako, odmah sjutra. Razlozi, s kojih nam je bilo svoju sreću kriti, razplinuše se, jelte, mila Lauro!

Okrutnik ste! šaptnu mu Laura.

Ne rekoh li vam pravo? Odvrati joj tihano Fenoglio, nitko nam živ ne će vjerovati prave istine.

Opažam, primieti Srećko, da si imate još napričati medenih rieči, pa zato odlazim.

Digitized by Google

Niesam više umoran, pa ću izjahati na šetnju. Je si li vidio moga dorata, Fenoglio?

Jesam, krasno zviere; ali počekaj časak, pa ćemo skupa.

Liepi se bratić na petah okrenuo pa kao da promatra sliku o protivnoj stieni viseću.

Madoni Lauri moralo se po Srećkovu razgovoru sudeć svakojako pričiniti, da joj bratić s njezina gubitka upravo ne sdvaja.

Srećko je bio čovjek svoga vieka ili bolje rekuć iz druge pole svoje polovice stoljeća. To bo se dieli u dvie dobe. Prva sentimentalna, mogla bi se zvati imenom Jakova Ortis-a* a druga, — druga još ne ima imena, jer knjiga još manjka, medjutim će me čitalac razumjeti.

Za toga priveo Roberto Lauru k prozoru medju zavjese.

Milostiva gospodjo, rekao joj tuj, prostite mi, ali ja sam vas već prije pripravio na to, da —

Dobro, dobro, razumjedoh vas; vi mi vrnuste šilo za ognjilo.

Hoće li i ostati pri tom šilu i ognjilu?

O tom ćemo se kasnije razgovarati.

Nemojte tako! Sad još moram vašemu bratiću u druge gusle zaguditi. Kažemo li sada cielu istinu, kad već ne može posumnjati, da ga tobož kanimo na aditi, on će nam morati vjerovati.

Ali, gospodine. —

Milostiva —!

Roberto zakljinjajućimi pogledi iz orošenih očiju motrijaše Lauru. I Laura se predade i u dokaz toga usrdice mu stisnu ruku.

Ha ha! kliknu i poposkoči ovaj.

Šta je? kliče Srećko okrenuv se.

To je, dragane moj, da tvoja liepa sestrična nije moja žena.

Kako? Što to govoriš?

To jest, valja mi jasnije izreći — ona to jošte nije, ali će za malo biti. Prosti mi, prijo dragi, ali se od radosti upravo davim. Ja niesam ni poznao tvoje sestrične. Slušaj brate, pomisli samo, sliepi slučaj navede ju noćas amo, na ona ista vrata, koja si ti odilazeć pritvoriti zaboravio. —

Grom i pakao!

Tako je, brate; ali preduga bi to bila pripoviest, da ti uzmem sad sve potanko pričati, ali ćeš doznati poslie sve na dlaku. Glavna ti je stvar, da se noćas nevidjeni i nečuveni slučajevi sgrnuše evo oko nas i da mi je upravo sad premila moja vjerenica prvi put ruku stisnula.

Pa baš sada? kliče zapanjeni Srećko.

Baš sada, dok si ti onaj Morghenov umotvor na stieni promatrao, koji ti neka bude na dar, ako ti se svidja.

Ne mogu primiti dara, hvala ti na njem; ne znam, kamo da ga vrgnem.

Kako ti drago; ali kaži mi, što kaniš sada?

Čudna li pitanja!

Zaklinjem te, brate, nebom i zemljom, reci mi, što kaniš?

Srećko pogleda na dobnjak, četvrt preko pete, reče; je si li se opet pomirio s dobnjaci?

Jesam, brate, kupit ću ih si deset, dvadeset, trideset, svi kutevi nek ih budu puni. ali na svih će kazala kazati četvrt preko pete, i do vieka ništa više, nego četvrt preko pete.

Živio! pridoda Manjasko, navalice se nasmjehnuv, a to izašlo kao izkesaj. Dakle se više ne ćeš naljutiti s njihova tik-taka?

Ne ću brate; tu dixisti! Da zbilja ad vocem tik tak! Znaš li, braco, da si me krasno nadario svojom teorijom, o neznanoj sudbini, o bogu slučaju, i o umovanju peta. Da ne bude te tvoje eminentno filozofične lekcije, ja bi se bio zavukao u svoju postelju u mjesto što sam ostao protegnut na počivalu, čekajuć na neznani usud. Da ti slučajno niesi ostavio otvorenih vrata ne bi se medju nami sbio taj ne čuveni slučaj, uslied kojega ja evo nakanih svoj jednolik stališ objesiti o klin. Srećko, dragi brate, pruži mi ruku, ne srdi se na me, svoga prijatelja, budem li danas ili sjutra srećniji od tebe Srećka.

Na toj se dosietci imaš zahvaliti momu imenu. He, pa bilo kako mu drago! ali češ mi ipak pripoviedati —

Sve — ako mi to moja liepa zaručnica dozvoli.

Zašto ne? nasmieši se gospodja Laura. Ništa se nije sbilo, što se ne bi dalo pripoviedati. Ali dižimo se — na noge, ta bieli je dan.

Sestrično, reče Manjasko, smiem li vas podpazuške izpratiti? Prijatelj Roberto ne će s toga uzplamćeti ljubomornošću?

O, nadam se da ne će! odvratila Laura, baciv se okom na Roberta onako, kako to samo žene umiju, a i one samo u važnih sgodah.

VI.

I tuj bi ti bio kraj momu naklapanju, mila čitalice i dragi čitaoče, ali da mi ne spočituješ, kako znam baš ondje zamuknuti, gdje se najsladje izgleda, zato čuj još koju u ime dovršaja.

Prije svega budi ti rečeno, da se je Laura Monegliovka, dražestna udovica — proživljev samo dva mjeseca uz prvoga muža, stara, obnemogla têtka — nakon četrdeset dana po drugi put, neki bi rekli: prvi put vjenčala sa odvjetnikom Fenogliom.

* Glasovit roman H. Foskola, Talijanu od prilike ono, što je Niemcem Werther.

Digitized by Google

Vjenčanje se obavilo u velikaškoj crkvi svete Mandaljene. Bilo polag nekoliko prijatelja, medju njimi i Srećko Manjasko, koji je napokon potanko dočuo sve, kako se to onu noć motalo, ali mu ciela ta stvar ni na dan vjenčanja nije išla pravo u glavu.

I pošto su vjenčanici izustili onaj toli blagozvučni „hoću“ odputovaše u hladovinu. Niti ih želja mamila u Pariz, ni u London, niti im se je mililo prve trenutke dražestna drugovanja sprovoditi na prašnih drumovih medju tovari prtljage i nepodobštinami tisuće prozaičkih potrebica, bez kojih ne ima takova puta. — Umjesto toga ugniezdiše se njih dvoje na imanju Robertovu, koje je moru na pogledu sav jedan brežuljak divno obuhvaćalo, na glavici bio ubavi dvorac na dva poda, cviećem obkoljen, te vinogradi i šumicami zakotaren; vinogradi bili s juga a šumice sa sjevera. Prvi proljetni sunčani traci pomladili prirodu, mlado zelenilo niče sa svih strana, a po njem se redom redaju živahne i vesele masti, kojimi priroda toli obiluje. Ljepšeg zadka slici ljubavi ne stvori mašta ni kojega umjetnika.

Ondje njih dvoje ni vidjeli ni gledali na koga. Ni čuli što o kom, ni tražili koga. Listovi prispievali — ali ih nitko ne čita, novine se gomilale na hrpe po poličicah na stieni ali nitko nije s njih ni zavražaja (križa) snimio.

Prodje tako mjesec dana a oni se sjetiše, da su obrekli vratiti se u Genovu; oni se, velju, sjetiše, na to jedno drugomu zaviri smiešeći se u oko. Da, čekajte samo vi prijatelji i znanci tamo, možete ih se još dobrano načekati.

Na kratko, — bi li vam reko? — ne makoše se odanle cielo ljeto, pa bi i do daleke jeseni ondje zaostali — kad baš ne bi mladoj gospodji preša bila, koješta priredjivati — mudra se čitalica već domislila čemu. —

U čas povratka — spustiše se lagano — oprezno niz brežuljak, ona ne bila više lakokrila poletuša, kao onda, kad se je amo dolazilo, pa se previjala uz rame krasnikovo isto toliko od volje kao i od nevolje.

I uza svaki korak bacalo se njih dvoje okom na svoje premilo gnjezdance, koje je baš sunčanimi zrakami odsievalo — i jedno drugomu opetovalo: Jel te, mi ćemo natrag amo? Svakako u cik proljeća osvanemo opet ovdje! Oj koli dugo, dugo, bude nam na to čekati!

I njih se dvoje opet u proljeće tuj našli, svake se godine tuj nalazili, pa će i do godine opet doći, zaljubljeni, kao i prve, a saminju njihovu zapremljuje šavranje male, vesele, rudaste čeljadi, mile, da si milije ni vaš ponizni sluga u svojih sanjarijah o sreći otčinskoj ne želi.

GLAS HRVATA IZVAN HRVATSKE.

Odgovor pjesmi: „Hrvatom izvan Hrvatske“.

Ne treba nam rimskog običaja,
Vanjskog lika, da nam vazda budi
Živo srdce hrvatskoj u grudi,
Da se milog sjeća zavičaja.

Ima, ima sladjih spominjaja,
Kojim naši uznose se ljudi,
Što ih Višnji rodu pridosudi
Hrabru rodu miloga nam kraja.

Tko je čuo gusle javorove
Sa Balkana, — s Cetinjskih vrleti,
Od kud glâse vazda tuge nove;

A uz gusle vilu čuo pjeti! —
Ne boj mi se, da se ne odzove,
Posestrima kad ga zovne mrieti.

M. Š—r.

Digitized by Google

POUKA.

Dvie slike iz galerije Štrosmajerove.

Napisao kan. Dr. N. Voršak.

1. Apostoli slovinski u Rimu pred Adrijanom II.

To kazuje ogromna slika izvedena po slavnom akademičkom slikaru Nikoli vit. Consoniju u Rimu.

Preuzv. biskupu djakovačkomu zašavšû prije trinaest godina u krasnu i s klasičkih umotvorina proslavljenu zemlju Italiju srdce, i onako prijazno svakoj ljepoti i dobroti, očaraše svakovrstni spomenici, s kojih je tomu poluotoku, našemu prvomu susjedu, a nada sve Rimu, zajamčeno prvenstvo u svietu starom i novom. Da narodu svomu po ćudi ćutljivu i umjetnu, a po tužnih dogodjajih ubogu i svega ulišenu, što srdce plemeni a dušu uznosi, da mu u budućoj boljoj srećici takodjer takovu napredku stazu prokrči i razkrije: zasnova biskup, vazda maran i narodu svomu ugodljiv, odličnu naumiet pobirat po tudjem izobilju takova blaga, ter prikupljeno u liepu rukoviet namrieti je svomu milovniku. Na tako uzornih čuvstvih zapatila se sbirka umjetnina, najliše slika, to drevnih to novih, koja, jurve svojinom narodnom, liepo će doskora bieli naš i dični prvak grad primać k ostalim s te ruke po svietu pročuvenim.

Na račun postanka i poviesti tomu dragocjenomu kúpu vriedno je ovdje, ako i uzgredno, pripomenut, da je slika, o kojoj sborimo, njemu temelj i početak. Tek iza nje lj. 1859. naručene, počeše prijatelji narodnoga dobrotvora ozbiljno razbirat i prikupljat starine, koliko ih još, te vrsti, nahodljivo biaše kojegdje po Italiji i po Njemačkoj. Taj znameniti čin u crkovnoj poviesti naroda slovinskoga, to je, reć bi, krstno ime u krasnoj, na daleko riedkoj, a pak danas i po kolikovstvu omašnoj sbirci biskupa djakovačkoga.

Sliku Consonijevu dobro da razaberemo i razumno ponimimo, zać nam je za čas u žiće našima s. apostolima. Papa Nikola I. Veliki, (858—867.) dočuv, kako su braća Konstantin i Metod gorljivo navieštala vjeru Kristovu i čudo naroda njojzi primučila, željaše da pridju k njemu u Rim, da š njima zastavi posebnu crkvu za Moravsku, i svojom vlašću da nauzpriek uporniku kralju Ljudevitu i zavidnici crkvi njemačkoj slovinski tamo živalj podupre, ter jezik mu, svakako okršćen i obiedjen, na crkovnu posveti. Nikola ikomu li, a ono nam je po tom i velik i nezaboravan. Ta namjera njegova ostade baštinom Adrijanu II. (867.—872.), koga s. braća, poslušna pozivu Nikolinu, i prišavša u Rim zatekoše totu prvostolnikom. I on je odista obadva brata biskupskom čašću za onu kraljevinu zaredio: Konstantina — odslje Ćurila — prije, a Metoda kasnije. Štogod ga, ho'š u Rimu ili izvana neprijazna bijaše i protivna narodnjemu jeziku za božju službu tamo u onoj crkvi, sve je to nadmoći znao Adrijan. Oslonjen o razloge božjih, rimskoj stolici odanih službenika, odvrže on kojekakve nakazne potvore, ter slovinski prievod obrednih knjiga odobri i u službu božju po Slovincih uvesti dozvoli, pače i da se po raznih crkvah u Rimu služba slovinski popoja, liepo je odredio. Posljedice ove goleme i vesele pobjede ne bi sudjeno uživat Ćurilu. Silan pobornik za božju slavu, a slovinskoga naroda čast, on ti jedva pedeset dana biskup preminu (14. veljače, lj. 869.) u Rimu, zapisav crkvi slovinskoj nasliedštinu najdragocjeniju. Iz nje je književnost naša iznikla i dobrza procvala.

U to zadnje i prekratko razdobje žića sv. Ćurila pada prizor naše slike.

Nju sad razgledajmo. Visoka je krupnih pedalja dvanaest, a široka osam. Kazuje nam Ćurila u biskupskoj sviti na iztočnu i brata mu Metoda koludra pred rimpapom Adrijanom II. proseća povlast vršit obrede crkvene u jeziku slovinskom. Ne znaš po njoj što je odličnije: umienje li što je izgladjenoga i točnoga risanja; il' ti skladnja uljevitoga šara; il razredba svega osoblja; il poznavanje poviesti s umjetne i obredne ruke. Consoni znao je slici vanjsko lice prilagodit ozbilju prizora, koj mu na platnu izpisat bilo: s toga uzoran i, reć bi, sutonasti mir u brsti; bljedotmasti cviet po ruhu; s bog toga neka sveta i poštovna bojazan na licu svetiuh apostola i njihove patnje; a pak što goder ti pod oko pada, sve je prema vieku onomu; prema tomu je osobita i ganljiva prostinja brez zalihe i sjaja, kakov je danas navadan po slikah takova crkvenoga priedmeta. Tada u svetih obredih bijaše manje i zlata i bršljana, a sveti naši bogohvali bijahu ubozi.

U svećenom hramu, komu odzada nazireš vrata liepo izklesana po 14. vieka ukusu, tuj s lieva diže se bjelkast kameni stolac, kakovih vidjaš i danas po drevnih bazilikah, a na njem Adrijana poda dvokrunom (tada treće, kraljevske krune ne bijaše), a ogrnjena sivim nešto izvezenim plaštem. Prignuv se on s prieda, razkriliv i pruživ ruke, vidljivo, čini ti se, progovara, da je saslišao i da blagosivlje prošnju, koju mu podnese naš apostol na koljenih podstiruć mu na rukuh svojih slovinsku knjigu obrednicu i blagovjestnicu, a odloživ za tim toga, veliki poniznik, svoje biskupske biljege; rumenu krunu i kačmagu pastirsku na tla, a na bielu napolc razvijenu kožu sa azbukom glagoljskom. Na

Digitized by Google

obrazu slovinskoga poruka čitaš pečalju, trapnjom, rabotom i progonom okidana, al i svetom uhvancom obodrena priljetna pobornika.

Tik iza njega poštivi stojeći kip brata mu Metoda u koludarskom ruhu. U ljevici mu slovinski psaltir, a u desnici dug o rame oslonjen krst. Vedro, u bogomile zamišljaje zadubljeno i starinom sjajno lice i više ti u oči pada što mu je uz bok veseljasto lagahno čeljade, mladi prislužnik pri tom našem prizoru. Iza njiuh opazljiva su još dva prislužnika priljetnija. Tiuh lice izdaje ti neki ozbiljan podnos, kakov bijaše glavnim biljegom onoga muževnoga vieka. Po šesterih ovih kipovih razredjenih i prizoru prilagodjenih, kako to umije Consoni, polučio je on zaista divan, skladan i jedinstven sastav, glavni uvjet svakoga umjetnoga tvora.

Malo odzada, papi s lieva, nazireš dva svećenika, njegova pratioca. Njiuh jedan, biskup, kanda je čuo, kako je rimski prvostolnik moljbi Ćurilovoj liepo i povoljno prisudio, duše blažene a obraza radostna, nakrenio se prama svomu uzbočniku, i kanda mu veli: Amin, papa je saslišao želju toga slovinstvu duhovnoga otca — veselmo se! U kipu toga biskupa radostnika poznat ćeš živo naličje preuzvišenoga naručioca, a u drugom onom kanonika svetojerolimskoga, Nikolu Voršaka. Od pamtivieka bijaše navadno umjetnikom, i slikarom i vajarom, iztaknut na svojih djelih ona lica, koja su u kakvugod odnošaju prama naručenoj umjetnini.

Osebnije neka ga ocieni umjetničko pero: koliko je vješto i savjestno izvedena svaka pojedincata čest, koliko su nad svaku hvalu izabrana lica, ubave i gizdave vanjske forme, liepi a prosti nabori po sviti, budi da i uzporediš djelo Consonijevo sa djeli tako prozvanih verista, koji kada narav snimlju, kakova je u svih svojih čestih, ne okljaštriv što je po njoj neizvrstna i nepodpuna, s veće pole ulišuju umjetnost onoga uzora i čara, s kojih su djela starih velih umjetnika neumrla i riedko kada dostatno ocienjena.

Napokon rado priznajem, da je ovo novlje djelo Consonijevo, nov i sjajan dokaz temeljitu njegovu umienju i veloj njegovoj ljubavi prama divnim umotvorom slavnoga Urbinskoga prvaka, čigovu ljepotu i ljuven nedostiživu niko ga od Consonija bolje i življe dosad umio nije ni obživit, ni u svoja djela primiesit. S toga čuveni klasički učenjak i pisac, a uskupa stari slikar rimski Antun Bianchini, kadno ga minule zime ja i preuzv. biskup s počitanja poiskasmo, sboreć o slici našoj pravo joj dosudi prvenstvo nad slikami današnje dobi; on liepo na utjehu reče nam: E' una dipintura di tanta intelligenza, che di buon diritto avrà il primato su di tutte dei giorni nostri.

Consoni je odavna i na daleko slavno pročuven umjetnik. Zadnjih desetak godina doče on i odpravi u Londin šest ogromnih slika za veličajni nadgrobni spomenik, koj na podobu kriščanske crkve sazdati dade kraljica englezka svomu pokojnomu suprugu. A pak najznamenitije mu djelo shranjeno je pod krovom umjetnošću preobilatâ Vatikana. Lav X., gorljiv prijaznik i promicatelj klasičke starine, iza kako je Rafael tada gole vatikanske izbe u pravo čudovište pretvorio bio, povjeri istomu Urbinjaninu, da slikarijom na liepu izkiti tri Bramamtova otvorena triema okolo staroga dvorišta Damazova. U tom hramu poslovaše Rafael uza slavnoga kitnjača Ivana. iz Udine sve do smrti zatekavše ga prerano i prije nego mu prieći bilo u zadnji desni krak na drugom spratu. Žiće Kristovo imalo je totu završit obsežnu poviest početu od stvaranja u raju i provedenu čak do novoga zavjeta. To mirište ostade golo sve do g. 1860. — reć bi, da na trista godina ne bijaše rodjen umjetnik, dostojan nastavit djelo Sanzijevo, ovršit naumiet Lavovu. Sadanji papa, i on osobit prijatelj liepoj umjetnosti, prisudi tu znamenitu zadaću Consoniju, što je slikarije povjestne, a Mantovaniju, što je nakitne. I sudci u toj struci oslonljivi izrekli su, da do Consonija lje nitko Rafaelov ukus i njegov slog izvrstnije posvojio, obnovio nije. Po tom svom tvoru on je u kolu najslavnijih talijanskih umjetnika, a u najogromnijem umjetnom hramu, u Vatikanu. — Njegovi apostoli i proroci riesit imaju u sitnu kamenu — mozaiku — pročelje golemoj bazilici s. Pavla van grada.

Davnoj želji pape, Pija IX., za ljubav ovo dana prenielo sliku našu u velu dvoranu vatikansku njemu i njegovim dvorjanikom na ugled. A doskora joj u našu zemlju, a ponajprije u naš Zagreb — da tamo dopominja po crkvu slovinsku sretni dogodjaj vieka devetoga, samosvojni razvitak života crkovnoga, komu mal' da ne posve i posvuda viek četrnajesti i pozdniji podsjekoše žile narodnjega bića promieniv u korienu vanjski ustav crkvi po zapadu.

2. Slika Fra. Ivana da Fiesole.

Dopustite sad, da vam o slici blaž. fra. Ivana da Fiesole, koju je nedavna preuzv. gospod. biskup svojoj sbirci primogo, svoju izreknem.

Poznato je, da je viek XIV. i XV. svanuo poput sretne zore svakovrstnoj umjetnosti. U to doba ona u grčkih rukuh slaba i smalaksala, u Italiji domože se slavi do vrhunca. Veliki božji hramovi u Sieni, u Firenči, u Orvietu, u Padovi, u Assisiju i groblje u Pisi, to su odtuda čudesveni i toliki divni spomenici sa svake ruke, da im se do danas

Digitized by Google

nijedan umotvor ni iz daleka kako premac primako nije.

U povorku bezbrojnih slavnih muževa, koji su umjetnost, najliše kršćansku, preporodili, u prvi red zapisuju pisci, i davni i skoriji, fra. Ivana od Fiesola (po gradiću na planini nad Firencom tako prozvana) rodj. 1387. Po ćudi krotak i blag dade se za mlada u koludre s. Dominka, jurve izvrstan i liepo pročuven slikar. Koliko je po svoga zakona crkvah i samostanih: u Fiesolu, u Cortoni, u Rimu, u Orvietu, a nada sve u Firenci umienja svoga, na polju duhovnoga slikarstva, namro, i daleko bi me navelo, kad bi ga nabrajat i opisivat stao. I samostan sv. Marka u kitnjastoj Firenci, spomenik je te vrsti slikarstvu najdivniji pod nebom. Ta umieća bijaše fra. Ivanu, pravo ju zapisa pokoj. Montalembert, navadnom molitvom, i njom je obično uznosio k Bogu pamet svoju i srdce svoje. On je, kako umjetnik, rječit apostol božjoj vjeri, svetosti i svakoj dobrinji. Po bezprimjernoj pobožnosti i poniznosti, i po nebeskom čaru, kojim djela mu odišu, on je po crkvi blažen i angjelskim imenom — fra beato Angelico — prozvan. Pri svakoj mu slici ogrija se svako, i studeno i slabo ćutljivo srdce, i duša nam se zasladi čistim, nebeskim i svetim čuvstvom. Toliko uzorna svojstva niesu van živ odziv svega bića fra Ivanova; o njih nam, okrom njegovih umotvora, svjedoči i naličje njegovo ukljesano u nadgrobni kamen u crkvi njegove braće, nad Minervom u Rimu. Blaženo živio, blaženo i usnuo.

Za ostavštinom se tolika umjetnika sbirke ovoga svieta sve odavna otimlju; zašto i samo jedna slika Angjelikova udari svakoj znamenit pečat; to je odavna želio i preuzvišeni g. biskup svojoj sbirci, ako i jest znao, da je to draga ruda, kojoj je odavna loma ne stalo. Dobra srećica liepo želji mu prisudila. O minulom vazmu promoli se jedna u Firenci, ter ju njegovoj darežljivosti ponudilo; tere on piše pouzdano meni slugi svomu: kako mu je, i onako oprćenu troškovi prekomjernimi, svaki oveći nepremogljiv, al uskupa kako je željan za Fiesola proskrbit, iz oka bi bilo, il iz boka. I ja zamakoh u Firencu i za blizu 3000 for. prikupih tu davnu mu želju, iza kako su joj priznali pravotu prvi vještaci, to tamo, to ovdje u Rimu, ter posvjedočili, da na njoj ne ima ni poteza tudje ruke.

Reći ću sad kako se slika prikazuje oku i srdcu môm. Ona je na tvrdoj daski, visoka 26, a široka 45 čentima; izvedena, kô sve skoro tadanjega vieka, šarom, ne uljevitim nego smolastim (a tempera). Zlatnom pružicom u dvie jednake pole ovjesno razlučena kazuje ono na polidesnoj tajnovitu planinu Alverniju na vrhuncu lanca apeninskoga. Na podnožju gorostasne golietne pećine patriarh Assiski, s. Franko, u molitvi i razmišljanju opazi goru blieskom nebeskim obasjanu, a u tom nenavadnom sjaju Isusa u prilici krilata nebeskoga serafinca razpetâ kako on bi na križdrvetu. Na to Franko kleknuv na jedno koljeno, a o drugo se oboćiv razkrilja ruke ter prima iz Kristovih ruku, iz prsiu, pa iz nogu rane njegove. Prizor poznat i nam i svim slikarom onoga i pozdnijega vieka počam od Giotta i Cavallinia. Na blizu brežuljku iz pustinjačke kućarice, sazdane u zelenu lugu, izhodi vazdanji mu drug, glasoviti fra Ilija, koj nemogši podniet neobični sjaj oči si rukama prikriva. Na dnu te visoke ravnine nadaleko poredane su planinice sa liepim nizom ljetovnica.

Na drugoj lievoj poli ista se gora proteže, ali je, oliš planinske visoke hridi, liepo gustom zeleni obrastla. Razjaren mučitelj na plandište ukraj luga izveo Petra Dominikanca, ter zahitiv ga ljevicom za šiju, oboriv ga ničice i podbočiv lievu nogu o ledja mu, mačem u desnici prosieče mu lubanju i zatiljak, srdit što fra Petar Boga ne hćede zatajit. Svetomu mučeniku krv suklja, a on zamočiv u nju desni kažiprst piši po tlih: Credo in nnum Deum! Mučitelj nosi vojničku kacigu, crljene i modre halje. Malo iza njega četica njegovih drugova mačevi opasanih. Najzad o golietnu stienu oslonjen stojećki lik još jednoga koludra istoga reda, jurve mučenika, koj svjedok žalostnomu prizoru sklopljenim rukama bol boluje i suze roni. I taj povjestni prizor bijaše, kako nam je znano, starim umjetnikom navadan; a komu da je navadniji, ako ne blaž fra Ivanu, pripominjuć on čin preslavan po red s. Dominka. A tko ne zna, da se i Tician slikom istoga priedmeta najveće slave domogo? Slikom, koju je na vazda nenadoknadivu štetu, ljuti požar god. 1867. 15. kolovoza u Mletcih uz drugo još umjetno blago za živi čas poharô.

U pol te sličice opazljive su tri krune, jedna nada drugom, odsgora iz vedroga nebišta: dvie rumene dvima onima mučenicima namienjene, a jedna, zlatna, izpovjednička s. Franku. Kroza nje proziru sunčani traci — znak Božje milosti, po kojoj su se ti naši svetci tolike časti dovili.

Štogod je na njoj, tolikom je nježnošću, ljepotom, blagošću i svetošću napisano, da biste rekli, da je nebeskim dahom, a ne lomivim kistom izdano. Angjelik je uzoran i nedostiziv, kadagod slika angjele i blaženjake, i lica bud radošću, bud mukom i patnjom preobražena. Takov je i na ovoj draginji. S. Franko ćuti i odaje na obrazu slast Kristovih rana, a s. Petar koludar neopisivo blaženstvo i sveto zadovoljstvo sa smrti mučeničke za vjeru božju. I ruho po tih svetcih i ono je tako skladno i nježno, kan da su ga višja bića ušila i složila.

Digitized by Google

Ona je, po mom sudu, sbirci preuzv. gospodina biskupa, što je skup alem liepu i dragocjenu viencu. S te česti, i što je ona dosada jedincata u svoj carevini austrijskoj, nikada se visokomu pomoćniku znanosti i umjetnosti dosta ne naradovah. Slabašan tomu dokaz bili ovi moji redci.

O praznovjerju i predsudah.

Mate Grškovića čitanje krasnomu spolu u Požegi koncem prošle godine.

Milostive gospodje!

Osjećam, da je u mene malo snage, da se kao drugi Herakle latim ubojita koplja, te da izazovem na mejdan nebrojene čete opasnih protivnika, kao što su praznovierja i predsude. Ta svi vjekovi, što ih rod čovječji broji, ne mogoše odoljeti stoglavim tim aždajam, koje su progutale mnogoga zatočnika istine, a krvna si neprijatelja. Pa ako i niesu sasvim bezkoristne ostale dragocjene žrtve, što su ih vjekovi morali prinieti molohu predsuda, to im je u istinu, naprama onoliko truda, uspjeh još ne znatan: Ta jedan jediti, nikad ne nadoknadjeni život mudra Sokrata, neumornoga toga propovjednika istine, koji je takodjer žrtvom predsuda pao, bio bi, mislim, imao zatušiti ždrielo te nezasitne Hydre za uviek. Nu tomu žalibože tako ne bje. — Prodjoše izza Sokrata mnogi dnevi i godine, sviet je svjestniji proklinjao doduše mahnitost Atinjana, što je tako dragocjeni život čemerikom čašom utrnula, a je li bar od tada bila svjetina pravednija naprama drugim viestnikom bože istine, naprotiv rusiteljem i obarateljem predsuda i praznovierja?

Sedamnaest je još zatim stoljeća Ivan Gutenberg, sretni onaj obretnik štampe, morao kriti sebe i svoj, sviet preporadjajući izum, koji je predsuda djavolskim izumom proglasila! Za slovjenske gore listom, svećenikom Nikolom Kopernikom, koji je, pokazavši suncem i planetom puteve i svedši sve dotadanje mytologičke strahovitosti i groze i repatica na vjekovitu i stalnu poslušnost neumitnim zakenom stvorca i naravi, u očima svieta navedena i praznovjerna postao na jednoč od kriepostna čovjeka, bogomrski odmetnik i krivovjerac, te bježati morao iz nezahvalne Bolonje, gdje je do tada ne jedan lovor-vienac ubrao, — za Kopernikom velim, morao je jošte i vieran mu učenik, Gallileo Gallilei, stisnut od fanatizirana svieta, od srdca odtisnnti težku izjavu, da se ne kreće zemlja oko sunca, kako je do tada tvrdio, već, da mu imadu protivnici pravo, koji vele, da zemlja stoji, a sunce.., sunce da se okreće. Pa makar je tu izjavu samo nerazumljivo zamumljao i jedva krvožednim protivnikom ledja okrenuv, nekom neodoljivom samosviesti i prieteć šakom, jasno i glasno zagrmio onaj: Eppur si muove! ipak se kreće zemlja, to je ipak najčvršće svoje uvjerenje, ma i prividno zatajiti morao pred svemogućstvom predsude. A jesu li sviet osviestile one uviek goreće lomače, pune nevinih žrtva, tobož vještica i coprnica, ona izumiranja, haranja, palenja čitavih pokrajina, što ih je izvodilo pravovjerje netom minulih vremena? Stoglava aždaja još uviek živi. Ne može dakle niti meni, ni izdaleka biti nade, da ću pobjedonosno dovojevati proti tomu zlu, već mi je samo do toga, vriedne slušateljice, da toga našega neprijatelja večeras pogledamo, da mu razmotrimo porod, odgajanje i carevanje, moleć vas, da i mene običnom vašom pozornošću počastite, dok se u kratko ne riešim ugodne mi zadaće te ne pokusim odgovoriti na pitanja: Što su predsude i praznovjerja, kako postaju, kada i pod kojimi nvjeti, jesu li škodljive, dopuštene i kadgod istinite i koja su im pronicala i uztuk.

Praznovjerje kaže vjeru praznu, vjeru bez prave jezgre, vjeru bez temelja, bez razloga, vjerovanje u nešto, što se protivi zakonom ćudorndnim i naravnim. Ako negdje na našom slovjenskom jugu, pokojniku, koji je za života bio okrutan i nemio, prije neg što ga sahrane, seoski mudraci i babice sveznalice prerežu petnu žilu, da se tobož ne povrati u slici, poznata vam jur iz naših čitanja, vukodlaka, oli vampira, da noću obijajuć materi čedo ne urekne, janjiće, ovce i koze ne pokolje, to vam je barbarsko praznovjerje, jerbo se mrtvi ne miču, dok ih ono ne pozove trublja u dolinu Jožafatovu.

Predsude pako, praznovjerju blizanice, jesu nazori bez istinitih i temeljitih razloga, nazori, koji niti razlogom obsvjedočenja, bud ma s kojih uzroka, nepopuštaju. Kad na primjer tko tvrdi, da nisu Slovenci iste narodnosti, koje i Hrvati, to vam je griešna predsuda, jer da samo zaviri u domaću poviest, lasno bi se o protivnom uvjeriti mogao. Budući pako, da se pojmovi „praznovjerje i predsuda“ dopunjuju i oboje na krivih jer na neistinitih temeljih osniva, to ih u dalnjem našem razmatranju ne kanim strogo dieliti i buduć praznovjerje pojam obćenitiji, dotično mana, koju je razlozi laglje svladati, to ćemo se tečajem čitanja poglavito na praznovjerje osvrtati, prelazeć evo na njegov postanak.

Čovjek, diete dvaju svjetova, svieta tjelesnoga i duševnoga, ćuti u sebi neku neodoljivu silu, da se upozna sa ta dva svieta, i gdje mu do toga slab um ne dosiže, a dovoljna pouka manjka, pomaže si on kako može i kroji si slike i predstave po svoju: po svietu tjelesnom sudi čovjek sviet duševni, po pojavih i priedmetih poznatih, tumači si nepoznato: kao diete maleno, što sav sviet po svoj kući i svojih doživlja-

Digitized by Google

jih sudi. Budući pako čovjek, stvor od naravi sebičan, tim sebičniji, čim mu duševne snage nerazvitije, pun nagona, da najpre sebe i svoje uzdrži, da ono ljubi, odkale se nada dobru, da ono pazi, što mu radost i veselje, a do ono bježi, što mu zadaje strah i trepet, a to je naravno, da ce cieniti i paziti ono, što mu prija, a bojati se onoga, dosljedno i mrziti ono, što mu ne prija: faktore té, što mu prijaju i ne prijaju, razlučiti će u dvoje, u jedne dobre, a druge zle. Dobre će si gledati priljubiti, a zle gledati će uništiti; gdje mu pako ne dotiče snaga, da ih uništi, to će ih bar mititi i ublaživati onim, sto mu je najmilije. Jer su mu pako najbliže priroda i njezini pojavi, to će najprije u njoj opaziti svoje prijatelje i neprijatelje: Ako mu se iza grozne tutnjave, grmljavine i crne oluje, na vedrom obzorju nebeskom ukaže sunašce žarko, to će zaista biti obvezan suncu, naziruć u njem biće dobro, boga svjetlosti, a u tmini biće opako, boga mraka: Predstavljati će si sunce, kao prijatelja, a tminu ko neprijatelja, i jer prijatelj i neprijatelj lice neko imati moraju, to će dobiti prijatelj lice liepo, komu će odgovarati i liepa duša, a neprijatelj naprotiv, lice gadno i dušu gadnu. O svojem će si prijatelju i neprijatelju tečajem vremena praviti nove predstave, djeci će svojoj svoje izkustvo kao amanet izručiti, djeca će svoje dobročince obožavati, a neprijatelja se bojati i žrtvami ga blažiti.

Tako su si stari poganski narodi tvorili bogove od tjelesa naravnih. O tih se je viših vlasti pojam tiekom viekova razvio do neizmjernosti i svaki si je narod po svojih duševnih sposobnostih, po prijatnosti ili neprijatnosti podneblja te po inih kulturnih okolnostih, sagradio vjeru ili bolje praznovjerje, te mu tako razširio carstvo, da nije niti čovjek nit stvor bio sjeguran ne postati bogom ili vragom. Narodom mačte tromije, bijaše bogom svaki, makar za čas samo uslužni stvor, nekomu tele, nekomu živinica Ihneumon, što tamani leglo krokodilu, nekomu mora, pećina, ptica i riba, pače nekomu bi sve ono, što bi u jutru, kad bi se probudio, najprije spazio, imalo čast čitavim danom biti bogom. Huda im pako bijahu bića žabe, sove, zmije, virovi, oluje, bezdna i podobna strašila.

Narodi živahnije mačte, većih duševnih sposobnosti i ukusa tanjega, predstavljali su si svoje bogove kao viša bića ljudska sa svimi dobrimi i zlimi vlastitostmi čovjeka, ali razvitimi u najvećem stepenu. Ako je koji vladar bio možan i hrabar, veličanstven i odlučne volje, to je on bio naprama Jupitru ili Divu, čovjek umrli, slab i neznatan. Na Jupitrov se jedan mig trese nebo i zemlja, namrgodjena mu se čela i naježenih obrva boje veliki bogovi i najmilije mu božice; od njegove prietnje, objavljene munjom i gromom, preza svemir.

Ako je galantni Parid mnoge ljepotice srdce zatravio, to se njegovi, ako i dostabrojni doživljaji nedadu nipošto mjeriti sa ljubavnimi triumphi Don Žuana Jupitra, koji je svaki čas u drugoj uniformi nebrojenim krasoticam dvorio na čitavom svietu, što ga je sa svoga olympa zadovoljno gledao. Supruga je Jupitru bila Hera ili Junona: kraljica nad kraljicami, veličanstvena, imposantna i gizdava, bila je ipak ljubomorna i svadjala bi se sa svojim častnim suprugom Divom. Bogovom su svojim narodi davali i odgovarajuće im palače: Divne gore olympa, komu glavice i vratovi do neba sižu, koga lovorike i myrthe te cedri i libani uzduh pune miomirisom, gdje stostrune Aeolove srdce razblažuju, gdje ne lupaju kiše, nit snjegovi ne meću, gdje je vječno proljeće rajsko: tu su bili dvorovi bogovom grčkim sve od suha zlata i mramorja biela. Tu su se zabavljali bogovi olympski: nije manjkalo diplomacije, niti intrige, ašikovanja, razkošja olympskoga smieha. — Naprotiv bijahu biesne furije, demoni i sve nakaze ljudske zlimi dusi, kojim bijahu prebivalištem, lávom prleće gore, mrtve i zelene vode, mephitički dolci i zievajući jazi, Tartara, vulkani, Skile, Karybde.

Namiće vam se već, domorodne slušateljice, bez dvojbe i pitanje, dal su i naši pradjedovi, stari Slovjeni, tako u prirodu vjerovali? Tomu ste jur razpravljanju poklonili već jednom pozornost tečajem ovih naših čitanja, ja samo opetujem, da se je i vjera starih Slavena osnivala na štovanju i obožavanju prirode: Nebište i podnebje, izvori i rieke, klisure i prosjeci, gore i šume, oganj i tjelesa bijahu stanovi i djelovališta dobrim duhom i zlim, vilam zemnim, podzemnim, poljskim, gorskim i vodenim, vukodlakom, malikom, fuletam, netrusom, krstnikom, vještakom, vješticam, coprnicam, škrateljem, biesom, belajem. Dan danas ne nalaze turisti na svih tih vilinskih postajah, na gorah Komi, Vrmošu, Žurinu, Kčevu, Dobroti, Lovćenu, Miroči, Avali, Fruškoj gori, Velebitu, Kleku, na samoborskih, krapinskih i viničkih gorah, ništa drugo, do samo divne i romantične priedjele. Vidimo dakle, da praznovjerje postaje ondje, gdje čovjek o postanku i odnošajih tjelesnoga i duševnoga svieta pravoga pojma ne ima.

Pitanje kada su praznovjerja postala, rješava se na temelju prididućega, odgovorom, od pamtivieka, odkada si naime čovjek ne zna dati razloga ob ovom il onom pojavu, a buduć, da to neznanje još traje i trajati će, to je sasvim naravno, da se stvaraju i da će se još stvarati nova praznovjerja. Ako na primjer čovjek ne zna izvora ledu, kugi, poplavicam i svim nevoljam ljud-

Digitized by Google

skim, to se utiče praznovjerju: za to sve mu još uviek moradu odgovarati vještice, coprnice, zle bake, ljudi obješeni, zli pogledi, uroci, zarasle obrve i. t. d, Ako ne zna, da su divlji ognjevi, bludeće sviećice, puko izlapljivanje phosfornih plinova, koje se u doticaju sa zrakom upale, što osobito biva na mjestih, gdje je mnogo kosti, dakle najčešće na grobljih, to će je nepoučen čovjek držati znakom, da duše iz purgatorija pomoć ištu od svoje rodbine. Ako rudari u utrobi visokih brda do mephitičkih, to jest zadušivih plinova dopru, koje čovjeka usmrćuju, to oni dalje raditi ne će, jer su im tude zli dusi, koji do svoga blaga ne dadu, te pred njimi bježati valja.

Pojav čisto naravni, kao što su zračne slike (fata morgana, Luftspiegelung), koje postaju po pieskovitih pustarah i po primorjih, a sastoje se u tom, da nam se uslied osobita križanja i odbijanja svjetlosti, priedmeti, koji su od nas i preko 50 milja udaljeni, sasvim blizu ukažu, zadao je već često straha i trepeta seljakom i nov zamet praznovjerju. Mimogred napominjem samo divan prizor, koji se je gledao godine 1825. u Českoj, blizu sela Prikosica. Tu je jednom sviet opazio, da se približava silna vojska. Vidili se barjaci, pješaci, konjanici, puške i mačevi i sviet je već bio u neprilici, kud da nastani tu golemu vojsku, ako se kod njih odmori, i starješine su se grada jur bili odvažili, da toj vojsci nebrojenoj podju u susret, al eto čuda nevidjena! Vojsci u jedan tren ni traga ni glasa! —

Sad se istom preplaši sviet, gatao gatanja svakojaka, jednim je to imao biti dan sudnji, pa se je Bog za taj još put smilovao na vruću molitvu neke seoske svetice, drugim je to bila vojska pokojnoga Fridrika velikoga, opet drugim djelo nečastivoga; — domišljalo se svačemu, i tako se je užasno o tom pričalo po narodu, da je uzprkos poukam pametnijih ljudi mnoga čeljad težko oboljela. Za nekoliko se je nedjelja zatim čitalo po novinah o tom slučaju, te se iztraživanjem došlo do izvjestnosti, da se je onoga istoga dana, kad su u Českoj taj pojav užasom motrili, vježbala negdje daleko u Bavarskoj bavarska vojska.

Od očevidaca čuo sam, kako je jedan gradić u našem hrvatskom primorju sa slična prizora postao bio pozorištem vaja i jauka. Vidjeli ljudi već sasvim blizu gradića povraćajuću se ladju, koja je negdje prije bila pošla u Senj na vašar. Ladja je gradiću već tako blizu bila, da su se ljudi u njoj već razpoznati mogli, a vrieme nikada ljepše, more tiho, nebo vedro. Djeca su se već po običaju bila poredala po morskoj obali, da prime, što su im svoje sa vašara nosili — kad al na jednom, ne stane ladje i ljudi! U jedan će glas djeca, potonula ladja, ladja potonula! Raznese se glas po gradiću, tko se moli majci božjoj na Artu,* tko Trsatskoj, tko Loretskoj, tko svetomu Antunu Padovanu, svetomu Nikoli Barjaninu, svetomu Jagi kompositeljaninu; ladje ne ima! ljudi ne ima!!.. Odtisnu se ljudi u to sinje more, da potraže utopljenike, al im nigdje ni traga ni glasa, već se moli za njihove duše, a traži ujedno hudobnika, koj je to možda izveo! Žalosti ni kraja ni konca! To bijaše o podne. Popodne se zametnula inkvisicija i kad je već negdje pod sumrak lahkovjerna svjetina bila izkombinirala nekoga vještaka, prispje ladja, na njoj ljudi zdravi i veseli! Kad to čuše i vidješe ljudi, stanu putnike, koji su istoga dne tobož bili potonuli, držati za napast, dok to sve napokon nije umirio mjestni župnik, koji je, razpitav sve okolnosti, došao do uvjerenja, da su i to bila fata morgana.

Koliko samo ova dva primjera mogu dati igrališta bujnoj mašti nepoučena, a za čudnovatostmi od vajkada zauzeta prostoga svieta, dočim su slični pojavi, sbili se ove godine dne 19. listopada u Montrealu u francezkoj, gdje su gledali ladju kopnom jadreću, pobudili samo pozornost prirodoslovaca Tko li bi pako nabrojio tragične pripoviedke, kojimi nas je sladka rieč majčina malene uspavala, pripoviedke o postanku kojega čarobnoga jezera, koje na glasu zavjetne i čudotvorne crkvice, zievajućega proloma, o zmijah sa rožići i s alemkamenom na glavi, o morskih djevicah, o čudnovatih kraljih i kraljicah i njihovih još čudnovatijih kćerih, hirih i uvjetih, pod kojimi su samo koga prosioca usrećiti bivale voljne, o mrtvih, što za kaznu božju premještaju medjaše, proti pravu za života razmaknute na njihovo staro mjesto; o pokojnicih, koje grob izbacuje s toga, što su za života krivo prisegli.

(Konac sliedi.)

* Art = rt kod Senja.

LISTAK.

Umjetnost. U velikoj dvorani „nar. doma“ izložena je, té se može svaki dan od 10—12 sati vidjeti kopija slike Payla Veronesa „ugrabljena Evropa“, izvedena našim mladim umjetnikom u Mljetcih g. Kikerecom. Izvornik čuva se u Mljetcih u dvorani dell' anticollegio bivšega duždina dvora. Ovu sliku drže za jednu od najboljih proizvoda Pavlova kista. Poznato je,

Digitized by Google

da Pavao Cagliari Veronese (1528—1588) ostadé vjeran onomu pravcu mletačke škole, koj se u dvoje razgrani, pokle bješe ga neumrli prvak ove škole Tizian Vecelli (1477—1576) dotjerao do savršenstva. Colorit sačuva svoju krasotu i živahnost, samo bude još sjajniji i razvijeniji, predstave su još pûtenije. Glavnim predstavnikom mletačke škole u tom smjeru jest Pavlo Veronese. Osobito njegove mitologičke i alegoričke slike u duždinu dvoru začaruju svojimi osebnimi krasotami. A ovamo ide pomenuta slika „ugrabljena Evropa". Čini nam se, da je naš mladi hrvatski umjetnik, izabrav si sliku Pavla Veronesa za kopiranje, htjeo učiti sjajan kolorit i naturalizam u slikanju ovoga slavnoga zastupnika mletačke škole, u kojoj su se i stariji hrvatski slikari proslavili, kano što bješe glasoviti naš Andrija Medulić. Koliko je ovim prvim pokusom svojim uspio, neka sude drugi. Pišu, da je conservator galerije u duždinu dvoru ovu kopiu pohvalio. Sudbina je htjela, da je ova kopija izložena tik djela prvenca našega mladoga umjetnika, té sadà može svaki prispodobiti oba proizvoda njegova kista, koji su razstavljeni dobom samo od dvie, tri godine. Prispodoba ne će izpasti na štetu g. Kikerecu. Ne ima sumnje, da g. Kikerec pokazuje mnogo uma i revnosti; pak se za to i čudimo, kako mu nije do sada pošlo za rukom izhoditi kod naše kr. zem. vlade veći štipendij od 700 for., za koj je već dva puta molio, prem je, kako čujemo izpražnjen. Naš sabor prošle godine odredi za podporu umjetnikâ štipendije od 700 for. znajući, da su one od 500 for. premalene.

Književnost. „Listki". Pod tim imenom izdavati će „Narodna tiskarna" u Ljubljani zbirku spisa beletrističnoga i znanstvenoga sadržaja u svezcih od 20—50 novčića.

Prva četiri svezka su već izašla, a njihov je sadržaj obilat i dosta dobro izabran.

U prvom svezku napominjemo imenito Levstikov članak: „Prešern, Prešerin ili Preširen", zatim Haderlapov članak: „Narodni jezik i trgovina". U četvrtom svezku piše prof. dr. Krek „Nekoliko opazaka o izdavanju slovenskih narodnih pjesama", kojimi bi se i svaki hrvatski književnik veoma okoristiti mogo.

Školska štatistika. Ako se broj srednjih učiona u našoj domovini sravni sa brojem stanovnika i sa obsegom zemljišta, onda dolazi u Hrvatskoj i Slavoniji na jednu gimnaziju 79.^{80} □milja i 227.794 stanovnika, (grad Rieka imajući posebnu gimnaziju broji se kao corpus separatum!) U vojnoj krajini dolazi na jednu gimnaziju 106.^{28} □milja sa 347.041 stanovnika. Što se realka tiče to dolazi u Hrvatskoj i Slavoniji na 99.^{75} □milje sa 284.742 stanovnika jedna realka, a u vojnoj krajini dolazi jedna na 53.^{14} □milja sa 173.520 stanovnika. Iz ovih se brojeva vidi, da ima naša domaća vlada pune ruke posla, hoće li da se bar nekako sa svojimi školami primaknemo sveobćemu školskomu napredku.

„Le monde slave, voyages et litterature, par Louis Leger. Paris 1873". (Didier et comp.) Str. XXXIII., 338. Ovom novom knjigom nastoji naš prijatelj neumorni profesor dr. L. Leger obaviestiti svoje zemljake o prosvjetnom stanju Slovena. O čem on piše, doznat će čitalac iz ovoga sadržaja knjige razdieljene u deset glava: Uvod. 1. Južni Sloveni i njihova književnost. 2. Zagreb i Hrvati. 3. Beograd i Srbi. 4. Slovenski biskup: Strossmayer. 5. Nova drama u Srbiji. 6. Iz Pariza u Prag. 7. Pozorišta u Rusiji. 8. Nova drama u Rusiji. 9. Engleski pisci i Rusija. 10. Početak panslavisma. — Ugodnim načinom, koj je Francezom prirodjen, razpravlja L. Leger pod onimi naslovi o prosvjetnih težnjah, koje se danas kod Hrvata, Srba, Čeha i Rusa pokazuju. On opisuje svojim zemljakom Zagreb i Beograd; té pripovjeda obširnije o svečanosti, kojoj je sam prisutstvovao, kod otvorenja jugoslavenske akademije dne 31. srpnja 1867 god. navodeći izvode iz pokrovitelјeve i predsjednikove besjede. Spominje takodjer našu političku borbu iza 1848. god. ističući njezinu pravednost. Ovo je djelo dosta poučno ne samo za Franceza nego i za Hrvata i Srba; s toga preporučujemo ga svim našincem, koji čitaju francezki. Može se dobiti kod pisca u Parizu (30 quai d' Orléans) za 2 for. (3 fr. 50 cent.), ako se kod njega naruči pismom preporučenim. I ovo uredničtvo pripravno je, ako se nanj pošalju 2 for. posredovati nabavu knjige.

Izdavanje Preradovićevih djela. Tko se nije od naših čitatelja veselio onomu liepomu pojavu u Pragu na dan svečanosti Jungmannove, gdje nije samo Prag, već gdje je sva česka silnim uzhitom poletila, da proslavi svoga prvaka na polju literarnom. Kako li to drugčje u nas Hrvata biva! Jur od pol godine nastoji odbor za izdavanje Preradovićevih djela, da nabavi bar toliko dobrovoljnih prinesaka, da se trošak za tiskanje djela bude namiriti mogo, al Hrvata, onih na svaku rodoljubnu žrtvu spremnih Hrvata, neima više. Jedva se je, više molenjem nego dobrom voljom, moglo sabrati četiri tisuće forinti, a treba još pune 2000. for!

Nadali smo se, da će bar gradovi, koji su od davna sa svoga rodoljublja na glasu, priskočiti, ali se i oni slabo javljaju. Preporučasmo da se prirede zabave i koncerti, da ne bude ljudem i onaj malen darak težak, ali i od tuda slabe pomoći, pače u glavnom gradu Hrvatske ne daje domaća vlada ni narodnoga kazališta, da bi u tu svrhu mogo odbor prirediti kakvu predstavu ili koncert! Sramota će biti po čitav narod velika, ako ne budemo Preradovićevoj sirotčadi pomogli onako, kako im je ne zaboravni otac to zaslužio!

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 32. U Zagrebu dne 9. kolovoza 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Prijateljem. — Prva ljubav. — Danska balada. — Cipele velikog Kornelja. — **Pouka:** Hrvatske uspomene u Dalmaciji — O praznovjerju i predsudah. — **Listak.**

PRIJATELJEM.

Spjevao Milan Grloci.

Oj vi prijatelji moji krasnih dana,
Što na jednom sa mnom suncu se grijaste,
Koje tihi genij taknuv jutra rana
Uznie u vis iz te biede prizemljaste,
Koji sa mnom ruže prvog lieta viste
I u horu višem cilju poletiste,
Oj da ste mi zdravo, zdravo, milih druga
Mala četo nekoč blaženoga kruga!

I preko nas vrieme krilma svojim mahnu;
Zefir tek bje, štono našim žićem dahnu,
I već stasmo na rub vječnih ruševina
I mi djeca samo smrtnog — slabog sina.
Niti shvatit vrstni žića maj, užitka,
Niti grozno bezdno silnoga gubitka,
Bjasmo kano jato poplašenih ptica
Te se razbjegosmo bolno-plaha lica!

Pouvenu tada ljubko naše cvieće,
Zviezde spaše, prošli sanci, prhle nade
A za srdce bjedno, strastno ah ljubeće
Samo spomen sladka od sveg preostade,
Jedin biser, koj se nigdje ne kupuje,
Koj se sam u dušu piše, u njoj snuje,
Jedin biser, koj u sjaju i u biedi
Zatriet nisi vrstan, koj te viekom sliedi.

Bilo ne bilo li davno, kako što će
Vječni lječnik rane poizvidat dobom,
Meni, braćo, samo kadkad iz tamnoće
Zasvjetluca bliesak a za maja grobom,
Ali vama sviće bisernica zora,
Pozdravlja vas pjesma sladka rajskog sbora,
Ljudskom krugu ljubav vas ukloniti će,
A od smrtnog miljem stvorit vječno biče!

Oj vi prijatelji moji, sretni miljem
Nebeskijeh, čistih angjela dobrote,
Blago si ga vama opet pod okriljem,
Blago vama častnim krasnikom milote!
Oj i da ste zdrave, vazda prevesele,
Vi golubice nam, vi nam ruže biele,
Braći ćete nove svjetlat pute
Te ih štitit srdcem od te bure ljute!

A sad opet jednom silnom na razstanku,
Srdce kad se s srdcem i slaže i dieli,
Vas kad nova vatra vodi novom sanku
A u meni stara tinja, te se ne pepeli,
Ja vas kunem rosom, neba kćercom čistom,
Zlatnom gorom, drktom duše, srećom istom,
Kom vas prošlost ovi i sadašnjost kruni,
Koja sad vam biće drugim bićem puni:

Sjećajte se glasnih onih mladih dana,
Tri kad zviezde s jedne čedne sijevnuše
Kada procva ruža pokraj našeg stana,
Kad nam plemstvo oplemeni duše!
Sjećajte se i sred novog srdcu raja
Prekratkoga onog našeg vieka maja!
Jer u zabit tko bi turiti ga htio,
Genija ni vriedan nikad nije bio!

Digitized by Google

PRVA LJUBAV.

Izvorna pripoviest.

Koli je sjetna, koli plačna ta zimska, ledena noć! Pod prozorom mojim ljuto brije ladni vjetar, mukli mu se jauk o tvrdi zid odbija. Sried toga cviela razabirem jecajući glas. Kano da čujem gorki plač čeda mlada, bolni uzdisaj ostavljene dieve. Kano da na gorištu svoje sreće oplakuje sudbinu svoju, kano da se za vas viek prašta sa svietom ovim. Do neba siže vapaj taj.

Ali mutno je nebo, tmasti ga oblaci u crno zavili. Ne ima kriesa zviezdica, nigdje ne sije bledi mjesec, da čuje plač ranjene, sdvojne duše...

Sjedim u naslonjaču djeda svoga. Misli mi navrvile, mašta se razigrala. Pred oči mi dolaze davne slike mladosti moje. Koli se ljubko smijucka stari ćako, koli me milo pogledava rodjena majka!

I Albinu vidim pred sobom. Blieda kano smrt ukazala se meni, na čelu joj biljeg vječne biede. To je prva ljubav moja.

I.

Liepo li bijaše ono zlaćeno doba našeg narodnjeg preporoda! Iz Krapine grada proiztekla nova zviezda, navieštajuć Hrvatu ljepšu budućnost. Sa daleka sjevera dolazile knjige, naučale nas, da Hrvati silnu braću imadu, da jih ta braća svojakaju. Nazivali tu braću Slavjani.

I ja čitah Kollarevu: „Slavi dceru“. Duša mi se uzniela, pred očima mi se stvorio novi nepoznati slavenski sviet. Poželjeh braću svoju spoznati, obljubiti. Ta želja naguala me u zlatni Prag.

Bijaše nas Hrvata više, koji smo u Pragu kano sveučilištni djaci življeli. — Svigdje nas pazilo, cienilo i ljubilo.

Jedne jesenske večeri, ne zaboravih je nikada, podjosmo nas četvorica na šetnju pred Prag. Blago sunašce, taj život prirode, davno se spuslilo za gore, cielim krajem zavladala neobična tišina. Ne ima jošter noći, nigdje na obzorju ne zasjala zviezda. Čudno li je to sumračje. Nije život, nije smrt, već onaj niemi, bajni prelaz dana u noć, života u san. Ciela priroda mramorkome šuti, sve se sprema, da usnije. Zato nigdje glasa, svuda vlada sveti, tajnoviti mir.

Nas je ta stanka u životu prirode dirnula. Svaki se zaglibio u duboke misli, praveć račun sam sobom. Isti Janko, vazda pun šale i doskočica, zaniemio, te stisnuv ruke u žep, u zemlju zurio i koracao.

„Žedjam“ zavapi najednom Janko. Svi se prenusmo, pred nama stajaše gostiona. Udjosmo u gostinski vrt.

Vrt bijaše prilično prostran, uza sve to ljudstva pun. Jedva da smo našli stol, za koji smo posjeli. Uzeh razgledavati vrt. Iz jednog kuta dopirali mi neskladni zvuci — tamo pirila u trublje četiri čovjeka. Po crvenom nosu i po naočalih poznalo se, da su ljudi od zanata. Igrali češku narodnu pjesmu: „Pan farar“ itd.

Sviet u vrtu slušao tu glasbu. Bijaše šareno družtvo. Počam od najfinije gospode pa do posljednjega radnika sve klase ljudi bijahu ovdje zastupane. Nas četvorica ne marismo ni za koga, već sjedeć uz plzensko pivo, zapredosmo razgovor.

Već se približavala noć. Sve se bolje smrkavalo, na svodu nebesnomu izilazila zviezda za zviezdom, dok cielo nebo nije zatitralo divnim sjajem. Iza drveća bližnje šume sakrivao mjesec svoj sjaj, samo slabašni crveni traci prodirali kroz tamu.

Janko sjedio tik kraj mene ter uštipljivo prigovarao našemu drugu Milutinu, koji mu neprestano pripoviedao o svojih ljubeznih sgodah i nesgodah. Milutin bio tašt čovjek. Bio prilične vanjštine i liepih duševnih darova, ali silna taština podgrizala mu život. Treći moj drug, Radovan, pravi flegmatik, zagledao se u čašu pive te je Milutinove priče začinjao sa svojim stereotipnim: Dakako.

— Albinko, Albinko, zamnije najednoć, krupni ženski glas. Na dverih gostinske kuće ukaže se pristara, odebela ženskinja.

— Evo me, majčice mila, ozove se iza mojih ledja tužnim, nesjegurnim glasom netko. Nehotice obazreh se. Opazih djevojku, kako se iza bližnjega stola ustala, te prema dverim pohitila. Poput munje proleti mimo mene, da je ni uočiti mogao niesam.

— Gotova skoči-djevojka, primetnu Milutin biti će dobra plesačica.

— Valjda je kći domaćine, reče Janko.

— Dakako, završi Radovan, te srknu nekoliko gutaja piva.

Za tinji čas vratila se djevojka. Poskakivala te pjesmu pjevala. Uzeh ju na oko, ali me nevolja stiže, naši se pogledi sukobili. Prolazeća kraj mene ošinu me oštrim pogledom iz duboko upalih očiju svojih. Sav se stresoh. Bijaše toli oštar njen pogled, al u toj oštrini zamietih neku bol, neku dublju silu. — Djevojka sjela na staro svoje mjesto uz dvie drugarice. Okrenuh se prama njenom stolu, da sam ju lice u lice nazrievao.

Bliedo joj lice bilo u mjesečini još bljedje. Ne bijaše liepa, ali štono se veli, interesantna. Crna joj bujna kita liepo pristajala uz bliedo lišce, uvele ustne svjedočile, da joj duša boluje. Crte na licu bijahu pravilne, čelo visoko kazivalo, da nije obična

Digitized by Google

djevojka. Oči joj bijahu crne. Bijahu duboko upale i obično nekako nesjegurne, plahe te prelomljene. Samo kad bi koga omjerila, sjedinili bi se svi traci njena oka u jedno, pa tada sliedio neodoliv, oštar pogled. Sjedila do drugarica, ozbiljno se razgovarala, samo kadkada prasnula bi u smieh. Činilo mi se, da joj smieh ne ide od srdca, da se sili nanj.

Gosti se medjutim razišli, glasba davno umuknula, samo kod gdjekojeg stola sjedili uz slabo svjetlo ljudi. Liepa, ugodna, jesenska noć zadržala nas četvoricu dugo pod vedrim nebom. — Ja neprestano motrio Albinu, Milutin mi pomagao, Janko kritizirao djevojke, a Radovan driemao.

Najednom opazi djevojka, da mi je oko o nju zapelo. Promjeri me oštro svega, a licem joj proleti lagahan posmjeh. Ne bijaše to posmjeh prezira, ni sažaljenja. Skoro medjutim prišaptne nešto svojim drugaricam na što djevojke iza stola ustadoše, te prema gostinskoj kući krenuše. Bijaše mi žao, što su otišle. Da je na moju bilo, priskočio bih k njima, te zamolio Albinu, da časak još popostane, da ju još jednom vidim. Ali u čas ne stade ih u vrtu.

— Nasjeli smo, zače Milutin, ostavile nas.

— Pa što vam stalo do njih, probunca iza sna Radovan, ona jedna kano da je utekla iz husitskoga tabora.

— Hora je, završi Janko pogledav na sat, ajdmo. —

Ustadosmo. Putem u grad bilo nam prolaziti alejom. Janko nam pripoviedao, ali ja ga čuo niesam. Promišljao niesam ništa. Časak motrio sam fantastične slike, što ih sjena od dubovâ na zemlji tvorila, časak opet zagledah se u nebo. Dugo motrio sam jednu zviezdu na zapaduom kraju. Bijaše ona izprvice veoma blieda, sve to više umnažao joj se sjaj, sve to više postajala svjetlijom, sjajnijom. Ali sred najvećeg sjaja uzdrhta najednom, sva se strese te je ne stane. Učini mi se, da je sa visoka neba kamo u duboki ponor pala.

II.

Već nekoliko dana minu, što me dobra volja ostavila. Ne znah ni sam, što mi manjka. Ništa mi se nije računilo, istim sam se drugovom svojim uklanjao. Najvolio sam biti sam. Uzeh knjigu u ruku, ali ne dočitah strane. Odoh u kazalište, ali se ga ne nagledah. Nigdje — nigdje ne imadoh mira, isti me san u noći minuo. Bijah sam sobom nezadovoljan.

Ajd u prirodu, možda će ti odlanuti, pomislih, te uzev Lermontova u ruku, podjoh širokim poljem. Bijaše poslije podne. Prolazio sam po sunčanoj žegi dalekim poljem, zalažah u hladovite šume, svraćah se bistrim potokom, nasluškivah žubor potoka te pjev ptičica. Nekoliko puti otvorih Lermontova, ali ga ne čitah. Demon činio mi se predug, pjesan na smrt Puškina odveć tužna. Najednom prelistah pjesmu Djetetu. Ova mi je prijala. Ali mira duševnog ne dostah se, dirnula me ta pjesmica još većma. Zatvorih knjigu, te pojurih dalje — dalje.

Tumarajuć amo tamo, dodjoh do neke zgrade. Činila mi se poznatom. Prebirah misli, ne bi li se dosjetio. Cieli kraj bijaše mi toli poznat toli mil, kano da sam se u njem rodio, u njem život svoj provodio. Pred kućom tik na ulazu podigla se dva jablana, kraj kuće širio se liepi, nizko ogradjeni vrt. Najednom počmu me srsi obilaziti a srdce mi zadrhtalo kano prut na vodi. Dosjetih se jadu. Bijaše to gostinska kuća, u kojoj sam prije nekoliko dana sa svojimi drugovi bio. Dugo borio sam se sam sobom, bi li unišao ili dalje pošao. Neka me nevidljiva sila unutar vukla, a srdce od plahosti grudi hćelo da probije.

Odlučih se. Laganim, nesjegurnim korakom udjoh u gostinski vrt. Gledao sam na sve strani. Vrt bijaše prazan. Sjedoh uz stol. Bilo mi je odlanulo.

— Aj prijatelju, vi ste tu, pa sam! Valjda ste zabludio? dopre iznebušce do mene poznati mi glas. Okrenuh se prema strani, od koje je glas dolazio. Prama meni stupaše neki Čeh, znanac moj, djak. Ustadoh, te ga pozdravih. —

— Ne znam ni sam, kako sam simo dolutao. Pošao sam na šetnju, te sam zabludio, odgovorih mu. Bio sam silno uzbunjen. Moj znanac ne opazi toga

— Ajte barem do nas, nastavi Janski, imade nas liepa kita, liepo družtvo u gostinskoj sali. I uhvativ me za ruku, povuče me za sobom. Upoznati ću vas s domaćinom i s njegovimi kćermi.

Rado bih mu bio pobjegao, ali nemogah, moradoh s njim. Težkom mukom prevalismo skaline, dva put malo da se niesam srušio.

Dodjosmo pred dvoranu. Naglo otvori Janski vrata, te gurnuv me u salu, zaviknu iz svega grla: Evo Hrvata, zabludjelog Hrvata!

Gosti i domaći dohrle k meni, te me stanu ogledati. Domaćin stupi k meni, pozdravi me liepo, te mi reče, da sam mu dobro došao. Predstaviše meni razne goste, nekoliko doktora, nekoliko mjernika.

Dok se mi u dvorani medjusobno pozdravljali, otvorila se vrata od neke pokrajne sobe i tud unidjoše tri djevojke. Medju njima bijaše Albina.

Janski priskoči k meni, te me odvede djevojkam. Predstavio me njim. Albina me oštro promjerila, te kano da pita, čemu sam došao?

— Ala kako si nespretno kosu ravnate, progovori zatim smijućke, ajte, da vam ju

Digitized by Google

po mojoj volji pogladim. Pograbi me pod ruku, te me odvede u drugu sobu.

Snebivah se. Albina me posadila na stolac, uzela češalj, te mi kosu ravnala. Dok me je gladila, pogledah ju kradomice. Bijaše nešto rumenija od posljednjeg puta. Više niesam vidio.

— Sada ste mi po volji, reče ona, završiv posao, te metnuv češalj na stran. Izvolite sa mnom.

Drhćući uzeh ju pod ruku, te podjoh s njom natrag u dvoranu.

— Nije li sada gospodin Milan pristao, zapita Janskoga, i dvie sestre svoje, koje su do njega stajale.

Janski medjutim pripoviedao djevojkam, kako me je na vrtu našao, te u dvoranu dovukao. Ostali gosti posjedali na svoja mjesta, jedni se kartali, drugi zapreli domjenak.

— Čini mi se, da vas već poznajem, započe Albina; morala sam vas negdje vidjeti.

Sve do ovoga časa bijaše mi u grudih veoma tiesno. Prijazni susret Albine medjutim osokolio me, ne stade nemira i pobune u meni.

— I ja vas poznajem gospodjice, odvratih joj podigav glavu, vidio sam vas prije nekoliko dana u vrtu na večer sa sestrama.

— Da, da, — čujte vi smjeli, drzoviti čovječe, nastavi ona prieteć mi prstom, tko vas je naučio tako djevojku motriti?

Albina bijaše sasvim različna od one, što sam ju posljednji put vidio. Oči joj nebijahu toliko upale, dapače više života bijaše u njima. Lišce joj slaba crven oblila, ustne joj nešto oživile. Uzeh ju motriti u razgovoru slobodnije. Bijaše veoma razgovorljiva, govorila liepo pravilno češki, vidjelo se, da je mnogo čitala i učila. Bila osobita naobražena i duhovita.

Skoro zamietih, da je Albina cielomu družtvu u volji, da je, kakono se veli, kruna zabave. Svakomu je znala ugoditi, sa svakim se našaliti. Sestre joj bijahu jedna starija, druga mladja. Ova je bila osobita ljepota.

Albina bijaše prema meni neizmjerno dobra. To mi je godilo, bio sam toli zadovoljan i blažen uz nju. Ona se zanimala za Hrvatsku, pitala me svašta, te mi rekla, da si želi jednom na jug medju Hrvate, da vidi, je li istina, što Česi o njih pišu.

Počelo se već smrkavati. Dvoranom zasjale svieće, igrači ustali iza stolova. Zametnula se živahna konverzacija. U to predloži netko da idemo igrati družtvene igre. Bijaše to doktor Starý, čovjek srednje dobe, pljosnata lica i uzvinuta nosa. Janski mi prišaptnuo, da je to obožavatelj Albine. Ova medjutim, činilo se, da nije mnogo zanj marila, što se njemu veoma na žao dalo. Vidio sam na njem, da mu je moja prisutnost veoma nemila; više puti me pogledao, da bi me živa progutao.

— Da, ajdmo se igrati, primieti Janski Gospodine Milane, nastavi okrenuv se prema meni, i vi ćete u naše kolo?

— Ta nego da ćete i vi, prihvati Albina.

Pristadoh. Igrao se jastučac. Uhvatili se u kolo. Albina dosegla jastučac, te ušla u sredinu kola. Polazila čas Janskomu, čas Staromu, te da će pred nje jastuk spustiti. Starý kano da je to očekivao, pa se već u napried slavodobitno kesio. Najednom mune Albina k meni i spusti jastuk pred me. Cielo družtvo zaori u sav glas živim odobravanjem, jedini Starý se namrgodio te si počeo brkove sukati.

Sto me muka snašlo. Odrvenih se, te stajah ko lipov bog pred klečećom Albinom.

— Gospodine, viknu Janski, što stojite, izbavite nevoljnicu, kleknite.

Drhćuć klekoh i zagrlih Albinu. Na ustiju poćutih vreli žar, što ga nikada jošter u životu okusio niesam. Nikada jošter niesam žene poljubio do jedine mi majke. Čudno me čuvstvo, nepoznato dosele, obuzelo; činilo mi se, da sam začaran, omamljen. Tu se prenem na glas Albine. Ona se od srdca nasmijala, te podignuv me, prišaptnula: Ala ste nespretan!

Igra se nastavila. Neko vrieme bijah još u kolu. Što se tu oko mene sbivalo, pravo se ne sjećam. Znadem da sam silno uzrujan kolo ostavio, te na stran sjeo, da se odmorim.

Zaronih u misli, u duboke misli, ne pazeć kako se družtvo dalje zabavljalo. Čuo sam samo kano iz daleka žamor, smieh i akorde glasovira. Dva tri puta poželjeh si dvoranu ostaviti i na svježi zrak pobjeći, ali svaki put oćutih vreli žar na ustnah svojih.

Zamišljen ovako ne opazih, da se je igra dovršila. Istom kad se Albina meni približila, te me lagakno o rame potresla, osviestih se.

— Ugrijala sam se, poče ona sjednuv do mene, te pruživ mi lepezu, dajte me razhladite.

Uzeh lepezu u ruku, te počeh njom mahati. Albina se okrenula prema meni, klonula nehajno glavom na lievo rame i uprla pogled svoj u me. I ja digoh oči te ju pogledah. Oštrina bijaše s oka izčezla, lice prije još bliedo bijaše rumenilom obliveno. Grudi joj se silno nadimahu.

— Gospodine Milane, upita me za čas prpošno, jeste li vi kada ljubio?

Pitanje me to opet sasvim smelo.

— Niesam, izbuncah, a lepeza mi pade iz ruku. Podigoh ju.

— Nikada dakle nieste oćutili ljubavne strasti, ljubavne boli?

— Nikada gospojice, zapentah.

— Sretna li čovjeka, zaključi ona bolnim glasom, a iz grudih joj prhnu težak uzdah.

Digitized by Google

Pognula glavu nice, živahnosti joj s lica ne stalo, a ruka njezina na krilo klonula. Zamislila se. Prestadoh s lepezom mahati.

Gosti se počeli medjutim razilaziti. Bijaše već kasno. I ja se digoh. Zahvalih se domaćinu i domaćici na prijaznu dočeku. Janski mi ponudio, da će me kući pratiti. Prihvatih ponudu. Na posliedku dodjoh i do Albine, da se s njom razstanem. Ona ostala uviek još na istom mjestu te sjedila zamišljena. Kad se k njoj približih, podigne naglo glavu, te će meni:

— Je li, vi ćete nas češće posjećivati?

Ne odgovorih joj ništa, ali na licu mi mogla vidjeti, da sam spreman umah sutradan doći. Pružila mi ruku. Stisnuh ju i odoh.

Kad sam kod kuće u svoju malenu tiesnu sobicu unišao, pričini mi se, da sam u tamnicu uljegao. Dugo ne mogah usnuti, pred očima mi neprestano bila klečeća Albina. Nekoliko puti užegoh svieću i uzeh knjigu u ruku, ne bi li me san nadvladao. Probudiv se u zoru, nadjoh još goreću svieću, a na stolu otvorenu knjigu. Slučajno bacih okom na knjigu, te razabrah kiticu Mickiewiczeve pjesme na M.:

„Bjež iz mojih očiju; — ne vidiš li me teć?
Bjež iz srdca mojega; — gle kako hrlim već,
Bjež iz moje spomeni; — ah toj zapoviedi
Neće duša moja, ni tvoja da sliedi.“

(Dalje sliedi.)

DANSKA BALADA

od Bernarda Ingemana.

Pohrvatio I. T.

Junaković, pregalac mio i smjel,
Pod kacigom zlatnom u oklopu ciel,
Na vrancu si dojaha, vitak ko bor,
Linàlili stigo pred tihani dvor.

„Dotekoh kopnom i morem uz smjer,
Da vidim i ljubim ljepoticu kćer“.
I dočim mu djevica odvraća. „Zdrav!“
Rumeni se krašani obraz joj sav.

„Dotekoh kopnom i morem uz smjer,
Da vodim si domu ljepoticu kćer“.
A motreć junaka Linalilu mah
Zaboljelo srdce i stiesni joj dah.

„Dotekoh kopnom i morem uz smjer,
Da vodim Linàlilu, ljepotnu kćer;
Obrekav to majci si uzeh se klet,
Il voditi tebe, il morat ću mriet.“

Djevojčicu spopade žapnja i stid,
Rumeni i bljedne, ko bljedjani zid:
„Okan' me se, bjegaj, Bog te nek zna,
Vjerenica dragomu vjerna sam ja.

Još male je ljubav opojila nas,
A takva je oka, al plavlji mu vlas,
I takva mu usta, al sitan mu jek,
I takva mu brada, al gola je tek.

Daleko u tudji je otišo kraj
I doći će vjeru održati, znaj,
Uminula sedma je godina već
I vidim ga dragoj si to brže teć.“

„Djevojčice, šala ti milak je taj
Mladovanja igra i nejak je haj,
Golobrad će milka pregorjeti moć,
Zaboravit tebe i jedva će doć!

„Ne zlobi mu, prije će zadat si smrt,
Neg zavjere svečanu kletvu si strt,
Na grudih mu imena biljeg je mog —
A srdašce njegovo čuva mi Bog.“

„Odilazim dakle, a valja ti znat,
Pogibati idem u krvavi rat,
I dodje li mrtvac ti, prikaza sna,
Posveti mu suzicu, to sam ti ja.“

Junaković krenuo mio i smjel,
Pod kacigom zlatnom u oklopu ciel,
„Pričasi der, ljubim — al bježi, ah stoj,
Ah bježi, ah niesi ne — dragi ti moj!“

I junak se veselo vratio mlad
I kacigu, oklop si baci u hlad:
„Ah uzdaj se, uzdaj u dragoga svog,
Golobrada nehćede vratit ga Bog.

Prepoznaj ga, evo ga, isti je stas,
Tek tavnija kosa mu, krupniji glas.“
„Milutine, sunce!“ izustila kći,
Cjelivanjem med joj na ustiju vri.

Digitized by Google

CIPELE VELIKOGA KORNELJA.

Iz francezkoga pohrvatila mlada domoljubka.

Veliki Kornelj (Corneille) obuvajući se neko jesensko jutro g. 1680. opazi, da mu se obuća kani posve iznevjeriti, kano što mu se iznevjeri većina njegovih prijatelja.

Da bude veća neprilika uze lievati kiša, a taracom uze teći ono crno blato, što ga samo u Parizu ima. Posljednji trgovački pomoćnik bio bi se znao u toj nesgodi utješiti, zamieniv trošnu obuću drugom. Pjesnik ne mogaše drugih cipela obući; jerbo je imao samo jedne.

Kornelj podnoseći tisuću jada svoga ubožtva sa strpljivošću, koja bi vriedila bila bolju sreću, pregorje prvi čas gorka osjećanja, a tad se obu, kako je najbolje mogao, te izadje na ulicu, ne kazav svojoj obitelji ni riečce o novom prkosu pretežke mu nevolje.

Koraknuv ulicom nekoliko koraka svrže pjesnik s uma tu svoje nepovolju, kad ga na jednom spopade studen i silomice turnu u istinitost njegova položaja; idjaše poput sanjaoca po vodi i kaljužini, a močar brzo prodrie kroz trošnu obuću i smoči mu noge.

Što će u takvoj neprilici? Nije mu bilo kad oklievati, jer od studeni poče već snemagati te sjetiv se, da mu je susjedom postolar, dobavrlja težkom mukom do skladišta postolareva a taj mu se pričini u taj mah poglavitiji od četerdeset sakupljenih akademika.

Pjesniku, unišlu u čedan stan Topenov, tako se zvao postolar, kojega u taj par nije bilo doma, pohiće u susret mlada djevojka, kći Topenova. Opaziv starca, kojnmu onda bijaše više od 74 g., ponudi mu djevojka stolac i reče, neka se časak strpi, da će se gospodar sad nà vratiti. Veliki Kornelj sjede. Odličnik, koji je toliko puti na sielu bio kod velike gospode, koga je njegovo veličanstvo Ljudevit XIV. primio u Versalju, morade antišambrirati u prodavalištu Ivana Topena. Mlada djevojka odilažaše i vraćaše se; Kornelj ju mogaše po volji motriti.

Bijaše to mila djevočica, moglo joj biti 18 godina. Pjesnik ju gledaše u velike joj se radujući i zavidjajući otcu joj tu sreću; kad mu se na jednom pričini, da djevojka roni tihe suze niz mladoliko mehkačko lišce, a da ih žalostnica niti ne utire.

Starost idu štokoje povlastice; starac, ne nakanjujuć se dugo prihvati po prijateljski mladu djevojku za ruku i zopita ju žalobito: — Za što plačete?

Marta, to je bilo ime djevojčici, pogleda u Kornelja te obeznadjena tiem velikim čelom, duhovitim i žarkim starčevim pogledom i ozbilnjim obrazom, odvrati neoklievce:

— Ah gospodine, da vi poznajete moje jade, ne biste se čudili mojemu plaču.

— Koje su brige mladim godinam, pogadjam vaše jade. Što im drugo može biti uzrokom, ako nije ljubav?

Marta porumeni, ali se njezin izpitivalac pričini, kanda ništa ne vidi, te nastavi:

— Kažite mi, mila dušice, vaše nevolje. Bog zna: ako možda i niesam moguć nagoditi, da vam ih olahkotim, ali ću gledati, da vas utješim. Zar vas ne vriedi vaš vjerenik?

— Oh i koliko! gospodine, odvrati živahno Marta, zove se Žermén Bernoa, prvi pomoćnik M. Lakléra, najbogatijega suknara u Parizu. Za tiem polagano iznuca:

— Ali znadem dobro, da se ne možemo uzeti. Znam što misli moj otac i što zahtieva od svojega budućega zeta.

— A što zahtieva vaš otac? zapita starac.

— Moj otac zahtieva... Tu zape Marta, a Kornelj prihvati:

— Vaš otac zahtieva....

— Da mu zet bude imućan.

— Nuto! začudi se pjesnik, tomu se niesam nadao. Gospodar je Topén vrlo oprezan... U to mu se pozavinuše usta žalostnim posmjehom.

— Ali ni vaš otac nije bio imućan, reče prostoumce (naivno) Kornelj šinuv očima po pokućstvu, pak se je ipak oženio i sretan je...

— Ah! upravo s toga, reče Marta, što smo siromašni, ne će da si vidi zeta, gdje se bori s nevoljom...

— Oj, da sam ja bogat, reče starac žalimice, ali nesrećom...

Ne dovrši Kornelj; lice mu izadje neobično tužno, starca, vikla toli mirno podnositi svoju nesreću, svaki put zabolje srdce, kad naidje na tudju nesreću.

Marta opazi tugu na licu pjesnikovu, taj ju smiljaj zateče te približiv se starcu reče:

— Ne imadoh li pravo, da plačem? malo za tiem kliknu.

— Eto moga otca!

Tad odprhav poput lahkokrile ptice lati se kućna posla.

Kornelj se nije mogao dosjetiti uzroku toga biega, kadno mu se dolazkom druge osobe to sve izmače iz sviesti. Žan Topén došav u svoje skladište zirnu po njem iztražljivim pogledom te opaziv pjesnika ukipi se pred njim od čuda, te poštovce vrže kapu na stô.

— Oprostite, gospodine, što poradi mene moraste čekati, izusti bojazljivo.

Čuvši Marta, gdje joj otac toli skromno govori, te opaziv njegovu uzrujanost, bijaše se približila; mogao si joj vidjeti na licu iznenadjaj. Gospodar bo Topén ne bijaše više onaj isti, kakova ona obiknu vidjeti.

Digitized by Google

Drugda uviek prijatan, veseo i živahan, stajaše on sada posve bojazljiv, kanda je bio pred kojim najpoglavitijim licem dvorskim.

— Trebate mi, požuri se reći Kornelj, obrnuv se Topénu.

— Evo me na posluh, odvrati postolar, nešto se oporaviv od svoga iznenadka, te stade udešivati, kako će novomu naručniku snimiti mjeru.

— Možete li mi, zapita pjesnik plaho, možete li mi izkrpiti obuću, uredit ju, da opet valja?

Topén pogleda pronicavim vještačkim pogledom poderane cipele starčeve i kimnuv glavom tobože da dvojbi reče: — Kušat ću.

Kornelj sozuje jednu cipelu i upriliči, kako će strpljivo čekati, dok Topén ne dovrši krpljenja.

Mârtin otac pripasa svoju kožnatu kecelju, pričvrsti remenom cipelu na koljeno, osmoli dretvu i započe krpiti.

— Molim vas, gospodine, je li to sbilja istina, zapita iznebuha krpilac, da se vi izseliste posvema iz palače Burgonjske, i da ne stvarate više onakih vrstnih umotvora.

Kornelj se zapanji s toga pitanja te pošuće nekoliko časaka. Marta se bijaše približila te gledaše unj kriomice.

— Ah gospodine, težke slave, nastavi Topén, kad sam slušao vašega Cida, niesam mislio, da ću se jednom dostati časti, da govorim s velikim Korneljom.

Na te rieči uzkliknu Marta glasom začudjaja, te obori oči nice bojeći se, da se ne sukobi s pogledom velikoga muža; sjeti se dobra dušica, da se je čas prije pjevalac Polievtke, Lažca, Cida, Cine udostojio pobrinuti se za njezinu nevolju, te žaljaše, što je zlorabila njegovo prostodušno usrdje. Kornelj se pako nasladjivaše zadovoljnošću s pomamljiva veselja slave i činjaše se, kano da je zaboravio žalostni svoj položaj budući jednom nogom obuven, a drugom bos boscat.

— Ljubi li vam se slušati vesele glume? zapita ga Kornelj.

— Oh ljubi, ali se sada malo kada dostanem te radosti, odgovori Topén, ej da mi je prosto bilo od kobi, s kojim bi veseljem stupio bio na pozorište! Ne biva vazda, što se komu hoće; ja sam se bio oženio, ženitbom se našla obitelj te od sve djece evo mi žive samo još Marte.

— A ne mislite li udati svoju kćerku? zapita Kornelj, odavajući očivjestno, kud smiera.

Topén se zabezeknu, te pusti dretvu, koju spopade, da izvlači, kako će spojiti podplat s gornjom kožom, za tiem pogleda si na kćer okom, iz kog sievaše nezadovoljstvo.

— Zar ju toliko zlo snadje u mene, da bi me hćela već ostaviti? Marta priskoči u taj mah i poljubi otca u čelo, a otac ju polagano odtisnu od sebe, pobojav se tobože, da ne će moći odoljeti njezinu umiljivanju.

— Ta mi je dobra dušica izjadila svoje jade, reče nakon pjesnik.

— Koje to jade? upita pjesnika Topén vraćajuć mu po mogućstvu ponajbolje izkrpljenu cipelu.

Kornelj popogledav cipelu kimnu glavom i reče smiešeć se:

— Ej u prkos tomu popravku neće potrajati toliko dugo, koliko ja. Za tiem dade drugu cipelu postolaru i nastavi odmah:

— Ej pa dobro! Sve mi izpripovidje o svom Žermenu prvom pomoćniku suknotržca, kojeg se skladište s vašim sučeljava.

— Jadne mi blebetuše! Ej do vraga, što se je i zaljubila toli ludo u toga mladca! izgrakta postolar glasom odavajućim vršak zle volje.

— Što je do toga stalo, kad je taj mladac poštenjaković, prigovori Kornelj.

— Ne ima sumnje, gospodine, ne možeš ga van hvaliti, odgovori Topén, upustiv se možda dalje, nego li je i sam hćio, ali ne ima sreće u neimaštini, nastavi uz duboki uzdisaj, a Žermén je siromašan.

Kornelj pogleda Martu, koja se bijaše opet primakla otcu, pogleda ju beznádice, hoteć joj tobože reći, da se tomu ne da ništa progovoriti.

Medjutiem poslije kratka razmišljanja te nehćevši sa bojišta uzmaći, a da se još jednom ne ogleda, sleće ga naš tragik još ovimi besjedami:

— Neimaština! Sirotinja! Ej Bože moj! Čemu se toliko bojimo te Megere, samo je naša slaboća uzrokom njezinoj sili; da ju svi siromasi dočekaju po junački, prestala bi ih progoniti. Tko će se bojati sirotinje, ponovi pjesnik uz veliko negodovanje, pa budući još mlad čovjek! Tko je junak, tko je mlad i tko nešto zna, ne boji se nikad neimaštine!

Topénu nastojećemu dostojnom spretnošću, da zakrpi gornju kožu cipele, izmače se opet dretva, okrenu se i stade motriti pjesnika nedužno čudeći se čudom.

— Ej što, gospodine, zar vi to govorite, vi, u koga je više nego li u i koga drugoga junačtva, znanja i duha?

Kornelj shvati to i smiešeć se čudnovatosti svoga položaja odgovori:

— Loš sam sbilja odvjetnik, sâm u tužnom položaju a osobito taj čas. Ne rekoh vam baš, produlji Kornelj, da je sirotinja kakova blagodat, ali nakon konca može se sretno življeti i bez bogatstva.

Postolar izvukav svoju dretvu primieni:

— Ah, gospodine Kornelju, mislim, da bi se svega vieka iziedao, kad bih ja kriv bio nesreći svoje kćeri, kad bih ugodio prošnji Žerménovoj. Dosta sam muke premučio

Digitized by Google

ne mogav si namaknuti ženi i djetetu, što im je trebalo.

Kornelj poniče glavom.

Topén bijaše dokrpio, te vrati i drugu cipelu biednomu pjesniku.

Tuj prestade razgovor. Kornelj plati i zahvali se Topénu, koji ga je uz izražaj duboka štovanja popratio do praga svoga skladišta, a starac izadje ne progovoriv više ni besjede s Martom, toliko se bijaše zastidio s neuspjeha svoga naumljaja, budući i onako tužan s tuge ljubeznoga djeteta.

Nitko se živ onda ne staraše za to, što veliki Kornelj, otac francezke tragedije, nije nikad poznavao preobilja, što je dapače siromašnije živerkao, nego li danas koji mali činovnik.

Upravo onda, kada se je s glumištem bio već razkrstio, zaokupi ga nužda najsilnije u njegovu čednu skrovištu i ne ostavi ga nikada više. Dočim je občinstvo Horacu, Cinni, Lažcu, Polievkti pljeskalo, staraše se siromah Kornelj u svom zabiću, kud ga pristraniše, kako da poštenim načinom podmiri najnuždnije potrebice svoga nevoljničtva.

Težka nevolja, na kojoj se nadje pisac tolikih vrstničkih gluma, trajaše već podosta dugo, dok nakon za nju i ne doznade Colbert. Toga se ministra kosnu živo sve, što je dočuo, a osobito tvrdokorno mučanje pjesnikovo, te progovori o tom s njegovim veličanstvom Ljudevitom XIV. i izhodi dozvolu, da smie poslati Kornelju dvie sto lujidora.

To dviesta lujidora zateče vrlo ugodno našega velikana, za to se moglo nabaviti goriva za zimu, odiela, kruha a nakon svega, čega mu je toliko puti uzmanjkalo. Blago si ga velikomu Kornelju!

Bijaše po prilici minuo mjesec dana od onda, kad se Kornelj zadnji put nadje kod Ivana Topéna. Opet će se jedno veče uputiti do svoga znanca.

Prvim pogledom pogodi starac, da je iza posljednjeg mu posjeta ne stalo otčeva veselja i kćerinih nada, te da je Topén odustao od svojih načela.

— Nuto me opet! Dodjoh u dobri čas, izguguta starac, dodjoh da navratim opet veselje u ovaj maleni sviet.

— Izvolite sjesti, gospodine, proslovi Topén važnim glasom a po tom izidje vrlo smiešan; po svoj prilici mojoj krpariji treba iznovice popravka.

— Ne treba, odgovori Kornelj, popravih svaki put, što sam iz dan u dan oštećivao...

— Je li moguće? zapita Topén našav se u čudu, vi ste...

— Popravljao svoje cipele, kako sam najbolje znao.

— Zar vi sâm, gospodine? uzklikoše u isti mah otac i kći, koji se ne mogahu načuditi toli velikoj mudroći.

— Šta ćete? nastavi starac, čovjek se mora prilagoditi svakomu položaju, koji se desi.

Za tiem skočiv tobože, da odtisne daleko od sebe sve jadovite misli, okrene se živo Topénu i rekne iznebušce:

— Majstore Topéne, koliko bi imao gospodin Žermén Bernoa smoći miraza, da smie prositi vašu kćer?

— Ne ima, za što da kupi pravo obrta, primieti otac posve nehajice.

— To sve nije pravi račun, reče Kornelj, molim vas, kažite mi na dlaku, koliko?

— Najmanje 50 lujidora, izmuca Topén.

— A to, po duši govoreć, Žermen nije moguć skuçati, nadoveza uzdahnuv Marta.

— Dakle, kliče Kornelj digav se vesela lica i ogrliv Martu, koju za dozvolu ni pitao nije, dakle usrećit ću to dvoje prvo, nego li se izselim iz ovoga svieta! Ajte, potražite mi gospodina Žerména.

Topèn posluhnu Kornelja ne znajući ni sâm, za što, te ode preko puta. Marta pritisnuv ruku na srdce, da suzdrži učestalo udaranje, čekaše bojazljivo, kako će se dokončati taj maleni prizor.

Za nekoliko časaka vrati se Topén uz mlada čovjeka, komu je jedva bilo 25 godina i na koga se licu odavalo pošteno srdce.

— Poslaste po me, gospodine, reće Žermén osbiljnim glasom starovjeku pjesniku; evo me spremna na posluh.

— Prijatelju, reče Kornelj brzajući, da prvo dovrši taj prizor, vi ljubite gospodičnu Martu?

Žermén porumenje.

— I gospodična Marta ljubi vas!

Mlada djevojka po svema pobliedje.

— A otac Topén pristaje, da se uzmete, da se vjenčate. Običaj je, da zaručnik donese u zajednicu toliko, da može od svake nužde sačuvati ženu i djecu, koju će mu Bog dati. Evo vam sto lujidora, za kojih možete kupiti pravo obrta.

Tri različita uzklika odtisnuše se najedanput iz triuh grla.

Žermén i Marta razširiše ruke i pohićeše veledušnu pjesniku u naručaj, medjutim Topén izgunduri:

— Pravo pjesničko srdce, nama poklanja, što njemu sâmu u velike treba.

— Ali, gospodine, ne mogu ja primieti te velike svote, prosu Žermén poslije prvoga zabuna.

— A za što to, dragi prijatelju? zapita ga Kornelj.

— Jerbo nikakova prava ne imam na to.

— Okanite se toga! Njegovo mi je veličanstvo poslalo 200 lujidora, a ja ih dielim s vami, ne ima ništa jednostavnijega! Volite li, da vam ih posudim? Pristajem i na to. Sjutra ćemo utanačit pismo kod koga

Digitized by Google

bilježnika, a kad mene više ne bude, vratit ćete novce mojim sinovom, kad vam volja bude.

— Milije mi je tako, pripomenu Žermén Bernoa, te primam vaše dobročinstvo uz veliku zahvalnost.

— Pristajem, odvrati Kornelj. A sada majstore Topéne, kad nakaniste vjenčati mladence? Ne valja oklievati...

— Od sjutra počamši brinut ću se za njih, odgovori Topén stisnuvši mu ruku i pridodade: Samo veliki dusi, gospodine, mogu šta takova učiniti...

— Ah, gospodine, tko bi bio mislio, reče Marta stidljivo i veselo, da će vaše cipele biti povodom mojoj sreći!

Kornelj se nasmjehnu na tu nedužnu domisao mlade djevojke, a zatiem reče veselo:

— Ej sada sam bogat i nadam se, majstore, da ćete mi sašiti ponajljepšu novu obuću.

— Gotova je, gospodine, odgovori postolar, dohvativ par liepih, čvrstih cipela, pomnjivo nabijenih na kalup povrh djelaćeg stola.

— Šta, zar su već gotove? začudi se pjesnik, što će to reći?

— Pokušajte ih samo, reče Topén. Da vidimo, Marto, pomogni der gospodinu.

Mlada djevojka priskoči donesav nazuvnik, te pričvrstiv trakove kraj ružice, obu starcu cipele, te čim je bila gotova, pljesnu u ruke i kliknu:

— Oj, otče, kako liepo pristaju! Nikad ljepših cipela ne sašiste!

— Ima tomu već 14 dana, što vrebam, kako ću vas prinukati, da primite ove cipele, ali ni moja kći ni ja ne dovismo se mudriji, kako da to upriličimo, pa da ne dodjoste večeras sami, mislim, da bi valjda bio morao pregorjeti radost, koja mi je šijućemu vaše cipele na umu bila.... Vi i ne opaziste, da sam onaj put, krpeći vaše cipele, mjeru si snimio — znao sam ja dobro, da moja krparija ne će dugo trajati. Pošto pak nove te cipele dogotovih, ne usudih se, ponudit vam taj darak; jer su pjesnici vrlo osjetljivi! —

Dvie suze kanuše niz lica pjesnikova, taj nježni postupak dirnu ga u dno duše. Dobri ljudi shvatiše podpunoma, kojeg se oprezna načina hoće dobročinstvu njemu namienjenu. Ta se njega kosnu srdca pjenikova više, nego li ono 200 lujidora zlata od samoga kralja.

— Primam vaš dar, očitova Kornelj, dakle se i vi sjetiste mene!

— Gospodine, reče Žermén Bernoa, imam vas samo još za jednu milost zamoliti.

— Uslišio sam ju u napried, mladi moj prijatelju, odvrati pjesnik, ali samo pod jedan uvjet, da mi po koji put dozvolite zagrliti vašu milu ženicu.

— Draga srdca, gospodine, kliče Marta te skoknu i zagrli starca.

— Jaoh si ga onomu, koji bi se tomu suprotnuo! Iztače se Topén i pruži ruku svomu zetu.

— A koja je to velika milost? zapita Kornelj spremajuć se, da polazi; jerbo je već kasno bilo i kao svim starim ljudem, ljubilo se je i našemu tragiku rano leći.

— Da mi dozvolite nadpis na mojoj trgovini: k cipelama velikoga Kornelja.

Pjesnik izadje a ne odvrati Žerménu ni besjede, toliko ga dirnu ta liepa pažnja. Pratio ga blagoslov obitelji postolarove.

Četiri godine poslije vjenčanja gospodina Žerména Bernoa sa gospodičnom Martom Topénovom i to na 1. dan rujna g, 1686. izgubi Francezka jednoga od najvećih svojih veleuma, kojimi se diči i ponosi.

Kornelj preminu u 79. g. svoje starosti.

Više od sto godina poslije njegove smrti mogao se svatko začuditi prolazeć ulicom: „Saint Honoré“ opaziv povrh suknarskoga skladišta pod strehom dobro sačuvani nadpis, barem čudan za onakvu trgovinu:

„K cipelama velikoga Kornelja“.

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Drugi dio.)

I.

Hrvatska prošlost.

Čudna sudbina, koja povede hrvatski narod sa karpatskoga siedoga gorja i dovede do jadranskoga mora, pratila ga je kroz sve vjekove, te mu ni sad još odahnuti ne da. Ljute i žestoke borbe, krvavi ratovi, mogući i silni dušmani, hinjenja i prievare, ne dadoše mu mira nit pokoja. S jedne strane silna i moguća Talijanska, s druge snažna i pomamna Njemačka, s treće varalica Grčka, osim onih napadajućih čestih, snažnih i biesnih dušmana smetaše razvoju i blagostanju narodnomu. Nu ipak nam srdce od milinja raste, kada razgledamo narod naš, kako svaki put kad se složi, na sve strane i svagda dušmane smete i predobie; kao što nam god duša protrnjuje, kad ga motrimo u neslogi malaksavati i u ponor propasti srtati. Dušmani ne prestavahu samo napadati velikimi vojskami, divljimi čopori, krvavimi mačevi već i najvuhvastijimi hitrolijami, i naj-

Digitized by Google

lukavijimi prievarami, silom prieteći, prievarom zavadjajući. Ter se je narodu boriti bilo proti očitim dušmanom i lažljivim prijateljem; i ako svagda pobjedu ne održa, to je ili do unutranje nesloge, ili do laka i nevina povjerovanja dušmanskomu blaznenju i hinosti bilo.

Motreći hrvatsku prošlost uzhićuje nas ne samo junačka borba, kojom naš narod nadvlada hrabrom desnicom krvoločnoga Obra, već se i ponosimo Ljudevitom Posavskim, koji ne mogaše već gledati franačkoga bezzakonja, te podiže Hrvate i Slovence za prvi put protiv obćemu dušmanu, i dok je bratska ljubav i sloga trajala, dotle je neprijatelj svud predobiven bio. Kadno se silne i moguće države pred magjarskimi čopori uliegahu, Moravska velika padaše, moguća Njemačka danak davaše, ohola Franačka i ponosna Talijanska poharana ostadoše, naš im narod sam preko Drave stupiti ne dade. Ter sa ponosom gledamo kroz to doba hrvatsku samostalnost; doba junačtva, domoljublja, odvažnosti i mogućstva; kada Trpimiri, Krešimiri i Zvonimiri narod hrvatski medju prve europejske dovode, stvarajuć moguću i široku kraljevinu, reseć plemenitimi i napućenimi gradovi, puneć ju svakiem blagom božjim, usnažujuć ju shodnimi uredbami i jačeć ju na kopnu i moru. Pak kada i domaći kraljevi izumroše, a nesklad silnu državu u propast hitati poče; naši, zabaciv za čas medjusobnu mržnju, na poziv slavnog župana Petra, golim mačem k Dravi polećeše, te Kolomanu dojaviše: Ne stupaj preko Drave, jer je amo Hrvatska slobodna država. Niti ne smjede on napried stupiti, već kad mu dopušteno bijaše.

Osobito nam se naš narod divan i junački pokazuje kadno zaostavi i porazi krutne Mongole ili Tatare. Najdivljiji narod tatarski svojimi pobješnjelimi čopori, zakriljuje sve države, sve rieke, gradove i mjesta, čak od iztočnoga kitajskoga pak sve do crnoga, pače do sinjega mora. Pada silni Kovaresmjerovaca narod, ore se nepredobitni zidovi nebeskoga kitajskoga carstva, zakrvavljuje široki, sa sto pritoka tekući Ind, uzljuljuje se aralsko jezero i hvalinsko more na prelet čopora, poradjajući svud strašnu oluju. A Kalka rieka zajazila se od neizbrojnih striela i palih ruskih junaka, kamo su uzalud potrčali, da štrašnu bujavicu zaustave. Tiem pod žestoku Tatariju padahu slavne kneževine: Rjazan, Susdal, Vladimir-Novgorod, Moskva, Perejaslav, Černigov sa sto drugih; i nakom dugoga i strašnoga jurišanja, a ne manje junačkoga branjenja, pade i majka svih ruskih tvrdjava, prastari, napučeni i prosvietljeni grad Kiev, za kim proplakaše sve slavljanske strane, pak još i danas žaluju.

Puče glas tih strahota, tatarske bjesnoće i jogunluka na sve strane; svak se prepa i smete, jer još prije nego se na odpor i pomisli, Tatar je već na vratih bio i Tatarijom šibat počeo. Tiem svak od straha umirao samo slušajući strahote, koje je na daleko počinio, a kada bi očima to ugledao, od straha bi zaniemio i izdahnuo. Stasa kratka i skrušna, lica blieda i široka, očiju izpalih, izbuljenih ali vatrenih, glasa skičećega i goropadna, pod kapom glivi nalikoj, do promaha gnjusne kožne haljine, prčina pljesniva i zabrbljana niz rame oborena: taki ti je Tatar bio. Na skršcu konju letio kao krilat pomaman za plienom, uviek divlji, ne umoljiv i ne milostiv, ne bi sile nit načina kako ga umoliti i uztuknuti. Pohara, poplieni i poruši sve moguće ruske kneževine, prostranu Poljačku, ravnu Ugarsku, veliku Njemačku. Svuda se iz ruševina dimećih gradova, cviel, jauk i lelek do neba čuje; bježe cari i kralji u daleka mjesta, jer ne imadu vojske nit sile da se opru Tataru, tim narodi i države padaju, gradovi i tvrdjave od straha vrata otvaraju, a Tatari roblje vade, blago pliene i sve u propast okreću.

Sva Europa u strahu vapije: Jeda igdje sile, jeda moći da nas od toga bića i nevolje izbavi? Nu čim svakoga strah i trepet popada, sami se Hrvati osviestiše, sunuše i tu strašnu neman kod zagrebačkih, spljetskih i trogirskih zidina, kliških klisurina, na tatarskom brdu, na kotorskih ravninah, na grobničkom polju, tatarsku silu sretaju, uztuknjuju, i u grob propasti hitaju, te svoga kralja, svoju domovinu i cielu Europu od divljega poraza obranjuju, i tiem si ako ne od neharne Europe zahvalnost, a to barem vječnu slavu stekoše, što najveću silu slomiše.

Ne manje je narod hrvatski bio jak sa svojimi junaci braćom Hrvati, Ivanom od Paližne, Lackovićem i drugimi bani i vitezovi kraljestvo hrvatsko obnoviti i svoga kralja na priestolje Arpadovaca postaviti.

Kadno se silni i nagli turski valovi zaljuljaše i u svojoj bjesnoći gutahu moguće države, velike gradove pod mač okrećuć i zarobljujuć puke i narode, rušeć i uništujuć svud prosvjetu, harajuć umjetnosti biesnim kopitom arabskoga hangira, taruć pitoma polja, plodne doline, voćne perivoje, cvatuće sjenokoše, i mjesto divnih i umjetnošću nakićenih crkava i palača dižuć spužaste munare, i mračne kule i mjesto skladnopieva i pobožnih hvala, koje se kao i miomirisni tamnjan do neba uzdizao, iz srdca krstom prosvietljenih puka i naroda, počeše hodže arlekati, ćukati i vijati; kadno pod težko žezlo i žestoku kandžiju nemilih Muhameda, Amurata, Sulejmana padahu afrikanske, azijatske i europejske države, ne stajaše slavlja ponositoga Carigrada, prestajaše slava neumrle grčke prosvjete, potavnije bugarska divota, na Balkanu još zora ne svanu niti

Digitized by Google

sunce ogranu, na Marici rieki ne propjeva već naš Orfeo; nego nastade gorka uspomena kletoga Kosova, tužne Varne, Nikopolja jadnoga, Silistrije cvieleće, Marice uzpljuskane, Drine i Vrbasa pokrvavljenih, Dunaja uzmućena, Save uzdrhtane.

Potavnje sjajni iztok, padoše u težko robstvo južne države, a zapad od straha uztrepće. Nu u takoj smetnji i groznoj prietnji, u takoj biedi i obćem užasu, sudbina postavi „Tvrdo predgradje kršćanstvu“ junačke prsi hrvatske, da se o te tvrde hridi, o te ne predobitne mire sva sila i naglost biesnećih turskih valova ili razbije, ili sustavi. Lišeni pomoći, lišeni i hajstva, za krst sveti i slobodu zlatnu, brane čvrste hrvatske desnice svoju milu domovinu, svoj zavičaj i grobnice svojih pradjedova, ali uz to brane i cielu Europu od krvoločnih nasrtaja, od nemila poraza i kletoga robstva. Koliko je god u Hrvatskoj miesta, koliko priediela, uznositih brda, širokih ravnica, vrletnih prodolina, sve ti spominje kakav žestoki okršaj sa Turci. Svaki pedalj zemlje povieda ti junački kakav megdan, svaki je pedalj Hrvat svojom desnicom obranio, i braneći krvlju svojom natopio.

U tom dugom hrvanju i težkomu ratovanju stvara domovina naša svemu svietu poznate junake: Berislaviće, Frankopane, Zrinoviće, Hrvate, Kružiće, Jurišiće i hiljade drugih, koji desnicom i umom čudesa junačtva počiniše, svu dušmansku silu ili poraziše, ili zaustaviše, ili smetoše, ili uništiše. Tiem ne samo za svoju domovinu nego za cielu Europu svoje prsi izložiše. Nu Europa mjesto harnosti, našoj domovini nehajstvom i preziranjem odvrati.

Bivalo doba kad se je Hrvatska popinjala do velike slave, silne moći i ugleda, do velike čilosti i žilavosti, odvažnosti i junačtva. Dok je slogom djelovala, dotle je i dušmane na sve strane daleko odbijala. I prem je raztrgana, raztresena, razkomadana, te ima samo malo ostanaka nekadašnje velike države, to u zgodah i ne nadanih nezgodah, uzavrie u sinovih njezinih krv hrvatska, sjećajuć se stare slave, i poradja Bakače i Jelačiće, i svakom kaže, što se još slogom može.

Ako je Hrvatska proti očitim neprijateljem junačno djelovala, to nam prošlost njezina bjelodano pokazuje, da proti lukavštini, pretvaranju, i vuhvastomu varanju, ne bi toliko dosjetljiva, hitroumna i okretna. S toga, što dušmani ne mogoše na bojnom polju oštrimi mači, to postigoše himbom i prievarom.

Kako su Hrvati još na prvom svom dolazku u Dalmaciju osnovali učvrstili i uredili moguću državu, tako ti se je pravi hrvatski uzor, jezik, običaji i vas život, ponajbolje dosle uzdržao. Bajoslovje, pjesme, pripoviedke, začinke, predaje i poviest još je obilno u ustih puka, koji ogrijav srdce „hrvaštinom“ znade ti mudro i uzhićeno poviedati slavu svojih pradjedova. A kako se i ne bi spominjao svoje prastare slave. svoje negdašnje samostalnosti, kada je to još sa Karpata sobom ponio, u srdce duboko usadio i hrvatskim se imenom ponosio?

Prem se naš narod odmah na svom dolazku ne dade na bujnu književnost i visokoslovnu umjetnost, do kojih mu niesu ni zgode ondašnjih vremena dopuštale, sasviem tiem, znade moguću državu urediti, množtvo velikih gradova podignuti i inostranim narodom u potrebi u pomoć priticati.

Osvojiv i napučiv svu Dalmaciju, Hrvati po prirodjenoj si blagoćudnosti, pokazaše se blagodarni prema preostavšim po špiljah dalmatinskih Rimljanom, jer ih ne samo od mača Obara oslobodiše, nego im i slobodan posjed dopustiše. Nu pomolivši se oni iz sakrivališta znadoše se hitro naklonošću hrvatskom okoristiti, zasnovav uzduž obala dalmatinskih na ruševinah starih nove gradove, nova mjesta. Ter netom se opomenuše i okriepiše odmah počeše Hrvatom nehar za uzdarje vraćati, njih prezirati, narodnost im napadati i grditi, zemljište preotimati, iztok i zapad protiv njim bunit, barbari ih nazivati i pod skrbničtvo stavljati.

Kršćansku vjeru Hrvatom podieliše, koju oni sa svom pripravnošću poprimiše i čistu uzdržaše, ali s vjerom nastojahu narodnost im uništiti, svoj jezik nametnuti i tiem ih svojimi robovi učiniti. Odatlen odpor i medjusobna mržnja. Hrvati zagrliše svetu vjeru i sa svim srdcem i osvjedočenjem uza nju prionuše, ali nikako svoje narodnosti, svoga jezika, svojih običaja ne hćedoše ma budi komu žrtvovati. Za to Hrvati, kada sveta braća Ćiril i Metod kroz našu domovinu putovahu, saslušav u slovenskom jeziku obavljati službu božju, uzradovaše se i sa velikim ju uzhićenjem prigrliše, jer tiem pravu vjeru i narodnost uzčuvati naumiše, rad koje se neprestano borit morahu. S toga slobodna Hrvatska prognane Ćirilove i Metodove učenike objeručke primi, uz slovensku liturgiju prionu, glagoljicu sa oduševljenjem gojiti započe i uz prkos svemu čemu uzdržati hćede. Od to doba ne prestade ljuta i žestoka borba izmedju svega, što je hrvatsko i talijansko.

Kako no njemačko i latinsko svećenstvo nasrnu svom bjesnoćom na Ćirila, Metoda i slovensku liturgiju, kod Rima ih krivovierstvom potvarajući i biedeći, niti odustade dok svetu braću ne proćera i liturgiju ne utamani. Uzalud rimski pape više puta, svečano svemu svietu Ćirilov i Metodov nauk pravovjeran ukazivahu, biskupi ih posvećivahu i slovensku liturgiju velikom naklonošću blagoslivahu. Na to Niemci haju i ne-

Digitized by Google

haju, nego se srde i ustaju protiva papam i Rimu, jer je njim više do poniemčenja Slavljana nego do razširenja vjere. S toga Metoda, još uz prkos i papinu prokletstvu, kao zločinca u tavnicu zatvaraju, učenike silom raztjeruju i pod izlikom vjere poraz nose Slavljanom. Da je tako bivalo svjedoče djela njihovih biskupa, svjedoči Arnulf pozivljuć neznabožce Magjare proti pravovjernim Moravcem, svjedoče Henrici, Otoni i ostali im nastupnici.

Niemci sa vjerom medju Polabske Slavljane njemštinu uvadjahu, zatiem u vrtlog krivovjerstva zanjuriše, tiem vjeru i narodnost izgubiše, na ruševinah njihovih moguću državu stvoriše, Odru i Labu prisvojiše. Na Spreji, Rujanu i obalah baltičkoga mora za uviek se posadiše, odklen neprestano pogled na Vislu, Vutavu i Dunav hitaju.

Slična ti je borba u Dalmaciji i u Hrvatskoj nastala. Sveti otci pape svetčano izjavljuju, da su glagoljske knjige za službu božju odredjene po Dalmaciji, Istri i Hrvatskoj, po prvom rimskom obredu sastavljene i uzdržaju čistu kršćansku vjeru, na to talijanstvo nikako ne pristaje, već sve sile očite i otajne ulaže, da slovensku liturgiju proždene. U to se ime sabori sakupljaju, stvar se izvrće i prečinjava, Hrvate Goti nazivlju, Ćirila i Metoda krivovierstvom potvaraju, liturgiju iz svega grla proklinju, pod strogu ju kazan zabranjuju, Rimu se izvrnuti dokazi šalju. Uzalud slavni Ninski biskupi sa hrvatskim svećenstvom, braneć glagoljicu i slovenski obred, pravu vjeru riečju i dielom izpoviedaju, to malo koristi, jer Talijanstvo, hineć ljubav vjere, tražilo se je na štetu hrvatstva širiti. Pak po tom i na to sveto polje vjere, na komu se jedino ljubav i bratimstvo stjecat imadu, nastade medjusobna mržnja, osveta i prievara, ter se sa obe strane tiem zlokobnim oružjem nadmećahu.

U ovoj medjusobnoj borbi, stvori se čudna praistina: — Sve što je Talijansko, to je pravo katoličko, a što je slavljansko ili hrvatsko, to je krivovjerno, pogibeljno i prokleto.

Kakono na Bugare i Srbe nasrnu Bizantinizam, kojim su vlade upravljale, ter im liturgiju počeše kvariti i progoniti, tim ih u vjeri pometati, narodnost oduzimati, poraz pripravljati, Fanariote slati da jih u robstvu uzdrže i tako utamane.

Tako je Mletačka na Hrvatstvo nasrnula, mržnju sijući, vatru strasti pireći, na svoj mlin vodu navodeći, svoje gospodstvo šireći, a u svem pravu kršćansku ljubav hineći. I s te strane naš narod dakle imade neprestanu borbu, u kojoj, ako i nije slavodobitan ostao, barem je toliko uspjeo, da još po Dalmaciji, ako i sporadično, čuje na svom milom jeziku službu božju obavljati „Slava u privisokih Bogu“ pjevati, po Ćirilu i Metodu prevedenu a od svetih otaca papa blagoslovljenu liturgiju od poroda do poroda predavati, dok opet u povoljnijih vremenih svuda bude ponovit se i zalog ljubavi medjusobne postati.

Progledav mahom tako prošlost Hrvatsku svijuh vjekova, to je riedko drugi koji narod toliko očitih i otajnih borba pretrpio, pak se moramo čuditi, da u tih nesurazmjernih parbah nije sasviem propao. Jer niti franačko pomno napadanje, niti njemačko usilno otimanje, niti mljetačko i talijansko prečinjavanje i hinenje, niti bizantinska hitrolija, nit magjarska napeta sila, niti tatarska žedna krvoločnost, niti tursko dugo usilje ne mogaše dosle ikako Hrvatu preoteti i iz srdca ma budi čim iztrgnuti, što je u njemu duboko i neoborivo usadio: Da će krstovu vjeru i svoju narodnost, doklen god požive, ljubiti i uzdržavati.

(Dalje sliedi.)

O praznovjerju i predsudah.

Mate Gršković čitanje krasnomu spolu u Požegi koncem prošle godine.

(Konac).

I Sosko ili soljansko jezero postalo je po priči našega naroda na vjekovitu uspomenu pravde božje. To je jezero evo u našoj blizini, u Ruševačkoj župi. Iz toga jezera, dva tri dana prije oluje i promjene vremena, počme kano iz kotla dimiti, tako se burkati, da slapove na kopno baca i čarobno-strašan prizor motritelju predočava. Narod o postanku toga jezera evo ovako priča: Prije nekoliko godina bilo je jezero na drugom mjestu u istoj šumi, gdje je i danas, tri sata dalje prama zapadu, gdje je bio negda grad braće Jakova i Petra. To su bili veliki razbojnici i krvoloci, a njihovi kmeti, ne imaduć komu da se potuže, počmu Boga moliti, da ih oslobodi od tih okrutnih gospodara. I u zalud ne bje. Krvoločna braća propadu skupa sa gradom, gromom upaljenim, u zemlju. Grad je mnoge godine dolje u ponoru gorio i vatru rigao, dok se spomenutih razbojnika sestra Danica, koja je bila od njih utekla, ne povrati u istu šumu, i ne načini nuz taj, vatru rigajući ponor, kolibicu, u kojoj je provodila dane i noći plačuć i moleć se za svoju braću.

Potok njenih gorkih suza, ne samo, što vatru ugasi, nego i propast napuni. Pošto je ova pokoru čineća sestra sto godina ovdje navršila, udavi se u svojih suzah. Neki starac Ante Tičić, koji je tužnu ovu djevojku svaki dan polazio i hranom providjao, nadje ju jednog jutra mrtvu po vodi plivati. Ovaj pobožni čovjek, da joj posljednju dužnost ukaže, udjela velik drven križ i ukopa ga u zemlju kraj kolibe. Istom

Digitized by Google

što je križ bio ukopan, ne stade jezera i djevojke. (Nu jedna jama, od prilike hvat duboka, a deset široka sa križem vidi se još dan danas i zove se Tičićev križ). Tičić se uplaši, opazivši, da je iznenada i djevojke i jezera ne stalo Prekrsti se i povrati se kući. Sutra dan donesu seljaci glas, da je Tičićeva oranica u propast pala i da je tude jezero. Ovo čuvši spomenuti seljak, kaza im, šta mu se je jučer dogodilo, to jest, da se je jezero onamo preselilo. Ovako narod, koji ne će, da se tlačitelju naroda ikad oprosti i hoće, da ide božja kazna tako daleko, da ne smie ni pobožna Antu Tičića poštedjeti, pretvoriv mu oranicu u jezero, već samo s toga, što se je, ma i za nedužnu sestru spomenutih krvoloka, zauzimao. Župnik pako Luka Ilić Oriovčanin, iz čijega je pera ova pripoviest potekla, pravo zaključuje, da je na tom mjestu bio negda vulkan i da je to mjesto s potresa propalo i da su po toj čitavoj okolici bile vulkanske revolucije. Sličnih zanimivih priča imademo i o bledskom i drugih čarobnih jezerih, a osobito otocih, koji su preko noći nad površjem morske pučine osvanuli, koje bi nabrajajuć prekoračio granice moje zadaće. Pripomenuti ću sada, da se praznovjerje rado zameće i u kritičkih i važnih časovih života, u vrieme ljudskih nevolja, kuge glada i vojske itd. Kad na mukloj pučini sinjega okeana zaigraju ljuti vihrovi svoje biesno kolo; kad crne oblačine sunčanu svieću gustom zatru koprenom; kad gromovi ore, munje sieku, a valovi se do neba dižu: kud će, kamo li će ona šaka umrlih stvorova na ladjici krhkoj kud će, nego uprieti kameno oko pram nebu, odkud se je još jedino nadati spasu? i eno, vidješe spasonosnu svjećicu na vrh jarbola, veselu svieću, svetog Ilije ili Elma, sjeguran spas! Takovu svjećicu, u takovih časovih priznaju i prirodoslovci, samo što je to po njihovoj znanosti nagomilana munjevina ili električnost, što iz punih njom oblaka u svietlih iskrah prelazi na uzvišene priedmete, te se na njih svjetlucajuć ukaže. A pomislite, matere, kakve sve čemerno vaše srdce i smutjenu pamet ne prolaze misli, kad vam milo čedo naglo, a težko oboli? Vjerujete tada u uroke, zao pogled, ovaj i onaj praznovjerni uzrok, te vam srdce od tuge zaboravi na sve naravne zakone. Koje ne bi, sladke majke, upute dali vašoj slici i prilici miloj, vašemu materinu zlatu, kćerci vašoj, kad vam iz majčina krila poleti za svojim sudjenim. Nemoj, kćerko, ništa gvozdena od njega na poklone, biti će smutnje med vami; nemoj da ti nehotice na nogu stane, biti ćeš nesrećna; pazi da ti na oltaru vjenčić ne spane, dobra biti neće; nemoj jesti kruha, što ga je on jeo, nemoj se večerom gledati u ogledalo, nemoj to, nemoj tako! Evo ti čilita začilitana. Ne odčilituj ga bar još koju godinu, dok si mlada, moći ćeš još koji put med sviet, biti će ti još dobre haljine... Kćerka pomno sluša, al ne prodju dvie godine, mali zlatan materin, čeprka po ormaru i dokopa se čilita, još uviek začilitana, pograbi ga te se igraj njime sebi na zabavu, a majci na radost. A vi, rumene ružice u života pramaljeću, koliko ćete olova saliti, koliko titrica list po list razlistati, voli me — ne voli — pobožno šapćuć, koliko mladih nedjelja propostiti, u koliko najmanjih valjušaka na badnjak ime njegovo na papirićih umiesiti, da što prije izmedju ostalih debljih i težih izpliva, da ga sanjate, da ga upoznadete?

Te vam nevine zabavice, makar i praznovjerne, nu često uspješne i nadalje, ne daj Bože! da tko uzkrati, kao što ne imademo zašto niti proti onim deklamirati, koje poliežu iz puke navade, kao što su: biti ćemo zlovoljni, jer smo na lievu nogu ustali; biti ćemo ljuti, jer nas nos srbi; alaj nas netko ogovara, kako nam se uvo zapražilo; kad kabanicu naopako obučemo, da ćemo biti zdravo izlupani; kad srbi desno oko, da ćemo vidjeti nekoga, kad lievo, da ćemo plakati; da svakoga moramo ubosti, kad mu iglu dajemo; da se treba sladko nasmijati, kad komu soli podajemo, da svadnje ne bude, kad tko slučajno sjedne med dva brata ili dvie sestre, da će se od braće il sestara koje vjenčati. To su zabavice neškodljive, jer preveć šaljive.

Ozbiljnije nam je progovoriti, jer i to u našu zadaću spada o praznovjerju, koje je množinu zala na sviet donielo i još donieti može. Kad je ono u 17. vieku nemila kuga liepi Milan u jednu bolnicu bila pretvorila, te si očajani sviet nije nikako već znao dati oduška svojoj krutoj patnji, počeo je tražiti uzroke toj biedi, ne u slabo uredjenih kontumacijah, nit inih loših zdravstvenih mjerah, ne u sebičnosti lakomih prebikrajcara, već u zloj i sotonskoj naravi kukavih starica, kojih je mnoga, tobož vještica, morala skončati dane načinom najokrutnijim. Dosta je bilo imati takvoj nesretnici zakrvavile oči, teretom godina odveć sgureno tielo, koju bradavicu: mahnita fukara sjekla je i palila tu nevinu čeljad živinskom nasladom; a u takvih vremenih, poznato nam je, da se ni razumniji ljudi, svoje mnienje ne usude izreći, da razbor i pravica spava. Groze nas hvataju, kad prebiremo one crne listove vierskih ratova i hajku u onom barbarskom srednjem vieku. Krvni ti koji dušmanin opazio samo koji nevin mladež na tielu, dosta je, vještica si! Nadribranitelj, što ti ga je tobož pravdoljubiv zakon opriedjeljivao, ne smie te braniti, nego samo pro forma, ako ne će i sâm na lomaču žena si, latinski se zoveš Femina, ime ti dolazi od fe, vjera i minus, manje, dakle ti ime

Digitized by Google

kaže, da manje vjeruješ, nego kriepostni mužkarci, dosta je! poginuti moraš, ali ne brzo, kako biš sama hćela, nego onda, kad se već i sâm krvnik izmuči, lomeć te na torturi. Bacimo gustu, gustu koprenu preko tih zabluda ljudskih i tješimo se, da sretniji viek vjekujemo. Imade još i danas škodljivih priedsuda, kao što su izmišljotine o inovjercih, kao sto na primjer negdje u — Kini, gdje još i dan danas vrebaju na kršćanina, da ga ubiju, i da još toplo tielo komadimice pobacaju u zrak: gdje koji komad pade, tude da su novci. I u našem se je narodu još do nedavna mislilo, da se u zdanja i zgrade, koje imadu biti vječne i sretne, mora štagod živa uzidati; čim dragocjeniji život, tim sretnije; i sviet zbilja uzidjivao ljude, kako nam to narod u svojih pjesmah najživahnijimi slikami riše. Praznovjerja u sretne i nesretne dane, s kojih čovjek često najbolju zgodu komu poduzeću propusti, u brojeve, na primjer u 13 škodljiva su, takodjer u običnom životu, a uzeta iz bibličkih dogadjaja: Isus je u petak umro, a od trinajstorice družbe Isusove morao je jedan poginuti! Škodljivo je nadalje i praznovjerje kod lutrije: razpiri u lutrijašu strast za igranjem, učini ga nesposobnim, jer nepomnjivim za svakdanji svoj posao, i vidjesmo često, da to bude propast mnogoj obitelji. O ništetnosti toga praznovjerja kod lutrije, najbolje se uvjerimo, kad si prizovemo u pamet onaj, koliko trivialan, toliko istinit prigovor: Da su ti ljudi, što lutrijaša pišu, sami uvjereni o istini svojih ludih brojeva, prva bi im zaista bila briga, da se obogate sami, te da si hljeb ne teku nakaradami uma ljudskoga.

Najškodljivija su pako u našem narodu praznovjerja ondje, gdje bi ih, jer se prvoga dobra na svietu, zdravlja, tiču, imalo biti najmanje, a tu kao da ih je baš najviše. Mjesto da se, kada obolimo, uteknemo pomoći liečničkoj, a mi lieči po receptu jednom sve bolesti, po receptu stereotypnom, koji glasi po prilici ovako: Uzmi obilniju dozu nesmisla, pa ga zamotaj u hostiju trica i kučina, pa to uzmi, kad niesi pravo pri sebi, i kad osjetiš, da ti je odlanulo, trči po liečnika!

Prividno samo, čini se, da su nekoja praznovjerja, kao dobro sredstvo odgajanja; ako na primjer, da štetu zapriečimo, kažemo djetetu, da će biti velike, velike nesreće u kući, ako se ogledalo razbije, da će doći po njega bajo, to će se diete možda čuvati ogledala, al šta si siromašče sve ne misli pod tim blaženim bajom, a kad mu istom toga baju rješite dadilje opišu sa sto joj i hiljadu bau, bau, znaš kaki je! iztjeraju mjesto lisice vuka, djetetu se tim usadi strah u nježno srdce, boji se mraka, samoće, groma, munje, crkve i groblja, postane proti svojoj naravi plašiv na čestu smetnju u težkom kojem budućem zvanju. A ima sila sredstava, koja nam u odgajanju baš baje izmišljene il prave, sasvim suvišne, čine.

Negdje smo tečajem čitanja natuknuli, da praznovjerja u nekih slučajih istinita, nu prividno samo istinita biti mogu. Ako na primjer u oči mlade nedjelje mladim golubićem oči na živu izvadiš, pa je još vruće i krvave metneš pod prag, preko koga će on proći, pa se, kad prodje, pred njega postaviš, pa mu zjenicu u zjenicu opreš, poludjeti će za tobom! Niesu to golubići donieli, već plamteće tvoje oči, čeznuća dievo, i talasanje, nemir — grudih tvojih! to je njega zatravilo! Tako se imade i sa raznimi ljubavnimi dekokti, konfekti i paštetami ma i noktom mrtva djeteta začinjenimi, sve to samo po sebi ne pomaže, već je ljuvena vatra u srdcu vašem, kojoj će mnogi representant jakoga spola težko odoljeti. Tako vam je i s onom vatrom sv. Ilije, što smo gore napomenuli, ne pomaže tu ona iskrica na jarbolu tonuće ladje, već srdce u mornara, utjeha snagu dajuća, i ona odvažnost, koja stupi u čovjeka, kad misli, da je izvan pogibelji u obće, a samrtne naposeb. Tako je i sa onom gorepomenutom quintesencijom narodnih ljekova. Jerbo kao što čovjeka hypokondra i kad je najzdraviji, sažaljujućim samo pogledom il malko naglašenim pitanjem: a kako zdravlje? u bolest zatjeramo, tako se i lahkovjernu svietu, ozbiljnim dokazivanjem, da je ovaj il onaj „zapis od groznice ili srdobolje“ il glavobolje već tolikim i tolikim pomagao, malko se razvesele i razaberu, nu ni tude nije pomagao zapis, niti mudro slovo, niti crni ugljen, već okriepljeni živci a nada sve jaka imaginacija, čudotvornica u bolestih.

Što se pako kaže, da nekoje životinje već unapried osjećaju približajuće katastrofe, kao što se priča o rodah, da su svoje mlade sve poodnosile, kad je bič božji, hunski kralj Atila, priprave činio, da razori Aquileju, to može biti istina, niti to nije kakva proročanska moć u životinja, već dobro razvita osjećala.

Još nam nije zaboraviti ni na blažene sanje: ta čemu onda nova misirska sanjarica sa 2474 tumačenja sanja? Narod naš kaže: san je laža, a Bog je istina; i mi se s tim slažemo, pripuštajuć ipak, da može sanja ipak istina biti. Jer ako nije sanjanje ništa drugo, nego i u snu nastavljeno djelovanje duše ili mišljenja, kojega se još sjećamo, kad se probudimo: onda je vjerojatno, da smo u punu miru i oslobodjenju svih vanjskih, dublje promatranje smetajućih okolnosti, mogli nešto izkombinirati, što nam je dugo i dugo brige zadavalo i što se je posle u istinu i sbilo s razloga, što smo bistro pro-

Digitized by Google

sudili bili uzroke i posljedice kojemu dogodjaju. Takovih slučajeva, da je tkogod u snu najteže zadaće riešio, da je onaj dogodjaj pogodio, čitali smo bez dvojbe više, i samo u takovih slučajevih dopuštam istinitost Homerove izreke: „I sanja je od Boga.“. Nego što naša „sanjarica“ baje n. p. Trešnje jesti, kajati se za trud: lumera 1., 77. Čavao, ekser, dvojba, br. 7.; to naša sanjarica nek slobodno i nadalje sanja i usrećila mnogoga i mnogoga za novu godinu!

Stàra su vam pako praznovjerja, milostive gospoje, tako, kao što je star rod ljudski. Stari su Kaldejci u veliko razvijali, pazeć zviezde i planete i čitajuć znatiželjnu svietu u njih budućnost, za skupe doduše novce. Još su ih u tom nadkrilili Jegjupćani (ili Misirci.) Rimski su pako auguri ti „službeni lažci rimskoga imperija“ tako u veliko taj zlatonosni zanat na račun glupe mase tjerali, da je onaj dosjetljivi Cicero opazio: Samo mi je čudo, što se dva augura mogu susresti, a da se jedan drugomu ne nasmije! Njihovi bi onda sveti pilići sladko jeli, kad im ne bi dugo jesti dali: slezena bi njihovim svetim zaoblicam onda nabreknula, kad bi je se još za četveronožna njena života pod bičem i štapom dobrano naganjali, a piljevi njihovih kućnih bogova, Lara i Penata, onda bi plakali, kad bi im oči fino stučenom solju ili kojim drugim lahko topećim praškom posuli, da po vlažnu vremenu gorke suze liju! I glasovitomu su Cezaru jednom hćeli ex officio nabajati, da će mu ratna sreća lošo poslužiti, jer da sveta perad, upitana za svoj savjet, u svojoj puranskoj premudrosti, ne kaže dobro. Nu jedan Cezar haje i ne haje za svetu perad, iz koje su Pompejevi zlatni talenti govorili i nije ga ni glava zaboljela. I proročišta na glasu u Dodoni, Delfih sa čitavom svojom mašinerijom, s Pythiom nadcigankom, bulaznila su, što je mudri drviš-aga iz njih kazivao. Ta kud ćemo dalje, kad su i sami rimski, inače častni bogovi, imali svoj stoljetni koledar, takozvane knjige sudbine. Je li onda čudo, da i mi umrli, što ne jedemo ambrozije, niti pijemo nektara, već trošimo prozaični plod oranice, da i mi nebozi u svašta vjerujemo? A kako treba kuvati ljubavne obroke, to nas uči Mefistofel Horac i u tom pravi Dr. Publius Ovidius Naso. — Chiromantija, Magija, Nekromantija, Mesmerisam, kabalistika sve se je to još prošloga vieka na universitetah u Halli i Jeni njemačkom onom pravednošću i točnošću sa katedre veličanstveno lagalo! kako nam to oštroumni Göte u svom Faustu spominje.

Neki Albertus magnus, radi tobož prevelika poznavanja naravi, čudotvorac prozvan, piše u svoj knjizi, zamamljiva naslova, jer glasi „O tajnostih ženskih“ o moći planeta, bilja, miševa, mravi, ptica zlokobnica, o vampirih, sovah i ćucih toga toliko, da je upravo težko mladoj mačti ne povjerovati što, akoprem se ne bi čitava ta danguba mogla niti čas obraniti pred trieznim sudom prirodoslovnih znanosti. Albertu su, kao što i izvorom njegove doktrine, zečje srdce i pušji bubrezi, pelin i četverolistna djetelina i mlieko, dakako od crne mačke, pravi ljubavni Francbrantvajn. Pred njegovim basiliskom, nakazom bez glave i repa, zmaj je sv. Jurja pravi komarac. Basilisk se izleže iz jajeta, što ga je snio oroz, koji već sedmu godinu sretno prekukuriko, te ga ostavio na buništu blagoj i oživotvarajućoj toplini Jurjevskog i žegi Ilinjskog sunca. Kad mu dodje sretna hora, da poleti, a on, te poreni, te poždeni preko prostrana polja, preko široka mora. Što njegov bažilišći dah dosegne, sve poumre i povehne, drvo i kamenje. Tako grozno piše naš Albertus, da bi se sa samim Fučcem natjecati mogao.

Ugrijane glave, dangubni sviet, oslabljeni živci i razmazana mačta, bolno srdce, hysterija, migrene, te ne brojene knjige i stara mythologija, to su širitelji praznovjerja, koje tim još veću svetost zadobije, što ga slave i ljudi glasoviti, a poznato je, da se skrajnosti dodiraju: najpametniji i najograničeniji čovjek ne riedko jednu te istu budalaštinu počini; pravi dokaz, da bogovi niesmo, dok smo u ljudskoj koži. Neka mi oprosti vriedna starina Thiers, kad vam spomenem, kako i njemu njegovi žurnalistički Bizantinci hoće, da prišiju vjeru u kabalistiku. Oni vele: Thierov je broj 36. Evo dokaza: U 36. godini života postao je prvi put ministrom. God. 1836. president ministarstva; napisao je 36 svezaka noviesti. On je sa Šarlom i Belanžeom kod matere Sagietove za 36 susa ručao; star je 2 put 36 god. i 36 mjeseci, i napokon je dobio pouzdanicu od 36 glasa. A mogli su još izračunati, da u 36 dana 36 puti kihne. itd. Tako je i s onim. Svaki čovjek imade svoj svoj sudjeni broj, nu sâm imade samo jedan dio toga broja, a ženska koja ima ono, što još od toga broja preostaje. Kad se nosioci tih brojeva nadju, onda se mora jedno u drugo zaljubiti: Eduardov je broj 77, nu on ima samo 70., a Kunigunda 7, skupa 77., ne fali brak! A koliko mogu i najuzvišenije ideje kršćanstva dati povoda krivu tumačenju i prostu shvaćanju! Čovjek neuk, primitivan, slušajuć o svetcih i tajnih božjih, ne može si predočiti raja bez kòla i veselja. Njemu svetci blago diele, sveti Nikola dobije korabu, da prevozi duše s ovoga svieta na drugi, sv. Ilija gromove itd., a u svatovih su kumovi, čauši i djeveri sami svetci.

Preostaje nam još, da kažemo, koji je radikalan liek proti praznovjerju. Koji je to? Znanost i opet znanost!

Pošto smo iztaknuli, što je praznovjerje, kako postaje, kada i pod kojimi uvjeti, koje

Digitized by Google

je nedužno, koje li škodljivo, da li kada istinito biti može i zašto, tko im je širitelj i što im je uztuk, dopustite mi još, milostive gospoje, da vam na koncu spomenem i dvie tri moderne priedsude: Nije dobro, da „paor“ škole uči. — Samo u našega naroda ima gluposti i priedsuda. — Da su nekoji narodi samo za robovanje stvoreni. — Da je to u interesu prosvjete i civilizacije, kad jedan narod drugi zatare. — Da se hrvatski jezik i bez nauke može dobro govoriti; nù za dokaz, da ćete vi milostive gospoje, ma kakve slične priedsude i hćeti i znati nadvladati, budi sjajna vaša pobjeda nad onom najmladjom priedsudom, što se je u boži zrak telalila, da se u Požegi predavanja za krasni spol izvesti ne dadu, jer da nije komu. Vi ste tu negalantnu priedsudu evo mnogobrojnim posjetom u ništ razpršili, na čem vam od strane predavalaca najsmernija hvala.

LISTAK.

Narodno kazalište. Članovi našega kazališta vraćaju se s praznika, da počnu iz nova svoj rad. S njima došlo je nekoliko novih sila. Za operu engažovana je nova primadona gěna. Neugebaurova, rodom Slovenka i vješta slovenskomu jeziku. Sa više strana čusmo mnogo pohvalna o njezinu glasu. Prvi put pjevat će, kako čujemo, kao Margareta u operi „Faust“. Za baritona engažiran je neki g. Novak iz Praga. Kašmana, koji je dobro hrvatski umio, izgubismo dakle definitivno, što nam je tim više žao, jer će naše operno družtvo tek onda stalnim biti, kad budemo imali same domaće sile. Basiste nije dosele uprava pronaći mogla. — Za dramu engažovan je kao redatelj i glumac g. Adam Mandrović. Mandrović bijaše već prije polazka svoga u Biograd ljubimcem našega obćinstva i stupom naše drame. Vrlo nam je drago, da nas više ostaviti neće. Osobito se radujemo, da ga je zapalo mjesto redatelja drame. To je znatan napredak. G. Mandrović je čovjek ozbiljan, sdušan i energičan i neprijatelj spljetkariji, te očekivamo od njega, da će ozbiljnoj drami osobito svoje sile posvetiti. Medjutim dobro nam došao. Čujemo, da će za epizodne uloge engažovan biti g. Rajković od biogradskog kazališta. I naša vele vriedna junakinja gja. M. Ružička vratila se s umjetničkoga puta dne 3. t. m. na večer iz Beča. Već dne 4. kolovoza za rana predstavila se zajedno sa svojim suprugom g. Strozziem povjereniku za kazalište g. Vardijanu. A zašto? Valjda da mu se liepo zahvali, što je po njegovu predlogu dobila od grada Zagreba putni štipendij? Nipošto. Vele ljudi, da je pobrzala g. Vardijanu, da — izpreša od njega ponukom svoga muža veću plaću, jer da će se inače posvetiti njemačkoj umjetnosti, jer da ima sjajnu ponudu za pražko kazalište.

Mi svega toga ne vjerujemo:

jer gja. Ružička i njezin suprug dobivaju od hrvatske zemlje na god. preko 1600 for., te uprava daje i mužu i majki dosta uzgredne zaslužbe, pa bi takovo vladanje bilo — oduran egoizam;

jer se je gja. Ružička izticala uviek iskrenom Hrvaticom, pa bi takovo vladanje bilo — ružno licumjerstvo;

jer je gja. Ružička dobila od grada Zagreba i kazališne uprave znatnu podporu da se za naše pozorište usavrši u Beču, a rabit hrvatsku podporu, da se otmeš hrvatskomu kazalištu bila bi — sramotna nezahvalnost;

Mi, kako rekosmo, svega toga ne vjerujemo, te se nadamo, da će gja. Ružička sve ovo govorkanje pobiti činom.

— Biogradsko je pozorištno družtvo, kako čujemo, po vladi razpušteno. Povod tomu da je neprestano spletkarenje bilo. Družtvo, vele, sastavit će se na novo, te će se smutljivci odstranit. Tako valja.

Književnost. Ovih dana izašlo je djelo: „Stari pisci hrvatski, knjiga V.: Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića skupili dr. V. Jagić i dr. Gj. Daničić, na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (u Zagrebu 1873.), str. X., 353, ciena 2 for. Po načelih, po kojih akademija izdaje stare pisce hrvatske, navode se u predgovoru životopisi, od kojih prvi (N. Dimitrovića) polazi od od dra. V. Jagića, drugi (N. Nalješkovića) od dra. Fr. Račkoga, i rukopisi, kojimi su se dr. V. Jagić i Gj. Daničić služili kod priredjivanja za štampu ovih pjesama. Pjesme Dimitrovićeve izdane su po dvih rukopisih u knjižnici dubrovačkih Franjevaca, ona pako N. Nalješkovića po 5 rukopisa, od kojih su četiri u knjižnici jugoslavenske akademije a jedan u c. dvorskoj u Beču. Prema onim su načelom svagdje točno navedene variante za kritiku teksta. U toj knjizi naštampane su sve pjesme Nikole Dimitrovića, u koliko su se mogle naći; od Nalješkovićevih odgodjene su na VI. knjigu samo ljuvene pjesme. Veći dio ovih pjesama sada je u akademičkom izdanju prvi put štampan, tako Dimitrovićeve pričice, razlike pjesni i knjige; od Nalješkovićevih štampani su bili samo manji odlomci. Za kulturnu su poviest Dubrovnika u XVI. vieku od velike vriednosti Nalješkovićeve „maskarate“ t. j. pjesme, koje su vesele družine pjevale u vrieme poklada, i komedije. Ovdje nam se dubrovačko družtvo predstavlja u razkalašenosti, dakle u opreci s njegovim ozbiljnim zanimanjem u trgovini i politici. Ako i jest Nalješković u opisivanju toga života dubrovačkoga krupan, ne može mu se ipak poreći često umna dosjetljivost.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 33. U Zagrebu dne 16. kolovoza 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Ribareva Jana. — Prva ljubav. — Pukovnijska pomenica. — Glas od drage. — **Pouka:** Hrvatske uspomene u Dalmaciji — **Književnost i umjetnost:** Risarije Albrechta Dürera u Zagrebu. — **Listak.**

RIBAREVA JANA.

Spjevao Aug. Šenoa.

Po cielom kraju na sto milja
Ljepote takve nij',
Što liepa Jana pokraj Save,
Ribara starog kći.

Ko drienak su joj pune usne,
Ko trska vitak stas,
Ko riba ima bistre oči,
Ko ševa milen glas.

A vesela je — cieli vrbik
Od njene pjesme pun,
Kad starcu otcu mreže plete,
Il tjera uz kraj čun.

I pjeva Jana: Lude ribe!
Ah u vas mozga nij',
Ne boji vam se mužke mreže
Ribara starog kći.

I starac otac ribe lovi,
Al liepa Jana dà,
Mladića trista nehotice
Ulovit za čas zna.

Al Jana pjeva: Lude ribe!
Ah u vas mozga nij',
Ne boji vam se mužke mreže
Ribara starog kći.

I minu vrieme — tihom noći
Na brieg se tisnu čun,
I nešto sapće: tužno drkće
Nad vrbljem mjesec pun.

Iz grada ribe lovit došo
Gospodin liep i mlad,
Poljubio je — ostavio;
Oj Jano šta ćeš sad?

Ko trnule su sad joj usne,
Ko vrbi sguren stas,
Ko zimsko nebo mutne oči,
Ko kukavici glas.

Do Save sjedeć Jana tepa:
„Oj sretne ribe vi!
U vama neima vrele krvi,
A ja sam ljudska kći.“

Moj ribar težko mrežu vuče,
Ne, to ti riba nij'
U mreži blieda, mrtva leži
Ribara liepa kći.

PRVA LJUBAV.

Izvorna pripoviest.

III.

Prijatelj moj Radovan pozvao me na partiju taroka. Doći će Janko i Milutin. Kako sam s posljednjega susreta sa Albinom od-

više razdragan bio, rado prihvatih poziv, ne bi li mi u prijateljskom krugu malo odlanulo.

Bijaše po podne. Hodao sam raznimi

Digitized by Google

ulicami Pražkimi, dok ne dodjoh do neke mračne i tiesne, da bi jedva tri čovjeka usporedmogla proći. Tu nadjoh stan Radovanov. Penjah se četiri kata visoko, te nabrojih do njegove sobe gotovih sto i pet stuba. Kad u sobu uljegoh, imadoh što gledati. Soba tamna, pokućstvo zaprašeno, knjigam ni traga. U sred sobe stajao prost, malen stol, kraj njega star, odrpan divan. Na divanu pružio se Radovan, te kako je velik bio, titrale mu noge u zraku. U ustiu mu bila duga, turska lula, odbijao guste dimove te nestrpljivo mastne tarok-karte pregledavao.

— Da si mi zdravo, kliknuh, eto me, zar niesam najtočniji?

— Dakako —, zdravo, odgovori Radovan još svejedno premećuć karte.

— U tebe je liepa soba, nastavih za čas, ali samo odviše visoka.

— Dakako, odvrati on.

Sjedoh sam na stolac, kad me on namjestio nije. Radovan još svedjer na divanu ležao i dimove odbijao. Najednom oglednu se na mene, te se nasmija. Začudih se njegovoj živahnosti.

— Meni se sve čini, započe otežućim glasom, da si zaljubljen. Što radi Albina?

— Šta me pitaš, zar da ja znadem?

Radovan se opet nasmieši te odbije gusti dim. U to pokuca netko na vrata, a u sobu nahrupe Janko i Milutin. Stanovala oba zajedno te uvieke zajedno polazila učilište i zabave. Radovan se podigne, baci karte na stol viknuv: Na posao.

Sjede Milutin do mene. Puteno mu se lice danas osobito caklilo, obrijao si brkove i bradu posvema i nataknuo očale. Glavu mu posula riedka kosa, na tjemenu mu bila već sva ćelava. Uzeo karte u ruke te pregledavao slike na njih. Janko pruži mi ruku, pozdravi me liepo, pogleda me prodirućim pogledom, kano da nešto neobična na meni opaža.

— Tebe već nekoliko dana medju nama nema, što je s tobom? poče zatim oštrim glasom, kud se potiplješ?

— Učim, marljivo učim, odgovorih malo smeten.

Uzesmo se kartati u četvero. Ne bijah pravo sabran. Jedanput pretukoh druga, drugi put mi uhvati protivnik pagata. Začudiše se drugovi mojoj nepomnji, znadoše, da sam dobar igrač.

U to nazove Janko pagat ultimo. Bijah mu drugom proti Radovanu i Milutinu. Nespretnošću mojom izgubi Janko igru i pagat ultimo. On se nad tim razžesti, baci karte pod stol te da se ne će više igrati.

— Sve si ti kriv, upade Milutin. Nesretni čovječe, što ti je u glavu punulo?

— Ništa, baš ništa, niesam sabran.

— Ništa, ha, ha, ha, — i uze pjevati hrapavim glasom:

Albinko, Albinko
Liep mi pokoj uze
Sve što još imadem
To su suze, suze".

M. T.

Sve znadu, pomislih u sebi, morao me netko odati. Kako bi me inače mogli toliko bockati?

Ne ima tajne pod nebom. Čovjek ne može tajna svojih sakriti, on ih ne može u dubljinu duše svoje utuviti, da tamo samo njemu znane budu. A komu da odkrijem tajnu svoju? Tko mi je bolji od prijatelja mojih?

Uzeh pripoviedati drugovom svojim posljednji sastanak sa Albinkom. Janko mirno sjeo, te me pažljivo slušao, Milutin otvorio široko oči, svaki čas me pitanji uznemirivao; Radovan opet napunio lulu, pa se pružio po divanu.

Pripoviedah im vjerno, što se meni zgadjalo, kako sam u gostinsku kuću dospio, ter tamo Albinu našao.

— Je li upitala za me? upade naglo Milutin, te si naravna naočale.

— Nije, ta ne pozna te, odvratih mu. Radovan i Janko pogledaše Milutina, te prasnuše u grohotan smieh.

Pripoviedah dalje, kako mi je kosu gladila. Milutinu sjalo lice od dragosti, prestao igrati prstima po stolu.

— Ah nesretnika mene, upade opeta, zašto nije mene tamo bilo. Koli skromno bi se ja držao, da mene pogladiti hoće. Nježna joj ruka na mojoj glavi! Govoreći to, metne ruku na svoju glavu ali nesrećom baš na mjesto, gdje mu je ćelava bila.

Opet grozan smieh. Skoro dodjoh svojim poviedanjem do kraja. Neprestano mi upadao Milutin u rieč. Kad sam dovršio, ustade, te me zagrli i reče:

— Sretan li si, našao si djevojku po mojoj volji. Ti ćeš me š njom upoznati?

Janko je cielo vrieme ozbiljno pazio, samo kadkada natjeraše ga Milutinove primjetbe na smieh. Na posliedku mi progovori:

— Pazi brate, ne igraj se ognjem, možeš se opeći.

— Već je i izpržen, doda lakonički Radovan.

Opazke Janka i Milutina vriedjale su me. Dirnuo me o obće sastanak sa prijatelji. Razgalio sam pred njimi srdce, bolno srdce svoje, misleći, da će me bratinski utješiti, a oni moje sladko čuvstvo povriedili! Žao mi je bilo, što sam toli iskren bio.

Vraćajuć se kući, bila mi na umu Albinka. Gledah pred sobom djevojku, kakove jošter ne vidih. Nijedna pripoviest, nijedan roman ne oslika mi takove. Bolni joj vanjski izgled, a živahnost duha njezina stajahu u živoj opreci; tko bi nazrievao u onom strvenom oku toli živu, bujnu dušu? Pa ipak ta djevojka, puna oprieka, stajaše mi ne-

Digitized by Google

prestano pred očima, svaki me korak pratila i sliedila. Govorili prijatelji, što im drago, otimao se ja sanjarijam, koliko me volja; ipak svaki glas, što ga čuh, zvonio mi njenim imenom, svaki mi vjetrić donosio pozdrav njen, u svaku me zoru probudila slika njezina.

IV.

Prošla nedjelja dana, cieli viek, što Albine ne vidih. Kako će me dočekati, kako li me pozdraviti, kada pred nju stanem? Da li će biti opet mila, opet blaga, ljubezna?

Polažah znanom stazom do gostinske kuće. Na vrhu bližeg brda stalo sunce, cjelivajuć zemlju prije polazka svoga u tudji kraj, u carstvo tmine. Svjetli mu traci uprli svoj sjaj na gostinsku kuću, kano da im je težko ostaviti ovaj sviet. Nekoliko puta zapade trak za goru pa se opet podiže i zabliešti, kano da kliče: Do vidjenja. U bližnjoj šumi pjevala ciela izabrana čeljad ptica pjevica večernju pjesan. Razabirah milotužni poj slavulja, jedri mu glas duboko prodiraše u dušu moju. Samo kadkad dopre mi do ušiju nesretni kukut sinje kukavice, koli nezgrapno skladao se taj kukut sa svečanim glasom pjesme večernjice!

Iz daleka caklila se u sunčanom sjaju gostinska kuća, činjaše mi se toli bliza pa ipak daleka. Pospieših korakom žurno, ne bi li do nje brže stigao.

Došav u vrt, nadjoh ga prazna, samo uz jedan stol sjedile obje sestre Albinke. Pozdravih djevojke i priključih se njima. Djevojke mogoše opaziti moju raztresenost, neprestance obazirah se na gostinsku kuću, ne bi li gdje Albinu uočio. Rado bi djevojke upitao za sestru ali me bilo stid i strah. Tako ostadoh š njimi.

— Vas nije dugo u nas bilo, započe mladja ljepotica, Albinka je za vas pitala.

— Bio sam bolježljiv, odvratih mirno.

— Vidi vam se na očima, primieti ljepotica uštipljivo.

I zbilja bijah to vrieme bolestan. Nije me nadhrvala tjelesna bol, već me kidala neka želja, morila me sladka ugodna bol srdca. Dodjoh sada, da vidim raj ljubavi svoje, pa ga ne nadjoh. Srdce mi obuzme sjeta i čeznuće.

U to zamnješe akordi glasovira. Slušah uvod svečan i glasan, a po tom pjesmu tužaljku, kano da golubica guče za nesudjenim svojim. Ponesoh se umom u poljane zakarpatske, gdje se pjesma rodila, zaletih se u krajeve maloruskoga puka, te mišljah, da čujem piev iz ustiju zatravljene seljakinje. Igrao se glasbotvor Chopinov. Tko nezna dirajuće glasove njegove?

Razabrah, da vješta ruka po tipkah glasovira prebire. Igrala tolikim čuvstvom, tolikom izrazitošću, da bi kamen ganula. Iz tužnih, plačnieh glasova priedje zatiem u veselo klicanje sretne, razkalašene duše, te zaključi nepodpunim akordom, kano da želi reći, da pjesma nije dopjevana.

Još me ne minu kosnuće posljednjih glasova, kad mi nježne ruke oči stisnuše.

— Pogodite, tko sam? začuh poznati glas.

Nije čudo, da sam pogodio. Bila je Albina. Sjela do mene. Liepa modra haljina kitila joj vitko tielo, oko vrata objesila crven gjerdan.

— Zlobniče nijedan! tako li održaste rieč? Mislila sam, da vam u Pragu više ni traga ne ima.

— Došao bi rado, ali niesam mogao. Oprostite, jeste li vi igrala Chopinovu fantaziju?

— Jesam, razumiete li glasbu?

— Razumiem. Moram priznati, da se je vaša igra mene osobito dojmila.

— Laskavče hudi!

— A što više, osokolih se, veselim se, što sam opazio, da shvaćate divnoga skladateljа slavenskoga, da ste prodrla u duh skladbe njegove.

— Chopinova glasba jedina mi godi. Nekad sam voljela igrati plesne komade, kasnije zaljubih se u njemačke i talijanske skladatelje, ali u novije vrieme ne mogu ih više igrati. Jedini mi se Chopin mili. Uz njegove zvukove zanesem se i ja, po ciele sate igram mu fantazije, te sam kraj glasovira najsretnija na svietu.

Bijaše nešto hladno. Djevojke ustadoše od stola, te me pozovu u kuću. Podjoh sa Albinom. Došav u dvoranu, saletiše me djevojke pitanjem, da li sam vješt glasoviru, te neka im štogod zaigram. Uzalud mi bijahu sve izprike, moradoh sjesti glasoviru. Doniele mi svjetlo, te sjele oko mene. Albina sjela naproti meni, naslonila se rukom o glasovir, te uprla pogled svoj u me.

— Igrajte što hrvatskoga, čula sam, da u vas imade liepih pjesama, rekne mi ona, a sestre joj ponoviše molbu.

Zaigrah. Niesam bio igrač osobite vještine, ali u taj par kano da me bog Veles nadario umjetničkom hitrinom. Svirah junačke budnice, što su se u ovo vrieme cielom Hrvatskom orile, divne davorije Rusana i Lisinskoga. Iz jedne prelažah hitrim skokom u drugu, da sam se čudom čudio. Albina me pozorno slušala, na licu joj uzbuktio crven plam, a oči joj se zakriesile munjevitom vatrom.

— Divnih li pjesama, zaorile obie sestre, kad sam završio.

— Sama bih polećela u boj, primjetnu mladja sestra, uz takove pjesme moraju Hrvati biti junaci.

Albina šućela, a oko joj se svedjer kriesilo.

— Jelte, gospodine Milane, vi ćete mi dati kajde od tih pjesama, — ala su liepe.

— Rado bih vam služio, al ih ne imam.

*

Digitized by Google

— Vi igrate te pjesme na pamet?

— Da.

— Hoćete me dakle naučiti ih na pamet igrati.

— Drage volje, odvrati sav blažen.

— Ali skoro da započnemo. Imadete li vremena?

— Svaki dan, cieli dan, prihvatih zanesen molećim pogledom njezinim.

Domaćin i domaćica, zatim sinovi njihovi skupiše se oko nas. Ostavih čas djevojke, da se s roditelji porazgovorim. Domaćin pripoviedaše mi o svačem, u ostalom spomenu, da će skorih dana biti veliki koncert sa plesom Priredit će ga neko pjevačko družtvo. Govoraše mi, kako bi liepo i krasno bilo, da Hrvati stupe u družtvo češko.

— Ja se nadam, prihvati Albina, da ćete i vi na zabavu doći. Jelte? Vas veseli ples?

— Veseli me doduše, ali ne poznajem plesačica.

— Prvu kadrilu plešete sa mnom uze ona, drugu sa....

— Smijem vas za sve umoliti? upadoh joj u rieč.

— Neka vam bude, vi prosjače, a znate li besedu plesati? Tu vas moram naučiti.

Posjećivah gostinsku kuću često, dà svaki dan. Učio sam češki ples besedu; podučao sam Albinu u glasoviru, naučio ju nebrojenu množ hrvatskih pjesama. Bijah kraj toga sretan i blažen. Zaboravih skoro i na prijatelje. Što sam mislio i snovao, što žudio, sve bijaše jedan stvor: Albina. Ona bijaše moje zlato, moj spas.

I Albina promienila se mnogo od prve večeri. Uvele joj ustne oživile, plahe joj oči jasnije sjale, na rumenom licu zrcalila se sreća i zadovoljstvo.

V.

Gospodin Sechovsky, otac Albinke, bijaše čovjek već u godinah. Prijazan bijaše prama svakomu, osobito resijaše ga poznata slavenska kriepost: gostoljublje. Premda nije visoke škole učio, već bio čovjek od zanata, te se bavio gostioničarstvom, ipak mu je na svakoj rieči poznati bilo, da mu knjiga nije deveta briga. Zato ga je cienila sva inteligencija Pražka; u njegovoj se kući sastajali po izbor muževi, poznati sa svojih vrlina u cielom českom narodu. U velikoj njegovoj gostinskoj dvorani, što ju je za odličnije gostove priredio i u kojoj se je po domaći živilo, znalo se sakupiti često liepo, izabrano družtvo. I ja bijah tako sretan, da sam po Janskom u to kolo dospio.

Sechovsky bijaše i vatren domoljub. Ne riečju, tih nije mnogo trošio, već činom bijaše mu stalo, da svoje rodoljubje iztakne. Svako narodno poduzeće, bilo koje vrsti, podupiraše on svom snagom, osobito pako bijaše velik prijatelj i podupiratelj raznih učenih i zabavnih družtva. Mnoga družtva, ta promicala narodnjega duha i sviesti, brojahu ga medju svoje članove, nekojim bijaše predsjednikom. Tako bijaše poznato za ono doba pjevačko družtvo: „Lumir“, kojemu je Sechovsky predsiedao. Za napredak Lumira radio je dan i noć. Samo njegove obitelji bijaše do pol stotine članova. Pa kako i nebi. Bilo tu sedmero braće, svaki brat imao sedmero odrasle djece, pa eto umah četerdeset i devet članova: „Lumira“, sve koljena Sechovskoga.

Lumir priredio sjajnu besedu u slavu svoga desetgodišnjega obstanka. Pozivâ se mnogo odaslalo na sve strane. Bilo je nade, da će beseda sjajno za rukom poći. Mene je Sechovsky već unapried pozvao, a sa mnom i sunarodnike moje, Hrvate. Štogod nas je pjevača bilo, svi prihvatismo poziv. Medju ostalimi pristupe i moji dobri prijatelji Janko, Milutin i Radovan. Nas četvorica pjevala smo i prije često u četverospjevu.

Nitko se nije urečenoj besedi toliko veselio, koliko Milutin. Već nedelju dana prije priredio si narodno hrvatsko odielo, svaki čas ga ogledavao, te se već u napried veselio lovor-viencem, koje će od djevojaka na zabavi ubrati.

Dan besede ogranu. Milutin već u ranu zoru ustao, otišao se rediti. Cieli je dan pred ogledalom stajao, vazda izpravljao na sebi. Dodje večer. Nas četvorica sjedosmo u kola, te se odvezosmo do dvorane, gdje se je beseda obdržavati imala. Milutin obukao biele pantalone, bieli prsluk i modru surku sa srebernimi gajtani. Kosu si umjetno izgladio, da mu plešine vidjeti bilo nije. Bio je pristao. Nas trojica obukla se u crninu.

Dodjosmo pred dvoranu i unidjosmo. Oko mi se razleti na sve strane, ne bi li gdje Sechovskoga i Albine ugledao. Na žalost moju ne stiže jih moje oko, ne bijahu došli. Sjedosmo uz stražnji stol, da razgledamo sviet u dvorani. Na uzvišenom mjestu bili pjevači, te izvodili liepu česku pjesan. Komad za komadom, i eto kraj koncertu. Stolice se pomakle na stran, za čas će započeti ples. Bijaše mi do zla Boga dosadno.

— No gdje ti Albina, poče zvedljivo Janko, prevarila te, ne ima je.

Još Janko u rieči, a vrata se dvorane otvorila. Prvi koga spazismo, bijaše stari Sechovsky, za njim stupala poput gorske vile najmladja mu kćerka, a za njom Albina sa starijom sestrom. Sve dosele bijaše mi dvorana kraj tolikoga svieta pusta i prazna, sve mi nešto manjkalo. Ali sada prošla me po cielom tielu munjevita iskra, sav se razigrah, kad sam ugledao Albinku. Ona me umah opazila, te na moj prililično nespretni pozdrav ljubezno odvratila.

Približih se obitelji Sechovskoga. Pozdravih njega i kćerke mu, posljednju Albinu.

Digitized by Google

Ona se bila u bjelinu zaodjela, crnu si i bujnu kosu u kite splela, te ih niz vrat spustila. Bijaše mi liepa, prekrasna. Silan broj mladića oblietao djevojke, svi znanci dohrlili, da ih pozdrave. Medju ovimi bijahu Janski i Stary. Stary se Albini ukočeno poklonio, ona mu hladno odvratila.

— Smiem vas, gospojice, za koju kadrilu umoliti? poče on.

— Angažirana sam za sve, odvrati ona mirno, žalim veoma.

— Barem za besedu, nastavi on, te me oštro omjeri. Činjaše mi se da me je mrki vuče iz gore pogledao.

— Osobito žalim, primieti ona.

— Ja sam dakle prekasno stigao, zaključi on ironičnim, podmuklim glasom. Klanjam se. I opet se nakloni ukočeno, kano da mu se je tielo u staklo pretvorilo.

Niesam dosele imao vremena, da svoje prijatelje vidim. Janka opazih, gdje mu oko o sestru Albinkinu zapelo, Milutin ravnao si ovratnik, a Radovan se zagledao u biele rukavice svoje.

Albina sjede kraj sestara.

— Sjednite do mene, reče ona. Sjedoh na lievo. Sa starijom se sestrom zabavljao Janski, mladja uprla pogled prema stolu mojih prijatelja.

— Vi ste, gospojice, kasno došla, započeh, bilo mi je toli težko bez vas. Albina me blago pogleda, pa poče:

— Vi nieste sam? Predstavite nam svoje drugove.

Poskočih hitrim skokom, te dovedoh pred djevojke svoje prijatelje. Jedini se Radovan malo opirao. Kad sam Janka predstavio mladjoj sestri Albinke, pocrveni ona do ušiju, te ne uzmognu na Jankov upit odgovoriti. I staromu Sechovskomu predstavih si drugove. Osobito mu je morao omiljeti Radovan, s njim se upustio u dugi razgovor.

Albinku veselilo poznanstvo mojih drugova. Milutin, prem ga taština više puti smiešnim prikazala, bijaše ipak čovjek pun liepih svojstva. Ugodni njegov način govora, pristojno, upravo salonsko ponašanje znalo predobiti svakoga. Upustio se u dalji priegovor sa Albinkom, vidio sam, da je s njegovom zabavom osobito zadovoljna. Janko držao se prema mladjoj sestri dostojanstveno, lako mu kretanje pokazivalo, da je u mnogih družtvih već bio. Djevojka se zagledala unj, te ga slušala ko proroka sreće svoje.

Najednom zatutnji bučna glasba, stade vrtlog ljudi. Ples započe. Znate li, što je ples za ljubeće srdce?

Uhvatih razigran Albinku, te zaletih se u nebesni skok. Tu gdje srdca dva jedno uz drugo kucaju, gdje se ustne ustnam toli blizu sretaju, gdje u skoku nosiš zlato svoje, tu je raj zemaljski. Laka poput zračne vile povjerila se Albinka rukam mojim, lietao sam s njom omaman dalekom dvoranom, zaboravio, da živim medju ljudmi. O koli sam lako to sladko breme nosio, koli burno nadimale se grudi njezine, koli blag bijaše dah duše njezine. Aj zašto nije život naš vječni, rajski ples!

Albinka održala rieč vjerno. Svaku igru igrala sa mnom, samo kadkada dala se molbami sklonuti, te je s Milutinom i drugovi mi plesala.

Igralo se i hrvatsko kolo, napokon češka beseda. Drugovi mi se čudili, kako sam naučio novi ples.

Zabava potrajala. Kad su poslije odmora gospodje birale, izabra jednom Albina Milutina i Radovana, a mladja joj sestra svejednako birala Janka. Vidjelo se, da Janku to odlikovanje osobito godi.

Zamuknula glasba, jutarnji traci sunca već na prozore prodirali, a mlada čeljad sve se suztezala, da se razstane. Dodje i taj kobni čas. Albinka mi živo ruku stisnula, Janko gledao za izlazećom joj sestrom. U taj tren munu kraj nas doktor Stary, mrki mu se pogled ustavio na Milutinu. U čas ne stade ga opet iz dvorane.

Kad smo zatim nas četvorica opet sama zajedno kod pustoga stola sjedila, obilazila su me čudna čuvstva. Milutin brojio odlike, što ih je za plesa od raznih djevojaka stekao, Radovan gledao okriepiti oslabljeno si tielo, a Janko? Janko mukom mučao, njega je valjda težka briga spopala. Najednom zače:

— Milane, ti polaziš Sechovskoga?

— Polazim.

— Želio bi ga posietiti, uze on.

— I ja sam mu posjet obrekao, primieti Milutin.

— Pripoviedao mi je, zaključi Radovan, da ima dobro crno vino.

Tako stvorismo jednoglasni zaključak, da ćemo svi zajedno Sechovskoga čim prije obaći. (Dalje sliedi.)

PUKOVNIJSKA POMENICA.

Francezki pripoviedao Edmond About. Pohrvatio I. T.

I.

Vidiona, vitka i još liepa gospodja, 45 godina stara, brzaše ulicom sv. Diziera u Nancyju. Brzaše tolikom hitnjom, da ju je provodič, neki konobar svratišta „k Europi“, jedva pristizao.

Digitized by Google

Zrake kolovozkoga sunca šibahu joj okomice na tjeme; ali joj ne pade na um, da razapne suncobran, kojim je amo tamo mahitala.

Sva je prilika, da je sa sela. Po crnomanjastu licu, po težkoj za ljeto neprikladnoj svilenoj opravi, po odviše šareno izvezenom rubcu od Crêpe-de-Chine-a, po prenatovarenu, ponešto trošnu skriljaku, po dragom kamenju, što se na takvoj omari ne iznosi na ogled, po svem se vidi, da je to jedna onih vriednih gospodja sa sela, koje dobrahno francezki govore, ali ni svoga narječja ne zaboravljaju. — Gospodjo, gospodjo Humblotko! viknu za njom siputajući konobar, molim vas, počasite! Mimoidjoste kuću!

Obrnu se gospodja. Dosle junakinja, koja jurišati podje, a sad plašljivija i bojazljivija od djevojke, koja ide na potvrdu (birmu).

— Već? zapita gospodja. Koja je?

— Eto to, gdje je straža. Kad upazite, da pred istom kućom jedan voltigeur stoji a jedan sapeur sjedi, onda nikoga više ne pitajte, da li je to pukovnički stan. Stražar i povijar (ordonnanc) dvostruki su cimer.

— Dobro, to ću si zapamtiti, to je lahko na umu držati. A kako rekoste, da se pukovnik zove?

— Zove se Vautrin; vidion je gospodin, kao što ste vi, gospodjo, vidiona; svaku subotu daje sjajnu čast i ples do zore. Tuj vam ima sladoleda, čaja, punča i što tomu spada.

— Dobro, dobro! A gospodja mu? Za cielo je oženjen, je li?

— Dašto, pop ga je vjenčao. Izvanredna je to gospodja! Nije do duše bila na Vrzinu kolu. Ali to nije na uštrb štovanju, kojim ju svatko sreta. Ali kćerka joj...

— Dobro, dobro. Bojim se, da gospodje Vautrinke nije kod kuće.

— Pitat ću onu dadilju preko puta.

Uzdatljivi, smiešni Lotrinžanin skoči preko puta k sapeuru i vrati se tad ka gospodji Humblotki.

— Dadilja mi se zakle svojom bradom, da su svi kod kuće. Dakle izvolite...

— Ali i što sam tako podranila? Oni će sad doručkovati.

— Ne će, zadajem vam vjeru! Sad je jedanaest i tri četvrta, dakle je već minulo 45 minuta, odkad je sve vojničtvo u Francezkoj i Africi doručalo.

— U ime božje dakle, uzdahnu gospodja Humblotka.

Da pravo rečem, nije joj bilo po ćudi, za što je doznala, ali se pokori svojoj sudbini. Gore bi bila prevalila, mora prebrodila, preko žive žeravice prešetala, samo da dodje do gospodje Vautrinke; ali na ravnu pločniku, pred otvorenimi vratî izgubi srdce. Malo što nije ugrabila utrenik i pobjegla kući. Ali joj spreman Cicerone zakrči uzmak ovimi besjedami:

— Ele, gospodjo Humblotko, bogami, takva izilazite, kanda će vam se zub vaditi.

Na to se Humblotka razabra, sleže ramenima i ponikle glave udje u vežu; sapeur joj se zaplete u duge skutove.

Taj bradonja predade ju kuharici, kuharica sobarici, i za manje od pet minuta nadje se gospodja Humblotka usred sriede ljepotne dvorane.

Čim se oglasi njezino ime i čim ona uljeze, podiže se omašna gospodja uz kraćahni tihi uzklik a mladjahna nedoraslica nevelikom brigom počešljana podje joj junačkim pogledom u susret. Gospodja Vautrinka bijaše naime preko vrha plaha, a kćerka joj ne izadje baš ni malo plašljiva. Djevojčica dakle izkolienči obie vriedne gospodje iz neprilike, ponudi gospodji Humblotki sjedalo i zamoli ju, ne bi li im oglasila „povod svoga prijatna posjeta.“

Gospodja Humblotka opazi, da sada više ne ima druge. Iza nekoliko izpričaja uze dobrom franceštinom pripoviedati, da je dugo već udovicom, da ima kćerku, kojoj je 19 godina, i oveliko imanje u Maransu u donjoj Charenti. Stečaj nepredvidnih, da ne rekne, čudnovatih dogodjaja da joj je povodom, što želi svoju milu Antoinetu udati za jednoga častnika nancyjske posade. Reče, da je liep prvi dojam, kojim je mladi častnik njoj u dotik došao, medjutim da nije dostatice obavieštena o njegovu značaju, ponašanju, ni o njegovih načelih, s toga da se utječe starodavnoj zavjeri svijuh matera, te da se od Vautrinke nada čuti bezuvjetnu istinu. Taj dostojni uvod kosnu se gospodje pukovnikovice i liši ju žapnje.

Gospodja Vautrinka odvrati, da joj se zahvaljuje na ukazanoj časti i obeća joj, da će sviestno sve propitati. Žalibože, što poznaje gospodu samo po površnu udvornu domjenku; reče, da se brine samo za svoju kuću i za uzgoj svoje male vragolanke; da sve ostalo vrieme veze za crkve; da svojski ne prijateljuje s ostalimi gospodjami posade; ali pošto joj ta stvar toliko vriedi, to da joj je dužnost, obijati sva bogovjetna vrata. Medjutim, ako mladi častnik spada pukovniji, to da gospodin Voutrin poznaje sve poput Cezara —: jer je, gospodjo, u njega bistro orlovo oko i milostno otčinsko srdce.

— Ne znam, odvrati gospodja Humblotka, da li je onomu gospodinu čast služiti pod zapoviedju gospodina pukovnika Vautrina.

— Ako je pješački častnik, služi za cielo pod njegovom zapoviedju. U Nancyju boravi samo naša pukovnija.

— Ali je možebiti konjanički častnik? Mi mu ne vidismo vojničkoga odiela.

— Gle čuda! A što je on?

— Čini mi se, da je satnik, najmanje poručnik. O tom nije ništa pripomenuo.

Digitized by Google

— Dakle je to neki čudak? Kako se zove, draga gospodjo?

— Ah, baš se s toga utekoh pod vaše okrilje, da mu za ime doznam.

To dočuv razvali gospodja Vautrinka oči a djevojčica udari u smieh.

Stranica uvidje, da se je uzelo dvoumiti, nije li ona sišla s uma, stade se dakle živo opravdavati:

— Mogu vam, gospodjo, u malo rieči sve obrazložiti, pa ćete priznati, da je sudbina ili providnost čudnovatosti moga doživljaja više kriva, nego li ja; ali je vaša prijazna gospodična kćerka premlada, da sluša tu čudnu ljubavnu pripoviest.

Mlada se smijalica izpravi oholo: — Ja sam, gospodjo, četrnaestu navršila, a moja me majka udostojava uzdanjem, da se smiju najvažnije stvari preda mnom razpravljati. Il morda želiš, majko, da se pristranim.

Gospodja Vautrinka porumenje, kao oblak, kada sunce zapada:

— Blancho, Blancheto, zlato moje, nemoj se pristraniti, ali se lati kakova posla. Sjedi za glasovir. Budi uljudna.

— Zar niesam vazda uljudna?

— Oh, dašto, dašto!

Razmaženo čedo sjede za glasovir i poče revno glasovirati. U prvi mah udaraše u tipke toli silno, da se u dvorani nije mogla nijedna rieč razumjeti, a po tom uze udaranje u toliko stišavati, da joj je glasba izilazila tihom pratnjom razgovora.

Ako Blancha i nije mogla poviedanja gospodje Humblotke rieč po rieč shvaćati, to joj se ipak ne izmakoše bitna mjesta, te ih je razumjela isto tako, a morda i bolje, nego li dobra joj gospodja majka.

— Gospodjo, reče udovica Humblotka, nije mi se bojati, da ćete se čuditi, priznam li vam, da sam robinja svojoj Antoineti. Danas je deset desetina matera, kao što smo i mi, tomu se ne može nitko suprotnuti. Ta je slaboća prelažljiva. I nas dvie okusismo ljubav, ali posve drugačije. Ja se dostadoh udaraca, kadno ne bijah poslušna, a morda se je i vam to dogadjalo, ali će nas obijuh ne stati, a nijedna ne će svoje kćeri udariti, premda niesu poslušnije, nego što smo mi bile. Naši nas roditelji poudaše, kako im se je svidjelo, te za druge, nego li kojim mi prevoljesmo. Neke udariše u plač, slobodnije se uzeše na sva usta tužiti na silu i govoriti o samostanu; ali se nakon konca pokoriše, te u dobri čas. Otac i mati poznaju bolje sviet, nego li djevojke, kojim ima dvadesetak godina, to je živa istina. Ja evo, kakvu me vidite, mišljah, da mi je s očajanja umrieti, kad me namieniše poluseljaku, ali poštenu čovjeku. Ja nehćedoh za drugoga, već za prvoga pisara pri odvjetniku Niquetu, začarao me svojim bielim licem. Bog platio mojim vriednim roditeljem, koji me udadoše u prkos mojim suzam; jer me je moj ubogi Humblot do Boga usrećio, a krasnoga onoga pisara eno u Toulonu na ladji, gdje robuje do kraja svoga vieka. — Antoineta je mila i dobra duša, voli mi, a ne taji mi ništa. Ja sam nastojala, da se uzdaje u me, a to sam postigla posvema. Što ona misli, to mislim i ja, ona pak shvaća stvari, ko što ih i ja shvaćam. Kad bi ona prežurnim pregnućem srdca u zo čas komu prevoljela, trebala bi ja samo prosloviti, a ona bi namah preumila.

Ali rad šta ne bismo povjerovale, da je onaj mladi častnik, kako se i čini, vriedan i valjan? pa rad šta da ne dam svoje kćeri zanj? Prosci, koji su nas u Maransu slietali, bijahu pristojni ljudi, ali ne bijahu njoj po ćudi. Ona ih svieh odbi s razlogâ, kojim se nije dalo prigovoriti. Zar da ju silim, komu da ima prevoljeti? Rekoh si svaki put: još je mlada, ima se kad udati. Prošloga mjeseca, pošto se opet obrediše na ogledu svi prosci iz našega kraja, dodje mi na um, da bi dobro bilo malo proputovati. Novine u sviezde kovahu Rajnu, Baden i Wiesbaden kao europejska sbježišta svieta, koji bi se rad oženiti ili udati. Tomu ne ima prigovora. Baš je uztrebalo momu ubogomu čedu zabavka, od proljeća već bijaše mi sjetna. Valja vam, gospodjo, znati, da kod kuće živemo marljivo radeći, ali je to ipak nešto jednoliko. Predadoh imanje nadzorniku, vrlu i vještu gospodaru, a mi na željeznicu. Prevezemo se kroz Pariz, ne popostav ondje, jer sve bijaše pusto i prašno a polovicu grada iznovice pregradjivahu, te uzmemo pravac uprav put Badena. Do Commercyja hajde de i pomozi Bog, ali se baš tuj sukobimo sa svojom kobi. U našem pretinku bilo samo još jedno mjesto ne zapremljeno. Strpah na to mjesto naše pokrivače i ogrtače nadajuć se, da će tako ostati do Badena. U posljednji tren, kad je već pozvonjelo a još je imao zažviždati parostroj, dojuri na uzpinjalište veselo družtvo. Dvanaest, petnaest li što konjičkih što pješačkih častnika po vojničku odjevenih dopratiše druga u gradjanskom odielu. Te omladine stoji strašna graja i vika, kanda je došla od objeda. Vrata se našega pretinka otvore, vidim žurbu hametnih ogrljaja, čujem žamor bratskih oproštaja: S bogom braćo! Srećno dragi! Srećno miljani! Srećno stari pobratime! A mlad junak, istom će mu biti 25—30 godina, liep, kao liepi božji dan, pade u pravom pravcatom smislu rieči kao s neba na moja putna prikrivala.

Uzme se najudvornijim načinom izpričivati, baci smotku kroz prozor, čim opazi, da je u ženskom družtvu. Veli, da nije kriv, što mora taj pretinak, gdje je i onako sparno, još većma zapremati i stješnjavati; ali nije

Digitized by Google

druge, mora pod što pod to do svoje čete, pa u dobri čas, ako nije tko već opazio njegova kračahna uskočaja. Povrh toga obećaje, da će si u Toulu drugo mjesto naći, pak u zadnju ruku i da putuje samo do Nancyja. Al u Toulu mladi junak ne ište drugoga mjesta, te ima i razlog; jer baš udarismo u najljepši razgovor, i možete mi vjerovati, da nitko nije mogao ostati nepristupan čaru njegova bića. I sad se pitam, da li je svoju veselu ćud crpio iz bistre vode Meuse, pa ipak ne izusti ni jedite besjede, kojoj bi najsbiljniji ocjenitelj zamjeriti mogao. Što kaže, sve kaže po svoju, pravo po vojničku; da je što zaudaralo po vojačnici, ne bi bilo začaralo ni moje kćeri, ni mene. Doista je prekoredice ljubezan junak, krasan a nedosadljiv, ne hvalisav, duhovit a ipak nezloban, goropadan a ipak smjeran. Po tom biste ga opisu morala spoznati.

— Opis taj, draga, nalik je na više njih, ne samo na jednoga, ali ćemo ipak pronaći onoga, koji vam je u srdcu.

— Da je medju tisućami, ja bih ga prepoznala. Da pravo kažem, bijaše udvorljiv prema svim suputnicam, a bijasmo nas četiri. Ali malo po malo prevagnu voljom mojoj kćeri i meni, a Antoineta uze ga činimiske prevoljno slušati. Moglo se pomisliti, da ih je dragi Bog jedno za drugo stvorio, a valjda je i njih dvoje u isti čas isto pomislilo, što i ja. On je velik, a ona nije malena; on je crnomanjast, a ona plavetna, obadvoje će biti od prilike iste ljepote. Vozeći se rekoh sama sebi:

Udari li ljubav poput groma k jednu u dva srdca, onda bi ludo bilo ne uhvatiti sgode. Opaziste valjda, da sam i ja pogotovo začarana bila, jer je mati vazda ljubomorna za materinim zlatom i spremna u prvi mah onoga držati za tata, koji joj kćeri ulazi u volju.. Ele naš častnik uze jurišati Antoinetino srdce i brzo ga predobi. Moja se je kći uzgojem dovinula najozbiljnijim načelom, te je i s našega samotovanja plašljiva; a žapa se i s toga, što je nešto previsoka. Pa sad da znate, ona vam udari s mladim junakom u živ domjenak, kanda se već godine i godine poznaju. Ja je gotovo ne poznah i bijah presrećna, što se je toliko razigrala. Andjeli bi bili mogli slušati, o čem se oni domienjahu; ali iza njihovih besieda pomilahu se one silne dobrote i sićušne ljepote, iz kojih se razabire prenuće ljubavi. Čudom se začudiše, kadno vlak u kolostaj nancyjski dosopota, jerbo niesu brojili milja. Častnik se s nami oprosti na najljepši način, po izbor besjedami, iz kojih osjećanje, dobrota srdca i čednost provirivaše. Ne sjećam se istih rieči, al od prilike kaza, da je čudna stvar putovanje; čeljade se čeljadetu približi na putu tisućami sitnih povoda, kanda su nakani nikad se više ne razstati, a na postaji, koja prva dodje, trnapi svakoje drugim pravcem, doduše uz prijazan spomen u srdcu, ali u nepovrat, ili bolje u nesastaj.

Uvidjeh, da posve pravo veljaše, ako hladnije o tom malom dogodjaju popomislim; jer kad je u koga samo jedna kći, milo se je nadati, da se ne uda u tudjinu. I najvaljaniji i najljepši častnik činjaše mi se razbojnikom. S toga se nadah, da će Antoineta zaboraviti onaj sretaj, i opazih u svoju radost, da ona ništa o tom sretaju ne spominje. U Badenu nadjosmo više poznanih obitelji, mnogo se veseljasmo te upriličismo prekrasne obhodje. Mlada liepa gospoda ne dadoše se dugo moliti, te se nama pridružiše; jer ne samo, što je moja kći ugledna stasom i uzrastom, već se i za to zna, da ima 60.000 franaka dohodka od našeg liepog imanja, a ondje je kao i tuj novac prava meka za takove ptičice. Možete misliti, da nije uzmanjkalo prosaca mojoj kćeri, pače, voljani Bože, ni meni! U kratko, svi nam se ukazaše, što više mogoše, udvorni, ali moja gospodična kći dočekivaše tu udvornost mrtvosrdice, kano da to mora tako biti, pa nikomu ni plati Bog! Kad i kad obidjoh joj bilo: Što misliš o tom? Kako ti se mili ovaj? Svaki put mi odvrati: Taj mi se ne mili jako, taj nije hrdjav. Nikada nije oklievala, nikada ni prividice neodrješita bila.

Gotovo se ogradila svojim nehajem. To tako trajalo mjesec dana, kadno neko veče stade na tanahnu sapinjaču, koja, vjere mi, nije vriedila ni triest sousâ; ali ona udari u plač te plači, plači, kano da je navalila, da joj izkapaju oči. Ali mater nije moći čim takovim zaluditi; velikim učinkom veliki će biti i uzroci. Ja ju izpitkujem, ja ju molim, ja uzmem i sama plakati, ja činim sve, što biste i vi, gospodjo, na mom mjestu činila, jer su srdca svih matera od istoga gradiva sagradjena; nakon mi moja sirotica povjeri svoju tajnu. Ja već ni mislila niesam ob onom krasniku; ali ga je Antoineta imala svejednako na pameti. Ljubav se posve tiho i neopazice ušuljala u njezino čisto srdce, a tuj se je lahko uvriežila. Ah dan današnji ne treba već nikomu razlagati, kako od sićušna zrnca naraste veliko drvo. Moje mi čedo priznade, da ljubi za sav viek, da je naišla na svoj uzor, da ne će ni za koga drugoga poći i ako bi ja toli okrutnom bila, te je zanj ne bih dala, da ću ju tiem usmrtiti. Dragi Bože! Toga joj svega nije trebalo, da me smota, ta djeca nam gospoduju našim srdcem i mogu ih sklonuti, kud hoće. Sve dobro razabrah, te evo sudim, da je moja mila Antoineta pogodila izabrati od najboljih najboljega.

Naramice su po sudu velike množine svieta samo nakit, ali razumnim roditeljem častnik je najbolji jamac. Sigurni smo neke ozbiljne naobrazbe, dobra uzgoja, vitežke

Digitized by Google

udvornosti, srdca i pregnuća, nesebičnosti i bezuvjetne pristojnosti; jer se za to zna, da ni samo polupristojna častnika u vojsci ne trpe. Samo je to strahota, da nam kćeri uz častnike svejednako seliti moraju od mjesta do mjesta. A povrh toga mirno razmišljajuć dosjetih se i tomu, da častnici idući u rat ne mogu uza se voditi svojih gospodja; da bi se dakle ja svaki put svoga prava dostala, kad se naši s kim zavojšte; bar će mi onda djecu ostaviti; jer ti ubogi crvići niesu kakovi zamotuljci, da ih možeš svakuda ponieti; pa Bog zna, ne će li svoj odpust zaiskati, kad se nadje dječice?

Ja sam, puklo kud puklo, pregnula; mladi će mi častnik biti zetom, makar je i najnižega roda, makar je najsiromašniji. U nas ima dosta blaga njemu i nama, a ja nikada ne idjah za tiem, da mi kći bude markizom. Već je samo sobom preimućstvo biti častnikovicom. Meni je samo znati, nije li liepi nepoznanović morda udvorivalo, kartaš ili trošilac absinta. Kad bi nesreća hćela, da je samo jedna tieh mana na njem — ne, ne, već samo ako se karta ili ako absint pije, onda bi to bila zapreka; a gospodjina je briga, da si čuva srdce svoga muža. Karta li se, pije li, onda ću hitimice pregnuti, ma Antoineta s toga i očajala. Volim ju u jedan mah skončati, nego da polagano gine.

Taj je suzami porošen dočetak izpratila Blancha bučnim udaranjem.

Gospodja pukovnikovica bijaše troma duha ali predobra srdca. Od napora, kojim je hvatala poviedanje gospodje Humblotke, i od učešća tiem pokrenuta uzdrma se živo vriedna i omašna gospodja, polievaše ju debeo znoj. Razabirala se koji čas utiruć si debeo znoj po obrazu i po ruku, tad kliknu:

— Ako li je oženjen?

— Onda je moja kći spašena. Poslovica glasi: Gdje nije moći, najlaglje je pomoći.

— A kad bi bio takova roda, koji, Bog zna što zahtieva i kakovih ima?

— Što se novca tiče, ne mogu više dati, nego što li sama imam; ali zar se često daje toliko vieno, koliko je naše? Što se imena tiče, to je za cielo naše toli častno, kao i drugo. U porodici Humblotovoj ne bje nikada ni Jude, ni pustaije, ni urotnika, ni lihvara, ni na stranu ženske glave. Poznajete li samo deset porodica najvišega plemstva, koje se tiem podičiti mogu? A i što je do prezimena moje kćeri stalo, kad se i onako prezimenom njezina sudjenika zamieniti ima.

Preliepo rekoste, gospodjo. Sad nam je samo pronaći toga častnika; pošto ste sigurna, da ćete ga na prvi mah prepoznati...

— Za cielo, za cielo!

— Potraga ne će biti duga ni tegobna. U posadi je Nancyjskoj naša pješačka pukovnija, dva eskadrona konjikâ, nekoliko konjičkih i mjerničkih častnika i generalni štab. Kako vam već kazah, ja ne poznam dobro svih častnika Vautrinovih, ali moja kći ima sve njihove svjetlopise u liepoj pomenici. Ako vašega zeta ne ima u njoj, onda nam je podbrusiti pete i drugdje mu iztraživat tragove. Šteta, što taj gospodin nije bio na pravom dopustu, kad se s njim sukobiste, onda bi samo trebali znati dan, pak bi mu odmah u trag ušli. Ovako će se iztraga oduljiti.

— Možemo čekati. Ja i moja kći mišljasmo, da je Nancy mali grad. Evo nas već tri dana ovdje, obašle smo sve ulice, sva šetališta ciele okolice, išle smo u Pepinieru slušati glasbu, obazirale smo se na svakoga mladoga častnika a i častnici su na nas oštro pozirali, ali sve uzalud, draga gospodjo. Sam mi se Bog dao jutros domisliti, da idem k vama. Bog vam naplatio taj ljubezni doček i vašu spremnost. Bog nadobio vašemu djetetu, što vi sad idete raditi u prilog mojoj kćeri.

Dobre se gospodje ogrliše ganutljivo a gospodja Vautrinka zovnu svoju kćer:

— Blancheto! Materino zlato! Milo čedašce! Ču li Blancheto!

Čim glasnije majka zvala, tiem jače udarala Blancha u tipke. Moralo bi se pomisliti, da je glasovir nešto skrivio, pa da je goropadnica s toga navalila ugnati ga u crnu zemlju. Pošto joj se nakon svidje obzirajem zasvjedočiti, da čuje, reče gospodja Vautrinka:

— Oprosti, što te smućujem, draga Blancheto, molim te, donesi nam pukovnijsku pomenicu.

— Moju pomenicu?

— Da tvoju pukovnijsku pomenicu.

— Namah, majko.

— Okljevce i polagano odmilje iz sobe, u drugoj se sobi ukipi pred ogledalom i izplazi jezik. Iza duge povorke sobâ bila njezina odajica. Čim u nju udje, zaključa za sobom vrata, prihvati pomenicu od crljenoga safijana s bjelokoštanim nakitom, raztvori ju u sredini te poče tražiti poručnike druge čete. Prvi, drugi, treći, četvrti, peti. Pod petim svjetlopisom bijaše podpisan: (Pavao) Astier, liepim, ovelikim, ukočenim rukopisom.

On je to! reče namrgodjenim licem. Samo on to može biti. Izvadi svjetlopis iz pomenice, podera ga na sitne komadiće, te ih usu u svoj žepić; tad se dosjeti, da bi mogla praznina sumnji povodom biti, te s toga odlupi na list prilieplen okvirić i vrže ga u kraj. Kad je tako sve uredila, oživlje joj obraz zloradim veseljem te zazuka: — Eto tako! Sad se osvetih, osvetih se zlopadniku, kako se osvećuje žena!

A tad odleće i uruči pomenicu obima majkama.

Gospodja Vautrinka poljubi ju u čelo: — Sad možeš, dušo, kod nas ostati, mi ne imamo više nikakovih tajnâ. (Dalje sliedi.)

Digitized by Google

GLAS OD DRAGE.

Spjerao I. T.

Zazuji glasak s mora
Od drage biela dvora,
Romoni val do vala,
Donese ga do žala.

Iz niza ide strani,
Od grane leti grani,
Od listka na list prše,
Preleti draču, krše.

Prevaljuje i gore
I dodje mi pred dvore,
Dočekuje ga cvieće,
Od cvietka na cviet lieće.

A cviet ga preda žici
Na mojoj tamburici,
A žica ponavlja ga.
„Još za te mari draga“.

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Drugi dio.)

II.

Ivan Ban i hrvatska buna.

U četrnaestom vieku nastalo je svud u Europi trzanje i obća težnja za preporodom, uzmnožajem i učvršćajem pojedinih država. Na to su nutkovale okolnosti vremena, novi nauci, i pojmovi novih narodnih nazora. Pak nije nit Hrvatska mogla ubjegnuti obćemu pokretu, nego koncem istoga vieka, silni uzljuljani valovi i njom uzdrmaše i zanjihaše, te imadoše i veću zamašitost no se obično misli. Narodna samosviest budila se i širila ponajviše primjerom, jer su se svud naokolo dizale silne i moguće države, koje su prietile i Hrvatsku progutati. Na što je plamen rodoljubja uzkipio, sve stališe zahvatio, da se pogibelji opru, na posao svakoga nutkovao, te što je srdce osjećalo, to su desnice bile spravne proizvesti.

Da je i u to doba u Dalmaciji osobito narodna samosviest srdca uzdrmala, nije se tomu ni čuditi, jer je još tada ona bila čvrsta poluga, na koju se je opirala ciela Hrvatska. Još je bilo svud razasuto obilje spomenika hrvatske samostalnosti i mogućnosti, koje je samo poticalo i budilo na narodni osvještaj. Još su se beogradske zidine ako i u ruševinah gledale, i na okrunjivanje hrvatskih kralja opominjale. A po ravnih kotarih uzdizale se još visoke kule i palače, okolo čestih i napučenih gradova, gdje su knezovi, bani, župani, biskupi i plemići stolovali, i pred golemim Ninom uzdizao se cjelovit humac, s koga novookrunjeni hrvatski kralji golim mačem na četiri strane svieta zamahivahu. Desnica je hrvatskih vitezova to otela tatarskomu porazu i mletačkoj bezobzirnoj lukavštini, pak za to kao najsvetiji amanet čuvala. Još su se tuda orile narodne pjesme, koje su opominjale na samostalnost hrvatsku, na borbu tatarsku, na nasrtaj mletački; a vile s Velebita dozivale i budile iz ledenih grobnica Ljudevite, Trpimire, Krešimire i Zvonimire, spominjale njihovu slavu, mogućnost i samostalnost. Sve to nalazilo odziva u rodoljubnih srdcih.

Povod to većemu osvještaju i probudjaju narodnomu dalo je približivanje i tobolje medjusobno upoznavanje Slavena, budi na književnom budi na političkom polju, što se je toga vieka uspješno postizati započelo. Dva su silna i moguća cara slavjanska toga vieka vladala; u prijateljskih odnošajih bili jug i zapad i k približivanju vodili, tiem se Slavljani medjusobno upoznavali. To su Dušan silni i Karlo IV. Prvi, tražio je mogućom desnicom vas balkanski poluotok ujediniti, osnovati veliku i jaku državu, a Carigrad priestolnim gradom uzpostaviti, što mu je dosta i za rukom bilo pošlo. Drugi, tražio je približiti i medjusobno upoznati sve Slavljane; osnovao glasovito sveučilište u zlatnom Pragu, kamo sa svijuh strana prostrane Slavljanske zgrnuli učitelji i učenici, nazivljuć se jednokrvnom braćom, imadući pred očima plemeniti cilj: malo po malo postignuti jedan književni jezik za sve Slavljane. Tiem zlatni Prag postade vruće ognjište, na kom se je ogrijavalo svako za naukom čeznuće srdce. A Karlo izabra hrvatsku glagoljicu za budući obći književni jezik. te zasnova samostane, „za Slavene“ u nje pozva svećenike iz Dalmacije, Hrvatske i Bosne, da obavljajući službu božju na jeziku slavenskom, zanesu srdce Slavljana, slušajući na svom milom jeziku hvale Bogu uzdizati, i tiem lašnje priprave sve Slavene na podučavanje glagoljice. Radini svećenici neumorno i radili da što više učenikâ i nasljednikâ privuku, i tiem sjedinjaj zapadne i iztočne crkve postignu. Putem hrvatskih tih svećenika i pravih štovatelja vjere i naroda, upoznadoše se dva tada najmogućnija slavljanska cara, pak

Digitized by Google

jedan drugomu najiskrenijimi riečmi dopisivat započe. A kad već silni Dušan sa svojimi velikaši voljan bje poprimiti sjedinjaj vjere i književnosti, zavlada obća radost, i Karlo ne mogaše srdcu odoljeti, nego nastojeći svog pobratima u toj nakani utvrditi, izjavi mu pjesmom svoju veliku radost, najviše i s toga, što je objema zajednički uzvišeni i plemeniti jezik slovenski.

Za njimi povede se i kralj poljski Vladislav i njegova žena Jadviga, te osnovaše slovensko sjemenište na Kleparci u Krakovu, pozvav takodjer unj redovnike iz Hrvatske, koji su u zlatnom Pragu bili, ter toliki uznos uzbudiše u svoj Poljskoj, da narod pristade dušom i tielom uz zajedničku slovensku knjigu, i neizmjerno obradovaše se, kada služba božja poče se na slovenskom jeziku obavljati, i toliko omili, da su se za dugo vremena slovenskim jezikom knjige izdavale. Tiem Hrvatska postade ugodna vitica spajajuća na književnom i vjerozakonskom polju jednokrvnu slavljansku braću. Pak ako se nije to postiglo, jest kod Hrvata ta misao udomljena bila. Jer Dušanu i Karlu nastupiše izrodjeni nasljednici, tiem djelo započeto ne mogaše uzploditi željnim plodom. Ali u Hrvatskoj ti predhodeći popojavi ne bijahu izumrli, no planuše i uzkipiše kad je umro Ljudevit I.

Plamen rodoljubja, i u tom vieku započeto približivanje Slavljana, buknu osobito u srdcu Ivana bana i njegovih pristaša, te cielom Hrvatskom i većim dielom jugoslavenstva uzdrma i obsegnu. Ali je od potrebe, da prije upoznamo Ivana bana kao historičnoga muža, da ga za tiem kao pučkoga bolje promotrimo.

Ljudevit I., poklen je primorje hrvatsko od Mletčana otriebio i moguću državu osnovao, umrie g. 1382. Malo dana za tiem bi njegova kći Marija za kralja Ugarske, Hrvatske i Dalmacije odabrana. Uz maloljetnu kraljicu bila joj je majka Jelisava, Bosankinja, kći Stjepana Kotromana, a zaručnica Ljudevita kralja, znamenita i darovita gospoja. Uz ove dvie bijaše Nikola Gorjanski, koji je s Jelisavom svojevoljno vladao. To je Ugrom odveć mučno bilo.

Hrvatska je u to doba još snažna, mogućna i na okupu bila. Po svoj Dalmaciji i Hrvatskoj prostrane banovine i gradovi kao labudovi nizali se; bogastvom se, prosvjetom i rodoljubjem ponosili. Velikaši se i plemići budi crkovnjaci ili svjetovnjaci, još domoljubjem odlikovali. Grad Zadar narodnim duhom odisao, pak i ostale u to kolo privlačio, a na čelu tog ondašnjega rodoljubnoga grada, bio slavni Petar biskup, s kojimi se sjediniše mnogi drugi biskupi, osobito prabiskup spljetski Ugolin, i neumrli biskup Pavao zagrebački, Toma senjski, i Jure bosanski.

Kod našega je naroda sveto pobratimstvo, ono veže čvrsto srdca, pak se pobratimili mnogi dostojanstvenici crkovni i svjetovni, i vjeru zadali, svimi mogućimi silami svoju otačbinu braniti, budi protiv kakvu neprijatelju, jer su se bojali osobito mletačke osvete. Zadar bio na čelu svemu tomu. Uz taj savez i pobratimstvo sve prianjalo. Uz biskupe bio još i neustrašivi i domoljubljem iskrenim nadahnuti Ivan od Paližne, predstavnik vranjskih vitezova sv. Ivana Jeruzolimskoga a nad sve u kolu pobratimstva nadmašivao Ivan ban Horvat sa Lackovićem i mnogimi plemenitaši hrvatskimi.

U Ugarskoj bili nemiri, bilo nezadovoljstvo, te se okrećalo sve protiv kraljicam, jer niesu imale načina kako zadovoljiti uzrujanosti, koja je iz mržnje protiv Gorjanskomu rastla. U Hrvatskoj prividjali po tom pogibelj, te je našlo odziva nezadovoljstvo, koje je svud zavladalo bilo; pak da ih iznenada nesnadje zlo, hćedoše ga sami susresti. Razviše stieg nezadovoljstva i pobune, najprije u Dalmaciji. Tiem ona postade ognjište vrućega pokreta i bune. Kolo sreće zaigralo se, u koje Dalmacija i Hrvatska stupi, ter zatiem u tom kolu poigra Tvrtko bosanski a i srbski car Lazar.

Marija kraljica bila slična posljednjim Nerovingom franačkim, koji su ime samo vladara nosili a njihovi Major-Domi po svojih nazorih vladali. To ti je bilo i u Ugarskoj. Nu to niti Ugri, a još manje Hrvati hćedoše trpiti. To bunu i pospiešilo, Ivan Horvat sa pobratimom Ivanom od Paližne dali joj vatre u Vrani. Ali budući u nevrieme bilo, vatra se uduši, nu pod pepelom tinjala, i užegla se u Zadru, gdje mnogi buntovnici glavom platiše, na muke mučeni bijahu po ulicah gradskih razvučeni i na plokati razčenuti, na bedene na komade pobijeni. Zadar grad od nevolje umiri se, ali sa Ivanom banom i drugimi u dogovor staše, kako se tomu grozovitomu činu osvetiti. Pak na jedno smislili; Karla Dračkoga, jur kralja Napuljskoga, a Hrvatom dobro poznata još od njegova u Hrvatskoj za vlade Ljudevitove banovanja, za svoga kralja odabrati.

Uročiše se i k Napulju odoše, Karla Dračkoga dovezože, u Senju gradu kraljski dočekaše, do Zagreba dopratiše, gdje ga kraljski podvoriše, i za kralja hrvatskoga svaki priznade. Odatle ga Ivan ban i hrvatski velikaši do Budima provedoše, gdjeno ga za kralja takodjer pripoznadoše i u stolnom Beogradu okruniše. Tako Magjari jednoč i hrvatskoga kralja za svoga priznadoše.

Nu Karlu ne posluži za dugo sreća, jer Nikola Gorjanski s dogovorom kraljicâ i mnogih velikaša, na izdaji i na tvrdoj vjeri na Karla nasrnuše, i smrtno ga raniše. On se junački brani, a Ivan ban prileti i mnoge krvoločnike desnicom svojom posječe, ter ako

Digitized by Google

i nije mogao smrtne rane Karlu zaustaviti, barem je put kroz dušmane mačem u ruci prokrčio, i pred njimi se zakleo; neodpočinut dok Karlove krvi ne osveti. Na njega sva dušmanska sila narinula, nu on ne bi već obični junak, da li bi rekao i bi se zakleo: to je lav, koji u svom gnjevu sve straši i naokolo porazuje, dok Ivan izmače kroz dušmane do brata Petra biskupa i pobratima Ivana od Paližne, koji čuvši grozoviti čin, planuše vatrom i zakleše se pred bogom i ljudmi pravednu krv Karlovu osvetiti. Zatiem odmah digoše stieg bune i sva Hrvatska plane.

Nu kraljice i Nikola Gorjanski, koji po smrti Karlovoj opet na vladu stupiše, pomisliše svojom prisutnošću u Hrvatskoj u začetku bunu udušiti, za tiem mirno kraljevati. Uputiše se velikom pratnjom put Hrvatske. Nu na putu namjera ih namjerila na Ivana bana i njegova druga Ivana od Paližne. Gdje se susreli tu se oštriem oružjem i pozdravili. Na Ivana nasrnuli Forgači, Gorjanski i sva vojska kraljicâ, pak podvikuju Ivanu banu: ako si nam se izmako kad smo Karla ubili, sad ćeš i ti sa družbom glavom platiti. Ali Ivan odgovara: Baš je evo vrieme da na tebi, Blažu Forgaču, krv Karla kralja osvetim, jer ga ti krvoločno i izdajnički ubi, i na tebi Nikola Gorjanski, koji taj grozni čin udesi.

Sva se sila Ugra na Ivana sbila; stade vika, urnebes i kršnjava mača, boj, osveta, srditost sa obje strane. Nu je sreća uz Ivana bila: Ivan ban jednim mahom Forgača presjekao, na Gorjanskoga nasrnuo, koji uzalud sve sile prisakuplja, da Ivana smakne, ovi njega najpotla svojom desnicom svali i glavu mu odsječe. Tuj pade cviet ugarske gospode i dostojanstvenika. Kraljice bijahu zasužnjene, i Ivan im prigovori nevjeru na Karlu učinjenu, mač oštri nad glavom im drži. Cvielę obe kao zmije ljute, u Ivana spas vape. Jelisava Ivanu govorila: Spomeni se, o Ivane bane, da sam i ja roda hrvatskoga, tužna kćerka bosanskoga bana Stjepana Kotromana. A Marija cvieleć nadostavlja: Niesam kriva činu grozovitu, srdce mi je još premladjahno, nezna ino no ljubiti strastno; oprosti mi život igodinam, a ne ću ti to nigda zaboraviti. U Ivana bana bilo srdce milostivo, ter je život obima oprostio, ali ih pobratimu Ivanu od Paližne predao da ih vodi u ravne Kotore i zatvori u Novigrad izpod Velebita, dok se stvari razbistre, razkrste i na bolje okrenu.

Jelisava sa kćerkom Marijom u Novomgradu sužnjevala i tugovala, bol i muke su ju napadale, jer je slobodu i veličanstvo izgubila, a srdce joj grižnjom sve to više probadano bilo, i njoj poviedalo, da je krv pravedna osvetu vapila. Pred očima joj uviek grozni čin lebdio, u snu bi joj se Karlo vas krvav prikazivao, činilo joj se, da ga gleda, gdje se bori sa Ivanom banom protiv krvoločnomu Forgaču i Gorjanskomu. Oj hćela bi taj čin zaboraviti, ali joj nije nigda mira nit pokoja davao! Kad bi oči niz široko more bacila, na um bi joj Margarita udova Karlova pala, činilo joj se, da cviel i jauk njezin sluša. Ako bi oči na visoki Velebit obratila, tamo bi kukavicu kukati čula, pak bi želila kukavicom biti i grieh svoj plakati. Ako li bi niz ravne Kotore oči spustila, činilo joj se, da na zadarskih zidinah razčenute gradjane gleda, gdje vape osvetu! Tužna, bolna i ožalošćena umrie; i bi u crkvi sv. Krševana u Zadru ukopana. A Mariji sreća priskočila, slobode se dohvatila, u Zagrebu zaručnika Sigismunda susrela, pak tamo i pir kraljski pirovala i snovala kako bi se hrvatskim buntovnikom osvetila. Sve osnove u jedno se zbile: razdvojiti Hrvate, mržnju i omrazu medju nje posijati, tiem ih oslabiti pak ih lasno utamaniti. To je Mariji i Sigismundu za rukom i pošlo, jer su nastojali Ivana bana osamiti i tiem svu moć hrvatsku skršiti.

Nu Ivan se tomu domislio, pak neprestano po svoj Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni, Slavoniji potrkivao, na slogu, odvažnost i maran rad nagovara. Svojim stasom i gromovitim glasom, sokolovim okom primamljuje i u srdca udara; ali gdje počme nevjera, tu nije moći odstranit ju. Njega neizda brat Petar biskup, niit pobratim Ivan od Paližne, niti Tvrdko bosanski, ali odstupiše mnogi hrvatski plemići, neki javno a neki otajno, na Marijinu stranu priedjoše. Tiem uz Ivana izdajstvo i nevjera prionula, koja mu je već o glavi radila.

Na svom ga dvoru Tvrtko uz prve postavio i s njime velike osnove snovao, koje bi sa pobratimom Lazarom srbskim možda i proizveo bio, da taman u to odlučno doba ne bude silna neman turska na srbsko carstvo nasrnula i sve moći prisakupila da ga upropasti. Brže bolje Tvrtko poslao u pomoć caru Lazaru Ivana bana sa vojskom hrvatskom. Na Kosovu kletom dvie se sile sbile, da junački mejdan diele. Ljepota je bilo gledati uz Lazara srbsku gospodu, medju njima i Ivana bana, gdje se kunu i preklinju težko, složno da će na Turke udariti, a za tiem i silu Ugra uztuknuti. Na Kosovu Ivan čudesa junačtva sa svojimi počinio, ter bi bio sdruženi hrvatski i srbski mač Turčina utamanio, da i tu ne pristupi prokleto Brankovića izdajstvo, koje za vjekove Srbsku u crno zavi, a Hrvatsku svoj sili Ugra i Turaka izloži, pa ni Bosanska ne može sama odoljeti.

Nu i u tih nezgodah srdce i duh Ivana bana ne umie klonuti, već se sprema na posao započeti. Al ga teža no igda prije rana stigla: umrie njemu najveći i najpregnutljiviji pobratim, Ivan od Paližne, za kim Ivan ljuto proplakao i procvilio, kao nekoč David

Digitized by Google

nad Jonatom prijateljem svojim; Planine Gelbojske! Ej da bog da vrhu vas ne došla nigda nit rosa nit kiša, jer je oklop junaka tamo bačen...

Ivan od Paližne bijaše jedan od riedkih ljudi, u kom je bilo skopčano najveće domoljublje sa značajem poštenja, odlučnosti i pregnuća. S njegovom smrću pade desna ruka Ivanu banu. Nu jedino se još tješio, da će sa Tvrtkovom krepkom odlučnošću proizvesti što je naumio. Ali do mala ne stade mu i tog jedinog uhvanja, jer Tvrtko preminu, a Ivan sasviem osamljen ostade. S Tvrtkom iztrgnut je stožer, okolo koga se je vrtila sva nada i svaki podhvat u krvavoj osnovi Tvrtko bio stožer, a Ivan duh oduševljujući i predvodeći k slogi Hrvata i Srba i duh osnova o sjedinjaju Jugoslavenstva, da se tiem uzmogne i Turkom, i Ugrom, i Mletčanom snažno oprieti. Ne bi sudjeno to proizvesti rad silnoga turskoga nasrtaja, ali bi barem najljepši primjer potomstvu ostavljen, da su u to doba u ljubeznu svezu stupili Hrvati, Srbi i Bugari. U većem obsegu ponovilo se bilo, što je malo prije na drugom polju radilo se preko Hrvatske medju carevi, silnim Dušanom i Karlom českim.

Svaki bi drugi duhom klonuo i sa poprišća uklonio se nakon toliko nesreća, nu Ivan ban ne gubi još nade, jer ljubav otačbine uzvisuje ga na pomisli visoke, i ne gledajući na zapreke i mučnosti, koje suprot stoje, on stupa pravcem započetim. Po smrti vjernih si drugova još mu jedna nada bila, da će nasljednika Tvrtkova Dabišu za svoje osnove predobiti. Nu ako mu to i podje za rukom, u Dabiše ne bi ni srdca ni odlučnosti Tvrdkove, da se je mogao uspjehu nadati. Dabiša je želio biti mogućan i slavan, ali bez radinosti i truda. Pak s toga odstrani Ivana, koji ga je na rad nagovarao, da se tim ukloni svedjernom dodijavanju, i posla ga u za onda tvrdi Omiš.

U Omišu duže vremena Ivan boravio, ali ni tu ne opočivao već bacao oči i preko mora, da i tamo traži pomoć svojoj miloj otačbini, kojoj su Turci, Ugri i Mletčani prietili. Za tiem neprestano obtrkuje kroz Dalmaciju, Hrvatsku i Bosnu ne bi li opet kakva Ivana od Paližne oli Tvrtka stekao. Svakog zove, hrabri i podiže; zove žive, zove i mrtve iz grobova na ustanak, na obranu otačbine. Nu ga sreća već svud izdala, pak kad se spremao, da još jednoč oživi i digne stieg bune, bi iz zasjede na vjeri uhvaćen i u Pečuhu gradu najgroznijom smrću umoren.

Marija kraljica i Sigismund kralj nigda prestali niesu sve sile ulagati, kako da im Ivan ban ruku dopadne, pak im ga izdajstvo i dalo. Da je komu bilo stati pak gledati, kako srditost i osveta Marije i Sigismunda najgore muke izmišljaju, da se Ivanu osvete. Nu Ivan je i u groznih mukah muž neustrašiv, koji za ljubav otačbine rado sve strahote prima, jer se bijaše davno već pregorio i za otačbinu posvetio. Njemu junaku, vitezu značajnu, veća je ljubav u srdcu, koja ga hrabreni, no su najnemilije muke, koje ga dopadaju.

Pred očima su Marije i Sigismunda sluge vjerne svojih gospodara Ivanu ruke naopako svezali, ter mu vežu noge za rep biesna hangira, te udaraju ovoga šesterostrukom tatarijom. Biesni hangir po tri koplja u nebesa djisa, u bjesnoći Ivanom o tle lupa, nu da bi pram Ivanu milostiv i hćeo biti, šesterostruka tatarija ne da. U tih mukah Ivan drugo ne progovara, nego otačbinu svoju spominje: Oj Hrvatska zemljo moja mila! Za te življet i umrieti bila mi je uviek misao jedina! U srdcu mi veća ljubav za tobom neg sve muke, koje me sustižu..!

Biesni hangir ne raznio Ivana bana, jer u krepku tielu jači duh bio. Te sluge, sliedeć volju svojih gospodara, najžešći su oganj razpalili, kraj ognja su Ivana postavili, i uzimlju razžežene kliešturine, na komade meso mu odkidaju. Ni tim ne mogli Ivana umoriti. Već uzimlju za noge i ruke, i raztežu na sve četiri strane, i dok Ivana tako ne razćenuše, ne hćedoše odustati. Za tiem na komade meću njega na četvera vrata grada, o visoke kace obješaju, da mu tielo orli i gavrani razčapaju. Nu gavrani i orli, po svih mjestih prostrane Hrvatske i Dalmacije grakćuć, smrt Ivana bana dokazivali, nad gradom se Ivanićem zaustavili, Ivanovu majku dozivali, tužnu smrt sina joj poviedali.

Slavilo se po svoj Dalmaciji, Srbskoj, Hrvatskoj i Bosni ime Ivana bana, jer su svjedokom njegova junačtva bile. On svoj mač za slobodu otačbine okrvavio na dalekoj Labi i Moravi, i na bližnjoj Dravi, Savi, Dunavu, Neretvi i Cetini, na Kosovu bojnom i na ravnih Kotarih. Duh domoljublja u njem se zrcalio, pak i tražio ga u svačije srdce preliti. Tražio Srbe, Hrvate i Bugare ujediniti, i svak znao za njegovu osnovu, pak i bio svakomu u ustih, i tiem ime pnčko i junačko postalo. Narod ga u pjesmah i pričah poče poviedati, a vile hrvatskih planina divno uznositi.

Nadodje turska neman, nastade tiem nova i neprestana borba ob obstanku i spasu otačbine; srdce, život i sva ratobornost okrenula se protiv toj sili, koja je prietila umet otačbine. Tiem se narod zaboravi spominjati nekadašnjih svojih slava, svoje samostalnosti; sve se pretvorilo u borbu protiv Turčinu. Nu narod ne zaboravi do danas Ivana bana, toliko mu je u srdcu i pameti to ime duboko usadjeno, da ga ne će nigda zaboraviti.

(Dalje sliedi).

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Risarije Albrechta Dürera u Zagrebu.

Ima tomu godina i više, što se je pročulo, da imade u knjižnici nadbiskupije zagrebačke više slika, crtanih od ruke Albrechta Dürera. Tko iole mari za umjetnost, tko povjest slavnih umotvora ma samo površno poznaje, bit će se vele uzradovao s glasa, da naš Zagreb čuva toli znamenitih umjetnina, za koje se vladari i bogate države otimlju te ih tisućami plaćaju, nu bit će se i ljutio na domaći nemar, koj je toliko blago kroz toliko vremena pustio u zabiti. Jer tko je Dürer? Šta je Dürer? Ne mislim, da je suvišno na ovo pitanje odgovorit. Ima doduše za umjetnost vještih razvoju čovječjega umieća, koji stranom darežljivom rukom pomažu umjetnost, te namiču riedkim rodoljubjem umjetnina našemu glavnomu gradu, a stranom takovih, koji uztrajnim revnovanjem iznose na vidik ostatke naše stare umjetnosti, što ju razne nesgode našega naroda zakopaše, al umjetničko obrazovanje svega občinstva do sele je dosta slabo, pravi smisao za umjetnine do sele malo se primio našega občinstva, i s toga neznanja i nehajstva propade ne jedan važni spomenik umjetnosti. S toga mislim ne će bit suvišno odgovoriti na pitanje: Tko je Dürer? Šta je Dürer?

Albrecht Dürer rodio se dne 24 svibnja 1471 u bavarskom, tada slobodnom gradu Nürnbergu od otca Albrechta zlatara, komu je bog 18 zdrave djece udielio bio. Roditelji dosudiše mladiću, da i on zlatarom bude. Medju tim budne drugčije; božanstvena iskra ne dade se ugušiti i mladi Dürer dovi se slave, za koju ga majka rodila bila.

Već za rana (1480) dakle kao dječak od 9 godina sgotovi Dürer svoju vlastitu sliku na pergameni, a dvie godine kašnje izvede „muku Isusovu“ od mjedi. Zasvjedočiv tako riedak umjetnički dar od naravi izhodi od otca si dozvolju posvetit se posve umjetnosti te bude sa 15 godina učenikom slikara Wohlgemutha. Od tog doba sve do njegova groba traje neobično plodno umjetnikovanje Dürerovo u slikarstvu, rezbarstvu, drvorezanju, crtanju, i kad pregledaš popis njegovih diela ne možeš se dosta načudit, kako jedna čovječja ruka za jedan smrtan viek toliko bezsmrtnih diela stvoriti može. Iz one prve dobe sačuvalo se više slika raznih osoba. G. 1490 putovao Dürer po rajnskih krajinah i istočnoj Švajcarskoj; povrativ se pako u svoj zavičaj oženi Agnezu Freyovu, koja mu je potlje sa strastvene svoje ćudi mnogo jada zadavala. U ono doba budne svojim čovjekom, majstorom. Izpod neumorne njegove ruke izidje znamenit broj slika, bakro i drvoreza. G. 1505 podje u Mletke, te se tuj upozna sa prvaci slikarstva Tizianom i Palmavecchiom. Put ovaj bijaše za Dürera od prevelike važnosti, tu opazi okretnije forme, življe boje, i iz potlašnjih diela vidi se, koliko se ga talijanska škola dojmila. Premda mu je senat mletački ponudio 200 cekina godišnje plaće, ako se naseli u Mletcih, povrati se, svršiv nekoliko znamenitih slika, g. 1507 u Nürnberg. U to doba medju ostalimi svrši sliku (vjenčanje bogorodice) za koju je poslje car Rudolf II nudjao 100000 for. Car Makso I. podieli Düreru povelju proti preslikanju njegovih diela. G. 1514 upozna se Dürer sa Rafailom Sanziom. G. 1520 podje u Nizozemsku, stališi htjedoše ga pridržati uz sjajnu ponudu, al Dürer osta vjeran rodnomu mjestu, gdje je tvoreć slavna djela boravio sve do svoje smrti 1528. Ne može nam tu zadatkom biti izbrajati sva djela na platnu, papiru, od drveta, kamena, mjedi, kojimi si je taj velikan steko bezsmrtno ime. Niemci ga smatraju prvim slikarom i tvornim umjetnikom starije dobe, galerije u Parizu, Beču, Monakovu, Madridu, Mletcih, Fiorenci i. t. d. diče se nebrojenimi njegovimi umotvorinami svake vrsti.

Vidiv mnogo njegovih proizvoda u Beču, Mletcih, Pragu i Pešti, a navlastito fotografički album njegovih risarijah, razveselih se ne malo, kadno dočuh, da je čudna i sretna sudbina dosudila ma i malen dielak Dürerova blaga Zagrebu. Nije moje zvanje, nit sam strukovnjak, da s umjetničkog gledišta pišem, o tih dragocjenih ostancih, nu zanimajuć se donekle učenjem umjetnina i starina, a vidivši dosta toga po svietu, hoću da samo napišem, šta od Dürerove ruke u Zagrebu ima, i kako je to došlo u Zagreb.

Glasoviti kranjski povjestničar Valvazor (1641 do 1693.) posvetio je, kako je poznato sav svoj imetak izdavanju znatnog si kroničko-historičkoga djela „die Ehre des Herzogthums Krain“, kao i skupljanju riedkih knjiga i umjetnina. Medju ostalim bio je do godine 1685 skupio sbirku znamenitih bakro i drvoreza, risarija, grbova itd. Sbirka ta sastoji se od 18 velikih debelih knjiga in folio, te imade zaista dragocjenih i riedkih umotvorina. Valvazor ne ostavi svojoj obitelji skoro ništa do svoje knjižnice i tako se sbilo, da su ju Valvazorovi potomci s nužde prodali Aleksandru Josipu Vrhovcu vlastelinu Rakitovačkomu, krajiškomu častniku, koj ju opet namre svomu sinu Maksi, slavnomu biskupu zagrebačkomu, rodoljubu hrvatskomu, po kom dodje — zajedno sa spomenutom sbirkom umjetnina — u knjižnicu nadbiskupije zagrebačke. To nam pripovjeda historik Josip Ni-

Digitized by Google

kola Kovačić, koj je g, 1815. uredjivao biskupski arkiv i knjižnicu, te dodaje o biskupovu otcu: „i tako je prodičio svoju Hrvatsku domovinu“. O sbirci umjetnina pako veli: „Sbirka ta je jedina u svojoj struci, pošto medju ostalimi od preslavnoga Albrechta Dürera i njegovih učenika preko stotine drvoreza u njoj imade“.

I sbilja imade tih riedkih drvoreza, nu za risarije nije Kovačić ništa govorio. Tek kad se je prije nekoliko godina pater Brunner, osobit vještak umjetninam srednjega vieka, desio u Zagrebu, reče pregledav spomenutu sbirku: „Evo djela od Dürerove ruke od znamenite vriednosti“.

U svem imade 10 sličica, crtanih na debeloj žutoj artiji bliedim, smedjim mastilom.

Prva prikazuje nam čovjeka po svoj prilici vojnika. Glava mu je debela, ostrižena, lice bradato. Odjeven je dugim haljincem, uzkimi hlačami, visokimi, širokimi čizmami. Na desnoj strani vidi se držak od maća, pod lievim pazuhom drži kapu, a desnu ruku pružio prema staroj baki, koja ovita rubcem sa košem na ledjih kraj njega stoji, a rukama nekoliko pilića drži. Pred njom stoji visok lonac pun jaja, a na zemlji leži nešto zelenja. Podno slike vidi se Dürerov monogram A. D.

Druga sličica prikazuje nam sv. Pavla. Kraj zida gradskoga stoji bradati svetac pod osjenkom odjeven dugom saboritom haljinom. Jednom rukom drži veliku knjigu, a drugom premeće joj listove. Podno nogu leži velik mač (priznak sv. Pavla). Kraj slike ima poznati Dürerov monogram i g. 1514.

Treća slika prikazuje nam sv. Gjurgja. Svetac, odjeven kao vitez Dürerove dobe sjedi pod kacigom i oklopom mirno na konju oklopljenom, takodjer mirno stojećem. U ruci mu je koplje, a na koplju zastavica. Pod konjem leži smaknut krilati zmaj. Svetac okrenuo gledaocu na polak ledja. Čini se, da je risar htio prikazati vitežkoga svetitelja, kako poslje borbe sa ljutom nemani odpočiva. I na ovoj sliki vidi se monogram umjetnika i godina 1508.

Četvrta slika prikazuje bogorodicu, pokrivene glave i ožarene osjenkom, kako doji Isusa. Uz monogram ubilježena je g. 1519.

Na petoj slici stoji nürnberžka gradjanka petnajstoga vieka. Haljina joj dugačka, uzka, kecelja visoka, a na glavi joj široka peča. Žena naherila glavu, pa oborila oči na nekakvu sliku, koja do nje na dnu stoji. Na lievoj strani privinula se ženi kudrava, crna ljudeskara te šapće joj nešto u uho i pokazuje rukom sliku. Žalibože je nečija vandalska ruka izbrisala tu sličicu, na kojoj je prema Dürerovu običaju po svoj prilici monogram ubilježen bio. Ja sudim, da ciela slika ima prikazati, kako nečisti duh hoće, da zavede ženu, pokazujući joj zamamljivu bajoslovnu sliku. Da je to dielo takodjer Dürerovo vidi se po tom, što je način crtanja na dlaku isti, kao što kod ostalih mu nacrta, te ju je Valvazor priliepio na list, gdje se druga Dürerova risarija nalazi.

Na šestoj slici vidimo i opet majku božju. S prieda na lievoj strani pod stablom sjedi bogorodica bez osjene. Glava joj je pokrita maramom, ljevicom drži u krilu sjedećeg Isusa, a desnicom krušku. S traga na brdu vide se gradska vrata a kraj njih dvie kule. Pred Marijom leži tablica, a na njoj Dürerov monogram i godina 1511. Ovaj je nacrt D. poslje izveo bojami 1512, te se slika na platnu nalazi sada u carskoj galeriji u bečkom Belvederu.

Na sedmoj slici stoji s prieda Herkule, ogrnut lavjom kožom; lievu ruku podbočio a desnicom drži dosta anakronistički buzdovan. S traga na desno vidi se jedan dio zemaljske kruglje, a na njoj Herkule, kako u zraku davi gorostasa Anteja.

Osma je slika nedovršena, te je imala valjda prikazat, kako Herkule lukom oslobadja golu djevicu od neke rogate nemani.

Deveta slika prikazuje nam poprsje starog junaka (po svoj prilici Aleksandra velikog) pod umjetno izradjenom kacigom, a deseta je poprsje mladića grčkog ili rimskog.

Za prvih 6 slika može se pouzdano kazat da su Dürerove. Realističko prikazivanje, anakrozinam, potanko izvedenje zadka, za čudo fino crtanje i u obće cieli način odavaju ruku velikog nürnberžkog slikara. Za ostale četiri ako možebit nisu Dürerove, jamačno su od ruke kojega od njegovih učenika.

Sve ove slike izvadjene su iz Valvazorove sbirke, te se sada posebice čuvaju a i vriedno ih je čuvat kao zenicu, vriednije bi bilo da se svjetlopisom pokažu i drugomu obćinstvu. Tom prilikom vidimo i opet, koli nuždan nam je illustrovan časopis, jer gradiva bilo bi mu i suviše. Napokon mi je umolit prečatni prvostolni kaptol, da od propasti sačuva i drugamo premjesti trostruku sliku (Muka Isusosa), štono stoji u kapeli razpetoga Isusa kraj žrtvenika. Slika ta polazi iz staronjemačke škole i imade svakako umjetničku vriednost, a ovamo se našla već barbarska ruka, koja je tu umjetninu izšarala.

A. Š.

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. Imali smo priliku čuti na pokusu našu novu prvu pjevačicu gospodičnu Neubauerovu i novoga baritona g. Novaka. Pokus taj je nazočne slušaoce vrlo zadovoljio, te se imamo nadati dobroj operi. Nova pjevačica imade liepo grlo, duboki srednji i visoki glasovi jednako su joj jaki, način pjevanja i predavanje joj je vrlo dobro, a i izgovoru hrvatskih rieči ima malo prigovora. I g. je Novak dobra sila. Glas mu je obsežan, jak, gibak, predavanje karakteristično i škola izvrstna, samo mu grlo nije toli puno i zvonko, kao što njegovu predšastniku. — Glede govorkanja o gdji. Ružičkovoj ne prevarismo se. Ona ostaje članom našega kazališta pod lanjskimi uvjeti.

Književnost. U Zadru izišle su izpod tiska „Pjesme i besjede god. 1860.—72“ Mihovila Pavlinovića. Ciena je knjizi 1 for. a ima joj 20 tabaka. Vriedni naš zatočnik Hrvaštine uvrstio je u taj svezak izim povećih o sebe štampanih pjesama „Ognjišara“ i „Kotara i župnikovanja“ i drugih raznih većih i manjih pjesmotvora. Izim toga uvrštene su tuj sve znatnije besjede Pavlinovićeve, što ih je govorio u raznih važnijih prigodah. Mi ćemo o toj vriednoj knjigi obilnije govoriti, za sada ju preporučamo svakomu našincu, jer do ista vriedi, da se dva i tri puta čita, jer malo gdje ćeš naći toliko jezgrovite i liepe hrvaštine, kao što je Pavlinovićeva.

— Antunovićeva „Bunjevačka i šokačka vila“ dobila je druga i to „Bunjevačke gazdinske novine“ u Subotici. Kako si je taj list iztaknuo cilj, buditi Hrvate u Bačkoj, preporučamo ga i našemu obćinstvu što bolje.

— U sv. Martinu izišao je u zabavnoj slovačkoj sbirki „Narodna knjiga“ historički roman „Matuš Trenčanský“ od čuvenog pisca Thota-Pauliny-a. Kritika hvali veoma rečeno djelo.

— U liepoj književnosti českoj odlikuju se, kako već opetovano spomenusmo, izim drugih navlastito tri lista i to „Osvěta“, mjesečnik pod uredničtvom Václava Vlčka; Lumir, tjednik prije pod uredničtvom V. Hálka i Nerude, a sada Svatopluka Čeha, napokon veliki ilustrovani tjednik Světozor pod uredničtvom Josipa Kořana. Sva tri rečena lista mogu se uzporediti boljim evropejskim listovom te vrsti.

„Osvěta“ donosi članke znanstvene, navlastito iz literarne povjesti, romane, pjesme i literarne preglede. Svi su sastavci toga lista ozbiljni, temeljiti te pisani od ponajboljih pisaca. Članci beletristički vrlo su birani i zanimivi. Osvěta može se uzporediti sa najboljimi „Revue“-ami drugih naroda. U 8. svezku ima medju ostalim vrlo zanimiva karakterna crta čuvenog francezkog pisca Legera od Zakrejsa. John Stuart Mill, studija od dr. Durdika i početak novog romona „Přehody“ od poznate spisateljke Sofije Podlipske. Lumir donosi samo pripovjedke i pjesme, ali je izbor upravo izvrstan. Osobit obzir zaslužuje poduža pjesma „Adamite“ od Svatopluka Čeha.

Světozor može se takmit sa velikimi ilustrovanimi listovi, te donosi izim modnog priloga „Bazara“ mnogo izvornih, krasnih slika. Navlastito zanimivi su članci dr. Tyrša „o slikarstvu“ sa slikami. Nas zanimaju u posliednjih brojevih: slika i životopis dra. Franje Račkoga, slike cirkveničkoga jezera i grada „Jame“ u Kranjskoj, i slike Bugara i Bošnjaka. Izim belestrističkog gradiva, naći ćeš puno zanimivih crtica o kulturnoj povjesti, književnosti, kazalištu, umjetnosti i. t. d.

— Od časopisa „Matice moravske“ izišo je 1 i 2 svezak. Ima u njem: Pabirci staročeskih rukopisa na Moravi od Jos. Jirečka; „O bojih hercinskih“ od Brandla; „Sadanje stanje bratovštine moravske (Herrnhuter);“ i. t. d. — Članci su skroz vrlo zanimivi. — Fr. Bartoš učitelj slavenskog gimnazija u Brnu izdao je „Antologiju narodnih pjesama česko-slavenskih“. Preporučamo tu knjigu svim našim pjesnikom i književnim historikom. Ima tuj mnogo prilike sravnjivanju medju našim i českim narodnim pjesničtvom. Kao daljnje spise moravske matice bilježimo: „Povjest markgrofije moravske“ od dra. Dudika; „Slovanska poezie“; izbor umjetnog i narodnog pjesničtva u česko prievodu od F. Pymazala.

† Gospodjica Franjica Bartova, primadona u prošloj sezoni na našem narodnom kazalištu, preminula je 13. o. m. u 12½ sati, od sušice. Čini se da je klicu toj bolesti već iz Praga doniela, a njezin naporan rad i vanredno požrtvovanje pospješili su svakako razvitak toj neodoljivoj nemoći. Gospodjica Bartova, tek 22 godine stara, bila je krasan pojav na našem pozorištu, a u početku sezone bila si je svojim milim glasićem dovoljnih simpatija stekla. Već u operi Faust, gdje je sa onoga vrlo nespretnoga „neba“ opala, počela je znatno malaksati i prem su joj lječnici iza one katastrofe savjetovali da ne stupa poduže vremena na pozorište, to je ona ipak za volju publike i dalje još pjevala, al se u pjevanju vidio već zametak težjoj bolesti, kojoj je žalibože tako skoro podleći morala. Lahka joj zemlja!

Dopisnica uredničtva.

Gospodjici P. K. u Otočcu. Sve po Vašoj želji izručeno. Novac je mletački.

G. Pl. u Dugomselu. Onaj odziv napisan je najboljom nakanom.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 34. U Zagrebu dne 23. kolovoza 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Mladićev san. — Prva ljubav. — Majčin jezik. — Pukovnijska pomenica. — **Pouka:** Na Lokrumu. — Dodole. — **Listak.**

MLADIĆEV SAN.

Spjevao R. Flider-Jorgovanić.

Daleko za gorom, za pećinom velom,
Što oblak ju krije koprenom bielom,
Daleko, daleko u tihanom dolu
Jedincata nada mu, utjeha bolu.

U dolini tihoj kućica mala,
Lipiku u hladu do potočna žala,
U kućici otac, majčica mila,
O kojih je duša mladićeva snila.

Al dolinom dalje, kud potok romoni
Kud srebrnim valom ko zvonašcem zvoni,
Sred cvjetnoga vrta izba se krije,
Tuj draga mu... o njoj neprestano snije..

Kroz zievanje mraka, kroz vijanje slote,
Nad bezdno, nad propast, kroz noćne strahote,
Ko zviezde brodara noćne za tame,
Ah, oči ga doma dragine mame.

Nebotične gore, nabujale rieke,
I žedja i glad i bolesti prieke
Poprečke mladiću su na put stale,
Al ljubav, al oči mu dragine sjale!

I sunce i mjesec na počinak tone,
Neprestano čežnje mladića gone,
Zatrudnjele noge, klonula glava,
Od puta daleka tuj klone da spava —

U svoje ga krilo ruža zavi,
A vjernu mu ljubav slavulj slavi,
I da mu je snivat sladje i tiše,
Ni laskavi vjetric grančicom niše...

I k rodnomu kraju na krilima sanka
Ko selicu lastu za proljetna danka
Zanosilo mladca tajno čeznuće
Nad gore, nad dole do rodne mu kuće.

I radostnim okom i srdcem drhćućim
U sjajnoga sunca tracima mrûćim
Zelèna sred drvlja ko janješce bielo.
On ugleda domak — ljubavi sielo.

Još za malo, za malo — sladke, ah, slasti!
Na grudi će otcu, majčici pasti,
I što mu je sladje — dragu će grlit, —
Tko plakati ne će — ne će li hrlit!

Nut šaroga psića, stražara staje,
Gdje mladcu u pozdrav veselo laje,
I vranca mu, druga mladjanih lieta
Gdje vriskom i hrzanjem bučno ga sreta.

I drhćući ko da mu klonu snaga
Koraknuo preko rodnoga praga,
Još časak — i eno na glave dvije —
Na siede im suze zahvalne lije...

I ko da mu dušom nešto mune,
Iz rodnoga doma žurno sune,
Ni majke, ni otca slušat ne će,
Niz potočić bistri dolinom slieće.

Uz potok bistròtek, što ravnju romoni
I srebrnim valom ko zvonašcem zvoni,
Sred cvjetnoga vrta izba se krije,
Tuj mladčeva draga... za njom se vije.

Za ružinim busom u vrtiću milom
Bjelasa se nešto ko goluba krilom,
Dvie kriesnice sinu ko noći iz tajne —
No niti je golub, ni kriesnice sjajne.

Ta golubi pršu od ljudskoga gleda,
A kriesnice sjaju kad noćca zareda,
Al ovo ne prše a danju se svieti,
Mladiću u susret razdraganu leti.

Digitized by Google

I ko da je rukû zasegom jednim
Sve slasti, svu sreću grudima biednim
Priključiti željan povlači na se —
Prigrljuje mladić dragine krase...

No što li ga žacnu, od šta se trže,
Što sladkoga iz sna na javu ga vrže?
Svud ne znani krajevi — tudjinstvo prieko,
A njegova draga daleko, daleko...

Po tielu ga prolazi čemer ljuti,
Nit ustat se ne može — mozag se muti.
A što li još oči mruće mu zriju?
Ah, okolo ruke savitu zmiju!

PRVA LJUBAV.

Izvorna pripoviest.

VI.

Minuše dani, nedjelje, minu mjesec.

Kud vesela moja ćud? Gdje mi krila orlušića, gdje zlatna sloboda moja? U sobi je mojoj tiesno, knjige mi u zapećku, glava mi mutna i težka. Netom još sjedio sam u toj malenoj sobici sretan i zadovoljan. Knjige mi bile drage, nauka sveta moj Bog. A sada?

Jurim prema obalam bajne Vltave, grud mi burna otegoćuje krok. Svaka mi tu travka navieštala prije život, svaka ptica pjevala o slobodi. Šumi mi i sad pod nogama rieka Čeha, iz šuma valova prodire bajan glas. Eto ti, Götheu, bolna ribara. Slušam nečuveni taj glas, pričinja mi se, da je to pjesma nadgrobnica slobodi mojoj, sreći mojoj. A srdce mi bolno, to ranjeno, težkom bolju izkidano, kuca toli žestoko.

Ne stade poleta, ne stade bujnosti duha, misli mi moje sindžir — gvoždje bije. Posestrima vila ostavila me, proklela me na vieke, da robujem i mrtvujem živ. Samo samovat da mi je, zurit preda se da mi je, gledat u duhu mramorni kip Galateje.

Koraknuo bi za mjesec dana u život natrag, zašao bi opet u hram slobode. Ali ne, ne.

Albinka stoji pred menom, pogled uprla u me, kano da me pita: Žališ li, brajne, za slobodom, za mirom svojim? Eto ti srdce vraćam, što sam ti zarobila, budi sretan, slobodan i zaboravi mene. I pruža mi kupu trusovine ladne, da mi srdce obumre i duh uspava.

Dva me puta do dva cilja vode. Na jednom kraju sja u večernjem rumenilu hram slobode, nad krovom mu polieće sivi soko. Oj koli divno cakli se kraj taj. Na drugoj strani kleči Albinka, lice joj bielo kano lier, u ruku joj zlatne verige, na grudih joj nevencviet.

Već sunce slobode zapada, hram joj hvata crni mrak, al Albinka nepotamnje, zlato joj verigâ i u tmini sja. S bogom, slobodo, ti me negrijala, eto me, dievo, na robiju. I padam na koljena, ljubim verige, a srdce mi radostno kliče: Ti si moja, ti si moja.

VII.

Kasna jesen bijaše dohrlila. Lišće sa stabala popadalo, golo granje stršilo sjetno u zrak.

I opet zapadalo sunce i opet polazila nas četvorica prama gostinskoj kući. Nad obzorom pokazali se svietli oblačići, zalazeće ih sunce obasjalo rumenilom svojim. Janko se zagledao u to oblačje, Radovan tromo uz Janka koracao, a Milutin se sa mnom pregovarao.

Već iz daleka gledah nestrpljivo prema gostinskoj kući. Opazih na jednom prozoru Albinku, kraj nje stajao doktor Stary. Cielim tielom uzdrhtah, u dubljini duše moje niknu tajna neugodna slutnja. Razabirah zatim, kako se Stary s Albinom ozbiljno razgovarao, kako mu se čelo namrštilo, a Albinka glavom pognula. Badava se napregoh, da nemir duše svoje sakrijem, bijah ljubomoran. Prolazeć pod prozorom ne pozdravih Albinke.

Kad smo u dvoranu ušli, priskoči k nama Albina, te nas pozdravi. Stary se nemaknu s mjesta, već uze gledati na vrt. Došli u to u dvoranu Sechovsky i Janski, za njimi sestre Albinkine. Započeo razgovor o posljednjem plesu, te krenuo na druge stvari.

Albinka bijaše nekako snuždena i nemirna. Pogled joj bijaše nesjeguran, rieč joj tekla polagano i pretrgnuto. Najvećma se zabavljala s Milutinom, mene kano da se nehotice klonila, sama kadkada usrećila me kojom riečju. To me ljuto peklo. Zar sam ju čim uvriedio ili se odlučila za drugoga? Možda joj nisam više mio, ugodan?

Sjedoh na stran. Podbočih se rukom o stolac, zagledah se niemo u zid. Grizlo me nešto u duši, boljelo me, samo da nisam suze ronio. Albinka najednom hladna prema meni, izgubljena za me. O koli je težko ljubiti ne ljubljenu! Tu se prenuh. Pred menom se ukočila Albinka, te me pozornim okom motrila. Gledala me toli milosrdno, toli sažaljivo, kano da sam najveći biednik na svietu.

— Vi ste zle volje, započe ona blagim glasom.

Bijah u neprilici, što da joj odvratim.

— Današnja me šetnja uzlovoljila, uzeh ja. Kasna jesen pritisnula, ciela priroda za-

Digitized by Google

mrla. Žalim za liepom jeseni, strah me hvata pred ljetošnjom zimom.

— I meni zima neprija, nastavi Albina. U zimi valja nam ostaviti naš gostinski dvorac, te se naseliti u gradu. O da znate koliko me taj gradski život mrzi. Zato jedva čekam, da proljeće ograne, da opet u tu skromnu kućicu unidjem.

— Selite se doskora, upitah zabrinut, gdje ću vas onda vidjeti, gdje se s vama pregovarati?

— Za koj dan biti će ta kuća pusta, ja ću tužna u gradu živovati, a vi ćete opet veselo za zabavami hrliti. I pogleda me pronicavo.

— Kakova mi zabava bez vas, kakov za me život, ako vas samo jedan dan ne vidim?

Albinka se malo nasmiešila, nu čelo joj se namah smrknulo. Na licu joj se zrcalila ozbiljnost.

— Kanite se, brajne, šale. Budite mi dobar prijatelj i sjećajte se mene. Izgovorila te rieči nekom sentimentalnošću.

U to se približi k nama Milutin. Na moje veliko udivljenje vladaše se Albina prema njemu sasvim drugačije. Šalila se s njime, bockala ga, bahato se smijala. Niesam znao, što da o djevojci mislim. Još dan prije bijaše prema meni toli mila i dobra, danas hladna kano led i tvrda kano kamen. Možda je Milutinu prevoljela, možda joj je on srdce predobio?

Slušao sam obadvoje napetom pozornosti, čuo udvorivanje Milutina, razabirao odgovore Albinke. Činjaše mi se, da se toli pouzdano razgovaraju, kano da su im davno već srdca sjedinjena. Ljutio sam se na Milutina, odlučih ga pozvati na odgovor, zašto se napregao, da mi zlato moje otme? Albinka opazila taj nemir duše moje, te okrenuv se prema meni, uze mi govoriti pred Milutinom nerazumljive rieči:

— Odricati se i pregarati težka je stvar. Ali što je život naš drugo, nego li vječito odricanje, neprestano pregaranje?

Sreća i užitak čine samo kratke epizode u našem vieku, te ne traju dugo. Za jedan časak radosti eto hiljadu dana žalosti.

Janko se u to poče opraštati. Sestra Albinkina bijaše dosele uzanj sva sretna. Vidjelo se, kako joj je nemilo bilo pri našem odlazku, kako je nekoliko puti požudnim pogledom za Jankom glednula. I ovomu ne bijaše bolje. Kad ga Radovan uštipljivo dražio, tajio Janko svoje čuvstvo prema djevojci, ali ipak mu je drago bilo, što se to spominjalo.

Bijaše već kasna noć. Mutni, crni oblaci razsuli se po nebu, cielom krajinom razprostrla se neprijatna tmina. Prolazili smo poznatom alejom. Janko zanesao se mišlju u u neznani kraj, Milutin pripoviedao Radovanu o vrlini Albinke, o njezinoj prijaznosti, ljubkosti, dosjetljivosti. A mene pratilo cielim putem neugodno čuvstvo, boljelo me nešto, hćelo srdce od nevolje da svisne. U mojoj duši bijaše takodjer mrka tama, tmina paklena, ne više sretni, blaženi rai. Albinka, što me toli milo primila, toli se ljubko sa mnom sigrala, ta ista Albinka veli, da joj budem — prijateljem. Osobito mi bijahu nepojmive rieči njezine o pregaranju, o odricanju. Zar pregarat, odricat, kad ti dušu obuzela jedincata želja, da budeš sretan. Zar da upravo ovaj čas, kad prvi put oćutiš slast sreće svoje, da te obuzme vječita tuga, da poćutiš slaboću čovječjega roda?

U grudih mojieh talasalo ko valovi uzburkana mora. Milutin mi se činio najvećim dušmanom života moga. Zar da mi on bude takmac, on da mi oduzme zlato moje? Aj da nije tolika tmina bila, da mi je mogao u lice pogledati, zgrozio bi se nad plahim okom mojim, prestao bi hvaliti djevojku.

Najednom mune pred mene netko. Suho lišće pod dubovi zašuštilo, mirni uzduh uztitrao, preda me banuo taman, visok stvor, naličan čovjeku. Svi se lecnusmo. Plaho pogledah biće, što se pred me stavilo. Lice mu bijaše grozno, pogled strašan, zdvojan. Jedva ga razpoznah, bijaše doktor Stary. Uze me na oko, ali opazi, da nije pravo došao. Vi niste, koga tražim, zamumlja dubokim glasom, te skokom izčezne izpred mene i postavi se pred Milutina. Ovaj poskoči nekoliko koraka natrag, kako se je prepao bio.

— Stante čovječe, zaori grozan, paklenski glas, stante, da s vama obračunam. Amo vas, vi nevoljni stvore, rušitelju sreće moje.

Bijasmo svi poraženi s nenadanog došašća toga čovjeka. Drhćuć sakrije se Milutin Janku za ledja.

Prikaza osta čas mirno na mjestu. Kano da se je čemu domislio, okrenu doktor Stary najednom ledja, te ga u tami ne stade. Mučeć koracasmo napred. Milutin se objesio Janku o rame, te jedva do grada dospjeo.

Ne nazvah mu ni lahke noći. Cielu božju noć bludijah po tamnih ulicah pražkih, dok ne dospjeh do neke javne bašće. Uljegoh u nju, te sjedoh na klup. Lice si pokrih rukama da udarim u plač. Al ne će suza na oko. Tako me nadvlada san.

Kad se u jutro probudih, bijah još u bašći na klupi. Prospavah noć pod naoblačenim nebom.

Upravo se oblaci sabirali, da prodju u drugi kraj. Mirno bez šuma, bez tutnjave udarili prema zapadu, a na iztočnom rubu zasjaji u isti tren sjajno sunce, da prirodu na nov život dozove. I mene ogrijalo i u moje trudno, bolju i studeni izkidano tielo uljegao nov život. Upravih korake prama svojemu stanu.

VIII.

Ljuta me vrućica spopala. Jesensku noć prospavah pod prostim nebom, jesenska

Digitized by Google

studen bijaše uzrok bolesti moje. Ležao sam u krevetu, kraj silne groznice mučila me i ta nevolja, što Albinke niesam vidjeti mogao. Probavih nedjelju dana bez nje u čemernom stanju.

Bijaše mi odlanulo. Upravo zarudjela zora, sunčani traci uprli se o moj prozor te razsvietili sobu. Vrućica popustila, želja me gonila, da ustanem. Ali tielo bijaše mi oslabljeno, jedva da sam se iz kreveta izvukao te na divan sjeo.

Uzeh promišljati o prošlih zgodah. Uvidih, da sam prenaglo radio. Čudio sam se, kako me moglo ponašanje Albinke toli žestoko dirnuti, zar ona da ne smie biti takodjer kadkada sjetna i nevesela. Možda i nju kakova bol uznemiruje. Pa nije mi napokon ništa na žao učinila. Ili je kriva, što se sa Staryjem razgovarala, što je dosadna mu udvorivanja odbijala? Zar da budem na prijatelja kivan, što mu se pristala djevojka mili? Jedno si samo ne mogah protumačiti, što je Stary na Milutina navalio. Zar mene ne drži opasnim ili mu nije moje čuvstvo, što ga prama djevojci gojim, poznato?

Podigoh se sa divana, te legoh opet u postelju. Bijah još jako trudan, sav oslabljen.

Netko pokuca na vrata i u sobu nahrupi Milutin. Bijaše blied, kosa mu stršila u zrak, oči plahe. Sav se tresao.

— Grozno brate, započe plačnim glasom, zlo po mene, a ja ni kriv ni dužan. Pozvao me doktor Stary na dvoboj. Ne podjem li, da će me poput psa ubiti.

Uzeh Milutina motriti. Bijaše sav smućen, ustnice mu drhtale, oči upale. Kako sam prije na njega ljutit bio, to ga sada sažaljivah, tim većma, što sam vidio da nije kriv. Tješio sam ga, bodrio, da ne klone duhom. Upitao me, što da uradi. Ne znadijah mu savjetovati. Ili da se pobije u dvoboju s dušmanom svojim ili da se poput sinje kukavice Staromu ukloni? Tu mi mune misao u glavu.

— Ti ljubiš Albinku, započeh ga izpitivati poput inkvizitora.

— Nije mi nikada na um palo, odvrati on, ta zar me ne poznaš?

Rieči ove godile su mi srdcu veoma. Osokolih se.

— Dakle znaj, ja ću se mjesto tebe tući, sam ću Staroga na dvoboj pozvati, i to na handžare.

Milutin me zahvalno pogledao. Napisa on list Staromu, da se s njim boriti ne će, jer nije oružju vješt, kraj toga da ne zna razloga, da se s njime ogleda. I ja uhvatih pero, ter razjaren kako sam na svoga suparnika bio, napisah mu pismo, puno uvredljivih rieči, spotaknuh mu, da mi je prijatelja Milutina krivo napao, jer da pravi obožavatelj Albine on nije, već ja glavom. Hoće li mu se mejdana, neka dodje na osmi dan, da se handžari ogledamo, da vidimo, tko je junak.

Milutin pograbi veselo pisma i ode. Bijah opet sam. Slab sam bio, jedva sam se micao, nu kad sam pomišljao, da ću mejdan dieliti sa čovjekom, kojega sam iz dna duše mrzio, razigrala se u meni vruća krv hrvatska. Počutio sam novu snagu u sebi, te sam nehotice rukom mahnuo. Vidio sam protivnika ranjena pred sobom u krvi greznuti, vidio sam ga, gdje me moli, da mu život poštedim.

Još istu večer odlučih Albinku pohoditi. Već nekoliko dana ne bijah kod nje, nešto me gonilo, da pobrzam.

Ustadoh. Laganim korakom išao sam iz grada, trudne mi noge svaki čas smalaksavale. Moradoh češće počivati. Jedva dodjoh do gostinske kuće. Cieli put činio mi se dug ko put u vječnost.

U dvorani nadjoh mladju sestru Albinke. Počeh se s njom razgovarati. Djevojka me svedjer motrila, kano da joj je žao mene neboga Spomenuh joj Janka. To joj je godilo. Pitah za Albinku. Djevojka ustane, te podje po sestru.

Albinka dodje bez sestre. Začudih se, kad sam ju opazio. Lice joj bilo bliedo, nevoljno, upravo ko onaj večer, kad sam ju prvi put vidio, ustne uvenule, oči duboko upale, bujna crna kosa razpletena. Na licu joj mogah opaziti, da joj nekakova bol srdce kida. Hodala lagano kano da se suzteže k meni doći. Pružila mi ruku, bila hladna.

Sjela do mene. Bijasmo sami u sali. Dugo sjedili smo mučeći, nijedno nije hćelo da govoriti počme. Bijasmo oboje bolni, jedno se bojalo drugoga. Da nas je tko motrio, mislio bi, da vidi dva mramorna stupa.

U sobi počeo se mrak hvatati. U mojoj duši uztitralo nešto, hćio sam, da Albinki kažem, ali ustne mi se odrvenile.

Ona započe:

— Vaš me posjet iznenadio, niesam mislila, da ću vas vidjeti.

Te rieči dirnuše me u živac. Niesam znao, što bi značiti imale.

— Ne razumiem vas. Izpričajte me za ovo nekoliko dana, bijah bolan, ležah u vrućici. Danas mi je bolje, dohrlih ovamo, da vas vidim. Da znate, koli mi je milo uz vas, koli sretan sam kraj vas.

— Slabe mi utjehe, prijatelju moj, voljela bih, da me nikada više potražili nieste.

— Ja da vas ne tražim, koj bez vas ni čas živjeti ne mogu? Vi me odbijate, ta vi ste mi moje sve, moja sreća, moj Bog.

I padoh pred njom na koljena, trudna, bolna mi glava klonu na krilo njezino. Šumilo u glavi, u srdcu mojem nastala silna bura. Činjaše mi se, da me je opet vrućica spopala. Tu počutih na svojoj glavi hladnu ruku Albinke.

— Albinko, Albinko, tepah poput djeteta, ja vas ljubim, žarko ljubim.

Digitized by Google

Ona ne odgovori ništa, ali na glavi svojoj poćutih rosu vrele suze. To me usmjeli.

Skočih na noge, ugrabih Albinku za ruke, te podigav ju za stolca, kriknuh divljim glasom:

— A ljubite li vi mene, Albinko? Srdce mi uze strašno udarati, u lice mi navali živi oganj, cielo mi se tielo trzalo.

I Albina porumeni, ruke joj u mojih uzdrhtale. Na jednom opet probliedi, kosa joj se poče dizati u zrak, nosnice širiti i grudi nadimati. Čelo joj se nabralo, pričini mi se, da vidim na njem biljeg vječne biede.

— Ne, ne, trzaše se ona grčevito, ja vas ne smiem ljubiti. S Bogom. I izvinu se iz mojih ruku.

Padoh natrag na stolac. Bijah smrvljen. Kad se opet osviestih, bijaše soba već svietla, a Albina izčezla. Po sobi se šetala mladja sestra. Opazi, da sam se probudio, te dohrli k meni.

Ali za tinji čas izmakoh iz gostinske kuće.

IX.

Prva žestoka bol, u kojoj sam zdvajao i biesnio, ta me minula. Šta sam sve u vrućici radio, što li bulaznio, više se ne sjećam. Prijatelji bili uz krevet moj dan i noć. Bojali se, da će me pamet ostaviti. Medjutim za kratko odlanu mi u toliko, da nije više pogibelji bilo. Zdrava i jaka moja narav nadhrva bolest s prehlade, nadjača duševnu bol.

Počeh se oporavljati. Bolesti ne stade, ali mjesto nje uvrieži se u grudih mojih trajna bol, što potajno i polagano srdce izieda, vječita tuga. Ništa me nije veselilo, da sam mogao, ostavio bi za uvieke Prag.

Izlažah već iz kuće. Jednoga dana, bijaše zimi na domaku, krenuh na šetnju prema poznatomu gostinskomu dvorcu. Još ni sada ne pojmim, što me na taj korak gonilo. Da li prezrena ljubav? Putem bijaše mi sve mrtvo, kano da sam prolazio grobljem. Sitan snieg padao sa naoblačenog neba. Iz daleka već ugledah gostinsku kuću. Došav blizu, vidjeh, da su svi prozori daskami zabijeni, a kućna vrata zatvorena. Na vrtu ležale porazbacane stolice i stolovi, pred kućom uzdizala se dva suha jablana.

Ciela ta slika dirnula me čudno. Bijaše toliko nalična na moje duševno stanje...

Pred kućom kopao neki čovjek. Upitah ga za Sechovskoga. Odgovori mi, da se je Sechovsky već pred nekoliko dana u gradu naselio. Kaza mi i stan njegov.

Kad sam poslije nekoliko vremena stan Sechovskoga tražio, zašto, ne znadijah ni sam, sretoh na ulici prijatelja Janskoga. On me ljubezno pozdravi, te se zagleda u me. Pogled mu kazivaše, da me sažaljuje. Rekoh mu, da tražim prijatelja Sechovskoga. Na to me začudjeno upita:

— Što želite kod njega?

— Posjetio bi ga.

— Albinke ne ima više u Pragu nastavi on, te me zvedljivo pogleda.

— Ne? Upadoh začudjen.

— Otišla u Moravsku tetki u pohode. Valjda će tamo duže vremena proboraviti.

— A Stary? nastavih sjetiv se, da nije na moj list odgovorio.

— I njega ne ima više ovdje.

Otišao kući, da se ukloni nekomu mladiću, koj ga je na dvoboj pozvao.

X.

Prošlo dvadeset godina i više. Na djački svoj život bijah sasvim zaboravio, samo prijatelje uzdržah u ugodnoj spomeni. U domovini svojoj, u milenoj Hrvatskoj, življah život miran i zadovoljan.

Slučaj me nanese u hrvatski grad K. Prvi od znanaca, koje sam sreo, bijaše nekadanji drug moj sa sveučilišta, flegmatični Radovan. Uzradovasmo se u toliko, da smo odlučili taj dan proslaviti. Opredielismo i svratište, gdje ćemo se naći.

Kad podne, eto mi Radovana i na moje najveće čudo Milutina. I on bijaše ovaj dan slučajno u K. došao. Sjedeć uz rujnu hrvatsku kapljicu, pripoviedasmo si jade i nevolje, što smo ih u dvadeset godina proživili.

Radovan bijaše još uvieke isti. Malo je govorio, ali više pio. Milutin bijaše za čudo mnogo mladji, nego li što je kao djak bio. Lice mu bijaše još uvieke puno, crveno i puteno, ali mjesto plešine resila ga bujna crna kosa. Radovan mi prišaptnuo, da vlasulju nosi.

Upitah za Janka, jeli u životu. Rekoše mi, da se je sa mladjom sestrom Albinke oženio, ter da sretno s njom živi.

Malo zatim primi Milutin čašu, nazdravi našemu prijateljstvu, ter se u govoru zanese u liepe dane našega društvovanja u Pragu. Spomenu se i zabava kod Sechovskoga.

— Znade li vas koj što o Albini, upitam na to pobratime.

Nijedan mi ne uzmognu odgovoriti.

— Čudna li to djevojka bila, nastavih, ubila mi srdce za uvieke. Postadoh bezćutan, nijednoj djevojci ne mogoh više prevoljeti.

— I ja sam se dugo ženio, primieti Radovan, ali niesam djevojke našao. Jedna meni ne voli, druga imade premalo novaca.

Kad je govor za žene i ženitbu krenuo, poče i Milutin o svojih ljubeznih zgoda pripoviedati. Spomenu takodjer, da se je skorih dana petnaestgodišnja djevojka unj zaljubila.

Ja mu se na tu priču od srdca nasmijah, a Radovan ga široko pogleda, te primieti na koncu svoj ironični: Dakako.

Kadkada, za duge zimske večeri, kad ciela priroda od studeni obumire, a ja kraj

Digitized by Google

tople peći sjedim, zanosim se u sladke dane mladosti svoje. Misli mi se roje i lieću u duhu poput oblaka, razne mi slike pred oči dolaze i opet prolaze. Samo kod jedne slike mi srdce žešće pokuca i u grudih mi zaječi bolno čuvstvo: to je spomen na prvu, na nesretnu ljubav moju.

(Konac sliedi.)

MAJČIN JEZIK.

Na hrvatsku prekrojeno po danskom izvorniku Nikole Grundtviga.

Majčin je jezik nebeski glas,
Svodovi gdjegodj svrh nas se svedu,
Čedu je milja sladjahni sas,
Slast je i milje staračku siedu!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet;
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin je jezik ljuljajci plov,
Prva nam pjesma draža od svega,
Majčin je jezik andjela zov,
Treba li čedu majčina njega!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet;
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin je jezik milosti riek,
Dragina pažnja, mladosti sreća,
Napried nas žurka, zlati nam viek,
Srdce slobodi, slave nas sjeća!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet;
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin je jezik ljudine jek,
Grije nam krvcu, nadima grudi,
Tuzi je težkoj utjeha, liek,
Spomenom dičnim dika je ljudi!
Majčina glasa puna su usta,
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet,
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin je jezik snaga i jâč,
Naroda živac, naroda duša,
Svijuh je blago, lagode râč,
Jedino naših svjetlilo tmušâ!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet;
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin je jezik ružični spoj,
Malo i velo koji no spaja,
Junački duh je zemljici svoj,
Živi je biljeg našega haja!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet,
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin je jezik srdca nam glas,
Tudjeg se ništa ne mili tako,
On će probudit usnule nas,
On će nas k cielji maknuti lahko!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet;
Bez njega ista slava nam pusta!

Majčin će jezik složiti jug,
Kopnom i sinjim jeknut će morem,
Njim će nam draga, pobratim, drug
Zapjevat sreću, zamnjeti dvorem!
Majčina glasa puna su usta:
Ili je tužit, ili je piet,
Ili je življet, ili je mriet;
Bez njega ista slava nam pusta!

PUKOVNIJSKA POMENICA.

Francezki pripoviedao Edmond About. Pohrvatio I. T.

(Dalje.)

Svatko će nam vjerovati, da je gospodji Humblotki življe kucalo srdce. Samo s udvornosti motriaše pukovnika i druge visoke doglavnike; ali kad zaredaše satnici, razvali ona oba oka. Uz neku malu oholiju bilo kod sve gospode prigovora, nijedan ne bje toliko liep, visok vitak i prijatan, koliko njezin budući zet, a ipak ne bje u pukovniji nestašice prijaznih krasnika. Ali taj ne znani odličnik bijaše od svakoga ljepši i ponosniji. Blancheta se smijuckala čujući te primjenke. Nakon reče gospodji Humblotki: — Da vas čuju ta gospoda, morali bi se, gospodjo, svi do jednoga pobiti s tiem kraljevićem, koji svakoga obara s konja.

Kad se je došlo do zadnjih listova, uze mala vragolanka još većma goropadnjeti i peckati, nego li iz početka:

— Eto samo još četvorice. Posljednji su najvredniji. Strpljen, spasen. Ja sudim, da

Digitized by Google

će se junak romana sad ukazati. Što zar vam nije po volji ni poručnik Bouleau? To je bar hrabar vojnik, počeo je služiti kao prostak, a služi već 27 godina, osamnaest je puti bio u ratu, te ima medalju i krst. Glete samo, kako mu doliči ta brazgotina medju vedjami!

— Sve uzalud, ne ima ga tuj, reče gospodja Humblotka. Ne spada toj pukovniji. Jaoh, nesrećne me majke!

Pukovnikovica joj odvrati: — Ta zašto nesrećna? Ako ne spada našoj pukovniji, bit će konjik ili topnik, ili mjernik ili morda kod generalnoga štaba. Želite li na brzu ruku doznati, na čem ste?

— Bože dragi, i koliko! Pomislite samo, da moja sirotica u svratištu svaku minutu broji.

— Dobro dakle, ja idem po skriljak i ogrtač. Blancheta će ostati kod kuće i dobra biti.

Pošto obie gospodje odoše, prekrsti gospodična Blancha Vautrinova svoje suhe duguljaste ruke poput kakve glumeće junakinje, te uze velikim korakom bazati po otčevoj dvorani gore i dolje. Pozorištem bijaše velika dvorana sa pokućstvom iz kraja prošloga stoljeća, a i ljudi ovoga stoljeća naderaše se toga pokućstva. Svojih petdeset do šestdeset godina već predavaše jedan pukovnik drugomu te posivljele svilene tapete i garniture. Potomstvo za potomstvom sjedjaše na tih stôcih, a oblo dno tisuće i tisuće punčevnih čaša uglibilo se u mramor komina i dviuh velikih konsolâ, bogata ali depasta oblika. Vojnika čeka svagdje nelagod, da svagdje nailazi na tragove i stotine drugih vojnika. Ono malo pokućstva, što svaki selilac ponese, ne stane u množini onoga, što se svagdje nadje. Gospodja Vautrinka bijaše prava čuvarkuća, koliko je svejednako vezla i Penelope bi ljubomorna bila; ali njezini pokrivači, vanjkuši i pećni zaklonjači iznikoše medju starim pokućstvom, kao sviestna opozicija u šarenoj i bezznačajnoj većini.

Medju takvim posobljem bazaše mala Blancheta gore i dolje, kao mali mladi tigar u svom kavezu. Bila to grdoba, a nije bila grda; ta naidje se i na ljude, koji liepi izilaze, a kad posebice promotriš svaki pojedini raz, ništa ti se samo ne mili. Tjelesni i duševni biljezí nelagodna joj prielaza iz djetinskoga doba iztakoše se na njoj prejako. Ruke joj i nòge bijahu kao štapići; noge joj bijahu duge, premda gibke i spretne, ruke bez kraja i konca, pa izim toga zanemarene, a lica bijaše toli crnomanjasta, da su se Afrikanci u pukovniji upaziv nju svaki put sjećali Afrike. Nos, oči i čelo nikako ne dolikovahu jedno drugomu, premda nos ravan, a čelo zaobljeno, oko pak liepe masti i obilato bijaše. Samo nije bilo sklada, a sklad je u gospodje sve. Stranac, da ju je sreo na ulici, pričinila bi mu se bila zelenim deranom.

Ne ima u desetoj godini djevojke, koja si ne bi, gledeći liepu koju gospodju, rekla: Takvom bi ja rada biti; ili: takva ću ja biti, kad dorastem; ali narav, ta neumolna kiparica, ne osvrće se na takve želje. Nesmiljenom zvrčkom zvrcnut proturi se ubogi mali nosić, koji se je imao uliknuti na grčku, bezazlena ustašca, neželjna ni najmanje razširbe, razmakoše se mal ne do ušesa; kosa nestanovite boje, koja je imala u zlatasto posmedjiti, izadje najednom garava ili lanasta. Tuj ne ima pomoći, ali čeljade takvo može od ljutavi pobješnjeti, može se kadšto uzlobiti. Blancha Vautrinova nije trebala liepom biti, da zavriedi koga udvornika, ili da steče muža. Kćeri pukovnikovoj ne uzmanjka nigda prilizavaca, a ni grdobi ne uzmanjka prosaca, samo ako je bogata; ali Blancha bijaše ipak biesna te voljna polupati sva ogledala; hćaše na silu liepom biti; hćaše liepom biti radi sebe same.

Malo ne svi častnici njezina otca postupahu s njom kao s mladom gospodjom, udvorivahu joj se, kanda je ljepotom sama Venera. Dosadna prilizivanja suzbi mrkim prezirom, u deset puti jedva jedanput da ne bi točno odgovorila; jao si ga onomu, koj nebi hćio od sve sbilje s njom govoriti. Ne dade ni pod što, da se s njom postupa, kao s nedoraslicom, gradila se uglednicom, od koje se valja žapati. U njezinoj mladoj, neveseloj glavici našlo se silničkih hira, koje bi mogle poliegati od Kaligule. U materinoj dvorani bila joj napoglavitija radost udičati, da uhvati koj udvoraj. Ona neboge častnike, koji su toga meda po želji nasmagali, nazove milolažami, a one, koji joj taj danak uzkratiše, zabilježi si kao buntovnike. Najmrži joj odmetnik bijaše Paul Astier. To bijaše krasnik, junačina, poštenjak, sve k jednu — a što je vriedio, sâm je zavriedio.

Sedmi sin nekoga lugara u Ardenah može lako svu otčevinu na malom prstu pokrenuti, to je bjelodano; ali taj mladac ne bio ni tupan ni ljenčina, već ajde u bližnju seosku učionu te dokopav se odlike izhodiše mu malu pomoć, da može nastaviti nauke na gradskoj gimnaziji. Svako jutro i svaki večer prevali mladić milju puta noseć knjige u jednoj a obuću u drugoj ruci, té još komad kruha u žepu. U osamnaestoj godini ode u vojnike te ga zapadne s vojskom u Krm a vojujuć tuj ne zabolje ga ni zub. Kad su jurišali Malakov, podiže ga lagum u vis, a on padajući s visine dočeka se na junačke noge i udari rozgotom u biesan smieh. Kad se je g. 1856. vratio s vojske, imadjaše tri pohvale i bijaše već častnikom. Na početku talijanskoga rata g. 1859. ne bje red njegovoj pukovniji, da ide vojevati, ali mu podje za rukom zami-

Digitized by Google

eniti nekoga boležljiva poručnika i tako dodje pod zapovjedničtvo pukovnika Vautrina. U satniji nadje druga vršnjaka iz svoga zavičaja, koga je od malih nogu poznavao i s kojim se je još onda pobratimio. Toga vojnika, prezimenom Bodina uze za svoga dječaka i taj ga je usrdno bratski posluživao. Bodin nije znao ni čitati ni pisati, ali bi se bio za svoga gospodina, koji je bratski s njim postupao, dao pogubiti. Kao što sav sviet znade, rat se g. 1859. brzo dokonča, ali je Astier ipak uhvatio sgodu i izvojevao si pomak na višu čast, a vjerni mu Bodin, zaplieniv neprijateljsku zastavu, dobio kolajnu. Poslije utanačena mira dodje pukovnija u Nancy i tuj se upoznade Paul Astier s gospodjom i kćerju svoga pukovnika.

U prvi mu se mah nije milila Blancheta, i ne budući diplomatom nije ni pomislio na to, da joj udvorivanjem gleda u volju uči. Maloj bijaše njegova hladnoća tiem zazornija, što joj se ugodniji činjaše od svieh drugih. Silom hćede, da oči na nju svrne, te nastojaše ga namamiti, koliko je više mogla; ali ne bje uspjeha, jer je očijukanje umieće, koga se bez pomne nauke nije moći dosinuti... Što ga više dražaše, tiem se on bolje priviče, držat ju za obad ili za koju drugu neugodnu zujalicu. Mladi taj častnik bijaše vrlo pregnutljiv, te nije mario igrati, kako mu je hćela mlada i mrzahna nedoraslica svirati. Zovnu li ga Blancha izmedju petdesetorice nazočne gospode, ne mogav mu onda što razborita prosloviti, to joj Astier na neslane upite ne odgovori svaki put strpljivo. Čim više ona opažaše, da je prema njemu nerazborna, tiem nezgrapnijom postajaše, kao kartaš, koji svojoj nesreći prkosi, premda zna, da će i zadnji novčić izgubiti. Bivalo svaki dan gore, nelagoda sve to veća.

Blancha reče jednom poručniku: — Gospodine Astieru, govorka se, da vrlo pristalo rišete, pošljite mi nekoliko slika.

Astier ode k nekomu najviše omiljelu knjižaru te uze dvadesetak listova šarenih slika.

— Šala je malo krupna, prigovori mu djevojče.

— Milostiva gospodjice, izabrao sam onakvih sličica, kakve dolikuju toli maloj djevojčici u samostanu. Ako mislite da ih ne zavriediste, ja jih mogu vratiti.

Drugi put ga uze dražiti naočigled mnogoj gospodi:

— Gospodine Astieru, kadno još bijaste prostim vojnikom... je l te, da moradoste nositi telećak?

— I koliko, po više milja daleko.

— Pa onda, kadno još bijaste istom prostim vojnikom, kadno još spavaste u vojačnici te iz zajedničkog lonca blagovaste, vaj u koja družtva dolažaste?

— U družtva najboljih ljudi na svietu. Ali ste vi, gospodično, preduhovita, vi to ne ćete nikada razumjeti.

Drugi ga put hćede osramotiti; pred cielim ga družtvom upita:

— Gospodine Astieru, ne živu li vaši roditelji?

— Živu, gospodično, hvala gospodu Bogu!

— A koji posao ima obavljati vaš otac?

— On čuva državnu goru.

— Sbilja? A što radi gospodja Astierka, vaša gospodja majka?

— Ona vari jušicu ćaćku Astieru.

— Voljani Bože, to je baš po domaću! Težko li će se ta poštena šumska čeljad radovati, kad si vi jednom izvojujete krst počastne legije!

— Niesu oni toliko dugo čekali, da se naruduju, milostiva gospodjice!

— Po tieh besjedah nije se moglo sve naslućivati, ali je trebalo čuti i razabrati zanos, kojim se besjede pronašahu. Trebalo je vidjeti neprijatelje na razbojištu, trebalo je čuti sitni zanosljivi glas Blanchin, a za tiem kraćahni, otržiti odgovor poručnikov. Osjećala je, da ga nije nadbila, a pošto ništa više ne vriedja, nego li osjećanje, da smo pobijeni, to je Blancha trnapila u još grdje nepodobštine.

— Gospodine Astieru, vojevaste li vi u posljednjih ratovih?

— U svieh, gospodično, koliko ih je bilo.

— A u kojih zemljah vojevaste?

— Na Krmu, u Africi i Italiji.

— Pa bijaste li sbilja na strašnu mjestu?

— Po koji put.

— Pa nikada ne postradaste.

— Nikada. Dostadoh se svaki put veće časti.

— Nikada ne dopadoste rana?

— Nikada, pa ni jedan put me niti ne ubiše. Oprostite našim neprijateljem, ne znadoše, što čine.

— A što valja činiti, da vojnik na strašnu mjestu ne postrada.

— To je mala stvar, tuj vam treba samo sreće.

— Ili opreznosti!

— Velika vam hvala na toj pohvali, milostiva gospodjice; tako me nije nigda vaš gospodin otac pohvalio.

— Bar kicošenju za volju trebalo bi dopasti rana. Ne ranjen mi se častnik čini necio, neljudina.

— Ne ću uzmanjkati vašoj blagosti prvom sgodom poslati s bojišta il junačku mišicu ili krak do koljena.

— Što će meni vaša mišica i vaš krak? Imam ih i sama.

— Ali niesu obilati!

Trebalo je najmanju stvar natuknuti o njezinoj nejedroći, pak je gotova bila pobješnjeti. Samo besjeda o tom ili o njezinoj

Digitized by Google

puti vriedjala ju preko vrha. S toga je mrzila i Astierova dječaka, vjernoga Bodina, jerbo je o njoj nekakve doskočice razglasio. Bodin dražaše kadšto sapeura Schumachera, rodom Elsažanina, o kom se je moglo uztvrditi, da je Blanchi dadiljevao: — Ded kaži, starino, kad ste malu krstili, je li se i što na njoj poznalo, koje će puti biti. Jer kako ju mogoste Blanchom krstiti kad to ime hoće reći: biela, a ona to nije.

— To je istina; ali je bila suha kao planka (platica, daska).

— Biela dakle nebjeloputna! gospodična dakle Planka s drvenim krakovi a smedjasta poput drveta! To valja. To si ti rekao, stari Švedjanine, i na tom ti do neba hvala. Samo joj je nos lisast, toj maloj lisici, toj prpošnici. Zar nije? A drugač je samo smedja platica. Pravo si rekao, starče, posve pravo!

II.

Mrzost je bistrooka u toliko, da bi se bilo mnogo puti čudom čuditi. Jedva je gospodja Humblotka počela pripoviedati, što joj se je sbilo, namah je Blancha Vautrinova pomisliti morala, da to nije bio nitko drugi, već poručnik Astier, koji je Antoineti toliko u volju ušao, premda Blancha nije mogla znati, da je Astier prošloga mjeseca na dva dana kradimice bio ubjegao, i premda nije nikada ništa čula o njegovu prijateljevanju s častnici u Commercyju. Kako je namah u preveseloj slici onoga putnika mogla prepoznati čovjeka, koji joj se je već pune dvie godine prikazivao mrkogledjom? Toli se brzo domisli, toli brzo uradi, što je zamislila, da joj se je ona mala opačina, reć bi, sama dogodila, iznenadiv i nju istu.

Iza prve radosti snadje ju briga, pošto obie majke odoše u potragu. Uze se pitati, što bi onda bilo, kad bi obie gospodje na ulici iznebuha srele poručnika Astiera. Pomisli, kako bi se Astier i Humblotka spoznali, kako bi se gospodje čudom čudile, kako bi se gospodja Humblotka šireći ruke onesviestila i Astieru u naručaj dospjela; za tiem bi sliedilo očitovanje i sporazumak; Antoineta bi na pozorište stupila, a za malo po tom... ali Blancha ne mari baš ni liečak za tu duguljastu Antoinetu.

Nitko živ ne može razmršaja zapriečiti, ako se samo sukobe. Poručnik bio na glasu, njegovi poglavari nagovieštahu mu sjajnu budućnost. Humblotove po svoj prilici nagadjahu, da je siroma i nekoljenović. On bi za cielo ne nadanu sreću objeručke prihvatio. Ne bi ga ni duša boljela, nije se nikomu zavjerio, a nije se na njem opažalo, da uploške ne mari za ženitbu; ljubljaše svoje roditelje žaleći samo, što im ne može pomoći; bijaše to pravi majčin sinak. Budući ponosan i neumitan, a za to se je znalo, bio bi za cielo i bogatu djevojku odbio, kad bi budi grda, budi zloglasna budi nepoštena roda bila; ali je Humblotova porodica za cielo vriedna, a milokrvna Antoineta, nije druge, bit će krasna, ako je išto na majku si nalika.

On će ju dakle po svoj prilici uzeti, te poslije vjenčanja ili još i prije o dogodjajih toga romana progovoriti. Gospodja Humblotka ne će zaboraviti pripoviedati, da je svu pukovnijsku pomenicu porazgledala, a da u njoj svoga zeta nije našla, te bi se radilo doznati, kako ga je iz pomenice ne stalo. Pa što bi se onda mislilo?

I što bi gospodja Vautrinka rekla? Blanchi bijaše najviše stalo do materina štovanja, jer joj mati bijaše dobra, istinabog slaba ali vriedna i poštena gospodja, prepoštena srdca. Otca se gotovo bojala; kad se je što ticalo poštenja ili duše, nije znao za šalu. A najpače ju strah bilo, što će o njoj suditi sviet. Što je pristranila Astierovu sliku, morade izaći ne samo zlobno već i smiešno, bud se tiem nije ništa zapriečilo. Kad bi to zlobni Nancyjanci smatrali samo ludom goropaštinom ili ugrižajem onemogle ljutavi, to bi se dalo podnositi, to neka bi bilo; ali kad bi se usudili to drugomu povodu pripisivati možebiti mržnji protivnomu osjećaju! To ne smie biti, voljela bi najoštriju kazan pretrpljeti, nego li sramotu, da je ona, nedoraslicom budući, pomarila za čovjeka, koji drugoj voli.

Činjaše joj se, da nije moći zakloniti Astiera od potrage gospodje Humblotke. U te vriedne gospodje bijahu dobre oči, a u kćeri po svoj prilici još i bolje, pa ako je ljubav, štono riek, sliepa, to je ona samo onda sliepa, kad se sama hoće da prevari. Nancy je veliki grad; ali se tuj čovjek ne izgubi u množini kao u Parizu; a pod ni pod što častnik pored uloge, kojom vojničko odielo po pokrajinskih posada u oči dira. Zna se za sastališta, šetališta je malo, naležnici stanovitih krugova računaju sigurno, da će se svake nedjelje jednom ili dvaput sukobiti. U dobri čas bijaše glumište zatvoreno, ali u toliko živu gradu sretaju se ljudi i na drugih mjestih. Maršal kadšto sazivao družtvo, i gjenerao i pukovnik dočekivao u stanovite dane svoje goste. U dvoru prestojnika, glavnoga poreznika i mnogih drugih odličnika mogla je gospodja Humblotka naći svekoliko častničtvo. Ovaj čas obilaze obie majke najprijatnije i najduhovitije gospodje sve posade. Njihova se znaličnost ima pobuditi, one se imadu svojski latiti potrage za sudjenim ili nesudjenim zetom. Gospodje pripoviedat će tu pripoviest svojim muževom, glas će puknuti ob onih 60.000 franaka dohodka, koje ne poznani krasnik dobiti ima za vieno, za dvadeset i četiri sata zaredat će od usta do usta po svem gradu, po svih zavodih, po svih častničkih kavanah, pa ako i drugovi Astierovi ne pogode, da je on taj sretnik, to će se za cielo on sam javiti.

Digitized by Google

Nije dakle druge, domisli se vragolanka, gospodina Paula Astiera mora ne stati. Toj priekoj nuždi bijaše od prilike onaj isti razlog, s kojega tat svoje sigurnosti radi pohiti ubiti svjedoke svojega zločina.

Ali nije lahko premoći, da živa živcata poručnika ne stane kano oraha. Blancheta uze premišljati. Zasnova pet šest ludih osnova, nakon joj dodje na um priličan zamišljaj.

Težkom mukom bila se nekako dočepala jednoga poručnikova narisa. Bila to vrlo šaljiva nakarada gospodina Spatza, zapovjednika druge čete. Astier narisao vrebca, gdje kljuje trešnju. S neke daljine gledajuć izilazio naris slikom za čudo nalikom na četnika i na četnikov nos. Ubogi četnik, nekadašnji Afrikanac i valjani vojnik, sâm je oko toga nastojao i sâm je kriv bio, što mu se nos uze crljenjeti. Izuzam tu manu i smiešne joj posljedice bio četnik neporočan i sve ga štovalo, s cielim se svietom liepo pazio.

U velike cienjaše Astiera, a ovaj mu se za sav sviet nebi mario zamjeriti; ali je bio još mlad, mililo mu se smijati, lahko ga bilo namamiti, da se komu nedužna srdca naruga, a kad mu je koja doskočica za rukom pošla, nije bio oprezan dosta, da ju ne čuje svačije uho. Onaj naris, bojami ukrašen bijaše Astier jedan večer donio na poručničko sielo, kadno se je imao slaviti prolazak neke braće.

Svatko se nasmijao smiešnomu narisu, a mnogi nakićeni mladjahni častnik pripisa na naris razjasnjujuću bilježku. Iza te nedužne šale počeše govoriti o drugih stvarih, za tiem odoše u kavanu a ona nakarada osta ponešto umrljana i sgužveljena na stolu. Neki drug Astierov, poručnik Foucault, uze risanicu, savi ju i odnese ju kašnje gospodičnoj Vautrinovoj ni kakva zla ne naumiv. Osmi dan poslije toga reče djevojčica svomu neprijatelju: Ipak imam jednu vašu risariju, a vi za nju ni ne znate; ali mu ne kaza, koja je. Astier se onda malo za to brinuo, što li je tom risarijom prikazao.

Danas je druga. Vragolanka unidje u svoju odaju, razklopi svoju listnicu, izvadi onu nakaradu, napisa na nju velikimi pismeni ime i prezime Paula Astiera, turi ju u zamotak, napisa na zamotak opet velikimi pismeni uporavak na zapovjednika druge čete i zovne povijara.

— Vrli moj Schumacheru, reče Blancha, ajde, nosi ovo pismo na poštu, ali ne daj nikomu vidjeti, na koga je uporavljeno. Ti, znam, da ne ćeš uporavka čitati, pa i znam zašto ne ćeš, sve da te obuzme želja.

Ni s te druge opačine ne zabolje ju jako duša. U jednu ruku pomisli, da nužda zakon mienja, a u drugu tvrdo vjerovaše, da se iz toga ne će izleći opasna zadjevica medju poručnikom i četnikom.

Napokon će, pomisli Blancha, moj krasni gospodin Astier odsjediti nekoliko dana u oštrom zatvoru, najmanje osam, a najviše četrnaest dana; o tom nijedan junak ne pogine. Za osam dana dodijat će gospodji Humblotki i njezinoj kćeri deranje cipela po oštrljastu nancyjskom pločniku. Mi ćemo im već ugnati u glavu, da su samo snile, a one će se vratiti kući — na žetvu. Samo da im ne pane na um pričekati, dok ne dodje gjenerao nadzornik! Ta ne mogu, valjda će uvidjeti, da bi to smiešno bilo, još koje vrieme ovdje boraviti, a gjenerao nadzornik doći će istom poslije tri nedjelje. Nije mi se starati!

Sjedne za glasovir te se uze glasbom zaglušivati dok matere ne dodju.

Nakon dodje Vautrinka, ali sama, vrlo umorena i vidno zlovoljna.

— Dakle što je, majko?

— Ništa, van da sadjem s uma.

— Svemu smo konjičtvu tragove iztražile, svemu smo topničtvu u ždriela pogledale, sve smo mjerničtvo izmjerile, glavni smo stan jurišale. Pa koliko prijatne bijahu nam sve gospodje! Sve nam žele pomoći; ista maršalovica radi u prilog ubogoj gospodji Humblotki. Pa ipak nigdje ni traga, ni glasa! Ne možež ni pomisliti, koliko mi je uzavrio mozag.

— Ali, majko...

— Što je?

— Ja sudim, da je obie lahkovjerne putnice prevario neki ljubezni šaljčina, a koliko sam ja, toliko je i taj šaljčina vojnikom.

— Kćerko moja, zar bi po tvom sudu moglo biti, da tko smie graditi se častnikom, a da to nije?

— Zašto ne bi moglo biti? Svaki dan čitam o parnicah, da se je taj ili onaj gradio častnikom, pa još da je u vojničkom odielu krstom počastne legije i kolajnom ljude zavaravao.

— Ali se tako može samo bluna zavarati, a ne može častnik. Samo pomisli, da u Commercyju — — —

— Dà, dà. S Commercyjskimi častnici mogao je za cielo koj gospodin nevojnik objedovati. Može biti, da je posve pristojan čovjek, ali je svakojako bio malo nakićen, pak mu se je ljubila šala, da se s gospodjom Humblotkom malo potitra.

— A zašto da se s njom titra?

— Jerbo ima takvolikih ljudi, koji gotovo izazivlju, da se šaljčina s njimi potitra, kao što ima drva, koja grom privlače. Ako li nikako ne daš, da je koji trgovac putnik i veseljak zaludio gospodje, to nam bar daj povjerovati, da je taj putnik bio sbilja vojnik. Morda podčastnik konjički, za čudo velika roda, pravi pravcati mladi koljenović, koga poradi dugova turiše u vojnike. Udji mu u trag, imaš kad, ali ti ja prikričujem, majko, nemoj u prilog raditi tomu, da tvoje prijateljice povjere svoju sreću i svoj imetak čo-

Digitized by Google

vjeku, koji je tiem počeo; da se gradi častnikom, što još nije.

— Ali ako je taj mladić ipak častnik?

— Još nešto! Morda već i satnik in partibus, koji je potajni zapovjednik čitavoj satniji ljudi, koji ni ne imadu vojničkoga odiela. Što bi rekla, da je to sâm Fra Diavolo? Jesi li sad zadovoljna? Priča se, da je ubavi krasnik; Bog zna, hoće li ta gospodična od Charente od njega zazirati.

— Ali si zlobna vragolanka!

— A ti si, Bog i duša, pravi andjeo!

— Ja sam obie putnice pozvala, da dodju večeras na čaj; nemoj im otimati srdca.

— Ne dao Bog! Ali ako gospodja Humblotka ima i za liek mozga, to bi se morala razkrstiti sa svakom nadom.

Pri objedu pripovidje gospoda Vautrinka svomu mužu sav dogodjaj u kratko.

— Draga ženo, reče pukovnik, žalim, što ta velika srećka nije zapala komu naših mladih častnika. Svaki bi se gospodin poručnik uzradovao, kad bi mogao ono godišnjih 60. 000 priklopiti svojoj mjesečnoj plaćici, koja samo 165 franaka iznosi.

— Ali, otče, upita ga Blancheta, shvaćaš li ti, kako može častnik dvadeset i četiri sata izvan posade landati, a da mu pukovnik ni naslućuje pustolovstva.

— Po nekih posadah može se to dogoditi, kad su poglavari nemarni. U mojoj pukovniji, mogu reći, ne doživljesmo takva dogodjaja, pa ga ne ćemo nikada ni doživljeti.

— Oj tatice, nemoj si zadavati brige. Onaj častnik, ako je sbilja na ovom bielom svietu, nije za cielo iz tvoje pukovnije.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Na Lokrumu.

Putopisna bilježka od F. R.

Nikada ne ću zaboraviti onoga osjećaja, koj me one dvie tri ure obuzimaše, što no ih sprovedoh na tom malom otoku tik naše davne Atene. Priroda, položaj, okolina, uspomene — sve to godilo srdcu, podizalo um, razblaživalo čuvstva.

Bijaše u četvrtak 19. lipnja, kada s prijateljem dr. A. K. uljegoh u čamac u maloj dubrovačkoj luci tik iztočnih vrata gradskih. Vrieme bilo prekrasno, more tiho kano ulje, dva kršna veslača otisnula, te nas za čas prebacila na Lokrum.

Taj otok, odaljen od Dubrovnika pram jugu četvrt sata, imade do tri tal. milje u obsegu, dugačak je jednu, širok pol tal. milje, stere se od sjever-zapada k jug-iztoku. U najvišem vrhuncu diže se 283. nad morskom površinom. Iz Dubrovnika gledan nalik je Lokrum velikoj ladji, koja je zaplovila put iztoka.

Na onom vrhuncu gospodi tvrdjavica, da štiti ulaz u dubrovačku luku. A na podnožju ovoga brežuljka, prama kopnu, stere se ravnica, gdje se hćelo lazaret podignuti, te je s toga opasana visokom zidinom, sagradjenom u XVI. stoljeću. Nu sada je ona, pošto namijenjena joj sgrada ne bi izvedena, obastrta prekrasnim maslinskim gajem, kojega se plod, kano svih dubrovačkih maslina, odlikuje osobitom veličinom i ukusom.

Sav otočić obrašćen je šumom; južni mu pako diel nasadjen je lozom i maslinom. Kako podnebje u Dubrovniku radi njegova geogr. položaja nalik je onomu u srednjoj Italiji, to mu je i cvjetana jednaka najjužnijim pokrajinam evropskim. Ondje pače uspieva ne samo bilje, koje raste u južnoj Italiji i Francezkoj i u Španjolskoj, nego i takovo, kojemu je domovina Grčka, Palestina i sjeverna Afrika, kano što su dvie biljke iz plemena pravih pôma, na ime majušna žumara i koristan prstak. Na Lokrumu naći ćeš u izobilju mrtvine (myrtus), čupavca itd. na prostom čistom zraku uspieva cetrun, naranča, majušna i indijska smokva, pravi jorgovan, uz plotove i stiene vije se lovorika, pećinu riesi arabska smokva (agave americana), ogromna alöe, naprama kojoj pravi je patuljak ona, koja se u nas goji u posudah. Čudio sam se videći toliku bujnost i razvijenost vegetacije. Sav je otok odjeven neprestano zelenim drvljem, najplemenitijim grmljem i miomirisnim biljem. Bor i čempres ponosito dižu svoje glave. Pram jugu i iztoku stere se ravan, koje se bočina, obrašćena krasnimi borovi, polagano spušta prama moru i zaokružuje dražestnu dražicu, koja je jezercu nalik i kano stvorena za ugodnu ljetnu kupelj. Ovaj maleni zaljev hrani množinu riba, a okolišni gaj oživljuje žubor i spiev ptica, te vele da i pjevice iz kanarskih otoka i Brasilije kadšto ovamo zablude i ugodan zaklon ondje nalaze.

U kratko: priroda je Lokrum svojimi darovi i svojom dražesti u toliko obsipala, da se najljepšim perivojem na obali Adrije pribrojiti može.

Ne manje čaroban je vidik sa ovoga malenoga ostrova.

S jedne strane vidi se bezkrajno, pram zapadu ni jednim otokom ne stisnuto more, koje se do južno-italske obale neprekidno stere. A ovo more, oživljuje plovitba parobroda i

Digitized by Google

jadrenjača svake vrsti, koje tik Lokruma prolaze. Prama kopnu prikazuje se visoko i kršno pogorje, koje se na Snježnici do 3.926′ visine uzpinje i koje je dubrovačku slobodnu občinu dielilo od Zahumja. Na sljemenu i bokovih golo je i pusto, ali na obroncih i podnožju maslinom, lozom i borovljem zaraslo. Ona plodovita dolina, Župa, koja se tuj stere i koju obilata rieka presieca, pribraja se ljepšim priedjelom sadanje Dalmacije. Upravo na prama Lokrumu, na obronku Brgata a izpod ceste vodeće u Župu i dalje u Konavlje, vidi se špilja „Betina“, nad kojom je glasovit matematik i zviezdar, „Apollonius illyricus“. Marino Getaldi (1566 † 1624) prizivom „Bete“, imao svoju baštinu, te onamo radi svojih pokusâ s dalekozorom i optičkim zrcalom silazio. Taj čarobnik pučke priče ne pali više iz one špilje onuda prolazećih ladja; ali sjeća i danas na svoja neumrla djela putnika gledećega sa Lokruma. Ondje prikazuje se takodjer nekadanji samostan benediktinski sv. Jakova od Višnice, sagradjen 1222. god. bogoljubnim Ivanom Gundulićem i njegovom suprugom Dobroslavom, koj je svakomu od nas mio, što u njem počivaju kosti slavnoga Ignatije Gjorgjića († 1737.) Koj je voljan sa Lokruma još više pásti svoje oči i udubsti se u prošlost, može se nasladjivati pogledom na Dubrovnik i Cavtat (Epidaurus) te dozvati u pamet sve duhove onoga malena ali dogodjaji bogata kraja počam od mitičkoga Kadma do posljednih zastupnika dubrovačke neodvisnosti. Obazreš li se pako na niz otočića, koji dubrovačko kopno sa mora obrubljuju, to ti se iztiču s jedne strane Mrkan i Bobar naprama župnoj drazi, s druge zapušten sv. Andrija, gdje nas ruševine benediktinskoga samostana sjećaju na pjesnika Mavra Vetranića Čavčića († 1576.) i na njegovu pod uplivom samoće izpjevanu „Remetu“.

Otok Lokrum kano da je stvoren za samovanje. Ovamo možeš se povući i uniči u „Mikrokosmos“; a bogata priroda, koja se za taj pedalj zemlje u toliko pobrinula, nadomješćuje obilno svjetsku buku. Pa s druge ipak strane tako si blizu svietu, da ostaješ s njim po volji u savezu. Živući na Lokrumu kano da živiš u dubrovačkom predgradju, razstavljenu od grada uzkim jezerom. S toga i jesu se valovi dubrovačke prošlosti kroz tolika stoljeća tako živo odjekivali o tom morskom perivoju.

Trajni stanovnici maloga dubrovačkoga ostrova bjehu redovnici sv. Benka. Samostan bješe im sagradjen po dubrovačkom zastupstvu uslied zavjeta učinjena prigodom vatre, koja je dne 12. travnja 1023. prietila sav grad opustošiti. Nadbiskupom bješe tada Živko, kako se misli, rodom Gučetić-Ovčarević, a gradski načelnik Lampredij. Zakladnica jest od kolovoza one godine. Samostan bje sagradjen na onoj ravni, koja se k jugu i iztoku stere i koja se tada „vile“ zvala. Ali od prvobitne sgrade nije danas ništa sačuvano. Sačuvala se nadgrobnica s nadpisom, pod kojom bješe po svoj prilici onaj nadbiskup Vitalis sahranjen.* Podrtine dviju crkava, koje su preostale, nisu takodjer starije od XIV. vieka. Sadanja sgrada samostanska jest veoma prostrana; s triema njezina prekrasan je vidik: s jedne strane bezkrajno more, s druge otoci, sv. Andrija, Koločep, Lopud, Šipan i Mljet. Samostan naseli neki Dubrovčanin imenom Petar, dovedši braću iz tal. otoka Tremiti, gdje se i on bio posvetio redu sv. Benka. Ne ima sumnje, da ona kultura i ljepota, kojom se Lokrum i danas odlikuje, imade se ponajviše zahvaliti ovomu redu, koj je ne samo molio i učio nego i pustoši pretvarao u perivoje. Samostan lokrumski bude dobro vidjen tako kod Dubrovčana kako i kod bližnjih jugoslovenskih vladara i velemoža. Od dobročinitelja njegovih vriedno je spomenuti knezove Ljutovita i Dešu, župana Hranka, banove Slavogosta i Borića, kralje Bodina i Radoslava. Načelnik ove redovničke družine bješe tako ugledan, da je od pape Eugenija III. (1145—53.) uresen bio znakovi biskupskimi. Dubrovačka občina rado se posredovanjem i savjetom lokrumskih opata služila. Bogato obskrbljen samostan mogaše razširiti svoju djelatnost; te polovicom XV. vieka bješe u njem ne samo sirotište za dubovačke siromahe nego i odgojilište za dubrovačku omladinu. Lokrumski Benediktinci bjehu medju tiem većinom Latini, te i samostan bješe iza 1461. godine sdružen s družinom sv. Justine u Padovi, dočim Benediktinci u bližnjem samostanu sv. Jakova bjehu domaći sinovi. Ali u starih Dubrovčana ne bijahu obća prosvjeta i rodoljubje dva oprečna pojma.

Prem je lokrumski samostan tečajem onih uzburkanih vjekova kadšto od spoljašnjih neprijatelja trpio, kano što god. 1571., kada ga je turski zloglasan gusar Caracosa (Karagös) poharao: to mu smrtonosan udarac zadade tek ona užasna trešnja, koja je dne 6. travnja 1667. veći dio Dubrovnika razorila, tè i njega s crkvom znamenito oštetila. Kano što se ni je mogao Dubrovnik oporaviti od ove velike

---

* Pismo je uglasto uncialno; nadpis glasi:

† HIC REQESCIT VI
TALIS ARCHIEPS. DO
MI THEODORI FILIVS
PCVI. AMA HVMIITO.

t j. p(ro) cui(us) a(ni)ma humi(l)it(er) o(ra).

Drugi pozniji nadpis glasi:

† PRO SE PRO FRVM REQVIE PA-
RITERQVE PARENTVM
HOC VITVS PROCVLI FIERI
FECIT MONVMENTVM.

Digitized by Google

katastrofe, tako je i lokrumski samostan od onoga vremena ginuo. A kada je dubrovačka republika koncem prošloga vieka pala u veliku novčanu nevolju, izhodi kod sv. stolice prodaju otoka Lokruma. Tiem je i samostan dospio svoje 800godišnje vjekovanje.

U skromnih rukuh bude Lokrum zapušten; malo ne sve propade, što je ljudska ruka ondje podigla. Ali bujna priroda sačuva, što je pod njezine vječite zakone podpadalo. Napokon dodje joj iznovice u pomoć brižljivost novoga gospodara nadvojvode Maksimilijana. Lokrum bijaše već češće stanom visokih gostova carske i kraljevske krvi. Ovdje je englezki kralj Rikard vraćajući se sa križarske vojne kasne jeseni god. 1192. pred bjesnilom morskim utočište našao i dubrovačkim viećem častno primljen bio, a 200.000 dukata poklonio na gradjenje crkve, kojom je znamenitom za ono vrieme svotom sagradjena u Dubrovniku stolna crkva sv. Marije, razorena takodjer trešnjom god. 1667. Ovdje na Lokrumu stupi na kopno dne 19. prosinca 1396. hrvatski i ugarski kralj Sigismundo, spasiv svoj život poslije nesretne bitke kod Nikopolja. On je na tom otočiću sproveo dva dana; odavle dubrovačkim knezom Marinom Rastićem svečano u grad odveden i u kneževskom dvoru nastanjen. Tako su dva vladaoca našla mir i odmor na Lokrumu poslije velike nesreće. I nadvojvoda Maksimilijan tražio je ovdje sa svojom suprugom ubavno pristanište; a što je on u kratko vrieme učinio — još više što je zasnovao bio — jasno potvrdjuje, koliko mu je taj dubrovački ostrov mio bio. Troškom i tvornim duhom ovoga darovitoga careviča Lokrum je preporodjen, obnovljen. Stari samostan pretvoren u udoban velikaški ljetnji stan; redovničke ćelije sada su liepe sobice, blagovalište krasna prostrana dvorana, hodnici družtvena sastajališta. Jurve bi sva gradja pripravljena, da se naprama moru novo krilo dozida. Nekadanja samostanska bašća preobražena je u divan perivoj, zasadjen biljem i cviećem ne samo domaćim nego čak iz Amerike donesenim. Cvjetnjaku pred dvorcem ne imade premca ni kod ljetovnika u Schönbrunnu i Laxenburgu, jer ne ima tudjer ni južnoga podnebja ni jasnoga neba dubrovačkoga. Bližnji gaj izprekrižan je putevi, a oko svega ostrova ide kolnik tik obale morske.

Tolikim si ukusom carski vlastelin priredio bio obitalište na Lokrumu. Miramare kod Trsta nadkriljuje ga umjetnosti i sjajem, ali daleko je iza njega u prirodnoj ljepoti. Vele, da je nadvojvoda odlučio bio sprovesti na Lokrumu svake godine vrieme odmora. Ali sudbini se drugačije hćelo. Rikard i Sigismund spasili su na ovom otoku život, onamo koraknuli iza životnje pogibelji; a Maksimilijan, ako i ne odanle ravno, priedje u novi sviet na priestol i na stratište.

Najnovija se promjena u osobi lokrumskoga vlastelina živo osjeća. Ne samo su predjašnje veličanstvene osnove propale, nego je perivoj pošao u nazadak. On je sveudilj dražestan, jer ni nemar ljudski ne može prirodne krasote umah uništiti. Sobe u dvorcu stoje onako, kako ih nesretni nadvojvoda i još nesretnija supruga njegova ostaviše, s cielim pokućstvom i uresom.

Ove bilježke svoje priobćujem, da naš rodoljub, koj si po čitanju i pripoviedanju sam krš u Dalmaciji predstavlja, uvidi kakav perivoj imade ova naša posestrima u svojem krilu. Kada bi Lokrum stajao uz kakav velik grad, bio bi on stanom i zabavištem otmenijega svieta.* Ne može biti ljepše zabave, nego li prievoz iz Dubrovnika na taj otočić i probava nekoga vremena na ovoj kapljici u širokom moru, gdje te sjeća ne samo narav na moć i dobrotu božju nego i svaki kamen na slavnu prošlost malena ali srdcu nam prirasla Dubrovnika.

Dodole.

Crta iz hrvatskoga bajoslovja.

Čovjek je u prvobitnom stanju obožavao prirodu. Istom kasnije stvorio si je svoje Bogove i teologiju.

Pleme slavjansko, koljena indo-evropskoga, nije moglo doći do zajedničke mitologije. Jedne grane prihvatiše za rana kršćansku vjeru, te zabaciv poganske svoje nazore, pristadoše uz čistiju nauku. Ostale grane, kakono današnji Rusi, a najpače polabski Slaveni, ostadoše dugo još pod zaštitom svojih bogova, ne hajuć za propovjednike kršćanske.

Slaveni nemaju zato jedinstvenoga mythosa. Izmedju Slavena koji su prvi krst primili, jesu Hrvati; njihov je mythos ponajprije u zaboravnost pao, težko je zato danas stvoriti si sliku najdavnije hrvatske kulture, jedino nam narodne pjesme, običaji i pripoviedke ponešto pomažu.

Izmedju običaja, koji nas na staro-pogansku dobu hrvatske kulture sjećaju, za

---

* Dokle je Dubrovnik slobodan i bogat bio, gradjanstvo je česće pohadjalo Lokrum. Gjuro Ferić (Periegesis orae rhacusanae p. 6. 42) pjeva:

Ut nostrae portu digressus ab urbis
huc ego vela dare et facili procedere cursu
incoepi, en se oculis longe gratissima nostris
insula Lacroma parva objicit...
Temere illi (monachi) per saecula septem,
iuxta urbem in parvo, sed commoda multa ferente,
degentes scopulo, cui vinea, silva, lacusque,
visque olearum ingens, hortique et pascua laeta
adiiciunt pretium; solitique accedere ab ipsa
saepius urbe illuc animi ab solatia cives.

Digitized by Google

cielo je običaj dodolski. Vuk Stef. Karadžić opisuje ga u svom riečniku ovako:

„Nekoliko djevojaka, kad je suša, idu po selu od kuće do kuće, te pjevaju i slute, da udari kiša. Jedna se djevojka svuče sasvim, pa se onako gola uveže i obloži različnom travom i cviećem tako da se nigdje nevidi ni malo, a to se zove dodola (odatle i prispodoba: načinila se kao dodola — reku djevojci ili ženi, koja se mnogo nakitila na glavi); pa onda zadju od kuće do kuće. Kad dodju pred kuću, onda dodola igra sama, a one druge djevojke stanu u red i pjevaju različne pjesme. Po tom domaćica ili drugo kakove čeljade uzme pun kotao ili čabar vode, izlije na dodolu, a ona jednako igra i okreće se. U dodolskim se pjesmama pripieva na kraju uza svaku vrstu: oj dodo, oj dodole.“ —

U narodnih pjesmah ubilježio je Vuk u prvoj knjizi više dodolskih pjesama, od kojih ovdje samo dvie pripominjem:

I. Kad igra dodola.

Udri, udri, sitna kiša,
Oj dodo le
Moj božo le!
Te porosi žito, vino,
Oj dodo le
Moj božo le!
I tri pera kukuruza,
Oj dodo le
Moj božo le!
I lanove za darove, Oj....
I kudelju tankoviju, Oj...!

II. Kad idu preko sela.

Mi idemo preko sela,
Oj dodo le
Moj božo le;
A oblaci preko neba,
Oj dodo le,
Moj božo le!
Iz oblaka prsten pade,
Oj dodo le
Moj božo le!
Ujagmi ga kolovodja,
Oj dodo le
Moj božo le!

U germanskoj mitologiji imade tomu nešto slična. Jakov Grimm pripovieda u svojoj mitologiji (Deutsche Mythologie I. B.) po Burckhardu iz Wormsa sliedeće: Niemci bi mislili, da će vračarijem Boga prisiliti, da kišu pošalje. Zato bi se mlada djevojka do gola svukla, te izpuknuv malim prstom desne ruke neku travu, privezala ju na mali prst desne noge. Zatim bi ju druge djevojke do bližnje rieke sprovele i tamo sa vodom škropile. Tako je bilo još u 11. i 12. vieku.

U Vlaha imade pjesma: Papaluga (otče) kreni put neba, otvori vrata nebesa, te pošalji odanle kiše, da nam žito urodi.

Pače i kod današnjih Grka (Novogrka) imade taj običaj. Th. Kind pripovieda nam u svom djelu: τραγῴδια τῆς νέας Ἑλλάδος (Lipsko 1833) sliedeće:

Kada u Grčkoj 14—20 dana kiša nepada, tada uzmu seljaci diete od 8—10 godina, te ga liepo nakite. Ovakovo diete zovu πυρπηρούντα. To diete obilazi sa drugom djecom cielo selo, te pjevaju prigodne pjesme. Svaka kuće gospodarica mora da dade po jednu paru te izlije vrč vode na diete. —

Slični, ali opet naš obred opisuje Vuk St. Karadžić u svom riečniku sub voce: prporuše (sravni sa novogrčkim πυρπηρούντα): „Nekoliko neženjenih momaka idu po Dalmaciji i Kotoru, kad je suša (od Gjurgjeva do Petrova dne) od kuće do kuće zelenijem granama i sa cviećem te igraju j pjevaju, da bi udarila kiša (kao po drugih mjestih dodole). Starješina ili kolovodja od prporuša zove se prpac i njega uviju pavitinom i dračem. U pjevanju i igranju žene ih pred svakom kućom polievaju vodom, gledajući, da bi najvećma polile prpca; a pošto svrše pjesmu i igranje, domaćina valja da ih daruje: vunom, solju, sirom, skorupom, maslom jajima itd. pa ovako što skupe, onim se u večer časte, a što im preteče, ono podiele. (Sliedi prporuška pjesma).

Odkada se mitologija komparativnim putem obradjivati počela, mnoga se stvar razjasnila; zato ću i ja ovdje naš običaj s drugimi prispodobiti, nebi li iz njega kakav smisao izvabio ili ga protumačio.

L. Preller u svojoj staro-grčkoj mitologiji (Griechische Mythologie, Leipzig 1854. B. I.) piše na strani 77. sliedeće:

„Grčki Ζεύς stolovaše, kako si ga Grci predstavljahu, na najviših gorah, sabiruć oblake, i bacajuć striele. On je zato i bog blagoslova a ujedno i strašni bog na nebu. Kano sabiratelja oblaka nazivahu ga Grci staroepičnim imenom: νεφεληγερέτα Ζεύς.“

Zatim:

„Kad je velika suša u Atici bila, žrtvovahu Attinjani Zevsu biela bika, nebi li od boga kišu izprosili. U kasnije vrieme još pjevali su Attinjani takovom zgodom pjesmu:

ὕδον ὕδον ὦ φύλε Ζεῦ κατὰ τῆς ἀρούρας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν πεδίων.

(Lievaj kišu, lievaj mili Zevsu, na oranice Attinjana i poljane.)

Preller k tomu veli: To je ona strana, koja se osobito u mjestnih službah božjih ističe, jer grčke pokrajine žedjaju ljeti za vodom, i taj se proces, kako se najprije oblaci oko vršaka gora sakupljaju pa onda svoju blagodat na polja spušte, prati upravo zato napetom pomnjom.

Tko prispodobi dodole i prporuše, vidjeti će na pryi mah, da je dodola mnogo

Digitized by Google

starija. Obje nas sjećaju na neke starohrvatske bogoštovne obrede, ali kod dodolskog običaja sačuvao se staro-poganski mitologični karakter mnogo bolje, nego li kod prporušah, koje su se već, rekao bih, izrodile u nekakovu igru bez dublje znameni. Zato će me bolje zanimati dodola te ću sada nastojati, da taj obred protumačim.

Prije svega pada ponajprije u oči pripjev dodolskim pjesmam, koji je nama već posve nerazumljiv. Taj pripjev glasi većim dielom: oj dodo le moj božo le. Narod sam zaboravio je posvema znamen tim riečim, on ih samo pjeva. Od učenjaka pokušao je Hanuš taj pripjev protumačiti, nu nije uspio. Grimm misli, da rieč dodo sattoji od slovke do, koje dalje ne tumači, i od reduplikacije ove slovke, dakle opet do.

Ponajprije valja mi spomenuti, da se dodolske pjesme pjevaju, da se je dakle i taj pripjev prema rithmu glasbe ravnati morao. Obje slovke le umetnute su samo s toga razloga. Pravo se dade cieli pripjev svesti na ove slovke: dod — bog.

U riečniku Miklošićevu str. 152 stoji sub voce Dažbog: numen Slavorum, soli (ἥλιος) aequiparatum — dispensator divitiarum. U slavenskom bajoslovju imade dakle neki Dažbog ili Daždbog, t. j. sunce. Ruski ljetopisi ga zovu: Solnce car sin Svarogov, eže est Dažbog. Po tom je Dažbog t. j. sunce sin Svaroha. U poljskih listinah od godine 1359. i 1361. imade forma Dadzibog, u českih Dadiboh ili Dědibůh. Kako se starohrvatska forma za Dažboga glasila, ne znamo, ali sjegurno je, da pripjev i oj dodo le, moj božo le (koji se dade svesti na slovke dod — bog) nije ništa drugo van izkvarena i tečajem vjekova za kršćanstva preinačena forma za Dažbog ili Daždbog i to za vokativ te rieči. Tako odgovara naš hrvatski pripjev onomu starogrčkomu: ὦ φύλε Ζεῦ!

Što dakle znači dodolski običaj?

Za poganske dobe svoga života bavio se hrvatski narod poljodielstvom. Svaki takav narod štuje i obožava prirodu. I hrvatski narod obožavao je prirodu i ono biće, što no cielu prirodu uzdržaje, okriepljuje i oživljuje, t. j. sunce. Sunce ili Dažbog bilo je staromu Hrvatu najveće i najmoćnije biće za stvoriteljem svieta, za Svarohom; zato si je Hrvat i pomišljao, da je sunce rodjen sin tvorca neba i zemlje. Odatle suncu ime Svarožić.

Kad je sunce živo peklo, kad je ljetina bila u pogibelji, tada se poljodielac Hrvat Daždbogu ili Svarožiću utekao molbom, da mu kišu pošalje. Najljepša se djevojka u mjestu okitila cviećem i travom t. j. ona je imala predstavljati prirodu. Od kuće do kuće polazila djevojka s drugaricami te pjevala pjesme Dažbogu. Svaka gazdarica polievala dodolu vodom, hoteći tim simbolično pokazati, da kao što ona dodolu, t. j. djevojku predstavljajuću prirodu, ladnom vodom polieva, da isto tako i Bog svjetla, obilja i blagoslova prirodu blagom kišom orosi.

Da je moje tumačenje istinito, budi mi svjedokom Jakov Grimm, koj veli: Smisao čina jasan je. Kano iz kabla voda na dodolu, tako ima kiša iz neba na zemlju lievati: to je ono tajnovito pravo simbolično odnošenje sredstva prema svrsi.

V. Klaić.

LISTAK.

Spomenik Lukijanu Mušickoga. Pravoslavna obćina u Karlovcu svršila je dne 17 kolovoza liepu slavu, postaviv spomenik slavnomu pjesniku Lukijanu Mušickomu, pjevaocu „Harfe šišatovačke“ i vladici karlovačkomu, (rodjen 1777 umro 1828) na njegovu grobu na pravoslavnom groblju u predgradu Dubovcu. Mnogo gosti hrvatskih i srbskih bilo pohitilo toj slavi, navlastito iz Zagreba, Biograda i Novog Sada. Crkovni obred vršio je Karlovački vladika g. Mihajlović a slovo je govorio čuveni srbski pisac Milan Kujundžić. U slavu priredila je pravoslavna obćina veliku čast gostom. Na spomeniku ukljesane su osim obične nadgrobnice rieči Mušickoga:

U dobru složni budte,
Prut sam slab, u snopu jak.

Radostno bilježimo ovu svetkovinu, koja je na novo zasvjedočila duševnu slogu i zajednicu plemena hrvatskoga i srbskoga na grobu slavnoga pokojnika, kojega su skladne žice nukale na domoljublje oba bratska plemena.

— Svraćamo opetovano pozor obćinstva na pravnički hrvatski mjesečnik „Pravo“, što no u Zadru pod uredničtvom g. Šimunića izlazi. U dosadanja četiri svezka donio je taj časopis liepih, zanimivih članaka, a na žalost čujemo, da medju Hrvati s ove strane Velebita ne i na više od 6 predplatnika. Prava sramota!

— U Beču izići će do skora drugo izdanje Šafařikovog „Geschichte der Literatur der Südslaven“. Izdanje biti će popravljeno i popunjeno po zaostalih bilježkah glasovitog slaviste. — Prof. Fr. Miklošić izdat će za kratko „Syntax der slavischen Sprachen“. — Poznati zemljopisac baron Czörnig priobćio je nedavno u Beču znamenito djelo: das Land Görz und Gradisca mit

Digitized by Google

Einschluss von Aquileia geografisch — statistisch — historisch dargestellt.“

— Od slovenskih djela, zadnjeg vremena vriedno je zabilježit sliedeća: Obći zemljopis od prof. Ivana Jesenka. Knjiga je vrlo obširna i temeljita. Isti pripravlja za tisak takodjer obći prirodoslovni zemljopis. — Slovensko družtvo sv. Mohora broji ove godine 21894 članova. Članovi dobiše ove godine 6 knjiga, medju kojima je vriedno spomenut: Domaće i tudje životinje; umno podrumarstvo od dr. Vošnjaka i „Izdajica“ pripovjest od Slemenikova. — Iv. Severjev dao je pod štampu slovenski prievod glasovitog Manzonovog romana: „I promessi sposi.“

— Česka književnost iznosi od dana do dana sve više knjiga i časopisa u svakoj struci. Spomenut ćemo ovdje: „Pamatky českých reformatorů“ od Karla Adamka. U tom putopisu opisuje A. navlastito Kostnicu i Bazel, dva grada znamenita za husitsku dobu. U 2 svezku putopisne biblioteke opisuje Adamek „Beč i njegov okoliš.“ U „sveobćoj knjižnici„ izišle su „pjesme A. V. Šmilovskoga“, a u „jeftinoj pučkoj knjižnici“ svršetak Pflegerovoga romana „Izgubljeni život“ i početak historičke pripovjesti „Ctiboj z Dolan“.

— Narod poljski, prem lišen samostalnosti državne i podieljen medju tri velike carevine, napreduje umno dosta kriepko. Kano što nam svjedoči „Warszawski rocznik literacki (Warszawa 1873)“ izadje god. 1872. ukupno 833 poljskih djela, dočim jih god. 1871 izadje samo 501, tako da se god. 1872. književni proizvod poljskoga naroda za 40% povisio. U svakoj skoro struci izašlo je više knjiga, a najviše (125) bogoslovnih, vjerozakonskih i bogoljubnih, onda beletrističkih i dramatičnih (109). Osobiti se napredak ukazuje u realnoj i prirodoslovnoj književnosti, u kojoj ukupno izadje 129 djela, liječničkih 41, za tim u poviesti i zemljopisu (112). Za prirodoslovne nauke izlazi u Varšavi posebni tjednik: „Przyroda i przemysl“; u Krakovu pako izdaje se „Biblioteka umiejtnosci przyrodniczych“, u kojoj se priobćuju razne stranke prirodoslovne to u izvoru to u prievodu. I u novijoj poeziji poljskoj preotimlje mah realizam t. j. realni život s njegovom biedom i radošću. Zastupnici toga smjera jesu Asnyk i Svidzinsky, dočim ostali pjesnici, a tih je sada većina, živu u svietu starih predavanja. Roman goji sveudilj patrijar poljskih romanista Kraševski, koj svake godine obogati ovu struku kojim djelom. Od novijeh odlikuje se gospodja Elisa Orzeszko, koje roman „Pan Graba“ bijaše s oduševljenjem primljen; osim nje slave se Balucki, Senkević, Jordan, Chlopicki i Šeliga. Svi ovi mladji romaniste sliede realizam; dočim njeki drugi, kano što gja. Morzkovska, Chlendovski, Zachariaszewicz itd. sliede stariju školu Kraszevskoga i Korzenovskoga. I novinstvo i časopistvo poljsko razvija se u najnovije doba. U samoj Varšavi izlazi sada političko-literarnih dnevnika 5, poučnih i naučnih za različne struke 15, bogoslovna 2, pučki list 1, za djecu 1, dakle 24 časopisa. Učena poljska književnost prati se u nas prilično pozorno, a želimo da se jednaka pozornost obrati i na poljsku poeziju, beletristiku, dramatiku itd., koje našu njegu zaista zaslužuju.

— Poznati pisac poljski Czajkowski (Sadik Paša), koji, povrativ se iz Turske u domovinu svoju, radi o tom da izmiri svoje zemljake sa Rusijom saobćuje u ruskom mjesečniku „Ruski vjestnik“ zanimive sastavke o Bugarskoj, koji će se prevest i na bugarski jezik. Czajkowski boravio je kao zapovjednik turskih kozaka dugo vremena u Bugarskoj, te se je potanko upoznao sa zemljom i narodom. Kraj sve bludnje turske nije Czajkowski zaboravio svoga slavenskog poriekla, što se najbolje vidi iz predgovora najnovijemu izdanju romana njegova „Krdžalija“.

— U Petrogradu izići će za kratko „Ruski enciklopedički riečnik“. Urednikom tomu je djelu I. Berezina profesor književnosti tursko-tatarske. Suradnika — skoro samih sveučilišnih professora — ima taj riečnik do dvie stotine. Navlastito zanimivi će biti u njem članci o Slavenstvu i o istočnih azijatskih narodih, glede kojih si ruski orientaliste stekoše svojom temeljitošću evropejsku slavu. Cieli riečnik sastojat će se od 17 svezaka.

— U Fiorenci sastao se odbor u slavu četiristogodišnjice glasovitog slikara, vajara i pjesnika Michel-Angela. Odbor priredit će tom prilikom sjajno izdanje njegovih dopisa, zatim će izdat životopis i sve listine, tičuće se njegova života i njegovih umjetnina. Umjetnici sastavit će album nacrta, crpljenih iz života umjetnika kao i prerise svih njegovih djela. Izim toga kovat će se tom prilikom spomenica, a na kuću na Kapreri, gdje je ugledo sviet, stavit će se mramorna ploča sa nadpisom, napokon podignut će mu se spomenik na javnom trgu u Fiorenci.

— Najbolji dramatik najnovijeg vremena bez sumnje je Adolf Wildbrandt. S prvine steko si je glas svojimi komedijami, od kojih je hrvatskomu obćinstvu poznata „Vjenčani“ (die Vermählten). Prevedena je i šaljiva igra „Prva ljubav“ (Jugendliebe). Poslje si je osvjetlao lice i svojom dramom „Kajo Graho“, koju je naš suradnik Grloci preveo za hrvatsko pozorište. Sada pripravlja Wildbrandt tri nova komada za bečko dvorsko kazalište i to dramu: „Arion i Messalina“, i komedije: „Po svatovih“ i „Tražite i naći ćete„. Wildbrandt piše mnogo i piše dobro, te je dramatičke suvremike svojega naroda nadkrilio.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 35. U Zagrebu dne 30. kolovoza 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Dva dana. — Prva ljubav. — Romantičnost. — Pukovnijska pomenica. — **Pouka:** Hrvatske uspomene u Dalmaciji. Troja odkrivena. — **Listak.**

DVA DANA.

Spjevao Milan Grloci (Grličić).

Granulo nam zlatno na istoku sunce,
Pozdravljalo blag uzkrsni danak,
Diglo se nad dolje, dràge i vrhunce,
Odagnalo svete noći sanak.
Biserju u bajnom osvanulo cvieće,
Zamnjele po gaju pjesme žuboreće,
Zatitrao vitih palmâ listak svaki,
A blagòduh s gore dunu lahor mlaki.
I sve jače i sve bliže
Mirobudni krajem siže
Mili jek taj zvona
Pozdravljajuć uzkrs svieta vasiona!

Ah! zar koja duša tako da je bjedna,
Jednom da se u vis ne uzvije
Gdjeno ljubav žari ljudska srdca ledna
I gdje milost pomirnica sije?
I ja tad poletih k zvona milom cilju
Srdce na uzdanje noseć božjem milju,
Tiho plamteć svetim pouzdanja žarom,
Tiho plamteć s vjere mladjahnijem čarom.
I sve više i sve jače
Menom zujit skladno zače
Mili jek taj zvona
Zvoneći na uzkrs smrtnih miliona!

Kao srdcem svakim, tako mojim mila
Pjesma zače zujit: aleluja! —
Bezkrajnomu jedna kad me uzvi sila,
Svietu pako druga vrati struja.
Draga dieva kleknu kraj oltara nice,
Čedna, stidna, nježna poput ljubičice,
Kao ljiljan čista, izgubi se tada
Angjelskoga srdca u molitvi mlada.
Tad na uzkrs veličajni
Oglasi se opet bajni
Mili jek taj zvona,
Te ga slavih, slavih: uzkrsnu mi ona!

Bajno li je to uzkrsno doba,
Kada smrtnik misliš, da to niesi,
Kad ti dušu ljubav samo resi,
Iz nje svjetska kad izčezne zloba!
Oj! i kakvo to je doba slavlja,
Prošlost svaka kad se zaboravlja,
Sadašnjost kad s liepom budućnosti
Kao divna pred te stupa vila
I nad tebe spušta zlatna krila,
Da na časak al vjekuješ dosti!

Uzkrsnuli svi sad neba dari
Te u tajnoj do sad ljudskoj ćuti,
O kih pre ti duša ne posluti,
Plamat sad su stali silni žari;
Svieta pako prije silni kruzi
Čine ti se ravni tiesnoj uzi.
Hrle dani — a ni ne znaš kako,
Sanjaš, bdiješ, snuješ ovisoko;
Grličici ti si smjeli soko,
Najteže je sve ti — sve ti lako!

U dušu ti često bura dune
Svjetske vreve, ružne sebičnosti,
Kušnje, strastne ljudske bezdušnosti,
Često dvojbe srdce tvoje pune.
Pa kad štićen junak dobre zviezde
Svladaš, kako istom onda jezde
Po nebeskom krugu duše dvije,
Cio sviet će zaboravit lako,
Ko što dične zviezde svoje tako
Zaboravljat svietu težko nije.

Minu uzkrs, razcvalo se cvieće
Medjusobnih sanjkâ, željâ, slastî,
Sve što slaba riečca ne izreče,
Izda ruka, oka žarke strasti.
U tom svietu oko pita svoje drago,
Ruka odgovara nježnoj druzi blago;

Digitized by Google

I na liščih stidna zora tu vam sviće,
I u slasti sreće raztapa se biće:
Bilo takvo doba, bilo
Dnevice vam častno, milo!
Uz jek milí zvona
Pozdravlja vas dvoje slavlja misaona!

Granulo nam opet to uzkrsno sunce,
Pozdravilo blag nedjelnji danak,
Diglo se nad dolje, dràge i vrhunce,
Odagnalo svete noći sanak.
Tad medj dvije duše sudbe striela šinu,
Na jug jednu, a na sjever drugo rinu;
Za nevrieme, pravo vele, da vremena
Nije, već tek njegva samo kratka sjena!
I taj minu veli danak
Pustiv srdcu spomen sanak,
Sunce ko što sinu,
Tako zlatno na svoj počinak se vinu!

Oj! ti dobe zlatne sliko ovjenčana,
I ti, žarko sunce mojim grudma,
Ah uz koje ne sta srdcu momu dana,
Nebom moji, — a oteti ljudma:
Ova pjesma leti, da vas igdje srete,
Kao druga milo uspomeni diete,
Vjenčajuć vas vienci, viekom blagoslivljuć,
Vjere hvalu svud vam nježno pridozivljuć!
Milje, što do mene siže,
K vam se diže — ljubko, bliže,
Mili jek je zvonu,
Mir vam zvoni, pozdrav svietu vasionu!

PRVA LJUBAV.

Izvorna pripoviest.

(Konac).

Pripoviest, što si ju mileni moj čitatelju, dosele štio, potekla je iz pera mojega strica. Bio je to čudan čovjek. Vazda je bio zamišljen, uklanjao se svakomu družtvu, osobito ženskomu. Jeseni, kad se cieli sviet po vinogradih zabavljao, sjedio je on po ciele ure kod pisaćega stola, te niemo preda se zurio. Jedan put osokolih se, te ga upitah, gdje ga boli. Ali on mi ni riečce ne odvrati.

Kad je umro, ostavi mi svu imovinu. Medju pismi njegovimi nadjoh i pripoviest o prvoj ljubavi njegovoj. Bijaše liepom, crvenom vrpcom svezana, a njoj priložen velik komad artije. Pogledav na papir, pronadjoh, da je to list, pisan sitnom, ženskom rukom.

Pismo ovo je veliko. Ne ima naslova, ni podpisa, te je mjestimice već nečitljivo. Evo ga:

— Bilo nekoč liepo djetešce, divna djevojka. Rumen-lice joj cvalo, vrane kose nabujale, crne joj oči sjale poput dviju kriesnica. Tko bi ju vidio, rekao bi, da je nevidjena ljepota. Staračko otac pazio na nju, ko na oko svoje, maja oko nje tetošila i njegovala ju, da se nježni pupoljak do ruže razvije. Stara joj baka često pripoviedala o liepoj Libuši, o kneginji Vandi, govorila, da će biti ljepša i slavnija od ovih. Djevojče učilo se plesu, glasbi i raznim sigram, sprovodilo život svoj u bezazlenoj, ugodnoj šali. Sve ju učilo, ali svieta poznavati nitko ju naučio nije.

Dorastla šestnaestoj godini. Mladići obletavahu ju poput leptira, ali nijedan ne pokusi meda ustna njenih; odoše leptiri tragom svojim — za drugim cviećem. Tako postajalo neko vrieme, a djevojka sve to ljepša, sve ponosnija. Ljubavi ni za liek poćutila nije.

Jedan dan pohodi roditelje mladić jošter ne vidjen. Bijaše slaba tiela, blieda lica, dugih vranih kosa. Kraj svega toga bijaše toli dostojanstven, ljubezan i zanimiv. Nazivali ga grofom. Bio je Poljak. Poče on djevojci udvorivati, nastojati, da joj omili. Kad bi joj uzeo laskati, rieč mu tekla iz vrela srdca, pogled mu ustavio se na licu djevojke. A znao toli milo, toli krasno govoriti. Rieč svoju začinjao divnimi stihovi Mickiewiecza, Čelakovskoga, Jablonskoga. To je djevojci godilo. Napetim uhom, razgaljenim srdcem prisluškivala besjede njegove, bila uzanj sretna i blažena. Pa ipak nije mu sklonosti svoje očitovala. Pritajivala se, na medene rieči mu ne odvraćala, molbe mu i uprose odbijala. Bila prema njemu ladna i nepristupna, dapače često i nemilosrdna. O koli bi mu rada oko vrata pala bila, a ipak mu ne hćela ni ruke pružiti.

Mladac se ogorčio. Na bliedom mu licu zrcalilo se nezadovoljstvo, tuga. Prestao djevojci udvarati. Dolazio svaki dan u kuću, ali djevojku je zamitao, nije joj se klanjao. Razgovarao se sa starijom sestrom, sa majkom, djevojke više put ne bi ni pogledao. Samo kadkada okrenuo bi se i k njoj, pa ju kojom ironičkom riečju usrećio.

To je djevojku vriedjalo. Znala i vidjela, da mu srdce jedino za nju kuca, ćutila, da je njegova slika u njenoj duši na prvom mjestu. Pa se on usudio nju vriedjati! Navikla, da joj mladići pred koljena padaju, vidjela, gdje se za jedan pogled njen natječu, a on, koj joj srdce je zarobio, ne će ni da ju više jednom riečju ublaži. Poćutila u svom malenom srdašcu ljuti jad, s kojega bi cieli sviet zatrla, sve mladiće pogubila bila.

Više puti, po noći, kad bi se iz sna prenula, ugledala sliku bliedoga mladića, vidjela ga opet mila, prijazna, pritiskala ga na svoje grudi, te ga žarkimi cjelovi obsipavala. Drugi put opet gledala ga mirna, nepomična, oštrila

Digitized by Google

ljuti bodež, da mu otvrdnulo srdce rani. Mnogo noći, dugih noći nije oka stisnula. Bacala se nemirna po krevetu, pripravljala se na boj proti bliedomu mladiću. Željela si, da bude carica, da ga u duboku tamnicu vrgne, da mu otrovne zmije kruto srdce izjedu.

Mladić dolazio svejednako, a postajao sve to ladniji, nemarniji. Koliko puti ga djevojka izpod oka mjerila, tajno gledala, samo da ga nije progutala! Jednom im se pogledi sukobiše. Mladac nehotice, nehajno bacio pogledom na nju, te se podmuklo nasmijao. Godila mu valjda grižnja djevojke. Sjeo glasoviru, zaigrao pjesmu nikada nečuvenu. Uvod joj bijaše svečan, glasan, zatim sliedila pjesan tužaljka. Odzvanjala se u njoj bol ranjene duše, što no željno čeka, da joj se neizmjerna ljubav vrati. Djevojci se srdce razblažilo, činilo joj se, da je pjesma ta muka njezina, da je od nje potekla. Mirno se približila glasoviru, stala mladcu za ledja, jednom rukom uprla se o stolac, drugu položila na grudi. Mladac dovršio, te se slnčajno na nju ogledao. Ogledao se na djevojku, ali pogleda s nje ne svrnuo, zamietio u biser-suzi rosna oka njenu vlastitu sliku svoju. To ga pobiedilo.

Djevojka blažena uzdrhtala, suza joj žalostnica preobrazila se u suzu radostnicu. Samo rieč od njega, pa eto djevojka njegova, sva njegova.

— Vam se ta skladba mili, uze bliedi mladić otežućim glasom, kako i nebi? Poljak Chopin ju je stvorio, a on ne stvara štogod.

Djevojka mu ne odgovori. Mladić dolazio opet, ali nije bio više toli nemaran prema djevojci. Govorio joj o skladbah, o pjesmah, o prirodi, o svem, samo o ljubavi ni rieči. Bio udvoran, hajan, nu nikada ne izusti laskave rieči. Djevojka ga pozorno slušala, svako mu slovo upamtila. O koli bi rado čula bila mile rieči: Ja te ljubim. Ne. Kano da se zakleo, ne će da od nje ljubavi uztraži. Djevojka se nije više nanj ljutila, samo skromna tuga obuzela srdce njezino. Umolila ga, da ju nauči Chopinovu fantaziju. Donesao kajde. Djevojka sjela uz glasovir, bliedi mladić uz nju. Bila djevojka raztresena, nije pravo pamtila. Mladić ju šaljivo ukorio, te joj ruku uhvatio. Munjevita iskra munula cielim tielom njezinim. Mladić ustade, djevojka nastavi igru.

— Ne valja, upade mladić, te se pognu k djevojci, da ju izpravi, a lice mu se slučajno taknulo lišca njena. Djevojci navalila krv u glavu, pobojala se, da će se sa stolca svaliti.

Djevojka igrala dalje.

— Ne valja, primieti opet bliedi mladić, te mahne rukom, da joj pokaže, kako valja. I opet mladiću slučajno ruka uz opravu njenu munula. Djevojku prodjoše srsi cielim tielom. Ne mogaše dalje igrati.

Majka opazila na djevojci nešta. Zaprietila joj prstom, zapovjedila, da se kani bliedoga mladića. Ali da. Kad se on njoj približio, kad je uz nju sjeo, kad mu je ruka slučajno bieli joj vrat dirnula, zaboravila djevojka opomene majčine, zaboravila prietnje njezine. Grudi joj se nadimale, srdce počelo žestoko kucati, a u srdcu njenom proklijala neka neizvjestna žudnja. Hćela nešto, a sama nije znala što.

Nekoga dana posieti mladić djevojku. Majka pošla u grad, otac za poslom, sestra kod drugarice. Ne bijaše nikoga u kući. Djevojka bijaše sva sretna, što se sama našla sa mladićem. Čitala jednom pjesmu, upamtila si, koli je ugodno boraviti čas na sami sa ljubeznikom svojim. Mladić bijaše osobito dobre volje. Počeo joj udvorivati, šaliti se š njom, pripoviedati joj koješta. Dva put joj u šali oko vrata pao. Djevojci postalo mučno, glava ju zaboljela, šumilo joj u grudih. Do kasne večeri ostade mladić uz nju. Kad se praštao, pritisnu joj na usta goruči poljubac. Činilo joj se, da joj je dušu svoju ovim cjelovom u zalog dao. Kad se majka kući vratila, gledala sumnjivo kćerku, al kćerki zlo, i bježi u postelju. O koli je sladko tu noć prosnila.

Djevojka ne mogaše bez mladića proživljeti ma i jedan dan. A kako i bi? Bijaše njegova, sva njegova. Svaku mu želju na očima čitala, najskrovniju mu žudnju izpunila; ona mu se povjerila sva.

Često joj mladić govorio o ženitbi. Pripoviedao joj o gradovih svojih, o dalekih imanjih, pokazivao grbove obitelji svoje, hvalio djela pradjedova svojih. Djevojka se privijala k njemu ko brsljan biljka uz zeleni dub. Biti će grofica, daleko slavljena, imati vojna plemenita, gospodstvo ce joj se sterati po dalekih poljanah poljskih!

Najednom zabrani otac mladiću polaziti svoju kuću. Otac se ljuto nad njim izkalio, momak probliedio te, baciv na djevojku pogled, iz sobe izniknuo. Plakala dieva cielu noć, plakala cieli dan, plakala bi bila cieli viek.

Sastajahu se noćju. Kad sve poleglo, a bliedi mjesec, taj vjerni prijatelj ljubećih, na nebu se ukazao, tad dolazilo i bliedo momče, da utješi razcvieljeno srdce njezino. U vrtu se nadjoše, pod sjenom listnate lipe sprovedoše ljubakajući božju noć. O koli blažene, ugodne li bijahu te noći, ne bi dieva bila zamienila jednu za tri sta bielih, dosadnih dana.

Dodje burna, crna noć, mladića ne bi, a djevojka malo da ne pogibe od nevolje. Dodje vedra, svietla noć, mladića opet ne bude, a djevojka od jada samo da nije svisnula. Prodje više noći, mladiću ni glasa ni traga.

Prodjoše nedjelje, mjeseci, o mladiću nitko ništa nije saznao. Djevojka bolna, težko bolna prilegla, muči ju ubojita bol. O koli je težko ostavljenoj siroti! Majka se

*

Digitized by Google

razplakala nad nevoljom kćerinom, staračko otac bolnim ju okom gledao. A djevojci se činio taj život vječnim paklom.

Djevojka se pridigla. Lice joj bliedo kano lier, rumene ustne uvenule, oči joj nekoč svietle i munjevite sada mutne i trome, srdce joj prije veselo sada vječitom tugom zastrto. Proklinje djevojka bieli dan, proklinje svietlu noć, moli Boga, da svietom oblada vječna tmina.

Sama samcata stoji nevoljnica sred bučnoga, veseloga svieta, sama poput okljaštrena duba. Ali ne sama. Pod srdcem ju zazeblo, zamnio glasak živa čeda. Djevojka postala majkom, majka djetetu nevoljnomu bez otca.

Plače dieva nad porodom srdca svoga, ljubi zalog ljubavi svoje. Milo joj je djetešce. Majka djevojke zdvaja, otac hoće, da ju tjera od kuće. Od svih ostavljena, od svih prezirana životarila biedna djevojka kraj nestašna si čeda. Ovo joj bijaše jedini melem, jedina hrana za iztrošeno, obumrlo srdce. I ta radost ne potraja dugo. To liepo djetešce, živa slika i prilika svoje majke, morade sa svieta.

Djevojka ostade opet sama, sama ko prst u tamnoj noći, sama ko suho drvo sred raja. Roditelji nisu je više ljubili, trpljeli su ju samo u kući. Sestre ju mrzile, sve se uklanjalo, sve se rugalo nesretnoj dievi. A ona ni kriva ni dužna svojoj biedi trpljela jad i nevolju. Sve ju biedilo, da je sgriešila, nitko nije pomišljao, da iz grieha još kriepost procvasti može.

Jednu večer porječkala se djevojka sa otcem svojim. Ovaj ju do zla Boga izgrdio. Plačuć odleti djevojka u sobu svoju, te se baci na postelju. Strašne joj se misli po glavi mele, strašna li joj nakana u duši nikla. Poleti do stola svoga, gdje joj bio velik nož, pograbila ga, da se njim probode. Već bijaše zamahnula prema srdcu, kad joj na jedanput u glavu mune misao, a ustne prošaptnu: Osveta.

Osveta joj bijaše odsele svaka misao, osveta svaka želja, osveta spas njen. Da osveti sramotu svoju, valjalo joj cieli mužki sviet uništiti. I sbilja se djevojka osvetila.

U otca joj bijaše liepi gostinski dvorac, gdje se po izbor mladića sastajalo. Ti bijahu žrtve osvete njezine.

Odreče se djevojka samotovanja svoga, navali opet u sviet. Stare joj krasote ne bijahu još uvenule, još bijaše liepa, interesantna. Mladići joj iz početka niesu osobito udvorivali, ali prijaznost, prisiljena joj vesela ćud, bahati smieh i drzovitost njena znala te slabe, putene mužkarce brzo omamiti. Polazila djevojka plesove, polazila zabave, svagdje se izticala, svagdje bila kraljica. Sve ju opet cienilo i pazilo, svaki mladić bio sretan, ako joj je ruku poljubiti smio.

A djevojka? Srdce prazno, nesretno, bez nade u bolju budućnost, bez cilja ikakova; srdce joj pakostno, za osvetom ginuće, smijalo se toj vrevi mladića bez srdca i sviesti.

Mnogi joj se mladić uklanjao, bojao se zamka njezinih. Al djevojka znala bi ga sama uloviti drzovitošću svojom, dok nije želju za užitkom u njem probudila. Pa kad se mladić napregnuo, kad je segnuo, da postigne cilj svoj, eto ga praznih ruku.

Sila mladića omami za osvetom ginuća djevojka, sila mladića padoše joj pred koljena, sila njih otimaše se za ljubav njezinu, ali ona bijaše u odlučni čas uviek hladna, grozna, nemilosrdna.

Prodjoše dvie kobne godine. Mnogi mladić, koj se je nadao sretnijoj ljubavi, postade žrtvom osvete njezine. Izvana činjaše se, da je angjeo ljubavi, u grudima svojim bijaše angjeo smrti, otrovna guja. U nesreći drugoga svieta tražila utjehe za razcvieljenu, propalu dušu svoju.

Slučaj, puki slučaj dovede u kuću njena otca mlada djaka iz ne znana kraja. Bijaše momče golobrado, zlatokoso, krotko, skromno i blago. Eto nove žrtve, eto prilike djevojci, da se nanovo mužkomu rodu osveti. Napregnula djevojka sve sile svoje, ljubeznost i drzovitost, da uhvati u mrežu duševne smrti to ne vidjeno čeljade. Bijaše to momče čedno, poput lude ribice skoknulo bezazleno u mrežu zlobne ribarice.

Djevojka se prevarila. Mislila naći diete izkvareno, za užitkom težeće, a ona našla divno čedo slavenskoga juga, čiloga mladića čista srdca i vedra lica. Uzljubio on djevojku cielim žarom mlade duše, nazrievao u djevojci svoj raj, buduću sreću svoju. Bijaše u njega ljubav čista, ljubav nevina i sveta. Samo djevojku vidjeti, pa nije mario u gotovu smrt. Djevojka se igrala s tim mladićem rado, da veoma rado. Odlučila ga prije uništiti, ali osnove svoje izvesti sada ne uzmognu. Srdce ju boljelo, ne mogaše uništiti pupoljak u razvitku. Štedila ga, ali ga iz ruku pustila nije.

Kosom mu se igrala, cjelovi ga obsipavala, a on toli bezazleno, toli nedužno sve to prihvaćao. Milio se djevojci taj mladić. Bijaše prvi, kojega je poštedila. Bijaše on ćutljiva srdca. Razumio igru na glasoviru, pojmio Chopinovu sonatu, koju je djevojka za slabih časova igrati znala. Plesao s djevojkom. Cielim plesom nadahnjivala ga viša sila, š njim je djevojka prvi put u svom životu zadovoljno plesala. Bio je to sbilja nebeski ples.

Kraj novoga znanca zaboravila djevojka na osvetu. Srdce joj jur obumrlo na novo oživjelo, u licu joj rumen procvala, oči odsievale zadovoljstvom. Veselijim licem počela gledati u sviet, u duši joj uzbuktio poslie dugoga vremena opet plamen ljubavi.

Digitized by Google

Djevojka se preplašila s nagnuća svoga. Vidjela silno bezdno, što nju i toga mladića dieli, vidjela, da im zajedno zora sreće ne sviće. Ili da dopusti, da nedužno, čistom ljubavi zatravljeno srdce bude žrtvom propale djevojke?

Ne. Mnogo je već u svom kratkom vieku sakrivila, grieh za grichom nanizan je u prošlosti njenoj. Zar uviek griešit, uviek padat, zar da se nikada iz kala grieha ne podigne sjaj krieposti. Kriepošću odluči djevojka okajati težke griehe svoje.

Odrekla se mladića, za kojim joj srdce uzplamtilo. Iztrgla ga iz krvava srdca svoga, riešila ga veriga, kojimi ga okovala, neka podje sretan u božji sviet, neka bude slobodan.

Bolnom dušom ostavila ona rodni kraj, ostavila otca, majku i braću, pošla daleko preko gora. I bludit će po svietu sirota nevoljna, bludit će dan i noć, nebi li okajala grich prve ljubavi svoje. — — — — — —

Poznate li, Milane, tu nesretnu, tu propalu djevojku? *V. Klaić.*

ROMANTIČNOST.

Poljska balada Adama Mickiewića. Pohrvatio I. T.

Čuj de me, dievo!
— Ali ona ne ču. —
Dan je, gle, i grada evo.
Nema nikog, sni ti se stječu.
Komu sboreć ruke širiš?
Zašto ne ćeš, da se smiriš?
— Ali ona ne ču.

Ko kamènit sada kip
Gledaj nice jedan hip,
Sada opet šini okom,
Sad niz lice suzu lij,
Sad za nekim segni skokom,
Ili jecaj, il se smij:
„Ti li si, Ive? Iz tame mi svani;
Zar ti i mrtvu isti je mar?
Udji, davno izgledani,
Ali tiho, tiho bar;

Zašto tiho, nek čuje mati!
Ne će ti mrtvu na put stati.
Sbilja si mrtav? Strah me hvata,
Zašto bi Ive bilo me strah?
Ti si, eto ti lica, vrata,
Eto ti ruha, dà!

Al ko ruho ti si blied,
Ruke su ti hladne, hladne,
Hod' na moje grudi jadne;
Daj me ljubni, srkni med!

Hladno li bit će po dnu grobom:
Pred dva ljeta bilo ti mriet;
Daj me povedi, niesam li s tobom,
Prazan mi je sviet.

Zlo sa svietom tiem se slažem,
Mom se plaču rugat zna,
Ne razumie, što mu kažem,
Ne vidi, što vidim ja.

Dodji ob dan! Al morda snim?
Ne snim, ne snim, ti me grliš,
Ali kuda sada hrliš?
Istom dodje čas pred tim.

Čuj već pietlov kukuriek,
Zora pudi mrake noći,
Zar ti ostat nije moći?
Bez tebe mi tužan viek!“

Tako s dragim sbori dieva,
Za njim kliknuv na tle sirne,
Na klik dievin s desna, s lieva
Sviet se sgrne.

Molite se, koji znate,
Duh se njegov tuda mota,
Ive je tuj kod drage si Kate,
Nju vam je ljubio i za života!

PUKOVNIJSKA POMENICA.

Francezki pripoviedao Edmond About. Pohrvatio I. T.

(Dalje.)

Gospodja Humblotka i kći joj Antoineta dodjoše sbilja u zakazano doba na čaj. Kad je Blancha upazila unišlu Antoinetu, žignu ju nešto u srdcu. Može si čovjek predočiti, kako bies hvata djevojku, koja zna, da je mrzahna, koja živo želi, da liepom postane, koja si je stvorila uzor plemenite dostojnosti i ljepote, pak iznebušce, iz nenada stupi taj uzor preda nju u sobu, baš onakov, kakovim ona sama — vazda željaše, da izraste. Sve, što joj bijaše narav uzkratila, sve to opazi na drugoj: divotu stasa i uzrasta, prikladnost i ruku i nogu, jedroću i punoću oblina, čistoću raza, bjeloću puti, bujno zdravljice, vedru, blaženu prijatnost.

Digitized by Google

Kano da ju je tko oplienjao te smilovav se samo krpe na njoj ostavio!

U male je bila s neke ruke jaka duša. Bila je jaka uzpregnuti, da Antoineti ne izgrebe očiju, kako je u prvi mah kinula. Porukovaše se, nasmiešiše se jedna drugoj i udariše nežapimce u običajne pustorječice.

Dodje dakako i do povjere sladkih tajna.

Ganutljivoj prostodušnosti liepe žrtve nije moglo biti ravne. Ne dvojbi Antoineta o iskrenosti mladoga suputnika, ni za toliko, što bi trenuo okom, ne dopušta, da je i najmanje drzovit bio.

Ponada se, da su obie majke prebrzo prolistale pomenicu, ili koji svjetlopis nije posve nalik. Sunce je ćudljiv svjetlája, zašto bi morao biti nepogrešiv slikar?

Pretvarajući se pristade Blancha uz tu sumnju. Odvede liepu stranicu u svoju odaju, tobož da ju ukloni dosadnoj znaličnosti, te u tom kutu, nikomu na putu, podade joj pomenicu, da ju svojim očima promotri. Pošto je Antoineta i zadnji listak pomenice prevrnula, te pomenicu turobno zaklopila, reče joj mala zmija: — Ne žalite, nijedan častnik iz otčeve pukovnije nije vas vriedan. Ja sam to slutila; latit nam se je drugoga načina; ne smiemo se ničega okanitî, što ne bismo pokušale. Po svoj ćemo prilici naći srećnika pri generalnom štabu, te ćemo nas dvie namah sjutra onamo zaputiti. A sad idemo, da druge porazmotrimo, majka je dala razglasiti, da danas dočekuje, sabrat će se veliko družtvo, jer je vaš dolazak sve iznenadio, svaki vas je željan vidjeti. Bog zna, ne će li se i vaš sudjenik tuj naći, ne ćete li se za koji čas s njim sočiti.

Vrativše se djevojke nadjoše dvoranu dubkom punu. Sve gospodje od posade bijahu došle, da što vide, a mnoga neoženjena gospoda, da budu vidjena. Po gdjekoji te mlade gospode četkajuć si vojničko odielo, da ne bude na njem ni jedinoga praška, pomisli: Kad je već Bog dao, da je toliko bogata baštinica prevoljela posadi nancyjskoj, to će možebiti od obiesti i nadobiti, da ljepotica namigne baš na me. Tomu se nadajuć iztače svaki svoje ljepote i dobrote, jedan malu nogu, drugi svoju vitkost, treći svoj miloliki obraz. Ovaj zasukivaše svoje brkove, a onaj izticaše svoju jedroću i stasitost, da mu se vidi snaga i ubava gibkost. Medju tolikom liepom i mladom gospodom odlikovao se Paul Astier, što no riek, sjajem svoje nenazočnosti. Odkad ga neliepo dočekaše u pukovnikovu domu, odtad ne dodje nikada onamo, izim kad je bio posebice pozvan, ili kad je od nužde morao na kratki posjet.

Dočim gospodična Hublotova ne nadje onoga, koga je tražila, opazi Blancha uz zadovoljstvo, gdje četnik Spatz na prikrajku nešto vrlo živo razpravlja s njezinim otcem. Oko večernjega doba dogodilo se naime ovo:

Baš će Astier za stolom razmotati ubrusac, kad eto zapoviedi od zapovjednika čete, da Astier ima onaj čas doći k njemu. Veselo nadajući se, da će ćaćku Spatzu trebati kakova usluga pa da će moći sve za volju učiniti poštenjaku, koga je liepo pazio, ne počasi Astier ni časka.

Ali, našav se pred starcem častnikom, opazi namah na tegomjeru, da će biti oluje. Na čudno pobliedjelu licu izticao se crljenilom starčev nos.

— Gospodine poručniče, reče gospodin Spatz, imadoste li ikada povoda u službi požaliti na me.

— Nikada, gospodine četniče!

— A izvan službe?

— Niti izvan službe.

— A znate li i to, da sam ja živo gledao zavriediti štovanje u starijega i u mladjega?

— Svatko vas štuje i ljubi, gospodine četniče.

— Vi ste valjda danas pri punoj, vedroj pameti.

— Koliko znam, jesam.

— Valjda se danas ne opiste?

— Za cielo ne opih.

— Pa zašto me vriedjate, trista mu vragova!

— Ja, gospodine četniče?

— Da tko drugi? Zar sam si valjda ja sam ovo čudovište poslao? Poznajete li ga?

Astier spoznade namah svoju staru risariju, za koju je mislio, da je davno već uništena, koju je posve zaboravio bio.

— Gospodine četniče, odvrati Astier, kad sam pred godinu dana ovu nesrećnu šalu našarao, počinio sam, znam, veliku ludost i nepristojnost; ali je onaj najveći bezobraznik, koji ju je ukrao, moje ime na njoj napisao, i vam ju poštom dostavio. Molim vas, oprostite mi tu lahkoumnost, kojoj se ne bi moglo toliko zamjeriti, da je ostala tajnom. Što se pako onoga bezobraznika tiče, koji je šalu izvrnuo u porugu, to će moja briga biti, da ga nadjem i naplatim.

— Ali, pošto mi se ta umjetnina ne bi bila mogla dostaviti, da ju vi, gospodine, ne narisaste, to ćete mi učiniti povoljicu i kući otići te ondje ostati u oštru zatvoru do druge zapoviedi.

Poručnik se pokloni i ne rekav ni besjede ode.

Mirnu gradjaninu nije to nesreća kod kuće ostati bilo jednu ili dvie nedjelje dana, ali je to uprav paklenska muka mladovjeku častniku. Najmljena soba sa posobljem ni ne može se nazvati pravim stanom; više si kod domaćina, kod prešastnika, kod bogzna koga, nego li medju svoja četiri zida.

U takovih sobah i ne ima ništa, što bi ti se mililo; duh ti je nemiran, raznosit, nestalan i ne zna, uza što da prione.

Digitized by Google

S toga su putnici u najodličnijem, najbolje uljudjenom svratištu nemirni, s toga navaljuju izilaziti, s toga sjeta za domom, koja stranca, bio u Grand Hôtelu ili u Hôtelu Meurice, tjera u glumište. Ta je nepovolja tisuću puti veća u sobi s posobljem, gdje, pravo rekav, ne ima posoblja, i za koju častnik plaća dvadeset franaka stanarine. Iznajmitelj je ne može za taj novac bolje upriličiti, a najamnik ne može više plaćati. Paul je Astier poput svieh poručnika najmio sobu za dvadeset franaka, dvadeset i šest franaka plaćao za se a petnaest franaka za častničke goste u blagovalištu. Dječaku davao petnaest franaka a pet franaka za njegovu hranu. Petnaest franaka plaćao svaki mjesec krojaču a pet postolaru za obnovu i popravak odiela i obuće, dvanaest franaka pralji a pet živežarci (margetanici) za hranu svoga psa. Sav taj potrošak, od koga je samo onaj za psa bio suvišan iznosio je svaki mjesec sto petdeset i četiri franka. Ostade mu jedanaest franaka za nepredvidne troškove, za kavu, smotke, pisaću spravu, lovačku dozvolu i streljivo, za seobu, za prieke male hire i za darove. Sama kavana stoji najumjerenijega častnika trideset franaka svaki mjesec; ali zašto ide častnik u kavanu?

Jedno s toga, što je to ušlo u običaj, a drugo s toga, što u vojsci više nego igdje drugdje mora pojedinac onako življeti, kao što svi drugi živu. A tomu je povod, što država nije nikada hćela upriličiti častnikom sastalište, gdje bi mogli sjediti i porazgovorit se, a da ne moraju što potrošiti.

Astier stanovaše u najčednijoj sobici u starom priedjelu grada Nancyja u ulici Maure-qui-trompe. Željezna postelja, jedno spremište (commode), jedan stô, jedan kovčeg i tri stôca, to ti mu je bilo sve posoblje.

Jedna puška lefušejka, koju je na streljani dobio, i pet šest lula bijahu sav nakit zida. U takvu stanu prenoćivaše mladi Astier već dvie godine, u njem prosanja najljepše sne ovoga svieta. Viek mu se činjaše sve to prijatniji, Astier ljubljaše svoj stališ, svoje poglavare, svoje drugove, a vojnici štovahu njega dan po dan više. Premda je kao dobrovoljac stupio u vojsku, to je ipak u svojoj dvadeset i šestoj godini dostigao sve saint-cyrske pitomce. Već tri godine uzamance bje preporučen gjeneralu nadzorniku, da dobije krst počastne legije, pogovaralo se već, da će ga predložiti izbornikom za satnika. Ako li bi tako sve i u napredak bivalo, to bi mu bila sva prilika, da će prvo odpusta postati gjeneralom. Medjutim podnašaše lahko siromaštvo, koje se lugarevu sinu s neke ruke činjaše bogatstvom. Soba mu se činjaše gospodska, a žilavi beefstak častničkoga obroka sočnim smokom. Premda se je čuvao svakoga bezkoristna potroška, to mu ipak nije uzmanjkalo veselja. Pozivali ga na svaki zabavak, s dragunskimi se častnici projahaj, zimi ajde s bogatom mladom gospodom u lov, na plesu kod predstojnika vodi kotrljan. Sve ljepotice žmirucahu nanj; u kratko, bijaše srećnik.

Onaj večer, kad je po zapoviedi četnika Spatza morao kući, činjaše mu se, da je njegova zviezda iznenada potamnjela, u njegovoj se maloj sobici gotovo smrklo. Vjerni Bodin vrže predanj ohladnjelo jelo, a Astier jedva i što okusi i udubi se u misli, s kojih mu krila posve padoše. Ne bijaše ni sam sa sobom ni s drugimi zadovoljan. Nehotice uvriedio je najvećeg poštenjaka, sjedoglava starca; ne ima druge, eto za tiem dogodjajem ustopice zlih posljedica; gjenerao nadzornik imao je skorih dana doći. Za nepodobštinu, kojoj je samo na polak kriv bio, nasta pogibelj, da će ga i ovaj put uminuti krst. Baš sad se je imao po treći put preporučiti. Prvi put kod Solferina ne dobi ga, jerbo, kad je rat, onda su oni preči, koji dopanu rana. Drugi put pred godinu dana izbrisa ga sam gjenerao nadzornik i pripisa na svjedočbu Astierovu: Prijateljuje odviše s mladjim, nije dosta stavan.

Na tom se je imao zahvaliti maloj Blanchi Vautrinovoj. U nekom družtvu reče Blancha gjeneralu: Vidite li onoga dugoga častnika, čini se kao da je kakvi knežević? Njegov ga dječak tiče, jer su kod kuće zajedno pastirovali. Gjenerao izpitao tu stvar i dobroga Astieŕa ljuto izkarao. Ovaj put desilo se sve još opasnije. Ipak bijaše Astieru manje žao, što će ga pravica uminuti, nego li što je morao posumnjati na nekoga druga. Naslućivaše sramotno izdajstvo, a nikako nije mogao vjerovati, da je to francezki častnik mogao učiniti.

Novorodjeniku prvi je pojav života, da zaplače, i mladiću navru suze na oči, kad se prvi put osvjedoči, da ima zla na svietu, da nije svatko dobar i pošten kao on. Astier leže odjeven na postelju a suze mu poliše junačko lice.

III.

Četrnaest dana probavi Astier zubi škrgućuć na svojoj samoći, nitko ga nije posietio, ne ču nikakvih novica, i ne imade se čim zabaviti, već da gleda na ulicu, da zahtieva od Bodina tu il onu poslugu i da čita ono već popročitanih romana iz posudne knjižnice. Pet do šest puti zastidje se osbiljno sa svoje mlitavosti; učini se sam sebi odrvenjelim i toga se osjećanja hćede riešiti, hćede knjigu pisati o ratnoj vještini za budućnost. Činjaše mu se prilika sgodna, da objelodani nove misli, davno već zamišljene; ali u zo čas jadan opazi, da ga glava izdaje, o zidovih njegove sobe polomiše se krila njegovih mislî. Uvidje uznik, da upodobljivanju mislî treba svakojako sloboda kretnje i da je čovjeku

Digitized by Google

izbrisati iz svoga vieka vrieme svakoga tamnovanja, kao i morskoga putovanja.

Dok je on tako sanjliv kutrio u se, povratiše se gospodja Humblotka i njezina kći kući u Marans. Dobra se gospodja izmučila poput lovca, koji bez lova mora kući, te na povratku radje makar i pitomog goluba ili kokoš ubije, samo da se nešto nadje u torbi. Za posljednjih dana njihova boravka u Nancyju pokaza kćerci sad ovoga, sad onoga častnika, kanda joj je hćela reći: Pošto je prava fenič-ptica odletjela, a ti uzmi ovoga ili onoga, kad smo već tuj.

Ali srdce Antoinetino ostade stalno. Zaduhav se tiem lovcm po novom svietu, utjehami i svakim obzirom, pače znaličnošću i udvorivanjem praćena i dočekivana, podav se nakon praznovjerju, koje gospodje pri važnih doživljajih snadje, okrilati djevojka i vinu se nebu pod oblake. Ako Bog hoće, da se udam, to će mi dati, da onoga opet nadjem, koga mi je već jednom naslao. Ako li mi Bog uzkrati tu sreću, onda ću znati, da me on sam zahtieva.

Blancha se Vautrinova nasladjivaše tiem mučicami Antoinetinim poput pravoga maloga vražića. Nikada ne ostavi svoje žrtve same, s njom idjaše u šetnju, s njom se igraše kao mačka s mišem.

Bezdušno se nasladjivaše suzami njezine nedužnosti, divljom lakomošću srkaše suzu za suzom, a tad bi iz nebuha prividice bez razloga udarila silno plakati, čupat si kosu, tući se po glavi, sad bi ubogu Antoinetu obuhvatila i pritisla na svoje grudi, u tinji bi ju čas opet turila od sebe. Nakon bi se bacila nice Antoineti do nogu i molila ju, da joj oprosti. Antoineta se radovaše bezazleno tomu živu osjećanju ne znajući, kako da joj svoju zahvalnost pokaže. — Koliko vas ljubim, koliko ste dobra!

— Prezirite me radje; u mene je zlobno srdce. Ja sam ljuta neman.

Tri, četiri li puta bijaše već nakana odriešiti i kazati sve, te popraviti zlo, koje je počinila. Što li je smetalo toj njezinoj nakani? Nije smetala ljubomornost, niti bojazan od sramote, niti grižnja duše, što je lagala, već joj smetao neki djevojački ponos. Ja bi sve priznala, kad bi bila samo šestnaestu navršila, a u zo čas sam jedva petnaestu prevalila. Ljudi su zlobni i mahniti. Kadšto vele, da srdcu ne ima godina, ali to ide samo u prilog ostarjelim ludam, koje su četrdesetu prevalile.

Kad se je Antoineta uz mnoge zavjerke s njom praštala, reće joj Blancha: — Ne preporučam se vašemu prijateljstvu, već vašoj molitvi. Pomislila vi, što vam drago, ja sam nevoljnija od vas. Moja je saviest razbojište zakrčeno mrtvaci i ranjenici. Ja sam vama u prilog radila, što sam više mogla; ako i ne odlazite umirena, to ipak ima drugih puno nesrećnijih od vas.

Nitko nije mogao pronaći spoja medju timi protuslovlji. Ali najludji govor, najnerazboritijl prenagljaji ne iznenade, kad ih izusti mlado djevojče u četrnaestoj ili petnaestoj godini.

Gospodje iz Maransa bijahu istom pred dva dana odputovale, kadno se Paul Astier opet nadje za poručničkim stolom. Drugovi ga veselo pozdraviše, mnogi se s njim izgrliše. Zapovjedničtvu ne učini se smjeru shodno, da obznani uzrok kazni. Samo se je znalo, da je uvriedio svoga zapovjednika čete. Izbrisaše mu ime iz popisa onih, koji su se imali na veće časti pomaknuti, na njegovo mjesto dodje poručnik Foucault, a taj poštenjak uze najusrdnije moliti Astiera, neka mu to oprosti.

Astier dočeka sve te požaljaje od svojih drugova vrlo uljudno, al ostade nešto tiesan i ukočen; samo napolak razodjede svoje srdce. Kad se poslastice nudjahu i njemu u čast šampanjački čepovi zapucketaše, preteče Astier zdravicu i reče:

— Molim časak, gospodo! Vi ćete se sjetiti, da sam lanske godine pri ovom istom stolu na druževni dan neku nakaradu, naliku na zapovjednika Spatza dao na ogled, da kòlâ okolo stola.

Poustali drugovi, držeći desnicami pune čaše, pogledaše se ali ništa ne razumjedoše. Astier ne pričeka njihova odgovora, već otržito nastavi:

— Naša se čast dokončala toli veselo, da sam zaboravio onaj naris ponieti. Morda ga je vas koji ponio?

— Ja, odgovori Foucault.

— Dakle vi! Stječaj okolnosti udara odviše u oči.

— A zašto?

— Jeste li pričuvao onaj naris?

— Niesam, ne činjaše mi se toliko važan, te sam ga nekomu dao.

— Dao, ili poslao?

— Dao sam ga iz moje ruke u nečiju ruku.

— Foucaulte, ja vam zapoviedam, imenujte mi namah onoga, komu onaj naris dadoste.

— Astieru, meni zapoviedaju samo moji stáriji.

— Ako ne marite za moju zapovied, ja ću vam baciti ovu čašu u glavu.

— Čim se zaprieti, to i učini, drugovi priskočiše, da ne bude i gorega, te ugovoriše i ročiše dvoboj. Pukovnik ne mogaše toga dvoboja zakratiti, jer bijaše došlo do sbilje. Sjutradan ogledaše se u šest sati u jutro krivim sabljama i Astier bude ranjen u prsi. Dva je mjeseca odležao u bolnici ne znajući, hoće li umrieti ili živ ostati.

U isto je doba bolovala i Blancha Vautrinova, a ljudi kazivahu, da ta bolest po-

Digitized by Google

lieže odtud, što djevojka raste. Hvataia ju groznica, snatrila, stezalo ju u prsih, dapače hvatali ju kadšto i grčevi. Nekoliko putî pričinilo se, da već izdiše, izgubila kosu, izmienila joj se koža te nakon izzdravi; ali jedva gmiljaše poput sjena. Prijateljice, ako je uploške imala koju, opaziv veliku, prozirnu djevojku, koja si je poput koludrica bielom vrbcom povezivala glavu, ne prepoznaše na njoj male Blanche Vautrinove. Roditelji ju vodili da se sunča na jesenskom suncu, koje baš u Nancyju često preliepo sjaje. Bijahu sad u Blanche dva velika crna oka, nadvisujuća ljepotom sve lice, i tanahni upravni, grčki nosić, te bjeljušaste usne čista i tanahna zavoja, činjaše se, da ju je bolest čudnom snagom svu promjenila.

I nutarnjost njezina posve na bolje okrenula; glas joj izišao sladak i mehkan, sud joj ne bio više onako živahan ali ni toliko oštar, već blag i dobroćudan; svaka se malenkoća kosnula njezina srdca, vazda je bila spremna proplakati. Opaziv kakva kukca na grančici, primirisav okašnjeloj ljubičici trže osjećati divotu nad divotom. Onomu je sve novo, koji se oporavlja, čini mu se, da baš njemu sva narav iznovice cvate. Po malo se oporavljala; ali se one vesele ćudi nikada više ne dostade. Liečnik reče, da bi joj zima u Lotrinžkom preoštra bila te ju odpravi u Palermo, da se posvema oporavi; gospodja ju Vautrinka pratila.

Na dan odlazka, bilo je pod kraj mjeseca studena, srete Blancha na kolostaju visokoga i bliedoga častnika, koji se jednom rukom oslanjaše na dječaka Bodina a drugom se upiraše u batinu, te polagačko gmiljaše. Taj častnik pozdravi pukovnika sjedećega naprema Blanchi po vojnički a tad se neopisivim prezirom obrnu na drugi kraj. Blancha po tom razabra namah, da se je Astier poslije dvoboja sporazumio s Foucaultom, te da sad za cielo zna, tko je njegovoj nesreći kriv.

Vazda dobra i blaga gospodja Vautrinka reče svojoj kćeri:

— Taj bi siromah trebao, da ide s nami u Siciliju.

— U svoju nesreću, reče pukovnik, ne ima ništa do li svoje plaće.

Blancha si nije mogla zatajiti, da bi taj častnik bogat, srećan i zdrav bio, samo kad nje ne bi bilo.

Ta ju grižnja duše pratila u postojbinu četruna. Srdcu, koje nije posve po zlu prošlo, težka je počinjena opačina. Malo minu dana, kad se nebi Blancha sjetila Astiera, kad se ne bi pitala, gdje je? što će biti od njega? Ljute će se natrpljeti zime, dočim meni evo suncobran treba. Ako mu se je bola povrátila? Ako bi umro? Ja ne bih ništa doznala, nikomu ne bi na um palo, da mi piše; ni prava ne imam, da zanj propitkujem.

Ona i Antoineta dopisivale si, a glasovi iz Maransa ne bili takovi, da je mogla utišati grižnju. Antoineta joj pisala, da će pokušati u samostanu živiti, ali da se ne će zavjetovati. Luda nada, koje se nije mogla odreći, održa ju stalnom. — I to pošteno srdce s mene strada, reče Blancha, pa zašto? Što koristi meni njezina muka? Sav sviet unesrećujem, ne ima na bielom svietu bjednijega čeljadeta od mene.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Drugi dio.)

III.

Ivan ban pučki.

Davno je Ivan ban živio, pak je i narod njegovo junačtvo i ozbiljna djela kroz vjekove u svakojake pripoviedke, da još u šale i igre izvrnuo. Tko znade, kakve su se pjesme o njem prije došašća Turaka po narodu orile? Kako li su hrvatske planinkinje vile svog ljubimca u oblake uzdizale? Kako li je smamljivao po nebu oblake, kamo li ne bi po zemlji kićenih djevojaka? A junaci gorom putujući, da se sami protiv pustošnom ajdučluku ohrabre, tko znade kako su o junačtvu Ivanovu popievali? Kako li su mlade dieve hrvatkinje poigravajući u kolu, ili pošetivajući po perivojih cvjetnih, ili u popasak izvodeći mlade janjce i biele ovce, spominjale Ivanovo bielo lice, crne oči kao u sokola, trepavice kao morske pijavice i stas divni, koji je primamljivao vile planinkinje? Kako li su kraj puta izhodile, cvieće brale i po prsima sterale, na vodi ga očekivale, kada budi na vrancu konju projezdi i rumenoga cvieća zaište, ili vode upita, da konja napoji? Kako li se je Ivan sa svojom britkinjom ćordom razgovarao? Što li su mu debeli dubovi, vite jele i guste šume odgovarale, kad bi junak gorom putujući s njom se razgovarao? Kako li je starica majka mliekom iz prsiju, ali suzami iz očiju brašinicu kuhala kad bi se Ive na put spremao? Kojimi riečmi majku pozdravljaše kad se na krvavi rat spremaše? kako li je mila seka ili vierna ljuba na srgu ruho za junaka uviek spravno držala? Kad bi na put odlazio, kako bi, dok ne zamakne, za njim ne trenuv okom gledale, i kad bi se

Digitized by Google

kući povraćao kako bi izpod ruke izgledale? Što li bi konju govorile kad bi se sa junakom odpravljao, ali sa krvava boja ogreznuo u krvi povraćao i pred dvorom zahrzao?

Ime Ivana bana bilo je prije borbe sa Turci najmilije. Njega siedi starci uz gusle pjevajući neprestano spominjahu. Ime mu u pjesmah slovilo više, nego potla Kraljevića Marka, Senjanina Ivana, Cmiljanić Ilije, Hrelje Bošnjanina, Miloš Obilića. Borba sa Turci prekinu to doba, ter je tako narod naš za osvetom protiv krvnomu dušmanu hlepio, tako je u svojih pjesmah i u svih osjećajih svoga života najživlje i budio osvetu. Sve pjesme, sve priče, sva pripoviedanja prevrnuše se i okrenuše protiv Turčinu. Na taj način ne stade i opievanja borbe sa Obri i Franki; umučaše pjesme o hrvatskoj samostolnosti, o narodnih kraljevih, banovih i knezovih; prestadoše se spominjati junaci sa Normani i Mletčani; zaboraviše se ljuti okršaji sa Tatari i ne čuvena junačtva počinjena kod zagrebačkih i trogirskih zidina, kod kliških klisurina, na tatarskih brdina, na ostrovičkih prosjecih i kotorskih ravnicah i na grobničkom polju. Zaspa hvala neumrle braće Kreša, Raka i Kupiše. Ter tko znade toliko pjesama, što uznose sada Kraljevića Marka, nekoč su slavile Ivana bana i njegove drugove!

Nu prem je živanih pjesama o Ivanu banu ponestalo tečajem vjekova, ipak mu je ime ostalo u ustih naroda sve dosle uzprkos svim nepogodam; ostade osobito u ustiju nevine djece. Niti je junaka od predturskih doba, da se toliko spominje koliko uprav Ivan ban. To je ime, koje se još u pjesmi pjeva, u pripoviedkah pripovieda, u šalah, igrah sastancih spominje. Po svih dalmatinskih gradovih i varoših, kad se večerom mladi momci i kićene djevojke sa poljske radnje kućam povraćaju, kad zanatlije raditi prestanu i po ulicah pošetaju, čuje se ponajviše na sve srane iz svih grla pjevati pjesma:

Budila majka Ivana,
U oči svetog Ivana:
„Ustani Ive sinko moj,
„Mara ti projde mimo dvor“ itd.

Ne ću tvrdit, da se to baš na Ivana bana odnosi, ali budući da je to ime milo u narodu, i da ga u sto drugih okolnosti spominje, mogo bi lasno vjerovati, da se uprav na Ivana bana i odnosi. Kao što je dosta vjerojatno, da pjesmice „Sestra Ivaniše bana“ i „Liepi Ive“ koje spominje g. dr. Franjo Marković u „Viencu“ govoreć o antalogiji hrvatskoga pjesničtva, odnose se na Ivana bana. O sestri Ivana bana po Dalmaciji sviet još dosta koješta povieda, kako ćemo kazat odmah.

Znademo, što narod o kukavici povieda; kako se sestra izgubiv brata kukavicom pretvorila. Okolo Sinja poviedaju, da je to bila mila sestra Ivana bana.

Ivan ban imao tvrdi grad, opasan deveterimi bedemi, ne bi ga osvojilo devet kraljeva. Nu bio jedan car, jak i bogat, imao svega dosta, ali mu vrlo žao bilo, da nije imao toliko tvrda grada kao Ivan ban. Poručio car Ivanu, nek mu svoj grad pokloni, a on da će njemu devet ljepših i većih, da će im biti zidovi sve od srebra i zlata, jer je nedostojno, da sluga tvrdji grad ima nego li gospodar i da se banica šeta po tvrdjem gradu nego carica. Ivan ne hćede. Car se razljutio i svom vojskom na Ivanov grad udario. Devet godina dana car grad obsiedao, niti ga može predobiti silom, niti mitom već na izdaji i prievari. Devete godine grad tako predobi, Ivana živa uhvati, na devet ga diela razsieče, i po jedan diel na svaki od devet zidova postavi, da nauče mladji starijega slušati. Ivan je imao jednu sestru, s kojom se je bratski ljubio. Kad je sestra vidjela, što se od brata dogodilo, od žalosti precvielila, jer je jedinoga i miloga brata izgubila, tad se cvieleći kukavicom pretvorila, pak će nevoljna kukati doklen opet brata ne steče. Za to je velika grehota kukavicu ubiti, nego kad ju čuješ kukati reci joj: Ne kukaj tužna kukavice! Ej, da Bog da, brata stekla, kukati prestala!

Po svih dalmatinskih mjestih narod naš ima dosta raznih igara i zabava. Ponajviše: Na carevo blago, na prstenak, na konjića, na sakrijavice, na šušu, na vuka, na sljepovice, na titranje, na Ivana bana i sto drugih. Ali izmedju svih igra ponajdraže zabavlja se igrom na „Ivana bana“. Kamo se god makneš i djecu sakupljenu vidiš, ona ti stavno „na Ivana bana“ igraju. I rek bi, da nijedne druge igre narod većim sućustvom ne prati do te.

Na tu igru, koju sam i sâm dječakaom igrao, pomnju svrnuh istom nazad malo vremena, učeći doba Ivana bana, i bunu koja se u našem gradu porodi u vrieme njegovo. Čudom se začudih da u igri „na Ivana bana“ živa se uspomena uzdrža onoga znamenitoga pojava sbivšega se u našoj domovini, i to upravo u ustiju djece, koja najživahnije tu igru igra. Kad sam na to pomnju svrnuo i djecu igrajuću opazio, same su mi rieči na usta tekle: — Oj nevina djeco! ni ne znaduči, ni malo ne sluteći, u toj vašoj igri, u vašoj šali, uspomenu uzdržavate slavnih muževa i doba neobičnoga pojava vaše domovine! Spominjete Ivana bana, koji je svojim pregnućem, odvažnošću, neograničenim domoljubljem i uzor značajem bio najvećim ljubimcem naroda. Da vi znadete, koji je to muž bio, koga vi sada u šalu sbijate, vi biste ga drugčijom čašću spominjali. Nego i na tom najsrdačnije zahvaljujem vašoj nevinosti, da još spominjete muža, makar i u šali, koji i nije mogao kod harnoga naroda umrieti. Možda su vaši stari hitroumno tu igru izumili, da bez ičijega zaziranja slobodno bude spominjati slavnoga muža; a vi vierni sinovi svojih pradjedova

Digitized by Google

oporuku izvršujete pod taj način, dok ne otvorite starodavnih knjiga vaše otačbine, koje će vam kazati Ivana bana, ter ćete ga mjesto igrom najvećom čašću spominjati —!

IV.

Igra: Na Ivana Bana.

Sakupivši se po dosta mladjarije i muške i ženske, izaberu dvoje najuglednije, najokretnije i najoštroumnije. Ovi se otajno nazovu, jedan: sunce, a drugi: mjesec. Zatiem stanu jedan prama drugomu. Potla toga izaberu: staru majku, a ona odabere: mladu kćerku. Okolo stare majke skupe se sva djeca, a ona im imena izmišljena nadieva: sluga, dvoranin, čuvar, blagajnik, zet, itd. Izmedju sve pak djece jedno si izabere, koje je uviek uza staru majku, protiva komu ostala djeca počnu mrmljat. Ter se u dva diela porazdiele, i počne jedan diel okolo stare majke, a drugi okolo sunca i mjeseca protrkivati. Ne zovu nigda dvoje uzporedo stojeće djece suncom i mjesecom, jer su se oni tako samo medjusobno i otajno nazvali, a ostali ju zovu samo jednim imenom, Ivanom banom. Zato protrkivajući okolo sunca i mjeseca pjevaju opetovano:

„O Ivane bane,
„Sve naše uhvanje!
„Pohvataj dušmane,
„Jer te ubit kane.

A koja djeca okolo stare majke protrkivaju običaju pjevati:

„Culju, ljulju na polje,
„Vuk ti majku zakolje,
„Nemoj, vuče, za Boga,
„Majka mi je draga,
„Sisu mi je dala,
„Kolač mi je obećala.

U tom opetovanom pjevanju i obtrkivanju pomiešaju se sva djeca, osim sunca i mjeseca, i sliede medju sobom zavadno bulazniti. Za tiem okrenu se prama suncu i mjesecu i počmu jednoglasno dozivati: O Ivane bane.! A sunce i mjesec koji su Ivan ban i njegov drug — možda Ivan od Paližne — odgovaraju: Oj! što je, što je? Tako stara majka sa svom ostalom djecom sliedi dozivati, a Ivan ban sa svojim drugom odgovarati.

O Ivane bane!
— Oj! što je što je —?
Otvori mi grade..
— Zašto otvorit grade..?
Da provedem turmu.
— Čija ti je turma —?
Turma mi je Ivana bana.
— Što mi dade mita —?
Pušti prve, drži stražnje.. —

Zatiem počmu u buljugu i srntimice kraj Ivana bana i druga mu protrkivati. Ovi uhvate najstražnjega, ter šapćuć pitaju ga: Ili voliš suncu ili mjesecu? Ako odabere sunce, ostaje u sužanjstvu sunca; akoli odabere mjesec, postaje sužanj mjeseca. Tako sliede dozivati i protrkivati, dok svi ne ostanu zasužnjeni, i kako je koji obrao, na strani sunca ali mjeseca na oba koljena kao sužanji kleče.

Najpotla dodje red i na staru majku, kćerku joj i mezimca. Ona okrenuvši se Ivanu banu i drugu mu, počme najprije srdito, zatim tiho i plačno zvati Ivana i moliti ga, da joj pusti slobodan prolaz u ravne kotare, jer joj tamo u kolievci djeca cviele, a dušmani dvore zapalili, ter prije nego izgore da djecu od ognja oslobodi. Nu Ivan joj proći ne dopušta: U kotarih si sama svoje i tudje dvore zapalila, svojoj i tudjoj djeci srdce izvadila, na vatri pekla i pojela. Dok se tamo novi dvori ne sagrade i druga djeca ne podgoje, ne dam tebi za živu glavu proći. Ona počme zatiem na vas mah kukati i cvieleći moliti: Pusti mene, Ivane bane, sa ovom siroticom kćerkom i tužnim sinčićem, da se sita naplačem nad popaljenimi dvori i izgorjelom djecom, dat ću tebi blago nebrojeno, i dat ću ti kćerku jedinicu. — Ne mogu te puštat, stara majko, da mi dadeš svega svieta blago. Jer ti niesi prava majka neg vještica, pak se bojim, da ćeš svoj djeci srdca izvaditi i pojesti. Niesi majka već varalica, jer uza te krvopilicu vodiš, da i moj rod i pleme s njime utamaniš. Da si prava majka, ja bi te puštao, ali varalicu i vješticu ne ću puštat, jer ćeš i mojoj djeci srdce izvaditi i pojesti... —

Slični pregovori sa obje strane često na dugo traju, osobito kad je vragometna stara majka a šeremetan Ivan ban.

Dok se njih dvoje troje pregovara, dotle se sužnji klečeć uredaju, i kao ulicu učine, kud ima stara majka proći, pak svi od kojekakvih stvari smotane ture (zavežljaje) pripravne drže, kako će po staroj majci, kćerci i mezimcu, kad izmedju njih popodju, udarati.

Ivan ban i drug mu, ili sunce i mjesec na noga stoje, a sužnji uviek kleče. Sada stara majka sa kćerkom i ljubimcem učine mah izmedju sunca, mjeseca i sužanja. Ovi medju to počmu kao vukovi vijati, kao lisice štekćeti, i kao psi lajati i turami po staroj protrkujućoj majci udarati što mogu bolje, dok ne protrče izmedju svieh sužanja. Tiem se igra svrši.

Tko ne vidi u ovoj igri kobni onaj dogadjaj zarobljaja kraljice Jelisave i Marije kod Gorjana 1386., počinjen od hrvatskih ustaša predvodjenih od Ivana bana i pobratima mu Ivana od Paližne? Tada poginu i mrženi Nikola Gorjanski sa Blažom Fargačem, a ime Ivana bana po tom pučko postade, koliko se je srdca dojmilo, to svjedoči još živa uspomena njegova imena kod našega naroda.

Digitized by Google

Možda po gdjekojih mjestih drugčije igraju igru na Ivana bana, i drugčije pjevaju pjesmu „budila majka Ivana“, za to molim sve prijatelje hrvatskih uspomena, ako što još o tomu doznadu, da mi to ili uprav, ili putem javnosti priobće.

V.
Domovina.

Ništa dražega, ništa uzvišenijega niti ugodnijega do otačbine. To je ime sladko i milo svakomu narodu i svakomu čovjeku uvjek bilo. S toga se za otačbinu rado krv prolieva, otac i majka zaboravlja, ljuba ostavlja, najmilija čeda žrtvuju, čudesa junačtva djeluju, proti mačem, strielam, ognju i svoj biesnećoj dušmanskoj sili objeručke srta, jer je jača domoljubna ljubav, koja u srdcu plamti, nego sve sile ovoga svieta koje ju udušiti nastoje. Negleda se jeli domovina nakićena krasnimi cvietućimi perivoji, divnimi ljepotami, ili je zarasla oštrim trnjem, i opalimi ledinami, ali je uvjek draga. S toga se i veli: Nije sve što sjaje srebro i zlato, već što je komu milo i drago. I jošte: Gdje tko niče tu i običe.

Za to odieljujući se iz otačbine u inostranske strane tuga nas popada, domoljubna bolest i zlovolja obuzimlje, koja često do smrti dovodi. Koliko putnika širom svieta putuje, svako bogatstvo i divotu nahodi: prostrane države, bogate gradove, široka mora, divne perivoje, nakićena brda i plodne doline, koje k sebi primamljuju, nu sve to nemože da nam srdce od domovine odstrani makar ona gola i pustošna bila. Niti ima išta milijega, do li u tudjinstvu svoga se zavičaja spominjati, svoju otačbinu najtoplijimi rieči hvaliti i u pjesmah uznositi, sreći joj se radovati, a nesreću s njome dieliti. Tudja se rado hvali, no svoja se ljubi, jer tu na sviet zenusmo, majku i otca poznadosmo, najvjernije drugove i prijatelje naše mladosti stekosmo. Tu su nam braća i sestre mile, tu brdašca i doline, tu potočići i strane, koje su naše nevine godine zanosile, tamo je i pepeo naših najdražih, pak nam za tiem i srdce hlepi, pamet sama leti, niti možemo da stečemo pravoga uživanja, pravoga pokoja, dok opet nevidimo svoj mili zavičaj.

U nama se s toga sama budi osobita naklonitost i ljubav prama onim narodom i prama onim osobam, koji zaboraviv sve, još i sami sebe zaboravljaju te žrtvuju sve što imadu za čast, slavu i slobodu otačbine, kao što se u nama sama mržnja poradja prama onim narodom i kipom, koji izradjeni, rad sebičnosti i potištenosti, otačbini kvar i štetu nenose, nehajući za njezinom slavom i srećom.

Poglednemo li prošlost svijuh vjekova i svijuh naroda budi najprosvietljenijih najsurovijih, to, više ali manje, ali uviek u svih najgorućiju ljubav domovine opažamo. Nu tko se pak osobito u tomu iztakne, otačbina ga živa ali mrtva slavljem obastire, spomenike mu uzdiže, uspomenu mu u svakovrstnih pripoviedkah kao i u najuzoritijih pjesmah čuva, za uzor ga predstavlja, i u hramu narodne slave neumrla čini. Ako je domovina slobodna, u prosvjeti i svakostručnoj umjetnosti napredna, tada i svojim ljubimcem, svojim junakom to slavniju i uzvišeniju čast izkazuje. Ako li je pak stegnuta u okove, lišena slobode, spućena u razvitku, smetena u napredku, pridušena u svom umnom poletu, tada još srčenije spominje svoje junake, njihovo rodoljublje i junačtvo uzdiže, te se nadom tješi, da na primjer takih rodoljuba, porodit će se i drugi, koji će otačbinu osloboditi, k slavi i sreći opet privesti.

Stari Feničani izseljivajući se u daleka mjesta, nakrcali bi brodove zemljom otačbine, do tri puta bi se okrećali obalom svoga zavičaja i njega najtoplijimi rieči pozdravljali. A kada bi jih pučina morska od pogleda toga odniela, srdce bi jim tuga popala, ter bi na ukrcanoj zemlji koliko god tražili utješit ga. U novoj otačbini tom bi zemljom ledinu potrusili da ju tim posvete. Tako su i ini narodi činili, koji su domovinu ljubili.

Liepi nam uzor domoljublja Jeremija Prorok predočuje, koji na svojih guslah gorko cvili i plače, i narod svoj tješi nadom kad li tad li u sveti se grad Jeruzolim povratiti, kamo je svačije srdce hlepilo i doklen ga nije vidjelo nije se utješilo.

Stari Grci običavahu odgajajući mladež uvodit jih u hramove, gdje su bile izložene slike najvećih rodoljuba, da na tih uzorih srdca jim odgoje. S toga oni, priseljivajući se u daleke kraje, nazivali bi naseljeno mjesto imenom svoga zavičaja. Nečine li isto još i danas europejski narodi, naseljivajući novo odkrite strane svieta, dajući imena svoga rodnoga mjesta novonaseljenim gradovom?

A stari Rimljani, scieneći nad sve svoju otačbinu, nigda nehtjedoše inom mjestu ime svoga Rima nadjenuti, jer im je to ime najsvetije bilo, gdje se je sva ljubav sticala — Dulcis amor patriae — uvjek govorahu. Samo bi u daleka mjesta ponili sa svoga ognjišta ognja, da na tom ogrijaju srdca domoljubljem.

Mnogi narodi, mnogi gradovi i mnoge osobe izgubiv otačbinu htjedoše i oni s njome propasti, jer scienjahu da ništa zlosretnijega nemože biti nego li propast domovine nadživiti. Za to posljednji Kartažani voliše u oganj skočiti nego li se živi Rimljanom predati, a Numantinci medjusobom se poubijati, nego li u šake dušmanom pasti. Naši se Ardubci radje u Cetinu strmoglavljuju, no se Rimljanom živi daju. Neizbrojni su slični primjeri, koje nam poviest nabraja, i kojimi se svi vjekovi ponose.

Digitized by Google

Jeli i u našemu hrvatskomu narodu sličnih uzora bilo? Jeli domoljubnih srdaca, koji su rado za sreću otačbine sve žrtvovali? Imademo li junaka koji su se tiem proslavili i neumrlost u narodu zaslužili? Uzdrži li narod naš još živu uspomenu svoje slave, svoga mogućstva i nekadašnje samostalnosti? Ljube li domovinu?

Kad bismo mi svesrdnije prošlost i sadašnjost našega naroda proučili, mi bismo našli da je i u njemu domoljubno srdce uvjek plamtilo, svoje junake neumrle u pjesmah sačuvao, i uspomenu svoje slave i samostalnosti dosle živo uzdržao. Nu nemislim ja potanko o tih uspomenah bilo slavnih bilo gorkih govoriti, nego im samo jednu napomenuti, da iz te prosudimo, kolika je ljubav našeg naroda za starimi uspomenami usadila se u srdce, niti je mogoše zgode oli nezgode iztrgnuti, niti dušman smesti. U toj uspomeni nahodio on utješenje da je nekoč slavan bio, i nadom se pitao da bi i opet mogao biti.

(Konac sliedi).

Troja odkrivena.

Dvanajst stotina god. prije rodjenja spasova cvjetaše na jugu od Hellesponta u mizijskoj krajini medju riekama Skamandrom i Simoidom slavni grad i država Ilijon ili Troja pod žezlom Prijama kralja i trgovinom i umjetnošću. Sred grada dizala se visoka tvrdjava po imenu Pergamos a u njoj stajaše svetilište božice Pallade (Minerve). Petdeset bijaše u Prijama sinova, najhrabriji Hektor; muž Andromakin, najljepši i najlakoumniji Paris, povodnik propasti Troje. Paris bludeći svietom bude primljem u goste od Menelaja, kralja špartanskog, al mu odvrati žao za milo, otevši krasnu Menelajinu ženu Jelenu, koju povede u rodni svoj grad. S te sile planu gnjevom ciela Grčka, i kad otmičar nehtjede vratiti krasnoga pliena, krenu 100000 grčkih junaka na tisuću brodova a pod vodstvom Agamemnona, kralja argijskog put Troje, da osveti Menelaja. Kod Tenedosa izkrca se vojska, te obsjede Troju. Al iza tvrdih zidina branjahu se junački Trojanci a na čelu im Hektor, Prijamov sin. Deset godina bijaše polje trojansko poprištem slavnoga junakovanja i mnogo junaka zaglavi u ljutome boju, zaglavi napokon i Hektor, satren desnicom mirmidonskog junaka Akila. Klonu Troja, al još se ne predade Troja, i nebude Grkom sreće, da ih ne izbavi hitrost itačkoga kralja Odiseja. Po njegovu svjetu sazdaše Grci ogromna drvena konja iznutra šuplja, žrtvu tobože božici Atini, al se u konja uvuče četa po izbor grčkih junaka, ostala grčka vojska odjedri na oko kući. Omamljeni radošću Trojani zavukoše konja na skajska vrata u grad. Al u noći, kadno sav trojski puk počinut legnu, izadjoše junaci grčki iz drvene zasjede, otvoriše ostaloj vojsci vrata, i mačem i plamenom poharana Troja pade plienom dobitnika.

To junakovanje proslavio je Omir (Homer) otac grčkoga pjesničtva u divnih stihovih svoje Ilijade, koja bude evangjelijem grčke poezije i neizcrpivim vrelom umjetnika i pjesnika kašnjih vjekova sve do današnjeg dana. Nu jel to samo priča? Ima li istine u Omirovoj pjesmi? Mnogo uma, mnogo vremena potrošiše i davni i novi učenjaci na to pitanje, a mnogo ih tvrdilo dapače, da nije nikad ni bilo Troje. To su mnienje dapače branili i stari pisci na pr. Dio Chrysostomus u svom djelu de Ilio non capto. Naš viek je imao jasno odgovoriti na to pitanje.

Pošto su učeni teoretici sviuh naroda napisali bili cielu knjižnicu o tom, da li ima u divnih skladanjih Omira, u „Iliadi“ i „Odiseji“ zrna istine, il da li su Prijam, Akil, Agamemnom, Hektor, Andromake, Ulise i mnogi drugi junaci trojanske vojne tašti stvorovi pjesničkog genija; da li je ikad stajala „sveta gradina Troje“, i ako je stajala, gdje je to mjesto biti moglo, — pošto su učenjaci knjižurine napisali bili, da li je živio starac Omir, za kojega se otimaše u staro doba sedam gradova, il nisu li slavni pjesmotvori samo niz starojelinskih narodnih pjesama, pojavi se čovjek, koj je udario putem praktičnijm, koji je u prkos silnim navalam raznih učenjaka staru Troju iznio kao istinu na sviet, pošto je preko tri tisuće godina počivala bila duboko pod zemljom. Taj je čovjek dr. H. Schlieman. Hinko Schlieman rodio se u varošici meklemburžkoj. Za rana ga dade otac u trgovinu, tu je mladić prodavao sitnu robu. Često puti navratio se u njegov dućan mlinarski dječak, koj je bio izučio 6 razreda gimnazije, te mu kazivao stihove iz Ilijade, što se mladomu osobito mililo. Probaviv 6 godina u trgovini, podje za ladjara u Hamburg, a odavle za slugu u trgovačkoj pisarnici u Amstrdam, gdje je naučio 5 jezika, medj njima i grčki. Sreća mu posluži, te dobije mjesto poslovodje, bude zatim samostalnim trgovcem i napokon bogatašem u Petrogradu. Sad se ostavi trgovine, te se baci na učenje starih jezika i klasične književnosti, pa s toga je putovao po cieloj Grčkoj, Turskoj i maloj Aziji, te se napokon nastani u Atini. Najmilija zabava bijahu mu Omirove pjesme ob obsadi Troje.

I stao Schlieman razmišljati, da li je sve što u tih pjesmah ima, puka bajka. Kad vidimo krasnu sliku živimi bojami prikazanu, krasan kip vješto izklesan iz kamena, kad gledamo dramu il čitamo pripovjest, u kojoj izlaze pred našu maštu veličajni, zanimivi karakteri, nasladjujemo se divotom čovječjega izuma, zanese nas umjetnost, al napokon svlada nas ipak nekakvo bolno čuv-

Digitized by Google

stvo, što je to samo platno, kamen, bajka — mrtvilo, što sva ta krasota ne žive, ne diše. Tako je nekako i Schiemanu pri duši bilo, kad je učio Omirove pjesme. Mrki Agamemnon, „vojvoda puka“, lakoumna ljepota Jelena, nestašni kraljević Paris, Andromaka uzor-žena uzor-junaka Hektora, vriedni starina Prijam, siloviti bojnik Akil, hitri Odisej — sva ta lica, kojih je stara i nova umjetnost, staro i novo pjesničtvo slavilo u sto slika, kipova, pjesama, drama, opera, koja su postala upravo stereotipna — sva ta lica, da su samo djeca puste bajke, da nisu nikad živila, junakovala, ljubila, tugovala u istini, ko što čine u Omirovoj pjesmi, a „sveta gradina Troje“, da nije nikad dizala visokih kula kraj rieke Skamandra?

Junački odvaži se Schieman odgonenut tu zagonetku, a pri tom pomagala ga vjerno žena rodom Grkinja iz Atine. Schieman baci pero i uhvati motiku, te dade o svom trošku kopati, bez pripomoći kakove vlade. Bit će tomu tri godine, što je počeo kopati u onom kraju na jugu Helesponta, gdje je po priči imala stajati Troja. Učenjaci pratili ga smjehom, veleći, da na krivom mjestu kopa, al se prevariše, Schieman je izkopao Troju. Pomoćju 150 radnika odkrio je Priamovu kraljevsku palaču, gradski zid, vrata kule i silu velezanimivih starina. Da čujemo, što sam o tom kazuje:

Stari Ilion ili Troja pokrita je sa nekoliko slojeva novijih naselbina: na podrtinah staroga grada, sagradilo poslje nekoliko vjekova nov grad. Valjalo je dakle vrlo duboko kopati, da se dodje do pravoga mjesta.

U omjer može se reći, da su novije survine 50 stopa visoke. U ljetu prošle godine izlazila iz ovih ruševina velika gradska kula stare Troje; kopajuć dalje naidjoše radnici iznenada na veliki, glasoviti hram Minerve, što ga je Lizimak sagradio bio, kako se iz mnogo ondje nadjenih vele zanimivih nadpisa razabire. Pošto pako hram taj polazi iz kašnje dobe, valjalo je dublje tražiti tragove prastare Troje, i moglo se je slutiti da će se tuj naci starije svetilište božice Atene, zaštitnice Troje. S toga je bilo cielo to novije zdanje velikom mukom odstranjeno. U najdubljem sloju ruševina opažaju se svuda znaci strašna požara; kuće pune pepela od drveta, kamenje čadjavo; sve pokućtvo je tuj požarom sharano, samo gdjegdje ćeš naići na criep od ila. Drugdje kan da vatra nije toliko biesnila; tu se nalazi posudja razna lika, kondira ukrašenih sovjom glavom (znakom Minerve); kipaca od kosti i kamena i mnogo drugih malenkosti. Našlo se tuj i nekoliko mužkih i ženskih okostina, što no polaze jamačno od ljudi, propalih prilikom požara; jer su drevni narodi onoga doba običavali mrtvace sažeć i pepeo im čuvat u zemljenih žarah. Na lubanjah mužkih stajahu jošte kacige od mjedi, za koje nam govori Omir, a kraj jedne košture ležalo mjedeno koplje. U nekoj kući opet našla se sila vinskih posuda od ilovače. Kopajuć dalje naidje Schieman na drum, taracan širokimi kamenimi pločami, i na dvoja velika vrata zatvorena velikimi zapori od mjedi. Ne ima sumnje, da su to skajska vrata, kroz koja je po priči Omirovoj dopremljen bio u grad zlokobni „drveni konj“.

Da sačuva skajska vrata od propasti i surovosti barbarskog stanovničtva, razglasi Schieman da je to hram djevice Marije, staviv zbilja nad vrata kip bogorodice, te sada ne diraju ni Turci ni kršćani u tu čudnovatu svetinju.

Ne daleko od vrata izkopani bješe ostatci stare palače, za koju misli Schliehman, da je Prijamov dvor. U tom dvoru našla se sila vele zanimivih starina osobito velikih sudova. Medju ostalim ima tuj velik pehar od čista srebra, oružja, kipova u spodobi zvjerskih glava. Blizu dvora odkriven je i gradski zid, tri metra širok, od otesana kamenja bez melta. Odkriće Schiehmanovo od prevelike je važnosti za povjest i drevnu umjetnost, te će nam dogodjaje pripovjedane u Omirovoj „Iliadi“ jasno tumačiti. Zanimivo je navlastito, što nadjene umjetnine pokazuju veliko savršenstvo i što ne ima nikakovih predmeta od gvoždja, već samo od mjedi i bakra, što je očit znak velike drevnosti. Schliehman našao je u ruševinah do 3500 starinskih predmeta. Potanki opis kopanja, fotografirane starine i ruševine, kao i nacrt stare Troje izdat će Sch. u posebnom djelu kod Brokhausa. Same starine poklonio je narodnomu muzeju u Atini. O planu Troje govori Sch. ovako:

„Kad zavirimo u osnovu grada, vidit ćemo, da smo se prevarili, da je bila Troja premalena za velika junačtva Iliade, da je dakle Omir pjesničkom slobodom sve uveličio, nu s druge strane veseli nas uvjerenje: da je Troja zbilja postojala, da je na novo odkrita, te da se Omirove pjesme osnivaju na istini.“

Danom 15. srpnja htio je Schiehman svoj posao završit, al sreća mu posluži, te je svršavajuć svoje znamenito djelo naišo na mnogo znamenitije stvari.

Kopajuć kod gradskoga zida ne daleko od Prijamove kuće, opazi čudnovat predmet, iza kojeg se ljeskalo zlato. Nu kako su na njem počivali ostanci širokih gradskih zidinah i ogorjele ruševine, bilo je težko doći do njega. Schiehman, oprezan, ukloni svoje radnike, te je uz pogibelj života i pomoćju svoje žene stao vaditi nožem predmete izpod srušenog zida. Prvi predmet bijaše ogroman, obal štit od bakra na kraju uzvinut, a u sriedi uzvišen. Za ovim izidje iz zemlje sila dragocjenih umjetnina i starina, od kojih ćemo samo važnije spomenut: Velik bakren kotao sa dvie ručke, velika bakrena ploča na ko-

Digitized by Google

lutih, a na njoj prikovan velik srebrn pehar; okrugla velika boca od čistoga zlata, 400 grama težka; dva velika pehara od čista zlata, od kojih jedan u spodobi ladje 600 grama važe. Pehari ovi su lievani; zatim mala čaša od srebra i zlata sa oblim dnom, da se ne može stavit na stol, dok se ne izpije.

Nadalje izvadi Schiehman šest kusa kovane smjese od srebra i zlata, uzkih i dugoljastih, s gora zaokružena, s dola u polukrug izrezanih. Ovo su po svoj prilici talenti, koje spominje Omir, jer u ono doba neima traga kovanomu novcu, nit se kakov našao u trojanskih ruševinah. Kopajuć dublje iznese tri velike srebrne posude, mnogo srebrnih čaša, bakrenog koplja, noževa, topuzina, mačeva sve od mjedi i po liku posve različnih od grčkih i rimskih.

Sehieman misli, da su svi ti predmeti zatvoreni bili u drvenu sanduku, kako ga spominje Omir, što je tim vjerovnije, pošto se blizu ovih predmeta našo velik bakren ključ. Sretni starinar, scieni, da su sve te dragocjenosti pripadale „blagu Priamovu“, te da ih je valjda tkogodj od kraljeve obitelji skupio u sanduk, da ih iz obćeg požara iznese, nu da je zastignut plamenom bacio sanduk, koj bje zakopan pepelom i survinami kraljevskoga dvora. Mnenje Schiehmanovo potvrdjuje velika srebrna posuda, na istom mjestu izkopana. U nju bje strpana sila dragocjenosti kao tri zlatne krune, fino izradjene, a na svakoj do 40 zlatnih lančića; dvie zlatne čaše, zlatni kipovi božice Minerve, naušnice zlatne vrlo čudna lika, do 60 zlatnih obodaca i nekoliko tisuća zlatnih dugmeta, prstena, kocaka, zviezdica, ružica. Karakter svih tih umjetnina je oseban, do sada nepoznat, a kovani bakar ne ima nikakve primjese od kositra ili cinka. Napokon podje Schiehmanu za rukom odkriti podpunu sobu, a u njoj puno umjetnina od pečene zemlje i kamen na kojem se nalaze pismena dosele posve nepoznata.

Mislimo, da nismo dosadili čitaocu govoreći o Prijamovu blagu i o staroj Troji. Odkriće ovo iznielo je na sviet posve nov ogranak najdavnije umjetnosti, te pruža nauku kulturne povjesti vrlo mnogo vele zanimiva gradiva, odkriće ovo nadahnjuje sva lica Iliade i Odiseje novim životom, a dragocjenosti Schiemanove u Atini pretvoriše divnu priču trojansku historičkim činom, kao što starine u britanskom muzeju i u Louvru pokazuju, da slavne zidine Ninive i babilonska kula nisu tek pustom bajkom, koju je stari Herodot, putujući po istoku zabilježio, ili koju su žudijski svećenici smislili.

Y.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 27. kolovoza vidjesmo na našem pozorištu „Poturicu“ od Kukuljevića. O samoj drami, o vriednosti i manah iste govorilo se već obširnije u tom listu, nam je dakle samo reć o samom prikazanju. Vidjesmo taj komad i tečajem zimske sezone, gdje je razredjenje uloga drugojačije bilo. Predstava od 27. bila je u obće mnogo bolja, navlastito opazio se u komparseriji mnogo veći sklad, i nije bilo povoda smješiti se ukupnoj igri „naroda“, ako izuzmeš ona dva „evropejska konzula“ u zadnjem činu. Govoreći o prikazanju glavnih uloga reći ćemo prije svega, da u deklamaciji nije bilo dovoljno mira, da je jedan glumac počeo previsokim, prejakim glasom a za njim ostali, te se je deklamacija izvrgla kadšto u nerazumljivo vikanje, čega se upravo glumac čuvati mora u „Poturici,“ jer tu u veliko deklamacija zamjenjuje čin. Gja. Ružička (Bojana) riešila je svoju zadaću sdušno, u patetičkih ulogah uspieva ona vazda. Preporučamo joj da se okani tudjinskog izgovora kao n. pr. „liudi“ mjesto „ljudi“; „khako“ mjesto „kako“. Smilja gdje Jovanovićke bijaše svakako bolja one gje. Miškovićke, koja je svojom monotonijom kvarila mnogi prizor. Nu zato je gja J. ipak gdjegdje pošla stranputice. Karakter Smilje je kadšto ciničan, nedramatičan. Tu valja da bude glumica na oprezu, da neiznosi odveć živo ružnih strana karaktera. Gja. J. ne bijaše dovoljno oprezna, nekoji govori bijahu odviše trivialni, s toga i kadkad smjeh obćinstva.

Od mužkih uloga riešio je najbolje svoju zadaću g. Jovanović (Selim). Uloga ta pada često u refleksiju i glumac mora da svlada vrlo mnogo rieči. Kraj svega toga nije se g. Jovanović izgubio u deklamaciji, već je Selima znao shvatit u jednu cjelovitu, dosta oštro crtanu sliku. G. Mandrović (Mijat) imao je posve malešnu ulogu, al je vriedno spomenuti na izgled nekim gospodičicam, koje kane „samo svoju struku“ prikazati, misleći da su kao Minerva skočile iz Jovine glave. Gospodin Brani prikazao je Vladka dobro. Deklamacija bijaše mu doduše dobro razdieljena, a glas mu se uzpinjao previsoko, te se je kadšto pri kraju izreke razplinuo u naricanje. G. Rajkovića (Trojan) vidjesmo prviput u povećoj ulogi, koja može nekakvim mjerilom biti nepristranoj ocjeni, Kad se g. R. okani „ekavštine“ biti će vrlo dobra sila za dramatičue epizode. Stas, glas, kretanje podpunoma odgovaraju uvjetom glumca, a u 4 činu pokazao je, da umije dobro dramatički govoriti. G. Bana, Lesića i Leskovića nismo pravo razumjeli, a g. Plemenčić mladji kao Arbanas kano da je zaboravio, da stoji na zemaljskom pozorištu. Karakterisanje i kariki-

Digitized by Google

ranje nije sve jedno. Rado bi, da ne moramo njekojim glumcem uviek isto prigovarati!

Š.

— U četvrtak stupili su novoengažirani članovi opere u „Faustu“ prvi put pred občinstvo. Za g. Novaka, baritonistu, možemo već danas reći, da je publici omilio. Gđna. Neugebaurova prva pjevačica prikazala se pravom početnicom, u koje ima medjutim, kako se čini, dobro grlo, al nije se usudila upotriebiti sva svoja svojstva. Biti će prilike o njoj obširnije progovoriti. Za Sybela i Valentina imamo samo reći, da želimo, da ih čim prije druge, naravno bolje, sile zamjene. Predstava bila je u ostalom dosta slaba.

— Ovih je dana rasposlala intendantura poziv, kojim javlja, da će se 10. rujna putem dražbe iznajmiti lože u narodnom kazalištu. Izklična ciena jest ona, koju su dosadanji posjednici plaćali. Čini nam se taj put malo nepraktičan, pa se iskreno bojimo, da će krozato mnogo manje umići, nego li prošle godine kad je izklična ciena mnogo manja bila. Nenaravno je barem početi ondje, gdje se prošle, u svakom pogledu obilnije godine, najvećim natjerivanjem prestalo!

— Od repertoira hrvatskog kazališta, što ga uprava izdaje, izišo je nov svezčić, a u njem „Dona Diana“, poznata komedija od Agostina Moneta, što ju je g. Ivan Zahar preveo na hrvatski jezik.

Književnost. G. dr. B. Bogišiću, članu naše akademije koj se sada bavi na Cetinju, pošlo je za rukom spasiti od propasti liep broj domaćih starina. Neki zlatar Arbanas, donese na Cetinje punu kesu starih srebrnih novaca na prodaju, koji da su izkopani bili u staroj Srbiji. Bilo ih je 301 komad. G. dr. Bogišić ih na sreću kupi. Polaze svi iz dobe srbskih careva Dušana, Uroša i kralja Vukašina.

— Maloruski časopis „Pravda“ donosi vrlo dobar prievod narodnih srbskih pjesama o kosovopoljskoj bitki. — Geografično družtvo u Petrogradu izdalo „sbirka maloruskih poslovica i pričica iz Galicije i rusinske Ugarske“ od Vislockog.

— Prvu nagradu (1500 fr.) za francezke drame dobio je ove godine Potvin za svoju dramu „La soeur de Rubens“, crpljenu iz života slavnoga slikara Rubensa.

— Glasoviti njemački časopis „Poggendorff: Annalen der Physik u. Chemie“ imadu u sv. CXLIX god. 1873 br. 5 na str. 126 članak: „Eine merkwürdige Interferenzerscheinung, beobachtet vom M. Sekulić, aus dem kroatischen übersetzt.“ Profesor Sekulić priobćiva marljivo svoja samostalna iztraživanja u „Radu“ naše akademije; a drago nam je, što je uveden takodjer u velik učen sviet.

Hrvatska na svjetskoj izložbi u Beču. Poznato je do sita čitavomu svietu kako se je nedostojno postupalo sa hrvatskimi izložci, kojim se nije nikako dalo da bi do priznanja došli. Prem se je tako maćuhinski s našimi izloženimi predmeti postupalo, to je ipak porota, u kojoj su sjedili ljudi svih naroda, prisudila od 500 iztožitelja 6 od njih kolajnu za napredak, 55 kolajnu za zasluge, jednomu kolajnu za dobar ukus, 106 diplomu priznanja i 8 kolajne za suradnike, svega ukupno 176 odlikovanja, što je zaista veoma mnogo ako se uzme razmjerje izmed izložitelja i odlikovanih u Hrvatskoj i ono u drugih državah.

Da je na čelu našega odsjeka u Beču bio čovjek, koj bi znao i htjeo za narodnu se stvar zauzeti i nju pred svakim bez obzira braniti, ili da bi taj čovjek bio imao bar toliko rodoljubja, da se je zahvalio na časti, koju nije znao ili mogo prema narodnim željam zastupati, to nebi hrvatski odjel bio u onako kukavom liku i u onom nedostojnom mjestu svietu se prikazao. Svi rodoljubi koji su u Beču bili, vele, da bi veća čast bila po Hrvatsku, da nije ništa nego li onako izloženo bilo. Bože daj, da je ovo zadnji put što smo se morali svojim obiljem onako žalostno svietu pokazati!

Srbski narodni pjevači i tamburaši iz Biograda pod ravnanjem g. N. Stojanovića na putu u Beč, gdje će duže vremena ostati, boravišе više dana u Zagrebu, gdje su dva koncerta dali. U velikom broju sakupljeno občinstvo pratilo je živahnim pljeskanjem svaki pojedini broj programa. Imenito se je dopalo „sriemsko kolo“, koje su na obće zahtjevanje opetovati morali.

Najstarije novine na svietu su bez sumnje „Acta populi romani diurna“, od kojih se jedan broj iz godine 168. prije Isusova narodjenja sačuvao. U tom listu stoji od rieči do rieči ovo napisano:

„29. ožujka. Konzul Licinius vršio je danas svoju zvaničnu dužnost. — Silna oluja se bješe danas spustila i munja je, oko podne, razciepila hrast u blizini Velijevog briežuljka. — U jednoj krčmi, na podnožju Janusovog briega, bilo je batinjanja, pri čemu je povriedjen ugostitelj „kod medveda sa šlemom“. — Emil Glicinius kaznio je kasape što su ga podnieli vlasti na predlog. Za novac, koji je od kazni ušao u kasu, podignut je hram boginji. — Bankir Aufidius, iz bankarske radnje „kod cimbrijske firme“ uzmakao je sa priličnom svotom, no uhvaćen je, a kako ne bješe od te svote gotovo ništa potrošio, osudio ga je pretor Fontejus da svakomu vrati što je njegovo. — Danas je razapet na krstu hajdučki buljuk-baša Demifon, koga je legat Nerva uhvatio. — Kartagenska flota ušla je danas u ostiatsko pristanište.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 36. U Zagrebu dne 6. rujna 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Hrvatska pjesma. — Prva ljubav. — Most. — Pukovnijska pomenica. — **Pouka**: Hrvatske uspomene u Dalmaciji. — **Književnost i umjetnost**: Jugoslavija. — Pjesme Mihovila Pavlinovića. — **Listak.**

HRVATSKA PJESMA.*

Spjevao A. Šenoa.

Glasna, jasna od pameti
Preko dola, preko gora
Hrvatska nam pjesma leti
Sve do sinjeg tamo mora,
Časak meka,
Čas ko grom;
Vječna jeka
Za naš dom.
Davor oj,
Brate moj!
Nek se slože grla bratska:
Živila Hrvatska!

Gromorna se orijaše,
Zator slaveć Tatarkana;
Uz nju vječnom slavom sjaše
Zastava od sto nam bana;
Turad splesa
Bakač ban,
Sviet potresa
Frankapan,
Pojuć: Oj!
Brate moj!
Nek nam bljesne sablja bratska,
Živila Hrvatska!

Širom vala pjesma zvoni,
Naša pjesma iz sto grla,
Kada u sviet ladju goni
Od mornara četa vrla;
Talas vrije,
Gine brieg;
Slavno vije,
Naš se stieg;
Mornar moj
Pjeva: oj!
Složite se grla bratska,
Živila Hrvatska!

Nojcom blagom tih se ljulja
Ljubke pjesme odziv sladak,
Kao milen piev slavulja,
Što kroz zelen cvieli hladak,
Kad doziva
Vojno drag
Milka živa
Uzor blag:
Dodji oj,
Raju moj!
Mladim pjeva četa bratska:
Živila Hrvatska!

Davor braćo s duše pune
K zviezdam nek se pjesma vine,
Neka klikće, plače, dune
Kao vjetar sred pučine.
Svako doba,
Svaki čas,
Sve do groba
Diži glas,
Pjevaj oj
Brate moj!
Nek se čuju grla bratska.
Živila Hrvatska!

* Ovu je pjesmu uglasbio naš vrli skladatelj Zajc za hrvatsko pjevačko družtvo „Kolo“.
Op. ur.

Digitized by Google

MALENE ZAPREKE.

Pripovieda L. N.

Jesi li iole mlad, imadeš li barma toliku zaslužbu u vojsci činovničkoj ili odvjetničkoj, da možeš od mjeseca do mjeseca, bilo i sa manjkom, nekako kuburiti, ne smieš se pokazati medju ljude, a da te tko god ne zapita: Zašto se ne ženiš?

Stare gospoje, te ne pozvane braniteljice ali i razoriteljice ženitba, vršnjaci tvoji, mlade djevojke, svećenici i svjetovnjaci muče te stereotipnom frazom: Kad se kaniš ženiti?

U Zagrebu je prava nevolja s tom ženitbom! Toliko znademo iz najnovijega pučkoga popisa, da u glavnom našem gradu imade više žena nego li mužkaraca; a izkustvo uči, da se u ovih potonjih pokazuje obično manje ljubavi k svetoj bračnoj svezi, nego li u onih prvih.

Što je tomu krivo?

Vanjština jamačno ne. I protivnici našega naroda priznavaju, da Zagreb obiluje ljepoticami. Mora dakle bit drugi uzrok tomu.

Zlobni jezici doduše govorkaju, da su zagrebačke gospodične vikle mnogo trošiti a ništa privredjivati, da ljube ukusno odielo, ali da im se ne mili rad; da im je prozor miliji od šivaćega stola, roman draži od kuhinje, a koketovanje ljepša zabavica od osbiljne nauke. Jedino da su veoma vješte a i vrlo marljive u sastavljanju ljubeznih pisama, jer su tomu poslu - već od — prve mladosti vikle.

Al to, kako rekoh, govore tek zlobni jezici, gdjekoje stare ženskinje i — rekla bi mnoga gospodična — oni nesretnici mužkarci, koji pohranjuju u svojoj sobi cielu izložbu košarica.

Moja nije iztraživati te uzroke; ja ću pripoviedati samo jedan slučaj, zašto se nije g. Halapić u Zagrebu oženio.

Znate li kako sam doznao ovu poviest? Čujte.

Ljudi, koji se razumiju u crte obraza i njihovo značenje, pripoviedaju, da vam lice ovoga ili onoga čovjeka pobudjuje u nas toliko pouzdanja, da smo mu vrstni svaku tajnu, onako sans gêne (nežapimce) povjeriti.

Čini se, i u mene je takovo lice. Ja barma znadem cieli tucet svakakih ljubavnih dogodjaja, a vjerujte mi, nisam nikada poželio, da mi tkogod svoje povjeri, niti ikomu želim, da bude takovim pouzdanikom. To vam je posao vrlo nezahvalan, a mnogo je bolje i zahvalnije biti pouzdanikom kakova velika gospodina, državne vlasti, jer kao takov možeš se dočepati liepe zaslužbe, bogate nagrade, s vremenom časti i odlikovanja. Ali kao pouzdanik zaljubljena možeš računati tek na neizcrpive uzdisaje, bezkrajna pitanja, kad što i na dosadne šetnje.

A ipak takov pouzdanik vrlo vam je nuždan. Tko ljubi, taj ga mora imati, to je gotovo pravilo. Osobu za to nije baš tako težko naći. Ako ne imaš prijatelja, bit će kakov rodjak, prijateljica ili rodjakinja; ne ima li ni takova, za nevolju bit će ti pouzdanikom i tvoj sluga, sobarica, služkinja, služnik ili — brijač.

Ovo valja tako za mužko kao i žensko. Zaljubljeni mužkarac bez pouzdanika pravi je Petar Schlemihl bez sjene, Zagorac bez torbe; zaljubljena ženska bez pouzdanice, ciela je ruža bez mirisa, djevojka bez ogledala, luč bez svjetlosti.

Dok sam bio pravnikom zagrebačkim i u mene bilo sijaset pouzdanika. Ta kako i ne bi, zagrebački pravnik upravo je zaokupljen pouzdanici: ne namireni krojači, tvrde klupe u Tuškancu, svjetli mjesec na južnom šetalištu i — prazni želudac.

Kakova se svojstva zahtievaju da budeš pouzdanikom, nije mučno pogoditi. Mora da si i sam ljubio, ili barma treba da imaš dovoljno toplih osjećanja, te uzmogneš zaljubljena čovjeka shvaćati. Je li onoga prvoga bilo u mene, oprostite toga ne pripoviedam nikomu, nu ovim posljednjim upravo obilujem. Ja sam vam vrstan slušati jedno za drugim cielih osam dana svaki dan sto puta opetovano isto pitanje: mislim, da me ljubi, jer mi je sinoć pó sekunde gledala. Ne marim sa zaljubljenim po kiši, sniegu i najvećoj žegi prolaziti deset puta uzastopce Jelačićevim trgom, jer on misli, da će i ona onudaj u dućan ili Krežmi na slastice. Ako poželi ja ću njemu za volju strpljivo stajati u parteru i slušati operu „Faust“ od sedme do dvanaeste ure, ma baš pjevao rolu Mefista i Hynek; gledat ću po njegovoj želji neprekidno u njenu ložu te pazit, koliko je puta svrnula okom onamo, gdje on običaje u parteru stajati. U kratko, na vlastitu hvalu budi rečeno, nisam loš pouzdanik, a što mnogo vriedi, ne pripoviedam nikomu ni slovca, a ne bih jamačno ni ovoga, da niesam na to ovlašten. Kraj svih ovih svojstva, ipak ne želim da me itko udostoji priobćenjem svojih ljubovnih tajna.

I.

Tko poznavaše g. Halapića, koncepistu namještena kod jedne od mnogobrojnih oblasti u Zagrebu? Vjerujem, trebalo bi ga nešto pobliže opisati, ali tad bi ga prepoznali, a to nije potrebno. Bit će dovoljno, reknem li, da je momak pristao, u liepih godina.

Bio vam dobričina, al da je živio i prije četiri stotine godina, ne bi bio jamačno Schwarzu otео slave u izumiću baruta. Ljubio je — dobre cigare, liepe haljine, ali po-

Digitized by Google

glavito mnogo — i liepe djevojke. U tom njegovo srdce ne poznavaše kraja ni granica. Ako ih je danas deset zagledao, svaka mu se svidila, za svakom bi pošao, pred prozorom svake se nekoliko puta prošetao, za svakom se pet šest puta ogledao. Nu kraj toga tako vam je bio plašljiv, da sastav se sa djevojkom nije se usudio ni zagledati joj u lice, u ženskom družtvu ponio se u početku drveno i nesgrapno, govorio često mnogo, a kadšto opet jedva da si iztisnuo iz njega koju slovcu.

Jednoga dana ja u najdubljem študiranju o narodno-gospodarskoj prednosti velikih i malih dugova, kad eto k meni prijana Halapića.

— Dragoviću, hoće on niti ne sjednuv, s knjigami u kut, pa hajd sa mnom.

— Kamo opet? Zar ti je možda s nova kakova ljepotica mozgom pokrenula?

— Kako s nova? Ta nisam do sada nikada osbiljno ni ljubio. Nu ovaj put, vjere mi, bit će živa istina. Da ju vidiš! Nadam se, bit će sasma po tvom ukusu.

— Tako si govorio i o gospodični Olgi, zar si ju već zaboravio?

— Gospodična Olga nije djevojka po mom ćefu. Znadeš dobro, da ja tražim ženu za sebe, a ne za sviet i njegove zabave. Gospodična Olga oholo je djevojče, neima smisla za ništo na svietu, no za nakit i šetališta.

— A gospodična Marija Bonićeva?

— Ljepušasta je djevojčica, dosta je i radina, al joj je jezičak preoštar, sudi često nerazložito, kadšto upravo cendra a ne govori; kritikuje svakoga. A ja ne ljubim ženâ take vrsti.

— Kume moj, budeš li tako izbirao, ne nadješ lje za svoga vieka žene! U tebe srdce veliko, mlohavo, ćut promjenljiva. Sjeti se malko, koliko si budalaština počinio trčeć za Antoanetom Herberovom?

— A što ćeš, kad je u mene manje dara, nego li i u gdjekojega narodnoga zastupnika, da razaberem bjelicu pšenicu od kukolja, prirodu od umjetnosti, istinu od njene protivnice! Koketne attitude, sjajni chignon, poudre de riz, razna kosmetička sredstva, nakit, grandiosan hod i druge na oko djelujuće vanjske okolnosti mogu i vještijega od mene čovjeka zasliepiti. Nu čim sam se vjerodostojnim načinom osvjedočio, da se pod onom sjajnom spolašnošću krije, sve prije, nego li nježna djevojka, neima mene više ni blizu.

— Tako će bit i s ovom.

— Neće, uvjeravam te, doda moj prijo nekim pathosom. Al ajdemo, čemu tu duljiti stare poviesti. Vidit ćeš vlastitima očima, kako sam ovaj put valjano birao.

Podjemo jednom od gornjo-gradskih ulica. Pri kraju kako se zakreće na trg sv. Marka bila kuća na kat podignuta. Na prozoru stana pri zemlji ležećega sjedjelo upravo zlatokoso djevojče. Moj prijan trkne me u rebra šapnuv: to je ona.

Podjemo ulicom jedan, dva a valjda i deset puta. Dok mi onudaj, djevojka niti makac s prozora.

— No, kako ti se vidi? pita moj drug pošto smo već deseti put ulicu izmjerili, pozornost svake služavke na ulici na se svratili te dječurliji dali liepe sgode, da se na naš trošak smije.

— Ovaj put u tebe sretno oko, odvratim nehajno. Djevojka je zaista pristala.

— Što pristala? Liepa, pače čarobna! zanositim glasom nastavi Halapić. Nisi valjda pomno pogledao krasnih joj lišća, i —

— Misliš, da je ona rumen prirodna?

— Zakleo bih se, odvrati moj zaljubljeni drug gotovo uvriedjen. O ja sam već toliko napredovao, da umiem vrlo dobro razlikovati boju prirodnu od one, koja se dobiva u dućanih ili liekarnah. Ne ima, vjeruj mi ma upravo ništa, niti na glavi, niti na licu tudja, umjetna. A istom da ju vidiš hodati? Upravo je divna uzrasta, korak joj sjeguran, dostojanstven, na kraj toga i vrlo čedan. Ako se iole razumieš u tumačenje crta na licu, morat ćeš priznati, da iz njih sbori sgoljna blagovoljnost.

— A što misliš, nije li ponešto koketna? Ta eno već četvrt ure sjedi kraj prozora, pa za nami gledje. Druga nebi toga činila.

— Jer su druge previjane, sakriju se za zavjese na prozoru, pa svaki čas povirkuju za tobom, samo da te muče i draže. Da i ona sada tako postupa, držao bih to koketerijom, a ovako vidi mi se ne pokvarenim djetetom, koje onako radi, kako i osjeća; koje ne umie pritajivati, što osjeća.

— Misliš li, da ti je sklona?

— Mislim, odvrati moj prijan tolikim ponosom, da mi je tim zakrčio svako daljnje pitanje.

U obće niesam nikada običavao maloj i zaljubljenoj velikoj djeci rušiti liepih ilusija držeć se onoga: neka bude svatko sretan na svoj način. A u ovom konkretnom slučaju nisam imao upravo nikakova razloga, jer mi djevojka bijaše sasma ne poznata.

Pošto smo već ne znam koji put kratkom ulicom prošetali na veliku radost naših postolara, pošto je i djevojci bilo dodijalo ono zavirkivanje, zaputimo se napokon prama južnomu šetalištu.

— Znadeš li ti štogod pobližega o toj krasotici, o njenih obiteljskih, imovinskih odnošajih, o njenih umnih svojstvih i o — ljubavnih sgodah? Zapitam moga druga, koji se upravo sada deveti put ogledao na njezin prozor.

— O svem sam upućen, odvrati sav razdragan, jer mu se njegovo sunce još jedan put

*

Digitized by Google

bilo pokazalo. Njen otac visok je činovnik kod krajiških ovdašnjih oblastih; majka je vrla gospodarica; ima još dvie sestre, takodjer pristale djevojke. —

— Ali nisu tako liepe kao „tvoja“.

Halapić se blaženo nasmija čuvši onu „tvoja“.

— Pogodio si, prem — dometne tobož ispravljajuć me — Slava nije jošte „moja“.

— Ali može biti, dodam utješivo.

— Dao Bog. Al slušaj. Nije bogata, niti ne treba da bude; ja ne spadam medju one kukavne materijaliste, koji ciene ženu po mirazu. Nu za to je Slava kućevna, radina, skromna i štedna.

— I to si ti već sve uhodio?

— Sve ovo, pače i više toga. Ovaj put, da ti pravo reknem, sbiljna mi je namjera završiti život ovaj nestalni, bezplodni, nekoristan ni meni ni narodu, uharan jedino kavanarom i gostioničarom.

I sada uzme moj prijan, razdragan krasnimi nadami, podupiran sjajnom mjesečinom i divnim prizorom, što ga uživa oko sa našega južnoga šetališta, razlagati svoje na poetičkom podlogu zasnovane osnove o svojoj budućnosti, o blaženom spokoju, što će ga uživati sred kruga obiteljskoga, o radinosti, koju će razviti ne samo u pisarni nego i na književnom polju. Govoraše vatreno, dokazivaše živahno; misli mu bile zaodjenute nekom poezijom, pa su napokon i mene, koji sam, kao pouzdanik drugih prijatelja, vikao bio takovim frazam, malko ugrijale, te sam ako i ne velikim enthusiasmom, a to ipak dosta dobrom voljom slušao te disertacije, mirno odgovarao na njegove već petnaesti put na mene upravljeno pitanje: misliš li da me ljubi, te prilično spokojno gledao — po noći u tamne oči.

Hladno povjetarce, dugotrajna šetnja djelovahu napokon blagotvorno na fantaziju i na — želudac moga druga. Podjosmo u bližnju gostionu; znao sam doduše, da i pivo, a još više vino silno djeluje na čovjeka triezna, a nekmoli zaljubljena, pa me već po nešto groza hvatala pomisliv, da ću opet morat slušat poviesti, o kojih bi svaki kesten na južnoj promenadi znao štogod pripoviedati. Nu sudbina bila ovaj put milostivom, nadjemo nekoliko znanaca, već po nešto natrušenih, a to je moga Halapića ponukalo, da metne lokot na onaj dio svoga srdca, u kojem bijaše smještena gospodična Slava.

Razumie se, da smo poslije večeri obavili još obligatni posjet, prošli naime nekoliko puta ulicom i kraj kuće, u kojoj spavaše i snivaše liepi predmet tužnih uzdisaja Halapićevih.

Napokon dodjosmo nekako i do moga stana.

— Lahka ti noć, Ivane, viknem ja.

— Misliš li, da me ljubi? odvrati on.

— Mislim.

(Konac sliedi.)

MOST.

Po Anastaziju Grünu (grofu Auerspergu).

Ima mostac, draga dušo,
Po njem ti je mostit slast,
A miloduh na njem dašak,
Proljetna je na njem last.

Od srdca ti k srdcu drugom
Vodi čudan mostac taj,
Samo ljubav po njem mosti
U svoj novi zavičaj.

Ljubav samo a od ruža
Umie gradit takov most,
Po njem duša hrli duši
Kao dragi mili gost.

Ljubav svede svod mu krasni
I prinese gradju svu,
Ljubav kùpi mostarinu,
Cjelovî se plaća tu.

Sladka diko, bi li rada
Čudnim mostom i ti poć?
Ja ću ti ga sad sagradit
Al uz tvoju pripomôć.

Daj me gledni milo, nježno,
Svrgni s lišća nèmilôst!
I na usta vrz' mi usta,
Pa je namah gotov most.

PUKOVNIJSKA POMENICA.

Francezki pripoviedao Edmond About. Pohrvatio I. T.

(Konac).

Dočim se je Blancha sama biedila, da je toj i onoj nesreći kriva, poče se blagoćom podneblja, svježim zrakom i živom kretnjom na božjem zraku a osobito snagom mladosti oporavljati, te se malo po malo preobrazi posvema mala vragolanka. Upala joj se lica

Digitized by Google

opet ujedravahu, uzrast joj bujaše sve većma u napun, oprave joj bivahu svaki dan tješnje, kostiju joj gotovo ne stajaše kao grebenja pod valovljem, od jedrine pomilahu se gdje i gdje male jamice. Smedjolika put izilažaše joj svaki dan to više voskolika. Malo se po malo ta put oživljavaše i blagotno ogrievaše, dok kroz u jasno smedju kožu ne probi ona prijatna rumen, kojoj se na kreolci čudimo. Palermom i okolicom udari sve u jedan glas, da je to krasna djevojka a gospodja Vautrînka čudjaše se poklečke tomu čudu. Naočice mogao se svatko uvjeriti: obično olovo pretvori se u sjajno srebro, te gospodja pukovnikovica dovede poslije šest mjeseci baš dragoliku Blanchetu opet u Lotring. Blanchina ljepota ne bijase posve prema pravilu, od njezine nekadašnje grdobe ostade na njoj nešto inokrajna, što se ne da protumačiti, ali to nešto inokrajna nije se smjelo prezirati i ja poznajem ponositih gospodja, koje bi za to nešto mnogo dale, samo da se kupiti može.

— Gospodine poručniče, reče jednom vierni Bodin Astieru, ja vam imam jednu novicu kazati. Mala je pukovnikova šest mjeseci na jugu odslužila te je izišla bjelolika, kanda su ju samo maslenjačom hranili i u mlieku kupali. Jednom rieči ona vam je sad upravo svietla Blancheta.

— Tiem bolje po nju. Medju tiem, ako ne znaš ugodnijih novica, ne trebaš se truditi.

— Razumiem zapovied.

Paul Astier bijaše izzdravio. Prihvati se opet službe a već ciela dva mjeseca pisaše nešto neprestance u svojoj sobici. Ne bi se bio svake osmice ni samo čas odmorio, da mu nije bilo dolaziti svaki ponedjeljak pukovniku na posielo. Tako se sukobi pet, šest putî s Blanchom, ali se Astier svejednako pričinjaše, da je ne prepoznaje. Bila liepa, bila grda, on držaše, da je s toga ne treba ni više ni manje prezirati. Ipak budući pravedan čovjek priznade, da je liepa.

Neki večer pristupi Astier k blagovalištu, a Blancha drugamo licem obrnuta posluti, da je on, te obrnuv se žurno, reče mu:

— Valjda sam se, gospodine Astieru, jako promienila, budući me vi ne prepoznaste?

Astier joj odvrati hladno: — U svako doba, na svakom mjestu, ma se vi, milostiva gospodjice, koliko promienila, uvjeram vas, da vam ne ću uzkratiti svoga priznanja.

— Ja ne govorim o priznanju već o poznanju, zašto me nikad ne pozdravljate, kanda me i ne poznate?

— Jerbo zlo sudim o vama, gospodjice!

— Pa ipak sam ja poštena djevojka.

— To se vašim roditeljima za volju nadam, da jeste; svietao vam je obraz, ali vam nije svietla duša.

To reče, obrnu se, munu u predsoblje, zapali si smotku i ode kući pjevajući, kući u svoju malu sobicu, gdje mu je bilo omiljelo raditi. —

Osnovao si osnovu, koja se u prvi mah razborita činjaše i sbilja razborita bijaše, gdje našega nebrigiša nije bilo. Od prilike ovako umovaše: Premda sam liepo svoje junake vodio, uminu me ipak taj zlosretni krst, ipak me sad s toga sad s onoga razloga pretječu svi častnici srednje ruke svekolike vojske. Ne ima druge: idem nešto u velike pokušati; ja ću tiem pospalicam pokazati, da ja niesam onakov častnik, kakvih ima dosta u svakom kutu, pokazat ću im, da sam ja svomu poslu vještiji, nego li je Dupont, Lombard i Foucault. Dakle napried! Tko je junak, na ždrielo!

S manami i nepodobštinami u francezkoj vojsci počeše se ono doba bočiti najmudrije glavice ciele vojske. U svakoj pukovniji nadje se po koji potajni, čedni, svoje stvari sigurni reformator. Ti hrabri snatrioci ne bijahu se dogovorili, ne bijahu se složili niti urotili, kako će zastarjele ustanove prepodobiti; zajednički bijaše im samo onaj isti doum, koji im je u isto doba u glave sunuo.

Što ovdje g. About o tih manah dulji i nanizuje, samo bi se strukovnjaku mililo čitati, a tomu je dosta kazati, da su te mane i nepodobštine u francezkoj vojsci većim dielom prestale, pak ne će požaliti, što smo sliedeć i druge prevodioce odlučili, našim milim čitalicam ne razbijati liepih glavica vojničkimi reformami.

Astierov spis o tih reformah ne bijaše doduše majstorsko djelo, komu ne ima prigovora. Nešto bi se dalo bilo izostaviti, a drugo izpraviti, ali svakojako bijaše to râd valjana franceza i častnika, koji je svoje drugove daleko nadkriljivao. U povjestnu poglavku vidjelo se njegvo temeljito i nemalom mukom stečeno znanje, a poglavci, u kojih je ob osnovah budućnosti razpravljao, bili su puni zdrava umovanja (a dogodjaji su to umovanje opravdali); ali se je Astier prerano rodio, njegov dobnjak bijaše pretekao službeno mjerilo dobe za više godina. Mnogi njegovi drugovi, kojim je svoj rukopis poglavak za poglavkom čitao, pristadoše uzanj i uzeše živo zastupati njegove naume, neki obzirniji prikričaše mu, neka utaman ne trati umne snage, jer će mu to kod visoke gospode više nahuditi nego li koristiti. Naopako ponj spopade ga bola, grozničava bola za preinakami, svaki dan, svaki čas zvala se ta bola drugčije, sad veleum, sad ludost. Astier bijašo osvjedočen, da ima pravo, te nije ni zaiskao dozvole ratnoga ministra već je svoj rukopis namah predao Vincentovoj tiskarni. Knjigu odtisnuše u petnaest stotina primjeraka, a bijaše joj pridodan jedan zemljovid, tri osnove i dvadeset i dva nacrta. Sva naklada stajala šest tisuća franaka; a Astier nije imao za to ni feniga gotovine.

Digitized by Google

Ali ob uspjehu nije ni malo dvoumio; deset otisaka posla nama u uredovne sobe u ulici Saint-Dominique te za cielo držaše, da će se razpačavanje dopustiti, dapače, da će ministarstvo svu prvu nakladu kupiti i u vojsci porazdieliti.

Od onih deset otisaka dopade ih devet ne čitanih u kojekakve kutove, samo jedan otisak ostade na pisaćem stolu nekoga staroga oklievala, koji jednom od duga časa knjigu raztvori i pročitav prvi redak na prvom listu od zlovolje malo ne pobješnje. Šta? Zar da idemo obstojeći red poremetiti? Da diramo u toli valjano, prevrstno ustrojstvo, po kom ćemo za dvadeset i pet godina izaći četvrtom silom u Evropi? Koja je luda glava tu uzvratnu misao zamislila? Da je to učinio koji divizijski gjenerao, moglo bi mu se oprostiti; da je to učinio koji pukovnik, mogli bi ga malo izperušati. Ali gle kukavna poručnika — i taj se nameće, to se ne smie trpljeti. Stari oklievalo napiše oštar izvještaj o toj knjizi a ministar se obori gromornim odpisom na sirotu Astiera. Pozva ga k jednu, neka svu nakladu do zadnjega lista uništi, ako ne će, da mu se sva sreća razbije o zlu glasu, da je nezadovoljni mudrijaš.

Zapovied je i posluh u vojsci, u tom čudnom narodu, jedno te isto. Samo stariji ima vazda pravo; zdrav razum i ma kako jasno pravo ne vriede ti ništa, kad si mladji. Kad se dvie glave u čem ne slažu, smiešno bi bilo pitati za razloge i proturazloge, treba samo na ovratniku prebrojiti puceta (zviezde), pa ćeš namah znati, tko pametnije sudi.

Gospodinu poručniku Astieru liepo po propisu dostaviše do znanja, da on pravo ne sudi, a on kao čovjek, koji poznaje sviet, nije se mario tomu opirati. Porazdieli dvadesetak otisaka svoje knjige drugovom pa još dvojici, trojici prijatelja dade po jedan primjerak, a svu drugu nakladu ostavi na tavanu tiskarne.

To neka bi i bilo, samo kad ne bi većma zagrdilo; ali eto treba platiti tisak i papir. Tiskar doduše obeća, da ga ne će slietati, jer je poznavao g. Astiera i njemu prilagao, ali papirar, negdje na kraju sto petdeset milja daleko od Nancyja, bijaše siromah i zahtievaše svoje novce na silnu ruku, te pošto dužnik priznade, da ne ima odkud platiti, predade papirar tužbu pukovniku. Tiskar videći, da će ga papirar preteći i prvo naplaćen biti, ne hćede to dopustiti, te se tako premda težkim srdcem i on nakani svoju tražbinu prijaviti. Astier bijaše izim toga ovdje i ondje nešto dužan, kao što su dužni svi poručnici, koji ne imaju drugoga dohodka. Samo se sobom kaže, da i najuredniji častnik mora štošta na vjeru uzimati, dok ne postane satnikom. Čim se prvi vjerovnik javi, eto za malo svih ostalih. Astierovi dugovi narastoše tiem do osam tisuća franaka. Kad bi se petina njegove plaće ustavljala, izplatio bi sav dug istom za devetnaest godina i nekoliko dana. Za takve slučajeve dosjetiše se vojničke oblasti načinu, kojemu se ne možeš dosta načuditi. One takva dužnika običavaju premjestiti u razpoloživost, to jest — dadu mu samo pol plaće, pa radi, što znaš. Tako dakle osvanu Paul Astier jedno jutro kao puštenik; ostade mu osamdeset franaka na mjesec.

Pukovnik ga dao dozvati i reče mu prijatno i blago:

— Moj prijatelju, žalim vas jako, ali vam ne mogu pomoći. Vi ste vrlo darovit častnik i vašoj vještini i vrlini ne ima prigovora. Evo vam mojega zavjerka, da ću vas višim oblastim preporučiti, ne imate se bojati, čim dugove platite, odmah ćemo vas opet u službu primiti. Dotle vam je prosto stanovati, gdjegodj hoćete.

Astier odvrati, da će u Nancyju ostati, ali da se ne nada ikada toliko namoći, da bi mogao sve dugove izplatiti. — Do vraga pa što vam je na um palo pisati knjigu i dati ju, da se tiska. Vi ste, prijatelju, liepo počeo, ali evo ima dvie godine, odkad ste stranputice udario; a to je počelo onom porugom Spatza. Ja niesam krivovjernik, niesam duše mi, ali sam se ipak često pitao, nije li vas tko začarao.

— I to može biti, gospodine pukovniče.

Drugi dan izstupi Astier iz službe i uze se namah nuditi za učitelja. Budući je imao dosta prijatelja i dobrih znanaca, prijaviše se učenici sa sviuh strana. Ovoga učio risati, onomu predavao matematiku. U kavani nije ga bilo nikada više vidjeti, postade štedljiv, da se je mogao svatko ugledati nanj, svoj mjesečni potrošak snizi na stotinu franaka, te poče sbilja odplaćivati dugove. Jednom mu dodje ponuda, ne bi li hćio mladu gospodjicu učiti slikariju vodenimi bojami.

— Zašto ne bi hćio?

— Ali pazite, da se u učenicu ne zaljubite: to je gospodična Vautrinova.

— Pravo velite, ona je vrlo liepa, preliepa; a ja ne imam nijednoga sata prosta.

Blancha je znala za sve, što Astier čini. Stari Schumacher morao propitkivati, morao s Bodinom piti, a ovaj posluživaše svoga dosadašnjega gospodina bezplatice. Mlada se djevojka uze diviti mladomu junaku, koji je svoju nesreću mirna srdca dočekao. Vidje djevojka, gdje Astier neizličnim junačkim pregnućem nesreću savladjuje, gdje svoj mali Sisifski posao odsluživanja duga obavlja s onom mirnoćom duše, s kojom obkopar tura svoje tačke. Prvi put za svoga vieka dosinu se dojma prave veličine, koja se bez prostodušja ni pomisliti ne da. Ali čim pravednija bijaše svomu neprijatelju, tiem nemilije uze sebe samu osudjivati. Bio tmurni dan mje-

Digitized by Google

seca listopada, kadno Blancha sa svoga prozora opazi visoka revnika, gdje po pljusku niz ulicu hiti i svoje knjige i papire, koliko više može, zakriljuje. Bijaše to Astier. — Eno ga, pomisli Blancha, gdje ide za kukavnom zaslugom onaj poštenjak, koji to veselom ćudi, to duhom, to prijatnošću nadkriljuje sve druge častnike!

A ja sam, ja sam sama kriva njegovoj nesreći! — Trže plakati sav bogovjetni dan, a kad ju mati upita, zašto je toliko sjetna, odvrati: Raztužilo me zlo vrieme.

Minu šest dugih mjeseci, dugih Astieru sa tegobna svakdanjega napora, dugih Blanchi sa zaludna kajanja. Jedno jutro donesoše joj pismo po poštovnoj biljezi iz Maransa. Ne smjede ga razpečatiti te odbahta k materi i reče: Čitaj ti, ja se prejako bojim, za cielo držim, da se Antoineta Humblotova udaje. Blancha je istinu naslutila. Antoineta joj žalobitimi besjedami prijavi, da se je odlučila udati. Dva puta je sirotica pokušala u samostanu, ali joj samostanski život ne bi po ćudi, te tako pregnu žrtvovat se sreći svoje matere. Veli, da polazi za svoga naseoskoga susjeda, za dobrahno još mlada udovca, koga štuje al ne ljubi. Ako se ne bi kakvo čudo dogodilo, da će se za četrnaest dana vjenčati, te s toga pozivlje Blanchu i njezinu gospodju majku, ne bi li hćele kolo njezinih svatova svojom prijaznošću ukrasiti; posve veselim licem neka se ne nadaju. Pripis na kraju odlikovaše se dražestnom prostodušnošću: Moja mila Blancho! Momu srdcu na dnu ima milo spominjanje, koje odanle pristraniti moram, ne ću li da nepravo činim. Iztrgoh ga evo, i šaljem ga tebi. Kad ovo pismo sažežeš, bit će ne stalo spominjanja. Tako! Sad sam ga pregorjela: Ne uzkrati mi tvoga usrdja, tvojih suza.

Blancha joj ne uzkrati suza, dapače ljuto proplaka, poče lelekati, poče moliti: molila Boga, svoju majku, i ubogu žrtvovanu Antoinetu, neka joj oproste.

— Ne ću, ne ću toli kosnutljiva, toli čista spominjanja sažeći. Dobra, mila, poštena dušice, ti si zanj stvorena, vi ste jedno drugoga vriedni. Ah! da svatko na svietu nešto vriedi, a ja sama da ne vriedim ništa? Moram vriednom postati poput drugih, makar me i života stalo. Priznat ću svoju krivnju, sve ću izpraviti. Ako se ne bi kakvo čudo dogodilo, pišeš mi, jadna dušice. To će se čudo dogoditi, ja ću to čudo nadobiti!

Gospodja Vautrinka stajaše niema slušajući te strastne prorevljaje i proplaka ne znajući sama, za što.

— Ali, za ime božje, kaži mi, diete, što ti se je dogodilo? Za Boga, da niesi s uma sišla?

— Niesam, majko, mirna ću biti, jaka ću biti, sve ćeš doznati; ali daj zovnuti otca, i on mora slušati.

Našav se pred svojim sudijama poče se tužiti sama baš neštedice. Od onoga pristranjaja Astierove slike iz pukovnijske pomenice prepade se gospodja Vautrinka ne mogav povjerovati, da joj je kći toli himbenom bila. I pukovnika se to živo kosnu: ali je možebiti shvaćao stvar samo na polak. Pošto pak Blancha priznade, da je ona sama napisala ime Astierovo i uporavak na zapovjednika Spatza na onoj zlosretnoj nakaradi, pobliedje pukovnik, izpravi se i zamahnuv rukom kliče: Nesretnice! Sad bih te smrvio, da si mužko. Ali si eto ženska glava, te, hvala Bogu, ne ćeš dugo moga imena nositi. — Pod tiem težkim besjedami ne poruši se Blancha, već pristupiv bliže k otcu, zaupi: — Ubij me, otče, to bi mi bilo najmilije, jer sam ti nesrećna, vrlo nesrećna.

Pošto je sve izpovidjela, reče pukovnik: — Valjda se dosjećaš, što nam je činiti. Astier ima namah doći, pa ću mu, tebi naočice kazati sve tvoje lude goropaštine. Ja ga moram opet uputiti na put sreće i slave, s kojeg si ga ti, nesrećnice, bezobrazno svratila. I pošto si ti meni podvrženo, neodgovorno čeljade, to ću ga ja sam moliti, neka nam oprosti nepravdu, koju si mu ti naniela.

Pukovnik posla onaj čas po Astiera, a ovaj, budući slučimice kod kuće, dodje namah. Opaziv u dočekaćoj sobi uz pukovnika gospodju mu i kćer, razabra u tren, da se tuj ne radi o službenu poslu, ali se ne dosjeti ni čemu drugomu.

Gospodja Vautrinka utiraše si suze, Blancha štajaše uprv se o stolac, kanda je pred njom strašna bezdanica, u koju plaho poziraše, pukovniku se zažario obraz, morade si razkopčiti ovratnik haljine, zasukivaše si brkove i vjetriaše biesnim očima po sobi.

— Moj dragi Astieru! I vi ćete se jednom otcem prozvati, a Bog dao, te se to brzo dogodilo. Samo vam Bog ne dao doživljeti sramote, s koje evo ja u crnu zemlju propadam. Ne sjećate li se, da sam vas pred šest mjeseci pitao, nije li vas tko začarao? Moj prijatelju — to je eno ona vještica učinila!

— Gospodine pukovniče, molim vas, ne budite nemilostan prema gospodičnoj kćeri; ona bijaše onda još djetetom, kadno se je onoj... onoj maloj pošalici dosjetila, s koje ju korite.

— Šta? Zar vi znate?

— Za onu šalu s gospodinom Spatzom? Već davno.

— A vi mi ništa o tom ne rekoste, podnašašte sve nevolje, kano da ste im sâm krivac! A na onom dvoboju malo ne zaglaviste! Kunem ti se, nesrećnice, da nije rane preboljeo, bio bih te smakao.

Blancha sleže ramenima; na kamenu joj se licu vidjelo, da hoće reći: Ta se to samo

Digitized by Google

sobom kaže, da bi ja onda slabo za što marila.

— Ali, kad za sve znadoste, nastavi pukovnik, zašto ne uzeste gospodjice Humblotove?

Čuvši to ime začudi se Astier i pokaza tiem očito, da ne zna, što se je sve dogodilo. Pukovnik mu pripovidje sad cieli dogadjaj od prvoga početka do onoga dana onako, kako ga je malo prije čuo. Pukovnik uze za tiem hvaliti Antoinetinu ljepotu, spomenu njezin imetak, njezine druge prednosti; ali na Astieru nije bilo vidjeti, da se svemu tomu čudi, već izadje taj čas živo uzdrman. Uprv oči u Blanchin obraz hćede se dosinuti tumača otčevoj pripoviesti. Blancha osjeti, da ju Astier motri, te se drhćuć snebivaše od tieh osbiljnih, pitajućih a ipak blagih pogleda. Ti joj se milostni pogledi jače kosnuše srdca nego li otčevo pomrkivanje. Nikada još ne pokaza joj Astier tolike dobrote, a doista nikada sve vrieme svoje duge borbe ne poboja se njega Blancha toliko, koliko ovaj put.

Pukovnik dokonča ovako: — Ele, dragi prijatelju, ja ću vam dati napisati poputnicu u Marans. Pošto pako ne smiete u Nancyju ostaviti nikakvih dugova, to se nadam, da ćete me obradovati i počastiti razpolažuć mojom kesom. Razabrat ćete iz ovog pisma vaše sudjenice, nà vam ga, da vas ne izgledaju, da vam se ni malo ne nadaju; ali ćete svakojako u dobri čas doći. A na svatbu eto i mene. Dotle ću svojski oko toga nastojati, da vas s ministrom pomirim i da vam sjajan povratak u pukovniju izhodim. Onaj dični krst, što ga davno već zaslužiste, te što vam ga ova gospodjica iz ruku iztrgnu svojom vragometnom goropaštinom, dobit ćete, tako mi poštenja, za malo vrieme. Ne mogu obećati, da ću vam ga donieti na mjesto viena, ali ću gospodji Humblotki kazati, kakva ste ljudina, što do vas držim, kako u neprijateljsku vatru skakaste, a što je najveća dobrota i ljepota, kolikom velesrdnošću svoju nesreću podnašaste. Ja ću joj kazati, da se svaki otac, ma bio najviši dostojanstvenik ili koljenović, ponositi može zovući vas svojim zetom.

Te bi se liepe besjede svakoga drugoga živo kosnule, ali se ne kosnuše Astiera. Jedva ih je čuo, a pismo Antoinetino izpade mu iz ruke. Oči upiraše redom u sva tri lica obitelji Vautrinove, a iz besieda pukovnikovih doumljaše se tajnovitu smislu, očima zažagri pitati uzbunjena ženska lica, nakon sjeknu voljom i reče: — Gospodine pukovniče, ne bi ste li hćio sa mnom za mali časak i drugu sobu? Imam vam dvie tri rieči na samu kazati.

Došav u predsoblje nastavi Astier:

— Gospodine pukovniče, ne ima na svem svietu boljega čovjeka od vas, vi se samo zamjeriste neprijateljem Franceske: a tko zna, ne biste li bio poštedio i naših neprijatelja, samo da se je to i kako moglo učiniti. Gospodja Vautrinka dostojna je vaše dobrote. Obodvoje ste jednake vrednoće. Sudim pako, da dvie dobre duše sjediniv se ne mogu poroditi zlobnice; s toga niečem a priori, da je gospodična Vautrinova meni od zlobe radila o zlu.

— Da s koga je razloga to činila?

— Čini mi se, da nagadjam taj razlog. Ali, do vraga! kad sam počimao, ne pomislih, da je toliko težko o tom govoriti. Ali mora sve na vidjelo. Imadoste kad, da me spoznate, znate, da niesam bluna i da niesam voljan ženiti se poradi novca, a i to ćete mi vjerovati, da niesam vrstan ožalostiti ljudih, koji su mi znani, a obisnut se o skut ne znanim. Po tom, što vam još kazati imam, činit će vam se, da sam pomahnitao. Ali mislite, što vas je volja. Gospodine pukovniče, čast mi je moliti vas, da mi date svoju kćerku. Ja sad bježim, da me ne oćerate iz kuće, ko što me oćeraste iz pukovnije.

Za tiem otvori vrata, vijugnu se van poput jegulje, te ostavi pukovnika, gdje zabezeknut preda se gleda.

— Blancho, Augustino, kćeri, ženo! Jaoh, zlo uradismo! Siromah je Astier poludio. Mjesto da mi odgovori na ponude, vjerujete li, da je u mene zaprosio Blanchu?

Mlada djevojka vrisnu jasnim glasom, ali vrisnu — od radosti. — Mene je zaprosio, koja sam puno više zavriedila težku kazan. Ah, majko! dragi je Bog ipak sto putî milostiviji, nego li sviet misli.

POUKA.

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Drugi dio.)

(Konac.)

VI.

Hrvatski kraljevi u Šibeniku.

Tko bi rekao, da u posljednjih vremenih probudjivanja i osvješćivanja narodnoga, u više dalmatinskih miesta, i to baš u onih gradovih koji su do posljednjih dana najživahnije i najoduševljenije uzdržali uspomene narodnih svetinja, narodne slave, počeše mrziti i prezirati sve, što se je na Hrvatstvo odnosilo? Sa francuzkom osvojitbom prestali su mnogi običaji po dalmatinskih gradovih, koji su se odnosili na hrvatsku samostalnost, jer nešto zaneseni ondašnjim francuzkim slavljem, a nešto rad bojazni, da se nebi zazrelo

Digitized by Google

okrutnoj francezkoj vladi u Dalmaciji, pozanemariše, što kroz vjekove čuvahu.

Kad je austrijska vlada u posjed stupila, ista bojazan popotraja, jer okrutnost prama talijanskim carbonarom i dugo njihovo u Ljuljevcu pod Šibenikom tavničenje i gorko čamljenje, zadavalo je strah, da se ne bi narodnimi uspomenami moglo na alaj i belaj nagraisati. Kroz sve vrieme mletačke vlade narod naš uzprkos svemu čemu, nije hćio ponešto zabaciti narodne uspomene. Tko bi rekao, da su gradovi: Zadar, Šibenik, Trogir, Spljet i drugi, u vrieme mletačke vlade ne samo živu iskru narodne samosviesti uzdržali, da su neki dapače za to i do bune dolazili?

Kazali smo kako je bila u Kaštelih uspomena krunenja kralja uzdržana. Nu vidit ćemo, da se je ne samo u Kaštelih, nego još i u više drugih miestâ ta uspomena do posljednjih vremena uzdržala, osobito u Šibeniku.

Kad su Hrvati u ove kraje doselili, sagradiše kraj obale sinjega mora, na divnom položaju, gdje iza ledjah prostiru se kotarske ravnice a u more ogledaju bielo lice, pred kojim čarobni otoci stražu straže, krunitbeni grad „Beograd". Tu je bilo hrvatsko svetilište, tu ognjište domoljubne ljubavi, tu sakup narodne slave, tu stožer njegove moći, čila straža svega Hrvatstva, tu uzor njegova ponosa.

Pak i nije bilo za stolni grad prikladnijega niti podobnijega mjesta do Beograda. Iz pred njega proziračno more, iz koga su izrastli kićeni otoci, o koje se razbijahu srditi valovi, da ne bi gradu sila morska dojadila. A kada se o to predstražje sila biesneća uztukne i na mir skloni, predivno li jo gledati na stotine projedrujućih brodova i na njih hrvatske pjesme slušati, ter bi rekao, da se sa odjekom uz obale tiho valjuškajućih se valova i sa ugodnim romonom površjem promašukivajućih povjetaraca milo skladaju. Kroz otočje raztvara se pučina, koja nastupnike smjelih Liburneza još smjelije i poduzetnije Hrvate u daleke strane premamljuje, da nakrcanimi brodovi povraćajuć se beogradskoj luci, dovozeć blago, zlato i drago kamenje rese krunu svojih samostalnih kraljeva.

Beograd sred ravnih i širokih kotara prednjačio svojimi ljepotami svim ostalim hrvatskim gradovom, s toga su ga kraljevi i narod hrvatski kao najdraži alem-kamen čuvali i branili i uviek za obranu mu spravni bili krv lievati.

Nu Mletčani zavideći svakomu hrvatskomu napredku i ljepoti slavnoga Beograda svu moć i svu lukavštinu uložiše, da ga unište. Niti od te nakane odustaše, dok je ne izvršiše. Liepi Beograd razoriše i uništiše, nego bojeć se, da mu nebi kamenje oživilo i osvetilo se, što po moru ne razbacaše, to u Mletke prenesoše.

Beogradjani tiem raztrkavši se, ponajviše naseliše se u jur prije od Hrvata naseljeni grad Šibenik, kamo prenesoše kao najsvetiji amanet: uspomenu krunjenja hrvatskih kraljeva.

Hrvatski su kralji običavali još od početka na dan božića najveće milosti podjeljivati, tavničarom vrata otvarati, objeručke siromahom milostinju dieliti, najvažnije povelje i naredbe izdavati, ucvieljene taj dan tješiti. Ter se je božić ne samo s vjerozakonskog već i s narodnoga pogleda najveselije očekivao.

Da se te slavne uspomene ne zaborave, u Šibeniku pridošli Beogradjani sa starimi stanovnici ustanoviše običaj: svake godine licem na božić izbirati i kruniti „hrvatskoga kralja" koji je za petnaest dana sasviem ne ograničeno vladao. Svi gradjani, svi dostojanstvenici crkovni i svjetovni sakupili bi se pred gradski dvor, ter bi nakon dogovora i viećanja odabrali najpouzdanijega i najvrednijega gradjanina za kralja, koga, kad bi uz veliko veselje i u nebesno klicanje izabrali, istim bi ga mahom odjećom kraljevskom zaodjeli i krunu mu na glavu postavili, tad bi vrevom u crkvu krenuli, gdje bi u crkvi s. Jakova na kraljevskoj sjedalici kod službe božje ostao.

U crkvi bi mu kraljevsku podpunu čast davali, tamjanom mu kadili, sveti križ i Evandjelje na poljub prinosili.

Nakon obavljene crkovne službe svi dostojanstvenici i vas puk dopratili bi ga do dvora, gdje bi on sjedeć na priestolju poklone i odanosti primao kao pravi kralj. On bi medjuto dostojanstvenike imenovao: bane, kapetane, knezove, župane, plemiće, velikaše, velikog dvornika, velikog sudca, štitonošu, blagajnika, peharnika, konjušnika, viteze i četovodje sa inimi dostojanstvenici, koji se običavahu u odnosnu i narodnu odjeću oblačiti.

Straža bi dvor kraljev čuvala, a starješine gradske sa najvećom svečanošću donieli bi kralju ključe grada i njega uzhićenimi riečmi, odnosećimi se na hrvatske kraljeve pozdravljali, a kralj bi takodjer najrodoljubnijimi iznosi odpozdravljao.

On bi svečano sa svojimi dvorani i inimi dostojanstvenici po gradu prohodio, svak bi mu se uginjao i njega kao pravog kralja častio. U vrieme svoga vladanja mnoge bi parbe i zavade poravnjivao, odstranjivao i rješavao a svak bi se njegovoj odredbi najspravnije pokoravao.

Dapače, što je još čudnovatije, odabirao se je na božić ne samo u Šibeniku nego i u svih okolišnih mjestih i otocih vlastiti „kralj hrvatski" i svaki je imao svoj dvor, svoje dostojanstvenike i svoju pratnju. Pak još i danas po svih šibeničkih otocih, zove se „dvornik" upravitelj dobara gospodarevih, a

Digitized by Google

župan poglaviti starješina mjesta. Takodjer i ostali naslovi dostojanstvenika hrvatskih drže se osobito po otocih šibeničkih kao i po nekih inih dalmatinskih mjestih, koji ti živo spominju hrvatsku slavu i moć.

Na urečeni dan svi okolišni kraljići došli bi se pokloniti u grad „hrvatskomu velikomu kralju“ noseći mu obilne danke i darove.

Pred gradom je prostrana ravan Poljana nazvana, s kojom je skopčano mnogo veselih a i gorkih uspomena. O božiću i o pokladah, još običaju sakupljat se tu i varošani i gradjani te narodno kolo igraju, možda najukusnije i najpravilnije, nego igdje u Dalmaciji. Znamenito je to kolo bilo, jer dokle se je hrvatski kralj odabirao, pred mnogobrojnim bi sakupljenim pukom najprvi kolo zaigrao. Od kada je prestao običaj kralja odabirati, načelnik grada sve do najposljednjih godina uzdržavao je stari običaj, te je s kakvom priprostom varoškinjom najprvi kolo poigrao, narodnu pjesmu zapjevao, i svemu puku nazdravio. To je najmiliji dan Šibeničanom bio, kad bi na Poljani u kolo sloge varošani i gradjani uhvatili se i igrali, niti se je pazilo, tko je plemić tko li seljak. Sve je veselo i sretno bilo, pak u slogi sve je i napredovalo. Tog se i sada vrlo dobro Šibeničani spominju i poviedaju, kako bi načelnik kolo otvorio, a pred kolo bi i biskup, župnik velikog varoša i glavar stupili. Nu kolo se i još na Poljani običaje igrati, ali mu se sada uklanjaju, koji bi najprije u njem poigrati imali.,.

Na toj Poljani sakupili bi se svi okolišni kraljići, koje bi Šibeničani s najvećim veseljem dočekali i podvorili, hrvatskomu bi kralju odtolen poručili, da su mu se s darovi došli pokloniti s toga ištu, da im dopusti u grad uljezti. Kralj bi svoje dvoranike preda nje poslao, koji bi ih s najvišim veseljem do kraljevskog dvora dopratili, gdjeno bi pričekani i počašćeni bili i š njima bi zatiem kralj na Poljanu izšetao i kolo bi zaigrali u veselju obćenom.

Kad bi Šibeničani još živuće starce propitali, pa u svoju prošlost zavirili, upoznali bi, da je ovo živa istina. Ter bi se imali ponositi, da su tako uspomenu stare hrvatske samostalnosti za više vjekova uzdržali. Pak je uprav Bogu plakati, da su te liepe običaje nehajno sada pobacili, kad se opet narodna saviest svud budi.

Kad je Francuska Dalmaciju osvojila, onda je odabiranje hrvatskoga kralja strogo zabranila, ali su Šibeničani i tada hitroumni bili. Da im se taj mili običaj ne bi umeo, a da se ne bi sumljivoj vladi zazreli, okrenuše ozbiljno odabiranje u šalu i inglendu. Oni su odabirali kralja, i krunili bi ga krunom spletenom od svakovrstnoga klasja žita. Za to vlada nije hajala, scieneć u tom šalu puka. Tako je bivalo za nekoliko godina i kad je Austrianska vlada nastupila, dok se zatim malo po malo taj običaj nije izkorienio. Ovi običaj bio je još i po drugih dalmatinskih mjestih pak i sada žive u jednom varošu neki pošteni starac, koji je kraljem hrvatskim odabran bio, ter ga još zovu: kraljem. Nu o tom ćemo drugom zgodom govoriti.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Jugoslavija.

Slika Fr. Salghettia-Driolia.

(Svojina jugoslavenske akademije. Izložena u dvorani Narodnoga doma).

Viek devetnaesti porodiv toliko naprednih ideja iznese pred sviet jednu od najvećih: ideju narodnosti i plemenske srodnosti. Ušav ona jednom med ljude obuhvati na skoro sve slojeve družtva, zaokupi sve struke znanosti i umjetnosti. Za nju žice zaigrale i grla zapjevala, za nju pera se oštrila i umovi se takmili, za nju mačevi zakresali i topovi zagruvali. Sva se ljudska plemena digla i ogledala širom biela svieta da vide odkle li potiču, ima li im gdje brata i bližnjega. Upoznav ona i sbliživ romanska i germanska plemena pokaza i Slavenom, da su djeca jedne majke, braća jedne krvi, koju su samo kroz vjekove gore i rieke, krune i narodi razstavili. Med svimi slavenskimi plemeni prigrliše ju svim žarom srdca, svom snagom duše imenito Česi i Hrvati. Česi, a pred njimi dični Jan Kollar uzeše na oko Sveslavenstvo, Hrvati, a pred njimi slavni Ljudevit Gaj uzeše buditi i bližiti ponajpače Slavene na jugu. I kano što će svaki pravi junak kad prione srdcem i dušom uz kakvu pomisao žrtvovati za nju i otca i majku, i ljubu i djecu, i sreću i život, tako je onda sav narod za volju te ideje učinio, što nije do njega nikad nijedan učinio, žrtvovao je svoje junačko i ponosno ime hrvatsko i prigrlio tudje i nepoznato ilirsko. Uz sve te žrtve ne podje mu ipak za rukom složiti Slavene na jugu u jednu duševnu cjelinu, al se ipak postiglo to, da su se braća upoznala, i da se duševan rad bar donekle jediniti počeo. Od ono se doba i češće kušalo do onoga jedinstva doći, al vjera i pismo, istok i zapad, a ponajviše ona naša stara rana „nesloga ljuta“ nije dala, da nam se ujedini knjiga, koja bi mogla, jedna i složna, na skoro orijaški napredovati i uz svjetske se sestre poredati.

Ideju sloge Slavena na jugu zamisli nam prikazati Salghetti-Drioli onom slikom, što je sad u velikoj dvorani narodnoga doma

Digitized by Google

izložena. Kako li je on svojim materijalom: svjetlom i bojom tu zadaću riešio?

Pristupimo slici, da vidimo. Moramo iskreno reći da nas je slika i ne baciv još pravo pogled na nju na prvi mah nešto ozlovoljila. Slika, kano u obće svaka umjetnina, ima svojom jedinosti, cielosti i nutarnjom harmonijom biti za sebe mali neki sviet, odieljen od drugoga vidljivim znakom, jer ju taj vidljiv znak drži na okupu i ograničuje, te ju tim kao nešta samostalna prikazuje. Taj je vidljiv znak obično okvir, koga ova slika još ne ima. Druga nam se pogreška nametnula, što bi trebala ova slika ne samo prave svjetlosti, nego po svojem razredjenju boja mnogo, čim više svjetlosti, koju medjutim nije u ovoj dvorani nikako moguće imati. Prem se te dvie grieške ne mogu naravno pripisati slikaru, to mu one donekle ipak kvare silni dojam njegove umjetnine na gledaoce.

Da vidimo kako je slikar razložio svoju ideju, vriednu da se o njoj najveći umovi troše. On je svoju misao alegorički naslikao, a ja ću ti kušati ponajprije, rodoljubni čitatelju, riečima kazati, što ti on bojami govori.

U zelenom gaju, po ljudih već dosta i zapuštenom, kako to dovoljno suha grana na stablu pokazuje, ima mramorni kip Jugoslavije. Jugoslavija držeć desnom žeslo, a lievom se opiruć na štit, u koj su urezani naši grbovi sjedi na prestolju postavljenom na povisokom postavcu. Kod njezinih nogu nalaze se dva mala genija, od kojih jedan drži u ruci kamenitu ploču, na kojoj je napisana rieč „Sloga“. Drugi genij, gleda bojazljiv, kud bi pred nekim umakao, te se privija pod zaštitu Jugoslavije. Uz podnožje kipa sjedi i oslanja se o posudu, iz koje bistra voda teče, čovjek, koj je očevidno do ovoga časa spavao, te se sad iza sna budi, kidajuć pred licem koprenu. Za njim je sakupljeno svakojako obilje bilinskih plodova. Šta li znači ova alegorična figura, kojoj veslo o ramenu počiva? Bez dvojbe znači ona naš narod, koj je do ovoga časa spavao, prem u izobilju svega imadjaše, neznajuć se tim obiljem koristiti.

Tako bivalo u mirnom i zapuštenom gaju. Kad na jednom u cik zore, od koje vrhovi zarudješe, dojurile u gaj tri okrunjene glave, koje ćeš mahom prepoznati kao Dušana, Krešimira i Simeona Bugarkoga. Dovela ih pred Jugoslaviju krasna djevojka, koja sad stoji oslonjena na svežanj složenih prutova, na vrhu kojih ima zlatan krst, kao znak kršćanske naobraženosti. Ne treba dugo smišljati da taj divan stvor Slogu prikazuje, koja rukom na Jugoslaviju kaže. Al niesu ona tri vladara bez zapreke pred Jugoslaviju došla. Silne ih nemani putem zaustavljale, al je oni evo upravo satrše. Eno srednju Neslogu (discordiu) kako pogažena krčevito drži ljevicom posudu iz koje plamen sùklja, dočim joj se zmija (oznaka djelovanja te furije) oko desnice omata, a iz razpuštene kose množina se guja izmilila. Izpod desnice, u kojoj je još krvav nož usadjen, leži na tlih konjski rep oko štapa, (turski barjak), znamen barbarstva. Uz ovu neman leži nauznako druga, pokrita lica do izkrivljenih ustiju. Karakterističnim svojim licem izrazuje ona Mržnju. Nad okrunjenimi glavami lete dva genija noseć tri vienca za svakoga od onih vladara.

Kako da je Salghetti odabrao baš Dušana, Krešimira i Simeona? Dušan, onaj ekskluzivan, car srbski, Krešimir ono incarnirano Hrvatstvo i Simeon, koji bi rado sve pobugariti, pa eto sve troje, gdje dolaze, da se odreku svoje najmilije misli i da se zakunu Jugoslaviji vjerni joj od sada biti. Upravo tim sretnim i presretnim izborom pokazao je Salghetti da je vriedan riešiti silnu zadaću, koju si je postavio. Nikad ne bi bio umjetnik bolje uspio, nego li je tim, što je doveo u slogu ta tri toli separatistična vladaoca, kao reprezantanta posve separatističnih težnja pojedinoga plemena. Nije li Salghetti tim povriedio historične značaje pojedinih tih vladara? Nije nimalo. Naš se umjetnik dosjeti divnomu dosjetku. Salghetti ih je mrtve prikazao. Ne zato, što niesu oni suvremenici bili, te ih nebi bez povrede historije mogao onako zajedno prikazati, već upravo iz razloga silnoga umjetničkoga efekta htio ih je on mrtvimi prikazati. Svaki nas znade dobro, da nebi car Dušan pod živu glavu odstupio od svoga Srbstva, kao što nebi ni Krešimir od svoga Hrvatstva, il Simeon od svoga Bugarstva. Smrt smiri svaku strast. Na drugom su svietu, gdje istina vlada, uvidili ti junaci, da će im carstva i kraljestva propasti, jer im niesu osnovana na složnoj snagi jednoga naroda, gledali su oni kako im se plemena medju sobom kolju i dave i pod tudje žezlo dolaze, pa su oni ljubeći svaki za života tako neograničeno svoje pleme, odlučili odreći se svojih osobitosti, da pokažu plemenom kako mogu ona jedino procvasti. Svaki je njih mislio, da će njegovo pleme ostala u se sliti, pa tako su sva do skrajne propasti došla. Sad nije bilo već oklievanja. Ustadoše iz grobova davnih, pa pohitiše da ih od propasti spase. Al im eto nemani groznih, koje ih zaustave i put im krče. Da im nije one divne predvodnice nebi svrhe ni postigli, jer su nemani silne bile i skoro već nepredobitne, te su ih složni junaci jedva kod samoga svoga cilja satrti mogli. Da su oni svoj cilj postigli ćuti ti vesela duša, a da će od sada bolje biti, vidiš i na onom starini, koj se je iza sna prenuo. Jedno nam se tuj pitanje nameće. Na slavenskom jugu niesu tri, već četiri plemena. Zašto nije Salhgetti Slovenca onoj trojici pribrojio? Taj prizor je toli težak, da ga nije moći nikako suzbiti. Ja se nebi usudio tuj braniti Salghettia, al kušat ću ga

Digitized by Google

izpričati. Koji su mogli to razlozi biti da je umjetnik Slovenca iz one grupe izpustio? Prvi bi razlog mogo historičan biti. Slovenski je narod, još prije nego li je mogo svoju samostalnu individualnost pokazati, spao pod tudje gospodstvo, te nije mogo umjetnik u čitavoj slovenskoj povjesti naći reprezentata, dostojna družtva onih okrunjenih glava. Drugi je razlog strogo umjetnički. Umjetnik je imao gledati na arhitektoniku svoje umjetnosti. Da mu bude množina preglednija podielio je osobe u grupe. Slikar teži za trojinom. Iz toga stoji na mnogih slikah Madonne uz Isusa i sveti Ivan kao n. p. na madonni vojvode Albe od Rafaela. U pogledu trojine uzorna je slika Leonarda da Vinci: Zadnja večera. Ima na njoj 13 osoba, podieljenih u tri diela: šest na desno, šest na lievo, u sredini Isus. Isus sjedenjem u sredini i položajem svojih ruku spaja oboje polovice, kad se nebi čovjek ni obazreo na izraz pojedinih lica. Svaki pako dio je podieljen u dvie grupe od tri osobe, u kojih su crte tako ritmične. Trojina jest umjetnički opravdana, jer biva od silnoga efekta. Uzmimo gledati n. p. piramidalnu knmpoziciju: krunisanje Marijino od Velasqueza. Bez dvojbe bi na Salghettijevoj slici četvrta figura, iste znamenitosti kao i ostale, bila smetala u kompoziciji crta. Kako već spomenuh ovi razlozi nemaju obraniti, već ako moguće izpričati umjetnika.

Ostanimo još koj časak kod ove grupe, od koje mi se je tako težko dieliti. Izbor najboljega momenta, za kojim ima težiti svaki umjetnik, pošo je našemu Salghetitu sretno za rukom. Kako da ti srdce od veselja ne jekće kad vidiš baš ovo troje vladara onako složno pružati desnice da prisegnu vjeru Jugoslaviji. Krešimir stojeć u sredini ne pruža doduše ruke već obuhvaća svoju braću. Za njega je izvan svake dvojbe, da je on na to jedinstvo već unapred pristao, on je, što mu dovoljno i položaj u sredini i figura čitava dokazuje, i zamislio prvi tu misao i sklonuo braću stupiti pred Jugoslaviju. Tko da ne pristane uz tu slogu gledajući kako su mu najdičniji junaci iz grobova ustali da zataje svoju slavnu prošlost ne bi li tim sretniju budućnost srodnim plemenom pripravili? Tko da posumnja o toj sretnijoj budućnosti, kad vidi „neslogu i mržnju“, što su od iskona naša plemena tamanili, onako pogažene i satrvene? A satrveno je s njima i ono varvarstvo, koje nam je krasnu zemlju kroz vjekove u tmini držalo. I eto zarudila nam već na obzorju rumena zora prostiruć svoje blage zrake čitavom okolinom i pozlaćujuć nam od ljutih bojeva otupljelu već oštricu Krešimirovu! Na ovoj grupi morat će svatko pohvaliti duhovnu znamenitost, prem je stvarna razgovietnost predmeta ponešto zamršena, što se nešto i na zlu razsvjetu odbiti ima. Treba se tuj ponešto duže zabaviti, dok razabereš sve potanko, jer sjajne boje plašta djeluju odviše odlučno na oko motritelja. Krozato i nerazgovietnost furija nalazećih se u odsjeni. Nu one su se, ako i jesu u slici jedan od glavnih faktora, ipak imale iz estetičnoga gledišta podčinjenimi prikazati, i samo u onoj tmini mogla se je njihova propast posvema označiti. Slika nesloge tako je karakteristično do najmanje sitnosti crtana i slikana, da joj se upravo diviti moraš.

Da nam je samo često gledati ovakih grupa!

Drugu nam grupu prikazuje kip Jugoslavije, a na njegovom podnožju ona iz sna se budeća ljudina. Kipu Jugoslavije, veoma plastično izradjenom, imamo svakako predbaciti, što je umjetnik, na čudo naše veliko, dao geniju nositi ploču, na kojoj stoji napisano „Sloga“. Kako, treba li Salghetti, koj umije tako divno kistom govoriti, treba li pisanu rieč, da nam nešto kaže? A ono šta vam on tim kazuje nije ni podčinjena već vele znamenita stvar, na kojoj se i temeli misao slike. Ja držim, da bi se to svakako izpraviti moralo. Neka bude ploča neizpisana, ta znati će svatko, o čem se tuj radi. Takvih slika vidjesmo već, gdje andjel izpod madone ploču neizpisanu drži. Ljudina, veoma dobro izradjena, liepo je karakteristično crtana. Jedno s drugim spaja crven odgaljen zastor, kojim se neke pretople boje ublažuju, što se osobito o karnaciji onog ljudine kazati može. Uz jasnost forma morati je velikom pohvalom iztaknuti onaj liepi pojav svjetla i boja na Jugoslaviji. Pogledaj kacigu na glavi božice, pogledaj, pa reci može li se ona ljepše risati? Uza sve to nas ipak najviše zanimlje ona ljudina, kojom se ima narod prikazati. Zagledaj se živo u tu sliku, pa ćeš morati uzkliknuti. Eto: hvala Bogu, budi se već! a u isti čas biti ćeš nestrpljiv, zašto se i brže ne budi.

Ove dvie jur ogledane grupe spaja jedna sama, osobito krasno risana figura: Sloga. Njezino umiljato lice pod onom krasnom plavom kosom ne prikazuje zemaljski stvor, van neko vrhunaravno biće, vilu neku. Zato se i čudimo, da je na njoj tako težka oprava, koja joj tielo sasma pokriva, oduzimljuć joj mnogo tim od one eteričnosti, koja se u licu prikazuje.

Da spomenemo još iza osoba onu pomno izradjenu perspectivu, one plavetne gore, a na vrhuncih rudeću zoru. Krasna li alegorična sklada sa čitavim pročeljem!

A ne ćemo li okom i na nebo svrnuti? Eno poslalo nebo dva poslanika noseća tri vienca, da ih polože na okrunjene glave, htijuć tim i nebo posvjedočiti kako silno povladjuje bratinsku ljubav i slogu.

Dopusti i meni, umjetniče slavni, da te i ja ponudim viencem, što si nam oštrinom duha i vještinom kista izneo pred oči tako

Digitized by Google

živo i istinito naše jade i nevolje, al ujedno nam i pokazao kako nam se mogu oni u radost i veselje obratiti. Zbude li se jednom, što nam ti tuj obećaješ, dodje li narod do one duševne sloge, za kojom toli čezne, spominjati će se i tvoje ime uz najbolja onih, koji su se za otu misao borili, a da će se tvoje ime svakako spominjati, za oto nam jamči tvoja „Jugoslavija“.

I. D.

Pjesme i besjede Mihovila Pavlinovića.

God. 1860—72. Zadar. Tiskom narodnoga lista 1873.

Spomenusmo tu knjigu Pavlinovićevu već odprije, dužnost nam je o njoj obširnije govoriti, jerbo to punim pravom zaslužuje. Knjiga dieli se u dvie jednake pole. U prvi dio uvrstio je pisac pjesme dosele ili osebe u malih svezcih ili u časopisih navlastito u „Narodnom listu“ štampane. Pjesme su sliedeće: Ognjišar; Kotari; Hrvatska-Srbija-Crna gora; Hrvatske crte; zatim poslanice: Prognanik, vilina poruka, s Bogom Jêsa, vjera, rat francuzko-pruski, Italija. Poslje poslanica sliede „Iskre“ 1. Ustaj. 2. Želja blaženstva. 3. Što ja žalim. 4. Zavjet otudjena rodoljuba. 5. Narodna rieč. 6. Slovinkinja. 7. Oj ljepote. 8. Ban Milutin. U drugom t. j. prozaičkom dielu nalazimo besjede, što je pisac raznimi sgodami govorio i to 1. Sv. Jerolim i sv. Ćiril. 3. Ban Zrinović. 3. O nezakonitu izboru. 4. O nadzoru učione. 5. Hrvatstvo, Srbstvo i Slovinstvo. 6. Hrvatsko pravo. 7. Biračima. To sve naći ćeš u Pavlinovićevoj knjizi.

Tko hoće o Pavlinovićevoj knjizi govoriti, mora se nehotice značaja njegova, kao pisca dodirnuti, jer malo ćeš naći u nas pisaca, koji bi toli samonikli, krepki jedri i izvorni bili kao što Pavlinović. Tko je rad označit hrvaštinu u Dalmaciji, pravu, zdravu, čistu od prekomorske primjese, svrnut će ponajprije okom na Pavlinovića. Tko je rad naučiti pravo mišljenje i kazivanje hrvatsko, štij Pavlinovića. Rieč mu izvorna, krepka, jezgrovita al opet nije izprebirana. Glas mu se povodi za narodnom pjesmom, al opet mu se pjesme nedulje do dosade; slike su mu bujne, žive, vadjene iz srdca naroda, pa se vazda mienjaju, otvarajući nam neprestano nove vidike, ne sliedeći stereotipne oblike narodnjega pjesničtva; zanosne njegove misli potresti će ti dušu. Kad čitaš pisma popa Mihovila, kao da vidiš gorski vrutak, gdje iz kamena pršti, te prodiruć česvine, slapom udara niz krš, te se potlje gubi kitnom dolinom maslina u sinje more. Nije to prazan hvalospjev, niti tašto laskanje; što evo napisah, podpisat će svatko, koj je proštio Pavlinovićevu knjigu. Ne velim, da će se svatko slagati na dlaku sa smjerom pojedinih odlomaka, neće n. pr. svatko čuvstvovati za bourbonske liljane u Francezkoj, koji jamačno nisu biljeg slobode, kako to upravo u najnovije vrieme vidimo, al ne govorimo tude o smjeru, već smatramo poiedine proizvode kao umotvore.

Pavlinović uradio je vrlo dobro, sastaviv sve raztrešene pjesme i besjede u jedan svezak. U novinah lako se to izgubi, zaboravi, u knjigi imaš cieloga pisca pred sobom. Na isti način imali bi se izdat spisi Perkovca, Demetra, Rakovca. I Kazali vrlo bi nas zadužio, da izdade svoje liepe pjesmotvore u jednoj knjigi.

Radi smo ocjeniti svaki Pavlinovićev umotvor potanje, al nam ne dostaje prostora.

Od većih pjesama zaslužuje osobitu pozornost Ognjišar ili Prometej, pjesmotvor alegorične naravi. Pjesnik, kazivajuć sudbinu titana Prometeja, koj je Olimpu oteo svjetlo, te ga dodao samrtnim ljudem i time ih uljudio. U tu bajoslovnu priču upliće se sudbina naroda, a zaglavak te alegorije jest uzklik Napried! Napried! Pjesmotvor taj je u toliko smion, što je Pavlinović uzeo grčku priču za povod pa je sva mitologična imena ponašio. Kraj svega toga mu je uspjelo djelo.

Upravo divan je putni spomenak iz krapinskih toplica. Opis hrvatskoga Zagorja plastičan je, živ, slikovit. Ima tu doduše ponešto smionih figura n. pr. prispodoba Zagorja sa djevojkom, ali kraj poleta i živahnosti zaboravlja se ta hiperbola.

Izmedju poslanica odlikuje se osobito ona Dubokoviću pod imenom Jêsa namienjena. Jedan kraj hvarskoga otoka opisan je živimi bojami, da ne možeš ljepše. Živo nas sjeća ta pjesma pjesničkog sloga Horacija i Katulla. Najmanje mili nam se pjesma „francuzko-pruski rat“ sbog svojega smjera. Taj odlomak, gdjeno se slavi liljan Bourbonaca, opire se nekako slobodnjačkomu duhu ciele knjige.

Od „iskara“ znatnije su „ban Milutin“, i anakreontika „Oj ljepote“.

Nevezani slog Pavlinovićev jednako je liep kao i vezani. Misao za mišlju provire iz umne glave, osjećaj za osjećajem plane iz rodoljubiva srdca, a sve je odjenuto slikom živom, besjedom krepkom. Osobito treba preporučit govor u slavu sv. Ćirila i bana Zrinjskoga.

Tko hoće, da mladića ponudi slašću čiste hrvaštine, neka mu ponudi Pavlinovićevu knjigu; tko mari uvjerit do kolike sile i ljepote zajedno se hrvaština dotjerat može, neka prouči Pavlinovićevu knjigu; ova nam je ponajbolji kažiput, da nam valja jezik učit pod Velebitom na žalu sinjega mora.

A. Š.

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 31. rujna pjevala se na našem pozorištu drugi put Gounodova opera „Faust“ po drugi put sa novimi silami. Dužnost nam je o prvoj i drugoj predstavi koju reći. Prije svega budi preporučeno upravi kazališnoj, da ima vazda pred očima smisao rieči „hrvatska opera“. Hrvatska opera ne znači u nas jedino pjevanje bud domaćih bud stranih opera na hrvatskom jeziku, već hrvatska opera mora da je stalna, t. j. uprava mora gledati, da se glavni pjevači ne mienjaju svake godine, već da budu vezani na duže vremena. Samo tim načinom je moguće, da se repertoir svake godine poveća, da se ne troši na štetu same uprave vrieme učenjem starih opera. To budi rečeno mimogred. Sada o „Faustu“. Izidjoše pred nas prvi put nova primadona gospodična Neugebaurova i bariton g. Novak — jer operni kvodlibet u kojem je pjevao nemože biti temeljem kritike — Margareta je uloga skroz dramatična, tu treba glasa, deklamacije i glumačke vještine. Ne velimo da nisu sve te vrline potrebne u svakoj operi, al htjedosmo natuknut, da će pjevačica u operah, gdje je glavna sila svedena samo u melodije, uspjet i sa manje deklamatorne i glumačke vještine, samo ako ju grlo ne izdade. U „Faustu“ mora da je sve jednako razvijeno, tu se ne dadu recitativi zabašuriti kao u nekih talijanskih operah, tu se prikazanje ne može svesti na nekoliko stereotipnih pokreta. Svaka fraza je važna, karakterična, svaki pokret mora se prilagoditi pievu. Zato je i Margareta vrlo težka zadaća, navlastito ako ima čovjek na umu sve psihologične prelaze ove uloge.

A gčna. Neugebaurova izabrala je tu ulogu, da nam se prvi put pokaže. Kako je uspjela? Ne ćemo izreći absolutne kritike. To mogu činiti veliki narodi, kojim su sredstva absolutna, kojim je slobodno trošit tisuće i tisuće na pojedine pjevačice, pa ih zato ne zaboli glava. Naš kritik mora, da ima vazda u pameti „šta je prema našim okolnostim moguće?“ S toga valja nam se zadovoljiti kod primadona ili s mnogo glasa i malo vještine ili s mnogo vještine i malo glasa, dočim su naše čuvene primadone Mallingerova, Murska, Marlovova, Vizjakova, Trputčeva i Vodičkova pokraj samih talira, rubalja, sterlina i napoleondora svoju hrvatsku domovinu zaboravile. Imajući sve to na pameti reći ćemo, da je gčna. Neugebaurova početnica, u koje vrlo mnogo liepa zvučna glasa, a i vrlo mnogo dara imade. Veliki smo prijatelji istini, te zato i velimo, da je nova pjevačica kao Margareta dobrano uspjela u svojoj pretežkoj zadaći, al ne ćemo reći, da je sjajnu pobjedu održala i vanredno uzhitila občinstvo. Neke pjesme n. pr. baladu „kralj na Tuli“ izvela je gčna. Neugebaurova izvrstno, dočim je deklamacija u recitativih kod pokojne pjevačice Bartove mnogo bolja i upravo na tanko izvedena bila. Dramatično prikazanje gdčne. Neugebaurove bijaše dakako slabo, nu tome se nije ni čuditi, kad pomislimo, da je prvi put stupila na pozorište. Recimo gčna. Neugebaurova biti će za koje vrieme pod nadzorom našega neumornoga Zajca dobrom primadonom, ali paziti valja, da nas onda ne ostavi. Opomenut nam je gospodičnu, da pazi na hrvatsku vokalizaciju, koja je u nje dosta nepravilna ili bolje reći njemačka n. pr. mjesto „mene“ pjeva gčna. „mänä“.

G. Novak zadovoljio nas je posve kao Mefisto. Glas mu je jak, obsežan, u dubini i sredini dosta zvučan u visini ponešto suh, al mu je predavanje oštro i karakteristično. Pjesmu „Zlato dà savlada čitav sviet“, i serenadu pjevao je izvrstno. I prikazanje mu je dobro, samo nam se čini, da je u drugoj predstavi premašio pravu mjeru, te je neke prizore prikazao odviš drastički.

Siebela pjevala je u prvoj predstavi gčna. Culifajeva, te je svoje mladjahno smionstvo platila podpunim neuspjehom. U drugoj predstavi preuze tu ulogu s rodoljubivog požrtvovanja gja. Ružička. Občinstvo ju je odlikovalo rad izvrstne igre i rodoljubive, nesebične pripravnosti, te će ona iznimice tu partiju pjevati, dok gja. Lesićka ne ozdravi.

Valentina pjevao je g. Anton dosta jakim glasom i srdčano. Prikazanje bijaše mu okretno. Gju. Vormastinku molimo smjerno, neka se okani lakrdije.

Čujemo, da je upravi pošlo za rukom engažirati koloraturnu pjevačicu i basistu.

Od novih opera razdielit će se „Prodana nevjesta“ od Smetane, „Crispino e la Comare“ i više drugih.

Dne 7. rujna prikazat će se na korist Preradovićeve zaklade Kostićeva drama „Maksim Crnojević.“

— Dne 3. rujna pripravilo je hrvatsko pjevačko družtvo „Kolo“ članovom sabora liepu koncertnu zabavu u hotelu „cara austrijskoga“. Uz to svirala je i vatrogasna glasba pod vodstvom kapelnika g. Gjure Eisenhutha. Program sastojeći se od 13 pjevanih i sviranih komada bio je vrlo dobar. Osobito uspjela je Zajčeva nova budnica „Živila Hrvatska“, kojoj se rieči nalaze na čelu našeg današnjeg lista, zatim Zajčev sbor „U boj!“ Eisenhuthov sbor „Hrvati“, „Slovačke narodne pjesme“ i „Smilje“, solo za trublju, izveden vrlo vještački od N. Bareša.

— Naš sabor odpočeo svoj rad dne 25. kolovoza. Glavno t. j. državno pravno pitanje bit će do skora svršeno, za otim biti će dužnost naših narodnih zastupnika latiti se po-

Digitized by Google

slovanja u pojedinih strukah uprave, zakonarstva i prosvjete. O toj zajdnjoj točki t. j. o prosvjeti budi nam dozvoljeno prosboriti nekoliko rieči. Ponajglavnije pitanje tiče se našega sveučilišta, koje je moglo već od više vremena otvoreno biti. Nu — bogovi ne dadoše. Osnova sveučilištna izradjena je potanko, te se pretresuje u školskom odboru, pa se nadamo, da će se jednom stvoriti činom, što je do sele pustom željom bilo. Po našem mnenju ne će tuj trebati duge razprave, pošto sa vještaci to pitanje potanko izveli na kraj.

Drugo se pitanje tiče našega kazališta. Tu valja uvesti stalnu, razboritu organizaciju, jer samo uz takovu može kazalište uspjevat. Naši zastupnici mogu po drugih saborih prosuditi, kolika se briga kazališnim zavodom posvećuje. Nekoliko književnika izradilo je svojom ponukom po uzoru drugih kazališta temeljit štatut za hrvatsko kazalište i to o samoj upravi, o tehničkom djelovanju, o dramatičnoj školi i mirovinskoj zakladi za glumce. Sabor izabrao je u svom prošlom zasjedanju doduše odbor za uredjenje kazališta, al se taj odbor nije do današnjega dana konštituirao. Vriedno bi bilo, da se to jedanput učini te da se tomu pozovu i književnici i vještaci, koji će moći razjasniti zastupnikom okolnosti našega kazališta. Kako je osnova potanko izradjena ne će ni tu trebat duge razprave i kazalište moći će se na stalnom temelju urediti.

Treće pitanje tiče se našega narodnoga muzeja. Taj zavod je doduše zakonom uredjen, al je svotica za pomnožanja sbirka toli neznatna, da o kakovoj nabavi dragocjenijih priedmeta ni govora biti ne može i s toga prošlo je mnogo važnih stvari u tudjinu. Tu bi dakle trebalo veće dotacije. Napokon neka se gleda, da se duhanska tvornica iz zemaljske sgrade ukloni, a akademija i muzej, da se onamo smjesti, tu bi se našlo i mjesta za liepu kiparnu, koju je darežljivost preuzv. g. vladike djakovačkog namienila narodu, koju bismo već imali u Zagrebu, da bude mjesta. To troje budi zastupnikom naroda od nas preporučeno.

— U Pragu izišo je almanak česke omladine pod naslovom „Ruch“ (Pokret) uredjen po Josipu Kalalu. Ima u njem pjesama i članaka od jedno 40 pisaca i spisateljica. Osobito se odlikuju pjesme darovite spisateljice Jelisave Krasnohorske. Almanak taj imade vrlo dobru cielj, pružiti najme mladjim silam priliku izići prvi put pred obćinstvo, te tiem načinom sokolit se na daljnji književni rád. Kamo sreće, da i mi od hrvatske mladeži doživimo takovu knjigu, nu medju našom mladeži kan da je od nekog vremena nestalo posve volje za književnu radnju. Samo kadšto posveti se koj dnevnomu novinarstvu, te prevodi odlomke iz tudjih novina. — Sličnu sbirku izdala je o sebi omladina južne Česke pod naslovom „Anemonsý“. — Svemu svietu poznati, i po našem Iv. Trnskomu izvrstno pohrvaćeni „Kraljodvorski rukopis“ izišo je na novo u zlatnom Pragu sa slikami. Uvod i tumačenje spisao je profesor I. Kořinek, a slike je vrlo vješto sastavio akademički slikar Šeivl. — Od novih českih romana zabilježit nam „Osud a nadaní“ (Kob i um) od vrlo plodne spisateljice Soflje Podlípske, i „Paní fabrikantova (gospodja tvorničarka) od Gustava Pflegera Moravskoga. Pfleger posvetio se osobito socialnomu romanu smjera demokratičkoga. I ovaj mu je roman sretno uspio, ko što njegovo djelo „Z malého světa.“ — Od novijih manjih pripoviesti odlikuje se osobito „Na statku a v chaloupce“ od Vitjeslava Hálka. Hálkove pripoviedke, poznate u nas i po nekoliko prievoda, odlikuju se osobito tim, da su samonikle, crpljene iz života i srdca českoga naroda. Karakteri su izvorni i jezik je više slavenski, nego kod mnogo drugih českih pisaca. — Bogumil Janda izdao je u „českoj narodnoj biblioteki“ sbirku pjesama, medju kojim je vriedno spomenuti epičnu pjesmu: „Jan Talofus ad Astrova“. Ta prikazuje pisac vjernu sliku smionog husitskog četovodju 15. vieka, koj je poput Jiskre gospodario po slovačkoj krajini. — Zanimiva je takodjer sbirka pjesama českih Rudolfa Mayera, u cvietu svome preminulog pjesnika. Mayerovi pjesmotvori pokazuju nam osobitu darovitost, njegove patriotične pjesme kadšto su pune sile. Škoda da je nesreća njegova a i slabo zdravlje djelovalo na njegove plodove, te nalazimo u njih prekomjernu bol i očajanje, koje se čitaoca ne milo dojima. — V. Vlček preštampao je na novo svoju historičku pripoviest „Jan Švehla“ a Herold svoj historički roman: „Alkimista“.

— U českom narodnom kazališu pripravlja se nova izvorna opera „Kralj i ugljar“ od Dvořáka.

— Našemu je obćinstvu poznat glasoviti slikar Jaroslav Čermak, rodom Čeh i učenik belgičkoga slikara Gallaita. Na raznih izložbah u Belgiji i Francezkoj steko je prvu nagradu, a njegovu sliku „Bašibozuci otimlju hercegovačku ženu“ kupila je belgijska vlada za znatnu svotu. Sada je sgotovio novu znamenitu sliku iz života našega naroda, prizor najme iz crnogorske vojne g. 1862. Slika prikazuje žene Crnogorske, koje nose gorskim junakom hranu i streljivo. U gori se sastaju sa četom Crnogoraca, koji na nosilih nose ranjenog vojvodu. Na to se žene ustave te promatraju na smrt ranjenoga, bliedoga junaka. U zadku vidi se romantična gorska krajina. Parižka kritika hvali taj novi umotvor Čermakov osobito. Radost nam je javiti, da je slavni naš mecen vladika Strossmajer tu prekrasnu sliku kupio za velik novac, te poklonio kiparni narodnoga muzeja u Zagrebu, te ćemo skoro imati priliku diviti se Čermakovu umotvoru.

Sada sgotavlja Čermak novu sliku, Husitsku vojsku pred Naumburgom“. — Spomenut nam je

Digitized by Google

još te nove slike dvajuh českih umjetnika. Antun Lhota izložio je u Pragu znamenitu sliku „Jerolim pražki“, koju je kupila velika vojvodinja toskanska. Gabriel Max pako svršio je svoju „Kršćansku mučenicu u areni“. Priedmet je crpljen iz prve dobe kršćanstva. Mlada kršćanka, osudjena sbog vjere svoje na smrt, stoji usred širokog prostora arene, oko nje reže divlje zvieri, gotove razniet nevinu žrtvu. U taj par padne joj pred noge ruža, a djevojka diže blagim posmjehom taj posljednji poklon ljubavi.

— U prvoj polovini g. 1873. izišlo je u Ruskoj 1451 knjiga i to 1361 ruskih, 57 njemačkih, 29 francuzkih, 3 latinske i 1 čudska.

— U Fiorenci podići će talijanski rodoljubi spomenik slavnomu piscu komedija Goldoniu. Isto tako će Englezi spomenikom u Westminsteru proslavit ove godine preminulog glasovitog narodnog Monoma i filozofa Stuarda Milla.

— U Milanu izlazi sbirka pripoviedaka svega svieta pod imenom „Biblioteca amena“ U posljednjem svezku nalazimo vele zanimivu pripovjedčicu „Le fisime di Flaviona“ (Hiri Flavianini) od Navarra della Miraglia. Predmet joj je po prilici isti, što i Moretovoj komediji „Donna Diana“.

— Nedavno našla se slika glasovitog talijanskog slikara Rafaila Sanzija. U prvoj velikoj dvorani velike kiparne u Perugiji visi slika, za koju se mislilo, da polazi od slikara Eusebio di S. Giorgio. Slika prikazujuća, kako se sv. tri kralja i pastiri klanjaju novorodjenomu spasitelju, nalazila se prije u crkvi sv. Agustina u Perugiji ali na toli zabitnu mjestu, da nitko i zanj mario nije. Tekar g. 1857. posvetiše dr. Förster i Sabatiere toj sliki veću pozornost, i progledav na njoj potajne znamenke, na vlastito broj godine 1505 na plaštu djevice Marije, uztvrdiše, da ta slika polazi od Kista Rafaila Sanzia. To svoje tvrdjenje osnivali ovi na tom, da je Rafail u dvadesetoj svojoj godini svršio bio poznatu sliku „Vjenčanje djevice Marije“. Sada je Adamo Rossi u Perugiji na temelju listina potanko dokazao, da je Eusebio di S. Giorgio „Klanjanje sv. Kraljeva“ slikao g. 1508. Da ta slika polazi od Rafaila, dokazuje i nacrt istoga, nalazeći se u mletačkoj akademiji. Nacrtana su na njem dva konjanika posve slična onima na peruzinskoj sliki.

— U najnovijoj francezkoj književnosti odlikuju se pripoviedke A. Pontmartina, od kojih je nova sbirka izišla. Pisane su slogom živim zanimivim, karakteri su oštro, drastički crtani, čin kadšto ponešto nevjerojatan. Portmartin kao da je htio oponašati Amerikanca Poëa ili Rusa Turgenjeva. Ponajviše se bave socijalnimi pitanji i najnovijom povjestnicom parižkom. Navest ćemo tu: „La Mandarine“ (Mandarinova žena); Un trait de lumière (zraka svjetla); Cent jours à Cannes (Sto dana u Kanu); les deux talismans (dva zapisa). Pripoviedke imaju tim veću vriednost, što im moralna načela ne služe samo izlikom za crtanje zanimivih sgodica, i što kraj sve zanimivosti nije pisac smetnuo s uma svoj psihologički zadatak.

— Velika opera parižka postoji sada već 200 godina, te je za to vrieme svoje mjesto devet puti promienila. Sada imade dobit stalan stan, t. j. veliku opernu sgradu, kojoj je pokojni Napoleon položio temelj. Zdanje se to upravo sada svršava. Za čudo je, koliko su predstava pojedine opere doživile. „Chronique musicale“ donosi o tom statitički priegled, po kojem se vidi, da je Boildienova „Biela gospa“ od g. 1825. do današnjega dana u Parizu pjevana 1295 puti, Auberov „Crni domino“ od g. 1837. 844 puta, Meyerbeerov „Robert djavo“ od g. 1831. 570 puti, Rossinijev „Vilim Tell“ od 1829. 553 puta, Meyerberovi „Hugenotti“ od 1836. 521 put, Heraldova „Zampa“ od g. 1831. 447 puti, Halévyova „Židovka“ od 1853. 367 puti, Meyerbeerov „Prorok“ od 1849. 347 puti.

— Zanimiv pojav u svjetskoj književnosti jest radnja Shakesperovog družtva u Weimaru. To družtvo imade svrhu proučit sa svake strane djela bezsmrtnog inglezkog dramatika, te izdaje i svoje ljetopise. Ne davno ugledao je sviet 7 i 8 tečaj družtvenog ljetopisa pod uredničtvom Karla Elza, koj se navlastito bavi izdavanjem inglezkih klasika. Znatniji članci u ljetopisu sliedeći su: „Kako da se Shakespere prikazuje?“ od baruna Friesena. Tu razabire pisac na tanko psihologički dvie drame i to: „Romea i Juliju,“ i „trgovca mletačkog,“ upućujuć glumce, kako da se imaju glavni karakteri tih drama prikazati. Beno Tschischwitz ocjenjuje u posebnom članku Shakesperove epične pjesme „Venus i Adonis“ i „Lukreciju“. Pjesme su ove kao i S. soneti vrlo krasne, nu na žalost su do sada premalo uvažene kraj Shakesperovih drama. Koliko nam je poznato ponašio je „Venus i Adonis“ Aca Popović, al po prilici tako kao što Byronovog „Lara“ t. j. hrdjavo. — Manje sretan je Meissnerov članak o nutarnjem jedinstvu Shakesperovih drama, gdje se dokazati radi, što se dokazati ne može. Shakesperove historije i komedije moraju se vazda prosuditi s gledišta tadanjeg englezkog kazališta, za koje su pisane. Nu često pripisuju se pjesnikom namjene, o kojih nisu ni sanjali.

— Kipar Ackerman iz Westfalske sgotovio je znamenit oltar od mramora u slogu gotičkom. Ackerman bio je svoje djelo, na kojem je dugo radio, izložio u Rimu, gdje su svi vještaci priznali, da ima Ackermanov oltar veliku umjetničku vriednost. Dr. Würfl, opat prvostalne crkve pražke kupio je tu umjetninu za crkvu sv. Vida, te će Ackermanov umotvor resiti priestolnicu kraljevine Česke.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 37. U Zagrebu dne 13. rujna 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Pjesme. — Malene zapreke. — Pod kestenjem u saskom vrtu. — Ovidijev oproštaj s Rimom. — **Pouka:** Ocjena Preradovićevih pjesama. — Na bledskom jezeru. — **Listak.**

PJESME

R. Flidera-Jorgovanića.

Molba.

Oj zovni, dušo, zovni me još jednom!
Toliko mi je sladka radost čuti
Izustit ime usnicom ti mednom,
Daj zovni, zovni! — ma i tisuć puti.

Dozivali me često — nikad tako!
Sa priezorom su mene spominjali,
I kad su zvali — zvali su u pakô,
A s imenom i mene proklinjali.

Tek jedne su me usne milo zvale,
Al zamrle su za me dugo veće;
I majčine su milkom odisale,
Al majčicu već krije grobno cvieće...

Sirotče ostadoh u svietu tada,
Ko izgubljeno diete usred tame:
Bar, dušo, ti spomeni mene kada,
Da znadem, da još netko mari za me!

Svetokrilac.

Zamučalo je sve pod velom tajnim
Utješilice noći — na tihoći,
Po nebu bliešte zviezde licem sjajnim,
I raduju se vjernoj majci — noći.

A ona slazeć s neba smiva suze
Sa blieda lica težkih nesretnika,
I tiša jade, što im srdca uzê,
I zastire im lica — tužna lika...

Za tihom noći svetokrilac sliedi,
Ko blagoslov za molitvom dočetom,
I utjehu u bolna srdca ciedi,
Zamjenjujuć im zdvojnost nadom svetom.

Iz praha digoh oči suzne k njemu,
A tad razakrih pred njim srdce svoje,
I dušom mu iztužih bolu niemu:
Ah, gledji, čisto vrelo, jade moje!

Za časak čuh ga slietat zujnim lietom,
Gdje nad srdce se moje nadvi lako:
Sve slasti, raj i nebo ćutih netom...
Al kada prhnu, vidjeh da je plakô!

MALENE ZAPREKE.

Pripovieda L. N.

(Konac).

II.

Naći ćeš ljudi osjetljivih; oni ti drže, da djevojka nesmie nikada ni u čem prekoračiti onih stanovitih medja, kojimi ju zaokružuje djevičanska pristojnost, pojam do sada ne dovoljno definiran. Jedni sciene, da slobodnije kretanje u družtvu, živahan razgovor, smjelo razgledanje po kazalištu i na ulici te prokšeno skakutanje na javnih šetalištih dokazuju: živahnost duha, naivnost i ničim neizkvarenu ćud. Drugi ti pako nazrievaju u takovu postupku djevojke koketeriju, proti djevojačkoj čed-

Digitized by Google

nosti, pogrešni uzgoj pa zahtievaju: da bude djevojka ljubezna, ali ne smiona, razgovorna ali nipošto brbljava, stidna u pogledu, kretanju, govoru i hodu.

Koji od ovih dvajuh zahtieva da je pravilniji ili temeljitiji nije me briga ovdje ispitivati. Da mene tko god pita, ja bih s mjesta odrekao, da uz neke uvjete pristajem uz ono potonje mnenje, jer više odgovara mojim individualnim nazorom. Ovo je možebit jedina točka, u kojoj su se moje misli slagale sa Halapićevimi. Taj mladi čovjek naime tražeć ženu zahtievaše bezuvjetno, da dotična djevojka bude u svem onakova, kakova po njegovih nazorih mora da bude. A jer se dan danas djevojka prema tim njegovim, rekli bi mnogi odviše „rigorosnim“ pojmovom ne odgajaju, za to ne mogaše sve do sada naći što je pomno tražio i za čim je težio.

U gospodični Slavi Vojnićevoj mišljaše da je našao djevojku po svojoj želji i po zahtjevu svoga uma. Svakim gotovo danom dobivao sam od njega ubaviesti o napredku, postignutom na sklizkom polju ljubavi. Ja sam znao, kada to njegovo zlato polazi na šetnju i kamo, u koji dućan dolazi najčešće, u koju crkvu ide Boga molit, s kim i kada u nju polazi i odlazi, kakovo je odielo nosila, koliko ga je puti pogledala i riečju: pripoviedaše mi svaku i najmanju onom točnošću i potankošću, kakovu jamačno ne razvija nijedan uhoda, kad mu valja referirati o pogubnih koracih pojedinih, vladajućemu sustavu političkih protivnika.

Moj se prijan bio tako zagledao u liepu plavušu a koliko je sam tobože opazio, i ona se njemu činila tako sklonom, da mu je sada trebalo samo tražiti sgodu, da si izposluje slobodu poklonit se njenim roditeljem.

Ja se upravo vratio s puta, al eto Halapića k meni. Budući odsutan nekoliko dana znao sam da će me posjetit, ali nenadah se da će to biti tako hitro.

— Kako tvoja ljubav, Ivane? Pitam ga.

— Koju misliš?

— No, koju, za volju božju, ta niesi valjda već drugu našao, a Slavu ostavio?

— Česa čovjek ne ima, toga ne može ni ostaviti, odgovori on sasma hladno. Niti je Slava za mene niti ja za nju.

— Bog te vidio, ta još pred nekoliko dana tvrdio si upravo protivno, govoreći, da ne ima djevojke nad njom.

— Ne znaš li one poslovice: što se ne dogodi u jednom ljetu, sbije se u jednom trenutku.

— Dakle ti se ne mili Slava?

— Ni malo.

— A zašto?

— Evo, slušaj i sudi. Znadeš moja načela o ženitbi, poznati su ti i moji nazori o svojstvih, što ih tražim u djevojke. Sa žalošću morao sam se uvjeriti, da Slava ne ima tih svojstva. Ja sam ju pomno motrio, pitao svakoga, tko ju poznaje, išao za njom i onda, kad nije ni slutila, pa se ovako osvjedočio, da njenoj ljubeznoj spoljašnosti ne odgovara isto takova nutarnjost. Ljudi skroz nepristrani, ne poznavajuć ni malo mojih tajnih želja, pripoviedahu mi sasma osbiljno, da je u nje može biti svakovrstna dara, ali ne onoga, kojim se osniva obiteljska sreća.

— Puste rieči i ništa drugo; dokaza treba i jakih dokaza prije, nego li se djevojka na ovako lahkouman način osvadjuje.

I ja sam ih tražio pa — mislim — i našao. Djevojka, koja ostentativno obći sa gospojami, poznatimi sbog svojih odviše liberalnih načela; koja se na večer na šetalištu ponaša kao kakov prokšeni dječak, koja sa drugimi isto ovako radi kao i sa mnom: o takovoj djevojci sudim, da ne može biti ženom po mojoj volji.

— I to si ti sve vlastitima očima gledao?

— I to i više toga, što ćeš u svoje vrieme saznati.

— Pa što sada, moj nesretni ljubovniče? Kaniš li do vieka plakati nad novim grobom, u koji moraš sahraniti i opet jednu od liepih svojih nada?

— Mislim, da ne ću sbog nesretne ljubavi poginuti, prem ti iskreno reći moram, da me je i ovo najnovije izkustvo vrlo raztužilo. Nije mi toliko do vlastite osobe, ali me duša peče kad pomislim, kakova sudbina čeka narod, kojemu se radjaju i odgajaju takove kćeri? Svi vičemo i tražimo sredstva, da nam se hrvatski narod podigne, da mu inteligencija bude uzorom plemenitih pregnuća, a obiteljski život hram mira, sreće i ljubavi. A je li moguće ovo postići kraj ovako odgajanih djevojaka? Niti ima u njih ljubavi prama narodu, niti osjećanja za ikakov uzvišeniji cilj, koji mora i ženi da pred očima lebdi. Tudje su nam sred domovine, nevaljale, uzgoj izkvario im srdce.

— Prevarena nada ogorčila te; žuč ti je prekipjela, pa i opet ne možeš razlikovati dobro od nevaljana, plemenito od prostačtva. Govoreć tako nanosiš mnogim djevojkam veliku krivicu, a ja u njihovo ime moram prosvjedovati.

— Okani se, molim te, takih prigovora, donekle si sâm tako sudio.

— Ne marim se s tobom prepirat. Reci mi, molim te, što sada namjeravaš? Jesi li sasma zabacio osnovu oženit se?

— Niesam. Kušat ću još jedan put.

— Zar si se već ogledao za kojom?

— Niesam, ali ću kušati. Hoću da promienim dosadanji svoj postupak. Mjesto da učim djevojku poznavati sa prozora i ulice, a ja ću ju posietit na njenom ognjištu. Zalazit ću u kuću, tu motrit njen način života, razgovor, vabiti na polje njene misli, zavirkivat u njenu dušu; učiti njene težnje, želje

Digitized by Google

i navade. Ne ću više da slušam drugoga, sam hoću da se o svakoj uvjerim.

— Bog ti blagoslovio trud. Žao bi mi bilo, da se i opet prevariš; al čuvaj se, da ovaj put ne dobiješ otirača; predugo si birao; Zagreb je malen grad, u njem ne ima tajne, svaka se doznaje. — A hoćeš li mi hćet priobćit ako ne cieli razvitak, a ono barma resultat te tvoje najnovije ekspedicije?

— Hoću svakako, ali tek onda pošto saznam na čem sam.

III.

U jednoj od živahnijih zagrebačkih ulica u ćednoj kući stanovaše. obitelj g. Topolca, umirovljenoga činovnika. Glava obitelji, rodom krajišnik, bijaše čovjek od pete do glave poštenjak, kakovimi baš ne obiluje naša domovina. U njega još razmjerno dosta mlada, živahna, razgovorna i umiljata gospoja Aleksandrina i sin, koji je upravo u doba ove pripoviesti bio navršio pravoslovne nauke na zagrebačkoj pravoslovnoj akademiji i kćerka Sofija, u ono doba jedna od najljepših zagrebačkih djevojaka. Djevojka i sada jošte živi, nije se udala, ali ljepoti njenoj ne stalo gotovo traga, živi sa majkom i bratom, koji je dobio službu, dočim je otac pred koju godinu umro.

Kao da mi je sad pred očima tako se sjećam onoga bujnoga, rumenoga lica, oblika punih njenih forma, liepe, prem ne odviše obilne kose. Kad bi prolazila ulicom, ljudi bi postali te gledajuć za njom svatko bi i nehotice priznao: liepa li čeljadeta božjega! U kazalištu svi se naočali na nju naperivali, mužki mladji sviet gledao samo nju, dočim je ona ili nehajnim okom pratila dogodjaje na pozorištu ili ravnodušno pogledala parterom nikoga na pose ne motreć, za nikoga se ne zanimajuć. Samo jedno moradjahu i najveći njeni štovatelji primietiti, da joj u licu premalo izražena života ima.

Tako neobičnu, a uz to po nešto i imućnu ljepoticu oblietaše mladji sviet sa svih strana. Našlo se i prosaca, a medju ovimi pojavi se i naš prijan Halapić. Zalazio on u njezim dom, roditelji njeni bili mu skloni, po Zagrebu se već govorkalo, da se njemu sreća nasmijala, pa da će po svoj prilici nadjačati sve svoje protivnike.

Ja sam bio zadovoljan i sretan nadajuć se, da ću tako dobrza biti riešen role pouzdanika, koju sam do sele na zadovoljstvo moga prijatelja igrao.

Nu sudbina je često puna hira, pa se igra sa čovjekom kao vihor sa listom na drvetu ili travom na polju.

Dok sam ja razmišljao, kako ću se obući na dan vjenčanja prijanova, evo njega samoga k meni, iznenada, turobna i zlovoljna, pokunjene glave.

— Servus! kako je Ivane?

Bacio šešir na stolac, sjeo na kanapè, te odvrativ lice od mene pruži mi komad papira:

— Evo, čitaj!

Uhvatim pismo. Rukopis je ženski.

Razvijem ga.

— Veleštovani gospodine! Znadem dobro uzrok vaših čestih posieta, niesu mi tajne vaše namjere, koje se sudaraju za željami mojih roditelja.

Uvidjam, imade u vas mnogo svojstva, kojimi se dade žena usrećiti. Nu meni se čini, da nebih nikako mogla sretna biti uz muža, o kojem znadem, da je kao neoženjen za mnogimi djevojkami skakao, da je dugo birao, pa mnoge zabacio, jer niesu bile prema njegovim umišljenim uzorom. I ja kao gospoja njegova živila bih u vjekovitom strahu, ne će li njegovi hiri na jedan put pronaći, da niesam ovakova, kakovu on hoće: pa eto gotove biede, kojoj ne ima lieka, jer je ženitba u nas nerazrješiva.

Koliko mi dakle i laska namjera vaša, — na čem vam budi iskrena hvala — ipak cienim, da će bit po oba nas bolje, ako ostanemo tako dobri prijatelji; a pitanje o vašoj medjusobnoj ženitbi stavimo za uviek — kako veli moj otac — od acta.

Ne ćete mi zamjeriti, što govorim ovako iskreno, vi ste mi sam toliko puti naglašivao, da iskrenost najviše cienite; ovaj put ona je nužda radi sreće nas obojih.

Sa štovanjem vaša Sofija Topolac.

— Pročitav pismo, savijem ga i predam prijatelju.

— Zar ne, to je savršena košarica? prihvati on gorko se smiešeć.

— In optima forma, odvratim.

— Tvoje se nagadjanje evo izpunilo, nastavi Halapic, bio si vrlo savjestan prorok.

— Žalibože. Al bi li mi htio kazivati štogod pobližega.

— Ne imam baš mnogo. Ovo me je pismo tim više zateklo, jer niesam opazio ma upravo nikakovih znakova, predtečnih simptoma, s kojih bih mogao razabrati, da se pripravlja k ovakoj oluji.

— Dakle došlo iz nebuha?

— Sasma. Još juče bio sam u nje na posjetu. Nije doduše bila onako prostodušna ljubezna, kao obično, ali ja sam to odbio na račun djevojačkih hirâ, kojimi djevojka tim više obiluje, čim je ljepša. Pa gle evo danas pisma, koje sve moje, sada zaista ozbiljne osnove obara, izvrgav me ruglu opakih ljudi.

— I djevojci daje svjedočbu duševnoga siromaštva hotio si reći, je l' te?

— Moguće, nu meni je tim vrlo malo pomoženo.

— A zar misliš da te je Sofija ljubila?

— Mislio jesam, ali sada vidim, da sam krivo sudio.

*

Digitized by Google

— Nije prvi put. Koliko si se puti već prevario. Al okanimo se toga. Stvar je svršena, smatraj tu cielu ljubovnu affairu kao dogodjaj, koji se je pred nekoliko godina sbio, pa mi kazuj o djevojci samoj štogod, o njenom karakteru, o životu načinu mišljenja i govora.

— Ne imam ti mnogo pripoviedati. Poznaš ju; znadeš da je liepa. Ljepota njena prva me je zavela. Moram priznati, veoma bi mi bilo laskalo, da sam mogao predobiti jednu od najljepših djevojaka u Zagrebu. Uz to ima ona i drugih prednosti: mlada je, dosta strogo odgojena, pa mišljah, što je još neravno u nje, to će se izgladit tečajem vremena uz ravnanje valjana supruga. Istina, u nje ne ima baš mnogo literarnoga naobraženja, ali joj ljudi krivo čine smatrajuć ju tromom, umno ograničenom. U domaćem krugu, gdje je medju svojimi, ne ima ni traga toj tromosti, tu je živa kao ribica, pače i odviše živa, djetinjasta pače prokšena. Jednomu kod nje nikako niesam mogao sviknuti. Djevojka ta prem još mlada, imade veoma veliko srdce. Jednom u razgovoru o mladjem mužkom naraštaju zapitam ju: što sudi ob ovom, što ob onom, trećem, četvrtom itd. Pa znaš gotovo o svakom odgovaraše sasma prostodušno: ovaj mi se dopada.

— Upravo kao i ti, ta i tebi se mili svaka iole pristala djevojka. — U ostalom ja u tom ne vidim nikakova grieha. Od dopadanja do ljubivi dosta je velik skok. Djevojka govoraše tako po svoj prilici više od obiesti nego li od sbilje.

— E, što je mužkomu dopušteno, ne dolikuje mladoj od šestnaest godina djevojci. Njeno srdce mora da je hram zatvoren sa sto ključeva, unj smie se podkrasti samo jedan nas, ali ne smie u njem da harači ciela četa mladića.

— To su, prijane moj, puki izgovori i ništa drugo; ako djevojka ne ima inih mahna, onda zaista žalim od srdca, što niesi kod nje uspio, jer mora da je inače skroz čestita. Nu koliko te s jedne strane žalim, toliko — oprosti — moram otvoreno reći: vratilo se šilo za ognjilo. U tebe već bilo gotovo postalo običajem titrati se sa djevojkami, kao da ti stoje na razpolaganje, sada se eto nadje, koja ti je vratila u ime svih žao za sramotu. Doduše ti po nešto skupo plaćaš svoju nerazboritost, ali neka ti bude to naukom za budućnost. Mislim bo, da ti niesi za uviek okanio se misli o ženitbi.

— Toga ne znam. Toliko ipak mogu reći, da nijedna Zagrebkinja ne će biti mojom suprugom. Bog ih blagoslovio svakomu, ali ja se lje neotimam više za nijednu.

— Ah, to veliš sada, dok si još razjaren, zlovoljan. Za mjesec dana govorit ćeš inače.

— Vjere mi ne ću. Za mjesec dana ne ima mene ni u Zagrebu. Molit ću, da me primjeste, česa sam se prije plašio, a sad će mi bit prava radost. U malenom gradiću kojem, sred pisama i razborna rada zaboravit ću i Zagreb i moje ondje zakopane nade. Nadjem li djevojku po svom ćefu oženit ću ju, ne nadjem li, ostat ću kakov sam i danas. Nikomu za volju ne odričem se svojih načela niti kod izbora supruge, jer sam sada više nego li ikada uvjeren o njihovoj temeljitosti.

A što da vam još reknem ob ovom malenom, ali istini sličnom dogodjaju. Bit će medju čitateljicami vas i takovih, koje se radovaste hudoj sreći našega junaka, nu možda će se naći gdjekoje milostivo srdce, koje će ga požaliti. Ovim potonjim na utjehu moram ovoj malenoj pripovjedčici dodati, da se je Halapić ipak oženio, ne iz Zagreba nego iz drugoga grada naše domovine. Nije tomu davno, što mi je pisao, a pismo puno samih hvala za mladu mu suprugu, kojoj je takodjer ime — Sofija. Kći poštena, imućna gradjanina, veli naš Ivan, da je izvrstno odgojena, da mu liepo redi kućarstvo ali isto tako da mu je dikom na sielu, jer sbori umno, ljubezno, a kraj toga da je čedna, kako mogu biti tek duše plemenite. On još i danas blagosiva uru, kada je iz Zagreba otišao, pa nikada ne će žaliti, što ga je Sofija prva darovala košaricom, jer mu je tim i nehotice pribavila Sofiju drugu, a tom zamjenom nitko sretniji od njega.

POD KESTENJEM U SASKOM VRTU.*

Ruski pripoviedao Vsevolod Krestovski.

— Dakle, Krestovski, vi mi ne vjerujete?

— Toga moj um ne dokučuje.

— Ali, prijatelju Horaciju, sjetite se one stare istine: sbiva se koješta na bielom svietu, što...

— Što čovjeku ni u snu na um ne dolazi. — To je istina, i ja sudim tako; ali...

— Pa što vam se dakle čini od svega toga, ako smiem pitati?

— Kako kad, čine mi se pričine, obsjene...

---

* „Saskim vrtom“ zove se u Varšavi veliki i ljepotni, občinstvu pristupan perivoj usred grada, koji je nekada naliegao palači p oljskih kraljeva saske krvi.

Digitized by Google

— Ta tomu sam se nadao! Čovjek se domisli kojekakvim besjedam, kao što je na primjer halucinacija, reflex i tomu nalika, pak onda mirna Bosna! Ali kako ćete mi protumačiti to, da se meni te pričine i obsjene, kako ih vi izvolievate nazivati, nikad više ne pričiniše već u zbilju pretvoriše? Što sudite o Home-u, kako ga vi razumievate?

— Ja Home-a ne razumiem ni malo. Ako li baš želite čuti, što ja o njem sudim, to vam mogu samo kazati, da mi se Home čini vješt pričinjalo, varakalo...

— Kao i braća Daveport sa svojim spremaćim čudovištem, zar ne? Nije tako prijatelju, jako se varate; nije Home varakalo, već je biedni bolestnik, koga čudna ona sila, što je u njem, muči i mori. Neki vele, da je to magična snaga. Medjutiem uzmite i to na um, da Home iz te svoje sile ili snage ne vadi nikakve koristi; nikad nije za novac svojih javnih siela upriličio, on je za taj posao prečedan. Ja sudim, da tako ne radi čovjek, koj ide za sljeparijom. A dok ga ne obuzme ta čudna sila, ljubezan je, prijatan i ja bih rekao, posve običan čovjek. Dok je takov, ponudite mu zlata, koliko hoćete, on vam ne može prikazati ništa neobična; jer tomu njegova volja nije gospodarom. A kad ima nastati njegov paroksizam, to on već nekoliko sati u napried osjeća. Postaje zaboravljiv, vredovan, bolan — a takov je i poslije paroksizma. Ja sam ga jednom takva vidio, pa samo velim, da se tako nijedan čovjek pričinjati ne može. Leden ga znoj probija, a bilo mu udari po sto dvadeset puti u svakoj minuti, to bar ne može sljeparija biti. On je sam orudje zagonetne, prekonaravske sile, koja mu gospoduje, igračka je njezinoj ćudi, žrtva njezine ironije, volja li vas, izsmijaljka (parodija) na čovječji razum.

— I vi ga vidjoste, gdjeno ga je ta prekonaravska sila obuzela?

— Vidjoh jednom u Parizu, te sam učin te sile na sebi osjetio.

— To je vriedno čuti.

— Mislite li? Da vam pripovidim, što se je meni dogodilo, minulo bi vas to ironično smijuckanje, a dostao biste se izdašna priedmeta za kakvu pripoviest ili pripovjedčicu. Što se opet smijuckate? Zar mi opet ne vjerujete?

— Želite li, da vam iskreno odgovorim?

— Ja vas dapače molim, prijatelju Horaciju!

— Nadalo mi se, kneže, nehotice na smieh, — a molim u to ime za oproštaj — tolik ste mi prijatelj, da vam smiem kazati, zašto. Ej da vaša milost znade, koliko su me puti posve mlade ljepotice slietale: — Ah, gospodine Krestovski, da vam izpripoviedam svoje doživljaje, plodne li zadaće za prekrasan roman važna sadržaja! Te mlade i stare gospodične misle, da ja ne imam drugoga posla, već samo pripoviedati ljubavne sgode i nesgode.... Stoga se eto nasmijucnuh, kadno izvoljeste natuknuti, da bi mi ono, štono se je vam dogodilo, valjalo za priedmet pripoviedke.

— Razumiem. Samo se tiem tješim, što ne naliežem liepomu spolu, buduć sam satnik u carskom gjeneralnom štabu, a s toga se nadam, da će se iz moga podloga nešto pametnijega izleći. Samo zahtievam, ako vas je baš volja preraditi i izdati moju pripoviest da ju morate posvetiti uspomeni kraljice Semiramide.

— Zar uspomeni Semiramide babilonske?

— Te iste.

— Pa je li to conditio, sine qua non?

— Da što, uvjet, od koga ne odustajem.

— Ali ja i ne znam, o čem se radi?

— To ćete namah doznati. Samo se časak strpite. Pst!... Eno je.

To se je sbivalo u Varšavi, a bio je baš krasan proljetni dan. Bijah sreo svoga dobra znanca, satnika Čerkutskoga u glavnom uliku saskoga vrta. Šećasmo se neko vrieme po hladu uzgrednih ulika te ondje nakon sjedosmo na željeznu klupu. Proljetno se sunce titraše s daždicem vodometa odsievajuć se kriesom dragog kamenja, vesela dječica i njihove dadilje skakahu po zelenoj travi pod visokim kestenjem, a dva tri štara, od uloga bolujuća gospodina sunčahu se na blagih zràkah te udisahu blagovonju svježa perivoja. Gizdavi sviet bazao samo glavnim ulikom, ne bi li vidio i vidjen bio, te se tuj sbilja opažao posljednji parižki proljetni kroj na stotinah šetalica.

Kestenje se bilo već razcvalo, bieli bagren počeo divotno mirisati, po sokovitoj jasnoj zeleni ne bje još popadala ljetna prašina, a izmedju ogromnoga deblja šarucalo se jasno proljetno odielo.

Nehotice uzgleduuh, kad me satnik iz nebušce prihvati za koljeno i kad mi velevažno prišaputnu: — Pst.. eno je!.

— Koju mislite? Gdje je? zapitah ja.

— Ta onu... pogledajte na lievu ruku... eno onu.. gledajte ju — motrite ju dobro.

Našim ulikom približavaše sve bliže bliže jedna gospodja. Kojim je pravcem ugodila, morala je razmakom na jedan ili dva koraka mimo nas proći. Kakvo joj je bilo odielo — to ne znam, jer sam joj motrio samo uzrast i obraz. Samo to znam: Sve je bilo na njoj skladno, odličito, vlasteosko, kako se to na Poljakinjah malo kad opaža. Poljakinje su puka dragota i milota, samo su — odviše premamljive, odviše privlače svojom magnetičnom snagom. A ona gospodja, što se nama približavaše, bijaše rodjena kraljica, stroga i plemenita, kao drevni kip od mramora, premda se je s njezinih pravilnih crta premnogo ženske dragosti odsievalo te premda, ako

Digitized by Google

se niesam prevario — pod hladnom vanštinom božice Diane možebit u potaji bakantični oganj buktijaše. Medju stotinami gospodjâ za tu bi jednu svačije oči zapele: bila je k jednu jednom istom osobom i Madona i Kleopatra. Najviše se izticaše njezina u zlatno smedja, poput svile cakleća se kosa; na suncu je izilazila plavka a u hladu smedjka. I u dvorani pri plamenu svjetiljaka valjda bi izišla smedja. Stasom bijaše prava plemkinja Rimljanka, a hodaše lastimice, kanda se krili, obilujući dostojanstvom.

Sad će prošetati ta gospodja tik mimo nas. Vilovitim, crnim očima poziraše hladno i mirno mimo nas u dâlj.

Čerkutski ustade i pokloni se uza štovaći ponik očiju — i kako mi se činjaše — uz neku malu zabunu. Ona mù hitrim, nehajno slabim, gospodskim ponikom glave odzdravi.

— Zar vi poznajete tu gospodju? zapitam ja od čuda, pošto se je ona za nekoliko koračaja od nas odmakla!

— Da li ju poznajem!.... Pa zar nije ponosna to ljepota?

— Nieste trebao to pitati... Ali tko je ta gospodja?

— Ta gospodja?.. To vam je moja junakinja.

Poče nastajati vrućina. Odosmo na zatavanak do blagovališta te sjedosmo pod proturene zaklone prozora. Tuj uz mali stolić, oda sviuh strana zaklonjeni zloljesinami (leandrami), hortenzijami, mrčikami i narančami, nadjosmo se u ugodnoj hladovini, baš po volji. Naručismo sode s malinskim sokom i zapalismo smotke.

— Molim vas, kažite mi, što hćedoste tiem reći, kadno malo prvo nazvaste onu gospodju svojom junakinjom? Upitam Čerkutskoga znalično.

— Ta svaki roman ima svoju junakinju, to vi, gospodine beletristo, bolje znate od mene.

— To je dakle junakinja vašega romana?

— Dà, ona je. Ona ista, o kojoj prvo govorah.

— Ali... dozvolite mi, utečem mu se u besjedu, kako da si to u glavi sastavim? Pripoviedaste mi o spiritisti Home-u, o Bog zna, kakvih prikazah duhova. Kako spajate tu gospodju sa Home-om i s kraljicom Semiramidom?

— Nuto, nuto, stvar vam se ta čini sve to više vriedna. Kako li će vaš roman za rukom poći, to ja ne mogu proricati; junakinja je svakojako, to bar morate priznati, zamamna prikaza.

— Toga ne će živa duša zaniekati; ali vas samo molim, nemojte se domišljati dugu predgovoru! Pripoviedajte samo, ono ćemo drugo već na um uzeti. Drage vam volje priznajem, toliko sam čudan slušati, da mi se je evo i smotka ugasila.

— Evo izvolite drugu, pravu havanku! Moja pripoviedka nije kratka — a za uvjet znate: valja ju posvetit kraljici Semiramidi!

Ja zadadoh vjeru i evo idem svjerovati.

Sanjarije.

(Posvećene kraljici Semiramidi.)

Bilo to u Parizu g. 1858., odem po običaju šetati po elizijskih poljanah u ono isto doba, kada sav gizdavi Pariz onuda dangubicu provodi. Kada ne imam kakva osobita posla, milo mi je gledati onu šaroliku množinu, gdje se bezbrižice valja; gledajuć ju razvedrim se svaki put. Tako bilo i ovaj put. Iznenada sastanem se s našim knezom G. Bijaše to jedan onih ljudskih ugodnika, kojim se to dužnošću čini i kojim je to prirodjena čudna vještina življeti poput ruskoga boljara te punim pregrštima prosipati novce. Vodaše se podpazuške s nekim plavetnim gentlemanom srednjega stasa, malih brkova i lica, koje sa svojom bolnom bljedoćom diraše u oči. Bio to mister Home. Knez predstavi jednoga drugomu te onako u troje prolandamo još nekoliko putî ulikom.

— Što naumiste danas? zapita me knez.

— Baš ništa osobita, odvratim ja slegav ramenima.

— Ako je to tako, a vi ćete mi valjda čast izkazati i kod mene objedovati?

Ja obećam i dodjem oko šestoga sata u ljepotni dvor našega kneza. Bila nas petorica: domaćin, gospodin Home, neki ruski prirodoslovac, neki francezki umjetnik na glasu i moja malenkost. Home bijaše vrlo mučaljiv i blagovaše, kako vidjeh, vrlo malo; činjaše se, da ne mari za naš razgovor, već da mu se neke druge misli vrzu po glavi; uploške si mogao iz njegvih melankoličnih modrih očiju razabrati neku unutarnju veliku bolu. Poslije objeda pristupi knez k njemu i zapita ga tiho:

— Nešto se snuždiste, da vas što ne boli?

Home-ovo se lice malo smrče.

— Ne boli me ništa, odvrati tad, već se valjda približava ono, što je vama znano, već sam jutros to osjećao.

— Valjda vam jako dosadjuje?

— Dosadjuje. nešto. Medjutim sam tomu već privikao.

— A traje li dugo ta napast?

— Kako kad; čim joj prije dâm, da otme mah, namah nastane olakšica i tiem prije mine.

— A vi gledajte da si bolu olakšate.

— Na Home-ovu se licu vidjelo da malo oklieva, pogleda nas malne molećki i reče:

— Kad se ne bih bojao, da će gospodi težko biti....

Mi skočimo i umirimo ga. Komu da ne vriedi biti bar na jednom spiritističnom sielu

Digitized by Google

g Home-a, o kom se prošlih godina toliko govorkalo, pa kako da ne budemo znalični, kako da ne reknemo: hvala slučaju, koji nam je to upriličio?

Udjemo dakle u kneževu odaju. Veselo na mramornu kominu plamteća vatra odsievaše se žarkasto i zanosito sa drevnoga oružja i sa svietlih oklopâ, visećih o stieni. Činjaše se, da davni vitezovi iz zatvorenih proziraka na nas vire. Visoka svjetiljka sredovječnoga kroja na ogromnu hrastovu stolu razsvietljivaše slabo kneževu odaju, sagradjenu poput triema. Po stolu usred sobe vidio si pomenice i crtaće listnice. Iz jedne okapine provirivahu rajskom znaličnošću dva ljepotna kipa nagih viła od kararskoga mramora.

Home sjede podalje od nas drugih na visoki gotični stolac pred kominom, obrnuv lice k vatri, da ga ne mogosmo vidjeti. Ja se uvalih lagodice na široko i meko počivalo, koje je, reć bi, stvoreno bilo za sanjarije. I ostala gospoda posadiše se na sjedala, gdje se je komu ljubilo.

Na okolo zavladala mukla tišina.

Nekoliko minuta minu uz pozornu našu izčekljivost, što li ćemo doživljeti. Iznebušce nastade nekakav čudan šušket na onom hrastovu stolu.

Izčekljivo pogledasmo jedan u drugoga. Najbliže do stola ali ipak više lakata razdaleko od njega sjedjaše naš učenjak prirodoslovac. Taj šušket nije nikako mogao poliegati ni od jednoga nas. A tako se pričini, kan da je netko kakve novine smrskao.

Ja pogledah na Home-a, on sjedjaše bez učešća i nepomičan, ponikav glavom a zakloniv si oči rukom.

Prirodoslovac skočiv na noge podiže sag, kojim je sto bio pokriven te zaviri pod sto.

— Ovdje ne ima ni koga, reče slegav ramenima.

U taj se čas otvori sama jedna onih crtaćih listnica na stolu.

Prirodoslovac se lecnu i nehotice uzstupi.

— Što će to sve reći? izusti prirodoslovac i povrati se na svoj stolac.

Nitko ne odvrati ni jedne besjede; izim Home-a gledahu svi uz postojanu pozornost na onaj sto.

Sad se uzeše listovi one crtaće listnice lagahno sami prekretati, kano da ih ne vidjena ruka prevrće i kanda netko risarije pregledava.

Na jednom začuh ja nad svojom glavom od oružja čudan krket, kano kad se nategne kokot (oroz) na pušci. Medju bodeži, jatagani i krivimi sabljami bilo i nekoliko starih pištolja. Čim uzgledah, opazih da je na svakoj kokot na prvi zub nategnut.

— Jedna je nabijena! viknu knez; ja sam jutros gadjao u crno, te niesam imao kad, da izvadim naboj.

— Ne će odapeti, sad će se opet kokot polagano spustiti, reče Home tiho, i sbilja ovim sam očima sam gledao, kako se odponac na azijatskoj pištolji pomače i kokot s kremenom do valjice polagačko spusti.

Veće sigurnosti radi ponamjestim se ipak malo udesnije a pri tom mi se pričini, kanda mi se prirodoslovac porugljivo nasmjehnu. Uzeh se mrgoditi, ali za čas ne stade moga gnjeva s novih prikaza. Knjige, pomenice, crtaće listnice i novine slećeše sa stola i počeše po podu vragometno poigravati, a jedan se kraj stola podizao i spuštao, kanda žive ruke s njim dangubicu provode. Za nekoliko minuta smiri se opet sve, a sad se poče zvonce od mjeda na pisaćem stolu samo pomicati te došav do kraja obori se te padajući nekoliko puti oštro zazvonje.

Namah iza toga pomoli se na vratih sluga mučke pitajuć, što se zapovieda.

Pogledasmo se opet od čuda ne znajući, što bismo rekli; jer to bar ne bje pričina, to ne bje halucinacija, da je vani bivši sluga pozvonjaj čuo.

— Pokupi te knjige i novine, pak ih vrgni opet na sto, zapovidje knez. Sluga obavi taj posao i izadje iz odaje.

Opet sve umuknu mramorkom, kad na jednom naš prirodoslovac pobliedje kao mrtvac te uprie oči u svoju mišicu, a namah ga na čelu probi znoj.

— Za ime božje, oslobodite me te muke, kliknu tresućim se i prosećim glasom prorodoslovac gotov, da se onesviesti.

— Što vam je? zapita knez pristupiv k njemu.

— Ledena mrtvačka ruka uhvatila me za mišicu kao klieštami, izjeca prirodoslovac.

— Zar vas nije još pustila? zapita Home, a osta kao i prije sjedeći niti se ne obazrie.

— Hvala Bogu... pustila me je! odgovori prirodoslovac uzdahnuv glasno. — Jaoh jadna li osjećanja, ni svomu najvećemu neprijatelju ne želim takove muke!

— Aha, prijatelju realisto, pomislim ja, nije li ti prisjelo tvoje podsmievanje?

— Želi li još koji gospode, da opazi na sebi dojam kakva osjećaja? zamumlja Home izpod ruke muklim glasom.

— I koliko! odvratim ja na taj poziv — samo želim, ako ikako može biti, da što ugodna osjećam.

— I to može biti, samo recite potanko, što želite?

Nadjoh se u neprilici. — Što da si želim?

— Ele, monsieur Čerkutski, proslovi mladi umjetnik pravom francezkom živahnošću, poželite si, da vas koja poljubi, ta ne može ništa ugodnijega biti.

— Da me koja poljubi? Drage volje; samo nek me ne poljube mrtva usta ili kakova Megera.

Digitized by Google

Učini mi se, kanda se Home izpod ruke nasmijucnu.

Prvo, nego li ću se ja dostati poželjena cjelova, opazih, gdje se Francez stade previjati i okretati udariv u smieh i vrisku, sve da su ga suze polievale.

— Dosta je, dosta... tako vam Boga, poče i on moljakati... ne mogu podnositi... hi, hi.. i.. i!

— Što vam je?

— Navališe na me, te me škakljaju, ima više, nego li dvanaest ruku!... Hi.. hi.. hi..!

— Jesu li to mužke ili ženske ruke? zapita knez nasmjehnuv se.

— Ženske, ženske... joj, joj... Okanite me se! Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!

— Ako su ženske ruke, onda to ne može biti toliko neugodno, primieti naš učenjak.

— Mislite li? odvrati Francez, koga se bijahu njegove mučiteljice okanile, hvala vam na takvoj ugodici. Da su me još koji čas škakljale, ja bih bio za cielo izdahnuo!

— To su valjda bile naše ruske rusalke, vile povodkinje, koje su vas mučile; za tiem one osobito idu, pripomenu knez.

Istom knez dovršio, a u bližnjoj otvorenoj sobi izvi se iz otvorena glasovira tihi sudaraj, za tiem drugi, treći i neki tudji, ne poznani, bezkrajno mekahni i turobni napjev zazuja odanle, kao da tko moli za ljubav i uslišaj.

Uzeh se nasladjivati tiem prekrasnim napjevom. Ne vidjeh do duše očima, ali osjetih posve razborito, kako se netko iza mojih ledja saginje iznad mene.

Sjedjah svejednako, kao i prije, kad sam se bio malo dalje izpod oružja odmakao, te tako nastade medju menom i zidom mali razmak. Nenaumce osjetiv drugo neko biće uza sebe, pognuh se malo u kraj.

— Sjedite na miru.... ne bojte se ništa, prišaptnu mi Home čisto tiho, opaziv, da se ja mičem.

Izpravih se opet onako, kako prije sjedjah, ali ne zamietih nikoga uza sebe.

Tad se oglasi opet onaj umiljati, nježni napjev i nove želje obuzeše ljubavi žedno srdce.

U isti čas osjetih kao u snu, da se netko oprezno i tiho k meni primiče i preko mene naginje. Sad mi se čini, kanda, mi se lica dotiče mehki, svileni uvojak.... sad već osjećam na licu topli dašak žive duše; lakomo ga hvatam i udišem, taj je dašak toli mehkačak, toli čist, toli tihan, kanda se to biće boji, da će me probuditi... K jednu zamirisa pokraj mene najtanahniji miomiris... ne ima druge, to je žensko biće, to je gospodja iz najviših stališa.

Još jedan trenutak mine — tad osjetim mehka, topla ustašca, gdje se lagahno, lagahno, jedva osjetljivo moga lica takoše uz toliko oklievanje, uz toliku plahost, kao kad nedužna djevojka stideći se prvi put ljubne, prvu ljubavnu žrtvu prinese.

Još me jednom ljubnu u lice.... lagahno stidljivo.

Sad se ne vidjena usta pridomakoše mojim.... Treći put me ljubnu jače... slobodnije, vatrenije.,.

Mirisna ta usta traže moja sve većma i većma. Sad naidju usta na usta; sad se namaknu i pritisnu na sredinu, usta se ne odmiču od usta, dugim, dugim cjelovom sjedinismo se nas dvoje....

— Oh kakvi to bje na vražku vatren i k jednu na božansku blažen cjelov! Tako mi svega, što je čovjeku sveto, nijedna živuća žena nije me do ovoga trena takovim cjelovom ugrijala! Niesu to, niesu usta kakove prikaze; to su medena usta žive ljepotice. Ali odkle dodje, kud li je ne sta? Bijaše li to sbilja samo duh? Na tom doticaju okusih k jednu raj i pakao.... Ne može se, ne može u živa čeljadeta toliko djevičanske božanstvenosti i toliko demonske strasti steći.

Ti poljubci pomutiše mi pamet u glavi. Zamagli se, smrče mi se pred očima, jedva mogoh dahnuti. Nehotice uzeh širiti ruke, ne bi li nedohvatne uhvatio, zagrlio..... ali spustih nemoćne ruke opet niza se.

I tiho zazuja opet onaj čudni napjev u mom uhu. Od toga napjeva odjekivaše nešto azijatskoga, nešto istočnoga poput kakve priče iz tisuće i jedne noći; možebiti ti glasovi još u starodavno doba odjekivahu po ljepotnih kneževskih vrtovih na plodnu porječju Eufrata i Tigrisa?

Medjutim ne stade moje prikaze, samo još onaj pomamni miomiris iza nje ostade... Ako sam to samo snio, želio bih, da se nikada ne probudim.

Obnemogoh, oslabih. — Želite li još? pričini mi se kao u snu, da me Home pita.

— Dosta je, dosta! šapnuh ja.. bijaše preliepo, ne bi se smjelo ponoviti; i onako sam obnemogao...

— Ne zaboravite, što sâm rekoste, da je d o s t a! reče mi g. Home velevažno, naglasiv osobito besjedu „dosta“.

To mi se pričini nekom zagonetkom? Što li je kanio tiem reći?

Sielo se dovršilo. Home se podiže sa svoga naslonjača i protegnu se, koliki je dug, kao čovjek, koji se iz duga i tvrda sna prene. Nikada ne ću zaboraviti, kakvo mu je u taj čas lice izilazilo. Bijaše blied, kao mrtvac, svako mu vlakance bijaše bolno. Na svakoj njegovoj crti vidjela se velika umornost; samo mu se oči kriesiahu prekonaravskim električnim svjetlom. Nikada ne bih mislio, da se u sivo modre oči toliko kriesiti mogu.

Težki znoj probio mu čelo. Naš mladi

Digitized by Google

prirodoslovac pristupi k njemu i opipa mu bilo.

— Oho! reče, 120 udaraca svaku minutu. Morao biste namah u postelju.

Home se nasmieši tiho i zaklima glavom, da ne će.

— Malo mi je, doduše, pritežko, reče uzdahnuv, ali ću se za jedan sat posve oporaviti.

Pošto se je za tiem umirio i ponešto oporavio, pristupim k njemu i zapitam ga, što je onim zagonetnim besjedami smierao reći?

Nasmieši se tajnovito: — Rekoste sâm „dosta“ i ja sâm mislim, tako je bolje; da vam se je još dulje mililo podnositi, moglo bi vam to nahuditi zdravlju, dapače, ako ste nervozan, mogoste zamrieti. A da ste kašnje mjesto poljubaca osjetio zmiju, gdje vam se oko vrata obavija, što bi onda bilo?

— Vaj, to bi strašno bilo! Uzkliknuh nehotice, sgražajuć se od samoga pomišljaja.

— To se je možebit moglo kašnje sbiti; vidite dakle, da ste po svoj prilici dobro učinio odlučiv za se i za nju, da je dosta. To rekav stisnu mi Home ruku tobož praštajuć se.

— Dopustite mi, da vas još nešto pitam, ustavim ga ja.

— Čim vam mogu još poslužiti?

— Rekoste mi: za se i za nju. Rad bih znati, tko je ta ona, koja me je izljubila?

Home pogleda me uporce i osbiljno, ali oko ustiu opazih mu ipak lahki posmjeh.

— Izljubila vas je kraljica Semiramida, odvrati za tiem, a nije se na njem vidjelo, da sbija šalu. Ja zaklimam glavom, tobože, da dvojbim.

— Govorite li od sbilje? upitah ga.

— Ja se nikad ne šalim o osbiljnih stvarih. Od bolesti i nesreće ne valja nikada sbijati šalu. To odvrati i razstadosmo se.

Od onda su godine i godine minule.... a kako je ona posljedovita i spasonosna besjeda „dosta“ podrmavala mojom sudbinom, to ćete kašnje čuti.

(Dalje sliedi).

OVIDIJEV
oproštaj s Rimom.

elegija III. iz prve knjige njegovih žalostnica.*

Pohrvatio I. T.

Kada mi dodje na um noći žalobita slika,
Posljednji boravak moj, što mi ga vidio Rim:
Noći se kad sjetim, ah, sve kad ostavih drago,
Kane još mi i sad iz oka suzice kap.
Već se približao čas, u koj mi naložio cesar
Krenut u najdalji kut, zemlji Avzoniji kraj.
Ne bilo kad, nit sviest već vrstna mi pripreme smišljat,
Dugom mukom jer živci otupiše svi.
Nit mi izabrati skrb bar putnog druga si, sluge,
Nit mi prirediti mar haljinu, potrošak koj.
Snuždih se, kanoti tko, kad božjom udaren strielom
Žive do duše, al ne vidi ni da je živ.
Pošto mi sama bol na duši razbila maglu,
Te mi i ćutila pak tielu oživiše sva:
Stadoh se praštat tad na polazku s drugovi tužnim,
Od množine njih bila su jedva mi dva.
Žena me, plačuć još obilnije, zagrli plačna,
Suzâ bujnieh dažd polio obraza dva.
Kćerci na libijskom tad kraju poboravit bilo,
Niti je mogla čut, kakva me zateče kob.
Okolo gledni i svud ah jauk čut ćeš i lelek,
Kanda mrtvaca mi kog ljuto oplakuje dom.
Mužko i žensko, pak i dječaci pokojnog žale,
Suzâ vrelieh pun svaki je doma mi kut.
Ako je malomu smjet gdje prilike primjerit vele;
Troje bijaše taj, pošto ju shrvaše, lik.
Umuče ljudski glas i ne čusmo laveža pásâ,
Visokog mjeseca sjaj resio nebeski svod.
Pogledah mjesec tad i sveg kapitolija sgrade,
Kojieh zahman zid u moj je upiro dom.
Bogovi, reknem, vi blagoumni susjedi moji,
I vi hramovi svi, što mi ih ne vidjet već.
Bogovi rimski, što vas svijuh ostavit imam,
Da ste mi zdravo svi za cio koliki viek!
Kasno štita prem da latih se, pošto sam ranjen,
Voljni olakšat mi bieg snimite mržnje mi trh!
Nebesniku, kog sam sgriešiv uvriedio, kažte,
Nek ne nastavi moj držat opačinom grieh.
Štogodj znate, moj nek o meni kaznitelj znade,
Ublaži li se bog, nesrećan ne ću se zvat.
Tako se moljah njim a više moljaše se žena,
Jècânje nam svedj smetalo pobožan glas.
Žena pred Larovi svrh tog spuštenom ponikla kosom,
Ustni uz uzdrhtâj ljubnula utrnjen spret.
Mnoge neprijatnim nam izjadi rieči Penatom,
Drugu joj besjede, ah, ne će pomoći mu te.
Ne bje oklievati rad daleko pokročile noći,
Kolma se velikim već nebom zakrenula os.

---

* Kako će svaki vještak na prvi mah opaziti, držao se je prevodilac latinskoga mjerila, t. j. pokušao je pohrvatiti tu krasnu elegiju hexametrom i peutametrom. Koliko znamo, najvrstniji naši pjesnici i učenjaci pristaju uz to, da u našoj metrici lih naglasak odlučuje, što je daktil, jamb i t d.

U koliko je to prevodilac po štokavskom naglasku pogodio, neka sude vještaci; toliko nam je samo dužnost reći, da se u umjetnoj poeziji ne bismo smjeli u napredak povadjati za nepravilnošću narodne pjesme. Ne putimo baš naših mladih prijatelja, da se posve prihvate stare klasične forme, ali kad si već stvore koji „schema“. makar po najnovijem kroju, onda neka opredieljene stope budu sbilja, t. j. po naglasku i za uho štokavski daktili, jambi i t. d.

Digitized by Google

Što ću da činim, za dragiem si pogiboh domom:
Bila je zadnja mi to u oči progona noć.
Često li hitnu rieh čeljadetu: čemu li siliš?
Pazi de, brzice prem, odkle ćeš, kamo li stić.
Često si zàlagah sve, da nije ustanovljen tvrdo,
Kad ću zaputiti put, posve mi priličan čas.
Triput koraknuh na prag i triput me zovnuše nazad:
Koj mi zavladao um, krok mu se podade trom.
Često li s bogom! rieh im, a nastavih svašto govorit,
Zadnji se ljubnusmo put, kanda ću sbilja već poć,
Često isto zapòvidjeh: sâm se prevarih često,
Pogledah očima brz dječicu milu mi još.
Čemu i hitim, vaj? Ta mene u Skitiju šalju,
Meni je ostavit Rim; uzrok oklievat mi dvoj.
Živa se druga za vas viek meni uzkraćuje živu,
Živu oteše mi dom, sladko domare mi sve.
Braću oteše, svieh što ljubljah ljubavi bratskom,
Koji održaše sav Tezeja vjeru mi viek.
Dok smiem, grlit ću, ta već ne ću nikada smjeti,
Koj mi ne kratiše čas, svakako taj mi je prid.
Nije kad već; ter ni ne dočimam govora jednog,
Svačim se zabavi um, štogodj mu donio tren.
Dok sborah, dok svi plakásmo, prejasna nebom
Zviezda zasinula već, danica sjećala poć.
Bolan se razstajah taj čas, kanda uda si puštam,
Kanda nemilo tko tiela mi odkide čest.
Takav je Priama jad savladao, kadno izdajstvom
Osvetnikâ množ drveni izvali konj.
Za tim zajéknuo vaj i jauk bližnjega roda
Golu im lupa grud tužni objeručki mah.
Žena zatégla tad o moja legla ramena,
Uz gust súzâ škron besjede jecala te:
Iztrć se nemoš, nam je k jednu, k jednu je poći;
Prognanika svog prognanka žena ću bit.
I meni sudjen je put, potražit je najdalju zemlju,
Bit ću antrešelj tek maloj ti korablji ja.
Tebi zapòviedâ poć cesara težka ljutina,
Meni pak pobožan um, koj se mi cesarom bit.
To sve kušaše, to sve bijaše kušala prije,
Jedva u posljednji mah boljku popustila svom.
Nakon izadjoh, rek bih, bez opiela me nose,
Smrtni me polio znoj, s licem se spojio vlas.
Čuo sam, s muke da joj se mozgu smrklo bijaše,
Bezsvjestna doma si sred dugi da proleža čas.
Kad li se, kosu svu okaljav prašinom gujusnom
Trgnu, ohladnjela ter uda si podiže s tla;
Da je zalamala tad narícat pustu si kuću,
Zovnuv premnogi put ime si čovjeka svog;
Da je ridala taj mah, kćerino kanda i moje
Tielo na lomaču već bješe povalila smrt;
Da je navalila smać se, smrću zatomiti čuvstva,
Samo da mene rad ne hće zatomit ih još.
Živila prognanu mi: kad je već sudjeno tako,
Živila, brigom svôm ù pomoć bila mi bar!

POUKA.

Ocjena Preradovićevih pjesama.

Od Dra. F. M.

Narod je već čuvstvom ocienio Preradovićeve pjesme: on ih je prigrljivao s jednakîm žarom, s jednakom ljubavlju, s kojom ih je njemu pjesnik izručao. Mnoga se Preradovićeva pjesma pronosi narodom od ustâ do usta; ali buduć nisu dosad sve u jednu kitu sastavljene bile, to divni miris cvieća Preraćeva duše narodne svim čarom još zadahnuo nije. Sad su pjesme sakupljene, sad, za smrti pjesnikove. Iz skrštenih bielih ruku, koje je pjesnik, čovjek pravednik, ponio na onaj sviet, izpustio je te narodu svomu ostavio dobra djela svoja, velike pjesme svoje. Na grobu svoga dobrotvorca, svoga prosvjetnika zahvalnim i suznim okom pritište narod na grudi neusahli vienac pjesama, koj iz groba pokojnik živim pruža: ne polaže narod lovorike na grob pokojnika svoga nego upokojeni bezsmrtnik podaje narodu vienac svojih pjesama, vienac uviek živ i uviek životonosan. Preradović je umro, ali životom svojim on je toliko života narodu podao, da će s ovim i on sam uviek živiti. Tom utjehom razabrav se od tuge sa težka gubitka hrvatski narod može da ovaj vienac pjesama, ovaj dar pokojnikov, pošto ga je srdcu privio i suzami zahvalnosti orosio, sad razboritim okom progledava, da, razpoznavši sve mu pojedine ljepote, na novo se i razumnom razsudbom obveseli pjesmam, što no ih je prije žarom srdca obljubio. Razumno smatranje pjesama ovih još će povisiti cienu njihovu, odkrivajući i takove im vrline, kojih puko čuvstveno ponimanje ni naći ne može. Preradović nije samo pjesnik po svom znanju pjesnik: On nije samo bogoduhi, uzhićeni, tankoćudni pobratim vile, on je i naučeni prosvećeni umnik, umjetnik. Ne samo njegove ideje, misli, ćuti čine ga pjesnikom, nego i oblik estetički: kompozicija, jezikovni izraz, metrička forma. Baš s ove druge strane, koja se tiče poetike, potrebno je ocieniti Preradovića; jer samo tako može dojam njegov na narodnu prosvjetu biti podpun: njegove će uzvišene ideje uznositi, a njegova će formalna umjetnička savršenost podučati.

Dvoja bi dakle bila zadaća podpune ocjene Preradovićevih pjesama: imao bi se i misaoni sadržaj i estetički oblik njihov ocieniti. Kad se nemože za sad vrstnom silom, doraslom onoj dvojoj zadaći, izvesti taj posao, koj je ujedno dužnost naroda prema pokojniku, pokušati ću ja na kratko u glavnih crtah prikazati čitateljem krug ideja i umieće pjesničko Preradovića. Buduć da je onaj tako širok, a ovo tako očevidno i zamjerno, to mi je težkoća posla znatno smanjena; jakost i veličina pjesnikova odsievat će se i u slabom pokusu mom iz nova.

Digitized by Google

Najprije ću dakle govoriti o idejah Preradovićevih: o njegovu svaćanju svieta, ljudi i naravi, o njegovih umjetničkih, philosphičnih, ćudorednih, političnih i praktičnih nazorih. Iza toga iztaknut ću značajna svojstva njegove poetičke forme, uslied česa će valjati govoriti o njem i kao lirskom i kao epskom i kao dramatičnom pjesniku. — Kod toga razmatranja neću se držati pokojnikove razdiobe svojih pjesama na I. pjesme različne, II. rodoljubke, III. prigodnice, IV. pjesma prvih ljudih, V. Ljubovke, poslje kojih sliede kao VI. odjel „Pjesme tudjinke," zatim po osnovu izdavalaca pjesnikova posmrtna ostavština s jednim opernim libretom i s jednom dramatičnom pjesni.

Pokojnikova razredba pjesama nije uviek objektivno prikladna i prema poetici udešena; nu da i jest, moja svrha i prema ovoj razdioba ocjene u dvoje nukala bi me, da se nedržim slieda pjesama, pjesnikom ugodjenâ.

Prije nego što idem razlagat ideje sadržane u pjesmah Preradovićevih, hoću predočiti njegov nazor o zvanju i biću pjesnika. Njegovo shvaćanje svoga rada bit će nam ključ, koj će nam otvoriti pogled na njegovo pjesničko blago. On nam taj ključ reć bi sam svojom rukom nudja, postavivši na čelo svim pjesmam elegiju Pjesnik (str. 3). Pjesnikov sviet jest sviet idealan. Medj zemljom i nebom put mu je dug do sjajnog hrama, gdje će mu idealna ljuba družicom biti; taj put mu je ravan, poljem cvjetanim, pod nebom nenaoblačenim, u hodu ga ništa nesmeta, on je ljubimac svoje zemlje, poznaník svega svieta. Nu pjesnik nevidi samo toga idealnoga svieta i života, koj mu genij njegov sa visosti svoje pokazuje, te mu se prividja zemlja kao zviezda jasna i okrugla: pjesnik je i čovjek, koj vidi zemlju jazovitu, uglovitu, jadnu i zlu. Genij pako nuka ga, da se uznese nad neravnosti zemaljske, da nepuzi po zemlji, jer' onda ga mora svaki trn ubosti. Ali pjesnik je zemnik; kao sin ljubi on zemlju makar je i zla majka, nemože se od nje odkinuti; zato je pjesnik nesretnik, sunce nebesko po njem sja al ga izdava, nesazrieva on na njem. Izmedju dvoga svieta, idealnoga i materialnoga, on visi, uzhit ga k nebu diže a zemlja ga k sebi vuče. U tom boju, koji u njegovoj duši bije idealizam i materializam, njegova duša uviek drhće, uviek strada. Tom pjesmom doznajemo, da je pjesnikovo zvanje uznositi se u idealni sviet, ali da je njegov udes nikad posve nedoseći ovoga, već u borbi proti oporoj i zloj materialnosti, a u težnji za idealom uviek stradati. Nu ako po ovoj pjesmi pjesnik baš sa svoga idealizma trpi, ipak je njemu, kako nam kaže sonet: Pjesmica (str. 21.) samo pjesničtvo jedina, a obilata utjeha. Iza muke za zaslužbu materialnu odmah mu k pjesmi prijanja duša i zaboravlja jad, košto diete iza suza opet skače za leptirom. Pjesma mu je bogom dana vjerenica, te duša njegova, u realnom životu sdružena s jadom, diše glasom tê svoje idealne vjerenice, svoje utješnice. Pjevat, to je narav prava pjesnika, to je njegov život, to je izjav njegova bića, kako nam kaže epigram zapovied (str. 69). Da pjeva, nemože mu se zapovjediti, a nit mu se može prepovjedati neka nepjeva, kao što se ni ne može prepovjedati rieci da ne teče, ni duhu da ne misli, ni srdcu da ne ljubi. Pjesniku je, kako čitamo u Djedu i unuku str. 97 i 98). samo onda pjevati, kad je uznesen, štono veli Ovidij o pjesnicih: est deus in nobis, agitante calescimus illo. On pjeva pjesme iz dna srdca, a misli uznesene do neba, kad ga nadahne vila posestrima; a kad prestane pjevati, što mu je žica pukla, t. j. što ga je uzhit ostavio, onda mu je vila družica, sestrica t. j. kako mu ona daje da uzhićen ljepotu tvori, tako mu ona u prozi života ćudorednom podporom služi. A zadaća je njegovoj pjesmi ova: da tužna prijatelja tješi, da nadjenu ljubovcu svakom krasotom, svakim miljem kiti, da domovinu svoju uzhićenom ljubavju slavi, a da silniku, tamničaru domovine, moćnu zlotvoru zagrmi: tebe nepjevam, nerazumie pjesma zapoviedi, slobodna je, svomu glasu sliedi. Shvaćajuć ovako znanje pjesnikovo veli Preradović u popjevci: Prvienci (str. 115.) da nepjeva za svoju slavu, nego za slavu majke Slavije, te bi njojzi cviećem svojih pjesama rad ovjenčati čelo a ne sebi lovoriku steći. Pjesma bo nije njegova zasluga, nego je dar po Bogu, koj ljudskomu duhu dade iskru, da pjesnici, njom uzplamćeni, kroz sve vieke poju. A u alegoričnoj popievci Bilje (str. 116), veli, da svoje pjesme kao ljekovito bilje svojoj domovini bolnoj daje, neka si vida ranje njim, neka njegovim sokom opere i osvietla svoj obraz, a svojim oslieplјelim otudjelim sinovom oči izlieči. Tako vršeći ćudorednu zadaću svoju, nukajući narod svoj na dobro, snosi težki svoj udes, koji nam kaže elegija Pjesnikova kob (str. 130.). Tu nam Preradović kazuje svoju subjektivnu sudbinu: nesretan je posve, sve mu je udes ugrabio, ali jednoga mu blaga oteti nemože: pjesmu. U najvećoj biedi još on pjesmu pjeva, a po širokom svietu glas se njezin razliega. Eto, ona oprečna borba izmedju ideala i realnosti, premda je pjesniku oduzela svaku slast realnu, ipak mu je ostavila idealni pjesnički sviet, te ga ovaj muževnim ponosom drži postojana i uzpravna pod teretom svih realnih bieda. Si fractus illabatur orbis inpavidum ferient ruinae. Tu promethejsku misao mudroga Rimljanina ponavlja Preradović.

Pbilosophičko-estetična načela Preradovi-

Digitized by Google

ćeva očituju se na zanimljiv način u Slavjanskih dioskurih (str. 150.) Tu se kaže, da će ljudski duh, kad bude posve oplemenjen, smatrati sredstvo izvanjske sjajnosti kao puku pomoć slabosti ljudske pa će uvidjati, da je samo ono krasno, što je dobro. Po tom nije krasota nikakav samostalan pojam i pojav nego je uvjetovan pojmom dobra; samo ono što je dobro, može biti krasno. Nu to će biti tek onda nazor ljudski, kad budu ljudi savršeni. Krasota je dakle san još za nesavršene ljude, ona je samo prolazna pojava dobroga, koje slabe ljude sredstvom izvanjske sjajnosti dirati mora. Preradović tim podredjuje umjetnost, kao tvoriteljicu ljepote etici, kao zakonarici dobrote, te se tim očituje pristašom Platonove idealistične estetike pače pristašom Novo-platonske theozofije, koja ljepotu nalazi u etičnoj ideji, a izvanjski tvorni oblik kao nebitan prezire. U nazorih estetičnih uvjek se borahu dva protivna načela: idealistično, koje u ideji nalazi glavni biljeg ljeposti i formalistično, koje ga nalazi u absolutno dopadnih formah. Nu premda se ovdje Preradović kao umujući estetik priznaje za Platonovca pače Novo-Platonovca, to je on kao pjevajući praktični estetik više pristaša formalizma, realizma estetičnoga, kako to njegova na polak alegorična pjesma: Radost i muka pjesnikova (str. 30), pokazuje. Tu se veli da pjesnik, gojeć u svojoj duši liepe misli, žarka čuvstva, sve na to smjera, kako će se one dopadnuti, kad ih on prikaže svietu. Pjesniku Preradoviću je dakle kao realističnomu umjetniku do toga, da njegove pjesme ne budu samo izraz etičnih ideja, nego da se estetičkim oblikom dojme ljudstva. Nu ipak ideja preteže Preradoviću, ona je tako uzvišena, da joj ne može dostojna oblika dati u riečih, te dočim i njemu, kao što Rafael Sanzio o sebi veli a Cicero o Fidiji, uzor pred dušom jasno stoji u milju i ljepoti, on taj uzor samo u krpežu u sviet slati može. Ova izpoviest Preradovićeva kaže nam, kako si je sam bio sviestan, da je on pjesnik uzvišenih idejâ, kojim savršenoga estetičnoga oblika naći nemogaše. Ova pretežnost ideje nad oblikom jest biljeg svih idealističnih pjesnika, kakvim se evo Preradović sam priznaje. Još možemo navesti tri pjesme kao dokazala nazora Preradovićevih o biću i zvanju pjesnikovu. U Posveti prvienaca (str. 192) veli, da sve tu sastavljene pjesme imadu svoj izvor u njegovoj dragoj. One su sve samo ogledalo i jeka njezina, ona je prvi sadržaj svih njih, jer je ona pjesnikova duša, misao, ćućenje. Kao što smo prije spomenuli, da je pjesničtvo dar prirodni, da ono nastaje uzhitom njekim, tako ovdje saznajemo, da je ljubav izvor poeziji. Budući da Preradović idealno shvaća pjesničko biće i zvanje, to on materialistične namjetnike, koji ne pjevaju od srdca, nego radi trbuha, satirom svojom izsmjehava u epigramu Njekomu hrdjavomu pjesniku (str. 68) i u šaljivoj pripoviesti Sljepac Marko (str. 121.) Hrdjavi pjesnik zalud uzdiže glavu svomu Pegazu, jer ovaj sve misli — na travu; sliepac Marko, pjeva goranom njeke čudne pjesme o strahotah morskieh čudesâ, pobjegavši amo od mora, gdje mu sviet nedavaše za pjesme ništa, veleći da je pjevač sam valjda sit, buduć može pjevati, nego da mu je torba nesita. I kod gorana Marko zlo prolazi; sviet vijući mu lovor vience, ogolio je sva lovor-stabla po gorah od vrha do dola, nu srdit Marko tvrdeći da nije koza, da mu bude lišće ovo hranom, umukne te mu nikad više ne zapjeva. Ova bi se pjesma mogla doduše i protivno tumačiti, al sigurno se može njezin smisao razabrati tek onda, kad se dozna historični povod njezin; nu obzirući se na karakteristiku sliepca Marka smiemo ovu pjesmu smatrati, kao što i prije spomenuti epigram, satirom na nepozvane kruhoborne nadripjevače.

Iz ovih Preradovićevih nazora o pjesniku možemo u napried suditi, kakav je značaj njegova pjesničtva: kakve on najredje predmete izabire svojim pjesmam, kakove ideje najvoli njimi prikazati. On pjeva, ne što hoće, nego što mora, ne od volje, nego od nehotična uznesenja; on pjeva zato da čini dobro: da tješi prijatelja, da vida rane domovini; on pjeva zato što ljubi; s toga slavi svoju dragu, slavi domovinu; on pjeva kao slobodan čovjek, zato njegova pjesma ne ima pohvalne rieči silniku, koj otimlje slobodu; za njega ima on samo mržnju i razorni tries; on pjeva, da prosvieti svoj rod; on pjeva, da boravi u svom idealnom svietu, koga njegova pjesma glasi, makar se i bieda rušeć mu krov nad glavom orila nanj; on pjeva jer u pjesmi nalazi utjehu i zamjenu za materialni užitak. Preradović je dakle pjesnik skroz i skroz etičan, njegovoj pjesmi nije svrha stvarati ljepotu, nego promicati dobro. On je pjesnik tendenciozan u najplemenitijem smislu: svrha mu je oplemenjivati, a sredstvo toj svrsi uzvišenost. Uzvišenost glede estetičnoga oblika, i estetičnost glede misaonoga sadržaja to je glavni značaj pjesama Preradovićevih.

Što je poglavita tendencija Preradovićevim pjesmam, to nam on sam kaže u reflexivnoj pjesmi Jezik roda moga (str. 143). On odieva svoje pjesme u premili krasni hrvatski jezik, te ovaj iz njih, kao iz česama obilno teče, silno put neba štrca, a odozgor se ko blaga rosa siplje po rodu i uvehlo srdce kriepi. Pjesma Preradovićeva šilje hrvatski jezik širom naroda, da sva srdca za sebe osvaja, uznosi, a da sve ljude ko božja truba uputi, da samo toliko vriede koliko svoj narodni jezik ljube. Etični smjer Preradovićevih pjesama jest dakle poglavito patriotičan.

Digitized by Google

Natuknuvši tim glavne ideje Preradovićevih pjesama prema njegovu nazoru o biću i zvanju pjesnika, sad ćemo pobliže iz samoga sadržaja njegovih pjesama njegove poglavite ideje izvaditi. Vidjet ćemo, kako si on pomišlja makrokozmos; koj je njegov sviet ideja; koji su mu nazori o uzroku i svrsi svega bivovanja; koja su njegova ćudoredna načela; kako si on pomišlja razvitak čovječanstva i sudbinu pojedinca. Preradović je doista takav, kako to njegova krasna oda Bogu (str. 58) svjedoči. Ljudski um vidi kroz svu vječnost i po svoj bezkrajnosti razastrto biće božje; svud priroda govori čovjeku o njem, kazuje nanj, da je svagde; ali šta je, toga um ljudski pomisliti ne može. Ograničenim svojim pojmom ne može on neizmjernost Boga obuhvatiti, šta je Bog, to ostaje umu uviek tajna, ali srdce ćuti, kakav je Bog, da je on skup svih vrlina, da je ideal, u kom su sve etične ideje sastavljene, u kom je takodjer sve znanje i sva moć. On je absolutno biće, jedina substancija u svemiru, a sva druga bića samo obstoje u njem. On je i prvi uzrok i zadnja svrha svega bivstva. Mienom razvija i usavršuje on ostala bića, svemir je vječni svemjen, sam on je viekom stalan, on ne ima uzroka, ni početka ni granice, stan mu je vas sioni sviet; svu mienu inih bića njegov um izvodi s pravdom, s ljubavju. Njegova svemoć nije kruti fatum, nego je bezkrajna dobrota, svoju milost on vas mirom razastire, nu svakomu pojedincu po pravdi ju dosudjuje. On svojom voljom sav sviet udesuje i k boljku, napredku vodi, nu ipak zato slobodne volje pojedinca neprieči. Uslied toga ova i u zlo zalazi, nu providnost božja i to zlo na dobro navraća. Tako je konačna svrha svemira ipak samo dobro, sam Bog, on je prvi uzrok i zadnja svrha svega. I sonet Nepojamnost Boga (str. 34) kaže, da ljudski razum, kao leptir oko svjetla leteći oko bića božjega može poizginuti s te drzovitosti, ali Boga pojmiti ne može. Navedenim oznakom Boga pridružuje ovaj sonet i tu, da Bog izvodi harmoniju svih pojedinih bića. Sonet Priznanje (str. 33) izpovieda neumrlost čovječje duše kao iznimku od svih ostalih stvorova, zatim prilikovanje njezino Bogu. Za metafizične i etične nazore Preradovićeve osobito je znamenita oda Ljubavi (str. 41), refleksivna pjesma Slavjanski dioskuri (str. 148), mali epos Prvi ljudi (str. 245), refleksivna pjesma Suho drvo (str. 48) i Zviezde (str. 38). Ljubav je božja kćerka, koju Bog uda za biedni sviet, da po njem svud srećom radja i na Boga sjeća; ona zauzimlje pri Bogu prvo mjesto vlasti, ona s njim dieli vječni priestol, drži i ravna mu carstvo; ona sve živo u život uvadja; ona je prvi uzrok svega, što se radi; ona potiče Boga, da lučju sve svjetove oblači i da ih sve k jednoj svrsi puti; ona je uzrok, što Bog umnim stvorovom uz umrla tjelesa dade bezsmrtni duh; ona je uzrok, da se čovjek u svom jednom individualnom životu nesjeća, što je on bio u prijašnjem životu svom, da ga nesmeta prijašnji mu život u sadanjem, te on može nesmućen napredovati; duša bo ljudska putuje iz jednoga tiela u drugo i treće i t. d., dok se ne usavrši (egipatska i pythagorejska vjera u seobu dušâ ponavlja se u spiritizmu, komu se ovom pjesmom Preradović pristašom priznaje). Ljubav nadzire i puti ljude u njihovom razvoju; kad padnu ona ih uzdiže. Tvrdu zemlju pretvara im u gibku ljuljaču; ljubav daje čovjeku domovinu, roditelje, prijatelje, ljubovcu, te s njome raj na zemlji, koj je ipak prolazan, premda sjajan. Od spolne ljubavi mnogo je uzvišenija ljubav bez ikakve slasti, ljubav domovine još je viša; ona spaja još više ljudi u plemenitu zajednicu, te je povodom plemenitih diela. Najviša ljubav prema svemu svietu, milosrdje obćenito, koje blagoslov podaje svakomu biću. Ljubav je čudotvorne sile; na hridi, moru, pješčari ona cvieće sreće sadi; ona pretvara zlo u dobro, tolika joj je etična sila. Samo prirodnoga zakona smrti, ona oboriti ne može; jer je svemir svemjen. Ljubav je posrednica medju ljudi i Boga, ona će jednom sdružiti sve narode, otev ih sebičnim svrham, u jedan složen sviet. Svi dusi, koji razumiju razvoj svieta, znadu, da će jednom doći doba toga sveobćega sdruženja. Smrt je samo zato u svietu, da iztriebi sve zlo, te će ostat samo dobri. Ona universalna država dobrih ljudi neće se stvoriti ratom, jer će ratovi prestati, niti ceremonijom vlastodržaca, jer će ona država biti pravi ćudoredni kozmos na zemlji, bit će nebo na zemlji.

Po ovoj odi na ljubav smišlja Preradović, da je cilj razvoju čovječanstva na ovoj zemlji, da dodje do njekoga supernaturalističnoga neba; on drži, da individualna duša ne živi samo jednom u individualnom tielu, nego da bezbrojnih puta mienja tjelesa dotle, dok se neusavrši, dok u jednom tielu idealna duša materiju skroz i skroz nepronikne. Konačni podju u sklad izmedju materije i ideje, tvari i duha, to je svrha čovječjega razvoja. U eposu Prvi ljudi nalazimo sliedeće nazore. Sveta ljubav spaja sve glasove neizmjernoga nebeskoga svieta u podpun sklad. Bog je ljubav, koji sve, što stvara, dalnjemu boljku kreće tim, što na nižji stupanj meće višji, i tako dosljedno od reda do reda k savršenstvu vodi; sviet se neprestano usavršuje. Na božju zapovied spušta angjel zemljozor iz čaše života kaplju na zemlju, nek se na njoj život nov, život višje vrsti, pomoli; ta kap padne u prah na zemlju, zemljozor ju digne, i u ime Boga blagoslovi ju, vječnoga joj duha udahne, i tako se stvori čovjek bezsmrtnik. Čovjek Adam ne može raja uživati, jer je simpatetično čuvstvo prirodjeni mu uvjet sreći,

Digitized by Google

ono je njegova narav. Egoizam je protunaravan. Iz boli sbog samoće nastaje subožnost Adama, s kojom se obraća Bogu za družicu. U snu se prividja Adamu sve buduće čovječanstvo i njegov razvitak; čistomu duhu bo je san prava java; duh najme u snu riešen okova tjelesnih svevidan postaje, doznava i budućnost; vremene razlike, sadašnjost, prošlost i budućnost, samo su tlapnje duha u tielo zatvorena, duhu snijućemu, dakle tiela oslobodjenu, one prestaju. Tako vidi Adam snijuć, kako se čovječanstvo silom čuvstva množi, kako se izopači, potopom mal ne sve pogiba, pak opet poslje potopa naraste, raznoliko se razvije u neprijateljske narode, koji se strasću zavedeni kolju; iz strašna pokolja ostat će ih samo malo, ali to će se sjediniti, u ogroman jedan plamen splanuti. Usried toga plamena, usried toga ljubavlju združena konačnoga ljudstva, sja se krst življim svjetlom, kao jasna jezgra, kao središte toga združenoga ljudskoga kozmosa. Družicu Adamovu stvara zemljozor po zapovjedi božjoj; pušta opet iz životne čaše kaplju k zemlji, nu ova ne padne u prah nego kresne u suzu na oku spavajućega Adama, te se ova suza, kaplja jada, odmah pretvori u biser; tu biser-kaplju, sastavljenu od suze Adamove i nebesnice kapi iz čaše života, blagoslovi andjel, dahne u nju s neba poslanu vječnu dušu i tako postaje prva žena. Angjel uči prve ljude, da će biti sretni, ako ostaju uviek u sriedini izmedj dvajuh svieta, idealnoga i materialnoga, koji će se njih dojmiti prema tomu, kako ih bude volja svraćala k jednomu ili drugomu svietu; ljudska volja to je božja vaga: kako volja privoli svjetlu ili mraku, kako je ljudska sudba, tako ljudem na vagi svojoj božja pravda odmjeri. U tjelesnom svietu vlada causalnost, ali u njem samom ne ima uzrokâ učinkom, nego uzroci causalnoga saveza u tjelesnom svietu jesu netjelesni, duhovni, koji kao zrake proniču materiju, te ju oživljuju, a središte tim uzrokom razvoja materije, tim duhovnim zrakam, jest u Bogu. Zato se ljudi neka podižu k njemu; on je substancija u istinu obstojeća, a tjelesni sviet je samo prividnost. Zato valja zemaljske slasti samo srkom piti, a ne potonuti u njih, inače bi duh u tielu izginuo, te bi ljudi sagriešili i u jad pàli. Od toga pada prvih ljudi sve bi im kašnije potomstvo takodjer u grieh i nevolju palo, dok ih opet ne bi sam Bog spasio. Zato im neka uviek vrhovna ideja uzdrži čist plamen duha. Preradović se u toj pjesmi ne drži sasma poviedanja biblije o stvaranju Adama i Eve; nije sam Bog nego angjeo stvarao ljude, što nas sjeća na novo-platonsku philisophiju, koja izmedju Boga i čovjeka stavlja demiurga. S tim je u savezu spiritistični nazor Preradovićev.

Preradović je mystik, on vjeruje u vizije na snu, drži tielo podpunom opriekom duha, uzom duha. Takva šta čitamo i u Platonovu Fedru, tako misle i Budhovci, Novoplatonici i spiritiste, koji su samo prekuhana kaša prijašnjih mystičkih plieva. Premda ovdje zahtieva Preradović podpuni razpit duha od tiela, ako hoće duh do spoznaje doći, to on ipak na drugom mjestu u istoj pjesmi zahtieva harmoniju izmedju duha i tiela, ideje i tvari, kao vrhovni ćudoredni postulat; zahtievajuć taj sklad izmedju dvijuh različnih bića, duha i tiela, odaje se kao umjetnik; toga bo je svrha ideju sa tvarju podpuno izmiriti. Tim zahtjevom pristaje Preradović uz staro-grčku kalokagatiju, koja je podpuna oprieka mysticizmu i spiritizmu. Napokon prihvaća u toj pjesmi Preradović povjest o iztočnom griehu i kršćansku nauku, da je palo ljudstvo sam Bog morao spasavati. Kao kršćanin priznaje se Preradović i tim, što kaže, da će znamen krsta biti središte budućega sdruženoga pobraćenog ljudskoga kozmosa.

(Dalje sliedi.)

Na bledskom jezeru.

„Otok bleški kinč nebeški“.
Poznata slov. pjesma.

Komu nije pobliže poznata moja malica, mogao bi kraj moga češćega putovanja u razne kupelji pomisliti, da sam sretnik, koj razpolaže obilnijom mošnjom, pa mi je i sbilja pošla šala za rukom, da sam jednoga novčarskoga častnika obmamio, te mi je nedavni burzovni prasak bečki do pet stotina progutao. —

Ali ja u istinu niesam nikada bio ljubimac Fortunin, pa ako mi i jest jedared bila pokazala svoj mezimac, prekasno bjeh priskočio, da ju zanj pa — prema poslovici — i za cielu ruku uhvatim. Što dakle putujem kadšto u koju kupelj, nije od zabave već od nevolje. Jer ako i jesam u sjemeništu prve tri godine bio toli kremenit, da su mi saučenici dosudili najveću starost medju sobom, to sam ipak i ja na koncu podlegao malne obćenitoj — sudbini i počeo se nabacivati — kako je glasio terminus technicus — ilirci t. j. krv bacati. Valjalo je dakle poći u Gleichenberg, odkale sam obišao dvie stare gradine Trautmansdorf i Riegersburg. Nu ilirci, kao što pravi za četrdesetih godina niesu mirovali, ne primiriše se ni u meni, pa kad sam im jedno vrelo začepio, navališe na drugu stranu i sunuše prama glavi. Hajde dakle — rekoše liečnici — u Radegund. Kašnje hćede opet nesreća, da nagraišem na žestoku reumatičku prehladu, koja se nije dala protjerati parnimi kupkami, već me odtisnula u Italiju, u Košutovom viešću, glasoviti Monsumano — u spilju naravskom parom grijanu. Ali meni nije ona imala zime

Digitized by Google

iz udova izvući, i bio bih upravo banbadava koju stotinu izbacio, da se niesam tom zgodom poslužio, da vidim susjedne kupelji Monte Catino — koj je za Talijane što Karlovi vari, i nagledjem se prekrasnih umjetnina u Fiorenci, Bologni, Padovi i Mljetcih. Na povratku svom doznam, da ima na bledskom jezeru naravstveni lječnik (Natur-arzt), koj da svojom vodenom lječitbom čudesa tvori. Nije druge, već pokušaj još studeni liečiti, što se nije dalo toplinom. Pak da i niesi bolestan, kako da te ne osvoji živa želja, da se nagledaš one divne krasote naravi, što su nam ju naši zagrebački izletari od g. 1863. a naročito naš na glasu pjevčika R. opisali. I tako vam i ja liepa jednoga dana osvanem na Bledu.

Okolica što je bledskomu jezeru susjedna već je liepa, predočavajući ugodnu promjenu brda i dolina, ali što ćeš tek reći, kad na domaku jezera s briega opaziš sam grad, kako se je ponosito sa svojom kulom onkraj jezera ukočio. Tu je treba kista slikarskoga, pero preslabo riše! Ali spustimo se za sada ovim prvim pogledom već razdragani nizbrdice i padnimo na toli slavljeno jezero. Od svih samo ne jedne strane, gdje su gore ostavile ponešto prostora, okruženo brdinami i vrletnimi planinami — Karavankami sa svojim najvišim hrbtom Stolom razlila se u njem zelena voda, na više miesta 6—12 hvati duboka, pa se pružila u duž pol a u šir četvrt sata, tako da pješke cielo jezero brzo hodeć obidješ za sat. I druga su jezera liepa, ali što ovo nada sve kiti, to je krasna i bogata crkva dobre naše Gospe, koja se na lievu ruku u zadnjoj trećini jezera na humku krasnim svojim crvenim tornjem k nebu podigla, da sebi nasuprot motri mladju svoju kćerku, župnu crkvu, koju još uviek hrani i odieva bogatom svojom blagajnom. A da se obilatom svojom vodom ne prelije, zaokvireno je jezero sa strane druma liepim nizom ukusno sagradjenih gostiona, Rikli-jeve daščare, raskošno sazdanih vila i većinom tvrdo gradjenih kuća seoskih. Ima ono oblik elipse, kojoj su se krakovi prama otočkoj crkvi nešto više razmakli. Kad ovako stojeć na obali premahneš okom po blistavom zrcalu vodenom te ga uzvineš po rubu gora i bregova, pravo tek pojmiš polet pjesnikov, kojim su niknule krasne one i medju Hrvati svuda jur pjevane pjesme: „Otok bleški, kinč nebeški“, pa „Po jezeru bliž Triglava, čolnić plava sem ter tje“. Tolika ti milinja na pogled božanstvenoga toga remeka naravi obuzme srdce i dušu, da bi, ma za svoga vieka neskrpao stiha, zapjevao skoro dytiramb! Pak da se još čudiš narodu slovenskomu, što mu se iz grudi tako nježno pjesme liju, što je sva srodna plamena nadpjevao! Doista kraj takovih rajskih prediela nije čudo biti pjesnikom, biti pjevaocem ambrozijskih pjesama!

Nego, prijatelju, ja sam od puta sustao, ja sam bolestan: valja mi potražiti pristaništa, zdvavlju utočišta. Treba da me ponaj prije odpratiš u najlošiju zgradu, što je sjela jezeru na obalu — valja poći u Riklijevu švajcarskim slogom sagradjenu daščaru, u njegov hydropatički zavod. Da te dakle ponajprije upoznam sa svojim novim prebivalištem, gdje sam mjesec dana liečeć se sproveo.

Sunce već počimalo sjedati na zapad, kad sam otvorio vrata Riklijeva zavoda, ali u isti hip hoću da poizmaknem natrag. Imam šta i vidjeti na čudnovatom tom pozorištu ljudske patnje! Dva tri sjede u kadicah te ih se po dva momka prihvatila vodom polievati i ruke im i noge natirati; do njih se kakva trojica u uzkih podugačkih kacah, kao da zelje gaze, zakalala sama nogu o nogu ribati; treći sjedni kao na kakov priestol visoku stolcu plahtom pokrivene glave i uzpuši se od one silne pare, što im se iz nekakva badnja u glavu izhlapljuje; četvrti uzdiši u gunjeć pokrivenoj postelji, a uzanj se natisni sluga i natiri uznojeno tielo, da se još većma okupa u znoju. Bijah, kako rekoh, u Radegundu, pa mišljah, da ću se i ovdje sastati sa starim znancem, ali drugčije se tu tjera taj zanat, strože obavlja kruta služba.

Zazeblo me nešto oko srdca, gdje sam morao biti gotov, da i ja okusim te pogače! Scienjah se sretnim, što niesam onaj čas medju timi nesretnici, stradaoci; zaboravih bolan, da me samo kratka noćca dieli od iste sudbine.

Povedoše me u prvi kat, u kojem ima kakovih osam postelja, od kojih me zapade ona tik vrata, što se valjda nitko nije dao onamo, bojeći se promaha pri otvaranju.

A sretan li bijah ja, gdje me zapade najljepše makar i najopasnije mjestance!

Prvo mi je vazda, kad hoću da najmim nov stan, ogledati se za vidikom: moj je bio čaroban — carski! Izravno prama momu prozoru osovila se krasna bledska gradina sa svojom kulom i kulicom, a lievo od nje podigao se slavenski starac Triglav, onaj stražar na razmedju triju naroda — od vajkada ljutih krvnika medju sobom: slavenskim, taljanskim i njemačkim. Da se niesam bojao vile pjevačice, te mi ne objesi parnice s oskvrnute svetinje — izpjevah čovjek svagdanjik pjesmu u slavu prekrasnomu pristaništu svomu, ali glasni njezin i neumitni: Odi profanum vulgus et arceo! — što je zavrio na usta njezina rimskoga svećenika i mitnjaka, razhladi vruću moju želju. Uz ovu milinu sve mi bude krasno: i tvrda postelja i priprosto samo najnuždnije pokućtvo dà i ista muka, kojoj sam se goroj od svoje boli imao podvrći.

(Konac sliedi).

Digitized by Google

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 6. rujva prikaza se na našem pozorištu na korist Preradovićeve zaklade Kostićeva tragedija „Maksim Crnojević“. Čitaocem poznat je potanko sadržaj te drame po ocjeni urednika ovoga lista. Prikazanje bijaše mnogo bolje nego prošle godine. Ivu Crnojevića prikazao je ove godine g. Mandrović na daleko bolje od g. Pelleša, isto tako je i g. Rajković kao dužd mnogo bolji bio nego li lanjski dužd Kontilović. Uza sve to je prikazanje Rajkovićevo prežestoko bilo, te je tim ne stalo oprieke medju karakterom Mlečića i Crnogoraca, što je pisac svakako naglasiti htio. Žalostan bijaše g. Leković kao Miloš. G. Braniju zvonio je glas nekako čudnovato, deklamacija u višjih glasovih prevraća mu se u plašljivo pravdanje, te gubi s toga dramatičnu krepčinu. Izvrstne bijahu gja. Bajzova i gčna. Perisova. I gja. Ružička izvela je Andjeliju dobro, samo je kadšto bezobzirce preletila preko važnih deklamatorniħ mjesta, ne naglasiv ih, kako treba. Liepa apostrofa moru nije s toga ni malo uspjela. Kraj svega dobrog prikazivanja nije ta tragedija ni sada mogla omilit obćinstvu, ko što ni prošle godine. Pojedini prizori dojmiše se doduše gledalaca, cjelina ih nije mogla zadovoljiti. Kazalište bijaše slabo posjećeno, velika doista sramota za zagrebačko obćinstvo, koje je moglo zaboravit, što da je Preradović hrvatskomu narodu! Dne 7. rujna pjevala sa opera „Faust“, a dne 9. rujna francezki poznati igrokaz „Tvorničar“.

Za koj dan poći će dramatično družtvo u Varaždin, gdje se ima sa nekoliko hrvatskih predstava otvorit novo kazalište. Čujemo da će se ondje prikazat Schillerova tragedija „Spletka i ljubav“ i Fredrova komedija „Djevojački zavjet.“

— Kažu nam, da se je saborski odbor za narodno kazalište već konstituirao, te će imat ovih dana sjednicu, kojoj će prizvan biti i veći broj vještaka. Odbor imat će razpravljati po književnicih izradjeni statut, te će ga zatim predložit saboru. Molimo gg. zastupnike, da svakako još ove godine pribave tomu toli važnomu zavodu stalan temelj, jer samo na takovom moći će se naše kazalište razvijati. Čast i poštenje revnosti sadanje uprave, ali razvitak dramatičnog zavoda bez složne pomoći književnih sila ne može se nigdje pomisliti, najmanje pako u Hrvatskoj.

Književnost. Pravničkog časopisa „Prava“ izišo je V. svezak, obilujući zanimivimi razpravami. Spominjemo tu članke „Osnovno načelo kaznenomu pravu“; „Ugovor sa Crnom gorom o predavanju zločinaca“. „Nešto o narodnoj samoupravi u Hercegovini“ od Vrčevića; „Kastavski ustav.“

— Stiglo nam je izvješće višje dubrovačke gimnazije. U njem imade vrlo zanimiva razprava „O dubrovačkoj pomorskoj sili početkom novoga vieka“ od profesora Antuna Vučetića i i hrvatski prievod Horacijeve poslanice „Ad Pisones de arte poetica.“

— Fr. V. Sasinek, tajnik matice slovenske u sv. Martinu turčanskom i slovački povjestnik, izviestio je predsjednika naše akademije, da putujući ne davno radi povjestničkoga iztraživanja po gornjoj Ugarskoj primieti medju starinami u bojničkom dvorcu Palfijevu jedan stol, dug okô 2 hvata a 10. stopa širok, na kojem je urezan mač i štap unakrst, onda vješala i mučeničko kolo, tè čita se još sljedeći njemački nadpis: „Gott alein die Ehr, nix mehr due ich begehr'. Carl Hasch von der Neustatt. Paulus: der findt es verlore wirdt nach und kavet es vel wirdt der stirbt eh das er krankh wirdt. Anno 1639. Na dalje ovi latinski stihovi:

„Hicce rebelle caput vindex demessuit ense
Frangepane tibi, Petre tibique Zrini!
Frangepan et Petrus gladio cecidere sub isto,
Zrinius iste comes, marchio et alter erat.“

Po predavanju, kako Fr. V. Sasinek piše, bili su ban Petar Zrinski i knez Fr. Frankopan odsudjeni kod ovoga stola. Sravnivši njemački i latinski nadpis, reć bi, da je prvi stariji i učinjen po stolaru, valjda 1639. godine; a mislim, da je onaj Karlo Hasch bio taj stolar i učinio stol za viećnicu u bečkom Novom mjestu. Latinski dà kako mogaše urezan biti tek poslije 30. travnja 1671. godine. Smrtonosni oni znakovi urezani su ili prvobitno, ako je stol u tu svrhu naručen bio, ili poslije smaknuća onih hrvatskih velikaša. Moguće, da ili je kod ovoga stola proglašena smrtna osuda proti Petru Zrinskomu i Fr. Frankopanu, ili je on sbilja za stratište upotriebljen bio. Svakako je taj stol u Bojnicah za nas znamenit, tè bi liepo naš zemaljski narodni muzej riesio.

— Parižki list „Figaro“ pripovieda nam, koliko da je nagrade dobio za svoje opere glasoviti skladatelj Auber. Počam od g. 1830 dobivao je u omjer za svaki čin 6000 franaka od kojih je jednu trećinu dobio libretista Scribe Od godine 1828—45 dobio je Auber za 18 opera i baleta u svem 290000 franaka. Kod nas plaćaju se opere i drame dakako posve drugačije. Zanimivo bi bilo iztražiti, koliko je dobio za svoje opere Lisinski i Zajc.

— U Parizu pojavio se nov dramatički talenat. Hipolit Dubois iz Marseilla predao je ravnatelju francezkog kazališta dramu „Mariju“, za koju kritika veli, da je jedna od najboljih dramatičkih radnja novoga doba.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 38. U Zagrebu dne 20. rujna 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Veseo doček. — Mlinarska djeca. — Moja zviezda. — Pod kestenjem u saskom vrtu. — **Pouka:** Ocjena Preradovićevih pjesama. — Na bledskom jezeru. — **Listak.**

VESEO DOČEK.

Spjevao I. T.

Bieli dvori iz daleka
Jasnije se danas biele,
Mila majka, žurna seka
Otimlju se i vesele,
Veseo je trud i rad,
Radošću se sjaje grad.

S okana se cvieće smije
Poput majke srećna lica,
Oko vrátâ vience vije
Mila seka kitilica,
Tuda miljem sievajûć
U dvor će im sreća uć.

Sve se blista kao zlato,
Sve je dika i krasota,
Golublja se bielo jato
Oko dvora lastno mota,
Kroz dimnjaka crljen lim
Zorko u vis suklja dim.

Savija se rodno voće,
Kano da se smjerno klanja,
Jabuci se svakoj hoće
Zacrljenit s bujna granja;
Cviećem sav je òbasût
Sve do vrata s druma put.

A na bielih srećnih dvorih
— Triput, Bože, ti pomozi! —
Trobojni se stieg vihori;
Drumom tutnji, već se vozi,
A mužara tri put tri
Grmnu, da sva gora vri!

Blago si ga bielim dvorom:
Ide sunce, da ih grije,
Da ih diže sborom, tvorom,
Da im temelj jače sbije,
I još više digne krov,
Da im bude ponos nov.

Blago si ga bielim dvorom:
U njih ide blaga duša,
Dična umom, razgovorom,
Da gospodi i da sluša
I da čuva roda stieg
Čist i jasan kao snieg.

Blago si ga majci, seli:
Mila snaha skromno hodi
A dobrotom slovit želi,
Presrećan ju doma vodi
Majčin sinak, sejin brat,
Hrvat kûm je, Hrvat svat.

MLINARSKA DJECA.

Pripovjeda R. Flider.

I.

Kraj šumna potoka, štono se sa gora uzkim jarkom spuštao, nanizao se čitav red mlinova, priprostih seljačkih kućica slamnata krova i slaba zida od pletera, ilovačom omazana, a onda obieljena — a i to ne svuda. Tako se Kolaričev mlin — mlin nekakve protuhe bez pameti i poštenja, što je kod krčmara u jarku posljedne cipele i posljednji prsluk za rakiju zapio, te sada odrpan poput najgorega seljaka po jarku obilazio — ne samo ne obieljen žućaše u bielom nizu

Digitized by Google

skromnih al urednih mlinića, već zjaše mrzko i odurno ponad bistra i cviećem zarubljena potoka, poput strašila, što ga naši seljaci, kad vrebci obrode, u kuruzu stavljaju. Zato govorili ljudi, kad bi se gdjegod na vidiku mlina sastali: Aj, aj! mliniću moj! kako si bio liep, kako si bio biel poput biela goluba, dok je živio stari Marko, — trune jadan pod hladnom zemljom, dok ga sam Stjepan preklinje po smradnih krčmah i propija krvavim znojem prištedjene krajcare, zapuštajuć zanat i zemlju, tielo i dušu. Aj! aj! vječna škoda!

— Dà, dà, znala primetnuti koja baka, vidit ćete a ne za dugo — zapit će pamet, pak će ljusnut s koje pećine u jarak, da mu ni kosti ciele ostati neće; znam ja, takovim ljudem omrkne crn konac.

— I ona pijanica Grga svrši tako, samo da se smrznuo sred ceste baš na blizu našemu mlinu, primetnula opet druga, i pomislite si moju grozu, kad sam ga takva našla sveg modra i ukočena, iduć k zornici; ni da je jedna kaplja krvi u meni ostala.

— Dà, dà, potvrdi joj prva, svakoga stigne plaća.

— Ta da takav čovjek ne ima sramote?

— E, odkuda glogu jabuka? Da je i malo ima, sakrio bi se u gorsku jamu, da ga ni pas, ni mačak ne vidi.

— Bog mi prostio griehe! sramota ne samo zanj, nego i za nas sve, da takova — divljaka medju nama trpimo, kimnu jedna.

Tako se često ljudi razgovarali o pijanom Kolariću, ružeći neprestance njegov nemar. A tko da toga činio nije? Liepi, uredni mlin na dva tečaja, što ga je po otcu nasliedio, nalikovao je na razvraćenu staju; iztrošeni daždom i vjetrom krov režio je na sve strane, i kad mu ni odkle ne bilo popravka, naherio se sasvime na jednu stranu, da ljudi u vihorasto vrieme nisu smjeli prolaziti mimonj; prozori bili svi do jednoga polupani, tek se jedan bielio zaliepljen zamazanom novinskom artijom, da neduje vjetar krozanj na jadno ložište jadnijega gospodara; vrata, ko da ih tude ni bilo nije, ta odkad ih je Kolarić spalio, da si sagrije goletine, što no mu na sve strane kroz poderane hlaće virile, a drukčije bi i onako u krčmi na kojoj drvenoj klupi prohrkao noć; a čemu i vrata? Ta stotina ulaza na sve strane pokazivala je svietu, što nemar smogne. Stiene se od pletera, pošto se Kolariću ne htjelo ih zamazivati, razplele, pak tako nastale pukotine i škulje sve se većma širiti stale, da je i Kolarić, a za njim cielo stado bez zapreke moglo ulaziti u sobu; no to se je riedko sbivalo jer je Kolarić ipak toliko počitanja gojio prema svomu sta[illegible] da je ulazio unj na vrata, makar mu i bliže i spretnije bilo ulazit na koju pukotinu, a stado plašilo se poderanoga mlina ko živoga vraga. Jedan put se ipak usudi blažče, da si pogleda iz nutra, što je već izvana tako strašno izgledalo, i nadje biednoga Kolarića na tlih na malo slame pod zaliepljenim prozorom, gdje jadikuje, te se previja sa griza, koj mu je izjedao utrobu, pa kad ga uočilo, nagne u bieg, ali ne prijašnjim ulazom, već njekud drugud postrance, i ni da je gdje zapelo! Staja se nedavno sastala sa zemljom, a na sreću ne bilo ni živoga stvora, do li nekoliko miševa pod njenim krovom. Pokojni Kolarić ostavi doduše svomu sinu liepe dvie dojilice krave, no za kratak čas poslje njegove smrti, pogodi mu se sin s krčmarom u jarku za obe krave, da mu je dade, bude li mu na taj račun davao po volji piti. Tako ih zapio za pol godine. Sa zemljami i vrtom kako, tako, jedne prodao, a druge dao u zakup, a od toga je i životario.

Kako rekoh zapio posljedne cipele i posljedni prsluk, a u kući ne bilo više ničesa, što bi se dalo prodati, kad je prije nekoliko tjedana ponio krčmaru sliku bogorodice, štono jedinim pokućstvom, — kad nije bilo više ni stola, ni stolca, dapače ni kreveta — na odrpanoj stieni visijaše. Tako je životario od zakupnine koja je vrlo malo donašala; za hranu trošio je malo, kora kruha i komadić sira obilan mu bijaše objed, no za pilo zatrošio je sve, a sada i ono nekoliko krajcara zakupnine. Nesretna žedja morila ga danju i noćju, pak što još gore, ni najbistrija gorska voda ne mogla mu je utišiti, do li jedinoga vina ili rakije. Pa je i sam znao proklinjati svoju žedju, kad bi krčmar kimnuv glavom rekao: Valjda si se rodio u šuši, ili ti je majka, kad te je nosila, mnogo žedje trpila.

— Jest, pravo veliš, potvrdio bi krčmaru, u suši sam se rodio, baš kad mi se majka spremala na žetvu spopale ju muke. E, pa šta zato! odmahnu zatim, donesi još jedan polić!

— A tko će ga platiti?

— Ne imam li kod Pavlića još deset for.?

— A šta poslje, kad i toga nebude? — Godina je duga, a ti si već sve povadio, opomenu koliko, toliko pošteni krčmar.

— Objesit ću se na kolac!

— Ne luduj! krikne plaho krčmar, te se sgrozi od zbilje, kojom je to Kolarić izrekao, — hvati se motike, pa radi i težaj sam svoje njive, te će ti više nositi.

— Šuti! objesit ću se na tvoj cimer! odvrati opet nemarno ovaj. I zbilja sgražao se svatko, tko bi god pogledao ovu nagrdu ljudsku. Kolarić jedva da je prevalio dvadeset i šestu godinu, a lice mu se već namrežkalo starački, suha žuta, zamazana koža svijala mu se u dugoljaste nabore, a osobito od nosa k ustnicam i zatim izpod očiju, koje mu se mutno i nestalno kriesile. Kad je hodio, bio i triezan, previjale mu se noge

Digitized by Google

u koljena od slabosti, da se ni trieznim naporom nije mogao ravno podržavati na noguh, kad je hodao danom po cesti, — a toga se čuvao, što je više mogao, već je bi izišo po noći po svom poslu poput kakova strašila, — trčala bi za znjim hrpimice djeca, podvikujuć mu: Pijani Stipo! kakva luknja takav klin, kakav mlinar takav mlin!

Tuj bi uzavrela u njem krv, te mu šinula u žute obraze i mutne oči, pa bi uz kakovu strašnu kletvu dignuo kamen sa ceste, da ga obori med djecu.

A kad je promašio, ponovilo te staro ruganje na novo, samo zlobnijim načinom, te ga pratilo do kuće, ili išao kući il od kuće do krčme. Bilo mu po danu med svietom, kao sovi, na koju će se svaka ptica zaderati. Ni je li bilo slučajno djece na cesti, a to su bile mlinarice, koje si onda u uši na oči njemu prišaptavale svakojake rieči

Ali da se i na druge mlinove i druge mlinare ogledamo! Izmed svijuh mlinova zabušio bi svakoga bez dvojbe Kolarićev najviše, no kad bi se te riedkosti nagledao, zadovoljstvom bi razmatrao tri mlina niže Kolarićevoga i više u ravnici stojeća. Najbližji bio do njega i najljepši od svih ostalih, gradjen od opeka s novim crvenim krovom, nad kojim se visio čadjavi dimnjak. Prema visokoj i širokoj sgradi bili prozori nerazmjerno maleni, da si jedva mogo kroz njih provući glavu. Akoprem se sgrada nije dičila ni jednim katom, izlazila je medju ostalimi mlinovi vrlo gospodski, imala je i tri tečaja — čim se ni jedan ne mogaše ponositi. Mlinsko dvorište rubile staje, prebivalište obilne marhe, sastojeće se od dva konja dugimi do kopita repovi — konja s englezkim repom nebi pod bogom u ovom mjestu prodao — zatim od četiri vola, koji su neprestance preoravala prostrane oranice spadajuće k spomenutom mlinu, od pet krava, nekoliko telića itd. I po vidu i po istini bijaše Bučić najbogatiji mlinar u okolici, Ali kakogod bijaše najbogatiji, ne bijaše najmilostniji, ta već su unapried ljudi upućivali bogca, da ne zalazi k Bučiću, jer je grdna škrtica, koja bi te sama proždirala, a ne da komu štogodj udieli. Mali, suhi čovuljak verao se sam po drvetu, da mu sluga koju jabuku ne pojede, pustio li ga na drvo. Klonuo se ljudi, da ne bude s drugovanja troška, a ovi opet njega. Kadkad se znali s njim našaliti, te ga na silu zavuć u krčmu, a onda pij na njegov račun, a nehćede li platiti, počupali ga za riedku, štetinjastu bradu, ili mu svukli čizme da bos odlazi kući. Koliko se godjer ugibao, koliko je godjer bjesnio, te se grozio, ići na sud, ne izbježe ipak neugodnoj zabavi. Ugibao li se, zavrebali ga, bjesnio li, ne bilo ih strah, a grožnja pod bogom ništa ne vriedila, ne kao da ju nije pokušao izvadjati, jer se već nekoliko puta spremao sudcu, no jedva da je dopro do njegovih vrata, ubjegne od straha i smetnje — već zato, što nije nikad ništa izradio. Kad je išao nekoga lakrdijaša seoskoga „Škvorca“ tužiti, odpremio se i ovaj da ga prati, a kad se Bučić prestravio sudčevih vrata, otvori je širom, da tužitelj ulazi, no kad je bilo sudcu predložiti tužbu, ne smogne ni jedne rieči. Sad se pak skroz uzobjestili dobroćudni mlinari, te se za okladu natjecali, da ga gdjegod namame na vruće željezo.

Žena mu za rana umrla, a ostavila iza sebe kćer, pravi suprotak otca, ne toliko veličinom, koliko debljinom, tako da su ljudi govorili, da će jednoga dana Bučića ne stati u želudcu kćeri, koja je, kako je sama bila obilna, ljubila obilje, a osobito jelo. Kako je bio otac blied, tako je bila kćerka rumena, pak ne bila baš ni ružna u licu, tako, da se nekoji mlinarčić ofrkavao okolo Mare bogate i novcem i tielom. Nije to šala, toliki imetak naslieditи!

Za kakovih dviesta koračaja niže uz potok, stajaše drugi od ona tri mlina ne toliko sjajan koliko prvi, ali na svaki način jedan od najboljih. Daščeni krov i manjkajući treći tečaj, kao da su ga najviše lučili od prijašnjega; zato ga je veći red i ukusnija pažnja od onoga odlikovala. Pokraj mlina steraše se dug, što povrteljem, što cvećem zasadjen vrt, a do ovoga vrt susjedski, pripadajući trećemu mlinu, mlinu manjemu opet od drugoga i obsegom i visinom. Kovačić, posjednik drugoga mlina, bijaše skroz različan od prvoga susjeda, visoka i krupna stasa, oko sredine osobito nabujao; buduć dobroćudna lica i ponašanja, omilio je svakomu na prvi pogled, pa ne bilo i zbilja ni jednoga čovjeka u mjestu, što mu s počitanjem imena spomenuo nije. Bilo li gdjegod savjetovati i pomoći, ne izostao ni Kovačić, a bilo li komu povjeriti tajnu, povjerio je Kovačiću, uzdajuć se u njegovo poštenje.

Ali ne samo kod takovih sgoda, gdje je bilo položiti prst na čelo, a ruku na srdce, već i u veselju i zabavi, kad su zakolale čašice, a uz zveket čaša zazvonile radostnice pjesme, slaveće mile djevojke i vje nu ljubav, bijaše on svagda prvi. Nitko ni je znao tako nazdraviti koga, a pogoditi smjelom rieči žice srdca. Najljepše narodne pjesme pjevaše glasom tanjim i ugodnijim od svakoga mladića, pa ga zato nekoji od šale nazivali debelim slavuljem, jer mu se kod pjevanja osobitim načinom znala nadimati obsežna trbušina u mjesto grla

Da zagledamo u njegov mlin! Poveliku sobu s drvenimi triemovi i velikom pećju od opeka, koja je sama zapremila dva četvrta sobe, napunjala dva starinska ormara, jedan naproti vratima, a drugi na lievoj strani od istih nešto dalje od peći s velikimi limenimi karikami, od kojih se nekoji dobom i porabom izgubili, zatim velik stol, što je ne-

*

Digitized by Google

kada, kad se Kovačić ženio, mogao biti izgladjen, stojeći na desnoj strani ulaza prema potoku, odkuda se božje svietlo kroz tri nizka i uzka, s modrimi zarubi nakićena prozorčića slievalo u sobu. Po stieni visjele šarene slike, ali ne onakove, kakove se prodaju po gospodskih dućanih — te su kupljene na sajmu od nekoga Talijana svaka po četiri groša, — niti slikane na platnu poput onih, već na staklu, a ipak su bile uljene slike t. j. slikane bojom pomješanom onako, kako se bojadišu ormari ili stolci. A da si tekar pobliže razmotrio sliku, spopala bi te groza od kiseloga lica ranjenoga Isukrsta ili kojega mučenika. Iza peci stajalo vreteno, a pokraj njega lonac perja, jedno i drugo večerna zabava Kovačićeve žene, žene slaba i povehla tiela, na kom se žuta koža slobodno poput košulje simo. tamo micala. Kud je prolazila, tud je uzdisala, a smijala se samo onda, kad joj bila kesa puna novca. Skupa vremena i njezin bolestni želudac bili njezin razgovor, no kad je bilo opsovati razuzdanoga slugu, koj je volio meso od zelja, smogla bi oštre i riedke izraze.

Kad je Kovačić u nedeljni dan navukao na se smedji kaput s velikimi puceti, bielkaste poput vreće široke hlaće, zatim povezao okolo vrata visoki ovratnik od svile, a u šake uzeo omašnu palicu od domaćega kostanja, da tako zalazi u crkvu, spominjala ga svaki put starica.

— Ne idi mi nikud Šimune po misi, vino je skupo a novac riedak.

— Šuti! valjda znam što imam činiti, niesam se danas rodio, otresnu se on na nju.

— Pa ipak trošiš, ko da ne ima ni mrve kruha kod kuće, ni kapi vina u pivnici, poče opet ona brižljivim i molećim pogledom, no zalud, jer je Kovačić ni gledao, ni slušao više, ta to su navadne prodike!

Kovačićka se rado molila, ali od svoje udaje molila je ponajviše, da joj bog čovjeka sklone na veću štedljivost, dragi je novac, da se štedi, a ne troši na štogod. Imati kod kuće vina, a zailaziti u krčmu, činjaše joj se upravo ludo; koliko je god već izkusila i proučila, toga nije mogla nikad pojmiti.

Prema tomu odgajala i jedinca sina, živa, družtvena i mila mladića, crnih očiju, a vitka stasa, kudrave crne kose a gladka biela lica, koje još žarki sunčani traci ne opalili, do li nešto malo žive i žarke obraze. Svaki novčić morao je donašati njoj, da ga spravi, a poslje mise opet kući. No vezica majke bila preslaba, da stegne živoga mladića, premda Pavao još nikad ni jedne drzovite rieči ne odgovori majci, ta to je bila samo prekomjerna ljubav majčina, koja se zabrinjivala za njegovu budućnost, smatrajući štedljivost najvećim izvorom sreće. Koliko li je to sladko čuvstvo, kad čovjek zna, da tamo negdje u ladici u kakvoj hrdjavoj škatulji driemlju na polu pljesnivi novci, pa kad te jedanputa bieda pritisne, a ti je izvadiš, da da se boriš proti njoj, i za čudo, više ti pomažu nego li ista radinost, Tako je mislila starica, i mislila, da svatko tako misliti mora.

Kako rekoh vrt drugoga mlina ticaše se trećega, a na kraju toga stajaše treći mlin u istom redu s prijašnjimi, ogledavajuć svoje siromaško lice u bistroglednom potoku. Kako je god bio jednostavan svojim slamnatim krovom i malenimi prozorčići, bijaše ugodan na oko; po drvenih stienah vijugale se lozine grane, grleći vitkimi grančicami rubove prozora, a vidilo se na prvi mah, da ih je dosjetljiva ručica onako liepo naoko posavila; izpod okna cvjetale milodušne ružice, i trebalo je samo, da se otvore okanca, i da se iz njih spusti koja nježna ručica, da njimi zakiti djevičanske grudi.

Čega je trebalo, toga je i bilo. Da si o zapadu sunca, kad se ovo zamirućimi traci od miloga jarka opraštalo, pogledao na jedno od onih okanca, vidio bi gdje se tiho otvara i za njim pomilja zlatovlasa djevica modrih očiju poput neba, gdje bielu ruku spušta do ruža ne, da je utrgne, već da im sklonjene glave podigne; rumeni traci sunca tako bi sjevucali u oku krasne djevojke, a nad timi u zlatnih vlasih, da vam oko čarobne slike ni podnielo nebi. Tek kad se ovo slonulo iza gore na počinak, ožarivajući lahke oblačiće turobnim rumenilom, izjasnila bi vam se čarna prikaza, predstavljajući u sve jasnijoj podobi krasnu djevojku u napunu mladosti. Biela joj lica naličila sniegu po kom su ruže pale, a oči na jutreno, vedro nebo, po kojem se zlatni traci sunca spustili, i zbilja, ni jedna djevojka u mjestu nije nalikovala Mariji!

Sunce zapada svaki dan, a zapalo i danas, ali djevojke još ne bilo na prozoru, da ga poprati na počinak. Mariji svjetlila dva sunca u životu, a jedno draže od drugoga; jer je često uzdahnula na samoći: „Pavle! Pavle! ti sunašce moje!“ Jedno bilo na nebu, a drugo u tihom jarku, sasvim blizu na domaku, te se dalo i na bliže ogledati.

Marijina otca, komu je bilo ime Marko, a prezime Gospodarić, posjetio danas po podne susjed Kovačić sa svojim sinom, da se po prijateljski razgovori o ljetošnjoj žetvi, o dobru i zlu vremenu, o seoskih novostih itd. Iza ogromna orahova stola posadio se Kovačić na drveni uzki stolac s visokim drvenim naslonjačem u kom je srdce bilo izrezano, i mal ne da je skrozimice stolac izniknio izpod njega; noge posadio na križ, a med nje turnuo omašnu palicu. Kraj njega sjedjaše sin mu Pavao, mladić od kakovih devetnaest godina, vitak ko jablan, a gibiv ko trstika; ali koliko se god spretno previjao amo i tamo,

Digitized by Google

privijao se najviše k prozoru, uz koj je sjedila liepa Marija kćer Gospodarića, vezući nešto, a nešto žmirkajući na mladića, no samo onda, kad je znala, da se ovaj od nje odkrenuo.

Naproti gostovom sjeo se domaćina, čovjek srednjega uzrasta, ali zdravih mišica, odgovarajućih posvema težkomu mlinarskomu poslu; obrijana lica poput Slovenca s modrim, sitnim i dobroštivim očima. U desnom uhu nosio naušnicu u prilici glave crnca. Vlasi, koji mu u tjemenu plješivu glavu pomalo prikrivale bile za sad biele, ali ne od starosti, prem je već prevalio četerdesetu godinu, već od prašećega se po mlinu brašna, koje mu se isto tako po kaputu i hlačah posulo.

— Mamo! zovnut će on, kad je već gostove posadio za stol, za koj se i sam sjeo, dodji de malo amo.

— Namah — kliknu ženski glas negdje u kuhinji, a po tom se začu šum, ko od posadjenih lonaca. Evo me! što želiš? A, gle susjeda! nisam ni znala, da je došo — to je liepo! A gledi der, stol još svejednako zaprašen, valjda bili i stolcevi, te se susjedi zamazali. Tu će domaćica, — to bila ona sama — mahnut njekoliko puti povezačem po stolu, a gostovi će ju suzdržati. A što nam toga treba? čemu te neprilike? Ni kod nas nije bolje!

— Ne — ne — otme se ona — nije to pravo; znam kako je kod susjeda sve u redu.

— Pusti to, starice, a opraši radje paučinu po našem želudcu, više koristi! Gledi, da susjedi nešto za'ože, a do toga donesi kupicu vina, opomene ju drug.

Kad se susjedi izpričavati stali, da toga ne treba, da po to nisu došli, već da se po prijateljski razgovore, skočila već domaćica iz sobe u pivnicu, te natoči starine.

— Budeš li si troška pravio, Marko, neću ti više doći u kuću, van da se kod mene razgovorimo, mahne stari Kovačić desnom u znak nezadovoljstva.

— Šuti, Šimune, šuti! Kad ja k tebi dolazim, ni da je kraj trki, donesi ovo — donesi ono; pa jedi i pij, koliko možeš i ne možeš!

Kovačić trgnu rameni, a sin mu žmirne po domaćinovoj kćeri.

— Praviš od muhe konja.

— Živa istina.

— Prodji se toga! Što se da, da se, a neda se, da se povraća. Čuli štogod nova?

— Vele, da je Čula umro, znaš što se prije nekoliko godina preselio od nas u Hrastovo.

— Čula? lupi Kovačić palicom o tlo, a tim mu odvrati oči od djevojke, te krene njima po začudjenom licu otca. Bog mu dao duši lahko! Bio pošten čovjek, samo što se neko vjeme sprtljao s onom šušom Bučićem. A na čem? Što vele?

— Pravo neznam, jedni vele od kapi, a drugi na upali krvi. Prekojučer bio sprovod; siromašna udova i sirotčad!

— Koliko je djece?

— Šestero, a tek najstariji dječak nešto narasao.

— Ha, tako je, uzdahnu Kovačić, čovjek nezna što ga čeka.

(Dalje sliedi).

MOJA ZVIEZDA.

Pjesma Boleslava Jablonskoga. Iz českoga preveo Milan Grlović.

Sinjim nebom zviezda trepti
Tihe noćce mila kći,
Za njom duša moja hlepti,
Za njom sanci hrle svi.

Ja ju ljubim, za njom sižem,
Nek mi tješi plamnu ćut,
Ali zahman ruke dižem
Dalek li je do nje put!

U tom krasnom naškom kraju
Ima ružâ bojni raj,
Ali jednu oči znaju,
Za nju srdca sav mi haj.

Za nju bije, milje snuje,
Za njom tuži svaki dah,
Al pred menom vali struje —
A ne umiem plivat ja.

Da sam oro tica siera,
Letio bi k zviezdi mâm;
Da sam labud sa jezera,
Plivao bi kuda znâm!

Digitized by Google

POD KESTENJEM U SASKOM VRTU.*

Ruski pripoviedao Vsevolod Krestorski.

(Dalje.)

Kako i u što zaljubi se obično čovjek? Po svoj prilici u ženu, odgovorit će mi svatko. Pa ipak to nije ciela istina. Čovjek se može zaljubiti ne u svu ženu, već u neki dio njezin, a sve ostalo na njoj ide u pridatak, makar bi se koječemu i zamjeriti moglo. Gdjetko se zaljubi u liepu ruku, neki u liepo oko; a ja sam se zaljubio u grlo neke gospodje.

Bijaše to najdražestnije, najzamamljivije grlce, što ga ikada na svietu vidjeh, te nemojte se čuditi, što mi je milina bila tomu grlcu tepati nadievajuć mu sto sladkih imena; ta ja sam pogibao za tiem grlom, premda tomu ima davno već; što je uzorito liepo, to ostaje liepo u sve vieke.

Svatko će kazati, da je to presmiešno zaljubiti se u samo grlo, a komu se to dogodi, da mora čudak biti. Ele, da čujete, to vam se je dogodilo g. 1859. Bio sam onda već u Varšavi. Ali moram, makar samo malo, u davnije doba zaseći. Još za svoga putovanja po inozemstvu spoznao sam se u Švajcarskoj s mladom gospodjom, koja bijaše u svaku ruku časti dostojna, liepa i prijazna. Slučimice sastajasmo se nekoliko ćedana svaki dan u blagovalištu za stolom; slučimice nadjosmo se drugi put na prigorju „djevojke“ te preputovasmo u družtvu neprestance mučaljiva englezkoga gentlemana preko Šajdeka i vengerske planine, kojom se sgodom dostadoh sreće, da sam mogao toj gospodji ugoditi po koji put malimi poslužicami. Nadobljajem istoga svemogućega i sliepoga slučaja sastasmo se u Parizu na posielu pri nekoj nam obodvoma poznanoj odličnoj ruskoj obitelji, koja je nekad dugo doba u Varšavi boravila. Tako se i nas dvoje pobliže spoznasmo, te od toga poznanstva postade uzdatljivo prijateljstvo.

Ipak mi nikada ne pade na um, da se toj gospodji udvorivam, a to možebiti s toga, što ljubavno udvorivanje momu značaju ne prijaše, ili što mi ona ne hćede tomu prilike namaći. Pažasmo se kao dobri znanci, kao sućutnici. Prem da je mlada i liepa, a kao udovica slobodna i samosvojna bila, to me ipak nikada ne obuze želja za njom.

Pošto me g. 1859. premjestiše u Varšavu, sretasmo se tuj običajnim načinom. Ona bijaše previjana Poljakinja te uz to Varšavkinja. Onda se još Rusi i Poljaci ne gledahu preko prsta, kao poslije, osobito godine 1860. i 1861.; a buduć mi se prezime slovkom ski dokončava, to su često pomislili, da sam Poljak, te s toga ne bje nikakove spriečke momu uzdanomu prijateljevanju s panom (gospodjom) B. ni mojim posjetom u njezinu dvoru. Budući uz to novak u Varšavi niesam uploške pobolje poznavao istinskoga i pravoga osjećanja Poljakinja naprema nametnikom niti sam nedužan pomislio, da će tko zazirati od njezina poznanstva s ruskim častnikom i s dostojnikom plemenite i stare korjenike. Meni je tek godilo, da sam po koji večer svakoga ćedna proboraviti mogao kod pane Amelije B. te sam malo mario za to, što su kadšto onamo dolazila i neka poljska gospoda.

Tako se nadjem jedno veče u dvoru pane Amelije. Bijaše me davno već ovlastila, da mogu ni ne najaviv se ući u njezine sobe. Udjem dakle i taj dan dočuv, da je doma, te po mekanih, debelih sagovih nečuven dotapam preko dvorane do dočekaće sobe, na kojoj su vrata malo odškrinuta bila, te — nehotice na uvratinah popostanem.

U sobi goriaše svjetiljka tavnim zasloncem prikrivena, po čem stvari na okolo u zasjenak dopadoše, a jasno ružičasto svjetlo obasjavaše samo jedan dio počivala, na kom pana Amelija polupolegla, u bielom košuljcu, spustiv glavu podaleko na uzglavak, počivaše. Valjda bijaše zatljala (polu zaspala), jerbo ne opazi, da sam došao. Gluha tišina zalegla sobom.

Bud se ne trznu, popostah još časak zatežljiv, bi li ju, ne bi li ju probudio.

Lice joj bijaše u zasienku, te ga ne mogoh vidjeti, a na grudi, ramena i vrat dopadaše jasni sievak svjetiljke.

Liepa li je bila! Drevne li pravilnosti i oblote oblika! Uzorna li tankoga vrata! Sjećam se neke slike, bit će ju, čini mi se, naslikao Paul Delaroche, žarki joj žar odiše talijanskim nebom, na čamcu ima nekoliko mužkih i ženskih glava. Pa koliko su divne te ženske glave! Osobito ona, što stoji te uzniev žarke talijanske oči udara u mandolinu i tobože pjeva. Tanka li labudova vrata, na kojem je ta glavica nasadjena.... A isto takova vrata eto sad preda mnom.

Oči mi zapeše za preliepo grlo, za onu dražestnu i zamamnu jamku nad jabučicom — te ih ne mogoh svrći.

Čudna mi čuda! Pravi bijah čudak! Dugo se već poznavasmo ja i pana Amelija, pa istom u taj tren opazih, koli je uploške preliepa i predivna. Ne makoh se s mjesta, već se čudom čudjah sumierju ležećega stasa, nalika na mramorni kip, dok ona nakon, možebiti po kakvu mojem pokretu, ne osjeti, da nije sama i dok ne podiže glavice.

Digitized by Google

Postupim nekoliko koračaja u napried. Pana se Amelija vredovno lecnu.

— Za Boga, vi ste! A meni se pričinilo u snu, da netko na uvratinah stoji i da me motri.

— Ne prevariste se: ja stajah na uvratinah i motriah vas... čini mi se, dosta dugo.

Zirnu na me Amelija čudnim upitnim pogledom.

— Čudan mi se danas činite, posve drugačiji.

— Može biti pravo velite. Znate li, što sam motrio i čemu sam se čudio?

Te nešto šaleći se, nešto osbiljice govoreći pripovjedim joj, što mi se je dogodilo, sa šta li sam se zapanjio.

Slušaše moju izpoviest uz vragolasti posmjeh i nepomrkljiva do kraja.

Ostadoh dulje, nego drugda, govorah više, nego igda, te veseloj šali ne bje ni kraja ni konca. I ona se pričini meni posve drugačija, po koji put mahnu glavom govoreći u nazadak, što nikada dosle ne učini, te bi se pola šaljivo pola priekorno zaprietila, čim bi opazila, da joj ja divimice pozirem u grlo. U kratko — uze poput prave Poljakinje povijati svojim divotnim grlom.

Odoh od nje čudno zabunjen. Mojemu se zanosu prikaza u snu onaj ružičastim svjetlom obasjani pola ležeći ženski kip s unazadjenom glavom. Zaostali dojam bijaše toli jak, da sam i na javi samo trebao sažeti oči, pak sam ju namah ugledao istovjetnu.

Sudio sam, da to polieže od vredovnosti mojih živaca, i pošto s toga ne osjetih nikakve neugodnosti, pustih zanosu drage volje, neka se nastavi titrati svojom igračkom. Pomislih, proći će to sâmo, kao mnogo drugo u ljudskom vieku, samo kad se opet latim svoga pravoga posla.

Ali se prevarih. Plastični onaj krasni vrat, kakva mu ne ima ravna, a najpače ono dragotno grlce ne hćede mi se izvinuti iz glave. Ob dan, doduše ne namietaše mi se toliko na um, ali čim se je počeo hvatati sumrak a ja kod kuće budući uzhćedoh sanjariti, eto mi one zamamljive prikaze pred oči. Nakon mi malo po malo dodje na um, ne bi li se te čarolije oslobodio i posve se izliečio, kad bih samo jednom ono grlce poljubio; obuze me bolna obiest svom svojom silom.

Čudna vam je to pripoviest; ipak mi možete sve na dlaku vjerovati. Pripoviest vam je to o bolnu zanosu, štono mi se nehotice usuka u sve ustrojstvo, štono mi se upi u mozag kao stavna misao, kao mahnitost. Bijah nalik na ludjaka, koji dobro zna, da je poludio, pak se ipak ne može strašne te boljetice riešiti.

Jedno veče dodjem kući i nadjem na stolu zapečaćeno pisamce, koje je ovako glasilo:

„Što će to reći? Već je minulo šest dana, što vas ne ima. Obolio nieste; jer vas svaki dan vidjaju na ulici. Večeras sam kod kuće. Dodjite, da primarite, što zanemariste.“

U istinu, idem se odvesti do nje, idem joj izpovidjeti svoju grehotu, idem joj kazati sve potanko, ne bi li se tiem načinom riešio ludih mislî. To rekoh, te se odvezoh do njezina dvora.

S koga razloga ne mogoh vas vidjeti toliko dana?

— S koga razloga? Istina bog, imam razlog i to vele važan razlog.

— Koji je to razlog? Izpoviedajte se namah!

— S neke se ruke žapam kazati vam taj razlog.

— Dakle se žapate samo s neke ruke, a ne posvema! Tuj je lahko pokušati sreću. Znate, da sam vrlo znalična, te s toga zahtievam, da mi kažete razlog.

— Al molim vas, to vam je šumasta, smiešna i luda stvar, da ćete, vjera i bog, udariti u razgot, kad vam ju pripovjedim.

— Tiem bolje, I onako se niesam davno već svesrdice nasmijala.

— Ako bi po vas bilo uvredno?

— Po me uvredno? — Tko bi me uvriedio?

— Vaš najponizniji poslušnik.

— Još nešto! Čim biste me vi mogao uvrieditи?

— Mojim smušenim benavljenjem.

— To se može dobru prijatelju oprostiti.

— Dobro dakle, vi mi zadajete vjeru, da ćete mi oprostiti.

— Uz najširi smisao rieči. Vidite, koliko sam veledušna.

— Ne bi li pravije bilo, da reknete: Na visoku podnožju ženskoga dostojanstva slušat ću uz bezkrajni prezir, štogodj mi stanete benaviti.

— Gle, gle, kako to izmajstoriste i tanahno izustiste. Ne bojte se i to s razloga, što ja prezirem samo neke udvorice, a vi medju njimi nieste; vi ste mi dobri stari prijatelj. Niti sam vam kakva madama, niti na visoku podnožju, već evo razice s vama na istom podu stojim, a sad mi kažite, sad mi se izpovjedite, ja evo sluhom slušam, kako ćete, što no rekoste, benaviti.

— Dobro, dakle čujte: ja vam oboljeh, ljuto oboljeh, i to s toga, što sam se.... zagledao.

— Nuto!... čestitam! U koga ste se zagledao? Zar u koje mlado djevojče?

— Niesam.

— Dakle valjda u koju gospodju?

— Niesam.

— U koga dakle? Da se nieste nakon zagledao u me?

— Ni tiem ne pogodiste posvema.

— Dakle u koga?

— U jedan vrat.

— Što?.. Što to rekoste?

Digitized by Google

— Ja rekoh: u jedan vrat, to jest u to grlo tuj!

Pana Amelija upilji čudne oči u me, tad se rozgotom nasmija.

— Ali za ime božje, vi sbilja ludujete.

— Tako vam se čini; a meni je ta ludost dan i noć na pameti.

Pripovidjeh joj za tiem, kako mi je, kako mi ta misao neda mirovati, kako me ta mahnitost unesrećuje i kako se je ne umiem riešiti. Govorah osbiljno i naočice gorko potužih se na svoju slaboću, na svoje nepregnuće.

Uze me osbiljno slušati, samo iz njezinih u me uperenih očiju razabrah začudjaj, tobože da ne može shvatiti moje strasti.

— Ele, reče nakon, koliko razabirem iz vaših rieči, ima vašoj boli samo jedan liek... ali vam moram priznati, da mi se taj liek čini odviše priek, te bih vas svjetovala, da se prihvatite kakva osbiljna, važna posla, pri kojem ne ćete imati kad što drugo pomisliti. Takov posao navodi na druge misli, te je ljekovit.

— Hvala vam na svjetu, ja ću mu se pokoriti, ali... ako ne pomogne?...

— Ako ne pomogne... ej dà... onda ćemo već vidjeti, što se ima činiti!

Te je rieči izustila toli vragolasto, toli zagonetački — da sam se morao zamisliti.

Pa zašto ih je izustila? zašto ih je popratila čudnim smieškom? zašto ih je udesila ženskom lukavošću, kojoj je Poljakinja više od svieh ljepotica, a ponajpače Varšavkinja prevješta. Ona tavna nada, kojom me je zamamila, nije valjda vrstna bila umirit me i opametiti. Dapače vidjeh, ta me žena razdraživaše sve većma i većma, kako ću se to jače za svojom mahnitošću povoditi.

Pokušah sbilja raditi, ali gdje su mi bile misli? Ni kakva sbilja ne hćede mi se u glavi uvriežiti. Izim toga nastade medju menom i panom Amelijom, koju sam opet kao i prije posjećivao, čudna ponosba. Svojim bićem prikazivaše mi se toli tanahnom, naravskom povijušom, da je niesam više poznavao. Sve su gospodje povijuše; ali malo koja umie tanahno i ukusno povijati se i očijukati; prečesto uvriede tiem načinom naše estetično čuvstvo, često nam se ukažu smiešne, a kadšto i ogavne.

Kao i prije zvala me svojim prijateljem, ali, jaoh ta moja prijateljica izadje mi sad — puka žena, koju sam stao posve drugima očima motriti.

O mojoj bolesti ne spomenuh joj ništa više a i ona mučaše o tom; ali na mojih očijuh mogaše opaziti, kako mi je pri duši i da se ne oporavljam već da sve više propadam.

Jedno veče nakon vidivši, gdje sam se posvema snuždio, sjede bliže do mene i zapita pola porugljivo pola prijateljski:

— Bolujete li još svejednako?

— Zar vi marite što za to?

— A zar vi ne vjerujete u moje prijateljsko usrdje?

— Ne vjerujem, za cielo!

— A zašto ne vjerujete?

— Jerbo opažam, da nastojite oko toga, ne bi li moja mahnitost uztrajala.

Nasmija se grohotom.

— Da vam pravo kažem, reče za tiem, iz prvice niesam se mogla vašoj mahnitosti dosta načuditi i naradovati; ali zašto vi sâm ništa više ne govorite o vašoj boli?

— Jerbo mi nije baš ni malo radostna.

— A ne marite se izliečiti?

— Ne nadam se ni malo, da ću se ikad izliečiti.

Taj čas učini mi se čudno smućena. Iz tavnih joj očiju sievahu munje, obraz joj porumenio, a oko usana zatitra vragolasti, možebiti zloradi smiešak.

— Prestanite kumit se sa sbiljom i glumiti divljaka; moje grlo ne vriedi toga. Jelte, vi se zagledaste samo u ovo moje grlo?

Žalibože opazih već od nekoga vremena, da ne pogibam samo za njezinim grlom, već za njom cielom, kolika je bila.

— Pa kad se ne bih bio zagledao samo u grlo? zapitah ja motreć ju pazljivo.

Obraz joj se malo izkrivlje.

— Boga vas, to više nije izvorno!... To je po svakdašnji zaljubiti se u ženu. Tko se ne zaljubi u nas? s toga mi se ljubi vaša mahnitost, jer je posve nastranačka. I ja sam obiestna! Znate li, što sam dokončala?

— Što ste dokončala?

— Evo, da ovo moje grlo, ali samo moje grlo, razumite me dobro, bude vaše. Ako se umiete tiem zadovoljiti, to ste mu od ovoga časa gospodar.

Te iznovice poput nestašna goropadna djeteta udariv u smieh ustade, pristupi k meni te svojim zatakljivim očima zažagri na me polagano naginjuć glavu u nazadak.

Plastični, poput mramora bieli vrat razodjede se mojim očima.

Dakle mi jedva jedvice osvanu davno poželjeni čas!

Uza živo udaranje srdca — željan pa ipak neusudljiv — pitah njezine oči, smiem li ga ljubnuti; ali se te oči rosnom maglom zamagliše i polak zažeše.

Plaho primakoh usne, kad iznebuha... u bližnjoj sobi nasta topot sjegurnih koračaja i šušket svilene oprave, a ja strelimke uzmakoh.

Amelija se lecnu i ljuto zirnu na vrata, na kojih se uz ogavno sladjahni posmjeh usana pomoli gospodin i gospodja, starolik sglob iz susjedstva, tako zvani dobri znanci, štono dodjoše pani Ameliji u prijateljski posjet.

Digitized by Google

Veća me nesgoda u taj par nije mogla zateći.

Uzvrpolim se nestrpljiv i skočim se oprostiti. Amelija me izprati do vrata druge sobe.

— S jutra, šaptnu mi brzo, u ovo doba ne će nikoga ovdje biti i stisnu mi pregnutljivo ruku.

Svu bogovetnu noć, sav bogovetni drugi dan probortah kao u groznici; brojah ure, minute....

Deveta udarala a ja se nadjoh u Ujastovskom uliku na vratih dvora pane Amelije.

Sobarica mi dodje u susret i predade mi zapečaćeno pisamce. Uzmem čitati:

„Neprijatni nam se udes opoprečuje neumitno. Sinoć u jedanaest satî dobih brzojav od otčinskoga prijatelja, staroga strica. Obolio je opasno — i zaklinje me, nek iz ovih stopa hitim k njemu na imanje u Lublin. Dobričina je staračko posve sâm i treba mu prijazna podvorba. Noćas ću u tri sata odputovati. S Bogom, dragi prijatelju, da li za dugo — ne znam. Recimo radje: do skora vidjenja! Vaše grlo.“

Ozlovoljiv se s toga novoga neuspjetka vratim se doma zaljubljen većma, nego li igda.

Rekavši Amelija u svom pismu: da nam se neprijatni udes opoprečuje neumitno, naslutila je pravo, dapače i više nego li je mislila: udes nam bijaše toli neprijatan, da se niesmo više godina vidjeli. Kad i kad dokopah se u naših znanaca glasa od nje, te tako doznadoh, da je blizu četiri mjeseca proboravila uza starca strica na imanju, a onda da je s njim odputovala u Wiesbadenske toplice, potla u Draždjane, a po tom... po tom ne stade je nekud iz moga vidika. Premjestiše me u Augustovsku guberniju, gdje sam dvie godine probavio, a onda opet pod kraj g. 1862. zapane me mjesto u Varšavi, gdje se mi Rusi s nekadašnjim „dobrimi prijateljî“ Poljacî već ne poznavasmo, jer su od nas „Moskova“ zazirali i nam se naumice ugibali. Tako ne moglo biti nikakova glasa o pani Ameliji, a da pravo rečem, i moja volja za njom bijaše za to minulo vrieme malo ohladnjela. Četverogodišnji razstanak, radnja i dojmovi druge ruke najbolji su liek takovoj strastnoj paljevini. Samo sam toliko znao o pani Ameliji, da je nije u Varšavi, a gdje li boravi, ne dočuh.

Posljednje dane mjeseca ožujka g. 1863. zaputiše četiri satnije pješaka i jedna satnija Kozaka a na čelu im pukovnik N., da potraže poljske ustaše. Kao častnik gjeneralskog štaba bijah ja onda pridieljen na osobitu razpoložbu zapovjedniku Lublinskoga okružja, koj me odredi, da idem uz onu potjeru. Četiri dana hodasmo po šumah i baretinah, prevalismo kadšto strašnim naporom za 24 sata 50 vrstî puta. Došli nam uzdani glasovi, da negdje u okolici borave dvie velike čete ustaša, ali uza sav napor ne mogosmo ih naći. Pak da smo im samo za trag znali! Znasmo za cielo, da su negdje u blizini, ali Bog bi znao, gdje. Ustaše se čudnovatim načinom igrahu s nami sakrivača po onih šumah. Već bijaše našim vojnikom dodijalo te uzeše ružiti vodje. Nitko se ne hćede vraćati, pa da ni ne vidi nijednoga ustaše, a ovi se toli lukavo posakriše, da se već razkrstismo s nadom, da ćemo ih moći iz njihova zaklonka krenuti.

Peti dan istom na putu u neki židovski gradić sretemo jedne kola a na kolih sama samcata poljskoga Žida. Opaziv iz daleka našu prednju četu bijaše u velike voljan udariti stranputice, ali ga naši Kozaci pretekoše i dovedoše pred pukovnika. Žid se živo prepade, osobito pošto opazi kozačku nagajku (kratki bič od remenja), te nas uze moliti, neka ga ne izdamo, već neka ga branimo od ustaša, pa da će nam odati „veliku tajnu“. Po njegovu poviedanju doznasmo, da se je četa ustaška, do blizu 600 ljudi, sakrila u Smorovitskovoj šumi, po prilici 15 vrstî daleko odanle, da im se je vodja, neki poljski plemić iz Lublinske okolice, prozvao „Noć“ i da u ovaj par nije kod svoje čete, već da se je još jutros odvezao sa svojim pobočnikom u Ilijaševskove dvore k staromu panu, grofu Simantovskomu, da će ondje valjda objedovati, a pod noć opet vratit se k svojoj četi. Žid priznade, da on za to sve dobro znade, jer da je jutros pošao bio po rakiju za svoju krčmu, pak da ga je ustaška četa na povratku uhvatila, neplativ ni grošića rakiju mu otela, te mu izim toga, pošto im je morao rakiju u šumu dovesti, zaprietila, da će ga objesiti, ako ga opet nadju. Istina bijaše samo to, da je Žid ustašam od dobre volje rakiju prodao i u šumu dovezao. Poradi veće sigurnosti ustavismo ga kod čete, koje jedan dio krenu, da obidje ustaše, a drugi udari pravcem u samu šumu.

Mene zapade osobiti zadatak. Pukovnik mi povjeri trideset Kozaka i jednoga horundžiju (najmladjega kozačkoga častnika) te nam zapovidje, neka kasom odjašimo do Ilijaševskih dvora, neka ih obkolimo, nikoga ni u dvore ni iz dvora ne pustimo, pa neka pana, vodju „Noć“ i njegova pobočnika živa ili mrtva uhvatimo i ondje pričekamo, dok sva četa onamo ne prispie. To mi zapovidje u jedan sat po podne, a pošto je do tih dvora bilo prevaliti 20 vrsti puta, to sam proračunao, da ću oko tri sata tamo dospjeti, ako na putu ne bude nikakove spriečke.

— Tiem bolje, uprav ćete stići na objed, reče pukovnik i nadovrže: Bog i sreća!

I ja i moj oddjel odjahasmo.

Tomu se panu Noći hoće jednom dobro objedovati, pomislih ja, pa valjda je u to upletena i kakva liepa panenka, koja ga je grofu domamila; te biesne Poljakinje u svašto zadievaju svoje prste! Drugčije se ne može lako pomisliti, da će vodja svoju četu ostaviti. Nikako ne bje to ugodan zadatak,

Digitized by Google

jer gospodične i gospodje obikoše otežčavati hvatanje gospode suzami, jaukom i kletvami. Bog dao, te ne bilo tuj ženske pritruhe, pak će sve lakše za rukom poći.

Moj pratilac, horundžija Sava Parmenić Halavkin jahaše uza me posve miran, zapaliv svoju „grijalicu nosa“ odturivaše izpod dugih visećih brkova oblačiće dima te živo poziraše, ne će li nam sreća nanieti na domet koga siva zeca, tako običavaše zvati ustaše. Svojim na suncu i vjetru opaljenim licem, svojim gustim do očiju poniklim obrvama te svojim dugim brkom izilažaše nešto mrk; ali si mu mario samo pogledati u oči, pa si već znao, da je Sava Parmenić najmilokrvniji stari dobričina, kakova svagdje ne ima. Sguren sjedjaše na svom kostrušavu kozačkom konjicu kao kovrtanj, a kapu s crvenim rubom bijaše prignječio na siedu glavu kao pogaženu pečurku. Bijaše to Kozak iz stare škole, koji je poslije duga i težka vojnikovanja postao častnikom. Nikako mu se ne mogao sviknuti revolver: — ta mi je stvarca nekako pretanahna, reče mi jednom, samo igračka, koja se lahko ošteti; meni su stoput miliji moji omašni samokresi, ja poznajem njih, a oni poznaju mene; iz njih neću nikada promašiti. Ti samokresi, dobra nagajka i oštra sabljetina, pa što Bog dade i sreća junačka.

Naš oddjel odmicaše veselo u napried, malo gdje razpitav u koga seljaka ili žida, kojim je putem udariti. Bilo je oko treće popodne, kadno iz nekoga maloga rastika dopadosmo na ravnicu, kojom se vijugaše veselo žuboreći potočić, a na strmu i visoku pribrežju toga potočića bieljahu su Ilijaševskovi dvori. Liep je to grad, ima dva tornja, sagradjen je po ukusu prošloga stoljeća, sad je malo zanemaren, u mahovinu i bršljan obrasao a pod prozori lastavice pogradiše gniezdo do gniezda. Na pročelju iznad vrata zasja se veliki grb, vidjelo se, da su to gospodski dvori staroga nekog velikaša. Sa ceste zakreće se tomu gradu preko mosta gustim ulikom jablanova. Iza grada vidio se veliki stari vrt a u njem nadvisivaše vrhove kitnjasta voća gotični zvonik male crkvice.

Kozaci odjuriše u propanj preko mosta, ne bi li što prije obkolili grad, da im nitko ne uteče.

Naši se računi medjutim pokazaše netočni; jerbo nas namah iz grada opaziše, čim smo iz rastika dopali na ravan. Od rastika do grada računala se podruga vrsta puta, to smo mogli za pet minuta preskakati, ali ipak u gradu osjetiše, da idu nenadani gosti. Svi se u dvoru uzkoveljali; upravnik, šlahtic odjeven u poljsku čamarku uzpeo se na ulazne skaline te debelu ruku nadniev nad oči gledaše, odkud dolazimo, da nas dočeka, medjutim zapoviedaše služinčadi sad ovo, sad ono, a služinčad lietaše iz grada u druge sgrade, a odtuda opet nazad. Nastade lupa vrata i lavež pasa.

Kao bura dojuriše naši Kozaci u dvorište, sjahaše u tinji čas, urednik poče namah razdjeljivati i postavljati straže, a ja uljegoh uz nekoliko Kozaka u grad i zapovidjeh, neka me namah vode grofu Simantovskomu. Starosta nas odvede u jedaću sobu. Kod prozora za stolom, na kojem bijaše rakije i poljskoga založka (kaviara, sledi, i koješta drugoga, što se pred objedom zalaže), sjedjaše na visoku Voltairovcu naslonjaču sjedoglavac velikaške izvanštine, pravoga poljskoga obličja, bielih, dugih brkova. Očevidno bolovaše od uloga. Kad mi udjosmo, pomože staromu grofu, da ustane, dvorski kapelan, po jezuitski posve obrijani bliedi popić, mrkih vilozobnih očiju, koji uz veliko strahopočitanje grofa podiže.

(Konac sliedi).

POUKA.

Ocjena Preradovićevih pjesama.

Od Dra. F. M.

(Dalje.)

Spiritističnu slutnju o seobi duša izriče Preradović takodjer u refleksivnoj pjesmi zviezde. Tu naime kaže, da su možda zviezde oni svjetovi, na kojih jednom čovjeku je umirat, a na drugom se opet radjat, a na svakome nekim dielom svlačiti s tielom i tjelesnost, na svakome više manje ćut si krotit, znanje širit, i tako se u sve to sjajnijoj odori, sve to ljepšem tielu uzvijati do vrhunca savršenstvu, do ugleda božjeg sunca, U pjesmi na Slavjanske dioskure Cirila i Methoda veli pjesnik, kako već spomenusmo, da će posve oplemenjeni ljudski duh izvanjsku krasotu prezirati, te samo ono što je dobro smatrati krasnim, nadalje da se čovjek ne će više bojati smrti, te ova da ne će više dieliti dvoj sviet, dvoj život, zemaljski i nadzemaljski, koji nisu ino nego samo različni konaci istoga puta. U refleksivnoj pjesmi Suho drvo tumači pjesnik čudnovat pojav ljudske tuge sa gubitka prolazne materijalne stvari.

Budući da svaki dan upoznajemo prirodni zakon, da ništa tvarna ne ima obstanka, to je čudno, kako mi ipak tako žalimo svaku propast tvari. Zašto ima tvarna ljepota, tako slaba i krhka, tolik čar za nas? Mi oplakujemo gubitak tvarni sa plitkoumlja svoga,

Digitized by Google

držimo se samo površine; što na njoj ne nalazimo, to kano da ne obstoji, u nizoti zemaljskoj naučni smo samo vidjeti ono, što nam je blizu, kratkovidost naša ne da nam, da život naš smjestimo u pravi mu višji red. S te kratkovidosti nastaje čovjeku toliko tuge; kad pako čovjek dublje ponikne u stvarstvo, onda on vidi, da mu nije plakati sa kakova gubitka, već da je on bogat kao Gavan, komu svi vjekovi nose sve blago u krilo; jerbo ništa i nikada s božjeg svieta ne propada, nego se samo mienja, svoj stari oblik zamjenjuje novim, obstojeći ipak zato svojom substancijom, a baš tom promjenom usavršuje se sve, dok dospije do onoga savršenstva, koje će viekom vjekovati.

Ovimi pjesmami izcrpljeni su od prilike nazori. Preradović ovrhovnik temeljnih idejah za sve, što jest, što biva, i što ima biti; njegovi philosophični nazori glede prvih uzroka svega što postoji i konačne svrhe njegove prilično su tim označene. U odi na Boga priznaje on absolutno biće, koje je ideal ćudoredni i prvi uzrok u causalnom savezu svemirskom, dakle i etični i metafizični princip vrhovni jedan mu je te isti; nu da li si on to absolutno biće pomišljao kao osobu na kršćanski način ili da li ga na Spinocin način identificira sa vasmirom, to ostaje bar meni po sadržaju ode na Boga dvojbeno, a naslov ode sam ne odlučuje. Od kršćanstva udaljuje se on svojimi spiritističnimi ili novo-platonskimi nazori o seobi duša, o praeexsistenciji individualne duše, koje načelo već i Platon na nješto drugi način postavlja; nadalje svojim spiritističnim nazorom o budućem raju na samoj zemlji. U savezu s tim je i načelo, da je dugotrajna miena ono sredstvo, kojim se sviet primiče svomu savršenstvu, što Preradović osim u odi na Boga i pjesmi o suhom drvetu takodjer u baladi Mujezin ovimi riečmi izriče: stalna na tom svietu samo miena jest, koja izreka uzeta sama za sebe, mogla bi ponukati, te bismo uztvrdili da se Preradović priznaje Heraklitovoj philosophiji, po kojoj se bitnost svemira sama miena bez teleologične primjese, da je svrha te miene konačno savršenstvo, koje se više ne će mienjati nego će ostati vječito. Preradović ipak mora se reći smatra sviet ne samo causalno nego teleologično; causalnost mu najme samo u tvarnom svietu vlada, koga ipak pokreće duhovni, netvarni sviet, imajuć za svoj prvi uzrok i konačnu svrhu absolutno dobro. Kršćaninom priznaje se Preradović u pjesmi Prvi ljudi, izpoviedajući krst kao znamen absolutnoga dobra, kao temelj budućega raja na zemlji. U savezu s ovimi načeli o vrhovnih principih causanoga i moralnoga bivanja stoje takodjer misli Preradoviće o svih poglavitih ljudskih i prirodnih odnošajih.

Prema Preradovićevoj vjeri i ćudoredni sviet jest njegova alegorijom Starac klesar (str. 55.) izrečena vjera u providnost božju. U toj pjesmi prikazuje se ljudski udes kao sied starac, koji u svojoj kamenari t. j. vječnosti, kleše od kamena razne darove ljudem, a usred njegove kamenare jest ona luč, pri kojoj udes ljudski radi, providnost božja. Premda Preradović o tom klesaru udesu veli, da on samo po svojoj volji namjenjuje svakomu čovjeku budi sreću budi biedu, i da što on odluči, toga ne mienja; ipak ne smiemo misliti, da Preradović priznaje onaj sliepi grčko-rimski fatum; jer upravo božja providnost kao luč svietli tomu starcu klesaru udesu, dakle bez ove ne može udes ništa stvoriti. Preradovićev svuda očitujući se optimizam ne dopušta nam, da alegoričnu pjesmu „Zmija“ (str. 72) tumačimo kao izraz njegova pesimizma, premda se taj smisao čini najvjerojatnijim po sadržaju one alegorije. Ljuteća zmija umara u Sahari Beduina svojim jedom, ubivši prije konja njegova, a zatim priskočivšu svomu suprugu Beduinku, napokon i čedo njihovo, koje je dotrčalo za majkom. „Eto što na svietu jedna zmija zla počinit može!“ Povrh gomile grobne četiriuh mrtvaca zmija se opet na žarkome suncu blaži. Tako uništi zlo sve ono dobro, koje je sastavljeno u zadruzi ljudih ljubavlju složenih; to dobro propada, a zlo ostaje nadalje. Svakako je pesimističan nazor tom alegorijom izrečen, nu ne možemo ga smatrati principom Preradovićevim za sveobći tečaj svjetskoga bivanja, nego samo posebnim nazorom za posebne slučaje života ljudskoga. Na isti način ne pobija refleksivna pjesma „Zemaljski raj“ (str. 29) razloženu pjesnikovu vjeru i konačno ljudsko savršenstvo na zemlji. Zemaljski raj prividja se pjesnikovoj misli ovako: ondje cvate zemlja vječnimi cvieti, s neba uviek vedra blago se sunce smije, blagi topli dah diše; zvjerad je blagoćudna, ptice neprestano u pjesmi sretan čas traju, a ljudska se pjesma uviek veselo razlieže; tamo mir i ljubav cio sviet spaja u jedno kolo, svi su ljudi braća, svi su jednoga duha, svetoga duha; tamo dvoje dragih podpuno zadovoljstvo u nizkoj uzkoj kolibici nalaze. A gdje je put do toga raja, do toga blaženstva? jao na zemlji ne ima raja! samo želja za rajem to je sve, što čovjek ima. Prije smo bili razložili vjeru Preradovićevu, da će se onakav raj jednom na zemlji obistiniti; ovdje pak nalazimo, da Preradović veli, da čovjek samo kao želju posjeduje taj raj, a da ga nikad kao istinu doželjeti ne će. Ipak nije tu protuslovja izmedju ove pjesme i onih prije tumačenih; jerbo se ova pjesma tiče pojedinca čovjeka i njegova kratka života, one pako prijašnje tiču se dugoga razvitka cieloga čovječanstva. Ovo će dostići raj na zemlji, na koncu svoga razvoja, sam ga pojedinac pako ne dostiže. Osim toga je

Digitized by Google

pjesma Zemaljski raj iz druge dobe pjesnikove nego sto su one prije tumačene; nu mi se ne obaziremo na razvoj nazorâ Preradovićevih i razlike njihove po raznih dobâ života mu, nego ih uzimljemo sve zajedno, i to zato, što se u glavnih nazorih ne opaža znatnija razlika izmedju ranijih i kasnijih pjesama Preradovićevih. Optimizam pjesnikov izražen je takodjer u odi Smrt (str. 26); smrt je u svesilju najjača sila, u svemjenju jedina stalnost; nad njom je samo vječnost, samo Bog. Pak čemu je sav sviet, ako sve u njem mora pasti žrtvom smrti? Kako se može pojav smrti složiti sa pojmom predobra stvoritelja? Budući, da sva djela božja dobrotu božju dokazuju, a budući, da je i smrt božja naredba; to je i ona dokaz njegove dobrote; i smrt je dobro, Bogom svietu darovano. Tako je pjesnik strahotu smrti svojom vjerom u dobro podpuno svladao i prividno smrću nastajuće zlo spoznao kao istinito dobro. Da smrt ne ima sile u moralnom svietu nego samo u materijalnom, da su dobra djela neumrla, to nam kaže sonet pokojniku Nikoli Havličku (str. 177). Pjesnik veli, da se ljudi varaju, govoreći, da pokojnika više ne ima, da je on prestao biti, što je bio. Ne, pokojnik jest jošte udilj, što je igda bio, svakim svojim činom vriedan, sveudilj drag svomu rodu i glasovit u njem, i tako na sve vieke u savezu s njim. Sličnu misao nalazimo i u Slavjanskih Dioskurih (str. 148). Sve je prolazno; samo što je po duši veliko na temelju zaslužnoga tvora: to ne samo da ne propada s vremenom, nego još sve to bolje s vremenom uspieva. Vrhovno dobro načelo u svemirskom bivanju zastupa u ljudskom životu ljubav. Ljubav je na zemlji, kako nam kaže Noćna pjesmica br. 1. (str. 23) jedina zviezda, ona je zamjenica vječitih u nadzemaljskom svietu sjajućih se ideja. Ljubav, samo u nješto drugom obliku prikazuje se u odi Nada (str. 11) takodjer kao zviezda života ljudskoga; nada je ta zviezda, a ta nada buduć je želja za dobrim, koja se nikakovim zlom uništiti ne da, nije ništa druga nego ljubav. Kako ovom pjesmom Preradović nazivlje nadu zviezdom života ljudskoga u obće, tako ju on subjektivno svojom zviezdom izpovjeda popievkom Moja ladja (str. 15). Kakova ga godj kob zadesila, on se uzda u bolju budućnost, povjerava se nebeskoj providnosti. Ta vjera u božju odluku nije samo njegovo subjektivno životno pravilo, nego on ju preporuča svakemu čovjeku kao obće pravilo životno sonetom Mlado ljeto (str 32). Svaki neka s hvalom primi, što mu Bog dade, neka se ne podaje prenapetim željam, koje strastmi uzvitlane nad božju se odluku uzdižu. Naprotiv spomenutim optimističnim nazorom nalazimo pessimizam u popievci Miruj miruj srdce moje (str. 276) u sliedećih redcih: sviet boluje viek do vieka, ni sam za se ne ima lieka, kamo li za te, srdce moje! Evo tu se očituje ona svesvjetska bol, koja označuje novovjeko pjesničtvo Byrona, Heinea i drugih. Onaj uzor, koji objektivno kao skup svih savršenstva zviezdom prehodnicom svim ljudem Preradovićeve pjesme preporučaju, lebdi subjektivno pjesniku samomu u idelnom liku djevojke pred očima, kako nam to kaže elegična popievka Jedinica (str. 267). Uviek pjesnikove misli teže za njekom jedinicom, ali tko je ona? sâm se pita; kud godj po svietu hodi, svud nalazi samo jednu, — jednu dušu duha svoga — ali tko je? sâm se pita? — kad za neumrlimi uzori svoje ruke širi, onda on u stovrstnih uzornih slikah ipak samo onu jednu grli — ali tko je? sâm se pita; kad se višnjemu Bogu moli, i tad ona jedinica u božjoj slici predanj stupa, ali tko je ona? uviek pita, nikad ne napita; toj ne izrečenoj jedinici tko bi izrekao ime slabim glasom zemlje ove? — Ne izpunjena čeznja za idealom izpunjuje dakle sad viek pjesnikov? Navest ćemo još njekoje pjesnikove nazore o ljudkom životu, o ljudskoj naravi, zvanju i radu ljudskom, o prirodi i njezinoj svezi s čovjekom. Sve ove posebne misli pjesnikove sudaraju se s njegovim temeljnim idealnim načelom. Kao idealisti njemu je srdce prečje od razuma: budući da je ljubav izvor svega, što jest i što ima biti, s toga se mora na čuvstvu osnivati i spoznaja ljudska. Preradović nije racionalista; on poput njemačkoga filozofa Jacobia smatra čuvstvo kao organ čovječje težnje za istinom, kako to već njegov sonet Pamet i srdce (str. 7) pisan još god. 1846., pokazuje. Srdce se u tom sonetu opire proti vladi razuma, veleći mu: ti si iz moga žara svjetlo božje. Dakle samo iz žarka srdca niče svietov razum. Budući da je Preradović već tako rano bio proti racionalizmu, i davao prednost intuiciji čuvstva pred logičnosti razuma, lahko razumiemo, da je u kasnijoj svojoj dobi zaišao u mistični spiritizam. Vječito, nikad ne udovoljeno čeznuće srdca tumači na eudaimonistični način sonet Ljudsko srdce (str. 6). Zato, što je red mogućih na zemlji slastî ne ograničen, te se one bezbrojne slasti ne mogu u malobrojnih danih života sve izcrpiti, to nastaje ono neprestano nezadovoljstvo čovjeka, da čim se jednoga željenoga cilja dočepa, odmah mu se sto novih poradja. Uz ideale, koji imadu ljudskim životom upravljati, cieni Preradović ljudski rad, čim se kao triezan realista uzprkos svoje idealne čuvstvenosti očituje. Tomu su dokaz sliedeći redci u alegoriji Vilin san (str. 104): Znoj nije ljudem muka niti breme, kad ljubav rukovodi radnju; znoj je divno sjeme velikih čina. Tomu krepkomu muževnomu realizmu priznaje se Preradović subjektivno u popievci Moja ladja (str. 151). Kad te amo već zanesla tvoje sudbe moć,

Digitized by Google

razpni jedra, pruži vesla, plovi dan i noć! Preradovićev idealizam nije bolestan, ne traži on bezposlena gvirenja u nedostižne ideale, ne zavodi on na plačljivu tužbu nad nevoljom života, nego zahtieva: otimlji se, ne daj se, radi dan i noć! Što Preradović drži za — diku čovječju, kakov on ljudski rad cieni, to nam je u divnih svojih odah na pojedine prvake budi prošle budi sadanje našega naroda, a takodjer u sonetnom viencu Milim Pokojnikom (str. 165) izrazio.

Ovimi soneti, veli on sâm, hoće proslaviti pokojnike, koji su za života rodu glas učinili, te svojim primjerom bodre živući naraštaj, da mu ne jenja trudnja i napor, nego, da na putu muke i trpljenja, vodećem k budućemu spasu, uztraje i bude tako dokaz poznate mukotrpne naravi hrvatske! Preradović slavi domoljubje Tome Blažeka, koje da je najveća, ponajsvetija ljubav; on slavi čistu sviest rodoljuba Antuna Niemčića, koji vjeran osta svomu rodu, dočim se njegov prijatelj Mirko iznevjerio, koji kano tudji zanat tjera u svom domu, tako će i naći grob izdajice kaludjera. Pjesnik nadalje slavi sjajni um i blagu ćud Petrovića Njeguša, neumornu radinost Dragutina Rakovca, domorodno junačtvo gjenerala Knjićanina, mecenstvo Janka Draškovića, umnu liberalnost i domoljubnu borbu proti rimskim svjetomornim skolastičnim hitrinam slavi on u biskupu Šrotu: on slavi Matu Topalovića kao revnika plemenita, koji se trudi proslaviti domovinu slovom, perom i svetim razpelom; on slavi domoljubnu darežljivost Josipa Vranicana, ustrajnost Dragoila Kušljana u narodnoj političnoj borbi, vojničku neustrašljivost gjenerala Zastavnikovića, blagotvornost biskupa Ožegovića; on slavi Avelina Cepulića kao značajna čovjeka, koga ni laskanje ni prietnja ne skrenuše sa staze rodoljubne, kao pravoga sina svoje domovine, komu je ljubav domovine ujedno i plaća; on slavi Franju Žužla, kao političkoga mučenika Hrvatske, Ivana Brčića kao neumorna književnika, gjenerala Grivičića kao nepomična značajnika, žarka rodoljuba, bistra i dalekovidna razumnika i kao marnika za sve dobro: on slavi Ivana Perkovca kao dobitnika nad kukavštinom zemaljskom, kao čist svietao lik, koji se nije dao skvrnuti hrdjom, okužiti napastnim trovom, što no se po tužnoj hrvatskoj zemlji razbacuje; on ga slavi, što je čvrst bio na braniku roda, što je stupao uviek upravno, neustrašno, vazda se klonio puteva krivih, i poletan bio kao sokol sivi. Kao umni naprednjak, kao protivnik jezuitskoga mračnjačtva kaže se Preradović u odi na biskupa Strossmayera, (str. 228). Tu veli Preradović, da su se od govora biskupova potresle zidine na starinskoj rimskoj sgradi, da zidovi po njoj pukoše, te iz mračnih joj rupâ izletiše širom nepokojne sove, miševi sliepi i druga noćad; nov sviće dan, magle padaju s dušâ, čistiji zrak razuma prodire u sviet, i tim se ljudstvo uputilo neodoljivim tiekom prama stalnomu vječitomu cilju svomu uzorna boljka. Jezuite osudjuje Preradović u elegiji Pjesma Dubrovniku (str. 124), kao ultramontanske romanizatore slovinskoga Dubrovnika. Crno sjeme Loyolovo, veli pjesnik, rasulo se po Dubrovniku u Dalmaciji, ono je otrovalo mozak slovinskoga naroda, te učinilo od potomaka Gjorgjića i Gundulića same izrode. Muževni krepki realizam Preradovićev, već prije spomenut glede toga, koliko on trud i radnju kao izvor velikih činâ cieni, opažamo takodjer u didaktičnoj pripoviesti, Božji sud (str. 52). Moral te pripoviesti jest: Čin što stoji, to i vriedi; samo ono dobro, koje se težko čini, jest pravo dobro, samo u borbi, kuša se i pokazuje se kriepost.

(Dalje sliedi.)

Na bledskom jezeru.

(Konac.)

Prospavah noć, kakove nije ni Zevs uza svoju zlatostolu Heru. Ali dok sam ja u snu još najlastnije šetao po glavicah olimpijskih, drmne me oko 5. sati kruta ruka poslužnikova, kôj je u drugoj držao novo moje mučilo, hladan izžmikan vilahan, da me njim iztre. Prošlo to sretno — tà već sam iz Radegunda bio poznat s tom hladnom operacijom.

Sada se brzo obuci pa prošeći krasnom okolicom, da se ogriješ. Mene put najprije nanio pokraj male ali krasne, čiste župne crkve u Gradi, na jednu izmedju krasnih baršunastom travom obraslih brežćića bledskih. Ponesoh sobom za družicu Riklijevu knjižicu o podnieti se imajućoj lječbi. Oko osam sati vratim se kući, da se nakusam dobra svježa mlieka s crnim raženim osobito tečnim i za bolestnike posebnim načinom izpečenim kruhom, o kojem se punim pravom smije reći: da je evangjeoski kruh naš svagdanji. Za prismok dobivaš do tri lota meda.

Kad sam već kod kruha, hoću da vam u kratko opišem živež ondješnji; tà i onako sačinjava on nemali dio lječitbe. Tko Rikliju preda tielo svoje i sasvim se podvrgne njegovoj kuri, taj ima živsti biljarski — vegetarski život i našim ljudem jur poznat od graefenberških lječenika i od svojte starčevićevačke. Živi se sada, kako me izviestiše kasnije gosti radegundski, i ondje tako, ali ne tako kruto strogo i dosljedno.

Pošto si poručao, kad bude druga ura popodnevna, dobivaš i opet podrugu mjericu mlieka s kruhom; a iza pete ure ideš u selo U Gradi, da objeduješ. Jela tri, sva postna, ali veoma tečna i hraniva i lahko probavna. Tko dosada nije imao lahko stolice, može biti uvjeren, da će ju imati za ovdješnjega

Digitized by Google

takova živovanja. O čašici rujna vinca, ili na ledu ohladnjela piva, te o toli miloj crnoj kavi i smotki uza nju — nema tu ni pomisli: to je za Riklija i goste mu abominatio desolationis! Ako si dosad obikao nasladjivati se neprestanim mesojedjem, zalud ćeš se saviti okornoga liečnika moliti, ne bi li ti barem nedužne govedje jušice pladanjčić dopustio. Samo za jako razmažene početnike čini on nerado tu iznimku i to samo za dva tri dana — a onda carne vale!

Meni se bilo lahko podvrći tomu stradanju, jer od djetinstva rado i lahko postna jela jedem; ali drugi — drugi ti su izprva jadikovali i čemerikali za misirskimi lonci! —

Kad ovako tjedan dva proživiš u vegetarstvu, bude ti ono tako milo i sladokusno, da sam i najljuće mesojelce s ogavnošću slušao govoriti o hotontotskoj hrani evropejskoj — o mrtvačkoj hrani našoj. Mnogi su se zaklinjali nebom i priestolom božjim i podnožjem njegovim, da za svoga vieka nebi više pogledali pa ni same gneteljine (fazanskoga mesa). Ja premda prijatelj novomu živovanju kimao bih sumnjivo glavom dokazujuć istinabog za današnji preprosvećeni viek zastarjelimi i zatupljenimi razlozi sv. pisma, da nije zahman onaj Bog, koj je dao niknuti bilju iz zemlje, stvorio na zemlji, u vodi i zraku mesnata bića, da budu kralju njegove stvorbe hranom — comedetis de herbis terrae et volatilibus coeli itd. (jest ćete bilja zemaljskoga i ptica nebeskih) dokazivah im, da nije to onako u tutanj uredjeno promišlju višnjom, pa da se je već toliko puta potvrdilo u poviesti ljudskih zgoda, da je božja starija i valjanija od ma kako mudre ljudske. Podigoše francezi mjesto Boga nevidivoga — vidivu božicu uma iz bludišta parižkoga, ali kad je prohujala ta kruta doba, stade ih skladna vika: al' eglise! a poslije parižke strahovladne komune grade po najplemenitiji sinovi francezki hram srdcu Isusovu i hodočaste ponajumniji dragoj našoj Gospi na poklone. Tako se časovi mienjaju!

Ne mislim se ja tim obarati na vegetarstvo; tà ono je već malne dvie tisuće godina posvećeno praktičnom zdravonosnom institucijom kršćanstva, koje kao što je svojimi ćudorednimi propisi umjelo pogoditi zlatnu sredinu medju prekrutim, nečovječjim stoicizmom i razkalašenim, živinskim epikurejstvom, tako je mudro prenielo iz Mojsijeva zakona i običaja drugih sekta, što je za zdravo i spasonosno scienilo za nove svoje sljedbenike. A i Muhamed nije bez razloga iz židovstva i kršćanstva povadio razne stavke za svoje vjernike. Čim su najposlije dožívljeli onakovu starost sv. pustinjari Pavao i Antun, hraneći se biljem i korenjem te pojeći se iz vrela hladnom vodom? Živilo dakle vegetarstvo ali i ne utrnulo mesojedje, a najveća slava blaženoj medju njimi sredini! Medium tenuere beati — sreća u sredini cvate! —

Sad kad znate, na kakovu sam kruhu, da vas dalje vodim u lječitbi. Oko deset sati, kad već sunce stane jače pripicati, kazat će ti lječnička knjižica, da imaš poći na otvoreni nadkrovak, leći na biljac i izvrgnuti se sunčanim zrakom, da ti iz prehladjenih udova izvuku znojem škodljivu suvišicu vlage.

Poležav tako kakovih 20 minuta, dok se staneš na suncu znojiti, zavit će te poslužnik u gunj, na kojem ležiš, u kojem ćeš zavitku opet kakav četvrt sata probaviti. Onda prema tomu, kakova i kolika ti je bol, dobivaš hladnu kupelj sa više ili manje stupnjeva, za koje ti dvie sluge noge i ruke prsa i hrptenicu dolievajuć natiru. Traje ona obično po 5 minuta: Izadješ iz nje sav preporodjen. Pravo ima Rikli, što u svojoj knjižici toliko u zviezde kuje ovu operaciju. Ona reakcija medju znojnom vrućinom i ovom vodenom razhladom, spojenom s trvenjem, izvodi u svem živčanom sustavu čovječjem tako divan, toli razblažujući učinak, da se iza takove kupelji i najvećoj kukavici i slabiću čini, da bi goloruk udario na najsilnijega gorostasa. Tako divna čuda tvori — voda!

Barem se meni takovo blaženo čustvo po duši i tielu razlilo, da me je nekakva ne vidjena moć silila poput krilate ptice vinut se nebu pod oblake — a srdce mi se uzkucalo, i iz grla prodro nehotični klik: Hajd na gore! I potekoh umah na obližnje humčiće ponesav sobom pri izašašću njihovom toli slavljene i s istim Čengić-Agom uzporedjivane osvetnike, kojih ne bjeh donda još prispio čitati. Žalim, što mi štivo nije odgovorilo mojemu uznesenomu i razdraganomu čustvu. Gdje je u tih eposićih Mazuranićeva jedrina, gdje krepčina njegova jezika, bogatstvo i tacitovska kratčina?! Puno rieči — odviše puno pa i bez potrebe kovanih.

Izkupav se poslije sunčanoga parenja opašu te obično bud oko prsijuh bud oko trbuha oklopom — platnenim povojem, komu je na kraju prikopčana krpa od flanela. Ovaj ima opet nastaviti uslugu, koju je znoj i hladna voda započela. Poslije podne od 3—9 ure obavlja se ona operacija, koju opisah na početku.

Nu noćna je muka najgora. Stisnu te u ižmikanu plahtu ili sasma ili do prsiju, da ti ruke ostanu proste, pa te ljudski poviju gunjem — i to ti je izdržati do 5 ili 6 sati jutro. Obično se naredjuje polovično zagrtanje; riedko ima junak, koj će podpuno do jutra izdržati. Dadoh se dva tri puta sasma „einpakovati“ ali sam iza polnoći ostao jedva malo duhat! Čovjeku se steže tako srdce, toli zapinje dah, da se kopajuć nogama i rukama trgaš izkopati iz tih od gvozdenih kamo gorih spona.

Digitized by Google

Ako još dodam za reumatičke bolnike slapnike (douche), najviše do pet minuta trajuće, na bolestno udo naperene, pa pripomenem, da se za kišovitih i besunčanih dana parne kupelji obavljaju u za to priredjenih posteljah, kojim se podno nogu umeću razbieljene opeke, od kojih paru cievi u postelju dovode — to sam pogotovo svu lječitbu Riklijevu izcrpio.

Koliko je ona zdravonosna, pripoviedahu mi mnogi bolestnici i sami i drugi o njih, što su amo došli na kljakah skvrčeni, sgureni, čiroviti itd. a vratili se kući zdravi čili, krepki, okrepljujuću vodu blagoslivajući.

S ovom glavnom kurom spaja Rikli i suhu (Trockene Semmel-Cur), još Ross-Cur zvanu kao što rabi u Graefenbergu susjednoj Linde-Wiese. Dvojicu nadjoh bolestnika — jednoga jako nagluha a drugoga padavca, koji su već tri mjeseca ondje boravili, ali toj nije ni jedna kura mnogo pomogla. Vidi se dakle, da ni voda kao što ne opira sramote, ne može ni da izlieči ni svake nevolje. S toga sam i zamierao lječniku, što je toliko rogoborio proti aleopatiji i proti nesretnim otrovom — medicinam — kojimi da nas svagdanji lječnici pomalo na drugi sviet odpravljaju. I tu će biti opet najbolja blažena sredina. Živila dakle i hydropatija i aleopatija s homeopatijom, od kojih će u pojedinih slučajevih biti ona najbolja i najslavljenija, koja bolestniku zdravlju pomogne. To sam morao ovdje već i s toga pripomenuti; da me nebi milokrvni naš epik — lječnik Ivan, kad opet u njega potražim lieka, naprečac poslao k mojemu slavljenomu Rikliju. Dakle vratašca ostadoše otvorena, te ću ja prema poslovici moći, na okolo kere pa na mala vrata?

Moglo bi moje štioce zanimati, kako je Arnold Rikli postao hydropatom. A simple history! Bješe kožarom u Švajcarskoj imavši veliku tvornicu; — ona mu nedaćom propade, a on od kožara postade hydropatom! Ali nemojte zato misliti, da ne zna više nego kruške peći; čovjek je i inače obrazovan i puno se bavio lječničtvom prije nego će se dati na sadanji mu zanat. U časopisu „Naturarzt“, što leži u našoj spuvarnici, ima puno zanimivih članaka od njegova pera. Čujem, da mu zavod na Bledskom jezeru i drugi u Trstu, gdje stalno prebiva i zimi liečenje obavlja, na godinu baca do 5000. čista prihoda — ne velika ali uviek prihvatljiva svotica. Lani pripoviedaše, da će pod novim krasnim župnim stanom na kupljenom zemljištu sagraditi iz prva kuću prizemnicu, kamo će mu bolestnici ići blagovat. Kad mu se prostorije razšire, umnožit će mu se dakako i prihod. Onako, kako je dosle bilo, niesu dakako bolestnici smjeli zahtievati, da ih glasba razveseljuje, da imadu obilje šetališta radegundskih, niti „Poëtensitza“ ondješnjega, ni „Polensteina“, na kom su nesretni ali vruće domovinu ljubeći bolestnici poljski za posljednjega ustanka podigli svoga bieloga orla s napisom?

Będź pozdrawion orle biały. — Na vierżholku polskie skały! Svega toga nema ovdje, kao ni ono obilje — do 25 vrela radegundskih — krasnih vila i možda još česa drugoga. Ali što taj premili slovenski kraj nada sve resi — to je jezero — krasno bistrovodno, kamo je prava raskoš u jutro — da se ne moraš umivati, — a na večer da se od sparine dnevne razhladiš skočiti i kakov četvrt pol sata proplivati.

Troškovi mjesečnoga liečenja na bledskom jezeru iznose 90—100 fr. — dakle od prilike 3 fr. na dan — ako si kod Riklija na stanu i hrani — u gostioni dodaj polovicu ili još jednom toliko. Ima u zavodu i za gospodje — ali samo 4—5 kreveta.

Da mi tko ne prigovori, što sam se toliko upuštao u opisivanje toga lječišta, reći mi je, da sam pisao za rubriku, koja nosi ime „pouka“. Premda od srdca svim svojim čitaocem i čitalicam želim podpuno zdravlje opet znam žalibog, da nevolja redom ide, pak bi mi možda tkogod danas sutra mogao biti zahvalan za ovu ekskurziju.

D. Jambrešćak.

LISTAK.

Narodno kazalište. Ovih dana vidjesmo na našem pozorištu dva već poznata komada i to dne 14. rujna francezku komediju „Rukavica i lepeza“ i Arnoldovu izvornu dramu „Ljubav žene“. Za prvu komediju reče nam kazališni oglas, da ju je po Stephanu preradio Oberkneževič, te se dodao inter parenthesim njemački „Fächer und Handschuh“, kao da je to izvorni naslov. Čemu u obće taj germanski prišivak, a napose ovdje, gdje komad nije njemački? Komedija zove se izvorno francezkim imenom „Le gant et l' évantail“, te je sastavljen po Bayardu i Sauvage-u. Njemački kritičari — kako su Niemci u svem sebični i naobraženi — udaraju nemilice na francezke dramatske plodove, ali uza sve to gledaju vrlo rado francezke komedije, ima pače ciela četa njemačkih pisaca, kao što Eirich, Poly Henrion, koji i ne rade drugo, nego prevode sve moguće starije i novije francezke komedije, malo ih obrezuju, prešivaju, te prodavaju pod svoju robu dodav samo „preradjeno po francezkoj ideji“ ili upravo ništa. Ta i sam Schauffert, koga su Niemci sbog komedije „Šah kralju“ slavili ru-

Digitized by Google

gujuć se Francezom, komu su Niemci nagradili sa 2000 škuda — taj slavni Schauffert prepisao je velik dio svoje nagradjene komedije iz stare francezke vesele igre „La jeunesse de Henri V.“ od Georgesa, koja je g. 1806. prvi put u Parizu prikazana bila. Zašto dakle da i mi podupiremo tu književnu sljepariju Niemaca? „Rukavica i lepeza“ polazi iz četvrtog desetka našega vieka, i pada u dobu, kada Scribe i njegova dramatička tvornica cvaše. Komedija ima dakako sve vrline i mane svoje škole, s druge strane dosta nemotiviranih slučajeva, površnih karaktera i nevjerojatnih doskočica. Kraj svega toga draži su nam takovi stariji proizvodi francezki od novijih njemačkih, ako izuzmeš Wildtbrantove komedije. „Rukavica i lepeza“ može ostat u našem repertoiru, samo jedno bismo molili, da se Oberkneževićev prievod više izgladi, jer ne obziruć se na nekoliko germanizma, dialog prievoda ne odgovara ni pošto finoći izvornika. Svakako bi probitačnije bilo, da se nabave prievodi po izvorniku.

Predstavu komedije možemo i glede pojedinaca i glede ukupne igre samo pohvaliti. Ponajveću zadaću imala je gčna. Perisova (kneginja). Gčna. Perisova poznata je našemu obćinstvu kao vještakinja osobito konverzacijonalnim ulogam. Kneginju prikazala je majstorski navlastito u 2. i 3. činu u dialogu sa svojom prijateljicom, i poslje sa Lienbergom. Posve joj podje za rukom prikazati borbu i kolebanje svieta nevješte od nenade ljubavne strasti savladane i medju dvorske spletke bačene žene, koja je prvu mladost svoju proživila u samostanu. Za njom zaslužuju pohvalu gg. Jovanović i Freudenreich. Prvi kao tajnik kneginje izveo je zadaću poznatom svojom finoćom i lakoćom jednako u komičnih prizorih sa starim baronom, kao i u liričkih sa Matildom. G. Freudenreich (baron) bijaše izvrstna prilika starog dvorskog. G. F. izradio je tu sliku do najmanjih potankosti, a opet nije povriedio karaktera fine komedije lakrdijaškim kretanjem. Matilda (gja. Ružička) je uloga dosta nezahvalna, uloge pasivne ljubovnice; nu gja. Ružička pokazala je i tu, da je vrstna glumica, navlastito u zadnjem dialogu sa Linbachom. G. Brani (knez homburžki) prikazao je tu površno crtanu ulogu posve pristojno, jedino bismo imali prigovoriti njegovoj maski t. j. bieloj maloj vlasulji, i kratkomu kaputiću od zelene svile. Veselimo se, da je i gja. Jovanovićka (barunova nećakinja) posve umjerenom igrom pokazala znatan napredak, jedino joj bijaše smieh preoštar. Jedno imamo svim glumcem u toj komediji prigovorit, a to je neprestano zavijanje i pogrešno izvraćanje rieči. Toga je bilo bez razlike upravo do dosade.

Slabija bijaše predstava Arnoldove drame „Ljubav žene.“ O manah toga komada govorili smo već od prije obširno. Pisac medjutim nije kušao te pogreške osobito u zadnjem činu popraviti, što nam je obzirom na neke dobre prizore vrlo žao. U obće predstava ne bijaše dosta mirna, dovoljno promišljena. Više se je tuj vikalo, nego prikazivalo. Taj prigovor ide navlastito g. Brani-a (dužd Contarini.) Gromorna deklamacija nije ni pošto dovoljna oznaka strastvenog značaja. Prošli put prikazao je Contarinija mnogo pomnije. Kao i prije riešiše posve dobro svoje uloge gja. Ružička (Bianka) gja. Bajza (Lidija) i g. Jovanović (Luigi). G. Ban (Benedetto) govorio je bolje i razgovetnije nego prvi put. Sve se može, kad se hoće. Žalostna bijaše i opet gčna. Kraljeva kao dvorkinja. Kako je brzala jezikom niesmo je ni razumjeli. G. Plemenčić zapleo se kao častnik u svoj raport strahovito; dobro bi bilo, da ga uprava u buduće rieši te komande.

Š.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga XXIV. izadje ovih dana. Cïena joj obična 1 for. 50 nov. Na str. 266. sadržaje ove razprave: Mulj govora nespretna i nepodobna ili o barbarismih, za tiem: koje su u nas rieči za vuhvenike, vuhvenice itd. od Fr. Kurelca. Borba južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. vieku od dra. Fr. Račkoga. Mehanična teorija o toploti od dra. S. Šubica, akademika i profesora fizike na gradačkom sveučilištu. U prvoj razpravi izpituje akademik Fr. Kurelac rieči, koje su u nas zavladale i o kojih misli, da nisu dobre, kano: brzojav, djelokrug, doskočiti, izgledati, naobraziti, natražnjak, obćilo, odnositi se, parobrod, posada, posjed, predmnieva, predstaviti, priobćiti, prisutnost, prostorija, prosvied, pučanstvo, ravnopravnost, sastojati se, sredstvo, upozornuti, vlastodavac, zastupnik, zavisjeti, značaj itd. Preporučamo ovu razpravu svim, kojim je stalo do čistoće našega jezika, a osobito onim, koji su pozvani, da se čistim jezikom u javnosti služe. Druga razprava jest samo prvi diel iztraživanja, kojim dr. Rački razjasnuje našu poviest XI. vieka. Ova razprava opisuje borbu izmedju Bugarske i iztočno-rimske monarkije do god. 1019. Na kraju obećaje, da će u budućem dielu progovoriti o hrvatskoj državi u ono doba. Ovo iztraživanje osnovano je na širokom osnovu, a jest tiem zanimivije, čim je onaj viek do sada najmanje izpitan i razjašnjen.

— Troškom Županove knjižare u Zagrebu izišo je: prirodopis životinjstva u tri diela sa 696 slika na 90 tabla.

Prvi dio sadržaje: Sisavce, drugi: Ptice, a treći: Gmaze, vodozemce, ribe, mekušce itd. Svaki dio stoji cielo vezan samo 4 for.

Prvu i drugu knjigu ponašio je Ljudevit Modec, a treću Vjenceslav Mařik.

Želiti bi svakako bilo, da nastavi rečena knjižara izdavanje prirodopisnih djela, te da nam što prije izda Billnstvo i Rudstvo.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 39. U Zagrebu dne 27. rujna 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Utjeha. — Mlinarska djeca. — Ubogi pjevalac. — Pod kestenjem u saskom vrtu. — **Pouka:** Mara kraljica hrvatske pjesme. — **Književnost i umjetnost:** Prva slika na liepu u novoj stolnoj crkvi djakovačkoj. — Narodno hrvatsko glumište u Zagrebu. — **Listak.**

UTJEHA.

Spjevao I. Z.

Dievo čista! zašto plačeš,
Lomiš ruke bjeloputne?
Zašto točiš u valove
Mutne Save — suze mutne?

Zašto mrsiš crne vlase?
Zašto kriješ lice sjajno?
Tvojim nadam zar je puklo
U tvom srdcu groblje tajno?

Zašto činiš, okolinom
S tvoga jada sve da zebe?
Sviet da k zemlji pogled hita,
[illegible] je gledo prije tebe?

O [illegible]aće! gle mi jade:
[illegible]a vjetar dunu,
[illegible] Savu nakit baci:
Zelen vienac, zlatnu krunu.

I u Dunav eto odnie
Moje blago Sava hladna.
O i mene skor će nosit,
Past ću tuge žrtva jadna!"

Neboj mi se, dieva čista,
U vis digni lice milo!
Da je svetost plienom smrti,
Niti svieta ne bi bilo.

S neba će se rosa sliti
I na tvojih crnih pramih
Postati će sitna rosa
Sjajno zlato, dragi kami.

Za tvoj vienac našim gajem
Nova će ti zelen rasti.
Ne boj mi se, dievo draga,
Ne ćeš pasti, ne ćeš pasti!

MLINARSKA DJECA.

Pripovjeda R. Flider.

(Dalje.)

U to stupi u sobu domaćica, noseć u jednoj ruci bocu vina, a u drugoj tri čaše, koje postavi pred gostove, natočiv polako jednu za drugom. Kad je to svršila, nazdravi goste čovjekovom čašom i ode po tom van, da nešto priredi.

Marija se žarila poput proljetne ruže, a najjače joj lice planu, kad je susrela oko dragoga; stidno spusti oči na tle, a licem joj zaplovi tihani smiešak, — tako se znadu zaljuljati lagani talasi bistroga jezerca, kad se na nje cvieće truni. Dà, dragoga [illegible]vao je bio njezin dragi i zaručnik, ta [illegible]ao cieli sviet — ali svaki put zadrhtala, kad je na to pomislila.

Kad se napokon družba razigrala rujnim vinom, usmjeli se Pavao, te podje do Marije, poglađio si važno sitne pahuljice, što su mu netom prikrile lice. Jednom se rukom upre o šivaći stol, a drugom popiplje platno na kom je Marija vezla.

— A za koga to?

— Za majku.

— Liepo vezeš, niesam ni mislio — rekne Pavao pogleda Mariju u modre oči, ali ih ona obori, a lica joj planula živim ognjem.

Digitized by Google

— Bi li i meni takav rubac navezla?
— Zašto ne?
— Za vjenčanje.
— Šuti! Ne šali se.
— E, pa zašto da se šalim! Zar ne, ti mi voliš? zapita Pavao i pogladi ju po licu.

Marija skoči od stida sa stolca i pobjegne majci u kuhinju, koliko je god želila ostati u sobi; ali da šta takova susjed ili otac čuje i gleda, nije mogla podnieti, radje bi se u zemlju sakrila. Da si ju vidio s ljubovnikom na samu, čudio bi se njenoj rječitosti i požudi opet, kojom je hvatala njegove rieči, ta tako stari znanci ko Marija i Pavao, ni da se ne ljube — ne bi se mogli tako izbjegavati. Koliko se puta oni, pasući stado, poigravali po zelenih brdinah, bjegajuć jedno za drugim, a kad bi se ulovili, šaleć se ljubeznom riečju. Nije bilo pećine, koje ne bi dosegao Pavao, da ubere zaželjeni cviet, pa kad ga tako Marija vidjela u pogibelji, klicala mu tankim glasićem: — Ne ću ga! Ne ću! Slomit ćeš si vrat, a što ću ja bez tebe? No on kao da je ni čuo nije, srnu tim smjelijim korakom po sklizkoj pećini. Čudno je drhtala djevojka, kad joj donio zaželjeni cviet, da joj od samoga drhata izpao iz ruke.

— Vidiš, kako si djetinjast — opomenut će ga ona tužnim pogledom.
— A zašto?
— Da si slomiš vrat, što bi bilo od mene?
— Što je i sad!
— Ti — ti — zagrozila mu se ona drhćućim glasom podigav mali prstić a magleno joj se oko na novo zasja.

Kad su ponarasli, a mjesto njih pasla druga djeca, vidjevali se često jedno kod drugoga u slučaju, ako je štogod bilo poručiti susjedu, ili ako tako ne, a to na granici vrta, gdje se sjeli u travu pod hlad, te se razgovarali o zlatnoj budućnosti, kako će se uzet, te kako će gospodariti: — Ali mi se ne ćemo nikad svadjati, primetnula ona. — Nikad ne, ljubit ćemo se ko dva goluba.

Što djeca dokončala, dokončali i starci, da im se susjedna zemljišta sjedine pod jedno gospodarstvo, a da ne budu samo prijatelji već i rodjaci. Gospodariću je laskalo, što će mu kćerka dobiti bogata i poštena mladića, a Kovačiću, što će mu sin valjanu i liepu gospodaricu uvesti u kuću.

Jedinoj Kovačićki ne išlo to u glavu, ta njezin sin dobio bi bogatije djevojče, šta će mu Marija, koja sama ništa ne ima! Kamo je nišanila starica, nije još nitko naslutio, a da je naslutio, začudio bi se veoma njezinu izboru. Bučićeva Mara, nasljednica tolikoga imetka, činila joj se sretan izbor, pa kad se ne usudila želju očitovati, grizkala se u sebi, tražeći pogrditi Mariju. Ali naći Mariji pogrešku bilo je težko, do li jedino to, što je bila kćerkom siromašnih roditelja.

Kad se starica tužila na silan posao — a to je bilo svaki dan — znao ju čovjek utješiti: — Šuti! kad dodje snašica, bude ti laglje.

— Šta snaša! Treba je, trošimo sami dost; Pavao je još premlad, a da si već djevojku bira, uzlovoljila se starica, ropoćući stolovi, koje je po sobi premetavala.

— Što će trošit, to će priradit; djevojka je marljiva, a i Pavao bude onda skrbniji.

— Bude — tko zna? Kad zagleda djevojku, ni da sam — Bog mi prostio griehe — s njim štogod opravi. Nekuda se zamisli, a kad mu štogod veliš, ne čuje te; a klikni mu po drugi put, pita te opet: Šta je? — A da zaboravio sam sasvim — odmah — odmah! — i hodí ga za čas gledat, opet bulji nekuda.

— To je sad, a kad jednom ona bude uzanj bit će razboritiji.

— Brani ga, brani! Bit ćeš mu ti kriv — starici zape u grlu, a lice nategne na ljuto i kiselo. — Kad smo se mi uzeli, bili smo već u godinah, pak nas je svako nešto imalo.

— Moja je volja, a tako mora biti! — naljuti se sada Kovačić i udari po stolu, da se je zdjela prevalila, kad mu je to zanovietanje dosadilo. — Ja znam, što činim, a tebe ne ću pitati, kad se vole — neka se imadu. Gospodarićevi su pošteni ljudi, a što mnogo ne imaju, niesu krivi.

— Tako, tako! to mi je nagrada za moj trud i brigu — odvrati plačno starica, i ostavi sobu, lupnuv čvrsto vratima.

Kad se razgovaralo o Bučiću, branila ga svedjer starica: — Nije takav, kako se veli; ljudi su zlobni, a tko će se zlobnim jezikom oteti; svladao ih jad, što si je nešto prištedio, a šteditи nije grehota, ako nije protepati. Dà, tako je! Da je Kolarić štedio, ne bi bilo od njega ono, što je sad.

Marija dakle skoči sa stolca i pobjegne majci u kuhinju, koja je nešto priredjivala za susjede, a Pavao ostane, ustoliv se, na mjestu. Čas poziřaše na vrata, za kojimi je djevojka izniknula, a po tom sjedne — tobože ljutit, namračena čela i kriesećega se oka — natrag na svoje mjesto.

— Je si li štogod čuo, Šimune, o biesnom psu, što se povlači po selu? zapita Gospodarić opet Kovačića. — Vele, da je ugrizao diete — grozna li straha za roditelje!

— Pobjesniti će i ovo, odvrati ovaj. Čudne li nebrige, tko da je siguran od takve nesreće! Kad mi je to pripovjedio jedan seljak, upitah ga, a zašto ne načinite hajku na njega? A on mi odgovori sasvim nemarno: — Boje se ljudi, da koga ne ugrize; ko da ih pojedince još laglje ugrizti ne može.

— Da ne zabasa u naš jarak!
— Bog nas sačuvao i djevica Marija!

Pavao, koj je dosad buljio pred sebe, ne pazeć na razgovor, krene znatiželjno slušati,

Digitized by Google

čim mu se otcu izmakla rieč: Marija; al kad tamo, razgovaraju se o biesnu psetu.

— Jesam li ti pripovjedio — nastavi Gospodarić — o onom biesnom čovjeku, što me posietio, kad sam još krčmarom bio u Gorskom? Čini mi se, da jesam; naužih li se onda straha!

— Jesi pripovjedio; mene bi strah umorio, prem se nestrašim čega god.

— Kako ne bi! Molim te liepo, ja ti sjedim sasma nebrižno u krčmi, te čekam, hoće li tko zalutat k meni, kad začujem na cesti topot konja, pogledam na prozor, a to ti nekakov seljak silazi sa pjenom posutoga konja — valjda od velike trke.

— A nije ti se činio ćudnovat?

— Nije, nimalo. Čekaj da ti dalje kažem. Ja mu još podjem na susret ništa zla ne sluteći, uvedem mu konja u staju, a on će do toga u krčmu za stol. Donesem mu po želji pol oke vina, i hćedoh da se malo po krčmarski uljudno s njim porazgovorim, no pogledav ga pobliže, prodju me trnci, a ni da sam pravo znao zašto.

— Ćudnovato.

— Kad ga razmotrim po bliže opazim, da su mu oči mutne i krvave, bole li vas oči? upitam ga napokon u strahu, kad mi odvrati: Ja sam biesan.

— Strašno!

— Predstavi si sada moj užas! Ali mu ne hćedoh povjerovati, ta bjesni ljudi grizu ko i psi, utješim sama sebe. Vi me valjda hoćete strašiti? upitam ga opet ja. No mjesto odgovora izkesi zube, i šklocne njima, ko da će mi sad glavu odgrizti. —

— Možda je ipak bila sama šala?

— A ma nije — kad su ga još isti dan ulovili i pod zatvor dali, gdje jo do kraja pobjesnio tako, da je istu stienu pohrdao, a kad nije mogao više ove, vlastite ruke. Dà, vražka je to šala, da niesam brzo skočio sa stolca, te se zatvorio u pivnicu, Bog zna bi li se danas razgovarali?

— I sbilja! a šta je radio, kad si mu pobjegao?

— Ništa. Izišao sasma mirno iz krčme, a zatim u staju po konja, pa zajašio nanj pa bjež — da se je sve kamenje prašilo izpod konja.

— Aj, Marko! Marko! zar opet ovu strašnu pripoviest pripoviedaš? kliknu Gospodarićka, koja je sada ušla u sobu, te doniela u zdjeli nešto pečena mesa. Zar ne, susjedo, strašna pripoviedka? meni se smrači pred očima kad ju čujem; a moj stari hoće da nas svaki čas straši.

— Bilo pak prošlo, a Bog zna je li tako bilo? Zar ne, susjedo, Marko rado štogod domeće? hahaha! nasmije se Kovačić, pogladiv si štetinjaste brkove, koji mu se preko ustnica u polukrug zavijali.

— Pravo kaže susjed, momu Marku nije puno vjerovati.

— Kad sam te prevario? zagrmi krupnim glasom Gospodarić svojoj ženi.

— Svakoga dana dvanaest puta.

— Ne bi li još jedanput toliko?

— Ha haha, nasmije se Kovačić, da se je stolac stresao, a batina, koju je još sveudilj držao medj nogama, po podu zaklopotala, Marka bi skupo prodao, tko ga ne bi znao.

— Znam, znam, uze domaćica a priloži ruku na smijuća se usta, hoće još i pod stare dane lovit djevojke po selu, ja znadem, da je susjed bolji. —

— No sad si ga pogodila, da bolji — koliko vuk od lije! prekine ju čovjek.

Dok se susjedi u sobi šalili i pili, odšulja se lagano Pavao, da potraži Mariju. Zadje u kuhinju, ali kuhinja pusta, te mačak oblizava začadjene lonce, mrndajuć nenavidno. Mišljaše, da je možda u dvorištu te hrani piliće, ali se po dvorištu same kokoši važno šeću, a okolo njih zavija kokot smiešno kolo, tepući nogom po spuštenom krilu. Pogleda u staju, kad je ni ovdje ne nadje. — Da, sbilja, dosjeti se najedanput, valjda je u vrtu!

Došav u vrt ne opazi nikoga, kruške i jabuke samotno i žalostivo pružaju izpucane grane preko puta, što je sredinom sjekao vrt; hitra sjenica skakuće od grane do grane piskućuć navadnu pjesmu i za čas se spusti u nasade zelja, da spaženu gusjenicu pojede. Na kraju vrta širi se tamnozelena lipa, steruć gusti hlad po svom tlu; naokolo nje drvene klupe u okrug obrezane pozivlju na počinak.

Pavao pošeće do lipe, ne bi li možda Mariju našao gdjegod u njezinu hladu, i jedva da se je na pedeset koračaja približio opazi dragu na tratini sjedeću, gdje savija od ruža i karanfila kiticu, ogledavajuć ju brižno sa svake strane.

— Ha! klikne Pavao i prestraši se svoga uzklika, nije li ga možda čula Marija, došuljat ću se tiho do nje, da me i ne osjeti, ala će se prepasti!

Marija još svedjer veze a Pavao joj se tiho i obzirno primiče iza njenih ledja, još korak — i evo ga nad zabavljenom djevicom. Gusti pramovi spadaju svaki čas na biele ručice, a ove ih ljuto hitaju natrag na ledja tako, da se je jedan zadio o Pavlovu ruku i ovio se oko nje; ali Marija još sveudilj ne sluti blizine dragoga.

— Tko sam? klikne najednom Pavao promienjenim glasom, i zahvati naglo rukama Marijine oči. Tko? kaž de, ohola djevojko?

Marija se hćede iztrgnuti, ali se ne mogla maknut, jer ju ovaj čitavo obuhvatio.

— Kobac! kobac! u pomoć ljudi! stane vikati djevojka.

— Nebi l' koke odnio — a? nasmije se Pavao.

*

Digitized by Google

— Golube i golubice — haj! haj!

— A znaš li mu ime.

— Znam — zlobniković. —

— Ne ću te pustit, uztraješ li me ljutiti!

— Neću te ni pitati — hrs — iztrgne se Marija Pavlu, smijuć se glasno prevarenu mladiću. On nagne za njom, ali uzalud, jer se već skrila iza druge strane lipova drveta, kad on onamo, a ona opet natrag.

— Čekaj, čekaj! okrene se napokon ljuto Pavao od nje i pričini se kao da će otić, ali u isti mah priskoči Marija i ulovi ga za ruku.

— Znaš li, kako se djevojke u stid tjeraju? upita ga ona, uprv mu oči u ljuto lice.

— Dobro, dobro — kanit ćemo ih se — odvrati Pavao žalostivo.

— Pavle!

— Šta je?

— Ljutiš li se sbilja?

Pavao trgne ramenom i pogleda postrance uplašenu djevojku.

— A zašto?

— Zašto! kao da si već zaboravila, dobro, dobro — kad si ti takova, bit ću i ja drugčiji. Tko je to vidio bježat od čovjeka ko od divljaka rad nedužnoga pitanja!

— Ali Pavle! kako si me mogao onakova što upitati a pred susjedom i roditelji, mislila sam, da —

— Pa šta i oni su tako radili, rad česa da se stidiš, kad su oboji voljni, da se uzmemo.

Marija se zarumeni do ušiju, oči spusti na zemlju, a ruka joj izpane iz Pavlove, tako joj tjeskobno bilo oko srdašca a ipak sladko i ugodno. Svaki joj puta tako bilo, kad je dragi spominjao ženitbu; ona je malo na nju mislila, budući zadovoljna, da se bar kad kada susreta s Pavlom milim pogledom, ili ljubeznom rieči, a kad ju ovaj ostavio spominjala ga na svakom mjestu i u svaki čas sladkim čuvstvom i nadom, da će ga naskoro opet vidjet, da nije daleko...

U tihoj dremajućoj noći uzdizala oči k jasnomu, milijuni kriešećih se zviezda posutoma nebu i prebirala jednu za drugom pogadjajuć, koja je njena a koja Pavlova, i našla dvie milovidne i jasne, na blizu se rastajuće, bez prestanka titrajuće jasnimi i radostnimi traci, gdje se uzdižu sve više tiho i tajno po golubinjem nebu, i činilo joj se kao da se pozdravljaju, kao da se smješkaju vječno nerazdružive jedna drugoj....

Dok su ljubovnici u razgovoru bili, krikne od mlina krupni glas Kovačićev otle, da su zadrhtali.

— Pavle! aj Pavle! šta si ti u vrtu? sadiš cvieće ili ga bereš — a?

— Joj, joj — kuda ću? uzplahiri se Marija, da me ne vide — da smo sami bili, tvoj bi me otac do bolesti nadražio.

— Jesu li cjelovi vrući? krikne nanovo Kovačić, a domaćin i domaćica nasmiju se glasno, da se je pucnjava napetih pregača čula.

— Marija zadrhće po svem tielu, iztrgne se Pavlu, koj ju je čvrsto obuzeo oko tiela, i uteče plaho u obližnje grmlje, stisnuv se medju grančice, ko prvi ljudi kad ih je Bog na griehu našao.

— Daj djeci mira! znam da se ni tebi nije ljubilo, kad su te u ljubakanju s tvojom uznemirivali, opomene Gospodarić nemilostnoga susjeda.

— E, da! moja bila ko srna plašljiva, ne daj Bože, da sam ju shvatio za ruku, kad su nas drugi gledali, od stida hćela propast u zemlju, odvrati Kovačić, nasmiešiv se dobrovoljno.

— Ja moju čitava tri dana poslije ženitbe svejednako gledah, a sad — Bog da ju pogledam u mjesec dana jedanput.

— No, no, ne bi li jeftinije? Čini mi se, da ti se sjedinami ludorije povraćaju, mjesto da budeš svakim danom pametniji — uzvrpolji se Gospodarićka i ostavi družtvo, ušav u kuhinju.

Susjedi se još dugo razgovarali, zapaliv drvene lulice s kratkim kamišem, koje su vjerno sahranjivali u prostranih žepovih; odbijajuć gusti dim poveli razgovor o vinogradu i polju, o žitu i pšenici, tužeć se na porez: Kini se i muči, a kad privriediš koju krajcaru, eto ti poreznika s čitavom hajkom!

Pavao ostade ko drveni svetac na mjestu, gdje ga je ostavila Marija, sliedeć ju crnim okom do grmlja kuda je izniknula. Malo ga žacalo, što mu je djevojka tako stidna i plašljiva, ali opaziv, da se susjed s otcem mu primiče, podje im na susret, činеć se, kao da djevojke ni bilo nije.

Koracajuć lagano podju do lipe, koja je Gospodarića vrt od Koračićevoga dielila, te se, sjednuv još malo na drvene klupe, oproste.

— Kad ćemo se vidit? dovikne Kovačić susjedu, kad su već svaki svojim putem pošli.

— Kad Bog da, odvrati ovaj.

— Dodji de štogod k meni, baš sam odčepio zeleniku.

— Ovih dana.

— Dobro. Dovedi i susjedu s kćerkom. S Bogom!

— S Bogom!

Pavao se ogleda po vrtu, ne bi li spazio Marije, ali so još ne pomolila iz grmlja, i nasmija se tiho, kako se smijemo djetinjoj ludosti.

(Nastavak sliedi.)

Digitized by Google

UBOGI PJEVALAC.

Spjevao nizozemski pjesnik Van Rysvyk.

Pohrvatio I. T.

Čujte, braćo, vilenjaka —
Pjevaoca vaših nada,
Koj ne umiem drugog rada
Do li pienja popievaka.
Već od davna razumievam:
Nema meni sreće ine,
Davni sud je to sudbine,
Da vam gudim, da vam pjevam.

Od malenih jošte nogu
Ja se brigam skučit ne dam,
Uz te gusle vedar gledam,
Da vam pjesmom godit mogu.
Gdje za rukom podje zlobi
Mene ružno ozloglasit,
Uznielo me čast si spasit,
Burnom pjesmom svakog pobih.

Koje godj me sgode sretu,
Drugog smjera ni pregnuća
Ne zna roda krv mi vruća,
Već da pjevam na tom svietu;
Ni pretvarat ja se ne ću
Ni za kakvo blago, zlato.
Nek sam ubog, ništa za to,
Uznosnomu vješt sam pieću.

Niti sudbe marim korit,
Što me muči, goni biedna
Po tom svietu gladna. žedna:
Sve ću podniet i pregorit.
Nit se bure ja ne bojim,
Niti će me lanci skučit,
Mir, slobodu znâm polučit,
Tek kad pjesme darak svòjîm.

Imam ženu, djece troje,
Kućica mi nizka, mala,
Jedva krušca, Bogu hvala,
Ima za me i za moje;
Ali ne bih dao tamo
Mojih žica uzdisaje
Ni za zlato, što se sjaje,
Jer o pjesmi živem samo.

Budu l' drugi gdje po sielih,
Kad već grobuau u tamnoći
Zapjevati ne ću moći,
Popievčice moje pieli;
Onda, druže, desno, lievo
Kucni čašom vinca rujna:
Slava pievcu srdca bujna,
Koj toliko tog je spjevo!

POD KESTENJEM U SASKOM VRTU.

Ruski pripoviedao Vsevolod Krestovski.

(Konac).

— Koji je povod časti, da vas, gospodo moja, u svom dvoru pozdraviti mogu? tiem besjedami dočeka nas grof glasom odlične udvornosti i ponosnim dostojanstvom staroga velikaša.

— U vašem je domu, gospodine grofe, ovaj čas neki ustaški četovodja prezimenom „Noć“; to je povod našemu nenaumnu dolazku, odvratih mu ja izpričajuć našu navalu te ublažujuć ponešto službeni priglašaj, kojeg se ne smjedoh okaniti.

Sjedoglavac i njegov svećenik uzvrpoliše se vidimice! svećenik se za čas razabra te se navalice uze čuditi i pomrkivati.

— Krivim vas glasom zavaraše, reče malo za tiem još svejednako zabunjeni grof, u mom domu ne ima nikoga drugoga do li domaćih.

— Drage ću volje vjerovati, odgovorim ja, ali mi je zapovidjeno, da premećem po svem dvoru.

Grof se nasmjehnu oholo i sleže ramenima.

U taj se tren otvoriše vrata — ja zirnuh onamo i ukipih se od čuda.

Moja davna prijateljica — pana Amelija udje u sobu.

Bijaše se uzpalila, kao da je kuda brzo išla. Naše se oči sukobiše, te ja vidjeh u njezinu oku, da se čudi i da ju neka nenadana radost obuzima.

— Čerkutski!... gospodine Čerkutski! jeste li vi to sbilja? uzkliknu kao negda svesrdice i pruži mi prijatno ruku.

Ne prihvatih joj ruke, voć joj se udvorno i smjerno poklonih te rekoh:

— Prije nego me vaša milost dočeka kao staroga prijatelja, moram vam kazati, da sam ovamo došao, ma koliko mi se to na žao daje, kao nemili, kao neprijatni gost.

Mirno slušaše, a kad ja dovrših, udari tobož ne zabunjena u radostan smieh.

— A vi ajte premećite... žalim samo vaš trud! To je prvi put, što čujem, da se netko zove: „Noć“.

— To vam ipak ne će smetati, gospodine satniče, reče sad stari grof, da s nama objedujete, bud vidim, da ste stari znanac moje nećakinje. Za cielo ste umoren i gladan,

Digitized by Google

molim, izvolite sjesti: moj će se starosta za toga pobrinuti za vaše vojnike.

Sad istom opazim na stolu, da je za šestoricu prostrto. Dva stolca bijahu odredjena za grofa i njegovu nećakinju; dva za kapelana i po svoj prilici za upravnika; a komu bijahu namienjena ono druga dva mjesta? Zar niesu imala sjesti na ona dva stolca gospodin Noć i njegov pobočnik?... Na ona dva stolca pokaza grof rukom, tobož da su meni i Savi Parmeniću namienjena.

Nadjoh se u škripcu; stari mi grof pravom poljskom patriarhalnom dočekljivošću ponudi, nek s njim objedujem, a ja u svom položaju nikako ne smjedoh te ponude prihvatiti. Izpričah se izlikom, kojoj se je svatko dosjetiti mogao, da smo mi već objedovali.

— Moja gospodo, prihvati grof uz oholi i porugljivi posmjeh, moje jestojske niesu otrovane, to mi bar nije trieba zasvjedočavati a.... rat ne smeta gostoljubju.

— Pa vas ipak molim, gospodine grofe, da nas izvolite izpričati; najpreča je služba. Izim toga ne bijahu ona dva mjesta nama namienjena, jer smo iznebuha i ne izgledani ovamo dospjeli. Čast i poštenje vašoj pogostljivosti, ali vam se nikako ne bi mililo gledati nas za svojim stolom, samo vas molim, da ne zamjerite momu prostodušju.

— Kako izvolievate, gospodo, odgovori grof hladno i odrješito; ako vam se ljubi, možete premetačinu namah započeti.

Sava Parmenić zapovidje namah, što treba, te zovnu podčastnika i dva Kozaka, koji se onaj čas posla latiše. Zamolih Parmenića, neka sam premetačinu rukovodi, a ja prevoljeh, koliko se bude moglo, ne uticati se u taj neugodan posao.

Velika mi bijaše neprilika, što se iznenada s panom Amelijom sastadoh; od nje sam se sramio uloge, koju sam imao glumiti. Morao sam se ukazati neprijateljem i progoniteljem toj ženi, za kojom malo što ne poludjeh, toj junonskoj ljepoti, za kojom se opet uzeh zanositi, čim ju opazih. Kad sam osjetio nevidice, jer na nju više ne pozirah, da je iztražne poglede u me uprla, ujedoh se za usta i uzeh proklinjati ulogu si zapovjednika te potrage. Odkako se je sa mnom pozdravila ne reče mi više ni besjede, premda je i ona uza strica i kapelana, na koga se je starac oslanjao, pratila premetače iz jedne sobe u drugu.

Tako dodjosmo i u sobu staroga grofa, ovaj namah predade podčastniku ključ od pisaćeg stola, koji bijaše kovom od mjeda izkićen. Podčastnik obidje svaku spremicu, te ne nadje ništa sumnjiva. Ali jedan Kozak uze oštro motriti pisaći stol, te stade jednu spremicu za drugom izvlačiti. Najednom se nasmijucnu, te namah pritisnu malo jedva zamjetno crno putašce na zadku pretinka, te uz onaj zuj, koji se čuje od dobra nadena pera, otvori se zadak.

U taj tren ne mogoh uzpregnuti, da ne pogledam grofa, nećakinje mu i kapelana. Popić se silno uzplahiri. Amelija pobliedje a njezini se i grofovi pogledi sukobiše oprezice. Snužden starac poniknu glavom do prsiju.

— Što je to? zapita Sava Parmenić Kozaka.

— To je tajni pretinak, blagorodni gospodine, a u njem neka pisma! odvrati Kozak te mu predade pisma.

— Gle, gle! reče blagoćudno i lukavo smiešeći se Sava Parmenić; vidi se, da si ti nekada umjetni bravar bio, te namignu Kozaku prijatno.

Što se mene tiče, reći mi je, da me je sad vrućina, sad zima spopadala; namah pomislih, da će u tom pretinku biti pisama, po kojih će grofu a možebiti i nećakinji mu pocrnjeti obraz pred vladom. Mnogo bih bio dao za to, da niesam u tom dvoru ni na što naišao, što bi moglo biti po tu gospodju opasno.

Sava Parmenić stade pisma pregledavati. Bilo je tuj svakojakih namira od ustaških četa za primljenu hranu i gotov novac, sumnjivih pisama i imenik članova ustaškoga odbora u onom okružju.

— Izvolite primiti ova pisma, reče Sava Parmenić i uruči mi ih.

Ja ih prihvatih mučke i ne pogledav ni u koga zaklonih pisma u njedrište svoje haljine. Osjetih, da me je Amelija za toga dugo i sveumce motrila. Opet sam proklinjao svoj dvoličan položaj, a ne mogoh ni napried ni nazad.

Premetačini u dvoru i po drugih sgradah ne bje nikakova uspjeha. Kozaci premetnuše sve i u podrumu i na tavanu i u istoj crkvici, ali ne nadjoše ništa, što bi ustašam pripadalo ili se na njih odnositi moglo. Činjaše nam se, da su gospodin Noć i njegov pobočnik po zraku odlećeli... Ali čemu ona dva sumnjiva mjesta pri vlasteoskom stolu? Samo nam se jedno pričinilo moguće: da smo prerano doskakali, prije dolazka one gospode, koja sad dakako ne će više doći.

Potragu dovršismo, ali premda sam živo želio tu nesrećnu kuću što prije ostaviti, to ipak ne smjedoh otići, imajući po zapoviedi u gradu pričekati, dok sva naša četa i sam pukovnik onamo ne dodju. Naši Kozaci postaviše straže, da ih kakva ustaška četa ne zateče, a ostali si udesiše noćište na prostranu dvorištu. Sava mi Parmenić namignu, neka idem za njim te me odvede do svoga konja, gdje kao stari brižljivi vojnik iz torbaka izvadi bocu dobre stare rakije i u modri sladorski papir umotano pečeno pile; k tomu donie od naših Kozaka nekoliko komadića dvopeka, te nam to malo zalogaja idjaše u slast.

Digitized by Google

— Tako je bolje, baćuško, reče Sava Parmenić, pa se ne moramo tiem huljam udvorivati ni na njihovu objedu zahvaljivati.

Ne mogu opisati, koliko me je steglo na srdcu, kad sam se vratio u sobu. Hvala Bogu, nije bilo ni grofa ni Amelije ondje; — da pravo kažem, bojah se sastanka s njom, jer nit joj mogoh, nit joj smjedoh pomoći.

U dvoru nastala gluha tišina, kanda nitko tuj ne stanuje. Upravnik mi reče, da je stari grof u odaji svoje nećakinje. Činjaše mi se okrutno, da ga zadnji čas na njegovu imanju uznemirujemo; ta i onako nam stari ulogar nije mogao uteći.

Poslije našega duga lutanja križem cieloga okružja i poslije današnjega oštra jahanja ne bijaše čudo, što nas je umor savladao. Sava se Parmenić pružio po počivalu i za čas zahrka, a ja odoh u bližnju odaju staroga grofa i zavalih se u njegov naslonjač.

Živci mi bijahu od umora i različitih današnjih doživljaja vredovni i uzbunjeni. Ne mogoh pravo usnuti, već za nekoliko samo trenutaka zatljam. Počeo se suton hvatati. Sunce poput crljena ognjenoga koluta zamače s oni kraj rieke. Kroz gluhu tišinu čulo se klepetanje mlina na bližnjem potočicu i blejanje s poljâ dolazećih ovaca. Otvorim prozor i stanem lagodice udisati proljetni zrak, štono uze revati u sobu.

Odaja staroga grofa bijaše ukusno urešena. Nekoliko starih porodičnih slika gviraše osbiljice iz težkih zlatnih od duga vieka potavnjelih okvira. Stiene bijahu ugodljivo razporedjenimi rogovi od srnaca, jelena i losova izkićeni, o kojih više razširenih medjedjih i turovih krznâ visiaše, po svoj prilici plien staroga grofa za mladih godina. Vidjelo se, to bijaše soba strastnoga lovca. Samo je trebalo dvocjevaka, pušaka za zrnje i lovačkih noževa svake ruke; ali sve to oružje zapljenjivala je vlada za neko vrieme po pobunjenih krajevih. Mjesto oružja visiahu oko komina dvie kacige, dva oklopa, dvie željezne ljuskave košulje, te nekoliko oštroperaca i partezana, koje oružje budući u naše doba neopasno grofu ostaviše.

Zalazeće sunce razsvjetljivaše posljednjimi zrakami tavnu ociel oružja. Sve se više smrkavaše u sobi. Ta odaja nalikovaše s neke ruke na onu u palači kneza g. u Parizu, gdje sam na spiritističnu sielu bio, i gdje me je ona čudnovata prikaza zamamila; u polusnu zavezem se mišlju u davno doba te se sjetim onoga plavetnoga čovječuljka modrih očiju i bolna obraza, gdje sjedi na gotičnom naslonjaču zakloniv oči rukom... Čudne li stvari onda doživljeh, koliko li je pamtenja vriedno, što me se je onda dojmilo! Ne zaboravite, da ste sam rekao: dosta! —; što li je hćio tiem pripomenkom natuknuti? Zašto je to meni pripomenuo? Pa onaj glas, onaj napjev!...

Moje se misli zamršivahu sve više i više u stare uspomene. Uzeh sanjariti; ali ne bjeh usnuo; da li sam zažeo oči, — to neznam, po svoj prilici, da jesam.

Iznebuha osjetim, gdje se netko iza mojih ledja nada me nadnosi.

Upravo kao onda!... To će biti san... To mi sune u glavu a misli mi se još većma zamrse.

Medjutim se netko sve niže i niže naginjaše, kanda mi se hoće lica taknuti, ali toli tiho i plaho, kanda se boji, da će me probuditi.

Sad se takne moga lica poput svile mehkašni obilati uvojak... nešto se domiče licu na dotik... nehotice stanem udisati onaj blagi mehkašni dašak i u isti tren zamami me poznani miomiris... onaj isti, koji me je zamamio i onda... Još jedan tren — te osjetim onaj uztežljivi, stidljivi i djevičanski cjelov na licu... još jednom me ljubne, već slobodnije... eto onieh usana, gdje traže moje... ljubne me vatrenije, življe... sad se sastave usne s usnama.... te eto onoga dugotrajnoga cjelova.

Lecnem se nehotice... i prenem se. Za ime božje, što je to, ta ja ne spavam. Ta to nije san. Al u isti mah obaviju se oko moga vrata dvie mehke, jedre ženske ruke, usta se opet namaknu te eto me u čvrstu zagrljaju.

Razvalim oči i hoću da vidim, gdje sam. Nuto žive žene, gdje mi se poklečke oslonila na grudi.

Uzmaknem njezinu cjelivanju i radim se izviti iz njezina zagrljaja.

— Što je to?

— Srdce moje... pst.. umukni... Tako ti neba i zemlje ne govori! to tiho i strastno šaputnu te nastavi: ja sam.. ja... zar me niesi prepoznao?

— Pano Amelijo.. vi ste? Što zahtievate od mene?

— Umukni, zaklinjem te!.. Ne uzkrati mi mučeć te minute —!

I opet me zagrli i zavarči mi govor vrelimi cjelovi.

Moja haljina bijaše razkopčena. U prkos zamamnu ogrljaju osjetih, kako se lievom rukom, oprezno ištuć, domiče žepu u njedrištu moje haljine. U jedan mah dosjetim se zamci i pravomu povodu cjelova i zagrljaja. Strelimke skočim na noge, prihvatim i otisnem joj ruku.

— Izbavi sjedoglavca!... Izbavi ga, zaklinjem te, podaj mi ta pisma, da ih uništim, iztepa šapućuć i drkćuć od zabuna. — Nekada sam ti mila bila... milo si i drago prijateljevasmo... Zahtievaj od mene, što misliš, da je pravo i pravedno — samo mi ne uzkrati milosti, izbavi moga staroga strica!

Strašnu li muku premučih taj čas; naj-

Digitized by Google

suprotivniji osjećaji zaokupiše moje srdce. — Izbavi ga! Dà, moje srdce navrie, da izbavim sjedoglavca.. ali kako da ga izbavim? Koje mi pravo pripadaše, da to učinim! Pa zar sam... na račun svoga poštenja!.. smio izdati svoju domovinu?

Ta posljednja pomisao nadjača sve ostale i suzbi u mojoj duši osobni, samoljubni glas srdca u nazadak. Težkim srdcem, ali izvanštinom hladan, odbijem joj zahtjev.

Čim je čula moju odluku, namah se oholo podiže, kolika bijaše duga, te pomrknuv na me prezirom i mržnjom ode iz sobe.

Za dugo još, pošto je otišla, ne mogoh se smiriti. Sve, što sam taj čas doživio, zateče me iznebuha i bijaše čudo, o kom moj razum ne vjerovaše, da se je sbilja sbilo, a da nije pričina.

Što da vjerujem? Rekoh sam sebi. Zar da mi je sbilja opet prevoljela? Bijaše li to ljubav... strast... ili pretvaranje?.... Dakako ništa drugo, van puka gluma, samo da mi pisma ugrabi, jer dok me je cjelivala, posizaše rukom u moje njedrište.... Čudne li glumice! Majstorskoga li i veleumnoga glumenja!

Nije li to pameti dostojan zagonetni spoj današnjega dogodjaja sa doživljajem pred pet godina?

— Nemojte zaboraviti, da ste sâm rekao: dosta! Po svoj prilici bit će probitačnije po vas i po nju! te mi rieči Homeove padoše na um, ja ih sve do danas ne razumjedoh, kano ni onoga tajnovita porugljiva posmjeha i onoga pridodatka: — Pa da ste mjesto cjelova osjetio, gdje vam se zmija oko vrata obavija?... Doista, to bijahu velevažne besjede, a eto im-odgonetljaja! To je dakle bila ona zmija, koja me hćede upropastiti, koja me navali cjelivati, da mi otme moje poštenje. Pravo sam dakle učinio, prikriknuv joj: dosta!

Pristupih k prozoru.

Vani se malne posve unoćalo. Pun se mjesec pomoli iznad drvlja gradskoga vrta. Zaželim svježa zraka. Mogu k jednu obići straže, a za toga će valjda i naša braća doći, te sadjem niza skaline, kojima se je sa balkona grofove sobe dolazilo uprav u vrt. Odmiljeh u duhu, te je jedva tko mogao opaziti, da me ne ima u gradu. Uprav preda mnom bijaše ulik od kestenja; nigdje ne bje ni traga lavorku, nigdje ni glasa od kakve ptičice, svuda na okolo zalegla gluha tišina, sva priroda činjaše se usnulom. Pokraj ulika na maloj čistini eno crkvice sa gotičnim zvonikom. Od crkvenih bielih zidova odsievaše mjesečina jarko.

Više nehotice, nego li naumice zakrenem put crkvice. Uzduž zida pošav opazim, da su mala uzana vrata na sakristiji odškrinuta. To mi se učini čudno, jer kad smo po crkvici premetali, bijahu ta vratašca zatvorena. a mi izadjosmo na velika vrata.

Koraknem preko praga i udjem u sakristiju. Mjesečinom ulazećom kroz uzane duguljaste prozore svietljahu se pojedine stvari po sakristiji. Uza zid naprema meni bijaše prislonjeno spremalo od izdjelane hrastovine s mnogimi pretinci i spremicami. Jedna spremica bijaše izvučena, što mi se takodjer sumnjivo pričini, pošto je svećenik na premetačini svaku spremicu sam izvukao i opet uturio. Da nije morda koji naš Kozak trnapio obogatit se na račun krivovjerne crkve? To pomislih i iz sakristije udjoh u crkvicu.

I tuj vladala grobna tišina. Obazrem se po crkvici i opazim, gdje se tri koračaja od žrtvenika nešto na pločniku crni.

Pristupim bliže; veliki, težki sag, kojim je pločnik pred žrtvenikom bio pokriven, nadjem pola zavrnut, a na istom mjestu opazim tavno zjalo rake i skaline, kojimi se u raku slazi.

Oho! pomislim, to biva sve sumnjivije. Danas popodne bijaše taj sag liepo po pločniku razastrt a nikojemu nas, pa ni mojim lukavim Kozakom ne pade na um, da zavrne taj sag; nitko ni ne pomisli, da bi mogao pod sagom biti ulaz u kakov podzemni svod.

Časak malo oklievajuć popostojim: bi li zovnuo Kozake, bi li probudio Savu Parmenića? Tiem bi svakojako minulo više časova, a Bog zna, kakva bi mi se medjutim izmakla sgoda.

Ne ima se tuj kad oklievati, te pregnuh namah, kud puklo, da puklo, svieh je šest cievi moga obrtača (revolvera) nabijeno, dakle u ime božje napried!

Uzmem sa žrtvenika voštanicu, izvadim iz žepa žižice i zapalim si svieću. Tada sadjem niz desetak skalina u podzemni svod zakloniv rukom svieću, da mi se ne ugasi.

Kao što sam namah iz prvice pomislio, bijaše to raka grofovâ Simantkovskih. Više crnih ljesova bijaše poredano uza zidove. Raka ne bijaše velika, ali na stupovlju svedena.

Ogledam se i opazim na zadku jaka vrata; turnem u njih, te se namah otvore. Prekoračim podsjek i udjem u dosta uzani hodnik, al eto opet skalina od kamena, kojimi se Bog zna kud slazi. Nabrojim petnaest stúbâ te sišav nadjem se opet u uzanom ali za najvećega čovjeka dosta visokom hodniku.

Čim sam u taj hodnik stupio, opazim namah na drugom kraju, gdje nekakvo slabo svjetlo poput daleke zviezde svjetlomrca.

Popostanem časak. Je li to prijatelj ili neprijatelj? Je li to koji naših Kozaka? Jedva bih vjerovao. Svakojako mi je trebalo biti opreznim. Ugasim namah svoju svieću, zadjenem ju u žep i podjem napried. Svjetlomrcajuće svjetlo približivaše mi se sve većma,

Digitized by Google

a kad je kakovih dvadeset koračaja od mene daleko bilo, stanem ja, pribijem se k zidu, i prihvatim za obrtač.

Bijaše netko sâm, već sam mogao pomalo razabirati tavni obris luba. Činjaše mi se, da je ženska glava.

Eto je sad tik do mene. Iznebuha stupim preda nju i pograbim ju za ruku, kojom je svjetlo držala.

Od straha vrisnu — bijaše sbilja ženska glava; pogledam joj u pola zaklonjeno lice i spoznam ju:

— Pano Amelijo!

A ona, kano da me od straha ne pozna, izklieštiv oči na me dugo me gledaše: nakon drhćućim glasom zaupi:

— Vi... vi ste to? što radite ovdje?

— Što ja ovdje radim, o tom ne treba govoriti; ali kako dolazite vi ovamo, u to doba noći? Upitah ju i pogledah joj oštro u oči.

Za čas se oporavi. Opazih joj na usnah hladni, porugljiv posmjeh.

— Zahman ovamo dodjoste; ne ima ga više tuj; ne tražite ga tuda.

— O kom vi govorite?

— Ta vi to isto tako dobro znate kao i ja! Govorim ob onom, koga tražite, o pukovniku Noći. Već je izbavljen, on i njegov pobočnik.

— Dakle ovdje bijahu sakriveni?

— Da što, ovdje i to od onoga časa, kad su vaši Kozaci ovamo dojurili, reče mi zadirljivim, podsmjevnim glasom.

— Da li je to moglo biti? uzkliknuh ne vjerujuć.

— Doista to je moglo biti i bilo je! Pa ako hoćete znati, kako se je to premoglo, kazat ću vam, jer sad ne marim tajiti, pošto ga izbavih. Čujte dakle, moj gospodine, meni je sreća u prilog bila, te sam sa prozora svoje sobe opazila, gdje Kozaci ovamo pojuriše, opazila sam to u onaj čas, kad iz šume provališe na čistinu a u onaj mah, kad su Kozaci u dvorište doskakali, bijahu oba već zaklonjena. Nevolja je po vas, pridodade poružno, što se ne dosjetiste, da je pod sagom ulaz u raku; a da znate i za svršetak, mogu vam pokazati, kud sam ih izpustila, jer su sada već, hvala Bogu, spaseni.

Bijaše se uzigrala i uzrogoborila želeći, da mi se osveti, te tako zaboravi opreznom biti i odade mi više, nego li bi to drugda učinila.

— Evo vidjte, produlji izvadiv iz žepa veliki stari ključ, ovaj je ključ bio u jednoj spremici u sakristiji i vi ga svi opaziste; vaš drug zalati pitati, čemu je, a ja pobrzam odgovoriti, da je to nekadašnji ključ od zvonika, te mi, sreća i Bog, svi povjerovaste! A to je bio ključ od vanskih vrata ovoga hodnika, što no ga u davno doba još prokopaše i uzidaše, a noćas je istom mogao svomu smjeru poslužiti. Sad vam je kao pravomu Moskovu prosto mene uzaptiti, ne ću se snužditi, ne ću ni jedne suzice proliti, jer, pošto je on izbavljen, ne marim, kakva će me sudbina zapasti.

— Ponajprije umirite se, ne bojte se. Ja vam ne ću o glavi raditi, odvratih joj koliko uzmogoh, mrtvosrdice; — što se pako njega tiče, to će ga i onako za koji dan uhvatiti; ali s toga neka si on razbija glavu, ja ne ću. Ali buduć sam već ovdje, to bih ipak rad vidjeti, kuda se iz ovoga hodnika izilazi, a vas moram kao domaćicu zamoliti, da mi taj izlaz pokažete.

Zapalim svoju svieću a ona se nasmjehnu.

— I ja sam vaše svjetlo opazila, ali držah za stalno, da je to neki naših ljudi.

Uzmem prednjačiti, želeć joj zasvjedočiti, da se ni malo ne bojim, dočim pana Amelija za mnom tiho badaše.

Za malo dospiem hodniku na kraj, gdje na izlazu nadjem nizka hrastova vrata, a na vratih oblu rupu, kroz koju svježi zrak iz vana u hodnik sukljaše. Povirim malo van. Tiha se zvjezdovita noćca sjajnom mjesečinom udivotila i carevaše po svietu. Izilazilo se iz hodnika u neku dràgu, a vrata bijahu grmljem i travom zapletačom zaklonjena. Niz dràgu žuriaše se veselo žuboreći potok.

Dosta vidjeh, te se obrnuh, da se vraćam; — kad tamo, al Amelije ne stade.

Uzmem se dakle sâm vraćati te istom na posljednjih skalinah opazih Ameliju, gdje se je već uzpela, i gdje težka spustna vrata rukom drži, trebala ih je samo malo turnuti, pa bi mi se bila na glavu oborila.

Od svega, što sam imao činiti, najludje bi bilo, da sam se strašivicom pokazao. Uzpinjah se dakle čvrstim i mirnim korakom, ozbiljno i pregnutljivo u nju gledajuć.

Uzpev se upitah ju mirno i strpljivo:

— Pano Amelijo, zašto me pretekoste?

Uhvati me za ruku a na njezinu glasu, kog je starom prijatnošću zasladiti gledala, spoznadoh zmijinju lukavost prave Poljakinje.

— Moj prijatelju.... moj stari prijatelju; mogla sam ova vrata nada vas spustiti... ni živa duša ne bi znala niti ikada dočula, kud vas je ne stalo. Niesam toga učinila, premda bi i naša pisma zatomljena ostala; budite vi sad velikodušan i izručite mi ih drage volje, tako vam našega staroga prijateljstva... tako vam naše ljubavi!

— Vi znate dobro, kao i ja, da bi se to malo drugčije bilo pokazalo, nego li vi pomisliste, da se ja ni u podzemnom hodniku ne bih bio smeo, i da moja braća ne bi mirovala, dok me ne bi našla. Ali zašto da se za to zavadjamo? Žao mi je vrlo žao i više, nego li vjerujete, gdje od mene zahtievate ono, što učiniti ne mogu! To joj odvratih i ostavih ju u crkvici.

Digitized by Google

U dvoru nadjoh Savu Parmenića na velikih skalinah, gdje mu podčastnik nešto javljaše.

— Kakvih ima novica? upitam ja.

— Naša braća dolaze, odvrati Parmenić, naše su se prednje straže susrele; za koji će čas doći. Ustaše su do nogu potučeni; a što ih je ostalo, to je pohvatano. To mi kazujuć zadovoljnim licem pucketaše Sava Parmenić svojom nagajkom.

Za četvrt sata dodje sbilja naša četa u grad.

Pukovnik sasluša izvješće nas dvojice u dvorani, gdje su gorjele dvie svjetiljke. Na jednoj strani stajasmo nas dvojica, dočim se na drugoj strani poredaše stari grof, pana Amelija, svećenik, upravnik i još nekoliko dvorana.

— Dakle vam je pan „Noć“ sbilja utekao; kojim nam se čudnim načinom mogaše izmaći? upita pukovnik progledav na okolo.

Pogledah na Ameliju, naši se pogledi sukobiše. Razumio sam, sto me svojim očima moljaše! — Oborih oči nice, te javih samo ono, što se je službeno izvidjelo: da uz najstrožiju premetačinu ustaškoga vodje, pana „Noći“ ne nadjosmo — možebit mu je tko doglasio, neka oprezan bude, tko to može znati, — mi ga ne nadjosmo.

Kad sam dovršio, pogledah opet u Ameliju: strah se i nada na njezinu licu zamieniše; nagradi me bistrim pogledom radostne zahvalnosti.

Pukovnik dade istu noć staroga grofa, njegovu nećakinju i kapelana u bližniji grad odpratiti i iztražnomu povjerenstvu predati; naša četa sjutradan krenu opet u potjeru.

Odtad minuše tri godine. G. 1866. bijaše biele nedjelje krabuljni ples u varšavskom glumištu. Proturah se po koji put kroz šaroliku množinu i već naumih poći kući, jer mi bijaše ta vrvnja dodijala, kad me na jednom vrlo ukusno ali posve jednostavno odjevena čuvida prihvati za rame.

— Stari prijatelju, zareda čuvida iza crnih čipaka umiljatim glasom, koji mi se poznan činjaše, vrlo se radujem, što te tuj nadjoh... dužna sam ti veliku zahvalnost. To rekav stisnu mi gospodja svojski i milo prihvaćenu ruku.

— A zašto to?-upitam ja.

— Pogodi.

— Neumiem pogadjati.

— Ali ćeš možebiti ipak pogoditi.

— Jedva.

— Da li se još svejednako zagledavaš u ženska grla?

Poput bure zagnaše se te besjede u oganj, koji je na dnu moga srdca zapreten tinjao; sad dakako pogodih, tko sa mnom govori.

— Samo se u jedno grlo jedan jedini put zagledah, i to u grlo one gospodje, koja sada preda mnom stoji.

Nasmija se u jedan mah meni znanim jasnim rozgotom.

— A na čem mi zahvaljuješ? upitam opet.

— Za pukovnika „Noć“, odvrati u kratko.

— Kako sam dočuo, ubiše ga namah za noćnoga okršaja, na kom se je junački branio... znaš li ti za to?

— Znam dakako, odvrati ona nekim svečanim ponosom u glasu i složaju; poginu kao junak za svoju domovinu; tko je bio, ni nije mogao drugčije zaglaviti.

— Dopusti mi, da te nešto pitam.

— Što želiš? Reci!

— Jesi li ga ti ljubila?

Polaganim korakom stupaše uza me ponikle glave.

— Na to ti pitanje ne ću odgovoriti, šaptnu mi tiho, da sam jedva čuo; pričini mi se, da se je vrlo raztužila.

Dakako ne usudih se o tom duljiti govora; lahko mi je bilo pogoditi istinu.

— Kaži mi, zapodjedoh opet ja, smiem li te opet kao negda kad i kad posietiti?

— Ne smieš; promakoše ta vremena! reče mi odrješito, Poljaci se i Rusi za vazda razkrstiše.

— A... ako se na ulici sretnemo, smiem li s tobom progovoriti? Popomisli časak, tad mi odvrati:

— Kad me sreteš, pozdravi me!

To rekav izvinu se izpod moga pazuha i ne stade je u množini.

Istinu velju: kadšto me snadje tajnovita gramza i bukne mi u srdcu živa želja, da se kao nekada opet pazimo; ali Amelija jednom odnemarena umie velikom vještinom i isto tolikom odrješitošću suzbiti svaki moj pokušaj. Za što nekoč niesam mario, jer mi je bilo na dohvatu i reć bi ponudjeno, za tiem sad živ izgorjeh, pošto mi je nepristupno i nedohvatno postalo. Istinu velju: za njom se pomamih, za njom pogibam danas većma, nego igda. Toga lieka ne ima, kojim bi se ovdje mogao izliečiti; ne ima druge, već da radim odavle otići i negdje se pristraniti, gdje je moje oči nikada više vidjeti ne će.

Pohrvatio I. T.

POUKA.

Mara kraljica hrvatske pjesme.

Dok nije stara doba hrvatske poviesti dovoljno razjašnjena bila, nemogahu si naši povjestnici jasno predočiti, kako je kraljevska čast u Hrvatskoj sa narodne dinastije prešla na Arpadovce. Narodni ponos ne dade

Digitized by Google

im vjerovati, što ugarski pisci o tom bajahu, zato uzeše o toj periodi stavljati razne kombinacije i hipoteze.

Mnogim takovim piscem imalo je narodno pričanje pomoći. U hrvatskom narodu kola od vajkada, najvećma po primorskih stranah, liepa pjesmica o nesretnoj krajici Mari. Bila nekoč u Hrvatskoj liepa neka kraljica Mara, jogunasta i vesela. Za vladu zemlje nije ju briga trla, većma je nastojala, da život svoj u veselju i zabavi sprovede. Sred toga sretnoga žića stiže ju ljuta nevolja. Sa levantske strane popuhnuo tihi vjetar, odnio Mari krunu u daleki kraj. Plače Mare za krunom, zaklinje svakoga, da joj bude u pomoći, da joj krunu nadje. I veliku je nagradu obrekla onomu, koj izgubljenu krunu nadje. Bit će mu ljubovca vjerna do groba. Kad to Ugri začuju, dohrliše, da biednu kraljicu utješe. Prolazili kopnom, prebacili more, svigdje traže izgubljeno blago. Nadjoše krunu. Magjarski kralj donesu ju pred Maru. Ova se razveselila, ali kad se sjeti, da mora biti ljubovca Ugrinu! udari u gorki plač. Sve gore ječe, kako nesretna Mare nariče: Čija li ću ljubovca biti? Ah gadna Ugrina malena, crna, moram ljubit. Čemu meni bielo lice, čemu meni očiju sjaj, kad mi je uz neliepa čovjeka vjekovat? Čemu mi rumena usta, koja će izkrivljena cjelivat? Čemu mi biele, liepe ruke, kad mi je nemila grlit? Čemu mi hitre noge? Kakova mi slast? Ne vjeruj svaki, tkogod čuje, da neljubim Ugrina. Volila bi se utopiti, nego li Ugrinu ljubom biti!

Svakomu je Hrvatu ta pjesma „Popuhnul je tihi vjetar“ poznata. Ima jošte druga, slična sadržaja „Žarki oganj gori“. Obje te pjesme svjedoče da je našemu narodu živo ostala u pameti nevolja neke kraljice Marije ili Margarete. Lahkovjerni i domišljati povjestničari tražili su u toj priči i povjestne istine.

Poznati Vitezović, slavni taj budilac hrvatskoga naroda upotriebi priču, da si razjasni propast samostalnosti Hrvatske. U posljednjeg kralja držislavovićeva koljena, u Stjepana II. da je bila kćerka Marija ili Margareta. Buduć da nije više mužkog potomka od stare kraljevske loze bilo, to zapade Maru kraljevat nad Hrvati. Koloman, kralj ugarski, hćede se hrvatskoga priestola dovinuti, te se zato oženi s baštinicom hrvatskih kraljeva. Tako steče Hrvatsku. Kad je g. 1108. Koloman iz Dalmacije u Ugarsku pošao, ostavi suprugu si u Zadru samu. Godine 1109. vrati se on opet u Dalmaciju i razstavi se sa ženom. Postigav naime, što je žudio, hrvatsko kraljevstvo, obiedi nesretnu Maru, koja je ludo zanj pošla s vjerolomstva. Biedna Mara ostavi Zadar i ode u Bosnu svojoj rodbini. Tu rodi sina Borića. Ovaj se Borić kasnije smatrao zakonitim sinom kralja Kolomana, te pravim nasljednikom njegovim u Ugarskoj i Hrvatskoj.

Kraj Vitezovića bavio se je tumačenjem te priče Krčelić. On zabaci posvema kombinaciju svoga predšastnika. Prevede takodjer pjesmu na latinski jezik i primjetnu:

— Ako se ta pjesma nesprda ženskoj lahkoumnosti, koja ugodne zabave, igru i ples predpostavlja većim i važnijim stvarim, kao što je briga za uzdržavanje kraljevstva, ako ta pjesma ne će reći, kako se čovjek, kad ga nevolja stigne, prikvača stvari, s kojih se kasnije zgraža, ako je dakle pjesma historična, to znači:

Marija ili Margareta bijaše kći hrvatskoga kralja Stjepana II. Po smrti otčevoj ostade sama na priestolu. Ne bijaše za vladanje dorasla niti sposobna, ne bijaše joj stalo da bude kraljicom hrvatskoga naroda, već kraljicom plesa. U to bukne buna u Bosni kojoj je čelo stajao Petar Svačić. Čim vjetar pobune s gorskih strana puhne, izgubi Mara priestol i krunu. U nevolji podvrže se Mara ugarskomu kralju Kolomanu, kojemu se kasnije ciela Hrvatska pokori.

Danas, gdje znademo, kakovim je načinom Hrvatska došla pod vlast ugarskih Arpadovaca, ne imaju kombinacije Vitezovića i Krčelića nikakove više vriednosti, ali ipak nas zanima znati, imade li u toj pjesmi o kraljici Mari kakova povjestna jezgra?

Živa uspomena našega naroda svijuh krajeva na neku nesretnu kraljicu, koju jedni kraljicom Marijom, drugi opet crnom kraljicom zovu, nuka nas da o tom malo razmišljamo. Prije svega valja reći, da se kraljica Marija nemože ni iz daleka uvrstiti u doba prelaza hrvatske zemlje na Arpadovce, dakle da kombinacija Vitezovića i Krčelića ništa ne vriede.

Izmedju kraljica, imenom Marija, koje su hrvatskomu narodu na pameti ostati mogle, spominjemo naročito dvie, i to liepu i umnu Grkinju Mariju, suprugu ne zaboravnoga za hrvatski narod kralja Bele IV., zatim Mariju napuljsku, kćer velikoga kralja Ljudevita I. Obie ove kraljice živjele su za važnih po hrvatski narod vremena, obie desile su se u sredini našega naroda.

Grkinja Marija, žena Bele IV. kralja bez kuće i kućišta, proboravala je g. 1241. za uvale tatarske punih deset mjeseci u Zagrebu. Kad su Tatari u Hrvatsku prodrli, pobjegne ona sa djecom i pratnjom u Dalmaciju i proboravi neko vrieme u tvrdom gradu Klisu, zatim u Trogiru. Ovdje u Dalmaciji stigne Mariju još nemilija kob: umrla joj djeca. Kraljica ta mogla bi s tragičnih svojih doživljaja biti priedmetom naše narodne pjesme.

Marija napuljska življela je u doba jugoslovenskoga pokreta. Poslije smrti svoga otca Ludovlka I. 1382. nastade velik pokret u Hrvata proti anžuvinskoj dinastiji, najpače proti kraljici Mariji i majci joj Elisabeti. Nesretne kraljice dodju u Hrvatsku budu u

Digitized by Google

bitci kod Djakova g. 1386. od ustaša uhvaćene. Ivan od Paližne zatvarao ih je u Ivaniću, zatim u Gumniku, napokon u Novom gradu u Dalmaciji. Tu u Novom gradu pade Elizabeta od ubojničke ruke, a Marija čamiaše u uzi, dok ju Ivan Frankapan ne oslobodi. Buduć da se pjesma o kraljici Mari upravo u onih stranah pjeva, gdje su nekada Frankapani, pristaše Marijini, gospodovali, mogla bi se za tu nesretnu kraljicu i napuljska Marija uzeti.

Možemo dakle sa I. Kukuljevićem, slutiti, da će kraljicom Marom (crnom kraljicom) biti jedna ili druga Marija, buduć da su obie ove gospodje baš u najvećoj tuzi i nesreći, poslije kako su obie krunu izgubile bile, došle u Hrvatsku, baveći se tu više vremena, zašto su i našemu poetičkomu narodu duboko u pameti ostati mogle.

V. Klaić.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Prva slika na liepu u novoj stolnoj crkvi djakovačkoj.

Vrlo nam je drago što čitateljem „Vienca“ priobćiti možemo, da je ovih dana prva slika na liepu (al fresco) u našoj novoj stolnoj crkvi dovršena.* Sudeć po ovoj prvoj slici možemo si predstaviti, od koje važnosti biti će za monumentalnu crkvenu umjetnost u našoj domovini onaj veličanstveni niz slikah, kojimi će slavni Seitzi našu divnu crkvu ukrasiti. Ove slike mogu se u našoj domovini smatrati prvim pojavom na polju one uzvišene crkvene umjetnosti, koja je kod drugih naroda toli cienjena bila. Biti će ove slike od velike znamenitosti i za naše svećenstvo, koje će prigodu imati naučiti se poznavati, što je krasno, ukusno i uzvišeno, te će po tom odgovarajuć svomu uzvišenomu zvanju u svomu djelokrugu dostojnim načinom i za umjetnost zauzeti se moći te tim svoju izobraženost i revnost za slavu božju i u toj struci posvjedočiti. Za sada pako bilo bi dobro, da se domaće naše svećenstvo sjeti na naredbu dijecezansku, koja propisuje, da se bez dozvole i odobrenja duhovnoga stola ništa u crkvi raditi ne dade. Sa žalošću moramo reći, da višeput svećenstvo u pogledu nutarnjega uresa crkve mnogo potroši, a zabadava. Mnogo je bolje da zidovi crkveni ostanu bieli, nego da se slikami narese, koje su više put prava karikacija umjetnosti.

* Veći dio kartona, po kojih se izvode ove slike, sastavio i narisao je glasoviti slikar Overboek, koj je od starih slikara sliedio najviše Fiesola i Giotta. Ovi znameniti kartoni doći će k nam u Zagreb ujedno sa sbirkom, koju je preuzv. g. biskup J. J. Strossmajer poklonio našoj akademiji. Otac i sin Seitzi, koji izvode slike i nastavljaju djelo, rodom su iz Monakova, ali nastanjeni u Rimu; te se pribrajaju najumnijim slikarom naše dobe, osobito na liepu. Navlastito je mladji Seitz već na parižkoj izložbi pozornost umjetničkoga svieta na se obratio. Slika ondje izložena sada je u sbirci našega mecena.

Mislim, da će čitatelje „Vienca“ zanimati, ako koju o toj prvoj slici g. Seitza mladjega prosborimo.

Slika ova predstavlja nam krštenje Isusovo.

Cieli priedmet podielio je umjetnik veoma vješto u tri grupe.

U sredini je Isus sa sv. Ivanom. U Isusu, golom osim pasa i stojećem u vodi, slika je čovječjega ideala. Ruke je na prsi sklopio te je sav u molitvi i razmatranju. Vidi mu se na licu i u svem položaju, da je počeo obavljati sveto otajstvo poniznosti, dovršeno na drvetu križa, da ljudsku oholost i njezine posljedice izlieči. Zato je ponizan i krotak. U molitvi čini se, da nutarnjim načinom moli: otče! daj, da nijedan izgubljen ne bude od onih, koje si mi dao i koji će sv. krštenjem dionici postati muke i smrti moje. Molitva, kojom je počeo i dočeo spasitelj sveto djelo odkupljenja! I nevješto oko odmah opazi u golom tielu Isusovu izvanrednu pravilnost risanja i divnu gibkost linija, što spojeno sa prozračnom tako rekav inkarnacijom tiela božanstvenoga, čini, da se jedva oko od prilike spasiteljeve odvratiti dade.

Čin sv. krštenja obavlja sv. Ivan, prava prilika pustinjačke strogosti, slavna vjestnika pokore, koju koliko riečju toliko strogim životom prodikuje. Tielo mršavo i koštunjasto pokriva plašt pustinjački. Noge su gole. S lievoga ramena sbacio je plašt, kako će tim prostije sv. krštenje obaviti. Kosa i brada duga i razvezena, lice i cielo biće krstiteljevo govori strahopočitanje i pobožnu revnost, prvo: jer mu je u dio palo krstiti onoga, komu vriedan nije niti opanke razriešiti (Mat. III. II.) drugo: jer mu je dostojno odgovoriti milosti i zvanju božjemu, koje ga predtečom i krstiteljem sina božjega učini.

Ovu grupu dovršuje više glave Isusove i Ivanove golub, symbol duha svetoga, iz koga se izobiljem razlievaju traci božje milosti, u kojih se odzivaju prvo: rieči višnjega otca: ovo je sin moj poljubljeni, koji mi je srdcu prirastao (Mat. III. 17.); drugo: one izobilne milosti božje, koje se sv. odkupljenjem našim razlievati počeše i razlievati se imaju do konca vremena.

Digitized by Google

Na desnoj strani slike nalaze se tri andjela u slici triuh mladića. Jedan tih angjela drži svite Isusove, a druga dva ubrus, da tielo Isusovo poslije krštenja otaru. Ta je grupa neizmjerno liepa il motrio divnu harmoniju boja il krasna odiela sa bogatimi i vrlo vješto izvedenimi nabori, il položaj i grupiranje angjela, ili ljepotu, nevinost svetih duhova; pripravnost njihovu na službu božju. Sve to živo izražuje onu izreku duha svetoga: sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capient salutis.“ (Hebr. I. 14.) U toj struci čini nam se, da se je umjetnik uzpeo do najveće visine. Mi barem po svoj Italiji niesmo vidili nigdje ljepših angjela. Tkogod ima nježno srdce i zdravo oko, nek pogleda klečećega angjela s najdesnije strane, ter će, uvjereni smo, udilj naći, da je sud naš posve pravedan.

Posljednja su grupa slici s lieva učenici Ivanovi pripravljajući se na krštenje. Medju njimi tri lica vrlo vješto grupirana tako, da medju dvojicom kano krasan posve umjetni kontrast stariji u sredini stoji. Ta starija posve još odjevena osoba, kano da svoje drugove gole do plašta i pripravne na krštenje revno pita, o čem se radi, pače čini se, ko da ih kori, što tako živo napried hataju. Lievi je od tih mladića ruke na prsi prekrstio, u znak adoracije i poklonstva; desni pako živom animacijom starcu odgovara i tumači sv. otajstvo. Ova osoba bez dvojbe medju najbolje i najizvrstnije u cieloj slici spada, pravi remek i što se položaja, i što se izraza i karakteristike tiče. Risana je pako i pisana slika upravo plastičnom izvrstnosću, tako, da bi skoro rekao, da je od mramora načinjena, te se čini, da u toj slici kaku grčku štatuu nazireš.

Vidi se, da slikar nije zabadava u vječitom gradu učio, muzej vatikanski pohodio, a a bez dvojbe da ga je kod iznašasća ove slike Sixtinska kapela i posljednji sud Michael-Angjelov, na pose pako figura Isusova nadahnula.

Učenik sjedeći svojim indifferentnim licem valjda je symbol onih, koji u crkvi božjoj sv. otajstva hladnokrvno primaju ne osjećajuć onako živo, kao što bi morali, vrhunaravne njihove krieposti. U perspectivi vidjaju se još i drugi učenici. Cielomu pako činu neki prijazni značaj daje naslikano vedro nebo s okolicom, ukrašenom liepim drvećem, kojom izmed nizkih brežuljaka Jordan teče.

Kad bi mi imali znanstveno označiti vrst ovoj slici u tradiciji 14-toga vieka, na koju se oslanja; mi bi po slabom našem sudu rekli, da ova slika spada u vrst klassičnoga naturalizma u najboljem smislu, koga je do najljepše savršenosti doveo Massaccio i Massolino u Fiorenci. Tko od naših čitatelja uzima srieću posietiti Fiorencu, neka udje u crkvu Del Carmine a u njoj u tako zvanu kapelu Brancaccievu. Tuj će viditi divne proizvode dvaju više hvaljenih slikara, pred kojimi su se poklanjali najveći umovi, n. p. božanstveni Rafael Urbinatski i Fra Bartolomeo prijatelj njegov. Izvanredna je zasluga Seitza, što nastavlja staru tradiciju, dugovječnom propalosti (decadance) pretrgnutu. Čuli smo, da je ovih dana došav ženica u crkvu pred slikom Seitzovom iznenadjena klekla i nskrušeno se Bogu molila. Ovaj čin proste pobožice mnogo više veli i mnogo uspješnije hvali Seitza, nego sud naš, koji ovim izričemo. Slika svaka religiozna ima biti tumač sv. pisma i neke vrst prodike, koju ne pokvareno srdce prostih ljudih višeput bolje shvaća, nego ohladnjeli duh učenjaka.

Mi ćemo s vremenom, koliko znamo i umiemo, progovoriti i ob ostalih slika naše crkve.

Narodno hrvatsko glumište u Zagrebu.

Medju inimi, po naš narod vele koristnimi i vele potrebitimi osnovami uzet će sabor još u ovoj sezoni razpravljati o načinu, kako da nam se uredi naše narodno glumište. Žrtve, koje zemlja na taj zavod troši i svrha, koja se ima njim polučiti zahtjevali su od davna, da se i ovomu zemaljskomu zavodu udari čvrst temelj, nebi li se i on oteo onoj nestalnosti i onomu životarenju, uslied kojih nije o napredku i procvatu toga po prosvjetu toli znamenitoga zavoda ni govora biti moglo. Saborski glumištni odbor želeć po mogućnosti stvoriti nješto trajna i našim posebnim potrebam shodna pozvao je i mnogo izvansaborskih vještaka, medju kojimi i više naših suradnika, da s njimi osnuje statut za naše glumište. Uz ozbiljan i marljiv rad svih članova dovršen je taj statut, te ćemo ga mi svojim čitateljem priobćiti u toliko, u koliko nam treba pokazati njim načela i pravac, kojimi je odbor pri sastavljanju istoga pošao. Moramo već tuj spomenuti, da se mi s tim statutom posvema slažemo, i da držimo, da je samo na temelju takova statuta moguće obezbiediti naše glumište i njegov razvitak prema silam i novčanim i umjetničkim našega naroda najdalje dotjerati.

Prije nego li se poblizje o pojedinostih te osnove izjavimo navesti ćemo ovdje prema gore rečenoj namjeri one paragrafe, za koje držimo, da nam istu najbolje ilustriraju.

Evo ih:

Glava I.

Svrha i obseg narodnoga hrvatskoga glumišta.

§. 1.

Narodno hrvatsko glumište u Zagrebu jest zemaljski zavod, uredjen po nazočnih organičnih pravilih na temelju osebnoga zakonskoga članka, posvećen izključivo narodnoj dramatičnoj umjetnosti.

Digitized by Google

§. 2.

Narodno hrvatsko glumište jest zavod umjetnički, u kojem se ima gojiti i promicati govorena (osbiljna drama i vesela igra višje vrsti) i pjevana (ozbiljna i vesela opera) drama, navlastito izvorna.

Glava II.

Sredstva.

§. 3.

Da se poluči spomenuta umjetnička svrha razpolaže narodno hrvatsko glumište sliedećim prihodom:

a) podporom dozvoljenom po saboru iz zemaljskih sredstva.
b) vlastitim prihodom (od loža, ulaznine i najamnine).
c) kamatami spojenih glumištnih zaklada.

Glava III.

Uprava.

§. 4.

Narodnim hrvatskim glumištem upravlja glumištni odbor uz ravnatelje drame i glasbe, te intendanta.

Glumištni odbor izabire i popunjuje sabor trojedne kraljevine na tri godine. Čast odbornika bezplatna je.

Ne bude li sabora kod izminuća trogodišnje odborove periode, onda će stari odbor fungirati dotle, dok se sabor ne sastane i nov odbor ne izabere.

Ravnatelja drame, ravnatelja glasbe i intendanta imenuje glumištni odbor, a sva se trojica imadu smatrati zemaljskimi činovnici, imajući sva beriva, prava i dužnosti istih.

A. Glumištni odbor.

§. 5.

Glumištni odbor sastavljen od sedam članova, vještih stranom liepoj knjizi, stranom muzikalnoj umjetnosti imade u obće bditi nad umjetničkim razvitkom i napredkom hrvatskoga glumišta. On drži redovito svakoga mjeseca najmanje dvie sjednice pod predsjedničtvom člana izmedju odbornika izabranoga. Ravnatelj drame, ravnatelj glasbe i intendant prisustvuju sjednicam nu bez odlučna glasa.

Poslovi glumištnoga odbora jesu:

a) imenovati ravnatelja drame, ravnatelja glasbe i intendanta. Imenovanje ima slediti u sjednici, u kojoj će biti prisutne najmanje dvie trećine ukupnoga glumištnoga odbora, a odlučiti će nadpolovična većina prisutnih.
b) Stvoriti valjan repertoir toli izvornih, koli prevedenih komada za hrvatsko glumište na predlog bud ravnatelja drame i glasbe, il bud kojega drugoga člana odborova. Bez privolje glumištnoga odbora ne smije se ni prikazati ni pjevati nikakov komad ili opera.
c) Ustanoviti godišnji repertoir.
d) Glumištni odbor imade se pobrinuti za čistoću i pravilnost jezika repertoira, te s toga popravljati sve komade nove, kao i stare, potonje uz nagradu.
e) Potvrditi osnovu o sastavku družtva, kao i engažiranju pojedinih članova.
f) Glumištni odhor imade izključivo pravo prosuditi izvorne komade, ili opere i dopitati im nagradu.
g) Članovom glumištnoga odbora prosto je polaziti svekolike pokuse i predstave.

B. Umjetnička uprava.

a. Ravnatelj drame.

§. 6.

Ravnatelj drame, koj se ima imenovati medju pisci priznane književne, osobito dramatične vještine vodi artističnu i književnu upravu govorene drame. Ujedno je on izvjestiteljem u glumištnom odboru i posrednikom medju intendanturom i dramatičnim osobljem.

S toga pripadaju ravnatelju drame sliedeći poslovi:

a) Ravnatelj drame sastavlja svršetkom svake sezone osnovu dramatičnoga družtva za buduću sezonu, te ju predlaže odboru na odobrenje.
b) Ravnatelj drame sastavlja izključivo godišnji repertoir dramatične struke, te ga predlaže glumištnomu odboru na odobrenje. Mjesečni repertoir sastavljat će on sporazumno sa intendantom. Bude li prikazanju kojega komada zaprieke sporazumit će se ravnatelj drame sa intendantom i ravnateljem glasbe. Intendant ima pravo brisati koj komad iz repertoira, ako se njegovim prikazivanjem nanosi glumištnoj blagajni znatna šteta.
c) Ravnatelj drame predlaže glumištnomu odboru novije bud izvorne, bud tudje dramatične proizvode, te se ima brinuti, da se po glumištnom odboru prihvaćeni komadi prevedu i za vremena predadu. Napokon imade ravnatelj drame prirediti za predstave pojedine komade.
d) Ravnatelj drame zakazuje i drži najmanje osam dana prije prikazanja čitaće pokuse pojedinih komada, gdje mu je dužnost uputit članove u narav čitavoga komada kao i pojedinih karaktera i paziti na točnu deklamaciju i izgovor. Nadalje imade on po mogućnosti prisustvovati pozorištnim, a svakako glavnim pokusom i predstavam.
e) Ravnatelj drame imade izključivo pravo dieliti uloge tako ipak, da je dužan nove komade za vremena po redatelju medju članove porazdieliti.
f) Dužnost je ravnatelja drame sporazumno sa redatelji paziti da budu garderoba i dekoracije prema pojedinim glumam ili operam.
g) Ravnatelj drame ujedno je knjižničar dramatične biblioteke, te imade skrbiti, da se komadi i uloge redovito prepišu i sačuvaju. Svaki će nov komad morati on zabilježiti u popis knjižnice. Ako bi glumištna uprava

Digitized by Google

izdavala tiskom dramatični zbornik, uredjivati će ga ravnatelj drame.

h) Ravnatelj drame obavlja strogo umjetničko dopisivanje.

b. Ravnatelj glasbe.

§. 7.

Ravnatelj glasbe, koj ima biti podpun i priznan vještak glasbenoj glumištnoj umjetnosti, vodi artističnu upravu pjevane drame i orkestra. Ujedno je on izvjestiteljem u glumištnom odboru i posrednikom medju intendanturom i pjevačkim te orkestralnim osobljem.

S toga mu pripadaju sliedeći poslovi:

a) Ravnatelj glasbe sastavlja svršetkom svake sezone osnovu pjevačkoga i orkestralnoga osoblja za buduću sezonu, te ju predlaže glumištnomu odboru na odobrenje.

b) Ravnatelj glasbe sastavlja izključivo godišnji repertoir pjevačke struke, te ga predlaže glumištnomu odboru na odobrenje. Mjesečni repertoir sastavit će on sporazumno sa intendantom. Bude li pjevanju koje opere zaprieke sporazumit će se ravnatelj opere sa intendantom i ravnateljem drame. Intendant ima pravo brisati koju operu iz repertoira, ako se njezinim pjevanjem nanosi glumištnoj blagajni znatna šteta.

c) Ravnatelj glasbe predlaže glumištnom odboru novije bud izvorne, bud tudje operne proizvode, te se ima brinuti da se po vještačkom odboru prihvaćene opere prevedu i za vremena predadu. Napokon ima ravnatelj glasbe prirediti za predstavu pojedine opere.

d) Ravnatelj glasbe zakazuje i drži ukupne (ensemble) pokuse pjevača kod klavira i ukupne pozorištne s glasovirom, te ukupne pozorištne s orkestrom, napokon glavne pokuse i predstave. Zakazivanje i držanje ukupnih pokusa kod glasovira ima biti najmanje mjesec dana prije predstave, a u njih će ravnatelj glasbe osobito paziti na akcentuaciju i deklamaciju glasbe.

e) Ravnatelj glasbe imade izključivo pravo dieliti uloge tako ipak, da je dužan nove opere za vremena po redatelju medju članove porazdieliti.

f) Ravnatelj glasbe ujedno je knjižničar operne biblioteke, te imade skrbiti da se opere i uloge redovito prepišu i sačuvaju. Svaku novu operu dužan je on zabilježit u popis knjižnice.

g) Ravnatelj glasbe obavlja strogo umjetničko dopisivanje.

C. Gospodarska uprava.

a. Intendant

§. 8.

Intendant obavlja i rukovodi uz blagajnika i tajnika sve gospodarstvene poslove zavoda te imade ujedno disciplinarnu vlast nad članovi glumištnoga osoblja. Napokon je on posrednikom medju glumištnim odborom i glumištem.

S toga mu pripadaju sliedeći poslovi:

a) intendant zastupa glumište prema oblastim i trećim osobam, te vodi dopisivanje u koliko nije strogo artistične naravi.

b) intendant angažira članove glumišta i orkestra u sporazumljenju sa ravnateljem drame, dotično ravnateljem glasbe. U slučaju ako se oni glede kojega člana nebi složili odlučiti će odbor. Uvjete angažovanja kao i plaću ugovara sam intendant. Angažiranje tekničkoga osoblja pripada mu izključivo.

c) intendant prima svekolike dohodke, koje glumište dobiva, te polaže koncem svake godine kr. zemaljskoj vladi račun o prihodu i razhodu. Dužnost mu je pod vlastitu odgovornost paziti, da se proračun, koj se početkom svake godine točno sastaviti ima, nikako ne prekorači.

d) intendant imade izključivo pravo doznačivati izplatu računa, predujmova i u obće troškova koje mu drago vrsti.

e) intendant imade se pobrinuti, da se za vremena dražbom iznajme lože. Isto tako imade razpisati predbrojke, odrediti ulaznu cienu i broj predstava za jednog tjedna, te pravo podjeljivati bezplatne ulaznice nu tako, da tim blagajna glumištna odviše ne štetuje.

f) intendant imade izključivo pravo razpolagati sa svimi prostorijami glumišta, obziruć se ipak na umjetničku narav istoga (§. 1 i §. 2).

g) intendant imade prema ustanovam zaptnoga reda vršiti disciplinarnu vlast po predlogu dotičnih ravnatelja.

h) intendant podjeljuje članovom dopuste tako ipak, da pri tom glumištni rad ne zapne. On odredjuje takodjer trajanje njetnih praznika.

i) intendant imade se brinuti, da se za vrieme praznika po mogućnosti davaju dramatične predstave po gradovih naše domovine.

j) intendant imade pripaziti, da se toliko sama zgrada, kao i dekoracije i garderoba te pokućstvo sačuvaju od svake štete.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Gr. A. S. Uvarov bavio se sa svojom suprugom rodjenom kneginjom Scerbatovicom više dana u našem glavnom gradu. Imajući priliku ovo cielo vrieme obćiti s ovim ruskim velikašem niesam se mogao dosta načuditi onomu oduševljenju za nauku, koje se bez svakoga prenavljanja vidjelo na obojici. Za gr. A. S. Uvarova nije mi napokon toliko čudo bilo. On je

Digitized by Google

sin bivšega ruskoga ministra imenom Sergija, koj si za doba, kada je u Rusiji nastavom (1834—49) upravljao, steče neumrlih zasluga za školstvo; tako da je on položio temelj, na kojem se narodna prosvjeta sada u Rusiji razvija. Sergij bijaše sam vrstan pisac, osobito u klasičkoj književnosti, te je do smrti obnašao čast predsjednika carske akademije znanosti u Petrogradu. Tiem putem pošao je njegov sin Alexij. On se je bacio osobito na polje slavenske arkeologije, koje divnom ustrajnosti i ogromnim požrtvovanjem obradjuje. On sam rukovodi iztraživanja starinarska, te je svojim troškom dao prekopati preko 7.000 mogila i kurgana, navlastito u južnoj Rusiji i oko crnoga mora. Dio ovih iztraživanja priobćio je već u knjizi: „Узслѣдования о древностяхъ южной Россіи и береговь чернаго моря (С. Петерб. 1852), za tiem u drugih razpravah, koje su tiskane u organu (Древности) moskovskoga arkeol. obščestva, kojemu je on predsjednikom. U svojoj najnovijoj razpravi: О существенныхь и второстепенныхъ признакахъ народности могилскихъ насыпей (Москва 1873)“ upustio se je gr. Uvarov u razpravljanje ne riešenoga i vele zanimivoga pitanja o znakovih, po kojih se može suditi o slavenskosti njekih starina. A da se uzmogne složnimi silami jednom već udariti čvrst osnov slavenskoj arkeologiji, kakav je postavljen jezikoslovju, zamisli neumorni ruski velemoža kongres slavenskih arkeologa, koj će se buduće godine držati u Kievu ujedno s izložbom starina iz svih slavenskih zemalja. A toga radi putuje gr. Uvarov po zemljah slavenskih, pregledava muzeje i knjižnice i ostale sbirke, te sam označuje priedmete prikladne za izložbu i dogovara se sa strukovnjaci. Ova ga ciel i dovede ovamo na slavenski jug, da pregleda dotične sbirke u Zagrebu, Ljubljani, Beogradu, na Fruškoj gori u tamošnjih samostanih itd. Taj posao obavi on ovih dana i kod nas, pregledav sbirke arheologičkoga odjela našega muzeja, knjižnice jugoslavenske akademije i nadbiskupsku, riznicu prvostolne crkve, zasebnu sbirku g. Ivana Kukuljevića itd. Za snimanje nadpisa od god. 888 u vrieme hrvatskoga kneza Branimira uze gr. Uvarov našega mladoga umjetnika Ivana Rendića, koj će se na njegov poziv takodjer uputiti u Beograd. Pa ne samo gr. Uvarov nego i njegova visoko rodjena supruga pokazuje živo saučešće kod ovoga uzvišenoga prosvjetnoga podhvata. Milina bješe vidjeti, kako je ona pazljivo motrila pojedine starine u našem muzeju, kako si bilježila znamenitije rukopise u knjižnici jugoslav. akademije, kako ju zanimalo svako pitanje o prosvjetnom nastojanju našem. Ova videći požalih, što narod hrvatski ne imade takovih kćeri. Koliko pače imade u nas rodoljuba, kojim ostanci naše prošlosti leže na srdcu? Na ovo pitanje daje saborska sjednica od 22 o. m. prežalostan odgovor. Pà ako se u velikoj Rusiji velemože toliko zauzimlju za razsvietljenje njezine davnine, kolikom bi se zanesenosti imao u maloj Hrvatskoj za njezin napredak zauzeti svaki, koj se rodoljubjem ponosi? Gr. Uvarov pokupio je za svoju prieko 75.000 knjiga i 7.000 rukopisa brojeću knjižnicu sva znatnija djela hrvatska, kojih nije već prije imao, te je on jamačno za knjige hrvatske više potrošio od ma koga, s malom iznimkom, hrvatskoga velikaša. Sretna Rusija uz takovo plemstvo!

Književnost. U posljednjem broju zadarskoga „Narodnoga lista“ ima opet talijanski prievod pjesme I. T. „Pjesnik u kolu.“ Žalimo, što se umni prevodilac g. Nikolić ne drži posve točno sadržaja ni mjerila izvornika, te ga, reć bi, na svoju prekraja i svojim perjem kiti. Po tom izlazi prievod preslobodan. Koliko je g. Nikolić vješt talijanštini, ne mislimo, da bi mu pretežko bilo, sadržajem i oblikom iztaknuti većma osobitosti hrvatske pjesme. Radujemo se ipak revnu nastojanju g. Nikolića, da talijanski sviet upozna s novijimi proizvodi naše knjige, te mu na tom velika hvala! Radostno izgledamo i želimo, da g. Nikolić nastavi hrvatskoj knjizi priložljivu i koristnu radnju.

— Znamenita sbirka pučkih jugoslavenskih domaćih obrtnina, koju je g. Srećko Laj iz Osieka kroz više godina velikim troškom i požrtvovanjem sakupio, nabavljena je za austrijski Muzej za umjetnost i obrtnost, tè će ondje stajati pod imenom: „Lai'sche Sammlung südslavischer nationaler Hausindustrie“. Poznato je, da je Laj hćio ovu sbirku izložiti u hrvatskom odjelu svjetske izložbe; ali kr. ugarski povjerenik ne hćede dopustiti joj mjesta pod onim nadpisom. Tada izloži ju vlastnik u rečenom muzeju, koj joj rado ustupi prostora; a sada prisvoji si ju za sva vremena. Veoma žalimo, što ova sbirka nije nabavljena za naš narodni zemaljski muzej, koj je upravo u toj struci veoma oskudan, prem bi mogao najbogatiji biti. Ali tako biva u nas u svakom narodnom poslu; brižljivija i prosvjetljivija tudjinština izvlači nam iz zemlje sve, čiem bi se ponositi mogli, tè bit ćemo do skora prinuždeni učiti u inostranstvu svoju zemlju i svoj narod! Isti gospodin Srećko Laj sada je od berlinskoga obrtničtva i londonskoga Kesingten-muzeja pozvan, da za nje sastavi slične sbirke. Naš zemljak odluči se opet na taj posao, te se pripravnim očitova, ovom prigodom i za naš narodni zem. muzej sastaviti takovu sbirku uz neznatnu novčanu pripomoć. Obraćamo na tu stvar pozornost našega sabora i vlade, da ne propuste ove prilike, koja se tiem manje ponavlja, čiem pučke obrtnosti u nas svaki dan više nestaje, jer nije od nikuda podupirana. Gospodin Srećko Laj bio je i naš sabor zamolio, da mu pomogne nastavljanje djela, koje je s Fischbachom započeo o našoj pučkoj domaćoj obrtnosti. Ova molba nije do danas riešena.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 40. U Zagrebu dne 4. listopada 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: — Djevojačka kletva. — Mlinarska djeca. — Dobrosrećni klobuk. — **Pouka:** Jurko Križanić — **Književnost i umjetnost:** Narodno hrvatsko glumište u Zagrebu. — **Listak.**

DJEVOJAČKA KLETVA.

Spjevao A. Palmović.

Stiena u vis digla čelo;
Pod njom osojno
U sklon borja groblje sjelo
Tiho, pokojno.

Tik do stiene mrtvostajne
Grobak zinuo,
Crn se zastor kobne tajne
S duše skinuo.

U grob taj će božji stvorak,
Liepa Jelina,
Mlad joj život bio gorak
Poput pelina.

Bilo, — kad se mladi Ive
Za njom gubio,
Do nje, veli, duše žive
Nije ljubio.

Al je prvo on za Janjom
Suze točio,
Kleo joj se, da bi za njom
U grob skočio!

Prevari se drago čedo,
Janja vjeruje;
A on s Jelom, Bog mu ne dô,
Pir dotjeruje.

Raztuži se težko Janja,
Sviest ju pustila!
Strašnu kletvu bezuhvanja,
Tad izustila:

„E da Bog dâ, nju i mene
U grob spratio!
A on grižnjom uspomene
Viek si tratio!“

Za tu kletvu čula Jela,
Sva zaniemila,
Sgrozila se s crna djela
Druga nemila!

I — ne bilo mladoj druge,
Van uvenuti,
Izpod hridi crne tuge
U grob krenuti.

Zvona zamnu — kako ne će
Nikad zamniti —
Prate jadnu, vječna gdje će
Noć se tamniti.

Iza liesa Ive kroči,
Smrt zavriedio,
Plah mu pogled, suhe oči,
Sav pobliedio.

Vidio si, da je nitko,
Jer se predjelo
Na oblik mu posve čitko
Griešno nedjelo.

Stupa Janja napreda se
Blieda, upala,
Te na stienu penjala se,
Kose čupala.

S vrha stiene put se tala
Sunovratila,
Izpred Jele u grob pala,
Viek si skratila.

Svakog grozna hvata zima,
Mislit dočima;
Jedan Ive glavom kima,
Striže očima.

Digitized by Google

MLINARSKA DJECA.

Priporjeda R. Flider.

(Dalje.)

II.

Tri dana poslije spremi se Gospodarić, da se odazove prijateljskomu pozivu. Opraši zabieljene hlače, osvjetla oglodane i pocrvenile čizme, navuče na se sivi kaput s velikimi puceti i baršunastim ovratnikom, pogladi dva tri puta češljem po glavi, svedjer opominjuć ženu, prtljajuću po ormarih, da bude skoro gotova. Gospodarićka odvezala kecelju, te ju bacila za peć, obukla novi košuljac i povezala glavu svilenim rubcem i dražila supruga.

— Gle, gle, moj se stari želi danas nekomu dopasti, novi kaput pa osvjetlane čizme, nije šala, a kako se nakinćuri.

— Samo mi ga šuti, odvrati ovaj mjereć ju drzko, bolje izgledam nego ti u tvom košuljcu, izilaziš ko sjenica na vrbi. —

— Ili pokraj vrbe, kad se uz tebe stavim.

— Šta? ja da sam vrba? Ne bi ga u cielom jarku takvoga našao, nuder gledi, Gospodarić se izpravi ko vojnik na muštri, i nakloni se duboko poput gradskoga gospodičića razdraženoj starici.

— Ala da se vidiš, skrio bi se u peć, i tamo bi ti se mace nasmijale.

— Tebe u kokošnjak, da te oskubu guske — tvoje sestrice.

— S tobom nikada na kraj, gori si od babe, baš ti se pristoji blebetati, poozbilji se Gospodarićka i zovne Mariju, kitecu se u svojoj sobici pod krovom, je li se spremila.

— Odmah, odmah, majčice, odzove se ova i poleti niz stube k spremnim roditeljem.

Marija se odjenula u modru opravu, vlastitom rukom sašivenu, ovila bieli vratić crvenim rubcem i počešljala gustu plavu kosu po djevojačkom običaju, razdieliv ju u dva prama, koji se niz ledja spustili, okićeni na okrajcih tankimi vrpcami. Kako je bila jednostavna, izilazaše ljepša od gradskih gospodična u svilnih opravah i opasanih na uzko, da misliš — vjetar će ih prelomiti.

Gospodarićevi sami niesu znali, zašto su se tako nakitili, ta susjed jedva na sto koračaja daleko, a onako se često vidjaju. Nakitili se, te se nakitili i niesu pitali je li to čudnovato. Jednostavni ljudi rado uporabljuju sgodu, odjet se u svečano odielo; kako se inače nizkimi smatraju, misle da su se novim odielom uzdigli.

Da bude svečanije ne podju vrtom, nego cestom. Svaki si mislio šuteć svoje, tek Gospodarićka opomene kad kada kćerku, da si bud odielo bud vlasi popravi, da se ljepše drži i da bude uljudna kod susjeda, kako to majke običavaju.

Kad su došli pred susjedov mlin, te morali preko mostića, što je prekrio mlinski potok, sustezao se svaki od njih, da ga prije prekorači, smislio se na Kovačićku, koja se bila pojavila na prozoru, a kad ih opazila, opet se skrila u sobu. Svatko je znao, da je Kovačićka skupijašica i da ne priušti nikomu, da se od njene muke, kako veljaše sama, gosti, radi čega se nikad sa svojim čovjekom nije mogla složiti, komu je gostoljublje prirodjeno bilo. A polaziti kamo, gdje znadeš, da te tko, ma bio i najneznatniji nerado gleda, neugodno je. Da se Kovačićka protivi ženitbi Pavla s Marijom, nije još nitko znao, jer toga još očitovala nije, bojeć se ljutoga supruga.

Kad je Gospodarić opazio, da mu se pratnja susteže prieći mostić, obodri se i podje stalnim korakom napried, zamahujuć krupnom, kestenovom palicom u okrug, kao da će se pokazati smjelim.

— Palite topove i lumbarde, jedan — dva — tri — tû — tû — tû! začu se u to, gdje tutnji Kovačićev glas, koj je uzprkos obilnomu trbuhu žurnim korakom dohrlio gostovom u susret, stisnuv susjedu i susjedi ruku a potreptav Mariju po ramenu.

— Napokon ipak, rekne zadovoljnim i veselim glasom.

— S konji i kolesi, s gladom i žedju poslije dugoga puta od dvadeset i četiri sata, odvrati Gospodarić i pokaže rukom na pratnju.

— Hćio si valjda reći: s gospodom i gospodjami, izpravi Kovačić.

— Kako te volja. Evo nas ovdje, a ti izvedi najtustijega vola iz tvoje staje.

— Već sam poslao po mesara, a za ražanj dao sam posjeći najveći jablan našega jarka.

— A tko će ga okretati? našali se Gospodarićka, priniev ruku na smiešeća se usta.

— Najveći orijaš čitavoga svieta, visok ko nebo, a krupan ko gora.

— Tko?

— Bučić. Bučić bijaše škrti, te sitni i suhonjasti susjed Kovačićev.

— Hahaha! nasmije se ciela družba u jedan glas.

Dok se susjedi šalili, nadodje i Pavao, te stane do Marije, pozdraviv prije starce. Marija spusti oči i tihi i radostni smieh preleti joj licem, poput proljetna vjetrića ljuljajućega se nad raztvorenimi pupoljci ruža.

Kad ju Pavao shvatio za ručicu, smela se sasvim neboga i pokliznula na gladkoj tratini, te se tako nehotice shvatila obima rukama oko Pavlova tiela. Njeno se bielo čelo dirne Pavlovih ustiju i oćuti žar njegovih

Digitized by Google

ustnica, da ju je vrela struja prošla po svem tielu.

— Gle, gle djecu. Meni se čini, da se već ovdje ljube, ko da nemaju vremena na samu toga činiti, rekne na pol smiešno, na pol ozbiljno Kovačić i gurne susjeda, da gleda.

— Zbilja, pa se nimalo ne žapaju, potvrdi Gospodarić.

— Ne ugonite u sram djecu, opomene sad Gospodarićka šaljive starce, ne ljube se, nego se Marija pokliznula, te se ulovila za Pavla, vi ste zlobnici!

Marija se sva porumeni od stida i skoro da nije zaplakala.

— E, da! moj Pavao je lukavac, pa gle, kako je Marija danas liepa, skoro da mu zavidjam.

— Ko svaki dan, prihvati opet Gospodarićka i krene prema domu.

Za čas prihodnici posjeli okolo stola a domacin medju nje. Upitali se za zdravlje, odgovarajuć jedan drugomu:

— Tako, tako. Za sad, hvala bogu, dobro. Pridošla i suhonjava Kovačićka k gostovom i sjedne pokraj Gospodarićke.

— Kako, susjedo? upita tužno. Kovačićka se uviek tužno držala, tužno govorila, tužno gledala, kao da je neprestance bolestna.

— Dok bude bolje, dobro.

— A kako vam?

— Nebudi potuženo, ne baš najbolje. Starost pak brige.

— Bože moj, ne možemo uviek biti mladi, a bez brige nije nitko na svietu.

— Sve bi još podniela, tu uzvine Kovačićka oči k nebu, samo da mi bog da zdravlje, ali bolest, bolest.

— Opet o bolesti, vikne sada ljuto Kovačić, mjesto da navlačiš staru pjesmu, radje skrbi, da dobijemo vina — ili ne, vina ću sam donieti, ti ne znaš za zeleniku, nego za užinu, znaš nešto mastnoga, mesnatoga, puricu ili pjetlića.

— Ah! uzdahne ova i ostavi zlovoljno susjedu, da vrši nalog, jer je znala, da bi inače bilo svadje.

— Susjedo! stanite, kliknuše u jedan čas Gospodarićevi, niesmo mi po to došli ovamo, da se susjeda muči, bože sačuvaj!

— Ništa, ništa, ona znade što ima činiti, prekine ih Kovačić i povede na novo razgovor o žiru.

Za toga stajaše Marija kraj prozora, motreć bistru vodu, kako se meće preko mlinskih kolesa, obarajuć se šumno u bezdno. Kraj nje stajaše Pavao, sav zažaren, razmatrajuć iz potaje krasno Marijino lice. Polako primicaše ruku k njezinoj, i bilo mu toli sladko i toli ugodno dodirivati se mehka i nježna tiela žudjenoga bića. Kadkada se Marija okrene k njemu i pogleda ga golubinjim očima, da se je od slasti i radosti hćio razplinuti.

— Vidiš krasnoga leptira na ruži, izusti ona stidno, svrnuv pogled na liepu krilaticu lebdeću na ružinu cvietu preko potoka.

— Krasan je.

— I ruža je krasna.

— I ona, ali si ti krasnija od obojih.

Marija pogleda Pavla, te videć, gdje se ovaj ljubezno smieši, nasmieši se i ona, spustiv oči na ružu, s koje je leptir odletio.

— Vidiš, ostavi ju, rekne tiho Marija, da potraži drugu. Ove rieči nehotice dodjoše na njena usta, i premda je Pavao pomislio, da leptirom njega misli, nije joj to ni na kraj pameti bilo.

— Ja ću biti vjerniji leptir, izusti Pavao i pogleda joj odano u modre oči.

Marija se porumeni i u isti čas zadrhće, kao da joj je dušom prošla tužna slutnja.

Kovačićka svejednako kiseloga lica doniela stolnjak i tanjure, da prostre, a Gospodarićka zovnu Mariju, nek pomaže.

— Čemu ju mučite, ja ću sama, nije valjda ovamo došla, da prostire stol.

— A dà djevojka se svemu priučiti mora; de, diete moje, priskoči susjedi u pomoć, vidiš tamo gore ne može doseći.

Marija skoči ko vjeverica po drvu, te se je vidjelo, da je tomu poslu prevješta. I Pavao priskoči od šale, da razmjesti tanjure, upotrebljujuć sgodu, da u Marijine ručice dira. Kad mu ova opazila namjeru, udari ga lahko po ruci, obazrjev se prije, ne gleda li ju tkogod.

Kad su prestrli i uredili stol, ustane Kovačić, da donese starine, shvativ lievom zeleni vrč, što ga je gospodarica priredila, a desnom hrdjavi ključ od pivnice.

— Ideš li sa mnom, da kušamo koje je bolje? upita susjeda.

— Kuda?

U raj, evo ključa svetoga Petra.

Ne mamite moga starca, uplete se Gospodarićka, znate da mu se u glavi smuti, kad vina mieša, a onda ni mene, ni koga drugoga ne sluša.

— Malo mu ne će nahuditi.

— Bože sačuvaj, i zadnji put je tako bilo. Ogrebao si je negdje ruku, ako ga nije ogrebla koja ženska, te stade jaukati i plakati, da će mu ruka nateći, da će mu se upaliti, pak pošljite brže po liečnika i ni pet ni šest, već da mu se ruka odreže namah, jer da ne bi još rado umrieti makar ja to i željela; a kad smo ga tješili da nije tako zlo, kako misli, skoči iz kreveta, te u gaćah i košulji bos i gologlav bjež iz sobe u noć, da ga netko traži na obćini.

— Laže, laže, tako mi Petrove brade, laže, ko sve njezine druge, izvine se Gospodarić.

— Vidite ga sada, ni sam ne zna, što je bilo.

*

Digitized by Google

Kovačić se glasno nasmija, pa u prkos susjedinu suprotku potegne susjeda za kaput, ne bi li za njim u raj, prišaptnuv mu u uho: Jedna ženska, dva vraga, ne dajmo se brajne, vino je jako, al smo mi još jači.

— Kano da je sam nečisti! ove su ženske željezni križ, promumlja Gospodarić pošav za domaćinom velikimi koraci.

— Bog ih znao! Ali šta-tvoja! to ti je janje... ali moja, moja! radje ću tri dana šlušati, gdje cviele nenamazana kola, nego li nju tri časa, kad počme zabavljati.. ah, ženske, ženske! uzdahne duboko Kovačić, i u isti se mah nasmije iz svega grla, da se je ća u sobu čulo.

Dok su susjedi bili u pivnici, razgovarahu se susjede na isti način obtužujuć opet mužkarce. Gospodarička živo kretala rukama, dočim se je njezina druga tužaljivo držala, uzdižuć po navadi oči k nebu, te kimajuć amo, tamo glavom.

— Dakle je i vaš čovjek takav, poče posljednja, ja sam mislila, da je samo moj. —

I te kako, kad pogleda malo više u čašicu, već ne ima s njim razgovora, psuj i kudi, vi ste ženske takve i onakve, da se Bog smiluj!

— Ah, joj! moj bi namah na šake, kad mu ne činim po volji.

— Vidiš! Gospodarička sklopi od čuda ruke.

— Duše mi, bi.

— Hvala budi blaženoj djevici Mariji, moj samo psuje i u najgorem slučaju prieti, da će se razženiti, ali ni da bi samo zamahnuo na me rukom — ne daj Bože; ja bi poludila.

— Nesretno vino!... da ga samo nije Bog ni stvorio, zakima Kovačička i pogleda prema vratam, kao da se čudi, što toliko dugo ne dolaze iz pivnice. — Zar su se utopili, ili šta rade? Šaptnu susjedi.

— Nakresat će se opet, potvrdi ova, zakimav takodjer nezadovoljno glavom.

U to banu u sobu susjedi, plamnoga lica i kriesećih se očiju od nutarnje vatre. Kovačić nosijaše važno pun vrč pogladiv si po koji put vlažne u polukrug savite brkove, dočim je Gospodarić klamićuć nastojao, da objesi ključ o vrata, ali mu svaki put klonu ruka, čim je ključ pridomakao čavlu, napokon ga poslije uzaludna napora položi na stol u namisli, da će ga još višeput trebati.

— Jesam li pravo rekla! šaptne Kovačička tiho Gospodarički, odlazeć na vrata, da donese pečenje.

Marija i Pavao stajahu medjutim u kutu sobe kraj ogromne peći, čevrljajuć uzajmice i podsmjehivajuć se kadkada plaho smiešnim roditeljem. Marija gladiaše zvrndajuću macu, koja se je na svom pećnom priestolu laskavo uvijala, uzdižuć oštro kusast rep, komu na vršku, kad je još bio ciel, bijaše zaklonjen potajni vražićak, a toga je sretno pristranio sluga svojom kebom po nalogu praznovjerne Kovačićke. Dok je Marija gladila macu, gladiaše Pavao Marijinu ručicu, koja se je smicala niz macinu kičmenicu.

Kovačić sjede važno na svoj stolac i natoči zievajuće čaše, da nazdravi prihodnikom po staroj hrvatskoj navadi. Desnom rukom prihvati svoju čašu, a lievom pogladi na obe strane brkove, zakašlje malo, da bude čistije grlo, uzdigne oči, kao da će se nečemu dobromu dosjetiti i začme ovako:

— Dragi susjedi! nastane kratka stanka. Već je mnogo vodice proteklo našim potokom, i mnoga kapljica vinca niz naše grlo, što smo ju u bratinsku ljubav izpili, odkako se kao odani prijatelji i znanci poštujemo. Moram prlznati, da mi u našem jarku, da pače u cielom svietu nitko draži nije od vas, mili susjedi! Kovačić se na novo nakašlje i izpravi, kao da će tek sada nešto važna reći dočim su Gospodarić i njegova druga pripravno uzdigli čaše, sklonivši čedno oči, u kojih su se suze kriesile. Žalibože da niesmo imali prilike naše prijateljstvo potvrditi trajnijim vezom, nego jedino izkrenom pažnjom — Pavao! — Marijo! prekine najednom Kovačić svoj na veliko zasnovani govor, kao da mu je njihova prisutnost za kakav razlog trebala. — Hodite bliže djeco, i sjednite ovako k nam, ne budite tako strani! — ta vi ste naša djeca, dometne tronutim glasom. Hm, hm, nakašlje se opet po kratkoj stanci i nastavi uzdignutim glasom govor: Moja najtoplija želja od vajkada bila je, da se naše prijateljstvo rodbinskim vezom utvrdi, a tomu se eto — najljepša prilika nadaje. Kako smo opazili, to se naša djeca — kod te rieči porumeni se sva smetena Marija, a srdce joj uze silno kucati od radosti, i Pavao se silno uzradova, uzdignuv oči zahvalno k otcu, te stisnu drhćuću Marijinu ruku, — iskreno ljube, a znadem, da se ni vi tomu ne protivite.

— Bože sačuvaj! kako bi! — kliknuše u jedno Gospodarići, a čaše im se malo prelijale.

— Dobra kob, zakrči Kovačić, bit će krsta, i nastavi u najljepšem toku prekinuti govor. — Naša se djeca, na radost našu, kao i mi, ljube, pa što ćeš više! Ja mislim, dragi prijatelji i susjedi, da nam je dužnost sve žrtve doprinieti njihovoj dobrobiti i upotriebiti priliku, da naše prijateljstvo najsvetijim vezom t. j. vezom rodbinskim posvetimo. Ja mislim, da ste me ti, dragi prijatelju, i ti, draga susjedo, i napokon vi mila djeco, kojih se to najviše tiče, razumjeli, i da ćete svi prihvatiti želju ne samo moju, nego kako se nadam i vašu! Pesvetimo ove čaše rujnoga vinca uspjehu naše nakane, da se izpunila! Bog živi mladence!

Digitized by Google

— Bog živi! kliknuše u isti mah svikolici, kucnuv se pripravnimi čašami, a čaše skladno zveknuše. Ista stidna Marija usmjeli se sada, te zahvalnim pogledom kucne se sa svima i najposlie sa svojim dragim Pavlom. Sva su lica plamtila ognjem radosti, do jedinoga lica Kovačićke, koja se ovaj čas bila tiho došuljala u sobu, primamljena suprugovim glasnim govorom, ali se opet nezadovoljno, začuv o čem se radi, odšuljala, kako je došla. Jedina ona nije klicala u svečanom veselju razdraganih susjeda.

— Neka — neka! mrmljaše sama sobom, polazeć iz sobe, Bog im dao sreću, ali ja znam, da im od tuda ne će poliegati.

Još se dugo po tom pilo za prijateljstvo; čašice zvečale, lica plamtila, a iz veseloga srdca izvirale miločujne rieči. Kovačić zapjevao jasnim grlom slovensku: Kolko kaplic, tolko let, daj nam Bog na svet' živet, a Gospodarić prilagodjivao svoj koliko, toliko valjani glas, ali mu se ne dalo pravo složiti. Kad je godj pogriešio, opomenu ga žena, gurnuv ga tajno pod stolom, da šuti ali se on ne dade smesti.

Pavao se pusti u veseli domjenak s Marijom, dražeć ju lahkoumnimi dosjetkami, ali ni ona njemu ne ostade dužna, odvraćajuć šalu za šalu, dosjetku za dosjetku, prigovor za prigovor, samo kad joj je štogodj krupna rekao, spusti oči i ne odgovori ništa.

Za toga nehćela se Kovačićka umiriti, svaki čas ustajala sa svoga stolca izilazeć u kuhinju, ili bavrljajuć posleno po sobi, samo da obće veselje bar nekako u nesklad dovede. Čim je sjela do Gospodarićke, poče se namah tužiti, kako je težko življeti na svietu, i kako je sve skupo, i opet o bolesti, i opet o dragom novcu, da se je ova u dnu srdca svoga ljutila.

— Ja se nadam, da ni vi, draga susjedo, proti mladencem ništa ne imate, zapita jednom sasvim nevino Gospodarićka.

— Ne imam baš ništa, odvrati ova uz neku muku, ali je oboje još premlado, te ne bi smjelo misliti na ženitbu. Ne znam kako Marija, ali je moj Pavao jošte odveć lahkouman, i neuk upravljati gospodarstvom.

— Pak smo mi tu, da ih ravnamo.

— Ah mi! uzdahne težko domaćica, kad se uzmu, ne će nas više slušati, svakoje će po svojoj glavi —! Vidjet ćemo; tu se još ništa odlučiti ne da, možda će se još koje predomisliti, primetne dvojbeno.

Tako se zabavljali do kasne noći. Kovačić se s Gospodaričem sve glasnije stao razgovarati, Gospodarićka driemala a domaćica zievala, da se Bog smiluj. Jedina djeca ne malaksala na čednoj zabavi.

— Ajdmo, već je kasno, ustane napokon Gospodarićka ozbiljno, susjeda će rano ustati, a ne može poradi nas u krevet! Ustani jednom, Marko, gurne svoga čovjeka. Dosta je zabave!

— Ali susjedo, prigovori joj Kovačić, Bog da se zabavljamo, zar ne, ti ostaješ? upita druga.

I ovomu se činilo kasno, jer se ustao sa stolca, ali mu je bila muka ravno stajati a ne svaliti se.

— Idemo, idemo, izmumlja za tim i ulovi ženu za ruku.

— Aaah! zievne Kovačićka, kasno je, kasno.

Mladenci poziruči jedno drugomu u oči ni ne opaziše, da se roditelji spremaju na odlazak. Ko da se je soko odrekao divlje naravi sjedeć uz bielu golubicu, tako izilazaše Pavao uz nježnu Mariju. Tajnovito titralo nestalno svjetlo svjetiljke po njihovih licih, obasjav ih višim čarom, jedno se sagibalo k drugomu, ko dva lahorom zanjihana cvieta, oko se sastajaše s okom, uzdah s uzdahom, duša se stapaše s dušom i činilo im se kao da čuju sladke i milotne zvukove nečuvene glasbe, sve glasnije i glasnije zamnie u njihovih srdcih spiev podpune sreće, do koje ne dosiže razorljiva ruka sudbe... Ovakove slasti osjećaju samo dvie nevine, skladne duše...

Lahku noć! doviknuše si starci na razstanku.

Lahku noć! šaptnuše si mladenci.

U sobi ne stane šuma i za malo svjetla. Kovačić se odjeven uvali na krevet, a posljednja mu bila: Gospodarić je pošten čovjek, i ja sam pošten čovjek, mi smo švi pošteni; ali mi je tvrdo pod glavom, ko da ležim na mlinskom kamenu; kamen se vrti i ja se vrtim, mi se svi vrtimo — — brr — ali je jako vino! — — —

Kovačićka molila na svom krevetu, ne bi li Bog razsvietlio pamet svim, kojim se muti; a Pavao — ne — on nije molio, njemu se prikazala Marija, kako mu na oprost pruža toplu ručicu, a on ne će, da ju izpusti, već ju privija na svoje srdce. Činilo mu se, kao da po ruci prelazi njezina duša k njegovoj, da uz nju samotnu snije spokojni san...

Gospodarićka je imala tri sta neprilika, dok je svoga čovjeka dovela kući. Svaki se čas ustavi na putu, navaliv, da se vrati k svomu dragomu, ljubljenomu, jedinomu prijatelju... da mu još jednom poželi lahku noć!

— Ali molim te liepo, hodi, jer ću te inače ostaviti na cesti, zaprieti mu Gospodarićka.

— Ostavi me, gdje te volja, ja ne ću ništa više za tebe znati, ti niesi moja žena, Kovačić je moj dragi, ljubljeni, jedini prijatelj na svietu, i nitko drugi — — ostavi me, ja ću se plakati — hn, hn, hn, zarida Gospodarić i vagne u stranu poput podsječena hrasta.

— Nesretno vino, usušilo se do zadnje kaplje! uzdahne mu žena.

Digitized by Google

Poslije dugoga puta od dva sata, koj se triezne pameći može za četvrt provaliti, smjestiše se i Gospodarići u krevete.

Na Marijine oči spusti se kasno san. Dugo i dugo motrijaše iz svoga ložišta nad njezinim prozorom lebdeć ljubljenice zviezde, i kao da su se danas bolje sporazumile, približavaju se na bliže jedna drugoj, pozdravljajuć se nježnim posmjehom blažene ljubavi....

(Dalje sliedi).

DOBROSREĆNI KLOBUK.

(Humoreska.)

Neki dan me uhvati štovani prijatelj i zastupnik naroda na hrvatskom saboru u banovu gradu a na Jelačićevu trgu, kud se uz liepi sviet i saborska gospoda najvole šetati, te mi reče:

— Baš mi dobro dodjoste, davno vam već naumih pripovidjeti neki smiešni dogodjaj, da se ne zaboravi, već da ga onako pobilježite i izkitite, kao onu vašu „krupnu šalu“ iz krajine. Imate li kad?

— Hvala Bogu, imam. A je li se i to dogodilo u krajini?

— Nije u krajini, već u gradjanskom Sriemu, ali se je ipak dogodilo bruderu krajišniku.

— Dobro, a zašto vi to ne napišete sâm?

— E gospodine, to je vaša vještina — a nije moja, pa znate: od nevješta lovca ne boji se lisica. Mogao bi se je lahko na tom književnom lovu pokliznuti, baš kad treba pušku odapeti, pa onda zlo i naopako!

— Vi se dakle bojite naših kritičara, kojim nikada ništa nije pravo, a sami se žapaju iznieti ljepše djelo na vidjelo. Da ja za to marim, ne bih nikada ništa napisao. S toga se drage volje prihvaćam odgovornoga uredničtva, samo mi kažite, da li taj krajišnik još žive?

— On žive, al ne žive onaj knez, u čijem se je dvoru dogodjaj sbio.

— A hoće li biti zamjere od živoga?

— Ni od živoga ni od pokojnoga. A kritičare uzimljete i onako na svoju dušu, nadam se dakle, da ćemo za koji dan čitati u Viencu, gdje vaše pero izbavlja taj dogodjaj iz mraka zaboravi, pa će mnoga braća iz pokojne krajine pohićeti i poslati vam stotine nacrtaja o dogodjajih, koji sbilja vriede, da se pripoviedaju.

Upalimo smotke, uhvatimo se izpod ruke, te šećući po Jelačićevu trgu pripoviedaše mi prijatelj evo ovako:

— Prije nekoliko godina budem pozvan u neku graničarsku pukovniju u lov i tuj me zapane noćiti kod samoga nadšumara g. Dragovića. Namah mi se svikne taj čovjek svojom prostodušnošću i prijaznošću, svojim bistrim umovanjem i bezazlenom dosjetljivošću. Pun je poslovica, kao šipak koštica te će se u njegovu družtvu jedva tko snužditi ili ozlovoljiti. Podranimo sjutradan u lov i bud je vrieme jako hrdjavo i zvjerad jako mudra bila, to se ne mogosmo pohvaliti ni srećom ni zabavkom. A kad se sva gospoda pod „velikim hrastom“ na „vranovoj glavi“ sastadoše, da nešto založe, obori se kiša i stade lievati, kao iz kabla. I pod kitnjastim hrastom pokisosmo, a bilo je vidjeti, da će to trajati, Bog zna, dokle, s toga svi na brzu ruku odlučimo vratit se kući. Po najvećem pljusku dodjemo pješice do nekoga križepuća, gdje su nas kola čekala. Na kolih imadosmo se dosta daleko voziti, i nikada ne ću zaboraviti, kako su se sva gospoda pokunjila i uzela psovati i kleti, kanda je tko tomu kriv bio, što kiša ne hćede jenjati.

Kakvi smo došli u naše stanove, može svatko prosuditi, kad mu kažem, da smo ja i nadšumar sve gornje haljine i istu obuću ostavili na hodniku, jer je bila puna vode. Domaćin veselo stresajući se viknu gospodji si:

— Daj, ženo, za Boga, suho preoblačilo meni i gospodinu, pa gledaj, da bude što večere, jer pokisosmo i ogladnješmo — a od gladna želudca nema gore nevolje!

Preodjenemo se, malo pošećemo po sobah, da se ugrijemo, a g. Dragović pobojav se, da me je vrieme ozlovoljilo i da će mi nujno biti izčekivati večeru, odvede me u svoju odaju, gdje je imao tri velike staklene spremine pune domovinskih nadjevenih ptica i manje zvjeradi. Stanem se diviti, a Dragović mi kaza, da je on to sve sam ponàdio i ustasio. I sbilja je bila milota pogledati, kako se ondje dva tetrieba kostrieše i bojak biju; kako se grabežljivi jastrieb krili i nosi biela goluba, a gdje ga je čaporcima zadro, kako mu krvca bielo perje probija; kako žutovoljka na gniezdu sjedeć krilma lepeće i kljunić raztvara, dočim ju tik do nje na grančici stojeći mužkać hrani; kako opet dvie grlice na tulcu nekakva šešira dragotnu igru ljubavi izvode: sve se to prikazivalo toli prirodito i istinito, da si mislio, sva ta božja životinja žive i sad će prhnuti, ako bliže pristupiš.

— A kako se je onaj šešir dostao sreće, da se na njem grlice ljube? Upitam ja i spomenem namah povod tomu upitu: To mi se nekako neistinito čini.

— Pravo velite. Ali je taj šešir temelj mojoj sreći, dragi mi je spomenik prošlosti

Digitized by Google

i vriedno podnožje ljubavi. Gladan sam, prijatelju, kao vuk, a glad je gadja od smrti: ne mogu vam sad pripoviedati, već kad se navečeramo i kad čajem ugrijemo utrobu, onda ću razriešiti i pričat vam nešto o tom dobrosrećnom klobuku, dotle se strpite, a onda ćete vjerovati, da mu je tuj pravo mjesto, pošto je čitavu vojničku kapitulaciju na mojoj glavi odslužio.

Po tom, što je domaćica imala već troje djece, i što joj je najstariji sin već navršio četrnaestu godinu, računao sam, da će joj biti trideset i nekoliko godina, ali je licem izilazila puno mladja, a bila je sitna i spretna, kao djevojka u petnaestoj godini, bila je jednostavno ali vrlo pristalo odjevena, oprava na njoj čista i ne smrskana, čipčani ovratnik i zarukavlje bielo kao snieg, kosa uredjena i ugladjena, kako se nepovijuši pristoji, bila je sva ukusna i čedna, sva dragotna i umiljata, da si ju zavidio veselu domaćinu, komu se je vidimice sreća odsievala sa svake crte poštena obraza.

Donese se večera, domaćica dodje iz kuhinje malo zažarena lica, ali svejednako čista i bjeljušasta, kao istom procvala biela ružica. Nehotice pogledah joj na ruke i pomislih kradom: ta mora rukavice imati na rukuh, kad se kuhače ili kuhinjskoga posudja prihvaća. Uz blaženi posmjeh na licu pokaza nam lagahnim pomahom ruke svakomu svoje mjesto i reče zvonkim glasom: Izvolite, gospodo lovci!

Nablagovasmo se i ugrijasmo tielo čajem a dušu milotami krasne domaćice, koje se ne mogah dosta nagledati ni naslušati. Nakon nam dozvoli, da možemo pušiti, te mi oba zapalismo milomirisne smotke, a domaćin zakašljav malo poče po prilici ovako:

— Dušice, dozvoli, da gospodinu prijatelju pričam nešto o mom dobrosrećnom klobuku. Gospodja malo porumenje, te se nasmjehnu i malo uzdignutim kažiputem drugu svomu zaprieti. Ali ovaj tobože ne mareći za to nastavi: Kad sam bio još u šumarskom zavodu, nabavim si onaj šešir, što ga vidjeste. Bio je je po kroju tadašnjega vremena na vrhu širi nego li pri obodu, te ga moji drugovi od šale prozvaše dobrosrećnim klobukom, jer sam svaki dan nosio kapu, a šešir samo onda, kad je bila kakva svečanost, ili kad sam imao koju ljepoticu posietiti. Dogodi se jednom, da sam imao otići nekomu trgovcu, ne bi li nam posudio novaca — znate, da toga biesa malo kada ne treba djakom. Napišem obveznicu, uzmem kapu i odletim k trgovcu, al trgovac nešto nujan te ne će ni da sluša. Zlo i naopako! Uzmem sjutradan slučajno mjesto kape šešir i otidjem opet k trgovcu. Kad tamo, al trgovac puno prijatniji i ja dobih zahtievani zajam. Od tada šešir ne bje više šešir, već dobrosrećni klobuk. I samu mi se sbilja pričinilo, da sam puno srećniji, kad mi je šešir na glavi. I odgovori mi podjoše bolje za rukom, kad sam sa šeširom došao na izpit.

Tko se hvali, taj se kvari. Ali oprostite, nije druge, moram vam se pohvaliti, da sam bio dobar djak te da sam i o praznicih putujuć po svietu živo gledao, ne bi li što naučio, pa makar to bila kakva lovačka šurka ili ciganija.

Moram vam još kazati, da kao siromah krajišnik niesam nikad s velikom gospodom govorio niti u kakvu sjajnu dvoranu zavirio, pa da mi je nemilo bilo samo pomisliti, da moram pred velikoga gospodina stupiti.

Pošto pako svrših nauke na šumarskom zavodu, uzčitam u novinah, da tadašnji stari sad već pokojni knez Lippe traži izučena šumara, koji je hrvatskomu jeziku vješt. Ali ne imajući prijatelja, koji bi me preporučio, pobojim se, da ne ću toga mjesta dobiti. Pomislim, najbolje će biti, da sam odeš u kitnjasti Sriem, pa da se starcu knezu popneš na dušu.

Što smislih to i učinih. Spremim dakle ono malo robe, svoje knjige i odlične svjedočbe u kovčeg, a dobrosrećni klobuk u tulac od debela papira, oprostim se s braćom, de zaputim u Sriem. Na polazku mi prikriča neki drug: samo ne izgubi putem svoga klobuka, pa ćeš za cielo dobiti ono mjesto!

Došav na kneževo imanje prosborim najprije sa starim komornikom i uzdanikom kneževim, koji je uviek uzanj bio i kojeg je besjeda kod kneza više vriedila, nego li ičija druga preporuka. Izpovjedim mu se prostodušno, da sam siromah krajišnik, da ne imam nikakva zagovornika, a svrh toga, da se vrlo bojim stupiti pred kneza budući nevješt postupanju s velikom gospodom. A što se moga posla tiče, da nikomu ne dam preda se. Pokažem mu svoje svjedočbe, pripovjedim mu, da sam putovao po Českoj po imanjih knezova Lichtensteinâ i Schwarzenbergâ i što sam ondje proučio, te ga zamolim, neka mi bude u prilog. Komornik bijaše miran, osbiljan sjedoglavac, pozorno me slušaše i nakon mi reče, neka si napišem molbenicu i neka sjutradan u 11 sati dodjem, da će me u to doba pustiti pred njegovu jasnost.

Čim komornik izusti naslov knežev, sav se potresem i zabunjen oprostim se s njim uz depasto i smiešno grbanje. Šta ću mu ja? Gdje bi se krajišnik mogao bio naučiti, kako se klanja?

Vrativ se u vlastelinsku krčmu, gdje sam bio odsjeo, napišem molbenicu uprav liepo, da sam i sâm zadovoljan bio, ta znate, da su krajišnici i junačtvom i liepim pismom na glasu. Ali sad daj mozgaj i udešuj, što ćeš i kako ćeš knezu govoriti! Namah me probije znoj i prihvativ pero jedva napišem: Vaša jasnosti! i već zapnem. Ali težkom mu-

Digitized by Google

kom nekako udesim napisati nekoliko udvornih besieda o slavovitoj velikodušnosti prejasnoga kneza i o sinovskoj uzdanosti, kojom se pod njegovo krilo vazda vjerni krajišnik utječe. Onda još pridodam nešto od onoga, što sam već komorniku kazao i naučim taj govor na izust. Dugo u noć ponavljah taj govor stojeći pred ogledalom, da vidim, kako se držim, i da imam koga pred sobom, komu govorim.

Sjutradan odjenem se na svečanu, očetkam svoj dobrosrećni klobuk, vrgnem ga na glavu, obučem biele rukavice, uzmem u desnu ruku molbenicu te podjem u dvor šapćući na izust svoj govor a nakon opomenem se sâm, da govoreći nesmiem rukama mahati. Spustim ruke niza se, kako ću ih držati i dospiem u dvor, pred otvorenimi vrati dočeka me komornik i reče mi naglo: — Unidjite namah, knez vas u svojoj odaji čeka. Uplašim se i onako spuštenim rukama udjem u sjajnu dvoranu, sobar mi otvori vrata na kneževoj odaji i eto me pred milolikim uglednim starcem.

Od sjajnosti golemih ogledala i dragocjenoga pokućstva te od kneževa zorkovita dostojanstva zabezeknem se još većma, poklonim se depasto i počmem:

— Vaša jasnosti!..., tuj zapnem, pomûčim malo i počmem opet: Vaša jasnosti!.... ali mi nijedna druga besjeda moga govora ne pada na um, knez se smijulji, a meni mozag mrzne, ledeni me znoj probija, sve sam zaboravio.... zaboravio sam i kako mi je ime.... Ne znam, šta bi?.... Samo želim, da propadnem u crnu zemlju, da me ne stane izpred kneza....

Knez se svejednako smijulji... Koga se vraga smije? Ja bih gotov bio proplakati, da se niesam sav okamenio...

Opet se knez nasmija i reče mi milostivo:

— Vi molite za šumarsko mjesto, što sam ga razpisao?

— Dà — vaša jasnosti! promucam a on opet smiešeći se posegne za molbenicom, koja mi je bila u desnoj ruci. — Znam, znam! reče knez, pogleda u molbenicu i u svjedočbe, te nastavi: Preliepe svjedočbe — prekrasno pismo. Sjednite! Ne bojte se!

Ja sjednem, knez se opet nasmjehnu i vidimice uze nastojati oko toga, da mi razrieši jezik:

— Vi ste proputovao po Českoj, kakvo je šumsko gospodarstvo u kneza Schwarzenberga? Sieče li i on goru u počep?

Tuj se najednom osviestim, nadjem se na svojem polju i stanem govoriti kao iz knjige, knez sve više pita, kako su umjeli pitati i moji profesori, a ja se osokolim posvema i odgovaram bolje nego na izpitu.

— Pa mislite li, da se i u nas to umno gospodarstvo upriličiti može? upita nakon knez.

— I koliko, odgovorim ja, ako ne ima.... ako ne ima.. tuj opet zamucam i zapnem.

— Ako šta ne ima?

— Ako ne ima kakva zastarjela... tvrdoglava ravnatelja, koj je nepregnutljiv, nesiguran i staromu neredu privikao. Odvratim ja tihim glasom, jer se opet prepadoh, što sam toli daleko zabrazdio.

— Dobro, dobro, vi mi omiliste, govorit ću s ravnateljem i valjda ćete postati mojim šumarom. Sjutra ćete dobiti pismenu odluku.

Knez ustade i smiešeć mi se kimnu glavom, tobože nek odlazim.

Medjutim i ja ustadoh i uzeh se plaho ogledavati po sobi, glednem na jedan, glednem na drugi, na treći stolac, glednem na pod oko stolca, na kom sam sjedio, uznemirim se, opet me probije znoj, knez se smije.....

— Što tražite? zapita nakon.

— Moj zlosrećni šešir, ne znam, gdje sam ga ostavio.

— Ta eto vam ga na glavi! Odvrati knez nasmijav se rozgotom i namah pokliknu: Ništa za to!

Ja se upropastim, posegnem strelimke obima rukama, da snimim šešir, oborim ga na tle, potečem za njim, svalim stolac, i skotrljam se sâm preko stolca k šeširu.

Čuvši tu lùpu udje komornik u sobu i podiže me na noge, kad tamo, ali komad mojih crnih pantalona niz koljenicu visi a kroz diru biele se gaće.....

Knez se smije... komornik se smije... a ja se snebivam.

— Ne bojte se, reče mi knez, za to ne će nitko znati. A za tiem naloži komorniku: odvedite ga dolje, neka mu tko tu diru zakrpi, takov ne može u krčmu...

Komornik me zabunjena odvede niz druge skaline do prizemlja.... i ne našav nikoga drugoga vješta takovu poslu, uvede me u provizorov stan te zamoli provizorovu kćerku, koja je sama doma bila, ne bi li me izbavila iz težke neprilike. — Drage volje! odvrati mila djevojčica i reče mi nek idem u drugu sobu, i neka joj odtale dodam nadrte pantalone. Komornik me turi u tu sobu i i još nešto progovori tiho s djevojkom, a za tiem čuh ga, gdje ode. Što ću? Moram, nije druge. Svučem pantalone i dodam ih nevidjen iza odškrinutih vrata — svojoj spasiteljici.

— Nemojte zamjeriti, draga gospodično, zaklinjem vas velikim Bogom! Ja sam najnesrećniji čovjek na svietu!

— Umirite se — tuj ne ima nikakove zamjere, sad ću ja to sgotoviti, to nije nikakva nesreća!

— Bog vam platio! — I tu uzdahnem te uzmem mučati i težko žaliti svoju nespretnost. Knez ne može takova zvekana imenovati šumarom i opet uzdahnem težko. A mio se glas javi iz bližnje sobe:

Digitized by Google

— Nemojte klonuti duhom, sve će dobro biti! i pomuča nekoliko minuta.

Za tiem čuh, gdje opet netko udje k djevojci i nešto s njom prošaputav opet ode.

— Ta pravo rekoh, da će sve dobro biti, evo vam male zabavice, dok vam zakrpim pantalone, gospodine šumaru! I liepa mi ručica pruži nekakvo pismo. Prihvatim pismo, razložim ga — i dajte pogodite, što sam čitao očima si ne vjerujući?

— Vaše imenovanje za šumara.

— A tko me je prvi nažvao šumarom, tko mi je zakrpio pantalone i izbavio me iz težke neprilike? Tko me je onako milo utješio?

— Vaša mila gospodja!

— A tko je bio povodom, da sam ju stekao i da me je kašnje uljudila?

— Vaš dobrosrećni klobuk. U istinu pravo učiniste, metnuv ga za podnožje srećnoj ljubavi.

Nikad ne sprovedoh krasnijega večera.

* * *

Nadam se od gospodina saborara, da će mi odobriti radnju saborskom povladom: prima se redakcija! *I. T.*

POUKA.

Jurko Križanić.

Piše Pajo Krempler.

I.

Opisujuć prezaslužni naš pisac I. Kukuljević S. u Arkivu knj. x. život i djelovanje Jurka Križanića veli o njem umah u početku ovako: Kad ime Križanićevo pišemo, nadiže nam se grud nehotice od ponosa i radosti, što je liepa naša zemlja hrvatska porodila jur prije dvie sto godina muža, koj je bolje poznavao mahne i potrebe naroda svoga slovinskoga, neg ikoj do njega pisac toga najvećega naroda evropejskoga. Više ćutio Križanić za taj svoj veliki ali nesretni narod, nego ikoje srdce slovinsko; podučavao je dapače narod svoj u koječemu bolje i umnije, nego svi njegovi učitelji prvašnji i kasniji. On ne postiže, žalibože, kao reformatori drugih sretnijih naroda, svrhu svoje umne namisli i goruće želje; prevari se u ljudih, u vladarih i u narodu, ne stade ga dapače, kao sjajne munje, iznenada sa pozorlšta svieta, bez traga, te bez da znamo njegov konac, a i bez priznanja njegovih književnih zasluga; ali istiniti i poučljivi njegovi nauci drmati će umom i čuvstvom još dugo, dok bude i jednoga čovjeka, u kom bije čisto slovinsko srdce.

I doista, razplakalo mi se srdce, kad sam samo kratak sadržaj dielâ ovoga hrvatskoga velikana čitao. Svaka rieč, svaka misao, kreće se samo oko dobra i sreće hrvatskoga i u obće slovinskoga velikoga naroda. Prvom zadaćom cielog mu nesretnog života ne bijaše mu, već da svoj slovinski narod naobražen, bogat, oslobodjen tudjinstva i ujedinjen vidi. Cielj mu svega života bijaše samo ta jedina. Sve, što god bje poduzeo, sve što je radio ili propustio, sve je samo u tu svrhu činio, da tu svoju cielj izvede i oživotvori. On nije mario ostaviti sve časti i udobnosti svieta, pak i u istoj „vuzi javkati“, samo da i odanle iz te tame mar, sreću, čast i ujedinjenje svoga naroda izvojevati uzmogne. — No prije neg o tom progovorim, kako je on to mislio, da bi Slovini tu uzvišenu ideju izvesti mogli, moram u kratko nacrtati stanje Hrvata i Rusa u doba, kad se je veleum Križanićev pojavio, pak ćeš, hrvatska čitateljko, iz toga lasno razumjeti, zašto nije Križanić u narodu slovinskom uspio, dočim bi se drugi narod iz temelja pretvorio bio, zašto je u slovinskom narodu u zapećak bačen, i zaboravljen, dočim bi ga drugi narod kao sjajnu luč visoko podigao bio, da bi bio svietlio svim narodom i cielomu svietu kroz sve vjekove.

* * *

U šestnaestom vieku bijaše porad neprestanih borba, u kojih su naši djedovi silom upleteni bili, političko, družtveno i vjerozakonsko stanje u Hrvatskoj posvema raztrovano. Znanostim bijaše samo ponešto u fratrih i popovih traga naći, ostalo pučanstvo, ne izuzamši ni plemstvo, čamilo je u najvećoj gluposti i tuposti, te se nasladjivalo samo prolievanjem krvi, pijanstvom itd. Istom u sedamnaestom vieku počeli i plemići bistrije progledavati, i nastojati, da se naobraze. No uzprkos tomu nastojanju ne mogahu uz silne zapreke, koje su im na putu stajale, brzim skokom ostale narode, koji u miru življahu, dostići. Domovina hrvatska bila silom na više strana raztrgana: Ovdje zapoviedahu Hrvatom Turci, ondje Talijani, Istra s Riekom podložna bila austro-njemačkoj vladi, a u ostaloj Hrvatskoj goropadno gospodarili njemački vojnici.

I u takovoj domovini hrvali se još pojedini stališi medju sobom. Rimsko popovstvo uživaše do sad sav ugled i prvenstvo u narodu. Znanje i umjetnost do sad oni sami u svojih rukuh držahu, a sad im tu prednost počeli protestanti i doselivši se pravoslavni kaludjeri otimati. Osim toga se i plemstvo stalo izobraživati stranom pri domaćih hrvatskih popovih, stranom u Gradcu, Pragu, Olumucu, Padovi, Bolonji, Rimu i Beču, tako da su se za nedugo vrieme i sa popovi natjecat mogli. Samo je seljačtvo uviek još

Digitized by Google

u barbarizmu čamilo, jer nije za drugo znalo, neg robovati plemstvu i glave sjeći i glave gubiti: Valvazor pripovieda više groznih slučajeva seljačkog barbarizma. U njegovo se vrieme dogodilo, da je neki seljak kod Okića svoju služkinju u najvećoj zimi, na otvorenu polju, golu uz kolac privezao, te tako dugo mrzlom vodom polievao, dok se ne pretvori čitavo njezino tielo u komad leda. A pravoslavni uskočki vojnici, koji vojevahu pod Petrom Zrinjskim i Valvazorom, kad bl se turskih glava nasjekli, napajahu se toplom krvlju, što je iz turskih glava kapala u njihova usta. Poljodielstvo bilo na vrlo nizkom stepenu. Promet, obrtnost i umjetnost bijaše s većine u tudjih rukuh. Hrvatskom upravljao je doduše podkralj ili ban, ali je ipak plemstvo i vlastelstvo u svom kraju ne ograničeno vladalo. Seljačke bune radi okrutnosti plemstva i vlastelstva dizale se na mnogih mjestih, te tako i nutarnji red i mir države Hrvatske sasvim propao.

Da se u takovih okolnostih nikakova veća plemenitija i uzvišenija pomisao dići, širiti i ukorieniti nije mogla, sasvim je bjelodano. Povrh toga gospodarili su još i njemački generali i vojnici kano paše, te i ovi napredak, u koliko bi moguć biti mogao, priečili. Zato rodila li hrvatska majka bistriju i umniju glavu, morala je surovosti podleći, ili u tudjinstvu polje svomu djelovanju tražiti. Zato se i kite tudji narodi tolikim hrvatskim biserom.

Jedina hrabrost i uztrajnost u ratovanju Hrvatom ostala. Hrabrost i junačtvo Hrvata u svoj Evropi na velikom glasu bijaše tako, da im se tudji narodi dovoljno nadivit ne mogahu. Gustav, kralj švedski, nazivlje hrvatsku vojsku novim plemenom vragova, a vodju im Izolana, pod kojim su neprijateljem svuda strah i trepet zadavali, hrvatskim Ulisom.

U takovih okolnostih rodio se i živio Jurko Križanić. —

U Rusiji ne bijaše mnogo bolje. Rusija imala silne ratove sa Poljaci, Švedi, Tatari itd. te se počela istom malo po malo jačiti i povećavati, bila još sveudilj ne uredjena i više priličila azijatsko-tatarskoj državi, nego li evropejsko-kršćanskoj. Zakoni izdani g. 1649. bijahu surovi i barbarski, da ne možeš gorje. Plemstvo i seljačtvo glupo, prosto i divlje, kano nigdje drugdje na svietu. Ono malo obrta, trgovine i umjetnosti bijaše u tudjih rukuh, imenito njemačkih i židovskih. Povrh toga vladaše ondje tolik fanatizam vjerozakonski, da su proti inovjercem preokrutno po zakonu državnom postupali. One inovjerce musulmane ili katolike, koje su heretici smatrali, koji bi se usudili koga Rusa na svoju vjeru nagovarati, te psovatelje boga i vjerozakona, odsudio je zakon na lomaču. Samosviesti narodne Rusi ne imadjahu upravo nikakove, niti su još pravo znali, niti znati hćeli, da i Rusi u velik slovinski rod spadaju, te da s njimi zajedničku zadaću i svrhu imaju. Književnosti gotovo nikakove ne imadjahu, pak i u ono malo knjiga, što su ih imali s veće strane od južnih Slovinâ, razpravljale su samo vjerozakonske stvari, kojimi se Rusi s jedne strane podučivali u istinah svoje vjere, s druge pako poticali na mržnju i proganjanje inovjeraca, osobito rimo-katolika.

I u takovih okolnostih pošao sveslovin i katolički Hrvat Jurko Križanić u pravoslavnu Rusiju!.

II.

Križanići, kojih i danas još množina u Mraclinu, u Turopolju ima, poznati su od davnine u Hrvatskoj. Od starine bijahu članovi velike obćine klokoćke, a plemstvo dobiše jur g. 1224. od Bele mladjega kralja i vojvode ciele Hrvatske, te s toga nosijahu Križanići starinom ime od Klokoča. Kasnije se razdieliše na četiri koljena, te se prozvaše Križanići Klokočki, Nebljuški, Hresnovski i Mraclinski. Naš Jurko iz grane je Nebljuške (Nebljuha u otočkoj regimenti) te je sin Gašpara Križanića, koj se oženi g. 1616. sa Suzanom Oršićevom, kćerju valjda Mate O. Slavetićkoga, koja mu rodi našega Jurka g. 1617. Siromah Jurko bio nesretan odmah u prvoj mladosti, jer mu umre otac Gašpar već god. 1633., dakle kad je istom 16 godina star bio. Poslije smrti otca ugrabi mu suprug njegove sestre Juraj Sandrić nekoje nepokretnosti, radi česa se je Jurko samomu banu Sigmundu Erdödiju potužiti morao, premda je još malodoban i pod skrbničtvom bio. Videći se naš Jurko valjda u neprilici, odluči upopiti se, te ga s toga pošalje Benko Vinković, biskup Zagrebački, najprije u bečkohrvatski kolegij na bogoslovne u Beč, a zatim u Bolonju na pravoslavne nauke.

Došav u Bolonju, spoznao se sa mnogimi vrlimi mladići prekovelebitske Hrvatske i s drugimi Slovinci pak i sa svoj narod od sve duše ljubećimi Talijani, koji crpeć Danteov nauk i misli, niesu jur onda za ničim toli vruće čeznuli, koliko za ujedinjenjem jezika i naroda talijanskoga. Tu je umni i uzhićeni Jurko tekar pravo svoj slovinski, napose hrvatski narod pravo spoznati mogao, tu je tekar nesreću i jade svoga naroda pravo uviditi mogao, gdje je vidio, kako Talijani svoj narod ljube, kako za njegov napredak svimi silami rade, kako sve čine, što im sile dopuštaju, da im se samo jezik usavrši, razcvate i razširi, i da se svi u jednoj književnosti i u jednoj državi slože. Duh vrlih talijanskih i ondje boravećih slovinskih mladića, koga su iz vrela božanstvenoga Dantea crpili, prelio se i u našega Jurka, te i on od sad stao samo razmišljati, kako da i on

Digitized by Google

taj duh medju Slovini posijati, razširiti, uciepiti i ukorieniti uzmogne. Prvo, čim je to postići mislio, bijaše, da razkolom vjere razmirene slovinske grane u vjeri opet ujedini, jer je i on jur u ono doba smatrao tu razmiricu vjere nesrećom takodjer narodnosti, i narodne sreće. Znao Jurko onda jur, da sloge, bratinstva, jedinosti i sreće medju slovinskimi narodi biti ne će, dokle god ta razmirica uztraje. Zato mu bijaše prvom brigom, da, znajuć jur načela rimske crkve, još načela istočne crkve prouči, i tako sazna, u čem se razlika izmedju obih tih crkva nalazi, te kako da se opet izmire. Druga mu misao bijaše, koju je ondje crpio, kako da oplemeni i popravi svoj narodni jezik, i tako svomu hrvatskomu narodu koristi. Ova podredjena najprije misao nadvlada doskora sve ostale. U Italiji tekar stupio on iz tiesnoga kruga hrvatskoga, prodje doskora na široko polje svega slovinstva, te poče misliti i raditi samo za ovo. Idea narodnosti, koja njegovim umom i duhom tekar u Italiji zavlada, dobi kasnije takav silni zamašaj, da je nadvladala istu prvobitnu ideju crkvene unije.

Ovo je tim znamenitije, što je u Hrvatskoj u ono doba malo tko i na hrvaštinu mislio, a kamo manje na zajedinstvo Slovinâ. Hrvati doduše mrzili Niemce, al ne toliko s narodnoga gledišta, nit s toga, što su im Niemci prava i običaje gazili, već s toga, što su nastojali red i mir u Hrvatskoj uzpostaviti, te po Krajini Hrvatom imanja itd. uzimali, i seljačtvo proti plemstvu bunili. Kao što se je nadalje u hrvatskom primorju sve više umiljati i sladki talijanski jezik širio, tako se svećenstvo i plemstvo sve bolje utapalo u onda još posvema neugladjen jezik magjarski tako, da su plemići i svećenici bolje znali neizdjelani magjarski jezik, nego li svoj materinski hrvatski, te u njem i knjige pisali, kao Ivan Drašković, Nikola Zrinski i dr. Pojam Ugrin i Hrvat bijaše u doba Križanića Jurka istovjetan, a država ugarska bijaše uznešena idea prva, a siromašna kraljevina Hrvatska podredjena misao. Za hrvatski jezik niesu ni Hrvati sami znali, kako da ga krste, već ga krstiše sad slovinskim, sad slovenskim, sad hrvatskim, horvatskim itd. Isti hrvatski jezik bijaše pun tudjih rieči, tako da se je punim pravom i sâm Križanić na svoje zemljake tužit morao, da ne znaju čestito hrvatski ni govoriti, ni pisati. No Jurko stao čitati talijanske pjesnike i književnike, te domaće, osobito prekovelebitske hrvatske spisatelje, koji poslije nesretnoga razkomadanja svoje stare slavne domovine i razora svoga naroda, zabavljahu se idejom narodnosti i sveslovinstva od vajkada, kao poetičnim idejalom u svojih književnih proizvodih, ne znajuć joj dati onu realnu sliku, u kojoj ju Jurko Križanić prvi svomu narodu predstaviti imao.

U bolonjskom hrvatsko-ugarskom zavodu bavio se Jurko pod upraviteljstvom kanonika zagrebačkoga Ivana Burića, Jastrebarčanina, oko g. 1639. i 1640. Odavle otide bez znanja i privoljenja biskupa zagrebačkoga u Rim, te umoli ondje, da bude u grčki kolegij, koga je Grgur XIII. samo za sljedbenike grčkoga zakona utemeljio, primljen. Tomu se načelnici dugo protivili, dok mu napokon ipak ne podje za rukom, da su ga kao konviktora primili. Tu se je u prostih časovih navlastito bavio tim, da se usavrši u grčkom jeziku i u prepornih pitanjih sljedbenika grčkoga zakona.

Kako se iz pisanicâ Jurke Križanića biskupu zagrebačkomu vidi, bila mu je namjera da u svojoj domovini uzmogne obnašati čast svećenika grčkoga obreda i tim, da uzmogne iz svih sila raditi za sjedinjenje istočne i zapadne crkve i tako za korist, sreću, čast i slavu svoga naroda. Da se pako u Rimu bolje nauči posvetiti i u domovinu se na sigurno mjesto povratiti uzmogne, umoli biskupa si, da mu podieli izpražnjeno kanoničko mjesto u Zagrebu, koje je drugom molbom i zadobio.

Jur u Rimu bavio se naš Jurko književnimi radnjami, kako nam to njegova pisma svjedoče. Ondje naučio dobro njemački i talijanski s toga, da običnim načinom uzmogne obavljati poslanstva, odgovarat i tumačit i služit domovini u ostalih (ne crkvenih) poslovih, te nadalje iz razloga toga, da sa temelja prouči sva ona, koja se od drugud u jezik uvukoše, ter ga izkvariše, i da proti tomu koj god liek potraži. Tuži se, da je hrvatski jezik vrlo zapušten i potlačen, da u njem ne ima ni jednoga uzvišenoga spisa, i dopače da ima Hrvata, koji se tim hvale, da jezik hrvatski ne znaju i da su ga zaboravili. Uzrok te nedostojne stvari i preveliku štetu odatle proizlazeću često razmišljajuć, veli Jurko, dodjoh na tu misao, da, za nadvladat tolike nakaze neznanstva, hoće se Herkulove snage i truda, i spoznah odmah, da golemomu tomu poslu snaga moja nije vrstna odoljeti. Piše nadalje biskupu si, da je napisao hrvatsku gramatiku i aritmetiku tako, da nije umetnuo nijedne slovke latinske ili inoga kojega jezika. Skrojio je i nekoliko stotina onih rieči, kojih u hrvatskom jeziku do onda još ne bijaše, i to tako razumivih, da ih svatko na prvi put razumjeti može, te da je skupio nekoliko stotinah hrvatskih paslovica i pohrvatio nekoliko talijanskih knjižica i to samo vježbanja i pokusa radi u ure izvanredne. Još piše, da se je takodjer u pjevanju prilično izvježbao. — Koliko bi se hrvatskih mladića u naše doba Jurku spodobnih našlo?!

1. veljače g. 1642. zahvali se jur Križanić pismeno biskupu Vinkoviću na podieljenoj kanoničkoj časti, te ga ujedno moli, da mu izvana na naslovu pisama toga ne piše, da

Digitized by Google

je kanonik, jer da mu je kesa preuboga, te nebi u razkošnoj Italiji ovaj naslov nositi mogao onako, kako bi to zahtievala čast naroda i domovine. U istom pismu pripovieda biskupu si, da je naumio naučiti grčku i rusku liturgiju, i da moli dozvolu, da može služiti službu božju grčkim obredom i moli biskupa, da mu u tom pomogne.

Križanić Jurko nije ništa više želio, neg da mu se dozvoli već i mladu misu služiti iztočnim obredom, no to mu ne podje za rukom već ju latinskim dana 26. ožujka g. 1642. odsluži. U Rimu je još dulje vremena ostao. Da li se je odanle kada povratio u Hrvatsku prije svog putovanja u Rusiju, ne zna se.

G. 1652. primljen je naš Jurko na preporuku zagr. kanonika Mikole Filipovića u ilirski zbor sv. Jeronima i prestao biti kanonikom zegrebačkim. Zašto? nezna se za pravo, al valjda zato, što je služio sv. misu istočnim obredom. —

God. 1851. vrlo se zauzeo za Hrvate u Kranjskoj, da i oni pravo na zbor sv. Jeronimski zadobe kao takovi proti Niemcem, koji su tvrdili, da stanovnici Kranjske niesu Slovinci, već Niemci, te da im nije mjesta u ilirskom zboru sv. Jeronima, već u Germanskom. Naš Jurko ostao svojim mnienjem u manjini, te mu ga rimska rota 24. travnja 1656. zabaci. Tom su odlukom stanovnici Kranjske, Štajerske, Istre itd. izključeni za uviek iz toga zbora, te izrečeno, da u njem mjesta imaju samo stanovnici Hrvatske, Dalmacije, Slavonije i Bosne. G. 1655. izstupio je Jurko iz zbora sv. Jeronimskoga, no ostao još u Rimu i tu dovršio svoje veliko djelo, koje na latinskom jeziku pod sliedećim naslovom napisà: „Bibliotheca Schismaticorum universa, omnes Schismaticorum libros, hactenus impressos, duobus Tomis comprehendens. Primum quidem a duodecim auctoribus tribus linguis, graecae antiquae, graecae modernae, et Moscoviticae composita, et in pluribus codicibus impressa. Tomi prioris pars prior. Georgio Crisanio interprete. Romae. Julii 31. 1656., s polovicom: „Non erunt ultra duae Gentes, nec dividentur in duo regna; sed fiet unum ovile et unus pastor, (hrv.: Neće više biti dva naroda, nit će biti razdieljena u dvie države, već neka bude jedna ovčarnica i jedan pastir! doista uzvišena poslovica!) Još je Jurko mnogo dielâ napisao u latinskom jeziku tumačeć ono, što su pisci istočne crkve tiskom priobćili o razcieplјenju crkve, na staro- i novo-grčkom, kao i na ruskom jeziku. G. 1656. pojavi se u Rimu kuga, te veća stran sv. Jeronimskih članova stranom poumre, stranom pobježe, medju kojimi potonjimi nalazimo i našega Jurka Križanića, te mu se od sad zameo svaki trag, dok ga u biedi i nevolji ne nadjemo u Sibiriji u „vuzi javkajućega.“

Iste g. 1656. dodje naš Križanić u Mletke, gdje je bio još godine sliedeće. Odavle uputi se on preko Beča u Poljsku, gdje ga nalazimo god. 1658., za tiem u Rusiju, gdje je već 1659. godine bio. Taj svoj put od Lavova u Moskvu opisà Križanić napose. Za Rusijom je Križanić od svoje prve mladosti težio, kako nam svjedoči izbor priedmeta njegovih nauka i ono veoma razgranjeno poznavanje ruskih odnošaja, običaja i poviesti, koje mogaše samo kroz mnogoljetne nauke postići.

Hrvat, rimokatolički pop Jurko Križanić, odvažio se je u tudji sviet, medju inovjerce i njegove vjere najljuće dušmane, kako sam piše, samo s toga, što će tamo naći jedinoga svog naroda i jezika kralja, i što će tamo naći svoj narod i pravu si domovinu, što će doći u narod, gdje će jedino moći prodati u pravu cienu svoje nauke itd. „Pod svojom putničkom dakle kabanicom donese on sa sobom u Rusiju svoje duševne proizvode, trud mnogih godina, svoju slovnicu, riečnike i kojekakve slovinske prievode iz tudjih jezika, a k tomu srdce slovinsko, kakovo do tada još u svemkolikom narodu tuklo nije; pak i misli, kakovih nijedan od Slovinaca do njega izjavio nije, a sve to zato, jer je Rusiju držao za glavni dio obće domovine slovinske.“

Da pako tim radostnije i ljepše u Rusiji primljen bude, odrekao se je, prem mu to vrlo težko bilo, dičnoga i liepoga imena hrvatskoga i primio ime Srba, nit se javno katolikom izdavao. Da pako tim nije ništa ina postići nakanio, već duh narodnosti u Rusiji probuditi i Sveslovinstvo bratskom ljubavi nadahnut i spojit, svjedoči on nam sam govoreć u knjizi: „O pričini razdora crkovnoga“, ovako:

„Rimljani i Greki — nam Slovencem niesut od Boga dani, nit možni, nit nadobni. Ludo i glupo bi bilo nam ob tom dumat (mislit), da bi nam v ruki imalo dopast, libo rimskoe carstvo, libo vrhovnaja v cerkvie oblast. Mi Slovenci i Rusjani jesmo daleko od toga. Nit (je) liepo, nit sovjetno, pjet se na nedostižije i nevozmožnije veći (stvari). Nam vo vjeki ne obladat nit carstvo onoga nit papinstvo. Naj budet rimskoe sujetnoe i ot Isusa Hrista razorenoe carstvo gdje hočet; naj budet cerkovnoe predkovanje libo v Rimu, libo v Carigradu; mi se neborimo i nerevnujemo dlja radi čužega (tudjega) spora (svadje) iz kojega nam korist bit nemožet. No radši po prijateljsku izsluhajmo obodvie strani, i usiljajmo se pomirit ih.“

Tomu uzvišenomu, divnomu boritelju prosvjete u Ruskoj i pravomu rodoljubu ruskomu bila hvala i plaća — prognanstvo u Sibiriju g. 1660.

Zašto li su Jurka Križanića u Sibiriju prognali, ne zna se za stalno, al se sumnja, da s toga, što je katolikom bio, te ga kano takvoga heretikom smatrali i prognali. S njim ujedno bje prognan i ruski Hespodiakon Theodor.

Digitized by Google

Ni u svom progonstvu ne prekrstio naš Jurko ruke, već napisao više diela, i posvetio raznim možnim osobam, od kojih se mogao nadati, da će ga iz Sibirije pustiti. Glavno djelo „Ruskoe gosudarstvo“ počeo pisati 3. travnja g. 1663. Ovo djelo posvetio caru Aleksiji Mihajloviću, te mu se plemeniti jadnik u posveti vrlo laska, samo da ga na slobodu pusti. — Drugo svoje djelo: „De providentia Dei“, hotio najstarijemu sinu cara, Teodoru, posvetiti, al se veoma dvoji, jeda li ga je ikad u ruke dobio. Posvetu pisao je sam Jurko u Tobolsku 10. listopada g. 1667. ili sedme godine svoga prognanstva. Osim tih dvajuh djela napisao Jurko Križanić još druga.*

U ledenoj Sibiriji preživio je 15 do 20 godina, nastavljajuć svoja književna djela, što je stranom pod liepim južnim nebom zamislio, u Moskvi pisati počeo, a u Tobolsku na toliko dovršio, na koliko su mu dopustila ondešnja veoma oskudna književna sredstva.

Da li je on kada iz svoje „vuze“ izašao, ne zna se pravo. Neki tvrde, da mu je tragova u Poljskoj naći, te se odatle vidi, da, ako su ga i iz Sibirije pustili, da mu ipak „u Rusiji nije cvalo najkrasnije cvieće i da je tužnim srdcem, prevaren od nada i iluzija, ostaviti morao onu zemlju, koju je toliko puta nazvao svojom domovinom. Kako i gdje je svoj uzvišeni i plemeniti život dokončao, ne zna se još dan danas.“

---

* Ovo su do sada poznata djela Križanićeva:

1. Граматичко изказаніе об руском језику попа Јурка Крижанића. Москва 1848. 1849. Trudom O. Bodjanskoga.

2. Руское Государство въ половинѣ XVII в. Москва 1860. Trudom P. Bezsonova.

3. О промыслѣ. Москва 1860. Trudom P. Bezsonova.

4. Путное описаніе от Лѣвова до Москви лита 1659. U XI. knj. ruske historije od Solovjeva.

5. Три труда Юрія Крижанича, od Bezsonova (Rukopis).

6. Оцроверженіе Соловецкой челобитнай. Москва 1860. Od S. K. Smirnova.

Bezsonov napominje još djelo „o sv. krštenju“, pismo J. Križanića od 1676. na cara Feodora i neko djelo o Sibiriji, koje da je holandezki pisac N. Vitzen upotriebio.

(Konac sliedi).

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno hrvatsko glumište u Zagrebu.

(Konac.) **Glava IV.**

Repertoir

§. 11.

Repertoir hrvatskoga glumišta imade se udesiti strogo prema naravi istoga kao umjetničkoga zavoda. S toga imaju se birati samo takve izvorne i tudje drame i opere, koje imaju estetičnu vriednost. Navlastito imade se kod tudjih drama pomno birati bez obzira na prolazne proizvode tudjih glumišta, te se imaju u domaći repertoir uvrstiti osobito takvi komadi, koji najviše mišljenju i ćudi našega naroda odgovaraju. Struke, koje su protivne naravi umjetničkoga zavoda, kao što su prosta lakrdija i opereta posve su izključene iz repertoira narodnoga glumišta.

§. 12.

Repertoir godišnji kao i mjesečni imade se tako udesiti, da dodju u pravilu na tri dramatične dvie operne predstave. Uprava imade strogo paziti, da operne predstave ne preotmu brojem mah nad dramatičnimi. S toga je dovoljno samo u slučaju skrajne nužde zamieniti dramatičnu predstavu opernom, pri čem će se poremećen razmjer čim prije izravnati.

§. 13.

Repertoir toli dramatični, koli operni mora biti tako udešen, da bude u njem domaća i tudja umjetnost.

Prema tomu imade se razmjeran broj izvornih komada tako uvrstiti, da na svaki mjesečni repertoir bar dvie izvorne drame dodju. U dramatičnom repertoiru imadu biti zastupani tragedija, igrokaz i vesela igra finije vrsti tako da jednu trećinu predstava zauzmu ozbiljne drame.

Uprava imade nastojati da malo po malo uvede u repertoir našega glumišta najglasovitije dramatičke plodove tudjih, osobito slavenskih pjesnika, da se s vremenom dodje do stalnoga klasičnoga repertoira.

Od dramatičnih komada godišnjega repertoira imade bar jedna šestina biti posve nova.

Što se opera tiče, od kojih se ozbiljne i komične davati mogu, preporučuje se da ih bude svake godine nekoliko domaćih pjevano. Za domaćimi imade se osobit obzir uzeti na glasbotvore ostalih slavenskih umjetnika.

§. 14.

Izmakom glumištne sezone sastavit će se godišnji repertoir za buduću sezonu prema načelom više spomenutim. Čim se isti, sastavljen po ravnatelju drame i glasbe prihvati po glumištnom odboru, imade se svaki od ravnatelja pobrinuti, da se drame i opere za predstavu prirede t. j. prevedu, udese i prepišu.

Prevadjanje imade se povjeriti osobam posve vještim hrvatskomu jeziku.

Digitized by Google

§. 15.

Mjesečni repertoir ima se po ravnateljih drame i glasbe sporazumno sa intendanton bar 14 dana unapried sastaviti, pri čem valja uzeti obzir na parne i neparne predstave, kako i na to, da ne bude pojedinim glumcem dodieljeno odviše uloga.

Čim se mjesečni repertoir sastavi, imade se prepisati i pribiti na pozorištu, te i okružnicom saobćiti svim članovom dramatičnoga i pjevačkoga družtva. Ako koj glumac ili pjevač misli, da je sa njegove strane repertoir neizvediv ima to za 24 sata prijaviti svomu ravnatelju, koj će temeljite prigovore uvažiti. Ne dobije li član na svoj prigovor za 24 sata nikakva odgovora ima se smatrati prigovor odbitim. Kasnije promjene repertoira može samo bolest uvjetovati. Osujeti li koj član bud iz kakvoga razloga (osim bolesti) odredjen repertoir platit će globu od 3—15 dnevne plaće.

Svake subote imade se priobćit u svih domaćih dnevnih listovih repertoir budućega tjedna.

§. 16.

Svršetkom sezone imaju oba ravnatelja zajedno sastaviti potanko izvješće o artističnom djelovanju glumištnoga družtva, koje će se izvješće podnieti vladi i priobćiti u javnih listovih.

§. 17.

Izvorni komadi mogu se po glumištnoj upravi nabaviti ili kupom ili dozvoljom tantieme od 20 postotaka čistoga prihoda za svaku predstavu. Sud o vriednosti istih pripada glumištnomu odboru.

Da se još većma unapriedi izvorna dramatična literatura razpisat će glumištna uprava svake godine znatnije nagrade za dva izvorna komada i to jedan ozbiljan, drugi vesele vrsti. Prema okolnostim imaju se nagrade i za opere razpisati.

Nagrada se daje iz zemaljskoga proračuna, te se ima podieliti onomu, koj je po sudu glumištnoga odbora najbolje uspio. Prije nego li odbor dosudi nagradu dati će natječuće se komade (u koliku budu oni za to sposobni) prikazati i uzeti će obzir na uspjeh sliedivše predstave. Nagradom stiče glumište samo pravo predstave.

§. 18.

Ponajbolji proizvodi hrvatskoga glumišta imaju se tiskom izdavati, izvorni dakako samo uz dozvolu pisčevu.

Hrvatsko dramatično učilište.

§. 41.

Da se narodnomu hrvatskomu glumištu pribavi i za buduće dovoljan i vjašt naraštaj i da se uzmognu vremenom sastaviti dramatična družtva za druge gradove naše domovine osniva se hrvatsko dramatično učilište u Zagrebu.

§. 42.

Hrvatsko dramatično učilište jest zavod spojen sa narodnim hrv. glumištem samo u toliko, u koliko pod nadzorom glumištne uprave stoji. Razumieva se da intendantu pripada samo gospodarstveni, odboru pako artistični nadzor. Taj će nadzor vršiti odbor po jednom svom članu, koj se ima ujedno smatrati nadzornikom hrv. dramatičnoga učilišta.

§. 43.

Hrvatsko dramatično učilište sastoji se od dva tečaja, koji će se postepeno otvoriti. Svaki tečaj traje od 1. listopada do konca srpnja buduće godine.

§. 44.

U hrvatskom dramatičnom učilištu predavati će se izključivo hrvatskim jezikom sliedeći predmeti.

U I. tečaju.

Hrvatski jezik	4	sata	na	nedelju
Poetika	4	„	„	„
Deklamacija	5	sati	„	„
Dramaturgija	5	„	„	„
Mimika	3	sata	„	„
Gimnastika glasa (pjevanje)	2	„	„	„
Ples	2	„	„	„
Mačevanje (za mužke)	2	„	„	„

U II. tečaju.

Poviest hrvatske književnosti	2	sata	na	nedj.
Mimika i dram. deklamacija	5	sati	„	„
Analiza dramat. karaktera	5	„	„	„
Gimnastika glasa (pjevanje)	2	sata	„	„
Praktična dram. vježbanja	10	sati	„	„
Ples	2	sata	„	„
Mačevanje (za mužke)	1	sat	„	„

Pod dramatičnimi vježbanji razumieva se prikazivanje cielih komada u jednom i više čina. Vježbanja ova imadu se tako udesiti, da pitomci učilišta imadu prikazati redovito svakoga mjeseca pred učitelji i vještačkim odborom narodnoga glumišta dva manja komada, a izim toga svakoga mjeseca jedan veći konverzacijonalni ili svakoga drugoga mjeseca jedan klasični komad. Na koncu svakoga poljeća imadu pitomci javno prikazati po jedan od uvježbanih komada.

§. 45.

Spomenute u §. 154. priedmete predavaju osobiti za svaku struku sposobni učitelji, koji sačinjavaju medju sobom sbor pod ravnateljstvom jednoga svojih drugova. Učiteljski sbor imade se točno sporazumiti glede načina predavanja tako, da podučavanje jednoga ne bude protivno podučavanju drugoga. Učitelji teoretičnih priedmeta kano i članovi vještačkoga odbora narod. glumišta zvani su po mogućnosti prisustvovati praktičnim vježbam.

Digitized by Google

Plaću, koja se za ukupno učiteljstvo ustanovljuje sa 3000 fl. dobivaju učitelji iz zemaljske blagajne, kojoj pripada naukovina (školarina) plaćena od pitomaca.

Učitelje, koji u ostalom nemaju časti činovničke, imenuje zemaljska vlada.

§. 46.

Učiteljski sbor drži redovito svakoga mjeseca sjednicu, gdje će pojedini podnieti izviešće o tom, što predaju. Na koncu svake godine imat će učiteljski sbor podnieti vladi izvješće o predavanju, napredku i broju pitomaca. Izvješće ovo imade se napose štampom izdati.

§. 47.

Tko želi biti primljen kao pitomac u hrv. dramatično učilište mora navršiti: mužkarac 16 godinu, a ženska 14 godinu. Izim toga ima dokazati, da je prije toga vremena polazio koje srednje učilište mužko ili žensko. Kod primanja imati će se svaki podvrći izpitu iz elementarnih predmeta. O zaključku profesorskoga sbora, koj se imade i na vanjske sposobnosti svakoga budućega pitomca osvrtati, visi primanje u zavod. Pokaže li tko osobitu sposobnost, to mu se mogu predhodni nauci oprostiti.

Pitomci su redoviti ili izvanredni.

Redoviti pitomci dužni su polaziti sve predmete §. 154. prepisane i podvrći se polugodišnjim izpitom. Vanredni pitomci jesu oni, koji će samo pojedine predmete slušati te niesu vezani polagati izpita.

Redoviti pitomci plaćaju 10 fr. školarine za svako polugodište. Vanredni pako bez obzira na broj predmeta 20 for. Od plaćanja školarine oprošteni su pitomci, koji uživaju zemaljsku štipendiju, ili oni sinovi trojedne kraljevine, kojim učiteljski sbor na temelju siromaštva i vrlo dobroga napredka oprost podieli. Školarina se plaća unapred početkom svakoga polugodišta.

§. 48.

Da se siromašnim darovitim pitomcem i pitomicam pruži prilika naobraženju osnovati će se pet štipendija po god. 200 for. Tko je izučio dramatične nauke pomoćju zemaljskoga štipendija dužan je na zahtievanje glumištne uprave stupiti u družtvo narod. hrv. glumišta na četiri godine uz primjerenu plaću. Pitomci oprošteni od školarine mogu se na taj način samo na dvie godine vezati.

§. 49.

Koncem svakoga polugodišta imadu se svi redoviti pitomci podvrći izpitu iz svih propisanih predmeta. O uspjehu njihovom izdat će im se redovita svjedočba. Ne bude li uspjeh koncem godine dovoljan izgubit će pitomac pravo na štipendiju ili oprost od školarine, te se ne može pripustiti u drugi tečaj.

§. 50.

Pitomci ne smiju prije dovršenih nauka stupiti na nikakvo bilo domaće bilo strano pozorište pred javnost, tom primjetbom da za slučaj povrede njihova obvezanost prema narod. hrv. glumištu svejednako postoji, o čem imadu početkom prvoga polugodišta izdati pravovaljani reverz, u kojem se globa radi takve povrede označiti ima.

§. 51.

Tko pokaže tečajem prvoga polugodišta podpunu nesposobnost za dramatično zvanje, ili padne pod karnu iztragu radi nepoštena ili neuredna čina ili povriedi zablažnjivim načinom pristojnost, biti će izključen po zaključku učiteljskoga sbora, te se ne će nikad više primiti u isti zavod.

§. 52.

Hrvatsko dramatično učilište otvorit će se čim prije. Pokaže li se s vremenom potreba, to će se taj zavod shodno preustrojiti.

* * *

Kako se iz ovdje navedenih točaka vidi, smatrao je ponajprije glumištni saborski odbor potrebno, da se narodno glumište kao zemaljski zavod zakonom inartirkulira, da ne dodje više u pogibelj bilo glede financija bilo glede narodnoga njegova značaja. Poznato je naime da je naše glumište dosada dobivalo podporu, a ta bi mu se podpora mogla iz kakvih god već razloga i uzkratiti. S druge se je strane i često kušalo udarati na narodni značaj našega glumišta, želeć otvoriti njegova vrata stranoj vili umjetnici. Te bojazni ne ćemo više imati, jer se samo sobom kaže, da zemaljski zavod ne može biti van hrvatski.

Najtežje pitanje, koje je imao odbor riešiti bilo je bez dvojbe pitanje o upravi glumištnoj. Ima li se glumište povjeriti jednomu čovjeku, ili odboru, ili podieliti upravu? Nema sumnje, da kad bi se moglo pomisliti, da može jedan čovjek spojiti sve one sposobnosti, koje treba upravitelj glumišta, da bi i zbilja najbolje bilo povjeriti svu upravu tomu jednomu čovjeku. Takva pako čovjeka riedko je naći u tudjinstvu, a u našoj domovini po gotovu je nemoguće. Bar se dosada nije još takav čovjek pojavio. U jednoga ima više umjetničkih, u drugoga gospodarstvenih sposobnosti, u mnogih riedkoga domoljubja, al sve spojeno u jednoj osobi niesmo još našli, a niti se nemamo tako skoro nadati da ćemo naći. Rezultat je toga, da il zapinje gospodarstvo, il zapinje umjetnost, a često i oboje. Uslied toga su nekoji pomislili, da bi najbolje bilo povjeriti svu glumištnu upravu jednomu odboru, koj bi laglje toj zadaći zadovoljiti mogo. Takav bi odbor po naravi glumišta imao biti mješovit, to jest bilo bi u njem i književnika i gospodara, pa bi se dogodilo ono, što se je već dogadjalo, da bi

Digitized by Google

jedni drugim smetali glasujuć jedni o stvarih drugih, u koje se toliko ne razumiju. Palo bi se iz jednoga zla u drugo. K tomu bi i gospodarstvo odviše bilo komplicirano, što bi, kako se je već dokazalo, na očitu štetu zavoda bilo.

Mi držimo, da je odbor zbilja udario najboljim po nas putem odieliv u načelu umjetničku od gospodarstvene struke, te povjeriv prvu odboru vještaka, a potonju intendantu. Kako je u nas još dramatična struka u povojih treba više nego li jedna sila, da ju pomogne pridići, imajuć se tuj obazirati ne samo na umjetnost u obće, već i na potrebu i zahtjeve našega naroda, a napokon i na jezik. To je tako ogromna zadaća, da će odbor dugo i dugo imati pune ruke posla, ako joj se bude htio ikako odazvati.

Dakako, da ima u glumištu mnogo točaka gdje se interesi umjetnički sa gospodarstvenimi stiču, al i za to je odbor po našem mnienju skrbio i sve prema načelu razdiobe udesio.

Vidi nam se takodjer dobro promišljeno, da je pridržano saboru pravo imenovanja glumištnoga odbora, jer u tom i leži ona prava garancija, da će se izabrati ljudi, koji odgovaraju zahtjevom umjetničkim i kojim će pred očima biti lih korist i napredak glumišta. Znade se kako su se u prijašnje vrieme odbori izabirali i kakvi su više puta ljudi u njih sjedili. Toga se nemamo već bojati, jer zakonodavno tielo ne treba imati nikakvih obzira, ne treba dieliti nikakvih milosti, već će ono imajuć na umu samo napredak zavoda, izabrati bez dvojbe ponajbolje i ponajvrstnije.

Da bude napredak glumištu još bolje osiguran gledao je odbor uvesti trajnost u službah, a to i jest ono, čega dosad nije bilo, a čega je bezuvjetno trebalo. Zato i pristajemo svom dušom, da se intendant plaća, a ne kako dosada da badava radi, da bude on i oba ravnatelja zemaljski činovnici, jer znajuć oni, da im je budućnost osigurana, žrtvovat će glumištu sve svoje sile i svoje vrieme, a s druge će se strane moći i od njih zahtievati ono, što se je dosad samo od njihove dobre volje očekivalo.

Prema tomu načelu gledalo se je i osigurati budućnost umjetnika osnovanjem mirovinske zadruge, što će bez dvojbe veoma koristno po razvitak samoga glumišta djelovati.

Da se medjutim ne troši u ludo tolik novac, i da bude i zemlji i umjetnosti što veće koristi osnovano je dramatično učilište, za koje i mi držimo, da je jedan od najbitnijih uvjeta napredku glumištnomu.

Rekav tih nekoliko rieči o tom statutu držimo, da će se njim zbilja zadovoljiti svim potrebam našega glumišta i da se može samo na njegovu temelju stalna zgrada dizati, te želimo s toga, da se ta pravila čim prije u život privedu, nebi li i našoj Thaliji jednom svanulo sunce, koje bi mu vedrije dane naviestilo.

LISTAK.

Novo glumište u Varaždinu svečano je otvoreno. Članovi narodnoga hrvatskoga glumišta iz Zagreba otvorili su taj hram umjetnosti hrvatskimi predstavami. Krasni je proslov načinio g. Vl. Vežić a govorio ga g. Mandrović. Najprvo se predstavljala Kukuljevićeva „Poturica“ onda „Djevojački zavjet“, Tvorničar“ i „lokot“. Pripoviedaju nam, da su naši glumci (naravski i glumice) uznieli Varaždince i zasvjedočili, da su svojoj umjetnosti dorasli. Osobito u „Tvorničaru“ da je jedan nadkriljivao drugoga. I elegantnim druževnim ponašanjem da su zasvjedočili svoj umjetnički ponos i pravo domoljubje, bez kojega nam ne ima napredka. Varaždinsko glumište, vele, da je puno ljepše od Zagrebačkoga. Od 1. listopada glumit će ondje njemačko družtvo. Žalimo vrlo, što se nije sastavilo dobrovoljačko hrvatsko družtvo, da nam njeguje domaću umjetnost, a prieka je nužda, da se to čini u Varaždinu, Karlovcu i drugdje.

Književnost. Danica, koledar i ljetopis družtva svetojeronimskoga za g. 1874. već je izišao. Sliedeća mu je sadržina: uz koledar i ljetopis pripoviedka „vještica“ od Petra Bučara; vjekopis P. Preradovića od Adolfa Vebera; nove narodne pjesme od Iv. Trnskoga; uzrok mnogomu zlu u obitelji i narodu od Dra. Riegera; Salernska škola (pravila, kako se čuva zdravlje); o porabi šljiva od Dragutina Stražimira; naši stanovi na selu od Dra. Ivana Dežmana; znamenite izreke starinskih ljudi od F. Klančanina; oblasti u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji (i u Krajini); te sajmovi. Znajući, koji su tomu koledaru suradioci i kolika je briga odbora svetojeronimskoga družtva, da mu koledar svake godine ljepši i bogatiji izilazi, ne će nam nitko zamjeriti, što tu knjigu već sada čitajućemu občinstvu, a osobito knjižarom po svoj domovini preporučamo, nek ju za dobe naruče; jerbo je to najcjeniji koledar, stoji samo 40 n. a izilazi u 7. do 8000 primjeraka te prolazi na jagmu. Svakomu će svećeniku i činovniku, svakomu učitelju i djaku, svakomu trgovcu, obrtniku i seljaku gospodaru dobro doći.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 41. U Zagrebu dne 11. listopada 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: — Na te mislim. — Mlinarska djeca. — Na osvitku. — Galmior. — **Pouka:** — Jurko Križanić — **Listak.**

NA TE MISLIM.

Spjevao Mirko Turić.

Kad za noćcom rana zora puca,
I već svietu danak sviće pusti,
Kad na pozdrav majci zvono kuca,
Tad iz krila lahki san me pusti;
Mislim nešto — srdce jače kuca:
Ime tvoje tad mi je na ustih,
Na te mislim, miljenice moja,
Pred očima slika mi je tvoja.

Sunce grane, danak božji svane,
Sve, što živi, na rad žurno grne,
Svaki stvor se na nov život gane,
Tad i mene na rad dužnost svrne;
Al mi često na um nešto pane,
Zamislim se: k tebi miso srne,
Na te mislim, na te oči tvoje,
Kod tebe su uviek misli moje.

Sunce zadje, zorom nebo rudi,
Mrak se hvata, tiha noćca pada,
Jasno zvonce na molitvu budi,
Pozdrav majci moli ona sada,
Majci božjoj sad se mole ljudi;
Da l' i za me moliš, mislim tada,
Na te mislim, na ta lišca tvoja,
Liepi cviete, divna ružo moja.

Noć je kasna, već je doba gluho:
Srdce moje zaman mira išće;
Vjetrić hukne, šušti lišće suho,
— Ružo — Ružo.! — šapće suho lišće,
Svud taj šapat čuje moje uho,
Nešto mislim, bol mi srdce stišće:
Na te mislim, na ta usta tvoja,
Kad će iz njih zamnjet sreća moja?!

Bilo, kada rana zora puca,
Bilo, kada mrak se hvata gusti
Bilo, kada sveto zvono kuca,
Il oluja na zemlju se spusti,
Svedjer moja vila ti pjevuca,
Svedj je tvoje ime mi na ustih,
Svud te miso hvata oko struka,
Volio bi, da te hvata ruka!

MLINARSKA DJECA.

Pripovieda R. Flider.

(Dalje.)

III.

U župi sv. Jakoba svetkovalo se svake godine proštenje uza svečani obhod, na koj su sa svih strana grnuli ljudi, bud da se Bogu pomole, bud da se poslije molitve zabave u obližnjoj krčmi, gdje se je vesela mladež sakupljala na pjevanku i ples.

Župna crkva stajala na pol sata daleko od našega jarka. Samo si trebao uzpet se na sljeme brdina, što su s juga zaklanjale jarak i eto ti cvietnih polja, gdje se pred tobom steru pukla u bezkrajnu ravnicu. Usried nasada jablana diže se ponosno toranj s pozlaćenim križem, a pod njim bieli se

Digitized by Google

crkva i nedaleko od ove župnikov dvorac. Naokolo stoje nepravilno razmještene seljačke kolibice, skrivajuć stidno svoje siromaško ruho med vrbovlje. Jedina krčma podiže bielo lice nad zarašteno selo, poput čarobne gospe, koja želi primamiti što više mladića.

Naši susjedi polazili svake godine na obhod, a polazili i ljetos.

— Idemo li rano na proštenje? upita dan prije Kovačić prijatelja, kog je ugledao na kraju vrta.

— Za hlada, odvrati ovaj, ne čudeć se nimalo pitanju, prem nije bilo prijašnjih dana ni spomenka o tom.

Jedni i drugi odjeli se za rana na taj dan u najljepše odielo, i krenuli oko sedme ure s doma. Ista Kovačićka odjela se u sivo odielo, objesiv na uši zlatne naušnice, da i ona svetkuje taj dan dostojnom vanštinom; ali tko bi zavirio u njezino srdce, vidio bi, da polazi najviše radi čovjeka, da ga razbornim opominjanjem od raztrošnosti suzdržava, te — bude li se dalo — i od krčme.

— Ženskinje zajedno, mužkarci zajedno! zapovjedi Kovačić spremnoj četi.

— Djeca na čelo! primetne Gospodarić.

Isti se mah razrediše, kao da polazi zapovied od gjenerala. Pavao i Marija pohite naprvo, Gospodarićka s Kovačićkom za njima, a najposlije prijatelji. Veruć se po briegu dodjoše do strme stiene, uzdižuće se baš naproti Kovačićevom mlinu strmo u vis. Na toj stieni stajaše željezni križ, što ga je dao Kovačić postaviti u zahvalnost, što je Bog občuvao njegova Pavla, koj se jednom, uzpinjuć se drzko po njoj, okliznu strmoglavce u jarak ne ozliediv se ni malo.

Svi se ustave ozbiljna lica, reć bi, da ih je tajna sila pripela na mjesto. Ni da je tko samo progovorio, jer nitko ne hćede ponavljati strašnu uspomenu, zavaljenu u zaborav novijimi dogodjaji. Pavao pusti Marijinu ruku, koju je dosle čvrsto držao i zadrhće tielom, spominjuć se, kako se je niza stienu skotrljao u deset hvati dubok jarak; i da se slučajno nije desio na mjestu, kud je pao, gust grm, izprebio bi se bio na tvrdom tlu do mrtva.

Poslije nieme stanke krenuše šutęć dalje, tek kad su se podalje od kobnoga mjesta udaljili, usudi se Kovačićka na tiho šaptnut:

— Sama blažena djevica Marija usadila je ondje grmlje, da ne bude nesreće!

— Budi joj hvala i dika! uzdahne Gospodarićka.

— A batine lahkoumnoj djeci, primetne Kovačić. Tko mu je rekao penjat se po stieni, ja bi rad znao, tko?

— Neblazni! prekine ga zabrinuto majka. — Bog je voljan bio čudo učiniti, da griešni ljudi u njega vjeruju.

— Bog ne čini kakvomu deranu za volju čudesa.

— Ah, Šimune, Šimune! ti si ne vjerujući Toma ti — ti si —

— Opet prodike. Idi, miči se naprvo — kod Jakoba nas čeka pop — jesi l' čula?

— Ah! uzdahne Kovačićka iz dna raztuženoga srdca i podje.

— Tko bi još ženske prodike slušao! Ne znam, čemu popovi uče tolike škole, uze Kovačić govoriti. — Ej! susjede, šta si se zamislio? zapita druga.

— Ništa, ništa, mislio sam, hoćemo li dosta rano doći.

— Bog te krstio! vidiš da je jedva sunce krenulo. Reci mi sad, da li i tvoja prodiče?

— Tko? a da moja žena. Kako kada. Kad ju kočiš naljuti, hoće i ona — ali je ne sluša nitko, dometne pecljivo Gospodarić, kad vidje, da se je žena obrnula.

— Ne boj se, ne — ne marim odgovarati, rekne ova. — Poznamo se. Rado bi me dražio. Po tom se okrene raztuženoj susjedi nasmijav se malo zlobno. Za čas se uspeše na vrh sljemena. Na zvoniku zazvonila zvona, i nadaleko razliegao se turobit i pozovan glas. Okolo crkve vrvila u bielo odjevena svjetina, navaljujući na crkvena vrata.

Razgledav se u okolo požuriše svi, i nitko ne progovori rieči. Pavao se nekako zamislio, poziruć kadkad u Marijino lice, a ova kao da se ga je svakiput prepadala i zabunjivala. Susjede koracahu sitnimi koraci za djecom, motreći znatiželjno vrevu svjetine, koja se je s briega na sitno razabrati mogla. Jedini krupni koračaji Kovačićevi i šviganje Gospodarićeve palice prekidahu tihi polazak.

Kad su blizu crkvi prispjeli, sustave se djeca, da pričekaju starce.

— Bože dragi! zakasnili smo na misu — znam da je već započela, rekne Kovačićka, i nagne žurno trčati, ne pazeć, sliedi li ju susjeda.

— I ostali pospieše korake i umaknu, razastav se, na crkvena vrata, turkajuć se s nasilnom svjetinom.

Svećenik stoji na propoviedaonici i žesti se i jadikuje o silnih griesih, koji su navladali po svietu, i ako se ovaj, tako govoraše, skoro ne popravi, zatrubit će za koj čas gromne trublje sudnjega dana i plamno ždrielo pakla proždriet će u grieh ugrezli sviet.

Čulo se ovdje, ondje jecanje baka, šapat strašljive djece, dočim se veličajnim talasanjem oriaše crkveni svod od popove rieči. Sve pazi napeto, sve upire oči na govornikova usta.

Krenuo obhod okolo crkve. Djeca podju napose a pred njom stari i pognuti učitelj, držeć u drhćućih ruku starinski molitvenik, te razdire hrapavo grlo, ko da para platno; za njim pjevaju djeca neskladno i bučno, kao po grmlju nestašno jato vrebaca. Poslije djece sliede djevojke, stidno gledajuć preda

Digitized by Google

se, samo se gdjekoja usudi mignuti na stran, i namah se zasramljeno pocrveni, i uzme prebirati čislo, i žvatakati ustima, kao da moli. Iza djevojaka dolaze žene i bake, koje iza svakoga trećega koraka uzdišu i klecaju krsteć se suvim rukama. Sasvim napose dolaze mužkarci, bez reda, bez pravila, otac uz sina, mladić uz starca, šapćuć medjusobno, te smiešeć se pridušenim smiehom, bilo čudnomu učitelju, bilo kojoj bogoljubnoj starici.

Zvona zvone, mužari gruvaju, zastave se vijore, a svjetina krotko i spokojno stupa okolo crkve.

Poslije obhoda razdieli se na hrpe svjetina, jedni krenu kući, drugi u krčmu, treći ostanu još koj čas na mjestu.

— Jeste li se dosta namolili? upita Kovačić svoju družbu, kad se po dogovoru pod lipom iza groblja sastadoše.

— I odviše, prihvati Gospodarićka. — Nam ženam nije se nuždno mnogo moliti, ali vam, koji ste crni ko gavrani ili začadjeni dimnjaci —

— Šta? šta? upita sad Gospodarić, da natjera ženu u tjesnac, jer je znao, da ju je lahko smesti.

— Velim, da smo mi golubice, a vi gavrani.

— Ja velim, da ste vi guske a mi sokolovi, pobije Gospodarić ženu si, i nasmije se slavodobitno.

— Guske! hahaha! bane u smieh Kovačić — dapače moja je tuka s dugim nosom.

Ovo je Kovačić rekao, da naljuti svoju ženu, koja se još uviek od prije mrgodila, odvraćajuć od njega oči.

— Nikud, — ali baš nikud ne idem više, kuda ti podješ, jer ne znaš drugo van grizti i rugati se — nesretne mene! navali Kovačićka plašljivim glasom koriti supruga. Ti ćeš me tvojim ujedanjem spraviti u grob, al, neka, neka, ni tamo nije zlo! Tu krene na stranu, kao da će plakati.

— Ženo!

— Dobro, dobro.

— Ti ne znaš šale.

— Takove ne.

— Hodi, da se pomirimo, ne ljuti se, niesam tako mislio. Kovačić ju prihvati za ruku i privuče ju k sebi. Kovačićka se malo mrgodila, ali se za čas nasmije suhonjavim licem, kad joj i drug iz šale na ljuto okrenuo lice, stegnuv duge obrve, da su se u sredini čela sastale.

— Tako valja! znadem, da se moja starica ili da rečem mladica ne ljuti, nego samo tako. —

— Dosta je dosta, idemo, prekine ga ublažena supruga.

— Kuda? upita Gospodarićka.

Gospodarić trgne ramenom, kao da je to pitanje suvišno bilo.

— Kuda pošteni ljudi idu, kad ožedne, rekne zatim.

— K izvoru kriepostí, dometne Kovačić.

— Oh! opet trošiti novce, kao da ih suviše imademo. Idemo radje kući, kod kuće se zabadava jede i pije, opomene Kovačićka videć susjedu spremnu da krenu u krčmu.

— Gdje su djeca? uleti joj se u rieč Gospodarićka, i obazre se na sve strane.

— Djeca? Valjda su već pošla kući. Nije druge, moramo, moramo tad i mi, rekne odlučno Kovačićka.

— Djeca se valjda požuriše zijat u razvaljenu peć! posječe si Kovačić ženu, tražeću povoda, da ne idu u krčmu. — Otišla su u krčmu, u nadi, da ćemo i mi onamo.

— Dakako, potvrdi Gospodarić i pogladi se rukom po obrijanoj bradi.

— Eno ih! Eno ih! klikne Gospodarićka, sad će zamaknut u krčmu.

— I zbilja. Sad moramo onamo, potvrde složno susjedi. Kovačićka nezadovoljno zaklima glavom i podje s družbom.

Pavao i Marija odoše u istinu poslije obhoda krčmi, ne obaziruć se na roditelje. Nešto su zaključivali, da će ovi onamo, a nešto ih želja vukla, da se zabave na plesu, što ga poslije svakoga obhoda udešuje seoska mladež uza svirku ne udešenih gusala pod strehom priredjenom za gostove u ljetu. Odstranili stolove i stolce, izmeli pod, namjestili glasbenike u kut, pa eto ti ljetne plesne dvorane!

Primakav se bliže začuju svirku i škripnju čizama, toli zamamnu i pozovnu, da se niesu mogli suzdržati, a da ne polete u kolo.

Mladići stojeći naprama djovojkam tipkaju hitro i okretno prstima po tlieh popodbočiv se obima rukama o kukove, a ove se okreću i priletavaju k mladićem da se zajedno s njimi u kolu okrenu. Sad se promiene i tipkaju djevojke, a mladići se okreću. Izmjenjujuć se tako jedni i drugi plešu dok im ne ponestane daha.

Pavao uhvati Mariju okolo pasa, okrene se nekoliko puta s njom u okolo, te se krećuć namjesti u red s ostalom mladeži.

Sve se je divilo nadošlim plesačem. Pavao najspretniji od najspretnijih, a Marija najljepša od najljepših. Zamjerno se ogledavaju mladići na Pavla, zamjerno djevojke na Mariju.

Ima tu djevojaka sa svih strana nakićenih od pete do glave iglom i vrpcom, djerdanom i prstenjem, ali se od svih nakitom odlikovala Marijina susjeda, kći skupoga Bučića — dekla Mara. Nametala na se uresa za tri druge. Zataknula u vlasi cvieća, da bi se na njem, kako no vele, blažče moglo napasti. Bahato uzdiže glavu, priezirno motri ostale djevojke, a najvećma Mariju, na koju se mladići željnim okom stadoše obazirati.

*

Digitized by Google

Ono malo njih, što ju je pazilo, iznevjeri joj se, čim je Marija došla. Ima doduše nešto bogčarije, što živi od dana dana, bez krova i kućišta obazirući se na nju rad njena bogatstva, ali se ona takvih neimalaca stidi.

— Gle! šaptnu debela Mara djevojci, kraj nje stojećoj — gle, kakova je Marija ovamo došla, ni prstena nema na ruci, ni češlja na glavi, pa kako joj rubac na hero stoji, hihihi!

— Ali je ipak najljepša od nas.

Mara pomodri od jada i ljuto se suprotnu drugarici.

— Šta? Marija! tá da je najljepša? Ja se na njenom mjestu ne bi usudila ni ovamo doći, — neka ide radje purice pasti —

Za toga su i naši susjedi stigli krčmi, da gledaju veselu mladež.

— Gledaj der naše mladence, kreću se ko kolo okolo točka! — nije šala — još bi i nas nadražili, da se okrenemo na starih nogu, veli Kovačić i radostnim licem motri djecu, kružeću se u bujnoj vrevi.

— Boga mi, bi! da me niesu izdale noge, ja bi mu se odmah pridružio, primetnu Gospodarić.

— Ej susjedo! opet će Kovačić, ne bi l' onako malo?

Gospodarićka se porumeni i uzmakne natrag.

— Bože sačuvaj! Bilo bi smieha, da su poklade, kako, tako.

— Djavola! tko nam se nasmije, izkresat ću mu zube!

— Ni za sve blago cieloga svieta, izpriča se Gospodarićka, i uzmakne dalje.

Ali moj Kovačić ne budi lien, već skoči, pa uhvati susjedu i hoćeć ne ćeš dovuče ju uz pisku i uztezanje do strehe. Opaše ju jednom oko pasa, a drugom ju zahvati za ruku, i okrene se nekoliko puta, da se je pod tresao.

Mladež se stala smijati, da se je previjala, ali to Kovačić, kao da ne čuje; vrtio se, dok mu nije sape ne stalo, a debeli znoj šiknuo po licu.

— Tako valja! rekne kroz hohot sustali Kovačić. — Da nije trbušine, ja bi se brže okretao od ikojega mladića. Evo ih! — šta ste sustali! Šta se smijete? — Ej! dok sam ja bio mlad kao vi, okretao sam se, kao babino vreteno, ne mogli mi gudači dosta brzo zagudati, prije bi im popucale strune i polomili se prsti.

Ali se uzprkos Kovačićevoj obrani ne utiša smieh, najglasnije se orio Gospodarićev, koj ne mogaše pojmiti, da bi se Kovačićeva trbušina onako okretati dala, a što više — da mu je pošlo za rukom plašljivu ženu zavući u kolo.

Čim je Kovačić ustao, iztrže mu se Gospodarićka, ne znajuć bili se ljutila, ili smijala te dobjegne k susjedi, koja se krstila od čuda. —

— Jadne vas! nije dosta da sâm luduje, hoće da i drugoga smiehu izvrgne! srete Kovačićka zasopljenu susjedu.

— Osveta! osveta! izrekne ova pridušenim glasom, otiruć znoj.

— Ha! ostavimo ih same — dosjeti se Kovačićka, ali neodlučno sustane kod pomisli, da ostavlja raztrošnoga supruga na pogibeljnu mjestu.

— Ala bi nam nagodile, kao Krapinci raku! progovori iznenada nadošli Kovačić iza ledja žene. — što misliš, susjede, ne ćemo si za njima otirati suza?

— Što se mene tiče — ja dozvoljavam, odvrati Gospodarić prisluškivajući zajedno s prijateljem Kovačićkinu priedlogu, i odmahne rukom u znak podpune privole.

Gospodarićka se ne usudi uzdić oči pred susjedom, tako ju je smela njegova drzovita šala, a tim više, kad je ovaj zapitao:

— A kako je susjedo? zar ne da smo se okretali ko dva srasla listića na vjetru?

— Platit ćemo mi to! jedva izusti promuklo ova.

— E! znamo ga mi: ja i susjeda! da nas ti derani svojim smiehom pomutili niesu, zanieli bi se u zrak, opet će Kovačić lukavim smiehom.

— A tvoja trbušina ostala bi na klinu? primetne zlobno razdražena mu žena, na što se svi glasno nasmiju tako, da je sad prvi puta usudila se uzdić oči zadovoljena i bar nekako osvećena Gospodarićka.

Šaleći se odu na Kovačićkinu nevolju u krčmu.

Iza, vinom polijanih, stolova sjede seljaci, rogoborno govore o kojoj seoskoj novosti, izpravljajuć jedan drugoga.

— Tako je. Slušajte! veli jedan.

— Nije tako. Vjere mi nije! izpravlja ga drugi.

— Nijedan vas nema pravo, ja sam polag bio, na ove moje oči vidio sam cieli čin. Dajte da vam kažem — umieša se treći.

— No — no — da slušamo, sada će svi, podižuć pozorno glave, a gdjekoji bi i ruku priložio na uho.

Mladji se uz silan smieh nakupili oko jednoga stola, zabavljajuć se čudnim prizorom. Usred njih zavalio se na stolac pijanica Kolarić iz jarka, i hrapavim glasom moli, da mu naliju koju čašicu vina, jer mu ga nikoji krčmar ne htijaše više davati na dug. Kradimice nasiplje objestna mladež u vino papra i soli, a Kolarić ju žedno na sveobću radost ulieva u nećutljivo grlo.

Naši se susjedi namjeste okolo prazna u kutu stojećega stola, gdje je jedino škrti Bučić zapremao jedan stolac, srčuć polagano i obzirno čašicu vina,

Digitized by Google

Jedva da se pozdraviše s njim, okrenu se nasmješljivo od njega. Ali se to Kovačićki na žao dalo, i prijazno sjedne uz njega. Ljudi jednake nevolje, sažaljuju sebi ravne, osjećajuć uz to polakšicu vlastite boli. Ovaj joj smjerno pripovjedio, da je došao rad kćeri, koja je želila naplesati se.

— Ah! vaša je kćerka zahvalno diete, ona vas ljubi, ona vas sluša, da — da je... šapće Kovačićka.

— Kako? kako, draga susjedo? znatiželjno pita Bučić.

— Da je moj Pavao voljan, ili ne — on bi bio voljan, ali moj nesretni Šimun misli, da za njega veće sreće nema od Gospodarićeve Marije, a ja znam, vi se nebi protivili kao otac Mare?

— Kako, draga susjedo! Oboje bi bilo sretno.

— Oboje, oboje i mi uz nje, svendilj šapće Kovačićka, da ju njezina svojta ne čuje. Pa da što imaju ti Gospodarići, ja ne bi ništa rekla — ali bogčarija. —

— Bogčarija! potvrdi Bučić i prevrće rukom novce, razsute po žepu. — Ne bi li se štogod dalo uraditi? pita opet sklonu i povjerljivu Kovačićku.

— Težko... zakima dvojbeno ova, moj je Šimun čudna glava, što on smisli, to se neda oprovrći, prije bi nosom prebio stienu.

Još se dugo razgovaraju medjusobno, razmisljajuć osnove, kako bi Pavla od Marije razstavili, ali im se nade razbijaju o silnoj volji Kovačića, — ljubav djece smatrahu krhkom zaprekom.

Odmaknu se koliko se dalo od njih, zabavljaju se naši susjedi, natakajuć si marljivo čaše. Gospodarić se smije smiešnim plesačem, a Kovačić draži ljutitu susjedu, da se je okretala ko vila okolo vitoga bora.

Mladež se veselo vije, sliedeć zvukove jednostavne glasbe, pod striehom, i nježnim zanosom uživa slasti plesa. Mnogim se ljubovnikom, koje možda raztavlja mržnja roditelja ili druge okolnosti, udesi prilika, barem na čas ticat se žudjenoga bića; oko tone u oku, dočim se ljubeća srdca jedno uz drugo prilažu uz drhat sretne ljubavi.

Kakovom opojnom radosti zanjihavaju se naši ljubovnici na krilih glasbe; čini mi se kao da izmiče izpod njihovih nogu pusta zemlja, a da se zanose u krajeve vjekovite nikad nepomućene sreće!

Čudnovato se ponaša medju milokrvnom mladeži debela Mara! Našla si staru trcljastu, krezubu dievu škiljavih očiju, zlobnu kao zmiju, kojoj se je seoska mladež rugala. Kada su hćeli koga nadražiti, podražiše ga krezubom Barom, podmećuć mu ju za tajnu ljubu.

— Znate šta nova? upitao bi jedan od šaleće se mladeži.

— Šta? zapitaju znatiželjno svi, a uz to pitanje navire im na usta pridušeni smieh.

— Bara — Baretina se udaje.

— Gle vraga! A za koga ide?

— Za našega Janka — Jankića, kako se već zvao onaj, koga su hćeli nadražit.

— Nije moguće! Ej lukavo je čeljade naš Jankić!

— Tako mi sunca, istina je!

— Hahaha! udarila bi na to u smjeh razuzdana mladež na žalost i jad Bari namienjenoga sretnika.

Smiešno je dakle bilo od Mare, da se je pridružila takovoj djevojci, ali se utopljenik i za slamku hvata. Mara se ljutila, što za nju ne mare, a u toj ljutosti željela i drugim pomutit radost.

Dogovorila se s novom drugom, da će plešućoj Mariji podmetnuti okrnjak od stolca, a kad se spotakne, da će joj se iz svega grla nasmijati.

— Samo pazi, moja Barice, da te ne opaze; kad se Marija k nam okrene, a ti se sagni, kao da hoćeš nešto podići, i hitro — hitro podmetni drvo, reče Mara tiho škiljavoj druzi.

— Ali ako me opaze?

— Muči Barice! Dat ću ti ovaj prsten na lievoj ruci, ako joj pogodiš pod noge. Ne boj se, ne gledaju na nas!

Mara se okreće lagano, poput cvieta, koga je proljetni vjetrić zanio u vis, i približaje se kovarnim djevojkam. Bara se već sagiblje, da podmetne kobno drvo, dočim joj se druga pripravlja na gromoran smieh, kad na jednom doleti medju plesačice ne opažen od nikoga, pijani, do gola poderani Kolarić, i obuhvati usahlim rukama iznenadjenu Maru.

— Pomoć! Pomoć od razbojnika! povika iz svega grla ova, ali se nitko ne miče, da joj priskoči u pomoć; da pače se većina stala smijati, i gledati, hoće li se Mara oteti.

— Maro! zabenavi Kolarić, daj de, da nas dva zaplešemo! — i pijan padne po njoj.

Mara odskoči, turne ga od sebe, ali se u njezinu nesreću Kolarić čvrsto uhvatio za odielo, te kad se Mara trznu u nazadak, ostade mu komad tanahnoga ruha u ruku, a debeljka kako je sobom mahnula strovali se medju gudače od kojih je jednomu uz silni prasak do sitna sdrobila gusle.

Stoji cika, stoji vika, smieh i rogobor,
Da se od dna pa do krova trese plesni dvor!

(Dalje sliedi).

Digitized by Google

NA OSVITKU.

Spjevao **I. T.**

Uglasbio za mužki sbor.

FRANJO Š. KUHAČ-KOCH.

Lento ♩ = 56

Tenori

festoso *p* *f*

I nam e - to sva nu dan Je - dva

Bassi

p

p *f* *dim.* *p* *f* *dim.*

je-dnom do-če - kan Sun - ce nam se žar - ko ra - dja U - da gri - je to - pli

p *f* *dim.* *p* *dim.*

p *f* *ff* *p* *pp*

griev I na kra - ju cr - nih sva-dja Po - ja - vlja se jas - ni piev. ja - sni

p *f* *ff* *p* *pp*

Andante con moto ♩ = 80

mf

piev. Oj ti bie - li da - ne daj Bož-jom nam se prav - dom sjaj

mf

f *mf*

Ra-dost pu - ni bol-ne gru - di Má - vî na de si - nji trak Žur-no te - ku

f *mf* *f*

Digitized by Google

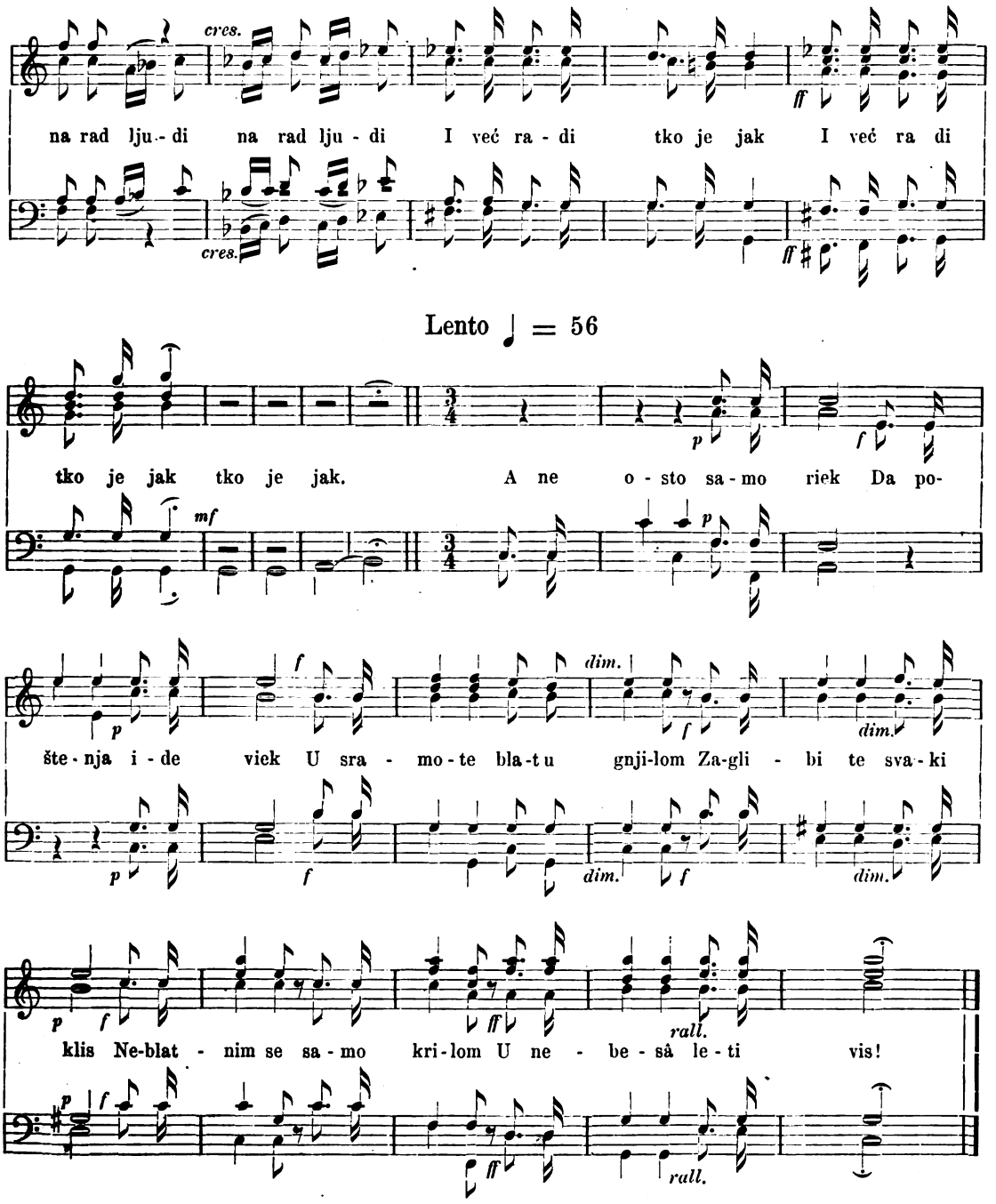

I nam eto svanu dan
Jedva jednom dočekan!
Sunce nam se žarko radja,
Uda grije topli griev,
I na kraju crnih svadja
Pojavlja se jasni piev!

Oj ti bieli dane, daj
Božjom nam se pravdom sjaj,
Radost pùni bolne grudi,
Mávi nade sinji trak,
Žurno teku na rad ljudi,
I već radi, tko je jak.

A ne osto samo riek,
Da poštenja ide viek:
U sramote blatu gnjilom
Zaglibi se svaki klis,
Neblatnim se samo krilom
U nebesâ leti vis!

I tko nije kljast i hrom,
Svak nek ide spasit dom,
Svak na dužnost nek poleti,
Kud tko snagom može seć,
Nek se duše svaki sjeti,
Dugo narod trpi već!

Ajdmo složno, tko je zvan,
Pošto radu svanu dan!
I domòljub bio sbilja,
Tko se dugo diči tiem;
Tko je voljan doć do cilja,
Ne prudi mu mlitav driem!

Već se rudi uz taj mar
Proljetnoga cvieća šar,
I već služe ruke liepe
Rujnoga vinca napitljaj,
Da nas bodre, da nas kriepe
U čas dobar — Bože daj!

Digitized by Google

GAMIOR.

Priporiedka iz ruskoga života. Prev. Gj. Š. B—čki.

I.

Čudna li se igra zaigrala na obrežini Vasiljeva ostrova u Petrogradu: pred svakim dućanom lepršala sila božja golubova. Bio je prvi, pa baš s toga tiem ljepši i povoljniji proljetni dan. Visoko nad tornjem admiralske palače sjajase žarko proljetno sunašce, od kog se silni toranj blistaše poput plamenita stupa, a zviezde i križevi na kubah crkvenih titrahu poput sjajnih meteora. Divna Neva, najplavetnija rieka na zemlji, brzaše strelimice k moru; bijaše toli bistra i čista, kano da se je hćela slomivši svoje ledene okove, pokazati u najpodpunijem pobjedonosnom sjaju. Njezinom širokom razinom nanizao se brod do broda počam od ponosna trojedrenjaka do najprostije ribarske barčice. Carske brzače križahu riekom prema Petrovu dvoru; brodovi uzeše naklanjati svoja jedra u znak pozdrava i časti, koju izkazivahu oholomu brodu Bogatiru, štono uprav izmedju njih kano ponositi labud dolje prema pristanu prošumlje, da ondje prvu svoju ljetošnju plovitbu dovrši. Tisuće obrijanih i neobrijanih ljudi, liepih i nakićenih gospoja i prostih žena stajahu na obrežini od crvenkasta, ugladjena granita ili na ladjenjaku i gledahu veselih lica kano začarani u rieku, otu ljubeznu majčicu sto tisuća Petrogradjana.

Nu trgovci, sabrav se u više hrpa niesu baš danas mnogo za rieku marili, premda baš oni s Nevom najvećega posla imadu, izuzam možda jedine mornare i brodare.

Snažne i ozbiljne te ljudine u svojih dugačkih, sve do vrata zakopčanih suknenih kaputih, bujnih i dugih do pasa sižućih bradah, koje bi svakomu kalifu pristajale, svetkovahu danaske osobitu svečanost.

Bilo je prvi put ovoga proljeća, što se njihovi ljubimci golubovi prostim zrakom poigrati mogahu. Svaki trgovac Rus imao u ruci štapić, a oči upiljio prema nebu, gdje se golubovi kretahu i natjecahu, kako im gospodar štapićem pokazivaše. Inostrani na Vasiljevu ostrovu stanujući trgovci prekrstiše ruke i gledahu posvema nehajno otu neobičnu zabavu.

Medju hrpami tih vikača, zviždača i zanešenih igrača šuljao se čovjek, koj je tolikim čudom tu igru motrio, te si mu na licu mogao čitati, da ju prvi put u svom životu gleda. Kadgodj bi se koji golub iz visine od sto hvati poput olovna taneta spustio pred noge svomu gospodaru, da se odmah iz nova prema nebu podigne, svaki put bi se naš čovjek sit načudio, i čudjenje svoje živahnimi francezkimi uzklici izrazivao.

Bio to čovječac svojih dvadeset i šest godina, širokih pleća, liepa stasa, a nožku je imao, kakovu si najtaštiji Francez zaželjeti može, što baš nije mala stvar. Žutkasto lice sve mu bilo zarašteno: pod nosom dva omašna brka, sa strane puni zalizci a na podbradku ponosita francezka bradica, sve je to bilo brižljivo umjetno počešljano i našušureno, a sva se umjetnost češljačka izcrpila tek na njegovoj glavi, gdje se digla reć bi šuma vranih uvojaka, te je živo čudo, kako se ta sila crnih vlasi pod vlastitom svojom težinom ne slegne već stoji svako na svoju heru kano da je od kamena rezano.

Pogled mu je kano da kani razsjeći koga svojima malenima crnima očima i sasvim dobro pristaje živu kretanju njegova tiela i onoj lukavštini, što mu iz lica probija.

Da mu skineš sa čižama one svietle ostružice, to bi ga sva ostala odjeća izdavala za onakva gospodičića, komu se slobodno na tiho prišaptne, da je potepuh ili vucibatina.

Šuljaše se medju hrpami igrajućih trgovaca laganim i odmjerenim korakom, zavirkujuć u dućane, a najradje bi mu se lukavi pogledi krali u dućane onih novčara i mjenjača, koji sveudilj uza svoje naslagane novčane kupčiće stojahu držeć u ruci svoj kamenčar i računicu pločicu. To prinuka nekoje trgovce, da ga zapitaše, koga traži i bili mu oni čim poslužiti mogli?

— Grand merci, messieurs! odvrati im stranac, kimajuć glavom. — Ali vjerujte mi, ni sâm ne znam vam kazati koga tražim, dok me tko ne nauči ruski čitati... Ne bi li mi tko od gospode hćio da pročita ovu adresu?

Izvuče iz žepa komadić papira, na kom bijahu napisane dvie ruske rieči i pokaza ih trgovcem.

— Taj čas gospodine! naći ćete, koga tražite, rekoše mu trgovci, smiešeći se. Ime je to cielomu Petrogradu poznato: vidite li onu dugu nizku kućicu od granita? Idite i želimo vam dobru sreću.

Francez nakloni se i podje k onoj kući, koju mu pokazaše, mrmljajuć izpred sebe: Čudni su ljudi ti Rusi... Tko bi mislio, da oti ljudi blizu ledene Sibirije jezik velikoga naroda toli gladko govore, te se skoro sramim svoga gascognskoga narječja? Čini mi se, da se Francez svojim jezikom ovdje toliko ne preporuča, koliko u Njemačkoj... Gledat ću, da naskoro odavle odmaknem.

Stane pred jednim dugim novčarskim dućanom a u nutri vidje, gdje na neke vrsti naslonjaču sjedi starac biele brade, u ruci mu pero a do njega računica ploča. Neko-

Digitized by Google

liko sluga, svi s bradami i zakopčanimi kaputi sjedjahu, ili hodahu dućanom ili brojahu novce uz najveću tišinu.

Francez pokaza starcu svoju cedulju.

— Mitrofan Jurjev? pročita starac krepkim glasom. Ime je moje, čime mogu služiti, gospodine?

— Ja sam, kako će te odmah vidjeti, chevalier de Saint-Mandon, iz grofije La Chalosse u doljnoj Gascogni, odgovori Francez, te vam imam otvoreni ovaj list predati. Baš sam ov čas s Bogatirom nadošao i trebam pet tisuća rubalja srebra, da se ovdje pristojno namjestim i uredim.

Starac uze cedulju i pošto ju je pazljivo pregledao, reče: Hej Vanko! nije li došla kakova doglasnica od A. Brintona, Craig et Blaiki-a, novčara u Londonu i Glasgovu?

— Ne znam za nikakvu doglasnicu, odgovori upitani sluga.

— Vjerovnicu primiše i izplatiše znamenite kuće u Kodanju i Gdanskom, prihvati chevalier de Saint-Mandon, kako se o tom sami osvjedočiti možete, pridoda, pokazav prstom neke bilježke, koje posvjedočavahu, da je na tu vjerovnicu već dvanaest tisuća franaka izplaćeno.

Mitrofan Jurjev promišljaše jošte časak, a onda izvadi silan svežanj mjenica, od kojih odabra jednu te ju poda slugi.

— Pogledaj, sinko, to ti je mjenica jedna od Brintona, Craig i Blaiki-a, a evo ti vjerovnice... Plemeniti gospodine, tko vam je moju adresu napisao.

— Ruski konsul u Gdanskom!

— Ruski konsul. Ah, oprostite, Gospodine!... Francez nakloni mu se lagano.

— Vjerovnica je istinska i prava, primetnu Vanka.

— Brže! brže! pritjera ga Mitrofan. — Što oklievaš, broj brže!.. Koliko trebate, gospodine chevalieru? Star sam i ponešto čangrizav, ali ipak vazda uslužan... Možete dobiti kod mene podpuni ostatak vaše vjerovnice...

— To mi je drago, gospodine! odvrati chevalier.

I Vanka uze brojiti i brojaše skoro bez konca silne carske banknote. A kod ih je bio nabrojio, turi ih stranac u svoju listnicu — osam tisuća rubalja, od kojih mu listnica nabrekla, da ju je težkom mukom u prsni žep uturio.

Saint-Mandon se liepo s Mitrofanom oprostio te izišav iz dućana niti ne pogledao golubarâ.

Nekoliko časova poslije toga preveze se preko Neve neki ulični redar sa svojom težkom batinom, te sišav na kopno skoči bježat, gurajuć i rušeć izpred sebe sve, što mu na putu bilo do dućana Mitrofana Jurjeva.

Starac si baš stao zadovoljno gladiti bielu bradu i metnuo u kraj svoju pločicu.

— Šest sto rubalja namakosmo! reče posmješno.

— I k tomu cieli prid! doda Vanka, taruć si ruke.

Na to uleti zasopljeni i uznojeni redar.

— Ja sam prvi, a prvi uviek najbolju viest donosi, vikaše redar toli žestoko, da je sve u dućanu od čuda poskakalo, neizuzam ni starca Mitrofana.

— Dobru viest nosim, tisuću je rubalja vriedna! Budite na oprezu, nekakvi varalica, koj je upravo s Bogatirom nadošao kani vas za pol milijuna prevariti...

— Što velite? pitaše Mitrofan Jurjev.

— Vjerujte mi, starče, triezan sam kano i vi, odgovori redar.

— Pošli smo tražiti lopova, ali ja mišljah, da će najpametnije biti, da vas dodjem opomenuti, da budete na oprezu.

Unidje drugi čovjek, redarstveni častnik.

— Dakle si već ovdje, Kapčoni! izdere se častnik na svoga podanika, lupiv ga šakom za vrat, da je namah iz dućana izpao.

— Mitrofane Jurjeve! progovori častnik. Evo sam vas od velike štete obranio. Upravo je s Bogatirom nadošla viest iz Gdanskoga, da je neki Francez...

— Oh, svjati Nikolaja! Oh, Bože Hristose! vikaše Vanka, dočim se starac gospodar odrvenio, ja sam mu već novce odbrojio....

— Da je neki Francez digao u Gdanskom znamenitu svotu na krivu vjerovnicu i da je od našega konsula izmamio tvoju adresu, nastavi častnik, ne mareć za Vankinu viku, i da je gdanski novčar odkrio prevaru, prvo nego što je bio Bogatir u more otisnuo i mi smo ga na brodu zaludo tražili, valja da nam je ubjegnuo i to po svoj prilici ovamo, da pohodi starca Mitrofana. No, Jurjeve, koliko dobiem za svoju dobru viest? zaključi častnik.

Mitrofan se svejednako na to častnikovo kazivanje križao i nešto u svoju siedu bradu mrmljao.

Kao što niemac prsti prevrće, kad hoće da što kaže: tako je i naš Mitrofan nehotice uhvatio svoju pločicu i stao po njoj svoj nesretni račun slagati.

— No, viknu redarstveni častnik, jesi li već jednom izračunao, koliko moji dobri glasi vriede.

— Ni kopeka, odvrati Mitrofan sasvim mirno. Već sam bolan prevaren i tvoja mi je opomena kasno došla.

Ali se častnik ne miče iz dućana, dok nije nadošao neki kozački pukovnik, koj donese iste glase, samo što je uza to začeo i sve potankosti pripoviedati, kako je naime taj tobošnji Gascognac znao prevariti oštroumne njemačke novčare i obzirne ruske ob-

Digitized by Google

lasti. A napokon će reći Mitrofanu: — Ti si, baćuško, star pak zato i škrt. Ali ćeš mi ipak, budući trebam nove pištole, karabinku — — — a i konj mi nije za ništa, a knez Šeremetjev ne daje kozakom novih konja — — Dakle, baćuško, dat ćeš mi — nemoj se toliko plašiti — posudit ćeš mi — čuješ, starče, posudit ćeš mi dvie stotine rubalja. — Što? što kimaš starče? Misliš, da ću te prevariti. — Aha, znadem, štarče, što ti je, ti niesi Rus, nego pritajeni Poljak — — Čekaj, žide, pojest ćemo te pa onda povratiti i nogama pogaziti, zače se kozak derati.

— Evo ti petdeset rubalja, pukovniče, reče Mitrofan mirno, podav nu na tiho odbrojene banke. Ali nemoj, sinko, nazivat više Poljakom onoga, koj je kršten vodom iz moskovskoga kremla.

Pukovnik pogleda novčara lakomnim pogledom: Hvala ti, poljubio bih te, starče. — Uhvatit ću ti lopova. Ali, dragi baćuško, daj mi jošte petdeset rubalja, ili daj mi dvadeset ili makar samo petnaest.

— Evo, pukovniče, ali više ni kopeka prekinu mu rieč Mitrofan ponešto ljutit i dade mu jedan jedini rubalj, koga naš pukovnik liepo u žep turi i lagano se iz dućana izmakne; morao je po svoj prilici opaziti, gdje se Mitrofanovu dućanu približuje neki viši činovnik redarstvenoga popečiteljstva, koj je i opet Mitrofanu izpripoviedao viest o Gascogncu i zahtievao svoju pristojbinu.

— Tko će do biesa još doći, da mi javi, kako sam prevaren, reče Mitrofan. Sreća i Bog, da je u Nevi dosta vode.

Tuj mišljaše novčar Nevom svoju kesu a vodom novce, koji mu se zbilja taj čas kano voda izmaknuše: nu sreća ipak po starca, što bi se težko bila izcrpila voda iz njegove Neve.

II.

Petrograd je Petrgrad; toj liepoj priestolnici ledenoga sjevera ne ima na svietu ravne i jesi li se njezinoj čarobnoj i neobičnoj krasoti nadivio, težko će ti se što drugo divnijim činiti.

Ulicom Aleksandra nevskoga leti lagana drožka; na baku sjedi mlad kočiš, nije to bio prosti kakov izvožčik ili možda najmljen fiaker, nego pravi pravcati kočiš, koji se naslov tja do kinezkoga zida poznaje. U drožki sjedjela stara, odebela gospodja, ter s ponosom pogledala na svoga kočiša, koj si je bio na glavu nataknuo bielu šubaru, vriednu sto rubalja, a tielo zagrnuo dugim kaftanom i opasao kašmirskim šalom. Gledala ga gospoja i računala njegovu napravu na dvie tisuće rubalja, a i kočiš kano da se svojom bogatom napravom ponosio, tako se oholo o bak oslonio i pruženima rukama vrane svoje ukrajince vojkao.

Premda je gospodja na svojoj ekvipaži veliko bogatstvo na vidjelo iznosila i ona sama bogato napravljena bila, ipak joj je na glavi sjedio čedni kakošnik, to je velika zlatom i biserom izkićena staroruska ženska kapa, koju nošahu obično stare trgovkinje, zatim primalje i dojkinje.

Pred najljepšim dvorom Nevske ulice postoji kočiš, skoči sa baka i pomože gospodji iz drožke takovim poniznim strahopočitanjem, kojim bi se i svaka kneginja zadovoljiti mogla.

Gospodja unidje u hodnik dvora, te prolažaše medju množinom podvornika kano stara poznanka, kamerdir, kako se pokvarenim ruskim jezikom naziva sobar, otvori gospodji vrata i pusti ju u sobu, ne najaviv je nikomu.

Pred nju izšeta visoka i snažna gospodja liepa i plemenita lica, žarkih ali ponešto mirnih očiju i zlatne dugačke kose, koje si je gospodjica niz biela svoja pleća spustila, kano da se je kakvim plaštem zagrnula.

Bila to kneginja Sofija Lorostina, prva ljepotica u Petrogradu. Već od više godina bijaše ostavljenom sirotom bez otca i majke te stojaše pod tutorstvom svoga ujaka grofa Olega Grodžova, dok je sam car ne izbavi toga nepovoljnoga skrbničtva, proglasiv ju punoljetnom. Od tada življaše gospodski ne samo u Petrogradu nego i na svojih imanjih u Kargapolu, Inborskome i Pečori.

Kneginja zagrli staru nadošlu gospodju i namignu zatim svojoj dvorkinji i mladoj nekoj pristaloj Čuhonki, svojoj družici, neka izadju iz dvorane, što one i učiniše, duboko se naklonivši.

— Bog blagoslovio tvoj dolazak, draga Boriso! reče kneginja, prebacivši si bujnu kosu preko glave, te joj glava prilikovala grčkoj boginji ljepote. Što mi dobra nosiš? Oči ti se smiju. Valjda si, dobra majčice, sretno postigla, čega sam se ja jur odrekla. Ne mogu do carice, jerbo mi teta moja Grodžova po kneginji Tolstojevoj do nje prieči. — A car je, kako čujem, ljutito odbio profesorovu prošnju, da bi se osim dvorskih liečnika još koji drugi pripustio k velikoj kneginji Aleksandri. A da car tekar znade, tko je taj jadni.

Stara se gospodja posadila na divan i uzela si ravnati široku svoju svilenu odjeću, kano da joj se samoj mili, kako je krasna i dragocjena. Otvorenim njezinim licem prosine neki trag lukavosti i lukavim pogledom odvrati kneginji: — Sve to znam, ali po kom sam postigla, ne ćeš lje pogoditi.

— Možda po profesoru Rombergu? pitaše kneginja, zarumenivši se preko ušiju.

— Oj, zlatko moja, znadeš dobro, da toga Niemca ne poznajem, Ali čuj me i reći

Digitized by Google

ćeš, da je tvoja stara teta pametnija, nego li svi tvoji prijatelji i neprijatelji. Jesi li već vidjela Poljakinju, groficu Jadvigu Inogosku, koja je postala ljubimicom velike kneginje, odkako je sirota oboljela i oblegla kano nejako djetešce?

Kneginja previnu gornju ustnicu i reče: Zar onu igračicu Inogosku?

Dà nju i hvala Bogu, što je igračica, inače ne bih mogla s njome ništa začeti.

— Oh, teto Boriso, nemojmo se gonetati, reče Sofija naglo. Bojim se, teto, izgubit ćeš igru, koja će mene i još nekoga — — skupo, ah preskupo stati.

— Ne boj se, srdce moje, uze starica miriti. — Moja te je sestra svojim mliekom dojila. — Niesi li dakle po gotovo moje diete? A Gamior nije li moj sin, ne ljubim li ja, kojoj je sveti Nikolaj čedo od srdca uzkratio, ne ljubim li ja njega, kano rodjenoga sina? Čuj me i sudi, niesam li pravo činila. Zapitah svoga supruga: Mitrofane, hoćeš li meni za volju mali grieh učiniti? Hoš li samo malko slagati? I on ne hćede, dok mu ne rekoh, da će za te i za Gamiora lagati. Morade dakle Mitrofan po mojem naputku tako sastaviti mjenicu, glaseću na dvie tisuće rubalja, kano da je stigla iz Varšave na Mitrofana, da na nju izplati novce grofici Inogoski. Grofica je morala doći k meni i naskoro dodje takodjer Mitrofan sa Vasiljeva ostrova. Grofice, želite li, da vam izplatim novce? pitaše moj suprug. Ali grofica ne hćede primiti novca, veleć da joj je nepoznato ono izmišljeno poljsko ime, što je na mjenici podpisano, pak da se boji primiti taj dar, koji bi joj mogao naškoditi. Nu moj Mitrofan izbroji novce i grofica se ne mogla odlučiti, da bez njih otidje: Dobro; uzet ću novce Mitrofane, reče napokon, i sama ti podpisati mjenicu, da se bude znalo, da ti ja dugujem. Onaj papir pošalji natrag u Poljsku i bit ćeš naplaćen. Tako bilo i grofica pobere svoje novce. To je bilo jučer poslije podne. Ali danas u jutro eto opet grofičina podvornika, koj pozva Mitrofana u zimsku palaču. To sam namah mislila, da tvoj novac ne će biti sretan, reče mu grofica, ali budući poznaješ u Poljskoj meni nepoznatih prijatelja, podpisat ću ti opet jednu mjenicu na pet tisuća rubalja. — Mjenicu ovu izplatit ću ti, kada ti bude drago, ako ti ju možebiti ne bi hćeli izplatiti moji ne znani prijatelji. Mitrofan privoli i reče, da bi samo jednu poniznu prošnju milostivnoj grofici izručiti imao. — Recite velikoj kneginji, moljaše on, da poznajem nekoga mladoga liečnika, koj bi sjajnomu biseru našega carskoga doma slab i jedva tinjajući život pomoćju Svevišnjega sačuvati mogao. Ne, viknu grofica, meni se čini, da me kaniš nekakvimi spletkami uhvatiti i ne hćede ništa obećati, dok joj se Mitrofan ne zakle svetim krstom, da je taj liečnik u Petrogradu sasvim nepoznat, na Krmu rodjen i nedavno iz Pariza nadošao. Čim je grofica unišla bila k velikoj kneginji, izletiše mimo Mitrofana podvornici i za nekoliko časova eto samoga gosudara u njegovu sivom kaputu s epauleti i odjuri u sobu velike kneginje. Za malo vremena povrati se gosudar i reče Mitrofanu: — Sieda ti je brada, starče, k tomu si pravi Rus, pa ipak ne znaš, što govoriš. Nu vidim, starče, da me ljubiš. Podji u miru božjem; dat ću dozvati tvoga krimskoga liečnika.

Zažarenim licem umuknu Borisa, sestra Sofijine dojkinje i supruga starca Mitrofana, te pogleda mladu, probliedjelu gospodjicu dobitnim pogledom.

— No, zlatice moja, hoću li izgubiti igru? Gamior će liečiti veliku kneginju i odahne li joj njegovom umjetnošću ma i najmanje, careva je milost neizmjerna. Uzdajem se u Boga i svetoga Nikolu, da će Gamiorov liečnički savjet uspjeti. Gamiorov udes i vaše ljuvene nade u njegovih su rukuh.

Kneginja se na to silno uzbuni. Kano pomamljena baci se na divan i sakrije si lice u mekane jastuke.

— Oh, toli blizu sladkomu svomu ufanju ili opet za uvieke od njega odieljena! zače uzdisati. Poginut ću jadna od težke boli. Moram ga prije vidjeti, nego li podje na put, koj nam nosi život ili smrt. Moram Gamiora vidjeti, da si milu njegovu sliku duboko u srdce zasadim kako ću tim pobožnije moći za njega Bogu se moliti!

U taj čas najavi Jolema, kneginjina dvorkinja, da dolazi grofica Eudoksija Grodžova sa svojom kćerkom Jekaterinom Olegovnom.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Jurko Križanić.

Piše Pajo Krempler.

(Konac.)

III.

Iz knjigah, što ih je Jurko Križanić napisao, doznajemo prije svega za uzrok, s kojega je ostavio nesretnu, razkomadanu i zarobljenu domovinu Hrvatsku i pošao medju Ruse, koji jedini od svih Slovina imaju, po božjoj milosti, cara i gospodara od svojega jezika.

Ja ću u kratko navesti prezanimiv sadržaj njegovog djela Ruskoe gosudarstvo, da uvi-

Digitized by Google

dite, mile hrvatske čitateljke, kakove veleume, hrabre i odvažne borioce za prosvjetu i sreću naroda i uzvišene i veličanstvene karaktere rodila je hrvatska majka, da im se divite i da tim, njihove primjere s iedeć, uzljubite svim srdcem i dušom krasnu hrvatsku domovinu, pak da uznastojite, da i vi u vašoj djeci ovim čim sličnije muževe uzgojite.

Mene nazivljete, veli Jurko Križanić Rusom, skitalicom, protuhom i zabludjenikom, što niesam u domovini svojoj ostao, no nepravedno. Ja sam s toga u vašu sredinu došao, jer vi jedini od mojih sunarodnika imate svoje krvi kralja, i zato dolazim u vašu zemlju, kao u svoju zemlju i domovinu, dodjoh u takovu zemlju, jer samo tuj mogu svoje nauke i višegodišnji trud u onu cienu prodati, kako to zaslužuje. Nigdje i nikad u nijednoj drugoj zemlji niesam vrstan toliko dobra učiniti. Zato me i vrlo peče, što me timi imeni krstite, koja bi u svakoj drugoj zemlji zaslužio, samo ne u ovoj državi.

Ja sam pod krila milosti tvoga Veličanstva došao, veli u posveti napomenute knjige, da svoje djelo što bolje ukoristim. Već u svojoj prvoj mladosti opazih, kako je naš slovinski jezik do zla boga oskvrnjen, smeten, izvrnut i skoro do kraja izgubljen. Zato sam skrb nosio, da naš jezik opet izgladim i usavršim tako, da ćemo moći sve čovječanske zamisli i liepim govorom izraziti.

Mi smo Slovini, koji smo sad na šest dielova raztrgani, nekoč svi domorodne kralje imali, a danaske jedini ruski dio, po božjoj milosti, življet može pod tobom, carem i gospodarom svoga jezika: a ostali svi Slovini jesu podložni tudjim narodom. Niemci nas radi toga u svojih knjiga uviek samo grde i psuju i u tom svake godine napreduju. Treba dakle, da napišemo sveslovinsku narodnu poviest, najpače pako poviest ruskoga naroda, da tako i mi Niemcem pokažemo našu dičnu i krasnu prošlost i da im tim za uviek usta začepimo. I s toga sam došao pod krila milosti tvojega Veličanstva, da mi pri tom djelu u pomoć budu ruskoga naroda knjige i učenjaci.

Došao sam pod krila tvoga Veličanstva, da napišem knjižice, koje će koristiti i naobraziti ne samo ruski narod, već koje će ujedno od velike važnosti biti po sreću, blagostanje i napredak svega Slovinstva. Pročitaš li sve ili koje mojih knjižica, uvidit ćeš, da nit sam tvojemu Veličanstvu, nit suplemenomu mi ruskomu narodu neprijatelj, nit puki laskavac, već Tvomu Veličanstvu iskreno vieran i svim srdcem odan i podložan.

* * *

Medju svimi narodi, neima drugoga, koj bi toliko biede i sramote činio Slovincem, koliko Niemci. Ne samo, da nam oni svemoguće krivice čine, već još i ostale narode na mržnju proti Slovinom potiču. Svaki, cieli naš slovinski narod, imenito ovo slavno kraljevstvo Rusa, mrze bezkrajnom, vječnom i djavoljskom mržnjom. Koliko sam god sto i sto puta s njimi bio, morao sam uviek čuti, kako naš narod imenuju pasjim, prasjim, osalskim i bog zna kakovimi ga još imeni ne krste. Naš narod leži izmedju dva naroda, Skita i Germana, koji obodva neprestano nastoje, da nas upropaste. Skite nas nadkriljuju svojom brzinom i bojnom vještinom, Germani mudrošću i umjetnošću. Što je najgore, naša trgovina u tudjih je rukuh, tudjinci se po svoj našoj zemlji klatare i naseljivaju, robu našu za male novce kupuju i u tudjinstvo odpremaju, izpitivaju naše odnošaje i tajnosti državne, te je u svojih zemlja na našu propast odavaju, u nas svoja pogubna načela šire i od našeg nas zakona odvraćaju, a u tom svem sve ine narode Niemci nadkriljuju. Quid ergo habemus aut habere possumus nos singulare prae caeteris gentibus? Što dakle imamo mi Slovini, ili imati možemo boljega od drugih naroda? Veliku dragocjenost posjedujemo, ako ju samo spoznati i upotriebiti hoćemo. Opreznost i pozornost su ta velika dragocjenost, kojom sve narode Evrope nadkriliti možemo. Druga je savršena država. Ovo dvoje nam je božjom pomoći dovoljno, da osujetimo sve nakane naših neprijatelja. Ovimi nam se je boriti proti Niemcem i i proti ma kojem nam neprijateljnom narodu. Ovo je pravi kamen mudraca i uspješno sredstvo proti svim državnim bolestim.

Prvo, u čem mi Slovini vrlo griešimo jest, što dopuštamo, da se Niemci u našu zemlju naseljivaju. Naseljivanjem izagnali su nas jur iz mnogih zemalja i naših država: iz Morave, iz Pomorja, iz Šlezke, iz Pruske. U Českoj ima nešto malo slovinskoga roda samo još u gradovih, a Slezka puna je Niemaca, Cigana, Škota, Židova, Ormljana i Vlaha, tako, da u mnogih gradovih više ima inorodnika, a mi smo njihovi robovi. Zemlju mi za nje težamo, mi za njihovo dobro vojujemo i ratujemo, da oni bezposleni u gradovih i kamenitih kućah sjediti i pirevati, te nas svinjami i psi nazivati mogu. Naš narod slovinski u toliko se zanemario, da pušta, da mu za vratom sjede Niemci, Židi, Skoti, Cigani, Jermeni i Grci i ini narodi, koji krv iz nas izsisavaju.

— Ako inorodnici koj grad zauzmu, ili ma koju malenu državicu našega naroda, odmah se pišu kraljem slovinskim, kao da bi bili kralji cieloga slovinskoga naroda. Tako kralji ugarski negda, a danas njemački cesari, zaradi male države slovinskoga naroda, koju drže, pišu se kralji Dalmatinskimi, Hrvatskimi i Slovinskimi, te upotrebljivaju u to i tri različita znaka, kao da bi vladali

Digitized by Google

nad trimi kraljevstvi naroda našega. Mletčani takodjer zato, što u svojoj vlasti četiri, pet li primorskih gradova našeg jezika imaju, pišu se gospodari slovinskih zemalja.

Rusi sada rade onako, kako nijedan drugi narod ovoga svieta činio nije, nit će ikada činiti. Niemcem daje se vlast nad gradovi i malo ne sva oblast i zapovjedničtvo nad vojskom, a našim narodnikom uzkraćivaju se višja mjesta i službe. No rimsko carstvo razoreno bje zaradi toga, što je primalo u svoju sredinu inorodnike i narode pomiešalo.

Naša ljubav prema tudjincem prevelika je. Još nijedan narod pod suncem od početka vjekova nije bio tako pogrdjen i osramoćem od inorodnika, kao što mi Slovini. Nijedan se narod ne ima toliko čuvat obćenja s inorodnimi narodi, koliko mi Slovini. No kako se mi za to brinemo? Nigdje pod nebom ne uživaju inorodnici tolike časti i koristi, koliko u Ruskoj, Slezkoj itd. Odkud sva zla u Rusiji, od tih tudjinaca? Nas jedine izmedju svih naroda dopala je neka čudna i nesretna sramota, da mi jedini preziranje na sebi nosimo tim, što tudjevladstvo na sebi samovoljno nosimo. A što je još čudnovatije; nijedan narod na svietu nije još takove sramote doživio, kakove mi trpimo tim, što smo se dali predobiti pukimi riečmi, bez svakoga oružja i dopustili smo si uredjivat kraljevstva i postavljat kralje od Niemca i Grka itd., koji nikakove oblasti nad nami ne imadjahu. Kad je Monomak našemu Vladimiru kraljevske znakove poslao i kraljem ga učinio: Vladimir najbolje bi bio učinio, da mu ih je natrag poslao te rekao: Ti me činiš kraljem Rusa, a ja te činim kraljem Grka. — No tako inorodnici sjede na naših hrbtih, jašu nas, te nas biju kano skotove i prozivlju svinjami i psi.

— Svi narodi proklinju tudjevladstvo, podnašaju ga samo u tugi i nevolji, i drže to za najveću sramotu. Mi jedini Slovinci toga ne razumiemo.

— Ljudstvo ono, koje se samovoljno podaje pod oblast inorodnoga gospodina, trpi pravom kao skotsko pleme. Skot bo ne može imati pastira iz svoga plemena. Vol ne može pasti volove, ni konj konje, ni ovan ovnove, već je tudjega roda potreban pastir, da pase tu živinu, — to jest čovjek.

— Perzom pastir Perzin, Turkom pastir Turčin, Frankom pastir Franak, Niemcem pastir Niemac, svakomu silnomu samovlastnomu narodu svoga roda čovjek: samo jedinim Ljahom pastir ne Ljah, no inorodac čovjek. — Manja je sramota, da tko bude oružjem predobljen, nego kad se predaje obludnim riečim na radovoljno podnašanje stidnoga jarma tudjevladstva; — zarad toga manju odsudu nose Zadunavci naši: Hrvati, Srbi i Bugari, koji oružjem prisiljeni trpe jaram turski i švabski. — Nos non habemus nobilem generositatem, quae facit, ut quis malit mori, quam subesse alienigenae domino. — Otčina naša obratila se je k inorodnikom i kuća naša k tudjincem. Jeremija. (Razd. 15).

Zadunajci Slovinci doselili se u svoje zapadne krajeve iz Sjevera i tu se potegnuli prema istoku, jer su ih Niemci prognali ne silom, nego obludami. A narod, koj je za Dunaj zašo, svoj je jezik izgubio i vladatelja slovinskoga roda nigdje veće nije, nego ovdje u Rusiji. Zato dakle na tebe jedinoga, o prečastni caru! palo je smotrenje naroda slovinskoga. Ti kao otac izvoli nosit skrb i razmišljaj, kako da razsipane opet sabereš. Nosi skrb, da zavaranim i tudjimi varkami obtuženim opet razum privrneš, kako je evangjeoski on otac učinio izgubljenomu si sinu. — Ti, reku, jedini si, o care, od boga dan, da i Zadunajcem i Ljehom i Čehom posobiš. Ti, care, ako ih i ne moreš u sadanje tiesno doba opet podić i ono kraljevstvo k prvomu biću privest i ustrojit; možeš barem jezik slovinski u knjiga izpravit i osvjetlat i prigodnimi, razumnimi knjigami onim ljudem umne oči odkrit, da se prenuti, svoju čast spoznavati i o svojem uskrsnuću mislit počnu. (Razd. 51.)

Nedopusti care, da se Tvoje kćeri, sestre itd. za tudjince udavaju, već neka si izabiru kraljeve, knezove i vladitelje slovinskoga roda i plemena. U Ruskoj ne daj, da tko postane kraljem, knezom, banom, vlastelem okolničim, vojvodom, baljarinom, dvoranom, ni grada zapovjednikom drugi, nego čisti Slovini; ne daj mjesta ni u dvoru, ni u kući, ni u gradu, niti na imanju inorodnikom, već Slovinom Ljehom, Čehom, Srbom, Bugarom i Hrvatom. (Razd. 47).

Ne gledaj toliko na broj pučanstva svoje države, koliko na istorodnost, jer nejednakimi volovi zlo se ore njiva, pak Aristotel veli: Kralji si drže stražu od sunarodnika svojih, tržani od inorodnika. Čuvajmo se osobito švabskih prihodnika, jer Niemci, gdje su god gosti, oz gostova i podanika načine se gospodari. Davno su to izkusili Ugri od Sasa, Prusi i Iflandci od Križaka. Bolje je, da zemlja ostane pusta, nego da na njoj stanuju tudji narodi, osobito takovi, od kojih se je bojati, da nas ne će poslušati ili nas dapače podjarmiti.

Prijə svega podajmo se naukom i knjizi, jer su to najbolji mislitelji i najmudriji i najvjerniji naši prijatelji. Mudrosti i znanosti prihode od naroda k narodu, od Egipćana k Židovom i Grkom, od ovih k Rimljanom, od ovih k Niemcem, Francezom i Vlahom. Razni pronadjoše narodi razne koristne stvari, pak s toga nitko ne reče, da bi nam Slovincem put do znanosti nekim nebeskim zaključkom odkazan bio, te da se stoga ne bi mogli ili ne bi morali znanosti učiti. Kao što bo se ni ostali narodi niesu u jedan dan, u jednu go-

Digitized by Google

dinu, već malo po malo, jedan narod od drugoga učili, tako se i mi naučit možemo, ako samo pravu volju i uztrajnost imamo.

— Pače mislim, da je upravo sada nadošlo vrieme, da se naš narod podade znanostim, jer u ovo vrieme digó je bog u Rusiji kraljevstvo slovinsko, na slavu, silu i veličinu, na kojoj u prošastih vjekovih nijedno od našega naroda kraljevstvo stajalo nije, a mi vidimo kod inih naroda, u koje vrieme njihova država glede veličine i slave na višem stupnju stojaše, da tada tim više cvaše u toga naroda nauci i umjetnosti.

— Izmedju svih svietskih nauka najplemenitija i svim gospodujuća je politika ili državna mudrost. I ova izmedju svih najljepše pristoji se kraljem i savjetnikom njihovim. Kao što bo je u tielu čovječjem sila u ruku, brzost u nogu, razum u glavi; tako i u naravnom svega naroda tielu razne su kriepost u raznih udih razdieljene. Sila u vojnicih, blago pri trgovcih i mudrost vladanja pri kralju i pri njegovih savjetnicih. — Sve istine političke mudrosti osnivaju se na dvih izrekah: Znaj sama sebe, i ne vjeruj inorodnikom. — Načelna pako pogreška svemu zlu jest: neznanje samoga sebe! i što ljudi samo sebe i svoje navade i običaje suviše ljube, i sami sebe kao silne, bogate i mudre ciene, prem to niesu. — Od početka do konca poznanje istine i politična mudrost na tom osniva se: da poznajemo sami sebe, t. j. narod, ćud i stanje ljudstva i zemlje naše.

— Da bi bili naši drevni slovinski vladatelji poznali svojega naroda silu i suprot kojim narodom bijaše pravedno i prigodno uživat se te sile, čudesa bihu bili mogli stvorit, jerbo ljudstvo naše jest jedno izmedju najprostijih i uslied toga manje uznosito i manje se zapovjednikom protiveće. Naš se narod laglje nagovorit daje, da u ratne pogibelji srne, nego ini evropejski narodi. Da bismo bi i poznali i procienili svoje neznanje, i razuma svoga tupost; stanovito se ni od roda svoga ne bismo bili udaljili ni s inimi prehitrimi narodi upustiti u toli mnoge razprave, ugovore, svadje i svakojaka ina djela, kako smo to učinili. Nit bismo bili toli mnogostruko prevareni, nit izsmjehivani od svih naroda, kao glupaci, i mnogih tuga bi li bismo prosti, koje sada trpiti moramo.

Prem Niemce iz dna duše mrzim, ipak izpoviedat moram, da su ponajbolji rukotvorci; naš je narod lien i ne radin. Mi bismo morali uvesti djevojačke škole i žene bolje izobrazivat. — Dok sami vrstni rukotvorci ne postanemo, prevadjajmo njemačke obrtničke knjige, jer ćemo tako lahko nje i dostići.

Poljodielstvo je svemu narodnomu bogatstvu korien i osnovanje; težak bo i sebe hrani i bogati i sebe, i rukotvorca i trgovca i boljarina i kralja. No i njemu treba valjanih knjiga i izobraženja. — Rude i kovine izkapaju inostranci, koji u svem u nas neko prvenstvo uživaju! —

Nastojmo, da sagradimo u državi našoj, osobito na medjah, jake tvrdjave. U prvoj domovini mojoj, u Hrvatskoj, rastu kraj rieka duboke, guste šume. Ove ljudi posieku i na put pobacaju, da tako konjanikom neprijatelja zakrče put. Uzduž puta i granice ponaprave se čardaci, te navalili s koje strane u Hrvatsku neprijatelj, dojavljivaju to stražari iz jednoga čardaka drugim u drugom čardaku tako, da za kratko vrieme ciela je zemlja na noguh i pod oružjem. —

To je vrlo kratki sadržaj prekrasnoga toga Križanićeva djela, u kom se vidi, kako točno potrebe Slovina poznaje, kako neustrašivo i u istoj Sibiriji mane i rane im odkriva i liek im prepisuje. Iz toga gledišta smije se (u razdjelu 6.) odjeći i stroju haljina Slovinaca, osobito črevljam i opankom, hlačam i haljinam, te čini često neke vrlo dobre primjetbe: Mi prodajemo mnoge kože inim narodom, a sami bosi hodimo. — Hlače nosi naš narod tiesne i duge, koje samo da se radi tjesnoće na koljenih ne razpucaju. — Smije se Rusom, što novce u usta meću, te pravo veli, da je to ružno i gnjusno, buduć pjenezi kroz mnoge nečiste ruke prolaze. — Kudi Ruse, što nose zlatom i biserom obšivene rubače, kao žene itd.

No i na svoju hrvatsku domovinu naš Jurko prečesto misli. Tuži se n. pr. kako nas Magjari preziru i psuju, veleć: Tot nem ember i taliga nem szekér, pogacsa nem kenyér, Tot nem ember. I u posljednjem razdjelu 60. sjeća se mile si domovine, kad govori o zloj porabi suvišnih naslova od strane vladara, te veli: Dalmatia, Croatia et Slavonia sunt tria nomima et scribuntur quasi essent tria regna, verum haec tria nomina unam rem significant, et nemo potest ostendere confinia, quando istae regiones aliquando aut nunc distinguerentur. (Dalmatia, Hrvatska i Slavonija troja su imena, a pišu se kao da su troja kraljevstva, no ova tri imena jednu znače stvar, nit može tko dokazati, kada su ove tri pokrajine nekada ili sada se razlikovale.) Isto tako podučava Ruse, kako Hrvati koju stvar nazivlju, kakove naslove komu podavaju, kakova dostojanstva kod kuće imaju itd. —

Opisavši nam čuvemi pisac I. K. S. ovo prekrasno djelo našega Jurka dovršuje: Iz ovih (obširnih) izvadaka, moći će se upoznati svaki čitatelj s duhom čitavoga djela, koje tužni hrvatski prognanik u ledenoj Sibiriji takom vatrenom ljubavju i toplim narodnim čuvstvom napisa, kao da je živio pod južnim nebom svoje domovine, ili kao slobodan čovjek sred najslobodnijih ljudi. Ali zaludan mu bijaše trud. Njegovo djelo, njegove misli, njegovi savjeti i nauci crpljeni iz života narodnoga i vlastitoga dubokoga razmatranja,

Digitized by Google

ne nadjoše odziva ni kod ruske vlade, ni kod ruskoga naroda. Dvie sto godina počivao je Križanićev rukopis ne čitan i ne upotrebljivan, možebit već i radi toga, što bješe pisan latinicom. Nu za nas, njegove zemljake, kao i za sve slovinske rodoljube u obće, jedina je to utjeha, što duh napredka, kojega on u Rusiji zasadi, skoro zatim u vrieme Petra velikoga svoja krila silno razširi; kao što se namišljena i prvikrat po njem živom riečju izjavljena idea, sve to više kriepi, i čarobnim dahom sav slovinski sviet nadahnjivati počimlje.

Dao Bog, da se duh, koga je Jurko Križanić htio u najplemenitijoj i najuzvišenijoj nakani u cielom Slovinstvu razširiti, nas dohvati, u nas prelije. Njemu bijaše načelom: Znaj sam sebe, i ne vjeruj inorodnikom, zato i s nekim veseljem i ponosom pripovieda u svom drugom djelu, što ga je u svojoj vuzi u ledenoj Sibiriji napisao, kako su žene, videć gdje Niemci Hrvatom pri Bihaču u pomoć dolaze, turobno uzkliknule: O tužna naša pomoć od tih ljudi, koji na glavah noset zvoni, na stegnah mihi, a u bokov ražnji.

Zato uzdajmo se i mi samo u naše sile i našu moć, a bježmo pomoć tudjinaca, koji poznaju samo svoje, a nepoznaju jade tvoje!

LISTAK.

(*Narodno kazalište.*) Prije početka nove zimske sezone zabilježit nam je dvie operne predstave i to „Ernani“, u kojoj se je prvi put pojavila pred našim obćinstvom primadona gčna. Erlesbekova; zatim „Margaretu“ u slavu uvedenja Nj. Preuzvišenosti g. Ivana Mažuranića kao bana trojedne kraljevine. „Ernani“ nije osobito uspio u obće, s toga ćemo glede nove pjevačice izreći obširniji sud, kad bude imala prilike pjevat u vrstnom ensemblu. „Margareta“ na suprot pošla je izvrstno za rukom, te se je liepo nadovezala slavi, kojom je naš glavni grad dočekao svoga Bana, pod kojim će i književnost i umjetnost jamačno doživit sretnijih dana nego prije.

Sama sezona počela dne 2. listopada. Ne ćemo, da svoje izvješće započmemo dugom razpravom o tom, što bi imalo biti i čega ne bi smjelo biti. Naglasit ćemo samo, da je uprava skupila liepo družtvo, kojim se umjetnička svrha kazališta polučiti može. Reklo se, što mu drago, sile našega naroda mogu se takmiti sa družinami većih provincijalnih kazališta osobito u konverzacijanalnoj igri. Pisac ovih redaka uvjerio se ne davno o tom. Sila dakle ima, te može biti liepa ploda, ako bude dobre volje. S toga prije svega dvie, tri našim glumcem. Po svoj demovini nastala je doba radnje i gradnje; mukotrpna, gorka ona borba, s koje je padao mraz na slabačko cvieće domaće umjetnosti, jenjala je. Dobra volja, plemenita duša imat će kada i gdje osvjetlat si lice. Po osnovi statuta, izradjenoj po saborskom odboru mogu se naši glumci uvjeriti, da zastupnici naroda mare udarit čvrst temelj našemu dramatičkomu zavodu. Dužnost je dakle naše družine, da dokaže, da je tu brigu od naroda zaslužila, dužnost je, da si naše družtvo plemenitim takmenjem osvjetla lice pred narodom. U kraj dakle sve zakutne spletke, u kraj zavist, nazlobu, sebičnost i smutnju, široko je polje, svatko pokaži na njem, što zna, svakoga obodravaj plemenit zanos, bez kojega umjetnost cvjetati ne može. Tako valja, pa će dobro biti.

Uprava kazalištna znade vrlo dobro, što od nje očekujemo. Da smo dosta objektivni, mogla se je do sele uvjerit, da nam je pravo umjetničko nastojanje jedinim mjerilom, mogao je svatko razabrati iz naših kritika. A tako radit ćemo i od sele. Donosit ćemo redovito izvješće o kazališnih predstavah hvaleći, što je hvale vriedno a pobijajući ono, što ne valja te se protivi umjetničkoj svrhi zavoda, a to ćemo činiti bez svakoga obzira, imajući pred očima samo razvoj narodne dramatične umjetnosti.

Da predjemo na same predstave. Sezona se započela 2. listopada. Prikazala se komedija „Zlo čuvane djevojke“ od „Kollenega“. Taj Kolleneg ili kako se obično piše „Poly Henrion“ preradio je francezku veselu igru „Les filles mal gardées“, koja se već dugo vremena nalazi u parižkom repertoiru. Po zapletu, dialogu i cieloj radnji poznaje se francezko pero. S toga bismo želili bili, da je prevodilac zamienio njemačka imena hrvatskimi, jer se radnja komada može posve lasno u Hrvatsku premjestit. Komedija ističe razliku medju uzgajanjem djevojaka kod kuće i u zavodu ili tako zvanom penzionatu, te šiba ženske zavode, u kojih se djevojke izvježbaju samo u koketeriji, a ničemu se drugomu ne nauče. Komad je dobro izradjen i razvija se dosta naravski, tehnika je dosta vješta a i pojedina lica dosta su dobro karakterisana. Sama predstava bijaše izvrstna; glumci i redateljstvo osvjetlaše si ovaj put lice. Sve je teklo gladko, naravski, i u ukupnoj igri ne bijaše nikakovih pauza. Osobita hvala ide gju. Ružičku (Valeriju.) Premda uloga ne pripada njezinoj struki, nacrtala je lako n, naravskom konverzacijom dražestnu sliku. I gčna. Perisova (Matilda) riešila je svoju nezahvalnu zadaću bez prigovora, kao što je i gja. Bajza dobro karakterisala grižljivu gospoju Ferraru. Za gčnu Kraljevu (Klericu) reći ćemo, da nije kvarila ukupne igre, al opet nije proniknula svoje uloge. Gčna. Kraljeva po našem mnienju ne misli dosta o pojedinih ulogah, s toga gube se često potanke finoće karaktera, kojih gčna. Kraljeva, ne bu-

Digitized by Google

duči sigurna, brzim govorom zabašuriti radi i po tom postaje nerazumljiva. Tako je dialog sa Valerijom, kad se Klarica sprema na noćni sastanak, i prizor, kad joj ljubovnik dodje iznenada u kuću Konrada, minuo bez osobita dojma, a ta dva prizora imaju dosta efekta i finoće. Malešnu ulogu kitničarice prikazala je gčna. Ditmajerova. Ne varamo li se, to imade ta gospodjica dara i dobro bi bilo, da joj uprava dade prilike za kakov veći pokus. G. Rajković kao dobroćudni trgovac Konrad Reimer zabavljao nas je vrlo dobro. Ta na tanko izradjena i naravski prikazana slika potvrdila nam je, da je naše kazalište steklo u njem vrlu, darovitu silu. G. Jovanović (Edmund Feldern) riešio je svoju zadaću poznatom vještinom, prizor sa Valerijom u kabinetu bijaše upravo izvrstan. G. Ban igrao je lakoumnog Julija dosta dobro, al ne bijaše dosta miran i umjeren, te je kadšto pao u lakrdiju.

U drugoj predstavi vidjesmo poznatu Szigligetijovu komediju „Mamicu". Već za posljednje sezone govorili smo o manah toga komada, a još većma opazismo sada, kako je dialog prazan, odug bez dosjetaka. Mislimo, da bi vrlo dobro bilo, stavit taj komad bar na godinu dana ad acta. Prikazanje bijaše kao i lanjske godine dobro. Gja. Bajzar Ružička zadovoljiše nas posvema. Nasuprot su gdčna. Kraljeva i g. Ban letili jezikom, da ih čovjek nije ni razumio, navlastito je g. Ban sve češki naglašivao.

Dne 5. listopada doniela nam je treća predstava tri vesele igrice i to izvornu: „Čestitam" od Trifkovića, „Gospodar Tomo" poljsku od Fredra st. i englezku „Lokot". Prva i zadnja poznate su našemu obćinstvu od prije. Trifkovićeva komedija uspjela je ovaj put u toliko bolje, što je g. Rajković (Šime Grabić) svoga predšastnika g. Pelleša daleko nadkrilio. U „Lokotu" je Plemenčić kad crnac i opet razigrao obćinstvo, a g. Ružić (Morton) zaludu je kušao zamieniti g. Freudenreicha. U ostalom bi vriedno bilo, da se i ta dramatička malica izbriše za duže vremena iz repertoira. „Gospodar Tomo" nije uspio. Fredro je inače jedan od najboljih poljskih dramatika, ali „Gospodar Tomo", udešen po načinu Kotzebuovu, preživio se. Sav čin sastoji se u tom, da se neki trgovac uvuče pod krinkom vojničkog častnika u vlastitu si kuću, da izkuša vjernost svoje žene, iz čega se porodi cieli zaplet i sukob, koj se suvišnim moralom svršava. Na sreću je prevodilac stihove poljskog izvora promjenio hrvatskom prozom.

Već jezgra čina je dosta nevjerojatna, a još većma pojedini prizori. U obće naginje cieli komad načinu lakrdiju. G. Mandrović (Tomo) gledao je svimi silami, da oživi vještačkom igrom preživljelu komediju. Za njim povedoše se i ostali glumci navlastito g. Plemenčić, koj nam se ipak odviše drastičan činio. Ne mislimo, da će „gospodar Tomo" doživit mnogo predstava.

O četvrtoj predstavi t. j. o. „Vikomtu Letorièreru" ne treba nam mnogo govoriti. Komedija ta je suviše poznata i zaslužila bi privremenu mirovinu.

Dne 8. listopada davala se prviput Mosenthalova „Pietra". Ciela predstava bijaše nekako ne savršena, te nije bilo svuda dramatičnog mira. Premda nismo ni pošto prijatelji Mosenthalove retorične dramatike, zaslužuje ta drama ipak, da se o njoj obširnije govori, a to ćemo učinit prilikom druge predstave, koja će, nadamo se, savršenija biti.

Do 15. t. m. davat će se jošte: „Djevojački zavjet" od Fredra, (mjesto oglašene „Mamice") zatim „Da se mienjamo", „Školski nadzornik" i „Sol braka"; zatim: „Spletka i ljubav" od Šillera i „Lovodska sirota" od Birchpfeifferove.

Operna družina pjeva svejednako „Fausta", dne 14. listopada pjevat će se prvi put Smetanova česka opera „Prodana nevjesta".

Š.

Pučka knjiga. Naš domoljubni ban preuzvišeni g. Ivan Mažuranić izvolio je na 7. o. mj. primiti poklon odbora svetojeronimskoga družtva i molbenicu iz rukuh družtvenoga predsjednika, preč. g. kanonika Tome Gajdeka, koji je poduljim govorom razložio dosadašnje nastojanje i uspjehe družtva. Preuzvišeni g. ban pohvali doista znamenit dosadašnji napredak i izreče tvrdu nadu, da će družtvo još većma napredovati. Za tiem obeća, da će družtvu vazda u prilog biti, pa da se već sada kao utemeljitelj upisuje, a da će i ostale molbe odbora u korist pučkoj knjizi svesrdice uvažiti. Nastaje dakle novo doba družtvenoga uzleta pod okriljem i dičnim ugledom po svoj domovini ljubljenoga i slavljenoga bana, te je sva prilika, da će družtvo moći već do godine nagradjivati pučke pisce, koji se, da Bog da, množili i skoro nam pred svietom osvjetlali obraz! A i naseoski širitelji pučke knjige odazvali se banovoj želji, da to družtvo još većma napreduje!

Početak nove školske godine. Već nam se je domoljubna omladina skupila u hramove znanosti, Zagreb je postao puno življi, a mi bi radi čuti, da je ponosna naša mladež prema tomu, što medjutim stekosmo narodnoga i znanostim preodana bana, osjetila nužda revnijega nastojanja oko nauke, oko hrvaštine u družtvu i na ulici, i nuždu plemenite, triezne ozbiljnosti u svačem prema plemenitoj ozbiljnosti našega bana. Gdje dični pjevalac Čengić-Age banuje, tuj ne može omladina ne ići za znanjem, za slavom! Radostno spominjemo i želimo, da se obistini glas, po kom da će po izbor kolo naših velikoškolaca izdati hrvatski almanah.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 42. U Zagrebu dne 18. listopada 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Prvi cvietak. — Mlinarska djeca. — Zimzelen. — Galmior. — **Pouka:** Poviest stenografije. — **Književnost i umjetnost:** Exposition des amateurs. — **Listak.**

PRVI CVIETAK

U VIENAC SLAVE

BANU IVANU.

Istom što se rod nam prenu,
Rod nam dragi iz sna duga,
Molile se naše vile,
Molile se nebesnikom,
Ne bi l' hćeli blagoumce
Smilovat se i nadobit,
Da uzraste cvjetna lipa,
Na njoj granja svakog znanja,
Da procvate bujnim cvatom,
Gdje će radne pčelice nam
U svom milom zavičaju
Srkat s cvieta rosu meda
Vadit iz njeg tiesto voska!

Smiluju se nebesnici,
Našlju svoga uzdanika,
Napredku nam ljubitelja,
A on nadje zdravu klicu,
Zasadi ju u cvjetnjaku
Bezkrajna si veledušja
Te ju uze sam zalievat
Blagom rosom milosti si
A i znoja kapljicami
S čela vriednih naprednika.

Iza duga, mučna goja
Napokon nam eto hore
Mladu lipu već presadit,
Korien, žile priutvrdit
U dubini majke zemlje
Usred sriede zavičaja,
A na mjestu zaklonjenu
I od bure i od mraza!

Al se našlo bojaznika
Umujućih, da je za sad
Još oklievat i počasit
Žapajuć se mrkog miga,
I kud vile naginjahu
Živom željom i pregnućem,
Da j' odmaći na nedomak
I odgodit, Bog zna, do kad!

A Ti sievnu, svietli bane,
Živom munjom krepke volje,
Te ohrabriv pregaoce
Smognu prvi i u kralja
Milosti ćeš jošte smoći,
Da nam može lipa znanja
U tlu svom se ukorienit,
Udariti u cvat brže!

S toga vile ovaj cvietak
Ubraše Ti, dični bane,
Te ga skromno nude Tebi
Klanjajuć se svesrdice
Obrazu Ti svietlu, jasnu!

MLINARSKA DJECA.

Pripovieda R. Flider. (Dalje.)

Ne ću vam, drage moje čitateljice, pripoviedati, kako se sramotno s razderanom haljinom odstranila iz družtva nevinih djevojčica debela Mara u radost sveukupne mladeži, a u nevolju svoga otca — skupoga Bučića, koj ju je naumice ovamo doveo, ne

Digitized by Google

bili se koj glupi mladić u nju zaljubio. Ne ću pripoviedati, kako su tuj naši susjedi i njihova mila djeca do večera dan proboravili; jer se bojim — da će se mojih gradskih čitateljica ovo jednostavno mlinarsko družtvo malo ili nimalo dojimati. Uztrpite se za sad, a kad drugu pripoviest začnem, pripoviedat ću vam o grofovih i knezovih s dugimi mačevi, a s kratkim poštenjem!

Kad se sunce plamnoga lica s ravnicom sastalo, a sa sjevernih gora došuljao hladni vjetrić, ublažujući ljetnu sparinu, odputi se naša družba kući. Mučaljivo stupaju napried, reć bi, da ih je bučna zabava umorila. Kovačićka se nekako namrgodila, žaleć u potaji za novcem, što se je danas potrošio, Gospodarićka se časimice samoj sebi smije, spominjući ples. Prijatelji koracaju stalnim korakom, i kade preda se iz lulica, kadkada koji njih zakašlje — i to je sve. Zato su mladenci življi.

Sladko i neznano zadovoljstvo prolazi njihove skladne duše, izpunjene žarom nevine ljubavi. Nježne im rieči naviru na čista usta, popraćene uzdasi uzbunjenih srdaca — ali uzbunjenih tiho poput gorskoga jezera, kad za zvjezdovite noći njim zaplovi bieli labud.

Obuhvatili se okolo stasa, kanoti na plesu, i priklonivši glave jednu k drugoj gledaju u tajnovito milijuni zviezdâ posuto nebo. Divno se ljeskaju njihove oči od kriesa zviezdâ, divno zamnievaju njihove rieči u mûku dremajuće noći!

— Marijo!

— Pavle!

— Dušo moja!

— Živote moj!

Podpomažuć se medjusobno, uzveraju se po strmom putu na sljeme gora, iza kojih im se ukaže zavičajni jarak. Sve muči i spava spokojnim snom, tek se daleko, daleko ozivaju stope njihovih roditelja, opominjuć ih, da pričekaju, družeće se s romornim strujanjem mlinskoga potoka.

Nehotice se približavaju k stieni, s koje se je strovalio Pavao, i nijedno ne odaje bolna čuvstva, koja im ovaj čas obuzimlju sladko — tužne duše, bojeć se povrieditи pokoj drugoga. Nedaleko od krsta izpod rosom blistajućih se borova bieli se kamen, i neznatnim nagonom polaze k njemu, da se od dalekoga puta odmore.

— Marijo! ti me ljubiš, ti hoćeš biti moja? pita drhćućim glasom Pavao.

— Dragi! kako možeš o tom posumnjati, kad mi je ciela duša izpunjena tvojom slikom? Zar ti ne kaže ova rosa u mojih očiju, rad koga se je u nje salila, a kakovim se žarom razhlapljuje u nevidivu maglu, uzvijajuću se molitvom sinjemu nebu?

— Ah, Marijo, tajnom tugom uzljuljalo se moje srdce, a tvoje se oči tolikom odanošću sjaju!

— A odkuda se unj ušuljala tuga? Daj dragi, da još dublje uronem u tvoje srdce, i da iztjeram svojim likom sve tvoje jade.

Čarobno se sada zasja Marijino lice u srebrnih tracih nebom plovećega mjeseca, čarobnije nego ikada — kao da ju je obasjao sjaj najsvetijega andjela — andjela ljubavi. Neodoljivim zaniećem prinie Pavao svoja usta do Marijinih, i plane cjelov proniknut svimi neizrecivimi slastmi ljubavi — najsladji i najčišći spojnik dvijuh za uviek sjedinjenih duša.

— Ah! svu sam te, svu udahnuo u se, i nikoja te sila ne uzmogne više izagnat iz moga srdca.

— Sva sam uz tebe, dragi, sva — za uviek!

— Za uviek! ponovi Pavao i žestoko zagrli krasnu Mariju.

IV.

Biele magle zakolaše nebom zastiruć mrtvom turobnošću zasnuli sviet. Hladan vjetar odkida sa oglobljenih stabala zaostalo žuto lišće i raznosi ga divljim hujanjem po zraku. Davno li su milocvjetne biljke sagnule nježne glavice k majci zemlji; davno li su njihovi — šareni leptiri polomljenih krila uz nje smrznuli pali! Šareno jato zeba, vrebaca, strnadaka, za ljetâ po hladnieh šumah, oblieće sada tužno i nakostriešeno drvene staje. Isti ljudi, ljubeći inače svježi zrak i velo nad sobom nebo, bjegaju pod mračne krovove, te upiru oči u ognjene peći, od kojih su tako dugo s priezorom odvraćali oči — naučene na svietle zrake žarkoga sunca.

Natmureno sjede naši susjedi u sparnih, dimom napunjenih izbah, te mučaljivo i dosadno pilje u biele stiene, tek im se kadkada svidi od dosade — čega li? — zanovetati preslicom zabavljenim ženam.

Uza sve to ne zamrle njihove šale i dobrovolja.

Za duge večeri posjećivali se medjusobno, da uz čašicu vinca prokartaju dosadu i mrzost, nastalu samotovanjem u tamnih sobah.

— Bože moj! dosadnoga vremena! znao uzdahnuti Kovačić — ne vidiš sunca ni mjeseca, kao da su te zatvorili u raku — a da barem te kiše ne stane! Lievaj danas, lievaj sutra, a prekosutra ni za groš bolje. Hu — uu! zima je, brci mi se zamrznuli ko brezovo šiblje — djavola vam! izdere se na jednom — zašto ne ložite?

— Šta bi ložili — popiplji samo peć — vruća je, da bi se na dva maha prepekao, ako te volja, odvratila ukorena domaćica.

— Pa donesi starine! drugčije mi ustine krv — i susjeda dozovi ovamo — drrr — groznica me trese.

— Odnio bi me vjetar.

— Ne velim tebi — u mlinu je sluga — ili stani — ja ću sam reći, vi žene nieste

Digitized by Google

ničemu, ni da vas čovjek u dimnjak objesi! Vjetar — zima, zima — vjetar, joj te joj! Hej! Mikula! skoči k susjedu i reci mu, da se i kod nas odčepiti može — makar ga u gunjce zavijemo — žurno, da je odmah ovdje! naloži Kovačić slugi.

Kad je za koj četvrt sata sluga doveo u tri zimska kaputa zavijena Gospodarića, s kapom od jarećeg krzna na glavi, pomodrjela od zime lica a ukočenih ruku, dozvao mu nasmješljivo Kovačić: brajane, ti si se valjda uzimio kao puh u šuplju stablu, ili si ženi ručice ljubiš, da joj se koj drugi nedokrade? Hodi, sjedni ovamo!

— Samo na čas, samo na čas, izpriča se Gospodarić.

— Jesam li ga pogodio! E da! ne pušta se kod mene na vrata bez maltarine. Ako tvojoj starici nije pravo, a ona neka dodje ovamo bude li treba, smoć će se i za nju preslica.

Tako se naši ozebli susjedi stali razgrievat. Popij k tomu koju čašicu žarkoga vinca, i plane u tebi krv, ko da djavlove sluge pod tobom vatru lože.

— Ložite, ko da vam je izpeć vola za banovu inštalaciju, reče razžaren Kovačić nakon sata zabave, otvorite vrata, da se ohladi soba!

— Isuse blagi! kliče mu žena, — jesi li ti onaj, koj se je malo prije htio smrznuti, ko kapljica rose na mrazu?

— Idi! ne mrndžaj! ja ću se utušiti od sparine.

Višeputa se dala i Gospodarićka nagovoriti, da susjeda posieti, a Kovačić sbijao šale, malo što nije pukla od smieha. Spominjao joj i ples na Jakopovo, ali se ona svaki put zagrozila, da će se osvetiti bilo kad, premda je od onda mnogo vremena proteklo, te je mogla osveta ohladnjeti. Tom bi prilikom došla i Marija, a Pavao bi ju radostnim očima i veselom rieči zabavljao, pripoviedajuć joj u zakutku sobe, gdje se je s njom smjestio, da im nitko ne smeta — pripoviedčice o liepin djevojkah i junačkih mladićih. Kadkada mu utekne i koja šala, a Marija se sladko i ljubezno smije, da te uz taj smieh i najokorjelija tuga mine, da ti se led žalosti u žaru radosti raztapa.... Sgodi se, te se koji put rukom drzko dirnu djevičanske grudi, a Marija se zastidi i smete, da ju žarka krvca poli po nježnom obrazu; ona hćede, da mu se otme, da sjedne uz majku, ali tajna, sladka sila prikova ju na mjesto...

Osim toga vidjevali se naši ljubovnici na granici vrtova, od čega ih ni zima ni led suzdržati ne mogaše. Drhćući po svem tielu dotekoše pod lipu, da se čas porazgovore.

— Majka se zabavlja u kuhinji, a ja bež' brže bolje iz sobe, da te vidim, ali samo na kratko, ja moram odmah natrag! Bože sačuvaj! da zna majka, kuda ja bježim na ovoj zimi — bilo bi ukora i smieha.. govorila dobjegla Marija, jedva dišuć od trke, čekajućemu Pavla.

— Dušice, samo malo, da ti uhvatim ruku — ala je studena! gle, kako su topla moja njedra, a kuda jače srdce — znaš ono srdce, što se hoće razpući od same ljubavi za tobom.

Marija se postidi, ali ne suzteže ruke.

— Dosta je dosta! Idem — pusti me, dragi, znam da se već majka čudi, kud me je ne stalo.

— Pričekaj — još malo — ali samo malo maljušno.

— Ne, nesmijem. S Bogom! do vidjenja!

Ko da su ju same vile odniele, izmače se Pavlu i pobježe, a ovaj ju sliedjaše bistrim okom, dok ne zamače za vrata.

Tek, kad je dohujala ljuta zima sa ledenim sjevernjakom, šikajućim ti u lice ledom, škripljivim sniegom, zamrzlimi potoci, ledenimi, cviećem okićenimi prozori, s gustimi maglami, kratkimi dnevi, dugim, strašnimi noći, prekinu se željeno druženje. Kad je bilo otući na potoku led, da uzmogne voda okretati mlinska kolesa, dotrči od zime ukočeni Pavao na čas Gospodarićevim, da se sagrije, ali ga jedan pogled Marije ugrije više od dimeće se peći.

Prošlo i to. Utišala se zima, razišle se magle, a iz medju njih uze se pomiljati sunce mlakimi traci, topeć na visoko nasuti snieg. Led se otapa na sve strane i šumnimi strujami slieva se u potok. S krova spadaju debele kaplje, žamoreć jednoglasnu ali utješnu pjesan. Stoji čevrljanje nespretnih vrebaca, sjedećih jatomice na suhih grančicah suncem grijana drveća — još čas i eto ti žudjenoga proljeća sa svim svojim čarom!

U to se stanu raznositi crni glasovi po selu — crni za mladež, a i za brižne, djecu ljubeće roditelje. Koncem travnja začne popisivanje vojačenju doraslih mladića. S trepetom sluša tielom razvijeni mladić takove viesti, s užasom pomišlja na posljedice, ako ga pronadju sposobnim krvavoj službi. U jedan mah razplinuše se sve njegove sladke, bujnim žarom mladoga srdca uzgojene nade. Ostaviti na dugo, a možda i na uvick mile roditelje, uzor i nasladu plamne duše — ljepotu djevojku: dragu, rodni dom, strme gore i pitome poljane, sa svojim cviećem i lahori — sve to imaš ostaviti, da se pokoriš željeznomu zakonu, da ideš u stegu službe. Sretnih naroda, koji znadu za divno i uzvišeno čuvstvo — umrieti za domovinu, kad ih ova pozivlje na bojno polje! Junačkom grudi uzpriečiš udarac neprijatelja tvoje najsvetije majke — majke domovine, a kad ti iz ranâ poteče žarka struja svetim gnjevom uzavrele krvce, sladkim priegorom izpuštaš

Digitized by Google

plemenitu dušu, pomoliv se poslednji put zamirućim ustama za njezin spas za njezinu sreću, za nju — za nju! za svetu, jedinu domovinu!

Ali se vojnička stega ne mili našemu narodu, odtuda i tužaljke žalobitoga kajkavca iz dna tugom uzmućenoga srdca izviruće; koga ne dira njegov jednozvučni spiev, kad zapadom sunca, podupriev se na družicu kosu, zapjeva:

Trava, trava zelena!
Tko će tebe, travo, kosit,
Kad ja moram pušku nosit!
Trava, trava zelena!

Bijaše nedjelja. Jasno izplovi nebom sunce, proljetno ožarivajuć veselo prosnuli sviet. Navrvila svjetina u župnu crkvu, a medju njom i naši znanci. Ne sluteći ništa zla, moljahu se iz dna zahvalna srdca, da ih i nadalje svemogući u svojoj milosti uzdrži. Kad se pop uzpeo na prodikaonicu, napeše uši, da tim laglje rieči evangjelija dopru u griešna srdca. Divno ih uznese rieč božja i smiri im makar i neznatnimi griesi uzbunjena čuvstva.

Poslije prodike izvuče pop iz knjige popisanu artiju, namjesti na oči očale i nakašljav se nekoliko puti izjavi slušateljem, da mu je od višnje oblasti došao nalog, pročitati sve one, koji se imadu na vojačenje staviti, a možda ne znaju, jesu li na redu.

Kovačić i Kovačićka, Gospodarić i Gospodarićka a najčudnovatija Marija svrnuše u jedan mah plaho oči na Pavla, koj je kao i ovi probliedio, i tajnim drhatom stanu prisluškivati imena odredjenih mladića, ne bi li se možda i Pavlovo medju njima našlo.

Juro Krmelić, Luka Gjurin, čitaše pop, a po crkvi tišina, da bi prašinu čuo padati — Pavao Kovačić, pročita najednom, i nehotice sustav, nastavi dalje.

— Sine! vrisnu Kovačićka.

— Pavle! zamre na probliedjelih ustnah drhćuće Marije.

— Je l' moguće? izustiše u jedan mah naši prijatelji, ne pazeć pristoji li se u crkvi glasno govoriti.

Pavlu, koj je napeto uzdignuo glavu, da sluša, klone ova na prsa i maglenim sjajem bliesnu mu oči. Još se nitko do ovoga dana nije dosjetio, da je Pavao navršio devetnaestu godinu, a na kakovu ga službu ova veže. Jednostavni ljudi ne poziru u obće rado u budućnost, tek se kadkada kojemu svidi razmišljati o jesenskom vremenu, bude li jasno ili kišovito, toplo ili studeno. Što su manje mislili na to, snovajuć ženitbu njihove djece, tim ih je većma ova viest dirnula i iznenadila. Jednostavni se ljudi u ostalom brzo utješe, ta jedva da su izašli iz crkve, poče govorit Gospodarić: Ne bojte se, nije sve propalo; i mene su tri put zvali, ali me svaki put pustiše kao preslaba.

— Kako? uleti mu u rieč Kovačićka.

— Evo! kad su pustili moga staroga, pustit će i Pavla, Pavao je visok, al je slabiš, rekne utješljivo Gospodarićka.

— Nu, vidite pustili su me, susjedo, odvrati Gospodarić pitajućoj Kovačićki, ne će se ni za Pavla trgati.

— Bože daj i blažena djevica Marija! uzdahne ova.

— Ah! uzdahne Marija i suznim okom pogleda snuždenoga Pavla, na što joj ovaj krepko i nebojazljivo stisnu ručicu, kao da ju je hćio utješiti.

— Hm! hm! kimaše dvojbeno Kovačić, koj je dosele mirno i zamišljeno koracao u družbi.

— Šta? kliknuše jednoglasno svikolici, kao da je Kovačić nešto važnoga rekao.

— Šta? ništa! odvrati ovaj zlovoljno znatiželjnoj družini, prekinut u svojih razmatranjih.

— Kako je god, dobro nije.

— Kako? kako? upitaju opet svi, skrenuv znatiželjne oči na njegova usta.

— Nije to šala služiti kao vojnik, ja sam to izkusio, kad čovjek dvanaest godina života svoga probubnja, može kimati glavom. —

— Da! zbilja! rekne Kovačićka, i ono malo utjehe, što se je pokazalo na njenom licu, izčezne bez traga.

— Dà. Čitavih dvanaest godina probubnjao sam kod regimente, opet će Kovačić, a ostali ga pokorno slušaju, što kani reći — a kad su nas gonili na vježbu, znale mi se tako umoriti ruke, da sam proklinjao cielu vojsku od gjenerala počamši pa sve do vragolastoga kapurala, koj je hćio, da se ko mačići penjemo po drvetu, t. j. ja ne — nego moji drugovi, ja sam im samo bubnjao.

— A je li koji s drveta pao? upita uplašena Marija.

— Hahaha! nasmije se Kovačić nevinomu pitanju, a njegovim smiehom povedena zareda se smijati ciela družina do jedine Kovačićke, koja u svojoj prekomjernoj brizi nije razumjela šale, istomu se Pavlu dalo na smieh, koj je sada uzdatljivo prišaptnuo Mariji: Ne boj se dušice! ako se hrom ili kljast vratim od vojnika, ne ćeš me prezreti?

— Ne straši me dragi! izusti ova i na po plašljivo na po nasmješljivo nastavi — onaj Bog, koj te je spasio, kad si se strovalio sa stiene, spasit će te i sada.

Tako se priučili starci i mladenci na pomisao, koja ih se je u prvi mah ljuto kosnula, da bi se Pavlu moglo dogoditi proslužit koju godinicu — tako veljahu sami — u vojsci, a da bi Bog i sreća dala, mogao bi se i izkolienčiti.

U stanoviti dan imala se mladež sakupiti u obližnjem trgovištu, gdje su ju pregledavali, i sposobnu odredjivali u vojsku. Tužan bijaše odlazak Pavlov od kuće, tiem

Digitized by Google

tužniji, što je bio prvi; od poroda pa sve do sada ne izadje nikuda iz svoga miloga jarka, tek se je kadkad sgodilo, da je pošao u koju župu na proštenje, a to jedva na dva tri li sata daleko s nadom, da će se do sumraka vratit.

Noć prije odlazka stisnula ga najače. Neizreciva tuga obuze mu srdce, zavijajuć se sve uže i tjesnije okolo njega, poput guje, koja je osjetila, da joj je plien u moći. Sad tekar osjeti svoju dosadanju sreću, sladki užitak slobodnoga života, minuvšega netom kraj njegovog oka poput čarobna sna... Daleko od doma, od roditelja, od Marije — ah, drage, ljubezne, jedine Marije! — imao je sprovadjati tužne dane, u krugu neznanih, mrkih lica... Mišljaše na promjene, koje bi mogle nastati za njegova odsuća, i sve mračnije nastade mu u duši; grudi mu se burno nadimale, a na oči mu nehotice navirale žarke suze, suze bolnoga priegora... Sgodi li se, da mu se je kada vratit, ne će li možda koga od milih roditelja naći pod hladnom zemljom bez blagoslova, bez oproštaja, ne će li se do onda tko drugi za Mariju naći, tko drugi ljubiti njemu obećana usta... U ovoj buci uzburkanih čuvstava zazvone mu sladko i pomirno, poput dalekoga zvona za strašne bure, Marijine rieči, koje je izustila za one sretne noći kad su se povraćali od proštenja... Za uviek!.. zamnie u njegovom srdcu, za uviek!.. zvonjaše čarobitim zujem sve glasnije okolo njega zavjetna rieč, razliežuć se divno kroz tihu, svietlu noć poput sladkočujne glasbe...

Uzburkanimi grudmi, od navale krvi plamnim čelom ostavi svoje ložište, koje je vrelimi suzami natopio, i podje u tihu noć, ne bi li mu se silna bol u noćnom miru utišala. Šumno struji potok, spadajuci sitnimi valovi niz mlinska kolesa, pričinjajuć se raztaljenim srebrom, kadno ga vedrim nebom ploveći mjesec obasjao bliedimi traci. Sve driemlje i počiva, uživajuć sladki pokoj duboka sna, tek potok ne miruje, zagoneći se ne obuzdanom silom sve dalje i dalje do vječnoga mora... Po prozirnom nebu razsute zviezde proziru toli milo, toli nježno, reć bi znatiželjno na zasnuli sviet kao da se raduju njegovu pokoju... Ciela je noć proniknuta tajnovitom glasbom, koja te mami, da zaklopiš umorene dnevnimi promjenami oči, te da se podaš neponućenu snu... Sni — sni — čvrči u grmu čvrčak, a daleko, daleko za gorom odzivlje mu se zamiruči krik prosnule se ptičice, čega li? Ne znaš, jesi li ga u istinu čuo, ili ti se samo pričinilo.

Snivaj! kad ti u srdcu bjesni divlji orkan strašno nabujalih čuvstava! Što je više zatihnulo okolo tebe, tim gromčije slušaš udarac trzajućeg se od boli srdca...

Pavao se pošeće po vrtu, a blistava mu se rosa stresa sa raznjihana njegovim dodirom grmlja na glavu, hladeć ju ugodnom vlagom. Dodje do lipe, i obazre se na sve strane, ali nigdje nikoga... Zašto ne miruješ? kao da zamračni, tek na vršku ožareni, nasadi drvlja pitaju; ovdje, ondje zatrepeće koj listić, kao da hoće vidjeti noćnoga prolaznika; kao da će mu kazati: zašto nas buniš, diete bučnoga dana? miruj! il ćemo ti zaviti oči, da ne budeš znao gdje si, u krevetu ili u grobu...

Laganimi koraci približi se Gospodarićevu mlinu, uzdižuć oči k Marijinom prozoru, ali ne vidje ništa. Stakla se bliešte od mjesečeva sjaja, da ih ne možeš prozriet.

Marijo! uzdahne tiho i zarida opet od navale boli.

Spuštenih ruku i oborene glave uputi se na brdo, naproti mlinu stojećem. Sjedne na kamen, te stane, podbočiv glavu rukama, piljiti u prozore. Dugo motrijaše puste prozore kad mu se na jednom pričini, da se je nešto iza njih zabielilo i pomaklo... Otare oči, da jasnije razbere prividjenu sliku, ali ne vidje ništa. Za čas mu se opet pričini, i to jasnije nego prije, kao da vidi u bjelinu odjevenu Mariju, gdje uzdiže lice k nebu. Ona je! ona je! klikne s uzhitom, i potrči niz brdo natrag do pod prozor.

— Marijo! stane ju strastno nazivat drhćućega srdca.

Nešto zaškripi, staklo zvekne, a na prozoru sinu biela Marija.

— Marijo! navre nanovo na Pavlova usta.

— Ti ovdje? odazove se djevojčin glas.

— Ja odlazim sutra, možda na uviek! Ne dalo mi se od uzbune zasnut, pa sam se pošetao po vrtu i došao ovamo.

— Sjutra? ah!..

— Ranim jutrom, jedva ćemo se više vidjeti. Možeš dolje, da se za poslednji put zagrlimo?

— Ne mogu, vrata su zatvorena, a da ih otvorim, čuli bi roditelji.

— S Bogom!

— Stani! dozove mu Marija i ne stane je na čas u sobi. Evo ti, na uspomenu — pazi! sa prozora padne nešto svjetla i zazvoni na kamenu ko srebro. Pavao se sagne i podigne — prsten. Ovaj je prsten dobila Marija za šestnaesti rodjeni dan od majke, a odlučila ga u potaji posvetit uspomeni dragoga.

— Hvala ti, dušo, s Bogom! čuvat ću ga ko srdce u grudih.

— S Bogom! zamre u noćnoj tišini Marijin zvučni glasić a u njem odazva se vapaj ranjenoga, cvilećega srdca. Za svitanja dodje naručeni seljak s koli, koj je Pavla imao odvesti u trgovište. Jošte se ni živa duša

Digitized by Google

ne pokaza na cesti, a Gospodarići već kod Kovačića da se s Pavlom oproste. Pošto se je sa svimi izljubio, pošto je s trepetom zagrlio plačuću Mariju, pošto ga je majka drhćućom rukom blagoslovila, skoči na kola, a kraj njega sjede otac, da ga na žalostnom putu poprati.

— S Bogom i opet s Bogom! začu klicati za sobom, i kad se je posljednji put ogledao, opazi plačuću Mariju, gdje si lice u rubac sakriva.

Ne ću pripoviedati s kakovim su čuvstvom otac i sin došavši u trgovište, očekivali čas, kada se je Pavao pred komisiju imao staviti, niti toga, kako im zadrhtaše srdca, kada je krupni kapural zaviknuo čekajućoj svjetini: Pavao Kovačić! Jedno ću kazati, da je Kovačiću, kad se je iz iztražne sobe začuo oštroglasni: sposoban, izpala iz ruke palica, da mu je zapeo dah, i da se je od muke skoro onesviestio.

— Dakle mu nema spasa? Jaoh si ga meni — — —! zakuka s naporom, i da ga u taj par nadošli sin nije suzdržao, bila bi se ogromna ljudesina srušila. — — —

(Dalje sliedi).

ZIMZELEN.

Pjeva Branislav.

IV.

Okalilo se srdce moje
U svietu tom se boreć ljuto,
I što je prije meko bilo,
Sad srdce mi je gvoždje kruto!

I stinut će mi žar u krvi,
U prašak past će moje tielo,
Dà svega izjest će me crvi, —
Al moje srdce osta cielo.

Pa svane l' jednom zora slave,
I moj se neka grob razkopa,
A tvrdo srdce nek mi stave
U crno zjalo gromna topa.

Moj duh će viknut: „Ljudi palit!“
I puče top i srdce leti;
Dà mrtvo srdce će mi svalit
Vragova roda barjak kleti.

V.

Divlji konjic mi je duša,
Neobuzdan, skoka živa,
Od miline poposkače
Kad mu s bure igra griva.

Hćedoše mu uzdu stavit,
Nek povodljiv mirno kroči;
Propeo se biesan konjic,
Planuše mu strielom oči.

Neka leti kao zviezda
Preko svieta, preko vieka,
Nek mu bura grivom igra
Nek mu oko sieva — neka.

Na istoku posred palma
Ključa jedna živa česma,
I romoni kan da zvoni
Iz daleka tajna pjesma.

Tu mi stani, moj konjicu,
Bistrice se nauživaj,
Tu će tebi dobro biti,
Tu mi legni — pa počivaj!

GAMIOR.

Pripoviedka iz ruskoga života. Prev. Gj. Š. B—čki.

(Dalje)

III.

Ulični redari, što bijahu u stanovitih daljinah ponamješteni, izvukoše se iz svojih malenih daščara i zaredaše svojimi noćnimi obhodjami, koje se potezahu od jedne redarstvene postaje do druge. Silni ti čuvari reda bijahu od glave do pete zamotani u sive bunde, a na ruke nategoše krznom podstavljene rukavice, kojimi držahu svoje omašne toljage. Bilo je polak noći i premda je dan bio proljetni zviždaše ipak hladni i oštri istočnjak širokimi pustimi ulicami Petrograda. Samo pred gdjekojim ponositim, sjajno razsvietljenim dvorom stajahu velike kočije, a kočiši, dobro zamotani driemahu na boku. Po svoj prilici morahu ti nevoljnici dosta dugo, možda i do bieloga danka čekati svoju gospodu, koja se u toplih dvoranah do mile volje zabavljahu. Čete stražarske prolažahu časimice mimo samotnih noćnih putnika — u ostalom bijaše sve tiho i mrtvo.

Al na jednom začuje se od Izakova mosta

Digitized by Google

preko paradnoga trga vrištavi zvižduk, a naši redari odbaciše brže bolje čašice, iz kojih po malo pijuckahu pritopljenu rakiju, te pograbivši lievom svoje sablje a desnom toljage skočiše hitimice onamo, odkuda su čuli znak.

— Brže! Lievo! Zagrmi im četa od osam ljudi, koja im se pridruži.

— Eno ga! Eno! Baš je zašao u sjenu Izakove crkve.

— Vidimo ga, vidimo! vikaše nekoji redari. — Ha, eno ga opet na mjesečini.

Ljudi poždenuli svom snagom za nekim bjeguncem, koj je bio do pet sto koraka napried odmaknuo i sada se vidjao samo kano tamna bježeća sjena.

— Toga večeras ne stigosmo! zahropta odebeli redarstveni pukovnik, skinuv čapku s glave, kano da će tiem laglje odisati.

Bjegunac stade; bio je naime došao na kraj admiralskoga trga i kano da će si časak promisliti, bi li krenuo u grad ili na lievo medju ulike. Sgodnije mu se vidjelo ovim pravcem udariti te on udri bježati dugim redom gradjanskih kućerina, štono se sučeljavahu s golim drvećem na drugoj strani ulice.

Što su više redari zviždali i vikali, to ih se više sakupilo, premda su svaki čas po tri ili četiri momka odredili na one krajeve, kamo bi bjegunac možebiti kasnije krenuti mogao. Premda su bili već odavna bjegunca iz vida izgubili, nalegoše ipak svejednako njegovim tragom i čim krenuše medju ulike, začuju od druge strane silan zvižduk. Bjegunac je po svoj prilici drugoj četi u ruke uletiti morao, pa sudeć po zviždu, niesu valjda mogli svoju lovinu savladati.

Doskora eto i ciele vojske na mjestu. Opaziše, kako njihovi drugovi navaljuju na čovjeka, koj se plećima o jednu kuću naslonio, te bome junački pet loših od sebe odbijao. Junačina mahaše u lievoj toljagom, a u desnoj britkom sabljom, te budući je jedan redar bez oružja taj neobični boj sa strane motrio, morao si je hrabri bjegunac njegovo oružje očevidno predobiti, da se može braniti.

Boj prestane za časak, kada nadodje navaliteljem dobra i jaka pomoć. Našemu junaku ne bilo kamo odmaknuti, jerbo ga zaokružilo do dvadeset kršnih momaka.

— Mir! zagrmi vodja. — Djeco, tuj više ne ima boja ni odpora! Zatim će najljepšom francezštinom nastaviti: — Monsieur de Saint Mandon! Vi bi bio momak od oka, da bi toliko pošten bio, koliko ste hrabar! Moj ste sužanj po nalogu grofa Orlova, carskoga ministra policije sbog prievare, koju počiniste jutroš na štetu Mitrofona Jurjeva na Vasiljevu ostrovu. Položite oružje; jer ćete mi pasti u šake makar i mrtav.

Doista bio je to chevalier de Saint Mandon, kako se je bio nazvao, koj se je svojim dušmanom baš junački suprotstavio. Lica mu bijahu zažarena, oči sievahu divljom vatrom, vlasi mu bijahu čisto uzkuštrani, a škrljak Bog bi ga znao gdje; ali ne ne, gledeć na njegov vrlo ne povoljni položaj bijaše mu ipak držanje mirno i sigurno kano od ranoga jutra.

— Ne znate, što govorite! odvrati Francez krepkim glasom. Do skora ću vam dokazati, kako su vaše potvore smiešne i pozvati vas na račun. Medjutim znajte, da se Francez ne predaje, a najmanje takvim živoderom, kakvi ste vi svi!

I na to skoči Francez. Bio to zbilja lavlji skok. Nataknuv sablju na ruku, uhvati de Saint Mandon svoju omašnu toljagu obima rukama, te udari njome nekoliko redara preko prsiju svom snagom svojih mišica i prebaci ih kano snopove, provali preko njih i bijaše opet na slobodi. Prvomu, koj je za njim porenuo bio, baci toljagu u lice, mahnu sabljom i što bi okom trenuo odmakne nekoliko stotinu koraka.

Medju dviema kućama bio visok plot; de Saint Mandon prebaci se preko plota tolikom brzinom, da bi mislio, vještica je proletila.

Nadje se u povelikom pustom vrtu, koj je na drugoj strani od ulaza bio zaokružen zadnjom stranom kućâ od protivne ulice. Tuj se dizahu gole zidine s malimi obločići, koji bijahu još k tomu dosta visoki. Ali na jednoj strani vrta bila popreko nekakva sgrada, po svoj prilici staja, a na jednom uglu medju tom stajom i medju kućami protivne ulice bila namještena neka priprema, da se može ljeti načiniti mali samotiek.

Bila naime dosta visoko namještena bačva, da može voda sa dovoljne visine padati. O zid bijahu prislonjene ljestve. Osim toga bijahu sa krova obijuh sgrada svedeni žljebovi u bačvu, da se po njih ociedi kišnica za samotiek.

Saint Mandon skoči brzo na bačvu i bio se baš popeo na žlieb, kadno ljudi u srednjoj kući, probudjeni vikom redarâ, otvoriše vrata od vrta. Vrieme, što mu bilo preostalo, upotriebi bjegunac, da s jednoga plosnatoga krova kuće, koje su u raznih ulicah Petrograda sve skoro jednako visoke, na drugi preskoči. I pošto je tako cieli red kuća preskakao, baci se umoren na jedan krov, podboči si glavu rukama i pogleda prama nebu, kano da si hoće promisliti, kuda kamo li bi krenuo. Tuj mu na krovu ne bilo dugo obstanka; dapače morao je saći u kojugod kuću; napokon nije to baš po njega jako pogibeljno bilo, jer je bio okretan, znao dobro lagati i mazati, imao novaca i k tomu britku sablju, kojom je kano vješt mačilac znao dobro mahati.

Otvori dakle vratašca od krova i sadje tiho niz stube na tavan; još nekoliko stuba imao je saći i eto ga u trećem katu kuće, gdje bijaše grobna tišina. U mjesečini mogao je zapaziti, kako se svjetluca kraj jednih vrata viseći ključ; on ga skine, otvori vrata i unidje

Digitized by Google

u veliku, baš povoljno pritopljenu sobu. — U sobi ne bilo nikoga.

— Bon soir! zavikne dosta glasno i lukne u pobočnu sobu, gdje stajaše razpremljena postelja, ali ni ondje ne nadje nikoga. — Eh dobro, stan sam si našao, mrmljaše sam u sebi. — Čekat ćemo, dok tko dodje pohodit svoga ne nadanoga gosta. Sutra me se već ne će toliko bojati.

Francez napipa nekako žigice i zapali svieću.

Sad je tekar vidio u kakvu je razkošno uredjenu sobu dopao. Cielom skoro jednom stienom nanizala se bogata knjižnica; po ostalih stienah višahu dragocjene slike, a medju njimi svjetlucahu se jedna skupa sablja istočnoga kova i dvie perzijske srebrom okovane puške, koje je Francez na ruci i na oku promjerio te dobrimi pronašao. Na stolu ležahu najnovije francezke novine i nekoliko pisama iz Pariza, s kojih pogleda mal da bjeguncu ne briznuše suze na oči. U staklenih ormarih bijahu poredane kojekakve anatomičke sprave, gotovo znamenje, da je to stan liečnika.

— Kod liečnika sam dakle i k tomu kod Franceza! uzdahnu Saint Mandon. — Evala, spašen sam!

Baci se na divan i sada tekar opazi, da je sjeo na dugi svileni kaftan, do kojega ležaše visoka tatarska šubara.

— Ne vraga! Nije li to stan kakova Kozaka ili Turčina?

Medjutim poravna si, koliko se dalo, svoju odjeću i sjede čitati novine takvim mirom, kano da čeka pouzdana prijatelja u njegovu stanu. Bio je naime začuo, da se otvaraju i zatvaraju ulična vrata i da netko po stubah koraca.

Za malo banu na vrata čovjek samcat i zagledav u sobi stranca, postoji začudjen na pragu. Saint Mandon bio u taj čas promjerio čovjeka svojim lukavim pogledom i podigao se sasvim mirno i naravno.

Prihodnik bijaše čovjek tanka i visoka stasa, od dvadeset i šešt po prilici godina, plemenita i odlična držanja, odjeven jednostavnom crnom odjećom. Lice mu bijaše bliedo, a veliko crno oko ponešto tamno, gotova prikaza boli i sujeti. Skinuv šešir s glave, pokaza vedro i misaono čelo, na kojem se zrcalio neobični izraz finoće i plemenitosti.

— Gospodine, čast mi je da vam se predstavim, tko sam. Chevalier Hector de Marcas iz Gascogne, a dolazim upravce iz Pariza progovori Francez.

— Prihodnik sveudilj čudeći se ugleda tekar sada, da su gospodinu chevalieru krvave ruke, raztrgan kaput, probušene hlaće a na noguh da mu se jedna samo ostruga svjetluca. Ujedno zagleda i redarovu golu sablju, što ležaše na stolcu.

Hitro maši se u njedra i mali jatagan zabliešti mu u ruci, te prije nego što je Francez i pomislio braniti se, uhvati ga protivnik za vrat, pruži ga kolik je dug i širok bio na divan a jatagan namjeri mu na grkljan.

— Ni makac, jer si mrtav! zastenja bliedi neznanac. Tko te je najmio, da me ubiješ? — — Kazuj odmah, ili te ne ima više!

— Francez, buduć u šakah svoga jačega protivnika, ležaše sasvime miran. Uvidi lukavac namah, da mu pobjeditelj ne će ništa na žao učiniti, bude li samo progovoriti mogao.

— Nitko me nije najmio, progovori težkom mukom Saint Mandon-Marcas. Molim vas — ta valjda me ne ćete zaklati?

— Ti da ne poznaješ grofice Grodžove? Ne poznaješ njezinoga sina satnika Vasilja Olegovića Grodžova? Niesi poslan od toga kukavice Vasilja, da me potajno smakneš?

— Niesam od nikoga poslan, tako mi Boga! Bjegunac sam i baš ovaj čas policiji izmaknuo, a sablju sam ovu jednomu redaru oteo, hrvajući se s njim. Utekoh ovamo, da u vas pomoći zaprosim.

— Na te rieči pusti ga neznanac i reče: Vidim da istinu govorite, ali oprostite mi; okružen sam sa svijuh strana od ljutih dušmana, koji se zakleše, da će me pogubiti.

— Oh, kako bih želio, da mogu s vami na vaše dušmane udariti, reče Saint Mandon-Marcas. Imali bi doista u meni hrabra borioca, premda ste me malo prvo toli hrabro nadhrvali. Ni sam ne znam, kako se je to sbilo — — Mišljah, da mi u hrvanju i mačevanju nitko na rep stati ne može.

— Može vam to svaki Tatar i Mingrelac, odvrati mu neznanac hladnokrvno. Ali dà, — — rekoste, da ste iz tamnice ubjegnuli?

— Morbleu! Jesam, ako je Bogatir tamnica. Od jutros bavim se u ovom gradu i dugočasim se cieli bogi dan više, nego li sam se bio za cieloga svoga života dugočasio. Ali, pardon, molim vas za vaše vriedno ime, gospodine.

— Gamior, liečnik.

— Hvala vam, gospodine doktore! I vidit ćete namah, da nieste pod svoj krov primili lopova, nego pustoga nesmotrenjaka. Ploveć u Rusku, bio sam se malko preko vašega cara našalio i hćedoše me na račun pobrati. Ali mordious! pridoda Gascognac žestoko, pobio sam se s cielom četom vaših pandura toli živo, da će me dosta dugo pamtiti.

— To je zlo i naopako, reče Gamior ozbiljno. I tuj bih vas svjetovao, poberite se što prije to bolje iz ruske zemlje.

— Baš to i sam želim, plemeniti čovječe! Molim vas dakle, pomozite mi — — novaca mi hvala Bogu ne manjka.

Saint Mandon-Marcas izvadi iz žepa svoju punu listnicu.

Digitized by Google

— Toga vam baš ne bi ni trebalo, odvrati liečnik. Imam dosta prijatelja i nieste li ništa drugo počinili, nego puku šalu sa našim carem i carstvom, to budite sigurni, da ste naskoro u vašoj Francezkoj. Za uzdarje vas to jedino molim, da svagdje i svakom zgodom ružite ovo carstvo knute i robstva na ime čovjeka, koga je to prokleto robstvo ne izmjerno nesretnim učinilo. A taj čovjek stoji pred vami i pruža vam pomoć.

— Gamior prošeta namršten i zlovoljan gore dolje a Francez uze promišljavati, ne bi li tomu čudaku pao oko vrata i zahvalno ga izljubio.

— Zatim podje Gamior u drugu sobu, iznese domaću haljinu i papuče, te ponudi svomu gostu, neka se preobuče, pruži mu zatim jedan od mnogih turskih čibuka, što bijahu na polici poredani. Saint Mandon-Marcas rado je pristao na ponudu svoga kućegazde, samo čizama ne hćede svući, izgovarajući se, da ga je strah, ne bi li opet naskoro morao bježati. A pravi je uzrok bio, što je naš gospodin chevalier bio bez čarapa.

— Liečnik je naskoro uvidio, da je Saint Mandon-Marcas morao u najboljih krugovih Pariza življeti, to ga u toliko ohrabri, da je poveo sasvim slobodnu rieč o mrzkom samovladarstvu ruskoga cara i plemstva.

— Pa koje vam zlo učini to ružno tiranstvo? pitaše Francez, pušeć kano živo Ture.

— Gamior nasmjehnu se gorko.

— Ne mogu se doduše na nikoga potužiti; uzrok mojemu jadu leži u meni samom. — — Vidite, prijatelju, rodjen sam kmet, pak sam još i danas uzprkos svojemu trudu, svojoj marljivosti, a mogu baš kazati i uzprkos svojemu znanju i postignutoj doktorskoj časti kmet, ništa drugo nego prosti kmet.

— Dočim se je Francez tomu čudio, viknu netko sa ulice Gamiorovo ime. Ovaj skoči na prozor, ali se opet obrne k svomu gostu, veleći mu: Ne bojte se; dobar me prijatelj zove.

— Ali ipak mi se vidite uplašen! primieti Saint Mandon-Marcas.

— Ne znam, što ga nosi k meni toli kasno, ako ne možda kakova nesreća, promrmlja Gamior.

— Ja bih se ipak imao volju sakriti!

— Zar pred mojim otčinskim prijateljem? nasmjehnu se Gamior, koj će vam, na moju prošnju prvi u pomoć priteći.

— I ode van, da otvori vrata, a u hodnik stupi Mitrofan Jurjev.

— Odkuda tako kasno, otče? pitaše Gamior. Nije li se možda kneginji Sofiji kakova nesreća dogodila?

— Bogu hvala nije! odvrati Mitrofan. Ona je, kako mi Borisa kaza, još uviek dobre volje, kakvu si ju večeras ostavio. Imao sam do kasne noći posla, kako ću ti namah pripoviedati a Borisa te ne mogla naći. Došla je ovamo a ti si bio k svojim bolestnikom prošao; napokon te potražila kod kneginje Lorostine, kad si ti baš bio otišao. Ja čekah dugo u policajnom uredu sve do pred pol sata.

— A što si tamo radio?

— Kazivat ću ti kasnije. — Znadeš, da je grofica Grodžova danaske zadnji put Sofiji poručila, da što prije za kapitana Grodžova podje, jer ćeš inače ti Gamiore — jedina zapreka toj ženitbi — biti odpravljen u Kavkaz i uvršten medju vojnike. Ovo posljednje ne hćela ti kneginja kazati, da te još bolje ne razžali.

— Mislim, otče, da je knez K'ab-Charaj dosta plemenit, te me ne će baš u vojnike goniti, ta nije li moje ponašanje uviek bezprikorno bilo, pa kako bi me on mogao odsuditi na dvadesetgodišnje težke vojničke muke?

— Ja mu ne vjerujem, sinko, prihvati Mitrofan, nego polažem sve ufanje u samoga cara, koj sada već do kneza K'ab-Charaja toliko drži, koliko do najzadnjega prosjaka pred crkvenima vratima. Spremi se, sinko. Nosim ti evo dobre glase, koje ti Borisa hćede donieti: car je zapovjedio, da imaš sutra u osam sati u carskome dvoru biti.

Liečnik probliedi još većma, kako se je to kod goruće svieće, što ju u ruci držaše, opaziti muglo, uzdahne duboko, zače se križati i činilo se, kano da na tiho moli.

— Trebalo je, da uzimaš nekoliko sati vremena, da se pripraviš na audienciju, mišljaše Mitrofan, stisnuv Gamiorovu ruku. Jesi li mogao kneginju Sofiju i majku Borisu smrti osloboditi, ne će ti valjda težko biti i veliku kneginju izliečiti.

Gamior i opet uzdahne.

— A sada da ti kažem, koje mi se zlo danas prigodilo; ali trudan sam vrlo, pak ću malko kod tebe odpočinuti.

— Dodji, otče, mogu ti predstaviti zanimiva gosta.

Dok je Gamior vodio starca uza stube, hodaše Francez uznemiren po sobi, pušeć svoj čibuk. Vrata se otvoriše, on se okrenu i nadje se pred starcem.

— Propao sam! stane vikati i hćede se mašiti svoga kaputa. Propao sam, izdala me sreća! te posegnu za svojom sabljom.

— Dà, propali ste sigurno! reče Mitrofan zakrčiv mu put. Bez moje dozvole ne će te ni pedanj daleko iz Petrograda. Bacite sablju. Čuo sam od pandurâ, kako valjano znadete sabljom mahati.

— Ali sada ne bi vam ni topovi pomogli. — Medjutim ako mi s dobra povratite novce, moglo bi vam se još pomoći, premda toga ne zaslužujete. — —

Digitized by Google

Gamior gledaše izprva začudjen taj ne nadani sukob, ali se odmah dosjeti, da je chevalier de Marcas starca prevario ili okrao.

— Kunem vam se, da sam nedužan, reče Francez. Ne ću vam se suprotstaviti, dok nije barem nikakva policija došla. — — Evo vam novaca — i pruži mu listnicu, — bit će samo nekoliko rubalja manje. — Molim vas jedino, dajte mi moj putni list.

— Hvala svetomu Nikoli, uzdahnu Mitrofan Jurjev, prihvativši listnicu. Ovo sam sretno oslobodio iz čaponjaka te nesretne policije. Vidim, da nieste tako zločest, kako sam mislio. — Ali vaša putovnica, ona je kod grofa Orlova.

— Dà, jedna, primetnu Francez, koj se malo po malo opet osokolio, videć da su to ljudi bezazleni i dobri, ali moj pravi putni list, glaseći na Hektora, chevaliera de Marcas naći ćete u listnici.

Mitrofan izvadi svoje banknote, veseo što je s njimi lakomoj policiji izbjegnuo, a listnicu vrati Francezu. Radostno izvadi i otvori Francez svoj putni list.

— Ali sada, gospodo moja, hvatam vas za rieči, uze sasvim ohrabren, izpunite svoje obećanje i pomozite mi. Dokazat ću vam, da sam i ja sâm tom mjenicom u Londonu prevaren bio.

Gamior se namršti na toga plemića lupeža. Pa ipak mu je bio već dosta kazao, što bi ga svakako bilo odpremilo na put u Sibiriju ili Kavkaz, da se je Francezu prohćelo odati njegove zle rieči gosudaru i svetoj Rusiji. A Mitrofan se opet bio dosjetio, da nije više imao prava, uzeti svoje vlastite krivo ugrabljene novce, čim je policija svojom mogućom rukom za njimi posegnula bila, nego da bi po zakonu morao dati varalicu zatvoriti a novce na zeleni stol položiti, da ih odanle u ponajboljem slučaju prodesetkovane zakonitim putem natrag dobije.

Chevalier de Marcas progledao je i proučio namah svoje protivnike do dna duše, te ih posve hladnokrvno za njihovo gostoljubje uprosio.

Mitrofan se napokon odluči.

— Obrijte si bradu do gola, reče mu starac, a ja ću vam podrezati vlasi i onda podjite za mnom. Kod mene vas nitko ne će tražiti.

— Ah, c'est trop! To je previše! viknu de Marcas, gladeć si kose i bradu, to je pretežka kazna!

— Ali još uviek mnogo laglja, nego li vječno kopanje sičana u sibirskih jamah! navali Mitrofan, donesav nožice.

Suze udariše de Marcasu na oči, kada mu starčeva vješta ruka stala bujnu kosu rezati. Mitrofan ga ošiša do kože, te je izišao ošišanom glavom i velikom bujnom bradom nalik na dvoranika iz dobe engleske kraljice Elisabete. Sad mu se je valjalo i obrijati; kano da mu je umrieti oguli se de Marcas do gola, te punim svojim podbradkom bijaše mnogo sličan staromu Napoleonu. Tako se je bio pretvorio, da nije sama sebe u ogledalu prepoznati mogao.

Zagrnut dugom kabanicom izadje Francez s Mitrofanom iz Gamiorova stana.

— Vi ste dobar čovjek, reći će Francez starcu, kada su bili pred njegovom kućom. Povjerovali ste u me, kadano se odvažiste svojim novcem u žepu samodrug sa mnom ulicami prolaziti. Mordious! Kunem vam se, da ću vam povjerenje dobro naplatiti, kako mi se tomu prilika desi! I ota prilika, kojom će zahvalnost svoju izkazati, bijaše bliže, nego li je de Marcas i u snu pomisliti mogao.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Poviest stenografije.

Govoreć o stenografiji i nehotice moramo požaliti, što ta umjetnost kod nas ne napreduje, jer doista nigdje nije polje stenografije tako ne obradjeno i zanemareno, kao u nas. Tek prije dvie godine izidje kod nas prva knjiga te vrsti, sastavljena prof. Magdićem, koji je tiem zasvjedočio svoje liepo nastojanje, da stenografiju u našoj zemlji razprostrani.

Stenografija nije izum novije dobe, nju su dapače već poznavali narodi prije Isusa. Rieč „stenografija“ znači po svomu grčkom porieklu (στενός = tiesan i γράφειν = pisati) tjesnopis, te sastoji u tom, da se može svaki govor, pa i najhitrijega govornika rieč po rieč posve točno napisati, a uz to samo treći dio papira potrošiti. Obično se uzima, da stenograf, ako je veoma vješt, u jednom času (Minute) može napisati 180—200 rieči, računajuć rieč po dvie slovke. Nu slabo je govornika, koji bi tako brzo govorili, jer bi onda već prešli u štadij nerazumljivosti, s toga je dostatno, ako je stenograf tako vješt, da može 150 rieči u jednom času napisati.

Prelazeć na poviest stenografije počimamo kod Grka, kod kojih se je javni život najviše razvio, te s toga i najprije nastala potreba, da se predavanja i govori njihovih državljana, filosofa i sofista čim točnije popišu. Veli se doduše, da su već i Egipćani, Evreji* i Perzijanci** stenografiju poznavali, nu to svakako spada medju hipoteze.

---

* Psalmi 45. 2. R. Jeremias 36, 4 i 18. Esra, 4. B. apokrifo, 14; 24, 44.

** Herodot 3, 7. B.

Digitized by Google

ὑπογράφειν, σημειογράφειν, ὑπογραμματεύειν, ὑποσημειοῦν, to su izrazi, koje su Grci za stenografiju upotrebljavali, a Rimljani u: notis uti, scribendi compendiis uti, notis verba oratoris subsequi, notis excipere, preveli, govori se, da je Ksenofon razgovore svoga učitelja Sokrata rieč po rieč stenografisao, te na temelju toga svoje „memorabilije“ izradio. Akoprem se nekoji stenografi žestoko protive nazoru, da su već stari Grci poznavali stenografiju, to im je ipak god. 1850. Franjo Ksaver Gabelsberger na temelju mnogogodišnjih iztraživanja odrješito odvratio, da stenografija zasieca daleko u stari viek, te da se je kod Grka na znanstvenom temelju usavršila.

Rimljani su već dugo prije iznašašća stenografije imali izkraćeno pismo, t. j. jedno ili dva slova mjesto ciele rieči, a god. 64. pr. I. sastavi M. T. Tiro stenografiju, a to njegovo novo pismo prozvaše notae notariorum, a kašnje notae Tironianae. Poslije Tirona su još popravljali i usavršivali njegovo pismo Vipsanius Philargyrus, Aquila i gramatik Seneca (200. p. I.) Govori se, da je Cicero dobro poznavao stenografiju, nu to se ne može dokazati; istina je, da joj je bio veliki ljubitelj. Stenografija se je kod Rimljana s vremenom tako rasprostranila, da su ju počeli učiti u mnogih školah, upotrebljavati kod javnih rasprava i predavanja, a i pjesnici joj počeše himne pjevati. — Zadje sunce rimske slave, a uslied toga poče i stenografija gubiti vriednost, pošto već prije bijaše car Justinian zabranio upotrebljavanje njezino u oporukah i inih javnih spisih. Tako ne stade stenografije iz javnoga života, te su ju sada samo još upotrebljavali bogoslovi kod crkvenih koncilah. Za Origina vele, da je imao sedam stenografa, koji su njegove diktate pisali; a i kako bi inače bio mogao 6000 knjiga napisati?! Od Grčkih stenografa spomenuti nam je: Chrysostoma, a od rimskih: Augustina i Hieronima.

Ne će se tomu nitko čuditi, ako navedem, da su u novije doba Inglezi bili prvi, koji su važnost i vriednost stenografije spoznali, jer to posve odgovara njihovu praktičnomu duhu i štedljivomu smjeru. I. Willio prvi je sastavio stenografički alfabet, te ga zato često čujemo „otcem stenografije“ prozvana. Poslije njega su stenografiju popravljali Shelton 1637. I. Rich 1654. i W. Mason 1672. Knjige, štono su ih ovi ljudi izdali, razprostaniše stenografiju u daleke krajeve, a već su ju bili počeli i na sveučilištih predavati. Od Ingleza, koji su si dali truda oko razprostranjenja stenografije, valja napomenuti: I. Weston 1727. K. Gurney, koji je svoju knjigu god. 1752. u osmom izdanju izdao a god. 1777. i stenografični rječnik sastavio; Byrom 1767. S. Taylor 1786. i W. Mavor 1780. Velike si je zasluge stekao Isaac Pitman 1837., koji je sa Alesandrom John Ellis-om nastojao, da olakša čitanje i pisanje stenografičnih knjiga, da stenografija postane obćenitija, te da se i siromašnijemu puku pruži prilika naučiti ju. Njegova knjiga izišla je već god. 1840. u trećem izdanju, te se je prodalo preko pol milijuna iztisaka. Pitmanov sistem nadopunio je T. A. Reed, urednik stenografičnih novina, nu uviek bi se još dalo koješta na njem popraviti. K razprostranjenju su stenografije poglavito doprinašali i urednici velikih inglezkih novina, koji su na sve znatnije sudbene i parlamentarne razprave svoje stenografe izašiljali, a tako biva i danas. „Times“ plaća 16 stenografa, koji joj sve govore držane u parlamentu ili kod suda točno stenografišu.

U sjevernu Ameriku nadjoše si puta mnogi inglezki sistemi, a osobito se je razprostranio sistem Mavorov a poslije i Pitmanov. Osim ovih navedenih još je izdao Graham svoj sistem a sve to i u Inglezkoj i u sjev. Americi nije se zvalo stenografija nego fonografija. Grahamov sistem prodrô je u škole, u višju školu u Filadelfiji, u sudbene parnice, u družtvene sjednice, u odvjetničke pisarne, kao i u trgovačke kuće, a mnoge novine već imadu i ženske stenografe. Središte svega djelovanja jest „fonetični inštitut“ u Cincinati-u, a osim toga obstoji još jedno družtvo: „Phonetic Association“, koje preko 2000 članova broji.

Kao što javljaju iz Melbourna u Australiji, to se i ondje kod sudbenih razprava i u zakonodavnom tielu stenografišu govori, a to isto se javlja iz južne Amerike; osobito u Braziliji i u argentinskoj republici radi se vrlo revno oko širenja stenografije.

Kod Franceza je tek god. 1779. Coulon de Thévenot svoj stenografični sistem u javnost iznio, a to bijaše prvi znatniji pojav na tom polju. God. 1792. pojavi se Th. P. Bertin učenik Taylorov, te prenese sistem svoga učitelja na francezki. Oba ova sistema nastojao je popraviti Coner de Prépéan, izdav god. 1813. knjigu, koja je već u više izdanja izišla. Nu jedan od najizvrstnijih francezkih stenografa bijaše M. Breton. On je svojoj domovini 61 godinu kao stenograf služio, t. j. od godine 1790. pa do svoje smrti 7. siečnja 1852. Za cielo to vieme službovao je kod velikih novina: Journal de Débats. On i ne manje vješti stenograf H. Prévost bijahu oba radi osobite vještine u toj struci imenovani vitezi začastne legije. God. 1852. izgubi stenografija svoj politični djelokrug u francezkoj i tek god. 1860. podje Prèvostu za rukom, stenografiji u parlamentu i u javnom životu zasluženo mjesto opet zadobiti. Od toga se časa poče i u Francezkoj stenografija širiti, te sada uspješno napreduje.

Kod Talijana se takodjer tek koncem

Digitized by Google

prošloga vieka pokazao prvi pojav na stenografičnom polju. God. 1797. pokuša naime Molina sastaviti skraćeni alfabet, a poslije su mnogi pokušali stenografiju sastaviti. Imena znatnijih talijanskih stenografa jesu: Milanesio, Delpino, Grossi, Consoni, Magnaron, Tealdi, Grion, Hermet, Norleughi, Visetti. Gabelsbergerov sistem, koji je sada skoro svuda u porabi, preveo je na talijanski austrijski satnik Leinner, a osim toga i profesor Henrik Noë u Špljetu, pošto je po svojem prevodu dulje vremena u dalmatinskom saboru, koji je onda talijanski razpravljao, stenografisao.

I Španjolci veoma upotrebljavaju tahigrafiju, te imadu posebne škole u kojih se ona predaje, kao u Madridu i Barceloni a u Cadixu obstoji od god. 1807. „akademija za brzopis". Knjige su napisali: T. P. Marbi 1803. i 1824., A. Guerra, A. B. Marti 1828., 1831., fr. Serra 1816. i drugi. Najbolja je knjiga starijega Marti, te je njegov sistem kašnje u Portugal prenesen i uveden.

U Švedskoj, Danskoj, Norvežkoj, Nizozemskoj i Belgiji je takodjer stenografija u javni život uvedena, te se sada nastoji o tom, da se u škole uvede.

U Ruskoj je koncem prošloga stoleća profesor Ch. Wolke držao predavanja o svom stenografičnom sistemu, nu nije ga na javnost iznio. God. 1858. napiše M. Ivanin djelce o stenografiji te ga izda, a kašnje su Gabelsbergerov sistem preveli na ruski: barun Tornamo, Zeibig i P. Olchin; a na poljski: Olevinski i Polinski. Poljsku stenografiju još je izdao i K. Krupski.

Na češki preveo je Gabelsbergerov sistem I. Heger a god. je 1863. i prvi Gabelsbergerov stenografični zavod u Pragu priredio prevod na češki, te ga izdao.

U Grčkoj si je kao stenografični propovjednik Mindler velike zasluge stekao; on je Gabelsbergerov sistem na novogrčki preveo, te na sveučilištu i politehničnom zavodu u Atini predavao. Panos Heliopulos pokušao je takodjer „praktičnu stenografiju" izdati.

Kod Madjara se je stenografija kao i kod mnogih drugih naroda, tek tečajem ovoga stoljeća počela udomaćivati. Taylorov sistem prevede na madjarski Dobrosy god. 1843. Godinu kašnje izdade stenografiju u kratko svedenu Gjurić. Kao stenografa još moramo spomenuti K. Hajnika, koji je takodjer cio tahigrafični sistem preradio. U Madjarskoj su češće što velikaši što pojedine varmedje razpisivali nagrade za najbolje stenografe, a to dakako potiče na učenje.

U Njemačkoj se je pojavilo sijaset stenografičnih sistema, te su se borili za obstanak. Naravski je, da su svi lošiji sistemi morali se ukloniti, čim se je pojavio bolji, i savršeniji. Tako je sistem Gabelsbergerov nadkrilio sve ine, te sada zaokupio skoro sve krajeve izobražene Europe, a već ga prenieše i u prekomorske zemlje. Nu o njem kašnje.

Poznato je, da su skoro sve propoviedi Luterove stenografisane, a god. 1540. popisao je Dr. Creutziger točno cielu vjerozakonsku razpru izmedju Ecka i Melanchthona. Na njemački su prevedeni skoro svi inglezki sistemi. Moseugeil je god. 1796. preveo Taylor-Bretinov sistem a god. ga je 1819. Horstig popravio. Po inglezkih i francezkih sistemih izradiše svoje: Dauzer 1801., Reische 1808., Leichtlen 1819., Nidlef 1820. i 1848. i mnogi drugi. Novakovo se je pismo mnogo dulje rabilo nego svih ostalih, bijaše bo bolje i praktičnije. Nu svi ovi sistemi nisu odgovarali potrebi, jednomu je manjkalo ovo, drugomu ono. S toga je trebalo valjanu stenografiju sastaviti, stenografiju koja bi u svakom slučaju izpunila svoju dužnost, te nikada ne osramotila svoga imena. Baš u to vrieme, kad je najveća potreba bila, pojavi se Franjo Ksaver Gabelsberger sa svojim stenografičnim sistemom. Od onda se je njegov sistem sveudilj širio, te su ga skoro u sve jezike preveli. Životopis toga osnovatelja novije stenografije pridržajem si za kasnije vrieme, a sada samo još moram govoriti o sistemu, koji se Gabelsbergerovu najviše protivi.

Sedam godina već bijaše vladao stenografični sistem Gabelsbergerov, od svih hvaljen i rabljen, kadno se u Berlinu pojavi Stolze sa novom stenografijom. Njegovi znakovi sastoje iz veoma finih poteza, koji se samo onda u cieloj svojoj duljini moraju podebljati, kad treba da se tiem vokal, ili duplo slovo označi. Potezi su tako fini, da ih samo dobro oko može točno razaznati; osim toga je Stolze-ov sistem mnogo težji nego Gab. a ipak ne odgovara potrebi, jer ne bi saksonska vlada god. 1847. i 1848. bila pozvala Gabelsbergerove stenografe, da pomognu govore saborske stenografisati, kad Stolze-ovci to nisu mogli izvesti, kao što treba. Jedna od glavnih mana na Stolze-ovu sistemu je množina kratica, koje se sve moraju na pamet učiti te ih svatko lahko zaboravi. Gabelsberger je postavio do 100 takovih kratica, a Stolze ih ima do 800! Državni savjetnik Häpe, glasovit Gabelsbergerijanac dokazuje* da u Stolzeovoj stenografiji ima do 2224 kratica! Stolze je sam uvidio, da se njegovim sistemom ne može u parlamentu služiti, te ga je poslije znatno popravio. Njegov se je sistem osobito u Berlinu udomaćio, a tamo su njegovi privrženici god. 1844. utemeljili: „zavod za širenje Stolzeove stenografije". Jacoby, Danneberg i Lamle preinačili su Stolzeov si-

* Die Stenografie als Unterrichtsgegenstand, Dresden 1863. §. 40.

Digitized by Google

stem, da bude sgodniji za porabu. Popunjavao se i popravljao njegov sistem, do one savršenosti, do koje je Gabelsbergerov dospio, nikada se uspjeti ne može i ne će. Gore spomenuti Häpe dokazuje u navedenoj knjizi **, da samo Gabelsbergerov sistem sjedinjuje u sebi sva ona svojstva, koja sačinjavaju bitnost njegovu, i da samo taj sistem može veselu budućnost očekivati. Rieči se njegove doista obistiniše, jer evo kud pogledamo, svuda nalazimo stenografiju Gabelsbergerovu; samo u Pruskoj i u ostaloj sjevernoj Njemačkoj još u gdjekojih predjelih Stolze vlada, nu se i broj njegovih zavoda već umanjava. Gabelsbergerova je stenografija bez dvojbe najbolja, najvrstnija, najpraktičnija, te se s toga doista razveselismo, kad vidismo, da ga je prof. Magdić na hrvatski preveo.

U Zagrebu se eto marljivo radi o sveučilištnom pitanju, i nadati se je, da će nam se doskora otvoriti vrata toga od cieloga naroda željno izčekivanoga zavoda. Predavanja biti će hrvatska, te blago onom koji bude znao hrvatsku stenografiju! S toga se učenje stenografije našoj mladeži na srednjih škola nemože dosta preporučiti, a vlada bi dobro učinila, da na svakoj gimnaziji i svakoj realci smjesti jednoga stenografiji vješta učitelja. U to ime želimo dobar napredak hrvatskoj stenografiji!

I. O.

** Die 8ten. als Unterrichtsgegenstand Dresden 1863. II. Theil. Seite 40 und folg.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Exposition des amateurs u bečkoj svjetskoj izložbi.

S veseljem moram priznati, da mi je ono kratko vrieme, što sam ga na bečkoj izložbi probavio, prilično koristilo. Istina niesam svukoliku izložbu proučiti mogao, jer bi tomu mjesece, a ne dane trebovao; pa napokon to nije ni potrebno. Uz današnju bo' razgranjenost i razširenost znanosti treba, da se svaki na pojedinu struku dade, i da ovu u izložbi uči. Mene je kao strukovnjaka najviše zanimala škola; ali šta da o njoj kažem! koga da zanimaju školske knjižnice zbirke, risarije, pisanke, klupe i ostala učila! Što si pojedinac u tom obziru pobilježi, to samo za njegovo izkustvo služiti može; a škola si već mora ukupnim radom i nastojanjem pojedinih faktora korist izvojevati. Nu drugi je priedmet, koji ovdje iztaknuti namjeravam, a to tim više, jer imade izbilja mnogo njih, koji na izložbu idu, a o tom priedmetu ništa ne znadu. Taj priedmet jest izložba tako zvanih amateura, ili kao što na pročelju ovoga članka stoji, exposition des amateurs.

Nu što je to amateur? to vam je kao što vam je poznato, rieč francezka, te znači u obće a napose ovdje ljubitelje starine. Gdje su dakle starine izložene, tu je exposition des amateurs ili naški bismo rekli izložba starinara t. j. starina.

Varao bi se, koj bi mislio, da je ova izložba, kao što ostali priedmeti, u posebnom odjelu priredjena. To nije tako. Ona se nalazi razpršena po cielom izložbenom prostoru; a to je žalibože i velika mana u bečkoj izložbi, što su mnogi priedmeti, koji bi inače jednu cielost sačinjati imali, tako razkomadani, da ćeš ih težko pregledati moći. — Mnogo se toga u istoj industrijalnoj palači nalazi; tako su n. pr. tuniski proizvodi najnovijeg doba pomiešani sa klesarijami iz stare klasične dobe. U rumunjskom opet odjelu nalaze se izložene zlatne posude, što su se pred 10 godina u Petrosi našle, i o kojih se misli, da su čuvale blago gotičkoga kralja Athanaricha. Čitavu povorku dragocjenih starina izložila je Španjolska u svom pavilonu, koji nedaleko od pilsenske pivare leži, te montanske proizvode kao i ogromne cigare na vidik iznaša. Koliko opet ne sadržava u sebi pavilon egipatskoga podkralja, koliko persijanski, turski, indijanski, kineski, japanski odjel, da blagajnu Sultana ni ne napomenemo! Važne priloge za poviest umjetnosti i kulture sadržaje i pavilon tako zvane adicijonalne izložbe, koja nam predstavlja poviest obrta i iz zadnjih deposetak godina, a i sama domaća industrija jedinih naroda, njihova nošnja, različito gospodarstveno orudje itd., niesu drugo van živi ostanci davno izginule kulture. To je dakle po cielom izložbenom prostoru razmaknuto, te ćeš badava kakvo središte tražiti, po kojem da o tom pravu sliku dobiješ, a ipak stvar nije tako neznatna, da bi se na prvi mah odmah iz oka pustiti mogla.

Ako je istina, o čem ne ima dvojbe, da je svrha izložbe upoznati nas sa najnovijimi resultati ljudske radnje i ljudskoga iztraživanja na polju obrta, trgovine, gospodarstva, znanosti umjetnosti itd; ili kraće, ako nam izložba kao u ogledalu predstaviti ima najnoviji kulturni život pojedinih naroda napose, a cieloga svieta u obće, onda će izložba jamačno najprije svojoj zadaći odgovoriti, ako nam uz sadanju kulturu ujedno i jasnu sliku prošle kulture predstaviti može. Jer kad razlike poznamo, možemo lakše i napredak prosuditi. U toliko bi izložba amateura imala postignuće cilja, što je izložbi obće namienjen, omogućiti i osigurati; slavno bi obćinstvo pri ovoj izložbi

Digitized by Google

lako prosuditi moglo imajući original i kopiju pred očima: kako su se pojedine grane umjetnosti i obrta postupno razvijale, dok su do današnjeg stepena došle, nadalje koju korist imade današnji rad iz učenja prošlosti, napokon u koliko je današnja industrija shvatila značenje starijih forma, i u koliko je ove upotrebiti znala. — Zato je već i parižka izložba na ovaj priedmet osobitu pozornost svratila bila. Po programu imala je ova izložba u posebnom odjelu pod naslovom: histoire du travail stojati. Nu velika mana bijaše, što se je mislilo, da se i taj priedmet granicam današnje geografije prilagodit mora, a poznato je, da današnje geografske medje ne vežu više narode kao velika etnografska koljena u jednu cielost, već ih ciepaju u pojedine česti; pa zato je i izložba tako izpala bila. Nu mislilo se je, da će bečka izložba u tom pogledu bolje za rukom poći. I zbilja kao što je bečka izložba mnogo mana parižke izpravila, tako je i u izložbi amateura znatno bolje zastupana, a i bilo bi u posebnom odjelu kao pregledna cielost izvedena, da ne bude tvrdoglavih ljudi, koji su se tomu opirali.

Pošto se je već odprije na ovu vrst izložbe okom svrnulo, našlo se je strukovnjaka, koji su glavnu direkciju upućivali, da izlaganje pojedinih starinarskih priedmeta nikakve važnosti ne može imati, ako se svi izložci na znanstveno mtemelju sistematično ne uzporedaju tako, da mogu jednu cielost predstavljati, pače njemačko carstvo namjeravalo je bar za Njemačku posebnu takvu znanstvenu izložbu prirediti. Već bijahu mnogi učenjaci u Berlin na sastanak pozvani, da se dogovore, kako bi se pojedine starinarske zbirke najpreglednije u izložbi poredati dale, tako da bi se tim načinom postupni razvitak njemačke kulture u podpunoj slici ukazati mogo, da već se Pruska, Bavarska, Saksonska i Würtemberška jednoglasno u tom složiše, da će dragocienosti svojih zbirka rado za takvu svrhu ustupiti, kad se svemu tomu ravnateljstvo bečke izložbe uzprotivi izvinjavajuć se tobože, da bi se te dragocienosti putem oštetiti mogle; pače povjerenstvo berlinsko čekalo je tako dugo na odgovor bečkoga ravnateljstva, dok je vrieme za priprave izteklo. I tako je i bečka izložba ostala u tom obziru krnja; ali sa svim tim je i opet znatno bolja od izložbe parižke, jer ne samo da imade u velikom broju veoma dragocjenih, riedkih i važnih starina, već je povrh raztrešenih komada i posebni odjel u izložbenom prostoru, u kojem je najviše toga izloženo; a tamo upravo i upućujemo naše čitateljstvo. (Konac sliedi).

LISTAK.

(*Narodno kazalište.*) Dne 9. listopada prikazala se Fredrova komedija „Djevojački zavjet“ (Panienskie sluby). Naši čitaoci sjećat se možebit, da smo o tom djelu vrloga poljskoga dramatika u „Viencu“ obširnije govorili. Ideja sjeća nas ponešto Shakespeareve „Ukroćene prkosnice“, al što je Englez izveo drastičnije, to je Poljak zapleo hitrinom i finoćom. Sa sedam lica i neznatnom sceničnom pripremom priredio je Fredro prekrasnu spletku, koja se smije takmiti sa francezkimi komedijami iste vrsti. Čuli smo doduše ljudi, kojim se taj komad osobito ne mili, al znamo, da se taj prigovor ima odbit na ćud jednog diela našega obćinstva, koji slast nalazi i u dramatičnih plodovih, što živce silovito razigravaju i gdje nije puno refleksije ili puno fine dosjetljivosti. „Djevojačkomu zavjetu“ hoće se dakako brzo, fino do najtanje tančine izradjeno prikazanje, jer se s trome i površne igre dialog dosadíti i komad lako propasti može.

Na radost ne imamo razloga koriti naše glumce s tromosti i mlitavosti, jer je predstava bila brza, fina, promišljena. Od glumica natjecahu se prve naše sile gja. Bajza (Dobrovska) gja. Ružička (Angjela) i gčna. Perisova (Klara.) Osobito vješto podjoše gji. R. i gčni P. sprizori sa g. Jovanovićem (Gustav) za rukom. G. Jovanović uspio je posve svojom karakterističnom igrom. Put, kojim je pošao, potvrdjuje, da su umjetnost i narav dvie nadjene sestre, po kojih svaki umjetnik pobiediti mora. Vrlo dobra, karakteristična slika bijaše Radostin g. Rajkovića. Ako glumac ne umije Radostina zaodjenuti umjerenim humorom, saći će u toj ulogi lasno stranputice u lakrdijašku šablonu smušenih staraca. G. Rajković nije se dao zavest, te je shvatio Radostina s prave strane. Albin (g. Ban) vrlo je težka uloga, jer je ponešto težko vjerovati, da će mlad čovjek dvie godine uzdišući obilazit djevojku. Glumac može tu sliku lasno premašiti te postati dosadnim ili tragikomičnim — a karakterisat ju mora, jer je Albin kontrast, koj jasnije karakteriše Gustava. G. Ban nije Albina izkvario, al ga je kušao karakterisat — ali bojazljivo, crte njegova Albina bijahu gdje gdje preslabe.

U nedjelju vidjesmo opet tri malice komične vrsti: Fauniernovu: „Da se mienjamo“; Trifkovićeva „Školskog nadzornika“ i Görnerovu šalu „Sol braka.“ Kako su sve tri komedije poznate obćinstvu od prijašnjih sezona, pada pozor poglavito na vještinu glumaca, vještačko prikazivanje čini stare komade novimi. A tako je i ovaj put bilo, pri čem ističemo, da su ljudi, odbijajući gčni. Kraljevoj

Digitized by Google

sposobnost dramatičnu, uviditi mogli, da krivo sude, i da jedino o revnosti te gospodjice visi, da bude dobrom glumicom. Lizu u francezkom i Jelku u izvornom komadu prikazala je, rekli bismo, bez prigovora. Vještačka sličica bijaše učitelj Petrović g. Mandrovića. To bijaše pravcati humor, crtan po životu, nipošto karikatura, a opet je tim načinom Mandrović uspio. Jasan dokaz, da vještu glumcu ne treba neprirodnimi sredstvi apelirati na narod t. j. galeriju. G. Plemenčić st. kao Dauglas u „da se mienjamo“ i Pisarović u „školskom nadzorniku“ zabavljao je drastičnom igrom i niže i više obćinstvo vrlo dobro. Izvrstan bijaše tercet gje. Ružičke i gg. Jovanovića i Rajkovića u Görnerovoj šali. Živahnost Zorkina, okretnost Milanova i neoboriva flegma „ujaka“, a u obće prirodno i lako prikazivanje toga trolistka zanieše pri koncu cielo obćinstvo.

Dne 14. listopada davala se Birchpfeifferičina „Lowodska sirota.“ Nitko ne će do duše tvrditi, da je taj dramatizirani englezki roman kakovo majstorsko dramatično djelo, ali Birchpfeifferova, budući vješta glumica i poznavajući skroz pozorište, umjela je vrlo vješto dramatizovati, te je iztičući sentimentalne strane svoga izvornika uspjela skoro uviek efektom. Težko bi bilo izbrojiti koliko puti i na koliko pozorišta da je „Lowodska sirota“ prikazana bila, i nama je stara znanica. Kraj svega ne imamo ništa proti tomu, da se kadšto prikaže, da ju uprava uvrsti u stalni repertoir, osobito kad se toli dobro daje, kao što 14. listopada. Po našem mnienju je ta predstava dosele u zimskoj sezoni najbolja bila. Sva igra bijaše gladka, naravska, nigdje slaba, smiešne epizode, kako to kadkad u naših dramah biva. Drago nam je gledati, da i pobolje sile prikazuju manje uloge, kao što i na drugih većih kazalištih, samo tim načinom može drama uspjeti. Rochestra prikazao je naš vriedni Mandrović. Njegov osorni lord je prava studija, prilagodjena naravi; oštrina njegova nije gledaoca vriedjala upravo, jer je naravska bila, jer je po-naravskom prikazivanju svatko ponjati momogao, da je ta osornost posljedica Rochestrove ćudi, Rochestrova života. Obično smatraju glumci Rochestra paradnom ulogom, suvišni patos same uloge zanosi ih, te vidimo efektnu komediju, koja očima krasnoga spola izmami po koju suzicu. G. Mandrovića možemo samo pohvaliti, da se nije poveo za kazališnom tradicijom. Samotvornost je ponajveće preimućstvo glumca.

Jednaku hvalu zaslužuje gja. Ružička (Jeane Egne) — izim prvog razdjela.

Spisateljica je u toj predigri pripisala mladjahnoj djevojci neliepih osjećaja, kojih ne može izpričati ni nečovječtvo gospoje Reed. Glumica ima tu pogrešku spisateljice zakloniti vještom igrom, te je ne smie još oštrije iznositi na vidjelo. Gorke rieči Jeanine moraju se prikazat kao posljedica očajanja, kao burni izljev pogaženoga srdca, ne kao promišljeni priekor osvetljive duše. Tu je gja Ružička ponešto zašla s pravoga puta. Suha gorčina njezina govora, demonički izraz njezina lica ne dadoše nam vjerovat, da je to djevojka ako i zanemarena al ipak plemenita. Ali zato bijaše prikazivanje u posljednjih trih činih upravo vještačko. Od ovdje prikazala nam gja. Ružička čelik — dušu, okaljenu u mukah sirotinjskog zavoda, al kraj toga plemenitu, čuvstvenn dievu, tu joj tecijaše igra omjereno, elegantno, sve do silne katastrofe, gdje. joj duša planula ljubavlju, gdje se jn pokazala, da je ipak žena. Uloge gje. Bajzove (Sara Reed) i gčne. Perisove (Lady Georgine Clarens) zaista niesu simpatične, glumci a još većma glumice crtaju skrajnje karaktere, da bude po tih protivštinah efekt jači. Nu kraj svega je gja. Bajzova bezdušnu ženu, a gčna. Perisova sebičnu koketu vješto crtala. Manjim ulogam i ukupnoj igri ne ima prigovora.

Dne 16. listopada imala se prvi put pjevat Smetanova česka opera „Prodana nevjesta“ koja je i u petrogradskom kazalištu stekla mnogo pohvale. Na žalost oboli a zadnji čas pjevačica gčna. Erlesbekova. Imadjasmo doduše često priliku vidjeti tu hvaljenu gospodičnu, al ne imadosmo još sreće slušati je. Radoznalost naša prodje ovaj put zlo, nu nečuvenoj umjetnici budi preporučeno, da si zdravlje i glas čuva, jer kako je ona angažovana kao primadona, može uprava od nje punim pravom zahtievati, da pjeva, ili —. Nadamo se, da će ta nova opera ući obćinstvu u volju, jer premda je čin dosta plitak i bez dosjeta, glasba je krasna i karakteristična.

Š.

— Kazalištni repertoir br. II. za vrieme od 16. listopada do 1. studenoga. 18. list., par, opera „Prodana nevjesta“. 19. list., nepar, „Pustolovina kralja Stanisla Leszczinskoga“. Vesela igra (novo) 20. list., par, „Supruzi“. Vesela igra. 21. list., nepar, opera, „Prodana nevjesta“. 22. list., nepar, „Spletka i Ljubav“. 23. list., par, opera, „Margareta.“ 25. list., nepar, opera, „Prodana nevjesta“. 26. list., par, „Graničari.“ 27. list., nepar, „Fedra.“ 28. list., par, „Prodana nevjesta“. 29. list., par, „Diano de Lys“. igrokaz (novo) 30. list., nepar, opera, „Marta“.

— U podlistku novosadske „Zastave“ tuži se netko sbog toga, što je kritika o Kosticevoj drami „Maksimu Crnojeviću“ u zagrebačkih listovih (Obzoru i Viencu) ponešto nepovoljna bila. Piscu podlistka daje se na žao, što nije Kosticev odgovor na Vienčevu kritiku u našem listu naštampan bio; pisac podlistka tražeći tomu „nepoznate motive“, „gubi se odmah u konjunkture“, nagadja o tajnom savezu našega uredničtva sa „hrvatskimi mladenci“ po kojem „samo ono valja, što je specifično hrvatsko;“ pisac podlistka pita, ne smi-

Digitized by Google

je li biti prigovora proti kritiki „Vjenčeva“ urednika te traži „tamne motive te prieke oštrine“ i žali što ne ima u zajedničkoj književnosti harmonije.“

Premda „Viencu“ ne dostaje mjesta za polemike, to nam se prigovori navedeni, baš jer smo prijatelji harmonije u zajedničkoj književnosti — čine preozbiljni, da im sa strane „Vienca“ ne odgovorimo. Da pisac podlistka ne padne u daljnje „konjunkture“, reći ćemo prije svega, da nikakvih tajnih „motiva„ ne ima. „Maksim Crnojević“ nije posvema uspio u Zagrebu, kao što nije ni u Biogradu. Dužnost je bila kritike tražiti povod tomu, prosuditi samo djelo Kostićevo, u kojem doista mnogo krasnih miesta imade. Obširnost „Vienčeve“ kritike po sebi pokazuje, koliku da je važnost pripisao naš kritičar Kostiću. A da mu odgovor nije dosele štampan bio, ne ima nikakva tajna povoda. Odgovor taj stigo je uredničtvu rad nepovoljnih okolnosti tek 5 mjeseci poslije predstave i „Vienčeve„ kritike,“ da je odmah stigo, jamačno bi odmah i štampan bio. Urednik „Vienca“ pokaza Kostićev odgovor piscu ovih redaka te oba uglaviše štampat odgovor, čim bude zgode, čim se n. pr. „Crnojević“ opet prikaže, te je urednik počeo glosirati odgovor, koj bi jamačno i sad štampan bio, da nije urednik slučajno na neko vrieme otišo iz Zagreba, ponesav sobom rukopis. Zato i nije dr. Kostić dobio odgovora u dopisnici, zato neka bude uvjeren, da će se njegov odgovor štampati. To su ti „tamni motivi, porodivši se iz tamnijih konjunktura.“ Po tom, kao i po cielom objektivnom smjeru našega lista, koj si je kao jedinu cielj iztaknuo gojenje liepe knjige i umjetnosti, uvidit će pisac, da je tajno savezničtvo i opet tajna konjunktura bez temelja.

Kad nam se pako na neki način nabacuje, da samo ono hvalimo, što je specifično hrvatsko, rekli bismo, da g. pisac ne čita našega lista, jer bi našo, da je dosta upravo specifično hrvatskih stvari nemilo izrešetano. Ta upravo zato osnovasmo „Vienac“, da ne stane hvalisanja, kameraderije, da se sve pravom mjerom mjeri; pri tom dakle lebdilo nam je pred očima zajedničtvo hrvatsko-srbske književnosti. Da se pako ovo bolje goji, valjalo bi prije svega, da nam pisci, nakladatelji i družtva srbska pošalju redovito svoja djela, zašto smo javno zamolili nu žalibože zaludu. Za drugo bi valjalo, da srbski pisci, pošto izključivo beletrističnog lista po našem znanju u Srbiji ne ima, kadšto nakite naš „Vienac“ svojim cviećem, što žalibože ne biva, to bi bila najljepša harmonija. Raditi proti razvitku naše zajedničke kulture bilo bi smiešno, jer se to protivi zakonu prirode, mi smo pako veliki prijatelji tih zakona i imamo prečeg posla, nego separatizmom vrći se na smieh svemu svietu, a uvjereni smo, da i g. pisac podlistka tako o sebi misli. ? ?

Umjetnost. Znameniti slikar Ivan Squarcina (Skvrčina), rodom iz Spljeta a živući u Mletcih, izložio je u Beču u akademičkoj gimnaziji veliku sliku, koja predstavlja kako se slavni Galileo Galilei odriče svoje nauke glede kretanja zemlje. Na ovoj je slici naš umjetnik radio više godina; a veoma bismo zahvalni bili, kada bi koj od naših rodoljuba u Beču opisao nam ovu sliku.

— Vrlo daroviti kipar A. Rendić, rodom Hrvat iz Dalmacije, boravi duže vremena u Zagrebu, kamo je došao iz Italije za grofom Uvarovom, da za njega sgotovi nekoliko starinarskih priedmeta. Rendić učio je dosele u Italiji, gdje je vrlo vješto izradio poprsje Gundulićevo i srbskoga kneza Mihaila. U Zagrebu kani R. izraditi poprsje Preradovićevo. Zatim kani svršit nauku kiparsku u Italiji, te je zamolio štipendij od naše vlade. Kako nam sada banuje pravi Hrvat, koj ima srdca za umjetnost domaću, tvrdo se nadamo da će R. dobit podporu. Razplakao bi se čovjek, pomisliv, kako se je do sele u nas radilo. Nekim i onako bogatim velikašem uzajmile se stotine tisuća hrvatskoga novca iz sirotinjske (!) zaklade na dvadeset godina uz kukavnih pet postotaka, na novine, koje su se na svetinje naroda blatom nabacivale, bacale se tisuće domaćeg novca, a kad bi ovo ili ono hrvatsko čeljade došlo, nadareno Bogom za kakovu znanost ili umjetnost, te molilo: Dajte, da se izvježbam, dajte da svojim umiećem proslavim narod, odgovorilo bi se: „Ne ima novaca.“ Od sele bit će dakako drugčije. Nu nije dovoljno, da se dade podporica mladiću, kad ju zatraži, dužnost je vlade, dužnost inteligencije tražiti takovih mladića, a naći će ih se dosta; jer da ima mnogo dara u našem narodu, to nam pokazuje domaća obrtnost i rukotvorine našega puka. Al ni to nije dosta. Kad se mladić naobrazi do umjetnika, valja mu nadobiti priliku, da pokaže, što umie, to jest vlada i akademija moraju upravo naručiti priedmeta za naš muzej kod domaćih umjetnika, a rodoljubi, kojim je Bog dao zimskoga blagoslova, moraju svoje dvorove kititi umotvorinami domaćih ljudi. Ne budi ova naša rieč glas vapijućeg u pustinji!

Glas o sveučilištu. Čujemo iz vjerodostojna izvora, da se preuzvišeni g. ban svojski brine, kako bi se i odkud namaknuti mogao novac za uzdržavanje cieloga sveučilišta a da nije ni s daleka temeljita ona bojazan, kao da tobože Madjari zaziru od takva zavoda u Zagrebu.

— Luiza Mühlbachova pisateljica mnogih romana umrla je dne 25. rujna u Berlinu u 59 godini svojoj. Spisi njezini osobito historički romani dosta poznati po Evropi i u raznih prievodih.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 43. U Zagrebu dne 25. listopada 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Krajina na razkršću. — Mlinarska djeca. — Pod oknom. — Gamior. — **Pouka:** Što bi nam trebalo? — **Književnost i umjetnost:** Exposition des amateurs. — **Listak.**

KRAJINA NA RAZKRŠĆU.

Spjevao L. Vukelić.

Hrvatska Krajno, ponosna majko junaka!
Pó drugi viek si lovorom kitila glavu.
Pó drugi viek si, srdašca radostna, lahka,
Sokole svoje slala po junačku slavu.
Slala ih tamo, Una gdje razdvaja braću,
Nemani turskoj krila da golema skraću;
O prsi njine nebesnu snagu da slomi;
Harajuć da se širom Evrope ne domi;
Puci Evrope, prosti od njezina straha,
Uma da krilom prostru se, slobodna maha,
Umjeće, znanja svakoga do na vrhunce;
Da na slobodi prosvjete pozdrave sunce.
I eno neman hropi u krvi već svojoj —
Ali Evropa majci čim zahvali mojoj? —

I ne bi dosti boja s Osmanlijom jednim. —
Hrvatska Krajna dosti junaka imade!
Bojište gdje je, koje im krvce ne znade,
Pod jugom toplim ili pod sjeverom lednim?
Italski Pad je rujila, germansku Renu,
Kvasila Alpam i Apeninom je stienu,
Kolika teknu poljanam Ugarske ravne,
S batavskog niza, kolika do Moskve slavne!
I gdje zasinu hrvatskog oružja bliesak,
Gdje juriš kínù hrvatski, iz neba triesak,
Nije li svagdje lovor nam kitio glave? —
Pa kako grije sunce naš tolike slave? — —

Zamače eno barjak u crkvene mire,
Tamjan se vije obanj, ne dim iz topova,
Zamuče za viek zanj mi davorija boja,
Pokore samo danas ga obtiču slova.
Hrabri junaci oružja polažu svoja,
Zaniemi starim pukovom imena dika;
A viek im novi — maglasta, nejasna slika. —

Ali je red nam razpasat oružje bojno,
Red nam je rane pó druga vieka zavijat,
Maslinu mjesto lovora kite savijat,
Jednom dogradit na svom si ognjište stojno!

Sad je Evropi dugu se davnom odužit,
Sad nam se ploda krvi i znoja naužit:
Umjeći, znanju koji smo zaklonom bili,
Njihov nas sada sievak će ogrijat mili.

Hrvatska Krajno, do sada majko junaka!
Do sada lovor vila, a čemer si pila.
Lovor pokloni srdašca radostna, lahka,
Blagoslov mira majko sad prihvati mila!
Kako te bojna pratila krvava slava,
Tako se slavom mira, o majko, ponesi
Nek ti se ime listu i na drugom kriesi,
Kojemu poviest kud ljepše nakite dava.

A vi, što momu narodu danas ste prvi,
Znademo, težko j' krotiti ljutoga lava;
Al vam je izbor: ili neumrla slava, —
Ili prokletstvo stoljeći prolite krvi! — — —

MLINARSKA DJECA.

Pripovieda R. Flider. (Dalje.)

V.

Cielu noć i cieli dragi dan sprovede Kovačićka u grozničavom očekivanju izilazeć svaki čas na cestu, da vidi, vraća li se sin. Svaki štropot približavajućih se kola dovede ju u takvu smutnju, da se je morala uhvatiti za štogod, što ju je od pada suzdržalo. Kasno u sumrak izadje posljednji put na vrata, ali od nikuda nikoga.

— Ne će biti dobro, joj, joj nesretne mene!

Digitized by Google

šaptaše sama sobom sumnjiva starica. U kakovih deset sati začuje kola, gdje se kotrljaju prema mlinu i u dvorištu stanu. Čega u drugih okolnostih nikada učinila nije učini noćas, pustivši svieću da gori do gluho doba noći. Uhvativ malne dogorjelu lojenicu potrči iz sobe, da vidi uspjeh.

— Šta je? kako je? stade vikati, kad je opazila, da se je suprug bez sina povratio.

— Kako! kako bi drugčije biti moglo — uzeli su ga, odvrati joj Kovačić, silazeć mučno sa ljestvami ogradjenih kola.

— Uzeli? joj — joj — a niesi znao gospodi reći, da je jedinac, da ću umrieti, ako ga uzmu... ah, Bože, Bože, zašto si me ostavio, što sam sagriešila, ja nesretna majka! uze ridati raztužena Kovačićka i zadrhta, da joj je svieća izpala iz ruke.

— Muči, starice, sad nije drugčije, uzeli, pa uzeli — je li cmizdriš ili ne cmizdriš, to je svejedno, i ja sam dvanaest godina odslužio, a nije me zato vrag odnio! utješi ju po svojem načinu suprug.

Kovačićka je cielu noć provela klečeć pred razpelom, polievajuć ga suzami silne tuge i lomeći ruke, mislio bi, sada će propasti u crni grob... Ja najnesretnija majka... Bože, Bože! ti, koj sve znaš i vidiš... Prebirala sve svoje griehe i zaključila, da je to kazan za Gospodarićkinu kokoš, koju je potajno po slugi dala ubiti radi kvara, što joj ga je činila u vrtu.

I Gospodarići prepali se od ove viesti. — Šteta vječna, šteta za mladića! govoraše Gospodarić, zaključiv ovako: hm, hm, čudne se stvari sbivaju dan danas na svietu, akoprem je to nešto vrlo naravnoga bilo. A je l' to moguće? Bože dragi, čovjek bi proplakao — — kimala mu žena, a na njezinu se licu izražavalo iskreno sažaljivanje; kadkada joj se svidjelo i gorku reći, da su u komisiji morali biti sami krvopije.

Marija se nije dala iz sobice, sagnula čelo na ruke, a iz oka joj se roni polako i težko svietla ko rosa suza za suzom, plod duboke, nepojimne boli. Njeno je lice probliedilo ko liljan zasadjen u gustu hladu, kojega od iskona nije proniknula sunčana zraka, oči joj nalikovale na zadahnuto staklo, tim više, što je njima mrtvo i ukočeno piljila preda se.

— Diete, milo djetešce moje, vidiš i Kovačić je služio, pa mu se zato ništa zla dogodilo nije, Pavao će se vratiti za koju godinicu — — no, no, ne plači toli jako — pa onda ćete se ipak uzeti, znadeš! oh, to će biti ljepota i dragota, a ja ću s Kovačićem zaplesati od radosti, ko na proštenju — — tješila ju majka.

Težki, duboki uzdisaj otme se Marijinu srdcu, da se je Gospodarićka prestravila i kćer prihvatila za čelo, da li joj ne gori, nije li bolestna.

Boli nastale iz naravnih uzroka jenjanju brzo i lahko, osobito kod ljudi zdrave ćudi. Kovačić, koj je na svoj vojnički život posvema zaboravio, spominjuć ga svake godine samo jedanput t. j. kad su se birali momci, poče sade sipati ko iz rukava svoje zgode i nezgode iz one dobe. Ej! znao on pripoviedati, kad se je naše družtvo kod časice vina sastalo, da ste me samo vidjeli, kako sam ja bubnjao, kad nam je bilo poći na vježbu; moji su drugovi morali začepiti uši, Boga mi, bubnjao sam, da me je bilo na tri milje daleko čuti. Kad su me tražili, poznali su me na mah po bubnju: tamo je tamo, na onom brdu, ili u onom jarku Kovačić, govorili poručnici — — jedan vam je poručnik oglušio od moga bubnja, da ga svi liečnici ne mogoše izliečiti, bies me uzeo! ako nije.

— Hehehe! smijala se Gospodarićka takvu pripoviedanju, te priniev ruku na smiešeća se usta reče: nije vas srdce bolilo za takva gospodičića?

— A šta! to nije ništa. Jedanput, kad smo se imali na carev god staviti u paradu, zavežem jednomu vojniku, zvao se Žaba, dobar dječak, ali malo smušen, sa svimi kuharicami u gradu vodio je poznanstvo — bio vražji dječak, dà, zbilja, ja mu zavežem u telećak mačka, a kad mi na trgu stali pucati, mačak: mijau, mijau — hahaha! udri mi smijati, a gjeneral, koj nas je komandirao, gledaj ljuto jednoga, gledaj drugoga, pitaj, tko je to? dok ti ne nadju u Žabinu telećaku mačka — a šta Žaba? — Žaba se krsti od čuda, odkuda mačak? pa na carev god, na paradi — simo, tamo, šta će biti, zatvorili mojega Žabu u tamnicu na kruh i vodu, i mal da nije dobio batina, dà batina. —

— Siromah! a vi ste je zaslužili, uze Gospodarićka sažaljivati Žabu.

— Batina, Boga mi, bi je bio dobio, ali ga na sreću obranio pukovnik, dobar čovjek ko kruh, a sladak ko med, no — ovio bi ga okolo prsta, i taj je namah pogodio, da Žaba nije kriv, već da su mu to drugi učinili.

Marija si je po Kovačićevu pripoviedanju čudnovato predstavila vojnika u službi, i mislila amo, tamo, čemu trebaju njena Pavla — da se penje po drvlju, kao kakav psićom uplašeni mačak, da bubnja — a da od gromnoga udarca nekakvi poručnik oglušne, ili da mu kod svečanosti uture u telećak repatu životinju? Bože dragi! čemu to? toga ona nije dokučila. Malo se plašila vojničke kazne, ali ju Pavlova umiljatast, koja je svakoga osvajala, utješi. Postalo joj lagljе oko srdca, a magla, koja je zavila njene golubinje oči, razpline se za kratko. U lice joj ko i prije navaljuje krvca, a tihani smiešak zatitra s nova okolo nježnih usta poput

Digitized by Google

sunčanoga traka, koj se je kroz gusto zelenilo prošuljao i zaigrao na bistrom talasu. Jednom riečju — Marija se utješila. Što ju je kadkada znala obuzeti žalobita čežnja, pustota, osjećaj samotovanja, kad se je pošetala po vrtu do lipe, a pomišljala si Pavla, koj ju je ovdje znao izčekivati, daleko iza strmih gora medju stranimi ljudmi, dolazilo je od toga, što ga je i odviše često uza se vidjevala, a dakako najviše od silne ljubavi, zanimajuće se udesom druga.

Nekoga dneva stisnulo Kovačića čudno u grudih; zlovolja i nejasne slutnje, koje čovjeka obuzimlju prije kakova nesretnoga dogodjaja, izpunile mu dušu. Sve mu se mrak vijao pred očima, a u srdcu tužno, strašno... te je bez razloga proplakao. Odluči, da podje u krčmu u jarku, i da se u družtvu razvedri. Kad se je odpravljao, suzdržavala ga sklopljenim, molećim rukama žena: ne idi dragi nikuda, prisnio mi se ove noći strašan san, da su te napali razbojnici i da su ti glavu prebili, govorila mu na polazku ona, i otajan mu glas prišaptivao: ne idi, tvoja je zviezda potamnjela, a mjesto nje podigla se krvava strahota, da te zamami, upropasti. Čudne, upravo lude čine nam se u prvi mah ovakove slutnje, ali ima nešto u njih istinita, dolazile one koliko mu drago po liečničkih izvješćih od natrpana želudca, od navale krvi, ili ma kojega fizičnoga uzroka.

Putem zakrene Gospodariću, ne bi li ga ovaj pratio. Čudnovato šutijahu obojica uz put, Kovačić pilji preda se, da se je Gospodarić plašio upitat ga, što mu je. Naljutila ga žena, ili se što god polomilo u mlinu, mišljaše Gospodarić.

Pred krčmom se niše na kolu cimer od borove grane i škripi, kad ga zaniše vjetar, a u krčmi ori se buka pijanih seljaka, misliš — porušit će krov. Vika i hohot izmjenjuju se nepravilnim redom.

Kad je Kovačić s drugom stupio u krčmu, nazdraviše mu svi — i ista pijanim, u kut zavaljenim Kovačićem zabavljena mladež. — Zdravo! — Bog daj sreću! — Kako je? Grnuše ga sa svih strana pitati i pozdravljati. Ali se Kovačić jedva ogleda. Zlovoljno sjede za stol, nablizu omladini, koja je s pijancem lakrdisala, i stade u nju gnjevno piljiti. — Šta mu je? Nije mu dobro — Boga mi nije. — Dogodilo se nešto — prišaptavaju si medjusobno prevareni stanovnici jarka.

— Vidi de, što ta mladež spravlja od toga bjednika, ovako mu nema popravka — ovako ne, progovori nakon duge šutnje Kovačić, nukajuć Gospodarića, da gleda mladež.

— Istinu kažeš, vriedna je ukora ko i on, odvrati ovaj.

— Još kapljicu, kapljičicu, kriešti Kolarić i podiže čašu, koju je tek odslonio od ustiju, da mu se natoči, a uz to se njegov obraz na strašno i strastveno izvraća. Nabori se duljê ko da su mu urastli, a miljajući crvi, krvju zalite oči zatitravaju užasnim plamenom, nalik po razbojnicih u divljoj šumi naloženoj vatri, borećoj se sa silnim i gustim mrakom.

Ne dajte mu ništa! viče jedan od mladića, dok nam štogod ne zapjeva.

— Pravi je — ništa? bučeć potvrdjuju svi.

— Cigu, migu kobilu, staru babu nevolju itd., pjeva pridušenim i hrapavim glasom Kolarić, naliko uplašenoj krieštelici, a mladež udri u smieh, da misliš, popucat će.

— Ej, brajane! dosjeti se najlukaviji lakrdijaš ovoga družtva po imenu Škvorac, sloveći od nekada benastimi dosjetkami, — što radi tvoja Mara?

— Ha — Mara — hahaha! oglasi se na novo smieh.

— Dà, Mara — znaš, s kojom si gudaču Nikoli raztreskao gusle, kako je, voli li ti? il se na te ljuti?

— Mara je coprnica, na kojoj bi čovjek u pako dojašio, zamrmda Kolarić, da ga je jedva razumjeti bilo, a drhćućom rukom prihvati čašu, da zapapreno vino u se ulije.

— Nije šale! prihvaća drugi, Kolariću ne bi našao premca u čitavom selu da ga s naočali tražiš — nije uzaludno Baretina škiljava postala — ogledavala se valjda odviše na njega — oškiljavit će i Mara!

— Hahaha! zaori s nova, sve se veseloj mladeži od silnoga smieha zalievaju oči.

Sada se Kovačić, koj je dosele mirno ali pazljivo slušao razgovor, ustane i pridje medju mladež. Jedan ljuti pogled njegova oka izbrisa za mah ma i najmanji trag smieha sa lica njihovih. — Je li vam vino izpržilo mozak, ili ga nieste ni imali, zače ljuti Kovačić, a mladež se razstaje, kao da je sudija med nju stupio — nije vas stid ovakove sramote? ne gadi vam se blato, hoćete da nogom po njem rujete? Kovačićevo lice postaje sve plamnije od krvi gnjevom nabujale, a njegove oči časomice bliešte, da ti se čine ždrielom dvocievke puške, kad puca. — Mjesto da, kao pametni ljudi, ovoga ludjaka uputite, kako valja življeti, da ga odklonite od kalužine u kojoj će se utopiti, turkate ga ukaljanom rukom u nju — na čast vam bilo! U moje vrieme iztjerali bi ovakovu — prostio mi Bog! — živinu iz ljudskog družtva u šumu, da živi medju vuci — izjeli ga, ako se ne će pameti naučiti! Stid — sramota — ruglo! vikne Kovačić i pljucne u znak priezora.

Sa svih strana nagrnu gosti, te se ovdje, ondje čulo: — Istina je! — Pravo veli! Kako bi drugčije — van s njim! ali to Kovačića ne smeta, već kao da ga podražuje, nastavlja, okrenuv se s gnjevom Kolariću, koj se od straha pritisnuo k stieni.

— A dokle ćeš ti tako tjerati? Ne sramiš se sama sebe? Pogledaj se samo u zrcalo,

Digitized by Google

kada ti drugovi istine kazati ne će! Kao da hoćeš osramotiti pokojnoga otca, kaljajuć njegovo djelo nedjelom. Sazdao si siromah štednjom i radom, uz koj ga znao obasuti krvavi znoj, mlin u nadi, da ga ostavlja poštenim rukam, vlastitomu djetetu, koje će zahvalnim srdcem trudno započeto djelo nastaviti, a kad tamo — hulja — sin propija se po krčmah, a gospodarstvom gospodare parcovi i pauci! Oh jadna otca! Da znade, da vidi, okrenuo bi se u grobu, prokleo bi te, nevriedniče jedan — ne bilo ti traga! Al tiha je raka, a tko u njoj počiva, ne čuje više vike lažnoga svieta. —

Kovačić se odvrne i umukne. Srdjba i žalost odraživahu se zajedno na njegovu licu. Iz ustiju svjetine začu se žamor povladjivanja.

— Pravo ste rekli, uze netko govoriti, vašega su sina uzeli u vojnike, a bio je čestit, da ga u cielom jarku ne bi našao takova — a ovakovu protuhu — ni da bi mu tamnicu ponudili.

— Van s njim! Van s njim! Bacite ga u vodu, u mlaku, u gnojnicu! stanu vikati sa svih strana ogorčeni mlinari i seljaci, tja se izmedju mladeži, koja se je čas prije zabavljala s Kolarićem, našli nekoji pristajući na osudu.

Ovaj bi pljunuo u ruke, onaj zasukao rukave, i eno ih — gdje krieštećega i nogami opirućega se Kolarića turaju na vrata. Čula se još strašna kletva pijanice, gdje se grozno ori u mrkloj i mukloj noći, odbijajuć se jekom sa stiena, jarak rubećih gora, ali jedva da je uminulo četvrt sata umire se gostovi „krčme u jarku“, kao da su zaboravili, što se je sbilo. Zaredaju čašice, zamnie druževni razgovor i razdraženi lavovi postadoše krotki jaganjci.

Jedini se Kovačić ne može, da razvedri, mrko sjedi za stolom, a uz njega i Gospodarić šuti.

— A što ti je danas? upita kao plašljivo ovaj.

— Ah! molim te, daj mi mira — glava mi je puna, kao da mi je netko kamenja u nju nametao, odvrati Kovačić i zaklopi oči.

— Ali si nekako tužan, još te niesam takova vidio.

Kovačić trgne ramenom i zašuti.

Isto tako šutijahu putem, kad su se vraćali kući. Noć bijaše tamna i zlobna. Zviezde se sakrile za mračne oblake, zavijajuće se strašno pustim nebom, kadkada bljesne, a u bliesku još bljedje i strašnije izilazi Kovačićevo lice, da si je Gospodarić šaptnuo: — Bože dragi, oboljet će ili poludit.

(Čudno odjekuju njihovi koraci na kamenitoj cesti, divljim i užasnim tutnjem odjekuje grom od mrakom zavijenih gora.

Gospodarić ne hćede ostaviti bolnoga druga, akoprem ga je ovaj molio: ostavi me, ostavi, danas mi je i tvoje družtvo neugodno — prosti, ostavi me — te nastavi pratit ga do kuće. Kad su prispjeli pod stienu, sa koje se je Pavao strovalio, začuju nad sobom štropot, kao od odvaljenoga kamenja, i u isti mah, kad se ogledaše, padne na Kovačićevu glavu ciela gromada.

— Ha! lopove! zastenje ovaj i sruši se u krvi ogrezao na tle.

— Isuse blagi! zavapi ustrašeni Gospodarić, a kad opazi na netom sinulom bliesu svega krvlju polita, i razmrskane glave prijatelja, prepade se tako, da je ko kamenit kip ostao na mjestu stajat.

Stenjanje, trzanje, sila krvi osviesti ga namah, i stade iz petnih žila vikati u pomoć ali ga nitko ne ču, samo se sa stiene ori pakleni smieh ubojice.

— Pomoć! Pomoć! viče Gospodarić, i leti u mlin.

— Za Boga, šta je? susrete ga na vratih probliedjela od tajnoga straha Kovačićka.

— Vašega su čovjeka ubili, skočite brže u pomoć — —

— Ubili! vrisnu ova, čemu moja slutnja, moj san —

— Luč! luč! gdje je sluga, da ga donesemo, viče Gospodarić.

— Joj, joj — ubili! a gdje? ja — ja — Kovačićka se onesviesti i padne preko praga.

Na tu viku priskoči sluga i potrči s Gospodarićem na mjesto, gdje je Kovačić ležao, od tuda ga donesu uz težki napor u sobu i polože na krevet. Ali u Kovačića ni traga životu. Uda mu se trzaju, a iz glave na tjemenu razmrskane izvire neizcrpiva struja žarke krvi, zalievajuć strašno bielo ložište — — —

VI.

Zavezane glave leži na krevetu Kovačić, a strašne prikaze bolestnoga sna uzbunjuju ga tako, da se svaki čas pripravlja uzdić ili skočit, ali ga namah slabina natrag povali.

Hoće da vikne, ali mu u tinji čas zamre glas. Kadkada izbulji strašno krvju zalite oči, divlje zabliešte kao u ludjaka, i za mah opet ugasnu poput vjetrom utrnjene žigice. Kod kreveta stoji Kovačićka i osvježuje vodom zavoje, a niz njezina lica miljaju suza za suzom, nalik mravom, kad se iz jednoga mravinjaka u drugi sele. Joj te joj! — Ah Bože svemogući! Ti prečista dievo Marija i svi svetci i svetice! naviru na njena usta uzdisaji. Kraj nje stoji Gospodarička sa suprugom, plaho motreći tužnim okom bolestnoga prijatelja, dočim se Marija sagnula do postelje i prikrivala razkrivajućega se bolestnika.

Jednom se Kovačić osviestio te milo pogledao Mariju i redomice prijatelje, zapev na ženi, kao da mu se je oprostiti, a za malo mu se oko zalilo nekom željom, kao da bi

Digitized by Google

rado nekoga zagledati, koga nema. Ustne mu zadrhću, a iz njih začuše šapat: Pa... Pavl.. a... gdje je... Pavao?.. i kad su na to pitanje u svačijih očiju sinule suze u mjesto odgovora zatihne opet.

Treći dan poslije zlogode izpusti uz strašno hripanje i trzanje u pol dvanaest noćju poštenu dušu, pošto je na silno zahtievanje Kovačićke primio posljednju pomast.

Jauku i plaču nema kraja, ne samo u Kovačićke i Gospodarićevih, već i u ljudi, koji su Kovačića tek po poštenu glasu poznavali. Jedan govori: Takova čovjeka nikada više na svietu! Ah! molim te, ni ti ga nije bilo — odgovara mu drugi.

Takovo ridanje nije nikad zatomilo šum potoka u jarku, kakovo je onda, kad su zaškripala mrtvačka kola i obujmila Kovačićev lies, putem od njegova doma pa do groblja, zaječavalo. Kad je pop nad novo zinulim grobom odpjevao posljednje slovo, i kad zatutnješe grude zemlje na liesu, obuze Kovačićku takova bol, da je priskočila k grobu i mahnula sobom unj, ali u sreću prihvatiše ju okolo stojeći za odielo i odvukoše ju kući. Izgubila sina, izgubila supruga... Bože, Bože, zašto si me stvorio! vapijaše ona, a glava joj se sklonila na grudi, kao da je izdahnula — — —

Povede se iztraga zločinu, i zaključiše po jasnih dokazih, da ga je Kolarić počinio! To je dokazivao dogodjaj u krčmi, to je dokazivao Gospodarić, čuvši nad stienom njegov pakleni smieh. Podjoše ga tražit, ali Kolarića nema, ni u mlinu, ni u krčmi, nigdje drugdje. Izniknuo, kao da ga je zemlja proždrla, te su i neke bake stale tvrditi, da ga je pakleni duh živoga pod zemlju odnio. Potražiše ga u obližnjih selih, a kad ga ni ovdje ne mogoše naći, ode ciela hajka seljaka s nabijenimi, s vana i snutra zahrdjalimi puškami na kremen, zataknuv za pas handžare ili bar kuhinjske noževe u goru, kao da im je vuka ili medjeda goniti, ali im ovaj pokus ostade bez uspjeha. Isti seljaci orobiše noćju gospoštinsku kliet i izkapiše do dna lagvice, no gdje se o ubojstvu pregovara, ne govori se o kradji.

Najednom se raznese glas, da su ulovili Kolarića tja u petom selu. Dogodilo se to ovako. Nekoji seljak ode u šumu, da si nasieče drva, kad opazi na jednom hrastu poderana čovjeka, gdje o granu privezuje konopac i ovija okolo svoga vrata, posmotri bliže, i razabere, da se taj nesretnik objesiti kani, potrči brže bolje natrag u selo, te doglasi što je vidio seljakom, a ovi krenu odmah s njim, da vide, tko li je, i šta hoće. Kad oni tamo, visi već čovjek na konopcu, i zanjihujuć se pomalo amo tamo, udara nogama po zraku i kriešti. Odrežu nožiči konopac, razrieše uzao i polože nesretnika u travu, da odahne, no kako naši seljaci i preko devetnaestoga sela poznanstva vode, upoznaju namah nekoji na njem — ubojicu Kolarića. Tko radostniji od njih!

Uz ojkanje i buku odvedu ga pred sud, a pred sudom se popravdaše, koga od njih veće zasluge idu, pa kad se je onaj, koj je prvi Kolarića ugledao na drvu, počeo hvalisati, da ne dvojbeno njega idu, urote se ostali, i izbiju ga putem od suda do kuće tako, da je sav zakrvaren ostao u grabi ležati.

Doba je već, da se sjetimo Pavla, koga su s njegovimi drugovi namah poslije vizitacije odveli u grad. Težko se je utješio od ne nadane kobi. Mladić, koj toliko dobra, toliko mila ostavlja, ne može a da ne kune onoga, koj mu je uzrokom tolika gubitka. Višeputi mu sunulo u mozag, da sbaci sa sebe vojničko odielo, da prekine mač, da razlomi pušku, i da pobjegne u divlje gore, da radje boravi medju vuci u slobodi, nego medju ljudmi okovan željeznim zakonom, ali ga prisilna zakletva, budućnost na uzko spojena sa srećom dragih mu ljudih — od zdvojne nakane suzdrži. Koliko ga je silno znao uzrujati nevini pogled djevojke, koja mu se na čas pričinila sličnom Mariji, kad ju je u kojem grmlju ili u polju, gonjen na vježbu, na samu susreo. Hćelo mu se razgovarati s djevojčicom, hćio ju upitati. Poznaješ li dušice moju Mariju, niesi li možda iz njenoga sela, ili dopaneš li možebiti kada tamo, pozdravi ju i reci, da ju ljubim, jače nego ikada prije, reci joj, da svako jutro i svaki večer ljubim njezin prsten, i da je već mnoga suza spomenica kanula na njegov obruč.

Jedan večer, kad se je pred kasarnom na klupi odmarao, i nehajno promatrao prolazeću svjetinu, pristupi k njemu seljak, koj mu se na prvi mah pričini znanim, budi iz jarka, budi od kud druguda. Pavao se začudi i ustane, motreć začudjeno seljaka, kad ovaj segne za torbom, te, prekapajuć podugo po njoj, izvadi listić i pruži ga Pavlu, zakimav čudno i zlokobno glavom.

— Od Marije Gospodarićeve, rekne seljak vidivši, da se začudjeni Pavao ne usudjuje otvoriti list.

— Od Marije? klikne radostno Pavao i žurno raztrga zavoj, kao da je u pismu sva sreća zakopana.

— Polako — polako — mladiću, uze seljak govoriti a lice mu nekako tužno sažaljivo izadje — polako polako, nije onako kako ti misliš, čudne su se stvari sbile u našem jarku, od kad si nas ostavio, — čudne — —

Pavla prodje jeza po tielu, i namah pomisli na smrt ili vatru, raztvoriv list upozna sbilja Marijin nestalni rukopis, a gdjekoja slova bijahu tako nejasna, kao da ih je drhćuća ruka izpisala. Nekoja bijahu tako razbrisana, kao da ih je suza omila.

List glasijaše ovako:

Digitized by Google

Dragi Pavle!

Kad sam uzela pisati ove redke, drhtala mi je ruka, a srdce mi je hćelo pući od dostruke boli. Kad sam izgubila tebe, mislila sam, da ne ću nikad više osjećati gorčijega jada, ali ga sada na nevolju moju osjećam u prepunoj mjeri. — Ti jesi, ti živiš, pa bilo i daleko od mene, ali živiš — i uzdajem se, da ću te ikada opet vidjeti, opet te pritisnuti na bolno, toliko silno za tobom čeznuće, srdce... Ah, Pavle! utjeho duše moje! težke je reći, a ne plakati krvave suze, težko je reći, izgubila sam čovjeka, koga sam ljubila i štovala iz dna zahvalna srdca, i pomisliti uz to — na uviek!... Lude mene! Govorim o mojem jadu, o mojem gubitku, u mjesto da utješena tebe tješim.. Dogodila se velika nesreća, ali se je ne prepadaj, jednako je velika za me ko i za te, ja sam ju preboljela, preboljet ćeš ju i ti. Kad se je tvoj otac s mojim povraćao jedne noći iz krčme, nabaci se s one kobne stiene pijani Kolarić kamenom na nje, i pogodi tvoga — ne prepadaj se dragi odviše, velim ti još jedan puta — u glavu, i to tako jako, da je nakon tri dana izdahnuo. — — Hćio te je još čas prije smrti vidjeti — ali — ne — ne mogu dalje. Ti si jak, ti se možeš utješiti. Pišem ti, ovo, da znadeš, koga si izgubio... Vrati se skoro!

Tvoja Marija.

Na kraju listu, gdje je opisivala smrt Pavlova otca, vidjeo se trag usušenih suza.

(Dalje sliedi).

POD OKNOM.*

Spjevao Dr. Franjo Prešern. Pohrvatio iz slovenskoga I. T.

Mjesec sija,
Bat odbija
Trudni, kasni, noćni sat;
Ne poznane
Dosle rane
Ah ne dadu meni spat.

Ti si kriva,
Željo živa,
Nesmiljena draga oj!
Ranjavaš me,
Osvajaš me,
Ne daš prosnut čas mi koj.

Obraz mili
Tvoj me sili
Na te mislit dan i noć;
Uzdišuće
Srdce vruće
Vazda želi k tebi poć.

K oknu pridi,
Tko te vidi,
Tko već samo zviezde kries?
Daj s' ukaži
I ublaži
Moje muke silni bies!

Daj se skani,
Rukom mahni,
Bojiš li se reć mi što!
Sat već bije,
Tebe nije,
Žalostno je po me to!

Zviezde sjajne,
U hram tajne
Pogledajte, da li spi;
Da li sluša,
Te me kuša,
Il o drugom ona sni.

Ako spava,
Bila zdrava,
Kuša li me, k njoj ću ući;
Opako li
Drugom voli,
Srdce će mi jadno puć.

* Našim je pjevačem davno omiljela ova krasna slovenska pjesma uz Fleišmanov napjev, a gdje se slovenština teže razumieva, evo joj tumača! Ako bi kojemu pjevačkomu družtvu trebao napjev, ne bismo truda žalili, te bi ga na zahtjev nabavili.

GAMIOR.

Pripoviedka iz ruskoga života. Prev. Gj. Š. B—čki.

IV.

Ne dvojim, krasne moje čitateljke, da su vam dobro poznati i jako u volji tako zvani thés partants, thés chantants i thés dansants, to jest ugodne i poćudne večernje zabave, kod kojih se razgovara, pjeva i pleše, a na-

Digitized by Google

pokon čašica dobra čaja za lahku noćcu posrkne, ali hoćete li znati, kakova je zabava thé parant ili bolje rekuć thé lamant, izvolite se sa mnom potruditi u veliku petrogradsku Garde du Corps vojnaru.

Upravo je pol sedam sati u jutro i eno gdje jašu kano lutke podvezani, širokopleći konjanici. Došavši do vojnare sadju sa svojih divnih hatova i predadu ih svojim službenikom, a oni krenu u ogromnu vojnaru, ni ne mareći za cara, koj se upravo danaske prvi put izvezao, da prokuša svoje ljubimce konje.

Baš sred ulice juri lagana jednostavna drožka, u koju su upežena dva hitra vranca te skreće upravo na obrežinu pred admiralskim dvorom. Mislio bi ćovjek, kad porenu oba vranca, da ciela drožka skupa sa carem ruskim i njegovim dvorskim kočišem Ilijom ni pol lota ne teži.

Ali zato danas i vozi najslavniji svih kočiša na svietu, — stari naime Ilija, kočijaš slavnoga cara Aleksandra I.

Tko da ne pozna staroga Iliju? Taj mogući kočijaš carev bijaše doduše mnogo dobroćudniji od onoga zloglasnoga brice u Ljudevita XI., kralja francezkoga; ali poput ovoga kraljevskoga ljubimca bijaše takodjer naš Ilija velik i mogući zagovornik kod svoga gosudara.

Stražani konjanici, kako jur spomenusmo, niti se ne ogledaše za carem, ta vidjet će ga još danas barem tri puta; ali dva puta svakako: prvi put kod jutarnje smotre, a drugi put kod podnevnoga ogleda straže, kojim on svaki dan glavom zapovieda, te je milo pogledati, kako se na njegov gromki, ugodni glas do osam tisuća ljudi bez ikakvih drugih zakona redi i kreće.

Ali za starim Ilijom oglêdahu se ipak konjanici.

— Zašto vozi danas stari Ilija?

— On ima pravo voziti cara i svakoga, kadgod hoće.

— Dakle i tebe, Turginjeve? podrugnu se treći stražar.

— O dà, ako mu ja dopustim.

— Misliš, da car mora slušati, kada ga Ilija hoće voziti, zapita neki mrki mladić, odjeven kao čerkezki stražan.

— Dakako, da mora, Jadrijane Kolanove! potvrdi Turginjev.

— E to na taj način gosudar nije car, nego je Ilija car! mišljaše peti.

Ota petorica, što se tako zabavljahu, bijahu častnici carske straže i ne bi baš loši momci bili, samo da su imali manje uvinute noge i ponešto zanimivija lica. Krenuše sada svi skupa lievo od glavnih vrata prema pridvorku na lievom krilu vojnare.

U tom velikom pridvorku unidjoše častnici u veliku, dugu i visoko sobu, u kojoj su bile dvie željezne postelje, nekoliko kovčega i ciela sbirka svakojakoga oružja. Kraj zida bio namješten divan sa mekanimi dušeci posve na istočnu. Lule, čibuci, osnove bitaka i tlovidi višahu po stienah. Pisaća sprava ležaše na ulaštenu podu, a uz nju tik divana nekoliko započetih risarija, listovnih papira, raporatâ i ruskih novinâ.

Još jedan smo nakit ote sobe skoro zaboravili spomenuti, nakit čudne vrsti, al opet vrlo značajan po domaćina.

Bilo to okruglo jedno zrcalo plemenita svjetla. Čudnim tamno crvenim sievkom odsievaše slika svakoga, koj bi se pred okruglo to ogledalo postavio. Okvir zrcala bijaše od težka srebra tri prsta širok, a na gornjem kraju ogledala načinjeno od suha srebra plemenito ždrielo lubarde. Čim si u sobu stupio, pričinilo ti se, kano da stojiš pred tisućfuntačom pucarkom, koja će se sad nà omaknuti.

Zrcalo je oto izmudrio onaj dugoljasti Čečenac Abu Masr Adir u sjajnoj odori, koj malko prvo reče: da gosudar nije car, nego da je Ilija car.

Baš onaj tren, kada njega uhvatiše, ubije mu otca ruska jadna smurka. Car Nikola I., kada je to neobično zrcalo zagledao, ne mogaše se dosta toj mudriji načuditi i od toga časa bijaše Abu Masr Adir u velikoj milosti carevoj.

Drugi častnik bijaše malen i okretan čovječac, odjeven žutosvilenom nabranom doljnom haljinom vrlo uzkih rukava, koju si je bliže tielu privezao bielim šalom od kašmira. Preko te haljine prebacio je tamno modri burnus širokih, razporenih rukava, koji bijahu postavljeni žutom svilom. O pojasu blieštilo mu drago kamenje sa pištoljâ i sablje.

Bio to knez Gurielski, rodom Mingrelac, a imenom K'a-Charaj, zadnji potomak svoga plemena, koje se je bilo pokorilo velikoj Katarini i — očiti ljubimac carev.

On i gore pomenuti Čečenac stanovahu zajedno u toj velikoj sobi.

Ostala trojica takodjer častnici iz čete oklopničke i dragunske: Turginjev, Kolanov i Peter Bjelaskin bijahu za danas njihovi gosti. Sva trojica sinovi odličnih plemića, a svi skupa štopski častnici à la suite.

Ova petorica započnu svoj thé parant, pripasavši se tvrdje i svukavši se ozgora do košulje. Zatim pograbi svaki svoje oružje i doskora stane zveket sabalja i maćeva, prekidan glasnim bilježenjem petoga sudruga, koj je pro-i contra — udarce brojiti morao.

Sluge častnički donesoše čaj u spodobah šampanjskih i madeirskih boca. Vježba u maćevanju neobično oživi, borioci postadoše svedj smjeliji i divlji. Svaki bijaše već po višeputi udaren — K'ab-Charaj, mali Mingrelac još ni jedanput!.

Digitized by Google

Kako vidite, čitateljke krasne, nije to bio thé paré nego pravi thé parant, parirajuća parodija tako zvanih thé-ova medju haute volée-om sjeverne priestolnice, ili da još bolje rečemo pravi thé lamant, gdje je „la lame“ to jest mač i sablja glavnu ulogu igrala. Neobične ote zabave bijahu na velikom glasu, jer oba Azijana pozivahu samo najodličnije mačioce. Anatol Turginjev, koj udaraše snagom nosoroga, bijaše se više svojom jakošću nego li vještinom u to kolo uvukao. Jadrijan Kolanov, dragunski častnik, čovjek svojih dvadeset i osam godina, tanka ali krepka stasa, pomisli ne bi li se danaske mogao opriečiti Čečencu i Mingrelcu, te udaraše najprije s K'ab-Charajom, kojom sgodom izgubi na prva dva udarca ravne dvie tisuće rubalja. Petra Bjelaskina učio Čečenac, kako se ima lievom rukom rabiti pištolj, da se pomogne tanetom suzbitomu udarcu. Bilo je Petru Bjelaskinu stalo ponajprvo do nauka, premda je i sâm bio vješt mačevanju, ali mu je mnogo više bilo do čaja u šampanjskih boca.

— Još jednom na treći udarac! reče Anatol Turginjev svomu protivniku K'ab-Charaju.

— Koga biesa? odvrati mladi knez. — Ne idem ti na treći udarac sa dva dočeka, van da mi platiš tri tisuće rubalja, ako te pod tom pogodbom udarim.

— Pristajem! reče Turginjev. — I ufam se da je udarac moj!

— Ili novci! doda knez.

Turginjev omjeri najprije svoju sablju o mač protivnikov, odbije mač K'ab-Charajev na stranu i udari po treći put i pogodi ga u srdce pod tukom od četrdeset i pet stupnjeva.

— Hurra! viknu knez. — Moji će muzikanti imati jaspre.

Kako je poznato, plaćaju ruski častnici sami svoju pukovnijsku glasbu.

Turginjev baci rapiru na tle.

K'ab-Charaj je pravi mačak, reče na polak zlovoljan. — Previja se pod mojom sabljom kano komad pruževine.

— Pravo imaš, brate! prihvati ozbiljni Čečenac. — Ali zato ni ne može svoje umjetnosti nikomu pokazati.

— Zato joj i ne ima para! kliknu mladi knez, pustiv jedan šampanjski čep prasknuti. — Vive notre thé parant!

— Dok ti se ne nadje majstor! odvrati Čečenac, izkapiv ozbiljno i polahko svoju čašku.

— Taj se još ni rodio nije! reče K'ab-Charaj.

U to unidje neki mladi dugoljan, bjelobradi kapetan dragunske čete.

— K'ab-Charaju! imam ti nešto kazati! reče unišav u sobu.

— Šta Gradžove? Hoćeš li se i ti kladiti? Ne vjerujem, odviše si škrt. Gotovo te još i danas boli kesa s jučeranjega gubitka.

— Ah, kneže Gurielski, prekrši mu Grodžov šalu. — Imadeni vam nešto osebito znamenita kazati.

— Hu! Zar si postao pobočnikom „ljudoždera“, nasmija se knez K'ab-Charaj. — Gdje su ti zlatni ramenjaci?

Obično bi stražani medju sobom nazivali cara „ljudožderom,“ pak je on čuvši tu šalu pristao uz nju, veleć: Nazivate me ljudožderom, neka bude samo ako i vi svoju dužnost vazda učinite, da nastojite s menom iztriebiti sve dušmane naše svete Rusije.

Grodžov, sestrić kneginje Sofije Lorostine, stupi usred sobe, a sive oči sievnuše mu od jada.

— Nieste li obrekao, kneže K'ab-Charaju, pitaše mladi grof, — da ne ćete svoga kmeta, liečnika Gamiora za nikakov obrok odpustiti.

Obrokom nazivala se ona daća, kojom si je kmet u svoga gospodara izkupio dozvolu, da se smije zanimati zvanjem i poslom po svojoj volji, razumieva se, da je gospodaru polag toga ostalo pravo, pozvati si kmeta natrag, kadgodj mu se prohćelo.

— Gamiora? prihvati K'ab-Charaj. — Kapetane Grodžove, što vam je toliko do mojega roba. Ne trebam ja poput vašega otca odpuštati robove i k tomu od njih daću pobirati. Ja sam u dvie godine stavio caru petnaest stotina rekrutâ i do tri tisuća častničkih konja bez kopeka. — Pak ja da odpustim jednoga roba za obrok?

— Ne znam! reče mladi grof Grodžov, poniziv se čisto pred oholim Mingrelcem. — Al Gamior živi ipak ovdje kao na obrok, i lieči bolestnike.

— Pak dajte mu, da i vas lieči, moj kapetane. On živi ovdje kano slobodan čovjek. Pak je Galmior toga i vriedan. Ali nikad ne ću izreći besjede, koja bi ga podpuno slobodnim učinila. On je svoju slobodu od mene kao pravo tražio, a ne da je za nju prosio, pak ćemo vidjeti, čije je pravo starije. Mladji sam od Gamiora, ali umriem li prije, ostavit ću oholicu u nasljedstvo. Mogu vam medjutim iskreno kazati, gospodine kapetane, da mi je vrlo drago, što vam moj rob Gamior prieči ženitbu s liepom kneginjom Sofijom Lorostinom. Huhu! Vi kapetan, a on moj rob! Hurra!

— Vaš rob nalazi se u predsoblju njezine carske visosti, velike kneginje Aleksandre Pavlovne, reče Grodžov ljutito, i do mala mogli bi nešto vrlo nepovoljna dočuti, što nieste roba barem za obrok odpustili. Pošaljite ga barem sada odmah u Guriel.

— Da možete gospodju Lorostinu oženiti! odgovori K'ab-Charaj, šaleć se još sveudilj. Ali mu je šala morala prisjesti, jerbo se je vidno poozbiljio i sav probliedio. — Gamior je liečnik carevne, a ja da ga pošaljem u Guriel. Što ćeš, prokleti pasoglavče, da me upropastiš i u Sibiriju odpraviš.

Digitized by Google

— Zapamtit ću si dobro svaku vašu rieč, primetne Godžov i ode.

A K'ab-Charaj obuče se brzo, budući nije imao dnevne službe, prebaci preko sebe kaftan, opasa mač i odtrča k carskomu dvoru.

V.

Knez K'ab-Charaj uhvaše se, da će svoga kmeta Gamiora prvo zateći, nego li bude ovaj mogao pred cara na audienciju. Mingrelac bijaše sasvim miran, budući uvjeren, da nije Gamioru nikakve krivice učinio. On bi ga bio već odavna oslobodio, da nije Gamior jednom u zao čas svoju slobodu od njega kano svoje pravo tražio, podupiruć se o razloge, kojih knez nije razumio, niti razumjeti mogao, a napokon i za uvredu svoje osobe smatrao. Sve ostale mnogo blažije prošnje bijahu po svoj prilici baš s t ga bezuzspješne ostale, te kad bi se jednom Gamior, mučen od očajne ljubavi mladiću pred noge bacio, zaklinjući ga, da mora slobodnim biti, da oženi jednu plemkinju, obrnuo se knez K'ab-Charaj i rekao mu: Jesam li ti ikad kratio, da oženiš makar i admiralski toranj?

— Nu kmet ne smie plemkinje ženiti, bilo da ga sâm car slobodnim proglasi.

— Ovaj put bio je knez K'ab-Charaj neobično uznemiren. Čuo je, da je Gamior ljubimac njegova pokojnoga otca, komu je ostavio znatan imetak u gotovini, ali ne slobodu, jerbo je stari knez Garielski hćio da umna mladića za uvieke priveže uza svoga vjetrogonju jedinca, da je taj Gamior velik učenjak; ali je dvadesetgodišnjemu bogatu Azijaninu stalo do učenosti?

K'ab-Charaj pomisli taj čas pokloniti liečniku slobodu, jerbo bi taj rob mogao naskoro u dvoru carskom veću moć i znatnijiu primnost polučiti, nego kojom se hvaljaše isti grof Nesselrode ili knez Cancrin.

Skočiv K'ab-Charaj uz mramorne stube u carsko predsoblje, nadje tuj osim službujuće taj dan gospode još samo Dr. Romberga, sjedoglava, mirna i više učena nego li odlična muža, koj mu reče, da je dr. Gamior već od pol sata u odajah carevne.

— Hoće li ju spasiti? uze K'ab-Charaj na tiho pitati.

Niemac odgovori mu nehajnim i ukočenim pogledom; modri kozaci od dvorske straže na vratima naperiše uši a pobočnik du jour knez Galicin pogleda Azijanina strašnim pogledom.

K'ab-Charaj se obrne i potrči niza stube, sjetiv se, da ima još nekakova strica u Imeretiji, koj bi ga vrlo lasno zamieniti mogao, prohćedne li se caru, da ga od sebe odbije. Zače sada proklinjati svoju ludu pamet, što nije već odavna toga roba, koj umie iste kneginje začarati, poslao u Guriel ili makar do vraga. Ode u častničku sobu dvorske straže, da tuj pričeka kakav će biti uspjeh liečnikovoj audienciji. Napisa olovkom ceduljicu, da je Gamior slobodan; ali nije li ga možda već careva rieč oslobodila? Podere opet cedulju i čekaše vrlo neuztrpljiv, što će i kako će stvar proći.

Medjutim stajahu Gamior i Mitrofan Jurjev u nutarnjem predsoblju, tuj kano da je danas sve obamrlo. Moglo je pol duga sata proći, što se oba ne usudiše ni rieči progovoriti. Napokon začuju brze, težke korake.

— Car ide! šapnu Mitrofan, klanjajuć se i krsteć se.

Car Nikolaj imaše dugu sivu vojničku haljinu, široku poput plašta s debelimi zlatnimi naramnicami. Plemenita, gospodska glava bila mu odkrita. Ustne zatvorene i i reć bi stisnute, a žarke, mrke oči promjerile najprvo staroga Rusa, a onda Gamiora.

— To je dakle tvoj liečnik, starče? pitaše ga car, uočiv dugi, tatarski kaftan, kojim se bio Gamior zaodjenuo mjesto službenoga fraka.

— Dobio sam doktorski šešir, premilostivni care! odvrati Gamior mirno.

— Pak zašto niesi prema tvomu značaju na franczku odjeven? nastavi car, svedj brzim i hladnijim glasom. Ne bih te barem bio za komedijaša držao.

— Vaše veličanstvo! bio bih se na franczku odio, da smiem bradu obrijati, primetnu Gamior.

— Zar si kakav zagovor učinio?

— Niesam, svietla kruno, nego sam kmet. Kmetovi moradoše naime od svojih gospodara dobiti dozvolu, da obriju bradu, koju nošahu seljani, težaci i trgovci.

— Kako možeš biti kmet, kad si doktor medicine?

— Postadoh u njemačkom Göttingenu doktorom, jer na carskom ruskom sveučilištu ne bih bio nikada promoviran, budući me moj gospodar ne hćede slobodnim proglasiti. Moj doktorski diplom bio bi mi zajedno slobodni list.

— A tko je tvoj gospodar?

— Knez Pavao K'ab-Charaj Gurielski.

— Znade li on, da si ovdje.

— Ne zna, premilostivni gospodaru. On me ne bi bio ovamo pustio, jer bi se lasno moglo dogoditi, da me izgubi.

— Car se još većma namrgodi i reče: Možda sbog tvoga sretnoga uspjeha. Čuješ, sinko, to je težka potvora.

— Vaše ju je veličanstvo izreklo, a ne ja, progovori Gamior odvažno.

— Ali ti si ju zamislio, tvoja je dakle. A nije li to takodjer uzrokom, što nam profesor Romberg ne hćede ništa o tvojoj osobnosti kazati.? Velika se kneginja medju tim nada, da će ti moći zahvalnom biti.

Digitized by Google

— Car uzdahnu težko, pomisliv na svoju bolnu ljubimicu kćerku i pozvoni lagano srebrnim zvončićem.

Liepa poljakinja, Jadviga Inogoska stupi u predsobu.

— Evo tatarskoga liečnika, reče Nikolaj, je li pripravna velika kneginja, da ga preda se pusti.

— Mjesto odgovora otvori dvorska gospodja vrata.

Gamior unidje sa carem u polutamnu veliku odaju. Bolestnica ležaše na počivaljci umotana dragocjenimi šalovi. Kraj sobe, sjedjaše u naslonjaču blieda, suholjasta gospodja, mrka i ozbiljna lica, kojim bi na časove prošlo neko grčevito trzanje. Ne bi čovjek znao, koja je prava bolestnica, da li carica ili velika kneginja na divanu. Živa opreka toj tamnoj slici bijahu obje dvorske gospodje, cvatućih lica i žarkih, sievajućih očiju.

Car mahnu rukom, a Gamior približi se lagano k počivaljci. Velika kneginja podigne slabu glavu i uze pozorno motriti liečnika. Činilo se, da joj je po volji, budući mu rukom mahnula, da dodje bliže. Gamior posluhne i začę ozbiljnom pozornošću carevnu promatrati. Časimice spopadaše ju težki kašalj, i tada bi ju svaki put car primio za ruku, kano da će joj time odlahnuti. Sve je u sobi bilo tiho i niemo.

Poslije kako bi bio Gamior nekoliko časova krasni otaj tek procvali pak već umirući stvor promatrao, nakloni se duboko i odstupi. Car namignu liečniku i oba se vratiše u predsoblje. Nikolaj otvori pobočnu jednu sobu i tuj se nadje Gamior sa carem samodrug, koj ga tužnim i bolnim okom poglêdaše.

— Kako ti se vidi njezina carska visost? pitaše car muklim glasom. Promisli, da ona želi golu istinu znati, što o njezinom stanju sudiš. Hoćeš li ju dakle moći spasit?

— Gamior mučaše.

Nastade duga stanka; silni car okrene se od liečnika, prebaci ruke preko ledja i pogleda s prozora na široku rieku.

— Kako ćeš joj dugo produljiti život?

— Svietli care, drzovito bi radio, da točno opredielim rok. Ali mogu kazati, da će carska visost još barem dva mjeseca poživljeti, bude li moj liečnički savjet saslušala.

— Nikolaj se sve većma raztuži. Ah Bože! uzdahne težko. Dakle još samo dva mjeseca. Niesi li možda homeopat? zapita ponešto glasnije.

— Niesam, carska svjetlosti.

— Dvorski liečnik Dr. Mandt tvrdi, da će velika kneginja jedva četrnaest dana — —

Nije ni dorekao strašne rieči, nego nastavi: Ali reci mi, zar se ne mogu umjetnim načinom tielu one tvarine doprinieti, kojih pojedini organi trebaju? Vješt lučbar, koj bi dobro poznavao sve tvari tiela i znao, kako se jedna druge doima, morao bi takodjer znati, otaj mikrokozam ovjekovječiti, dodavši mu, što treba, a odstranivši sve, što je nevaljalo i suvišno.

— Svietli care, iz kemičke retorte nije još nijedan organizam proizišao,, reče Gamior dubokim strahopočitanjem. Kemizam je u mojoj umjetnosti toli neznatan, da će cielu povorku bolesti sam po sebi jedva razpoznati i razjasniti moći, pak s toga je takodjer nesigurna podpora, koju bi mi namaći mogao, da olahkotim i unapriedim djelovanje organa.

— Zašto to veliš? pitaše car.

— Da opravdam svoje liečenje, svietli care! Kao što mi lučba ne može na silu nasmagati ljekova, tako ne može takodjer u sto i sto slučajeva razjasniti, zašto ovaj ili onaj baš ovo ili ono djeluje. Svietli care, pozivam se na ovu posljednju istinu kod izbora svoga lieka za njezinu carsku visost.

Car mahnu rukom u znak, da je Gamior bio preglasno govorio, sam car nije ovdje smio glasno govoriti, gdje i zidovi uši imadu.

— Posavjetovat ćeš se s drom. Mandtom i drom. Dricourtom i to u mojoj nazočnosti! reče car. Oni se ne slažu s tobom.

— Gamior malo da nije uzdrhtao na te careve rieči. Opazio je takodjer, da je silni vladar svih Rusa u razgovoru s Gamiorom prvi put svoju vlastitu osobu spomenuo, a to bijaše gotovo znak, da je mladi učenjak caru u volji.

— A kako ćeš liečiti? pitaše car.

— Krvlju! svietli care!

— Nikolaj izbieli oči na liečnika.

— Misliš, da je nuždna transfuzija krvi?

— Nije, svietli care, velika će kneginja udisati hlap vruće živinske krvi kano dišilo, reče Gamior odlučno.

Nikolaj mučaše.

— Udisati hlap vruće krvi? toga ona ne će moći podnieti! zače opet car poluglasno. A trebaš li mnogo krvi?

— Gamior drhtaše sveudilj, očekivajući, ne će li se car govoreći s njim makar i zareći običnim naslovom, doktore, a bi li to car bio učinio, priznata je Gamiora akademička čast za Rusku i — rob slobodan je čovjek.

— Mnogo trebam krvi, svietli care! odvrati liečnik tužno, videć, da car ne kani željenoga naslova izreći. Živina mora se u preddvorju zaklati; prvi je hlap najkrepčiji i najkoristniji. Šestdeset funti krvi bit će dosta za pet časova. Veliku ćemo kneginju položiti na tako priredjenu postelju, da će krvna para golo joj tielo doticati, a ozgora će se

Digitized by Google

prirediti sprava, koja će prepriečiti, da se ne izkadi hlap, koga mora udisati.

— Osnuj drugu osnovu, liečniče! prekinu ga car. Aleksandra ne će ni časak tvoga liečenja podnieti moći.

— Hoće, svietla kruno. Ona ne mora vidjeti krvi. Po mirisu ne će moći razpoznati kakove joj stvari donosimo.

— Što hoćeš, da ti se zakolje, bikovi, telići ili ovce? pitaše car, taruć si nemirno ruke.

— Najkrepčiji organizam daje krv najkrepčije pare! Dobro bi bilo, da se zakolju bikovi!

— Ostaj tuj, reče car. Čujem da me zovu!

— Careva ljubimica kćerka bila zvončićem zovnula, a otac posluhnuo, i ponesao na svojih jakih rukuh liepu, ali težko bolnu vojvodkinju lenchtenberžku, kudagodj bi pohćela iz svoje odaje od straha pred blizom smrću.

Za deset časova unidje opet car u družtvu s krasnim i plemenitim suprugom do smrti bolne kneginje.

— Evo ga! reče Nikolaj vojvodi. Ne sdvojmo! Za dva mjeseca kazat će nam liečnik, možemo li se nadati, da će velika kneginja ozdraviti.

— Za dva mjeseca! uzdahne vojvoda. Oh, sto puti hvala za svaki dan, koj će kneginji živoj osvanuti preko onih Mandtom i Dricourtom prorečenih četrnaest dana!

Car stane pred Gamiora i reče mu: Prozori su tamo prieko dobro zastrti. Doskora imat ćeš krvi. Što si hćio, sve je učinjeno. — Ostani ovdje, da vidiš, kako će prvi pokušaj tvoga lieka uspjeti. Velika kneginja malo što se nije zagušila; grčeviti ju kašalj spopao. — —

— I zaista nošahu dvorski sluge vruće i kadeće se krvi u velikih srebrnih posudah, u kojih se za dvorskih gostbâ ledenio šampanjac i drugo odabrano vino.

— Brzo! viknu Gamior i sam car sa svojim zetom ponesoše prvu posudu punu krvi u tamnu sobu bolestnice.

— Ovamo ga, sladko diete, ovamo! čuo se glas carev. Daj, udiši ovaj zrak, dobro će ti biti i kašalj popustiti.

— Što je to? kakav je to ne obični miris? pitaše kneginja tiho.

— Ali zato popušća kašalj, primetnu vojvoda.

— Ah, osjećam, da mi je bolje, laganije dišem! Bože mili, je li svim ljudem tako težko disati? stenjaše carevna. Pridržite mi glavu, da se mogu napred sagnuti. — Ah, Bože, kolika milost, opet mogu zraka udahnuti!

— Odtale s tim? reče Gamior slugam. Donesite drugu krv!

— I opet donesoše pune posude vruće, hlapeće se krvi, a uboga kneginja mogla sada već progovoriti: Je li mi tu olakšicu tatarski liečnik nadobio? Zahvalite mu u moje ime! — Ah, dajte, dajte, da se nadišem. —

— Tako, tako, zlatno diete, prigni se samo dalje napried, reče Nikolaj pridržavajuć svoju mezimicu.

— Hvala! hvala otče! Zahvali i liečniku. Ah, ne imam ništa kod sebe nego sliku Eugenovu i ovaj prsten. — — Ti si mi ga dao, otče. — — Ah ne bojte se više i ne gledajte me toli strašno. — — Ne ću vam umrieti — — Lahko mi je. — — Ali ovaj prsten otče, podaj onomu bliedomu liečniku, komu imadem ovaj blagi časak zahvaliti.

— Car Nikolaj uze prsten, što mu ga kćerka podade i ode da ga Gamioru preda, medjutim ostade suprug velike kneginje, da ravna uporabu toli naglo i dobro pokušanoga lieka.

I opet stajahu car i kmet jedan prema drugomu.

— Čudnovato! reče car, nakloniv se duboko. Mislim, da ćeš onima dvama mjesecima još koje vrieme pridodati moći.

— Gamior ne odgovori ništa.

— Ne zahtievam, da mi svoj postupak na tanko razjašnjuješ, ali od danas bit ćeš liečnik carevne. Govorit ću s knezom K'ab — Charajem. Nitko ne smie znati, kakovim je sredstvom velikoj kneginji odlanulo. Ali sada hoću, da mene pregledaš. — — Niesam doduše bolestan, ali ako ikad obolim, bit će tomu moj prepasač kriv. — — Trpe li jetra, ako je čovjek o pojasu sveudilj stisnut.

— Trpe, svietla kruno! odvrati Gamior tronut. Ali od toga ipak ne ćete umrieti.

— Ali ipak je istina, liečniče, da će mi tielo jednom sasvim omlohaviti i posvema onejačiti. Znadeš li sigurno, da ne će jetra onaj organ biti, koj će zaustaviti tiek moga tjelesnoga stroja?

— Znadem po gotovu, svietli care! uztvrdi liečnik.

— Dr. Mandt i Dr. Dricourt i opet se ne slažu s tobom, namršti se car. Ali oni mi niti ne rekoše, što misle. Sapeti ću dakle i stisnuti svoj prepasač, što jače budem mogao. — A budući znadeš, liečniče, koj organ ne će pomrsiti moga zdravlja, moraš takodjer po svoj prilici znati, koj će organ dati znak, da je duši mojoj izlaziti iz tiela?

— Nikolaj prekrsti se pobožno.

Gamior opazi, da je car nešto strašna zamislio, te ne reče ni slovca.

— Zašto mi ne odgovaraš? izdere se car mrko.

— Svietla bi kruna — —

— Hoću da znadem ime organa i drugo ništa. Kazuj dakle i onda možeš poći.

Digitized by Google

— Ne ću da kažem, odvrati Gamior mirno i odlučno. Što bi koristilo da svietla kruna moje mnienje čuje, kojemu bi se opet drugi protivili. Slab sam i nevoljan čovjek. — — Podajte se, svietli care, ruci božjoj, izpod koje nikuda.

— Ha, ne ćeš da govoriš kmete! osieče se car ljutito.

Gamior prelomio ponizno ruke preko prsiju i gledaše mučeć milim i prosećim pogledom razjarenoga silnika.

— Nevoljni robe! zaslužuješ, da te uzma pluća pod vješalami ubije, promrmlja car i ode u svoj kabinet, gdje se baci na svoju vojničku postelju.

Za čas zazvoni žestoko.

— Zovni mi kneza K'ab-Charaja! zapovjedi sluzi, pošto ga je prva razjarenost minula.

Mingrelac dopao taj čas u sobu.

— Pavle! nagovori car svoga ljubimca, odmah da si poslao u Guriel svoga kmeta Gamiora, liečnika. A spomene li ga kada, da je bio u mojem dvoru; pošalji mi ga, da mu dadem izčupati jezik i razporiti nosnice.

Odlazi! —

Ubogi Gamior stajaše sa Mitrofanom na dvorskom trgu, ni ne znajući, kako je dolje dospio.

— Sve je propalo! uzdahne na pitanje starca trgovca.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Što bi nam trebalo?

Najglasovitiji govornik našega vieka Emilij Kastelar veli, da je razumnik onaj, koji gramzi i ide za znanjem i za istinom, koji razmišlja, sudi i razumieva, koji sâm sebe proučava, da se spozna, da bistro vidi, što mu je čovječji smjer. A taj je smjer sreća biti pravednikom. Pravednik dakle prezire neznanje, odbija ga od sebe, jer je neznanje izvor bludnji, silnikovanju, ugnjetavanju.

Tko gramzi i ide za znanjem i istinom, treba da uči. Nauka je prvo pravo, koje već djetetu pripada; jer je u nauci klica svim drugim pravom.

Nauke ne smie nitko odbijati ni od sebe ni od svojadi, ako ne će da bude blažče mjesto čovjeka.

Treba nam dakle napredku:

1. što više pučkih učiona i valjanih učitelja;

2. budući učione osobito na selu ne dostaju širenju znanja i istine, svećenik pako najviše s narodom u doticaj dolazi a mudra besjeda zlatoustnika više vriedi, nego li stotina knjiga, to nam treba umnih, domoljubnih, zlatoustnih svećenika. Treba, da se svećenici razumievaju ne samo u knjige o božanstvu, već i u umno gospodarstvo i zdravoslovje, da se osobito i premarno uče govorničtvu, jer je živa besjeda najmogućnija širiteljica znanja i istine. U slovenskih bogoslovnih zavodih uče se klerici svojski umnomu gospodarstvu i zdravoslovju, pak se vidi po slovenskih krajevih velika korist toga nastojanja.

3. treba nam valjanih pučkih knjiga, a da toga bude, treba nagrade piscem, takve bi nagrade imala jedna i druga zemaljska vlada što brže smoći i namaknuti, jer je ono premalo, što iz Draškovićeve zaklade imamo; treba, da svojski u prilog radimo svetojeronimskomu družtvu, koje izdaje pučke knjige, da mu pomažemo i svjetom i perom, da mu umnožimo tisućami broj članova.

4. treba, da se dogovore akademija, matica, historičko, gospodarsko, pedagogijsko i trgovačko družtvo, kako bi se prodaja knjiga po svoj domovini najdesnije upriličiti mogla; jer naši knjižari baš ni malo ne mare za širenje naše knjige, dapače dosadjuju nam nuditbom tudje knjige i velike nam novce iznamljuju te ih šalju u tudjinstvo.

5. treba, da se naši pisci prikupe u Zagrebu, gdje ima knjižnicâ i drugih pomagala uspješnomu radu, gdje ima medjusobnoga poticanja, svakomu umieću nuždna odlikovanja i banove podpore, kad uztreba za kojim znanstvenim ili umjetnim poslom po narodu ili u inozemstvo poći. Tko je dakle vješt peru, vješt hrvaštini i revan strukovnjak, nadjite mu mjesto u Zagrebu, gdje će se čitanke, rječnici i druge učevne knjige sastavljati. U Zagrebu izilaze naše novine, izdaje se „vienac“, „gospodarski list“, „katolički list“, „smilje“ i dva tri hrvatska koledara, tuj treba na dohvatu pomagača, zamjenika. Trebat će hrvatskoj matici dogovorna osnivanja, zajedničkoga prosudjivanja; valja, da joj poglaviti radnici budu na okupu. Morat će se glumištni repertoir umnožavati i preradjivati prema napredku naše knjige, tko je tomu poslu dorastao, gledajte ga prikučiti u naše kolo.

6. trebalo bi ponajviše ženskim učevnim zavodom osobito po gradovih stroga nazora i prikričaja, da se hrvaština ne kojekako, već upravo temeljito uči, da jezik, kojim će buduće majke dječici svojoj tepati, ne bude rugavet, ko što je danas. Ta jezik se s toga zove majčinim, što ga od majke učimo — majke su prave i prve učiteljice jezika, ako majka ne umie pravilno govoriti i liepo naglašivati, ako ne ima u nje bogatstva rieči i

Digitized by Google

poslovica, ako ne umie govora kititi, kakvo će umno blago preliti u dušu i srdašce svoga djeteta? Kakva će se poezija odzivati iz takva djetinstva? A da majke znadu, kolika je to nevolja svakomu djaku okanit se kriva naglaska i morati tekar iz knjige učiti, što bi se iz sladkih majčinih usta u srdce i mozag uglibiti imalo, ne bi lje prve svoje dužnosti toliko zanemarivale!

7. trebalo bi glasbu i pjesmu po narodu širiti, da bude zabavka i uznosa, da bude uljudbe!

8. trebalo bi ustrojiti čitaonice po selih, gdje bi se u nedjelatne dane seljaci sastajali, novine čitali, predavanja slušali, gdje bi se kadšto zabave upriličile, na kojih bi se govori govorili, pjesme krasnoslovile, popievke popievale pa tja i male glume predstavljale. Imam pred sobom više slovenskih pozivnicâ k takovim zabavam. Samo ću napomenuti: „Vabilo k besedi št. andrežke čitalnice dne 28. rujna 1873“., na kojoj se je krasnoslovila „Jerica“ i „Hćerin svet“, govorio jedan govor, pjevalo pet popievaka i glumila šaljiva gluma „Župan“. A izim govora sve drugo izveli su seljački mladići i djevojke u veliku radost roditelja i sve okolice. Tako biva svagdje, gdje ima čitaonica, narod se za čudo osvješćuje, nikada ne vidiš pijana slovenskoga seljaka. Vriedan učitelj, koji djak visoke škole kad je doma o praznicih, ili koji drugi prijatelj naroda potakne takove zabave i uvještba koji put mladež, pa onda da se samo čudiš! Panem et circenses!

Eto punih ruku posla svakomu, u kog ima srdca i ugleda, da il svjetom i preporukom, il uputom i drugom pomoći pomogne napredku miloga nam naroda! *I. T.*

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Exposition des amateurs u bečkoj svjetskoj izložbi.

(Konac.)

Kad si, recimo, stupio kroz zapadna vrata u izložbeni prostor, a za tim u glavnu sgradu, u kojoj je zastupana industrija cieloga svieta, pa si počeo od skrajnjega okrajka na zapadu, naime od američkoga razdjela promatrati veličanstvenu povorku raznovrstnih izložaka, gdje ne znaš, da li bi se više samoj stvari ili istomu ukusnomu poredanju čudio; kad si, velim, tiem putem pregledao praktičnost inglezku, eleganciju francezku, cifrastu Italiju i solidnu Njemačku, dodješ onda preko rotunde u iztočnu stranu, naime u priedjel Austrije, Ugarske i — da prostite rekao bi primorac, — Hrvatske i Slavonije, koju u skrajnom kutiću tiem teže nadješ, jer je ni ne ima u službenoj osnovi naznačene; pa kad si sve to prošao, stupiš onda preko velike napredne Rusije, Grčke, Turske te svekolike Azije u otvoreni prostor, a odtud mimo bunara Ahmeta II. u novu sgradu, koja je od glavne razlučena, i to punim pravom, jer je tuj samo idealni sviet zastupan, a ovaj se s materijom nerado mieša. To je tako zvana umjetnička palača prilično dugačka i široka, u kojoj su izloženi najdivniji umotvori, naime slike i kipovi cieloga svieta. U samoj toj zgradi mogo bi čitave mjesece probaviti, a da ti vrieme ne bi ni najmanje dugo bilo. Tuj su dakle posebne prostorije, u kojih je izložba amateursa najviše zastupana, i na koju sam ja osobitu pozornost svratio.

Nije mi dakako namjena, pojedince ovdje izpisivati priedmete, što sam ih tamo izložene vidio; to i onako katalog naznačuje, a još je bolje, kada to sam vidiš; već sam voljan, do ovom sgodom na uputu čitateljstva u kratkom nacrtu iztaknem pojedine glavne momente u razvoju kulture, a to bi i svakom posjetitelju izložbe i za izhodište poslužiti moglo.

Kad bismo svekolike periode kulturnoga razvitka redom pregledati hćeli, morali bi početi sa tako zvanom kamenom periodom; pa to ćemo i učiniti. Poznato je, da se svakolika prošlost razdvaja u historičko i predhistoričko doba. Ono prvo lahko nam je upoznati, jer nam to već pismeni spomenici razjasnjuju; nu što se predhistoričke dobe tiče, ova se uz pomanjkanje pismenih spomenika ne može drugčije upoznati, van ako se u pomoć uzmu različita iztraživanja, kao: iztraživanje jezika, tradicija, starina itd. Po dosadanjih iztraživanjih došlo se je do toga rezultata, da se svakolika kultura čovječanstva gledeć na njezin hod i napredak sgodno može porazdieliti u tri dobe: u kamenu, mjedenu i željeznu. Ova posljednja predpostavlja već najsavršeniji stepen razvitka, a spada naravno u historičko doba, nu ali i ova se je polagano razvijala, dok je do današnjega stepena došla, zato nam izložba amateura različite fase toga razvitka predstavlja. Na to ćemo se poslije svratiti, za sada pako mislim, da ne će s gorega biti, ako koju o predhistoričnoj kamenoj periodi rečemo. Nu ovu valja drugdje tražiti, nego u izložbi amateura. Najviše priedmeta za razsudjivanje kamene dobe podaje nam švajcarski odjel.

Kamena perioda zove se onaj stupanj u razvoju čovječanstva, kada je čovječji život još posvema prost bio i njegovo stanje jako surovo. Ljudi življahu ponajvećma od lova divljih zvieri i ribe. Prema okolnostim ne bijaše upravo izključen niti užitak zemaljskih plo-

Digitized by Google

dova, ali ih sasvim jednostavno dobavljahu. Orudje, za život potrebito, sastojaše se od drva, kostiju i kamenja: nezgrapno oklesan kamen, šiljast rog, skala od kosti i prut od drva — to bjehu sva sredstva, kojimi odpoče čovjek prvo, veoma kukavno gospodovanje nad prirodom. Da je to i sbilja bilo, pokazuju primjeri iz života divljaka, koji, kao što nam raznovrstna opisivanja potvrdjuju, ni danas drugčije ne živu. — Ovakovih dakle kamenih stvari kao klinova, kladiva, dlieta te raznih uresa od roga i kosti, napokon zemljenih posuda izložila je osobito Švajcarska iz tako zvanih nadvodnih gradjevina (Pfahlbauten), i tim nam je vidik u davnu predhistorijsku prošlost znatno razmaknut.

God. 1854. zimi, kada je voda jezera curiškoga u Švajcarskoj jako nizko spala, opaziše netom pri obali jedne i druge strane množinu stupova, kako su iznad vode provirivali. Protražujuć izbliže nadjoše u dnu iz medju njih mnogo ostanaka životinjskih kostiju i komada orudja te ostalih sprava, koje za izvjestno pokazuju, da su nad onimi stupovi negda sagradjene bile kućerine od drva i blata. Broj ovih stupova, koji su već sasma prhki od truhlosti, nadmašuje kadšto čitave tisuće, da na nekom mjestu u pfäffikon-jezeru broje ih do 100.000! Ova su mjesta redovito do 100—300 koračaja odaljena od obale, gdje se ona polagano u dubinu spušta, a ne propada strmenito u ponor; još se i na to gledalo, da budu mjesta prisojna, zaklonita od bure. Iz tih ovdje nadjenih ostanaka može se razabrati ne samo kakove su bile one kućerine, nego takodjer kako je od prilike narod u njih živio, čime se bavio, na kojem li stupnju stojao razvoja životnoga.

Pokle je u švajcarskih jezerih na mnogo miesta odkriveno znamenitih uspomena starodavnoga života ljudskoga, podjoše učeni ljudi i drugdje tražiti, nebi li što slična našli. I zbilja do danas ima već mnogo sličnih odkriča oko jezera evropskih, pače i Herodot (V. 16.) opisuje, kako je jedan ogranak paeonskoga naroda živio na jezeru praziadskom. Daleko bi nas vodilo, obširnije se u to upuštati. Jedino je, što se jošte pripomenuti može, da do sada još nije odkriven uzrok, zašto su si ljudi onda nad vodom za rado stanove gradili. Vjerojatno će biti, da su se tim putem od divlje zvjeradi braniti hćeli, što je onda puno teže bilo, nego kašnje, kad su već oružje imali.

Što se tiče druge periode, o toj ne bismo imali mnogo govoriti. To stoji, da je poznavanje i poraba kovi bio veliki korak u kulturi, ali i pri tom se je ponajprije mjedo upotrebljavati počelo, i to tako, da je oduže vremena još svejednako trajalo doba prielazno, gdje se je uzporedo upotrebljavalo mjedo i orudje od kamena. Zato se ta perioda i zove mjedena perioda. Da se je poraba mjeda već 1000 do 1500. godina pr. Is. poznala, to znamo iz toga, što su već Phöničani mjedene stvari po svjevernoj i srednjoj Evropi razprodavali. Za Phöničani sliedili su Atrusci kao veliki majstori u obradjivanju ove kovi. — I na ovoj je periodi izložba bogato zastupana, ali su priedmeti amo tamo raztrešeni, kao mačevi, bodeži, igle, kopče, sjekire itd. Karakteristični znak kulturne ove dobe jest obličje zavojito. Zavojaka ima svakojakih: ima ih plosnih, a to su kao kotačići od tanke žice za ures na prsima, ili za kopeč; ima ih i od krupnije žice razvučenih kao valjak, koji se može nataći na ruku; napokon su od te forme načinjene raznolike rukavice, ogrlice i prstenje.

Najviši dakako stepen kulture bijaše, kad se je gvoždje u porabu uvadjati počelo. Kada je pravo i gdje to započelo, to se pravo reći ne da; samo je to istina, da se je na izmaku predkršćanskoga vremena kao i prvim viekom naše ere gvoždje više manje po svuda u ogromnom za onda rimskom carstvu upotrebljavalo. Od to doba počima i kultura sve to više rasti. Upliv kršćanski pronikao bijaše malo po malo sve slojeve kulturnoga života; tu se počima i ukus razvijati, te se u mjetnosti, kao što je poznato, i različiti stil uvadja.

Ponajprije zavladala bijaše tako zvana romanska perioda. Ova nam iz prvih stoleća ništa osobita na vidik ne iznaša. Od kako su se pako Rimljani sa keltičkimi i germanskimi narodi miešati počeli, počela je i romanska umjetnost nove oblike primati. Stare naime klasične slike bijahu fantastični izkićene, ali ne bez smisla. U tom se mora smatrati daljni razvijeniji romanski ukus, koji je osobito kršćansku crkvu u srednjem vieku liepo resio. Osobito austro-ugarska izložba dala nam je prilike, da se upoznamo sa krasnom sredovječnom ornamentikom kršćanskom, koja bijaše ono doba često simbolična. Stari manastiri, zavodi, kaptoli i crkve niesu uzmanjkale, da u tom obziru po mogućnosti svoju ne doprinesu. Tu se nalaze crkvene oprave, posudje i ostala sprava; a diviti se moraš čistoj onoj poeziji, koja tako liepo forme sa istinom spaja, te moraš i nehotice pomisliti na razliku, koja obstoji medju uzvišenom negda prostotom punom života i istine i današnjom karikiranom pompom. Medju priedmeti svraćam ovdje pezornost osobito na jedan kalež iz manaštira Kremsmünstera, koji je bavarski knez Tassilo u 8. vieku za isti manastir izraditi dao. Svakolika pako karakteristika romanske dobe očituje se veoma krasno u velikom i liepom žrtveniku iz 12. v., koji manastiru Klosterneuburgu spada, a cielu stienu u austrijskoj dvorani zauzimlje. Tu se vidi u harmonično sastavljenoj gromadi raznih kipova, slika, nakita i uresa krasno izvedena

Digitized by Google

simbolična ideja, koja nam predstavlja tri glavna momenta iz staroga i novoga zakona, a to je vrieme ante legem naime pred Mojsijem, sub lege, za Mojsijem, i novi zavjet sub gratia.

Romanski umjetnički ukus veoma se je liepo razvio kod njemačkog naroda, kad je ovomu od vremena Karolinga i Otona prvenstvo u Evropi dosudjeno bilo, a i nijedan drugi narod nije znao ozbiljnost romanskoga ukusa shvatiti kao triezni duh njemačkoga naroda. Drugčije pako bijaše kod inih naroda. Čim su križarske vojne narode evropske upoznale sa iztokom, tim su narodi zapadni osobito okretni duh francuzki osjećajuć uticaje orientalskoga života sve to više za novimi elementi težili, i ove u svoju umjetnost uvadjali. Tiem se je razvio gotički pravac, koji se je svojimi šiljastimi oblici nebu pod oblake izvinuo, tako da je tim ujedno i kažiprstom božjega priestolja biti imao. Doista uzvišena je to ideja, ali i ova se je pravo razvila tek onda, kad su ju ozbiljni Niemci usvojili, te ju u prvoj polovici 13. vieka do najsavršenije poezije podigli. Ovaj umjetnički pravac bude s početka samo na graditeljstvo uporavljen, ali s njeg priedje na svekolike ostale priedmete, koji crkvenoj porabi pripadaju.

Priedmeti na izložbi ne mogu nam pravo predočiti prielaz s romanskoga stila u gotični, jer nije sve u cielosti predstavljeno; ali zato vidimo, kako se je gotični stil od 13—16 vieka razvijao, respektive izradjao, te se sve više i više našim modernim nazorom primicao, tako da je napokon već izgubio svoje pravo biće, te je puki sjaj i vanjski oblik sve bilo, na što se je pazilo. Takovom biljegom označenih komada u izložbi imade veoma mnogo, a sastoje u različitih kaležih, križih, reliquiarih, ostensorijih, u koricah misala, zatim biskupskih kapah, štapovih itd.

Dočim je ovako stari pravac romanski kao i gotični samo u sjeveru t. j. u Njemačkoj pravoga odziva našao, te se i do savršenosti tamo podigao, bijaše u Italiji duh narodnji već po svojem živahnom karakteru zaboravio na strogu dosljednost sjeverne ozbiljnosti. Njegov duh je zahtievao promiena, promiena tim više, čim su starije forme u njega i onako već pravo značenje izgubile, tako da se do sada ni ne može o kakvoj umjetnosti talijanskoj govoriti. Nu kakvom duševnom hranom da se Italija okriepi? — Nešto uspomena stare slave rimske, koja se je podigla bila na razvalinah stare Grčke, a nešto sretni domaći odnošaji uzkrisiše na brzo stare klasične nauke iz prašine. To je doba renaisance, koja je već u 14. vieku započela, a 16. svestrano izvedena bila.

Prvi osnovatelj ove nove škole bijaše Petrarka, uz kojega su jošte Dante i Bocaccio tri neumrla pjesnika, koji cielomu potonjem pjesničtvu za ugled i oponašanje služe. Doba renaisance zanima nas tim većma, što znamo, da su se i naši dalmatinski pjesnici za njom poveli. Medjusobnim naime obćenjem te putovanjem znanosti i umjetnosti iz Italije u Dalmaciju i obratno nastala je tolika srodnost medju jednom i drugom zemljom, da je svaki korak učinjen na zapadu ujedno javio se na iztoku, svaka velika ideja, pojavivša se u Italiji našla je svoje korienje i u Dalmaciji, pa zato se je i pjesničtvo talijansko vazda odzivalo u srdcih dalmatinskih Hrvata.

Iz početka se je dakako samo na znanost staroklasičnu pozornost svraćala, ali tim se je ujedno i umjetnost na novo probudila. Silno bogatstvo kao i uživanje stanovita mira porodilo je Italiji tečajem 15. i 16. vieka velikana, koji su na umjetničkom polju čudesa počinili. Dosta je napomenuti Michel-Angela, Corregia, Titiana, Leonarda Vincia itd., da se jednim mahom taj viek označi. Iz Italije prodrla si je renaisanca put k njemačkomu narodu; njezina bo prednost bijaše obće poznata, tako da si je ona u kratko vrieme svoje gospodstvo uzdržala. — Predaleko bi nas dakako vodilo, kad bi smo se obazirali na pojedine priedmete, što nam ih predstavlja doba renaisance na izložbi. Svrha njezina bijaše otresti se crkvenoga upliva na temelju staroklasičnih forma; pa to je i uzrok, da se umjetnički ustroji od sada i na onakove priedmete protežu, koji su do sada od toga lišeni bili. Zato možemo reći, da svakolika krasna industrija u caklu, porclani, zlatu, srebru i inih kovovih još uviek tragove renaisance na sebi nosi, a i nositi će tako dugo, dok se u starije uzore ugledavala bude.

Nu pošto današnji materijalistični pravac praktične svrhe sebi traži, zato je i renaisanca sada već drugčija, nego što je prije bila. To najbolje viditi može onaj, koji na izložbu ide. Zato bih preporučio svakomu, koji može, da to i učini; jer u istinu imati novaca, a ne žrtvovati ih za takvu svrhu, jest od Boga grehota, a od ljudi zazor i sramota.

Iv. Radetić.

LISTAK.

Narodno kazalište. Na prvoj predstavi opere „Prodane nevjeste“ u prošlu nedjelju bijaše dubkom puno kazalište a u banskoj loži sâm preuzv. ban Ivan Mažuranić vazda obkružen nekolicinom

Digitized by Google

odličnika. Pri toj prvoj predstavi dosudismo, da bi „Prodana nevjesta“ mogla i kod nas posvema omiljeti, kad bi se samo nekoja grla zamienila. Al o tom ćemo drugi put i na drugom mjestu obilatije progovoriti. Ne možemo radosti premučati, koja nas obuzima, videć, kako nam gluma napreduje i kako obćinstvo sve to više priznaje revnju i vještinu naših glumaca te se i radje u vilin hram steče, čim uzčita, da će prvaci glumiti. To vidjesmo i prošli ponedjeljak, kad se je glumila prvi put „Pustolovina kralja Leščinskoga“. Nadamo se, da će sad glumište sve to punije bivati; dugi nastaju večeri, a u glumištu je najplemenitiji zabavak.

Slovensko glumište. Ljetošnja slovenska glumištna sezona u Ljubljani počela je na 5. o. mj. i glumio se je prvi put „Trdoglavec“. Na 13. glumio se je „Grašćak in oskrbnik“ iz poljskoga poslavenjena gluma u četiri čina. Treća je predstava bila u prošli ponedjeljak na 20. a zadnja će biti na 26. u nedjelju. Po tom sudeć glumit će se slovenski samo četiri puta svaki mjesec.

Za dobe briga. Kad bismo mi imali onoliko prijateljica, kolikim ljepoticam mi prijateljujemo, pa kad bismo se znali onako na sva usta hvaliti, kao što to čine tudji listovi: ne bismo se već sada trebali brinuti, tko će nam u svakom gradu, u svakoj županiji predbrojbu na „Vienac“ upriličiti, da predbrojnici opet nezakasne. Da je ljubavi i dogovora, moglo bi se za dva mjeseca sve liepo udesiti, te bi „Vienac“ s početkom nove godine okrilatio, i kako se odsele u svakoj struci naprednijemu radu nadamo, ne bi nas za cielo ni naši prijatelji suradnici zanemarili — dakle, liepe čitalice, budite nam prijateljice!

Književnost. Izišao je u Pančevu ćirilicom tiskan „Pančevac“, koledar za narod sa slikami, za prostu godinu 1874. Ciena mu je 30. n.

— Tiskom Drag. Albrechta u Zagrebu izišlo je: Obće šumarstvo za samouke i za one, koji se žele izpitu iz lugarstva i pomoćnoga šumarstva podvrći, kao i za sve prijatelje šumarstva i narodnoga gospodarstva u trojednoj kraljevini. Napisao Vladoje Köröškenji. Dobiva se u Zagrebu kod Galca za 1. st. 20. n.

— Na 14. o. mj. počeo je u Ljubljani izilaziti novi politični list: „Slovenec“ po triput svaki ćedan. Izdavatelj mu je F. Pevec a čini se, da će zastupati stranku Staroslovenaca.

— U Novom Sadu naštampan je u srbskoj narodnoj zadružnoj štampariji Ljetopis matice srbske 1873. U III. čl. „Naša nova lirika“ ocjenjuje St. V. Popović lirične pjesme izdane od god. 1860. Jov. Jovanovića, Dragaševića, Aberdara, Gjorgja Rajkovića, Svetolika Lazarevića, Milorada Popovića, Milenka, Milice Stojadinovićeve, Drage Dejanovićeve, Sofije Stefanovićeve i Ognj. Utjesenovića. Nastavak će do godine slieditи.

Matica hrvatska. Na 12. o. mj. sastade se izvanredna matičina glavna skupština, koja neznatne prigovore podnesenim pravilom razjasniv opet odluči vis. vladu zamoliti, da se što brže ta pravila odobre. Već je skrajnje vrieme!

Napadanje. Raznosi se po gradu i šalje se u kuće neko čudovište omrazâ i potvorâ, napisano na njemačkom jeziku, a poimence napereno na g. Kocha uz očevidni smjer, da toga revnika naše narodne glasbe unište. Ta gospoda napadači niesu se podpisala, valjda ih je stid toga nedjela a po svoj su prilici tudjinci, jer drugčije ne bi imali duše g. Kocha a i narod hrvatski, o kojega kruhu valjda živu, onako zlobno vriedjati. Udri najprvo po Zajcu, pa onda po Kochu i po svakom drugom, koj bi se usudio samo pomisliti, da ima slavenske glasbe! Ni svoga Lisinskoga ne bi smio narod hrvatski spomenuti prema onomu glasu, kojim nam ti tudji gudači gude! Toliko bi trebali ipak znati, da je i Zajca i Kocha naše hrvatsko osjećanje ovamo dozvalo, pa bi moglo hrvatsko osjećanje grada Zagreba tiem Bezimenovićem čudnu pjesmu zapjevati! Medjutim, dok zagrebački Mocartovci kleveću, donose Pivodini „hudebni listi“ nastavak Kochova stvarna uvoda k njegovim sbirkam u českom prievodu. A Pivoda je bar na glasu!

Vjenčanju grofice Jelke Jelačićeve, kćerke podmaršala Gjure grofa Jelačića, s grofom Šafgočem obavljenu po samom gosp. nadbiskupu u prošlu nedjelju poslije podne pokazao je Zagreb veliko usrdje tisućami i tisućami vidoka i štovalaca te hrvatske velikaške obitelji.

To je žena! Dne 20. listopada umrla je u Pragu gospodja Ana Naprstek u 85. godini života. Bijaše već za života poznata kao dobročiniteljica siromaha, kao vrstna odhraniteljica svojih sinova i kao prava rodoljubka, koja je svako narodno poduzeće podupirala, prem je samo tek veoma skromno odgojena bila. U svojoj oporuci ostavila je znatne svote raznim zavodom i u razne plemenite svrhe, tako družtvu českih pivara, českih mlinara, družtvu za nagradjivanje valjane služinčadi, radničkomu družtvu „Oulu“, sirotištu, tjelovježbenomu družtvu „Sokolu“ spisateljskomu družtvu Svatoboru itd. Nu najznatniji legat jest jedna kuća, koju je ostavila u tu svrhu, da se ustroji u Pragu češki obrtni muzej. Uzor domaćice; skromna, marljiva, kućevna, nježna majka, blagotvorna srdca i rodoljubka spremna u svem podupirati nastojanja narodna, ukazuje nam se ona kao žena počitanja dostojna i vriedna da se u nju ugledju suvremenici i potomci.

Obrana. Starini se Palackomu zamjerilo, što je bio na sv. vaclavskoj procesiji, jerbo je protestant. Častni se starac brani u „Pokroku“ i veli da sve znanje i umieće polieže ponajviše od crkve, pak da je sv. vaclavska procesija narodna svetkovina.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 44. U Zagrebu dne 1. studenoga 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Nekrolog. Tužaljka. — **Zabava**: Mlinarska djeca. — Lazara. — Gamior. — **Pouka**: Šupljikavost. — **Listak.**

I opet je prieka kob zavila domovinu u crno, i opet plače Hrvatska nad grobom vrla sina. Jošte su nam u živoj uspomeni oni crni dani, koji nam ugrabiše Ivana Perkovca, Ljudevita Gaja, Dimitriju Demetra i Petra Preradovića, a eto snadje našu književnost, a navlastito naš „Vienac“ nova nesreća, i to tim groznija, jer nam je nemila sudba odkinula iznenada bujnu, zelenu granu sa stabla hrvatskoga.

Vječnoj providnosti svidjelo se dne 24. listopada 1873. iznenada dignuti dušu

Ivana Dežmana,

doktora lječničtva i ranarstva, magistra primaljstva, zastupnika narodnoga na saboru trojedne kraljevine, uzničkog liečnika kr. sudbenog stola zagrebačkog, pjesnika i književnika hrvatskoga, suurednika „Vienca“,

u 32. godini njegova vieka. Žena mu izgubila nježna druga, djeca brižna otca, prijatelji vierna pobratima, bolestnici vješta pomoćnika, hrvatska knjiga umna i oduševljena zatočnika, domovina sina uzorita, kriepostna, revna na svako dobro, srdce od zlata a značaj od alema; a „Vienca“ uvenu njegov ponajljepši cviet.

Hrvatske majke! spomenite to ime često svojim sinovom kao uzor vrline.

Slava mu vječna!

Digitized by Google

TUŽALJKA

na grobu mladoga nam prijatelja

DRA. IVANA DEŽMANA,

obljubljena liečnika i književnika, narodnoga zastupnika na hrvatskom saboru i revnoga suradnika ovoga lista.

Spjevao I. T.

Koji smo se nadali tebi družni,
Da preživljet vieka ćeš našeg dobu,
Prijateljâ evo nas plačnih, tužnih
Tvome na grobu!

Ne bje red tvoj selit u selo niemo,
Smirit uda vječnoga u mraz hlada,
A mi starci živi da ostanemo
Žaleć te mlada!

Dà, dà, mlad si bio nam ko svjež cvietak,
Jedar krasnik bio si dušom, tielom,
Milo gledan vieka si u početak
Rodu po cielom!

Takov dodje naukom bogat svakom
A uz naum sviestnoga pravednika,
Da se boriš s bôlju i s duše mrakom
Blaženog lika.

A domòljub majčinim postav mliekom
Vazda si nam bio, ma bilo komu,
Brz pomòći svjetom i pravim liekom
Cielomu domu!

Liečeć tielo liečiti uze duše,
Uze mekšat ljubavi rodnom tvrdca,
I uz nehaj koja se odkinuše
Spajati srdca!

Uz tu sreću napora, sviestnog rada
Nadje sebi srećicu podpunoma,
Nadje usred Zagreba biela grada
Diku si doma!

Sav poštenjak, veseo, mile krvi,
Pravi uzor čovjeka naprednika,
Na dobroti svagdje si bio prvi
Zagreba dika!

Stalan vjerom dušici duše svoje,
Bratu brat si, prijatelj svim nam mio,
A uz ono dječice otac troje
Srećnik si bio!

Junak perom, junak i hrabrim slovom,
Dičan pjesmom bio si u svih sgodah
Dičan Hrvat, bio si vieku ovom
Utjeha roda!

Takov si nam trebao jošte dugo,
Dugo, dugo Zagrebu ponajpače,
Takva žali svaki te doma ugo,
Za tobom plače!

Takva Zagreb cio te i ban glavom
Tja do svetog sprovede Jurja tamo,
Takva pjesma spominje vječnom slavom
Dežmana samo!

MLINARSKA DJECA.

Priporieda R. Flider.

(Dalje.)

Pročitavši list, jedva da je zahvalio seljaku, koj mu ga je donio, takva ga je savladala tjeskoba. Odkrade se u samotno mjestance i ljubeć Marijino pismo zače plakati kao malo diete. Bilo mu je, kao onomu čovjeku, kojega je silna rieka razstavljala od željenoga kraja, a pregradjena jedinim krhkim mostom, za kojega misliš, slomit će se pod prvim koračajem. Nagnala ga sila, da pokuša, a jedva da se zaputio po njem, poruši se most, padajući zajedno s njim u dubine proždrljive rieke... Nigdje nikoga, da mu priteče u pomoć, da čuje njegov sdvojni vapaj zatomljen strujanjem silnih talasa, tek tamo daleko na sinjem nebu bliešti jedna zviezda, poziruć žalobito iz mraka na nesretnika, ali je daleka. —

Kad su Kolarića na sudu upitali, jeli on ubojicom Kovačića, prizna se odmah, padši pred sudca na koljena, jedinim krivcem. Taj plašljivac, drhćući pred najmanjim poslužnikom suda, ne bijaše ni malo nalik na hotomičnog ubojicu. On je klecao, suze ronio pre sudci, da mu olahkote kaznu, da mu se smiluju. Zaklinjaše se živim Bogom, da je voljan popraviti se, da će se za cieli život odreći vina, koje ga je navelo na zločin.

Odsudiše kukavca na vješala, a kad mu pročitaše smrtnu odsudu sruši se na tle, udarajuć se šakama u glavu. Odsuda imala

Digitized by Google

se izvršiti izvan grada na poljani, gdje je živoder zakapao marvinčad. Iz tamnice do poljane imala ga pratiti vojnička straža, a dogodi se, da su Pavla sa pet drugova u tu stražu odredili. Pavao — sdvajajući Pavao uzbjesni u prvi mah na ubojicu miloga mu otca, no kad je odbio peti sat jutra, u koje je Kolarić imao biti vješan, savlada ga takova muka, da su ga drugovi sumnjivo upitali, je li mu možda Kolarić rodjakom ili prijateljem; a kad im je odgovorio, da je ubojicom njegova otca, rekoše mu, da je kukavica.

S trepetom udje u tamnicu, gdje je Kolarić izčekivao izvršitelje kazne, a kad ga vidje svega propala i drhćuća, mine ga posvema bies. Kolarićeve oči bijahu tako zalite suzami, da nije prepoznao sam svoje žrtve. — Na vješala dakle — dotle sam dotjerao! cvieljaše skrušeni nevoljnik, odmičuć se u kut od vojnika, da si sustezanjem barem za čas, za hip produlji život.

Rano je jutro. Jedva da je sunce prokazalo jasno čelo, napuniše se već ulice grada znatiželjnom svjetinom. Iz tamnice izvedu u težko željezo okovana Kolarića, skrušena ko jaganjca božjega. Svjetina zjâ na njega ko na kakovo čudo, dočim ga dječaci vičući obskakuju. Sa tornja ga prati smrtno zvonce na polazku u vječnost razliežuć se daleko na sve strane turobitom jekom. Strašna je to svečanost! —

Eno već Kolarića na stratištu, gdje glavu prigiblje pod vješala, dok mu palač okolo vrata savija uže. Bučeća svjetina, sabiruća se sa svih strana, zatihne u ovaj strašni čas, a čedniji odvraćaju glavu, dočim se prostiji nasladjuju nečovječnim prizorom.

— Želiš li još štogod, upita sad palač Kolarića, priniev već ruke, da mu prelomi vrat.

— Pusti, da se još jednom ogledam po božjem svietu, odvrati ovaj i zakrenuv očima u okrug pogleda posljeduji put nebo i zemlju, dobre i zle ljude, — no u isti mah, kad je htio klonuti pod kaznu, zape okom o Pavla pod stratištem stojećega. —

— Vješaj! vješaj! krikne taj tren užasnim glasom, da je svjetina protrnula od straha.

Začu se prskanje prelomljenih kostiju, zvrčanje užeta i pridušeno hripanje i eno otegnuta Kolarića bez duše i života, ogavno pomodrjela od smrtne muke. Kraj stratišta zieva novo izkopana jama, a po njoj miljaju crvi, kao da se vesele, kao da znadu — kakov su im pir priredili sinovi svjetla. —

Kad se je Pavao povratio u kasarnu, smuči mu se u toliko, da se je morao leći u postelju. Njegova duša nalikovaše na crni oblak, po kojem treskaju plamni gromovi, njegovo srdce na more, koje je uztalasao vihor i podzemni vulkan. Nježna prilika Marijinu, koja ga je u burnih časovih ublažavala prijatnim posmjehom i uzdanjem u buduću sreću, izčezne bez traga, a u mjesto nje prikaza mu se mrzka podoba Kolarićeva, keseća se djavolskim smiehom.

Osvoji ga vrućica i pomuti mu pamet. Strašni sni obljetavahu njegovo ložište poput noćnih strašila, dodirivajuć crnimi krili plamno čelo. Pričinilo mu se, da je na grobu otca, te gleda, gdje obješenjak Kolarić s izplaženim jezikom i užetom oko vrata, noktovi razdire mogilu, a iz nje trga polu gnjile ostanke... hoće da na njega navali, ali ga željezne pesti pridržavaju i nedaju, da se makne... hoće da viče, ali mu iste pesti u taj mah zatisnu grlo, da mu je ne stalo daha. — — —

Kad su ga takova vidjeli drugovi, dozovu liečnika. Kad ga je ovaj ogledao, i popipao za bilo, zakima sumnjivo glavom i naloži, da se odmah odpremi u bolnicu.

— Ne će biti dobro, šaptne jedan od Pavlovih prijatelja, drugu si, komu naš liečnik ovako zakima, ne ostaje nikad.

— Šteta, i Vuku je ovako zakimao, pa je umro, — odvrati turobno ovaj, i nasmije se za čas Pavlovu bulaznenju.

VII.

Smrću Kovačića razvrglo se prijateljstvo naših susieda. Jedan čas dolazili Gospodarići Kovačićki, tješeć ju takvom sgodom; — Bila božja volja, a tko će joj se oprieti? Vam je težko — naravski — izgubiti sina, izgubiti supruga, a vi bome, nieste više mladi, da svuda i sve nadzirete, al smo zato mi tuj!

— Oh, draga susjedo, uzdajte se u nas, znate kako smo odani bili vašemu pokojnomu, potvrdjivala Gospodarićka suprugov govor.

— Hvala, hvala, uzela tada govoriti Kovačićka, a lice joj se lukavo, da zlobno smije — a smieh je taj tim čudnovatiji, što je riedak gost na njezinu licu, — ja se uzdam u svoje ruke, a gospodarstvo i onako nije veliko, sluga i ja — dosta nas je, čemu da trudimo susjede.

— Pa nas barem kadkada posietite, kako nas je pokojni znao, vjerujte mi olakšat će vam u prijateljskom razgovoru.

— He — težko je to, težko, kada čovjeka boli, najvoli svoju sobicu, a što se kod susjeda sbiva, bilo na brizi zdravim, odbi Kovačićka i tu ponudu.

Kovačićka izbjegavala svaki mogući doticaj s Gospodarići, a kad su ovi uvidjeli kámo to smiera, počeše sve redje dolaziti k njoj tako, da su ju nakon pol godine posvema ostavili. Ogorčalo ih i to, što se je u neprilici vazda obratila na Bučića, bilo treba popravka u mlinu — dodji dragi Bučiću, ti jedina moja podporo u nevolji, i pomozi, bilo treba sklopiti kakav najamni ugovor — dodji opet ti najčestitiji svjetniče,

Digitized by Google

koj ne varaš, ni ne možeš prevaren biti. Debela Mara svaki čas u Kovačićke, da joj pomaže u domu, a kad je Marija došla; ah, diete moje, ti si neuka, vidiš ovako, vidiš onako, poznaje se, da niesi iz Marine škole, o, to ti je djevojka — uzor — djevojka!

Razumješe namah, kamo to smiera, ali su se zato uzdali u Pavlovu postojanost i tvrdi, od otca nasliedjeni značaj, koj će i majci prkositi znati, ako uvidi, da ne vodi njezina voljica k dobru. Najviše se u njega uzdala Marija. Kad ju je znao napasti strah sa Kovačićkina postupanja, obodri ju u isti mah pomisao na silnu ljubav Pavlovu! da je od ponosa planula. — Ah svu sam te udahnuo u se i nikoja sila ne uzmogne te više izagnat iz mojega srdca, spominjaše Pavlove rieči, izrečene za nezaboravne večeri poslije proštenja, kad ju je sumnja svladala — i za čudo, spominjanje tih rieči znalo ju tako obodriti, da je od uzhita kliknula: Pa da je iza gora, da je iza mora — on je moj, moj za uvieke!

Drugčije se to snovalo kod Kovačićke. Za stolom sjedi škrtica Bučić, na onom istom stolcu, na kojem je prije nekoliko mjeseci sjedio pošteni Kovačić, a jedva, da mu je glavu vidjeti iznad ploštme stola kako je malen. Sitnim al oštrima očima žmirka na Kovačićku, koja se od slabosti obima rukama naproti njemu poduprla na stol, pa da si je tako jedno i drugo pogledao, bio bi si pomislio, nikad skladnijega para. Napose za šivaćim stolom sjedi debela Mara, i šiva rubaču, kao da ju ovaj čas sgotovit mora. Ona je onaj čas, kad je s otcem prestupila prag sklone susjede, zamolila za kakav posao: ah dajte mi, ljubezna susjedo, nešto — ne mogu bezposličiti — rubčić, ili štogod drugoga, samo da radim, da ne stojim zabadava, nerad me ubija, da ubija.

— Kako si ti dobro diete, odvratila Kovačićka, ne imaš mira ni onda, kad susjedu posietiš, ah — tu se okrenula Bučiću, — ovakovu nevjestu za mojega Pavla, i ništa si više na ovom svietu ne zaželjeh.

Dok su sjedili za stolom, povede Bučić razgovor o Pavlu, hoće li se skoro povratiti, a Kovačićka uzdiže glavu i uzdahnu: Da bi Bog dao skoro!

— A što mislite, pita ju Ručić, što će onda Gospodarići od svoje djevojke?

— Gospodarići? ako mi prestupe prag, poružit ću im lice, dajte si mira, znam ja, što su Gospodarići.

— Eh, mene je sve strah, da će vašega sina zamamiti ko i prije.

— Zamamiti! plane Kovačićka, a žuto joj se lice zalije krvlju, znam ja što su Gospodarići, recite mi samo, zašto nije Gospodarića pogodio kamen, zašto baš mojega muža, nute — recite mi!

— Hm, hm, zakima glavom Bučić, a vidi mu se na licu, da se s Kovačićkinim iznašašćem nekako slaže.

— Nute, recite mi, ponavlja ova, može li tko u mrkoj noći, pa bio tko mu drago, pa imao mačje oči, pogoditi baš ovoga, a ne onoga, — znam ja to sve, nije to čist posao.

Bučiću se Kovačićkini razlozi činili malo zamršeni, jer da je pao kamen po ovom, a ne po onom, puki je slučaj, a da je Gospodarić možda s Kolaričem u dogovoru bio, ne da se pomisliti uz prijateljstvo, koje je gojio prema pokojniku.

— Jest nešto, jest, usudi se ipak reći, posao nije čist, i zato ste pravo imali, što ste prekinuli s Gospodarići —

O, ne bojte se, ne će mi njihova djevojka u kuću, ili ja ili ona. —

— Ali molim vas, susjedo, takva djevojka, ne razumie pod živim Bogom ništa, a vam treba čvrste nevjeste, koja će vam pod stare dane u pomoć priskočiti znati.

— Bi, bome, gospodična, da se je liepo odievati, pa na pahuljici spavat — dosta je, dosta, toga ja nikada ne dopustim dok sam živa, pa ni Pavao nije lud, opametit će se i on, ja znam, da su ga minule šale pod puškom, uze Kovačićka osvjedočavati Bučića, a ovaj klepeće nogama po zraku od radosti, dočim mu se debela kćerka posvema udubila u nov položaj, kako će se udati za ponosnoga Pavla, — a Marija — Bog da joj je kakova prozirnoga krojačića dobiti.

Ovako zauzme Bučić mjesto Gospodarića, a Mara mjesto Marije. Kovačićka uklanjala se Gospodariću, a ovaj njoj. Kad se sastadoše na cesti, podjoše jedni desnom, a drugi lievom stranom. U crkvi uklanjahu se isto tako, radje bi bila Kovačićka stajala na hladnom kamenu, nego da se na istoj klupi s Gospodarići sjedi. Prijateljstvo ovih obitelji leže s Kovačićem u grob, a na njeno mjesto doplazi ljuta zmija — mržnja, priečeć im čemernim zubom prijašnje druženje. Minula jedna, dvie, tri godine a s ovom imao se vratiti Pavao, da odluči za jednu ili drugu stranku.

VIII.

Po južnih brdinah našega jarka penje se mlad čovjek od dvadeset i tri godine, vitka stasa, liepa pravilna lica, zapaljena za sad rumencem — valjda od brze hodnje — odjeven na onaj način, kojim se odievaju ljudi, koji su se od seljaka do zanatlije pomakli. Eno ga baš na zloglasnoj stieni, gdje sustavši promatra zahrdjali križ. Na licu mu se odsieva bol, uzbudjena ne toliko sadanjom nesrećom, koliko spominjanjem na prošlu. U oku mu sinula suza premda se ni malo ne pristoji njegovu muževnu licu. Motreći tako krst trgne se na jednom, kao da mu je nekuda žuriti, a koi mu ju ciel žurbe, vidjelo

Digitized by Google

se iz čeznutljiva pogleda, kojim je posmotrio redomice na dom Kovačićke, i Gospodarićevih, na kojem je i sustao, tražeći nekoga pazljivo.

Pogodile ste valjda namah, drage čitateljice, da je taj neznanac, znani vam Pavao. Odslužio svoje tri godine, postao kapuralom, pa evo ga sada, gdje se povraća kući. Što je osjećao ovaj čas, ne da se kazati, jer toliki raznoliki utisci i spominjaji, bud radosti, bud tuge ne mogu roditi jasni osjećaj. Otac, za koga odilazeć ni slutio nije, da bi ga nesreća mogla zavaliti u crni grob, trune pod hladnom zemljom, Marija, za koju je mislio, da je nikada više vidjeti ne će, ili bar u tudjem zagrljaju, izčekiva ga sa posmjehom... ali šta? dosjeti se u taj mah Pavao, znadem li ja, što se je od onda s njom sbilo, tko mi je kazao, da je ostala vjerna, da me nije zaboravila, a da nije poklonila svoje ljubavi drugomu, sretnijemu?

U taj se mah trgne, i nagne upravo trčati niz brdo. Skokom preskočio potok, skokom dvorište, a od onuda u krilo samotne majke, iznenadje ju naglim posjetom tako, da joj je zdjela i tanjuri, koje je nosila iz sobe, izpala iz ruke.

— Pavle! diete moje! klikne od radosti Kovačićka.

— Mamo! premila mamo! Slobodan sam — za uviek vaš i Marijin, pozdravi ju sin.

Kovačićka se smete, ali ju prevlada materinja ljubav.

— Dakle si sasma gotov? oh, radostne mene, da barem tebe imadem, kad sam izgubila... ovdje zarida i zagrli strastno sina, cjelivajuć ga u lice i usta.

I u Pavlovu oku sinu suza, no čim ga je majka izpustila, upita, da li mu ju Marija vjerna ostala.

Kovačićka se opet smete, i ne odgovori ništa.

— Nù reci, majčice, reci! znadeš, da ju ljubim ko i tebe, upita na novo drhćućim glasom Pavao, ali mu ne ima odgovora, po Kovačićkinu licu kao da preleti negodovanje.

— Prosti, majčice, hoću da sam vidim — dovikne joj Pavao, poletiv iz doma, i nagne žurnim korakom do Gospodarića.

Dopanuv u sobu, nadje Mariju sjedeću kraj prozora, a kad ga je ova zagledala, poleti mu poput ptičice na grudi.

— Dragi!

— Dušo moja! kliknuše u jedan mah obojica, a grudi im se nadimaju od uzbune. S trepetom dopadaju usta na usta, sjediniv ih plamnim cjelovom.

— Gdje ti je otac, gdje majka? upita Pavao.

— Evo nas, evo! začu se u hodniku klicati, vrata se otvore, a u sobu bane Gospodarić sa ženom.

— Evo nas, evo — mlad junače, kako je vidjeti, sretno si ubjego boju, daj da se pozdravimo nakon tolikih godina, rekne Gospodarić i radostno zagrli Pavla, koga je izpustila Marija, čim je začula roditeljâ glas.

— Nuto starice, što si se ukipila, zagrli ga i ti, dovikne zapanjenoj ženi.

— Ja — ja sam... čovjek ga ne bi poznao... hvala Bogu, koj te je sretno nama povratio, izusti ova i obuzme Pavla okolo vrata.

Izgrliv se tako sa svimi, oprosti se Pavao, da se povrati majci. Umoli Mariju, da ga vrtom poprati, ali se ova uze žapati, da se je Pavao začudio. Sjeti se majkine šutnje, kad je za nju upitao, i zaključi, da su se nekakove zavade morale sbiti, no rad česa, ne mogaše se dosjetiti.

— Pavle! dovikne sa praga Gospodarić kad je već ovaj otvarao vratašca, da zamakne s Marijom u vrt, ti nas ljubiš ko i prije, ti ćeš opet k nama...

Pavao se začudi i ogleda, odkuda takovo pitanje.

— Pa da je u ponoći.

— Da, ali znadeš... tvoja... Gospodarić zape... ti ćeš dakle doći?

— Hoću, pa bilo bosonog preko ognja!

— Dobro, dodji dakle sutra k nama na ebjed, mi te čekamo, ali sigurno!

— Sigurno, odvrati Pavao, te krene opasav rukom Mariju u vrt.

— Dušice, šta se je to sbilo, upita ju nakon kratke stanke, jeste li se možda povadili s mojom majkom?

— Ne, niesmo baš, ali bi te ona rada nama otela.

— Otela, pa kako to?

— Sprijateljila se s Bučićem, te misli, da ćeš možda Maru uzeti, ona je bogata, a mi smo siromasi.

— Maru? hahaha! nasmije se iz svega grla Pavao, da se je po cielom jarku orilo.

— Pa da smo bogci, da se od kolibe do kolibe klatarit moramo, da si primolimo koricu kruha, još bi se uzeli dušice moja!

— Ja bi te sliedila, da je preko svieta, i gladna i žedna, samo da sam uza te, ja te ljubim, kao... kao... Marija zadrhće i klone očima od stida, a lica joj se nježno zarumene.

Pavao ju pogleda i savlada ga takova čeznja, da ju je na sred vrta, kamo se je s ceste i s Kovačićkina mlina vidjeti moglo, drhćućim rukama prigrlio na svoje grudi, i poljubio u rumena usta... nikoga, nego tebe jedinu... šaptaše s uzhitom, a Marijino ga oko susreta sjajem odane, duboke ljubavi. —

Po cesti stupa Bučić, a kraj njega debela kćerka, razvodeći oči na sve strane, na jednom sustanu, a na usta im navali uzklik začudjaja. — Gle Pavla! progovore obojica u jedan mah, naperiv oči u vrt, gdje je Pavao grlio Mariju. Obojica pomodre od jada, a Marija će, osviestiv se od začudjaja, zahihitati zlobno i zlorado, no prezirni pogled

Digitized by Google

Pavla svlada ju tako, da se je mučeć pobrala s otcem dalje po cesti.

Kovačićka sjedi kraj okna, te plačljivim pogledom očekiva sina, kad ga najednom zagleda u vrtu, ali ne sama — već u zagrljaju Marije, njoj toliko omrzle djevojke. Suze, koje su dosele mirno visjele na trepavicah, spadnu sad naglo poput kiše, kad je grom prekrižao oblak. —

IX.

— Ti si nezahvalnik, u tebe ne ima ni za liek ljubavi prema meni, koja sam te svojim mliekom zadojila, ni malo poštovanja prema staroj tvojoj majci, koja bi i život bila pripravna žrtvovati za te... za te... oh... zarida Kovačićka pred sinom i zakloni lice rukama, kad se je povratio, i ne znajući za majčinu tugu, kraj nje sio.

— Ali majčice!

— Dosta je, dosta, niesam se tomu od tebe nadala, mislila sam, da ćeš se kod vojnika okaniti mladenačkih ludorija kako se je tvoj pokojni otac, a ti si još uviek onaj isti — ti — ti — si

— Kakovih ludorija? zar nije baš pokojni otac odobravao ženitbu s Marijom, zar nije to bila njegova najsvetija volja, da ju danas sutra uvedem kao ženu u kuću, nije li? reci! uzprotivi se Pavao majci, no koliko se dalo prijaznijim načinom.

— Dà, al bila su onda druga vremena, druge okolnosti.

— Kakove i sada. Mi nešto — Gospodarići nešto, pa će se življeti, ako ne sjajno — a to zadovoljno.

— Mi nešto — Gospodarići nešto, zakima Kovačićka glavom, a u glasu joj gorčina i pritajena ljutost, znadeš li ti, da smo se smrću tvojega otca zadužili, dà, zadužili, i da nije poštenjaka Bučića — ah nikada mu ne zahvalismo dosta — bilo bi već sve na bubnju.

— Kako to? upita čudeći se Pavao.

— Na bubnju, velim ti. Zla vremena, a od nikuda zaslužbe, pa šta sam hćela, da ne poginem od glada, da ne hodam oderana pred svietom, i onako nas zli jezici obiediše. —

— Dobro, pa?

— Pozajmila sam novac, a od koga? od Gospodarića možda, koj sam ništa nema? Utekoh se ovomu, utekoh se onomu, al će mi svatko odgovoriti: Nemam, ili: trebam sâm, zla su vremena, a novac ne raste na šljivi — dok se ne namjerim na Bučića —

Pavao žalimice pogleda majku.

— Dà, na Bučića, oh, to ti je dobra duša, sinko moj, od radosti je poskočio u vis govoreć: Pa zašto, susjedo, nieste odmah k meni došli, ja bi vam drage volje pomogao gdjegodj treba — i on ti meni pozajmi novaca bez kamata, znadeš li što je to?

— To je bilo liepo, rekne Pavao, a na licu mu još uviek vidiš, da se čudi.

— Oh, liepo i pošteno, takova čovjeka ne nadješ gdjegod, a kad ga nadješ treba ga poštovati. A misliš, da sam gotova s hvalom? Kad je trebalo popravka u mlinu, eto ti Bučića: Ne bojte se, susjedo, ja ću vam pomoći, trebalo volova za oranje, a nemaš ih sam, eto ti opet Bučića: Dajte si mira, moji i onako ljenjare. Pa šta ćeš više, ne zaslužuje li ovakav čovjek, da mu budeš zahvalan?

— Priznajem, priznajem, ali ne uvidjam zato, da se Marije klonem, odvrati Pavao i sleže ramenima.

— Ne uvidjaš? začudi se Kovačićka i sklopi ruke uzvinuv oči k nebu.

— Ne uvidjam, ponovi sigurnim glasom Pavao.

— A znadeš li ti, da imade Bučić vriednu i radinu kćerku, djevojku, kakve ne bi našao medju stotinami drugih? — Okani se te nesretne Marije i zamoli nju, ja znadem, kakova je dobroga srdca, ne bi li te odbila — Bučić bi nam oprostio dug, dapače bi nam još više poklonio, — u njega ti ima mnogo novaca — pa eto ti sreće, eto ti blagostanja, o kojem ni snivao niesi. — Poslušaj, sine, majku, ako Boga znadeš, ta će za tebe, ako ne ću ja?

Pavao skoči sa stolca, a na licu mu se vidi silna uzbuna. Njegove oči planu ponosom, a na usta mu navre: Nikada! izraz nepokretljiva značaja.

— Tako dakle, nezahvalniče? Na to dakle moje brige, moji savjeti? Rieč tvoje majke ne vriedi ni toliko, da ju prosudiš? ogorčeno klikne Kovačićka i ljuta pogleda stane pred sina.

— Nikada majko! ponovi stalnim glasom ovaj, ja ne poznajem druge djevojke — do Marije, pa da mi se je svietom prebijati od nemila do nedraga, da mi je krvavimi žuljevi služiti svakdanji kruh, ne uzeh druge do jedine nje, koju ljubim iz dna duše moje, koju ću ljubit do hladnoga groba!

Kovačićka se onesviesti i padne na tla kriknuv strašno: Nezahvalniče!

Pavao ju drhćući obuzme i položi na postelju. Na licu mu se izražava silna bol i uzbuna, a iz oka mu lievaju krupne suze na majčino lice — — —

(Dalje sliedi.)

Digitized by Google

LAZARA.

Od Victor-a Hugo-na. Prevo Fr. Ciraki.

Kako bježi, gledj', po kršnoj stazi,
Kroz šikarje, ružica gdje plazi,
I kroz strnje, gdje turčinak sieva;
I kroz goru, do neba što siže,
Kroz dolinu, dokle oko stiže,
Kako hitro mlada bježi dieva!

Visoka je, vitkoga je rasta,
Ponosita, hitra kao lasta;
Košaricu ubrala si cvieća;
Nada glavu savi biela uda,
Kao držke mramornoga suda,
Krasnog djela grčkoga umieća.

Objestna je mlada, uviek pjeva,
Bosom nogom trči naša dieva,
Pa nad virom leptirove lovi;
A kad gorska put joj rieka krči,
Spregne skute, skokne i pretrči,
Ko na bielih krilih — labudovih.

A na večer, kad se hvata kolo,
Kad sa gora svuda naokolo
Blejeć kući vraćaju se stada,
Nema kada, da si kosu kiti,
Već pomamna mah u kolo hiti,
Od svih ipak najljepša je mlada!

Na Egripu Omer paša stari
Silno blago za nju dati mari,
Ma iskala topove i brode;
Sa svog konja dat će stremen namah,
Dat će turban kićen zviezdicama,
I sva krda, što mu gorom hode.

Dat će rado svoje samokrese,
Od bisera, što se divno kriese,
Dat će sablju, što s njim u boj ide;
Što još više, ako joj je volja,
Stvar se u dar dâ izmamit bolja,
Lavlja koža, što ju paša skide.

Za nju dat će orme sva i hame,
I sve blago riznici iz tame.
I još prida trista bula svojih;
Lovske hrte, što mu ližu skute,
Dat će svoje Arbanase ljute,
Dat će stražu, što pred dvorom stoji.

Za nju dat će žida, kaurina,
Sjenicu si šarog musulina,
Posle jela trudan gdje počiva;
Dat će za nju divne čardakove,
Tvrdi kastel, dvorove si nove,
Egipatsko što ih more miva.

Sve će dati, — dà i svog konjica,
Na kom blista srebra blistavica,
Na kom zlato do kopita pada;
Španijolku dat će punu hira,
Što ju dobi na dar iz Alžira,
Da se divi plesu divna sklada.

Sve mu zahman, — paše ljubit ne će,
Gorski hajduk bit će bolje sreće,
Mà je ne mož' mamit darovima:
U hajduka niesu bieli dvori,
Vrutak vode, svježi zrak u gori
I sloboda, sve mu je, što ima!

GAMIOR.

Pripoviedka iz ruskoga života. Prev. Gj. Š. B—čki.

(Konac.)

VI.

Mitrofan Jurjev podje s Gamiorom k svojoj kući, koja bijaše u nutarnjem gradu na lievoj obali Neve. Da je Gamior bio kući prošao, našao bi već ondje zapovied kneza K'ab-Charaja, da ima namah sjesti u pripravljenu drošku i odputovati u Guriel.

U Jurjevoj kući nadjoše staricu Borisu i kneginju Sofiju Lorostinu. Čim ova zagleda Gamiora, bilo joj sve jasno. Plačuć pade Gamioru oko vrata.

— Bježimo u Njemačku, ili u Francezku, uzdahne ona pošto bi Gamior bio sve dopripoviedao. Taj okrutni silnik ne će vaviek življeti. Neka uzme moja dobra. — Ništa ne ću da imam, nego tebe, a to mi blago mogu samo sa životom mojim oteti!

— U to zaštropota drožka, a u sobu unidje Mingrelski sluga.

— Jedva sam te jedvice našao! reče čovjek Gamioru. Evo ti list od kneza K'ab-Charaja. Gledaj, što ti piše. Hurra! proletit ćemo cielu Rusku kano ptice lastavice i naći se u zavičaju sred naših gustih šuma, plodnih poljana i zelenih vinovih gorica.

— Sofija bila se odlučila, da će s ljubovnikom, dok ju on sâm težkom mukom ne odgovorio. Mitrofan uze dokazivati, pročitavši carsku zapovied u K'ab-Karajevu listu, podje li kneginja s Gamiorom da će razjareni car to za prkos smatrati, kojemu bi prkosu bez dvojbe novim ukazom odgovorio: da ima kneginja Sofija Lorostina u samostan poći. A onda bi i tekar sve izgubljeno bilo.

Digitized by Google

Poslije dugoga, zadnjega razgovora razstade se Gamior sa svojom ljubovcom i sa starimi prijatelji te malo zatim čuo se topot trojih konja, koji odjuriše kano striela sa laganom drožkom. Gamior uze iz svoga stana, što mu je trebalo, a ključ posla Mitrofanu. Četvrt sata kasnije odštropotala njegova drožka uz glasnu viku i ciku mingrelskoga izvožčika put Moskve.

Mitrofan i njegova supruga, mjesto da jadikuju poput kneginje nad udesom Gamiorovim, stali snovati na svaku moguću ruku, kako bi Gamiora ponajprije od robstva oslobodili. A onda ne bi ni sâm car mogao prepriečiti njegove ženitbe s kneginjom, osim da učini bezpravje, koga se je medjutim Nikolaj vazda čuvao. Nu ako niesu bili prvo mogli odkupiti njegovu slobodu nikakovim novcem, to će jim sada malne ne moguće biti. K'ab-Charaj ne bi se sada ni poduhvao Gamiora osloboditi, sve da je i hotio, jerbo je car svoju rekao.

Francez, koj se još svejednako bavio u kući Mitrofanovoj, čekajuć sgodu, da ubjegne, ponudi se starcu: da će Gamiorova gospodara na samu potražiti i mačem o grkljanu iztisnuti mu slobodni list Gamiorov.

Istoga večera, kada je Francez bio tu svoju ponudu učinio, odoše Mitrofan i njegova supruga u dvor kneginje Lorostine, u Nevskoj ulici te se dugo s njome razgovarahu. Ne mareći što je kasno bilo, kada se vratiše kući, uzpne se ipak Mitrofan u podkrovnicu, gdje je Marcas bivao.

On ležaše jur u postelji, pijuckajuć pomalo ruma, pušeć i čitajuć najnovije francezke romane.

— Što je dobra? pitaše de Marcas. Zašto dolazite k meni tako kasno?

— Nije baš mnogo kasnije, nego što ste vi bili došli k nevoljnomu Gamioru, nasmjehnu se starac. Dodjoh, da vas nešto zapitam. Bi li vi hćeli biti milijunaš?

— Koga biesa? viknu Francez, baciv knigu i skočiv s postelje.

— Dà, milijunaš!

— Sacreblen! Treba li vam na to odgovoriti? Ali što tražite od mene? Da ubijem onoga tatarskoga kneza?

— Ne, ništa drugo ne ćete imati činiti, nego li što ste i dosele činili, nastavi Mitrofan. Da biste bili milijunaš, bez dvojbe bi se svaki dan po nekoliko sati zabavljali mačevanjem? Zar ne?

— Dakako, da bi. Mačevao bih se, jašio bi i mjesto što čitam romane, sâm bi ih na tucete proživio. Ali gdje je ono što časti i dostojanstvu milijunaškomu svakojako treba, gdje je milijun, za koj molim, da će mi biti u rubljih a ne u pišivih francih izplaćen?

— Za to se ne brinite, moj gospodine! Nu jeste li sigurni, da ste u mačevanju majstor i da vam nitko na rep stati ne može?

— Oh! do danas nije me još nikada nitko prevladao! premda sam onomad pred panduri začeo uzmicati.

— Dobro dakle, sutra ćete u svom dvoru kano milijunaš spavati, a za danas lahku noć.

— Ostanite, ostanite još časak kod mene, zlatni monsieur Jurjev. A kako će to dugo trajati? Hoću li za uvieke ostati milijunašem? Doista bi vrlo okrutno bilo, da me samo provisorno kano takova instalirate —

— O tom kasnije, odgovori Mitrofan i ode.

Drugoga poslije podneva u suton uzpne se Mitrofan opet u podkrovnicu, noseć pod pazuhom raznoga odiela, a u jednoj ruci zlatnu uru i prstenje, u drugoj listnicu punu puncatu carskih ruskih rubalja.

— Preobucite se, gospodine chevalieru, reče Mitrofan, dolje vas čeka kočiš, da vas u novi vaš dvor odveze. Ne zaboravite samo svoga putnoga lista. a sve drugo je u najboljem redu.

— Za nekoliko trenutaka stajaše Francez u najodabranijoj toileti pred kućnima vratima i čudjaše se prekrasnoj, novoj bolinki, u koju bijahu upregnuta dva sivca, gladka kano riba jegulja, a uzde im držaše baš gospodski kočijaš u svojoj slikovitoj uniformi. Mitrofan unidje s njime u kola, koja stadoše pred jednim onih sjajnih dvorova, što se biele na divnom Izakovu trgu.

— Tuj ste doma! reče Mitrofan, izlazeć iz kočije.

De Marcasa predstavilo služinčadi kao nova gospodara i on malo da se nije uplašio zagledav toliku množinu osoblja, koje će se odsele njime zanimati, njemu dvoriti. Dvorski predstavi mu skoro pol satnije sobara, lakaja, bufečika, konjušara, kočijaša, vratara, kuhača, rušničara i bog bi ih znao, kako se svi zovu, k tomu nije manjkalo ni ženske u kući potrebne zlužinčadi. Chevalier dočuje, da ima u staji deset konja, u kolnici četiri kočije, sane, itd. On progleda svoju knjižnicu, svoje prekrasne slike, svoju rušnicu, mačionicu s najodabranijim oružjem na svietu, puškaru i pomisli skorom, da ga Mitrofan voda po dvoru, čiji gospodar nije baš kod kuće. Trgovac morade mu prvo pokazati najmni ugovor i izplaćene račune, dok je de Marcas povjerovao snu o milijunašu. Putovnicu odnio tajnik na policiju i odmah je došla Francezu službena dozvola, da može kako ga je dugo dobra volja u Petrogradu stanovati.

Drugoga se dana čitala u petrogradskih novina ova obznana: Neki gospodin, koj je tek nedavno ovamo nadošao i naviknuo, da svednevice po dva sata mačevanjom probavi, umoljava mladu gospodu takodjer odlična roda, koja su tomu mačevanju podosta vješta, neka ga počaste svojim pohodom.

Drugoga dana oko osme ure vrvilo je ve-

Digitized by Google

liko mačilište chevaliera de Marcasa odličnimi častnici najraznijih uniforma, bufečik sa svojimi pomagači bio se već uzvrpoljio podavajuć gospodi jedre okrepe, kadno unidje domaćina de Marcas. On se nakloni svim gostom i skine odmah gornju haljinu.

— Sans gêne! viknu on. Hajdmo, na posao. Pošto se ne našao junak, koj bi izašao de Marcasu, stupi napried Čečenac Abu Masr Adir i pokuša nekoliko mačila. Pripravi se, navuče rukavicu i stavi se proti chevalieru. Knez K'ab-Charaj gledaše drhtajućim srdcem i sievajućima očima, kako je stranac milovidnom i ugodnom brzinom prve udarce učinio. Čečenac se dobro držao, ali najednom posluži se stranac varkom, kaviraše i udari zatim tolikom silom, da je polovica njegova mačila, udesiv o prsa Kaukazčeva, zrakom proletila. Sa svih strana nasta burno pleskanje.

Sada se K'ab-Cheraj ne mogao više uzdržati, nego baci svoju široku gornju haljinu.

— Gospodine chevalieru! počastite mene jednim bojem, reče, staviv se na mjesto.

De Marcas znao je taj boj na deset časova protegnuti; ali onda zakasni svojom sabljom, da odbije kneževo naučilo od svojih prsiju. De Marcas bude pogodjen.

— Hurra! viknu ugrijani Mingrelac. Mislio sam si, da će tako biti! Ali moram priznati, doda nakloniv se duboko, da se još nikada niesam bio namjerio na toli vješta i strahovita protivnika.

Mladići se malo po malo razdielili u hrpe i cielom dvoranom razliegaše se živahno veselje. Častnikom odmjereno vrieme prolećelo kano munja. Sve je bilo razdragano s ote nove vrsti jutarnje zabave; domaćina bijaše milota od čovjeka a vino preizvrstno i de Marcas mogao je siguran biti, da mu ne bude treba mnogo pozivanja, da i opet svoje mačilište napuni najodličnijimi gosti.

Za nekoliko dana saletila novoga milijunaša sila odličnih obiteljih, da mu je jedva preostajalo vremena, da nastavi svoje jutarnje zabave u mačilištu. On se otvoreno izrazio, da njega mačevanje sbog samoga mačevanja baš mnogo ne zanima, te zato predloživ, neka bi se za okladu mačevali i doskora uvuče se u to veselo inače kolo neka vidna sjeta i turobnost. Uzelo se naime odkako se ta mačitba prije šest nedjelja začela tuj na jedan udarac mača toliko novca dobivati i opet gubiti, da je car morao častnikom zabraniti dnevnim ukazom, da se kod svojih vježba ne smiju za novce kladiti. Sada su se kladili za konje, dragocjenosti, oružje i drugu stvari od znatnije vriednosti.

Jedini K'ab-Charaj bijaše dosada de Marcasu premac. Čas je Francez pobiedio, čas opet Mingrelac. Nekoga kaukazkoga konja, najljepšega u cielom Petrogradu bijaše jur knez deset puti izgubio i toliko puti natrag dobio. De Marcas kano da se je zakleo, da toga konja mora imati, dok nekoga jutra knez ne reče, da ne će više za konja igrati.

— Ali ga ja moram imati! reče de Marcas, pa makar sto tisuća rubalja na njega postavio.

— Ne, dragi chevalieru, za konja više ne igram, jerbo za sve vaše novce ne bih ipak mogao takova konja kupiti. Ostavimo to! reče knez odrješito.

— Ali kad vam se obvežem, da ću vas tri puta pogoditi, uze de Marcas strastveno. Dapače, da ću vas pet, deset puti jedno za drugim udariti, hoćete li se onda hćeti okladiti!

— Morat ću, reče K'ab-Charaj, jer se tu s mojim poštenjem titrate. Ali vam velim, da ćete i proti mojoj volji svoj novac posijati. Stanimo dakle.

Častnici i ostala mlada gospoda zaokružiše oba mačioca, izgledajuć skoro bez daha, kako će se taj boj svršiti.

Jedva što se mačila prekrižala, odleti K'ab-Charajeva ruka na stran, kano divskom silom potjerana a de Marcasov udarac pogodi Mingrelca u prsa.

— Jedan! brojaše Francez.

Odmah za dviema navalama dobi K'ab-Charaj drugi i treći udarac. Mladić pocrveni kao rak uvidiv, da bi prije mjesec pogodio, nego li svoga protivnika. Kojom je vještinom znao de Marcas pritajiti svoju umjetnost! K'ab-Charaj primaše uzprkos svomu skrajnomu naporu udarac za udarcem, kano da je proti Francezu bez oružja stajao.

Pošto je dobio osmi udarac, baci svoje mačilo na stran.

Pobiedjen sam, reče i od srama udariše mu suze na oči. Okrutno ste se poigrali s mojom nevještinom. Ali budući sam prisiljen založio konja, bit ćete toliko velikodušan, pak ne ćete pobiedjena viteza po starom obduljaškom običaju od njegova konja rastaviti. Dajem vam za njega štogod zaištete!

— Novaca ne trebam, moj kneže.

— To znadem. Ali uzmite što drugo. Ovaj brilantni prsten vriedan je medju braćom trideset hiljada rubalja. — — Ne ćete ga. Hćedoste od mene kupiti umotvor Horaca Verneta; ruske saone. Uzmite njega, uzmite štogod želite, samo mi konja ostavite.

— Dobro! reče de Marcas. Neka vam bude konj. Ali nešto mi se drugo pohćelo. To će me više odbradovati, nego li slika. Mislim time liepu neku prijateljicu nadariti.

— Što želite chevalieru? pitaše K'ab-Charaj.

— Ah, kasnije ćete mi opet možda što drugo davati, premda vam baš do toga, što ja želim, može jako malo biti.

— Na moju poštenu rieč, dat ću vam, što tražite!

Digitized by Google

Messieurs, vi ste mi svjedoci: tražim slobodu vašega kmeta, doktora Gamiora!

K'ab-Charaj se odrvenio kano da ga je grom ošinuo.

— Ne mogu toga dati, reče napokon, uzmite radje konja. Prevaren sam.

— Držim vas za vašu poštenu rieč. Pišite odmah slobodni list.

K'ab-Charaj posluhnu i ode.

Drugoga jutra ne bilo nijednoga mačioca. U ostalom ne bi ni zatekli Franceza kod kuće, jerbo je bio sa Mitrofanom i Borisom kod kneginje Sofije na doručku. De Marcas bijaše dobre volje premda je prestao biti milijunašem. Dobio je sto hiljadu rubalja, onu svotu, koju je Gamior za svoju slobodu zalud bio nudio. Bilo mu je žao, što nije smio Gamiorova povratka dočekati, jerbo mu je policija dva sata poslie onoga boja zapovjedila, da ima za četrdeset i osam sati ostaviti Rusku.

Za nekoliko tjedana dodje Gamior u Petrograd — slobodan čovjek. Posla velikoj kneginji prsten i morade istoga dana u carev dvor.

Car ga primi i reče mu tužan: Doktore, održao si svoju rieč. Ona još živi i mogla je za tebe prositi. Idi, oženi s blagoslovom božjim kneginju Lorostinu i budi sretan!

Osam dana poslije toga bilo je vjenčanje.

POUKA.

Šupljikavost.

Iz popularne fizike dra. Boguslava Šuleka.

Metni spužvu (spongiu) u kakvu posudu, u kojoj ima ponešto vode, za koji čas ne stat će te vode. Kamo je dospjela? Prolio je nije nitko; izcurila nije takodjer, a za tako kratko vrieme izhlapiti nije mogla; spužva je doduše nabrekla i malo potamnjela — al vode na njoj opet ne vidiš. Uhvati sada spužvu i stisni ju — eto vode, gdjeno curi iz nje. Voda je dakle bila u spužvi.

Prigovor. Nu kako je mogla u njoj biti, kad smo drugdje naučili, da ne mogu biti dvie stvari na jednome istome mjestu — pa su ovdje voda i spužva zapremile isto mjesto? Dakle ne stoji onaj prirodni zakon o zapremnosti, po kojem svaka stvar zaprema osobito mjesto, na kojem ne ima prostora jošt i za drugo tielo!

Odgovor. Evo ovako nam dovikuje gdjekoji štilac, koji je viknuo vjerovati svojim očima i suditi na brzu ruku! Evo ovako se čovjek više puta prevari, kad je sviknuo motriti stvari samo s jedne strane, a ne će mu se potruditi i na drugu stranu, da vidi, kako je ondje.

Deder razgledaj bolje onu spužvu, pa ćeš opaziti, da u njoj ima puno šupljina. Pogledaj jošte oštrije, pa ćeš zamietiti puno sitnih šupljinica — u njih se je voda povukla.

Za dobro umiešen kruh kažemo, da je šupljikav, jer ima posvuda šupljika kao što i špužva, pluta (od koje se prave čepovi za staklenke); srčika od bazge (zove), posječena trska, plovučac (Bimsstein, kojim stolar brusi drvo). Dapače je svako tielo šupljikavo; nego u mnogih tjelesa ima šupljinica tako sitnih, da se ni većalom ne mogu razabrati, a kamoli prostim okom; al se domišljamo s drugih pojava i razloga, da ih i ondje ima. Odavde izvodimo, da trošice) ne leže jedna tik do druge, nego da medju njima ima praznine, a te praznine su one šupljinice iliti pori.

No ima li onakvih šupljinica i u tvrdoj kosti?

Da kako ima; o tom ćeš se uvjeriti, kad onakvu kost razgledaš kroz većalo: na veliko tvoje čudo vidjet ćeš, da je kost onako šupljiva kao što i medena sat.

A ima li šupljinica u kamenu?

Ima i u njem. O tom se možeš uvjeriti u mnogih spiljah, u koje kacka voda ozgor iz debela kamena bez ikakve pukotine. Šupljikavost je uzrok, zašto je mnogi kamen, koji je dugo u vodi ležao, skrozi mokar. Osobito jasno dokazuje šupljivost kamenja divni kamen (hidrofan), Ovo je neka vrst kremena slabo prozračna; nego kad ga metneš u vodu, opazit ćeš mjehurčiće, koji se iz vode dižu. U ovih je mjehurčićih zrak, koji je bio u šupljinicah kamena, pa ga je voda odanle iztjerala i šupljinice sama popunila. Od ove vode postaje taj kamen prozračan kao staklo (odtuda mu ime), a kad voda izhlapi, opet postaje onakav, kao što je prije bio.

Kad metneš komad sladora u kavu, opazit ćeš takodjer, kako pušta sitne mjehurčiće: i ovi su samo zrak, što je bio u šupljinicah sladora, pa ga je odanle kava iztjerala. Zato ako želiš, da ti se slador brzo otopi, stuci ga u prah, ili pako umoči u kavu samo dolnji kraj, te će se kava umah do vrha popeti i zrak iz šupljinicah može lasno izlaziti. A kad metneš u kavu čitav komad, okruži ga kava oda svuda i zrak može samo malo po malo izilaziti iz šupljinica: dakle se i slador samo malo po malo topi; jer dok ima zraka u šupljinicah, ne može tamo tieč proniknuti, da razstavi trošice, to jest da otopi slador.

Digitized by Google

Pa može li se dokazati, da su šupljikave i onako tvrde stvari kao što je željezo, staklo itd.

Doista može. To nam zasvjedočâvaju željezni i mjedeni kotlovi: kroz njihove stiene probija više putah para, dapače i voda, a neima na njih niti najmanje pukotine.

Isto tako probija voda kroz stienu cievi od gvoždja ili žute mjedi, u koju je voda jako stinuta, kao što n. p. kod tiska na vodu (hidrauličke preše).

Kad ostaviš željezo ugljevljem zagrnuto za dugo u vatri, napit će se toga ugljevlja i pretvoriti u ocao.

Kad napuniš vodom tanak šupalj okrug od kakve kovine (metala), na primjer od zlata (koje je meko al vrlo gusto i jedro), pa kad taj okrug zatvoriš i jako stisneš: sav će se izvana orositi, što je dokaz, da je voda kroz šupljinice probila.

Da ima i tvrdo staklo šupljinica, uvjerili su se učenjaci, spustiv prazno no dobro pripojenu (zalotanu) staklenku na dno duboka mora, gdje je za dugo ležala. Kad su ju opet izvadili, našli su, da ima u njoj malo vode, koja je mogla samo kroz staklene šupljinice unutra prodrieti, jer pukotine nije bilo na njoj.

Sad ćemo toga opet puno razumjeti, čega do sada ne mogosmo razabrati.

Zašto se tinta razpline, kad njom pišeš na bugačici (Fliesspapier), a ne razpliva se, kad pišeš na pisaćem papiru?

Jer je bugačica puna šupljinicah, u koje tinta probija, i poradi bugačljivosti, o kojoj ćemo malo kasnije govoriti, sve se dalje širi; a u pisaćem papiru zatrpane i popunjene su te šupljinice ponajviše klijom. Zato se papir, na kojem se ima pisati, mora prije umočiti u vodu, u kojoj ima otopljene klije (kelja, tutkala), da mu se šupljinice zatrpaju; inače bi se tinta po njem razplinula. To je uzrok, zašto se pismo, da se prije posuši, a opet nesbriše, pokriva bugačicom, koja suvišnu tintu u svoje šupljinice prima.

Zašto crkaju uhvaćene ribe, kad im se voda ne mienja?

Jer ribam treba za disanje zraka kao što i nam, zato mašu neprestano škrgama iliti kreljama što jih imaju na vratu, kao što i mi svejednako gibljemo prsima vukuć zrak u pluća (bielu džigericu) i opet ga puštajuć, to jest mi dišemo. Onako dišu i ribe; nego ribe vade zrak iz vode, za koju smo već doznali, da su i njezine šupljinice pune zraka. Kad ribe ovaj zrak potroše, a voda se ne promieni, onda se zaguše, kao što bi se svaka životinja zagušila, da ju zatvoriš u posudu, u koju ne može frižak zrak dopirati.

Zato hlapću i u vis skaču i zlatne ribice, štono jih gospoda u staklenoj posudi hrane — kad im se voda ne promieni; one traže čista zraka, jer su onaj već potrošile, što ga je bilo u vodi. Ako se želiš o tom uvjeriti, je li ovo istina, a ti utisni u vodu, gdje su ribe, čista zraka miehom, pa će ribe prestati glavati, to jest glave iz vode izticati.

Zašto je suha spužva malena, a kad ju metneš u vodu, onda nabrekne i bude jedanput veća?

Jer spužva ima nebrojeno množtvo šupljinica, koje su skupljene i stisnute, dok je suha, a kad se napune vode, onda se razmaknu i pruže, te bude spužva puno veća, nego što bijaše odprije.

Zašto se mnoga vrata i prozori po ljetu lasno zatvaraju, a po zimi mučno?

Jer u drvu, osobito ako je meko, ima množina šupljinica, koje su na suši (po ljetu) stisnute; a kad nadodje močvarno vrieme, napiju se vlage (to jest vodene pare, što je ima u zraku), pa se onda razšire i nabreknu kao što i spužva, osobito ako su od meka drva. Tim postanu vrata širja, a dovratnici.takodjer: naravna je tomu posljedica, da onda vrata više ne pasaju. to jest da se ne mogu smjestiti medju dovratnicima.

Da se to zaprieči, namažu se i naliče posve suha vrata mastnim mastilom (farbom, bojom): mastilo popuni izvanjske šupljine drva, ter onda nemože vlaga prodrieti u drvo, jer se voda i mast neslažu.

Zašto se kava, kad u nju zamočiš samo jedan kraj sladora ili bugačice, penje tja do drugoga kraja?

Jer je slador i bugačica puna šupljinica, koje se drže jedna druge, kao tanka cievčica iliti vlasatica, ter onda valja i za njih ono, što o bugačljivosti.

Zašto se kablica za dugo na suncu stojeća razsahne i ne drži vode, nego kad ju napuniš, voda curi iz nje izmedju duga?

Jer na suncu hlapi sve to više voda, što je ima u drvenih šupljinicah, i ove se skupljaju tako, da duge od kablice postaju uže nego što su prije bile. A da kablica prestane curiti, il se nabiju obruči bolje, te se onda jedna duga opet bliže primakne drugoj; il se kablica metne u vodu, da zabrekne, to jest, da se drvene šupljinice opet napiju vode i razšire, te će onda duge opet biti tako široke kao što bijahu prije nego se je kablica razsahla.

Zašto nestaje vina u zatvorenom sudu, makar kako mu čep zatvrdio?

Jer voda, što je ima u vinu, probija kroz drvene šupljinice, pa onda hlapi. Tim ponestaje vina u sudu, al bude jače.

Zašto se bačve, u kojih se pivo drži, iznutra zasmoljuju?

Jer se smolom zatrpaju i zabrtve šupljinice bačve, kroz koje bi hlapila ugljevina, to jest onaj zrak, koji se izvija iz piva i daje mu jakost i jedrinu, te bi pivo bez njega bilo mlakavo i kao prazno.

Digitized by Google

Zašto se jaje pokvari, kae se dugo drži?

Jer se ljuska od jajeta puna šupljinaca, kroz koje probija vanjski zrak u jaje, pa ga usmrdi i pokvari, kao što i meso na zraku ostavljeno doskora tuhne. Da ti jaje dulje traje, treba zapriečiti probijanje zraka unutra, to jest zabrtviti šupljinice jajinje ljuske: zato se jaja spravljaju u pepeo ili se meću u vapnenu vodu (te se otopljeno vapno hvata za ljusku), ili se mažu uljem, mašću itd.

Zašto se živo srebro ne može nositi u kožnatoj kesi?

Jer kad bi kesu stisnuo, ciedila bi se kroz šupljinice kože živa, kao što se ciedi voda, kad ju nalješ u platnenu vreću. Dapače se živa može i kroz drvo prociediti, kad se dobro pritisne.

Zašto neprobija voda kroz platno kaučukom s obje strane namazano?

Jer se kaučukom zabrtve šupljinice platna, kroz koje inače voda probija. Ima doduše i kaučuk šupljinica, al su tako majušne, da voda ne može kroz nje prodrieti. Zato sada prave haljine od onakva platna, te čovjek ne nakisne niti na najvećoj kiši. Zato se i obuća za blato pravi od kaučuka (to su tako zvane galoše), ili se koža maže otopljenim kaučukom, da ne može voda u čizmu.

Zašto se bjelina (n. pr. košulja), kad ju dugo nosimo, zamrlja i zasmradi, makar ju na čistu tielu nosili i čistom haljinom pokrivali?

Jer je i naše tielo puno šupljinica, tako da jih na prostoru od četvornoga palca ima do 1000, a na cielom tielo do dva miliuna. Kroz ove šupljinice hlapi uviek nečista para, koju zovemo pot ili znoj, kad se sgusne u tieč. Ove pare napije se naša bjelma, (koja je dakako takodjer puna šupljinica), pa se još hvata za onu paru prah, tako da bude rublje za kratko zamazano i nečisto.

Zašto ne stane jamničkoj ili rogatačkoj kiselici te kiseline, kad ju ostaviš neko vrieme u otvorenoj posudi?

Jer je jamnička i rogatačka voda kisela od one vrsti zraka, koju sam malo prije prozvao ugljevinom, te je popunila pod zemljom sve šupljinice vode onuda tekuće. A kad voda dopre na vidjelo, penje se njezina ugljevina u vis i odlazi u zrak.

Zašto se može drvo okameniti?

Jer ima vode, u kojoj je otopljeno puno kremena ili vapna (kreča). Kada drvo leži dugo u takvoj vodi, popune mu se malo po malo sve šupljinice onim vapnom, što je u vodi raztopljeno, te bude drvo poslje mnogo godinah tvrdo i čvrsto kao vapnen kamen, ili kao kremen, kojim možeš baš i vatru ukresati.

Zato sada moče gospodari kolje i stupove u vodi, u kojoj ima utopljene zelene ili modre galice (vitriola), i kad se drvo napije te otopine, ne će lasno sagnjiti, dapače traje vrlo dugo.

Sad ćemo i to dokučiti, kako se može drvo kroz i kroz pocrniti, požutiti, pocrveniti, kad se moči u crnilu, žutilu ili crvenilu, i zašto biela krpa skrozi pocrni, kad ju umočiš samo s jedne strane u tintu.

Zašto puca kamen, kad u rupe u njem izdubljene zabiješ klinove od suha drva i polievaš jih vodom?

Jer voda probija u suhe i stisnute šupljinice drva, te se ove šire i pružaju tolikom silom, da joj niti sam tvrdi kamen nemože odoljeti.

S istoga razloga puknut će i bačva napunjena suha graška, kad ovaj nalješ vodom. Voda će prodrieti u ščvrknute šupljinice graška, razširiti jih i razapeti, te će svako zrno nabreknuti; a neimajuć sva zrna skupa dovoljna mjesta u zabitoj bačvi — razpuknuti će ju.

Zašto se izkrivi daska, kad joj jednu stranu vodom nakvasiš, a drugu svrućiš kod ognja?

Jer se drvene šupljinice vruće strane sve to više skupljaju i stiskuju, buduć da vrućina vlagu goni iz njih; a na drugoj strani daske razširuje šupljinice probijajuća u nje voda. Tim postane ova strana daske širja, a ona druga uža, te se daska poradi toga previja, iliti, kao što se obično govori, daska se izperi, izvitoperi, izvrgne, izmetne.

U naše doba poslužili su se stolari ovim inače dosta nepriličnim svojstvom drva na svoju korist, te ga poje vrućom parom i onda savijaju i previjaju po svojoj volji, da ga ne moraju s velikim trudom izrezivati i obrezivati. Stolci se sada ponajviše prave od savita drva.

I bačvari (pintari) izmeću (izperuju) drvo na svoju korist. Duge od suda su s obje strane savite: pa kako ih bačvari onako savijaju?

Oni sastave duge u krug, opašu jih obručem, nakvase izvana, a unutri nalože malu vatru, te se duge iznutra suše i uvijaju. Na kraj ovako povitih duga udara onda bačvar obruče: pa kolika bi to bila muka za njega, da mora svaku dugu onako izrezati, kako se je sama uvila!

Zašto posuda od dvie oke ne će puna biti, kad u nju nalješ jadnu oku (polić) vinove žeste (spirita) i jednu vode?

Jer i tieči imaju šupljinice, te jedna tieč popunjuje drugoj te šupljinice, tako da onda zapremaju manje prostora.

Isto vidimo u punoj čaši kave. Da nalješ u nju jošte više kave, prelila bi se; ali tučena sladora možeš u nju nasipati, kava ne će prieći, jer se je usipan slador u njezine šupljinice povukao.

Žuta mjed (mesing, pirinač) je smjesa od obične mjedi i zinka. Nu kad stopiš po jedan

Digitized by Google

kockasti palac mjedi i zinka, ne će ona stopina zapremiti puna dva kockasta palca, nego manje, jer su ove kovine popunile jedna drugoj njezine šupljinice.

Zašto je strojena koža jača od ne strojene?

Jer su sve stvari jače, kad jim se popune šupljinice, buduć da tim postaju jedrije i jaklenije. Strojeć kožu, to jest močeć ju u trieslu, punimo joj raztopljenim trieslom one premnoge šupljinice, kojih ima u koži, te kroz njih izlazi znoj. Tim dakle postaje koža gušća i jedrija, to će reći, ne ima u njoj onoliko praznina koliko u koži ne strojenoj, zato i jest jača, kao što je i gusto platno jače od riedkoga, ako su inače konci jednake čvrstoće.

LISTAK.

Dežmanov pogreb. Dne 24. listopada prije podne zamnie po našem glavnom gradu užasni glas, da nam je nemila smrt ugrabila jednoga od najvrlijih rodoljuba — našeg dragog dra. Ivana Dežmana. Znanci, najbolji prijatelji pače i rodjaci niesu tomu glasu vjerovali — svi mišljahu, da je to pusta bajka. Znalo se doduše, da je Dežman na putu iz Beča u Zagreb znatno obolio, nu bolest bje krenula na bolje, bolestnik se je već pridigo bio iz postelje, te se je još 22. i 23. listopada sa svojimi osobnimi i književnimi prijatelji zabavljao i šalio nekoliko sati i pouzdano se nadasmo, da ćemo ga skoro opet u svom kolu vidjet revna i radina što vazda. Kako rekosmo, svi mišljasmo da je taj glas nespretna šala. Al bijaše grozna istina. Još u rano jutro 24. listop. ćutio se naš Ivan posve dobro te izpi čašicu kave. Malo prije 8 sati popade ga nesvjestica, al se u brzo oporavi, te stade razgovarati sa gospojom si. Najednoč usred samog govora uhvatilo ga, nesretnik mahnu dva tri puta glavom, te pusti svoju liepu dušu u naručaju očajane supruge. Sav Zagreb prepade se žalosti i užasa. Nikad ne vidjesmo toliko učešća, koliko ovaj put. Nitko ne traži od nas, da opišemo grozne prizore, kojih smo svjedoci bili, nitko ne zahtievaj, da ocienimo, koliko je vriedio taj mladi, dični Hrvat domovini, književnosti. Kako nas je s njim vezalo pravo hrvatsko pobratimstvo, morali bi pisati sve to suzami žalosti, krvlju srdca svoga. Što je smrću Ivanovom izgubio „Vienac“, znadu naši čitaoci. Ne bijaše on samo revnim pomoćnikom i suradnikom našega lista, već je neumorno radio o njegovu postanku i obstanku. Za koje vrieme doniet će naš list obširan životopis miloga pokojnika.

Za sada opisat ćemo samo čast, koju je sav Zagreb našemu Ivanu toli liepo izkazao. Tisuće i tisuće zagrebačkih žitelja povrviše po podne dne 26. listopada put stana pokojnikova u mesničkoj ulici. Nije ih gonila radoznalost, na svačijem licu, bud mlado il staro, bud žensko il mužko, čitao si iskrenu žalost, u mnogom oku sjala je suza. Dà, punim pravom može se reći, sav Zagreb izpratio je našeg Ivana do stana vječnoga počinka.

Poslije četiri sata svrši se crkveno opielo pred kućom, našto je družtvo hrvatske opere odpjevalo žalobnu pjesmu. Zatim krene sprovod od kuće. Vodio ga opat i gradski župnik g. Stjepan Pogledić uz pratnju dvajuh svećenika. U mesničkoj ulici, Ilici, Dugoj, kipnoj i jurjevskoj ulici, kud je prolazio spovod, gorjele su po odredbi gradskoga zastupstva plinske svjetiljke. Pokop priredilo je gradjansko družtvo za pogrebe Šuteć razvijala se je laganim korakom bezkrajna povorka.

Pred mrtvačkimi koli idjaše svekolika mladež gradskih učiona, višje djevojačke škole, gimnazije i realke, slušaoci prava pod svojim stiegom. Zatim družtvo kazališno: pjevačko: „Kolo,“ tipografička zadruga, trgovačko družtvo „Merkur“, Matica ilirska, Akademija znanosti, odvjetničtvo, lječničtvo, činovničtvo svih oblasti, književnici i mnogobrojno gradjanstvo. Gradjanska svirka svirala žalobne poputnice, a koralni sbor prvostolne crkve pjevao je putem žalobne pjesme. Pred kolima nosio je književnik Eugen Tomić u crnom narodnom odielu na jastuku lovor vienac a sred njega Ivanove pjesme. Tielo pokojnikovo počivalo u limenom mrtvačkom sanduku, a na njem ležaše ogroman vienac sa trobojnicom, dar družtva narodnog kazališta. Iza kola koracahu težki razcviljeni tast, brat i svak pokojnikov. Za njima sliedio je preuzvišeni g. Ivan Mažuranić ban trojedne kraljevine i svi dostojanstvenici i zastupnici sabora. Provod zaključilo je mnogobrojno kolo otmjenih hrvatskih gospodja. Mrak se hvatao kada dodjosmo do groblja sv. Jurja. Tužno drktahu plameni plinskih svjetiljaka, tužno jecalo je zvonce sa grobne crkvice, al svjetina bijaše tiha, mirna. Položiše Ivana u grob. Tuj se tast sjedoglavi vriedni starac trgnu iz žalosti i zavapi banu stojećemu do groba: Hvala ti svietli bane! I opet zaori tužno crkovno opielo. Dočim je podalje pjevalo „Kolo“ žalostinku od Zajca, govorio je pobratim pokojnikov August Šenoa nad grobom sliedeće slovo:

„Kad se je koj vriedan čovjek naživio života, te mu dodje mrieti, tuguje za njim rod i narod, ali sviet nalazi opet utjehe u tom, da ga nije zastigla smrt prije reda, da mu je usud dao kada, da sve svoje vrline posveti do starih dana čovječanstvu.

Digitized by Google

Nu kad kobna striela pogodi mlado plemenito srdce, u kojem je nalazio svatko ljubavi, kojemu je svatko vraćao ljubav, kad se spusti iznebuha sjena smrti na mladu al mudru glavu, na ognjište mnogo uzvišenih misli, tuj gospodo prosahnut će od težke žalosti i suza, naći će jezik jedva rieči.

A meni je danas dosudjeno, da govorim zadnju poputnicu na ovomu svietu vrlomu sinu domovine, pobratimu srdca moga, drugu u kolu hrvatskih književnika, komu poznajem poviest plemenitoga srdca, komu sam zavirio ne jedanput u krasnu dušu. Duše mi, nikad nedoživih tužnije zadaće. Ne ću birati rieči, žalost mi ne da, ne ću se puštat u kićenu hvalu, kazat ću vam samo čistu, prostu istinu.

Na Rieci, u onom kraju, gdje hrvatsku starinu pokriva na mnogo trn, niknulo mlado stabalce, raslo i doraslo do stabla, zelena, bujna, granata, da mu se je veselio sviet. Na Rieci rodio se mladić duhovit, plemenit, koji uz sve predsude rodnog si grada nije zatajio hrvatskoga mlieka. Pod okom vriednog našeg starine Frana Kurelca razvijala se ta čista plemenita duša, gojeći žarku ljubav za hrvatski rod. Tuj mu se rodiše prve pjesme.

I podje u sviet kupiti znanja, da lieči svomu narodu tielo i dušu. Nakupio ga istina. Bijaše oduševljen al i triezan, bijaše duhovit al i revan, bijaše već za mlada čovjek kremenjak a u tom kremenu tajila se božanstvena iskra. Već onda, kao i za kašnjega vieka umio je spajati znanost i umjetnost, idealni i realni sviet. U stranom svietu, postade njegov „Poletar“, postade „Smiljan i Koviljka“, u stranom svietu skupi gradju za svoj „liečnički riečnik.“ Ovjenčan doktorskim viencem dodje u Zagreb, kamo ga je od mlada želja vukla, gdje je radio i gradio do svoje smrti. Da — svojski je radio. Ne bijaše on samo rodoljub sborom već i tvorom. Medju duhom njegovih pjesama i medju čini njegovimi nema protivštine. U Zagrebu nadje si viernu drugaricu, vriednu Hrvaticu, u Zagrebu osnovao si pravu hrvatsku kuću. Al srdce i duh nukalo ga da izidje na javno polje, i tu se je vazda pokazao plemenitim čovjekom, vrlim rodoljubom.

Gdje se god radilo za napredak naroda, tuj je radio, bodrio, poticao on.

Pjevačko družtvo „Kolo“ oživi njegovom pomoćju; popularna čitanja za krasni spol priredio je on; u „Viencu“, glasilu liepe hrvatske knjige, skupio je on s veće strane naše književne sile; preporod hrvatske Matice njegova je zamisao, za budućnost Preradovićeve sirotčadi radio je neumorno, osnove za sveučilište i kazalište potekoše s velike strane iz njegova pera, a narod nadje u njem u saboru junačkog branitelja slobode, kraj postelje bolestnika vješta, sdušna liečnika.

Pa kad se je namučio bio danje muke, sjeo bi za noćne tišine, da ukrasi uašu knjigu bud krasnom pjesmom bud koristnom naukom. Tuj postade „Zrinjski“, „Leget“, „Ljudevit“, njegove pripoviesti, pjesme, njegove knjige o zdravlju, o čovjeku, njegova knjiga liečničkih nalaza, da, taj umnik uveo je liečničku znanost u našu knjigu.

Tako vam je revnovao miadi Riečanin za narod. A da ste mu zavirili u kuću, nikad nije imala žena nježnijega muža, nikad djeca brižnijeg otka, nikad pobratim vjernijega pobratima, a domovina nikad vrlijega sina. Mnogo je pozvanih, a riedki su izabrani, a jedan od prvih medju izrbranimi bijaše moj pobratim, čist ko alem kamen, tvrd ko alem-kamen. Providnost kao da mu je vrline btagosovila, i sreću udielila, da prije — dva mjeseca dana izpuni mu se jedina želja do podpune sreće, narodi mu se mužko čedo. A taj krasni čovjek, prije malo časa zdrav, mlad, živ, vatren; taj vrli rodoljub, pjesnik, muž, otac, pobratim — Ivan Dežman leži pred vami mrtav. — Sve je to prah i pepeo — sve blago utonulo u moru.

Drevna priča veli, da bogovi običavaju ljubimce svoje prestavit k sebi u raj ubiv ih strielom iz vedra neba. Zavidni bozi! zašto nam ubiste Ivana?

Ne vidite li mladu ženu, gdje se od tuge stvorila kamenom? Ne čujete li plač nejake sirotčadi? Ne znate li da je Hrvatska malena, siromašna, da ju samo sinovi uveličiti mogu, kakov je Ivan bio. Ne čitate li u suzah ovoga naroda vapaj: Oj zavidni bozi, zašto nam ubiste Ivana!

Hrvatska zemljo, sveta majko naša! ti koja si primila u sebe ostanke tolikih junaka, Hrvatska zemljo! Evo k tebi dolazi sin, junak tražit počinka. Primi ga u svoje krilo, privini ga nježno k sebi. Tvoj je. Budi mu meka, lahka. Ti pako mladiću hrvatski zalazi često na ovaj grob. Ime na tome grobu neka te uči, kakav da budeš otac, muž, prijatelj, Hrvat, kakov da budeš čovjek.

A sad Ivane, brate, druže, poštenjače s Bogom, zadnji put s Bogom! Počivaj mirno. Nikada te ne zaboravismo. Ta na zemlji nam tvoj grob, u našem srdcu tvoje ime, a na nebu zlatna zviezda, tvoja duša. Vječna ti pamet!“

„Slava Dežmanu!“ odazva se tomu govoru iz tisuće grla. Naricanje rodbine, padanje grudja na mile ostanke tjeralo nas je iz groblja, jer svaka gruda zemlje, kao da je pala na naše srdce. Više rieči ne nalazimo, nu koliko je kratak bio viek našega pobratima, možemo kroz tugu doviknuti narodu: Ugledao se svaki Hrvat u toga umnoga poštenjaka!

Latinska tužaljka za predragim nam prijateljem Ivanom Dežmanom, koju je spjevao Dr. Antun Molnar, glasi na kraju ovako:

Civibus carus fuit ille, postque
Fata superstes!
Quid juvat tristes memorasse casus?
Ferre solamen cito qui potestis
Conjugi-matri, et soboli tenellae,
Pergite amici!

Digitized by Google

A to će reći, da je pokojnik bio gradjanstvu mio i drag, te da će se dugo još spominjati. Ali koja je korist spominjati tužne dogadjaje? Koji ste mogućni, pritecite namah, prijatelji, u pomoć pokojnikovoj udovici — majci i dječici nejakoj! — Ta se čula a slava starcu pjesniku, koji ju je izustio!

Hrvatska opera. Naše dramatičke predstave pokazuju nam u zadnje vrieme navlastito, što se samoga prikazanja tiče, liep napredak, komu se upravo od srdca veselimo. Budući put govorit ćemo potanje o pojedinih predstavah dramatičkih, za ovaj put bavit ćemo se samo operom. Ovih dana čusmo prvi put česku narodnu operu „Prodanu nevjestu.“ Glasbu je sastavio čuveni češki glasbenik Miroslav Smetana, a rieči napisao je Karlo Sabina. Pojav taj u našem repertoiru u toliko nas veseli, što je to prva slavenska ne hrvatska opera, koja nam se je pjevala na hrvatskom pozorištu, i nadamo se, da će se kazališna uprava svojski pobrinuti, da se više slavenskih opera uvede u naš repertoir. Da bude upravi lakše tražiti, spomenut ćemo tu nekoliko opera: češke: „Zaklety princ“ od Řimalog, „Ve studni“ od Blodka; „Lejla i Vlasta“ od Bendla;“ „Svatojanske proudy“ od Rozkošnog; „Drahomira,“ „Templari na Moravě“ i. t. d. i. t. d; poljske: „Halka,“ „Verbum nobile,“ „Flys“ od Moniuška, „Pazowie królowy Marii“ od Dunieckog; ruske: „Askioldova mogila,“ „Ruslan i Ljudmila,“ „Žizn za carja“ od Glinke i „Rognjeda“ od Sjerova.

Mi možemo punim pravom zahtievati, da se te slavenske opere — u koliko to dakako novčane sile našeg kazališta dopuštaju — pjevaju na našem pozorištu, jer smo ogranak slavenskoga plemena, i bajala neka četa šta mu drago, mi ne vidime razloga, zašto da kulturu crpimo samo od Niemaca i Talijana a ne od naprednih slavenskih naroda. To umovanje dovodi nas nehotice i opet na pitanje, šta znači hrvatsko operno družtvo u Zagrebu? Neka nam uprava dozvoli, da joj to pitanje u interesu uprave i kazalištnoga zavoda malo protumačimo. Poznato je, da i manja kazališta, ne imajuća podpore od zemlje, imaju operu. Pitam, zašto da Zagreb ne ima opere? Reci mi tkogodj, ta imali smo i prije talijansku operu. Istina mi smo svake godine čuli jedno trideset opernih većinom slabih predstava i to 10 puti „Trovatora,“ deset puti „Normu“ i deset puti „Ernani,“ a gospodin impressario odnio je jedno četiri tisuće podpore i nekoliko tisuća prištedka. To nije ni pošto mudro. Al ne bi ni pametno bilo razumievati pod hrvatskom operom, da njemački pjevači izopačenom hrvaštinom tralaliču neprestano Verdijeve arije. Uprava mora prije svega gledat, da nam pjevači budu Hrvati ili barem Slaveni, da to budu ljudi, koji se kane stalno posvetiti našemu kazalištu, koji će tečajem nekoliko godina pribavit si valjan repertoir, da ne treba svake godine stare opere na novo učiti. G. Zajc je čovjek neumoran, revan, te ne žali truda, da valjano uvježba operu, al je g. Zajc samo čovjek, a nije sveti duh, koji svake godine drugim pjevačem može preko noći ulit u glave stare i nove opere. Zato velimo, neka bude operno družtvo stalno, a sve suvišne prikupine neka se odprave. To je prvi uvjet.

Drugi uvjet hrvatske opere jest repertoir. Repertoir ne smie da bude jednostran. Ne valja dakle pjevati samo „Ernani“, „Trovatore“, „Lukreciju“, Traviatu“, itd. Naše občinstvo mora se upoznati po našoj operi sa glasbom svega svieta, a najpače sa glasbom slavenskom, samo tim putem razvijat će se hrvatska izvorna opera, samo tim putem priučit će se naš sviet obćoj a i narodnoj glasbi, dočim mu sada zuje u uših Verdijeve arije à la „La donna de mobile“. Ne velim, da se ne pjevaju talijanske opere. Sačuvaj bog. Al toliko nek ih se ne pjeva, a nek se uvježbaju takove, kojih zagrebačko občinstvo nije čulo. Al i slavenske opere nek se pjevaju, a uz njih francezke, njemačke. Ne tražimo „Afrikanke“, „Proroka“, itd., ali mogli bismo čuti „Zampu“, „Bielu gospu“, „Židovku“, „Niemu iz Porticija“, „Mignon“, „Romea i Juliju“. „Cara i tesara“, „Figarovu svatbu“, „Čarobnu frulu“ itd. itd. To i zahtievamo, ne bude li toga, mora propast svaka opera, ne pisana Verdijevim slogom.

Sada o „prodanoj nevjesti“. O vriednosti glasbe izrekoše već vještaci svoj sud. Svi izjaviše, da je glasba krasna, karakteristična i slavenska. Opera ta ne bijaše samo uzhitom pozdravljena u svojoj domovini u Pragu, već i od kozmopolitičkog občinstva petrogradskog, opera ta je i primljena u repertoir parižke „opera comique“. To na znanje onoj kliki, koja misli, da u slavenskoj glavi ništa liepa niknuti ne može, to na znanje onoj mladoj gospodi našega partera, koja zviždukanjem rade dokazati svietu, da su genijalni. Opera ima doduše veliku mánu, to jest librete. Čin po sebi dao bi se po sebi upotriebit za komičnu operu, al je sve to vrlo ne vješto slupano, a samo riešenje osniva se na trivijalnu prizoru, koji spada u prostu lakrdiju. K tomu su prizori: dvopjevi, arije, tropjevi, sborovi toli ne vješto scenički razredjeni, da ti se pred očima ne razvija prava cjelovita slika. Kitice i recitativi toli su prazni i prozaični, da je prevodioca, kad je stao „nevjestu“ pohrvaćivati, upravo groza hvatala. Šteta, velika šteta, da ta krasna glasba nije našla vještijega libretiste.

Sada o predstavi. G. Raverta (Janko) imao je prikazat hitra, djavolasta momka; od tog ne vidjesmo, ni ne čusmo žalibože ni mrvice. G. R. odpjevao je svoju partiju bez pogreške, al i bez najmanje karakteristike. Tako se pjeva Manriko al ne Janko. Kani li g. R. ostat kod našeg kazališta, valja mu revno priučavati se prikazivanju. Gčna. Erlesbekova trudila se, da svlada svoju zadaću, al kraj sve revnosti ju

Digitized by Google

izdaje grlo, a čuvstva ni za liek. Ponajbolje shvatio je svoju zadaću g. Novak (snubok). I igra — ma gdjegdje i pretjerana — bijaše mu dobra kao pjevanje. Napokon pohvalit nam je g. Antona, koj je težku ulogicu mutavca dobro pjevao i izvrstno prikazao. Šesteropjev uzhitio je obćinstvo, te su ga pjevači kod treće predstave morali ponoviti. Da su gje. Lesićka i Vormastinijeva dobro riešile svoje zadaće razumieva se, a i g. Tercuzzi nije kvario uspjeha. Nadamo se, da će „Prodana nevjesta" čestim opetovanjem obćinstvu omilit više, nego s prvine, a slavna uprava neka uzme na um, što o repertoiru rekosmo, pa će joj operne predstave punije biti, nego li sada.

l. m.

Kazalitšni štatut. Naš sabor zaključio je dne 29. listopada svoje sjednice, te će se opet sastati o božiću. Zakonsku osnovu o kazalištu i štatut nije sabor mogao pretresivati, jer je i malo vremena preostalo, pa je i posao znamenito otežčala nenadana smrt našeg pobratima Ivana Dežmana, koj je imao biti u saboru izvjestiteljem kazališnoga elaborata. Kako čujemo, biti će kazališno pitanje prvi priedmet dnevnoga reda za božićnjeg zasjedanja, te će se novom godinom definitivno urediti nova uprava. Kazališni saborski odbor umolio je preuzvišenog g. bana, da se do definitivnog uvedenja štatuta, ne promieni osoblje kazališnue uprave, jer bi se tim sadanji provizorij zamienio novim provizorijem, što bi vrlo štetno bilo po djelovanje našega dramatičnoga zavoda. G. Vardijan ostati će dakle do konačnoga uredjenja povjerenik kazališta, samo će mu se dodat odbor književnika i glasbenika, što se je imalo učiniti s davna.

— U Albrechtovoj tiskarni doštampava se na zemaljski trošak „Anatomija i životoslovje domaće životinje" od Josipa Ubla, učitelja na kr. križevačkoj gospodarskoj učioni. Vještaci hvale to djelo veoma. Knjiga biti će ukrašena vrlo liepimi ilustracijami.

Kochova sbirka. Saborski odbor za kazalište, u koji je predsjednik pozivao i gospodu Žigrovića, Trnskoga, Farkaša, Jurkovića, Vardiana, Tomića, Šenou i Štrigu, izjavio se je ovih dana po priedlogu presv. g. Žigrovića jednoglasno, da Kochova sbirka sadržaje silni i prekrasni materijal za slavensku glasbu, te da se ne smie ni malo oklievati ni tvrdovati, već da valja tu znamenitu sbirku občuvati zemlji i tiskom ju izdati. Izjavilo se u tom odboru, da dragocjenosti te sbirke ne može nitko bolje prosuditi, nego li mi sami, kojim je duh i sadržina narodne popievke poznana, kojim se od malih nogu odjekuju u duši naši divni napjevi. Predlaže dakle odbor visokomu saboru jednoglasno, neka bi nagodio kako će preuzvišeni g. ban, komu je takodjer ta sbirka poznana, moći nabavu pobliže utanačati i narediti, da se saboru, čim se opet sastane, priedlog podnese, kako i za koje vrieme da se sbirka odkupi i izda. Tako valja!

A. Rendić naš vješti kipar, za koga smo bili prije kratkog vremena govorili u našem listu, dobio je od zemlje štipendij od 700 fr. te mu je tako moguće dovršit svoje umjetničke nauke u Italiji. Nam je vrlo drago, da možemo tu viest saobćit obćinstvu, i po tom se vidi, da je kod naše vlade prijazniji duh prema domaćim umjetnikom zavladao. Da je Rendić zbilja vriedan podpore narodnje, i da će hrvatskomu narodu osvjetlati obraz, dokazao je za kratko vrieme svoga boravka u Zagrebu. Izradio je najme od sadre poprsje našega starine Frana Kurelca. Premda je to gradivo krhko i oporo za umjetničke tančine, mora se čovjek čuditi, kako je Rendić kip Kurelčev majstorski izveo. Ne samo lice do malih crtica već i cielo držanje i odielo našega akademika je pogodjeno, ma da će progovoriti. Ako se namakne svota od 200 fr. a. vr. izradit će Rendić Kurelčevo poprsje od biela mramora. Pozivljemo dakle sve štovatelje našega starca — a narod zna, kakov je poštenjak i pisac — da priložе svoje zrnce, te da ga pošlju uredničtvu Obzorovu u Zagrebu (u svilarskoj ulici). Kip će onda biti smješten u umjetničkoj sbirci narodnog muzeja. Na isti način izradit će od sadre Rendić kip našega nezaboravnoga Ivana Dežmana, a napokon poprsje Preradovićevo od mramora, što ga mladi umjetnik kani poklonit muzeju. Želimo Rendiću, da sretno svrši svoje nauke te da nam se zatim povrati, te domovinu si prodiči vještinom svojom.

Visoki posjet. Holandezka kraljica bijaše na 23. i 24. listopada u Zagrebu nadjev si ime grofice Büren a došla je naumice, da vidi Zagreb. Primila je samo poklon preuzv. g. bana Ivana Mažuranića, a posietila je prvostolnu crkvu i Maksimir, provezla se gradom te sa dveraca pregledala položaj grada i nadivila se okoličnoj krasoti. Nabavila si je sve seljačko odielo te prošav medju sajmari na Jelačićevu trgu reče jednoj seljakinji, pokazav na njezin zobun, hrvatskim jezikom: To je liepo! I mi velimo visokoj gospodji, pa bilo da je samo te tri hrvatske rieči zapamtila, velimo joj: to je liepo!

Poljepšavanje grada. Krasna kuća Siebenšeinova tik do tiskarskoga zavoda dioničkoga družtva već je gotova i budući uglom dvijuh ulicâ, svilarske i opatičke, služi sbilja na diku Zagrebu i veličinom, i umjetnom gradnjom i razredbom i ukusnim nakitom. Onu malu kućicu na uglu, s kojom se je Siebenšeinova sučeljavala, kupio je grad i već dao porušiti, a valjalo bi, da se odkupe i poruše i one druge male kućice do pravoslavne crkve, pak da bude medju crkvom i Siebenšeinovom kućom mali trg.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 45. U Zagrebu dne 8. studenoga 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Spominjanje. — Mlinarska djeca. — Grof Nilo. — Margita. — **Pouka:** Važnost ugljikova dvokisa za rod ljudski. — Politika i pjesničtvo. — **Listak.**

SPOMINJANJE.

Spjevao Milan Grlović.

Bolan li bijah, srdca bôna,
S Bogom već rekoh si svima,
Kadno se sjetno — milo ona
Pojavi čedna medj njima.

Da ste ju vidli ah vi ljudi
Nježnu onako i dragu,
Srdce bi trgli vi iz grudi
Za dušu onu oj blagu!

Očice mudre na me spusti,
Ručicom taknu mi čelo,
Duše si rajak u me pusti
I mir i svetstvo sve cielo.

Mora me pusti, grud mi planu
Za rajskim, sladkim joj liekom;
Vilinu s njom u igru banuh,
Pomislih igrat se viekom!

Pa kad mi za viek pruži ruku,
Mermerom u zemlju dubljah; —
Bez cilja bjah, — ne jeknuh: kuku!
Al ne zabudem, da ljubljah!

MLINARSKA DJECA.

Pripovieda R. Flider.

(Konac.)

Kolika je danas radost u Gospodarićevu domu! Sam Gospodarić kao da je podjetnjio poskakuje u pivnici od lagva do lagva, kušajuć sad ovoga, sad onoga vina, koje bi Pavlu većma u slast išlo. Gospodarička prevrće lonce i tanjure, okreće pečenku, zasladjuje gibanicu, kao da je biskupa pozvala u goste, da se sve ori po kuhinji. Marija se odjela u modri košuljac, a u vlasi zataknula rumenu ružu, kako je bila čedna, nije se mogla suzdržati, a da se ne nakiti, ne bi li se Pavlu većma milila. Sastavila je kiticu, i položila ju na tanjur, odredjen za Pavla. Po sobi poredila i oprašila svaku najmanju stvarčicu, da ne vriedja Pavlova oka nered; a sama je tako milotna i liepa, kao da se izvila iz lierova cvieta. Svak čas poskoči prozoru, da vidi, ide li dragi, a kad ga od tuda nije zagledala, pobrza u vrt. — Ali je nesmiljen! šaptaše sama sobom, zna kolikom ga čežnjom očekujem, a on još sveudilj ne dolazi. Tuj se nešto zamisli i postane. Po njenom veselom i vedrom licu preleti oblačak, ne da ga zastre, već da mu žarkovito sievanje zatomi. U njenom srdcu zarodi se nejasna i tanma slutnja. Sjeti se Pavlove majke i obuze ju tajan strah sa njezine zlobe i ljutine, koja bi poslušna sina shrvati mogla, no kad se sjeti njegovih rieči, izčezne svaka i najmanja sumnja. — Pavao, moj dragi Pavao doći će danas k nama, oh, kako sam radostna, kako sam vesela, da ću mu opet moći gledati u žarke oči, opet slušati jeku njegova srdca, klikne s uzhitom i potrči natrag u dom, da se je odielo za njom vijalo, i da su se pomilale sitne nožice.

Na stolu se sjaju poput svjetiljaka boce napunjene najboljim vinom, očaravajuć svojom

Digitized by Google

vedrinom oči. U kuhinji čvrče pečenke, a od njihova cvrkuta biva ti — skoro sam rekao u duši — u želudcu nekako čudno i samotno. Pečenke čvrče, a Gospodarićka viče, da će se prepeći, ako se gost doskora ne najavi. Marija se već umorila od same trke i izvirkivanja, ali Pavla još sveudilj nema.

— Niti ga ne će biti, vidjet ćete, govori zlovoljno Gospodarić i krupnimi koraci stupa od jednoga kraja sobe do drugoga.

— Ne će ga biti? šapće Marija, a u oku joj zatitra suza.

— Premamila ga, premamila, rekne Gospodarićka, došavša iz kuhinje u sobu i čudno zakima glavom.

— Pravo veliš, premamila, kakova je, zaključala je vrata, samo da ne može k nama, ne daj Bože, da mi je ovakovu žensku dobiti u šake, ja bi ju — Gospodarić sgnječi pest, da su prsti pucali.

— Siromah, siromah, tužno šapće Marija i sklanja glavicu.

— Hm, hm, javlja se Gospodarićka.

— A šta! Jedno nije bolje od drugoga, da je Pavao poštenjak, ne bi se dao nagovoriti, pa bila ona stoput majka. Bog zna, je li to iskreno bilo.

— Ali otče! klikne uplašeno Marija.

— Što ti znadeš, diete moje. Kovačićka mu govorila o Marinu bogatstvu, pa kako bi to liepo bilo, da nju oženi, i da bude bogat čovjek — a šta on? — Misli si, da je bolje življeti bez brige i rada, nego kiniti se i mučiti, kako bi to s tobom morao. Pa šta nam stalo! Za poštenu djevojku nadje se uviek suprug.

— Lahko moguće, potvrdi prem nestalno i mučno Gospodarićka mužev zaključak.

— Nije moguće! glasno proplače Marija, da bi kamen ganula.

— Čemu suze? opet će ljuto Gospodarić! — Nije ih vriedan, da je mladji, ja bi ga sažalio, ovako ga prezirem. Vojnik, pa se plaši jedne žene. Da ima poštenja, izpunio bi volju pokojnoga otca, ali je on lukavac, da lukavac, koj nam se iza ledja smije. Uvrgao se u majku, te mu se novac milio, kad nije došao — e pa dobro! Mi ćemo i bez njega.

— Ali otče, predragi otče! ti si se u ludo razžeštio. Ta Bog zna, je li Pavao kriv — možda ne može doći, možda je bolestan, ne krivi ga nedužna! zavapi Marija.

— Niesmo li zavriedili, da nam bar poruči — a? upita ju otac.

— Istina je, mogao nam je poručiti; da ne može, niesmo daleko; daje poštenu rieč, da će doći, — a čovjek mu vjeruje.

— Dosta je, dosta, prekine Gospodarić ženino razlaganje. — On nas je prevario, a mi niesmo ludjaci, da se i nadalje varati damo. Ti se ga, Marijo, kloni, a pred moje lice ne smie više, jer ću mu pokazati vrata. A sad sjednimo k objedu i ne tarimo si glave radi kukavice.

Ali ne može Marija, da jede. Poniknute glave polazi u vrt i sjeda pod lipu, upiruć suzne oči u Pavlov dom. Ona vjeruje u Pavla, u njegovu ljubav i blažena ona. Nagna ju želja, da se približi mlinu, ne bi li gdjegodj zagledala Pavla, ili barem začula njegov glas, no jedva da se pomakla za korak, pričini joj se, kano da čuje iz daljine nejasni razgovor Bučića s Pavlom. — Dakle nije bolestan, možda ipak pravo imade otac, šaptne tiho i povrati se natrag slaba i polomljena, kao da ju je najstrašnija bolest shrvala.

Kad se je u večer legao Gospodarić u postelju rekne si ženi, ugasnuv svieću: Čuješ, starice, ja sam se danas odviše prenaglio, da je Pavao zlo kanio, ne bi bio k nama pohrlio, pa još odmah, čim se je vratio, — nije on, nije zlobnik, ja bi mu priuštio naše diete.

— I ja sam si tako mislila, ali niesam ništa hćela reći, jer — jer.

— No?

— Jer si bio biesan, a kao takova, puštam te najradje u miru, odvrati mu žena i okrene se k stieni.

— Djevojka će nam poludit, ako ju prevari, opet će za čas Gospodarić, a u glasu mu tromost približavajućega se sna.

Ali ga žena više ne ču. Umorena od posla zaspa kao da se je driemkom opojila. Još čas — dva, i već hrču obojica širom zievajućim ustima i sniju čudnovate sne.

Nad njima u sobici sjedi na postelji blieda Marija. Grudi su joj razkrivene i drhću, po bielom vratu svijaju se razpuštene kose i kadkada zatrepeću kao, da ih je tihani vjetar zanjihao. Modre je oči uzdigla k nebu, upiruć ukočeni pogled na ono mjesto, gdje su njene miljenice zviezde sjale, ali ih danas nema, guste su je magle zavile neprozirnim mrakom. No da ju je tkogod tako pogledao, mislio bi, da su zviezde spale u njezine oči.

X.

Kad se je Kovačićka osviestila, srete okom lice Pavlovo tužno i zabrinuto nad nju nadneseno. Obojica, majka i sin kao da se udiviše, trgnuše u nazadak svako protivnim smjerom.

— Majčice, kako je? usudi se Pavao upitati, i shvati majčinu ohladnjelu ruku, da ju sagrije.

— Pusti, pusti, otme ju ona i priezirno pogleda na stranu.

— Boli te štogod, kaži, skuhat ću ti kakav liek, opet će Pavao a glas mu je podrhtavao. Kovačićka bijaše odista čudnovata, da zlobna i nenaravna ženska, ali ju Pavao kao majku ljubljaše djetinjom odanošću i sučustvom. On je osjećao, da ju je uvriedio i pokajao se za nepokorno, neobzirno ponašanje,

Digitized by Google

preduzeo si, udobriti uvriedjenu majku pažnjom i brigom.

— Da, boli, a kako ne bi, uze pentati Kovačićka, gledajuć još sveudilj u kraj, kad te vlastito diete izdaje, oh, Bože, Bože, zašto me radje niesi savio u raku, nego da ovakova šta doživljeti moram.

— Prosti, majčice, ako sam te uvriedio, ali ja niesam mogao drugčije, ja ljubim Ma... Ma... riju, i bez nje ne mogu da živim.

— Ljubim, ljuhim — ali promisli, kakva je od toga korist, ne živi se u svietu od ljubavi; ako nemaš u što zagrizti. Dodje vrieme, kad ruke oslabe, da ne možeš radit, a šta ćeš onda? Živi od ljubavi! Pa ako te Bog obdaruje djecom, kuda ćeš s njima, hoće li i ona od ljubavi življeti. Ah, diete moje, treba to sve promisliti, treba upitati starijega, koj je nešto izkusio, koj znade kako je težko življeti u svietu, ako ne imadeš svoga dosti, govoraše Kovačićka i kadkada pogleda sina i vidjelo joj se, da je popustila, a Pavao sve milije, sve brižnije sad podkriva razkrite noge, sad naredjuje uzglavlje.

— Budi, sinko, pametan i pazi, šta radiš, na domaku ti sreća i treba samo, da koračiš. —

— Na domaku, samo da koračim, ponovi Pavao i ljubezno i milo sagne glavu k majčinoj, poziruć joj molećim okom u dubinu duše.

— Dà, na domaku, ako je ne zahvatiš sada, uteče ti za viek.

— Ne uteče mi, majko, klikne Pavao a lice mu plane zanosom, jer sam ju već prihvatio u svoje naručje, majko, premila majčice, ah...

Kovačićka raztvori od velika čuda oči i uzdiže glavu.

— Ah, jedna rieč tvoja, prikova ju za uviek k meni!

Kovačićka razstavi usta i još šire raztvori oči.

— Jednom riečju, majčice, učinila si me sretnijim, nego da si mi poklonila sve blago svieta. Pavao sklopi ruke i nasmieši se milo i ljubezno, da se je Kovačićka nehotice nasmijala, na što joj se ljute oči navlažiše.

— Smiluj se! klikne opet Pavao i zagrli majku.

— Kako? ja.. ja te ne razumiem, šaptne ova ne otimljuć se laskanju.

— Daj mi Mariju, i snimila si s neba sunce i vrgla ga na moje srdce, da me grije cio viek... Mariju! Mariju! u Pavlovu oku sine suza radosti i boli.

Kao da ju je sin ubô, ostavi ju namah smieh i dobrovolja. čim je čula ime Marijino; lice joj se smrče, a oči sievnuše ljutinom, no ne onakovom, kakovom su prije sievnuti znale. Činilo se, da se je Kovačićka namračila više od navade, nego li od protimbe. Ne — ne — ne mogu, govoraše ona na brzo, potresujuć glavom, i da se od daljnjih navala sačuva, okrene se k stieni.

Ali Pavao ne miruje; najmilostnije rieči šaptaše si majci u uho, pripajajuć im za ukrepu moleće poglede raznježene duše, i uzdahe silno ljubećega srdca. Cieli dan sprovede kraj majčine postelje, donašajuć joj hladnu vodu ili jelo, dà, ni noćju ne leže u svoju postelju. Sjede na stolac i položi glavu uz majčinu, zakriliv ju rukom. Da nije Kovačićka ljubila sina, ne bi mu bila mogla odoljeti, ali ga ona ljubljaše zeštinom jednostavnih majka, i baš ta ljubav, zanimajuća se kroz sav život jedino srećom djeteta, nagna ju silit si sina, da uzme djevojku bogatu, kakova je bila Mara, — jer samo takova djevojka mogaše po njenih nazorih usrećiti i usladiti gorke patnje braka. Nakon mučnih odpora popusti ipak na toliko, da je rekla Pavlu: Promislit ću.

Sretni sni ostave Kovačićku za ovu noć: malne svagda snivaše, da se šeće po cvjetnoj poljani, po kojoj biljke umjesto jagodami dukati rode. Sretne nje, kad si je barem u snu mogla namiriti najsladju želju srdca! Koliko puta željaše si ona ovakovu poljanu naći, a raj nije si po gotovo mogla drugčije predstaviti, nego li vrtom obasutim dukati.

Ove noći prisnio joj se pokojni suprug, krvav i izranjen, da dolazi k njezinoj postelji i da joj se grozi gromornim glasom: Ženo, ako ne dozvoliš Marije Pavlu, zlo po te i po tvoje diete! Na to se raztvorile rane njegove glave, a iz njih poteče pocrnjela krv: Zaklinjem te ovom krvi, da izpuniš moju posljednju volju, zagrmi opet i izgine u crnih munjami sjevajućih oblacih.

Kad se je na to probudila Kovačićka, drhtala je na cielom tielu od užasa, pa kad se je našla u naručju kraj nje snievajućega sina, osvoji ju pokajanje nad dosadanjim postupkom.

Čim je otvorio oči te ju upitao: Kako je, majčice, jeli štogod bolje? Pa onda: kako si promislila, odvrati, pritisnuv ga na svoje grudi: Na dobro sve, uzmi u ime božje Mariju, al ne zaboravi uz nju starice majke.

Poput striele poleti Pavao Gospodarićevim, da im najavi nenadanu i težko izhrvanu privolu majke. Skokom pogazi u vrtu sve Marijino cvieće, ne pazeć, hoće li se draga ljutiti nad nemilim činom i preskoči plot vrta poput kakova jogunasta dječarca, da što brže dohrli željenomu cilju. Banuv na vrata u sobu, zagleda prvoga Gospodarića, sjedećega mrko na stolici i dimećega iz lulice.

— Marija, gdje je Marija? upita ga Pavao sav zaduhan.

*

Digitized by Google

Gospodarić ga ljuto omjeri i hćede nešto reći, no prodomisli se i mahne u zrak rukom.

— U sobici? je li? zaklikta Pavao i pojuri štropoćuć po drvenih skalinah u Marijinu sobicu, no sustavi se umah na vratih.

Kraj prozora stoji prislonjena čelom na zadahnuto staklo Marija mrtva i ukočena poput kipa. Razriešeni vlasi spadaju niz njezina ledja, dočim se odielo nemarno i neuredjeno savilo okolo krasnoga tiela. Začu se uzdisaj, a s uzdisajem čudno i bolno zaječavaju stakla. Po dno Marijina lica stojeće cvieće bliešti se, divno, kao da ga je obasula jutrenja rosa, i da nije Pavao opazio kako s Marijina lica spada, mislio bi bio zaista, da se je sasula s neba.

Pavla osvoji takovo čudo, da se nije mogao maknuti s mjesta, da mu je dah zapeo u grlu.

Začuje novi uzdisaj težki i umorni, kakov se samo iz zdvojnih srdaca izvija, začuje tihi šapat, a sa šapatom začu spominjati svoje ime, bolno i mučno, kao da je zazvonilo sa strane, koja će pući prvim dodirajem.

Pavao se osviesti i pokroči za korak, ali se Marija ne maknu. Pokroči još jednom i sustane, izustiv plaho: Marijo!

Marija zadrhće i okrene se, no čim je ugledala Pavla, uzpravi se, te priezirno i hladno trenu okom po nevjerniku, da se je ovaj prepao od čuda.

— Dušo! ne poznaš me? ozva se Pavao i razkriliv ruke htjede pohititi na Marijine grudi, da joj izjavi veselu viest — privolu majke.

Marija ponikne i spomene istim bolnim načinom ko i prije njegovo ime.

— Ti si moja! Ti si moja! zaklikta sada, ne mogav se više suzdržati i obuhvati strastno raztuženu dragu.

— Tvoja? šaptne Marija, skloniv glavu na njegovo rame.

— Moja, moja! za uviek moja! Majka je privoljela, a sad nas ne prieči ništa više u svietu, da se sjedinimo svetim zavjetom na sve vieke.

Majka privoljela? upita hrlo Marija, i pozrie, uzdigav sklonjenu glavicu, veselo poput sunašca ubjegla mraku oblaka u Pavlove uzhitom plamteće oči.

— Privoljela, privoljela, ponovi Pavao.

— Ah, radostne mene, ja sam već mislila, da si me ostavio.

— Ja? kako to?

— Kad niesi došao na objed, a obećao si, da ćeš doći.

— Ah, dà.

— Niti poručio niesi, da ne možeš doći.

— Sasma sam zaboravio.

— Nit si se kroz čitava dva dana pokazao.

— Al niesam zaboravio na te. Čitava ta dva dana probavio sam kraj bolestne majke, da izmolim privolu.

— A šta si se s Bučićem razgovarao, trebaše li možda i njegova savjeta? upita sad Marija i nepovjerljivo kimnu zlatnom glavicom.

— S Bučićem, niti ga vidio niesam, tko ti je to kazao?

— Čula sam sama?

— Ti? To te je zaista prevario sluh. Valjda si majčin glas zamienila njegovim.

Kako je Kovačićka u mnogočem nalikovala Bučića, imala je za čudo sličan glas njegovu.

— Gle! prevarila sam se, ala sam luda! Marija se ručicom lako udari u čelo i nasmija se milo poput grlice.

Izgrliv se vruće, pohite dolje k roditeljem, da im razjasne cielu stvar i priobće privolu Kovačićke. Starci se kršćahu od čuda. Gospodariću je s mjesta izpala iz ustiju lulica, a Gospodarićka je proplakala od radosti.

Što je bilo najčudnovatije, ne mogahu se dosta nahvaliti dobrote Kovačićkine, nazivljuć se sliepci, koji ne vide jasnoće sunca.

Ovako se odprave svi zajedno k njoj, da joj se zahvale, zaboraviv sasvim, da bi se tomu pristojalo svečano odielo, Gospodarić zaprašen kao pravcati mlinar, a Gospodarićka s pocrnjelom od lonaca povezačom.

Kad su došli Gospodarići, začudi se u prvi mah ova, no kad su joj se stali s najizabranijimi riečmi zahvaljivati, te ju kao najbolju ženu i majku od svieta u zviezde kovati, udobrovolji se tako, da je obećala, da će sama pomoći što skorije pripremiti svadbu.

Ne da se kazati, kako je silna radost osvojila srdca svijuh, a najvećma srdca ljubovnika, dotekših sretno kroz tolike borbe do željena cilja.

Isti večer sjedjahu Pavao i Marija navrh zlosrećne stiene izpod rosom obasutih borova na kamenu kraj krsta, na kojem su sjedili one nezaboravne večeri, kad su se povraćali od proštenja, na kojem su si zavjetovali vječnu ljubav. Mjesec zaplovio jasnim nebom i obasjao ih čarobnim sjajem, a zviezde sjale se toli milo, toli nježno, kao da se raduju njihovoj sreći. Sa brdina došuljao se tihani vjetric, opojen mirisom gorskoga cvieća, i raznio njihovo klicanje na sve strane — — —

Za tri čedna vjenčali se naši ljubovnici u župnoj crkvi, a da gostba čim sjajnija bude, izvadila je Kovačićka iz škrinje vrećicu kroz tolike godine prištedjenih cvanciga. Da je Kovačićka, kako je to Pavlu bila rekla, dugovala Bučiću, bila je gola laž, jer se u škrinjici uz izvadjenu još nekoliko vrećica nalazilo i većih i tustijih.

Digitized by Google

Gostba je bila i zbilja sjajna, i ljudi koji su joj prisustvovali, čudjahu se obilju i rekoše, da takove u jarku još ni bilo nije. Pilo se i jelo do kasne noći, i ja sam bio polag, te jeo i pio, da mi je još i dan danas jezik mokar.

Koji dan poslije svadbe odputiše se mladi supruzi na groblje, gdje je počivao Kovačić, da se oduže posljednjemu dugu. Okitiše mu grob vienci, koje su, spominjuć ga zahvalnim srdcem, zajedno spleli, i zaželješe mu vječni pokoj. Sveta uspomena na njega, znala je češće i kasnijih godina obuzimati njihova srdca, izpunjena radošću i osjećajem podpune sreće, pa kad su im dječica pomarasla, govorahu joj često, vodeć ju na Kovačićev grob. Takova valja da budete, kakav je bio za života djed vaš, kojega je pakostna ruka u zlo vrieme survala u crni grob.

A šta se je sbilo s Marom? upitat će možda koja od čitateljica. Kad sam već toliko toga izpripoviedao, hoću da vam i to kažem. — Mara se je udala na žalost svoga otca za nekakva krojačića, koj je bio tako tanak, kako je ona debela bila, tako siromašan kako ona bogata i dobro joj je bilo. Malo se je ljutila, što se je prevarila u nadi, no to joj nije nahudilo, jer se od jeda ni malo posušila nije.

GROF NILO.

Portugizka narodna romanca. Pohrvatio I. T.

Nilo poji svog konjica,
Nilo, Nilo, mladi grof,
I dok konjic vodu pije
Milo pjeva Nilo liep
A za mraka večernjega
Ne vidi ga svietli kralj,
Al ga vidi, al ga pozna,
Svietlog kralja svietla kći.
Ne zna, prem je povod obom,
Bi li u smieh ili plač.
„Tiho, tiho, slušaj, kćerko,
Tà milota to je čut,
Andjeoska to je pjesma,
Il sirenâ morskih glas.“
„Andjeli nam ne pjevaju
Ni sirene takva šta,
Grof to Nilo pjeva, otče,
Koj me mladu prosi mlad.“
„Ne govori ti o Nilu,
Buntovnik je, znadeš, on,
Koga prognah iz te zemlje,
O njem ne ću ništa čut.“
„Kralju, otče, ja sam kriva,
Mene samu kaznit daj,
Bez njeg življet ja ne mogu,
Dozvala sam njega ja.“
„Muči, kćeri izdajnice,
Nemoj, da te bude stid,
Sjutra ću ga dat pogubit
Prije, neg li svane dan.“
„Kada krvnik na njeg mahne
I meni će zadat smrt,
I gdje njemu grob izkopaš,
I moj ondje bit će grob.“
Što li zvoni smrtno zvono,
Tko mi božji kazat zna?
Pogubljen je grof nam Nilo,
Umrla je kralju kći.
Dva su groba izkopana,
Tuj će trunut srdca dva,
Pred crkvenim vratî njemu,
Pred oltarom njoj je grob.

Tad iz groba grofa Nila
Izrasao čempres liep,
Naranča se pak zeleni,
Gdje je svietle kćeri grob.
„Ta mi drva dva posiecte!“
Kraljeva je zapovied.
Plemenita krv iz onog,
Teče iz tog kraljska krv.
Od te krvi sjedinjene
Goluba se rode dva,
Pak se ljubeć na stol spuste,
Gdje blagovat sjede kralj:
„Proklet bio takov milak,
Prokleta vam vjera ta!
Kad po smrti ko za vieka
Razstavit vas nije moć!“

MARGITA.

Pripoviedka od Bogomira Kinkela.

U gornjem tuku liepe arske doline, gdje pri dnu strme gorske strane istoimeni potočić izvire, ima u zelenoj uvali zaklonjen gradić Blankenheim, obrana i zakrilje porušenu grofovskomu gradu, od kog je i postao. Mnogi će se putnik veselo sjećati toga miloga mjestanca, gdje se je prvi put opet dostao gradske lagode u prekrasnoj naseoskoj okolici, pošto je hrdjavimi puteljci gornje arske doline proputovao ili se na još hrdjavijem ajfelskom kolniku nadroncao. Najpače, tko je proljećem dopao u tu dolinu, sjećat će se milo i drago one biele cvjetne koprene, kojom sva uvala zamrežena izilazi,

Digitized by Google

kao cvatuća idila usred divljih ajfelskih visočina, štono djelomice golimi a djelomice u šumu zaraslimi hrbtinami gradić obkoljavaju. U zaklonku tieh visočina, rek bi, planduje taj bieli grad i po svom položaju ljetuje rajnsko ljeto, a mariš li se samo četvrt sata uza stranu uzpeti, eto te na oštru zraku, koji je samo omòrici nadoban.

Istinabog zimi sve drugčije izilazi. Oštra sablja, koja preko bezkrajne snježine brije, ne štedi ni doline. Na onoj livadi tamo, preko koje u blažije doba godine mladi arski potočić skakuće, ponikla trava, debeo snieg zakrčio gradu puteve do obrazovana života daljnjih okolica te se ne može obćiti ni sa susjednimi seli. Pak onda ti se sastaju gospoda u gradskom posielu, kartaju se i piju rujno vince; a izvan gradskih zidova ne ljubi ti se nipošto zimovati.

A u to doba najnemiliji su prihodnici mrki vuci, koji došav od Ardenâ iz bezkrajnoga jasika tik do grada provaljuju i svoju grabežljivu glad tja pred gradska vrata na vidik iznose. Francez, naš lahkoumni susjed postrieljao je sve ptice pjevačice u svojih kitnjastih lugovih i sve zeceve po svojih poljih, ali nije bio jak uztrajati, da poubija onu ogavnu prostu zvjerad; na južnoj mu i sjevernoj granici, u Pirenejah i Ardenah ruga se ta zvjerad uljudnu stanju zemlje. Kad koji tieh mrkih i ljutih gostova u Njemačku prestupi, shvati ga na brzu ruku puščano zrno, ali ne ima tomu dugo, što su se vuci vidjevali na rajnskoj ravnici i kad bi se na toj velikoj rieci od leda stvorio most, tja na desnom briegu. Sva je ajfelština njihova banovina, koju u zimsko doba posietiti ne zaborave. Noćju navaljuju na pse na lancu, a danju odnose pasćirom na oči ovce s proplanaka. Malo kada bivaju opasni ljudem; ali priča svjetina, da vuk, kad od velike gladi okusi ljudsko meso, ne mari više klati drugu životinju.

Onaj jasik, kojim se vuci dokradaju do grada, zahvaća počam od grada, to jest od nekadašnjega zvjerinjaka starih grofova mimo same gradine svu onu visoku kosu, koja razvodi potoke Ar i Kil. Na oba kraja ima tuj i tamo selo po milju razdaleko, samo gdje gdje naidješ na seljačku kuću, a gdje niz kakov duboki gričeviti jarak juri koja pritoka k onim većim potocima, tuj se je naselio koji mlinar, izkrčiv težkom mukom kakvu oranicu ili livadicu, te sagradiv na njoj samotan mlinić.

Eto pred nami takva jarka i mlina na gluhoj, niemoj tišini, na noćnoj injastoj studeni; niti šûma vode ne čuješ, niti se okreće tiho pljusketajuće mlinsko kolo, sve se ukocienilo i zarastlo u led. A da ima ljudî i da tuj bivaju, vidi se samo na slabu svjetlucanju prozorčića na malom kućerku do mlina, a to svjetlucanje izilazi u žarko crljeno prema hladnomu, modrastomu sjaju mjeseca, štono se na istoku iznad vršja kićinom pognute crnogorice i snježnih gorskih glava pomila. Svud drugud oteo mah ozbiljan, strašan, svakomu življenju neprijatan mrtvòsan divljačke i šumske prirode.

Ali pri onom svjetlu čuje i kuca siromaško ljudsko srdce — mlada ženska glava čuva dušicu svoga djetešca. Nit je djevojka, nit je žena, nit je udovica, ali je ipak mati. Sama samcata i ostavljena čini, što je dužna, na vreloj djetinjoj glavici mienja brzo mokra hladila, a za onaj kratak čas, dok ne mienja, eno je poklekle pred materom božjom, koja o stieni visi pod svjetiljkom, te se njoj moli tiho, lamajući ruke. A djetešce u velikoj, sanovnoj bezsvjestici poluotvorenim očima plahovito gleda i ne mari za majčinu mučicu.

Bog i njegovi svetci ogluše se često takovim noćnim molitvam. Samotnoj se majci tako činjaše. Nijedan anđeo ne dodje, da ljekovitom rukom prihvati čeoce bolestna djeteta, vrućica rastiaše prema ponoći, žalostna majka moraše sve brže mienjati mokre krpe. Po tamnom kuteljku, gdje je djetešce zaklonjeno od svjetiljke ležalo, zasja mjesec bliedim, modrastim svjetlom, te sjajnim kolutićem zaokruži plavetnu, trudnu glavicu, a za mali časak odmilje preko nje, kao da je voljan bio umiruće djetešce još jednom obasjati sievkom života a onda ga predati vječitoj noći. Sat za satom minu, majka otupljela žalošću i utrudbom ne osjeti toga minutka i mrtvosrdice slušaše udaranje dobnjaka, koji joj je taj minutak javljao.

Pred zoru uze djetešce mirnije odisati, ručice mu nešto ohladnješe, žilice na čelu stadoše slabije udarati, a oči se sklopiše. Po tom, što je opazila dan po dan tri strašna tjedna, znala je opet, da će joj diete taj dan preživljeti. Još jednom podiže milo djetinju glavicu i vrže pod nju mokru krpu. Tad se pristrani i sjede do prozora, klonu glavom na uzperene ruke, a goreće i bolno čelo primače na zamrzlo staklo te od bdienja mlitavim, zaplakanim očima uze piljiti u neutješljivu, snjegovitu noć, koju je zamuklu i zamrlu mjesečina još većma ubliedila i pomrtvila.

A sad, pošto je ne zabavljaše vanjski napor ni briga, prenuše joj se nutarnje oči. Sva joj prošlost proleće strelimke mimo nje ponovljena krilatimi slikami, svaka nekadašnja radost, svaka minula žalost uglibila joj se rijući u trudnu dušu, a sva ta boreća se spominjanja turiše ju opet nemilice u sadašnjost, u njezinu groznu pustotu, do kolievke liepog joj djetešca na umoru.

Margita bijaše kćerka imućnih roditelja iz nekoga susjednoga povećega sela. Otac joj je bio Napoleonovim vojnikom, vidio je mnoge zemlje, te je mudrim očima, kojima se porajnski Francezi hvale ,motrio ljude i ljudske

Digitized by Google

običaje. Svagdje opazi, da je bolje umjeti, nego imati, pa da se umienjem čovjek dostaje moći, a kad se je ranjen u ruku ali drugčije još krepak vratio u zavičaj i oženiv se uzeo gospodariti na očevini, tad je pri svakom djelu uzimao na um, što je po svietu vidio i u pazljivu srdcu sačuvao. Ali nije radio, kao gdjekoji polu naobraženi seljak, koji svašta započima, i namah opet zanemaruje, prvo nego se korist vidi, već je mudro smišljao i oko smišljene strpljivo nastojao. Uz veliko čudo svega sela upisa se skromni taj ratar u bližnje družtvo bogatih i obrazovanih posjednika, koje se baš onda utemeljivalo. ne bi li se ikako moglo pomoći sramotno zanemarenu gospodarstvu po onom gorskom kotaru; drage ga volje primiše oni učenjaci te se okoristiše njegovim sjegurnim okom i njegovim izkustvom, a njemu opet bilo je u dobri čas, da dozna, došta se je dokopala znanost i da to u svoju korist uporavi. Za petnaest godina protura se ta ljudina, počev vrlo malim, medju najimućnije seljake i občinare jedino moćju svoga razuma, te koji su se njegovu novomu načinu, njegovim popravkom i sijanju mnoge krme smijali, ne vjerujući, da će se tiem pomoći, oni sad dotekoše, da od njega uče. Izabraše ga občinskim viećnikom, te kad bi on ili u občinskom vieću ili u krčmi uzeo razlagati svoju misao, tad bi umukli svi, nitko se ne mogao suprotnuti njegovu bistru i oštru oku, njegovim mirno poredanim razlogom, njegovoj rječitoj praktičnoj izvedbi onoga, što je predložio, i u duhu uze kraljevati svojim drugovom, premda je seoski knez bio od njega bogatiji i svojom čašću ugledniji.

To blago znanja i umienja, po kom se je on dostao sreće, hćede starac namaknuti i svojoj djeci. Bilo u njega devetero djece, vidio je dakle, da će od njegove ostavštine svakó diete samo mali dio zapasti, pa da će svako opet iznovice imati započeti, ako je voljno do šta dokopati se u svietu. Sinove si uze sam podučavati gledajući, da za rana priviknu svakomu radu na polju, makar su bili još dječaci, povadjao ih je u lov i kazivao im uz put, koju korist može vještak iz naseoskoga života iz svehraniteljice zemlje izvaditi. Zatiem ih je sve po redu dao, premda su bili sinovi imućna seljaka, da odsluže dvie tri godine u koga valjana vlastelina kao sluge: jer je starac vojnikujući naučio, da samo onaj umie ljudski zapoviedati, koji je navikao ljudski poslušati. Poslije razabrav mudro, da ima premnogo svieta na onoj divljoj neplodnoj zemlji, pristade prvi i svjetom i činom uz one, koji su nakanili preseliti u Ameriku, i kojih množina još dan danas iz onoga kraja preko mora zapućuje. Uprkos materinu plaču odoše dva najstarija sina s malim novcem tja u Mihigan a dva druga sina krenuše poslije dvie godine s najstarijom sestrom i s dobranom svotom novca za braćom. U to ime morao je starac veliki dio svojih zemalja prodati, ali su morali selioci pismeno odreći se svakoga prava na njegovu ostavštinu, kad jednom umre. I doista nadje ta mladež svoju sreću u Americi, jer je bila marljiva i činom udešljiva, te je doniela od otca toliko glavnice, da je mogla gospodariti. Sinovi se hvaljahu u svakom pismu, da im gospodarstvo i stoka napreduje, a djevojka ljepotom i u Americi riedkom uljudbom na glasu udade se za nekoga najbogatijih sadarâ na jugu te je imala osamdeset robova i robkinja.

I tako mu podje sve liepo za rukom i s djecom kod kuće. Dva sina priženiše se u bogate kuće, a posljednjemu i najmladjemu sinu dopala je otčevinska kuća i državica. Ostade još sama mala Margita, bila je još djetetom, kad joj majka poslije kratke bolesti preminu.

Sad istom osjeti otac, da mu ne dostaje znanja za sve tanahnije, čemu se ženske glave učiti mogu i moraju. I njegovu mladost bijahu zanemarili; umnik taj, koji je svojim duhom i odnošaje daleke Amerike pronikao, koji je svojim duhom cieloj svojoj okolici gospodovao, nije djetetom ni pisati umio, te se je kašnje težkom mukom uvježbio pismo čitati i nespretnom rukom ime podpisivati. Pak ipak ljubljaše on sâm i pokojna mu žena malu Margitu više, nego li svu drugu djecu; jer se je već u starih godinah, kad je najmladjemu djetetu bilo već 8 godina, našla ta mjezimica kao božićni darak iznenadjenim roditeljem. Za rana već prikladna i u otca se uvrgla umjela je štošta drugoga, nego li samo presti i šivati, a stari njezin učitelj vidje, kad je djevojčica desetu godinu navršila, da od njega ništa više naučiti ne može, premda mudrac to kazati ne hćede.

Uzprkos tomu uvidje mudri viećnik za malo, na čem je s djevojkom: zlosrdnu se s toga, što bi mu imala mjezimica do prve pričesti sjediti na školskoj klupi, a da od toga ne ima nikakve koristi za budućnost. Nešto smisli i namah skoči, da izvede. Nešto pri vinu u krčmi, nešto u dogovoru sa gospodjami bogatijih občinara doćera osnovu do vrška: trebao je, da desetak obiteljî uz nju pristane. Imao se naime učen čovjek naći i za nekoliko godina u selu nastaniti, koji bi do dvadesetero djece obučavao u onom, što se u seoskoj učioni ne uči. Mnogi seljaci naumiše slati svoje sinove na velike škole, mnoge gospodje poželješe naobraziti svoje kćerke na gradjansku. Starí viećnik obeća učitelju stan i hranu već s toga, što se je nadao, da će se moći koji sat porazgovoriti s obrazovanim čovjekom; druge obitelji imale su malu školarinu plaćati, koja je prebrojiv prijavljene djake tri put toliko

Digitized by Google

iznosila, koliko vlastela plaća prvomu sobaru, koga kućnim učiteljem zove.

Kad je sve to uglavljeno bilo, ode viećnik sâm glavom u najbliži sveučilištni grad, zapita nekoga velikoga djaka, s kojim se je slučimice sreo, koji je najbolji profesor, što na sveučilištu jezike predaje, te moj viećnik kud će drugud, već u profesorovu kuću. Glasoviti jezikoslovac, komu ga naputiše, začudi se starcu u seljačkom prtenom odielu, kad ga ovaj zamoli, neka mu najboljega djaka imenuje, koji bi mogao biti seljačkim kućnim učiteljem; kad mu je pak starac svoju mudru osnovu razgovietnom, prostom besjedom razložio i njega obeznadio kazav mu svotu, koju seljaci kane novomu učitelju plaćati, onda profesor namah imenova viećniku vrlo valjana mladića, koji svršiv svoje nauke baš bijaše bez kruha, te tako vrati se starac još onaj večer i povede uza se novoga učitelja u svoju postojbinu

Izbor bijaše valjan. Učitelj im je bio na sveučilištu čili demagog i jačalac, nije bio prijatelj gradskoj pretanahnosti, te budući i sâm seljački sin, lahko se i draga srdca priviče prostomu ali obilatomu živovanju u viećnikovoj kući. Dječakom predavao je latinski jezik i druge gimnazijalne priedmete, te ih je dotle dotjerao, da ih je veći dio prestupiv na javne zavode preskočio dva tri razreda. A djevojke i dječake obučavao k jednu u narodnom jeziku, zemljopisu, domo-i narodoslovju te u povjestnici. Od najbližega vrelca i mlinskoga potočića, od susjedskih kuća, što su na okolo bile svakomu na vidiku, povede učitelj zamišljatost i pojmljivost mladih glavica do arske doline, do Rajne, do mora i tako sve dalje i dalje u sve zemlje i u sve divote svieta; a tad istom poče im kazivati poviest ljudi na ovom bielom svietu. Bio to krasan čovjek, koji je svako znanje, što bi okom trenuo, ljudskoj potrebi upriličio, sve, što je daleko, za čas u najbližu blizinu prenio, a zanesen burnim pregnućem slobode, kojim je hćio sadašnjost pretvoriti, zadahnjivao je svoje poviedanje iz domaće pòviesti onim žarom, koji u mladih srdcih uzplamćuje ljubavju za svietom i za domovinom. Sve, što je tudjinsko, sve, što je bezznačajno, sve bludnje novokrojne uljudbe, odstranjivaše od svojih djaka, kao što je bilo odstranjeno od njegove duše. Isti starac viećnik zažagrio bi očima u usta junačkoga mladića, kad je tako učio, a još većma bi unj zažagrila očima mala Margita.

Um je djevojački mek i svakoj blagoći sklon, dok je godj mlad. Ne stane li miloduha mladosti, prene li se oštrije razlučujući razum, to postaje ženska glava, ne imajući na umu plemenite i velike stvari, malenkastom, osobno motrećom, lahko oporitom, zlobnom i prostom. Nadje li se pak onoj prvobitnoj toplini kakva misao, dozna li djevojče za nekolicinu velikana, tad se timi uspomenami produljuje mladost duše i srdca, zrelija miso ne zaglibi se u malenkost i u svakdašnjost, i svom požrtvovnosti ženske naravi pregnu ženske glave nasljedovati one velikane i njihova čista djela. Takva je krasotica jača svojom krepkom voljom, požrtvovnija za spoznanu dužnost i postojanija na zadaći svoga vieka, nego li najčiliji čovjek.

Margita je naučila iz poviesti, što u sva vremena malo koja žena shvaća, da je dužnost preča od osjećanja, da je zadaća važnija od ljubavi. Po tom se dostade Margita pri svačem, što je činila, baš i na najmanjoj malenkosti one snage svoje volje, koja bi se u drugih ženskinja pretvorila u odurnu tvrdoglavost. Ona pak bijaše uvidjavna dosta, te je samo za onim krenula voljom, što je prave volje vriedno bilo. Svačim drugim ostade Margita čedo vanštine naliko na sve druge seljačke djevojke. Dvie seoske gospodje, crkvenjakova i ranarnikova kupiše svojim kćerkam, kad su se zadjevojčile, gradske šešire, velike rubce i suncobrane, a neka bogata seljakinja posla dapače svoje djevojke u zavod medju profesorske i trgovačke kćeri, da uče zabavljati se, tako bar majka reče. Toga ne bi stari viećnik nikada dopustio, ni Margita nikada zaželjela. Ljeti vam je sa služkinjami žela i krave muzla, a zimi prela. Premda je nedjeljom naše najbolje pisce čitala i bolje razumievala, nego li gradske švelje, to je ipak sa svakim govorila po seljački onim prostim narječjem, koga se Porajnjani toli čvrsto drže. I odievala se po seljački; samo u kolo i svetcem u crkvu dolazila je nakićena, ali po seljačkom kroju, kako se odievaju i kite pri Rajni bogate Halfenske kćeri. Ćeljade izilazi vrlo pristalo: kosa je s prieda razdieljena i skromno prigladjena, od zada nizhodice počešljana, u obilat pramen sastavljena i od vrata opet na glavu uzvraćena. Veliki na rogljeve zavinuti obodac od zlata nasadjen je uz oba sliepa oka a na gornjem mu zavoju zadjevena je biela samo zatiljak prikrivajuća kapa od jasne tkanine, obrubljena dragocjenimi s podlanice širokimi čipkami, štono niz čelo i lice lepršaju. Haljina pada duguljasto naborita niz bokove, čipčani rubac zakriljuje ramena i njedra; duge rukavice zaklanjaju jedre i od sunca zagorjele ruke do lakta. Na tu ruku odjevenih ima prekrasnih i najvitkijih ljepotica: vidjevaju se na sajmovih, gdjeno velikim čvrstim korakom kroče te se s dragim podpazuške vodaju, noseć kotaricu na ruci, mudrim smedjim očima šibajuć po svjetini a znajući dobro, da su u napun djevojke pa da im se svatko klanja, jer su iz bogatih kuća.

Takvom djevojkom izadje Margita, ne bijaše baš odviše tanahna i krasna, već jedra tielom i dušom, vedra i svježa kao cvatući, crni glog. Bud je ozbiljnija i junačnija bila,

Digitized by Google

nego li sve druge djevojke, to su mladići iz sela držali, da je gizdava, a možebit je to i bila. Ali na njoj niesi vidio tudja običaja i na plesalištu nije gledala, koji je siromah, koji li bogataš.

S njom je rastao, s njom se je djetetom igrao, s njom je kašnje ona predavanja novoga učitelja slušao jedinac knežev, ne samo najbogatiji baštinik u selu, već i najljepši i najvaljaniji mladić, bivši marljiv, razuman, pregnutljiv. Nikola je umio najbolje iz puške pogoditi, Nikolu pozivahu u lov gospodski lovci, a tko je imao kakva posla sa starim knezom, taj se je radje pogadjao s odrješitim sinom. Nitko nije mogao reći, da nije liep, a i sâm je za to znao najbolje, sve da mu djevojke niesu davale razumievati, da je sbilja krasnik. Rad je naginjao na gizdost a zahman se je trudio onaj velikoškolac, da ga odvrati od te mahne; odievao se je na gradjansku i po novijem kroju, otca si bijaše sklonio, kad je najveća soba u dvoru bila za popravak, mjesto da ju iznovice vodenim bojami dade naslikati, da ju tapetami zaodjene.

Nikola i Margita spoznadoše svoju obostranu vrednoću, a to ih osjećanje za rana svede i ukorieni u njihovih dušah čudno uzdanje, a kad tomu dorastoše, nitko živ nije posumnjao, da od njih dvoga ne će biti čestit sglob: ta koje dvoje bijaše u selu više slika i prilika, nego li baš oni? Pa ipak o tom ne progovori jedno drugomu do onda baš ništa.

Tako dodje i dan seoske streljačke slave. Rano u zoru zabubnjaše bubnjevi, zasviraše svirale kroz sve ulice, a mališi i mašute polećeše ijučući za tom talabukom. Dječaci, koji se malim novcem prikupiše, da mogu pokušati, ne bi li ih zapala sreća kraljevskoga hitca, uzeše čistiti svoje puške i štuceve i četkati streljačke skriljake od zelene vunenine, štono ih samo na taj svečani dan nošahu; a djevojačka srdca zakucaše, izčekljiva i radoznala, hoće li dragi ili tko drugi ptića oboriti.

Ob jedanaestoj, poslije velike službe božje, imalo je započeti vijorenje zastave. Čitava povorka strielaca, sve dva po dva udjoše u crkvu i iznieše svilenu zastavu majke bozje. Zastavnik poreda se namah iza sviraca, a za njim stupaše lanjskogodišnji streljački kralj, čije se je počastno kraljevanje danas dokončavalo, a za ovim idjahu svi ostali strielci, kojih je svaki potajno željkovao, ne bi li se danas zakraljio. Kad su došli pod lipu na glavnom trgu, poredaše se mladići u okrug, a oko njih vrvljaše silna svjetina. Zastavnik udje u sredinu: bijaše to stari junačić sa liepo zavinutimi brčići; na glavi mu modra kapa sa tri pera a po njem prekoramljena široka svilena biela tkanica. Bubnjari i svirci udariše izvoditi neku staru veselu svirku; a po ritmu te svirke podiže zastavnik zastavu u vis i zavitla njom iznad glave; tada uprie kopljište u bok i lepršajućim stiegom zaokruži oko sebe širokim krugom triput desno i triput lievo. Tad podiže lievu nogu a izpod nje oko koljena desne noge prozuja zastava na okolo ne dodirnuv se zemlje; tako opet drugom rukom vinu zastavom oko koljena lieve noge, dočim desnu podiže, da se izpod nje kopljište vitla. Još jednom turnu zastavu krepkom desnicom u vis i zavijori svilenima krilma iznad svoje glave a osovljen zaplamće od radosti, što mu je to vijorenje za rukom pošlo. U svečanoj povorci krenuše sada dalje ali brže i nestrpljivije do ptićeva sjedala u šumu. Strielci uzeše namah vadeć brojeve pitati sreću, tko će za kim po redu štrieljati, a u selu navališe posrkati ono čorbe i prožvakati nedjeljni obrok govedjega mesa, te još ne bijaše žarko sunce prevagnulo preko polovice nebeskoga svoda, kad već zagrmlješe puške i zažižduka zrnje oko grdna drvena ptića, komu u nijednoj prirodoslovnoj knjizi ravna ne ima.

Bilo je srećnih hitaca. Netko odlomi ptiću rep, netko krilo, a netko napokon i glavu; svaki odcjepak od grdna ptića pozdraviše mališi gromornim ijukom i pohrvaše se malne za svaki komadić. Ali lub ptićev, premda već malen kao čovječja pest i od mnogih zadiraja razpriličen bijaše još posljednjim jakim čavlom pribijen uza svoje sjedalo. Sad već mogaše svaki hitac odlučiti, živom pregnutljivosti dosinuše se mladi strielci velike sjegurnosti pri smieranju i često drmnu se ptić, kad koje zrno pod njim u željezom okovani stupac tresnu. Nikoli zatrepeta puška u ruci, grčevno brojaše strielce, kojih red još pred njim bijaše; sad eto zadnjega, gdje odapinje, puška pukne, zrno shvati. Ali je samo nakrivilo onaj veliki čavao, a posljedni komadić ptića visiaše samo još o špranjici, a vjetar njim migoljaše. Sad je Nikolin red. Nategne kokot, popije još oveliku čašu rajnskoga vina, pogleda još jednom izpod oboda šešireva na Margitu, koja je upravo s njim sučelice na šumskom pristranku medju drugimi djevojkami stajala. Sad pokroči na strjelačko stanovište, sad naperi pušku, malo popočeka, dok se je ptić od lavora smirio. Sad mu puška grmne, zrno udari u čavao i izbi ga stupcu iz vrha a posljednji komadić ptića razprska se nad glavami gledalaca.

Dosle strepiahu mladi junaci, a sad je došao red djevojkam, da one zadrkću. Nijedna se nije s njim potajno vodakala, nijedna se nije smjela nadati, ali ipak nije bilo sumnje, da je ona, koju Nikola večeras izabere za streljačku kraljicu, i izabrano zlato njegova srdca. Ali Nikola, kanda je to bila već davno odlučena i uglavljeva stvar, baciv pušku na rame, ode na onaj šumski pristranak, obuhvati Margitu oko pojasa i ljubnuv ju srdačno u rumena ustašca dovede ju kao

Digitized by Google

kraljicu na strjelačko stanovište. Drugi mladići izabraše žurno svaki svoju djevojku, svirci se opet poredaše prvi i povorka krenu pol sata daleko na liepu glavicu, gdje je bio razapet streljački čador, i gdje se je imalo plesati kolo.

Margita stupaše blažena i ponosna uz Nikolu, koji ju pod pazuhom vodaše, i još ne dodje povorka do glavice, a već se bijahu sporazumljela njihova srdca, štono se, rekao bih, još od kolievke tihomice srastoše.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Važnost ugljikova dvokisa za rod ljudski.

Piše Dr. Križan.

Ugljikov dvokis ili ugljična kiselina jest plin bez boje i mirisa, nu slabo nakisela okusa; teži je od zraka te se može iz posude u posudu prelievati. Velikim tlakom i razhladom može se ugljikov dvokis u nemanjastu tekućinu pretvoriti, koja istom kod 76° vrije. U vodi je on raztopiv, nu raztopljen izčezava kao plin opeta iz vode. Plamen u njem podpuno ugasne, a životinje se uduše. Ugljikov dvokis zove se obično ugljična kiselina, akoprem je plin i to toga radi, što njegova raztopina upravo tako, kao kiseline lakmusom modro bojadisan papir crveno obojadiše. On se vazda u uzduhu nalazi,* te se neprestance radja u naravi na različitih mjestih; i to na površju zemaljskom, kao i u njezinu krilu. On se razvija gnjilenjem bilina i životinja, gorenjem, vrienjem piva i mošta i disanjem ljudi i životinja. Osim toga razvija se taj plin na mnogih mjestih u zemlji mnogobrojnimi lučbenimi postupci (procesi), te iz zemlje kad i kad velikim šumom izvire. Na ovom putu sukobi se često ugljikov dvokis s vodom, koja ga u velikoj množini usiše, a tim zadobije voda onaj ugodan kiseli tek, a mi poznavamo takovu vodu pod imenom mineralne ili kisele vode.

Najlaglje dobije se ugljikov dvokis, ako se na kredu u boci nalije razriedjena sumporna ili solikova kiselina.

Ugljikov dvokis je doduše otrovan plin, ali zato je on ipak za rod ljudski od velike važnosti. Ili zar možda ne poznajemo više otrova, koji su takodjer važni ljekovi?! Mi znademo naime, da su morfij, narkotin, strihnin, zatim otrov paskvice, kao i svi kovni otrovi najveća dragocjenost medju ljekovi.

Iz izkustva znademo, da čovjek i životinje kod običnoga uzduha — predpostaviv, da su zdravi — bez ikakve zapreke i težkoće mirno dišu. Metnemo li pako životinju u prostor, u kom se ugljikov dvokis nalazi, to možemo opaziti, da ona naskoro postane nemirnom, te da brže i dublje disati počme. Ostavimo li i nadalje životinju u pomenutom prostoru, opazit ćemo, da ona kratko vrieme još brže diše, a naskoro zatim sve slabije i polaganije, dok napokon i disanje, a i djelovanje srdca ne prestane. Taj čas udušila se je životinja. Disanjem naime došao je ugljikov dvokis u pluća. Krv, koju ugljikov dvokis tudjer nadje boravila je prije u tielu, te je radi toga napunjena već ugljikovim dvokisom, željno kisik očekuje, da se tako opeta očisti i pocrveni, nu disanjem dovadja se mjesto kisika ugljikov dvokis, koj spojen s jur pokvarenom krvlju u plućah udušaj prouzrokuje. Ugljikov dvokis ne uduši indi sam životinje, već njegova služba s krvlju prouzrokuje udušaj.

Kao što se udisanjem ugljikova dvokisa disanje samo pospieši, tako se može dovadjanjem kisika u prevelikoj množini u plućah disanje umanjiti, paće sasvim obustaviti, a da životinja ne prestane življeti. Upuhuje li se naime miehom u životinju uzduh, to ona s vremenom prestane disati, akoprem živi, te niti onda umah disati ne započimlje, ako se puhati prestane. I taj pojav imade svoj uzrok u krvi. Upuhivanjem uzduha dovadja se naime više kisika u pluća, nego ga je od potrebe, zato pluća i ostali organi tako dugo ne djeluju, dok se ugljikov dvokis i kisik ne izjednače. Istom onda, kada je krv kisik potrošila, započnu pluća opeta svoje djelovanje. Iz napomenutoga uvidjamo, da mora ugljikov dvokis sa kisikom u krvi u njekom ravnotežju biti, jer jedino uza shodni razmjer ovih plinova ljudi i životinje mirno dišu, i da je ugljikov dvokis akoprem je on otrov za naše tielo veoma važan.

Zdrav čovjek a i životinje dišu kroz čitavo vrieme svoga života neprekidno, mirno i malone jednakim tempom, samo za vrieme svoga klijanja u utrobi majke, i to još onda, kad već srdce kuca i sve česti organizma djeluju, spava još sveudilj disanje. Pa ako se pitamo, gdje imade taj čudnovati pojav svoj uzrok, saznati ćemo, da opeta u krvi. Krv, koja se djetetu u utrobi dovadja, imade doduše priličnu množinu kisika, ali veoma malo ugljikova dvokisa, te tako nije u stanju spavajuću silu za disanje u k tomu potrebnih organih probuditi. Istom onda, kada se diete narodi, te sobom donesen kišik naskoro potroši, čim se ugljikov dvokis u krvi umnoži te k disanju potrebne organe na svoje djelovanje uzbudi, počme diete disati. Zar indi

* Gledaj uzduh i njegova analiza u „Vienci“ od 1871. god. str. 283.

Digitized by Google

nije od velike važnosti ugljikov dvokis za čovjeka i sve životinje?!

Ugljikov dvokis nalazi se u svakoj vodi virnoj, a osobito mnogo se ga nalazi u kiselih vodah, koje su medju svimi ljekovitimi vodami najviše razgranjene te su vazda čovječanstvu mnogo koristile. Kako je ugodno, a ujedno i zdravo u takovih vodah kupati se, uči nas dostatno izkustvo.

Ugljikov dvokis jest napokon neobhodno potreban i bilinam, jer je on njihova hrana; a posredno je indi tim takodjer radu ljudskomu na korist. Kao što čovjek ne može bez kisika življeti, tako ne bi mogle opeta biline bez ugljikova kisa uspjeti, i tako su sva biča na zemlji zajedničkim vezom spojena; jer bilinam smážu ljudi i životinje potrebiti ugljikov dvokis, a biline daju nam i životinjam potrebiti kisik.

Narav samo pobrinula se je, da ugljikov dvokis, kao otrov, koj se neprestance u njoj razvija ipak ljudem i životinjam nahuditi ne može. Žali bože, da ovu blagodat naravi svi uživati ne možemo, jer većina nas mora ciele dane, dapače veći dio svojega života u sobah sprovesti, a tudjer se može disanjem zrak pokvariti, kao što se to u kasarnah, školah, a često i u malenih sobah sbiva. Da se zrak u sobah čisti, dobro je u njih imati biline s velikim lišćem i vodomete. Mirisno cvieće pako neka se u sobah ne drži, jer ono otimlje zraku kisik.

Na onih mjestih zemaljske površine, na kojih se ugljikov dvokis u velikoj množini radja, nije dobro dugo boraviti; zato je dobro, da se kod ulaza u rudnike i podrume za vrieme vrienja mošta, piva i td. svjetiljka ponese; ugasne li ova, onda znajmo, da imade mnogo ugljikova dvokisa tudjer i da je pogibeljno dalje stupati.

U početku našega svieta bijaše u njegovu uzduhu mnogo više ugljikova dvokisa, nego dan danas, i to je ono doba, koje sv. pismo spominje: I sve bijaše pusto i prazno. Voda i bilje očistiše s vremenom uzduh i prirediše tako zemlju za shodno pribivalište rodu ljudskomu i životinjam.

Politika i pjesničtvo.

Izvadak iz Šuselkine „Reforme“.

Povodom smrti Benediksove digoše neki bečki listovi veliku graju, da političnо nesjedinjen narod ne može imati velikih pjesnika.

Šuselkov list pobija to mnienje pozivajuć se na književnu poviest i premda je taj list podobro poznan po našoj domovini, to ipak sudimo, da će našim čitaocem, osobito mladićem, koji se kane posvetiti liepoj knjizi, dobro doći jezgra te razprave, pošto u njoj uploške dosta pouke imade.

Izostavljamo ono, čim Šuselkin list bečke centraliste biedi pa ćemo samo ono na našem jeziku protumačiti, što i nam vriedi.

Pisac te razprave veli:

Veliki za sva vremena uzoriti starogrčki pjesnici postali su u malih državicah, koje su, da pravo rečemo, samo gradske obćine bile; a najglasovitiji pjesnici velikoga rimskoga carstva niesu dalje doćerali nego do pukoga nasljedovanja grčkih uzora. U Italiji vjekovahu baš onda, kad je ta zemlja najviše razcjepkana bila, najglasovitiji, klasični pjesnici talijanski, a ti se uzkriljivahu baš na malih dvorovih i u gradovih, gdje se je onda najviše oko prosvjete nastojalo. Kad je nedostižni veliki Shakespeare svoje divne drame pisao, ne bijaše on gradjanin silne države velike Britanije i Irske, već bijaše samo gradjanin maloga kraljestva engleskoga, kojim je djevičanska kraljica Jelisava dosta silovito vladala, a Irska i Škotska ne bijahu onda s Englezkom spojene.

Obazrimo se posebice na njemačku književnu poviest. Njemačka je bila vazda u mnogo državica razcjepkana, dapače mnogi gradovi obstajahu posve samostalni i samosvojni. Pa se je ipak proslavila svojimi velikimi pjesnici.

Lessing je prvi razlupao okove, kojimi su njemačke muze prikovane bile uz tudje kumire, a on je rodom iz saske Lužice, te je u brunšvigskom Wolfenbüttelu i u patricijskom trgovačkom gradu Hamburgu duhom junakovao. Šiler je rodjen u sitnih malonjemačkih okolnostih te se je uzkrilio u istinu gigantičnim poletom svojimi „razbojnici“ u despotičnom zavodu male hercegovine wirtemberžke. A svemir obsižući Göthe proizišao je iz tjesnoumnoga patricijskoga družtva dosta filišćanskoga slobodnoga grada Frankfurta te je tuj svoja prva ne samo u njemačkoj već i u svemirskoj književnosti glasovita razdobna djela napisao. A taj veliki Šiler i taj još veći Göthe proboraviše najdičnije doba svoga vjekovanja i pjesnikovanja na hercežkom dvoru majucne tirinžke zemlje saskovajmarske, u idilično filišćanskom gradu Vajmaru (a Šiler u još manjoj Jeni), ta su dva velikana u suprotak malenkastim političnim i družtvenim okolnostim, koje su ih neposredice okružavale, baš onda najviše nebu nad oblake uzlećela i duhom i pjesmom.

I u španjolskoj liepoj knjizi izadje na vidik pravi narodni i k jednu visoko-pjesnički značaj baš onda, kad je još Španjolska u više malih državica podieljena bila, kad se još ne bijaše dostala monarhične sveukupnosti a kamo li bar onoga federativnoga zajedinstva, što ga je njemački državni ustav stvorio. Baš iz one dobe polieže najveći, najljepši i najglasovitiji spiev špecifične španjoljske književnosti, naime „spiev o Cidu“ (poema del Cid.)

Digitized by Google

Ta je pjesnička proslavba kastilskoga junaka Rodriga Ruy Diasa, koga njegovi zemljaci prozvaše Campeadorom (zatočnikom) i koga Arabi prodičiše imenom Cida (gospodina, bana) i najizvornije i najveće i najljepše djelo španjolske narodne književnosti, a izim toga sjajno prednjači u svemirskoj književnosti te se je živo dojimalo svieh naroda na polju junačke pjesme.

U velike žalimo, što se nije španjoljsko junačko i dramatično pjesničtvo razgranalo na temelju poviestnoga narodnoga značaja, koji se na Cidu ukazuje. To se je pako tiem manje desilo, čim su se više plemenske osobnosti stapljale, čim su se više samostalne poviestne pokrajine španjolske započele podlagati sveukupnoj monarhiji.

Junački spiev o Cidu sâm je nikao iz čila koriena pravoga narodnoga pjesničtva, postao je od priča, legenda i pjesama, koje idu po narodu od usta do usta, nalik na najveći narodni epos Grkâ, na Ilijadu, na njemački nibelunžki spiev i druga gigantska djela narodne i svemirske književnosti. Ali se španjolski pjesnici od zdrava koriena narodnoga pjesničtva istom mjerom sve više i više odstranjivahu, kojom se mjerom prava narodnost španolskih plemena potlačivaše, ne bi li se politični španjolski narod stvorio.

Pošto su Španjolci sveukupnu monarhiju posebnih tako zvanih katoličnih kraljeva utemeljili, ote skoro mah abstraktni lirski i didaktični pravac poviestnonu narodnomu značaju. Oponašanjem tudjih, osobito provencalskih uzora nastade doba dvorskih pjesnika, koji se na polju dvoranske umjetne lirike natjecahu. To vam bijaše ponajpače ono konverzacijonalno pjesničtvo, koje prečimice zabavku i pobožnosti visoke i najviše gospode služaše te se u tiesnom krugu dvoranske galanterije i bogomoljstva vrziaše te od monotonije i od siromaštva ideja bolovaše. Napisaše silu božju pastirskih i ljubovnih romana te duhovnih drama. U mnogih tieh diela biaše doista pjesničke vrednoće, ali im ne dostavaše narodnoga značaja, ili samo na španjolsku u toliko naginjahu, u koliko se Španjolci postajući političnim narodom lišavahu izvornoga narodnoga značaja. U tom razdoblju liepe književnosti španjolske dočeraše do duše jezik uploške i posebice do nekoga vrška, utakmice ugladjivahu pjesničke oblike, usavršivahu stihotvorbu te ju obogaćivahu prihvatom tudjih, osobito talijanskih obrazaca; ali ponajprvo opažamo na toj radnji oskudicu izvorne narodne jezgre a za tiem oskudicu pjesničke obćenitosti, opažamo, da su i vrlo duhoviti pjesnici verigami dvoranskih običaja i mode bili zapriečeni doviti se pravomu ženijalnomu uzletu.

Pošto je tako španjolsko pjesničtvo postalo dvorskom službom, to ga je i snašla sudba španjolskoga dvora. Za najsjajnijega razdoblja španjolske monarhije, za Filipâ, zasja i pjesničtvo sjajnimi djeli gore spomenute vrsti, a zajedno se s dvorom i monarhijom izopači i omlitavi. Tako se je moralo desiti, da se je i najveći španjolski pjesnik Cervantes do prave narodne i k jednu obćenite visine samo tiem uzkrilio, što je svojim neumrlim „Don Quixotom“ velikošpanjolski narodni značaj, kakav se u uniformi univerzalne monarhije ukaza, na ruglo iznio i smiešno oponio.

Dočim je u velikoj španjolskoj univerzalnoj monarhiji, gdjeno sunce nikad ne zapadaše, pjesničtvo malenkasto postajalo, uzkrsnuše u politično razcjepkanoj Italiji kao i u Njemačkoj u malih, politično nejakih a družtveno borniranih krugovih najveći klasični pjesnici, koji su svojom uploške narodnom i svemirskom vrednoćom na glasu.

Najveći talijanski pjesnik, a jedan izmedju najvećih pjesnika svieh vremena i svieh naroda, Dante Alighieri sin je male republike fiorentinske, služio je toj republici u tiesnu joj obsegu vojničkom, diplomatskom i magistratskom službom, a kad ga s političnih razloga iz rodnoga grada prognaše, prebijaše se kojekuda te življaše na malih dvorovih u Veroni i Raveni našav u njihovih malih dinasta zakrilje i pomoć. I taj iz majucnih političnih okolnosti nikli i u te politične okolnosti zapleteni pjesnik sazda „divinu commediu“, gigantsko djelo gorostasnoga duha, knjigu svieta u najpunijem smislu rieči. Dante je sâm svoj veličanstveni spiev čednim načinom krstio „commediom“, nešto radi s početka grozne a potla vesele i blaženo dovršujuće se sadržine, a nešto s toga, što je već onda, kao što je i danas, bilo u običaju, vjekovanje svieta u vidu osbiljne satire nazivati komedijom. Divećemu se staromu svietu omilje pridavnik „divina“, kojim tu komediju božanskom označivaše.

Dante opisuje u svojoj komediji prividjaj, tobože da je vodjen Virgilom, zastupnikom ljudskoga razbora obišao pakao i čistilište, zatiem da je u družtvu Beatrice, zastupnice bogoslovja i božanske objave, te nakon vodjen svetim Bernardom kroz različita nebesa dospio vidjeti trojedinoga Boga. Pjesnik opisuje nedostižnom ženijalnošću pakao, čistilište i raj, to prvo boravište ljudi. Tada se uznese kroz sedam planetnih nebesa i kroz nebo zviezdâ stavnicâ, te kroz „primum mobile“ do vazda mirujućega siela Božanstva, do „empyräa“. U svih tih svjetovih, kroz koje pjesnik prolazi, sastaje se i razgovara se s odličnimi pokojnici, i ti su razgovori puni mila usrdja i sjete, puni strahote i puni groze. A uz to razpravlja pjesnik o najtežih i najviših pitanjih mudroslovja i bogoslovja, te plemenitim i ćudorednim gnjevom opisuje izopačene gradjanske i ćudoredne odnošaje Italije, i crkve i države.

Digitized by Google

Sva svjetska književnost ne ima od Dantove božanske komedije ženijalnijega, veličanstvenijega, hrabrijega i slobodnijega djela, to djelo prosudjuje najviše želje i brige svieta, i proričućim glasom razodieva budućnost, a ipak je postalo u onda nesjedinjenoj, necentralizanoj Italiji.

Dante se bijaše popeo do vrška prosvjete svoje dobe, ta prosvjeta bijaše visoka i sjajna. Dante bijaše temeljit pravnik, i veliki državnik, bijaše obsežna znanja u staroj i novoj poviesti u zemljopisu, mudroslovju i zvjezdoslovju, u mitologiji i prirodoslovju.

Dante ne bijaše prijatelj razcjepkanosti Italije, ali ne bijaše prijatelj ni despotičnoj centralizaciji; jerbo, kako reče, narodi i države imadu svoje osobitosti, koje se posve različitimi zakoni uredjivati moraju.

Dotle pisac reforme.

A tko bi nam zamjerio, kad bismo nadovezali: pogledajte tamo na naš mali ali slavni Dubrovnik. Nije li se ondje rodio i na slave krilih uzdigao Ivan Gundulić? Ne bismo li smjeli spomenuti našega Preradovića i divna pjevaoca smrti Čengić-agine?

Ej hrvatski sine! ne boj se, ne oklievaj, iz malih okolnosti mogu se uzkriliti dusi velikani.

Ali treba najprvo ono, što Bog daje, a onda poštenja i mara i silne — silne nauke!

LISTAK.

Narodno kazalište. Dužnost nam je izviestit občinstvo o znatnijih komadih, koji su za posliednjih dana prikazani bili na našem pozorištu. U obće možemo reći, da smo do toga došli, da se i drame kod nas valjano prikazati mogu. Glumci su doista vješti i revni, te se mogu takmiti sa družinami većih provincijalnih kazališta, a i redateljstvo drame je sigurno, vješto i revno. Čini se, da su se i glumci prvih struka okanili zlosretne priedsude, da smiju prikazat samo uloge, koje važu nekoliko funti. Dvie tri radi smo prišapnut upravi. Niesmo cjepidlake, ne smatramo smrtnim griehom, ako se ne drži strogo repertoir, znamo, da se tuj pridesi sto i sto nenadanih promiena; nu kraj svega molili bismo u ime veće strane posjednika loža, da u razredbi medju parnimi i ne parnimi predstavami bude bar malko reda. U tom obziru vlada pravi darmar.

Od predstava spomenut ćemo „Ljubav i spletku“ od Šillera, „Pustolovinu kralja Stanislava Leszczinskoga“ od ?, „Dianu de Lys“ od Dumasa sina, i „Moniku“ od Kollára.

Kako je naše družtvo dobilo nekoliko novih sila, naravski je i lakše bilo razdieliti uloge „Spletke i ljubavi“, razdielit ih bolje, nego li prošlih godina. Samo u jednoj ulogi ne možemo odobravati promjene. Staru Millerku nije imala prikazat gja. Jovanovićka, već kao i prije gja. Bajza.

U prvom redu stajahu dakako gja. Ružička (Luiza) i g. Jovanović (Ferdinand). Gja. Ružička prikazala je mužikantovu kćer ove godine bolje nego lani. Prikazanje bijaše ovaj put mnogo svjestnije. Gja. R. došla je već do toga, da umie osvojit i proniknut cielu ulogu, da omjeri osjećaje i afekte, te da tako iznosi sve tančine dramatičnoga značaja, pa ako ju i strast zanese, ne će je ostavit razbor, a srdce i razbor to je dualizam potrebit svakomu umjetniku. Jednom rieči, gja. R. vladala je ulogom, što je osobito potrebno kod Luize, ne će li svoje sile iztrošiti pustom deklamacijom. U Luizi se vidjelo, da je gja. R. ulogu potanko proučila, a opet se nije činilo, kan da je to nešta umjetno naučena.

Da će g. Jovanović Ferdinanda dobro prikazati, znali smo već od prije. Žestina, koju zamjenjuje muževan mir, očajanje, koje se prometne neoborivom strašnom odlukom, borba proti vieku, proti svietu za ljubav, čast i čovječnost, sve to prikazalo nam se liepo, naravski.

Nov bijaše Rajković kao predsjednik i g. Brani kao Wurm. Zanimalo nas, kako će jedan i drugi svoju zadaću riešiti. I jedan i drugi kušao je stvorit nešta samostalna ne držeći se pozorišne tradicije, i jedan i drugi pokazao se kao misaoni glumac. Shvaćanje g. Rajkovića odobravamo posve. Hladni mir, proračunana promišljenost, koja kadšto zalazi u ironiju, dolikuje sebičnu državniku više, nego otresita strogost i hinjena zabrinutost za sina, kako to običavaju prikazat glumci. Sviestno i razborito razvijala se Rajkovićeva igra sve do kraja; tu budne (u zadnjem prizoru) prebrza, tu se je R. ponešto odviše zanio, i prevrat u značaju predsjednikovu bijaše ponešto nejasan. U svem ne smiemo g. Rajkoviću uzkratiti hvale, što vješta, valjana glumca ide.

Branijev Wurm bijaše originalan, ne ćemo reći bez prigovora. Obično prikazuju Wurma kao djavola. Brani je znao, da to ne valja, da Wurm nije nego čovjek. Nu ugibajući se bojazljivo toj mefistofelskoj tradiciji, zašo je u drugu protivštinu, njegov Wurm bijaše, kraj svih vještačkih tančina, nešto mlitav, premalo radin ondje, gdje se upravo njegova aktivnost pokazati mora.

Živa realistična slika bijaše Miller g. Mandrovića, slab, gdje slab biti mora, rogoboran do nesmotrenosti, gdje ga obujmi strast i bol, al sve to umjereno, da se ti kontrasti ne prikazuju kao pusta komika.

Lady Milfort gčne. Perisova bijaše izvrstna slika. Dialog sa Ferdinandom a poslije sa Luizom izvela je upravo vještački.

Digitized by Google

G. Plemenčić kao Kalb nije se mogao posve otresti komike, a gja. Jovanovićka kao Millerka gdjegdje je premalo, gdje suviše karakterisala.

Gčna. Culifajeva st. (sobarica) ne znajući drugoga, umjela je bar ulogu na pamet. Niema igra g. Bunića (sluge) bijaše grozovita.

„Pustolovina“ prikazuje nam ljubavnu sgodu poljskoga kralja Stanislava Leszczinskoga, koja se svršava ženitbom sa liepom knjeginjom Jadvigom Lovinskom. Radnja je laka, vješto zapletena i vrlo dosjetljivim dialogom prepletena — radnja je francezkoga kroja. Značaja ima u toj komediji vrlo malo, a poljskog značaja, ako izuzmeš starog kneza Lovinskoga, ni malo. Prema zapletu mogle bi situacije mnogo življe, mnogo krepče biti, nu pisac kan da se je tomu ugibao. Nu u svem obiluje „Pustolovina„ zdravim lakim humorom, te zabavlja obćinstvo vrlo dobro.

G. Rajković (knez Lovinski) zaslužuje, da ga spomenemo na prvom mjestu. Baš vještački prikazao je sliku starog poljskog boljara, u teoriji ravnodušna Aristotelovca, u praksi ovijana aristokrata, dobra otca, priprosta čovjeka.

G. Rajković izradio je tu sliku potanko, te je na novo zasvjedočio svoj liepi glumački dar.

Ostali značaji radjeni su manje više po francezkoj šabloni, kako već rekosmo. Prikazivanje bijaše vrlo dobro. G. Jovanović (kralj) g. Brani (vojvoda Halički) gja. Ružička (Jadviga) gg. Plemenčić i Ružić i gja. Jovanovićka zadovoljiše nas posvema. Kazalište bijaše u prkos zanimivu komadu i dobromu prikazanju slabo posećeno. Ponešto je dakako krivo nehajstvo obćinstva, nu ponešto i nepojmivi nered, kojom predstave sliede.

„Diana de Lys“! Šta da kažemo o njoj? Kad čitamo na oglasu, „Drama od Dumasa otca ili sina,“ znamo po prilici, da ćemo vidit kakov paradoxon, kakvu ne riešenu zagonetku iz života krasnoga pola, al znamo i to, da će taj paradoxon u potankostih vrlo domišljato izradjen biti. Dumas otac i sin uzimlju si kao temelj svojih dramatičnih radnja obično ženski grieh, bio zamišljen i počinjen.

I „Diana de Lys“ komad je takove vrsti. Grofica de Lys udaje se po običaju aristokracije i po volji drugih ljudi za ne ljubljena muža. Odatle joj onaj ne vezani slobodnjački značaj. Poslije bukne u njoj pravo čuvstvo ljubavi za umjetnika slikara. Osjećaj prometne se strašću, razbor savlada nesmotrenost. Konflikt tu nastaje medju socijalnim zakonom i srdcem. Pa kako se rješava taj sukob? Hitcem iz samokresa, kojim uvriedjeni muž ubija ljubovnika. To je smjelo, vrlo smjelo. Pisac stvara premisse, te ih dovodi do silovita zaključka. Pitanje nije riešeno, već presječeno jednim mahom. Karakteristika je dakako fina, dialog duhovit, al to nije glavna stvar, to su samo uzgredna sredstva, koja vještački zaklanjaju glavne mane komada. Tako je, čini nam se i naše obćinstvo taj komad shvatilo. Predstava bijaše baš izvrstna. Govor tekao je mirno, naravski, glavne točke govora bijahu dobro naglašene, sve bijaše pristojno i udesno. Gja. Ružička kao Diana upravo nas je zaniela i lakoćom igre i prirodnim, elegantnim kretanjem. Bijaše jednom rieči prava salonska gospodja.

Grof de Lys g. Mandrovića bijaše slika cjelovita, omjerena, savršena. Ta uloga može u pojedinih prizorih glumca lako zavest, da prelazi mjeru, da ga zanese strast do žestine, koja izobrazuje značaj. G. Mandrović mjerio je značaj grofa pravom, vještačkom mjerom netražeći suvišna efekta.

Slikar Pavao Aubry glavna je mužka uloga u drami. Ne možemo reći, da je osobito simpatična. Sgode nesretnih ljubovnika do volje su nam poznate, te izlaze manje više na jedno, nu naš je način mišljenja o družtvenih odnošajih drugi nego onaj Dumasa mladjega, i kraj svih vrlina, što ga pisac pripisuje svomu junaku, kraj svega dosjetljivoga dialoga, kojim je Dumas nakitio Aubry-a, čini nam se njegovo putovanje za groficom odurno. Vješta igra g. Jovanovića, njegov laki, promišljeni govor izgladio je ponešto tu tamnu stranu lakoumnoga značaja, te ne osjećasmo toli oštro antipatiju proti Aubryu.

Vajar je Taupin parižki tip. Član tako zvane „jeunesse doréc“, koji se skuči pod jaram ženitbe, koj se uvjeri, da ga je žena prevarila, i kad zateče ženu na nevjeri iz kuće odtjeran bude, čovjek, sit svieta, koj umuje o umjetnosti i ljubavi osobitim dosta ciničkim načinom — to vam je Taupin. Premda je uloga uzgredna, crtana je u malo osobitom pomnjom, a gosp. je Rajković pogodio pravu žicu i proniknuo namjeru piščevu skroz i skroz. Njegov Taupin bijaše zanimiva charga.

Druge uloge kao: Gospodja Lussien (gja. Bajza), Marcelina de Launay (gja. Perisova) vicomte Ternou (g. Ban) vojvoda Rivau (g. Brani) nuzgredne su, ali valja priznat, da su naši glumci posve uspjeli, i pravilnom igrom ukrasili cjelinu. Kako rekosmo, predstava bijaše savršena.

O „Moniki“ Kollarovoj govorili smo, ako se ne varamo, prošlih godina obširnije. Monika ima puno mana, al stoji dobro u repertoiru zagrebačkom. Predstava bijaše ne savršena, što se ima ponajviše pripisati promuklomu grlu gospodina Freudenreicha, koj je glavnu ulogu (Lamberta) prikazao. G. Freudenreich riešio je svoju zadaću što se same igre tiče dostojno, al osjećaje, strasti protumačivati hrapavim grlom to je upravo nesnosno. Čudimo se u istinu, da g. Freudenreicha ne vidimo na pozorištu, kad je zdrav, a da ga vidimo, kad je bolježljiv, u obće smo ga do sele vrlo malo vidjeli u igrokazu: čujemo, da si on prisvaja pravo samo one uloge prikazivati, kojih on hoće, i da je ravnaljstvu vratio čitav tovar prijašnjih svojih uloga. To ne valja, ni kako

Digitized by Google

ne valja. Liepa doista reda, kad bi si svaki glumac sam mogao birati uloge; toga ne ima nigdje na svietu. Tuj dakle ne ima šale i uprava mora, da tomu umišljenomu pravu kraj učini. G. F. plaćen je kao aktivan glumac, dakle mora, da bude aktivan, jer će ga inače morat drugi aktivniji zamienit. Za prošle zasluge daje se samo mirovina, velika plaća samo za sadanje zasluge, a tužakanje proti upravi na vladu i sabor ne pomaže ništa. Bila nam je dužnost, da to iztaknemo, jer našemu kazalištu treba radinih sila.

Vjernosta Adlar Felsecky jest čovjek, koj se je nevjerom, izdajstvom, okrutnošću popeo na najvišu čast kraljevine. Nedjela prometnuše se u njegovoj duši uvjerenjem, koje se opravdava nekom težnjom za obćom oktrojiranom srećom Česke pod Ferdinandom II. poslije bjelogorske bitke. Tužna dakako sreća, koja nije jaka opravdati nevjere. G. Mandrović shvatio i izveo je taj karakter tako, pa je i uspio. Njegov predšastnik g. Peleš latio se je u toj ulogi drastičnijih sredstva, prikazao je malodušnog tirana, te je tako promašio namjeru pjesnika.

Moniku prikazala je gja. Ružička. Monika je uloga, koja gledaoca ponešto odbija; tolika osvetljivost, dapače personificirana osveta ne naravska je za mladu, djevojačku dušu, osobito kad je osveta dugotrajna, promišljena. G. Ružička, budući vješta glumica, znala je medjutim naglašivati jače bol duše, a slabije osvetljivost, te je s toga podpunoma uspjela. U velikom dialogu sa Vjernostom upravo nam je potresla dušu.

G. Jovanović je deklamatornu ulogu Odolana vješto svladao. Kastelan g. Plemenčića bijaše odviše komičan, odviše ne miran. Nasuprot je g. Rajković slugu prikazao bez prigovora. Stari Husita g. Leskovića bijaše slika vrlo ne jasna. g. Bunić (niemi sudski pisar) hoće po svoj prilici, da se naobrazi za karakkternog glumca, te silom smišlja nekakvu niemu — al vazda nespretnu igru. Kao pisar šarao je u zadnjem činu neprestano po bieloj artiji i onda, kad su bili najstrašniji prizori. Svi su na pozorištu naricali, a pero g. Bunića je škripalo. Bog zna, šta je pametna napisao, al u buduće neka se okani takove komedije, koja samo smeta.

Izim tih komada prikazane su još i malice „Muž u stupici," stara komedijica, kod nas davno poznata pod imenom „Solidan suprug" i „Školski nadzornik". Dá vidjesmo i nekakvu „Soireé fantastique". Hvala liepa za takvu fantaziju, mi svečano protestiramo proti tomu, da na pozorištu našeg umjetničkog zavoda psi skaču kroz obruče, da se klovni koprcaju, itd. To spada u cirkus, u daščaru, al ne spada na narodno kazalište. Veći dio obćinstva bijaše upravo ogorčen proti tim nedostojnim prizorom, i mi još jednom protestiramo, jer znamo i oštrije pisat.

— Dne 6. t. m. pjevala se opet Zajčeva komična opera „Boysijska vještica." Ciela predstava podje vrlo dobro za rukom. Gčna. Neugebauerova uspjela je u ulozi Florence osobito, razvijajući liepo svoj umiljati glas. Prikazivanje bilo je dakako u nje nešta slabo, al to joj rado opraštamo, znajući, da će se kraj svoje revnosti i sposobnosti skoro i u tom izvježbati. Na jednu mánu dužnost nam je ipak svratiti njezin pozor, a to je glasbena deklamacija. Veliko je preimućtvo pjevača, dapače uvjet umjetnosti, da se svaka ricč i u ariji i u recitativu dobro razumie, a toga jošte ne ima kod gdčne. Neugebauerove.

G. Novak (Grisaille) pjevao je pristojno, al nije dakako ni s daleka dostignuo predšastnika svoga g. Kašmana. Gčna. Culifajeva (Favori) pjevala je dosta dobro, ali govoreć prozom njemčukala je ne milo. Izgovor samoglasa i suglasa bijaše posve pogrešan. G. redatelj mogao bi malo bolje na to pripaziti, a neke gospodične neka za kulisami ne švabčare.

G. Raverta riešio je pjevačku zadaću dobro, ali igra! Mi g. Ravertu ozbiljski opominjemo, neka si malo više glumačke vještine steče. Ovako ne ide.

Da su gja. Lesićka i g. Plemenčić st. izvrstni kao Melanija i Croqueferblanc, razumieva se. Sborovom i ukupnomu pjevanju ne ima prigovora. Vojska bijaše starorimski dakle nespretno obučena, i dosta slabo uvježbana. Orkestar je sada hvala bogu podpun. Obćinstvo je pri kraju burno izazvalo našega Zajca i gčnu. Neugebaurovu.

Š.

Književnost. Izišao je 1. broj povećanoga lista „školskoga prijatelja" na 1. stud. 1873. Izdaje ga družtvo „narodna škola" a uredjuje ga Josip Gall. Sadržina mu je: Naše želje i težnje. — O naših čitankah. — Biskup Slomšek kao pedagog. — Kako je gdje pogledom na obrazovanje žena. — Naše školstvo. — Sitnice za realnu obuku. — Dopis iz Vinkovaca. — Viestnik. Izilazi na četvertini dvaput svaki mjesec, ciena mu je 3 for. na godinu, članovi „narodne škole" dobivaju ga za 2 for. na godinu. Gledajuć na družtvo, koje ga izdaje i na sadržinu prvoga broja sudimo, da je to takmac školskomu listu „napredku", a prijatelj je slozi medju svećenstvom i učiteljstvom. Iznenadilo nas je, što školski prijatelj hvaleći koledar „danicu" zamiera tobožnjemu izpravku Preradovićevih pjesama. Pokliznuo je školski prijatelj; jer nije korektor „Danice", već je sâm Preradović svoje pjesme popravio, a i pravo je, što je to prema današnjemu napredku jezika učinio.

— Pitaju nas sa mnogo strana, je li šta ima književnih plodova iza pokojnoga nam druga Dežmana. Mi sami tražismo i sami odgovor na to pitanje prije, nego se je pojavilo u obćinstvu. Do koji dan moći ćemo našim prijateljem obšir-

Digitized by Google

nije na to odgovoriti te uvjeravamo ih ujedno, da ćemo gledat, da se sva ta ostavština iznese na vidjelo. Poslije dakako biti će naša briga skupiti sve raztrešene po listovih plodove Dežmanove, pisane stihom i prozom, te izniet ćemo ih pred hrvatski sviet. Za sada možemo kazati, da nam je poznato, da je Dežman zasnovao bio veliku junačku pjesmu „Ljudevit posavski,“ al je žalibože samo dva pieva izradio, isto tako je ne dovršen ostao libreto za komičnu operu iz primorskoga života. Tom prilikom umoljavamo sve prijatelje, koji imadu podataka o njegovu životu, ili pisama tičućih se književnosti, neka nam ih ustupe za porabu u izvoru ili priepisu, da bude životopis pokojnika što podpuniji, a karakteristika savršena. Pisma takova najzanimivija su za literarna historika, nu kod nas se žalibože nije na to pazilo, te je mnogo dopisa naših književnika propalo.

— Od hrvatskog u Zadru izlazećeg časopisa „Prava“ pod revnim uredničtvom Antuna Šimunića izišo je sedmi broj. U njem su uvršteni sliedeći članci: Poziv uredničtva. Novi kazneni postupnik od Frana Zahara. Narodna presuda vjerene pak razvjerene djevojke od Vuka Vrčevića. Sgodjaji gradjanski i kazneni. Prva javna razprava mjestnog suda. Zakon grada Kastve od g. 1400. Viesti. Mi sa svoje strane i opet preporučamo taj vriedni list pravničkomu obćinstvu i bilo bi vriedno, da ga naši pravnici pomažu perom. „Pravo“ moglo bi svakako biti organ, koj bi morao protumačiti Hrvatom s ove i s one strane Velebita različiti razvitak pravni i upravni, te iznositi na vidik ostanke staroga prava.

— Poznati naš književnik Kostrenčić, činovnik carske knjižnice u Beču, i suradnik našega lista, izdao je njemačkim jezikom djelo o razvitku hrvatske i slovenske protestantske književnosti. O tom djelu doniet ćemo obširnije izvješće.

— Jubilej rodjenoga dana Petrarkina slavit će se buduće godine u gradu Arqui. Na čelu odbora stoji poznati talijanski pjesnik Aleardo Aleardi. Pod nadzorom samoga kralja Viktora Emanuela pripravit će se sjajno djelo pod naslovom „Petrarca ed il suo secolo“ (Petrarka i njegov viek). Knjiga ta doniet će članke od Mammiania, Cesara Cantù-a, Tomazea, Ferraria i drugih otmjenih talijanskih pisaca. K svečanosti biti će pozvani književnici od svih strana svieta.

Banova slika. Česki „Svetozor“ donosi u 44. broju sliku i mali posve vjerni vjekopis našega preuzv. bana Ivana Mažuranića. Milo nam je, što taj česki list diči našega velikana, samo žalimo, što ne imamo vješta ksilografa, koji bi po naravi izrezao umiljatu sliku našega bana, jer nam se u ostalom krasna slika, izradjena po svjetlopisu Josipom Mukarovskim, čini nešto premrka. A koliko bi trebalo, da baš ovaj naš list i na tom polju stazu proprti i tim većma obćinstvu omili!

Umjetnost. Za poprsje Kurelčevo, sto će ga naš Rendić po krasnom od sadre izradjenom kipu, od mramora izklesati, sakupljeno je već po izkazu u „Obzoru“ 48 fr. Radujemo se, što čitajući imena prinosnika naidjosmo na imena dičnih rodoljubka. Tako valja, velika im hvala! Mislimo pak, da bi naše gospodje uhvatile duši mjesto, kad bi se sastale i namakle Rendiću isto tako po njih i po Rendića dični rad, a to je kip našega svietloga bana!

Napjev Prešernovoj pjesmi „pod oknom“ koju smo u predzadnjem broju pohrvatili, sastavio je doduše g. Fleišman, i po tom napjevu pjeva vesela slovenska omladina tu pjesmu. Ali nam pišu iz Gorice, da ima puno divotniji napjev od Dra. Ipavca, koji na glasbenih posielih gospoduje. To na znanje našim pjevačem i pjevačkim družtvom.

Dopisnica uredničtva.

Molimo svu gg. dopisnike i pomoćnike, da pisma tičuća se književnoga ráda uprave na „Augusta Šenou“ suradnika ovog lista. Pisma tičuća se predplate imadu se upravit na „Odpravničtvo Vienca“ u svilarskoj ulici u kući dioničke tiskare.

— Prevodiocu Lamartinove pjesme „Povratak u otčinski dom.“ Primismo i pročitasmo vaše pismo i prievod. Misli u pismu izražene vrlo nas vesele, uztrajte mariti za hrvatsku knjigu, obodravajte svoje mlade sudrugove na rád. Bilo bi doista želiti, da se medju našom mladeži nadje više brižnika za hrvatsku liepu književnost. Ne budi vam žao, da vam prievoda ne priobćimo u ovom listu. Vidi se da u vas dara ima, ali je tehnika ne savršena. Medjutim radite za sebe dalje i pošljite nam za koje vrieme lakše stvari. Lamartina prevoditi vrlo je mučno i za vještaka. Čitajte marljivo domaće pjesnike, da se priučite gladkoj, pravilnoj formi. Valjda ste opazili, da je u nas naglas usvojen kao temelj stiha. Govor mora da je i u pjesmi naravski, razumljiv; ne treba suviše kititi, i trpati u pjesmu lokalizme. Srok mora da je čist, neprisiljen. Velite, da Lamartine ne ima pravilna mjerila. Varate se. Francuzi i stari i novi paze osobito na formu. U francezkoj pjesmi broje se i nieme slovke, što ih Francez u prozaičnom govoru progutne. Možebit vas je to smelo. Do vidjenja!

— Knjižari braće Jovanovića u Pančevu. Primismo „Kočinu krajinu“. Za koje vrieme sliedit će obširna ocjena. Molimo za druge nove knjige, koje su kod vas izišle.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 46. U Zagrebu dne 15. studenoga 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Lasta. — Suparnici. — Goldsmithova balada. — Margita. — **Pouka:** Na bledskom jezeru. — **Književnost i umjetnost:** Šta je Ivan Dežman ostavio na pismu. — **Listak.**

LASTA.

Spjevao Aug. Šenoa.

Leti lasta preko mora,
Leli lasta preko gora;
Na kraj sela
Na krov sjela.
Čuj me lastice, čuj!
Šta si vidjela tuj?

Do prozora sjedila djevica
I mekani prela lan,
Na licu joj cvala ružica,
Oj pjevala cieli dan.
Kraj velike ilove peći
Sva blažena starica sjedi,
Jedinicu milo si gledi,
I sniva o raju, o sreći.

Leti lasta preko mora,
Leti lasta preko gora;
Na kraj sela
Na krov sjela.
Čuj me lastice, čuj!
Šta si vidjela tuj?

Do prozora uzdiše djevojka,
Na ruci joj dragulj sja,
I blieda čeka vam miloga.
„Dà, doći će! Je l'?“ Tko zna.

U ruci majčici knjiga,
Tu moli, moli i moli;
Ah staricu peče i boli
Sramota, žalost i briga.

Leti lasta preko mora,
Leti lasta preko gora,
Na kraj sela
Na krov sjela.
Čuj me lastice, čuj!
Šta si vidjela tuj?

Do prozora ležala djevojka,
Okò nje venuo cviet,
I ledene ruke si skrstila,
Na prsih joj križić svet.
Šapućuć „Pokoj i amen!“
Već majčica oči joj sklopi,
Pa svetom ju vodicom škropi,
I dahne — i budne kamen.

Leti lasta preko mora,
Leti lasta preko gora;
Na kraj sela
Je li sjela?
Čuj me lastice, čuj!
Ne ima lastice tuj.

SUPARNICI.

Izvorna pripoviedka od Jos. Eug. Tomića.

Dok je dio Hrvatske, do medje Save, stajao, početkom ovoga vieka, pod žezlom Napoleona I.. živio je u okolici karlovačkoj imućan vlastelin Budaj na svojem imanju, što je ležalo pravcem od Karlovca do Metlike.

Bijaše Budaj vlastelin pravoga hrvatskoga kova, vjeran običajem svoga naroda, ali prijatelj nove vladavine, koja bijaše, kako starci poviedaju, vcoma u volji našoj vlasteli, a i samomu težačkomu stališu.

I dan danas spominje narod u gornjoj krajini, i tamo od Karlovca do Zagreba i

Digitized by Google

Samobora, kako je vladala sigurnost osobe i imetka za gospodstva Franceza. Što je tko izgubio na cesti, nije nitko živ posvojio, nego, ili je ostavio ondje, gdje je ležalo, ili je odnio u crkvu, pa metnuo na žrtvenik, da vlastnik što lakše dodje opet do izgubljene stvari. Plug, motika, drljača i ine spreme za težanje niesu se donosile kući, već ostavljale na njivi, pa ih je sutradan našao svatko onako, kako ih je ostavio, pače, kažu, da je to baš i zapovied bila, da nitko ne smie ratilâ kući dopremati. I štovalo se tudje vlastničtvo.

Da što, da su gospoda Francezi započela strogo i nemilice vladati, ali to bijaše potreba samo za početak, dok se je uvjerio sviet, da se nije šaliti sa zakonom i pravdom; onda se je pokorio. Mnoge štopske tavnice izprazniše se posvema, a biela, na njih iztaknuta zastava navješćivaše radostnu viest pukovniji, da u tavnici ne ima nijednoga uznika! Kolika dika bijaše to dotičnoj pukovniji!

Al osim toga uzeše Francezi na oko i zanemarene naše ceste u prilog trgovine. To njihovo nastojanje još se i sada spominje i hvali. Znali su oni u mnogom pogoditi žilicu našemu narodu, pa ih je ovaj i štovao.

Nu kao što bijaše nenadan prielaz s jedne vladavine u drugu, smatrahu mnogi, a osobito u gornjo-krajiških pukovnijah, da bi sramotno bilo služiti francezkomu caru proti dvoglavu austrijanskomu orlu, pod kojim su tako dugo i slavno vojevali naši krajišnici. Tako se dogodi, da je broj vojničkih bjegunaca silno narasao, a jer ih je oblast progonila, ne ostade im ino, nego se dati na hajdučtvo. Niesu, doduše, plienjali domaćih ljudi, al su tiem više vrebali na vojničke transporte i poštu.

Kako su morali prehranjivati se od dana do dana, tako su i drzoviti postali, i što bi god napali, to bi i osvojili. Cesta od Karlovca do Metljike bijaše jedna od najnesigurnijih. Svakoga tjedna čulo bi se, da je ugrabljen ovaj il onaj transport, vojnici poubijani, ili pošta orobljena.

Da se tomu kraj učini odluče vojne francezke oblasti postupati najvećom energijom.

Jake patrole vrvile su onim krajem; vojničke pratnje svakiput podvostručene. Sva vlastela dobiše od oblasti strog nalog, da idu u svem vojsci na ruku. Takav nalog dobio i vlastelin Budaj, pa ako je i bio oduševljen pristaša nove vladavine, nije ga čitava stvar jako obveselila. Znao je on dobro, da će to biti neka nova vrst javnoga tereta, a tomu niesu hrvatski plemići nikada prijatelji bili.

Bijaše nekako u jesen poslije poldana. Stari Budaj izvalio se legoma na star naslanjač u jedaćoj sobi i na glas računa, koliko će dobiti vjedara vina, po što će ga i komu najbolje prodati. Njegova žena, vremešna doduše, al dobro upitana i zanimiva lica gospoja, sluša ga ravnodušno i zarubljuje ručnik od domaćega platna. Do nje sjedi kći joj Ivka, ili, kako su ju onda radi bontona zvali, Jeanetta. Djevojci bijaše kojih 18—20 godina, crnomanjasta, vatrenih očiju, visoka stasa, ali i omašna uza to. U licu joj se zrcalilo nešta, što je više zanosilo na mužkarsko, zato je njezin otac i kazivao, da mu je kći prava borovnjača hrvatska. Osbiljnost njezina svakomu je padala u oči, i mnogi mladić, nije imao volje, da joj se baš radi toga približi.

Jedini sin Budajeva susjeda, vlastelina Vojnić bijaše svakdanji, tako rekuć, gost u kući Budajevoj, i to radi Ivke. Mladi Silvin Vojnić bijaše star 22. godine, smedje kose, a posve crnih obrva i brade. Tielom pravi gorostas. Od svih mladića, što ih je liepa Ivka vidjela, ušao joj je Silvin Vojnić najviše u volju. Sva okolica govoraše o tom, da su ovo dvoje jedno za drugo kao rodjeni, a i ono dvoje mladih ljudi vjerovalo u to i tako se i vladalo. Jedino moglo se reći, da medju njima ne bijaše pravoga pouzdanja i srdačnosti. Ivka bijaše preosbiljna i muževna za djevojku, a Silvin premrk za mladića. Bijaše medju njima više poznanstva, nego li ljubavi, bar kako se je činilo.

I Silvin Vojnić bijaše danas u kući Budajevoj. Poslije objeda dojezdio odmah u dvor Budajev, unišao u sobu, pozdravio se sa svimi i sio uz domaću kćer. Kao obično, tako je i ovaj put sjedio mučeć i po gdjekoju primjetbu učinio Budaju. Da je ga tko dobro pazio, mogao bi bio viditi, da su mu oči skoro neprestano počivale na liepoj Ivki, i da mu je vrlo neugodno bilo, kad je morao usta otvoriti.

Niem obožavatelj i ljubovnik! Ali je li se to moglo reći, ta on nije nikada Ivci ni slovom očitovao svoje ljubavi. Možda je bio preplah ili nespretan k tomu.

— Silvine, jeste li čuli? Poče Budaj iznebuške, kad je svršio svoj račun s vinom. — Kako vam se čini ona nova zapovied francezka rad vojničkih bjegunaca?

— Ja ih ne idem loviti! Odreza Silvin na kratko.

— Tako? Izpravi se Ivka na stolcu. Je li se to pristoji reći naobraženu državljanu. Vi bi još valjad hćeli uzeti pod zaštitu ove ljude? Tu pogleda Ivka oštro mladoga Vojnića, da je ovaj od zabune odmah na stranu pogledao. Valja spomenuti, da je Ivka bila, poput otca, žestoka pristašica Francezâ, žešća, nego li joj je i sam otac bio. Usuprot gost Silvin nije nikoga jače mrzio, nego li Franceze. S toga je bio na glasu medju vlastelom.

— Ne ću ih štititi, ali ih ni progoniti ne ću, primieti Silvin. Ta to su naši ljudi, koji ne će da služe tudjini.

— Al su razbojnici! planu Ivka.

Digitized by Google

— Lagano! Umieša se Budaj. Ne ima vas nijedan pravo. Vi Silvine imate krivo, što se toliko zauzimljete za takove ljude, a Ivka čini im odviše krivo. Pripoviedat ću vam, što se je zadnjiput sbilo. Išla je pošta iz Karlovca, a naš crni Pero, što se najradje spušta kroz naš lug na cestu, čuje to, sabere svoje momke i dočeka poštu. Poštom se odpremalo nekoliko tisuća novca, zato ju pratijahu četiri vojnika. Primaknu se kola, al eto u čas padoše konji. Crni Pero skoči na cestu i reče vojnikom, da miruju, neka zalud ne gube glave, jer ih imade premalo. Nu vojnici ne htjedoše poslušati, već stanu napadati. Na to vikne Pero: Žao mi vas je, al kad hoćete sami, ne krivite mene. Vojnici budu za čas smireni, to jest ubijeni, a pošta orobljena. A znate, šta sad: Crni Pero porazdieli taj novac medju tri naša kmetska sela, da plate porez. Sebi je toliko samo pridržao, koliko mu je najnuždnije trebalo. Tako baš ne radi razbojnik! dodade Budaj, koj je ovu sgodu pripoviedao samo zato, da umiri svoju žestoku kćerku.

— Bolje bi bilo bez tih ljudi! primieti Budajka. Naš susjed Vernić već je dobio eksekuciju, nastanili su naime kod njega 30 vojnika i jednoga častnika. Može se to i nam dogoditi.

— Liepa hvala! uzvrpolji se Budaj. Ja ću protestirati!

— I Vernić je protestirao, al nije hasnilo! opazi lakonički Budajka.

— A zašto da nebi plemić mogao dobiti na stan vojske? Zar baš ubogi seljak mora da nosi taj teret? umovaše Ivka.

— Moje diete, pridje k njoj Budaj, — toga ti ne razumiješ. Plemički grunt je svet, i ne smije ga nikakova eksekucija obezčastiti. A ovo je eksekucija, kad mi proti volji, via facti, smjeste vojsku u kuću. Ja, kako velim, toga ne ću trpiti.

— Imat ćete odmah priliku protestovati, reče Silvin, koji je taj čas pogledao kroz prozor. Eno ide vam odjel vojnika, a vodi ga častnik.

Svi skoče k prozoru, Ivki razsu se neki žar licem. Budaj se smete tako, da je odmah odložio u kut svoju lulu, a Budajka otrča u drugu sobu, da se ogrne crnim svilenim rubcem.

— Ti upravo idu amo, kao da ih vjetar nosi! škrinu zubi stari Budaj. Daleko smo dotjerali! Još će nas goniti, da idemo i na cestu raditi!

— To su vam usrećitelji naši, vaši dični Francezi, koje vi toliko slavite, uštinu Silvin.

— Dragi mužu, uze si Budajka moliti supruga, — nemoj samo ništa prigovoriti. Tu se pomoći ne da, a pazi, da ne imaš veće neprilike!“

— Pusti me, ja već znam, što ću i kako ću! odreza Budaj.

Odjel vojnika udje u dvorište i tamo ga poreda častnik, koj odmah na to unidje u dvor. Pokucav na vrata unide u sobu i nakloni se gladčinom i udvornošću, koja je toli prirodjena Francezu. Častnik bijaše pravi rodjeni Francez d'Aumain imenom. Bijaše mu kojih 30 godina, visok, vitak i plemenitih crta u licu. Na prvi pogled već je činio ugodan utisak u čovjeka.

— Imam li čast govoriti s gospodinom Budajem? upita nadporučnik Budaja. Ja sam nadporučnik d'Aumain!

— Jest, ja sam taj, odvrati ohladno Budaj. A ovo je moja žena, ovo kći, a ovaj mladi gospodin jest sin moga susjeda: Silvin Vojnić. Predstavljeni naklone se, jedini Silvin ni ne maknu glavom.

— Meni je žao, prihvati rieč častnik, da vas moram smetati u vašem domu. Nu dobio sam zapovied, da se ovdje sa 20 vojnika smjestim, jer su nam izviestili, da se nekakav zlikovac, što ga vaš sviet zove crni Pero, najviše drži u vašoj šumi i odtuda da uznemiruje cestu. Dok bude opasnosti od njega, dotle ću ja, gospodine, u vašem domu ostati i odsud štititi cestu. Tako glasi moj nalog.

— Čudno mi je, primieti Budaj, da vaša gospoda ne znadu ništa za naše stare pravice. Plemički grunt bijaše vazda prost od svake eksekucije. Na to bi se imao uzeti obzir.

— To je moglo nekoč vrieditи, odvrati s lahkim posmjehom častnik — al sada, oprostite, mi ne pazimo na ničija privilegija, jednak teret svakomu, a i jednaka prava. Vi ćete s toga poskrbiti se, gospodine, da mi momčad što prije bude smještena.

— Sili se svatkomora pokoriti, gospodine! Nije mi doduše s voljom, da me je snašao taj ne nadani posjet, no zato ipak, kad ste već tu, dočekat ću vas pravom hrvatskom gostoljubivosti. Momčad će moći u družinsku kuću, a za vas će se prirediti udobna soba tamo na uglu, što ima najljepši vidik.

Častnik se nakloni, a na to ga Budaj povede sobom, da smjesti momčad. Znajuć, da su se momci ponešto umorili, hodeć pješice iz Karlovca, dade im donieti nekoliko vrčeva vina i suha mesa, da se okriepe. Častnik bijaše zadovoljan.

— Liep je to običaj u vas, ta gostoljubivost! reče Budaju.

— To je stara navada hrvatska, moj gospodine! odvrati Budaj. A sada izvolite malo u družtvo moje obitelji.

— Imate krasnu kćer, gospodine! primieti Francez. Nisam se nadao, da ću naći tako krasan cviet u ovoj samoći.

— Hvala bogu, zdrava je, čila! odvrati Budaj, i dodade odmah: O, ona vam je velika prijateljica Franceza! Vidit ćete!

— To će me vrlo obveseliti, gospodine.

*

Digitized by Google

Ako su nam gospoje odane, to je najsigurnije jamstvo našemu obstanku.

— Gospodično Ivko, kakov vam se vidi ovaj Francez? upita gosp. Silvin Ivku, kad su Budaj i d' Aumain bili izašli iz sobe.

— Liep čovjek! odgovori Ivka. A zašto to pitate. Upre ona oči u Silvina.

— Tako samo! promrmlja Silvin i zagrize u ustne. Francezki nadporučnik, unišav u sobu, sjedne do gospodične Ivke i uze ju svojski zabavljati. Govorio je francezki, jer je i Ivka, kao i više njih plemićkih gospodja i kćeri govorilo tada francezki.

— Ovaj me čovjek mrko gledje, gospodično! primieti Francez svrnuv malo pogledom na Vojnića, koji nije razumio francezki.

— Takove je vam on ćudi uviek, gospodine! odgovori Ivka.

— Imade li možda povoda mrko me gledati. Upita laskavim glasom Francez.

— Ne shvaćam vas pravo, gospodine, odvrati Ivka i lahki posmjeh zatitra joj oko ustna.

— Možebiti, produži Francez, — misli, da ja nisam došao ovamo loviti zlikovce, već — — I tu se nasmieši, tobože, kao da je hćio reći, je li me sada razumiješ?

— Zlobni ste, gospodine, — primieti Ivka. — U ostalom mogu vam reći, da je taj gospodin naš susjed, a ovdje se vlasteoski susjedi često pohadjaju.

— I to svaki s drugoga povoda, po svoj prilici. Dodade sarkastički Francez. — Ovoga gospodina vode jamačno nježne misli.

— O ne mislim, odvrati Ivka, — vidite samo, kako muči kao kamen. Nije, čini se, ni stvoren, da bi mogao življe osjećati.

U to pristupi Vojnić.

— Gospodično Ivko, reče nakloniv se lagano, — ja vam se preporučam! Nakloni se onda posve hladno Francezu, koji mu vrlo uljudno pruži ruku.

— Ostajte s bogom gospodine Silvine! odzdravi Ivka. Vidimo li se skoro? Upita ga na to vrlo laskavo.

— Skoro! odvrati ovaj smeteno, i pozdraviv se sa starim Budajem i gospodjom srnu van, vas uzrujan.

Kad je bio na pragu, okrene se i zagrozi se pesnicom.

Neka strašna odluka valjda zamela se u njegovoj grudi.

(Dalje sliedi).

GOLDSMITHOVA BALADA

iz „Vikara Wakefieldskoga“. Pohrv. I. T.

„Izvèd' me, pustiniče mlad,
S neputa u svoj dô,
Dočekljiv kud nas mami sjaj,
I hranu nudeć stô.

Tumaram tuda hodeć sâm,
Utrudnio mi bok,
Razširuje se pustoš ta
Sve većma svaki krok.“

A pustinik će: „Sinko, stàn'!
Pogibelj radja mrak,
U vječnu mami smrt
Prevarljiv magle trak.

Siromah svak je vlastan, znaj,
Pristupit pod moj krov,
Ne mogu li mu mnogo dat,
Prijatljiv moj je zov.

Navrát' se k meni, moj će stan
Nadobit svoj ti šir
I posteljicu, hrane što,
I blagoslov i mir.

Divljàčine, što ima tud,
Tegoba mi je dat,
Usrdljiv, prem si znam za moć,
Ne mogu zvierke klat.

Al mogu nevin gorski pir
Priredit biljski čaj,
I voća slast i korien zdrav
I vode napitljaj.

Okán' se tuge, brate moj,
Tugovat jer je grieh,
Mrvíčak treba čovjek svak
Za kratkih dana tieh.“

Ko s neba rosa bje mu blag,
Ugodljiv pozivljaj,
Poklonio se stranac mlad,
I udje pod krov taj.

U pustoši je gustoj sâm
Zaklònit mali stan,
Siromah, zabludjenik svak
U zatok taj je zvan.

Ne zatroren je živež tuj,
Pasùljica i bob,
Odvinuv slabu kvaku tek
Bezàzlen udje sglob.

Potávni svod i usne sviet,
Utiša žamor, rîk,
A járeć vatru — gostu j' rad
Ugodit pustinik.

Digitized by Google

I nudja voće, zemlje plod
Domaćin blažen vas,
Poviedajući priče znâ
Pokratit gostu čas.

Oko njih máca vije krug
I prede ùzalûd,
Suvárak prašti u sav mah,
A čvrčak čvrči tud.

Al tužna gosta sav taj čar
Ublažit nije jak,
Uzavire mu uzdisaj
I suze roni pak.

Usrdljiv gleda pustinik
Razàbire mu jad:
„Pripòvidi mi, druže moj,
Što žališ bolan sad?

Tumàraš možda tuda lud
A pùsti mili kraj,
Iznevjerio tebe drug,
Il dragin zavjeraj?

Veselje, sreća, dragi moj,
Ne traju dugo, znaj,
A tko ih puste žali lud,
Još većma pust je taj.

Pa što je prijateljstva slast?
Milolik samo san,
I sjen je sreće, bjegućć svedj,
Čim crni svane dan.

A ljubav prem je prazan glas,
Ljepote šaljiv riek,
Ne pozna sviet je ovaj već,
Golúbak zna ju tek.

Ah, preziri ju, žensku ćud
Zaboravi si jad!“
Porumeni u taj par
Pridošljak onaj mlad.

Dragotu, njegu, kras
Prepozna pustinik,
Vedroću, rùmên, sjaj,
Ko zore prvi cik.

Sramežljiv joj je pogled plah,
Pod grudma stas joj vit,
Krasotica je krasna to,
Ne mogla već se krit.

„Oprosti stranoj,“ reče tad,
„Oprosti jadnoj ti,
Što dodje Boga pun ti stan
Uzbunit tudja kći.

Nakloni usrdja mi cviet,
Jer s milka stradam ja,
Jer dugo tražim tihi mir,
A trpim muku, strah.

Moj otac bio bogat lord,
Ugòdljiv zemlji svoj,
Jedinica mu bijah kći,
Imetak njegov — moj.

I dodje prosit lordsku kćer
Sav mladi nàraštâj,
Ljepotu moju hvale svi,
I ljubav hine, vaj!

Bogataš mnogi dodje tuj
Predobit kćerin mar,
I Edvin dodje, ali taj
Pritaji milka žar.

Odielo prosto, nikoj baš
Imetak mu ni čin,
Al umnik hrabri bio on
I srdcem bogat sin.

Ko s neba biser-rose kap,
Ko zorom cvieta sjaj,
Čistoćom duše toli liep
Bijaše mladić taj.

Lahkòumno ga mamljah ja
I vješto, griešno dost —
Ah ljubeć steće ljubav on,
A nadje òholôst.

Tad tužan s preziranja mog
Otidje gasit plam,
U pustoš krenu mrzit sviet
I već je umro, znam.

Al mene boli, moj je grieh,
A bridi rane zlied,
Kroz pustoš ovu jadna s tog
Iztražujem mu slied.

A nadjem li mu hladni grob,
Tuj bila groba dva!
Kad za me podje mrieti on,
I zanj ću mrieti ja!“

„Sahrani Bog!“ — to reče njoj
O vratu pustinik,
A ona s tog će ljuta prem
Okrenut od njeg lik.

„Oj Andjelino draga, gle,
Edvina gledaj svog,
Ta moju ljubav za sav viek
Namienio ti Bog.

Na grudi mojoj nadji mir,
Okán' se brigâ svih,
A jedno drugo nikad već
Ne ostavljamo mi!

Od ovog časa vierni viek
I svoj si budmo sviet,
A bude l' tebi ginut, znaj,
Da s tobom ja ću mriet!„

Digitized by Google

MARGITA.

Pripoviedka od Bogomira Kirkela.

(Dalje.)

Malo tko je bio, koj se nije radovao, što je slava kraljevkoga hitca zapala baš Nikoli. Sviem je to došlo u dobri čas, jer je Nikola bio bogat, pa nije trebao štediti, već je namah objavio, da su večeras svi strielci njegovi gosti a djevojke im njegove gošće. Biele Nikoline škude, što ih je podielio svircem, rujno njegovo vince, što ga je dao dovesti iz otčeva podruma, i blagi ljetni večer na zračnu pogorju, gdje svako srdce živne, sve to bijaše povodom, da je to kićeno družtvo brzo udarilo u ples. Poslije prvoga valjuška izvede Nikola svoju Margitu izpod čadora; pod trešnjami u prikrajku šume uzeše se grliti i cjelivati. Prvi to bijahu cjelovi milo dočekivani i sladko vraćani — prvi, koji zavriediše, da se cjelovi zovu. Takvi su cjelovi opasni i kobni. Margita stade sva tiho podrhtavati, te osjeti, da joj krvca tja od srdca žurna i vrela u obraz šika; prihvati Nikolu za ruku, te oko njega skakućuć i milo mu tepajuć odvede ga na plesalište.

Tuj pod čadorom dopadoše u divlju razdragu: djevojke se crljenjahu kao božuri, a dječaci jedva disahu, toliko se plesom izkiniše. Čim naš sglob unidje, zasviraše svirci po dogovoru pozdravnicu, štono ju tušom zovu, a svi podigoše čaše i udariše u jedan glas: živio zaručnik, knežev Nikola i živila njegova zaručnica, viećnikova Margita! Margita porumenje, a Nikola se nasmieši, a nijedno ne odbi nazdravljaja. Navališe dječaci i svaki mu hćede ponuditi svoju čašu, ali Nikola viknu: Pričekajte malo, kad se ja zaručujem, onda se nazdravlja drugim vinom.

I u tavno žarkim, jakim rodom arske loze napuniše čaše nalike na kalež, rodom, štono zori na najvećma ugrijanu stienju arske doline. Nikola se trknu sa svakim, i svaki put srknu po gutljaj runješa, a i Margita morade ga svaki put bar okusiti, makar joj se nije ljubilo. Djevojke ju ovjenčaše viencem, a drugovi zakitiše Nikolinu grud kiticom od ruža obavitom liepimi vrpcami. I opet trgoše plesati — a da kako prvi zaplesaše Nikola i Margita, oboje vitka i ponosna stasa, milota ih je gledati. I njih se dvoje razigralo i razdragalo te ne prestadoše plesati do preko ponoći, jer im ne bi taj čas veće sreće, već obuhvatit se pred cielim svietom i srdce uza srdca vrćeti se u okrug.

Pošto pievci zakukurikaše i prijaviše ponoćno doba, uze se družtvo sve po dvoje razilaziti. Nikola budući domaćin morade zadnji ostati, te gledaše, da obustavi ovaj i onaj sglob, ponudiv im još čašicu vinca. Napokon ne stade i zadnjega sgloba, svirci prisloniše svoje svirale i gusle po kutovih i uvališe se na unesenu slamu, isti krčmar driemaše već za svojim stolom, tad istom podiže se i Nikola sa svojom zaručnicom da idu kući. Kad izadjoše izpod čadora, eto nevolje, navukao se iznebuha crni oblak i već stade krupnimi kapmi prokapljivati a težka sparina sliegala se po šumi. Nikola hćede, da pričase pod čadorom, dok vrieme prouja.

Ali se Margita zabrinula, što su toliko okašnjeli i ne hćede, da o njoj zla usta zlo reku, pošto je sviet vidio, da je ona s Nikolom sama ostala. S toga silimice zahtievaše, da krenu: možda ćemo još zateći na putu sglobove, koji su najposlije otišli i možda ćemo stići kući prvo, neg se vrieme obori.

— Kad nije druge, a mi hajdmo najprečim putem kroz grič, odvrati joj Nikola, onud se lakše možemo i zakloniti nego li idući poljem.

Udariše dakle kroz šumu nizbrdice, ali ih strašno vrieme zateče i moradoše noćcu proboraviti u nekoj zemunici.

Tekar u zoru dospiedoše kući, a najmladji brat otvori Margiti vrata i reče: Dugo li te ne ima; eno otca, u njegovoj sobi gdje još leži, nešto ga zaboljelo, te smo opravili slugu po liečnika. Trči k njemu, ja idem u kuhinju naložiti vatru, a ti češ mu onda svariti zovin čaj.

Margita poleće uza stube i bojazljivo pristupi k otcu misleć, da će ju otac ljuto karati, ali otac bijaše posve blag, pruži joj ruku i reče: Ja sam još sinoć čuo od nekih dječaka, da si se zaručila, prevaljana si junaka osvojila, tuj ne ima prigovora. A ja se tomu radujem, Margito, radujem se u velike, jer ću tako i tebe smjestiti — moju mjezimicu, moje najmilije diete. A to ti sad prvi put velju, pošto mi je s ovoga svieta poći.

S tolike očeve dobrote udari Margita u plač i oboriv se na njegove prsi uze ga tješiti, da ne će umrieti. Okani se toga, diete, reče starac; ja sam svega svoga vieka zdrav bio a jako se drveće najprije prelomi; kako mi je zlo danas, još mi nikada tako bilo nije.

Poslije devet dana zarida Margita na otčevu pogrebu; vrućica ga strovalila u grob. Nikola išao na sprovodu uz Margitu, jer se je pokojnikovim zetom smatrao. Zaručnik se i zaručnica dogovoriše, da će po običaju godinu dana čekati, i tako se, pošto Margita tugujuć za otcem nije išla na plesove, ne, sastajahu drugdje, van u družtvu, i tuj se kao zaručnik i zaručnica svaki put svietu naočice poljubiše i uzdatljivo porazgovoriše. Uz koju se slobodu mladež na selu druži, nije nikomu na um palo zlo misliti o Nikoli i Margiti,

Digitized by Google

ta bijahu zaručeni! A sama se Margita ljuto naplakala, što je one kobne noći ne mareći za nastajuću oluju onako navaljivala, da idu kući. A nakon kako je mogla pomisliti, da bi joj se Nikola mogao iznevjeriti?

Ali i najmanji grieh moramo često ljuto okajati. Poslije dva mjeseca bude Nikola pozvan pred iztražno povjerenstvo, da se vidi, valja li za pruskoga vojnika. Kao jedinac u stara otca i jedini mu pomoćnik ne primiše ga već dva puta, pa je sva prilika bila, da će se ovaj put posve oteti vojničkoj službi. Jedno jutro krenu dakle veselo uza svoje drugove u drugi grad i smijuć se oprosti se s Margitom.

Ali više vojničke oblasti opaziše, da se pri upisivanju vojnika nepodobštine sbivaju. Odpustiše nekoliko pukovnijskih liečnika, koji su neke bogate seljačke sinove pronašli za nesposobne, a iztražnim povjerenstvom prikričaše, neka istom strogošću i jednakom mjerom kroje pravicu i bogatu i siromahu. Nikola se je lahkoumice ponadao; ovaj put ne budu prijašnji razlozi prihvaćeni, jer se je našlo, da doduše ne ima brata, ali da ima dva čila, zdrava i mlada svaka, koji staromu knezu pri gospodarstvu pomagati mogu. Izim toga omilje častnikom krasan, vitak junak; na mjeri se nadje, da je koliko treba visok, a nakon konca bude odlučeno, da se pridieli pukovniji, koja je posadom bila u glavnom gradu države; za mjesec dana morade se prijaviti kod svoje pukovnije, pošto je rok iztekao njegovu oproštaju od službe. Ne bijaše mu to milo poradi Margite, ali je ipak zaželio odjeti se u odoru kraljevske garde i poživljeti u dalekom i liepom gradu. Bud je i onako godinu dana imao čekati do vjenčanja i nadajući se, da će se bar za dvie godine moći iz službe izkoliančiti, to se nesnužden vrati svojoj zaručnici.

Ali kad ova opazi na njegovoj kapi upisnicu i doču, da je u vojnike upisan, probliedje sirota i svali se na stolicu. Zahman ju tješiaše, Margita ga prihvati za ruku i odvede ga u voćar, gdje su mogli sami biti. Tuj se očajno baci na njegove grudi i stade ljuto i dugo plakati. Nikola uze slutiti, što ju je slomilo, podiže joj glavicu i pogleda joj u oči; bile su joj umorne i mutne. Je li istina, zapita Nikola. A ona mu ne odvrati ništa, već ga zagrli silnije nego li igda. Nikola probliedje i na njegovih se očiju ukazaše suze; ali svesrdice uze joj cjelovi utirati suze i reče: Sad smo to više svoji; ne tuguj mi, zlato moje, u drugu ćemo se nedjelju vjenčati.

— Ah zar se kaniš kao vojnik ženiti? reče Margita.

— Kad imam diete, odvrati Nikola, treba mi majka djetetu.

— Ali što će sviet reći, ako za žalobne godine podjem za te?

— Neka sviet govori, što mu je volja, odgovori Nikola. Bolje je da propadne običaj, nego li poštenje. A kad budeš mojom ženom, onda bih rad čuo, tko će se usuditi štogodj pisnuti o ženi kneževa sina. A sad nije kad oklievati. Moraš mi dobaviti svoja pisma a ja idem izhoditi dozvolu svojega otca. Ajdmo!

Ali pisma! Pisma su mnogomu zavjerenu globu težku muku zadala. Franceskim zakonikom, štono na Rajni valja, mudro je ograničena tvrdoglavost roditelja glede ženitbe djece, jer su po njem punodobnici vlastni ženiti se i bez dozvole roditelja. Ali u jednoj točci toga zakonika povlači se od vajkada nesnosna i smiešna nesloboda: po toj točci stupaju u pravo roditelja, kad ovi pomru, djed i baba, te se zahtieva, da se prvo vjenčanja doprinese njihova privola, ili njihove umrtnice. A ta je nevolja sad zatekla Margitu.

Roditelji joj nedavno pomrieše; djed i baba po krvi bijahu davno već pokopani na seoskom groblju, samo joj starovjeka baba po mlieku bijaše odselila k svojoj udatoj kćeri u neko hesko selo, a Margita nije pravo ni za ime toga sela znala. Kad se je Nikola pri poglavarstvu javio poradi gradjanske zavjeritbe, zahtievalo se od njega, da bar potvrdnicu od kneza onoga sela pridonese, da se ondje za ime pokojnice ne zna. Isti dan opraviše pismo onamo; dvie sedmice pune straha minuše, tad im se vratilo ono pismo nerazpečaćeno, a na uporavku bilo zabilježeno, da se za to selo ni u jednoj ni u drugoj Heskoj ne zna. Iz onih stopa odputova Nikola, ne štedjaše novca i napokon nadje selo. Obnevidjeo župnik tražiaže po umrtnih knjigah više dana, a Nikola mu pomagaše. Napokon nadjoše u nekom imeniku prošloga vieka ime i dan smrti pokojne starice, Nikola dobi umrtnicu i odjuri na parobrodu k svojoj dragoj. Još je bilo kad, da se vjenčanje po zakonu obznani i obavi prvo, nego će Nikola k svojoj pukovniji zaputiti; ali u zao čas nadje Margitu u vrućici snatreću, smotaše ju težke nevolje, štono ju brzo uzamance iza one noći snadjoše, od straha, da će tko opaziti, što je skrivila, i od težke brige za posljednjih četrnaest dana ljuto obolje. Liečnik veljaše, da će sirota za cielo zaglaviti, ako ju ičim uzdraže, a župnik došav ju pohoditi premda mu je žao bilo, morade reći, da ni poglavarstvo ni on ne mogu mladenaca vjenčati, budući je Margita bezsvjestna i s toga nevrstna sudbeno valjano ugovarati. Nikola mišljaše, da će pobješnjeti; ali ga liečnik zovnu u kraj te mu reče: Ne ludujte, mladi junače! Žao mi je, ali znam dobro, zašto hitite, pa vam obećajem, da ne ću vaše zaručnice ni onda zanemariti, kad se oporavi. Sad ne ima druge; mirne duše ajte na dužnost, a ostanite vieran svojoj zaručnici.

Digitized by Google

Dodje dan razstanka, Nikola prihvati vjerenicu za vruću ruku a ona se rozgotom nasmija i reče mu: Veseli mi se, Niko, sjutra ćemo se vjenčati. Vienac je već gotov, eno ga tamo na jorgovanu, znaš, tamo kod one zemunice. Sinoć sam onoga slavulja čula, što je onda na jorgovanu pjevao; brat mi reče, da sam poludjela, jer jeseni ne pjevaju slavulji. Ali je ipak istina, a gle i onih kriesnica, koje nam se onda kresiahu, gle, evo jedne, eno tamo druge, evo opet treće povrh moga čela.

Zažagri očima te piljaše u prazninu zračnu. Nikola očajavajući trže se od strašna toga pogleda, ljubnu bolestnicu u čelo i na skalinah ču strašni zavrištaj, kojim ga na polazku izprati.

Budući krepka i mlada za malo prebolje, za nekoliko tjedana ojača u toliko, da je mogla zorki zrak podnesiti. U prvi joj mah zatajaše, da je Nikola otišao, a od slabine mozga ne mogaše se sjetiti svoje nesreće. Istom, kad ju na stolcu pred kuću iznieše, kadno preko susjednih kuća obasjanu jesenskim suncem uoči sivu šumu i kroz padajući list zemunicu, onda se dosjeti svojoj nevolji, te se opet navali pretežki kamen na njezino nevoljno srdce. Pa kad joj ipak moradoše kazati, da je niesu mogli vjenčati s Nikolom prije, nego li je ovaj otišao i kad vidje, da je bliz — da se sve bliže primiče dan, kad će njezina sramota na vidik izaći, tad se strašne misli i strašni naumi zavrgoše u njezinoj glavi.

Ali liečnik priteče boljemu premišljaju njezine duše u pomoć došav joj posljednji put u pohode; bijaše voljan održati rieč, što ju zadade Nikoli. Ne vriedjajuć joj poštenja izmami od Margite priznaju onoga, za što je davno već znao, te ju skloni, da pomisli na Boga i na dušu, pa da se za koji dan izpovjedi i župniku. Ovaj se podhvati, da će joj rodbinu obaviestiti o njezinoj tajni.

Tiem nastadoše po Margitu težki dani. Ona doduše sama znajući, da se je pomirila s Bogom i pošto je naišla u tudja čovjeka, u svoga liečnika na čovječju ljubav i usrdje, dosinu se opet stare snage i pregnuća; ali ih je i trebala idući bojak biti s vanjskim svietom.

Starija joj u druge kuće priženjena braća, napikana od svojih žena silno se na nju naljutiše sa sramote, kojom je sestra svu obitelj obezčastila, te se zlosrdice od nje odtudjiše. Najmladji joj brat bijaše doduše i ostade dobar, ali buduć nejak srdcem težko mu se činjaše, da održi sestru u kući. Uzeše dieliti ostavštinu a braća mnijahu, da čine pravo, sveteć se sestri radi njezine pogreške. Ostavština se ne obnadje onoliko obilata, kolika im se činjaše. Najmladji sin imajući po otčevoj volji naslieditì glavnu imovinu, morade se zadužiti, da izplati braću, te s toga gledaše, da što većma smanji Margitin dio, koja mu je i onako imala ostati na vratu. Budući joj ni druga braća ne bijahu u prilog, to ju prikratiše na dielu, te tako zapade ju samo svota, o kojoj je doduše mogla ona i diete joj životariti, ali je svakako puno manja bila od viena, što bi ga imala bila po pravom računu za živa otca dobiti. Liečnik ju svjetovaše, neka ne pristaje, već neka stvar sudu prijavi. Ali bi onda morala pred sviet na javnost izaći, a to joj bijaše pretežko, jer i onako nemilosrdna usta snahâ razturiše o njoj zle glasove po svjetini. Tako se pokori nepravdi, kojoj je zlosrećnik vazda kriv; ali s rodom, koji je toliko nebratski s njom postupao, ne mogaše u napredak pod jednim krovom življeti, a nesnosno joj bijaše pomisliti, da će joj tko po istom pragu roditeljske kuće od rugla sječke poposuti, gdje je nekada svaki prvi dan svibnja zelene mladice liepe pažnje nalazila.

Neko rano, hladno jutro u mrtvu jesen, kad se još s nijednoga guvna ne ču skladna lupa mlatilaca, prošulja se Margita ulicami sela, u kojih se više mjeseci ni pomolila nije, do šume te udari hrdjavim, strmim nogostupom. Prošav tako sat hoda spusti se stazom nizbrdice u malu dražicu, kojom potok teče i na kojem ima mlin. Udje u mlin. Stara mlinarica bila joj tetka i k jednu krštena kuma; dobra duša poput njezina brata, Margitina pokojnoga otca, samo što nije bila bila onoliko bistroumna. Zateče staricu, gdje srče kavicu, te kako ne bi siroti milo bilo, kad ju tetka, znajuć za njezinu pogrešku, radostno dočeka i namah ju nagna, da s njom jede i pije. Kuma joj uz to pripovidje desetak doživljaja, gdje takove nesgode napokon na bolje okrenuše i sa svatbom se dokončaše, tridesetak doživljaja, gdje su nesrećnice zlo prošle, premuča starica. Sad se osokoli Margita i kaza, što je nakanila. Ponudi se tetci, da će u nje služiti bez plaće, te obavljati vrtne, kuhinjske i šveljske poslove; a u ime toga neka joj tetka prepusti onaj mali prigradak pri mlinu pa da ona ima samo kad oko svoga djeteta nastojati. Po tom nadaše se Margita, da će moći svojim rukama občuvati djetetu ono malo imetka, što je spasila. Tetka znajući dobro za Margitinu vrednoću i marljivost prihvati draga srdca njezinu ponudu te joj obeća, da će s njom postupati, kao s rodjenom kćerju. Već sjutradan preseli se Margita u prigradak, pošto je Nikoli pisala i javila mu, gdje sad boravi.

Baveći se timi različitimi poslovi nije dosle udesila sumnavati, zašto od Nikole iz Berlina ne ima nikakva glasa; na selu i onako ne gramzi se za pismi, kao u gradu. Sada pako obavljajući svoj tihi, jednoliki po-

Digitized by Google

sao u mlinarice uze se zamišljavati u svakojake misli, te im se hrabro opoprieči. Da je Nikola u kraljev grad prispio, to doču od njegovih rodjaka, a neki izslužnik doglasi joj jednom, da ju Nikola pozdravlja. Tiem ušutka svoje srdce i razkrstiv se sa svietom na mjesto tuge uze prianjati uz nadu materinske radosti te bistrim oko uze motriti svoju sudbinu jaka slobodom i uzdanjem.

Tako kucnu njezin čas. Babica prvo nego će pritvoriti kapke na prozoru, prinie djetešce još jednom k oknu i reče majci tješeć ju: Radujte se, Margito, krasan vam se sinčić nadje, oči su mu modre, kao u otca. Nikola ga ne može zatajati. Zatiem namignu starici mlinarici iza ledja porodilje i pokaza joj kradimice na lišću novorodjenca modru žilicu poput pružice tik izpod čela. Zabrinuv se nadnie tetka glavu nad djetinje lišce i sukobiv se njezin pogled s pogledom babičinim odavaše im oči tihi, brižni sporazumak; babica kimnu glavom, da jest, a tetka tužno zamaha glavom; tad položiše diete majci u naručje. Prve nedjelje, koja dodje, krstiše diete i nadjedoše mu otčevo ime. A Margita napisa razdragana majčinim blaženstvom, previrućim srdcem i drhćućom desnicom otcu svoga djeteta pismo, kojim mu srećni porodjaj i obavu krstitbe javljaše. Sad istom, imajući s njim zamieniti osjećaje ne čuvene radosti, izgledaše živo gramzeći Nikolin odgovor.

Jednom donese u večernji sumrak mlinarski sluga pismo sa pošte iz Blankenheima, kamo je išao na kolih po raž i pšenicu. Tetka bijaše baš Margitu poslala u kuhinju za nekim poslom, te za njom naputi slugu, neka joj preda pismo. Za časak zovnu tetka nećakinju; ali se Margita ne odazva i ne dodje. Tetka odbavrlja u kuhinju, iz peći bijaše buknuo silni plamen, a Margita to ne opazi; bezsvjestna sjedjaše pokraj žeravice na tlieh, a pismo joj bijaše u krilu. Starica podiže pismo, pročita ga i začudi se ne mogav si protumačiti, zašto se je Margita okamenila. Ta pismo glasiaše prijazno, Nikola zadade joj vjeru, da ne će ostaviti djeteta, te ju pitaše, da li njoj samoj štogodj treba. Ali Margita osjećajuć življe od tetke razabra medju redovima, što je i kako je; ni prve njegove besjede ne odjekivahu se neizmjernoj majčinoj radosti: a onomu usrdju, kojim se i najneznatniji Nikolin domjenak odlikovaše, ne bje u svem pismu nigdje ni traga. U onaj tren osjeti, da je ona puštenica a sinak joj sirotče.

Ovaj put ne zaplaka, već tiho prihvati pismo iz tetkine ruke, ode čvrsto stupajuć preko obora u prigradak, te izvadi diete iz kolievke, koje baš u onaj par prenuv se uze majci pružati ručice. S djetetom u naramku kleče pred sliku matere božje te se moljaše tiho i zavjetova se Bogu i njegovoj majci, da će odsele biti svomu sinku i otcem i materom. Tekar, kad je svomu sirotčetu upriličila, da se u njezinu naručju okriepi majčinim mliekom, i kad sinak divnim modrim očima svoga otca u majčine oči uzgleda, tada istom poliše ju suze i topla djetinja ustašca pričiniše joj se ublažujućom ljekovitom travom, što no joj neosjetice bolu iz ranjena srdca izsisavaše. Od toga dana ne spomenu više Margita Nikolina imena, niti mu ikada više pisa: al za svojim poslom idjaše, kao i dosele, djetešce bujaše uz njezino tetošenje, a na tetkinu se gospodarstvu opažaše božji blagoslov,

Bistrim li je okom ljubav ono pismo proučila!

Kad se je Nikola našao u Berlinu, dogrdiše mu izprvice one težkoće prvoga privikivanja, koje nijednoga novaka ne uminu. Budući tašt svojim izilaženjem i svojim ugledom postade najvaljanijim vojnikom svoga oddjela; imajući toliko novca, da ga je mogao razsipati, ote se mnogoj nepovoljštini i premda ne bijaše dobrovoljac, to se je ipak povladom starijih dokopao malne svieh sloboština dobrovoljačkih. Uzoholio se u svojoj ljepotnoj pristaloj odori, a u njoj nadkriljivaše muževnom ljepotom sve častnike u velike. Dosle naviklu na prosti seljački život ukazaše mu se iznebušice svakojake zamame jedne od najsjajnijih priestolnica, a upravo dičnim svojim znanjem, kojega se je dosinuo u sukromnoj seoskoj učioni, ušulja se lahko u krugove višega duhovanja. Često se nadje u glumištu, na gradjanskih plesovih, življaše po gospodski a brz platiti i za drugove spoznade se s mnogimi trgovačkimi sinovi.

Porajnjanom ustupljuje se u brlinskih družtvih neka prednost. Povoljno o svakom sudeć ide im se u susret. Njihova bezbrižna lahka plemenska ćud mili se svakomu, ne zamiera im se ni nedostatak tanahnijega uljudja. Nikoli nije ne dostalo toga uljudja: umio je liepo i vješto pjevati, držao je nešto do sebe, a osjećanjem prikladan brzo se priviče čitanju onieh knjiga, koje su bile pomodne; i na političnih razgovorih, štono berlinskim družtvom toliko omilješe, umjede Nikola štogodj zabavna i poučna natuknuti poznavajući dobro stanje svoje postojbine. Za podrugi mjesec izhodi si liep doček i u gostioni i pri čaju u mnogih družtvih, koja ga razigraše i začaraše.

U tih družtvih proboravi sve svoje prosto vrieme: a drugda bijaše zaokupljen točnošću vojničke službe, koja i najjačega umori, te s toga ne imaše kad, da se sjeća Margite a kamo li da joj piše.

Na onom pismu, kojim mu je obznanila porodjaj sinka, pripisa Margita na uporavku s prevelike radosti: „prešno.“ Primiv to pismo Nikolin drug, koj mu je čistio robu, mišljaše taj, da nije kad oklievati, te s toga odnese pismo u kuću nekoga trgovčića, gdje je Nikola bio pozvan na čaj i na glasbeni zabavak

Digitized by Google

s trgovkinjom i njezinima kćerma. Nikola sjedjaše baš uz krasnu, po gospodski bljedjahnu Adelajdu i živo se s njom domienjaše, kad mu sobarica predade pismo. Dakako, da namah spoznade drhćuće potezaje na uporavku, ali se zastidje, što mu je pismo baš u takvu družtvu na um dozvalo seljačku djevojku, Nikola munu okom po Adelajdinu bielu čelu, po njezinu tanahnu obrazu, po njezinoj novokrojnoj haljini — i nehotice uze tu sliku u duši uzporedjivati uz obnemoglu i propalu Margitu, uz njezine mutne oči i razbarušenu kosu, kakvu ju posljednji put vidje na bolestničkoj postelji. Adelajdina ga mati zamoli, neka se ni malo ne žapa te neka pismo namah čita; ali on reče slobodno i lahko, dą ne ima sile, te tako dospjede onaj list, koji mu javljaše, da mu se je narodio sin, ne razpečaćen u njedrište zakopčene vojničke haljine. Veselo povede Nikola Adelajdu do glasovira, veselo zapjeva uz njezinu pratnju neku milu joj pjesmicu o djevojci, koja se je za pokojnim dragim u samostanu tugujući doplakala smrti — drznu se čak zapjevati Beethovenovu Adelajdu. A pravoj Adelajdi bijaše mio taj zasvjedočaj pažnje; berlinskoj kćerci, kojoj otac nesrećno trguje željezničkimi dionicami, čini se romantično, da podje za bogata seljaka u porajnsko selo pa da ondje sa pastirskim šeširom na glavi odglumi kakovu idilu. Adelajda bijaše taj večer premilostiva — Nikola ju na polazku ljubnu živo u nejedru, hladnu ruku. Istom, kad se je kod kuće razodio, i kad mu Margitino pismo iz njedrišta haljine izpade, sjeti se opet Margite. Na postelji ležeć razpečati i pročita pismo, obrnu se k zidu i zaspa.

Kad se je sjutradan probudio, pade mu na um najprvo Adelajda, a za tiem zavičaj. Ne bijaše mu se još okamenilo srdce; nešto ga živo povlačilo k njegovu djetetu, sinkova mu majka ne izadje iz volje, ali ipak za nju ne hajaše. Takov bijaše, kad joj je napisao onaj odgovor; istinabog, još dosle ne pade mu na um, da se s njom razkrsti, ali mu nekako ne stade srdca, da ju ide proglasiti svojom dragom ženicom. Tiem nejunačtvom bijaše zadahnuto ono pismo; pa s toga ne mogaše, da bude prijazan, kao negda. A kad poslije toga Margita prestade pisati, svali Nikola svu krivnju na nju, tobože da je ona razvrgla tu svezu; njezina slika postade tudjom njegovoj duši, i kad mu baš nehotice na um pade, jedva mu se izvi uzdisaj, pošto ju opet turnu u zaborav.

Žalibože dodija mu i Adelajda i njegov boravak u glavnom gradu. Naviklu na velik rad, na smjer i tecitbu, učini mu se vojnikovanje, pošto je donovakovao, sjajnom igrom. Mladi mu drugovi, trgovački sinovi, dosadiše po gotovo, svejednako spominjući svoj cincarski novac i ne srameći se ni malo svoga prostačtva, na kom dane boravljahu i sviet uživahu. S Adelajdom propjeva stotinu puta porajnske narodne popievke i Beethovenovu Adelajdu i nagovori se sit o Tomi Trnavskom. U toj kući razigravaše on sâm zabavu svom živošću svoje naravi; a svaki put mu ohladnje duša, kada u večer odtuda otidje. Malne svagdje opazi, da ne ima tuj one pomame ljudske snage, u nijednom družtvu, što mu bijahu pristupačna, ne nadje dubljine i bezkrajnosti ćudi, bez koje se mladić nesrećnim osjeća. Težko stienje ljepotnoga grada ugrijano žarkim zrakami na sjeveru jačega ljetnoga sunca obori se na njegovu dušu poput klisurine i već na kraju prve godine vidje, gdje mu se druga godina, koju je imao u Berlinu preživljeti, nesvietla i bezpodobna dulji. Pošto je prenaglo izpio pehar družtvena užitka, to se sad podade samotnomu zatrašanju svoje snage. U svom srdcu ne osjeti ljubavi, a otrieznjelim pogledom uvidje, da nijedna u tieh okolnostih pouzrasla ženska glava ne može, želeći svoju i njegovu sreću, za njim na selo. Kićenom kamenopisnom prijavnicom obznaniše mu napokon, da se je Adelajda zaručila: budući je Nikola svejednako i sveudilj oklievao kazati joj, što je dokon učiniti, to je ona od ljutavi prihvatila ponudu ili kako bi naš sviet rekao primila jabuku nekoga udovca iz Šlezke, koji ju uzimaše ne s toga, da ima ženu, već da ima na gradjansku obrazovanu uzgojilju za svoje kćeri.

Iz toga mrtvosrdja, po kom Nikolinu junačkomu duhu krila obnemagahu, iztrže ga negdje u jesen prve godine njegove službe veliko pismo iz njegova sela. Otac mu, stari seoski knez, prestavi se skorih dana: taj mu namrie ne zaduženi veliki naseoski posjed, i trebalo ga doma u svaku ruku, da nastoji oko namrštine. U pismu poslaše mu i svjedočbe te tako dobi za dva dana svoj odpust, koji mu je toliko vriedio, koliko i posvemašnji odpust. Svojim podčastnikom i novokrojnoj prostosvjetini, s kojom se je izprvice sdružio, upriliči posljednji večer veseo sastanak, na kojem su se o njegovu trošku u rajnskom vinu okupati mogli; u Adelajdinu stanu predade ravnodušan svoju oprostnicu, jer ju nije našao kod kuće, a svoje posjetnice (bud je i tu novokrojnu igrariju usvojio) pobaca s kraljeva mosta u Spreju zajedno sa vezenim koričicami, što ih je negdje na dar dobio; s tom igračkom odplovi sav njegov novokrojni gradski prvòsan niz crnu mutnu rieku.

U modrom košuljcu sjede na željeznicu i odputova put svojega Porajnja.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

POUKA.

Na bledskom jezeru.

(Dalje)

II.

Preda mnom leži slika bledskoga grada, komu glede krasnoga položaja malo premaca ima medju njegovimi vitežkimi drugovi. Pred što ću te nanj povesti, daj da ti mu s malo besieda vanjsko obličje orišem. Kad se licem prama njegovu pročelju okreneš, naći ćeš ga na visokoj klisurini, koju je s jugoistoka zaodjela milovidna zelen iz razpucanih joj rebara izrasla drveća, najviše bukvića i grabrića, a sa sjevero-istoka odgalila je kamena prsa, da možeš laglje i točnije proračunati krupninu joj i visinu. Stojeći grad na samu tjemenu krša razširio se umjereno u novovjeku obliku, kojemu jedino odebeo toranj s lieve — ili stojeć prema njemu — s desne strane mnoge uže i šire puškarice podaju izgled poštovanja vriedne sredovječne starine.

Više ima putića, kojimi se može za jedno četvrt sata nanj uzpeti. Ili ćeš onamo ljepšim kolnim putem pokraj gradske švajcarije, ili kraćim strmijim pokraj Riklijeva stana u selu ‚U Gradi'. Liepa hladovina proraslih iz ogromnoga stienja stabala proriče ugodan cilj kratku putu. Penjuć se uza zid doći ćeš najprije do prvih vanjskih vratnica, kojimi kad si prošao opažaš, da se velik dio grada — cielo zapadno puno veće krilo na tri sprata sagradjeno s jezera pravo niti ne vidi. Tu imaš na lievo spomenutu kulu, kojoj je zdeno podnožje nekada mnogoga zločinca a možda i nedužnika krilo. gornji dio služi i sada za vidikovac i za igraonicu. Do njega vodi hodnik, obzidan puškaricami izprepiškanimi stienami. Iz prvoga se dvorišta uzbrdice dolazi do drugih nutrnjih vratnica, nad kojimi se i sada još vidja uklesani grb biskupa briksenskih, do nedavna vlastnika toga grada. U nutrnjem će te dvorištu, gdje je ukusan cvietnjak zasadjen, dočekati prijazni sadašnji gospodar V. Ruard ili žena mu i namaknut će ti dva tri dalkozora, da se s orleanske visine nagledaš dalekih izokolnih miesta, crkava i crkvica, kojimi je liepi ‚slovenski kraj' toli obilat. Prema istoku naročito vidjet ćeš sela Lešće i Radojcu, prema jugu gorski vršak ‚babji zub' a prama sjeveru iz sjevernoga krila gradskoga možeš dalkozorom jasno razabrati po visokoj planini Stolu pasuće se blago, i starca snjegoglavca Triglava.

Nu sve to nadilazi pogled na divno jezero bledsko, koj je domišljato uslužnost gospodara gradskoga umjela učiniti upravo čarobnim. Na tako zvanom belvederu gradskom ima pet zaklopnica s crvenim, modrim, ljubičastim, žutim i zelenim staklom, kroz koja možeš motriti zelenkasto jezero i obrubljujuću ga okolinu. Kroz koje god od tih stakala zirneš a ponajpače kroz ljubičasto i zeleno, sine ti jezero s priedjelom u magičnom sjaju. U hip si se prenio u nekakove začarane krajeve, gdje ništa drugo ne manjka, van da se nasred jezera podižu vilinski dvorovi, oko kojih bi vile povodkinje kupajuć se provodile prokšene svoje šale i igre. Uz sv. Mariju bledsku pada ti nehotice na um prizor iz Roberta djavla, kako u bengalskim svjetlom obasjanoj grobnici na dodir čudotvorne šibike Robertove popadaju iz raka izazvanim duvnam sivi plaštevi te se od njih u tren stvori kolo najokretnijih plesačica. — Neko još nećućeno sladkomilo ćućenje poškakljuje razdragano srdce i da nema drugih gledalaca, čini se, da bi uz takovo gledanje mogao na sve druge svagdanje potrebe zaboraviti.

Na zapadnoj strani grada ima uzka ali liepo uredjena kapelica, kamo kadšto domaći kapelan dolazi služit sv. misu. Inače u gradu nema nikakovih starina ili znamenitosti, barem nam ih nitko nije pokazao. I ne čudim se. Šta će svietlo oružje i oklopje miroljubivomu biskupu tirolskomu? Da je na gradu sjedio kakov hrvatski biskup — ban Bakač ili Berislavić, bilo bi i toga blaga nešto preostalo.

Kad smo već na gradu, ne bi bilo pravo, da ma i površno ne zavirimo u njegov ljetopis. To će za moje štioce tim zanimivije biti, što je u njegovu poviest upleteno ime i jednoga hrvatskoga junaka baruna Lenkovića, onoga istoga, koj je nad kamenitim Senjem sagradio proti Turkom kulu Nehaj-grad.

U krstni list gradu Bledu ne možeš zaviriti; da bi rad velike drevnosti ili drugoga kojega uzroka, ne znam odgovoriti. Gdje počima poviest zgode mu bilježiti, pripovieda najprije, da ga je car sv. Henrik na prošnju žene si sv. Kunigunde 1004. g. 10. travnja darovao tirolskomu biskupu u Briksenu sv. Albuinu Sabionjaninu. Nakon toga sedam godina pridoda mu isti vladalac 30 kraljevskih selišta. Car Henrik IV. razširi posjed gradski u dva puta, g. 1063. i 1073., iste one znamenite godine, kad se je pred papom Grgurom VII. ponizio, te mu darova sav priedjel medju Krajnom i bohinskom Bistricom. Kašnje se sličnimi pokloni i zapisci još više razgranala bledska ‚gospoština.

Car Fridrik II. postavi g. 1236 vojvodu koruškoga nadvornikom (Vogt) bledskim i naloži mu, da se brine, kako bi biskup briksenski u miru dobivao i uživao dohodke gradske. S Tirolskom predje pomenuta čast i na Habsburgovca Rudolfa IV. austrijskoga.

Medju potonjimi upravljaoci iliti kapetani gradskimi spominje se Herbart Auersperg,

Digitized by Google

koj je g. 1575. kao junak poginuo u poboju s Turci, a osobito naš slavni junak barun Gjuro Lenković, g. 1593. zemaljski kapetan kranjski — kako ga moj izvor Dr. Ljud. Germonik zove — pobjedonosni zatočnik g. 1596. proti Turkom. Herbartu Auerspergu uzeše kapetaniju, što je bio protestant a dadoše ju Lenkoviću, jer je bio katolik. Za reformacije bijaše na Bledu i oko njega ljuta kreševa, dok se nije protureformacijom povratilo staro stanje stvari, te su biskupi briksenski opet preuzeli sami upravu svoga dobra.

„Da ne bude protestantizam ugušen — veli moj izvor — to bi tečajem triju vjekova slovenske zemlje bile skroz poniemčene.“

Iza kako je Bled opet spao pod neposrednu upravu biskupa briksenskih, odašiljahu oni svoje ljude, da rukovode gospodarstvo. Za našu razmetnu dobu znamenito je, što su ga njegovi vlastnici na tri vieka: 14. 15. i 16. za 300 ugar. for. (sic!) nekim plemićem Kregherom založili, od česa se kašnje, budući se ovi smatrahu već za gospodare grada, zametnula tako znamenita pravda, da je morao sam car posredovati. — Grb plemićki gospodara — nametnika bude skinut i biskupski, koj se još i danas vidja, uzpostavljen. Medju izpravami nahodi se u gradu i jedan slovenski manifest od g. 1604. latinskimi pismeni, kojimi se podanici na posluh opominju.

U jednoj se drugoj izpravi od god. 1175. poimence nabrajaju sva mjesta spadajuća pod vlastničtvo grada Felsa — odakle valjda i potiče slovensko ime Bled per metathesim.*

Za prve uvale francezke (1797.) iznajmio je dobro neki Vinko Novak, koj je imao vrlo liepo uredjeno stočarstvo. Kad je g. 1803. biskupija briksenska bila posvjetovnjačena, tj. postala državnim (kameralnim) dobrom, bude robota unovčena a zemljište iznajmljeno. G. 1809. — 13. uvedoše Francezi uredjeno šumarstvo, koje je s njihovim odlazkom opet propalo. G. 1858. najposljed kupi imanje sadanji vlastnik V. Ruard za 275. 000 for. stare vrednote.

Najsjajnija je točka u ljetopisih gradskih bez dvojbe junačtvo Bledkinja za medjuvlade francezke (1809.—13.), kad su lakomi Francuzi po svom običaju namjeravali oplieniti bogatu otočku crkvu sv. Marije. Sviet je slovenski dosta rano doznao za tu nečistu namjeru tudjinaca, te se sabrao, da obrani svoju svetinju. — Izaslanik francezki povedši srebrnara uza se uputi se prama otočkoj crkvi, da iznebuha izvede namjeravani udar proti njenoj blagajni. Ali pobožne nu i junačke Bledkinje u brzo spoznavši njegovu namjeru odtisnuše tako silno ladju prevodnicu od obale jezerske, da je uzbibana voda brodaru zaprskala oči, te nije mogao ni napred ni natrag. U to još i zatutnješe zvona na ustanak, te se je Francuzu probitačno činilo izvesti ono lukavštinom, što nije mogao silom. Zaobišav jezero hćede na protivnoj strani kod neke mlinarije prebroditi k crkvi. Ali junakinje ga opet pretekoše u namjeri: oduzeše sve ladjice i odrinuše ih na drugu stranu.

Sada planu Francuz na pristava mairije A. Potočnika, koga je, budući mu narod volio, držao za povodnika cieloga odpora, te ga dade zatvoriti. Zatim povedši 10 vojnika za pojačbu poiska u selu kakovu ladju, ali mu nebi van jedne male, u koju se mogla tek dvojica ukrcati. Udje u nju s jednim lugarom htijući šćepati jednu po jezeru ploveću plosnjaču. Ali čim se odtisnu od obale eto ti opet tutnjave zvonova i buke svjetine. Valja borme uzmicati prama gradu bledskomu — za njim se naturiše kao zaštita rečeni vojnici i šumar, ali hoćeš! ne dade ženskad, naročito junačka buziovka Uršika Ferjanka, vodja ustanka ženskoga, gromotna žena, koja priskočiv konju šumarevu spopade ga za uzde i strgne ih prieteć konjiku, da će ga s njega oboriti. On opali na nju svoj pištolj, ali je ne shvati već joj samo opali opravu. Sada i mužkarci priskočiše u pomoć, te ih jedva umiriše maire i njegov pomoćnik. Po svem tom ne dade se izaslaniku više na ino, van da sa svojom pratnjom odpiri, a od vrhovnoga zapovjedničtva stiže zatim nalog, da se blago crkveno procieni, pa ili gotovim novcem izkupi ili izkup sa tri obveznice zajamči.

Kranjski je historiograf P. Radić u svojem djelu „Žene u priči i poviesti kranjskoj“ ovu zgodu zabilježio, a moj svjedok Dr. Germonik stvar dramatisao i za to nj. vel. Franjom Josipom zlatnom medaljom s napisom „Viribus unitis“ odlikovan.

III.

Sad gdje sam vas upoznao s najvećim uresom bledskim, provest ću vas okolicom jezerskom, najprije bližom a onda udaljenijom. U samoj „U Gradi“ nema ništa znatna do li noćišta Riklijeva — na humku od dasaka sabite klieti, ljetvami razom zabitimi zatvorene, u kojoj on uz najveću bljeskavicu i grmljavinu noćuje; pa ipak, premda se je za moga boravljenja nekoliko puta silna oluja nad Bledom prolomila, ne vidjeh nikad u njega ni traga kakvoj prehladi ili hunjavici.

Prva znamenitost, do koje će te udo-

* Pisac je ovoga članka veruć se oko temeljišta gradskoga naišao na jedno pismo njemačko, preko sto god. staro, koje je već s jezičnoga pogleda zanimivo, te će ga, nemajući ga sada pri ruci, pridodati na koncu članka, ako mi se nije kamo zavrglo.

Digitized by Google

maćeni jur gost povesti, jest slap iliti vodopad potoka Radoljce, koj su Niemci predivnom točnošću prevrnuli u Rothwein! Za sat iduć koje livadom koje šumicom doći ćeš do toga dosta ugodnoga prizora naravi. Slap je kakva tri četiri hvata visok, ali ako i nije toli visok a ono je veoma širok, te mu se bujno obilje vode razprskuje silnim pljuskom i šumom. — S namještene klupe možeš do mila Boga napariti oči na toj ljepoti.

Po nedjeljah i blagdanih služio bih sv. misu na otoku bledskom, koje od svoje volje koje još više na molbu pobožnih bolestnika i bolestnica, s kojimi bih zajedno sio u čamac, što nas je imao prebaciti na otok. Kako je običaj po Njemačkoj, Italiji pa i svuda drugud po Austriji osim naše Hrvatske a valjda i Ugarske, upisuju se veće kontrole radi misujući u za to opredieljenu knjigu. U toj opazim već sutradan iza došašća svoga liepu ruku starca K. Tedescha — ime skroz talijansko, značeće Niemca a krijuće iskreno, vrelo slovensko srdce. Po prekrasnom rukopisu držah ga još mladićem, dok se na Aninje ne sastadosmo na obhodu k otočkoj djevici.

Iza obavljene službe božje navali stari dobričina na mene, da ga pohodim u njegovoj Bledu najbližoj župi u Gorah: „se vete, da su nam brati Hrvati ljubi!“ Zahvalih se ljubeznomu starcu na pozivu, ali zaškiljiv nanj primietim, premda je biele glave, te naliči više golubu — ovoj prilici duha svetoga, da se ipak ne pouzdavam pravo u čistoću i bezazlenost njegova gostoljubja; jer da se bojim, da on ne učini s čovjekom travojedom i vodopijom, što nekad pogoni sa starcem Eleazarom, nagoneći ga, da okusi svinjetine. Na njegovo uvjeravanje, da umie poštovati svačiju uvjeru, navlastito kad ona zdravlju makar po imaginaciji pripomaže, obrekoh ga pohoditi još istoga tjedna. Kad su to druga prisutna gospoda svećenici čuli, onda me obrlatiše, da i njim tu čast — kako veljahu — izkažem i na vlastitu ih ognjištu potražim. Obrekoh svim po mogućnosti ugoditi — sebi najviše, jer sam se kao strastni ljubitelj naravske krasote od tih ekspedicija nadao obilnu užitku.

Udariš li kroz župno selo „U Gradi“ pokraj majura gradskoga, to si iduć uz ljetnik švedskoga konzula i liepu na brdašcu sagradjenu kapelicu na Rječici za kakva tri četvrta sata na gornjih Gorah (Obergöriach!) Ako niesi tvrda želudca, to možeš za užinu uzeti kisela mlieka i maslaca uz izvrstan domaći kruh kod mlade seljakinje Buchererice, rodom Njemice iz Koruške, ali tako dobro slavenski govoreće, da joj ne možeš poriekla razabrati. Začinit će ti jelo pojevitim grlom, iz kojega se prelievaju glasovi umiljatih veselih pjesama, tolikom visinom i čistoćom, da bi ju mogao nazvati bledskim slavićem.

Cesta te vodi izmedju pomno obsadjenih poljana i livada i što se više primičeš župnoj crkvi i stanu, to se više podiže, a kad se uzpneš na zaravanak, na kom stoji župni dvor, te s njega zakružiš okom po Karavankah i s njih zaroniš u jezero bledsko, onda moraš priznati, pristajuć uz starca župnika, da je ovdje ljepše nego li na Bledu, jer je vidik skroz raztvoren. Ne ću da vam ga dalje opisujem; mogo bih pokvariti, što je narav većom savršenošću stvorila, nego bi moglo tvrdo željezno pero snimiti.

Nego česa se bojah, to se i sbilo. Starac namaknu i zamamljive pečenke i čašu iskrećega se dolenca, ali ja bijah stanac i ne dadoh se nikakovim prigovorom skloniti, da proti glavnomu članku vjere Riklijeve sagriešim. — Starac se sladko smijaše mojoj nepomičnoj postojanosti, za koju pravo mišljaše, da ima još koj dan trajati, dok se liečnja ne dovrši. Što mi je ovaj mali izlet još više nagradilo, to je susret s negdanjim drugom sveučilištnim, koga se ja kao mladjega slabo mogoh sjetiti, ali mi je drago bilo njegovo spominjanje mojih seminarskih debata pri tumačenju meni toli omiljelih Horacijevih spisova. Oskudica ga i gladovanje odagnalo iz Beča u sjemenište ljubljansko, iz kojega je izišao kao obrazovan i vriedan svećenik i vrući ljubitelj svoga dobroga naroda. Koliko me je i zaboljelo srdce, što sam se sastao opet s jednim bićem, komu hudi udes nije dao polučiti, za čim mu je čeznula duša i dopiti čašu duševne naslade, toliko me je obradovala njegova sadanja sreća i podpuno zadovoljstvo u zvanju. Nadjoh u njega ne veliku — ta mlad je — ali izbornu knjižnicu, za koju mi reče, da je sve njegovo milje. — Podjosmo zatim sa starcem na njegov belvedere — sjedište na humiću, odakle se razastire krasan vidik. Taj dobri pastir stada svoga i prijatelj puka odpočiva od napora dnevnoga te se zaglêda, kad sunce sjeda na počinak, u blještavilo njegovih razprskujućih se zraka, utapa dušu u modrilo nebeskoga svoda, poviruje u jasno bljedilo mjesečevo i proniče u sjaj zviezda nebeskih, priželjkujuć si bolju domovinu, kamo mu možda doskora ima prhnuti duh.

Bjeh već u pogibelji, da mi starčeva mečina ne izmami suza na oči pa zamolih kapelana, da me izprati — k pustinjaku na Hotunje, komu takodjer obrekoh doći u pohode. —

Vi ćete se začuditi, da i još dandanas ima pustinjaka. Ali i nije to pravi pustinjak, premda živi na pustinjački — ako oduzmeš „kozarac“ vina, zaoblicu itd. koje zaslade njegovu pustinikovanju nimalo ne smetaju. Pokaza nam novu staju s čardakom, što je dao sagraditi sestri si, koja ga nastoji te ima postati baštinicom njegove umjerene imovine. Svaki dan putuje do pol sata, da odsluži misu, što mu je uz malu nemoćničku mirovinu jedino vrelo dohodaka. Kad se ra-

Digitized by Google

zigra, pripovieda rado o svom putovanju i školovanju; doznat ćeš, da je školajuć se mnogo svieta prošao: — bio je u Senju, Karlovcu, ne znam već, u kojih sve gimnazijah ugarskih, pak će se i pohvaliti, koliko mu je riedko krstno ime „Primus“ vriedilo obijajuć oko dvorova hrvatske i magjarske vlastele. Njegova predstava stereotipnim: Ego sum Ž. Primus ex hac aut hac schola — izmamljivala bi tvrdu škudu križevaču iz žepova grofova i šljivara. Inače mu je motika i sjekira tako milo orudje kao drugomu knjiga i pero.

(Nastavak sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Šta je Ivan Dežman ostavio na pismu.

Strielom oboreno mlado stablo, razsuto zeleno granje, razsijano lišće i cvieće! Tužna li prizora! Razbacana pisma, ne dočete pjesme, kitice bez saveza, osnove tek zamišljene, misli zabilježene na prikrajku listića, a sve to puno duha, puno srdca, a izvor svemu — umna glava u grobu, to je strašno. Pobiraj sve to, u tvom srdcu pojavit će se i opet žalost, na tvoje oko skočit će i opet suza i nehotice ćeš pomislit, što bi ta glava bila liepa smislila, da je ne obori prerano ne mila sudica. A pobratim, skupit to treba, jer su to sveti ostanci velike duše, ulomci dragocjene posude, koja se razbila na mrve. Tako mi je bilo pri duši, tako sam sebi govorah prebiruć za noćne tišine literarne ostanke svoga pobratima. U istinu, veliki smo nehajnici, lakoumnici, dà ponešto barbari. Koliko takovih ulomaka našega Vraza, našega genijalnog Niemčića nije s nemara propalo, koliko starih dubrovačkih umotvora iztrunulo na prah, il izgorilo pepelom, koliko ne stalo gradiva povjestniku naše knjige. Svaki pisac ima plodova iz mladosti, kojih taji od svieta, ima spisova, što ih nikad priobćiti ne kani, ima osnova, misli, a sve je to vele važno za povjestnika literarne historije, po tom može tek proučit razvitak pjesnika, njegov značaj i pravac. Bit će prilike o tom više govorit u životopisu našega Ivana, za sada hoću samo u kratko zabilježit, što je ostavio.

Ivan bijaše već od mlada radin, jednako radin u raznih strukah. Kao književnika osvajale ga dvie struke, pjesničtvo i lječničtvo. Već na sveučilištu pripravljao se riedkom uztrajnosti za taj dvojaki rád, tim putem išao je i za muževnog vieka, pa takovi su mu književni ostanci. Kako smo od jedno desetak godina neprestano bud pismeno, bud ustmeno zajedno obćili, kako smo od jedno šest godina reć bi svaki dan drugovali i bratinski radili oko hrvatske knjige, saobćivasmo si nas dvojica a i naš drug Franjo Marković svaku ideju il osnovu za kakvu novu radnju. Tako mi je poznato bilo sve, što je naš Ivan izraditi kanio, a govorio mi, da čuva više toga od mladih dana, što po vremenu preraditi kani. Gdješta je zbilja zabilježio, gdješta je žalibože ponio u grob. Zapisat ću, šta sam našao i kako sam našao, ne redom historičkim — to će biti zadatak izdavatelja njegovih spisova — a na tanko ne mogu ni jamčit za svaku pjesmicu, da li je štampana il nije, premda dosta dobro pamtim, šta i gdje je šta priobćio. Zapisat ću, šta sam našao, nek se zna. Poslje bit će kada, potanko ocjenit svaki proizvod.

Dežman ostavio je više pjesama, a malo proze. Od pjesničke vrsti nadjoh ovo u rukupisu: Majčina ljubav, pjesma štampana u „Poletaru“. „Petdeset pričic“ t. j. petdeset basna u stihovih (stranom izvornih, stranom prevedenih). Od te sbirke ima dva rukopisa. Nekoliko od tih pričica štampano je u karlovačkome „Glasonoši“. Po mom računu spada ta sbirka u početak prošloga desetgodišta. Podpuna je. Umiruć lav, početak balade slogom narodnih pjesama. „Materijal za Koruna i Divu“. Kratke bilježke za epsko-alegorijsku pjesmu. Bilježke za nekoliko pjesama, po kojih je Ivan poslije „Noćnoga konjika“ i novelu „U Mokricah“ izradio. „Pjesma domovini“ u dvie kitice ali podpuna, do sele ne štampana. Osnova prvoga čina drame „Lenkovići“, razredjena u prizore. Osnova za baladu Božidar iz dalmatinske poviesti prošloga vieka. Memento, šaljiva poslanica bratu Mati u Beču 1862. Do sele ne štampana. Novi Paris, satirična pjesmica, mislim, ne štampana. Osvećeni sliepac poveća pjesma slogom narodnih pjesama do sele, mislim, ne štampana; iz mladjih lieta. Posve kratke bilježke za dramu „Petar Zrinjski“ iz novijeg vremena. Početak pjesmice „Hrvat jesam“. Podpuni rukopis u „Viencu“ štampane, po Kačićevu načinu izpjevane pjesme „Zrinjski“. Rukopis pjesme „Smrt grofa Josipa Rabate“, štampane u „Naše gore listu“. Starije bilježke sa nadpisom „Argumenta za moje pjesme“. Neke od ovih ideja izradio je Ivan, neke nije. Tu je prviput zabilježeno „Ljutovid poveća epička pjesma“. To bijaše zadnja žalibože ne dovršena pjesma Dežmanova. „Pjesma u slavu stogodišnjice Andrije Kačića“ mislim, ne štampana. Pjesma o lipi, poveća iz novije dobe. Petdeset soneta sadržaja domorodnog o slogi jugoslovjenskih plemena od godine 1860. Ta sbirka do sele ne bje štampana. Prome-

Digitized by Google

theus, pjesma alegorična. Slika ljubovce pjesmica po Anakreontu. Alpuhara po Mickieviću, nedovršeno. Jana 2. i 3. dio poveće pjesme. Vjerenici kratka balada. Osnova 1. i 2. čina komične opere „Master John". Početak prvog čina izradjen. Iz najnovije dobe. Charon (Prevozač) bilježke za historično-alegoričnu pjesmu. „Ljutovid" prvi piev epične pjesme i bilježke. Posljednje djelo. „Varadinka Mara" drama. Prozaični rukopisi lječničkoga sadržaja većim dielom poznati su obćinstvu iz predavanja i osebnih knjiga. Zanimive su bilježke, po kojih se vidi, kako pomno je Dežman učio narodne pjesme. Izim toga imade medju rukopisi prievod velikog ulomka Tomaseova romana „Duca d' Atene."

Kad progledaš rukopise, bilježke, opazke, citate svuda ćeš naći, da je tu tekla bujna rieka života, da je to ne davna pisala snažna ruka, koja je kanila dugo mahati mačem svetoga duha — perom, koja je u jedan hip prosahnula. Toliko neka znade sviet ob ostavštini Dežmanovoj. Šta je tu podpuna ne štampana, priobćit ćemo u „Viencu", ulomci i dopisi, u koliko se tiču knjige i njegova značaja, ugledat će sviet sa ostalimi sabranimi spisi. Nu narod i po toj kratkoj crti vidi, koliko je liepih misli palo sa Ivanom u grob.

A. Š.

LISTAK.

Narodno kazalište. Prošle nedjelje vidjesmo i opet poznatu grozovitu i romantičnu dramu „Neljski toranj." (La tour de Nesle) Recept ote grozote po prilici je ovaj: Uzmi okrutnu, bludnu ženu, smiona spletkara, bezbrižna kralja, dva lakoumna mladića, nekoliko nevaljalih ministara, ubojica, trovača, podzemnih špilja, tajnih vratašca, i pisama. Smiešaj sve to žlicom slučaja, razdieli to u pet obroka, te podaj sve to obćinstvu u vremenu od dvie i pol ure, svake pol ure jedan obrok, pa eto ti tragedije." Po sebi je ta dramatična grozota u toliko zanimiva, da ne ima u njoj ni jednog čestitog čovjeka. Sve same ništarije i nitkovi. O etiki ne može dakako ni govora biti, psihologički i logički razglabat „nelsku kulu" nije ni vriedno.

Sve je to slabo oponašanje sloga Viktora Huga, ali gdje je to za Viktorom zaostalo!

U svoje vrieme bio je taj komad često prikazan, i sad „napunjuje kuću." To se daje i lasno protumačiti. „Nelski toranj" je drama drastična, gdje ne ima puno razmišljanja, djelo djeluje silno, ne posredno, tu ne treba duga umovanja. A naše obćinstvo ne umuje rado — osobito u nedjelju. Mislimo ipak, da bi se ta grozota mogla stavit „od acta" i zamienit boljim komadom. Moda takovih drama — jer kod takovih dramatičkih plodova može se samo o modi govorit — davno se preživila, a blagajna naći će solidnije mèke. Dakle „ad acta"!

Samo prikazanje drame moramo pohvaliti do nekih malenkosti. Glavnu ulogu, Margaritu burgundsku prikazala gja. Bajza i to vješto i vrlo pomno. Uloga je po sebi vrlo naporna, te traži mnogo, dapače suviše fizične sile. Pisac je na nekih mjestih gomilao grozotu na grozotu, afekt na afekt, dočim su neka mjesta plitka, manje no proza. Ako je gji. Bajzovoj gdjegdje sila malahnula, nije ona kriva već nerazborito psihologično razdieljenje pisca. Majstorski izvela je prizor u tamnici sa Buridanom.

Gčna. Ditmajerova govorila je ulogicu „gospoje sa koprenom" dobro. Svraćamo pozor uprave i opet na tu mladu glumicu. Mandrović kao Buridan pogodio je pravu mjeru, prikazao ga je mnogo mirnije nego prije nekoliko godina. Čovjek, koj je za svoga vieka prokušao toliko dobra i zla, proživio tolike bure, ne može, nesmie odviše strastan biti, takov čovjek postane kamenom. Sve to pogodio je Mandrović vrlo dobro, gdjegdje je igrom dapače popravio pogreške pisca.

G. Jovanović (kapetan Daulnay) učinio je sve, što je pisac htio. Sigurna, okretna igra, vatreni, jasni, govor sve je to dobro karakterisalo mladog francezkog junaka. I g. Ban (mladji Daulnay) deklamovao je svoju kratku ulogu vrlo dobro.

Karakterističan bijaše Orsini g. Rajkovića. Bijaše miran i omjeren kao okorjeli griešnik; i o kajanju govorio je sa potrebitom lopovskom flegmom. Kralju g. Brania, gradjaninu g. Plemenčiću st. i Landry-u g. Ružića ne ima prigovora, valja ih dapače pohvalit, što su te male uloge prikazali.

Dvoranici kralja Ljudevita nasuprot bijahu nesretni, njihov prizor pred palačom slab. G. Leković neka pazi, kako drugi članovi napreduju. U njega ima k tomu dosta dara.

Ima tu i neki g. Bunić. U prvom činu prikazao — ili odmucao je ulogu pučanina svom energijom odvažne duše, poslije bijaše kapetan, šta li. Tu je opet bilo nieme igre. Da ste ju vidjeli! Koža nam se ježila.

Š.

Sažalnica gospodji Korneliji Dežmanovoj. Hrvati slušatelji na bečkih visokih školah poslaše gospodji našega nezaboravnoga druga Ivana Dežmana sliedeću sažalnicu:

Visokoštovana gospodjo!

Silni gubitak, koj je našu domovinu smrću Vašega supruga snašao, odjeknuo je žalostnim jekom daleko i izvan domovine, gdje god plemenite i domoljubne hrvatske duše dišu, te ih napunio tugom i sažaljenjem.

Digitized by Google

Nenadana smrt dra. Ivana Dežmana lišila je Vas najboljega supruga, djecu Vašu najboljega otca, a domovini našoj otela jednoga od najvrlijih sinova, dičnoga pjesnika i književnika, umnika i značajnika, žarkoga rodoljuba i požrtvovnoga pomoćnika svakoj sirotinji.

S tieh razloga izražujemo evo razcviljenim srdcem mi Hrvati sa svieh strana trojedne nam domovine, stranom slušatelji sveučilišta, tehnike i pedagogija, stranom orientalne i trgovačke akademije Vašoj milosti naše najdublje sažaljenje, koje da Bog da bilo bar malenom utjehom Vašoj tugi. Ta za nas govori čitava naša domovina, njezina omladina — dakle njezina budućnost. S nami plače sav hrvatski narod za dragim pokojnikom, s nami dieli tugu Vašu, s nami ju želi Vam olahkotiti.

Mi svi dobro smo poznavali našega Dežmana, tko ga nije osobno poznavao, poznao ga po njegovih činih i djelih: pa s toga smo ga svi ljubili, s toga ga svi štovali, s toga danas za njim svi plačemo! U našoj uspomeni vazda će on živiti, a u našoj knjizi ime će se njegovo vazda dično medju prvimi spominjati. — Slava njemu!

Moleći Vas visokoštovana gospodjo, da izvolite ovaj najdublji izraz naših srdaca milostivo primiti, jesmo vazda Vam odani

Slušatelji bečkih visokih škola.

U Beču, dne 26. listop. 1873.

(Sliede 53 podpisa.)

Zemljovid kraljevine Hrvatske i Slavonije (oro- i hidrografičan) izradjuje po naručbi knjižare Albrechta i Fiedlera u bečkom c. kr. geografičnom državnom zavodu. Zemljovid biti će ovelik, te ruzumieva se, u svakom obziru točan. Na njem će točno označene biti i susjedne pokrajine. Bilo je već skrajnje vrieme, da taj zemljovid ugleda sviet, jer niesmo dosele imali za kartografiju svoje domovine točno djelo u većem mjerilu. Govoreći o zemljovidu ne možemo prešutiti želje, da nam skoro i historičan atlas naših pokrajina ugleda sviet. Što su Niemci toga izdali obzirom na naše zemlje vrlo je površno i ne točno. Ne bi li se našao našinac, da si osvjetla takovim djelom lice.

Pripomoć jeronimskomu družtvu. Kao što je pokojni kardinal davao, tako i sadašnji preuzv. g. nadbiskup dao je lanjske a i ove godine skorih dana prije svoga polazka u Peštu godišnju pripomoć svetojeronimskomu družtvu, i to svaki put 300 for. a samo uz toliku velikodušnost može odbor podmirivati silne tiskarske troškove i izdavati onakove knjige, kakov je Šulekov prirodni zakonik ili popularna fizika, iz koje u br. 41. „Vienca“ priobćismo razpravicu o šupljikavosti.

Prodaja matičinih knjiga. Premda je u novinah već oglašeno, to je ipak sva prilika, da se na naših učevnih zavodih za to slabo zna ili gdjegdje slabo za to mari, što je opet glavna skupština odlučila, neka se matičine knjige daju djakom za pol ciene. Kolika hvala ide glavnu matičinu skupštinu, toliko bi matici i djakom vriedio mâr bar po jednoga g. profesora na svakoj gimnaziji i realci, da se popiše, tko što želi i da se iz vanštine sve knjige k jednu naruče i to uz pouzeće.

Dopisnica uredničtva.

G. A. M. u P. „Seljakovu jakost i hrabrost“ ne možemo primit, to nam zabranjuje metrika, estetika i gramatika, tri velevažne sestre u knjigi. Valjda i sami osjećate, da je to samo pokus. Kušajte štogodj zanimiva iz vašeg kraja prozom; ne moraju svi ljudi stihove gradit.

G. Milanu G. u Beču. Primismo Vaše pismo. Ideja glede almanaka dobra, a tom govorit ćemo obilnije. Glede Preradovićevih diela čitat ćete do koj dan više. Iz „Vienca“ vidite, da priobćujemo, što nam poslaste. Pošljite nam obširan opis svečanosti sve po svojem srdcu, na prienos pokojnika mislilo se već i prije, sad jošte nije hora. Budite nam vieran stihom i prozom. Vazda ste nam dobro došli. Dobit ćete pismo, al tek za koje vrieme. Ta valjda znate, da se poslije velika gubitka vojska najprije skupljati mora.

G. Dr. J. u Senju. Primismo vaše pismo. Zadnji broj „Vienca“ kaže vam, na koga da se obratite. Početak vašega članka nije se izgubio, evo ga danas u našem listu. Na novoj pošiljci hvala. Dobro nam je došla. „Zadnja ruža“ spada u operni libreto. Ostalo za koje vrieme pismeno. Ne kratite nam daljnje pomoći.

G. Gj. S. A u Budimpešti. „Treba li nam prievoda za štilistiku?“ nadovezaste razpravici g. Armina Šrabca u Narodnih novinah, te iztičete priedlog glede izdavanja naših boljih diela u jeftinom izdanju. Slažemo se s Vami i s g. prof. A. Šrabcem. Da su vam pri ruci pravila „Hrvatske matice,“ uvidili biste, da smo o tom i prije mislili. Čutimo zaista i mi kod uredničtva „Vienca“ potrebu, da se strana klasična djela prevode upravo čistim hrvatskim perom, al tomu se hoće više ljudi. Mogla bi se tuj pripoviedati zanimiva pričica: al volimo o tome šutiti. Nu zato molimo svu gospodu professore gimnazija, realka i glavnih učiona — a ima ih dosta u trojednici — neka pristanu u naše kolo, neka čistim hrvatskim jezikom prevode strana klasična djela. Budu li manja, uvrstit ćemo ih u Vienac, a veća izdavat će u svoje vrieme „hrvatska matica“. Gospoda profesori zvani su po našem mnienju ponajprije, da goje i razviju hrvatsku knjigu.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 47. U Zagrebu dne 22. studenoga 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Čeznuće. — Suparnici. — Shakspearovi soneti. — Margita. — **Pouka**: Na bledskom jezeru. — **Književnost i umjetnost**: Narodno kazalište. — **Listak.**

ČEZNUĆE.

Spjevao Ivan Zahar.

Dievo! dievo! — Mân po crnu zraku
Tebe zovem, vilu bielu, laku;
Glas moj leti, zraka drhću vali,
Moje srdce ljuta rana pali.

Jug i sjever, istok, zapad čuju,
Zviezde, vjetar zovem u svom nuju,
Jeku molim, koja vjerna teče,
Munju pitam, koja nebom sieče:

Božjeg carstva stvorene ste sluge,
Polietajte širom zemlje duge!
Pregledajte što je gor' i doli,
Javite mi, što vas srdce moli!...

Noćna java, dnevni san me mori,
Dnevna java, noćni san mi sbori,
Spominje mi biće nepoznato,
Što je draže no srebro i zlato.

Na dušu mi divna slika sije,
Slušat mislim sladke harmonije,
Padaju mi žića tajne niti:
Ne znam, što sam, znam, što moram biti.

Jedan čas me tako k svjetlu digne,
Drugi čas me k crnoj tmini prigne.
Gdje ste, življi? Nadjite joj pute! —
Žale oni i u žalbi šute.

Oh! na zemlji zar je naći nije?
Satrtu li zemljom brodit mi je?
Iz čeznuća padat u sdvojenje,
S vječne želje da mi srdce stenje?

Duh sam božji, kad me ponos kriepi,
Neponosan — rob sam, koji strepi!
Zar da drhćem? zdvojan u prah padam?
Hraneć dušom krasno — zar da jadam?

Tu je nema, koju tražim samo,
Sreću moju tražit mi je — tamo.
K njoj me vòdi mišlju, lako, tio,
Sladka, živa, čista poezijo!

SUPARNICI.

Izvorna pripoviedka od Jos. Eug. Tomića.

(Dalje.)

Način, kako je mladi Silvin ostavio kuću Budajevu, dojmio se je najviše Ivke, jer je ova mogla najbolje slutiti, zašto je Silvin onako biesan otišao. Nu skoro zaboravi ona i na to. Kod večere, gdje je dobro hrvatsko vino razigralo Franceza, zabavljala se ona, da ne može bolje. U srdcu joj drhtaše svaka žilica, grudi joj se nadimahu, lice zažari. Pod konac postade sjetna i mučaljiva, obična njezina ozbiljnost izčeznu s njezina lica, a to ju uprav divno ukrasi. Ona privlačiva djevičanska nježnost udomi se i na njezinu licu.

Dok se je d' Aumain zabavljao s Ivkom, nije ga hćio stari Budaj ni buniti, jer nije

Digitized by Google

umio mnogo francezki govoriti, nego se je sa ženom svojom razgovarao o gospodarstvu svojem, što ga je najviše zanimalo.

Bude već i kasno, i dignu se svi, da idu na počinak. Zaželi jedno drugomu lahku noć, Francez Ivki osobito sladko, i razidju se. Budaj sa ženom i kćerju podje u svoje, a d' Aumain u svoju sobu.

— Krasna djevojka, marcijalna izgleda, baš za mene! Reče on, baciv sa sebe vojnički frak, kako se je onda nosio.

— Krasan momak! Pomisli opet i Ivka, legnuv spavati. Nije joj se dalo nikako usnuti. U grudiju sve joj je kipilo, a šumilo u glavi. Bijaše u pravoj vrućici:

— Oh bože, šta je meni! Uzdahnu na jednom i pokri si čelo i oči rukama. Izpod dlanova polete joj niz lice suze, grudi joj se počmu laganije dizati i za malo svlada ju tihi, blagi san.

Sutradan ustade d' Aumain za rana, da vojnikom dade potrebite zapoviedi. S jednim odjelom pošao je sâm, da pretraži lug, što se je izza grada sterao. Na poldan vratio se je doma. Poslije večere išao je još s njekoliko vojnika pregledati straže na cesti, te bi se kasno u noć vratio.

I tako je bivalo dan na dan. Poslije objeda ostao bi kod kuće, i to se je vrieme neprestano zabavljao sa liepom Ivkom. Njihov odnošaj postajaše sve pouzdaniji, jedno drugomu bijaše već srdcem posve srodno. Istim roditeljem bijaše učtivi Francez prilično u volji.

Samo Silvin! Taj je, kao i prije, ne dav se nimalo smesti, dolazio svaki dan skoro u pohode staromu Budaju. Sâm skoro nije nikada mogao biti s Ivkom, nego je sa strane vazda gledao, kako ju ugladjeni Francez zabavlja. Oh, kako mu je onda oko sievalo, i zubi škripali. Njega, domaćega plemića, da iztisne tudjinac, komu ne znaš pravo ni za rod, ni da li je ono ime njegovo, što ga nosi.

S Ivkom nije skoro nikad ništa govorio. Ona je to opazila, i mislila, što je mogao biti pravi uzrok; nu nije mnogo marila za to.

Jedina stara Budajka znala bi ga više putah upitati, što mu je, da je sada uvjek tako mrk i zlovoljan, a on bi vazda odgovorio, da mu je već narav takova, — i opet bi umuknuo.

Dodje i Martinje, u mjesecu studenom. Taj dan slavio je svoj god župnik u sv. Križu, aliter Zamršju, a jer je bio vrlo dobro sprijateljen sa svom vlastelom u okolici, a poznat veseljak i gostoljub, to su obično sva vlastela iz okolice pošla mu onaj dan čestitati, pa su odmah ostala i na objedu. Takav je bio običaj.

I stari Budaj odluči poći onamo, te njih četvero: on, žena mu, Ivka, pa i sam d' Aumain, koga su jedva nagovorili, sjednu u veliku, staru kočiju, podpregnutu četverimi konji, pa hajd u sv. Križ. Crkva i župa leži na visoku brdu, pa, tko ima, čini uviek bolje, da upregne po četiri konja, kako je i Budaj uradio. Onda baš, na sreću, ne bijaše put tako ni hrdjav, jer je od velike suhe studeni zemlja tako zakrutila, da nije bilo nikakova blata. U župnikovu dvoru sve je vrvilo od gostiju. Sam pop i vlastelin, svi znanci, svi prijatelji! Dà, liepo se je nekoč živilo, nu sad je naopako!

Stari domaći župnik dočeka razširenima rukama Budaja i njegovu svojad. Na pragu primi od svih kratku čestitku i povede goste, u palaču, gdje su se gosti kupili. Malo je bio sbunjen, vidivši d' Aumaina. Nije znao ubogi starčić, kako s njim da govori, te napokon počme latinski, koji je jezik d' Aumain podobro, nu dakako francezkim izgovorom, govorio, što se je našim Latincem u župnom dvoru osobito smiešno činilo.

Medju gosti bijaše i Silvin, sa svojim otcem. Stari Vojnić srdačno se pozdravi sa starim Budajem i njegovom obitelju, nu čudnovato nekako pogleda d' Aumaina, kad mu ga predstaviše, što ovoga dakako nije minulo. Silvin Vojnić govorio je, kao obično, malo, nu činilo se je, da je mnogo bolje volje. Bijaše danas baš krasan viditi. Nosio je bogato narodno odielo od rumenkaste tvari. Oduga surka bijaše mu obšivena krznom od kune, na njoj srebreni trakovi, koji su se kopčili na velike srebrene toke. Bijaše to obično svečano odjelo hrvatskih plemićâ.

Jer se je govor najviše kretao o lovu, to se zna, da to nije baš gospodje jako zanimalo, pa se one smjeste u tako zvanu sjedaću sobu, gdje je bio jedan ogromni naslanjač, već ponješto otrcan, na kom su matrike ležale, i više stolaca.

D' Aumain umiešao se je medju gospodje, i njemu se je veoma čudan činio običaj, da se u ovakovih sgodah odruže mužkarci od gospodja. I nije se kajao, što je tako uradio. Našlo se više gospodja, koje su, kao i Ivka, dobro govorile francezki, tako, da je konverzacija u toj sobi, u čas veoma živahna postala, da su se začudila gospoda u susjednoj sobi, koja su se najviše opet služila latinskim jezikom, onda još diplomatičkim.

Mladi francezki nadporučnik bijaše, doduše, vrlo uljudan pram svakoj od gospodja, nu moglo se je ipak lahko opaziti, da najviše odlikuje Ivku Budajevu, o čem se je u okolici već koješta govorilo. Pače nekoji tvrdjahu bez okolišenja, da će d' Aumain oženiti Ivku, ako samo dopusti stari Budaj.

Dakako, da su mnoge, osobito gospodične, zavidile Ivki, jer d' Aumain bijaše veoma liep čovjek Nu to je posve naravna stvar!

Kod objeda sjedio je d' Aumain uz Ivku, uz koju ga je sâm domaćina župnik posadio,

Digitized by Google

spomenuv mu, u ime dosjetke, izreku sv. pisma: što je Bog sdružio, neka čovjek ne razstavi. D' Aumain se srdačno nasmija ovoj prostodušnosti starčevoj.

Kad su zaredale zdravice, nazdravi ravnatelj stola d' Aumaina sa Ivkom, što je pobudilo veliku seuzaciju kod stola, jer se na ladanju zdravicam pripisuje često velika važnost. Silvin zagrize u ustne. To je prvi put, što on nije nazdravljen bio s Ivkom, drugčije je uviek bio. Peklo ga to i sramilo tako, da se nije ni kucnuti mogao s nazdravljenici. A najviše ga je još srdilo, da su mu se mnogi zlobno u lice smijali.

U skoro udare gosti u pjevanje. objed se svrši, neki vlastelin uze uz poznatu formulu krstiti mošt na vino; nastane podpuno razsulo. Nekoje gospodje ostadoše sjedeć uz stol, nekoje pošetaše s gospodom duž palače, nekoje opet odoše u susjednu sobu na razgovor.

D' Aumain je stao sa Ivkom do prozora te daščare, pa se po tiho s njom razgovara. Do njih, po strani, sjedi na stolcu kraj stola, gdje se je objedovalo, gosp. Silvin, pušeć na lulu, nu viditi mu je, da pozorno sluša, što se ono dvoje kod prozora razgovara, i što rade. I čuje sbilja sliedeći tihi razgovor:

D' Aumain: — Ljubio sam vas od prvoga dana, kad sam vas vidio! — Vi mučite? Zaklinjem vas, recite jednu rieč, da me usrećite!

Ivka: Za boga, tiše! Ta vi već dobro znate!

D' Aumain: Šta, mogu li se nadati? Govorite! Ljubite l' me?

Ivka: Silno! I rekav to, okrenu se k zamrzlu prozoru, da sakrije svoju uzrujanost.

— Da smo na drugom mjestu, pao bi vam pred koljena za te rieči! Reče d' Aumain, uzhićen.

— Pst! Opomenu ga Ivka.

— Ja ću vas zaprositi u otca! Nastavi d' Aumain.

— To je vaša stvar! Odvrati Ivka.

— Mogu li se osloniti na vašu pomoć? Moljaše d' Aumain.

— Sigurno! Odgovori Ivka.

Gosp. Silvin zakrenu stolcem na kojem je sjedio i nakašlja se. I d' Aumain i Ivka okrenu se na onu stranu, i ne bijaše im ugodno, opaziv, da je bio Silvin blizu, kad su oni govorili; nu tješili su se tim, što Silvin nije umio francezki, pa ih ni razumjeti nije mogao.

U to dodje domaći župnik do francezkoga nadporučnika i pozove ga, da kuša jednu čašu okrštena mošta. Francez se preporuči Ivki i podje s' domaćinom.

Isti hip skoči Silvin do Ivke:

— Znate, da i stiene imadu uha! Reče joj drhćućim od jarosti glasom. Čuo sam sve; nu da li će onaj tudjinac, užiti se vaše ljubavi, to je drugo pitanje. S Bogom! Sutra se vidimo! I ostavi zapanjenu Ivku, koja se je jedva mogla držati na noguh.

Kad se je Ivka malo razabrala, nije joj nikako išlo u glavu, kako je gosp. Silvin razumjeti mogao njezin razgovor s d' Aumainom, dočim nije umio francezki.

Ali se je tu Ivka ljuto prevarila, kao i sav sviet, misleći, da Silvin Vojnić nije razumio francezki. Pače on bijaše i govoru podobro vješt, no nije dao, da to itko opazi, a najmanje Ivka.

Upravo radi nje, jer je često s mužkarci govorila francezki, ako je samo koji znao, nauči on sam, od puke ljubomornosti, taj jezik samoučke, a u izgovoru vješbao bi se sam, gdjegod na ledini, ili u šumi, gdje bi lov lovio.

On je tako razumio i onaj prvi razgovor Ivke s d' Aumainom, što je Ivku sada osobito posramljivalo.

Kad ju je Silvin ostavio, približi se njoj za kratak čas opet francezki častnik, koji nije vidio, da se je Silvin s djevojkom razgovarao. D' Aumain opazi, da je djevojka veoma zabunjena, nu on je to odbijao na onaj razgovor, što ga je malo prije imao s njom, razgovor, u kom je njih dvoje sporazumjelo se o budućnosti svoga života.

Dok se je Francez zabavljao s Ivkom, razgovarahu se stari Budaj i Vernić, sjedeć svaki na svom stolcu i pušeć iz lula.

— Amice — reče Vernić — čini mi se, da se je tvoja Jeanettica baš čvrsto zagledala u toga Franceza?

— Što ćeš, i meni se tako nekako vidi! Odgovori Budaj. Tko zna, što je komu sve sudjeno!

— A zaprosi l' ju, — hoćeš li mu ju dati? Upita Vernić.

— Ako Ivka hoće, marim ja! Reče Budaj. Moći će živjet.

— Da, al kako. Danas tu, sutra ondje, selit se kao cigani, bez kuće i kućišta. Ti znaš, da car neda odpočinuti svojoj vojsci. Pak onda, uzmi i to, svaki čas može na bojištu usijati glavu. Umovaše Vernić.

— To je istina; može baš biti, al nemora. Koliki ostare, sred ratova, kao vojnici. U ostalom jedan umre na postelji, drugi na moru, treći na ledini. Odvrati Budaj.

— Ja sam sve mislio, da će mladi Vojnić oženiti Jeanetticu. Tako su mislili svi. Nadoveza Vernić.

— Šta ću ja, kad nije djevojci u volji. Slegnu ramenima Budaj.

— Njegovo imanje leži tik tvoga. On je jedinac, a tvoja kći jedinica. Kad vi starci pomrete, sdružit će imanja, pa je Vojnić najjači vlastelin od Karlovca do kranjske medje. Ne će li biti to krasno po djecu tvoje kćeri. Govoraše Vernić.

*

Digitized by Google

— Jest, jest! To je sve istina! Potvrdi Budaj:

— Pa, Boga mi, Silvin je kud glavitiji momak, nego li onaj žutkasti Francez. Čudo mi je, da je Ivka volila Francezu. Nastavi Vernić.

— Eh brate, — odgovori Budaj — Silvin je čudne ćudi čovjek. Mrk, tajnovit, nagao i šutljiv. To baš ne privlači srdca djevojačkog.

— Radi, kako znaš! Završi Vernić razgovor. Bio ti zet, tko mu drago, hajde, da pijemo za sretnu udaju tvoje Jeanettice.

— Vivat! Kliknu Budaj i dostojanstveno odšeću oba starca do hrastova stola, napune omašne čaše, pa kuc! U zdravlje Jeanettici! Reknu oba i na dušak iztruse čaše.

— Al ja bi ipak radje dao kćer Silvinu! Primieti Vernić, taruć si svilenim rubcem mokre, siede brkove.

Gosti se počmu pomalo razilaziti, te tako i Budaj podje k domaćini, da se s njim oprosti. Dobričina starac baš je stajao u sredini gostiju, koji ga punimi čašami obkoliše, a starac im pjeva i sada još oko Karlovca poznatu pjesmu: Hvala budi bogu vesel bum, makar danas pijan bum! Imendan mu je danas, šestdeset i peti imendan, pa da ne bude veseo, makar se u božju slavu malko i pripio!

Kad se je taj solo svršio i čaše zazvečale, i zaorio vivat, ogrli Budaj domaćina i srdačno se oprosti s njim. Za valete morade i Budaj i d' Aumain izpiti po čašu vina, a onda s Bogom!

Lagano spusti se kočija niz brdo i zamaknu za brieg.

Drugi gosti ostaše još duže u župnom stanu, a medju ostalimi i Vernić i Silvin sa svojim otcem.

Njih trojica razgovarahu se dugo medju sobom. Valjad o Francezu i Ivki Budajevoj.

— Ali ja vam kažem, da je istina. Govoraše Vernić. Poručnik francezki, što je bio s odjelom vojnika kod mene namješten, pripoviedaše mi, da d' Aumain imade ubogu, al čestitu zaručnicu u Nancy-u, i da ne misli, da bi on ikoju drugu uzeo, jer da je svetčano svojom vojničkom časti obvezao se Korneliji — tako se ona zove — da je nikad ostaviti neće.

— Je li to moguće? Onda je d' Aumain varalica, nitkov. Uzžesti se stari Vojnić.

— Što više, nastavi Vernić, on mi dade svoju poštenu rieč, da bi svu lopovštinu priobćio Budaju i njegovoj kćeri, ako bi se d' Aumain usudio zaprositi Jeanettu.

Ako to sazna Ivka — ona će ga prezirom odbiti. Reče sigurno Silvin. Ona je odviš ponosita, da uzme prostu varalicu.

— Dakle ste dobro čuli, Silvine, upita Vernić, kako su se sporazumjeli, da će se uzeti.

— Čuo sam evo, kako vas sada slušam. Stajali su baš kod ovoga prozora, gdje evo mi sada stojimo.

— Onda znajte, da ćemo mi tomu pustolovu skuhati pôparu! Reče Vernić i stisnu ruku Silvinu.

Kasno u noć razidju se svi gosti iz župnoga stana sveto-križkoga, a bijaše pónoć, kad je zadnja luč u njem ugasnula.

Budaj vratio se sretno kući. Povečerav malko podju odmah svi na počinak. U spavaćoj sobi, dok je Ivka u susjednoj sobi snivala o srećnoj svojoj budućnosti, razgovarao se gospodin Budaj sa svojom suprugom.

— Čuješ, ženo, ti si valjda već opazila, da se naš Francez i Ivka rado gledju!

— Dà opazila sam, već dugo!

— A što misliš ti o tom!

— Ne znam ni sama pravo!

— Uzmimo, ako ju zaprosi, šta ćemo mu reći?

— Valjad ne će tako skoro.

— Tko zna — ja sam ti u sto neprilikah. Danas mi je Vernić u Svetom Križu napunio uha, kako bi bolje bilo, da Ivka podje za Silvina.

— Ali kad ga ne će!

— Pomisli, ženo, da je liep imetak Vojnićev.

— Pa će mu i ostati! Al je, hvala Bogu, i naš imetak liep. Valjda nam Vojnić ne bi činio nikakve milosti, ako bi privolio, da Silvin uzme Ivku.

— Da, da! To je sve istina, al bolje je ipak, kad se složi dvoje imućnih, nego jedan imućan, a drugi nema ništa.

— Varaš se. Ti valjda misliš, da je d' Aumain ubog, da nema ništa. Kad sam bila prošli tjedan u Karlovcu, pripoviedaše mi stara oštarjašica na Dubovcu Lapačka, da je d' Aumain jedan od najbogatijih častnika karlovačke posade.

— Hm !hm! Ti dakle niesi protivna tomu, da dademo kćer našu tomu nadporučniku?

— Ako je djevojci po volji, neka se uzmu, u ime božje!

— E pa meni je pravo! Zaključi Budaj razgovor. Neka dakle ostane pri tom.

Dok je trajao ovaj razgovor medju supruzi Budaji, otvarao je d' Aumain stigavšu taj dan poštu. Medju ostalimi nadje jedno privatno pismo iz Nancy-a.

— Od Kornelije! Uzdahnu d' Aumain, vidiv rukopis. Zlovoljno raztrga zamotak i poleti brzo cieo list. Drhćuća ruka napisala sliedeće rieči:

Dragi Emile!

Već je duže od tri mjeseca, što ništa ne čujem o vas. Kako mi je težko, to može samo suditi onaj, koji zna, što je stradanje ljubeće djevojke. Dan i noć mislim na Vas i na svoju nesreću. Jeste li još živi, ili ste

Digitized by Google

bolestni, ili možda — ah na to ne smijem ni pomisliti. Ta Vi imate odviše plemenito srdce! Smilujte se i utješite brzo nesretnu Vašu

Korneliju."

Drhćućom rukom smota Francez pisamce i turi ga u žep.

— Do biesa! Promrmlja on. To mi je baš sada trebalo. Zatim se uhvati obima rukama za glavu i nasloniv se na prozor o lakte, piljio je niemo ukočenim pogledom u noćnu mjesečinu!

Na jednom se mahnito trgne i škrinuv zubi reče muklo:

— Odlučeno je, puklo, kud puklo! Svuče se na to, ugasi sveću i leže spavat.

(Dalje sliedi.)

SHAKSPEAROVI SONETI.

I.

Kad ljudi za me ne mare, ni Bog,
Kad sâm se sebi činim prognanikom,
I, pošto ni Bog ne ču jada mog,
Sudbinu kunuć ponikao nîkom:

Zaželim onda nâdom bogat bit,
Ko drugi pažen i visoko rodjen —
Umiećem velik uz slobode štit
I srećan svagdje, kud sam srećom vodjen.

Ah, prezirem se na toj težkoj brizi;
Al sjetim li se tebe, mine vaj —
Poletim poput ševe iz te nîzi

Podcikujući u nebesâ sjaj,
A milkom bogat spominjanje to
Ma za tri carstva zar bi komu dô?

II.

Vremena! mene ne ćete prekrenut
I piramida vaših novcat stroj
Nejačak mi je umom, ćudi šenut,
Novòlik nakit, star je njihov kroj.

Jer kratko živuć čini nam se nov
Starine svaki obnovljaj u vieku,
Zaboravismo divni glas i zov,
Da novi dani ljepši nam poteku.

Gle, rugam vam se činom, doglašajem,
Ne divim vam se s tog, što jest, što bì,
Jer varate nas tvorbom, uništajem,

Prekretljivi su vrlo vaši dni.
U prkos mienam, kunem vam se, ja ću
I vieran bit i vjerom svjerovat ću.

(Dalje sliedi).

MARGITA.

Priporiedka od Bogomira Kinkela.

(Konac.)

Kad je Nikola opet prvi put opazio Kolonju i zelene valove tihe rieke, kad je s batinom u ruci od Bona zaputio uza stranu i prošao kroz kamenita vrata medju Zmajevom stienom i Rolandovim lukom, tad zaijuknu tanko glasovito iz razokovanih grudi; nikada nije mislio, da mu je toliko liepa postojbina, da mu je toliko mila i dragotna zvonka zavičajna besjeda. Po Poarju bila baš berba, kao i onda, kad je uztežljivim srdcem polazio od doma; od uvala i stiena odjekivahu se opet otežiti napjevi narodnih popievaka, a danas ih putujuć cestom niza stranu zapjeva posve drugim srdcem, nego li uz Adelajdin glasovir. Bijaše mu pri duši, kao ptici selici, kad ju silna želja za jugom zaokupi a ona je u krljetci i sva joj družba već odlećela pa kad nekako ipak uteče i što šire može razkrili krila, ne bi li svojadi zatekla još nad morem.

Al mu srdce ne bijaše posve puno, Margitino mjesto ostade u njem pusto. Došav doma ne naidje na toliku zamjeru, što je Margitu unesrećio; kako na svaku, tako i na nju svališe svu krivnju. Isti joj rodjaci govorahu zlo o njoj, da se sviet ne dosjeti krivici, koju joj učiniše; braća joj ni ne poželješe, da se što za nju brine Nikola, onoliko jaka i hrabra ljudina; jer su se bojali, da bi se onda dioba otčevine imala iznovice utanačivati, a tuj bi ljuto nagraisali. Već minu gotovo ciela godina, odkad Margite nitko ne vidje u selu; da ga ona nijednom besjedom ne spominje, i za to doznade Nikola za malo, te s toga dosudi, da se je ona posve razkrstila s nadom, da će ju on napokon ipak uzeti. Da ga je Margita na pragu roditeljske kuće željno i prijatno dočekala, da se je s njom u šumi na samotnoj stazi sukobio, tko zna, što bi se bilo dogodilo. Ali bijaše odviše ponosan, nego li da se je mogao njezinoj oholosti namećati; nikako ne mogaše shvatiti, zašto mu ne bi ona na poštenju u susret došla. Tako si izbi tu stvar iz glave, skoči nastojati oko uprave svoga velikoga imanja i nadje silu božju posla a naumlje,

Digitized by Google

kad prvu žalost i ljutav pregori, naslati uzdanika, da s Margitom poradi obskrbe djeteta ugovara.

Tako nastade i zima, duga, preljuta zima. Margitin sinčić imao je za malo navršiti svoju prvu godinu i već je prohodio, samo ga je majčica morala voditi za jednu ručicu; bijaše to mio cvietak, krasno djetešce i ponos majci, koja se je kadšto zlosrdnula na tetku, kad je ova naslućivala, da se diete ne će odhraniti. A kad je zima otela mah, kad je mlina pod sniegom i ledom gotovo ne stalo, pričini se, da je tetka pravo naslutila. Jednom u veče premećući svoje igračke uzvrpolji se Margitin sinčić, udari u vrisku a obnoć ga uhvati silna groznica. Za nekoliko dana brzo i u velike obnemože i spade sirotče u licu, a kad je liečnik, vierni prijatelj Margitin preko vrletnih strana i po poledici težkom mukom do mlina dopro, bijaše već zahvatila boljetica djetinji mozag i nastade velika opasnost. Margita uzdrhta, gdje će joj se jedini i posljednji smjer izmaći, komu je za volju za život prianjala; nečuvenim naporom i točnošću smagala je sve, što je liečnik za probitačno pronašao; više nedjelja ni ne trenu okom. Vani u šumi nastade ljuta ciča i strašna bezutješica zimska; a u Margitinoj odaji prenemagaše majčina nada dan uz dan. Iza nijednoga lieka ne živnu djetešce; strahovito bijaše izmršavilo, izilazilo kao već umrlo, te bezsvjestno, ne smiešeć se i ne plaćuć tobože ne opažaše majčina mila tetošenja. Činjaše se, da mu je dušica prvo preminula, nego li tioce.

Na toj nevolji nadjosmo Margitu ono jutro, kad je napokon, otupljela od plača i i jadikovanja, umorena mnogodnevnim naporom i bezsanicom, okanila se molitve i dvorbe te došav do ruba očajanja, porušena uspomenami izgubljene sreće, kroz staklo svoga prozora piljila u zoru, štono bezutješice blieda i tavna iza snježnih gora svitaše.

U oboru se začu topot konjski, dojahao liečnik, a sad drhćuć od studeni udje u odaju, a uzanj udje i tetka. Sjede do djetinje kolievke, prihvati diete za ručicu i opipa mu bilo i čelo; a majka uglibila unj razrogačene oči. Napokon stoji bolest na prekretu, reče liečnik. Margita se drmnu. Još nije sve propalo, nastavi liečnik, životna mu se snaga nije umalila od prekjuče, ali lahko može biti, da će do veče jača groznica nastupiti. Uzbude li tako, morat ćemo vrlo jakim liekom pokušati, ne bi li se bolest prelomila. Ja ću taj novi liek napisati, pazite dobro, Margito. Diete će mirno dan predaniti, do doveče ne treba mu nikakve pomoći, s toga prospavajte i vi jedan sat. Ali u deset sati uzmite mi dobro paziti na diete. Ako mu ne bude teže, nego li je bilo prošlih noći, onda mu ne dajte novoga lieka; ako li osjetite na njem veći nemir i veću vrućinu, onda u ime božje uzmite mu namah davati svaki četvrt sata po deset kapi; sudim, da o tom visi život vašega djetešca. Sjutra rano dodjem opet.

Dok je liečnik napisivao liek, reče tetka: Baš se je dobro desilo, da Pavao jutros polazi u grad po meljivo, može k jednu iz ljekarne liek donieti.

Liečnik podiže glavu i upita; A hoće li se zaista prije mraka vratiti? Velju vam, mnogo do toga lieka stoji.

— Za cielo, odvrati starica; vieran je i valjan.

Liečnik ustade, porukova se s Margitom a tetci dade napis. U isto doba, kad je liečnik odjahao na svom konjicu dalje uza stranu k drugomu bolestniku, potegoše dva čila smedjca mlinarska kola i izašav na oborske vratnice zakrenuše cestom niz arsku dolinu. Tetka obeća, da će ostati u odaji i budući diete okrepljivo i tvrdo spavaše, leže i Margita na svoju postelju. Bog joj dade, te se zdravim snom okriepi i prenu se, kad je sunce baš zalazilo. Je li se Pavao vratio? bila joj prva besjeda. Nije još, odgovori tetka, ali do desetoga ima još pet sati. Ne staraj se, doć će za cielo.

Zatiem se još obje ženskinje okriepiše jelom i pilom. Margita, kanda se je snom preporodiia, uze se opet nadati te uz prijazni domjenak i uza zvrndanje kolovrata minu opet nekoliko sati. Na stienjoj uri odbi osma, a vani zasvira ljuta bura. Starica skoči na noge i uzbrini se: Sad već ne znam, za što ga ne ima. Da se nije konjma kakva nesreća dogodila? Sad bi Pavao morao već tuj biti, da je pravi groš. Idem malo u mlin, da čujem, niesu li ondje što doznali o Pavlu. — To rekav ode. Margita ostade zlo sluteći sama. Djetešce svejednako mirno spavaše.

O devetoj dodje opet tetka k Margiti: Rekoše mi, da je Miško s gornjega mlina baš ovuda prošao. Vani je, veli, strašno vrieme, bura je zamela cestu, a smetova ima do tri hvata visine. Naš je Pavao došao do klanca, ondje ga je Miško vidio, gdje mu kola ne mogoše preko smeta, te je valjda odpregao konje i vratio se u grad.

Margita uze lomiti ruke: Dakle lieka danas već ne dobih? Zar nije mogao poslati koga pješice do nas?

Bio bi ga doista poslao, samo da je koga našao. Ali Miško veli, da po gradu o ničem drugom ne govore već o vukovih. U jasiku vele, da ima jedan vuk, koji je već okusio ljudskoga mesa. A morda jh ima i više; juče u zoru razderaše jednoga dječačića, što je u kilsku školu išao. Više se sela dogovorilo, pa će za koji dan podignuti veliku hajku na vukove.

Dok je starica to pripoviedala, lecnu se diete u kolievci i zavriska. Margita priskoči

Digitized by Google

k djetetu i uze ga na krilo. Uz veliku mučicu i kmečanje previjaše se djetešce u njezinu naručju; prekret nastade, kako je liečnik prorekao. Margita ga morade opet položiti u kolievku a kao oštri noževi ubadale joj se u grud liečnikove besjede: velju vam, mnogo do toga lieka stoji! Krivila se za svaki trenutak, što ga je prospavala nadajući se Pavlovu dolazku. Samo da sam sama jutros po liek otišla reče tiho, a iznebuha kliknu glasno: A zašto da ne mogu još i sad po liek odskakati?

Skoči na noge i poveza si veliki rubac oko glave. Tetka se prepade, prihvati ju za ruku i reče: djevojko, valjda niesi sišla s uma! Ti ne možeš po takvoj noći kroz jasik u grad! A i napisa ne imaš.

Margita popostade malo razmišljajuć. Dà, dà, reče, bit će u ljekarni ili u Pavla, a znam, u koju se krčmu Pavao svraća. Ima nogostupom dva sata hoda do grada, ja ću to za po drugi sat preskakati a do ponoći eto me opet tuj, te ću možda spasiti svoje diete.

— Tomu se, Margito, nemoj nadati. Sjedni bar za malo do mene; imam ti nešto kazati, što sam ti dosad zatajala.

Margita se nadje u čudu i pogleda tetku. Gle ovamo, reče starica, ja i babica namah opazismo, da se diete ne će odhraniti. Tiho joj zatiem prišaptnu: Ima na licu smrtnu žilicu.

To rekav podiže sa stola svjetiljku i nadnese ju nad diete, da je svjetlo po djetinjem obrazu sinulo. Gle ovamo, evo je, kud se je pružila tik izpod čela. Sbilja se tuj ukaza u tavno modra pružica od jednog oka do drugoga, a većma ju iznie žućkast obraz bolestna sirotčeta.

Margita se upanji; sad se istom dosjeti praznovjerici svega onoga kraja, da je ta pružica navjestnica smrti, kojoj se ne ote nijedno diete za malih nogu. Kad joj je sinčić zdrav bio, nije se opažala ta pružica, ali za bolesti izadje većma na vidik. Možda je to u istinu na nekojoj djeci biljeg slaboće, koga u starijoj dobi ne stane, te bi tako dašto svatko pravo imao, koji sudi, da na zdravu i odraslu čeljadetu takve žilice ne ima.

Ali samo za časak nadjača praznovjerica materino srdce. Teto, reče Margita, vi možda pravo sudite; ali je moje diete uzprkos toj pružici godinu dana preživljelo, a ako noćas umre, ne će biti kriva pružica, već to, što ne imamo lieka, koji bi ga spasiti mogao. A sad me ne ustavljajte više; ja odoh.

Snimi sa police prieručnu svjetiljku, jer je mjesec kasno izilazio, uze gunj i umota si unj ramena i prsi, a da joj ruke proste budu, sveza ga ostrag. Tad izvadi sinčića iz kolievke, — ah, ne znadiaše, hoće li ga na povratku živa zateći — ljubnu ga i predade starici, da ga čuva i da mu namah uzme oblagati čeoce hladilî, što joj je tetka svesrdice obećala.

Tako izadje Margita kroz vrata u obor. Malo uzdrhta i od straha naježi joj se kosa, kad je u prvi mah pogledala u silno zastudjelu burnu noć. U kutu obora opazi sjekiru, te ju ponese, da se, gdje uztreba, odapire na nju i da se u nevolji njom može braniti. Niže mliništa sadje s dolinskoga kolnika, jer je znala, da ima na njem smetova, te zastrani malim prečim nogostupom kroz šumeći jasik. Izprvice uze joj jače udarati srdce; ali se čovjek brzo navikne na sve strahote, te tako uzpev se na gorsku ravan, gdjeno staza ne bijaše gustim grmljem sužena, već šira i ravnija, uze doduše polagano i uz veliku borbu s vjetrom ali hrabro napried stupati. Sipak sušac, s grmlja i iz malih uvalica vjetrom dovitlan, sipa joj oko nogu i ustopice zamete joj trag.

Prevaliv polak puta eto je na širokoj visočini, gdje u sredini ima samo jedno veliko drvo, a sva druga biela ravan zašestarena je mrkim šumskim rubom. Iznebušice stane tuj Margita i noge joj zaklecaju. Svjetlomrcajuća svjetiljka sievnu pred njom po sniegu, a tuj opazi već mrvičak zameten trag. Rado bi se bila sama zaludila, da je to pasji trag; ali joj stari ljudi prečesto pokazaše i označiše u šumi trag vučje šape. Prestravi se s istine, da su tud pred po sata vuci projurili: jedan veliki razdaleko i silno skokom zasižući i nekoliko manjih, kojim se slabiji trag a po tom ni broj nije mogao razabrati. Valjda su krenuli desno niz dolinu put Margitina rodnoga mjesta, ne bi li ondje što oteli, jer onamo vodjaše njihov trag preko staze, kud je Margita išla. Sva je bila prilika, da će se još noćas vratiti istim putem u svoju jamu.

Ali se tiem strašnim nagadjanjem ne zaplaši hrabra djevojka, već nastavi put i naidje iza nekoliko koračaja na malu utjehu, na skori trag ludskih stopa, koje su onamo pravcem udarale, kud i vučje šape; pred nekoliko časova morao se je tud neki lovac odtisnuti za vukovi u poćeru.

Te stope pričiniše joj se ne naumljenim pozdravom krštena stvora i osokoliše joj dušu usred strahota prirode. Sad se uze spuštati stazom niza stranu i sve mučnije koracaše, jer je bura smela sav sušac sa strane u dolinu. Često je do koljena u snieg zapadala morajuć si put proprtiti, sve polaganije zasizaše trudniem nogama napried, a kad je izpala na ravan drum, kojim se ide od Triera mimo Hilhratske crkvice do Blankenheima, baš je udarilo dvanaest sati u tom gradu, komu je eto već na domaku.

Dodje do ljekarne; po više puti zazvonje na zaključanih vratih a za četvrt sata otvori vrata providnik. Napis se nadje, Pavao ga je sbilja predao i liek odnio. Ipak je pro-

Digitized by Google

vidnik dočuv od Margite, zašto nije dobila lieka, bio spreman liek iznovice sgotoviti. Naloži vatru i pozva Margitu, neka udje u ljekarsku kuhinju i neka se ogrije. Doznav od nje, da još noćas kani nazad, kosnu ga se materinska vjera, te joj sgotovi topao, okrepljiv napitak i ponudi joj križku kruha, da založi, dok on liek sgotovi. Predade joj tavnu sklenicu, ona ju spravi u njedra, a providnik joj još prikrica, neka sklenice ne meće na svjetlobu, jer bi tiem lieku snage ne stalo. Spopade ju strah, kad je čula, gdje odbi jedan sat, a baš je u taj čas krenula opet s druma uzanim nogostupom uzbrdice odapiruć se na sjekiru.

S topline i snage, koje se je iza kratka odmora opet dosinula, uzradova se za čudo, a s napora tjelesnoga jenja joj duševna bola. Svjetiljka joj se ugasi, ali joj nije trebalo toga posvjeta, jer se je baš pomolio trećak i na sjajnoj mjesečini zasja joj i staza, kojom je noćas prtila. Još ne bje studen popustila, ali bura bijaše već utolila i nebo se razvedrilo a svjetlucajuće zviezde pozirkivahu na nju utješljivim kriesom. Svikla noćnu samoću nije ni pomislila na kakvu pogibelj, te istom, kad se uzpe na onu visočinu, pade joj iznebuha na um, da ima još prevaliti ono strašno mjesto, gdje je opazila vučji trag.

Sad će proći mimo uvale, kojoj je kraj u dolini do njezina sela; iznenada udari joj iz doline u uši, premda sniegom i šumom zakidivan, ali ipak dosta jasan, divlji lavež svieh seoskih pasa; lajahu jače i bjesnije, nego li drugda, kad od zime samo zavijaju. Ne zasluti ništa dobra; požuri se, te uz začestalo udaranje sviuh bila dojuri na visočinu, da što brže preleti preko one strašne ravni, koja sad pred njom sva širom zablista. Na mjesečini i na bielu sniegu mogla je razabrati vršak i krošnju svakoga grma na rubu šume; samo se crnjaše na sredini onaj jedincati jasen i mali mu sjen golih ogranaka. Margita prije nego će izpasti na čistinu, počasi časak, mune bistrim okom po svoj čistini, te vidiv, da nije opasno poći, poput soba (sjevernoga jelena) poleće preko cjelca i uhvati pravac na ono drvo u sredini, koje je kakva tri puškometa od nje daleko bilo. Dojuriv do drveta ogleda se opet oprezice na sve krajeve, te — zar joj se što pričinja? Ne pričinja žalibože, već eno sbilja s lieve strane pomoli so daleko od nje nešto crna iz šume i stade se po sniegu napried pomicati. Margita skoči jasenu u sjen i koliko joj noge zaklecaše, mišljaše da će se sad nà oboriti, s toga se osloni ledjma o jasenovo deblo a objeručke prihvati držalo od sjekire. Od one jedne crne prikaze stvoriše se tri. Dobro već vidi i razabire Margita vučicu i za njom dva još mlada vučića; zaplamćelim očima, uzvinutim repom, širokim slobodnim skokom jure onim istim tragom nazad, kojim su po sudu Margitinu prije njezina prolazka odskakali put sela. Ono mjesto, gdje je Margita opazila vučji trag, bijaše posve blizu jasena. Srdce joj zamrie u grudih, prestade disati, da ju ni dášak ne oda. Vučica i jedan vučić skakahu uzporedo, a drugi vučić po malo zaostajaše, vidjelo se, da plahom hitnjom uporaviše, kako će zamaknuti u drugi kraj šume. Prednje dvoje proskaka mimo Margite, samo onaj sustajući vučić kmečeć za njima kasaše. Iznebuha stade, uze njušiti, uzvinu repom, te svrnu put Margite, tobože čudan vidjeti, što je pod drvetom. Djevojka napregnu sve mišice, stisnu držalo kao klieštami i stojaše na zamahu, a u onaj tren, kad zviere dokradajuć se uzdignutom njuškom dodje upravo pod udarac, mahnu Margita divskom snagom i zagna ubojitu oštrinu zvieretu medju sievajuće oči. Kako ga je lahko udarila, razdvoji se glava, a sjekira zahvati u ukocienjenu zemlju tja do ušiju; zviere zacvielje strašno i zahropotav za čas skapa. Margita se žurno osovi i opet zamahnu sjekirom. I bila je hora, jer vučica čuvši zacvjeljaj obrnu se i doskaka s drugim vučićem za koji tren do jasena. Čim spazi ubijena vučića i krv mu po sniegu, hćede namah skočiti na Margitu, ali spèti razrogačene oči djevojkine i sjekiru joj nad glavom, gdje se od njih odsieva mjesečina kroz ogranke onamo dopala. Strašljivica skoknu nazad, ali se opet vrati, te se uze prikradati nogom za nogom polagano do djevojke, da uvreba, kad će djiknuti na nju. Onaj se drugi vučić vucinjaše plaho za materom. Vučica primakav se svojoj neprijateljici na doskok ustavi se baš ondje, gdje je Margita nije mogla zahvatiti sjekirom. Posadiv se na zadnje noge šibaše repom po sniegu i čekaše strpljivo čas, kad će Margita trenuti okom ili umorena spustiti ruke.

Tako se ukipiše sučelice dvie glavne neprijateljice na oprezu; vučja mati, da osveti ubijena vučića, a čovječja mati, da osigura liek svojemu djetešcu. Koli dugo tako prezajuće na strašnu mjestu stajahu, nije mogla Margita prosuditi. Bijaše prestala misliti, samo je tja u dubini duše voljom sjeknula, da će mahnuti istom u pravi čas. Ali već osjeti na čelu studen znoj od umora, noge joj zadrhtaše pod težinom tiela, a mišice joj se odrveniše od napora, kojim je držala sjekiru na zamahu, oči joj od sniega zablieštiše svimi bojami nebeske duge. Pomisli, da joj je grozno poginuti.

Na rubu šume, kojemu je najbliže na dometu bila ukipljena prikaza pod jasenom, sievnu u taj par oganj iz tavna grma, zazvižda zrno, a tad se razleže po sniegu i divotno odjeknu od šume pûk dvocievke. Vučica zavija biesno, vučić zacvielje; oboje klisnu u bezpuće i zamače u šumi. Preko cjelca zaškripaše brzi, lahki stupaji. Lovac, koji je opalio pušku, izadje iza grma te na mjese-

Digitized by Google

čini nategnuv kokot druge cievi stupaše obzirno pravcem do jasena, da vidi, što je ondje obustavilo vukove i udesilo mu priliku, da je mogao onako sgodno primjeriti. Primakav se opazi mjesečinom pola osvietljen divni stas i uzrast bliede djevojke još onako ukipljen, kakov je izilazio, kad je ona navalu divljega zviereta izčekivala. Lievom nogom bila napried pokročila i lečak se pognuv svu težinu tiela na tu nogu nasadila, jedre mišice uzavila svrh glave — držeć sjekiru na zamahu. Grudi joj se podizivahu, usta bijaše u priek uzkos stisla, a ljuto sievajućim, razrogačenim očima poziraše za bjegućim vukovima. Takova je morala izilaziti žena za onih prvih dana svieta, kad se je s mužem zajedno gnjevila i uz njega bojak bila, te za njim u lov i na biralište išla.

Napokon zirnu na svoga izbavitelja i vrisnu iznenadjena — bijaše to Nikola. Ne stade joj snage, da unj gleda; svali se napried sa sjekirom po ubijenu zvieretu na tle i onesviesti se. Nikoli se u prvi mah činjaše djevojka pritvorom, sad priskoči k njoj, glavu joj podiže na svoje krilo i poče joj rumom iz svoje lovačke ploske trti sliepe oči. Za malo otvori Margita oči i vidje, gdje joj Nikola milostno, kao negda, gleda u lice. Ali i sada zapremaše svu njezinu dušu samo jedna misao; izvadi liek iz njedara, tutnu mu ga u ruku i reče umorno i tiho: Niko, tvoj je sinčić dolje u mlinu na umoru, a ovaj mu liek može još spasiti život. Dovle sam ga doniela, dalje ne mogu. Ako Boga znadeš, odskači u mlin i spasi svoje diete, mene ostavi ovdje.

Nikoli potekoše suze te proslovi: Je li to istina, Margito? Toliki li si strah pretrpljela noćas radi moga djeteta? Neka me dakle svi božji andjeli ostave na samrtnu času, ako ja tebe ovdje ostavim!

Premda se je otimala, podiže ju u naramak i poponie ju preko cjelca. U Margitinih žilah poče krvca opet sgrievat se i kolati. Poslije nekoliko koračaja reče: Spusti me na noge, moći ću uza te popoći. Prihvati se za njegovu mišicu i izprvice polagano a poslije sve žustrije stupaše uzanj put tetkina mlina. Uzput joj pripovidje Nikola prijatnim besjedami kako se je to desilo, da ju je nenaumce spasio. Već se prošle noći pojaviše oko njihova sela vukovi, te s toga skloni nekoliko valjanih strelaca, da se ponamjeste u zasjedu. A on se samodrug pope na visočinu, nadje onaj vučji trag te za cielo držaše, da će se vukovi istim tragom vratiti. Njegove ono stope bijahu, što ih je Margita uz vučji trag upazila. Drug mu ode tragom na drugi kraj, odkuda su vukovi došli, da sgodno mjesto nadje, gdje će ih čekati, a Nikola sjede vrebati na viencu one gole visočine pokraj nekoga tjesnaca, kud mišljaše, da će vukovi udariti na povratku. Poslije dva sata grmnuše dvie puške od sela, a po tom strielci za cielo uvrebaše i svojski dočekaše nemile goste. Ali ga bjegući vukovi valjda nanjušiše i obidjoše onaj tjesnac, te samo po onom zacvieljaju poginula vučića razabra, kuda su udarili. Skokom izpade na čistinu i uhori u dobri čas opaliti na sjedeću vučicu, koja je prežala na Margitu.

Nedaleko od mlina sretoše Nikolina druga s njegovim psom, a taj im zasjednik kaza, da je Nikola sbilja vučicu shvatio, jer je jedva do njegove zasjede dokrvarila a ondje se oborila i otegnula krakove. Samo onaj jedan vučić umače u guštaru. Letimice spusti se Margita niz posljednji pristranak i već opaziše svjetiljku kroz okno Margitine odaje; jedva ju Nikola pristizaše. Margita zakuca živo na vratih, tetka otvori. Niesi marila kinit se, reče milo starica, sinčić ti žive i srećno je prebolio. Ja sam mu baš zubiće obašla, od prekjuče nikoše mu dva očnjaka, s njih se je toliko namučio. Ajde mu se naraduj!

Margita turnu tetku u kraj i skoknu kroz uvratine u odaju, a gle čudo božje, sinčič joj sjedi uzprav u kolievci i premda slab bistro i veselo gleda, te pruža ručice miloj majci. Lišce mu bilo još bliedo, ali one u tavno modre pružice ne stalo.

Sad i Nikola udje u odaju, ponikao i snužden kao veliki krivac. Kleče pokraj kolievke i pogleda djetetu u velike, liepe, modre oči, te mu se pričini, da svoje oči motri u ogledalu. Tad spušti glavu na krilo djetinje majke i reče tiho: Margito, ja sam pretežko skrivio Bogu i tebi i da ovaj čas nije od Boga sreća, ne bih ja smio u tvoje oči pogledati. Ali sad znam, da si sva od zlata, znâm, da si vrstna, oprostit mi. Gle, polažem ruke na čeoce tvoga i moga djeteta i pitam te, možeš li mi oprostiti, jesi li i sad voljna biti mojom drúgom na staroj vjeri i pravoj ljubavi?

Ne smjede uzvrnuti očiju, kad ju je tako pitao, al osjeti tople suze na svome tjemenu, i osjeti, gdje mu milo stište ruke hoteć ga podignuti i priviti uz drago srdce. Ali Nikola osta klečeći, tad podiže Margita sinčića iz kolievke i položi ga u Nikolino naručje. Kliknuv od radosti skoči Nikola na noge a življe, nego li igda uz najjače buktanje strasti, življe, nego li na času najteže boli, obuhvati i pritište ga Margita na blažene grudi. Bog joj u jedan čas naplatio vjeru oporavkom dragoga djeteta i povratkom odtudjena joj vjerenika.

Digitized by Google

POUKA.

Na bledskom jezeru.

(Dalje.)

Ne znam, je li župnik gorjanski s pustinjakom izveo šalu, koju sam mu ja projektirao. Doznavši naime Primus, da sam ja u Senju učiteljem, tolika mu se slast uspomene senjskoga djakovanja dušom razli, da je poželio hrvatsko bogoslužje uvesti u Gorah t. j. zamoli me, da mu šaljem u senjskoj biskupiji rabljeni ščavet pa da će on hrvatski misu služiti, jer da mu se bolje sudi hrvatština od mrtve latinštine. Obrekoh mu na polak t. j. tako oprezno, da se moja obreka nije njom ni smatrati mogla, jer sam znao, da se njegova nakana po ondješnjih crkvenih propisih ne bi smjela ostvariti. Medjutim priobćim župniku tu novu ideu pustinjakovu, kojoj se je on dakako od srdca nasmijao, pa ga zamolim, da zavije kakvu odebelu knjigu s napisom, da je ščavet, koj se je tobože s pošte donio, te da ga podvrgne strogu izpitu, da on nije možda nakanio uvoditi razkolje u ljubljansku biskupiju. — Ako je starac i zbilja tu šalu izveo, rado bih bio iz kakova zakutka motrio smetnju i strah pustinjakov. Premda nas je taj duže kod sebe zaustavljao, to me je ipak pusta neprijazna okolica, pa novim ovim prizorom obnovljena uspomena belečkoga samotnika neodoljivom silom tjerala, da čim prije ostavim ovo bjedište ljudsko.

Na povratku kući odvede me moj pratilac u najveću znamenitost gorsku — u tvornicu marvinskih zvonaca u Selnici, što se odatle po cieloj Austriji i čak u daleku Perziju razašilju. Njezin gospodar — starac kmet slovenski — čuva tajnu ove kovne kompozicije. Razgledav malu tvornicu i uzam zvončić za uspomenu, ne dade nam starica gospodinja (gospodarica) otići izpod krova prije nego što založimo. Moradosmo poslušati. Prostre biel stolnjak, iznese pred nas mlad maslac još u vodi i namakne nam biela ponešto s ražju izmiešana pšenična hljeba tolike tečnosti, da se nijedan vladar ovoga svieta nebi ustručavao založit ga u slasticami razmažena i uprokšena usta. Začudih se tolikoj dobrobiti i zapitah kapelana, je li to najimućnija kuća i možda kruh samo za gospodske gostove. Ali doznah, da niti je kuća ponajbolja, pa i kruh da se svuda jednak peče i to kroz cielu godinu isti. S bôlju se sjetih naših jadnih Zagoraca i njihova kruha od stručaka, variva od koprive itd. Pregledajuć po sobi, svetimi slikami nakićenoj, nadjoh na polici hrpu knjiga svetomohorskih, koje se svake večeri sakupljenoj obitelji čitaju. Oj siromaška sela hrvatska, kad će u vas zavladati takova obćena poraba?!

Silazeći na cestu gorjansku sretosmo opet župnika, koj nas izprati kus puta, a bio bi valjda i dalje pošao, da se nije razljutio na župnu svoju mladež — videć kako se uprkos njegovu tolikratnomu opominjanju u liepoj njezi vodaju „fantje in dekleta.“ Kušah ga umiriti, jer da se meni upravo mili tolika pažnja, iz koje se radja sklad srdaca i sretna na pravoj sviestnoj ljubavi osnovana ženidba, ali me je on uvjeravao, da iza ovoga milovidnoga cvieća vreba ljuta guja potajnica, koja mnogomu takovu paru podgrize korienje zdrave kršćanske ćudorednosti. — I to je jedna — moglo bi se reći — gotovo jedina mahna premehkoga Slovenca. Ne čuješ u njega prostačkih kletava i psovaka, puno manje nalaziš pijanštine (što je i naravski, s nestašice vinske loze) nego u našega hrvatskoga seljaka; ali nedjeljom i blagdanom mora povesti „ljubček svoju ljubcu“ na svirku i plesanku, gdje će se radi nesjetne uvrede njegovu angjelu nanesene zametnuti prava lapitska i kentaurska svadja i tučnjava. U toj je prilici mehki Slovenac pravi lav i Kraljević Marko. — Ali što ćemo, kad je pravo rekao Virgil: Quisque suos patimur Manes!.. —

Za dva dana posietih s poslužnikom Riklijeva kupališta selo Na Belah (Fellah!), u kojem ima liepa crkva a još lepša sasma nova kapelica sv. Jakova s vrlo ukusnimi žrtvenici. Kod župnika počinih prvi smrtni grieh proti vegetarstvu — poručah bielu kavu, a zatim me povede provodič na hrid, preko tri dugačke ljestve, navaljene u prokuke dvijuh grdnih prosjelih klisurina. Ja ne znam, je li pjesnik Minin (u Trnskovoj pjesmarici liepa pjesma: Sanak) onako drhtao, čekajući na angjela svoga kao kad sam ja klecao na stupalicah! jedan promašaj i moje slabo i lagano tjelešce razmrska se u samo iverje! Vidik mi podpunoma naknadi pregnuće. Ali me nikad nitko više ne nasnubi, da idem onako nebu pod oblake; jer je silazak još kamo veća vratolomija! —

Već na spomenutom obhodu zamoli me duhovnik, da pohodim njegovu ekspozituru u Ribnom (Reifen!), štono spada pod župu bledsku.

Daleko je to od Bleda pol dobra sata. Staza kao svakamo po bledskoj okolici vodi rodnimi poljanami a još bujnijimi livadami. Mjesto nije veliko, ali kao gotovo svuda puno čistih udobno pogradjenih a kamenom podzidanih kuća. Župni me namjestnik dočekao kao „brata Hrvata“, ne znajući čim bi me podvorio. Ja sam kao Riklijevac prevolio siru i kiselomu mlieku. — Mnogo sam već obišao za života svog župnih stanova, ali takova još ne nadjoh. Ne velika ali za samca dosta udobna kuća sjela usred cvieća i voćaka —

Digitized by Google

upravo plemenitih. Vidik se širi na obližnje gore, livade i oranice. Samo u kapucinskom samostanu varaždinskom osvajala bi me tolika želja, da se u takovoj „škatulici“ smjestim do vieka svoga, misleć o dobru naroda pa radeć za vječnost. Da me nije odazivala kruta dužnost liečenja, onaj dan se ja nikako ne odkinuh od toga blažilišta. Kad sam sve potanko razgledao, prosto ali ukusno župnikovo pokućstvo u podpunu skladu s njegovim stanom i okolinom obnašao, našalit ću se i primietiti, da ne će ovdje tako lahko skrasiti, ne snadje li ga doskora šiba božja. Gledaše me u čudu. Ovdje je toli liepo, raztumačih mu svoju opazku, tako čarobno milo, da se uz ovakov raj mora zaboraviti i zanemariti slava nebeska.

Ako meni ne ima druge pogibelji, to je — reče — Bog već davno skrbio, da se i boljega raja od toga spominjem. I stade mi kazivati neke jade svoje. — Nadah se i opet čuti što „o lušnih fantičih in dekletah na muziki“, ali je te biede u njega malo bilo, već je više otelo mah kartanje, — u velike za seljake. Jednoga mu kmeta bila strast dotle osvojila, te je jedne večeri znatne novce i konja zaigrao. Sada stade dobri pastir grmljeti s govornice proti toj ubitačnoj mahni i gle Bog mu naspori trud i ne sta jada! Sada teče sve kao ura. Razgledah liepu znatnim troškom malenoga stadašca obnovljenu crkvicu, u kojoj svake nedjelje i blagdana „pevci in pevke“ iz kajda začinjaju tihu pobožnost ostalih vjernika. — Kad će u nas dotle dospjeti?

Izprati me vriedni domaćina četvrt sata. Ja sam se toli težko s njim a još teže s njegovom kućicom oprostio, da niesam mogao srdcu odoljeti, da još dva put ne pohodim ovaj „tihi, mirni stan“. Obilazeć oko njega nametala mi se poznata Vukotinovićeva pjesmica sa svimi svojimi korolariji, koje sam poput svoga negdanjega sjemeništnoga druga Marka, kad bi ga stao šupati „diabolus carnis“ morao stepati iz glave kao — da prostite prostu prispodobu — konj, kad mu se mušica zapili u uho. Oprostite slaboći: dulce est dissipere in loco! —

Jaka četvrt sata odavle na brdovitom zaravanku ima seoce, komu ime izgubih, s crkvicom toli krasna položaja i tako umiljate prostote, da mi je srdce nehotice zapjevalo:

Oj crkvice mala,
Na srdce mi pala:
Oj crkvice mala,
U srdcu mi cvala!

Ovako negdje, pomislih, mora da izgleda republika San Marino, ovakov je morao biti blaženi kraj bogumilih Feačana, gdje se je Odisej sukobio s očima prostodušne Nausike, gdje mu je u sladku razgovoru i zabavku vrieme tako hitro letilo, te je on sve svoje u pet pjevanja opisane sgode cigle jedne ne ciele noći mogao izpripovidjeti. Stupih u jednu seljačku kuću, u kojoj nadjoh preduće snaše, skroz plavokose — kakove niesu obično Kranjice — s podpunim tipom hrvatskim. Na svaki mi se upit slovenskom prostodušnošću i sigurnošću, koju daje veća kultura, odgovorilo, ali vam zato i ja morao obastati kratak izpit „o bratih Horvatih“. Nauživši se još, reko bih, bezkrajnoga vidika s ovoga brdašca, komu podnožje kraljica hrvatskih rieka Sava plâče, odoh kući sjetan, što moram ovaj dražestni kraj zemlje možda za uviek ostaviti.

IV.

Dosele sam provodio štioce svoje kroz cvietne livade i tuste oranice k tihim kolibicam: tko od sad želi sa mnom poći, tomu se valja na Riklijevu naoružati. Jesi li prijatelj ranu ustajanju ljetnu, kao što je moj običaj, — to ćeš na Bledu malne svako jutro opaziti putnika u čudnoj monduri. Od lakata i više gore goloruki, od koljena pa ili do tabana bosi ili im na noguh težkimi čavli spodbite postole; ostalo pokrivaju kožnate kranjske hlače a tielo lahka rubačica. Na rame su naprtili svežanj kabanice ili pleta, a u rukuh im 4—5 stopa dug štap-penjač. Opisani kostum znači, da su takovići zaputili obližnjim planinam i vrškom u pohode.

I mene ćeš eno — ako i ne u takovu odielu — naći sa još dva Niemca, jednim austrijskim mlinarom a drugim Bavarcem umjetnikom, sinom po svietu poznatoga slikara Mayera, monakovskoga milijunara, mladićem dosta obrazovanim, a ćudi veoma plemenite. Zaputismo na planinu Stol, komu najviši šiljak iznosi 7064 stope. Mlinar bješe na našu ili svoju nesreću z d r a v o nagluh, te se je upravo od te nevolje već preko četvrt godine slabim uspjehom liečio kod Riklija. Tu sam okolnost morao iztaknuti, jer je ona na našem pohodu bila povodom komičnomu prizoru, koj za malo što se ne izvrže za našega gluhaka u dosta ćutljivu tragediju. —

Udarismo popodne oko 4 sata preko sela Zaspa i Mosta, pa došav na brdu na jedno rebro javismo se kod provodiča Iv. Muršeka i Antuna Plašana (navodim im imena rad budućih putnika), koji uz nagradu od 2 fr. na dan podnose muku predvodnika. Onda padosmo na noćište u jednoj planinskoj čobanskoj kolibici, gdje smo se vegetarski okriepili pretečnim mliekom i maslacem.

Mene je već s moje boljetice trudna a s duga puta još većma utrudjena Morfej tako silno oklopio u svoje krotilačko naručje, da niesam do treće ure, kad nam je bilo ustati, kako mislim, ni maknuo svojim tielom. Mojim suputnikom, kako sutradan doznah, ne bje sudjen žudjeni pokoj. Oko ponoći hćede nezgoda, da je nagluhi mlinar imao s posve bezazlena naravskoga uzroka ostaviti svoj ležaj. Kako smo se već u sumračje uselili u

Digitized by Google

svoje noćište, ne bje jadan dobro zapamtio izlaza pa onako sanovit umjesto da izadje na polje, zaluta u jednu ložnicu, u kojoj je počivala majka s kćerkom. On misleći, da će probuditi kojega pastira, stade drmati djevojku, a ona uzplahirena udri u pomaganju. Dolećeše braća i obrlatiše uz viku i psovanje bezobraznoga tobož noćioca.

Stade sada i bjednika, koj niti cigle slovenske rieči ne razumievaše — težka pomaganja. Ta me vika — pripoviedaše mi Bavarac — trže iza sna; ja poletim prama njoj pa zapaliv svjećicu, što ju na svojih izletih postojano uza se nosim — imam šta i vidjeti. Nekoliko jakih mišica spopalo vrlo jaka mlinara, a on trgni tamo, trgni amo. ne bi li se izbavio iz tih kliešta. Vidim, što je. Metnuv svieću na stol, bacim se medju nje, i stanem se prokapati do njega i otimati za njegovo uho, da mu zatrubim, neka se mahne šejbanluka, jer da Slovenci, kakogod inače dobroćudni, ne razumiju šale kad se radi o djevojkah. Jedva se proprtim — do uha mu i stvar mu protumačim, a on bolan izpovjedi mi svoju nedužnu namjeru, koju sam kretnjom protumačio njegovim ciklopom. Stvar se je svršila homerskim smiehom, koj je meni na vršku Stola začinio moj tečni ručak.

Uzpinjanje trajaše debela tri sata — za mlinara strašna pješaka samo $2^1/_2$, svih nas preteče; možda ga je i preživljena sramota napred kretala.

Sunce bješe jur u svem svojem sjaju prosulo svoje oživljujuće trake po našoj i obližnjih kranjskih i koruških planinah. I naš je gluhonja na progled pred nami se steruće divote pregorio noćnu nevoljicu. Vidiš odatle dvie zemlje Kranjsku i Korušku a kroz oko od kukova čak i jadransko more; vidiš tirolske i gornjokoruške planine, medju kojimi se Grossglockner kao klobuk sladora iztaknuo; zatim gornjoštajerske goretine, od kojih samo razabireš Dachstein, Hochschwab, Hochgolling, Windstell, Sölker, Eiskar, Hohenwart kao i vlastito si temeljište, koje je prama Koruškoj grozno strmo — kao odsječeno. Naprama Stolu pa obližnjih koruških gorskih obroncih razštrkalo se jato prijaznih pastirskih kolibica, oko kojih u nekoj daljini zamieraš stado ovaca i koza i načuhivaš rog pastirski. Pod nogama ti se pružio velik dio glavne koruške ravni medju Villachom i Cjelovcem, koje možeš dobrim dalkozorom prilično jasno razvidjeti.

Kad smo se već do sita ovoga božjega čudovišta nagledali, ugovorismo, da ćemo budućega tjedna na Vrata — u susjedstvo starcu Triglavu, pa po tom krenusmo upočinuli svojim izšetom posve zadovoljni kući. Drug nam je mlinarski posve zaboravio na svoju nezgodicu, ali nas je opet uvjeravao, da si je za sav budući život udario nepomičnim pravilom, kamo god dospije, da će prije svega točno razgledati sva izhodišta. Mi smo mu smijuć povladjivali novoj reguli života.

U osmini moga rodjendana bijaše, kad smo opet nas trojica uzeli pod pazuhe penjače pa sjeli na kripicu put željezničke postaje — Radoljce, da preko Mojstrane zaputimo na Vrata — ili kako ondješnji Kranjac ne mogući spojiti izgovorom prva dva suglasa veli, na Vrata. O njih veli Rikli u svom prilično mršavom provodiču (Wegweiser. Triest 1868.), da je najsjajnija točka gornje Kranjske iliti Gorenske, jer da obiluje najveličajnijimi i najbogatijimi promjenami to glede priedjela to glede na biljarstvo. Premda kud kamo divlja i veličanstvenija od bohinske i Krme nije mrka i jednolična kao ona niti ne ozlovoljuje putnika poput ove. Ne budući na Krmi, (koju je vriedno pohoditi poradi vječitim sniegom pokritih poljana i vrletnih hridina, što su se s desna i lieva okomile) što nisam hćio pveviše krnjiti i prekidati lječitbe, ne znam reći, u koliko se Riklijeve rieči glede nje potvrdjuju, ali prigovoru mu glede bohinske podpuno povladjujem. Nego o tom po tom. Dovezosmo se željeznicom do Lengenfelda. Iduć zatim stazom kroz još uviek dosta gust bukvik dodjosmo za tri sata do posljednje pastirske kolibe, u kojoj valja na sjeniku prenoćiti.

Mogosmo i prije prevaliti taj put, da nas uzput ne zadrža jaka četvrt sata prekrasan slap (vodopad) Peričnik — najkrasniji od svih, što sam do sad vidio. Slap Savičin na Bohinskom istinabog širi je nešto, ali ovaj je možda još jednom duži, te dočim se onaj tromo spušta na dno, pljuska ovaj s visine 40—50 stopa silnim posve slobodnim prudom savrh hridine nigdje je se ni ne taknuv. Kad staneš na most ravno prama slapu, pa upreš oko u žarkimi traci granuloga sunca obasjani mlaz, kojim se siplju milijuni najsjajnijh dragulja — u pravom smislu rieču od najčišće vode (tehnički izraz o najdragocjenijem alemkamenju), onda bi želio ovdje dočekati i sunčani zapad, ma da te i razprašujuća se voda poprskava ne ugodno. Nego još niesi vidio svega. Popni se nogostupom, pa ćeš za pol četvrta doći na humak pod jedan nadstrešak, odakle ga možeš u neposrednoj blizini motriti pa opaziti, kako se je stienje, s kojega se obara slap, oko njega u malne podpuno pravilnom polukrugu poredalo, tako da možeš bez ikakve pogibelji, da te voda poprska, izpod slapa kraj stiene poći! Doista divna tvora nedostižne umjetnice naravi! — Tko ikad zaputi na Bled, neka nipošto ne propusti ovoga izšeta, koj će mu podpuno nadoknaditi i bohinsko jezero i izvor Savičin.

Padši na noćište u pastirsku kolibu, koja je doista siromašno ali samo ljetno prebivalište, dok ima paše u gudurah, umah su uvidjeli moji suputnici kolika je blagodat biti.

Digitized by Google

— Slavjaninom. U čas se sporazumjesmo, jer ja već kao Hrvat imadjah ključ k njihovu srdcu, pa je on tim laglje otvarao, što sam i sam učeć kao klerik slovenski, prilično zajekivao domaćom tuj besjedom. Ne hćede mi prostodušna kućanica vjerovati, da niesam rodjeni Kranjac, jer da nam se govor u ničem ne razlikuje, van što ja malo na „gradsku i gospodsku“ zanosim. Večerasmo, što je Bog dao; mnogo ne bje, ali je i sir, koga je u veliku obilju domačica pogradila, bio izvanredno tečan a maslac tek stepen.

Iza večere preko ljestava na štagalj; — ne trebaše dakle gluhaku iztraživati i pamtiti izlaza.

Prvi skočih iza sna oko četvrte ure. Zirnem kroz režak od taraba, ali u prvi mah još sanen ne mogoh se iznaći. Po suprotnoj hridi prosuo se nekakov bljedušav rumenac kao kad sunce zapadajuć svojim gasnećim sjajem ljubne napuštenu zemlju. Probudih drugove pa sadjemo niz ljestve. Sad da se čudimo još ne vidjenomu prizoru preblage u bujnoj raznolikosti slika i naprave pregizdave kićenice naravi!

Rudilo ono, što ga ugledah sa sjenika, bijaše čedo tek rodivšega se sunca, koje je sa strane prvimi svojimi traci obrubilo nebotične klisurine. Gledasmo dugo, a onda srknusmo nešto biele kave — ta nije nas vidio Rikli — pak onda sišav ja u Bistricu (Feistriz!) bos umijem si lice i gornji trup pa iztarem noge. Ili je bila samovarka ili časovit učinak blagotvorne hladne vode — ne sta mi u tren tako svake boli truda, kao da sam se istom rodio. Ali za malo mi veselje potrajalo. Kad se bilo penjati Vratam na prag, javi mi se opet stari gost — da bi mu se trag već zameo! Da capo! kakova je radost putovati medju ovimi gorostasi prirode!

Na starca se Triglava, što je uprav ponad tobom digao svoje tri glave, naslonila tebi ob lievu Rovina i Zmir kao nadobudna mu djeca, a ob desnu planine: Steiner, Kriš, Rogica i Tavir. Ovih sedam gora uhvatilo se oko tebe mlohavca u bratsko nepomično kolo, koje da sa kakvom burom mahne, ne stalo bi te pod njihovim teretom kao jednodnevne mušice. Ali srećom oni se ne miču! Nu ipak kao da nije tako bilo od iskona. Jer najgromotniji medju ovimi muklimi junaci Triglav i Steiner rastupili se u tom kolu razdaleko i ostavili prostora — koj je narod prozvao Vrata. I nije čudo, da se slavjanski Triglav s njemačkim Steinerom nije mogao uže sljubiti, već je Slavjanin tvrdomu susjedu svomu Steineru ostavio otvorena slavjanska Vrata. Da bi kroza nje izašli svi mu gosti — nametnici!

Dvie mi je još reći prije nego se uspnem na Vrata — visoka nad morem oko 5000 stopa. Kad sam iz Zagreba polazio na Bled, kaza mi g. Torbar, da bi imao volje poći na Triglav te ga biljarski protražiti. Na podnožju Triglava sjetih se njegove želje.

Premda sam slab botanik (što mi se i ne može zamjeriti, jer ja sam sa svojimi saučenici prvi, koji smo na zagrebačkoj gimnazji čuli tu rieč) opet sam mislio, da ću našemu vriednomu akademiku ugoditi, ukinem li mimogred koj riedak cvietak. Ima tu čitavih šumica rododendra (čimišnika) i drugoga planinskoga cvieća, koje se izmedju onoga pustoga plješivoga krševlja podvostručenom ljepotom promalja.

Ja sam onako na pamet po oku i nagonu odkidao, za što sam mislio, da niesam vidio u biskupovu vrtu i stakleniku, niti pri sv. Franji Žaveru i u Tuškancu jagode birući. Vrativ se kući spremih ovu dragocjenost u kutijicu, odpravih tu travurinu bledskom poštom uz sažaljivi posmjeh na biele ruke našemu biljaru. Mišljah, da ću u Zagrebu dočekati ruglo, koje će me za uviek odbiti od slične dvolične usluge, ali kad tamo, kazat će mi Torbar, da sam mnogo vriednih i gdjekoju riedku stvar priposlao. Sve da je on sa starinom našim Schlosserom propitao i razredio — ali sreće mi, jedne crne gomoljkaste plodine slične drienku, kad sa stabla padne, nije ni danas pogodio klasificirati! Pitah ga po dva tri puta, je li na čistu s njom, ali mi ne znade kazati. A ja kriv, ako joj ikad nadje pravo mjesto bez mene. Smijah se sladko, gdje se i majstoru majstor našao!

Ali da se od travoslovja vratim k brdopisu. Bijaše — kako rekoh — početak kolovoza, a mi gazismo po ledenoj snježnoj kori! Kad su sunčani zraci u nju uprli, stotine iskara iz nje vrcajućih zablještivalo nam oči. I to je liepo za Hrvata, tomu nevikla u blaženoj mekušnoj domovini živućega. Dodjosmo Bistrici na izvor. Bio sam ožednio od napora; zavučem se pod ledeno pokrivalo i napijem izvor-vode, za koju znam, da je nijedna smrtna ruka nije natrunila, niti je — štono Slavedcerin pjesnik reče, unj nestašno diete nabacalo kamećaka.

Kad od kolibe uzvineš očima k Vratam mislio bi, da si u čas na njih. Ali je to trpka varka. Valja junački lomiti noge po koturini i klisu, pa se suvati kroz još tegotniji piesak ili bolje veleć kameni drobiš, dok se za tri sata popneš na vrh. I ovaj put naš mlinar odmahnu preko pol sata pred nami; ja sam posljednji doklimao gore. Izmoren padoh na tle pa uprvši se o laktove stanem gviriti onostran Vrata. Uzka to kotlina, posuta snježnimi poljanami i koturinom, iz koje na uzku grlicu iztiče Zadenca-potočić pritok Sočin. U njoj sve pusto, neveselo, nigdje nikakva zelenca, na koj da posadiš turobno oko. Prava slika zemskoga putnika, na zemlji za rajem smagnućega: kad se je kroz sav život nagruvao za svojom srećom, eto mu na koncu trudjenja — prema narodnoj pripoviedci — nekakve

Digitized by Google

grde djevčine, koja mu se javi kao njegova sreća!

Da se ne zavezem u sjetne misli, okrenuh se prema Steineru i zadjoh mu po hrbtu sabirati bilja — osobito liepa bjelolista (Edelweiss). Ali za nokat što „ne padoh“ žrtvom svoje sabiračke gorljivosti. Posegnuv za neobično bielim i bujnim cvietom pokliznu mi se noga; ja se uhvatim za nekakov korien, on se izčupa, glednem preda se, a poda mnom pukla propast od kakovih 10 hvatih, kamo sam se imao bez milosrdja strovaliti, da mi nije upravo na rubu njezinu o jedan zub od klisure lieva noga zapela. Dok sam letio u sigurnu propast, nije me strah obuzeo, ali kad sam srećno zapeo, tek onda me uhvati drhtavica, videć kako mi osta o dlaci život. Nevoljko se okrenuv prema vršku planine odpuzem po njegovu hrbtu više gore, pa zakrenuv prama lievoj strani spustih se opet na Vrata, da poredam bilje, za kojim sam se tolikom vratolomijom verao.

Oko podne vratismo se natrag, pa trgajući noge doklipamo oko 3 ure u svoju kolibu. Kad smo sjeli k ručku, gdje nam nije bilo dulje uživati počitka od pol sata, ako smo željeli onoga dana prispjeti na željeznici, zavjetovah se sjednuvši jedva duhat na vlak, da sam za ovu godinu završio svoje planinske obhodje. Ostadoh „mož beseda“.

Ako bi kojega krepkonoga pohodnika bledskoga veselilo više toga od mene vidjeti, to mu po Riklijevu svjedočanstvu preporučam Krmu, Ribšicu, Lipancu, a osobito weissenfeldska jezera, koja on predpostavlja njihovom prekrasnom idiličkom pa ipak uza to i veličanstvenom slikom švajcarskim jezeram na podnožju Doldenhornu u okružju bernskom.

Ovamo mi se ipak nije više račilo poći; ja sam volio tri dana iza posljednjega izšeta odvesti se sa svojim Bavarcem na glasovito bohinsko jezero i izvor Savičin.

(Dalje sliedi)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

Dužnost nam je odsele više pozora posvetit narodnomu kazalištu, dužnost, velimo, jer nam se taktika uprave kriva čini, te niesmo radi doživiti, da nam taj zavod zadje stranputice. Zna se, kako se kod nas moralo na sve strane graditi preko noći, zna se da je u nas vrlo mučno zavod podići na noge, zna se i to, da se kod nas vrlo brzo ruši. Ne dvojimo o rodoljubnoj namjeri uprave, ali to nije dovoljno. Treba tu i hladne krvi, oštra uma, poznavanja priedmeta. Koliko puti natuknusmo, da je vještački odbor od prieke nužde. Badava. Mi ne gledamo u tom na osobe, na „absolutni ja“, na dekrete i manifeste, mi gledamo na samu stvar, mi pitamo prije svega, šta se radi u kazalištu, osobe nije nas ni malo briga. Da smo pišući o kazalištu govorili mirno i objektivno, mora i sama uprava priznat. Ali govorit nam valja istinu, reći, da je taktika uprave kriva. Ne velimo to samo mi, u občinstvu pojavljuju se o tom sve življi glasovi, kojih nikakve novinske izjave zagušit ne mogu. Vlastnici loža gorko se tuže i ponešto pravom, da glede parnih i neparnih predstava vlada strašan nered, po tri puta su parne i opet zasebice po tri puta neparne predstave. Izvan predbrojke davaju se po četiri puta i više stare poznate opere, kojih je učenje zaista toliko vremena pjevačem otelo kao kakova nova opera. Najednoč došla nekakva braća Matula u Zagreb. Ti ljudi pokazali se u streljani nekoliko puti, a zatim ih mogu vidjeti vlastnici loža „izvan predbrojke“, kako noževe jedu, kako hodaju po usijanom gvoždju, kako crni pudl „Cezar“ kroz obruče skače. Mi smo tom prilikom razmišljali ob umjetničkom odnošaju našeg narodnoga kazališta prema jadnomu „Cezaru“, i bilo nam je pri duši, kao da nam je tko na zlatnom pladnju ponudio kobasicu. Nu svladasmo se, govorismo umjereno. Izišo je nov repertoir. U ponedjeljak dodjoše ljudi pred kazalište, jer je predstava oglašena bila. Nije bilo predstave, gja. Ružička oboljela iznenada. Kritik bi i tu ne nadanu zapreku pregorio, al občinstvo otišlo je ogorčeno. U utorak pjevala se inače liepa ali dovoljno poznata opera, „Vještica“ opet izvan predbrojke. U sriedu do dva sata po podne ne ima kazališnog oglasa, občinstvo ne zna, šta je. U dva sata čitamo „Predstava izvan predbrojke. Suviše poznati komadi „Školski nadzornik“ (vidjesmo ga u ovoj sezoni najmanje tri puta) i „Čestitam“ i „pojav nekakvih škandinavskih pjevačica“ koje, ma kako dobro pjevale, ne spadaju na pozorište umjetničkoga zavoda. U novinah čitamo nov repertoir, gdje vidimo da je red predstava posve prevrnut, da ćemo skandinavske slavulje još nekoliko puti čuti izvan predbrojke, a uz to „Faust“, „Nevjestu“ i „Martu“ opet izvan predbrojke. Veli nam se, da će se „Rigoletto“ pjevat koncem ovog mjeseca, ali smo uvjereni da mjesec studeni ne će čuti Riogeletta. „Prodanu nevjestu“, finu karakterističnu glasbu pjevali gčna. Erlesbekova i g. Raverta, pjevači srednje ruke. Već drugi put je kuća prazna. „Martu“ pjevala gčna. Erlesbekova slabo i kuća će opet prazna biti. Ulogu Rigoleta pjevat će g. Novak, koj nije doraso patetičnoj talijanskoj

Digitized by Google

glasbi i Rigoleto ne će uspjet. Kadšto radi „kasse“ davaju se drastični komadi, te napune kazalište, a zatim sliede fini komadi, dobri komadi i vrlo dobro prikazani — kazalište prazno. Tako ne valja, to je darmar, kojim se obćinstvo odbija od kazališta, a svečano ogradjujeno se proti arlekinadam, pasjim komedijam i „pjevačicam“, jer bi napokon mogli vidjeti na pozornici našeg umjetničkoga zavoda i „majmunsko kazalište“ iz Beča. Est modus in rebus, sunt certi denique fines. Preporučamo ove iskrene rieči kazališnoj upravi rad njene koristi, da ne bude bankerota. Ne bude li marila za kritiku, a mi ćemo prema tomu zaoštrit svoje pero, jer bi sramota bila za naše književnike, da šute nadalje o pitanju, o kojem u drugih stranah svieta upravo književnici prvu rieč govore.

Š.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 11. studenoga čusmo opet „Martu“. Težko je govorit o toj predstavi. Orkestar bijaše podpun i valjan, sborovi dobro uvježbani i točni, ukupno djelovanje bez prigovora. Čast i poštenje g. Zajcu. G. Grbić pjevao je Lyonela vještački. Da je gja. Lesićka Nancy-u izvrstno pjevala, ne treba ni spomenuti. G. Plemenčić (Tristan) nije ni najmanje kvario uspjeha. G. Tercuzzi (sudac) i pjevači i pjevačice najmanjih uloga ovršiše svoju zadaću bez prigovora. A novi debitant g. Fassbender (Plumkett)? Pitate li nas u obće, odgovorit ćemo vam i opet i sto puti i tisuće puti: Gospodo, gledajte, da dobijemo domaćih pjevača, (Hrvata, Srba ili Slovenaca) samo tim ćemo imati i stalnu hrvatsku operu. Govoreći o novom basisti, reći ćemo da nije zaslužio ne mila pozdrava, što mu pripraviše neka gospoda prije, nego je i pisnuo. To je nedostojno osobito prema strancu. Budimo ponositi, rodoljubi, al ne budimo barbari. Gosp. Fassbender ne ima boga zna kakova grla, on nije pjevač prve vrsti; napitnica u drugom činu, to mjerilo svakoga basiste, nije nas uzhitila, al je g. Fassbender pjevač, koj točno pjeva, dobro igra, i što je hvale vriedno za Neslavena, on je rieči toli revno naučio, tako jasno deklamovao, da si svaku razumio. Svakako je bolji od svojih predšastnika Novotnog i Hynka. G. F. nije jamačno kvario uspjeha. Budimo zadovoljni. Tko dakle? Gčna. Erlesbekova — Marta sama. Ne ima tu indispozicije, ne ima tu temperature, jednoglasno mnienje obćinstva jest: „Gčna. Erlesbekova nije primadona za nas.“ U drami slabiji glumac ne može toliko škodit uspjehu komada, ko što u operi. Budi u operi jedna glavnija partija slaba, s bogom i ciela opera. Nije to nevještina, neumieće gdčne. E. Nije. Slabo, preslabo grlo, to je sve. U srednjih glasevih jedva smo čuli gospodičnu, recitativi bijahu ne jasni, ne sigurni. U tro ili četverospjevu (n. p. u II. činu) niesmo je nikako čuli, a kad joj je grlo jače zaseglo u višje glasove, bijahu zvuci oštri, nepuni, neharmonični. „Zadnja ruža“ ta paradna pjesmica puna melodije, nije nas ni najmanje dirnula. Govorilo se dakle ob okolnostih, šta mu drago, mi mislimo, mnogi s nama: Amoveatur! O drugih predstavah drugi put. *Š.*

Književnost. Izašla je ovih dana u dioničkoj tiskari: Opisna anatomija ili razudbarstvo čovječjega tiela. Napisao Dr. Ante Schwarz, žup. fizik varaždinski. Svezak I. Opis kostura, mišičja i ćutila. Knjizi ima 15 tiskanih araka u ovećoj osmini, papir je krasan a i tisak (garmont) vrlo čitljiv. Koliko, zaviriv gdjegdje u tu liepu knjigu, mogosmo u prvi mah razabrati, jezik je pravilan i razgovietan, a ne sumnjamo, da je hvaljeni pisac popeo se do viška, na kojem se danaske nalazi razudbarstvo. Eto odziva liepoj našoj nadi, da ćemo imati vrstnih učiteljà za medicinski fakultet našega sveučilišta. Žalimo, što ovaj put još ne možemo javiti, koja je knjizi ciena.

— U istoj tiskarni izašla je na njemačkom jeziku mala razpravica (15 strana u osmini): Kako se dojima sunce uzrasta svake biline a posebice svakoga drveta? Odgovorio M. M. Radošević. Radujemo se, što je mladi našinac takvu razpravljanju dorasao i što mu je, koliko čujemo, sbilja do toga stalo, da proprti prtinu i da se perom prodiči na polju umnoga gospodarstva. Ali svakojako želimo, da se prodiči na našem jeziku!

— „Hartmanov hrvatsko-njemački rječnik“ dospio je do 5 svezka i to do rieči „jednoč“. Nakladnik obećaje, da će se to djelo u skoro svršit.

— Duhovna mladež biskupije senjsko-modruške izdala u štampari Dragutina Albrechta „Dubravku“ pripoviedku za mladež preradjenu po njemačkom Clausena. Mi ćemo obširnije govorit o tom hvale vriednom djelcu.

— G. Valjavec, gimnazijalni učitelj u Varaždinu svršava po nalogu kr. zemaljske vlade „latinsko-hrvatski rječnik“. Tom prilikom pitamo pokorno, hoće li skoro grčko-hrvatski rječnik ugledati sviet?

— Dobismo „III. spisak knjižare braće Jovanovića“ u Pančevu. Progledav taj katalog uvjerismo se, da je knjižara zbilja dobro shvatila svoju zadaću i da je održala rieč. U ovom se spisku nalaze većim dielom hrvatske no-

Digitized by Google

vije i starije knjige. Braća Jovanovići sagradiše tiem medju hrvatskom i srbskom kojigom most, o kojem se dugo vremena zaludu snovalo.

— Poznati ruski učenjak i naš akademik G. Kostomarov izdao je nedavno prvu svezku djela: „Ruskaja istorija v žizneopisanijah eja glavnejših djejatelej“ (d. Peterb. 1873. ciena 1 rub. 25 kop.) Ova svezka razpravlja poviest Rusije od X. — XIV. vieka; a knjiga je namienjena velikomu občinstvu, s toga i pisana ugodno. Sve sgode dobe nanizuje pisac okô njezinih glavnih osoba; s toga pisana je poviest u životopisnih slikah. Kostomarov obraća glavnu pozornost na kulturnu poviest ruskoga naroda. Preporučamo ovu knjigu svim, koji bi rado usvojili si putem laganim resultate historiografije, ili koji bi voljni bili pisati hrvatsku poviest za šire občinstvo.

Za izdavanje Preradovićevih dielâ posla nam neki vriedni Neznanović iz K. u susjednoj zemlji 25 st., a k jednu za Kurelčevo poprsje 5 st. Predavši novce, kud treba, ne možemo na ino, već u ime Preradovićeve dječice i u ime narodnoga ponosa zahvalit se nama poznanu zatočniku. Znamo, da čita ovaj naš list, pa nek vidi, da se tihomice njim ponosimo, kad ne će, da mu se za ime zna! Tom sgodom napominjemo, što je i „Obzor“ ovih dana natuknuo, da se imadu još neki gradovi domovine a i neki imućnici pozivu odbora odazvati, jer sada bar ne će biti ni odkle zazora, već svietao obraz svakomu, koji pobrza učiniti, što mu je pred Bogom i svietom sveta dužnost!

Umjetnost. Vrli naš kipar A. Rendić sgotovio je poprsje narodnog zastupnika g. Nikole Krestića. Lik podje umjetniku za čudo vješto za rukom.

— Naši susjedi i braća Slovenci osnovaše, kako je već javljeno, „Glasbenu Maticu“ za gojenje narodne glasbe. Dodje nam u ruke prvi svezak sbirke, što je to družtvo izdaje. Ima u njem: 1. „Mili kraj“, mužki sbor od Nedveda; 2. „Danici“ samopjev sa sborom od Ipavca; 3. „V tihi noči“ četveropjev od Foerstera Tovačavskog. 4. „Mojemu rodu“ mužki sbor od Franje Grbića. Sbirka bit će slavenskim pjevačkim družtvom dobro došla kao i „Milovan“ našega „Kola“.

— Dužnost nam je naknadno javit, da je dne 5. studenog u javnoj sjednici jugoslovjenske akademije pravi član dr. Bogoslav Šulek čitao razpravu o djelovanju slavnoga lučbara Justa Liebiga. Akademik razložio je, kakova bijaše lučba do Liebiga, i kako ju je taj učenjak obogatio i usavršio svojim iztraživanjem. Nadalje je iztaknuo, kako je glavna zasluga Liebigova, da je izume znanstvene uporabio za praktični život, najme za hranu čovjeka.

— Čitasmo neki dan u „Obzoru“ žalostnu viest, da je naš vriedni starina i izumilac mnogih hrvatskih napjeva Padovac a namah za njim ili još prvo njega, kako od drugud čusmo, preminuo u istoj struci naš na glas izišavši neumorni Rusan, komu su u čast domoljubni Virovci jednu ulicu prozvali Rusanovom. Čudimo se, što nam nitko ni iz Varaždina ni iz Virova ništa ne javlja, ili bar kakovih podataka ne šalje, da uzmognemo obojici bar u „Viencu“ spomen ostaviti. Za sad velimo: Lahka im majka zemljica! — a izgledamo podatke, da uzmognemo potomstvu doviknuti: vječna im slava!

— Po službenih datih „ministarstva prosvješćenja“ bilo je u Rusiji god. 1771 gimnazija za mužke 158 s 42.791 učenika, ženskih pako gimnazija i srodnih im srednjih učilišta 186 s 23.407 učenica. Država je na mužke gimnazije trošila ukupno 4.467.644 rub. a od ženskih uždržavale su občine njih 140, država pako 24. Odkle vidi se, da se u Rusiji jednako pazi na odgojenje žena kano i mužkaraca. Na pučke škole trošilo se r. g. ukupno 3.415,188 rub. a bilo ih do 25.000 s 875.000 učenika. Kako se narodne škole dižu, služi nam primjerom, da ih se je do 2000 tečajem jedne godine otvorilo. Ovi podatci tiču se učilišta, koja stoje pod ministarstvom narodne prosvjete; ali i druga ministarstva imadu škola u svojem području. — Zanimivo je, da je na petrogradskoj ženskoj akademiji liečničko-kirurgičkoj prošle, t. j. prve godine bilo 130 slušateljica.

Dopisnica uredničtva.

Draganu. U vašoj pjesmi „od slobode neima bolje“ nadjosmo misli, kojih već u mnogo naših tiskanih pjesama imade. Neki su stihovi ponešto prozaični, a zadnja kitica „Zato braćo — —“ čini nam se kao moral nekakove basne, te ne dolikuje nikako lirskoj pjesmi. U „pjesniku i srdcu“ nije nam ideja posve jasna. Tehnika vam je laka i okretna. Skinite obrazinu, dogovorom pobudjuju se ljudi književnici medju sobom. Težnja za ozbiljnimi umjetničkimi ciljevi ne poznaje stidljivosti. Dodjite, pa ponesite i novelističke proze sa sobom. Mnogo naših beletrista za čudo se boje pripoviedaka.

G. Dr. J. u S. Pristajemo uz izšete. Samo se ono može razastirati, što je smotano ili složeno, a vidik puca — ili se širi. Koga čim počastiti, mjesto „čast izkazati“ i uslužiti ili usluživati koga, ili uslugom komu ugoditi, pa i fraza uslugom uhvatiti duši mjesto mjesto „usluge činiti“ bit će ugladjenije i čistije hrvatski. Zašto se ne bi dao iztriebiti taj kukolj iz male naše novije knjige — kad mu u velikoj knjizi naroda ima čisto pšenično zrnje za izmjenu?

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 48. U Zagrebu dne 29. studenoga 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Ruža i trn. — Suparnici. — Shakspearovi soneti. — Poljakinja zarnčnica. — **Pouka:** Ocjena Preradovićevih pjesama. — Na bledskom jezeru. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

RUŽA I TRN.

Plače dieva
Dan i noć,
Ne će dragi
Ne će doć.

Nekud podje
Dugo već,
Al ne dodje
Dragu steć.

Što će dievi
Sav taj sviet?
Nema dragog,
Mora mriet. —

* * *

Ide junak,
Širok drum,
Pokraj druma
Zelen hum.

Tu će junak
Trudan leć,
Tu će biedan
Dragu steć.

Tu će snivat
Krasan san; —
Prenut će ga
Sudnji dan.

* * *

Na vrh humka
Križ je crn,
Oko njega
Raste trn.

U sried trnja
Liep je cviet,
Divi mu se
Cieli sviet. —

Biela ruža
Cvate tu,
Suho trnje
Grli nju.

V. K.

SUPARNICI.

Izvorna pripoviedka od Jos. Eug. Tomića.

(Konac.)

Sutradan o podne, prije objeda, zaprosi d' Aumain svečano Ivku. Ne treba spomenuti, da su roditelji privoljeli. Ivka je sjala od radosti. Činjaše joj se, da je to najsretniji dan njezina života. Za čudo d' Aumain ne bijaše osobite volje. Čitalac se može već dosjetiti, zašto ne, ali uboga Ivka nije to ni s daleka slutiti mogla.

Poslije objeda otidje d' Aumain u svoju sobu, da obavi nešto službena posla. Tek što je bio otišao, stupi u sobu gosp. Silvin Vojnić. Ponudi mu se stolac i on sjedne. Stari Budaj pohvali se u početku razgovora, da je Ivka zaručena. Mrki inače Silvin grohotom se nasmija, čuvši tu novost. Bijaše to pravi demonski smieh!

Digitized by Google

Svi se nadju u čudu sbog toga smieha, nu ne reče nitko ništa.

Razidje se družtvance od stola, tako, da ostaše na samu Silvin i Ivka.

— Čemu se onako zlobno nasmijaste kod stola? Upita Ivka Silvina strogim glasom.

— Vašoj udaji. Odgovori Silvin.

— To je ružno od vas, gospodine! Ukori ga Ivka. — Tko vas ovlašćuje činiti šta takova?

— Moja ljubav, moja bol. Izusti muklim glasom Silvin. Zar vi ne znate možda, da sam vas odavna ljubio, prije nego je onaj tudjinac došao u ovu kuću.

— Šta se to mene tiče, ja vas niesam nikada ljubila. Reče Ivka hladno.

— Bar se je činilo tako, kao da volite meni, no drugomu. Sav sviet je držao za gotovu stvar, da će se nas dvoje uzeti. Primieti Silvin.

— Tako se je vas sviet varao. Odvrati Ivka mirno.

— A mislite li, da će te vi biti žena toga tudjinca? Zapita Silvin.

— Ja se bar uzdam u Boga! Odgovori Ivka, nekako nesigurno.

— U Boga! — Ponovi Silvin. — Bog ne pomaže varalice, nevjere.

— Koga mislite tim? Osovi se Ivka na stolcu.

— Vašega zaručnika, gospodično! Izreče jakim glasom Silvin i upre pogled u Ivku, kao da čeka utisak, koji će nastati na njezinu licu s ovih rieči.

— D' Aumaina? Zavapi Ivka.

— Dà, njega! Potvrdi Silvin. Vi ne znate, da je on već zaručen s jednom čestitom djevojkom u Nancy-u, da nudeć vam svoju ruku onu sirotu ubija. Vi dakle ne znate, da je d' Aumain varalica, nevjera.

— Bože je li moguće! Vrisnu Ivka.

— Poručnik francezki, bivši do ne davna nastanjen kod Vernića, pripoviedaše ovomu o tom odnošaju. Isti je spreman svaki čas, da to u oči kaže d' Aumainu, jer ne će trpiti, da mu se drug u vojsci onepošteni, da postane nevjerom.

— To je strašno, to je grozno! Zajauče Ivka. Silvine, je li govorite istinu?

— Gospodično! Reče mirno Silvin. Ne tajim, da sam kivan na onoga tudjinca, ta on mi je preoteo vas, a to je dosta; nu mogu vam kazati, da govorim cielu istinu, kako sam ju čuo od starca Vernića. Nevjerujete li, a vi skočite sáma u Karlovac, tamo će vam poručnik možda i više kazati, nego li ja.

Ivka bijaše sva izvan sebe.

— Ne, ako je to istina, odbit ću ga za vieke! Ja ne uzeh nevjere! Jadikovaše uboga djevojka. Silvine, ostavite me samu! Ja ću ga pitati.

— Kako izvolite! Nakloni se Silvin i ode u treću sobu, gdje je bio Budaj sa svojom ženom, slušajuć cieli taj razgovor.

— Što vi tu pripoviedate, Silvine? Upita Budaj Silvina. Ako bi to istina bila....

— Tako mi je Vernić jučer pripoviedao, a on nikada ne laže.

— Hajdete sa mnom u Karlovac! Predloži iznenada Budaj. Ja ću s tim poručnikom sam govoriti.

— Meni je pravo! Reče Silvin, i Budaj odredi odmah, da se zapregne.

Prije nego je pošao na kola otide u Ivkinu sobu. Uboga plakaše od boli i starac ju uze tješiti, te joj kaza, neka bude posve mirna, dok se on iz Karlovca vrati, a osobito d' Aumainu da o svem ne govori ni rieči.

Za dva sata prispiju Budaj i Silvin u Karlovac. Žalibože čuše ondje sve, kako je Vernić pripoviedao. Poručnik odrješito reče Budaju, da je najveća nesreća po svaku djevojku, ako podje za muža, koji je jednu već prevario.

— Ne bojte se! Odvrati mu Budaj. Moja kći ne treba se bojati, da će ostati u zapećku, ali varalice ne trebam.

Preporuče se i odu.

Moglo je biti kojih 8 sati noći, kad su se Budaj i Silvin vratili kući. Malo kašnje vratio se i d' Aumain iz lova kući. Večera bijaše gotova, trebalo je samo, da sjednu k stolu. Vani počeo je prvi snieg padati i to tako gusto, da čovjek nije dva koračaja pred sobom vidio. Silvin hćede odjahati kući, nu ga sustavi Budaj. — Kamo ćete u noć, u ovu mećavu! Govoraše mu starac. Više put ste već prenoćili kod mene, zašto ne bi i ovaj put. Vaš otac znati će, da ste ovdje!

I ostane Silvin. Donesu večeru i njih petero Budaj, njegova žena, Silvin, d' Aumain i Ivka sjednu za stol.

Ivka mučaše mramorkom. D' Aumain našao se s toga u čudu i zabuni. Pita ju, što joj je, al Ivka mjesto odgovora brizne plakati.

— Vidivši Francez, da mu djevojka ne odgovora, upita otca joj, što da je djevojci.

— Govorit ćemo o tom poslije večere! Smrsi stari Budaj, da je d' Aumainu čudno postalo oko srdca.

Muče večeraše družtvo, a kada bijahu svi gotovi, pozove Budaj d' Aumaina, da ide za njim u odaljeniju sobu.

Sjednu oba. D' Aumain je slutio, da će biti to nekakav izpit, al ni u snu nije mislio, da će se zapodjeti govor o njegovoj prvoj ljubavi.

— Gospodine! poče osbiljnim glasom Budaj, — ja sam vam doduše obrekao svoju kćer, jer sam mislio, da tomu ne ima zapreke — —

— Čudim se toj opazki, gospodine! Upane Francez naglo u rieč Budaju.

Digitized by Google

— Molim, polahko samo gospodine! Umiri Budaj žestoka Franceza. — Znate li vi, da će vas pred žrtvenikom pitati, da li ste drugoj kojoj obrekli ženitbu? Jeste li vi na to mislili, zaprosiv moju kćer?

— Gospodine, vi valjad ne mislite — — zapenta d' Aumain ne sigurnim glasom.

— Žalibože, da mislim ono, što se vi ne usudjujete izreći. Odsieče Budaj. Vi ste gospodine od prije zaručeni!

— Ja? zategnu d' Aumain.

— Vi, dà! Zaručeni ste već više godina s jednom čestitom djevojkom iz Nancy-a.

— To nije istina! Viknu Francez, skočiv sa stolca. Vi ste gospodine zlo izviešteni!

— Ne mislim! Odgovori mirno Budaj. Došao sam baš iz Karlovca, i tu sam govorio osobno sa poručnikom Dorsayem, vašim drugom, i on me uvjeri, da ste vi sbilja zaručeni, onako, kako sam dočuo od gospodina Silvina. —

— Ha, od gospodina Silvina! Uzkliknu Francez glasom, u kom je drhtala porugljivost i jarost. — To je, gospodine, vrlo nepouzdan svjedok. Ne znate li vi, da je on kivan na me, što je meni vaša gospodična kći prevoljela?

— Silvin je čuo taj glas od Vernića, a ovaj opet od Dorsay-a, dok je bio sbog razbojnika kod njega nastanjen.

— Tako dakle, Dorsay je tu viest o meni iznio! Reče d' Aumain, kimajuć glavom. — Ja ću s njim govoriti. U ovaj par izvuče rubac iz žepa i otare si znoj sa čela.

— To i želim, jer, ostane li on kod svoje tvrdnje — onda, bez zamjere, vi ne dobijete moje kćeri. Pri tom ostaje.

— Lahku noć, gospodine! Dignu se Francez na polazak. — Budite uvjereni, da ja znam, što imadem činiti.

— To očekujem od vas! Zaključi Budaj i izprati na hodnik Franceza, koji ode odmah u svoju sobu.

— Ne vjerujem mu ništa! Promrmlja Budaj koračiv ljutito preko sobe. Onaj poručnik nije zaista lagao. Mora da je lakom taj gospodin Francez. Pohćelo mu se imetka moga, a njegova prva zaručnica uboga. Dakako! Najljepše je življeti o tudjih žuljevih!

U to, kako je govorio, osjeti Budaj pod svojom nogom smotak papira. Prigne se i diže papir. Hoteći znati, da li je to možda kakav papir od važnosti, razmota ga i vidi napis „dragi Emile!“, a dolje podpis „Kornelija“; vidi da je list datovan iz Nancy-a. Pročita ga i puče mu medju očima.

D' Aumain, kad je vadio u razgovoru s Budajem rubac, povuče s rubcem i list, koji je uza se nosio.

— Sad smo na čistu! Reče Budaj, — smota list u žep i ode medju obitelj.

Izpripovjedi sve što se je sbilo. Drhćućom rukom uhvatila Ivka list i preletila mu okom sadržaj.

Uboga djevojka, nešto raztužena, a nešto i posramljena, premda bez svoje krivnje, udari u gorak plač.

— To je užasno! Zajeca djevojka i umače u svoju sobu.

— Sutra ću ga umoliti neka gledje, kako će iz moje kuće. Reče odrješito Budaj. Ja ga ne mogu već gledati.

— To je najveći bezobrazluk! Zakipi gospodja Budajeva. Sreća, da smo to za dobe saznali. Uz ovakova muža bilo bi mi diete nesretno za sav svoj viek.

— Uboga Ivka! Uzdahnu gosp. Silvin. Toga nije zaslužila! Ali to su tudjinci, koji se svagdje odlikuju!

Za kratak čas razidju se svi na počinak.

Kakova bijaše ova noć Ivki, može si svatko misliti. Tako joj pozlila prva njezina ljubav, pa u onaj čas, kad je mislila, da je na vrhuncu svoje sreće, na dan zaruka. Najviše ju bolilo, što će doći na glas, jer je tudjincu prevoljela, a ipak sve se izopačilo.

Jutrom rano dobije d' Aumain s kavom sliedeći list od Budaja:

Gospodine!

Priloženo pismo, što vam je pisala iz Nancy-a vaša zaručnica Kornelija, i koje ste vi slučajem izgubili u mojoj sobi, dade mi podpunu ubaviest o prijašnjem vašem odnošaju. Ja vam, dakle, odrešito kažem, da vam ne dajem ruke svoje kćeri, jer to ni ona ne će. Osim toga vidite sad sâm, da ste u mojoj kući nepriličan, i zato će biti vaša stvar, da si izhodite što skoriji premještaj iz moga doma. Budaj.

D' Aumain, pročitav list, izmrmlja neku kletvu, obuče se u lovačko odielo, objesi pušku na rame i podje u lov. Nije ni čudo bilo, pao je prvi snieg, eto popare zecevom.

Gospodin Silvin, založiv nešto tople pečenke kod Budaja, spremi se na polazak kući. Kad se je oprostio s Ivkom zaželi mu ova srdačno sretan put i stisnu mu toli nježno ruku, da je u Silvinu svaka žilica drhtala. U onakovoj boli valjda joj se srdce nehotice sklonulo niemim pouzdanjem prijatelju mladosti, s kojim je odrasla i tako dugo drugovala.

Silvin zajaši u dvorištu na svoga zečka i s puškom na ramenu zakasa put svoje postojbine.

Nije jašio pol sata i put ga nanese kroz bukvik. Tu opazi, da prema njemu ide čovjek u lovačkom odielu. Gosp. Silvin nije ni s daleka slutio, da je to njegov suparnik d' Aumain, nego je mislio s početka, da je tko od njegovih susieda vlastelina.

Kad je bio na najbližem primaku do d' Aumaina, mahnu mu ovaj rukom, da stane. I Silvin sustavi konja.

*

Digitized by Google

— Gospodine! poče Francez, ja imam s vami važna razgovora.

— Sa mnom gospodine! začudi se Silvin.

— Dà s vami, potvrdi Francez. Učinili bi mi veliku uslugu, da skrenemo malo u šumu, gdje nas ne vide.

Silvin nije se mogao ničemu dosjetiti. Činila mu se je stvar sumnjiva. Nije si mogao protumačiti, zašto da se sakrije, i već skoro ne hćede odazvati se pozivu d' Aumainovu, nu tad se diže u njem ponos. Nije hćio da Francez pomisli, da se tobože boji njegova družtva na samu.

— Dobro dakle, hajdmo! Reče napokon Silvin. Podbode konja i krenu za Francezom u šumu, koji je napried išao.

Dodju na malu čistinu.

— Na mjestu smo. Reče Francez i stane. Sad možete gospodine konja liepo prevezati za granu, a onda ćemo se razgovarati.

Silvin i to učini.

— Sad sam gotov, gospodine, reče, stavši pred Franceza. Izvolite govoriti!

— Gospodine! Poče Francez rezkim izrazom rieči, vi ste mene ocrnili kod Budaja i njegove kćeri, iznesav na vidjelo nekakav moj odnošaj sa jednom djevojkom iz Nancy-a. Da je to i istina, to nije liepo od vas baviti se takovim poslom. To rade babe, a ne mužke glave.

— Gospodine, ja sam govorio istinu, odvrati oštrim glasom Silvin, komu je krv udarila u obraz. — A učinio sam to za to, da spasim poštenu djevojku od varalice, s kojim ne bi nikada sretna bila.

— Vi ste bezobraznik, gospodine, zapiskuta Francez.

— Gospodine! zagrmi Silvin. — Vi ćete mi odgovarati za tu rieč!

— Odgovarati! Udari Francez u ironiju. — Vidite, kako ste uslužni, kako vi susretate moje želje. Vi hoćete dakle dvoboj? Eh bien! Želite li odmah sada.

— Sada? Začudi se Silvin.

— Zašto ne. Vi imate pušku, i ja. Napunio sam ju za lisice. Dodade ujedljivo.

— Tako! nasmije se pomamno Silvin. — A ja sam svoju zečaricom nabio. Razumiete li?

— Vrlo nespretno! primieti Francez. — Nu hajdemo na posao. Jeste li zadovoljni na dvadeset koračaja?

— Zašto tako daleko! Ova čistina nema više od petnaest koračaja. Jedan, dva, tri i Silvin izmjeri velikimi koraci čistinu za petnaest koračaja. — Sad svaki na svoje mjesto!

Oba skinu puške i ogledju, da li je sve u redu. Riedak zaista dvoboj na puške!

— Gospodine Franceže! govoraše Silvin, pucajte dobro, jer ja i iglu iztepem izmedju dva prsta!

— Tko bi mislio, da u hrvatskoga medjeda ima toliko vještine! naruga se d' Aumain.

— Pucajte! zagrmi Silvin i stane kao stup od kamena.

Francez opali. Slegnu se dim, ali Silvin stoji na mjestu. Bio je blied kao zid.

— Sacre Dieu! zamrmlja Francez, — taj još stoji.

— Čini mi se, da sam ranjen, reče Silvin, — al ćemo to tek kašnje vidjeti. Sad je na meni red pucati, nu evo, ja ne ću na vas, već u zrak.

I izpali pušku u zrak. Poklanjam vam život, da uzmognete održati rieč svojoj prvoj ljubovci. S Bogom! I podje Silvin. Nu, kako je stupio nekoliko koračaja, zamaglilo mu se pred očima i on se sruši u snieg.

Franceza se veoma dojmio postupak Silvinov i za to sad, kad je vidio, gdje se srušio u snieg, poleti k njemu. da mu pomogne. Razkopčav mu haljinu, vidi, da je ranjen u lievu ruku. Tane mu na sreću nije ozliedilo kosti. Silvin u brzo dodje k sebi.

— Ne zamjerite! govoraše mu Francez, ja vam moram pomoći. Izpere mu ranu sniegom i vješto zaveže.

Na to mu pomogne na konja i odvede ga do bližnjeg župnog stana, gdje ga predadoše župniku, koji opet Silvina u kočiji odpremi k otcu. Na polazku rukovahu se d' Aumain i Silvin, a moglo se je vidjeti, da je nekakav okret nastao u duši d' Aumainovoj.

Glas o rani Silvinovoj probudio obću senzaciju. On je sâm tvrdio, da mu je u lovu slučajno puška odapela, nu sviet nije nekako tvrdo vjerovao u to, znavši, da ga je d' Aumain njegov suparnik doveo ranjena u župnički dvor.

D' Aumain, došav kući, odveze se odmah u Karlovac. Na večer vratio se opet, i doveo sobom svoga zamjenika. Večerao je u svojoj sobi s njim. Taj zamjenik bio je Dorsay.

U jutro predstavi se Budaju i njegovoj obitelji i oprosti se s njimi veoma ganuto. Pod konac izruči pismo Ivki, rekav: ovdje ćete naći ono, gospodično, što vam ustmeno niesam kadar sada reći. Na to hrupi iz sobe, sjedne na kola i odjuri put Karlovca.

Ivka otvori list i uze čitati: — Gospodično!

Glas, da sam zaručen s djevojkom u Nancy-u, istinit je. U mene je lahko prevrtljivo srdce, te sam skoro uz vas zaboravio na svoje poštenje. Jučer dielio sam dvoboj sa mladim Vojnićem u susjednoj šumi radi toga, što sam ovdje izigran. Ranio sam ga, ali sad se stidim svoga čina. On ne hćede na me pucati, nego mi pokloni život, da održim svoju rieč, zadanu mojoj Korneliji. To ću i učiniti, gospodično, dajem vam tvrdu vjeru, a vas zaklinjem, da izbrišete crnu uspomenu na me iz svoga srdca, i da živite u uvjerenju, da sam popravio svoj grieh, jer mislim, da će to najviše izmiriti vaše srdce s mojom uspomenom. D' Aumain.

Digitized by Google

Za čudo! Ivka bijaše presretna, pročitav taj list. — Dakle ipak ne će ostati u sramoti! Uzdahnu Ivka. — Ali Silvin! nastavi ona za se. — Istina, mrk je, ljubomoran, al je ipak pošteno srdce u njem!

Rana mladoga Vojnića ne bijaše opasna. Njegova zdrava narav svlada brzo tu bolest. Ali skoro, da je želio, neka bi mu još duže potrajala. A znate li zašto? Liepa Ivka pohadjala bi ga s otcem ili majkom malo ne svaki dan u bolesti i nitko mu nije mogao tako sgodno rane zaviti, kao ona. Jednom takovom prigodom upita ju on tužnim glasom: Ivko! Hoćete li i rane srdca moga tako vidati? — — Ivka pocrveni i odvrati: Možda i tomu dodje vrieme!

I, duše mi, došlo je! Godinu dana kašnje slavilo se i opet Martinje, al ne u župnom dvoru sveto-križkom, već u dvoru Budajevu, gdje se je slavila svatba gosp. Silvina sa gospodičnom Ivkom, a vjenčao ih župnik svetokrižki.

Stari Vernić bio je kuće gazda i kad je nazdravio prvu zdravicu mladencem, počeo je citatom iz sv. pisma: sine sanguine nulla redemtio! hoteć tim reći, da Silvin ne bi možda dobio Ivke, da nije prolio krvi rad nje u dvoboju. — A možda je imao i pravo!

SHAKSPEAROVI SONETI.

(Dalje.)

III.

Ko val za valom teče k zemlje kraju,
Za trenom tako leti koncu tren
I jedan drugom mjesto ostavljaju,
Ne prestajući hítê òtolên.

I što se lučju i malo zažeže,
Uzbukti skoro u živ plamen sve,
Tad na sve opet tavni mrak se sleže;
Jer, što donese vrieme, to i stre.

I mladi cviet će sgnječit prije hore,
Narozat vrieme svaki krasan lik,
Pogutat sve po izbor božje stvore,

Pokosit usjev a i samonik.
U prkos tom će pjesma mahu prieku
Doglasit poznom tvoje ime vieku.

IV.

Savlado nekoč malog božka san,
U ruci još mu milka paližeg,
Vilovski k njemu sbor, čistoćom znan,
Pridodje, te mu uza stidljiv seg

Iz ruke izvi ponajljepša njih,
Čim vjerna srdca užigaše mlad,
I dieve rukom, dok trajahu sni,
Junačić oplienjen je — palit rad.

U studen izvor turnu vila žeg
I milka ognjem sgrija izvor taj,
Ljekovit sad je i tuj bolnih sbjeg.

Pridodjoh tamo i ja liečit vaj,
Al milak, vidim, može sgrijat vrutak,
Ohladit ne mož' voda milka ćutak.

(Konac sliedi.)

POLJAKINJA ZARUČNICA.

Pripoviedka iz ruskoga života. Prev. Gj. Š. B—čki.

Vi ga poznajete!? — Za volju božju čuvajte se! Prijatelju, čuvajte se takova poznanstva u Nevskom, pak još k tomu za biela dana mogao biste ljuto postradati.

Tako mi reče moj mladi ruski drug, s kojim sam bio baš izišao iz plemićkoga kluba i s kojim sam namislio sproći se malko petrogradskimi ulicami. I kako mi to reče, pričini mi se, kano da se lecnu i malo uzpregnu. Čovjek, koga sam bio pozdravio, već je doduše dobrano napried odmaknuo, ali smo ga još mogli vidjeti; bila to mužina od kakovih trideset godina, dobro i pristalo odjeven, blieda, izrazita lica, svietlih, crnih očiju, a pod nosom dugi mu se brci okolo usana ovinuli.

— Vi ga poznajete? upita me još jedan put moj drug.

— Dakako, da ga poznam. Pak što zato, Galiczine? Ja barem mislim, da je to kavalir Gliska, nećak, bratučed ili možda druga kakova svojta staromu knezu Leszinskomu, u čijih ga dvorovih već više puti vidjeh, gdje kotrlja, kakono to samo mlad častnik od garde kotrljati znade a i može.

Ali mladomu barunu Galiczinu to moje poznanstvo nikako ne bilo u volju, jer je začeo nešto ob englezkoj nesmotrenosti na pol usta mumljati i malo me je zatim i ostavio. Ja si ne mogoh protumačiti, zašto se je moj mladi drug na toliko uzbunio, niti se mogoh domisliti, zašto bi meni chevalierovo poznanstvo moglo opasnim biti, do svega sam se toga želio dokopati. Gliske niesam baš odugo poznavao, niti sam mnogo znao, tko i što je on bio, ali ono malo, što sam o

Digitized by Google

njem čuo, nije mi se niti najmanje zlim činilo. Čuo sam naime, da je čovjek silu svieta prošao, mnogo toga čitao i da je svemu vješt i vičan, dapače ono nekoliko rieči, koje sam bio s njime u dvoru Leszinskovu nedavno progovorio, uvjerilo me podpunoma, da je Gliska kavalir od oka. A Galiczina, moga najboljega i toli ugodljiva prijatelja silno je uvriedilo, dapače i zabunilo, kad mu spomenuh, da poznam kavalira.

Ne bilo tomu dugo i riešit će mi tu zagonetku kancelar našega poslaničtva, star i ponešto jezičljiv dobričak, koj je već od mira god. 1815. bio velik prijatelj i privrženik Petrogradu.

Gliska! Gliska! uze stari Škot čavrljati, zapiljiv prstima u dubljinu burmutice, ne bi li što veću prstoviet zahvatio, da si zdravo podpraši nosinu i razbisti staru pamet. Ha, mladi Gliska, da Dmitar je Gliska bližnji rod staromu knezu Leszinskomu i služio je negda u carevoj vojsci. Vaš prijatelj dobro misli, i zbilja će bolje biti po vas, gospodine Artone, da se toga čovjeka okanite.

— Ali zašto, da se ga okanim? Možda umie u igri prevariti ili je možda inače opak čovjek?

— To baš nije, nastavit će Kancelar, ali zašto da vam i ne kažem pravo: on je sumnjiv; on je jedna onih šugavih ovaca u političnom stadu velike Rusije, pak to vam je sve a i dosta, da mu se uklanjaju svi mladi gizdelinčići, kakov je vaš prijatelj Galiczin. Gliska je doduše Poljak i ne bismo ga baš smjeli odsudjivati za ono, što je on svojoj nesretnoj i pogaženoj domovini dobra učinio; ali je najbolje ipak, da se ga mahnemo, jer je čovjek, koga policija progoni.

Kasnijom nekom sgodom pripoviedao mi gospodin Kampbell, da je chevalier Gliska bio nekoč častnikom u carevoj vojsci, ali posumnjaše o njem, da je veleizdajnik, pa ga zato povukoše pred sud, da se izvidi, je li kriv ili nedužan. Sud ga je doduše nevinim proglasio, ali budući se ipak nije mogao sasvim oprati, skinulo ga s časti i odsudilo, da mora za kaznu tri godine kao prostak u kavkazkoj vojsci služiti. Pošto je svoju kaznu doslužio ode iz Ruske i tek velikimi prošnjami izmoliše njegovi mogući i visoki rodjaci, da se je poslije dugotrajna progonstva smio opet u Rusiju vratiti. Govorkalo se je, da on nije zahman u ruskoj priestolnici, nego da opet veliku i razgranjenu urotu potajno snuje, kojom bi se imala oživotroriti podpuna samostalnost Poljske i svih njezinih još sasvim ne razglobljenih pokrajina.

— Ali ako ga ovaj put ščepaju, po gotovu bit će mu to zadnji put, doda znamenitim glasom starac Kampbell.

Ne će ga lje uminuti, bilo da ga poljube knutom, bilo da ga bace u jamurine, gdje će do kraj svega vieka kopati rudu, kako već budu carevi ministri u taj čas razpoloženi, kada djelo izadje na vidjelo, podje li sve po najboljoj sreći, poslat će ga jadna u istočnu Sibiriju rude kopati.

Stari je kancelar svakoj uroti pa bila ona i kako joj drago tajna i zamršena najgoru sreću proricao pak je s toga prama ruskoj policiji osjećao neko strahopočitanje, misleć, da ona mora svaku urotu nanjušiti i svim urotnikom haka doći. Osobito mišljaše to o poljskom plemstvu, kojega su prvaci više kano taoci, nego li kano carevi dvoranici u ruskoj priestolnici življeli. Takovi prvaci bijahu Leszinskovi: starac knez i starica kneginja, njihov unuk, baštinik velikih i prostranih dobara u Litvi i varšavskoj pokrajini i njihova unučica Sofija Leszinska. Sâm knez bio je duša i srdce, mio i ugladjen gospodin, a osobiti ljubitelj starina. On je ljubio svoju nesretnu domovinu, ali ta njegova ljubav nije bila strastvena, on je više tužnim i mirnim srdcem želio skorašnju slobodu svojoj dragoj Poljskoj. Jedini vanjski znak njegove nutarnje tihe želje bila je jedna uljena slika, koja je u njegovoj spavaćoj sobi povrh postelje mu visjela. Bilo je pako na toj slici vidjeti, kako se plemić sa seljakom bratimi. Ugledan plemić pruža ruku priprostu kmetu, koj ljevicom diže poljsku zastavu. Sliku je dao knez, boraveći u Parizu, za silne novce načiniti i nitko do njegovih najbližih rodjaka nije znao, tko su ona dva naslikana lica. Jedno je bila podobar njegova brata, koj je kod Ostrolenke poginuo a drugo bratova vjernoga dvorskoga koj je hćio svomu gospodaru u pomoć priteći ali i njega dušmanski mačevi sa zemljom sastaviše. Kneginja nekoč ljepota na glasu, dobroćudna je bila i dočekljiva gospodja, i mnogo joj se više milio sretni i zadovoljni obiteljski život nego li kojekakve političnе spletke. Njihov unuk odrasao pod okom nekoga odgojitelja, koga je sam car njegovim roditeljem naznačio i nije se baš ni malo bilo bojati, da ga je taj nadahnuo prevratnimi idejami ili da ga je prevratnikom odgojio; medjutim je ipak do budućega baštinika velikih Leszinskovih gospoština bilo, da sačuva i održi čast i dostojanstvo, koje od vajkada pripadaše imenu te uzvišene kneževske porodice.

Niesu ipak Leszinski uviek tako tihi i mirni bili. Knežev nastariji sin, mladić hrabar i srčan, borio se kano i stric mu u zadnjem poljačkom prevratu, te je umro u sužanjstvu s ránâ, kojih je bio dopanuo u bitci kod Ostrolenke. Udova pošla rano za svojim vojnom u grob i ostavila djedu na brizi dvoje siročadi, dječaka Aleksija i osmogodišnje djevojče Sofiju. Mladji sin knežev umro je u prognanstvu daleko od svoje drage Poljske i svojih prijatelja. Sve se to doga-

Digitized by Google

djalo još mnogo prije, nego li su Leszinski bili k dvoru pozvani. U Petrogradu zivljeli su na veliku ruku, a najpače bi inostrani poslanici u njihove dvorove na gospodska siela dolazili.

Sofija Leszinska bila djevojče krasno i umiljato, te se već za njezinoga djetinstva vidjelo, da će divnom ljepotom uzrasti; bila je hitra i svježa kano jutrnja rosica, ponašala se priprosto, al ipak uljudno i pristojno i čovjek bi prije mislio, mlada je to Francezkinja, a ne ozbiljna Poljakinja. Ponosila se tiem, što je Poljakinja, ljubila je vruće svoju nesretnu domovinu, rado je pjevala poljske narodne popievke i prisluškivala poljskim pripoviedkam, te se i danas još sjećam, kako se je mlada raztužila i snuždila, kad joj je báka oštro zabranila, da ne smije na carsku maškaradu sa svojom poljskom kapicom, zlatom pošikanim zabunčićem ni kratkom poljačkom suknjicom.

Kazat mi je, kako sam ja dospio u dvor knezu Leszinskomu. Neki moj rodjak, prijatelj staromu knezu ondje me uveo i doskora rado su me vidjali, nije dakle baš veliko čudo, što sam se ja, mlad častnik kod poslaničtva, naskoro približio mladoj i krasnoj djevojci, ali je mnogo veće čudo, što je djedu baki i ostaloj svojti reć bi u volju bilo, što se ja djevojci udvarah i zaprositi ju namjeravah. Bio sam doduše čašću i bogatstvom djevojci, koja nije bila baštinicom, podosta premac, al opet bi poznati ponos Poljakinja, a posebice kneginje Sofije Leszinske zaplašio i većega gospodina od mene, da ne prosi gizdave djevojke. Bilo kako mu drago, ja sam bio u kući vjerenik Sofijin. Niesmo se baš jedno drugomu zavjerili, niti smo prstenja izmienili, niti je starica kneginja riečju na to privolila, da se za jednu ili dvie godine vjenčamo, pa ipak je bilo javnom tajnom, da mi je krasna Poljakinja, Sofija Leszinska izprošenom zaručnicom.

A Sofija? Vjere mi, ne sjećam se više, da li me je sbilja ljubila. Ili možda nije sama toga reći mogla; ali sigurno je bilo, da me nije mrzila. Često bi porumenjela i nikom poniknula, kad bi me báka njezinim budućim suprugom nazvala. Usta joj medjutim ostadoše uviek niema i skoro hladna.

Gliska je bio nekakov rod knezu, poznavalo ga na Leszinskovih imanjih u Poljskoj i primalo ga u kuću kano vrlo povoljna i draga gosta. Stari je knez prigrlio Glisku kano ostavljeno sirotče i bio mu štitnikom, te si je štićenik svojom vrlinom stekao veliku ljubav u kneza i kneginje. Bio je taj Gliska čudan krasnik, blage ćudi, viekom zamišljen; mnogo je šutio, ali zato bio je ipak oštroum i razborit. Kada bi govorio, bijahu mu rieči kratke, odmjerene i pune neke pritajene vatre, po kojoj se je moglo opaziti, da taj čovjek svoja čuvstva silomice kroti.

Niesam nikako mogao izvidjeti, kako li se Gliska sa Sofijom Leszinskom pogadja. Bilo si jedno drugomu sestrić i sestrična. Sofija navikla već od djetinskih igara milovati i cieniti većega, starijega i mudrijega svoga druga i ne bi čovjek ni u snu posumnjao, da se ovo dvoje inače, a ne kao bratac i sestrica ljube. Da činilo se, da je Gliska svojoj umiljatoj sestrični više uklanja, neg li da joj se udvara, a Sofija bi malo kada jedva njegovo ime spominjala. Bilo je i sgode, te me je kad i kad i srdce s njega zazeblo, jerbo se pobojah, ne bi li moglo biti, da i on moju vjerenicu ljubi, ali to mi se činilo ne mogućim, duša mi se svaki put na brzo umirila.

Bili smo na plesu kod grofa Gorčakova. Ja se baš naslonio na otvorena vrata igraće sobe, u kojoj se je vhistovalo i ne sluteć valjda, da douškujem, sasvim prosto i slobodno govorilo o Leszinskovih. Jedan će sasvim nehajno zapitati, da li drugi znadu, što se govori o chevalieru Gliski i njegovoj liepoj sestrični? Na što će drugi isto tako nehajno odvratiti:

— Dà, veli se, da je bilo namišljeno, Sofiju za Gliskoga udati. Stara je kneginja već o tom snovala, dok je jošte Sofija djetetom bila. Al eto vražje neprilike: mladomu gospodičiću konfisciralo sva dobra i naprtilo mu težku mušketu, da maršira u Kaukaz na Šamila i tako se razvrgla namišljena ženitba — nu, dajte karte, maršalu, ako vas je gospodska volja.

— Ali su chevaliera pomilovali! ozva se tanki ženski glas s druge strane stola.

— Dà, pomilovalo ga, gospodjo; ali je kukavac ostao siromah, veći siromah od starca Joba; nigdje ni probijene pare, a k tomu još crn i osramoćen obraz! Po svoj bi prilici onaj englezki mladac bolje pristao i vrlo bih se čudio, da Sofija prevoli sumljivcu, nego li mladu attaché-u. Nu žene — žene su prave gonetke.

Na to udare svi u grohotan smieh, a meni strašno zazujilo u ušima. Okrenem se i okom zapnem o vedro lice Sofijino, koja je sjedila medju nekolikimi svojimi vršnjakinjami, šaleć i razgovarajuć se o plesu. Skoro da me je samoga sebe bilo stid, što sam i na časak o njoj posumnjati mogao. Jer gdje je lice toli nedužno i milo, kakovo je bilo lišce Sofijino, tamo ne može biti sumnji ni traga. Primakoh se dakle k njoj, al ona mi na susret ustade i ljubko mi se nasmjehnu. Na moje pitanje, može li sa mnom plesati, odgovori mi prijazno: Zakasnjeli ste, gospodine Artone, moja je knjižica već puna imeni. Obrekla sam jur Rogamovu, Oginskomu i vašemu prijatelju barunu Galiczinu, a i mnogim drugim, da ću s njimi plesati!

— A možda i svomu sestriću, barunu Gliski? Premda sam hćio, da to pitanje objestnim i vragolastim glasom izrečem, ipak je

Digitized by Google

tanko uho mlade djevojke začulo u njom neku osornost i ljutitost, koje niesam nikako svladati mogao. Ona me pogleda okom plašljive srnice i odvrati mi drhćućima usnama: Ne!

To me razžalilo i ljutit sâm na sebe, što sam ju krivo obiedio, požurih se, da izpravim pogrešku, te začeh milijim glasom prositi za jedan kotrljak i ona mi ga prijazno obeća. Prestadosmo plesati i usred blagih i ljubkih glasova divne glasbe baci Sofija iz nebuha crno svoje oko na me i zapitat će me sasvim prostodušno: — Gospodine Artone, vas mori ljubav s moga sestriča Dmitra i vi ga mrzite?

Tako sam se tim riečim živ začudio, da niesam niti znao, što sam joj odgovorio, ali sam ipak vidio, Sofiji bilo je do toga, da mi zasvjedoči svoju sestrinsku ljubav onomu, s kojim je djetinstvo u bezbrižnih igrah sprovodila; vidio sam, da sažaljeva zao udes svoga druga, da se čudi njegovoj ljubavi, kojom svoju domovinu ljubi i da živo želi, neka bi ga ruska vlada sasvim pomilovala i on se time svakoj pogibelji izvinuo.

— Ubogi moj Dmitre! Ne mogu vam, gospodine Artone, ne mogu zaboraviti, kako je dobar, kolik je strpljiv bio, dok sam ja još bila maleno, razmaženo i bolježljivo diete, puno hira i svoje voljice, kojoj je težko bilo ugoditi. Ubogi je Dmitar mnogo i premnogo trpio za našu sladku domovinu, vi znate, da sam ja prevratnica dušom i tielom i da mrzim Moskova. — Bit će po svoj prilici, da je pukovnik Anenkov ove moje zadnje rieči čuo — ali se toga ne bojim; premlada sam još i preslaba, da budem caru pogibeljna. Mužka glava ne bi lje smjela toga izustiti! Ne mojte mi dakle zamjeriti, gospodine Artone, što toli vruće želim, da mi ubogi Dmitar ne dopadne u sibirske jamurine!

Začeo sam nešto čavrljati, da se njezinomu sestriću ništa ne će dogoditi, pošto ga je car pomilovao, samo neka pazi, da ne bi i opet počeo proti caru spletkariti. Bio sam ove rieči preko moje navade ponešto hladnije progovorio, jer sam opazio, gdje se Gliska ne daleko od nas na jedan stup naslonio i pozornim nas okom motri. Čim se naši pogledi sukobiše, on se kano uklonio i za malo se medju silnimi gosti izgubio.

Iste noći, kad nam se saonice najljepše zaklizaše po okorjelu sniegu ulicami petrogradskimi, iznebuhe nam zaustavi leteće konje oružana četa vojnika. Osoran i hrapav glas viknu izvozčiku, da stane, a nekoliko redara, sa više častnika, zagrnutih u sive kabanice, zaredalo kočijami, primičuć crvenu svjetiljčicu pod nos svakomu gostu i pitajuć uljudnim doduše, ali ipak ponešto zapoviedajućim glasom svakoga pojedinoga za ime, koje bi onda jedan od redara u nekakvu knjigu upisivao. Možemo misliti, kakva je tuj nastala vika i krika, pucketanje bičeva, topotanje zastrašenih hatova, vriska i cika uplašenih gospodja i gospodjica, da se je čovjeku inostrancu koža ježiti stala. Onih pako, koji su već podulje vremena u ruskoj priestolnici boravili, nije se to sve ni malo dojmilo.

— To je ljetos prvi put i čudim se, da je policija tako dugo driemala, progovori najstariji častnik našega poslaničtva, koj je baš uza me sjedio. U koliko se sjećam, udesilo je redarstvo prije dvie godine za jedne samo zime četiri ovakove smotre. I evo moje glave, ako noćas mastna lova ne ulove!

I ja premda već punih osam mjeseci probavih u Retrogradu, nadjoh se u najvećem čudu, doznavši istom sada, da su upravo gospodska siela, plesovi i gostbe najljepše sgode, gdje policija iznjuši i pohvata ne brojene urotnike ruskoga ili poljskoga roda. Polovicu svih urotnika — kako mi je to moj susjed kazivao — nanjušila je policija baš u najsjaśnijih dvorovih visoke aristokracije, u najvećoj blizini samoga cara i njegovih ministra, pak zato su i najveću plaću dobivale one uhode, koje se umjedoše u najotajnije krugove visokoga boljarstva tako mudro ušuljati, a da ne probudiše niti najmanje sumnje. Po svoj je prilici policija i na plesu kod ministra predsjednika nešto nanjušiti morala, pak nas zato na putu sustaviše i brižljivo pregledaše.

Toliko je moj susjed dopripoviedao, kadno jedan redar reče kočišu, neka vozi, kamo ga je volja. Redar se pokloni i odleće razputnom ulicom prema admiralskoj obrežini.

— Dao bih glavu, da su svoje ptičice pohvatali, reče izkusni prvi častnik našega poslaničtva, komu se ciela ta sgoda posvema običnom vidjela.

Drugi smo dan sto i sto glasovâ čuli, da su urotnici pronadjeni i pohvatani: jedni govorkahu, da ih je sila božja, drugi da je samo jedan, treći opet, da su dva i nitko nije ništa izvjestna znao kazati. Došav ja to jutro u Leszinskov dvor, nadjem kneza vrlo zabunjena, a kneginju snuždenu, Sofije pako nigdje ne bilo. — Glava ju jako boli, pak ne može nikamo iz sobe, reče mi báka. I ja mišljah, djevojka je na Gorčakovu plesu previše plesala, pa kakvo čudo, da ju toli nježnu glava boli. Nu ipak sam kasnije zapazio, da se starci ne zabrinuše radi Sofije, nego radi Gliske, koga noćaske nije kući bilo. Njegov sluga u brizi za svojim spodarem doletio za ranoga jutra u dvor Leszinskov, da pita, gdje mu je gospodar. A jedan Leszinskovih lovaca kazivaše, da je prošle noći vidio uhvaćenike, kada jih vodilo u zatvor, i čini mu se, gospodin Gliska bio je medju njimi.

Ta se nepovoljna novica i mene dirnula. Pravomu će Englezu uviek uzavreti krv, kad čuje, da se gdje što samovoljno radi, a dogodjaji prošle noći bili su doista svoje-

Digitized by Google

voljno i odurno lukavo zapredeni. Nu pokraj svega toga, ipak mi je srdce zamrzilo na kavalira — morila me ljubav i ne mogoh nikako tomu odoljeti.

Takav odoh iz Leszinskova dvora, takav ostadoh cieli dan i kada dodjoh poslije podne u našu poslaničku pisarnu, da prepišem nekakav reskript, uze mi stari Campbell, smiešeć i taruć si ruke kazivati: — Zločest je lov imala jučer policija; Gliska i njegovi drugovi pušteni su na slobodu.

— Zar nije dakle ovaj put nikakove urote nanjuškala?

— To se još pravo ne zna, nastavi Škotac, kimajuć glavom. Sve je zašutkano, budući ne ima nikakova dokaza. Car je glavom izpitivao Glisku u svom kabinetu, ali taj šuti kano grob. Kako se govorka, zastrugao mu car ovako: — Hajdete, kavaliru, ali se čuvajte za uviek, da vas ne budem morao kazniti! I što Nikola reče, toga nikada ne poriče, pak će Gliska dobro znati, što mu sada treba činiti i što ga čeka, ako se odsele i u najmanju urotu zaplete.

Glisku dakle pustiše na slobodu i s večera nadjoh ga u Leszinskovu dvoru krasna i vesela, kakav je uviek bio. Malo je o tom govorio, što mu se je sinoć prigodilo i zašto ga tako brzo izpustiše. I Sofija bila medju nami; glavobolja joj doduše sasvim jenjala, ali je ipak bila sjetnom i neveselom, ter mi se stalo pričinjati: ona je svomu sestriću prevoljela. Nu doskora sam i opet morao primietiti, da se varam. Gliska je malo za Sofiju mario. Malo se je, ni milo ni nemilo, s njom razgovarao, nu tim se je više zabavljao s njezinim bratom, bliedim i dremovnim dječačićem, koga je ruski njegov informator kano živa sjena sliedom sliedio.

Za cieli su taj dogodjaj Petrogradjani slabo marili. Življelo se i nadalje veselo, kano da su urote, zlovolje, Sibirija i knute puste samo bajke i babja strašila.

U taj se čas i ja iznenadice promienih. Umro mi rodjak, koga nikada niesam vidio a ostavio mi je sav svoj ogromni imutak.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Ocjena Preradovićevih pjesama.

Od Dra. F. M.

(Nastavak razprave u br. 3[8].)

Cieneći pjesnik tako samo ćudoredne vrline ljudske, postojan značaj, trudoljubljivost, plemenitost srdca, šiba svojom satirom oholiju, sa plemenitosti roda u epigramu Nekomu oholniku (str. 68.). Pjesnik kaže ovdje, da je sasvim prirodno, što neki plemenitaš gizdavo glavu uzdiže nad sviet, jer prazne tikve drže se nad vodom. — Ako još spomenemo sentenciju izrečenu na kraju reflexivne pjesme Oluja (str. 20.), onda smo od prilike najpoglavitije misli Preradovićeve u ljudskom životu naveli. Misao pjesme Oluja jest ova: Radostne sgode minu čovjeka tako brzo, da ni ne zna, te ih i zaboravi, a žalostne uviek čuva uspomena, te one uviek ostavljaju mračni svoj znak u životu.

Prieći nam je na domoljubne i političnе nazore Preradovićeve, koji su reč bi jezgra njegova pjesničtva. Pjesnik je sâm sastavio sve pjesme od 83.—183. strane ove sbirke u jednu kitu kao pjesme rodoljubke, a osim ovih mnoge su i druge, uvrštene u ine razdjele, pjesme rodoljubne. Domoljublje je duša života Preradovićeva; najmilije blago na svietu mu je mili rod, kaže on u patriotičnoj popievci Molitva (str. 146.) On je sretan, što je sin ove domovine, te se kao sin za majku moli za nju, on usrećnik za usrećiteljicu, neka ju okriepi Bog medj svietom, koji joj život tare i satro bi ga, da uzmože, nu ona nek nadživi vragove si stare; mili rod još cvjetao nije, nu neka procvjeta; uviek krvcu svoju za druge daje, a ovi mu robstvom plaćaju; budućnost neka mu bude svietla, a bude li mu mutna, to mu neka barem sjaju zviezde: viernost sebi, pouzdanje u Boga. U dialognoj pjesmi Braća (str. 86.) uči pjesnik, da ima domovina biti ljuba pravomu zvanju dvoje sbog ljubomornosti zavadjene braće; život svoj dužni smo svojoj domovini. U popievci Pozdrav domovini (str. 128.) veli vraćajući se iz tudjine pjesnik, da onakova cjelova, kakav njoj sada podaje, nikad nikomu ne podade, niti će podati ikada; domovina je njemu sve, što zove svojim, sve što ljubi, sve što željom goji i bit će mu za cieloga života. Ista je misao izrečena takodjer u pjesničkoj pripoviesti Putnik (str. 83.). Domovina mu je majka sreće, on će do vieka njezin biti, do vieka ju ljubiti, u njoj samo želi on i vječni pokoj počivati. Domoljublje drži Preradović svetom dužnosti, zato u tolikih pjesmah svom dušom svojom pûti narod na domoljublje, slavi velike junake njegove a jaduje nad njegovom sužanjskom biedom; izruča mu svetinje narodnje, kao jezik, slavne uspomene prošlosti, pravo; vapi za njegovu zasluženu, krvlju izkupljenu slobodu; tuži se na nezahvalnost i nepravdu, koju narod od tudjinstva podnosi. Zato on svaki domoljubni čin slavi, a ništa tako ne prezire ili ne mrzi kao izdajstvo domovinsko; zato uviek smišlja ona sredstva, kojimi da se narod dokuči svoje pro-

Digitized by Google

svjete i slobode. Ovu domoljubnu svoju tendenciju očituje pjesnik osim napomenutih još poglavito u sliedećih pjesmah: U didaktičnoj pjesmi Rodu o jeziku (str. 140.) kliče Preradović svomu rodu: materinskim jezikom osvietila ti se duša i spoznala, da ti je najbolje na tvoje majke grudih; po njem tebe sviet poznaje živa, na njem ti se budućnost osniva; po jeziku dok te bude i glavom će tebe biti; on ti je najljepša baština od predjâ a potomstvo tvoje u njem od tebe najljepšu baštinu prima; narav ti ga dade, da njim budeš svoj svojemu, da njim svako čuvstvo svoje, bolno i veselo izričeš; dičiti se možeš njime, jer njim carevi carevahu, njim kraljevi kraljevahu! I on je slavan jezik slavna puka, i dok bude slave, njegovim će se glasom razlievati; od Stambula do Kotora on se prostire, sav taj prostor domovina je junačkoga naroda, koji u tom junačkom jeziku svu svoju junačku prošlost pjeva — sva je naša povjestnica velik sbor pjesama! po svom jeziku, rode, sve si, što jesi, po njem si poseban član svieta, a bez njega si bez imena, bez prošlosti i bez budućnosti; propade li ti on, propao si i sâm: zato, rode, ljubi jezik svoj preko svega, u njem živi, umri za njega.

Dočim je u ovoj pjesmi etični moment narodnoga jezika iztaknut, pjeva Preradović u pjesmi Jezik roda moga (str. 143.) estetičnu vriednost i psihologičnu izrazitost njegovu; spominje naime njegovu onomatopoetičnu silu, njegovu medenu sladkost, krilatost, gromornost, bujnost, njegov uznos, njegovu krotkost, izrazitost za tugu i žalost, za radost i blago, milje, njegovu nježnost prikladnost za ljubav i za pjesničtvo. U popievci Naša zemlja (str. 155.) slavi on domovinu sa njezine junačke, za prosvjetu zaslužne, prošlosti, sa njezine naravne ljepote i plodnosti, sa njezine pjesničke i uljudne darovitosti; ona je svim vjernim sinovom svojim sveto polje, na kojem im je raditi, tvoriti, proslaviti se, čvrsto u jednom kolu stajati; tu domovinu im je obraniti od tudjinstva i svomu ju rodu sačuvati, da zavriede sahranit svoje kosti u njoj, jer u njoj je prah slavnih predjâ Zrinskoga i Hrvoje, te mnogih inih junaka. Ob odnošaju hrvatske svoje domovine prema tudjinstvu pjeva u krepak glas Preradović u svuda poznatoj popievci Bože živi (str. 157.). Pjesnik želi, da se jednom obistini trojedna kraljevina, da se narod bojem već jednom slobode dovije, da njegovi protivnici padnu, a prijatelji ojače, da sav narod uzplamti vatrom rodoljublja za nanarodne svete stvari, da se njegovo pravo njemu već jednom povrati, da mu se nepravda više ne čini, da mu se bar stara krv naplati, dok ne proteče nova. Preradovićevo domoljublje nije nikakva plemenska oholija, nikakva nesnosljivost, mrzka i kivna na sve, što je inorodno; njegovo domoljubje jest etično, ono je napredno, prosvietljeno, ono je čovjekoljubno i svjetoljubno (kosmopolitično); on zahtieva domoljublje, jer samo ovim može od Hrvata nastati pravi savršeni čovjek, jer samo njim može se u Hrvatskoj svaka čovječja vrlina promicati i konačno postići.

U popievci Pjesma suncu (str. 268.) nada se Preradović od domoljublja, da će ono prosvietliti umove svega naroda od istoka do zapada, te će svi spoznati jedinstvo kao svoj cilj, da će ono ugrijati sva srdca, te će se brat s bratom u ljubavi sdružiti; da će ono izrodom i odrodom pokazati sramotu i rugobu njihova odmetničtva; da će ono domaću prosvjetu užeći; da će ono sva srdca jednoga plemena u jedan svemogući plamen razgoriti, koji, držeći zemlju, ima doseći visost neba. Stalnu svoju nadu u bolju budućnost narodnu izriče pjesnik odom Utjeha (str. 159.). Budimo stalni, tješimo se više budućnošću, nego da plačemo radi sadašnjosti. Ideja narodnosti udesuje sada sviet po svom obliku; sad je red, da se prema njoj i mi ustrojimo; zakoni božje pravde jači su od odluke ljudskoga razuma; po onih se sve mienja, a uslied tih miênâ doći će i nam pravica; što biti mora biti, — će — ne boj se rode! ma nastav nov svjetski potop, tebi je tvoj Balkan tvoj Ararat, tu je tvoj spas.

Osim već protumačena eposa „Prvi ljudi“ osnovao je pjesnik još dva epa: Pustinjaka za kasnijih si godina, a Lopudsku siroticu za mladjih, nu na vječitu štetu nije dopjevao nijednoga. Ulomak „Pustinjaka“ sadržaje proemij, u kom je najprije izprika pjesnikova za svoj nepopularni priedmet, zatim namjena pjesme boljku narodnjemu, napokon prizivanje i slavospjev Boga. Izza proemija počimlje pjesnik opisivat morski put uz dalmatinske otoke, na kojih jednom ima njegov junak pustinjak boraviti. Uz opis morskoga puta nadâje se pjesniku zapjevati odu na more, veličajnu i uzvišenu. Dodirnuv se Brača, Hvara, Visa, prekida se pjesma. U zadnjoj kitici veli se, da se pustinjak bori s pitanjem: „kako s božjom to se pravdom slaže, opačini da uspjeh pomaže, a da kriepost njoj se pokorava.„ Po ovih riečih može se nešto nagadjati, što je bila ideja pjesnikova za epos: Po svoj prilici religioznofilozofična. Po izpričavanju pjesnikovu u proemiju, i po onih riečih zadnje kitice mora se što takova slutiti. Epos „Pustinjak“ bila bi pjesnička theodiceja (t. j. pravda božje pravde), poput one filozofične Leibnitzove. Vječita šteta, što pjesnik nije više dospio izvesti veleumne, rodo- i bogoljubne zamisli svoje. Koliko bi utjehe, koliko uzvišene nauke podao bio svomu narodu, ne u suhoparnoj logičnoj saveznosti, nego valjda u bujnoj raznolikosti tragičnih prizora iz života ljudskoga, u pri-

Digitized by Google

kazivanju najvećih momenata poviesti ljudske! Boga u poviesti ljudskoj pokazati: to bijaše valjda ideja eposa Pustinjaka.

Posve drugačiji je drugi ulomak, Lopudska sirotica; to bi bio romantičan epos. Mnogi će pročitav ovaj ulomak, i uzhićen i ujedno tužan sjetiti se glasovitoga klasičnoga torza; takov divni oblika savršena torzo jest ovaj ulomak. Po našem mnienju on je umjetnički najsavršeniji spiev Preradovićev, premda — i opet vječita šteta! — nije svršen.

U I. dielu vidimo dalmatinsku obalu, kršnu, žarku, krasnu; na otoku Lopudu bujno južno proljeće, sjajnu noć nad tihim morem, uz more na mjesečini divne dvore Dragić-Radovana. U njih nekad bogatih, sad posve siromašnih, tri su brata, tri ribara, i sestrica im jedinica. Braća su na moru po ribariji, sestra sama doma. Iz mora se pomila ladja, sve bliže bliže k dvorom plovi; iz nje skoči mladić Milovan k dvorom samotnim, u naručaj Zorke, sestre jedinice troje braće Dragićâ. Gledamo dvoje dragih zagrljaje, slušamo njihov žarki ljubavni domjenak, pun živa čuvstva, srdčana priegora. Milovan je plemić, Zorka je sirotica prosta roda; Milovanu zakratiše ponosni roditelji korak k ovomu domu, Zorki zabraniše poštena braća pod živu glavu nedočikati dragoga. Odluči dvoje dragih bježati preko mora na otok svetoga Andrije pod zaštitu glavaru svetoga Andrije, pod zaštitu glavaru samostanskomu, Milovanovu po otcu prijatelju, a a odatle dalje preko mora u Italiju. Djevojka ostavlja svoj dom; tajem se pod okriljem tihe noći zaveze u more s dragim svojim. Duše im poletiše u snivani raj, a sudbina im već dosudjuje pakao. Za njihovom ladjom otiskuje se druga; leti ladja s dragima, leti za njom druga s nedragimi. Pri obali svetoga Andrije čuje se vika, prasak puške, jauk — a za tim sve umukne. Pred zoru se braća Dragići kući vrate, sobom dovedu sestru Zorku; najmladjega brata — mrtva.

U II. dielu vidimo u tužnih Dragićevih dvorih mrtvoga brata na odru, oko njega svjetinu silnu seosku, nada njim jadnu sestru; slušamo najstarijega brata, kako tuži sestru svoju, sramotnicu roda svoga; vidimo jadnicu Zorku nad glavom mrtvoga brata, bez rieči, bez misli; vidimo svjetinu, kako se sve to jače razjaruje na jadnicu, dok starješina Vuk ogorčenost pučku strašnim sudom ne izgovara: Skidaj crvenkapu s glave, niesi više djevojka; bježi u nemio sviet, grešnice, prebijaj se od zla do gorega; moli Boga, da se što prije skončaš, i mi ćemo ga moliti. Ajde u nemilost svieta! Skidoše joj kapu, razstupiše se, ulicu joj načiniše, kud će za uviek iz doma poći. Ona podje — stane — ne može dalje; okamenila se, stoji kip žalosti i krasote, niem, mrtav! Zablene se ljudstvo, jarost ga mine, razbor mu se vraća te ono razmišlja: je li pravo, da grešnici ljudi grešnici djevojci tako sude? Ciepa se ljudem srdce u grudih, bi li uz sudca, ili uz odsudjenicu pristali. Ali bâne otac Marko, siedi poglavar samostana svetoga Benka: „mir svim ljudem i blagoslov božji“. Ljudstvo odahne, kao da se je more riešilo; odsudjenica pane božjemu mironosniku u naručaj. Otac Marko govori: ajte ljudi, svršili ste svoje. Ubijaste — ubijat nemojte... Pod zaštitu ja ju svoju primam; sad je samo Bogu odgovorna. — Ovdje se već prekida pjesma. Ali čujemo još nekoliko rieči, koje govori Zorka otcu Marku; „otče, zar sam kod vas? je li još Milovan živ? je l' mi vjeran, ko što sam ja njemu“. Sad sam mu tek vierna. U tamnoj nekoj noći bijah, slaba drhtah kao trska u oluji opakoga svieta. Osviestih se, mirnim okom mogu sad u moje pogledati sunce: „oj ljubavi, moje sunce žarko“. Tu je posve zamukla pjesma; s kakovimi je riečmi zamukla, možemo slutiti da ju je duša pjesnikova u sebi izvodila dalje onako, kako Mickiević na koncu svoje pjesni Wallenroda kaže, da ju nastavljaju andjeli.

Bio bi uzaludan pokušaj, prozaičnimi riečmi opisati hćeti ljepotu i dubok utisak ovoga ulomka; ovdje zamukne rieč razumna razčlanjivanja, te djeluje samo čuvstvo svom silom svojom. Čitatelji će ga često proćutiti, i često se estetičnomu uživanju prekrasnoga ulomka povraćati. Nu ipak nam je nekoje poetične i stilištične ljepote iztaknuti. Pjesan je spjevana narodnim epskim mjerilom, desetercem, ali se uzdiže nad jednostavnost narodnu umjetničkom slikovitošću, koju podaje metafora i metaforična personafikacija, te govorničkimi umjetnimi krasotami; krasnih metafora ima sila u toj pjesni. Nu ipak je značaj epskoga sloga, plastičn st i mirna saveznost, uza svu metafornu uzhitnost podpuno sačuvan, te se porabom tako zvanih epskih prispodobâ i epske širine pjesnik kao majstor epski ovdje ističe. Takovih krasnih prispodoba, koje su za epos značajno obilježje, navesti ćemo nekoliko; njihovu će krasotu, t. j. naravnost, prikladnost, jasnoću, čitatelj će lahko oćutiti. „Sunce tonu već u sinje more kao silna da izgorje ladja na pučini na zapadnoj strani... Mladić trgne glavom u visinu kao jelen, kog promaši zrno... sa zvonika, koj se iznad Dragićevih dvora ko prst diže sudbine prieteći... Mirna jedra, što se biele morem ko labudi mirno plandujući... Pred crkvicu, koja mjesečinom na čelu hridi sjaje ko čelenka... Oba mladca duboko u more vesla bodu izpod njih se vijuć ko u vihru dva jablana mlada...

(Dalje sliedi).

Digitized by Google

Na bledskom jezeru.

(Dalje)

V.

Sjedosmo oko 5 sati na kola. Sunce, koje je bilo pri svom izhodu sinulo svim veličjem sjaja svoga, oploviše sve pomalo bjelkasti oblačići od dižuće se magle, koja je izhlapila iz dan dva prije obilatom kišom nakvašena tla. Već se pobojasmo, da će nam se izjaloviti obhodja, od koje se po tradicionalnoj slavi nadasmo obilnu užitku. Ali na našu sreću i na čast stare latinske istine, radiante sole disperguntur nubes, brzo nam se bojazan pretvori u nepomućeno veselje. Vožnja bijaše nam u istinu razkošna. Pomislite si srebrotraku cestu, s obiju strana visokimi zelenimi gorami kao bokovi, zaštićenu, a s lieva bohinskom Savicom, tekućom kroz plodnu prodolicu i još uviek cvatuće livade kao vjernom suputnicom praćenu, uza to miris cvieća i jagoda, netom palom kišicom osvježenih: pak mi recite, što tomu užitku manjka, ako još dodate umiljati cvrkut budećih se ptičica?

U mene je nekakov naravski nagon, jesam li iole bodar, da moram pjevuljiti, čim sjednem na kola. Zapjevah si dakle i propjevah cielu zbirku narodnih i umjetnih naših pjesama, dočim je drug moj u niemoj tišini slušao hrvatske napjeve i nasladjivao se, kako mi izpovjedi, njihovom milotom. Ali sam ja i hladnoga Niemca prinukao, da mi na uzdanje izpjeva nekoliko svojih pjesama, i tako sam prvi put slušao njihovu glasovitu: „Wacht am Rhein“ „Lorelei“ „Freut euh des Lebens“ i dr. što je opet mene namamilo, da mu priobćim daleki glas naših narodnih pjesama, koje su njegovi sunarodni tjemenjaci Herder, Goethe, Grimm dostojno ocienili i veoma zamjeravali; da mu tumačim divotu našega Čengić-age, Gundulića i Gjorgjića, koji su se s najvišimi vilami bratimili, dok su Niemci pjesnici istom probijali prirodnu tvrdinu svoga jezika. Tako nam minu puna tri sata trajući put do bohinske Bistrice kao krasna šetnja. Tu smo odsjeli kod vriednoga župnika Mesara, komu sam imao predati od jednoga svoga prijatelja, saučenika mu, pisamce. Domaćina nas dočeka slovenskom prijaznošću i podvori slavjanskim gostoljubjem. Ne hoteći ostati na objedu, da u horu prispijemo na izvor Savice, krenusmo u 8 sati na jezero, kamo za $^3/_4$ sata dospijemo. Budući nam jedno družtvo upravo izpred nosa preotelo veću ladju, moradosmo sjesti na vrlo slabu i nesigurnu plav s jednim već matorim vozcem.

Vozismo se preko podrug sata jezerom, toliko drugim a $^3/_4$ sata širokim. Rikli nije nimalo pretjerao u svom kažiputu, kadno reče, da to jezero ne zaslužuje one slave, kojom ga obasulo. Prema svojoj širini poput podkove nerazmjerno otegnuto jezero, okloplje no visokim gorjem, u dolini pustoj, izumrloj, kojoj su se samo dvie starodrevne mrke crkvice jedna s čela druga s boka postavile za stražarice — to ti je toli slavljeno jezero! Čovjeku se upravo steže srdce od nekakove sjete i nevoljkosti, kad sjedne na čamac, da se po njegovu vodenom zrcalu, što u sriedi siže 16 hvati dubljine, otisne do protivne obale. Dva jedina pojava izmiruju te ponešto: krasno prema vršku plješivo stienje, što se je jezeru u zadku u prekrasnoj slikovitoj raznovrstnosti opélo kao platno od tvrdjave, pa malne nasred jezera jasna sedmozvuka jeka, što po više rieči vraća.

U podrug sat, iduć hladovitom šumicom pa preskakujuć ili na uzku brvnu prehodeć Savîcu, stignut ćeš na glasoviti izvor i slap Savičin.

Istina je, da je trak vodeni širok i bujan, ali što se po grbavoj klisuri više lagodno i skoro mlitavo spušta na kamenito tlo, nije me se slap ni izdaleka tako silno dojmio kao Peričnik, koj još povrh svega možeš puno sgodnije motriti u mnogo veselijoj okolini. Ima i tu, ali slapu sa strane, za odmor priredjeno ovisoko pokojište s napisom u kamen usječenim od baruna Zoisa vlastnika ondješnjega rudokopa, ali ne može se ono uzporediti s gledalištem na Peričniku.

Sidjoh do razprašujućega se slapa, da me kristalne njegove iskre poprskaju ter da srknem prave izvor vode svakomu Hrvatu i Slovencu svete rieke. Sjetih se Prešernova Krsta na Savici i blagoslovih uspomenu poštenoga rodoljuba, koj se nije stidio pjevati u svom materinjem jeziku, kad se je još malne sumnjalo, smije li se na njem govoriti, kamo li pjevati soneta, kojim u cielom slavjanskom pjesničtvu nema premaca! —

Iza sata počinka i motrenja krenusmo natrag k jezeru, ja s neugodnom slutnjom, da je možda još za dugo sudjeno milokrvnomu Slovencu i Slavjanstvu tužalicu bugariti, gdje mu se usred tako tugovita priedjela rodila jedna od najljepših, narodnomu čustvu budećih ga pjesama. Što je Niemac mislio — Bog bi ga znao, ali je cielim povratkom povladjivao Riklijevim prigovorom. Ne mogoh mu zamjeriti, jer niesam bio voljan braniti napadanu slavu jezera. Nadjosmo pri izvoru i dva slovenska djaka iz Ljubljane, koji bjehu uza obalu došli onamo; povezosmo ih na svom čamcu, da se i onako trudni još većma ne otrude, a ja da ih koješta pitam o njihovoj gimnaziji, pa da im u srdcu razpirim koju iskru rodoljubja.

Imajući na umu dosadnu polaganu vožnju onamo, pa znajući, koliko nam ostaje puta prevaliti, ponudih Bavarcu okladu, da ću ja sam veslajući prebroditi jezero u sat. Prihvati dragovoljno okladu i još mi doda pet minuta. Meni je to tim milije bilo, što sam

Digitized by Google

tako mogao ovršiti jednu stranu, mojoj tromosti toli koristne, gimnastike.

Pobjeda bje sjajna, jer sam još pet minuta prije dobrodio. Valja dakle izpraviti dosadanju mjeru vremena, jer uza dva iole krepka i hitra vozca moraš za sat prebroditi jezero. Ne hćevši ocjene primiti darovasmo ju župniku bističkomu za k ljetu graditi se imajuću novu župnu crkvu.

Izkrcavši se ne dade mi nešto mira, da ne obidjem spomenutu jur crkvicu sv. Ivana glavosjeka iliti usjekovca, kakono Slavonci kažu. (Tà glavosjek tà usjekovac! jedno i drugo čudno skovano, da naznači svetca, koj nije usjekao već mu je usječena glava. Glavosjek bi još moglo ipak značiti svetkovinu usječbe. Ali u svakom jeziku ima više takih anomalija.)

Ako i nije rado mladi moj umjetnik unišao — nešto bi bio bogobojan — jer ćete ga doskora drugčijim upoznati, — tim mu je draže bilo, kad je već bio unutri. Kapelica doista liepe gotske gradnje, za koju moj svjedok tvrdi da zatiče iz 13. vieka. Ali slikarija je čudna a kiparija do zla Boga — da ne rečem staroslavjanskoga Crnoboga — ružna. Najviše nas je vrazila sv. Ivana odsječena glava na jednoj daščici nasred oltara u nenaravskoj veličini s toli mrzko razvaljenima očima, da ste upravo groza i grustnja hvata. Ne znam kako se u inače ukusnih slovenskih crkvah moglo ovakovo strašilo ugniezditi. Ili možda potiče čak iz starodnevnih sredovječnih vremena? Pa neka, opet bi se mogla, makar i u suho zlato okovana čuvati u riznici, samo da se ukloni pogledu ljudskomu. — Dopru li kada ovi redci dotičnomu župniku do ušiju, molim ga radi čovječtva i dobroga slovenskoga svećenstva, da odstrani to ruglo, koje jamačno ni svetcu na nebu ne godi. —

U Bistrici si oblizakah prste za preizvrstnimi varenimi pastrvami, — vidite opet teške pregrehe proti Riklijanstvu! Ali kako je i kod pobožnika običaj — štono sgodno veli moj pobratim crni Franjo (morao bih ga po pravici autentičnom formom drugčije nazvati) — nadjoh si ja brzo melem obterećenoj saviesti. Rikli zabranjuje mrsiti, a buduć da je riba postna, ostadoh ja u imeniku njegovih ugodnika — fratrum strictioris observantiae. Niemac osta stanac-kami, kao što su oni žalibog u svem ukorjeliji od nas.

Za užinom tom upoznadoh vriednoga svećenika, profesora slovenštine na ljubljanskoj gimnaziji Marna, komu sam se potužio, što Bleiweis, član jugosl. akademije, sve do sada nije zadovoljio dužnosti svojoj, da usreći diku našu perom svojim. On ga izpričavaše silnim domaćim rodoljubnim poslom, ali ja niesam nikako mogao uvidjeti temeljitosti te izprike.

Već je bilo 5 sati te se trebalo dieliti. Razstadosmo se valjda za uviek s Bistricom i njenim inteligentnim, prirodoslovnom znanošću bavećim se, župnikom. Darovana u pobožnu svrhu ucjena svela nam je razgovor na razni slog crkvene gradnje, o čem sam i ja mogao koju nasiecati budući iste godine u Italiji dopro do Fiorence. S vanjštine je samo korak do nutrnjosti. Zaprede se govor o crkvi i crkvah (Dollingerovo glasovito djelo: Kirche und Kirchen) o katoličtvu i protestanstvu, monarhiji i republici, o bavarskom kralju i pruštini itd. Drug moj u politici republikanac, nimalo ne oduševljen za cara Vilima pa i ne mareći puno za svoga bezbrižnoga kralja, razvijaše tako stroge nazore vjerske, toli čisto katoličke, da bi oni svakomu svećeniku služili na čast, pače mnogoga i nekim strahom i udivljenjem napunili. Premda mu je otac — kako rekoh — silni bogataš, te mu je opet jedna sestra tako zavoljela samostansku tišinu, da je sad ničim ne može skloniti, da podje za muža; pa kad joj ne dadoše poći u duvne, a ona da se je kod kuće uredila sasvim na manastirsku. Sjetih se sestara grofa Montelemberta. — Moram da vam pripovjedim još jednu crticu o tom plemenitom mladiću, koja me dodira druge jedne osobe.

Došav u Riklijev zavod tj. daščaru, nadjem si svoj vis — à vis, starca kapetana Kl., koj prem ako ima posve slavjansko ime, te su mu stari poticali iz jedne kranjske varoši, rodio se u Beču te govorio njemački kao ovejani Lerchenfeldac. Kad si ga samo pogledao, već si morao pucati od smieha koje obrazu mu a još više nonchalantnomu odielu. Nos — prava uzvrnuta paprika, bieli rudasti vlasi, dugi razčeprkani brci, vijući se oko usana, vazda na kakvu šalu i ciganiju spremnih. — Na noguh — ob schön ob Regen — debele juhtene škornjetine lovske, kratak zobunac, koj nije mogao pokriti nasred „zadnjega štaglja“ prišite krpetine. Pa taj je mondur zvao on turistični! Umah se sutradan sprijateljih sa starcem, koj je vojevao g. 1848. pod Jelačićevom zastavom i u mah što ga Magjari, kojih ne mogaše kao vojnici obično, živ podnieti, ne objesili, već ne znam gdje. Opazih u zakrpanca dobar humor a i sam bijah pri volji, te od one večeri niti se je moglo pri stolu objedovati, a da se ne love gostovi za trbuh, a nije se borme skoro nikad prije desete zaspalo. Ali glede vjere bijaše starac slabe petlje, tuj sam više puta imao izdržati žestoku vatru, koja bi se običnim uspjehom svih ovoga svieta pravdâ vjerskih pogasila, da je svaki ostao pri svojem. — On je više na prolazku bio u Bledu, o kom je uz put doznao, te ga je „šejtan“ poškakljao, ne bi li se u Rikliju pod siedu glavu oslobodio svojega paprikaša — kako mu ga ja nazivah. Ali zalud mu

Digitized by Google

jednomjesečno parenje na „tronušu“ pod plahtom i biljcem. Bio je dakle izprva zaputio k rodu u Tirol. Kad bih mu ja znajući za to, izjavio svoju bojazan za njegovu makar i siedu glavu, bude li medju strogovierci tirolskimi onako o vjeri brazdao, reče mi: „O ne budi vas za mene strah ni najmanje; jer kad ja medju svoje „Jakle“ stupim — da vi mene istom čujete, kaki sam vam ja svat! Svi, brajne, mašu glavom, da je upravo Bogu plakati, što ovako pobožna duša s prodikaonice ne siplje bogoljubne nauke. Samo se jednoga plašim — da ne umrem u Tirolskoj, jer deset godina po mojoj smrti bit će me pun Tirol i svaka bi crkva i crkvica imala kršćičku od mene. Raznesoše me na relikvije!“ Što mu možeš učiniti, moraš da mu se nasmiješ, osobito kad još sve to onako pravo sa lerchenfeldskimi floskuli začini. Pripoviedaše i drugih pošalica, ali nije tu mjesta za reprodukciju, premda bi se moji štioci morali za trbuh loviti, da im kažem po njegovu uzrok, zašto tirolske „Gertrude“ niesu puštale svojih muževa na bečku streljačku svečanost. — Ali, brate, Niemac dušom i tielom! Zato kad bi me on napikao, navrnuo bih opet ja govor na budući evropski plemenski rat medju Niemcem u sriedi a slavenskimi i romanskimi narodi s boku, — u kom da će ga ovi ako dobri Bog dâ tako stisnuti, da će mu sve rebra pucati. Onda bi se razpalio, psovao na nezahvalnost slavjansku itd. a ja se lukavo podsmievao, dok nije uvidivši moje mreže opet izvrnuo u šalu.

Ali ako sam i ja rado primao šalu njegovu pa i vjerske mu zadjevice blago odbijao, to mu je jednom u moga Bavarca bila loša sreća. Zaintači opet jednoč za stolom i grubo zadre u sam temelj kršćanstva, čemu se je Rikli protestant sladko smijao, ali ga moj mladenac tako nemilice ošinu, da ga je sve onako „krvava juha“ polila i svemu ostalomu družtvu smieh presio. Starac mu se za to osvetio, nazvavši ga „den gestrengen Herrn Prediger“; ma od onoga dana ne čusmo više vjerskih dosjetaka turistovih.

Još je imao starac jedan Lieblingsthema — die pokesischen (Bokelje) Nasenabschneider. Često sam ga opominjao, neka se pazi, da se najedared uzanj ne stvori kod stola kakov Bokelj, ter ga njegove paprike ne rieši, što bi jamačno bio zanj najkorenitiji liek. I zbilja, dodje jednoga dne vriedni Bokelj, pomorski kapetan Radoničić, vitak i visok kao gora i sjedne — ne lezi vraže — upravo uzanj. Zaboravih prije starca opomenuti, da ne sbija svoje obične šale. Na jednom će on opet nešto o Nasenabschneiderih — ja mu mignem na kapitana, a onda kao striela stisnu nos u šaku. Srećom, što je Bokelj slabo njemački razumio pa bio dobričina; rekoh mu kašnje o čem se govorilo kad me potla upita; „a da zašto oni crveni vrag na jednom spopade nosinu, kad se na mene osvrnu?“ a kapetan prestade bome i o „pokezih“ norije sbijati. —

Nu da se vratim s ove sastranice na naš put, koj nas vodi kući savičinom udolicom izmedju bljedilom mjesečnim prekrasno obasjanih gora, kako su one s gora većinom pljeśive, to bi nam se svaki čas činilo ono pusto stienje kao gradovi i samo niema smrtna tišina mogla te je uvjeriti o bludnji, da se ne voziš kraj napučenih varošica. Nikad ovoga jedinstvenoga prizora ne izbrisah iz pameti!

Stigosmo kući oko 9 sati posve zadovoljni ovim završajem svojih bledskih izšeta. Sutradan je popodne prijatelj moj morao natrag u Monakov — sa slabim uspjehom svoje lječitbe (glava odviše vruća a noge vazda sdene), ali opet je turoban ostavljao onaj — kako veljaše blaženi kraj, u koj bi opet želio doći.

Izpratih ga na kolih do kolodvora. Razgovarasmo mnogo: i o vječnosti i o vremenu, pogradismo svakojake idile a najposlije se zavjerismo, da ćemo se jedan drugoga barem kadgod sjetiti pismom.

On je udržao rieč, a ja sam čekao sve dotle, dok napišem ovaj članak, da se oddužim zadanom obećanju, koje mi je on izmamio, slušajući moje kadšto živahne primjetbe i bodreći me, da bih bio vriedan podignuti dostojan pismeni spomenik našemu putovanju i drugovanju.

Odvezoh se kući dosadan, zlovoljan. Mišljah puno o sreći i nesreći našega naroda, o neveseloj mu možda budućnosti; preda me izplinu iz mrkih grobova ciela povorka naših nedavnih mrtvaca — velikana, kojim su svim plemeniti inače dusi prhnuli u vječnost bez utjehe vjerske, te mi se silomice nametnuše rieči sv. pisma: Viri tolluntur, et nemo recogitat corde! Daj Bože da već u tom bude bolje medju Hrvati! — — —

(Dalje sliedi)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

Obećasmo posljednji put, da ćemo veći pozor posvetiti kazalištu. Evo da kanimo održat rieč. Naumismo danas uz izvješće o posljednjih dramatičnih predstavah iztaknut velevažnu točku, a tomu nas potiče izkustvo zadnjih dana. Zagrebačko kazalište ima operu i dramu. Mislimo, da je jedna i druga struka

Digitized by Google

kod nas potrebita, da se ne vratimo opet ludorijam bez ciene i misli, kao što su operete i lakrdije. Nismo toli strogi, da zahtievamo, da se na našem pozorištu li drame klasične vriednosti, ali što se prikaže, neka ima smisla, neka ne vriedja naše estetične ćudi. Naše kazalište ima dvie osebne družine, što je svakako potrebno; opera nek bude operom, drama dramom. Dugo se o tom radilo, mukom se to izradilo. Nije lako opisat sve nevolje rada dramatičnoga, dok je postajala samo jedna družina i za dramu i za lakrdiju i za operete. Al hvala Bogu uspjelo je djelo. A o tom uspjehu radile su sve razne uprave a i kritika. Zavod razvijao se, koliko je bilo moguće, uz sve ne prilike, naravski. Nu čim se je došlo do toga razvoja morade i naravskim putem nastat ovaj dualizam t. j. opera i drama. Znamo da ima u nas ljudi, koji vele: Ne treba nam opere. Tim i opet odgovaramo: Prvo. Zagrebčani ne će htjeti ne slušat opere; vazda imadjahu bud talijansku bud njemačku operu, kojoj se morala dati znatna pripomoć. Naravski volimo hrvatsku operu uz dobar orkestar kroz cielu godinu, nego li talijansko ili njemačko družtvo za skupe novce.

Drugo: Kako se može zahtievati, da se u Hrvatskoj ne goji dramatična glasba, kojoj je pravo mjesto kazalište? Mi iztičemo pitanje glede opere zato, jer ju izabraše najžešći protivnici hrvatskoga pozorišta kao mjesto, kojim su radi dići u lagum cieli zavod.

Nu kad smo došli do toga uvjerenja, kad nam se kazalište razvilo do opere i drame, nametnut će se svakomu razboritomu čovjeku, ma i ne bio član uprave, ma i ne spadao u ceh „bezočnih“ kritičara, kakav da bude odnošaj medju operom i dramom na našem pozorištu. Ovo je pitanje velevažno, o njem visi cieli uspjeh našega kazališta. Odgovor u teoriji vrlo je lahak. Drama i opera valja da imaju jednako pravo. Nit smie drama biti službenicom opere, nit smie opera biti prikrpinom drame. Obje družine, obje vojske treba, da se redovito izmjenjuju, operna družina ima biti rezervom drame, a drama rezervom opere. Jednom rieči tu ne ima mezimčeta. Čim se u repertoiru grieši proti tomu načelu ravnog prava, ne može djelo uspievati i sve će ići po zlu. To je rečeno u teoriji, izkustvo nas uči, da se u nas proti tomu načelu grieši. Dramatično je naše družtvo vrlo dobro. Sa silami kao što su gospoda Mandrović, Freudenreich, Brani, Jovanović, Plemenčić, Rajković a i Ban, i gospoja Bajzova, Ružička, Porisova može se dostojno prikazat i kakovih komada, a jošte dvie glumice i družtvo bilo bi savršeno. Redateljstvo drame je marljivo, sviestno i točno. Glumci su ove godine revni i predstave vrlo dobre.

(Dalje sliedi).

LISTAK.

Narodno kazalište. Od novijih predstava na našem pozorištu bilježimo „Zet gospodina Poiriera“ igrokaz po francezkom Emila Augiera; „Nervozni“ igrokaz po francezkom Victoriena Sardoua; „Brzojav“ komedija po českom Gustava Pflegera Moravskog i „Osveta ljubomornoga“ igrokaz (ne vesela igra) po talijanskom. Mi ćemo o svakom tih komada donieti obširniju ocjenu. U operi izmjenjuju se „Faust“, „Marta“, „Boysijska vještica“ i „Prodana nevjesta“. „Rigoletto“ ne će se pjevat u doba urečeno, već — ne zna se kada.

Književnost. Kako je poznato, izdaje uprava kazališna sbirku: Izbor dramatičnih diela iz repertoira narodnog hrvatskog kazališta“ U prvom svezku uvršten je, kako u svoje vrieme javismo, krasni prievod Hulmova igrokaza „Sin pustinje“ od Ivana Trnskoga i „Što žena može“ izvorna gluma od Janka Jurkovića. Sada je izišo II, III i IV svezak sbirke i to „Mnogo vike ni zašto“, komedija Vilima Shakesperea, prevedena po Augustu Šenoi, zatim „Dona Diana“ španjolska komedija Agostina Moreta, prevedena po Ivanu Zaharu, napokon „Monika“ česka tragedija od Gjure Kollára, prevedena po Evgenu Tomiću.

Sva četiri svezka dobivaju se samo u knjižari Drag. Albrechta i Fiedlera. Prva tri svezka stoje 40 novč. a četvrti 30 novčića. Kako je s jedne strane ciena neznatna, s druge komadi birani i jezik čist, ne možemo, da ovu sbirke ne preporučimo prijateljem hrvatske knjige a navlastito našoj mladeži što toplije, jer će imat prilike tim putem upoznat se sa klasičnimi dramatičnimi djeli drugih naroda te ujedno priučit se čistoj hrvaštini. Obširnije govorit ćemo o toj sbirci kašnje.

— Svraćamo pozor občinstva na „Spomene iz moga dnevnika“, što ih priobćuje u podlistku „Narodnog lista“ vriedni hrvatski pisac Ante Kuzmanić. Ima tuj zanimivih crtica o Dalmaciji iz dobe propasti mletačke republike. Našim piscem osobito budi preporučeno pisat takove dnevnike, koji u svoje vrieme mogu bitl vrlo važno gradivo za poviest naše knjige.

— „Priče primorske“ (valjda hrvatske) izdao je u českom prievodu poznati češki pisac i vješti poznavalac jugoslavenske književnosti dr. Siegfried Kapper. Ima u tom svezku četiri narodne priče sa hrvatskoga Primorja i to: Duždinica Zorka. Talas. Sanak i Zabora-

Digitized by Google

vilac. Čim primimo knjigu, govorit ćemo o njoj obširnije.

— Kr. zemalj. vlada potvrdila je pravila „hrvatskog pravničkog družtva.“ Nadamo se da će to družtvo do skora započeti svoje djelovanje. To družtvo služit će našemu zakonotvornomu sboru vrlo dobro, jer će se svaki bud pravni bud upravni zakon po vještacih razpravljati prije, neg dodje pred sabor.

— U spomen našemu Ivanu Dežmanu donio je „Narodni list“ u Zadru žalostinku od našega suradnika, punu duboka osjećanja, i „Bunjevačka i Šokačka Vila“ posvećuje mu elegiju od Antuna Kovačića, dobro izpjevanu.

— U posljednjem broju „Vienca“ oglašen 1. svezak razudbarstva može se neposredice kod pisca Dra. Ante Schwarza u Varaždinu za 2 for. 50 nvč. uz pouzeće naručiti a preporučuje se najusrdnije svakomu liečniku, prirodoslovcu, pa i pravniku i svakomu prijatelju domaće knjige tiem više, što pisac obećaje drugi svezak u lahku cienu dati, ako mu se obćinstvo mnogobrojnom naručbom 1. svezka odzove.

Umjetnost. Dan svete Cecilije t. j. 21 studeni proslavio je narodni glasbeni zavod koncertom u narodnom kazalištu. Ponajprije čusmo uverturu Mozurtove „Čarobne frule“. Zatim glasovirala gja. Frankova Šubertovu „Pastrvu“ i „pjesmu prelja“ iz Wagnerove opere „Holandez letilac“, neobičnom vještinom i tankoćom. Nakon septeta Beethovenova zaključio je prvi dio Zajčev krasni sbor „Istočna zora“. U drugom dielu čusmo uverturu Weberova „Oberona“, Zajčevu kantatu „U slavu Mažuranića“, i glasbenu sliku „Mjesečina na moru“ za sbor i orkestar. I jedan i drugi glasbotvor bje živo pozdravljen te ga morali po drugi put pjevati, a naš Zajc morao je izići pred obćinstvo. Koncert bude zaključen mješovitim sborom „Alleluja“ iz Haendelova oratorija „Messija“.

Koncert „Kola“ u ponedjeljak 24. stud. u streljačkoj dvorani prijao je ukusu obćinstva, osobito je pojasto grlo pravnika Š. zanielo svačije čulo i osjećalo. Svakomu se je komadu pljeskalo, a „poputnica Zora“ od M. Brave morala se je dvaput pjevati. Slava našim glasbotvorcem Zajcu Kochu i Eisenhutu, koji je posljednji upravljao i grlî i glasbili. Gotovo se upropastismo čuvši u jednoj popievci jezičnu nakazu: pružiti cjelov, to je sbilja strahota, a svjetovali bi glasbotvorce, neka ne nastoje takvih nakaza u glasbeno milje prelievati, nakaza ostaje nakaza, makar se i pjevala. Poslije koncerta dakako moralo se plesati, a nijednoj plesačici nije na um palo, da na koncertu štogod hrvatskoga krasnoslovi!!? Prostorije u streljani, gdje je zabava bila, ne mislimo, da već odgovaraju današnjim zahtjevom za udobljem i dobrom prilikom.

— Od slikara Canzia, koji nam je nedavno sliku našega svietloga bana izložio, ima opet u galanterijskoj trgovini Krešićevoj u Stankovićevoj kući izložena slika naše osjećanjem dične Hrvatice Minke plemićke Berezinke, rodjene grofice Vojkovićeve Klokočke, od koje smo u lanjskom „Viencu“ nekoliko pjesmica iz njezine u Hamburgu na sviet izašle sbirke preveli željkujuć tiho, ne bi li nam Hrvatica pokušala u hrvatske žice dirnuti. Onda bi nam izložena liepa slika sto put milija bila!

— U poljskoj dramatiki imamo zabilježiti četiri novice. B. Komorovski spisao je dramu „Krok“, koja će se na lavovskom pozorištu prikazati. M. Epstein sastavio je komediju: Szomer Izrael; Vl. Ordon igrokaz „Pojedynek“ a M. Wolowski historičku dramu „Mletački djavo“. Bilježimo ove drame na znanje naše kazališne uprave.

— Poznato je da se Byronove drame „Sardanapal“, „Werner“, „Foskari“ i „Manfred“ riedko kada prikazuju, jer premda imaju veliku pjesničku vriednost, ne dolikuju ipak tehnici sadanjega pozorišta. Al kazališna uprava u Monakovu nalazi osobitu slavu, da stavi na pozorište nevidjene dramatične riedkosti i vratolomije. Monakovci imali su priliku slušat Wagnerovu operu „Prsten Nibelunga“, neokrnjenu tragediju „Don Karlosa“ od $^1/_2$7 do 12 sati, sve Shakespere-ove historije pa zašto nebi Byrona? Odlučeno bude, da se prikaže „Manfred i to — bez šaptaoca! Neki glumci povratiše uloge od samoga straha. Težki, puni misli stihovi Byrona bez šaptaoca! To nije šala. A „Manfred“ bude ipak i to vrlo dobro prikazan bez velevažne kolibice. Što bi naši neki glumci rekli, da nestane te kućice, ma i ne prikazali „Manfreda“.

— Čuveni francezki pisac Louis Leger, vješt poznavalac slavenske knjige priobćio je u časopisu „Revue politique et litteraire“ zanimivu razpravu o narodnih pjesmah bugarskih. Mi ćemo ju saobćit u hrvatskom prievodu. Razprava kritički razabire navlastito starobugarske pjesmotvore, kojih je našao starinar M. Vrković.

Dopisnica uredničtva.

Prijatelju Zale od Igrane u Kninu. Svaki čas dobivamo od vas ljutu dopisku. Ne ljutite se i budite uvjereni, da nam je srdce mekše od „Faraunova“. U nečem se varate. Osobe, kojoj pišete, ne ima u Zagrebu. Velik smotak vaših rukopisa, dodje nam — ne tobožnjemu Faraunu u šake, valja ih pročitat. Bit će odgovora. Strpljen spašen.

Pjesniku „Vladislave Nelipićeve“. Hvala vam! Ne zaboravite nas u buduće. Vaše pero nam je vazda milo, jer punim pravom smiete kazat ono: „Est deus in nobis — —“

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 49. U Zagrebu dne 6. prosinca 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Pri povratku. — Zagrebačka Donna Diana. — Shakspearovi soneti. — Poljakinja zaručnica. — **Pouka:** Ocjena Preradovićevih pjesama. — **Književnost i umjetnost:** Besjeda dra. Fr. Račkoga. — **Listak.**

PRI POVRATKU.

Spjevao Gj. Arnold.

Još mi, groblje, s crkve tvoje zvoni
Zvonce sjetno uspomenom jasnom;
S tog me k tebi živa želja goni,
K tebi prvom povratku na kasnom.

Davno li je, što te tužan vidjeh,
Pa još sve je — ko što bilo prije:
Čvrsto stoji ogradno ti zidje,
Po njem ti se bujni bršljan vije.

Blagi, bajni mir te jošte kruži,
Još se ljeska crkvica ti biela,
Kano prije sjetni slavulj tuži
U grmlju ti posred svoga siela.

Zlaćeno se križje još svjetluca
Jošte tajno šušte tvoji bori...
Kad to gledjem, srdce življe kuca,
Stara ljubav s nova mi uzgori — —

Ostavih te, za srećom da krećem,
Ostavih te, al mi bili puti
Puni trnjem mjesto nježnim cviećem —
Skrij se suzo! šuti, srdce, šuti!

Pa jer, groblje sveto, u tvog krila
Mraku leži sladka spomen sveta,
Leži srdca nevjestica mila,
Radost jošte djetinjih mi lieta;

S tog se vratih milu opet kraju
Gdje mi prve kob nakobi danke,
Gdje u blage majke naručaju
Snivah bajne, snivah sladke sanke...

Evo, kleknuh na zemlju ti nice,
Daj ugasi boli plam u duši,
Nek zanieme srdca sjetnog žice,
Na oku mi nek se suza suši. —

S toga, groblje, povratku na kasnu
Tebe prvo pjesmom blagoslovih,
Zvoncem tvojim poj mi prošlost krasnu,
Samo strašne boli mi ne novi!

ZAGREBAČKA DONNA DIANA.

Izvorna crtica.

Krasan bijaše dan 30. rujna god. 1850. Sunce je grijalo svibanjskom toplinom, zrak je odisao proljetni miris. Ali ja niti sam osjećao topline niti mi je ugadjao miris: oko mladjanoga srdca i uma moga svijao se sve to uži kolobar misli i osjećaja sjetnih, neveselih. Bjeh doputovao iz prekrasnoga, rajskoga prediela, koj se razastire na posljednjem ogranku okićkih gora, ovjenčan neprekinutim viencem vinograda i olimpijskih gajića — imena mu ne smiem izdati; — još mi je zujio u ušijuh zvuk starohrvatske pjesmice: „Ništa na svietu ljepšega nij' — nego gorica, kada rodi; — Kume moj dragi, daj se napij' — dugo nas nebû, daj se ga užij!“ koj sam skačuć po tih goricah iz svega grla pjevao, a od krute dužnosti školovanja ne smio praktični izvoditi.

Digitized by Google

Ali nije jedina ta tuga pala na srdce moje. Crne slutnje, što su iza vojne Jelačićeve kao zlokobne sablasti prhale po zraku nad iztrošenom Hrvatskom, doprle su i do djačkih duša: govorilo se, da ćemo spasti pod „švabsku regulu“ ter će biti toliko profesora koliko novih raznovrstnih nauka, medju kojimi da će biti čak i nekakov grčki jezik, za koj ima doći u Zagreb nekakovo čudovište od čovjeka. S Bogom dakle liepa moja „gramatica latina“ i „syntaxis ornata“, bez traga Cornelius Nepos sa svojim Milcijadom, Temistoklom, Epaminondom, Pelopidom i drugimi grčkimi junaci, kojim sam životopise sigurnošću otčenaša izrecitovao i za to veliku eminenciju ex lingua latina dobio. — Odsad će biti drugi sasvim nov skok! Bog bi znao, što mi je ondje za zviezdami za ovu novu kobnu godinu upisano prstom božjim?...

Niesam ja spadao medju one nesretnike ili da bolje reknem dobrosrećnike, koji su se težko školali, stradajući kruha svagdanjega, tek svojom si ga mukom nabavljajući. Otac mi imadjaše za ono vrieme prilično liepu i udobnu kuću, koju je morao ostaviti, jer ga je služba odazvala za providnika velikih kameralskih dobara V. i R. Da mu i najmladji sin izuči škole, kao i ostala još dva brata, dade me u kuću nekoga zagrebačkoga odvjetnika, kojemu je moj stariji brat doskora imao postati šurjakom. Primiše me dakle kao rodjaka, komu kraj gospodarevih liepih dohodaka odvjetničkih nije bilo ničim oskudievati. Imao sam stupiti u 4. razred.

Sjedoh u liepoj sbornici (Visitzimmer) na klupčicu za vrata pa uzeh u ruke kajkavskoga Robinsona Kampeova, ne bi li mi ovo ugodno djetinje štivo turobno srdce razgalilo. Moglo je biti 3 sata po podne. Jedva da sam pročitao prvo poglavje i već pogotovu zaboravio na mirisav muškat i crvenu kraljevinu stričevih vinograda, kad al kao vjeverica skoknuv u sobu djevojčica od preko 13 godina izbrblja tolikom brzinom nekakve poruke od svoje matere mojoj gospodarici, da niesam mogao ni polak razumjeti. Mene vratima zaklonjena ne mogaše vidjeti, a ni ja je ne vidjeh u lice, ali mi je umah udarila u oči krasna bujna joj plava kosa, a zvučan cvrkut njezina glasa potrese jednom žicom mojega srdca. Ali ja se dotle nemakoh iz moga zakloništa, dok gospodarica ne reče, pokazav u zakutak, „evo, Ivko, dobismo novoga stanovnika!“ Jedva se nekako nevoljko pridignem i sav zacrljenjen poklonim mladoj nepoznanki, a onda opet oborih očima u knjigu. I ona nemaraše za mene, već se brzo okrenuv gospodarici oprosti se s njezinom odporukom i odprhnu iz sobe.

— No, Dragane moj, kakovo ti se čini to moje kumče? Ivka je Ilčićeva kći moje najbolje prijateljice, začet će mi moja gospodarica dosta neoprezno i nepedagogički.

Ja u kratko i na staračku: — Slabo; brbljavć je kao vrebac; u ostalom koliko i mogu osuditi, kako je nisam mogao vidjeti nego samo onaj tren, kad ste me izdali u mom zaklonu, te mi je samo toliko lica pokazala, koliko se može, da baciš jedan pogled?

Bješe u moje gospodarice kći Ljubica, za svoje godine izrasla kao vrba, inače dobroćudna ali bez osobitih svojstva. Prijateljevaše s Ivkom, jer su i majke bile prijateljice. To je prijateljstvo češće svadjalo gospodarici mojoj kiticu djevojčica, koje kad bi se načavrljale i nasmijucale, ne bude meni mira, već me je domaća kći dolazila salietat, da pristanem u njihovo kolo i učestvujem u bud kojoj igri. Mnogo je mjeseci proteklo a ja ostajah hladan i nepomičan na sve molbe i mamljenja: bijah marljiv djak, pak mi ne bijaše milo tratiti skupocjeno vrieme.

Moradoše se dakle zadovoljiti samim Gavrilom Malićem, bližnjim rodjakom gospodaričinim, koj bi češće tetki svojoj dolazio u pohode. Moram vam nešto i o tom momčiću pripovidjeti, jer on je poslije mene ponajglavnija osoba ove pripovjedčice. Bijaše sin nekoga zagorskoga plemića, komu su se pradjedovi doselili iz Ugarske u krasno naše Zagorje, te mu je ondje otac za života obnašao sudačku službu. Prve je tri škole kod kuće uz poučnika izučio, te je istom četvrtu javno počeo polaziti. Makar plemić, što iza 48. gedine nije puno važilo, bijaše on za mene gradskoga sina a dobra djaka „deus minorum gentium“, s kojim sam želio samo u naucih dieliti mejdan.

Brzo sam ja doznao od Ljubice a i sam zamietio, da je Ivka za njegovo srdce prionula — a to je poticalo još od prijašnjih godina, kad se ona jednom s majkom svojom desila na dobarcu Gavrine matere. Bože koli rano već shvaćaju striele Leljine! Ja sam se starački podrugivao toj djetinariji i s priezirom pratio poklonstvo svoga saučenika. Ivka mi se činila dosta ravnodušnom prama svomu štovaocu, kao što je ni ja niesam nikakove pažnje udostojavao pa u istinu nikakovim življim nježnijim čuvstvom obimao.

Tako minu za mene jedna školska godina, koja mi u obaju poljeća urodi odlikom.

Godine 1851. u jesen — dakle početkom školskoga tečaja — otvori se iznova plemićko gojilište, a saučenik moj imajući djedovi utemeljeno mjesto stupi kao pitomac u njegove zidine. Tako spade knjiga na ciglo jedno slovo! Ja sam postao nuždan kao oko u glavi u družtvu i igri djevojačkoj. Zaokupiše me djevojke, snizila se i Ivka do moljakanja, da im drugujem. Knjiga se po malo odnemari, jastučac padaše često oko mene i moje ustne procvaše cjelovi. Počimah uvidjati, da ih baš nisam nevriedan, jer ako i nisam bio najljepši med svojimi saučenici, to sam se opet dobro sjećao, kako bi me dvie godine

Digitized by Google

natrag jedan drug moj češće cjelovi obasipao i u samoj školi. Smio sam dakle pomišljati, da sam dosta pristao i da poljubci djevojački ne padaju od same nužde na moja stidljiva usta.

Kad već ova skoro svagdanja hrana nije više dotjecala, daj izmišljaj novu meku, pa tako se o pokladah sastavi družtvo malih dobrovaljaca, koje je imalo odglumiti šaljivi komad „Broj 777.“

Bijah Biberović te odigrah svoju ulogu toli šaljivom ozbiljnošću, da su me hvalami i pljeskom obasuli. Tolikim uspjehom ohrabreni drznusmo se i na Grizeldu, gdje me je zapalo uz Ginevru — Ivku kao muža joj Artusa kraljevati. Lahkoumnošću Perzivalovom, koj se bješe odio kao nažigač a nije znao uloge ni za liek, učini nam predstava podpuni fiasko, te se morade prekinuti. Mene to nije odviše boljelo, jer je drug moj Stjepko bio Lancelot, te je sjedeć do noguh Ginevrinih oči u nju odviše piljio. Nu to mi je možda jedino od toga pomučno bilo, što je Ginevra bila žena moja...

Predstave zamieni učenje plesa, i ja kao i stariji mi brat zakleti protivnik plesu i u njem vrlo nepoučljiv, navrnuh nogama prebirati korake. Srećom što se je ta škola, ne znam već kojom nezgodom, brzo razvrgla. Ja postadoh opet slobodnijim i dobih medju 40 saučenika u prvoj desetki zadnje mjesto. Peklo je to, kruto peklo; ode odlika a jednom pokumljeni vrag ne vraća se više u pakao — reče Niemčić u „Grobu kaludjerovu.“

Nastade drugo poljeće, a izpod snježne kabanice zazelenje travica, zarudiše cvjetići. Pogradih tvrde odluke od kovana gvoždja — na pješčanu temelju. Kako to? Eto kako!

S proljećem mi se preseli gospodar u p... ulicu, u liepu, mnogo prostraniju kuću, s kojom je i ovelik vrt u najam uzeo. Tko da odoli cvrkutu ptičica, komu da se za šećućimi djevojkami ne otimlju knjizi odvikle oči? Igra uze doskora još veći mah, te ju samo jedna okolnost — nova i kako kašnje vidjeh — odlučna obustavljala, da mi mozgom ne zavrti.

Imadjasmo vrstna učitelja latinštine — rodoljuba i mlada književnika već tada na liepu glasu, koj bi znao uz mrtvu latinštinu razgrijavati nepokvarena mladenačka srdca živom pravilnom materinjom rieči i podupirati u mladih srdcih sveti plam rodoljubja, koj je ravnatelj tudjinac — odrodjenik slovenski — imao za uviek udušiti.

U našoj školi zametnu se krasno natjecanje, tko li će bolje napredovati u hrvaštini, kićenije pisati i pravilnije sboriti. A ni jedno se ne može bez vježbanja — bez marljiva gorljiva čitanja. Namakni dakle knjigu — narodnu, kupi spisove zabavne čitaonice, čitaj s pohlepom izlaziti počimajući Neven i od same vruće žednje ne smaži strpljivosti, da dočekaš nov broj, te ga istim gladom i lakomošću progutaš kao i stari.

U isto vrieme stade „matica ilirska“ za pol ciene razprodavati Dubrovčane i „Kolo“ uz ono još nešto knjižica, što bješe izdala. Našlo se u mene nešto novaca, koje bi davao doista podatni stric i ja pohrlim na prodajište. Liep se broj knjiga i knjižica nanizao, a ja se pozbiljim i naklupim nada nje, da bih postao i ja mudra glava i rodoljub, kao što mi je učitelj, pa kakono on već i nekoji bolji i odrasliji djaci medju nami slovili.

Sad su već redje igre bile: djevojke bi se ljutile i odkidale me od tih „nerazumljivih“ stihova; ali ja sam se tek kad i kad uz sažalni podsmieh dao sklonuti na velike molbe, da učestvujem kod te nizke svagdanje zabave.

Ali malo jada iz nenada! Knjiga umjesto da mi postane tvrdim oklopom i zaštitom u tom vrtlogu, kamo me je silomice turnula majušna ruka, izvrže se u neslućenu mamilicu za moju mladu neizkusnu dušu. — Čuvstva su moja donle driemala; malen vrlo obćenit bijaše rječnik njihov. Štivo ga je umnožalo; naučilo me razlike u značenju, na pažnju i zametak raznih pojava — na još nepoznate tančine! Vijuć se u kolu uzeh promatrati obličje svojih drugarica; cieniti i uvažavati liepa svojstva. Donda mi je oko bilo oko, jedna ruka kao i svaka druga — sada stadoh razabirati medju istimi priedmeti ogromnu razliku — pa što je najbjednije, najopasnije, svu tu razliku svadjati na dobro doumljene razloge, potanko razvrstane vrline!

Srećom da je naše dvorište bilo dosta prostrano i za riž i za loptu, te bi me češće polazili saučenici, da se jednom i drugom igrom pozabavimo. Tada se mnoga ura ote opasnoj igri djevojačkoj. Polazili me prijatelji gušće, ali negdanji moj drug Malić tek svaki mjesec jedan dva puta. Češće niesu dopuštali zakoni hranilištni, koje te tom većom strogošću trebalo uporavljati, što je mladež više odvikla dužim slobodovanjem zavodnoj stegi. On bi dakle riedko dolazio; sastao se za kratku uru sa ožidanim zlatom svojim Ivkom; taliv se pred njom i puzeć bi prosjakao za njenu hladnu ljubav. Ona bi njegovo prepomizno dvorisanje obično šutnjom primala i tek u neke milostivim kojim i sažaljujućim posmjehom štedljivo odvraćala.

Jednom u jesen, kad je već lišće u našem vrtu požućelo i padati stalo, pohodi nas opet prijatelj moj Malić. Bješe dogovoreno, da se nadje tuj i Ivka. Uputiše se u vrt, gdje sam ja već sjedio u sjenici i pozorno čitao za onda mi još ne tako lahku Osmanovku Gundulićevu. Gavro me ne vidjaše, jer me je vinova loza zaklanjala. — Svijao se oko Ivke; prosio, pitao, klanjao. Ona haje i ne haje, tek da mu se na svu muku po običaju koj put blagostivo i milosrdno na-

Digitized by Google

smješi. Upravo me boljelo srdce za prijatelja, koj se toliko kinio i izkidao svojom zaludnom ljubavlju.

Položih Osmana na koljena i zaplivah u misli. Taj je lje ne dobi! Jedna ohola, gorda kao kraljica, drugi ponizan kao sinji rob; aja to se dvoje nije za sebe rodilo, oholost i prezir može se samo istovjetnim oružjem pobiediti. Moja bje taktika gotova, samo je trebalo junačtva, da ne klonem. Čitati se više ne dalo: zaklopim knjigu i izvučem se iz svoga zakloništa. Prijatelj me pozdravi smrknut i zagoren, proletiv očima po meni i kao pozivajuć me na odgovor za kakovu nepravdu, ja ga ne htjedoh razumjeti, već se u isti hip okrenem prama Ivki i izpričam očitim nehajem:

— Oprostite, gospodično, što vas niesam umah opazio. Vidjeh prijatelja, pa mi se je um sasvim za njim ponio.

— Tako li sam malena, da me ni ne opažate? No vi ste nas već dulje morali vidjeti iz svoga vrebališta. Zadnje rieči dostavi zadovoljnim posmjehom.

— Varate se, Ivko, zapovrnem; nieste vi malena, prama mojoj veličini barem; pače vi ste velika, kao kakova kraljica; ja sam baš čas prije pomislio, da bi vam kruna liepo pristajala na ponositu čelu. Onda biste morda bili darežljiviji svojom milosti, tko bi ju u vas tražio. Što mi moju čitaonicu krstite vrebaonicom, veliku mi krivicu činite; nije moj običaj vrebati, osobito na ptičicu, koju mi je prijatelj moj već uzeo na nišan. Ja sam se bio zadubio u svoje krasno štivo; kraj Gundulićeve Krunoslave nije mi bilo ni na kraj pameti, da uhodim čijemu razgovoru tragove, tim manje, što je on za mene posve ravnodušan.“

Izmakoh, prije nego mi je mogla uvriedjena ponosita djevojka i jedinu rieč probesjediti. Priznajem, da sam bio odviše okrutan; ali je to išlo meni u prilog; jednim udarcem zahvatih dva protivnika.

Vratiše se oboje zlovoljni iz vrta u sobu. Ivka je odapinjala striele pogléda u mene; ja sam bio hladan i vladao se prema njoj, kao da sam davna zaboravio, što sam čas prije rekao.

U sobi bje već sabrana kita djevojaka — pet ili šest njih i samo nas dva muškića.

Ja se zakopah opet u Osmana. Pošalju mi prijatelja, da me k igri dovede. Narugah mu se, kakovu to može slast osjećati u tom vjekovitom ljubakanju; da bi puno bolje bilo upoznavati se sa slavnom književnom prošlošću dičnih Dubrovčana, ter se već sada čeličiti na buduću borbu za najveće svetinje narodnje. Ode praznih ruku i izporuči svoj neuspjeh. Dolažahu jedna za drugom: ja se ne mičem pače i dosta im neljubezno spotaknem, da mi prestanu već jednom smetati u mnogo ugodnijoj zabavi. Saletiše „kraljicu“ — tako ju nazvaše čuvši, da sam joj taj pridjevak iznadio. Jedva ju sklonuše, da se dotle ponizi.

— I vi nikako ne ćete, da pristanete u naše kolo stade me pozivati. Ako već nam ne ćete da udovoljite, a ono barem smilujte se prijatelju svomu, koj zatvoren u zidinah jedva izčeka, da može pred kim pasti na jastuku na koljena.

— Oprostite, na ovu okolnost ne bjeh ni pomislio; da mi ju je on tako iskreno priobćio, kako ju vi bezobzirno izdajete, ne bi trebalo toga svega poslanstva. Njemu za volju dakle prekinut ću puno miliju i sladju zabavu. — Gnjev joj se prosipao iz krasnih velikih očiju.

Započeše se „škarice brusiti“, ja sam tako pozoran bio i oprezan, da niesam trebao ni jednoga zaloga uložiti. Drug je moj bio mlitav, satrven, te je zamišljen svaki čas učinio pogrešan skok, a i kraljica snujuć samo o osveti, više se puta zaboravila. Igra se svrši, i treba izkupljivati zaloge. Prijatelj je moj padao sad u sdenac, sad prosjačio milostinju itd., a izkupljivac htio sveudilj, da ga izbavlja njegova ljubljenica. Pratjah ih prezirnim podsmievanjem. Ivka se je očevidnom dosadom i nemarom pokoravala dužnosti, koju su pravila igre nalagala. Kad je na njezine zaloge došao red, pozivala bi same djevojke i šibala očima po meni, koji sam se nehajno napolak odkrenuo. Samo jednom videći svoga nesudjenca, kako je snužden pogledao na nju, pozva ga otegnutim glasom, koj je očito milosrdje s bjednikom odavao. Još je jedan zalog preostao; dok se činili raznovrstni predlozi, kakovom da ga naplatom vlastnik izkupi, pogledat ću ja na svoju uricu i zabrinuto opomenuti Malića, da je već doba vraćati se u zidine zavodu.

To je bilo odviše. Gospodarica me ukori, što sam tako — reče — okrutan, ter si prisvajam pravo opomene i tjeram prijatelja iz toli mila kruga.

Izpričam se, da sam tim tobože i na sebe računao, jer mi je već odviše vremena preletilo u tutanj, te mi treba misliti i na školsku dužnost, na koju da i onako kraj svoga zanimivoga štiva obično tek u krajnje vrieme počinam misliti.

Ali prijatelj oko mene, a igračice na juriš, da me ne puštaju, dok se barem još kratka pol sata ne baci jastučac. Popustih nekako nevoljko, kao samo na silu.

Zapade me vrtiti se u kolu nekoliko puta.

Bacah jastuk pred neku majušnu ljepušnu djevojčicu cjelujuć ju izazivajućom vatrenošću. Igra je trajala i dobar sat. I kraljica se nekoliko puta morala ponosito kretati u kolu; ali se ovaj put nije smilovala svomu očajanomu zatravljeniku, već je bacala postojano lagan teret pred svoje družice. Samo

Digitized by Google

posljednji put — u zadnjem kretu ove igre — ustavi se preda mom i probiv me očima uz jarošću zažareno lice, baci velikom bukom jastuk preda me, a ja se jedva okaniv pognem nanj i poljubim ju na hladne, od jeda uzdrhtale ustne. Izvolite, vaša milosti! prošapće primajuć moj cjelov. Ja sam se je doista ovaj put uplašio...

Malić se oprosti skoro plačnim glasom s našim družtvancem, a ja uz lagan ponosit naklon izpadnem s njim iz sobe, da čitam „listove Ciceronove“.

Sutradan mi se prijatelj nije mogao dosta načuditi hladnoći pače — kako on zvaše — okrutnosti, ali ne i veoma hvalio; znao sam zašto. Pozva me k sebi u zavod, kamo bih riedko dolazio i za nagradu moje vjernosti odkri mi veliku tajnu, za koju doista jedina Ljubica gospodaričina, njegova pouzdanica znadjaše. Ne bijah znao, da sam i nehotice bio cielu godinu i više njegov „postillon d'amour“.

Po meni bi češće pošiljao listove na Ljubicu glaseć, a sada mi izpovjedi, da je samo na nju naslov glasio, a list je u njoj bio Ivki. Pokaza mi čitavu sbirku pjesmica — većinom žalobita, sdvajajućega sadržaja, što joj u svojoj ljubeznoj muci slabom očevidno nedaćom priposlao, pače mi napokon odkri nov, njim izobret alfabet, koj je uprilićio za buduće dopiske.

— Vidim, brate, završit će, da si vjeran, nesebičan prijatelj, učinit ću se pouzdanikom svojim; od sele ćeš biti tako ljubezan, pak mi neposredno Milki donositi jadikovke; jer to su većinom mojim listovi. Čemu tajiti, tà i sam vidiš, koju mi je muku mučiti. Slegoh ramenima i već mi cvatijaše rieč na ustijuh, da ga poučim u svojoj izumljenoj hitrini; ali pomisliv, da bi to zanj bio zaludan, neizvediv pokus, podniemim se i stanem listati pjesmaricu. Možda mi je i drugo što smetalo, da mu ne priobćim tajne...

Pročitav nekoliko pjesmica, uvidim, da je on pjesnikom tek od prigode i da je u njih malo pjesničkoga poleta i uzhita. On je pjevao ne od naravskoga nagona i dara, već da svojimi stihovi uvjeri ljubljenicu, koliko si razbija glavu oko nje pa da joj barem mukom udje u volju.

Njegov njemački dnevnik bijaše pun tužnih osjećaja, koji su često izpremiešani nesgodnim mudrovanjem ono razriešenim slogom opetovali, što su pjesme vezanim odavale. Požalih si prijatelja, komu sam već unapried bio uvjeren o nedaći, pa obavih na njem dobro djelo milosrdja, kušah ga utješiti poput liečnika, koji više nezna propisati lieka nego odpućuje na vrieme i narav — ove zadnje ali najsigurnije pomoćnike u nevolji.

Malić napisa za toga prvi listić novimi pismeni, koje je već prije Ivki dostavio. Predadoh joj ga jedne subote na večer, kad je s materom po običaju pohodila moju gospodaricu.

Pogledav na novi naslov, namrgodi se i rekne: „Dakle već nove kvake! Nemate mi ništa kazati?“

— Ja mislim, što bih ja i imao kazati, to da će sve list izporučiti. — Ah ti listovi — uviek isto! smrknu se; a ja izmakoh. Mamiše me i večeras na igru, ali ja bjeh upravo neotesan, uvredljiv.

(Dalje sliedi)

SHAKSPEAROVI SONETI.

(Konac.)

V.

Ljubakajući duh se samo troši
Sramotom, i već kad ćeš ljubit poć
Bezobraznik si, làža, čovjek loši,
Krvòlok, bjesnik, sliepac dan i noć.

Užitku sliedi priezor! Il s daleka
Bezumce pregnu, uvreba li tren,
Bezumce mrziš, ko se mrzi mêka,
Kad stane palit proždrt otrov njen,

Bjesnoća lov je, bjesniji užitak,
Užitak, gramza, sve je strašan bies,
Užitak sreća, mržnja je dobitak,

Dragota gramza, prošla — sna je kries.
To znamo, tko li zna ne željet raj,
U strasti pako što nas vodi taj?

VI.

Dogrdilo mi, već sam željan mriet,
Vrličini je sudjeno prosjačit,
A nitkoviću taj uživat sviet,
I viernu srdcu nevjeru svojačit.

Gle, svaka hrdja već je odličnik,
Osramoćena, gle, nedužnost plače,
Vrednoće ne mož' trpljet uzmožnik
A pravu snagu mali vrazi tlače.

Umieću ne da napried prosta ćud,
Ludjaci sude plemenitim duhom,
Prostòum čovjek već se zove lud,

Utamničen je dobri potipuhom.
Dogrdilo mi, umriet me je želja,
Tek žalim pustit sama prijatelja.

Digitized by Google

POLJAKINJA ZARUČNICA.

Pripoviedka iz ruskoga života. Prev. Gj. Š. B—čki.

(Konac.)

Sad sam iz nebuha dosta bogatim postao, da mogu po volji življeti i ako baš hoću, bezposlen dangubiti. Bezposlica bila mi doduše mrzka, ali su baš u to vrieme, kada sam toli silno obogatio — nastale u našoj diplomaciji neke promjene, s kojih zapade mene čast i mjesto starijeg poslaničkoga častnika na nekom južnom dvoru, kamo bi već budućega ljeta imao doći.

To me ohrabrilo da nanovo zaprosim Sofijinu ruku, ili bolje reći, da pospiešim naše vjenčanje. Stari knez pristao vjerno uza me, i tako nam lasno bilo razbiti kojekakve prigovore starice kneginje. Ali je trebalo, da i Sofija privoli, tuj mi se pametnije vidjelo, da ju pričekam, neg li da na nju navaljujem. Djedo ju moljakao i mazio, gladeć joj vranu kosu i bielo lišce, kano da je još nevino diete, koje se božiću raduje, a baka grlila i cjelivala mezimče, pripoviedajuć mu, kakvu će se liepe srećice uzame dostati. Uglavilo se napokon, da će Sofija namah poslije vazma biti mojom. Sve se uzmahalo: kitnićari se, draguljari i notari uzvrpoljili, da sačine što sjajnije nakite i dragulje i da slože što povoljnije ženitbene ugovore.

Za sve te silne priprave zaručnica je malo ili ništa marila. Sofija Leszinska niti je pristala, a niti se je protivila volji ni odluci svojih djedova; pokorno bi slušala, što joj knez i kneginja o tom poslu govorahu i u znak, da im je pokorna, cjelivala ih u ruke, po starom poljskom običaju, težko uzdisala i poniknutima očima iz sobe izpadala. Meni se začela sve više ugibati, njezina ju djevojačka veselost ostavljala, lišca joj bliedila i upadala, i sva se urušila i u duboke misli utonula. Pravom bio bih ja morao zapaziti, kako mi se strašno zaručnica mienja, ali sam čudom nekim ostao sliep, ničega niesam vidio, samo sam čuo, gdje me starci uvjeravaju, da je djevojka još djetinjasta i plašljiva. Starica mi kneginja puna uha našaptala, kako me Sofija cieni i ljubi a drugčije da se ni ne može ponašati djevojka, takve ćudi i tako uzgojena, ko što je njihova unuka. Gospodine Antone, nemojte vi poljske djevojke jednačiti s englezkom gospodjicom.

Na Glisku niesam niti malo posumnjati mogao. On mi je uljudno i srdačno čestitao i skoro bi postali jedna duša i jedno srdce premda sam ga i prvo volio. Čudan je bio taj cieli čovjek i gotova opreka svojim prostodušnim i vitežkim zemljakom. Moguće je, da se s toga njegova ćud toli čudno uprilićila, što je mnoge godine morao trpiti težka progonstva i sramotnu kaznu u kavkazkoj vojsci, koje se nije rado spominjao. Njegovo me lice često sjećaše na sredovječne Talijane, na ćudi ili karaktere, kakve ćudi bijaše Machiavelli i kakve je karaktere neumrli Shakspeare toli divno nacrtao. Što se je bliže primicalo vrieme moga vjenčanja, to se nas dva redje sastajasmo. U Leszinskov dvor nije zalazio, izgovarajuć se mnogimi poslovi, kojih tobož ima, nagadjajući se sa carskom vladom, da mu se povrate konfiscirana dobra. Dobričina knez, rad svakomu pomoći, gdje bi samo mogao, obreče mu, da će zanj caru govoriti, a Gliska bi mu se od srdca zahvalio. Činio mi se sasvim smućen, sto je misli moralo križati njegovom glavom, sto briga mrčiti mu čelo i sto jada mračiti bistro inače i junačko oko; ali je za Sofiju svejednako slabo ili ništa mario.

Neki se dan odsanjkah na šetnju s francezkim poslaničkim častnikom, mladim Dumanoir-om, koj se je mnogo ponosio svojom sjajnom ekvipažom, svojimi brzimi hatovi, na kojih se sjahu i odsievahu srebrni praporci i svojimi saonicami, obloženimi samim astrakanom. I toga nam se puta čudna prilika sgodi. Bili smo prošli petrogradskim predgradjem, gdje stanuje tako zvani „crni puk“; došavši do Neve, skrenemo za jedan ugao i tuj zagledamo četiri êovjeka u ozbiljnu razgovoru. Vidjeli smo, kako se junaci prepadoše, ugledavši nas u tako pustoj ulici, a mi se opet ne mogosmo dosta načuditi tako slupanu družtvu.

Bili su tuj na okupu mlad crno odjeven Rus, komu se na kaputu vidjelo crveno krzno, morao je dakle biti kakav državni tajnik ili štogodj tomu slična, jedan stražmeštar carske garde u svojoj pristaloj uniformi; jedan seljak duge brade u kaftanu i krznom postavljenih čizmah, a četvrti u tom kolu bio je — Gliska. Mi ga obadva pozdravismo, ali on je bio tako smeten, da nam nije ni odzdravio, a bliedo mu se inače lice izžarilo, kada mi uza njih proletismo.

Liepe mi zaista četverice! pripomenuh ja.

Baš da pravo imate, doda Dumanoir i razkolačiv crne svoje guste obrve udari se grohotno smijati. Niesam još nigdje takovih grabežljivih ptića u jednoj gajbi vidio! Diplomat ne smie biti tako bezazlen i prostosidan, kakav mi se vi, moj prijatelju, vidite. Evo zatekosmo odpadnika plemića, komu je sam car ime osramotio, zatekosmo ga s njegovimi drugovi u ovom krasnom i uljudjenom predgradju na javnoj cesti. A tko su mu drugovi? Kako vidite, jedan po svoj prilici nezadovoljni stražmeštar, jedan mrki i čangrizavi razkolnik i jedan na polak izgla-

Digitized by Google

dnjeli pisar iz državne pisarne, pak se još čudite, što se ta četverica s našega pogleda toliko snebiše i uznemiriše. Ma svi! Moj bi mi načelnik do groba zamjerio, da mu nebih toli znamenite novice pripoviedao, koja će našemu sjajnomu caru po gotovu jako u volju biti.

Niesam niti samomu sebi mogao zatajiti, da taj posao, ne mora biti čist pak s toga sam tek iza kratka oklievanja obrekao Dumanoiru, da ne ću o toj sgodi nikomu na svietu, van jedino svomu poslaniku govoriti. Boljelo me doduše, što će Leszinski i opet imati sto neprilika s rodjaka svoga, jer sam tvrdo vjerovao, da taj čovjek nešto golema namjerava. Znao sam da je Gliska politički urotnik, pak s ovoga njegova drugovanja na toli gnjusnu mjestu s ljudmi, koji mu niti čašću niti uljudjenošću ne bijahu jednaci i opet sam bio gotov misliti, da se nekakva urota kuha. Dočuo sam, da su Poljaci, Litvanci i Čuhonci, služeći u ruskoj vojsci vrlo nezadovoljni, dapače da su se već i mnogi gradjanski državni zvaničnici začeli mrgoditi, a znao sam već odprije, kako ljuto mrze pravoslavni fanatici sve inovjernike, a k tomu još oni mrki razkolnici, o kojih mi govoraše Dumanoir! Eto sve najljepše sgode, da nemirno i viek nezadovoljno poljsko plemstvo silnu bunu podigne.

Kada sam kasno u večer išao k Leszinskomu opazih Glisku, gdje od njih pješke izlazi. Vidjelo se, da ne bi rad da ga upoznam, jer si je vratnik od kaputa navukao preko lica, i zapaziv moja kola, napred se požurio. Sofiju nadjem taj večer u dvorani. Nikada mi se Sofija nevidjela krasnijom i ljepšom, ta razdraženost tako joj divno pristajala, nu je mene nemilo u srdce bola, jer mi se sve nekako činilo, tomu je Gliska kriv.

Nedavno dodje u Petrograd novi austrijski poslanik i baš se sada razašiljali pozivi na njegovu veliku maškaradu, koja da će biti najsjajnijom te zime. Imao je taj ples biti već prije osam dana, ali ga odgodilo, i cielim se Petrogradom govorkalo, kakov će tuj biti skoro nevidjeni sjaj i kolika bogata nagizda. Sofija se tomu radovala kao malo diete. Isti djed i baka čudili se njezinu neobičnomu veselju, kojim je ona risala divote toga plesa. Car će i carica onamo doći, tako se barem govori, a možda će i veliki knez s kneginjom Olgom ondje biti. Grof Demidov bit će kinezki kan ili perzijski šah, a na vrhu turbana sjat će mu demaut Sancy, četiri će pako prekrasne kćeri švedskoga poslanika iznieti na oči sjajnih gostiju četiri godišnje dobe i mnogim se drugim takovim krabuljam domišljala Sofija.

Sve mi se to vrlo čudno vidjelo. Ona se drugda ne bi ni kakovu plesu toliko radovala, a k tomu je bila preko mjere svoje voljice: sad bi skakutala i od radosti pjevuckala kano vesela ptičica u božjem zraku, sad bi joj opet briznule tople suzice na lišca i poniknula bi krasnom glavicom poput jadne, u krljetku uhvaćene, ptičice. Djed i baka te voljice ne opaziše.

— Mladost je ludost, moj dragi Artone! govoraše starac knez, vrteć medju prsti svoju emaljiranu burmuticu. — A tko će tekar mlade djevojke pameti naučiti? Čudljive su i voljičave, a za to, moj sinko, ne ima odoljentrave.

Smrkla se težko željkovana noć, a s njom se i sjužilo. Snieg se odkravio i gustom jomužom pretvorio, da je konjem živa muka bila izvući saone iz te skoro jednopednje bljeckavice, ali zato se ipak sgrnula silesija odličnih gostiju u sjajne dvorane austrijskoga poslaničtva. Jedan je došao kano domino, drugi kakovom drugom krabuljom, a najviše ih je bilo u prebogatih odorah svakoga vieka i svakoga kraja zemlje. Ne ću da potanje opisujem te noći, ali divotna je bila, jer je polovica, da preko polovice najvišega i najotmenijega petrogradskoga boljarstva dubkom izpunila prostrane dvorane. Sâm car došao je s caricom i tako se obistinili Sofijini snovi. Bez krabulje prolažahu dvoranami, a sjajna se družina ugibala u dva duga reda. I car se i carica milostivo smješkahu, te bi sad s ovim sad s onim znancem po koju riečcu progovorili. Glasba zasvirala rusku narodnu himnu i svako je lice skinulo krabulju, dok prolažahu sjajne krune.

Samo onim, koji bi se radje bili sakrili pred oštrim vladarem, koga se je taj čas više bojalo, nego li ikojega cara do Petra Velikoga, samo je njim težko moralo biti pri srdcu, gledajuć diva, kako izmedju njih ljutit prolazi. Opažalo se, da je caru neka neobična žestina oko ustiju nalegla a oko mu sievalo pogubnim žarom. Znao je doduše car Nikolaj samoga sebe nadvladati, ali su ipak dvoranici pod mirnim carevim licem nazrievali silom ugušenu ljutost. Kada su prošli car i carica, udari glasba življe svirati, a visoka aristokracija ruska zaboravi doskora sasvim na ovaj pogubni siev careva i vladareva oka. Igralo se do mile i drage volje.

— Gospodine Artone, da li bi mi hćeli jednu željicu izpuniti?

Sofija me to zaprosila i glas je njezin danaske neobično zvonio, premda su joj rieči bile toli obične i navadne. Bila je ogrnuta sjajnom napravom sredovječne plemkinje i težko bi me bilo u mom priprostom dominu od crljene svile upoznala, da niesam baš skinuo krabulje. Vodila se podpazuške s nekakvim dječaćićem, odjevenim na francezku, iz dobe Ljudevita XII., bio to po svoj prilici njezin brat.

— Gospodine Artone, bi li mi hćeli jednu željicu izpuniti? ponovi Sofija.

Digitized by Google

I nije mi bilo težko željice izpuniti. Uze ona nekakvu žutu ružicu, učini od žute vrpčice malu petljicu sa dva stršeća traka, te mi oboje pribode o grud moga domina. Liepo mi se zahvali, što joj uslišah prošnju. Reče mi, da joj se hoće neke znance varati, i da joj se mili, što joj kod te šale pomažem; taj značić neka ostavim, kamo ga je ona pribola, dok ne dovečeramo, a k tomu zamoli me još, neka opet navučem ličinu. Prije nego sam ja mogao upitati, kamo ta šala vodi, izgubi se medju goste.

Ja baš u tom, da navučem ličinu, kad me netko po ramenu trepnu. Ogledam se, a to stari Kancelar Campbell stoji preda mnom kao nekakvi bajevni kralj. Zavuko se starac u nekakvu dugu haljinu, oko vrata blišti mu se lanac od pozlaćena bakra, a niz pleća pršeću vlasulju ovija mu zlatni vienac.

— Gospodine Artone, šapnu mi starac, tuj vam nije čist posao. Eno onaj hulja od hajduk-viteza, što kneževnu Sofiju svejednako obilazi, to vam je ministar policije grof Abramović, a kud se on vere, tud vam pa ma bili i u carskome dvoru nije čist posao. Na, gledajte ga, kako mladoj kneževni nešto šapuće; a uz to se kostrieši kano ćurak u proljeće. Žalim mladu gospodjicu.

— Žalite ju? A zašto, Gospodine Campbelle? upitah ga.

— Gledjte samo, kako se mlada sirota kano začudila! Okladio bi se za glavu, da ju uhadja i diete će se možda prevariti, jerbo Leszinski — nu, kamo zadjoh? — —

Još starac ne dorekao i vidjesmo, kako se je Sofija grofu Abramoviću vragoljasto poklonila i uzev pod ruku kraj sebe stojećega paža, svoga po svoj prilici brata, medju goste umakla. I stari se Campbell u to izgubio, a ja se zamišljen oslonim o bližnji prozor.

— Pst! ovamo ga bliže, igru smo izgubili! šapnu mi iznevarce mužki, od straha drhćući glas. Prenem se i vidim kraj sebe čovječinu u crnom dominu.

— Sve je propalo! nastavi krabulja na njemačku zanosećom franceštinom. Izdalo nas. Vojska stoji u vojari pod oružjem. A kažu, da i sâm car sve znade. Gliska —

— Gospodine, vi se varate, doviknuh ne znanoj krabulji, a moj se junak sad onako potajice odšuljao, kako se i prvo bio k meni primaknuo. Jedva mi doteklo časa, da sve to razmislim, kad eno već dvie ili tri maske idu prema meni i prva me drugim dviema prstom pokazuje.

— Ha! To je on. Poznajem ga po vrpci! Popostaše malko i šapčuć si nešto jedan se k drugome sve bliže primicao. Sjetih se varke, za koju mi Sofija govorila. Je su li to oni prijatelji, s kojimi se nakanila pošaliti? Malo mi preostalo časa, da razmišljam, jer me iznebuha jedan od one trojice podpažuške primio.

— Hajdete, moj gospodine, hajdete brzo s nami, ali tiho i mirno!

Za toga me već i drugi podpazuške uhvatio. Ja se uzeh izprvice šaliti, misleć zbilja, da je sve pusto samo krabuljaška šala. Al mi sada ovaj prvi ponešto surovo odsieče:

— Dobro ste smislili, moj gospodine, ali vam je zlo za rukom pošlo. U ime carevo morate s nami, ili ću vas na moju dušu s mjesta ustrieliti! Napried!

I rinulo me na pobočna neka vrata prema stubam, gdje spazih priliku armenskoga pope s visokom kamilavkom, koga za malo u tamnom hodniku ne stade te ne znam ni sada, je li to bio pravi popo il' samo krabulja. Dovelo me u poslaničku pisarnu, punu vojnika i žandara. Što bi okom trenuo bacilo mi preko glave težku bundu, sapelo mi ruke težkimi negvami, izvuklo me na snieg i bacilo u nekakve saone. Osjetih, kako se saone potresoše i strelimice mekanim sniegom odkliznuše. Težka ona bunda, koju mi preko glave prebacilo, skoro me na polak udušila i, više sam pružimice ležao nego li sjedio na mjestu, kamo me turnulo, ali zato sam ipak mogao primietiti, da je kibitka već dobar komad puta odmakla.

Napokon skinulo mi ipak jednom krzno s glave i sad sam tekar vidio, kako je krabuljaška šala za mene uspjela. Nadjoh se na visokoj, sniegom pokritoj pustoj cesti. S desna i lieva dizahu se snježni brežuljčići. Nada mnom prolažahu guste oblačine, iza kojih bi kadikad samo promiljelo zimsko bljedilo mjesečevo. I onda sam mogao razpoznati svoga izvozčika i jedno jato dragura jašećih s desna i lieva mojih saonica. Tik do mene sjedjahu dva rekao bi kučiša i jedna mužetina u stražmestarskoj uniformi. Ovaj posljednji držao je u svojoj krepkoj ruci pištolj; čega mu baš nije trebalo, jerbo bijah svezan i sakovan. Sklopim oči ne bi li si uz najveći napor umirio uzburkanu krv. Onda opet progledam. Ali je sve, košto je i prvo bilo. Sniegom pokrit put, žviždeći bič, zahujani konji, naličeni stupovi duž ceste, jezdioci s obe strane saonica, naperen pištolj kraj mene, — sve je to bila živa živcata istina. I sve je to jednu samo misao u meni budilo, s koje mi se duša potresala. Gardaši oko mene, željezo mi na ruku, gola pustinja, kojem me ružno gonilo, sve me to opominjalo na strašno samotovanje u sjevernoj Aziji. Il' me vode ni kriva ni dužna u Sibiriju, ili sam zdrav zdravcat poludio.

Malo se po malo i opet saberem. Nije moguće, da bi moglo Engleza, služećega svojoj vladi, toli strašno kazniti, pa makar da je očito proti caru ustao, premda sam, koliko se to ruskih političkih poslova tuka, neznalica bio. Ista barbarska svojevolja ne ograničene vlasti nije me mogla ni za toliko obiediti, koliko je pod noktom crna i to me

Digitized by Google

je ljuto peklo, što mi se tako kruta krivica čini. Hćedoh dakle stražmeštru francezkim i njemačkim jezikom izkazati, tko sam i kakva mi se grdna krivica nanosi. Al me čovjek nije razumio, a na moje nekolike ruske rieči jednako bi mi odvraćao: Ne laj. poljsko pseto! i zjalo mi od pištolje k čelu pružao kao niemu zapovied, da imam šutiti. I sbilja sam zamuknuo, kano da sam od kamena.

Do mala okrenuo vjetar, mjesec se za oblake sakrio i noćju nastade ljuta ciča, sve se gušće spuštahu snežne leptirice a konji jedva jedvice izhripaše iz te vječne kaljužine. Sva se moja gorka čustva prometnuše sad u jedno — smrznut ću se od strašne ciče.

Ure proletiše; do poštarskih postaja dodjosmo i opet ih za sobom ostavismo, konji se i straže izmieniše. Meni od časa do časa sve bolje i jače zima, krv mi se u žilah ledi, strašni mi bodac svakim nesjetnim udom prolazi, pameti mi i sviesti ne staje kao djetetu, što će sad zadriemati, zadnje, čega se spominjem, bilo je slabo svjetlo bukteće lojene svieće.

Kada se opeta prenuh i pameti dozvah, nadjoh se u toploj postelji, a kraj mene dva čovjeka: ovaj crno odjeveni bio je liečnik, a drugi neki viši častnik u dugoj vojničkoj kabanici na kojoj se još vidjelo na polak odkravljena sniega. Sobi u kutu kuhala neka Ingrijka čaj.

— Bolje mu je, reče liečnik u francezkom jeziku, nije se još bio začeo pravo smrzavati. Prozebo je samo; nesvjestica ga spopala.

— To mi je povoljna viest, odvrati častnik, u kom sam upoznao četnika Orlova, carskoga pobočnika. Car se s te pometnje silno zabunio. Ali kako je taj Englez došao do one vrpce, po kojoj su ostali urotnici Glisku prepoznati imali. Da je urota sbilja za rukom pošla i da bi bili cara ubili, strašnih li neprilika po sve nas.

Liečnik se nasmjehnu.

Možda je gospodjica Sofija Leszinska cielu tu kašu izkuhala, pošto je Gliska uvidio, da je sve izgubljeno i da će ga za cielo uhvatiti. Pod svojim širokim dominom od crvene svile nosio je on odjeću armenskoga pope, i tako preobučen sretno je izmaknuo iz dvora, dočim je policija samo za ovim crvenim dominom vrebala, pod kojim je bio najnedužniji čovjek sakriven. Odbačena se svilena mantija i kriva bjegunčeva brada kasnije u hodniku našla i to je bio gotov trag Gliskinoj lukavštini. Koliko će ta šala težko zlo na ovoga nedužnoga mladića navaliti, tomu se sretni bjegunci ne bi niti u snu domislili, jer inače ne vjerujem, da bi mlada gospodjica ministru policije takvih nagoviesti izustiti mogla, koje su morale crvenoga domina sa žutom vrpcom jako osumnjičiti, dočim se armenski popo zdrav i čitav najvećoj pogibelji uklonio.

Težko sam na to uzdahnuo. Tiho! šaptnu dobričina pobočnik. Sirota mladac neka se najprije probudi od svoje težke nesvjestice i onda stopram neka čuje, što se sve prigodilo. Doskora će saznati, da je njegova ženitba vodom odplivala a dražestna ona zmijica, da će postati gospodjom Gliskom, čim oboje prusku granicu prekorači, čega već naša policija prepriečit ne može. — Zaista, kavalir se Gliska, ne podje li mu namišljena urota od ruke, za svoj bieg divno lukavo i vele oprezno pripravio, a sirota će Englez dok bude živio, misliti na svoju Poljakinju zaručnicu i kakva mu je žuhka proja iz njezine krabuljne šale urodila!

POUKA.

Ocjena Preradovićevih pjesama.

Od Dra. F. M.

(Dalje.)

Primierâ za pjesnikovu epsku plastiku ili epsku širinu navodimo takodjer nekoliko. Takov je na strani 384. sav srednji odsjek. Primicanje ladje kako se ona iz daljine sve više bliži — obali, izkrcivanje mladića iz ladje i t. d. sve to opisano je slikovito, živo, u svih pojedinih momentih kako sliede jedan za drugim, plastično prikazano prikladnimi, jasnimi prispodobami. Drugi je primjer na strani 386., redak 18.—32. Razne, susljedne kretnje lica i tiela mladićeva i djevojkina prikazao je pjesnik tako plastično, da čitatelj reć bi red statuâ pred sobom vidi. Tako je plastičan i opis na početku II. diela, onda osobito na strani 392. redak 18.—37. i na strani 391. redak 17.—29., koje mjesto porabom osmerca usred deseteraca po svoj ostaloj pjesmi sjeća na Mažuranićev slog u Čengić-agi.

Kao što se neka mjesta plastičnošću epskom, tako se druga čuvstvenošću, pathosom lirskim i dramatičnim odlikuju? takova su mjesta od početka trećega odsjeka na strani 384. sav razgovor Zorke i Milovana, na strani 388. srednji odsjek i sve do II. diela, a ovaj II. dio upravo je umjetnina sa svoje duboke čuvstvenosti i silne dramatičnosti. Pjesnik znade za svoju glavnu osobu, nesretnu Zorku, tako probuditi tragično zanimanje čitaoca, samilost i strah, da se ovdje jače nego igdje kao umjetnik tragike pokazuje. I baš to je divota ove pjesni, da su u

Digitized by Google

njoj krasote epskoga sloga spojene s krasotami lirske i dramatične kompozicije, odakle i polazi silan dojam pjesmi na čuvstvo čitaočevo. Tu dramatičnu silu postiže pak pjesnik ne samo kompozicijom čina, nego i dikcijom patetičnom, retoričnom; anafora, govorničko pitanje te ine govorničke figure, koje se u pjesni nalaze, dokazi su Preradovićeva velikoga umieća.

Što pak slog pjesni ove čini k jednu i narodnim i umjetnim, to je uz inače umjetnu kompoziciju i dikciju poraba narodnoga sloga ondje, gdje čovjek iz naroda govori. Takov je govor brata Zorkina na strani 390. i Vuka na str. 391. i 392., osobito prvi izlazi svojimi anaforami, retoričnimi pitanji, kako ih narodna pjesma pozna, posve karakterističan, narodan.

Po svem možemo reći, da bi ova pjesan, da nije po nesreći ne dovršena ostala, bila onako savršen romantični epos, kako je Mažuranićev Čengićaga savršen junački epos narodno-umjetničkoga sloga. Doista će se uviek naša knjiga moći uglêdati i u Preradovića kao uzorna epskoga pjesnika.

Dramatične pjesni spjevao je Preradović samo dvie: Vladimira i Kosaru, tekst operi u četiri čina, i Marka Kraljevića.

Sadržaj Vladimira i Kosare jest sliedeći. I. čin. Dalmatinski kralj Vladimir tamnuje kao sužanj u dvoru bugarskoga kralja Samuela. Pred tamnicom njegovom eto jedne noći Radovana s četom Dalmatina, da izbave svoga kralja; nu za čas moraju se prikriti, načuvši da netko dolazi, a dolazi sa Savkom družicom si Kosara, kći bugarskoga kralja, da po običaju pohodi u tamnici sužnja, dragoga svoga. Ali u zao čas, kad Kosara hoće otvarati tamnicu, bahne Vladislav, rodjak njen i prezreni takmac zasužnjenoga Dalmatina; Vladislav ne mogav ni sad namoliti Kosare, da mu usluša ljubav, zaprieti joj se, da će otcu Samuelu prokazati njezino ljubakanje sa zasužnjenim neprijateljem, pače joj se grozi svojom budućom kraljevskom moćju. Nu sad izskoči iz zaklona Radovan sa svojom dalmatinskom četom te traži od Kosare, Vladislava i Slavke iz tamnice sužnja kao ucjenu njihove slobode. Tako mora Kosara svoga dragoga Vladimira iz tamnice puštati, da joj ga odvedu kući svojoj Dalmatini, a to još na oči ljubomornoga Vladislava, koj će to moći otcu prikazati, te će biti zlo po nju, morda i po Vladimira. Kralja Vladimira, izpuštena Kosarom iz tamnice, zove Radovan u kraljevinu mu Dalmaciju. Eto Vladimiru težke biede; dužnost ga zove u kraljevinu, a ljubav ga zadržaje ovdje u tamnici; da i utekne iz tamnice, ne bi utekao osveti silnoga kralja Samuela; poginuo bi, a mora si šteditи život radi Kosare. Zalud ga Dalmatini pute, da mora žrtvovati ljubav dužnosti svojoj. Vladimir im odvraća, da je njemu Kosara prvo dobro na svietu; ona mu je dosad život občuvala, ona će ga, nada se on, bez sile i iz tamnice izbaviti. Dalmatini moraju tako bez kralja tužni odilaziti. Vladimir se vraća u tamnicu, zadovoljan sa svakom sudbinom, koja ga snadje po Kosari, a ova odlučuje otca moliti, da se smiluje dragomu Vladimiru. Vladislav pak, zamoljen Vladimirom, neka ne kaže kralju Samuelu, što se je sbilo, odlučuje baš, ovomu sve javiti, i tiem uništiti Vladimira. II. čin. Vladislav sbilja kralju Samuelu pripovieda sinoćnji dogodjaj, hvastajuć se lažno, da je on sâm zastrašio Dalmatine i zapriečio bieg Vladimirov. Samuel biesan odlučuje smrću kazniti Vladimira i Kosaru, a Vladislavu nalaže, da oružjem razori Dalmaciju. Nu dolazi mu Radovan, preobučen sliepcem, te pjevajući mu pjesmu, koja ide na samoga starca kralja i njegovu kćercu jedinicu, gane ga na toliko te starac Samuel odluči povratit Vladimiru slobodu i kraljevinu Dalmaciju, i dati mu kćer svoju Kosaru za ženu, a Vladislavu obećaje krunu bugarsku. Vladislav, hineći Savki, družici Kosarinoj, koja je prije zahman za njim ginula, svoju ljubav, ureče s njom, kako će ju poslati kao uhodu s Vladimirom i Kosarom u Dalmaciju, koju će on tako lukavštinom opet osvojiti, a zato obećaje Savki, da će ju oženiti, kad mu pomogne steći Dalmaciju. Starac Samuel, kako je nakanio bio, odriče se pred bugarskom gospodom krune svoje, predaje ju Vladislavu, a Vladimiru vraća slobodu i kraljevinu Dalmaciju, daje mu k tomu Kosaru za ženu, te se s njima odpravlja u novi zavičaj. III. čin. Puk Dalmatinski dočeka narodnim slavljem svoga oslobodjenoga kralja sa kraljicom Kosarom i Samuelom. Malo poslije slavlja predaje Savka Vladimiru pismo, kojim ga Vladislav zove, da dodje k njemu o državnih granicah razpravljat na bugarsko-dalmatinsko medju, — s malo pratnje, bez oružja — da ne bude sumnje. Kosara, ipak sumnjajući mnogo, odgovara Vladimira neka ne ide, te starac Samuel sâm mjesto Vladimira na ročište polazi, umirujući tako Kosaru, koja ni ne može pomisliti, da bi Vladislav Samuelu smio što učiniti, a k jednu i odklanjajući svaki povod, da se Vladislav uvriedi.

Savka, ne mogav namamiti Vladimira, da podje glavom na ročište, straši Vladimirova prvoga doglavnika i prijatelja Radovana, da će Vladislav uvriedjen zavojštiti na Dalmaciju; da bi onda zlo bilo po Vladimira kralja, to joj priznaje zabrinuti Radovan, te joj obećaje, da će nagovoriti kralja na polazak. U kraljevski dvor dalmatinski dolazi svetčano bugarski vladika sa svojimi svećenici javljat, da je Samuel umro u naručju Vladislavljevu; zato da Vladislav zove Vladimira k sebi u Priespu na pogreb starčev.

Digitized by Google

Kosara zaklinje Vladimira neka ne ide; nu on si sam kaže, da je dužan izkazati tastu žadnju počast, a da dužnost veže ljude; vladika ga nuka na polazak, veleći, da se je Vladislav na krst zakleo, da ne radi o nikakvu zlu. Tako kolebajući se, bi li sliedio svojoj dužnosti ili glasu Kosarinu, prepušta Vladimir svomu Radovanu, neka on odluči, a ovaj ga svjetuje: Idi! Savka je tako preko Radovana izpunila želje zasjednika Vladislava. Vladimir polazi k njemu, snašlo ga makar što, misleći, da bi se neuzdanjem još veće zlo porodilo. S njim ide i Radovan i Kosara, koja jadna vidi, da idu u svoju propast. IV čin. U Priespanskoj crkvi leži na odru Samuel; ubio ga Vladislav otrovom. Ovaj kod odra prve žrtve svoje izprima Vladimira, Kosaru, Radovana i Slavku, nove svoje žrtve. Viknuv vojnike svoje, zapovieda im voditi Vladimira na smrt. Zalud mu Vladimir ponudja junački mejdan, zalud ga sjeća zakletve krstne; zalud mu nudi krunu svoju i sve blago svoje i moli za goli život — radi Kosare; zalud ga Kosara zaklinje rodbinstvom i Bogom; Vladislav hoće ubiti Vladimira, što mu je Kosaru preoteo, hoće se osvetiti Kosari, što je njegovu ljubav prezrela. Vojnici vode Vladimira na smrt a Radovana na sliepljenje, — „kad je rad biti sliepcem.“ — Savka, iz prva prestravljena strašnom svrhom svoga uhodničtva, ipak se za tim umiljato Vladislavu nudja: Tuj sam! Vladislav ju prezirno odbacuje; ona mu je bila puko orudje. U Priespanskom samostanu plače Kosara svoga Vladimira, na njegovu grobu živa mu nadgrobnica. Grešnica Savka, mučenica zle saviesti svoje, dolazi Kosari, te ju moli za smrtni udarac; Kosara joj oprašta, ali joj ipak ne dopušta, da s njome zajedno proplače ostajući život. Tako se nesretnice za uviek razstaju. Zlotvor Vladislav noćuje usred tabora vojske svoje; saviest ga peče, zločinstva mu pamet smućuju, strašne prikaze njegovih žrtva obkoljuju ga odasvud i navaljuju nanj; očajniku se tlapi, da Vladimirova sjena sablju unj zabada, a on se sâm svojom probada. Sliepi Radovan spoznaje u toj samokrvi „božje pravde sud“; nad trupom svoga sljepitelja vapi on: oj milostiv, Bože, budi, bivši toli pravedan.

Sadržaj „Vladimira i Kosare“ zato je tako potanko razveden, jerbo je to jedino dramatično djelo pjesnikovo, koje smiera na pozorištnu prikladnost, te se po tom može o njem mjeriti dramatična tehnika pjesnikova. Čitatelj će iz sama sadržaja razabrati jednu veliku vrlinu ove dramatične pjesni: njezinu posve jasnu, u dramatičnih motivih za čudo dosljednu kompoziciju. Iz značaja, kako si ih je zamislio pjesnik, i njihovih vanjskih okolnostih razvija se cieli čin s neodoljivom nuždom; tim je pjesnik na sjajan način izpunio glavni zadatak dramatične sastavbe. Tko pjesniku odobri uvjete (praemisse) iz kojih se razvija čin, taj se mora dosljednosti, kojom se iz tih uvietâ sve dalnje sgode izradjaju, diviti. Takova je vrstnoća i Shakespearova; nu kad mnogi kritici i ovomu poriču često vjerovatnost ili prikladnost uvietâ, iz kojih nastaje dramatični čin, ne bi bilo čudo, da tko što takova i našemu pjesniku prigovori. Nu mi se ne trebamo osvrtati na koje god moguće prigovore; mi se moramo držati svoje zadaće, da samo jasno razložimo pjesnikovu kompoziciju; da njezine krasote iztaknemo.

Glavni uvjet, uslied kojega se razvija čin „Vladimira i Kosare“, jest ta okolnost, da je Bugarska država silna, a Dalmacija slaba, dakle bugarski kralj sve smie kušati, a Dalmatinski svigdje mora popuštati. Slaboća dalmatinske kraljevine je uzrok, da je kralj Vladimir sužnjem bugarskoga kralja; ona je uzrok, da je kralj Vladimir sužnjem bugarskoga kralja; ona je uzrok, da ne može sva kraljevina, nego samo četica dalmatinska predvodjena Radovanom skočiti na noge, da krišem i tajem iz tamnice oslobadja kralja svoga; nu da ga i oslobodi, koja korist, kad bi ipak silni bugarski kralj stigao osvetom bjegunca — slaboća Dalmacije uzrok je dakle i tomu, da kralj Vladimir ne smie bježati iz tamnice; jer bi on onda zaglavio a sa sobom bi skončao i dragu svoju, Kosaru. Nesretnik lahko nalazi smilovanja u nježne djevojke; slabost dalmatinske države, sužanjstvo Vladimira povod je dakle (barem vanjski) ljubavi Kosare za Vladimira. Ta ljubav opet povod je mržnji Vladislava na Vladimira i Kosaru. Vladislav je jedini rodjak kralja bugarskoga; Kosara je jedinica kći ovoga: naravski je dakle, da Vladislav snuje steći krunu bugarsku i ujedno jedinicu kćer od svoga rodjaka Samuela. Kako mora on uzbjesniti, kad se Kosara u neprijatelja Vladimira zaljubi; kako mora njegova, samim položajem mu uz kralja Samuela uzgojena, sebična pohlepa za vladom uslied te nedomoljubne tobož ljubavi Kosarine uzrasti do najveće osvetljivosti i opakosti, pošto je njegova narav i onako više zla i opaka! Samuel je starac; on je valjda sam kanio kćer svoju Kosaru dati Vladislavu, jedinomu si rodjaku, zajedno s krunom bugarskom; sad mu Kosara zamiluje neprijatelja kralja! Naravski, da srdce starca, vična svoju volju svetinjom smatrati, vična posluhu i pokornosti, zakipi na Kosaru i Vladimira te ovim smrću zaprieti; ali isto je tako naravno, da ga pjesnička slika njegova pololožaja opet na smilovanje gane: Kako će on starac svoju jedinicu ubijati, kako ju ne će usrećiti hćeti! Sasvim je dakle dosljedno, da pjesma Radovanova sasvim prevrne odluku Samuelovu; da ga sklone Vladimiru vratiti krunu dalmatinsku i Kosaru mu dati za ženu. Nu kra-

Digitized by Google

ljevski ugled Samuelov ipak ponešto strada tim, što svomu sužnju, svomu neprijatelju daje kćer svoju za ženu; naravski je dakle, da mu se više ne mili kraljevati. A komu će predati krunu drugomu nego Vladislavu, jedinomu rodjaku, koj si je osim toga zadužio kralja svojom (makar prividnom) vjernošću, zaprečivši bieg Vladimirov iz tamnice, odklonivši dakle od kralja bugarskoga tu veliku sramotu, da mu utekne sužanj. Sve je ovo dosljedno. Isto je tako naravno i dosljedno, da Vladislav sad još većom mržnjom na Vladimira i Kosaru zamrzi; on je svojom tužbom Vladimiru grob kopao, a uzdigao ga je njom na dalmatinski priestol. pomogao mu je njom do ljubavne otcem blagoslovljene sretne sveze s Kosarom. svojom žudjenicom! Vladislav po sebi opak i krut, a ovakovom slabićom ili obzirnošću Samuelovom još više razdražen, odlučuje osvetit se krvavo, ali ne junački. Kao silni bugarski kralj lahko bi mogao slaboga dalmatinskoga kralja na bojištu uništiti; ali on, moćnik, ne će se moćju svojom slabićem svetiti, nego oružjem, koje slabim dolikuje: varkom. Zato si traži saveznicu ruku, koja će njegove lukave mreže prebaciti na Vladimira; tu saveznicu lahko nalazi u Savci, koja je prije ne ljubljena ljubila Vladislava. On joj sad ljubav svoju nudi, ali traži prije pomoć njezinu u spletci proti Vladimiru, kojom će se ovomu opet oteti Dalmacija. Jadna djevojka, u ljubavi svojoj sliepa, lahko je povjerljiva te ne nadanom srećom uslišane ljubavi omamljena, u himbi naziruči istinu, postaje saveznicom Vladislavljevom; morala bi uvidjeti, da je puko orudje, a da nije draga Vladislavu, mu nada na svoju sreću svaki joj sud zamračuje, i ne da joj slutiti zloće Vladislavljeve ni prema Vladimiru ni prema sebi. Tako ona polazi po nalogu svoga miljenika na dalmatinski dvor, da ovdje namjeram Vladislavljevim služi. Naravski je, da silni kralj Vladislav na slaboga Vladimira ne može svojom državnom moćju, svojom vojskom ići; on bi tiem izišao smiešan. On ide nanj svojom lukavštinom: zove Vladimira na medju bugarsko-dalmatinsku, da uredi s njim razpre pogranične; a da se ne porodi sumnja, hoće se ne oružan s njim ne oružanim sastati, i obojica da budu bez velike pratnje. Kosara dakako previdja tu prozirnu spletku; odvraća Vladimira od polazka. Starac Samuel ide kao zamjenik njegov; to se svim čini posve prikladno, jer nitko ne može ni pomisliti, da bi Vladislav svomu dobročincu, starcu Vladislavu što na zlo učinit mogao. Opakost i osvetljivost Vladislavljeva ne zna granica; on na potajni način otruje Samuela, — sviet će lahko vjerovati, da je starac umro. Na pogreb mu mora sad doći Vladimir; a da tim sigurnije dodje, javlja mu Vladislav smrt starčevu po božjem slugi, vladiki bugarskom, koji će sigurno vjerodostojan glasnik biti. Vladika javlja, da se je na krst zakleo Vladislav, ništa zla ne učiniti. Tko ne će vladici vjerovati! Kako ne će Vladimir izvršiti dužnost svoju, da ide na pogreb tastov! Nu svi ti razlozi niesu dovoljni Kosari: njezino srdce sluti na zlo, i pravo sluti. Vladimir ipak ne daje njezinoj slutnji odlučivati; vjerni prijatelj Vladimirov i prvi mu državni doglavnik neka odluči. Radovan, Savkinim zastrašivanjem i svojim razborom ponukan, svjetuje kralja, neka ide; Radovan bo dobro zna, da je sila dalmatinska neznatna prema bugarskoj te bi Vladislav, zavojštiv uslied uvrede, koja bi mu se neuzdanjem učinila, Dalmaciju sasvim uništiti mogao. Državna slaboća dalmatinska opet je dakle razlog savjetu Radovanovu, i odluci Vladimirovoj, iz koje nastaje njegova i svih njegovih dragih kukavna propast. Tako se evo iz početnoga uvjeta, to jest sile bugarske i slaboće dalmatinske, naravskim sliedom sav tragički dogodjaj razvija. Vladislav daje došavšega na Samuelov pogreb Vladimira pogubiti, Kosaru u samostan zatvoriti, Radovana, koj je prije pričinjenim sljepačtvom namjene Vladislavljeve osujetio, pravim sliepcem učiniti, a Savku, saveznicu svoju u nedjelu, odbija prezirno od sebe u očajanje s prevarene ljubavi i nehote počinjena zla. Vladislav je svoju osvetu izvršio; njegove žrtve ga sad kazne strašnom grižnjom saviesti, kao prikaze noćne nagone ga na sdvojenje i na samokrv. Zlotvor se ubija sâm; ćudoredni zakoni, kojih nije slieditі htio, pokazuju svoju vječnu moć barem u sdvojenju njegovu: uništiv ih on u sebi, on je sam svoj život uništio. Pobaciv ih on, ne može dalje življeti. I nad samoubojicom vapi kršćanskim milosrdjem dobri Radovan: smiluj mu se, Bože!

Očevidno je podpuna dramatična dosliednost cieloga čina; sve se naravski razvija iz novih odnošaja, u kojih si je pjesnik zamislio da se nalaze njegve osobe, i k jednu iz značaja tih osobâ. Krepko je pjesnik izveo opreku dobrote i zloće; u Vladislavu se sva zloća sbija, a dobrota je u svih ostalih osoba najpretežnija oznaka. Kao što je u Shakespearovu Richardu III.; kao što se često u poviesti i životu svakdanjem žalibože vidja: i „u Vladimiru i Kosari“ dobrota je spojena sa slaboćom volje, a zloća s bezobzirnom krepčinom volje. Ovakva slaboća, prevelika bojazljivost plemenitoga inače Vladimira jest i uzrok, da on tako jadno propada. Na milost i nemilost reć bi predajuć se Vladislavu, samo da ne bi odlučnošću još veće zlo navalio na svoje i na se, on proti osveti Vladislavljevoj nikakova fizična ni moralna oružja nema; ne ostaje mu drugo nego proklinjanje zatvora u oči sramotne smrti.

Kosari ne ostaje drugo, nego da na grobu

Digitized by Google

svoga supruga bude do smrti svoje živa nadgrobnica; a Savki, da plače svoj lahkoumni grieh. Zlotvora ne ubija čovječja sila; Dalmacija, slaba, ne može osvetiti svoga kralja, osvećuje ga sam Bog, koj glasom saviesti smrvi zločinca. Tako ostaje konačni posljedak svega dramatičnoga čina religiozno čuvstvo, više nego li tragično, koje izriče Radovan: božja milost neka se spoji s božjom pravdom. Čini se dakle, da bi se mogla temeljna ideja ove dramatične pjesni ovako izreći; kad ne može dobrota na zemlji pobiediti zloće, već ova uništenje onu, nadzemaljski božji zakon, dieleć pravdu i milost, popravlja svjetski tečaj.

S jedne bi se strane moglo očekivati, da će naš pjesnik, budući poglavito pjesnik uzvišenih pojava, provesti značaj Vladimirov u najodlučnijem, najpogibelnijim momentu do uzvišene odluke, u junačkom boju makar poginuti ali se sumnjivomu Vladislavu ne pokoriti. S druge pako strane mora se misliti, da se je pjesnik baš htio takovu razvoju ukloniti te mu je upravo ciljem bio onaj konačni posljedak cieloga čina, to jest vjerozakonski ćut, utjeha providnošću božjom. Ovakov dramatični smjer vidimo u starijih španjolskih i nekih novljih piscih romantične škole. Preradović, uzvišen lirik, uznesen pjevalac Boga, lahko je mogao baš za tim ciljem težiti, da vjerozanski ćut bude posljedak dramatičnoga razvoja.

Izvrstna dramatična kompozicija ne vidi se samo u cielom razvoju čina, nego i u pojedinih prizorih. Sav prvi akt liep je dokaz tomu. Pjesnik nas odmah uvodi in medias res; čin se neprekidno u uviek novih te novih, iznenadjujućih a ipak vjerojatnih momentih razvija, koji krepko svojom živošću čitatelju svn mienu čustvâ raznih osoba odaju. Najpače je u prvom aktu krasno provedena mnogovrstnost čuvstva, koja se radjaju jedno sa drugim u istoj osobi; isto tako raznovrstnost utisakâ istoga dogadjaja na razne prisutne mu osobe. Tim dobivaju svi prizori onu čudnu silu, koja razmnivu gledaoca neprestano budi i zabavlja. Za primjer budi samo onaj momenat, u kojem Kosara pred Dalmatini i pred Vladislavom mora tamnicu Vladimirovu otvarati. Kako raznolika čuvstva pobudjuje to otvaranje u raznih osobah! Kosara strepi, Vladislav triumfira zlobno, Dalmatinci se raduju, Savka sdvaja! Ovakova bujna živost, čuvstvena mnogovrstnost nalazi se u mnogih prizorih ove drame. Samo ću još jedan takov prizor spomenuti, buduć da on sigurno medju najčuvstvenije pjesničke slike, što ih ima na hrvatskom jeziku, ide. To je u II. aktu prizor 3. Ganljivost ovoga prizora ne da se riečmi opisati; izvrstni glumci mogli bi njim silno pokrenuti srdca gledalaca.

Velikom dramatičnom silom provedeni su i mnogi monologi; osobito u IV. aktu Vladislavljev u 1. prizoru, Kosarin u 2., Vladislavljev u 3. Karakterisanje je takodjer zamjerno; u malo rieči, u malo značajnih dielâ izvodi pjesnik podpunu živu osebnost. Što se tiče pjesničke tehnike, to se i ovdje Preradović ističe kao narodno-umjetni vještak; neki su sborovi izvrstno pogodjene imitacije narodnoga pieva, a romanca Radovanova djeluje u onom ganutljivom 3. prizoru II. čina i s toga tako silno, što je krasnim narodnim slogom spjevana. Uzvišeni lirik, vještak u slikovitosti pjesničkoga izraza, najpače u metafori, odaje se na svakoj strani ove drame. Spominjem samo ova mjesta: ta već tutnji pod nogom ti grob (str. 421. red 9.); haraj, pali, kolji, bjesni tako, da sva zemlja pepelom posiedi (str. 423. red. 18.); sav moj život ti je na poslugu: kakono okvirom opasat si njime možeš svijuh željâ sliku (str. 430. red 4.); tihe stiene, vi čuvate grob mog Vladimira, oj čuvajte u mojemu licu i njegovu živu nadgrobnicu (str. 453. red. 20.); samo molim, samo te zaklinjem: u žalosti moje moru sinjem neizplovi nikad preda me! (str. 454. red 10.)

Ako se još obazremo na veliku raznolikost veoma slikovnih pozorištnih scenerija, koje se izmienjaju ovdje; onda ćemo smjeti izreći nadu, da ova dramatična pjesan ne će ostati samo u knjizi, nego da će dostojnim pozorištnim prikazanjem oživiti, te će uvjeriti gledaoce, da bi bio Preradović postati mogao velikim dramatikom hrvatskim, da mu je bilo življeti u svojoj domovini, uz narodno glumište. (Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Besjeda predsjednika dra. Fr. Račkoga

u svečanoj sjednici jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 27. studena 1873.

Visoko učena gospodo akademici, štovani sbore!

Današnjom svečanom sjednicom slavi jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti početak trećega razdobja svojega obstanka. Ovom sgodom smie se ona osvrnuti na svoj trud, uložen ponajprije u ono 46 knjiga, koje je tečajem minulih triju trogodišta na svjetlo izdala, nekim zadovoljstvom, koje daje sviest o točno obavljenoj dužnosti.

U tih djelih mnoga su pitanja, odnoseća se na struke, koje u područje naše akademije spadaju, dobrano razjasnjena, druga k

Digitized by Google

riešenju bliže privedena, a neka potaknuta. Pojedine razprave doniele su svjetla u zemljopis i poviest slavenskoga juga, izniele narav i bogatstvo našega jezika, razbistrile prosvjetne odnošaje našega naroda u minulih stoljećih, ušle u trag davnim mu, doslje slabije poznatim, družtvenim i državnim uredbam, upoznale nas pobliže s prirodnimi razmjeri naše domovine. U isto doba i usporedice izneseni su na sviet mnogi, prije nikako ili slabo poznati, poviestni i književni spomenici, koji kada se prouče, podobni su znatno popuniti mnoge praznine u dotičnih naukah.

Ali osim ovoga uspjeha, koj se iz diela do sada izdanih sam iztiče, može akademija pokazati i na druge od ne manje vriednosti.

Onaj nemar za udruživanje, koj u nas i na književnom polju prije vladao, probijen je trudom naše akademije tim, što joj je pošlo za rukom skupiti pod stieg nauke sve bolje radnike. Liepa kita od 38 strukovnjaka, od kojih 12 stoje još izvan našega sbora do toga časa, uloži svoj umni trud u dojakošnje akademijske spise. A nada nije ne osnovana, da će se i u nas broj gojilaca nauke umnožiti uz javne odnošaje knjizi iole prijaznije. U naše je kolo otvoren pristup svim, koji se ćute pozvane sići na poprište naučno.

Što nas, veleučeni drugovi! može nekim pouzdanjem u svestran uspjeh našega truda napuniti, jest onaj viši sklad ne samo medju radnici nego i u načelih, koja nas u raznih granah nauke rukovode.

U našu sredinu nije se uvriežio onaj zloduh, koj učenost polaže u niekanju tisućogodišnjih sveobćih uredaba, što no su ljudski rod odgojile i bitno mu do današnje visine pripomogle. Mi ne držimo, da obstoji neizpunjivi jaz izmedju vjere i znanosti, izmedju ugleda i nauke, ili da nauka jedina može zadovoljiti umu i uzpokojiti srdce čovjeka. Mi niesmo uvjereni, da nauka smie bud prignuti koljena pred eudomonijom bud iztisnuti se apotheom: njoj je samo istini služiti a graditi na ćudorednoj podlozi. „Vriedja me — pravo je ne davno rekao uman francezki akademik C. E. Beulé — kada u umjetnostih i znanostih ne nalazim ćudorednoga življa. A radujem se, kada nadjem, da je krasno ujedno i ćudoredno; rado bih, da samo što je ćudoredno bude za veliko i obćenito štovano“. Mi scienimo, da sloboda u iztraživanju, koju u ostalom visoko štujemo, vriedja zakone uma, kada si prisvaja vlast nametnuti ne utvrdjena mnienja za priznane naukom zasade.

Prosliedimo, vele štovani drugovi! svoje radnje u tom duhu trieznosti, koj je i najsitnijim veleumom provodićem bio. „Ako nas obiede s natražnjačtva, jer uzkraćujemo tamjan dnevnim pohlepam i strastim, sa sujevjerstva, jer priznajemo zasluga zakonu, koj je pobjedno vjerovanje, ćudoredje i štovje: trpimo ne kloneći duhom, bijmo se muževno ali bez mržnje i proti zlim naukom a ne osobam“. (C. Cantù).

Ako ovaj duh trieznosti u naukah koristan je velikim i razvijenim narodom, on je našemu razdvojenu i zaostalu upravo nuždan.

Smjestiv se naš narod na razmedju iztoka i zapada, kada su se oprieke, koje su izmedju obiju do davna postojale, zaoštrile i u dva smjera stale razvijati, sav bi mu život zahvaćen ovom dvojakom strukom. Jedan narod, razdvojen medju dvie crkve, crpao je uvjete duhovnoga života iz dva vrutka, odieljena ogradom dviju različitih jezika, nosilaca starodavne klasičke prosvjete. Uza to — dvie državne tvorine, koje su si za srednje doba grčke i rimske predaje usvojile bile, bjehu one dvie zviezde stalice, oko kojih se državne uredbe obiju polovica našega naroda kretahu smjerom odieljenim. Tim budu crkva grčko-iztočna i država bizantinska iztočnoj, crkva rimsko-zapadna i država rimsko-njemačka zapadnoj polovici našega naroda odgojiteljice i obrazovateljice. Nije dakle čudo, što taj dualizam probi ovu ethnografsku jedninu u svih skoro odnošajih njezinih: vjerskih i državnih, društvenih i prosvjetnih, udariv pače svoje obilježje na isto ime. Oglednemo li se na prednje obćilo prosvjete, na pismo: latinica i ćirilica, kojima se hrvatski i srbski narod od davna služe, sjećaju nas na taj dualizam. Obazremo li se na književne plodove kod Hrvata i Srba: to vidimo, da im je kod prvih sredovječna latinska, kod drugih bizantinska književnost služila za obrazac. Taj dualistički pečat nose spomenici ne samo crkveni nego i svjetovne književnosti: historija salonitana Tome arcidjakona, bez obzira na jezik, čedo je zapadne historiografije, a „žitia i poviesti“ srbskoga nadbiskupa Danila, kano i mnogobrojni srbski ljetopisi čeda su bizantinske hagio-i chronografije. Osvrnemo li se na preostale umotvorine: hramovi u Studenici, Žiči, Ravanici, Kruševcu, Manasiji i Smederovu, kano i studeničke slike na liepu, svjedoci su bizantinske architekture i slikarije u Srbiji, naprotiv hramovi u Rabu, Zadru, Trogiru, Šibeniku i Zagrebu, kano i ostale umotvorine njihove, prislanjaju se na romansku i gotičku, na zapadnu umjetnost. Tako bi se dao taj dualistički smjer kod Hrvata i Srba razvesti kroz sve grane njihova javna života, da nije taj čin u našoj poviesti dovoljno poznat ovomu odličnomu sboru.

Istina je: poplava je turska obustavila južno-istočnu Evropu u njezinom osebnom razvoju, dočim je zapadna silnim korakom napried stupila, te za driemanja svoje starije družice usvojila si žezlo u duševnom svietu. Taj duboki san zahvati iztočnu polo-

Digitized by Google

vicu našega naroda, koj si sam sliku svojega stanja za to doba duševne nesvjestice nacrta u priči o svojem prvom junaku, Kraljeviću Marku. Diel za dielom ove iztučne polovice osvješćuje se a osvješćujući se nalazi, da svjetska prosvjeta udara sada drugim putem. Uslied duševne nesvjestice, u kojoj je iztočni diel naroda četiri vieka proveo, onaj se dualisam u svojih posljedicah do duše oslabio; ali ostalo mu obilježje u znatnih razmjerih duševnoga života kod obiju pola.

U nas, visoko štovana gospodo! imade dakle nauka osim obćenitoga zadatka, kojega se malo prije bar niječno dodirnuh, još drugi, poseban, naprama dualističkomu razvoju našega naroda, kojega ne smie prezreti, ako ga i nije sama stvorila. A kako da se nauka, kako napose naš zavod, vlada naprama ovomu gotovu činu?

Kano što nauka u obće imade izmedju života i uzora posredovati: tako imade ona i u našem pitanju oštrine dualističkoga narodnjega razvoja izgladiti i obje polovice naroda svesti u duševnu zajednicu. Ovaj joj zadatak danas olakoćen tim, što su obje polovice naroda, koliko to bez povrede svoje osebnosti smiju, upućene ne više na dva, kano nekada, nego na jedan sveobći izvor ljudske prosvjete.

Smijemo si, visoko štovani drugovi! laskati, da je naša akademija svoj zadatak naprama dualističnomu razvoju našega naroda upravo ovako od prvoga početka shvaćala. S toga je ona kroz dva razdobja svoga obstanka posredovala izmedju skrajnjih struja u jednoj i drugoj polovici naroda; te koliko je mogla, pripomagala im stvoriti duševnu zajednicu. Akademije nije u izvadjanju ovoga zadatka smetalo ni dvoje ime, ni dvoje pismo; kojih je oboje jednako opravdano poviešću, jednako posvećeno prošlosti. Ona je jednakom marljivošću izpitala duh naroda, kako se očituje u jeziku i pučkih tvorinah, bilo u zapadnoj ili u iztočnoj polovici, kod Hrvata i Srba. Ona je jednakom pripravnošću iznosila drevne spomenike našega jezika i naše književnosti, bile one pisane latinicom ili ćirilicom, nikle medju Hrvati ili Srbi.

Ovako radeći naša akademija ne samo izpunila je svoju rodoljubnu dužnost, nego zadovoljila je podjedno zahtjevu znanosti, koja težko što toliko odsudjuje koliko jednostranost. Vi znate, gospodo! da se je slovinsko jezikoslovje uzpelo tako visoko i postalo sastavnim dielom sravnajućega indo-evropskoga, od kako su Dobrovski, Kopitar, Miklošić i drugi učenici uzeli iztraživati i sravnjivati sve slovinske jezike i narječja. Vi znate, da hrvatska i srbska historiografija danas na mnogo višem stepenu stoji, nego li je stajala za Lučića, Krčelića i Raića, ne samo za to, što su medju tim mnogi povjestni spomenici odkriveni, nego i zato, što nam obća slovinska historiografija daje ključ za razumievanje i prije poznatih ali našim predkom nejasnih spomenika. Vi znate, da sravnjivanjem državnih uredaba, sačuvanih u pisanih zakonih kod svih slovinskih naroda, na dalje prispodabljanjem narodnih običaja, priča i pjesama, nastaju pred nasima očima nove nauke. Pa onda da znanost jedino kod Hrvata i Srba, kod dviju polovica jednoga naroda, ide drugim putem!

Uzdržimo, visoko štovana gospodo akademici! i na dalje taj smjer u našem zavodu, dobro znajući, da znanost ujedinjuje a ne ciepa; da duševno i književno jedinstvo Hrvata i Srba, a i drugih južnih Slovena, ako je moguće, jest „kategoričan imperativ“ za njihov obstanak kano narodne i prosvjetne osebine, navlastito pogledom na velike prosvietljene narode, koji ih okružuju. Danas je moć prosvjeti tolika, da raztvara narodne osebine, ako ove ne umiedu je usvojiti. Onu misao, gospodo! koju je kist našega umjetnika na ovoj velikoj slici, kod koje se danas sakupiste, toli živahno predstavio, neka naša jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti svojim trudom i na dalje izvadja na polju nauke, u korist ne samo naše narodnje nego i sveobće prosvjete.

LISTAK.

Ne možemo se dosta naradovati liepoj istini, da je vrli poznavalac naše knjige, Miklošićev učenik, a dosadanji ravnatelj gornje gimnazije vinkovačke, g. Franjo Petračić imenovan ravnateljem gornje gimnazije zagrebačke. To je ono, što napredku naše knjige treba, to je ono, što smo u br. 43. našega lista natuknuli i tajom naslutili! S toga nam je takodjer milo, što se naš akademik g. Torbar makar i stradajući nije dao iz Zagreba, dok eto pravda i pravica božja ne dade, te je i on kao ravnatelj zagrebačke gornje realke opet uzpostavljen. Slava onomu, koji je to uzmogao!

Livadićeva nova skladba. G. Ferdo Livadić samoborski, velezaslužni naš narodni glasbenik-starina, star sedamdeset i četiri godine, uglasbi slavopievku Velimira Gaja pod nadpisom: „Svietlomu banu Ivanu Mažuraniću“, koja je u ovdješnjih novinah ugledala sviet. Bilo bi željeti, da se ova skladba, koju je g. L. na dva načina uglasbio, tiskom priobći rodoljubivomu našemu obćinstvu.

Digitized by Google

Repertoir hrvatskoga kazališta od 6. do 15. prosinca. Kazališna uprava izdala je za prvu polu mjeseca prosinca sliedeći red predstava. 6. pr. „Rigoletto“ (prvi put.) 7. pr. „Divljan“ (Wildfeuer) od Halma (prvi put.) 8. pr. „Izabella Orsini.“ 9. pr. „Rigoletto“ 10. pr. „Svatbeno putovanje“ i „Junaci“ 11. pr. „Boysijska vještica“ 12. „Mladi muž“ (młady mąż) od Korzeniovskog (prvi put.) 13. pr. „Rigoletto.“ 14. pr. „Sestra Tereza“ 15. pr. „Rigoletto.

— Čujemo, da će kazališna uprava opet angažovati g. Kašmana kao baritona. To bi vrlo mudro bilo, to je dapače absolutno potrebno. Pribavit nam Kašmana i odpustit gčnu. Erlesbekovu to je jedini liek, kojim bi se predstave povratit mogle prijašnjemu redu.

Dubrovačka slika M. Angela u Frankfurtu. U „Augsburg. Allg. Zeitung“ od 23. stud. o. g. izvješćuje neki C. T. pod nadpisom „Verschiedenes“ iz Monakova ovo: „Novo iznašasti Michael Angelo. Od pouzdane strane doznajemo, da je u atelieru g. profesora Steinlea u Frankfurtu izložena slika Michael-Angela, koja prijatelje i izpitatelje umjetnina živo zanima. Rečenu sliku posjedovala je do sada jedna ugledna obitelj u Dubrovniku (Dalmaciji), koja ju želi sada prodati. Predstavlja „Pietà“: u polovici je madonna, koja oči i ruke tužno obraća k nebu, u krilu joj Isus s križa snimljen, glavu na stran obratio, izraz podpunoga božanstvenoga mira u bliedom licu, od ne izrečene istine i divnoga utiska. Tvorina dostojna velikoga umjetnika. Angjeli s obijuh strana poduprli božanstvene ruke. Slika je dvie stope visoka a 7 $^1/_2$ široka. Da je ovdje pitanje o pravom izvorniku neumrloga umjetnika, dokazuju listovi M. Angela pisani Viktoru Colonni, u kojih je jednom potanko ova slika opisana a opis sasma odgovara slici, o kojoj je ovdje govor.“ Izvjestitelj obriče, da će potanje progovoriti o slici i nada se, da će taj umjetnički alem-kamen riesiti u buduće koju njemačku sbirku.

Tako monakovski dopisnik u „Augsburgerici“.

Što da mi Hrvati na to reknemo? Daleko veći diel umjetnina, koje su bile u nas, razgrabiše tudjinci. Slika je iz Dubrovnika! Vikli smo obazirati se na Dubrovnik nekim pobožnim čuvstvom, kano na grad, koj je kolievkom naše knjige, i jugoslovjenskom „Atinom“ bio, i koj je do danas od svih gradova na jugu sačuvao najviše značaj slovjenski. Izpovjediti nam je, da smo se smutili i u duši raztužili čitajući onu viest u njemačkom listu. Kako je ova slika iz Dubrovnika došla u njemački Frankfurt a da se nije u nas o tom ništa čulo? Zar štovana obitelj dubrovačka, koja kani ovu sliku prodati, ne znade, da preuzv. g. biskup J. J. Strossmajer kupuje umjetnine, ne za sebe nego za naš narod? Za što nije ona obitelj prije njemu svoje slike ponudila? Po tom oprostit će nam ovu objedu, slutimo, da je u onoj „uglednej“ dubrovačkoj obitelji izumrlo rodoljubno čuvstvo, kojim su se stari „Dubrovčani“ ponosili, tè da joj je stalo samo do toga, ne bi li dobila u inozemstvu koju „krajcaru“ više.

Molimo svoje prijatelje u Dubrovniku, da nas obavieste, što znadu u toj slici.

U ostalom poznato je, da imade Dubrovnik u crkvi dominikanskoj divnu umotvorinu, koja je takodjer pošla od kiste slavnoga Michael Angela, a naručena bi po obitelji knezova Pučića.

Ovom prigodom svraćamo pozornost domaćih vlastnika starih umotvorina, da nam ove sačuvaju domovini i narodu, a ne da obogaćuju i onako bogato inostranstvo. —r—

Dopisnica uredničtva.

Dr. Kr. u V. Vaši članci saobćit će se. Hvala vam. Ne pristajemo uz vašu veledušnu ponudu radi načela. Svim se mora mjeriti jednom mjerom. Pismo će vam to za koj dan razložiti.

G. Dr. J. u Senju. Očekuje se Triglav. Prije mladog ljeta treba ga svakako uvrstit u list.

G. L. V. u Kaniži. Prekrasna bje ona Vaša pjesma: Krajina na razkršću, ta i „Obzor“ ju je preštampao a svatko u nas propitkuje, što je to, da takova bisera od Vas ne donosimo više. Kad Vam je Bog dao, te ste duhom bogati Gavan, Vi se bar kadšto, makar u gluho doba noći sjetite i svojih prijatelja, jer znamo da obdan ne imate kad, a mi se Bogu molimo, kad vam je dao čim, neka Vam skoro nakloni, da imate i kad nasladjivati hrvatska srdca takovim miljem!

Prijatelju u Hrnetiću. Hvala. Upotriebit ćemo i papige i sjenice. Za koj dan primit ćete od nas pismo.

Pjesniku pjesme „U kolo“ i. t. d. O „kolu“ razmišljamo; po svoj prilici ugledat će sviet. Ostale dvie stvarce ne ćemo priobćit. Rad bismo vam odgovorit drugim putem, al ne daju drugi poslovi. Mnogi zahtievaju isto, al vrieme je kratko, skupocjeno. Na pravom ste putu. Vaša čednost dokazuje, da ozbiljski mislite. Imajte vazda pred očima „ars longa, vita brevis.“ Učite marljivo narodne pjesme, al ne samo vanjski lik, kako to mnogi čine. Zaglibite im se u dušu, jer bez toga ne ima hrvatskog pjesničtva. Zato ne treba, da u svojih plodovih oponašate formu narodnih pjesama, nije svatko pjesnik, koj napiše:

Ili grmi il se zemlja trese
Il udara more u mramorje.

Odgovorni urednik **Dr. Franjo Marković.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 50. U Zagrebu dne 13. prosinca 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Zagrebačka Donna Diana. — Vještice. — Šutiti za života — na samrti oprostiti. — Kraljevićka. — **Pouka:** Ocjena Preradovićevih pjesama. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

Dr. Ivan Dežman.

ZAGREBAČKA DONNA DIANA.

Izvorna crtica. (Dalje.)

Jedne nove okolnosti nesmiem prešućeti. Nastala nova tečaja dobih ja jednoga drugara a domaća kći drugaricu, rodicu svoju, Garrinu sestru. Drug je moj, za dvie godine mladji u školah, a za toliko možda stariji u godinah, bio silni mrkonja i veliko bubalo.

Digitized by Google

Sav bi dan gvirio u knjigu i riedko kad na istu šetnju izlazio. Lica i držanja bijaše veoma nemila, zato ga ni za nevolju ne bi pozivali na igru, pa ga ni devetero kola ne bi odvuklo na nju. S njim mi dakle nije treba više ni računati, ali mi je on bio liep izgovor, da moram i ja barem na polak toliko nastojati oko nauka.

Regina Maličeva bijaše poljski cviet — ili kako bi ju drugarice podrugljivo zvale — Land — pomeranža. Nos zakovrčen, lice bucmasto, u svem zaostala i prostoumna, ali srdca dobra i ćudi pitome. Prema Ljubici i Ivki bijaše, što družbenica plemkinjam — jednom riečju njihova pepeljuga. Taj zametak izkresa u srdcu mom iskru sućuti, koju je djevojka, budući dobar i prijazan prama njoj, shvatila kao dokazalo nježnijega čustvovanja. Privijala se uza me, molila, da joj pjesmice prepisuj, u svakoj igri mene drugom birala nimalo svakim kretom ne krijući svojega čustva.

Milo mi bilo odbijati svimi odbijane i zametavane djevojke. Stade šapat od ustiju do ustiju — zloban podsmjeh i gatke te ne bude dugo, da mi brat jednom šećuć u biskupovu vrtu radostno ne izjavi, kako bi to liepo, krasno bilo, da on vjenča Ivku, a ja da mu budem svakom. Nasmjehnuh se... Imadjaše mi ona žalibog rabiti samo sredstvom, da kraljicu udaram na muke.

Premda na izliku, nemarna, s priezorom prateći moje nagnuće kipila je sve od uvriedjena ponosa, što sam voljno primao i uzvraćao dosta prijazno čustva Reginina.

Listovi medjuto učestali, a Ivka se sve više smrkavala na te kvake i opet kvake. Jednom izručiv joj dopisku, pa hćedši se iz one stope udaljiti, sgnječiv list turi ga u žep, pa me drhćuć uhvati za ruke i reče ukornim glasom: A što bježite od mene; — ta ne ću vas ujesti ili ureći.

— Ne bojim se toga, gospodjice; ta vi niti ste zmija, da ujedete, niti vještica, da uričete; ali ja čitam sada Gjorgjićevu Mandaljenu pokornicu, koja je puno neopreznika svojom hitrinom i napravami pritegla, pa nadojiv ih otrovom odbacila od sebe, ali je za to i veliku, velike grešnice dostojnu pokoru činila. — Još se dandanas čudim, odkuda meni mladcu, još ne dozrelu, za onda toliko zgodne i jedke dosjetljivosti. —

— Karlo! činite mi krivo — jako krivo, da me s grešnicom u jedan red svršćujete i na pokoru pozivljete. Vi mi ne poznajete srdca!

— Za tim ja i ne idem, ta kako ću ja i poznati čije srdce, kad ga pjesnici naši zovu bezdno i ponor strašan! Ali toliko znam iz vlastitoga izkustva, da je najmilozvučnija žica njegova smiljenje — a oprostite mojoj prostosrdnosti, od te ja još ne čuh zvuka u vašem. Zašto se ne smilujete prijatelju momu? — I meni se orosiše oči: ne znam, je da li rad Malića ili što sam htio dirnuti u tu strunu njezina srdca...

— Vi me dakle biedite, što ne mogu sliepcu reći da je sliep. Kolikim bih ja sliepcem to isto morala opetovati, — pa koja korist? zvali bi me još okrutnijom.

Niesam joj podpunoma riečim dohvatio smisla. Odoh.

Bijah uzrujan one večeri; dugo sam u postelji nagovieštao, što je ono imalo značiti, koliko će ta sljepota i mene obuhvaćati. Spoticah si, da sam sbilja krivo odsudjivao tu sfingu, koju sam već riešiv joj zagonetku slavodobitno mislio strmoglaviti u more. —

Onih se dana dogodi nešto, što diete ne zaboravlja lahko. Majka moja, ljubljena svim žarom djetinje ljubavi, umre o Miholju. Bješe se već na dobru V. vrlo razboljela, te me onakova u školu dopratila, da se lieči u Zagrebu kroz dva tri tjedna. Kad je već svake nade ne stalo, dade ju otac kući dopremiti, da ju ondje sahrani, kamo je i sam mislio položiti svoje kosti. I sbilja mu se izpuni želja. Na v... groblju počivaju oboje u jednoj grobnici: jedan lies na drugom, na propelu jedna ploča s napisom pod drugom. — Prije nego će utrnuti ova opet jedna iskra božanske vatre, dobih dopust i odputovah s najstarijim bratom odvjetnikom u V. Mati je silnu muku mučila, kao što joj i sav život, odkada ju pametovah, bijaše ne prekidan lanac bolesti... Prikučih joj se k postelji — samrtnici tiho roneć suze. Mati se okrenu k otcu i šaptne mu mrtvačkim glasom. Po drugih lahko umirem, ali ovoga ću onamo na srdcu ponieti. Gledaj, dragi moj, da bude čovjek od njega. Ti znaš, da sam ga kao mljezimca najvoljela, pa se je i sav uvrgao u mene. Ti znaš, što bih rada bila od njega dočekala. Ja zaridah daveć se plačem, koj mi je vrelom prsnuo iz zaruljenih očiju. Tišahu me, šutkahu. A majka će dobra: Dajte mu plakati, bit će mu laglje na srdcu kao što i meni grde ove vrele suze. Vidim, da me je srdačno ljubio.

Izdahnu drugo jutro. Ne mogoh vjerovati, da je umrla, kad sam ju na odru vidio. Do onda još ne vidjeh nikoga mrtva od onda. O kako rado vjeruju djeca, da im roditelji ne će — ne mogu umrieti! Ne bojah se je ništa. Često ju dodjoh motriti i u kasno doba noći bijaše mi uza nju, kao da je još živa i da samo dug tvrd san boravi.

Zakopasmo ju i ja se vratim s crnim trakom oko biela nova klobuka.

Oplakivah ju dugo, često bi se zaklonio u zabit i zaplakivao se suzami, jaukom. Susjedi pitali gospodaricu, zašto joj djak toliko plače.

Prvi četvrtak, odkako se vratih, sjedjah u sjenici vrtnoj, a na koljenu mi Gun-

Digitized by Google

dulićeve. „Suze sina razmetnoga“, otvorene kod kitice:

Ah ni'e život ljudski drugo,
Neg smućeno jedno more,
Neg splav jedna, ku u dugo
Biju vali kao gore;
I sred ovieh netom tmina
Čoek se rodi, mriet počima!

Oborih glavu: suze se sipale curkom na stihove. Oh koliko sam želio umrieti; kako sam žalio, što me djetetom opasno bolovala smrt k sebi ne prigrnu: sad bih s majkom bio gore, gdje nema više boli. Niti vidjeh što, ni čuh. Na jednom me lagan lik probudi. Okrenem se — bješe Ivka.

— Vi plačete dobru majku: o da vam ju mogu oživiti. Ali prestanite: eto vidite koj mjesec a možda već za kakav kratak tjedan bit ćemo plačidruzi — srodnici. Moj otac boluje, a ja se bojim, da mu nije bolest od priebola. Onda ćemo se medjusobno tješiti. A sada otarite već jednom suze.

Ali ja umjesto da joj posluhnem nagovor, zalijem još silnijim prudom suza i procvilim. Udušiv tek u neke suze promucam: Oh, dobra dušo, ne mogu je zaboraviti niti je dosta oplakati. O da znate, koliko me ljubljaše, kako milovaše! Zvala bi me boljom svojom nadom, naplatom za sve trudove svoje i muke. Kako mi još djetetu prigladjivaše svietlu plavu kosu, a ja bih od taštine metnuo njenu bielu noćnu kapicu na glavu pak joj posmješljivo govorio: evo majko tvoje najmladje kćeri! A onda me ljubko ukoravajuć za tu djetinju nestašnost privijaše njedrima govoreći: Uči samo dobro, da se ne moram jednoč sramiti tobom. I ja sam jako učio. Nu gle već eto druge godine, što sam počeo smetati s uma zlatnu joj nauku. Ne miriše mi više knjiga kao negda, ljuto li to negdje gore majku boli!

— O ta vam je knjiga, dragi prijatelju, najveće milje; ne budite krivični i prama sebi, kao što ste prama meni.

I zaboli me srdce, što sam ovomu dobromu biću — kako mnijah krivicu nanio, pa kako bijaše u sućuti liepa, jedva se trgoh, da joj ne padnem oko vrata. Bio sam uzkoleban u svojoj stalnosti... Nema pogibeljnije potajnice od sažali...

U to se sve više širio krug Ivkinih obožavalaca. Iste se godine otvorila ili obnovila pjevačnica (Singschule), kamo se nekoliko mojih saučenika i Ivka upisala. Prijatelj se moj Stjepko Sučević rodio za pjevača: imao krasan, zvučan tenor; pa da mu ne budu prosti roditelji voljeli ga vidjeti kod oltara nego li na nesigurnih komedijaških daskah, on bi danas valjda slavio slavu svjetskoga pjevača.. Puno u njega uz dobar sluh bilo naravskoga dara za pjevanje; brzo nauči najljepše arije iz Ernanija, Norme, Belizara i drugih tada u nas jedino pjevanih opera. Dolažaše počesto k meni.

Morade nam pjevati uz pratnju bud Ivkinu bud Ljubičinu čas Ernanijevu „Come rugiada al' sespite“ i „Vieni meco sol di rose“ čas Norminu cavatinu: „Casta diva“, a najradje i najuzhićenije bi pjevao i opet pjevao „Oh tu che l' alma adora, Vieni la mia vita infiora!“ Učismo one godine i nas dvojica talijanski pa smo ponešto i razumjeli i on što je pjevao i ja koj sam slušao. Ne mogoh si protumačiti u inače veoma flegmatična dječaka onaj živi kries očiju i ono toli lahko upravo beznaporno izvadjanje najviših glasova čistim srebrnim zvukom. Pjevaše i drugda liepo, ali barem na oko s puno više napora: uz Ivkinu pratnju prhao mu je glas kao liet lahkokrila, strelohitra sokola u visine nebeske. A da si još mogao vidjeti onu plahost i zabunu, gorućim rumencem lica izdavanu, kad bi ga Ivka opet i opet molećim pogledom pozvala, da pjeva Ernanijev: Oh tu che l' alma adora! Meni je to udarilo doskora u oči, i već je proždrljivi gavran počeo sumnjom i podozrievom kljuvati po srdcu; nu najviše sam ja svojih sumavanja odbijao na naravsku stidljivost i neokretnost prijatelja, koj još nije imao prilike kretati se u puno u nježnijem kolu.

Nu ne bude dugo, sumnje se moje razpršiše u gotovu istinu — Stjepko bijaše zaljubljen u našu kraljicu! Oda mi ga drugi naš prijatelj Cido Kraljić, koj je s njim učio pjevati i vrlo ugodan ali nešto slabiji lirički tenor imao. Uvreba ih jednom prije pjevanja, kako je naš flegmatik živahno rukama kretao, svoga se srdca i njene ručice hvatao.

Dakle i opet jedna žrtva pade na žrtveniku njezine toli mnogim neodoljive zamamljivosti! Čudno je, ali opet ne smiem tajiti — u srdcu mi se počelo zametati donda još ne ćućeno čustvo ljubomora.

Stjepko se ljutio na Cida: ali doskora kucnu i za njega čas žudjene osvete. Došav na Ivanje k meni uze me u vrtu pod ruku i privinu se otajstveno šaptati. — Znaš li liepu novinu? Moj vrebalac pao u mrežu — uloviv se u pruglo. Kraljić je strastno zaljubljen; a da znaš u koga?.. U one stope pogodih. — Tà u koga van u kraljicu?! — Zadebah ga nastavi mi odkrivati tajnu, kako joj šiljaše pametar (Stammblatt) tako žarkovitih stihova, da niesam mogao vjerovati te su iz njegova pera i srdca provrli. To je sama vatra, sam spaljujući plamen! Saletih ga i on mi sa suzom bistricom u očijuh prizna, da ljubi djevojku, kojoj nije moći odoljeti dražesti. Ali imam ja još jačih svjedoka! Danas mi ga sama Ivka odala, da joj je izručajući pametarku tako vatreno, burno upravo izjavio čuvstva, kako se nikad ne bi bila nadala od onako mirna i krotka mladića. Klečeć da ju je saletio zaklinjat za njezinu ljubav, a ona da ga

*

Digitized by Google

je neizvjestnim odgovorom podigla na noge. Tako je i sa mnom uradila, kako si čuo; i mene je njemu izdala, samo što je meni ostala dužna odgovor. Oh to je zmija, koja se krije za milovidim, mirisavim busom!...

(Dalje sliedi.)

VJEŠTICE.

Spjevao ***.

Bolan bjednik leži logom,
Upale mu crne oči,
Već u grobu s jednom nogom
S udesom se svojim boči:

„Udesu mi gorki, zlobni,
Daj mi barem za čas mira,
Bar nadobi pokoj grobni
Iza vražjih tvojih hirâ.“

Bolan bjednik leži logom,
Žut i suh se ledom koči,
Rado bi se mirit s Bogom:
„Daj po popa, diete, skoči!“

Dodje popo, starac siedi,
Blag i dobar božji sluga,
Besjeda mu zlata vriedi,
Nema njemu ravna druga.

„Što je jadni nevoljniče?“
„Zlo je, zlo je, na opako;
Vrag za mojom dušom riče,
A već sviet je meni pakô!

Vještice me muče, gnjetu,
Snom se kriepe ljudi drugi,
San je momu izvor smetu,
San je samo smet mi dugi.

Gle, već četa dojahala
Na omelih i na metlah
Krezuba im gledaj zjala,
Tamne oči vražjeg svjetla.

U nemani strašne, divlje
U čas jedan pretvore se,
Ciktê, šiču sve to življe,
Na mene se cere, kese.

Gle, od one strašna, grda
Prisojkinja posta zmija,
Puna ieda, puna srda,
Na grud mi se veće svija.

Repom šiba, glavu koči,
Srdce mrzne nje mrzlinom,
U me peri biesne oči
I paluca jezičinom.

Nada mnom se u čas stvore
Gadna rila, gnjusne šape,
Već me gaze, dave, more,
Ne staje mi, jaoh, sape.

A sve k jednu, ko za plaću
Nakaznice groktat zinu:
Izdao si svoju braću,
Izdao si domovinu!“

„Strašna ti je to grehota,
Kaj se, sinko!“ — reče popo,
Al se bjednik cičeć smota:
„Prekasno je, ja sam propo!“

U tren taj ga zmija zakla
Bojeći se valjda mnogo,
Sluga božji da bi pakla
Izdajicu spasit mogo.

Starac popo od tog hipa
Češće, ljuće grmljet voli,
Na izdajstvo striele sipa,
Pak se vazda Bogu moli:

„Dragi Bože, izkorieni
U mog roda crna lica,
Ne daj više vidjet meni
Grdih roda izdajica!“

ŠUTITI ZA ŽIVOTA — NA SAMRTI OPROSTITI!

Priporiedka Fernande Caballero-vke. Pr. Gj. Š. B—čki.

Neobično se čudovište vidi u napučenom gradu M*, čudovište svakom strancu zanjerno, a domaćim ni vriedno, da okom nanj svrnu; bit će valjda, jer se ga već do sita nagledaše. Usred najživlje ulice velikoga prometnoga grada stoji vam kuća da Bog oslobodi pusta, zalupanih vrata i zatvorenih prozora. Kad ju zagledaš, srdce ti se sgraža i čudno te se dojimlje ta nenadana pustoš, tim čudnije, što uz ostale liepe i kićene kuće baš ružno pristaje. Njoj se s desna i lieva jedna kuća diže do druge, svaka biela kan da je od mramora i na svakoj rešetke i shodovi raznimi mastmi izšarani. Mrko se željezo rešetaka hoćeš nećeš moralo zagrnuti svježim proljetnim zelenilom raznolika cvieća,

Digitized by Google

štono je bila za rešetkami u crvenih loncih poredano... Uz gjurgjinku, ljiljan i čednu sunčanicu cvala tuj ponosna ali bezmirisna kamelija, a divni klinčac, taj pravcati španjolac medju cvećem, oborio se uz rešetke, kano da su ga liepe glavičice od preobilna kâda zaboljele. Za prozori vide se spušteni sitneni zastori, što dolaze iz Kine, a na njih ciela jata naslikanih onih bajnih ptičica, o kojih bi rekao: rajska su dječica, a kuće zasadjeni vrtovi, po kojih tumaraju.

A ona pusta kuća sa svojim garavim zidovljem, zahrdjalimi rešetkami i zalupanimi balvani — hu, kakva je to grozna slika i prilika prokletstva i smrti! Samo sa shoda lepeću još krpe od pribijena oglasa, što ga je vjetar i kiša raztrgala i budući ga vlastnik po svoj prilici nehćio novim zamieniti, ostadoše krpe lepećuće i s njihova se lepetanja ta pustoš još pustijom čini. Kako tiha, mirna i turobna medju svojimi kićenimi susjedami stoji, mogli bismo ju prispodobiti mrtvačkoj glavi medju dviema kitama cvieća.

U jednoj onih liepih kuća slavilo se krstno ime i mladjahna gospodja množ svojih gostiju ljubezno dočekivala, te sa svakim po koju milu progovorila.

Sad će upitati nekoga gospodina, koj je bio nedaleko od njezine sofe sio: — Nieste dakle jošte našli stana?

— Niesam, senoro, odvrati stranac, ovdje nedavna tek nadošao; mnoge mi već ponudilo, al' ovaj mi je obitelji pretiesan, onaj nepovoljan ili opet na neugodnu mjestu, a moja žena, riedko izlazi, pak mi svojski naručila, da gledam kuću na povoljnom mjestu i ugodljivom vidiku.

— Dà, dà pučanstvo se množi, jagma je velika, i težko je već priličan stan naći, progovori netko od gostiju.

— Ali dopustite, sennoro, iduć upravo k vam, vidjeh praznu kuću do vaše, koja bi mi gotovo pristala, a vi mi o njoj ni rieči ne rekoste, nastavi stranac.

— Pravo imate, njoj se niti ne domislih, odgovori gospodja: nu mi smo privikli, da tu kuću medju mrtve brojimo, pak se nemojte ni malo čuditi, da sam ju zaboravila.

— Medju mrtve? mislite možda, gospodjo, kano da je više ne ima? upita začudjeni stranac.

— Dà, ne ima je, jerbo nitko u njoj ne stanuje; mrtva je budući je nitko ne će da oživi.

— A zašto? Možda se hoće već da poruši?

— Nipošto, dapače rekla bih, da je još nova.

— Je li možda ružna i nesgodna?

— Nije, lje; nego je pristala i vrlo udobna.

— Možda je tko u njoj od sušice umro?

— Koliko ja pamtim, nije... Uz to bi takav strah bio pretjeran — prava utvora. Prebieli zidove, premaži drvo, kako se to poslije svake kužne bolesti čini i možeš opet mirno u svakoj takovoj kući stanovati, čim iz nje kužna mrtvaca iznesu.

— Zašto dakle za Boga ne će nitko u toj kući da stanuje?.. Ili možda ima u njoj strašila? pridoda stranac smiešeć se.

— Pogodiste! zakrši mu smieh gospodja.

— Pak takova šta velite vi meni uzkos prosvietljenomu devetnaestomu vieku, koj se jagmi za tim, da bude prost i čist od svake namišljene utvore.

— Velju, dragi moj gospodine, jer ono, što se u toj kući prividja, strašilo je i sablast zločina, a takove sablasti nije mogla da raztjera ni prosvjeta a nit ona uzaludna jagma za tim, da si čovjek ničega ne utvara. U toj se kući slučilo grozno ubojstvo.

— Dopuštam, primetnut će stranac, da je to sgrozilo one, što za onda življahu, kano i svojtu ubijenikovu; ali vrieme prolazi, pak ja ne pojmim, zašto da se takova kuća još i sada zapušta? Koliko je tomu vremena prošlo?

— Šest godina.

— Onda se čudim, sennoro, što kuća još pustom stoji, akoprem nije kriva, što se u njoj ubojstvo sgodilo; tim se više čudim, što to biva u vrieme, kakvo živimo, kadno ljudi riedko kada zašto drugo mare nego li za svoju dobit i korist.

— Što ćete, moj gospodine? pridoda domaćica, kad smo mi ovdje prosvjetom daleko valjda zaostali i njezine se bistre vode slabo napojili? Nu s ružna umorstva, nedužne ubijenice — bila to sirota, mirna i krotna starica — i s toga, što se ubiocu nikada u trag nije došlo, ostalo nam mjesto, gdje se je taj zločin sgodio, groznim i strašnim, koja se grozota s vremenom u toliko povećala, što ne ima nikoga, koj bi mario to mjesto riešiti prokletstva, kojim ga udarilo sbog ne osvećene krvi.

Pusta ova kuća prilikuje pečatu na otajnom pismu, što će ga jednom Bog otvoriti, ako ne pred svjetskim, a to sigurno pred onim sudom, gdje on — sudi.

U to unišli novi gosti i zakršili daljni razgovor. Nu stranac ne mogao više znaličnosti odoljeti, pak zato dodje poslije nekoliko dana s tvrdom namjerom, da i opet zametne rieč o pustoj kući.

Pošto je prijatljivu domaćicu milo pozdravio, zaprede govor ovako:

— Sennoro, čudno će vam se vidjeti, da vam dotuživam, al' me živa mori želja, da što više saznam ob umorstvu, o kojem se onomad razgovarasmo, i koje mora da je strašno bilo, kad mu niti vrieme, taj Saturno, koj isto kamenje izieda, nije moglo pomesti traga.

Digitized by Google

— Rado ću vam kazati sve, što znam; i to ne će biti više, nego što i svatko drugi u našem narodu znade, odvrati gospodja. Ali se bojim, da vam cieli taj slučaj ne će biti toliko groznim, koliko je bio svim nam u onaj mah, kad se je prigodio. Mnogo je već tomu vremena prošlo, sâm nieste bili svjedok, a ja vam ne ću moći onako vjerno svu grozotu na oči iznieti.

Desetak je tomu godina, što se neki četnik sa svojom gospodjom, trojom ne doraslom dječicom i s punicom u toj kući nastanio. Bio je to kavalir od oka: kavalirski se nosio i kavalirski je hodio. Kako je sa svojom mladom, ponešto priprostom ženčicom milo postupao i kuću liepo vodio, mislio bi čovjek, sretna je to i složna obitelj. Gospodja četnikovica prilikovala krotkoj golubici i bila sretna, i zadovoljna, da ima toli krasna muža, i da je mati toli mile dječice, kojih s očiju nije puštala. Živa je bila slika onim uzornim ženam, koje mare tek za ono, što im kano kćerim, majkam i suprugam pristaje. Stara je gospodja bila, kakono vele, tiha i čudna mukotrpnica. Dobra kano dobar dan u godini sprovodila je svoj mirni život stranom u crkvi, moleć se za one, koje milovaše, stranom u kući, hvaleć i slaveć one, kojim se moljaše.

Majka i kći imadjahu u nekom malenom seocu kućicu i nešto zemalja, s toga ih prozvalo seljankami; nu ja sam kod njih vazda nalazila onu slobodnu uljudnost, što izvire iz prostodušna srdca, te u svem pošteno i kriepostno živovanje, a pristaju li ta svojstva seljankam, to po gotovu nije nesreća, nego upravo čast biti takovom seljankom.

Ja bi slabo na to pazila, kako ih je dragi sviet razčinjao, meni je godila ona tiha spokojnost i sreća u toj priprostoj obitelji. Nekako sam neosjetice uzmilovala vriedna i marna muža, krotku i čednu gospodju, kojoj je više bilo do njezinih vrlina, nego li do svjetskih razkošja, a poštene napokon i blage starice, kojoj usta tek mile rieči i molitvice šaptahu, tko da ne obljubi? Moglo bi biti, da je ova sreća uza sve vrline i kriepostí vendar prevelika bila, te nije mogla na tom svietu uztrajati, gdje i najbolji često zaborave nebo, kad im zemlja život zasladi. Neko mi jutro pade u sobu služkinja sva prestrašena i zasopljena.

— Što je, Manuelo? pitah ju začudjena. —

— O sennoro, velika se, grozna se nesreća sbila. — — —

— Ali gdje? Što se sbilo? Daj govori!

— Noćaske... Tamo u kući... ne mojte se preplašiti, sennoro!

— Ne ću, ne. Samo reci, što je!

— Umrla stara gospodja.

— Umrla?

— Dà, sennoro, ubio ju netko... nožem zaklao!

— Maria Santissima! vrisnem prestrašena. Kako to? Zar su razbojnici u kuću uvalili?

— Moguće; ali ipak se ništa pravo ne zna.

— Tako je i bilo, nastavi pripoviedalica. Ono jutro izadje iz kuće sluga, koj je spavao u predkućju. Vrata od ulice bijahu zatvorena, kako ih je on bio sinoćke zatvorio. S ulice dakle nije mogao ubilac uvaliti. Nu vrativ se s toga, ne malo se začudi, što su vrata od dvorišta tek prislonjena, te mu ih nije trebao nitko otvarati, da unidje u hodnik. Još se više začudi, našav, da je bistra inače voda u zdenčanom kopanju crvena! A tko da izreče, koliko se tek začudi, kadno vidje na zidu više skalina otisnutu krvavu ruku.

Možda se je smaglilo ubiocu, silazećemu niz skaline, kad je vidio, da je čovječjom krvlju omašten, pak se nesretnik morao na zid prisloniti i tako ostaviti trag, da se krivac laglje pronadje?

Sav u čudu uzpne se sluga u gornji kat kuće sve za krvavim tragom, koj mu kano ruka osvetnica pokazivaše, gdje se zlo djelo počinilo. Dodje tako do zabitne, polutamne sobice na nutarnjem kraju kuće. Bila to sobica stare gospodje. U sobi procurila podom krv sve do vrata i još uviek žitka i topla, kano da čuva iz blieda tiela silom izagnani život. A tielo bijaše na postelji razkolačenih od smrtne stiske očiju; lieva se ruka oborila niz postelju, blieda i ledena kano da je od voska; gotov znak, da je nesretna starica — mrtva.

Sluga viknu od užasa i poteče k svojoj gospodi, a grozno je zaista, što su ti nesretnici morali gledati! Uboga se kći sruši na tle kano da ju je striela oborila. Četnik, blied i uznemiren, znao je ipak što mu je taj čas učiniti i dade zatvoriti vrata od ulice, kamo se bila sletila silna svjetina, i pošalje po sudca. Ali sudac ne nadje nigdje ništa do niema mrtvaca; pregledaše rane i nadjoše, da je starica zaklana, ali tko ju je zaklao, Bog bi ga znao. Ubiocu nigdje ma baš nikakova traga i što je još najčudnije, o nikom se nije moglo pravo posumnjati. Sluga je spavao u predkućju preko dvorišta. Vrata od hodnika zatvarala su se samo iz nutra, a ova je vrata našao sluga u jutro otvorena; ubilac se je dakle morao sinoć u hodnik uvući ili preko krova unići. Nu ovo je posljednje bilo nevjerojatno, dapače ne moguće; jerbo je kuća prizidana mojoj i kući grofice S***. Služkinja je te noći pirovala kod svoje sestre, kako to svi svatovi posvjedočiše. Drugi je pako sluga bio u bolnici, niti se mogao iz postelje maknuti. Zatvoriše doduše onoga slugu i slu-

Digitized by Google

žkinju, nu oboje bude naskoro opet na slobodu pušteno.

Koli je grozno i strašno bilo to umorstvo, lasno ćete otuda prosuditi, što je ubogi sluga pošten Malorkanac od same misli, da se je o njem posumnjalo, pamet izgubio i moradoše ga iz tamnice odvesti u ludnicu. Služkinja pako nije se takodjer mogla posvema otresti sumnje, nitko ju ne hćede uzeti u službu, zaručnik ju zapusti i tako se od sramote i jada razopači i pogine.

A grad ostao sav u najvećem čudu. Sud se ne mogao nigdje ni da bi čega dokopati. Zlotvor ostade strašnom tajnom.

Tajni zločin veliku probudjuje grozu, koja sve više raste kano i strah u tami. Sve je vapilo za osvetom, i sudac je već bio mahnuo mačem, a ne našao, koga da sasieče. Tako ostade obći vapaj za osvetom zaludan, jer si je osvetu po svoj prilici zadržao Bog; riečju, krivac niti se onda, niti kasnije nije pronašao a niti će se ikada pronaći.

— A kamo ga četnik sa svojom obitelju? zapita stranac, duboko dirnut od ne nadane pripoviedke. I njemu se sada kuća, malko prvo bez dovoljna uzroka zapuštena, pretvorila mjestom tajne groze.

— Vi znadete, odgovori mu smiešeć se gospodja, da nam Španjolkam inozemci vele, da smo prenagle i da malo promišljamo, nego radimo i činimo, kako nas srdce u prvi mah zanosi. Kano prava dakle Španjolka pobrzah k svojim nesretnim susjedom, čim se je sudac iz kuće udaljio, da čim pripomognem ili barem utješim.

Nikada ne ću zaboraviti što sam tuj vidjela! Tako me se dojmilo, da sam pometnula posljednje čedo, koje mi je Bog podielio. Mrtvo tielo ležaše još u sobi, niesi ga doduše vidio, ali si ga osjećao; zrak je bio zadušen, sva kuća krvlju zaudarala. Voda u zdenčanoj kopanji ostala crvena, premda je bez prestanka čiste vode dotjecalo, ali ova kano da se ne hćela s onom krvavom izpremiešati. Činilo se, kano da jedna kap nedužno prolivene krvi može čitav zdenac za uviek okrvaviti, kao što može dušu za sve vieke opoganiti.

Jadna je moja susjeda toliko milovala nesretnu svoju majčicu, da je od ljute boli zaniemila i nemilo se previjala. Čim uoči mene, malko se razabra, rieč joj se vrati, briznu plakati i nekako se činilo, kan da joj razcvieljenoj odlanulo. Suprug njezin stajaše kano od kamena; krv mu se u žilah zaledila, tako je bio blied u licu a ustne mu grčevito sklopljene.

Nesretnu ženicu povedoh sa sobom i kod mene je tako dugo bivala, dok joj supruga nekamo drugamo ne premjestiše. A onda odoše daleko na ladanje, jer ne mogahu nikako ostati tuj, gdje jih toliko grozna nesreća snašla.

— A s bog čega umorilo sirotu staricu? pitaše stranac.

— Bit će, da ju valjda porobiše, odvrati gospodja. Kakono izreče kći pred sudom, digla joj mati dan prije kod javnoga notara poveću svotu novca; pala dakle i na njega težka sumnja i premda se ništa nije moglo dokazati, dobra mu i poštena glasa ipak ne stade. Težka, svoj istini prilična sumnja često putî više hudi dobru glasu, nego li samo dokazano zlo djelo. Zločinac se može izpričati i braniti a što je najviše: može se pokazati i zavrieditì, da mu se oprosti, jer Bog nije samo sebi to pridržao, nego je i ljudem zapovjedio, da oproste.

— Pravo imate, gospodjo, pridoda stranac. Sasvim je naravno, da moramo blagi biti prema onomu, koga je kazna dostigla, dočim smo ne smiljeno oštri prema ne osvećenomu zločinu. Nu jeste li kasnije što čula o svojih jadnih susjedih?

— Čula sam, da im je ondje dobro, kamo su se preselili. Četnik se izvojničio, nu zato ipak ne prekrstio ruku, nego sveudilj marljivo i svojski radio, pak mu i rad dobro za rukom pošao, jerbo je sada najuglednijim žiteljem onog mjestanca. Postao je načelnikom, zastupnikom na zemaljskom saboru i Bog bi ga znao, kakvim sve gospodinom. A četnikovica svedjer sretno i zadovoljno življela u krugu svoje dječice.

— Prokletinja dakle zla čina ostala samo na kući, a iz srdaca ju izbrisalo vrieme! reče stranac uz tihi posmjeh.

— Kuća je ostala žigosana zločinom, a u srdcih bol se ublažila. Nijedna bol ne vjekuje na tom svietu; tako je odredio onaj, koj zna, što je za nas ponajbolje. Svakim jutarnjim suncem zaboravljamo na večernje, a svaki pupoljak, što milu svoju glavicu jutarnjemu sunašcu razkriva, goni nam s pameti sinoć uvenulu ružu. Vrieme je neprozirna koprena, za njom se sve gubi, oh, bez ote zàboravi, koja je nam ljudem ono, što je cvieću jutarnja rosica, zlo bi nam se i tužno u životu godilo! — Nu što ste smislili? — Hoćete li se u pustoj kući nastaniti? — Baš bi mi godilo, da neugodna ta pustoš opet oživi i da se tako zadnji trag crne sjene izbriše.

— Hvala vam, senoro, što mi laskate, da bi po meni ta pustoš oko vas opet oživljela, ali mi se nikako ne da u tu prokletu kuću. Čedo sam doduše prosvietljenoga vieka, ali me njegov realizam nije sasvime otupio; još imam nešto ćutljiva srdca, pak budući je ta kuća jedini ćuvar gadna zločina, koj istoga krivca znade, nek ostane pusta i svojom groznom tajnom osamljena, kako bi i sve one, što si dušu kukavicu zločinom okaljaše, družtvo ljudsko zapustiti i osamiti moralo.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

KRALJEVIĆKA.

Španjolska narodna romanca. Preveo I T.

U vrtu je kraljevićka
Uvojke si zlatne prosu,
Te si liepa, te si divna
Zlatnim češljem češlja kosu.
Zirnu okom križem mora,
Vidje ladju pokraj žala,
Vidje na njoj kapetana,
Kad je ladja uz kraj stala.
„Dobri, morski kapetane,
Nosiš li mi glas od druga
Vidje li ga, gdje sin božji
Namuči se mukâ, tugâ!“
Dašto, gospo, vidjeh mnogo
Vitezova znanih dobro,
Koje li je obilježje,
Oružje li drug ti obro?
„Bjelcu mu je zlatno sedlo,
Sunce sjaje, štit mu gdjeno,
A u ruci u vis strši
Koplje krstom nakićeno.“
Na kom ta su obilježja,
Toga smače nekrst kleti,
Pogibe ti kao junak,
A junaka ja osvetih.
„Jaoh meni! obudovljeh,
Jad mi srdce steže, lomi,
A od triuh svojih kćerî
Još ni jedne ne udomih.
A, senóro, što bi dala
Da ti vratim druga mila?
„Dala bi ti srebra, zlata
Kog u mene ima sila.“
Ne treba mi srebra, zlata,
Ne hvata me za tienu tuga,
Kazuj, što bi još mi dala
Da ti vratim mila druga?
„Dala bi ti i tri stupe,
Sto ih imam u kotaru
Jedna sitnî začin-koru,
Dvie mi tanki keten taru.“
Ne treba mi triuh stupa,
Niesu za me nepokojna,
Kazuj, što bi drugo dala,
Da ti vratim mila vojna?
„Sag bi dala, što ga satkah
I izvezoh suhim zlatom.“
Ne treba mi toga saga,
Pak ti hvala daru na tom,
Već mi kazuj, da ga vratim,
Kojom ćeš mi platit platom?
„Sve tri moje liepe kćeri
Dala bi ti mjesto dara,
Dvie ih neka oblače te,
Nek te služe gospodara,
Najmladja ih, najljepša ih
Nek ti bude viernom drugom.“
Ne treba mi tvojih kćeri,
Poslužen sam svojim slugom;
Al da vojna sad dovedem,
Što bi drugo dala, kaži?
„Drugo ništa nemam dati,
Nit od mene ti ne traži!“
Tebe sámu daj mi, gospo,
Ti si dar mi ponajdraži!
„Sram te bilo, bud si vitez,
A poželjet bud me smjede,
Vi ga sluge prihvatite,
Te ga vežte i niz grede
Neka konj ga vuče vrtom,
Kopitom ga nek raznese.
Što stojite, vierne sluge?
Poslušajte, žurite se!“
Prsten s tobom prepolovih,
Sedam u njem kamenova;
Gdje je, drugo, tvoja pola?
Moja ti je evo ova!
„Mnoge li ti godinice
Napatih se, nažalostih,
A što si me ustrašio,
Neka, druže, Bog ti prosti!“

POUKA.

Ocjena Preradovićevih pjesama.

Od Dra. F. M.

(Konac.)

Druga dramatična pjesma Preradovićeva jest Kraljević Marko. Ovo nije kao „Vladimir i Kosara“ gradjena prema realističnim zahtjevom pozorišta; u svom sadanjem obliku težko bi se dala prikazivati bez veličajnih sceničnih sredstva. Prvi joj, alegorični dio: Razgovor i dogovor, zahtievao bi za dostojno prikazivanje sav scenični mechanizam, kako ga imadu samo najveća operna i baletna glumišta; a drugi dio: Slutnja i izpunjaj, premda je više nego li prvi realističan, ipak ima i alegoričnih prizora, a razpada se na dvadeset i dvie prizorne slike: sve te tolike promjene mogle bi se na pozornici bez uštrba za pjesničku djelatnost drame prikazati samo izvrstnim sceničnim aparatom. Nu ako ta pjesan i nije lahka za prikazivanje, ona je podpuna dramatična cjelina, svi joj dielovi u savezu, svi se u cielost jednu svijaju. Glede ideje i sceničnoga oblika mogla bi se morda uvrstiti u tako zvane misterije. Ovu vrst pozna dubrovačko dramatično pjesničtvo; Mickiević u svojih predavanjih oblik misterije smatra za jedini pravi oblik slavenske

Digitized by Google

uzor-drame. Preradović je evo takov oblik izabrao, a za veleumnu svoju ideju nije valjda prikladnije forme ni mogao naći. Ipak, kako čujemo, nije bio zadovoljan sadanjom formom Kraljevića Marka, koj je ovakov, kakov jest, pisan negdje oko petdesete godine; pjesnik je uviek kašnje smišljao promieniti i usavršiti ovu svoju dramatičnu pjesan, u kojoj se reć bi usredotočuje sva njegva rodoljubna, naučna i pjesnička sila.

Preradoviću, komu je sva duša jednom željom gorila, željom, da pripomogne spasu naroda svoga, komu se sve misli sticahu u toj jednoj domoljubnoj, morao se nametnuti narodni mythus o Kraljeviću Marku za pjesnički priedmet. Tražeći uviek, kao neki Arhimed rodoljublja, onu točku, s koje bi se mogao pokrenuti rod naš, a ne nalazeći te točke ni u prosveti sveobćoj, mnogim trovom natrunjenoj, ni u svojstvih naroda svoga, nesložnoga, i nemarom te mnogim moralnim zlom zažarenoga: pjesnik je našao tu točku u narodnoj vjeri u Kraljevića Marka. Ako je sve narodu propalo, ako je razdrobljen na sijaset mrvicâ: jedna spasonosna velika misao ostala mu, koja prosieva kroz sav život svega naroda po svih mu stranah, misao: da će ustati Kraljević Marko. Kako može ustati, kako se može izbaviti narod, to je htio pjesnik ovom svojom dramom prikazati. Doista, uzvišenijega priedmeta hrvatskomu pjesniku nema; s toga se i razumie, zašto je pjesnik do kraja svoga uviek umovao o tom priedmetu. Žalibože, te nije svojih osnova izveo, ni išta o njih zabilježio. Nu i u ovom obliku „Kraljević-Marka“ neprecjenjiv je dar pjesnikov, veleumno djelo, koje, da se naroda našega kosne kako bi moglo, mnogo bi pripomoglo izpunjaju zaživotne težnje pjesnikove, to jest složnomu spasu naroda našega.

Držeći se točno sâme pjesni, razvit ćemo sadržaj njezin, uz po koju opazku, koja bi mogla razumljivanju pripomoći.

I. dio: Razgovor i dogovor. Samo duh može podići i osloboditi propali narod; duhom se pripravlja sloboda, duhom mora najprije narod svojim postati, onda se tek može i tvarno osloboditi. Sasvim je dakle razložno pjesnik svoju ideju, kako će se narod izbaviti, počeo izvoditi prizorom u svietu duševnom, u krugu vilinskom na Velebitu. Tu pred dvore vilinske dolazi duh slovinski, te vilam povieda svoju, majkom Slavom naloženu zadaću, da uzkrisi Kraljevica Marka, jer samo tako će i narod uzkrisiti. Velikomu činu hoće se velika sila, a najveća će nastat sila od pomanjih, kad ih sloga u jednu sjedini. Zato duh slovinski vapi Bogu, da pošalje slogu. Sloga silazi i sjedinjuje sve vile riečmi: k jednoj misli duh uzneste, k jednom činu dajte ruke! Ali se proti slogi javlja glas pakla, duh tudjinstva, duh izdajstva, duh nehajstva, duh nesloge. Vile se zastraše od paklenih silâ, — što će biti? Duh ih slovinski tješi: bit će veća naša slava u pobjedi; jer Bog i sva narav vilam je i duhu slovinskomu u pomoć. To javljaju razni glasovi naravi: gore nude sa svojih vrhova nebeske striele za oružje, polja se nude za bojište i za groblje dušmansko, šume će svoju zvjerad, mora svoje nemani na dušmana naslati; rieke će jazove medj braćom natrpati, njive će svojom slamom šažgati gamad zloće; vjetri će svu zemlju očistiti starog jada, oblaci lonjom tudji smrad izagnat, povjetarce glasnikom vilinskim biti; magla će padat pred očima, vrela će se pretvarat u krv u junačkih žilah, rosa će kapi znoja bez broja razplodjivat, trava bojne konje pâsti; bilje će liečit, jablan voće svoje, sokole izabrane sa sebe stresat, javor će se guslami oglasit, koje mu u deblu bdiju, jela će biti uzor, po kojem će si junak dievu birati; lovor će resiti uzvišene glave, cvieće će hram nove slave vjenčati, bršljan nadu uz srdce privijati; lastavica će sretan dan navieštati, kukavica od nesgode odvraćati, slavulj pjevat pjesan ljubavi i mira, a gavran će od žrtava, palih slavi, donosit krv u kljunu, da se živi njom zakunu! Javiv se tako pojedince, svi se glasovi naravi slože u veličanstven sbor te pjevaju: ne bojte se! u naravi vaš je štit: što po naravi biti mora, svakojako to će bit! Slogom ujedinjeni, glasom sve prirode osigurani za svoj uspjeh, odlučuju duh slovinski i vile narodne izvodit slavno djelo: uzkrisit Kraljevića Marka i s njim narod svoj. Ali zadaća im je nekako zagonetna; po narodnom bo samo duhu uzkrsnuti Marko može, a po Marku samo može uzdignut se duh narodni. Duh slovinski odgoneta tu zagonetnu zadaću ovako. Kad se uzdigne u narodu junak, koj će, skupiv u svom duhu sve vrline svoga naroda, posvetiv sve sile svoje narodnoj sreći, pošav za slavom svojom u slavi narodnoj, svakim sredstvom krepko djelovati, da narodni duh probudi: tad će taj junak probuditi Marka, a po njem duh narodni. Ali gdje će se naći taj junak? Taj može biti samo onakovo ljudsko čedo, koje je vilinskim mliekom zadojeno. Vila planinkinja zna takova mladića čista srdca, dobre volje, krepka duha, ljubeća narod svoj i težeća za slavom njegovom; taj je mladić nahod, vila ga djetetom prije dvaest lieta našla izstavljena u šumi i svojim ga mliekom zadojila. Toga će mladića pozvati u dvore vilinske, vile će ga uzgojit svetoj svrsi i rukovodit ga, da izvrši želju duha slovinskoga, želju narodnih vila i želju naroda svoga. Udesiv tako način, kako će se probuditi Marko, pjeva duh slovinski unapried; veseli se rode, ustati će Marko, stoj krepko uz njega, strašan će se boj orit, ne boj se u boju, ne broj kaplji krvi: čela znoj biti će ta krv.

Digitized by Google

Što se je u duševnom svietu odlučilo; što su duh slovinski i vile narodne, slogom ujedinjene, samim naravnim zakonom za uspjeh osigurane, sumovale: to se izvodi u II. dielu: Slutnja i izpunjaj. Svi se prizori ovoga diela sbivaju u Bosni, osim 21. koj je na obali jadranskoga mora, i zadnjega to jest 22., koj se sgadja na Kosovu polju. Svi ovi prizori u podpunom su savezu misli; niesu doduše svigdje u dramatičnom savezu, kakav se danas za pozorištnu dramu traži; savez im je više epski. Kao tako zvane slike pozorištne redaju se ti prizori jedan za drugim, a da ne sliedi baš nuždno jedan iz drugoga; slied je njihov svigdje vremen, ali nije svigdje uzročan. Nu ipak ima u njih toliko uzročnoga slieda, i razvoja dramatičnoga, da na koncu nekojih čin do stanovitoga odlučnoga momenta dospieva, te bi se tuj mogao aktni konac načiniti. Tako bi se mogao I. akt završiti 4. prizorom, II. prizorom 11., III. prizorom 15., IV. prizorom 19., a odavle do konca bio bi V. akt. Sama mogućnost takove razdiobe kaže već sobom, da je dramatični čin ipak razvijen po glavnih mu značajnih momentih, to jest da ima tuj expozicija, napredak, vršak, peripetita i katastrofa, svakoj ovih momenata po jednim aktom razvijen. Ovo se zato tuj spominje, što taj dramatični razvoj nije u prvi mah baš očevidan.

Junak je drame nahod Stevan, gojenče vilinsko, o kojem smo namjenu vilinsku čuli na koncu I. diela; on će, vodjen vilinskim svjetom, uzkrisiti Marka i narod. Vršenje te njegove zadaće, borba pomoćnika mu i protivnika narodnih, uspjeh, stradanje i konačna pobjeda junaka: to se prikazuje ovim II. dielom.

Bosanske odnošaje, usred kojih se uzdiže idealni junak Stevan, opisao je pjesnik realističnom potankošću. Označio je sva tri tamošnja razreda: seljanina, trgovca, gospodara Turčina, u karakterističnih osobah, Stanko Vatrenić i Timotija Osvetić prikazuju dobra svojstva bosanskoga seljaka; Stanko je brižan poljodjelac, valjan domaćina i suprug, ljubezan otac, čestita duša jednom riečju. Takav je i Timotija, u koga je osim toga iztaknuo pjesnik veliku ćutljivost naroda našega, koja uvredu svetinjâ ljudskih krvavom osvetom osvetiti hoće, bio uvrednik makar tko. Uz njih stoji čestiti pop Rade, koj, srdcem dobar seljanin, duha je ipak prosvjetljenijega te je vrstan shvaćati viša narodna pitanja; kao božji vjestnik tješi nesretne, prieči zlo, gdje može, a, jednom upućen, pristaje svom dušom uz svoj narod. Nasta i Anka pokazuju krieposti Bosanke žene. U najvećoj opreci proti ovim ćudorednim, prostodušnim seljakom stoji Zvierić, bogat trgovac, bezdušan samoživac, prezirnik i dušmanin svoga naroda, varalica i razbludnik; on je prošao naobražne krajeve, te misli, da je u njih višu prosvjetu, koja da se u nemoralnosti sebičnoj sastoji, naučio. Njegov sljedbenik je krčmar Vaso. I on je bio čestit čovjek, dok nije ovamo došao Zvierić te okužio svojom sebičnom naukom krčmara, komu novac lahko postaje prvom svetinjom. Izopačeni Zvierićevim družtvom krčmar truje narod, mameći ga na pijanstvo vjeresijom, da ga po ovoj samo to više oguliti može. Ljenjivci seljani, Ćiro i Lovro, lahko se na tu meku nameče, te postaju robovi svoje strasti, robovi svoga vjeresijaša Vase, prilizavice njegove, i skloni na svaku opačinu. Kako Zvierić, tako si je i Vasin sin Mile kao djak sveučilištni spreo cieli tobože učeni sustav nemorala i sebičnosti, koji on, u sjajno načelo kosmopolitstva i materijalnoga napredka zamatajući, smisli narodu kao novi evangelij predavati. Franjo Zlodonja, Zvierićev sluga, pravi je gori sluga lošeg gospodara; ortak i pomoćnik Zvierićevih razbludnih opačina, namakne se napokon za gospodara gospodaru svomu. — Turski siloviti značaj prikazan je u paši Hasanu. Kao neka sveza izmedj naroda i vilinskoga svieta jest sliepac guslar Avram, koji pjesmom svojom u narodu drži budnom vjeru u Marka Kraljevića. Zato i jest Preradović njegovom osobom započeo prvi prizor II. diela: sliepac pjevač spaja s vilinskim svietom I. diela realni ljudski sviet II. diela.

Pjesnik je prikazao narodni život i običaje u nekoliko karakterističnih momenata. Tako je prvi prizor slika proštenja (sbora). Tu je sliepac sa svojom sljepačkom pjesmom, svojimi dosietkami, svojom junačkom pjesmom o ustavšem Kraljeviću Marku; tu se igra i pjeva kolo, u pjesmi poskočnici (oblikom romanci) izvodi se dogodjaj iz života, to jest pripovieda se kako Anka svoga dragoga Stevana zalud čeka i čeka, tom pjesmom podaje ujedno pjesnik na vrlo originalan način jedan dio expozicije svoje drame. U drugom prizoru slušamo po šumi pjesmu polaznika s proštenja, pjesmu, koju je duh slovinski na koncu I. diela zapjevao, o ustanku Kraljevića Marka: ovo je osim ostalih jedna, kopča, koja drži II. dio uz I. Tako je evo nevidnim putem prošao izum i naum vilinski u narod, te ovoj šumom na sve strane kliče: oj, oj, ustati će Marko Kraljeviću! Doista je pjesnik ovim prizorom veoma karakteristični momenat narodnoga života prikazao. Nenarodni Zvierić slušajući sa svih strana jeku pjesme narodne, pokazuje ovdje prvi sukob narodne ideje sa samoživstvom. Treći prizor pokazuje veselje i humoristični razgovor naroda uz vino pod sjenicom krčmara Vase. I raznoliko praznovjerje narodno, vjeru i vile, razgovore oko posla domaćega i poljskoga, žalost na groblju, žestok inat hrpe ljudî, u kôm se odmahhvata za nož; dangubu i klevetanje u krčmi — i. t. d. prikazuje u nekih prizorih pjesnik, da poda živu sliku naroda.

Digitized by Google

Usred takova naroda ustaje Stevan kao predteča Kraljevića Marka. Ne zna mu se za rod; ljudska majka nije ga odgojila, već vila. S njezinim mliekom sva prošlost naroda prelila se u njegovu dušu. Tako ga nije mogla uzgojiti smrtna majka. Tim se Stevan javlja kao neka vrlunaravna osoba; nu pravo uzamši, pjesnik je alegorički njegovim vilenjačtvom htio kazati to, da je duh narodnoga pjesničtva ona sila, koja će proizvesti apostola narodnoga spasa. Stevan, premda kao nahod, odgojenik i učenik vilâ uzdignut nad svoj narod, spaja se sa dobrim elementom njegovim. On je zaručnik Anke, kćeri čestitih seljakâ Stanka i Naste. Nekud ga za dugo ne stalo; sviet povieda, da su ga vidjeli, kako je s vilom otišao. Stevan to povieda i sâm svojoj Anci na povratku svome s vilinskoga dvora na Velebitu; povieda joj, kako je prije nekoliko godina pristupila k njemu vila u Banskom lugu, gdje je pastirovao u službi Ankina otca, te ga pozvala u dvore vilinske, znajući ga od djetinstva, da je srdca junačkoga i rodoljubnoga; on joj kaže svoje zvanje, na koje ga vila uputila: probuditi narodnu sviest, i složiti sve jugoslovinstvo; tako da će probuditi Kraljevića Marka. I narodu povieda Stevan, da je u istinu medj vilami bio; vile su ga naučile, rod svoj ljubiti i žrtvovati mu žiće svoje do zadnje kapi krvi; vile da su ga nadarile čvrstom voljom svakoga se dobroga sredstva prihvaviti, da usreći rod svoj. Narod odmah nudi priliku Stevanu, da pokaže svoju silu i volju usrećiti narod. U Banskoj pećini imadu po narodnom poviedanju tri lagva, u kojih je silno blago zabravano, a ne mogu se lagvi otvoriti, van nekim biljem, koga nijedan čovjek ne zna. Zna li ga Stevan, neka otvori lagve, neka silnim blagom usreći narod. Stevan obeća, da hoće. Taj se glas po svem narodu pročuje. Ćiro i ostala družba zlih ljudi u selu, Vaso krčmar, Franjo, Zvierićev sluga, vesele se, kako će se vilenjak osramotit. Silna svjetina slegne se na uročeno vrieme oko Banske pećine. Igra i pjeva se kolo, sviet se raduje svojoj nadanoj sreći, silnomu blagu svojih pradjedova. Stevan izvadi to blago: plug, motiku i lopatu. Sviet jadan ne razumie, koliko je to blago, prevaren se zlovolji. Sad Stevan razlaže svoju ideju, ujedno stožernu misao ciele drame. Poljodjelski život, to je praotaca sačuvano blago, to je jedini uvjet prave sreće. Zemlja sve svoje blago daje onomu, koj joj u radnji ljubav pokaže. S poljodjelskim životom spaja se umjetnost, čednost, mir, zadovoljstvo. Novac pako otrov je ljudskoga plemena. Pohlepa za njim glavno je pokretalo naobraženoga svieta, koj, iznutra pun truleža, samo s vana se lašti. Neka se narod čvrsto drži svoga temelja, blaženoga poljodjelskoga života; na tom temelju neka ne prima tudjega zla, nego neka svoje vrline sam sobom razvija; neka se drži svojih običaja, koji čuvaju domaće krieposti; neka sačuva svoju jednostavnu ali krasnu nošnju narodnu, svoju žarku ćud, svoj junački jezik, svoje pjesme, uspomene narodne prošlosti; tako neka narod „po svome vlastitom značaju k osobitom savršenstvu teži“. Da se to postigne, treba jeknokrvnomu narodu jedinstvo, bratska ljubav i sloga. Tada, kad bude „jedan narod sam po sebi čili, ustati će Kraljeviću Marko“. Silna svjetina, koja se tu sgrnula, ne razumie toga; ona je došla po novac, ne po nauku. Svi svi se razidju, samo najplemenitije duše iz naroda ostaju uz Stevana: Stanko, Timotija i pop Rade. Ova trojica, „jedna čista srdca u nečistom vieku“, zakunu se sa Stevanom, da će biti četiri apostola za četiri strane svoga naroda; Stanko će ići u Krbavu i Dalmaciju, Timotija u Srbiju i Bugarsku, Rade će ostati u Bosni, a Stevan će u Hrvatsku. Ovi će apostoli propoviedat narodu ovu nauku: „nek u sebi traži silu svoju, ne u tudjem opakom siljenju; nek po sebi naobražuje se, ne po tudjoj izopačenosti; nek slobodno otvoreno čelo ne potulji pod zaslon skriljaka; neka jezik svoje mile majke ne stidi se govorit pred svietom“. Ako im uspije trud, moći će uzkliknuti: ustao je Kraljeviću Marko!

Propovjednikom narodnoga evangelija, koj ima pobiti izopačenost tudjinsku, opre se na prvom koraku ta izopačenost, najprije sistematičnim govorom, onda izdajničkim tvorom. Vase krčmara sin Mile, sveučilištni djak, razlaže popu Radi evangelij materijalizma. Moralni zakoni ne vriede ništa; vriedi samo materijalni, obrtni napredak. Alfa i omega toga evangelija je: para. Pop Rade veli, da je ta para sa svojimi strojevi, (željeznicom i. t. d.) pasja para, otrovna para našemu narodu. Držeći taj svjetski materijalni napredak za ubitačan narodu svomu, postavlja Rade proti evangeliju materijalizma Stevanov narodni evangelij: Naš narod ima se na svoj osobit način naobrazivat i oplemenjivat svoje liepe stare običaje, svoj slavni materinski jezik, svoje blage domaće krieposti. Druge naobraženosti nek se narod kani. Ipak priznaje Rade, da se narod naš može od drugih učiti, ali samo nek se dobru uči, te mudro odabiruć samo dobre strane tudje naobraženosti prihvaća. Protivnik Mile drži, da u naroda našega nijedne dobre klice nema, iz koje bi se što razviti moglo; zato će Mile, „komu je kao naobraženomu čovjeku cieli sviet rod a sva zemlja domovina, ustati kao prorok ovomu narodu, pokazat će mu put naobraženosti, put jedini sreće: satrt će mu narodnost, ali će ga zato udomiti u velikoj porodici naobraženoga svieta“. Pop Rade se nada, da će sila narodnja poraziti materijalistično kozmopolitstvo te narodnu indivi-

Digitized by Google

dualnost spasiti. — Što je evo Mile u teoriji naučao, to je Zvierić sa svojimi opakimi ljudmi, praktično izvodio: tek je svojom razbludnom napastju nagnao Ružu, Timotijinu kćer, na samoubojstvo, sa svojimi ortaci zasieda opet Anci, kćeri Stankovoj a zaručnici Stevanovij. S tima viestima dolazeć k popu Radi Timotija i Stanko, te našav tu Milu, otjeraju ga kao narodnoga odmetnika, mrzeć ga i kao druga svomu zlotvoru Zvieriću.

Sbog ove uvrede vrši Mile svoje materijalistično apostolstvo turskim denuncijanstvom. Ide Zvierić te naputi, da ide Stevana paši tužit kao buntovnika; proti njemu da će svjedočiti pred pašom otac Vaso i drugi, koji su kod Banske pećine govor Stevanov slušali. Zvierić se rado toga demuncijanstva laća, da može razstaviti Stevana od Anke, kojoj razbludnik Zvierić zasieda. Dok se Stevan, pop Rade, Stanko i Timotija prije razlazka svoga na Ružinu grobu zavjeruju, da će za svrhom svojom, koju sad Bogu preporučuju, svaki ići sabranom silom duše, uztrajnošću do kraja: već je izdajstvo objesilo nada njima Damoklov mač. Stevana uhitiše Turci i na sud ga dovukoše; tuže ga kao buntovnika Zvierić, Vaso, Lovro i ostala Vasina družba. Zalud se Stevan brani: paša ga sudi na smrt. Medjutim je postigla kazna i Zvierića; porazila ga najprije Ankina kriepost, a onda ga bezdušni sluga mu Franjo lišio svega dobra, iztjerao ga iz kuće, davši mu birati izmedj takova prosjačtva i smrti, kojom mu iz bliza prieti Timotija, osvetnik kćeri svoje Ruže. Stevan u tamnici ctme se očajavanju s neuspjeha svoga tom nadom, da će po božjoj volji bar njegova krv, škronuv na lice spavajućega naroda, probuditi narod. Iz tamnice mu nema izlaza; čudotvorno bilje je izgubio. Ali ga vila izbavlja iz tamnice i šilje ga na Urvinu planinu. Ćiro ga vidi kako iz tamnice bježi te čuvši od Stevana, opraštajućega dosadanjemu izdajici i ne pomišljajućega na daljne izdajstvo, da bježi na Urvinu, zamisli i opet pokazati izbavnika narodnjega a posinka svoga. Paša udari veliku ucjenu na Stevanovu glavu; jadni puk ide u potjeru, da proda svoga spasitelja za kukavni novac. Na Urvini planini samotan Stevan očajava; zna da mu je poginuti; nikoja duša iz naroda ne će mu pomoći, jer ga narod ne razumio. A prijatelji njegovi Bog zna gdje su! Tu na grobu Kraljevića Marka ginut je Stevanu, izdanomu samim narodom; ne će se ustat Marko, dok je izdajica u narodu. Dok je Stevan u tom očajavanju, eto Ćire kako dovodi na Stevana turske stražare. U skrajnjem sdvojenju, u silnoj želji, da „bar krvlju jednog izdajice popečati kraj života svoga“, lati se Stevan Markove sablje, proviruće iz groba mu, te vapi: Marko! pust' mi sablju svoju! Mojim glasom cieli rod tvoj vapi.“ Turski kadija, Ćiru iz potaje probodši, da ne dieli s kaurinom plaće, srne sa stražari na Stevana; ali u taj mah izpukne Stevan Markovu sablju, nagrobni kamen pukne, a Marko izskoči na šarcu iz groba kličuć: „Ustao je Kraljeviću Marko.“ Stevan je svoju zadaću izpunio.

Po svem narodu ču se glas taj iz Bosne: ustao je Kraljeviću Marko. Uz obalu jadranskoga mora čuše ga u vilinskoj pjesmi ribari; pastiri ga čuše, seljani ga čuše. Sav slovinski se narod probudio te hrli na iztok, na Kosovo polje, da se osveti. I tudjinska gospoda na obali jadranskoj moraju, buduć slabija, pristati uz narod i njegov novi pokret.

Na Kosovu polju pojave se Marko Kraljević sa Stevanom. Marko izreče, da ga je prosvjeta slovinska, duh slovinski probudio. Marko će sdružiti razciepljeno jugoslovinstvo, on će ga oteti tudjinskih veriga. Ovo mu je prva briga, zato je došao na Kosovo; ovdje ima uzkrsnuti sloboda, gdje ju je Branko prodao. Duh Brankovićev niče pred Marka; kajuć se s izdajstva, prosi smilovanja. Marko ga odtjera s Kosova; složna braća idu sad ovamo, sad ne treba tu duha izdajničkoga. Pop Rade dovodi Marku vojsku Bošnjaka. Bošnjaci zapjevaju pjesmu na slavu Marku kao kolovodji u slovinskom kolu. Marko se prima kolovodstva toga — tim se svršuje drama.

Čitatelj će lahko naslućivati razne točke u razvitku drame, koje su mogle pjesnika nukati da razmišlja, kako bi ih promienio. Morda je pjesnik kanio značaje Zvierića i Franje, kao nežive alegorije zla, individualnimi crtami oživiti; morda ga je dogovor nečovjeka Zvierića sa djevicom Ankom (prizor 17.) vriedjao; morda je smišljao pjesnik skladnije složiti alegorični elemenat drame s realističnim; morda je posve drugčiji osnov svojoj drami snovao. Žalibože ništa o tom ne znamo; nu sigurno uvidjamo, da je ipak i ovako drama posve savezna cjelina, u kojoj ima prekrasnih dielova.

Moglo bi se pričiniti, da se Kraljević Marko na koncu 20. prizora pojavlja kao neki deus ex machina; nu njegov pojav sasvim je razložan. Marko je simbol svoga naroda, alegorija narodne sile; u onom času, kad narodni apostol Stevan ima poginuti od izdajnika, u tom času sdvojnom mora se po čudorednom zakonu sva narodna sila pokrenuti i uz Stevana saviti; Stevan ne može poginuti, sva sila naroda stiče se u tom času u njem: Marko Kraljević ustaje. Ovako alegorički shvaćajući taj momenat, moramo pojav Kraljevića Marka, ako se on i prikazuje s gledišta realistične drame kao deus ex machina, priznavati kao posve razložan, motiviran.

U narodnom programu, koga kazuje pjesnik na usta apostola narodnih Stevana i popa Rade, zanimljivo je, da se sasvim odsudjuje tehnička i obrtna prosvjeta, a poljodjelstvo

Digitized by Google

kao temelj narodne naobrazbe postavlja. Jugoslovinsku zajednicu i posve samoniklu prosvjetu hoće pjesnik, slažuć se u tom s najprosvjetljenijimi narodnimi umovi, vršnjaci svojimi. Poljodjelskomu životu pako prisudjuju onoliku vriednost i mnogi narodno-gospodarski umnici ruski, n. p. Herzen, a sva ta nauka u savezu je s nazori Rousseau-vljevimi. Ovaj je svu prosvjetu i naobraženost držao za izopačenost, te je zahtievao, da se sva ta tobožnja prosvjeta poruši, a ljudstvo da se na prvobitno, narodno stanje povrati. Politični ideal njegov bijaše prema tim načelom: sloboda i jednakost u pravoj demokraciji. — Ove misli odsievaju se u narodnom evangeliju junaka Stevana, a, kako se ovdje odatle zaključiti smie, i pjesnika našega. Dramatična ova pjesan poglavito je po ovoj stožernoj svojoj veleumnoj misli vriedna, da bude na srdcu narodu našemu.

I glede pjesničke tehnike je „Marko Kraljević“ veleumno djelo. Poput Shakespeara pjesnik je u II. dielu rabio prozu za prozaične momente, a pjesnički slog (deseterac) samo za strastvenije i plemenitije. U junačkoj pjesmi sliepca Avrama izvrstno je pogodjen narodni slog, što svjedoče osobito udesno na narodnu rabljeni ukrasni epiteti, pripodobe i hyperbole, kao značajne osebine narodnoga epskoga sloga; isto je tako pogodjen narodni slog u obiju pjesmah „Kola“, od kojih je prva (u 1. prizoru) liepa romanca narodne kompozicije. Inače se pjesnik, gdje izvodi narodnim desetercem plemenitije misli i čuvstva silnija, umjetničkim slogom služi, rabeći svu ukrasu poetičnih slika i retoričnih figura, te se najpače metaforom uzdiže njegov slog nad jednostavni narodni. Tim umjetničkim slogom iztiču se sva mjesta, gdje govori Stevan; osobito je liepo izveden njegov glavni govor narodu (11. prizor), zatim monolog u tamnici, (prizor 19.) i monolog na Urvini planini (prizor 20.); ova dva posljednja puna su krasnih metafora i krepkih retoričnih figura. Gdje je čuvstvo mirnije, tu se pjesnik formalnoj jednostavnosti narodne pjesme primiče; gdje je čuvstvo više uzrujano, tu je i pjesnikov izraz umjetniji: retoričan i metaforičan. Ovaj tanki njegov ukus glede raznolikosti sloga vidja se na primjer, kad se prispodobi Ankin monolog na početku 4. prizora, s onim na početku 17. Vriedno je spomenuti silnu hyperbolu, kojom razjareni paša kori tamničara, što nije Stevanova bjega zapriečio. „Zašto nisi dušu izvadio iz tiela si, i njom bravu svezo!“ Doista Shakespearova snaga! — Nada sve pako krasan je pjesničkom slikovitošću i uzhitom sav prvi, alegorični dio, najpače su umjetnički savršene personifikacije raznih naravnih priedmeta i pojava. Samo ćemo navesti dvie; gore kažu: naše glave, sniegom biele, dokučuju neba striele, et' oružja vašoj ruci; a gavran kaže: od žrtava, palih slavi, donosit ću krv u kljunu, da se živi njoj zakunu!

Svojom idejom i svojim umjetničkim oblikom, ako ga i sâm pjesnik nije savršenim smatrao, sigurno će „Marko Kraljević“ uznositi narodne gledaoce, kad im se u dostojnom sjaju prikaže; a to bude, kad bude narod sretan.

Ideja „Kraljevića Marka“ najuzvišenija je i najnarodnija od svih, što ih je pjesnik izpjevao. Pjesnik ju je spjevao, da ju narod izvodi: to će tek biti dostojna ocjena pjesnikova.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

(Dalje.)

Da nam dramatične predstave budu savršene, hoće se prije svega vremena, da glumci uzmognu uvježbat koj klasičan komad, ne samo na pozorištu čestimi pokusi, već i kod kuće pravim razglabanjem uloge. A glumačke naše sile, bar prve, pošle su hvale vriednim putem, da rade karkterisat uloge. Al komadi ne uspievaju vazda, kako bi mogli. Zašto? Dva su tomu razloga. Uprava odlučila je svaki dan davat predstave — premda toga ne čini. To je, reklo se što mu drago, suviše. Da je operna družina stalna, da naša opera ima obilan repertoir bilo bi možda moguće, al uz nesigurne odnošaje naše opere nije nikako. O tom smo više puti obilnije govorili, šta bi trebalo, šta li ne bi. Nu žalibože badava tratimo rieči, opomene kritike ostaju glas vapijućega u pustinji, i ako se poslje mirne ocjene pojavi kakov prigovor, sve se to smatra „otrovom“ i „jedom. Sto puti rekosmo: Stegnite operno osoblje, al gledajte, da bude stalnim i vještim; ne pjevajte nam opera, koje već na pamet znamo. Samo tim načinom stvara se operni repertoir — dakle čemu pjevačice à la Erlesbek? Ljudi, što misle, da je veći dohodak, kad se više predstava daje, varaju se, jer za parter i zatvorene stolice samo jedno, za lože dva obćinstva imamo; ako se kroz nedelju daje samo 5—6 predstava, neće bit prihod manji nego da se dade sedam predstava, jer će predstave punije biti u zadnjem slučaju. A trošak za više predstava je svakako veći. Uzmite k tomu nered glede parnih i ne parnih predstava, koj je obćinstvu već dozlogrdio, pa je lasno uvidjeti, da tu ne ima sklada, da ne ima sisteme. Kakova je posljedica svega toga? Repertoir se mienja

Digitized by Google

ne prestano, kadkad upravo bez potrebe (n. pr. radi skandinavskih pjevačica 4 puta za nekoliko dana); glumci ne znaju, šta da uče. Dramatično družtvo prikaže jedan komad vrlo dobro, družtvo održalo pobjedu, sad da se priprave za drugu predstavu, al na žalost ne može opere biti (radi ne stalnosti osoblja); dakle dramatična predstava „mora“ bit, umoreni glumci troše vrieme u starom komadu pred praznimi klupami, ili moraju radi čestih predstava prebrzo opetovati nov komad opet pred praznimi klupami, komad je mrtav. Ne bacamo krivnje na sve operno osoblje. Svatko znade, što vriedi Zajc kao ravnatelj, svatko će se klanjati g. Grbiću, gji. Lesićevoj i gčni. Neugebauerovoj, svatko će se zadovoljiti s g. Fasbenderom a i našemu sboru ne ima prigovora. Ali mi tražimo manje manifesta a više sisteme, mi zahtievamo, da bude reda, da drama ne bude službenicom opere. Jagma je smrt drame, jer s jagme nastaje površnost i prazno patetično deklamovanje. Toliko mirnih rieči u obće. Prema tim riečim udesit ćemo i svoje kritike. Sada na pose. Dužnost nam je iztaknut od novijih predstava „Zeta gospodina Poiriera“ igrokaz od Augiera; „Brzojav“ šalu po českom Gustava Pflegera; „Osvetu ljubomornoga,“ igrokaz po talijanskom; „Divljana“ dramatičnu pjesan po Halmu. O „Nervoznih“ Sardouovih govorit ćemo prilikom druge predstave. Augier pisac je vrlo cienjen u Franceza. Mi ga poznajemo po komediji „Le fils de Giboyer.“ Nu pred našim občinstvom uspievaju Augierovi komadi slabo. Zašto? Stariji Francezi ovoga vieka Victor Hugo, Scribe, Bayard, Dumas stariji, a noviji Sardou i Dumas fils djeluju svaki u svojoj struci efektom, te razigravaju tako občinstvo, a to se našemu občinstvu mili. Drugčje Augier, razboriti demokratički dramatik. Priedmeti njegovih komedija — ne veselih igara — s veće strane su političko — socijalne naravi (vidi „La bourse“, „Les é frontés“, „Le fils de Giboyer“), striele su mu naperene proti rodjenoj i novčanoj aristokraciji proti royalizmu i bonapartizmu. Čin mu se razvija mirno, logički bez pozorišnih doskočica; karakteri su oštro i na tanko izradjeni, dialog oštrouman. Augier riešava svoje dramatično pitanje kao matematik svoju zadaću. Manje mirno al ponešto srodno mu je pero Oktava Feuilleta. Takovo pisanje slabo se dojima sangvinika, a mi smo u omjer sangvinične ćudi. Nu narav naša i dojam komada na jedan dio našega občinstva ne može dakako biti umjetničkim mjerilom drame. Čin „Poirierova zeta“ pada u dobu Louisa Filipa, gradjanskog kralja, kad se je parižki bourgeois stao sunčat o sjaju srpanjskog priestola, ali sva pripoviedka može valjat od rieči do rieči i za drugo carstvo, što je pisac po svoj prilici i htio. Bogataš gradjanin udade svoju kćer za mlada bezposlena aristokrata. Kći ljubi mladića, mladić ljubi ženu si, al ljubi svoje aristokratičke stranputice t. j. nekakvu groficu, za šalu dakako. Tast daje zato novaca, nadajući se dočepat pairstva, križića, barunije i t. d. al ga prevari nada. Šaranje markeza odkrije se, tast zatvori kesu, radi se o razvodu. Medjutim se nadje junačan plemić „chasseur d' Afrique„ prijatelj markežev, i pošten kramar, prijatelj Poirierov, i jedan i drugi razboriti ljudi, kojim je pošlo za rukom sretno riešiti razmiricu. Lakoumni markez i častoljubivi bourgeois povrate se na pravi put i protivštine izmire se sretno. To je čin.

Komad bijaše dobro uvježban i bio bi bolje prošao, da nije g. Freudenreichu (Poirier) grlo promuklo bilo.

U svem komadu ima samo jedna ženska uloga — Autoinette, kći Poirierova. Gja. Ružička shvatila je podpunoma važnost svoje uloge, kojoj je zadaća spojit protivne socijalne življe. U jedan put prikazala je priprostu ćud u gradjanskom domu uzgojene djevojke i ponos ženski povišen sa saveza s markezom.

G. Jovanović (markez Gaston de Preles) poznat je vještak lakoj konverzaciji francezkih komada. Njegov Gaston bijaše živa, naravska slika mlada plemića bez posla, koj smatra zadatkom svoga života gospodski življeti, komu je srdce kraj sve lakoumnosti vrlo čestito.

Poirier g. Freudenreicha bijaše dobro promišljen i izveden karakter. Prazna taština gradjanskog bogataša, majušna zloba épiciera sve to bijaše nam jasno pred očima; promuklost dakako nije dala g. F. da izvede sve tančine dialoga.

Verdelet g. Mandrovića bila je izvrstna genre-ova slika dobroćudnoga, priprostoga gradjanina, koj nikad ne izlazi iz svoga kola, te smatra sviet hladnim, nepristranim okom.

G. Ban pokazuje u zadnje vrieme znatan napredak, čemu se vrlo veselimo. Svuda se vidi, da se otimlje šabloni. Jošte mu manjka jedno — pravilan govor. Jezik mu se svejednako zapliće. Nu ne grieši samo on u tom obziru.

Vatel, aristokratički kuhač g. Plemenčića bijaše crtina oštra, dobra.

U obće molimo naše glumce, da se okane dialektičnog izgovora i nepravilnog naglasa.

(Dalje sliedi)

Digitized by Google

LISTAK.

— Na čelu današnjeg broja našega lista donosimo poprsje našega Ivana Dežmana. Životopis sliedit će buduće godine, pošto nam prijatelji pokojnika ne poslaše jošte svih traženih podataka. Štioci „Vienca“ mogu po tome prosudit, kakove će slike donosit naš list buduće godine.

Narodno kazalište. Dne 9. prosinca pjevala se prviput hrvatski — talijanski se je naslušasmo do sita — Verdijeva opera „Rigoletto.“ Što prorekosmo, sbilo se. Sve je liepo bilo, i dobro se pjevalo, g. Novak igrao je vrlo dobro, al izdalo ga grlo; on nije za takove partije: Nije g. Novak kriv — već nije mu trebalo dati Rigoletta. Al čemu to i pišemo? Samo jedan prorok ima na svietu, veli Turčin. Dužnost nam je pohvalit g. Zajca i spomenut da su gg. Grbić i Fassbender i gospoje Lesićeva i Neugebauerova (Gilda) kao i sborovi izvrstno riešili svoju zadaću. U buduće neka uprava dade popraviti tekst prije no se tiska. Na pr „Moje žudnje namišljaj (!)“ strašan je nesmisao. „La donna e mobile, qual piuma al vento“ prevedeno je: „Žena je lukava — ko perje jenja“ (!) Opet užasan nesmisao. Libreto ne treba, da bude klasičan, al kako se može takva šta tiskati?

Jugoslavenska akademija. Dne 27. studenoga imala je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti svoju godišnju svečanu sjednicu. Besjedu kojom je predsjednik prečastni g. Franjo Rački pozdravio akademike priobćismo zadnji put. Valja nam jošte po izvješću u kratko nacrtat djelovanje toga znanstvenoga zavoda u godini 1873. Ponajprije da spomenemo radnje razreda filologičko-historičkoga. Fran Kurelac, pravi član priobćio je četiri razprave sadržaja jezikoslovnog i to 1. o glagolu objicere. 2. Mulj govora nespretna i nepodobna 3. koje su rieči u nas za vuhvenike i vuhvenice 4. Brojanica ili drugih deset glagolskih zrnac.

Gjuro Daničić priobći razpravu o nominativu mužkih samostavnika na „o“ i „e“, zatim o historiji komparativa u našem jeziku. Matija Mesić, pravi član opisa poviest od banovanja Petra Berislavića pak do muhačke bitke (1523. — 1526.). Predsjednik dr. Fr. Rački razpravio je znamenito pitanje: „Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost.“ Isti predsjednik razpravi takodjer obširno djelovanje českog arkeologa Erazima Vocela. Pravi član Šime Ljubić protumačio je znameniti spomenik iz dobe hrvatskoga vel. župana Branimira, te opisa život glasovitoga spljetskoga vojvode Hrvoje. Napokon je dr. Pero Matković nastavio opis „bosanskih gora.“ U filozofičko-pravoslavnom razredu imamo zabilježit sliedeće razprave: Dr. B. Petranovića „o pravu nasljedstva u Srba;“ Janka Jurkovića o metafori našega jezika.“ U matematičko — prirodoslovnom razredu napisao je dr. I. Šlosser razpravu o postanku bilinskih sustava, zatim dr. Šime Šubić „o mehaničnoj teoriji toplote.“

Od nečlanova bješe sliedeći sastavci priobćeni putem akademije: Ivana Kukuljevića opis rimske Panonije; prof. Sekulića „iztraživanje sunčane duge“ i „fizika atoma i molekula“; Mije Brašnića, „župe u hrvatskoj državi. za narodne dinastije“; dr. Gjure Pilara: Treće gorje i podloga mu u glinskom Pokuplju. Svi ovi članci bješe priobćeni u akademičkom časopisu „Radu.“

O sebe ugledaše ili će još o. g. ugledat sviet sliedeća djela troškom akademije: Sbornik pravnih običaja dr. Valtazara Bogišića. „Izprave ob uroti bana Petra Zrinjskoga i kneza Frankopana“ od dr. Fr. Račkoga. „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium post annum 1358.“ od Šime Ljubića; „Starina knjiga peta“ iz petroburžkih i berlinskih knjižnica; „Peta knjiga starih hrvatskih pisaca:“ Djela Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića, napokon bude zaključeno, da se izdade sbornik svih izprava iz dobe domaćih hrvatskih kraljeva.

Maleni prostor a i zadatak našega lista ne daju nam, da obširnije o tom velevažnom priedmetu govorimo. Hvale našoj akademiji ne treba, najljepša joj je hvala liepo čislo velevažnih navedenih razprava i diela pa i to, da je naš znanstveni zavod poštovan od svih svojih posestrima ciele Evrope. Samo jednu želju imali bismo izjaviti, a ta ide našu inteligenciju. Želili bismo, da mnogi članovi naše inteligencije ne čuvaju samo liepo vezane spise u svojih ormarih, već da ih i čitaju. Naobraženost ne stiče se samo čitanjem dnevnih novina.

Zvonimirovi krstovi. Svatko zna, koliko su riedki spomenici iz dobe domaćih hrvatskih kraljeva. O tom smo i lani govorili u svojem listu govoreći o Branimirovu nadpisu. Nadat se je, da će se drugomu velevažnomu spomeniuk ući u trag. Kanonik zagrebački i hrvatski pjesnik Tomko Mrnavić (živio u 16. vieku) zabilježio je u svojih zapiscih, da je budući u Rimu, vidio u vatikanskoj blagajni dva srebrna krsta sa glagolskim nadpisom, te da se je, pročitav ih, uvjerio, da polaze od hrvatskoga kralja Dimitra Svinimira ili kako ga obično ne pravo zovemo Zvonimira. Presv. g. Ivan Kukuljević, našavši tu bilježku obratio se odmah u Rim, da našinci te krstove potraže, te ako ih nadju, pošalju fotografički snimak u Zagreb.

Dopisnica uredničtva.

Draganu. „Oj dievo stani“ priobćit ćemo po svoj prilici. Oprostite nam ako promienimo ili premetnemo gdjekoje rieči. Pjesmica bit će gladja.

Digitized by Google

„Želja za slobodom“ na Rieci. Ne varamo li se, jošte ste mladi, jer starački pjevate.

Ljubav gojit za ljepotu
I za stalnu snagu duše,
Al ne nadjoh neg prostotu,
Varke, laži, crne tmuše.

Sviet nije toli crn i opak, al čovjek mora ostati čovjekom i kad pjeva. Pjesma čini nam se predugačka, misli ne redaju se u njoj naravski: Vaša prevarena nada, bura na moru, razbijen brod, nesretna domovina, poziv na slogu, sretna budućnost. Gdjekoje kitice krepke su i plastične, stihovi u njih laki, voljki, gdjegdje zadjoste u krupnu prozu n. pr.

Blaga sreća i veselje
Kitilo je prvu mladost,
Odkad sliedih misli velje
Odbjegnu me svaka radost.

Radite dalje, kraće, jezgrovitije, pa pošljite nam svoje stvari na ogled.

„Sirotče“ u S. Predmet vaše pjesme nije nov. O tom pjevalo je jamačno do sto velikih i malih pjesnika kojekako, a ponajljepše francezki pjesnik Soumet u svojoj „La pauvre fille.“ U vašoj pjesmi ima dvie ponešto pjesničke prispodobe — sve drugo su prozaične sentencije. Forma je slaba, gdjegdje dialektična n. pr. vaši srokovi „htjela“, „vzela“, i „nemila“. Kušajte prozom pisat.

Delimiru ovdje. Poslaste nam „Razstanak Andromake sa Hektorom“ po Omiru. Da štampamo takovih pjesama, vidite po Ovidijevoj tužaljci iz Ponta. Nu ulomak takov mora da čini cjelinu. Što nam poslaste, nije cjelina, pa k tomu je Andromakin prepleten epskim pripoviedanjem. Tražite širi okvir, — da bude slika ciela. Někoji nam se izrazi ne mile n. pr. „držac Egide“ zašto ne „Egidonoša“ prema „štitonoša“. „Odkupni novac“ (ἄποινα) zove se hrvatski „ucjena“ i. t. d.

Poziv na predplatu.

Evo već je protekla peta godina, odkako se „Vienac“ pojavio pred našim svietom, da se o njegovu mirisu za dokolice osladi hrvatska duša, da svaka naška kuća nadje i duševne zabave i pouke na svome jeziku. Dični, veleumni muževi zamisliše liepu misao skupiti sve književnike u jedno kolo na zajedničku radnju, i misao stvori se činom, djelo je uspjelo. U „Viencu“ sastajahu se gotovo svi po izbor stariji i mladji književnici i naše občinstvo živo je prianjalo uzanj. Tko je voljan proučiti našu najnoviju beletrističnu knjigu, ne smie minuti „Vienca“. Nemila sudbina zada evo zadnjih godina tri težke rane našoj knjizi a navlastito „Viencu“. Smrt nam ote zlatna pera Ivana Perkovca, Petra Preradovića i Ivana Dežmana. Taj gubitak omjeriti težko je, teže sada, gdje nam se je svratio poslije žestoke borbe mir u kuću, gdje bi ta čuvena tri imena povratila bila u kolo krasne knjige i one sile, koje su prema rieči „Inter arma silent musae“, djelovale na drugom polju narodnjega napredka. Nu koliko nas je gubitak raztužio, ne ćemo klonuti duhom, izgled tih dičnih pokojnika nuka nas, da se povedemo za sjajnim njihovim primjerom. Brižnici hrvatske liepe knjige primaju „Vienac“ kao svet zapis, da ga čuvaju i goje i nadalje u slast narodu hrvatskomu. Uredničtvo prieći će novom godinom u ruke Augusta Šenoe, koj je od postanka lista bio pomoćnikom, a za posljednje godine suuredniko istoga. Promjene u književnom obziru ne će dakle biti nikakove, pošto uredniku dosadanji pomoćnici navlastito naš dični I. T. i ini odlični književnici, obrekoše svoju dalnju pripomoć. Briga će biti uredničtva, da list ostane vjeran pravcu pokojnika Ivana Perkovca, Ivana Dežmana i vrloga pjesnika dra. Franje Markovića, koj se je odrekao uredničtva, jer je otišo iz Zagreba, da se na znatnijih učilištih Evrope upozna sa najnovijimi rezultati filozofije, te da uspjeh svojih radnja priobći svomu narodu. Novo uredničtvo naumilo je, kao što je i dosele bilo, izključit diletantizam, al će mu biti poglavita skrb, da uvede u našu knjigu nove, mlade sile, u kojih je i dara i vještine. „Vienac“ ne će biti pokušalištem već sjemeništem hrvatske liepe knjige. Osobit pozor svraćat će list i na stranu belestriku i umjetnost. Dionička tiskara mislila je čitaocem „Vienca“ ugoditi time, da se uvrste u list slike, poput sličnih listova inih naroda. Gradiva ima u nas obilna, te će „Vienac“ na pokus donosit prve četvrt godine izvorne slike naših pjesnika, banova, znamenitih u poviesti Hrvata, pokrajina i umjetnina. Da su te slike savršene i ukusne, može se občinstvo uvjeriti po dvima pokusima, koji će se u ovaj i još jedan broj ovoga tečaja uvrstiti. Trošak je slika dakako velik, a „Dionička tiskara“ ne kani povisiti predplatninu. Nu ako se prijavi 1000 stalnih predplatnika početkom godine, izlazit će „Vienac“ kroz cielu godinu sa izvornimi slikami.

Sa ovo nekoliko rieči preporučamo „Vienac“ i pozivljemo občinstvo, da se odazove čim prije našemu pozivu, jer o tom odzivu visi napredak lista.

Uredničtvo „Vienca“.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 51. U Zagrebu dne 20. prosinca 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Zagrebačka Donna Diana. — S Bogom! — Šutiti za života — na samrti oprostiti. — **Pouka:** Ozalj-grad. — Na bledskom jezeru. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

ZAGREBAČKA DONNA DIANA.

Izvorna crtica. (Dalje.)

Prijatelj dovrši a ja sve to na evangjeosku: razmatrah u srdcu svom. Sav ovaj dan bijah nekako neljubak, zaduben u misli, raztresen. Malo što ne zaboravih na večer čestitati Ivki, koja je po navadi došla gospodaričinoj kćeri u pohode nadajući se, da će se tu naći i Stjepko. Ali mi njega ne bje nipošto moguće zadržati, da pjeva onu večer.

U liepoj ružičnoj opravici sievaše podpunom zamamljivošću, a oko ustiju titraše joj tako zadovoljan samo mio posmjeh, kao negdje Tomiridi, kad je Cirovu glavu crvi napojila. Znadjah, što je to imalo reći i poćutih u srdcu toliku ogavost prama godovnici, da sam se, poslije nekolikih sasvim suhoparnih čestitajućih rieči, povukao u svoju sobu izgovoriv se silnim naukom i neodgodnom zadaćom. Na igru se ne dadoh sklonuti. — I sbilja sam počeo izradjivati zadaću, s kojom sam već bio na kraju, kad u sobu stupi — kraljica. Jest prava bijaše to kraljica, tako ponosna, toli sviestna snage svoje! A ona se snizila, i mehkim prosećim glasom zašaptala: — Dakle ja tako malo vriedim, da mi na moj najmiliji dan ne izpunjujete želje!

— O vriedite vi, Ivko, prihvatim ujedljivo, u mnogoga puno... ali vi i sama znate dobro, srdcu se ne da zapoviedati, ono ne podnosi sile. Izaći ću s istinom na polje. Vidite danas je vjenčani dan moje pokojne ljubljene majke. Sjetih se otčeve pripoviesti o njihovu prvom susretu i spoznanju. Ne mogu se svladati; ja sam toli turoban, da mi davno nije moguće na igru pomisliti, na nju pristati. Vam inače ne bih mogao, ne bih smio odbiti molbe.

— Dobro dakle, ne ćemo igrati, budite samo u našem kolu. Vi ste žalostan, ja ću vas razveseliti: odigrat ću vam „La preghiere dela vierge“ ili „La cloche du monastere“, koja vam se dva komada toliko mile.

Pogodi mi u živac. Premda sâm niesam umievalac glasbe, to mi opet svaka živa duša zazuji na zvuk krasne melodije, a za mene niti je bilo niti će biti zanositije od „molitve djevičine“. Koliko put sam sjedeć uz izvodioca ili izvodilicu ove glasbene majstorije, koliko puta i u samotnoj tišini, mjesečnim bjedilom obasjane si sobice kruto žalio samo radi ove jedine skladbe, što sam mladovao u vrieme, kad se je u Zagrebu još malo marilo za svirku, dok se je još tek na dva tri glasovira u njem udaralo. Kolikrat sam u takovoj tišini zaželio biti pjesnikom, da zanositom besjedom izrazim svu onu raznovrstnost, svu bujnost čustva, koja se tom melodijom razlievaju! Ali ja sam svagdanjik: uza me ne sjeda vila!

Kamo vas pjesnici hrvatski: Ivane naš, ti brate Franjo, Auguste;.. te još nikomu ne pade na um, da riečju pohvata i u pjesmu zagrne sva ta čuvstva, što ih je skladalac iz svoga čistoga srdca u glasove prelio. Doista bila bi to zahvalna, vile vaše dostojna radnja. Pak da vas više na jedan mah pokuša isto izpjevati — da vidimo, nagadjamo, dosluđujemo, tko je pogodio misli i ćućenje skladaočevo. Čas je tuj klik radosti, čas jauk borbe i vapaj slike i sdvojnosti, dok se sav taj preplet čustva ne razpline u tihi mirni cilik borbom usavršene, očeličine duše, vriedne svakoj se napasti samozatajom i pobjedom oteti... Ali ne presižem u vaše polje... ako išto može u vas slabi glas moj, stvorite nam skoru takovu pjesan!

Ivka igraše onu večer majstorskom točnošću i lahkoćom: svaki glas bijaše čist, obrubljen punim zvukom. Ja sam sjedio njoj sa strane, da me nije mogao ni cigli teg profila minuti. Činila mi se krasnija nego

Digitized by Google

obično, — kao što je i bila puno ljepše gledana sa strane.

Odigrala molitvu i poslije nekoliko melodičnih sjetnih akorda odkliznula u Zvonce samostansko. Liepo je i ono; ali za mene je puno ljepša molitva. Zamolih ju, da ju još jednom igra. Učini drage volje. Meni se suze samo sipale: jedna sustizala drugu. Srećan, što se već suton počeo hvatati sobom, te me nije moglo vidjeti drugo družtvance, — a ona — ona je igrala; njoj su kajde sapinjale oči...

Kad je doigravala, zamaknem u pobočnu sobu te ne vidjen otrem suze. Igralo se one večeri nije. Jer kad se je svieća na stol doniela, rekoh: Vaš liek je ovaj put izdao; ja sam još puno tužniji nego sam prije bio, ali ova je tuga sladka za mene; ona ne boli. — Ja ne mogu te ne mogu danas igrati?

— Dakle ću opet ja, ali sada, premda je tuga vaša sladka — reče vragoljasto zaškiljiv — igrat ću sada nešto vesela, narodna, odsvirat ću vam vašu dušovoljku: Složno, složno braćo mila po Slaviji slavnoj i Nosim zdravu mišicu i srdce junačko; da, da to je vaša pjesma, jer i u vas je junačko nepredobitno srdce — doda s posmjehom, koj je htio reći: vidjet ću kako još dugo.

Igrala je okretno, prstići su lećeli po tipkah kao munjevna iskra. Zahvalim joj se toplo, i zamolim ju, prije nego ode, da mi i treći put odigra molitvu djevičinu. Nasmija se i uštipno primieti, da će sutradan razpitati po knjižarah i razgledati po katalozih, ne bi li se gdje našla i kakva molitva mladićeva...

— Vi ste vražićak, zaprietih joj se prstom. Glasovi se utopili u zračnom moru i deveta nas ura rastavila.

Niesam slutio, da ću onako spokojno leći. Istinabog odkrih novih čara na kraljici, ali je ugodna glasba izcrpila svu snagu srdca i pruživost mašte. — Nego već si niesam mogao tajiti, da sam svojom borbom na početku konca. Nju je još za malo jedna jedita okolnost, koja je sva srdca mojih saučenika zaokupila, otegnula, izlazak joj odgodila.

Lipnja 16. iste godine bijaše šesta škola silno uzrujana. Sutradan je naš obljubljeni učitelj imao slaviti svoj imendan, a mi ga hćedosmo svakako proslaviti. Usta drug naš Joso, prvi ljubimac učiteljev, medju nami i kaza, da se je već pobrinuo za dostojna pjesnika našemu svečaru — ta svi znate kriesničara našega pa da mu je pjesma krasna izašla. Trošak tiskarski samo da valja medju se podieliti. Ja se sjedeć do svoga prijatelja prvi mašim u žep i izvadim sasvim novu svietlu dvadeseticu sa slikom majke božje. I još se danas ponosim, što sam se požurio prvi donieti taj darak na žrtvenik obće naše ljubavi. Ali i medju nami se našao onaj put Juda jedan, koj je direktoru nemškutaru, s kojim je naš učitelj u postojanu kreševu bio i toga radi od nas još više ljubljen, odao našu namjeru i nam bude zabranjeno pjesmu po staroj navadi dati pod tisak. Ali ljubav je dosjetljiva. Napni se misliti i dogovarati, kako da izvedemo svoju, a opet sa zavidnikom ne dodjemo u prežestoki sukob, koj bi mogao najviše našemu ljubimcu nahuditi. Hajde k uredniku Nevena, koga nam je svečar naš znatno podupirao svojim perom; on nam drage volje primi čestitku u svoj list. — Kašnje bilo iztrage vragometne, čijim naputkom da je pjesma ipak ugledala sviet, tko je poticalac toga griešnoga prekršaja (!) itd. Nu ovaj put se ne nadje Iskarijot; jer onaj je pred cielom školom javnu pokoru za svoj grieh učinio te nije po drugi put više unj pao. Hćelo se njemčaru svakako nekoga izbaciti iz razreda; ali sloga bila divna: svi za jednoga jedan za sve! Još se i danas s ponosom sjećam sebe i drugova svojih, koji su svi do jednoga, budi Bogu hvala, ostali vjerni domu i rodu svomu i pred nikojim silnikom ne poklonili robski glave. Jedni pravnici, drugi ljekari, ini svećenici i učitelji, ali svi bez iznimke jedni umniji i odvažniji ali i drugi postojani i odlučni rodoljubi nimalo ne sramote nekadanjega nam sklada i jednodušja. Slava tebi nezaboravna godine djačke borbe i pobjede!

Budući se preko dva tjedna otegla iztraga, to nas je dakako svaki s napetošću pratio joj tečaj, izgledao uspjeh. On ne bje nikakov; sve se razbilo na čeličnoj slozi našoj!

Ta je borba u moju borbu malu stanku uvela. Imao sam na drugo misliti; zanositi se slavom sloge naše i postojanstva. Samo bi koj put na večer opet provalila moja domaća mučica.

U to se dogodi po Ivku jedan žalostan slučaj, koj je meni zadao zadnji udarac. Umre joj već duže bolovali otac od sušice. Osta polusirota.

Jedno popodne došav kući nadjem na divanu djevojku u crnini — bješe Ivka, orošenih očiju. U prvi je mah, premda sam već doznao nesreću, ne prepoznah — tolikom mi je preobraženom ljepotom ili bolje mamilom sinula u crnini. Zazebe me oko srdca... pak ju takovu još moraš utješiti, kao što ona tebi uradi. Primakoh se oklievajućim korakom. Mahnu mi rukom, da smiem prići.

— Vi se dakle, Ivko, ne prevariste, kad mi ono rekoste, da ćemo skoro postati srodnici... Otca vam nema više. On je sretan, što je premučio, ali vas žalim, što vam počimlje istom duga možda i preduga muka. Bog vam ju dobri i blago nebo skratilo!

Slušaše me zapanjena s moje mehkoće. Dok je ona mene mučeć tako motrila, ja sam s hlepnjom pogledao na orošene joj trepavice, oh da smjedoh s njih posrkati one suze! Ali gospodarica je u drugoj sobi. To bi liepo bilo!

Digitized by Google

Gledala me tako neko vrieme, najposlije prošapće: Vi znate, prijatelju moj, da sam ja otca više ljubila od matere, jer i on je mene više ljubio. Ja sam sve izgubila... ali oprostite mi tu krivicu.. niesam sve, eto vidim jedno srdce ima još toplih rieči, utjehe i sućuti za moju biedu. I nasmjehnu se lagašno.

— Razumjeh. Ljubav vam samo vraćam Ivko prihvatim naglo za njom, ta vi ste meni i puno ljepših stvari rekli. A to imate pravo i ja s ponosom izpoviedam, da mi je srdce bilo i bit će vazda nesreći bližnjega moga plačidrugom.

Vidio sam, da nije bila zadovoljna mojim odgovorom; zato ju i ostavih s izgovorom, da joj treba pokoja u snašloj ju nesreći.

Od sada je već bura biesnila. Nijedan večer nebi mi sau zaklapao oči prije ponoći. Mislio sam i opet mislio... njen mi je kip u crnini stajao postojano pred očima. Nauka još većma omrznu. Sreća moja, što sam početkom drugoga proljeća do dva mjeseca grozničavio; inače bi bilo trebalo vražke natege, da izplivam s poštenjem. Još me je ugled i dobar glas predjašnjega djakovanja nekako podržavao, te se nije vjerovalo, da bi moja marljivost toliko mogla smalaksati. Sva je krivnja na dugu bolest spala. U to sam ja ime mogao i dalje griešiti neradom.

Jednoga praznika srpanjskoga vraćah se nešto iza devete ure kući. Bijah kod prijatelja Jose, čitasmo zajedno jednu poslanicu Ciceronovu. Namjerih poći kroz tada još postajala kaptolska vrata. Iznenadi me dosta skladna pjesma, koju su trojica dobro mi poznatih ponajodličnijega roda mladića pjevala i to upravo pod oknom Ivkinim. Jedva mogoh vjerovati. — Ivka, kći obična ne odviše imućega trgovca eto vidim slavi slavlje svake najbogatije i najuglednije kćeri dostojno. —

Što još nikad ne učini, pripovjedi mi sutra večer čast, koja ju zapala. Hćede rado vidjeti, kako će me se dirnuti taj najnoviji joj triumf. Ja s mukom promucah: Ah bio sam slučajno i sam svjedokom vaše serenade. Ona je — dopustite mi tu nečednost — vrlo dvojbene naravi; tà komu već ne pjevaše pod prozorom onaj trolistak. Ali što uradih jadan! Da je imala gromove Perunove, u onaj čas me razmrska! Toliko joj se biesom i zučju kaljenih striela prosulo iz očiju na mene. Pa kako je u toj neliepoj strasti liepa bila! Težkom sam se mukom održao, da je niesam zamolio za oprost radi svoje ne smotrene vredovne primjetbe. Što je negdje u njenih grudih kuhalo — čim joj je srdce zakipilo, kad je već izljev ovih čustva bio tako žarak, paleći, harajući! Ustne su joj drhtale, kao kad galvaniziraš mrtvo udo koje životinje: vidim, hoće nešto da rekne, a rieč joj od prekipa uzrujanih čuvstva obumrla, skršila se na drhtavih od jada ustiju. Ovakove je ne smjedoh duže gledati; — odšuljam se kao krivac, koj znade, da mu se kazan sprema. Ali uza svu svoju bojazan dojdućih stvari veoma sam se radovao, što sam grdu ovu dušu makar za časak ponizio i poništio. Bijah kao zločesto diete, koje svomu učitelju, što ga je zatvorio, razbije vrč ili tintarnicu, ne misleći, da ga zato još veća kazan čeka.

One se večeri spremih na počinak s mišlju: dakle žrtve padaju kao muhe. Sad već nije kada oklievati; lava provaljuje, ona se mora prosuti: svejedno potrpala ona i mene sama. Dugo sam sanjario: gledao crno odielo, suzom rosne oči, drhćuća usta, slavlje i i ponižaj, dok mi u tu grozničavu vrevu misli kao angjeo s plamenitim mačem ne stade pred oličeni raj moj misao: A što onda? Pristane li ona na tvoju želju — rekne li ti, da si ti pravi odabranik srdca njena?! — Srsi me prodjoše. Na to još ne pomislih nikad prije. Nije li ona za godinu dana starija od mene? nije li bez kraja prpošna i prkosna? nije li to i to u nje neliepo? Pa gdje ja smiem još pomišljati na svezu, kojom se za uvieke sklapaju dva srdca! Zastidih se, kao da me je tko zateko pri krađi.

Bjehu te misli kabao hladne vode na razpaljenu mi maštu. Čudno! Pa što sam dakle htio? Čini mi se: predobiti nedobitnu pa sjesti na svoju olimpijsku lovoriku. — I to je vazda bio najbolji drienak za moj nedriem i snatranje. Bojao sam se, da budem uzbijen, a još više, budem li uslišen. Ali je stvar već dotle bila uspjela, da sam ju morao iztjerati bilo što na kraj. morao sam s njom i sa sobom izaći na čistac.

Već je bilo nastalo vrieme, gdje sam mogao za sve drugo ne mariti. Čitao sam prvi Neven, komu još ne bjeh predplatnikom. Utopio sam se posve u Alamontadu. Koliko se ponosih, da je upravo moj učitelj preveo ovu zamamnu, za onda bez dvojbe najljepšim i najbiranijim jezikom prevedenu pripoviedku. Još i sada mutni tragovi kapajućih mi suza svjedoci su mojega mladenačkoga zanosa. Koliko li puta ne sravnih svoju Ivku Kolasovoj Klementini, koliko i moje tople rose ne pade na vienac i harpu nesretnoga junaka te poviesti! Ali uza svu nategu kako malo crta mogoh sastaviti u sklad od jedne i druge djevojke! Pa opet mi se činjaše, da za mene ne može biti druga Klementinom van Ivka — ona, koja je prije bila slična zavedljivoj Ljubici...

Vidi se, da sam bio sanjar, komu je strašan san bio miliji od neizvjestne jave. Nu svaki se san mora dosniti; i ja sam se morao jednom probuditi.

(Konac sliedi.)

*

Digitized by Google

S BOGOM!

(Svojoj druzi s kojom se je morao razdružiti.)

Spjevao lord Byron. Pohrvatio I. T.

S Bogom! makar za u vieke,
Ne vidli se makar već,
Ne oprosti mane prieke,
Ja ti gorke ne ću reć.

Da je grud mi otvorena,
Gdje si snila sanak mnog,
Kakvu nemaš nade sjena,
Gdje ti bio glavi log;

Ej da možeš pronić srdce,
Istinski mu, pravi ćut,
Spoznala bi neprevrtce,
Da t' je uzkos bio krut.

Ma se smijo mojoj boli,
Zamjerit ti ne će sviet!
Hvale glas će žeć te goli
Momu jadu proizniet.

Kad ti sgrieših u zlu stranu,
Bješe drugu ruku mać,
Ne baš meni privjenčanu,
Put što k srdcu znade nać.

Porobi te ruka tvoja!
Ljubav, vjera tiho mru:
Prieki razkid srdca dvoja
Ne razdvoji uz duž svu.

Tvoje tobož žive jošte,
Moje i sad toči krv,
Ne vidjet te: s nemilošte
Te me grize, mori crv.

Jačim vriskom, neg svrh groba,
Svako jutro žive nas
Iz udovskih dviju soba
Zove tužni, mukli glas.

Tješiš li se uz kćer time,
Što ju učiš tepat tek,
Tepat možda otca ime,
Koj joj ima čuvat viek!

Ručicama kad će živa
Zagrlit te, ljubnut smjet,
Onog, koj te blagosiva,
Kom' bje srećom, ti se sjet'!

Ako li je slična meni,
Kog ti turnu u tudj sviet,
Udarci će srdca njeni,
Komu voli, tebi riet.

Znaj za mane, s kih zalutah,
Za muke mi ne ćeš čut,
Moja nada odkinuta
K tebi vazda nadje put:

Težko si me udarila,
Skršila mi ponos sav,
Ne skrši ga svieta sila;
Dušu izgna zaborav.

Utišajte, rieči sjete,
Zalud vam je htienje to,
Nehotice misli lete
Svak nadkriliv brieg i dô.

S Bogom! ja se razstajući
Moram dúgom biti škrt,
Samu će mi srdce pući,
Negrča me snaći smrt!

ŠUTITI ZA ŽIVOTA — NA SAMRTI OPROSTITI!

Priporiedka Fernande Caballero-vke. Pr. Gj. Š. B—čki.

(Konac.)

U Španjolskoj leži prastaro kršćansko selo — Val de Paz da ga okrstimo — tuder odsievaju doduše oltarne svieće i sunčani traci svojim umilnim svjetlom, ali prosvjeta devetnaestoga vieka ne doprla jošte onamo. Čulo se i tamo koječega zanimiva, ali političkih govora i prevratničkih davorija malo. O kakovu slobodnjačtvu ništa se ne znalo; dobrovoljci s nesretnom lozinkom: Živila sloboda! bili su u tom slobodnom kraju ne znana roba. Koliko se dakle mirni stanovnici toga tihoga mjestanca prestrašiše, kad im nekoga poslije podneva pade usred sela čopor, do pasa na vojničku, a od pasa do pete na seljačku odjeven, vičuć i orličuć selom: živila sloboda!

U prvi se mah pronielo, da su to uskoci iz državnih tamnica i da bježeć u gore svoju slobodu slave. Sve se od straha snebilo; ali do mala i opet umirilo, kadno se je pročuo u daljini tutanj bubnjeva i opazilo, da se niz obližnje brdašce spušta uredna vojnička četa.

Digitized by Google

Puk miluje svoje vojničtvo, jerbo je ono krv njegove krvi; žali ga, jer ga smatra krvavim darom, al' mu se i divi, jer je taj krvavi dar prikazan najvećim svetinjam: častnomu krstu, kralju i zlatnoj slobodi domovine!

Svaka se duša u selu obradovala, čim je ta četa došla. Saznalo se (prvo se o tom u Val de Pazu ništa ne znalo) da su u gori buntovnici, pak da ih progoni četa uredne vojske i druga četa domobranskih dobrovoljaca, a to je bio onaj čopor, što je čitavo selo svojom vikom i krikom uzbunio. Sada se Valdepažani povraćali opet svaki k svomu poslu, čudeć se jedan drugomu, kako dosele niesu znali, da ima vojnika i bez novačenja, da su medju timi vojnici ljudi od dvadesete do petdesete godine, da se viče živila sloboda, ma i ne ima robstva i da su u gori buntovnici.

Dobrovoljci pretražiše svu okolicu, ali buntovnika nigdje; odoše daklem opet, odkuda su i došli, samo što ih južno sunce malko ogaravilo.

Vojnici moradoše u Val de Pazu ostati. Zapoviedao je toj četi kapetan, koga nastanilo kod neke udove, bogata i otmjena seljaka. Ona imala sina, koji je radio kao što su mu radili i predji i kćerku od kakovih petnaest godina, pravi biser u toj priprostoj kućici.

Kapetan Andres Penalta bio čovjek pristao, nu oporne ponešto i nemile ćudi s mnoge zle kobi, koja ga u to vrieme obćenitoga prevrata ukobila i snašla. K tomu je bio vrlo ćudljiv, jer je pripadao broju onih dandanaske čestih ljudi, koji se nad sve drugo nekim prezirom rado nadnose.

Pak je ipak onaj blagi mir u toj priprostoj seljačkoj koljebici prijao čemernomu ćudljivcu. Doskora mu omili djevojče, to srdašce majčino, taj biser cieloga sela, o kom stade pomišljati, da bi ga krasna, mlada i nevina usrećiti i k tomu svojim imetkom bolji mu i udobniji život udesiti mogla. I ovo je potonje moralo naročito primamiti muža, koj je žedjao za slavom, do koje se u dosadanjih po njega nepovoljnih prilikah ne mogao dokopati.

Sve u selu čudom poglêdalo Penalta u njegovoj sjajnoj uniformi, a ponajčudnije obe njegove domaćice. I kadno on nekoga dne u donne Mariane zaprosi ruku njezine kćerke Rozalije, dobra mu je majka ne mogla, a baš da pravo rečemo i ne hćela uzkratiti. Diete videć majku sretnu i samo se ćutilo sretnim, kume i susjede ne mogahu se dosta načestitati, jedini udovičin sin nikako se ne mogao s tim namjerenim brakom sprijateljiti. On bi vaviek majci dodijavao, da je njezina imovina dosta znamenita dok je zajednička; ali kada počne jednom svako na svoju stran vući, te bude trebalo imovinu dieliti ili ju razprodati, bit će onda svim golema kvara. On je mislio, a i pravo je imao, da bi bolje bilo, da mu se sestra u selo uda, pak da ostane ondje, gdje je njihov rod toliko godina sretno proživio, a k tomu ih čitavo selo gledalo i štovalo. Ali sve je to zahman bilo; donnu Marianu zasliepila sjajna tobože sreća njezine miljenice, a kada sin ne hćio od svojih prigovora odustati, ljutito se jednom nanj osječe dobroćudna al' inače slaboumna majka, da on samo zato proti diobi njezina imetka zanovieta, jerbo hoće da sebi najbolji dio pričuva. Nu makar da ga majka ljuto i krivo potvorila (tu potvoru dobroj ženi prišapnulo), on se ipak svejednako toj ženitbi sestrinoj protivio, dok napokon ne odluči majka, uvriedjena — kako mišljaše — tvrdoglavošću sinovom, a zanesena sliepom ljubavlju za svojom kćeri, da će ostaviti nezahvalnika sina, al' nipošto mezimice kćeri, nego poći s njome, kud ju goder sreća njezina ponese.

Da se je bogata udovica tomu odlučila, u najbolji čas došlo kapetanu Penalti i on namah tu prekrasnu misao prihvatio i svim ju mogućim načinom podupirao.

Malo zatim bude vjenčanje i nova obitelj ode iz sela.

Šest su godina sretno i mirno življeli, a drugčije i ne moglo biti, kad su i kćerka i majka bile dobre kano angjeli, čudne i skromne kano golubice, te ni zašto ne marile, nego da dvore kapetana, koj je medjutim četnikom postao i da pjestuju troje mile nejači. Osim toga niesu se obe žene ni za što na svietu skrbile, pak im baš toga kapetanova osornost i oholost niti nije dopuštala.

Jadne žene prem umiljate, skromne, čedne, ponizne, popustljive i dobrodušne, niesu svimi ovimi u žene baš divnimi vrlinami ništa boljega postigle, nego što su same sebe poništile, a krutu i nesmiljenu oholicu još većim ponosom napuhnule.

Don Andres Penalta previše je samoga sebe ljubio i prekomjere želio nekakvu slavu, koje ipak nikako zavriedio nije, zato bi se pred drugimi prikazivao, kano da je najljubezniviji suprug i najpokorniji zet na svietu, igrao bi — kakono vele Francezi — le bon prince, i snizio se kadikad i izjednačio s dobrimi gospodjami, koje se sirote njemu reć bi klanjahu. Nu kad su bili na samu, onda kapetan opet zaigrao svoju staru igru oholije i preziranja.

Rozalija bude kadkad u družtvu nespretna, a to je znalo kapetana ljuto razierditi. A ipak je sasvim naravno bilo, da sirota, odrasla na selu, nije mogla poznavati raznih običaja, niti se je razumjela u način, kojim se po velikih gradovih živi. Nije se znala elegantno napravljati, niti je umjela tri do četiri ure pred zrcalom prosjediti; pjevati, plesati i glasovirati nikad ju nitko nije učio, a sve je to ne milo vriedjalo muževu ludu

Digitized by Google

oholost, pak mu se uviek jezikom plela rieč, kojom bi ubogu svoju ženicu grdio i crnio, dozivajuć joj: glupačo, ništa ne znaš! Rozalija ostala kod svega toga mirnom, krotkom i popustljivom suprugom.

Dona se Mariana medjutim sve bolje sa svojim sinom razkrštala; zet bi ju bez prestanka podraživao i tako joj sinovi računi nikad ne bili povoljni. Izprva je na to pristala, da sin i njezinim imetkom upravlja, nu do mala ustade po savjetu Penaltinom zahtievati, da se imovina razdieli; njezin dio unovči. Poslije dugotrajnih razprava cielu napokon stvar udesili malko prvo nego li se obitelj u M* preselila i kako je bila udešena, svakoj stranki bilo pravo a ponajviše dobroj starici, jer je barem ne stalo uzroka, s kojega se sa svojim jedincem sinom svejednako zavadjala i zlobila.

Nekoje se jutro ona baš iz crkve vratila, a kod kuće ju već čekao javni notar, kano punomoćnik njezinoga sina i predao joj pet stotina zlatnih unca, za koje prodadoše njezin dio. Ona potvrdi notaru, da je novce primila i sjede upravo do kćeri, da joj pripovjedi, kako ju veseli, što je ta stvar dospjela, kadno unidje u sobu najstariji unuk, došav upravce iz škole. Ponosito izvuče iz svoje torbice pisanku i pokaza ju báki kako li je liepo pisao. Prijazno i milo prionu ona s unukom se pošaliti, uzme u ruke pisanku i pročita prirječje, sigurnom rukom na čelu predpisano, koje je mališ u svakom redku svojim pismom ponovio; bilo je pako pisano:

„Ne nadaj se sutrašnjemu danu, jerbo ne znaš, hoćeš li ga doživljeti.“

— Da, dà majčice; svaki je redak prema onomu, što nam ga je učitelj na čelu predpisao.

— Na to zirne starica na kraj i pročita glasno: Pisao Andres Peñalta dne 20. Ožujka 1840.

— Ludjače mali, ta danas ti je 19., Josipovo, nasmjehnu se báka.

— I mali udari u smieh i reče: Pravo imaš, báko, nu to ništa ne škodi; pomislit ćemo si, da sam to kao sutra pisao.

— Zlato moje, tako ti brzo zaboravljaš nauk, što si ga upravo napisao, odvrati starica. Dede čitaj, sinko: Ne nadaj se sutrašnjemu danu, jerbo ne znaš, hoćeš li ga doživljeti.

— E pak ću ja to promieniti, vikne mališ, uze pisanku i odtrča s njom u otčevu sobu. Za malo se vrati i preda ju opet báki.

— Sinko, reće starica, zašto si te brojeve crvenom tintom izpravio! Isuse mili! to ti je vidjeti, kano da bi krvavo bilo!

— Tu sam crvenu tintu našao na otčevu stolu. Meni se jako mili takova tinta, odgovori dječak.

— A meni ne, doda majka, jerbo je namah vidjeti, da si izpravljao. To ćeš dakle, drago moje diete, poderati, pak sutra, dade li Bog, staroj majčici ljepše list napisati.

— Nije treba, zlatko moj, presieče joj rieč starica. To si ti meni zapisao i liepu mi istinu kazao, da se ne imamo sutrašnjemu danu nadati, jer ne znamo, hoćemo li ga doživljeti, to bi imalo reći, da imamo uviek biti gotovi umrieti i pred božji sud izaći. Spravit ću si dakle to pismo tvoje, da me češće opomene na smrt. I vidi, kako sam s tom zadovoljna, reče starica, zagrabivši u hrpu zlata, evo ti prikazujem dvadeset unca. Kad umrem, tvoje će biti. A da se bude znalo, podpisat ću ti to pod tvoje ime.

Starica uze pero, kojim upravo bila namiru podpisala i podpisa na doljnem kraju lista pod crvenim izpravkom i pod imenom svoga unučića, koje bilo jednako imenu otčevu: komu ovo dvadeset unca dariva na spomenak Mariana Perez.

Zatim smota tih dvadeset unca u papir, metnu ga s ostalim zlatom u kovčežić i odnese sve skupa u svoju sobicu.

Te noći bude starica umorena, kako smo to već pripoviedali i ondje takodjer spomenuli težku bol sirote Rozalije i žalost njezinoga supruga, komu je po svoj prilici dotežčalo, što je bio siroti starici za njezina života toliko jada, čemera pripravio i njezinu ljubav ružno joj nagradio.

Supruzi ne mogli sada više ostati u gradu M*. Znatni gubitak, što ga tim razbojstvom pretrpiše, grozna tajna, koja je sakrivala uzrok tomu činu i strašna misao, da imaju lukava i potajna neprijatelja, prinuka ih da se je četnik molio, neka bi ga nekamo daleko premjestilo i on bude premješten.

Deset je godina prošlo, što se oni u novoj postojbini smiriše, gdje ih sve milo i ljubezno susretalo. Sreća im tude dobro poslužila. Don Andres baštinio nekoga strica u Americi, do mala se izvojničio, pak uzeo trgovati i s novcem poslovati i svaki mu posao nikada bolje za rukom izpadao. Bio je načelnikom, a sad ga izabralo zastupnikom na državnom saboru; riečju: on je postao čovjekom uglednim, pravim pravcatim novovjekim državljanom, a to će reći, da je mnogo praznih i šupljih govora slupao, novovjeki moral revno propoviedao, filantropiju vruće zagovarao, sa sujevierstvom se ljuto borio, Bogu se razumu i svetoj materiji duboko klanjao, svojoj oholosti dvorio i samomu sebi gradio podnožak, da se sgodom nanj uzpne. Bio je čovjekom, kakova današnji viek hoće; smatralo ga Salamunom kod porotnih sudova, a Demosthenom u svih odborih, naposeb u nekakvu novom odboru, koj se je sastavio, da prouči, kako bi se mogao nov prokop sagraditi, pak su taj posao mnogim govorenjem i pisanjem već na toliko udesili, da je prokop bio skoro gotov, samo da nije manj-

Digitized by Google

kalo novaca, kojim bi ga gradili i vode, kojom bi ga napunili.

Rozalija ostala uviek jednako tiha, čedna i ljubezljiva; dapače mogli bi reći, da se je radovala sreći svoga supruga i sama bila bi sretnom, da joj nije bio muž toliko nemilostiv i osoran.

Dječicu si milo i liepo odgojivala, pa nije ni čudo, ako ju je ponešto razmazila, nu to joj mužu ne bilo po volji, pak bi ju sbog toga često pogrdio glupačom, koja ništa ne zna. A onda bi Rozalija kadšto zakukala kano sinja kukavica, a kadšto se njegovoj volji podala, nu nikada mu ni riečce ne progovori, misleć si jadna: moj muž ima pravo, ta on toliko toga znade, a ja baš ništa, nego šivati, moliti i trpiti.

Nu doskora je don Andres morao izkusiti, što znade žena, prava kršćanka i koliko junačka može biti prava poniznost.

Nekoga dana učila Rosalija svoju kćerku ono što je i sama znala, šivati naime i moliti, kadno joj pane u sobu mladji sinak.

— Gledaj, majko, kako je Andres pisao, dok je još malenim bio, reče dječak, dodav joj nekakvo pismo.

Rosalija uze čitat — i smagli joj se pred očima:

„Ne nadaj se sutrašnjemu danu, jerbo ne znaš, hoćeš li ga doživljeti!“

Na kraju bijaše crvenilom izpravljeno: 19. Ožujka 1840. pisao Andres Peňalta. A pod imenom napisan rukom toli grozno umorene majke njezin jedini testamenat: komu ovo dvadeset unca dariva na spomenak Mariana Perez.

— Gdje si taj papir našao? pitaše Rozalija glasom, da su djeca s njega protrnula.

— U otčevoj sobi, medju starimi papiri, odvrati dječak,

Blieda kano smrt ustade Rozalija, odvrluda u svoju sobu, zaključa vrata i zatvori prozore, da ne mora gledati božjega sunca.

Pred njezinim se očima razkinula gusta koprena, koja je deset godina pokrivala ubioca njezine majke; strašna se gonetka riešila; iz groba se pružila ledena ruka umorenice, kazujuć na krvavi izpravak pisma, koje je bilo kod porobljena novca i kojega nitko drugi nije mogao imati nego li razbojnik; pak ovo pismo sa svojom težkom tužbom bilo medju pismi njezina supruga!

Rozalija pade na divan i sakri si rukama bliedo lice. Tri je podpuna sata ležala ukočena, kano da se krv u njoj stinula i niema, kano da ju je žarka striela ubila.

Za prvoga sata ništa nije mislila: sve joj se misli križale, kakono se tamni oblaci križaju nebom prije nego što će oluja provaliti. Za drugoga sata spopadala ju ogorčena sdvojnost, kakono je sdvojna lavica, koju zatvoriše za željezne rešetke.

A u trećem tekar satu ukaza joj se s jedne strane kršćanska strpljivost, a s druge ljudska zloradost. I taj čas oćuti, da je kršćanka, majka i supruga, te sklopiv ledene ruke zajauče tužno: Tvoja, tvoja otče i pravedni sudče nebeski — tvoja je osveta!

I skoči sa divana; upali svieću i sažegav kobno pismo baci se na krevet.

U to dodje joj muž, pitajuć po navadi osorno i grko, što joj je, te se tako zatvorila?

Kad je dočula glas majčina ubojice i osjetila, da joj se primiče, tolika ju groza prošla, da je jedva jedvice izcvokotala nešto, što bi imalo reći, da je bolestna.

Zlovoljan ode joj muž: dakle sirota nije već ni bolovati smjela!

Osam dana ostala Rozalija u svojoj sobi, ne pustiv nikoga ma ni svoje djece k sebi, izgovarajuć se, da ju glava strašno boli, a pravi je uzrok bio, što se je bojala, da joj od jada i boli ne pukne iz grudiju grozna tajna, koju je u svom srdcu zakopati hćela. Sve je vrieme postom i plačem slabila svoje tielo, a molitvom i materinjom ljubavlju jačila dušu, da uztraje u svojoj velikoj i plemenitoj nakani.

Kad je opet ustala i muž ju prvi put vidlo, od čuda se pred njom uzpregnuo, pak je imao i zašto, mlada majka osiedila. Lica joj propala i probliedila kano krpe a oči se prelomile kano da će taj čas ugasnuti.

— Ženo, ti doista boluješ! Mnogo si morala pretrpiti!

— Mnogo! Šaptnu uboga trpnica.

— Pak zašto ne zoveš liečnika? Vidiš glupačo, da ništa ne znaš, da niti same sebe u bolesti njegovati, izdere se zlovoljan na nju!

Godinu je dana jošte poživljela jadnica sa smrtnim udarcem u srdcu, bez ikakve snage i utjehe, do jedine misli, da može i da će doskora umrieti.

Cielu je godinu umirala! Težko je u tridesetoj godini umrieti.

— A što je tvojoj ženi? pitali don Andresa Peňalta mnogobrojni prijatelji.

— Ima crnu žuticu, koja joj tielo i dušu izieda. Liečnici ne mogu pomoći. Bojim se, umriet će mi. — A ženi bi na samu govorio: Liečnik veli, da ne zna, što bi ti moglo biti. Prava si glupača, koja ne znaš ni toga izkazati, gdje i što te boli.

Napokon bude sve dovršeno. Liečnici skrstiše ruke i kimahu glavom, da toj bolestnici ne ima lieka. Čas je smrti kucnuo; izpovjednik sjedjaše joj do glave tješeć ju i plačuć s jadnom bolestnicom.

— S Bogom se jur izmirila; duša gotova da izadje pred sud božji, nu prije nego

Digitized by Google

će umrieti mahnu bolestnica rukom, da izadju svi, a onda zovnu muža, da joj se primakne.

— Otče moje djece! dvoje sam ti ipak za života znala, šaptaše jadnica težkom mukom, al' ipak se činilo, nekakvim svečanim glasom.

— Ti! upita ju muž začudjen.

— Jest! ja!

— A što bi to bilo? pitaše zlotvor razvaljenim od straha očima.

— Šutiti za života, jer sam bila majkom; na samrti oprostiti, jer sam kršćankom, dahnu svetica; a zatim sklopi trudne oči i ode Bogu na istinu.

Ozalj-grad u Hrvatskoj po Standlovom svjetlopisu.

Digitized by Google

POUKA.

Ozalj-grad.

(Sa slikom.)

Malo koja zemlja imade razmjerno što posve, što na poi porušenih gradina kao što Hrvatska. Svaka gomila toga starog kamenja mogla bi nam izpričati mnogo burnih i krvavih sgoda minulih vjekova, al kamen je niem, mrtav. Cielih, čitavih gradova sačuvalo se malo, vrlo malo, a i ti zadnji svjedoci junačtva i silničtva propadaju po malo. Medju sačuvane gradove spada i Ozalj.

Kukuljevićev „opis starih gradina," iz kojeg povjestničke podatke za ovu crticu izvadih, tužna poviest slavnoga plemena zrinjskoga i frankopanskoga zanieše mi dušu, te niesam mogao, da ne pohodim Ozlja ma i samo na kratko vrieme, i evo sjedoh tumačiti sliku grada, rezanu po svjetlopisu vrstnoga zagrebačkoga fotografa Standla.

Bijaše lanjskoga ljeta kada krenuh na lakih kolih iz Karlovca put Ozlja. Zakrenuv na lievo dolazi se kraj Mahična medju briežuljci do kupskoga broda. Romantično valovje brežuljaka zelenilo se o jutrnjem suncu pred mojima očima. Na visoku briegu pojavi se biela crkva i bivši samostan bielih fratara svetoga Pavla pustinjaka, — Svetice, utemeljen po zagrebačkom biskupu Domitroviću, koj je iz blizog samostana — sada ruševine — iztjero bio stare glagolske pope sv. Benka. Divno doista mjesto — Svetice. Dade li sreća, uvrstit ćemo ih u naš list. Pustih Svetice i liepo imanje Jaškovo na lievoj strani, te prodjoh podno zelenih briegova kraj sela Lukšići. Najednoč puče predamnom dolina, pokrivena što tamnom zelenom šumom, što zlatnim klasjem. U dilj i u šir vijugaju se biele ceste a uz njih pitomo selo, s traga prelievalo se sunce u Kupi. U jedan put zamakosmo i opet na lievo za brieg i eto pred nama starca Ozlja.

Na sivoj strmoj pećini uzpinje se stara kamena gradina sa svojimi kulami, kao da je rada samovati na klisu, pošto joj se otudjelo ljudsko pleme i stara slava. Podno pećine baca se Kupa preko krša i kamena; naoko stoji šuma, a iz nje viri crkvica. Pod gradištem vidiš u pećini starinski kladenac. Kraj razvaljena kamenja dolazi se preko visoka pokrivena mosta od drva do gradskih vrata. Tu je najstariji dio grada. Na toj strani vidiš još jedine spomenike slavne Zrinjske dobe. Sdanje, u kome se sada žitnica nalazi, vele da je bio stan najslavnije hrvatske žene Kate Zrinjske — rodjene Frankapanice. Nad ulazom pripovieda nadpis u crnoj, kamenoj ploči, da je taj dio grada dao popravit 1556 ban Nikola Zrinjski (sigetski). U kutu sdanja vide se jošte čadjavi tragovi stare banske kuhinje. Prozori prema Kupi na oblo su svedeni, malešni, do svakog prozora uzidana su dva kamena sjedala. Tu je negdje slavila slavna Kata svatove sa junakom Petrom Zrinjskim, tu je skladala svoje hrvatske pjesme, a puk baje i sad nepravo, da je bila s tog prozora bačena u Kupu. Njemački vojnici generala Špankaua oplieniše te stanove, kao i cieli Ozalj — a sada je Katin stan žitnica! U dvorištu u zidu vidiš još starinski frankapanski grb iz 15. vieka, dva lava, gdje lome kruh. Ostali dio grada zidan je na dva sprata, pa je noviji, dakako na starom temelju. Dvorane za gospoštinu nalaze se u drugom spratu, al su posve po novijem ukusu omazane, inače — prazne — puste, samo gdjegdje vidiš starovječnu dugu, uzku postelju — drugčije sve horror vacuus. U lievom krilu stoje još i sad prazne ćelije. Tu je stanovao jedan dio svetičkih bielih fratara, koj je vršio službu u sačuvanoj do sele gradskoj kapeli, stojećoj u dvorištu.

Starinska pivnica prostrana je. U njoj stajahu nekad četiri evangeliste i 12 apoštola t. j. četiri preogromna i do 12 manje ogromnih bačava, punih zlatnoga vina. Čudnih li doista svetaca! U gradu ima takodjer arkiv — koga niesam žalibože razgledati smio, a u njem stari Zrinjski urbar, hrvatskim jezikom pisan. Bivši gospodari Baćani skoro nikad ne posietiše grada, al znamenitije listine odnešene su s veće strane iz arkiva u Magjarsku.

Ne zna se pravo, kada je Ozalj postao. Vele da je dobio ime od najstarijih vlastnika — od silne plemićke obitelji Ozelj ili Osel. U listinah spominju se u 13. vieku za Bele III. kao vlastnici Ozlja knezovi Gorički, koji si poslije prisvojiše ime Babonoga ili Babonića, a medju njima osobito Stjepan. Sin mu Ivan banovao je u Slavoniji od 1317.—1322. te je kao pristaša kralja Karla Roberta potukao hrvatskoga bana Mladena Šubića, al u brzo podignu se i Ivan sa ostalom hrvatskom velmožom proti kralju, bude svladan i lišen banske časti. Mikić Prodanić, ban Slavonije borio se nadalje proti buntovnim sinovom Stjepana, te svladav bunu g. 1326 ote im sve gradove pa i Ozalj, koj na neko vrieme postade kraljevskim gradom. Selo Trg pod Ozljem posta slobodnim kraljevskim trgovištem te dobi tom prilikom obilne povlastice. G. 1398. založi kralj Šišman Ozalj za 17000 dukata Nikoli knezu krčkomu i modruškomu (Frankopanu) i nekoliko godina zatim prodade ga rodu frankopanskomu na vječna vremena. Od toga doba uzko je skopčana poviest Ozlja sa sgodami kuće frankopanske i zrinjske. Tu je stolovao siloviti oli-

Digitized by Google

garh Bernardin Frankopan, tast bana Ivana Korvina, tu početkom 16. vieka Stjepan Frankopan sin srbske despotovice Marije Brankovićeve. Pod Stjepanom bude sklopljena ona glasovita nagoda medju kućom frankopanskom i zrinjskom (Nikolom Zrinjskim sigetskim), po kojoj se obie kuće spojiše u zajednicu svega imanja, na Ozlju bude utanačen ponajznatniji čin u poviesti hrvatskoj. Premda je to bečki dvor zapriečiti htio i premda je medju samimi dionici nagode došlo do oštrih razmirica, uzčuvala se ta zajednica do tragične propasti obiuh hrvatskih kuća. Ozalj držahu poslije Zrinovići stalno. U njem stanovahu znameniti junak Gjuro Zrinjski (†1603.), a za njim sin mu Nikola, koj namre Ozalj bratu si Jurju mladjemu. Po ovom dodje Ozalj u vladanje njegovih sinova kašnje banova Nikole, i nesretnog Petra, hrvatskoga pjesnika, koj je na Ozlju svetkovao slavne svatove sa krasnom, junačkom Katom, kćerju Vuka Fronkopana, dne 27. listopada 1641., pri čem bijahu prisutni izaslanici stranih vladalaca. Tu je pjevala Kata svoje pjesme, tu su osnovane tajne osnove. G. 1671. padoše u bečkom Novom Mjestu glave Petra Zrinjskoga i Franje Frankopana, a Katu odvukoše u gradački samostan, gdje i preminu. Njemački vojnici izplieniše sva imanja pogubljenih hrvatskih velikaša — pa i Ozalj, od kojeg polovica pripade komori a polovica Petrovu sinu Adamu. Kad je Adam g. 1691. u bitki kod Slankamena pao, uze kraljevski fiskus Ozalj i sva imanja kao ošastno dobro, te ga g. 1710. prodade grofu Rajmundu Perlasu, a od ovoga kupiše ga grofovi Baćani, koji ga g. 1872. prodadoše bavarskim knezovom Thurn Taxis. Za vladanja Baćana bijaše Ozalj središte svih gospoština i njihove uprave — sada stanuje u gradu samo kovač i šumar. Vrlo se bojimo, da će s toga taj slavni spomenik hrvatski postati ruševinom, te povesti se za zlom kobi svojih starih hrvatskih gospodara.

Tužnim srdcem ostavih Ozalj, tužnim ga srdcem mora ostaviti svatko, u kome kuca iskreno srdce hrvatsko.

Š.

Na bledskom jezeru.

(Dalje)

VI.

Svako bi jutro k meni najranije dolazio poslužnik s vlažnim mojim mučilom — ižmikanom plahtom, da mumiju svoju iz biljca izvije i protare. Onda da se ne moraš umivati skoči u mlako jezero pa se časak prokupaj i hajd na šetnju blagim jutrnjim zrakom, što odiše prvim cvjetnim tamjanom prozenulih ružica i počinulih cvjetića. Tako bi me obično već peta ili najkašnje šesta ura zatekla iduć bosonoga sa suncobranom za kasniju pripeku i s kakvom god zabavnom ili poučnom knjigom. Najvolio bih zaputiti prema Ribnomu kroz ljetovnik Zoisov pa se pružiti na mekoj, razkošnom mašinom probujaloj livadi ter pod ugodnom hrastovom ili bukvom sjenicom — sub tegmine fagi poput Virgilovih pastiera — čitati i zamišljati se čas u ozbiljnu a čas borme i u koju idiličku misaocu i osnovicu. Drugo treće li jutro, pošto mi se je odielio njemački moj prijatelj, smotrim iz sjenitoga svoga zakloništa čovjeka mlada, jedra, veoma bjeloputna, s knjigom u ruci. Uprem kratkovido oko i upoznam nedavna znanca: bješe to g. Baudouin de Courtenay — mladi učeni filolog slavenski, docent na jednom ruskom sveučilištu, s kojim se u Gorici (Görz) upoznah.

Možete misliti, koliko mi je bilo drago, što mi se ovako brzo našla vriedna zamjena za izgubljena druga. Prvoga ovoga susreta zametnusmo govor — o čem van o uštipcih naših, o filologiji. Poznavaše on dobro ne samo svoje i inoslavenske temenjake već i našega vrloga Jagića, Račkoga i dr. a sam mi reče, da je već više povećih članaka pisao u znanstvene ruske i poljske časopise — jer on je materom Poljak a otcem vuče francezku lozu, kako mu i ime svjedoči. Tada je putovao po Jugoslaviji, ter je prvim pristaništem izabrao Sloveniju. U šest nedjelja nauči govoriti i pisati slovenski takovom čistoćom i izpravnošću, da mu se n. pr. u Gorici književnici slovenski niesu mogli dosta prečuditi hitroj pameti. On stoji bez dvojbe — koliko sam ja vrstan o tom suditi na visini današnje sravnjajuće jezične nauke, čemu je medju ostalimi, slovenski pisanimi članci liepim dokazom u podlistku Slovenskoga naroda, u Mariboru izlazećega, na mladež slovensku upravljeni poziv, da sabiraju blago narodno bilježeći točno po njim naznačenoj metodi razne poluglasce u Slovenštini, koja je tim pojavom, kako ja mislim, medju svimi slavenskimi narječji možda najbogatija. Tim samo putem, misli mladi učenjak, može se doći do posve sigurnih zakona najprije u slovenskoj pa onda u slavenskoj fonetici. Da se ne bojim ovim suhoparnim trieščem pokvariti želudčića kojoj samo zabavi naginjućoj čitalici, priobćio bih i ja gdjekoju svoju zanimivu zamjetbu na tom grudastom polju ljudske nauke. Nu ipak ne mogu pregorjeti, da ne spomenem barem to, da se onuda izgovara usi, ulada mj. svi, vlada, kako sam čuo domaćega župnika, a od prostoga naroda čub buva m. bila, sr, m. sir itd. Nadam se, da niesam tom mrvicom izišao iz milosti; tà to je tako malo filologije, da ne bi ni ptičice u želudcu tištilo!

Razgovarasmo — tà kako i ne ćemo — ob ogromnom napredku silesije sjeverne, koja silne milijune troši na izučavanje mladih umnika i na izdavanje takovih diela, ka-

Digitized by Google

kovih ne vidjamo ni u najnaprednijih naroda, da bi izlazila vladinim poticanjem i troškom. Zapesmo i o rusko-poljski spor i razdor. Premda iskren prijatelj i Rusom i Poljakom ne nadaše se moj učenjak brzu lieku i lahku izmirenju, pače kako on poznaje svoj narod, mišljaše da se to po cielo Slavenstvo veliko i velevažno pitanje ne će nikada mirnim razvojem riešiti — da će trebati Aleksandrova mača za taj gordijski čvor. Niesam mu se mogao mnogo protiviti, premda sam vrlo toplo dokazivao i potrebu i mogućnost mirna riešenja, čemu se ni on nije protivio, ali mi je vjekovno izkustvo i značaj narodnji u supor stavljao. Ostavismo ne riešenu stvar zubu vremena, koj je jur i veće grebenje ohrdao i izgladio. Bog bi dao na žalost tolikim vrebajućim dušmanom Slavjanstva! Budućih onih dana napisah pučki spisić „Hrvati i Slovenci“, komu se zametnula misao u Fiorenci, priobćih mu glavne misli iz njega, koje je on odobrio osudjujući kao nekakov filius ante patrem nastojanje nekih mladjih Slovenaca, da se ruski jezik prihvati za znanstveni u knjizi slovenskoj.

Još ga isti dan povedem na krasište bledsko na grad, da se nagledamo, milinja božjega — i prostim okom i na raznomastna stakla. Zatim ga povedem na jedan šiljak od brda, odakle se je najljepše mogla motriti zviezda bledskoga jezera crkvica otočka. Ja sjedoh upravo na kuk klisuri, koja je kao otesana stršila u vis, te se pod njom razjazio prolom kakovih 20 hvati visok, strm: jedan makac — pa si se razmoždio kao crv, kad ga noga zgazi. Tu me obuze čustvo, kojega niesam još u životu svom osjetio. Bjeh izvadio Obzor, koj mi je dolazio u kupalište i ondje mnogo voljnih čitalaca imao, da čitam, što se u saboru sbiva. Ali oči se otimaju za čistim zrcalom jezerskim, u koje se ugleda crkvica gospina kao mlada izprošena nevjestica prije nego će u svetom mjestu čuti prvi sladki oziv žudjenoga spoja.

Dan blag i liep, kao onaj koj ga je u premilosti dao, nebo — bistro ribje oko, modrilo — pravo čarilo sa zlatom svojim ogledajuće se u zelenkastu jezeru. Ne da se čitati — sve nekamo pogibam za jezerom — za njim je smagnula duša i tielo, svi su živci i žilice razigrani i razdragani ovom bajnom privlačivom silom.

Moradoh obuhvatiti kuk, jer sam mislio, da mi krila rastu, kojimi ću sad polećeti i zaroniti u hladno čarobno jezero.

(Konac sliedi).

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

(Dalje.)

„Brzojav“ u českom izvoru „Telegram“, vesela je igra od Gustava Pflegera Moravskoga. Ta dramatična radnja naginje ponešto na lakrdiju. Vidi se jasno, kako je zaplet udešen navlaš, da moraju izići nešto silovitije, komične situacije. Gledalac može si unapried sastaviti sve buduće prizore i svršetak. Nu sve to češ lako zaboraviti kraj brzoga dialoga, u kome ne ima dosadne duljine, pa uzme li se, da je čin dosta izvoran, i da je g. Sava Rajković sve to vrlo udesno ponašio, to se može „Brzojav“ punim pravom uvrstiti u stalni repertoir našega kazališta. Tom prilikom dužnost nam je upravu opomenuti glede jedne točke. Naše občinstvo rado gleda živahne vesele komade kao što je „Brzojav“, kao što su Trifkovićeve komedijice. Uprava mora da je u tom vrlo oprezna. Takove komedije ne smie uprava čestim i brzim prikazanjem iztrošiti, tu valja gospodariti i ako su dva puta prikazane bile, treba ih staviti na stran, te kašnje u sezoni opet ponoviti. Tako ne će komadi nikada gubit svoje sile, te se mogu svake sezone po jedan put prikazat. Tu misao probudi u nas često prikazanje „Školskoga nadzornika, koj je za neko vrieme izgubio snagu na našem pozorištu. Čin „Brzojava“ biva na kolodvoru. Ljudmila (gja. Ružička) romantična kći bogataša Lučovskog (g. Rajković) dogovorila se sa svojim tajnim ljubavnikom Semiljskim (g. Jovanović), da će bez znanja otčeva uskočit u Ameriku, ljubavnik je medjutim sam brzojavom otcu javio, da mu kći kani pobjeći sa nekim strancem. Otac doleti, pa traži svoje diete i naloži brzojavniku (g. Plemenčić st.) neka ju zatvori u sobu, kad dodje. Brzojavnik zatvori mjesto nje udatu ženu posjednika Priborskoga (gčna. Perisova) a otac drži Priborskoga otmičarom, a uzimlje pravoga ljubovnika svojim pomoćnikom proti bjeguncem. Nastaje obći metež, koji se napokon razjasni i mladi se uzmu, pošto se je starac uvjerio, da je otmičar njegove kćeri vrlo valjan čovjek. Glumilo se je upravo izvrstno i u pojedinih ulogah i ukupno. Ponajprije valja nam spomenut g. Rajkovića, koj je smušenog starca Lučovskog majstorski crtao. Uz njega glumile su gje. Ružička i Perisova i gg. Jovanović, Plemenčić i Ban brzo, vješto — karakteristički — nu da ne možeš bolje.

Uz „Brzojav“ vidjesmo Mellevillovu „Liepu mlinaricu“. Kako je ta komedija predobro poznata, malo ćemo o njoj govoriti. Mlinaricu Denizu glumila je ovaj put gčna. Culifajeva starija. Šta da kažemo? Kritik nije učitelj, koj dieli djakom pohvalnice radi revnosti i pazljivosti. Dužnost mu je slagati značaj uloge

Digitized by Google

sa prikazanjem glumca, te po tih premisah izreći svoj sud. Kraj svega naprezanja i revnovanja gčne. Culifajeve moramo reći, da je ponešto previsoko posegla, u svem bijaše premalo naravi, mi čusmo samo jezik al ne čusmo srdca. Stari markez g. Rajkovića i priprosti mlinarski momak g. Bana bijahu izvrstne slike.

„Osveta ljubomornika“ (La vendetta d' un geloso) strašni je naslov dosadna, iz talijanskog na hrvatski jezik slabo prevedena, komada, komu zaboravismo pisca, o kom ćemo vrlo malo govoriti — jer nije ni vriedno. Ljubomor izvor je starih i novih drama bez broja. „La vendetta d'un geloso“ zaista je jedna od najslabijih slika te strasti. Čitavo je to čislo slabo spetljanih prizora, u koje su upletene dugoljaste moralne prodike, koje zamienjuju čin i naravski duševni prekret. Sav igrokaz osniva se na tom, da nećakinja nekog nevaljanog bankera ne smie da kaže, da ljubi ujakova pisara, a banker misli, da je pisar njegovoj vlastitoj ženi omilio. S toga krivi bezdušnik mladića, da je kradljivac. Nu neki deus ex machina, dodje te odkrije svu istinu. Opaki banker govori nekoliko fraza i postane kriepostnim čovjekom, mladi budu svoji a mi idući kući vrlo smo žalili, da istina nije već početkom prvoga čina izišla na vidjelo. Naši vrli glumci činjahu nam se kao Danaide u Tartaru. Riedkom revnošću sipahu svoju vještinu u bezdno ljubomorne dosade. Mandrović, Jovanović, Plemenčić, Brani i gčna. Perisova činjahu nam se kao junaci što no se vitežki bore sa — sjenkom. Gčni. Kraljevoj preporučamo ukusnije odielo.

Veći pozor posvetit ćemo Halmovoj dramatičnoj pjesmi „Divljanu“ (Wildfeuer). O nekojih piscih govori se, da su klasici. Štogodj uzpišu zove se a priori klasičnim djelom. Medju te klasike spada i njemačko-austrijski gladki dramatik Friderik Halm rectius Münch Bellingshausen. Po našem skromnom mnenju može se samo formom i sadržajem savršeno djelo zvati klasičnim, a kod Halma nadmašuje gladki, zvonki lik na daleko sadržaj. Čin Halmovih dramatičnih pjesama čini nam se kao kemički preparat. Junak mora da prodje kroz sve moguće prietvore i preprieke, da izadje svjetal i čist. „Umjetnost i narav ko od sebe da bježe, al se prije, neg li misliš, nadju“ veli Göthe, a ova velika istina mora prije svega, da lebdi pred očima dramatiku; ali Halm kan da ju je zaboravio. Halm ne prepisuje iz prirode, ne idealizira samo sbilju, on pripisuje naravi mnogo nenaravi, on ne vodi svoga junaka preko strmina i priepona do cilja, već on gradi umjetne gore i zapreke, da mu može junak sa većim efektom prevaliti sve priepore, nu pri tom mu krči sam put gladkim, lakim, zvonkim stihom. Sve njegove drame „Grizelda“, „Sin pustinje“, „Mačilac ravenski“ i „Divljan“ radjene su prema tomu kalupu, „Divljan“ je vrh toga dramatički paradoxon, koj bi na zagrebačkom pozorištu jamačno propao bio, da ga je Hrvat napisao.

Nabacilo se Dežmanu i Markoviću, što su u „Legetu“ i „Mislavu“ dramatizovali kugu i glad. Al šta je „Divljan“? Ženska, koja misli, da je mužko, a ćuti pri prvom poljubcu mužkarca instinctive, da je ženska; stvor, koj, kako je rieč u nas, „ne zna je li mužko, je li žensko“ — Šta velite? Nam se vidi, da su kuga i glad naravniji pojavi, nego li Halmov duševni hermafrodit. Ali — nemo propheta in patria.

Mlade glumice otimlju se za „Divljanom“, a to je i posve naravski. Slabi pol vazda je rad jačim biti, k tomu ima u „Divljanu“ mnogo „parade“. Sve to ponukalo je valjda i gospodičnu Ivku Kraljevu, da nam prikaže Halmovu dramatičnu zagonetku.

Čin drame pada u 14. viek — dakle u zlatno doba romantike — mjesto su mu savojske brdine. Šta je tu istine, šta li fantazije znadu stari ljetopisi plemenitih Savojarda, mi toga ne znamo. U gradu Domartinu žive Adela Loménie- (gja. Bajzova) udova grofa Domartina sa sinčićem si Renéom (gčna. Kraljeva) od 16 godina pravim divljakom. Vladanje ima spasti na Renéa. Otac mu je umro, stric i sin mu izgubio se negdje u svietu; kažu, da su obojica umrla. U istom dvoru žive Réne-ov učitelj na oružju, Marcel de Prie (g. Jovanović). Marcel bude od peharnika Piera Vanela (g. Mandrović) pozvan na grad Arbois, i tu mu odkri plemstvo po oporuki otca, da je Marcel pravi grof od Domartina, da je stričić René-a, a Adelin sin da je djevojka pod mužkom koprenom, i mati da ju odgaja za mužko bojeći se, da se baština ne izvine rukama njezina djeteta.

Vanel i plemstvo pozivlje Marcela, nek traži svoje pravo, ma i silovitim činom, a oni da će ga pri tom pomagati. Nu Marcel odbija tu ponudu, te se povrati u Domartin. Prijašnje čuvstvo prijateljstva prometne se ljubavlju prema René-u, a i u djevojci probudi se to čuvstvo nesvjestice, pošto ju poljubi Marcel. Grofica Adela medjutim sazna, da je pravi grof Domartin živ, da se nalazi u blizini. Svuda ga traže, ne znajući, da je to Marcel. Napokon odkrije se Marcel René-u, a ovaj ili ova razljuti se s neiskrenosti. Marcel uvriedjen ostavlja Domartin i podje na Arbois. René-a savladala ljubavna strast. Preobučen u ženske haljine pohiti potražit Marcela. Stara grofica traži sina — zaludu, nu saznavši za Marcela i njegovo pleme, misli, da je on ugrabio djevojku. Pojuri sa vojskom u Arbois. Marcel ne brani se. On očituje grofici svoju tajnu i pismo otca svoga, iz kojega se vidi, koliko je ljubio Adelu, da je sbog nje ostavio dom. Adela se pomiri, a René, saznav za svoj pol klone poslije kratkog oklievanja u ljubavnoj

Digitized by Google

nesvjesti u Marcelov naručaj, i mladi budu svoji.

Čin „Divljana“, pripoviedan što kraće, potvrdjuje, što s prvine o toj dramatičnoj pjesmi rekosmo. Lik „Divljana“ je u izvoru dakako savršen. Stihovi su gladki, jezik krepak, udešen prema mišljenju tadanjega vieka, govor je poetičan. Halm slovi s toga kao i Grillparzer. Na hrvatski jezik preveo ga je Ivan Zahar i to običnim desetercem. Žalimo, što nije vješti prevodilac pridržao izvorno jambičko mjerilo. Trnski dokazao je dovoljno, da se može i kako jambom pjevati, pa reklo se što mu drago, jamb je za dramatičnu deklamaciju svakako spretniji od troheja. Nekoliko izraza, čini nam se, ne spada u pjesmu n. pr. „dopust uzeti“. To udara odviš po kancelariji. Što da kažemo o predstavi? Uzmeš li ju površno, može se, odbivši bekanję i mekanje nekojih epizodista, reći, da je dobra bila. Drugčije se mora dakako suditi, razmotriš li ju potanje. U svem prikazanju nije bilo jedinstvena sloga, predstava činila nam se kao orkestar, od koga polovica „piano“, polovica opet „forte“ svira. Gg. Mandrović, Jovanović, Brani deklamovahu realistički — naravski, gja. Bajzova i neki glumci patetički, gčna. Kraljeva i ponešto g. Ban prelažahu iz „piana“ u „forte“, i iz „forta“ u „piano“. Ne treba nam spomenuti, da smo protivnici suvišnog patosa, naš jezik, naša ćud ne podnosi toga. Suvišna patetika bila se duboko ukorjenila na našem pozorištu, i mnogo je već muke stajalo i stajat će još i više, dok se neprirodno deklamovanje izkorieni. Odatle ovaj nesklad u predstavi „Divljana“. Prije svega valja nam dakako govoriti o gospodični Ivki Kraljevoj, koja se kao „Divljan“ (grof René) htjela pokazati na polju ozbiljne drame, koja je tu ulogu, kako čujemo, u Beču učila. Tko gčnu. Kraljevu dobro poznaje, mogao je unapried reći, u koliko će naša mlada glumica u prkos Sonnenthalovim lekcijam uspjeti, u koliko li ne će. Gčna. Ivka Kraljeva jest zanimiva, majušna crnka, vita stasa, živih očiju, drobna, izrazita lica. Grôce joj je tanko, ponešto slabašno. Naravi je žive, vesele, nestašne, volje silne i velike, duha hitra, a naobražena je kao malo koja od njenih drugarica. Ne čudi se nitko da gospodičnu potanje karakterišemo, nije to samo radi „Divljana“, već jer je tom prilikom stala na ozbiljno dramatično polje. A što je „Divljan“? To ponešto natuknusmo odprije. Djevojka rád zle kobi svoje obitelji na silu pokrštena za mužkarca, uzgojena sred staraca i starica, divlja, svojeglava, prpošna, ćudljiva, vratolomna. Sve te mužke máne i strasti u većoj su mjeri u njoj razvijene, upravo jer je ženska. Cjelov mužki je čarobna ona šibika, koja u njenoj nemirnoj duši otvara silu ženskog osjećanja, žive ljubavi, pače ljubomorne strasti. René osjeća ko ženska, ljubi ko ženska, al sve nesvjestice, sve ne znajući, da je djevojka. Pa kad se odkrije tajna, klone riečima „stid me je“ u se, te se prometne podpunoma djevojkom i podaje se ljubljenomu mužu navalice, jer sa svojega neprirodnog uzgoja ne zna što je stidljivost, a još manje, što je etiketa. Značaj „Divljana“ je po tome vrlo ne prirodan te iziskuje mnogo vještine, mnogo duboke, duboke duševne a i tjelesne snage. Označit svagdje psihologički prielaz, naći svuda pravi glas toga nevjerojatnog stvora, nije šala. Najteži dio uloge svakako je onaj, gdje se umjetno mužko mišljenje „Divljana“ sa bezsviestnim ženskim osjećanjem bori. Situacija ta je reć bi okrutna, i okrutnija tim, što Marcel povećava borbu u „Divljanu“ ljubakajuć pred Renéom sa seljankom. Tu dakle imade i vještakinja dosta posla. Nu gčna. Kraljeva je ulogu uvježbala sa znamenitim glumcem bečkog dvorskog kazališta. To je od nje doduše hvale vriedno, te pokazuje pravo umjetničko revnovanje, nu mi, pravo reći, niesmo prijatelji vježbanju u pojedinih ulogah. Manje više je to mekanička dresura, a nije duševno učenje, svjestno razglabanje značaja, a tvorna sila glumca gubi se tim posvema. Glumcu može samo koristiti obćenito učenje glavnih nauka, na kojih se osniva dramatična umjetnost. Zato i opet velimo bez dramatične škole ne ima našemu kazalištu budućnosti.

Gčna. Kraljeva dala je, što je znala. U onom dielu uloge, koj nije premašio fizične joj snage n. pr. u početku 2. čina i u 3. činu u prizoru sa poljubcem glumila je izvrstno, deklamovala je naravski, u tom prizoru čusmo i srdce i jezik. Al u mnogih burnih prizorih, gdje je veća snaga potrebita, zaostade joj glas za voljom, veselo, živo srdce gčne. Kraljeve bijaše premaleno za velike, duboke osjećaje, gospodična pade s toga u silovito patetičko deklamovanje bez karakteristične tančine, gdje niesi čuo srdca. Na tankoj, srebrnoj frulici možeš oponašati cijuk slavulja nipošto urnebes grmljavine. Velika volja i preguuće a malena snaga protivštine su, koje ponešto komički djelovati moraju. U zadnjem činu probudilo je nespretno odielo smieh; mi mislimo, da se rieč „bosonog“ izbrisati i „Divljan“ u haljinah obične djevojke pokazati može. Sam čin označava dovoljno silu ljubavi, čemu još i bose noge? Skupimo li sve te opazke u jedno, to moramo s jedne strane revnost gospodične pohvaliti, nu s druge strane reći, da „Divljan“ i slične uloge niesu za gčnu. Kraljevu, jer ako imade umne, ne ima fizične sile zato.

Marcel g. Jovanovića bijaše ciela umjetnička slika. Govor mu je teko naravski, jasan i siguran. Dielenje stavaka bilo je posve pravilno, psihologični naglas svuda točan. Gosp. Jovanović prikazao nam je u Marcelu prava, zdrava junaka svoje dobe, čovjeka prirodna,

Digitized by Google

i u prizorih, gdje Marcela zanosi živa ljubav, nije g. Jovanović izgubio naravnog temelja.

Na isti način t. j. naravski i savršeno glumio g. Mandrović starog peharnika Petra Vanela. Star, pošten kremenjak, vieran svome vladaru, odvažan i spravan na najveću pogibelj za svoga grofa bijaše njegov Vanel.

G. Brani krakterisao je obiteljskog liečnika posve dobro. G. Ban kao kancelar pokazao nam je i opet koliko je u njega dara — samo govor — govor da mu je gladji. G. Ružić kao grof Brienne nije baš kvario cjeline, al i on govorio je gdjegdje nejasno. Nasuprot je g. Leković gutao i motao rieči, da ga niesmo razumjeli.

Gja. Bajzova proučila je Adelu, kao što u obće svaku ulogu vrlo pomno, nu ne možemo se posve slagati sa njezinom karakteristikom. Adela je žena stalna, tvrda, koja sve po promišljenoj osnovi radi. Ljubav za svoje i mržnja na tudje temelj je tomu značaju, al samo kadšto smie se ta strast živo javiti, prikazanje postaje tim plastičnije. Adela gje. Bajzove bijaše prestrastna u obće a premeka u strastvenih prizorih, a tomu je ponajviše patetično naravsko deklamovanje krivo.

Gčna. Culifajeva st. zadovoljila nas je kao Margot posve. Takovim je ulogam dorasla.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Sjednica jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U sjednici filologičko-historičkoga razreda, držanoj dne 13. o. m. tumačio je akademik dr. Fr. Rački nadpis na kamenu, koj bi u gornjem Muću u Dalmaciji, mjeseca kolovoza 1871. kod crkve sv. Petra izkopan. Pismo je na tom kamenu tako dobro sačuvano, da se svako pisme može razgovietno razabrati, te s toga glede pisma ne može biti nikakova nagadjanja. Pismo je kapitalno, ali rimska kapitala preobražena pod uplivom karolinžke majuscule. S toga su potezi na nekih pismenih oštriji, pače pismo C preobrazeno u E t. j. nalik E izuzam one malene u sredini položite crtice. Neka pismena vežu ili prislanjaju se na druga, a opet se neka upisuju u druga, ali u manjem obliku. Na tom spomeniku dva su znaka za kratice, koje dolaze sedam puta. Osim piknje nema drugoga ortografskoga znaka. Akademik spomenu, da uz ovakovo jasno pismo razrješitelj nema druge dužnosti, nego da ne pomieša sličnih pismena, da rieči, ujedinjene u jednu hrpu, razstavi i da kratice vjerno razrieši. Držeći se ovih tvrdih načela akademik pristupi k čitanju i to polazeći od pismena do pismena i vežući jih u rieči. On je čitajući ujedno dokazivao, kako dojakošnja čitanja jesu pogrešna i posvema samovoljna. Kako Franjo Rački čita taj nadpis, on sadržaje poslije prve rieči i pred godinom običnu formulu kršćansku za oznaku vremena. Ovo svoje čitanje utvrdio je akademik jednakom formulom, koja se čita s početka listine kneza Mutimira od 28. rujna 892. god., i koja je samo za četiri godine mladja od onoga nadpisa na mučkom kamenu. Ona formula, reć bi, bješe zavladala u hrvatskoj dvorskoj pisari, pak i izvan nje. Kako je kamen iz početka očevidno nepodpun, to nije ni prva rieč nadpisa (naime „BRANIMIRI“) bila prvobitno prvom, već su jedna ili dvie odpale, koje dr. Rački popunjuje ovako: (TEMPORE DVCIS) BRANIMIRI...

S toga sav nadpis čita Rački ovako: (TEMPORE DVCIS) BRANIMIRI. ANNOR(um) XPI (Christi), SACRA DE VIRG (ine) CARNE VT SV(m)PS (it). S(eu) DCCCLXXX ET VIII. VI Q(ue) INDIC(tione).

Na kraju akademik je svratio pozornost na znamenitost toga odlomka, ne samo zato, što je nadpis tako star, od 888. god., i što se razgovietno čita ime hrvatskoga kneza Branimira, nego i s gledišta umjetničkoga i obzirom na prosvjetnu poviest hrvatsku. Ures na kamenu prislanja se na rimske forme. Taj dragocjeni ostanak sada se čuva u našem narodnom zemaljskom muzeju.*

Iza toga pročitao je dr. Fr. Rački neke odlomke iz svojega naučnoga putovanja po Dalmaciji i naveo, što je u tamošnjih arkivih, imenito u Zadru, Trogiru i Dubrovniku, našao za sbornik, koj on pripravlja a izdat će ga akademija, u kojem bit će naštampani svi spomenici odnoseći se na hrvatsku poviest do XII. vieka. Akademik navodi kano resultat, da je našao, pregledao i priepisao 94 izprave od XII. stoljeća, od kojih su se 24 u matici a 70 u starih priepisih sačuvale. Dalje iztaknu važnost ovih rukopisa za kritiku texta; pak ovu svoju tvrdnju podkriepi na kraju očevidnim primjerom, pokazav listinu kralja Petra Kriesimira od 1059. godine, koju je dao iz matice u Zadru snimiti fotografijom, i sravniv ju s izdanjem kod Farlata, gdje je ona upravo nagrdjena mnogobrojnimi pogrješkami.

Opet nešto o dubrovačkoj slici M. Angela, sada u Frankfurtu. Preuzvišeni g. biskup J. J. Strossmajer doznavši iz „A. Allg. Zeitung-a“ za onu sliku, o kojoj smo kratku viest priobćili u br. 49. našega lista, obratio se obaviesti radi na slavnoga slikara Steinlea, koj je za galeriju preuzv. g. biskupa učinio dvie slike. Dobrotom nj. preuzvišenosti možemo sada onu viest popuniti.

* Naš darovit mladi umjetnik g. Rendić sastavio je vjeran snimak toga kamena u sadri za ruskoga arkeologa gr. A. Uvarova.

Digitized by Google

Slika je sada svojina bar. Lichtenberga, konsula njemačke carevine u Dubrovniku. Ona je, tako izvješćuje Steinle, nekada iz ruku Vittorie Colonne prešla u svojinu dubrovačkoga nadbiskupa Ljudevita Beccatellia, koj je upravljao dubrovačkom crkvom od 1555. do 1564. godine.

A koja je to Vittoria Colonna?

Na ovo nam pitanje odgovara umni pisac R. T. Rio (De l' art IV. 108 i slied.) ovako: M. Angelo zanesen svakovrstnim uzorom — i asketičkim, koj je pri koncu svojega života sliedio, i junačkim, komu je sa sviem požrtvovanjem svojega života sliedio, kada je sa zvonika miniatskoga vojne operacije proti tlačitelju svoje domovine ravnao; i političkim, kada je za republiku i slobodu, vjerom i kriepošću posvećene, revnovao — taj M. Angelo tražio je poput Dantea i Petrarke svoj uzor u ženskoj glavi, koja bi s milotom svojega — spajala i najkrasnije priednosti mužkoga spola. A kao što je Dante svoj uzor našao u Lauri, Petrarka pako u Beatrici: tako je M. Angelo, bivši dostojan da u tom slavnom družtvu bude treći, našao već u starosti svoj uzor u Vittoriji Colonni, udovi markeza od Peschiere, najslavnijoj ženi svojega vieka. Samo se kaže, da je ljubav, koja je ove dvie plemenite duše spajala, čista bila, imajući izvor i ciel u vjeri i krieposti. Vittoria življaše u samostanu i često je iz svoje samoće dopisivala s prijateljem svojim. Sačuvan je diel dopisa izmedju Vittorie i M. Angela. Sačuvali se i sonetti M. Angela, koji su isto tako liepi kano što Petrarkini, a možebit još dublji i umniji. M. Angelo, da ugodi svojoj prijateljici, učini joj svojom prem od starosti nemoćnom rukom dvie slike, iz kojih se odsieva ćud i težnja obiju. Jedna tih slika: „Pieta" jest ona dubrovačka. Rio dodaje, da je na drvetu križa napisano: „Non vi si pensa, quanto sangue costa! t. j. ne može se dokučiti, kolikom smo cienom odkupljeni. Ovo drvo križa jest snimka onoga, koje su „pokornici bieli" god. 1348. nosili proti kugi. Druga je slika: Isus umirući, kada izusti rieči: Eli, eli! la — ma sabahtani.

Po sudu rečenoga kritika ove dvie slike jesu od slabijih neumrloga umjetnika, jer pod starost izvedene — ali one su svakako od velike vriednosti. Ove druge bilo je više „replika", kojih se jedna sada nalazi u Dorijinoj u Rimu, druga u galeriji „dei Ufficii" u Firenzi.

Pošto smo se tako u kratko upoznali s prvim vlastnikom dubrovačke slike, za kojega bijaše ona učinjena, ne će biti s gorega ako koju progovorimo takodjer o drugom vlastniku, u kojega ruke ona priedje od Vittorije Colonne.

Beccatelli bijaše rodom iz Bolonje, bio je muž veoma izobražen i prijatelj nauke. Bio je najprije kardinalu Moroniu u Bolonji, onda (1545.) kardinalom saborskim predsjednikom u Tridentu tajnik; za tiem (1549.) biskup u Ravellu u Napuljskoj. U Dubrovnik dodje kano imenovani nadbiskup dne 9. prosinca 1555. godine. Beccatelli sam učen mnogo je obćio s učenjaci svoje dobe, kano što s Petrom Bembom, Jakovom Sadosetom, Reginaldom Polom, Gasparom Contarenom, M. Ant. Flaminiom itd: Imao je liepu knjižnicu i sbirku rukopisa, grčkih i latinskih, što no ju je ostavio svojima sinovcima, Artemisiu i Vinku, a tri rukopisa pokloni knjižnici u Firenzi, da vojvodi Cosmu Medici izkaže svoju blagodarnost. On sam ostavi više diela u rukopisu, medju kojimi „Chronicon ragusinae civitatis". Ljudevit Beccatelli umrie 17. listopada 1572. kano biskup u Pratu, kamo priedje iz Dubrovnika (Farlati: Illir. sacr. VI, 230—242).

Ovo budi navedeno, da se laglje razumie, kako je ona slika Michel-Angela došla u ruke dubrovačkoga nadbiskupa. Beccatelli bijaše suvremenik onoga slavnoga umjetnika (1474—1564.); a kako je sam sakupljao knjige i rukopise, imao je biti radostan, što je mogao svoje sbirke obogatiti umotvorinom iz kista slavnoga umjetnika.

Na koga je ova slika iz ruku Beccatellievih prešla, nije poznato našemu izvjestiocu, nu to se znade, da je nadbiskup nabavio si bio u Dubrovniku ljetovnik (villa); pa je valjda s ovim prešla i ona umotvorina u dubrovačke ruke — ali u koje, ne znamo.

Sadašnji vlastnik traži za sliku ogromnu svotu (50.000 for.) Umotvorina bit će ovih dana poslana u Moguć (Mainz) k baronici Lilien, konsulovoj punici. Nas zanima ova slika ne samo kano umotvorina velikoga M. Angela, nego što je udes njezin bio kroz tri stoljeća skopčan sa sudbinom grada Dubrovnika. Svakako željeti bi bilo, da se ona i u buduće ne otudji našoj domovini.

Na kraju valja mi izpraviti pogrešku, koja se je „lapsu calami" uvukla u predjašnji izvještaj. Slika naime u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku nije od M. Angela, nego od slavnoga Tiziana.

—r—

Dežmanovo poprsje izradjeno u sadri po našem mladom umjetniku g. Rendiću izloženo je u trgovini gg. Eisenhuta i Stiasnia, u Ilici kući pravoslavne obćine.

— Javismo u našem listu, da je vriedni naš starina i skladatelj Rusan preminuo. Drago nam je, što tu viest poreći moramo. Rusan javlja nam sám, „da nije pokojni," već samo pobolieva. Želimo vriednomu starcu, koj je iznio na sviet toliko pjesama baš od srdca, da nam dugo poživi i da se oporavi od svoje bolesti.

— U Biogradu izišla je: „Školica za gradjanska prava i dužnosti" od M. Miličevića; zatim „Srpska zagranička trgovina" od Bogoljuba Jovanovića.

Digitized by Google

— Najznamenitije tiskarsko djelo novijega doba bez sumnje je evangelistar, što ga parižka kuća Hachele izložila na prošloj bečkoj izložbi. Izradjivalo se to djelo punih 11 godina. Slikar Bida, koj je imao izraditi slike, odputi se prije svega u Palestinu, te se povrativ za 9 godina sastavio 128 nacrta. Šestnaest najvještijih bakrorezaca rezalo je te slike pod pazkom slikara Hédonina. Graditelj Rossigneux nacrtao je nova pismena proučiv potanko pismena svih francuzkih tiskarna. Poslije mnogo pokusa budu sgotovljena pismena i ljevaoni Baron i Lebreton. Rossigneux sastavi nadpise i inicijale. Prievod evangjelija sastavljen je po citatih, nalazećih se u spisih glasovitog francezkog bogoslovca Bossueta. Tiskat počelo se djelo g. 1869. u tiskarni I. Clay-a i to velikom pomnjom. Svaki tabak prodje kroz ruke od 32 radnika, i čim se pokazala i najmanja mána, bude tabak uništen. Petnaest radionica radilo o tom djelu. Naravski se ta knjiga uz silne troškove nije mogla izplatiti. 1500 odtisaka bilo nátiskano na velinovoj a 150 na finoj holandezkoj artiji, što čini ukupnu vriednost od jednog miliuna forinti. Da i prodadu sve knjige, štetovao bi nakladnik ipak 300000 franaka. Tako rade Francezi. Vriedno je, da se tu nadoveže o njih vrlo karakteristična crtica. U obrtničkoj palači bečke izložbe nadvladaše Francezi sve ostale narode krasotom i finoćom svojih izložaka, a Francezom prednjačila opet parižka kuća „Christofle e compagnie.“ Poslovodja te kuće upitan od nekoga bečkoga gospodina, odgovori: „Dá, gospodine, mi prodajemo malo toga. Ljudi čekaju do svršetka izložbe, misleći da će izložci cjeniji biti. Al se varaju. Pokupit ćemo svoje stvari, pa natrag u Pariz.“ „Al ćete tim mnogo štetovati: Trošak odpreme je znatan,“ reče Bečanin. „Istina“ odgovori poslovodja, „ali, gospodine moj, gospodar rado žrtvuje nekoliko tisuća franaka za slavu svoje domovine.“ Vele, da je Bečanina taj francezki jezik vrlo zabušio.

Poziv na predplatu.

Evo već je protekla peta godina, odkako se „Vienac“ pojavio pred našim svietom, da se o njegovu mirisu za dokolice osladi hrvatska duša, da svaka naška kuća nadje i duševne zabave i pouke na svome jeziku. Dični, veleumni muževi zamisliše liepu misao skupiti sve književnike u jedno kolo na zajedničku radnju, i misao stvori se činom, djelo je uspjelo. U „Viencu“ sastajahu se gotovo svi po izbor stariji i mladji književnici i naše obćinstvo živo je prianjalo uzanj. Tko je voljan proučiti našu najnoviju beletrističnu knjigu, ne smie minuti „Vienca“. Nemila sudbina zada evo zadnjih godina tri težke rane našoj knjizi a navlastito „Viencu“. Smrt nam ote zlatna pera Ivana Perkovca, Petra Preradovića i Ivana Dežmana. Taj gubitak omjeriti težko je, teže sada, gdje nam se je svratio poslije žestoke borbe mir u kuću, gdje bi ta čuvena tri imena povratila bila u kolo krasne knjige i one sile, koje su prema rieči „Inter arma silent musae“, djelovale na drugom polju narodnjega napredka. Nu koliko nas je gubitak raztužio, ne ćemo klonuti duhom, izgled tih dičnih pokojnika nuka nas, da se povedemo za sjajnim njihovim primjerom. Brižnici hrvatske liepe knjige primaju „Vienac“ kao svet zapis, da ga čuvaju i goje i nadalje u slast narodu hrvatskomu. Uredničtvo prieći će novom godinom u ruke Augusta Šenoe, koj je od postanka lista bio pomoćnikom, a za posljednje godine suurednikom istoga. Promjene u književnom obziru ne će dakle biti nikakove, pošto uredniku dosadanji pomoćnici navlastito naš dični I. T. i ini odlični književnici, obrekoše svoju dalnju pripomoć. Briga će biti uredničtva, da list ostane vjeran pravcu pokojnika Ivana Perkovca, Ivana Dežmana i vrloga pjesnika dra. Franje Markovića, koj se je odrekao uredničtva, jer je otišo iz Zagreba, da se na znatnijih učilištih Evrope upozna sa najnovijimi rezultati filozofije, te da uspjeh svojih radnja priobći svomu narodu. Novo uredničtvo naumilo je, kao što je i dosele bilo, izključit diletantizam, al će mu biti poglavita skrb, da uvede u našu knjigu nove, mlade sile, u kojih je i dara i vještine. „Vienac“ ne će biti pokušalištem već sjemeništem hrvatske liepe knjige. Osobit pozor svraćat će list i na stranu belestriku i umjetnost. Dionička tiskara mislila je čitaocem „Vienca“ ugoditi time, da se uvrste u list slike, poput sličnih listova inih naroda. Gradiva ima u nas obilna, te će „Vienac“ na pokus donosit prve četvrt godine izvorne slike naših pjesnika, banova, znamenitih u poviesti Hrvata, pokrajina i umjetnina. Da su te slike savršene i ukusne, može se obćinstvo uvjeriti po dvima pokusima, koji su u ovaj i predjašnji broj ovoga tečaja uvršteni. Trošak je slika dakako velik, a „Dionička tiskara“ ne kani povisiti predplatninu. Nu ako se prijavi 1000 stalnih predplatnika početkom godine, izlazit će „Vienac“ kroz cielu godinu sa izvornimi slikami.

Sa ovo nekoliko rieči preporučamo „Vienac“ i pozivljemo obćinstvo, da se odazove čim prije našemu pozivu, jer o tom odzivu visi napredak lista.

Uredničtvo „Vienca“.

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

Digitized by Google

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 52. U Zagrebu dne 27. prosinca 1873. **God. V.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Zabava: Krsto Frankopan. — Zagrebačka Donna Diana. — Tamara. — **Pouka:** Na bledskom jezeru. — **Književnost i umjetnost:** Narodno kazalište. — **Listak.**

KRSTO FRANKOPAN.

Preradovićeva započeta balada iza njegove smrti dopjevana.

Od Turaka prieti zemlji opet rat
A u zemlji nema tko mu suprot stat,
Oko kralja strašan metež uze mah,
Nit se pravo sluga, nit gospodar zna,
Stranke velikášâ, obćem dobru zle,
Jedna drugu mrze, Niemca mrze sve.
Nanj uzbuktio je u svih grudih ied
S kraljicom bo zemlji kroji zapovied.
Tuj se spletke kuju, gnjev i mržnja vri
A kralj uz te miran do pol dana spi.
Sabor vieća bučno i uz pregovor
Svoje striele baca sve u kraljev dvor.
„Van s tudjinci!“ tako svedjer glas mu vri,
A kralj uz to miran do pol dana spi.
Ne dâ mu nehajstvo tuj odlučit šta,
Misli: što mu drago! Al ti eto zla;
Na Rakovu Polju pukne silni čvor,
Razprši se sabor. Drugda ćudju spor
Kralj Ljudèvit skoči, brže bolje sad
Sazva u dvor vieće,* da se stvori sklad.
Al tuj nema sklada, tuj je sama strast,
Svaki samo veću zahtieva si vlast;
Svak bi rad da njegov samo vriedi svjet,
I da čini ono, što će mu se hćet;
Ovaj hoće silom svoj utvrdit grad,
Onaj želi prešno drugi počet rad:
Mostovi na medji nek se ruše svi,
Nek se na tri mjesta vojske kupe tri.
Salkaj ostrogonski prvostolnik pak
Misleć, da je u svih drugih glavah mrak,
Uze zanovietat, smišljat to i to,
Na svašto pronosit prigovora sto.
Tada usta Hrvat Krsto Frankopan,
Umom i pregnućem na daleko znan,
Pa je junak vitki izpravio stas,
Umukloj gospodi viknu u sav glas:
„Eto opet putem udariste zlim,
Propade Saguntum, dok je vieđo Rim!
Ne shvaćate, jaoh, sliepi li ste još?
Oholost vam zlobna savjetnik je loš.
Nije kad oklievat niti duljit kar;
Jer je turski jaram osbiljna vam stvar,
A za cielo znadem, Soliman da car
Silnu na nas vojsku sprema u taj par:
Tuj vam nije gubit niti cigli čas,
Na noge je dignut hrabri narod vas!
Sve nam zemlje bile jedan tabor tek,
Jedan romor bio oružja nam zvek,
Jedan naum svima otačbine spas,
Jedan cieloj vojsci vojvode nam glas!
Turčinu na putu u susret je poć,
Nadbit valja silom silnu njegvu moć;
Drugčje propadosmo, ko što uz sav kin
Propao je slavni ban nam Dèrenčin
Vašom nepomoći, uz vas nemar trom,
Pod Udbinjom hćevši svoj osvetit dom.
A kad Solimanu satarete moć,
Onda istom hora razpravam će doć,
Onda Salkaj slovom nek nam bistri vid,
Državi li bude to u koji prid.“
U to skoči Salkaj, biesom vuk je mrk,
Spopa Frankopana za bradu i brk,
A taj nije hrdja, da se čupat dâ,
Salkaja u obraz lupi u sav mah,
Uzbuni se vieće kao pčelâ roj,
Priskoče vojnici, zametne se boj —
Jadan kralj ih miri, volio bi spat,
Neg li za tu kobnu zadjevicu znat;
Nesrećnoj je zemlji crn to bio dan,
Silnu vojsku skuplja silni Soliman.

* * *

U Budimu gradu soko tamničar
Spusti vita krila, ostavi ga mar —
Gradu pak na krovu tužni sinji ptić

* Dovle je Preradovićev početak. Ovaj je pokušaj udešen prema podatkom, koje si je pokojnik nabavio.

Digitized by Google

Zakukao grozno: „Zla će kob vas stić,
Kuku si ga zemlji, oholice kud
Lome krila ptićem, mrze bratsku ćud;
Kuku si ga zemlji, gdje ovakov div
A u kobne dane zakapa se živ,
Ni za njegov mudri ne mari se svjet —;
Na Mohaču vidim gavranova slet!“

Tako kukavica kuka dana tri,
A kralj uz to miran svak do podne spi.
Četvrti iz uze pustiše ga dan —
Ode kući sužanj, junak Frankopan,
Nit se kralju svomu ne pokloni mrk,
Zlo bje dirati mu u bradu i brk.
Pramen magle u drag pratio ga dom,
Bila magla gnjeva nad junačinom,
Iz nje mu plamènast sjeknu munje sjek
Za mohačkom bitkom na Cetinu tek!

ZAGREBAČKA DONNA DIANA.

Izvorna crtica. (Konac.)

Aninje bijaše imendan mojoj gospodarici, meni rodjen dan. Sve se tiho proslavilo; jedini mi prijatelj Stjepko dodje na moju svetkovinu. Poslije podne kao malne svaki dan dodjoše Ilčićka i kći joj godovnica u pohode. Muž je gospodaričin — nekoč glasoviti Ilirac i krvni neprijatelj Švabam, koji su ga u njegovoj četrdesetoj godini natjerali iznovice na odvjetnički izpit, udarao tanburicu pjevkajući narodne napjeve. Ja željan pjevanja zamolim prijatelja pjevača, da podjemo u gospodareve prostorije, pa da on izpjeva koju umjetnu. Stjepko bje već davno pregorio svoj poraz — možda ga i pomirila ista nedaća Kraljićeva. Pak i bijaše on flegmatik, a sretni su takovi ljudi, kadšto veoma sretni, premda ja ne bih htio biti iz njihova kola. Nitko ne pregorieva tako malom mukom pače ravnodušno i najveće gubitke. Dakako da se i od njih nemaš nadati velikim žrtvam: kako lahko pregorievaju, tako ne rado žrtvuju išto, što se ne podudara s njihovim nepokolebnim mirom i spokojstvom. Zato mi se i čini, da se je moj pjevač upravo tomu blaženomu miru za volju jednom kasnijih lieta nekomu pobratimu za ljubav svoje ljubavi — a bijaše to prava krasota — baš heroičnom rezignacijom odrekao... Pjevaše iz ciela grla dvie tri talijanske kavavatine, a onda priedje na svoje najnovije stečevine — na arije iz Lisinskove Ljubavi i zlobe. Pjevao je: Blago blago ah onome — koj si mirno spjeva oj! s čustvom — a Ivka ga pratila s posmjehom. Motrio sam nepomično toga maloga demona. Na jednom prihvati naš pjevač onaj dvopjev. U boj dakle hajd krvavi za ljubovcu i za čast... Jedan od nas mora past! Već je davno u svakoj djačkoj pjesmarici ta pjesma uhvatila mjesto; i ja ju naučih od svoga pobratima. Prihvatim dakle i ja uz njega i eto dueta. Kad smo dopjevali, primietit će lukavo Ivka: koj će dakle od vas dvaju past? Ja ću brzo: ta već znamo, koj je pao. Prijatelj se stvori rakom u licu a ja se smijah sladko ni ne misleći na onu mrtvačku: danas meni sutra tebi. Ali kraljica naša uvriedjena nepodpunom pobjedom dometnu zlobno: A zar se ne bi moglo i to sbiti, da budu oba protivnika smrtno ranjena — pogleda me oštro. Ja pokupim sav preostatak sila i odgovorim na to poznatom veselom slovenskom pjesmom: Dobro jutro vam Bog daj — od ljubce smo pa fraj! Sve je družtvo pljeskalo osobito godovnica, kojoj nije već davno godilo, što joj se njezina kći uz družicu sve to više potiskuje u prikrajak.

Nego to bje zadnji moj triumf. Još mi i danas plamti onaj pakleno-žarki pogled, kojim me Ivka izpratila iz sobe. Moradoh izpasti; jer sam se bojao, da iza moga smieha ne bude uzastopce izdajnika plača. Družtvance se skoro razidje; samo Ivka ostade s majkom.

Večer bijaše, kakove znadu biti u vrućem srpnju, kad ne opažaš sav dan ni koprenice kakovu oblačku. Kći je gospodaričina izpratila svoje družice kući i nešto duže zatrajala. Ivka je izprva sjedila uza glasovir i pri svieći odigrala nekolike stvarce; onda ju ja pozovem u drugu sobu i stanem joj čitati iz Nevena Jesensko lišće. Napinjao sam se, da joj što pogodnijim i nježnijim čitanjem ugodim i ponešto izgladim onu ranicu, što sam joj sat prije zadao. Ali slabo ona u obće maraše za hrvatsko štivo — pa i odviše se duboko zario žalac uvrede u njeno ponosito srdce.

Odustah od zaludne muke. Ona prinese stolicu k vratima od sbornice, a ja utrnuv svieću sjedoh na mjesečini k prozoru. Izprva sam bio zlovoljan, što se iskra domoljubna ne razpiruje tako lahko; pomišljao sam na to, kako će neveseo život imati iole rodoljubiv muž uza tako za hrvaštinu hladnu ženu.

Nu šta je meni stalo za njena muža? Pa tko bi znao, tko će ju zapasti? — — — Svratih oči s mjeseca i svedoh ih na nju. Protrnuh, kakova mi se u taj čas učini.

Iz prednje sobe osvietljena sviećom a iz moje posuta mjesečinom! Ne znam, jeste li kada vidjeli tu magičnu smjesu umjetne i naravske razsvjete. Opet mi sjedjaše tuj s poličjem svojim, kojim je tako krasna, zamamljiva bila ta djevojka... A opet niesi smio

Digitized by Google

reći, to je ljepota — djevojka. Puno bijaše u nje neliepa ili barem ne savršena...

Drugim je novelarom prvi posao, da orišu svoju junakinju. Ja to činim istom na svršetku; jer mi se nekako sada najbolje nadalo, pa i niesam ja kanio biti novelarom. Ovaj samo put nekako zabludih u to kolo maštajućih stvorova.

U Ivke se jedva i moglo govoriti o stasu i uzrastu; bijaše majušna — zaoblena, ali ne ugojena. Čelo joj bijaše prema zašiljenu obrazu skoro prenizko, brada zaoštrena, nos po kom istom čovjek biva liep — ne bijaše nipošto pravilan, klasičan; premda skoro proziran, razširio se ipak prema ustnam nešto više nego što si želio. Zubi manje nego obični: veliki; proriedjeni, nesumjerni; koraljnim ustnam ni traga: bile su one tanahne bez ikakove izrazite masti i uviek sklone na prkositi posmjeh. Na licih se prema sriedi lovio lagan oblačak mjenljive rumeni. Sve bi to moralo odbiti gledaoca od nje. Ali daj joj baci oko na sitnu ručicu, toli savršenom pravilnoćšu zašiljenih prstića, koji kad bi pleli ili skakali po tipkah mislio si da je svaki za sebe nekakvo čudovište; kad si joj se okom zapleo u krunu od plave pletenice, a nada sve kud si zaplivao u ono krasno ne obično veliko puno suro oko — onda si morao sve ostale nedostatke u jedan hip pregorjeti. Uz ovu prednost svi su tjelesni i duševni nedostatci liepi izlazili. Milila ti se i njena oholost, pritezao te prkos, razpaljivala ista hladnoća.

Dugo sam ju motrio tako; mjesečje bljedilo sve ju više oblievaše. Zagori mi čelo a ruke od nekakve slabine i mlitavosti klonuše. — Morao sam biti nemiran, jer se u taj čas okrenu cielim licem prama meni i zapita me: Što vam je, da tim stolcem škripite?

Da ne bude u drugoj sobi onih prokletih baba kako ih onda u svom srdrcu nazvah — ja bi se mjesto odgovora bio sgruvao k njenim nogama i tako cvilećim glasom bio zapjevao: Cedi Giovanna ai voti miei. Puro amor desio da te! da mi ne bi bila mogla cvielu odoljeti. Ovako joj samo pošaptah: Pravo rekoste, da sam nemiran; nešto mi je na srdcu, što bih rado s njeg odvaliti a ne smiem. To ju učini znaličnom. Ona ustade sa stolice i pristupi k meni. Ne bih li ja zavriedila biti vam pouzdanicom? čuvaricom tajna vaših? Ako umiete šutiti. Obrecite mi vjekovitu šutnju, pa ću vam razgaliti srdce. — Sinu joj pitajuće oko živim plamenom. Oklievaše mi obreći. Vi nieste voljni? Ali kako da vam i obričem prije nego li čujem, vriedi li vaša tajna tako duge krute žrtve.

— Dobro, vi ne obećajete a ja ću ipak govoriti, ja moram! Ivko, ja vas ljubim, toliko vas ljubim, kako niesam mislio, da bih ikad bio vrstan. Ja s vami zamrknem i osvanem; ne mogu od vas niti da učim niti da se zabavljam. Svakamo mi vi i samo vi stajete na put. A vi... ljubite li i vi mene? Šućaše. Hoćete li mi sada obreći, čuvati mi tajnu? Mučaše. Slavodobitan joj posmjeh prhao na tankih ustnicah. — Vi ne odgovarate ništa? — zapitat ću ja još jednom, ali oštrije. Ne mogu, jer ne znam što da odgovorim, odvrati grizkajuć si ustnice. A ja sada znam, što imam misliti o vas! Rekoh i osorno joj okrenuh ledja, ostavih ju samu u sobi. —

Kao da mi je kakova čarobna šibika promahnula nad glavom, stvorih se ja ovaj hip skroz drugim bićem. Izčeznu sva ljubav, kao kad pauljicu vjetric ponese u vis. Legao sam u postelju smijući se svojoj ludoriji i hvaleći Bogu, što je tako dobro ugodio te sam se móre toli lahko oslobodio. Nikad niesam sladje ni tvrdje spavao.

Sutradan vrativ se kući Ljubica — sukobe se naši pogledi. Podsmjehnu se i već nakrivi usta, da mi nešto reče, kad joj ja zakršim rieč: Ne trebaš mi pripoviedati; ja sve već znam i sam. Ivka ti je kazivala, da sam joj sinoć ljubav očitovao. Ona kimaše glavom. Istina je; ali ta istina za mene bješe varka. Ja istom sada osjećam, da je niesam nikad ljubio, ter sam neizmjerno sretan, što sam već jednom njezinom pripomoći dopro do toga sladkoga uvidjaja. Od sve moje zablude ostalo je u mom srdcu samo jedno čuvstvo za nju, a to se zove — reci joj — prezir i smiljaj nad pustinjom prazne joj duše.

Nekoliko je dana ne bi u moje gospodarice. Bez dvojbe joj priobćila prijateljica moju groznu osudu. Više se nikad ne igrasmo poslije one kobne,za mene toli odlučne blagotvorne večeri. Vidjeh ju još dva tri puta ali ju takovim hladom i naravskim ravnodušjem pozdravih, da nije na posmješljivih ustah niti sjena posmjeha smogla. Što se u njenoj duši sbivalo, ne znam reći, ali bih mogao iz kašnijih dogadjaja naslućivati.

Do godine stupih i ja u plemićko gojilište, gdje sam sa svojimi prijateljem Malićem susjedovao. On je još uviek stihove tvorisao i pisao dnevnik, a ja sam se u sebi podrugivao njegovu bezkrajnu lahkovjerju. Meni je djevojka postala skroz deveta briga. Ne znam, koliko sam ju puta iza toga vidio. S njom više niesam za njena vieka rieči progovorio.

Prestupih kasnije u drugi zavod, gdje mi je još manje bilo pomišljati na zabludice mladosti. Ali Stjepko, dok sam ja još u plemićkom zavodu boravio, pokuša još jednom na imendan joj pjesmom na ružičastom listovniku otvoriti bravu njena neumitnoga srdca, za što sam ga ja češće dražkao.

Rado biste znali, što se je dogodilo s djevojkom? Što obično. Udala se za jednoga Malićeva rodjaka, nizka činovnika, koj je nekoč

Digitized by Google

bio bačvarom. Najprije se udova mati u njega zagleda — ni toga joj ne mogla kći podnieti: preote joj ga, ali se ovaj put i morade s njim vjenčati. Premda sam za nju bio skroz bezćutan, ipak mi je taj glas potresao srdcem. „Dakle na to si spala, kraljice naša!“ klikoh i zahvalih Bogu, da je one večeri šutila. Jer tko zna tajne ljudskoga srdca? Da mi je prevoljela, ne bih li možda i ja nju u istinu volio bio? —

Zadnji ju put vidjeh na sprovodu brata svoga. Mrzko mi je pomisliti na taj sastanak. Bolovaše od žutice. Svoj joj dražesti ne stalo traga. Niesam mislio, da bi mogla tako skoro svenuti. Možda je i drugi uzrok bio. Govoraše se, da ne živi dobro s mužem, da je nezodovoljna, ćudljiva, nesnosna. Kako da i bude zadovoljna kraljica — tolikih srdaca dobitnica — u tako nerazmjernu braku?

Godine 1863. na Bartolovo sabrala se kod gostoljubivoga starca, vlastnika imanja Orle, liepa kita od preko 60 gosti. Nadjem se tuj s Martinčićem, mužem Ivkinim. Pri tom se susretu sjetim opet jednom i nje. Zapitam ga, kako je, je li zdrava i zadovoljna. „Zdrava, da nikad više ne će oboljeti, a je li zadovoljna, to znade Bog, u koga je.“ Dakle je brzo izvila viek. Plesaše onih poklada biesno, pomamno, kao da silom hoće da zaglavi. Upališe joj se pluća i za dva dana trebalo pozvati duhovnika, da ju pokriepi za vječnost. Ali bješe prekasno došao — duh joj već lebdio na ustijuh i prije joj prhnula duša u vječnost, nego je mogao sluga božji od nje izmamiti koju razumljivu besjedu pokajnicu.

— No ti — ti, dragoviću moj, mora da si pokojnici bio velik dužnik, prietjaše mi se muž; jer te je za sve svoje bolesti spominjala, pa kad je već u muci trabunila, svaki čas joj se prividjalo, da si joj se ti krevetu prikučio, te bi se rukom mašala za tobom. Zadnje joj bjehu razumljive rieči, koje je izrekla, kad je u prednju sobu unišao župnik: On je!

Ne mogoh vjerovati, zaklinjaše mi se! Kosnu mi se srdca njen spomenak i u duhu mi se izviše rieči: Dakle ipak! — — Medjutim moram na svoju sramotu ili bud što izpovjediti, da mi nije nikad palo na um zapitati, gdje je pokopana. I zašto? Ja mislim, da ne bih mogao ni jedne suze pustiti na njezin grob...

Iste sam one godine pošao na bečko sveučilište. Jedan izmedju prvih komada, što vidjeh u dvorskom kazalištu, bijaše Moretova Donna Diana. S mjesta se sjetih naše kraljice; doista ona bijaše druga Diana, u mnogoj joj crti na vlas slična. A ja?.. Vjerujte mi, da sam se svesrdice veselio, što sam još kao ne dozrio mladić shvatio svoj položaj prama našoj prkosnici. Dakako da niesam uztrajao — doigrao junački. Ali nije meni po boku bilo svjetnika Perina. I sreća moja; jer onda bi možda bila naša Donna Diana moja; a što bih ja bio znao š njom početi?.. —

Ja sam ju poslije opet zaboravio; pa je ne bih sada ni svojim štiocem spominjao, da mi je ne bude ljetos prijan moj pjevač pripomenuo, pa se tako o njoj prigodice nasnovao domjenak, koj se završi pozivom prijateljevim, da kraljice ne pustim u grobnoj zaboravi. Što na polak obećah, sada, bilo kako, izpunjujem.

Možda će mi tko to i zamjeriti; ali vi, dragi prijatelji i nekadanji takmaci, znam, da ne ćete. Kad nas opet kod čašice vina ili čaja sastavi kob u jednu kitu, je l' te, tad ćemo se opet sjetiti naše Donne Diane.

D.— J.—

TAMARA.

Spjevao Lermontov. Poirvatio I. T.

U dùbokom klancu Darjála,
Gdje Tereku šumio trk,
Davnìnom na mrkijeh skalah
Gradàčac je stajao mrk.

Vrh kúle visòke i tiesne
Tamára je življela zla,
Djavòlske li ćudi je biesne,
Andjélak ljepotom je sva!

U pónoćnoj tamo se tami
Svjetlùcao zlatkasti žar
Baš kano da putnika mami,
Da dodje prenoćiti bar.

I čuo se vapaj Tamáre:
Sva živa je želja i strast,
Razprédala silne si čare,
Bijaše nepojmljiva vlast.

Vojníka i trgovca hvata
Zamamljiva glasa joj srk,
Otvoriše svakomu vrata,
Dočekuje hadum ga mrk.

S počivala mehkog se dignu
Tamára u grimizu sva,
Na sjedalo gostu si mignu,
Na vince u pehara dva.

Razširiše svojtljive ruke
I spoji ih cjelova moć,
Od strastne i divlje je buke
Zamnievalo gore svu noć.

Digitized by Google

Baš kanda je pustom u gradu
Junaka i ženskijeh sto,
Te vjenčati nekog imadu,
Sahránit li ima se tko.

Al čim bi po vršku se gorom
Pojavio zorice rud,
Zaniemilo, smrklo se dvorom,
Zapòdio pokoj se tud.

Tek Terek u kláncu Darjála
Tišinom razturuje bûk,
A zà valom žurba je vála,
I mòta ih nagao suk.

Narjèkujuć tad bi mrtvàca
U Tereka bacili dno,
A s prozora s bliedih ustahca
„Oprosti mi!“ čuo bi dô.

A glas joj je praštanje milo,
Željàkanja i njege joj slast,
Ko kad bi mu vratit se bilo,
Obietajuć milja mu last.

POUKA.

Na bledskom jezeru.

(Konac).

Sjetim se priče o Topielcih (u pripoviedci „Nad Vislom“) i za čas malne povjerovah bajci kao živoj istini. Da što te ono vuče toli neodoljivom snagom u siguran grob?.. Odvratih oči i odpuzah polagano sa svoga pogibeljnoga motrišta. — Tko da mi to protumači? Ali što ja pitam? Koliko li nema još ne dokučenih, ne protumačenih pojava i osjećaja, što nam se površnim motriocem divne naravi svak čas nameću, koji nas svaki dan razblažuju i zatravljuju. Narod im je djetinskom još ne pokvarenom maštom svojom iznislio barem umilne prilike, da im protumači uzrok, a mi učenjaci, koji u svojoj suhoparnoj svagdanjosti ni toga ne propuštamo bez nesmiljene poruge, niti ne držimo za vriedno, da se umnim razlogom tih pojava dovijemo!

Novi moj prijatelj strašan je hodko: rekoh mu jednom, da napreduje kao Rusija — ogromnim korakom. Popodne mu se prohćelo na Kamnik (Katzenstein), razvalinu srednje veličine.

Bijaše upravo nedjelja, kojom je lječnja mirovala — pa mu pristadoh na želju, da vidim opet jednu ruševinu, za kojimi me uviek srdce vuče. Ne zaznadoh o njoj ništa znamenita, van što vidjeh, da se i na njoj ovršila Gundulićem zapjevana istina: Mru kraljestvo, mru gradovi. — I njih plemstvo trava krije... Ali tuj me zadesi prva smrtna rana! U obližnjoj, vrlo dobroj gostioni zatekosmo cielu četu Riklijevaca — pri paprikašu i prženih pilićih! Velika napast — prevelika za smrtnoga krhlića, petnedjeljnoga vegetarca. Pogledamo se... stadoše nas mamiti, salietati, rugati se, ne bi li svoj grieh tudjim pokrili.

Premamiše nas — padosmo! Kad se mi najljepše naklapili nad pilićî, a to se raztvore vrata i eto našega mačka — Riklija. Uplahirismo se, a on sé smije blagovoljno. Dade nam odriešenje podpuno, pa za dokaz, da je od srdca dano, zovne i on pržolice!

— Dobar pastir jer što kaže inom — i sam svojmi potvrdjuje činom! Zlobni jezici šaptahu, da on svaki mjesec koj put ovamo zalazi, da obnovi sladke opomene — mesojedne. Pak da onda zabrinuto ne zakimaš glavom nad dvojbenom budućnošću novoga življenja načina!..

Pravo reče naš narod, da konac djelo krasi. Večer bijaše još ljepša od liepa dana. Zvjezdovito nebo odsieva svojimi svjetiljkami u mirnu jezeru, po kom plovi jedno šest ladjica lampioni rasvietljenih, a s njih odmnieva od gore skladan piev „Otok bleški — kinč nebeški“. pa „Po jezeru bliz Triglava.“

Važan bijaše onaj dan — važna večer za mene, jer me je uvodila opet u jednu Bog zna kakovu godinu života. Šetah do ponoći po malenom šetalištu daščare naše nadajući se, predajući i snujući. U sjajne milovidne zvjezdice razprskujući se prskavci napuniše mi dušu slašću i milinom, ohrabriše srdce za budući boj, koj svakoga u životu čeka, ili mu se otimao, ili ga junački dočekao.

Mnogo mi se jurve željá izpunilo, još više ih u more potonulo. Ali zašto da tugujemo za gubitkom, kad smo se ipak mogli radovati i kojoj stečevini? Ta zato i jesmo tuj, da na zemlji pregorievamo. Koj to umije mirnim srdcem, taj je izučio mudrinju života.

Premahnuh sa zadovoljstvom boravak svoj na Bledu. Stradajući tielom užih puno duhom. Što je najljepše ogledah — jedini Triglav osta prazno mjesto u mom ne pisanom dnevniku. Ali zanj treba dva tri dana tamo i amo, a to bi bila prevelika stanka u lječidbi. I još se jedna zapreka našla, koja me je odvraćala od toga pohoda. Pripovjedit ću vam ju iskreno.

Zadnji tjedan moga boravljenja na Bledu

Digitized by Google

bijaše mladj veoma ne postojana vremena. Izjutra krasno, da ne možeš bolje poželjeti, a o podne smrkavaj se nebo, te pod večer redovito pljusni obilatom plohom. Tri dana prije odlazka odšetam pod večer prema Ribnomu; kad se stanem vraćati zakala nebom križati sievavica samo da ti oči ne izkapaju. Pohitih, da utečem prietećoj nepogodi. U to začujem za sobom lagan topot koračaja i pridušen razgovor poznata zvuka. Slovensku sam rieč jasno razabirao — ali ona druga tako se naglo pretržito sipala iz ustiju, da sam u prvi čas pomislio, da je ruska. Osvrnem se i vidim dvie Riklijevke, koje su podvostručile koračaje, kao da me žele pristignuti. Opazih na češćih pridušenih uzklicih, da ih strah hvata od sile bljeskavice. Popustim malko žurbi, a one dostignuvši me, stanu mi se tužiti nad grozotom, što se po zraku vije. Sad istom opazim po govoru, da je ona druga bolestnica Dalmatinka. Uljudnost je zahtievala, da im ponudim društvo i strah s njimi podielim. Videći Dalmatinka (pravoslavna), da sam Hrvat, obraduje se neizmjerno, te mi stane načinom, koj je samo prirodjen Dalmatincu — ovomu od svih Hrvata najvećemu srdcem užeženiku — puno liepo blagodariti, da sam voljan njihovim se strahom još više dati zastrašivati. Povjerljivo kao bezazleno diete utisne mi ruku pod pazuho i pripili se uza me, sahrani, Bože — kao što se lat uza lat svija, kad ih bura k zemlji povali. Na svaki siev osjetih trzaj tanahne joj ruke, da su me i nehotice spodbijale nekakve sladko-mile srsi i vrućina, te sam tiho šapnuo: Oprosti sveta mati crkvo! — casus est extraordinarius etsi non reservatus — slučaj je izvanredan a pomoći se mora bližnjemu — ne smieš ga ostaviti usred nevolji na cjedilu. Zapita me, što ono rekoh, a ja sjetiv se propoviedi jednoga starijega učiteljskoga druga, reći ću, kako me strašni ovaj ognjeviti prizor spominje njegovih rieči: Aždaja u zraku — aždaja na zemlji — aždaja pod zemljom. Srećom ne imadjaše me kada pitati od silne drhtavice, kakova je to aždaja i na zemlji?.. Tješio sam se, da nemamo više daleko kući.

Ova mi se šetnja ne izbrisivo zasjekla u pamet. Vidjeh već puno puta silnu bljeskavicu, čuh strašnu grmljavinu; ali kako je ona užasno veličanstvena bila u toj kotlini — gorskimi gorostasi oklopljenoj — takove lje još ne doživljeh. Jednom se nas sve troje na upravo osljepljujući zasjev ustubočismo — kao zapilismo u zemlju! Kad bih hćio govoriti hiperboličkim jezikom onoga senjskoga šaljčine, koj no reče, da vidi u mjesecu kovača, gdje mu se na brku cakli ne utrta kap vina a trepavice mu na vrhu posiedjele — to bih ja još prije smio reći, da sam čuo i vidio, kako su se gromovi orili starcu Triglavu na njegova tri šiljka, te se razprašivalo okrhnuto s njih kamenito iverje. Grozovito al i velebno bijaše gledati kako munja preskakuje s planine na planinu a grom kako odjekuje po njihovih kukovih te se razlieže po uvalinah. Zarekoh se: aja nema tebe na Triglavu, sve da se liepo stvori sutradan vriedni prirodopisac iz Zagreba ter ti se zakune moćnom zaštitom biljarske boginje Cvjetane (Flore), da će nas ona sačuvati od Perunovih striela u službi svojoj. Tko to jednom vidi, za dugo mu presiedaju takove vratolomne želje.

Jedva što sam praćenicu svoju doveo u sigurno njeno zaklonište te se i sam vratio pod krov daščare svoje, kad li se izli silna gusta kiša iz kabla nebeskoga, da kao pročisti prašinu svagdanju te opet sutra uzmogne sinuti liepi božji sviet u svoj pomladjenoj krasoti i sjaju. — Pošetah u jutro s Bokeljem i priupitah ga za Dalmatinku. A on: Neboga, udovica je; šenula bila pameću za mužem svojim, kad ga je more progutalo. Čestita i puno plemenita ženskinja, sad kao da je već nešto pregorjela druga i dozvala se predjašnje sviesti. Silno li ti ga ljubila! Sada tek vidjeh, koliko mi je sinoć blago bilo pod rukom. Niesam nimalo žalio, što sam joj tolikom pripravnošću bio na neznatnu uslugu. Ja tvrdo vjerujem u kriepost žensku, te sam ju već mnogo puta vatreno zagovarao; a može li biti što jačim dokazom, van kad se ona zakonskom ljubavlju dotle povisi i ukorieni, da druga za drugom svisne od žalosti — pomahnita s njegova gubitka. Doista to su svetice — to mučenice zakonskoga života. Pred njimi valja da se svakoga stališa čovjek duboko pokloni! Zato i ja smjerno pozdravih strašljivku sinoćnju, kad se je s mojim kapetanom upitala za zdravlje. Toga ju jutra prvi i posljednji put vidjeh, ali mi se njeno lice ne izbrisa više iz pameti. Žena jur vremešna, srednjega stasa, crne kose i još crnjih nešto upalih očiju, od tuge i čemera izbljedjelih lica. Ali se činila već spokojna. Bol joj je utisnula neizbrisivi svoj pečat na obraz — pa je prhnula od nje, da drugu žrtvu nadje i prokuša. Ne mogaše ni ovoga susreta propustiti, a da mi se opet puno liepo i sladko ne zahvali, što sam joj srčanošću svojom ublažio i pokratio strah. — Osta sinja kukavica kao okresano drvo! uzdahnut će moj Bokelj, a ja znajući ga udovca dodam: Srodne duše — iste sreće; vi bez druge, ona bez druga, a u dvoje laglja svaka tuga! Kapetan se nasmjehnu i pogladi brkove veleć: Da ti ne budeš još prorok? ali ta je u božjoj! — Medjutim sutradan mi javi, da je Dalmatinka odputovala.

I tim bih ja mogao posipati pieskom svoju pisariju. Ali prigovor je prigovor; tko da se ga ne plaši, pa makar izdjelao samo kuhaču za dobru gospodaricu. Ne smiem se ja oprostiti sa svojimi štioci a da im makar i po

Digitized by Google

tudjem očevidu i dožitku ne srišem slike starca Triglava. Dužan sam to iz uslužnosti za buduće uzpinjače. A mogu ja to tim vjernije i pouzdanije učiniti, što sam gdjekoju mogao uhvatiti iz ustiju tako izkusna penjaoca, kakovih ne će biti puno na svietu. Rikli se već tri puta uzpeo na Triglav, te je nešto i njegovim nastojanjem mnogo olakšan ovaj trudni posao. Pripoviedat ću vam dakle po njegovu kazivanju i po drugih pripoviedaocih.

Svakako treba dva dana, da se uzpneš na srednji najviši vršak Triglava. Od podnožja do sljemena ima 7—8 sati junačkoga mukotrpna penjanja. Udarit ćeš ili preko polja — trećine puta od prilike, gdje ima koliba, u kojoj se možeš okriepiti svježim, veoma tečnim mliekom i maslacem. Tu se čuva stado od koje 180 glava, ponajviše koza i ovaca, nešto krava i konja. Sutradan podraniv u 4 ili najkašnje u 5 sati imaš se još kojih 5 sati s neizmjernim trudom penjati po klisurinah, verati iz medju klisurastih pukotina pa plaziti po hrbtištih stjenovlja, koja su gdješto pedanj ili samo dlan široka, a s obiju im boku zieva poda tobom i reži na tebe nedogledna propast, u koju će te vrtoglavica strovaliti, ako si joj podvržen. Nu od kakovih pet godina nose provodiči užeta, kojim te prikopče, te se uz njih većom sigurnošku uzpinješ kao po lazilih. Ali bit će bolje, da dam govoriti profesoru ljubljanske realke Globočniku, koj je 4 kolov. g. 1866. s prijateljem Kadionikom starca obišao.

— Kad smo se već, pripovieda on — sve na četvoračku proverali do vrata maloga Triglava, ostavismo svu prtljagu, što nam nije u svaku ruku trebala, da nam bude plažnja laglja. Korak po korak s najvećom opreznošću trebalo je nogama pipati puklo vapneno tlo, pod kojim propadaju noge; jedan oklizaj i eto te ma s koje strane razmoždena u strašnu ponoru! Studen nas je tako štipala za prste, kao da se penjasmo usred zime. Tako se popesmo malomu Triglavu na tjemenicu; ali sad nas je čekala tek prava vratolomija. Trebalo je sada i kabanicu, koja te brani od prehlade, saviti i pripasati ju oko tiela, jer eto nas na domaku strašnomu sljemenu, 15 hvati dugu. Na mjestih je jedva 4 palca široko, a gdje je najšire jedva $^1/_2$ stope. Tlo je sprhli vapnenac sa sto i sto režaka i pukotina, koje se razkaljuju na više hvati duljine. Nitko nas od ciele pratnje ni ne pisnu; ne čuh do li silnijega kucaja tjeskobom uklještenih srdaca, nesigurna tapanja i hvatanja ruku. Da nam se je prednjak provodič okliznuo, sve nas pokopa u jazove zajažene vječnim sniegom, koj nekakvom čudnom zeleni odsieva. Dah mi je zapinjao, kad bih bacio okom u tu bezdanicu. I mnogo je junačtva, što sam se usudio na nju časak svrnuti pogledom.

Prebrdismo sretno te eto nas stazom na tjemenu — na srednjem najvišem vršku Triglava. Koje čuvstvo zadovoljstva, — blaženosti i ponosa razširi ti grudi, gdje si kakvih 10 000. stopa bliže nebu i žarkomu suncu — ali i žarkim strielam na umetu! Podigosmo čašu dolenca u vis i zahvalismo crvi zemaljski vladaocu svemira, što nas nije jadnih objestnika sgazio. Napijasmo redom sve liepe želje, a Sloveniji najljepše. Tako utopismo strah od još težega povratka.

Naravski da je vidik s takova gorostasa veličan — neizreciv, neopisiv. Vidiš sebi poda nogama gradove i gradiće kao biele labudove i golubove — Ljubljanu, Cjelovac, Krain itd. gore s nizine kao nedogledne a odatle kao sitne klobučiće, kojim se sažaljivo sa svoga orijaša podsmievaš; u bližnjem krugu bujnu zelen bezkrajnih livada, žitorodnih raznomastnih njiva i strništa, kroz koja se zemljišta vijugaju dva traka uzahne Savice, dok se ne sliju vode u široku srebro-pjenu Savu. Prama zapadu more s Mljetačkom, s Veronom i drugimi talijanskimi gradovi, oko kojih je upravo tada naša vojska brala lovorike, da od njih vjerolomni Niemac i lukavi našim oružjem pobiedjeni Talijan svu korîst pobere. Nad glavom ti se dugo viju svietli prozirni oblaci, dok ti se od jače pripeke sunca pod toplim mu traci ne razplinu — dok se ne raztrga ovo bujno pletivo najrazličnijih najzamamnijih likova.*

Nauživ se već dovoljno toga ne zabudnoga prizora potražismo na jalovom tlu koj cvietak, da nam u kojoj knjizi na uspomenu vene. Sve pustoš — samo sa sjevera na obronku jednoga krša uvrebasmo nekoliko pirenejske mahovine, štono raste samo po najviših vrščih kranjskih, pa dolje niže čučava nezabudka (potočnica Zwergvergissmeinnicht) preblaga mirisa.** To je jedino

* Za biljare (botanike) budi pripomenuto, da je svećenik Valentin Plemel, marljivi cvjetar, na podnožju gorenskih alpa sabirao bilje, te su njegovi prinosci k Flori kranjskoj izišli u 3. tečaju kranjskoga zem. muzeja (S Kleinmayr i Bamberg u Ljubljani 1872. 1. svezak.) Za kukcoslovce objelodaniše Ferdo Schmidt i Mavro Siegel Kaeferfaunu kranjsku. (Posebni otisak iz Mittheilungen des Krainischen Museal-Vereins dobiva se u rečenoj ljubljanskoj knjižari).

** Da mi tko ne prigovori podpunosti i onako neizcrpiva opisa, nadovezujem ovdje Henrika Coste Reise-Erinnerungen po prevodu Veber — Tkalčevićevu potanji opis vidika triglavskoga: Okolni priedjel imade vidik divlji ali krasan; kuda okom sižeš sama pustoš i neradik. Kad niz dol oko baciš, ne vidiš van samu nagomilanu stienu bez ikakva bilja, s nebrojenimi gre-

Digitized by Google

bilje, što medju ovim krševljem životari, što kiti glavu Triglavu, tomu stražaru od tri naroda, koj dieli karničke od julskih planina. Na njem nema inoga spomenika do li ostanaka od drvene piramide, što ju podiže kapetan Bosio, koj je 5. srpnja g. 1872. strašno stradao i za vlas ne zaglavio na Triglava.

Provodič nam donese staklenu spremicu olovkom (jedno i krvlju) zapisanih imena, kojim su se slavni nosioci dovili te sreće, da su se popeli na Triglav. I mi se uvječismo dodavši čak — oj taštine! — i svoje svjetlopise s molbom u šest jezika (nuto slavenske sposobnosti!), da nam uspomenu onako sdušno poštede kao što smo i mi drugim.

Na povratku se zaustavim i crnom maslenicom (Oelfarbe) krupnimi pismeni zabilježim naša imena i pod njimi: Slava slovenskomu Triglavu! Tu ohrabreni sretnim uspjehom iztrusismo pljoske vina, ne bojeć se više nikakove znatne nezgode. Ali zamalo se ne dogodi nesreća. Mladji naš provodič propade u trki niz snježni obronak u prociep od stiene do pojasa, te ga je dosta truda stajalo, dok se je izkopao svoje klade. Silazak s Bieloga polja do lomljave nogu nije skopčan s nikakovom drugom opasnošću.

Da vam propustim izpričati strašni dožitak kapetana Bosija na Triglavu, punim biste mi pravom mogli prigovoriti, da sam bio u Rimu a ne pripoviedam o papi. U mno-

---

beni, prolomi, vrleti i pustimi razvalinami; doline uzduž i poprieko bez svakoga života: ni travice ni vrelašca — sama golet i pusti snieg, što napunjuje bezživotnu tu pustoš vječnim užasom. Stojiš tuj kao na kruništu zvonikovu, okružen odasvud okomimi stienami. Na sjeveru vidiš lednik; na jugozapadu strašne stienjake, kojim iz podnožja izvire Soča (Isonzo); na jugu isto tako divlje strmine, a iz dubljine uzpinju se gore; na istoku nepregledno skoro sljeme, kojim si se na goru uzverao, a po boku mu grdne propasti.

Prama zapadu proteže se, koliko oko nosi, lanac krečovitih Alpa; grdosija je to, imajuća u širini 2—4 zemljopisne milje, te vriedja oko divljači raztrganih gromača i oštrinom visokih plješivih šiljaka. Široki zubati zadrti hrbtovi, nalik razvaljenim gradovom čardakom i kulam, strmi ovisni nadkučeni, kao da će se survati, puni nakaznih slika i divljih hridi bez broja udaraju svemu tomu strašno obličje. Čovjek slaba duha i mehke ćudi lahko bi zaronio u taj metež, pun strahoća, mogao svisnuti. Glavni je uzrok tomu utisku, što cielu tu sliku, koliko je duga i široka, gledaš duboko pod sobom. Pojedini vrhunci toga sugorja kao: Matazor, Manhart, Nabois, Peralba, Reiskofel, Pestwand itd. nadvisuju istina silno susjedne gore i skoro su glede visine ravni Triglavu, ali se ipak pokoravaju tomu gorskomu orijašu. Čim se dalje u Tirolsku protežu krečovite gromade, tim se više na oko razširuju gore, dok se niesu napokon na jugozapadu zaokružile u polumjesec, iz koga se pomiljaju brežuljci Ečave medju Vicenzom i Veronom, a daleko u modrilo ovite planine apeninske.

To sugorje alasko dieli riečiste Zilje (Gail) i Save na sjeveru od mljetačke ravnice na jugu. Grdne li opreke izmedju golih krečovitih gora i bogatoga rastinja talijanskoga! Kakova bujna ponosna zelen krije ondje ravnicu, izpresiecanu riekami kao srebrnimi pasovi, medju kojimi je najveća Tagliamento, a sela se njom biele kakono cvieće po polju. Najbolje se vide gradovi Vidam (Udine), Pordenone, Treviso. Mljetci se bjehu sakrili od pogleda našega, premda će se inače lahko vidjeti, jerbo se i sa zvonika sv. Marka vidi Triglav.

Na jugu se vidi Gorica, oko koje se izmjenjuju mnoge gore i doline, medju kojimi se liepo razabire Vipava. Krečovite se gore s te strane razgranjuju poput površina, te ne brane nimalo pogledati preko njih po dolinah. Jedino na jugozapadu uzdiže se visok kakono i Alpe snježnik nad Bistricom (Vindisch-Feistritz); divno je pogledati Nanos, a još ljepše goru Učku u Istri i Kapelu. Liepu tu sliku zamedjilo je more oko Mljetaka, Pirana, Pulja i Rieke. Ono se liepo vidi sa svimi zaljevi i ostrvi, te je puklo u širinu i duljinu, da mu od nikuda ne vidiš kraja ni konca.

Na jugoistoku i na samom istoku vidiš prostrani sklad gorskih hrbtova i ravnica južne Štajerske i Kranjske. Preko Ljubljane uočit ćeš veliko rječište savsko i okolicu zagrebačku, Karlovac i medju gorami lasno ćeš razabrati Klek i Plješivicu. Na samom obzorju modre se gore tursko-hrvatske, dalmatinske i bosanske, talasajuć se i gubeć, dok ti svega ne stane kao u magli daleko u nebeskoj modrini; tu već i prestaje goram narav alpinska. — Na sjeveru pregledaš Alpe.

Nu najljepše je pogledati od sjevera k zapadu središnje ledom oklopljeno gorje počam od Zebedula u Veltlinu do Hafnerecka u Koruškoj. U vječitom ponosu strše ti zubati, razhrvani, oštrimi šiljci, iglami i rogovi nakostriešeni vrhovi, izpinjuć se nebu pod oblake nad životnom prirodom, iztičuć vitke, snježne stupove u bezkonačnu modrinu nebesku. Izmedju osam grdnih lednjaka pomilja se od sjevero-istoka prema zapadu oko trideset granitovih grebena najvišega reda; medju njimi: Hafnereck, Glockner, Veliki Venedig, Ortels i Zebedul.

Digitized by Google

gih je ona njemačkih i inojezičnih knjigah već natiskana i pretiskana, na hrvatskom jeziku, koliko ja znam, još nigdje nikada.

Kad ju čujete, mislim, da mi ni najstrastniji prijatelj naravskih krasota ni najrevniji biljar ne će zamjeriti, što sam se skanjivao dati na tu pustolovinu, da se uzpinjem na tako pogibeljnu točku.

Bosio zaputi 4. srpnja 1822. u 4. sata u jutro od Mitterdorfa u mjerničkom poslu na vrh Triglava, praćen jednim desetnikom (kaprolom), dvojicom brdjana i petoricom drugih seljaka, koji prije nekoliko dana po njegovu nalogu bjehu na kruništu Triglava namjestili mjerničku piramidu i lienku, pa njih je on sada upotriebio za nosioce svoje mjerničke sprave, šatora i živeža. Ta je družba uz velike tegobe i napornu borbu proti vihru stigla 6. srpnja u 9 sati u jutro na vrh velikoga Triglava — k visokomu cilju svomu, za kojim je Bosio čeznuo tolikom žudnjom, bojazni i mukom, gdje se u prvi čas ćutio toli sretnim i blaženim, a domala podnio bezprimjernu stravu. Neka nam ju sam pripovieda:

Istom što malo odahnuh od prvoga ugodnoga dojma, kad li za pratioce svoje opazim grdnu stvar, da mi daleko se vijuća magla sve to više vidik sužava. Nu ipak me nekoliko rupa dielećih maglene oblake, bodrilo nekom nadom, da će se magla spustiti u doline.

Zato odlučim do toga izgledanoga trenutka, da se zabavim tim, kako ću pregledati tlo, na kojem stojim, pa se pripraviti na svoje prirodoslovno motrenje, a stranom da se ga umah podhvatim, koliko se je to dalo po naravi uzkoga mi prostora.

Toplomjer moj, što mi sat prije, u 8 sati u jutro, na malom Triglavu uza žestoku buru, koja je zrakom brijala, pokazivao $7^1/_2$ stupnja Reaumurova pod ništicom, stajaše na vršku velikoga Triglava samo na $7^1/_3$ stupnja, prema jugu, pa samo kad bih prama sjeveru došao na kraj ravni i metnuo toplomjer na tle, spao bi do $9^1/_4$ stupnja. Nu zrak se sve više zgušćivao, pa što se više sunce s istoka dizalo, to je toplija postajala zračna struja oko nas. Usupor tomu što se zrak razbrisivao, pokaza nam za kratko vrieme toplomjer 1 nad o, tako skačuć, da je oko podne bilo topline $5^2/_3$ stupnja, jer je ugrijano kamenje svoju toplinu u uzkom parokrugu izparivalo i prepodavalo ju obližnjim tjelesam i onim čestim, od kojih je zrak tako rekši bio nabreknuo.

Uz ova opažanja obidjem opet i opet svoje poprište, upoznam mu se prilično s naravlju i medjami, da sačinjava, kako se moglo slutiti, uzak hrbat pa da od juga prema sjeveru obsiže 12—15 hvati uzduž, a ovdje ondje 2—3 hvata širine. U sredini je plosnica od glavice povisita, dakle nerazita (nehorizontalna) te se ponešto s obje strane spušta prama kraju pristranaka (obronaka, strmina).

Ciela površina o q c pod tjemenikom (zenitom) kao što popreko sva glavica nije drugo van sprhli željezati vapnenac, o čem sam se mogao svojski uvjeriti za svoga kratkoga boravka na prepoštovanom Triglavu, te još i danas mogu na svom tielu pokazati tragova njegove munjevne privlačivosti. Kao što pokriva korito bujici survani i nagomilani prudj, tako je posuta glavica mrvinjem razmrvljenih klisura poput krupna šljunka, pod kojim ti se svak čas noga poklizuje i prevraća koturinu pustu.

Piramide ne bjeh našao na najvišem vršku usred glavice, a bila je na njoj osovljena lienka. Ne budući mi taj nastav u prilog, to ju uz pripomoć svojih drugova premjestih na središte, na najviši vršak, dadoh utaknuti lienku prama jugu nešto podalje od piramide medju krševlje, te priredih ovoj bez oplate (Verschalung) ostavljenu osnovicu tako da uzmognem poda njom, okomo pod njezinim šiljkom nastaviti svoje mjerilo te odatle posvuda motriti teodolitom, za što mi je četvorina površine piramidine uz $1^1/_2$ hvata obsizuće stranice podala dovoljno prostora. Sa svojom spravom i čadorom, koj me je imao braniti od vjetra i žege, htjedoh pričekati dok bi se razbistrili daleki vrhunci te se s njih magla skinula, baveći se medjutim oko toga, da u jedan kamen, što je tik piramide privaljen bio, uklesam dlietom obični znak mjernički i ime svoje.

Uz taj se zabavak prikuči i podne, ali magla se ne spusti, već se pomalo pretvori u gustu tmastiju oblačinu. Činilo se, kao da se ostali, dolje živući sviet sve to više zagrćuć se u deblju tminu kani od nas odieliti, te nas u vedroj visini bez obzira na našu zemaljsku postojbinu prepustiti slastim nebeske blizine.

Iza svršene pripreme dokolan kolebajući se neprestano medju nadom i strahom od bližnje budućnosti podadem se pružen na šiljastoj postelji valovom čustva svojih, koja su mi kao plima i osjeka krv uzrujavala. Gromoliko kotrljanje kamenja od kidajućega se krševlja, koje se već odavno sprhnuvši trgalo od svojih vrletnih vršaka, te divljim muklim oproštajem runilo u svoj hladni grob; praskajuće pucanje lednika, što su kalajuć se satvarali nove gromade za svoje vječno bitisanje pripravljahu mi dušu crnimi slutnjami uzrujanu te zadubljenu u tu grozotu na primičuću mi se sudbinu. Kad sam se kao prebudjen iza zlokobna sna, ogledao oko sebe, opazih, da me je većina mojih pratilaca, osim dvojice njih i moga vjernoga pomoćnika odbjegnula.

Skočim sa svoga kamenitoga ležaja, da uživam sa dosele mi ostalimi vjernimi

Digitized by Google

drugovi sadašnjost. Protražujući malu svoju zračnu postojbinu nadjemo u jednoj udubini staklenu tvrdo začepljenu pljoščicu, koja je zaklapala ostavljenu uspomenu nekolikih preda mnom penjalaca triglavskih.

Prvi je listak u njoj pisao:

Dragi štioče!

Bio sam tako srčan, te sam se popeo na vrh Triglava; zato ostavljam tu cedulju.

Sem bil tako koražen, to pismice naj tukej ostane, nikar ga un ne uzemi, narveči moje veselje je na gorah.

Joannes Dessmann,
kaplan na Jesenici, dan 8. Augusta 1807.

Drugi:

Za Hacquetom ja sam treći; bit ćeš, štioče, ti četvrti; užij se trenutka, jer ga više ne doživi svoga vieka.

Franjo Vilim Sieber,
Botanik u Pragu, 22. srpnja 1812.

Treći:

1. kolovoza 1820.

Šimun Pfeiffer,
duh. pomoćnik u Miterdorfu.

Neodoljiva me sila tjerala, da i ja svoju ostavštinu pridružim, kojom sam kao slutěć što će me zadesiti, srdcu svomu izdovoljio napisav uz ime i datak rieči: Življi — slava — prah zemaljski. — Zatim zatvorim opet pomno pljoščicu te ju zaklonim od živalja u jednoj dubljoj rupi, koju sam izvrtao u većem kamenu.

Za ove ugodne mi zabave magla sve to gušće polegla kolom na okolo po dolinah. Bjehu četiri sata popodne a toplomjer pokazivaše 1 stupanj topline po Reaumuru.

Oštar je sjever brijao sjećajuć nas, da još nipošto niesmo stekli kućanstva na toj visini. Mrki oblaci gonjahu se ratoborno prama našemu kućištu, zastiruć nam ga odasvuda a krupne kapi kiše propadahu, ne da pokrope poljane za obilniji rad, već da nam navieste neizbježnu nam sudbinu.

Tu već ne bijaše druga, van da na očigled bližnje oluje odlučim prenoćiti na tom orijaškom rátu. Jer ako me je i podržavala još sjenka nade, to opet niesam znao, kako da se vratim bez potrebite pomoći, bez koje se nije moglo silaziti na poznatoj mi strahotnoj stazi, pa ni nositi moja mjernička sprava i druga prtljaga. Već je bila peta ura, kadno sam si spremio svoje koli neobično toli ne ožidano noćište pod piramidom, koju sam krili svoga šatora i velikom krpom voštenika (Wichsleinwand) na vrhu piramide ogrnuo. Tim sam mislio sebe i svoje pratioce u tom tiesnom prebivalištu, kojeno se usred zlosretnih oblačina podizalo poput visoke nadgrobnice, zakloniti po mogućnosti od bjesnećih vjetrova, pljuska i mećave.

Od mojih mi pratilaca medju to umače i drugi; od dvaju malo prije još nazočnih provodiča; uztraja dakle vjerno uza me samo još jedan i moj pomoćnik, gotovi dieliti sa mnom istu kob.

S grozom slušajući strašnu huku bjesnećega vihra, koj je odasvud dušmanskom silom navaljivao na ljuljajuće se bedeme slabe naše kule, jedva smo poboravili polak sata, kad nam sve to više se približujuća grmljavina grdni strah pretvori u užasnu istinu. Za malo to potrajalo. Porazujuć nas udaraše sve to češće i jače grom za gromom, pa za malo trenutaka planu nam mrka kolibica, na vršku munjom ošinuta, živim plamenom. Ne sta nam i zadnjega traka nade i srčanosti.

Provalih šatoru na vrata u razjarenu narav. Tamna bješe noć poklopila glavicu našu; crne se užasne oblačine ne valjahu, kao što smo mi zemnici vikli gledati, s gora dalje, već se uzdizahu iz bezdna uz gromotan mukli tutanj, rasvietljene sjekovi munje, što je naličila na kolo paklenih srda uz svjetlo zubalja. Čas bi ona ošinula lienku, čas šiljak našega jedinoga utočišta piramide, pa cičeć po željezovitom stienju, kojim je sva površina pokrita, grozno preskakivala te se izpreplitala.

Tuj stojah na toj strašnoj visini usred ognjevita okršaja razjarenoga neba s užasom pogledajuć na tu oluju. Ne imadoh se više ničemu drugomu nadati van sigurnoj smrti, jer sam držao za ne moguće, da me poštede tolike bezbrojne striele, koje su treskale bez ikakova reda i prestanka po tom malenom prostoru. Otalen sa toga strašišta! bijaše jedina misao, koja me obuze. Vratih se pod piramidu i zaiskah od svojih suputnika, da s mjesta krenemo odatle. Nu jedini vjernim ostali vodj izjavi, da nas ne može provesti po toj žestokoj oluji, koja je svojim orećim bjesnilom upravo onemogućila, da se održimo na krševitom hrbtu, koj bi nam valjalo prevaliti, jer da bi nas taj pokušaj neumitno sunovratio u smrt, koja bi nas na visini mogla još ovaj put poštediti.

Što nam bje bjednikom preostalo, van da se podamo strašnoj svojoj sudbini? Susrdnošću, kao da nam je ostati u vječitu zagrljaju, obuhvatismo se podno piramide, da nas sjedinjene stigne smrtni udarac, ako nam je to dosudila volja svemogućega.

Ali šta su ma i najčvršće odluke smrtnika! Bližnji umah hip kopa im grob zaboravi! U takovu položaju uz toli nagao utisak viek različitih viek krepkih nukala pokazuje se ništavilo naše ponosite volje, koja se poput vjetrnice kreće pod natiskom vanjskih okolnosti. Istom se obuzesmo tako čvrsto, kad li nas proti našoj volji silan tries rastavi. Ja ostadoh pri sebi, ali pomoćnik moj sjede niem pokazujuć mi na usta kao mahnitac, dočim sam ja pri neprestanu sievanju munje zamietio na njegovu čelu žig munjevne iskre. Zovnuh provodiča u pomoć, ali taj ležaše

Digitized by Google

uza me besvjestan kao ukočen. Onom žurbom, onom gorljivošću, koju izvodi čovječnost i nužda, bacim se nanj ištuć ga oživiti trienjem i ulievanjem i polievanjem vina, što sam imao u svojoj pljoski. Silni mi napor podje, uspije: poče se grozovito trzati, ali samo pomalo dozivati, dočim je moj suradnik samo smetene jedva razumljive besjede iztiskivao. Najposlje se i njemu povrati rieč, kad al nas novi udarac sve skupa besvjestne obori. Kad otvorim oči, odgrnem naglo platno od šatora i provalim po drugi put, bježeć iz te mrtvačnice, u borbu bjesnećih živalja. Drugovi moji dotekoše za mnom, pa nekoliko koračaja od piramide bacimo se u malu klisurastu užljebinu zamotavši se u platno šatorovo, koje imadjaše zastrieti stisnutim očima grozoviti taj položaj te nas barem donekle sačuvati od neopisive mećave obarajućega se pljuska, sniega i tuče. Nigdje nam nebi mjestanca, jer i u tom nas kamenitom grobu nadje osvetna striela, da nas kao kazni za našu drzovitost. Taj je put mene najviše dopalo: dugo bijah onesviešten, ćutjah dugo vremena veliku bol u kostih, bješe mi tjeme i lievo lice znatno ožeženo, te sam po jednoglasnu svjedočanstvu svojih pratilaca, kako mi osvieštenú priobćiše, udario u strašnu, mahnitu riku. Ovaj je prizor moga vjernim ostaloga provodiča, koj se već šest puta popeo na vršak, te prvi, kako se kazivalo, s jeseničkim kapelanom Dežmanom sadašnju stazu pronašao, stajao prijašnje mu razboritosti. Navali, da ostavimo taj živi pakao i pregnemo povratku. Ali ja ne mogoh od umora, da podjem za njim. Bio sam gotov da u smrt srnem, koju sam tada smatrao neizbježivom, i moj plemeniti pomoćnik desetnik, čije mi je prekrasno srdce zasvjedočilo divnu privrženosi i plemenštinu, izjavi vjernom ljubavlju, da ni u smrti ne će da se odieli od mene.

I zadnji me provodič ostavi na cjedilu! Ni ne gledasmo kamo ga je krilata stiska odagnala, već ostasmo u svom groništu na klisurini kao u kakovu sumporištu, čvrsto obuhvaćeni.

Bez odaha bješnjaše razjarena priroda, bezbrojne striele razplinuše se u ognjeno more, grozni prasak i tutnjava gromova odjekivaše sa krševitih stiena ljuljajućega se vrška, navieštajuć nam svojom stostrukom jekom siguran poraz. Postupice rastuć činjaše se, kao da će se bjesnilo samo nadmašiti, novi nam munjevni udarci šibahu skoro jur bezćutno tielo i najednom kao zarazni trenutak, bilo samo u mašti bilo u istinu, koja bi se dala protumačiti fosfornom sastavinom naših udova, oblije nam tjelesa plamen pokrov, koj trgosmo zablještenih očiju skinuti sa sebe, ali svakim mahom ruku, kojim se taknusmo svojega odiela, razmahasmo ga u još veći plam.

Spopade nas užas, nesvjestica, smrtna stiska neodoljivom snagom. Kao goruće žrtve, koje je vihar u svom bjesnilu sa žrtvenika razpuhao, pobjegosmo s mjesta, na kojem smo bili, da opet bježimo s bližnjega. Hćedosmo srnuti dolje i već se obuhvaćeni spremasmo koračiti u grob, kad li nam nova svjetlica sjeknu pred očima i obasja ognjeni jaz u svjetlom moru, te nas užas bezduhe obori na rubu strmine.

Zaman bih se trudio, da samo iz daleka nacrtam, kako li smo dugo ležali na skrajnjem srhu (bridi) okome bezdne dubine čameć u tupih mislih, kakva li mi čustva i misli osvojiše srdce! Samo mogu uztvrditi, da se je medju onimi miljardi strielâ, koje su se kroz toliko ura kao gusta kiša najvećom žestinom natjecale, najedared plameno to more s jasnim nekakvim sievkom, kao kad ukloniš munjalo, sasma razplinulo te se činilo, da smo mi svoju vatrenu kušnju obastali.

Još nekoliko dragušica, koje se sve dalje svjetlucahu, još uviek daleka tutnjava groma, koj je kao božanstvenom desnicom svladani zloduh dieleć se od nas šiljao nam prieteći svoj oproštaj udešenoga gnjeva, pa gle! gdje se na očišćenom nebu od svega, što se još prije nekoliko hipova grozna gonjalo po njem, pomoli smiešeći se mjesec na lazurnom zvjezdištu lijuć blagu okrepu u našu bolnu dušu, koja uzdrmana prehujalom olujom ne bijaše još vrstna, da podnosi spasonosnu izmjenu naše kobi.

Ovaj trenutak uvrštujem ja medju najblaženije žića svoga i nikad mi se iz pameti ne izbrisa ura iza ponoći izmedju 5. i 6. srpnja 1822.

Sve nam se pomalo i srdca priumiriše, al ipak ostasmo na svom mjestu ter istom oko 3 sata jutrom usudismo se pokušati, da se slobodnije krećemo po sljemenu.

Moradosmo nauznačice pnzti, da uzmognemo ustati, jer su nam noge po poli visjele u bezdno. Sretno se podigosmo s toga višesatnoga strahovišta te pogledasmo s ruba klisurine sa svetim čuvstvom harnosti prama stvorcu. Jasno je jutro puklo; zora nas pozdravila razkošnim navještajem iz čistih daljina, koje su oplovile nebokrug, daleko je poziralo oko moje u bezkrajni svemir pa kao kapi biserne rose kropila je moju poraženu dušu slast ovoga božanstvenoga pogleda s tolike visine.

Ali nema radosti bez žalosti. Dočim sam se ja pod pazuhom sa svojim pomoćnikom opajao čarobnom sadašnjošću, bijaše moja piramida obitalište smrti.

Približih joj se, da svoje mjerilo nastavim, ali me groza spopade, gdje se moj posljednji mi preostali provodič, gromom ubijen, jur hladan sjedećki pod piramidom sloni. Hitim preko prizora, koj mi je iz dna dušom potresao, te još sada harno pogledam k nebu,

Digitized by Google

koga me je božanstveni mig još za dobe izveo izpod drvenoga zaklona, koj bih pri podpunoj porabi razuma morao spoznati kao najopasniju točku na cielom sljemenu.

Odvraćen od mrtvaca trsih se obaviti svoje fizikalne zamjetke. Izmjerih dvie visine, brda Hradišće i Matajor, pa uslied te izmjerbe proračunah teodolitom visinu nad morem velikoga Triglava, to će reći najvišega rta Triglava, i to na 9067 bečkih stopa. Dugo sam se trudio, da svoje motrenje nastavim, ah tjelesne i duševne patnje prošle noći, oskudica svake tjelovne okrepe pa užasna katastrofa moga podhvata, koja urodi smrću jednomu bjedniku, tako mi slomiše moju snagu, da sam se iznemogao srušio, ćuteći se nesposobnim, da se ma kakva posla s potrebitim mirom i spokojnošću prihvatim. Nije mi se dalo na mir, van da svoju mjerničku spravu, koja je to izvana to na razulji (Wasserwage) više tragova munjevnih poniela, opet spravim i sahranim.

U 8 sati u jutro dodju opet predjašnjega dana izmakla šestorica na vrh, koja mi je pomoć ponajviše zato stigla, što je posljednji izmedju mojih uskoka ostale, koji su u planinskih kolibah, na konjskih alpah, čekali, dok prestane oluja, obaviestio o zaostanku jednoga im druga.

Ne treba mi pominjati, kakovim sam se čuvstvom vratio, što li su ćutili moji provodiči, koji su mrtvaca u moj šator zavita natrag kući nosili.

Završujem pripovied sgode, koja će mi do vieka ostati nezaboravnom, tom jedinom primjetbom, da mi je onoga, komu bi se svidjalo sumnjati o mnom pretrpljenoj grozi, uputiti na Wielandova Blanchanda te ga pozvati, da prvoga ljeta proboravi jednu burnu noć na sljemenu Triglava.*

Komu bi se pohtjelo još više čitati o penjanju na Triglav, upućujem ga na poznatoga nemškutara Dežmana članke u „Listovih iz Kranjske“ od g. 1857. Prvi se nanj popeo, što se zna, g. 1778. ranarnik Lovro Willonitzer, o čem izvještuje barun Zois. Willonitzer, nadje tolik prostor na sljemenu, da bi moglo oko 50 ljudi na njem stajati, ali ni traga, da bi ih kada prije njega bilo na njem. 1779. uzpe se glasoviti prof. Hacquet ali samo pod najviši vrh. G. 1795. uzpe se svemu Slavenstvu nezaboravni svećenik i budilac narodni prof. Val. Vodnik zajedno s grofom Franjom Hohenwartom, ali ni on ne na najviši vrhunac. Druga nas imena ne mogu zanimati. Čudnovato je, da Valvasor Krmu označuje najvišim vrhom Kranjske, te se u njegovoj kronici (1689.) ime Triglav nigdje ne spominje, već ono najprije dolazi na zemljovidu Florančićevu (1744.) kao najviši vrh Kranjske (Carnioliae altissimus vertex).

Novo podignuta putnička koliba, 500 stopa pod vrškom velikoga Triglava, na sigurnom od oluje mjestu, odakle se može prispjeti za podrug sat na vrh, svečano bi posvećena 8. rujna 1871., koji se od ljubljanskih planinara (prijatelja alpinskih) sa sjevera popeše na Triglav.

O Triglavu, Stolu i Glockneru ima krasna panorama slikâ od vještoga domaćega slikara Marka Pernharta (umro 1870.), koj je sve te vrške toga radi obišao da s njih snimi prekrasnih prediela. Triglavske se slike čuvaju u ljubljanskom zemaljskom muzeju, i tko udari Ljubljanom a iole ljubi liepu umjetnost i prizore divotne naravi, neka nipošto ne popusti, da ih ne ogleda. Stolike su slike svojina bivšega biskupa ljubljanskoga dra. Bartola Vidmara, te su izvedene osobitom točnošću i vjernošću boja. Možeš ih vidjeti u njegovoj primaonici; ali on bi tim više zadužio svakoga ljubitelja naravi, da ih dade fotografovati, što se radi samih slika malo kojemu Slavjanu rači pohadjati veoma mlaka Slovenca.

Triglav čini se kao da će u najnovije vrieme još i s narodno-gospodarskoga gledišta postati glasovitim. Nedavno se na njegovu podnožju obrelo debelih slojeva izvrstna glinena kisa, što ga Slovenci prozvaše Bohinjar a Francuzi Boxit. Obsiže površinu od 13 □milja. Bohinjar je sumporno-kisela glina, cimetove boje, s ljušturastimi mrvinami, te se šiljkom može pisati kao crljenkom. Braća su Löwigi zakupili na 15 godina 6 slobodnih rudokopa, te su za tri godine izkopali do 50.000 centa. Svaki se dan do 30 vagana odpremi na željezničku postaju u Lešce, a odatle u prusku Slezku (jadna Austrijo!) da se od njih u lučbenih tvornicah vadi aluminij. Do danas se već 17 slojeva bohinjara pronašlo. Tajna o tvorničkoj porabi čuvaju dakako, i to prof. Löwig, otac pomenute braće, s toga se kane ljudi obratiti na geologijski zavod u Beču i na lučbene uglednike u Parizu. Dakle ipak nikad nikamo bez Francuza!

U Luizinu kupalištu najljepšem svratištu bledskom, ima već od više godina tudjanih (knjiga za upis gostova), u kom ćeš

---

* Koga bi uslied ovoga goropadnoga opisa minula volja, da se penje na Triglav, onomu preporučujem po Rikliju, da se uzpne na brieg Kuk (6590 stop.) kamo valja zaputiti preko bohinske Bistrice. Svakako treba, hoćeš li se užiti vidika, da budeš prije sunčanoga izhoda na sljemenu. Zato valja ponieti sobom zublje ili rudarske svjetiljke, pa s noćišta na rebru brda krenuti 2—3 sata prije izhoda. Penjanje traje do 5 sati. S Kuka ćeš još ljepse pregledati Italiju nego li s Triglava, jer si joj puno bliže; ali dakako od sjevera i istoka zastire ti pogled viši Triglav.

Digitized by Google

naći znamenitih imena. Nekoliko glasovitijih pohodnika moram svakako zabilježiti. Jur spomenuti Hacquet prirodoslovac, koj je g. 1779. posietio Bled i mnogo visina promjerio, mnogo je uradio za Kranjsku, te je i udostojen mj. Ožujka g. 1784. pohodom cara Josipa II. koj mu je pregledao njegovu prirodnu i anatomnu zbirku.

Uza njegovo se ime nižu imena više visokih gostova, kao nadvojvode Ivana (1807.), ovoga znatnoga promicaoca stvarnoga i umnoga boljka austrijskoga, komu je na izvoru Savice barun Šišman Zois podigao mramorni spomenik. G. 1835. boravljaše tu kralj saski Friderik August, baveći se biljarenjem, ter se znade za njega, da bi zatvoren u jednoj sobi na uglu bledskoga grada po čitave ure proveo udubljen u divotu uznositih planina. I g. 1841. pohodi bledsko jezero. G. 1856. bješe tu nadvojvoda Sigismund, 1860. nadvojvoda Ernest, 1863. nadvojvoda Rainer i Albreht, komu je supruga Hildegarda, žena veoma plemenita, kojoj je na smrti 2. Travnja g. 1864. za moga boravljenja sva sirotinja bečka ljuto zaplakala, tako zavoljela Bled, te je naumila svake godine nekoliko tjedana u njem probaviti. Za mene je Albreht po drugi put obišao bledsko jezero. A bješe tu i sadanji svojatalac francezkoga priestola grof Chambord (g. 1856.), sin nadvojvodine du Berry, koja je umrla g. 1870. na svom štajerskom dobru kod Spiefelda.

Ne ću vam spominjati svjetovladnoga ministra i kancelara Metternicha s glasovitim mu tajnikom Gentzom, sastaviocem zloglasnih deklaracija ljnbljanskoga kongresa, pa sina mu Lothara, zatim zloglasnoga Bacha i drugih domaćih i stranih državnih i književnih velikana. Engleze je najviše amo namamio njihov naravoslovac Sir Humphry Davy, koj je u dva puta Kranjskom putovao.

Za nas je Slavene puno zanimivije, što je krasni ovaj priedjel bio po nekoliko puta stecištem slavenskih rodoljuba. Prvi je ovaj preliepi slovenski kraj proputovao i opisao u svojih Reiseerinnerungen (Ljubljana 1848.) dr. Henrik Costa, otac današnjega slovenskoga vodje E. Coste. Knjiga je ta žalibog jur davao razgrabljena; žao mi je, što mi nije došla ruku, jer sam prekasno saznao, da Rikli ima samo jedan iztisak.

G. 1862. sazva amo dr. Lovro Toman (r. 1827. umro 1870.) slovenske rodoljube na sastanak i dogovor. Ne varam li se, tom je prigodom pohitilo onamo i mnogo naših hrvatskih rodoljuba i književnika, naročito više profesora, što je prijatelj moj u podlistku Pozora (koga nemam pri ruci) opisao. Lanjske godine slavila se stoljetnica glasovitoga slovenskoga pjesnika — sonetara dra. Fr. Prešerna u susjedstvu bledskom u Vrbi, kamo su Zagreb i drugi hrvatski gradovi izaslali svojih zastupnika. (Pr. životopis vidi u Zori od g. 1852. izdanoj R. Razlogom, pisan Iv. Vinkovićem u hrvatsko-slovenskoj smjesi jezičnoj. Ne bi li se koja hrvatska pjesnička duša smilovala, da nam njegove sonete ponaši? Trnski je jur preveo slovensku: Luna sije — kladvo bije...)

Da me niesu prieki poslovi — kući gonili, rado bih i ja bio vidokom liepe ove i u naših listovih dostojno urešene narodne svetkovine drage naše braće Slovenaca. Kad, su se toliki odličnici potrudili na krasno bledsko jezero, trebam li ja istom snubiti štioce, svoje, da se i oni glavom osvjedoče o njegovoj krasoti...

Prije završetka valja mi pripomenuti još jednoga prostoga ali vrloga znatnika. Kad, štioče, šetao budeš po Potoku (Seebach) obalom jezerskom, negdje nasred sela ne propusti skrenuti k vještomu tokaru i rezbaru (ima na kući nekoliko izložaka), vrličini slovenskomu, koj govori talijanski, francezki i englezki, jer je silu svieta proputovao i čak u Americi radio. Pun je šale i pošalica. Da bude u mene više novaca preostalo, kupih prekrasno izrezuckan stalak za uru. U njega ćeš naći i liepo izdjelanih batina za uspomenu bledsku. Preporučam poštenu dušu osobito imućnikom.

I evo me — „na kraju sam hoda!“ (nastavak si ne želim tako skoro: vidi Preradovićeva Djeda i unuka).* U oči Stjepanja, koje sam radi našega sajma svakako želio u Zagrebu dočekati, proleti željeznica s lahkim mojim teretom a još lagljom kesom preko Sutle i preda mnom se opet širi zagrebačka ravnica. Ogromne li razlike medju ovom okolicom i predjašnjim boravištem!

Razžali mi se, upravo me razljuti gora zagrebačka, ova sinja kukavica, taj patuljak prema kranjskomu Triglavu i Stolu. Ali i te velikane skoro pregorjeh na našoj čednoj olinici: brzo me izmiri s njom misao, da se u njezinu naručju kao nadobudno čedo materino savija mezunik hrvatskoga naroda — liepi naš bieli Zagreb.

---

* Pod bledskim gradom našasto cieli viek staro pismo, koje sam obećao priobćiti svojim štiocem, nekamo mi se zametnulo, te ga nikako ne mogoh naći. Nadam se, da će taj gubitak lahko pregorjeti.

D. Jambrečak.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Narodno kazalište.

(Konac.)

Godina primiče se svomu kraju i zadnji put u godini 1873. vrši „Vienčev“ kritik svoju dužnost i to u malo rieči — posve mirnih. Za posljednjih dana vidjesmo novice „Mladi muž“ (Młady mąz) komediju po poljskom Korzeniowskoga, „Junake“ lakrdiju od Marsana i „Oporuku gospodina Girodota“ komediju od Vilardeta; od starijih komada vriedni su spomena „Pietra“, „Izabella Orsini“ od Mosenthala i Sardonovi „Bogomoljci.“

One tri novice ne povećaše ni najmanje našeg repertoira. Kao leptiri se rodiše, kao leptiri poginuše o plamenu kazališnih svjetiljaka.

Poljak Korzeniowski pisao je vrlo mnogo kazališnih komada, pisao i dobrih komada — osobito komedija iz poljskoga narodnjega života. Kroz dosta dugo vremena bijaše on i grof Aleksander Fredro stariji reć bi jedinimi branitelji poljskog repertoira. Nu upravo jer je K. mnogo pisao imaju mu plodovi vrlo razliku cienu. K tomu su mnogi njegovi plodovi djeca mode, t. j. spisi, koji gube vriednnst svoju čim njihovo doba mine, a mi, ljudi ponešto drugčiji, naziremo u svem komadu samo naivnost mjesto prave, zdrave komike. A takova je zastarjela stvarca svakako „Mladi muž,“ koja ni u vrieme svoje mode nije imala velike ciene. K tomu je „Mladi muž“ u izvoru pisan stihom skačućim krakoviakom skroz rimovanim, hrvatski prevodilac svuko je komediji toj pjesničku odoru, ponašio „mladoga muža“ golom prozom, a tu se je mnogo komično zrnce otrunilo.

Komedijica spada u naš viek, reći ćemo u treće ili četverto desetogodište našega vieka. Radi se i opet o ljubomoru. Mlad čovjek u veliku grudu uzeo ženu ne staru nu koja broji više godina od njega. Žena je uza sve to liepa, zanimljiva — al imajući mladjega muža do zla boga ljubomorna. To se mužu na žao daje, hoće da izlieči ženu na vrlo neobičan, recimo homeopatičan način. Uroti se on sa svojom sestrom i svakom.

Mladi muž dogovara se sa svojimi rodjaci, da će tobož kradomice poći na maškeradu, na tobožnje nekakvo ročište sa nepoznatom ljubovcom, te da će gledat, da žena sazna njegovu tobožnju nevjeru. Tako i bude. Žena da će pobjesnit misleći, da ju muž vara. Hini pred njim zubobolju i podje počinut u svoju sobu al onamo dogovara se sa služavkom, kako će za svojim mužem na maskovani ples. Ondje se zbilja i sastane s njime a muž pretvarajuć se, da je pijan, i bez krinke dokazuje hotimice svojoj krinkom zaklonjenoj ženi mnogo vrlo nefinih rieči, te je napokon ostavi, da se proveseli sa drugom maskom — svojom sestrom. Riešenje komedije može svatko i sam pogoditi. Napokon se sve razjasni i poslije dosadne prodike pomire se muž i žena i sve se svršava veselom večerom.

G. Jovanović (Mladi muž), g. Rajković (svak), gčna. Perisova (žena mladog muža), gčna. Ružička (sestra), gja. Jovanovićka (komorkinja) i g. Plemenčić st. (sluga), jednom rieči svi članovi radili su vještim prikazivanjem uklonit dosadu samoga komada, pri čem je osobito g. Jovanović u prizoru na plesu uspio. Nu sve to plemenito revnovanje glumaca nije moglo spasiti „mladoga muža“. Propao je nemilice, te se nadamo tvrdo, da ne će više izići na vidjelo našega pozorišta.

Uz „mladog muža“ prikazaše „Junake“, u kojih samo dvie ženske uloge imadu. Skoro ne vidjesmo takove ludorije. Grehota bi bila o tom i više govorit. Molimo pokorno, da nas uprava u buduće ne nudi takovim gnjilim voćem.

Primietit nam valja, da se te dvie zaljubljene udovice preobuku u mužko oficirsko odielo. Glumile su u toj lakrdiji gja. Jovanovićka (udovica i ujedno graničarski laćman) i — čujte! — gja. Ružička — naša tragična junakinja — kao udovica — i čujte — husarski častnik u kratkoj surkici. Ne znamo, da l' se je gja. Ružička sama otimala za tom ulogom il joj je predana par ordre, al bilo kako mu drago, to ne valja te ne valja i občinstvo bilo je punim pravom ogorčeno, jer danas tobožnji husarski laćman u crvenih hlačah u stanu mlade udovice, a sutra bogoduha pjesnica Izabella Orsini na kapitolu pod lovor viencem, to se ne slaže, to je uvreda veličanstva dramatičke umjetnosti. Molimo i opet, da takova šta u buduće ne bude na našem pozorištu.

„Oporuka Girodota“ spletkarska je vesela igra francezka. Bogataš umre i ostavi nakon sebe mnogo rodbine, i svaki član roda rad je naslediti njegov silni imetak. Pokojnik, budući velik čudak, odluči, da će obilna baština zapast rodjaka, koj dobije najviše glasova od ciele rodbine. Nastaje silna kortešacija. Većinu glasova dobije mlada bogata gospoja, koja se je odrekne na korist mlade siromašne djevojke, koja se napokon udaje za valjana mladića člana rodbine. To je sva komedija.

Prvi i ponešto drugi čin razvija se dosta zanimivo; pojedine slike s prvine su crtane dosta oštro i dosjetljivo, al u drugoj poli komada padaju krila sve više, a riešenje ne ima upravo nikakove vriednosti. Prikazanje bijaše vrlo dobro točno i karakteristično. G. Brani, Freundenreich, Mandrović, Jovanović,

Digitized by Google

Rajković i g. Ružić kao i gje. Ružička, Perisova i Bajzova natjecahu se riedkom vještinom. Uza sve to ne bijaše im moguće spasit komedije.

Prikazanje „Izabelle“, „Pietre“ i „Bogomoljaca“ veselilo nas je veoma. To bijahu predstave come il faut ako odbiješ gdjegdje ponešto nenaravsku deklamaciju. Nije nam tuj prostora, da iztaknemo vještinu pojedinih glumaca, a o samih komadih bilo je već govoreno, nu tko gleda prikazivanje naše dramatičke družine i poznaje druga veća kazališta, mora priznat, da se ne imamo ni najmanje tužit, da čovjek u našoj drami nalazi zbilja umjetničke naslade. Žao nam je veoma, što se kadkada ozbiljne drame davaju na najlošije dane. Tako se n. pr. i „Izabella Orsini“ i „Pietra“ u ponedjeljak, svakako najgori kazališni dan u tjednu. Kazalište bijaše prazno, a kakovim srdcem i najbolji glumci igraju pred praznimi klupami, može si svatko sam misliti. U ponedjeljak — ako je u obće probitačno na dan igrati — morala bi se pjevat opera, a ozbiljnoj drami imadu se prepustit najbolji dani kao što n. pr. subota.

Glasa se, da će se na našem pozorištu na novo pojavit lakrdije, govorka se i o opereti. Ne možemo nikako misliti, da je to prava istina, biti će valjda nečija zlobna šala, jer na novo otvoriti vrata toj dramatičnoj degeneraciji, koju smo težkom mukom iztisnuli, znači nazadovat, znači priečit pravi umjetnički razvitak. Nu kako rekosmo, bit će to zlobna šala, a mi se nadamo, da će to mnenje uprava činom potvrditi. *Š.*

LISTAK.

Književnost. Spomenusmo već u ovom tjedniku, da g. Nikolić u talijanskom prilogu zadarskoga narodnoga lista priobćuje prievode gdjekojih naših novijih pjesama, što su u „Viencu“ svjetlo ugledale. Tako su Dalmatini i prije radili. Spominjemo krasne prievode Preradovićeve pjesme „Zora puca, bit će dana!“ (Rompe l' alba, verrà il giorno) od G. F. C. i njegova „Putnika“ (Il viandante) od L. Gjurića u broju 2. i 9. Gazette di Zara g, 1844. Zar ne bi njemačka pjesnikinja našega roda i plemena gospodja Minka pl. Berezina, zar ne bi naš vještak njemačkoga stihotvorstva g. Petar Vučković umio i htio njemačkomu svietu štogod našega cvieća na ogled izložiti, da nas njemački učenjaci onako ne ignoruju, kao Scherr u svojoj sbirci „Bildersaal der Weltlitteratur.“ Ne bi li dužnost bila našemu poluslužbenomu njemačkomu listu (Agramerici), da ikakvom pozornoštu prati naš književni napredak? Ta i peštanski je Lloyd njemački list, ali mu je napredak madjarske knjige vazda na umu, te donosi malne neprestance prievode iz madjarske belletristike.

— Profesor Herman Vámbéry (pomagjareni Niemac) u Pešti, koj je god. 1863. i 1864. iz Taherana u Persiji proputovao Chivu, Bocharu i Samarkand, smatrao se je do ne davna uglednikom u stvarih srednje Azije. Osim što je o svojem putovanju izdao dielâ u englezkom, njemačkom i magjarskom jeziku, pisao je u sve znatnije domaće i inostrane novine o srednjoazijskih stvarih razprave i članke, koji su navlastito mržnjom prama Rusiji zadahnuti bili. Gdje koji od nas sjećat će se njegovih članaka u „Pester-Lloydu“ i „Augsb. Allgem. Zeitung-u,“ na koje su i naši listovi kad što svoju pozornost obraćali. Vámbéry ni je prestajao viku dizati, kolika opasnost prieti Engleskoj i Turskoj, evropskoj pače civilizaciji, s ruskih namiera naprama srednoj Aziji. Nù tomu ugledu peštanskoga profesora sada je kraj učinjen. Rusija gospoduje u srednjoj Aziji, posljednjim ratom velik si dio Chive pridruži i kanat učini svojim vasalom — pa sviet nije propao. Sada pače isti Englezi priznaju, da je zavojevanje Rusije veoma koristno svjetskoj prosvjeti. Ali ne samo u politici nadjen je Vámbéry krivim prorokom, nego i njegovo poznavanje srednje Azije sasma površno, pače u mnogom krivo i neistinito. Sekretar amerikanske missie u Ruskoj, Skailer, proputovao je ljetos znatni diel srednje Azije, tè piše sada iz Buhare „Timesu“, da su Vámbérovi opisi tako površni i u mnogom neistiniti, da počima sumnjati, je da li je magjarski putnik u onih strana sbilja ikada bio. Ovaj priekor Amerikanca potvrdjuju Rusi, koji su s vojenom i učenu strukovnjačku expediciju bili poslali u Chivu. Ruski listovi puni su izvještaja o srednjoj Aziji; a u „Izvěstijah imp. ruskoga geografičeskoga obščestva“ čitaju se potanki strukovni opisi. I „vsenij sbornik“ donosi putopisne crtice iz ruku L. Kostenka, koj je učestvovao kod ruske vojske ploveći na parobrodih po rieci Amu-Darju, na kojoj je Vámbéry vidio slapova, kojih ne ima, oko koje je on vidio šuma, kojih takodjer ne ima, gdje je čuo rikanje lavova i risova, za koje nitko i ne znade u Chivi itd. I tako se sada prof. Vámbéru izmakao monopol „in asiaticis“, a tek od preziranih Rusa očekuje nauka odkriće srednje Azije.

Dopisnica uredničtva.

„Odgovor na Zaharovo čeznuće“. Zaharova pjesma je subjektivna, bolni odziv pjesnikove duše nekako vas se je nemilo dojmio, te napisaste odgovor, kao neki uztuk, al se pri tom zaletiste previsoko. Mi cienimo vaše čuvstvo, i pjesmica u svojoj je struci liepa

Digitized by Google

i gladka. Al ne odobravamo vaših rieči, gdjeno pri kraju pjesme velite, da na svietu poezije ne ima" i ono.

Ljubavi ćeš samo steći mjesto,
Kad za sviet si živit ovaj presto.

S time se ne slažemo. U svietu ima dapače puno poezije, al tražit ju valja, a k tomu hoće se srdca. Nije li naš život, ako iole vriednosti ima, velika dramatična pjesan? A i ljubavi ne nalazite u svietu? Ta to bi grozno bilo. Niesmo li ljudi? na ovaj sviet za ovaj sviet rodjeni? Prije groba da ne ima ljubavi? Kadkad nam se tako tlapi, al je to samo tlapnja. Pišite dalje, ima iskre u vas. Pošljite novele.

Pjesniku „S bogom dome moj!" Ovdje. Već mnogo je naših pjesnika pjevalo ob oprištaju sa domom i to kojekako. Tu se dakle zahtieva, da se šta vrstna napiše. Vaša pjesma, odbivši nekoliko prozaičnih miesta, čita se dosta gladko, al je suviše subjektivna. Pišite i pošaljite. Da vidimo.

Koprivnica. Pjesma „Rieka Sava i Slaveni" spada više u zemljopis. Neke misli i figure kao da su nam odprije poznate. Rado se gubite u puste fraze, te predete silu kitica. N. pr.

Pozdravlja vas slavska vila
Sava silna pjenovita,
Koja mila viek je bila
Slavska roda ponosita
Protalaseć (!!) vas vaš kraj,
Svega svieta divni raj.

Toga ne razumiemo. Čuvajte se za boga fraza, ima ih suviše u nas ma i domorodne bile; misli, misli treba. Ako ste nakanili posvetiti se za dokolice pjesničtvu, čitajte — al pomno — Shakesperea i Byrona. To vam je najbolji liek proti praznoj frazeologiji. „Hrvat polazeć u boj:" kraća je pjesma, ali kako rabi Ben Akiba veli, „svega toga je već bilo" a mi dodajemo „sto puti bilo." Pošaljite ostale pjesme.

Poziv na predplatu.

Evo već je protekla peta godina, odkako se „Vienac" pojavio pred našim svietom, da se o njegovu mirisu za dokolice osladi hrvatska duša, da svaka naška kuća nadje i duševne zabave i pouke na svome jeziku. Dični, veleumni muževi zamisliše liepu misao skupiti sve književnike u jedno kolo na zajedničku radnju, i misao stvori se činom, djelo je uspjelo. U „Viencu" sastajahu se gotovo svi po izbor stariji i mladji književnici i naše obćinstvo živo je prianjalo uzanj. Tko je voljan proučiti našu najnoviju beletrističnu knjigu, ne smie minuti „Vienca". Nemila sudbina zada evo zadnjih godina tri težke rane našoj knjizi a navlastito „Viencu". Smrt nam ote zlatna pera Ivana Perkovca, Petra Preradovića i Ivana Dežmana. Taj gubitak omjeriti težko je, teže sada, gdje nam se je svratio poslije žestoke borbe mir u kuću, gdje bi ta čuvena tri imena povratila bila u kolo krasne knjige i one sile, koje su prema rieči „Inter arma silent musae", djelovale na drugom polju narodnjega napredka. Nu koliko nas je gubitak raztužio, ne ćemo klonuti duhom, izgled tih dičnih pokojnika nuka nas, da se povedemo za sjajnim njihovim primjerom. Brižnici hrvatske liepe knjige primaju „Vienac" kao svet zapis, da ga čuvaju i goje i nadalje u slast narodu hrvatskomu. Uredničtvo prieći će novom godinom u ruke Augusta Šenoe, koj je od postanka lista bio pomoćnikom, a za posljednje godine suurednikom istoga. Promjene u književnom obziru ne će dakle biti nikakove, pošto uredniku dosadanji pomoćnici navlastito naš dični I. T. i ini odlični književnici, obrekoše svoju dalnju pripomoć. Briga će biti uredničtva, da list ostane vjeran pravcu pokojnika Ivana Perkovca, Ivana Dežmana i vrloga pjesnika dra. Franje Markovića, koj se je odrekao uredničtva, jer je otišo iz Zagreba, da se na znatnijih učilištih Evrope upozna sa najnovijimi rezultati filozofije, te da uspjeh svojih radnja priobći svomu narodu. Novo uredničtvo naumilo je, kao što je i dosele bilo, izključit diletantizam, al će mu biti poglavita skrb, da uvede u našu knjigu nove, mlade sile, u kojih je i dara i vještine. „Vienac" ne će biti pokušalištem već sjemeništem hrvatske liepe knjige. Osobit pozor svraćat će list i na stranu belestriku i umjetnost. Dionička tiskara mislila je čitaocem „Vienca" ugoditi time, da se uvrste u list slike, poput sličnih listova inih naroda. Gradiva ima u nas obilna, te će „Vienac" na pokus donosit prve četvrt godine izvorne slike naših pjesnika, banova, znamenitih u poviesti Hrvata, pokrajina i umjetnina. Da su te slike savršene i ukusne, može se obćinstvo uvjeriti po dvima pokusima, koji su u posljednja dva broja ovoga tečaja uvršteni. Trošak je slika dakako velik, a „Dionička tiskara" ne kani povisiti predplatninu. Nu ako se prijavi 1000 stalnih predplatnika početkom godine, izlazit će „Vienac" kroz cielu godinu sa izvornimi slikami.

Sa ovo nekoliko rieči preporučamo „Vienac" i pozivljemo obćinstvo, da se odazove čim prije našemu pozivu, jer o tom odzivu visi napredak lista.

Uredničtvo „Vienca".

Odgovorni urednik Dr. Franjo Marković. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google